NOTATIONES IN TOTAM SCRIPTURAM SACRAM, QUIBUS OMNIA FERÈ LOCA DIFFICILIA, ...

Manuel : de Sa

NOTATIONES IN TOTAM SCRIPTVRAM SACRAM,

Quibus omnia ferè loca difficilia, breuiſſimè explicantur. Tum variæ ex Hebræo, Chaldæo, & Græco lectiones indicantur.

Opus omnibus Scripturæ ſtudioſis vtiliſſimum, certè à plurimis diu multúmque deſideratum.

AVCTORE EMANVELE SA', DOCTORE THEOLOGO SOCIETATIS IESV.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. D. XCVIII.
Cum Priuilegiis Cæſareo & Regio.

ORATIO AVCTORIS AD CHRISTVM.

SCIS Domine ſolere Librorum Auctores dicare eos Principibus. Ego verò te nec maiorem, nec meliorem Principem quemquam ſcio. Tibi igitur Domine IESV librum hunc dico, cui me à puero in tui nominis religione ante annos fermè quinquaginta ſub Romano Pontifice Vicario tuo per gratiam tuam dedicaui. Suſcipe, obſecro Domine, munuſculum ſerui tui, & fac, vt tuæ, cuius cauſa eſt elaboratum, Eccleſiæ proſit. Quod ſiquid in eo eſt, te indignum, ignoſce imperitiæ meæ. Siqua verò (vt ſpero eſſe multa) digna ſunt, laudent te, qui ſciunt nihil poſſe boni fieri ſine te. Amen.

AVCTOR LECTORI.

OPERÆ *ne pretium fecerim colligendis hisce Notationibus, nescio. id scio, voluisse me plurimorum vtilitati consulere. quod an sim assecutus, censebunt doctiores. Spero equidem boni consulturos, si qua minùs quàm vellent, explicaui. Difficilem suscepi prouinciam, quo magis ignoscendum, siquid errarim. Addent alij quæ desunt. Mihi abunde fuerit dedisse occasionem sapientibus. Digna quidem res, in qua operam suam ponant, & de thesauris suis ad incepti huius perfectionem proferant noua & vetera. Vale.*

REVE-

REVERENDMO ET ILLVSTRI PRAESVLI D. GVILIELMO GRIMBERGIO ANTVERPIENSIVM EPISCOPO.

IN publicâ vrbis nostræ, quam ex recenti honore tuo concepit, lætitiâ, Præsul optatissime, atque inter amicorum tibi gratulantium lætas voces, audeo & ego gratulabundus accedere. Nam etsi nulla adhuc consuetudo viam hanc liberiùs adeundi mihi aperiat, amor & cultus tamen (qui in optimos ac doctissimos viros semper mihi fuit maximus, & iure in eos maior, quibus ipsa Virtus ac Doctrina auctoritatem & in alios imperium peperere) haud facilè contineri se sinit quin erumpat, & in quo vno nunc potest maximè, se ostendat. Cùm itaque ad opes meas, id est, opera Typographica me conuerto, & seriò dispicio quid ex iis potissimùm R. T. in amoris & obsequij mei testimonium offerre possim aut debeam; R. P. Emanuelis Sà in totam Scripturam sacram Notationes occurrunt: dignissime profectò illæ, quas sub felici nominis tui auspicio emittam.

meretur & ipsa Auctoris, non ita pridem vitâ functi dignitas, quæ à doctrinâ & pietate summa illi fuit, vti fœtus eius hic posthumus non nisi in eximij patroni tutelâ veniat in lucem. At quia partum hunc suum Christo Seruatori offerendum sibi pius Auctor censuit; rectâ ratione induci me sentio, si eundem summo Numini consecratum, ac iam typis Plantinianis excusum, apud Præsulem Amplissimum (quem Christi ministrum reuerenter agnosco) deinceps velut deponam, fideique committam. Quod superest, R. T. rogo, hanc sinceri & grati animi significationem æqui bonique consulere, ac me meosque commendatos habere dignetur. qui Deum Opt. Max. vnicè precamur, vti ipsam quàm diutissimè incolumem seruet, cum vrbis nostræ, ac totius etiam Belgicæ bono. Antuerpiæ, ex officinâ Plantinianâ, III. Kal. Aprilis, M. D. XCVIII.

R. A. T.

Humillimus cliens

Ioannes Moretus.

NOTA-

NOTATIONVM HARVM COMMODA.

1. BREVISSIME *Scripturam totam sic explicant, secundùm sensum litteralem, vt à nemine (quod sciam) adhuc præstitum. ingentia enim quisque in Scriptura singulos libros volumina edit, nos aliam longè rationem (vt vides) secuti.*

2. *Afferunt varias lectiones ex Heb. Chal. & 70. quod etiam nouum, & nostram editionem magnopere illustrans.*

3. *Possunt excudi separato libello, adeóque exiguo volumine, vt nos scripsimus. Quis enim est, qui apud se Biblia sacra non habeat, quæ statim possit consulere, vel potiùs cùm ea leget, has Notationes adhibere?*

4. *Possunt & cum Bibliis imprimi, instar earum, quas fecit Vatablus, quæque sunt plausu magno à plerisque receptæ, cùm tamen textum nostrum non explicent, sed editionem nescio quam ex Hebræo.*

5. *Additæ sunt à nobis ad finem libri, phrasium omnium, quibus editio vulgata vtitur, explicationes, quæ magnam Scripturæ totius intelligentiæ lucem afferant.*

6. *Addidimus & Indicem copiosum, simul & breuem more nostro, vbi ferè, quisque facilè repertat quæcunque volet.*

7. *Attexuimus & alterum Indicem, Alphabeti ordine, selectarum Scripturæ sententiarum, qui possit esse concordantiæ vice. ferè enim continet quæcunque vsui esse possunt in Concionibus, Scriptionibus, & Meditationibus.*

RESPONSIO AD OBIECTIONES.

1. AT *sunt nimis concisæ, & ieiunæ. R. sic fortè indocti dicant, qui vellent fusiores. sed spero & doctos probaturos tantam breuitatem, nec futuram ingratam indoctis, vbi assueuerint. quin etiam boni consulturos tantam temporis iacturam euoluendis prolixis commentariis, fuisse à nobis hac breuitate ademptam.*

2. *Interdum obscuræ. R. facit id breuitas necessariò, sed compensatur hoc tam multis suprà recensitis vtilitatibus.*

3. *Non certa semper interpretatio phrasis Heb. Chal. & Græc. R. & quis vnquam ita est interpretatus, vt nihil desideraretur? Equidem sum secutus Doctorum potiùs, quàm meam sententiam. nec enim magnam linguarum peritiam mihi arrogo, tantum iis operæ dedi, quantum satis fuerit ad hanc prouinciam, quam suscepi. s. fideliter referendi quæ legeram apud peritiores, quamquam de meo nonnihil interdum addiderim.*

4. *Quædam relicta intacta. R. fateor, sed vel quia facilia, vel adeò difficilia, vt maluerim fateri imperitiam, quàm impudentiam præferre, aut temeritatem.*

5. *Hebraicè, & Græcè plura fuerant scribenda. R. fecissem sic maius volumen, quod*

quod vitare institueram. Adde, quòd defuit copia librarij, qui posset fideliter describere. Denique deprehendimus tam sæpe errari in iis à Typographis, præsertim absente libri auctore, vt vel hæc pauca Heb. & Græcè scripta possint multa videri. Apposuimus autem Latinis litteris, eadem præsertim Hebræa in gratiam imperitorum. Interdum etiam & Græca.

Optarim quidem quæcunque hic desunt, addi à viris doctis, & corrigi etiam, si qua sunt emẽdatione digna, totumq́; id opus à nobis rudius datum, ab iis perfectum reddi. Fecerint certè mihi rem gratissimam, tantum abest, vt ægrè sim laturus. quid enim malim, quàm studiosis optimè consultum? vtinam edantur aliquando hæc quàm probatissima, nos autem (vt cum Paulo loquar) reprobi simus.

ORDO LIBRORVM VETERIS TESTAMENTI.

GENE-

GENESIS, id est, GENERATIO.

Q. D. LIBER DE MVNDI CREATIONE.

Titulus hic, & quatuor ſequentium librorum à LXX. additi ſunt.

CAPVT I.

1. IN principio. i. Ante omnia. Latini dicerēt, Primum omnium. Deus. Heb. & hic, & alibi ſæpe Elohim. אֱלֹהִים. i. Dij, quod quidam ad perſonarum diuinarum numerum referunt. Cælum, & Terram. Per hæc duo etiam quæ in medio ſunt, elementa reliqua intelliguntur. Creationis verò ordo hic fuit. 1° die creati cæli, & elementa; ſed nec perfecta omnia, nec diſtincta, aut ornata, vt poſtea. Itemq́ue lux addita ſolis, ſeu ſol potiùs cælis additus. 2°. Perfectum firmamentum. i. cæli, in quibus ſtellæ, & planetæ. 3°. Separatæ aquæ à terra, productiq́ue terræ fructus. 4°. Facti planetæ, & ſtellæ, perfectuſq́ue ſol. 5°. Facti piſces, & aues. 6°. Beſtiæ, & Homo. Hæc mihi in tanta opinionum varietate planior viſa, & expeditior.

2. Inanis, & vacua. 70. inuiſibilis, & incompoſita, Chal. Deſerta, & vacua. ſ. nec habitata, nec culta. id quod noſtra etiā lectin ſignificat. Super faciē abyſſi. i. ſuper aquas. Spiritus Domini. ſ. Spiritus ſanctus. Hier. in qq. Heb. Poteſt verò intelligi ſpiritus. i. aër, vel Angelus, ſecundùm Aug. de Gen. ad lit. c. 4. Ferebatur. ſ. vt voluntas artificis ſuperfertur rei ſubiectæ ad operandum, ſecundùm Aug. de Gen. ad lit. c. 4. Quidam verbum Hebræum מְרַחֶפֶת merachépheth vertunt, volitabat, ſeu incubabat. ſ. vt ſolet auis ſuper oua. Super aquas. i. materiam illam informem ſecundùm Aug., è qua. ſ. perfectiùs cuncta erant condenda.

3. Dixit. i. iuſſit. Hebr. Fiat. Hebr. ſit. lux, vel corporea, vel incorporea. ſ. Angeli. Aug. No. ſecundùm Dio. lucem hanc fuiſſe ſolis primo die creati, & quarto perfecti. & facta eſt. Hebr. & fuit.

4. Bona. verbum Hebr. ſignificat etiam iucundam, & vtilem. Aug. interpretatur vidiſſe, quod eſſet bona. i. placuiſſe ei.

5. Appellauit. i. appellari fecit, ſic dicitur domum ædificaſſe. qui fecit ædificari. Aug. veſpere, & manè i. tranſacto die artificiali, & nocte. q. d. à manè vſque ad alterum manè. Dies. ſ. naturalis 24. horarum. vnus, id eſt, primus. Heb.

7. Super firmamentum. Quæ iſtæ ſint aquæ, incertum. Quidam putant eſſe cælum cryſtallinum. Alij nubium aquas, quod mihi non probatur.

11. Lignum. i. Arborem. Hebr.

14. Signa. ſ. ſerenitatis, tempeſtatis, &c. Tempora, ſ. veris, æſtatis, &c.

20. Aquæ. Nomine aquæ etiam aër craſſior intelligitur. Aug. 14. de Gen. ad lit. Animæ viuentis, pro viuens. Super. Hebr. volet ſuper.

21. Animam, pro, animal. ſic infrà. Motabilem, i. natantem.

22. Benedixit, i. dedit fœcunditatem. Hebr. Creſcite, i. fructificate. Replete terram. Id præceptum, iam repleta terra, non obligat. Tertul. lib. de monog., Cypr. lib. de hab. virg. Hieron., 1. cont. Iouin., Aug. de ſancta Virg. c. 9.

24. Beſtias terræ, id eſt feras.

26. Ad imaginem, & ſimilitudinem. i. valde ſimilem. Hebr. quidam tamen imaginem intelligunt ſecundùm ſubſtantiam; ſimilitudinem, ſecundùm gratiam, & virtutes.

29. Ecce. i. ſanè, vtique. Hebr.

Qui me putabit pauca notando dicere, cogitet, rogo, inſtituti mei rationem, qui non commentaria prolixa, ſed notationes, eaſque breues promiſerim.

CAP. II.

1. ORnatus. ſ. ſtellæ.

2. Septimo. ſ. excluſiuè. 70. ſexto. ſ. incluſiuè. Requieuit. i. ceſſauit à nouarum rerum conditione. Auguſt.

3. Et ſanctificauit, pro, id eſt ſanctificauit, ſ. ad ſui cultum dedicauit. Hîc apparet, iam inde à principio ſabbatum celebratum, quod etiam indicatur Heb. 4. Quidam tamen id per occupationem dictum volunt. ſolum enim data lege ſanctum fuiſſe. Vide Exod. 16. Quæ creauit, vt faceret, pro, quæ creando fecit, 70. quæ fecit.

4. Generationes, i. ortus. Die, i. tempore.

5. Homo non erat, i. Nullus erat. Heb.

6. Sed Fons, pro, Fons autem. quidam vaporem intelligunt. Aug. 5. de gen. c. 10. ait, fortè fontem, pro fontibus poſitum.

7. De limo terræ. ſ. Puluis erat humectus. Auguſt. 3. ciu. No. quòd Heb. legitur, puluerem de terra, i. ex puluere terræ. 70. Puluerem accipiens è terra. Spiraculum vitæ, i. animam dantem vitam. Cyr. interpretatur, ſpiritum immortalem, & viuificum. In animam viuentem, quaſi dicat, cœpit viuere.

8. Plantauerat, ſ. die tertio. Paradiſum. i. Hortum.

Italicè Giardino. voluptatis à principio Hebr. In Eden ad Orientem. vide Isa. 37. Ezec. 27.

11. Phison. s. Ganges Hier. in Gen. Heuilat, sic dicta ab Heuila filio Iectan, filij Heber.

12. Bdelium, lapis est. vide Num. 11.

13. Gehon. s. Nilus.

14. Contra Assyrios. i. ad Orientalē Assyriæ plagam.

15. Operaretur. s. agricultura, delitiosa, non laboriosa. & custodiret. i. ne quid faceret, quo mereretur expelli, vel vt Deus hominem operaretur, & custodiret. s. iuuando, perficiendo, &c. Aug. lib. 8. de Gen. No. quòd hanc secundam interpretationem Hebraica non admittunt, in quibus vox (illum) ad Paradisum planè refertur.

17. Comederis, &c. 70. Comedetis ex eo, morte moriemini. Morieris, pro, mortalis eris, seu morti obnoxius. No. quòd illo peccato mortuus est Adam quantum ad animam, & meruit mortem corporis; itemque æternam corporis, & animæ. Vide Aug. 13. de ciu. c. 12.

18. Dixit quoque, pro, dixerat quoque. s. die sexto. Bonum, id est, conueniens.

19. De humo. id coniungendum cum animantibus solùm, non cum volatilibus. Quid. i. quomodo, seu quibus nominibus.

20. Adæ non inueniebatur, pro, Adam, seu homo non inueniebat.

21. Soporem. i. profundum somnum. 70. Ecstasim, i. mentis excessum, vt Interpretatur Hier. in Gen.

23. Virago. Heb. Issa אִשָּׁה q. vira ab isc אִישׁ i. viro.

24. In carne vna. i. velut caro vna, seu vnum corpus.

CAP. III.

1. SERPENS. pro, serpens quidam, loquitur enim de certo quodam serpente, vt apparet ex Hebr. articulo. callidior. s. propter diabolum, qui per illum agebat. Aug. lib. 11. de Gen. ex omni, pro, ex vllo, Hebr. Ligno. i. arbore, q. d. ex fructu arboris.

2. Vescimur. i. vesci possumus.

4. Morte moriemini. i. certissimè moriemini. Hebr.

5. Oculi. s. mentis. Dij. i. Deus, vel Angeli.

7. Aperti oculi. s. ad inuicem concupiscendum. Aug. 11. de Gen. Ad discernendum inter bonum, quod amiserant; & malum, in quod ceciderant. Aug. 14. de ciu. cap. 17. Oculi, non corporis, sed mentis. Chrysost. in Gen. hom. 16. Perizomata. i. cingula.

8. Deambulantis. s. in forma hominis. sic enim eis apparere solebat, vt quidam volunt. Ad auram. i. quo tempore solet ventus spirare. Ligni, pro lignorum. i. arborum.

14. Inter omnia. i. præ omnibus. Animantia. i. iumenta. Bestias. i. feras. Super pectus, &c. i. omnes gressus tui, nequitiæ erunt & fraudes. Hier. & semen, pro, id est inter semen. Chal. Inter filium tuum, & filium eius. No quòd mali, dicuntur filij diaboli. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis.

15. Ipsa. Hier. in Gen. legit, ipsum. s. semen. & quidem si legas ipse, idem est sensus, nam semen Hebr. masculinum est. Solet autem interpres sequi Hebræorum nominum genera. vide Sap. 1. Matt. 20. Not. quòd quædam Heb. habent הִיא seu הוּא quod idem est. s. Ipsa. & quidem multi antiqui legunt Ipsa, vide Chry. ho. 17. in Gen. Aug. 2. de Gen contra Man. c. 18. & 11. de Gen. ad lit. c. 36. Amb. de fuga sec. c. 7.

16. Aerumnas, & conceptus. pro dolores cōceptuum, s. gestando fœtum, & pariendo. Potestate. s. etiam nolens. alioqui ante peccatum sub potestate erāt, sed volens: nunc autem quàm multæ nollent viris subesse, & oportet tamen?

17. Maledicta. s. sterilitate, vt contrà, fertilitas dicitur benedictio. vide Hebr. 6. in opere tuo. i. propter tuum peccatum. Heb. & Chal. propter te.

20. Heua. i. viua, seu viuens. Heb. chauáh. mater esset. s. futura.

22. Ecce Adam, &c. Ironia est.

24. Cherubim. i. Angelos humana forma.

CAP. IIII.

1. COGNOVIT, &c. sic solet scriptura copulam carnalem honestè significare. Possedi. Cain interpretatur possessio, seu possessus. Per Deum. i. Dei dono. Chal coram Domino.

4. Respexit. s. ignem cælitus mittendo, qui sacrificium consumeret. Cyr. 2. in Gen. Hier. in Gen.

5. Ad Cain. s. ob odium in fratrem. Iren. lib. 4. c. 34.

6. Concidit. Demissus vultus tristitiæ signum.

7. Nónne, &c. 70. Nónne si rectè obtuleris, non autem rectè diuiseris, peccasti? recipies. s. mercedem. Peccatum tuum. i. pœna peccati tui. Erit, pro, sit. Heb. Sic in præceptis Decalogi futura pro imperatiuis. eius, i. peccati. Dominaberis, s. si velis, cum Dei gratia, vel futurum, pro imperatiuo.

8. Egrediamur foras: id ex 70. sumptum (qui verterunt egrediamur in agrum) Heb. deest, sed subintelligitur.

12. Vagus, & profugus. 70. gemens, & tremens.

13. Merear, pro, possim impetrare.

14. Omnis qui, q. d. quisquis hominum futurorum, quamquam nihil prohibet etiam tum fuisse homines aliquot. s. Cain filios & fratres, & horum etiam filios. Vide Aug. 15. ciuit. cap. 15.

15. Septuplum. i. grauissimè. omnis, pro, vllus Heb.

16. Eden. s. Paradisi.

20. Pater habitantium, &c. i. Primus inuentor artis habitandi in tabernaculis ad gregem pascendum.

21. Pater canentium, &c. i. Musicæ inuentor.

23. In vulnus meum, pro, vulnere à me inflicto.

23. Septuagies septies. i. multò grauior. id verò dixit vxoribus timentibus, ne ob homicidium à se patratum occideretur, vt essent bono animo. Audiui doctum sanè, & pium virum ita interpretantem, cùm malè audiret Lamech, quòd duas vxores duxisset, & illæ timerent, ne ei mali aliquid ea causa accideret, dixit, Numquid hominem aliquem occidi, vt vitæ meæ timere debeatis? si Caini occisor grauiter puniendus est, quanto magis qui me occiderit?

26. Inuocare. i. palàm colere; seu excellentiùs, quàm vulgus soleret.

CAP. V.

1. LIBER generationis, i. enumeratio posteritatis, eius. s. per quam Christus descendit. Dei, pro, suam. Hebr.

2. Bene-

1. Benedixit.i.fœcundos reddidit. eorum,pro,eius. 70. eius. Adam,pro,hominem,q. d. vtrumque hominem vocauit.

4. Filios,& filias. Horum non fit mentio,quia non ab eis Christus.

22. Ambulauit cum Deo.i.sanctè vixit.Hebr.

24. Tulit,fortè in Paradisum terrestrem. August.de Gen.ad lit.

27. Mortuus est.f.anno,quo cœpit diluuium. Hier.

29. Noë.i.requiem,seu quietem. consolabitur,fortè,quia inuenit agriculturæ instrumenta,& artem

32. Genuit,&c.sensus est post annum ætatis 500.generare cœpisse, habuisse verò hos tres filios. f. diuerso tempore.

CAP. VI.

2. FILII Dei.i.Dei cultores. f.Posteri Seth.Chry.in Gen. hom. 22. Filias hominum. f.impiorum ex posteris Cain.Chry.

3. Spiritus meus.i.vita,seu anima,quam ei dedi. Caro.i.carnalis,seu voluptatibus deditus. Dies illius.i. Tempus ei ad pœnitendum datum ante diluuium:amputati autem 20.anni,quia pœnitentiam agere contempserunt, secundum Hier.in Gen. Puto ego nihil fuisse amputatum, sed id Deum dixisse annis 120. ante diluuium,adeoque antequam Noë esset 500. annorum, etsi scriptura more suo postea narret, nō enim ordinē seruat.

4. Potentes.i.robusti. famosi. i. celebres.

7. Inquit,pro,cogitauit,vel dixit.f.Angelis,vel Noë.

8. Inuenit gratiam.i.fuit gratus.Hebr.

9. In generationibus suis.i.inter homines sui sæculi. cum Deo ambulauit,vide c.5.

10. Iaphet. hunc quidam putant primogenitum, & Cham secundo genitum.

11. Corrupta.f.flagitiis. Terra,id est,homines.No. Chry.ho.24. Terram vocat,quòd eorum opera terrena; vt aliquando carnem, quia carnalia.

12. Caro.i.homines.

13. Venit coram me,pro,statui perdere. A facie illorum.i.corā illis,pro,per eos,seu per illorū opera,Hebr.

14. Leuigatis .i. leuissimis, Hebr. Gophor, quod est lignum leuissimum.Chal.cedrum vertit. 70. verò,quadrata. Deorsum,cœnacula,tristega,pro,inferiora,secunda,& tertia.f.tabulata;vel,deorsum, coniunge cum latere;cœnacula,& tristega,pro,cœnacula,quæ sint triplicia, seu velut tria tecta;nempe, infima,media,suprema.

15. Cubitorum. Cubitum Geometricum quidā intelligunt,qui continet sex cubitos vulgares.

17. Ecce ego, pro, ego verò. Aquas diluuij.i.aquarum diluuium.

19. Carnis.non enim pisces.

20. Ingredientur tecum. Hebr.venient ad te f. Dei iussu,& Angelorum ministerio.

CAP. VII.

1. IN generatione hac.i.inter homines huius temporis.

2. Mundis. Quæ munda essent, reuelauerat Deus,vel ea tali numero venerunt. Septena. vnum erat postea immolandum , relinquenda sex ad prolem, & sacrificia. No. quòd quidam putant fuisse ex immundis duo tantùm.f. marem, & fœminam,ex mundis autem septem, vt proximè dictum.Alij putant fuisse 14.f. septem mares,& totidem fœminas.Iustinus quidam q. 43. ita sentit, seu quisquis est ille auctor. Itemque ex immundis fuisse 4.f.duos mares, & duas fœminas,quia dicitur, bina , & bina ; septena, & septena : quæ mihi opinio non probatur.

4. Dies septem. f. ab ingressu, vel à præcepto de ingrediendo. Substantiam.i. animalia. De superficie terræ. Non.n. pisces qui in mari.

11. Mense secundo. Quidam Aprilem putant, alij Octobrem. Septimodecimo. 70. vicesimo septimo. Abyssi magnæ. i. aquarum,quæ sub terra. cataractæ, i. nubes,vnde veluti è fenestris apertis imber descendit.

12. Quadraginta. f. vt possent agere pœnitentiam. Chry.hom.24.

13. In articulo diei illius,pro,illo ipso die.f. decimoseptimo;seu potiùs,quo Deus præceperat. nam post eum dicitur transisse 7.dies, deinde 17.die ruptos fontes,&c.

16. Deforis. f. claudens ostium ; aliter enim claudi non poterat,vel (vt quidam volunt) bitumine extrinsecus contra aquas muniens.

17. Diebus. f.naturalibus.

CAP. VIII.

1. SPIRITUM.i.ventum.f.desiccantem.

3. Euntes,& redeuntes,pro, eundo redeuntes,seu subinde decrescentes.Itaque infrà dicitur,ibant,& decrescebant, redeuntes . f. ad mare per occultas venas. Hier. in Gen.

4. Vicesimo.sic 70. At Heb. & Chal.decimo. & quidem ita legendum. Nam à 17.die mensis secundi vsque ad 17.septimi,dies sunt 150. At 70.qui supra verterāt 27. coacti sunt hic vertere 27.vt ille numerus.f.150. dierum constaret.nam à 27.mensis secundi vsque ad 27.septimi, dies 150.

7. Egrediebatur,& non reuertebatur.f.in arcā. Hebr. ibat,& redibat.f.vltro citroque volitans circa arcam. No. quòd nostra lectio ex 70.sumpta est.

8. Cessassent.i. essent imminutæ.

13. Primo. f. Nisan, qui respondet Martio. Imminutæ.i.exiccatæ.

21. Odoratus est,&c.i. Acceptauit tāquam rem suauem.Chal.suscepit Dominus cum beneplacito.

22. Cunctis diebus terræ,pro, quamdiu terra erit. Requiescent.i. cessabunt. f. vt tempore diluuij.

CAP. IX.

1. BENEDIXIT. f. dans fœcunditatem.

3. Quasi olera. q. d. vt olim olera tradideram. No. Tertul.lib. de cib.Iud., concessum nunc carnis vsum ad maiores vires propter culturam.

5. Cum sanguine.i.nisi effuso priùs sanguine.

5. Sanguinem enim,&c.q.d. Nec verò putetis licere hominem occidere, sanguinem enim,&c. Vel est ordo inuersus, & redditur ratio eius quod proximè sequitur, f.quicumque effuderit,&c.quamquam si, enim, pro autem,scripturæ more positum est, facilis est sensus loci alioqui difficilis. Animarum.i.quo animæ in corpo e viuunt. Requiram.f.vlciscens. Bestiarum.vide Exod. 21.Num.18.29. Fratris.q.d.etiam si frater sit. Ho-

minis, scilicet, occisi à supradictis.

6. Fundetur, s. per iudicem. Chal. Fundetur ex sententia Iudicis.

11. Terram.i. terræ habitatores.

12. Sempiternas.i.omnes.

13. Terram. i. terram inhabitantia.

16. Eritque.erat quidem etiam antea, sed non in id signum, in quod nunc destinatur à Deo. Sempiterni, i. perpetuò à me seruandi.

23. Retrorsum.i.gradu retrogrado, s. auersa facie.

25. Chanaan, pro, Cham, secundùm quosdam. at Chry. hom. 29. ait, non maledixisse patrem, quòd à Deo fuisset benedictus, sed filium, vnde pater cruciaretur. Seruus seruorum.i.omnino seruus, vel infimus seruus.

27. Habitet in tabernaculis Sem. Videtur prædicere conuersionem gẽtilium, qui à Iaphet, nam Iudęi à Sem.

29. Nongentorum. vixit vsque ad 58. annum Abrahæ secundùm Hebræos, at secũdùm Euseb. vsque ad 69.

Cap. X.

1. HAE generationes, pro hi, quos genuerunt. Natique, pro nati enim.

2. Gomer. No à Gomer Galatas ortos; à Magog Scythas; à Madai Medos; à Ianan Iones, seu Græcos; à Thubal Iberos, à Mosoch Cappadoces; à Thiras Thraces.

3. Ascenez, ab hoc Rhegini; à Riphan Paphlagones; à Torgama Phryges.

4. Elisa, ab hoc Aeolides; à Tharsis Cilices; à Cetim Citij, seu Cyprij; à Dodanim Rhodij. vide Hier. in Gen.

5. Diuisæ insulæ. i. Nati, qui varias tenuerunt insulas. s. maris mediterranei.

6. Chus, ab eo Aethiopes; à Mesraim Aegyptij; à Phut Libij; à Chanaam Chananæi.

7. Saba, ab hoc Sabæi; ab Heuila Getuli; à Sabatha Sabatheni, qui & Astabari; à Saba Arabes. No. hunc Saba per ש scribi superiorem per ס. à Dadan Aethiopiæ populi. Vide Hier.

8. Potens.i. fortis, vel tyrannus.

9. Venator.i. oppressor innocentum, vt quidam interpretantur. Coram Domino, q.d. Deo inspiciente, & ferente, vel Deo iudice, q.d. verè.

10. Arach, quæ Edessa, Achad, quæ Nisibis, Chalne, quæ Seleucia, vel Ctisiphon. Hier. Senaar, id est, Babylonis.

11. Illa, s. Babylonis. Assur, s. filius Sem. Quidam tamen Ninum intelligunt, qui dicatur Assur, quod Assyriis imperauerit, vel etiam Assur vocabatur. ciuitatis, s. Niniue, Hier.

12. Hæc. s. Niniue.

14. Caphtorim. i. Cappadoces.

19. Lasa, quæ nunc Callirhoe. Hier.

20. Filij.i. posteri. Cognationibus.i. familiis. linguis.i. idiomatis, s. variis. Generationibus, id non est Hebr., nec Chal. nec apud 70.

21. Filiorum Heber.i. Hebræorum. Ab hoc quidam putant Hebræos dictos. Alij ab Abraham, qui primus dictus est Hebræus.i. Transitor, quod. s. Euphratem transisset, cùm venit in terram Chanaan. videntur enim Chananæi ita illum cœpisse vocare ob causam dictam, sicuti nunc dicimus Germanos, & Gallos Transmontanos.

22. Filij.i. posteri. Aelam, à quo Aelamitæ in Perside, Arphaxad, à quo Chaldæi; Lud, à quo Lydij; Aram, à quo Syri, quorum metropolis Damascus. Hier.

23. Huz, à quo condita Trachonitis, & Damascus, quam regionem 70, in Iob Ausitidem vocant, q. Husitidem. Hul, à quo Armeni; Gether, à quo Carij; Mes, à quo Mæones. Hier.

29. Diuisa sit terra, id est, variis linguis vsi terræ habitatores.

Cap. XI.

1. LABII vnius. s. omnes Hebræa lingua loquebantur.

2. Oriente. s. Armenia, vbi Arca substiterat.

3. Venite, pro, agite dum.

5. Filij Adam.i. homines. sic filius hominis.i. homo, Adam autem positum pro hominum.

7. Venite. Angelis dictum, per quos Deus descendebat, & operabatur. Aug. 16. ciu. c. 5.

9. Babel.i. confusio, vel venit confusio.

10. Generationes, id est, qui originem duxerunt, seu posteri.

11. Filios, & filias. non nominantur, quia Christus non ex iis nasciturus.

12. Genuit Sale. No. quòd 70. inter Arpharat, & Sale ponunt Cainan, magnumque annorum numerum. Vide Luc. 3. Itaque cogimur dicere, deesse aliquid in nostra editione. quod mirum non est, cùm Matthæus in Christi genealogia aliquos omiserit, quamquam dici potest, Hieronymum, cuius est nostra editio, secutum Hebræa: quæ hic diminuta, vt alibi etiam. Vide Exo. 12.

28. Ante.i. coram. s. adhuc Thare viuente. Vr, ita dicta, quia in valle posita. Vr enim vallis. vide Isa. 24.

29. Duxerunt, pro duxerant. Iescha. s. sororis Melchæ. Hier. ait Sarai dictam esse Ieschan. s. fuisse binominem. No. oportere secundùm hanc opinionem dicere Aran fuisse maiorem natu quàm Abraham.

31. Haran, Hebr. Charan à fluuio Syriæ sic dicta.

Cap. XII.

1. DIXIT, pro, iam verò dixerat. Vide Act. 7.

2. Benedicam tibi.i. cumulabo te bonis. Heb. benedictus.i. fortunatus. Heb. benedictio.

3. Maledicam.i. puniam. In te. i. propter te. s. propter semen tuum, Christum. Vide cap. 48. Cognationes.i. familiæ.

4. Egressus est. s. multo antè quàm pater moreretur. Aug. 16. ciu. cap. 15. No. quòd ex Vr dicitur exisse anno ætatis 52. ex Haran autem 75. viuo patre, quem subinde inuisebat. vixit enim pater postea 60. annis, quo mortuo nunquam rediit in Haran.

5. Possederant. Alij vertunt, acquisierant, & id significat verbum Hebræum. Animas. i. homines. Quas fecerant. s. gignendo, vel emendo seruos. Chald. quas legi subiecerant.

6. Conuallem illustrem. s. Mambre, secundùm quosdam. Alij vertunt, quercetum, seu planiciem Moréh. s. sic dictam à Moréh Chananæo. 70. quercum excelsam. Chal. planiciem Moréh.

6. Chananæus erat, pro, Chananæi erant.

7. Apparuit, ab hoc anno, quo Abraham cœpit peregrinari in Aegyptum, vsque ad exitum ex Aegypto, annis

anni sunt 430. de quibus Exod. 12. Act. 7.

8. Contra Orientem,i. ad Orientem. Inuocauit.s. precando.

10. In terra.s.Palestina.

12. Reseruabunt.s.viuam.

13. Soror.Vide inf.cap.20.nu.12.

16. Bene vsi,pro,benefecerunt.

19. Coniux tua.s.intacta. Chry.

C A P. X I I I.

1. AVSTRALEM.s.respectu Palestinæ. A meridie,coniunge cum reuersusq́ue.

6. Communiter. i. simul.

9. Coram te.i.in tua electione.Vide cap.34. Sinistram.s. euntri ad Orientem.

10. Venientibus in Segor. i. qualis est Aegyptus ea parte,qua itur in Segor,vel potius (sic enim coniungendum) vniuersa vsque ad Segor irrigabatur sicut Paradisus Domini,& sicut Aegyptus,Chal.ad introitum Segor 70. donec veniatur in Segor.

11. Alterutrum à fratre suo. i. alter ab altero. Hebr.

13. Coram Domino.i. Deo iudice,adeoq́ue verè,seu Deo inspectante, & interim ferente.

16. Sicut puluerem.s.multitudine.

18. Mambre, sic dicta à viro Mambre. Domino.i. in honorem Domini.

C A P. X I I I I.

1. AMRAPHEL.s.Nembrod,secundùm quosdam. Senaar. i. Babylonis. Ponti,Hebr.Chal.,& 70. Ellasar. Fortè Hieronymi tempore Pontus dicebatur. Aelamitarum,s.Persarum. Gentium,Hebr.Goim,fortè Prouinciæ nomen,etsi alioqui Gentes significet.

3. Syluestrem.Heb.desertam,seu vastatam.

4. Recesserunt. s.tributum negauerant.

5. Raphaim,s.Gigantes. Carnaim, iunge cum Astaroth. est autem locus in Arabia. Cum eis. Hebr. in Ham.& sic vertit Hier.in Gen.vbi Zuzim,& Emim interpretatur,terribiles,& horrendos. In Saue.Alij vertunt in planitie.

7. Ad fontem.Alij vertunt,vt est Heb.ad Hen. Mispha, i. iudicij, s. prope petram, vbi Deus populum iudicauit;dicitur enim id per anticipationem. Hier. Asasonthamar,i.vrbe palmarum,nunc dicitur Engaddi, vbi balsamum,& palmæ.Hier.

10. Ceciderunt, s. sese coniecerunt in puteos, nam postea fit mentio Regis Sodomorum, nisi intelligatur nouus alius creatus.

14. Numerauit. Alij armauit, vel duxit in prœlium. expeditos,i. instructos ,& assuetos militiæ. Dan, est vnus è fontibus Iordanis, alter enim Ior,non longè distans,vnde Iordanis dictus.Hier.

15. Sociis. Alij,copiis.

18. Melchisedech. Hunc Hebræi dicunt esse Sem, filium Noe,& vixisse vsque ad Isaac. Hier in Gen. Salem,i. Hierusalem,quæ prius Salem dicta. Hier.in Gen. Nō Ierusalem,sed Salem,de qua Gen.33.Hier. epistola 126. Erat enim,q.d. protulit,vt offerret in sacrificium Deo,tanquam eius sacerdos.

19. Deo,i.à Deo,vel apud Deum. Chal.coram Deo.

20. Dedit.s.Abraham ipsi Melchisedec. omnibus, s.hostium spoliis.

21. Animas.i.homines. Hebr.

22. Leuo,&c.i. iuro per Dominum.

23. Caligæ.i. calceamenti.

24. Iuuenes.i.serui mei. Accipient.s.si volent.

C A P. X V.

1. FACTVS est sermo Domini. i. locutus est Dominus Hebr. Magna, s. erit.

2. Filius procuratoris,&c.quidam vertunt,filius procurationis,seu dispensationis.i. dispensator domus meæ. Chal.Filius domus meæ. 70. Filius Masech vernaculæ meæ. Theodotio vertit,teste Hier.,vt nos legimus. Eliezer.s.hæres meus erit. Ab hoc quidam dicunt conditam Damascum, eius nomine appellatam. Vide tamen supr.cap. 10.

3. Semen i.filios.

5. Stellas.s.noctu fuerat facta visio. Sic erit,scilicet innumerabile.

6. Reputatum.i. imputatum, q.d. habitus iu eo iustus apud Deum.

9. Et colombam. Heb.& pullum columbarum.

10. Altrinsecus.i hinc inde.s.ex opposito.

13. Scito prænoscens.Heb.sciendo scias,i.certò scias. Hebr. quadringentis. s. computandis à quinto anno Isaac,quo domo pulsus est Ismael. No.quòd Chal. Cat. 2.ait Deum propter merita patrum abbreuiasse id tempus,minuisseq́ue 190.annos.

14. Iudicabo, id est, puniam.

16. Generatione quarta.s.ab ingressu in Aegyptum. Est quidem Naasson quartus à Phares qui cum patre Iuda ingressus est.

17. Inter diuisiones.s.loco Dei,more fœderis,transibant enim, fœdus facientes inter diuisiones hostiæ. quasi dicerent, ita secemur, si pactum violabimus. Vide Ierem. 34.

18. Fluuio Aegypti. s. qui Aegyptum separat à terra Chanaam, & prope Rhinocoluram vrbem in mare influit.Vide Isa.27.

C A P. X V I.

2. CONCLVSIT, id est, sterilem fecit. No.quòd tunc erat 76. annorum.

6. Manu,id est,potestate.

7. Sur. i. quà itur in Sur, & inde in Aegyptum,quò illa,nempe Aegyptia, festinabat. Hier.

8. A facie Sarai.i.propter Sarai.Hebr.

11. Afflictionem.i.orationem in afflictione factam.

12. Manus eius,&c.significat, posteros eius, s. Saracenos incertis sedibus vagos,impugnaturos omnes,& ab omnibus impugnandos Hier. è regione, q. d. neminem timens.

13. Vocauit, pro, inuocauit.Chal. orauit in nomine Domini. Tu, subaudi dicens. Qui vidisti me. Alij, qui vides me.Chal. videns omnia. posteriora,id est,tergum,s. recedentis.

14. Appellauit. s. Angelus, vel Abraham,vel aliquis alius. est enim Heb.verbum masculinum.

CAP. XVII.

1. AMBVLA coram me. i. da operam, vt mihi placeas. sic Psalm. 114. Placebo Domino. vbi Hebr. Ambulabo coram Domino.

5. Abraham Ab אָב pater rab רַב multum Hamon הָמוֹן multitudo.

7. Generationibus suis. i. temporibus suis, seu ætate sua. Vt sim Deus, &c. Id erat pactum. s. vt colerent tanquam Deum, Deusque illis benefaceret. seu, quod eodem recidit, Ipse illorum esset Deus, & illi eius populus.

10. pactum. i. signum pacti. Vide paulo pòst.

14. Delebitur. q. dicat, non censebitur de populo, vel dignus est morte. Vide Num. 19. Aug. con. Pelag. & Celest. interpretatur, peribit ob peccatum originale morte æterna. pactum. s. de ligni prohibitione in Paradiso. Aug. 2. de nup. Irritum fecit. i. neglexit. Aug. 16. ciu. cap. 17. ait, quando in Adam peccauit, irritum fecisse.

15. Sarai. i. principem meam, seu dominam meam. Saram. i. principem, seu dominam.

16. Ex eo. s. filio: vel pro, ex ea. s. Sara. Heb. & Chal. ex ea. 70. ex eo.

17. Putásne. Id dixit ex incredulitate. Hier. 3. cont. Pelag. Alij ex admiratione dictum putant. Vide cap. 18.

18. Coram te. i. te illius vitam approbante.

19. Isaac. i. risum, quia risit Abraham. Hier. dicerem potiùs, quia parentibus lætitiam attulit eius natiuitas. Pactum. s. de Circumcisione, vel potiùs de Christo ex eo nascituro: quanquam id etiam per circumcisionem significabatur. vel illud, de quo suprà num. 7. in cuius signum data circumcisio.

21. Ad Isaac. quasi dicat, Nascetur Christus ex Isaac, non ex Ismaele.

22. Ascendit Deus. i. Angelus discessit. s. in cælum vnde venerat.

CAP. XVIII.

1. FERVORE diei, cùm, scilicet peregrini ad hospitia solent diuertere.

2. Adorauit in terram. i. se demissa in terram facie incuruauit, reuerentiæ causa, more Orientalium.

3. Domine, vel singulare pro plurali, vel mysterium Trinitatis indicatur, quam illi repræsentabant; vel vnum ex illis alloquitur.

4. Arbore. s. quæ erat ante tabernaculum.

9. Dixerunt, pro, dixit vnus illorum.

10. Vita comite. quasi dicat, viuente te, & vxore. Chal. quo vos eritis viui. Vide 4 Reg. 4. num. 16.

11. Muliebria, id est, menstrua.

14. Condictum. q. d. vt prædixi, seu promisi. Eodem tempore. s. sequentis anni.

15. Sed risisti. Redarguit Dominus risum Saræ, quia dubitationis fuit; non Abrahæ, quia admirationis, & lætitiæ. August.

16. Deducens eos. remansit vnus Angelus cum Abraham, duo Sodomam missi. Aug. in Gen. q. 33. No. quód qui mansit, Deus erat, secundùm Iustinum in Tryph. & Epiphan. in Ancor. s. Deum repræsentabat.

18. In illo. i. per semen illius, s. Christum.

19. Faciant iudicium, & iustitiam. i. rectè & iustè viuant. Heb. Propter Abraham. Heb. super Abraham.

25. Sciam. s. quomodo res habeat, vel qua pœna puniendi sint. No. quód loquitur Deus humano more. nam ab æterno omnia scit.

27. Et cinis. id addidit, quia nomen terræ honestum quodammodo videbatur. Chry.

33. Abiit Dominus. i. ille Angelus, qui loquebatur cum Abraham (alij. n. duo Sodomam abierant) Deumque repræsentabat. Ideoque etiam sup. Dominus dictus.

CAP. XIX.

2. PVERI, id est, serui.

5. Cognoscamus eos. i. rem cum illis habeamus.

8. Educam. Putauit oblatione hac furorem populi placandum, nec illum accepturum quod offerebatur. Chry. hom. 43.

11. Qui foris erant. Heb. qui erant ad ostium. Cæcitate. 70. ἀορασίᾳ, q. d. auidentia, qua. s. aliqua videntur, alia non videntur. Sic qui percussi ab Eliseo, & discipuli. Lucæ 24. Aug. in Gen. q. 43.

14. Ludens, q. d. non seriò.

15. Scelere, id est, sceleris punitione.

16. Dissimulante. Heb. tardante. Parceret, id est, vellet eripere.

17. Respicere post tergum. id Lucæ 9. pro pœnitere accipitur; at hic propriè accipitur. Circa regione. Hebr. planitie.

19. Magnificasti misericordiam. i. maxima vsus es erga me misericordia. Nec possum, &c. turbatione timoris Deo non credit, sic & filias voluit prostituere. Aug. in Gen. q. 44.

22. Segor. i. parua Hebr. Tsohar צוֹעַר

24. Pluit Dominus à Domino. i. filius à patre. Aug. locut. Gen. c. 30. & in Gen. q. 59. A Domino. i. à se. Hebr. Hæc subuersio dicitur à quibusdam facta anno 51. à confusione linguarum.

26. Post se. i. post tergum. Heb. post eum. i. auersa à tergo viri, quem sequebatur. Chal. post se. 70. retrorsum. Salis. s. metallici, qui est durissimus. est quidem sal sapientiæ symbolum, & hic positus ad insipientium admonitionem.

27. Steterat. s. sæpe interrogans Deum.

28. Fauillam. alij vaporem, vel fumum vertunt.

35. Concubuerit. Heb accubuerit. s. filia, vt suprà.

38. Ammon Heb. Ben Ammi בֶּן עַמִּי id est, filius populi mei.

CAP. XX.

1. INDE. s. à conualle Mambre.

2. Dixitque. s. interrogantibus quæ esset.

3. Morieris. s. nisi reddideris vxorem, vt infrà declaratur.

5. Simplicitate. s. non putans me malefacere.

6. Custodiui. i. prohibui.

8. De nocte. i. summo manè.

12. Filia patris, i. neptis. s. erat filia Aram, qui natus ex alia, non matre Abraham. Quidam putant filiam Thare ex alia vxore. 70. Soror ex patre, & non ex matre. Vide Hier. cont. Heluid. & sup. cap. 11.

13. Misericordiam, id est, beneficium, seu gratiam. 70. iustitiam. Vide etiam cap. seq num. 23.

15. Coram vobis, id est, in vestra electione, quasi dicat,

dicat, videtis terram, eligite quod placet.

16. Velamen oculorum, id est, defensionem pudoris, quod. s. te intactam viro tuo reddiderim. dicuntur quidem oculi pudoris sedes. deprehensam. s. in errore.

18. Concluserat.i. sterilem reddiderat.

C A P. XXI.

1. RISUM, id est, gaudium, seu lætitiam. Corridebit, id est, congaudebit, congratulabitur.

7. Abraham. s. dicenti, vel pro, de Abraham.

9. Ludentem. i. irridentem. Quidam vertunt lasciuientem. Hier. interpretatur, super primogenitura contendentem.

12. In Isaac, &c. quasi dicat, per Isaac habebis posteritatem promissam, eaque te patrem dicet.

14. Eius. s. Agar. puerum. s. 18. annorum, Isaac enim tunc erat 5. annorum. natus autem fuerat in Geraris, cum Ismael esset 13. Hier. in Gen.

17. Quid agis? Heb. Quid tibi est?

23. Misericordiam. 70. iustitiam. Vide sup. cap. 20. num. 13.

31. Bersabee. i. Puteus iuramenti, vel puteus septem. Iurauit. sub. & propter septem agnas; vtrumque enim eo nomine significatur, vt proxime dictum. Vide infrà cap. 26.

34. Colonus. i. incola.

C A P. XXII.

1. TENTAVIT, id est, probauit. Aug. in Gen. q. 57. Adsum. Heb. ecce ego, id est, eccum me.

2. Visionis. Heb. Moriah. locus est, vbi templum à Solomone extructum. 70. excelsam Chal. diuini cultus. est autem Moriah, myrrha Domini.

3. De nocte, id est, summo manè. Præceperat. Heb. dixerat.

4. Tertio. à Geraris ad montem Moriah, iter est dierum trium. Hier. in Gen.

9. Ostenderat. Heb. dixerat.

12. Cognoui. i. feci, vt cognosceres. sic 1. Cor. 2. non iudicaui me scire inter vos, &c. Aug. 1. Tri. & 4 de Gen.

13. Tergum. s. suum.

14. Videt. Heb. videbit, id est, prouidebit. Videbit. Heb. videbitur. i. apparebit. s. Christus. 70. visus est. forte præteritum pro futuro.

17. Stellas cæli. id propter pauciores, firmiores, & clariores dictum est. At arenam maris propter multitudinem infirmorum, & carnalium, quæ tranquillo tempore quieta, aliquando tentationum, & tribulationum fluctibus operta est, & turbata. Aug. Portas. i. propugnacula. hæc enim solent esse in vrbium portis.

18. In semine. i. propter semen. s. Christum.

21. Huz. de huius stirpe Iob descendit, non de Esau. Hier. in Gen. Buz. ex huius genere secundùm Hebræos fuit Balaam, qui in Iob dicitur Eliu, & primò erat sanctus, & Dei Propheta. Hier.

22. Chased, à quo Chasdim. i. Chaldæi. Hier.

24. Roma. Heb. Reumah.

C A P. XXIII.

2. ARBEE. i. quatuor. s. Adam, Abraham, Isaac, & Iacob, ibi sepultorum, Hier. in Gen.

4. Ius. Heb. hæreditatem, seu possessionem. mortuum, quasi dicat, funus.

6. Princeps Dei. i. magnus princeps. Sic cedri Dei, montes Dei. electis. i. selectis, vel q. d. in eo, quod tibi elegeris. Prohibere poterit. Heb. prohibebit.

7. Adorauit. s. gratias agens se coram populo incuruauit.

10. In medio filiorum Heth. i. inter Hethæos.

15. Siclos. Siclus drachmas duas continet, adeóque pretium erat scutorum 80. quamquam erat & siclus drachmarum quatuor. Vide cap. seq. quantum est hoc? quasi dicat, tam vile vendo propter te.

C A P. XXIIII.

2. SUBTER femur. Sic olim iurabatur. Vide cap. 47. Hier. 1. cont. Iouin. Adiurasse ait in femore, id est, in Christo de eius semine nasciturо. Vide etiam Hier. in Gen. & epist. 140. Crediderim ego fuisse eo situ significatam subiectionem eius qui sic manum ponebat. Itaque solitum fieri à seruis, & filiis. Vide inf. cap. 47.

3. Adiurem. i. faciam iurare.

10. Nachor. i. in qua Nachor habitabat.

12. Occurre. i. exaudi me, vel fac occurrere quod opto.

16. Et incognita, pro, id est incognita, vel nempe incognita.

18. Vlnam. Heb. manum.

21. Contemplabatur eam. Heb. obstupebat in ea.

22. Siclos duos, pro drachmas duas, vt patet ex 70. & Heb. nempe siclum vnum communem. nam siclus sanctuarij drachmæ 4. Siclorum decem. Heb. & 70. decem aureorum.

23. Cuius es filia? Id autem interrogauerat, vt patet inf.

27. Misericordiam. 70. iustitiam. Vide sup. cap. 20. & 21. Veritatem. s. promissi. q. d. fideliter egit.

32. Destrauit. i. clitellas detraxit. Pedes camelorũ. Heb. pedes suos, quod potest etiam ad camelos referri.

33. Panis. i. cibus.

40. In cuius conspectu ambulo, i. cui studeo placere.

41. Innocens eris à maledictione. Heb. mundus eris à iuramento. i. absolutus: quamquam etiam verti potest, maledictione.

49. Veritatem. i. fideliter.

50. Sermo, id est, res hæc. q. d. à Domino factum est istud: seu hæc est voluntas Domini. Nu. quòd vtuntur nomine Iehoua. id enim erat proprium Dei Hebræorum, etsi ipsi eum non colerent.

51. Locutus, id est, voluit, seu vult.

60. Portas. Vide cap. 22.

62. Australi. s. Geraris.

63. Meditandum. Chal. orandum.

65. Pallium. Alij operimentũ, vel peplum vertunt.

C A P. XXV.

1. CETHURAM. Hebræi putant esse Agar, de concubina factam vxorem. Hier.

3. Assurim, &c. Nomina sunt populorum.

6. Concubinarum. i. vxorum minus principalium. s. ductarum sine ceremoniis, quarum filiis non dabatur hæreditas, sed munera.

8. Plenus

8. Plenus dierum, i. qui satis diu vixerat. Hier. tamen interpretatur omne tempus vitæ eius diem fuisse, non noctem.

13. Eius. s. Ismaelis.

16. Per castella, & oppida, Chal. in villis, & ciuitatibus. 70. in mansionibus, & tabernaculis, q. d. ita apud suos vocabantur.

18. Introeuntibus, id est, qua itur ad. Fratribus. i. filiis. Hier. in Gen.

21. Exaudiuit, s. post annos 20. Chry.

22. Perrexit, s. ad sacerdotem. Chry.

23. Seruiet minori. Tempore Dauid Idumæi subiecti Iudæis.

26. Appellauit. s. pater, vel qui nomen imposuit.

31. Primogenita. s. successionem in principatu, velut patris in reliquos fratres; & sacerdotio, & duabus bonorum partibus.

CAP. XXVI.

1. TERRAM, scilicet, vbi Isaac habitabat. acciderat, &c. Vide sup cap. 12.

3. Peregrinare in ea. Heb. peregrinare in terra hac.

4. In semine, id est, propter semen.

5. Ceremonias. Heb. statuta.

9. Mentitus. Heb. dixisti.

10. Potuit coire. Heb. parum abfuit, quin dormiret.

11. Hominis huius. Heb. virum hunc, & eius.

12. Centuplum. s. quàm seminauerat.

17. Torrentem. Alij vallem.

18. Fodit. s. in Torrente, seu valle Geraræ.

19. Foderuntque. s. serui Isaac.

20. Calumniam. Alij contentionem. 70. iniustitiam.

21. Inimicitias. Sic etiam 70. Alij, odium.

33. Abundantiam. 70. & alij, Iuramentum. s. legerunt per ש. At Hier. per ש & quidem verius. quid enim ad aquæ copiam iuramentum? nisi dicas duabus de causis Bersabee vocatam, & ob iuramentum, & ob aquę abundantiā, s. vnius litterę pronunciatione mutata.

35. Offenderant, s. contendendo cum vtroque, vt indicant 70. vel non obediendo, vt Chal. indicat, Heb. irritabat.

CAP. XXVII.

1. VIDES, quòd senuerim. Heb. Ecce ego senui, & ignoro, &c.

4. Pulmentum, id est, cibos.

7. Coram Domino, id est, Domino approbante, & fauente.

8. Acquiesce, &c. Heb. Audi vocem meam in eo, quod præcipio tibi.

11. Pilosus Heb. Sair שעיר vnde mons Seir.

12. Inducat. Heb. inducam.

13. Ista maledictio. Heb. Maledictio tua.

16. Nuda. Heb. leuitatem, seu læuorem.

17. Coxerat. Heb. parauerat.

19. Primogenitus. s. quantum ad ius successionis, quod emerat.

23. Benedicens. i. cùm vellet benedicere.

27. Cui benedixit Dominus, i. qui à Domino refertus est variis floribus.

28. Rore. Videtur etiam pluuia intelligenda, & reliqua quibus terra è cælo fœcundatur. Pinguedine, s. fertilitate. Et olei, non est Heb.

30. Vix Isaac. Heb. iam Isaac. Et egresso. Heb. simulac egressus.

34. Irrugiit. Heb. clamauit. Consternatus. Hebr. vehementer amaro.

35. Fraudulenter. Fraus quidem videbatur, sed re vera mysterium fuit, Deo rem totam disponente.

39. Benedictio tua. Heb. Chal. & 70. habitatio tua.

40. Viues in gladio. i. eris vir bellicosus. Excutias, Id factum sub Ioram Rege Iuda. Vide 4. Reg. 8.

41. Luctus, pro, mortis, in qua lugeri solet.

CAP. XXVIII.

1. BENEDIXIT, i. bene precatus est.

2. Vade. Heb. Surge.

3. Et crescere, pro, id est crescere. Sis in turbas populorum, i. habeas copiosam posteritatem.

4. Pollicitus est. Heb. Chal. & 70. dedit. Auo tuo, Heb. Chal. & 70. Abrahæ.

8. Probans, i. intelligens. Non libenter aspiceret. i. displiceret ei. Hebr. quòd malæ essent in oculis patris sui, &c.

9. Nabaioth, s. primogeniti Ismaelis. Vide sup. c. 25.

11. Qui iacebant. Heb. illius loci.

12. Scalam. significabat hæc Christum, cuius summum & imum, diuinitas & humanitas. Angelos. vide Ioan. 1.

14. Et in semine, pro, id est in semine.

18. In titulum. i. instar metæ, seu columnæ. Desuper. Heb. super eius caput. i. summitatem.

21. Erit mihi, &c. i. colam Dominū, vt verū Deum.

22. Lapis. i. locus in quo lapis. Cunctorum. Si hic pecunia etiam intelligitur, offerret res quæ tantum valerent, quantum pecuniæ decima. Offeram. s. in sacrificium.

CAP. XXIX.

12. INDICAVIT, pro iam indicauerat.

14. Os meum, &c. i. consanguineus meus es. Heb.

17. Lippis. 70. infirmis. Alij, debilibus.

20. Pauci. s. leuis eorum labor, alioqui etiam breue tempus longum videtur amantibus. Aug. in Gen. q. 88.

22. Vocatis multis amicorum turbis. Heb. congregauit omnes viros loci.

25. Quid est quod facere voluisti? Heb. cur hoc mihi fecisti?

31. Aperuit vuluam, id est, fœcundam reddidit.

32. Ruben, i. videns filium. Humilitatem, id est, afflictionem.

33. Simeon, id est, audiens, seu exauditio.

34. Leui, id est, copulatus.

35. Confitebor, id est, laudabo, seu gratias agam, Iudam, id est, confessionem.

CAP. XXX.

2. PRO Deo. i. Deus.

3. Super genua, q. d. quod vbi pepererit, in gremio ponam.

6. Iudicauit mihi.i. causam meam egit. Dan.i. iudicans, seu iudicium.

8. Et inualui,pro,imò inualui.i.præualui. Nephtali.i.comparationem, seu æquiparationem.

9. Tradidit.Heb. dedit in vxorem.

11. Gad.i.felix.

13. Omnes mulieres Heb.filiæ. Aser.i.beatitudo.

14. Mandragoras.Sunt herbæ poma, magnitudine auellanæ, flaua, & pulchra, radix forma humana. Vide Cant.7.

18. Issachar.i.merces.

20. Dotauit dote,pro donauit dono. Zabulon.i. habitans, seu habitaculum.

22. Aperuit vuluam.i. fœcundam reddidit.

23. Opprobrium.s. opprobrio olim erat sterilitas.

24. Ioseph.i. augmentum.

27. Inueniam gratiam.q.d. si tibi charus sum,mane apud me & constitue, &c.

28. Constitue,&c.q.d.Dic quam velis mercedem.

30. Iustum est,&c.Hebr. & nunc quando faciam & ego pro domo mea?

32. Gyra,& separa.Heb.Transibo separãdo. Sparsoueltere.i sparsis in vellere maculis. Furuum i. subnigrum Alij fuluum legunt. No.quòd secundùm Heb. textum pactum fuit, vt quidquid in capris, aut hircis esset maculosum,aut in ouibus & arietibus nigrum,cederet Iacob in mercedem; aut certè quidquid esset maculosum in toto grege,& præterea quod subnigrum in ouibus; atque huc referenda quæ in lectione nostra obscurè dicuntur.

33. Respondebit,&c q.d.apparebo iustus,nec fraude vlla vsus. Cras.i.postero,seu futuro tempore. Placiti.s.iuxta conuentionem soluendi.

35. Filiorum,pro filiarum.q. d. generi,vel pro,nepotum.s.filiorum Iacob. Ita interpretor,vt seruem vulgaram editionem. Nam Heb. planè videntur intelligi filij Laban.

37. Platanis.alij,castaneis.

38. Conciperent. Apparet hic quanta sit imaginationis vis.

41. Primo tempore.s.Martio.

42. Serotina.s.Septembri, cum debilior fœtus.

CAP. XXXI.

1. HERI,& nudiustertius.i. antea.s. fuerat.

7. Decem.i. multis.

13. Sum Deus.No Angelum se Deum vocare.s.loquitur Dei nomine.

15. Pretium nostrum.i. quod nobis debebatur,pro viri nostri laboribus.

16. Præcepit.Heb.dixit.

20. Confiteri, pro, Indicare.

21. Amne. s. Euphrate, qui Mesopotamiam à Syria diuidit. Galaad,sic postea dictus locus.

24. Viditque.i.sensit,vel audiuit.Nam Hebr.solum dicitur, Deus ei locutus in somno.

34 Absconditit,pro, absconderat.s. antea.

35. Consuetudinem fæminarum. q. dicat, patior menstrua. Sic delusa, &c. Heb.& scrutatus est, & non inuenit idola.

36. Tumensque,&c. Hebr. nihil de tumore dicitur, sed solùm quòd sit iratus, & iurgatus.

37. Pone hic.i.profer in medium.

38. Idcirco Heb. Iam,vel,ecce. Steriles non fuerunt.Heb.non fuerunt abortæ,seu abortum passæ.

40. Aestu,iungendum cum die. gelu,iungendum cum noctuque.

41. Decem. i. multis.

42. Timor.i.Deus,quem timebat,seu colebat. Heri.i. hesterna nocte.

43. Filiæ .s.istæ.

45. Titulum.i statuam,seu monumentum.

46. Fratribus.i. affinibus, qui venerant cum Laban. Vide sup.num. 23.

47. Vterque iuxta,&c. Id additum ab interprete,vt significaret alterum Syriacè, alterum Hebraicè locum appellasse tumulum testis.

48. Galaad.id Hebræum est.nam Syriacè Iegar Sahadutha. Et adiecit Laban. Heb. & Miespa.i. speculam.s.vocauit,quia dixit.

49. Dominus.Vide Iud.17. num 3.

50. Testis est.s.nobis separatis. Aug. in Gen.q.99. nullus,inquit, extraneorum, vel nullus Dei testimonio iungendus.Heb.non est quisquam nobiscum.en Deus testis inter me,& te. q. d. vt omnes absint, Deus certè semper testis erit.

52. Si aut ego,&c.Heb. quod nec ego illum,transibo ad te,nec tu illum,transibis ad me,ad malum.

55. De nocte. Hebr. mane, seu diluculo. s. summo manè.

CAP. XXXII.

4. FRATER tuus.Heb.,Chal.,& 70. seruus tuus.

5. Inueniam gratiam.i.gratus sim.

10. Minor.i.inferior.q.d.indignus tot beneficiis in me tuis & veritate. i. fide promissorum. In baculo. i. nihil habens præter baculum.q. d. cum solo baculo.

15. Fœtas. Alij lactantes. Tauros viginti. ita 70. sed Hebr. & Chal. Tauros decem.

20. Dixit. s.apud se. Sunt autem verba hæc Mosis, non autem ipsorum nuntiorum.

21. Castris.s.loco quem Castra vocauit. Vide sup.

22. Maturè. Heb.,Chal.,& 70. nocte.

25. Neruum.Heb. curuaturam.,70.latitudinem. Emarcuit.Heb.mota loco suo,seu luxata.s. coxendix.i. os fœmoris, quod in ischium inseritur. i. incuruaturam, seu cauitatem ossis superioris,in qua & vertitur.

26. Ascendit.pro,oritur,seu,orta est. Benedixeris. i.aliquid boni impertieris.

28. Appellabitur. sub. tantum. Israel.i. princeps cum Deo. non est autem nunc impositum, sed prædicitur imponendum.s. infrà ca. 35.Hier. Contra Deum. i.in lucta cum Angelo, Deum repræsentante.

29. Quod est mirabile. Id non est Heb.Chal.nec in 70.aut Complut. Videtur huc irrepsisse ex Iud.13. Benedixit.s.nomen mutando,vel bona precando,aut prædicendo.

30. Phanuel.i.facies Dei. Facie ad faciem.i.clarè. Salua facta q.d.nec tamen mortuus sum.

32. Neruum femoris.i contrahentem, & mouentem femur. Obstupuerit. Alij contractus fuerit.

CAP. XXXIII.

4. STRINGENSQVE. Heb., & Chal. cecidítque super. Fleuit. Heb. fleuerunt.
10. Dei. i. Angeli.
11. Benedictionem. i. munus. omnia. s. mihi. q. d. qui me locupletauit.
14. Vestigia eius. Heb. vestigia familiæ, seu gregis.
18. Salem. Ioan. 4. dicitur Sichar. Hic secundùm Hier. tradunt Hebr. Sanatum femur Iacob. Dicebatur hæc ciuitas tempore Hieronymi Neapolis.
19. Agnis. alij, nummis, seu denariis. Vide Ios. vlt.

CAP. XXXIIII.

1. MVLIERES. Heb. filiæ.
3. Conglutinata q. d. vehementer amauit. Tristemque. Heb. puellamque, 70. virginemque.
10. In potestate vestra. Heb. coram vobis. Exercete. Heb. habitate.
19. Inclytus. i. honoratissimus, seu præcipuus.
21. Cultoribus indiget. Id non est Hebr.
22. Vnum est, quo differtur, &c. Heb. verum in hoc consentient nobis viri ad habitandum nobiscum, &c.
25. Simeon, & Leui Hi principes, & auctores, sed cum illis alij plurimi. Aug. in Gen. q. 108.
28. Vastantes. Heb., Chal., & 70. accipientes. seu rapientes.

CAP. XXXV.

1. VESTIMENTA. s. acceptis vestibus mundis.
4. Eas. s. simul cum idolis. Terebinthum, alij, quercum.
7. Domus Dei. Heb. El Bethel. i. Deus Bethel.
8. Debora, quæ. s. mortua Rebecca se ad Iacob contulerat. Radices. s. est Bethel in monte sita.
10. Iacob. sub. tantum. Vide sup. ca. 32.
11. Cresce. s. posteritate. Et multiplicare, explicatio præcedentis. Et populi pro, id est populi.
12. Dedi. i. promisi.
15. Vocans. pro, Iam verò vocauerat, vel iterũ vocauit, sicut & Deus bis ipsum vocauit Israel. s. ca. 32. & 35.
16. Veuit verno tempore, &c. Heb. erat adhuc quasi milliare terræ ad veniendum Ephrata, & peperit, &c. Chal. Cùm adhuc esset spatium terræ, vt ingrederetur Ephratam, &c Vide 4. Reg. 5., vbi idem verbum Hebraicum vertit Hier. electo terræ tempore. 70. Septuaginta vtrobique Hebraicum verbum posuerunt, quasi nomen proprium. s. χαβραθα chabratha, quamquam Hebr. est chibrat.
19. Mortua. s. cùm esset 36. annorum secundùm Hebræos. Iacob verò obiit cùm esset 97. annorum.
20. Titulũ. i. statuam, seu columnã. Super. i. iuxta.
22. Concubina. i. vxore minus principali. Vide sup. cap. 25. & Iud. 19., 1. Paral. 1.
26. Nati in Mesopotamia. s. ferè omnes. August. in Gen. q. 117.
27. Arbee. s. id erat nomen ciuitatis. Vide suprà cap. 23.
29. Consumptus, pro, consummatus. i. perfectus, vel, q. d. deficiens præ senio.

CAP. XXXVI.

2. ADA. hæc sup. cap. 26. dicitur Besemath. Oolibama ca. 26. dicitur Iudith. Filij. Heb. & Chal. filiæ. at 70. filij, quæ verior lectio, vt patet ex sequentibus, quamquam Hebr. potest legi, filiam, vt referatur ad Oolibama.
3. Basemath. ca. 28. dicitur Mahaleth. Eliphas, de quo in Iob. Hier.
6. Habere poterat Hebr. acquisierat.
9. Edom. i. Idumæorum.
16. Filij Eliphaz. Heb., Chal., & 70. Duces Eliphaz.
20. Filij Seir. s. qui ante Esau principes erant. Hier.
24. Aquas calidas. Alij, mulos. s. inuctus equo, & asina. fortè legendum, equas.
31. Regnauerunt. s. post duces.
33. Iobab. Hunc quidam putant Iob. At Hebræi dicunt, Iob esse de stirpe Nachor. Hier.
40. Hæc ergo. Hebr., & Chal., & hæc. 70. hæc. Esau. s. filiorum.

CAP. XXXVII.

2. SEXDECIM. Heb., Chal., & 70. septemdecim. dicitur autem Isaac tunc fuisse 167. annorum. Iacob autem 107. Accusauit, &c. Heb. detulit ad patrem infamiam eorum malam.
3. Polymitam. i. ex variis liciis, seu filis, adeoque diuersorum colorum.
10. Num ego, & mater, &c. Id in Christo impletum. Aug. in Gen. q. 123.
20. Cisternam veterem. Hebr., Chal., & 70. vnam cisternã. Quid illi prosint. Heb. quid erunt, vel, fuerint.
22. Veterem. Hebr. & Chal. hanc.
23. Talari. Heb sua.
24. Veterem. Heb. vacuam.
25. Stacten i. myrrhæ liquorem.
27. Melius est, vt venundetur. Heb. venite, & vendamus eum. Polluantur. Heb. sint in eum.
28. Triginta argenteis. Heb. viginti argenteis. s. siclis. 70. viginti aureis.
34. Cilicio. Heb. sacco.
35. Infernum. i. inferos, vbi olim patres, secundùm Hier. epist. 25 Nunc limbus dicitur, quidam tamen sepulcrum intelligunt. sed repugnat quod dicit, ad filium meum.
36. Eunucho. i. principi, seu cubiculario. Vide c. 39. Militum. Heb. coquorum. s. sic vocat Scriptura milites, quòd more coquorum homines mactent. Alij carnifices putant significari.

CAP. XXXVIII.

2. SVA. nomen est Chananæi illius, & non filiæ.
3. Vocauit. s. Iudas.
4. Vocauit. s. mater, vt ex Hebræo constat.
5. Appellauit. s. illa. Quo nato parere, &c. Hebr., Chal., & 70. & erat quando peperit in Chezib. videtur esse nomen loci. Quidam dicunt esse vrbem Palæstinæ.
9. Non nasci. q. d. si nascerentur, non suo, sed fratris nomine vocandos.
12. Sua vxor. legendum filia Suæ vxor. Opilio gregis. Heb.

gis. Heb. eius amicus, seu socius. est autem is, de quo in principio capitis huius.

14. Theristrum. vestis genus. quidam peplum vertunt, seu lineum velum, aut amictum.

17. Patiar quod vis, si dederis. Heb. Si dabis. i. num dabis?

18. Armillam, alij pallium. Alij fasciam. & quidem armilla humerorum est ornamentum. Ad vnum igitur coitum. Hebr. ingressus est ad eam, &

20. Pastorem. Heb amicum, seu socium suum.

23. Certè mendacij, &c. Heb. ne fortè simus in contemptum. s. si res euulgetur.

24. Et videtur vterus, &c. Heb. & ecce grauida est ex fornicatione.

29. Maceria. s. membrana, qua obuoluitur fœtus in vtero, quaque perrupta egreditur, Secundæ vocantur, quòd nascentem infantem sequãtur. q. d. cur prior egressus es? Phares. i. diuisio.

30. Zara. i. Oriens.

CAP. XXXIX.

1. EVNVCHVS. Alij Princeps, seu regius minister. Tales. n. eunuchi vocabantur, quòd ferè omnes essent eunuchi.

3. Dirigi. id est prosperari. Illius. s. Ioseph.

6. Aliud nouerat, &c. q. d. nulla de re solicitus erat, nisi de edendo, & bibendo, reiecta cætera cura in Ioseph.

7. Post multos dies. Heb. post hæc.

9. Malum. Heb. malum grande.

13. Et se esse contemptã. Heb. & quòd fugisset foras.

15. Quod tenebat. Heb apud me. sic & infrà.

16. In argumentum ergo fidei. id non est Heb.

19. Nimium credulus. nec id est Heb.

22. In manu, i. curæ, seu in custodiam.

23. Nec nouerat, &c. q. d. nullam ab eo rationem exigebat. Dirigebat. i. secundabat.

CAP. XL.

1. DOMINO suo. i. in Dominum suum.

4. Custos carceris. Heb. princeps militum. Tradidit. s. in curam.

5. Iuxta interpretationem suam. q. d. ita vt postea vtrique euenit. infr. venit præsagium futurorum.

8. Nunquid non Dei? &c. q. d. potest Deus per aliquem interpretari.

16. Farinæ. Heb. alba.

19. Caput tuum. i. te. In cruce. Heb. in ligno.

22. Vt coniectoris veritas probaretur. Heb. sicut fuerat eis interpretatus Ioseph.

CAP. XLI.

1. FLVVIVM. s. Nilum.

2. Locis palustribus. alij, prato.

5. Culmo. i. frumenti calamo.

6. Vredine Heb. euro.

12. Puer. i. iuuenis. Vide Ioan. 21.

15. Sapientissimè conijcere. Heb. posse interpretari.

16. Absque me, &c. q. d. non ego, sed Deus.

39. Sapientiorem. Heb. sapientem vt te.

43. Secundum. i. quo secundus à Rege vir, vehi solebat.

45. Saluatorem mundi. Alij Absconditi Reuelatorem. Phutiphar is. non est is, de quo suprà cap. 39. (etsi Hier eundem putat) aliter enim Hebraicè scribitur.

46. Triginta. anno præcedente mortuus fuerat Isaac 180. annorum, cùm Iacob esset 120.

50. Sacerdotis. Chald. principis.

51. Manasse. i. obliuisci faciens.

52. Ephraim. i. fructificationes. Paupertatis. Heb. afflictionis.

54. Etiam. 70. autem. Fames. Heb. & 70. panis.

57. Vt malum inopiæ temperarent. Heb. quia inualuerat fames in omni terra.

CAP. XLII.

9. EXPLORATORES estis. i. habemini. sic Reg. 18. ipse sit Deus. i. habeatur. Aug. in Gen. q. 139.

15. Egrediemini. s. omnes, vnum enim retinuit. Vide infrà.

25. In via. pro, in viam.

38. Quid aduersitatis. Chal. & alij, mors. 70. ægritudo. Inferos. i. sepulcrum.

CAP. XLIII.

5. NON videbitis faciem meam. i. me. q. d. nullus ad me vobis aditus patebit.

6. In meam. Heb. cur in meam.

9. Suscipio puerum. Hebr. spondeo pro illo. De manu mea i. à me.

12. Et illam, pro nempe etiam illam.

14. Ero. s. interim.

16. Victimas. Sic vocantur animalia, cùm occiduntur, etiam non causa sacrificij.

21. Aperuimus, vnus aperuerat. Vide sup.

22. Non est in conscientia nostra. Heb. nescimus. Marsupiis. i. saccis.

23. Pax vobiscum. i. estote bono animo. nihil est periculi. Probatum ego habeo. Heb. venit ad me.

25. Panem. abundat more Hebræo. ponitur autem pro cibo.

31. Panes. i. cibos.

32. Prophanum. Heb. abominabile.

33. Iuxta ætatem. s. vltimus sedit.

34. Inebriati i. satiati Sic Psal. 64. Visitasti terram, & inebriasti eam. Aug. in Gen. q. 144.

CAP. XLIIII.

7. VT serui tui Heb. Absit, vt serui tui.

9. Domini nostri. i. tui.

10. Sententiam. s. paulum moderatam. mutauit enim mortem in seruitutem, eamque vnius solùm.

16. Iniquitatem. s. vendendo fratrem. vel. q. d. peccata, seu, vnde puniat.

20. Ipsum solum, &c. q. d. is solus est ex illa matre relictus. Heb. ipse solus remansit matri suæ.

21. Et ponam, pro, vt ponam. q. d. vt illum videam, vel ei benefaciam.

28. Et dixistis. Sic 70. Heb. verò, & dixi.

29. Dedoceritis canos,&c.i. eritis mihi causa mortis, seu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

CAP. XLV.

4 CLEMENTER. id additum ab interprete, vt solet interdum, quædam ad maiorem sententiæ expressionem.

5. Pauere Heb. dolere, seu mœrore affici. Dorum. Heb ira, seu indignatione dignum. q. d. ne indignemini, seu conturbemini, aut cruciemini.

8. Patrem.i. instructorem, doctorem.

9. Hæc mandat. Heb. sic dixit.

12. Quod os meum, &c. q. d. me, qui loquor, Iosephũ esse, vel me loqui materna lingua, vel sine interprete.

18. Medullam. Heb. pinguedinem.

22. Binas stolas. Heb. vestes mutatorias, seu mutationes vestium, nempe, cuique duas. optimis. Heb. mutatoriis. Vide 4. Reg. 5., Zach. 3. vbi mutatoriæ preciosas vestes significant. s. quæ soleat mutando indui. i. depositis vilioribus. quòd si dicas, cur ergo proximè mutatoriæ binas significabant? R. quia numerus pluralis saltem duo requirit. & quidem 70. binas intellexerunt. Chal. tamen singulas. Argenteos. s. siclos.

23. In itinere. Heb. pro patre suo ad iter.

24. Irascamini, pro, contendatis.

26. Quasi de graui, &c Heb. dissolutum, seu debilitatum est cor eius, seu (vt 70. verterunt) obstupuit, & non credebat eis.

28. Et videbo. pro, vt videam.

CAP. XLVI.

4. TE. i. posteritatem tuam, vel, ossa tua. Super oculos. q. d. claudet tibi morienti oculos.

7. Filiæ. Heb. filiæ eius, & filiæ filiorum eius.

27. Animæ duæ, his adde Iacob & Ioseph. Sic fient 70. vt statim dicitur. Septuaginta. 70. septuaginta quinque. s. numerant etiam filios Ephraim, & Manasse.

28. Gessen. Hæc postea secundùm Hebræos dicta Tebais.

29. Fleuit. s. diu, vel multum, vt Heb. indicatur, & 70. verterunt.

34. Detestantur pastores. s. quia mactant animalia, quæ ipsi colunt.

CAP. XLVII.

2. EXTREMOS. i. abiectiori aspectu. s. ne Pharao milites faceret. Esse. i. habitare.

7. Benedicens. i. salutem imprecatus.

9. Parui. i pauci. Mali. i pleni malis, seu ærumnis.

10. Benedicto Rege i. actis Regi gratiis, vel dicto vale. s. vbi ei bene fuisset precatus.

13. Orbe. Heb. terra. Maximè. id non est Heb.

19. Pereunte cultore. Heb. pereamus &c.

21. Populos eius Heb. & Chal. indicatur, populum mutatum ab vna ciuitate in aliam. s. in signum, quòd nihil tam proprium haberent.

25. Salus nostra, &c. Heb viuificasti nos.

29. Sub femore. Vide ca. 24. Misericordiam, & veritatem. q. d. gratiam, seu beneficium, certũ, seu bona fide.

31. Conuersus ad lectuli caput. Heb. ad, seu super caput lecti. 70. Super summitatem virgæ eius, seu suæ.

CAP. XLVIII.

2. CONFORTATVS. i. resumptis viribus.

5. Mei erunt. i. succedent mihi in terra promissa. Hier. Reputabuntur. s. vterque constituet suam familiam. Hier.

6. Nomine fratrum. q. dicat in diuisione terræ, comprehendentur sub Ephraim, & Manasse.

7. Eratque vernum, &c. Hebr. erat miliare vsque ad Ephratam. Vide sup. cap. 35.

11. Non sum fraudatus, &c. Heb. Non putabam me visurum faciem tuam.

16. Benedicat. i. det felicitatem. Inuocetur, &c. q. d. dicantur filij mei, & Abraham, & Isaac.

19. Maior. s. ex illo, Iosue, & primi Reges Israel.

20. Benedicetur, atque dicetur. Heb. benedicet dicendo. q. d. cùm populus Israel fausta precabitur, dicet.

22. Partem vnam. s. Sichem, quæ ob stuprum Dinæ acquisita Iacob, vel agrum illic emptum. In arcu, & gladio. i. iure belli, seu pecunia multo labore parta.

CAP. XLIX.

1. NOVISSIMIS. i. futuris post hanc ætatem, seu postea; id enim significat phrasis hæc in scriptura. Itaque quod Ioel 2. dicitur post hæc Act. 2. vertitur, in nouissimis diebus. Vide 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. Isa. 9.

3. Doloris. q. d. præcipua causa dolendi. s. ob peccatum tuum. Heb. & Chal., roboris, quasi dicat virtutis generatiuæ primus fructus. 70 principium filiorum meorum. Prior. s. iure primogenituræ. sed id amisit. s. duas partes hæreditatis, quæ datę Ioseph, & sacerdotium, quod Leui, & Regnum, quod Iudæ datum. Vide Deut. 21. Chal. Tu accepturus eras tres partes. s. primogenituram, sacerdotium, & regnum, sed non accipies, &c.

4. Effusus. s. dissolutione peccati. Sicut aqua q. d. totus profusus in libidinem. Crescas. pro, cresces. i. excelles.

5. Fratres. i. socij. s. in scelere. Vasa. i. instrumenta, seu arma.

6. Gloria. i. anima. Sic Psal. 56. Exurge gloria mea. Furore. i. ira. Virum, pro, viros. s. Sichimitas. In voluntate sua. i. suos affectus secuti. Suffoderũt. i. euerterunt, seu vastarunt. murum i. vrbem Sichem.

7. Diuidam. s. sparsi viuebant Leuitæ; & Simeonitæ, qui ferè Scribæ.

8. In ceruicibus. q. d. superabis, seu subiicies hostes. Te. s. vt Regem, vel Christus hic intelligitur, qui de tribu Iuda.

9. Catulus, pro, vt catulus. Ad prædã. Heb. à prędа.

10. Donec veniat. sensus est secundùm quosdam. Numquam sic auferetur, quin veniat, &c., vel, quod idem est, adeò non auferetur, vt etiam ex ea tribu venturus sit omnium gentium Princeps, & quidem (donec) solet in scriptura talem habere significationem. Quidam tamen sic interpretantur, non regnaturum alienigenam ante Christi natiuitatem, regnauit quidem Herodes antea, sed non legiumè, nisi secundo Christi anno, quo illum

lum Iudæi in Regem suum volentes susceperunt. Vide Philo lib.2.de tempor.,& Ioseph.17.antiq.cap.3. Qui mittendus est. s. Messias. Expectatio. s. expectabunt eius secundum aduentum. Iust. ora. ad Anton. August. 18.ciuit.cap.47.

11. Ligans,&c. Fertilitatem indicat sortis Iudæ. q.d. abundabit magnis vitibus, adeò vt possint ad eas Asini alligari, eritque maxima copia vini,& lactis. In vino.i. in sanguine. Tertul.con.Marc.lib.4. Iusti.or .ad Anton. Stolam.i.corpus, secundùm Tertul., vel fideles, secundùm Iusti.

12. Pulchriores.pro,pulchri, seu rubicundi. id enim significat verbum Heb. Vino.i.ob vini copiam. Lacte.i.ob lactis,quo vescitur,copiam.

14. Inter terminos.q.d in medio aliorum.

15. Portandum.i. tributorũ onus, id mallens, quàm bellis fatigari,

16. Iudicabit.q. d. erunt iudices ex tribu Dan. id in Samsone impletum.

17. Fiat,pro,fiet,seu erit. Coluber.i. vt coluber.q. d.erit in bello astutus. Quidam ad Antichristum referunt ex tribu Dan futurum. Alij ad Samsonem.

18. Expectabo.s.ex alia tribu.

19. Præliabitur.s.hostium exercitus. Ipse.s. Gad. Accingetur.q.d.strenuè pugnabit. Retrorsum.i.hostes in fugam vertens.

20. Regibus. i.quibus etiam Reges delectari possint, seu esse contenti.

21. Ceruus emissus. q.d. velox. Pulchritudinis.i. pulchra.q d.erit fœcundus.

22. Discurrerent q. d. confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. Exasperauerunt. s. hostes. q. d. habebit multos hostes: vel de fratribus loquitur, à quibus est venditus. Iacula autem vocat arma iniquitatis,quibus in eum vsi.

24. Sedit in forti.i.permansit validus, seu victor euasit. Vincula.s.è carcere ereptus est. Potentis.i. Dei. Pastor. s. pauit patrem, & fratres. Lapis. i. firmamentum.s.sustentans in fame.

25. Abyssi.i.aquæ.q.d.solo irriguo. Et vuluæ.q.d. filiorum.

26. Confortatæ.i.ampliores,q. d. maior est benedictio, qua te benedico, quàm ea, qua sum à patribus meis benedictus.s.me felicior eris. Veniret,pro,veniat.q.d. duret vsque ad Christum desideratum à sanctis. Fiant. i.maneant,siue impleantur.s.benedictiones. Nazaræi. i.separati. s.cùm venditus est.

27. Lupus,pro,velut lupus. Spolia.s.hostium,quos superabit, vt solet lupus oues. Significat autem vt lupus manè,& vesperi prædari solet, ita Beniamin sæpe victoriam reportaturum de hostibus.

28. Omnes hi.s. capita sunt.

29. Populum.s.qui in limbo.

C A P. L.

3. TRANSIERVNT. s. dum condiretur, tandiu .n.durabat ille apparatus.

5. Adiurauerit.i. iurare fecerit.

10. Trans Iordanem. s. inter Iordanem, & Iericho, qui locus postea dictus Ios.15.Bethagla.Hier. Magno, non longis lacrymis,sed funeris ornatu. Hier.epist.25.

15. Memor sit iniuriæ, quam passus est. Heb. odio nos habeat.

17. Obliuiscaris. Heb. parcas, seu, remittas. Nos quoque.s.subsecuti fuerant nuntium, vt paulo pòst dicitur. vel id etiam per nuntium dixerunt, & postea venerunt. Seruo Dei,&c. Heb. seruis Dei patris tui.

19. Dei possumus resistere voluntati. Heb. pro Deo ego sum?

20. Saluos faceret. Heb. viuificaret.

23. In genibus.s.positi post natiuitatem.

25. Adiurasset.i.fecisset iurare.

26. Cętum decem.s.regnauit. 80.annis. Vide ca.41.

E X O D V S, id est, E X I T V S, .s. ex Ægypto.

C A P V T I.

1. DOMIBVS i.familiis.

3. Beniamin. Præponitur aliis, quòd filij essent ancillarum.

5. Septuaginta. s. connumerando etiam ipsum Iacob. 70. septuaginta quinque. Vide Gen. 46.

6. Cognatione sua.s.proxima.Heb.Chal.& 70. generatione illa i. hominibus illius ætatis.

7. Germinantes. s. in maxima copia, more pisciuni, vt indicat verbum Heb. Terram. s. in qua habitabant.

8. Ioseph.i. beneficia à Ioseph in Aegyptum collata.

10. Expugnatisq; nobis. Heb pugnetque cõtra nos.

11. Magistros operum. Heb. principes tributorum, 70 præfectos operum. Ramesses. 70. addunt,& On, quæ est Heliopolis. Tabernaculorũ. i repositoriorum, s. vbi reponebatur oleum, vinum, triticum, &c. Chald. thesaurorum.

13. Illudentes,& inuidentes.id non est Heb.

14. Terræ.i.agrorum,vt patet, ex Heb.Chal.& 70.

15. Sephora,&c. Hæ duæ præcipuæ, & velut ceterarum præfectæ erant. Aug. lib. con. mend. cap.16. putat obstetrices illas fuisse Hebræas, cui fauet textus Hebr.

21. Aedificauit eis domos. i. dedit prolem numerosam Heb.

C A P. I I.

1. VIR.s.Amram. Vxorem s. Iocabed sororem patris sui, vel filiam patrui sui. Vide cap.6.

5. Crepidinem alueı. i. fluuij littus. Papyrione. i. carecto.

10. Adultum.i.grandiusculum. Moses.i.extractus, seu extractio No. fuisse vocatum nomine Aegyptiaco, quod Hebr. redditur Moses, vt Iesus, Latinè Saluator. Fuit autem Aegyptiacum Monios secundùm Hebræos.

11. Fratres.i.cognatos.ſ.Hebræos.
12. Sabulo.ſ.fluuij arena.
14. Verbum iſtud.i. res hæc.Heb.
16. Sacerdoti. Chal. principi. Vide inf. cap. 18. & 2.Reg.20.
18. Iethro. Heb. Rehuel.
21. Iurauit. Heb. conſenſit, ſeu voluit.
22. Gerſan.Heb. Gerſom.i. aduena, ſeu peregrinus. Eliezer.i. Dei adiutorium.
23. Operibus i.ſeruitute.q.d.quo clamabant ob duram ſeruitutem.

Cap. III.

1. MONTEM Dei. Sic poſtea eſt appellatus ob præſentiam, ſeu apparitionem Dei illic, aut ob legem à Deo illic datam.
2. Dominus.Heb., Chal., & 70. Angelus Domini.
4. Dominus, vel in Angelo Dominus, vel Chriſtus ipſe, qui eſt magni conſilij Angelus. Aug.in Exo.q.3.
8. Fluit lacte, & melle.i. fertiliſſima eſt, & amœniſſima.
12. Immolabis.Heb.ſeruietis, ſeu, coletis.
15. Memoriale. i. per quod homines recordentur mei. In generatione, &c.i. in omnia ſecula.
19. Validam.ſ. coactus.
20. In cunctis mirabilibus.i.faciens opera mirabilia.

Cap. IIII.

1. VIRGA.i. baculus.
5. Vt credant.ſ. facies id ſignum coram eis.
9. His ſignis.ſ.cùm ea edideris coram illis.
10. Ab heri, &c. q.d. nunquam eloquens fui. Et ex quo, pro, etiam ex quo. Impeditioris.Heb. quia grauis oris.i.impediti ſermonis. 70. gracili voce.
12. Ero in ore tuo.i. te facundum reddam.
13. Quem miſſurus es. q. d. alium magis idoneum, qualem par eſt à te mitti.
16. Quæ ad Deum pertinent. q. d. conſules pro eo Deum. Heb. tu eris ei pro Deo.
18. Iethro vocabatur (vt quidam aiunt) Iethro, Raguel, Hebal, Cinæus, Heber, Phutiel, Iether.
19. Dixit, pro, dixerat. Quærebant animã tuam.i. volebant te occidere.
20. Aſinum, pro, aſinos.
21. Reuertenti in Aegyptum. Hebr. cùm reuerſus fueris in Aegyptum. Indurabo.ſ.ſubtrahendo gratiam, Greg. 11.Moral.cap.5. Indurat Deus dum cor obdurari permittit, non emolliendo per gratiam.
24. Dominus.Chal.& 70. Angelus Domini. Occidere.ſ.ob omiſſam circumciſionem. Tetigitque. q. d. proiecit præputium ad pedes Moſis. Sanguinum.q.d. cauſa mihi es fundendi ſanguinis.
26. Dimiſit eum.ſ. Angelus, vel morbus, quo fuerat correptus 70. abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem, diceremque, tunc à Moſe diſceſſiſſe ad patrem ſuum, niſi verbum eſſet maſculinum, quamquam id interdum in ſcriptura pro fœminino vſurpatur, vt Eccleſ.1.

Cap. V.

1. SACRIFICET. Hebr. & 70. feſtum celebret. Chal. ſacrificet.
4. Solicitatis.Heb. ceſſare facitis.
17. Vacatis otio. Heb. vacatis, vacatis.
21. Fœtere feciſtis, &c i.reddidiſti nos abominabiles.
22. Cur affliriſti. Non indignatur, ſed inquirit, & orat. Aug.

Cap. VI.

3. IN Deo omnipotente. i. me Deum omnipotentem demonſtrans. Adonai. Heb. Iehoua, ſeu Ieheue, vt quidam malunt. q.d. eum, qui eſt, ab Hauah הָוָה ſeu Haiah הָיָה .i fuit. q.d. non tam perfectè me oſtendi eis, qui ſim, quàm tibi. 70. vertunt κύριος.i.dominus.
6. Ergaſtulo. q.d. oppreſſione. Heb. oneribus. Chal. tribulatione ſeruitutis. 70. ſeruitute. Seruitute. 70. potentia. Iudiciis.i ſignis, vel ſuppliciis.
8. Leuaui, &c.i. ſublata manu iuraui.
9. Opus duriſſimum. Heb. duram ſeruitutem.
12. Incircumciſus labiis. i. lingua impedita, ſeu rudis in loquendo.
14. Ruben, &c. Tres tantùm Iacob filios enumerat, quia ſolum ad tertium. ſ. Leui vult peruenire, ex quo Moſes, & Aaron.
16. Per cognationes ſuas. i. à quibus ortæ multæ familiæ.
20. Patruelem. i. amitam. ſ. filiam Leui, & ſororem Caath patris ſui, ſecundùm quoſdam. 70. filiam ſororis patris ſui.
26. Iſte eſt Aaron. No. interdũ præponi. quia maior natu, interdum poſtponi, vt inf. quia inferior dignitate.
29. Et locutus eſt, pro, ſic locutus eſt.

Cap. VII.

1. DEVM.i. Dei vice.ſ.qui meo nomine præcipias, mineris, & punias. Propheta. i. interpres.
3. Indurabo. i. quàm durum ſit demonſtrabo. Aug. in Exo.q 18 Vide ſup.cap.4.
5. Qui extenderim. Heb. cùm extendero.
10. Tulitque. Heb. proiecitque.
11. Et maleficos, pro, id eſt maleficos.ſ.incantatores.
12. Virga.i. coluber, in quem virga conuerſa. No. ſic corpus Chriſti dici panem in Euchariſtia, quia in ipſum panis conuerſus. vel potiùs, quia Chriſtus ipſe panis eſt viuus, vt ipſe ait Ioan.6. Virgas. i. dracones, in quos eorum virgæ conuerſæ.
13. Præceperat. Heb. locutus fuerat.
18. Computreſcent. Heb. fœtebunt. Sic etiam inf. quamquam etiam verti poteſt, vt vertit noſter interpres. Bibentes. Heb. vt bibant. q. d. non poterunt bibere, vt poſtea declarat, vel ægrè bibent.
22. Præceperat. Heb. locutus fuerat.
25. Septem dies, &c. q.d ſeptem dies ſanguis durauit.

Cap. VIII.

1. SACRIFICET. Heb. ſeruiat.
3. Reliquias ciborum. i. cibos, ſeu loca, vbi ciborum reliquiæ aſſeruantur. Chal. panaria. 70. maſſas.
12. Condixerat i. promiſerat.
13. Iuxta verbum. i. vt petebat.
14. In immenſos aggeres. Hebr. aceruos aceruos. i. aceruatim.

16. Ciniphes. Hebr. verbum quidam pediculos interpretantur.

18. Feceruntque.i.conati sunt facere.

19. Digitus.i.virtus.

20. Sacrificet.Heb.seruiat.

21. Omne genus. i. misturam, seu miscellaneam. Quidam putant fuisse varia serpentum, & ferarum genera. Heb. solùm legitur, mistionem, nulla muscarum facta mentione.s.varia erant animalia noxia. Chald.mistionem bestiarum.70.Cynomyiam κυνόμυιαν.i.muscam caninam,& sic inf.

24. Dominus.s.non Moses, aut Aaron. grauissima. i.valde noxia, vel (vt vertunt 70.) plurima.

26. Non potest. Hebr non est rectum. q.d.non conuenit. Abominationes. Sic scriptura vocat Deos gentium. Moses tamen apud Pharaonem non sic dixit, sed Deos, seu quæ colunt. Aegyptij arietem colebant inter cætera. Ea, quæ colunt. Heb. abominationem. Chald. hic & sup. vertit, animal quod colunt Aegyptij.

29. Musca.Heb. mistio, vt suprà.

CAP. IX.

1. SACRIFICET. Heb.seruiat.

3. Et super, pro, id est super.

4 Possessiones. Chal. pecora.70. iumenta.

6. Animantia.s.pecora, quæ erant in agris.

8. Cineris. Alij, fauillæ.

14. Hac vice, &c. q. d. tandem absoluam, teque, & tuos plagis consumam.

15. Peste.s.interfectis primogenitis.

16. Posui te.s.in mundo, vel in Regno.

23. Discurrentia fulgura.Heb.,Chal.,& 70.discurrentem ignem.

28. Dei.i. magna, vel à Deo missa.

32. Serotina erant. i. nondũ in calamũ assurrexerãt.

34. Auxit peccatum. Heb. addidit ad peccandum.i. peccare perrexit.

35. Præceperat. Heb. locutus fuerat. Per manum Mosis.i.per Mosen.Heb.

CAP. X.

2. NARRES pro, narret quisque vestrum.

3. Subijci mihi Heb. humiliari coràm me. Sacrificat.Heb.,Chal., & 70.seruiat.

4. Locustam,pro, locustas.

7. Scandalum.i.damnum, seu perniciem.

9. Dei nostri.id à 70.additum.Heb.nobis.

13. Vrētem.Heb., & Chal.Orientalē.70.Austrum.

14. Innumerabiles. Hebr. valde graues. 70. valde multæ.

15. Vastantes omnia Heb., & Chal. & obscurata est terra. 70.corrupta est terra.

22. Horribiles.Heb caliginosæ. Chald., & 70. obscuræ. q.d densissimæ, vt solent quæ fiunt caligine.

24. Sacrificate. Heb.seruite.

29. Non videbo. s. nisi me accerseris.

CAP. XI.

1. AIT. i. dixit. s. Pharaoni, antequam expelleretur, vel ab eo iterum vocatus.

5. Sedet.i.sessurus erat.

7. Mutiet.q.d. nullus clamor, aut perturbatio erit in hominibus, aut pecoribus.

9. Vt multa.i.vt ea occasione multa.

CAP. XII.

2. MENSIS. s. Nisan, qui plerunque respondet Martio, atque hinc incipit annus Hebræis, quantum ad festa (nam quantum ad alia à Septembri, seu Octobri. Vide Inf. cap. 23.) secundus dicitur Ijar, 3.Siuan,4.Tammuz.5.Ab.6 Elul,7.Thisri.8 Marchesuan. 9. Casleu. 10. Tebeth. 11. Sebath. 12. Adar. & quidem hos intelligit scriptura, cùm dicit mense primo, secundo, tertio, &c. Sunt autem illa nomina Chaldæa, quæ in captiuitate cœpta vsurpari. Alioqui aliis antē nominibus vtebantur, vt Abibexo. 13. Deu. 16 qui primus. nos illic legimus, Mensis nouarum frugum. At Heb.mensis Abib.& Zio, qui secūdus,& Bul qui vndecimus, 3.Reg. 6., & Ethanim, qui septimus. 3. Reg 8. Notandum verò, Hebræis annos Lunares fuisse, i.secundùm lunæ cursum, qui conficitur diebus 29. & horis 12.tantum enim intercedit ab vna lunæ apparitione vsque ad alteram, 12 autem horæ additæ secundo mensi faciebant eum 30. dierum. Ita Hebræis semper alter mensis erat 29. dierum, alter 30.& quia deerant dies aliquot ad annum solarem, addebant spatio 19. annorum septies mensem vnum anno s. 3.6.8. 11.14.17.& 19. Ita anni lunares fiebant solaribus æquales. Incipiebat autem annus semper à luna propinquiori æquinoctio vernali, fereque constabat primus mensis parte Martij & Aprilis.

3. Decima, &c. Id præceptum solum ad illud primum Pascha pertinebat, vt quidem aiunt. Itemque quod inf. dicitur de superliminari & postibus tingendis sanguine. Et domos, pro, id est domos.

5. Macula.i.vitio.q.d.integer, cui nihil desit. Hebr. perfectus. Anniculus.i. vnius anni. s. non maior. Et hœdum. q. d. accipite, vel agnum, vel hœdum. Heb. ex ouibus, aut capris accipiens.

6. Ad vesperam.Heb. inter duas vesperas.i. inter occasum solis,& obscurā noctem. Vide Exo. 30 Deut. 16.

8. Cum lactucis agrestibus. cichoriam quidam putant, alij endiuiam. Heb. cum amaritudinibus. i. cum herbis amaris, vt vertit Chal.& 70.

9. Crudum.i.non plenè assum. Pedibus sic 70. At Heb.& Chal.cruribus. Intestinis. s. priùs lotis, & abiectis fecibus.

10. Vsque mane. Hic 70. addunt, & os non confringetis (seu comminuetis) ex eo. quod citatur Io. 19. vnde apparet Hebræa nunc non esse integra. Residuum. s. ossa. Aug. in Exod.q 41.Heb. siquid residuum fuerit vsque manè.

11. Festinantes.s.ad cælestem patriam anhelandum. Greg. Phase.Hebr.Pesach. Chal. Pascha. id quod ecclesiæ vsu retentum. Domini. s. percutientis per Angelum Aegyptios, vt inf. dicitur.

12. Et transibo, pro, quia transibo.s.in Angelo. Diis s. deijciens. Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum simulacra corruisse.

13. Vobis.i. in vestram vtilitatem. Signum.s.Angelo percutiente.

14. Mo-

14. Monimentum. s. tanti beneficij. Generationibus. i. ætatibus. s. posteritate. Cultu. Heb. Statuto. Sempiterno. s. quamdiu lex durauerit.

15. Perhibit. Vide Num. 19.

16. Ac solemnis. Hebr. conuocatio. s. solebat in solemnitatibus populus conuocari. Exceptis, &c. q. d. licebit tamen cibum parare.

17. Azyma. s. in signum liberationis ab amaritudine spiritus.

21. Animal. Hebr. pecus. Phase. i. victimam Paschalem.

22. Hyssopi. vulgo, origanum. In limine. Heb. in pelui. Chal. in vase. 70 ad Ianuam. Vsque manè. s. sponte ob aliquam incidentem causam. coacti quidem postea sunt ab Aegyptiis noctu abire.

23. Percussorē. s. Angelum malū vt indicatur Ps. 77.

24. Legitimum. i. ex lege seruandum. Heb. statutum.

25. Ceremonias. i. ritum. Heb. seruitium, seu cultum.

29. Sedebat, pro, sessurus erat. Captiuæ. Sic etiam Chal., & 70. Alij, captiui.

30. Domus. i. vbi esset primogenitus. vel, hyperbole est, pro, ferè domus.

32. Benedicite mihi. i. orate pro me.

34. Conspersam. s. aqua. q. d. massam.

36. Spoliauerunt. s. pro mercede eis debita ob operas. Tertul. 4. con. Marc.

37. Soccoth. i. tabernacula, quòd ibi primùm tabernacula tetendissent. Hier. epist. 127.

39. Nec pulmentum, &c. Heb. nec sibi cibos parauerant.

40. In Aegypto. 70. in Aegypto & in terra Chanaan 430. annorum s. computandorum à tempore, quo Abrabam cœpit in Aegypto peregrinari.

41. Eadem die. i. ipsa die, de qua sup.

42. Domini. Heb. Domino. q. d. festa in Domini honorem.

43. Religio. Heb. lex, seu statutū. Chal. ritus. 70. lex.

45. Aduena & mercenarius. i. alienigena qui apud vos diuersatur, aut operas suas locat.

CAP. XIII.

1. SANCTIFICA. i. consecra. Omnia. s. primogenita.

5. Introduxerit, &c. s. ante id tempus lex hæc illos non obligabat.

8. Hoc est. Heb. ob hoc.

9. Et vt. Hebr. & Chal., & 70. vt.

10. A diebus in dies. i. quotannis, vel semper.

12. Separabis. Sic etiam 70. At Heb. adduces.

13. Oue. s. immolanda pro asino, qui erat immundus. Pretio redimes s. nisi esset Leuita. redimebatur autem quinque siclis vt dicitur Num. 3.

14. Cras. i. futuro tempore.

16. Appensum quid. Heb. frontale q. d. fronti appositum.

21. In columna, &c. Erat instar columnæ & nubes, & ignis.

CAP. XIIII.

2. REVERSI. i. reflectentes. Quæ est inter. Heb. inter. Contra. i. ante, seu è regione. Sic inf. nu. 9.

3. Coarctati. Heb. conclusi, vel perplexi. 70. errant.

4. Glorificabor. i. gloriosus apparebo.

6. Currum. s. suum. olim è curribus pugnabant.

8. Excelsa. q. d. cum magna Dei potentia, animique audacia, & alacritate.

9. Vestigia præcedentium. Heb post eos. Erant in, pro, accesserunt propè.

12. Recede à nobis. Sic etiā Chal. At 70. dimitte nos.

13. Magnalia quæ. Heb. salutem, quam. Videbitis. s. viuos.

15. Dixitque, pro, dixerat antea s. oranti. Clamas. s. corde clamabat.

19. Post tergum. s. sequens: vel iunge cum, dimittens. s. recedendo.

20. Tenebrosa. s. Aegyptiis. Illuminans. s. Iudæos.

21. Vrenti. Hebr. & Chal. Orientali. 70. Austro.

24. Interfecit. Heb. contriuit, seu conturbauit. Chal. & 70. conturbauit.

26. Et ait, pro, & dixerat.

27. Ad priorem locum. Heb. ad fortitudinem suam. Chal. ad vigorem suum. s. recuperauit obruendi vim ante impeditam.

31. manum. i. potentiam.

CAP. XV.

1. CANTEMVS. sic etiam Chal. & 70. At Heb. cantabo. Domino. i. ad Domini laudem. Magnificatus est. i. magnum se ostendit. Hebr. magnificando magnificatus est, seu gloriosè glorificatus est.

3. Omnipotens. Heb. Iehoua. quod Dominus solet verti, cùm potius significet illum, qui est. Vide sup. ca. 6. 70. Dominus.

6. Magnificata in fortitudine. i. ex fortiter actis ostensa magna.

7. Deposuisti. Alij, diruisti. Chal. confregisti.

8. Spiritu furoris. i. furore. vel vento à furore i. ira vehementi emisso. Congregatæ s. contra Aegyptios. Stetit, &c. Heb. steterunt aquæ, sicut aceruus.

9. Implebitur. l. voluptate. q. d. capiam ex eorum nece voluptatem.

10. Spiritus tuus. i. ventus à te missus.

11. In fortibus. 70. & alij, in diis. Atque laudabilis. Heb. laudibus.

12. Terra. s. demersi in profundum. Aug. tamen in Exo q. 54. Terram. i. aquā interpretatur. diuiditur enim (inquit) mundus in cælum, & terram, sic & Deus dicitur cælum, & terram fecisse.

13. Portasti, pro, portabis. i. deduces. Habitaculum. i. tabernaculum, vel templum.

14. Ascenderunt, &c. præterita pro futuris. q. d. tentabunt resistere. Heb. audierunt, pro, audient. Irati. i. indignati.

17. Firmauerunt, pro, firmabunt. Chald. & 70. parauerunt.

18. In æternum, & vltra. i. per totum seculum præsens, & per futurum. Heb. in seculum, & in æternum.

19. Eques, legendum equus. i. equitatus, seu equi.

21. In mare. Intellige cantasse etiā reliqua cantici.

25. Lignum. i. arboris ramum. Aug. in Exod. q. 57. ait, fortè lignum fuisse, quod posset naturaliter facere dulcem aquam. Iudicia. s. statuta, ritus, mores.

26. Cun-

26. Cunctum languorem, &c. i. nullum languorem, seu plagam inducam ex iis, quibus Aegyptum afflixi.

CAP. XVI.

3. SVPER. i. iuxta. Ollas carnium. Desiderabant alias carnes, quàm pecorum, quæ habebant. Ideoque Dominus dedit coturnices. Aug. in Exod. q. 62.

4. Tentem. i. probem. Ambulet. s. colligendo solùm, quantum diei sufficiat.

5. Inferant. s. in tabernacula.

14. Et quasi pilo tusum. Heb. rotundum. 70. quasi coriandrum album. Chal. quasi decorticatum. i. album, vt ligna decorticata.

15. Man, pro Mah, quamquam etiam Man, quid, interdum significat in Scriptura. Sed Syriacum est.

16. Sermo. i. res, seu præceptum.

18. Reperit. vel miraculo factum est, vt quisque tantum reperiret quod satis esset, vel quisque eo solo contentus erat, etiam si plus collegisset. Congregauerunt, vel miraculo, vt proximè dixi, vel tantum cuique permissum sumere ex collectis solùm, quantum sufficeret.

22. Narrauerunt. s. collectum esse duplicem cibum.

23. Domino. i. ad Domini honorem. Quodcumque operandum est, facite Id nō est Hebr. Reliquum. s. ex cibis. Reponite. s. edendum postridie.

30. Sabbatizauit. i. quieuit.

31. Coriandri. s. figura, non colore.

32. Futuras retro. Heb. vestras. q. d. posteros vestros

33. Sume, &c. Hæc per anticipationem dicta. facta enim post extructum tabernaculum. Coràm Domino. i. in arca testimonij.

CAP. XVII.

10. HVR. Hic dicitur fuisse Mariæ sororis Mosis vir.

11. Remisisset. i. demisisset.

13. Fugauit. Heb. debilitauit, vel contriuit. Chald. contriuit. 70. fugauit. Populum. s. qui ei auxilio venerat, & non erat Amalecites, vel q. d. & duces, & milites omnes fugauit. Ore. i. acie.

14. Trade. i. commenda, inculca.

16. Solij. Heb. super solium. q. d. iurauit Dominus per solium suum, futurum bellum, &c. A generatione, &c. i. per omnes ætates, seu semper.

CAP. XVIII.

1. SACERDOS. Chal. Princeps. Madian. ciuitas erat Amalechitarū. Cognatus. Heb. socer. & sic vertit Chal. & 70. sic & inf.

2. Remiserat. s. Moses in domum soceri ex Aegypto, vel ex itinere. Vide sup. c. 4.

5. Montem Dei. sic dictus. quòd ibi Deus Mosi apparuisset in rubo, vel legem dedisset.

6. Mandauit. s. nunciari.

7. Pacificis. q. d. interrogantes inuicem de pace, dicendo more illo antiquo, Pax ne tibi? Valésne prospetè?

11. Egerint. s. Aegyptij. Illos. s. Hebræos.

12. Coràm Deo. i. prope locum, vbi Deus consulebatur. Aug. tamē. q. 66. in Exo. interpretatur ad honorē Dei.

13. Iudicaret. i. ius redderet.

14. Præstolatur. Heb. stat iuxta te.

15. Sententiam. Chal. instructionem. Dei. i. secundùm Dei voluntatem, vel oraculum.

18. Stulto Heb. nimio. 70. intolerabili.

19. Erit Dominus tecum. q. d. consilium meum sequendo, bene tibi succedet, Deo iuuante. In iis, quæ ad Deum pertinent. Heb. coràm Deo. q. d. age causam populi apud Deum.

20. Ceremonias, & ritum colendi. Hebr. statuta, & leges.

21. Potentes. i. strenuos, magnanimos, patientes laboris. Tribunos. Heb. qui mille præsint.

CAP. XIX.

1 HAEC. s. prima mensis, vel tertia potiùs. dixerat enim mense tertio, vel quasi dicat eadem, qua profecti ex Raphidim: fuit quidem 47. dies egressionis ex Aegypto: nam post tres dies data lex. s. die 50.

2. Loco. q. d. in ipso deserto.

3. Vocauit, pro vocauerat.

4. Super alas. i. vt solet Aquila pullos super alas. Chal. & 70. quasi super alas. Assumpserim mihi. Heb. ad me adduxerim.

5. Peculium. i. Thesaurum. q. d. vnicè dilecti. Heb. Segulláh. סְגֻלָּה i. res chara. Mea est. q. d. quamquam omnes populi mei sunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. Regnum sacerdotale. i. in quo Dei cultus vigeat. s. in quibus Deus regnet, & à quibus colatur. 70. Regale sacerdotium. Chal. Reges, & sacerdotes.

9. Nunciauit, pro nunciauerat.

10. Sanctifica. i. præpara. Chal. præparabis.

13. Non tangent. 70. non tanget. q. d. nemo eum conetur à supplicio liberare, vel non consueto genere mortis puniatur. s. contactu manus, sed, &c. Opprimetur. s. à Deo, vel populo. Cœperit clangere. Heb. prolixum sonum ediderit. Chal. & 70. fecerit finem sonandi.

15. Estote parati. id dictum tertij mensis die quarto: sexto autem data lex, adeoque 51. die ab exitu ex Aegypto. duo enim menses lunares faciunt dies 59, quibus adde 6 tertij mensis, fientque 65., à quibus demendi 15. nam 15. egressi, ita relinquentur 50., qui sunt dies Pentecostes numerandi à 2. die azymorum, vt dicitur Leuit. 23. & Deut. 16.

17. Radices. Huc poterant accedere post tubæ sonum, sed non ascendere in montem.

18. Terribilis. Heb. & Chal. contremiscens.

19. Respondebat ei. Heb. respondebat ei in voce. i. clara, & exaudibili voce.

22. Accedunt. i. accessuri sunt postea. Sanctificentur. i. operam dent sanctimoniæ.

23. Sanctifica illum. q. d. constitue terminos, ne, vtpote res sancta, contingatur.

CAP. XX.

3. HABEBIS. Fut. pro imperatiuo. Sic & in seq. Deos s. quos colas. Alienos coràm me. Chal. & 70. Alios præter me.

4. Sculptile. s. ad colendum pro Deo, vt postea dicitur, seu deorum Sculptile. pertinet enim id ad primum præceptum. s. de non colendo deos alienos. Omnem,

pro, aliquam. q. d. nec vllam imaginem cælestium, aut terrestrium, pro deo colendam.

5. Zelotes. i. Zelotypus. f. qui ferre non possum, vt cultus vni mihi debitus, alij tribuatur. Visitans. i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniustum est, quippe dominus est vitæ, & mortis, & alioqui mortem quisque debet ob peccatum originale. Tertiam. Vide Num. 14.

6. Millia his. pro, mille horum generationes, mille autem, pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam. f. superexultat misericordia iudicium.

7. Assumes. f. iurando. In vanum. i. temere. f. peierando. Frustra. i. in vanum. Vide sup. proximè. Insontem. i. pro innocente. o. d. puniet.

8. Sanctifices. i. sanctè colas.

10. Sabbatum Domini. q. d. quiescendum à corporalibus, vt attendatur diuinis. Omne, pro, vllum. Heb. Portas. f. vrbis.

11. Sanctificauit. i. sanctè celebrandum instituit.

12. Honora. f. necessaria ministrando. Hier.

18. Videbat. i. audiebat.

20. Probaret. Heb. & 70. tentaret. Sed Dei tentatio probatio est.

22. Cælo. i. aëre.

24. De terra. f terra implebatur altare æneum. Pacifica. f. quæ pro pace, & incolumitate offeruntur. Benedicam. i. bonis cumulabo.

25. Cultrum. i. ferreum instrumentum. f. ad polliendum lapides. Polluetur. f. altare i. cōtaminabitur, adeoque non mihi placebit, quod in eo offeres. No. quòd volebat Deus imitarentur gentiles altaribus poliendis. No. etiam pollutum haberi apud Deum quicquid fit secus quàm ipse vult.

26. Turpitudo. i. pudenda, quæ videri turpe est.

CAP. XXI.

1. IVDICIA. i. præcepta iudicialia.

3. Cum quali veste, &c. Heb. Si cum corpore suo ingressus fuerit, cum corpore suo egredietur. quod Chal. & 70. verterunt: Si solus intrauerit, solus egredietur. sequitur enim, si habens vxorem, &c.

4. Vestitu Heb. corpore. q. d. solus.

6. Diis. i. Iudicibus, vel ante Deum. Et postes, pro, id est postes f. portæ vrbis. Seculum. i. perpetuò. f. vsque ad Iubilæum. No. æternum accipi pro longo tempore: vox enim Hebræa hic æternum significat, seu perpetuò.

7. Consueuerunt. f. sine mercede, cum libertate donantur.

8. Cui tradita fuerat. f. in sponsam, vel famulam. Chal. & 70. Qui sibi eam desponderat. Alieno. i. gentili. Spreuerit. f. violando.

9. Iuxta morem f. dotando eam Glo. Interli.

10. Et. f. filio. Nuptias. Heb. cibum, seu alimētum. Pretium pudicitiæ. Chal. & 70. concubitū. q. d. filius illā tractabit per omnia vt vxorē, etiam si alterā habeat.

11. Tria ista. f. proximè dicta. Egredietur, pro, saltem egredietur.

12. Volens occidere Heb. Chal. & 70. & occiderit.

13. Tradidit. f. solus, nam cùm volens occidit, & Deus, & ipse facit, Deus iustè, ipse iniqua voluntate. August. in Exo. q. 79.

16. Noxæ. i. illius criminis.

19. Innocens. i. non censebitur homicida.

21. Pecunia illius. i. emptus illius pecunia.

22. Abortiuum. f. viuo fœtu, vt Heb. indicatur. Arbitri. i. iudices.

23. Reddet animam pro anima. i. occidetur, quia occidit.

24. Oculum, pro, similiter oculum.

28. Si bos, &c. Idem in aliis animalibus, quæ nocent intelligendum Aug. in Exo. q. 81. 81.

29. Ab heri & nudiustertius. i. antea Heb. Occident. f. ex Iudicis sententia.

31. Filium. f. cuiusquam.

33. Et foderit Heb., Chal., & 70. vel foderit.

CAP. XXII.

3. HABVERIT f. fur de quo sup.

5. Et dimiserit, pro, dimittendo.

6. Spicas. Heb., Chal., 70. & Compl. Spinas. Reddet. f. fur.

8. Deos. i. Iudices.

9. Ad perpetrandam, &c i. ad nocendum. vel, q. d. In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. Maximè. Id non est Heb. Operis sui. q. d. seruitij ipsius animalis.

24 Indignabitur furor meus. i. valde irascar.

25. Exactor. Heb. vsurarius.

28. Diis. i. iudicibus, qui sunt Dei loco.

29. Primitias Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur.

31. Viri sancti, &c. q. d. studete sanctitati, si mihi placere vultis. Prægustata. Heb. & Chal. lacerata.

CAP. XXIII.

1. SVSCIPIAS. f. loquendo contra proximum. Manum. f. cum impio, vt illum adiuues.

3. Misereberis. f. fauendo ei iniustè. subaudi, multoque minus diuiti.

6. Pauperis. f. iniquè fauendo, quòd pauper sit, aut nocendo. Hebr. non peruertes iudicium pauperis in causa sua.

7. Mendacium. i. falsum iudiciū. f. ò Iudex. Auersor impium. Heb. non iustifico impium. q. d puniotalem impietatem. 70. non iustificabis impium causa munerum.

8. Verba i. negotia, causas.

9 Aduenarum animas. i. quid sit esse aduenam.

11. Comedant. f. sponte nata.

12 Refrigeretur. Heb respiret. i. quiescat.

13. Non iurabitis Heb. non memorabitis. Chald. non recordabimini. q. d. non nominabitis deos alienos. Audietur. f eorum mentio.

15. Comedetis. Heb. comedes. Nouorum. f. frugum. Quando egressus es, Heb. in illo enim egressus es. Vacuus. i. sine oblatione. f. in festo Paschæ, Pentecostes & Tabernaculorum.

16. Messis. f. in Pentecoste. sub. custodies. Quæcunque. i. eorum, quæ Sollemnitatem. f. tabernaculorum festum. Exitu anni. i. Septembri, tunc. n. desinit & incipit annus Hebræis, etsi quantum ad festa in

Martio incipit, seu Nisan.

17. Coram Domino s. in templo vbi Dominus colebatur.

18. Super fermento. q. d. aufer de domo fermentatum, priusquam Agnum Paschalem immoles. Solemnitatis meæ. i. victimarum, quæ mihi in sollemnitatibus offeruntur. Vsque mane. i. in alterum diem.

19. In lacte. i. cum lacte ipso in olla, vel dum lactat, vel vnà cũ ipsa matre Clem. 2 Stro. Sic interpretatur. ne fiat interẽpti condimentũ, quod est viuẽtis nutrimentũ.

20. Angelum. Aug. 15 con. Iust. c. 19 Iosue interpretatur, in quo nomen Iesu At ex sequentibus apparet, de Angelo loqui, qui Populum ducebat. Contemnendum putes. Heb. exacerbes eum.

21. Nomen meum in illo. i sustinet personã meam, seu nomine meo agit. Potest id ad prælatos accommodari, qui Dei nomine gubernant.

25. Panibus, &c i. cibo & potui. q. d. alam te abundanter.

26. Infœcunda. Heb abortiens. Implebo. q. d. dabo vitam vsque ad senectutem.

27. In præcursum tuum. Heb ante te.

28. Crabrones Fortè est figurata locutio, pro aculeos timoris, quo cedant. Aug in Exo. q. 93.

29. Bestiæ. i. cupiditates bestiales, quæ solent de repentino successu terrenæ felicitatis existere. Aug. in Iud. q. 17. Ego ad litteram intellexerim, & hic feras, & sup. crabrones i. vespas, vel muscas venenatas.

30. Augearis. s. numero, & viribus. Fluuium. s. Euphratem. Vide Psal. 71.

CAP. XXIIII.

1. ASCENDET. Hebr., Chal., & 70. accedet.

4. Titulos i columnas.

7. Volumen fœderis. i. Librum legis seruandæ ex fœdere, vel fœdus continentem.

8. Sanguis fœderis. Figura hæc sanguinis Christi, quo testamentum nouum confirmatum.

10. Opus. fortè thronum. quidam mensam interpretantur.

11. Recesserant. s. seniores à populo, propius ad Deũ accedentes. de filiis, verò. pro à filiis Heb. nec ad separatos (. s. Principes) filiorum Israel, misit manum suam. Chal. Principibus autem filiorum Israel nullum incommodum fuit.

16. Caliginis. s. vbi Deus. Cuius incomprehensibilitas per caliginem significatur, alioqui lux est.

17. In conspectu, &c. s. Mosi aliter Deus apparebat.

CAP. XXV.

1. PRIMITIAS. Heb. oblationem. Chald. & 70. primitias.

4. Hyachinthum. s. sericum, seu pannos aut lanam coloris cærulei. Coccum. s lanam vel sericum cocco tinctum. Pilos. s. pannos ex pilis.

5. Ianthinas. i. Taxorum, vel hyacinthinas. i. violaceas. Sic & sup. Setim. Cedri est genus quoddam.

6. Vnguentum. Heb oleum vnctionis. s quo vngendi sacerdotes. Thymiamata. i. suffitum.

9. Ostendam. Heb, & Chal. & 70. ostendo.

10. Cubitos s. vulgares. continet autem cubitus palmos duos, palmus autem digitos duodecim.

11. Coronam. i. limbum, seu labium. Vulgò dicitur, cornice.

12. Latere s. secundùm latitudinem. Vide Num. 19.

16. Testificationem. i. legem, quæ Dei voluntatem testatur. s. Decalogi tabulas.

17. Propitiatorium. erat id velut cælum arcam tegens, vt solet fieri rebus pretiosis, vel, vt quidam volunt, ipsum arcæ operculum. Dictum verò propitiatorium, quòd ibi se Deus propitium exhiberet. dicitur & oraculum, quòd ibi responsa daret.

18 Productiles. i. ex auro ductili, vt est Heb. Oraculi. Heb. Propitiatorij.

19 Cherub. Aug. q. 105. in Exo. Erant, inquit, Cherubim specie animalium. Quidam tamen dicunt fuisse figura pueri. V. de Ezec. 1. Latere. Hebr. extremo.

20. Tegant. Heb indicatur. debere ab extremitatibus propitiatorij surgere, seu extare, & ipsum alis tegere.

22. Præcipiam. Heb. conueniam te, seu testificabor tibi, 70. Agnoscar tibi.

24. Labium. Heb. coronam. Vide sup. num. 11.

25. Ipsi labio. pro, in ipso labio. s. vtrimque & suprà, & infrà. Nempe indicat, primò faciendum labium, seu limbum, deinde in eo ex vtraque parte. s. superiori, & inferiori ponendam coronam interrasilem i. sculpturis ornatam, atque ad hunc sensum lectio nostra reducenda est. quod autem dicitur altam, intellige profundam. s. ex parte inferiori erat quatuor digitorum, & totidem ex superiori.

29. Acetabula. i. scutellas, seu vasa concaua, in quibus ponendi panes. Phialas. s. ad libamina. vel secundùm quosdam ad thus Vide Apoc 5.

30 Propositionis. i. propositi semper ante Dominũ.

31. Ductile. s. malleo factum. No. quòd constabat hastili seu trũco recto, tum calamis sex curuis è trunco ductis hinc inde, sub quorũ paria singula erat vna sphærula; deinde tres in vnoquoque calamo scyphi, supraque sphærula vna, & postremò lilium sub lucerna. Erat & in ipso trunco sub sphærula inferiori scyphus. Quidam tamen putant super vnumquemque scyphum fuisse suam sphærulam, & lilium, quod non est improbabile. Puto ego hic magnum latere mysterium: esse. n. Candelabrum Ecclesiæ figurã; Scyphum, & sphærulam Eucharistiæ. s. calicis, & hostiæ; Lilium autem Humanitatis Christi, & lumen Diuinitatis. Iam septenarius numerus perfectionem significat. Potest & Candelabrum Christum significare.

33. Nucis. s. amygdalinæ per medium diuisæ. Calamos. intellige sex curuos, nõ calamum hastilis rectum, in quo scyphi quatuor, vt inf. dicitur.

34. Candelabro. i. hastili, seu trunco.

35. Sub duobus. q. d. sub vtroque pari calamorum. s. infrà vtrumque.

37. Ex aduerso. i. versus eam partem, ad quam versum candelabrum. secundùm latitudinem. s. in apertum aërem, non in se inuicem. Vide Num. 8.

39. Talentum. Vulgare, seu profanum libræ 60., sacrum verò 120. Libra autem quæ & Mina, & pondo, vnciæ 12. Ita quidam. Alij verò, Talentum constare minis centum, minam verò drachmis ducentis quadraginta, quod magis probo. Vide Ezech. 45. & 2. Paral. 25.

CAP. XXVI.

Vide cap.XXXVI.& seq.

1. RETORTA.f.filis fuſo retortis, vt fit:quidam tamen filum duplicatum intelligunt. Variatas. Hebr.Cherubim.q.d.ſparſas imaginibus alatis. Chald. Figuras Cherubim. Plumario.i.vt ſolent,quæ fiunt ex variis plumis.phryginnicum quidam vocant.vulgo ricamatura .f.erant ſparſæ alatis Cherubinis.

4. Summitatibus.i.extremitatibus. No.quod cortinæ quinque conſutæ, cum aliæ quinque itidem conſutis,per anſulas,ſeu laqueolos centum ad 50.aureos circulos coniungebantur.

6. Circulos.f.alligandos vtrimque anſulis, ſeu laqueolis cortinarum.

7. Saga.f.cortinas. Cilicina.f.de pilis caprarum, vulgò Ciambellotto. Operiēdum.f.ſuper cortinas primas.omnes enim cortinæ tecti vice operiebant,& etiam latera tegebant Tabernaculi ferè vſque ad terram. Ligabantur autem inter ſe ſecundùm latitudinem, erat verò ſpatiū longitudinis tabernaculi cubiti 30.altitudinis 10. itemque latitudinis. Itaque quod ſupererat cortinarum, pendebat. Tegebant autem longitudinem tabernaculi ſecundùm latitudinem ſuam, latitudinem verò, ſecundùm longitudinem.

9. Fronte.f.ad anteriorem partem Tabernaculi.

Duplices. i. extremitatem pendentem reducas in tectum, vertendo,vt ſolent,quæ duplicantur. Vide inf.

12. Vnum Sagum. f. vndecimum. Ex medietate. No.ad huius loci totius intelligentiam, quòd cùm Saga hæc vndecim eſſent,excedebant cortinas de quibus ſup. latitudine,itemque longitudine,quia 30. cubitorum. ex quatuor ergo cubitis latitudinis quibus excedebat, duo duplicati tegebant pendentes anteriorem partem tabernaculi,& duo poſteriorem. Item duorum cubitorū quibus longitudo excedebat,alter pendebat ex vno latere tabernaculi,alter ex altero.

26. Quinque.f.quinque ordines vectium à ſummo ad imum.

28. A ſummo ad ſummum. i. ab vna extremitate ad alteram.

31. Pulchra varietate. Heb.Cherubim.f.figuris alatis,quæ puerulos referrent.

33. Sanctuarium,&c.Heb.ſanctitas,& ſanctitas ſanctitatum.q.d.ſanctum,& Sanctum ſanctorum.

CAP. XXVII.

1. ALTARE.f.holocauſtorum, quod extra Tabernaculi tectum ſub dio erat.

3. Fuſcinulas. inſtrumenta erant cum dētibus ad extrahendas ex olla carnes.

5. Quos pones ſubter arulam altaris.Heb.quam pones ſubter ambitum altaris. Chal. & pones eam ſub circulo altaris. Medium. f. intra, ſecundùm quoſdam, vt ligna ſuſtineret. At inf.cap. 38 indicatur, fuiſſe extra in ambitu altaris.f.ab infima altaris parte vſque ad eius mediū id quod etiā confirmat quod hic de vectibus dicitur.

8. Inane. Erat autem vſque ad medium plenum terra,ſecundùm quoſdam, ſecundùm alios,lapidibus. Vide 1.Mach.4.

9. Atrium.f. intra quod erat Tabernaculum.

18. Quinque. f. vt populus poſſet vndique tabernaculum videre,non impeditus atrij altitudine.

19. Paxillos.f.quibus terræ infixis cortinæ funibus alligabantur,ne agitarentur.

20. Lucerna,pro,lucernæ.f.candelabri. Semper. i. per totam noctem: nam interdiu erat extincta,vt proximè indicatur,& 1. Reg.3.

21. Teſtimonij. Alij vertunt cōuentus,quòd eò Deus conueniret. Vide cap.25.& Num.17.,vel fœderis, quòd illic Dei lex eſſet, & fœdus, quæ teſtimonij nomine ſignificantur. Vide inf.cap.33. Teſtimonio.i.coràm arca teſtimonij.Chald.ante teſtamentum. Collocabunt. Heb.diſponent, ſeu apparabunt. Chal. ordinabunt, 70. incendent. Cultus. Heb.ſtatutum. q.d.mos, ſeu ritus.

Succeſſiones.Heb.generationes.

CAP. XXVIII.

2. VESTEM.Hebr. & Chal.veſtes. 70. veſtem. Gloriam, & decorem. i. ſplendorem, & ornamentum.

3. Sapientibus corde.i.peritis artificibus. Prudentiæ.Heb.Chal.& 70.ſapientiæ.q.d.arte. Sanctificatus. i.conſecratus.

4. Rationale.Heb.pectorale.70.λόγιον ſeu λογεῖον, quæ duo, Dei oracula ſeu reſponſa indicant. Atque huc referendum eſt verbum Rationale, ſeu Rationale Iudicij:Dei enim cūcta plena ratione & iudicio. Adde quòd in eo erat doctrina & veritas quæ ad rationem pertinent.

Superhumerale. Heb. Ephod. carebat id manicis, ſecundùm quoſdam. quod alij negant. Tunicam. Heb. & Chal.pallium. Lineam. f tunicam.erat verò ſecundùm Ioſephum ea byſſo, talaris, & ſtrictis etiam manicis. Strictam. Heb. ocellatam ſeu oculatam. f. oculis erat contexta opere Phrygionico. vt quidam aiunt. Alij enim negant. Nam Hier.rectè vertit ſtrictam vt & 70.

Cidarim.i.Tiaram pileoli rotundi forma.

6. Polymito.f.vario, vt ſolent tapeta. ſup. vertit plumario.

7. Summitatum.i.extremitatum. f.ſub brachiis.

In vnum redeant.i.coniungantur,vt eſt Heb.

8. Textura.f.balthei,vt indicatur Heb.& Chal.

9. Onychinos.70. Smaragdos. Filiorum. dicunt quidam & hic,& in lapidibus rationalis,non Leui fuiſſe ſcriptum, ſed Ephraim & Manaſſe qui cum reliquis faciunt 12.tribus.ſed aliter ſentit Chal. vt inf.dicetur.

10. Natiuitatis.f.vt priùs nati, priori ſint loco, & in dextro humero priores ſex.

11. Gemmarij.i artificis gemmas ſculpentis.

12. Latere.f.ſuper humeros. Memoriale. i. in memoriam.f. Deo, vel Aaroni.

13. Vncini. Hi erant in ſummitate ſuperhumeralis quibus alligandæ catenæ,vt dicitur inf. ver.25.

14. Cohærentes.q. d. opere intorto more funium,vt indicant Heb.& ſic etiam inf.

15. Iudicij. f.quia ſine illo nunquam ius dicebat in re graui, vel quia cōtinebat Vrim,& Thummim, vnde etiam & Rationale dictum.

16. Quadrangulum.i.quadrum æquilaterum. Duplex.i.duplicatum. Palmi f. 12.digitorum ſeu ſemicubiti.vt ex Heb.& 70. apparet.

17. Sardius,&c.No quod Chal.Cāt.5. ait, ſcriptos fuiſſe

fuisse in Sardio Ruben; in Topazio Simeonem; in Saphiro Leui; in carbunculo Iudam; in Smaragdo Issachar, in Iaspide Zabulō; in Berillo Dan; in Agate Nephtalim; in Amethysto Gad; in Chrysolito Aser; in Onychino Ioseph; in Ligurio Beniamin. Nempe aliter lapides enumerat, quàm noster textus.

20. Chrysolitus. Heb. Tharsis. s. à colore maris, quod si quietum, cęruleum est; aureum verò, si solis radiis percussum. Symm. hyacinthum vertit. vt etiam Hier. Cant. 5. nempe ob colorem hyacinthi, qui cærulens est, adeoque etiam maris. Per ordines suos. Heb. in repletionibus suis. i. palis quas replent. Chal. in cælaturis suis.

21. Nomina. s. insculpta.

22. Cohærentes. Vide sup. nu. 14. Et nota, quòd hæ videntur esse catenulæ, de quibus sup.

23. Summitate. i. extremitate. s. angulis superioribus.

26. Summitatibus. i. extremitatibus. s. angulis inferioribus. Posteriora. i. inferiorem partem.

27. Iuncturæ. s. Rationalis, vbi alij duo annuli.

30. Doctrinam, & veritatem. Fortè litteris descriptæ erant. Aug. in Exod. q. 117. Cyr. in expo. Symboli Nicęni ait, ista duo fuisse scripta in medio lapidum, & figurasse Christum in medio duodecim Apostolorum. Heb. Vrim, & Thummim. i. illuminationes, & perfectiones. s. iis oportet præditū esse Pontificem. Pluralis verò numerus solet in scriptura adhiberi ad copiam, seu perfectionem, & excellentiam significandam. 70. Dilosin, & Alithiam δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν. i. doctrinam, seu manifestationem, & veritatem, vt Vrim אוּרִים sit à Iarah יָרָה i. docuit. Thummim תּוּמִים ab Aman אָמַן i. credidit. Iudicium. i. Rationale iudicij, vel curam, & solicitudinem per illud significatas.

31. Superhumeralis. i. cui immediatè superponitur superhumerale. Hæc sup. dicta est Tunica.

33. Tintinnabulis. Iust. in Tryph ait fuisse 12. in figuram 12. Apostolorum, quorum sonus in omnem terram erat exiturus. Alij multo plures fuisse putant. Vide Eccli. 45. Hier. epist. ad Fabiolam. Ioseph. lib. 3. Antiq. cap. 8.

35. Moriatur. s. me puniente, si aliter faciat.

36. Sanctum Domino. Alij sanctitas Domino. q. d. sanctus est Dominus, sancteque colendus.

37. Tiaram. s. hyacinthinam, secundùm Iosephum.

38. Quæ obtulerunt. q. d. commissas, dum non ritè offerunt, seque sanctificāt, vt debent; vel eorum, pro quibus ipsi Deo sacrificia obtulerunt. Portat autem. s. pro iis Deo supplicaturus, & satisfacturus, in Christi figuram.

Sit ei. Heb. sit eis q. d. vt populum Domino reconciliet.

39. Stringes tunicam, &c. i. facies strictam tunicam ex bysso, vel cinges eam byssina zona. Erat hæc vestis omnium prima, & plena, secundùm quosdam, vt sup. dixi. oculis factis opere Phrygionico, seu Ricamatura, vt vulgò dicitur. Balteum. s. ad cingendum Ephod.

Plumarij s. variorum colorum.

41 Consecrabis Hebr. implebis. s. dans in manus quod offerant. Id. n. fiebat in sacerdotum consecratione. Itaque in scriptura implere manum significat consecrare in sacerdotem. Sensus ergo hic est. Consecrabis eos in sacerdotes. Sanctific. bisque, &c. explicatio præcedētis.

42. Linea. s. ex bysso, vt ait Iosephus. Femora. s. iota tegebant vsque ad genua.

43. Rei. s. ista omittendo. Legitimum. q. d. ritus. Heb. Statutum.

CAP. XXIX.

1. IN sacerdotio. i. in sacerdotij functionem. Chal. ad ministrandum coram me. Immaculatos. i. integros, & quibus nihil desit.

2. Crustulam. i. placentulas.

5. Linea, & tunica. i. tunica stricta, & altera laxior, quæ suprà dicta est, Tunica superhumeralis.

7. Caput. s. deposita Tiara.

9. Religione. Heb statuto. q. d. ritu. Initiaueris. i. consecraueris. Heb. impleueris. Vide sup. cap. 28. nu. 41.

13. Offeres incensum. i. incendes ea, vt ait Chal.

14. Extra castra, figura Christi. Pro peccato. Heb. peccatum. i. sacrificium pro peccato. Sic 2. Corint. 5. No. verò Deum velle illa comburi, quæ concupiscentiam fouent. s. renes, adipem, epar. &c.

12. Pedes. i. crura.

18. Oblatio. i. holocaustum. Hebr. dicitur Holah עֹלָה quod ascendat. s. in fumum conuersum. Gracè ὁλόκαυστον Holocaustum. q. d. totum combustum.

22. Et aruinam, pro, id est aruinam. s. adipem.

24. Super manus. Hinc consecratio sacerdotis dicitur impletio manus, & consecrare, manum implere.

Eleuans. s. oblationem. Sic & Eucharistia eleuatur in Missæ sacrificio. No. quòd oblationem eleuantes manibus, mouebant ab Oriente in Occidentem, & à Septemtrione in Meridiem, quo significabatur Deum esse totius orbis Dominum. Fit & quiddam simile in Missis Pontificalibus, vt videre est Romæ in Sacello Papæ.

26. Sanctificabisque. i tanquam sanctum separabis, vel consecrabis eleuando, &c.

27. Et pectusculum, &c. q. d. non solùm pectusculum, de cuius consecratione proximè dictum est, sed etiam armum, &c. Separasti. Heb. eleuasti.

28. Cædemque. s. talia in sacrificiis populi. Primitiua. q. d. debita sicut primitiæ. Initia. i. partes quædam consecratæ.

29. In ea, pro, cum ea. s. ea indui.

30. Septem. s. continuis quibus durabat ritus consecrationis. Vtetur. s. cùm dedicatur. Aug. in Exo. q. 129.

33. Vt sit placabile, &c. Sensus esset secundùm Heb. Quòd sit sacrificium, per quod expiatio facta sit, & manuum sacerdotum consecratio. Sancti sunt, pro, sancta sunt. i. sanctificata. s. carnes, & panes.

34. Sanctificata, adeoque eodem die comedenda.

36. Mundabis. i. expiabis. s. oblato vitulo. In sanctificationem. i. vt sit consecratum.

37. Sanctum sanctorum. i. sanctissimum. Omnis qui, pro, omne quod. s. oblata super illud sanctificabantur, vt à solis sacerdotibus edi possent. Vide cap. 30.

39. Vespere. Heb. inter duas vesperas. Vide su. ca. 12.

40. Decimam. s. ephi, nempe Gomor. Habet Ephi sata tria. Gomor autem quantum 43. oua, at Chomer, seu Corus 10. Ephi. s. 4300. oua. Tuso. i. tundendo expresso. Hin. continet 12. Logim. Log verò quantum 6. oua, diciturque ab Hier. sextarius. Est autē Hin mensura Aegyptiaca.

42. Sacrificium est.s.holocaustum. Constituam i. conueniam,seu adero.

43. Sanctificabitur altare. Heb. sanctificabitur. s.locus ob Dei præsentiam. Chal. & 70. sanctificabor. In gloria.i.in gloriam,seu ob gloriosam meam præsentiam.

45. Habitabo.i. præsens ero, & protegens, fauensque,&c.

C A P. X X X.

2 EX ipso.s.non affixa, sed ex eodem ligno,quo altare constat producta.erant autem cornua hæc,velut radij quidã ex angulis in altum sublati, vt quidã putant.

3. Craticulam. Heb.,& Chal.tectum. Aureolam, pro,auream.s.limbum, qui vulgò cornice.

6. Contra velum. s. è regione, sed extra Sancta sanctorum,quod ibi enim adolebatur. Vide ca.40. Testimonij. ita dicta, quòd in ea tabulæ legis,quæ est quædam voluntatis Dei testificatio. Testimonium. i. arca testimonij.

7. Aaron.sub.vel filij,vt inf. Id enim, & quod sequitur,erat etiam aliorum sacerdotum. Componet.s. repurgando.

8. Collocabit. s. incendendo. Ad vesperum.Heb. inter duas vesperas. Vide sup.cap 12. Sempiternum.i. perpetuo ritu,vel semper in altari tenendum.

9. Alterius.s.quã eius de qua in fine cap. Nec oblationem,&c s.hęc facienda super altare holocaustorum.

10. Deprecabitur Heb expiabit.Chal.& 70.propitiabitur. In sanguine,pro,cum sanguine. Quod oblatum,pro,quod oblatus. Placabit Heb.expiabit. Super eo.s.altari. Sanctum sanctorum.i.sanctissimum.q. d.res sanctissima.

12. Iuxta numerum,pro,eorum,qui numerãdi sunt. s.20.annorum,& supra. Pretium.s.ad redimendã animam.i. vitam,ne.s.alioqui interficiantur Heb.expiationem,seu redemptionem. Plaga.s.vt fuit tempore Dauid.2 Reg.24.

13. Ad numerum i qui numeratur. Templi s. siclus sacer 4.drachmarum. at vulgaris 2., sic Talentum templi, seu sacrum libræ 120 vulgare autem 60. Vide tamen sup.finem cap 25.

14. Habetur in numero. i. qui numeratur. Pretium.Heb.& 70 oblationem.

16. Monimentum.s.vt Deus recordetur,& placetur.

18. Labium.s.concham.

19. In eo,pro,ex eo. Pedes. s. nudis pedibus ministrabant.

21. Successiones. Hebr. generationes.

23. Primę.i.pręcipuę,seu purę. Calami.s.aromatici.

24. Sanctuarij.vide sup.nu.13. Hin.vide Ezec.4.

29. Sanctificabitur.q.d. vt qui rem sanctissimam tetigerit,abstinebit à profanis, & quidquid ipsa tetigerit, cedet in vsus sacros, vel. q. d. antequam ea quisquam tangat,sanctificetur.s.solis sacerdotibus, qui sanctificati, seu consecrati erant, licebat ea tangere. Nunc hæretici quibusuis permittunt sacrorum non solùm contactum, sed functionem:quamquam quid apud illos sacrum?

31. Sanctum erit mihi. q. d. in vsus solùm sanctos ad mei cultum assumetur. Chald. Sanctum erit coram me. 70.sanctum erit vobis. s. explicarunt phrasim Hebraicam,vbi sæpe abundat mihi,dicunt enim, Ito mihi, pro, ito. sic Isaiæ 6. Quis ibit nobis? pro quis ibit? Ita hic sanctum mihi erit. pro, sanctum erit. s. vobis, seu apud vos.

32. Caro. i. pars aliqua corporis. Hominis. s. non sacerdotis Quidam etiam reges excipiunt,cùm in reges vngebantur.

33. Alieno.i.non sacerdoti. Exterminabitur,&c. q.d interficietur.

34. Onycham.i.vnguem aromaticum s. leue quiddam,& pellucidum est instar vnguis. Ponderis Hebræi dicunt accepisse Mosen cuiusque 70. libras.

35. Thymiama. i. aromaticum suffimentum. Sanctificatione dignissimum.i. ob sanctitatem pretiosissimum.Heb.& 70.sanctum. Chald. in sanctificationem.

36. Sanctum sanctorum.i sanctissimum.

C A P. X X X I.

2. EX nomine.i præ aliis,seu nominatim.

3. Dei.i diuino, seu excellenti. Opere. i. arte mechanica.

5. Marmore, & gemmis. Chal. lapidibus pretiosis. Heb.in fabrefactione lapidis.s. pretiosi.

6. Omnis eruditi.q.d.etiam aliorum, qui possint illos duos iuuare. Vide cap.36.

7. Vasa i instrumenta.

13. Sabbatum.Heb. sabbata q.d. nolo tamen illa, quæ præcepi,fieri diebus festis. Generationibus.i.ætatibus q.d. quamdiu vixeritis. Vt sciatis,&c. q.d. vt sic testemini vos esse populum meum, à me sanctificatum, meoque cultui dicatum.

14 Sanctum.i.sanctè colendum. Morietur. s. iudicis decreto. Qui fecerit,&c. explicatio præcedentis.

16. Celebrent.Heb.faciant. Sempiternum. i.de re duratura toto statu veteris legis, itaque dicitur in generationibus vestris.

17. Cessauit. Heb quieuit, & recreatus est,seu refocillatus s.loquitur sæpe scriptura de Deo humano more, quod metaphoricè intelligendum est, neque enim humana in Deo.

18. Testimonij.i.legis, Dei voluntatem testantis. Digito.i.opera.

C A P. X X X I I.

1. PRAECEDANT.s.per desertum ducentes.

4. Vitulum. s. volebant adorare Apim Aegyptium,seu Serapim,qui Bos erat. Dixerunt.s.populus.

5. Domini, non dicit vituli. s. sperabat Mosen prius rediturum.

6. Ludere.s.choreis,& cantu more idololatrarum.

7. Tuus.nõ dixit,meus.quia ab ipso defecerant idoli cultu.

8. Ostendisti.Heb.& 70.præcepi. Chal. præcepisti.

10. Dimitte me.q.d.desine diligere, dilectio enim tua impedit,ne deleam. dicit verò id,non præcipiendo, sed monendo,& exprimendo,quid illum à supplicio reuocet.Aug in Exo.q.149. Et deleam eos,&c. pertinet id ad abiectionem Israelis, & assumptionem Gentium. Hier.epist.129. In gentem.i. præfecturam genti, vel patrem gentis. q. d. dabo tibi magni populi præfecturam, vel copiosam posteritatem.

11. Esto

12. Esto placabilis super nequitia. Heb. pœniteat te super malo.i.punitione. Vide inf.
14. Placatusq́; est Dominus.Heb.pœnituitq́; Dñm.
18. Adhortantium,&c.Chal. victorum,nec eorum, qui vincuntur: atque id indicant etiam Heb.
20. Contriuit. Vidi ego Mediolani aurum igni in pulverem redigi,in eius artis officina. Potum.f. vt disceret populus contemnere quod in secessum proiici videbat. Hier.epist. 128.
21. Induceres.q.d. faceres peccare.
23. Mosi.Heb.Mosi viro.
24. Egressus.i factus,seu formatus.
25. Nudatus.f appaturerat,quo animo essent, vel nudatus Dei protectione. Spoliauerat.f.& auro,& Dei gratia. Propter ignominiam sordis.i.idoli causa.valde enim sordidum factum illud, & ignominiosum. 70. in ludibrium hostibus suis. Nudum.f.Dei gratia,immo & Deo ipso,quem reliquerat.
26. Domini.i.pro Domino,seu ex parte Domini. q.d Dei cultor,& gloriæ eius defensor. Omnes filij.Non significat omnes Leuitas congregatos, sed omnes congregatos,Leuitas fuisse.
28. Triginta tria.Heb.,Chal.,& 70. tria.
30. Deprecari. Hebr. expiare. f. precando Deum. Chal. placare.
31. Dele. Aug. in Exod.q.147.secutus dicit,vt concludatur ratiocinatio. q.dicas, non me delebis, remitte ergo. Quidam hyperbolem dicunt, f.expressionem affectus maximi ad populum, non autem deliberati animi, sic Rachel Gen.30. Da mihi liberos, alioquin morìar. Libro.f.prædestinatorum, vel.q.d. de numero tuorum. Sequitur enim, delebo eum, &c. nemo autem de libro prædestinatorum deletur.
34. Die vl- ionis.i tempore punitionis peccatorum.
35. Percussit.f.per Mosen tunc, vel postea suo tempore,q d.non impunè tulerunt, sed sunt postea pro illo peccato puniti.

CAP. XXXIII.

1. TVVS, non dixit meus,iram ostendens.Aug.
3. Ascendam.i.ducam ascendentem in Palestinam,quæ altior Aegypto. Pessimum.i.iræ plenum, seu acerbum. Cultu.i.ornatu.
5. Dixitq́ue,pro dixerat enim. Ascendam, pro, accedam,more hominis loquitur,qui ascendere dicitur in mediam turbam. Depone.f. in signum pœnitentiæ.
6. A monte,pro,ad montem.
7. Fœderis.i.a dictum,quòd in eo tabulæ, in quibus Dei lex fœdus continens. Heb.côuentus. 70. testimonij.
8. Tentorium i. Tabernaculi atrium.
10. Per fores.i. ad fores.
11. Facie ad faciem. i. familiarissimè. Puer.i iuvenis. Tabernaculo i. Tentorio.
12. Ex nomine.i præ ceteris, seu vt electum inter multos. Inuenisti gratiam.i mihi es gratus.
13. Faciem. Heb. viam. f. per quam populum ducam. Chal. viam bonitatis tuæ. 70. teipsum aperiè.
Respice, &c. Heb. vide, quòd populus tuus sit gens hæc. q.d (vt interpretatur Chald.) scis hunc tuum esse populum.
14 Facies mea.i.ego ipse.

15. Vt glorificemur ab omnibus populis. Hebr. & 70. & glorificemur præ omnibus populis.
18. Gloriam.i.maiestatem.q.d.te quantus sis.
19. Omne bonum.i.me. Vocabor.Heb.,Chal.,& 70.vocabo.i. clamabo. In nomine Domini. i. nomen Domini.f. dicens,Dominus adest. 70. Dominus coram te. f. id erat Dominus, seu Angelus clamaturus. Miserebor,&c. Repetitio significat firmitatem misericordiæ, vel gentes,& Iudæos. Aug. in Exo.q. 154.
20. Videre faciem meam.f.in vita,quæ agatur mortalibus sensibus. August. ibidem. Et viuet. f. opus est abstrahi à sensibus,& velut mentê à vita. Aug. ep.112.
21. Locus.f.vbi soleo tecum loqui. Aug. per locum intelligit ecclesiam.
22. Foramine. Apparet Mosen ex antro, per foramen aspexisse Dominum transeuntem , forma aliqua , fortè humana. Protegam.i.tegam. Heb.operiam.f. ne possis videre anteriora mea.
23. Tollamque.f.vt possis videre. Posteriora.i.tergum abeuntis. Aug.2.de Trin. carnem interpretatur postremis temporibus susceptam. Faciem.i.diuinitatem. Non poteris. Vide sup.ver.20.

CAP. XXXIIII.

2. VT ascendas statim. Heb. & ascendes manè.
3. E contrà i.è regione.f.propè.
4. De nocte.f. diluculo,vt est Heb.
5. Stetit Moses,&c.Heb., & Chal. indicatur, stetisse Deum,& clamasse in nomine Domini, i nomen suum, f.dicendo Dominus est. i.adest,vt sup. promiserat. Vide Num. 14.
6. Ait Dominator , &c. Heb. clamauit , dominator Dominus Deus,&c. f. vt sint Dei verba, non Mosis, iuxta dicta ca. superiore. Chal.tamen indicat,esse Mosis.
7. In millia. Vide sup.cap.20. Nullusque apud te per se est innocens. Heb. non habebit pro innocête eum, qui nocens est.q.d. puniet reos. Reddis.i.punis. Tertiam. Vide Nu.14.
9. Possideas.f.vt tuos, seu, vt hæreditatem.
10. Videntibus cunctis. Heb.corâ omni populo tuo.
11. Ante faciê tuâ sustinet hic Moses personâ populi.
14. Aemulator.i.zelotes.repetitio. Vide su.cap.20.5.
15. Fornicati.f. spiritualiter per idololatriam, vt statim explicatur.
18. Nouorû,&c. Vide sup.c.23. vbi hæc ferè omnia.
19. Meum erit.i. mihi offeretur.
20. Asini.quia immundus. Idemque intellige de ceteris animalibus immũdis. Pretio. f.ouis. Vacuus.vide sup.cap.23.
21. Arare,&c.q.d Nolo sabbatum violari arandi, aut metendi necessitate.
22. Hebdomadarum. f. pentecostes. Redeunte. f. æquinoctio Autumnali.
23. Omnipotentis.Heb. Dominatoris.
25. Manè Heb.vsque manè.
28. Panem,& aquam.i.cibum,& potum. August. in Exo.q 165. Scripsit f. Deus.
29. Cornuta.i.radios emittens.Heb.radians. 70 glorificata.i. splendida.
33. Impletisque.i.dum impleret, seu loqueretur, vel post illos sermones, cum aliis locuturus. q. d. etiam post illa

illa verba, quoties loquendum ei cum hominibus, velabat faciem.

CAP. XXXV.

3. IGNEM. ſ. ad lucrum in fornace, aut furno, aut ad coquendos cibos. nam ad illuminandum, aut calefaciendum licebat.

5. Prono i. prompto, ſeu liberali.

11. Paxillos. Heb., & Chal. columnas.

19. Vſus. ſ. ad inuoluendas res Tabernaculi in profectione.

21. Primitias. Heb. oblationem.

22. Dextralia. i. brachiorum ornamenta, vt indicat vox Heb. Vas aureum. Apparet etiam omnia vaſa aurea obtuliſſe, vt explicat Chal. & 70.

30. Ex nomine. i nominatim.

35. Abietarij. i. fabrilia. Plumarij. i. Phrygia. Noua quęque. i. pulchra, & ingenioſa, vt indicat Heb.

CAP. XXXVI.

Vide Cap. XXVI. & ſeq.

3. VOTA. i. ſpontaneas oblationes, vt eſt Heb.

4. Venite. ſ. ad Moſen.

6. Cantari, pro, euulgari.

8. Opere vario. Heb. Cherubim. Vide ſup. cap. 26. Polymita. ſ. Phrygionica.

13. Circulos. Alij fibulas, ſeu vncinos. Morderent. i. prehenderent.

20. Stantes. i. erectas.

33. Alium Heb medium. ſ. qui intra tabulas induceretur. erat verò iſte vnus è quinque, non ſextus. Medias tabulas. ſ. alij vectes exterius per annulos, ſeu armillas inducebantur. duo ex parte ſuperiori tabularum, duo ex inferiori. iſte verò per ipſas tabulas in medio.

35. Velum. ſ. ante Sancta Sanctorum. Varium, atque diſtinctū Heb. Cherubim. Chal. Figuras cherubim.

37. Tentorium. i. aliud velum exterius. Plumarij. Heb. Roqem רֹקֵם q. d. Recamatoris.

38. Quas & operuit auro. id non eſt Heb. Chal. nec apud 70.

CAP. XXXVII.

1. DVOS ſemis, pro, duos, & ſemis.

8. Summitate. i. extremitate.

14. Contra i. è regione. ſ. ſubtus.

17. Liba. ſic Chal. & 70. Alij, flores.

19. Aequum. i. æquale, vel ſimile.

20. Vecte. i. ſtipite. Heb. Chal. & 70. candelabro.

26. Craticula. Sic 70. At Heb. & Chal. tecto.

29. Ad ſanctificationis vnguentum. 70. vnctionis ſanctum. Chal. ſanctæ vnctionis. atque hæc magis indicant Heb.

CAP. XXXVIII.

1. QVADRVM. ſ. par erat longitudo, & latitudo.

4. Et ſubter eam in altaris medio arulā. Heb. & Chal. ſubter ambitum eius (. ſ. altaris) ab infrà vſque ad medium.

5. Summitates. i. extremitates.

8. Labrum. i. concham. Speculis. ſ. æreis. Excubabant. ſ. vigilātes in oratione relicta vanitate, & ornatu.

21. Ceremonias. i. miniſterium, vt eſt Heb., Chal., & apud 70. ipſi enim tranſportabant, & ſeruabant. Per manum. i. opera.

23. Plumarius. Heb. Roqem. i. Recamator (vt ita dicam) ſeu acupictor.

26. Armatorū. i. aptorū ad arma ferēda, ſeu ad bellū.

27. Centum talenta. Heb. centum talenta, & mille & ſeptingenti, & ſeptuaginta & quinque ſicli No. quòd talentum vulgare libræ 60. (ſacrum verò 120) Libra ſicli 25., ſiclus vulgaris drachmæ 2. ſacer verò, ſeu ſanctuarij 4. Vide tamen ſup. cap. 25.

29. Duo millia, &c. Id quidem coniungunt cum ſiclis, leguntque duo millia quadringenti ſicli. quam lectionem Chal. ſequi videtur Poteſt etiam legi, Talenta duo millia, & ſeptingenta, & ſicli quadringenti. 70. legunt, Talenta trecenta ſeptuaginta, & duo mille, & quadringenti ſicli.

CAP. XXXIX.

1. SANCTIS. i. ſanctuario.

3. Torqueri, ſub. & texi. Colorum. i. filorum dicti coloris.

4 Summitatum. i. extremitatum.

9. Quadrangulū. i. quadratū. Duplex. i. duplicatū.

10. Verſu. i ordine.

15. Cohærentes. i. complicatas.

16. Vtroque latere Heb. duabus extremitatibus.

18. Ante, & retro. i. in principio, & fine; vel à Rationali, quod in pectore ad ſuperhumerale, quod velut retro erat. Vide ſup. cap. 28.

23. Contra medium. Heb. in medio.

28. Coronulis. i. ornamento circum. ſeu byſſinæ vittæ gyris quibuſdam, vt ait Ioſephus.

30. Sacræ venerationis. Heb. coronæ ſanctæ, ſeu coronam ſanctitatis, vt vertit Chal.

32. Et tecti, pro, id eſt tecti. ſ. tentorij.

38. Vnguentu. i. oleū vnctionis. Tentoriū. i. velum.

40. Tectum. i. Tentorium.

42. Obtulerunt. Heb. attulerunt ad Moſen.

43. Benedixit. i. bene precatus eſt, vel laudauit.

CAP. XL.

2. PRIMO. ſ. anni ſecundi ab egreſſu ex Aegypto.

3. Pones ſuper eā, quæ ritè præcepta ſunt. Heb. ordinabis ordinationem eius. q. d. diſpones eam, vt ego diſponi iuſſi.

11. Vt ſint. Heb., Chal., & 70. & erit altare. ſ. quod ſequitur. Sancta ſanctorum. Heb. Sanctitas ſanctitatum. i. ſanctiſſimum.

12. Lotos aqua. De hoc dictum eſt ſup. per anticipationem.

13. Proficiat. Heb. ſit. No. hic ab interprete dictum breuiſſimè, & conciſè quod Heb fusè, & diſtinctè. ſ. lauandos, induendos, & vngendos Aaron, & filios, &c.

20. Teſtimonium. i. Decalogi tabulas.

32. Tectū. i. tentoriū, ſeu tabernaculū. ſic ſup. ver. 26.

34. Gloria. ſ. nubes, vt ſtatim dicitur, vel claritas ſeu ſplendor.

35. Maieſtate Domini coruſcante. Heb. gloria Domini tabernaculum implente.

38. Manſiones. Heb. profectiones. i. quoties proficiſcebantur.

LEVITICVS,

.ſ. de Leuitarum officio.

CAPVT I.

1 PECORIBVS. Hebr. animalibus. Ouibus. Hebræa vox etiam Capras ſignificat. Itaque quidam verterunt, Pecore, ſeu pecudibus, vt inf. vertit interpres noſter.

3. Holocauſtum. totum comburebatur, quod nomen ipſum indicat. q. ὅλον καυτὸν. Armento. Heb. Bobus. Immaculatum. i. ſine vllo vitio. ſ. perfectum. Tabernaculi i. tentorij, ſeu atrij. ſic Num. 4.

4. Manus. Sic ſignificans ſe ſponte offerre, vel pœnam ſuis peccatis debitam velut illi imponens. Vide inf. cap. 16.

5. Immolabitque. ſ. opera ſacerdotis, vel Leuitæ mactabit. Domino. i. Domini altari, vel q. d. ante tabernaculum Domini.

6. Concident. ſ. ſacerdotes, vel Leuitæ.

7. Ignem. conſeruabatur is perpetuò in medio altaris. erat. n. id cauum. Vide inf. cap. 6.

9. Pedibus. i. cruribus, vt eſt Heb. Holocauſtum, & ſuauem odorem Chald. holocauſtum gratiſſimum. Sic infrà.

10. Oblatio. ſ. in holocauſtum. Anniculum. i non maiorem anno, quamquam non eſt id Heb. Chal. aut in 70. nec in Complut.

11. Immolabit. i. mactabit. ſ. Sacerdos, aut Leuitâ.

13. Adolebit. i. incendet.

14. Auibus. erat id pauperum. Vide inf. cap. 12. Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in turturibus grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda. Eam. ſ. oblationem.

15. Rupto. ſ. vngue. vt ex Heb. patet. Crepidinem .i. extremitatem. ſ. circa parietem, vt eſt Heb., & Chald., ita. ſ. vt ad baſim perueniat, vt eſt apud 70.

16. Veſicam. i. ſinum illum, in quẽ aues cibos priùs immittunt, quàm in ſtomachum, ſoletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat ſtercora, ait enim proijciendam cum ſtercoribus. 70. πρόλοβον, prolobon, vocant. Solent. Poſtea extra caſtra efferendi, vt dicitur inf. cap. 6.

17. Aſcellas pro, axillas. i. alas.

9. Memoriale. ſ. partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipſum offerentem.

10. Sanctum ſanctorum. i. ſacroſanctum. q. d. Deo dicatum, & oblatum. Offertur. ſ. adolenda, vt ſtatim dicitur.

11. Abſque fermento. ſ. ſynceritatem Deus requirit. Mellis ſ. Deo non placent corporales delitiæ.

12. Ac munera. Heb., Chal., & 70. Domino. Ponentur ſ. vt incendantur, cedebant enim in vſum ſacerdotis. Vide inf. cap. 7. & 23. de oblatione fermentati.

13. Sacrificij ſ. cibarij. vt Heb. indicatur. At Chal. & 70. ad omne ſacrificium extendunt. Id quod conformius Mar. 9. vbi dicitur, omnis victima ſale ſalietur.

14. Virentibus. q. d. recentibus, & teneris. Confringes. ſ. tundendo.

15. Quia oblatio, &c. q. d. ſic. n. ſibi Dominus offerri vult.

16. In memoriam, pro, memoriale. q. d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide ſup.

CAP. II.

1. ANIMA. i. homo. Sacrificij. ſ. cibarij. Fiebat id ex rebus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Heb. מִנְחָה Minchah. i. munus.

2. Sacerdotis. Hebr., Chal., & 70. ſacerdotes. Pugillum. i. quantum pugillus capere poſſet. Super altare. ſ. incendendum.

3. Sanctum ſanctorum. i. ſacroſanctum, adeoque à ſolis ſacerdotibus comedendum.

4. Panes. Alij, placentas. Conſperſos. Alij, commiſtos, vel tinctos. ſ. adhibebatur oleum paſtæ, vel ante coctionem ſeu frixionem, vel in ipſa, vel poſt ipſam.

CAP. III.

1. PACIFICORVM. ſ. pro pace. i. proſperitate aliqua impetrata à Deo, vel impetranda. Vide inf. cap. 7.

2. Tabernaculi. ſ. atrij ſacerdotũ. Sacerdotis. Heb. Chal., & 70. ſacerdotes.

3. Intrinſecus. ſ. intra vitalia, ſeu inteſtina.

4. Ilia. Hebr. quo teguntur ipſi, qui eſt iuxta ilia. Vide inf. Renunculis. i. renibus.

8. Tabernaculi. i. atrij. Vide inf. cap. 4. vbi intelligitur id intra atrium, vbi altare.

16. Omnis adeps, &c. q. d. omnis ſacrificij adeps incendetur ad honorem Domini.

17. Adipem. ſ. ſacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, ſicut & ſanguinem. Vide inf. cap. 7.

CAP. IIII.

2. IGNORANTIAM. i. errorem, ſeu incogitantiam. Fecerit ſ. committendo, vel omittendo.

3. Sacerdos. ſ. ſummus, vt explicat Chal., & 70. Qui vnctus eſt. q. d. poſtquam vnctus eſt. Delinquere faciens populum. ſ. ſuo exemplo. Hebr. ad delictum populi. i. (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare ſolet.

4. Tabernaculi. i. atrij. Immolabit. i mactabit ipſe.

6. Sanctuarij. ſ. quod dicitur Sancta ſanctorum.

7. Gratiſſimi. Heb. & Chal. Aromatum., 70. compoſitionis. Domino. Heb., Chal., & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod eſt in introitu, vt eſt Hebr., & Chald.

8. Vitalia. i præcordia. omnia, pro, qui operit omnia. Intrinſecus. ſ. viſceribus incluſus, vel viſcera tegens.

20. Rogante. Heb. expiante. Chal. & 70. propitiante. Propitius erit eis Dominus. Heb., & Chal. dimittetur eis. s. peccatum, vt explicant 70.
22. Princeps. s. prælatus quis, vel dignitate eminens. Vnum è pluribus, pro, aliquid.
24. Immolauerit. s. sacerdos.
25. Tangens. s. sanguine.
26. Rogabitque pro eo. Heb. expiabit eum. Chal. & 70. propitiabit pro eo.
27. De populo terræ, q. d. aliquis è plebe.
35. Arietis. Heb. agni, seu ouis. Rogabitque, &c. Heb. expiabit eum sacerdos peccato, seu propitiabit pro peccato, (vt vertunt Chal. & 70.) sic & cap. seq.

Cap. V.

1. Anima. i. homo. sic inf. Et audierit. i. cùm audierit, vel. q. d. siquis peccet, & alter audierit. Adiurantis. s. iudicis, vt dicat veritatem. Testisque. s. vocatus, vt rem prodat. Portabit iniquitatem. i. à Deo punietur.

2. Reptile. s. immundum, seu mortuum. No. quòd Heb. multo aliter, . s. anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer bestiæ immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi. Oblita. Heb. ignara. sic & infrà.

3. De immunditia hominis, pro, hominis immundi. Solet. s. homo. q. d. quomodocunque immundus sit ille, qui tactus est. Subiacebit. s. vt rea, nisi se purget.

4. Et protulerit, pro, nempe protulerit. Malè. s. se affligere ieiunio, aut alia re; vel malè se quid facturam, vel est Hebraismus, pro, quidquam, seu quid magnum, aut paruum. Vide similem phrasim Gen. 31. Num. 29. vbi enim legimus quidquam durius, Heb. bonum, vel malum q. d. aliquid. Oblita. s. contra iuramentum fecerit. Heb. ignara, seu inscia.

5. Agat pœnitentiam pro peccato. Heb. & Chald. confitebitur peccatum.

8. Ad pennulas. s. colli. Hebr. contra ceruicem.

11. Oleum. s. id lætitiam significat. pro peccato autem dolendum. Thuris. s. peccatoris oratio, dum in peccato est, non est Deo grata.

12. Monimentum. i. memoriam. q. d. vt Deus recordetur eius.

13. In munere. i. vt solet in sacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. Ceremonias. id additum ab interprete. Per errorem, v. g. nesciens rem esse consecratam. Peccauerit. s. non debitè tractando, vel furando aliquid de consecratis Deo, vel non dando primitias, aut decimas.

17. Per ignorantiam. de hoc dictum etiam cap 4.

18. Iuxta mēsuram, &c. id est eo meliorem arietem, quo grauius fuerit peccatum.

19. In Domino, pro in Dominum. Heb. Domino.

Cap. VI.

2. Contempto Domino. 70. contemptis Domini præceptis Heb præuaricata in Dominum.

3. Peccare. s. auferendo aliena.

4. Conuicta q. d. vbi iudicio sacerdotis cui deteget, constiterit fuisse peccatum.

6. Iuxta æstimationem. Vide sup. cap 5.

7. Pro singulis. i. vnumquodque eorum.

11 Prioribus. i. quibus erat indutus.

13. Iste. s. qui diuinitus accensus fuit.

14. Sacrificij, & libamentorum. Heb. sacrificij, quod dicitur munus. No. quòd libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum sacrificio comburebatur.

16. Sanctuarij 1. atrij, in quo sanctuarium. Heb. sancto, in atrio, & sic legit Complut.

17. Incensum. i. incendendo.

18. Legitimum. Heb. statutum. atque ita intellige inf. in similibus, ne sit opus sæpe repetere. Omnis. Alij, quidquid. Sanctificabitur. s. ita vt comedi nisi à sacerdotibus non possit. quòd si legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, nisi priùs sanctificatum, seu consecratum.

20. Sempiterno. s. quoties vngendi erunt. s. summi sacerdotes. nam Heb., & 70. in die quo vngetur ipse (. s. summus sacerdos) vbi nos legimus, in die vnctionis suæ.

21. Calidam Heb. coctam, seu frictam, & in frusta diuisam.

23. Sacrificium. s. cibarium, quod munus dicitur, & inf. cap 7. Interpres vocat sacrificium similæ. s. ex farina præcipuè fiebat.

25. Peccato. s. Principis vel plebeij. Nam hostia pro peccato populi totius aut sacerdotum tota cremabatur, de quo vide sup. cap. 4. & 6. Sanctum sanctorum. i. valde sancta.

29. Vescetur. i. vesci poterit.

30. Tabernaculum. s. vt eius sanguine tangatur altare incensi. Alioqui de alijs Hostijs pro peccato edebant sacerdotes. Aug. in Leuit. q. 18.

Cap. VII.

1. Delicto. i. peccatis minoribus vel omissionis, vel per imprudentiam commissis. Sancta sanctorum. i sacrosancta, seu sanctissima, ideoque à solis sacerdotibus comedenda

7. Sicut pro peccato. q d. idem ritus in sacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leu. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum, delictum deserendo bonum; vel illud scienter factum, id ignoranter.

10. Mensura æqua. s. quisque habebat suum diem ad ministrandum, eiusque diei oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Heb. indicant, cocta quidem pertinere ad sacerdotem offerentem; non cocta verò diuidenda inter sacerdotes. Vide sup. cap. 2.

12. Panes. Heb placentas. Sic etiam inf. Conspersos. Notant quidam, Quòd dicitur oleo conspersum, Intelligi factū ex farina & oleo. Nā enim iam facto oleum aspergebatur, dicto oleo litum vel vnctum. Coctamque, pro, nempe coctam. est enim repetitio. Alij, frictam vertunt. Collyridas. i placentas.

13. Gratiarum, pro, gratiarum actionis. Pro pacificis. i. in gratiarum actionem.

14. Vnus alter cedebat in vsum offerentis.

18. Irrita fiet. Heb. non erit accepta.

19. Ex ea. s. hostia pacifica. q d. non solus sacerdos poterit ex ea edere, sed alij etiam, modò sint mundi.

20. Peribit. i. eijcietur. vel. q. d. digna est morte.

24. Vsus. s. præterquam in cibum.

25. In incensum, &c. q. d. crematus in honorem Domini.

29. Offerat simul & sacrificium. id est, libamenta eius, Heb. Chal. & 70. aliter. s. offerendum Domino. i. adipem incendendum, & dandam quandam partem sacerdoti. (vt statim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. Eleuationis. s. eleuabatur, & agitabatur à dextra in sinistram, quo significabatur, Deum, omnium, quæ in orbe sunt, Dominum esse. Heb. dicitur, pectusculū agitationis, & armus eleuationis. s. is sursum eleuabatur; illud à dextra in sinistram agitabatur. Ita quidam; Alij tamen vtrumque verbum. s. Tenupháh, & Terumáh, eleuationem, & exaltationem interpretantur. Chal. vertit, vt noster interpres. s. pectusculum eleuationis, & armum separationis.

35. Vnctio. i. velut merces, & stipendium ob vnctionem à Domino institutum. In ceremoniis. Hebr. Chal. & 70. de oblationibus. In die. pro, à die.

37. Consecratione. s. sacerdotum.

38. Mandauit, iungendum cum, in deserto Sinai.

CAP. VIII.

3. TABERNACVLI. i. atrij.

8. Doctrina, & veritas. Heb. Vrim & Tummim. Vide Exod 28.

9. Consecratam in sanctificatione. q. d. in qua scriptum sanctitas Domino. Hebr. & Chal., coronam sanctitatis 70 consecratam sanctam.

11. Sanctificans. s. proximè dicta, vt indicant. Heb. Chal. & 70. Aspersisset. s. oleo illo. Altare. s. holocaustorum.

15. Fundamenta. i. basim.

26. Panem Heb. placentam. Collyridam. i. placentam.

28. Sacrificij. s. igniti. vt est Hebr.

30. Vnguentum. Heb. vnctionis oleum.

31. In vestitu suo. Heb. Chald, & 70. & vestes eorū. Tabernaculi. i. atrij sic inf.

34. Vt ritus sacrificij impleretur. Heb, Chal., & 70. ad propitiandum pro vobis.

35. In Tabernaculo. i. ad ostium Tentorij. s. ex parte interiori. Heb, Chal., & 70. addunt, septem diebus.

Custodias Domini. i. quæ Dominus custodiri iussit. Chal. custodiam verbi Domini.

CAP. IX.

1. OCTAVO. s. Martij, anno secundo ab egressu ex Aegypto.

2. Tolle. s. pro peccato offerendum.

3. Tollite. s. pro peccatis vestris offerendum. Anniculum. Heb. & Chal. anniculos.

5. Tabernaculi. i. atrij. Astaret. s. coram Domino, vt additur Heb.

7. Pro peccato, &c. q. d. offer pro te, & sacrificium pro peccato, & holocaustum. Deprecare. Heb. expia, seu propitiare. Chal. & 70. propitiare. q. d. placa Deum, seu propitium redde per sacrificium. Ora. Hebr. & Chal. & 70. fac propitiationem seu expiationem, vt sup. proximè.

10. Quæ sunt pro peccato. Heb. de peccato. i. hostia pro peccato. Adoleuit. i. adolenda posuit. nam postea descendit ignis.

13. Cremauit. i. cremanda posuit.

14. Pedibus. i. cruribus.

15. Expiatoque altari. Heb. expiauitque illum. s. populum, idque (vt Chal. addit) in sanguine. 70. purificauit illum.

17. Absque ceremoniis holocausti. Heb. absque holocausto. q. d. præter matutinum holocaustum. id etiam oblatum est.

20. Cremari. id postea factum.

22. Benedixit. i. bene precatus est. Completis. i. paratis; vel id per anticipationem dicitur. Descendit. s. erat altare loco editiori.

24. Egressus. i. missus. vel fortè è sanctuario prodiit. Ignis. Quidam dicunt durasse vsque ad captiuitatem Babylonicam, alij negant. Ruentes. s. ex timore, vel adorando.

CAP. X.

1. ALIENVM. i. non è cælo missum.

2. A Domino. i. à Tabernaculo, vbi Dominus colebatur.

3. Sanctificabor i. me sanctum ostendam, & sanctitatis amantem, dum punio sanctitatem violantes. Appropinquant. s. per sacrum ministerium. Glorificabor. i. apparebo gloriosus.

6. Nudare. s. lugentium more, fortè prohibet radi. Vide cap. 21. Indignatio. s. Domini. Incendium. i. mortuos incendio.

9. Omne, quod inebriare potest. Sic etiam Chal. At Heb. & 70. siceram: vnde apparet Siceram, seu Sechar significare quicquid inebriare potest. Intrabitis. s. ad ministrandum. Tabernaculum. i. atrium sacerdotum.

10. Scientiam. q. d. ne per vinum impediamini.

11. Per manum. i. opera.

14. Mundissimo. s. ab iis, quæ solent polluere tangentes. Salutaribus. i. pacificis. ex iis poterāt edere etiā fœminæ, non autem ex hostia pro peccato.

15. Eleuauerunt. i. eleuando per sacerdotem obtulerunt. Pertinent. s. armus, & pectus.

17. Porteris. i. auferetis. s. per sacrificia, & orationes, vt statim explicatur. Rogetis. Heb. expietis.

18. Præsertim cùm de sanguine, &c Heb. & Chald. ecce non est sanguis, &c. 70. Non enim est sanguis, &c. Illatum. s. quod fit in holocausto.

19. Quomodo potui, &c. Heb. numquid Domino placuisset, si eam comedissem?

CAP. XI.

3. PECORIBVS. Heb. Chal. & 70. animalibus.

5. Chærogryllus. Alij, cuniculus.

13. Haliæetum. i. marinam aquilam. ἁλιεύς, Halieus, Piscor, Aëtos, ἀετὸς, Aquila.

21. Quidquid autem. s. reliquum.

22. Attacus. Alij, scarabæus. Ophiomachus. locustæ genus, serpentibus (vt nomen indicat) inimicum.

25. Portet. s. extra castra.

26. Illud. s. cadauera illorum. Vide paulo pòst.

27. Super manus. s. vt lupus, simia, vrsus, canis, &c.

28. Immundus erit. f. non poterit versari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblatis vesci.

32. Cilicia.i.facci. Fit opus. q. d. quodcunque vas, seu instrumentum.

33. Polluetur. f. & vas, & quod intus est, vt est Heb.

34. Aqua.f.polluta, seu quæ in vase polluto. Liquēs f.contactum illa aqua, aut morticino, aut quod est in vase immundo. Heb., Chal., & 70. potus.

35. Et quidquid super illud, pro, omne, super quod. Chytropodes.i. ollarum sustentacula.

36. Eorum.f.quę dicta sunt, vel.q d. in cisternis illis, aut fontibus mortuum animal.

41. Graditur, de reptilibus loquitur. Siue per humum trahitur.q.d.omne denique reptile.

CAP. XII.

2. Si suscepto semine. pro, si excipiens. Chal. si conceperit, & Iuxta dies, &c.q. d. eo modo, quo cùm menstrua patitur. No. quòd istis septem diebus nulli licebat cum illa versari. at 30. sequētibus licebat quidem, sed non cum ea rem habere.

4. Manebit.f.velut immunda. In sanguine, &c. i. ob fluxum sanguinis, de quo purificanda est. Omne sanctum, pro, vllum sanctum. v. g. decimas, sacrificia, &c. Ingredietur.i.accedet. f. ad ostium atrij.

6. Deferet. iunge cum sequentibus. non enim pro fœtu sed pro matre fiebat oblatio, etsi quidam aliter putant. Tabernaculi. i. atrij.

7. Rogabit pro ea. Heb. expiabit eam, Chal., & 70. propitiabit pro ea.q.d. Deum placabit. f. per sacrificium. sic & inf. Mundabitur. i. munda declarabitur, seu reputabitur.

8. Nec potuerit. explicatio præcedentis phrasis Hebraicæ.

CAP. XIII.

2. Diversus color, &c. Alij, tumor, vel scabies serpens, vel candida macula. Plaga lepræ. i. quod videatur esse plaga lepræ.

3. Arbitrium.i.iudicium, de consilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. Separabitur. f. vt immūdus.

6. Mundabit.i.mundum declarabit.

8. Condemnabitur. f. re diligenter à sacerdote examinata, vt est Heb.

10. Color albus. Chal. alba macula. 70. cicatrix alba. Aspectum.i. colorem. f. in album, vt est Heb. Viua. f. in macula, seu cicatrice.

11. Contaminabit i. contaminatum iudicabit.

13. Mundissima.q.d. videtur quidem lepra, sed re vera non est.

14. Viuens, pro viua. In eo.f. in lepra, rupta cute.

15. Polluetur. i. immundus habebitur. Si lepra aspergitur. Heb. Leprosa est.q.d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

16. Immutatus. f. in albedinem, vt est Heb.

18. Mundabitur.i munda iudicabitur.

31. Nigrum.Heb. & Chal. non nigrum.

32. Sui coloris. Chal. & 70. non flauus.

34. Mundabit.i.mundum iudicabit.

41. Caluitio, siue recaluatione. f. caluo, vel recaluastro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.

45. Dissuta, signum id luctus, sicut & vestis lacerata. Veste. f. reiecta in labrum superius. Clamabit. f. dicens, cauete à me immundo.

49. Alba. Heb. & 70. viridis. Chal. pallida.

54. Præcipiet, & lauabunt, pro, præcipiet lauari.

55. Faciem.i.colorem. In superficie, &c. Heb. eodem sensu dicitur, in caluitio, vel recaluatione.q. d. parte posteriori, aut anteriori.

57. Volatilis, & vaga. 70. florens. Chald. multiplicata. Alij, repullulascens.

CAP. XIIII.

4. Passeres. 70. auiculas. Vermiculum. Alij, coccum bis tinctum. Chal. coccineum. 70. coccinum retortum. sic inf., vbi interpres nunc vermiculum vertit, nunc coccum.

5. Viuentes.q.d. in quo vase sit aqua viua. f. fontana, vel fluuialis.

6. Sanguine. f. misto aqua vasis. Vide inf.

10. Decimas. f. ephi, nempe tria Gomer. est enim Gomer decima pars Ephi.

17. Super sanguinem. i. vltra sanguinem, qui. f. in eisdem locis antea fuerat effusus, vel supra illum sanguinem. 70 super loco sanguinis, vide inf.

19. Rogabitque. Heb. expiabitque. Chal. & 70. propitiabitque, quod potest ad sacrificium referri. Interpres ad orationem retulit.

21. Vt roget pro eo sacerdos. Heb. in eleuationem ad expiandum pro eo, seu propitiandū pro eo, vt vertit Chal.

23. Tabernaculi.i.atrij.

34. Si fuerit plaga. Heb., Chal., & 70. Si dedero plagam. Nempe à Deo sunt talia flagella.

37. Valliculas.i.foueas, seu fossas.

46. Clausa f. à sacerdote.

48. Purificabit.i.mundam declarabit. Reddita sanitate. Heb. quia sanata est.

54. Percussuræ. Alij, maculæ nigræ. Chal. lepræ capitis.

CAP. XV.

3. Cum per singula, &c. Heb. & Chal. cùm fluxerit, aut carni adhæserit, &c. nec est vlla mentio de momentis.

8. Saliuam.q.d. si talis alium conspuat.

9. Stagma.i. iumenti stratum. Alij, iumentum. Chal. equitatura. 70. stragulum asini, pro, cuiuscunque iumēti.

13. Viuentibus. Chal. fontis.

15. Faciet.i. offeret, seu sacrificabit. Rogabitque. Heb. expiabitque. Emundetur. i. mundus declaretur.

16. Egreditur. f. aliquando. Coitus. i. quale solet in coitu.

17. Quam habuerit. Heb. super quam semen effusum fuerit.

19. Separabitur. f. à consortio aliorū in cibo, & lecto.

20. Locus. Heb. omne.

22. Vas. i. instrumentum.

25. In tempore. f. solito.q.d. præter solitum tempus.

30. Rogabitque. Heb. expiabitque.

32. Coitu. Heb. seminis effusione.

33. Sanguine. Hic, Hebr. Chald. & 70. addunt, & fluentis (.f. seminis) fluxu, siue maris, siue fœminæ.

CAP.

CAP. XVI.

2. SANCTVARIVM. i. Sancta sanctorũ. Nube, fortè illa quę fiebat ex thymiamate, de quo inf.
3. Feceret. s. semel in anno. mens. Septembri.
4. Tunica, &c. His solis vestibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quòd esset mœroris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alioqui eodem die fuit induebatur, vt inf. dicitur.
6. Obtulerit. s. Deo postea immolandum. Orauerit. Heb. expiauerit.
7. Tabernaculi. i. atrij.
8. Emissario, pro, emittendo. s. postea.
10. Fundat preces. Heb. expiet. itidem intellige inf. in locis similibus, ne sit opus sæpè repetere.
12. Altaris. s. holocaustorum secundùm quosdam, secundum alios, thymiamatis.
13. Testimonium. i. Arcam testimonij. Moriatur. s. ita faciendo q. d. aliter faciens morietur.
14. Ad Orientem. i. ad illam eius partem, quæ respicit Orientem. s. priorem.
16. Immunditiis i. peccatis quibus quodammodo pollui videtur. Tabernaculo. i. tentorio, seu atrio. Sordium. i. impuritatum.
17. Tabernaculo. i. atrio, vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur sancta.
18. Altare. s. thymiamatis.
20. Offerat. s. domino.
22. Portauerit. planè Christi figura, hircus. n. quomodo portare poterat?
29. Affligetis. s. ieiunando. Animas. i. vitas, seu corpora.
31. Sabbatum quietis. q. d. quies quietis. i. summa quies. s. corporis, & animæ. 70. Sabbata sabbatorum.
31. Perpetua. i. perpetuò obseruanda.

CAP. XVII.

3. OCCIDERIT. s. causa sacrificij.
4. Obtulerit. s. per sacerdotes immolanda. Sanguinem. s. humanum. Peribit. i. occidetur à me, vt dicitur inf. vel dignus est morte.
5. Occidunt, pro occidere solent, vel q. d. quas alioqui occiderent, neque enim in agro occisas offerri vult.
10. Obfirmabo, &c. i. irascar valde.
11. Anima. i. vita Aug. in Leu q. 57. In sanguine est. i. præcipuè è sanguine pendet, sine ipso enim perit animal.
16. Vel, pro, &. vtrumque. n. lauandum. Portabit iniquitatem. i. punietur.

CAP. XVIII.

3. LEGITIMIS. i. ritibus. Heb. statutis. 70. legibus.
4. Ex præcepta, explicatio præcedentis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia, q. decreta, summoque facta iudicio, quamquam iudicia quidam intelligunt iudicialia præcepta; præcepta verò, quæ ad mores pertinent, seu moralia. Ego. s. qui præcipio. q. d. puniam nisi obedieritis.
5. Viuet. Cæterna vita, si faciet, vt par est. nempe cum fide, & charitate.
6. Turpitudinem. Alij, nuditatem. Alij, verenda, quę per antiphrasim nuditas dicuntur, quòd nudari non debeant. Turpitudo autem, quòd ea nudari turpe sit.
7. Et turpitudinem. pro, id est turpitudinem. Discooperies. s. rem habendo, etiam matrimonij prætextu. s. prohibitum cum iis etiam matrimonium.
8. Vxoris. s. nouercæ tuæ. Patris. i. ad patrem pertinet. s. discooperire, quia vxor est.
10. Tua est, q. d. quia tibi consanguinea est.
12. Caro est. i. propinqua est, seu consanguinea, vt vertérunt Chal., & 70. sic & inf.
14. Nec accedes. explicatio est præcedentis.
16. Fratris tui. s. liberos relinquentis.
17. Ignominiam. Heb. nuditatem, seu turpitudinem. Incestus est. Heb. nephas, seu scelus est. 70. impietas est.
18. In pellicatum. q. d. vt sit pellex eius. Chald. ad tribulationem eius. Alij, ad æmulationem, seu afflictionem eius.
20. Nec feminis, &c. explicatio præcedentis.
21. Consecretur. s. combustione. Moloch. Saturnum quidam putant.
23. Nec miscebitur. explicatio præcedentis. Scelus. Heb. confusio. Alij, abominatio.
25. Visitabo. i. puniam. Euomat. i. à se eiiciat. s. per mortem.
28. Euomuit, pro, euomet.
29. Peribit. i. dignus est morte per Iudicem inferenda, vel, à me occidetur.

CAP. XIX.

5. VT sit placabilis. Hebr. ad voluntatem vestram immolabitis illam. i. voluntariè, vt Chal. interpretatur, vel ad beneplacitum vestrum, vt alij. Noster accepit. q. dictum esset ad vestri acceptationem à Deo.
7. Prophanus erit. i. rem prophanam fecerit, vt Heb. indicant. Chal. abominatio erit. Impietatis reus. Heb., Chal. & 70. non erit acceptum.
8. Iniquitatem. i. pœnam iniquitatis. Polluit. Chal. & 70. prophanauit. Peribit. i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Israelita.
9. Solum. Heb. angulum. q. d. relinques pauperibus aliquot spicas.
10. Racemos. s. relictos à vindemiatoribus.
11. Mentiemini, sic & 70. At Heb. & Chal. negabitis. s. depositum.
12. Polluas. s. falsum iurando.
13. Facies calumniam. 70. lædes. Heb. vim inferes. Vi opprimes. s. rapiendo, vt est Heb., Chal., & apud 70. Non morabitur, &c. q. d. solues operarum mercedem. Manè. i. diem sequentem.
15. Nec iniustè. explicatio est præcedentis. Non consideres, &c. q. d. nullius respectu iniustè iudices.
16. Contra sanguinem. q. d. ne sis causa, quòd occidatur.
17. Super illo. i. causa illius. s. odiendo.
18. Memor. s. cum odio, aut ira, vt indicant Chald., & 70. Amicum. Heb., Chal., & 70. proximum.
19. Iumentum tuum, &c. Glo. ordin. negat hæc ad litteram intelligenda. Ego id non ausim dicere. Ex duobus. s. lana, & lino, vt interpretatur Chald. Vide

Deut.22. Videtur autem per hæc indicari, vitandam rerum confusionem.

20. Etiam nobilis. Heb. & Chal. & viro desponsata. Donata. Tunc enim esset lapidanda.

21. Pro delicto No. aliud esse iustitiæ publicæ satisfacere; aliud Deo.

23. Præputia, &c. q. d. primos fructus trium annorum quasi immundos proijcietis. id enim indicant Heb. Chald., & 70.

24. Sanctificabitur, &c. i. consecrabitur Domino ad eius laudem. Chald. erit sanctificatus, s. à solis sanctificatis, seu Deo consecratis edi poterit, nempe sacerdotibus, & Leuitis.

25. Congregantes. Heb., vt augeantur. s. Dei beneficio, si prædicta obseruaueritis. idque etiam indicant Chald., & 70.

26. Cum sanguine. s. priùs effundendus erat. Somnia 70. tempora. s. prohibet prædictiones vanas futurorum, vel superstitiones gentilicias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. Rotundum. i. gyrum. s. more sacerdotum Aegypti, qui sic idola colebant. itemque rasa barba, fortè radi prohibet. Vide cap. 21.

28. Super mortuo. i. propter mortuum. s. more Aegyptiorum.

30. Metuite. i. reueremini.

31. Magos. Heb. Pythones. 70. ventriloquos. & sic etiam cap. seq.

33. Exprobretis. Alij, vim inferatis. 70. affligatis. Chal. decipiatis.

35. Regula. Glo. interl. putat esse id genus sequentium mensurarum. Alij volunt intelligi mensuram longitudinis rerum, vt vlnam aut cubitum atque id Hebr. indicant.

36. Modius, & sextarius. Chal. mensura, & modius. Heb. Epha, & Hin. 70. mensura, & sextarius.

37. Iudicia. i. leges.

CAP. XX.

2. DEDERIT. de semine. i. filium obtulerit. Vide sup.

3. Ponam faciem. i. irascar.

7. Ego sub. quem imitari debetis.

8. Sanctifico vos. sub. Id quod impeditis non seruando mea præcepta.

9. Matrique, pro, aut matri. Sanguis eius, &c. q. d. reus est mortis, vel interficiatur.

14. Cum eis. i. cum ea, quam post alteram duxit, quamquam Heb., Chal., & 70. dicunt ipsas etiam comburendas. s. vtramque. quod intellige, si simul ductæ sceleris consciæ. vel ipsas. i. illam ex eis, quæ alteri superducta.

15. Pecus, ne. s. flagitij memoriam refricet. Aug.

17. Iniquitatem. i. iniquitatis pœnam. Aug.

18. Aperuerit, &c. q. d. pudenda detexerit, vnde sanguis ille fluit.

20. Ignominiam cognationis. Hebr. nuditatem patrui sui.

21. Fratris sui. s. qui filios reliquit. Illicitam. Heb. fœdam, seu abominandam. 70. immundam.

22. Euomat. i. eijciat. s. è vita per mortem.

26. Mihi. Chal. coram me.

27. Sit super illos. i. interficiantur.

CAP. XXI.

1. IN mortibus. s. tangendo cadauer, aut curãdo funus.

4. Nec in principe, &c. Heb. indicant, nec Principem debere contaminari in funere popularium, atque ita Chal. interpretatur.

5. Radent. s. super mortuo. vt addit Chal. Incisuras. s. lacerando faciem vnguibus more gentilium, in alicuius funere.

6. Deo. Chal. coram Deo.

7. Scortum, &c. q. d. nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. Offert. s. singulis sabbatis. erat id minorum sacerdotum.

10. Caput suum, &c. q. d. ne faciant quæ solent, qui mortuos lugent.

11. Mortuum. i. domum, vbi sit cadauer. Super patre. i. ne super patre quidem.

12. Egredietur. s. ea causa. Sanctis. Heb. sanctuario. s. tabernaculo, aut atrio. Polluat. s. ex mortuo rediẽs.

14. Sordidam. i. secretam meretricem. Meretricem. s. publicam. Puellã. Heb., Chal., & 70. virginem.

15. Vulgò. s. vilem, vel quam non debet ducere.

17. Maculam. s. conspicuum corporis vitium.

18. Paruo. Alij, depresso.

20. Herniosus. Heb. & Chal. compressis, seu contusis testiculis 70 vnius testiculi.

21. Panibus. s. propositionis. vel. q. d. de cibis oblatis in tentorio.

23. Velum. s. primum. vel si de secundo loquitur, significat non posse fieri Pontificem summum.

CAP. XXII.

2. CAVEANT. s. quando sunt impuri. His, quæ consecrata sunt. i. oblationibus. Nomen sanctificatorum. i. sanctificata.

3. Et ad posteros. q. d. id quod etiam ad posteros pertinet. Immunditia. s. aliqua ex sequentibus. Peribit. i. occidetur, vel dignus fiet morte.

9. In sanctuario. i. causa sanctuarij. s. ob prophanatum sanctuarium.

10. Alienigena. i. qui non sit de gente sacerdotali. Vide Num. 3. & 16. vel qui non sit Israelita.

12. Ex populo. i. non sacerdotali genere. est enim Heb. idem verbum, quod proximè vertit, alienigenam. i. extraneum.

19. Vt offeratur per vos. Heb. potiùs significatur, vt acceptum sit. s. Deo, & sic explicat Chal.

22. Papulas. i. verrucas, seu pustulas.

23. Aure, aut cauda amputatis. Chal. superfluum, vel diminutum. Alij, enormibus membris, aut nimis paruis.

24. Contritis. i. confractis.

25. Alienigenæ. i. gentilis, seu infidelis. Panes i. sacrificium. erat enim velut Dei cibus, præsertim holocaustũ. intellige verò non posse offerri in propria specie. nã ex pecunia à gentili data poterat emi quod offerretur.

30. Non remanebit. Vide sup. c. 7.

32. Polluatis. s. faciendo, vt malè propter vos audiat.

Cap. XXIII.

1. FERIAE Domini. i. festi dies, Domini cultui dicati. Vocabitis sanctas i. sanctè celebrabitis No. Festa quædam vno die celebrari. s. quæ instituta in memoriam rei vno die gestæ, alia verò pluribus diebus, quòd essent in memoriam rerum pluribus diebus gestarum.

3. Opus. s. etiam ciborum præparationem, quæ in sabbato prohibita, non in aliis festis.

5. Ad vesperam. Heb inter duas vesperas. s. inter occasum solis, & noctem. Vide Exod. 12. 70. inter vespertina.

7. Seruile. Hîc non includuntur ciborum præparationes.

8. Igne. s. holocaustum. Vide Num. 28. Celebrior. s. intermedius, non autem primo, vel pro, celeberrimus. s. vt primus.

10. Segetem. s. hordeaceã de triticea Vide. Exo. 34.

11. Eleuabit. s. offerendo. Altero die sabbati. i. postridie Paschæ. s. 16. Luna. nam Pascha 15.

13. L[illegible] i. libamen, seu libatio.

14. P[illegible]m. s. ex frumento tosto, aut frixo. Chal. grana [illegible]a. 70. farra tosta.

15. [illegible] altero s. inclusiuè. Putant autem quidam, cum [illegible] sabbatum, vt tempore passionis Christi, solitum numerari a 17, quia sabbato non poterant colligi manipuli, & siccari, &c. (quamquam alij aliam causam reddant) Itaque Pentecosten Iudæorum, tunc, & nostrum in eundem diem incidisse. Hebdomadas. Heb. sabbata. Sic Luc. 18. In sabbato. i. hebdomada. Plenas. i. integras.

16. Alteram. quia. s. septem hebdomadæ faciunt dies 49. tantùm. Expletionis. i. post expletas. Nouum. i. ex nouo frumento.

21. Celeberrimum. Celebrabatur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. Ad solum. Heb. ad angulum. q. d. aliquid relinquite pauperibus. Vide sup. cap 19.

18. Facietis i. offeretis, seu sacrificabitis.

24. Sabbatum. i. quies, cessatio. q. d. dies festus. Memoriale s. in memoriam liberati Isaac ab immolatione secundùm Hebræos, cæso pro illo, ariete. Clangentibus. s. ad præparationem Scenopegiæ. Sanctum. q. d. erit celebre, seu sanctè celebrabitur.

27. Expiationum. celebrabatur id festum in memoriam veniæ datæ à Deo, ad preces Mosis, pro adoratione vituli. Expiabaturque populus per ieiunium & sacrificia. Affligetis. s. ieiunando.

30. Operis quippiam Quidam dicunt nec cibos licuisse parare, vt nec in sabbato.

32. Nono. s. appetente nocte. 70. à die nono s. incipiendo ieiunare. Sabbata. i. festa Intellige autem vesperam post solis occasum. Vide Exod. 12.

36. Collectæ i. populi ad celebritatem collecti. Heb. retentionis. s. retinebatur populus.

38 Exceptis sabbatis. i. præter ea quæ in sabbatis offeruntur.

40. Pulcherrimæ. s. citri, secundùm Hebræos. & ita vertit Chal. Spatulas. i. frondes, seu ramos. Densarum s. myrti secundùm quosdam. vide 2. Esdr. 8.

41. Festa. s. dicta.

Cap. XXIIII.

3. PONET. i. accendet. Vsque in manè. Apparet solùm nocte fuisse accensas.

5. Decimas. s. vnius Ephi. q. d. duo Gomor.

6. Altrinsecus. i. ex altera parte, seu è regione aliorum sex.

7. Thus lucidissimum. 70. thus purum, & salem. Vt sit panis, coniunge sic, panis oblationis Domini in monumentum, vt patet ex Chal.

9. Comedant. sabbato edebantur, & thus illud adolebatur.

14. Ponant manus. s. testantes se audiuisse blasphemantem.

15. Portabit peccatum. i. pro peccato punietur.

16. Et qui blasphemauerit. explicatio est præcedentis.

17. Et occiderit. id ab interprete additum, explicationis causa. 70. qui percusserit hominem, & mortuus fuerit. Chald. qui occiderit hominem. Sic & inf. ex quo apparet, percutere hic. Heb. pro occidere sumi.

19. Maculam. i. vulnus, seu plagam.

20. Pro fractura. s. sustineat.

21. Qui percusserit, &c. repetuntur suprà dicta. Punietur. Heb. moriatur. i. interficiatur. Chal. occidatur.

22. Aequum. Heb. Chal. & 70. vnum.

Cap. XXV.

2. SABBATIZETIS. Heb. 70. & Chal. sabbatizet. s. quiescat septimo quoque anno. Domino. i. in honorem Domini.

5. Primitiarum. Heb. separationum. q. d. quas tibi solebas separare more primitiarum. Chald. quas tibi reliquisti. q. d. vuas vineæ à te derelictæ, & non cultæ, seu à te derelictas. Sic & inf. intellige.

6. Tibi. q. d. poteris quidem tu etiam edere, sed vt ceteri solùm partem, non totum tibi colligere.

8. Numerabis. s. incipiendo à Septembri. Hebdomadas. Heb. sabbata. Vide sup. cap. 23.

9. Propitiationis. Chald. expiationis. Tempore. Heb. Chal. & 70. die.

10. Sanctificabis. i. declarabis esse Deo dicatum, vel populum ad illum præparabis. Vocabis. i. denunciabis. Remissionem. Heb. & Chal. libertatem. Iubilæus. q. d. remissionis, & libertatis. No. quòd Iobel significat arietem, secundùm quosdam, & eius cornu, sumiturque pro cornu, seu buccina, qua ille annus annunciabatur, itemque pro anno illo. Alij dicunt significare libertatem seu remissionem, nec arietis cornu solitum annunciari annum illum, sed cornea tuba. vide Ios. 6. Ad familiam s. donatus libertate, si seruus erat. Vide inf.

11. Primitias. Vide sup.

12. Statim ablata. Heb. de agro. q. d. vt solent qui transeunt, edere quæ decerpunt ex agris.

14 Ciui. Heb. proximo. Contristes Heb. decipias, seu opprimas. 70. affligas. Chal. decipias.

15. Frugum. i. prouentus.

16. Tempus frugũ. q. d. non agrũ vẽdit, sed fructus. Heb. Chal. & 70. numerum prouẽtuum ipse vendit tibi.

17. Affligere contribules. Heb. decipere, seu opprimere proximos.

25. Attenuatus. i. inopia pressus.

34. Suburbana. s. agros, vbi pecora pascebantur. Sempiterna. i. perpetuò retinenda.

44. Natio-

44. Nationibus i.gentibus.
45. Famulos.i. seruos.
47. Inualuerit.s.opibus.
50. Supputatis,&c.s.detrahebatur de pretio, quantum eius operæ, & seruitus valebant, tantoque plus,aut minus reddebatur pretij,quo plures, aut pauciores restabant anni vsque ad Iubilæum.

CAP. XXVI.

1. TITVLOS.i. statuas, vel columnas sustentantes Idola,aut idolorum aras. Insignem s. effigiatum in speciem idoli. Heb. depictum, seu figuratum. Chal.adorationis.
5. Apprehendet.q.d. durabit vsque ad vindemiam. Sementem.q. d. durabit vsque ad tempus seminandi. Chal.pullulationem sementis.
6. Gladius.i.bellum.
8. Quinque, &c. q.d.pauci plurimos.
10. Vetustissima veterũ.i. vetera diutissimè seruata.
11. Anima.i. voluntas. Aug. in Leu. q 93.
13. Erecti.i.liberi seruitutis iugo.
16. Visitabo.i. puniam. Egestate, & ardore. Alij, phthisi,& ardore ossium. Alij, tumore corporis, & febri tabifica.Alij,tabe,& ardenti febri.70.egestate,& scabie. Chal.vt noster Interpres.
17. Faciem i iram, quæ vultu ostenditur.
18. Correptiones.i. pœnas. Septuplum. i. multipliciter.
19. Duritiæ. Alij, fortitudinis, 70. arrogãtiæ. Chal. Gloriam fortitudinis q.d.vires, quibus gloriamini.
Sicut ferrum. q. d non dabit pluuiam. Aeneam. i. non ferentem fructum.
21. Germen. i.fructum.
22. Desertæ.s.ob paucitatem hominum, & metum ferarum.
23. Recipere disciplinam. i. emendari.
24. Septies.i.sæpe,seu multipliciter.
25. Fœderis.s.à vobis violati.
26. Baculum.i. sustentaculum.
28. Septem i.multis.
29. Filiorũ. factũ id in obsidione Ierusalẽ sub Tito.
31. Suauissimum.i.quo placari solebam.
32. Disperdam. Heb., Chal., & 70. desolatam, seu desertam reddam.
34. Placebuntque. q. d. fruetur. Sabbatizabit. i. quiescet,seu cessabit.
35. Sabbatis i.quietibus,seu cessationibus.
36. Volantis. Heb.impulsi.Chal. decidentis. Quasi gladium.s. fugerent.
37. Bella Heb. gladios.
41. Incircumcisa. i. improba.
43. Complacebit.vide sup.

CAP. XXVII.

2. ANIMAM suam.i. personam suam, vel ad se pertinentem,vel animam.i vitam. est enim sermo de votis seruiendi Deo perpetuò,vel in templo(quod solis Leuitis licebat)vel in re aliqua alia,vt ieiuniis, orationibus,& eiusmodi. Aestimatione.s.tua.vt est Heb. Alloquitur enim sacerdotes. Pretium.s.cùm volet votum redimere,seu permutare.
7. Sexagenarius. No talem haberi v[illegible]erum vsque ad 20. annum. Itaque non malè exi[illegible], qui à ieiunio excusant.
12. Bonum. s. ad offerendum, vel dignum multo pretio. Malũ.s.ad offerendũ ob maculã,vel vilis pretij.
13. Dare.s. pro illo pretium, potiùs quàm vt alteri vendatur à sacerdote. Quintam. s. quia non redibat ad sacerdotes anno Iubilæi, redibat autem, si alteri vendidisset.
16 Modiis. i. satis. s. vno Chomor,seu coro. Vænundetur. Heb æstimabitur.
21. Ad ius pertinet.s. rediens in Iubilæo.
27. Suam. i. animalis.q. d. iuxta id,quo fuerit æstimatum,vel suam.i.sacerdotis Heb.tuam.i.ô sacerdos.
29. Consecratio. Hebr., Chal., & 70.anathema.
32. Pastoris virga. q. d. quæ à Pastoribus reguntur, seu potiùs numerantur, cùm danda est decima.
33. Eligetur.s à decimam dãte.q.d.dabit quod sorte obtigerit,dum sub virga numerat.

NVMERI,

.s.de numero populi & mansionum.

CAPVT I.

1. SINAI.i.quod est prope Montem Sinai. Secundi. s.Aprilis.
2. Domos suas.Heb., & Chal. domos patrum suorum, vt sit explicatio præcedentis. 70.per domos familiarum suarum.
3. Fortium.Heb.Chal. & 70. egredientium ad bellum. s. qui essent ad militiam apti. Per turmas suas. Heb.& Chal.per vexilla sua, seu cum vexillis suis.
5. Filius Sedeur. Hebræi loco cognominis addunt filij nomini,nomen patris.
16. Exercitus i.multitudinis.
18. Eos. i. multitudinem, seu populum. Domos. Heb.domos patrum suorum.
20. Generationes i.cognationes. Procedentium. i.qui procedere poterant. Vide inf.
32. Filiorum.i. posterorum.
50. Vasa.i.instrumenta, s. supellectilem. Ad ceremonias pertinet.Heb. in eo est.Chal. ad illud pertinet.
51. Externorum. s. qui non sit de tribu Leui. Occidetur.s. iudicum sententia.
52. Cuneos.Heb.vexilla.

CAP. II.

2. PER gyrum. s. distantia vnius milliarij à tabernaculo secundum Hebræos.

3. Iudas. Dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuisse leonem; Ruben, hominẽ; Ephraim, Bouẽ, Dan, Aquilam.

5. Castrametati sunt. pro, castrametabuntur. Heb. castrametantes. sic & inf.

9. Castris Iudæ. s. & duorum, qui prope. sic inf.

14. Doel Heb. Rehuel. Chal. Dehuel. 70. Raguel.

17. Leuabitur. s. post castra Ruben. No. quòd tabernaculum ferebatur in medio quatuor vexillorum primariorum nam minora plurima. Vide inf. cap. 10. Per officia Leuitarum, &c. Heb., Chal., & 70. significant debere Leuitas proficisci in medio castrorum, & quemque proficisci debere, vt est castrametatus. s. sub vexillis suis in ordine suo. nostra editio indicat quo ordine portantur res tabernaculi, eodem reponendas à Leuitis.

CAP. III.

3. REPLETAE. s. muneribus, quæ offerrent.

7. Multitudinis. q.d. vt pro populo ministrent.

10. Externus. s. non sacerdos. Morietur. Chal. occidetur s. Iudicium sententia. Sic inf.

13. Sanctificaui. i. retinui mihi tāquam rẽ sanctam.

26. Tecti, pro, Tabernaculi.

28. Excubias. q.d. vigilabunt in custodia.

31. Altaria. s. incensi, & holocausti

32. Principum. s. de quibus sup. vel q. d. summus Princeps.

34. Accesserit. s. ad ministrandum in iis, quæ ad Leuitas pertinent.

40. Habebis. Heb. Tolle, seu accipe, vt vertit Chal. & 70.

46. In pretio, pro, in pretium. s. redemptionis. Heb. pro redemptione.

49. A Leuitis i. ne essent inter Leuitas, vel in ea commutatione Leuitarum pro primogenitis.

CAP. IIII.

4. CVLTVS. i. officium, seu ministerium. Heb. opus, seu seruitium. sic & inf. Tabernaculũ, &c. pro, in Tabernaculo fœderis, & Sancto sanctorum, vt indicant Heb., Chal., & 70.

5. Ante fores, pro ante Sancta sanctorum. nullæ enim aliæ fores præter velum, & quidem Heb., Chal., & apud 70. non est ante fores.

7. Mortariola. Exod. 25. vertit, acetabula. Alij, cochlearia. vide inf. cap 7. Semper. figura id Eucharistiæ, quæ semper in ecclesia.

13. Altare. s. holocausti.

16. Super quos erit. Heb. præfectura, seu functio. s. erit, quæ sequatur, 70 Episcopus.

18. Perdere. s. relinquendo prædicta retecta, vel permittendo, vt nuda tangant, aut videant.

19. Si tetigerint Sancta sanctorum. Heb. cùm accesserint ad Sancta sanctorum. i. res sanctas. s. portandas.

20. Alij nulla, &c. Heb. ipsi autem non intrent, vt videant sancta, cùm inuoluuntur, &c.

26. Tabernaculum. i. atrium.

28. Manu. i. imperio, seu potestate.

30. Fœderis testimonij. Heb. Chal. & 70. tabernaculi testimonij.

37. Intrant tabernaculum. Heb. Chal. & 70. ministrant in tabernaculo. Per manum Mosis. i. per Mosen.

46. Ad nomen. i. nominatim.

CAP. V.

3. CVM habitauerint vobiscum. Hebr. & 70. in quorum medio ego habito. Chal. quia Maiestas mea habitat inter eos.

6. Per negligentiam. 70. per contemptum. Heb. & Chal neutrum est.

7. Ipsum caput. i. sortem principalem (vt aiunt). s. totum damnum. Vide Leu. 6.

8. Dabunt Domino. No. hic incerta, esse Domini, adeoq́ue pauperum, vel ecclesiæ. Excepto ariete. i. præter arietem. Vt sit placabilis hostia. Heb., Chal., & 70. quo ipse expiatur.

9. Ad sacerdotem. s. euidant, offerendas Domino.

10. Ipsius erit. No. quod offertur Ecclesiæ, esse sacerdotis.

11. Maritumq́ue contemnens. Hebr., & Chald. in maritum præuaricata.

15. Sati. Hebr. & 70. Ephi. Chald. trium satorum, quod idem est. Ephi enim sata tria. Hordeacea Chry. orat. 4. in Iudæos, non triticeæ, vt forma sacrificij calamitatem exprimeret. Inuestigans adulterium. Hebr. Chal & 70. commemorans iniquitatem. q.d. reducens in memoriam adulterium.

17. Sanctam. s. acceptam ex labro sancto, quod erat ante altare holocausti. Terræ. sic etiam 70. At Heb. & Chal. pulueris.

18. Recordationis. i. reducens in memoriam iniquitatem adulterij. Amarissimas. s. postea tales fiebant.

In quibus cum execratione, &c. Heb., Chald., & 70. maledictas, s. facientes adulteram maledictam. i. infelicem. sic etiam inf.

21. In maledictionem. i. faciat te infelicem vel talem, vt imprecantes malum, dicant, ita tibi contingat, vt illi mulieri. Femur. i. pudenda. No. quód Chald. vertit vt noster. At 70. de ventre quidem dicunt hic, & infr. rumpi; de femore autem cadere. Hebr. de vtero intumescere; de femore cadere.

22. Amen. i. ita mihi contingat.

23. Delebit. alij, deletas, seu rasas mittet in aquas, &c.

25. Imponetq́ue Heb. Chal. & 70 offeretq́ue.

31. Recipiet iniquitatem. i. dabit pœnas.

CAP. VI.

2. VOTVM. s. Nazaræatus. i. separationis. s. à communi viuendi ratione. vt nunc faciunt Religiosi.

3. Potione. s. simili, seu quę possit inebriare. Hebr. sicera.

4. Ab vua passa vsque ad acinum. Heb. Chal. & 70. ab acino vsque ad corticẽ. i. à granis vsque ad folliculos.

5. Transibit. s. radendo. Diem. i. tempus.

6. Super, pro, ad. q.d. non intererit funeri alicui.

7. Quia consecratio, &c. q. d. quia Nazaræus est.

9. Coram eo. Heb. iuxta eum.

10. Fœderis, pro, tabernaculi i. atrij. sic inf.

11. Deprecabitur pro eo. Heb. expiabit eum. Chald. & 70. propitiabit pro eo. Peccauit, &c. i. cõtaminatus est mortui hominis præsentia.

12. Dies separationis. s. inde illos computando. Irriti fiant. i. non computentur.

13. Consecrationis. Heb. & Chal. Nazaræi.

15. Panum. Heb. placentarum.

18. Consecrationis suæ. i. quam gestauit tempore Nazaræatus, quo fuit Deo consecratus.

20. Pectusculum, &c. Heb. pectus eleuationis, & armus eleuationis.

21. Tempore consecrationis suę Heb. pro Nazaręatu suo. 70. pro voto suo. Chal. pro consecratione sua.

24. Benedicat. i. cumulet bonis.

25. Ostendat tibi. Heb. & 70. Illuminet super te, seu faciat lucere. q.d. respiciat te vultu hilari. Chal. maiestatem suam ostendat tibi Dominus, quem sensum reddidit Interpres noster, & videtur verior, Hoc enim facit beatum.

26. Conuertat. Heb. & 70. eleuet. Chal. auferet iram suam à te. Pacem. i. trãquillitatem, seu prosperitatem.

27. Inuocabuntque. s. modo dicto. Heb. & 70. ponentque. Nomen meum. Chal. benedictionem nominis mei.

CAP. VII.

3. TECTA. s. in modum lecticarum, seu rhedarum, quæ vulgò Carrozze.

7. Necessarium. s. ad suum ministerium.

11. Dixitque, pro, dixerat enim.

13. Acetabulum. verbum Hebræum significat scutellam magnam, & latam. 70. discum. Phiala. vas erat libatorium. Sacrificium. s. cibarium. Heb. Minchah.

20. Mortariolum. Alij, cochlear. s. vas paruum in modum cochlearis, ad thus, vel eiusmodi aliud continendum, id enim significat vox Hebręa.

27. Bouem Heb. Chal. & 70. vitulum, seu iuuencum, sic etiam inf.

89. Vt consuleret oraculum. Heb., Chal., & 70. ad loquendum cum eo. s. Domino.

CAP. VIII.

2. CONTRA Boream, pro, ad Boream. Respicit. s. secundùm latitudinem respiciebat mensam, atque in eam partem lumen proijciebat; secundùm longitudinem verò respiciebat Sancta sanctorum.

7. Lustrationis. i. expiationis. de qua inf. cap. 19. Bouem. Heb., Chal., & 70. vitulum. & sic inf.

10. Manus suas. s. velut suo testimonio approbantes.

11. Munus. i. oblationem.

12. Depreceris. Heb. ad expiandum. Chal. & 70. ad propitiandum.

15. Tabernaculum. i. atrium. sic inf.

17. Sanctificaui. i. consecraui.

19. Et orent. Heb. ad expiandum. Chald. & 70. ad propitiandum. s. ad reddendum illis placatum Deum. Sanctuarium. i. tabernaculum. s. vt ministrent.

21. Eleuauit. i. obtulit. solebant enim eleuari oblata Domino.

26. Eruntque, pro, sed erũt. Fratrum suorum. Heb. Chald. & 70. cum fratribus suis. Custodiant. s. vasa. Mysticè verò Animas, quæ à senibus præcipuè custodiendæ. Opera. s. quæ antea solebant. Custodiis. i. functione, seu iis quæ obseruare debent.

CAP. IX.

3. AD vesperam. Heb. inter duas vesperas. Vide Exo. 12. sic & inf. Iustificationes. i. ritus. Heb. iudicia i. mores, seu normas. sic & inf.

5. Tempore suo. Heb. in primo. s. mense. Chald. in mense Nisan. In monte Heb., Chal., & 70. in deserto.

6. Anima. i. cadauere. s. quia funeri interfuerat.

7. Fraudamur. Chal. prohibemur.

8. Consulam. Heb. Chal. & 70. audiam.

11. Lactucis agrestibus Heb. amaritudinibus. i. herbis amaris, vt vertit Chal. & 70.

13. Exterminabitur. i. digna est morte. Portabit peccatum. i. dabit pœnas peccati.

14. Idem. s. obseruandum q.d. idem ritus Heb. statutum vnum Chal. præceptum vnum. 70. lex vna.

15. Tectorium. s. eam partẽ, vbi erat Tabernaculum.

19. Erant in excubiis Domini. Heb. Chal. & 70. custodiebant custodiam Domini. i. mandata.

21. Diem, & noctem. i. integrum diem. dixerat enim per noctem, Heb. indicatur, si die, vel nocte se tollebat nubes, eos eadem hora proficisci. idque etiam videntur 70. significare. At Chal. vt noster.

23. Manum Mosi. i. Mosen.

CAP. X.

3. TVBIS s. vtraque. Tabernaculi. s. atrij.

4. Semel. i. cum vna sola, vt est Heb. Chal. & apud 70.

5. Prolixior, atque concisus. Alij, iubilatione. Chal. vlulatione.

9. Erit recordatio, &c. i. recordabitur Deus vestri, &c.

10. Epulom. Heb. lætitiam. Calendas. Heb. in initiis mensium. 70. in neomæniis. i. nouilunijs. s. principiis mensium. Recordationem. s. qua Deus recordetur vestri.

11. Secundo. s. ab exitu ex Aegypto.

17. Depositum est. pro, iam depositum fuerat. s. antequam inciperent proficisci.

21. Sanctuarium. i. res sanctuarij.

29. Hobab. i. Iethro. Fortè redierat ad Mosen, vel est recapitulatio. Vide Exo 18. vel iste est filius Iethro. Vide Exo. 2., vbi Iethro vocatur Raguel. Cognato. Chal. & 70. socero.

30. In qua natus sum. Heb. Chal. & 70. ad cognationem meam.

31. Ponere debeamus. Heb. potest intelligi, posuerimus. quod etiam Chal. & 70. magis indicãt. Eris ductor. Heb. fuisti pro oculis. Sed præteritum pro futuro. Chal. vidisti magnalia facta nobis oculis tuis.

33. Per dies tres. q.d. toto illo itinere trium dierum. Prouidens. s. vbi arca subsistebat, ibi castrametabantur.

35. Eleuaretur. Heb. proficisceretur. Chald. & 70. eleuaretur.

36. Deponeretur. Heb. Chal. & 70. quiesceret.

CAP.

CAP. XI.

1. PRo labore. id additum ab Interprete. Contra Dominum. Heb. in auribus Domini. Chal. & 70. Coram Domino. Domini. i. à Domino missus.
2. Absorptus. i. extinctus.
3. Vocauit. s. qui nomen indidit.
4. Vulgus quippe, pro, vulgus verò. Aliud enim videtur id à superiori. Heb. & vulgus. Qui ascenderat. Heb. qui inter illos. Et ait, pro, & dixerunt. s. vtrique.
6. Arida. i. non contenta.
7. Bdellij, gemma est alba. Perlam quidá esse volunt.
8. Frangebat, poterat tamen comedi infractum & crudum. Tortulas. i. placentas. Oleati. s. cum melle. Vide Exod. 16.
10. Intoleranda res visa est. Hebr. Chald. & 70. displicuit.
14. Grauis mihi. Heb. grauis præ me. i. supra vires meas.
15. Sin aliter tibi videtur. Heb. Chald. & 70. si sic tu facis mihi.
16. Magistri. Heb. Principes, seu Primates. Chald. Præfecti. 70. Scribæ.
17. Auferam, pro, accipiam, neque enim à Mose ablaturus erat, aut ab aliquo. Spiritu tuo. i. Spiritu sancto, quem dedi tibi. Aug. 5. de Trin. Tuo. Heb. qui est super te. i. in te.
18. Sanctificamini. i. attēdite puritati, seu præparamini, vt vertit Chal. Cras. Heb. Chal. & 70. in crastinum. coniungitur enim cum sanctificamini. Et det vobis, &c. Heb. Chal & 70. & dabit vobis Dominus carnes, & comedetis.
20. Dierum. i. integrum. Nauseam. i. fastidium. Alij, abominationem. 70. choleram.
22. Nunquid, &c. Non dubitat de Dei potentia, sed modum quærit. Aug. in Num. q. 19.
23. Manus i. potentia.
25. Cessauerunt. s. tota illa die, vel quoties opus fuit prophetare. i. loqui mysteria.
26. Remanserant. i. ea humilitate, dum se honore indignos arbitrantur. Hier. epist. 127.
28. Electus è pluribus. s. ad ministrandum ei. Heb. ex electis eius. 70. electus eius.
29. Aemularis. i. zelaris, seu zelo commoueris.
31. A Domino. i. iussu Domini. Ex omni parte. s. in omnem partem erat spatium vnius diei, vt indicant Heb. quæ habent iter diei huc, & iter diei illuc. Itemque Chal. & 70. Volabantque in aëre. Id non est Heb. aut Chal., aut in 70. apertè, sed ita, vt possit intelligi vel de volatu, vel de altitudine cumuli iacentium.
32. Siccauerunt. Heb. & Chal. extenderunt. 70. siccauerunt.
33. Defecerat. i. in dentibus defierat esse. Repetitio præcedentis. vel q. d. nondum mansus erat, seu confectus dentibus. Heb. necdum concisus, seu contritus. s. dentibus.

CAP. XII.

1. AETHYOPISSAM. Madian vicina erat Aethyopiæ orientali, vel. q. d. nigram. Aug. in Nu. q. 20. ait Madianitas dictos etiā Aethyopes. vt patet 2 Par. 14. Noquòd indignè ferebāt duaisse alienigenā.
2. Per solum. q. d. Num solus Moses propheta? Iratus est. Hebr. Chald. & 70. solum dicunt audisse Dominum.
3. Erat enim. Heb erat autem. q. d Moses etsi resciérat, tamen tacebat, vt qui esset mansuetissimus.
4. Tabernaculum. s. ostium atrij. Sic etiam inf.
6. Visione. s. ecstasi.
7. Domo. s. populo.
8. Ore ad os i. familiariter. Palàm. i. clarè. Heb. in visione, 70. in specie. q. d. multo clariùs quàm ceteri. Aenigmata. q. d. obscurè.
9. Abiit. s. Angelus per quem Deus loquebatur.
10. Tabernaculum. i. ostium tabernaculi.
11. Imponas, &c. i. imputes in peccatū. q. d. ignosce.
14. Spuisset. q d. quanto magis cùm ego lepra velut sputo perfuderim. Rubore suffundi. q. d. præ rubore non comparere.

CAP. XIII.

9. NVN. 70. Naue.
12. Sceptri. Heb. & Chal. ex tribu.
20. Bona. 70. pulchra.
21. Præcoquæ. i. præcoces.
22. Intrantibus. q. d. prope Emath, vel vbi est via in Emath. 70. ad introitum Emath. Vide Ios. 13. & inf. cap. 34.
23. Enac. i. Gigantum. Tanim. sic Chal. & 70. at Heb. Sohan seu Zoan צֹעַן. s. binominis est.
24. Vua sua. Heb. Chal. & 70. botro vno.
27. Cades. Ios 14. dicitur Cades Barnea. Locutique. Heb. Chal., & 70. referētesque rem. s. quòd viderāt.
33. Deuorat. q. d. est insalubris, seu occidit.

CAP. XIIII.

1. NOCTE. s. sequenti.
2. Et non in hac, &c. Heb., Chal. & 70. aut in hac solitudine, & ad quid nos Dominus facit venire in terram hanc, vt cadamus gladio, &c.
9. Præsidium. Heb vmbra.
10. Gloria. s. nubes, vel splendor. Tectum. Heb. Chal. & 70. Tabernaculum.
11. Detrahet mihi. Alij, blasphemabit, vel, spernet me. Heb. Chal. & 70 irritabit me. sic & inf. In omnibus signis. q. d. cùm tot signa fecerim.
13. Vt audiant. Heb. Chal. & 70. & audient.
14. Facie ad faciem. i. clarè, seu familiariter.
15. Quasi vnum. i. ad vnum. s. nullo relicto. Dicant. Heb. Chal. & 70. dicent.
17. Magnificetur. i apparear magna esse.
18. Innoxium. i. impunitum. s. cùm pœnam meretur. Visitas i. punis. Tertiam. i. nepotes, qui tertij à patre, vel potiùs pronepotes, qui tertij in posteris. Vide 4. Reg. 15.
20. Dimisi. q. d non puniam, vt dixeram. Iuxta verbum tuum. i. vt petisti.
21. Gloria mea. s. impletis iis, quæ sequuntur.
22. Attamen Heb Chal & 70. quia, vt sit explicatio proximè dicti. Maiestatem. Heb. Chal. & 70. gloriam. Decem. i. multis. q. d. sæpe.
24 Alio. s. meliori.

25. Vallibus.s.vbi delitescunt vobis insidiantes.

33. Portabunt fornicationem vestram.i.dabunt pœnas vestræ infidelitatis,qua à Deo defecistis.

37. Mortui sunt.s. vel tunc, vel postea.

41. Acquiescere Domino.Heb.sequi Dominũ. 70. obedire Domino.Chald.colere Dominum.

44. Contenebrati ascenderunt. Hebr. conati sunt ascendere. 70. vim facientes ascenderunt. Chald. impiè egerunt, vt ascenderent.

CAP. XV.

3. OVIBVS.Heb pecudibus.Chal.& 70.ouibus.

6. Et arietes.i per singulos arietes.

10. Iudicium.i.ritus,seu consuetudo.

20. De cibis.s. panem. Heb. de conspersionibus. i. pastis.s.placentas. De areis.s.soletis. De pulmentis. repetitio eius quod suprà de cibis q.d. placentam vnam. Heb.& 70.de conspersionibus.

22. Per ignorantiam. Vide Leuit.4.

24. Liba.i. libamina.

25. Rogabit.Heb.expiabit.Chal.& 70. propitiabit. sic & inf. Non sponte. Heb. per errorem seu ignorantiam. 70. inuoluntariè. Nihilominus offerentes pro,& tamen offerent. Incensum, pro, sacrificium,quod incenditur,sup. in principio capitis vertit oblationẽ, itemque paulo pòst.

30. Peribit.i.digna est morte,vel interficietur s. iudicis sententia.

31. Portabit iniquitatem i. dabit pœnas iniquitatis.

38. Vittas.No.quòd ipsæ vittæ.s. fila serica intorta erant fimbriæ.quòd si fimbria intelligatur extremitas vestis,ex fimbriis pendebant vittæ.

39. Fornicantes.s.deserto Deo,q. d. peccantes.

CAP. XVI.

2. QVI tempore consilij,&c.70.Senatores consilij, & viri nominati. Chal. vt noster. Heb. vtrumque sensum admittunt.

3. Sufficiat vobis.s.sors vestra.Heb. multum vobis.q. d.deberet vobis sufficere. Sanctorum.pro,sancta.

5. Notum faciet, &c. 70. cognouit Dominus, qui sunt eius, & sanctos adduxit ad se, & quos non elegit sibi,nõ adduxit ad se:quem locum citat Paulus 2.Tim.2. Sanctos.q.d.quos velit esse sacerdotes.

7. Sanctus.i. addictus sanctis ministeriis.s. sacerdotalibus. Multum erigimini. Heb. multum vobis. s. sumitis.

11. Globus.i.cœtus.

14. Reuera, &c. Si sine interrogatione legatur, ironia est.

19. Multitudinem. s. suorum,vt interpretantur 70. nã pe Core ipse coaceruauerat vt dicũt Heb.Chal.& 70.

26. Inuoluamini. Heb. & 70. pereatis. Chald. percutiamini.

27. Frequẽtia Heb.& Chal.familia.70.supellectili.

29. Visitauerit i puniterit.

30. Nouam.i.inusitatam & mirabilem. Viui. Intellige tamen fuisse mortuos antequã peruenirent.Vide Apo.19. Infernũ.s. damnatorũ. Epip.in Ancor.Hier. eph.4. Blasphemauerunt.Heb.Chal.& 70.irritauerunt.

35. A Domino. Fortè,ab altari.

37. Sanctificata. s. ob incensum oblatum Domino.

38. In mortibus.i.licet eis vsi sint peccatores,qui interfecti. Vide paulo pòst. vel quasi dicat, sancta sunt, quippe in Dei vltione quodammodo cooperata Hebr. Chal.& 70.aliter.s.Thuribula,inquam, horum peccatorum,qui ob peccata sua mortui sunt.

38. Producat,pro produci curet per aliquem artificẽ.

42. Altari.s.holocausti. Fugerunt. Heb.& Chal. respexerunt. Ingressi.Heb.Chal. & 70. solum dicunt venisse ante tabernaculum.

45. Nunc.Heb.in momento,seu subito.70. semel. Iacerent in terra. Heb. Chal. & 70. cecidissent in facies suas.

46. Roges.Heb.expies.70 propities.

CAP. XVII.

2 COGNATIONES suas. Heb. & Chald. domos patrum.70.domos familiarum.s. per tribus erant accipiendæ.

3. Eorum familias.s. cuiusque principis tribum.

4. Testimonio i.arca testimonij. Loquar.i. loqui soleo.

6. Absque virga Aaron,Heb. Chald. & 70. & virga Aaron in medio virgarum eorum. Putant autem Hebræi fuisse vnam ex 12.s.nunc numeratam vnam tribum Ioseph solum.At secundùm lectionem nostram erant 13.

13. Accedit ad. 70.tangit videtur autem esse quædam istorum exaggeratio, vel significant eos,qui sibi vsurpant ministerium in tabernaculo, cùm non sint de Tribu Leui .pereunt.quod in hæreticos quadrat sanè quàm verissimè.

CAP. XVIII.

1. AD Aaron.s.per Mosen, vel fortè illum per se allocutus. Portabitis iniquitatem,&c. i. dabitis pœnas, siquid peccabitur in ceremoniis. 70. accipietis peccata sanctorum, & peccata sacerdotij vestri. Peccata autem interpretatur Aug. sacrificia pro peccatis. Chald. propitiabitis super delicta sanctuarij,& super peccata sacerdotij vestri.vide inf. Et tu,&c.explicatio præcedẽtis.

2. Sceptro.i. virga.s.tribu.

3. Vasa.s.videnda alioqui enim portabant, sed tecta. Altare.s.sacrificaturi.

4. Alienigena.i.qui de alia Tribu.

5. Indignatio.s. Dei.si illi velint ministrare.

6. Donum.i.donatos

7. Velum.s.Tabernaculi. Externus.i.non sacerdos.

8. Custodiam q.d.in tuam potestatẽ. Sanctificatur.i.offertur. Legitima sempiterna.i iure perpetuo.

9 In Sancta sanctorum.i.cedit in tabernaculi sancti vsum.q.d. Deo offertur.

10. Sanctuario.i.atrio. Quia consecratum est tibi .i.in tuum vsum. Heb. Chal.& 70. sanctum erit tibi.i. vesceris vt re sanctificata.

11. Primitias. Hæ erant non minus 60. parte fructuum,non plus 40. dabat verò populus inter vtrumque quod vellet. Vide Hi[illegible] Ezec 45.

12. Medullam.i.quod optimum.

13. Initia.i. primitiæ.

15. Omne.excepto cane qui interficiebatur,& asino qui

qui oue redimebatur, vt dicitur Exod. 13. Ita quidam. Ego putarim, excepto cane cætera animalia immunda ad modum asini fuisse oue redimenda, vel ouis pretio. Vide Exod. 34 Deut. 23.

16. Vnum mensem. s. ætatis primogeniti hominis.

17. Super altare. s. ad basim altaris.

18. Pectusculum. s. hostiæ pacificæ.

19. Salis. i. incorruptum, firmum, & immutabile.

22. Mortiferu. Heb. & moriantur. Chal. ad mortem.

23. Portantibus peccata populi. q. d. ministrantibus in rebus, per quas expiantur peccata populi; vel puniendis, si populum eò admittant, quamquam Heb. Chal. & 70. non habent populi, sed eorum, quod potest de suis intelligi q. d. sua. siquid erretur in ministerio. vide sup.

26. Domino. Dabantur sacerdotibus. Vide Ioseph. 4. Antiq. 4.

27. Tam de areis, &c. q. d. perinde ac si offerretis ex propriis areis, &c. vt Heb., Chald., & 70. indicant. Vide etiam paulo inferius.

28 Vniuersis pro, de vniuersis. Accipitis sub. decimas, vt habent Heb. Chal. & 70. non primitias, cum, offerre, coniungendum. Aaron. s. diuidenda inter sacerdotes. Vide Hier. Eze. 45.

30. Quasi, &c. Vide sup.

31. Eas. s. decimas vobis datas.

32. Oblationes. s. non faciendo de eis quod dictũ est.

Cap. XIX.

2. RELIGIO victimæ. i. ceremonia seu ritus. Heb. Chal. & 70. statutum legis. Integræ. i. perfectæ.

3. Immolabit. i. mactandam curabit.

4. Tabernaculi. i. atrij.

5 Comburetque. s. sacerdos, cui id fuerit cõmissum.

9. Effundet. Heb., Chal., & 70. ponet, seu reponet. In custodiam. q. d. vt seruentur diligenter. Aspersionis. sic etiam Chal., & 70. Alij, separationis, vel expiationis. Quia pro peccato vacca combusta est. sub. adeoque ea aqua expiat à peccatis. Heb quia peccatum est. q. d. quia aqua est ad peccatum expiandum. 70. quia purificatio est. Chal. quia pro peccato est No. Nullam legis veteris ceremoniam, nullum sacramentum, aut sacrificium peccata expiandi virtutem habuisse. solum enim erant signa, & protestationes Christi mysteriorum, per cuius fidem & deuotionem tunc peccata remittebantur, propter quas scriptura illis ceremoniis expiationem tribuit. i. vt dixi, nõ propter se, sed propter Christum, quem figurabant, cuius meritis, & virtute constat omnis peccati remissio. De nostris verò sacramentis longè alia ratio est. Habent enim suam quandam virtutem, à Christo tamen, peccata remittendi, vt inf suis locis indicabitur.

10. Sanctum iure perpetuo. Heb. statutum perpetuum. Chald. ritum perpetuum. 70. legitimum sempiternum.

13. Peribit. q. d dignus est morte, vel eiicietur, more excommunicatorum. Vide Gen. 17. vbi idem verbum vertit delebitur. Significat verò excindi, seu præscindi.

14 In tabernaculo q. d. domi, vt verterunt 70.

17. Combustionis, atque peccati i. ad expiationem peccati. Heb combustionis peccati. i. victimæ pro peccato s. vaccæ. Chal combustionis hostiæ pro peccato. 70. de cinere combustio purificationis.

18. Homo. s. qui sit sacerdos.

22. Quidpiam. s. tactum ab immundo.

Cap. XX.

1. VENERVNT. s. è deserto Pharan. Sin per ts. & non per s. o. Primo. s. anni 40. ab exitu ex Aegypto.

4. Ecclesiam. Heb. cõgregationem. 70 synagogam.

6. Clamaueruntque, &c. Hæc verba, vsque ad murmuratio eorũ, non habentur Heb. aut Chal. aut apud 70.

10. Num, &c Hic Moses dubitauit de Dei potentia Aug. in Num q. 19.

12. Sanctificaretis. i. glorificaretis.

13. Contradictionis. sic etiam 70. At Heb. & Chald. iurgij Sanctificatus i. glorificatus. s. eis suam gloriam, seu potentiam ostendit.

17. Non bibemus. s. gratis. Aug.

20. Infinita multitudine. Heb populo graui. i. multo. Chal. exercitu multo.

24 Pergat Heb. & Chal. colligatur. 70. apponatur. Incredulus fueris. Hebr. & Chal. rebelles fuistis. 70. irritastis me.

26. Colligetur. s. ad populum suum. Et morietur, pro, id est, morietur.

29. Fleuit. Non lacrymæ significantur, sed exequiarum celebritas. Hier. epi. 25.

Cap. XXI.

3. HORMA. Heb. chormah. i. euersio, seu destructio. atque in hanc significationem accipiendum hic anathema.

5. Nauseat. Chal. fatigata est. 70. grauata est. Leuissimo. s. facilè concoquebatur. 70. vacuo.

6. Ignitos. Heb. Seraphim. i. ignitos, seu vrentes. s. qui mordebantur, vri videbantur.

8. Aeneum. Heb. & Chal. ignitum. s. qui ignitum serpentem repræsentet, quod facit æneus. Pro signo. i. edito loco, velut vexillum. Hebr super vexillum, seu perticam. s. super hasta vexillari. Chal. & 70. pro signo.

11. Ieabarim. i. aceruis transeuntium. Chald. vado transeuntium. Contra. i. versus, seu ad.

13. Prominet in finibus. i. extenditur in fines, seu egreditur à finibus, vt indicant Heb. Chal. & 70.

14. Dicitur Heb. dicetur, pro, dicitur. carent enim præsenti. 70. dicitur. Libro. quis hic liber incertum. Fecit. s. victoriam. Faciet. Alij, fecit, quod indicant Heb. Chal. & 70.

15. Scopuli, &c. q. d. ex scopulis fluens Torrens, trãsit per Arnon vsque in fines Moab, nempe scopuli torrentium, pro torrentes scopulorum. Chald. effusio torrentium.

16. Apparuit puteus, q. d. inde venerunt in locum putei, vel eo loco datus puteus. Chald. inde datus eis puteus.

17. Ascendat. s. ascendebat cum Iudæis in via ipsos sequens, vt indicat Chal. & Paul. cùm dicit, consequente eos petra, i. aqua petræ. 1. Cor. 10.

18. In datore i. cum datore. s. Mose. Baculis. s. terram aperientes. De solitudine, &c. Chal datus est eis in deserto, & ex tempore, quo datus est, descendit cum eis ad tor-

ad torrentes, & de torrentibus ascendit cum eis ad collem, & de colle ad vallem, quæ est in agris Moab in vertice collis, & prospicit, &c. Nempe ita interpretatur verba hæc tam multa Hebraica.

20. Vertice. i. capite, seu principio, aut extremitate.

27. In prouerbio. Heb. à parabolizantibus. i. iis, qui parabolis vtuntur. 70. ab ænigmatistis. Chald. in prouerbiis.

29. Chamos. Idolū erat Moabitarū vide 3. Reg. 11.

30. Iugum i. imperium. Chal. Regnum. Lassi peruenerunt. Heb. desolare fecimus, seu vastauimus, Chal. vastauerunt.

32. Possederunt. Heb. Chald., & 70. expulerunt.

CAP. XXII.

3. ET impetum, pro, vi qui impetum.

5. Ariolum. Heb. in Pethorah. Chal. in Pethor Syriæ. s. vrbis est nomen. 70. Phatyra. Fluuium. Chal. Euphratem. Ammon. Heb. Chald. & 70. populi sui.

7. Pretium. s. quod daret pro diuinatione.

9. Deus. i. Dei Angelus.

17. Volueris dabo tibi Heb. Chal. & 70. dixeris mihi faciam.

18. Immutare. Heb. Chal. & 70. transgredi. Plus, vel minus loquar. Heb. paruum, vel magnum faciam.

22. Iratus. s. quia malo animo ibat.

25. Attriuit. Hebr. Chald. & 70. compressit, seu astrinxit.

29. Percuterem. Heb. & Chal. occiderem.

30. Animal. Heb. Chal. & 70. Asina.

31. Pronus in terram. Heb. Chal. & 70. incuruatus super faciem.

32. Peruersa. s. animo peruerso ibat.

33. Viueret. s. mortua erat.

35. Præcepero. Heb. Chal. & 70. locutus fuero.

36. Oppido. Heb. Chal. & 70. ciuitate.

37. Mercedem aduentui. Heb. Chald. & 70. honorem tibi.

39. In vrbem, &c. Heb. solum est, in vrbem Chutsoth. i. platearum. Chal. in vrbem prouinciæ suæ. 70. in vrbes diuersoriorum, seu stabulorum.

CAP. XXIII.

2. SIMVL. i. Balac, & Balaam, vt patet ex Hebr. & Chald.

3. Imperauerit. Heb. Chal. & 70. ostenderit, seu indicauerit.

4. Velociter. Heb. & Chal solus. 70. recta. Alij, in locum editiorem. Alij, sublatus. s. se inde velociter submouens.

7. Parabola. i. prophetia. Sunt enim in Prophetiis parabolæ. sic inf. Aram i. Syria. 70 Mesopotamia.

8. Quomodo. Heb. Chal. & 70. quid. i. cur.

9. Solus. s. à gentibus segregatus ob religionem. Reputabitur. i. connumerabitur, seu miscebitur.

10. Puluerem. Chal. paruulos domus Iacob, de quibus dictum est, quòd multiplicabuntur sicut puluis terræ. Anima. i. vita. vel q d. moriar ego.

12. Iusserit. Heb. Chal. & 70. posuerit in ore meo.

14. Locum sublimem. Hebr. agrum speculatorum. 70. speculam agri. Chald. agrum speculæ.

15. Obuius. s. Deo. 70. ego autem ibo interrogare Deum.

19. Mutetur. Heb. pœniteat.

21. Idolum, &c. Heb. pro idolo & simulacro habent, iniquitatem, & laborem, seu præuaricationem. 70. laborem, & dolorem. Chal. idolum, & falsitatem. Clangor victoriæ. Chal. maiestas 70. gloria. Alij, triumphus, vel amicitia.

23. Iacob, & Israel. pro, de Iacob, & Israel.

24. Leæna. sic Chal. At Heb. Leo grandis natu. 70. catulus leonis.

CAP. XXIIII.

1. VT ante. Apparet illum etiam antea quæsisse auguria, sed Deum anteuenisse.

2. Irruente. i. veniente. Heb. fuit super eum spiritus Dei. Chal. quieuit super eum spiritus prophetiæ.

3. Cuius obturatus est oculus. s. cùm videt visiones. Alij, obturato, vertunt apertum, Chal. qui pulchrè videt. 70. verax, & videns.

4. Cadit. s. corpore per somnium, vel ecstasim. Oculi. s. mentis.

6. Valles nemorosæ. Alij, torrentes extensi. Chald. torrentes defluentes. 70. valles vmbrosæ. Fluuios. Heb. fluuium. Chal. Euphratem.

7. De Situla. q. d. non ei posteritas deerit. 70. exibit homo de semine eius. Chal. crescet homo, qui vngetur de filiis suis. Erit in aquas. i. populos. 70. dominabitur gentibus multis. Chald. dominabitur populis multis. Tolletur. i. eleuabitur, vt est Heb. & apud 70. At Chal. Roborabitur. Propter Agag, Heb. & Chald. plusquam Agag est autem sermo de Saul, qui vicit Agag. vel de Dauid. Rex. i. Saul. Auferetur. Heb. & Chal. eleuabitur. 70. augebitur.

8. Deuorabunt. Heb. comedent. i. consument. s. solent consumi quæ comeduntur. Illius. pro, suos.

9. In maledictione. i. tanquam maledictus.

10. Complosis. s. vt solent irati.

14. Consulam. Chal. indicabo. Populus tuus, populo huic. Heb. Chal. & 70. Populus hic populo tuo. Extremo tempore. q. d tandem.

15. Obturatus. Vide sup.

16. Oculos. s. mentis.

17. Eum s. Christum. Orietur stella, &c. Chald. consurget Rex de domo Iacob, & vngetur Christus de domo Israel. Stella. s. de qua Matt. 2. secundum Hier. in Matt. 2. dicerem potius, Christum nomine & stellæ, & virgæ intelligi. nec enim illa stella ex Iacob orta est. Virga. 70. homo. Vastabitque omnes filios Seth. Chal. dominabitur omnium filiorum hominum. Filios Seth. s. mundum.

19. Ciuitatis. i. mundi.

20. Principium gentium. i. primi inter gentes. s. præliati contra Israel. vt Chald. interpretatur. Cuius extrema, &c. i. qui tandem aliquando peribit.

21. Si, pro, etiamsi. Nidum. i. habitationem.

24. Trieribus. i. triremibus. Heb. & Chal. nauibus. Italia. Chal. Romanis. Ipsi. s. Romani.

CAP. XXV.

3. INITIATVS. Heb. coniunctus. 70. sacrificauit. Chald. coniunctus cultoribus Beelphegor. Beelphegor. i. idolo, quod colebatur in monte Phegor. q. d. se ei consecrarunt eius ritus seruantes.

4. Contra solem i. coram sole. s. publicè. Heb. Domino, coram sole. Chal. iudica, & occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra solem.

5. Ad iudices, &c. Hinc apparet, quod proximè dictum est, sic intelligendum, conuocatis Principibus suspendendos non quidem ipsos, sed eos, qui peccarant.

6. Madianitidem. s. adductam in castra, vt dicitur Heb.

7. Pugione. Heb. Chal. & 70. hasta, seu lancea.

8 Genitalibus i. Mulieris, vt dicunt Heb., & Chal. At 70. per ventrem. Plaga. s. qua à Deo percussi. Chald. pestis,

9. Occisi. s. à Deo, peste.

12. Pacem. q. d. omnino fruetur mea promissione, nemine impediente. Pacem fœderis mei. Sic etiam Chal At Heb & 70. pactum meum pacis.

13. Expiauit, &c. Chald. & 70. placauit pro filiis Israel.

18. Sororem. q. dicat, popularem, seu ciuem suam.

CAP. XXVI.

1 POSTQVAM, &c. Heb. & 70. post plagam dixit. Chal post pestem dixit.

3. Super Iordanem. i. prope Iordanem. sic & inf.

10 Et factum est, &c. Heb. Chal. & 70. & fuerunt in signum. Core autem filij non sunt mortui. in signum autem. i. in exemplum. s. cæteris.

51. Recensiti. s. secundò. Nam qui primò. s. sup. cap. 1. non sunt ingressi terram promissam. Vide inf.

53. Vocabulorum. i. familiarum, quæ vocabulis distinguuntur.

54. Pluribus. i. maiori tribui.

55. Sors. s. pro maiori portione inter maiores tribus & familias sors mittebatur, & pro minori inter minores. Ita simul & ratione, & sorte agebatur.

58. Hæ sunt. q. d etiam hæ familiæ ex Leui ortæ.

59. Filiam. i. neptem. No. fuisse eodem nomine. s. Iochabed appellatam, & filiam Leui & neptem secundùm quosdam.

CAP. XXVII.

3 IN peccato. i. ob peccatum. s. murmurationis contra Dominum.

11 Sanctum pro, sancitum Heb. statutum. Lege perpetua. Heb. Chal. & 70. iudicij. s quod iudices seruare debeant.

14 Sanctificare. i glorificare. Super i. ad.

16 Spirituum. i. animarum. Omnis carnis i omnium hominum. q. d. qui nosti corda

17. Exire, & intrare. i. regere. Educere. s. ad bellũ. Introducere s. in vrbem, vel terram promissam, vel. q. d. qui domum reducat

20. Gloriæ. i. auctoritatis, vel secundùm Aug q. d. facies eum socium gloriæ tuæ.

21. Consulet Dominũ. Heb. petet iudicium Vrim coram Domino. Chal. consulet pro eo in iudicio illuminationis coram Domino. No. quód sacerdos summus, cùm Deum consulebat, adhibebat Pectorale, seu Rationale, vbi Vrim, & Thummim. itaque 1. Reg. 23. Applica, inquit, ephod. Eius. s. Domini, vel Eleazari consulto Domino.

CAP. XXVIII.

2. INCENSVM. i. victimas, quæ incenduntur, seu cremantur. Per tempora sua. i. statis temporibus

3. Anniculos. i. nõ maiores anno vno. s. intra annum ætatis, sed post octauum diem.

4. Ad Vesperum. Hebr. inter duas vesperas. Vide Exod. 12.

5. Habeat. s. olei.

6. Incensi. s. holocausti. Heb. ignitionis. sic inf.

7. Libabitis i. effundetis. s. ad Dei honorem.

9. Duos. s. præterea, alterum quidem manè, alterum autem vesperi, vltra illos duos quotidie offerendos in holocaustum.

11. Calendis. celebrabatur id festum ob beneficium gubernationis. secundùm D. Tho. vt sabbatum ob creationem, vel secũdùm alios, vt temporum initia velut primitiæ offerrentur, licebant autem opera seruilia in hoc festo. Ideo in Leui. Inter alia festa non connumeratur quibus ea opera non licebant.

13. Decimæ. i. ephi, quæ est decima pars Cori. Heb. & 70. decimam decimam. q d. vnam decimam per singulos. sic inf. Vide cap. 29. Chal. singulas decimas.

15. In holocaustum. Hebr. & Chal. vltra holocaustũ.

18. Venerabilis & sancta, pro celebritas sancta. q. d. solemnissima, seu celeberrima. sic & inf.

19. Incensum holocaustum, pro, sacrificium holocausti ignitum. Chal. oblationem holocausti.

24 Fomitem ignis. q. d. holocaustum. Qui surget, &c. Hebr. & Chald. vltra holocaustum iuge, & eius libamen.

26. Primitiuorum. s. nouarum frugum. Hebdomadibus. s. septem.

28. Per arietes duas. i. per singulos arietes decimas duas. Vide suprà.

CAP. XXIX.

4. QVI simul sunt agni septem. Chal. sic fiet omnibus septem. sic sup. & inf. in similibus locis. Hebr. Sensus est, per vnumquemque ex septem.

7. Affligetis. i. ieiunio.

14. Id est simul, pro, ex. q. d. vnicuique ex duobus. vt Heb & Chal. indicatur.

17. Altero. i. secundo.

35. Celeberrimus Heb. retentio. s. populi. Chal collecta, alij, cœtus, seu congregatio. s. populi.

CAP. XXX.

4 ET se, pro, aut se, vel est repetitio, & sumitur iuramentum pro voto. Vide inf proximè.

5 Et iuramentum, pro, aut iuramentum, vel est repetitio, sumiturque iuramentum pro voto Vide sup. proximè.

prox'mè. Voti rea. i. obligata voto.

7. Et semel.pro,aut semel, vt apparet ex Heb.

11. Domo viri.nam sup.de coniugata, sed nondum domum ducta.Aug ait supra dictum de votis ante coniugium,nunc de factis in domo viri. quidam dicunt esse sermonem de viduæ voto,facto tempore, quo erat cum viro. Et iuramento,pro,aut iuramento. sic inf.

15. Et in alteram diem,&c Heb sensus est,si tacuerit de die in diem.i.nihil dicēdo,rata habebit vota. quòd si postea contradixerit, ipsa quidem non tenebitur, sed ipse peccati reus erit Idemque indicant Chal. & 70.

16. Contradixerit.s. non statim, vt resciuit, sed postea,vbi diu dissimulasset. Portabit ipse,&c.q.d. ipse à Deo punietur,non illa,quia impedita à viro, non potest præstare.

17. Vel quæ,pro,seu quæ.est enim explicatio

Cap. XXXI.

6. ET tubas. pro, id est tubas, vel per vasa intelligitur Arca fœderis cum suis instrumentis.

8. Principes gentis.Heb.Chal. & 70.reges Madian. Balaam.s.vel redierat ad Balac, vel non recesserat nisi in locum suum.i.hospitium. Aug.in Num.q.61.

12. Autem,pro,etiam, vt apparet ex Heb. Chald. & 70. vel indicatur,sibi ea retinuisse.

16. Peccato Phegor.i. cultu idoli Phegor.

21. Præceptum, Hebr. & Chald. statutum, seu decretum.

23. Sanctificabitur.i.purgabitur,seu purificabitur, vt patet ex Heb.Chal & 70. & No.quòd Hebraicè etiam igni purgata iubentur aqua expiatoria mundari.

29. Primitiæ. Heb. oblatio.

30. Ex media,&c.s.ex iis, qui ad bellum non ierāt, quibusque data media pars prædæ. Quinquagesimum caput.i. vnum ex quinquaginta.

50. Vt depreceris Dominum Heb. ad expiandum coram Domino. Chald. & 70. ad propitiandum coram Domino.

53. Vnusquisque,&c. q.d. Illa fuit oblatiò ducum. nam sibi milites retinuerunt quæ rapuerant in bello, vel q.d.illud oblatum fuit de iis,quæ sibi in bello ceperant. ceperat enim sibi quisque quod potuit.

54. In monumentum,&c. q. d. vt Deus filiorum Israel recordaretur.

Cap. XXXII.

9. FINES,quos Heb.Chal.& 70 Terram, quam.

12. Cenezæum. videtur ita dictus à patre Cenez.Vide Ios.15.

14. Incrementa,& alumni.Heb. multiplicatio. 70. Alumni. Chal. discipuli.

15. Necis.Heb.perditionis,seu corruptionis. Chald. damni.

17. Accincti.i.prompti.Heb.festinantes. Chald.expediti. Ante filios. 70. priores in antecustodia filiorum,&c.vulgò Vanguardia.

20. Domino.i.arca Domini.

23. Apprehendet vos. i. pro eo puniemini.

38. Versis,&c. q.d. aliis nominibus eas appellantes.

Cap. XXXIII.

1. MANSIONES.sic etiam Chal. & 70. Alij, profectiones. In manu.i.ducibus,seu ducentibus.

3. Fecerunt.s.iter.Heb.Chal & 70.egressi sunt. Altera i.postera. Phase.i.diei, quo Phase immolarunt,seu diei Paschæ. Manu excelsa.s. diuina virtute.

4. Nam.abundat,nec est Heb.,Chal.aut in 70. Diis. Dicunt Hebræi, illa nocte, qua est egressus populus,omnia Aegypti templa corruisse. Hier. epist. 127. Vltionem.Heb.iudicia.

5. Ethan. nomen loci. vnde dictum desertū Ethan.

7. Contra.i.prope,vt appareat ex Heb.,& 70. Vide inf. Respicit. Heb. Chal. & 70.est ante.

10. Super. i prope.

11. Sin per ס.s.

36 Sin per צ ts.

48. Supra.i.prope,vel vltra. Contra.i.è regione.

49. Planioribus locis Heb.& Chal. campestribus.

52. Titulos.i.aras,vel columnas,vel delubra.Alij,picturas. Alij,simulachra.Chal.templa.

53. Mundantes,&c. Heb.expelletis habitatores terræ,& habitabitis in ea. 70. perdetis habitatores terræ,& habitabitis in ea. Chal. possidebitis terram, & habitabitis in ea.

54. Pluribus,&c. Vide sup cap.26.

55. Interficere. Heb.& Chal.expellere. 70. perdere. Quasi claui,&c.q d molestissimi. Alij vertūt,cultros, seu gladios. Chal.sument arma contra vos.

56. Faciēt. s. si mihi obedieritis.

Cap. XXXIIII.

2. HIS finibus terminabitur. Hier.ep. 129. Non acceperunt,inquit,Iudæi tam multa, quia præcepta Dei non obseruarunt.

3. Sin per צ ts. Salsissimum.s. mortuum.

4. Circuibunt.s.termini. Senna,pro Sin.

5. Torrentem.s Rhinocoluram. Vide Gen.15.

7. Altissimum.Heb.& Chal Hor.est autem alius ab illo, in quo mortuus Aaron.

8. Emath.quidam Antiochiam putant. At Hier.ep. 129. epiphaniam Syriæ.

11. Reblātha.Hier.putat esse Antiochiam. Contra fontem Daphnem. Heb.Chal.& 70.ab oriēte Haim. i.fontis. Cenereth.s. ad lacum Genesareth.

15. Semis tribus,pro tribus,& semis.i. dimidia. q. d. duæ tribus,& dimidia.

Cap. XXXV.

3. SVBVRBANA.i. prædia prope vrbes.

4. Mille. 70. bis mille passuum.Heb. Chald. & 70. cubitorum. No.quòd erant, vt statim dicitur, duo millia vndique,sed in prioribus mille, non licebat plantare,aut ædificare, vel spatium illud duorum millium passuum incipiebat post milliare à ciuitate, vel passus continebat duos cubitos. Hebr. tamen eadem vox est, quam interpres vertit passum, & cubitum. Fortè verior est sententia quod dictū est priùs mille, explicari postea, vt intelligatur mille bis.s.duo millia.q d.spatiū per mille passus extendetur, nempe bis mille in omnem partem.

6. Auxilia.

6. Auxilia. i. refugium. Fuderit. s. hominem occidendo.
8. Mensuram.i proportionem,seu quantitatem.
11. Nolentes.sic 70. At Heb. & Chal. per ignorantiam,seu,errorem. sic etiam inf.
19. Interficiet. i. data sententia à Iudice, poterit interficere.sic inf.Vide Deut.19. & Aug.q. 65. in Num. Chal.& hic,& inf.addit,quando fuerit condemnatus in iudicio.
21. Iugulabit. Heb. interficiet.
24. Ventilata.i.discussa,seu examinata.
26. Extra fines.s.egressus, vt patet ex Heb. Chal. & 70.& sequentibus.

29. Sempiterna.Heb.& Chal.statuta, seu decreta in generationibus vestris.
30. Punietur. Heb. occidetur.
34. Emundabitur.Heb.non polluetur.

CAP. XXXVI.

7. VXORES.s.quæ succedunt in hæreditate paterna.q.d.tales non ducentur nisi ab iis,qui fuerint ex eadem tribu.
8. Fæminæ.s. succedentes in paterna hæreditate.
13. Supra.i.prope, vt vertit Chal.

DEVTERONOMIVM,

.s. de secunda Legis promulgatione.

CAPVT I.

1. TRANS.s.respectu Palæstinæ. Contra. i. è regione. Vbi auri est plurimum. Heb. & Dizahab.70. & Aurifodinas. Chal.vbi dixit, Correptos Iudæos trans Iordanem de peccatis commissis in deserto, & in campestribus, & in Pharan, & in Hasaroth,addit hic,& de eo,quod fecerunt vitulum aureum.
2. Vndecim diebus.s.iter. Chal.& 70. iter est vndecim dierum. quod fortè additum à Mose,quia sequenti cap. docturus erat viam,deinde breuiorem vix potuisse ab illis 38. annis confici: tanti refert Deum fautorem habeas an vltorem.
7. Reuertimini.Heb.vertite vos. Maris.s.magni.
8. Fratres.i.cognatos. Filios.i.posteros.
15. Nobiles.Heb.notos.i.spectatæ probitatis. Qui docerent vos singula. Heb. præfectos tribubus vestris,seu in tribubus vestris, vt vertit Chal.
17. Accipietis.Heb.& Chal.timebitis. Dei iudicium.s. sustinet Iudex personam Dei.
28. Enacim.i.Gigantum.q.d.Gigantes. Sic Homerus filios Achiuorum, pro Achiuos.& Scriptura, filium hominis pro hominem. Anac nomen proprium gigãtis.
33. Metatus est.i.designauit,explorauit.
36. Robora.q.d.iube esse bono animo.
45. Audiuit.s.volentes ingredi terram promissam.

25. Sub omni cælo.i.vbique.
28. Tantum.i.satis.
29. Fecerunt. Apparet fecisse postea quod antea negauerant,saltem fecisse aliquos.s. prope quos transibant.

CAP. II.

1. SOLITVDINEM.s.Sin.
3. Sufficit circuire.i.satis circuistis.
4. Videte.i.cauete.
7. Benedixit.i.fauit, benefecit.
8. Moab,est id & vrbis,& prouinciæ nomen in finibus Arabiæ.
11. Emim.i.terribiles,seu horrendos.
12. Possessionis.i. quam postea possedit.
14. Congregatio. 70. generatio.
15. Manus. i. potentia.
20. Zanzummim.i. flagitiosos, sceleratos.

CAP. III.

1. BASAN. Hæc est Traconitis regio.
2. Traditus est. Heb. eum tradidi,pro tradam.
11. Restiterat. i. remanserat. Visilis manus. q. d. communis,seu vulgaris.mẽsuratur enim cubitus palmo.
14. Filius. i. nepos.
17. Cenereth.i.maris,seu lacus Genesareth. Salsissimum.s.mare mortuum. Contra,pro,ad.
25. Egregium.s. in quo templum ædificandum, deinde colendus, vel Montem Libanum intelligit, vt quod sequitur sit explicatio. Libanum.s. montem, vel locum,vbi templum ex cedris Libani ædificandum. 70. Ante Libanum. Chal.Domum sanctuarij. Notant quidam dictum Libanum.i.album ob perpetuas niues, vel quia thure abundat,quod Hebraicè Lebanon dicitur.
26. Sufficit.s.quod à me hactenus accepisti.
28. Præcedet. i. ducet. Visurus es, pro vidisti, vt verterunt 70.
29. Phanum.i. templum.

CAP. IIII.

1. LOQVOR. Heb. Chal.& 70. præcipio.
3. Cultores.s. Madianitas.
7. Grandis.i.eximia,seu excellens. Deos. Chal. & 70. Deum. Appropinquantes.i. fauentes.
8. Ceremonias.Heb.& Chal.statuta. sic & inf. Et vniuersam legem.Heb.Chal.& 70.vt vniuersa lex.s.est. proponam.Heb.Chal. & 70. Do.i.pono.
9. Et animã,pro, id est animã. Verborũ.i.rerum.
11. Cælum.Heb. Cæli cor.i. medium.
19. Creauit. Heb.& 70.diuisit,seu distribuit.Chal. præparauit. Alij, impertiuit.
20. Fornace ferrea.i.seruitute durissima. Hæreditanum.

tarium.i.qui sit velut hæreditas eius. Est.i. apparet.
25. Propter sermones vestros.i. vestri causa.
23. Sculptam similitudinem,pro,sculpturam,aut similitudinem,vt Heb. indicant. Chald. simulacrum,aut similitudinem.
24. Ignis,pro,velut ignis. Aemulator.i. zelotes.s. qui non patitur alium pro Deo coli,sed vult solus coli.
26. Cælum,& terram.i.cælestes,& terrestres.
27. In nationibus.i.inter gentes.
29. Tota tribulatione animæ tuæ. Heb.Chal.& 70. tota anima tua,in tribulatione tua.
30. Reuerteris.pro,si reuerteris.
32. A summo.i.extremo.q.d. quære ab Oriente ad Occidentem.
33. Vixisti,sic etiam 70.At Heb.& Chald.vixit,seu vixerit.
34. Horribiles visiones.Chald.& 70. visiones magnas.Alij terrores magnos. Vide Sap 17.& 18.
38. Deleret. Heb. & Chal. expelleret 70.perderet.
42. Nolens. Hebr. Chald. & 70. per errorem,seu ignorantiam.
44. Ista.s.de qua seq. cap.
48. Sion.per ש scribitur. Sion autem,qui in Ierusalem per צ.

CAP. V.

1. IN auribus vestris.i.vobis audientibus.
3. Non.pro,non solum.sic Gen. 32. Non vocabitur.s.solum,vel.q.d. non cum illis,qui in Aegypto mortui.vel iniit,pro init.q.d. Nunc verò iterum init,seu renouat nobiscum,&c.
4. Facie ad faciem.Chal.verbum verbo.q d.per manifesta verba. Nobis.Heb.Chal.& 70. nobiscum.
7. Non habebis,&c.futura pro imperatiuis.
9. Tertiā.i. nepotes,vel pronepotes. Vide Nu.ca.14.
11. Frustra.Heb. & 70.in vanum. Super re vana. i.vanè.s.falsò vanum enim quod veritate vacuum.Heb. eadem vox,quam sup.vertit frustra,& inf. num.20. vertit,falsum.
12. Sanctifices.i.sanctè colas.
14. Sabbathi,pro sabbathum. Id est requies. Id additum ab interprete. Domini.i.ad honorē Domini.
15. Obseruares. Heb. faceres.i.celebrares.s.in memoriam illius beneficij.
22. Magna i.clara,exaudibi.i. Addens.q. d. semel tantùm locutus.
25. Caro.i.homo.
26. Quid est enim,&c potest etiam ex Heb.sic verti. Quis vnquam audiuit viuentis Dei vocem,qui de medio,&c. & vixit? in quem sensum videntur 70. vertisse.At Chal.vt noster.
29. Quis det,pro,vtinam.q d.vellem,seu opto.
31. Ceremonias.Heb.statuta.Chal.pacta. 70. iustificationes.& sic ferè solent vbicunque nos ceremonias legimus.
33. Protelentur.i.prorogentur.

CAP. VI.

3. AMPLIVS.Heb.Chal.& 70.valde.
7. Narrabis. Heb. repetes i.inculcabis. Dormiens i. accumbens,vt dormias.
8. Mouebuntur.Heb.erunt vt frontalia. vide ca.13.
9. Et ostiis,pro,id est ostiis.s.postibus.
11. Extruxisti.Heb.Chal.& 70.impleuisti.
13. Iurabis. non iubet iurare,sed prohibet per aliud nomen iurare Aug.in Deut. 12.
15. Aemulator i.qui consortem in amore non patitur.s. vult se solum, vt Deum coli, & summè amari, vt par est.
16. Tentationis. Vide Exod. 17.
18. Placitum Heb.& Chal. rectum.
20. Cras.i. posteris temporibus.
24. Legitima Heb.statuta.Chal.præcepta.70.iustificationes. Vitæ nostræ.Heb.& Chal. vt viuificet nos. 70. vt viuamus. Est.i.apparet.
25. Nostri misericors.Heb. iustitia nobis.i. misericordia 70. misericordia nobis. Chald.præmium nobis. Coram Domino.i.sic,vt ei placeamus.

CAP. VII.

6. DE cunctis.Chal & 70. præ cunctis.
7. Vobis iunctus est.i. vos est complexus, & valde dilexit.Chal.cōplacuit in vobis. 70.assumpsit vos.
8. Custodiuit. i. seruauit.
9. Mille.i. plurimos.
10. Reddens.s. pœnam.
11. Mandabo.70.mando.
14. Inter omnes.Heb.Chal.& 70. super omnes.
15. Nouisti.i.vidisti.s.quibus plagis Aegyptum percusserim.
16. Deuorabis.Chal.consumes. Omnes populos. 70. omnia spolia gentium.
19. Plagas.Heb.& 70.tentationes. Chal. mirabilia.
20. Crabrones.s.muscas venenatas. Latere potuerit.Heb.Chal.& 70 latuerint.
22. Pariter.Heb. Chal.& 70.citò.i. subitò. Bestiæ terræ.i. feræ.
25. Offendas.Heb. illaquee-is.
26. Anathema.q.d.ne sias Deo abominationi, & ab eo destruaris. Anathema est.i.debet prorsus destrui.

CAP. VIII.

1. CAVE,pro, vide.
2. Nota fieret. non vt ipse cognosceret,inquit August q. 3 in Deu.Heb. vt sciret. i. scire faceret, Chal.vt sciretur. & sic etiam potest verti ea Heb.70.verterunt vt nosset.
3. Penuria.Heb Chal.& 70.fame. Verbo.i.re. q. d. in eo,quod Deus voluerit. Ore.i. voluntate,seu imperio.s.quod voluerit,seu iusserit.
4. Subtritus.s.deficientibus calceis. q. d. nec calcei vetustate cōsumpti. Vide inf.ca.29. Chal.calceamēta tua non sunt contrita. 70.pedes tui non occalluerunt. Heb. pes tuus non tumuit, seu non fuit discalceatus.
5. Vt recogites. Heb & recogitabis, seu recogita. Chal. & 70.& scies,seu,cognosces.
9. Lapides,ferrum. q. d. vbi fodinæ ferreæ.
15. Dipsas,serpens est,qui morsu inducit sitim maximam,vnde & nomen accepit.Heb.& Chald. locus siticulosus,q.d aridus, seu sine aqua,vt statim explicatur. 70. δίψα dipsa i.sitis.
20. Deleuit,pro,delebit,vel loquitur de iam deletis.

CAP. IX.

1. HODIE. i. hoc tempore, seu, paulo pòst. 2. Enacim. i. gigantum. Vide sup. cap. 1. Vidisti. Heb. nosti. q. d. de quibus per auditum nosti, quòd nemo eis possit resistere, in quam etiam sententiam vertunt Chal & 70.

4 Deletæ sint. s. illo tempore, vel, pro, delendæ.

5. Aequitatem. Heb. & Chal. rectitudinem. Deletæ, pro, delendæ.

12. Demonstrasti. Heb. præcepi. Chald. & 70. præcepisti.

17. Proieci. vide Exo. 32. Torrentem. i. aquam torrentis, quam Creis dedit potandam.

22. Incendio. vide Num. 11. Tentatione. vide Exo. 17. Concupiscentiæ. vide Nu. 11.

25. Iacui, &c. Redit ad id, quod sup. dixerat, nisi fortè bis id factum fuerit, terque fuerit in monte per 40. dies, & 40. noctes.

CAP. X.

6. BEROTH. dicitur etiam Cades. Vide Num. 20. Mosera, dicitur etiam Hor. vide Num. 20. Mortuus. s. 40. anno postquam peccauit. Exod. 32.

7. Gadgad dicitur etiam Oboth. Nu. 10.

8. Separauit. Heb. Chal. & 70. separauit Dominus. Benediceret. i. bene precaretur populo. Vide Num. 6.

10. Sicut. videtur redire ad id, quod dixit in fine cap. 9.

14. Cælum cæli. Heb. cæli cælorum. i. cæli altissimi, vel. q. d. & cæli, qui apparent, & qui supra illos sunt.

15. Et tamen. Heb. tantummodo. Et amauit. explicatio præcedentis.

16. Circũcidite præputium. i. auferte impedimenta.

17. Munera. s. vt iudicet iniustè, vel propter illa.

20. In nomine illius. s. & non per Idola.

21. Laus tua. i. de quo gloriari debes, vel quem semper laudare.

CAP. XI.

1. PRAECEPTA. Heb. obseruationem. i. quæ obseruari vult. s. quæ sequuntur, ceremonias, &c.

2. Cognoscite. i. cogitate, recordamini. Disciplinam. s. qua vos Dominus erudiuit.

10. Ducuntur. s. per sulcos.

12. Inuisit. 70. visitat. Heb. quærit. Chal. requirit. q. d. curat.

14. Dabit. sic 70 At Heb. & Chal. dabo. Temporaneam. s. Autumno iacta semente. Serotinam. s. Vere, quando seges grandior.

18. Collocatæ. Heb. sint in frontalia.

19. Illa meditentur. Heb. de illis loquantor. Accubueris. s. vt dormias.

20. Super postes. Hyperbolica commendatio. Aug. q. 17. in Deut.

21. Quamdiu cælum imminet terræ. Heb. Chal. & 70. sicut dies cæli super terram.

23. Eas. i. earum bona.

24. A deserto. s. Meridie. Libano. s. Septentrione. Euphrate. s. Oriente, ex parte. No, id accidisse tempore Salomonis.

26. Benedictionem, & maledictionem. i. felicitatem, & infelicitatem.

28. Ostendo. Heb. Chal. & 70. præcipio. Ignoratis. s. esse Deos. solum enim verum Deum nostis esse Deum, vel. q. d. antea vobis ignotos.

29. Garizim. Vide inf. 27. ca. & Iof. 8.

30. Contra. i. è regione. Quæ est iuxta, &c. pro iis omnibus. Heb. est solum, iuxta Elone i. querceta Moreh (qui locus secundùm quosdam est iuxta Sichem. At Hier. in locis Heb. ait Garizim, & Hebal esse prope Iericho, & non prope Sichem. At Iud 9. apparet Garizim esse prope Sichem. Sed dicerem esse alium eodem nomine.) Chald. in latere planitiei Moreh. 70 prope excelsam quercum.

31. Ponam. Heb. & 70. do. i. propono. Chald. pono.

CAP. XII.

4 ITA. s. vt gentes quouis loco sacrificantes, &c.

6. Manuum. i. manibus oblatas, vel manuum labore prouenientes.

7. Lætabimini. i. prosperabimini.

11. Quidquid præcipuum, &c. Heb. omnem electionem votorum vestrorum. i. quidquid ex animi electione voueritis. Chald. omnia optima votorum vestrorum. 70. omne electum donorum vestrorum, &c.

12. Epulabimini. Heb. Chal. & 70. lætabimini.

14. Hostias. Heb. Chal. & 70. holocausta.

15. Benedictionem. i. opes. Siue immundum, &c. Chal. & 70. tam immundus, quàm mũdus comedet eam, sicut capream, &c. & sic noster vertit inf. locum similem. Capream, & ceruum, quæ. s. animalia munda, quibus vesci licet, etsi non offerre.

16. Quasi aquam. i. totum, vt nec gutta remaneat.

17. Decimã. Vide inf. cap. 14. quam liceret comedi.

19. Derelinquas. i. deseras.

23. Pro anima est. q. d. eo vita alitur, & conseruatur.

30. Ceremonias. Heb. Chal. & 70. deos.

32. Tantum facito. i. nequid aliter facias addendo, aut minuendo, vt statim dicitur. Alioqui non esset locus Christi præceptis legi additis, quæ tamen non sunt contraria iis, quæ hic præcipiuntur.

CAP. XIII.

1. PROPHETES. i. qui se Prophetam dicat.

3. Palam fiat. Chald. sciatur.

9. Interficies. s. per sententiam Iudicis priùs cõdemnatum. illi enim priùs denunciandus, vt 70. indicant.

13. Belial. i. sine iugo. q. d impij, peruersi. Hier. 4. Ephes. ait diabolum etiam dictum Belial, quòd à se Dei iugum abiecerit.

16. Domino. i. in Domini honorem. Tumulus. i. aceruus lapidum.

17. Anathemate. i. rebus illis, quæ debent prorsus destrui.

18. Audieris. i. obedieris.

CAP. XIIII.

1. ESTOTE. sic etiam 70. At Heb. & Chal. estis. Incidatis. s. cultris, aut vnguibus more Gentiliũ.

Calui-

Caluitium. s. tonsa capitis parte anteriori. Heb. Caluitium inter oculos vestros. Super mortuo. i. ob aliquem defunctum.

2. De cunctis. Chal. præ cunctis.

5. Bubalum. i. bouem syluestrem. Tragelaphum. i. Hircoceruum. Alij, Hircum syluestrem. Pygardum, species est Aquilæ. Alij, Damam. Alij, vnicornum. s. incerta significatio est nominum Hebræorum, præsertim propriorum animalium, herbarum, lapidum, &c. eoque tanta varietas interpretum.

7. Chærogryllum. Chal. cuniculum.

10. Et squamis, pro, aut squamis.

12. Haliæetum. i. marinam Aquilam.

13. Ixon vulturis genus est.

18. Onocrotalum. Alij, ciconiam.

19. Rep???. s. quatuor pedibus, vt dicitur Leu. 11.

21. Hædum. Vide Exo. 23.

23. Comedes. s. de parte eius decimæ, quæ dabatur Leuitis Ierosolymitanis. Vide Num. 18 Quidam tamen aiunt significari hîc secundam quandam decimam, & paulo inferiùs tertiam. Primogenita. Hæc dabantur sacerdotibus. vt dicitur Num. 18. sed, vt hîc indicatur, etiam ex ipsis edebant offerentes. Vide cap. seq. & Ioan. 2.

28. Tertio. s. in fine, vt indicant Heb. Chal. & 70. Aliam. s. præter eam, quæ quotannis debebatur.

CAP. XV.

1. SEPTIMO. s. in fine, vt indicant Heb. & 70.

3. Peregrino. i. non Iudæo. à Iudæo, qui non erat soluendo, repeti non poterat.

4. Mendicus. q. d. ne patiare Iudæum mendicare, sed subueni. Vide paulo inferiùs, vbi ait, non defuturos pauperes. vel significat tantam fore bonorum abundantiam, si Dei legem seruient, vt nemo cogatur mendicare. alioqui non defuturos pauperes.

6. Fœnerabis. i. mutuum dabis.

9. Fiat tibi in peccatum. i. Fias reus peccati, vel pro peccato puniaris.

11. Pauperes. s. priuati. nam publici mendici non erant, vt quidam volunt. At videtur contradicere Luc. cap. 16. Vide sup.

12. Venditus. s. seipse vendiderit. No. quòd tales non dimittebantur, nisi post septem annos, etiam si interuenirer annus remissionis.

14. Viaticum. Heb. quod portet onustus. q. d. abundanter.

17. Similiter facies. s. donando libertate, non autem perforando aurem.

18. Non auertes, &c. Heb. Chald. & 70. Ne tibi durum videatur, quòd liberum eum dimiseris. Iuxta mercedem. q. d. illud seruitium est meritum libertatis, tanquam mercedis. Heb. & Chald. duplici mercede mercenarij i. duplici tempore quam solet mercenarius. Hic enim apud Hebræos per tres annos solùm operas locabat.

19 Sanctificabis. i. offeres, vt rem sanctam, seu dedicatam Deo.

20. Comedes. s. partem datam à sacerdotibus.

23. Quasi aquam. s. ita vt nihil remaneat.

CAP. XVI.

1. FACIES Phase. i. immolabis Agnum Paschalem, vel victimas in Pascha offerri solitas. Vide Ioan. 18.

2. Et de bobus. s. victimam aliam. Chal. & victimam sanctificatam de bobus.

3. Afflictionis s. Aegyptiacæ monumentum. Pauore. s. tanto, vt non potueris panem fermentare. Heb. Chal. & 70. festinatione.

6. Occasum. Hinc apparet, quid sit inter duas vesperas. Vide Exo. 12. Quando. s. illa nocte egressi, vt sup. dictum est. Consurgens. sic etiam Chald. At Heb. & 70. vertens te. q. d. reuerteris.

7. Coques. i. parabis. s. assando.

8. Collecta. i. solemnitas. s. collecto populo. Opus. s. seruile. Vide Leu. 23.

9. Ab ea die, &c. i. ab ea die quo est oblatus manipulus primitiarũ, qui primũ metitur, vt interpretatur Chal.

10. Iuxta benedictionem, &c. i. pro facultatibus tibi à Deo datis.

11. Epulaberis. Heb. Chal. & 70. lætaberis. sic & inf. Habitet nomen eius. i. colatur ipse.

18. Magistros. s. viros sapientes. Heb. & Chal. Præfectos. 70. magistros.

19. Non accipies, &c. alloquitur Iudices. Personam. q. d. ne habeas respectum, seu rationem dignitatis litigantis. Mutant. Heb. & Chal. peruertunt. Verba iustorum. i. causas iustas. Chal. verba recta.

20. Iustè, quod iustum. Sic etiam 70. At Heb iustitiam iustitiam. i. ipsam iustitiam, seu nihil aliud nisi quod iustum est. Chal. quod iustum est, & verum.

22. Quæ odit. q. d. ritu gentilico, seu modo quo solent idololatræ.

CAP. XVII.

1. AVT quidpiam, pro, id est, quidpiam.

2. Portarum. i. vrbium.

3. Omnem militiam cæli. i. aliquam ex cæli stellis. 70. aliquid ex ornatu cæli.

7. Malum i. auctorem mali. Chal. facientem quod malum est. Id est imitatus Paulus. 1. Cor. 5.

8. Sanguinem, & sanguinem, &c. q. d. in causa sanguinis, litis, & lepræ. s. condemnandus ne sit aliquis, an non. Lepram, & lepram. Heb. plagam, & plagam. i. lepram, & lepram, vt verterunt etiam Chal. & 70. Et iudicium inter portas, &c. sic etiam Chal.

9. Iudicem. s. supremum.

10. Facies. i. iudicabis, seu exequeris.

11. Iuxta legem Heb. iuxta sermonem legis, quem te docuerint q. d. iuxta interpretationem legis quam dederint. Sequerisque sententiam illorum. Heb. Chal. & 70. & iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Atque huc videtur respexisse Christus, cùm dixit Matth. 23. Quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite. quæ duo loca sufficere deberent Hæreticis ad resipiscendum, & obediendũ Romano Pontifici, & Catholicis Episcopis.

12. Sacerdotis. s. summi. Ex decreto Iudicis Heb. & Chal. vel iudicis. 70. vel iudicis qui fuerit diebus illis. videtur autem esse explicatio præcedentis, sicut sup., cùm dixit, & ad iudicem, vel. q. d. sacerdotis summi, aut eius,

qui

qui ſub illo habet iudicandi in ea cauſa poteſtatem, vt ſoleni inferiores iudices Eccleſiaſtici ſub Romano Pontifice. Malum. i. perniciosum hominem. Tales ſunt hæretici. ideoque meritò puniuntur.

17. Plurimas. ſ. paucas habere poterat, vt Dauid; non multas, vt Salomõ Aug. q 27 in Deu. Quæ illiciãt, &c. Heb. ne declinet cor eius. Chal. ne depravatur cor eius. 70. ne alienetur cor eius. Euenit quidem id Solomoni.

18. Deuteronomium i. exemplum. vulgò Tranſumptum. Heb. duplum, ſeu duplicationem. Chald. exemplum. 70. deuteronomium. Legis huius. 70. hoc.

CAP. XVIII.

1. DOMINVS enim. Chald. munera eis data à Domino.

3. Iudicium. i. ius ſeu ritus. Chal. pertinens ad ſacerdotes. q. d. debitum ſacerdotibus. Armum. Heb. Chal. & 70. armum, & maxillas.

5. Nomini Domini. i. Domino.

7. Stabunt i. miniſtrabunt. Excepto eo. i. vltra id. No hinc, & ex cap. 14 & Nu. 18 apparere non datas decimas, niſi Leuitis in templo ſeruientibus. Aliis verò dabantur tertio quoque anno ſolùm.

10. Luſtret. i. expiet. Qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria. Heb. diuinator, aut præſtigiator, aut augur. Chal. diuinans, aut horas obſeruans, aut auguria.

13. Cum Domino. i. coram Domino.

15. Prophetam. ſ. Ioſue in typo, & Chriſtum in veritate. Sicut me. ſ. legiſlatorem.

22. Eum. i. eius prophetias.

CAP. XIX.

3. VIAM. ſ. ad illas.

4. Heri & nudiuſtertius. i. antea.

6. Proximus. i. cognatus.

11. Surgensque. i. inſurgens in illum.

13. Innoxium ſanguinem. i. innocentis occiſorem. Complut. legit noxium. At Heb. innoxium. 70. purgabis ſanguinem innoxium. Chal. auferes effundentem ſanguinem innocentem.

15 Stabit. i. admittetur. Stabit omne, pro, confirmabitur omne. Verbum. q. d. accuſatio.

21. Pro anima ſ. exiges. q. d. eo ſupplicio afficietur, quo accuſatus, ſi verum fuiſſet crimen, erat afficiendus.

CAP. XX.

5. DEDICAVIT. i. initiauit ſ. habitando.

6. Communem. i. prophanatam. ſ. vtendo fructibus, qui per quatuor annos primos erant intacti. 70. & non eſt lætatus ex ea. De qua veſci omnibus liceat. Id ab interprete additum explicationis gratia.

7. Accepit. ſ. in domum.

8. Reliqua. id verbum additum ab interprete.

9. Cuneos præparabit. i. aciem inſtruet.

14. Exercitus diuides Hebr. Chald. & 70. prædaberis tibi.

CAP. XXI.

5. BENEDICANT. ſ. populo. Quidquid mundum, vel immundum eſt. Heb. omnis plaga. 70. omnis lepra. Chal. omnis plaga lepræ.

8 Innocentem. i. hominis innocentis interfecti. q. d. ne imputes nobis homicidium.

9. Tu. ſ. ô popule.

13. Patrem & matrem. i. patris & matris abſentiam. Vxor tua ſ. ad fidem conuerſa.

14. Opprimere per potentiam. Heb. vti eius ſeruitio. ſ. ancillæ, vel (vt alij interpretantur) diſtrahendo eam ad lucrum. v. g. commutando, aut oppignerando. Humiliaſti. i. violaſti.

17. Liberorum. Heb. virtutis, ſeu fortitudinis. q. d. virtutis generatiuæ, ſeu fœcunditatis. ſic Gen. 49. vbi nos legimus principium doloris mei, Heb. principium roboris mei. Primogenita. i. ius primogenituræ.

19. Iudicij. Heb. & 70. loci illius. Chal. domus iudicij loci ſui.

20. Comeſſationibus, &c. Heb. & Chal. ſolùm habent, vorator, & potator. 70. pro, potator vertit inebriatur.

23. Permanebit. Heb. & 70. pernoctabit. Chal. permanebit. Maledictus. i. execrabilis. Aug. con. Adim. Maledicta mors, quam Chriſtus in ligno euacuauit. eſt enim à peccato. A Deo. odit enim Deus peccatum, & mortem. ideo ad eam ſuſcipiendam, & delendam miſit filium ſuum. Aug. 14. cont. Fauſt. No. quòd Chal. loco omnium horum, quia maledictus, &c. vertunt, quia pro eo, quod peccauit coram Domino ſuſpenſus eſt.

Pendet. No. quòd ſoli apud Iudæos ſuſpendebantur blaſphemi, & idololatræ. quod ſupplicij genus etiam apud Romanos fuit, & Aegyptios, & Perſas. Vide Eſth. 7. Gen. 40. Cicer. in Verrem orat. 7. Contaminabis. ſ. relinquendo noctu in patibulo.

CAP. XXII.

1. PROPINQVVS. i. prope. q. d. etiam ſi longè habitet. Chal. etſi non eſt prope. 70. ſi autem non appropinquet ad te.

8. Tecti. nam in Palæſtina tecta plana.

9. Altero ſemine. i. diuerſis ſeminibus. Sanctificentur. i. polluantur, vt vertit Chal. q. d. pereant, dum alia alia impediunt. Antiphraſis eſt, vt benedicere pro maledicere.

10. Et aſino. ſ. quia impares ſunt viribus. Clem. 2. Strom. non communicabis, inquit, ex æquo culturam verbi mundo, & immundo, fideli, & infideli.

11. Contextum. ſ. diſplicet Deo confuſio.

12. Funiculos in fimbriis. q. d. loco fimbriarum, vel fimbrias ex funiculis. Vide Num. 15. Heb. funiculos, ſeu fimbrias. Angulos. ſ. vbi veſtis ante, & retro ſciſſa eſt. Pallij. i. veſtis ſuperioris.

14. Nomen peſſimum. i. aliquid, vnde infametur.

17. Veſtimentum. ſ. ſindonem, vel induſium, quo vſa prima nocte, quoque exceptus ſanguis. Chald. ſindonem.

21. Malum. i. occaſionem peccati, ſeu malefacientem, vt vertit Chal. ſic & inf.

26. Latro. Heb. Chal. & 70. vir. Animam. i. vitam.

27. Clamauit. i. præſumendum eſt clamaſſe.

28. Res ad iudicium venerit. Heb. Chald. & 70. inuenti fuerint i. deprehenſi.

CAP. XXIII.

1. ECCLESIAM.i.congregationem.ſ.ducta vxore, inepti enim ad generandum.

2. Ad decimam. Heb. etiam in decima. q. d. nullus vnquam ex illis ducet Iſraelitidem, vel .q.d. non niſi poſt decimam generationem. quem ſenſum videtur ſecutus noſter Interpres.

3. Intrabunt.ſ. ducendo Iſraelitidem. fœminæ tamen poterant nubere, vt Ruth.

4. Meſopotamia Syriæ.ſic etiam 70. At Heb.de Pethor Syriæ fluuiorum.ſ.Meſopotamiæ. Chal.de Pethor Syriæ,quæ iuxta Euphratem.

11. Aqua.ſ.expiatoria ad id præparata.

15. Domino ſ.Gentili. Confugerit.ſ. vt fiat Proſelytus.Aug.q.35.in Deut.

17. Scortator.i.ſcortum maſculū.ſ. puer meritorius.

18. Proſtibuli. Heb. Chal. & 70. meretricis. Canis.ſ. venditi, vel permutati. eſt.n. animal palàm laſciuiens. Quidquid illud,&c.q.d.in quocunque voto.

20. Alieno.Apparet id Iudæis licuiſſe. ſ. ad punitionem Gentilium. quidam tamen negant fuiſſe licitum, ſed permiſſum ſolum.

24. Ingreſſus.ſ.ad vindemiandū mercede cōductus.

25. Intraneris.ſ. mercede conductus ad metendum.

CAP. XXIIII.

1. HABVERIT. 70. cohabitauerit. Chal. concubuerit. Scribet,&c. non dicit licere, ſed iubet, ne dimittatur ſinè libello quanquam fortè licebat.

4. Polluta.ſ. concubitu ſecundi viri. Hinc videtur non licuiſſe ſecundo nubere. Et abominabilis facta. Hebr. Chald. & 70. quia id abominatio eſt .ſ. illam recipere.

6. Animam appoſuit. i. vitam pro pignore dedit, vt eſt Heb.& apud 70. At Chal.quia cum ipſis fit eſca omni animæ.q.d.quia neceſſarię ſunt ad parandum cibum.

7. Solicitans.Heb. Chal.& 70. furatus.

8. Incurras.ſ.per peccatum,vt Maria ſoror Moſis. Facies.ſ. vbi incurreris. Figura hæc ſacramenti confeſſionis.

13. Ante ſolis occaſum.Heb. & Chald.ad ſolis occaſum.70.Circa ſolis occaſum. Iuſtitiam.q. d.iuſtus habeberis coram Domino in ea re.

16. Morietur.i.occidetur.ſ.iudicis ſententia.

CAP. XXV.

2. MODVS. ſ.lege definitus.

3. Abeat ſ.è vita, vel ex eo loco. quidam legunt,obeat. Heb. vileſcat. Chal. ignominiam patiatur.

5. Accipiet eam frater. Poterat accipere, etiā ſi aliam vxorem haberet.Iuſtin.q.132.

6. Appellabitur.q.d. habebitur prioris filius, eiuſque hæres erit.

7. Portam.ſ. vbi ius dicebatur.

9. Fiet.i.æquum eſt fieri.

11. Miſeritque. Heb.Chald.& 70. acceſſerit, & miſerit.

12. Abſcindes.ſ.ô Iudex.

14. Modius.Heb. Epha.

15. Iuſtum,& verum. Heb. perfectum,& iuſtum. Aequalis,& verus. Hebr.perfectus,& iuſtus.

18. Fame,& labore.Heb. & Chal. laſſitudine, & fatigatione.

19. Nomen eius. ſ. vt detur obliuioni, quaſi nunquam fuiſſet.Heb.& Chal. memoriam eius.

CAP. XXVI.

2. CARTALLO.i. caniſtro,ſeu ſporta.

5. Syrus.ſ.Laban. Perſequebatur Chal.quęſiuit perdere. Patrem.ſ.Iacob.

7. Humilitatem.i.afflictionem.

10. Dominus dedit. Heb. Chal. & 70. Tu Domine dediſti.

12. Compleueris decimam. i. ſatisfeceris debito ſoluendi decimas debitas Leuitis in templo, ſeu tabernaculo ſeruientibus. Vide ſup.cap.14. & Num.18. Decimarum.ſ.quæ dabantur Leuitis reliquis, & pauperibus tertio quoque anno. Tuas.i.vrbis tuæ.

13. Sanctificatum.Chal. decimas ſanctificatas.

14. Luctu. i. egeſtate. q. d. non defraudaui decimis eos,quibus debebantur,ob egeſtatem meam. Immunditia.q.d.ad vſum prophanum. Funebri.i. in exequiis.

15. Sanctuario. Heb. Chal. & 70. ſancto habitaculo. Et de.pro,id eſt de.

16. Hodie.i. hoc tempore. vel ſignificatur quotidie id cogitandum, renouandamque mētem ea cogitatione.

19. Nomen.ſ.celebre. Sanctus.i.dicatus.

CAP. XXVII.

2. LEVIGABIS.ſ.dealbando.Heb.linies.ſic & inſ.

3. Legis huius.ſ. Decalogi, vel omnium præceptorum quæ hoc libro ſcribuntur. Iurauit.Aug. Deum iurare eſt inconcuſſa veritate firmare.

4 Præcipio ſ.erigendos.

8. Planè,& lucidè.i.litteris claris,& legibilibus.

9. Hodie, &c. q. d. cogita te hodie factum Dei populum,& incipe nouam vitam.

12. Benedicendum.i.precandum bona; vel reſpondendum Amen, ad benedictiones. Domino. Heb. Chal & 70.populo. Ioſeph.i. Ephraim,& Manaſſe.

13. Maledicendum i. imprecandum mala, vel reſpondendum Amen, ad maledictiones.

14. Leuitæ. Hi erant ſecundùm quoſdam in medio Montium.

15. Maledictus. No. quòd benedictiones hic omittuntur, vel hæ maledictiones addebantur poſt benedictiones, & maledictiones, quæ hic tacentur, & fortè ſunt illæ,de quibus cap.ſeq. Abominationem Domini.q. d. quod Dominus maximè deteſtatur. Amen. i.ita ſit.

16. Non honorat.Hebr. vilipendit.

17. Terminos. i. limites agri.

20. Operimentum lectuli eius. Hebr. oram patris ſui.ſ.operimentum vxoris patris. Chal. & 70. operimentum patris ſui.

21. Omni.i. quouis.

25. Percutiat animam. i. vitam auferat. Sanguinis i.hominis.

26. Nec eos opere,&c.explicatio eſt præcedentis.

CAP.

Cap. XXVIII.

1. Benedictiones. i. bona. s. quæ sequuntur.
3. Benedictus. i. felix.
5. Reliquiæ. i. fructus, qui reponuntur, seu asseruantur Chal. panaria.
6. Ingrediens, & egrediens. i. in actionibus tuis.
9. Suscitabit. i. eriget. Heb. statuet. Chal. constituet.
10. Inuocatum sit. q. d. te Dei populum dici, & esse.
12. Fœnerabis. i. mutuum dabis. sic inf. Fœnus. i. mutuum.
13. In caput, &c. q. d. Faciet te primum, & non vltimum.
14. Ad dextram, nec ad sinistram. i. nec amore felicitatis, nec timore infelicitatis. Aug. q. 48. in Deut.
20. Famem, & esuriem. 70. egestatem, & esuriem. Alij maledictionem, & turbationem. Increpationem. Internecionem 70. consumptionem. Adinuentiones tuas pessimas. Heb. & Chal. malitiam operum tuorum.
21. Adiungat, pro, adiunget. sic in seq. vt patet ex Hebr.
22. Egestate. alij, timore, vel phthisi. Frigore. sic 70. sed deest. Heb. & Chal. No. quòd Heb. Chal. & 70. addunt etiam, gladio. Rubigine s. segetes consumente.
23. Aeneum. s. non dans pluuiam. Ferrea. s. non dans fructum.
24. Imbrem. i. pro imbre.
27. Partem corporis, &c. s. hæmorroidibus, vt est Heb & Chal.
28. Furore. Heb. Stupore. Chald. conturbatione. 70. exstasi.
29. Dirigas i. prosperes. Calumniam. 70. iniuriam. sic & inf.
31. Immoletur. i. occidatur.
32. Ad conspectum. i. aspiciendo an reuertantur.
35. Suris. i. tibiis. Heb. & Chal. coxis.
40. Defluent. i. in nihilum abibunt.
47. Abundantiam. q. d. cùm te Deus faceret abundare omnibus rebus.
50. Procacissimam. i. impudentissimam, inhumanissimam.
53. Vastitate. Heb. coarctatione. 70. afflictione.
54. Delicatus, & luxuriosus. Hebr. Chal. & 70. tener, & deliciosus, seu delicatus, vt inf. verum Interpres de fæmina. in sedebit, ne det, i. præ tenacitate non dabit.
56. Inuidebit super carnibus. i. negabit carnes.
57. [illegible] secundinarum. Chal. filiis paruulis. 70. infert [illegible] Et super. pro, id est, super. est enim explicatio [illegible] præcedentis. Tuas. i. vibis tuæ.
64. Summitat. i. extremit te.
65. Deficientes, s. præ expectatione.
66. [illegible] des. i. fides. q. d. [illegible] sperabis de vita. No. quòd hi [illegible] locum ad Christum crucifixum, cui Iudæi non crediderunt, referunt, Iræn., Athan. Tertul. Cypr. Aug. [illegible].
68. Classibus. s. post captiuitatem Romanam. Per viam. 70. & per viam. Dixit. Heb. Chald. & 70. dixi.

Cap. XXIX.

3. Tentationes. s. per i. la Pharaonis animus explorabatur,
4. Oculos, & aures, &c. i. intelligere, & obtemperare. id verò ob illorum culpam. Aug. in Deut. q. 50. Possint audire. Heb. Chal. & 70. audientes, seu ad audiendum.
5. Adduxit. sic etiam 70. At Heb & Chal. duxi.
6. Panem, &c. cuò consumpserant allatum [illegible] ex Aegypto. Aug. q. 51. in Deu. Ego sum. 70. ipse est. Dominus. s. qui curam vestri habeo.
9. Intelligatis vniuersa. pro, prudenter agatis in omnibus. Facitis. Heb. factori estis.
10. Coram Domino. i. coram arca fœderis Domini, vel coram Deo, qui vbique est. Vestri, & Tribus. 70. vestrarum Tribuum. quo etiã modò possunt verti Heb. Doctores. Heb. & Chal. Præfecti.
11. Exceptis. i. præter. q d. etiam cæsores lignorum.
12. Fœdere. q. d. vt fœdus ineas cum Domino.
13. Suscitet. i. erigat. Heb. & 70 statuat.
15. Absentibus. i. futuris s. posteris.
18. Fel. i. peccata grauia.
19. Benedicat sibi, i. sibi promittat prosperitatem. & ambulabo. pro, etiam si ambulauero. Prauitate. Heb. obstinatione. Chald. cogitatione. 70. errore. Assumat ebria sitientem. i. faciat animus quod optat, & sitim suam explens inebrietur. q. d. succedat siti ebrietas. i. cupiditati satietas. Heb. vt addat ebriam sitienti. i. satietatem cupiditati. Chald. vt addantur peccatis ignorantiæ peccata superbiæ. Quidam ita interpretantur, & pereat impius doctor cum discipulo.
20. Zelus. i. indignatio. Omnia maledicta. i. ex omnibus aliqua. omnia enim vni non possunt euenire. Aug. q. 52. in Deu.
23. In exemplum i. instar.
24. Immensa. Heb. Chal. & 70. magna.
26. Attributi. i. dedicati. Heb. qui nihil illis tribuerant. i. à quibus nulla acceperant beneficia. Chald. qui non possunt eis benefacere.
28. Maxima. Heb. & Chald. magna. 70. magna valde.
29. Abscondita. s. reseruantur puniendа. Nobis. q. d. ad nos pertinet punire peccata manifesta. vel. q. d. quæ apud Deum erant occulta, nobis manifestatur. Chal. quæ occulta sunt, sint coram Domino, quæ autem manifesta sunt, nobis & filiis, &c.

Cap. XXX.

4. Cardines cæli. i. extrema orbis. s. vbi cælum videtur terræ coniungi.
6. Circumcidet. i. purgabit.
8. Reuerteris, pro, si reuerteris, vel reuertere ergo.
9. Reuertetur. Chal. conuertetur. s. ab ira.
11. Mandatum. i. præcepta Decalogi. Te. i. captum tuum. Procul positum. q. d. ignotum, aut difficile cognitu, vt te proinde excuses.
12. Quis nostrum. Heb. & Chal. quis nobis, seu, pro nobis. sic & inf.
13. E nobis, pro, nobis.
14. In ore. s. sæpe à Leuitis docebatur, & inculcabatur. Corde. s. sæpe audiebant, adeoque cogitabant.
15. Vitam, & bonam, &c 70. vitam, & mortem, bonum & malum.
16. Vt diligas. Heb. Chald. & 70. præcipiens, vt diligas.

Cap.

CAP. XXXI.

2. EGREDI, & ingredi. i. fungi Ducis munere. 3. Eas. i. earum terram.

7. Robustus. i. forti animo. Diuides sorte. sic 70. at Heb. & Chal. facies illos hæreditare, seu possidere.

9. Scripsit itaque, pro, iam verò scripserat. Hebr. Chald. & 70. & scripsit. Legem hanc. s. Deuteronomium. Portabant. s. humeris, cum castra mouebantur.

10. Post 7. annos anno. pro, septimo anno, qui est.

14. Tabernaculo. i. atrio Tabernaculi. Præcipiam. i. dem præcepta aliqua.

19. Canticum. s. de quo inf. Inter filios. Chald. contra filios.

20. Detrahent. i. spernent. Heb. Chal. & 70. irritabunt me.

21. Respondebit pro testimonio. i. testificabitur contra illos. Facturus sit. Heb. Chal. & 70. faciat etiam.

22. Pollicitus sum. Heb. Chald. & 70. iuraui. sic etiam inf.

26. In latere. i. prope latus, sed extra. In testimonium. s. legebatur omnibus septimo quoque anno in festo tabernaculorum à summo sacerdote secundùm Iosephum. Vide lib. 4. Antiq. cap. 6.

27. Contentionem. Heb. rebellionem. Chal. contumaciam. Durissimam. i. impatientem iugi, seu imperij. Contentiosè egistis. Heb. & Chal. rebelles fuistis. 70. ad iram prouocantes, seu irritantes.

28 Doctores. Heb. & Chal. præfectos.

29. Citò. id additum ab interprete.

30. Carminis. Heb. Chal. & 70. cantici.

CAP. XXXII.

1. AVDITE s. vt testes sitis. Cæli. i. cæli incolæ. Terra. i. homines.

2. In pluuiam. i. more pluuiæ. q. d. corda auditorum irriget, & fœcundet. Heb. Stillabit, vt pluuia. 70. expectetur vt pluuia Chal. Suauis sit, vt pluuia. Ros. s. qui terram fœcundare solet.

3. Magnificentiam. i. gloriam.

4. Iudicia. i iustæ. Fidelis. i. verax in promissis.

5. Non filij. s. non se gerentes, vt filios decebat. In sordibus. s. se contaminantes. 70. vituperabiles. Chald. seruierunt idolis.

6. Possedit s. vt peculium. Fecit. s. corpus. Creauit. s. animam.

7. Dicent. s. Dei opera, & beneficia.

8. Separabat. s. in varias Regiones. Adam. i. hominis. Chald. hominum. Populorum. s. habitantium terram promissionis. Iuxta numerum, &c. q. d. quantum sufficeret Hebræis, tantum illis dedit habitandum. Filiorum Israel. 70. Angelorum Dei.

9. Funiculus. i. portio. funibus enim diuidebatur hæreditas.

11. Eum, pro eos. s. pullos. de Aquila enim loquitur. In humeris. Heb. super alas. Chal. in fortitudine pennarum.

12. Solus dux eius fuit. Chal. collocabit eos seorsum in seculo illo, quod ipse renouaturus est.

13. Excelsam. i. montosam, seu excellentem fertilitate soli, & amœnitate. Chal. fortem. Petra. i. saxosis locis. q. d. etiam rupes abundant melle, & oleo.

14. Filiorum Basan. i. pinguium, vt quos alit Basan Regio fertilissima.

15. Dilectus. forte, directus. Nam Heb. rectus. Chal. Israel. Salutari. 70. saluatore. Chal. Redemptore.

16. Prouocauerunt. s. ad indignationem. Abominationibus. i. idolis.

17. Deo. s. vero. q. d. iis, qui non sunt veri Dij. Venerunt. i. exorti sunt, vel reperti ad colendum.

18. Dereliquisti. sic etiam 70. At Heb. oblitus es.

20. Faciem. Chald. Maiestatem. Nouissima. q. d. quid eis tandem sim facturus. Chal. notum est coram me, quid erit in nouissimis eorum.

21. Prouocabo, &c. q. d. faciam, vt gentium felicitate conspecta, inuideant, vel indignentur.

22. Succensus est, pro, succendetur. Inferni. Hyperbole. q. d. omnia consumet. Nouissima i. inferiora. Heb. & Chald. vsque ad infernum inferiorem, vt planè hic videatur significari inferni ignis, quo damnati cruciantur.

23. Sagittas. Chal. plagas. Complebo. i. consumam q. d. omnes in eos mittam.

24. Morsu amarissimo. 70. morsu immedicabili. Chal. vexatione spirituum malignorum. Cum furore trahentium. Hebr. cum veneno serpentium terræ, seu in terra.

25. Vastabit. Heb. Chal. & 70. filiis orbabit. Intus. i. intra domum.

26. Vbi nam sunt. Heb. exterminabo eos. Chal. consummabo eos. i. perdam. 70. dispergam eos.

30. Mille i. multos. Decem millia i. multo plures.

31. Iudices. q. d. satis aduertunt Deum nostrum esse potentiorem suis diis.

32. Suburbanis. s. agris. Fellis. Heb. veneni. sic inf. proximè.

34. Condita. i. reposita. q. d. parata illis mala. Thesauris. i. occultis dispositionibus. Aug. con. Aduers. leg.

35. Tempora. s. perditionis eorum.

36. Iudicabit. i. puniet. s. impios. Miserebitur. 70. consolabitur. Chal. seruorũ suorũ vltionẽ vlciscetur. q. d. cùm ad iudicandũ steterit, tũ vlciscetur suorum hostes. Manus. i. potentia s. hostiũ vel impiorum. Clausi. i. arciũ, vel vrbiũ custodes, aut qui se in tuta loca incluserãt.

37. Eorum. s. hostium, vel impiorum Iudæorum.

39. Solus. s. verus Deus. Heb. & Chal. quod ego, ego sum. s. solus Deus.

40. Leuabo. s. iurans.

41. Arripuerit, &c. q. d. si cœpero facere iudicium.

42. De cruore. s. inebriabo. Captiuitate. i. captiuis. q. d. sumens de captiis hostibus pœnas, qui nudo capite abduci solent, & etiam radi. Chal. auferam coronas de capite hostium.

43. Laudate, &c. 70. Lætamini cæli cum ipso, & adorent eum omnes Angeli Dei, Lætamini gentes cum populo eius (quod citatur Rom. 15.) & roborentur in ipso omnes filij Dei. Eius. s. Dei.

49. Nebo. pars est mõtis Abarim. Cõtra. i. è regione.

52. E contrà. i. è regione.

CAP. XXXIII.

1. HOMO Dei, i. seruus Dei, vel Propheta. 2. De, pro, in. Venit. s. cùm legem dedit.

De, pro,

De, pro, in. Scit. est in finibus Idumæorum. Vide Num. 21. Nobis. Heb. eis. Phatan. Vide Num. 11.

Sanctorum. s. Angelorum, vt explicant 70. Millia. Heb. decem millia. i. plurimi. Ignea. i. cum igne data. vel quia præcipue caritatem docet.

3. Pedibu- supplices.

4. Hæreditatem. pro, velut hæreditatem ad posteros transituram.

5. Apud rectissimum. s. Deum. q. d. fuit Moses loco Dei, populi Princeps. Chal. in Israel. q. d. Israelis Rex. i. Princeps, & Dux.

6. Viuat Ruben, &c. Chald. viuat Ruben in vita æterna, & non moriatur morte secunda, & accipiant filij eius hæreditatem suam iuxta numerum eorum. Et fit, pro, & non sit. repetitur enim negatio præcedens more scripturæ. q. d. sit eius posteritas innumerabilis. 70. & Simeon sit multus in numero.

7. Vocem. i. deprecationem. Ad populum. i. simul cum populo. s. ad terram promissionis; vel ad populum reduc ipsum ex bello redeuntem, vt interpretatur Chal. Eo. s. Iuda, vel populo. Ent. Heb. Chal. & 70. eris. s. ô Deus.

8. Perfectio, &c. q. d. Tu Domine dedisti Aaroni vestem in qua Vrim, & Thummim. s. sacerdotalem dignitatem. est enim hic Hebr. pro perfectio & doctrina. Thummim, & Vrim. A viro s. Aarone acceptæ, te dante, quanquam illud, à, non est Heb. Chald. aut in 70. Iudicasti. Chal. probasti.

9. Qui dixit patri, &c. q. d. propter te reliquit omnes cognatos, vel pro nullo cognato peruertit iudicium.

10. Iudicia tua, &c. Heb. Chal. & 70. docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israelem, vt mirum sit vnde illud, ô, huc irrepserit, quanquam potest eodem sensu accipi, q. d. te ô Iacob docebunt iudicia, &c. In furore tuo. i. ad te placandum. loquitur de Mose, & Aaron, & prætérita pro futuris. Heb. in naribus tuis Chal. & 70. coram te. No. quòd omittitur Simeon, fortè quia cum Leui intelligitur, nam cum eo simul à Iacob benedictus. quanquam. 70. Simeonis etiam meminerunt. Vide sup.

12. Confidenter. i. securè, seu in pace. In eo i. apud Dominum, vel in Beniamin Dominus. i. in templo, quod in forte Beniamin. Quasi in thalamo. Heb. Chal. & 70 protegente se. s. Deo Inter humeros. i. in medio. s in medio tribus Beniamin templum ædificatum.

13. Terra. s. fœcundata. Pomis cæli. i. fructibus è cæli virtute prouenientibus. Abysso. i. Aquis.

14. Solis, & lunæ. Luna fructus humectat, sol coquit.

15. Aeternorum. i. à mundi, adeoque temporis vniuersi principio.

16. Nazaræi. i. separati. fuit enim solus in Aegypto diu Chal. dedicati. s. Deo. 70. glorificati.

17. Cornua illius. cornu pro robore. q. d. fortis vt Rhinoceros.

18. Exitu. s. in bellum. q. d. victor eris.

19. Populos. i. alias tribus. Vocabunt. s. alias tribus. q. d. inuitabunt, vt se comitentur. Montem. s. vbi templum. Iustitiæ. i. debitas secundùm legem. Inundationem maris. i. opes per mare aduectas. Heb. affluentiam maris. 70. diuitias maris. Arenarū. i. fodinarum. 70. habitantium prope mare.

20. In altitudinem. i. amplitudine. q. d. maximè. Brachium, & verticem. s. hostium. q. d. fortes, & principes.

21. Parte sua. s. terra sibi data. Doctor. s. Leuita, qui legem doceret. Leuitæ enim distriburi per omnes tribus. Chal. quod in hæreditate sua Moses scriba magnus, & princeps sepultus esset. Iustitias. i. præcepta. s. de comitando reliquas Tribus in terram promissam. quod si de Mose intelligatur, iustitias quidem. i. mandata Dei fecit. Iudicium. i. quod æquum erat.

22. Catulus, pro, vt catulus. Fluet largiter. i. fortiter progredietur. Heb. & 70. saltabit. Chal terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Basan. De Basan. i. vt solent leones ex Basan.

23. Mare. i. occidentem.

24. Sit placens, pro, erit placens. i. gratus. Tingat, pro, tinget. q. d. tanto abundabit oleo, vt possit eo pedes lauare.

25. Calceamentum. q. d calcabit terram, vbi metalla ferri, & æris. Senectus. s. felix. q. d. dum viues, felix eris, seu fortis.

26. Rectissimi. i. Israelis. s. populi Israelitici. Chald. Israel 70. dilecti. Ascensor. i. habitator, seu sedens.

27. Brachia. i. vires. Sempiterna. i. infatigabilia.

28. Solus. i. non admistus aliis gentibus. Oculus. i. fons. q. d. qui à Iacob vt fonte originem ducunt. 70. fons. Chald. iuxta benedictionem, qua benedixit eis Iacob. Caligabunt. q. d. copia roris, velut caligine obducentur.

29. In Domino. i. Domini virtute. Scutum. s. est Dominus. Negabunt te. s. detrectantes tuū imperium. Heb. & Chal. mentientur tibi.

CAP. XXXIIII.

1. PHASGA. i. qui dicitur Phasga. Contra. i. è regione.

5. Mortuus, &c. Hæc vsque ad finem cap. addita secundùm quosdam à Iosue, vel Esdra. Iubente Domino. Heb. iuxta verbum Domini.

6. Sepeliuit. s. Deus, vel Angelus. Contra Phogor. i. ea parte, qua respicit phanum Idoli Moabitarum.

7. Dentes moti sunt. Heb. fugit vigor. 70. corrupta sunt labia. Chal. mutatus est splendor vultus.

8. Fleuerunt, non lacrymis, sed pompa funeris. Hier. ep. 25.

10. Surrexit. i. natus est, seu inter homines extitit. Facie ad faciem. i. familiarissimè.

11. Quæ per. Heb. & 70. ad quæ.

IOSVE,

.s. de Iosue gestis.

Auctor libri incertus. quibusdam Iosue, aliis Samuel, vel Esdras.

CAPVT I.

4. DESERTO. s. quod est ad meridiem. Libano, est à Septentrione. Euphrate, partim est à Septẽtrione, partim ab Oriente. Hethæorum. per hos reliqui populi intelliguntur.

7. Quæ agis, pro, quæ agere debeas. q. d. prudenter dispones actiones tuas. Chal. vt prosperetis in omni loco, ad quem iueris.

8. Diriges. i. prosperabis.

11. Tertium. q. d. post paucos dies. Aug. in Ios. q. 2. Fuit, inquit, hæc dispositio quędam humana, postea Dei prouidẽtia mutata. videtur potius esse anticipatio. Nam id dictum post missos exploratores.

13. Omnem terram. Heb. Chal. & 70. terram hanc.

14. Ante. s. præcedentes eos.

15. Contra, pro, ad.

CAP. II.

1. MISIT itaque. pro, miserat autem. Sittim. locus est in campestribus Moab prope Iordanem. In abscondito. i. clam populo. Meretricis. Chal. cauponariæ. Quieuerunt. i. manserunt. Heb. & Chal. cubuerunt.

4. Tollensque. id prius fecerat quàm nuncij à Rege venissent.

5. Porta. s. vrbis.

6. Fecit, pro, fecerat. Solarium. i. tectum. s. planum erat, more Palæstinæ. Stipula. i. calamis, seu culmis.

9. Elanguerunt. Heb. liquefacti sunt. Chald. fracti sunt.

11. Elanguit. Heb. & Chal. liquefactum est.

12. Misericordiam. i. beneficium. Chal. bonitatem. Verum sic etiam. 70. At Hebr. & Chald. veritatis. i. verum.

14. In mortem. q. d. pereamus, nisi fecerimus. Veritatem. s. promissum implentes.

16. Reuertentes. Heb. Chal. & 70 persequentes, seu qui vos sunt persecuti, vt inf. vertit Interpres.

17. Innoxij. s. quia seruabimus.

19. Sanguis ipsius erit in caput eius. i. erit sibi ipsi causa mortis 70. reus sibi ipsi erit. Chal. culpa necis eius in caput ipsius. Alieni. s. à culpa. Heb. Chal & 70 innoxij. Redundabit. q. d. nos erimus rei homicidij. 70. nos rei erimus. Chal. culpa necis eius in caput nostrum.

20. Mundi. i. immunes. q. d. non tenebimur iuramento.

CAP. III.

1. DE nocte. Heb. & 70. manè. Chal. in aurora. Mouit s. die 7. Martij.

2. Præcones. Heb. & Chal. præfecti. 70. scribæ.

3. Clamare cœperunt. Heb. Chal. & 70. præceperũt populo, dicentes.

4. Inter vos, &c. Aug. q. 3. in Ios. Iam illos nubes deseruerat.

5. Sanctificamini. i. parate vos per sanctitatem, seu sanctè.

7. Dixitque, pro, dixerat verò.

12. Parate, &c. imperfecta sententia. cap. seq. perficienda.

13. Domini Dei. Heb. & Chal. Dñi dominatoris.

15. Tempore messis. Heb. omnibus diebus messis. Chal. omnibus diebus æstatis. 70. vt in diebus messis.

16. Vsque ad locum. Heb. quæ est ex latere. Chald. quæ iuxta. No. quòd noster indicat sic fuisse altas, vt ex vrbe Adã conspici possent. 70. verò, vsque ad Adã recessisse. Chal. autem. dilatatas fuisse vsque ad Adam vrbem. Quod nunc vocatur mortuum. Heb. Chal. & 70. mare salis. Contra Iordanem. Complut. contra Iericho. i. è regione Iericho. atque ita est Heb.

17. Accincti. q. d. parati, seu expediti.

CAP. IIII.

1. DIXIT, pro, dixerat verò. No. quòd hæc vsque ad vocauitque, per parenthesin legenda. Vocauitque, pro, tunc vocauit.

6. Signum. s. rei factæ hoc loco. Cras. i. futuro tempore. sic inf.

9. In medio. i. intra, sic inf.

10. Moses. s. vt populum instrueret.

13. Quadraginta. s. ex iis, qui proximè dicti sunt.

19. Mensis. s. Nisan, qui respondet nostro Martio, quamquam interdum etiam Aprili. Contra, pro, ad.

CAP. V.

2. LAPIDEOS. Chal. acutos. Secundò s. post factam in Aegypto. Aug. q. 6. in Ios. ait, secundo, respectu populi, in quo multi non circuncisi.

5. Colle præputiorum, sic dictus est locus postea ob hanc circuncisionem.

6. Vt ostenderet. Heb. Chald. & 70. & Complu. vt non ostenderet.

9. Opprobrium. s. præputium, vel opprobrium, quod dicebant, Deum eductos ex Aegypto non posse introducere in terram promissam. Galgala. i. ablatio. s. quia dictum, Abstuli, &c.

11. Altero. i. postridie Paschæ. s. postquam obtulissent primitias Domino. Polentas. i. grana tosta. Eiusdem anni. Heb. Chald. & 70. eadem die.

14. Loquitur. i. loqui vult.

15. Sanctus. s. ob meam præsentiam.

CAP. VI.

4. BVCCINAS. s. ex cornibus arietis. vt est Heb. & Chal.

5. Longior, atque concisior. Heb. & Chal. solum est, longior, seu protractior. verùm id, quando fit, subinde conciditur sonus, seu interrumpitur. Funditus. Heb. subtus se. s. absorpti à terra.

6. Iubilæorum. Heb. & Chal. arietinas. s. ex cornibus arietum factas. sic & inf. Quidam tamen corneas concedunt, arietinas fuisse negant, nec id Heb. verbum significare.

8. Clangerent. id postea factum.

9. Buccinis. s. sacerdotum.

12. De nocte. Heb. Chal. & 70. manè.

13. Personabat. s. via, vel campus, quotidie.

17. Anathema. q. d prorsus deleatur. Domino. i. ad honorem Domini, vel. q. d. consecretur Domino. Chald. ante Dominum.

20. Vociferante. s. postquam audita vox, præcipiens, de qua sup., & sonitus buccinarum, vt statim dicitur.

Corruerunt. s. absorpti in terram, secundùm Heb. & Chald.

24. Ferro, pro, ferreis.

25. Viuere. i. seruari.

26. Primogenito. s. mortuo. Nouissimo. s. mortuo. q. d. moriantur ei filij omnes antequam absoluat. Vide 3. Reg. 16.

CAP. VII.

1. ANATHEMATE. i. quod destruendum erat in Dei honorem, aut ei consecrandum.

2. Hai Hæc erat Amorræorum. altera autem fuit Ammonitarum.

5. Sebarim. i. confractiones. s. quia ibi confractus exercitus. Chal. & 70. vsque dum contererent, seu confringerent eos.

7. Heu. Heb. Ahah. Vtinam, &c. Chal. & 70. vtinam mansissemus, & habitassemus trans Iordanem.

9. Nomini tuo. q. d. consule famæ tuæ, Dicent enim gentes, te non seruare promissa, nec esse potentem.

11. Vasa. q. d. cum supellectili sua.

12. Eum, qui huius sceleris reus est, Heb. Chald. & 70. anathema. sic & inf.

13. Sanctifica. i. præpara. Anathema. i. aliquid de anathemate, seu qui violati anathematis reus est. Talem enim scriptura vocat anathema, vt patet sup. & inf., atque hinc sumptum videtur quod in vsu est Ecclesiæ, vt excommunicatus Anathema dicatur, q. excisus, seu dignus excindi.

16. Applicuit. i. accedere fecit ante arcam fœderis.

19. Gloriam. s. confitendo, vel q. d. ad gloriam Dei dic veritatem.

20. Domino i. contra Dominum. sic Psal. 50. Tibi soli peccaui.

21. Coccineum. Heb. & Chald. Babylonicum. 70. varium. Regulam. i. laminam, seu virgulam. Hebr. Chal. & 70. linguam. Contra medium. i. in medio.

23. Dominum. i. arcam Domini.

24. Achor. i. turbationis. s. de qua statim.

25. Consumpta. s. post lapidationem. Hier. i. contra Pelag. ait, cum eo combusta etiam pecora, & liberos, & quidem Heb. id indicant. s. omnia lapidata, & cõsumpta.

CAP. VIII.

5. ANTE fecimus. Heb. Chal. & 70. Ante, seu, priùs, vbi potest intelligi, fecimus, vel fecerunt.

12. Quinque, &c. s. præter illos, de quibus sup. erant enim duplices insidiæ, vel ex illis 30. millibus isti soli erant positi in insidiis. Bethauen. sic etiã 70. At Heb. & Chald. Bethel. est quidẽ postea dicta Bethauen. i. domus iniquitatis seu idoli, ob vitulos ibi positos à Ieroboam.

13. Nouissimi multitudinis. Heb. & Chal. insidiæ. Occidentalem. s. vbi erant illa quinque millia, quæ se coniunxerant exercitui, ne putarentur superesse aliæ insidiæ, vel reliquum exercitum vocat partem illam ex triginta millibus, quæ non erat in insidiis. s. 25. millia.

18. Leua. s. vt signum detur insidiis. Clypeum. sic & 70. at Heb. & Chal. hastam, & sic inf.

22. Contra suos. i. versus suos, seu obuiam suis.

32. Deuteronomium. s. decalogum, qui habetur in Deuteronomio. Heb. duplicationem, seu. duplicatum q. d. exemplũ. Vide Deut. 17. Digesserat. Heb. scripserat.

34. Legit. i. curauit legenda, per sacerdotes.

35. Intactum. i non lectũ, vt apparet ex Heb. Chal. & 70. Morabantur. s. ad fidem conuersi.

CAP. IX.

1. TRANS Iordanem. s. respectu terræ Moab. In maritimis. id nõ est Heb. Chal. nec apud 70.

5. Pittaciis. i. frustis corij. In frusta comminuti. Heb. punctati. i. mucidi seu corrosi. 70. comesti. sic inf.

6. Ad eos. Heb. Hiuæo. s. erant Gabaonitæ Hiuæi in sorte Beniamin.

9. In nomine. i. ob famam.

14. De cibariis. s. comedentes in signum fœderis. Os. i. sententiam.

16. Futuri essent. Heb. Chal. & 70. habitarent.

18. In nomine Domini Dei. Heb. per Dominum Deum. sic & inf.

23. Sub maledictione. Heb. Chal. & 70. maledicti .i. execrati.

26. Vt dixerat. Heb. Chal. & 70. sic. i. id quod sequitur.

CAP. X.

4. QVARE, pro, quòd, seu quia.

8. Tradidi, pro, tradam.

10. A facie. i. coram.

12. Locutus. s. orando, ne sol moueretur, &c. Sol. id quo dici hora dictum, incertum. Contra. i. è regione. q. d. expecta in Gabaon.

13. Libro Iustorum. Quis hic liber fuerit, incertum. Medio cæli, pro, cælo ipso.

14. Tam longa. Iusti. in Tripho. ait fuisse 36. horarum. Chal. r. Cant. ait, stetisse solem 36. horis. s. durasse illum diem 36. horis. sic enim intelligo. Obediente voci. Heb. Chal. & 70. audiente, seu exaudiente vocem.

15. Reuersusque. postea id factum. vide finem cap.

20. In Israel, pro, ab Israel.

37. Cuncta. s. Habitatores.

40. Asedoth.i. decliuia. Ita quidam, at videtur nomen Regionis proprium.

42. Impetu.i.bello s.continuato.

CAP. XI.

2. CENEROTH.i. maris Genesareth.

6. Vulnerandos. 70. vulneratos Chal. occisos. Subneruabis. s. nolebat eum equis vti in bello, sed Deo fidere. ideoque illis neruos incidere.

8. Aquas Masrephot. Chal. salinas aquarum. Alij, combustiones aquarum. sic inf.

13. Vnam. s. ex sitis in collibus.

15. Verbum. verbum pro re, more Heb.

16. Occidentalem plagam. sic etiam 70. Alij, loca campestria. Israel.i.earum Tribuum, quæ postea dictæ Israel. s. in diuisione Regni.

19. Ciuitas. s. ex iis, quas oppugnauit, vel in Regionibus, quarũ meminit Aug. in Ios. q. 17. Se nõ traderet. Heb. & Chal. pacẽ faceret. 70. quã non traderet. s. Deus.

20. Mererentur. Heb. Chal. & 70. obtinerent.

21. Enacim.i. Gigantes. Montanis.i.locis.

CAP. XII.

1. TRANS. s. respectu castrorum Iosue. Omnem Orientalem, &c loco horum omnium solum est Heb. omnem planitiem Orientalem.

2. Mediæ partis. s. dominus erat.

3. Ceneroth.i. Genesareth.

4. Terminus. s. fuit sub ditione Israel. Astaroth. Hic dicitur Iob habitasse.

22. Carmeli.i. quæ iuxta Carmelum.

23. Gentiũ. Heb. Goim. Fortè est nomen proprium. Galgal.i. in Galgal, vel iuxta Galgal.

CAP. XIII.

1. LATISSIMA. Heb. Chal. & 70. multa valde. Quæ necdum sorte diuisa est. Heb. Chald. & 70. possidenda.

2. Galilæa. Heb. Chal. & 70. terminus. s. confinia, seu limites, q. d. Regio, seu Prouincia.

3. Turbido. s. riuulo, qui influit in mare Pelusiacum ad Rhinocoluram. Irrigat. Heb. est contra, seu, è regione. quidam tamen Nilum intelligunt. At est Nili riuus secundùm Hier. Amos 6. Contra.i. ad.

5. Eiusque confinia Heb. Chal. & 70. & terra Gibli, seu Giblæorum. Emath. Antiochiam quidã putãt.

8. Domini, pro, mei.

12. Raphaim.i. Gigantum.

14. Illi. s. Mosi, seu tribui Leui. sic inf.

15. Iuxta cognationes. q. d. singulis pro rata parte.

25. Filiorũ Ammõ. s. olim, sed captam à Rege Schõ.

27. Reliquam, pro, & reliquam. Cenereth.i. Genesareth. Lacus est longitudine (secundùm Ioseph. lib. 3. bell. Iud. cap. 18.) cẽtum stadiorum. latitudine verò 40.

31. Filiis.i. nepotibus.

CAP. XIIII.

2. IN manu Moysi. i. per Mosen.

6. Cenezæus.i. filius Cenez. Vide inf. cap. 15.

10. Quadraginta & quinque. Hinc quidam colligunt 7. annis diuisam terram à Iosue. quod Caleb quadragesimo missus sit cum exploratoribus, deinde annis 38. vagati sint in deserto. secundo enim anno ab egressu ex Aegypto missus est.

12. Enacim.i. Gigantes.

13. Benedixit. i. laudauit, vel bene est precatus. Hebron. s. agrum, & subiecta ei castella. Nam Hebron fuit Leuitarum. Vide inf. cap. 21.

15. Adam maximus, &c. q. d. ille Arbee fuit maximus.i. clarissimus inter Gigantes, ibique sepultus, vnde vrbi nomen, quamquam nec Heb. nec Chald. nec apud 70. sunt illa verba (ibi situs est) Chal. homo magnus in fortibus, ipse. s. Arbe. Heb. Homo magnus inter Gigantes ipse. 70. Metropolis ciuitatum Enacim, ipsa.

CAP. XV.

1. SIN, per צ est.

2. Summitate.i. extremitate. Lingua. i. Promontorio, vel longiori excursu maris instar linguæ, vel littore. Chal. littore.

3. Egreditur.i. excurrit. Scorpionis. s. scorpioni similem. Sina.i. vrbem Sin vnde nomen deserto.

4. Torrentem. s. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

5. Vsque ad extrema.i. in extremis. Lingua. Chal. littore maris. s. salsi.

6. Bethagla. Hæc Gen. 50. dicitur Area Atad. distat ab Iericho 3. milliaribus, sita inter ipsam, & mare salsum, seu mortuum.

7. Rogel.i. fullonis.

8. Ierusalem. est in Tribu Beniamin.

13. Enac.i. Gigantum. q. d. celeberrimi inter Gigantes. Chal. illorum fortium. fortè Enac nomen filij, vnde postea Gigantes dicti Enacim, vide inf.

14. Deleuit. s. post mortem Iosue. Vide Iud. 1.

15. Ciuitas litterarum. q. d. Academia. Fortè ibi studia litterarum.

17. Cenez. Apparet patrem Caleb fuisse binominem, vel Aui id nomen, & filius pro nepote positum. Frater. Alij, fratris.

18. Pergerent. s. deducebatur in domum sponsi. Agrum. s. fertilem. Vt sedebat in. Chald. demittens se ex. fortè, vt se ad patris pedes supplex iactaret. 70. tamen, vt noster.

19. Benedictionem. i. munus. Irriguam Hebr. fontes, seu, volutiones. 70. fontem. Chal. irrigationes. Superiùs, & inferiùs, q. d. ex parte agri superiori, & inferiori.

62. Salis. s. erat iuxta mare salsum.

63. Iebusæum, pro Iebusæos. ita dictos à Iebus Philistæo.

CAP. XVI.

1. ET aquas. s. qua parte irrigatur aquis. Luzam. Chal. & 70. in Luzam. s. valde est prope, vt vnum interdum reputentur. vel est appositio pro. s. Luzan. Vide inf. cap. 18.

3. Magno. additum id ab Interprete, explicationis causà.

8. Salsissimum. & id similiter additum. Quidam mare Mediterraneum intelligunt.

CAP.

CAP. XVII.

1. MACHIR primogenito, pro, poſteris Machir primogeniti. Galaad i. Galaaditarum.

2. Reliquis q.d. dimidiæ tribui.

4. Fratrum.i.cognatorum.

5. Funiculi i.portiones.

9. Vallis.pro, ad vallem, ſeu torrentem. 70. ad vallem. Chal. ad fluuium.

10. Mare.ſ.magnum.

11. Bethſan. Hæc poſtea dicta Scythopolis, quòd à Scythis habitata, eſt prope mare Galilææ. Et tertia pars vrbis Nophet. Heb. & Chal. tres regiones, ſeu climata. ſ. ipſius Dor. 70. & tertia pars Nophet, & vici eius.

13. Tributarios. ſ. contra præceptum Dñi. ſed iam Dux illorũ nõ erat Ioſue pię ſenectute. Aug.q.20. in Ioſ.

16. Non poterimus, &c. Chal. & 70. Non ſufficit nobis Mons, planitiem autem impediunt currus ferrei, &c. Ferreis.i.falcatis.ſ.falcibus inſtructis.

CAP. XVIII.

1. SILO. eſt ad Septentrionem Bethel. Quidam putant eſſe Galgala. Teſtimonij.ſ.vbi Dei teſtimonia.i.præcepta.

7. Sacerdotium Domini. i. quæ dantur pro miniſterio, quo ſeruiunt Domino.

13. Meridiem.ſ.reſpectu Luzæ, quæ ad Septentrionem reſpectu Beniaminicæ ſortis. Eſt Bethel. ſup. cap. 16 diſtinguuntur.

14. Mare. ſ. ſalſum, ſeu mortuum. Aphricum.i. partem meridionalem.

15. Ex parte.i.extremitate, vt eſt Heb. Chald. vertit à finibus.

19. Linguam. Chal. litus. 70. collem. ſ. promontorium. Vide ſup.cap.15. Ab Aquilone.q.d.linguam reſpicientem Aquilonem. Auſtralem plagam. ſ. Iordanis, ad eam enim partem influit in mare.

20. Qui.ſ. Iordanis.

22. Bethel, altera quæ & Luza, de qua ſup. eſt in Tribu Ephraim. Vide Iud. 1.

28. Ieruſalem. dicitur pars quædam eius eſſe in Tribu Iuda. Cariath De hac dicitur fuiſſe Zacharias Propheta occiſus inter templum, & altare. de quo Matt. 23.

CAP. XIX.

9. MAIOR erat.ſ.quàm vt eum funiculum ſolus Iudas poſſidere deberet.

12. Finem i.limites.

13. Gethepher. ciuitas Ionæ prophetæ.

15. Bethleem. Altera eſt in tribu Iuda.

22. Thabor. non longè eſt à Nazareth.

35. Cenereth. ab hac dictum mare Geneſareth.

47. Et ipſo fine concluditur. Heb. & Chal. & exiit terminus filiorum Dan ab eis. q.d. defuit eis poſſeſſio, ſeu habitatio.

47. Leſen. Hæc poſtea Cæſarea Philippi dicta, ſita ad radices Libani.

49. Sui.i.ipſorum.q.d.inter ipſos.

51. Sacerdos. ſ. ſummus. Partitique ſunt, Hebr. & Chal. finem fecerunt diuidendi.

CAP. XX.

1. MANVM Moſi. 70. Moſen.

3. Animam. i. hominem, ſeu aliquem viuentem. Neſcius.i.per errorem. & ſic inf.

5. Ante biduum, triduúmve. Heb. ab heri, & nudiuſtertius.i.antea.

7. Decreueruntque. Chal. conſtitueruntque. Heb. & ſanctificauerunt.i. parauerunt, ſeu dedicauerunt. 70. & diſtinxerunt, quo verbo vti ſolent pro conſtituere. ſic illud, & diſtinxit in labiis ſuis. & illud, quæ diſtinxerunt labia mea.

CAP. XXI.

1. COGNATIONVM.i. familiarum. Per ſingulas.i. in ſingulis.

5. Reliquis.ſ.qui non erant de familia Aaron.

11. Patris Enac. Vide ſup.cap.15.

18. Anatoth. patria Ieremiæ. 3. milliaribus ab Ieruſalem.

25. Geth Remmon. duplex erat. ſic multæ ciuitates eodem nomine in Terra ſancta.

26. Inferioris gradus. ſ. non erant ſacerdotes. Heb. Chal. & 70. reliquis. ſic & inf.

43. Omnem. at non ſecundùm omnem partem, vel dedit poſtea. Aug.q.21. in Ioſ. ait datam omnem partim in poſſeſſionem, partim in exercitationem. ſ.belli.

44. Nullusque. pro ferè nullus, vel nullus duce Ioſue ſecundùm Aug.q.22.

45. Rebus.i. reipſa.

CAP. XXII.

6. BENEDIXIT. i. bene eſt precatus.

8. In multa ſubſtantia, atque diuitiis. Hebr. Chal. & 70. cum multis opibus, & iumentis, ſeu pecoribus multis.

10. Tumulos.i.fines, ſeu oras. ſ. vbi ſolent eſſe tumuli congeſtæ arenæ Heb. limites, ſeu confinia. In terram, pro in terra. Apparet ex parte Iericho factum altare. Infinitæ. Heb. Chal. & 70. maximæ.

11. Contra filios. Chald. ad latus filiorum. Heb. in tranſitu filiorum. ſ. vbi Iordanem tranſierant venientes ex Aegypto.

16. Sacrilegum additum id ab Interprete.

17. In Beelphegor.i. colendo Idolum Moabitarum.

18. Hodie.i. nunc, ſeu hoc tempore. Cras.i. in poſterum.

20. Vnus homo. q. d. ſolus peccauerat. Atque vtinam, &c. Heb. Chal. & 70. & non periit ſolus, &c.

22. Fortiſſimus Deus Dominus. Heb. bis ponitur id, & in Complut. 70. Deus Deus Dominus. idque bis. Chal. Deus Deorum Dominus.

24. Tractatu. Heb. ſolicitudine, ſeu timore.

27. Non eſt vobis pars, &c. q.d. nihil vobis cum Domino. ſ. non eſt Deus veſter.

31. Liberaſtis, &c. q.d. feciſtis ne peccarent ſuſcepto contra vos bello.

33. Laudauerunt. Heb. benedixerunt.

34. Vocaueruntque, &c. No, quòd nomen impoſitum, fuit teſtimonium. ratio verò fuit, quæ hic additur. ſ. teſtimonium noſtrum, &c.

CAP. XXIII.

1. DVCES Hebr. Chal. & 70. iudices, vt etiam ca. seq. Magistros. Heb. præfectos. Chal. exactores 70. Scribas. i. Doctores. sic etiam inf. cap. seq. Progressioris, pro, prouectioris.

4. Diuisit. Heb. & Chal. diuisi.

7. Futuræ sunt, pro, adhuc sunt. Vide inf. Heb. Chal. & 70. relictæ sunt.

13. In foueam, &c pro, velut in foueam, &c.

14. Terræ, pro, hominum, quibus, s. statutum mori. Toto animo. i. omnino, seu certissimè.

CAP. XXIIII.

1. SICHEM. quò. s. fuerat iam Area ad tempus translata, dicta hæc postea Neapolis. distat à Samaria. 3 milliaribus. Ab Iericho verò 23. In conspectu Dei. i. ante Arcam.

2. Fluuium. s. Euphratem.

3. Mesopotamiæ finibus. Heb. Chal. & 70. trans fluuium, s. Euphratem.

11. Pugnaueruntque. s. post casum Murorum. Aug. q. 26. in Ios. ait, Pugnare, fuisse claudere portas contra hostem. Amorrhæus, pro, Itemque Amorrhæus. Quidam tamen putant, ex omnibus his populis fuisse aliquos in Iericho, cum oppugnaretur.

12. Crabrones. s. muscas venenatas. Aug. q. 27. ait, Multa facta, quæ non sunt scripta. vel esse locutionem metaphoricam.

14. Perfecto corde, atque verissimo. Heb. in perfectione, & veritate. Chal. in simplicitate, & veritate. 70. in rectitudine, & iustitia. In Mesopotamia. Heb. Chal. & 70. trans fluuium. sic & inf.

19. Non poteritis. s. simul cum idolis. Aemulator. i. zelotes. s. qui non patitur socium in amore, & cultu sui.

20. Couertet se. s. à benefaciēdo vobis, vel. q. d. rursum. id enim significat phrasis Heb. vt alibi notauimus.

23. Deos. i. Idola capta in bello.

26. Scripsit. s. addens. Volumine. s. quod erat in atca. Sanctuario. i. loco, quo erat arca.

27. Audierit. Aug. q. 30. Non lapis audit. sed Christus significatur. Negare. s. initum fœdus.

29. Et post hæc, &c. Hæc ad finem vsque capitis creduntur ab Esdra addita.

32. Ouibus. Quidam putant fuisse in nummis ouis imaginem impressam. Heb. Chal. & 70. agnis. Vide Genes. 33.

33. Gabaath Phinees. totum est nomen vrbis. Filij. genitiuus est.

IVDICES,

.i. de Iudicum gestis.

Auctor Samuel secundùm Hebræos.

CAPVT I.

1. IVDAS. i. tribus Iuda.

3. Sortem meam. i. partem, quę mihi sorte obtigit. s. ab hostibus recuperandam.

5. Adoni Bezech. i. Dominū Bezech.

6. Summitatibus. sic etiam 70. Alij, pollicibus.

7. Reges. regulos intellige.

8. Oppugnantes. id factum narratur Ios. 15. Fortè per anticipationem.

12. Dixitque, &c. Id factum post mortem Iosue, etsi supra per prolepsim narratur. Aug. q. 3. in Iud.

13. Frater Caleb minor. Alij, fratris Caleb minoris. sic etiam inf. cap. 3. vbi 70. apertè dicunt Cenez fuisse fratrem Caleb, non ipsum Othonielem.

14. Sedens in asino. Sic etiam 70. At Heb. & Chal. delapsa, seu se demittens ex asino. s. vt se ad patris pedes supplex abijceret. Vide Ios. 15.

15. Benedictionem. i. munus, seu donum.

16. Filij. i. nepotes. Cinæi. i. Iethro. Cognati. Heb. Chal. & 70. soceri. Palmarum. s. Iericho, vbi habitauerant.

19. Vallis, pro, vallium. i. campestrium.

20. Filios Enac. i. Gigantes. Vide Ios. 15.

21. Iebusæum. pertinebat ad Tribum Iuda, & Beniamin. Aug. q. 7. Deleuerunt. s. Arx mansit vsque ad Dauid.

22. Bethel. altera est in tribu Beniamin. Vide Ios. 18.

23. Obsiderent. sic etiam 70. At Heb. & Chal. explorarent.

28. Confortatus est. i. præualuit.

35. Habitauitque s. Amorrhæus. Aggrauata est. i. præualuit. Tributarius. s. Amorrhæus.

36. Petra. vrbs est Arabiæ. Heb. Chal. & 70. à Petra.

CAP. II.

1. ANGELVS. i. nuncius. fortè Propheta aliquis, aut spiritus Angelicus. Eduxi. loquitur in persona Domini, quem repræsentat.

3. In ruinam. i. ruinæ occasio. 70. scandalum.

6. Dimisit, pro, dimiserat verò s. multo ante. Noscripturam non seruare ordinem. Nam cap. 1. dixerat Iosue mortuum.

10. Non nouerant. ignorare dicuntur Dominum qui ei non obediunt.

11. Baalim. i. idolis.

13. Astaroth. i. simulacra effigie ouium, secundùm quosdam.

14. Vendiderunt. Heb. & 70. vendidit. Chal. tradidit. more vendentium dedit.

22. Experiar. Heb. Chald. & 70. tentem. i. faciam periculum. sic cap. seq.

23. Dimisit ergo, &c. q. d. Dominus qui futura prævidebat, noluit statim delere illas nationes, &c.

CAP. III.

1. ERVDIRET in eis. Heb. Chald. & 70. tentaret per eas. Bella. s. superiora.

2. Eorum. Heb. Chal. & 70. Israel.

3. Satrapas. i. præfectos seu principes. Vox est Persica.

7. Astaroth Heb Aseroth i. lucis. 70. lucis.

8. Tradidit Heb. vendidit. Vide sup. cap. 2.

13. Palmarum. s. Iericho.

15. Filij Iemini. i. de tribu Beniamin. Chald. Filij tribus Beniamin. Vtraque manu. sic etiam 70. At Heb. & Chal. dicunt illum vsum sola sinistra.

16. Palmæ manus. 70. palmi Heb & Chal. cubiti. s. tantus erat gladius. Nam de capulo nulla mentio, Chal. Hebr. aut in 70.

19. Galgalis. s. vbi socios dimiserat. Idola. Chal. & 70. sculptilia Alij, lapicidinæ. Silentium. q. d. rex iussit ipsum tacere, donec recederent qui aderant.

20. Aestiuo. s. causa refrigerationis.

22. Per secreta naturæ. id non est Hebr. Chald. aut in 70.

28. Transire. s. erant tunc Moabitæ in Iericho. vbi etiam videtur occisus Eglom.

29. Robustos. Hebr. pingues. Chal. terribiles. 70. bellatores.

31. Vomere. Heb. & Chal. stimulo boum.

CAP. IIII.

1. REGNAVIT. videtur recuperasse regnum maiorum amissum tempore Iosue.

4 Prophetis. i. docta in lege. vel quæ habebat spiritum interdum prophetandi. Lapidoth. Hunc quidam putant Barac.

5. Vocabatur. s. postea vocata est Palma Deboræ. Heb. Habitabat sub palma Deboræ. In omne iudicium. i. ad dirimendas lites.

7. Ego. verba sunt Dñi. Cison. oritur ex Thabor.

11. Cinæo. Dicebantur hi Cinæi à Cinæo socero Mosis, vide sup. cap. 1. Filijs. i. nepotibus. Hobab. s. Iethro, qui sic etiam vocabatur. Cognati. Hebr. & Chal. soceri.

15. Perterruitque. Heb & contriuit. Chal. & fregit.

21. Clauum tabernaculi. q. d. vnum ex clauis seu paxillis quibus tabernaculũ figebatur. Qui soporẽ morti sociens defecit. Heb. qui sopore erat oppressus & lassus. 70. & ipse cecidit palpitans inter pedes eius, & expirauit.

24. Opprimebant, forte pro, oppresserant.

CAP. V.

4. DISTILLAVERVNT. s. præ timore sudantes. q. d. totus orbis tremebat.

5. Fluxerunt, repetitio. videtur autem per montes, & cælos Principes intelligere.

6. Iahel, de qua sup. cap. 4. & inf. Quieuerunt, &c. q. d. qui iter faciebat, non audebat præ timore ire via Regia.

7. Cessauerunt. Chal. desolatæ sunt. 70. defecerunt, Fortes. Heb. Pagi. Chal. vrbes. 70. habitantes.

8. Noua bella, &c. q. d. inusitata & mirabilia. Heb. cum elegit (s. Israel) deos nouos, tunc bellum in portis. s. habuit. Si apparuerunt. q. d. nemo audebat arma sumere.

10. Nitentes. Hebr. candidas. Supra in iudicio. Chal. super iudicium. 70. in iudicio. q. d. qui præestis iudiciis. vel qui equitatis commodè. Ambulatis. i. iter facitis.

11. Ad portas, q. d. ad egrediendum ex vrbibus intrepidè. In fortibus. i. in exercitu fortium Israelitarum.

14. In Amalech. i. Amalechitas. Ex Beniamin. s. fuit etiam victoria.

15. Ruben. s. dum vult ipse etiam opem ferre, orta est discordia.

16. Terminos. s. inde hostium, hinc Israelitarum. Alij, caulas. Sibilos. q. d. vt inter pecora maneas, nec adiuues fratres tuos in bello?

20. Stellæ. pro, cæleste auxilium, seu Angeli.

21. Cadumim. q. d. antiquissimus. Quidam tamen putant nomen esse proprium alterius torrentis.

23. Angelus. s. loquens per me.

25. Principum. q. d. pulchra. Butyrum, pro, lac.

31. Pereant. s. vt Sisara. Splendet. s. & subinde fit lucidior.

CAP. VI.

4. APVD eos. Heb. & 70. contra eos. Sicut erant in herbis. Heb. & Chal. fructus terræ. Ad vitam pertinens. q. d. victum. Prophetam. i. Phineam filium Eleazari secundum Hebræos.

11. Torculari. i. loco vbi erat torcular.

14. Dominus. i. Angelus Domini. Scito. q. d. ne dubita, vel tunc scies, te à Deo mitti. Heb. sensus est, ego te mitto.

15. Familia mea. Heb. millenarium meum, seu chilias mea. sic. s. vocant familiam ob multitudinẽ. Id quod Not. ad illud Mich. 5. In millibus Iuda.

16. Quasi vnum. i. ac si vnus esset solus, vel omnes ad vnum.

17. Sis. s. Dei Angelus, vel Propheta.

18. Tibi. Heb. Chal. & 70. coram te. Aug. notat, non dixisse tibi. Vide q. 36. in Iud. vbi etiam notat obtulisse sacrificium extra Tabernaculũ de consilio Angeli, quem Prophetam putabat. A. vide sup.

19. Modio. Heb. Epha. Et obtulit ei. Heb. & Chal. ad eum, & obtulit.

21. Euanuit. Heb abiit, seu, discessit

22. Heu mi. q. d. actum est de me. Heb. ah, ah. quod alias vertit, a, a, a.

23. Dominus. i. Angelus Domini. s. discedens.

24 Pax. s. est. q. d. est auctor pacis, seu salutis. Alij vertunt, Dominus pacis. Cumque adhuc, &c. Heb. & Chal. adhuc est illud altare in Ephra, &c.

25. Taurum patris. s. erat paratus ad sacrificium idolorum. Iubet ergo Deus ex eo loco tolli.

31. Qui aduersarius, &c. verba sunt illorum. Heb. & Chal.

Chal. qui litigauerit pro eo, s. Baal. q. d. eius causa, seu contra eum, vel in eius defensionem, vt sint verba Ioas.

32. Ierobaal. i. impugnans Baal, seu litigans cum Baal. No. quòd in hoc versu nulla est mentio Gedeonis, aut Ioas. Heb. Chal. aut in 70.

34. Aliezer. s. cognatos suos.

38. De nocte. Heb. & 70. manè, seu diluculo. Concham. Chal lagenam. Alij, phialam.

CAP. VII.

1. DE nocte. Heb. & 70. manè. Excelsi. Heb. Moreh, videtur esse nomen proprium.

5. Manu, & lingua. Heb. Chal. & in 70. solum est, lingua, sed manus etiam intelligitur, vt patet ex seq. & quidem Aug. legit apud 70 etiam, manu.

9. Nocte. s. sequente illum diem.

10. Puer. i. famulus.

11. Vigiliæ. Heb. & Chal. vltimi.

13. Tabernaculum. s. ducis.

15. Adorauit. s. Deum, gratias agens.

16. Lampades. s. ardentes tædas.

18. Domino, & Gedeoni. s. victoria Alij, Domini, & Gedeonis. s. gladius est, vt inf. Chald. vtrobique gladius Domini, & victoria Gedeonis.

19. Trecenti. Heb. Chal & 70. centum. Noctis mediæ. Heb. Chal. & 70. mediis.

20. Gladius s. vincet.

23. Crepidinem i. limitem Chal. latus. Conclamantes Heb acciti, seu congregati. Chal. congregati. sic inf. in verbo clamauitque. s. congregatusque.

25. Viros. Heb. Chal. & 70. Principes.

CAP. VIII.

1. FACERE voluisti. Heb. Chal. & 70. fecisti.

2. Quid enim, &c. Heb. Chal. & 70. quid feci nunc, sicut vos. Abiezer. q. d. familiæ meæ. Chal. Meliores debiles Ephrain. quàm fortes Abiezer.

11. Eorum qui, &c. Chal. Arabum.

13. Solis ortum. s. vna nocte bellum totum confecerat. Alij, versus occasum. Chal. solis introitum.

16. Contriuit. s. nudos.

18. Vnus, pro, vnusquisque.

19. Filij matris. i fratres ex parte matris.

21. Ornamentis. Heb. & Chal. lunulis. s. erant figura lunæ.

26. Monilibus. Chal. coronis.

27. Fecitque. s. in fine vitæ, fortè autem à parte totum intelligendum. i. omnia ad Dei cultum pertinentia. Aug. q. 42. in Iud. Fornicatus. s. per idololatriam. In ruinam. s. occasio idololatriæ.

CAP. IX.

1. FRATRES matris. i. cognatos ex parte matris.

4. Pondera. i. siclos. Heb. Chal. & 70. argenteos. s. siclos. Baal Berith. No. quòd Cananæi omnes deos vocabant Baal. i Dominum. distinguebant autem additione. v. g. Berith. Zebub, Peor, &c. Inopes. Heb, Chal. & 70 vacuos. q. d. vanos, seu ociosos.

5. Septuaginta. i. ferè, non enim se, nec Ioatham.

6. Mello, propinqua erat Sichem. Quidam dicunt non fuisse vrbem, & quidem Heb Chal. & 70. solùm dicunt domum Mello. i. familiam Mello. sic & inf.

7. Ita vt, pro, ita. q. d. sic Dominus vos exaudiat.

9. Dij. s. in Templis. Inter. Heb. super. Chal. & 70. vt imperem arboribus.

13. Deum. s. in libaminibus.

14. Rhamnum, genus est rubi, diciturque habere vim producendi ignem. vnde inf. egrediatur ignis, &c. significatur verò hic Abimelech, vt in superioribus eius fratres.

15. Verè. Heb. Chal. & 70. in veritate. q. d. bona fide. Requiescite. Heb. & 70. confidite. Chal. habitate.

16. Rectè, & absque peccato Heb. Chal. & 70. in veritate, & perfectione.

23. Misitque Deus, &c. vel permittendo, vel potestatem dando ad pacem perturbandam. Aug. q 45.

24. Adiuuerant. s. in cæde, vel regno.

27. Vastantes. Heb. Chald. & 70. vindemiantes. s. quod antea facere non audebant. Calcantes. s. in torculari, seu lacu, vt vinum exprimerent.

31. Oppugnat, pro, occupat.

33. Oriente sole. i. eius fulgore diluculo apparente. sic in Euangelio, orto sole. i. ad ortum veniente, & fulgorem suum iactante Aug. q. 46. Heb. Chal. & 70. circa ortum solis, seu, oriente sole.

37. Vmbilico. i. editiore loco, vel medio. Quæ respicit quercum Heb. & Chal. quercus Mehonanim. 70. quercus aspicientium. Alij, querceti Augurum, seu ariolorum.

41. Socios. Heb. Chal. & 70. fratres.

42. In campum. s. ad sua negotia.

45. Sal. s. ne illic aliquid nasceretur, sed esset sterile solum.

46. Berith. Id nomen phani, seu idoli, à fœdere.

51. Excelsa. Heb. Chal. & 70. fortis.

54. Percute. Heb. Chal. & 70. interfice.

57. Maledictio. i. imprecatio.

CAP. X.

1. PATRVI Abimelech. Heb. filij Dodo, quod videtur esse nomen proprium, nullaque fit mentio Abimelech. Montis Heb. Chal. & 70. in monte.

4. Sedentes. i. solitos equitare. Pullos. s. mulos, seu mulas.

8. Amorrhæi. s. olim.

11. Locutus. s. per Angelum, vel Prophetã aliquem.

12. Chanaan. sic etiam 70. At Heb. & Chald. Mahon. s. Mahonitæ.

16. Doluit. i. compassus est.

17. Conclamantes. Heb. & Chal. congregati.

CAP. XI.

2. ADVLTERA. Heb. altera. Chal. alterius tribus. 70. meretrice.

3. Inopes, & latrocinantes. Heb. & Chald. vacui. i. otiosi. 70. inopes.

11. Locutus est. q. d. repetiuit illud pactum. Coram Domino. i. coram arca Domini, vel. q. d. velut præsente Domino, qui vbique est.

12. Quid

11. Quid mihi, & tibi? q. d. quid tibi est negotij mecum?
20. Infinita multitudine. Heb. Chal. & 70. omni populo suo. Fortiter resistebat. Heb. Chal. & 70. pugnauit cum Israel.
24. Possedit. Heb. & Chal. possidere fecit.
26. Habitauit. s. Israel. Iordanem. sic etiam 70. At Heb. Chald. & Complut. Arnon. Trecentos. non ait scriptura id, sed tantùm refert, quid Iephte dixerit.
27. Huius dies. Heb. hodie.
35. Decepisti. q. d. magno errore mihi obuiam venisti, magnoque me eo incommodo. Heb depressisti, seu, humiliasti. Decepta es. Heb. & Chal. turbasti me. Aperui s. vouendo.
37. Virginitatem. q. d. quod cogar Innupta mori.
39. Fecit ei, &c. Hier. in 7. Ieremi. non placuit Deo sacrificium, sed animus offerentis.

CAP. XII.

3. POSVI in manibus. i. exposui periculo.
4. Fugitiuus. q. d. vilis, respectu Ephraim, vt solent qui fugiunt. vel. q. d. apostata, qui nos olim deseruit manens vltra Iordanem. In medio. s. duarum tribuum.
6. Scibboleth. s. per ש sc. Quod interpretatur spica. id additum ab Interprete. Alij, aquarum decursum, seu alueum interpretantur, & quidem vtrumque significat. Sibboleth. s. per ס s.
8. Abesan. Hic quibusdam est Booz.

CAP. XIII.

5. NOVACVLA. 70. ferrum. Non tanget. q. d. cauendum ei, ne sinat tangere. Vide inf.
6 Vir Dei. i. Propheta. Quem cùm interrogassem, &c. Heb & Chald nec ego interrogaui, vnde esset, nec ipse mihi suum nomē indicauit. 70 interrogaui vnde esset, & ipse nomen suum non indicauit mihi.
15. Faciamus. i offeramus edendum, vel mactemus, Tibi. Heb. Chal. & 70. coram te.
16. Si me cogis. pro, etiam si me cogas. Heb. & Chal. si me detinebis. q. d. etiam si hic expectem. id enim fuerat rogatus. nam quod sup., vt acquiescas precibus meis, Heb. detinebimus te. 70. si me coegeris. Panes. i. cibos.
17. Si sermo Heb. & 70. cùm sermo.
19. Qui facit mirabilia. sic 70. at Heb. & Chal. & fecit mirabile quiddam. s Angelus. nempe quod sequitur.
20. Flamma. s. ab Angelo excitata, vt quidam volunt, sed videtur potiùs excitata ab igne, quem sacrificans parauerat.
24. Vocauit. s. mater.
25. Cœpitque, &c. q. d. cœpit esse fortis Dei dono. Castris Dan. est nomen loci proprium. Vide inf. c. 18.

CAP. XIIII.

1. THAMNATA. ciuitas est in monte Ephraim. Vide sup. in epistola.
3. Populo tuo. Heb. Chal. & 70. populo meo.
4. Quæreret. s. Samson.
6. Irruit. Heb. prosperè egit. Chal. mansit. 70. direxit. sic inf. & cap. seq. Patri, & matri. s. à quibus ipse diuerterat.
7. Locutus s. coram parentibus puellæ. Quæ placuerat. Heb. Chal. & 70. & placuit. s. mulier illa Sāsoni.
8. In ore. sic etiam 70. At Heb. & Chal. in cadauere.
10. Filio suo. Heb. Chal. & 70. ibi. Iuuenes. s. cùm ducerent vxores.
12. Problema. i. ænigma, seu propositionem, vt inf. Sindones. forte Indusia intelliguntur. Tunicas. Heb. vestes mutatorias. i. pretiosas, seu nouas, quibus veteres commutantur.
15. Adesset. i. propè esset. 70. quidam factum id aiunt die quarto.
17. Septem. i. reliquis ex septem. vel factum id per omnes septem. sed scriptura non seruat ordinem.
18. Arassetis. q. d. nisi meæ vxoris opera vsi essetis.
20. Pronubis. i. sodalibus illis conuiuij nuptialis.

CAP. XV.

4. FACES. s. titiones.
5. Comportatæ. s. ex agris in aceruos.
8. Ita vt stupentes suram femori imponerent. 70. in tibia circa femur. Chal. equites super pedites. q. d. pedites, & equites. Hebr. coxam super femur, seu crura, & femora.
16. Pulli asinarum. Heb. Chal. & 70. Asini.
17. Eleuatio. Alij, proiectio.
19 Molarem dentem. i. illam maxillæ concauitatem, vbi dens molaris inclusus. Inuocantis. s. Deum. De maxilla. Heb. & Chal. qui est in Lechi, q. d. adhuc est eo loco.

CAP. XVI.

3. ET inde Heb. Chal & 70. & media nocte.
4. Argenteos. s. siclos.
7. Neruiceis funibus. s. factis ex neruis boum. Alij, viminibus humidis, vel virgis viridibus. Chald. funibus recentibus. 70. humidis funibus, seu neruis.
13. Septem. i. illos multos, qui simul conglobati. vel, q. d. multitudinem capillorum meorum, vel septem partes, in quas diuisi capilli more funium contorti, vel magnam partem capillorum. septem enim multa significant. Licio. i. ligno, quo tela à texente inuoluitur, vel fila telæ intelligit. Plexueris. i. implicaueris, seu ligaueris.
17. Ferrum. Heb. & Chald. & 70. nouacula.
19. Cœpit abigere, &c. Heb. & Chal. cœpit affligere eum, & discessit ab eo fortitudo. 70. cœpitque humiliari, & discessit, &c.
26. Dimitte, pro, due.
27. Et solario. explicatio præcedentis, addita ab Interprete.

CAP. XVII.

1. EO tempore. s. mortuo Samsone, vel tēpore Othonielis, quamquam hæc duo verba ab Interprete sunt addita.
2. Argenteos. s. siclos. Quos separaueras tibi. Heb. & Chal. acceptos tibi. 70. sublatos tibi. s. furto. Iurauer as. s. te dedicasse Domino, vt inf. Alij, maledixeras. s. imprecata

Precata malum furi. Habeo.q.d.ego accepi. Domino, Pro,à Domino f.sis.

3. Domino No. Dei nomen proprium, Idolo tribui. Vide etiam Exod.32. 1.Reg.29. 3.Reg.12. Gen.31.f. putabant illi, Idola esse veros deos. Sculptile.f.simulacrum. Conflatile.i.fusile.

4 Reddidit.f.iterum.

5. Teraphim. Imagines erant specie humana. Hic verò quidam putant accipi pro instrumentis illius superstitionis. noster Idola est interpretatus. Impleuit manum.i consecrauit.f.dando in manum quod offerret.

6. Rex i.gubernator.f.iudex.

7. Eius.f.Iuda.q.d. qui habitabat cum tribu, seu familia Iuda, vel quæ Bethleem ad Iudæ familiam seu tribum pertinebat.

10. Argenteos.f.siclos. Duplicem.f. æstiuam, & hybernam.

12. Impleuitque, vide sup. Puerum.i. adolescentem.

CAP. XVIII.

1. SORTEM.f.totam. Vide Iof.19.

2. Requieuerunt.sic etiam 70. At Heb.&Chal. pernoctarunt.

3. Quam ob causam,&c Heb. Chal. & 70. quid tibi est hic? f.negotij?

6. Respicit.i.fauet, seu dirigit. Chal. stabiliuit.

7. Lais. Hæc postea dicta Paneas à fonte Paneade, & Cæsarea Philippi. est ad radices Libani, vbi Ior, & Dan fontes iuncti Iordanem faciunt.

14. Nostis.Heb. & Chal nunquid nosti?

18. Idola.Heb.& 70. Teraphim, Chal.similitudines .f.imagines erant, seu figuræ, sic & inf.

19. Digitum.Heb.Chal.& 70. manum.

20. Acquieuit sermonibus eorum.Heb.Chal. & 70. lætatus est corde.

22. Conclamantes.Heb.& Chal.congregati.

24. Omnia, quæ habeo. Heb. Quid mihi vltra? i. reliquum?.

30. Moysi.Heb.Manasse. sed Hebræi legunt Moysi, eius enim Nepos erat.Chal. & 70. Manasse. Captiuitatis.f.captæ arcæ tempore Heli.

31. In diebus illis, &c. hic incipit caput 19. secundùm Hebræos.

CAP. XIX.

1. FVIT. id quidam putant accidisse post mortem Iosue, antequam iudicaret Othoniel. Alij, tempore Aiod.

2. Reliquit eum Heb.fornicata est apud eum.Chal. contempsit eum. 70. irata est illi.

5 De nocte.Heb.manè.Chal.in aurora.70.diluculo.

8. Vt paululum,&c. Heb. conforta cor tuum, moratique sunt, donec dies declinaret, & comederunt ambo. Chal & 70 magis, vt noster.

10. Contra.i.è regione. Onustos. Chald. & 70. stratos.

16. Filij Iemini i.de tribu Beniamin.

17. Sedentem Heb. facientem iter.i. viatorem, vt vertunt Chal.& 70.

18. Domum Dei.f.erat in Silo in monte Ephraim. 70.domum meam. Chal. domum sanctuarij Domini.

20. Pax tecū sit. Heb.pax tibi.q.d.esto bono animo.

22. Absque iugo.Chal. impij. 70. iniqui. Abutamur eo.Heb.Chal.& 70.cognoscamus eum.

23. Stultitia.sic etiam 70. Alij, turpitudine. Chald. ignominia.

24. Scelus hoc contra naturam. Hebr.& Chald. rem hanc ignominiosam, 70. rem hanc stultam.

29. Duodecim.f. duas partes misit duabus dimidiis Manasse tribubus.

CAP. XX.

1. QVASI vir vnus.i.omnes ad vnum.

2. Anguli.i. capita, seu primates. Quadringenta, ita Heb. Chal. & 70., & Complut.

5. Occidere.f. libidine præpostera.

6. Vestræ.Heb. Chal. & 70. Israel.

7. Quia nunquam,&c.Heb.quia fecerunt scelus, & fœditatem in Israel.

8. Vnius hominis.q.d.vnanimi consensu.

9. In commune.Heb. Chal. & 70. per sortem.

15. Viginti quinque.sic etiam 70. at Heb. & Chald. viginti sex.

16. Ita sinistra,&c.sic etiam 70. at Heb.& Chal.qui sola sinistra vtebantur.

18. Domum Dei.Heb. Chal. & 70 Bethel,& hic,& inf.,& cap.seq.nulla de Silo facta mentione.

25. Prosternerent. No. quòd isti ob sua peccata puniebantur, præsertim Idololatriam, quam in tribu Dan permittebant.

27. Ibi.f.in Silo.

33. Baalthamar. Chal.in planiciebus Iericho.

34 Ab Occidentali. sic etiam 70. At Chal.ex planicie. Alij, ex gramineto.f.herboso loco.

39. Putauerunt,&c.redit ad id, quod sup.dixerat.

CAP. XXI.

3. IN populo tuo. Heb. Chal. & 70. in Israel.

7. In commune Heb.per Dominum.70. Domino.Chal. in verbo Domini.

9. Essent in Silo. Heb. Chal.& 70. numeraretur populus.

10. Decem.Heb. Chal. & 70 duodecim.

13. Præceperunt eis, vt eas susciperent. Heb. Chal. & 70. vocauerunt eos.

19. Quæ sita est, pro, in ea parte, quæ sita est.

22. Peccatum est. f. non bene custodiendo filias vestras. No. quòd iurarant isti non dare filias suas, dederunt autem alienas, facto consilio, insciis illarum parentibus. est autem Heb.& Chal. totius periodi sensus, Ignoscite illis cùm enim captæ in bello vxores non sufficerent eis, nec vos ei dare voluistis, ne fortè peccaretis.

RVTH,

RVTH,

.s. Historia.

Auctor creditur Samuel, vel Esdras.

CAPVT I.

1. VNIVS, quis iste, incertum. Heb. Chal. & 70. in diebus quibus iudicabant Iudices. Tetra. s. Iuda.

2. Ephratæi. i. ex Ephrata. Chald. Magnates. De Bethleem. explicatio præcedentis.

13. Si eos expectare, &c. Heb. Chal. & 70. nunquid tandiu expectabitis innuptæ, donec crescant? Quia vestra angustia, &c. Heb. & Chal. sensus est, Maior est mea angustia, quam vestra. Et egressa. pro, etenim egressa.

CAP. II.

2. SI iubes. additum id ab Interprete.

13. Puellarum. Hebr. & Chal. ancillarum.

14. In aceto. Chal. in pulmento cocto in aceto.

Congessit polentam sibi. i. Far tostum. Heb. porrexit ei (s. ipse Booz vt dicunt 70.) tostum. s. far. Tulit reliquias. Heb. Chal. & 70. reliquit. q. d. & superfuit etiam s. quod secum ferret.

15. Vobiscum metere voluerit. Heb. Chal. & 70. inter manipulos collegerit

17. Modios. i. sata.

20. Gratiam. Heb. & 70. misericordiam. Chal. bonitatem.

CAP. III.

1. REQVIEM. s. nuptias.

9. Expande pallium. q. d. suscipe me in tutelam tuam, seu in vxorem, vt vertit Chal. Propinquus s. qui debeas suscitare semen cognato defuncto.

10. Misericordiam. Chald. bonitatem. Iuuenes. s. inhoneste, vt solent puellæ.

15. Modios. i. sata. Chal. sata. Heb. tantùm dicitur, & hic & inf. sex. vnde quidam verterunt, epha sex.

18. Compleuerit. Heb. compleuerit hodie.

CAP. IIII.

1. AD portam. s. vrbis, vbi olim iudicia fiebãt. Chal. ad portam domus iudicij, qui locus Sanhedrim .i. concilij, seu consessus iudicum. Vsurpatum enim id verbum Hebræis à Græco, vt apparet συνέδριον, Synedrion. Vocans eum nomine suo. Heb. Peloni, Almoni, quæ voces ponuntur loco nominis proprij, vt Hispanis Iulano Zutano. q. d. sede hic ô talis. vide simile quiddam 1. Reg. 21., & 4. Reg. 6., & Dan. 8.

3. Vendet. Chald. & 70. vendit. Heb. vendidit, pro vendet. i. vult vendere.

8. Dixit ergo propinquo, &c. Heb. Chal. & 70. dixit ad Booz propinquus, acquire tu, seu, posside, & detraxit calceamentum, & ait Booz maioribus, &c.

15. Quæ te diligit. Heb. Chal. & 70. quæ te diligit. Melior. s. ipsa nurus.

19. Aram. Heb. & Chal. Ram.

I. REGVM,

.i. de Regum gestis. Hebr. Primus Samuelis.

Auctores Primi, & Secundi, Samuel, Nathan, Gad. Tertij, & Quarti, Esdras, vel Ieremias. ita quidam. At quarti non esse hos, patet ex Cap. 13.

CAPVT I.

1. RAMATHAIM. q. d. ex duarum Ramath, illa quæ Sophim dicitur, dicitur & Arimathæa, distatque ab Ierusalem 20. milliaribus. Vide Bed. 1. Reg. Elcana. erat ex filiis Core de tribu Leui, vide 1. Par. 6. Ephrateus. i. in monte, seu tribu Ephraim habitans, vel q. d. oriundus ex Ephrata. i. Bethleem.

3. Ascendebat. s. ter quotannis, de quo Deut. 16., semel autem cum tota familia. Statutis diebus. Hebr. à diebus in dies. i. quotannis. Exercituum. s. cælestium, & terrestrium.

5. Tristis. Chal. electam. Heb. faciecum. i. honorificam, vel irarum. q. d. cum tristitia.

6. Aemula. Heb. inimica, seu, angustiatrix.

9. Domus. i. atrij. Dicunt quidam in ipso atrio nec sacerdotibus sedere licuisse, aut edere.

11. Domino. s. vt ei seruiat, dum vixerit. Nouacula. q. d. viuet semper more Nazaræorum.

15. Infelix nimis. Heb. ægro, seu, afflicto animo.

Chal. tribulata spiritu. Omne, quod inebriare potest. Heb. siceram. Effudi. q.d. exposui animum meum totum. Vide Psal. 51.

16. Filiabus Belial. q.d. improbam, seu impiam. Doloris. Heb. & 70. meditationis.

18. Gratiam. s. vt pro me ores. Mutati. q.d. non fuit amplius mæsta.

20. Dierum. q.d. euolutis aliquot diebus. Postulasset, à Saal שָׁאַל postulauit.

21. Solemne. s. vt quotannis solebat. Heb. dierum. i. anniuersariam.

23. Verbum suum. q.d. quod per Heli promisit.

24. In vitulis, pro, cum vitulis. Modius. i. satis, vt patet ex Heb. & 70. vbi legitur, & epha, quæ constat tribus satis.

28. Fuerit accommodatus. q.d. dum vixerit, erit donatus Deo. Chal. dum vixerit ministrabit corā Domino.

CAP. II.

1. IN Domino. i. Domini beneficio. Cornu. i. robur, seu gloria. Dilatatum, &c. q.d. habeo iam quod respondeam exprobrantibus sterilitatem. Salutari tuo. i. salute à te data.

3. Sublimia. i. superba. Deus scientiarum, atque ideo arbiter conscientiarum. Aug. 17. de ciu. Chal. Deus nouit omnia. Ipsi præparantur, &c. q.d quidquid cogitauit facere, exequitur, vel ab ipso hominum cogitationes diriguntur. 70. Deus præparat adinuentiones suas. Heb. ipsi directa sunt opera. q.d. cogitata sua, & opera præparat, & dirigit sapientissimè.

5. Donec sterilis, &c. pro, adeò vt sterilis pepererit, &c. Plurimos. Heb. septem. i. multos. Infirmata. i. liberis orbata.

6. Inferos. i. sepulcrum. repetitio præcedentis.

8. Stercore. i. statu sordido. Pauperem. i. Christum de persecutoribus Iudæis. August. 17. de ciu. Teneat. Hic 70. addunt, præbens votum oranti. i. orantem exaudiens (dato. s. eo quod optat) & benedixit (pro benedicēs) annos iusti Dominus sanctus, & non glorietur prudens in prudentia sua, & non glorietur potens in potētia sua, & non glorietur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur intelligere & scire Dominum, & facere iudicium & iustitiam in medio terræ. Dominus ascendit in cælos, &c. & non habent illud, Domini enim sunt cardines, &c. Cardines. i. columnæ, seu sustentacula. s. terra ipsa, quæ est velut mundi fundamentum, vel ipsius terræ fundamenta (vt vocat scriptura) s. partes in medio solidiores, quibus reliquæ nituntur, & fortè saxeæ.

9. Pedes sanctorum, &c. Chal. corpus seruorum suorum iustorum custodiuit à Gehenna, & impij Transgressores verbi sui in Gehennam in tenebris iudicabuntur, ad ostendendum, quòd in nemine sit fortitudo puritatis ad diem Iudicij. Conticescent. s. cessabunt à prauis huius vitæ operibus.

10. In cælis, pro, de cælis. q.d. è cælo interimet. Fines terræ. pro, etiam fines terræ. q.d. omnem terram. Aug. 17. de ciu. cap. 4. Vnumquemque ita iudicabit, vt in fine vitæ inuentus fuerit. Imperium. Heb. Chal. & 70. fortitudinem. Regi. s. Messiæ. Cornu. i. gloriam. Chal. Regnum. Christi sui. Hebr. & Chald. Messiæ sui.

11. Ante faciē Eli. q.d. sub disciplina, & imperio eius.

12. Filij Belial. Chald. improbi 70. pestilentes. Nescientes Dominum. i. non patentes Domino, vt solent, qui superiorem non agnoscunt.

13. Puer. i. famulus, vel filius.

14. Tollebat. s. cùm sibi de hostia deberetur tantum armus, & pectus. Vide Leu. 7.

15. Adipem. s. hostiæ pacificæ.

16. Tolle. s. solebat offerens dare sacerdoti carnem elixam.

17. Detrahebant. Heb. Chal. & 70. contemnebant. s. nolebant offerre ob sacerdotum auaritiam.

19. Tunicam. i. vestem pro ratione ætatis. Statutis diebus Heb. à diebus in dies. i. annuatim. Solemnem. Heb. & 70. dierum. s. anniuersariam. Chald. solemnitatum. i. qualis diebus solemnibus offerri solebat.

20. Benedixit. i. benè precatus est. Fænore. i. commodato. 70. mutuo. Commodasti Heb. commodauit. s. vterque vestrum.

21. Magnificatus. i. magnus factus.

22. Obseruabant. Alij, excubabant. s. orantes. Chal. veniebant ad orandum. 70. Astabant. Tabernaculi. i. atrij.

25. Placari ei potest Deus. 70. orabunt pro ipso Dominum. Chal. ante Iudices causa tractabitur. q.d. erit locus defensioni, at apud Deum offensum quis possit defendere?

27. Vir Dei. i. quidam Propheta. Quidam putant accidisse id ante natum Samuelem. Scriptura enim ordinem non seruat. Reuelatus sum. i. innotui, seu me manifestaui.

28. Omnia de sacrificiis. i. de omnibus sacrificiis partem.

29. Calce, pro, quasi calce. q.d. contempsistis. 70. despexistis. Templo. Chal. domo sanctuarij. Heb. habitaculo. i. tabernaculo. Comederetis primitias. Heb. impinguaretis vos primitiis.

30. Locutus sum. i. decreueram, seu statueram. Erunt ignobiles. i. contemptibiles. Heb. Chal. & 70. contemnentur.

31. Brachium. i. robur. q.d. dignitatem summi sacerdotij. Senex. i. summus sacerdos. Hier. 1. Reg.

32. Aemulum in templo. i. inimicum in tabernaculo. Heb. angustiatorem in habitaculo. s. Domini. Noad factum fuisse. 3. Reg. 2. deiecto Abiathar de sacerdotio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filij Aaronis, & admisso Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. Nō etiam dictum, videbis, cùm ille tamen non esset visurus, sed posteri.

33. Deficiant. s. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis. Tabescat. Hebr. dolore afficiatur. Chal. contristetur.

35. Sacerdotem. s. Sadoch, abiecto Abiathar Aug. 17 de ciu. Christum intelligit. Aedificabo, &c. q.d. dabo ei stabilem familiam, seu posteritatem. Christo. i. vncto, s. Rege, qui tunc erit. Reges inungebātur, cùm creabantur.

36. Oretur pro eo. Hebr. se incuruet ei. Chald. se humiliet ei. 70. adoret eum. Et offerat. Hebr. & Chal. vt accipiat. Buccellam. s. partam ministerio sacerdotali.

CAP.

CAP. III.

1. PRETIOSVS. i. rarus. q. d. rari tunc Prophetæ. Chal. abſconditus. Viſio. Chal. prophetia. Manifeſta. i. publicè nota.

2. Die, pro, tempore.

3. Extingueretur. ſ. manè. nam tota nocte lucebat. q. d. adeò cæcus, vt nec lucernam noctu poſſet videre. Quidam ita coniungunt: Antequam lucerna Dei extingueretur, Samuel dormiebat, &c. Chal. & lucerna domus ſanctuarij Domini nec dum extinguebatur, & Samuel cubans, &c. Tẽplo. i. atrio. ſ. propè tabernaculum.

4. Ecce ego i. eccum me, adſum.

7. Sciebat Dominum. i. aſſuetus erat audire loquentem ſibi, vt ſtatim dicitur. Sermo Domini. Chal. verbum prophetiæ Domini.

9. Loco ſuo. ſ. atrio Chal. in atrio Leuitarum. ſ. parte remotiori à tabernaculo. nam in parte propinquiori erãt ſacerdotes.

10. Stetit. i. aſtitit. ſ. aliqua apparenti forma. Secundò. Heb. aliis vicibus. q. d. vt alias fecerat vel. q. d. vocauit illum bis, repetito. ſ. nomine, vt ſequitur. 70. ſicut ſemel & ſemel. i. vt aliis vicibus.

11. Verbum, i. rem. Tinnient. ſ. præ terrore.

12. Suſcitabo. i. exequar.

13. Iudicaturus. i. pœnas ſumpturus. Corripuerit. ſ. vt oportebat. Heb. & Chal. prohibuerit.

14. Muneribus. i. oblationibus.

17. Hæc faciat, &c. q. d. malè tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita ſolebant Hebræi ſibi, aut aliis imprecari mala, vt & vulgò dicitur, Tale mihi accidat. i. inſigne aliquod infortunium.

19. Non cecidit, &c. q. d. nihil dixit inane, ſeu nihil prædixit, quod non eueniret.

20. Dan. prius Lais dicta, poſtea Cæſarea Philippi.

21. Quoniam reuelatus, &c. q. d. ibi enim ſe Samueli manifeſtare cœpit. Domini, pro, ſuum. q. d. loquendo illi. Et euenit. Heb. & fuit. Chal. & notus fuit. No. quod Heb. hic incipit cap. 4. & ſignificatur, Samuelem dixiſſe populo quod ſequitur. ſ. de eundo obuiam Philiſthæis.

CAP. IIII.

1. ET factum, &c. Hæc vſque ad pugnam, non ſunt Heb. nec in Complut. eſt tamen pars poſterior in 70. Adiutorij. ad nomen poſtea impoſitum.

3. Percuſſit nos. ſub. cum ipſe per Samuelem monuerit vt egrederemur ad bellum contra Philiſtæos.

5. Vociferatus eſt. ſ. clamore iubilationis, vt indicant Heb. & Chal. Clamore. Chal. iubilatione. & ſic inf.

7. Deus ſ. Iudæorum. Tanta exultatio. Heb. Chal. & 70. ſimile quid

8. Sublimium. Heb. fortium, ſeu, illuſtrium. In deſerto. i in mari rubro, quod eſt prope deſertũ 70. & in deſerto. Chal. & fecit populo ſuo mirabilia in deſerto.

13. Expectans. fortè ſpectans legendum. Heb. & 70. ſpeculans. Chal. proſpiciens.

18. Mortuus eſt. ſ. quia filios ſuos delinquentes non abſcederat. Hier. 1. cou. Ioui., & 1. con. Pelag.

20. Qui. Heb. & 70. quæ.

21. Ichabod. i vbi gloria, vel væ gloriæ. Pro viro ſuo. Chal. & 70. addunt. quia mortuus ſ. erat.

22. Ait. Heb. Chald. & 70. & ait, pro, dixit inquam. Eo quod. &c. verba ſunt Auctoris libri.

CAP. V.

3. PRONVS. ſ. ſuper faciem, vt dicitur inf.

5. Truncus. ſ. ea pars ſola, quæ piſcem referebat, (dictus autem Dagon à Dag. i. piſce) vel q. d. reliquum corpus ſine capite & manibus.

6. Et ebullierunt, &c. Hæc vſque ad finem verſus non ſunt Heb. nec in 70. nec in Complut.

9. Manus. i. percuſſio, ſeu plaga. Extales. i. partes ani, quæ extant cùm procidunt, vt ſolet in hæmorroidibus.

11. Pauor. Hebr. contritio. Chald. conturbatio. 70. confuſio.

12. In cælum. Hyperbole eſt.

CAP. VI.

2. SACERDOTES. ſ. Dagon.

3. Quod debetis. Heb. hoſtiam, ſeu oblationem. 70. dona Chal. oblationem expiationis.

5. Prouinciarum Heb. Satraparum, ſeu, Principum. Satrapis. i. Præfectis, ſeu Principibus. vox eſt Perſica.

7. Fœtas. Heb. & Chal. lactantes.

12. Itinere. i. via. Mugientes. ſ. ob vitulos relictos.

18. Ab vrbe, &c. q. d. omnes contribuerunt ad illa donaria. Abel i. luctum. ſic dictus locus ob luctum illic editum, de quo paulo pòſt. Chal. tamen, & 70. lapidem interpretantur. Heb. quidem eſt Abel, quod luctum ſignificat. ſed, ſi l, poſitum ſit pro n, & legatur Aben, ſeu Eben, lapidem ſignificat, idq́ue ſecutus videtur Interpres noſter. quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum. eſt autem ſenſus, contribuiſſe villas, quæ erãt Philiſtinorum, etiam proximas illi lapidi, ſuper quem poſita eſt arca. Quæ erat vſque in illa die. Heb. Chal. & 70. vſque ad hanc diem. ſ. eſt ſeu viſitur ille lapis, ſeu locus.

19. Arcam. Heb. in arca. q. d. quæ intra arcam erant. De populo. Heb. in populo. Chal. de populi ſenibus. Plebis. Heb. & 70. virorum. Chal. virorum in vniuerſitate. q. d. popularium. videtur autem totius loci ſenſus eſſe, percuſſiſſe Deum in eo populo quinquaginta millia, & 70. viros. quamquam Hebræi putant ſenſum eſſe 70. quidem ſolos fuiſſe interfectos, ſed adeò excellentes, vt pro 50. millibus computari poſſent. poteſt & ſenſus eſſe, in eo populo in quo 50. millia hominum erãt, percuſſos fuiſſe 70. atque id fortè voluit indicare Chal., addens in vniuerſitate. q. d. cum omnis populus 50. millibus hominum conſtaret.

20. Et ad quem, &c. q. d. quò arcam hanc transferemus?

CAP. VII.

1. GABAA. collis erat vrbis Cariathiarim. Sanctificauerunt. i. conſecrarunt, ſeu deputarunt. Chal. præfecerunt.

2. Multiplicati, &c. q. d. multis illic diebus manſit. ſ. per 20. annos. Requieuit. Heb. luxit. i. pœnitentiam egit. 70. reuerſa eſt. Chal. quieta fuit. Poſt Dominum. i. ſequendo Dominum.

3. Baalim, & Astaroth. q. d. deos, & deas. est enim masculinum nomen, & fœmininum.

6. Effuderunt. s. in signū effusi cordis, & ante Deum prostrati, vel q. d. ita pereamus, vt aqua è vase fusa, si pactum cum Deo violauerimus. Iudicauit. s. lites, & controuersias dirimens.

7. Ad Israel. i. contra Israel.

9. Obtulit. s. per sacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt Samuelem officio sacerdotis functum post Eli mortem, vide Aug. 17. de ciu. cap. 5. & 2. Ret. ca. 55. Cypr. lib. 2. epist. 9.

14. Et terminos suos, pro eum terminis eorum. Heb. & Chal. & terminos earum liberauit Israel, &c.

Amorrhæum. i. Philistæos, seu Palæstinos.

CAP. VIII.

1. IVDICES. s. qui ius dicerent.

9 Contestare. q. d. testans priùs Deum & homines. Ius. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ sequuntur, vel ius hic, non quod iustum est, sed consuetudinem, seu morem significat. Heb. iudicium. Chald. statutum.

11. Ponet. s. aurigas.

13. Focarias i. coquinarias.

18. A facie Regis. i. propter iniurias à Rege factas.

CAP. IX.

1 IEMINI. i. de tribu Beniamin. Chal. ex tribu domus Beniamin.

2. Electus. Chal. iuuenis. 70. procera statura. Bonus. i. pulcher, vel probus. Chal. pulcher. Melior. Chal. pulchrior.

3. Pueris. i. famulis.

4. Salisa. Hæc Gen. 14. dicitur Bale, & Segor. Vide Hier. in Gen.

5. Terram Suph. s. in qua erat Ramath Sophim.

6. Nobilis. Heb. & Chal. honorabilis. 70. gloriosus, seu illustris. Sine ambiguitate. i. certissimè. De via. i. de causa viæ.

7. Cistarciis. Heb. Chal. & 70. vasis. Sportulam. i. munus.

8. Inuenta est, pro. est. Stateris Heb. & 70. sicli.

12. Sacrificium. s. hostiæ pacificæ. Excelso. s. vrbis loco.

13. Statim. Heb. Chal. & 70. sic. q. d. statim. Benedicit hostiæ. i. gratias agit Deo ante prandium de hostia pacifica factum. Chal. benedicit super cibum. Hodie. Alij vertunt, hac hora.

15. Reuelauerat auriculam. i. indicauerat.

18. Portæ. s. vrbis.

21. Filius Iemini. Chal. filius tribus Beniamin. Nouissima, Hebr. minima. Chald. infirmissima. 70. paucissima.

22. Triclinium. i. cænaculum.

25. Solario. i. tecto. Strauitque, &c. Hæc non sunt Hebr. nec in Complut. sed in 70.

27. Transeat. Heb. & Chald. transiuit. Paulisper. Hebr. hac hora, seu nunc. est eadem vox quam suprà vertit, hodie.

CAP. X.

1. LENTICVLAM. i. vasculum, seu phialam Olei. i. vnguenti aromatici. s. ba sami. Et liberabis, &c. Hæc vsque ad finem versus, non sunt Heb. nec Chal. nec in 70. nec in Complut.

2. In meridie. i ad Austrū. Heb. & Chal. in Selsach. quod videtur esse nomen proprium. Quid faciam, &c. q. d. timeo ne et quicquam mali accidetit.

3. Ad Deum. s. adorandum.

5. Collem Dei. Chal. collem, vbi Arca Domini. Statio. i. præsidium. Chal. Duces. Heb. Præsides, seu Præfecti. s. erant Hebræi subiecti Philistæis. Prophetantes. i. Deum laudantes canticis.

7. Inuenerit manus. t. iudicaueris facienda, aut res postulabit.

8. Offeras, & immoles. Heb. Chald. & 70. ad offerendum, & immolandum.

11. Alius ad alterum. Heb. & Chald. inde quidam. 70. quidam ex eis. Eorum. s. Prophetarum. q. d. An non prophetant filij non Prophetarum? vel Nónne Deus est, qui Prophetas facit?

13. Excelsum. s. illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14. Patruus. s. postquam domum rediit, vel fortè erat in Cariathiarim.

17. Masphat erat in tribu Beniamin prope Gabaon.

19. Coram Domino. fortè erat illic Arca, vel id dicitur, quia vbique Deus. Familias. Heb. Chal. & 70. millia vestra. Vide Iud. 6. nu. 15.

22. Domi. Heb. Chal. & 70. inter vasa. i. supellectilem domesticam.

25. Legem. i. ius Regi seruandum. Libro. periit iste liber. Coram Domino. i prope Arcam testamenti.

26. Tetigerat. i mouerat, vt sequerentur.

27. Filij Belial. i. improbi. Munera. s. solita Regi offerri. Dissimulabat se audire. Heb. fuit velut surdus. Vide Psal. 37.

CAP. XI.

1. FACTVM est quasi post mensem. Hæc non sunt Heb. nec Chal. nec in 70. aut Complut.

3. Dies. s. induciarum.

6. Spiritus. s. fortitudinis.

7. Vtrunque bouem. Heb. Chal. & 70. par boum. Quasi vir vnus. i. vnanimi consensu, vel omnes ad vnum.

10. Dixerunt. s. Ammonitis.

11. Constituit, pro constituerat ante, vel constituit noctu. Matutina. s. vltima.

15. Domino. i. altari Domini.

CAP. XII.

2. VOBISCVM sunt. q. d. possunt, siquid opus erit, pro me vobis seruire.

3. Præsto sum. s. vt de me rationem reddam. Christo. i. Rege. Calumniatus sum. i. per calumniam rebus suis priuaui. Et contemnam illud hodie. Heb. & super eo dissimulaui. s. ne punirem peccantem. Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio. q. d. non ius dixi, vt debui, 70. vel calceamentum, dicite contra me.

6. Domi-

6. Dominus.f.testis est. Moysen, & Aaron, Chal. fortitudines per manus Mosis,& Aaron.

7. Iudicio contendam aduersum vos. Heb. vobiscum diiudicabor.i.disceptabo. Chal disceptabo vobiscum. 70. iudicabo vos. Misericordias. Heb. & Chal. & 70. iustitias. f. accipitur iustitia pro misericordia interdum, vt Matt.6. Badan.70. Barac. Heb. Bedan: quo nomine intelligatur Samson fortè, quia de tribu Dan. q. Ben Dan. atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samson & Barac, quæ in textum irrepsit ex margine, nempe voluit aliquis exponere quid nomine Badan significaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. Non exasperaueritis os. Chal. non rebellaueritis super verbo. Sequentes. f. feliciter. q. d. omnia vobis prosperè euenient Deo iuuante.

15. Et super, pro, vt super. f. olim fuit.

17. Voces.i tonitrua. Vobis, pro, vos. vel. q d. in vestram perniciem.

19. Tuum, non dicunt nostrum, quia offenderant.

21. Vana.i.deos vanos.

22. Nomen.i. famam, honorem. Iurauit. Chald. voluit. 70. suscepit.

CAP. XIII.

1. FILIVS vnius anni.i. purus, more infantis. Chal. sicut filius anni, in quo non sunt culpæ. Duobus annis. f. in illa puritate,& innocentia.

3. Stationem.i. præsidium. Chal. ducem. Heb. præsidem Gabaa.i. colle. f. Cariathiarim. Vide sup. cap. 10. 70. colle. Quidam tamen putant esse nomen proprium. Audissent. f. turbati sunt, seu perterriti. Audiant. f. quod sequitur.

4. Percussit. f. opera Ionathæ. Erexit se. Chal. concitatus est. 70. contempsit. Clamauit, pro, conuenit. f. clamore vocatus.

5. Curruum. f. falcatorũ. Bethauen, sic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum, significat autem domum vanitatis, seu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, sed hic ipsam intelligo Bethauen diuersam à Bethel.

6. Afflictus, Chal oppressus. Abditis. Heb. & Chal. munitionibus. Petris Chal. foraminibus petrarum. Antris. Heb. turribus. Chal. speluncis rupium. 70. foueis. Cisternis. Chal. foueis.

7. Hebræi autem. f. aliqui. Chald. & Iudæi. 70. & transeuntes. Adhuc. f. à tempore innouati Regni.

8. Placitum.i præscriptum tempus, seu conuentionem.i. vt conuentum fuerat. sic inf. Vide Gen. 30. nu. 33.

10. Salutaret eum Heb. & 70 benediceret ei.

12. Placaui. Chal. & 70. oraui. q. d. Dominum non consului. Necessitate compulsus. Heb. vim mihi feci. Chal. roboratus sum. 70. confortatus sum. q.d. sic reclamante conscientia, vincens animum dictantem non faciendum.

13. Præcepi. Heb. Chal & 70. præcepit. Præparasset, sic etiam 70. at Heb. & Chal. firmasset, seu stabilisset. Sempiternum.i. longum tempus. alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14 Consurget Heb & 70 stabit. Chal. firmabitur. Iuxta cor suum. Hinc illud Act. 13, sumptum est. Inueni virum secundùm cor meum.

15. Eos. f. Philisthæos, & tunc, venientes, coniungendum est cum, ascenderunt, vel eos.i. Iudæos, vt illud populo. f. Philisthæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non est Hebr. Chald. nec in 70. aut Complut.

17. Ephraim. Heb. Chal. & 70. Ophra, seu, Gophra. Sual. Chal. australem.

18. Imminentis vallis. Heb. Chal. & 70. spectantis, seu prospicientis ad vallem.

21. Corrigendum.i. acuendum, seu reficiendum.

23. Vt transcenderet in Machmas. est ad Orientem Bethauen, 9 milliaribus ab Ierusalem. 70. vltra Machmas. Chald. ad vadum Machmas. Hebr. ad transitum Machmas.

CAP. XIIII.

3. ACHIAS. hic inf. cap. 22. Vocatur Achimelech. Vide cap. 22.

12. Rem.i. aliquid. q. d. est quod vobis indicemus.

13. Cadebant. f. cæsi.

14. Media parte, &c. q. d. quanta est media pars sulci quem faciunt boues duo arantes. Chald. spatio dimidiæ ambulationis iugi boum in agro.

15. Miraculum. Heb pauor. Chal. conturbatio. 70. stupor, sic & inf. Stationis.i. præsidij. f. Philisthinorum.

16. Prostrata. Chal. confracta. 70. conturbata.

18. Arcam, pro, ad Arcam. q. d. consule Deum. 70. Ephod. q. d. indue Ephod, vt Deum consulas coram arca. Vide inf. cap. 23.

19. Contrahe, &c. q. d. omitte ephod. nec enim tempus immorandi.

20. Conclamauit. Chal. congregatus est. 70. ascẽdit.

24. Sociati sunt sibi. Heb. & Chal. angustiati sunt, seu afflicti. f. fame. Adiurauit.i. interposito iuramento constrinxit. 70. magna laborans ignorantia maledixit.

25. Saltum.i. syluam.

27. Illuminati. f. caligabant ante præ inedia.

29. Terram. Chal. populũ terræ. Vidistis ipsi. Heb. & Chal. videte nunc. 70. vide, seu, ecce.

32. Cum sanguine. f. præ fame non expectabat dum flueret, sed cum sanguine assabat.

34 Bouem. f. & reliqua animalia. Vsque ad noctem. Heb. Chal. & 70. nocte.

35. Cœpit. q d. id fuit primum altare, quod ædificauit.

38. Angulos.i. Principes, seu capita. f. sunt velut anguli in domo eam continentes, & firmantes.

39. Factum est. f peccatum.

41. Iudicium. Heb perfectionem, seu integritatem. 70. manifestationes. Chal. venire in veritate. q. d deprehende qui peccauit. Sanctitatem. q.d. ostende nos innocentes, quanquam tota ferè hæc periodus deest Heb. Chal. & in 70. & Complut. Exiuit.i. fuit absolutus à sortibus.

43. Morior. q.d. itàne ea causa moriar?

45. Hoc nefas est. Heb. & Chal. abfit. Cum Deo. i. Deo iuuante.

49. Iessui. Aliàs dicitur Aminadab. Vide infrà, cap. 31. Melchisua. omissus est Isboseth velut bello ineptus.

50. Patruelis. Heb. & Chal. patrui.

CAP.

CAP. XV.

2. RECENSVI. Chal. recordatus ſum. 70. vlciſcar. Heb. viſitaui pro, viſitabo.i. vlciſcar.

4. Præcepit populo. Heb. & Chal. congregauit populum. 70. nunciauit populo. Quaſi agnos. Heb. in Telaim. 70. in Galgalis.

6. Cinæo. i. poſteris Iethro ſoceri Moſi. Tu, pro, maiores tui. ſ. Iethro. Receſſit. ſ. tranſlatis tabernaculis, vbi habitabat.

9. Veſtibus, & arietibus. Heb. pinguibus, & agnis, ſeu, arietibus. Chal. craſſis, & ſaginatis 70. edulis, & vineis. Reprobum i. contemptibile.

12. De nocte. i. diluculo. Eo quod, pro, quòd.

Fornicem triumphalem. ſ. arcum. Heb. & 70. manum .i. locum. Chal. locum ad diuidendum prædam.

13. Domino i. apud Dominum.

16. Sine me. ſ. loqui q.d. audi me.

17. In oculis tuis i. tuo iudicio.

18. In viam. q.d. ire iuſſit.

21. Eorum, quæ cæſa ſunt. Heb. & 70. anathematis .i. eorum quæ perdenda erant. Chal. antequam exciderentur, ſeu perderentur.

23. Acquieſcere. i. obedire. ſ. Deo.

25. Porta. i. ferto, vel tolle. i. remitte. Chald. remitte, ſeu ignoſce.

27. Summitatem .i. extremitatem.

29. Triumphator. i qui victoriam dat. Heb. victoria i. victoriæ auctor. Chal. Dominus victoriarum.

Parcet. Heb. mentietur. 70. reuertetur. Chal. reuertetur ab eo, quod dixit.

32. Pinguiſſimus tremens. Heb. & Chal. delitioſus, ſeu, delicatus. 70. tremens. Siccine, &c. verti poteſt, verè amara mors.

33. In fruſta conſcidit. Hebr. diſſecuit, ſeu fecit ſecari. 70 mactauit, ſeu, trucidauit. Chal. diſcerpſit.

35. Quoniam. Heb. Chal. & 70. &, pro, quia, more Hebraico.

36. Vidit. i. inuiſit.

CAP. XVI.

1. OLEO. i. vnguento aromatico. fortè, balſamo.

2. Vitulum. Heb. & 70. vitulam.

5. Pacificus. ſ. timebant, ne aliquem vellet punire.

Sanctificamini Chal. præparamini. Sanctificauit. i. præparari iuſſit. Chal. inuitauit. Sacrificium. Chald. oblationem. intellige inuitatos etiam ad conuiuium, quod fiebat ex victima.

6. Ait ſ. apud ſe, velut conſulens Deum.

7. Abieci eum. q.d. non hunc elegi, vel, eiuſmodi res non curo. Iuxta intuitum. i. more. Iudico. Heb. & 70. video. Parent. i. apparent. ſ. oculis.

11. Paruulus. i. omnium minimus natu.

13. Directus eſt. i. apparuit diligens. Chald. manſit. Heb. proſperauit.

14. Exagitabat. Heb. turbabat, ſeu, terrebat. Chald. terrebat. 70. ſuffocabat. A Domino. i. immiſſus, ſeu permiſſus.

15. Dei. pro, à Deo. ſ. creatus, ſeu miſſus, aut permiſſus.

16. Leuius feras. Heb. Chald. & 70. bene tibi erit. i. bene habebis. ſic inf.

17. Pſallentem. i. ad citharam canentem.

18. Pueris. i. famulis.

20. Plenum. Chal. onuſtum.

CAP. XVII.

2. TEREBINTHI. Chal. & 70. quercus, & ſic inf.

4. Spurius. 70 potens. Chal. de medio illorum. ſic & inf.

5. Hamata. Heb. & Chal. ſquamata. i. æreis ſquamis operta.

10. Exprobraui. ſ. ignauiam, & timiditatem, vel probris affeci.

12. De quo ſupra dictum eſt. Id additum ab Interprete. Heb. huius 70. hic. ſ. de quo ſuprà.

17. Polentæ. i. frumenti toſti.

18. Cum quibus ordinati ſunt. ſ. militibus. q. d. ſub quo duce militent Heb. & pignus eorum tolle. ſ. ſiquam fortè pecuniam mutuò acceperint ſub pignore. 70. & quibus indigeant cognoſces. Chal. & bonitatem eorum afferes. q.d. refer res ad me quàm bene habeant.

20. Locum Magala. Heb. Magalah. i rotunditatem. 70. rotunditatem. ſ. caſtrorum, ſeu vallum. Chal. caſtra.

22. Vaſa. ſ. ſarcinas. Attulerat. ſ. ipſe portauerat ſuis humeris. Cuſtodis ad ſarcinas i. cuſtodientis militum impedimenta. Interrogabat, &c. Heb. & Chal. rogauit fratres ſuos, ſeu fratribus ſuis, ad pacem. i pacificè ſalutauit. 70. interrogauit fratres ſuos quæ ad pacem. q. d. quæſiuit, an rectè valerent, ſeu ſalutauit pacem precatus. nam Hebræorum ſalutatio, Pax tibi, interrogatio verò de recta valetudine, Num pax?

25. Abſque tributo. Heb. & 70. liberam. Chal nobilem, ſeu illuſtrem.

28. Quare dereliquiſti. Heb. Chal. & 70. cui reliquiſti.

29. Nunquid non verbum eſt. q d. quid aliud, quàm locutus ſum? Chal. nónne verbum fuit, quod dixi?

32. In eo. i. propter eum. ſ. Goliath, vel q.d. in ſe ipſo.

33. Puer. i. adoleſcens.

40. Limpidiſſimos. i politos, non aſperos.

43. In diis ſuis, dicendo. ſ. Deus Dagon te perdat.

46 Cadauera, &c. q.d. cadauer tuum. In Iſrael. Heb. Iſraeli. ſ. qui illum poſſit defendere.

47. Eccleſia. i. congregatio. Ipſius enim, &c. q.d. dat victoriam cui vult.

48. Surrexiſſet. i. ſe accinxiſſet.

54. Tabernaculo. i. domo ſua Beethlemitica.

55. De qua ſtirpe deſcendit. Heb. Chal. & 70. cuius filius eſt. ſic inf. Mirum verò eſt, quæ rere id Saulem, quà eum domi aliquandiu habuerit pſallentem, vt dictum eſt cap. præcedenti. ſed fortè ſcriptura more ſuo non ſeruat ordinem, narrauitque priùs quod poſtea factum.

Viuit anima tua, q.d. per vitam tuam. Si, pro, non.

CAP. XVIII.

3. NAM, pro, &.

4. Tunica. Heb. Chal. & 70. pallio.

5. Maximeque. Heb. Chal. & etiam. 70. &.

6. Lætitia. Hebr. Chald. & 70. & lætitia. Siſtris. Chal. & 70. cimbalis. Heb. Saliſim. ſ. inſtrumentum eſt, quod Hiſpani vocant, Pandero. circulus eſt latus ex ligno inter-

interpositis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam vt ego existimo Tsoltselum צֶלְצְלִים lib.2.cap.6.vbi Hier. cymbala vertit ex Psalm.150.quæ agitatæ sonum plurimum reddunt. Sistra vocat Interpres. præcinebant autem mulierum aliæ, aliæ respondebant.

7. Mille.i.multos. Decem millia.i.multo plures.

10. Prophetabat. s. more insanorum absurda loquebatur, & ridicula, cùm tamen præseferret prophetantis personam, vt solent interdum insani, concionatores imitari. Chal.insaniebat.

11. Misit.i.iaculatus est. Secundo. Heb. Chal. & 70. bis.

13. Egrediebatur, & intrabat.i.populum ad bellum educebat, & reducebat.

15. Cauere. Heb. Chal & 70. timere.

20. Dauid. Michol filiam. Heb. Chal. & 70. Dauidem Michol filia.

21. Scandalum. i. ruinæ occasionem. Duabus. s. morte Goliath. & centum præputiis. Chal. vno de duobus. s. dote, vel præputiis, quorum posterius postea elegit Saul.

23. Tenuis. q.d. non habeo dona, quæ possim dare sponsæ. solebat enim id tunc (vt ex seq. patet) à sponsis fieri. Heb. despectus. Chal. idiota. 70. non honorabilis.

25. Non habet Rex sponsalia necesse. Heb. & Chal. non vult Rex dotem. 70. non vult Rex dona sponsalia.

Præputia.i.membra genitalia cum præputiis, vt appareat esse Gentilium.

27. Annumerauit Heb. & Chal. adimpleuit. i. omnia tradidit Chal. tradidit.

30. Egressi s. ad bellum contra Israelitas. Prudentius agebat. 70. magis intelligebat. Chal. magis prosperè agebat.

CAP. XIX.

2. OBSERVA.i. custodi. q. d. caue tibi. Chal. cautus esto.

3. Stabo iuxta patrem. legendum id per parenthesim. q d. vbi stetero iuxta patrem, & intellexero eius animum, egressus in agrum, tibi indicabo. Fuerit. Hebr. Chal. & 70. fueris.

5. Posuit animam suam in manu sua. i. periculo se exposuit. Sanguine.i.homine.

11. Satellites. Heb. Chal. & 70. nuntios.

13. Statuam. Heb. Teraphim. Chal. & 70. simulacrum. sic etiam inf. Ad caput. s. loco ceruicalis, vt ait Chal. fortè loco capitis.

14. Apparitores Heb. Chal. & 70. nuntios.

18. Naioth. Chal. domo doctrinæ.

20. Lictores. Heb. Chal. & 70. nuntios. Stantem super eos. i. præfectum illis. Prophetare. i. Deum laudare.

24. Vestimentis. s. regiis. Coram Samuele, qui tamen illum nec inuisit tunc, nec est allocutus. Cecidit. s. in terram extra se factus. Nudus. i. spoliatus, vt suprà dictum est. Prouerbium. s. cùm quis significare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAP. XX.

1. HVNC ergo, &c. Chal. & 70. &, cur pater meus id me celaret? Nequaquam erit istud. i. non morieris. 70. non est hoc. s. quod putas. Heb. non hoc. s. est, vel. s. faceret pater meus, vt me quidquam celaret.

3. Et ille, abundat (ille) Vno tantum gradu &c. q. d parum abest, quin interficiar. Heb. & Chal. vno passu. 70. in hanc sententiam vertunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. Calendæ. Heb. Chal. & 70. initium mensis. sic etiam inf.

6. Victimæ. Heb. & 70. sacrificium. Chal appositum oblationis sanctæ. q. d. conuiuium ex victima. Contribulibus. Heb. & Chal. Familiæ, seu cognationi: 70. Tribui.

7. Completa, &c. q.d. decreuit omnino me perdere.

8. Domini.i.coram Domino, vel Domini volũtate.

9. A me. Heb. Chal. & 70. & Complu. à te.

13. Reuelabo aurem tuam.i.indicabo tibi.

15. Auferat Ionatham. q. d. me Deus perdat velut inimicum Dauid, si fœdus violauero. quamquam id vsque ad finem versus non est Heb., nec Chal. nec in Cõplut., sed est in 70. in seq. versu, loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16. Et requisiuit, pro, & dixit, requiret. 70. & requirat. De manu, &c. q.d. de me velut inimico Dauid. s. si fœdus violem.

17. Deierare. i. iuramento firmare ipsi Dauid, vel adiurare ipsum Dauid. Heb. Chal. & 70. iurare.

19. Perendie. Heb. indicant, coniungendum cùm descendes. q.d. tres dies latebis, & tertio descendes, &c.

22. Intra.i.citra.

23. Sit Dominus. s. testis.

25. Surrexit, pro, assurrexit. s. Abner venienti.

27. Secunda.i.altera. s. sequenti.

29. De Fratribus. s. minores fratres parebant maioribus.

30. Vltro rapientis, &c. q. d. adulteræ. Heb. peruersæ, & rebellis. Chal. contumacis, & rebellis. 70. transfugæ.

Ignominiosæ, Chal. ignominiæ. Heb. nuditatis, seu turpitudinis, seu ignominiæ. 70. reuelationis. i. nuditatis.

31. Filius mortis. i. dignus morte.

34. Confudisset. i. pudefecisset, seu contumelia affecisset. Eum. s. Ionatham, vel Dauid. 70. quod deliberasset pater suus occidere eum. s. Dauid.

35. Placitum Dauid. i. tempus à Dauid cõstitutum.

41. Ad Austrum. s. Ionathas ad Septẽtrionem iaculatus fuerat, ne puer in Dauid incideret. Tertio, pro, ter.

42. Iurauimus, sub. memento, vel firma sint. Dominus. s. testis sit.

CAP. XXI.

1. OBSTVPVIT. Heb. timuit. Chal. admiratus est. 70. obstupuit. Achimelech. aderat etiam Abiathar filius eius, vt indicatur Mar. 2.

2. Sermonem. i. rem, seu negotium. Condixi, pro ire iussi. Chal. misi. Illum, & illum. Heb. Peloni Almoni. q.d. ad talem. & talem, seu certum quendam. Vide Ruth 4. Miror verò vertisse 70. Phelanni Almoni. s. Hebræas voces reliquisse, & non explicasse Hebraicam phrasim. suspicor potiùs vitiatum esse locum ab aliquo, vt sunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctos ignorasse Hebræam phrasim. illud magis mirum, quòd Chald. vertit, ad locum absconditum,

& custoditum. nec enim est dicere, etiam hic vitiatum locum.

3. Habes.s.quod edamus. Quinque. Apparet fuisse cum Dauid famulos quatuor.

4. Laicos.Heb. & 70.prophanos i. quibus omnibus licet vesci. Pueri. modestè locutus etiam Danidem intelligebat.

5. Egrediebamur.s.domo. Vasa i.corpora. Sed & ipsa,&c.q.d.sed siquid per viam (vt fit) maculæ est cõtractum,purificabitur. Vasis.i.corporibus.

6. Sanctificatum, pro, sanctum, seu Deo dicatum. s. propositionis.vt vertunt 70.

7. Tabernaculo.i tentorio. Idumæus. s.origine.

8. Sermo.i.mandatum, seu negotium.

9. Terebinthi. Alij, quercus. Pallio. i. tegumento. Ephod.i.locum, vbi repositum Ephod. Absque eo.i. prætereum. Similis.q.d. tam præclarus.

11. Terræ.s. Iudææ.

13. Os. i. vultum, vel sermonem. Collabebatur. Heb.finxit se insanum.Chal.Stupidus factus est.i.stupiditatem simulauit. 70.ferebatus. Inter manus eorum. 70.in manibus suis s.propriis. Impingebat. 70. cadebat.Heb.Designabat. Chal. Lineabat.s.more eorum,qui manibus delineant aliquid.

15. An desunt,&c.Chal. & 70.num indigeo ego insanis? Ingrediatur. Complu.dimittite illum hinc, ne ingrediatur.q.d.abigite,non enim dignus, qui Regiam ingrediatur.Heb.& Chal.num hic ingredietur? 70. non hic ingredietus.

Cap. XXII.

4. RELIQVIT. Hebr. duxit. s. vt illic manerent. Chal.manere fecit. Præsidio. s. arce aliqua, seu militum munitione,aut loci alicuius tuti, & sic intellige inferius.

7. Filij Iemini i.de tribu Beniamin. 70. filij Beniamin. Chal. Filij tribus filiorum Beniamin.

9. Assistebat, & erat primus. i. tanquam primus,seu præcipuus præerat.Heb. & Chal.præfectus erat. Inter seruos.70. super mulos.

17. Emissariis.i. satellitibus.

18. Vestitos,pro,indui solitos.

20. Ad Dauid.s.manentem in Ceilam, vt dicit cap. sequenti.

22. Sum reus.Heb.causam præbui Chal.occasio fui. 70.sum causa.

23. Siquis quæsierit,&c.q d.communem habes mecum hostem.70.vbi quæsiero animæ meæ locum,quætam & tuæ.q.d.vt me ipsum, sic te seruabo.

Cap. XXIII.

1. CEILAM. ciuitas est in tribu Iuda.

3. In Iudæa. q. d. in media Iudæa, seu tribu Iuda.

5. Iumenta.s.pecora,quæ adduxerant ad alendos milites.Heb & Chal.pecora.

7. seræ i.vectes.

9. Applica.q.d.indue vt Dominum consulas.

11. Descendet.s.si hic manseris.

13. Dissimulauit.Heb.& 70. cessauit.

14. Firmissimis.i.munitissimis.

16. Confortauit,&c. q. d. iussit esse bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. Coram Domino.i.Deo teste, seu Deum testatus.

22. Recogitat enim,&c. Heb. videntur facere hunc sensum,dictum est enim mihi illum esse callidissimum. Chal.tamen videtur secutus sensum nostri Interpretis.

23. Ad rem certam. i. re bene comperta. Chald. in veritate.

26. Desperabat se posse.Heb.festinabat.

Cap. XXIIII.

3. IBSCIBVS. i. capris syluestribus.

4. Vianti.i iter facienti, seu per viam ambulanti. Interiore parte. Heb. lateribus. Chal. foraminibus. 70. vt noster Interpres.

5. Sicut placuerit. Aug. poterat, inquit, eum impunè occidere Domino sic permittente. Fortè potest hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, posse illum quem inimicus quærit occidere, hunc interficere: esse enim id se defendere.

6. Percussit Dauid. i. Dauidem reprehendit. vulgò diceretur, remordit eum conscientia.

7. Propitius sit mihi Dominus. Heb. Absit mihi à Domino.q.d.prohibeat Dominus, seu non permittat, vt faciam. Viuit Dominus,&c. Hæc vsque ad finem versus, non sunt Heb. nec Chal. nec in 70., aut in Complu.

8. Confregit,id est repressit. 70. persuasit. Chal. quietos reddidit.

11. Cogitaui. Heb. dixit. s. quispiam.q.d.non defuit qui diceret. Chal. dixerunt alij. 70. non volui.

16. Eruat, sic etiam Chal. at Heb. iudicet.

20. In via bona.i.saluum, & incolumem. Vicissitudinem hanc. Heb Chal. & 70.bonum.

22. In Domino.i.per Dominum.

23. Tutiora loca. Heb. arceni, seu, præsidium. Chal. præsidia.

Cap. XXV.

1. DOMO. i. familia.q.d.in suorum sepulcro.

2. Carmelo.locus ad Austrum, non longè ab Hebron.

3. Pessimus, & malitiosus. Heb. Chal. & 70. malus studiis, seu, operibus.

5. Ex nomine meo. Heb. Chald.& 70. in nomine meo, vulgò dicitus, ex parte mea. quod No. ad similes Scripturæ phrases.

6. Fratribus meis Heb ad vitam.i.quamdiu vixeris Chal.per vitam tuam. Ex multis,&c. Hæc ad finem vsque versus non sunt Hebr. nec Chald. nec in 70. aut Complut.

8. Bona i.hilari,& qua solet liberalitas exerceri. Inuenerit manus i. in promptu fuerit.

14 Benedicerent. i. salutarent bene precantes.

15. Satis Heb. valde.

17. Aduersum. q. d. in eius perniciem. Filius Belial.i.improbus.

18. Coctos. Heb. factos.i.paratos.s.coctos, quod No. ad illud Ioan. 13. & cœna facta. Polentæ.i. farris tosti. Ligaturas. i. fasciculos. Passæ. s.siccæ. Massas. Chald. portiones, intellige coniunctas subtili arundine; vt

ne, vt fit, & pressas inter se caricas, forma laterum.

21. Ait. s. ante susceptum iter, vel inter eundum.

22. Inimicis Dauid. dicendum erat, mihi. sed sic dixit ex animi turbatione, vel vt imprecationem mitigaret. Mingentem ad parietem. i. canem. q. d. ne canibus quidem parcam. Chal cognoscentem cognitionem q. d. ad pueros qui modò ratione vtuntur.

23. Super terram. i. in terram vsque se inclinans.

24. In me, &c. q. d. mihi imputa hoc peccatum. sed me tamen audi, quamquam Hebraica sic verti possent: Obsecro Domine iniquitas loquatur &c. vt sint verba turbari præ timore animi. q. d. obsecro Domine, etsi iniquè tecum actum est, audi me tamen, &c.

25. Secundum nomen. Nabal enim. Heb. stultum significat.

26. In sanguinē. s. effundēdo. q. d. ne esses homicida.

28. Aufer. Chal. ignosce. Domum fidelem. l. familiam stabilem. Chal. regnum firmum. Inueniatur. 70. inuenietur.

29. Fasciculo. q. d. loco tuto. Chal. thesauro. Viuentium. Chal. & 70. vitæ. Rotabitur. s. inquietudine, vel à vita expulsa. Chal. volabit.

31. In singultum, & scrupulum. i. causa dolendi, & flendi. Chal. in anxietatem, & pondus. 70. abominatio, & scandalum.

35. Honoraui. Hebr. & Chald. suscepi. 70. reueritus sum.

36. Manè. i. sequentem diem.

37. Verba hæc. i ea quæ acciderant.

39. Iudicauit. s. vindicans.

42. Cum ea pedissequæ eius. Chal. iuxta eam. Heb. ad pedes eius. q. d. comitantes.

CAP. XXVI.

1. GABAA. s. quæ in tribu Beniamin.

6. Samiæ. s. sororis Dauid. vide 1. Par. 6. Not. quod u. in voce Saruia vocalis est, non consonans, vt patet ex Heb.

11. Propitius sit mihi Dominus. Heb. absit mihi à Domino. q. d. auertat Dominus. Vide sup. cap. 24.

12. Tulit igitur. s. antenerit Dauid, timens, ne Abisai Saulem interficeret. Sopor Domini. i. grauissimus, seu maximus. sic cedri Dei dicuntur, & montes Dei. i. maximi; vel à Deo immissus.

15. Vir. s. clarus, & insignis, ironicè.

16. Filij mortis. i. digni morte.

19. Odoretur sacrificium. q. d. acceptum ei sit quod agis, metaphora à sacrificiis Deo gratis. Hæreditate. s. terra sancta. Dicentes, pro, tantum non dicentes, vel, quasi dicant.

20. Persequitur. i. persecutionem patitur.

21. Pretiosa. i. magni facta. s. qui peperceris. Ignorauerim multa. Heb. errauerim multum. Chal. insanierim valde.

23. Fidem. i. fidelitatem.

25. Benedictus. i. laude dignus. Faciens facies, &c. q. d. omnino perficies quæ optas, & præualebis.

CAP. XXVII.

2. MAOCH. Quidam dicunt esse nomen matris: patrem enim fuisse Achis, de quo sup. cap. 21. ego non video, quid prohibeat eundem esse hunc, & illum de quo sup. nunc enim accepta prius fide, ad eum se contulit Dauid.

7. Quatuor mensium. Heb. & Chal. dies, & quatuor menses. q. d. dies aliquot, nempe quatuor mensium.

8. Hi enim pagi. pro, horum enim pagi. Hebr. & Chal. hi enim. s. populi. Habitabantur. Heb. Chal. & Complut. habitabant. No. quòd hi non erant sub ditione Achis.

11. Viuificabat. i. viuentem relinquebat. Fecit. s. contra nos.

CAP. XXVIII.

3. ET interfecit, &c. Hæc non sunt Heb. nec in 70. nec in Complut.

6. Sacerdotes. Heb. Vrim. q. d. summum sacerdotem gestantem Ephod, in quo erat Vrim, & Thummim.

7. Pythonem. i. diuinandi spiritum.

10. In Domino. i. per Dominum.

13. Deos, pro, Deum. i. diuinum quendam virum. Chal. Angelum Domini.

12. Samuelem. fuisse verum Samuelem, grauissimi viri sentiunt, vt Iustin., Bas., Amb., Hier., August. Vide etiam Eccl. cap. 46. Alij dæmonem putant specie Samuelis.

15. Inquietasti. Heb. & Chal. commouisti. 70. conturbasti. q. d. mihi negotium exhibuisti.

16. Aemulum. i. cui inuides, vel quem pro hoste habes. s. Dauidem. Heb. & Chal. hostem, seu, inimicum.

19. Mecum eritis. i. mortui vt ego, vel in altera vita.

20. Panem. i. cibum.

21. Manu mea. i. summo periculo.

24. Pascualem. Heb. & Chald. pinguem, seu, saginatum. 70. lactantem.

CAP. XXIX.

2. IN centuriis, &c. id est cū exercitu diuiso per Centurias & Chiliades.

3. Nunquid ignoratis. Heb. Chal. & 70. nónne iste est. Vel annis, pro, immo verò annis. q. d. notus mihi multis iam annis. 70. iam secundus est annus. Heb. & Chal. his diebus, vel his annis.

4. In capitibus nostris. i. nobis interfectis.

6. Exitus & introitus. i. conuersatio. Mecum est, pro, mihi gratus est.

10. De nocte. s. diluculo. Heb. manè, Chal. in aurora.

11. De nocte. i. diluculo.

CAP. XXX.

2. MVLIERES. s. viri erant cum Dauid.

4. Lacrymæ. Heb. Chal. & 70. robur ad plorandum.

6. Contristatus. Heb. angustiatus, seu, anxius. Amara. i. exacerbata.

7. Applica. i. profer, vel indue. s. ad consulendum Dominum.

8. Latrunculos hos. Heb. Chal. & 70. exercitū hunc. sic etiam inf. Excuties. i. recuperabis.

12. Fragmen. i. frustum.

14. Erupimus,pro,irrupimus.70.irruimus.
15. Cuneum.Heb.Chal.& 70.exercitum.
20. Minauit.i.duxit. Suam.i.illarum rerum,quas captas ex Siceleg reduxit, nempe quæ Amalechitæ alibi ceperant,præcedebant. quæ verò ex Siceleg, sequebantur. hunc sensum indicant Heb.Chal.&70.
26. Proximis.i.amicis,seu sodalibus. Benedictionem.i.munus.
30. Rama.Heb.Chorma. Lacu. Hebr. & Chald. Bor.videtur esse nomen proprium.

CAP. XXXI.

1. GELBOE distat à Thabor duobus milliaribus, estque in campo magno Esdrelon.
3. Vulneratus est.Chal.timuit.
9. Annuncietur.s.victoria.
11. Iabes.s.quos in principio Regni sui liberauerat Saul.
12. Cõbusserunt.s.putrida erant, & plena vermibus.
13. In nemore.Chal.sub arbore. Ieiunauerunt.s.in signum mœstitiæ.

II. REGVM,

Hebr. Secundus Samuelis.

CAPVT I.

4. VERBVM.i.res.
6. Incumbebat. Heb.Chald. & 70. innitebatur. Appropinquabant ei.s. persequentes. Hebr. persequebantur eum,seu assequebãtur, vt vertit Chal.
9. Sta super me.i.accede propius.
10. Post ruinam. i. postquam in gladium incubuerat. Heb. Chald. & 70.postquam cecidit.
13. Aduenæ.s.proselyti ad fidem conuersi.
16. Sanguis tuus.i. peccatum tuum effusi sanguinis. Caput tuum.s.reuertitur. q.d. dabis pœnas pro eo.
18. Arcum.i.artem militarem. q. d. hortatus est, ne desponderent animum, sed se ad futura bella instituerent.Chald. iacere arcu. Iustorum. Hebr. & 70. recti. Chald. legis. Quis liber hic, incertum, nec enim est ex iis,qui extant. Considera, &c. Hæc vsque ad finem versus, non sunt Hebr. nec Chald. nec in Complut. sed sunt ex parte sumpta ex 70.
20. Filiæ.i.fœminæ,quæ solent cantare victorias.
21. Agri.s.apud vos. Primitiarum.i.frugum,è quibus possint offerri primitiæ.
22. Rediit.s.inanis.coniungendum cum præcedentibus proximè q.d.insigebatur,& interimebat fortes.
23. Decori.Chal.amati.70.pulchri. Velociores.s. in persequendo hostes.
24. In delicijs,pro,ad delicias.
26. Decore.70.pulcher. Mulierum. i.quo mulieres diligere solent,seu diligi.
27. Arma bellica. q. d. periit cum illis gloria bellica.

8. Circumduxit, &c. Alij, duxit in Machanaim. vt sit nomen proprium loci,de quo Gen.32.
9. Iessuri.Heb.Asuri.70.Aseri. Chal.tribum Aser. Vniuersum.s.excepta tribu Iudæ.
10. Duobus annis apparet vel non statim electum in Regem post mortem patris, vel nõ statim Dauid regnasse super totum Israelem mortuo Isboset.
13. In vnum. i. simul.
14. Ludant.s.singulari certamine.
22. Leuare faciem.i.aspicere.
23. Auersa.Heb. & 70. parte posteriori. Inguine. Heb.quinta costa.Chal.latere fœmoris.
24. Aquæductus. Heb. Chal. & 70. Ammah. s. est nomen proprium. Vallis. Heb. Chal. & 70. Giach. s. nomen est proprium. Itineris.i. per viam,seu in via.
26. Periculosa desperatio. Heb. Chal. & 70. amara nouissima.s.belli.
27. Si locutus.Heb.Chal.& 70. nisi locutus.s.illud, ludant pueri,&c.q.d. nisi tu prouocasses.
29. Castra.s.vbi erat Isboseth, & hic Hebr. & Chal. Machanaim, vt suprà.

CAP. II.

1. HEBRON. distat ab Ierusalem 22. milliaribus, ad meridiem.
3. Domo.i.familia.
5. Benedicti, &c. i. digni, quibus Dominus benefaciat,vel chari Domino.
6. Retribuet,pro, tribuet. Heb. & Chald.faciet. 70. faciat. Vobis.Heb. Chal. & 70.vobiscum. Veritatem,pro,veram,vel.q. d. iuxta fidem,quam dedit, se remuneraturum benefacientes.veritas enim,fidem. i. promissionem interdum significat. Verbum istud. i. rem istam.

CAP. III.

3. CHELEAB. 1.Par.3.vocatur Daniel.s.erat binominis.
8. Caput canis.q. d. vilissimus, quem sic audeas reprehendere? Aduersum Iudam, &c. cum sequentibus iungenda hæc.
12. Cuius est terra? q. d. nõnne ad te, vt Regem pertinet?
13. Optime.Heb.& Chal.bonum.s.mihi,id est.70. bene.q.d.placet.
21. Deduxisset.i dimisisset.
22. Cæsis latronibus. Heb. & Chal. è castris.
25. Exitum,& introitum.i.conuersationem,seu vitæ rationem.
26. Sita.nomen proprium cisternæ illius.
27. In dolo.Chald quietè. Alij, blandè. Inguine. Heb.quinta costa. Chal.latere femoris. sic inf cap. seq.
29. Fusum. q.d. filans ob paupertatẽ.Heb.baculum. s.cui innitatur ob pedum morbum.
34. Ligatæ.q d.poterat se defendere. Aggrauati.i. impediti

impediti.q.d.poterat fugere,ſed dolo interiit. Congeminans.i.repetens planctum.

35. Cibum capere. Heb.& Chald. vt faceret Dauid cibum capere.70.vt Dauidi cœnam daret.

39. Delicatus,pro,tenellus.q.d.recens factus Rex,& necdum viribus cõfirmatus,vt poſſim iſtos punire.Heb. tener.Chal.humilis. Duri mihi.Heb. Chal.& 70.duriores me(.i.fortiores)ſeu,præ me.i.quã vt ferre poſſim.

CAP. IIII.

1. DISSOLVTAE,&c.q.d.deſpondit animum.

2. Latronum.i.militum mercenariorum,qui ſolent latrocinari.Heb.copiarum,ſeu agminum. 70.turmarum.Chal.duorum exercituum.

3. Fugierunt.ſ.metu Philiſtinorũ,audita morte Saul.

4. Feſtinaret.ſ.illa. Cecidit.ſ.puer ex brachiis nutricis.

6. Spicas. ſ. ſpecie mercatorum volentium emere frumentum,vel tanquam Regi oblaturi primitias honoris cauſa.Chal.pro,aſſumentes ſpicas tritici, vetterunt,vt emptores tritici.Heb.accipientes frumenta,ſeu accipientium frumenta. i. mercatorum ; ſubaudi, ſpecie, ſeu habitu. 70. loco huius verſus, ſic habent : & ecce oſtiaria domus purgabat triticum,& dormitauit, & dormiuit; & Rechab,& Baana frater eius latuerunt. Inguine. vide ſup.cap.3.

10. Oportebat.ſ. ipſius iudicio, vel etiam aliorum. Chal.qui cogitabat, me ſibi daturum donũ pro nuncio.

CAP. V.

1. OS tuum,&caro tua.i.cognati tui,ſeu propinqui.

2. Educens.ſ.ad bellum.

3. Venerunt,pro, venerant.ſ.ante populum. Domino.i.Arcæ Domini. vel.q.d.teſte Domino.

6. Cæcos,& claudos.Irriſio eſt.q.d. vel cæci,& claudi arcem defendent. Chald. peccatores, & culpatos, & ſic infrà.

8. Præmium,de quo 1.Par.11. Domatum fiſtulas.i.tectorum canales. Odientes.ſic etiam 70. Templum.ſ.vnà cum Dauid.Heb. & Chal.domum. 70. domum Domini.

9. Mello.i.aggere,ſeu foſſa,ſecundùm quoſdam. Vide lib.3.cap.9.nu.15.Chal.obſtructione.

10. Ingrediebatur,pro, ibat.

11. Nuntios ſ.congratulaturos de Regno.

12. Super.Heb. propter.

17. Quærerent.ſ.& caperent,ſeu occiderent. Præſidium.70.locum munitum.

18. Raphaim.70.Gigantum. Chal. fortium. dicitur eſſe locus prope Ieruſalem ad Auſtrum.

20. Baal Pharaſim. Chal. planitiem fortium. Diuiſit.Chal.fregit. Diuiduntur aquæ. Chald. frangitur vas teſtaceum plenum aqua. Baal Pharaſim. i. planitiem,ſeu vallem rupturarum.

23. Ex aduerſo.i.è regione. Pyrorum,alij, mororum.Chal.arborum.

24. Domini.i.Angelus Domini.

25. Dum venias.Chald.ad introitum. Gabaa. vrbs in tribu Beniamin ,Gezer autem in tribu Ephraim, vt dicitur Ioſ.16.& 18. Quãquam ego iſtam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera, quam ego etiam hic puto ſignificari. Gezer.vrbs in tribu Beniamin,ſed quam occupabant Philiſtæi.

CAP. VI.

2. SVPER quam.i.ad quam,ſeu,apud quam,vel.q.d. ſuper quam eſt Domini Maieſtas, quæ ibi inuocatur. Io Cherubim,pro, ſuper Cherubim.

3. Gabaa.locus erat eminentior in Cariathiarim. Ahio. 70. fratres eius. Vide 1.Par.13. Minabant.i. deducebant.

6. Declinauerunt,pro,inclinauerunt. eſt id additum ab Interprete, ad verbi Hebræi, quod verterat, calcitrabant, maiorem explicationem. Videtur autem ſumptum ex 70.

7. Temeritate. ſ.animi. alioqui enim factum videtur laudabile. ſed Deus intuetur cor. Vide 1.Par.15. vbi ſubindicatur cauſa fuiſſe præcipua,quòd arcam non portaſſet humeris cum ceteris Leuitis;id enim debuit. Quidam tamẽ cauſam dicunt,quòd eam tetigiſſet,quod Leuitis prohibitum, Nu.18.

10. Obed Edom.Leuita erat. Gethæi.fortè in Gethdin fuerat, vnde ei id nomen.

11. Benedixit.i.proſpèrauit.

12. Adduxit.ſ.per Leuitas. Vituli.ſ.immolandi. eſt autem id ſumptum ex 70. qui loco 13. verſus ſic habẽt, & erant cum eo portantes arcam Domini ſeptem chori, & victima vituli, & agni.

13. Sex paſſus.q.d.ſexto quoque paſſu. Armigatis. 70.concionis,ſeu conſonis.eſt autem etiam id ſumptum ex 70.non enim eſt Heb.aut Chal.

16. Subſilientem,&c.i.exultantem, & tripudiãtem. Chal.ſaltando ſe cribrantem,& laudantem.Alij,fortiter, & inſtar capreæ ſaltantem.70.ludentem,& ſaltantem,& pulſantem.

18. Benedixit. i. bene precatus eſt.

19. Collyridam .i. placentam. Similam frixam oleo.Alij,lagenam.ſ. vini.

20. Benediceret.i.bene precaretur. Domui.i.familiæ. Scurris.Heb.& Chal.inanibus,ſeu,fatuis.

22. Vilior. ſ. opinione tua. Cum ancillis. i. apud ancillas. Glorioſior. q. d. quod tu vilitatem putas,ego gloriam duco.

CAP. VII.

2. PELLIVM.Heb. & Chal. cortinæ.

3. Corde.ſ.optante templum ædificare.

6. Ambulabam.i.verſabar,ſeu manebam.

7. Tranſiui. ſ. in deſerto, & deinde per loca, ad quæ ſubinde mutata Arca. Vnam,pro,aliquam.

8. Paſcuis. Heb. Chald. & 70. ouium tugurio, ſeu, caula.

10. Sub eo.Heb. ſub ſe.i. in loco ſuo. 70. per ſe, ſeu apud ſe.q.d.ab aliis ſeparatus, & quietus. Turbabitur. Chal. terrebitur.70.ſolicitus erit.

11. Domum faciat.i.prolem det,ſeu poſteritatem.

14. Arguam.i.caſtigabo. Virorum.q.d.clementi, ſeu humana vt ſolent.ſ.homines filios caſtigare.

16. Fidelis.i.firma ſeu ſtabilis. Ante faciem tuam

.i. te vidente. s. viuunt animæ,& vident post mortem. 70. coram me.

18. Sedit. soli Regi licebat sedenti coram Arca orare, reliqui stantes orabant sic quidem. Fortè sedere, pro, manere positum more scripturæ. Domine Deus. Heb. Adonai Iehouah. i Domine, Domine. 70. Domine mi, Domine. sic & inf.

19. Lex Adam i. hominis. q. d. sic mecum agis, vt solet homo cum amico.

21. Verbum. i. promissionem. s. implendam. Secundùm cor tuum. i. quia tibi sic placuit. Notum faceres s. quid de me statueris.

23. Poneret sibi nomen. i. se faceret celebrem.

A facie i coram, vel causa. Gentem,& Deum eius. s. percutiens. Heb. & Chald. gentibus, & dus eius. 70. gentes,& tabernacula.

26. Coram Domino. Heb. Chal. & 70. coram te.

27. Reuelasti, &c. q. d. aperuisti, seu indicasti seruo tuo. Domum. i. familiam. s. Regiam. q. d. dabo ex filiis tuis successores Regni. Cor suum. q. d. cordis fiduciam. Chal. fuit in corde serui tui, &c.

CAP. VIII.

1. FRAENVM tributi. Nomen est vrbis Heb. Metheg Haamah. i. frænum riui q. d. Aquæductum. Quidam dicunt liberasse Iudæos tributo, quod soluebant Philistæis, hosque fecisse tributarios.

2. Funiculo. q. dicat occidit eos qua mensura voluit. i. quantum voluit. Coæquans terræ. i. prosternens.

Mensus est autem, &c. q. d. alios occidit, alios seruauit. s. quos voluit.

4. Subneruauit. s. reddidit inutiles abscissis crurium neruis. 70 dissoluit. Iugales curruum. Hebr. Chald. & 70 currus. i. curruum equos. Dereliquit. i. sibi reseruauit.

5. Damasci. i. in qua Damascus.

7. Arma. Heb. & Chal. scuta. 70. armillas.

10. Eius s. Ioram q. d. afferebat munera.

11. Sanctificauit. i. dedicauit.

13. Fecit sibi nomen. i. famam comparauit.

14. Custodes s. milites, qui essent in præsidiis.

15. Iudicium, & iustitiam. Chal. iudicium veritatis, & æquitatis.

16. A commentariis. s. res gestas scribebat.

17. Abiathar. Notant quidam hunc Abiathar esse, qui aliàs dicitur Achimelech pater Abiathar, qui s. eius filius, hic vocetur Achimelech: aiunt enim & patrem, & filium dictos Achimelech, & Abiathar s. binomines fuisse, eisdemque vtrumque nominibus. Scriba. i. legis peritus, seu legum scriptor.

18. Cerethi, & Phelethi, milites erant Dauidem semper custodientes. Fortè sic dicti, quòd essent Cheretæi, & Philistæi, vt nunc solent Suizeri, seu Heluetij. Vide Ezech. 25. Soph. 2. Hier. putat sic dictos. q. interfectores. s. hominum. id enim significat vox Hebræa Cherethim. Phelethi autem. q. mirabiles. s. viribus secundùm quosdam. Chald. vertit sagittarios, & fundibularios.

Sacerdotes. i. principes. Chal. magnates. 70. aulæ principes. Vide Gen. 41. Exod. 2. & 18.

CAP. IX.

3. DEI. i. maximam, vel Deo gratam. Chald. coram Domino.

7. Agros. s. fisco erant addicti ob rebellionem Isboseth. Patris. i. Aui.

8. Similem mei. i. qualis ego. q. d. super me cani mortuo similem. i. vilissimum.

10. Filio. i. nepoti. Vt alatur. s. eius familia. 70. & comedant. Super mensam meam i. cibos allatos è mensa mea, vel mecum in eadem mensa.

11. Mensam meam, etsi comedebat in domo Sibæ, tamen ei cibi de Regis mensa afferebantur, vel citat Sibæ verba Dauid, qui ita dixerat. 70. mensam Regis.

12. Cognatio. Heb. habitatio. Chal. familia.

13. De mensa. Heb. Chal. & 70. super mensam.

CAP. X.

6. SYRVM Rohob. i. Syros ex Rohob. Istob. ea est, quæ Iud. 11. Tob dicitur.

12. Ciuitate Heb. Chal. & 70. ciuitatibus.

15. Videntes igitur, &c. Heb. Chal. & 70. videntes Syri se cæsos esse coram Israel, congregati sunt simul, &c.

16. Fluuium. s. Euphratem.

18. Septingentos, &c. vide 1. Par. 19. Currus. i. curruum equos seu milites.

19. Quierant in præsidio. Heb. Chal. & 70. seruii. s. qui ei in bello seruiebant, aut alias ei subiecti.

CAP. XI.

1. VERTENTE. Heb. reuertente. Chal. finiente. Tempore. s. verno, seu æstiuo. Ad bella. non est Heb. nec Chal. nec in 70. sed subintelligitur.

2. Post meridiem. Heb. Chal. & 70. ad vesperam. Solario. i. tecto. s. sunt in Palestina plana tecta. Viditque. s. per fenestram domus mulieris.

Suum. i. Dauid. q. d. ex tecto suo, vbi deambulabat. 70. vidit è tecto.

3. Hæthei. sed. s. ad fidem conuersi.

4. Sanctificata. i. purificata à menstruo. hoc enim non patiuntur quæ concipiunt. q. d. concepit. 70. & ea erat sanctificata ab immunditia sua. q. d. à menstruo purgata, adeoque apta ad conceptum.

11. Per salutem, &c. Heb. Chald. & 70. per vitam tuam & per vitam animæ tuæ. Repetitio est. vel. q. d. per vitam corporis, & animæ.

12. Illa. s. quæ venerat.

21. Ierobaal Heb. & Chal. Ierubbesseth.

25 Frangat. Heb. sit mala in oculis tuis. i. molesta.

Exhortare eos. 70. fortifica eam. s. vrbem. Heb. & Chald. conforta eum. s. Ioab ò tu nuntie. vel populum, ò tu Ioab.

27. Verbum. i. res, seu factum.

CAP. XII.

1. AD Dauid. s. prophetam ad prophetam, medicum ad medicum, sed sanum ad ægrotum. Chrysost. Iudicium. i quid sentias, vel quid iudicandum sit.

3. Emerat, s. data dote, quod est velut emere. olim

vxi

viri dotem dabant. Filia. ſ. erat minor natu, ſeu iunior quàm Vrias, eius vxor.

4. Parcens. i. omittens. Præparauit cibos. Heb. & 70. fecit eam. i. in cibum parauit. Sic Ioan. 15. cœna facta. i. parata.

5. Filius mortis. i. morte dignus, ſeu mortis reus. Chal. obligatus occiſioni.

6. Pepercerit. Chal. abſtinuerit.

8. Vxores ſ. poterat, ſi vellet, ducere, & fortè aliquam duxit. In ſinu tuo. Chal. concubinas tuas. ſ. ſecundarias vxores, ſeu minùs principales. Multo maiora. Heb. & Chal. ſicut iſta, & iſta. q. d. ſimilia, ſeu multa alia.

9. Percuſſiſti. i. curaſti occidendum.

14. Blaſphemare. ſ. Deum, qui tam improbum Regem dederit. Verbum hoc. i. rem hanc.

15. Deſperatus eſt, pro, grauiter ægrotauit, vt eſt Heb. Chal. & in 70.

16. Seorſum. Heb. & Chal pernoctauit &.

17. Cogentes eum. id additum ab interprete. Vt ſurgeret Heb. Chal. & 70. vt erigerent eum.

18. Septima. ſ. à natiuitate, vel ab ægritudine.

21. Sermo. i. res.

22. Donet eum. Heb. Chal. & 70. miſereatur.

25. Miſit. ſ. Dominus, vt nomen infanti imponeret. Amabilis Domino Heb. Iedidiah. i. dilectus Dño.

26. Expugnabat. Heb. Chal. & 70. cepit.

27. Capiendo Heb. Chal. & 70. capta. Vrbs aquarum. ſ. aquis multis cingebatur. Hanc vocauit ſuprà Regiam. eſt autem alia à Rabbath.

28. Vaſtata. Heb. capta.

31. Adducens Heb. Chal. & 70. educens. Serrauit. i. ſerris ſecuit. Carpenta. Heb. trabas. Chal. & 70. tribulos. Cultris. Heb. Chald. & 70. ſecuribus.

In typo, pro in typum, ſeu fornacem, vel. q. d. diuiſit eos, vt ſolent lateres recentes diuidi. 70. circumegit eos per aciem. Ita Complutenſis editio, quam ſumus in hoc opere ſecuti: nam Romana habet, tranſire fecit eos per fornacem. Chal. lacerauit eos in platea.

CAP. XIII.

1. SOrorem. ſ. ex eadem matre, alia tamen à matre Ammonis.

2. Virgo, adeoque domi more virginum obtineretur.

6. Quaſi ægrotare. i. fingere ægritudinem. Sorbitiunculas. Chal. & 70. placentas. Alij, lagana. Cibum. ſ. eas placentas, ſeu lagana.

10. Conclaui, pro, ſecretius cubiculum.

18. Talari. ſic 70. At Heb. & Chal. polymita, ſeu diuerſorum colorum.

19. Ibat ingrediens. Heb. Chal. & 70. eundo ibat.

20. Contabeſcens. Heb. & Chal. deſolata. ſ. mœſta. 70. animo deficiens.

21. Et noluit, &c. Hæc vſque ad. Erat eı, ex 70. ſumpta ſunt.

25. Benedixit. i. bene precatus eſt. ſ. valedicens.

32. Ore. i. decreto, ſeu ſententia. ſ. occidendus. Chal. voce. 70. ira.

34. Deuium. Heb. poſt montem.

CAP. XIIII.

2. THECVAM. diſtare dicitur ab Ieruſalem nouem milliaribus ad Orientem. Sed vide Amos 1.

5. Heu. Heb. Chal. & 70. verè.

8. Iubebo. ſ. ne cognati quærant filij tui mortem.

9. Sit, pro, erit. q. d. ſiquid accidet mali, in me, non in Regem cadet.

10. Adduc. quidam putant famulo alicui id dictum, cui res commiſſa.

11. Recordetur, &c. q. d. decernat interpoſito iuramento. Vt non multiplicentur. q. d. prohibeantur omnes.

13. Contra populum. q. d. redundat id malum in totum populum.

14. Dilabimur. Heb. Chal. & 70. effuſæ. Reuertuntur. Heb. Chald. & 70. colliguntur, ſeu, congregantur. Retractat. i. ſententiam mutat. Ne penitus pereat, &c. Heb. & 70. ne abijciat à ſe abiectum. q. d. ad ſe reuocet.

15. Præſente populo. Heb. & Chal. quia terruit me populus. q. d. feci in gratiam populi, quem vidi ob eam rem mœſtum. 70. quia videbit me populus. q. d. præſente populo.

16. Audiuit Rex, vt liberaret. Heb. Chald. & 70. Audiet Rex vt liberet, pro audiuit, vt liberet. q. d. cùm me audierit in figura, quanto magis debet in re figurata?

17. Dicat. Heb. & 70. dicet. q. d. orat, ſeu optat. Sicut ſacrificium. q. d. ſit acceptum Domino, vel placationis ſit. i. placetur exuli Abſaloni. Heb. & Chald. ad requiem. 70. in ſacrificium.

Moueatur. ſ. à recto.

19. Manus. i. opera. Salutem. Heb. vitam. Nec ad ſiniſtram, &c. q. d. rem ipſam attigiſti, nihil aberrans huc aut illuc.

26. Ponderabat. ſ. qui vendere volebat, fortè ad fœminarum ornatum. Pondus autem quidam referunt ad capillorum grauitatem, alij ad pretium quo vendebantur. Publico. Heb. Chal. & 70. regio.

32. Miſi ad te, &c. q. d. cùm à me vocatus non veniſſes, id excogitaui, vt cogerem te venire.

Memor eſt iniquitatis meæ. Heb. Chald. & 70. eſt in me iniquitas.

33. Adorauit, &c. Heb. Chald. & 70. adorauit eum ſuper faciem ſuam in terram. ſ. inclinatã, ſeu demiſſam.

CAP. XV.

1. PORTAE. ſ. regiæ. Ex vna, pro, ex tali.

6. Solicitabat i. ſibi conciliabat. Heb. & Chal. furabatur.

7. Quadraginta. ſ. ferè, Regni Dauid, vel ex quo Dauid in Regem vnctus. Quidam tamen legunt quatuor. ſ. à tempore quo vidit faciem Dauid, vel quo in vrbem rediit.

8. Sacrificabo. Heb. Chal. & 70. ſeruiam.

13. Toto corde. Heb. Chal. & 70. corde inclinati Iſraelitæ ad Abſalom.

15. Præceperit. Hebr. & 70. elegerit. Chald. dixerit.

18. Legiones. Hebr. Chald. & 70. omnes. Cerethi. vide ſup. cap. 8. Gethæi. ſ. ad fidem conuerſi, vel Iudæi, qui cũ eo ſemper fuerãt in Geth. vide 1. Reg. 17. vbi indicatur fuiſſe Iudæos.

20. Dominus faciet. id ſumptum ex 70. Nam Heb. ſolùm,

ſolum, tecum miſericordia, & veritas. ſub. à me, vel à Deo erit, vel ſit. Chal. & fac cum illis. Veritatem. q. d. verè, & perfectè, vel pro, fidem, quam ſeruat Deus, remunerando opera bona, ad quæ facienda ex miſericordia ſua gratiam dedit.

23. Cedron ita dictus à loci obſcuritate, erat enim vmbroſus: Cedron. n. Hebraicè ſignificat nigrum, ſeu obſcurum.

24. Depoſuerunt. ſ. loco idoneo. Aſcendit, fortè ad orandum prope Arcam, vel. q. d. comitatus eſt eos. Expletus. q. d. ſimul, ſeu vnà.

27. O videns. q. d. ô Propheta, qui ſoles Deum conſulere. 70. vide tu. Chal. vides tu?

28. Abſcondar. Heb. morabor ſeu manebo.

30. Operto. ſ. more lugentium.

CAP. XVI.

1. PALATHARVM. i. carycarum.

4. Oro vt. Heb. & 70. Adoro. i. gratias ago.

7. Vir ſanguinū. i. homicida. Vir Belial. i. improbe.

8. Vniuerſum ſanguinem. i. pœnas pro vniuerſo ſanguine.

9. Moriturus. Heb. Chal. & 70. mortuus. q. d. abiectiſſimus hic, ac viliſſimus, vt canis mortuus.

10. Quid mihi, &c. q. d. omittite me. Præcepit. Heb. Chal. & 70. dixit. i. præcepit. Fecerit. ſ. Semei.

11. Filius Iemini. i. de tribu Beniamin.

13. Contra. i. ex aduerſo ſeu è regione.

14. Refocillati ſunt. i. requieuerunt. Ibi. i. loco, quo ſederant.

16. Salue Rex. Heb. & 70. viuat Rex. Chal. proſperetur Rex.

17 Gratia. i. gratitudo, ſeu beneficium. Heb. & 70. miſericordia. Chal. benignitas.

19. Sed & vt hoc inferam. Heb. Chal. & 70. ſecundò. i. præterea.

21. Fœdaueris. i. ei te odioſum reddideris fœdato thalamo. Heb. abominationem feceris in patrem tuum. 70. confuderis, ſeu dehoneſtaueris. Chal. alienatus fueris à patre tuo. Tecum manus eorum. Heb. Chald. & 70. manus omnium, qui tecum ſunt. i. te ſequuntur.

22. Solario. i. tecto. ſ. domus Regiæ. Vniuerſo. hyperbole. q. d. ita, vt quiſque poſſet videre.

23. Quaſi ſiquis, &c. q. d. erat eius conſilium quaſi diuinum oraculum. ſ. maximæ auctoritatis.

CAP. XVII.

2. SOLVTIS. i. remiſſis, ſeu debilibus. Percutiam eum. Heb. & 70. tenebo eum. Chal. turbabo eum. Deſolatum. i. deſertum ab aliis. Heb. Chald. & 70. ſolum.

3. Vnus. Heb. & Chal. omnis. eſt autem ſenſus Heb. & cùm redierit omnis vir (id quod tu quæris) omni populo erit pax.

9. Audiet, &c. pro, quicunque id audierit, dicet.

12. Operiemus. Heb. & Chal. caſtrametabimur contra. Chal. cademus ſuper.

13. Calculus. i. lapis.

14. Omnes. ſ. qui aderant in conſilio. Nutu. Heb. Chal. & 70. præcepto. Vtile. Heb. & Chal. bonum.

17. Rogel. i. fullonis. Ancilla. ſ. ſpecie lauandi pannos. Poterant, pro, tutum erat.

18. Veſtibulo. Heb & 70. atrio.

19. Mulier. ſ. vxor viri illius. Ptiſanas. i. grana frumenti contuſi.

20. Guſtata paululum aqua. ſic etiam 70. at Hebr. riuum aquarum. Chal. Iordanem.

21. Fluuium. ſ. Iordanem.

24. Caſtra. nomen loci. de quo Gen. 32.

25. De Ieſraeli. Heb. Chald. & 70. Iſraelitæ. Vide 1. Par. 2. vbi dicitur Iſmaelita. ſ. habitatione, quòd diu apud Iſmaelitas commoratus. Abigail. ſ. ex qua Amaſam ſuſcepit.

28. Stratoria. i. lectos. Chal. ſindones. Tapetia. Heb. ſcyphos. Chal. lagenas. 70. vt noſter. Polentam i. frumenti grana toſta. Frixum oleo cicer. Heb. & Chald. Polentam. ſ. bis ponitur idem verbum. fortè duplex erat. ſ. tritici, & farris.

29. Pingues vitulos. 70. vitulos lactantes. Heb. & Chal. caſeos bouinos. In deſerto. i. ex itinere per deſertum.

CAP. XVIII.

3. PERTINEBIT. q. d. non magnopere curabitis. Satis curabunt. i. magni facient. Præſidio. ſ. orationibus, & conſilio. 70. in auxilium noſtrum. Chald. ad orandum pro nobis.

6. Saltu Ephraim. ſ. vbi Ephraim Iordane tranſmiſſo ſolebat pecora paſcere.

8. Saltus. Chal. fera ſyluæ.

11. Cum terra. i. ita, vt in terram caderet. Argenteos. ſ. ſiclos.

13. Animam. i. conſcientiam. Audacter. Heb. mendacium. Chal. falſitatem. 70. iniquum. Ex aduerſo. ſ. ſpectans tantùm, nec me defendens.

14. Corde. i. loco cordis. ſ. pectore Quercu. Heb. corde quercus. i. medio quercus. ſic Pſalm. 45. Cor maris, pro medium maris.

18. Titulum. ſ. columnam, vel pyramidem, vel arcum triumphalem. Filium. apparet, filios, de quibus ſuprà, fuiſſe mortuos. Vocauit. ſ. in ipſa columna inſcripſit. Manus. i. opus, ſeu locus. Chal. locus.

19. Iudicium. i. vltionem. vel q. d. ius dixit. De manu. ſ. liberans.

21. Chuſi. i. Aethiopi. ſ. cuidam. q. d. cuidam ſeruo. Itaque poſtea in textu Hebræo vocatur ſeruus Regis. Fortè etiam nomen eſt proprium.

22. Quid impedit ſi. Heb. & Chal. quidquid ſit.

23. Quid enim ſi cucurrero. Heb. & Chal. quidquid ſit, curram. Compendij. Heb. Chal. & 70. planitiei, ſeu planam.

24. Portas. ſ. vrbis.

25. Bonus, non eſt Heb. nec hîc nec in verſu.

26. Sed eſt ſenſus. ſi ſolus eſt, nuntius eſt.

28. Salue Rex. Heb. Chal. & 70. pax.

29. Eſtne pax? pro, ſaluúſne eſt? Seruus tuus ô Rex. Heb. Chal. & 70. ſeruum Regis &c.

31. Iudicauit. i. ſuo iudicio liberauit.

32. Sicut puer. i. ſicut filius tuus Abſalom.

33. Cœnaculum portæ. Cubiculum aliquod ſignificatur vel domuncula ſupra vrbis portam. Quis mihi tribuat, vt. i. vtinam. Moriar. pro, mortuus eſſem.

CAP.

CAP. XIX.

3. DECLINAVIT ingredi. pro, declinando. i. clàm ingrediebatur. Heb. & Chal. furatus est ingredi, seu sese furatus est ingrediendo. q. d. furtim, seu clàm ingrediebatur.

4. Operuit s. more lugentium. Caput suum. Heb. Chal. & 70. faciem suam.

5. Domum. fortè eam quæ suprà portam vrbis in quam se Dauid abdiderat vt fleret. Confudisti. i. pudefecisti.

7. Alloquens satisfac. Heb. loquere ad cor. i. blandè, seu grata.

8. Porta. s. vrbis.

9. Certabat. i. contendebat. s. volens reducere Dauid. Fugit, &c. i. coactus est fugere ex Iudæa.

10. Siletis. i. cessatis.

11. Quia dixerat. pro, cùm diceret.

12. Os, & caro. i consanguinei.

15. Traduceret i. transeuntem comitaretur.

18 Transierunt vada. Heb. & Chald. fecerunt transire scapham. Iussionem. Heb. voluntatem. Transisset. i. se parasset Rex ad transeundum.

20. Ioseph. i. Israel.

22. Satan. i aduersarium. q. d. aduersarij.

24. Filius Saul. i. nepos. 70. filius Ionathan filij Saul. Illotis, &c. coniungenda omnia cum, à die qua, &c. Barba Heb. Chal. & 70. labro.

26 Contempsit. Heb. & 70. decepit. Chald. dolosè egit contra.

27. Sicut Angelus Dei. q. d. potes facilè rem totam cognoscere.

31. Vltra, sed non longè, vt ex sequentibus patet. Et quidem Heb. aliud videtur hic significari.

32. Castris. nomen est propriũ. Heb Machanaim. Diues. Heb. Chal. & 70. magnus.

33. Requiescas securus. Heb. Chald. & 70. alam te mecum, i. apud me.

36. Vicissitudine. i. retributione, seu remuneratione.

37. Chamaam. 70. Chimaam filius meus.

39. Benedixit. i. bene precatus est.

41. Furati. s clàm nobis reducentes.

42. Data sunt. s. à Rege. Heb. Chal. & 70. dedit.

43. Decem. s. Beniamin cum Iuda computabatur. reliquæ tribus decem erant, vel potiùs decem, pro multis. Fecisti mihi iniuriam. sic etiam 70. Heb. & Chald. Spreuisti me. Et non mihi, &c. Heb. videtur sensus esse. Nónne ego prior locutus sum de reducendo rege?

CAP. XX.

1. BELIAL. i. improbus. Ieminæus. i. de tribu Beniamin. Buccina. s. vt sedaret tumultum, & attentis loqueretur.

3. In custodiam. s. velut carcere clausit. Non est ingressus. s. quia eum Absalom rem habuerant. In viduitate. i. velut viduæ.

5. Placitum. i. tempus.

6. Domini tui, pro, meos. s. stipendiarios milites.

8. Stricta ad mensuram habitus sui. Heb. Vestimenti sui. i. qua solebat vestiri. Vsque ad ilia. Heb. Chal. & 70. super lumbos. Qui fabricatus, &c. Heb. qui egredietur, & cadet. i. qui facilè egredi poterat, & cadere. q. d. expeditus erat ad ictum.

9. Salue. Heb. num pax tu, pro, tibi. q. d. valésne? vocat scriptura id rogare quæ ad pacem. i. de salute.

11. Quidam viri. Heb. Chal. & 70. vir. i. quidam.

14. Omnesque viri. s. illorum locorũ, per quæ transierat. Electi. non est Heb. Chald aut in 70. Sed Berim nomen loci.

15. Ciuitatem. s. Abela, cui vicina erat Bethmaaca.

19. Quæ respondeo veritatem. Heb. pacifica, & fidelis. i. verax. s. loquitur in persona ciuitatis. Matrem. 70. metropolim. Præcipitas. Heb. dissipas.

26. Sacerdos Dauid. Chal. princeps Dauidi. i. apud Dauidem.

CAP. XXI.

1. SANGVINVM. i. homicidam.

2. Zelo. s. non secundùm scientiam. Fortè volebat adiicere terram eorum Iudæ.

3. Vestri piaculum. i. quo expietur peccatum in vos commissum. Benedicatis. i. bene precemini.

4. Argento, &c. q. d. nolumus nobis compẽsari damnum argento, &c.

6. Dentur nobis, &c. moderatio est præcedentis petitionis. Dauid enim non poterat occidere familam Ionathan ob iuramentum ei præstitum, quamquam Heb. non est illud, ne vnus quidem, &c. sed solùm delebimus, seu perdemus, ne extet in vllo termino Israel, vel (vt alij, & Chal. vertunt) qui nos perdere ita voluit, vt non consisteremus in finibus Israel. Domino. i. ad placandum Dominum. Electi. s. in Regem.

8. Michol. s. adoptiuos. Naturales autem sororis eius Merob. Chal. filios Merob, quos educauerat Michol. Vide 1. Reg. 18. vbi Merob nupta dicitur Hadrieli. Fortè Merob etiam Michol dicebatur.

9. Hordei. s. quæ solet esse prima.

10. Cilicium. Heb. Chal. & 70. saccum. Substrauit. s. vt illic maneret per omnes illos dies, orans Deum, vt sic placaretur. Aqua. s. ob cuius inopiam fames acciderat. itaque Deus se placatum ostendit.

12. Platea. s. prope quam murus, in quo suspensi.

14. Latere. nomen est loci. Heb. Tselah צלע

16. Arapha. gigantis est nomen. q. d. de genere Gigantum. Vncias. Heb. Chal. & 70. siclos. Ense. Chald. & 70. cingulo. Heb. tantum est, nouo, itaque subintelligendum ense, vel cingulo. Deficiente. i. viribus destituto.

17. Lucernam. i. gloriam, seu, splendorem.

19. A Deo datus. Heb. Helchanan. Saltus. Heb. Iahare. Polymitarius. Heb. Orgim. s. cognomen erat. Chald. ait hunc fuisse Dauid, filium Iesse textoris veli sanctuarij.

19. Goliath. s. alium ab illo, quem Dauid occiderat, nisi illud placet, quod Chal. proximè.

21. Blasphemauit. Heb. Chald. & 70. probris affecit.

22. In manu. i. opera, seu manibus.

CAP. XXII.

2. DOMINVS petra, &c. vide explicationem Psal. 17. vbi Not. vnum & eundem Psalmum etiam Heb. variare, nempe Spiritus sanctus eundem

sensum variè solet exprimere, vt etiam in euangeliis videre est. quo minus mirandum, si editio 70., aut nostra non per omnia Hebraicæ veritati respôdeat. dum enim nihil veritati contrarium sit, aut sensui repugnet, & ecclesia, & Deus boni consulit.

3. Iniquitate. Heb. rapina. Chald. raptoribus. 70. Iniquo.

4. Laudabilem. i. laude dignum.

5. Mortis, pro, mortales. Belial. i. improbi, seu improborum.

6. Inferni. i. in infernum, seu sepulcrum trahentes. Alij, pro funibus, dolores vertunt. Chal. castra improborum. Præuenerunt. i. præoccupauerunt. Alij, implicauerunt.

7. Venit. sic Chal. Complut. veniet.

8. Montium. Heb Chal & 70. cæli, seu cælorum.

11. Lapsus est. Heb. & 70. visus est, seu apparuit.

16. Effusiones. Chal. profunditates. Maris. pro, velut maris.

22. A Deo. s. deficiens.

23. Iudicia. i instituta.

26. Robusto. i. perfecto.

27. Peruerteris. i. velut peruersè incedes. q. d. tractabis, vt eius peruersitas meretur.

28. Oculisque tuis. s. aspiciens. 70. oculos.

33. Complanauit perfectam, pro, expeditam reddidit & perfectam.

36. Mea. Heb. & 70. tua.

41. Dedisti mihi dorsum. i. fecisti terga vertere. s. fugere.

45. Obedient. s. postmodum.

50. Confitebor. i. laudabo, seu gratias agam.

CAP. XXIII.

1. NOVISSIMA. s. post omnes psalmos. Cui constitutum est de Christo. Heb. Chal. & 70. qui vnctus est in Regem, seu constitutus, vt esset vnctus. i. Rex.

3. Dixit Deus. s. Spiritus sanctus, de quo proximè. Israel. i. quem colit Israel. Dominator in timore Dei. q. d. qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet. Chal. Messias dominabitur in timore Dei.

4. Sicut Oriente, &c. s. sic erit Regnum meum.

5. Nec tanta, &c. q. d. indigna, cui Deus tanta præstaret. Voluntas. s. firma est, vel sita in Deo. Ex ea. s. domo mea.

6. Tolluntur. i. tanguntur, sed. s. abiiciuntur.

7. Armabitur. s. priùs, ne lædatur. Succensæ. s. in die iudicij, quo iudicandum sæculum, vt ait Chal.

8. Ipse est. s. qui sequitur trium primus. Quasi tenerrimus ligni vermiculus. Heb. Hadino Haheżni. s. nomen est viri. 70. Adino Asonæus.

9. Patrui eius. Heb. Dodo. nomen est proprium viri. 70. Dudi. Ahohites. i. de familia Ahoitarum. Illuc. s. vbi erat Dauid.

10. Obrigesceret. s. contractione neruorum præ labore. Cum gladio. s. ita post conflictum hærente, vt vix extrahi posset.

11. Statione. Alij, villa, s. pago, qui erat iuxta agrum, vbi hæc gesta.

12. Eum. s. populum.

13. Tres. s. alij. Principes inter Heb. Chal. & 70. inter principes.

14. præsidio. i. loco munito.

16. Libauit. s. effundens in terram. Hier. 1 Par. 11. ait, sacrificasse Deo gratias agentem, quòd tam fortes viros dedisset. indicat autem vino multam fuisse oblatam in sacrificium.

17. Sanguinem. i. cum vitæ periculo allatam. Et animarum periculum. explicatio præcedētis. Heb. Chal. & 70. cum periculo animarum.

18. De tribus. s. dictis.

20. Leones. i. fortissimos viros, velut leones Chald. magnates. Cisterna. i. fouea. Niuis. s. quo tempore leones fiunt fortissimi.

21. Virga i. baculo.

23. Inter tres. s. posteriores. Ad tres. s. priores. A secreto, pro, nempe à secretis.

24. Triginta. s. qui sequuntur. Patrui eius. Heb. Dodo forte nomen est proprium.

39. Omnes. s. computatis primis illis sex.

CAP. XXIIII.

1. COMMOVIT. s. permittendo. Dicentem, Heb. & Chal. dicendo.

4. Obtinuit. i. præualuit, seu vicit.

6. Dan syluestria. Heb. & Chal. Dan Iahan.

9. Octingenta, &c. maior est numerus. 1. Par. 21. Sed hic refertur is, quem Ioab Regi dixit. s. minorem, ne superbiret nimium, qui ex superbia iusserat descriptionem illam fieri, ob quam est à Deo punitus, ipse quidem populi diminutione, populus autem morte, ob alia peccata propria.

10. Percussit. i. reprehendit.

11. Videntem. s. quid Deus vellet, q. d. prophetam. Dauid. i. Dauidis.

13. Septem. Vide 1. Par. 21.

14. Incidam, &c. videtur elegisse famem, aut pestem.

15. Constitutum. s. holocausto vespertino.

16. Misertus est Dominus. Heb. & 70. pœnituit Dominum. Chal. rediit Dominus à malo. i. destitit occidere. Aream. s. sitam in monte Moria, vbi Isaac immolare pater voluit. Areuna erat is, vt quidam aiunt, Rex antequam Ierusalem caperetur, postea Tributarius.

17. Oues. i. velut oues. q. d. innocentes.

24. Quinquaginta. s. pro loco areæ. nam pro tota area 600. vt est 1. Par. 23. vel pro bobus 50. sicli, pro area verò 600. aurei.

LIBER

LIBER III.

qui Hebr. 1. Regum dicitur, quia de multis Regibus.

CAPVT I.

1. PLVRIMOS. s. prope 70 annos. tot enim vixit.

2. Stet coram. i. ministret.

3. Sunamitem. s. ex vrbe Sunem tribus Issachar. Vide 4 Reg 4.

Dormiebatque. Heb. & 70 fouebatque. i. calefaciebat.

6. Nec corripuit. s. nimis indulgens. sic sup. lib. 2. cap. 13. etiam sancti interdum negligentes, vel causam Miphibosheth cap 19. quàm negligenter iudicauit? Heb. non contristauit. s. noluit corripiendo contristare.

Ipse. s. vt Absalom. Secundus natu, adeoque ad eum iure Regnum pertinere videbatur, sed Deus voluit esse Salomonis, cuius voluntas summum est ius. vide inf. c. 2.

7. Sermo. i. consilia. q. d. rem tractabat. Abiathar. Hoc reiecto, qui ex Heli, & Ithamar, datus est Pontificatus Sadoc, qui ex Phinees, & Eleazaro. Vide cap. 2.

21. Peccatores. i. miseri. sic Hispani, peccatorem me. i. miserum me. vel q. d. reiiciemur tanquam si grauiter peccauissemus.

33. Mulam meam. s. id nisi Regi non licebat.

Gihon. s. fontem. aliàs Siloe dicitur, eius aqua perennis, quale Dauid volebat Regnum esse Salomonis.

36. Amen. i. ita sit. Sic loquatur. q. d. confirmet id Deus. 70 confirmet verba. Chal. sic velit.

39. Olei. s. vnctionis.

40. Insonuit. Heb. scindebatur. i. videbatur scindi. Chal. tremebat.

42. Fortis. Chal. timens peccata. q. d. bonus.

43. Nequaquam, &c. Heb. Chald. & 70. profectò Dominus noster, &c. Noster sensum reddidit. q. d. non bona nuntio, vt putatis.

45. Insonuit. sic etiam 70. at Heb. tumultuata est. Chald. commota est.

47. Benedixerunt. i. bene precati sunt. Super. i. plus quàm. Adorauit. s. Deum, gratias agens.

50. Altaris. s. quod Dauid extruxerat. Nam quod Moses, adhuc erat in Gabaon. Vide 1. Par. 21.

CAP. II.

2. TERRAE. i. hominum.

3. Mandata Heb. custodiam. i. quod præcepit custodiri. Ceremonias. Heb. decreta, seu statuta.

Intelligas. Heb. prudenter agas. Chald. prosperes, seu prosperè agas.

4. Vias meas. Heb. & Chal. viam suam. 70. vias suas. q. d. mores suos.

5. Belli. i. more belli, vel. q. esset hostis in bello.

Baltheo. i. gladio alligato baltheo. Calceamento q. d. ita vt mortui corruerint ad pedes eius.

6. Pacificè. i. impunè, seu absque punitione. Inferos. i. sepulcrum.

9. Innoxium. i. impunitum. Sanguine. i. cæde.

16. Confundas. i. pudefacias. s. negando. Heb. auertere facias. s. præ pudore. 70. auertas faciem tuam.

17. Nec enim negare tibi quidquam potest. Heb. & Chal non enim faciet auerti faciem tuam.

20. Confundas. Heb. & Chal. auertas, seu auertere facias. Fas est, vt. Addita hæc ab Interprete.

22. Et Regnum. q. d. hac via Regnum affectat.

23. Addat. s. si non illum interfecero. Iurandi modus apud Hebræos q. d. malè mihi faciat Dominus, nisi, &c.

24. Domum. i. familiam.

26. Mortis. i. morte dignus. Domini Dei. Heb. Adonai Iehoua. i. Domini Domini. sed rectè vertit Interpres, Iehoua enim nomen proprium veri Dei.

Laborem. Heb. & Chal. afflictionem. Laborauit. Heb. & Chal. afflictus est.

27. Eiecit. ita impletum quod Deus fuerat minatus Heli. 1. Reg. 2.

28. Nuntius. s. de morte Adoniæ. Heb. & Chal. venit fama ad Ioab, qui secutus fuerat Adoniam, quamquam Absalonem secutus non fuerat. Post Salomonem. sic etiam 70. At Heb. & Chal. Absalonem, vt dixi proximè.

31. Sanguinem. i. culpam effusi sanguinis.

33. Pax. i. prosperitas.

37. Caput tuum. i. te. q. d. occideris. vel tibi causa mortis eris.

42. Testificatus sum. Heb. iuraui, seu, adiuraui. i. te feci iurare. Per Dominum. s. iurans, vel cogens iurare.

45. Benedictus. s. sit, vel erit à Dño. Erit. Alij, sit.

CAP. III.

1. DONEC, &c. q. d. adeò confirmatum Regnum, vt potuerit complere, vel eousque mansit illa in ciuitate Dauid donec, &c.

2. Excelsis. i. locis editis, vel altaribus. s. variis, quod vsque ad templi ædificationem videtur licuisse, certè permittebatur passim.

3. Excepto. Videtur reprehendi, vel sensus est. Id tamen Dauid, quamquam licitum, nunquam fecerat.

4. Gabaon. ciuitas in tribu Beniamin. Maximum. Quidam putát fuisse altare æneum, quod Moses fecerat.

6. In veritate. i. citra simulationem, seu sincerè.

Grandem. Heb. Chald. & 70. grandem hanc.

Est. i apparet.

7. Egressum, & introitum. q. d. quomodo debeam conuersari, & populum regere.

9. Docile. Heb. audiens. i. obediens. s. Deo. Chal. intelligens. 70. sapiens.

12. Nullus. s. Regum Israel.

13. Ietro. Heb. & Chal. tuis, videturque coniungendum cum, dedi, pro, dabo.

14. Præcepta. Heb. & Chal. statuta, seu decreta.

Longos faciam. id non factum, quia peccauit.

15. Ierusalem. s. vbi arca Domini. nã tabernaculum Mosis in Gabaon. Fecit. i. obtulit, seu sacrificauit.

20. Intempestæ noctis silentio. Heb. Chald. & 70. media nocte.

22. Mentiris. Heb. Chal. & 70. non.

23. Diuidite. s. ô ministri, seu satellites.

28. Iudicasset. s. cùm esset duodecim annorum secundùm Hier. epi. 131. id quod ego non puto. Regnauit enim annis 40. adeoque obiisset anno ætatis 52: at reliquit filium annorum 41., vt dicitur 2. Par. 13. vt necesse fuerit illum gignere anno ætatis 11. quod non est verisimile.

CAP. IIII.

2. FILIVS. i. nepos. nam filius Achimaas filij Sadoc.

3. Scribæ i. secretarij. Vide Esth. 3. A commentariis. i. historiographus.

4. Abiathar. s. antequam eiiceretur, vel iste alius est. Sacerdotes. s. vnus præcipuus erat, alter velut vicarius, vel suffraganeus.

5. Sacerdos. i. princeps. Alij sacerdotis.

8. Ben. alij, filius. sic & in seq.

11. Nephath, Dor. i. terminus Dor.

13. Auoth Iair. i. villas Iair. Vide Iud. 10. Argob. s. Traconitide.

20. Innumerabiles. s. erant.

21. A flumine, &c. Alij, à flumine (. s. Euphrate) vsque ad terram Philistim, & vsque ad terminũ Aegypti.

22. Cori. Corus continet decem ephá. epha verò tria sata. Similæ i. purissimæ farinæ.

23. Pascuales. q. d. non saginati, sed quales à pascuis redeunt. Bubalorum. i. Boum syluestrium.

24. Flumen. s. Euphratem.

25. Sub vite. q. d. etiam ruri liberè agebant, nullum timentes hostem.

26. Præsepia. i. equos in præsepiis. Nam 2. Par. 9. quatuor millia. s. in quolibet 10. equi.

27. Nutriebantque, &c. Heb. Chal. & 70. Alebant dicti præfecti Regem Salomonem, & necessaria, &c.

28. Iumentorum. Alij, mulorum. Chald. equorum cursorum. 70. curruum.

29. Latitudinem. i. capacitatem. Arenam. i. arenæ locum, vel q. d. capiendi penè infinita.

31. Ethan, &c. erant hi celebratissimi illo tempore sapientiæ nomine. Esraita. i. Esrę filio. Filus, iungendum cum duobus postremis, nam priores duo fratres (quanquam 70. vertunt, filio) vide Psal. 87 & 88.

32. Parabolas. i. obscuras sententias, seu prouerbia.

34. Audiebant. s. fama.

CAP. V.

1. MISIT. s. gratulatum.

3. Tu scis, &c. Heb. Chal. & 70. tu nosti patrem meum, quòd non potuerit ædificare, &c.

4. Satan. i. aduersarios.

5. Nomini. i. in honorem.

9. Domui meæ. s. quo alãtur isti, qui tibi inseruient.

11. Annos. s. quibus illius opera vlus.

13. Elegitque. Heb. tolitque nomine tributi. Indictio. Heb. & 70. tributum.

14. Essent. i. manerent. s. singulis mensibus sola decem millia operabantur, adeoque singula duobus mensibus quiescebant, deinde ad opus redibant.

15. Itaque, pro, insuper. Portabant. s. è montibus vsque ad locum, vbi possent curribus vti. Latomorum. Heb. cædentium. s. lapides.

16. Et iis, pro, id est iis.

17. Pretiosos. i. optimos. Templi. Heb. Chald. & 70. domus. s. Dei.

18. Giblij. ex Giblo vrbe Phœniciæ.

CAP. VI.

1. QVADRINGENTESIMO, &c. videntur omissi anni interregnorum, solumque computati anni Ducum, Iudicum, & Regum. solet quidem interdum scriptura in annorum, aut hominum catalogis quædam præterire. Quidam tamen putant in cuiusque Iudicis annis, intelligendos esse illos etiam qui sine Iudice præcesserunt. Zio. i. Aprilis. Chal splendoris florum. Secundus. s. cuiusque anni, non enim significatur fuisse secundus quarti Salomonis. Domino. i. in honorem Domini.

2. Triginta. s. vsque ad primum tabulatum, alioqui 120. Vide 2. Par. 3.

3. Ante faciem. s. ea latitudo erat coniuncta templi longitudini.

4. Obliquas. s. ex altera parte laxiores. Chal. apertas intrinsecus (i. laxiores) & forinsecus clausas (i. arctiores.)

5. Super. i iuxta. Oraculi. s. sancti sanctorum. vocatur Heb. hæc pars Deuir. i. oraculum, à Dauar. i. loqui, inde enim Deus responsa dabat. altera verò Hechal. q. palatium, seu regia. quam noster vertit, Templum. Latera. Heb. thalamos. s. deambulatoria, seu cubicula. Chal. appendices.

6. Forinsecus. s. super prominentiam parietis: reducebatur enim murus introrsum, ita vt superior pars arctior esset, laxior inferior, cingebatque prominentia murum, vt trabes superponerentur. Hærerent. s. per foramina, vt fit, sed niterentur ipsa prominentia parietis.

7. Perfectis. i. integris. Ferramentum. s. dolans lapides, aut ligna.

8. Lateris medij, &c. q. d. ad latus dextri muri. s. Meridionalis templi erat ostium. Chal. porta appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro, &c.

10. Super omnem. Heb. super tota, vel cum tota. Chal. vltra totam. 70. per totam. s. cingebat id tabulatum totum vndique tectum, vt solet in tectis planis, ne quis cadat. Operuit. s. suprema tecti superficies, seu planities cedrina erat.

16. Viginti. s. tot sumpsit ex 60. longitudinis totius ad sancta sanctorum, vel significatur tantam, vt inf. dicetur, fuisse parietum altitudinem, tectamque cedrinis tabulis. In sanctum, &c. i. vt esset sanctum sanctorum.

17. Templum. s. pars illa, quæ dicitur sanctum, & Hechal, habebat 40. cubitos longitudinis. Pro foribus oraculi. i. ante oraculum. s. sanctum sanctorum.

19. In medio domus. i. intra domum, vt statim explicatur.

18. Cælaturas. s. florum, & fructuum.

20. Altitudinis. s. reliqui decem cubiti (nam erant triginta, vt suprà dictum est) erant secundùm Hebræos vestiti lapillis pretiosis. Latini dicunt, viginti cubitos intelligi esse altitudinis parietis diuidentis sancta sanctorum à reliqua parte templi, fuisse enim reliquum spatium

tium. f. decem cubitorum vacuum. Quidam tamen putant oraculum solum habuisse viginti cubitorum altitudinem, reliquum verò templum triginta. Vide vers. 20. huius cap. Altare. f. thymiamatis. Cedro. 70. auro. Chal. tabulis cedrinis.

22. Oraculi. i. quod ante ostium oraculi. f. ibi erat altare thymiamatis, non intra, vt quidam putant.

24. Summitate. i. extremitate.

27. Contingebant. tegebantque Arcam & propitiatorium & Cherubim a Mose facta, quæ in medio erant.

29. Et torno. id non est Heb. nec Chal. nec in 70.

Prominentes de pariete, & egredientes Heb. Chal. & 70. intrinsecus, & extrinsecus. Vide seq. annot.

30. Intrinsecus, & extrinsecus. i. in oraculo, & extra. f. in Deuir, & Hechal.

31. Angulorum quinque. f. in modum columnæ quinquangulæ.

32. Ostia. i. fores, seu valuas. sic sup. & inf. Anaglypha i. cælaturas.

34. Duplex. f. duarũ partiũ coniunctarũ, & flexibiliũ.

35. Quadro. i. perfecto.

36. Interius. f. sacerdotum, in cuius medio templum erat, secundùm quosdam. Alij enim putant atria fuisse ante porticum templi, non circa templum. Tribus. f. distinctis varijs coloribus, & artificio. vel potiùs tres dicit, quia cùm altitudo parietis triũ esset cubitorum, quisque ordo vnius erat cubiti. Lignorum. f. super lapides, vel à parte muri interiori.

37. Quarto. f. regni sui. Zio. i. Aprili. vide sup.

38. Bul. i. Octobri. Septem. f. & mẽsibus 6. qui hic tacentur.

CAP. VII.

1. AEDIFICAVIT. f. post ædificatum templum. Vide cap. 9.

2. Saltus Libani sic dicta, quòd Libanum referret amœnitate, vel quia ex cedris Libani. erat autem prope Ierusalem. Chal refrigerij Regum. Et quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Heb. Chal. & 70. super quatuor ordines columnarum cedrinarum. Ligna quippe, &c. Heb. & trabes cedrinę erant super columnas. Chal. & coronæ cedrinæ erant super columnas.

3. Cameram. i. superiorem domus partem, vbi tres erant ordines columnarum.

6. Epistylia i. capitella. Heb. trabes.

7. Solij. f. vbi iudicabat, in Ierusalem.

9. Et intrinsecus. Heb. Chald. & 70. & Complut. & extrinsecus. Maius. f. in quo populus orabat, & quo pars illa exterior respiciebat.

10. Decem, siue octo. f. alij decem erant, alij octo.

11. Similiterque de cedro. i. itemque tabulæ cedrinæ. 70. & cedri Chal. & obduxit tabulis cedrinis.

12. Rotundum. i. in circuitu, de atrio populi loquitur, vt sup. vel domus fuæ vtrobique. Interiori. f. sacerdotum. q. d. simile opus erat ex lapide, & cedro.

Domus. i. templi.

15. Vtramque pro, vnamquamque. q. d. cuiusque circumferentia erat 12. cubitorum.

17. Versuum. i. gyrorum seu zonarum.

18. Ordines. i. iunge cum, malogranatorum.

19. Quatuor cubitorum. f. ex quinque, quatuor habebant lilia, vnum malogranata.

20. Alia. quidam eadem intelligunt, de quibus sup. Alij diuersa: fuisse enim Capitella tria in quaque columna. Vide 4. Reg. vlt. vbi harum columnarum capitella quædam dicuntur fuisse altitudine cubitorum trium.

Secundi. f. & primi. q. d. vtriusque.

21. Iachin. i. confirmat. f. Deus. q. d. seruet domum hanc. Secundam. f. sinistram. Booz. i. fortitudo, seu vigor. q. d. vigeat semper.

23. Resticula. f. in modum funis, Chal. filum.

24. Sculptura. Chal. figura ouorum. Decem cubitis. f. in vnoquoque cubito decem erant sculpturæ, adeòque trecentæ. Apparet sculpturas per interualla positas. f. decem locis in circuitu. Histriatarum, potiùs Striatarum. q. d excauatarum. Chal. figuræ ouorum fusilium.

26. Luteris. i. Conchæ, quam suprà mare vocauit.

Trium vnciarum. Heb. palmi. f. quatuor digitorum.

Repandi. i. recurui. Et tria millia metretas. Id non est Heb. Chal. nec in 70. aut Complut.

27. Bases. f. supponendas decem conchis.

28. Sculpturæ, &c. explicat quid dixerit interrasile.

Iuncturas. f. tabularum æneárum quibus bases constabant, quas iuncturas. inf. vocat plectas.

30. Partes f. cuiusque basis. Humeruli. i. fulcra, seu sustentacula. f. luterum.

31. Luteris. i. luterem excipiens. Capitis. f. basis. vide ver 35. Vnius. dimidius. n. de quo inf. cælaturis tegebatur, vt ait Iosephus. Cubitum, & dimidium. f. Altitudinis. vide ver. 35. Columnarum, videntur mihi bases significari.

36. Tabulatis. i. spatijs.

38. Luteres. i conchas. f. ad lauandum λούω lauo, inde λουτήρ.

39. Mare autem. No. quòd ingredienti occurrebat priùs mare, ex quo lauabantur sacerdotes, deinde conchæ, ex quibus abluebantur victimæ.

40. Scutras, & amulas. Heb. & Chald. scopas & pelues. 70. calefactoria, & phialas. est autem scutra vas rotundum, vnde scutella dicta. Amula verò secundùm quosdam, vas ad vini libamina.

41. Columnarum duos. Heb. & Chal. columnarum duarum, sed eodem recidit vtrumque.

47. Pondus. f. exploratum.

48. Aureum. f. opertum aureis laminis nam ex cedro erat altare id. f. thymiamatis. Quidam tamen putant altare de quo hic agitur, aliud esse ab eo de quo sup. cap. 6.

CAP. VIII.

2. ETHANIM. i. Septembri. sic dicitur ob fruges, quibus vita fortificatur. ethanim enim fortes. dicitur & alibi Tisri. Chald. quem veteres vocabant mensem primum. No. quòd etsi templum nondum erat omnino perfectum, vt dictum est sup. cap. 6. voluisse Salomonem dedicare septimo mense quòd in eo ob festa præcipua soleret populus ad templum confluere.

4. Portauerunt. f. in sancta sanctorum. Tabernaculum. f. quod Moses fecerat, vt ait Ioseph. 8. Antiq. ego tamen non video cur non possit intelligi illud quod fecerat Dauid. de quo 1. Par. 15. Sacerdotes. hi arcam. Leuitæ. hi reliqua vasa.

7. Protegebant. i. tegebant.

8. Vltra. q. d. præter extrema nihil eorum apparebat

s. erant immissi per minora areæ latera, seu secundum latitudinem, adeoque recti tendebant in frontē oraculi.

9. Aliud. s. ex tota lege. Vide 2. Par. 5. & Heb. 9.

10. Sanctuario i. sancto sanctorū. Dixit. s. Leu 16.

13. Firmissimum. i. stabile. s. non amplius mutandum, vt solebat. Heb. Chal. & 70. paratum. Sempiternum. i. tempus longissimum.

14. Benedixit. i. bene precatus est. Manibus eius. alij, manu sua Chal. voluntate sua.

16. Elegi. s. vsque ad hoc tempus. Esset nomen. i. inuocaretur, seu diceretur de nomine meo. s. domus Dei. sic inf.

22. Stetit. s. composuit se in atrio populi flexis genibus. vide inf. Altare. s. holocausti.

24. Manibus. i. opera, seu potentia. vide sup. nu. 14.

25. Coram me. i. facientes quæ iubeo.

27. Super terram. q. d tam paruo huius templi loco? Cæli cælorum. q d. supremi cæli.

28. Hymnum, i. laudem. Alij, clamoreē, præconium, votum.

29. Oculi tui. q. d. prouidentia singularis, & fauor. Erit nomen meum. i. colar, & inuocabor.

31. Si peccauerit, &c. Heb. Chal. & in 70. sensus est, cùm quis proximo aliquid debuerit, ob quod ab illo cogatur iurare, & ad iurādum venerit ad locum istum, &c. Iuramentum. s. faciendum.

32. Iustificans. i. ostendens esse iustum, vel absoluens iustam causam habentem.

33. Peccaturus est. Heb. & Chal peccauerit. Agentes pœnitentiam. Heb. Chal. & 70, conuersi ad te. Confitentes, &c. i. te laudantes, seu tibi gratias agētes. Venerint. s. qui domi relicti fuerant, aliis in bellum profectis, vel venerint. s. eidē huc conuersi, vel post fugam reuersi.

35. Pœnitentiam egerint. Heb. Chal. & 70. confessi fuerint.

36. Et populi, pro, id est populi.

37. Corruptus aër. alij, ariditas, vel ventus vrens. 70. incendium. Chal. vt noster. Aerugo. vitium est spicarum. Rubigo Heb. & Chal. bruchus.

38. Deuotatio, & imprecatio. i. votum, & oratio. In domo. i. ad domum. s. conuersus.

39. Repropitiaberis. Heb. & Chal. parces. sic & inf.

42. In hoc loco. s. in atrio alienigenarum conuersus huc, erat enim post atrium populi. s. fidelis. aliud atrium infidelium.

43. Timere. Heb. Chal & 70. & timeant te.

44. Contra. i. versus. sic inf.

45. Facies iudicium. i, vlcisceris iniurias. sic inf.

47. Egerint pœnitentiam in corde suo. Heb. & Chal. redierint ad cor suum. 70. conuerterint corda sua.

40. Contra viam. pro conuersi ad viam.

56. Cecidit. i. fuit irritus. Bonis. s. sermonibus. q. d. promissionibus.

57. Proiiciens. Heb. deserens. Chald. elongans. 70. auertens.

58. Et custodiamus. pro, id est custodiamus. Ceremonias. Heb. statuta.

59. Appropinquantes. i. grati, seu impetrantes. Faciat iudicium. i. in causis faueat.

60. Vltra. i. alius.

61. Nostrum. sic etiam 70. at Heb. & Chal. vestrum. iuxta quam lectionem legendum etiam, ambuletis, & custodiatis. Cum Domino. i. coram Domino, vel iuxta voluntatem Domini.

64. Sanctificauit. i. curauit sanctificandum per Pontificem, vt possent tot hostiæ immolari. Medium. s. pauimentum. Ante domum. s. inter templum, & altare holocaustorum. Aereum. erat quidem lapideum, sed ære vestitum.

65. Emath. quæ postea Antiochia dicta secundùm quosdam. Riuum. s. Rhinocoluram. vide Gen. 15. Quatuordecim. s. septem ob dedicationem, & septem ob festum tabernaculorum.

66. Octauo. s. post 7. dies posteriores profecti. s. die sequenti, quæ erat 23. mensis. nam festum tabernaculorum incipiebat 15. Quidam tamen intelligunt profectos eodem die octauo quo fuerant à Salomone dimissi, sed repugnat cap. 7. 2. Par.

CAP. IX.

3. NOMEN meum. i. nominis mei cultum, & inuocationem.

4. Simplicitate. Heb. perfectione. Chal veritate. 70. sanctitate. Aequitate Heb. Chal. & 70, rectitudine. Legitima. Heb. statuta, seu decreta.

5. De genere tuo, Hebr. Chal. & 70. tibi.

6. Ceremonias. Heb. statuta.

7. Prouerbium. Heb. & Chald. parabolam. 70. exterminationem, seu perditionem.

8. Erit in exemplum. sic etiam 70. at Chal. diruetur. Heb. subintelligitur aliquid simile.

10. Postquam. Heb. Chal. & 70. quibus.

11. Opus habuerat. sic etiam Chald. at Heb. & 70. voluerat.

13. Chabul. i. lutosam, seu arenosam. s. sterilem.

14. Misit, pro miserat. s. antequā acciperet vrbes illas.

15. Summa expensarum. Heb. res tributi. coniungendum autem quod hic dicitur cum, vniuersum populum, &c. q. d. ab eo populo exegit tributum ad ædificia. Mello, locus erat, secundùm quosdam, ad consultandum de rebus publicis constructus Vide sup. lib. 2. cap. 5. num. 9.

16. Ascendit, pro, ascenderat. In dotem. Heb. pro munere. Chal. dono.

18. Palmiram. Heb. Chald. & 70. Tadmon.

19. Vicos. Heb. Chald. & 70. ciuitates. Et erant absque muro. Heb. & Chal. thesaurorū. 70. munitas muri. id additum ab Interprete. Curruum. i. vbi falcati currus asseruabantur. Equitum. i. vbi equites præsidiarij alebantur. Libano, vel monte, vel loco, vbi domus saltus Libani, de qua sup.

21. Tributarios. s. ad soluendum expensas, de quibus sup. vel laborandum in ædificiis.

22. Seruire. Heb. Chal. & 70. seruum. q. d. nullum voluit facere opera seruilia. Equorum. Heb. & Chald. equitum.

23. Opera. s. cùm ædificabatur. Præpositi. s. præcipui. nam minus principales multo plures.

28. Ophir. Hodie dicitur Peru. vel est Angola, vnde Lusitanis multum auri. Hier. ep. 140. locum putat esse in India. Quidam Malacam credunt. alij insulam prope Malacam, quæ hodie Zamatra vocatur.

CAP. X.

1. SABA per ש scin. s. ea, quæ in Arabia. nam quæ in Aethiopia per ס sin, vide Psal. 71. vbi pro Arabum, & Saba Heb. שְׁבָא וּסְבָא Sceba, & Seba.

In nomine Domini. i. de iis, quæ faciebat Dñi ope. Tentare. i. facere periculum eius sapientiæ. Aenigmatibus. i. difficilibus quæstionibus.

2. Infinitum. Heb. Chal. & 70. multum.

5. Et holocausta, &c sic etiam Chal. & 70. Quidam vertunt Hebræa sic. & ascensum, quo ascendebat in domum Domini. Non habebat vltra spiritum. i. erat diu extra se præ stupore.

9. Iudicium, & iustitiam. i. iudicium iustum.

11. Thyina. quidam coralia vertunt. alij, Hebenum, alij, lignum Brasilicum. Chal. coraliorum.

12. Fulcra s. graduum, quibus ascendebatur.

15. Viri, qui super vectigalia, & negociatores. Heb. mercatores aromatarij. Chal. artifices, & mercatores. 70. tributarij, & mercatores. Vniuersique Scruta vendentes. q. d. merciarie (vt vulgò dicitur) seu aromata, resque similes, quamquam Heb. Chal. & 70. non aliud habent, quàm quod proximè diximus sup. ad nu. 15. Terræ. s. Israeliticæ.

16. Scuta. 70. lanceas. Auri siclos. 2. Par. 9. aureos vertit, aut ergo hic sicli auri pro aureis posite, aut illic aurei, pro auri siclis. Quidam vtrobique aureos verterunt, alij minas. In laminas scuti vnius. Heb. & Chald. in singula scuta.

17. Peltas. genus est scuti. Trecentæ. Heb. Chal. & 70. tres. Minæ, alij, libræ, sed idem est. est autem quibusdam libra, seu mina auri, centum aurei.

18. Fuluo. s. splendenti, seu puro. 70. probato. Chal. bono. alij, obrizo.

19. Manus. i. fulcra. s. quibus sedens solet brachiis niti. Chal. sustentacula. Stabant. s. fulcra dicta sustinētes.

Argentum. s. in vsu, seu ministerio, nempe ex eo vasa non fiebant ad regis vsum. cap. 12. nu. 22. Nec. 70. quia non.

22. Classis. Heb. & 70. nauis Tharsis. Chal. nauis Africana. Ibat in Tharsis. i. mare, vel insulā aliquā, aut locū eo nomine. quidā putant Sophalā esse, vnde Lusitanis aurū plurimū. Heb. veniebat nauis Tharsis. Chal. veniebat nauis Africana. 70. veniebat nauis ex Tharsis.

26. Munitas. Heb. Chal. & 70. curruum. Et cum Rege. Chal. præter eos, qui erant cum Rege.

28. De Coa. Alij, telam byssinam vertunt.

29. Argenti. s. empta. Et equus, pro, Nam equus. Vennndabant. Heb. Chal. & 70. obtinebant. s. opera mercatorum Salomonis, quibus Rex Pharao permittebat ex Aegypto equos educere.

CAP. XI.

2. NON ingrediemini, &c. Chal. nō miscebimini cū illis, nec illę vobiscum. Ad vestras. Heb. & 70. ad vos. Certissimè enim. Heb. certe, seu, siquidem.

3. Concubinæ. i. vxores minùs principales. Mulieres. Heb. vxores eius.

4. Cum Domino, pro, coram Domino.

5. Astarten deam. sic etiam 70. at Heb. Hastoreth deum. Chal. Hastoreth errorem. Quidam Lunam putāt quam alibi scriptura, reginam cæli vocat. Moloch. Heb. Chal. & 70. Milchom. Idolum. Heb. & Chald. abominationem.

6. Quod non placuerat. Heb. Chal. & 70. malum.

9. Secundo. Heb. Chald. & 70. bis.

13. Vnam. No. quòd tribus Iuda, & Beniamin pro vna reputantur, quia coniunctæ, seu permistæ erant.

15. Interfecti. s. Iudæi in bello.

23. Fugerat. s. videns inclinatam suorum aciem.

24. Latronum. Heb. Chal. & 70. exercitus. Eos. s. milites Adarezer. q. d. cùm Dauid victor euasisset.

25. Et hoc est. pro, & hoc præter, vt indicant Heb. & Chal. q. d. accessit id ad malum, seu persecutionem Adad.

Regnauitque. s. Razon. Syria. 70. Edom, secundùm quos illud, regnauit, ad Adad referendum.

26. Ephratæus. i. de tribu Ephraim.

27. Quia Salomon, &c. videtur causa fuisse, quòd Hieroboam reprehenderit Salomonis opus, vel, potiùs, quòd cùm operi illi esset præfectus, & Propheta ei prędixisset quæ sequuntur, Salomon id rescierit, eùque voluerit occidere. Mello. 70. arcem. Chal. aggerem. vide sup. cap. 9. nu. 15. Coæquauit voraginem. Chal. occlusit rupturam. 70. conclusit sepem Heb. clausit diruptionem. s. partem nondum munitam.

29. Silonites. i. ex Silo, vbi diu fuit tabernaculum.

33. Iustitiam coram me. Heb. quod rectum in oculis meis.

36. Lucerna. i. regius splendor.

38. Fidelem. i. firmam.

40. Voluit ergo. apparet rescîuisse quod fecerat Ahias.

41. Verborum. i. de rebus gestis. Non extat is liber.

43. Cum patribus. i. vt patres.

CAP. XII.

1. MISERVNTQVE, &c. q. d. miserant enim, & vocauerant Ieroboam.

4. Durissimum. s. magna tributa.

10. Grossior. q. d. multo sum maior potentiæ. Scorpionibus. i. virgis aculeatis. Quidam vertunt, spinis. Vox quidem Hebræa scorpiones significat, & spinas.

15 Auersatus fuerat. i. à bono consilio diuerterat. Suscitaret. Heb. Chal. & 70. firmaret.

16. Pars. q. d. quid ex eo speremus? seu quid ad nos pertinet? Vide domum. i domui prouide.

18. Misit. s. ad reducendū populū qui à se defecerat.

20. Tribū Iuda. s. cū tribu Bēiamin, vt statim dicitur.

21. Domum Iuda i. familiā Iuda. 70. synagogā Iuda.

22. Virum Dei, pro, Dei seruum, seu Prophetam.

23. Reliquos, intellige Leuitas, vel aliquos etiam ex Israel secutos Roboam.

24. Vir. i. quisque. Verbum hoc. i. res hæc.

25. Aedificauit. s. ornando, seu fortificando.

28. Dij tui. i. deum tuum referunt, seu repræsentant. sic illi primùm decepti tandem facti Idololatræ.

30. Verbum hoc. i. res hæc. Peccatum. s. Idololatrię.

31. De extremis. i. de infimis. Chald. & 70. partem quandam.

32. Solennem. s. tabernaculorū. Ascendens altare. Chal. obtulit super altare. sic inf. Similiter fecit. s. solemnitatem, vel quod sequitur. s. vt immolaret.

33. Quā. s. diem solemnem. 70. in solēnitate, quam. Finxerat. i. instituerat. s. vt solemnis esset.

CAP.

CAP. XIII.

1. IN sermone.i.mandato. Super.i.iuxta. Thus iaciente. Heb. ad adolendum, seu suffiendum. 70 ad sacrificandum.

2. Et ossa.explicatio praecedentis. Vide 4. Reg. 23.

6. Faciem Domini,i.Dominum. Reuersa est.i.sic restituta, vt posset ad se retrahere.

11. Propheres.s.falsus. Chal. Propheta mendax nomine Michal. Venerunt,&c. Heb. & Chal. venit filius suus, & narrauit. 70. vt noster Interpres.

18. Similis tui. Heb. Chal. & 70. sicut tu.

23. Suum Propheta. Heb. Chald. & 70. ipsi Prophetae.

29. Prophetae senis, pro, suam.

33. Verba.i.gesta. Nouissimis.i extremis. s. infimis. Chald. & 70. parte. Implebat manum suam, pro, eius. implere autem manum, pro consecrare. offerebat cuim aliquid Deo quicunque in sacerdotem consecrabatur. potest etiam, suam, propriè accipi; vt sensus sit, consecrabatur in sacerdotem. Chal. offerebat munus suum.

CAP. XIIII.

3. CRVSTVLAM. Chal. & 70. placentas.

6. Missus. s. à Deo. Durus. i. dura nunciaturus.

9. Omnes. s. duces, seu Principes Israel. Corpus. i. tergum.

10. Mingentem ad parietem. i. canem, vel masculum grandiorem. Chal. cognitione prudium. Clausum. s. loco tuto. Nouissimum. Heb. Chal. & 70. derelictum. Reliquias. i. reliquos. s. posteros. Ad purum. q. d. ita vt nihil relinquatur, nisi locus mundus, omni re vacuus.

13. Quia inuentus, &c. q. d. quia ei soli placuit Deo in hac parte parcere.

14. In hac die q. d. domum, quae nunc est. Chal. eum qui viuit hodie. Et in hoc tempore. Chal. & qui gignetur ex nunc & vltra. q. d non solùm qui nunc viuunt, sed etiam posteros. Sicut moueri, &c. q. d. assiduè. Flumen, s. Euphratem.

16. Tradet. s. in desolationem.

17. Thersa. s. vbi tunc puer aegrotabat. dicitur ea fuisse Regia ante Samariam conditam. Domus. fortè erat prope vrbis portam.

19. Verborum dierum. i. annalium.

21. Poneret nomen. s. vt vocaretur Dei locus, ibique ipse coleretur. Ex omnibus. i. prae omnibus. Amanitis. i. de populo Hamon, adeoque infidelis. Chal. de filiis Hamon.

22. Super omnibus. Chal. magis quàm omnia.

23. Aras. Heb. Chal. & 70. excelsa.

24. Effaeminati. i. scorta mascula. Attriuit. Heb. & Chal. eiecit. 70. abstulit.

27. Scutariorum. Heb. & Chal. cursorum. 70. praecursorum sic & inf.

CAP. XV.

1. REGNAVIT. i. coepit regnare.

2. Abessalon. 2. Par. 11. dicitur Absalon.

3. Cum Domino. i. coram Domino. Chal. in timore Domini.

4. Lucernam. q. d. filium Regem. Statueret. i. stabiliret. s. in pristino statu Regum Iuda.

5. Sermone. i. negotio. s. caede. peccauit quidem etiam in aliis, sed id grauissimum fuit, & plenum nequitia.

6. Abiam. Heb. Chal. & 70. & Complut. Roboam. Eius. s. Roboam.

10. Matris. i. auiae apud quam velut matrem fuerat educatus. Sic proximè dicitur David pater. Vide supr. Nu. 2. vbi haec dicitur mater Abiae patris Asae.

12. Effaeminatos. i. scorta mascula. Purgauit. Heb. abstulit. Princeps. Heb. Regina. q. d. ne regnum gubernaret. Chal. amouit de Regno. In sacris. Heb. & Chal. quia fecerat simulacrum.

14. Excelsa. i. altaria in locis editis in Dei cultum facta ante exstructum templum. Non abstulit. fortè non potuit, aut putauit posse permitti. Hier. 2. cont. Pelag. dicit, eum in hoc errasse. Heb. non sunt ablata.

15. Sanctificauerat. i. dedicauerat ad Dei cultum. s. in gratiarum actionem pro victoria parta, sed in idololatriam lapsus non dederat.

17. Rama. nomen arcis ab altitudine sic dictae.

Egredi, vel ingredi. s. prohibuit transitum, ne quis ab Asa venire posset, aut ad illum ire.

19. Inter patrem. s. fuit. q. d antiquum est.

20. Domum Maacha. Heb. Beth Maacha. 70. domus Maacha. Omnem, scilicet. Heb. Chald. & 70. & omnem.

21. Reuersus est. sic etiã 70. at Heb. & Chal. mansit.

22. Excusatus. s. quin veniat.

25. Duobus annis. s. pacificis, vt quidam interpretantur.

27. Domo. i. tribu.

28. Tertio. s. bellorum contra Israel, vt quidam aiũt.

CAP. XVI.

2. PVLVERE. i. statu infimo.

3. Posteriora. i. posteritatem.

4. Regione. Heb. Chal. & 70. agro.

5. Praelia. Heb. Chald. & 70. fortitudo. sic & inf.

7. Ob hanc causam. Heb. Chal. & 70. & quia.

Eum. s. Nadab dominum suum, vel ipsum Baasa. s. deus ob peccata. Nam illa, hoc est Iehu, &c. non habentur Heb. aut Chal. aut in 70.

8. Vicesimo sexto. s. à coeptis bellis, & regni 36. decem enim annis pacificè regnauit. Vide 2. Par. 16.

Duobus. s. pacificè. alioqui enim decem.

9. Equitum. Heb. Chal. & 70. curruum. Praefecti Thersa. Heb. indicatur fuisse praefectum domus regiae in Thersa.

11. Amicos. i. socios.

18 Expugnanda esset. Heb. Chal. & 70. expugnata, seu capta esset.

19. In peccatis suis. Heb. Chal. & 70. propter peccata sua.

31. Seruiuit Baal. videtur nomen proprium Idoli; etsi quidam negant. Vide cap. 18.

33. In opere suo. Heb. Chal. & 70. vt faceret. s. pessimè. q. d auxit subinde peccata.

34. Primitiuo. i. primogenito. s. viuente tunc, vel mortuo.

mortuo. Nouissimo.i. vltimo. s. ex omnibus filiis solo relicto, vel etiam mortuo. Vide Ios.6.

CAP. XVII.

1. STO q.d. cui seruio.

3. Contrà.i. è regione.

12. Duo.i pauca. Faciam illud.pro,faciam panem.

17. Mulieris.s. illius, de qua sup. Matris familias. Heb.Chal.& 70.dominæ domus. Halitus.70.halitus vitæ.Chal.spiritus.

18. Et tibi. s.commune q.d. quid mihi tecum? vel quid tibi feci? Rememorarentur. i. venirent in memoriam. s. Dei.

20. Vtcunque sustentor.Heb. Chald. & 70. habito, seu hospitor.

21. Mensus est super puero. i. more metientis puero incubuit.

CAP. XVIII.

1. TERTIO. s. sterilitatis, vel à recessu Eliæ de torrente.

4. Speluncis 70. speluncis duabus.

5. Valles.Heb.Chal. & 70. torrentes.

6. Seorsum.Heb & 70.solus.s. seorsum à Rege.

10. Adiurauit i.fecit iurare, vel obtestando postulauit, vt te indicarent. Est quidem Adiurare propriè, metu violandæ Religionis, aut pietatis, aut incurrendæ diuinæ vltionis adigere ad aliquid faciendum. Eo quod, pro, quòd.

21. Claudicatis. Chal. diuisi estis. Duas partes. s. nunc Deum colendo, nunc Idola. Heb. duas cogitationes. 70. duobus poplitibus.

22. Remansi.s.hic. nam alij latebant, vel se putabat solum.

23. Boues.Heb.iuuenci, seu vituli. Chald. & 70. vt noster.sic & inf. Faciam.i.parabo, seu immolabo.

24. Per ignem i.dando ignem. Sit Deus.i.pro vero Deo habeatur. Optima propositio. Heb. Chald. & 70. bonus sermo.

26. Dederat.s.Achab, velqui adduxerat. Fecerunt. i.sacrificauerunt. Altare.s. prope saltantes, vel suprà.

27. Deus enim est.s.vt dicitis. Chal. quia vos dicitis, quòd Deus est. Loquitur. s.cum aliquo. Diuersorio. Heb. insecutione, seu apprehensione. s. hostium.

29. Prophetantibus. Chal. insanientibus. Sacrificium.s.vespertinum.

30. Curauit.i. refecit.

32. Aratiunculas. i. sulcos. Heb. & Chal.locum capientem duo sata seminis. 70. locum capientem duas metretas seminis.

36. Holocaustum. s. vespertinum. Omnia verba hæc.i.has omnes res.

37. Iterum. Heb. retrorsum. s. vt redeant in viam. 70. post te.

40. Torrentem. s. ne terra sancta illorum sanguine contaminaretur.

41. Ascende, pro, surge.

43. Puerum. i. famulum. Quidam putant filium mulieris Sareptanæ.

44. Vestigium.Heb. &Chal.vola manus 70. vestigium. Ascende, pro, ito.

45. Verteret huc, atque illuc. Chal. se expediret, & descenderet. Iezrahel.s.eam, quæ in Israel.nam altera in Iuda.

46. Manus.i.virtus. q.d.dedit ei robur.

CAP. XIX.

3. TIMVIT. Hier.2.cont.Pelag. Non dico mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ vitio carere non potest, dicente Dauid, Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. Heb. (vt nunc legitur) & Chal. vidit. s. periculum. vel.q.d. intellexit quæ dixerat Iezabel. at 70. timuit, & ita puto legendum Heb. sicut legi potest mutatis punctis, & quidem additio punctorum fecit tantam lectionum varietatem in scriptura, quod hic annotatum non erit opus repetere. Quocunque eum ferebat voluntas. Heb. & 70. iuxta, seu, ad animam suam, vel pro anima sua. Chal. vt eriperet animam suam.

4. Iuniperum. Chal. genistam.

8. Horeb.s.vbi lex data, pars est Sinai ad occidentē.

9. Mansit. Chald. pernoctauit.

10. Domino.i. Domini honore. Solus. s.qui palam Dei honorem tuear, vel se fortè solum putabat.

11. Transit.70.transibit. Spiritus.i.ventus. Subuertens.i. qui videretur, vel posset subuertere, &c. Commotio.i.montis concussio.

12. Sibilus.Heb. Chald. & 70. vox. Auræ tenuis. Heb. tacita tenuis. Chald. canentium in silentio. 70. vt noster Interpres.

13. Egressus.s. antea.

18. Derelinquam. Chal. reseruabo. Septem.i.multa. Adorauit eum, osculans manum. Solebat adoratio fieri osculando propriam manum, vt nunc vulgò fit, cùm quis primarium virū salutat. Vide Iob 31. Heb.& Chal. osculatus est eum. 70. adorauit eum.

19. Vnus.s.ex arantibus hominibus. Pallium.huius impositione Elisæus spiritum accepit.

20. Quod enim meum erat, feci tibi. Heb. Chal. & 70. quid enim feci tibi? &c. q. d. quid tibi feci, quod te impediat?

21. Ab eo.s. Elia. Aratro. Heb. Chal. & 70. instrumentis.s.aratri lignis. Populo.s. cognatis, & amicis.

CAP. XX.

1. QVI misit nos ad te. Heb. Chal. & 70. quia misi ad te dicens.

7. Insidiatur. Heb. Chal. & 70. malum quærit.

9. Faciam. s. vt sim tibi tributarius. id enim intellexerat cùm primùm respondit.

10. Pugillis.s. implendis.

11. Accinctus.s.ad prælium. Discinctus. s. soluto baltheo, parta victoria.

13. Certè. Heb. & Chal. nónne.

14. Pedisequos. s. pueros nobiles, qui educabātur in aula Achab. Heb. Chal. & 70. pueros, seu adolescentes. Quis incipiet præliari? q. d. quis aciē instruet, vt dux? Heb. quis ligabit aciem, seu prælium? Chal. quis ordinabit prælium? 70. quis coniunget prælium?

16. Vmbraculo suo. Hebr. & Chald. tabernaculis. Cum eo.s.inebriati.

17. Misit s. exploratores.
21. Egressus. s. intelligens hostes terga vertisse.
24. Principes. Heb. duces. Chald. imperatores. 70. satrapas.
27. Acceptis cibariis. Chal. parati.
34. Plateas. i. fora rerum venalium, ex quibus vectigalia.
35. In sermone Domini. i. iussu Domini.
36. Percutiet. Chald. occidet. Percussit. Chald. occidit.
38. Mutauit aspersione pulueris os &. Heb. mutauit se, posito pileo, seu velo super. Chald. & operuit panno. 70. & ligauit vitta. alij tamen, puluerem vertunt. alij capitis amictum.
39. Præliandum cominus. Heb. & Chal. in medium belli 70. ad exercitum, vt præliaretur. Lapsus fuerit. i. euaserit. Anima tua, &c. q. d. pro eo occidens.
40. Turbatus. id additum ab Interprete.
41. Absterlis puluerem. Heb. amouit velum. Chal. amouit pannum. 70. amouit vittam, seu fasciolam.
42. Dignum morte. Heb. anathematis mei. i. morti obnoxium. 70. perniciosum.
43. Audire contemnens, & furibundus. Chal. turbatus, & dolens. 70. confusus, & flens.

CAP. XXI.

1. VERBA. i. res, seu acta.
3. Propitius sit mihi Dominus. Heb. absit mihi à Domino i. auertat id Dominus à me.
4. Indignans, & frendens. sup. eadem verba Hebraica vertit, Audire contemnens, & furibundus. 70 confusus, & contristatus. Chal. conturbatus, & dolens.
7. Grandis auctoritatis, &c. Ironia est.
8. Maiores. s. quosdam sibi notos, & obsequentes.
9. Prædicate. i. indicite. Ieiunium. s. diebus ieiunij crimina iudicabantur, & puniebantur, fortè, vt sanctius res tanti momenti fieret.
10. Filios Belial i. improbos, seu impios.
13. Diaboli. Heb. Belial. Diabolici. Heb. Belial. Benedixit, pro, maledixit. Chal. blasphemauit. Regem. Chal. maledixit Regi.
19. Addes. s. quod sequitur. Loco. i. regione, seu ciuitate.
20. Inimicum tibi. q. d. quem soles semper carpere. Heb. & 70. inimice mi. q. d. inuenisti quod in me reprehenderes, qui mihi semper aduersaris. Venundatus. i. totus in id deditus.

21. Posteriora. i. posteros. Mingentem, &c. Vide sup. cap. 14.
24. Achab. Heb. Chal. & 70 ipsi Achab. q. d. aliquis de familia Achab. vide simile quid sup. cap. 16. in princ.
27. Cilicio. Heb. Chal. & 70. sacco. sic & inf. Demisso capite. sic etiam 70. At Chal. discalciatus. Alij, lensim. s. more pœnitentium.
29. Mei causa. Heb. & 70. à facie mea. Chal ante me.

CAP. XXII.

1. TRES. s. ferè. idque à fœdere cum Benadad.
10. Area. s. quadam. nam areæ prope vrbem erant ob hostium incursiones, vt quidam notant. fortè platea aliqua significatur, seu planities in modum areæ. Dominus. Heb. est Iehoua, vt mirum sit Idololatras eum sic nominare, eique deferre. Vide sup Iud. 17.
11. Ventilabis Heb. & 70. cornu petes. Chal. occides.
15. Ascende. Ironicè.
20. Verba huiuscemodi, &c. Heb. Chal. & 70. iste sic, & iste sic. q. d. vnus vno modo, alius alio.
21. Egressus. s. de loco suo. non enim erat inter Angelos.
22. Spiritus. s. quidam malus. Egredere. permissio est, non præceptum.
24. Méne. Heb. & Chal. quando me.
25. Intra cubiculum. 70. de cubiculo in cubiculum. Abscondaris. s. ne te occidant, quòd mortis Regis causa fueris per falsam prophetiam.
26. Amalech. 70. Regis.
27. Tribulationis. i. modico. Heb. angustiæ. Angustiæ. i. exigua.
30. Sume arma, & ingredere. Heb. mutandum, & ingrediendũ. q. d. mutabo habitũ, & ingrediar. Chal. cooperiã me, & ingrediar. Et induere, pro, & tu induere.
34. Pulmonem, & stomachum. Heb. coniuncturas, & loricam. q. d. inter laminas pendentes à lorica, & loricam. s. in inguine. 70. inter pulmonem, & pectus.
35. Commissum est. Heb. ascendit. i. creuit, seu incaluit. Sinum. i. medium.
38. Habenas. Chal. vasa armorum.
46. Opera. Heb. & Chal. fortitudo.
47. Effeminatorum. i. scortorum masculorum.
48. Rex. sed. s. Prorex constitutus à Rege Iuda, vt indicant Heb. & Chal. Edom. i Idumæa, quæ tunc Regi Iuda subiecta erat.
49. Classes. Heb. naues. In mari. Heb. & 70. Tharsis. i. marinas. Chal. Africanas.

LIBER IIII.

qui Hebr. II. Regum dicitur.

CAPVT I.

1. PRAEVARICATVS. s. defecit ab Israel, nolens ei pendere solitum tributum. Vide cap. 3. Chal. rebellauerũt Moabitæ.
2. Cancellos. s. fenestræ. Cœnaculi. i. tabulati superioris. Baalzebub. i. dominum muscæ. s. ita dictus ob muscarum copiam orientium ex sanguine hostiarum. Vel vt quidam volunt, quod perniciosis aliquãdo muscis regionem liberasset. Sunt qui dicant Beelzebub appellatum. q. idolum muscã: Accaronitas enim muscam coluisse. Baal quidem idolum, zebub musca.

8. Pilosus. s. capillo oblongo,& horrido.
9. Homo Dei. Ironicè.
13. Genua. Heb. Chal. & 70. se super genua. Contra, ante. Animam i. vitam, seu me.
17. Fratereius. id acceptum ex 70. nam Heb. nõ est, nec Chal. Secundo. s. Regni solius. nam cum patre Iosaphat annis ferè nouem. Vide inf. cap. 3.

CAP. II.

1. SEDE. I. mane.
3. Filij. Chal. discipuli. Fortè ita vocantur Prophetæ, vt homines, fi ij hominum, & Homero Achiui, filij Achiuorum. Vide inf. cap. 4.
5. Noui. s. Dei reuelatione.
6. Sede hic. s. volebat facere periculum amoris erga se Elisæi.
7. Super. i. iuxta.
9. Duplex. i. magnus, seu eximius 70. dupliciter. Alij, duæ partes spiritus tui. q. d. bona pars.
11. Turbinem. s. simul cum curru, vel currus tantùm diuiserat ab Elisæo, non Eliam sustulerat. Cælum. i. aërem. vbi verò deinde collocatus, incertum. in paradiso terrestri putatur à multis.
12. Auriga. Heb. equites. 70. eques. Chald. qui plus proderat Israeli oratione sua, quàm currus, & equites. Scidit. s. præ mœrore.
14. Etiam nunc. s. cùm tantopere opus esset eius auxilio. Heb etiam ipse.
15. E contra. i. è regione.
16. Qui possunt ire, & quærere. Heb. & Chal. eant, quæso, & quærant. 70. euntes iam quærant.
17. Acquiesceret. Heb. & 70. erubesceret. s. negare.
19. Sterilis. i. insalubris. Heb. & Chal. orbatrix. q. d. interficiens.
21. Sanaui. i. reddidi salubres.
24. In nomine Domini i. inuocato Dei nomine. Lacerauerunt. Ita puniit parentes, qui filios illa docuerant. Iust. q. 80. Aug. serm. de temp. 204.

CAP. III.

1. DECIMOOCTAVO. Vide sup. cap. 1.
2. Tulit. i. abstulit.
7. Veni. Heb. Chald. & 70. num venies?
9. Rex Edom. i. Prorex Idumææ, quæ tunc Regi Iuda subiecta.
10. Heu, heu. Heb. Ah, ah.
11. Vt deprecemur. Chal. vt interrogemus. Heb. & inquiremus, seu, sciscitabimur. 70. & consulemus.
12. Est apud eum, &c q. d. verè Propheta est. quidam tamen per interrogationem legunt.
13. Quid mihi, & tibi est? q. d. quid tibi mecũ est, quòd ad me venis? Quare. Heb. non, quia. q. d. omitte ista, & adiuua nos, quia videtur Deus congregasse, &c.
14. In cuius conspectu sto. i. cui seruio. Erubescerem. Heb. Chal. & 70. susciperem. i. honorarem, seu reuererer.
15. Psaltem s. qui Dei laudes canendo eleuet mentem meam. Manus. i. virtus. s. ad prophetandum.
16. Alueum. pro, in alueo. Fossas, & fossas. i. multas, seu varias fossas.
17. Familiæ. Heb. & Chal. greges, seu pecora. 70. acquisitiones, seu, possessiones.
19. Electam. i. pretiosam, seu egregiam.
20. Sacrificium. s. matutinum.
21. Balthco. q. d. ense. Terminis. i. finibus suæ regionis.
22. Ex aduerso aquarũ Heb. Chal. & 70 super aquas.
23. Contra se. s. ob aliquam inter ipsos dissensionem.
25. Muri. q. d. omnia vrbi vicina vastauerant, sola vrbs remanebat. Fictilis. Heb. Charescth, quod aliquã dicunt esse nomen vrbis regiæ, de qua statim. Magna ex parte. id additum ab interprete.
27. Holocaustum. s. Deo suo, vt sic placaret. Indignatio. s. ob tantum facinus, simul etiam multis sunt calamitatis.

CAP. IIII.

1. PROPHETARVM. Heb. filiorum Prophetarum. Chal. discipulorum prophetarum. Vide sup. cap. 2. Ad seruiendum. Heb. Chal. & 70. in seruos.
2. Parum olei. Heb. Chal. & 70. vas olei. s. lecythus.
4. Et cum plena, &c. Chald. & 70. vbi vnum fuerit plenum, tolle inde, & imple aliud.
5. Super se. i. post se, vel q. d. se includens intus, sic & infrà.
8. Facta est autem quædam dies. Heb. Chald. & 70. fuit autem die quadã. q. d. accidit verò vt, &c. Sunam, Heb. & Chal. Sunem. 70 Sonam. Magna. i. diues, vel insignis. Chal. timens peccata.
10. Cœnaculum i. cubiculum.
13. In medio populi, &c. q. d. nulla re indigeo, vel non desunt, qui me adiuuent.
14. Ne quæras, filium enim. Heb. Chal. & 70. profectò filium.
16. In tempore isto. s. elapso anno. Si vita comes fuerit. Heb. viuente te. 70. viuens tu. Chald. superstites eritis. Vide Gen 18 nu. 14. Mentiri. i. decipere.
19. Doleo. s. ob solis radios.
23. Calendæ, nec sabbatum. s. his diebus solebant Prophetas consulere. Vadam. Heb. Chal. & 70. pax. q. d. vale, vel bene quidem habent nostra. sed est, cur velim illum conuenire.
24. Mina. i. duc. Ne mihi moram, &c. Heb. Chal. & in 70. sensus est, Duc Asinam properè, nec mea causa moreris, vt ego equitem, nisi ego dixero tibi. s. volebat illum præcedere cum Asina, ipsa pedes sequi. asinam verò ducebat, vt Prophetam veheret.
29. Ne salutes, &c. q. d. ne immoreris vlla in re, etiam salutandi, aut respondendi causa.
35. Semel huc, &c. Heb. & Chald. semel huc, & semel illuc.
38. Vni de pueris suis. Heb. Chald. & 70. puero suo.
39. Colocynthidas agri. i. agrestes cucurbitas.
40. Mors. s. putabant esse venenum.
42. Balsalisa. Chal. terra Australi. Primitiarum. i. ex nouis frugibus, vel in oblationem primitiarum. Et viginti. Heb. & 70. viginti. Frumentum nouum s. in spicis. Chald. manipulos. 70. palathas. Heb. spicas recentes. Pera. sic etiam 70. at Heb. & Chald. veste. quod quidam referunt ad granorum thecas, seu folliculos.
44. Verbum Domini. i. prophetiam.

CAP. V.

1. ET diues.id additum ab Interprete.

2. Latrúculi Heb.exercitus,seu agmina. Chal. turmæ.70.milites.

5. Mutatoria.s.ad mutandum,seu induendum, cùm in publicum proditur q.d. decem vestes pretiosas.

7. Scidit.s. velut audita blasphemia, vel ex indignatione ob petitionem rei impossibilis.

12. Vt lauer in eis,& munder. Chal. nunquid si me illis lauero,sanabor?

13. Pater. Chal. Domine mi.

15. Benedictionem.i.munus. Chal.oblationem.

17. Burdonum. Heb. Chald.& 70.mulorum. De terra.s.super hanc volebat Deum adorare, velut in loco sancto,seu hostias offerre erecto ex ea altari.

18. Deprecetur Dominum,pro, Heb. Chal. & 70. ignoscat Dominus s.per tuas preces. Adorauero. i. me incuruauero,dum Rex,qui mihi innititur, se incuruat. Adorante eo.sic etiam 70 at Heb. & Chald. adorante me.i.me flectente adorantis specie.

19. Vade in pace.q. d. ignoscet. Electo terræ tempore. Heb.& Chal.quasi vnum miliare terræ. Vide Gen. 35.vbi eamdem vocem Hebræam vertit, vernú tempus.

20. Pepercit.s. abstinuit.

21. Rectène sunt omnia. Heb. éstne pax? Rectè. Heb.pax.

22. Mutatorias.i.pretiosas. vide sup.

24. Iam vesperi. Heb. in locum edituū, seu in arcem. Chal.&70.in locum obscurum. Alij,in locum secretum.

26. In præsenti.i.præsens.

CAP. VI.

1. MATERIAS singulas. Heb.Chal. & 70.trabem vnam.

3. Ergo.Heb.& Chal.quæso.

6. Lignum.i.manubrium alterum. Natauit.s.coniunctum manubrio nouo.

8. Illo,& illo.Heb.Peloni Almoni. q. d. tali, & tali. Vide Ruth 4.

10. Præoccupauit. Heb. & Chal. monuerat. s. Propheta. Eum.s.Regem. Obseruauit se ibi.s. ne incideret incautè in insidias. Chal.cauit sibi illinc. Non semel nec bis.q.d.sæpius.

12. Nequaquam.q.d.non ita est,vt tu suspicaris.

15. Heu,heu,heu.Heb.ah,ah.Chal.obsecro.70. ô.

17. Pueri.i.famuli.

18. Ad eum, fortè è ciuitate egressum. Cæcitate. 70.ἀορασίᾳ,aorasia.s.cæcitas est,qua videntur quædam, alia non. Vide Gen.19. Ne viderent. Heb. Chal.& 70. cæcitate.

19. Dixit.s. ab eis interrogatus. Ostendam vobis, Heb.& Chal.ducam vos ad.

21. Pater. Chal. magister.

23. Dimisit.s.Propheta,vel Rex. Vltra. i. per longum tempus.s.dū ille Rex vixit. Latrones. Heb. Chal. & 70.exercitus,seu milites. Argenteis.s.siclis. 70. siclis argenti. Cabi. Cabus sexta pars sati. satum verò tertia pars ephi. Stercoris.s. ad fouendum ignem.

27. Nō.s.possum te saluare. Chal.nisi. De area,&c. q.d.qui nec frumentum habeam,nec vinum.

30. Cilicium. Heb. Chal. & 70. saccum.

31. Elisæi. s. qui cùm possit orationibus, fame non liberet ciuitatem.

32. Homicidæ.s.Achab,qui occidit Naboth.

33. Ait.s.Rex. Vide cap.seq. Expectabo à Domino.q.d.nulla est spes. Chal. orabo Dominum?

CAP. VII.

1. MODIVS. Heb.Chal. & 70.satum.sic & inf. Statere.Heb.Chal.& 70.siclo.sic & inf.

2. Cataractas.i.fenestras. q.d. si in copia maxima demittat triticum.

5. Vesperi. Heb. in crepusculo. s.nocturno, vel matutino.quanquam hic nocturnum potius intelligēdum, vt & infrà, num.7.Chal.& 70.in tenebris.

7. Tenebris.s.nocturno crepusculo,vel matutino.

10. Portam.Heb.portarium. Chald.portæ custodes. Eis.s.portæ custodibus.

13. Mittentes.s. aliquot ex eis, quamquam Heb. & Chal.indicatur ex relictis tollendos quinque,& mittendos, cui tamen sensui obstat quod sequitur de duobus missis,quamquam dici potest,id consilium nō placuisse.

17. Ad portam.s. præfectum.

CAP. VIII.

1. DIEBVS multis. Heb. Chal & 70.septē annis.

3. Interpellaret. Heb. Chal.& 70. Clamaret.s. petens sibi restitui sua, quæ dum abesset,ab aliis fuerant occupata.

4. Puero.Chal.discipulo.

6. Eunuchum. erant hi magna auctoritate in Regum domibus.

9. Et omnia bona.70.de omnibus bonis.

10. Dic ei.q.d.etiam si tu ei dicas, vel potes quidem dicere quantum ad vim morbi attinet, non enim est letalis. No.quòd Heb legitur,dic, Non, sed illud, Non, & Chal.& 70.& Hebræi volunt positum pro ei. s. לא pro לו, vt interdum solet in scriptura. Sanaberis. Heb. viua viues.

11. Stetitque.s.Hazaël secundum. 70. expectans. s. diu, vt acciperet munera, adeò vt erubesceret. Alij, ad Prophetam referunt. Chald. & vertit faciem suam. s. vt mœstitiam celaret, vel fletum.

13. Canis.q.d.sumne canis, vt talia faciam? vel, quomodo id possim cùm sim abiectissimus?

15. Stragulum. Chal. operimentum villosum. Infudit aquam. Heb. Chal. & 70. intinxit aqua. Expandit.s.vt refrigerare febricitantem videretur, re vera autem, vt suffocaret.

19. Lucernam.i.splendorem regium.

21. Seira.i.montem Seir. Populus.s. Idumæorum.

22. Lobna.ciuitas erat in sorte Iuda. vide Ios.21.

26. Cæpisset.s. patre viuente Vno.s.solus post mortem patris,cū quo 20 annis regnauerat. Filia.i. neptis.

27. Gener enim, &c.s. vxorem duxerat de familia Achab.

CAP. IX.

1. FILIIS.vide sup.cap.2. Accinge lumbos.i.parate ad iter. Olei.s. balsami.

2. Suscita

2. Suscitabis.i.surgere facies. Fratrum.i.sociorum.
4. Puer Prophetæ.70.puer Propheta. Chal. discipulus Prophetarum.
8. Clausum,& nouissimum.q.d.& qui tuto sunt loco,& qui extra.Chal.& 70.clausum,& derelictum. Vide lib.3.cap.14.& inf.cap.14.
11. Quid locutus sit.Heb.sermonem eius.i. quid loqui soleat.70.loquacitatem eius.
13. In similitudinem Tribunalis.Heb.Chal.& 70. super gradus.
14. Obsederat.Heb.Chal.& 70.custodiebat.s.ne caperetur ab Azaël,vel captam iam obseruabat,si posset recuperare,quem sensum secutus est noster Interpres.
17. Curruum.sic etiam Chal.at Heb.& 70.equitem. Rectène sunt omnia? Heb. Chald. & 70. num pax? sic & inf. proximè.
18. Curruum Heb.& 70.equum. Quid tibi,& paci.i. quid tibi cum pace?
19. Currum equorum.Heb. Chal. & 70. equitem.
20. Præceps.Heb. furiosè.
23. Manum.q d.habenas.
25. Onus.i.prophetiam de punitione.
26. Filiorum. apparet etiam filios occisos,ne succederent patri.
27. Viam.s.secretiorem.
30. Stibio. Heb. fuco.
31. Zamri pro Iehu simili Zamri.
32. Quæ est ista.Heb.quis mecum,quis. q.d. est ne quisquam illic, qui faciat quod volo? Chal. quis est hic, quis? 70. quis es tu,descende ad me. q. d. Heus tu, quicunque es,adesto. i. quærebat, qui illam è fenestra præcipitaret.
32. Et dixerunt,&c.Hæc non sunt Heb. Chald. nec in 70.nec in Complut.
35. Summas manus.i.manuum extremitates,vt vertit Chal.at Heb.palmas manuum.
37. Ita vt,&c.Heb.Chal.& 70.ita vt non dicant (.s. qui viderint) hæc est Iezabel.

CAP. X.

1. SCRIPSIT.s.tentans illorum animos. Ciuitatis.Heb. & Chal. Iezrael. nutritios Achab, pro,nutritios filiorum Achab.
9. Iusti.i.extra culpam. Chal. innoxij. Quis percussit.q.d.numquid ego? indicare vult rem factam Domini voluntate,adeoque iustè.
11. Notos.i familiares.Chal. propinquos. Sacerdotes.Chal.socios.
12. Cameram. Heb. Chal. & 70. domum. sic & inf.
13. Fratres.i.nepotes ex fratribus.
14. In cisterna i.iuxta cisternam.
15. Benedixit.s.salutauit.Chal.optauit ei pacem. Rectum.s.erga me.q.d.amás me?
17. Vsque ad vnum. Heb. donec disperdidit eum. Chal.donec exterminauit eum.
19. Insidiosè.Chal.callidè.
20. Sanctificate. i. indicite. Vocauitque Heb. & Chal.& vocauerunt.
21. A summo ad summum. i. ab extremo ad extremum.Heb.ab ore ad os.Chal.ab angulo ad angulum.
24. Eius. s. qui fugere permiserit.

Pro anima. q.d. pro eo occidetur.
25. Proiecerunt.s.illorum cadauera. Templi.i vbi templum.
27. Latrinas.s. publicas.
32. Tædere.Chal.indignari.70.ferire, seu excidere.
33. Super.i.iuxta.

CAP. XI.

2. DE triclinio. Heb. Chal.& 70. dicunt abscondisse vtrumque in loco, seu cubiculo lectorum. s. vbi dormiebant sacerdotes, & Leuitæ prope templum.
Domo Domini.i. templi appendicibus, seu in atrij porticibus.
4. Templum.i.atrium. Adiurans.s.ne consilia proderent.
5. Sermo.i.res. Introeat.s.vt ministret in templo. No.quòd omnes milites erant Leuitæ. Excubias.Heb. Chald. & 70. custodiam. q. d. obseruet,ne quis à Regia veniat dum Rex coronatur. Seir. Heb. Sur.Chal.Baronum. 70. viarum. erat porta hæc in atrio præcipua,& ad orientem. Scutariorum.s. militum, qui templum custodire solebant. Messa. Heb.Massa.Chal. solicitè. Alij,à desertione q.d.ne quis locum suum deserat.
7. Egredientes.s.expleto ministerio eius hebdomadæ. Not. quòd isti coniungebantur in eo munere cum ingredientibus ad ministrandum.itaque vocat duas partes.Vide inf.
8. Septum templi. s.eam partem atrij , vbi Rex custodiebatur,septus militibus,vel atrium sacerdotū.Chal. intra ordines.s.militum. 70.in atrium templi.
11. Dextera. s. australi.
12. Diadema.Chal.coronam. 70. sanctificationem. s. vox Hebræa æquiuoca est. sic Psal. 131. Testimonium.s.legé,quæ Regibus proponebatur.Vide Deu.17. Vnxerunt s.ob controuersiam de Regno,sic Salomonem.alioqui Regum filij non vngebantur.
14. Super tribunal. Heb. Chal. & 70. super,seu,iuxta columnam,s.illic erat Regium tribunal. Cantores. sic etiam 70.at Chal. magnates.
16. Iuxta palatium.Heb.& 70.domus Regis. Chal. in domum Regis.
18. Valdè. Heb. bene Chal. pulchrè. 70. studiosè, seu,diligenter. Sacerdos.s. summus.
19. Cerethi,& Phelethi legiones. Heb. duces,& cursores.i.satellites.non enim sunt Heb.hæ voces,Cerethi,& Phelethi,de quibus vide 2. Reg.8 nu.18.
Scutariorum. Chal.& 70. cursorum. alij, militum, vel satellitum.
20. In domo.i. prope domum.

CAP. XII.

3. IMMOLABAT.s.Deo,sed loco non licito.
4. Sanctorum.i.templi, seu rerum deo consecratarum. Prætereuntibus.i.in numerum transeuntibus.s. qui attigerant 20.annum,numerabantur; & dabat quisque dimidiū sicli ad sacrificiū iuge,de quo vide Exo. 30. Quæ offertur,pro,& quæ offertur. Pretio animæ.s. quo se redimebat,cūm se Deo voueret.
5. Iuxta ordinem suum.Heb.& Chald. à noto suo, seu familiari. Sic etiam infrà.

Sarta tecta. Heb. & Chal. scissuras, seu rupturas.

8. Prohibiti accipere. Heb. Chal & 70. conuenerūt, seu consenserunt, ne acciperent.

9. Gazophylacium. s. arculam. Desuper. Heb. & Chal. in ostio eius. quidam tamen vertunt, in operculo.

Ad dexteram. s. templi. i. ad Austrum. sic quidam. sed quod sequitur videtur repugnare.

10. Effundebant. Chal & 70. colligebant s. in fasciculos, seu sacculos.

13. Hydriæ, alij, scyphi argentei. Chald. calices argentei. 70. portæ argenteæ. Sic & sequentia aliter vertūt, quàm noster s. incerta est valde significatio quorumdam Hebraicorum verborum.

15. Fiebat i. exigebatur. Fide. s. bona.

16. Delicto. i. emenda victima pro delicto. s. dabatur interdum sacerdotibus, vt emerent, & quod superesset sacerdotum erat. Ita quidam. Glosa interlin refert ad pecuniam, de qua Exod. 30. cùm populus recensebatur. Fortè intelligitur quævis pecunia pro peccatis oblata sacerdotibus. In templum. s. ad sarta tecta.

18. Sanctificata. i. donaria. Argentum. Heb. Chal. & 70. & Complu. aurum. Recessit. i. desiit venire.

20. Mello. non est iste Mello, qui in Ierusalem. secundùm quosdam. Alij eumdem locum putant.

CAP. XIII.

3. DIEBUS. s. Ioachaz.

5. Saluatorem. s. filium Ioachaz, vide inf.

6. Lucus. s. plantatus in honorem Baal.

7. In tritura areæ. Chal & 70. in conculcationem.

13. Sedit. s. adhuc viuente patre.

14. Pater mi. q. d. cur nos deseris? Chal magister mi. Currus. i. defensor. Orationibus. Auriga. Heb. & 70. equites. Chal. qui plus proderat Israeli suis orationibus, quam currus eius, & equites.

16. Superposuit. s. ad signi illius confirmationem.

17. Ait. s. alicui astantium, vel Regi ipsi, vt aperiendam curaret, vel ipse aperiret. Orientalem. s. respicientem Syriam. Aphec. ciuitas erat Iudæ. quamquam hic etiam puto intelligi. Erant. n. præterea duæ, quarum altera in tribu Issachar, altera in tribu Aser. Vide Io. 15. & 19.

18. Iaculo. i. sagittis. s. iaculando.

20. Latrunculi. Heb. & Chal. turmæ, seu exercitus. 70. milites. Ipso anno Heb. & 70. veniente anno. i. sequenti. Chal. in introitu anni.

23. Misertus est. Chal. pepercit. Reuersus est. 70. respexit.

CAP. XIIII.

4. HOC tantum. s. non rectum coram Domino. Heb. Chal. & 70. loco horum omnium (nisi tantum hoc quod) solum habent veruntamen.

6. Sicut. Heb. & Chal. quo. In peccato. i. ob peccatum, seu pro peccato.

7. Petram. i. arcem in rupe sitam. vel est vrbis nomē. Heb. Selah. Chal. arcem. 70. petram. Iezechael. s. ab eo, qui illam expugnauit. 70. Iectohel.

8. Videamus nos. s. ad confligendum.

9. Carduus, &c. se cedro comparat, alterum velut abiectum carduo. q. d. ne si legationem quidem pacis mitteres, dignus esses, qui exaudireris.

10. Prouocas. i. tibi accersis.

11. Bethsames. i. eousq; venerat ei obuiā Rex Israel.

13. Ephraim. i. per quam intrabant Ephraimitæ.

17. Viginti quinque. Heb. Chal. & 70. quindecim.

21. Sedecim. Aiunt quidam cùm pater moreretur, fuisse trium annorum, nec per 13. annos regnasse. s. vsque dum esset annorum 16. ita conciliari quædam loca in speciem contraria.

22. Elad. i. quæ in Idumæa, tributaria olim Iuda. Rex. s. Amasias.

25. Sermonem. non extat ea prophetia.

26. Carceris. additum id ab Interprete. Sensus est, Heb. Consumptos omnes, & qui tuto erant loco, & qui derelicti. Vide lib. 3. cap. 14.

28. In Israel. i. in Israelis Regno sitam.

CAP. XV.

5. LIBERA. i. separata ab hominum commercio. Chal. extra Ierusalem.

13. Azariæ. Heb. Oziæ. s. erat etiam ei id nomen.

16. Tapsa. vrbs est non procul a Thersa. De Thersa. i. a Thersa vsque, vel vsque ad Thersam. Aperire. s. portas.

19. Phul Hic primus Rex Babyloniæ post Sardanapalum secundus Teglath Phalasar, tertius Salmanasar, quartus Senacherib, quintus Asaradon, sextus Berodach, septimus Ben Berodac, octauus Nabuchodonosor.

In Thersam. Heb. Chal. & 70. super, seu, contra terram s. Israelis, & sic Complut.

20. Thersa. Heb. Chal. & 70. & Complu. terra.

25. Turre. Heb. palatio Chal. conclaui. alij, arce. Iuxta Argob, & iuxta Arie. Heb. Chald. & 70. cum Argob & Aria s. sociis coniurationis. Viros. Alij vertūt viri, vt significarētur nō interfecti sed interfectores.

29. Domum Maacha. Heb. Chal. & 70. Beth Maacha. s. nomen est proprium vrbis, seu regionis.

35. Domus Domini. Carij: hanc quidam dicunt esse speciosam, de qua Act. 3.

37. Illis. s. mortuo Ioathan.

CAP. XVI.

1. REGNAVIT. i. regnare cœpit.

3. Per ignem. incertum, an simul etiam cremarent, probabile solum traiecisse. Idola. Heb. Chal. & 70. abominationes.

6. Hailan. vrbs est Idumææ. Heb. Elath. Idumæi. sic etiam Chal. & 70. at Heb. varia lectio. itaque quidam vertunt Syri.

9. Cyrenen. s. Mediæ vrbem.

12. Veneratus est. Heb. Chal. & 70. accessit ad. Ascenditque Chal. obtulitque super illud.

13. Super alij, iuxta.

14. Aereum. s. Salomonis. De loco altaris, &c. Heb. Chal. & in 70. sensus est, Abstulisse illud de loco, in quo erat. s. inter templum & altare illud, quod Rex iste posuerat. Altaris. s. sui. Aquilonem. s. cùm antea esset ad Austrum.

15. Maius. q. d. meum. Aereum. s. Salomonis.

17. Bases. s. concharum, seu luterum.

18. Mu-

18. Musach i. tentorium, seu operimentum. s. sub quo perfuncti munere suæ hebdomadæ, quiescebant sabbato, postridie abituri. Templo.i. atrio sacerdotū. s. deceit. Conuertit in templum.i. fecit, vt in templum duceret. Regem.i. Regis metum, seu gratiam.

CAP. XVII.

1. REGNAVIT. s. excusso iugo Assyriorum alioqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. Ascēdit, pro ascēderat. i. quarto anno Regni Achaz.

4. Carcerem. s. capta Samaria. Anticipatio est. postea enim narratur, quo modo id factum.

9. Verbis. i. rebus. Custodum. s. fructuum in agris. Chal. forti.

10. Nemorosum. i. frondosum.

11. Verba. i. res.

12. Immūditias. i. idola. Verbū hoc. i. eiusmodi res.

13. Testificatus. i. velut testibus adhibitis contestatus. Et videntium, pro, id est vidētium. Ceremonias. Heb. statuta, seu decreta. sic & inf. Sicut. Heb. Chal. & 70. quam.

14. Noluerunt obedire. Heb. Chald. & 70. non crediderunt.

15. Legitima. Heb. decreta.

18. Iuda s. & Beniamin.

19. Erroribus. Heb. & Chal. statutis, seu decretis. 70. iustificationibus, seu iustitiis.

26. Legitima Heb. Chal & 70. iudicium. i. ritum colendi. sic & inf.

29. Gens, & gens. i. singulæ gentes.

30. Sochoth. Benoth i. gallinam cum pullis. Chaldaicæ voces sunt. Nergal. i. gallum gallinaceum. vox Chaldaica. Asima i. hircum syluestre Chaldaica vox.

31. Nebahaz. i. canem. Tharthac. i. asinum. Adramelech & Anamelech. i. mulo, & equo.

32. Nouissimis. i. obscuris hominibus. Sublimibus. Heb. Chald. & 70. excelsorum.

CAP. XVIII.

1. TERTIO. s. Regni eius liberi à tributo.

4. Nehustan i. res ænea. q.d. vile æs.

5. Anteeum. s. post Dauid. Vide inf. cap. 23. vbi de Iosia simile quid dicitur.

8. Custodum. s. fructuum, q.d. paruas, & magnas ciuitates. Chal. forti.

11. Fluuiis sic etiam 70. At Heb. & Chald. fluuio. Alij, iuxta fluuium.

17. Misit. s. post, vbi Ezechias renuisset pendere tributū. Fullonis. sic dictus, quòd illic fullones aqua priscæ vestes lauarent.

18. Vocaueruntque. s. ad colloquium.

20. Forsitan inisti, &c. Heb. sensus est, An est tibi consilium & fortitudo sufficiens ad bellum? vel, consilio & fortitudine fit bellum, non solis verbis. Rebellare. s. [illegible] negando tributum.

21. Ingredietur manum. q. d. tandem plus incommodi afferet, quàm commodi.

22. Abstulit. id dicunt ad inuidiam ei concitandam. non enim Dei abstulerat, sed idolorum, vt quidam aiūt, quòd si Dei, sanctè fecit, volebat enim Deus solo in templo sibi sacrificari. Vide Isa. 36.

23. Transite, &c. Heb. fideiube domino meo. Alij, dato pignore certa cum domino meo.

25. Domini. q.d. Dei vestri vobis irati. Dixit mihi. sciebat per Prophetas prædixisse.

31. Quod vobis est vtile. Heb. benedictionem. i. pacem. Chal. pacem.

32. Fructiferā, & fertilē. Heb. Chal. & 70. frumēti &c.

34 Emath. Antiochia est, vel Epiphania. Arphat. vrbs est prope Damascum.

CAP. XIX.

3. INCREPATIONIS. s. qua arguimur ab Assyriis. Blasphemię s. qua Deū blasphemant. Venerunt filij, & c q. d. sumus in magnis angustiis, & periculo.

4. Si fortè, coniungēdum, cum, fac orationem. Chal. vtinā. Exprobraret. i. probris afficeret. Repertæ sunt, pro repertæ fuerint, seu superfūnt. s. Iuda, & Beniamin.

7. Spiritum i. voluntatem. i. reuertendi in patriam.

8. Recessisset. s. eò.

9. Eum. s. Regem Aethiopiæ.

21. Virgo filia Sion. Chal. Regnum congregationis Sion. s. solet Regnum seruari, vt virgo. No. sensum esse, O Rex Assur paulo pòst te contemnet & videbit ciuitas hæc. s. cùm hinc abibis amisso exercitu.

22. Sanctum. s. Deum.

23. Ascendi pro, ascendam. In summitate. Heb. latera. Libani. i. Ierusalem. Succidi. pro, succidam. Abietes. 70. Cypressus. Ingressus sum, pro, ingrediar. Carmeli i agri fertilis.

24. Clausas s in vrbibus.

25. Plasmaui illud, &c. q.d. decreui per te multos perdere, quod iam feci. Eruntque. i. vt essent. Collium compugnantium q.d. sitæ in collibus, qui se bello tuentur. Heb. aceruorum desolatorum, seu, destructorum.

26. Sedent. i. habitant. Humiles manu. Heb. abbreuiati manu. q.d. debiles viribus. 70. infirmi manu. Confusi i. pudore affecti.

28. Ponam, &c. q.d. velut imposito circulo, & Camo, reducam, &c.

29. Comede, &c. q. d. his duobus annis, etsi nihil seminetur, erit tamen quod edatis. Quod reperies. i. naturn è granis lapsis tempore messis. 70 congregata. alij, reposita. Nascuntur. s. non iacto semine.

30. Mittet radicē, &c. q.d. crescet, seu multiplicabitur.

31. Zelus. i. nimius amor i. in vos.

34. Propter Dauid. non propter te, qui Regi Assyriorum obtuleris Domino consecrata. Hier. 2. cont. Pelag.

CAP. XX.

1. ILLIS. s. sub tempus aduentus Assyriorum. Anno Regni sui circiter 15. Præcipe. s. quæ velis post mortem fieri.

2. Parietem. s. versus templum.

3. Fleuit. i. vitæ desiderio. Hier. 2. con. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conscientiam peccatorum.

5. Sanaui, pro, sanabo. Tertio. s. à primo morbi, vel sanitatis, vel quo hæc dicebantur.

8. Dixit, pro, dixerat. s. antea. Quod erit signum. paruæ id fidelitatis est indicium. Hier. vbi sup.

9. Ascen-

9. Ascendat. Heb & 70. eat. Chal. procedat. Lineis. Heb. & 70. gradibus. Chald. horis. i. horarum spatiis. sic & inf.

10. Crescere. s. solis progressu. Heb. & 70. declinare. Chal. procedere.

11. Reduxit. s. in momento, quandiu sic manserit, incertum Dio epi. 7. ait, solis regressu, & progressu consumptas horas 20. diemque illum fuisse triplo maiorem solito. No. quòd dies erat horarum 12. fuit autem ille 32.

13. Aromatum. Heb. desiderabilium. i. diuitiarum. Chal. thesaurorum. Pigmenta. i. res odoriferas. Vasorum. i. bellicorum instrumentorum, seu armorum.

Verbum. i. res, seu quidquam. Potestate sua, adeoque etiam vasa templi eis ostendit. Hier. 2. con. Pelag.

17. Auferentur. s. displicuit Deo illa opum ostẽtatio.

18. Filiis. i. nepotibus, seu posteris. Eunuchi. i. primarij serui. Chal. magnates.

19. Veritas. i. stabilitas.

CAP. XXI.

2. IDOLA Heb. Chal. & 70. abominationes.

3. Conuersusque, &c. q. d. iterum ædificauit. Militiam. i. exercitum. s. planetas. Chal. virtutes.

5. Duobus atriis. s. sacerdotum, & populi.

6. Ariolatus est. Alij, obseruauit tempora. Fecit. i. instituit. Pythones. 70. ventriloquos. Multiplicauit, vt faceret, pro, abundanter fecit, vel coniunge, multiplicauit, cum aruspices.

7. Idolum luci. s. lucum sculptum.

9. Super. i. plusquàm. s. peius quàm.

10. Prophetarum. s. Ioel, Nahum, & Malachiæ.

11. Immunditiis. Chal. & 70. Idolis. sic & inf.

13. Funiculum. i. filum, quo designare solent Architecti demolienda. q. d. sic diruam, vt olim Samariam. Chal. filum desolationis. Pondus. q. d. extendam perpendiculum, vt perdam sicut olim domum Achab.

Et delebo, &c. Heb. & abstergam Ierusalem, vt solet quis scutellam tergere, & tersam vertere super faciẽ eius. s. scutellæ. Sic & Chal. & 70. nisi quòd Chal. pro scutella lecythum ponit, at 70. pixidem. significat autem abstergere, purgare pessimis hominibus. Tabulæ. s. cùm euelluntur, & transportantur. Stylum. s. designantem quantum destruendum sit.

14. Dimittam. Heb. & Chal. deseram, seu, derelinquam. 70. Delebo. Reliquias. s. tribũ Iuda, & Bẽiamin.

16. Vsque ad os. s. vt solet vas, cùm impletur. Heb. de ore ad os, seu os ad os. 70. os super os. Chal. ab extremitate ad extremitatem. q. d. totam.

17. Peccatum. Chal. & 70. peccata.

21. Immundiciis. Chal. & 70. Idolis.

24. Terræ. s. illius.

CAP. XXII.

3. TEMPLI Domini. Heb. domus, seu, in domum Domini. Chald. in domum sanctuarij Domini.

4. Confletur. s. in monetam, vel colligatur. sic inf. Ianitores templi. Chal. præfecti Thesaurorum.

5. Sarta tecta. Heb. scissuram, seu, rupturam.

6. Instaurandum. i. reficiendum.

7. Supputetur eis. i. exigatur ab eis ratio. In potestate. id additum ab interprete, quamquam Heb. aliquid respondet. s. in manu eorum, sed alio sensu: dicitur enim, quod datur in manu eorum, id quod vertit sic, quod accipiunt. In fide. q. d. fidei illorum committatur. Heb. in fide faciant.

8. Legis. s. Manasses omnes sacros libros sustulerat, verisimile est tamen postea pœnitentem restituisse. Vide Chry. hom. 9 in Matt. & 7. in 1. Cor.

9. Quod præceperat Heb. Chal. & 70. verbũ. i. rem.

14. Secunda. nomen est vici. Hier. 2. con. Pelag. fuisse quandam vrbis partem muro vallatam interiori. Idem Soph. 1. ait fuisse secundam portam in muro secundo post portam piscium.

17. Et succenditur, pro, propterea succendetur.

19. Perterritum. sic etiam Chald. at Heb. & 70. emollitum. s. timore. Stuporem. Heb. Chald. & 70. desolationem, seu vastationem.

CAP. XXIII.

1. MISIT. s. nuntios, qui vocarent. Omnes. i. maior pars. sic & inf.

2. Prophetæ. s. qui aberant, cùm consulta est Holda.

3. Gradum. i. locum è terra eleuatum. Heb. columnam. i. locum editiorem. Ceremonias Heb. statuta, seu decreta. Suscitarent. Chal. stabilirent. q. d. stare facerent. videntur enim cadere quæ non obseruantur.

4. Secundi. s. à Pontifice. In luco. Heb. ipsi luco. i. luci simulacro. Bethel. s. vt pollueret altare ibi extructũ.

5. Deleuit aruspices. Heb. cessare fecit (. i. aboleuit) sacerdotes. s. phanorũ. Duodecim signis. Heb. influentiis, seu, signis. Chal. syderibus. 70. planetis.

6. Lucum. s. sculptum, de quo sup. & cap. 21.

Volgi. s. qui lucum illum adorauerat.

7. Effœminatorum. i. scortorum masculorum. Domo Domini. s. atrio populi. Pro quibus. Chal. & 70. in quibus. Quasi domunculas. i. tentoria, seu cortinas. Heb. domos. Chal. mensuras. 70. stolas.

8. Contaminauit. i. prophanauit. sic inf. Gabaa, erat in Beniamin. Portarum. i. quæ erant ad portas.

Ad sinistram. s. introeunti, vt est Chal. & in 70.

9. Non ascendebant. s. ex eo tempore. Fratrum. s. sacerdotum. q. d. ob peccatum erant solum priuati potestate sacrificandi.

11. Equos. s. quibus vehebantur in curribus, qui solem orientem salutabant. Ita quidam alij equos sculptos intelligunt quadrigam s. soli dicatam more gentilico.

Exedram Heb. & Chal. cubiculum. 70. gazophylacium. Pharurim. i. suburbiis. s. præfectus.

12. Cucurrit, pro, currere fecit. i. proiecit. Chal. procul fecit. 70. destruxit.

13. Offensionis. sic vocat Oliueti montem ob Idololatriam. Heb. destructionis. Chal. oliuarum. Idolo. Heb. Chal. & 70. abominationi. Offensioni. i. Idolo. Heb. & Chal. abominationi. Polluit. Chal. prophanauit. sic & inf.

14. Ossibus. s. horum contactu prophanabantur.

15. Et altare illud, pro altare, inquam, illud. Excelsum. Heb. & Chal. & excelsum, vnde apparet aliud esse altaria, aliud excelsa.

17. Titulus. i. statua. solebãt ad sepulcra erigi statuæ,

seu

seu columnæ, vbi scribebatur nomen sepulcri, quod etiam hodie Iudæi obseruant.

18. Prophetæ.i pseudoprophetæ.

24. Figuras Idolorum. Heb. Teraphim. Chal. simulacra. Immunditias. Heb. Chal. & 70. idola.

Statueret.i.impleret. Chald. firmaret.

25. Similis. Vide sup. cap. 18. simile quiddã de Ezechia dictum, quod intellige quantum ad aliquid. sicut & illud, non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi. vel est hyperbole.

29. Abiit.s.impediturus, ne fortè Hierusalem inuaderet. Mageddo. vrbs in tribu Iuda.

31. Lobna. vrbs Iuda.

CAP. XXIIII.

1. SERVVS. s. soluens tributa.

2. Latrunculos. Heb. agmina. s. militum.

4. Propitiari.i parcere.

6. Dormiuit.s.in itinere dum abduceretur in captiuitatem.

7. De terra sua.s. contra Hierusalem.

8. Cœpisset. s. mortuo patre. nam cum illo regnauit annis decem.

13. Concidit. s. in frusta.

14. Inclusorem.s castrorum.i. peritum castrametandi. Chald. Ianitores.i. vrbis custodes.

15. Iudices. Heb. & 70. fortes.i. potentes, seu robustos. Chal. magnates.

16. Septem millia. s. de aliis tribubus. nam de Iuda tria millia. itaque omnes decem millia, vt dictum sup. Mille. erant hi de illis septem millibus.

20. Irascebatur, &c. q. d. Dei irati permissione illa fiebant.

CAP. XXV.

1. NABVCDONOSOR.s. successor eius. de quo sup. cap. 24.

3. Mensis.s. quarti, vt dicitur Ier. 39.

4. Duplicem.s. murum, & antemurale. Ad hortum .i. prope hortum.

6. Locutus iudicium. i. iudicio disceptauit, seu condemnauit. s. ob rebellionem.

8. Exercitus. 70. coquorum. Heb. laniorum. i. militum. s. mactant hi more coquorum, & laniorum. Chald. homicidarum.

14. Trullas. Chal. scopas.

15. Quæ aurea, &c. i. tam aurea, quàm argentea. vel q. d. separauit aurea ab argenteis.

16. Id est additum id ab Interprete.

18. Secundum. i. vicarium pontificis. Ianitores. Heb. custodes vasorum. s. sacrorum. Chal. custodes thesauri. 70. custodes liminis.

19. Steterant, &c. q. d. qui Regi astabant. s. nobilissimos. Sopher principẽ. 70. scribam principis. Probabat, &c. Chal. cõgregabat populum terræ. 70. ordinabat populũ terrę. Sex. Heb. Chal. 70. & Cõplut. sexaginta.

27. Euilmerodach. s. qui successit Nabucdonosori, de quo in principio capitis.

29. Suæ. s. Ioachim, vel Euilmerodach.

30. Annonam. i. victum.

I. PARALIPOMENON,

.i. Derelictorum, seu prætermissorum. s. in libris Regum.

Videntur hi libri esse epitome eius, qui sæpe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Esdram putant. Vide Hier. in 1. Paralip. cap. 7.

CAPVT I.

4. SEM, &c. isti tres filij Noe, à quorum posteris habitata Asia, Africa, & Europa.

5. Gomer. à quo Galatæ. Magog, à quo Scythæ. Madai, à quo Medi. Iauan, à quo Iones, seu Græci. Thubal, à quo Hispani, seu, Iberi. Mosoch, à quo Cappadoces. Thiras, à quo Thraces.

6. Ascenez, à quo Sarmathæ, seu Germani. Riphath, à quo Paphlagones.

7. Thogorma, à quo Phryges. s. Turcæ. Elisa, à quo Aeoles. Tharsis, à quo Cilices. Cithim, à quo Cyprij. Dodanim, à quo Rhodij.

8. Chus, à quo Aethiopes. Mesraim, à quo Aegyptij. Phut, à quo Afri. Chanaam, à quo Chananæi.

9. Saba, à quo Arabes Sabæi. ita quidam. at potius Sabæi Aethiopiæ, quia per ס s. scribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. Heuila, à quo Getuli. Sabatha, à quo Sabathæni. Saba, à quo Saba, ciuitas Aethiopię. Ita quidam, potius à quo Sabæi Arabes, quia per ש sc. scribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. Dadan, à quo Aethiopes quidam.

10. Potens. i. tyrannus. Hic Babel, seu Babylonis conditor.

11. Ludim, à quo Lydij, & Lybici.

17. Assur, à quo Assyrij, & Niniue condita. Lud, à quo Lydi. Aram, à quo Syri, quorum metropolis Damascus. Filij Aram. id non est Heb. nec in 70.

Hus, à quo qui inter Cælosyriam, & Iudæam.

Hul, à quo Armeni.

19. Iectam, à quo Indi.

29. Nebaioth, filius est Ismael, & qui sequuntur.

32. Concubinæ. i. vxoris minus principalis. Hæ ducebantur sine solemni apparatu, & dote.

36. Thamna Amalech. Gen. 36. dicitur Thamna mater Amalech. & fortè idem hîc sensus est. q. d. Thamnæ Amalech. s. filius, vel idem fuit diuersorum nomen vt sit.

38. Seir. s. Horræi, qui ante Esau Idumæam tenuit.

43. Imperauerunt. s. cum diademate. Hi, & qui sequuntur duces, à quibusdam dicuntur fuisse Esau posteri. Diceré potiùs duces solos esse ex Esau. Vide Gen. 36.

51. Duces. s. absque diademate Regum insigni.

CAP. II.

3. SVE. nomen est viri.

7. Charmi. Vide Ios. 7.

9. Ram. Matt. 1. dicitur Aram. Calubai. dicitur aliàs Caleb.

15. Septimum. habuit & octauum, sed adoptiuum.

17. Israelites. s. habitatione, vel origine. Vide 2. Reg. 17.

18. Accepit, &c. Hebr. indicatur genuisse Azuba mulierem & Ierioth virum. 70. verò, accepisse duas vxores. s. Azuba, & Ierioth. Fueruntque. s. præter Ierioth, si tamen id est viri nomen. Eius. s. Azubæ, seu vxoris, vt patet ex Heb.

21. Patris Galaad. i. principis regionis Galaad.

22. Possedit. s. Iair, de quo Iud. 10.

23. Ciuitatum, pro ciuitates, seu oppida. Isti. s. vici. Filij, pro filiorum. i. nepotum. Ita quidam. at 70. dicunt, istos fuisse filios Machir, vt noster. est quidem hic versus & sequens Hebr. aliquanto aliter quàm noster vertit, secutus 70.

24. Patrem Thecue. i. eius vrbis principem.

34. Non habuit filios. s. mortui fuerant patre viuente, nam sup. dicitur eius filius Oholai, nisi fortè id est nomen fœminæ.

42. Pater. i. princeps. sic inf. Et filij Maresa, pro, & filiorum Maresa. s. princeps.

52. Qui videbat dimidium requietionum. Hier. 1. cont. Pelag. ait prophetasse ex dimidio. i. non perfectè. Heb. Roch Chatsi Menuchot, quæ secundùm 70. sunt nomina propria.

53. Egressi. s. generatione. s. geniti, vel colonia deducta.

54. Coronæ. q. d. principes. Heb. Areroth, quod 70. acceperunt vt nomen proprium, vt & sequentia. s. Beth Ioab Chatsi Manachti Aisorhi.

55. Scribarum. i. iurisperitorum. Canentes, &c. Heb. Tirhathim, Scimhatim, Suchatim, quæ 70. accipiunt, vt nomina propria. Calore patris. Heb. & 70. Hemath patre. Domus. i. familiæ. Rechab. i. Rechabitarum. Vide. Ier. 35.

CAP. III.

1. CARMELITIDE. s. vxore. antea Nabal Carmelitæ.

2. Gessur. erat prope Syriam Damasci.

3. Vxore. s. primaria. quidam putant hanc esse Michol. at Michol nullus fuit filius.

5. Betsua aliàs dicitur Bethsabe. s. binominis erat. 70. & Complu. Bethsabee. Amihel. hic 2. Reg. 11. dicitur Eliam. s. erat binominis.

8. Elisama, hic & Eliphelat. bis repetuntur Heb. iisdem prorsus litteris, & hic, & versu 6. fortè aliis eius nominis fratribus mortuis nati, sic sunt vocati.

9. Sororem. s. ex parte patris. solius enim Absalonis soror vterina.

15. Iohanam. 4. Reg. 23. dicitur Ioachâz. erat quidem minor natu ipso Ioacim, sed dicitur hic primogenitus, quia prior regnauit. Sellum, hic omissus 4. Reg. quia non fuit Rex.

16. Iechonias. hic dicitur 4. Reg. Ioachim. s. per כ caph, nam pater Ioakim per ק coph. Sedecias. Heb. & 70. Sedecias filius eius. i. Iechoniæ.

17. Salathiel. Heb. & 70. Salathiel filius eius. s. Asir.

18. Melchiram, Phadaia, &c. Hi filij Salathiel.

19. Mosellam, qui & Abiud. Eorum. apparet fuisse cum iis, eadem etiam matre, non cum sequentibus.

21. Pater Iesciæ, &c. totus hic versus est secundùm 70. nam Heb. aliter, satis obscurè.

22. Sesa. non est Heb. nec in 70. Itaque quod sequitur sex intelligendum, numerato etiam patre.

CAP. IIII.

1. PHARES iste solus filius. reliqui nepotes.

2. Generationes. i. cognationes, seu familiæ. Sarathi. i. Sarathitarum.

3. Etham. quidam putant accipi pro principe loci Etham. quod Heb. indicatur.

4. Ephrata, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore alium habuit primogenitum. is enim primogenitus vxoris huius. Patris. i. principis. s. Hur.

5. Assur. hic fuit posthumus Esron ex Abia vxore.

9. Iabes, qui & Othoniel. Inclytus. Heb. honorabilis. Iabes. i. dolorem.

10. Malitia. i. dolore, seu afflictione. Heb. feceris, ne ob malum doleam. hic omittitur quòd vouerit.

11. Frater Sua. sic Heb. & 70. at Complut. pater Sua. nam quædam Heb. אֲבִי Abi, non אֲחִי Achi.

13. Cenez. iste fuit patruus, vel vitricus Chaleb.

14. Patrem. i. principem.

15. Iephone, qui & Esron aliàs. Filij quoque, pro filius quoque. Filij, pro filius. est enim vnus Mered. Accepit. s. Caleb.

17. Genuitque. s. Caleb. Patrem. i. principem.

18. Eius. s. Caleb.

19. Odaiæ. nomen viri.

20. Filius Chanam. Heb. Benchanam. fortè nomen est proprium.

21. Iuramenti. Heb. Asbeah. fortè est nomen proprium.

22. Qui stare fecit solem. Heb. Iochim, nomen proprium. Mendacij. Heb. Chozeba, loci nomen. Securus, & incendens. Heb. Ioas, & Seraph nomina propria. Quæ reuersæ sunt in Lehem. Heb. Iasubi, Lachem. 70. & reuersi sunt in Leem. Alij, habitatores Lachem. Verba vetera. q. d. res antiquæ, seu antiqua nomina.

23. Plantationibus, &c. q. d. in hortis. Regem. s. Dauid, apud quem in pretio erant ob cultum hortorum.

25. Filius eius. s. proximè præcedentis, & sic intellige in reliquis. Vide cap. 5. & 6.

33. Et seditum distributio. Heb. & 70. & genealogia eorum, pro, in genealogia eorum.

38. Affinitatum. Heb. patrum. 70. familiarum.

41. Eorum. s. posterorum Cham.

CAP. V.

1. FILIIS Ioseph. s. quantum ad duplicem portionem, nam quantum ad dignitatem, Iudæ. Filius eius, &c. Vide cap. seq.

11. Basan, quæ contigua regioni Galaad.

12. In capite. i. primus, seu princeps. Secundus. s. à Ioel.

13. Domos. i. familias.

15. Fratres quoque filij. Heb. Achi filius. 70. filij ἤτοι s. legunt filij Buz, filij Abdiel, &c.

16. Basan. s. ciuitate Metropoli. eodem enim eum regione nomine vocabatur. Terminos. s. eorum. q. d. totam regionem.

19. Ithuræl, &c. 70. Ithuræos, & Nephissæos, & Nedabæos.

20. Præbuerunt auxiliũ. 70. clamauerunt cõtra eos. s. Deũ inuocauerunt. Alij, adiuti sunt contra eos. i. à Deo.

22. Dei. i. Deo iuuante gestum. Transmigrationem. s. sub Rege Assyriorum.

26. Ara. hanc quidã dicũt esse Rages. de qua Tob. 1.

CAP. VI.

10. FVNCTVS. s. egregiè. restitit enim Oziæ volenti offerre incensum.

20. Filius eius. s. proximè præcedentis, & sic in talibus intellige. Vide sup. cap. 5. & inf. cap. 7.

27. Elcana. hunc quidam putant patrem Samuelis. Vide infrà, nn. 33. & seq.

28. Vasseni. 1. Reg. 8. dicitur Ioel.

31. Collocata. s. in tabernaculo facto à Dauid.

39. Frater. i. cognatus.

48. Eorum. s. cantorum supradictorũ. Leuitæ. s. alij.

49. Sancti sanctorum. i. templi. Precarentur. Heb. expiarent. i. redderent Deum placatum. 70. placarent.

54. Iuxta cognationem, pro, in cognationibus i. qui erant de cognatione Caath. Cõtigerant. s. vrbes, & vici.

60. Tredecim. aliquæ hic omittuntur.

64. Quoque, pro, inquam, seu ergo.

65. Has. s. supradictas.

66. Ciuitates. s. aliquot. In terminis, pro, & termini, seu terminorum.

CAP. VII.

1. DAVID. s. cùm is iussit populum numerari.
3. Filij, pro, filius. Quinque. s. cum patre.

4. Eis. s. principibus.

5. Fratres. i. cognati. Per omnem cognationem q. d. omnes simul conficiebant 87. millia.

12. Hir, qui sup. dictus est Vrai, seu Hiri. Filij Aher, pro, filius Aher. q. d. etiam is ad posteritatem Hir pertinebat.

13. Bala. s. matris Nepthali. Vide Gen. 46.

14. Syra. s. natione. Galaad. nomen viri.

15. Eius. 70. eorum. Secundi. s. filij. sed cuius? Vide Num. 26.

16. Filij eius. s. Sares.

18. Eius. s. Galaad. Regina. Heb. Molecheth. 70. Melchath, nomen proprium. Virum decorum. Heb. Ishod. 70. Iesud.

19. Semida. Vide Nu. 26.

20. Filij, pro, filius.

21. Ex huius filius Eser. Heb. & 70. & Eser. Possessiones. 70. pecora. sic & inf. No. quòd Chald. Cant. 2. ait istos temere ex Aegypto egressos 30. annis ante tempus, quo egrediendum erat, occisos fuisse à Philisthæis, qui habitabant in Geth. sed id non est verisimile. nec enim Ephraim tandiu viuere potuisset.

22. Eorum. primorum pater erat, aliorum auus, proauus, abauus.

23. Beria. i. in malo, seu afflictione.

24. Filia. i. neptis. Ozen Sara, nomen loci.

25. Eius. s. Ephraim, vel Beria.

28. Filiabus. 70 viculis. sic & inf.

CAP. VIII.

6. COGNATIONVM. i. familiarum. sic & inf.
7. Autem, abundat. Ipse. s. Gera.

11. Mehusim verò. Hebr. & de Chusim. s. vxore, quam noster sup. vertit Husim. 70. & Meosim. In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Osim.

28. Patriarchæ Heb. capita Patrum, seu familiarum.

29. Abi Gabaon i. pater, seu princeps Gabaon. Vide inf. cap. 9.

30. Cis. iste, & sequentes sunt filij Sur. non est autem iste Cis pater Saul. vide cap. seq.

32. Ex aduerso. i. è regione.

33. Ner, qui aliàs Abiel. vide cap. seq. vbi numeratur inter filios Sur, seu Abigabaon. Esbaal, qui aliàs Isboseth.

34. Meribaal, qui aliàs Miphiboseth.

38. Bocru. nomen proprium. 70. primogenitus eius.

40. Millia. non est Heb. nec in 70. nec in Complut. Filij Beniamin. i. de tribu Beniamin.

CAP. IX.

2. HABITAVERVNT. s. post reditum è Babylone. Israel i. Israelitę. Nathinæi. i. donati. s. ad templi seruitutem: erant hi Gabaonitæ. Vide Ios. 9. & Esdr. 8.

5. Siloni. s. filiis. Filij. s. reliqui.

12. Filij Phasur. i. nepotes. vide Neh. 11.

15. Carpentarius. cognomen est, vel q. d. qui in templo fabrilem exercebat. Heb. Cheres. 70. & Ares. quasi aliud nomen sit.

16. Obdia, qui aliàs Abdah, vide Nehem. Semeig, qui aliàs Samna. Atriis. Heb. villis. 70. atriis.

17. Frater eorum. Heb. & 70. fratres eorum.

18. Ad illud. Heb. & 70 ad hoc. Regis. s. per quam Rex in templum ingrediebatur. Obseruabant. Heb. & 70. Ianitores. Per vices suas de filiis. Heb. per turmas filiorum.

19. Per vices castrorum. i. ad morem custodum castrorum. Heb. & 70. super castra, seu in castris. Introitum. s. tabernaculi.

22. Videns. i. Propheta. In fide sua i. propter ipsorum fidem, seu fidelitatem.

23. Filios. i. posteros. Tabernaculo. s. ante ædificatum templum. Heb. & 70. domo tabernaculi.

25. Sabbatis suis. Heb. septimo die. s. fungebantur

officio suo 7. diebus, adeoque septimo succedebant alij.

26. Exedras.i.cubicula.

29. Præerant, pro, & qui præerant. Vino.s.ad libamina.

33. Exedris.70.pastophorio.

35. Pater. i. princeps. Iehel.s.nomine.

41. Iara.cap.8.dictus Ioada.

CAP. X.

1. PALESTINOS. s. Philistæos.

6. Omnis domus. q. d. Regnum, & Maiestas, vel ferè tota domus.

7. Campestribus. Heb. & 70. valle.

10. Dei sui s.Astaroth. Corpus. Heb. & 70.caput.

11. Galaad.s.quæ in Galaad.

12. Quercum.s. insignem. Ieiunauerunt. s. more lugentium.

14. Sperauerit in Domino. Heb. & 70. quæsierit, seu consuluerit Dominum.

CAP. XI.

2. EDVCEBAS, &c. q. d. eras dux belli. Pasces. i. reges. est quidem Rex velut pastor, & Homerus Regem populi pastorem vocat. Et tu, pro, id est tu.

3. Regem. erat quidem iam Rex Dei electione.

6. In primis, pro, primus. Princeps.s.exercitus mei.

8. In circuitu.i. muro circundans. Mello. locus erat vbi cogebatur concio, quidam, circum, vertunt. alij, fossam, vel aggerem. Gyrum.i.finem vsque circuitus. Extruxit. Heb. viuificauit.i.reparauit.

9. Crescens.s.dignitate, & auctoritate.

10. Ad Israel, pro, super Israel.

11. Vulneratos. i. quos vulnerauerat. Alij, occisos vertunt. sic & inf.

12. Patrui eius. Heb. Dodo. fortè nomen proprium.

13. Ager regionis illius. Heb. & 70. pars agri. Hordeo, & etiam lenticula, vt dicitur 3. Reg. 23.

14. Hi. s. duo dicti, vel Eleazer cum suis. Eum. s. agrum.

16. Præsidio.i.arce. s.quò se solebat recipere.

18. Libauit.s.effundens obtulit.

19. Absit, &c. Heb. Absit mihi à Deo meo, vt hoc faciam i.auertat Deus, ne id faciam. Trium. s. aliorum ab iis de quibus proximè dictum est.

21. Secundus. s. à tribus prioribus, qui attulerunt aquam, quanquam Heb. & 70. significant fuisse ex tribus excellentissimum. fortè legendum secundos vt legunt quidam. Equidē putaui, ita Hieron. vertisse. nam & Hebraica id potiùs indicant.

22. Cabseel. videtur esse nomen loci. Ariel. i. fortissimos vt leones. Moab, pro, Moabitas. Cisternā.i. fouea. Niuis. s. quo sunt leones ferocissimi.

23. Virga i. baculo.

25. Tres. s. qui aquam attulerant. vide sup. Ad auriculam suam. q. d. fecit suum consiliarium. Heb. ad auditum suum. 70. super familiam suam.

26. Patrui eius. Heb. Dodo. vide sup.

34. Filij Assem. Hebr. Bene Assem. fortè nomen proprium.

CAP. XII.

2. FRATRIBVS. i. cognatis.

6. De Carehim. Heb. & 70. Coritæ. i. de cognatione Core.

8. De Gad. i. de tribu Gad.

14. Nouissimus centum, &c. q. d. duces minores præerant centum militibus, maiores verò mille.

17. Iudicet. Heb. & 70. arguat.

18. Pax tibi. s.sit. q. d. prospera cuncta eueniant.

21. Latrunculos. s. Amalechitas. Heb. turmam, seu agmen vel exercitum. Vide 1. Reg. 30.

23. Principum exercitus. Heb. ducum expeditorum ad pugnam.

28. Egregiæ indolis. 70. & Heb. fortis robore.

32. Tempora. s. quibus quæque agenda, quippe doctores. etsi quidam id ad militarem disciplinam referūt. Ad præcipiendum. Heb. & 70. ad sciendum, seu cognoscendum.

33. Corde duplici. Heb. corde, & corde.

39. Fratres sui. s. alij Israelitæ qui erant cum Dauid.

40. Iuxta eos. Heb. eis propinqui, seu vicini. 70. confines eis. Palathas. i. massas caricarum.

CAP. XIII.

2. EGREDIETVR. q. d. si Deo placuerit, quāquam Heb. nullum est horum verborum. s. egredietur sermo, quem loquor. Suburbanis vrbium. Intelliguntur etiam qui in vrbibus habitabant. & quidem Hebraicè, nonnulli vertunt in vrbibus & suburbanis.

5. Sihor. Heb. Sichor. i. nigro, seu turbido. Quidam Nilum putant, alij alium esse fluuium; quod veriùs puto: qui enim Israelitarum ad Nilum habitabant? Vide Ios. 13. & Ier. 2.

7. Oza. Filius erat Abinadab. Frater eius. 70. fratres eius. Heb. Achio, nomē est proprium. Vide 2. Reg. 6. vbi tanquam proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. verterunt, fratres eius. Minabant. i. ducebāt.

8. Virtute.i.fortitudine.

9. Chidon. 2. Reg. 6. dicitur Nachon. Bos quippe, &c. Heb. quia boues declinabant. s. de via, vel arcam. 70. quia inclinauit eam vitulus.

11. Diuisisset. s.separando animam à corpore. Vocauit. s. qui nomen imposuit.

14. Benedixit. i. bonis cumulauit.

CAP. XIIII.

1. PARIETVM. i. lapidum ad parietes.

2. Eo quòd, pro quòd. sic & inf. Subleuatum est, pro subleuatum esset. 70. auctū esset in altitudinem. Super populum. Heb. & 70. propter populum.

5. Eliphálet. Heb. Elipálet.

6. Baaliada. 2. Reg. 5. dicitur Eliada.

9. Raphaim. i. Gigantum.

11. Ascendissent. s. Dauid, & milites. Baal pharasim. i. idolum, seu planicies diuisionum. Aquæ. s. rupto aggere, vel vase, quo continebantur.

13. Valle.s. eadem nempe Raphaim.

14. Recede ab eis. sic etiam 70. Alij, circunda eos. Pyrorum, sic 70. Alij, motorum.

15. Gra-

15. Gradientis. s. Angelorum incedentium. Deus. i. Angelus Dei.

Cap. XV.

1. TABERNACVLVM. s. à se factum, quod Moses fecerat, erat tunc in Gabaa. vide cap. seq.

10. Filiis. i. nepotibus aliis, seu posteris, non per Elisaphan eius filium descendentibus.

12. Sanctificamini. i. parate vos sanctè.

13. Ne vt à principio, &c. Heb. quia vos non adfuistis à principio, fecit Deus in nobis dispersionem, quia non quæsiuimus eum secundùm iudicium. i. vt par erat, seu debito ritu. 70. quia vos in principio non eratis, percussit Dominus Deus noster in nobis, quia non quæsiuimus eum in iudicio. Præsentes. s. portando arcam, vt oportebat.

16. In excelsis. i. sublatus.

18. Secundo. s. dignitate.

20. Arcana cantabant. Heb. super Halamoth. nomen est instrumenti musici. Vide titulum Psal. 9. & 45. 70. verterunt, de arcanis.

21. Pro octaua. Heb. super seminith. Fortè erat instrumentum octo chordarum, vnde ei nomen octauæ. Vide Psal. 4. & 6. Canebant epinicium. i. victoriæ canticum. Heb. ad vincendum, seu præualendum. i. ad vocem exaltandam, vt quidam interpretantur.

22. Prophetiæ. i. Dei laudibus canendis, sic inf. Præcinendam. i. moderandam, seu dirigendam.

23. Arcæ. s. vbi collocata fuisset. fortè etiam in via id curabant, ne quisquam propè accederet. erant & alij duo, vt statim dicitur. fortè bini præcedebant arcam, vel vicissim officio suo fungebantur.

26. Adiuuisset. 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum sensisse onus portando arcam. Immolabantur. s. subinde.

27. Stola. i. indumento. Heb. pallio. Lineo. 70. byssino. Intellige repetitionem esse, & explicationem eius quod proximè dictum fuerat de stola byssina.

29. Ludentem. i. exultantem.

Cap. XVI.

1. BENEDIXIT. i. bene precatus est. In nomine. i. inuocato nomine.

3. Assæ bubulæ. addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem. Frixam oleo similam. Alij, pultem. alij, lagenam. s. vini. 70. collyridam.

7. Confitendum. i. laudandum. s. Psalmo sequenti.

8. Confitemini, &c. vide Psal. 104.

15. Præcepit. s. obseruandum.

18. Funiculum. i. sortem, seu portionem. Parui. i. pauci. Coloni eius. Heb. peregrinantes in ea.

21. Calumniari. Heb. & 70. opprimere. Pro eis. i. propter eos.

22. Christos. i. Reges, vel sacerdotes. Malignari. i. affligere.

23. Cantate, &c. Hæc ex 95. Psal. Ex die in diem. i. singulis diebus. Salutare. i. salutem, seu auxilium.

24. Gloriam. i. opera gloriosa.

25. Nimis. i. valde.

27. Coram eo. q. d. est laude dignissimus, & magnificentissimus.

29. Decore sancto. Heb. decore sanctitatis. 70. in habitaculo sancto eius.

30. Commoueatur. s. timore. Terra. i. terræ incolæ. sic inf.

31. Cœli. i. cœli incolæ.

32. Mare. i. mundus, qui inf. ager dicitur, & saltus: pisces verò, & arbores, homines. Plenitudo. i. quidquid in eo est.

34. Confitemini, &c. Hæc ex Psal. 105. confiteri autem, pro, laudare, seu gratias agere.

37. Fratres. i. cognatos.

39. Sacerdotem. s. summum. Tabernaculo. s. Mosis. Vide inf. cap. 21. & 2. Par. c. 1.

41. Vocabulo suo. i. nominatim. vel. q. d. viros nominatos, seu magni nominis.

43. Benediceret. i. bene precaretur.

Cap. XVII.

1. PELLIBVS. sic etiam 70. at Heb. cortinis.

3. Nocte. s. sequente diem, quo dixerat præcedentia. nisi fortè nocte dixerat eadem.

5. Nec enim, &c. q. d. constitui ego tẽpus quo sit ædificandum, id quod nondum aduenit. Domo. i. templo stabili. Et in tentorio, pro, & tentorij.

6. Manens, pro, quandiu mansi.

9. Plantabitur. pro, plantatus est. i. fixas à me sedes accepit. Heb. plantaui eum. Commouebitur. 70. perturbabitur.

10. Aedificaturus domum. i. familiam, seu posteritatem numerosam daturus.

11. Vadas. s. per mortem. Suscitabo i. excitabo. De filiis tuis. 70. de ventre tuo.

13. Fuit. s. Saul.

16. Sedisset. i. mansisset. Vide 2. Reg. 7. nu. 18.

17. Futurum. Heb. & 70. longinquum. Super omnes homines. id additum ab Interprete. Heb. sensus est, vt solent esse viri excellentes.

18. Cognoueris. i. amaueris, seu faueris.

19. Propter famulum tuum. i. mea causa. Iuxta cor tuum. i. pro tua bona voluntate.

23. Famulo tuo. Heb. & 70. super seruum tuum.

25. Reuelasti auriculam. q. d. indicasti, seu aperuisti mihi. Vt ædificares, &c. i. te ei daturum posteritatem.

Cap. XVIII.

1. MVNERA. i. tributum.

3. Hemath. i. ad Hemath vsque pertingẽtis.

4. Centum quadrigis. s. 400. equis. Heb. centum currubus.

7. Pharetras. alij, clypeos. 70. torques.

10. Adoram, qui aliàs Ioram. Vt postularet ab eo pacem. Heb. & 70. indicant potiùs, vt salutaret eum, quamquam postulare, seu rogare pacem id etiam significat. Heb phrasi.

11. Vasa. s. missa à Thou, vt indicant Heb. & 70.

12. Edom. s. simul cum Syris.

14. Iudicium, atque iustitiam. i. iudicium iustum. q. d. iustè regnum administrabat.

15. A commentariis. s. negotia notabat, regique referebat, vel res gestas scribebat.

16. Sacerdotes.s.summi. Scriba.i. legis peritus, vel legum scriptor.

17. Cerethi, & Phelethi. i. exterminatores, & Admirabiles, secundùm Hier. Hi qui fuerint vide 2. Reg. 8.

Primi ad manum. i. quorũ opera in primis vtebatur.

Cap. XIX.

1. GRATIAM. Heb. & 70. misericordiam.

4. Decaluauit. id ab Interprete additum.

5. Mandassent i nuntiandum curassent.

9. Agro. s. vrbis Medaba.

15. Ciuitatem. s. Medaba.

16. Fluuium. s. Euphratem.

18. Septem millia. 2. Reg. 10. dicuntur septingenti. s. intelliguntur illic currus electi & excellentes solùm; hic autem omnes currus. Peditum. Id omissum fuerat 2. Reg 10. sola equitum mentione facta.

19. Transfugerunt ad Dauid. Heb. & 70. fecerunt pacem cum Dauid.

Cap. XX.

1. POST anni circulum. s. à bello gesto contra socios Ammonitarum. 70. anno sequenti. Heb. in anni reuersione seu conuersione. q. d. in principio sequentis anni. Destruxit. s. Dauid vocatus postea à Ioab. Vide 2. Reg. 12.

2. Melchom. i. Regis eorum, vt vertunt 70. quidam tamen putant esse Idoli nomen. Auri pondo talentum, pro, pondus talenti auri.

3. Trahas. i. ferrea rastra, quamquam Heb. tantùm fit mentio serrarum, & carpentorum. 70. legunt serras, & ascias ferreas, & tribulos.

4. Rapham. i. Gigantum.

5. Adeodatus filius Saltus. Heb. & Chal. Elchanan filius Iahir. Bethlemites. Heb. & 70. Lachmi. fortè est nomen Gigantis, vel intellige Elcanan fuisse Bethlemitem.

6. Rapha, nomen Gigantis.

7. Blasphemauit. i. probris affecit.

8. In manu. i. per manum.

Cap. XXI.

1. SATAN. i. aduersarius. s. diabolus.

3. Peccatum. i. perniciem, seu pœnam peccati.

5. Mille millia. Vide 2. Reg. 24.

6. Inuitus exequeretur. Heb abominabile iudicaret. 70. pudori ei erat. i. turpe putabat.

10. Videntem. i. prophetam. Trium tibi optionem do. Heb. tria ego extendo super te. i. tibi propono. 70. tria ego tollam contra te, seu, super te.

12. Tribus annis. 2. Reg. 24. dicitur septem. fortè septem pro multis positum more scripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor. 70. quidem etiam 2. Reg. habeant tres. Pestilentiam famis. Heb. & 70. famem.

16. Ciliciis. Heb. & 70. saccis.

19. Ascendit. s. locus erat editior.

23. Tribulas. s. rustica instrumenta.

24. Gratuita. i, ab aliquo gratis data.

25. Sexcentos. Vide 2. Reg. cap. 24.

26. De cælo. s. misso.

30. Præualuit. i. potuit. Obsecraret. Hebr. & 70. quæreret.

Cap. XXII.

1. DOMVS Dei. i. locus aptus templo. vel vbi Deus coli vult.

2. Proselyti. i. aduenæ.

4. Aestimari. Heb. & 70. numerari.

5. Delicatus. i. tener. Quam ædificare volo. Heb. quæ ædificanda. Talis Heb. magnifica & excellens. Omnes expensas. Hebr. & 70. in multitudine. i. abundanter.

9. Pacificus. Heb. Selomoh.

14. Paupertate, modestè dictũ. Vincitur enim, &c. Heb. adeò multum est. Ad vniuersa impendia. Heb. & 70. quibus tu adde.

18. Omnes inimicos vestros. Heb. & 70. habitatores terræ. Vestras. Hebr. & 70. meas.

Cap. XXIII.

3. VIGINTI. Heb. & 70. triginta.

4. In ministerium. Heb. vt solicitarent opus. Præpositorum. 70. scribarum. Iudicum, iidem erant præpositi, & iudices.

5. Psaltes canentes. Heb. & 70. laudantes. Organis. i. instrumentis. Fecerat. Heb. feci s. ego Dauid. Canendum. Heb. laudandum. 70. laudandum Dñm.

13. Ministraret. Heb. sanctificaret. i. sanctè ministraret. Secundùm ritũ suum. Heb. vt ministraret ipse. Benediceret. 70. oraret. Nomini. Heb. in nomine.

16. Filij, pro, filius. sic inf. proximè. Primus. s. dignitate. Heb. caput. s. dux, seu princeps.

24. Vices i. officia. Numerum capitum. q. d. numerati per capita, nominatim. A viginti, at sup. à triginta. s. ista fuit alia numeratio. vide paulo inferiùs.

27. Supputabitur, pro, supputandus erat.

28. Purificationis. i. ablutionis sacerdotũ & victimarum. Sanctuario. i. vasis sacris. vt quidã interpretãtur.

29. Sacerdotes autem. id additum ab Interprete. Torrendum s. primitiæ spicarum torrebantur. Alij, frigendum, vertunt.

30. Leuitæ verò. & id ab interprete additum,

31. Ceremonias. Heb. iudicium. i. ritum, seu morem, aut ordinem.

32. Obseruationes. Heb. custodiam. Obseruationem. i. iussa seruari. Heb. custodiam.

Cap. XXIIII.

1. PARTITIONES. s. in classes.

2. Ithamar. s. in Heli, & eius posteris vsque ad Solomonis tempora.

3. Ministerium. s. vt per hebdomadas ministrarent singulæ familiæ sacerdotum, itemque vt infrà dicitur Leuitarum.

4. In principibus viris. i. quantum ad principes viros attinet.

6. Principibus quoque, pro, & coram principibus. Eleazar. pro, nempe Eleazaris.

19. Domum

19. Domum Domini .s. partem eam, quæ dicebatur Sanctum, & Hechal, ad thymiama adolendum. Vide Heb.9. No. verò quòd in quaque horum familia vnus erat princeps: itaque multi erant principes sacerdotum. & sic Dio. c. 4. cæl. Hier. vocat Zachariam principem sacerdotum. Iuxta ritum, &c.i.eo ritu, quem Deus per Aaron patrem eorum seruari præceperat.

31. Contra.s.ex altera parte. Fratres.i.cognatos. Aequaliter.s.quantum ad ministeria templi. Heb. & 70.aliquanto aliter, sed fortè eodem sensu.

CAP. XXV.

1. MAGISTRATVS.i.principes. Ministerium .s. ad canendum. Prophetarent. i. canerent prophetias, seu laudes Dei. Secundùm numerum suū.i. quotquot erant numerati, & ad id destinati.

2. Iuxta Regem.pro, iuxta Regis imperiū. vide inf.

3. Filij Idithum, pro, filij, inquam Idithum. Sex. s. cum patre. Super confitentes, &c. Heb. ad confitendum, & laudandum Dominum. 70. confessionem, & laudem Domini.

5. Videntis.i.Prophetæ. Exaltaret cornu. q.d.prophetabat de Regni Dauid exaltatione, quæ in Christo præcipuè contigit.

6. Manu. i. potestate. Regem.i. Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui fortè eis in eo etiam præerat.

7. Erudiebant canticum. s. cæteros tanquam doctores.Heb. docti in cantico. 70. docti erant canere. Doctores.Heb.& 70.periti, seu intelligentes.

8. Per vices suas. Heb. custodia contra custodiam.i. classis vna contra aliam.q.d.inter se.

9. Duodecim. s. tot erant in vnaquaque cantorum classe.

CAP. XXVI.

1. ASAPH. alter est iste à cantore, de quo sup.

5. Benedixit. s. dū in eius domo arca maneret.

10. Id est de filiis, pro, qui erant de filiis. Habuerat, pro habebat. Primogenitū. apparet fuisse mortuū.

11. Fratres.i.cognati. Tredecim, etsi non omnes hic numerati.

12. Sicut & fratres eorum. Heb. è regione fratrum suorum.i.per vices, vt alij eorum fratres, seu cognati.

14. Selemiæ, qui sup. Meselemia.

15. Concilium, pro, concilij.

16. Ascensionis.i acliuem. Contra custodiam. q. d.custodiæ sibi inuicem respondebant.

17. Per diem.i. per singulos dies. Bini. s. singulis diebus. 70. duo & duo per successiones.q.d. inuicem succedentes.

18. Cellulis Ianitorum. alij, domo instrumentorum.s.templi. Via.s.ascensionis, seu accliui. Biniq; per cellulas. 70.duo duo per successiones.

20. Sanctorum.i.sanctificatorum, seu dedicatorum. sic infrà.

21. Filij Gerson.i. qui ex Gerson originem ducunt. Ledan, & Gersonni, &c.pro, ex ipso, inquam, Ledam, Gersonitæ, & Iehiliæ.

23. Amramitis, pro de Amramitis etiam. s. erant præfecti thesauris.

26. Sanctificauit.i. dedicauit.

29. Et filiis. Heb.70. & Complut.& filij. Forinsecus.i.extra templum, vel vrbem. Ad docendum, & iudicandum eos. Heb.in præfectos, & iudices, seu præfecti, & iudices.

32. Eius. s. Ieriæ.

CAP. XXVII.

1. INGREDIENTES.s.ad ministeriū Regis, quod durabat solùm per mensem vnū. Viginti quatuor millibus.s.tot ministrabant Regi singulis mensibus.

3. De filiis Phares.s.erat Iesboam.

4. Alter.s. vicarius eius.

6. Præerat.s.tanquam vicarius patris.

12. De filiis Iemini.i. de tribu Beniamin.

16. Rubenitis.s.simul, & Gadiris.

23. Inferiùs, pro, & infra. Quia dixerat, &c. q.d. satis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerare.

24. Numerus. s. à Ioab supputatus. Fastos.i. annales.

28. Ficeta.Heb.& 70. Sycomoros.

32. Litteratus. Heb.& 70.scriba. Filiis Regis.s. vt pædagogus.

33. Amicus.70.præcipuus amicus, seu socius.

34. Fuit.s.consiliarius.

CAP. XXVIII.

1. FILIOSQVE suos.Heb.& 70.filiorumque suorum. Eunuchus. Quidam putant significari Essenos, qui lectioni & orationi intenti ab vxoribus abstinebant. Ierusalem.s. eos conuocauit.

4. Sempiternum. i. longum tempus, vel de Christo intelligendum. Principes.Heb.& 70.ducem. Hodie.s. facit.

9. Scito.i.cognosce.

10. Perfice. Heb. & 70.fac.

11. Et templi. Heb. & 70. & domorum eius. Cellariorum.s.circa templum. Cænaculi.s. supremi cellarij. erant enim tresordines.Heb.& 70.cænaculorū eius. Cubiculorum.s.sacerdotum, vel thesaurorum, vel, &, pro, id est, positum. In adytis. Heb. & 70. interiorum. Propitiationis.i.propitiatorij.

12. Atriorum, pro, nempe atriorum. s. atrij sacerdotum, & atrij laicorum. Exedrarum.i.cubiculorum.70. pastophoriorum. Sanctorum.i. rerum Deo consecratarum, vel ad templi restaurationem oblatarum.

13. Diuisionum.s.ad varia ministeria.

14. Per singula, pro, ad singula.

16. Diuersitate mensarum.i.singulis mensis.

17. Leunculos. Alij, crateres. 70. cyathos. Vox quidem Hebræa (vt nunc legitur) craterem significat, aut cochlear, non leonem; idque in quatuor locis huius versus.

18. Quadrigæ. 70. currus. s. repræsentabatur Deus super Cherubim sedens, velut super currum. vnde Psal. 79. qui sedes super Cherubim.

19. Scripta.s.descripta.

21. Nouerunt, pro, noscent.i.obedient, seu iuuabunt exequentes, vt indicant Heb. & 70.

CAP.

CAP. XXIX.

1. ECCLESIAM. i. cætum. Opus enim, pro, opus autem. Heb. & 70. & opus.

2. Quasi stibinos. i. similes fuco. Heb. fuci. 70. pretiosos. Alij, rutilantes. Marmor Parium. i. candidum, à Pario insula Heb. lapides marmoreos. 70. lapides Parios.

3. Præparaui. i. præparaueram. q. d. addo etiam de peculio, &c. Vide sup. cap. 22.

6. Polliciti sunt. Heb. sponte obtulerunt. 70. prompti fuerunt. Principes possessionum. Heb. principes operis. 70. præpositi operum.

7. Solidos. i. aureos. 70. drachmas.

9. Promitterent. Heb. & 70. offerrent.

12. Magnitudo, & imperium omnium. Heb. & 70. magnificare & roborare, seu, confortare omnia.

14. Promittere. Heb. sponte offerre.

17. Simplicitatem. Heb. rectitudinē. 70. iustitiam. Simplicitate. Heb. rectitudine.

19. Ceremonias. Heb. statuta.

21. Vniuerso ritu. Heb. & 70. sacrificia. In omnem Israel. i. pro totius Israelis salute. 70. omni Israeli.

23. Domini. i à Domino datum. Cunctis placuit. Heb & 70. prosperatus est.

25. Super omnem Israel. Heb. excellenter coram omni Israele.

29. Samuelis. s. 1. & 2. Reg. vt quidam putant; quod non facilè admiserim.

30. Regni eius. s. ratio. Temporum. i. laborum, & afflictionum. Sub eo, &c. Heb. super eum, & super Israel, & super omnia Regna terrarum.

LIBER II.

CAPVT I.

1. IN excelsum. i. vehementer, seu sublimiter.

5. Ibi. s. in Gabaon. Requisiuit, pro, adiit.

12. Data sunt, pro, dabuntur. 70. do. In Regibus. s. Israel. Vide sup. cap. 29.

13. Coram. Heb. & 70 à facie. i. à conspectu.

16. De Coa, &c. Vide 3. Reg. 10. vbi eadem verba Heb. quæ hic.

CAP. II.

1. SEXCENTOS, at 3. Reg. cap. 5. trecentos. s. hic adduntur qui præfectis præerant.

3. Et habitauit. Heb. & 70. habitaret.

6. Poterit præualere. i. tantum poterit. Tantum. s. ædificio.

8. Archeuthina. i. Iuniperina. sic 70. at Heb. abiegna. Pinea. alij, Brasilea, vel corallia.

9. Nimis, & inclyta. Heb. & mirabilis.

10. Coros. continet Corus (qui & Chomer dicitur) 10. epha, epha autem sata tria. Metretas. Heb. battos, est autem Batus in liquidis, quantum Epha in aridis. s. decima pars cori. Sata. Heb. battos.

13. Patrem meum. q. d. qui mihi est velut pater. 70. seruum meū. fortè Abi (quod est Heb.) cognomen erat.

14. Tyrius. s. habitatione. alioqui enim de tribu Nephtalim. ita quidam. Putarim potiùs matrem fuisse de tribu Nephtalim, simul & Dan, vt dicitur hic: patrem verò Tyrium natione. Vide 3. Reg. 7. Marmore. Heb. & 70. lapidibus.

16. Ioppe. Heb. Iapho.

17. Proselytos. Heb. peregrinos.

CAP. III.

3. FVNDAMENTA. i. fundamentorum mensuræ. Prima. s. comprehendente. Hechal, & Deuir. i. sanctum, & sancta sanctorum. postea enim hæc diuisa. illud erat 40. cubitorum, id verò 20. quidam primam dicunt. i. qua Moses tabernaculum mensus est.

4. Centum viginti. At 3. Reg. cap. 6. dicitur triginta. s. vsque ad primum tabulatum.

5. Maiorem. s. Hechal, seu sanctum. Catenulas. s. erant palmæ innectæ opere catenato.

6. Templi. s. Hechal. Marmore. Heb. & 70. lapide.

7. Probatissimum. Heb. & 70. ex Paruaim. i. Peru, secundùm quosdam.

9. Clauos. s. quibus laminæ parietibus affigendæ.

10. Statuario. alij, artificioso. alij, puerorum. s. similitudine. 70. de lignis imputribilibus.

11. Alæ. s. cōprehendendo etiam corpus Cherubim.

13. Exteriorem. s. sanctum.

15. Triginta & quinque. s. vtraque. Vide 3. Reg. c. 7. vbi vnaquæque dicitur 18. cubitorum, abscondebatur autem dimidium cubiti in capitello. Ita quidam. Alij verò fuisse cuiusque longitudinem cubitos 18. præter capitellum & basim, quorum cubiti implebāt numerū 35.

16. In oraculo. i. quales erant in oraculo. Centum. s. in quolibet duorum ordinum.

17. Iachim. i firmitas, seu, firmabit. Booz. i. fortitudo, seu in fortitudine.

CAP. IIII.

1. ALTITVDINIS. Ascendebatur autem, vt quidam dicunt, pauimento sensim se attollente, vt solet in quibusdam scalis.

3. Similitudo boum. s. tubercula specie boum, per quæ aqua educebatur. Decem cubitis. i. decem in vnoquoque cubito. s. erant trecentæ. Cælaturæ. s. illorū tuberculorum, quæ boues referebant.

5. Vastitas. i. crassitudo. Quasi duobus versibus. Heb. & 70. duobus ordinibus. Repandi. i. recurui. Metretas. Heb. batos. At 3. Reg. 7. dicitur duo millia batos. s. tantum solebat infundi, sed tria millia capere poterat.

8. Mensas. s. ad panes propositionis. Phialas, alij, crateras, vel pelues.

9. Basilicam

9. Basilicam. Heb. & 70. atrium. s. populi.

10. Contra orientem. s. ante templum, quod respiciebat orientem. Meridiem. erat ea pars dextera templi, sed sinistra ingredientibus.

16. Pater eius Heb. Abiu, fortè cognomen erat, Abi, seu, Abiu.

21. Florentia. i. flores liliorum.

22. Thymiamateria. Alij, psalteria. Ostia. i. cardines, vt dicitur 3. Reg. 7. Cælauit. id additum ab Interprete.

CAP. V.

1. QVAE vouerat. Heb. sanctificationes. i. quæ consecrauerat, seu dedicauerat. 70. sancta.

3. Die solenni. Vide inf. cap. 7.

5. Tabernaculo. s. Mosis, vel facto à Dauid.

9. Ante oraculum. s. iis, qui essent in templo. Vide 3. Reg. 8.

10. Aliud. s. ex lege, vel fortè illo tempore solæ erant tabulæ.

11. Sanctuario. i. oraculo. Sanctificati. i. præparati. s. ad festum illud. Diuisus erat. q. d. non obseruabatur illo die distinctio vlla.

12. Altaris. s. holocausti.

13. Longè sonitus audiebatur, ita vt hæc ab Interprete addita. Impleretur. Heb. & 70. impleta est.

14. Ne possent, pro, adeò vt non possent. Heb. & non poterant. Gloria. i. præsentia nube repræsentata, seu Maiestas.

CAP. VI.

1. POLLICITVS est. Heb & 70. dixit. Vide 3. Reg. 8.

2. Nomini eius, &c. Heb. habitaculum tibi, & locum habitationi tuæ in secula.

5. Ciuitatem. s. aliam, quàm Hierusalem, vt inf. dicitur. Nomini meo. Heb. vt esset ibi nomen meum.

Alium. Elegit quidem Saulem, sed non cum posteris eius. loquitur autem de electione in perpetuum.

13. Basim alij, concham. s. suggestum instar conchę. Basilicæ. Heb. & 70. atrij. s. populi. Deinceps. i. deinde. Contra. i. è regione q. d. coram omnibus.

16. Vias meas Heb. & 70. viam suam.

18. Quanto magis. s. non capiet.

19. Sed ad hoc tantum facta est id additum ab Interprete. Vt respicias, pro, & respicias. 70. & respicies.

21. Exaudires. pro, exaudias. Famuli. coniunge cum, Israel.

22. Contra eum. v. g. iuraturus, quòd non debeat quidquam. Maledicto. Heb. iuramento. s. execratorio. Coram altari solebant Iudæi ante altare iurare.

24. Peccabunt enim. Heb. quia peccabunt. Egerint pœnitentiam. Heb. confessi fuerint nomen tuum. Obsecrauerint. s. qui reliqui fuerint. Nomen tuum. Heb. Coram te.

25. Propitiare, pro, propitiaberis. Reduc, pro, reduces.

27. Et populi tui, pro, id est, populo tuo.

28. Aerugo, & aurigo. Alij, ariditas, & rubigo. id quod vtrûque segetem corrumpit. 70. aëris corruptio, & ictericia Hæc corporis humani morbus est, quæ Latinè aurigo dicitur ab auri colore. Vastatis regionibus, id additum ab Interprete.

29. In domo hac Heb. & 70. ad domum hanc. s. conuersus.

30. Propitiare, & redde, pro, propitiaberis, & reddes.

35. Vt exaudias. Heb. & 70. & exaudies. sic inf.

39. Facias, pro, facies. q. d. dabis sententiam in illorum fauorem, vel vlcisceris eorum iniurias. Quamuis peccatori. Heb. & 70 qui peccauit tibi.

40. Tu es enim. Heb. nunc. 70. & nunc.

41. In requiem tuam. q. d. mane in loco isto, quem elegisti, vt ibi quiesceres. Fortitudinis. i. in qua ostendis virtutem tuam. Induantur salutem. i. à te seruentur. Christi tui, pro, meam. Reges Christi. i. vncti vocabantur. q. d. ne patiar à te repulsam.

CAP. VII.

1. MAIESTAS. Heb. & 70. gloria. s. nubes, quæ Dei præsentiam repræsentabat, & Maiestatem.

3. Adorauerunt. s. Deum.

6. Organis carminum. i. musicis instrumentis. Per manus suas. i. opera sua, q. d. canebant ipsi quod Dauid composuerat.

8. Solemnitatem. s. festum tabernaculorum. Torrentem. s. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

9. Collectam. s. festum, quo populus omnis congregabatur, post dies 7. festi tabernaculorum, quod hic secutum est post 7. dies quibus templum dedicatum. Septem diebus. s. dedicatio cœpit 8. die Septembris, deinde festum Tabernaculorum 15. Vigesimo tertio. s. tunc discesserunt, nam, vt dicitur 3 Reg. facta est abeundi potestas die 22.

11. Regis. i. suam.

12. Apparuit. s. multis annis post dedicatum templum. Vide 3. Reg. 9.

13. Cælum. i. aërem.

14 Super quos, &c. i. qui appellantur nomine meo. s. populus Dei, vel pro quibus sacerdotes orant inuocato meo nomine.

17. Et feceris, pro, id est feceris. Iustitias meas. Heb. statuta mea. 70. præcepta mea. sic inf.

18. Suscitabo. i. stabiliam.

21. In prouerbium. Heb. in stuporem.

CAP. VIII.

1. POSTQVAM. 70. in quibus.

2. Hiram Salomoni. s. vterque alteri dedit.

4. Palmiram. Heb. & 70. Thadmor. Munitissimas. Alij, thesaurorum, seu repositoriorum. s. vbi asseruabantur res ad bella necessariæ. 70. munitas.

6. Libano. s. loco, qui dicebatur Saltus Libani, vbi regia æstiua.

10. Ducenti quinquaginta. s. præcipui. alioqui 3. Reg. dicuntur 550. Qui erudiebant populum. Heb. dominantes populo. 70. præpositi operum in populo.

12. Porticum. s. templi.

14. Ordine suo. Heb. & 70. custodiis suis. Per portam, & portam. i. per singulas portas.

15. Et in, pro, etiam in.

18. Quadringenta quinquaginta. 3. Reg. dicitur 420. s. 30. expensa in necessariis nauigationi, vel in maiori numero minor comprehenditur, vt sup. diximus.

N CAP.

1. TENTARET. i. exploraret: responderétne sapientia famæ. Magnis opibus. Heb. & 70. maxima potentia, seu exercitu.
5. Domum. s. Dei, & Regiam. Victimas, &c. Alij, ascensum, per quem ascendebat, &c. Vide 3. Reg. 10.
5. Virtutibus. Heb. & 70. verbis. i. rebus.
8. Virtutibus tuis. id additum ab Interprete.
10. Thyina alij, corallia, vel ligna Brasilica, vel ebenum.
11. Gradus. sic 70. alij, tigna.
12. Et multo plura, quàm. 70. præter ea, quæ ipsa. q. d. exceptis iis, quæ ipse Reginæ donauerat, propter ea, quæ illa attulerat. omnia eum. hæc supplenda ex lib. Reg. 3.
14. Legati. alij, mercatores.
15. Hastas. 70. scuta, vide 3. Reg. 10. vbi scuta vertit. s. fecit diuersa clypeorum genera. Trecentorum aureorum. 3. Reg. Heb. dicitur trium librarum, seu minarum, s. libra erat centum aureorũ. In armamétario, &c. Heb. & 70. in domo saltus Libani.
18. Brachiola. s. manuum sustentacula.
21. Tharsis. i. eam partem Africæ, quæ ad Oceanum meridionalem, & nunc Angola dicitur. Vide 3. Reg. 9.
22. Glorĩa. Heb. & 70. sapientia.
25. Quadraginta, &c. Heb. quatuor milia. stabula equorum, & curruũ. 70 quatuor milia equarũ ad currus.
29. Verbis. i. libris. Libris. Heb. prophetia. 70. verbis.

CAP. X.

2. A NTE Salomonem. Heb. & 70. à facie Salomonis. i. metu Salomonis.
4. Durissimo Vide 3 Reg. 12.
6. Steterant. s. vt consiliarij.
10. Grossior. q. d. sum multo fortior.
11. Scorpionibus. alij, flagris aculeatis.
15. Voluntatis Dei. Heb. à Deo causatum. 70. subuersio à Deo.
16. Pasce. Heb. & 70. vide. i. prouide.

CAP. XI.

1. FACTVM est, &c. Hæc vsque ad, solam, non sunt Heb. nec in 70. nec in Complut. Solam. etiam Beniamin in Iuda intelligitur. Suam. id additum ab Interprete.
11. Clausisset eos muris. sic etiã 70. at Heb roborasset munitiones. i. vrbes munitas. Hoc est: Heb. & 70. &c.
17. Salomonis. s. antequam is peccaret. Vide inf. cap. 17. & 26.
22. In capite. 70. in principem.
23. Quia sapientior, &c. Heb. sensus est, erudiuit eum, seu curauit erudiendum; & reliquos filios dispersit per ciuitates Iuda, & Beniamin. Eis. s. filiis. Petiuit. s. Roboam. q. d. habuit plurimas vxores, vel dedit Abiæ filio.

CAP. XII.

3. FVGIENTES Sesac. Heb. & 70. à facie Sisac. i. propter Sisac seu metu Sisac.
7. Humiliati essent. s. agnoscentes peccata sua.
9. Recessit itaque, &c. Heb. & 70. & ascendit Sisac, Rex Aegypti, contra Hierusalem; & accepit thesauros, &c.
10. Scutariorum, Heb. & 70. cursorum. s. militum, qui Regem pedités sequebantur, more satellitum.
12. Siquidem in Iuda, &c. Heb. & in Iuda fuerunt res bonæ. i. prosperæ.
13. Confirmaret. Heb. poneret. Ammanitis pro Ammonitis.
14. Libris. Heb. & 70. sermonibus. Et diligenter exposita. Heb. & 70. dum genealogiam exponunt.

CAP. XIII.

2. VRIEL. hic 3. Reg. 15. dicitur Abessalon, & sup. cap. 11. Absalon. s. etiam Vriel vocabatur. 70. quidem hic habent vt sup. Maacha filia Abessalon.
3. Quadraginta Heb. 70. & Complut. quadringẽta. Octoginta Heb. 70. & Complut. octingenta.
5. Salis. i. inuiolabile. sal enim à corruptione seruat, vel q. d. factum cum sacrificiis. his enim sal adhibebatur.
7. Filij Belial. i. homines scelesti. Rudis, & corde pauido. Heb. puer, & corde tenero. q. d. instar pueri pauidus, seu rudis.
8. Domini. i. à Domino constituto.
9. Tertarum. i. coleutium Idola. Initiauerit. i. consecrauerit. Heb & 70. impleuerit. s. solet scriptura consecrationem sacerdotum vocare manuum impletionem. causam diximus sup. Iud. 17. De bobus. Heb. filio bouis.
11. Iuxta legis præcepta confectum. Heb. aromaticum. 70. compositionis. Ad vesperam. Hinc apparet solùm noctu luxisse; quod alibi monuimus. Præcepta; Heb. & 70. custodiam.
12. Vobis expedit. Heb & 70. prosperabimini.
15. Vociferati. s. vt fit initio pugnæ, ad terrendum hostem. Perterruit. Heb. & 70. percussit.
17. Quinquaginta. Heb. 70. & Complu. quingenta.
19. Filias. i. vicos, seu villas. Ephron. quidam putãt esse Sichem. alij vertunt Ephraim.
22. Sermonum. i. rerum. Viarum. i. morum. Operum. Heb. & 70. sermonum. Diligentissimè. id additum ab Interprete.

CAP. XIIII.

3. PEREGRINI cultus. Heb. & 70. aliena. i. alieni Dei, seu cultus.
7. Dixit autem, pro, dixerat autem.
9. Aethiops. s. Rex Aegypti. Vt quidam volunt, qui Aethiopem interpretantur. q. d. niger ille.
11. Non est apud te, &c. Alij, non est tibi opus multis ad ferendam opem imbecilli 70. non est impossibile apud te saluare in multis, vel in paucis. In te enim, &c. Heb. te enim nitimur, & in tuo nomine venimus. 70. in te confidimus, & in tuo nomine venimus.
12. Exterruit. Heb. & 70 percussit.
14. Grandis quippe, &c. Heb. quia pauor Domini erat super eos. i. quia Deus eos terruerat. 70. quia factus est stupor Domini, seu, terror in eis.

CAP. XV.

1. SPIRITV. s. prophetico.
2. Fuistis cum eo. i. ei adhæsistis.
3. Transibunt, &c. Id quidam referunt ad captiuitatem Babylonicam. alij, ad præsentem, vbi certè sine Deo sunt vero. non enim trinum colunt, nec Christum agnoscunt, nec lex Mosaica iam est, desiit enim obligare à Christi passione.
5. Egredienti. s. vrbem suam. Terrores. 70. stupor, seu, terror Domini. Alij, tumultus, seu turbationes.
8. Azariæ filij Oded. Heb. & 70. Oded. s. vocatur nomine patris, vel fortè id erat etiam eius nomen. Dedicauit. s. renouauit. Altare. s. à Salomone constructum.
11. Intrauit ex more. Heb. venerunt.
15. Cum execratione. Heb. & 70. Lætatique sunt ob iuramentum.
16. Ex augusto deposuit imperio Heb fecit, ne esset domina. 70. amouit, ne Astartæ ministraret.
17. Excelsa. s. aliqua, vel priuata, nam publica abstulerat. Vel abstulerat excelsa idolorum, non ea in quibus Deus verus colebatur.
18. Quę vouerat. Heb. sanctificationes. 70. sancta. q. d. quæ sanctificauerat, seu dedicauerat. Ipse. s. vouerat.
19. Non fuit. s. post illud Aethiopicum. Tricesimum. Heb & 70. tricesimumquintum, sed quidam putant esse errorem etiam Heb. & 70. legédumque & hic, & cap. seq. pro tricesimo, vicesimum (quia vicesimo anno Asa, inquiunt, Basa non viuebat, nedum 35. aut 36.) ego id non ausim dicere.

CAP. XVI.

4. MVRATAS. Heb. munitas.
7. Euasit. s. ne illum etiam vinceres, quod alioqui fecisses.
8. Credidisses. 70. confisus esses. Heb. innixus esses.
10. Neruum. i. carcerem. Heb. domum carceris. Interfecit alij, oppressit. 70. læsit, seu vastauit.
12. Dolore pedum. s. podagra.
14. Vnguētis meretriciis. Heb. variis aromatibus, seu factis ex diuersis speciebus. Alij, peregrinis odoramentis. Combusserunt. s. odoramenta. Super eum. Heb. eum, seu ei, 70. eum. Ambitione multa. Heb. & 70. maxima combustione.

CAP. XVII.

3. PRIMIS. s. antequam peccaret. Non sperauit. Heb. & 70. non quæsiuit. q. d. non implorauit. In Baalim. 70. Idola.
6. Sumpsisset, &c. Heb. & 70. eleuasset cor suum in viis, &c.
7. Docerent. s. populum legem Dei.
12. Vsque in sublime. i. vehementissimè. Muratas. 70. munitas. Heb. thesaurorum. solent quidem thesauri asseruari in locis munitis, & muratis.
14. Exercitus. Heb. millium.
16. Consecratus. forte Nazaræus. 70. promptus. q. d. deuotus. alij, sponte oblatus.
17. Hunc sequebatur. Heb. & 70. & de Beniamin.
19. Ad manū Regis. Heb. & 70. ministrantes Regi.

CAP. XVIII.

1. INCLYTVS multum. Heb. & 70. abundans gloria. Affinitate. s. eius filius gener fuit Achab.
2. Annos. s. aliquot. Ramoth. erat in tribū Gad, sed occupata à Rege Syriæ. Galaad. s. erat in regione Galaaditide.
3. Vt ego, & tu. 70. vt tu, sic & ego. q. d. vtere opera mea, vt tua.
5. Quiescere. i. desistere.
6. Prophetes. s. alius, vel q. d. Dei, quem ego colo.
7. Malum. i. infausta.
8. Eunuchis. i. cubiculariis. ferè enim cubicularij, eunuchi olim.
14. Ascendite. Ironicè.
15. Iterum atque iterum. Heb. & 70. quoties. q. d. quoties adiurandus es priusquam verum dicas?
16. Montibus. s. vicinis Ramoth.
22. De te. 70 super te. Heb. super te, seu, contra te.
24. Cubiculum. s. interius fugiendo.
30. Equitatus. Heb. & 70. curruum. & sic inf.
33. Ceruicem & scapulas. Heb. iuncturas, & loricam. 70. inter pulmonem, & thoracem.

CAP. XIX.

1. PACIFICE. Heb. & 70. in pace. i. incolumis, seu prospere.
6. Hominis. q. d. non solùm vt vicarij hominis, sed etiam Dei. Et quodcunque, &c. Heb. & vobiscum in negotio iudicij. s. Deus adest, videnτ quid agatis.
7. Non est. i. non placet.
10. Venerit. s. per appellationem ab aliis iudicibus. Cognationem, & cognationem. i. inter fratres. s. inter Iudæos. Heb. & 70. sanguinem, & sanguinem. i. de cæde. s. factáne voluntate an casu? Ceremoniis. Heb. statutis. 70. iustificationibus. Iustificationibus. Heb. & 70. iudiciis.
11. Magistros. s. qui doceant legem, vel iudices causarum leuiorum. Vobiscum in bonis. Complut. cum bonis. Heb. & 70. cum bono. i. benefaciens.

CAP. XX.

1. AMMONITIS. Quidam putant istos fuisse Amalechitas, aut Idumæos re vera, habitu solo Ammonitas. 70. Ammanitis.
2. Mare. s. mortuum.
5. In domo, pro, ante domum. i. templum.
9. Gladius i. bellum. Iudicij. i. vltionis. s. diuinæ. q. d. puniens. 70. iudicium.
10. Montis Seir. i. Idumæi. Fortè isti sunt, qui suprà vocati Ammonitæ.
12. Iudicabis. s. puniendo.
16. Summitate. i. extremitate, seu fine.
19. In excelsum. i. altissimè.
20. Securi eritis. 70. fideles eritis. Alij, roboramini, vel fideles estote. Prophetis. s. Iahaziel, de quo sup.
21. Eum in turmis suis. Heb. in decore sanctitatis. 70. Dominum sanctum.
22. Percussi sunt. Heb. percusserunt se.
24. Respicit solitudinem. Heb. in solitudine.

25. Ita vt omnia,&c. Heb. & 70. solùm dicunt, tantam fuisse rerum copiam,& pondus, vt per tres dies moрati sint auferẽdo. itaque in nostra editione illa, non, &, nec, pro, vix accipienda sunt.

33. Direxerat. s. perfectè.

35. Cuius opera,&c. Heb. & 70. indicant Iosaphat in eo impiè egisse, quòd se iunxisset Regi Israel.

37. Percussit. 70 dissipauit, seu recidit. Alij, interrupit, seu destruxit. est autem præteritum, pro futuro.

CAP. XXI.

3. PENSATIONES Heb. rerum pretiosarũ. 70. arma.

7. Lucernam. i. Regiam dignitatem.

11. Fornicari. i. idola colere.

12. Ab Elia. Scriptas ab eo apparet, antequam in cælum tolleretur, sed datas multo post. nam tempore Iosaphat sublatus. Vide 4. Reg. 2. Quidam putant alium esse istum Eliam.

14. Cum populo,&c. pro,& populum,&c.

15. Vteri. Heb intestinorum. Vitalia paulatim. Heb. & 70. intestina præ morbo.

17. Ioachaz, qui & Ochozias,& Azarias. vide ca. seq.

18. Alui. Heb. intestinorum.

19. Languore pariter, & vita caruit. Hæc addita ab interprete. Combustionis. s. odoramentorum.

20. Octo. i. solus. nam eo viuente per 20. annos filius regnum administrauit. Ambulauitque non rectè. Heb. ambulauit, seu, abiit, absque desiderio. i. miserè, seu sine honore vixit, seu obiit. 70. mortuus esset sine laude.

CAP. XXII.

1. MAIORES. s. fratres eius. Latrones. Heb. turma, seu, exercitus, 70. vt noster interpres.

2. Regnare. s. patre mortuo, nam cum patre 20. annis regnauit, qui solus octo regnauerat. Vide sup. cap. 21.

6. Multas enim. Heb & 70. quia.

9. Occidit. percussus fugit in Mageddo, vt dicitur 4 Reg 9. ibique mortuus filius. i. nepos.

10. Iotam. Heb. 70. & Complut. Iuda.

11. Lectulorum. s. vbi dormiebant Sacerdotes,& Leuitæ, dum ministrabant. Pontificis. s. summi.

12. Domo Dei. s. appendicibus, quæ circa atrium.

CAP. XXIII.

1. SEPTIMO. s. à morte Ochoziæ. Confortatus. q. dicat, sumpto animo.

2. Leuitas, in quibus etiam sacerdotes. Israel. s. Iudæorum.

3. Dixitque, pro dixerat autem ante. Sermo. i. res.

5. Ad sabbatum. i. vt sua hebdomada ministrent. Erit. s. antequam sua hebdomada ministret, vel. q. d. hoc munere fungetur sua hebdomada. Portis, pro, porta. s. meridionali atrij. Ad domum Regis. s. ducentem portam. erat hæc septentrionalis. Fundamenti. erat hęc orientalis. Vulgus. s. qui non erant Leuitæ. Atriis. s. reliquis, erant enim quædam præter atrium sacerdotum.

6. Domum Domini. i. atrium sacerdotum. Custodias. i. præcepta. q. d. fungatur munere suo.

8. Per ordinem sabbati. Heb. ad sabbatum. Egressi. s. functi munere suo. Non dimiserat. s. vt multos haberet milites.

10. Pugiones alij, gladios. 70. arma.

11. Eduxerunt. s. è loco vbi latuerat. Testimonium. i. legem Dei, quam obseruare deberet. Quidam tamen intelligũt regias vestes in testimonium regiæ dignitatis.

13 Gradum. i. sedem regiam, vel locum editũ, quem Salomon fecerat Regibus in atrio. In introitu. s. templi.

16. Se. s. qui erat loco Dei.

CAP. XXIIII.

6. SARTA tecta. Heb. & 70. roborationem, seu instaurationem. Constituta. s. dimidium sicli ab vnoquoque dandum erat. Vide Exod. 30.

11. Coram Rege. Heb. & 70. ad præfectos Regis. Infinita Heb. & 70. multa.

16. Et cum domo eius. Heb. & 70. & cum Deo, & domo eius. i. templo.

19. Protestantes. s. Prophetas, qui Dei voluntatem testabantur.

20. Sacerdotem. 70. sacerdotis.

22. Videat, & requirat, pro, videbit, & requiret. s. propheta est.

24. Infinitam multitudinem. Heb. & 70. maximum exercitum. Iudicia. i. supplicia.

27. Diligentiùs in libro. 70 in scriptura libri. Regum. Alius est liber is ab iis, quos habemus Regum. citatur autem sæpe etiam in libris Regum. Amasias. dicitur hic fuisse frater Amos patris Isaiæ.

CAP. XXV.

4. IN libro legis. Heb. in lege, in libro. In suo peccato. i. propter suum peccatum.

5. Triginta. Heb. 70. & Complut. trecenta. Iuuenum. Heb. electorum 70. potentium.

6. Centum talentis. Hinc apparet, Talentum Iudęorum multo fuisse Attico maius, certè plus mille aureis valuisse, quis enim miles vno aureo conducitur?

11. Salinarum. Heb. salis.

12. Virorum. Heb. viuorum, seu viuentium.

15. Adorasti, Heb. & 70. quæsisti. i. consuluisti, seu adorasti.

21. Conspectus. s. in certamine.

24. Obed Edom. i. virum ex posteris Obededom. Filios obsidum. i. obsides. Vide 4. Reg. 14. alij, filios nobilium, seu Principum.

CAP. XXVI.

1. OZIAM, qui & Azarias.

2. Ailath. ciuitas ad mare rubrum, vnde dictus sinus Elaniticus. Rex. s. pater eius.

4. Amasias. s. cum bonus fuit. Vide sup. cap. 11. & 17.

5. Et videntis Deũ. Heb & 70. in visionibus Dei. q. d. periti in Dei visionibus. Direxit. Heb. fecit prosperari.

7. Ammonites. Heb. Mehunim. sed videtur malè scriptum, pro Hamonim. sic enim legunt statim proximè. 70. Mineos

8. Ammonitæ. 70. Minæi.

9. Et reliquas in eodem muri latere. Heb. & 70 & super

super angulú, seu angulos quidã pro, super, vertũt iuxta.
10. Vineas. Heb. & 70. agricolas. Carmelo. alij, locis planis fertilibus.
11. Doctoris. Heb. præfecti. 70. iudicis.
16. In interitum suum. Heb & 70 ad corrumpendum. Neglexit. Heb. præuaricatus est in. 70. iniquè egit in.
18. Ne contempseris. Heb. quia præuaricatus es. 70. quia recessisti à Domino. A Domino. i. apud Dominũ.
23. In agro, non autem in ipsis sepulcris.

CAP. XXVII.

2. PATER suus. s. cùm bonus esset. Non est ingressus, &c. q. d. non est imitatus patris temeritatem.
Delinquebat Heb. peruersè agebat 70. corrumpebatur i. erat corruptis moribus.
3. Excelsam. s. orientalem. Ophel. s. turris sic dictæ ab altitudine.
4. Castella. alij, Palatia.

CAP. XXVIII.

1. FVDIT. Heb. & 70. fecit. Baalim. i. idolis.
3. Lustrauit. s. faciendo transire per ignem.
5. Prædam. Heb. & 70. captiuitatem.
8. Infinitam. Heb. & 70. multam.
10. Quod nequaquam, &c. Heb. videtur sensus esse, Nónne & vos peccatores estis coram Domino Deo vestro? at 70. nónne vobiscum sum, vt testificer peccata vestra coram Domino Deo vestro?
17. Prædam magnam. Heb. & 70. captiuitatem.
19. Eum. s. populum, inducendo ad cultum Idolorum, ob quod Deus auxilium negabat iratus. Alij, pro, nudasset, verterunt cessare fecisset. s. à Dei cultu. Contemptui habuisset. Heb. præuaricatus esset in. 70. rebellasset, seu defecisset à.
20. Adduxitque Regem. Heb. & 70. venitque Rex. Contra eum. Alij, ad eum. s. ad ferendam opem.
Nullo resistente vastauit. Heb. non roborauit eum. i. non iuuit Regem Achaz.
21. Profuit. q. d. non ei opem tulit, cùm ea causa venisset, & munera accepisset.
23. Percussoribus. s. sua opinione. ita enim putabat.
Clausit. s. ne quis ad adorandum ingrederetur.
25. Aras. Heb & 70. excelsa.
27. Sepulcra. s. quæ erant in monte Sion.

CAP. XXIX.

4. ORIENTALEM. i. ad Orientem sitam.
5. Immunditiam. i. omnia ad idololatriam pertinentia.
8. Interitum. alij, stuporem, seu desolationem.
13. Elisaphan. i. Iste erat ex filijs Caath. Vide 1. Par. 6.
15. Fratres suos s. alios Leuitas.
16. Sanctificarent. Heb. & 70 mundarent.
17. Mundare. Heb. & 70. sanctificare
18. Sanctificauimus. sic etiam 70. at Heb. mundauimus.
19 Polluerat. sic etiam 70. at alij, neglexerat.
Exposita. Heb. & 70. præparata, & sanctificata.
24. Sparserunt. sic etiam 70. at Heb. expiauerunt. i. expiando sparserũt. Pro piaculo Heb. ad expiationem.
25. Præceptum. s. de modo sic Deum colendi.
26. Organa Dauid. i. instrumenta musica à Dauid inuenta, vt paulo pòst vertit eadem verba Hebraica.
30. Incuruato genu. Heb. incuruantes se. 70. procidentes.
31. Implestis. i. consecrastis. q. d. vos ô sacerdotes, qui ad offerendum estis consecrati. implere enim manum, est consecrare in sacerdotem, vt sup. diximus. Et holocausta mente deuota. Heb. & 70 & omnis voluntarius, seu, promptus corde, holocausta.
33 Sanctificauerunt. i. obtulerunt sacrificandos.
34. Sanctificarentur. i. præparari possent. s. alij sacerdotes, qui adiuuarent. Antistites Heb. & 70 sacerdotes. Faciliori ritu sanctificantur. 70. promptiùs sanctificati sunt. id quod etiam Heb. indicant.
36. Ministerium Dei esset expletum. Heb. & 70. præparasset Deus populum. s. vt ritè cultum perageret.
Fieri placuerat. Heb. & 70. factum fuit. q. d. Tota res subitò facta.

CAP. XXX.

3. OCCVRRERANT. Heb. & 70. poterant, seu potuerant.
5. Multi enim. Alij, multo enim tempore. Sicut in lege. q. d. debito tempore, seu ritu.
6. Reuertetur. s. Deus fauendo.
8. Indurare. s. ad detrectandum iugum. Manus. s. in signum fœderis, seu obedientiæ.
11. Acquiescentes consilio Heb. humiliantes se.
12. Manus. i. fauor, seu gratia.
15. Tandem. Heb. pudore affecti s. ob negligẽtiam suam, cùm viderent populi alacritatem.
17. His i. pro his. s. suum ex populo quisque pascha solebat mactare. si erat sanctificatus. i. purificatus. pro illis ergo, qui purificati non erant, Leuitæ phase mactabant. Occurrerant. 70. poterant. s. quàm cito opus erat.
20. Placatus est populo. Heb. & 70. sanauit populum.
21. Quæ suo officio congruebant. Heb. & 70. fortitudinis. q. d. sonora.
22. Ad cor. i lenibus verbis. Super Domino. i. in canticis Domini. q. d. peritos cantici ecclesiastici.

CAP. XXXI.

1. RITE celebrata Heb. & 70. perfecta.
2. Castrorum. i. templi, vbi solebant conuenire velut milites. 70. atrijs domus.
3. Pars autem, &c q. d. pro parte sua id curabat.
Moysi. Heb. 70. & Complut. Domini.
6. Sanctorum, pro, sanctas.
8. Ingressi. s. templum.
11. Horrea. 70. pastophoria. s. cellas, seu cubicula.
12. Quæcunque vouerant. Heb. sancta. i. Domino consecrata, seu dedicata. Secundus. s. eius vicarius.
13. Manibus i. imperio, seu cura Ad quos omnia pertinebãt. Hæc non sunt Heb. nec in 70 nec in Cõplu.
14. In sancta sanctorũ q. d. nempe rebus Deo dicatis.
16. Exceptis, &c. q. d. præter pueros, quibus etiam dabatur, a tribus annis, &c. Conducebat. i. conueniebat. s. quid cuique debebatur. In authentic. i.

pro ministerio. Obseruationibus. i. officiis.

17. Vicesimo, ea ætate post ædificatum templum ministrare incipiebant.

21. Ceremonias. Heb. & 70. præcepta.

C A P. XXXII.

1. VERITATEM. s. rerum narratarum, vel Ezechiæ integritatem vitæ.

3. Capita. Heb. & 70. aquas. Hoc omnium decernente sententia. Heb. adiuuerunt eum. 70. confortauerunt eum. Terræ s. prope Ierusalem.

5. Mello dicitur fuisse locus concionum populi, de quo diximus aliquoties sup. Ciuitate Dauid. s. monte Sion. Vniuersi generis armaturâ. Heb. multos gladios.

6. Ad cor, i. consolans.

8. Qui auxiliator, &c. Heb. ad adiuuandum nos, & præliandum prælia nostra.

12. Excelsa illius. falsum id. Vide 4. Reg. 18.

14. De hac. Heb. & 70. de mea.

15. Consequenter. Heb. quanto magis. Hac manu mea. Heb. & 70. manu mea.

17. Manu ista. Heb & 70. manu mea.

27. Armorum vniuersi generis, &. Heb. clypeorum omniumque.

29. Sex. non est Heb. nec in 70. abt Complut. Innumerabiles. Heb & 70. plurimos.

30. Fontem. Heb. & 70. exitum.

31. Acciderat. s. in vmbra Horologij retrocedente.

C A P. XXXIII.

3. MILITIAM. i. astra.

5. Exercitui. i. astris. Duobus. s. sacerdotum, & populi.

6. Ben Hennom. i. filij Hennom. Somnia. Alij, tempora. Ceremonias. Heb. statuta.

12. Egit pœnitentiam. Heb. & 70. humiliatus est.

13. Obsecrauit intentè Heb. & 70. exauditus est.

14. Piscium. sic dicta, quòd per eam pisces inferrentur, aut in ea venderentur. Ophel. nomen est arcis.

19. Contemptus. Heb. præuaricatio. 70. apostasiæ. Ageret pœnitentiam. Heb. humiliaret se. 70. conuerteretur.

20. Domo sua. s. horto regio. Non est sepultus cum aliis Regibus, quòd fuisset valde impius.

23. Reueritus. Heb. & 70. humiliatus ante. sic & inf.

24. Multo maiora peccauit. Heb. & 70. multiplicauit delictum. i. plurimum peccauit.

C A P. XXXIIII.

3. MVNDAVIT. Heb. & 70. cœpit mundare.

4. Coram eo. i. eo spectante. Tumulos. i. sepulcra.

5. Altaribus. s. vt cadauerum tactu contaminarentur.

11. E lapicidinis. Heb. excisos. 70. quatuor pedum. Cõmissuras. i. opera, quæ fiunt cõmissis inter se lignis.

17. Argentum. i. pecuniam. Sfundebant, vt inde facerent vasa, & alia.

21. Orate. Heb. & 70. quærite. i. consulite.

22. Oldam. Ex quo fuerat lapidatus Zacharias filius Ioiadæ, non dabat Deus responsa more solito. Vestium. s. sacerdotalium, vel regiarum. Secunda. nomen Scholæ, vbi erudiebantur.

24. Cuncta. s. prout merentur, & conuenit puniri. non enim prorsus cuncta.

31. Iustificationes. Heb. statuta.

C A P. XXXV.

3. AD quorum eruditionem, &c. Alij ita vertunt, Qui erudiebant Israelem omnem, sanctique erant Domino. Arcam. s. quæ tempore Manasse extra templum fuerat.

4. Præcepit. Heb. & 70. scripsit.

5. Sanctuario i. templi atrio.

11. Asperserunt, &c. 70. fuderunt sacerdotes de manu sua sanguinem s. super altare.

12. Separauerunt ea. s. offerenda pro quibusque, ordine. 70. præparauerunt holocaustum.

13. Phase. i. agnos paschales.

21. Quid mihi & tibi est. i. quid tibi mecum est?

22. Ex ore Dei, q. d. cum ei Dei voluntatem verè dixisset.

24. Mortuus est. s. in Mageddo dum portaretur, vt dicitur 4. Reg. 23.

25. Scriptum. s. quod cantabatur. Lamentationibus. i. lamentationum libro.

26. Misericordiarum. i. beneficiorum in subditos.

C A P. XXXVI.

3. VENISSET. s. post tres menses à morte Iosiæ.

4. Hierusalem. s. quæ sedes Regni.

6. Duxit. i. decreuit ducere. posteà verò mutato consilio occidit. Vide Ier. 22., vel duxit semel, sed remisit, & postea Hierosolymis interemit.

8. Verborum. i. rerum, seu gestorum. Inuenta. s. stigmata quæ sibi in honorem idolorum impresserat, vel q. d. opera, quæ deprehensum est fecisse. Ioacim filius, legendum Ioachin filius. 70. Ieconias filius.

9. Cœpisset. s. cum patre, cum quo annis 10 regnauit. Quidam tamen legendum putant, decem & octo. vt dicitur 4. Reg. 24. Regnauit. s. solus mortuo patre.

10. Volueretur. s. à capto Ioachim. Patruum. sic etiam 70. At Heb. & Complut. fratrem. i. cognatum.

12. Nec erubuit, &c. q. d. neglexit monita ad pœnitentiã hortantis. Heb. nec humiliatus est à facie. i. coram.

15. De nocte. Heb. manicando. q. d. maturè, & diligenter. Parceret. i. parcere vellet.

16. Nuntios. i. prophetas. Curatio. i. remedium.

21. Celebraret sabbata. i. quiesceret, seu feriaretur.

22. Spiritum. i. cor, seu animam.

23. Præcepit mihi. s. legerat Isaiæ cap. 45. ostenderat Esdra. Quis est ex vobis. s. qui ascendere velit Ierusalem.

ESDRÆ LIBER I.

Auctor Esdras.

CAPVT I.

1. CYRI, qui victo Astyage Medorum Rege, Medorum imperium ad Persas transtulit. Eius ergo anno primo, quo Chaldæis victis cœpit in Babylonia regnare, hæc gesta. No. verò ex Hier. in Daniel. 7. successores fuisse eius Cambysem filium, Darium Histaspis (cuius anno secundo cœptum templum ædificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sogdianum, Darium Nothum, Artaxerxem Memnonem, Artaxerxem Ochũ, Arsanum, Darium denique, qui ab Alexandro Magno superatus. Ieremiæ. vide Ier. 29. Spiritum. i. cor, seu, voluntatem. Vocem. s. præconis. Scripturam. i. litteras missas.

3. Quis est. s. qui velit ascendere. Qui est, pro, qui colitur.

4. Reliqui. s. qui ob inopiam coguntur remanere, vel. q. d. præterea quicunque volunt ascendere. Substantia. i. opibus. Excepto i. præter id. Heb. & 70. cũ eo.

6. In circuitu. i. vicini.

8. Per manum. i. opera. Filij Gazabar. Heb. Gizbar. i. thesaurarij. 70 Gazbaræi. Sassabasar. sic dicebatur Zorobabel Chaldaicè.

9. Cultri. 70. mutatoria. s. vestium. q. d. vestes pretiosæ.

10. Scyphi. Alij, pelues, vel crateres. vel cochlearia. Secundi. i. alterius formæ, vel minus pretiosi. 70 duplicati.

11. Omnia. s. tam numerata proximè quàm tacita, non enim omnia numerauit.

CAP. II.

1. PROVINCIAE. s. Iudææ, vel Chaldææ. Filij. i. incolæ. Ascenderunt. s. in Ierusalem.

2. Venerunt. s. in Hierusalem. Mardochæi. Hunc quidam putant patruum Esther esse. alij, alium.

3. Pharos. nomen viri. Vide inf. cap. 8. & li 2. cap. 3. 70. Pheros.

6. Filiorum Iosue Ioab. i. qui à Iosue quodam insigni viro, & à Ioab originem ducebant.

16. Ezechia. s. viro clarissimo.

20. Nongenti Heb. & 70 nonaginta.

31. Helam. Esd 2 cap. 7. Et quidem supra Helam. Cuius respectu hic dicitur alterius viri erat. videtur esse nomen loci. 70. tamen indicant hic esse nomen viri. Vide inf. cap. 8. & 10. & 2 Esd. 7.

36. Sacerdotes. Hactenus de filiis Iuda, & Beniamin. Iadaia. quæ sequuntur, nomina virorum. nam superiora videntur ferè locorum. Domo. i. familia.

40. Filiorum Oduiæ. i de familia Oduiæ.

42. Filij. Plurale est in omnibus sequentibus.

43. Nathinæi. i. donati. s. erant templi ministerio dedicati origine Gabaonitæ.

55. Seruorum Salomonis. vide 1. Par. 22. & 2. Par. 2. Erant proselyti, vel capti bello. Sophered. videtur nomen mulieris, vel loci.

59. Semen. i. genus.

62. Scripturam. i. catalogum genealogiæ.

63. Athersatha. nomen Nehemiæ Chaldaicè. Sanctosanctorum. i. sacrosanctis sacerdotum escis. Doctus, atque perfectus. Heb. cũ Vrim, & Thummim. i. illuminationibus & perfectionibus. Videtur autem alludere ad Ephod seu Rationale, in quo Vrim & Thummim.

64. Quasi vnus. 70. simul.

66. Sexcenti. Heb. 70. & Complu. septingenti.

69. Dederunt. s. quotquot aliquid contulerunt etiam ex manentibus in Chaldæa. Solidos. 70. drachmas. Quadraginta Heb. 70. & Complut. sexaginta.

CAP. III.

1. SEPTIMVS. s. September. Quasi vir vnus. i. omnes ad vnum.

4. Per ordinem secundùm præceptum. Heb. in numero secũdùm morem. q. d. tot hostias, quot offerri mos erat. s. iuxta præceptum. In die suo. q. d. eo numero, & modo, quo erant diebus singulis offerendæ.

5. Consecratæ. i. in honorem Dei.

10. Per manus Dauid. i. psalmos cõpositos à Dauid.

11. Quoniam bonus. s. Psal. 117.

12. Fundatum esset & hoc. pro, fundaretur hoc.

CAP. IIII.

1. FILII captiuitatis. i. captiui olim, sed qui ex captiuitate redierant.

2. Huc. s. in terram decem tribuum.

3. Vobis, & nobis. s. quidquam in hac re commune.

5. Consilium. s. ædificandi.

6. Assueri. s. Cambysis, filij Cyri, qui patri successit mortuo, 30. anno Regni Persarum, & 3. Monarchiæ. s. post expugnatam Babylonem. sic enim intelligendi, qui dicunt 30. annos regnasse. s. ex quo cœpit Rex esse.

7. In consilio. Heb socij. 70. conserui. Syriacè. i. litteris Syriacis. Syro. s. quo scripta erat.

9. Beel Teem. i. præfectus rationis, seu magister sapientiæ. q. d. cancellarius. sic & inf.

10. Asenaphar. i. Sennacherib. Trans. s. respectu Babyloniæ. Flumen. s. Euphratem.

13. Noxa. i. incommoditas. Perueniet. s. fraudato tributo.

15. Bella. Chal. defectiones, seu rebelliones.

18. Accusationem. Chal. epistola.

19. Recensuerunt. Chal. quæsiuerunt. 70. considerauerunt, seu inspexerunt. Prœlia. Chald. defectiones.

21. Audite sententiam. Chald. ponite statutum, seu, edictum.

CAP.

CAP. V.

1. FILIVS.i.nepos. Vide Zach.1.
3. Dux.i.Protex. Consiliarij.Chal.socij.70. conserui.sic & inf. Consilium. Chald.decretum, seu, mandatum.
4. Quæ essent nomina, &c. s. Id etiam interrogauerunt. Vide inf.
5. Oculus.i. prouidentia, seu fauor.
8. Ligna. fortè trabes intelliguntur. vel tabulæ tegentes parietes.
17. Recenseat.Chal.queratur.70.inspiciat. Bibliotheca.Chal.& 70.domo thesaurorum,seu diuitiarum.

CAP. VI.

1. RECENSVERVNT i.legerunt. Chal. quæsierunt. Repositi.Chal.& 70. cum thesauris.
2. Medena i. Mediæ, seu Medorum. Commentarius.Chal. memoriale.
3. Latitudinem. Quidam putant longitudinem significari q.d.areæ spatium.
4. Impolitis. 70.fortibus,alij marmoreis,vel magnis. Quidam legendum aiunt,politis. Sic ordines. 70.domus vna.alij, paries interior. Lignis. s. quibus tegebantur parietes.
5. Posita sunt.pro,ponenda sunt. 70. ponantur.
8. Presbyteris.i senioribus.
9. Quotimonia 70.mutatio,seu variatio. Alij, error, seu mora.
11. Publicetur.Chal. fiat sterquilinium, seu latrina. 70. sit in direptionem.
12. Omnia regna.Chal.& 70. omnem Regem.
14. Et Artaxerxe.i.filio Darij Histaspis,sub quo perfectus tẽpli ornatus,quidã tamen,&,pro, id est, accipiũt.
15. Adar. s. duodecimi, qui respondet partim Februario,partim Martio.
18 Ordinibus, & vicibus.s. vt quisque suo ordine, & vice ministraret.
21. Separauerant. s. proselyti.

CAP. VII.

1. VERBA.i.res,seu gesta. Artaxerxis.nomen commune omnibus Regibus Persarum. Hic Darius intelligitur Histaspis.
5. Ab initio. Heb.& 70.primi.i.summi.
6. Scriba velox.i.legis peritissimus. Dicunt quidam, eum, scripturam à Chaldæis inceẽam restituisse; sed alijs characteribus,quàm quibus vsu fuerant. Manum.i. fauorem. sic inf.
10. Præceptum,& iudicium,pro, præcepta, & iudicia. est autem repetitio more Hebræo.
11. Ceremoniis,Heb. statutis.
14. In lege Dei.i. curaturus,vt lex Dei seruetur.
15. Tabernaculum.Chal. & 70. habitaculum.
21. Et à me.s.decretum,quod sequitur.
26. Iudicium.i.condemnatio.
28. Manu.i. fauore, seu gratia.

CAP. VIII.

13. NOVISSIMI.i.qui postremo loco sequebãtur.
15. Filiis Leui.s.qui non essent sacerdotes.
18. Manum.i fauorem, seu gratiam.
19. Eius viginti.sic etiam 70. at Heb eorum viginti.
21. Prædicaui.i. indixi.
23. Euenit nobis prosperè. Heb.& 70.exaudiuit nos.
25. Inuenti fuerant.s in Babylone.
27. Solidos.70.drachmas.
28. Sancti Domini.i. Domino consecrati.
36. Eleuauerunt.i. exaltauerunt.s. fauẽdo maximè.

CAP. IX.

1. ABOMINATIONIBVS.i.peccatis.
2 Filiabus.s.infidelibus. Terrarũ.s.infideliũ.
7. Die hac.s.apparet.sic & inf.
8. Quasi ad parum,&c.q.d. paruum quiddam à Deo obtinuimus, vel paruo tempore impetrauimus orando.
Reliquiæ.q.d. vt seruarentur aliqui nostrum. Paxillus.i.sedes quieta, in quietis enim sedibus paxilli figuntur,vnde res pendeant, 70.firmamentum. alij, clauus.
Sancto.s. Iudæa vel Hierusalem. Illuminaret. s. ad agnoscenda eius beneficia,& peccata propria.
9. Sepem.i.securitatem ab hostibus.
11. Ad os.q.d. vsque ad summum, more vasis plenis vel potius,ab extremitate vna ad aliam q.d. totam. Vide 4 Reg 21.num.16.
13. Quia tu,&c.q.d.non punisti,sed pepercisti.
14 Conuerteremus.s. ad malum.q.d. salutem dedisti, ne iterum peccaremus. Nunquid iratus es? Heb. nónne irasceris.i.nobis meritò.q.d.meremur quidem, vt nos prorsus deleas.
15. Iustus.i misericors.s.qui seruaris,cùm posses meritò perdere, vel. q.d iustus quidem es, & posses punire, sed vsus es misericordia. Stari. q. d. nemo nostrum potest coram te consistere, seque tueri.

CAP. X.

1. IMPLORANTE Deum. Heb. & 70.confitente. s.sua, & populi peccata.
2. Si est pœnitentia.Heb. & 70.est spes.s. Deum per pœnitentiam placandi.
4. Surge.s.humi iacebat.
16. Domos, pro, domibus. Per nomina sua. i. nominati suo quisque nomine.
17. Consummati i.absoluta est eorũm recensio. Et fratres,pro,& fratribus,vel fratrum.
19. Dederunt manus.i. promiserunt,vel egerunt.
25. Israeli.i.populo,seu plebeis.
44. Filios.Hi etiam cum matribus eiecti, vt sup. indicatur.

LIBER

LIBER II.

qui Hebr. Nehemias dicitur. s. is Auctor fuit.

CAPVT I.

1. CASLEV. s. Nouembri. Vicesimo. .s. Regni Artaxerxis i. Darij Histaspis.

2. Ex Iuda. s. veniebant ex Iudæa. Remanserant. s. ex iis qui è Babylonia redierant in Iudæam. Et Hierusalem. i. etiam de statu Ierusalem interrogaui.

3. Prouincia. s. Iudææ. Eius. s. Hierusalem.

4. Sedi. s. humi more lugentium.

6. Peccauerunt. Heb. & 70. peccauimus. Tibi. i. contra te.

7. Vanitate seducti sumus. Heb. perdendo perdidimus, seu corrumpendo corrupimus. s. nos. 70. Dissolutione dissoluimus. Ceremonias Heb. statuta.

8. Disperdam. Heb. & 70. dispergam.

9. Extrema cæli. i. regionem vltimam, quæ videtur cæli extremitatem contingere.

10. Tui. s. sunt.

11. Misericordiam. s. inuenire.

CAP. II.

1. NISAN. est primus mensis apud Hebræos, respondetque partim Martio, partim Aprili. Leuaui vinum. i. vini calicem. Eram quasi languidus Heb. non solebam esse tristis.

2. Timui. s. ne Rex mali quidquam de me suspicaretur. Valde, ac nimis pro, valde nimis.

3. Patris mei. Heb. & 70. patrum meorum. sic & inf. Combustæ. s. cùm caperetur à Nabucdonosor.

8 Saltus. Heb. & 70. paradisi. i. Horti. Tegere. s. vbi opus est. Heb. contignare, seu construere. Domus. i. quæ prope templum. Muros. i. portas murorum. Ingressus. s. vt habitem. Manum. i. fauorem.

9. Miserat, pro iusserat per epistolas, vt mitterentur.

10. Seruus. s. Regis. q. d. pessimus ille seruus Ammonites.

13. Vallis. s. qua in vallem Iosaphat ibatur.

16. Magistratus. 70. custodes. Quo. 70. ad quid. Opus. s. reparando muros. Loci. i. temporis.

10. Aio. Heb. dixerunt.

20. Sermonem. q. d. respondi. 70. λόγον. logon. quod potest verti rationem. Iustitia. i. meritum. q. d. non estis de Hierusalem vnquam bene meriti.

CAP. III.

1. GREGIS. s. per quam greges solebant in vrbem ingredi. Sanctificauerunt. i. dedicauerunt. alij, reparauerunt. sic inf. Vsque ad, pro, etiam. Centum cubitorum. Heb. Meah. i. centum. videtur autem hic esse nomen proprium. Vide inf. cap. 12. 70. centum. Ananchel. Hæc fortè est, de qua proximè dictum.

3. Texerunt. s. trabibus, & tignis.

7. Pro duce. fortè is expensas dabat. Fortè etiam Nehemias de se loquitur. Vide cap. 5. 70. vsque ad thronum Principis. i palatium. s. ædificauerunt.

8. Pigmentarij. pro, pigmentariorum, seu aromatariorum. nomen familiæ. Dimiserunt. s. ædificatam. 70. statuerunt. alij, instaurarunt.

9. Vici. s. vnius. erat Hierusalem distributa in vicos, seu regiones, quibus aliqui præfecti. Heb. & 70. dimidij vici.

11. Mediam partem vici. i. muri correspondentis vico. Heb. & 70. mensuram secundam. q. d. alteram partem. s. muri.

13. Vallis s. Iosaphat.

15. Pagi. i. vici, seu regionis. In hortum. i. iuxta hortum.

19. Mensuram secundam. i. partem alteram. sic inf. Contra ascensum. i. è regione ascensus. Firmissimi. alij, armamentarij.

20. In monte. sic etiam. 70. at Heb. excandescens, seu indignabundus q. d. velut sibi irascens, quòd non citiùs fecisset. ita quidam.

21. Donec extenderetur domus. q. d. vsque ad finem domus. Heb. & 70. vsque ad domus perfectionem. q. d. per tantum spatium, quanta erat domus.

22. De campestribus. s. qui illic habitabant, sed & in Hierusalem etiam domos habebant.

23. Contra. i. è regione.

24. & vsque, pro, id est, vsque.

25. Contra flexuram. i. è regione illius anguli. Excelsa. alij, excelsam. Id est in atrio. Heb. quæ in atrio, seu iuxta atrium.

26. Ophel. i. arce, seu loco alto. Vsque contra. s. ædificarunt.

27. Templi. Heb. areis.

30. Sextus. s. filiorum. Secundam. s. ab ædificata ab Hanania. q. d. alteram portionē, seu partē proximam.

31. Scruta vendentium. Heb. & 70. negotiatorum. Dicuntur quidem Latinè Scruta, res veteres, vsuque detritæ, quas solent hodie Iudæi per plateas vendere. vulgò Ferrauecchi. Cœnaculum anguli, nomen loci.

32. In porta. pro, vsque ad portam. Aurifices, & Negotiatores, cognomina sunt familiæ.

CAP. IIII.

2. FREQVENTIA. Heb. & 70. exercitu. Gentes q. d. nos. quamquam nec Heb. nec in 70. est id verbum, sed additum ab Interprete. Sacrificabunt. s. in dedicatione completi ædificij. Vna die. i. aliquando tandem. Aedificare. Heb. viuificare, 70. sanare.

3. Proximus. i. amicus. Heb. & 70. qui apud eum .s. erat.

5. Operias. s. obliuione, q. d. recordare, seu puni, nam cùm parcit dicitur tegere.

6. Dimidiam. s. altitudinis.

7. Obducta cicatrix. q. d. reparatæ ruinæ, seu rupturæ sanatæ.

10. Iudas. i. Iudæi. Humus. Heb. & 70. puluis s. calcis, & arenæ.

12 Decem. i. plures.

16. Eorum. Heb. meorum. Post eos. q. d. eis præerant vrgentes opus.

17. Imponentium. s. onera. Faciebat. s. quisque.

22. Vices. Heb. in custodiam. q. d. nocte custodiant, per diem operentur.

23. Post me. i. me sequebantur. Baptismum. i. vt se aquis purificaret. Heb. & 70. aquam.

CAP. V.

2. PRo pretio eorum. id non est Heb. nec in 70. sed subintelligitur.

3. Opponamus. i. oppignoremus. 70. promittemus. Complut. apponamus.

4. Sumamus Heb. & 70. sumpsimus. q. d. super agris nostris, & vineis pecuniam mutuò accepimus, vt Regi tributum solueremus.

5. Ita & filij nostri q. d. cùm simus ex eodem sanguine, tamen diuites prouident filiis suis, non nostris.

7. Concionem. i. populi cœtum. s. vt palàm illos reprehenderem.

8. Vendite. pro, venditis. s. iterum. Et redimemus eos. q. d. ita vt cogamur iterum redimere. Heb. & nobis venditi sunt. 70. & vendentur nobis? q. d. qui nobis venditi sunt. s. cùm à gentibus redimeremus eos.

10. In commune. additum id ab interprete.

11. Centesimam. centesima dicitur vnum pro centum singulis mensibus, adeoque 12. singulis annis. Date pro illis. i. illis restituite. s. vt sint ipsorum.

13. Sinum. Heb. & 70. vestimentum.

15. Depresserunt. s. per tyrannidem dominantes.

18. Inter dies decem. i. decimo quoque die.

19. In bonum. i. vt mihi benefacias.

CAP. VI.

2. VItulis. Heb. & 70. viculis, seu villis.

9. Confortaui. sic etiam 70. at Heb. conforta. s. ô Deus.

10. Secreto. Heb. & ipse clausus. 70. & ipse retentus. q. d. qui se domi continebat, vt solent Prophetæ, & viri sancti. Tractemus nobiscum. Heb. conueniamus. 70. congregemur.

14. Noiadæ. nomen viri, qui se Prophetam fingebat, secundùm 70. at Heb. mulieris.

15. Elul. mẽsis est, partim Augusto, partim Septẽbri respondẽs. Diebus. s. post epistolã à Sanaballat missam.

18. Eius. i. eum eo fœderis.

CAP. VII.

1. REcensui. Alij, constitui.

2. Domus quidam regium palatium intelligunt. 70. Bira, q. sit nomen proprium. De Hierusalem. 70. in Hierusalem. Heb. super Hierusalem. q. d. vt custodiret vrbem, claudendis diligenter portis. Cæteris videbatur. Heb. & 70. quam multi.

3. Assisterent. i. præsentes essent. Oppilatæ. i. firmatæ. Contra. i. è regione.

4. Nimis. Heb. manibus. i. locis. Domus. s. multæ.

5. Census. Heb. genealogiæ, seu prosapiæ. Ascenderant s. è captiuitate in Hierusalem. Scriptum. non est ista descriptio, de qua 1. Esd. 2. Certè liber vnde sumpta, alius fuit. Itaque non per omnia conuenit.

6. Prouinciæ. s. Iudææ.

7. Azarias. No. variare aliquantum nomine quædam, hic, & 1. Esd. 2. descripta.

25. Filij. i. incolæ, & sic in seq.

34. Helam. vide 1. Esd. 2. mirum verò poni inter loca, si est nomen viri; nisi fortè ideo additur, alterius, quia aliàs est nomen viri, hic verò loci.

57. Seruorum Salomonis. sic dicebantur, secundùm Bedam, quòd eis incumberet templum reficere.

61. Semen. i. genus, vnde originem ducerent.

64. In censu. i. in qua recensentur genealogiæ.

65. Athersatha. sic Chaldaicè dicebatur Nehemias. Sanctis sanctorum. i. cibis sacerdotum, qui erant sacrosancti. Doctus, & eruditus. Heb. in Vrim, & Thummim. q. d. gestans Vrim, & Thummim in rationali.

70. Phialas. alij, pelues, vel crateres.

CAP. VIII.

1. COngregatus. s. è ciuitatibus. Quasi vir vnus i. simul. Scribæ. i. legisperito.

2. Poterant. s. per ætatem.

3. Sapientium. Heb. intelligentium. 70. & ipsi intelligentes. q. d. poterãt per ætatẽ intelligere quæ legebãtur.

4. Gradum. i. suggestum.

6. Voce magna. Heb. & Complut. & 70. magno.

8. Apertè. s. scripta Hebraicè. Esdras Syriacè interpretabatur, seu Chaldaicè.

10. Mulsum. Heb. & 70. dulcia. Fortitudo. q. d. spirituali gaudio fortiores efficiemini.

13. Legis, coniungendum, cum, & vt prædicent: cætera. n. parenthesis.

15. Pulcherrima. Heb. pinguis. s. pini, vel oliuæ, vel cupressi. 70. cupressini.

16. Domate. i. tecto.

17. Taliter. i. tãta deuotione, & lætitia, vel tali modo.

18. Collectam. s. populi.

CAP. IX.

1. HVmus. 70. puluis.

3. Ad standum, pro, & stabant. Confitebantur. s. peccata.

5. Surgite, pro, agite, verbum hortandi. Ab æterno. s. existenti. Benedicant. s. omnes, seu omnia.

6. Tu ipse. 70. & dixit Esdras, tu ipse. Cælum cælorum. s. empyreum, vbi Angeli. Exercitum. i. Angelos, & stellas. Viuificas. i. conseruas.

7. Igne. Heb. Vr. 70. regione.

12. Ingrediebantur, pro, ingrederentur.

13. Iudicia, &c. q. d. iudicialia, moralia, & ceremonialia præcepta. Ceremonias. Heb. statuta. Et præcepta, pro, quæ omnia præcepta.

15. Leuasti. s. more iurantium.

17. Dederunt caput. i. se auerterunt. 70. dederunt principium.

principium.forte caput pro Duce positum,quem eligere voluerunt, vt se in Aegyptum reduceret. Suam. 70. suam in Aegypto.i.Aegyptiacam. Quasi per contentionem.Heb.in contumacia,seu,rebellione.

21. Pedes.70.calcei. Attriti. Heb. tumuerunt. 70. rupti.s.calcei.

25. In bonitate.i.beneficentia.

26. Contestabantur.s.cælum,& terram in testes inuocantes. Blasphemias.70.irritationes.q.d.Deum grauiter irritarunt. alij, detestationes.i. res detestabiles, vel conuicia.s. in Deum.

29. In iudiciis tuis.i contra tua iudicia.i.præcepta. Faciet homo,pro,& faciens homo. In eis.i. per ea. q.d.in quorum obseruatione vita consistit. Recedentem.s.ne onus subiret.

30. Protraxisti. q. d. diu expectasti, vt conuerterentur.

31. In consummationem.q. d non prorsus delesti.

32. Ne auertas,&c.q.d.ne negligas.Heb. ne sit paruus,coram te labor,&c.i ne paruifacias. Assur.s.qui captiuas abduxit decem tribus.

33. Veritatem.s.præstando promissa.

34. Testificatus es i.testificando præcepisti.

35. Regnis suis. Heb. & 70. regno suo. Bonitate, pro bonis, seu opibus.

36. Panem. Heb. fructum.

37. Regibus.i.in Regum vtilitatem.

38. Fœdus.s.fidelitatis.Heb.& 70.fidem,seu fidelitatem. Signant.s.subscribunt.

CAP. X.

28. SACERDOTES,pro,& sacerdotes. Separauerunt.s.proselyti. Ceremonias.Heb.statuta.

30. Populo terræ.i. infidelibus.

31. Dimittemus.s.incultos agros pauperibus,vt sponte nata colligãt. Annum septimum,pro,anno septimo. Exactionem.s.debitorum à pauperibus. Vniuersæ manus.q.d.ne vlla manus i. quisquam exigat.

33. Sanctificatis.i.aliis festis.

34. Tempora.s.statuta. A temporibus anni vsque ad annum.Heb.anno in anno.i.annuatim.

35. Primogenita. i. primitiua, vt statim explicatur.

37. Dei. Heb.& 70.domus Dei.i.tẽpli. Decimam partem.s. decimas. Operum.i. fructuum ex operibus.

38. Domo, pro, domum.

39. Domum.i.cultum domus.s.templi. Dabant Leuitæ sacerdotibus ex decimis decimam.

CAP. XI.

1. PARTES. Heb. manus.i. partes.

4. Filij Zachariæ. 70.filius Zachariæ. & sic in seq. Heb.eadem vox & hîc, & inf. vbi vertitur filius, intellige ergo filij in genitiuo,vt sit.s. ordo vnius genealogiæ. Vide inf.cap.12.

5. Filius Coza,pro, filij Coza, & sic inf.

9. Secundus.s. dignitate à Ioel.

10. Iachin. videtur esse cognomen præcedentis.

14. Potentium .i. vnius ex potentibus. Heb. & 70. magnorum, seu magnatum.

16. Forinsecus .i. extra templum.

A principibus.pro, de principibus.

17. Princeps. Alij,principis i. primum locum obtinentis. Oratione.s.publica. Secundus.s.ab Asaph,vel Mathania.

21. Ophel. arx erat in Hierusalem.

22. Episcopus.i. præfectus.70. Episcopus.

24. In manu Regis.i.cuius opera vtebatur Rex. Iuxta omne verbum populi. Heb. in omni verbo ad populum.i.in omnibus cum populo tractanda.

25. Filiabus.i. viculis.

30. Bersabe.hic terminus Iudæ ad Austrũ. Vallem Hennon.Erat prope Hierusalem ad Austrũ,& Orientem.

31. A Geba.s.incipiendo,habitarunt.

36. Portiones.s.illis erant in sortibus Iudæ & Beniamin.

CAP. XII.

1. SARAIAE.i.familiæ Saraiæ. sic & in seq.

17. Phelti. s. erat is princeps duarum classium, seu familiarum præcedentium.

22. Scripti. s. fuerunt. sic inf. In Regno. sic & 70. at Heb ad,seu vsque ad Regnum.

23. Verborum dierum.i. annalium.

24. Per vices suas. Heb. & 70. è regione eorum,seu coram eis. Obseruarent.s.ad suum officium pertinentia. Per ordinem.i. quisque ordine suo.

25. Portarum.s. templi.

30. Mundati sunt.s.orationibus, sacrificiis,& continentia ab vxoribus. Mundauerunt.s.aqua lustrationis, orationibus,&c.

35. Fratres.s.Zachariæ. Vasis.i.instrumentis. Cantici Dauid.i canticorum Dauid, vel quibus Dauid in canticis vtebatur.

36. Contra eos.i.è regione ipsorum. Ciuitatis Dauid.i.Montis Sion.

38. Emath.Heb.& 70.Meah. vide sup.cap.3.

43. Recensuerunt. Heb. constituti sunt. 70. Constituerunt. Libamina.Heb.libationes. Vt introferrẽt,&c. Heb.quas inferebant in ea ex agris ciuitatum partes,seu portiones.legis.i.ex lege debitas sacerdotibus,& Leuitis. in quam etiam sententiam vertunt 70.

44. Et obseruationem, pro, id est obseruationem. q. d.quæ obseruari Deus iussit circa expiationem, seu purificationem. Præceptum Dauid. Vide 3. Reg. 1. & 1. Par. 21.

46. Sanctificabant.i.dabant eis decimas,quæ sanctæ, Deoque dicatæ. Filios Aaron. s. dando eis decimas ex decimis.

CAP. XIII.

1. IN Ecclesiam.s. non admitti inter filios Israel ad coniugia aut officia,alioqui poterant ad fidem conuerti. Vide Deut.23.

4. Super hoc. Heb. & 70.ante hoc.i.antequàm id fieret. Sacerdos. s. summus. Proximus. i. amicus, vel affinis.

5. Sibi,pro ei.s.Tobiæ. Vide inf. Primitias. Heb. oblationes.

6. Dierum.i.anni. Rogaui.s.vt liceret mihi reuerti Hierosolymam.

7. Thesaurum in vestibulis. Heb. cubiculũ in atriis. 70. gazophylacium in atrio.

 9. Sãctifi-

9. Sacrificium.s.cibarium.vt Heb. indicatur.
10. Regionem. Heb. & 70. agrum.i.possessionem.
11. Congregaui eos.s.cantores, & Leuitas. Stationibus.q.d.restitui in gradum suum.
12. Horrea. Heb.& 70.Thesauros.
13. Filium Mathaniæ.70. filij Mathaniæ.
14. Miserationes.i. beneficia. Ceremoniis. Heb. obseruationibus.70. custodiis.
16. Hierusalem.Heb.& 70.in Hierusalem. q. d. idque in ipsa Hierusalem.
19. Quieuissent.i.claudendi tempus esset. Heb. obumbratæ essent. i. cùm sero esset, inciperetque sabbatum, incipiebat enim sub solis occasum.
In die sabbati. Heb. & 70. ante sabbatum.
20. Manserunt. Alij, pernoctarunt. sic & inf.
22. Sanctificandum.i. sanctè celebrandum.
23. Ducentes,pro,qui duxerant.
24. Populi,& populi.i. cuiusque populi.
25. Maledixi.i.execratus sum. Decalauai. i. capillos euulsi. Adiuraui.i. iureiurando astrinxi.
In Deo.i. per Deum.
27. In Deo nostro.i.contra Deum nostrum.
28. Generat.s.quidam ex filiis. Honoritis, pro, Honoritæ.
31. In bonum.i.vt mihi benefacias. Amen. Non est Heb. nec in 70.

LIBER III.

Apocryphus.

Citatur tamen à Sanctis Patribus.Vide Amb.cap.1.de Elia,& Ieiun. Et ep.7. Athan.in Synopsi.Cyp.Ep.ad Pompeium. Aug.18 de Ciu.cap.36.Chry.Ho.1.Matt.

CAPVT I.

1. FECIT Pascha.i. Paschæ festum celebrauit. Phase.i. agnum paschalem.
3. Seruis.i.ministris. In positione .i.ad collocationem.
4. Illius s.Dei. Ex parte. i. pro parte sua quisque. Vestras. alij,nostras,
5. Scripturam.i præscriptum. Magnificentiam.i. magnificam descriptionem. Particulam.i.rationem.
8. Regalibus.i.fisco regio. In phase.s dederunt.
10. Azyma.i.panes azymos. Per tribus.s.diuisi.
12. Aemulis.alij,aheniis. Beneuolentia.s.Dei.q.d. quod Deo gratum fuit.
15. A Rege.s. designatus.
16. Præuaricaretur.i.deficeret.
18. Hostias.s. alias præter ordinarium sacrificiũ, &c.
24. Circa illum.s.Iosiam contigerunt. De eis, pro, vbi etiam de eis.
25. Ab itinere super, pro, quæ est super.
26. Quid mihi,& tibi.i quid tibi rei mecum est?
33. Et quæ non s.gesta.
34. Triginta trium alij,viginti triũ,vt est 4.Reg.23.
38. Alligauit.i.in carcerem coniecit. Magistratus. accusatiuus est. Suum.i. ipsius Ioacim. Reduxit.s. Pharao.
50. Reuocare.s.à peccatis. Propter,pro, propterea.
51. In Angelis suis i.eius legatos.
57. Repletione.i.impletione.
58. Benignè ageret,&c.i.quiesceret. In applicatione.i. vsque ad exactionem. Septuaginta septem. alij, septuaginta.

CAP. II.

1. IN consummatione.i.ad impletionem.
8. Pagorum alij,familiarum. Et Iudææ ex tribu Beniamin. pro, ex tribu Iuda, & Beniamin.
9. Eius.i.ad eius ædificationem. Sensus.i.animus.
13. Libatoria.s.crateres ad libamina. Athiscæ.alij, peluesc.
14 Quinque millia octingenta sexaginta.Alij,quatuor millia quadringenta sexaginta nouem,
17. Accidentibus.i.rebus.i. à commẽtariis. sic & inf.
18. Refugam.alij,perfidam. Furnos.alij,fora.
22. Admonitionibus. i. monumentis. Refuga. i. perfida,seu rebellatrix.
30. Iungentes.s.se.q.d. simul, seu, profecti, vel inde mouentes.Id.n.potius significat Græca vox ἀναζεύξαντες.Itaque cap.7.eandem vocem vertit promouentes.

CAP. III.

1. VERNACVLIS.pro, popularibus.
21. Honesta.i.plena diuitiis. Meminit.i.curat. Per talenta i.grandiloqua,vel iactando diuitias.
24. Num,pro,nónne. Facere s.vt ebrius.quàquam legendum videtur quod sic cogit facere.i. talia patrare.

CAP. IIII.

1. NVM, pro, nónne.
4. Bellatores,pro bellum,vel bellatorum munera,vel hostes.
11. Ire singuli,pro,quisque discedere. s. eius iniussu.
12. Diffamatur.i. prædicatur.
17. Faciunt.i.conciliant.
19. Alliciunt,pro, cupiunt.
21. Remittit animam.i.vitam recreat.
22 Doleus i.labores subitis earum causa.
32. Magna est terra, &c. abundat id hoc loco. nam inf. suo loco ponitur. Quis ista agit? s. nisi mulieres? Alij, quæ ista agunt?
39. Benignantur,pro, beneficantur.
46. Hoc est maiestas quòd,pro, hæc est magnificentia quam.

49. Pro

49. Pro libertate. i. litteras immunitatis à tributis. Ad ianuas f. causa exigendi vectigal.
51. Dare, pro, dari.
52. Sacrarium i. altare. Vstulare. i. cremare. Alia talenta. f. ad holocautomata.
53. Praecedunt. f. in via. q. d. qui caeteris praeeunt.
54. Quantitatem. i. sumptum.
55. Praecepta. i. quae praeceperat dari.
56. Sortes. i. pensiones
57. A Babylonia. f. mittenda Hierosolyma. Dixit. f. vt fieret.

CAP. V.

1. PAGORVM alij, familiarum, sic & inf.
3. Eos sequutes.
4. In tribus, i. in vnaquaque tribu. Et in partem principatus. i. per cuiusque principatum.
6. Q. n. f. Zorobabel.
7. Reuersus est. f. populus, seu, quisque.
9. A gentibus, pro, gentilium.
32. Paedon Salomon. i. seruorum Salomonis.
33. Filij eius. abundat id.
39. Paedatura i catalogo filiorum.
40. Et Astharas, pro, qui & Astharas.
43. Subiugalia. i. asini.
44. Pagos. alij, familias.
45. Dari. f. vouerunt.
46. Exierant. f. ex Babylonia. Regione. f. reliqua.
47. Rebus i. possessionibus. Atrium. f. populi. Ianuam. f. atrij Sacerdotum.
50. Nationibus. f. proselyti. Sacrarium. i. aram. Terrae. f. Iudaeae.
72. Opus aedificationis &, pro, contra opus aedificationis.

CAP. VI.

3. SVBREGVLVS. i. praefectus.
9. Materiis i. tignis.
23. media, pro, Media.
25. Decem. Alij, sexaginta. Quadratum, &c. alij, cum domiciliis tribus è lapide polito. Tribus i. trium ordinum. Mentano. alij, domicilio Mentanum quidem aedificium dicitur quod exterius porrigitur f. extensis tignis vltra columnas. auctor enim, seu inuentor Mentius.
29. Vexatione, pro, exactione.
31. Pueris. i. filiis.

CAP. VII.

6. PRINCIPIBVS Syriae, Graecè factorum praefectis, seu, vt quidam vertunt, templi aedilibus. Appositi. i. additi, seu adiuncti.
9. Per tribus. alij, iuxta tribus.
11. Non sunt. alij, sunt. Quia, pro, sed.
13. Execrationibus gentium. f. alieni. q. d. qui non se polluerant gentium ritibus.

CAP. VIII.

3. DOCERE, & facere. i. ad docendum, & faciendum. alij, discere, & facere.
11. In beneficiis. i. benefacere.
13. Secundum, pro, apud.
27. Abductione. f. in carcerem.
31. Patrias. i. familias. Portionales. i. cuiusque.
51. Voui. alij, indixi.
60 Ex plebis, pro, plebis. Pastophorio. i. exedra.
64. Et Banni filius Leuitae, pro, Banni filius, Leuitae.
69. Segregauerunt, i. abstinuerunt.
70. Et alienigenae, &c. pro ab alienigenarum, & nationum immunditiis.
71. Regni alij, rei, q. d. ex quo id fieri coeptum est.
79. Et reliquae, pro, relinqui. In locū, pro, in loco.
80. Detegere. i. proferre. Date, pro, dari.
94. A Domino. i. coram Domino, vel ex parte Domini. f. acceptum.

CAP. IX.

8. CONFESSIONEM & Alij, confessione.
11. Insubsidiati, i. sub dio.
13. Negotij huius. pro, super hoc negotio.
14. Secundum haec. i. id munus.
16. Secundum nomina. i. nominatim.
26. Israel. i. populo.
37. Vna, pro, illa.
42. Tribunal. i. suggestum.
43. Ad eum. i. apud eum.
46. Absoluisset. i. explicaret, vsque dum absolueret.
49. Multitudine. i. populo. Et praeferebant, &c. pro, & declarabant singulis, vt intelligerent quae lecta fuerant.
53. Clarificabit. i. claros faciet. alij, illustrabit.

LIBER IIII.
Apocryphus.

Quamquam citatur interdum à sanctis Patribus. Vide Amb. lib. de Bono mor. c. 20.

CAPVT I.

3. FILIIS filiorum. i. nepotibus.
8. Protice, &c. q. d. praenuntia multa illis mala euentura.
10 Pueris. i seruis.
11. In ... [illegible]ute, pro, in oriente.
13. Plateas munitas. i. viam tutam.
15. In signo. f. meae bonitatis, vel potentiae.
16. In nomine meo. i. me confitentes, seu in me confidentes.
20. Foliis. apparet fuisse ramis vsos in deserto.
21. Amorrhaeo pro, Mara. i. amaro.
27. Non quasi, pro, quamquam non.

36. Memo-

36. Memorabuntur,&c.q.d.pœnitebit eos peccatorum suorum.
37. Testor.i.annuntio,seu prædico.

CAP. II.

9. PICEIS.i.bituminis,quod pici simile est.
11. Sumam mihi,&c. q. d. glorificabor in eis.
12. In odore vnguenti.i.redolens vnguentum.
13. Dies paucos vt immorentur.i.vt dies,qui in mora sunt,pauci fiant.q.d.ne diu tantum bonum differatur.
15. Columba,pro,columna.
16. Israel alij,in Israel.
26. Tuo.alij,tuorum.
41. Imperium Domini. pro,omnipotentem Dñm.
43. Magis exaltabatur.i.erat cæteris excelsior.

CAP. III.

3. VENTILATVS. i. agitatus.
4. Dixisti.s. vt fieret mundus, vel præcepisti Adamo.s.quid facere deberet.
5. Mortuum.i.nondum animatum.
6. Aduentaret.s.culta,vel habitata.
7. Instituisti,pro, induxisti.
18. Terram, pro, te in terra.q.d. demonstrasti te super terram,dando legem.
19. Portas,pro,velut per portas. Spiritus.i.venti.
22. Et lex i.velut lex quædam.
24. Nominis tui.i.vbi inuocaretur nomen tuum.
25. Dereliquerunt.Complut.deliquerunt.
28. Dominabitur.s.Babylon.
30. Significasti.s.causam.
31. Memini,pro,venit in mentem. Derelinqui.s.declarata ratio huius rei.
36. Per nomina.i.nominatim.s.recensendo iustos in ea gente.

CAP. IIII.

6. VT me interroges, pro, quod me interrogas.
7. Venæ.s.aquarum. Firmamentum.i.cælum.s.aërem,vnde pluuia. Exitus.i.termini.
11. In facie.i.in conspectu.
12. De qua re.i.quam ob rem.
23. Dispositionis.i.ritus. Nusquam sunt.q.d. non obseruantur.
24. Vt locustæ.s.huc illuc volantes, sic in seculo versamur.
29. Inuersum.i.euersum. Discesserit s.abolitione.
30. Gramen. alij, granum.
33. Quomodo. alij, quo. Mali.i.miseri.
34. Altissimum.q.d.intelligere plus quàm Deus vult de rebus suis.
35. Promptuariis.i.penetralibus.s.cordium.
36. Ponderauit.s. Deus.
37. Excitauit.s.aliud noui.
42. Effugere.s.pariendo.
47. Super.i.ad. Similitudinis.i.per similitudinem.
48. Superauit.s.superfuit,seu subsecutus est. sic inf.
50. Crescit pluuia.s.temporis duratione. Superauerunt.pro,superfuerunt.s.breui tempore.

CAP. V.

1. SIGNIS i.prædictionibus. Censu.i.diuitiis. q.d.fallentur ob diuitias.
3. Imposito vestigio. s. hominum. q.d.habitatam.
8. Chaos.s. debilescente terra. Remittetur. pro, emittetur.
9. Semetipsos, pro, se inuicem. Promptuarium. q.d.in loca abdita.
12. Dirigentur.i.prosperabuntur.
26. Plasmatis i.formatis.
41. Qui in finem. i. vltimis. q. d. tibi etiam vltima propinquissima sunt, & præsentissima.
42. Coronæ. i. circulo. Velocitas. q. d. suo ordine cuncta procedunt,suoque tempore fiunt quæque.
43. Nec, pro,nónne. In vnum. i. simul.
44. Super creatorem.i. plus quàm creator vult.
45. Sustinebat.i.consistebat.s.tota simul in mundo, cùm primùm crearetur. Creatura i. mundus.
50. Iuuenis est, pro iuuenem esse.
55. Visites.i. administres.

CAP. VI.

1. EXITVS.i.termini. Conuentiones.i.concursus.
3. Motæ,pro,mobiles.
4. Firmamentorum.i.cælorum.
5. Abalienarentur.s.à Deo.
6. Facta i.disposita.s. secula.
12. Signorum.i.prædictionum.
16. Tremiscit.pro,ideo tremiscit.
19. Suppleta,pro,impleta.
31. Quam audiui pro,qua audiuero.
34. Cum prioribus, pro, de prioribus. A nouissimis,pro de nouissimis.s.esse solicitus.
35. Suppleam,pro, complerem.
39. Circumferebantur, pro, circunfusæ erant.
41. Spiritum. i. vim.
48. Mutata.Complut. muta.
58. Vnigenitum, pro, & vnigenitum. Aemulatorem.i.imitatorem.
59. Cum seculo,pro, in seculo.

CAP. VII.

4. ERIT,pro,est. Esse,pro,sit.
5. Volens volueris,pro, cùm volueris.
14. Ingressi.q.d.transilierint.
21. Venerunt.s.in mundum.
23. Circumuentiones.i.fallacias,seu errores. Super dixerunt. pro,dixerunt super.
24. Sponsiones eius.i.quod ei promiserant, vel ipse eis promiserat. Legitimis.i.præceptis. Fidem.i.fidelitatem.q.d.fuerunt perfidi,
25. Vacua.s.omni bono loca. Vacuis. s. bono. q. d. impiis,& sceleratis conueniunt,seu debentur. Plena.s. bonis loca. Plenis.s.operibus bonis. q. d. iustis debentur,seu conueniunt.
26. Subducitur terra, pro, sub terra latet.
28. In annis.i. intra annos, seu post annos.
30. Septem.i.multis. Iudiciis.i.moribus,seu statu, s.cùm nemo esset. Derelinquetur.s.viuus.

32. Qui,

32. Qui,pro,quæ,seu,eos,qui.
33. Pertransibunt.i.præteribūt. Miseriæ.s.bonorū.
34. Iudicium.i.iustitia.
38. Confractione.i.clade. Sanctificationem.i. templum.
52. Tardè.i.cum patientia,& longanimitate.
57. Cogitamentum.i.ratio.
61. Non esset.s.si bene agerent.
62. In seculo, pro, in seculum.s.infantibus in vtero matrum. Conuersionem,pro,conuersationem.
64. Operibus.i.creaturis.
66. Magis.pro,plurimum.
68. Decies millesima.pro,ex mille decem.
69. Contentionum.i.delictorum,seu criminum.

CAP. VIII.

1. INTERROGABIS.pro,si interroges. Magis, pro,valde. Absorbe,&c. q. d. hauri cognitionem, & vora sapientiam.
5. Conuenisti,&c.q.d. pactus es audire, & vis agere Prophetā. Volēs.alij,voles. Viuere.i.quanta est vita.
6. Portabit.i.sustinebit,q.d. quis ferre possit vitam?
8. Igne,& aqua i.calido,& humido. Tua creatio.s. fœtus. Plasmatio.s.vterus.
10. Mammillarum.i.matris.q.d. paruulo.
11. Tuæ,pro,tua.
12. Enutristi,pro,soles enutrire.
15. Tu magis scis q.d.tu videris.
18. Celeritatem.q.d.celeriter venturum.
20. Seculum.i æternitatem. Aëre,pro,aërea.
22. Seruatio conuertitur.pro, custodia versatur. q. d. vtūtur maximè igne,& vēto. Perseuerātia.i.cōstantia.
23. Veritas testificatur.s.ita esse,vt dico.
35. Confitentibus.s.te.
36. Iustitia.i. misericordia.
38. Cogitabo.s.punitionē. Perditionē.i.interitum.
39. Figmentū.i.studia. Memorabor.i.recordabor.
44. Imago.i.exemplar.
49. Iudicasti te.s. talem esse.
51. De similibus tuis.pro, similium tui.
52. Probata.i.approbata,seu explorata.
53. Signata.i. notata.s.& reiecta. Obliuione.s. futura.
59. Voluit.s.Deus.
60. Coinquinauerunt.i.profanarunt.

CAP. IX.

1. SANCTIFICAVI.i.sanctitate separaui.
9. Miserebuntur,pro,miseri erunt.
17. Creatio.i.opus. Tempus.s.tale,seu simile. Erat,pro, est.
19. Quisque.s.nondum erat,vel mihi parebat. Creator.s.esse agnoscor. Alij,creatur, vel creatorum. Inuestigabili.i. inexplicabili.s.malitiæ.
22. Sine causa.i.frustra.
23. Intromittas.alij,intermittas.q.d.quiescat.
32. Parens.i.apparēs. Tuus erat.q.d.nisi tu faceres, non poterat apparere;illi verò ne faceres,impediebant.
37. Labore,lege,robore.
45. Fortem.i.Deum.

CAP. X.

2. LVMINA.i.lucernas.s.vt fit in luctu.obscuro enim loco lugeri solet. Quieui,pro,acquieui.
3. Quieuissent,&c.q.d.finē fecissent me consolandi.
13. Viam.i.morem. Euenit.i.solet.
14. Fecit.i.coluit.
16. Terminum.i.definitionem.
21. Sanctificatio.i.templum, seu sanctuarium.
23. Signaculum.q.d.insignis. Resignata.i.exuta, seu spoliata.
24. Fortis.i.Deus.
38. In multitudine i. plurimum.
34 Frustra.i sine causa.
43. Absolutio.i.interpretatio.
44. Et quoniam dixit tibi.Hæc ponuntur postea suo loco,hic abundant.
45. Dixit.s.quod proximè sequitur. Propter quod, pro,propterea quod. Oblatio.s.sacrificij.
59. Supremorum.i.vltimorum. A nouissimis,pro, in nouissimis.

CAP. XI.

1. ET colligebantur.pro,collecti.
3. Contrariæ.pro,aliæ.
4. Dimidium.i.quod inter alia medium erat.
24. Sex,pro,de sex.
29. Duorum capitū,pro,duobus reliquis capitibus.
30. Completa secum.i. coniuncta cum illo.
31. Qui,alij,quæ.
34. Superauerunt,pro, superfuerunt.
39. Superasti,pro,superfuisti. Per eos,pro, per ea.

CAP. XII.

1. SVPERAVERAT,pro,superfuerat.
5. Quam,pro,quo.
13. Timor,pro,terror.
21. In tempore,pro,ad tēpus. Eius.s.suū cuiusque.
28. Qui cum eo.i.alterum.
34. Cum miseria.i.per ærumnas. Super fines,pro, in fines.
48. Sanctificationis.i. templi, vel religionis.
51. Mandauit.s. Angelus.

CAP. XIII.

3. HOMO.s.factus.
4. Quiescit.i. disperit.
6. Sculpserat. i. exciderat.
16. Derelicti.i. superstites.
18. Eis.s.non derelictis.
20. In hunc.s.statum.q.d.in hæc.
23. Aufert,pro,fert, seu portat.
30. Excessu mentis.i.pauore, seu stupore.
37. Has.s.gentes. Tempestati appropinquauerunt .i.in quas tempestas incidit.
41. Vel, pro, & vel.
43. Euphratem,pro, Euphratis.
44. Statuit,pro, stitit.i. prohibuit.
50. Multa plurima,pro,quamplurima.
51. Quod,pro,quid.

52. Diei

51. Diei.ſ.illius.
56. Merces.i.opes.
58. Illata.pro,incidentia.

CAP. XIIII.

8. SIGNA.i. res miras.
9. Conuertens,pro, conuerſaberis.
12. Poſt medium,pro,quantum eſt poſt dimidium.
17. Prolongauit.i.longe receſſit.
21. Incenſa.i. cremata.
24. Buxos.i. buxeas tabellas.
26. Perfectis.i.vbi perfecta fuerint.
33. Introrſum veſtrum,pro, intra vos.
47. Exceſſiones noctis quas, pro, mira per noctem quæ.

CAP. XV.

6. PROPTER quod, pro, propterea quod.
8. Silebo.i. diſſimulabo.
13. Sydere. i. ſyderatione. Morbus eſt, plantas, & animalia arefaciens.
16. Inconſtabilitatio.i.ſeditio. In potentia ſua.q.d.potentia agent.non ratione.
20. Conuertendos in ſe,pro, regerendum in ipſos. Illis.ſ.electis meis.
25. Poteſtate.ſ. iniqua. Sanctificationem. i. ſanctuarium.
27. Propter quod,pro,propterea quod.
29. Sicut flatus.i. more venti.
30. Carmonij. nomen populi,aut loci.
31. Collident ſydus.i. ſtellas deturbabunt. Ad ventrem.ſ.aſcendens, ſeu inundans.
36. Fimus.i.cadauera. Subſtramen alij,cingulum.
40. Sydus terribile.i.ſyderationem vehementem.
44. Sydus.i.ſyderationem.
49. A violatione,pro, violatione. Gloria virtutis.ſ. peribit.
52. Zelabor te.pro,ſæuiiſſem in te.
55. In ſinu,pro,in ſinum.ſ.reddetur.

CAP. XVI.

12. A GLORIA.i. præ gloria,ſeu magnificentia.
20. In emendatione,pro,ad emendationem.
21. Semper,pro, vnquam.
23. Superauerint.pro, ſuperfuerint.
37. Diis. Alij, iis.ſ.qui dixerint contraria verbis Domini.
46. Propter quod, pro, propterea quod.
47. In captiuitate, pro, ad captiuitatem.
49. Adzelabor eos,pro,excandeſcam in eos.
50. Zelatur.i.odit,ſeu indignatur. Idoneam.i.honeſtam.
51. In facie.i.palam. Defendat.i.vleiſcatur. Exquirentem, pro, facientem,ſeu exequentem.
54. Comburet.ſ. Deus.
55. Cognoſcet. pro, nouit.
58. Conceptum.i.capacitatem.
59. In medio aquarum,pro,plenum aquis.
69. Turbæ.i.populi.ſ. hoſtilis. Cibabunt.i. veluti cibum offerent.
71. Locis locis, i. per ſingula loca. Exurrectio.ſ. hoſtium.
77. Præponderent.i.grauent.
78. Excluditur.ſ.homo, ne poſſit tranſire.

TOBIÆ LIBER.

Auctor Tobias vterque.ſ.Pater,& Filius.

CAPVT I.

1. SVPERIORIBVS Galilææ. Alij, ſuperiori Galilæa. Naaſon, Græcè Aſer.
2. Veritatis.i.integritatis, ſeu rectæ vitæ.
4. Iunior. pro, ferè iunior. Græ. multo aliter.ſ. cùm eſſem iuuenis, & omnis tribus Nephtalim receſſiſſet à Dei cultu,&c.
5. Ibant.ſ.ante captiuitatem.
6. Primitiua.i.primitias.
7. Tertio anno. Vide Deut. 14.
11. Niniuem.ciuitas à Nino cõdita prope Tigrim.
11. Omnes.ſub. ferè.
15. Omnes,pro,ferè omnes,ſeu plurimos.
17. Dedit.ſ.mutuo.
23. Nudus.i. bonis ſpoliatis.

CAP. II.

1. FESTVS.ſ.Pentecoſtes,vt eſt Græ. Bonum .i. lautum.
2. Cautè.ſ.periculum vitans, in quo olim fuerat ob huiuſmodi officium.
8. Arguebant Græ deridebant.
15. Parentes.i. affines.
18. Sanctorum.i.fidelium,qui ſancti. i. Deo dicati, vel ſanctos Prophetas intelligit.

CAP. III.

2. IVDICIVM i.iuſtitia.q.d.iuſtæ.Græ.& iudicium verum & iuſtum,tu iudicas in æternum. q. d. iudicia tua vera ſemper,& iuſta.
4. Fabulam.Græ.parabolam.
5. Sinceriter.Græ.in veritate.
7. Rages.Græ. Ecbatanis. vide cap. 5.
12. Perrexit,&c.Græcè. Adeò fuit contriſtata, vt cogitaret ſe ſuffocare. ſed dixit, vnica ſum patri meo, & ſi id fecero, probroſum ei erit, & deducam ſenectam eius cum dolore ad inferos.q.d. præ dolore morietur.
Orationem. Græ. dicitur, oraſſe ad feneſtram, fortè conuerſa

conuersa ad Hierusalem, vbi templum.
13. Est, pro, sit. q. d. laudetur, & celebretur.
16. Concupiui. s. concupiscentia peccati.
19. Mihi, pro, me.
21. Probatione. q. d. si fuerit vita probata. Corruptione. Alij, correctione. q. d. si se emendauerit. Licebit. q. d. impetrabit à te veniam.
25. Recitatæ. i. præsentatæ. s. per Angelos.

C A P. IIII.

10. IN die, pro, in diem.
11. Morte. s. æterna. Nō præstare eleemosynam quæ hic dicuntur, quia ea à Deo impetrat, si fiat vt par est. s. cum debitis circunstantiis.
12. Fiducia magna. Græ. donum bonum.
13. Attende. i. caue.
14. Sensu. i. mente.
18. Super sepulturam, &c. q. d. da pauperi eleemosynam, vt pro mortuo oret. Iusti. q. d. eius, quem putas in Dei gratia mortuum. Aliis enim non prodest eleemosyna. s. mortuis in peccato mortali. Peccatoribus. s. fouendo eorum peccata: alioqui omnibus faciēda eleemosyna.
20. In ipso permaneant. Græ. prosperentur.

C A P. V.

5. SPLENDIDVM. i. elegantem.
6. Vnde te habemus. q. d. vnde es, vel vnde venis?
9. Sustine. i. expecta.
18. Azarias. i. auxilium Domini. Græ. de genere Azariæ & Ananiæ magni, & fratris tui. Ananiæ. i. diuinationis Domini. q. d. à Deo reuelationem accipiens. Filius. i. ab eo originem ducens. s. à Deo creatus, & quidem Angeli omnes dicuntur Dei filij.
21. Comitetur, pro, eat. Græ. dicitur promisisse Tobiam Angelo pro mercede drachmam in diem, & necessaria ad viam. s. victum, & si sani rediissent, additurum ad mercedem.
23. Profecti essent. Græ. additur, & canis pueri cū eis.
26. Noli flere. Græ. ne sis solicita soror.
27. Ei, pro, eum.

C A P. VI.

2. EXIVIT ad. Græ. exiliuit ad.
5. Vulner, pro, vitha.
6. Salierunt. pro, sale condiere.
7. Habebunt. pro, afferunt.
8. Cordis eius particulam. Græ. cor, & iecur.
12. Coniugem. Græ. additur: Et est puella pulchra, & prudens.
14. Occidit illos. Græc. additur: Quia amat eam.
19. Iecore. Græ. corde, & iecore.
20. In copulatione, pro, in societatem. q. d. eris particeps meritorum seu sanctitatis patriarcharum,
21. Semine. i. posteritate.

C A P. VII.

2. ANNAE, Græ. Ednæ.
5. Dixit Angelus, &c. Græ. dixit Tobias, pater meus est.

5. Misit se. Græ. exiliit.
7. Optimi, pro, præclari.
8. Lacrymatæ sunt. s. vbi audissent (vt est Græc.) patrem Tobiæ amisisse oculos.
19. Lacrymata est. s. & mater, & filia, vt indicant Græca.

C A P. VIII.

2. CASSILIDI. i. pera. Iecoris. Græ. cordis, & iecoris.
3. Dæmonium. s. quod fugerat ad odorem fumi, vt est Græ.
9. Sororem. i. cognatam.
15. Secum, pro, simul.
19. Vnicis. Græ. vnigenitis. Suæ sanitatis. i. pro sua sanitate.
23. Adiurauit. i. coegit iurare, vel ab eo precibus extorsit.

C A P. IX.

2. CONDIGNVS prouidentiæ tuæ. q. d. non satisfecero tuis in me meritis, vel dignus non ero, qui tibi inseruiam.
3. Seruiria. i. seruos.
5. Adiurauit. i. fecit iurare.

C A P. X.

8. GENERVM. s. petentem, vt se dimitteret, vt est Græc.
9. Spiritus. i. animus.
11. Rectè. s. se habentia.
13. Soceros. s. tanquam parentes, vt est Græ. Domum. i. res domesticas. Exhibere. Græ. dicitur, Annam, seu Ednam dixisse etiam Tobiæ: Ecce trado tibi filiam meam tanquam depositum, ne eam contristes.

C A P. XI.

1. CONTRA. i. versus. Niniuem. est hæc in Assyria, Charan verò in Mesopotamia; at Rages in Media.
4. Abierunt. Græ. additur, & iuit canis post ipsos.
11. Suscipiens. i. complexus. Præ gaudio. Græ. additur, dixisse matrem: Vidi te fili, dehinc iam moriar. s. contenta.
14. Sustinuit. i. expectauit.
16. Sciebant. i. nouerant.
17. Saluasti. i. sanasti.
20. Tobiæ. s. filij.

C A P. XII.

5. IN partem. i. seorsum. Acceptam habere, pro accipere.
6. Cæli. Græ. additur, & date magnificentiam ei.
7. Sacramentum. i. arcanum. Honorificum est. Græ. additur: Bonum facite, & malum nō inueniet vos.
8. Et eleemosyna, &c. Græ. & eleemosyna, & iustitia, melius est modicum cum iustitia, quàm multū cum iniustitia; melius est facere eleemosynam, quàm thesaurizare aurum, &c.
9. Peccata. Græ. omne peccatum.
10. Animæ. Græ. vitæ.

P 12. Domi-

12. Domino. Græ. coram sancto. i. Deo.

15. Septem fortè positum, more scripturæ. Qui astamus, &c. Græ. qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant, seu, emittuntur coram sancti Maiestate.

20. Narrate, &c. Græ. Scribite in libro omnia quæ gesta sunt.

CAP. XIII.

4. MISERICORDIAM suam. Græ. additur, congregabit nos ex omnibus gentibus, inter quas dispersit nos, si conuersi fueritis ad eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, faciendo coram ipso veritatem, conuertetur ad vos, & non abscondet faciem suam à vobis.

7. Confitebor, &c. Græ confiteor illi, & ostendo fortitudinem & magnificentiam eius genti peccatrici.

12. Bonis. i. beneficiis. s. in te à Deo collatis.

13. Luce, &c. Hęc ad Ecclesiam præcipuè pertinēt.

14. In sanctificationem. i. vt sanctam.

15. Nomen. s. Dei, seu Christi.

16. Aedificauerint. Græ. dilexerint.

22. Ex lapide candido, & mundo. Græ. ex beryllo, carbunculo, & lapide ex Suphir.

CAP. XIIII.

2. CENTUM duobus. Græ. centum quinquaginta octo.

3. Quinquaginta, &c. Græ. dicitur amisisse, cùm esset 58. annorum, & post annos octo recuperasse.

5. Septem. Græ. sex. Filios suos, pro, filios eius. Suos nepotes. pro, nempe suos nepotes.

6. Verbum Domini. s. per Ionam, vt est Græ. Prædixit Ionas delendos, nisi pœniterent; deletique sunt à Chaldæis, prophetante Nahum.

Dispersi sunt, pro, dispergentur: loquitur enim de Iuda, & Beniamin, cum quibus misti multi Israelitæ. Græ. dispergentur. Terra Israel. Græ. Terra bona. i. Deum colente. s. Iuda.

7. Incensa est. Græ. incendetur.

Ibique, pro, eoque.

16. Nonaginta nouem. Græ. centū viginti septem.

Sepelierunt eum. s. in Ecbatanis Mediæ, vt est Græ. Additur autem Græ. audisse antequam moreretur destructam Niniuem à Nabucdonosor, & Assuero, deque eo fuisse gauisum.

IVDITH.

Auctor dicitur Ioachim Sacerdos.

CAPVT I.

1. ARPHAXAT, qui & Diocles dicebatur.

2. Ex sectis. Græ. additur, latis cubitos tres, longis verò sex. Triginta. Græ. Quinquaginta.

3. Vtrumque, adeoque omnia latera, nam duobus duo altera respondent, intelligitur autem longitudo parietum turrium. Vicenorum. Græ. sexaginta. Turrium. Græ cubitorum septuaginta. intellige ergo in altitudinem. i. pro ratione altitudinis, additur & Græ. latas fuisse cubitos quadraginta.

5. Nabucdonosor. quidam Cambysem putant. Alij, Xerxem filium Darij Histaspis, sub quo templum ædificatum. Alij, aliquem ante captiuitatem Babylonicam, fortè Merodach, de quo 4. Reg. 20. & Ier. 50. vide inf. c. 5.

9. Iesse. Græ. Gesem.

12. Defenderet. i. vlcisceretur. sic inf.

16. Adduxit. Græ. circundedit.

CAP. II.

1. TERTIO decimo. Græ. decimo octauo.

2. Maiores natu. Græ. Magnates. Mysterium. i. arcanum.

12. Ange. Quidam dicūt significari Taurum montem. Alij, Argæum, qui est in Cappadocia. A sinistro. s. ad Septentrionem.

13. Effregit. i. expugnauit. Opinatissimam. i. famosissimam, seu celeberrimam. Vide 2. Mach. 4.

Tharsis. s. nepotis Iaphet. Vide Gen. 10.

14. Mambre. Græ. Arbonai.

CAP. III.

1. LYBIAE. alij, Lyciæ.

3. In conspectu tuo, pro, in potestate tua.

4. Omnia sub lege tua. i. imperio, seu arbitrio. Græ. vtere, vt libet.

7. In virtute. i. fortitudine, seu exercitu.

14. In terram Gabaa. Græ. & castrametatus est inter Gaba, & Scythopolim.

CAP. IIII.

2. TEMPLI earum. Græ. additur, recenter enim ascenderant ex captiuitate, & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa, & vasa, & altare, & templum à prophanatione fuerant sanctificata.

5. Eliachim. Græ. Ioachim. Vide cap. 15.

Contra. i. è regione.

9. Prostrauerunt. s. se. Cilicio. Græ. additur, omnes indutos fuisse ciliciis, seu saccis, & capita cinere cōspersos.

10. Diuisionem. i. separationem ab inuicem, seu dispersionem.

14. Opere. s. ieiuniorum, orationum, &c.

CAP. V.

4. ORIENTE. Græ Occidente.

22. Captiui. quidam id referunt ad tempora Manasse. ego puto intelligi captiuitatem illam Babylonicam tam celebrem.

CAP.

CAP. VI.

3. SICVTI hominem vnum .i. simul, seu omnes ad vnum.

4. Donec, coniungendũ cum, transiet per latera tua.

7. Bethuliam. ciuitas erat Galilææ tribus leucis distans à Tyberiade.

9. De restibus, pro, funibus.

11. Principes s. missi ab Hierusalẽ, vel (vt est Græ.) principes Bethuliæ. Et Charmi, &c. Græ. & Chabris filius Gothoniel, & Charmis filius Melchiel. vide cap. 8.

15. Humilitatem. i. afflictionem. Sanctorum. i. tibi dedicatorum. q. d. seruorum. Præsumẽtes. i. confidẽtes.

16. Per totam diem. i. quæ per totam diẽ durauerat.

17. Vicissitudinem. i. retributionem.

20. Ecclesiam. i. orationis locum.

CAP. VII.

2. CENTVM viginti. Græ. centum septuaginta. Vigintiduo. Græ. duodecim.

3. Crepidinem. i. latus, seu radicem. Apicem. extremitatem aliquam intellige, seu collem. Græ. dicitur diffusum fuisse exercitum in valle.

7. Videbantur, coniungendum cum, furtim, q. d. velut furtim hauriebant.

10. Satellitibus. Græ. seruis.

16. Carni. i. homini.

17. Contestamur. i. in testes vocamus.

18. Ecclesia. i. cætu.

25. Hæc verba, pro res has, vel iuxta hæc verba.

CAP. VIII.

3. PATRIBVS suis. Græ. additur, in agro, qui est inter Dothaim & Balamo.

4. Sex. Græ quatuor.

8. Famosissima. i. famæ probatissimæ.

9. Et Charmi. Græ. additur, & Oziam.

13. In arbitrium vestrum. i pro vestro arbitratu.

20. Afflictionibus. s. quibus nos opprimunt.

21. Presbyteri. i. seniores. q. d. senatores. Ad eloquium vestrum, pro, eloquio vestro.

22. Dei amicus effectus est, pro, Dei amicitiam conseruauit.

26. Vlciscamur. i. vlciscentium more indignemur.

31. Probate. i. expendite.

32. Exeam, pro, exibo. Abra. i. ancilla.

CAP. IX.

1. ASCENDENTIBVS. i. inde profectis. Induens se cilitio. Græ. nudans cilicium, quo erat induta. q. d. exuens reliquas vestes solo induta sacco.

2. Gladium. i. fortitudinem. Defensionem. i. vltionem. Violatores. s. Dinæ.

4. Illa post illa. i. alia post alia. Cogitasti. s. facere.

5. Posuisti. q. d. prouidisti antequam exequereris ea.

9. Contis. i. longis hastis.

11. Cornu. i. gloriam.

13. Charitatis. i. amorem præferentibus. Labia autem pro verbis posita. Quod verò attinet ad hæc Iudith desideria, quidam ea vt mala improbant: alij excusant, dicentes non illam optasse Holophernis libidinem, sed per eam libidinem occasionem illum occidendi; etsi enim alterius peccatum optare non licet, licere tamen eo vti, ad iustam vindictam.

16. Voluntas. i. beneplacitum.

18. Testamenti. i. pacti. Domus. i. templum. Sanctificatione. i. cultu, seu religione.

CAP. X.

3. MYRTO. i. myrtino vnguento. Græc. vnguento pingui. Lilia. Græ. armillas, seu brachialia, ψέλια; ex quo fortè per errorem scriptum Lilia.

Ornauit se. Græ. additur, valde se composuisse ad capiendos oculos, seu decipiendos, virorum ipsam intuentium.

5. Ascopam. i. vtrem, qui vulgò dicitur Borraccia. Græ. ascopera, ἀσκοπήρα. quamquam Græ. hic legitur ἀσκοπυτίνην. Polentam. i. grana frumenti tosta. Palathas. i. massas caricarum.

6. Ciuitatis. Græ. ciuitatis Chabrin & Charmin.

11. Vnde venis? aut quò vadis? Græ. cuias es, & vnde venis?

12. Filia Hebræorum. i. Hebræa. Agnoui, &c. Ego Iudith mentitam puto, & hic & infrà, nec id scriptura probat, sed factum narrat.

16. Duxeruntque. s. in curru cum ancilla (vt est Græ.) & centum viris comitatam. Eam. s. adesse, vel pro, de ea.

18. Ad eum satellites eius. Græ. vnusquisque ad proximum suum.

19. Conopæo. i. lecti cortina. Græ. super lectũ suum in conopæo.

CAP. XI.

5. VIRTVS. i. potentia.

6. Omni seculo. i. toti mundo. Bonus. s. eximiè seu excellenter.

10. Ab ariditate. i. ob penuriam.

12. Sancta Domini. i Domino consecrata. Præcepit. Græ. in legibus suis distinxit. i. distinctis, seu apertis verbis præcepit.

14. Etiam nũc apud te. Græ. & nũc manebo apud te.

16. Prouidentiam. i. prænotionẽ. Dei. Græ. meam.

18. Pueris. i. seruis.

CAP. XII.

4. VIVIT anima tua. i. per vitam tuam.

7. Baptizabat. i. abluebat.

8. Ascendebat. s. è fonte.

10. Habitare mecum. Græ. manducare, & bibere nobiscum.

14. Et optimum. Græ. festinans.

20. Biberat. Græ. biberat die vna. s. in cœna vna.

CAP. XIII.

7. CONFIRMA. i. corrobora. sic & inf.

10. Euoluit. s. è lecto deuciens, vel in lecto inuertens. Vide cap. seq.

16. Congyrauerunt circa, pro, circumsteterunt.

18. In me.i.per me.
25. Pro quibus. i. eo quod.
29. Aestuauit anima. Græ. defecit spiritus.
33. Tabernaculo.i.habitatione.

CAP. XIIII.

9. SONANTIBVS.i. perstrepentibus.
10. Virtutis.i.potentiæ,seu maiestatis, vel ducis virtutis.i.exercitus.
14. Super terram.Græ. in lecto.
16. Confusionem.i. ignominiam. In terra. sic etiam Græ. Apparet fuisse in terra prope lectum.
17. Virtutis.i.exercitus.

CAP. XV.

4. DEBILITABANT, pro, cædebant, seu interimebant.
10. Benedixerũt.i laudarũt,seu bene precati sunt ei.
15. Citharis.Græ.dicitur, concurrisse omnes mulieres Israel ad videndum Iudith,omnesque thyrsis in manibus,illa præcedente (quam olea, vnà cum ancilla, coronauerant) choros duxisse, sequentibus viris armatis, cum coronis, & hymnis.

CAP. XVI.

1. INCIPITE.i.cantate.
2. Nouum.s.pro nouo insigniq; beneficio.
5. Valles.Græ.colles.
7. Nocuit, pro, percussit, seu vltus est. Confodit. Complut.confudit.
8. A iuuenibus.i.iuuenum opera, seu viribus. Titan Græ Titanum. Dissoluit.i dissipauit.
9. In exultatione.Græ. in exaltationem.
10. Nouam.Græ. lineam.
13. Apparuerunt.s.persequentes ipsos.
17. Et ei certa sunt.Græ & ædificauit.
20. Super.i contra.
21. Vrantur,& sentiant. Græ. fleant sentientes.
22. Repromissiones suas. Græ.munera.
23. Obliuionis.i prospera successus, qui solet obliuionem malorum afferre.
24. Secundùm faciem sanctorum i. ante templum.
25. Præclarior,pro,præclarissima.
28. Annos,pro,vsque ad annos ætatis.
29. Septem. Græ. additur, distribuisse ante mortem bona sua propinquis viri sui,& suis.

ESTHER.

Auctor Mardochæus, saltem magnæ partis libri. Vide cap 9. finem.

CAPVT I.

1. ASSVERI. 70. Artaxerxis. Hunc quidam aiunt esse Darium Histaspis: alij, Cambysem; alij, Artaxerxem Memnonem; alij, Longimanum; alij, Astiagem patrem Darij Medi.
2. Ciuitatum.Heb.& Chal.Metropolis.
3. Pueris. i. seruis. Inclytis. Heb. Satrapis, seu Principibus.
4. Iactantiam.i.splendorem.
5. Præparari,pro,exhiberi.antea enim paratum,tum exhibebatur. Et nemoris, quod regio cultu, & manu consitum erat. Heb.palatij regij.
6. Aerei Heb.& Chal.candidi.70 byssina. Carbasini.Heb viridis. Chald.sapphiri. 70 carpasina ab Hebræo כַּרְפַּס Carpas. Hyacinthini. Alij, rubri.
Eburneis. Heb. & Chald.argenteis. 70 aureis, & argenteis. Super pauimentum.i. cibum recumbentes sumebant orientalium more. Pario s.candido,tale enim parium marmor. Pictura.s.ex lapidum varietate.
13. Regio.s.Regum Persarum.
14. Videbant faciem.i. erant familiares.
17. Egredietur sermo i diuulgabitur factum.
18. Vnde Regis iusta est indignatio. Heb. & erit indignatio,seu ira.s.virorum in vxores se contemnentes.
22. Maiores. i. dominos.
Passa esset.s.sententia in eam lata.

CAP. II.

1. RECORDATA. Complut. recordatus, & sic etiam Heb. Chald. & 70.
2. Pueri,ac ministri.i.famuli qui ministrabant.
3. Mundum i ornatum,seu cultum.
5. Iemini.i.Beniamin. Vide cap.11.
6. Translatus.i.de progenie translatorũ. Vide 1.Esd. cap.2.& 3.Esd.cap 5.
7. Fratris sui.Heb & Chal.patrui sui. 70. fratris patris sui.sic & inf.
9. Placuit ei.s.Egeo. Eunucho.s.cuidam. Partes.i. quod Rex ei dandum constituerat. vulgò etiam hodie pars dicitur, quod à principe aulicis ad victum datur. Chald.dona eius torques, & vestes regias. Speciosissimas. Heb.& Chal dignas i. aptas. s.ad ministerium, & comitatum.70.designatas ei. Ornaret atque excoleret. Heb.mutauit in bonum domus mulierum. q.d. in meliorem locum transtulit. 70 bene tractauit in domo mulierum.
10. Patriam Alij cognationem vertunt.
11. Curam agens salutis. Heb. & Chal.vt cognosceret pacem i.quomodo valeret. Et scire,pro,id est scire,est enim præcedentis explicatio.
14 In secundas ædes. Alij,in ædes secundò.i iterum.
15. Erat enim,&c. pro his omnibus. Heb Chald. & 70. habent, Erat gratiosa ,seu grata, in oculis omnium eam intuentium.
16. Decimo.s.Decembri.
17. Misericordiam.i.fauorem. Diadema Regni. Heb.coronam Regni.Chal. monile aureum.
18. Dedit requiem.i.tributa minuit. Principalem .i.Regiam.Heb. Regis.

19. Secundo.i ad secundas Regis nuptias.f.post illas priores Vasthi, vel fortè bis quæsitæ virgines, de quibus supra.

C A P. I I I.

1. IMPERATOR. Heb. Chal.& 70. Rex.
4. Audire. Chal. attendere. 70. obedire. Perseuerater i. tenendus esset perseuerare: vel coniungendum cum, crebrius diceret. Iudæû.i. cui id facere nô liceret.
7. In Vrnam. id non est Heb. nec Chal. nec in 70. Phur. Heb Pur. est autem vox Persica sortem significans Habetur autem Heb sic, Mitsa est Pur, ipsa est Goral.i. sors.q d. quæ Heb. dicitur Goral. Duodecimus.f. Februarius.
8. Insolescat per licentiam. Heb. Chal.& 70. dimittatur.i. sinatur viuere.
9. Talentorum. Heb. Chald. & 70. talentorum argenti.
12. Iudices. Heb duces. Chal. magnates.
15. Flentibus. Heb. turbatis.

C A P. I I I I.

1. OSTENDENS, &c. 70. tollitur gens, quæ nihil iniustè egit.
3. Dogma.i. decretum, seu edictum. Pro strato. i. strati, eu lecti loco.
13. Ne putes, &c. q.d. ne sis contenta salute tua sola: vel, ne tibi persuadeas pereuntibus Iudæis te euasuram. Præ cunctis Iudæis. f. excellens. q. d. potes te facilè eluare.
14. Per aliam occasionem. Heb. Chal.& 70 aliunde. Peribitis.i. Deo puniente. Parateris.i. parata esses ad opem ferendam.
16. Orate pro me. Heb.& 70. ieiunate pro me. Chal. ieiunate mecum. Tribus. Non tamdiu ieiunarunt, vt patet cap. 5. Morti, & periculo.i. mortis periculo.

C A P. V.

1. BASILICAM.i. palatium. Consistorio palatij. Heb. Chal.& 70. domo regia.
2. Osculata est Heb.& 70. tetigit. Chal. tetigit manu.i. est id modus quidam osculandi, & vsu frequens, osculata prius propria manu.
4. Parauit. 70. faciam. Heb. & Chal. feci.i. paraui.
14. Excelsam.f. erigenda erat more columnę. Trabem Heb Chal.& 70. lignum. Crucem. Heb. Chal.& 70. lignum.

C A P. V I.

3. AC ministri, pro, qui ei ministrabant.
4. Atrio.f. vbi ad Regem ingressuri expectabant. Interius Heb. & Chal. exterius. f. in interius ingredi non licebat, nisi vocatis. Intellige ergo vulgatam lectionem sic, Interius.i. intra domum. Et iuberet, pro, vt iuberet.
8. Regiis. Stola byssina, vt dicunt 70. vel purpurea, vt Chal. Quæ de sella Regis est i. quo Rex vehi solet.
9. Actyrannis. explicatio præcedentis. q. d. præcipuis, vt Heb. indicant. Alij, satrapis. Teneat. f. dum equitat.
10. Stola i vestimento. sic inf.

12. Operto. f. lugentium more.
14. Pergere compulerunt. Heb. & Chald. adduxerunt, seu venire fecerunt.

C A P. V I I.

4. REDVNDAT in Regem. f. peribat ei multum tributi occisis Iudæis.
6. Obstupuit. f. terrore perculsus.
8. Necdum. Non est Heb. Chal. aut in 70. Operuerunt, ita solebant facere ei, cui Rex iratus esset.
9. En lignum. Dicunt 70. id intellexisse cùm vocaret Aman ad cœnam Regis. vidisse enim lignum illud, & de eo interrogasse vnum ex seruis Aman. Pro Rege.i. pro Regis salute, tendens ei paratas insidias.

C A P. V I I I.

1. ANTE faciem, &c. quasi dicat, admissus est in familiam Regis. Patruus. 70. propinquus. Heb. quid ipse sibi esset.i. quàm propinquus cognatione.
2. Domum suam. f. ipsius Aman. Heb. Domum Aman. Chal. facultates Aman. 70. omnia, quæ Aman.
5. Ei. f. Regi.i. Regis voluntati. q. d. si et rectum videtur, vt est Heb.
9. Tertij. f. Maij. Procuratores. Alij, Duces seu Comites., Iudices.i præfectos.
10. Veredarios i cursores velociter equitantes. Præuenirent adeoque executionem impedirent.
15. Aerinis. alij, æris Heb. & Chal. candidis. Serico. Heb. & Chald. byssino.

C A P. I X.

1. QVEM Adar, &c. Heb. ipse est Adar.
10. Noluerunt. f. ne viderentur ex auaritia, & non ex iustitia fecisse.
11. Decem, pro, decem scilicet.
13. Decem. f. qui occisi fuerant.
17. Quem, pro, quam. f. decimam quartam.
20. Omnia hæc. Hinc apparet auctor libri fuisse Mardochæus.
24. Quod nostra lingua vertitur. in Heb. & Chald. id est.
26. Epistolæ. f. missæ ad Iudæos. Id est libri huius. id additum ab interprete.
27. Susceperunt, pro, susceperunt itaque. Duos f. 14.& 15. Scriptura.i. epistola Mardochæi. Expetunt.i. requirunt. Tempora. f. futura.
28. Obligata est. q. d. perpetuò eas seruat.
30. Vt haberent pacem. q. d. precantes eis salutem seu prosperitatem. Veritatem. q d. Seruarent promissa de festo celebrando.
31. Ieiunia. f. ante festum die decimo tertio. Clamores.i. preces ad Deum.
32. Et omnia quæ, &c. Heb. & verbum Esther firmauit negotium sortium istarum, & scriptum est in libro. Chal. additur, per manum Mardochæi.

C A P. X.

1. OMNEM. f. sibi subiectam. Cunctas. f. sibi subiectas.

3. Plebi.Heb.& Chal.multitudini.
6. Creuit in fluuium.Græ.factus est fluuius.

C A P. X I.

2. SECVNDO.id refertur ad somnium, non ad ea,de quibus cap. 12. quæ contigerunt anno septimo, vt dicitur cap. 2.
8. Discriminis.Græc. caliginis. Formido. Græc. turbatio.
11. Inclytos.q.d. superbos.

C A P. X I I.

1. EO tempore. Id non est Græ.
5. Muneribus,de quibus dicitur cap. 6.
6. Bugæus,pro,Agagæus.i.de stirpe Agag.

C A P. X I I I.

1. SILENTIO.i.quietè.
6. Quarta decima,at sup.dictum, tertia decima. itemque inf. cap. 16. itaque quidam hæc dicunt, reliquaque omnia,quæ non habentur Heb. passuæ esse auctoritatis.
14. Timui.Græ.feci hoc. Honorem Dei.s. talem requirebat Aman.
16. Partem.i. hæreditatem.
17. Claudas. Græ.perdas.

C A P. X I I I I.

2. VARIIS. Græ.superbis. Stercore.i. sordibus. Ieiuniis.Græ.valde.
3. Solitariam.i. destitutam.
4. In manibus meis.i.præsto.
5. A patre meo, Græ. à natiuitate mea.i. à prima ætate.
10. Idolorum.Græ.stultorum.
11. His,qui non sunt.i. idolis. Vide 1.Cor. 8.
12. Deorum.Græ. gentium.
13. Leonis.s.Assueri.
16. Necessitatem.s.qua cogor facere quæ nollem. Quasi pannum menstruatæ. Citat hunc locum Aug. epi. 199. Silētij.i.cùm sola sum, seu à publico separata.
17. Comederim.s.libenter. Libaminū.s.idolorum.

C A P. X V.

1. ET mandauit,&c. Hi tres versus non sunt Græ.
4. Ornatus sui.Græ.luctus.
5. Rectorem Græ. inspectorem.
6. Præ delitiis.i.delicatè se gerens.
8. Nutentibus.s.hilaritatem præ se ferentibus.
9. Contra Regem.i. coram Rege.
13. Omnibus. s.aliis.
15. Virgam.s. sceptrum. Osculatus. Græ. amplexatus.
16. Quasi Angelum Dei.q. d. mirabili maiestate.
17. Gratiarum.q.d.splendoris & dignitatis.

C A P. X V I.

1. DVCIBVS.Græ.Satrapis.
3. Ferentes.s. moderatè.
4. Sententiam.i.vltionem.
10. Macedo. At suprà dictus sæpe de genere Agag, sed fortè Agag alius erat ab illo Amalechita, de quo 1. Regum.
14. Solitudini, q. d. solis, seu desertis nobis tanto præsidio.
16. Semperque. Non est id Græ.
18. Cognatio.Græ.familia. Nobis.s. solum.

I O B.

Auctor Iob. vertit verò ex Syriaco in Hebraicum Moses.

CAPVT I.

2. HVS. Regio est proxima Idumææ. Vide Thr. 4. Chal. Armeniæ. Iob. Putant quidam fuisse ex posteris Esau. Vide de eo Eze. 14. Iacob. 5. Simplex. Heb. & Chal. perfectus. 70. verax, immaculatus,& simplex. Hier. epist. 46. postea tamen (inquit) & Dei sermone, & sui confessione peccator arguitur. Ac recedens,pro,adeoque recedens.
3. Magnus.Chald.Diues. Inter omnes. Heb. præ omnibus.Chal.super omnes.
5. Mittebat.s.qui vocaret eos ad sacrificia. Sanctificabat.i. purificabat.s.per sacrificia,& monitiones,&c. Per singulos.Heb. Chald.& 70.secundùm numerum eorum.i.tot, quot ipsi erant. Dicebat.s. apud se,seu cogitabat. Benedixerint Deo.i. malè cogitarint de Deo, vel contra Deum i. Dei voluntatem. sic & inf.
6. Filij Dei.i.Angeli. Assisterent.s. parati ad iussa. No. quæ hic de Angelis,& satana dicuntur, describi more humano more, quò possint à nobis intelligi, quàm quo gesta sunt. Alioqui enim & Angeli semper Deo assistunt,& satanas semper est coram Deo & Angelis: nec cum eo Deus ita loquitur, vt hæc historia indicat, sed altiori quodam modo,& à captu nostro valde remoto. Verùm, vt dixi, hæc ita debuerunt explicari hominibus, vt capere possent.
8. Simplex.70.inculpatus,& simplex.
9. Frustra.Heb. Chal.& 70.gratis. i. sine causa.
10. Vallasti.q.d.protegis vndique.
11. Nisi in faciē,&c. q.d.videbis, quòd in faciē,&c. In faciem.i.coram. Benedixerit.i. maledixerit.
12. In manu tua sunt.i.tibi permitto. Facie.i.conspectu. q. d. discessit accepta illa potestate. alioqui enim semper est coram Deo, vt dixi suprà.
17. Tres.s.sub tribus ducibus.
18. Alius.Chry. lib. de patien. Iob, putat hunc fuisse diabolum specie hominis.

21. Illuc.s.quo solent mortui homines; nempe in terram seu sepulcrum.q.d.quid mirum,rebus suis omnibus spoliatum mori, qui nudus natus est. & quidem vulgò là,dicitur eadem significatione. Sicut Domino placuit,ita factum est.Hæc non sunt Heb. aut Chal.sed solum in 70.

22. Stultum quid. Chald. verba blasphemiæ. Heb. quid insulsum seu irrationabile. Contra Deum.Chald. coram Domino.

CAP. II.

3. INNOCENTIAM. Heb.& Chal.perfectionem. Commouisti me.i. à me impetrasti. Frustra.i. immeritum.

4. Pellem.s.alienam. Pelle.s.sua. Hier. epist. 34. Potest etiam intelligi pellem pro pelle.i. omnem pellem .s.alienam. q. d. quemuis alium. Chald. membrum pro membro.i. quoduis membrum. Vide Io. 1. gratiam pro gratia. Anima.i.vita.

6. Animam.i. vitam.Hier.epist. 34.q.d.ne percutias (inquit)mentis iudicium,statumque mentis euertas.

7. Vlcere. Chal. scabie. Quidam putant fuisse Elephantiasim seu morbum similem Gallico.

8. Sterquilinio. Heb. Chal.& 70. in medio cineris.

9. Simplicitate.Heb.perfectione, seu integritate.

Benedic,&c.q.d.prorumpe in blasphemiã, vt te Deus interimat,& finias dolorem.sanè stultum consilium.

11. Loco.i.regione. Themanites. 70.Themanorum Rex. Suites.70.Sauchæorum tyrannus. Nahamatites 70.Minæorum Rex.Vide cap.4. Condixerant .i.conuenerant inter eos. Visitarent eum.Heb.condolerent ei. Chal. mouerent capita sua super eum.

12. Cælum.i.aërem. s. in altum iactantes.

CAP. III.

1. MALEDIXIT.i.cœpit conqueri,seu dicere infelicem. Diei i.vitæ, seu status tam misero q.d.cœpit exaggerare miseriã status sui. Maledictio pro miseria seu infelicitate,sicut benedictio pro felicitate.

3. Pereat.q.d.præstiterat non fuisse.

4. Vertatur in tenebras.q.d.dignus fuit tenebris, vel vtinam nunquam illuxisset. Requirat.i. redire faciat. q.d. pereat prorsus,seu periisset vtinam.s.omnis hæc querela eo pertinet,vt intelligatur, se adeò cruciari, vt satius fuerit nunquam fuisse natum. Desuper.i. de cælo, vbi est. Mortis.i.maxima.Repetitio est præcedentis. vocatur tenebræ vmbra mortis,quòd hæc tenebras afferat. Inuoluatur amaritudine.q.d. planè multa me inuoluit amaritudine. 70. turbetur. Chal. conturbetur amaritudine.

7. Solitaria.q.d.deseratur ab omnibus.

8. Diei,pro diebus. s. infelicibus. Leuiathan, pro Leuiatham i.luctum suum.q.d. flere,& lamentari.

10. Mala.Heb.Chal.& 70. laborem.i. molestias, & dolores.

13. Dormiens.i.mortuus. Silerem.i. quiescerem.

14. Aedificant, pro, ædificare solebant , dum viuerent.

Solitudines.i loca antè inhabitata. q.d.essem eo statu, quo etiam sunt,qui dum hic viuerent,multum poterant.

16. Absconditum.i.quod celatur,vel in abscondito, .i.vtero,moritur.

17. Ibi.i.in morte,seu sepulcro. Tumultu.s. quem excitant,dum viuunt.Chal.impij,qui egerunt pœnitentiam,cessauerunt à tumultu gehennæ. Robore.i. viribus.q.d.qui dum viribus hic pollerent,fatigari solebant. 70. corpore.

18. Sine molestia.s.sunt. Audierunt,pro, audiunt. s.amplius. Exactoris.i.exigentis operas:vt fit cum seruis,qui vincti coguntur laborare.

20. Misero.i. afflicto.

21. Thesaurum.s.expectant auidè.

22. Sepulcrum.i.mortem.

23. Viro.s.cur data est lux. Abscondita via.q.d. qui nescit quid se futurum sit,vel quò se vertat. Tenebris.i. calamitatibus.

24. Rugitus meus.s. abundat.

25. Timor,quem.pro, id quod.

26. Dissimulaui.s. multa per patientiam. Silui i. me continui. Venit,pro,venit tamen. q.d.quid feci,vt ita puniar? Indignatio.s. Dei, q.d. ira,seu punitio.

CAP. IIII.

1. THEMANITES.Theman vrbs Regia Principum Edom.

4. Vacillantes,&c. Chal.corruentes in peccata, suscitabãt verba tua,& genuæ labẽtia in delictũ,confortabas.

6. Vbi est,&c.q.d.non is eras,qui apparebas,sed hypocrita,aut imperfectus.

8. Dolores. Heb.& Chal.laborem.i. molestiam,seu peruersitatem.

9. Flante.i.irato,& velut flatum per nasum emittẽte. Spiritu.i.vento.q.d.vi seu impetu.

10. Leonis.i. opprimentium alios. Catulorum.i. filiorum tyranni.

11. Tigris.alij,leo. Prædam.q.d. præ fame. Dissipati.i.dispersi.s.ad prædam quærendam.

12. Furtiuè.i.clàm.Iungitur autem Heb. & Chald. & in 70.cum præcedentibus. Venas susurri. Heb. paululum. Chald.aliquid. Eius.s.qui loquebatur. Heb. & Chal.de eo.s.verbo.

15. Spiritus.s. Angelus.

16. Quasi auræ lenis.i.tenuem. Chal. quasi multorum. Audiui.s.dicentem quæ sequuntur.

17. Numquid homo,&c. verba sunt Angeli. Purior.q.d. numquid Deus erit iniustus, qui innocentem puniat?

18. Angelis.s.qui ceciderunt.

19. Domos luteas.i.corpora ex luto facta.

20. De manè,&c.i.breui. Nullus.i.ferè. Intelligit .i.recogitat,& resipiscit. Peribũt.s.eiusmodi homines.

21. Reliqui.i.superstites. Auferentur. s. per mortem. Ex eis.coniungendum cum,reliqui. Non in sapientia.q.d. in sua insipientia.

CAP. V.

1. ALIQVEM.s.qui causam tuam defendat. Sanctorum. s. Angelorum.

2. Virum. Complut. verè. Heb. & Chald.quia. 70. etenim. Iracundia. Chald. ira Dei. Paruulum .s. mente.

mente. Chald.insipientem. 70.deceptum,seu errantem.

3. Maledixi.i.prædixi malè ei euenturũ. Pulchritudini.sic etiam 70.at Heb.& Chal.habitaculo.

4. Salute.s.animæ,vel corporis etiam. In porta.i. publicè vel in iudicio, fiebat enim id in portis vrbium.

5. Famelicus.s.fur. Armatus.s.latro. Sitientes.s. prædones.

6. Nihil in terra sine causa fit. Heb. & Chald. non egredietur de puluere iniquitas. 70. non egredietur de terra labor q.d.nõ est terra sterilis ob suam iniquitatem, sed hominum,vel,hominibus aduenit iniquitas,& labor ex seipsis,& non aliunde. De humo.sub.sed ex peccato. Dolor.Heb.labor.s.afflictio, seu peruersitas.

7. Ad laborem. Chal.ad laborandum in lege. q.d.in obseruatione præceptorum Dei.

8. Et Deum.Heb.& Chal.& ad Deum. Eloquium meum.s.orando ipsum,vel de ipso loquendo.

10. Vniuersa Heb.plateas. Chal. prouincias.

13. Qui apprehendit. Paulus.1.Cor.3 citat ex persona Dei, Comprehendam.

14. Per diem,&c q.d.etiam in rebus clarissimis errabunt.

16. Contrahet.i. compescet.q. d. cogentur iniqui tacere confusi.

19. Et in septima.q. d. immo verò ab omnibus te cripiet.

23. Cum lapidibus.q d. nec te lapides lædent. Olim nudis pedibus ambulabant.

24. Speciem. i. pulchritudinem .s. familiæ. Heb. & Chal.habitaculum. s.domum,seu familiam.

26. Abundantia.s.dierum.q.d.senex. Chal.in perfectione annorum,in senio.

CAP. VI.

2. VTINAM appenderẽtur,&c.Heb.Chal.& in 70. Sensus est: Vtinã quod patior appẽderetur,certè appareret grauius esse arena maris i esse grauissimum.

4. Sagittæ.i.molestiæ, seu dolores à Deo immissi. Indignatio i.vis.Heb & Chal. venenum. Ebibit.i. consumit. Spiritum.s. vitalem. 70. sanguinem.

5. Nunquid rugiet,&c.quasi dicat,non temerè conqueror. Nemo queritur,dum adest quod vult.

6. Insulsum.q. d. quanto minus quod est amarissimum. s. dolor acerbissimus. Animæ enim, &c. q. d. Alioqui enim homini esurienti, &c. quamquam hæc non sunt Heb. Chal.in 70. aut Complut.

7. Præ angustia. i. premente necessitate.

9. Et qui cœpit,&c.q. d. affligat sanè quantum velit, modò det quod opto. Soluat.s.qui parcit videtur habere ligatam. Contradicam.sub.sed acquiescam. Sermonibus i.factis. Sancti.i.Dei.q.d.me Dei iudiciis libens subiiciam.

11. Sustineam.s.iam dura. Finis, &c. q. d. quis tandem futurus est eorum,quæ patior, finis?

14. Misericordiam.i.beneficentiam.

16. Pruinam.i.minus malum,seu damnum. Nix, .i.maius.q.d.accident talibus magnæ calamitates, dum minores fugiunt.

17. Incaluerit.s.igne diuinæ punitionis.

18. Inuolutæ.s. peccatis.

19. Thema.i. Arabiæ desertæ. Saba.i.Arabiæ Felicis.q.d.negotiatores Mundi: vel amicos intelligit, qui se ex Arabia inuiserant,& pro consolatione afflictionem addebant.

20. Speraui.q.d.cùm tamen sperassem me consolaturos.Heb.sperauit,pro sperauerunt. s. aliud quàm repererunt. Chal.sperauerunt in idolis suis. Pudore.s.quòd me misero in statu repertssent.

21. Timetis.i. horretis.

26. In ventum.i.inaniter.

27. Pupillum.i.eum,qui more pupilli iuuandus esset,& fouendus.

CAP. VII.

1. MILITIA.i.certamen,vel tempus præfixum. 70 tentatio, seu tentationis locus. Mercenarij.q.d.præfiniti,quibus laborandum sit.

2. Vmbram.i.noctem.s. vt à labore quiescat. Finem. Chal & 70.mercedem.

3. Vacuos.s.à quiete,q d.molestos.

4. Dicam,&c.q.d.diem opto. Vesperam.s. vt nocte quiescam,qui per totum diem crucior q.d. nec noctu, nec interdiu possum quiescere. Vsque ad tenebras. i. noctem, vel q.d.etiam per totam noctem. 70. à vespera vsque ad manè.

5. Putredine. Heb.& Chal. vermibus. 70.putredine vermium. Pulueris. q. d. scabie in modum pulueris, seu furfuris.

6. A texente tela succiditur. Heb. & Chal. radius textoris. Spe.i restitutionis,seu reditus.

7. Memento.s.ò Domine. Ventus.q.d.citò volat. Reuertetur.s. huc post mortem.

8. In me.s.ad occidendum me.

9. Inferos.i. sepulcrum.

10. Cognoscet.s. reuertentem, vt solent domestici redeuntem peregre Dominum.

11. Non parcam.i.non sinam tacere. Confabulabor. Chal.meditabor. Cũ amaritudine. Heb.& Chal. in amaritudine.

12. Mare.s.vt possim tot tribulationum aquas continere,seu fluctus ferre. Carcere s. molestiarum.

13. Reuelabor. Complut.releuabor.

15. Suspendium, &c. q. d. optarem potius mortem violentam. Chal.suffocationem. Ossa mea.Heb.quàm ossa mea.q.d.potius quàm viuere cum ossibus his. Chal. quàm sustentationem mei.s. ossibus vita sustentatur.

16. Desperaui.s.de vita,seu quiete à tantis malis. Parce mihi.i.ne me tantopere crucies. Nihil. Heb. & 70.vanitas. Dies. 70. vita.

18. Visitas.s. consolando.

19. Glutiam saliuam.i.respirem. sicut attrahitur aër, ita & saliua deglutitur assiduè q.d.sine me quietè viuere.

20. Quid faciam.i quomodo satisfaciam? Contrarium.i.velut hostem, quem ferias.

21. Tollis.s.remittendo.Chal.dimittis. 70.obliuisceris. Ecce nunc,&c.q.d.citò moriar,& in puluerem redigar. In puluere dormiam. 70.in terram reuertar. Non subsistam.i.deprehendar mortuus. 70. non amplius sum. Chald.non ero.

CAP. VIII.

2. SPIRITVS multiplex.q.d.multis sermonibus te excusabis.Heb.spiritus validus. 70. spiritus multiloquus.

loquus. Chal. ſicut ventus magnus. q. d. vehementi oratione.

3. Supplantat.i peruertit.

4. Etiam ſi.pro,nam ſi. Heb Chal.& 70.ſi. Dimiſit.ſ.à mundo.i.interfecit. In manu iniquitatis. i. propter iniquitatem. Chal.in locum tranſgreſſionis.i.quem merebantur illorum peccata.

6. Habitaculum.ſ.domum, vel animum, vbi iuſtitia habitat. Chal.pulchritudinem.

9. Heſterni.i.nuper nati. Ignoramus.i.ſumus ignari rerum. Vmbra.q.d. breuis, & obſcura.

11. Scirpus.i.iuncus.70.papyrus. Carectum. 70. pratum.i.herba prati.

14. Ei.ſ.Deo. Vecordia.i. inſania, vel vana ſpes. Sua,pro,eius.ſ.hypocritæ.

15. Conſurget.i.ſtabit, repetitio eſt.q. d. non magis poteſt inniti,quàm in tela araneæ.

16. In ortu ſuo.i.in principio.Heb.& Chal.in horto ſuo,& ſic Complut.

17. Super,pro, inter. Lapides, duritia ſignificatur iniqui & pertinacia.

18. Abſorbuerit.i. perdiderit.ſ. Dei punitio, vel ſol. Negabit.ſ.locus.q.d.erit quaſi nunquam fuiſſet.

19. Hæc eſt enim,&c.q.d.cùm tamen illa poſteritatem multam optaret.70.talis eſt impij ſubuerſio, è terra verò alius germinabit.

20. Simplicem.Heb. & Chal. perfectum. 70.innocentem.

21. Donec,&c.q.d. ſi bonus ſis, Deus tibi fauebit,in tantum,vt impleatur, &c.

Cap. IX.

2. ITA ſit.ſ.Deum eſſe iuſtiſſimum, vt ſtatim explicat. Compoſitus.i.comparatus.

4. Reſtitit ei.Heb.indurauit ei.ſ.cor ſuum. q.d.ſe ei durum,& peruicacem exhibuit.

5. Mõtes.Chal.Reges. Neſcierũt.i.nõ pręſenſerũt.

6. Columnæ.i.ſuſtentacula,ſeu fundamenta.

7. Oritur.i.lucet. Claudit.ſ.ne luceant.

8. graditur.q.d.nihil eum fluctus maris impediunt, quo minus ibi faciat quod vult, vt ſolet qui plana via graditur.

9. Facit.ſ.oriri,vel pro, fecit .i. creauit. Arcturum. ſtella eſt ſic dicta ab vrſæ cauda,prope quam eſt. Oriona.ſtella eſt prope Taurum. Hyades.ſtellæ ſunt in capite Tauri. Interiora Auſtri.i.ſtellas meridiei occultas, ſ.Poli Antarctici.

12. Si repentè,&c. Heb.ſi rapuerit, quis eum faciet reſtituere? q. d. ſi alicui vitam eripiat, quis reuocabit? Chal.ſi auferet hominem à ſęculo, quis reducet illum?

13. Portant orbem .ſ. Angeli, vel principes, qui mundum gubernant. Heb. adiutores ſuperbi. Chal. adiutores fortes.

15. Reſpondebo.ſ.me excuſans. Deprecabor.ſ.pro peccatis.

17. Cauſa.ſ.quam ego ſciam.

19. Quæritur.i. conſideratur. q. d. quantum attinet ad fortitudinem. Chal.quantum ad fortitudinem. Dicere.ſ.defendendo me contra eius iudicium.

20. Os meum.ſ.ſi veritas dicenda ſit. Comprobabit.ſ.os.

21. Simplex.i.integer,ſeu perfectus. Tædebit,&c. q.d.mihi ipſe diſplicebo.

22. Locutus ſum.i.volui dicere. q. d.cõſpectat mea oratio.

23. Occidat ſemel.q.d præſtaret ſemel mori,quàm tam multa pati. Rideat.i.ſic agat, vt delectari his videatur.

24. Data.ſ.gubernacula. Eius.ſ.terræ. Operit.ſ. Deus.q.d.permittit obcæcari Iudices. Ille eſt.ſ.Deus, qui hæc permittit.

25. Curſore.Chal. vmbra auis volantis.

26. Poma portantes.ſ. velociſſimè, ne putreſcant. Chal.onuſtæ optimis fructibus.

27. Dixero i.deliberato animo propoſuero. Loquar .ſ.conquerendo. Faciam.ſ. præ mæſtitia. Dolore.ſ. cogente conqueri.

28. Verebar omnia opera mea i.timebam in omnibus operibus meis.70.quatior omnibus membris.

29. Sic.i.tanta cura non peccandi. Laboraui.ſ.diligenter vitans peccatum.

30. Fulſerint, velut mundiſſimę. Chal.ſapone mundatæ fuerint.

31. Intinges.i. intinctum oſtendas. Veſtimenta, pro etiam veſtimenta.

33. Arguere.ſ.vt ſolent qui duos in concordiam volunt reducere.

34. Auferat,&c.q.d.homini poſſim liberè reſpondere,at non Deo, quòd ſi mihi cum ipſo liceret, vt cum æquali homine agere, reſponderem intrepidè.

Cap. X.

1. DIMITTAM, &c. q.d.de rebus,quæ mihi moleſtiam exhibent, laxato ore loquar.

2. Indica,pro,ſed indica.

3. Nunquid bonum,&c. q.d. alienum eſt id à te. Calumnieris, & opprimas. i. per calumniam opprimas.q.d.iniuſtè.

6. Quæras.ſ.hominum more,ſeu iniuſtè.

7. Et ſcias,pro,cùm ſcias. Eruere. adeòque actum eſſet de piis,ſi iniquè condemnares.

8. In circuitu.i.per omnia.

10. Lac.tale eſt ſemen genitale. Mulſiſti. Heb.fudiſti.ſ.in vterum opera viri. Coagulaſti.ſ.in vtero.

12. Miſericordiam .i. beneficentiam. Viſitatio .i. gubernatio.

13. Celes, &c. q.d.etſi non apparet quid in animo habeas.

14. Ad horam.i.poſtea. Mũdum.i.ſine punitione.

16. Propter ſuperbiã,pro, velut ob ſuperbiam.q.d.ita me tractas, vt ſoles ſuperbos. Reuerſuſque,pro,itẽque.

17. Inſtauras.i.renouas. Teſtes, pro,quaſi teſtes.ſ. peccata. q.d. velut teſtes mihi obiicis peccata mea,& ob ea punis, vel flagella vocat teſtes .ſ. iræ Dei. In me.i. contra me.

18. Oculus.ſ. cuiuſquam.

20. Dimitte.i.da aliquantum quietis, ſeu vitæ. Vt plangam paululum dolorem meum. Heb. & confortabo paulum .ſ. cor meum. Chald. & recolligam me paululum. 70. vt quieſcam parum. Dolorem.ſ. de peccatis,vel vitæ miſeriis.

21. Terram tenebroſam .i. ſepulcrum.

Mortis.i.quam mors affert.
22. Vmbra mortis.i.maximæ tenebræ.

CAP. XI.

1. IVSTIFICABITVR.q.d. numquid multiloquio te iustum ostendes?
3. Tacebunt.f. vbi locutus fueris.
4. Dixisti.f.Deo.
6. Multiplex esset lex eius. adeoque in eam multipliciter peccatur. Heb. duplicia meruisti secundùm legem q.d.multo plura. Chal.in duplum est sapientia eius q.d.multo est te sapientior. Minora exigaris .i. minùs puniaris.
7. Vestigia Dei.pro,per vestigia Deum. Heb. inuestigando Deum. Vsque ad perfectum.i.perfectè.
13. Firmasti,&c q.d.cum sis obstinatus, tamen Deũ oras.Heb.si præparasti.Chal.si direxisti.70.si mundasti. q.d.si Deum ores corde præparato,directo, & puro.
15. Stabilis. Heb. firmus seu fortis. Chald. & 70. purgatus.
16. Recordaberis.f.leuiter,aut vix.
17. Lucifer.i.lux matutina.
18. Defossus.q.d.etiam sub terra.Chal.præparata sepultura.q.d.securus morieris.
20. Deficient.f.expectando,& non obtinendo quod optant. Effugium peribit.i.effugere non poterunt.
Abominatio animæ q. d. recident spes illorum tandem in rem odiosissimam.f.in æternum supplicium. Heb. afflictio animæ.

CAP. XII.

1. ET vobiscum, &c. q. d. solíne vos sapientes in mundo?
4. Simplicitas.i.integritas. Heb. Chald. & 70. deridetur iustus & perfectus.
5. Lampas.f.est iustus. Statutum.f.à Deo. q. d. suo tempore apparebit,qualis sit.
7. Docebunt.f. Deum esse omnium auctorem.
11. Nónne auris,&c.q.d.vt sensu percipiuntur sensibilia,ita intellectu Dei opera, & ipse auctor.
12. Sapientia.q.d hi meliùs possunt de his iudicare, quàm iuuenes, quales fortè erant aliqui ex amicis Iob.
14 Incluserit.Chal.incluserit hominem in sepulcro.
17. Stuporem.Heb.& Chal.insaniam.q.d.facit stupidos,seu fatuos.
18. Baltheum.f.splendidum. Fune f.coniiciens in carcerem,vel redigens in paupertatem.
19. Ducit.i.facit vitam ducere. Sacerdotes.Chald. principes. Optimates supplantat. Heb. & Chald. Fortes dissipat,seu subuertit.
20. Commutans. Heb. & Chald. auferens q.d. faciens silere.
21. Despectionem. q. d facit despectos. Eos,qui oppressi fuerant releuans. Heb. fortitudinem fortium debilitat. 70. humiles sanat.
22. Vmbram mortis.i. obscurissima quæque.
24. Decipit.i.errare facit. Inuium, Chald. locum vbi non est via. 70.viam,quam non nouerant.q.d. per loca ignota,& incommoda.

CAP. XIII.

1. SECVNDVM scientiam vestram.i. quę vos scitis.
3. Disputare.i. colloqui iustificãdo causam meã.
4. Cultores.i professores,seu defensores.
6. Correctiones meas. Heb. disputationem meam. 70.increpationem meam.
7. Dolos.i falsa.f.illum me pro meis peccatis punire.
8. Accipitis.i. honoratis.q. d. nunquid Deo vultis fauere,more hominum accipientium personã potentis?
9. Placebit.f.quod agitis. Celare i.latere.
10. In abscondito i.latenter.q.d non ei placet à vobis sic tractari,vt solent ij quorum personæ accipiuntur.
11. Commouerit.f.iratus.
12. Ceruices.i.corpora.
14. Lacero,&c.q.d tam dira patior, ac si dẽtibus me dilaniarem. Porto in manibus.i. versor in tanto periculo. In ipso sperabo.Chal.coram eo orabo.
15. Arguam .i. corrigam. Veniet in conspectu .i. comparere audebit,fauorem expectans.
17. Aenigmata .i. parabolicum sermonem. Hebr. narrationem.
19 Iudicetur.i.velit iudicio contendere. Consumor f.reprimens intus dolorem.
20. Facies.i.ô Deus. Non abscondar. q. d. audebo comparere.
23. Quantas,pro,quot.
24. Abscondis. q.d. cur me non liberas? Arbitraris,&c.q.d.me tractas, vt hostem.
26. Scribis,&c.q.d. velut scripta contra me sententia,acerbè mulctas. Peccatis.i ob peccata.
27. Neruo.i.compede.q.d. carcere tribulationum.

CAP. XIIII.

1. MVLTIS miseriis.Heb. Chal. & 70.ira.f.indignatione ob multa,quę accidunt incõmoda.
4. Nónne tu,qui solus es? f. potens, vel qui verè es. Heb.totus hic versus ita habet, Quis dabit mundum ex immundo?non vnus.q.d.ne vnus quidem mundus reperietur.70. verò, Quis mundus erit à sorde?nullus, etiam si vnus dies sit vita eius super terram. Chald. quis dabit pollutum peccatis virum mundum, nisi Deus, qui vnus est qui parcet ei?
6. Recede.q.d.ne crucies eum. Veniat.Complut. veniam. Sicut mercenarij.i.præfixi.
12. Atteratur.i.mutetur qualitatibus. f. in fine mundi. Heb. & Chal.non sit.
13. Inferno.i sepulcro,vel purgatorio.
14. Immutatio.f.per resurrectionem.
17. Signasti.q.d.habes perspecta , & veluti asseruata diligenter. Sed curasti 70.annotasti autem.
18. Defluit.i per f.seu in nihilum recidit.
20. Roborasti,&c.q d. sic ei vitam das, vt tamen paulo pòst ei moriendum sit.
Vt, pin, sic tamen vt. In perpetuum .f. vsque ad diem iudicij. Transiret.f. per mortem.
Emittes f.è mundo.
21. Non intelliget.f.post mortem.
22. Super semetipso.i.quamdiu erit in corpore.q.d. optanda videtur mors, quæ vitæ doloribus liberat.

Cap. XV.

2. NVNQVID sapiens, &c. q.d. non est sapientis, vana, vt tu facis, respondere, & plena indignationis. Ardore. Heb. euro. q.d. vanitate. Chald. quasi vento vrente. Stomachum. Heb. ventrem .i. interiora .s. mentem.

3. Eum. s. Deum.

4. Abstulisti s. à te, vel ab hominibus. q.d. tollis Dei timorem & preces. s. sublata Dei prouidentia.

5. Docuit s. ita loqui. Blasphemantium. Heb. versutorum. s. fallacium.

6. Respondebit. s. condemnando te. q.d. ipsa, quæ loqueris te planè condemnant.

10. Patres tui. Heb. Chal. & 70. pater tuus.

11. Grande. i. difficile.

14. Iustus appareat. Chal innocens sit.

15. Sanctos. i. Angelos. vide cap. 4. Cæli. Chal. Angeli. In conspectu. i. comparatione.

16. Inutilis. Heb. fœtidus. Chal. & 70. immundus.

18. Patres suos. s. qui se docuerunt. q.d. auctoresque citant seu doctores patres suos. Chald. tradita à patribus eorum.

19. Data. s. regenda. Terra. i. regio. Alienus. i. hostis q.d. eamque ab hostibus defenderunt.

20. Superbit. Chal. contaminatur. 70. est in cura. q.d. premitur curis.

22. Tenebris i. cura, & metu, quibus cruciatur.

23. Panem. i. vitæ necessaria. In manu eius. i. prope, vt quæ ad manum sunt. Tenebrarū dies. i. exitium.

27. Operuit, &c. q.d. curauit cutem, dum viueret.

28. Desolatis. s. antequam ab ipso ædificarentur.

29. Ditabitur. i. diu fruetur diuitiis.

30. Tenebris. i. tribulationibus. Ramos. i. posteritatem. Oris sui Complut. oris eius. Chal. oris Dei.

31. Redimendus sit. i. possit liberari. s. si quando in calamitatem inciderit.

32. Dies. s. quibus naturaliter viuere poterat. Peribit. s. morte immatura.

34. Sterilis. Heb desolata q.d. perdet familiam.

35. Vterus. i. interiora. s. mēs. Chal. cogitationes ventris. i. mentis.

Cap. XVI.

3. SI loquaris. s. quæ debes. vel. q.d. quia sic loqueris. Heb. & Chal. si respondeas.

4. Similia. s. sententiosa. Atque vtinam. pro, quòd si. nec enim illis optat calamitatem. Esset Anima vestra, &c. i. esset is statu, quo ego sum, & talia pateremini.

5. Mouerem, &c. i. condolerem, compaterer.

6. Quasi parcens. i. non affligens.

9. Rugæ. s. contracta cute ex doloribus, vel macie. Testimonium. s. indignationis Dei. Et suscitatur, &c. q.d. nec deest qui me falsò accuset.

10. Collegit. s. Deus, vel hostis.

11. Aperuerunt. s. mihi contradicentes. Maxillam .i. vultum. q.d conuiciati sunt in facie, seu coram. Satiati. i. delectati.

12. Iniquum. s. diabolum, vel hostem. fortè erat qui Iobum persequeretur. Chal. superbos.

13. Opulentis. 70. pacificus. Alij, quietus. Tenuit. i. apprehendit. s. Deus. Signū. s. in quod sagittas iaceret.

14. Viscera. i. è visceribus sanguinem, seu tabem.

15. Vulnere super vulnus. possent hæc ad Christum referri.

16. Saccum. No. humilitatem in Dei flagellis.

19. Ne operias, &c. q.d. velim toti mundo notam esse afflictionem meam. Sanguinem. i. calamitatem.

20. Testis. s. meæ innocentiæ.

21. Stillat. s. lacrymis.

22. Iudicaretur. i. posset iudicio contendere. Collega. i. amico, seu socio. q.d. sic possem faciliùs causam meam defendere, & me iustificare.

Cap. XVII.

1. ATTENVABITVR. q.d. consumentur vires.
2. Moratur oculus. q.d. multa videt plena amaritudine.

4. Eorum. s. impiorum. Disciplina. Heb. intellectu, seu intelligentia. Exaltabuntur. s. à te.

5. Prædā. i. victum. Pollicetur. s. impius, seu stultus.

6. Posuit. s. Deus. Prouerbium. i. parabolam. q.d. de cuius calamitate loquātur homines, cùm aliquam exaggerare volēt cōparatione. Suum. i. iræ suæ. Cōplut. sum.

7. Ad indignationem. s. Dei. Chal. & 70. præ ira.

8. Super hoc. s. quod mihi accidit. Hypocritā. Chal. delatorem. 70. iniquum. Suscitabitur. i. se eriget, vel indignabitur. s. quòd immeritum persequatur.

10. Conuertimini. s. huc.

12. Noctem, &c. q.d. faciunt me etiam nocte vigilare. Spero. q.d. opto diem fieri, vel spero me tamen his malis liberatum iri.

13. Si sustinuero, &c. q.d. etiam si sustineam, tamen moriendum mihi est. Straui, pro, sternam.

14. Pater meus, &c. q.d. pro parentibus & cognatis sunt mihi afflictiones & miseriæ sanè quàm propinquę.

15. Præstolatio. i. spes. q.d. quid possim sperare. Considerat. i. quanta sit.

16. Infernum. i. sepulcrum, vel limbum.

Cap. XVIII.

2. VSQVE ad quem finem. i. vsquequo.

4. Furore. i. per impatientiam. Propter te. 70. si mortuus fueris. Terra. s. vt non habitetur, vt addit Chal. Transferentur, &c. 70. subuertentur montes à fundamentis.

6. Super eum. i. in eo.

7. Virtutis. i. potētiæ. q.d. nō poterit facere quę vellet.

9. Sitis. s. hostium.

12. Attenuetur. id & sequentia per futurum legenda, seu intelligenda sunt. Robur. i. filij. Brachia illius primogenita mors. Chal. filios eius angelus mortis. 70. pulchra eius, mors. videtur dici mors primogenita, quòd prima per peccatum inuecta est.

14. Fiducia. i. id quo maximè nititur. Quasi Rex .i. potenter, vel sic, vt resisti non possit.

15. Qui nō est. i. diaboli, qui Deo periit. Hier. ep. 50.

18. Expellet. s. Deus, vel calamitas. Vrbe. lege, orbe. sic enim. Heb. Chal. & 70.

20. Eius. s. calamitatis. Nouissimi. i. qui post eum fuerint: vel quia sequitur, primos, sensus est; Omnes, id enim significat, primi & nouissimi. repetendum enim vtrobique vtrumque verbum, ἀπὸ κοινοῦ.

CAP. XIX.

3. DECIES i. sæpe. Confunditis. i. confundere nitimini.

4. Etsi, pro, si. Mecum erit. q. d. mihi soli nocuerit.

5. Meis. i. in me iactis.

6. Aequo i. peccata puniente, vt vos putatis.

7. Audiet. s. qui liberet. Iudicet. s. contra id quod Deus facit.

9. Gloria. s. opibus, & splendore quem eæ afferunt. Coronam. s. filios. corona enim senum filij. Prou. 17.

12. Latrones. Heb. exercitus. s. tribulationes, & dolores multi. 70. tentationes.

17. Filios. i. nepotes.

20. Labia. Heb. & Chal. pellis.

21. Amici mei. s. Angeli. Aug.

22. Deus. s. persequitur. Carnibus. i. carnis tribulationibus, seu cruciatibus. Saturamini. Heb. Chal. & 70. non saturamini. q. d. etiam plura & grauiora vobis videor meruisse & pati debere.

23. Scribantur. s. vt appareat iusta causa mea. certè obtinuit Iob, quod optabat.

24. Et plumbi lamina, vel in plumbo scribi vult, vel in lapide litteras sculptas plumbo, vt fit, repleri, quo fiant conspicuæ. Celte instrumentum est sculptorium. Vide Scholia Marij Victorij in Hier. epist. 61.

25. Scio enim, &c. vel hæc verba optat scribi, vel significat, ita scribi velle, vt in diem vsque iudicij possint durare.

27. Non alius. q. d. ego ipse idem omnino.

28. Radicem. i. fundamentum. q. d. occasionem calumniandi.

29. Gladij. s. iræ Dei.

CAP. XX.

2. IDCIRCO. s. quia sic loqueris, & sentis.

3. Mihi. i. pro me.

5. Puncti. i. momentaneum. Heb. & Chald. ad momentum.

6. Ascenderit. s. dignitate aliqua. Superbia. Heb. sublimitas. Chal. erectio.

7. Sterquiliniũ. Heb. & Chal. stercus. In fine. Heb. & 70. in finem. i. in perpetuum, seu omnino. Chald. in æternum.

8. Visio nocturna. i. somniũ, repetitio more scripturę.

10. Manus. i. opera. Redddent, &c. q. d. punietur ob mala sua opera. 70. manus eius dolores vrant, pro, vrent.

11. Ossa eius, &c. q. d. per totam vitam vitiis vacabit. Dormient. q. d. in peccatis suis morietur.

12. In ore. q. d. palato. s. animæ. Sub lingua. i. intra se.

13. Parcet illi. i. conseruabit malum, non à se eiiciet. In gutture. i. intra cor.

14. Panis, &c. q. d. res quibus vtitur, venenum fient tandem. i. exitiales.

16. Caput. alij venenum vertunt. 70. furorem.

17. Non videat, pro non videbit. Chal. nõ erit dignus qui videat. Riuulos, &c. i. abundantiã rerum suauium.

18. Consumetur. s. tribulatio seu supplicium.

21. Remansit. s. vt solet, in abundantia. Propterea, i. ob inopiam.

22. Cùm satiatus, &c. q. d. etiam in rerum copia cruciabitur.

23. Vtinam impleatur, &c. q. d. quòd si (vt optat) ventrem impleuerit, accidet, vt impleatur, &c. i. grauius à Deo punietur. 70. si quando impleuerit vẽtrem. Chal. cùm implere ventrem voluerit, mittet in eum iram, &c. Emittet. s. Deus.

25. Gladius. s. eum occidet. Horribiles. s. res, vel dæmones. Chal. terrores. 70. timores.

26. Occultis eius. i. ei præparatis occultis locis. s. inferno. Ignis. Chal. ignis gehennæ. Succenditur. s. per homines. Relictus in tabernaculo suo. q. d. coniectus in locum supplicij, & in eo desertus à Deo, vel, & qui de eius familia domi eo mortuo relictus fuerit.

27. Cæli. Chal. Angeli excelsi. Terra. Chald. terræ habitatores.

28. Apertum germẽ. i. exposita malis posteritas. Chal. transferetur frumentum. Detrahetur. i. auferetur.

29. Impij. Hinc apparet, suprà hypocritæ nomine intelligi impium. Verborum. i. factorum.

CAP. XXI.

3. SVSTINETE. i. expectate, seu ferte. Contristari. s. de iis quæ ab hominibus inferuntur non debet quis contristari.

6. Recordatus. s. calamitatis meæ, vel eorum quæ dicturus sum.

13. In puncto. 70. in requie. q. d. citò, & sine dolore. Infernum. i. sepulcrum. s. per mortem.

16. Manu. i. potestate. q. d. bona, quæ magnifaciunt, caduca sunt, & momentanea. Consilium. s. quo tam auidè temporalia quærunt.

17. Quoties, pro, quando. Lucerna. i. prosperitas. Diuidet. i. distribuet. s. Deus dando eis partem, quam merentur. Furoris sui. i. à se irato illatos.

19. Filiis, pro, in filiis. Patris. s. videntis filios affligi, vel filiis videntibus patrem affligi. Sciet. i. agnoscet Dei iustitiam.

20. Interfectionem. i. interitum.

21. Post se. q. d. etiam si filij prosperentur, nihil inde post mortem lætabitur. Etsi, pro, cum. q. d. cùm morte pereat immatura.

26. Absque vllis opibus. q. d. pauperrimus.

28. Principis. s. iniqui. q. d. Iobi.

29. Hæc eadem. s. quod sequitur.

30. Arguet. i. arguere audeat. Reddet. s. nisi Deus.

32. Vigilabit. s. anima, vel. q. d. tandem resurget cum cæteris mortuis.

33. Dulcis, &c. q. d. iucundum fuit morti, eum ad se rapere. Glareis Cocyti. q. d. regioni mortis. Cocytus fluuius inferorum, apud poëtas, qua voce nescio cur Hieronymo hìc vti libuerit. glarea, terra prope fluuium arenosa. Heb. & Chal. dulces ei glebæ torrentis. 70. dulces ei fuerunt silices torrentis. q. d. requiescit in tumulo. Apparet olim fuisse sepulcra prope torrentes. Trahet. s. mors, vel impius. q. d. multi illũ morte sequentur, vt multi præcesserunt.

CAP. XXII.

4. TIMENS. i. cum timore.

5. Iniquitates tuas. s. te arguet & puniet?

9. La-

9. Lacertos.i.vires,seu facultates.
10. Formido.i. terror.
13. Et dicis, &c. q.d. videris enim sentire malè de Deo.
14. Cardines.Heb.& 70.ambitū Chald.altitudinē.
15. Seculorum.i. communem, seu mundi.s.quam mundani insistunt.Chal.quæ à seculo est. Custodire .i.obseruare,seu insistere.
16. Fluuius.i.aquæ diluuij.
19. Videbunt.s.punitionem impiorum, de qua statim. Eos.s.impiorum stultitiam.
20. Erectio.i.ea,ob quę erigebantur, seu efferebātur.
24. Pro terra silicem .i.pro debilitate robur.Chald. super puluerem arcem munitam. Pro silice.i.velut lapides.s.copiosè
26. Super omnipotentem,&c.q.d. in Domino delectaberis.
27. Reddes.s.impetrata re,pro qua nouetas.
28. Decernes,&c q.d.quod aggredieris,succedet.
30. Manuum.i.operum.

CAP. XXIII.

2. MANVS plagæ meæ, pro plaga mea, vt vertit Chal. Aggrauata est,&c.q.d.maior est, quàm vt possit vllis gemitibus à me explicari.
3. Illum.s.Deum.
4. Ponam iudicium.i.exponerem causam meam.
Increpationibus.i. querelis.
5. Vt sciam, pro, & scirem.
7. Aequitatem.q d.puniat solùm,quantum mereor.
Iudicium meum.i.causa, qua contendo,me non tam grauia mereri.
9. Sinistram.i.Septentrionem,qui sinister est eunti in Orientem.Chal.Aquilonem. Dexteram .i. Meridiem.Chald Austrum.
13. Solus.i.omnipotens, seu cui ab omnibus obediendum,vel qui verè est, Ego sum qui sum. Heb.vnus.
Auertere.i.impedire. Cogitationem .i. quod facere decreuit.
14 Multa.s.quæ in me puniat, vel quibus puniat.s. suppliciorum genera.
16. Molliuit.s.velut malleo tribulationum.
17. Perij.s.prorsus,vt redditus sim insensibilis.
Tenebras .i. calamitates. Caligo .s. vt non videam, quanta me premant mala.

CAP. XXIIII.

1. DIES.i æternitatem.s.est incomprehensibilis.
2. Alij.70.impij. Terminos.s.agrorum.
Eos.s.velut proprios,cùm essent alieni.
4. Subuerterunt.i.impedierunt.70.deiecerunt de via iusta Chal.auerterunt à via pauperes. potest & viæ nomine,causa intelligi. Vide Hamos 2.
8. Rigant i.madefaciunt. Lapides.s.cauernas ingressi,vt se tegant.
10. Tulerunt, pro, abstulerunt. Spicas.s.quas sibi collegerant in cibum.
11. Eorum.s.impiorum. Meridiati sunt.i.cibum, vel somnum in meridie ceperunt. Qui calcatis,&c. Mercenarios intelligit,quibus illi operas non soluunt, vel q.d.inuadunt impij alienos aceruos,& in iis quiescūt cùm domini tamen collectis fructibus propriis sitiant.i. egeant.quod.s.ab impiis erepti sint.
13. Lumini.s.diuino.Chal.legi. Reuersi sunt. 70. ambulauerunt.
14. Erit quasi fur.i.furem aget,seu furabitur.
15. Vultum.s.ne agnoscatur.
16. Ignorauerunt.i.auersati sunt.s.quia illos prodit.
17. Arbitrantur vmbram mortis.q.d.ita horrent, vt solent alij densas tenebras.
18. Leuis est, &c. q.d. Ita incedit leniter, vt si super aquam incederet.s.ne sentiatur. Sit.Chal.erit.
Vinearum.i. cultam.
19. Ad nimium, &c. i. ab vna calamitate in aliam transibit. Ad inferos.s.deducet eum.i.ad infernum, secundùm Chal.
20. Obliuiscatur,pro,obliuisceretur q.d non eius miserebitur Deus. Dulcedo illius,&c.q.d.dulciter vermes paket. Non sit,pro,non erit. Recordatione.s.Dei,vt illi benefaciat. Conteratur,pro,contereretur.
21. Sterilem.s. meretricem.
22. Detraxit.s.per vim.i.deiecit. Steterit.s. in prosperitate. Credet.i fidet. q.d.mortem putat imminere.
23. Eius.s.Dei.q.d.diligenter notat illius acta.
24. Omnia.s.quæ solent à Deo humiliari, vel, vt ait Chal.iuxta omnia,quæ patrarunt,pœnas luent.
25. Quòd si,&c.q.d.quis potest me arguere,& conuincere,non ita hæc se habere,vt dixi? Ponere.s.accusando ea.

CAP. XXV.

2. EVM.s.Deum. Concordiam. Heb.& Chald.pacem. Sublimibus.i.cælis,vbi omnia ordinatissima,& pacatissima.
3. Militum.i. Angelorum. Non surget. q. d. quis est qui non ab ipso illuminetur?
5. Splendet.s.comparata Deo. Mundæ.i.lucidæ.
In conspectu eius.i. si cum Deo conferantur.
6. Putredo.i.corruptibilis. Vermis.i.vermium esca futurus. Aug.epist.120.vermis.i.de putredine.s.de patris mortalitate mortalis.

CAP. XXVI.

4. RESPIRAMENTVM.i. vim respirandi, seu animam.
5. Gigantes.i.dæmones, vel potentes. Aquis.s. in inferno, vel tribulationibus. Qui habitant cum eis. Chal.exercitus eorum.
6. Perditioni.i.morti,vel inferno,vt sit repetitio.q.d. omnia ei aperta, & subiecta.
7. Aquilonem.i.cælum. Vacuum.i.aërem,qui non est solidus,vt possit cælum sustentare. Chald.nihilum.s. cælum nullo fulcro nititur. Super nihilum .s. terram nihil sustinet. Chal. super aquas, nullo eam sustentante.
9. Vultum solij. Heb. faciem solij .s. id quod apparet cùm cælum aspicis. Chald. caliginem solij.
10. Lux,& tenebræ.i.vicissitudo diei & noctis.
11. Columnæ i.firmamenta.q.d.ipsa cæli machina, vel cęlestes virtutes.s.Angeli. Pauent.s.reuerentia summa,iuxta illud, Tremunt potestates.
12. Fortitudine.i. potentia. Superbum .s. diabo-

 lum,

lum, vel mare, q. d. reprimit maris impetum. 70. cetum.

13. Obstetricante, &c. 70. præcepto eius interfectus draco apostata. Eductus .s. è mundo. iuxta illud: Princeps huius mundi eiicietur foras. vel è nihilo .s. creatus. Tortuosus i. versutus. Heb. fugax.

14. Sermonis. i. operis. Tonitruum. i. vim. Intueri i. intelligere, seu comprehendere.

CAP. XXVII.

1. PARABOLAM. i. sermones parabolicos. Vel sententias suas.

2. Abstulit iudicium meum. 70. me sic iudicauit. s. tam grauiter. Chald abstulit regulam iudicij mei. s. non iudicans iuxta morem humanarum legum.

3. Dei i. à Deo datus.

4. Meditabitur. i. tractabit. Mendacium. Heb. & Chal. dolum. 70. iniusta.

5. Iustos. s. iudices. Innocentia. Heb. & Chal. perfectione, seu integritate.

6. Iustificationem. Heb iustitiam.

7. Sit, pro erit. q. d. habendus est. Vt impius, &c. q. d. non hominem odi, sed eius impietatẽ, & iniquitatem.

8. Hypocritæ. 70. impij. Chal. delatoris. Liberet. s. peccato vel morte. q. d. cùm morietur.

11. Per manũ Dei. i. Deo iuuante Chal. per prophetiã Dei. Quæ. s. opera q. d. quid agat, seu agere soleat.

12. Nostis. s. vitam meam, vel q. d. sapientes videmini, vel, videri vultis.

15. Interitu. Chald. peste. Viduæ eius non plorabunt. 70. viduarum eius nemo miserebitur.

16. Comportauerit, pro, cumulauerit.

17. Innocens. i. probus vir. q. d. fruentur boni eius diuitiis.

18. Sicut tinea. q. d. non diu duraturam vt tineæ domus in excelso ligno non diu durat. Custos. Chal. custos pomorum. Vmbraculum. s. quod parum durat.

20. Quasi aqua. i. abundanter, vel magno impetu. Nocte. i. peccati, vel insperato.

21. Emittet. s. Deus mala. Fugiet. i. conabitur fugere, sed frustra.

23. Stringet. s. qui eius calamitatem viderit, vel audient. Heb. Chal. & 70. plaudet, seu pulsabit. s. præ admiratione, vel timore, vel irrisione.

CAP. XXVIII.

2. LAPIS. s. lapis videtur massa illa; estque ei aliquid lapidis adiunctum, quod per ignem purgatur.

3. Tempus. Heb. & Chal. finem. 70. ordinem. Lapidem caliginis. i. lapides absconditos in terræ visceribus. q. d. omnia videt, etiam occultissima.

4. Diuidit, &c. q. d. crescit aliquando torrens adeò, vt peregrini transire nequeant, & socios consequi qui priùs transierant, tamque longè distant, vt possint dari obliuioni. Egentis. s. qui transire non potest. Inuios. i. quibus intercisa via ob fluuij inundationem. Heb. Chal. & 70. multo aliter, & sensu difficili.

6. Locus, &c. q. d. est quidam locus, cuius lapides saphiri. Chal. de Paradiso intelligit.

7. Semitam. s. desertæ terræ, cùm priùs habitaretur. Chald. ad arborem vitæ refert, ad quam ducentem viam ne aues quidem sciant, q. d. est ignotissima ad eam via. Oculos. Heb. Chal. 70. & Complut. oculus.

8. Institorum. i. mercatorum.

9. Extendit. s. Deus, vt frangat.

11. Abscondita produxit. 70. ostẽdit potentiã suam.

13. Suauiter viuentium. Chal. superborum.

14. Abyssus. s. aquarum.

15. Non dabitur. s. vt ematur. q. d. nullo pretio emi potest.

16. Non conferetur. q. d. est excellentior, quàm vt conferri debeat. Tinctis Indiæ coloribus. Heb. & 70. auro Ophir.

17. Vitrũ. sic 70. at Heb. crystallus. Chal. speculum.

18. Commemorabuntur. i. reputabuntur, seu in pretio erunt.

21. Volucres i. contemplatiuos, vel Angelos, quibus etiam Dei sapientia incomprehensibilis.

22. Perditio, &c. q. d perditi homines, & peccatis mortui tantum famam audierunt.

27. Vidit. s. ab æterno notã. Enarrauit. i. declarauit mundo postea. Præparauit. s. in creaturis discendã, hominibus proposuit. Chal. cũ Angelis in principio præparauit eã. Inuestigauit i. fecit inuestigari ab hominibus.

28. Timor Domini. 70. θεοσέβεια Theoseuia. i. Dei cultus, seu pietas.

CAP. XXIX.

1. PARABOLAM. i parabolicum sermonem.

3. Lucerna. i. fauor. Tenebris. i. tribulationibus, & difficultatibus.

4. Secretò. i. familiariter.

5. Pueri. i famuli.

6. Lauabã. i. lauare poteram pre copia. Petra. s. premens torcular, vel montes intelligit, vbi plantatæ oliuæ.

8. Abscondebantur. s. præ reuerentia.

11. Reddebat. s. de vitæ meæ integritate.

13. Perituri. s. nisi à periculo liberassem. Veniebat q. d. me benedicebat, quòd se eripuissem.

14. Diademate, pro, velut diademate. 70. sicuti diploide. Iudicio. i. iustitia, repetitio est.

18. Dicebam i. cogitabam fore. Nidulo. q d. quiete. Palma. Chal. arena.

19. Aperta i. posita, seu fixa. Ros. s. qui fertilẽ faciat.

20. Arcus. i. robur.

22. Stillabat. i. fundebatur. s. more pluuiæ gratæ.

23. Pluuiam. s. desideratam. Serotinum. s. quo maturantur fruges.

24. Credebant. s. me seriò ridere, sed aliquid in eo latere: tanta erat morum grauitas. Lux, &c. q. d. nihil auctoritati deperibat.

CAP. XXX.

6. GLAREAM. i. lapidosam terram. Heb. & Chald. petras.

8. Parẽtes. pro, cõparentes. q. d. sine honore, seu viles.

9. Canticum. q. d. componunt de me cantilenas, vt fit de miseris, vel ridiculis. Prouerbium. i. parabolam, seu fabulam.

10. Conspuere Figura id Christi passionis.

11. Aperuit. s. Deus. Frenũ. vt solet equo domãdo.

12. Ad dexteram. i. prope. Surrexerunt. s. me persequentes.

15. Abstulit.s.Deus.vel positum pro abstulerunt. Desiderium i.quæ optabam,vel mihi carissima.

17. Os.s.ossa. Comedunt.i.dolores,aut vermes.

18. Eorum.s.dolorum,vel vermium. Vestimẽtum,.i.corpus. Capitio,pro,capitium.q.d.instar capitij. Succinxerunt s.vndique.

20. Ad te s.ô Deus Respicis. Alij,non respicis,repetentes negationem præcedentem more Scripturæ. Vide inf.cap.31.& cap 32.

21. Crudelem i.seuerum.q.d.vidêris mecum crudeliter agere.

22. Super ventum.i loco editissimo.

24. Veruntamen,&c totus hic versus sic habet apud 70 in editione Romana: Atque vtinã possem mihi ipse manus afferre,aut rogarem alium,& faceret mihi hoc. Eorũ.s.vt ẽtiã quidã legũt,meã. Corruerint.s.iui.

27. Efferbuerunt.s.æstu,& cruciatu.

28. Sine furore.i.patienter ferens. In turba.q.d. etiam in turba hominum cogebar præ dolore clamare.

29. Frater fui,&c.q.d.more draconum,& struthionum lugebam,vel eram solitarius.

30. Caumate.i.ardore.

31. Cithara.i.gaudium. Organum.70.Psalmus.

CAP. XXXI.

1. NE cogitarem,&c.Chal.ne respicerẽ virginem.

2. Haberet in me.Chal.daret mihi.

3. Alienatio.s.à Deo.

5 Si ambulaui.pro,non ambulaui,seu absit vt ambulauerim.

6. Sciat.i faciat apparere. Simplicitatem.Heb.& Chal.perfectionem.

7. Et si,pro,vel si sic inf. Si secutus est oculus meus cor meum.Heb.si post oculos meos abiit cor meũ.Chal. & 70.si cor meum secutum est oculos meos.q.d.si concupiui quod vidi. Manibus.i.operibus.

10. Sit.i.non recuso quin sit,vel,mereor,vt sit.sic inf.

11. Hoc.s.adulteriũ,vel quod me dixi non fecisse.

15 Vnus pro,idem ipse.

16. Expectare i.diu,quod à me petebat.

18. Egressa est q.d.iam inde à natiuitate propensus fui ad misericordiam

19. Prætereuntẽ.Heb.& 70.pereuntẽ.s.præ frigore.

20 Latera.q d.ipse ob latera à me veste contecta. Calefactus est.pro,non calefactus: repetenda enim negatio præcedens.

21. Super.i.contra.q.d.oppressi. Porta.i.iudicio. in portis enim vrbium iudicia fiebant.

23. Eius pro,iudiciorum eius.

27. Lætatum Heb & Chal.seductum.s.putans esse Deum.Itaque quidam putant legendum,lactatum.i.seductum. Osculatum.s.in signum adorationis.fit etiam id hodie vulgò in signum reuerentiæ inter homines.Vide Hier.1.con.Ruff & sup 3.Reg.19.

30. Guttur.i.interiora.s cor. Expeterem.s.ei malum. Maledicens.i.malum imprecans.

31. Viri.s.fatigati operibus misericordiæ,quibus eos assiduè exercebam. Saturemur.q.d.videamus cũ mortuum,ne nos tantopere fatiget. Excipiendis hospitibus & iuuandis pauperibus,vel Hyperbole est,qua significatur odium maximum,& rabies.vide Psal.26.Apo.17.

33. Quasi homo.i.vt solent homines.

34. Expaui.s.vt à recto discederẽ. Despectio.s.cum me despicerent. Terruit.s.vt vlciscerer. Tacui.s.ferens patienter. Egressus.s.vt vlciscerer,vel quererer.

35. Auditorem.s Deum causæ meæ.q.d.nolo alium iudicem quàm Deum,qui me nouit. Librum.q.d.processum,vt vulgò dicitur.

37. Gradus,pro,gressus. Offeram.s.cuicunque legere volenti.

38. Clamat.s.quasi à me iniquè possessa,aut quasi nõ soluerim operas mercenarius. Deflet.i.de me queritur.

39. Pecunia.s.soluta agricolis.

40. Finita,&c.q.d.Atque hic fecit loquendi finem.

CAP. XXXII.

1. SIBI i.sibipsi.q.d.quod Iob nimis obfirmatè suam iustitiam tueretur.70.Ipsis.q d quod tandem eius iustitiam agnouissent.

2. Buzites.i.ex progenie Buz filij Nachor. Ram. Chal.Abraham. Coram Deo.Heb.& Chal.plusquam Deum.70.coram Domino.

3. Porrò.i.præterea. Rationabilem id additum ab interprete,explicandi causa. Respondere s.vt par erat.

8. Spiritus.s.Dei.Chal.Spiritus prophetiæ. Hominibus.s.quibus non putes.

9. Non sunt.s semper. Nec senes.Heb & senes;sed intelligitur repetenda negatio præcedens.

13. Sapientiam.s.qua conuinceremus eum de eo, quod sequitur.

15. Abstulerunt,&c.q.dicat tacuerunt.

18. Vteri.i.mentis.

19. Lagunculas.i.lagenulas.Heb.vtres.

CAP. XXXIII.

3. SENTENTIAM.Heb.Chal.& Complut.scientiam.

4. Spiraculum.i.anima.sic dictum à Moyse,Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.Gen.2.

7. Miraculum.i.mira,quæ dicam.Heb.Chal.& 70. timor mei.

10. Querelas.i.occasiones querendi de me.

11. Neruo.Heb compede,seu cippo.70.ligno. Custodiuit.i.obseruauit.

12. Iustificatus.q.d.non iustificasti causam tuã probando te immeritò pati.

14. Non repetit.q.d.quid est opus,vt repetat quod semel apertè dixit.s.te affligi ob peccata tua?

18. Gladium.s.iræ Dei.

19. Per dolorem.q.d per hunc tibi apertè est locutus.

22. Anima.i.vita. Mortiferis.i.morbis.

23. Annuntiet.s.ante Deum.

24. Dicet.s.Deus Angelo.

26. Iubilo.q.d.ostendat ei Deus vultum lætum,non iratum. Iustitiam suam.Chald.secundùm iustitiam suam.i.quod meretur.

27. Respiciet.s.Deus. Dicet.s.qui affligitur.

28. Liberauit.s.sic sentiendo,vel q.d.Deus liberauit animam suam.i.eius.

29. Tribus vicibus.i.aliquoties Chal.duabus & tribus vicibus. Per singulos.i.cum singulis hominibus. Heb.& 70.cum homine.Chal.cum filio hominis.

32. Te apparere iustum.q.d.vt te iustifices,si potes.

CAP.

CAP. XXXIIII.

1. PRONVNTIANS, &c. Heb. Chald. & 70. respondens Elihu dixit.

4. Iudicium eligamus. q. d. disceptemus.

5. Subuertit. q. d. me immeritum punit.

6. Mendacium est, pro, erratum est. Sagitta. i. afflictio.

7. Bibit subsannationem, &c. q. d. ridet alios nimis profusé.

8. Graditur, &c. q. d. conuersatur, seu iudicat more iniquorum, & impiorum.

9. Cucurrerit cum eo, executus fuerit festinãter eius mandata, coram eo.

10. Absit, pro, longè abest.

12. Frustra. i. sine causa. Subuertet. s. iniquè iudicãs.

13. Constituit. s. gubernatorem, seu iudicem.

14. Direxerit ad eum. s. homo ad Deum, vel Deus ad hominem vt occidat. Trahet. s. homo per orationem, vel Deus per mortem.

17. Iudicium. i. quod iustum est.

18. Qui dicit, &c. sub. num sanari potest? Apostata. Heb. impius es. Duces. i. principes, seu gubernatores.

19. Qui s. Deus. q. d. quanto minus Deo dicenda sunt talia? Cognouit. i. approbauit.

20. Morientur. s. tales. Pertransibunt. s. quærentes tyrannum, vt occidant. Manu. s. valida q. d. facilè.

22. Vmbra mortis. i. obscuritas. repetitio præcedẽtis.

23. Enim, pro, verò. Vltra. s. postquam est condemnatus.

24. Pro eis. s. in ipsorum loco.

26. In loco videntium. i. coram multis. Chal. in loco, in quo videbunt iusti, & iustificabunt iudicium.

27. Noluerunt. s. contemnentes, aut obedire nolẽtes.

28. Pauperum. s. ab ipsis oppressorum.

29. Contempletur eum i. dignetur videre. s. à Deo contemptum, vel eum. i. Deum se occultantem quis possit cognoscere, seu reperire? Super gentes. s. venient mala à Deo puniente.

30. Hypocritam. i. iniquum.

31. Ad Deum, pro, de Deo. Prohibebo. s. quin etiam loquaris.

33. Eam. s. iniquitatem. Displicuit. s. eius iudicium q. d. num ideo iniustus Deus, quia tibi non placet? vel num tu ideo de Deo malè debes sentire, quia te puniuit?

35. Disciplinam. i. bonam institutionem, vel scientiam, seu prudentiam.

36. Pater mi. Chald. Pater mi, qui es in cælis. Vsque ad finem. i. perfectè. Desinas. i. auferas afflictionem, seu punitionem.

37. Constringatur. i. discutiatur, seu affligetur.

CAP. XXXV.

1. IGITVR, &c. Heb. Chal. & 70. & respondens Elihu dixit.

3. Dixisti. s. Deo. Vel quid tibi, &c. q. d. quem fructum capis ex meis pœnis? peccatum pro pœna peccati, & peccare pro puniri. No. ex his, atque aliis locis sup. & inf. apparere plura dixisse Iob, quàm sint suo loco scripta.

5. Altior. s. æther. i. cælum.

9. Clamabant. s. oppressi ad Deum.

10. Dixit. s. iniquus, vel Iob. Carmina. i. stellas excitantes ad Dei laudes Heb. cantica. 70. ordinans custodias nocturnas. Chal. ante cuius conspectum Angeli excelsi ordinant laudem in nocte.

11. Super. i. plusquam.

12. Ibi. i. tum. Clamabunt. s. ad Deum oppressi malis impij.

13. Frustra. i. sine causa. q. d. audit quidem omnes, sed non exaudit indignos. 70 indecentia videre non vult Dominus. Chald. iniquitatem non audiet Deus. s. iniquum clamantem.

14. Dixeris. s. corde i. putaueris. Iudicare. i. discute conscientiam, & condemna peccata tua.

14. Furorem. s. quantum merentur peccata.

CAP. XXXVI.

3. A Principio Heb. & Chal. à longè. i. longiùs. Operatorem. i. factorem.

7. In perpetuum. i. longo tempore, vel q. d. semper ipse est qui collocat. Eriguntur. s. dignitate.

8. Catenis. s. impij, vt Chal. addit. Paupertatis. Heb. & Chal. afflictionis

9. Violenti fuerunt, ideoque à Deo puniti.

10. Reuelabit autem eorum. i. docebit eos.

11. Gloria Heb. Chal. & 70. delectationibus.

13. Simulatores, & callidi. Heb. & 70. Hypocritæ corde. Chald. superbi corde. Clamabunt. s. ad Deum. Chald. deprecabuntur miserationem eius.

14. Tempestate. i. calamitate. Heb. & 70 adolescentia. i. stultitia iuuenili. Chal. infantia. i. puerili sensu.

Et vita, pro, quia vita. Inter effæminatos i. scortatores. 70. vulnerata ab Angelis.

15. Eripiet. s. Deus. Reuelabit, &c q. d. docebit, cur sic tractet, & consolabitur.

16. Latissimè. Chald. dilatabitur. Fundamentum. q. d. sub quo est magna profunditas. Requies autem mensæ tuæ. Chal. in requie autem mensa tua. Pinguedine. i. abundantia, seu lautis cibis.

17. Causa, pro, quòd si autem causa. Iudicium. s. iustum. Recipies. s. à Deo.

19. Magnitudinem. i. potentiam. Tribulatione. i. oppressione aliorum. Robustos. s. tuos, quos potes prohibere ab oppressionibus.

20. Ne protrahas, &c. q. d. ne in longam noctem detineas eos qui te conueniunt, vt possint ad sua redire negotia. Pro eis. i. pro se. s. rebus suis.

22. In legislatoribus. Heb. docens. Chal. docẽs recta.

24. Viri. s. sancti. Chal. viri iusti.

26. Inæstimabilis. 70. infinitus.

27. Aufert. i in altum tollit. s. per vapores.

30. Cardines. i extrema. Heb. Chal. & 70. radices. q. d. totum mare vsque ad extremitates, seu fundamenta.

Operiet. s. radiis lucis, quibus vapores eleuantur.

31. Iudicat. i gubernat.

32. In manibus. i. apud se. Rursus aduenia. Chal. descendat propter orantem.

33. Sit. s. si velit.

CAP. XXXVII.

1. SVPER hoc. s. quod iam dicam.

2. Audiet. s. quis. 70. Audi. Heb. & Chal. audite. Vocis

re. Vocis.i.tonitrui,vel minarum. Ore.i præcepto, seu voluntate.

4. Eum,pro,id.s.lumen fulguris. Sonitus.s.tonitrui. Inuestigabitur.i.intelligetur perfectè quomodo facta.

6. Fortitudinis suæ.i.vehementi.

7. Manu.i.conspectu.q.d. apertè. Signat.i ostendit,seu significat. Opera sua. 70.suam infinitatem.

Interioribus.i.occultis locis. Arcturo.s.Aquilonari vento.

11. Lumen suum. Chal.pluuiam suam.s.pluuia est velut lumen terræ ariditati.quidam referunt ad aëris serenitatem quæ post pluuiam sequitur.alij,ad fulgura.

13. Sua.i.à se facta. Misericordiæ.i.cui vult benefacere.

15. Lucem.s.per fulgura.

16. Scientias.s.Dei.

18. Aere fusi. Heb.speculum fusum.i extensum, vel durum & firmum, vt solent fusilia. Chal.speculum fusile i.firmi,& perspicui.

20. Quis narrabit ,&c.q.d. nunquid opus Deo est aliquo,qui ei narret? Deuorabitur.i.opprimetur rerum diuinarum magnitudine,si de eis velit loqui.

21. Vident.i.homines q.d. accidit interdum solem nubibus impediri, ne videatur, rursumque his per ventum dispersis,apparere.

22. Aurum.i.serenitas auro similis splendore. quidam ad aurum referunt,quod ad Septentrionem aiunt prouenire abundanter. Formidolosa i.plena timoris,& reuerentiæ s.dum talia eius opera contemplamur.

24. Contemplari i.scrutari. Heb. Chal. & apud 70. multo aliter habet locus hic.

CAP. XXXVIII.

1. RESPONDENS.i.allocutus. Turbine.alij, caligine.

2. Iste.s.Elihu.q.d.quis de meis iudiciis audeat sententiam ferre, cùm sit imperitus?

3. Accinge,&c q.d.para te.s.ô Iob. Vir.s.fortis.

5. Lineam.i.funem. Chal. perpendiculum.

6. Demisit.s in fundamentum.

7. Matutina i. quæ manè oriri solent. Filij Dei. Chald. turmæ Angelorum. 70.quando facta sunt astra, laudauerunt me voce magna omnes Angeli mei.

8. Ostiis.i.velut ostiis. Erumpebat.70.fluctuabat. Quasi de vulua.q.d in ortu suo.i.dum crearetur.

9. Vestimentum,pro,velut vestimentum. q. d. cùm tegerem nubibus.

10. Vectem. pro, velut vectem. 70.claustra.Chald. littora,quasi pessulos.

12. Diluculo.s.vt oriretur.

13. Concutiens.s.vt soleo terræmotu. Excussisti.s. vt soleo interimendo.

14. Restituetur.s.terræ post terræmotum. Lutum signaculum,pro,luti sigillum.s.corruptum solet restitui. Stabit.s.suo loco immota.

16. Nouissimis.i.extremis.

17. Portæ mortis.s.ingressus inferni. Ostia tenebrosa vidisti.Chal introitus vmbræ mortis gehēnæ conspicies? 70 Ianitores inferni te videntes stupuerunt?

19. Habitet.q.d. quàm latè pateat.

20. Terminos suos.i. locum suum. Domus.i.loci, seu habitaculi. repetitio præcedentis.

23. Hostis.s perdendi. Chal.tribulationis in gehenna.Heb angustiæ.

24. Lux.s.fulguris. Aestus.s.eius flamma. Heb.& Chal.Orientalis ventus.70.Auster.

25. Quis.s nisi ego.

29. Gelu.Heb.pruinam.

30. Abyssi.i.aquæ.

31. Pleiadas.s.Vergilias, quæ vere oriuntur. Gyrum Arcturi.i.stellas,quæ circa polum Arcticum.

34. In nebula,pro,ad nebulam.i. nubem.s. vt pluat præcipiens. Operiet te.70.obediet tibi.

36. Gallo.per gallum intellige etiam reliqua animantia. Intelligentiam.i.sensum.

37. Concentum.i.ordinatissimum cursum. Dormire.i.cessare.

38. Compingebantur.suberbi eras? vel possisne explicare quomodo id factum?

CAP. XXXIX.

1. LEAENAE.datiuus est. Animam.i appetitum.

3. Vagantes.s. à parentibus nido eiecti.

Quis.i. nisi ego.

4. Ibicum.i.caprarum syluestrium.

6. Incuruantur.s. præ dolore partus. Fœtum.s edendum.

9. Tabernacula.i.cubilia. Salsuginis.i.arida, seu sterili.

10. Exactoris i.volentis capere.

12. Rhinoceros. 70. Monoceros. μονόκερως.i. vnicornis.

13. Post te i.te sequendo.

16. Herodij.Chal. & 70.Ciconiæ.

17. Derelinquit i. ex obliuione.

19. Duratur.i.durè tractas.s.desertis ouis. Ideo Thr. 4.crudelis vocatur. Frustra.s.quia deserit oua. Cogente.s.relicta curare (non enim cognat pericula, ideo non timet ouis) vel deserere.nec enim id facit timore vllo,sed stupiditate.

20. Intelligentiam.s.seruandi oua,quæ tamen Deus per suam prouidentiam seruat.

21. Erigit.s.vt velocius currat,non enim volat.

23. Quasi locustas,q.d. num ei potes dare vires saltandi? Terror.q.d.hinnitu homines,velut gloriabundus,terret.

27. Sorbet.i. velut sorbiturus excitat.s.halitu. Reputat.i.curat.q.d. contemnit. Tubæ.s.hostium, vel à bello reuocantis.

28. Vah.Heb.Heah.70.euge.

29. Plumescit. Heb. alas mouet. Expandens.s.ad volatum.

35. Conquiescit.s. quasi causam vicerit. Respondere.s.ad obiecta.q.d.nō potuit se defendere cōtra Deū.

37. Leuiter locutus sum. Heb.contemptibilis sum. Chal.vilis factus sum. 70.nihil sum.

38. Vnum,& alterum.i.pauca quædam.

CAP. XL.

3. IRRITVM facies.i.dices iniquum.

4. Etsi,pro,nunquid. Brachium.i.vires.

6. Disperge.pro,perde,seu,contere.

8. Foueam.i.sepulcrum. q.d.interfice.

9. Quod saluare,&c q.d.te esse valde potentem.

10. Behemoth i.elephas,vel Rhinoceros, quam Indi vocant Bada. Figuratè verò dæmon intelligitur.

Tecum.i.vt te,vel apud te.

11. Lumbis,&vmbilico.q.d.in illo fortes sunt etiam eæ corporis partes, quæ in cæteris animantibus debiles. Hier. ep. 22. ait, honestè hic viri, & mulieris genitalia mutatis nominibus significata, omnemque diaboli virtutem contra viros in lumbis esse, contra fæminas verò in vmbilico.

12. Caudam. fortè & hic honestè significatur genitale membrum. Quasi cedrum.i.fortiter. Perplexi: q.d.miro artificio formati.mysticè artes miræ intelliguntur,quibus diabolus homines libidine implicat,vt difficillimè extricentur.

14. Principium.q.d.præcipuum animalium à Deo factorum quod attinet ad fortitudinem & prudentiam. Mira quidem narrantur de Elephantis intelligentia,vt tantùm non rationalis esse videatur.mysticè diabolus inter primas creaturas. s. Angelos à Deo factus. Applicabit gladium eius.i.suum. q. d. Deus potest facilè interimere; alioqui nemo audeat aggredi:quod maximè de diabolo verum est. 70. vt eluderetur ab Angelis ejus, quod planè in diabolum quadrat.

15. Ibi.i.prope eũ.s.nihil timentes ob assuetudinem.

16. Sub vmbra, &c. Quidam duos hos versus interrogatiuè legunt, q. d. vel grandes arbores ipsum tegere nequeant: tantum abest, vt sub calamis .i. arundinibus, aut salicibus latere possit, aut luto, vt cetera animalia.

Locis humentibus,Heb.& Chal.cœno.

17. Vmbræ.i arbores vmbriferæ. Vmbram eius, pro,eum.q.d.non sufficient, vt sit hyperbole, vt in seq. versu,quamquam non video,cur non possit vterque versus legi affirmatiuè.s.cubare solet locis humidis prope arundines, & salices.diabolus quidem in delitiis per hæc significatis.

19. In oculis eius, &c. q. d. videtur sibi posse sistere bibendo fluuij cursum, vt qui hamo pisces detinent: adeoque interdum nares mergit, vt sudibus fluuij lædantur. Eius.pro,suas.

20. Leuiathan.i. balenam.

21. Circulum.i.hamum,seu vncum. Armilla.Heb. spina. Chal. tribulo.

22. Preces.s.ne illum lædas.

24. Ancillis.i.ad ludum & recreationẽ ancillarum. 70.tanquam passerem puero.Heb.& Chal.puellis.

25. Amici.i.socij in piscatione, seu mercatura. q.d. non poterunt capere, vt ipsum concidant, & diuidant.

26. Gurgustium.i.fiscellam.

27. Pones,&c.q.d. si aggrediaris, vt capias, ita te lædet, vt perpetuò recorderis tam temerarij prœlij; nec vltra simile quid aggrediaris. Loqui.additum id ab interprete.

28. Eius.s.qui illum velit capere. Præcipitabitur.i. perdetur, vel se in fugam festinus proripiet.

CAP. XLI.

1. EVM.s.hominem.q.d. non crudeliter agam cum aliquo, vel Behemoth, aut Leuiathan.q.d. non est mihi opus ad illum superandum magno conatu vti, vt solent sæui. Chal.non est crudelis,qui suscitet eum.i. nemo tam ferox, qui eum audeat prouocare.

3. Parcam.s.si velim perdere. Verbis potentibus.i. ob verba minacia, vel eloquentia.

4. Quis. redit ad id, quod cœpit cap. præcedenti de Behemoth, seu Leuiathan. Reuelabit,&c. q.d. quis ei audeat pellem detrahere? Intrabit.q.d.quis ei frænum iniciet?

9. Palpebræ diluculi.i.splẽdẽtes.70, species Luciferi.

10. Lampades.q.d. videtur flammas euomere.

13. Egestas.s.pernicies eorum, in quos incurrerit. Chal.dolor.70. perditio.

14. Mittet,pro,si mittantur. Flumina Complut, fulmina. Ferentur.s.membra ejus.q.d. non mouebitur loco.

16. Sublatus.s.in altum se erigens. Angeli Heb.& Chal.fortes.q.d.fortissimi quique.70.feræ. Purgabuntur.s.soluta aluo præ timore.

17. Subsistere.q.d.frangetur. Hasta.s.quicquam ei nocebit.

18. Reputabit.i.æstimabit.q.d. contemnet.

21. Radij solis.q.d.faciet obscuritatem reuolutis fluctibus. Sternet,&c.q.d.nihili faciet hominum diuitias, & potentiam, ita est terribilis.

22. Feruere faciet.s.motu suo, vel dũ aquã euomit.

23. Post eum.i.vbi transierit. Lucebit.i.albescet. Aestimabit.s.qui viderit. Abyssum.i.mare. Senescentem.i.canescentem.s.alba apparebit aqua.

24. Super terra.s.in mari dominatur nulli belluæ parens. Vt nullum timeret. 70. vt illudatur ab Angelis meis.s.dæmon, de quo etiam superiora intelligenda.

25. Videt.i.despicit. Vniuersos filios superbiæ.i. belluas marinas, quamuis Ingentes. Chald. omnes filios montium.70 omnia, quæ in aquis. Videtur quidem de diabolo intelligendum superborum Regẽ.

CAP. XLII.

3. ISTE qui,pro,qui. Celat. 70.celat à te.q.d.qui se putat posse abscondere tibi sua consilia. Absque scientia.i.imperitè, seu stultè.

5. Auditu,&c.q d.te antea tantùm auditione noueram, nunc verò te docente. Oculus.i.mens. Videt.i. perfectiùs cognoscit.

6. Ago pœnitentiam,&c. 70. reputaui me ipsum terram & cinerem.

8. Offerte.70. faciet .i.offeret.s.Iob. Faciem eius suscipiam . i. exaudiam eum. Rectum sicut seruus meus. 70. verum contra seruum meum.

9. Suscepit Dominus faciem Iob.70.soluit eis peccatum propter Iob.

10. Conuersus.s.vt illis parceret, & Iob liberaret calamitate.70.dimisit illis peccatum. Chald. conuertit captiuitatem Iob.

11. Mouerunt super eum caput. 70.mirati sunt.

Ouem. 70. agnam. In aurem.s.quatuor drachmarum, vt aiunt 70.

14. Diem.s. ob pulchritudinem. Heb. Temimah.i. diurnam. Cassiam.q. d.pretiosam vt cassiam. Cornustibij.q.d. elegantem.Stibio enim asseruato in cornu se fæminæ solebant ornare, seu fucare oculos. 70. cornu Amaltheæ.q.d.copiosam, seu diuitem.

15. Terra.s.illa. vel est hyperbole.

PSALMI.

Auctor David omnium, etsi quidam auctores faciunt aliquorum eos, quorum nominibus inscribuntur.

Dicuntur ab Esdra collecti, & hoc ordine dispositi.

Grac. Ψαλτήριον, *Psalterium, est id instrumentum musicum. sed hic videtur significare congeriem, seu librum Psalmorum. Heb. Sepher Theilim. i. Liber laudum. No. hic nos loco Hebr. lectionis citare Hier. i. eius versionem. Interdum tamen Hebraica citamus.*

PSALMVS I.

Descriptio Pij, & Impij.

1. A B I I T. i. ambulauit. possent & præterita hæc per præsentia verti. s. abit, stat, sedet. Consilio. q. d. qui non est secutus consilia. Via i. institutio, seu moribus. Stetit. i. moratus est. Cathedra. i. consessu. Chal. societate. Pestilentiæ. i. contagiosæ doctrinæ. Chal. & Hier. derisorum. Sedit, sic Psal. 25. Non sedi cum consilio vanitatis, &c. Not. significari hic gradus, quibus ad summam impietatē peruenitur. s. eundo, stando, sedendo, &c. alioqui dicendum erat, Nec sedit, nec, stetit, nec abiit.

2. Voluntas. i. affectus, delectatio. Die ac nocte. i. semper.

3 Lignum. i. arbor. Eius. s. ligni. Non defluet, est id oliuæ & palmæ.

4. Non sic. s. erunt.

5. Ideo. s. quia dissimiles vita, & meritis. Resurgent. i. consistent. q. d. non se poterunt defendere. Heb. stabunt. Iudicio. s. extremo, vel iunge cum iustorum. Nec peccatores. Heb. & peccatores. sed repetenda negatio præcedens. Concilio i. cœtu. Chal. societate.

6. Nouit. i. approbat. Viam. i. studia, vitæ institutum. Peribit. i. damnabitur à Deo, seu ad nihilum redigetur.

II. *De consilio Iudæorum, & Gentium contra Christum.*

1. FREMVERVNT. i. tumultuatæ sunt. Gentes. i. nationes exteræ. s. Romani. Populi. s. Iudæi.

2. Astiterunt. s. consilij captandi causa. Reges. s. Herodes, & Pilatus. Principes. s. Anas, & Caiphas. In vnom. i. simul.

3. Dirumpamus. Hier. epist. 127. putat id dici ex persona Domini. Alij ex persona impiorum accipiunt. Vincula. i. leges, quibus subditi velut ligantur. Eorum. i. Domini, & Christi eius. Iugum. q. d. non pareamus. Hier. laqueos. Chal. funes.

4. Irridebit. i. ridendos exponet. Subsannabit. repetitio præcedentis.

5. Tunc. s. cùm irridebit. In ira. i. iratus. In furore. repetitio.

6. Ego. vox David & Christi. Sion. i. ecclesiam, cuius figura Sion. Montem. s. excellentia, & firmitate. Præceptum, pro, præcepta. s. Euangelica.

7. Genui te. s. ex virgine, vel ab æterno, vel in resurrectione. Vide Act. 13. & Col. 1.

8. Postula, q. d. si postules. Terminos, pro, vsque ad terminos.

9. Ferrea. i. inflexibili ad iniustitiam. Confringes, q. d. poteris conterere. s. non obedientes.

10. Intelligite. i. sapite, seu resipiscite.

11. Exultate ei. Chal. orate.

12. Apprehendite. s. summo studio, & firmiter. id enim significat verbum Græcum δράξασθε. Disciplinam, alij vertunt, osculamini filium. Hier. adorate purè. Nequando. Hier. ne forte. Pereatis de via. Chald. amittatis viam. Iusta. i. recta, quamquam non est Heb. nec Chald.

13. In breui. i. citò. Hier. post paulū. Eo. s. Christo.

III. *De Christi Passione & Resurrectione.*

1. PSALMVS. i. canticū. A facie. i. metu, seu propter.

2. Quid. Hier. quare. Chal quàm.

3. Animæ meæ. pro, de anima mea. i. de me. sic Genes. 20. Heb. dices mihi (pro de me) quòd frater tuus sim. Non est salus, &c. q. d. non liberabitur à Deo. Eius. Hic Heb. additur Sélah. i. eleuatio. s. hic cantores vocem intendebant ad exprimendam rei indignitatem, seu calamitatem. q. d. ô grauem calamitatem! 70. διάψαλμα. i. psallendi interuallū. Hier. vertit, semper. q. d. rem esse perpetuò cogitandam, aut duraturā, aut quæ semper fiat. variè enim pro loco & re intelligendum, idque vel affirmando, vel optando. ponitur hæc vox solùm in Psalmis, & in Cantico Habac.

4. Tu autem. q. d. cùm tamen tu sis. Susceptor. i. protector. Gloria. s. de cuius protectione glorior. Exaltans. q. d. mæstum lætificans, seu humiliatum exaltans.

5. Clamaui. Hier. clamabo. s. opem implorans. Chal. orabo. Exaudiuit. Hier. exaudiet. Monte. s. Sion, vel, cælo. Suo. & hic additur Heb. Sélah. q. d. ô rem Deo acceptam, ipsum cum fiducia inuocare!

6. Dormiui. s. in cruce præterita pro futuris. Heb. accubui. Soporatus sum. Heb. dormiui. Exurrexi. s. tertia die. Hier. euigilaui. Suscepit. 70. suscipiet. Hier. sustentabit. Exurge. q. d. Age verò.

8. Percussisti. i. percutere soles.

9. Domini, pro, à Domino. Benedictio. i. fauor. Tua. & hic additur Sélah. q. d. ô Dei bonitatem!

IIII. *De Dauid, & Christi persecutionibus.*

1. IN finem.s.legis Christum.vel.q.d.perpetuò s.canendus.Aquil.& Therd.τῷ νικοποιῷ .i.victori,seu, victoriæ effectori.atque itidem in omnibus Psalmis,vbi 70.εἰς τὸ τέλος.i.in finē.Heb.victori.s.præfectocātorum commissus decātandus. In carminibus.70.in hymnis. Hier.in Canticis.Heb. in Neginoth.i. in instrumento quodam musico.s.cantandus. Atque id Not. ad omnes eiusmodi titulos,qui sæpe occurrunt.

2. Iustitiæ meæ.s.auctor testis,& remunerator. Dilatasti mihi.s.cor.70.dilatasti me.i.in latitudinem eduxisti è loco angusto. Miserere.s.etiam nunc,vel est oratio,qua se dixit inuocasse.

3. Filij hominum.i.homines. Vsquequo.s.etius. Graui.i.crasso,vel obstinato. Mendacium.i.ea,quæ mentiuntur felicitatem,vel conatus,qui spem fallent.

4. Et scitote,pro, scitote verò. Mirificauit.i.fecit clarum,& mirabilem. Sanctum .i. sibi dedicatū.s.me.

5. Irascimini.Chal.contremiscite. Et nolite peccare.q.d.si contingat irasci,at fiat sine peccato,vel irascimini vobis ob peccata præterita, & desinite peccare,vel ne ampliùs in me peccetis. Quæ dicitis, &c.q.d.eorū, quæ malè cogitastis, pœniteat vos, cùm soli estis in cubiculis.Chal.orate in corde vestro,& super cubile vestrū.

Compungimini.Chal. mementote diei mortis,Hier. tacete & hic Heb. additur Sélah.

6. Sacrificate,&c.Chal.domate concupiscentias vestras,& reputabitur vobis sicut sacrificium iustitiæ.

Iustitiæ.q.d.offerte sacrificia operum bonorum ; vel cum iustitia,& sanctitate. Sperate.Hier.confidite.

Bona. q. d. vtinam aliquis nobis præstet diuitias,vel, quomodo cognoscemus vera bona?

7. Signatum,&c.q.d.cùm tamen veræ diuitiæ sint lumen tuum,seu gratia,vel,tuum nobis lumen ostendit, quę sint vera bona Hier.leua super nos lumen vultus tui. q.d. lucido seu hilari vultu nos aspice.s.solet quis amorem hilari vultu ostendere,toruo iram. Dedisti,pro,soles dare.s.eo lumine.

8. A fructu,pro,fructu. Multiplicati.i.locupletati. s.terreni homines.

9. In pace,q.d.ego verò in pace. In id ipsum.i.simul,seu pariter. Singulariter.i.singulari ratione. Hier. specialiter. Spe.Chal.securitate. Constituisti. Hier. habitare fecisti. Chald. sedere facies.

V. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PR o ea.s.ecclesia. Hæreditatem.s.vitæ æternæ. Heb.& Chal.multo aliter.sed non omnia putauimus persequenda.

2. Clamorem.Chal.desiderium. Hier.rugitum.

3. Intende,pro,attende.

4. Ad te orabo.Hier te deprecor. Manè.i.tempestiuè. potest autem coniungi cū,orabo,vel cū,exaudies.

5. Astabo.i.astare soleo. Videbo.i.contemplabor. Quoniam,pro,quod. Non Deus,&c.q. d. non tibi placere peccatum.

6. Malignus Chal.malus. Permanebunt.Hier.stabunt.i.consistent,seu locum habebunt.

7. Mendacium.s.perniciosum, vel q.d.iniqua meditantes. solet enim scriptura iniquitatem vocare mendacium,& meditationem locutionem. Sanguinum.i.sanguinarium.

8. In multitudine.q.d.fretus multitudine. Domum tuam.i.atrium templi. Ad i.propè, seu versus.

Timore tuo.q.d. religiosè, & reuerenter.

9. In iustitia.i.secundùm normam iustitiæ. Inimicos.s.qui mihi insidiantur,ne possint nocere. Dirige.q.d.duc me rectà,vel fac,vt tibi placeat mea viuendi ratio. Tuo.Heb.& Chal.meo.i.coram me. Meam. Heb.& Chal.tuam.i.qua itur ad te. Hier.3.cont. Pelag. q d.fac,vt quod tibi rectū est,etiā mihi rectum videatur.

10. Eorum.s. inimicorum meorum. Veritas.s.rectitudo iustitiæ. Chal.& Hier. rectum. Vanum.i.vacuum virtute.

11. Sepulcrum. q. d. fœtens vitiis,vel ad mortē animæ pelliciens malis persuasionibus. Iudica.i. damna, seu puni,vt merentur.Aug prophetia est, nō maledictio.

Cogitationibus .i. consiliis. q. d. fac irrita sint eorum consilia. Secundùm.i.propter.vel, prout meretur.

Expelle. Chal. fac impingere. Irritauerūt. Hier.prouocauerunt.s.ad iram.

12. Et.pro,contra verò. Exultabunt.Chal.& Hier. laudabunt. Gloriabuntur.Chal.& Hier.lætabuntur.

Nomen tuum.i.te.

13 Benedices i.benefacies. Vt scuto,&c. q.d.tua beneuolentia velut scuto. Coronasti nos.Chal.& Hier. coronabis eum.i.iustum cinges, & munies.

VI. *Oratio Pœnitentis.*

1. IN finem. vide Psal.4. Pro octaua.s.mundi ætate. Heb. super octauam.i.octauum sonum in musica, vel instrumentum musicū octo chordarū.vide 1.Par.15.

2. Furore.i.ira. Arguas.i.castiges. ira.repetitio. Aug eadem res per iram,& furorem significatur.

Corripias.i punias.

3. Miserere,pro,sed miserere. Ossa.i.vires.

4 Sed tu.Heb.Chal.& 70 & tu. Vsquequo.s.cessas opem ferre Aug.differt medicus,vt morbi difficultatem cognoscat ægrotus,& sanitatem postea cautiùs custodiat, quod enim facilè sanatur,non multum cauetur. Chald. Vsquequo refrigerium mihi?

5. Conuertere.s.ad solitam clementiam.

6. In morte,&c. Simile illud,non mortui laudabunt te Domine,&c. Inferno.i.sepulcro, vel loco damnatorum.q.d.restitue me sanitati,vt te laudem, nam id in sepulcro non potero, vel sana animā vt te in cælo laudem. Nam id in inferno damnati non possunt. vide Isa.38.

Confitebitur tibi.i.laudabit te.

7. In gemitu i.gemens. Chal. suspirio.

8. Turbatus est.Chal.& Hier. caligauit. A furore. Chal. præ indignatione. Hier. præ amaritudine.

Inueteraui.i.consenui. Hier. consumptus sum.

9. Discedite. q.d. nolo posthac vestrum consortium.

10. Suscepit.i. admisit. repetitio præcedentis, quod in scriptura frequens, & in psalmis frequentissimum.

11. Erubescant .s. de peccatis. Conuertantur .s. in fugam,vel à peccatis per pœnitentiam.

VII. *Oratio in tribulatione.*

1. VERBIS.i.factis, seu negotio. Chusi. Heb. Chus .i. Aethiopis. Saulem intelligit ob atros mores.

mores. Chal. Saulis filij Cus. Filij Iemini. Chald. qui erat de tribu Beniamin. Vide 1. Reg. 9.

3. Rapiat, pro, rapiant. ſ. perſequentes me. Redimat. i. eripiat.

4. Iſtud. ſ. quod mihi imponunt. Manibus. i. operibus. ſ. vt iactant.

5. Retribuentibus. pro, dantibus. i. facientibus.

Decidam. i. ſuccumbam. Ab inimicis. ſ. victus.

Inanis. i. fruſtratus ſpe mea.

6. Animam meam. i. me. Vitam meã, pro, viuum me. q. d. vitam mihi eripiat. Gloriam. i. exiſtimationem, ſeu honorem. In puluerem deducat. q. d. prorſus extinguat. repetitio.

7. In ira. i. iratus. Exaltare ſ. vt victor. Finibus. i. locis. In præcepto. i. iuxta præceptum. ſ. de puniendo iniquos. Mandaſti. ſ. iudicibus.

8. Circundabit te. q. d. circa templum laudabit iuſtitiam tuam. Propter hanc. pro, propter hoc. i. ad oſtendendam iuſtitiam. In altum regredere. q. d. conſcende Tribunal, vel oſtende Maieſtatem tuam. Aug. in cælum aſcende.

9. Dominus iudicat, &c. q. d. fac appareat, te eſſe omnium iudicem. Super me i. quæ in me eſt.

10. Conſumetur. i. deſinet, ſeu ceſſabit. Chal. deſtruatur. Diriges iuſtum. Hier. confirmetur iuſtus. Chald. confirmentur iuſti. Corda, & renes. i. cogitationes, & delectationes, ſecundùm Aug. fortè ſignificantur intima quæque. Iuſtum. 70. iuſtè. Chal. & Hier. iuſtus. ſ. Deus.

12. Nunquid iraſcitur, &c. q. d. non ſemper iraſcitur, ſed dat locum pœnitentiæ. quamquam Heb. Chald. & Hier. affirmatiuè accipiunt. ſ. quòd Deus iraſcatur. ſ. contra impios.

13. Vibrabit. Hier. acuet. Chal. acuit.

14. Vaſa mortis. i. tela mortifera. Ardentibus. ſ. flã-mis plenas. vel, q. d. contra ardenter perſequentes iuſtos. Hier. ad comburendum. Chal. in perſecutores iuſtorum.

Effecit. i. aptauit, ſeu parauit.

15. Parturit. 70. parturiit. ſ. iniquus cupiens nocere.

Dolorem. i. afflictionẽ. q. d. nihil aliud cogitat, quàm nocere. vel dolor dicitur ipſum peccatum, quòd id dolor ſequatur. Iniquitatem. Chal. & Hier. mendacium.

16. Incidit. 70. incidet.

17. Conuertetur. i. recidet. Dolor. ſ. quem aliis parabat.

18. Confitebor Domino. i. Dominum laudabo.

Secundùm iuſtitiam. i. pro iuſtitia. Pſallam nomini, pro canam, ſeu celebrabo nomen. Hier. cantabo nomini. Chald. laudabo nomen. Not. In ſcriptura nomen Dei, pro ipſo Deo accipi.

VIII. *De Dei operibus, & beneficiis.*

1. PRo torcularibus. Heb. ſuper Ghittith. Chald. ad canendum ſuper citharam.

2. Nomen tuum. i. fama nominis tui. vel q. d. valde mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem conſiderant. Eleuata eſt. q. d. ſuperat omnia.

3. Laudem. ſ. tui nominis. q. d. etiam infantiũ mentes ad tui laudem excitaſti. No. Chriſtum citaſſe hunc locum Matt. 21 iuxta 70. editionem, cùm Heb. legatur, fundaſti robur. Inimicos. i. confundendos impletum id præcipuè, cùm Chriſto ingreſſo Ieruſalẽ etiam pueri acclamarunt, Oſanna. Deſtruas. i. ceſſare facias.

Vltorem. i. vlciſci volentem, & lædere. ſ. Iudæos Chriſtum perſequentes.

4. Quoniam videbo. q. d. cùm conſidero. Digitorum, pro, manuum. Fundaſti. i. collocaſti, ſeu firmaſti. ſ. in cælo.

5. Quid eſt, &c. ſ. hoc dixi apud me exclamans.

Quòd memor, &c. q. d. quòd eius rationem habeas, tantique facias? Filius hominis. i. homo, repetitio.

Viſitas. i. inuiſis, ſeu faues.

6. Paulo minùs. 70 βραχύ τι. i. modicum quid. q. d. paulo inferiorem Angelis feciſti. Coronaſti. i. velut corona ornaſti, ſeu cinxiſti.

7. Conſtituiſti. i. præfeciſti.

8. Pecora campi. i. beſtias agreſtes, ſeu feras.

IX. *Gratiarum actio.*

1. PRo occultis. ſ. iudiciis. Chal. & Hier ſuper mortem. Filij. ſ. Dei. Heb. Labben. vbi quidam intelligunt Nabal. verſis litteris.

2. Confitebor tibi. i. laudabo te. In toto, pro, ex toto. Narrabo i. celebrabo.

3. In te. i. de te, ſeu propter te. ſ. quòd talem habeam adiutorem. Pſallam. Hier. canam. Chal. laudabo.

Nomini tuo. i. te, ſeu famam tuam.

4. In conuertendo, &c. q. d. cùm expuleris, ſeu in fugam verteris. Infirmabuntur, & peribunt. Hier. & corruerint, & perierint. ſ. inimici mei. A facie tua. i. corã te.

5. Quoniam feciſti, &c. q. d. ſuſcepiſti cauſæ meę patrocinium. Sediſti. ſ. ad iudicandum. Iuſtitiã. i. iuſtè.

6. Increpaſti. i. caſtigaſti. Nomen. i. nominis memoriam. Et in ſeculum, &c. explicatio pręcedentis. q. d. in omnia ſecula.

7. Inimici. i. diaboli. Aug. Frameæ. i. gladij. In finem. i. in perpetuum. Cum ſonitu. i. ſtrepitu, quo ſolebant tumultuari Hier. cum ipſis.

8. In iudicio. i. ad iudicandum.

10. In opportunitatibus. i. cùm opus eſt auxilio.

11. Et ſperent, pro ſperent itaque. Nomen tuum. i. te. Dereliquiſti, pro, derelinques. i. derelinquere ſoles.

12. Pſallite. Hier. cantate. Sion. ſ. ibi erat Arca.

Studia. i. opera, ſeu conſilia. Chald. opera. Hier. cogitationes.

13. Requirẽs. ſ. vt vindicaret. Eorum. ſ. pauperum. Chal. iuſtorum ſuorum. Non eſt oblitus. i. non neglexit. Pauperum. i. afflictorum. Chal. humilium.

14. Humilitatem. i. afflictionem. De inimicis. i. quam patior ab inimicis meis.

15. Qui exaltas. i. ſoles liberare. Chal. attolle. Portis mortis. i. periculis ſummis, & morti viciniis. Aug. prauis cupiditatibus. Annuntiem. i. exponam. Laudationes tuas. i. varios te laudandi modos, ſeu opera tua digna laudibus Chal. mirabilia tua. Filiæ. i. congregationis, ſeu populi. q. d. in frequentiſſimo conuentu. olim enim in portis vrbium conciones, & iudicia fiebant.

16. In ſalutari tuo. i. ob ſalutem à te datam. Chald. in redemptione tua. Infixæ. Hier demerſæ. Interitu. Chal fouea. Laqueo. Chal. & Hier. rete.

17. Cognoſcetur. 70. cognoſcitur. Hier. agnitus eſt.

Comprehenſus eſt peccator. Hier. corruit impius hic additur Heb. Higaion Sélah. Chald. gaudebunt iuſti in

æternum. Hier. meditatio semper. q. d. id semper est meditandum. s. quod proximè dictum.

18. Conuertantur. i. abeant. Infernum. i. sepulcrum, q. d. moriantur, vel potiùs in infernum descendant.

Obliuiscuntur. q. d. non curant.

19. In finem. i. semper. q. d. nunquam. Obliuio. s. apud Deum. Patientia. Hier. expectatio. Chal. spes.

Pauperum. i. afflictorum. Chald. humilium. Non peribit. Heb. peribit. sed repetenda præcedens negatio.

In finem. Hier. in perpetuum.

20. Confortetur. i. præualeat. s. contra iustos. Iudicentur. i. puniantur pro meritis.

21. Legislatorem super eos. s. Christum. vel q. d. da aliquem qui eos legibus duris coerceat, & domet. Hier. terrorem eis pone. Chal. incute timorem eis. Homines. s. miseri. Sunt. hic Heb. desinit. Psal. 9.

22. Vt quid. i. quare. Hic Heb. incipit Psal. 10.

Recessisti longè. q. d. procul stas. Chal. & Hier. à longè stas. Despicis. i. videris tuos negligere. In opportunitatibus. i. cùm opus habent auxilio.

23. Superbit. i. insolenter agit. Incenditur. i. cruciatur animo. Chald. persecutionem patitur. Pauper. Chal afflictus. Comprehenduntur. Chal. & Hier. capiantur. Quibus. pro, quæ. Græcismus. vel, quibus cogitant. s. alios subuertere.

24. Quoniam. q. d. indignum quod. vel ionge cum, incenditur pauper. Laudatur. s. ab adulatoribus. Chald. iactat se. Benedicitur. repetitio.

25. Exacerbauit. i. ad iram prouocauit. Hier. blasphemauit Chal. abominatur. Secundùm, &c. q. d. præ nimia arrogantia, & indignatione. Chal. præ fastu.

Quæret. Chal. requiret Deum.

26. Non est Deus q. d. Deum non cogitat, seu non timet. Dominabitur. i. conatur dominari.

27. Non mouebor. i. a prosperitate. Sine malo. Hier. ero sine malo. Chal. non mouebor à malè agendo.

28. Os i. sermo. Amaritudine. Chal. fraude. Hier. auaritia. Sub lingua. i. in corde, vel in sermone, vt sit repetitio. Labor, & dolor. i. calamitas. Chal iniquitas, & falsitas. Hier. dolor, & iniquitas.

29. Diuitibus. i. potentibus. Occultis. s. locis. In pauperem. s. vt opprimat.

30. Rapiat. s. & spoliet. Rapere. pro, rapiat, inquam. Dum attrahit eum. Chald. & Hier. cùm attraxerit eum in rete suum. s. coniungunt eum eo quod sequitur, in laqueo suo.

31. Inclinabit se. q. d. inuadet: vt leo, qui prædam inuasurus, se incuruat. Cadet. explicatio præcedentis. Chal. cadet pauper in eius insidias.

32. Oblitus est. q. d. non curat. Ne videat. s. facta impiorum. In finem. Chal & Hier. in perpetuum.

33. Exaltetur manus tua. Hier. leua manum tuam. s. ad percutiendum. Chald. confirma iuramentum manus tuæ. Ne obliuiscaris. i. ostende te non obliuisci.

Pauperum. Chal. humilium.

34. Propter quid. Quasi dicat. quis id ferat, quòd. Irritauit Hier. blasphemat. Chald. execratur. Non requiret. i. vt puniat. q. d. non curat, quid agant impij.

35. Vides. q. d. vides tu tamen omnia. Laborem, & dolorem. i. mala, quæ inferunt. vel, supplicia à te illis parata.

36. Brachium. i. vires. Quæretur, &c. q. d. facies aliquando cessare prorsus talium flagitia.

37. Gentes i. impij. De terra. s. expulsi.

38. Præparationem. s. ad orandum.

39. Iudicare i. vt iudices. s. eius causam. Humili. Hier. oppresso. Chald. pauperi. Apponat i. addat. q. d. pergat. Magnificare. i. extollere. Hier. superbire.

X. *De spe in Deum.*

1. ANIMAE meæ. i. mihi. Transmigra. i. fuge. Passer. q. d. citò.

2. In obscuro. s. latentes ipsi.

3. Quæ perfecisti. s. præcepta, vel iustos. s. ô Deus. Quid fecit. s. cur eum persequantur.

4. Templo. s. colitur, & exaudit ad se confugientes.

Palpebræ. i. oculi. Interrogant. Chald. & Hier. probant. s. diligentissimè obseruant. Filios hominum. s. quid faciant.

5. Interrogat. i. explorat more interrogantis. Suam. Chal. & Hier. eius. s. diligentis iniquitatem.

6. Laqueos. Chal. vindictæ pluuiam. Ignis, & sulphur. alludit ad supplicium Sodomæ & Gomorrhæ.

Spiritus procellarum. i. valida tempestas. Calicis. i. punitionis, qua velut Deus potat.

7. Aequitatem, &c. q. d. rectitudinem approbat, vel rectos placido vultu aspicit. Chal. iusti videbunt faciem eius. Vultus eius. i. ipse.

XI. *Oratio in tribulatione.*

1. PRO octaua. Chald. super citharam octo chordarum. Vide Psal. 6.

2. Saluum fac. Chal. redime. Defecit sanctus. q. d. periit sanctitas. Diminutæ. Chal. defecerunt. Veritates. Chal. & Hier. fideles. q. d. non est fides. A filiis. i. inter filios.

3. Vana. Chald. mendacium. Locuti sunt. Chald. loquuntur. Vnusquisque. pro, ferè quisque. non enim omnes. sequitur enim propter miseriam inopum, &c.

Dolosa. i. fraudulenta. In corde, & corde. i. duplici corde. s. aliud dicentes, aliud sentientes.

4. Disperdet, prò, perdet. Magniloquam. i. superbam, seu arrogantem.

5. Dixerunt. i. dicere audent, seu solent. Magnificabimus. Chald. & Hier. roboremus q. d. fortiter fallamus. A nobis sunt. Chal. & Hier. nobiscum sunt. q. d. in nostra potestate, vt loquamur quod libuerit. Dominus. s. qui possit impedire.

6. Miseriam. Chal. violentiam. Pauperum. Chal. miserorum. Exurgam. s. opem laturus. Chald. exurgam in iudicium. Ponam in salutari. i. eripiam Chal. statuam redemptionē populo meo. Fiducialiter agam. i. nullum timebo. q. d. nullus me impediet. In eo. i. dando salutem, vel, q. d. faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. Eloquia. i. verba, præcepta, promissiones.

Casta Chald. & Heb. munda. q. d. purissima.

Argentum. pro, velut argentum. Examinatum. Hier. probatum. Chald. repurgatum. Probatum terræ. Hier. separatum à terra. Terræ. Græcè τῇ γῇ, terra. i. vase terreo, seu fictili. Septuplum. pro, septies. i. sæpe, seu perfectè.

8. Gene-

8. Generatione hac.i.hominum genere hoc.s.prauo.

9. In circuitu.q.d. vbique versantur,quocunque te vertas. Ambulant.s.parantes malum bonis.

Secūdùm altitudinem.s.iudiciorum tuorum incomprehensibilium. Chald.tanquam sanguisuga,quæ sugit sanguinem filiorum hominum. Hier.cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

XII. *Oratio in persecutione.*

1. OBLIVISCERIS.futurum est. In finem. Hier.penitus.Chal.semper.q.d. perpetuóne? Auertis.s.velut iratus. Faciem.q.d.fauorem.

3. Consilia.s.ad euadendum pericula. Dolorem. pro,& dolorem. Per diem.pro,per singulos dies. Exaltabitur super me.i.cõtra me erigetur:vel,opprimet me.

4. Oculos,&c.Chal. oculos meos in lege tua,ne fortè peccem,& dormiam cum eis qui rei sunt mortis.

In morte.q.d. somno mortis.i. occidar ab hostibus corporalibus,vel spiritualibus.sequitur enim inimicus, qui fortè diabolus intelligitur.

5. Motus fuero.i.cecidero,Chald. declinauero à semitis tuis.

6. Speraui.pro,spero. In salutari tuo.i. ob salutem à te mihi allatam.Chal.in redemptione tua.

XIII. *Descriptio Impiorum.*

1. NON est Deus.Chal.non est potestas Dei in terra. Corrupti.s.vitiis.

2. Requirens.pro,quærens.

3. Omnes.s. filij hominum,non filij Dei.Aug.16. ciu. Declinauerunt.s.à recta via. Chald.conuersi sunt retro. Inutiles facti sunt.Chal.obtorpuerunt. Non est qui,&c.Aug.lib.de perf.iust.cap.17.loquitur,inquit, de prædestinatis ad interitum. Vsque ad vnum.i.ne vnus quidem. Sepulcrum patens,&c. Hæc vsque ad, Nónne cognoscent,&c.exclusiuè,non sunt Heb. nec Chal.nec in 70.nec in Complut. videntur huc translata ex Rom.3.vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana,& in Psalterio Romano & Arabico & Aethiopico;& apud Iustin. & Augustin.

4. Cognoscent.s.quod æquum est.

5. Timor,pro,timendum,q.d. Deum non timent, quem oportuit timere,humana timent.

6. Quoniam.pro,veruntamen. Consilium.s.sperandi in Deo,vt statim dicet. Confudistis.i.irrisistis,seu pudore affecistis. Quoniam.q.d.quia sperat in Deo. vel,quoniam,pro,At.

7. Quis dabit,pro,vtinam videam. Sion.s.cælesti, vel à Deo,qui colitur in Sion. Salutare.i.salutem.Chal. redemptionem. Israel.genitiuus est. Auerterit Hier. reduxerit. Exultabit.s.liberatus tyrannide Saulis,vel diaboli. Israel.repetitio.

XIIII. *Morum instructio.*

1. TABERNACVLO.i.cælo,quod extensum instar Tabernaculi. vide Psal.60. Apo.21. In monte,&c.repetitio.

2. Ingreditur sine macula.i.conuersatur sine peccato. Chald. qui ambulat in perfectione. In corde.i.ex corde.vel,q.d. qui iustitiam corde meditatur.

3. Fecit dolum.i.decepit. Opprobrium.i. calumniam;seu,sinistros sermones. Accepit.i.admisit.

4. Ad nihilum deductus.i contemptus. Heb. & Chald.qui in oculis suis despectus est.q.d.qui se vilem putat.s.ex humilitate oritur sui contemptus. Glorificat.i.maximi facit. Qui iurat,&c.Chald.& Hier.qui iurat,vt se affligat,& non mutat.

5. Super.Hier aduersum. Mouebitur.i deiicietur,

XV. *De Christi Passione & Resurrectione.*

1. TITVLI inscriptio.Græ.στηλογραφία i.columnę,seu statuę,inscriptio.q.d.semper memoria retinendus. Ipsi Dauid,pro Dauidis.s.psalmus. Conserua Chal.& Hier.custodi. Speraui,pro,spero.

Deus meus.sic etiam Chal.at Græ.& Hier.Dominus meus. Quoniam bonorum,&c. quoniam,abundat. Chal.veruntamen bonum meum non est datum nisi à te.Hier.bene mihi non est sine te.

3. Sanctis.pro,in sanctis. Mirificauit.i.mirè perfecit. Meas.i.Christi secundùm Aug. Græc.suas.

In eis.abundat more Hebræo.sensus est,Dei voluntatem perfici in sanctis.

4. Infirmitates.Chal.& Hier.Idola. Eorum.s.impiorum. Accelerauerunt. Chal. festinant,vt offerant munera. Non congregabo.q.d.vitabo. De sanguinibus.i.sanguinaria,vel vbi victimas idolis offerunt.

Eorum.s.idolorum,vel impiorum.

5. Hæreditatis,pro,hæreditaria.q.d. possessio mea, Calicis mei.i.portio mihi fruenda. Restitues.s.peccato amissam. Hæreditatem.s. Deum,seu vitam æternam.

6. Funes.i.sors,seu hæreditas. Palæstini enim funibus agros metiebantur. Præclaris.s.locis. Etenim. explicatio præcedentis.

7. Benedicam.i.laudabo,seu gratias agam. Vsque ad noctem.i.etiam noctu. Increpuerunt.Hier.erudierunt.Chal castigant. Renes.i.interiora.s.mens.q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. Prouidebam.i.proponebam. Commouear.i. cadam.

9. Lingua.s.agēdo gratias Deo.Chal.& Hier.gloria. In spe.s.resurrectionis.Hier.confidenter.

10. Animam meam.i.me.vel anima Christi intelligitur,quæ ad Inferos descendit. Inferno.i.sepulcro, vel limbo. Dabis.i.permittes.

Sanctum tuum.i.corpus sanctificatum Aug.Chald. iustum tuum.

11. Fecisti,pro,facies. Vitæ.i.quibus ad vitam peruenitur.q.d.suscitabis me,& donabis immortalitate. Cum vultu tuo.i.tui visione. Vsque in finem.Chal. in æternum q.d. perpetuæ.

XVI. *Oratio in persecutione.*

1. IVSTITIAM.i. innocentiam,vel iustam petitionem. Intende,pro,attende ad. Dolosis.s.fictam,q.d.ex animo sincero profectam.

2. De vultu tuo.i.à te. Iudicium meum prodeat. q.d.iudica tu causam meam. Videant,&c.q.d.ostende te videre omnia,& probare quod iustum est.

3. Probasti i.approbasti,vel,explorasti. Visitasti.f. scrutans. Nocte.f.tribulationis. Igne.i.velut igne solent metalla. Vt non,pro, adeò vt nec.q.d.ne in sermo ne quidem est inuenta. Hominum .i. quæ solent homines vulgò.f.vana. Verba labiorum tuorum i.præcepta tua. Custodiui.i.obseruaui,ne.f.per eas irem,si de malis intelligatur viis. Duras.i.iniquas vel difficiles.

5. Perfice.Chal & Hier.sustenta. Tuis.i.quibus ad te itur. Moueantur.f.à recto.Hier.labantur. Vestigia mea.Chal.pedes mei.

6. Clamaui.f.opem implorans. Exaudisti. Hier. exaudies i.soles exaudire,vel certus te exauditurum.

7. Mirifica.Chal.mirandam exhibe. Facis.i.facere soles. Dexteræ tuæ.i.fauori quo mihi faues.Aug.

8. Vt pupillam.i.vt solet pupilla. Sub vmbra, &c. q.d.vt solet gallina pullos sub alis. Alarum tuarū.Chal. Maiestatis tuæ.

9. A facie impiorum,pro,ab impiis. Afflixerūt,pro, affligunt, Chal.perdunt. Animam meam.i.me.vel,vitam meam.

10. Adipem.Chal.opulentiam. Concluserunt.f.reponentes,seu seruantes Chal. multiplicarunt.

11. Proiicientes me.i.cùm me antea expulissent.

Declinare.pro,declinantes.q.d.obseruant locum,quo possint retia tendere,seu laqueos.

12. Susceperunt,pro,capere voluerunt.

13. Præueni.i.anteuerte. Supplanta.i.deiice.

Frameam tuam, pro, framea tua.i. gladio tuo.Græc. romphæam.Chal.qui meretur interfici gladio tuo.Hier. qui est gladius tuus quidam subaudiunt,tolle.q.d.ne me punias per ministerium inimicorum tuorum.

14. Manus.i potentiæ. Paucis.f.electis. Terra.f. viuentium. In vita.i.dum viuerent,cōiunge verò cum sequentibus. Absconditis.i.thesauris. Venter.i.desiderium.q d.ditati sunt bonis tuis. Saturati sunt.i.abundarunt. Reliquias.i reliquum.q.d.tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. Apparebo in conspectu tuo. Chal. & Hier. videbo faciem tuam. Cùm apparuerit gloria tua. Hier. cùm vigilauero similitudine tua .i. cùm resurgam tibi perfectè similis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. PVERO.i.seruo.

3. Firmamentum meum. Hier.petra mea. Refugium. Chald.fiducia. Hier. robur. Liberator. Hier Saluator. Adiutor meus Chal.qui complacuit sibi in me. Protector meus. Hier.& Chal.scutū meum. Salutis.i.salutiferum.q d.qui me potenter defendit. Susceptor meus.Chal.spes mea.

5. Dolores Hier.funes. Mortis.i.mortiferi. Iniquitatis,pro,iniquorum. Chal. peruersorum. Conturbauerunt. Hier. terruerunt.

6. Dolores inferni .i. ad sepulcrum trahentes. Hier. funes inferni Chal.cohors sceleratorum. Laquei mortis.i.insidiæ mortiferæ.Chal.armati ad occidendum.

7. Inuocaui. Hier. huius versus verba per futurum vertit. Chal. per præsens.id quod fieri poterat etiam in sequentibus. Sancto suo. Chald.sanctitatis suæ, quod est in cælis. Introiuit. Græc. introibit, sed futurum pro præterito, more Hebræo. Aures eius. Chald. addit, & effectui mandatur. q.d. fit quod peto.

8. Conturbata. Hier.concussa.f.Deo terrente hostes. Eis.f.hostibus meis.

9. Fumus.f.tempestas. In ira.i.præ ira. Ignis i. fulmina. Carbones,pro,velut carbones q.d.immisit velut ardentes sagittas in hostes.

10. Inclinauit, pro, velut inclinauit. Descendit. Chal.apparuit gloria eius. Caligo.Chald. nubes tenebrosa.

11. Super.i.plus quàm.q.d. velocissimè opem tulit. Cherubim enim alati pingebantur. Super pennas.q.d. velocius quàm venti.

12. Tenebras latibulum suum. Chal.maiestatē suam in caligine. Tabernaculum, pro, velut tabernaculum. f.nubes.

13. Præ fulgore in conspectu eius. Chal.à splendore gloriæ eius. Transierunt.i.ibant velut missæ.

14. Vocem.f.tonitrua.

15. Sagittas, pro, velut sagittas .f. fulmina. Eos .f. hostes.

16. Fontes. Chal. profunditates.f.siccatæ. Fundamenta.i profunda .f. alueī,seu voragines.q. d.cessarunt torrentes tribulationum. Increpatione.i.indignatione, seu imperio. Inspiratione.i. flatu. Spiritus.i.venti.f. siccantis. Iræ tuæ .i. à te irato missi.

17. Misit f.Angelum,seu auxilium. Summo i.cælo.Hier.& Chal.alto. Assumpsit.Hier.extraxit. Chald, eripuit. Aquis.i.tribulationibus. Chal. populis.

18. Confortati sunt. Chal. inualuerant. Hier. robustiores me erant.

19. Præuenerunt me.q.d.irruerunt in incautum. Die.i.tempore. Afflictionis.Chal.migrationis.

20. Voluit me.i.amauit me.Hier.placuit ei.fortè legendum placui ei.Chal. complacuit sibi in me.

21. Retribuet.Hier.retribuit.i.reddidit.

22. A Deo.f.recedens.Chal. coram Deo.

23. Iudicia.i.leges. Iustitias.Hier.præcepta.Chal. pacta.

24. Ero.Hier.& Chal.fui. Immaculatus cum eo. Chal.perfectus in timore eius. Obseruabo. Hier. custodiui. Iniquitate mea.i.ne ipse peccē. Chal.peccatis.

25. Retribuet.Chal.retribuit.Hier.restituit. Iustitiam meam.Chal.meritum meum. In conspectu,&c, q.d.quam videt,& probat.

26. Cum sancto,&c.q.d. talem te exhibes homini, qualem ille se tibi. vel, talis cuique videris esse,qualis ipse est. Innocens eris.Hier. innocenter ages.

27. Electo.i.probato. Peruerteris.i.tractabis eum. vt eius meretur peruersitas. vel,videberis ei peruersus.f. dicunt tales,non est recta via Domini.

28. Humilem.Hier.& Chal.pauperem. Superborum. Hier. excelsos.

29. Illuminas,&c.q.d facis mihi prospera contingere,vel lucernam.i.animam. Illumina. Hier. & Græc. illuminabis,sed futurum solet,more Hebræo,pro Imperatiuo vsurpari. Tenebras. q. d. verte tribulationes in lætitiam, seu prosperitatem.

30. In te.i.te iuuante. Transgrediar.i. transiliam, q.d.superabo omnem difficultatem. Murum.Chal.expugnabo arces munitas.

31. Eloquia.i. verba. Igne examinata. pro,velut igne repurgata.

33. Præ-

33. Præcinxit. Hier. & Chald. accingit. Virtute. Hier. fortitudine. Immaculatam.i. irreprehensibilem, seu puram. Viam meam.i. vitæ rationem, seu mores.

34. Tanquam ceruorum.i. agiles. Græc. ἐλάφων ceruorum. sed Hier. ait omnes interpretes vertisse ἐλάφων ceruorum. Super excelsa. q.d. loco tuto.

35. Vt arcum æreum. q.d. fortissima fecisti.

36. Salutis tuæ. q.d. tua protectione saluasti me Græc. salutis meæ. quam lectionem Hier. non agnoscit, dicens omnes interpretes vertisse, tuæ: in sexta tamen editione legitur, dedisti mihi protectorem saluatorem meum.

Disciplina .i. castigatio, seu eruditio. In finem.i. semper.

37. Dilatasti, &c. q.d fecisti, vt liberè & sine impedimento incederem. Vestigia mea, pro, pedes mei, seu, gressus.

38. Deficiant Hier. & Chal. consumam eos.

39. Stare. Hier. & Chal. surgere.

40. Supplantasti.i. prostrasti. Hier. incuruasti.

41. Dedisti dorsum.i. fecisti terga vertere.

43. Delebo. Hier. proiiciam. Chal. conculcabo.

44. Contradictionibus populi .i. populo contradicente, seu repugnante. Chald. dissidio populorum. In caput. s. adiectis meo Regno multis gentibus.

45. Non cognoui. Aug. 17. ciu. Christus Gentiles non cognouit præsentia corporali. In auditu auris.i. ad solam famam nominis mei, seu ad primum auditum voluntatis meæ.

46. Alieni s. à pietate, & probitate, seu à Deo. q. d. homines à Deo alienati per peccata. Mentiti q.d. fictè parent. Inueterati.i. debilitati. Hier. defluent. Chald. consumentur. Claudicauerunt .i. declinarunt.

Semitis. s. quibus me persequebantur.

47 Benedictus. s. sit .i. laudetur. Salutis meæ. s. auctor.

48. Das vindictas mihi i. potestatem me vlciscendi, vel, me vlciscens. Chal. facit vltionem meam.

49. In me .i. contra me. Exaltabis.i. superiorem facies.

50. Confitebor .i. gratias agam. In nationibus. Chald. inter gentes. Nomini tuo.i. tibi, seu in honorem nominis tui.

51. Magnificans, &c. q.d magnam mihi, quem Regem fecit, salutē afferens. Christo.i. vncto. s. in Regem.

XVIII. *De Christo, & lege Euangelica per similitudinem rerum corporalium.*

2. CAELI. Chal. qui suspiciunt cælos. Gloriam.i. omnipotentiam. Opera. s. quàm sint admirabilia. Græ. opus. Firmamentum. repetitio. Chald. qui aërem speculantur.

3. Dies. s. succedens. Eructat verbum. q. d. idem ostendit. s. quàm sit Deus potens, & mirabilis. Nocti. s. succedens. Scientiam. q.d. id docet. s. perpetua dierum, & noctium successio.

4. Non sunt, &c. q. d nec verò sunt einsmodi voces hæ, quæ ab omnibus non intelligantur. Eorum. abundat, more Hebræo.

5. Exiuit. i. peruagatus est. Sonus eorum.i. id quod clamant cæli, & de Deo docent. Chal. prospectus eorum.

In sole, pro, soli. Suum. s. solis. q.d. collocauit solem in cælo, velut tabernaculo. Vide Psal. 103. extendens cælum sicut pellem.i. tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iustin. q. 63. Hier & Chal. in eis, s. cælis.

6. Exultauit, pro, exultat.

7. A summo.i. extremo. q.d ab vna cæli extremitate ad alteram, tandemque in eandem. Occursus, pro, cursus, seu recursus, vel reuolutio.

8. Immaculata. Chald. perfecta. Conuertens. s. ad bonum. Testimonium.i. præcepta quæ Dei voluntatem testantur. Fidele.i. verax. Paruulis.i. imperitis. Chal. insipienti.

9. Iustitiæ. Hier. & Chal. præcepta. Rectæ. s. rectà ducunt ad beatitudinem.

10. Sanctus. Hier. & Chal. mundus. Permanens. Chal. permanet. In seculū seculi. Chal. in perpetuum.

Iudicia.i. præcepta. In semetipsa.i. pariter, seu, omnia, vel, omnibus modis. Chal. simul.

11. Desiderabilia.i. amabilia. Super. Chald. magis quàm. Lapidem pretiosum. Hier. & Chald. obrizum. est autem id aurum purissimum. Heb. Paz. Multum, .i. in magna copia. Mel, & fauum, pro, fauum mellis, vel mel è fauo distillans.

12. Etenim. Hier. vnde. Chald. sanè. Custodit.i. obseruat. Retributio.i. merces.

13. Delicta. Chal. & Hier. errores. Occultis meis, .i. iis quæ me latent.

14. Alienis. Chal. & Hier. superbis. s. hominibus, seu vitiis. Parce seruo. Hier. & Chal. libera seruum. Dominati. s. pertrahendo ad malum. Maximo. s. superbię, secundùm Aug. vel q.d. magno. s. mortali.

15. Eloquia. s. orationes, laudes Dei, &c. Adiutor. s. in bonis. Aug. Redemptor. s. à malis. Aug.

XIX. *De Christo.*

2. DIE. i. tempore. Nomen.i. Maiestas, seu potentia, seu, inuocatio, vel nomen pro re. q. d. ipse Deus. Iacob.i. populi Israelitici.

3. Sancto.i. sanctuario. vbi Arca. Chald. domo sanctuarij sui.

4. Pingue fiat, pro, velut pingue, Deo gratum sit.

5. Secundùm cor tuum.i. quod optas. Confirmet. Hier. impleat. Chald. perficiat.

6. In salutari tuo.i. de salute à te data. Nomine.i. maiestate, seu potentia. Magnificabimur.i. magnopere gloriabimur.

7. Impleat, &c. q. d. det quidquid petes. Cognoui, .i. scio, seu experientia didici. Fecit, pro, faciet. Exaudiet Chal. exaudiuit. Potentatibus, pro, potentiis. Hier. fortitudinibus. q.d. potenter saluat.

8. In nomine, pro, nomen. Inuocabimus. Hier. & Chald. recordabimur.

9 Obligati.i. ligati. s. velut cōpedibus. Hier. & Chal. incuruati. Erecti sumus. Chald. corroborati sumus.

XX. *De Christo.*

2. IN virtute.i. de ope. Lætabitur. Chald. regnabit. Rex. Chald. Rex Christus. Super salutare tuum. Chal in redemptione tua.

3. Desiderium .i. quod optabat. Voluntate .i. petitione.

4. Quoniam lideo laetatur. Dulcedinis. Chal bonis. Hier bonitatis. q.d. abundanti gratia praeuenisti nihil tale meritum. Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit, & ipsa dulce est bonum. Grae. χρηστότητος. i. bonitatis, seu benignitatis. Coronam. f. regiam dignitatem, seu gloriam. Lapide pretioso. Hier. obrizo. Chal. auro puro.

5. Vitam. Chal. vitam aeternam. In seculum seculi. Hier. in aeternum.

6. In salutari tuo. i. ob salutem à te datam. Chald. in redemptione tua. Decorem. i. splendorem.

7. Dabis in benedictionem. i. facies benedictum, seu felicem. In seculum seculi. Hier sempiternam.

Cum vultu tuo. i. tui visione, vel tuo hilari vultu, & fauore.

8. Quoniam. Chald. propterea quòd. In misericordia. f. sperat. vel, per misericordiam non commouebitur. i. labetur, seu excidet felici statu. Hier. non decipietur.

9. Inueniatur. Hier. inueniet. Chal. inuadet.

Dextera tua. Chald. virio dexterae tuae. Inueniat. Hier. & Chal. inueniet. i. apprehendet.

10. Vt clibanum ignis. q. d. facies ardere instar fornacis. Vultus tui. Chald. irae tuae. Conturbabit eos. Hier. praecipitabit eos Chal. igne inflammabit eos.

Ignis. Chal incendium gehennae.

11. Fructum. Chal. filios. A filiis. i. vt non sint inter filios.

12. Declinauerunt in te. i. contra te intenderunt. Chal. machinati sunt contra te. Stabilire. i. perficere.

13. Dorsum. q. d. in fugam vertes. In reliquiis, &c. q. d. & reliquis poenis, quibus soles, eos afficies, & confundes.

14. Exaltare, &c. q. d. ostende quantus sis, quantaque virtute pollens. Cantabimus. Chal. laudabimus. Virtutes. i. potentiam.

XXI. *De Christi Passione.*

1. SVSCEPTIONE. i. resurrectione. f. Christi. Chal oblatione. Hier. cerna.

2. Deus Deus meus. Hier. & Chald. Deus meus, Deus meus. Longè à salute, &c. q. d. peccata, quae super me suscepi, impediunt, ne eripiar. Vox Christi.

Verba. i. opera. Delictorum meorum. i. pro quibus, velut si essent mea, passionem subij. Hier. rugitus mei. Chald. clamoris mei. q. d. salutem quam peto, non obtineo.

3. Clamabo. Chald. clamo. Et non ad insipientiam mihi. f. imputabitur. q. d. nec eò stultè ago, quòd cùm non exaudiat clamem tamen. vel, q. d. quòd non exaudiar, non est ex vlla mea insipientia, aut culpa. Hier. & Chald. nec est silentium mihi. i. non cesso clamare.

4. Sancto. i. sanctuario. Laus. i. laudis materia, seu gloria.

6. Confusi. i. pudore suffusi, quòd non impetrarent. q. d. sunt exauditi.

7. Sum vermis. f. illorum opinione, qui me vt vermem tractant. sic Ioan. 5. testimonium meum non est verum. f. opinione vestra. Non homo. q. d. non me vt hominem tractant, sed vt vermem conculcant.

Opprobrium hominum. Chal. portans hominum vituperia. Abiectio. Chal. despectio.

8. Locuti. f. conuitia. Caput. f. insultantes.

9. Sperauit, &c. f. id dicebant per irrisionem. Quoniam vult. i. siquidem amat.

10. Quoniam tu. Hier. tu autem. Extraxisti. significatur matris virginitas Deo mirabiliter operante. Aug. epist. 120. Ab vberibus. q. d. in quo iam inde à paruulo spero.

11. In te proiectus, &c. q. d. tuae curae commissus sum, ex quo sum natus. Chal iuxta verbum tuum proiectus sum ex vtero. q. d. opera tua non humana.

12. Ne. pro, ne igitur. Adiuuet. f. praeter te.

13. Vituli multi. Chal. populi Tauris cornupetentibus similes. Pingues. i. fortes, seu potentes.

14. Rugiens. f. prae fame.

15. Effusus sum. q d. viribus destitutus. vel significat Christus sanguinem suum totum effusum ideo enim dicit, sicut aqua Grae. effusa sunt. f. ossa. Dispersa. Hier. separata q. d. loco mota prae tormentis crucis. Cor. f. prae timore. In medio ventris mei. Chal. palpitans in medio viscerum meorum.

16. Virtus mea. Chal humor meus. f. radicalis. Puluerem mortis Chal. domum sepulcri.

17. Canes multi Chal caterua impiorum. Malignantium. Hier. pessimorum.

18. Dinumerauerunt. i. ita extenderunt, vt possent numerare.

19. Inspexerunt. Chal. despexerunt.

20. Conspice. Hier. & Chald. festina.

21. Framea. i. gladio. Chal. iis, qui occidunt gladio. Canis. pro, canum. i. hostium. Vnicam. Hier. solitariam. f. auxilio destitutam animam. Chald spiritum corporis mei.

22. Leonis. i potentum. Vnicornium. Chal. superborum. Humilitatem. i afflictionem. Chal. orationem.

23. Nomen tuum. Chal. virtutem nominis tui. In medio Ecclesiae. i. frequenti populo.

26. Apud te. i. ad te f. refertur, vel, de te. f. est. Chald. à te. & sic etiam Graecè nunc. f. παρὰ σοῦ forte olim παρὰ σοι. Ecclesia magna. Chal. cogregatione multorum populorum. Vota. i. sacramenta corporis & sanguinis Christi. Aug.

27. Pauperes. Hier. & Chal. mites. Requirunt. pro, quaerunt.

28. Reminiscentur. f. beneficiorum, seu bonitatis Dei. Chal recordabuntur miraculorum eius.

Familiae. i. nationes, seu Turbae.

29. Regnum. i. imperium.

30. Manducauerunt. f. Eucharistiam. Chal. manducate. Adorauerunt. f. prius adoratur Eucharistia, quàm sumatur. Chal. adorate. Pingues terrae. f. principes viri, & potentes f. ad fidem conuersi. Cadent. Hier curuabunt genu. Chal. curuabuntur. Descendunt. f. per mortem. q. d mortales.

31. Viuet. i. seruiet. Semen. i posteri.

32. Annuntiabitur Domino. i. de Domino audiet. sic dictum, pauperes euangelizantur. i. audiunt Euangelium. Caeli. non est Heb. nec Chald. nec Graec.

Quem fecit, pro, quem creabit. Chald. mirabilia, quae fecit.

XXII. *De protectione Dei.*

1. REGIT me. Græ. pascit me. Hier. pastor meus. Pascuæ. Hier. viridi. q. d. in amœnissimis pascuis. Super i. iuxta. Refectionis. Græc. & Chald. quietis. Educauit. Chal. deduxit.

3. Conuertit s. ad se. Hier. refecit. Chal. restituit. Iustitiæ. Chal. iustorum. Nomen suum. i. se, seu bonitatem suam.

4. In medio vmbræ mortis. i. in maximis periculis, qualia esse solent in locis obscurissimis.

Virga. s. pastoralis cura. Baculus tuus. repetitio. Chald. lex tua. Consolata sunt. Hier. & Chald. consolabuntur.

5. Oleo. i. lætitia spirituali. Aug. Caput. i. mentem. Aug. Quàm præclarus i. præclarissimus. Græc. quàm optimus. No. per mensam, oleum, & calicem, significari rerum copiam, vel corporalem, vel spiritualem.

6. Et vt inhabitem. s. etiam præstabis. Hier. & habitabo. Domo Domini. s. ecclesia, vel cælo.

XXIII. *De Christi Resurrectione.*

1. PRIMA sabbati. s. cantandus. vel, q. d. de Christi resurrectione, quæ facta prima sabbati. Plenitudo eius. i. quidquid in ea est.

2. Super. i. iuxta. Fundauit. i. firmiter stabiliuit. Præparauit. Hier. & Chal. stabiliuit.

3. Montem. s. cælum. Stabit. i. habitabit.

4. Innocens i. purus. Manibus. i. operibus. Non accepit, &c. i. non est abusus ad vanitates Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ suæ.

5. Benedictionem. i. beneficia. Misericordiam. Hier. & Chal. iustitiam. i. misericordiam. sic enim solet accipi interdum in scriptura, vt alibi notauimus. Salutari. i. saluatore, seu salutis auctore.

6. Generatio. i. gens, seu hominum genus.

7. Attollite i. releuate. Principes. i. Angeli. Aeternales. i. cælestes quæ perpetuò duraturæ. vel per quas intratur ad vitam æternam. Rex gloriæ. s. Christus.

8. Quis est iste, &c. Non ignorabant Angeli Christum, sed Dauid ita representat, quasi siquis ignorans interrogasset, vt explicet quis sit. quamquam Iusti. in Tryph. & Hier. Isa. 63. indicent Angelos, qui interrogant, ignorasse quis esset, quod mirum, si verum est. Potens in prælio. q. d. qui vicit diaboli potestatem.

10. Virtutum. i. exercituum. s. cælestium.

XXIIII. *Imploratio Diuini auxilij.*

2. NON erubescam. q. d. ne me permittas erubescere spe mea frustratum. Irrideant me. i. causam habeant irridendi tanquam repulsam passum. Chal. lætentur de me.

3. Sustinent te. i. expectant te. Hier. & Chal. sperant in te. Confundentur. i. erubescent. s. spe frustrati. Confundantur. pro, confundentur. Hier. & Chal. erubescent. Superuacuè. q. d. sine causa persequentes iustos Hier. frustra. Chald. & vani.

4. Tuas. i. quibus ad te itur. Semitas. s. angustas, & paucis notas. Aug.

5. Dirige. Hier. & Chald. deduc. In veritate tua. q. d. doce me veritatem tuam. Sustinui. Hier. & Chal. expectaui. Tota die. Chal. cunctis diebus.

6. Quæ, &c. Græc. quia à seculo sunt. q. d. semper enim vlus es misericordia.

7. Ignorantias. i. ignoranter facta. Hier. & Chald. scelera.

8. Dulcis. Hier. & Chal. bonus Græc χρηστὸς. i. bonus, seu, benignus. Legem dabit delinquentibus. Hier. & Chal. docebit peccatores. In via. s. docens quomodo viuere debeant.

9. Diriget. Hier. ducet. In iudicio. i. secundùm iudicium, s. recta via. Mites. Hier. modestos.

10. Veritas. s. in promissis. vel q. d. rectitudo iustitiæ. Requirentibus. Hier. & Chald. custodientibus. Testamentum. Hier. & Chald. pactum. s. legem, de qua seruanda, pactum cum hominibus factum à Deo. Testimonia. i. præcepta. Hier. testificationes. s. per præcepta Deus testatur, quid à nobis velit. q. d. cum his Deus agit misericorditer, & seruat promissa. vel, hi sunt, qui Dei misericordiam & veritatem agnoscunt.

11. Nomen tuum. i. te. Multum. Hier. grande. Chal multiplex.

12. Legem statuit ei. Hier. & Chal. docebit eum. Quam elegit. s. Deus q. d. sibi grata.

13. Bonis. Chal. beatitudine mundi venturi. Semen. i. posteritas. Chal. filij Terram. s. viuentium.

14. Firmamentum est Dominus. Hier. & Chald. secretum Domini. s. reuelatur. Testamentum. i. legem. Hier. & Chal. pactum. vide sup. Vt manifestetur. Græc. manifestabit Hier. ostendit.

15. Laqueo Hier. rete.

16. Vnicus. Hier. & Chal. solus. q. d. desertus ab omnibus.

17. Necessitatibus. Hier & Chald. angustiis.

18. Humilitatem. i. afflictionem. Dimitte. Hier. porta.

21. Innocentes, & recti. Hier. simplicitas, & æquitas. Chal. perfectio, & rectitudo. Adhæserunt. i. se adiunxerunt. Hier. & Chald. seruabunt me. Sustinui te. Hier. expectaui te. Chald. confisus sum in te.

22. Tribulationibus. Hier. angustiis.

XXV. *Oratio in persecutione.*

1. IVDICA. i. vindica. vel q. d. iudex esto in causa mea: non enim tuum iudicium refugio, qui sincerè conuersatus sim. Innocentia. Hier. simplicitate. Chal. perfectione. Ingressus sum. pro, conuersatus sum. Hier. & Chal. ambulaui. Nõ infirmabor. q. d. fortis ero. Hier. non deficiam. Chal non cadam.

2. Proba i. explora. Vre. Hier. conſla. Chald. purga. q. d. explora, vt solet ignis aurum. Renes. i. interiora.

3. Misericordia. Chald. bonitas. Complacui. Hier. ambulabo. Chald. ambulaui. In veritate tua. i. secundùm legem tuam, quæ recta docet. Fortè horum duorum versuum sensus est: Proba me sanè Domine, vt soles, & affige cor meum; ego certè in tua misericordia semper sperabo, & in tuis iudiciis acquiescam.

4. Sedi. Chald. versatus sum. Concilio. Hier. & Chald. viris. Vanitatis. Chald. mendacibus.

Iniqua gerentibus.Hier. ſuperbis. Introibo.i.conuerſabor.

5. Eccleſiam.i.cœtum, ſeu congregationem. Malignantium. Hier.peſſimorum. Chal. prauorum. Impiis.Hier.iniquis. Sedebo.Chald.verſabor.

6 Lauabo inter innocentes. Hier. lauabo in innocentia.Chal.ſanctificabo in munditia. Manus.i.opera. Aug.Videtur tamen alludere ad lotiones manuum,quibus ſacrificaturi vtebantur. Circundabo.q.d.accedam ſacrificia oblaturus, vel, venerando amplectar animo, corpore enim accedere,laicis non licebat.

7. Audiam. Chal.audire faciam.q d.prædicem.

8. Decorem.i.pulchritudinem. Hier & Chal. habitaculum. Habitationis. Hier. tabernaculi. Gloriæ tuæ.i.in quo tuam oſtendas gloriam.

9. Perdas.Hier.auferas. Sanguinum. Chal.effundentibus ſanguinem innocentem.

10. Muneribus.ſ. iniquè acceptis.

11. Innocentia.Hier.ſimplicitate. Chal. integritate. Ingreſſus ſum.Hier.gradiar. Chal.ambulabo.i. conuerſabor.

12. Directo.Græ.rectitudine.q.d.in via recta. Eccleſiis.i.populi frequentia.Chal. cōgregatione iuſtorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. LINIRETVR.i. vngeretur.ſ. in Regem palàm. Illuminatio. Hier. lux. Protector. Hier. & Chal.fortitudo.

2. Super.i.contra. Edant.i.perdant.Chal.extermine̅t. Carnes. Vide Iob.31.Apo.17. Infirmati ſunt. Hier.& Chald.impegerunt.

3. In hoc.ſ.quod dixi in principio,vel Deo.

4. Vnam.pro,vnum. Hanc.pro,id. Voluptatem. Hier. pulchritudinem.Chal. dulcedinem.

5. Abſcondit.Chal.abſcondet. Tabernaculo.Hier. & Chal.vmbra. Malorum.i.tribulationis.Hier.peſſimo.Chal.mala.

6. In petra.i.loco tuto. Chal. arce forti. Exaltauit. Chal.exaltabit. Et nunc.pro, ſed & nunc. Hier. nunc quoque. Exaltauit.Chal.exaltabitur. Circuiui.Hier. qui ſunt in circuitu meo. Immolaui. Hier. & Chald. immolabo. Vociferationis. Hier. iubili.ſ.cum iubilo, & canticis oblatam. Domino.i.in laudem Domini.

7. Qua clamaui Chal. cùm orauero.

9. Auertas.Hier abſcondas.Chal.amoueas. In ira. i.iratus q.d.ne me deſeras iratus mihi. Salutaris meus. i.ſaluator meus. Hier.ſalutis meæ.ſ.auctor.

11. Legem,&c.Hier.oſtende mihi viam tuā.Chal. doce me viam tuam.ſ.qua ad te itur. Dirige. Hier. & Chal.deduc. Inimicos. Hier. inſidiatores.ſ.ne me intercipiant.

12 In animas.Hier.animæ.Chal.voluntati. Mentita.ſ.dicens contra me falſa,ſeu calumnias.

14. Cōfortetur.Hier.roboretur. Suſtine.i.expecta.

XXVII. *Inuocatio,& Gratiarum actio.*

1. CLAMABO.Chal.clamo.ſ.opem implorans. Sileas.ſ.ſic vt non reſpondeas. Hier. obſurdeſcas mihi. A me. pro, mihi. Nequando. pro, ne ſi quando.q.d. ne ſi fortè ſileas,aſſimiler,&c. Hier.ne forte. Taceas. Chal.ſi taceas. Et aſſimilabor. Chald. fiam ſimilis. Hier. comparer. Lacum .i. ſepulcrum. Chald. puteum.

2. Templum. Hier. oraculum .ſ. ſancta ſanctorum, vbi Arca.

3. Tradas.Hier.Chal.& Græc.trahas. Itéque emendatiores codices.ſ.ad mortem.

4 Da illis non optat,ſed prædicit pœnam Aug. Opera.i. demerita. Adinuentionum.i.ſtudiorum. Retributionem eorum.i.quam merentur.

5. Opera Domini. Chal. legem Domini. Et in. abundat,in. Manuum.i.potētiæ. Et non ædificabis, q.d.ſine ſpe reſtaurationis perdes in æternum.

6. Benedictus.ſ.ſit.q.d perpetuò laudetur.

7. Protector meus. Hier. & Chal. ſcutum meum. Refloruit caro mea.i. reuiguit,vel, reſurrexit. Amb. Non refloreſcit,niſi quod antea floruit. Hier. & Chald. gauiſum eſt cor meum. Ex voluntate mea.q.d.promptè & alacriter. Hier.& Chald. in cantico meo. Confitebor. Chal.gratias agam.

8. Salutationum.pro,ſalutaris. q.d. protectione ſalutem afferens. Chriſti i.vncti.ſ.tu Regem.

9. Saluum fac.Chal.redime. Benedic.i. auge donis. Hereditati.i.populo,quem velut hereditatem poſſides,&colis. Rege Hier.paſce.Chal ciba. Extolle.Hier. ſubleua.Chal.ſuſtenta.

XXVIII. *De Dei operibus.*

1. TABERNACVLI.ſ.à Dauid conſtructi,vt in eo arcam reponeret. Filij Dei.Chal.cœtus Angelorum. Filios arietum.i agnos,ſeu arietes. Honorem.Hier.imperium.Chal.fortitudinem. q.d. celebrate eius potentiam,& maieſtatem.

2. In atrio ſancto eius. Hier. in decore ſancto. Chal. in decore ſanctitatis.

3. Super. Chal.audita eſt ſuper. q. d. auditur Dei tonitru in medio nubium. Maieſtatis.Hier.gloriæ.i.glorioſus. Aquas.i.populos.Aug. Multas.Chal.multas intonuit.q.d.cùm multum plueret,auditum tonitruum.

4. In virtute.q.d.eſt potentiſſima. Magnificentia. Hier.decore. Chal in decore audita eſt.q.d.cum fulgore, ſeu fulmine.

5. Confringentis. Chal. confringit.ſ.fulmine. Libani i.altiſſimas.

6. Comminuet. Hier. diſperget. Chal.ſaltare faciet. Dilectus. coniunge cum, filius. q. d. & velut pullum Rhinocerotis. Hier. Sarion.nomen montis.

7. Intercidentis. Hier. diuidens.Chal.eiaculatur diſſecta fulmina.

8. Concutientis.ſ. tremore. Hier. parturire faciens. ſ.pariunt feræ timore concuſſæ ob terræmotum. Cades.ſ.horrendum,& vaſtum.

9. Præparantis.ſ.ad partum.facilè enim pariunt territæ tonitruo,alioquin difficile.Hier.obſtetricans.Chal. parturire facit. Ceruos.Chal.ceruas. Reuelabit.ſ.proſtratis arboribus. Condenſa. Hier. ſaltus. Templo .i.cælo,vt indicat Chal. Gloriam.ſ.Deo.q. d. glorificant Deum ſancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. Inhabitare facit.i. inundare. Hier. inhabitat. Chald.tempore diluuij ſuper ſedem iudicij ſedit,vt vltionem ſumeret.

11. Vir-

11. Virtutem. Hier. fortitudinem. Chald. legem. Benedicet. i. cumulabit bonis. Pace. s. perpetua. vel, q. d. dans prosperitatem.

XXIX. *Gratiarum actio.*

1. PSALMVS. Chal. laus. Domus Dauid. Dauid, non cum, domus, sed cum, Cantici, iungendum. Chal. domus sanctuarij, hymnus Dauid.

2. Exaltabo. i. laudibus efferam. Suscepisti. Hier. saluasti. Chal. erexisti. Delectasti. Chal. lætificasti. Super me. Chal. de me.

3. Sanasti s. resurrectione. Aug.

4. Inferno. i. sepulcro. q. d. à morte. Animã meam, .i. me. A descendentibus i ne essem cum descendentibus. Hier. ne descenderem. Lacum. Chal. sepulcrum.

5. Psallite. Hier. cãtate. Chal. laudate. Sancti. Chal. pij. Confitemini memoriæ. i. celebrate memoriam, vel, cum grata recordatione.

6. In indignatione. s. ob peccata nostra. Hier. & Chal. momentanea. Vita. Chal. vita æterna. In voluntate. q. d. volt vt viuamus. Nolo mortẽ peccatoris, &c. Ad matutinum lætitia. q. d. quos affligit, paulo pòst consolatur. Lætitia. Hier. laus.

7. Abundantia Chal. tranquillitate. Non mouebor s. ab hoc statu.

8. Voluntate. i. beneplacito. Decori. i. regno, seu dignitati. Hier. monti. i. sublimitati, seu excellentiæ. Virtutem. Hier. fortitudinem. Auertisti. Hier. & Chal. abscondisti.

10. Sanguine. i. morte, vel, vita acta. Descendo. Hier. & Chal. descendero. Corruptionem. Chald. sepulcrum. Puluis. i. homo in puluerem redactus. Chal. qui iacent in puluere. Annuntiabit. i. prædicabit. Veritatem. i. fidem in promissis, vel iustitiam, seu rectitudinem.

12. Gaudium. Hier. & Chal. chorum. Conscidisti. Hier & Chal. soluisti. Saccum. q. d. luctum; qui sacco ostenditur. Circundedisti. i. perfudisti.

13. Gloria. i. anima, vel, lingua, vel, gloria, quam mihi dedisti. Chal. honorabiles mundi. Non compungar. .s. peccati conscientia. Aug. Hier. non taceat. Not. quòd compungi est dolore affici, seu vehementer contristari. Confitebor tibi. i. te laudabo.

XXX. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo extasi. i. mentis alienatione. s. de qua inf.

2. Speraui. pro, spero. Confundar. i. erubescam .s. spe frustratus. In tua iustitia. i. per tuam misericordiam. Vide Psal. 23. & 32.

3. Deum protectorem. Hier. lapidem fortissimum. Refugij. Hier. munitam.

4. Fortitudo. Hier. petra. Refugium. Hier. munitio. Chal fiducia. Nomen tuum. i. te.

5. Laqueo. Hier. rete. Protector meus. Hier. & Chal. fortitudo mea.

6. Redemisti. pro, redimes. Veritatis. Chal. verax.

7. Odisti. Chal. odi. Obseruãtes. Hier. custodiẽtes. Vanitates. i. vana, seu idola. Superuacuè. Hie. frustra.

8. Exultabo, & lætabor. Chal. gaudebo, & exultabo. Misericordia. Chal. bonitate. Humilitatem. Hier. & Chal. afflictionẽ. Saluasti, &c. Hier. & Chald. nouisti tribulationem animæ meæ. Necessitatibus. i. angustiis.

9. Conclusisti. i. permisisti concludi. Chal. tradidisti. Statuisti. Chald. firmasti. Spatioso. s. ex angustiis eripiens.

10. Conturbatus. Hier. & Chal. caligauit. In ira. Chal. præ ira. i. indignatione, seu, mærore, seu, ob iram persequentium. Hier. furore. Anima mea. Chal. constricta est anima mea. Venter. i. interiora.

11. Defecit. Hier consumpta est. In dolore. i. præ dolore. Hier. & Chal. in mærore. Gemitibus. Chal. in suspirio. Infirmata est. Chald. corruit. Paupertate. i. calamitate. Hier. iniquitate. Chal. peccato. Ossa. i. vires, membra. Conturbata sunt Hier. contabuerunt. Chal. denigrata sunt.

12. Super. i. præter. q. d. vt omittam persecutionem inimicorum. Hier. apud. Valde. iungendum cum, vicinis. Timor. s. timebant, ne propter me periclitarentur. Foras Hier. in plateis. Chal. in platea. Not. quòd foras qui dam pro foris accipiunt, coniungentes cum, videbant; alij cum, fugerunt, coniungunt.

13. A corde. i animo, seu, memoria, coniungendum verò cum, obliuioni. Perditum. i. fractum. Chal. testaceum, quod frangitur.

14. Vituperationem. i. contumeliam. Hier. opprobrium. In circuitu. i circa me. Accipere. Hier. auferre. Chal. capere.

16. Sortes meæ. i. hæreditas, seu electio ad beatitudinem, vel, status rerum mearum. Hier. tempora mea. i. vitæ dies. Chal. tempora redemptionis meæ.

17. Illustra. i. hilarem exhibe. Hier. ostende. Chald. lucere fac. In. i. per, seu propter.

18. Non. Hier. ne. Confundar. i. pudefiam. Infernum. Chal. sepulcrum.

19. Dolosa. Hier. & Chal. mendacia. Iniquitatem. Hier. dura. Chal. opprobria. Abusione. Græc. Hier. & Chal. contemptu.

20. Dulcedinis. Hier. & Chal. bonitatis. Abscondisti. i. reposuisti. sic Psal. 16. de absconditis. i. repositis. Perfecisti, pro, & perfecisti. i exhibuisti. Hier. & Chal. operatus es. In conspectu. Chal. vt reddas eis præmium bonum in conspectu.

21. Abscondito. Hier. protectione. Conturbatione, .i. iniuriis. Tabernaculo. Hier. vmbra. Chal. velut vmbraculo. Contradictione. i. contentione.

22. Mirificauit. i. miro modo ostendit. Hier. mirabilem fecit. Chal. mirandam exhibuit. Ciuitate. s. Ierusalem. vel. q. d. velut si essem in ciuitate munita.

23. Excessu mentis. i. stupore mentis perculsæ tot malis, & velut extra se positæ. Græc. extasi mea. Hier. stupore meo. Chal. cùm quærerem aufugere. Proiectus, .i. eiectus. Chald. succisus. Ideo. s. cum me sic anxium videres. Hier. ergòne. Chal. verè.

24 Diligite, pro, diligite ergo. Sancti. Chald. pij. Veritatem requiret. Hier. & Chal. fideles seruat. Abundanter, coniungitur Græcè cum, facientibus.

25. Viriliter, &c. Hier. & Chal. confortamini, & roboretur cor vestrum.

XXXI. *Oratio Pœnitentis.*

1. INtellectus. Græ genitiuus est. q. d plenus eruditione. Tecta. i. velut tecta, non aspiciuntur à Deo.

2. Imputauit. Græ. Hier. & Chal. imputabit. f. vt puniat. Dolus, sed. f. sincero est in Deum animo.

3. Tacui. f. non confitens peccatum. vel q. d. dum mœstus sum ob peccatum. Chal. tacui à verbis legis.

Inueterauerunt. Hier. attrita sunt. Ossa. i. vires.

Clamarem. f. ad Deum. vel, præ dolore eiulatem. Hier. & Chal. rugirem. Putarim seruum esse, Tacui. i. feci finem clamandi, seu eiulandi, qui viderem me consumi penéque deficere clamoribus & eiulatu assiduo. vbi No. cùm dicitur, quoniam tacui; quoniam, non causam reddere, sed continuatiuum esse more scripturæ.

4. Grauata est. Chal. inualuit. Manus. Chald. percussio. Conuersus f. ad te. Hier. versatus. Aerumna. Hier. miseria. Spina. f. ærumnarum, quæ velut spinæ, vel peccati. q. d. ob peccatum mentem crucians, vel ob remorsum conscientiæ, more spinæ pungentem.

5. Dixi. i. statui.

6. Pro hac. f. remissione peccati: vel, pro hoc. i. ob id. Chal propterea. f. quia misericors es. Sanctus. Hier. misericors. Chal. pius. f. qui pietati studet, & sanctitati.

Opportuno f. cùm affligitur. Chald. acceptabili. f. opportuno ad orandum. Veruntamen. pro, certè.

Aquarum. i. tribulationum, seu malorum. Chald. populorum. Eum. f. sanctum. Approximabunt. f. aquæ, te defendente.

7. Exultatio. Hier. laus.

8 Intellectum Dei sunt verba, vel Prophetæ.

Hac, qua gradieris. Hier. per quam ambules.

Firmabo. Chal. ponam in bonum. f. vt faueam.

9. In camo pro, sed in camo. Constringe pro, constringere oportet. Qui nō. pro, alioqui non: vel, ne. q. d. ne accedentes te lædant. Chal. ne accedant ad te.

10. Flagella. Hier. & Chald dolores. Peccatoris. Chal. sunt impio. q. d. multis Deo puniente constringitur malis. Misericordia. Chal. benignitas.

11. Gloriamini. Heb. & Chal laudate eum. Recti corde. Chal. quorum sunt rectæ cogitationes.

XXXII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. EXVLTATE i. cū exultatione laudate. Hier. & Chal. laudate. Collaudatio. i. laus. f. Domini.

2. Psallite Hier. cantate. Chal. laudate. Illi. i. in honorem illius.

3. Nouum. q. d. nouis laudibus celebrate. Bene. Hier. diligenter. Chal. pulchrè. Vociferatione. i. alacritate. Hier. & Chal. iubilo.

4. Rectum. i. æquum. Verbum. f. mandata.

Fide. i. veritate, seu fidelitate, q. d. vera, fidelia, recta.

5. Misericordiam. Hier & Chald. iustitiam. Et quidem Heb. legitur, quod notandum pro locis vbi iustitia misericordiam significat. Vide sup Psalm. 30.

Iudicium. i. quod iustum est. Misericordia. Chald. bonitate.

6. Firmati. Chal. facti. Spiritu oris. i. præcepto. vel, Spiritu sancto. Virtus. Hier. ornatus. Chald. exercitus. f. Angeli & Stellæ.

7. Thesauris, Chal. apothecis. Abyssos. i. aquarum copiam. q. d. certo loco seruans, vt solent thesauri.

8. Commoueantur. Chal. contremiscant.

9. Facta sunt Hier. factus est. f. orbis. Chal. fuit. Creata sunt. Hier. stetit. Chal. substitit.

10. Gentium. Chal populorum.

Reprobat Hier. & Chal. irritas facit.

11. Manet. Hier. stabit.

12. Cuius Dominus, &c. i. qui pro Deo habet Dūm. Eius abundat, more Hebræo. sic Psal. 39. & 45.

In hæreditatem. i. quem peculiari modo possideat.

13. Vidit. i. contēplatus est. Hominū. Hier. Adam.

14. Præparato habitaculo. Hier. firmissimo solio.

15. Sigillatim. videtur indicari animarum creatio. Hier. pariter Chal. simul. q. d. omnia.

16. Multam virtutem. Hier. & Chal. multitudinem exercitus. Gigas. Hier. fortis. Saluabitur. Hier. liberabitur. Chal euadet.

17. Virtutis. Hier. roboris.

18. Misericordia. Chald. benignitate.

20. Sustinet. Hier. expectauit. Chal. expectat. Dominum. Chald. redemptionem Domini. Protector. Hier & Chal clypeus.

21. Et. Chal. eo quòd.

22. Fiat Hier. & Chald. fit. Sperauimus. Hier. expectauimus, Chald. sperauimus.

XXXIII. *Dei laus, & gratiarum actio.*

1. ABIMELECH, qui & Achis dicebatur. f. Rex Geth.

3. Laudabitur. i. gloriabitur. Audiant. f. id. vel, Dei laudes.

4. Magnificate. i. magnificè laudate. In idipsum. Chald. simul. f. omnes.

5. Exquisiui. i. studiosè quæsiui.

6. Accedite. f. credendo. Illuminamini. pro, illuminabimini. Confundentur Hier. erubescent.

7. Iste. de se loquitur.

8. Immittet. f. se, vel, terrorem in hostes. Græc. castrametabitur. Hier circundat. Chal. immoratur.

9. Suauis Hier. & Chal. bonus.

11. Diuites Hier. leones. Chal. filij leonum.

Eguerunt. i. ad inopiam redacti sunt. Non minuentur. Chald non carebunt. Omni bono. Chal. vllo bono q. d. nullum eis bonum deerit.

12. Filij. sic diuina sapientia vocat discipulos.

13. Vitam. f. longam. Bonos. i. felices.

14. Prohibe. Hier. & Chal. custodi.

15. Persequere. f. donec assequaris.

16. Oculi. i. prouidentia, & fauor.

17. Vultus. f. iratus.

19. Tribulato. Hie. & Chal. cōtrito. Humiles. Hier. cōfractos. f. afflictos. Saluabit. i. saluare, seu seruare solet.

21 Ossa. Chal. membra. Ber. proposita & intētiones, alioqui enim ossa in martyribus confracta. Vnum. pro, ne vnum quidem. Conteretur. i. ier. confringetur.

22. Pessima. f. in peccato mortui, eunt in supplicium. Delinquent. Hier. culpabuntur. Chal. damnabuntur.

23. Delinquent Hier. peccabunt. Chal. condemnabuntur. Quidam pro, deficient, accipiunt. solet enim scriptura viurpare, peccare, pro, deficere, seu petire, vt notat Hier. Habac. I.

XXXIIII. *Oratio in persecutione.*

1. HVIC Dauid. Græc. τῷ Δαυΐδ. i. Dauidi, pro, Dauidis. Iudica. i. puni. Chald. magnificare contra.

contra. Me pro,mihi. Expugna. Hier. & Chal. pugna contra.

2. Arma. Hier. hastam.

3. Effunde frameam. Hier. euagina gladium. Concilude. f. viam, ne possint euadere. Hier. præoccupa.

Salus tua Chal. redemptor tuus.

4. Confundantur. i. erubescant. Reuerestur. i. erubescant repetitio. Auertantur. Hier. conuertantur.

Confundantur. Chal. afficiantur ignominia.

5. Puluis. Chal. palea. Coarctans. pro, coarctet. i. opprimat. Hier. & Chal. impellat.

6. Viæ. f. per quas fugerint. Tenebræ, & lubricum. i. tenebrosæ, & lubricæ. Persequens. Hier. & Chald. persequatur.

7. Gratis. Hier frustra. Chal. fine causa. Interitum laquei. Hier insidias retis. Chal foueam retis. Superuacuè Hier & Chal. fine causa. Exprobrauerū*, &c. Hier. foderunt animæ meæ. Chal. insidiati sunt animæ meæ.

8. Laqueus. Hier. calamitas. Chal. desolatio.

Quem ignorat. q. d. de improuiso. Captio. Hier. & Chal. rete. Ipsum. f. laqueum.

9. Super salutari suo. Hier. in salute sua. i. ab ipso præstita. Chal in redemptione eius.

10. Ossa. Chal. membra. Eripiens. pro, qui eripit. Inopem. Chal. afflictum. Eius, pro, eo. Egenum, & pauperem. Hier & Chal. pauperem, & mendicum.

11. Quæ ignorabam. i. quorum conscius non eram. q. d. falsa. Interrogabant. i. interrogando obiiciebant.

12. Sterilitatem, &c. Chald. quærentes orbare animam meam.

13. Cilicio. Chal. sacco. Humiliabam. Chal. affligebam. Conuertetur. q. d. si minus illis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamē eum fructu redibit. sic Matt. 10. Pax vestra ad vos reuertetur. Hier. conuertebatur. q. d. assiduè pro eis orabam sincero animo.

14. Proximū. pro, proximo. Hier. quasi ad amicum, & fratrem meum. Chald. ac si socius, & frater meus fuisset. Complacebam. i. studebam ei placere. Hier. & Chal. ambulabam. i. cum eo versabar. Et contristatus. Hier. mater tristis. Chal. matrem suam.

15. Et. pro, & tamen. Aduersum me. Hier. in infirmitate mea. Chal. in tribulatione mea. Conuenerunt. Hier. & Chal. congregabantur. Ignoraui. f. cur me flagellarent. q. d. nullius mihi contra eos mali cō'scius sum.

16. Dissipati. f. quærentes vias me perdendi. Compuncti. f. corde. q. d. nihil facti pœnitentes, ne que cessantes.

17. Restitue. i. libera. Hier & Chal. conuerte.

Vnicam. Hier. solitariam. q. d. auxilio destitutam.

18. Ecclesia. Chal. congregatione. Graui. i. multo. Hier. & Chal. forti.

19. Supergaudeant mihi. Hier. lætentur super me. Gratis. Hier frustra. Chal. fine causa. Annuunt oculis. f. pacem simulantes, vel, subsannantes. Vide Prou. 6. & 10. & Ecclesiastici 27.

20. In iracundia terræ. i. terrena. Hier. in rapina terræ. Chal. contra iustos terræ.

21. Dilatauerunt os. q. d. aperto ore me persequūtur. Euge. Hier. Vah. Heb heéch. Chal. chedsa. Viderunt. f. quod optabamus.

22. Sileas. i. dissimules, seu cesses. f. opem ferre. Discedas Hier. & Chal. elongeris.

23. Iudicio. i. causæ.

24. Supergaudeant mihi. Hier. insultent mihi. Chal. lætentur de me.

25. Euge animæ nostræ. Chald. lætata est anima nostra.

26. Gratulantur. Hier. & Chal. lætantur. Reuerentia Hier. verecundia. Magna loquuntur, &c. i. se attollunt contra me magno fastu. Vide Psal. 37.

27. Volunt. i. amant. q. d. qui fauent meæ innocētiæ. Volunt. i optant.

28. Meditabitur. i. loquetur, prædicabit.

XXXV. *De malitia impiorum, & Dei bonitate.*

1. SERVO, pro, serui.

2. Dixit i. statuit. Vt delinquat i. peccare. In semetipso i. apud se. Hier. & Chald. in medio cordis eius. Non est. pro, quia non est.

3. Eius. f. Dei. Inueniatur i deprehendatur. q. d. palàm cognoscatur. Ad odiū i. odio digna, & execrabilis.

4. Intelligere. q. d. resipiscere.

5 Meditatus est. Hier. & Chal. cogitat. Astitit. Hier. stabit. Chal. manet.

6. In cælo. pro, in cælum vsque, vel, instar cæli i altissima vel, omnia complectens. Veritas. Hier. & Chald. fides. f. in promissis. Nubes. Chald æthera. q. d. altissima.

7. Dei. i altissimi. Abyssus multa. q. d. profundissima. Saluabis i. seruare soles.

8. Quemadmodum. pro, in tantum. vel, quantopere, vt sit admiratio. Hier & Chal. quàm pretiosa est.

Filij autem, &c. q. d. proinde quidem hominibus & brutis, sed peculiariùs hominibus. Tegmine Hier. & Chal. vmbra. Sperabunt. Chald. morabuntur cum fiducia.

9. Inebriabuntur. i. saturabuntur. Vbertate. i. bonorum affluentia.

10. In lumine tuo i. te illuminante.

11. Prætende i. extende, exhibe. Iustitiam. f. faciens iustos, vel pro, misericordiam, vt sit repetitio.

12. Veniat mihi. Chal. occurrat in me. Superbiæ. Chal. superbi. Moueat me. f. loco meo. Hier. & Chal. commoueat me.

13. Ibi. i. per superbiam, vel, quò me impellere conabantur. vel q. d. ecce. Stare. i. consistere. Hier. & Chald. surgere.

XXXVI. *De bonorum & malorum conditione.*

1. ÆMVLARI. i. indignari, vel, imitari. Hier. contendere. Chald. imitari. In malignantibus. Hier. in malignos.

Zelaueris. i. æmuleris, vt sit repetitio. vel, pro inuideas. f. illis prosperitatem.

2. Fœnum. Hier. & Chal. herba. Decident. Hier. marcescent.

3. Bonitatem. Hier. & Chal. bonum. Inhabita, pro, inhabitabis. f. protectus à Deo. Eius. f. terræ. q. d. fructuum abundantia.

5. Reuela Domino i. expone. Chald. manifesta coram Domino. q. d. committe ei statum rerum tuarum. Faciet. i. curabit.

6. Quasi

6. Quasi lumen.q.d in apertum. Iustitiam .i. iustam causam. Iudicium i.causam.repetitio.

7. Subditus esto.Hier.& Chal.tace. Aemulari.vide sup.

8. Ira.i.indignatione ob felicitatem malorum. Furorem. repetitio.

9. Malignātur.Hier.malefaciunt. Exterminabuntur. Hier. Interibunt. Sustinentes. Hier. expectantes. Chal.confidentes. Terram.s.viuentium.

10. Pusillum. Hier.& Chald.modicum. Locum. .s.vbi habitabat.

12. Obseruabit.s.insidians. Super.i.contrà.

13. Dies eius. Chal. dies contritionis eius.

14. Decipiant lege,deiiciant i.prosternāt. Hier.percutiant. Chal. interficiant.

15. Gladius.i aperta oppugnatio.Aug. Intret,pro, intrabit. Corda.i.interiora. Arcus.i.occultæ insidiæ. August.

17. Brachia.i. potentia, vel posteritas. Confirmat. Hier.subleuat. Chal. sustentat.

18. Nouit i.approbat,tuetur. Dies.i.vitā,& actus. Immaculatorum.Chal.perfectorum. In æternum. Hier. æterna.

19. Confundentur.s.frustrati spe. Malo.i. periculoso,seu calamitoso.

20. Quia. pro,at verò. Mox vt honorificati fuerint,& exaltati. Hier gloriantes vt monocerotes. Chald. sicut gloria veruecum impinguatorum,qui tandem iugulātur. Quemadmodū fumus.Chal.in fumo gehēnæ.

21. Mutuatur.i.mutuum accipit.

22. Quia.abundat,more Hebræo. Benedicentes ei, .i.precantes bene,seu fauentes iusto. Hier. benedicti ab eo.s. Deo. Maledicēte sautem.Hier.& qui maledicti.

23 Apud Dominum. Græc.& Hier.à Domino. Dirigentur.Hier.firmantur. Eius.s.Dei.Aug. Volet s.homo.Aug.at Chal.& via eius grata erit.s.Deo.

24. Cùm ceciderit,&c. Chald.cùm ceciderit in infirmitatem,non morietur,quia Dominus sustentat eum manu. Supponit manum suam. Hier. sustentat manum eius.

25. Etenim. Chal.nunc autem. Iustum.i. misericordem. Panem.Chal.panem præ inopia.q.d. talibus, si pauperes sunt,semper Deus subuenit.

26. Tota die. Chal.propterea quòd tota die. Miseretur,&c q.d.dat ei Deus tantum,vt possit aliis donare. Semen.i.posteri. Benedictione.i. rerum abundātia.

27. Et inhabita.pro,inhabitabis.Chald.vt habites. Seculum seculi. Hier.& Chal.sempiternum.

28. Iudicium.i.quod æquum,& rectum est. Sanctos.Chald.misericordes.

29. Terram.s.viuentiū. In seculū seculi.i.perpetuò.

30. Meditabitur.i.loquetur. Chal.loquitur. Iudicium.i.iusta.

31. Supplantabuntur. Hier. deficient. Chald. nutabunt. Gressus.i.vitæ institutum.

32. Considerat.Chal.insidiatur. Mortificare.Hier. & Chal. occidere.

33. Illi.pro,illius causa q.d. in die iudicij liberabit eum Deus,vel etiam apud iudicem aliquem sistetur.

34. Expecta Dominum. Chal.confide in Domino. Viam.i. præcepta .s. per bonum obseruationem ad Deum itur. Hæreditate capias. Hier. & Chal.possideas. Videris.s.eorum interitum sectāy.

36. Transiui.Chal.defecit à seculo.

37. Innocentiam Hier.simplicitatem. Chald. integritatem. Vide æquitatem .i. attende ad id quod rectum est.Chal.respice iter rectum. Quoniā,&c.Hier. quia erit ad extremum viro pax. Chal. quia finis hominis est pax. Reliquiæ.i.nouissima.s.felicia, vel posteritas,aut facultates.

38. Simul.i.ad vnum omnes. Reliquiæ.i posteri, aut opes,vel,nouissima.q d.tandem pereunt. Chal.finis impiorum exitium.

39. Salus.Chald.redemptio. Protector. Hier.& Chald. fortitudo.

XXXVII. *Oratio Pœnitentis.*

1 REMEMORATIONE.s.peccati à se commissi.

2. Furore.i.ira.q.d.iratus.seu seuerè.Aug.furorem ad inferni,iram verò ad Purgatorij suppliciū refert. Arguas i.castiges. Corripias.Chal.castiges.repetitio.

3. Sagittæ tuæ.i à te immissi dolores,seu tribulationes. Confirmasti.i.roborasti. Manum.i.plagas.q.d. fortiter me percussisti.

4. A facie iræ tuæ. Chal propter iram tuam. Pax.i.quies. Ossibus.Chald membris. A facie.i.propter.

5. Supergressæ.s.more aquæ operientis.q.d.submersus sum peccatis. Super me.i.plusquam ferre possim.

6. Corruptæ sunt. Hier.& Chald.tabuerunt. Cicatrices .i. vulnera animæ ex peccatis, vel corporis, ex plagis Dei. A facie insipientiæ meæ.Chal.propter stultitiam meam.s.qua peccaui.

7. Curuatus.s. peccatorum pondere. Vsque in finem i.perpetuò Hier.nimis.Chal.supra modum. Ingrediebar Hier.ambulabam.

8. Lumbi.i interiora. Illusionibus.s.motibus prauis,seu carnalibus.Hier.ignominia. Chal.combustione.

9. Afflictus. Chald. confractus. A gemitu .i. præ gemitu.

10. Ante te.q.d.notū tibi. Gemitus.Chal.suspiriū.

11. Virtus. Hier. fortitudo. q.d defectus sum viribus. Et ipsum. pro, etiam ipsum. q. d. præ fletu penè oculos amisi.

12. Aduersum me appropiaquauerunt &.Hier quasi contra lepram.Chal.è regione vulneris mei.q.d. tantùm spectatores calamitatis meæ,non adiutores erant.

13. Qui iuxta me erant. Heb. vicini mei. Chal.propinqui.mei. De longè.q d.nihil adiuuantes. Quærebant.s perdere. Vanitates Hier. insidias. Chal. mendacium. Tota die Chal.quotidie.

14. Non audiebam i.dissimulabam me audire. Nō aperiens.i.qui nō aperit. Os.s.ad respondendū.

15. Redargutiones.i.obiectorum dilutiones.

16. In te speraui.Hier.te expectabam. Chald.coram te oraui.

17. Dixi.q.d. valde timebam. Ne quando.Hier.& Chald.ne fortè. Supergaudeant mihi. Hier. insultent mihi.Chal.lætentur de me. Commouentur.Hier.vacillauerint. Super.i.contra. Magna.i.superbè. Locuti sunt,pro,loquantur.

19. Annuntiabo Hier.annuntio.i.fatcor, seu patefacio. Cogitabo.Hier.& Chal.solicitus ero.

20. Con-

20. Confirmati. Hier.& Chald.confortati: q.d.inualescunt. Super.i.contra,vel,plus.

21. Detrahebant. Hier.aduersabantur. Chal. oderũt.

22. Discesseris. Hier & Chal.elongeris.

23. Intende. Hier. festina. Salutis meæ.s. auctor. Chald. redemptio mea.

XXXVIII. *Oratio Afflicti.*

1. PRo Idithun. Heb. ipsi Idithun .s. datus ad canendum. Erat Idithun præfectus quidam cantorum. Vide 1.par.6.& 26.

2. Dixi.i statui. Posui ori meo custodiam. Chald. custodiam os meum fræno.s.silentij. Hier.custodiam os meum silentio. Aduersum. Heb.coram. Et sic etiam verti poterat ex Græco.

3. A bonis.i.iusta defensione:vel,vt ne de bonis quidem rebus loquerer.s. ne paulatim ad mala prolaberer.

Renouatus.q.d.ipsa taciturnitate recruduit. vel, q. d. quamquam dolor renouaretur,tamen tacui.

4. Ignis.s.diuini amoris. Locutus sum.s.quod sequitur.

6. Mensurabiles. Hier. breues. Substantia. Græc. subsistentia.i.vita. Hier. vita. Chald.corpus. Verumtamen. pro,certè. Vniuersa. q. d. maxima. quamquam Græ.plurale est.q.d.omnia vanitas.adeoq; omnis homo.

7. Imagine.i.apparentia quadam, seu, vmbra vitæ, potius quàm vera & solida vita. Pertransit. Hier. & Chal.ambulat.q.d.vita hominum velut vmbra est.

Frustra.Chal.perperam. Congregabit pro, congregat. Chal.congregauerit. Hier.dimittat.

8. Substantia.i.spes,seu,diuitię,aut vitæ subsistentia.

9. Dedisti me. q. d. permisisti, me opprobriis affici. Hier.ne ponas me.

11. Fortitudine.Chal.percussione. Defeci.Hier.& Chal.consumptus sum.

12. In increpationibus.i. per castigationes. Corripuisti.i.soles corripere. Araneam,quæ.s.tactu leui conquassatur,& moritur.Aug.vel fortè telã araneę intelligit.

13. Sileas.i.cesses.s.opem ferre.Hier.obsurdescas.

Apud te.i.coram te.q.d. breuis vitæ.

14. Remitte.i.relaxa.s.flagella.Hier.parce. Refrigerer.i.respirem.seu,recreer. Non ero.s.in hac vita.

XXXIX. *Gratiarum actio.*

1. IPsi. pro, ipsius.

2. Intendit.i.attendit. Hier.inclinatus est.

3. Miseriæ.i.calamitoso. Fæcis.i.sordido. Hier. & Chald.cœni. Supra petram.i.loco tuto. Direxit. Hier. & Chal.stabiliuit.

4. Immisit.Chal.ordinauit. Carmẽ Hier.laudem. Chal.hymnum. Videbunt.i.considerabunt.

Timebunt.s.Dominum.

5. Nomen Domini.Hier. & Chal. Dominus.

Vanitates,& insanias falsas.Hier. superbias, pompasque mendacij.

6. Cogitationibus.iungendum cum,similis sit.

Annuntiaui,& locutus sum.q. d. si velim numerare, s.mirabilia tua.Hier.si narrare voluero,& numerare.

Multiplicati,&c. Hier. & Chald. plura sunt,quàm vt narrari queant.

7. Sacrificium.s.pacificum. Oblationem.s.ex frugibus. Noluisti.s.præcipuè.vel,per se,vel finito tempore legis veteris. Aures. Chal.aures ad auscultanda præcepta tua.Græ.corpus. Perfecisti.Hier.fodisti.i.aperuisti.Chal. perforasti.

8. Pro peccato.s.hostiam. Postulasti.s. vt rem per se gratam. Venio.s.in mundum.Vox est Christi.

9. In capite libri.i.primo loco libri prædestinationis. vel q.d.in summa scripturæ. Finis enim legis Christus. Hier.& Chald.in volumine libri. Vt facerem,&c.coniungi potest cum,scriptum est,vel cum,volui. Legem tuam.s.conseruo, vel volui. Cordis. 70. ventris, sed translatum cordis ob euphoniam secundùm Hier.

10. Iustitiam.s.qua iustus es, & iustificas impium. Non prohibebo,pro,non prohibui.s. à tuis laudibus. Scisti Hier. nosti.

11. Veritatem.i.fidem in promissis.

Salutare.i.salutem Chal.redemptionem. Dixi.i.celebraui. Abscondi.s.apud me retinens,non prædicans. A concilio multo.Hier. in ecclesiã multa.

12. Susceperũt.pro,suscipiet. Hier.& Chal.seruabũt.

13. Iniquitates.i.pœnæ iniquitatum. Vt viderem. Hier.& Chal.videre.q.d.plures sunt,quàm vt à me possint videri. Dereliquit me.q.d.deficio animo.

14. Respice.Hier.& Chal. festina.

15. Reuereantur.i.erubescant. repetitio. Simul. q.d.omnes.

16. Mihi.s.insultantes. Chal.de me. Euge, euge, q.d.lætamur eius calamitate.

17. Super te.i.in te.seu,de te. Magnificetur.i.exaltetur. Salutare tuum.i.salutem tuam.s. à te datam.

18. Mei.i.de me. Hier. pro me.

XL. *Oratio Afflicti.*

1. IPsi. pro, ipsius.

2. Intelligit,&c. Chal.cogitat de rebus pauperis, vt misereatur eius. Et pauperem,non est Heb.

Mala.i.calamitosa,seu,periculosa.vide Eph.6.

3. Conseruet,&c. Hier.& Chal. hæc verba per futurum vertunt. Viuificet.Chal.vitam præstabit.

Animam.Chald. voluntatem.

4. Doloris.Hier.& Chal.infirmitatis. q.d.vbi ægrotus decumbet. Versasti.pro,vertes.s. in sanitatem, seu, quietem.vel,q.d.ita compones, vt possit quiescere.

5. Dixi.pro,dicebam.s.in morbo. Animam meam. i.me. Tibi.Chal.coram te.

6. Dixerunt.i.precati sunt.

7. Ingrediebatur.s.ad me. Videret.i.inuiseret.

Vana.q.d.fingebat se dolere. Chal.mendacium.

Cor.s.ex corde,verba procedunt.quidam tamen cum sequentibus iungunt.s.cum congregauit, &c. Sibi.i. animo suo. Loquebatur.Hier.detrahet. In idipsum .i.simul.s.cum aliis.vel q. d. simul ac egreditur à me, multo aliter loquitur. vel iunge cum sequentibus.

8. Susurrabant.Hier.murmurabant. Chald.clàm loquuntur. Mihi.s.accidere optantes.

9. Nũmquid qui dormit. pro,certè qui dormit, Chal. hic qui infirmatur. Hier.qui dormiuit. q.d.iste nũquam ex morbo conualescet. vel, ex persona Dauid. q.d.spero quidem me conualiturum ex morbo.

10. Etenim Hier.& Chal.sed &. Pacis meæ. Hier. pacificus meus.i.cũ quo pacificè viuebã, & familiariter.

Speraui.Hier.habebam fiduciam.Chal.confidebam. Magnificauit,&c.Hier.leuauit contra me plantam.
Super.i.contra. Supplantationem .i.insidias,seu, fraudē.q.d.vehementer decepit,aut decipere,& subuertere tētauit.Heb.calcaneum vt à Christo citatur Ioā.13.
11. Resuscita.Vox Christi.Hier.leua.Chald.suscita ab infirmitate. Retribuam.f.quod merentur. Hier.& Chald.reddam.
12. Voluisti.Hier.velis.i.ames. Gaudebit.Hier. insultabit.Chal.inualescet. Super.i.de,vel,contra.
13. Innocentiam.Hier.simplicitatem. Chald.integritatem. Suscepisti Hier.& Chal.adiuuisti. Confirmasti i.stabilisti Chal statuisti.Hier.statues.
14. Benedictus.f.sit.i.laudetur. A sæculo,&c.i. perpetuò. Chald.à seculo hoc vsque ad futurum.
Fiat fiat.Hier Amen & Amen.Chald.& dicant iusti Amen,& Amen.

XLI. *De desiderio Dei.*

1. INTELLECTVS.q.d. psalmus plenus eruditione. Filiis Core.f.datus decantandus.
2. Desiderat.i.anhelat. Fontes. Chal.decursus.
3. Sitiuit.pro,sitit. Fontem Græc.Hier.& Chald. fontem. Apparebo ante. Hier.videbo. Dei.q.d.ante arcam Dei. potest tamen aliorū sensu id ad Dei visionem referri.
4. Panes.i.pro cibo.q.d.relicto cibo,nihil aliud libet quàm flere. Dicitur.f.ab insultantibus inimicis.
Deus.f.à quo sperabas auxilium.
5. Hæc.i.præcedētia,vel sequentia. Effudi.q d.laxaui dolori habenas,dum cogito quanto olim solerem gaudio ad templum accedere,quod nunc non possum. vel,cœpi bono esse animo sperans me ad templum,seu, tabernaculum de more rediturum.
In me.i.apud me. Animam. Chald. cogitationem animæ. Transibo.Hier venjam. Sonus.pro,soni.
Epulantis i.festum solenni epulo celebrantis. Græc. Hier.& Chal.festa celebrantis.
6. Salutare.pro,salutari.i. saluatore, coniungendum enim cum Deo.vel.q.d.ob salutare .i. salutem. Mei. Hier.eius.q d.ab ipso datum.
7. Deus meus.f.ipse est vel,ô Deus meus. Ad me ipsum.i.in meipso. Iordanis.f. vbi dego. A monte modico.pro,qui paruus est mons.
8 Abyssus abyssum inuocat.i. succedit calamitati calamitas. Voce.i.sono,seu strepitu. Tuarum q.d.te demittente tribulationum imbrem. Excelsa.i fluctus; vel,profunda q.d.voragines afflictionum H.er.&Chal. gurgites. Fluctus.explicatio præcedentis.
9. In die,& nocte.i.perpetuò. Misericordiam.f.celebrari. Canticum.potest coniungi cum præcedentibus,vel cum sequentibus. Apud me.f. est.
Oratio.f.quæ sequitur. Vitæ meæ. Chald. custodi vitæ meæ.
10. Susceptor Hier.petra.Chal fortitudo.
11. Confringuntur.f.ab inimicis,vel calamitatibus. Ossa.Chal.membra. Qui tribulāt me inimici mei. Duæ sunt interpretationes verbi vnius Hebraici,quarum prior est 70. altera aliorum Græcorum interpretum. Vox quidem Hebræa,& hostes & affligentes significat.

12. Salutare.i.salus,seu saluator.f.est. Vultus mei. .i.faciem meam exhilarans. Chal.propter redēptionem, quæ est à præsentia eius. Et Deus meus. Chald. quoniam ipse est Deus meus.

XLII. *Continuatio præcedentis materiæ.*

1. IVDICA me.q.d.suscipe causam meam. Discerne i.discute,seu d iudica. Chal.age.
De gente.coniungendum cum,erue me.
3. Lucem.q.d. illumina me. Veritatem .i.quod promisisti. Deduxerunt,& adduxerunt.Hier & Chal. ducent,& introducent. Montē f.Sion,vel cælū. Tabernacula.f.cælestia,vel pro,tabernaculum .i.vbi arca.
4. Ad altare.f.ad offerendum. Iuuentutem.i.futuram in gloria Aug nouitatem interpretatur.
5. Salutare.Lect. Vide Psal.41.

XLIII. *De populi tribulatione.*

1. FILIIS.f.cantaturis. Intellectū i.eruditionem.
2. Annuntiauerunt.f.per scripta,& posteros, vel etiam per se. Antiquis i.qui illos præcesserant.
3. Disperdidit.i.deleuit.
4. Illuminatio i.fauor,qui solet exhiberi vultu hilari. Complacuisti.Chal.complacuisti tibi.
5. Mandas salutes.q. d. saluas,seu,liberas. Iacob. genitiuus est.
6. In te.i.te iuuante. Cornu pro,velut cornu.
Nomine.i. virtute,vel,inuocatione. Spernemus. Hier conculcabimus. Chal. sibiiciemus. Insurgentes in nos. Hier.aduersarios nostros.
9. Laudabimur.i.gloriabimur. Hier. gaudebimus. Chal.laudabimus. Tota.i.omni. In nomine tuo. Hier.&Chal.nomē tuū. In seculum.Hier.in æternum.
10. Repulisti.i.videris proiecisse.Chal.oblitus es.
Confudisti.i.pudefecisti.f.deserēdo. Egredieris.f.vt protegas,sicut solebas. Virtutibus.Hier.exercitibus.
11. Auertisti,&c.Hier.vertisti terga nostra hostibus. Chal.fecisti,vt verteremus ceruicem coram hoste.
Post inimicos i.dum hostes persequeremur.
12. Escarum. Hier.&Chal.ad deuorandum.
In gentibus.Chald.inter populos.
13. Sine pretio.i.vili. Multitudo.f.lucri,seu,pretij. vt sit repetitio,seu,explicatio. Chald. non multiplicasti lucrum. Commutationibus i.venditionibus.
14 Opprobrium. pro,in opprobrium.
15. In similitudinem.f.vt dicant de misero aliquo, Est infelicior Iudæo.Chal.in prouerbium. Commotionem capitis.i.ludibrium.
16. Tota.i.omni. Contra i.ante.q.d.ob oculos.
17. A voce.i.propter vocem. Obloquentis Hier. blasphemantis.Chal calumniantis. A facie.i.propter, vel,ob vultum. f.superbum.
18. Testamento i.pacto. q. d. non violauimus fœdus.Chal.in pactum tuum.
19. Retro.f.à via,qua ad te ibamus. Declinasti. .i.deflexisti,q.d.reiecisti nos. Hier. nec declinauerunt gressus nostri à semita tua.f.repetit negationem,more Hebræo.
20. Vmbra mortis .i. tenebræ maximæ .f. tribulationum.

21. Expan-

21. Expandimus.s.petentes opem. Quoniam.pro, & quidem. Mortificamur.i.occidimur. Tota.i.omni. Occisionis.Chald.occisioni traditæ. q. d. perinde nos tractant hostes, ac si oues essemus, nec pluris faciunt, quàm pecus.

23. Exurge.q.d.fer opem.Chal.inualesce. Obdormis.i.cessas.Aug. In finē. Hier.&Chal in sempiternū.

24. Auertis.Hier.abscondis. Chal.aufers.

25. In puluere q.d.vsque ad terram. Anima.i.vita. Conglutinata est. Chald. & Hier. adhæsit.s. conculcante hoste.

26. Nomen tuum. Hier. misericordiam tuam. Chald. bonitatem tuam.

XLIIII. *De Christo.*

1. COMMVTABVNTVR.s.ab infidelitate ad fidem. Filiis.s.datus ad cantandum. Intellectum.i. eruditionem. Dilecto.s.sponso Christo.

2. Eructauit.i.effudit. Dico.Chal.dicam. Opera.s.psalmos. Regi.i.ad Regis.s.Christi honorem; vel, de Rege. Calamus.pro, velut calamus. Scribæ.s.Spiritus sancti.

3. Speciosus forma.s.es.Chal pulchritudo tua, ô Rex Christe. Gratia.s.loquendi, seu, prędicandi. Nunquam sic locutus est homo. Propterea. pro, propterea quòd, seu, ad hoc. Benedixit.i.donis ornauit.

4. Gladio.s. verbi Dei.

5. Specie.i splendore, seu, gloria. Intende.s. bello. vel, tende arcum. Prosperè, coniungendum cum, procede. Regna.coniungendum cum sequentibus. Dextera.i. potentia.

6. Sagittæ.i.arma, seu, prædicatio. In corda.s.figentur sagittæ.Hier.Chal.& Græc.in corde. Regis.i.tuorum.antecedens pro relatiuo.

7. Sedes.i.thronus regius. Virga directionis.i. recta.Hier.sceptrum æquitatis.

8. Dilexisti. Chald. dilexisti ô Rex Christe. Propterea.i. ad eum finem. Deus Deus.i. ô Deus Fili, Deus Pater. Præ consortibus.i.plusquam socij, seu, sodales.Hier.præ participibus.

9. Gutta. Hier. & 70. stacte. est autem stacte liquor myrrhæ. Chald. aloë Quidam putant esse quod vulgò Benzoi, miri.s.odoris succum concretum. Casia.vulgò, cannella. A vestimentis.Hier.in vestimentis. Domibus.i.repositoriis.s.depromptis. q.d. spirāt odorem valde suauem, cùm proferuntur. Ex quibus.Hier. quibus. Delectauerunt.s.qui tibi ea donarunt.

10. Filiæ Regum.s.aderunt. Chald. Regiones Regum. Astitit.pro, astabit. A dextris tuis.i.loco honorifico.

11. Filia.Chal.congregatio Israel.

12. Adorabunt.s.nationes.Hier.adora.Græ.&Chal. adorabis.

13. Filiæ Tyri.q d.Gentiles.Chal. habitatores arcis Tyri. Diuites plebis.i.ditissimi quique.

14. Eius.abūdat. Ab intus.q.d.præcipuè est in animo. Fimbriis.q.d.vestis eius auro intexta.

15. Post eā.s.pedisequæ. Proximæ.i.sodales.Hier. amicæ. Tibi.Hier.illuc.Chal ad te.sub.ô Christe.

16. Templum.Hier. thalamum.

17. Pro patribus.s.patriarchis, vel, Apostolis. Filij.s.Apostoli, vel Episcopi.

18. Memores erunt. Græc.memor ero, Hier. recordabor.Chal.memorabo nomen tuum, &c.

XLV. *De liberatione à tribulationibus.*

1. ARCANIS.s.Dei consiliis, seu, iudiciis.

2. Refugium.Hier.spes. Virtus. Hier. fortitudo. Nimis.potest coniungi, cum adiutor, vel cum, inuenerunt.

3. Dum turbabitur, &c.i. etiam si moueatur terra, & montes transferantur. Cor.i.medium.

4. Sonuerunt, &c.pro, etiam si sonent, & turbentur.s.non timebimus. Eorū pro, eius.s.maris. Nam Græc. & Heb.hic, maria, pluralis numeri. Conturbati.i.agitati, seu, concussi. Eius.s.Dei.

5. Fluminis impetus.Chald.populi conuentus.

6. Eius.s.ciuitatis. Manè diluculo. Chal. tempore matutino.q d.tempestiuè, seu, citò.

7. Conturbatæ.s.timore. Inclinata Hier.concussa. Chal.tremuerunt. Dedit.s.Deus. Vocem.s.prædicationis, vel, tonitruum. Mota.Hier.prostrata. Terra. Chal.habitatores terræ.

8. Virtutū.Hier.& Chal. exercituum. Susceptor. Hier.protector.Chal.fortitudo.

9. Prodigia.i. mirabilia. Hier. fortitudines.

10. Bella.s.infidelium contra Ecclesiam. Vsque ad fines.q.d.per totum orbem.

11. Vacate.i.attendite.Hier.cessate.s.à peccatis. vel, oppugnatione Ecclesiæ, vel curis superfluis. Exaltabor.i.celebrabor tanquam Deus.

12. Susceptor.Hier. & Chald. fortitudo.

XLVI. *De Christo.*

2. PLAVDITE.s. in signum lætitiæ. Exultationis.Hier.& Chald. laudis.

3. Terribilis.i.metuendus. Terram. Chald. habitatores terræ.

5. Nobis.s.dare. vel pro, in nobis. Speciem. Hier. & Chald. gloriam. q. d. vnde Iacob habet, quod glorietur.

6. Ascendit Deus.i. Dei Arca, vnde Deus responsa dabat.Chal.exaltabitur nomen Domini.

7. Psallite.Hier.canite.Chald.laudate.

8. Sapienter.q.d.mente composita.Chal.cum intellectu bono.

9. Regnauit.Chal.regnat. Sanctam suam. Chal. gloriæ suæ.

10. Cum Deo.q.d.Deo se subdentes. Dij.i.iudices, seu, principes; vt sit repetitio. Græc. Dei.s. sunt omnes.est enim genitiuus. Eleuati sunt. q. d. sic ad Deum accedendo, eique se subdendo, multo maiores euaserunt.

XLVII. *De Dei tutela.*

1. PSALMVS cantici.Chal.canticum laudis. Sabbati.s.cantandus.

2. Monte.s.Sion.

3. Fundatur. pro, fundata est.s.ciuitas. Mons.pro, vbi mons. Latera.pro, ad latus, secundùm quosdam: at secundùm alios, latera intelliguntur partes

ciuitatis oppositæ monti Sion, qui ad Austrum.

4. Suscipiet.i.defendet.

5. Congregati.s.contra eam. In vnum i.simul.

6. Videntes.s. Dei virtutem. Conturbati. Chald. propter signa & miracula conturbati sunt.

7. Dolores.Chal tremor.q.d.correpti sunt maximo metu & dolore.

8. In Spiritu,&c.q. d conteres eos, vt solent naues vento vehementi. Tharsis.i.maris.q.d.mũdi superbiã.

9. Audiuimus.s.in promissionibus.Aug. Vidimus. s.in exhibitionibus Aug. Virtutum.Hier.& Chal.exercituum. In æternum.s.duraturam.

11. Nomen.i.potentiã,seu,maiestatẽ.q.d.celebraris vt par est. Dextera q.d.iustissima sunt quæcũque facis.

12. Filiæ Iudę.i.Iudeæ vrbes.Chal.congregatio domus Iudæ.

13. Complectimini Hier.& Chal.circuite.

Narrate in turribus, Hier.& Chal. numerate turres.

14. Ponite,&c.q.d.considerate diligenter, quàm sit fortis. Distribuite.i.distinctè numerate. Altera.Hier. & Chal.nouissima.

15. Quoniam hic, &c.s.id narrandum.

In secula .i. perpetuò.

XLVIII. *De malorum prosperitate.*

2. ORBEM Chald.terram.

3. Terrigenæ. Hier.& Chal.filij Adam. Hominum. Hier. viri.Chal.Iacob. Quidam per filios Adam ignobiles intelligunt;per filios viri, seu, virorum,nobiles.q.d.omne hominum genus. In vnum. abundat. Diues,& pauper.q. d. omnes. Chald. mundus,& profanus.

4 Sapientiam .i. verba sapientiæ. Prudentiam. Chal.recta.

5. Parabolam.i.sententias per similitudines;vel,graues,& eruditionis plenas. Aurem.q. d. etiam ipse audiam attentè. Psalterio.Hier.& Chal. cithara.

Propositionem Hier.& Chal.ænigma.

6. Mala i.aduersitatis, vel iudicij. Iniquitas. q.d. cur permittam,vt iniquitas,&c.Chal.nisi quando reatus peccati mei circundabit me! q. d. si non peccauero, non timebo. Calcanei.i.finis vitæ.vel,quasi proximum supplantõ. vel,gressuum.i.operum. Circundabit .i. tenebit,vel,opprimet.

7. Qui confidunt,&c.s.hi sunt qui timent in die mala. Gloriantur.Hier.superbiunt.

8. Non redimet.s.die mala fratrem. Redimet,pro, non redimet;repetenda enim negatio præcedens.

Homo.s.vllus,die iudicij. Placationem suã. Hier. propitiationem pro eo.q.d.non poterit Deum placare,vt illum redimat.

9. Suæ. pro, eius. Hier. eorum. Et laborabit. pro, sed laborabit.s. ille in supplicijs.

10. In finem.Hier.in sempiternum. Interitũ.q.d. etiam si mori optet,nõ poterit.vel,per interrogationem, q.d.an non morietur?

11. Videnti.i.aduertere possit. Sapientes,&c. q.d. omnes homines mori. Alienis.i.extraneis.

12. In æternum.s. vsque in diem iudicij. Tabernacula,&c.q.d. ipsa sepulcra erunt illorum tabernacula.

Vocauerunt, &c. Hier. vocauerunt nominibus suis terras suas.Chal.cõpararunt sibi nõmẽ prauũ super terrã.

13. Esset.s.à Deo positus in Paradiso. Non intellexit.s.suam dignitatem;seu,Dei beneficium.

14. Hæc via.q. d. Talis est istorum vita. Scandalum ipsis.q.d.ipsis in ruinam cedens. In ore suo complacebunt.q.d. se etiam iactant.

15. Oues.s.mactandæ. Dominabuntur eorum .i. apparebunt eis superiores.Hier subiicient eos. Matutino.i luce futuri seculi. Auxilium.i.potentia.Hier.figura.Chal.corpora. A gloria eorum.pro,à gloria sua. .s.decidens.id enim est veterascere.

16. Redimet.i.resuscitans. Manu.i.potestate.

Inferi.quò Christi anima descenderat. Bas. Acceperit.s.ad se.

18. Omnia. pro, quidquam.

19. Benedicetur .i. beata dicetur.s. ab insipientibus. Confitebitur tibi,&c. q. d. neminem laudat, nisi sibi benefacientem.

20. Vsque in progeniem. q. d. in societatem, seu, morem .s. imitabitur parentum mores, vel, in locum maiorum .i. infernum.

XLIX. *De Christi aduentu vtroque.*

1. ASAPH.s.datus ad canendum. Deus deorum. q.d. omnium etiam qui dij habentur. Hier.& Chal.fortis Deus. Locutus est.Chal.locutus est à principio. Vocauit terram.i terræ habitatores.Chald.vocauit,vt faceret terram. A solis ortu, &c. q.d.omnes homines ad iudicium vocabit. præteritum pro futuro.

2. Sion.s.cælesti, vel, terrena. Species.s.apparuit. q.d.ibi relucet eius maiestas.vel,apparebit.s. die iudicij, quod fiet prope Sion.s.in valle Iosaphat.

3. Silebit .i. dissimulabit .s. hominum peccata; sed puniet.

4. Cælum.Chal.Angelos excelsos. Terram. Chal. iustos terræ. Discernere. Hier. & Chal. vt iudicet.

5. Congregate.s.ô Angeli. Illi sanctos eius. Hier. & Chal.mihi sanctos meos. Qui ordinant, &c. i.qui facto sacrificio fœdus cum Deo inierunt q.d. qui se Dei seruitio manciparunt.Hier.qui feriunt pactum meum in sacrificio.

6. Cæli. Chald. Angeli excelsi. q.d. per Angelorum ministerium manifestabitur Dei iustitia. Quoniam. pro,nempe quod.

8. In sacrificiis. Chald. propter sacrificia holocausta, &c. q.d.satis.n multa offers.

9. Non accipiam.q.d.non opus habeo; vel,non præcipuè requiro.

11. Cognoui .s. vt Dominus omnium. Mecum. .i.in mea potestate.

12. Non dicam.q.d.non est opus à te petam. Plenitudo eius.i.quidquid continet.

14. Immola, &c. Chald. reprime concupiscentiam prauam,& reputabitur coram Domino sicut sacrificium confessionis.

16. Peccatori. Hier. impio. Chald. impio,qui non agit pœnitentiam. Enarras.i.prædicas. Iustitias.i.præcepta. Testamentum Hier.& Chal. pactum.

17. Tu verò odisti. Chal. cùm tu oderis. Retrorsum. Hier. & Chal. post te.

18. Currebas.s.ad furtum. Portionẽ.Hier.& Chal. partem.q.d.socius eras, seu, particeps.

20. Sedens.

20. Sedens.s.cum aliis improbis. Matris.i.ecclesię. Scandalum.i.offendiculū. Hier.&Chal.opprobrium.

21. Tacui.Chal.expectaui,vt te conuerteres. Tui similis.s.probans mala. Statuam.s.te.

23. Sacrificium laudis,&c. Chald. qui compresserit fomitem prauum, velut oblatio confessionis imputabitur ei, & dissipanti viam prauam ostendam redemptionem Dei. Illic.s.in sacrificio laudis.

Dei.i.meam.s.quam do.

L. *Oratio Pœnitentiæ.*

4. AMPLIVS. Hier.multum.Græ.plurimum.

5. Contra me.i.coram me.

6. Tibi soli.Chal coram te solo. Coram te.repetitio. Vt iustificeris,&c.q.d. parce qui promisisti veniam pœnitentibus, vt appareat te stare promissis. Iudicaris.s.ab impiis,non misereri,vel non esse verax.

7. Iniquitatibus.i. peccato originali. Concepit. Hier.peperit.

8. Veritatem.s.confessionis culpæ. Incerta & occulta. Hier. absconditum, & arcanum. Manifestasti, adeoque grauius peccaui.

9. Asperges.pro,asperge. Hyssopo i.vt solet sacerdos,hyssopo. Vide Exod.12. Leui.14 Num.19. Lauabis me,&.pro,nam si laueris me.

10. Auditui meo,&c.Chal. audire me facies gaudiū. Humiliata.i.afflicta. Hier. & Chal. quæ contregisti.

12. Rectum.Hier.stabilem.s.in bono. In visceribus meis.i. intra me.

13. A facie.Chal à præsentia.

14. Salutaris tui.i.salutis tuæ.Hier. Iesu tui. Chald. redemptionis tuæ. Principali.i.præcipuo.Hier.potenti. Confirma.i.corrobora.

15. Tuas.s.quibus ad te peruenitur. Conuertentur.Hier. reuertentur.

16. Sanguinibus.i. homicidio,quod commisi.Chal. iudicio interfectionis. Salutis meæ.s.auctor. Exultabit.i.exultando celebrabit. Hier. laudabit. Iustitiam. .i. misericordiam. Et quidem Symmachus misericordiam vertit.

17. Aperies.q.d.dabis materiam te laudandi.

18. Vtique. coniungendum cum, dedissem.

19. Deo.s.gratum. Spiritus contribulatus. Chald. anima contrita.

20. Sion.Chal.cum Sion. Ierusalem .s.quæ nondum plenè extructa est.

21. Tunc.s.cùm benignè feceris; vel,cùm ædificata erit Ierusalem. Iustitiæ.i.ex iusta mente oblatum. vel q d.opera iustitiæ. Vitulos.s.tibi gratos.

LI. *De iustorum & iniquorum remuneratione.*

3. IN iniquitate i per iniquitatem. Tota.i.ōmni.

4. Cogitauit.i.molitur. Nouacula .s.quæ cùm, cadere deberet, ferit.

5. Super benignitatem.Hier & Chald. magis quàm bonum. Iniquitatem Hier. & Chal.mendacium. Aequitatem.i.id quod rectum est.

6. Præcipitationis .i. perniciosa. Hier. ad deuorandum.Chal.voracitatis. Lingua dolosa. Græc. & Hier. linguam dolosam.

7. In finem. Hier. & Chald.in sempiternum. Emigrabit.i.migrare faciet. Radicem tuam.s.euellet.Hier. & Chal.eradicabit te.

8. Videbunt.Chal.inspicient punitionem.

9. Adiutorem. Hier.& Chal.fortitudinem suam. Præualuit.Hier.confortatus est.Chal.fortis factus est. Vanitate sua. Hier.insidiis suis. Chald.opulentia sua.

10. Fructifera.Hier.virens. Chal. frondosa. In seculum seculi. repetitio præcedentis. Aug.

11. Fecisti i.quæ supradicta sunt. Chal. fecisti vltionem. Nomen.i.clementiam seu bonitatem. Bonum.i.gratum,seu,iucundum.

LII. *De Peccatorum obstinatione.*

1. PRO Amaleth. Græc. super Maeleth. nomen est instrumenti musici. Chald.super choros.Hier.per chorum. Intellectus. Hier.eruditio.

2. Dixit.i.cogitauit.vide Psal.13. Insipiens.Chal. nequam.

4. Declinauerunt.Hier.auersi sunt. Chal. retrocesserunt. Inutiles facti sunt.Chal.inquinati sunt. Vsque ad vnum.i.ne vnus quidem.

5. Scient.s.Deum.seu,quod æquum est. Vt cibum panis.i.vt solet panis.

6. Timor.i.causa timendi. Dissipauit.pręt pro fut. Ossa i. robor.

7. Quis dabit. pro, vtinam Deus det. Salutare. .i.salutem.Chal. redemptionem.

Conuerterit.Hier.& Chal. reduxerit.

LIII. *Oratio in persecutione.*

1. CARMINIBVS.i.canticis. Græc. hymnis.

3. Nomine.i.potentia. Virtute. Hier.fortitudine.repetitio est. Iudica.Hier.vlciscere.

5. Alieni.s.à Deo;vel alienigenæ.Chal.superbi. Fortes.i. violenti. Quæsierunt.s.vt perderent.

6. Ecce.pro,sed. Susceptor. Hier.& Chal.sustentans. Animæ.i.vitæ.

7. Auerte. Hier. redde. Chal. conuerte q.d.verte in eos mala quæ mihi parant, auertendo à me. Veritate.i.vt promisisti.

8. Voluntariè.i.libenter, seu, toto corde. Nomini tuo.i.tibi. Bonum.i.iucundum,seu,amabile.

9. Despexit.Chal.vidit vltionem.

LIIII. *Oratio in persecutione.*

3. INTENDE.Hier.attende. Exercitatione.i.afflictione,vel oratione. Hier. meditatione.

4. A voce.i.propter minas. Tribulatione.i.ob persecutionem. Chal. ob infestationem. Declinauerunt. Hier. proiecerunt. q. d. imposuerunt mihi. Iniquitates.i.falsa crimina. In ira.i.irati.

5. Conturbatum est. Hier.doluit.Chal.contremiscit. Cecidit.i. irruit.

6. Tenebræ Chal.formido.s.horror, vt solet in tenebris: vel, calamitates. sic enim solent appellari, vt contrà,prosperitas,lux.

7. Vt columbæ.i.celeres. Et volabo.Hier.vt volem.

8. Ecce elongaui,&c. Hier.vt procul abeam,& commorer in deserto.

9. Expectabam,pro,expecto,vel,expectarem. Fecit,pro,faceret. Pusillanimitate.i.timore,seu,mœrore. Tempestate.i.afflictionum procella.

10. Præcipita.s.in mala.q.d.perde eos.Chal.dissipa. Diuide.q.d.fac vt dissideant inter se,atque ira impediantur eorum consilia. Contradictionem .i. contentionem,seu,seditionem.

11. Circundabit.s. iniquitas. Super muros .i. altiùs,seu,fortiùs quàm muri. Labor.i.oppressio.Hier. dolor. Chal.falsitas.

12. Plateis.q.d.palàm fit malum. Vsura. Hier. damnum. Chal.mendacium.

13. Maledixisset.i.probris affecisset. Super.i.cōtra.

14. Tu. Chald. tu Achitophel. Vnanimis.i. amicus. Dux.i.consiliarius. Chald. præceptor. Notus.i.familiaris.

15. Cibos.i.confabulationes. Hier. & Chald. secretum. Ambulauimus.s.Deum colentes.

16. Veniat.pro,veniet.q.d.digni sunt morte,& æterno supplicio. Viuentes.s.vt olim Core,& Dathan. Medio.i.corde. Aug.

17. Clamaui.Hier clamabo.Chal.orabo. Saluabit. Chal.redimet.

18. Narrabo.i.exponam afflictionem meam Chal. orabo. Exaudiet.s.spero.

19. Redimet.i.liberabit. Appropinquant.s.vt noceant. Inter multos erant mecum.Hier.multi fuerunt aduersum me. Mecum.i.contra me.

20. Exaudiet.s.me. Commutatio.s.à malo. Et non.pro,quia non.

21. Extendit.s.Deus. Retribuēdo.s.illis quod merentur.q.d.puniendo. Contaminauerunt,&c.q.d.quia violarunt pactum eius.s.non seruantes præcepta.

22. Diuisi,&c.q d.iram,quam corde retinent,vultu dissimulant. Super.i.plusquam.

23. Curam.Hier.caritatem.Chald spem. Tuam. .i tui. Fluctuationem .i. turbationem , seu , afflictionem.q.d.liberabit tandem malis quibus premitur.Chal. egestatem.

24. Deduces.Chal. deturbabis. Puteum interitus. Chald.profundam gehennam. Sanguinum.i.sanguinarij. Non dimidiabunt,&c. q. d. non peruenient ad dimidium vitæ,quam sibi promittebant. vel,quam possent naturaliter viuere.

LV. *Oratio in tribulatione.*

1. SANCTIS.i.sanctuario. Inscriptione.Græc.inscriptionem. q. d. in monimentum perpetuum,vt solent titulo i columnæ inscripta.

2. Conculcauit.Aug.sic solet vua, vt exprimatur vinum. Homo.s.inimicus.

3. Tota.i.omni.

4. Ab altitudine diei.i.potentia, & prosperitate hominum. Timebo? q.d non. vel q.d. timebo.i.cùm timuero temporis calamitates magnas,in te sperabo. Græ. non timebo. Hier.altissime,quacunque die territus fuero. Chal. Deus altissime, die qua timuero.

5. In Deo.i.Dei causa.Chal.in mensura iudicij Dei. Sermones.i.res.sic inf. Caro.i.homo.

6. Execrabantur.i.calumniabantur.

7. Inhabitabunt.s.simul. Hier. & Chald. congregabuntur. Abscondent.s.se, vt insidientur. Calcaneum i.vestigia,seu,gressus.Hier. & Chal.plantas. Sicut sustinuerunt.Hier.expectantes. Chald.sicut expectauerunt,sic fecerunt animæ meæ.

8. Pro nihilo.i.pro nulla re.q.d.nullo modo.sic vulgò,per niente. In ira.i. iratus.

9. Vitam.q.d.tribulationes. Annuntiaui.i.exposui. Posuisti.q.d.attendisti. Hier & Chal. pone. In promissione tua.s.est. q. d. sicut promisisti .s. sic fiet , quod sequitur.

10. Tunc.s.cùm mihi opem tuleris. Deus.adeoque adiutor.

11. Laudabo sermonē. Hier. prædicabo sermonem.

12. In me.i.in mente mea, seu, memoria. vel, apud me prompta. Tua.i.tibi à me nuncupata. Laudationes Hier.gratiarum actiones. Græc. laudationis.

14. Placeam. Hier. & Chal ambulem. Lumine.s.spirituali. vel q.d. vita.

LVI. *De Dei auxilio in tribulatione.*

1. DISPERDAS.s.me Domine.i ne sinas perire. Dauid.s. Psalmus. In tituli,&c.vide Psal. 55.

2. Transeat .s. more tempestatis. Iniquitas .s. hostium.Hier. insidiæ.Chald.tumultus.

4. Misit.s.Angelum,vel,auxilium. Misericordiam. pro,secundùm misericordiam. q. d. ex bonitate sua. Veritatem.i.sicut promiserat.

5. Animam.i.vitam. Conturbatus.q.d.nec per noctem me quiescere hostes sinunt. Arma.Hier.& Chal. lanceæ.

6. Exaltare, &c. q. d. ostende te super omnia esse , & omnipotentem. Gloria tua.s.appareat.

7. Laqueum Hier. rete. Et incuruauerūt.i.depresserunt. Hier.ad incuruandum. Faciem meam.i.me.

8. In gloria mea.pro,cum gloria mea.i.anima, vel, potentia. q. d. quantum possum. Quidam tamen hæc non legunt. etsi sunt in quibusdam Græcis exēplaribus.

9. Gloria.i.anima, seu, musicæ Dei laudes , vt statim explicatur.

10. In.i coram.

11. Magnificata i.exaltata. Hier. & Chal. magna.

12. Gloria tua.s.appareat.

LVII. *De malis hominibus.*

1. NE disperdas. Vide Psal. 56.

2. Iustitiam.i.quod iustum est.

3. Etenim.q.d.id ne iustū est? Operamini.i.machinamini. In terra.potest coniungi cum sequentibus. Concinnant. Græc. connectunt, seu, implicant.

4. Alienati.s à Deo, seu, iustitia. A vulua.i.iam inde à natiuitate.

5. Aspidis. Hier. Reguli. Obturantis. q. d. fuat astutissimi.

7. Molas.i. molares dentes. Hier. molares. Leonum.i.hostium.

8. Incidit.s.Deus in eos. Infirmētur.Hie.cōterātur.

9. Super.s.eos. Ignis.s.iræ Dei. Solem.q.d. sunt priuati luce, seu, vita.

10. Intelligerent rhamnum. Hier. crescant in rhamnum.q.d.priusquam illorum malitia crescat. Rhamnus autem

autem frutex est spinosus, è quo quidam putant Christi coronam spineam confectam. Sicut viuentes. pro, sic viuentes; vel, vt solent aliquando viuentes mergi.

Absorbet. Hier rapiet. Chald. destruet.

11. Manus. Hier. & Chald. pedes. Lauabit. q. d. more victorum poterit lauare.

12. Homo. i. qui viderit. Si vtique. Hier. veré.

Fructus. Chal. præmium bonum. Eos. s. iustos.

LVIII. *Oratio in persecutione.*

1. NE disperdas. Vide Psal. 56.

2. In me. i. contra me.

3. Iniquitatem. Chal. falsitatem. Sãguinum. Chal homicidis. Ceperunt animam meam. Hier. & Chal. insidiati sunt animæ meæ.

5. Nec iniquitas, &c. q. d. cùm nihil eos offenderim. Hier. absque iniquitate mea, & peccato. Cucurri. i conuersatus sum. Direxi i vitam.

6. Vide. Hier. respice. Virtutum. Hier exercituum. Intende. Hier. & Chald. euigila. Visitandas. s. & puniendas.

7. Conuertentur pro, reuertentur. s. me perdere quærentes. Famem. i desiderium me perdendi. Vt canes. s. rabie percui.

8. Gladius. q. d. de me occidendo loquuntur. Quis audiuit? . s. dicunt. q. d. putant neminem audire, quæ loquantur. Hier. quasi nemo audiat.

9. Domine. s. qui audis. Eos. i. eorum conatus. Gentes. s. tibi contrarias.

10. Ad te. i. apud te.

11. Deus meus misericordia eius. pro, Dei mei misericordia. Heb. Præueniet. s. vt eripiat, antequam illi noceant.

12. Ostendit. Chal ostendet vltionem. Occidas. s. statim ô Domine. Obliuiscãtur. s. iustitiæ tuæ, qua punis malos. Populi mei. nominatiuus pluralis. quãquam in quibusdam Græcis est λαοῦ μου, quo sensu nescio. Symmachus vertit, Nequãdo obliuiscatur populus tuus legis tuæ. Disperge. i. coge vagari. Depone Hier. destrue. Chal. redige ad paupertatem.

13. Delictum. Chal. ob delictum. De execratione. i ob execrationem, seu maledictionem. Chald. periurium. Annuntiabuntur. pro, annuntiabunt. q. d. quod loquuntur.

14. In consummatione. s. sint. Hier. consume. Chal. dele eos.

16. Dispergentur Hier. & Chal. vagabuntur.

17. Exultabo. i. cum exultatione cantabo. sic sup. exsultabit lingua mea iustitiam tuam. Hier. laudabo.

18. Mea. q. d qui mihi miseretur.

LIX. *Imploratio Diuinæ misericordiæ.*

1. IMMVTABVNTVR. s. vitæ nouitate. In doctrinam Hier. & Chal. ad docendum.

2. Sobal. Hier. Syriam Soba. Conuertit. s. se. Hier. & Chal. reuersus est.

3. Repulisti. Chal. dereliquisti.

4. Commota. s. calamitatibus.

5. Ostendisti. i. fecisti experiri. Vino. Chald. calice. Compunctionis. i. pungente, seu, cruciante. Hier. consopiente. Chald. maledictionis.

6. Significationem. Hier. signum. Arcus. s. hostilis.

7. Dextera tua i potentia tua. Hier. dexteram tuam.

8. Sancto. Hier. sanctuario. Partibor. s. velut possessionem propriam. Sichimam, &c. s. loca, quæ possidebat Isboset contra Dauid. Sichem quidem erat in Samaria; Tabernacula veró, seu, Succoth in tribu Gad.

Metibor. pro, metiar.

9. Caput. s. i. principatus vel q. d qui meum caput. i. vitam tueatur Rex. q. d. regno in Iuda. Hier. legifer. . s. Regis est ferre leges.

10. Olla spei meæ. q. d. spero mihi subiectum iri, vt olla in qua pedes lauantur, aut carnes coquuntur. Hier. & Chald. olla lauacri mei. Calceamentum. q. d. mihi subiectam. Alienigenæ. s. Palestini, seu, Philistæi.

11. Ciuitatem. pro, ciuitates. s. Idumæorum.

12. Et non. pro, nó. ne. Virtutibus. Hier. & Chald. exercitibus.

13. De. Hier. in. Quia. Græc. &, pro, quia. Hominis. Hier ab homine.

14. In Deo. i. Dei ope. Virtutem. i. fortia.

LX. *Oratio afflicti & liberati.*

1. IN hymnis. q. d. canticum. Hier. super organum.

3. A finibus, &c q. d. longé à templo remotus. Petra. q. d. loco tuto.

4. Factus es. Hier. fuisti. Fortitudinis. Hier. munitissima A facie i coram.

5. Tabernaculo. s. cælo.

6. Dedisti Chal. dedisti in seculo venturo.

7. Regis. Chal. Regis Christi. Diem i. tempus. Generationis & generationis. Chald. sicut generationes mundi huius, & venturi.

8. Permanet Hier. & Chal. sedebit. Requiret. s. vt par est. vel q. d. quis possit inuestigare, seu, cõprehendere?

9. Psalmum dicam Hier. canam. In seculum seculi Hier. iugiter. Chald. in æternum.

De die in diem. Hier. per singulos dies.

LXI. *De spe in Deum.*

1. PRo Idithun. q. d. datus canendus ipsi Idithun.

2. Subiecta erit. Hier. silebit. Salutare. Hier. salus. Chal. redemptio.

3. Salutaris. i. Saluator. Hier. salus. Chal. redemptio. Mouebor. s. à statu quieto. Hier. commouebor. Amplius. i. multum.

4. Hominem. i. me. Interficitis. i. conamini interficere. Parieti. s. irruitis.

Inclinato. s. ad ruinam. Depulsæ. s. ad casum. Chal. ruptæ. Hier. corruenti.

5. Pretium. i. honorem, seu, dignitatem. Repellere. i à me auferre. In siti. i. magno affectu. s. ad Deum confugiens.

6. Subiecta esto. Hier. & Chald. tace. Patientia. Hier. spes.

7. Emigrabo. Hier. mouebor. s. loco, seu, statu meo. Chal. commouebor.

8. Salutare. i. salus.

9. Effundite. i. exponite.

10. In stateris. q. d. si appendantur, apparebit non tanti esse quanti putantur. De vanitate. i. vanè. Hier. fraudulenter. In idipsum .i. simul. q. d. vnà omnes se ipsi vanè decipiunt, dum se putant plus esse quàm re vera sint.

11. Apponere. i. affigere. q. d. nimium amare.

12. Semel. Hier. vnum. Locutus s. mihi per reuelationem. Duo. s. esse potentem, & misericordem.

13. Misericordia .s. adest. Reddes. s. per potentiam & misericordiam.

LXII. *De cælestium desiderio.*

1. IDVMAEAE. Græc. Hier. & Chal. Iudææ.

2. Deus meus. Hier. & Chal. fortitudo mea tu es. Ad te. q. d. quærens te. In te. Hier. ad te. Chald. te. Quàm multipliciter. i. magnopere. Tibi. Hier. ad te. Chal. te. Caro. q. d. totus te desidero.

3. Sic in sancto pro, quasi essem ad sanctuarium. Apparui. q. d. me tibi præsento. Viderem virtutem. Hier. videam fortitudinem. q. d. vt tuam Maiestatem contempler.

4. Super vitas. i. plus quàm vita. Heb. vita dicitur plurali numero, vt Latinè tenebræ.

5. Sic. s. te contemplando. In nomine tuo. i. te inuocando. Leuabo. s. in oratione.

6. Repleatur. Hier. implebitur. s. gratia tua, & consolatione. Exultationis. i. exultantibus.

7. Sic. s. faciendo supradicta. Græc. & Heb. si. q. d. cùm tui recordabor & in lecto, & manè surgens. In. pro, & in. Meditabor. Græc. meditabar. In te. .i. de te. s. quod sequitur.

9. Post te. Chal. post vias tuas, q. d. te sequens. Suscepit. Chal. sustentauit.

10. In vanum. i. frustra, vel sine causa. Quæsierunt. .s. perdere. Introibunt in inferiora terræ. i. sepulcra. q. d. morientur. Hier. ingredientur in extrema terræ. q. d. longè expellantur.

11. Manus gladij. i. cædem. Partes. pro, pars, seu, sors. q. d. fient esca vulpium.

12. Rex. i. ego. In Deo i. qui talem Deum habeat. In eo. i. per eum. q. d. qui Deu colunt. Obstructum est. Hier. obstruetur. Iniqua. Hier. & Chal. mèdacium.

LXIII. *De Christi Passione & Resurrectione.*

1. A TIMORE. s. ne timeam. Animam. Hier & vitam.

3. Protexisti. Græc protege. Hier. absconde.

4. Quia. Græc & Chal. qui. Arcum suum. Hier. sagittam suam. Rem amaram. appositiuè. Chal. sagittis vnctis veneno mortifero.

5. Timebunt. s. Deum.

6. Firmauerunt sibi. i. inter se constituerunt animo obfirmato. Sermonem nequam. i. rem pessimam. s. perniciosum consilium de Christo occidendo. Narrauerunt. i. inter se tractarunt.

7. Scrutati sunt. i. excogitarunt. Iniquitates. i. varios nocendi modos. Defecerunt. i. fatigati sunt quærendo. Altum i. profundum. q. d. profundo corde mala machinantur.

8. Exaltabitur. i. ostendet se superiorem, destruendo consilia eorum, & puniendo illos, Christumque resuscitando. Sagittæ paruulorum, &c. q. d. tanquam stulti Dei sagittis interficientur.

9. Infirmatæ, &c. q. d. ea mala, quæ contra alios loquebantur in ipsos recident. Eos. s. à Deo punitos.

11. Laudabuntur. Hier. exultabunt.

LXIIII. *De Christi Ecclesia per Terram significata.*

1. EZECHIAE. Græc. Ezechielis.

2. Te decet hymnus. Hier. tibi silentium laus.

3. Caro. i. homo. q. d omne hominum genus.

4. Verba. i. facta. Nos. i. vires nostras. vel, q. d. contra nos.

5. Elegisti, & assumpsisti. Hier. elegeris & susceperis. Templum. s. cæleste; vel, anima iusti; vel Ecclesia.

6. In æquitate. i. iustitia rectitudine. Mari. i. insulis. s. habitantium. Longè. q. d. à terra remotis.

7. Præparans. i. stabiliens.

9. Terminos .i. fines. s. terræ. Signis. s. cælestibus, vel miraculis. Exitus. pro, per exitus. q. d. ortu solis manè, & lunæ noctu homines lætificas. vel exitus matutini. vocat orientem; exitum autem vesperæ, seu noctis, occidentem. q. d. orientales, & occidentales. omnes enim homines ad salutem per Christum vocati.

10. Inebriasti. Hier. irrigasti. Multiplicasti locupletare. i. multiplicetur locupletasti Hier. vbertate ditasti. Flumen Dei. s. nubes. Parasti. s. sic. Illorum. s. hominum. Eius. s. terræ. q. d. per pluuiam paratur terra ad ferendos fructus.

11. Riuos. Hier. sulcos. Inebria. i. irriga. Genimina. Hier. fruges. Stillicidijs. i. pluuia. Eius. i. in eam. s. terram cadentibus. Germinans. s. terra. vel pro, germen.

12. Coronæ. i. circulo. vel, fructibus quibus velut coronatur, seu ornatur annus. Benignitatis tuæ .i. quem tua bonitate fertilem facis. Tui. i. terræ tuæ.

13. Speciosa. Hier. pascua. Exultatione. i. læto gramine.

14. Induti sunt. Hier. vestientur. Ouium, pro, ouibus. Hier. agnis. q. d. multos edent fœtus. Clamabunt. Chal. iubilabunt. s. homines ob prouentus.

LXV. *De Dei operibus.*

1. RESVRRECTIONIS. i. de resurrectione.

2. Deo. i. in honorem Dei. Chal. coram Domino. Terra. Chald. habitatores terræ. Date gloriam laudi eius. i. glorificate eum laudando.

3. Terribilia. i. stupenda. In multitudine. i. ob magnitudinem. Mentientur tibi .i. se tibi ficto animo subiicient.

5. Terribilis. i. admirabilis. genitiuus est. Græc. tamē est nominatiuus addito quàm. s. ὡς φοβερὸς.

6. Mare. s. rubrum. Flumine. s. Iordane. Pertransibunt. Chal. transierunt filij Israel. Lætabimur. pro, lætati sumus. Ipso. s. Deo.

7. Qui exasperant. s. Deum. Hier. increduli. Chald. rebelles. Exaltentur. i. superbiant. Chal. exaltabuntur. q. d. deprimentur.

8. Auditam. Chal. audiri.

9. Ad vitam.pro,in vita. Dedit in commotionem. .i. permisit labi.
11. Laqueum.i.angustias, seu, captiuitatem.
12. Ignem & aquam.i. varias tribulationes.
13. In holocaustis. Chal.cum holocaustis.
14. Distinxerunt.i. distinctè nuncuparunt. Hier. promiserunt. Et.pro, & quæ.
15. Medullata.Chald.pinguia. Arietum. iungendum cum, holocausta. Offeram.Heb.faciam.
16. Omnes,iungendum cum, venire.
17. Exaltaui.i.laudibus extuli.s.illum. Sub.pro,in. sic,sub lingua eius labor,& dolor,pro,in lingua:&,venenum aspidum sub labiis eorum. i. in labiis.
18. Iniquitatem. Chal.mendacium. Si aspexi.q.d. si ad iniquitatem cor applicuissem, non me Deus exaudisset.
20. Amouit.i. repulit.

LXVI. *De gratia Dei per Christum.*

1. CANTICI.i.in laudem Dei.
2. Benedicat.i.benefaciat. Illuminet.i.hilarem,& propitium ostendat.
3. Salutare.i.salutem. Chal. redemptionem.
5. Aequitate.i iustitia. Dirigis.s.ne errent.
7. Fructum.s.Christum.
8. Deus. ter nominatur ob mysterium Trinitatis. Fines.q.d.etiam qui extrema terræ incolunt.

LXVII. *De Christo & Ecclesia.*

2. FACIE.i conspectu.
3. A facie.i. præsentia.
4. Epulentur. Hier. lætentur.
5. Iter facite.i. parate viam.s. sublatis offendiculis. Ascendit.s. in cælum Christus. Super occasum.i. post mortem. Turbabuntur.s.hostes.
6. Iudicis.i.vindicis, Hier. defensoris. Loco sancto.s.cælo,vel,templo.
7. Vnius moris.i vnanimes, seu, concordes. Domo.s. ecclesia. Exasperant.s. Deum. Hier. increduli. Chal.pertinaces.q.d.etiam hos Christus à peccatis educit.vel loquitur de liberatione ex Aegypto. Qui habitant.pro,habitare videntur. Sepulcris.q.d.mortuos in peccatis; vel,qui seruitute Aegyptiaca premebantur.
8. In conspectu populi.i. ante populum.s.præcedebat arca, & columna.
9. Distillauerunt.s.manna. A facie.i.ob præsentiã. Sinai.i.qui apparuit in Sinai.
10. Voluntariam.i. ex liberalitate. Chal.viuificationis. Hæreditati tuæ.i. populo tuo. Et infirmata,&c. q.d.& quando infirmatur, tu eam sanas. Chald.& ecclesiam laborantem tu erexisti.
11. Animalia.s.pecora.q d.grex tuus.i.populus. Ea.s.terra promissionis. Parasti.s.eam. Dulcedine. Hier.bonitate. Pauperi.s.alioqui populo tuo.
12. Verbum i.efficacem sermonem. Euangelizantibus.s.Euangelij prædicatoribus. Virtute.s. faciendi miracula.Aug.
13. Virtutum.i.exercituum.s.est iste de quo loquor. Dilecti dilecti.i.dilectissimi.s.filij sui, vel populi. Speciei, &c. q. d. speciosæ Ecclesiæ dabit diuidere spolia.s. vt sit parta victoria.

14. Dormiatis.i.quiescatis, seu,quietè agatis. Cleros.i.sortes.s. cælestem, & terrenam. Pennæ.i. eritis vt pennæ. Deargentatæ.s.diuinis eloquiis. Et posteriora. pro, cuius posteriora. Auri.i.sapientiæ. Aug.
15. Discernit.i. distribuit. Reges.i.qui regant. Eam.s.ecclesiam. Niue,&c. q.d. albi fient,vt solet mons Selmon niue albere.
16. Mons Dei.s. Sion, vel, Ecclesia. Coagulatus. q.d.abundans butyro & caseo.s. Dei donis spiritualibus.
17. Suspicamini.s. esse præter hunc alios. In finem. Hier.semper. Chald.in perpetuum.
18. Currus Dei, &c. q. d. mundus, cuius velut rotæ cæli,multa rerum varietate est ornatus. Millibus.s.rerum,vel,Angelorum. Lætantium.s. Angelorum. In eis.s.eorum opera vtitur. In Sinai in sancto.q.d. vt olim in Sinai monte sancto.
19. Cepisti captiuitatem.i.hostes captiuasti. Hier.& Chal. captiuam duxisti captiuitatem. Accepisti.i.acquisisti. Chal.dedisti. Etenim.pro,etiam. Non credentes,&c.q.d.etiam eos in gratiam recepisti, qui antea non credebant. Inhabitare.s.faciens cum eis.q.d.ita vt habitet cum hominibus à se in gratiam receptis Dominus Deus.
20. Die quotidie. Hier. per singulos dies. Salutarium nostrorum. Hier.salutis nostræ.s.auctor.
21. Saluos faciendi.i.qui saluat quos vult. Hier. salutis. Exitus mortis. q.d. ipse quos vult à morte eripit.
22. Verticem capilli.Chal.euellet capillos. Perambulantium.i.perdurantium.
23. Ex Basan conuertam.i.expellam.s.hostes. In profundum.q.d.submergam,vt olim in mari rubro.
24. Vt intingatur.i.ita vt possit intingi. Sanguine. s.hostium. Ex inimicis ab ipso.pro,ex ipso inimicorum sanguine.s.lambere possit.
25. Ingressus.Hier.itinera.s. cùm duceres populum per desertum. Sancto.i.sanctuario.s ibi colebatur.
26. Præuenerunt.Hier.præcesserunt.s.post trãsitum maris cantores. In medio.iunge cum,psallentibus. Tympanistriarum.i.tympana pulsantiũ.vid.Exo.15.
27. De fontibus.i.ô posteri,qui ex Iacob velut fonte profluxistis.
28. Beniamin.s.Tribus. Adolescentulus.s.minimus erat fratrum. Hier. paruus.s. parua erat tribus. Mentis excessu.i.stupore.s. ob victorias. Nephtalim. No.quidam,Apostolos fuisse ferè ex his Tribubus.
29. Manda,&c.q.d. vtere fortitudine tua.
30. A templo.pro,in templo.
31. Feras arundinis.i.hastis armatos; vel, similes feris in arundineto latentibus. Congregatio pro,qui sunt velut congregatio. In vaccis.pro, inter vaccas. Populorum,iunge cum,congregatio. Excludant.s. vita,vel,hereditate. Argento.i. velut argentum.
32. Legati.s.ad Dei populum. Præueniet.i.festinabit. Manus.s.extensa ad fœdus,seu,orationem.
34. Ascendit,q.d.sedet. Ad Orientem.s.in monte Oliueti ascendit,& ex Oriente apparet sol Dei maiestatem indicans. Hier. & Chal. à principio.s.sedet Deus. Voci i verbis. Vocem.i vt sit vox.
35. Magnificentia eius.s.apparet. Nubibus.Hier. & Chal. cælis.
36. Sanctis suis.Hier.& Chal.sanctuario suo.

LXVIII. De Christi Passione.

1. COMMVTABVNTVR.s.Christi imitatione. 2. Aquæ.s.afflictionum. Animam.q.d.adeò premor, vt de vita pericliter.

3. In limo.Chal.tanquam in limo. Profundi.pro, profundo. Non est substantia i.consistentia.Hier.non possum consistere. Chal.non est consistendi locus.

Altitudinem maris.Hier.profundum aquarũ.s.tribulationum. Tempestas.s.malorum. Hier.flumen.

4. Laboraui.Chal.lassatus sum. Spero in Deum.i. à Deo expecto auxilium.

5. Super.i.plusquam. Gratis.i.sine causa. Confortati.i.roborati.

6. Insipientiam,&c. q. d. me non esse, vt illi putant, stultum, aut peccatorem.

7. In me.i.propter me.s.si me viderint à te deseri.

Virtutum.Hier.exercituum. Confundantur.i.erubescant.repulsio. Super me.i propter me.

8. Propter te.s.quòd tibi seruirẽ. Confusio.i.pudor.

9. Extraneus.i.velut extraneus.

10. Zelus,&c.i.studiũ cultus tui. Comedit. Chal. consumpsit. Ceciderunt,&c.q d. me cruciarunt.

11. Operui i.abscondi, seu humiliaui. Factum in opprobrium.i. probro datum.

12. Cilitium.Hier.& Chal.saccum. Parabolam. .i.similitudinem.s.de misero loquentes, mihi eum comparabant.

13. Porta.s.vrbis.q. d. primores ciuitatis. Psallebant.q. d. de me cantilenas componebant. Vinum. q.d. in tabernis sedentes.

14. Ad te s dirigo. Tempus beneplaciti.s veniet, quo me liberes. In veritate.s.qua opem promisisti.

Salutis.Chald.redemptionis.

15. Luto.s. malorum.

16. Vrgeat i claudat. Puteus Chal gehenna.

17. Benigna.i.suauis,vel copiosa.

18. Auertas.Hier.abscondas.Chal. auferas.

Puero i. seruo.

19. Intende.Hier. & Chald.accede. Propter inimicos.Chal vt non se efferant inimici.

20. Reuerentiã.Hier.verecundiã.Chal.ignominiã.

21. Expectauit.s.adeò erant assiduæ calamitates.

Sustinui.Hier.expectaui. Contristaretur.s.condolens mihi.

23. Fiat i.vertatur.Aug.non est optãtis, sed prophetantis. Mensa.i.scriptura. Retributionem.s eorum, quæ merentur. In scandalum. Hier.ad corruendum.

24. Incurua q.d.fac destituantur viribus.

27. Percussisti.i.afflixeras. Chal.vulnerasti.

28. Appone iniquitatem.i.punitionem.vel q.d.permitte eos cadere in peiora.

In iustitiam. q. d. ne iustifices. Chald. in ecclesiam iustorum.

29. Viuentium.s.apud te,q.d.ne sint de tuorum numero, vt statim explicatur.

30. Suscepit.Græc.& Hier. suscipiat.

32. Cornua producentem,&c. q.d. tenerum.

35. Cæli,& terra. Chald. Angelis cælorum, & habitatores terræ.

36. Aedificabuntur, pro, reædificabuntur. Hæreditate acquirent.Hier.& Chal.possidebunt.

LXIX. Oratio in tribulatione.

1. IN rememoratione.pro, in rememorationem.Hier. ad recordandum.

2. Intende.i.attende.

3. Reuereantur.Hier.erubescant.

4 Mihi .i. de me. Chald. contra me. Euge euge. Hier.vah vah.Heb.Heach Heach.

5. In te.i. de te, seu, propter te. Semper iungendum cum, qui diligunt. Dicere debent semper tales, laudetur Dominus; seu, vt vulgò solet, Deo gratias.

Salutare.Chald.redemptionem.

LXX. Oratio in persecutione.

1. NON confundar.i.ne me permittas confundi. In æternum.i.vnquam.

2. In tua iustitia i per tuam iustitiam: iusti enim est ignoscere Forte iustitiam vocat misericordiam, vt interdum solet.

5. Patientia.Hier.expectatio.Chal.spes. Iuuentute.Hier.adolescentia. Chal. pueritia.

6. In te confirmatus.Hier.à te sustentatus. Ex vtero.i.à conceptione mea. Cantatio. Hier.laus.q.d.te assiduè laudo.

7. Prodigium. Hier. portentum. q. d. quem multi auersarentur.

8. Tota i.omni.

10. Dixerunt mihi. Chal.dixerunt contra me malũ.

Custodiebant.Hier.& Chal. obseruabant.s.insidiantes. In vnum. Hier. pariter.

13. Confusione. Hier.opprobrio.

15. Litteraturam.q.d. etsi illiteratus. Chald.numerum .s. beneficiorum Dei.

16. Potentiam.s.cognoscendã, seu, contemplandam, seu, prædicandam.Hier.fortitudine. q.d. nitar in omnibus Dei virtute. Iustitiæ.i. perfectionis, vel, misericordiæ, vtrumque enim solet significare.

17. Vsque nũc.s.docuisti. Pronũciabo.i.prędicabo.

18. Et vsque pro, etiam vsque.s.pronuntiabo; vel, ne derelinquas. Senium.i.vltimam ætatem.Aug. Donec annũtiem.i adeò vt possim annuntiare. Brachium.i. potentiam, vt statim explicatur.

19. Vsque in altissima.i.excelsissimam, seu, maximam.Chal.vsque ad cælos.

20. Ostendisti.i.experiri fecisti. Conuersus.pro, iterum. Abyssis terræ.i.sepulcro, vel, inferno, vel, calamitatum profunditate. Iterum.Heb. conuersus. pro, iterum, seu, rursum.

21. Magnificentiam.i.magnificam erga me liberalitatem. Conuersus.i. iterum.

22. Nam.Chal.sed. Vasis Psalmi.Chal.instrumentis musicis. Veritatem.i. fidem in promissis. s. celebrabo.

24 Tota.i.omni. Meditabitur.i. loquetur. Chal. annuntiabit. Confusi, & reueriti.i.pudore & verecundia affecti.

LXXI. De Christi Regno.

1. IN Salomonem.s. Christi figuram. Chald.per manum Salomonis dictus. Iudicium tuum .i. rectè iudicandi

iudicandi rationem. Regi.s. Salomoni, seu, Christo.

Et iustitiam, &c. repetitio. Regis. Chald. Dauid Regis.

2. Iudicare.i.ad iudicandum. Pauperes.i afflictos.

3. Suscipiant.s. à te, vel à Rege, de quo suprà. Montes.i.primores, seu, præfecti. Populo.i. ad populi regimen, & vtilitatem. Et colles, &c. iunge sic, montes, & colles, pacem, & iustitiam.

4. Saluos faciet.i.liberabit.

5. Permanebit.s. in Regno. Cum sole. Hier. quamdiu erit sol.s. perpetuò. Ante.i.coram.s. quamdiu erit luna. Hier. vltra.

6. Descendet.s. in terram, vel in vterum Mariæ. Sicut pluuia, &c. q.d. quietè, vel sine corruptione, vel, cum copia bonorum.

7. Orietur. Hier. germinabit. Chal. multiplicabitur. Iustitia Hier. & Chal. iustus. Auferatur. Hier. non sit.q.d. semper. Luna.i.mortalitas. Aug.

8. A mari vsque ad mare. Chald. ab extremo maris Mediterranei vsque ad extremum maris Oceani. Aug. toto orbe, totus enim Oceano cingitur. Flumine. Græ. fluminibus. Chal. Euphrate.

9. Lingent.i.osculabuntur.s. in signum reuerentiæ.

10. Tharsis.i.maris. Insulæ.i.Insulani. Saba. Regio est Aethiopiæ, & per D scribitur. Vide 3. Reg 10. Dona. Hier. tributum.

13. Parcet. Chal. miserebitur. Saluas faciet. Chal. redimet.

14. Vsuris. Chal. oppressione. Honorabile nomen. Hier. & Chald. pretiosus sanguis.

15. Viuet.s. diu in Regno. Dabitur.i.offeretur. De ipso. pro, ipsum.s. Christum. Hier. orabunt de eo.i. pro eo.s. Rege Salomone, seu potius pro Christi aduentu, seu Regno. Tota. Chald. omni.

16. Firmamentum.s. tritici. sic Psal. 104. Firmamentum panis contriuit. Hier. memorabile triticum. Chald. substantificus panis. In summis montium. Hier. & Chal. in capite montium. Superextolletur, &c. q. d. erit altissimus. Super Libanum.i. Libani arbores. Eius.s. Christi. Florebunt. Chal. germinabunt. De ciuitate.i.ciues vel pro, in ciuitate. Sicut fœnum.i. herba.q.d in magna copia.

17. Sit. Hier & Chal. & Græc. erit. Ante.i. coram. q.d quamdiu sol erit. Hier. vltra. Permanet. Hier perseuerabit. Chald. antequam creatus esset sol, præparatum erat nomen eius. In ipso. Chal. in merito eius. Magnificabunt. Græc. & Hier. beatificabunt. Chald. benedicent.

18. Solus.s. propria virtute.

19. Maiestatis. Hier. & Chal. gloriæ. Maiestate. Hier. gloria. Chal. splendore gloriæ. Fiat fiat. Hier. & Chald. Amen & Amen. Defecerunt, &c. Apparet hunc fuisse vltimum Dauid Psalmum, etsi hoc loco positus sit. Laudes. Hier. & Chal. orationes.

LXXII. *De piis & impiis.*

1. ASAPH.s. traditus decantandus. Israel. Datiuus est.

2. Effusi sunt. Chal. vacillauerunt. q. d. penè à via declinaui, seu, lapsus sum.

3. Zelaui.i.indignatus sum, vel, inuidi illis prosperitatem. Super. Hier. contra. Pacem.i prosperitatem.

4. Non est respectus, &c. q. d. habent mortem non respuendam.s. facilem. Græ. ἀνάνευσις. q.d. despectus, siue renuitio, ita respectus à respuendo. Hier. non cogitauerunt de morte sua. Chald. non terrentur, nec conturbantur ob diem mortis suæ. Firmamentum.s. est, q. d. citò sanantur, & conualescunt. vel. s. non est, q.d. non diu durat morbus, seu, tribulatio illorum.

5. Labore.i.molestiis, seu ærumnis. Hominū.i.qui solet hominibus accidere. Flagellabūtur. pro, flagellantur. q.d. prosperè eis succedunt omnia.

6. Tenuit.i. possedit.

7. Quasi ex adipe.i. abundanter. Transierunt, &c. q.d. se totos tradunt affectibus animi; vel, consecuti sunt quod optabant, in hac vita.s. explentes sua desideria.

8. In excelso.i. edito loco. q.d. apertè Hie. de excelso.

9. In cælum.i. contra cælum, seu, Deum. Chald. in sanctos cælorum. Os s. blasphemando. In terra. Chal. in iustos terræ. q.d. & contra Deum, & contra homines loquuntur.

10. Hic.i.hoc loco. Hier. huc. q.d. aspiciet horum prosperitatem. Et dies. pro, & videbit, quòd dies. Pleni.q.d. quòd viuant diutissimè.

11. Dixerunt.s. iusti apud se, velut dubitantes. Quomodo scit.q.d. quomodo istos fert? Scientia.i. prouidentia. Excelso. Chal. altissimo.s. Deo.

13. Ergo. Hier. ergóne. Sine causa. Hier. frustra. Iustificaui Hier. & Chald. mundaui. Inter innocentes.i.cum innocentibus. Hier. in innocentia. Chald. in munditia.

14. Flagellatus.i.afflictus. Tota.i. omni. In matutinis.q.d statim vt surgo, incipit afflictio.

15. Si dicebam, &c. Hier. dixi, si narrauero sic. q. d. dixi apud me, si ita statuo, & de tota hac re decerno. Ecce nationem, &c. q.d. certè id erit reprobare iustorum viam.

16. Existimabam. Hier. & Chald. cogitaui. q. d. volui huius rei causam planè intelligere. Labor est, &c. q.d. est mihi difficillimum.

17. Intrem, &c. q. d. donec admittar ad secreta Dei consilia. In nouissimis. Chald. finem. q. d. quem tandem finem habeant, & impij, & pij.

18. Propter dolos.i. vt decipiantur, & errent. Hier. in lubrico. Chal. in tenebris. Posuisti eis.i. dedisti prosperitatem. Hier. & Chal. posuisti eos.s. tali statu. Deiecisti, &c. pro, deiiciendos à te, vbi fuerint exaltati.

20. Somnium.s. post quod nihil est. Surgentium. Hier. euigilantis. Ciuitate.i.mundo. Chal. in die iudicij magni, cùm resurrexerint. Imaginem.i.apparentiam illam & splendorem.

21. Renes mei, &c.i.interiora mea turbata.s. præ indignatione, seu, afflictionibus, quibus me crucias.

22. Ad nihilum.q. d. non aduerti quàm nihil essem, quamque stultus apud te; vel q.d. penè me tribulationes confecerunt.

23. Semper tecum.q.d. cùm me tamen semper adiuuares, vel, cùm more iumenti oneratus essem laboribus, nunquam tamen à te defeci.

24. Voluntate.i.beneplacito, seu, gratia. Suscepisti. Hier. suscipies.

25. Est.i.quod velim præter te. A te.i. præ te.

26. Defecit.s. præ tui desiderio.

Pars.i. portio, seu, hæreditas.
27. Fornicantur.s. adhærendo creaturis.
Abs te.s.recedendo.
28 Prædicationes .i. opera digna prædicatione. Chal. præcepta apostolatus tui.
Filiæ Sion.i. Ierusalem.s. Ecclesiæ.

LXXIII. *De Ierusalem in figura Ecclesiæ.*

1. INTELLECTVS. Hier. eruditio. Vt quid.i. quare. In finem.Chal.in æternum.
Pascuæ tuæ.i.quas pascis.
2. Possedisti.Chald.acquisiuisti. Ab initio i.iampridé, seu, olim, vel, à multis seculis. Redemisti.Chal. redemisti ex Aegypto. Virgam.i.sceptrum.Chald tribus. Hæreditatis tuæ.i populi, quem velut hæreditatem possides. Mons.s.vastatus est.Hier montem.s.redemisti, seu, possedisti.
3. In finem.i.penitus.s.perdendo eos. vel q. d. semper durantes. Chald. in perpetuum. Malignatus est. Hier.mala egit. Sancto.Hier.& Chal.sanctuario.
4. Gloriati sunt.s.contra te. Hier. fremuerunt.
Solemnitatis.pro,loci solemnitatum.s.templi.
Signa sua.i.vexilla. Signa. pro, signa utquam sua; vel pro,in signa.s.victoriæ. Hier. in trophæum.
5. Non cognouerunt.s. quantum deferendum esset templo. Sicut in exitu, &c. q d.vt in portis ciuitatum fieri solet super excelsa loca. est autem coniungendum cum,posuerunt, &c. potest & summum de templo intelligi.
6. Eius.s.domus tuæ. In idipsum.i.simul.q.d.pariter omnes.
7. Sanctuarium.i.templum. In terra.potest coniungi cum præcedentibus.q d.vbi in terra coleris. Chal. cum sequentibus iungit sic,ad terram prostrauerunt.
Nominis tui.Chal.in quo inuocatū est nomen tuum.
8. Cognatio.Hier.posteri.Chald.filij. A terra.i.e celebretur in terra Hier & Chal in terra.
9. Signa.s.liberationis nostræ, vel, solita miracula. Chal.signa quæ dederunt nobis Prophetæ. Non cognoscet.q.d. videtur Deus nos non cognoscere. Hier. & Chal.& non est apud nos qui sciat vsquequo.s.hæc mala duratura sint.
10. Irritat Hier.blasphemabit.Chal.abominabitur.
In finem.Chal.perpetuò.
11. Auertis.s.ab ope ferenda. Et dexteram.explicatio est, seu repetitio. De medio sinu.s.cessans proferre, vt adiuues Chal.de medio sinus tui edue eam. In finem.i. perpetuò.
12. Ante secula Hier.ab initio. Chal.cuius Maiestas est sancta ab æterno. Operatus est salutem. q. d. solebat nos adiuuare. In medio terræ.i.palàm. vel, in Iudæa,quæ medium tenet locum terræ habitabilis.& operatus est.pro, operabitur.
13. Confirmasti.i.solidasti. Hier. dissipasti. Chald. diuisisti. Mare s.rubrū. Contribulasti.Hier.& Chal. contriuisti. Draconum.i Aegyptiorum.
14. Draconis.i.Pharaonis. Escam.s.eiecta in littus cadauera fiunt esca ferarum. Populis.Chal.similis.q.d. feris. Dicitur populus in scriptura aliquando etiam de belluis.vt Prou.30.Ioel.1. Aethiopum.Aethiopes vocantur incolæ littorum maris Rubri.
15. Disrupisti.i.aperuisti. Chald. erumpere fecisti è rupe. Ethan Hier.& Chal. fortes.i.magnos s.Iordané.
16. Tuus.i.à te s.auctore. Fabricatus es. Hier. ordinasti.Chal.præparasti. Auroram. Chal.lunam.Hier. luminare.s. minus.
17. Fecisti. Hier. & Chald.statuisti. ver. Hier. & Chal.hyemem.
18. Huius.s.quod sequitur.
19. Incitauit. Hier. blasphemauit. Chald.execratus est. Bestiis.i.feris hominibus. Pauperum.i.afflictorum. In finem.Hier.& Chald.in perpetuum.
20. Testamentum. Hier. & Chald. pactum. Qui obscurati sunt terræ. pro, tenebrosi, seu, obscuri terræ.s. peccatores,vel ignobiles. Iniquitatum.i.iniquè partis, aut iniquitatum plenis.
21. Auertatur.i. repellatur.s.à te. Humilis factus. Chald. miser. Confusus.s. ob repulsam. Nomen tuum. Chal te.
22. Iudica Chal.age.q d.tracta, seu defende.
Sunt.s. prolata.
23. Superbia.Hier.sonitus. Chald. fremitus.
Ascendit.i. crescit.

LXXIIII. *De Dei iusto iudicio.*

1. NE corrumpas. Chal. quando Dauid dixit, Ne destruas populum tuum.
2. Confitebimur tibi.i.laudabimus te.
3. Cùm accepero.s.ait Deus. Tempus. q. d. cùm erit tempus iudicandi. Iustitias. Hier.& Chald. recta. q.d.quod rectum est.
4. Liquefacta Hier.dissoluetur. Terra.Chal.terræ incolæ. q. d. etsi homines deficiant, tamen terra firma manebit semper. Et omnes. pro,id est omnes.
Confirmaui columnas. q. d. ego eam velut columnis stabiliui.
5. Cornu.q.d.cristas.
6. Cornu vestrum.Chal.gloriam vestram.
7. Ab Oriente.s.est,qui possit à Dei ira eripere.
9. Calix.s.diuinæ punitionis. Vini meri.i.potentis iræ. Misto.s.non aqua vt solet, sed altero vino(ideo enim dixit,meri) seu, misto acerbitate supplicij.Chald. mistione amaritudinis. Inclinauit.i.effudit. Ex hoc in illud.i.in diuersas partes. Exinanita.i.exhausta.q.d. semper est vnde puniat iniquos.
10. Annuntiabo.s.Dei opera, seu, iustitiam.
Deo.i.in Dei honorem.
11. Cornua.i.potentiam. Cōfringam.s.ait Deus.

LXXV. *De protectione Dei.*

1. AD Assyrios.i de victoria contra Assyrios.
2. Magnum.s.esse agnoscitur, seu, magni fit.
3 Pace.Hier.Salem.Chal.Ierusalem. Locus.Hier. tabernaculum Chal. domus sanctuarij.
4. Potentias.i.vires.Chal.sagittas. Bellum.i.bellica instrumenta.Chal acies belli.
5. Illuminans.i.adiuuans, seu, fauens. Montibus. i.cælis. Naz.ab Angelis. Aeternis.i.nūquā intereuntis.
6. Insipientes.s.hostes. Hier. superbi.
Somnum.s.mortis. Nihil.s.quo se defenderent.
Diuitiarum.i.diuites, seu, potentes.

7. In-

7. Increpatione.q.d.te obiurgante,& puniente. Dormitauerunt.i.mortui sunt.

8. Ex tunc ira tua.i.ex quo tempore fueris iratus. vel, ex eo tempore,quo cœperunt peccare,es illis iratus.

9. Auditum fecisti.i pronunciasti. Iudicium.q d. sententiam contra hostes. Terra i.terreni.

Quieuit.f.à persequendo iustos.

11. Confitebitur.f.ob iustam iniquorũ punitionem. Et reliquiæ cogitationis. q.d.& reliquæ cogitationes. Agent.f.celebrando tuam iustitiam.

12. In circuitu eius.i.circum altare eius. Afferte i.offerte solens.

13. Aufert spiritum.i.vitam, seu, animam. Chald. comprimit tumorem.

LXXVI. *De Dei ope in tribulatione.*

1. PRo Idithun.Hier super Idithun. q.d.datus Idithun ad cantandum.

2. Intendit mihi Hier.exaudiuit me.

3. Manibus.f.extensis. Contra eum f.coram eo. Renuit.f.ob peccata mea. Hier.2. contra Pelag. Consolari.f.extra Deum.

4. Delectatus sum.f.cogitans Dei misericordiam. Exercitatus sum f.meditando. Defecit.f. præ mœrore,vel intentione meditationis fatigatus.

5. Anticipauerunt.i. anteuerterunt. Vigilias.i.vigiliarum custodes.q. d. ante illos surgebam, seu, vigilabam. Et non sum locutus.q.d.adeò vt loqui non possem,aut non liberet.

6. Dies.f.quibus tuos eripere solebas. Aeternos. q.d.æternam felicitatem. Hier.seculorum.i.superiorum temporum.

7. Scopebam.i.velut fodiẽs scrutabar; vel, verrebam. vt sit.q.scobebam,vel, scopabam.

8. Numquid. sub. dicebam apud me. Complacitior.i.placatior,seu,propitius.quidã legunt,cõplacatior.

9. In finem.Chal.in æternum. A generatione,&c. .i.perpetuò repetitio.

10. In ira.i.præ ira.

11. Cœpi.f.intelligere quod sequitur,nempe Deum vti vicissitudine nunc affligendo, nunc liberando. vel, cœpi aliter vitam instituere per Dei gratiam, vel,sapere, vel, respirare, seu,recreari.

12. Quia memor ero. q. d. libenter enim recordor. Ab initio.f.factorum.

13. Adinuentionibus.i. consiliis.

14. In sancto.i.sanctitate.Chal.sanctæ.

15. Virtutem. Hier. potentiam.

16. Brachio.i. potentia. Et Ioseph. Chald. quos enutriuit Ioseph.f.in fame.

17. Timuerunt.i. velut timentes recesserunt.f.in mari rubro.

18. Sonitus aquarum.i.pluuiæ.f.solet te pręcipiente decidere, vel, olim decidit. Vocem.i tonitrua.

Etenim.pro, etiam. Sagittæ.f.fulgura, vel, grando, aut fulmina. Transeunt.i. transire solent. Hier. & Chal discurrebant.

19. Vox.f.auditur,seu,audita est. In rota.i.mundo sphærico, vel, in curribus Pharaonis. Coruscationes Hier.fulgora. Terra i.terræ habitatores.

20. Mari.f.rubro,cùm populum tuum præcederes.

Non cognoscentur. Hier. & Chald. non sunt agnita. .f.reducta in locum suum aqua.

21. In manu. Chald. per manum.i.ministerium.

LXXVII. *De Dei operibus.*

1. INTELLECTVS Hier.eruditio Chal.intellectus Spiritus sancti. Asaph.Chal.per manum Asaph. Legem.i. institutionem.

2. Parabolis i. sermonibus reconditis. Propositiones. Hier. & Chald. ænigmata.i. occulta quædam, seu vulgo ignota. Ab initio.f.gesta Hier.antiqua.

3. Quanta.sub.loquar.Hier. & Chal.quæ. Altera. Hier.sequenti. Narrantes.f.Patres.

5. Et suscitauit. &,abundat. Suscitauit.i.de nouo dedit.suscitare enim est de nouo facere. Testimonium .i.legem:vt statim repetione explicatur. Chal.testamentum. Quanta. Hier.& Chald.quæ.

6. Altera. Hier.subsequens.

7. Exquirant Hier.& Chald.custodiant.

8. Praua.Hier.declinans. Chald.rebellis. Exasperans .f.Deũ.Hier.& Chal.prouocans.f.Deum ad iram. Direxit.Chal.direxit ad Dominum. Hier. præparauit. Non est creditus cum Deo. Hier. non credidit Deo.Chal.non fuit fidelis in Deum.

9. Ephrem.i.Ephraim.f.Israelitæ. pars pro toto. Arcũ i.arcus sagittas. Conuersi sunt.Hier & Chal. terga verterunt.f.facti hostibus inferiores ob peccata,

10. Non custodierunt.Chal. eò quòd non obseruassent. Testamentum.Hier. & Chal.pactum.

12. Campo. Hier. regione. Taneos. ciuitas est Aegypti regia. Heb. Tsoan hoc loco. at Ier.43. Hier.& Chal. Tach panches. 70. Taphnes, cùm tamen hic 70. Taneos.Chald.Tanes.

13. Quasi in vtre.i.in vnum locum coactas. Hier. quasi aceruum.

14. Diei.Hier.& Chald.per diem. Ignis.i. columnæ igneæ.

15. Abysso.i copia aquarum.

17. Excelsum.f.Deum. Inaquoso. Chald. deserto arido.Hier.inuio.

18. Tentauerunt.f.velut periculum facientes,quantum posset.

20. Panem.i.cibum.carnes enim optabant.

21. Distulit.i abiecit.f. illos.vel significatur dilatio ingressus in terram promissam.Chald. iratus est. Ignis.Vide Num.11. In.i.contra.

22. In Deo.Chal.Deo. In salutari eius.q.d.salutem ab ipso.

23. Ianuas.i.velut ianuas. Cæli.i.aëris,seu,nubiũ.

24. Cæli.i.ex aëre decidentem.

25. Angelorum.i. Angelorum opera factum.vel q.d. cælestem, seu dignum Angelis. Hier. fortium .f. Angelorum.

26. Transtulit. Græ. & Hier.abstulit. q. d. fecit ne flaret ille ventus, sed qui sequitur. Quidam tamen pro incitauit,seu,impulit,accipiũt. Quòd si is est sensus, pro eodem Auster & Africus accipiendus vt sit repetitio. Chal.totulit. Austrum. Hier. Eurum.f. Eurus erat respectu deserti, at respectu Iudææ, Auster. Aphricum.f.ab Occidente, respectu deserti.

27. Carnes.f.coturnices.

29. Desiderium.i.quod optabant.

31. Pingues.i.primarios.Chal.robustos. Electos.i. præcipuos.Chal.iuuenes. Impediuit.Chal.prostrauit.

32. In omnibus his.i.post hæc omnia. In mirabilibus.Chal.miraculis.

33. In vanitate.i.euanescentes. Cum festinatione.i.citò.

34. Eos.i.aliquos eorum. Quærebant.s.alij. Diluculo.i citò.

35. Rememorati.i.recordati.

36. Dilexerunt.i diligere finxerunt. Mentiti sunt. .i amorem simularunt.

37. Cum eo.i.erga eum. Testamento. Hier. & Chal.pactu.

38. Fiet.fut.pro præteritis. Abundauit,vt auerteret. Hier. multumque auertit. Omnem.s.quam illi merebantur.vel q d.nullam:vt sit Heb.

39. Caro.q d.fragiles. Vadens.s.sponte sua,& facilè in malum,vel in mortem. Rediens.s.in bonum,vel in vitam.

40. Exacerbauerunt .i. irritauerunt. Inaquoso. Hier.solitudine.

41. Conuersi sunt.i.ad ingenium redierunt.vel q.d. iterum.

42. Manus.i.operum.

43. Sicut posuit.pro,vt posuisset.

44. Imbres.Hier.riuos.

45. Cynomyam .i.caninam muscam. Hier.omne genus muscarum No. quòd Hier. κοινόμυιαν legendum ait,non κυνόμυιαν. Chal. mistionem ferarum.

46. Erugini.Hier.& Chal.brucho.

48. Possessiones.Hier.iumenta. Chal.armenta. Igni.s.misto cum grandine. Malos.i. malum inferentes seu nocentes.

50. Viam fecit,&c.q.d. progressusque in ira sua. A morte.i.quin occideret.

51. Omnis laboris. Hier. partus.s.maximus in partu labor.Quidam,roboris, vertũt;vt Gen.49 s.primogeniti sunt primitiæ roboris patrum. Cham.i.Aegyptiorum,qui ex Cham.

52. Perduxit.i.deduxit.

53. In spe.Hier.cum fiducia Chald. securè.

54 Sanctificationis.i.sanctuarij. Acquisiuit.s.eiectis Chananæis. Hier. possidet. Distributionis.i.quo diuisa est illis terra.

55. Eorum.i.gentium expulsarum.

56. Testimonia i præcepta.

57. Et patres.s.non seruauerant. Prauum .s.aliter iacientem sagittam,quàm velles.

58. Sculptilibus.i.idolis. Aemulationẽ.i.indignationẽ

59. Spreuit.suprà eandem vocem Hebraicam verterunt,distulit. Hier.autem vtrobique vertit, non distulit. Chald. iratus est. Ad nihilum redegit. Hier.proiecit. Chald.abominatus est.

60. Repulit.Hier.& Chal.reliquit. In hominibus. .i.inter homines.

61. Virtutẽ i.arcã,vnde sibi videbãtur inuicti.Aug. Chal.legẽ. Pulchritudinẽ Hie.decorẽ.s.arcã.repetitio.

62. Conclusit in gladio.i.tradidit hostibus.

63. Ignis.s.belli vis,vel vrbis incẽdium,vel Dei ira. Non sunt lamentatæ. Hier.nemo luxit.s.occisas.

64. Viduæ .s. occisæ. Non plorabantur. q. d. nemo erat, qui fleret mortuos.

65. Excitatus.s.contra hostes. Crapulatus à vino. .i.plenus vino.Hier.post crapulam vini.

66. In posteriora. q. d. terga vertentes. Chald. hæmorrhoidibus.s. ea plaga affecti Philistæi. Sempiternum.q d.quod nunquam eluere poterunt.

67. Ioseph. Chal. quod tetenderat in termino Ioseph.s.in Silo vrbe Ephraim. Ephraim.i.reliquas tribus. Elegit.s.ad regnum.

68. Vnicornium. q. d. alto & forti loco. Sanctificium.Hier.& Chal. sanctuarium. Terra.s.Iuda.

71. Seruum.Hier. & Chald.populum.

72. Pauit eos Chal. regnauit super eos. Innocentia Hier simplicitate. Chald.integritate. Intellectibus.Hier. & Chald.prudentia. Manuum.i.qua vsus est in operibus.

LXXVIII. *De fidelium hostibus.*

1. POMORVM custodiam.i. desertam, vt solent deseri pomorum custodiæ pomis collectis. Chald. in desolationem.

2. Morticina.i.cadauera seruorum tuorum .i. te colentium. Sanctorum .i. tibi dedicatorum.s. fidelium, qui professione sancti.

3. Tanquam aquam.i.abundanter. Aug.

5. In finem.Chal.in perpetuum. q.d. sempérne? Zelus.i.indignatio.

6. Effunde prophetat,non optat.Aug.

7. Comederunt. Chal.dissipauerunt. Locũ. Chal. domum sanctuarij. Desolauerunt.i.vastauerunt,seu in solitudinem redegerunt.

8. Antiquarum.Hier.veterum. Chal priorum. Pauperes.Hier.attenuati.Chald.miserabiles.

9. Salutaris.i.saluator,vel salus,eodem sensu. Nomen tuum.i.te,vel,gloriam nominis tui;vt sit repetitio.

10. Innotescat.i.appareat.s.vltio,&c.

11. Compeditorum.Hier. & Chal.vinctorũ. Posside.i.serua.Chal.salue. Mortificatorũ.Hier.interitus. Chal.traditos internecioni.q.d.morti destinatos.

12. Septuplum.i.perfectam vltionem. Aug. Improperium.Chal.pro punitione improperij.

13. Pascuæ tuæ.i.quas pascis. Annuntiabimus s.in hoc seculo,nam in futuro non erit cui annũtietur. Aug.

LXXIX. *De eodem.*

1. COMMVTABVNTVR.s.à calamitate liberati,vel à peccato. Testimonium.i.assertio.

2. Qui regis.Hier. & Chal. pastor. Intende.Hier. ausculta. Ouẽ.pro,oues. Ioseph.i.populũ Israel.repetitio. Vocatur autem Ioseph,quòd ex eo duæ tribus ortæ, habitusque tanquam primogenitus.vide 1.Paral.5.

3. Coram Ephraim,&c. Has tres tribus præcedebat Arca in deserto,vide Num 2. Excita.i.fac appareat.

4. Conuerte. Chald. reduc à captiuitate. Ostende faciem.i.placidu vultu aspice.

5. Virtutum.Hier. & Chald exercituum. Irasceris.Chald.non recipies. Serui.Hier. & Chald. populi. q.d.non exaudies orantem populum tuum.

6. Cibabis.Hier.cibasti. Lacrymarũ.Chal.intincto lacrymis. Potum dabis.Hier potasti. Mensura.s.maxima.Hier.& Chal.tripliciter.i.abundè.

7. Con-

7. Contradictionem. Hier. contentionem. q. d. nobis contradicunt contendentes.

11. Vmbra. Chal. vmbra sanctuarij. Eius. s. vineæ. Arbusta. Hier. rami. Cedros Dei. i. altissimas. s. æquabant.

12. Extendit palmites. Chal. misisti discipulos. Mare Chald. mare magnum. Flumen. Chald. flumen Euphratem.

13. Vt quid. i. quare. Maceriam. Chald. sepem. s. protectionem.

14 Exterminauit. Hie. vastauit. Aper. pro, apri. s. hostes feri. Singularis ferus. i. porcus syluestris, vt est Gr.

16. Perfice. i. restitue integritati. Super filium hominis. Chal. propter Regem Christum. Confirmasti. i. roborasti. Tibi. i. apud te, vel, tua virtute.

17. Incensa. s. est vinea. Suffossa. Hier. dirupta. Chal. excisa. Increpatione. i. indignatione, vel, punitione. Peribunt. s. qui eam vastant.

18. Fiat. Chald. sit. Dexteræ tuæ. i. quem dextera tua defendis. Filium hominis. Chal hominem.

19. Discedimus. Hier. & Chal. recedemus. A te. Chal. à timore tui.

20. Virtutum. Hier. & Chald. exercituum.

LXXX. *De festis & cultu Dei.*

1. TORCVLARIBVS. i. ecclesiis, vnde vinum exprimitur cæleste. Chald. in cithara allata de Gath. s. cantandus. Quinta sabbati. s. cantandus.

2. Exultate. i. cum exultatione laudate.

3. Date. i. pulsate, seu, proferte. Psalterium. hic apparet Psalterium esse musicum instrumentum.

4. Buccinate. Hier. & Chal. clangite. Neomenia. i. nouilunio. Chal. in mense Tisri. s. Septembris cuius prima die celebrabatur memoria Aegyptiacæ liberationis tuba cornea, itemque datæ Legis.

5. Præceptum. s. ita faciendi. Hier. legitimum. Iudicium. i. mos, seu ritus, aut institutum.

6. Testimonium. i. præceptum. vel q. d. ad testimonium, seu memoriam accepti beneficij. Ioseph. i. Ioseph posteris. q. d. Israele. Linguam. s. Aegyptiacam olim, vel, Dei in Sinai loquentis.

7. Diuertit. i. liberauit.

8. In tribulatione. s. Aegypti. Tempestatis. s. excitatæ cõtra Aegyptios. vel q. d. in Sinai, cùm tonitrua personarent, & fulgura, vt est Exod. 20. vel q. d. te veluti in tempestate abscondi, seu protexi.

9. Cõtestabor te i. testificabor tibi. s. quid à te velim.

11. Dilata, &c. q. d. pete sanè largiter; dabo enim quod postulaueris.

12. Intendit. i. obtemperauit. Hier. credidit. Chald. acquieuit.

13. Dimisi. i. permisi incedere. Adinuentionibus. Hier. & Chald consiliis.

15. Pro nihilo. i. nullo negotio. Hier. quasi nihilum. Chal. breui. Forsitan. pro, vtique. Græ. est particula potentialis ἄν. Humiliassé. i. depressissem, seu perdidissem.

16. Mentiti sunt. pro, mentiti essent q. d. se subiecissent Deo, etsi ficto animo. s. timentes potentiam. vel, q. d. Israelitæ mali violauerunt fidem datam Deo, Hier. negabunt eum. Tempus. s. quo punientur: vel q. d. fuissetque eorum. i. Iudæorum vita perpetuò tranquilla, seu prospera. s. si me audissent. Chald. futor.

17. Et cibauit. q. d. cùm tamen cibauerit olim. Adipe. i. medulla. Petra. s. educens aquas miraculo. Melle. i. dulci aqua.

LXXXI. *De Iudicibus.*

1. SYNAGOGA. Hier. cœtu. Chald. congregatione. Deorum. i. Iudicum. Deos. Chal iudicum. Diiudicat. i. examinat. Chald. iudicat. s. eorum iudicia: seu damnat modo sequenti.

2. Iniquitatem. i. iniquè. Facies, &c. q. d. personas accipitis, & in gratiam hominum malè iudicatis.

3. Iudicate. i. ius dicite. Egeno. Chal. miserabili. Humilem. i. afflictum. Chal. miserum. Iustificate. i. innocentes declarate.

5. Nescierunt. Chal. nescierunt bonum operari. Intellexerunt. Chal. intellexerunt legē. Mouebuntur, &c. q. d. cùm ipsi sint qui ceteros stabilire deberent, sunt instabiles. vel q. d. prius terra mouebitur, quàm ipsi mutentur. Chal. propterea mouentur, &c. q. d. ideo Deus concutit flagellis orbem.

6. Dij. Chal. velut Angeli. Filij excelsi. i Dei Chal. Angeli excelsi. Homines. s. abiecti, & viles. Heb. Adā. quod solet significare hominem vilem; vt contrà Is nobilem, seu strenuum virum. Principibus i. tyrannis, vel dæmonibus. Cadetis. s. ex vestro statu, Deo puniente: vel, in infernum deiiciemini.

8. Surge. q. d. exere potentiam tuam. Hæreditabis. pro, hæreditas. i possides, vt quis hæreditatem propriam. In omnibus gentibus. pro, omnes gentes.

LXXXII. *Oratio contra hostes.*

1. CANTICVM Psalmi. i. canticum excellentissimum. nam duo substantiua coniuncta faciunt superlatiuum. Heb.

2. Taceas. i. dissimules. Chal. cesses. s. iuuare. Compescaris. i cuncteris. Hier. & Chal. quiescas.

3. Sonuerunt. Hier. tumultuati sunt. Chal. fremunt. Extulerunt. s. superbè contra tuos.

4. Super. Hier. cõtra. Malignauerũt. i. malũ inierũt. Sanctos tuos. Heb. absconditos tuos. i. à te protectos.

5. De gente. Chal ne sint populus.

6. Testamentum. Hier. & Chald. fœdus.

8. Gebal. Chald. Gabalitæ. sunt verò hi populi Idumææ. vide Genes. 36. Alienigenæ. Chald. Palestini. Hier. Palestina.

9. Assur. Chald. Sennacherib, Rex Assyriæ. Filiis Loth. s. Ammonitis, & Moabitis.

11. Disperierunt. pro, qui disperierunt. In Endor. villa est non longè à Thabor. Chal ad fontem Dor. vide Iud 4. & 5. Stercus Hier. sterquilinium. q. d. computruerunt more sterquilinij.

13. Hæreditate pro, velut hæreditatem. Sanctuarium. i. terram sanctam.

14. Vt rotam. i. loco decliui motam.

15. Montes. i. syluas montium. repetitio.

16. Persequeris, &c. futura pro imperatiuis. Tua. i. à te excitata contra eos.

17. Et quærēt. i. vt cogãtur quęrere. s. tibi recõciliari.

19. Et. pro, vt. Nomen tibi Dominus. i. te solum esse verum Dominum.

LXXXIII. *De desiderio Dei.*

1. PRo torcularibus.i. iis qui tribulatione premuntur.Chal.in cithara allata de Gath.s. cantandus.
Filiis Chore.s.datus ad cantandum.
2. Dilecta.i.amabilia,seu,suauia. Tabernacula.s. cælestia.vel pro,tabernaculum,à quo Dauid aberat.
Virtutum.Hier.exercituum.
3. Deficit.s. præ desiderio. Cor meum, & caro.i. anima & corpus. Exultauerunt in.i.exultando optant. Hier.laudabunt.
4. Etenim passer,&c.q.d. habent passeres quod ego tantopere opto. Nidum.s.prope altare. Turtur.Hier. auis. Altaria pro, nempe altare.
6. Ascensiones.s.per virtutes ad te.q.d.id cogitat sedulò, quo modo ad te possit peruenire.
7. Quem posuit.s.illi Deus; vel, ipse sibi constituit in quo degeret:vel q.d.in quo positus est. Benedictionem.i.dona. Dabit.s.legem seruantibus.
8. Virtute, &c. Hier. fortitudine in fortitudinem. q.d.fient in dies fortiores. Sion.s.cælesti.
10. Respice, &c.q.d. faue mihi, quem in Regem vnxisti:vel potius,nostri per Christum filium tuum miserere.
11. Millia.s.alibi.
12. Quia.pro,certè. Veritatem.s.qua reddit promissa.Aug. Gratiam.s.hic. Gloriam.s.in futuro.
13. Bonis Chal beatitudine. Innocentia.Hier.& Chal.perfectione. Virtutum.i exercituum.
Sperat. Hier. & Chald. confidit.

LXXXIIII. *De Redemptione per Christum.*

1 FIliis Core.s.datus ad cantandum.
2. Benedixisti.i.benefecisti, vel, benefacies; vt sint præterita pro futuris. Chal. beneuolentia prosecutus es.Hier.placatus es. Auertisti. Hier. reduxisti.Chald. conuertisti. Captiuitatem.vel Aegyptiacam, vel Babylonicam,vel peccati.
4. Auertisti.i.te.Hier.& Chal. conuersus es.
5. Conuerte nos. Chal.conuertere ad nos.
7. Conuersus. Hier. reuertens.s.qui videbaris auersus.vel q.d.rursum. Viuificabis nos.Chald.vitam præstabis nobis.
8. Misericordiam.Chal bonitatem. Salutare.i.salutem,vel,Saluatorem Christum.
9. In me i.mihi. Pacem.i.prosperitatem, seu felicitatem;vel,pacem cum Deo.i.reconciliationem.
Conuertuntur ad cor. Græc conuertunt cor ad eum.
10. Veruntamen.i.sanè. Vt.pro,ita vt. Gloria. q.d.vt possimus in Deo gloriari,vel,eius gloriæ esse participes:vel,Christi gloriam intelligit; de qua Ioan.1.
11. Veritas.s.Dei in promissis: vel hominum probitas, seu integritas. Obuiauerunt sibi.i.simul repertæ sunt;seu,se sunt complexæ. Iustitia.s.qua Deus iustificat,vel,misericordia. Pax.s.Dei cum hominibus.
Osculatæ. Chald.coniunctæ.
12. Veritas.s.Christus. vel q.d. apparuit Dei veritas exhibito in terra, quod promiserat.
Iustitia i.misericordia.
13. Benignitatem.Hier.bonum. Fructum.s.Christum,vel opera bona.
14. Eum.s.Deum.q.d. studebunt homines iustitiæ coram Deo. Ponet.s.Christus,vel homo iustus.
In via. Chald. in via bona.

LXXXV. *Oratio in tribulatione.*

1. IPsi.pro, ipsius.
2. Sanctus.i.sanctitatis studiosus,seu,tuo seruitio dicatus. Chal.misericors.
3. Tota die.i.omni tempore, vel omnibus diebus.
4. Leuaui. Hier.leuo.Chal.leuabo.
5. Suauis.Hier.& Chal bonus. Mitis.i.benignus, seu,facilè ignoscens.
6. Auribus percipe.Hier.& Chald.exaudi.
Intende.i.attende.
7. Clamaui. Hier.& Chal.clamabo. Exaudisti.i. soles exaudire Hier.& Chal.exaudies.
8. Diis.s.gentium.Chald. Angelis cælestibus.
Non est.s.opus, vel,operans.
9. Omnes gentes. Aug. non omnes homines.
Venient.s.ad fidem.
11. Et ingrediar. Hier.vt ambulem. Veritate tua. .i.lege tua quæ veritatem docet. Lætatur. Chald.vni. q.d.collige. Vt.pro,ita vt. vel q.d. sic lætetur, vt tamen timeat.
12. Glorificabo. Chald. honorabo.
13. Inferiori.q.d.æterna morte. Hier. extremo. Potest limbus intelligi, si de Christo loquitur; si de se, sepulcrum.
14. Super.i.contra. Synagoga.Hier.cœtus.
Proposuerunt. Hier.& Chald.posuerunt.q.d.te non timuerunt.
16. In me.pro,ad me.s.vt adiuues. Imperium.s.in hostes robur.Hier.& Chal.fortitudinem. Puero.Hier. & Chal.seruo. Ancillæ.s.ecclesiæ, vel, Mariæ.
17. Fac mecum,&c.q.d.declara aliquo signo te mihi esse propitium. In bonum Hier.in bonitate.
Videant.Chal.videant,quòd ignoueris mihi.

LXXXVI. *De Ecclesia.*

1. EIus.s.Dei ædificantis:vel,templi.est enim Græ. αὐτοῦ. Montibus.s.Moria,& Sion,qui coniuncti. Sanctis.Hier.sanctuarij.
2. Portas.i.vrbem.Chal portas sanctuarij structas in Sion. Super.i.plusquam.
3. Gloriosa. Chald. honorifica. Dicta sunt.s. per Prophetas.
4. Raab i.Aegyptia Rahab.i.superbo.s.Rege.Hier. superbiæ.Chal. Aegypti. Scientium.i.agnoscentium. Prædicitur conuersio Gentium. Alienigenæ. Hier. Palestina.Chal.Palestini. Fuerunt.s.ciues. Illic.s.in Ecclesia significata per Ierusalem.
5. Nunquid.pro,non ne. Sion.i.de Sion,seu,Sioni. Homo,& homo.i.quisque,seu, plures.s.dicent. vel q.d.plurimi in ea nascentur.s.per baptismum, vt coniungatur eum,natus est. Natus est,&c.q.d. Deus in ea natus est.s.in Iudæa, seu cordibus credentium. vel, homo & homo natus.i.multi nati.s.spiritualiter, vt suprà dixi.
6. Populorum.i.vbi populi docentur, vel recensentur.q.d.ibi narrabitur quod dicimus. Principum.s. Apostolorum.quorum libri pleni Ecclesiæ encomiis.

LXXXVII. *Oratio Afflicti.*

1 FILIIS Core.s.datus ad cantandum. Pro Maheleth.i. infirmitate, seu, afflictione. Hier. super chorum. Chal. pro oratione. Respondendum.s.in cantu. Hier. præcinendum. Intellectus. Hier. eruditio. Ezraitæ.i. Filij Esrah. Vide 3. Reg. 4.

2. In die.i.per diem.

4. Inferno.i.sepulcro.q.d.morti.

5. Lacum.i.foueam, seu, sepulcrum. Chald. domum vinctorum.i.carcerem.

6. Mortuos.s. peccato. Liber.s.peccato. Aug. vel q.d. liber officiis vitę.i.similis mortuis. Vulnerati. Hier. & Chal. interfecti. Memor.s.vt vitæ restituas. De manu tua. Chal. à facie Maiestatis tuæ.

7. Posuerunt.s.afflictiones. Hier. & Chal. posuisti. Inferiori. Hier. nouissimo. q. d. profunda miseria. Chal. captiuitate, quæ similis est foueæ. Tenebrosis.s. locis. Hier. & Chal. tenebris. Vmbra.i. similitudine. quamquam vmbra mortis significat magnas tenebras. vt sit repetitio.

8. Fluctus i.afflictiones.

9. Traditus.i.côiectus in mala. Egrediebar.i.egredi, neque explicare inde possum.

10. Inopia. Hier. afflictione. Chald. calamitate. Tota die. Chal. omnibus diebus.

11. Mirabilia.s.suscitando. Confitebuntur.s.mortui suscitati.

12. Perditione.i.interitu.q.d.iacens in sepulcro, vel inferno.

13. Tenebris.i. sepulcro. Chal. tenebris gehennæ. Obliuionis.i.obliuioni tradita.s.sepulcro. repetitio est.

14. Clamaui.pro, clamabo. Præueniet. q. d. maturabit.

15. Orationem. Hier. & Chald. & Græc. animam. Auertis. Hier. & Chal. abscondis.

16. Pauper.i.afflictus, seu miser. Exaltatus.s. antea per te.

17. In me. Hier. per me. Chal. super me.

18. Sicut aqua i.magna copia.

19. A miseria i.propter miseriam.s. meam. vel, ne miseriæ subuenirent.

LXXXVIII. *De Christi Regno.*

1. ETHAM. Vide 3. Reg. 4.

2. In generationem, &c. q. d. semper. repetitio præcedentis. No. quòd videtur iungendum cum, veritatem, sicut æternum, cum, misericordias.q.d. æternam misericordiam tuam, & veritatem. Chald. generationi, & generationi. Veritatem.s.in promissis.

3. Dixisti. Hier. & Chal. dixi. Aedificabitur.i.durabit, seu permanebit instar ædificij. Chal. mundus misericordia ædificatus est. In cælis. iunge cum sequentibus. Præparabitur.i. stabilietur. In eis. abundat, more Hebræo.

4. Testamẽtum. Hier. & Chal. fœdus. Electis. pro, cum electis. Chald. cum Abraham electo meo.

5. Præparabo. Hier. & Chal. stabiliam. Sedem. Hier. thronum. Chal. sedem Regni.s.ecclesiam.

6. Confitebuntur.i. prædicabunt. Cæli.i. sancti. Chald. Angeli cælorum. Etenim. Hier. & Chald. insuper. Ecclesia.i.cœtu.

7. Nubibus.i.cælis. Filiis Dei.i. Angelis. Chald. inter choros Angelorum.

8. Omnes. Chald. omnes Angelos.

9. Virtutum.i.exercituum. In circuitu tuo. Chal. circundat te. q. d. per omnia tuam potentiam & maiestatem ostendis.

10. Potestati. Hier. superbiæ.q.d.tumori, seu elationi. Mitigas. Hier. comprimis.

11. Vulneratum. Chald. interfectum gladio. Superbum. Chald. superbum Pharaonem. Heb. Rahab.i. Aegyptum. Brachio virtutis.i. potenti brachio.

12. Plenitudinem.i.quidquid continet.

13. Mare.s.mortuum, seu Oceanum, qui est Iudææ ad Austrum.q.d. Meridiem. Chal. habitatores Austri. Thabor, &c. Thabor ab Occidente, & Hermon ab Oriente. q. d. Oriens, & Occidens. In nomine, &c. Hier. nomen tuum laudabunt. Tuum.s.est. Firmetur. Hier. & Chal. roboretur.q.d. ostende tuã potentiam.

15. Iustitia. fortè pro misericordia posita est, more scripturæ. Præparatio. Hier. firmamentum. q.d. thronus tuus stabilitur iustitia & æquitate. Chal. habitatio. Præcedent.q.d. ante te sunt semper.

16. Iubilationem.i. lætari in Domino. Chald. complacere creatori suo. Lumine.i. fauore, seu gratia. Ambulabunt.s. iusti.

17. Nomine tuo.i.te. In iustitia tua.i. per iustitiam tuam.s.remunerantem.

18. Gloria.i de quo gloriantur. Beneplacito.i. beneuolentia. Cornu.i. robur. Chal. honor.

19. Domini, & sancti. Hier. à Domino, & sancto. Assumptio. Hier. protectio.

20. Tunc i.olim. Sanctis.s. Prophetis. In potente Græ. Super potentem. Hier. super robustum.s. Dauidem, vel Christum.

22. Confortabit.i. roborabit.

23. In eo.i.contra eum. Filius iniquitatis.i. homo iniquus. Apponet.i.poterit.

24. Concidam. Chal. conteram. A facie eius.i.ante ipsum.

25. In nomine meo.i.per me. Cornu. Chal. gloria.

26. Mari. Chal. regionibus maris. Manum. Chald. imperium. Fluminibus. Chal. habitantibus iuxta flumina. Dexteram.i. imperium, seu ditionem. repetitio est.

27. Pater s.quatenus Deus ego. Deus.s. quatenus homo. Susceptor.i. protector.

28. Primogenitum.i primarium. Chald. primogenitum Regum domus Iudæ.

29. Testamentum. Hier. & Chal. pactum. Fidele.s.erit.i. stabile & certum.

30. Cæli. Chal. quibus steterint cæli.q.d. perpetuum.

31. Iudiciis.i. præceptis.

32. Iustitias. Hier. ceremonias. Chal. præcepta.

33. Virga.i.castigatione, vt statim explicatur.

34. Dispergam. Hier. & Chal. auferam. Nocebo. Hier. & Chal. mentiar. Veritate. Chald. fide.q. d. non fallam fidem datam.

35. Profanabo testamentum. Hier. violabo pactum. Faciam irrita.i mutabo.

36. Sancto. Chal. nomine sancto.q.d. per me. Si.i. nullo modo. Chal. nequaquam.

37. Semen.i. Christus.

38. Sicut sol.s.stabilis. Chal. lucidus sicut sol. Perfecta.i.plena. Chal. firmata. Hier.stabilietur. Testis s.huius rei ego,vel luna,& sol.

39. Distulisti.i.elongasti à te. Hier. & Chald.iratus es contra.

40. Auertisti. Græc.euertisti. Hier.attenuasti. Chal. irritum fecisti. Testamentum. Hier.& Chal.pactum. Serui tui.Chald.cum seruo tuo. Profanasti i.velut rem profanam abiecisti. In terra. Chal.ad terram. Sanctuarium. Hier. & Chal. diadema.

41. Sepes.i.munitiones.Chal.castra. Firmamentū. Hier munitiones.Chal.oppida. Formidinem.q.d.debilitasti,& timere fecisti.

43. Dexteram.i. vires.

44. Auertisti. Chald. vertisti retrorsum. Adiutorium.Hier.robur.

45. Destruxisti,&c. Hier. quiescere fecisti munditiam eius. Chald. abstulisti sacerdotes,qui purificabant populum. Sedem.s.Regni. Hier.thronum.

46. Minorasti. Hier.& Chal abbreuiasti. Temporis.s. Regni. q. d. fecisti deficere Regnum. Hier.adolescentiæ. Chald. iuuentutis. Confusione .i. pudore.Hier.ignominia.

47. Auertis.s.te.Hier.absconderis. In finem.Chal. in æternum.

48. Quæ mea substantia.i.vita,seu subsistentia.q.d. quàm sim infirmus.Chal quòd creatus sum de puluere. Vanè constituisti. Hier.frustra creasti.

49. Inferi.i.sepulcri.q.d. cùm sit tam breuis vita,& certa mors,cur sic permittis affligi homines? vel, inferi intelliguntur ad quos tunc omnes descendebant.

50. Sicut. Hier.& Chal.quas.

51. Continui.Hier.portaui.Chal.sustinui. Sinu.i.animo. Gentium.s.opprobrium.

52. Commutationem.q.d.quòd videaris de eo sententiam mutasse.Hier.vestigia. Chald.tarditatem vestigiorum.q.d.moram aduentus.

53. Fiat fiat .s. quod dixi de benedicendo Dominum.Hier.& Chal. Amen & Amen.

LXXXIX. *De vitæ miseriis.*

1. MOYSI. Fortè Moyses composuit. Hier. quidem ait Psalmos 11. s. ab hoc vsque ad 99. esse Moysis. Alij putant hunc Mosen fuisse cantorem tempore Dauid. Chald. ait orationem esse, qua orauit Moses,quando peccauit populus in deserto. A Generatione,&c. Græc. & Hier in generatione & generatione. .i. semper. Chal.in omni generatione.

2. Formaretur. Chald creata esset. A seculo.i. ab æterno. In seculum.i.in æternum. Es.i.existis. Deus. pro,ô Deus.

3. Ne auertas,&c. i.cadere ne sinas in miseriam. Hier.conuertens hominem vsque ad contritionē. Chal. redigens hominem ad mortem propter peccatum. Et dixisti.pro,nam dixisti. q.d. qui non vis mortem peccatoris,sed vt conuertatur, & viuat. Conuertimini. .s.ad me. Hier. reuertimini.

4. Custodia. Hier vigilia.

5. Quæ. pro, velut quæ. Transeat. pro,transit, seu transibit .i. transire solet. sic & verba sequentia intelligantur.

6. Decidat.s.in mortem. Induret.s.in cadauere. Arescat.s.in puluere. sic Aug. Herba quidem cadens, durescit & arescit.

7. Quia.q.d.sic. Defecimus. Hier.& Chald.consumpti sumus. In ira.i.per iram.

8. Seculum nostrū.i.vitæ decursum, seu vitia. Hier. negligentias nostras.Chal.iniquitates iuuentutis nostræ. Illuminatione. Hier. & Chal.luce.

9. In ira.i.propter iram.s.te irato. Aranea .i. tela araneæ. Chald. vapor oris in hyeme. Meditabuntur.i. reputabuntur.q. d. fragiles, & qui rumpi facilè possint.

10. Dies annorum,&c. pro, in ipsis diebus annorum,&c. vel,in ipsis,abundat,more Hebræo.simili phrasi dictum, Domini in cælo sedes eius. vbi, eius, abundat. Potentatibus.i robustis.q.d.siquis robustiori cōplexione sit. Amplius eorū i.quod ipsos excedit.q.d. quod amplius additur, vel maxima eorum pars. Hier. quod amplius est. Chald. multiplicatio eorum. Dolor.s.est. Superuenit.præteritum est. Mansuetudo.s.tua. q.d. benignè nos soles corripere. Hier.transiuimus citò,& adunlauimus.

11. Potestatem.i.vim. Hier. & Chal. fortitudinem. Præ timore tuo.i.pro vt timendus es,seu quantum timenda est ira tua.

12. Dexteram.i.potentiam. Sic.s per flagella. vel pro,itaque. Eruditos.s.fac.q.d.fac intelligamus potentiam tuam,& timeamus.

13. Vsquequo. Chal. vsquequo affliges nos? Deprecabilis. Hier exorabilis.

14. Repleti sumus. pro,repleamur. Hier. imple nos. Chal.satura nos. Manè.i.citò. Exultauimus,&c.præterita pro futuris.

15. Humiliasti. Hier. & Chal.afflixisti.

16. Et in.pro,id est in. Opera tua.q.d.qui sumus à te creati,& instituti. Filios.i.posteros.

17. Splendor.i.fauor,seu gratia.Hier.decor. Dirige.Hier.confirma. Super nos.i.in nobis.

XC. *De fiducia in Deum.*

1. ET in protectione,&c.pro, & qui in protectione eius commoratur.

2. Susceptor.i.defensor.Hier.spes. Chald.fiducia. Sperabo. Hier. & Chal. confidam.

3. Liberauit me. Græc. Hier. & Chal. liberabit te. Verbo aspero.i.calumnia,vel à re noxia.

4. Scapulis. pro, brachiis,seu alis. Obumbrabit.i. teget,seu defendet. Pennis. Hier. alis. Sperabis.i.confides, seu tutus eris. Scuto. pro,velut scuto. Veritas.i. fides, seu, cura fidelis.

5. Timore nocturno.i. iis,quæ noctu solent timeri.

6. Negotio i.molestia. Hier. peste. Chal. morte. Meridiano.i.apertè oppugnante.

7. Latere.s.sinistro. Mille.s.percussi peste,vel gladio. Mille autem pro multis positum;&,decem millia, pro multo pluribus. Appropinquabit.s.malum illud, seu pernicies.

9. Quoniam.s. dixisti apud te. Altissimum.i. Deum Græc. τὸν ὕψιστον.

10. Malum.i.incommodum, seu nocumentum. Flagellum.Hier.lepra.Chal.plaga.

11. Mandauit. Græc. Hier. & Chald. mandabit.

12. In manibus. Chal. fortitudine sua. Lapidem. Chald. cupiditatem prauam similem lapidi.

Pedem.i. affectum.

13. Aspidem. per hæc quatuor animalia, diabolus intelligitur.

14. Nomen meum.i. me.

15. Clamabit ad. Hier. inuocabit. Chal. orabit.

Sum. pro, ero.

16. Salutare.i. salutem. fortè æternam intelligit.

Meum.i. à me datam.

XCI. *De laude Dei.*

1. DIE sabbati.s. cantandus.

2. Bonum.i. æquum. Confiteri.i. laudare.

3. Ad annuntiandum.i. vt annuntietur.

Veritatem. Hier. fidem.s. in promissis.

Per noctem. coniungendum etiam cum, misericordiam; sicut &, manè, etiam cum, veritatem.s. vtrunque die, & nocte annuntiandum.

4. Decachordo.i. decem chordarum.s. instrumento. Psalterio. Hier. & psalterio.s. aliud instrumentum significatur.

5. Factura. Hier. opere. Chald. operibus miraculorum.s. eorum consideratione.

6. Magnificata. Chald. magnifica. q. d. excellentia. Cogitationes. q. d. consilia.

7. Hæc.s. quæ dixi, vel statim dicam.

8. Apparuerint. Chald. floruerint.

Iniquitatem. Chald. falsitatem. Vt intereant. pro, paulo pòst interibunt. Seculum seculi. Hier. & Chal. sempiternum.

10. Dispergentur. Hier. dissipabuntur. Chal. segregabuntur à congregatione iustorum in seculo venturo.

11. Cornu.i. robur. Mea.s. erit.

Vberi.i. copiosa. q. d. vsque in senectam me Deus misericorditer proteget.

12. Despexit.i. vidit. Inimicos.s. perire. Chald. vidit inimicorum meorum interitum.

Insurgentibus. pro, de insurgentibus. In me.i. contra me. Audiet.s. punitionem. Chald. audiet vocem confractionis eorum.

13. Palma. viret hæc semper, estque suaui fructu, & firmissima, & diuturnissima.

Cedrus. est statura recta & procera, odore suaui, & foliis perpetuis. Multiplicabitur.i. crescet, vel frondescet.

14. Atriis.s. futuri seculi.

15. Multiplicabuntur. Hier. fructificabunt.

Vberi.i. valida. Bene patientes. Græc. bene dispositi, seu affecti, εὐπαθοῦντες Quidam tamen Tranquillos vertunt; alij, Vegetos, seu Vigentes.

16. Annuntient.s. quod sequitur.

XCII. *De Christi Regno.*

1. IN die, &c.s. cantandus. Fundata.s. prima sabbati. Quanquam hi tituli paruam habent auctoritatem, vt non sit opus valde esse solicitum de sensu, cùm præsertim multi non sint. Heb. & Græci varient.

Regnauit.s. iam inde à mundi initio. Decorem.i. gloriam. q. d plenus gloria. Præcinxit. pro, velut cinxit. Firmauit.i. stabiliuit.

2. Ex tunc. Chald. à principio.s. mundi, vel ab æternitate. A seculo Hier. ab æterno.

3. Vocem.i. sonitum.s. te mouente, qui omnia gubernas, vel hostium contra Ecclesiam, seu, pios. persecutiones significantur.

4. A vocibus.i. præ sonitu. In altis. Hier. in excelso. Chal. in cælis.s. habitans, vnde tumultus compescit, & cuncta moderatur.

5. Testimonia.i. pollicitationes.

Credibilia.i. fide digna. Hier. fidelia. Chal. vera.

XCIII. *Inuocatio Dei contra Improbos.*

1. VLTIONVM. Chald. vltionis auctor. q. d. ad quem pertinet vlcisci impios, iuxta illud, Mea est vltio. Egit.s. quod voluit.

2. Exaltare. q. d. ostende te. Retributionem.i. quod merentur.

3. Peccatores. Hier. impij. Gloriabuntur. Hier. exultabunt Chal. sedebunt in tranquillitate.

4. Effabuntur. Chal. effutient. Iniquitatem. Chal. calumnias. Loquentur. Hier. garrient. Iniustitiam. Chald. falsitatem.

5. Humiliauerunt.i. afflixerunt.

Hæreditatem.i. quos velut hæreditatem possides.

7. Dixerunt.s. apud se.

8. Sapite. Hier. discite.

9. Considerat. Hier. videbit.

10. Corripit.i. corripere solet, seu castigare. Hier. erudit. Arguit. q. d. nónne vos castigabit?

11. Quoniam. pro, quód.

12. Erudieris.i. corripueris. Est enim hîc & Heb. & Græc. idem verbum quod suprà vertit, corripit.

De lege tua. pro, legem tuam.

13. Mitiges.i. quietem præstes. Malis. Hier. afflictionis. Fouea. Hier. interitus. q. d. donec pereat qui eum vexat.

14. Repellat.i. deseret.

15. Conuertatur in iudicium.i. iudicium exequatur. q. d. donec malos iudicet, & puniat.

Iuxta illam.s. approbantes & amplectentes, vel ei adhærentes.

16. Consurget mihi. Hier. stabit pro me. q. d. auxilium feret.

17. Paulo minùs.i. propemodum. Inferno.i. sepulcro. Anima.i. vita.

18. Si dicebam. pro, siquando.

Motus. q. d. in periculo fuit cadendi. Adiuuabat. Hier. sustentabat.

20. Adhæret tibi. Hier. particeps erit tui.

Sedes iniquitatis.i qui sedent in iniquitate, seu iniquorum throni. Fingis.i. formas, sic suprà, Qui finxit oculum. q. d. qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.

21. Captabunt.i. insidiabuntur, vt capiant.

22. Factus est. Hier. & Chald. erit.

Adiutorium. Chald. fortitudinem.

Spei meæ,i. in quo spero.

23. Reddet. q. d. puniet. In malitia.i. propter malitiam.

XCIIII. *Exhortatio ad Dei laudem, & obedientiam.*

1. EXVLTEMVS i. cum exultatione laudemus. Hier. & Chald laudemus. Deo. Chal. coram Domino. Salutari.i Saluatori.Hier.Iesu.

2. Præoccupemus. Hier. & Chald. præueniamus.f. antequam puniat. Confessione.Hier gratiarum actione. Psalmis.Hier. & Chal canticis. Ei.Chal.corã eo.

4. Fines.q d.tota vsque ad extremitates. Hier. fundamenta.Chal.penetralia. Altitudines montium.i.terrenæ potestates.Aug.

5. Formauerunt. Chal. creauerunt.

6. Ploremus.Hier.& Chald. flectemus genua.

7. Pascuæ eius.i. quas pascit. Manus eius.i.quas deducit.

8. Hodie.q.d.quocunque tempore vitæ. Vide Heb.3. Irritatione. f. qua Deum irritarunt incredulitate & rebellione. Hier.contradictione. Chald. contentione. Secundùm diem.Hier. & Chal.sicut die.

9. Probauerunt.i.explorarunt,vel experti sunt. Et viderunt.i.cùm tamen vidissent.Chald.videntes.

10. Offensus fui.pro,infensus fui. No. quòd Psalterium Romanum legit,proximus fui.f.adiuuans,& deducens,vel castigans.Hier.displicuit mihi. Chald. aspernatus sum. Vias.i.præcepta,seu,opera.

11. Vt iuraui. pro, itaque iuraui. Hier. & iuraui. Chal.quibus iuraui. In ira i.iratus. Si.pro,nullo modo. Requiem meam.i.terrã quietis,quã promiseram.

XCV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. POST captiuitatem.f.cantatus, nam antea factus. Vide 1.Par.16. Cantate.Chal. cantate Angeli. Nouum.q.d renouate Dei laudes. Terra. Chal.iusti terræ.

2. Annuntiate. Græc. euangelizate. De die in diem.i.singulis diebus. Salutare.i.salutẽ. Chal.redemptionem. Eius.i ab eo datam.

3. Annuntiate.Hier.& Chal narrate.

4. Terribilis.Chal.timendus.

5. Dæmonia.Hier.sculptilia.Chal.idola.

6. Confessio,& pulchritudo Hier. gloria, & decor. Chal.laus,& gloria. In conspectu eius q. d. illi adsunt semper res dignæ laude & gloria. Sanctimonia,& magnificentia,Chald. & Hier. fortitudo, & exultatio. Sanctificatione.i sanctitate.f.in ipso. Hier.& Chald. sanctuario.f. relucent.

7. Afferte.i.date. Patriæ.i.familiæ.Græc. πατριαί. Gentium Hier.& Chal. populorum. Afferte.i.tribuite confitẽdo. Honorẽ.Hier.& Chal.fortitudinem.

8. Tollite. Hier. leuate. Chald portate. Hostias. Hier.munera.Chal.munus.Heb.Minchah.erat id esculentum,& poculentum munus:per quod quidam volunt intelligi Eucharistiam. Atria.i.ecclesias.

9. Atrio.i. Catholica Ecclesia. Commoueatur. Hier paueat.Chald contremiscat. Terra.Chald.terræ habitatores.

10. Regnauit.Aug.Tertul.& Iustin. Cypr. Leo Papa,& Psalterium Romanum legunt, Regnauit à ligno.f. per lignum, seu post lignum.i crucem.

Correxit.f. restituens per crucem suam. Chald. firmauit. Commouebitur.f. de loco suo.

Aequitate. Græc. rectitudine.q. d. rectè.

11. Cæli.Chal.Exercitus cælorum. Terra.Chald. iusti terræ. Commoueatur.i.exiliat præ lætitia. Hier. & Chal.tonet. Plenitudo eius.i.quidquid in ipso est.

12. Tunc.f.in Christi aduentu. Ligna.i.arbores.f. homines.

13. A facie Domini.Chald.coram Domino. Venit. præsens est. Aequitate.Hier.& Chald.iustitia. Veritate.i.vero iudicio.

XCVI. *De Dei auxilio, & Christi Regno.*

1. HVIC Dauid.pro,ipsius Dauid.f.Psalmus. Restituta est.f.pulsis hostibus. Regnauit.pro, regnat. Insulæ multæ.i multitudo insularum.

2. Correctio.i.rectitudo.Hier. firmamentum. Chal. locus paratus.q.d.rectè iudicat.

3. Præcedet.f.in extremo iudicio. Inflammabit. Hier.exuret.

4. Alluxerunt.pro,illuxerunt,seu illucebunt. videtur enim præterita pro futuris sumenda per totum Psalmum.Hier. apparuerunt. Commota.f.timore. Hier. contremuit.

5. A facie.i.ob præsentiam. Terra. Græc. Hier. & Chal.terræ.

6. Cæli.Chal. Angeli cælestes. Gloriam.i.Maiestatem.f.apparentem in rebus creatis,Deique operibus,

7. Angeli eius.Hier dij.Chal. colentes idola.

8. Audiuit f.quod præcessit,vel quod sequitur. Sion.i.ecclesia,vel anima fidelis. Filiæ Iuda.i.iusti.

10. Peccatoris.Hier.& Chal.impiorum.

12. Confitemini memoriæ.i. celebrate memoriam, seu,commemorando laudate. Sanctificationis.Chal. sanctitatis. Hier. sanctæ.

XCVII. *Exhortatio ad Dei laudem, & de Christo.*

1. SALVAVIT.i. seruauit, seu victoriam peperit. Sibi. Græc.& Chal. eũ.f.Dei populum, vel eum, pro se.q.d se Christus propria virtute suscitauit. & quidem,saluare,Heb datiuum regit. Vide Matt. 21. quanquam fortè illud[sibi]abundat, more Heb.

2. Salutare.i.salutem. Chal.redemptionem.

3. Domui.i.erga domum.

4. Terra.Chal habitatores terræ.

7. Moueatur.f.ad Dei laudẽm. Hier.& Chal. tonet. Plenitudo.i.quidquid in eo est.

8. Plaudent. pro, plaudant. q.d. edant signa lætitiæ.

9. A conspectu Domini.Chald.coram Domino. Venit. præsens pro futuro.

XCVIII. *De Christi Regno.*

1. IRASCANTVR. pro, licet indignentur. Hier. commoueantur.Chal.contremiscant. Populi.f.increduli. Qui sedet.iungendum cum,Dominus.q d.ille qui sedet, &c. Super Cherubim .f. in propitiatorio, vel q. d. qui eminet super omnes etiam perfectissimos Angelos. Moueatur. Hier & Chald.concutiatur.f.timore. Terra i.terræ habitatores.

2 In Sion.f.cognoscitur;vel,qui in Sion colitur.

3. Terribile.i. metuendum.

4. Ho-

4. Honor. Hier. imperium. Chald. fortitudo. Iudicium. i. quod æquum est. q. d. exercet iustitiam. Parasti directiones. Hier. fundasti æquitates. Chald. præparasti rectitudinem. q. d. dedisti præcepta recta. vel rectum iudicium, vt statim explicatur. Iudicium, & iustitiam. i. iustum iudicium.

5. Exaltate. Chal. laudate. Scabellum. s. ad arcam, vnde responsa dat, velut sedens super Cherubim. vel Christi humanitas intelligitur. Sanctū est. Græc. Hier. & Chal. sanctus est. s. Dominus.

6. In sacerdotibus. i. inter sacerdotes, seu sacerdotes. s. erant.

7. Columna. s. quæ super tabernaculum. Custodiebant Græc. quia custodiebant. Testimonia. i. mandata, quibus Deus testatur quid velit.

8. Eis. s. populo. vel q. d. in gratiam illorum. s. Mosis & Aaron. Vlciscens. s. interdum. Adinuētiones. Chal. opera. Eorum. s. populi.

9. Sancto. Chal. sanctuarij.

XCIX. *De Dei laude.*

1. IN confessione. i. ad laudem. s. Dei. Chal. pro sacrificio confessionis. Deo. Chal. coram Domino. Terra. Chal. habitatores terræ.

2. Exultatione. s. cum lætitia laudantes. Hier. laude. Chald. hymno.

3. Scitote. Chal. notum facite. Pascuæ eius. i. quas pascit.

4. Portas. s. templi. Confessione. Hier. gratiarum actione. Hymnis. Hier. & Chal. laude. Laudate nomen eius. Hier. & Chal. benedicite nomini eius.

5. Suauis. Hier. & Chal. bonus. s. benignus, seu beneficus. In. pro, & in. Veritas. Hier. & Chal. fides. s. in promissis.

C. *De officio boni Principis.*

1. MISERICORDIAM. s. tuam. Iudicium. i. iustitiam. Cantabo. i. celebrabo canticis. Tibi. Chal. coram te.

2. Intelligam. Hier. erudiar. Immaculata. Hier. perfecta. q. d. dabo operam perfectioni, si me adiuues. Venies. s. & me illuminabis. Quidam per interrogationem legunt. q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt possim id quod sequitur? Perambulabā. Hier. & Chal. ambulabo. Innocentia. Hier. simplicitate. Chal. perfectione. In medio domus. i. inter domesticos.

3. Proponebam. Hier. proponam. Chald. ponam. s. faciendam. Rem iniustam. Hier. verbum Belial. Chal. verbum impietatis. Non adhæsit. i. non fuit familiare.

4. Cor prauum. i. praui homines. Declinantē, &c. s. vitæ dissimilitudine. Aug. Chald. concupiscentiam malam. Cognoscebam. i. approbabam. Aug. vel q. d. non habui inter amicos, & notos.

5. Detrahentem, &c. Chal. loquentem lingua triplici contra proximum suum. Persequebar. Hier. interficiam. Chal. disperdam. Insatiabili corde. Hier. latum corde. i. ita vocantur Heb auari & ambitiosi, qui plura semper cupiunt. Edebam. Chald. habitabo.

6. Fideles Chal. veraces. Sederent. Hier habitent. Immaculata. Hier. simpliciter. Chal. perfecta. Ministrabat. Hier. ministrabit.

7. In medio domus. i. intra domum. q. d. domi meæ. Superbiam. Hier. & Chal dolum. Iniqua. Hier & Chald. mendacium. Direxit. i. prosperè habuit. Hier. placebit.

8. In matutino. i. citò, seu tempestiuè. Interficiebam Hier. & Chal. perdam. Peccatores. Hier. & Chal. impios. Disperderem. Hier. interficiam. Chal. disperdam. s. si eiusmodi sint peccata, quę morte digna videantur. Iniquitatem. Chal. falsitatem.

CI. *De Ierusalem & Ecclesia.*

3. AVERTAS. Hier. abscondas. Chal. auferas.

4. Defecerunt. Hier consumpti sunt. Ossa. Chal. membra. Cremium. i. tostum, seu aridum, aut frixum. Græc. φρύγιον, quod ista uia significat. Hier. frixa. Chal chytropodes. i. ollarum pedes.

5. Percussus sum. s. æstu afflictionum. Quia. pro, &c. Oblitus sum. s. præ mæstitia, vel negligentia. Panem. i. cibum. Chal. legem doctrinæ.

6. A voce. i. præ clamore. Gemitus. Chal. suspirij. q. d. dum mæstus suspiro, gemo, & clamo. Os carni. pro, ossa cuti. i. deficiente carne.

7. Pellicano. Nascitur vt aiunt, in solitudinibus. q. d. auibus syluestribus. Nycticorax. Hier. bubo. Chal. noctua. Domicilio. s. diruto

8. Vigilaui. i. somnum non cepi. Chald. vigilaui tota nocte.

9. Laudabunt. s. fictè, vel olim. Iurabant. q. d. conturabant.

10. Cinerem tanquam panem. i. aspersum cinere panem; vel pro, panem sicut cinerem. i. sine gustu.

11. A facie iræ, &c. Chal, propter iram, &c. q d. quia te sentiebam mihi iratum, seu ob afflictionem à te velut irato immissam. Eleuans. i. vt qui deiecturus eleuat.

12. Vmbra. s. quæ citò deficit cùm inclinatur in longitudinem. Arui. Chal. arescam.

13. Memoriale. Chal. memoria. Tuum. q d. facta tua memoria perpetua digna sunt, vel in æterna memoria erunt.

14. Exurgens. pro, velut exurgens. Venit præteritum est.

15. Seruis. s. Iudæis reædificantibus, vel Regibus permittentibus; qui serui dicuntur, quia Deus eorū opera vsus. Miserebuntur. s. vt ædificent.

16. Gloriam. i. Maiestatem.

17. Videbitur. Hier. apparebit. Gloria. q. d. potentiam suam manifestans.

18. Humilium. i. afflictorum.

19. In generatione. Chal. pro generatione. Altera. Hier. & Chald. nouissima.

21. Interemptorum Hier. mortis i. morti destinatorum. Chald. morti traditorum.

22. Annuntient. Hier. narrent. Chal. annuntietur.

23. In conueniendo. Hier & Chald. cùm fuerint congregati. In vnum. Hier. simul.

24. Respondit. s. iustus. Ei. i. Deo. Virtutis. q. d. dum vigeret, diuque videretur posse viuere.

25. Reuoces. Hier rapias. Chald. tollas. Dimidio. q. d. morte immatura. vide Isa 38. In generationē, &c. q d. æternì.

27. Peribunt. s. vt statim explicat. Veterascent.

Hier. atterentur. Opertorium. Hier. pallium. Chald. stolam. Mutabis.i.renouabis, vel, consumes. Græc. alterabis ἀλλάξεις.

29. Habitabunt.s.terram tuam, vel tecum. In seculum.i.perpetuò. Dirigetur.i. recta ducetur à Deo. Hier. perseuerabit.s.tecum, seu, apud te.

CII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1 BENEDIC.i.gratias age, seu lauda. Quæ intra me sunt. Hier. viscera mea. Nomini sancto.i. sanctuari.s.Deo sancto.

2. Retributiones.i.quæ tribuit.s.beneficia.

4. Interitu. Hier. corruptione. Chald. gehenna. Coronat.i.cingit, vel ornat velut corona.

5. In bonis. Hier. & Chald. bonis. Renouabitur. Chald. renouabis in mundo venturo. Aquilæ. iuuenescere hæc mutatis pennis dicitur: vel significatur vigor, seu viuacitas Aquilæ. q. d. recuperabis vigorem Aquilino similem.

6. Misericordias. Hier. iustitias. Chal. iustitiam. s. sumitur iustitia pro misericordia. Iudicium.q.d.vindicans. Iniuriam. Hier. calumnias.

7. Vias.i. præcepta. Voluntates. Hier. cogitationes. Chald. opera.

9. In finem. Hier. & Chal. in sempiternum.

11. Secundùm altitudinem, &c. q.d. maximè.

14. Figmentum.q.d. fragilitatem. Hier. plasmationem. Chal. concupiscentiam prauam, quæ nos decipit. Puluis. Chal. è puluere.

15. Fœnum. Hier. & Chald. herba.

16. Spiritus. Chal. ventus. Vide Isa.40. Illo.s.fœno, vel homini.q.d.cùm ab eo spiritus.i.anima trãsierit, non subsistet, &c. Cognoscet.s.quisquã. Suum.i.eius.

17. Iustitia. fortè accipitur pro misericordia; vt sit repetitio.

18. Testamentum. Hier. & Chal. pactum.

19. Parauit. Hier. stabiliuit.

20. Virtute. Hier. robore. Chald. viribus. Ad audiendam vocem. Hier. obedientes voci.

21. Virtutes. Hier. & Chald. exercitus.s.Angelici, vt sit repetitio.

22. In omni loco. q. d. vbicunque estis.

CIII. *De eodem.*

1. MAGNIFICATVS es.i. agnitus es esse magnus. Aug. Cõfessionem.i. laudem. Decorem.i. pulcritudinem. Induisti.i.te velut ornasti. q. d. appares in omnibus quàm sis laudabilis, & gloriosus.

2. Pellem.i.tentorium. Chald. cortinam.

3. Aquis.s. quæ super cælos sunt. Ascensum. q. d. velut nubibus vectus pluuias inde mittis. Super pennas.i.velociùs, quàm pennæ.

4. Facit. pro, fecit. Spiritus.i veloces, vt ventum, vel naturæ spiritualis. Ignem.i. velut ignem efficaces fortesque.

5. Stabilitatem. Hier. & Chald. basim. q.d. fecit stabilissimam.

6. Abyssus.i. maris aquæ. Eius.s.terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mundi initium quo terra tecta & montes, tum Dei præcepto retecta. Super montes.s. in nubibus.

7. Increpatione.i. imperio velut increpantis. Fugient.i. huc illuc discurrent nubes. A voce tonitrui, &c. pro velut tonitruum, vocem tuam.i. mandatum formidantes.

8. Ascendunt.i. surgunt. Fundasti.i.designasti.

9. Posuisti. s.aquis maris.

11. Expectabunt.s. donec satientur.

12. Super. Chald. iuxta. Ea.s montes, & fluuios.

13. Superioribus.s. nubibus. Suis. pro, se. Operum suorum.i. opera tua proueniente. Terra.i. terræ habitatores.

14 Herbam.i.olera, vel segetes. Seruituti.i. vsui.

15. Exhilaret.i. nitidam reddat.s.homo, vel Deus, q. d. Dat Deus hominibus non solùm necessaria, sed & ea quæ delectationi seruiunt.

16. Saturabuntur.s.humoris copia.

17. Illic.s.in arboribus. Domus.i. nidus. Dux est.i. obtinet principatum inter nidos auium.s. altitudine. vel q.d. docet reliquas aues nidificare, prima enim omnium dicitur nidificare. est autem Herodius Ciconiæ genus.

18. Ceruis. Chald. Ibicibus. Erinaciis. Chald. cuniculis. Græc. leporibus.

19. Tempora.s. distinctionem mensium, & festorum. Cognouit.i. ita obseruat, ac si nosset.

20. Pertransibunt.i. circumcursabunt.

21. A Deo.s. sibi destinatum.

22. Cubilibus.i. antris. Hier. speluncis. Chald. latibulis.

23. Operationem. Hier. seruitutem. Chald. culturam.

24. Magnificata.i. magnifica, seu, mirabilia. Chal. multa. Possessione i.opibus.

25. Manibus.i. locis, seu, littoribus. Chald. terminis.

26. Draco.i. cetus. Hier. & Chal. Leuiathan. Formasti. Hier. plasmasti. Chald. creasti. Ad illudendum ei. Hier. vt illuderes ei. Chal. vt ludat in eo.s mari. Aug. illuditur diabolo, dum eius tentationes prosunt iis quibus ipse obesse desiderat.

28. Bonitate.i. bonis.s.cibo.

29. Auertente te Hier. abscondes.

30. Emittes.i. cùm mittis, seu miseris. Spiritum.i vim productiuam. Chald. Spiritum sanctum. Creabuntur.s.res nouæ.

31. Sit gloria, &c.i glorificetur Dominus.

32. Montes.s. vt olim Sinai.

34. Iucundum sit. Hier. placeat. Eloquium. Chal. meditatio.

35. Deficient. Græc. Hier. & Chal. deficiant. Alleluia.i. laudate Deum, seu Dominum.

CIIII. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70.s. Halleluya.i. laudate Deum. idque cum iubilo, vt quidam notant: id enim significare* חָלַל *vnde Halleluia.*

1. OPERA. Hier. cogitationes.

3. Laudamini. q.d. gloriamini, seu gratulamini. Hier. exultate. Chal. laudate.

4. Confirmamini.q.d. estote in quærendo constantes.

tes. vel pro, confirmabimini. Hier. virtutem eius. Chald. legem eius. Faciem. ſ. præſentiam. Aug.

6. Semen. i. ô poſteri. Serui. plurale eſt, itemque electi.

7. Iudicia. ſ. exercentur.

8. Seculum. Hier. & Chal. æternum. ſ. facti. Teſtamenti. Hier. & Chald. pacti. Mandauit. ſ. obſeruari.

Mille. i. omnes. Aug.

9. Diſpoſuit ad. Hier. & Chal. pepigit cum.

10. Statuit. Hier. firmauit. Iacob. Hier. cum Iacob. Vide Gen. 27. 28. In præceptum. i. vt eſſet præceptum, ſeu lex. Hier. in legem. Chal. pro decreto. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum.

11. Dicens. q. d. ſimul promittens dicendo. Funiculũ. Chal. ſortem. ſ. funiculis hæreditates mẽſurabantur.

12. Cùm eſſent, &c. iungendum cum ſequentibus. Incolæ. Hier. aduenæ.

13. Pertranſierunt. pro, pertranſirent.

14. Reliquit. i. permiſit. Corripuit. i. increpauit, ſeu caſtigauit. Pro eis. Chal propter eos. Reges. vt Pharaonem, & Abimelech.

15. Nolite. ſub. dicens. Tangere. i. lædere. Chriſtos. i. vnctos. ſ. cæleſti vnctione, vel oleo. vngebantur enim Prophetæ interdum. In Prophetis. pro, Prophetis. Malignari. Chal. malefacere. Hier. affligere.

16. Firmamentum. Chald. ſuſtentamentum. Hier. virgam. i. baculum. ſ. ſuſtentaculum. Contriuit. i. conſumpſit. Aug.

17. Virum. Chald. virum ſapientem.

18. Humiliauerunt Hier. & Chal. afflixerunt. Ferrum. i. dura tribulatio. Aug. Hier. in ferrum venit anima eius. Chald. in catenam ferream intrauit anima eius. i. ipſe. Pertrãſiit animã i. ipſum afflixit. ſic Luc. 2. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius.

19. Veniret verbum. i. fieret quod prædixerat. ſ. dum ſomnia eſt interpretatus vinctorum.

20. Eloquium. i. oraculum. Inflammauit. i. accendit ad diuinandum. Hier. probauit. Chald. purgauit. ſ. paſſus eſt multa ob ſomnium à Deo immiſſum, quod fratribus narrauerat.

22. Erudiret. i. inſtitueret, ſeu caſtigaret. Sicut ſemetipſum. i. vt vellet, ſeu, ad formam vitæ ſuæ. Hier. ſecundùm voluntatem ſuam.

23. Accola. Hier. aduena. Cham. i. Aegyptiorum, qui ex Miſraim primogenito Cham orti.

24. Firmauit. Hier. roborauit. Chal. fecit fortem. Super. i. pluſquam.

25. Conuertit. ſ. permittendo. vel, dando ſuis tantam proſperitatem, vt illis Aegyptij inuiderent. Chal. conuerſum eſt.

27. Verba ſignorum. i. ſigna, ſeu res mirabiles. verba. n. pro rebus. vel q. d. præceptũ, ſeu rationẽ edendi ſigna.

28. Exacerbauit. i. irritos fecit. Hier. non fuerunt increduli verbis eius. Chald. non reſtiterunt verbo eius. ſ. Hebræi, nam Moyſi crediderunt.

30. Edidit. Græc. Hier. & Chal ebulliuit.

31. Cynomyia. i. canina muſca. Hier. muſca omnimoda. Chal. inſectorum commixtio. Vide Pſal. 77. Ciniphes. Chald. pediculi.

32. Pluuiam. i. pro pluuia. Ignem. ſ. miſtum grandini. Vide Exod. 9. Sap. 16.

33. Lignum. i. arborem.

34. Bruchus. eſt ſpecies locuſtæ.

35. Fœnum. Chald. herbam. ſ. quidquid virebat.

36. Primitias. i. primogenita. Laboris. Hier. partus. Chald. fortitudinis. ſ. principium roboris viri eſt primogenitus. Vide Gen. 49. Pſal. 77.

38. Incubuit. Hier. irruerat. Timor, &c. q. d. timebant enim Aegyptij ſibi valde à Iudæis.

39. Protectionem. Hier. & Chal tentorium.

40. Petierunt. Chald. petierunt carnes. Cæli. i. ex aëre demiſſo.

41. Flumina. Chal. fluminis inſtar.

42. Verbi. i. promiſſionis.

43 Lætitia. Hier. & Chal laude.

45. Iuſtificationes. Hier. ceremonias. Chal. præcepta. Exquirant. Chald. cuſtodiant.

C V. *De eodem.*

1. SECVLVM. Hier. & Chal. æternum.

2. Loquetur. ſ. vt par eſt. Chal. eloqui poterit. Potentias. Hier. & Chal. fortitudines. ſ. fortiter facta. Auditas. Chald. notas.

3. Iudicium. ſ. rectè iudicando. Aug. Iuſtitiam. ſ. rectè agendo. Aug.

4. Beneplacito populi. i. beneuolentia in populum. Chal. bona voluntate cum populo. Hier. propitiatione populi. Salutari. i. ſalute. Chald. redemptione. ſ. Chriſto, ſecundùm Aug.

5. Ad videndum in bonitate. Hier. vt videam bona. Lauderis. Hier. exultem. Chal. laudem. Hæreditate. i. populo.

6. Cum patribus. i. ſicut patres. Aug. Iniquitatem. Hier. & Chald. impiè.

7. Irritauerunt. ſ. te. Hier. ad iracundiam prouocauerunt. Chal. rebelles fuerunt.

9. Increpuit. Hier. & Chal. comminatus eſt. In deſerto. Chal. per deſertum.

12. Crediderunt. ſ. tunc. Laudauerunt. Hier. & Chald. cecinerunt.

13. Citò fecerunt. Græ. feſtinarunt. ſ. obliuiſci, vt ſtatim dicitur. Hier. & Chal. citò. Suſtinuerunt. Hier. expectauerunt. Conſilium. i. quod de illis decreuerat. q. d. non ſe eius prouidentiæ regendos crediderunt.

14. Concupiſcentiã. ſ. carnes. concupiſcentia, pro re concupita. Inaquoſo. Hier. ſolitudine. Chal. loco arido.

15. Saturitatem. Hier. tenuitatem. Chald. maciem. q. d. ſtatim puniuit. Græc πλησμονὴν i. repletionem. genus eſt morbi, ex quo ſequitur tabes & macies. ſ. ex nimia repletione.

16. Irritauerunt. Hier. zelati ſunt. Chal. inuidia commoti ſunt contra. Sanctum. i. conſecratum.

17. Super congregationem, &c. q. d. eos qui cũ Abiron conſpirauerant.

18. Synagoga. i. congregatione. Peccatores. Hier. & Chal. impios.

20. Gloriam ſuam. Chald. gloriam Domini ſui.

23. Dixit. ſ. Moſi. Vt diſperderet. i. ſe velle diſperdere. Chal. ſe exterminaturum. Confractione. i. plaga, qua erant feriendi à Deo. Aug. Græc. vulneratione.

24. Verbo. ſ. quo promiſerat ſe eam daturum.

26. Leuauit. ſ. iurando, vel, vt ſolent qui volunt percutere.

27. Deiice-

27. Deiiceret. Chald. migrare faceret. In nationibus, i. inter gentes.

28. Initiati sunt. Hier. consecrati sunt. Chal. adiunxerunt se. Mortuorum, i. oblata mortuis, seu non viuentibus diis.

29. Adinuentionibus. Hier. studiis. Chal. operibus. Ruina. Hier. plaga. Chal. pestis.

30. Placauit, s. Deum. Chald. orauit. Quassatio. Hier. percussio. Chald. mors.

31. Iustitiam. Chal. meritum. Sempiternum, s. dato ei sacerdotio, nempe, quamdiu lex duraret: quanquam fuit aliquando in posteris Ithamar, à quo Heli: sed restitutum est posteris Phinees 3. Reg. 2.

32. Vexatus. Hier. afflictus, s. à Deo.

33. Exacerbauerunt, i. offenderunt, seu, irritarunt. Eius, s. Mosis, vel Dei. Distinxit, i. distinctè dixit, s. Deus, non ingressurum Mosen terram promissam. Chal. explicauit. vel significatur hîc, quod Moses ad petram dixit dubitando. Num. 20. q. d. hæsitauit.

34. Disperdiderunt, s. terram ingressi.

36. Scandalum, i. offendiculum, seu ruinam.

38. Infecta. Hier polluta. Chald. maculata. In sanguinibus. Chald. homicidiis, s. cæde filiorum, quos immolabant.

39. Adinuentionibus. Hier. studiis.

43. Consilio suo. Hier. & Chald. consilus suis. In iniquitatibus. Hier. propter iniquitates.

45. Testamenti. Hier. pacti. Pœnituit eum, Chal. conuersus est ab ira sua.

46. In misericordias, q. d. misertus est eorum. Hier. miserabiles.

47. Nationibus. Hier. gentibus. Gloriemur, &c. Hier canamus laudem tuam.

48. A seculo, &c. Hier. ab æterno, & vsque in æternum. Chal. à mundo hoc vsque ad mundum venturum. Dicet. pro, dicat itaque. Fiat fiat. Hier. & Chald. Amen. No. hunc Psalmum esse finem quarti libri Psalmorum apud Hebræos. Apponitur autem singulis libris ad finem. Amen.

CVI. *De Dei beneficiis.*

1. CONFITEMINI. Chald. laudate. Seculum. Hier. & Chal. æternum.

2. Dicant, s. quod præcessit, seu laudem Domino, seu acceptum beneficium.

3. Mari, s. Arabico, quod est ad Austrũ; seu Oceano.

4. Errauerunt, s. fugati ab hostibus. Ciuitatis habitaculi, i. ducentem in ciuitatem habitabilem.

6. Necessitatibus. Hier. afflictione. Chal. angustia.

7. Habitationis. Hier. & Chal. habitabilem.

8. Confiteantur, i. prædicentur. Domino, i. ad honorem Domini. Chal. coram Domino. Misericordiæ. Hier. misericordiam, Chald. propter misericordiam. Filiis. Hier. in filios.

9. Inanem. Hier. & Chald. vacuam.

10. Sedentes, s. liberauit. Vmbra, i. similitudine, vel horrore.

11. Exacerbauerunt, s. per rebellionem. Eloquia, i. præcepta, seu, monitiones. Consilium, i. decreta, seu præcepta, vt sit repetitio. Irritauerunt. Hier. blasphemauerunt. Chal. sunt execrati.

12. Infirmati sunt, i. debilitati, Hier. ceciderunt. Chal. impegerunt.

13. Necessitatibus. Hier. angustiis. Chald. afflictionibus.

16. Aereas, i. fortissimas.

17. Suscepit, i. sublenauit. Hier. & Chald. stulti propter viam, &c. Via iniquitatis, i. morbo, seu calamitate, quam peccatum induxerat.

18. Abominata est, i. fastidiuit, s. præ morbi grauitate.

20. Misit verbum, i. iussit.

23. Operationem, i. negotiationem, vel opus nauticum. Multis, i. vastis.

24. Profundo, i. mari.

25. Dixit, i. iussit. Stetit. Hier. surrexit.

26. Ascendunt, s. nauigantes in tempestate. Malis. Hier. afflictione. Tabescebat, i. deficiebat, s. præ metu. Chal. liquefiebat.

27. Moti sunt. Hier. intremuerũt. Deuorata. Hier. absorpta, q. d. euanuit, seu defecit.

29. Auram. Hier. tranquillitatem. Siluerunt, i. quieuerunt.

30. Siluerunt. Hier. quieuerunt. Voluntatis eorum, i. optatam. Hier. quem voluerunt.

32. Ecclesia, i. cœtu, seu frequentia. Cathedra seniorum, i. senatorum, seu magistratuum. Chald. consessu sapientum.

33. In desertum. Chald. velut desertum, s. exarefaciens ob peccata. Sitim, i. siccitatem. Chal. sicut siccitates.

34. Salsuginem, i. sterilitatem. A malitia, i. ob malitiam.

35. Posuit, s. post pœnitentiam populi. Exitus, i. riuos. Hier. fontes.

36. Esurientes, s. antea. Habitationis. Hier. ad habitandum.

37. Natiuitatis. Chald. germinis. q. d. nascentem, seu germinantem.

38. Minorauit. Chald. diminuit. q. d. non est passus minui.

39. Pauci, s. postea ob peccata. vel, cùm antea pauci fuissent. A tribulatione. Hier. ob angustiam. Malorum, i. calamitatum.

40. Effusa est contemptio, &c. q. d. fecit principes contemptibiles ob peccata eorum. Vide Iob. 12. Errare, s. in consiliis. In inuio. pro, velut in inuio. Non in via, i. vbi non erat via, repetitio per negationem, more Hebræo.

41. Adiuuit. Hier. subleuauit, s. postea. Sicut oues, i. instar gregis, s. plurimas.

42. Iniquitas, i. iniquus. Oppilabit, i. claudet, s. tacebit. Hier. contrahet.

43. Custodiet, i. obseruabit, seu notabit.

CVII. *Vide Psal. 56. & 59. ex quibus hic compositus est.*

2. PARATVM, s. ad te laudandum, seu ad tua iussa. In gloria, i. ex animo, s. anima gloria est hominis. Hier. sed & gloria. Chal. & gloria. Exurge. Græc. exurge gloria mea.

4. In, i. coram. Nationibus, i. gentibus.

5. Super cælos, q. d. cælis altior. Vsque, i. super. Nubes, i. cælos. Hier. æthera.

Veritas.

Veritas.f.in præstando promissa.
6. Gloria tua.f.appareat.
7. Saluum.f.me. Dextera.i.potentia.
8. Locutus est. q. d. promisit.f.mihi de hostibus victoriam. Sancto.Hier.sanctuario. vide Psalm 59. vbi reliqui versus.
9. Susceptio.i.protectio.Hier.virtus.Chal.fortitudo. Rex f.Dauid,& Christus de tribu Iuda.Hier. Dux. Chal.Scriba.
10. Spes.Hier pelluis. Alienigenæ.Hier.Philistim. Amici facti sunt. Græc. subditi sunt. Hier. fœderati erunt.
11. Repulisti Hier.proieceras. Chal.deseruisti. Exisli.Hier.exieras. Virtutibus.i.exercitibus.
13. Quia vana. Græc. & Heb. & vana.pro,quia vana. Hominis. Hier.ab homine.
14. Faciemus virtutem.Hier. erimus fortes. Ad nihilum deducet.Hier.& Chal.conculcabit.

CVIII. *Oratio contra hostes.*

1. LAVDEM meam.q.d.innocentiam, Hier. laudis meæ Chal.laus mea.q.d.qui es laus mea. Tacueris.i.dissimules.q.d.defende à malis.
2. Peccatoris. Hier.& Chald.impij. Super.Hier. contra. Dolosi.Hier mendacij.Chal mendacis.
3. Circumdederunt.i. vndique sunt aggressi. Expugnauerunt. pro, oppugnauerunt. Gratis Hier.frustra.Chald.sine causa.
4. Vt me diligerent Hier.quòd diligebam eos.Chal, quòd dilexi. Detrahebant. Hier.aduersabantur. Chal. aduersantur. Orabam.f.pro eis. Aug.
5. Dilectione.f.qua eos diligebam.
6. Constitue.i.præfice. Peccatorem.Hier.& Chal. impium.f.iudicem,vel dominum. Diabolus. Hier. & Chal.Satan i.aduersarius. A dextris.f.vt opprimat.
7. Iudicatur.f.apud magistratum,vel Deum. Oratio.i.defensio apud iudicem. vel,oratio ad Deum.
In peccatum.i. velut peccatum. q. d. magis iudicem irritet,vel Deum. Chal. in condemnationem.
8. Dies.f Apostolatus.Aug. Episcopatum .i. officium, seu dignitatem Episcopi.f.Apostolatum. de Iuda enim loquitur.
10. Nutantes transferantur. Hier. instabiles vagentur.Chal. vagando vagentur.
11. Scrutetur f.vt accipiat. Chal. colligat. Fænerator.i.qui mutuum dedit. Hier.exactor. Alieni.i.extranei. Labores i.labore parta.
13. Vna i.prima. Hier. & Chald.altera.
14. Matris.q d.non solum patris, sed etiam matris. explicatio præcedentis. q. d. puniantur in eo parentum peccata
15. Contra Dominum .i. coram Domino.f.parentum peccata. Eorum.f.parentum.
17. Compunctum.i.fractum,seu afflictum. Mortificare,Hier.vt interficeret.
18 Maledictionem.i.malum, seu supplicium.f.qui peccatum dilixit,& quod id sequitur supplicium videtur diligere. Benedictionem.i bonum.
19. Vestimentum.f.quod operit,& hæret. Aqua.f. quæ bibitur. Oleum.f.quod valde penetrat, & hæret. Ossibus. Chald.membris.

20. Hoc opus.i.merces.sic Leu.19.Isa.4.& 62.Hier. hæc est retributio. Apud Dominū.Græ.Hier.& Chal. à Domino.f.retributio. Loquuntur.i.machinantur. Animam.i.vitam.
21. Fac.f.bonum. Mecum.i.mihi. Propter nomen tuum.i.propter te,seu,pro tua clementia. Suauis Hier.bona.
22. Conturbatum.Hie.vulneratū. Chal.contritum.
23. Declinat. Hier inclinatur.f.extensione, & definit in tenebras. Ablatus.Chald.consumptus. Excussus. Chal.vagatus.
24. Infirmata sunt.Hier.vacillauerunt. Chal. collapsa sunt. A ieiunio.i.præ ieiunio. Immutata. Chald. macilenta. Propter oleum .f. deficiens. Hier. absque oleo.i.vnctionibus,quæ olim in vsu.vel pingue.io significatur,cuius defectu mutatus.Chal absque pinguedine.
25. Mouerunt.f. deridentes.
27. Manus.i auxilium.Chal.percussio. Eam. pro, id f.iuuando,vel affligendo.
28. Maledicent.q.d.persequentur. Benedices.q.d. fauebis.
29. Diploide.i. veste, seu pallio. Hier. vestimento, Chal.chlamyde.Aug.duplici pallio.f.confusione coram Deo & hominibus.
30. Nimis.q.d.totis viribus. Hier.vehementer. Multorum.Hier populorum.Chal. sapientium.
31. Astitit.Hier. & Chald.stabit. Saluam faceret. Hier. saluet. Persequentibus. Hier. & Chald. iudicibus.f.malis. Animam.i.vitam.

CIX. *De Christi Regno, & Sacerdotio.*

1. DOMINVS.f.Pater. Domino.f.Filio, seu Christo. A dextris meis.i.optimo apud me loco. Donec.vide Heb 10. Scabellum,&c.q. d. subijciam pedibus tuis,sic vt possis conculcare.
2. Virgam.i.sceptrum. Virtutis.Hier.fortitudinis. q.d Regnum potens. Emittet.f.in mundum per prædicationem. Sion.f.inde cœpit prædicatio Euangelica. Dominare. Chal. & dominaberis. Inimicorum.f. qui antea aduersabantur,vel q.d.resistant licet inimici.
3. Principium.i.principatus,vel pater.f.erit. Die virtutis.q.d.cùm cœperis regnare, vel ostenderé potentiam tuam. Splendoribus sanctorum.q.d.in sanctis splendidè, vel splendore sanctitatis. Vtero.i. substantia mea,seu secreto,vel vtero virginis. Ante luciferum.i. ante Angelos,vel Angelis excellentiorem, vel ante stellas.
4. Pœnitebit eum.i.mutabit. Aug. Ordinem.f.ritum. Melchisedech.f.qui obtulit panem & vinum in figuram Eucharistiæ.
5. A dextris tuis.f.te adiuuans & protegens. Confregit. Hier. & Chald. percussit.
Iræ i.vltionis.f.die iudicij. Reges.pro, etiam Reges.f.sibi inimicos.
6. Iudicabit.i. vlciscetur, seu iudicium exercebit. In nationibus. pro, gentes. Ruinas. Chald. cadaueribus. Hier. valles .f. cadaueribus.
Capita i. principes. Multorum .f. populorum, vel, multorum capita.
7. Torrente.f.passionum. In via.f.dum viuet, seu viueret.

CX. *De Dei operibus.*

1. CONCILIO .i. cœtu. Hier. conſilio. Chald. ſecreto. q. d. iuxta ſententiam. Iuſtorum. Chald. rectorum.

2. Exquiſita .i. exquiſitè, ſeu perfectè facta Hier. exquirenda.i conſideranda. In omnes.i.iuxta omnes. q. d. pro ſua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius voluntatem.

3. Confeſſio & magnificentia .i. laude & honore dignum Hier.gloria,& decor. Chal. laus,& decus.

Seculum ſeculi. Hier.æternum.

4 Memoriam fecit i.fecit recordari. vel digna memoria. Miſericors, & miſerator. Hier.& Chald. clemens,& miſericors.

5. Teſtamenti. Hier.& Chald. pacti.

6. Annuntiabit. Græc. Hier. & Chald.annuntiauit. q.d.dixit ſe poſſe præſtare quod promittebat.vel,reuelauit potentiam, qua operatur.ſ.ſe eſſe omnipotentem.

7. Veritas,& iudicium.i.fidei,& æquitatis plena. Fidelia i.vera,certa.

8. Confirmata.i.ſtabilita. Seculum ſeculi. Hier. ſempiternum. Aequitate.i rectitudine.

9. Redemptionem.ſ.ex Aegypto, vel ex peccatis. Teſtamentum. Hier.& Chald.pactum.ſ.ſeruandum. Terribile. Chald. timendum.

10. Intellectus bonus. q. d. ſanè ſapiunt qui faciunt. Eum.ſ.intellectum.i.quod intelligunt faciendum, vel timorem ſ. Deum timentibus. Heb. & Chald. ea.ſ.præcepta. Laudatio.i laus. Eius.i.talis hominis. Seculum ſeculi.Hier.iugiter. Chal.æternum.

CXI. *De timore Dei.*

1. REVERSIONIS, &c. Titulus hic non eſt Heb. nec Græc. Volet.i. oblectabitur. Chald. mandata eius expetit.

2. Semen i.filij. Generatio.i.poſteri, ſeu familia. eſt enim repetitio frequens hic. vel q.d.gens recta.i.probi homines. Rectorum. Hier.iuſtorum. Bened.cetur.ſ.à Deo, vel hominibus.

3. Gloria. Hier.ſubſtantia.Chal.felicitas. Domo. .i.corde.Aug. Manet.ſ.à Deo remuneratur. In ſeculum ſeculi. Hier.ſemper.Chald.in æternum.

4. Tenebris.ſ afflictionibus, vel q.d. cùm alij ſunt in tenebris. Miſericors,& miſerator. Hier. & Chald. clemens, & miſericors. q. d. ipſe Deus, vel ab ipſo Deo, qui clemens, &c.

5. Iucundus.i.gratus.ſ. Deo, & hominibus. Hier. bonus. Chald. beatus. Græc χρηςὸς, quod etiam bonum, vtilem, & humanum ſignificat.

Commodat.i.mutuum dat. Diſponit. pro, quique diſponit. Hier. diſpenſabit. Sermones .i. negotia, vel verba. In iudicio i.prudenter.

6. Commouebitur.i. nutabit.

7. Auditione.i.rumore, ſeu nuntio.

Mala.i rei aduerſæ.ſ. Ite maledicti in ignem æternum, ſecundùm Aug.

8. Confirmatum.ſ. in Domino. Deſpiciat .i. ex alto videat. Inimicos. Græc. ſuper inimicos. Hier. in hoſtibus.ſ.quæ optat.

9. Diſperſit.ſ. abundanter. Chald. diſperſit pecuniam. Iuſtitia .i. eleemoſyna, ſeu miſericordia Itaque alij vt Chry. verterunt ἐλεημοσύνη.

In ſeculum ſeculi. Hier.& Chald. in æternum.

Cornu.i.robur Chald. fortitudo.

In gloria.i. cum gloria.

10. Peccator Hier. & Chal. impius. Videbit.ſ iuſti felicitatem. Iraſcetur.i. indignabitur.

Tabeſcet.ſ.præ inuidia. Peccatorum. Hier.& Chal. impiorum. Peribit.i.fruſtrabitur.

CXII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. PVERI. Hier. & Chal.ſerui.

2. Sit benedictum.i.celebretur. Nunc.i tempore, ſeu momento. Seculum Hier.æternum.

3. Laudabile i.dignum quod laudetur.

4. Super.i.pluſquam.

5. Altis.ſ. cælis.

6. Humilia.i.humiles.vel q.d.infima quoque curat.

7. Suſcitans i eleuans. Stercore.i.ſordibus, ſeu abiecta conditione.

8. Domo.i.familia.ſ. fœcundans, prolemque dans.

CXIII. *De liberatione ex Ægypto.*

1. DOMVS.i. familiæ. Barbaro .i. alterius linguæ.

2. Iudæa. Hier Iudas.i populus Iudaicus.

Sanctificatio.i.particeps ſanctitatis. q.d. ei conſecrata. Chal. Vnita eius ſanctuati. Poteſtas. q.d.eius poteſtati, ſeu ditioni ſubiecta.

3. Mare.ſ.rubrum. Vidit.i.ſenſit Dei præſentiam. Fugit.i.receſſit.

4 Exultauerunt. Hier.& Chald. ſubſilierunt.ſ. cùm legem daret, agitabatur Sinai mons.

7. A facie .i. præſentia. Aug. Mota eſt. Hier. & Chal.contremiſcit.

8. Stagna. Hier. paludes. Chald. riuum. Rupem. Hier. ſilicem.

1. Non nobis, &c. Hic incipit Pſalmus 115. apud Hebræos. Chal.non propter nos Domine, non propter meritum noſtrum. Super miſericordia, &c. Hier propter miſericordiam, &c. Veritate.i. fide, qua.ſ. promiſiſti te adfuturum nobis. Aug. miſericordia vocante, & veritate iudicante.

2. Ne quando. pro, ne fortè.

3. Cælis.ſ.eſt.

8. Fiant.i.digni ſunt qui fiant.

9. Sperauit. pro, ſperat.

11. Sperauerunt. pro, ſperant.

12. Benedixit. Hier. & Chald. benedicet. & ſic in ſequentibus.

13. Puſillis Hier. paruis.

14. Adiiciat,&c.q d.augeat vos, vel addat beneficia.

15. Benedicti.ſ.eſtis, vel ſitis.

16. Cælum cæli .i. ſupremum cælum. Domino.ſ.ſedes eſt.

17. Laudabunt.ſ.corpore, ſeu ore, ſeu apud viuos. Infernum.i.ſepulcrum.

18. Benedicimus. Græc Hier. & Chald. benedicemus. Nunc i.momento, ſeu tempore.

Seculum. Hier.& Chal. æternum.

CXIIII. *De Dei auxilio.*

1. DILEXI. pro, diligam. s. Dominum. Exaudiet, pro, exaudiuit.
2. Diebus meis. i. dum viuam. Inuocabo. q. d. ad ipsum confugiam.
3. Mortis. i. mortiferi. q. d. sui morti proximus.
Inferni. i. sepulcri. q. d. mortis. Inuenerunt. i. apprehenderunt.
4. Nomen Domini. i. Dominum. Inuocaui. s. dicens quod sequitur.
6. Paruulos. Chal. simplices. Humiliatus. i. afflictus Hier. attenuatus.
7. Requiem. i. tranquillitatem.
8. Morte. s. peccati, vel corporis.
9. Placebo Domino. Hier. & Chald. ambulabo coram Domino. i. studebo ei placere.
In regione viuorum. i. inter viuos, qui penè perieram, nisi me Deus liberasset.

CXV. *Continuatio eiusdem materia.*

10. CREDIDI. Apud Hebræos coniungitur hic Psalmus præcedenti, qui apud eos est 116.
Propter quod locutus sum. Chald. propterea loquar. q. d. prædicabo Dei benignitatem. Humiliatus. Hier. afflictus.
11. Excessu. Hier. stupore. s. animi afflicti & mæsti.
Mendax Hier. mendacium. q. d. non est quòd quisquam fidat hominibus, ita sunt fallaces omnes.
12. Retribuit. pro, tribuit.
13. Calicem, &c. i. imitabor Christi passiones. Aug. vel q. d. gratias agam. solebant enim libare in sacrificiis pro gratiarum actione.
14. Reddam. i. soluam.
15. Pretiosa, &c. q. d. defendit suorum vitam.
16. Ancillæ. q. d. piæ matris, teque colentis.
17. Laudis. i. gratiarum actionis.
Inuocabo. i. prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. CONFIRMATA. i. stabilita Hier. confortata. Chal. roborauit super nos beneficentiam suam. q. d. magna est in nos misericordia visa. s. misso Christo. Vide Rom. 15. Veritas. s. in promissis.

CXVII. *Gratiarum actio & congratulatio, & de Christo.*

1. BONVS. s. benignus, & beneficus. Seculum. Hier. & Chal æternum, & sic in sequentibus.
3. Domus. i. familia.
5. In latitudine. s. me constituens. i. consolatione, quæ angustiæ opposita.
7. Despiciam. i. ex alto aspiciam. s. puniri. Chal. videbo vltionem in.
8. Bonum est. Hier melius est.
10. Omnes. i. plurimæ. Circuierunt. i. obsederunt, seu oppugnarunt. Et pro, at. Quia. abundat, vel pro, certè, positum. Græc. non est, at est Heb. Chald. vertit, propterea.
12. In spinis. q. d. magno fragore, seu impetu aggressi, sed statim extincti.
13. Impulsus. s. ab eis. Euersus sum. Hier. impellebar. Suscepit. Hier. sustentauit. Chal adiuuit.
14. Laus. i. laudis materia. In salutem. q. d me saluauit. Chald. fuit mihi redemptor.
15. Exultationis. Hier. & Chald. laudis s. auditur.
Salutis. i. pro salute gratiarum actionis.
18. Et. pro. at.
19. Iustitiæ. i templi, quod iustitiam & sanctitatem in introeuntibus requirit.
20. Intrabunt. q. d. non decet nisi iustos intrare. explicat quod dixerat proximè.
22. Lapidem. i. Christum. Aedificantes. s. sacerdotes, & Pharisæi populi instructores. In caput. pro, caput. Anguli. s. vtrumque populum connectens.
24. Dies. s. humanæ redēptionis. Fecit. s. singulariter.
25. Saluum me fac. Græc. & Hier. salua. s. Regem à te missum, seu Christum. sic, Hosánna filio Dauid. Matt. 21. Bene prosperare. i. da prosperum successum. s. Regi. prosperare. pro, prospera. Græc *εὐόδωσον*.
26 Benedictus. q d. benedicatur, seu celebretur.
Nomine. i. mandato, seu virtute. Benediximus. pro, benedicimus. i. bene precamur. est autem sacerdotum vox, secundùm quosdam. Vobis. s. ô Populi.
Domo Domini. i. templo.
27. Deus Dominus. q. d. Dominus, quem colimus, verus est Deus. Illuxit. Hier. apparuit. Fortè Christi aduentus indicatur. Constituite. i celebrate. Hier. frequentate. Chald. ligate puerum ad sacrificium solemnitatis catenis, donec sacrificaueritis eum, & effuderitis sanguinem in cornua altaris. In condensis. q. d. arborum ramis templum ornantes. Hier. in frondosis.

CXVIII. *De præceptorum Dei obseruantia.*

NOTA, *In hoc Psalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iustitias, iustificationes, testimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, sermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idq́ singulis ferè versibus.*

ALEPH. i. *Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum litterarum non oportet esse solicitum, solùm enim indicant à qua littera incipiant Hebraicè, sequentes Psalmi versus omnes.*

1. IMMACVLATI. i. integri, seu puri. Chald. perfecti. Via. i. vitæ instituto, seu moribus.
2. Scrutantur. i. diligenter inuestigant. Hier. & Chal. custodiunt. Testimonia. sic vocantur Dei præcepta, quòd per ea testetur, quid velit. In toto. pro, & in toto. in autem, prò ex.
3. Ambulauerunt. pro, ambulant.
4 Nimis. q. d. diligenter obseruari.
5. Iustificationes. sic vocantur Dei præcepta, quòd per eorum obseruationem iustificemur, crescentes. s. in iustitia, quam Theologi iustificationem secundam vo-

 cant,

cant, de qua & illud intelligunt: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Hier. præcepta. Chal. decreta.

6. Confundar. i. pudefiam. Perspexero. i. animum intendero.

7. Directione. i. rectitudine. In eo, quod didici. Hier. & Chal. cùm didicero. Iudicia. sic præcepta dicuntur, quòd Dei iudicium seu sententiam continent. vel iudicia, q. iustitiæ. Iustitiæ tuæ. i. à tua iustitia profecta.

8. Vsquequaque. Chald. prorsus. Quidam cum, custodiam, iungunt.

BETH. i. *Domus.*

9. Corrigit. Chal. purificabit. Adolescentior. Hier. iuuenis. Chal. puer. Viam. i. vitæ rationem.

10. Repellas. Hier. & Chal. errare facias.

11. Abscondi. i. reposui, vel recondidi.

Tibi i. contra te. Chald. coram te.

13. Pronuntiaui. i. prædicaui. Hier. & Chal. narraui.

Oris tui. i. ore tuo prolata.

14. Diuitiis. s. solent alij delectari.

15. Exercebor. Hier. meditabor. Chal. Loquar.

Considerabo. Hier. contemplabor.

16. Meditabor. Hier. & Chald. delectabor.

GIMEL. i. *Retributio, vel perfectio, seu plenitudo.*

17. Retribue. pro, tribue. Chald. tribue bonum. Viuifica me. q. d. tribue, vt viuam. Hier. viuam. Chal. & viuam.

18. Reuela i. illumina. Mirabilia. i. mysteria. De lege tua. pro, legis tuæ.

19. Incola. Hier. aduena. Chald. peregrinus. Mandata. i. mandatorum intelligentiam.

20. Concupiuit desiderare i. vehementer desiderauit.

21. Increpasti. i. punisti, vel minatus es, seu arguisti.

22. Opprobrium. s. quo me afficiunt inimici.

Exquisiui Hier. & Chal. custodiui.

23. Sederunt. s. pro tribunali. Exercebatur. Hier. meditabatur.

24. Meditatio. Hier. & Chal. voluptas. Consilium. i. quod consulo in dubiis, seu, siquid agendum est.

DALETH. i. *Ostium, vel tabula.*

25. Pauimento. Hier. & Chal. pulueri q. d. parum absum à sepulcro, seu morte. Verbum i. promissa, seu potiùs præcepta. q. d. fac me viuere secùndùm legẽ tuam.

26. Vias. i. facta, seu vitæ rationem totam. Enuntiaui. Hier. exposui, s. tibi.

27. Instrue me. Hier. & Chal fac me intelligere.

Exercebor. Hier. & Chald. loquar. Mirabilibus. s. operibus.

28. Tædio. i. anxietate Græc. acedia. Hier. stultitia. Chal. dolore. Confirma. Hier. leua. Chald. viuifica. Verbis. i. præceptis.

29. Iniquitatis. Hier. & Chald mendacij. De lege tua i. secundùm legem tuam. vel q. d. da gratiam seruandi legem tuam.

30. Veritatis. Hier. & Chal. fidei. q. d. viam fidelem, seu rectam. Vide Gen. 24. vbi pro recto itinere Heb. est via veritatis.

31. Confundere. s. spe frustratum.

32. Cucurri. Hier. & Chal. curram. Cùm dilatasti, Chald. cùm dilataueris. Hier. quoniam dilatasti. s. gratia tua recreans.

HE. i. *Ista.*

33. Legem pone mihi. Hier. ostende mihi. Chald. doce me. s. viam, &c. Exquiram. Hier. & Chald. custodiam.

34. Et scrutabor. pro, vt scrutet. Hier & Chal. & obseruabo. Et custodiam. q. d. scrutabor, vt custodiam.

35. Ipsam volui. i. id semper optaui.

36. Auaritiam. i. cupiditatem prauam. Chald. mammonam. i. pecuniam.

37. Via. i. præceptis. Viuifica. Chald. sana. q. d. fac me viuere secundùm legem tuam.

38. Statue. Hier. suscita. Chald. confirma. q. d. confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. Amputa. Hier. auerte. Chald. amoue. Opprobrium. s. quo me afficiunt quidam, quod tibi seruiam, vel patiendum malis in die iudicij. Suspicatus sum. Hier. reueritus sum. Chald. timui. Iucunda. q. d. quòd delectet præceptis tuis. Hier. & Chal. bona.

40. Acquitate Hier & Chal. iustitia. q. d. in lege tua iusta. sic sup. in via tua viuifica me.

VAV. i. *&.*

41. Salutare Hier. salus. Secundùm eloquium. i. in obseruatione præceptorum.

42. Quia speraui. i. quòd sperarim. Sermonibus. i. præceptorum obseruatione.

43. Vsquequaque Chal. penitus. Quia in iudiciis, &c. q. d. hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. Supersperaui. i. valde speraui.

44. In seculum, &c. Hier in sempiternum, & vltrà.

45. Ambulabam Hier. & Chald ambulabo. Latitudine. q. d. liberè, seu securè.

46. Loquebar. Hier. & Chal. loquar. Confundebar. Hier. & Chal. confundar.

47. Meditabar Hier. & Chal. delectabor.

48. Leuaui Hier. & Chald. leuabo. s. vt faciam.

Exercebor. Hier. & Chal. loquar. In. Chal. de.

ZAIN. i. *hac, vel hac.*

49. Verbi. i. præceptorum. q. d. da mihi præcepta tua seruandi gratiam. Seruo. pro, ad seruum tuum. q. d. mihi datorum. In quo. i. in quorum obseruatione.

50. Hæc, &c. pro, id, me consolatum est. s. quod præcessit, vel quod sequitur. Hier. & Chald. hæc mea consolatio. Eloquium. i. præceptorum obseruatio.

51. Superbi. s. legis Dei contemptores. Iniquè agebant vsquequaque. Hier. & Chal. deridebant me nimis.

52. A seculo. i. iam inde à principio, datorum s. præceptorum.

53. Defectio. i. animi defectio, seu tristitia. Hier. horror. Chal. tremor.

54. Cantabiles. pro, cantiones Hier. carmina. Chal. hymni. Erant. pro, sunt.

55. Et custodiui. pro, vt custodirem.

56. Hæc facta est mihi Hier. hoc factum est mihi ?. id mihi curæ fuit, vel ea quę dixi mihi acciderunt Chal. id mihi fuit ad meritum s. quod seruiui. Exquisiui. Hier. & Chald. custodiui.

CHETH. i. *Vita.*

57. Portio Hier. & Chal. pars. q. d mihi pro hereditate est custodia legis tuæ.

58. Faciem tuam. i. te. Secundùm eloquium i. vt postulat tuorum præceptorum obseruatio, vel vt promisisti.

59. Vias

59. Vias meas. Chal. bonas facere vias meas.

60. Paratus sum,& non sum turbatus. Hier. festinaui,& non neglexi. Chal. festinaui,& non distuli.

61. Funes.i.vincula,seu laquei,aut retia, vel insidiæ. Chal. cohors. Peccatorum. Hier. & Chal. impiorum.

62. Surgebam Hier.& Chal surgam. Super.i.de. Chal. propter. Iustificationis. Hier.& Chal. iustitiæ.

63. Particeps Chal. socius.q.d. vnus ex numero.

T E T H .i. *Bonum.*

65. Bonitatem. i. fecisti bene. Secundùm verbum tuum.i dando,seu docendo tua præcepta.vel,secundùm promissum tuum.

66. Bonitatem.s.voluntatis. Disciplinam.i.mortificationem passionum. Scientiam.i.intellectus Credidi.s.obediens tanquam tuis.

67. Humiliarer. Chal affligerer. Propterea. q. d. factus cautior. Hier.& Chal nunc autem.

68. In bonitate i.pro bonitate.

69. Super .i. contra. Scrutabor. Hier. seruabam. Chal. seruabo.

70. Coagulatum,&c.q.d.obstinati sunt.Hier.incrassatum est, velut adeps,&c. Meditatus sum. Hier. & Chal. delectabar.

71. Humiliasti.i.afflixisti. Discā. Hier. discerem.

72. Bonum mihi.Hier. melior est mihi. Oris tui. .i.à te præcepta.

I O D .i. *Principium.*

73. Manus tuæ i.potentia,& sapientia. Fecerunt. .s.animam. Plasmauerunt.s corpus. Da mihi intellectum Hier.doce me.

74. Verba tua.i promissa. vel, per verba tua.q.d.per præceptorum obseruationem speraui præmium. Superspeiaui Hier. & Chal. expectaui.s mercedem.

75. Aequitas.Chal.iusta. In veritate.i.merito. Humiliasti.Hier.& Chald. afflixisti.

76. Fiat.q.d fieagat. Secundùm eloquium tuum. .i.obseruando tua præcepta. vel, vt promisisti. Seruo tuo.i.mihi.s.præceptum.

77. Viuam.s.vita beata. Aug. Meditatio. Hier.& Chal delectatio.

78. Exercebor. Hier & Chal. loquar.

79. Conuertantur mihi. Hier. reuertantur ad me. q.d.iungantur mihi.

80. Immaculatum.Hier. perfectum.

C A P H .i. *Manus.*

81. Defecit.s.præ desiderio. Chald.desiderauit. In salutare tuum. Chal.redemptionem tuam. Verbum.i.promissum.vel q.d.in præcepta .s. quibus adiunxisti promissionem mercedis,si obseruentur.

82. In eloquium.i.promissum,vel obseruando præcepta.

83. Sicut vter,&c.q.d. contracta cute macilentus. In pruina.Chald.ad fumum. Non pro,tamen non.

84. Quando.i.vsque dum. Iudicium.s.puniens.

85. Mihi.i.de me,seu contra me Fabulationes.i. vana,seu nugas. Non vt lex tua q d.non secundùm legem tuam id faciunt, vel nihil simile legi tuæ loquuntur iniquum.

86. Veritas.Hier.vera Iniquè.Hier.&Chal falsò.

87 Paulominus i.paruum aì fuit quin. Consummauerunt.Hier & Chal consumpserunt. In terra pro,in terram.s.deiectum.

L A M E D.i *Disciplina vel cor.*

89. Verbum.i.præceptum,quod veluti dedisti cælo.

90. Veritas.i.præceptum positum terræ.

91. Ordinatione .i. præcepto. Dies .i. temporum successio.

92. Meditatio.Hier. & Chal. delectatio. Tunc.s. cùm affligebar. Humilitate.Hier.pressura. Chald. afflictione.

93. In ipsis.i.per ipsas.

94. Exquisiui.s. vt facerem.

95. Intellexi.Hier. considerabo.

96. Omnis consummationis,&c.q.d.omnia quamuis perfecta finem habent,at lex tua perpetua. Latum. q.d longè latè se extendit.

M E M .i. *ex ipsis.*

97. Quomodo,Hier.quàm.q.d ô quantum.

98. Super i.plusquam. Mihi.Chal.apud me.

100. Quæsiui Hier.& Chal.seruaui.

102. Posuisti.i.præcepisti.

104. Intellexi.s.quid agere debeam.

N V N .i. *Pascua,vel sempiternum*

106. Statui.Hier.perseuerabo. Iustitiæ tuæ.i.à tua iustitia profecta

107 Humiliatus. Hier. afflictus. Vsquequaque. Chald. vehementer.

108. Voluntaria.Chal.oblationes.s.spontaneas. Oris.s.laudes,& gratiarum actiones. Beneplacita.s. tibi,q d.gratanter accipe.

109. In manibus meis. Chal. periclitatur , ac si esset in superficie manus.

110. Et. pro,& tamen. Erraui.i. discessi,seu declinaui.

111. Hæreditate acquisiui.i.pro hæreditate habui. Hier.hæreditas mea.

112. In æternum propter. Hier. propter æternam. Retributionem.i.præmium.

S A M E C H .i *Firmamentum,vel adiutorium.*

113. Dilexi.pro,diligo.

115. Declinate Hier.recedite. Scrutabor Hier. & Chal.custodiam.

116. Suscipe.Chal.sustenta. Secundùm eloquium tuum.i promissum, vel in obseruatione tuorum præceptorum. Viuam.s.vita gratiæ,seu spiritualt. Ab expectatione.s.frustratum.

117. Meditabor. Hier. delectabor.

118. Spreuisti. Hier abiecisti. Chald.conculcasti. Iniusta.Hier.& Chald. mendax.

119. Præuaricantes.i.legis tuæ transgressores. Hier. quasi scoriam. Reputaui. q. d. habui eos loco quo debui H er.cōputasti. Peccatores.Hier & Chal. impios.

120. Confige carnes meas. Hier. horripilauit caro mea. Chal. inflammatur caro mea.

A I N. .i. *Oculus, vel fons.*

121. Iudicium, & iustitiam.i. præcepta tua plena iustitia,& iudicio. Tradas.i.tradi permittas.

122. In bonum.i.benefaciens.

123. Defecerunt id.i.ardenter expectarunt. Eloquium iustitiæ.i.præcepta iusta.

125. Sciam Hier. cognoscam.

126. Faciendi Hier vt facias.s vindictam. Chal. faciend. voluntatem Domini.

127. Ideo.s.quia prauis transgressores.

Topazion. lapis est pretiosus, sic dictus ab Insula. Chald. Obrizum.

128. Dirigebar.i.me rectè componebam.

P E .i Os.

129. Scrutata est.Hier. & Chal.custodiuit.

130. Paruulis.Chal simplicibus.

131. Aperui .s. vt solent fatigati. vel, expectantes magno desiderio. Attraxi spiritum. Hier.respiraui. Desiderabam.s.facere. vel q. d.amaui.

132. Secundùm iudicium.i. legem. q.d. vt soles. Chald. pro consuetudine.

134. Redime i.libera.

135 Illumina. q. d. ostende hilarem,& beneuolam.

136. Exitus.i. riuos. Chald. fluenta. Custodierunt.s.impij, vel oculi.

T S A D E .i. *Iustitia.*

137. Iudicium.i. præceptum.

138. Testimonia. pro, nempe testimonia. Nimis.s.seruari.

139. Tabescere me fecit.Hier.consumpsit me. Zelus.i.studium erga legem tuam.

140. Ignitum.i velut igni probatum. Chal. purum.

141. Adolescentulus.pro,velut adolescentulus.s.qui solet contemni. Hier. & Chal.paruulus.s.ætate. Contemptus.Hier contemptibilis.

142. In æternum. Hier.sempiterna. Veritas.i.stabilis,seu constans.

143. Meditatio. Hier.voluptas. Chald. deliciæ.

144. Aequitas.i.æquissima. Hier. iusta.

C O P H .i. *Vocatio, vel Simia.*

145. Requiram. Hier.& Chal. custodiam.

147. Præueni.s.alios. Hier.surgebam. Immaturitate.i tempore immaturo.Hier.adhuc in tenebris.Chal. in aurora. Verba.i. præcepta.q.d. in præceptorum obseruatione.

149. Iudicium Chal iudicia.

151. Prope s.tuos. Viæ i.præcepta Hier. & Chal. mandata. Veritas.pro,vera.

152. Initio.s.ætatis meæ,seu discretionis.q.d. ex quo cœpi ratione vti, seu legi tuæ studere. Hier.a principio. Fundasti.i.stabilia esse voluisti.

R E S .i. *Caput.*

153. Humilitatem. Hier. afflictionem.

154. Iudica iudicium meum. Chald. age causam meam. Propter eloquium tuum. Hier.& Chal.in sermone tuo.i.præceptis tuis.

156. Iudicium tuum. Hier. & Chald. iudicia tua.i. præcepta.

158. Tabescebam. Hier mœrebam.

159. In .i. pro.

160. Principium. Hier. caput. q. d. summa, vel à principio ad finem vsque vera sunt.

S C I N .i. *Dens.*

161. Gratis.i. sine causa. A verbis tuis.s. ne discederem.

162. Lætabor.Chal.lætor. Inuenit.præsens est.

163. Iniquitatem. Hier. mendacium. Chald. falsitatem.

164. Septies.i.sæpe. Super. Chal. propter.

165. Pax .i. tranquillitas. Scandalum .i. offendiculum.

168. In conspectu tuo.i.tibi notissimæ.

T H A V .i. *Signum.*

169. Appropinquet .i. admittatur. Eloquium tuum.i.legem tuam.

171. Eructabunt. Hier. & Chal. fundent. Hymnum.i.laudem.

172. Pronuntiabit. Hier.loquetur. Chald narrabit. Aequitas.Hier.iusta.

173. Fiat.Hier. & Chal. sit.q.d.adsit.

174. Meditatio Hier. voluptas.

175. Viuet q.d.dú viuet Chal viuat.s.spiritualiter.

176. Quæ periit.i.perdita, seu peritura.

C X I X. *De Dei exauditione in tribulatione.*

1. GRADVVM.Chal.quod dictum est super gradibus.q.d.quod à Leuitis in festis decantabatur super templi gradibus quindecim, tot enim fuisse dicuntur. Alij putant dictos sic, quòd contineant in Deum ascensiones,& velut gradus quosdam mentis.

2. Iniquis.Hier. & Chal. mendacij.

3. Ad linguam dolosam. q.d. quid potest esse peius dolosis? vel quid, ó dolose, ex lingua fructus capis? Hier. & Chald. à lingua dolosa. q. d. quid potest expectari à dolosis .s. nisi quod sequitur? vel, quod proximè dixi?

4. Sagittæ. pro, velut sagittæ .s. sunt. Potentis.i.à potente emissæ Cum carbonibus. q. d. igneæ. Desolatorijs.i. vastantibus. Hier. Iuniperorum. Chal. genistarum.

5. Incolatus. Hier.peregrinatio. Cedar.Regio est Arabiæ.s.ibi Dauid exulabat.

6. Incola s.in ea regione.

7. Loquebar.s.pacificè. Gratis.i.sine causa.

C X X. *De Dei auxilio.*

1. IN montes.i.cælos.

3. Det.Chald.dabit. q. d. non permittet labi. Dormitabit. q. d. dormitantis more negliget.

4. Nec dormiet. postponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur. quidam tamen dicunt idem significare,essèque repetitionem,more scripturæ.

5. Super manum,&c.q.d ad dexteram tibi assistens. sic alibi, A dextris est mihi,ne commouear.

6. Vret. Hier. & Chald. percutiet. Nec luna .s. nocebit.

7. Custodiat.Chald.custodiet. Introitum, & exitum.i.conuersationem ,seu omnes vitæ actiones. Vide Deut.28. 2.Reg.17. 3.Reg.3.

C X X I. *De studio Sanctorum in adeundo Templum Dei.*

1. QVAE dicta,&c q dcùm audirem dicentes. Domum.i.templum. Ibimus. pro, eamus.

2. Stantes erant.pro,stabunt. vel q.d.cùm venissemus stabant. Atrijs. Hier.& Chal portis.

3. Aedificatur pro,est ædificata. Vt ciuitas,&c,q.d. vt ciuitas concors,cuius.s.ciues sunt vnanimes. Eius. abundat more Hebræo. In idipsum. Hier.simul.

4. Testimonium.pro,iuxta testimonium.i. Dei præceptum.i.factum Israeli. vel, vt testimonium reddat de Deo

Deo ipse Israel.s.eum laudando,vt statim dicitur.

Israel.datiuus est,sed fortè pro genitiuo. sic enim dicitur,Psalmus Dauidi,pro,Dauidis.

5. Sederunt.i.constitutæ sunt. In iudicio. Chal.ad iudicium. Super domum.i.in familia.

6. Rogate quæ ad pacem. Hier rogate pacem. Chal. rogate pro pace. Ierusalem. Græc. est accusatiuus.q.d. salutate Ierusalem. Hebræis enim rogare pacem, seu pro pace,seu de pace,est salutare.s.dicendo,éstne pax? id est, vt vales? Abundantia.i.sit. Hier. bene sit.i.id est optandum,& precandum ei.

7. Fiat. Hier. & Chald. sit. Virtute.i exercitu,vel munitione. Hie. muris. Chal exercitu. Turribus Hier. domibus. Chald prætoriis.

8. Proximos.Hier.amicos. Chald socios. Loquebar pacem de te.i.tibi pacem precabar. Hier. loquar pacem tibi.

9. Quæsiui.Hier.& Chal quæram.

CXXII. *Petitio auxilij à Deo.*

1. IN manibus.pro,ad manus.s.respiciunt,cùm indigent aliquo Hier.ad manum.

4 Opprobrium,& despectio.s.facti sumus. Hier. & Chald.opprobr.o,& despectione.vt sit repetitio.

Abundantibus. Chal.opulentorum.

CXXIII. *Gratulatio ob liberationem ab hostibus.*

1. NIsi quia.i.si non. Erat. Hier. fuisset. In nobis.i.aduuans nos.

3. Forte. Chald. tunc

4. Forsitan.Chald.tunc. Absorbuisset.i.obruisset.

Pertransiuit. Hier. transisset. q.d. incidisset in mala grauissima.id enim significatur nomine aquæ & torrentis. Intolerabilem. q.d. inpertransibilem.

6. Captionem.Hier.prædam Chal.cibum.

8. Nomine Domini i. Domino.s.situm est.

CXXIIII. *De confidentia in Deo.*

1. NON.pro,qui non.q.d.qui est immobilis. Habitat pro,situs est.

2. Eius.s.Ierusalē Et Dominus.pro,sic Dominus.

3. Relinquet.i.permittet.s dominari. Virgam.i. sceptrum Sortem.i.hæreditatem. Extendant.i.Tyrannorum exemplo , vel metu.

5. Obligationes i.vincula.s.peccatorum. Hier. prauitates. Chal.obliquitates. Adducet.s.in locum eis debitum.Hier.deducet. i hald. deducet in gehennam, q.d. condemnabit eos, qui deserunt viam iustitiæ, simul cum filis, qui semper iniqua operati.

Pax i sit. Vide Gal. 6.

CXXV. *De liberatione per Christum.*

1. IN conuertendo.Hier.cùm conuerteret. Consolati q.d. ita sumus læ ati, vt qui valde consolati Hier somniantes. q.d. tantum erat gaudium,vt putaremus somnium esse.s. vix credentes nos liberatos. Cha'. eum antè sè somnis.

2. Gaudio. Hier. & Chald. risu.

Exultatione. Hier. laude.

3. Magnificauit facere. pro, magnificè fecit.

4. Torrens.s.repletur aquis,& velut exhilaratur siccitate liberatus. Austro.i. deserto ad Austrum, vel q d. flante Austro.

5. Qui seminant ,&c. q.d ex tribulationibus nostris velut semine colligentur fructus lætitiæ , & suauium præmiorum.

CXXVI. *De Dei auxilio.*

1. ÆDIFICAVERIT.domum.i.prolem dederit,seu rem domesticam auxerit. Vide Exod. 1. 2. Reg. 7. 1.Par.17. Aedificant.i. conantur prolem habere,seu opes acquirere.

2. Vanum.s.Deo non iuuante. Surgite.s.Deo freti,vel q d Surgite sanè ad laborem, quo victum quæritis, nihil sine Deo efficietis. Sederitis.i.quieueritis, seu cessaueritis. q. d. redite ad laborem.

Doloris i. labore partum.

3. Somnum.i.quietem, seu mortem. Hæreditas, .s.electis dabitur. Filij.s.sunt,quibus danda. vel q.d, dat Deus suis quiescentibus filios. Merces. Chal.præmium bonorum operum. Fructus genitiuus est Græ. q.d. Filij ipsi sunt velut merces piis à Deo data. vel, electi sunt velut merces Christi; ipse enim est fructus virginei ventris.

4. Excussorum. pro , excussi.i. expediti .s validi. Hier.iuuentutis.i.iuuenes (vide Neh 4).s.magno adiumento sunt patri vt sagittæ potenti.

5. Impleuit ,&c.q.d qui filiis abundat,quos optauerat. Loquetur.s.contendens. Porta.i.iudicio.in portis enim vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. *De Dei timore & cultu.*

2. LABORES.i.parta labore. Quia.Hier.&Chal. cùm. Erit.Chald.erit in mundo venturo.

3. Abundans.Hier.& Chal. fructifera. Lateribus. .i.intra latera,seu parietes. Hier penetralibus.

4. Nouellæ.i. plantulæ. Hier. germina.

5. Ston .s.cælesti.

6. Pacem. pro ,& pacem.

CXXVIII. *De Dei auxilio contra hostes.*

1. EXPVGNAVERVNT.pro,oppugnauerunt. Dicat.i dicere potest.

2. Etenim. Hier. & Chald. sed non. Mihi .s. nocere,seu præualere.

3. Dorsum. Chald.corpus. Fabricauerunt.s.molestias. Prolongauerunt.i. continuarunt.

6 Exaruit.q. d. antequam veniat mors naturalis, immatura abripiantur.

8. Non dixerunt.s.vt solet messoribus.

Benedictio.i.sit q d. prosperet vos Dominus.

Benedicimus. Chald. benedicimus.

CXXIX. *Oratio Afflicti.*

1. PROFVNDIS. q.d. ex profunda calamitate. Clamaui.pro, clamo.

3. Obser-

38. Sicut sol.i.stabilis. Chal. lucidus sicut sol. Perfecta.i.plena. Chal. firmata. Hier. stabilietur. Testis f.huius rei ego, vel luna,& sol.

39. Distulisti.i.elongasti à te. Hier. & Chald. iratus es contra.

40. Auertisti. Graec. euertisti. Hier. attenuasti. Chal. irritum fecisti. Testamentum. Hier. & Chal. pactum. Serui tui. Chald. cum seruo tuo. Profanasti i. velut rem profanam abiecisti. In terra. Chal. ad terram. Sanctuarium. Hier. & Chal. diadema.

41. Sepes.i.munitiones. Chal. castra. Firmamentū. Hier. munitiones. Chal. oppida. Formidinem.q.d. debilitasti, & timere fecisti.

43. Dexteram.i. vires.

44. Auertisti. Chald. vertisti retrorsum. Adiutorium. Hier. robur.

45. Destruxisti, &c. Hier. quiescere fecisti munditiam eius. Chald abstulisti sacerdotes, qui purificabant populum. Sedem.f.Regni. Hier. thronum.

46. Minorasti. Hier. & Chal abbreuiasti. Temporis.f. Regni. q. d. fecisti deficere Regnum. Hier. adolescentiae. Chald. iuuentutis. Confusione .i. pudore. Hier. ignominia.

47. Auertis.f.te. Hier. abscōderis. In finem. Chal. in aeternum.

48. Quae mea substantia.i.vita, seu subsistentia.q.d. quàm sim infirmus. Chal quòd creatus sum de puluere. Vanè constituisti. Hier. frustra creasti.

49. Inferi.i.sepulcri.q.d. cùm sit tam breuis vita, & certa mors, cur sic permittis affligi homines? vel, inferi intelliguntur ad quos tunc omnes descendebant.

50. Sicut. Hier. & Chal. quas.

51. Continui. Hier. portaui. Chal. sustinui. Sinu.i.animo. Gentium.f. opprobrium.

52. Commutationem.q d.quòd videaris de eo sententiam mutasse. Hier. vestigia. Chald. tarditatem vestigiorum.q.d. moram aduentus.

53. Fiat fiat .f. quod dixi de benedicendo Dominum. Hier. & Chal. Amen & Amen.

LXXXIX. *De vitae miseriis.*

1. MOYSI. Fortè Moyses composuit. Hier. quidem ait Psalmos 11. f. ab hoc vsque ad 99. esse Moysis. Alij putant hunc Mosen fuisse cantorem tempore Dauid. Chald. ait orationem esse, qua orauit Moses, quando peccauit populus in deserto. A Generatione, &c. Graec. & Hier in generatione & generatione. .i.semper. Chal. in omni generatione.

2. Formaretur. Chald creata esset. A seculo.i. ab aeterno. In seculum.i.in aeternum. Es.i.existis. Deus. pro, ô Deus.

3. Ne auertas, &c. i. cadere ne sinas in miseriam. Hier. conuertens hominem vsque ad contritionē. Chal. redigens hominem ad mortem propter peccatum. Et dixisti. pro, nam dixisti. q. d. qui non vis mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Conuertimini. .f.ad me. Hier. reuertimini.

4. Custodia. Hier. vigilia.

5. Quae. pro, velut quae. Transeat. pro, transit, seu transibit.i.transire solet. sic & verba sequentia intelligantur.

6. Decidat.f.in mortem. Induret.f.in cadauere. Arescat.f.in puluere. sic Aug. Herba quidem cadens, durescit & arescit.

7. Quia.q.d.sic. Defecimus. Hier. & Chald. consumpti sumus. In ira.i.per iram.

8. Seculum nostrū.i. vitae decursum, seu vitia. Hier. negligentias nostras. Chal. iniquitates iuuentutis nostrę. Illuminatione. Hier. & Chal. luce.

9. In ira.i.propter iram.f.te irato. Aranea .i. tela araneae. Chald. vapor oris in hyeme. Meditabuntur.i. reputabuntur. q. d. fragiles, & qui rumpi facilè possint.

10. Dies annorum, &c. pro, In ipsis diebus annorum, &c. vel, in ipsis, abundat, more Hebręo. similis phrasi dictum, Domini in caelo sedes eius. vbi, eius, abundat. Potentatibus.i robustis.q.d. siquis robustiori cōplexione sit. Amplius eorū i.quod ipsos excedit.q.d. quod amplius additur, vel maxima eorum pars. Hier. quod amplius est. Chald. multiplicatio eorum. Dolor.f.est. Superuenit. praeteritum est. Mansuetudo.f.tua. q. d. benignè nos soles corripere. Hier. transiuimus citò, & aduolauimus.

11. Potestatem.i. vim. Hier. & Chal. fortitudinem. Prae timore tuo.i. pro vt timendus es, seu quantum timenda est ira tua.

12. Dexteram.i.potentiam. Sic f. per flagella. vel pro, itaque. Eruditos.f.fac.q.d. fac intelligamus potentiam tuam, & timeamus.

13. Vsquequo. Chal. vsquequo affliges nos? Deprecabilis. Hier exorabilis.

14. Repleti sumus. pro, repleamur. Hier. imple nos. Chal. satura nos. Manè.i.citò. Exultauimus, &c. pręterita pro futuris.

15. Humiliasti. Hier. & Chal. afflixisti.

16. Et in. pro, id est in. Opera tua.q.d. qui sumus à te creati, & instituti. Filios.i. posteros.

17. Splendor.i.fauor, seu gratia. Hier. decor. Dirige. Hier. confirma. Super nos.i. in nobis.

XC. *De fiducia in Deum.*

1. ET in protectione, &c. pro, & qui in protectione eius commoratur.

2. Susceptor.i.defensor. Hier. spes. Chald. fiducia. Sperabo. Hier. & Chal. confidam.

3. Liberauit me. Graec. Hier. & Chal. liberabit te. Verbo aspero.i.calumnia, vel à re noxia.

4. Scapulis. pro, brachiis, seu alis. Obumbrabit.i. teget, seu defendet. Pennis. Hier. alis. Sperabis.i.confides, seu tutus eris. Scuto. pro, velut scuto. Veritas.i. fides, seu, cura fidelis.

5. Timore nocturno.i. iis, quae noctu solent timeri.

6. Negotio i.molestia. Hier. peste. Chal. morte. Meridiano.i.apertè oppugnante.

7. Latere.f.sinistro. Mille.f.percussi peste, vel gladio. Mille autem pro multis positum; & decem millia, pro multo pluribus. Appropinquabit.f.malum illud, seu pernicies.

9. Quoniam.f. dixisti apud te. Altissimum.i. Deum Graec. τὸν ὕψιστον.

10. Malum.i.incommodum, seu nocumentum. Flagellum. Hier. lepra. Chal. plaga.

11. Man-

11. Mandauit. Græc. Hier. & Chald. mandabit.
12. In manibus. Chal. fortitudine sua. Lapidem. Chald. cupiditatem prauam similem lapidi.
Pedem. i. affectum.
13. Aspidem. per hæc quatuor animalia, diabolus intelligitur.
14. Nomen meum. i. me.
15. Clamabit ad. Hier. inuocabit. Chal. orabit.
Sum. pro, ero.
16. Salutare. i. salutem. fortè æternam intelligit.
Meum. i. à me datam.

XCI. *De laude Dei.*

1. DIE sabbati. s. cantandus.
2. Bonum. i. æquum. Confiteri. i. laudare.
3. Ad annuntiandum. i. vt annuntietur.
Veritatem. Hier. fidem. s. in promissis.
Per noctem. coniungendum etiam cum, misericordiam; sicut &, manè, etiam cum, veritatem. s. vtrunque die, & nocte annuntiandum.
4. Decachordo. i. decem chordarum. s. instrumento. Psalterio. Hier. & psalterio. s. aliud instrumentum significatur.
5. Factura. Hier. opere. Chald. operibus miraculorum. s. eorum consideratione.
6. Magnificata. Chald. magnifica. q. d. excellentia. Cogitationes. q. d. consilia.
7. Hæc. s. quæ dixi, vel statim dicam.
8. Apparuerint. Chald. floruerint.
Iniquitatem. Chald. falsitatem. Vt intereant. pro, paulo pòst interibunt. Seculum seculi. Hier. & Chal. sempiternum.
10. Dispergentur. Hier. dissipabuntur. Chal. segregabuntur à congregatione iustorum in seculo venturo.
11. Cornu. i. robur. Mea. s. erit.
Vberi. i. copiosa. q. d. vsque in senectam me Deus misericorditer proteget.
12. Despexit. i. vidit. Inimicos. s. perire. Chald. vidit inimicorum meorum interitum.
Insurgentibus. pro, de insurgentibus. In me. i. contra me. Audiet. s. punitionem. Chald. audiet vocem confractionis eorum.
13. Palma. viret hæc semper, estque suaui fructu, & firmissima, & diuturnissima.
Cedrus. est statura recta & procera, odore suaui, & foliis perpetuis. Multiplicabitur. i. crescet, vel frondescet.
14. Atriis. s. futuri seculi.
15. Multiplicabuntur. Hier. fructificabunt.
Vberi. i. valida. Bene patientes. Græc. bene dispositi, seu affecti, εὐπαθοῦντες Quidam tamen Tranquillos vertunt; alij, Vegetos, seu Vigentes.
16. Annuntient. s. quod sequitur.

XCII. *De Christi Regno.*

1. IN die, &c. s. cantandus. Fundata. s. prima sabbati. Quanquam hi tituli parum habent auctoritatem, vt non sit opus valde esse solicitum de sensu, cùm præsertim multi non sint. Heb. & Græci varient.
Regnauit. s. iam inde à mundi initio. Decorem. i. gloriam. q. d. plenus gloria. Præcinxit. pro, velut cinxit. Firmauit. i. stabiliuit.
2. Ex tunc. Chald. à principio. s. mundi, vel ab æternitate. A seculo. Hier. ab æterno.
3. Vocem. i. sonitum. s. te mouente, qui omnia gubernas, vel hostium contra Ecclesiam, seu, pios. persecutiones significantur.
4. A vocibus. i. præ sonitu. In altis. Hier. in excelso. Chal. in cælis. s. habitans, vnde tumultus compescis, & cuncta moderatur.
5. Testimonia. i. pollicitationes.
Credibilia. i. fide digna. Hier. fidelia. Chal. vera.

XCIII. *Inuocatio Dei contra Improbos.*

1. VLTIONVM. Chald. vltionis auctor. q. d. ad quem pertinet vlcisci impios, iuxta illud, Mea est vltio. Egit. s. quod voluit.
2. Exaltare. q. d. ostende te. Retributionem. i. quod merentur.
3. Peccatores. Hier. impij. Gloriabuntur. Hier. exultabunt Chal. sedebunt in tranquillitate.
4. Effabuntur. Chal. effutient. Iniquitatem. Chal. calumnias. Loquentur. Hier. garrient. Iniustitiam. Chald. falsitatem.
5. Humiliauerunt. i. afflixerunt.
Hæreditatem. i. quos velut hæreditatem possides.
7. Dixerunt. s. apud se.
8. Sapite. Hier. discite.
9. Considerat. Hier. videbit.
10. Corripit. i. corripere solet, seu castigare. Hier. erudit. Arguit. q. d. nónne vos castigabit?
11. Quoniam. pro, quód.
12. Erudieris. i. corripueris. Est enim hic & Heb. & Græc. idem verbum quod suprà vertit, corripit.
De lege tua. pro, legem tuam.
13. Mitiges. i. quietem præstes. Malis. Hier. afflictionis. Fouea. Hier. interitus. q. d. donec pereat qui eum vexat.
14. Repellat. i. deseret.
15. Conuertatur in iudicium. i. iudicium exequatur. q. d. donec malos iudicet, & puniat.
Iuxta illam. s. approbantes & amplectentes, vel ei adhærentes.
16. Consurget mihi. Hier. stabit pro me. q. d. auxilium feret.
17. Paulo minùs. i. propemodum. Inferno. i. sepulcro. Anima. i. vita.
18. Si dicebam. pro, siquando.
Motus. q. d. in periculo fuit cadendi. Adiuuabat. Hier. sustentabat.
20. Adhæret tibi. Hier. particeps erit tui.
Sedes iniquitatis. i. qui sedent in iniquitate, seu iniquorum throni. Fingis. i. formas, sic suprà, Qui finxit oculum. q. d. qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.
21. Captabunt. i. insidiabuntur, vt capiant.
22. Factus est. Hier. & Chald. erit.
Adiutorium. Chald. fortitudinem.
Spei meæ, i. in quo spero.
23. Reddet. q. d. puniet. In malitia. i. propter malitiam.

XCIIII. *Exhortatio ad Dei laudem, & obedientiam.*

1. EXVLTEMVS i. eum exultatione laudemus. Hier. & Chald laudemus. Deo. Chal. coram Domino. Salutari.i Saluatori.Hier.Iesu.

2. Praeoccupemus. Hier. & Chald. praeueniamus.f. antequam puniat. Confessione.Hier gratiarum actione. Psalmis.Hier. & Chal.canticis. Ei.Chal.corā eo.

4. Fines.q d.tota vsque ad extremitates. Hier. fundamenta.Chal.penetralia. Altitudoes montium.i.terrenae potestates.Aug.

5. Formauerunt. Chal. creauerunt.

6. Ploremus.Hier.& Chald. flectemus genua.

7. Pascuae eius.i. quas pascit. Manus eius.i.quas deducit.

8. Hodie.q.d.quocunque tempore vitae.Vide Heb.3. Iritatione.f. qua Deum iritarunt incredulitate & rebellione. Hier.contradictione. Chald. contentione. Secundùm diem.Hiet. & Chal.sicut die.

9. Probauerunt.i.explorarunt,vel experti sunt. Et viderunt.i.eùm tamen vidissent.Chald. videntes.

10. Offensus fui.pro,infensus fui. No. quód Psalterium Romanum legit,proximus fui.f.adiuuans,& deducens,vel castigans.Hier. displicuit mihi. Chald. aspernatus sum. Vias.i.praecepta,seu,opera.

11. Vt iuraui. pro ,itaque iuraui. Hier. & iuraui. Chal.quibus iuraui. In ira i.iratus. Si.pro,nullo modo. Requiem meam.i.terrā quietis, quā promiseram.

XCV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. POST captiuitatem.f.cantatus, nam antea factus. Vide 1.Par.16. Cantate.Chal. cantate Angeli. Nouum.q.d renouate Dei laudes. Terra. Chal.iusti terrae.

2. Annuntiate. Graec. euangelizate. De die in diem.i.singulis diebus. Salutare.i.salutē. Chal.redemptionem. Eius.i ab eo datam.

3. Annuntiate.Hier.& Chal narrate.

4. Terribilis.Chal.timendus.

5. Daemonia.Hier.sculptilia.Chal.idola.

6. Confessio,& pulchritudo Hiet. gloria, & decor. Chal.laus,& gloria. In conspectu eius q. d. illi adsunt semper res dignae laude & gloria. Sanctimonia,& magnificentia,Chald. & Hier. fortitudo,& exultatio. Sanctificatione.i sanctitate.f.in ipso. Hier.& Chald. sanctuario.f. relucent.

7. Afferte.i.date. Patriae.i.familiae.Graec. πατριαί. Gentium Hier.& Chal. populorum. Afferte.i.tribuite confitēdo. Honoré.Hier.& Chal.fortitudinem.

8. Tollite. Hier. leuate. Chald portate. Hostias. Hier.munera.Chal.munus.Heb.Minchah.erat id esculentum,& poculentum munus;per quod quidam volunt intelligi Eucharistiam. Atria.i.ecclesias.

9. Atrio.t. Catholica Ecclesia. Commoueatur. Hier paueat.Chald contremiscat. Terra.Chald.terrae habitatores.

10. Regnauit.Aug.Tertul.& Iustin. Cypr. Leo Papa,& Psalterium Romanum legunt, Regnauit à ligno.f. per lignum, seu post lignum.i crucem. Correxit.f. restituens per crucem suam. Chald. firmauit. Commouebitur.f.de loco suo.

Aequitate. Graec. rectitudine. q. d. rectè.

11. Caeli.Chal.Exercitus caelorum. Terra.Chald. iusti terrae. Commoueatur i.exiliat prae laetitia. Hier. & Chal.tonet. Plenitudo eius.i.quidquid in ipso est.

12. Tuoc.f.in Christi aduentu. Ligna.i.arbores.f. homines.

13. A facie Domini.Chald.coram Domino. Venit. praesens est. Aequitate.Hier.& Chald.iustitia. Veritate.t.vero iudicio.

XCVI. *De Dei auxilio, & Christi Regno.*

1. HVIC Dauid.pro,ipsius Dauid.f.Psalmus. Restituta est.f.pulsis hostibus. Regnauit.pro, regnat. Insulae multae.i. multitudo insularum.

2. Correctio.i.rectitudo.Hier. firmamentum. Chal. locus paratus.q.d.rectè iudicat.

3. Praecedet.f.in extremo iudicio. Inflammabit. Hier.exuret.

4. Alluxerunt. pro,illuxerunt,seu illucebunt. videtur enim praeterita pro futuris sumenda per totum Psalmum.Hier. apparuerunt. Commota.f. timore. Hier. contremuit.

5. A facie.i.ob praesentiam. Terra. Graec. Hier. & Chal.terrae.

6. Caeli.Chal. Angeli caelestes. Gloriam.i. Maiestatem.f.apparentem in rebus creatis, Deique operibus.

7. Angeli eius.Hier dij.Chal. colentes idola.

8. Audiuit.f.quod praecessit,vel quod sequitur. Sion.i.ecclesia,vel anima fidelis. Filiae Iuda.i.iusti.

10. Peccatoris.Hier.& Chal.impiorum.

12. Confitemini memoriae.i. celebrate memoriam, seu,commemorando laudate. Sanctificationis.Chal. sanctitatis. Hier. sanctae.

XCVII. *Exhortatio ad Dei laudem, & de Christo.*

1. SALVAVIT.i. seruauit, seu victoriam peperit. Sibi. Graec.& Chal. eū.f.Dei populum, vel eum, pro se.q.d. se Christus propria virtute suscitauit. & quidem,saluare,Heb datiuum regit. Vide Matt. 21. quanquam fortè illud [sibi] abundat, more Heb.

2. Salutare.i. salutem. Chal.redemptionem.

3. Domui.t.erga domum.

4. Terra.Chal habitatores terrae.

7. Moueatur.f.ad Dei laudēm. Hier.& Chal. tonet. Plenitudo.i.quidquid in eo est.

8. Plaudent. pro, plaudant, q.d. edant signa laetitiae.

9. A conspectu Domini.Chald.coram Domino. Venit. praesens pro futuro.

XCVIII. *De Christi Regno.*

1. IRASCANTVR. pro, licet indignentur. Hier. commoueantur.Chal.contremiscant. Populi.f.increduli. Qui sedet.iungendum cum,Dominus.q d.ille qui sedet, &c. Super Cherubim .f. in propitiatorio, vel q. d. qui eminet super omnes etiam perfectissimos Angelos. Moueatur.f.ad Dei laudem. Hier & Chald. concutiatur.f.timore. Terra i.terrae habitatores.

2. In Sion.f.cognoscitur;vel,qui in Sion colitur.

3. Terribile.i. metuendum.

4. Ho-

4. Honor. Hier. imperium. Chald. fortitudo. Iudicium. i. quod æquum est. q. d. exercet iustitiam. Parasti directiones. Hier. fundasti æquitates. Chald. præparasti rectitudinem. q. d. dedisti præcepta recta. vel rectum iudicium, vt statim explicatur. Iudicium, & iustitiam. i. iustum iudicium.

5. Exaltate. Chal. laudate. Scabellum. s. ad arcam, vnde responsa dat, velut sedens super Cherubim. vel Christi humanitas intelligitur. Sanctũ est. Græc. Hier. & Chal. sanctus est. s. Dominus.

6. In sacerdotibus. i. inter sacerdotes, seu sacerdotes. s. erant.

7. Columna. s. quę super tabernaculum. Custodiebant Græc. quia custodiebant. Testimonia. i. mandata, quibus Deus testatur quid velit.

8. Eis. s. populo. vel q. d. in gratiam illorum. s. Mosis & Aaron. Vlciscens. s. interdum. Adinuẽtiones. Chal. opera. Eorum. i. populi.

9. Sancto. Chal. sanctuarij.

XCIX. *De Dei laude.*

1. IN confessione. i. ad laudem. s. Dei. Chal. pro sacrificio confessionis. Deo. Chal. coram Domino. Terra. Chal. habitatores terræ.

2. Exultatione. s. cum lætitia laudantes. Hier. laude. Chald. hymno.

3. Scitote. Chal. notum facite. Pascuæ eius. i. quas pascit.

4. Portas. s. templi. Confessione. Hier. gratiarum actione. Hymnis. Hier. & Chal. laude. Laudate nomen eius. Hier. & Chal. benedicite nomini eius.

5. Suauis. Hier. & Chal. bonus. s. benignus, seu beneficus. In. pro, & in. Veritas. Hier. & Chal. fides. s. in promissis.

C. *De officio boni Principis.*

1. MISERICORDIAM. s. tuam. Iudicium. i. iustitiam. Cantabo. i. celebrabo canticis. Tibi. Chal. coram te.

2. Intelligam. Hier. erudiar. Immaculata. Hier. perfecta. q. d. dabo operam perfectioni, si me adiuues. Venies. s. & me illuminabis. Quidam per interrogationem legunt. q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt possim id quod sequitur? Perambulabã. Hier. & Chal. ambulabo. Innocentia. Hier. simplicitate. Chal. perfectione. In medio domus. i. inter domesticos.

3. Proponebam. Hier. proponam. Chald. ponam. s. faciendam. Rem iniustam. Hier. verbum Belial. Chal. verbum impietatis. Non adhæsit. i. non fuit familiare.

4. Cor prauum. i. praui homines. Declinantẽ, &c. s. vitæ dissimilitudine. Aug. Chald. concupiscentiam malam. Cognoscebam. i. approbabam. Aug. vel q. d. non habui inter amicos, & notos.

5. Detrahentem, &c. Chal. loquentem lingua triplici contra proximum suum. Persequebar. Hier. interficiam. Chal. disperdam. Insatiabili corde. Hier. latum corde. Ita vocantur Heb auari & ambitiosi, qui plura semper cupiunt. Edebam. Chald. habitabo.

6. Fideles Chal. veraces. Sederent. Hier habitent. Immaculata. Hier. simpliciter. Chal perfecta. Ministrabat. Hier. ministrabit.

7. In medio domus. i. intra domum. q d. domi meæ. Superbiam. Hier. & Chal. dolum. Iniqua. Hier & Chald. mendacium. Direxit. i. prosperé habuit. Hier. placebit.

8. In matutino. i. citó, seu tempestiué. Interficiebam Hier. & Chal. perdam. Peccatores. Hier. & Chal. impios. Disperderem. Hier. interficiam. Chal. disperdam. s. si eiusmodi sint peccata, quę morte digna videantur. Iniquitatem. Chal. falsitatem.

CI. *De Ierusalem & Ecclesia.*

3. AVERTAS. Hier. abscondas. Chal. auferas.

4. Defecerunt. Hier consumpti sunt. Ossa. Chal. membra. Cremium. i. tostum, seu aridum, aut frixum Græc. φρύγιον, quod ista tria significat. Hier. frixa. Chal chytropodes. i. ollarum pedes.

5. Percussus sum. s. æstu afflictionum. Quia. pro, &. Oblitus sum. s. præ mæstitia, vel negligentia. Panem. i. cibum. Chal. legem doctrinæ.

6. A voce. i. præ clamore. Gemitus. Chal. suspirij. q. d. dum mæstus suspiro, gemo, & clamo. Os carni. pro, ossa cuti. s. deficiente carne.

7. Pellicano. Nascitur vt aiunt, in solitudinibus. q. d. auibus syluestribus. Nycticorax. Hier. bubo. Chal. noctua. Domicilio. s. diruto

8. Vigilaui. i. somnum non cepi. Chald. vigilaui tota nocte.

9. Laudabunt. s. fictè, vel olim. Iurabant. q. d. coniurabant.

10. Cinerem tanquam panem. i. aspersum cinere panem; vel pro, panem sicut cinerem. i. sine gustu.

11. A facie iræ, &c Chal, propter iram, &c. q d. quia te sentiebam mihi iratum, seu ob afflictionem à te velut irato immissam. Eleuans. i. vt qui deiecturus eleuat.

12. Vmbra. s. quæ citò deficit cùm inclinatur in longitudinem. Arui. Chal. arescam.

13. Memoriale. Chal. memoria. Tuum. q d. facta tua memoria perpetua digna sunt, vel in æterna memoria erunt.

14. Exurgens. pro, velut exurgens. Venit præteritum est.

15. Seruis. s. Iudæis reædificantibus, vel Regibus permittentibus; qui serui dicuntur, quia Deus eorũ opera vsus. Miserebuntur. s. vt ædificent.

16. Gloriam. i. Maiestatem.

17. Videbitur. Hier. apparebit. Gloria. q. d. potentiam suam manifestans.

18. Humilium. i. afflictorum.

19. In generatione. Chal. pro generatione. Altera. Hier. & Chald. nouissima.

21. Interemptorum Hier. mortis i. morti destinatorum. Chald. morti traditorum.

22. Annuntient. Hier. narretur. Chal. annuntietur.

23. In conueniendo. Hier & Chald. cùm fuerint congregati. In vnum. Hier. simul.

24. Respondit. s. iustus. Ei. s. Deo. Virtutis. q. d. dum vigeret, diuque videretur posse viuere.

25. Reuoces. Hier. rapias. Chald. tollas. Dimidio. q. d. morte immatura. vide Isa 38. In generationẽ, &c. q d. æterni.

27. Peribunt. s. vt statim explicat. Veterascent.

 Hier.

Hier. atterentur. Opertorium. Hier. pallium. Chald. stolam. Mutabis. i. renouabis, vel, consumes. Græc. alterabis ἀλλάξεις.

29. Habitabunt. s. terram tuam, vel tecum. In seculum. i. perpetuó. Dirigetur. i. recta ducetur à Deo. Hier. perseuerabit. s. tecum, seu, apud te.

CII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1 BENEDIC. i. gratias age, seu lauda. Quæ intra me sunt. Hier. viscera mea. Nomini sancto. i. sanctitati. s. Deo sancto.

2. Retributiones. i. quæ tribuit. s. beneficia.

4. Interitu. Hier. corruptione. Chald. gehenna. Coronat. i. cingit, vel ornat velut corona.

5. In bonis. Hier. & Chald. bonis. Renouabitur. Chald. renouabis in mundo venturo. Aquilæ. iuuenescere hæc mutatis pennis dicitur: vel significatur vigor, seu viuacitas Aquilæ. q. d. recuperabis vigorem Aquilino similem.

6. Misericordias. Hier. iustitias. Chal. iustitiam. s. sumitur iustitia pro misericordia. Iudicium. q. d. vindicans. Iniuriam. Hier. calumnias.

7. Vias. i. præcepta. Voluntates. Hier. cogitationes. Chald. opera.

9. In finem. Hier. & Chal. in sempiternum.

11. Secundum altitudinem, &c. q. d. maximè.

14. Figmentum. q. d. fragilitatem. Hier. plasmationem. Chal. concupiscentiam prauam, quæ nos decipit. Puluis. Chal. è puluere.

15. Fœnum. Hier. & Chald. herba.

16. Spiritus. Chal. ventus. Vide Isa. 40. Illo. s. fœno, vel homini. q. d. cùm ab eo spiritus. i. anima trãsierit, non subsistet, &c. Cognoscet. s. quisquã. Suum. i. eius.

17. Iustitia. fortè accipitur pro misericordia; vt sit repetitio.

18. Testamentum. Hier. & Chal. pactum.

19. Parauit. Hier. stabiliuit.

20. Virtute. Hier. robore. Chald. viribus. Ad audiendam vocem. Hier. obedientes voci.

21. Virtutes. Hier. & Chald. exercitus. s. Angelici, vt sit repetitio.

22. In omni loco. q. d. vbicunque estis.

CIII. *De eodem.*

1. MAGNIFICATVS es. i. agnitus es esse magnus. Aug. Cõfessionem. i. laudem. Decorem. i. pulcritudinem. Induisti. i. te velut ornasti. q. d. appares in omnibus quàm sis laudabilis, & gloriosus.

2. Pellem. i. tentorium. Chald. cortinam.

3. Aquis. s. quæ super cælos sunt. Ascensum. q. d. velut nubibus vectus pluuias inde mittis. Super pennas. i. velociùs, quàm pennæ.

4. Facit. pro, fecit. Spiritus. i. veloces, vt ventum, vel naturæ spiritualis. Ignem. i. velut ignem efficaces fortesque.

5. Stabilitatem. Hier. & Chald. basim. q. d. fecit stabilissimam.

6. Abyssus. i. maris aquæ. Eius. s. terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mũdi initium quo terra tecta & montes, tum Dei præcepto retecta. Super montes. s. in nubibus.

7. Increpatione. i. imperio velut increpantis. Fugient. s. huc illuc discurrent nubes. A voce tonitrui, &c. pro velut tonitruum, vocem tuam. i. mandatum formidantes.

8. Ascendunt. i. surgunt. Fundasti. i. designasti.

9. Posuisti. s. aquis maris.

11. Expectabunt. s. donec satientur.

12. Super. Chald. iuxta. Ea. s. montes, & fluuios.

13. Superioribus. s. nubibus. Suis. pro, se. Operum tuorum. i. opera tua proueniente. Terra. i. terræ habitatores.

14 Herbam. i. olera, vel segetes. Seruituti. i. vsui.

15. Exhilaret. i. nitidam reddat. s. homo, vel Deus. q. d. Dat Deus hominibus non solùm necessaria, sed & ea quæ delectationi seruiunt.

16. Saturabuntur. s. humoris copia.

17. Illic. s. in arboribus. Domus. i. nidus. Dux est. i. obtinet principatum inter nidos auium. s. altitudine. vel q. d. docet reliquas aues nidificare, prima enim omnium dicitur nidificare. est autem Herodius Ciconiæ genus.

18. Ceruis Chald. Ibicibus. Erinaciis. Chald. cuniculis. Græc. leporibus.

19. Tempora. s. distinctionem mensium, & festorum. Cognouit. i. ita obseruat, ac si nosset.

20. Pertransibunt. i. circumcursabunt.

21. A Deo. s. sibi destinatum.

22. Cubilibus. i. antris. Hier. speluncis. Chald. latibulis.

23. Operationem. Hier. seruitutem. Chald. culturam.

24. Magnificata. i. magnifica, seu, mirabilia. Chal. multa. Possessione Lopibus.

25. Manibus. i. locis, seu, littoribus. Chald. terminis.

26. Draco. i. cetus. Hier. & Chal. Leuiathan. Formasti. Hier. plasmasti. Chald. creasti. Ad illudendum ei. Hier. vt illuderes ei. Chal. vt ludat in eo. s. mari. Aug. illuditur diabolo, dum eius tentationes prosunt iis quibus ipse obesse desiderat.

28. Bonitate. i. bonis. s. cibo.

29. Auertente te Hier. abscondes.

30. Emittes. i. cùm mittis, seu miseris. Spiritum i vim productiuam. Chald. Spiritum sanctum. Creabuntur. s. res nouæ.

31. Sit gloria, &c. i glorificetur Dominus.

32. Montes s. vt olim Sinai.

34. Iucundum sit. Hier. placeat. Eloquium. Chal. meditatio.

35. Deficient. Græc. Hier. & Chal. deficiant. Alleluia. i. laudate Deum, seu Dominum.

CIIII. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70. s. Halleluya. i. laudate Deum. idque cum iubilo, vt quidam notant: id enim significare הָלַל vnde Halleluia.*

1. OPERA. Hier. cogitationes.

3. Laudamini. q. d. gloriamini, seu gratulamini. Hier. exultate. Chal. laudate.

4. Confirmamini. q. d. estote in quærendo constantes.

tes. vel pro, confirmabimini. Hier. virtutem eius. Chald. legem eius. Faciem. s. præsentiam. Aug.

6. Semen. i. ô posteri. Serui. plurale est, itemque electi.

7. Iudicia. s. exercentur.

8. Seculum Hier. & Chal. æternum. s. facti. Testamenti. Hier. & Chald. pacti. Mandauit. s. obseruari.

Mille. i. omnes. Aug.

9. Disposuit ad. Hier. & Chal. pepigit cum.

10. Statuit. Hier. firmauit. Iacob. Hier. cum Iacob. Vide Gen. 17. 18. In præceptum. i. vt esset præceptum, seu lex. Hier. in legem. Chal. pro decreto. Testamentum. Hier. & Chald. pactum.

11. Dicens. q. d. simul promittens dicendo. Funiculũ. Chal. sortem. s. funiculis hæreditates mẽsurabantur.

12. Cùm essent, &c. iungendum cum sequentibus. Incolæ. Hier. aduenæ.

13. Pertransierunt. pro, pertransirent.

14. Reliquit. i. permisit. Corripuit. i. increpauit, seu castigauit. Pro eis. Chal propter eos. Reges. vt Pharaonem, & Abimelech.

15. Nolite. sub. dicens. Tangere. i. lædere. Christos. i. vnctos. s. cælesti vnctione, vel oleo. vngebantur enim Prophetæ interdum. In Prophetis. pro, Prophetis. Malignari. Chal. malefacere. Hier. affligere.

16. Firmamentum. Chald. sustentamentum. Hier. virgam. i. baculum. s. sustentaculum. Contriuit. i. consumpsit. Aug.

17. Virum. Chald. virum sapientem.

18. Humiliauerunt Hier. & Chal. afflixerunt.

Ferrum. i. dura tribulatio. Aug. Hier. in ferrum venit anima eius. Chald. in catenam ferream intrauit anima eius. i. ipse. Pertrãsiit animã. i. ipsum afflixit. sic Luc. 2. Tuam ipsius animam pertransibit gladius.

19. Veniret verbum. i. fieret quod prædixerat. s. dum somnia est interpretatus vinctorum.

20. Eloquium. i. oraculum. Inflammauit. i. accendit ad diuinandum. Hier. probauit. Chald. purgauit. s. passus est multa ob somnium à Deo immissum, quod fratribus narrauerat.

22. Erudiret. i. instituerет, seu castigaret. Sicut semetipsum. i. vt vellet, seu, ad formam vitæ suæ. Hier. secundùm voluntatem suam.

23. Accola. Hier. aduena. Cham. i. Aegyptiorum, qui ex Mitsraim primogenito Cham orti.

24. Firmauit. Hier. roborauit. Chal. fecit fortem. Super. i. plusquam.

25. Conuertit. s. permittendo. vel, dando suis tantam prosperitatem, vt illis Aegyptij inuiderent. Chal. conuersum est.

27. Verba signorum. i. signa, seu res mirabiles. verba. n. pro rebus. vel q. d. preceptũ, seu rationẽ edendi signa.

28. Exacerbauit. i. irritos fecit. Hier. non fuerunt increduli verbis eius. Chald. non restiterunt verbo eius. s. Hebræi, nam Moysi crediderunt.

30. Edidit. Græc. Hier. & Chal ebulliuit.

31. Cynomyia. i. canina musca. Hier. musca omnimoda. Chal. insectorum commixtio. Vide Psal. 77.

Cyniphes. Chald. pediculi.

32. Pluuiam. i. pro pluuia. Ignem. s. mistum grandini. Vide Exod. 9. Sap. 16.

33. Lignum. i. arborem.

34. Bruchus. est species locustæ.

35. Fœnum. Chald. herbam. s. quidquid virebat.

36. Primitias. i. primogenita. Laboris. Hier. partus. Chald. fortitudinis. s. principium roboris viri est primogenitus. Vide Gen. 49. Psal. 77.

38. Incubuit. Hier. irruerat. Timor, &c. q. d. timebant enim Aegyptij sibi valde à Iudæis.

39. Protectionem. Hier. & Chal tentorium.

40. Petierunt. Chald. petierunt carnes. Cæli. i. ex aëre demisso.

41. Flumina. Chal. fluminis instar.

42. Verbi. i. promissionis.

43 Lætitia. Hier. & Chal laude.

45. Iustificationes. Hier. ceremonias. Chal. precepta. Exquirant. Chald. custodiant.

C V. *De eodem.*

1. SECVLVM. Hier. & Chal. æternum.

2. Loquetur. s. vt par est. Chal. eloqui poterit. Potentias. Hier. & Chal. fortitudines. s. fortiter facta. Auditas. Chald. notas.

3. Iudicium. s. rectè iudicando. Aug. Iustitiam. s. rectè agendo. Aug.

4. Beneplacito populi. i. beneuolentia in populum. Chal. bona voluntate cum populo. Hier. propitiatione populi. Salutari. i. salute. Chald. redemptione. s. Christo. secundùm Aug.

5. Ad videndum in bonitate. Hier. vt videam bona. Lauderis. Hier. exultem. Chal. laudem. Hæreditate. i. populo.

6. Cum patribus, i. sicut patres. Aug. Iniquitatem. Hier. & Chald. impiè.

7. Irritauerunt. s. te. Hier. ad iracundiam prouocauerunt. Chal. rebelles fuerunt.

9. Increpuit. Hier. & Chal. comminatus est. In deserto. Chal. per desertum.

12. Crediderunt. s. tunc. Laudauerunt. Hier. & Chald. cecinerunt.

13. Citò fecerunt. Græ. festinarunt. s. obliuisci, vt statim dicitur. Hier. & Chal. citò. Sustinuerunt. Hier. expectauerunt. Consilium. i. quod de illis decreuerat. q. d. non se eius prouidentiæ regendos crediderunt.

14. Concupiscentiã. s. carnes. concupiscentia, pro re concupita. In aquoso. Hier. solitudine. Chal. loco arido.

15. Saturitatem. Hier. tenuitatem. Chald. maciem. q. d. statim puniuit. Græc πλησμονὴν. i. repletionem. genus est morbi, ex quo sequitur tabes & macies. s. ex nimia repletione.

16. Irritauerunt. Hier. zelati sunt. Chal. inuidia commoti sunt contra. Sanctum. i. consecratum.

17. Super congregationem, &c. q. d. eos qui cũ Abiron conspirauerant.

18. Synagoga. i. congregatione. Peccatores. Hier. & Chal. impios.

20. Gloriam suam. Chald. gloriam Domini sui.

23. Dixit. s. Moses. Vt disperderet. i. se velle disperdere. Chal. se exterminaturum. Confractione. i. plaga, qua erant feriendi à Deo. Aug. Græc. vulneratione.

24. Verbo. s. quo promiserat se eam daturum.

26. Leuauit. s. iurando. vel, vt solent qui volunt percutere.

27. Deiice-

Veritas.ſ. in præſtando promiſſa.

6. Gloria tua.ſ.appareat.

7. Saluum.ſ.me. Dextera.i.potentia.

8. Locutus eſt. q. d. promiſit.ſ.mihi de hoſtibus victoriam. Sancto. Hier. ſanctuario. vide Pſalm 59. vbi reliqui verſus.

9. Suſceptio.i.protectio. Hier. virtus. Chal. fortitudo. Rex ſ. Dauid, & Chriſtus de tribu Iuda. Hier. Dux. Chal. Scriba

10. Spes. Hier peluis. Alienigenæ. Hier. Philiſtim. Amici facti ſunt. Græc. ſubditi ſunt. Hier. fœderati erunt.

12. Repuliſti Hier. proieceras: Chal. deſeruiſti. Exiſti. Hier. exieras. Virtutibus.i.exercitibus.

13. Quia vana. Græc. & Heb. & vana. pro, quia vana. Hominis. Hier. ab homine.

14. Faciemus virtutem. Hier. erimus fortes. Ad nihilum deducet. Hier. & Chal. conculcabit.

CVIII. *Oratio contra hoſtes.*

1. LAVDEM meam. q. d. innocentiam. Hier. laudis meæ Chal. laus mea. q. d. qui es laus mea. Tacueris.i. diſſimules. q. d. defende à malis:

2. Peccatoris. Hier. & Chald. impij. Super. Hier. contra. Doloſa. Hier mendacij. Chal mendaci.

3. Circundederunt .i. vndique ſunt aggreſſi. Expugnauerunt. pro, oppugnauerunt. Gratis Hier. fruſtra. Chald. ſine cauſa.

4. Vt me diligerent Hier. quòd diligebam eos. Chal. quòd dilexi. Detrahebant. Hier. aduerſabantur. Chal. aduerſantur. Orabam.ſ. pro eis. Aug.

5. Dilectione.ſ. quia eos diligebam.

6. Conſtitue.i. præfice. Peccatorem. Hier. & Chal. impium.ſ. iudicem, vel dominum. Diabolus. Hier. & Chal. Satan i. aduerſarius. A dextris.ſ. vt opprimat.

7. Iudicatur.ſ. apud magiſtratum, vel Deum. Oratio.i. defenſio apud iudicem. vel, oratio ad Deum. In peccatum .i. velut peccatum. q. d. magis iudicem irritet, vel Deum. Chal. in condemnationem.

8. Dies.ſ. Apoſtolatus. Aug. Epiſcopatum .i. officium, ſeu dignitatem Epiſcopi.ſ. Apoſtolatum. de Iuda enim loquitur.

10. Nutantes transferantur. Hier. inſtabiles vagentur. Chal. vagando vagentur.

11. Scrutetur ſ. vt accipiat. Chal colligat. Fænerator.i. qui mutuum dedit. Hier. exactor. Alieni.i. extranei. Labores .i. labore parta.

13. Vna.i. prima. Hier. & Chald. altera.

14. Matris. q. d. non ſolum patris, ſed etiam matris. explicatio præcedentis. q. d. puniantur in eo parentum peccata

15. Contra Dominum .i. coram Domino.ſ. parentum peccata. Eorum.ſ. parentum.

17. Compunctum.i. fractum, ſeu afflictum. Mortificare. Hier. vt interficeret.

18. Maledictionem.i. malum, ſeu ſupplicium.ſ. qui peccatum diligit, & quod id ſequitur ſupplicium videtur diligere. Benedictionem.i. bonum.

19. Veſtimentum.ſ. quod operit, & hæret. Aqua.ſ. quæ bibitur. Oleum.ſ. quod valde penetrat, & hæret. Oſſibus. Chald. membris.

20. Hoc opus.i. merces. ſic Leu. 19. Iſa. 4. & 62. Hier. hæc eſt retributio. Apud Dominũ. Græ. Hier. & Chal. à Domino.ſ. retributio. Loquuntur.i. machinantur. Animam.i. vitam.

21. Fac.ſ. bonum. Mecum.i. mihi. Propter nomen tuum.i. propter te, ſeu, pro tua clementia. Suauis Hier. bona.

22. Conturbatum. Hier. vulneratũ. Chal. contritum.

23. Declinat. Hier inclinatur.ſ. extenſione, & deſinit in tenebras. Ablatus. Chald. conſumptus. Excuſſus. Chal. vagatus.

24. Infirmata ſunt. Hier. vacillauerunt. Chal. collapſa ſunt. A ieiunio.i. præ ieiunio. Immutata. Chald. macilenta. Propter oleum .ſ. deficiens. Hier. abſque oleo.ſ. vnctionibus, quæ olim in vſu. vel pingue ſo ſignificatur, cuius defectu mutatus. Chal abſque pinguedine.

25. Mouerunt.ſ. deridentes.

27. Manus.i auxilium. Chal. percuſſio. Eam. pro, id ſ. iuuando, vel affligendo.

28. Maledicent. q. d. perſequentur. Benedices. q. d. fauebis.

29. Diploide .i. veſte, ſeu pallio. Hier. veſtimento. Chal. chlamyde. Aug. duplici pallio.ſ. confuſione coram Deo & hominibus.

30. Nimis. q. d. totis viribus. Hier. vehementer. Multorum. Hier populorum. Chal. ſapientium.

31. Aſtitit. Hier. & Chald. ſtabit. Saluam faceret. Hier. ſaluet. Perſequentibus. Hier. & Chald. iudicibus.ſ. malis. Animam.i. vitam.

CIX. *De Chriſti Regno, & Sacerdotio.*

1. DOMINVS.ſ. Pater. Domino.ſ. Filio, ſeu Chriſto. A dextris meis.i. optimo apud me loco. Donec. vide Heb 10. Scabellum, &c. q. d. ſubijciam pedibus tuis, ſic vt poſſis conculcare.

2. Virgam.i. ſceptrum. Virtutis. Hier. fortitudinis. q. d Regnum potens. Emittet.ſ. in mundum per prædicationem. Sion.ſ. inde cœpit prædicatio Euangelica. Dominare. Chal. & dominaberis. Inimicorum .ſ. qui antea aduerſabantur, vel q. d. reſiſtant licet inimici.

3. Principium.i. principatus, vel pater.ſ. erit. Die virtutis. q. d. cùm cœperis regnare, vel oſtendere potentiam tuam. Splendoribus ſanctorum q. d. in ſanctis ſplendidè, vel ſplendore ſanctitatis. Vtero.i. ſubſtantia mea, ſeu ſecreto, vel vtero virginis. Ante luciferum .i. ante Angelos, vel Angelis excellentiorem, vel ante ſtellas.

4. Pœnitebit eum.i. mutabit. Aug. Ordinem. Ritum. Melchiſedech.ſ. qui obtulit panem & vinum in figuram Euchariſtiæ.

5. A dextris tuis.i. te adiuuans & protegens. Confregit. Hier. & Chald. percuſſit. Iræ .i. vltionis.ſ. die iudicij. Reges. pro, etiam Reges.ſ. ſibi inimicos.

6. Iudicabit i. vlciſcetur, ſeu iudicium exercebit. In nationibus. pro, gentes. Ruinas. Chald. cadaueribus. Hier. valles .ſ. cadaueribus. Capita i. principes. Multorum .ſ. populorum, vel, multorum capita.

7. Torrente.ſ. paſſionum. In via.ſ. dum viuet, ſeu viueret.

CX. *De Dei operibus.*

1. CONCILIO .i. cœtu. Hier. consilio. Chald. secreto. q. d. iuxta sententiam. Iustorum. Chald. rectorum.

2. Exquisita .i. exquisitè, seu perfectè facta Hier. exquirenda .i considerand. In omnes .i. iuxta omnes. q. d. pro sua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius voluntatem.

3. Confessio & magnificentia .i. laude & honore dignum. Hier. gloria, & decor. Chal. laus, & decus. Seculum seculi. Hier. æternum.

4. Memoriam fecit .i. fecit recordari. vel digna memoria. Misericors, & miserator. Hier. & Chald. clemens, & misericors.

5. Testamenti. Hier. & Chald. pacti.

6. Annuntiabit. Græc. Hier. & Chald. annuntiauit. q. d. dixit se posse præstare quod promittebat. vel, reuelauit potentiam, qua operatur. s. se esse omnipotentem.

7. Veritas, & iudicium .i. fidei, & æquitatis plena. Fidelia .i. vera, certa.

8. Confirmata .i. stabilita. Seculum seculi. Hier. sempiternum. Aequitate .i. rectitudine.

9. Redemptionem. s. ex Aegypto, vel ex peccatis. Testamentum. Hier. & Chald. pactum. s. seruandum. Terribile. Chald. timendum.

10. Intellectus bonus. q. d. sanè sapiunt qui faciunt. Eum .i. intellectum .i. quod intelligunt faciendum, vel timorem. s. Deum timentibus. Heb. & Chald. ea. s. præcepta. Laudatio .i. laus. Eius. s. talis hominis. Seculum seculi. Hier. iugiter. Chal. æternum.

CXI. *De timore Dei.*

1. REVERSIONIS, &c. Titulus hic non est Heb. nec Græc. Volet .i. oblectabitur. Chald. mandata eius expetit.

2. Semen .i. filij. Generatio .i. posteri, seu familia. est enim repetitio frequens hic. vel q. d. gens recta .i. probi homines. Rectorum. Hier. iustorum. Bened. cetur. s. à Deo, vel hominibus.

3. Gloria. Hier. substantia. Chal. felicitas. Domo. .i. corde. Aug. Manet. s. à Deo remuneratur. In seculum seculi. Hier. semper. Chald. in æternum.

4. Tenebris. s. afflictionibus, vel q. d. cùm alij sunt in tenebris. Misericors, & miserator. Hier. & Chald. clemens, & misericors. q. d. ipse Deus, vel ab ipso Deo, qui clemens, &c.

5. Iucundus .i. gratus. s. Deo, & hominibus. Hier. bonus. Chald. beatus. Græc χρηστὸς, quod etiam bonum, utilem, & humanum significat.

Commodat .i. mutuum dat. Disponit. pro, quique disponit. Hier. dispensabit. Sermones .i. negotia, vel verba. In iudicio .i. prudenter.

6. Commouebitur .i. nutabit.

7. Auditione .i. rumore, seu nuntio. Mala .i. rei aduersæ. s. Ite maledicti in ignem æternum, secundùm Aug.

8. Confirmatum. s. in Domino. Despiciat .i. ex alto videat. Inimicos. Græc. super inimicos. Hier. in hostibus. s. quæ optat.

9. Dispersit. s. abundanter. Chald. dispersit pecuniam. Iustitia .i. eleemosyna, seu misericordia. Itaque alij vt Chry. verterunt ἐλεημοσύνη.

In seculum seculi. Hier. & Chald. in æternum.

Cornu .i. robur Chald. fortitudo.

In gloria .i. cum gloria.

10. Peccator Hier. & Chal impius. Videbit. s. iusti felicitatem. Irascetur .i. indignabitur.

Tabescet. s. præ inuidia. Peccatorum. Hier. & Chal. impiorum. Peribit .i. frustrabitur.

CXII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. PVERI. Hier. & Chal. serui.

2. Sit benedictum .i. celebretur. Nunc .i. tempore, seu momento. Seculum Hier. æternum.

3. Laudabile .i. dignum quod laudetur.

4. Super .i. plusquam.

5. Altis. s. cælis.

6. Humilia .i. humiles. vel q. d. infima quæque curat.

7. Suscitans .i. eleuans. Stercore .i. sordibus, seu abiecta conditione.

8. Domo .i. familia. s. fœcundans, prolemque dans.

CXIII. *De liberatione ex Ægypto.*

1. DOMVS .i. familiæ. Barbaro .i. alterius linguæ.

2. Iudæa. Hier. Iudas .i. populus Iudaicus. Sanctificatio .i. princeps sanctitatis. q. d. ei consecrata. Chal. Vnica eius sanctitati. Potestas. q. d. eius potestati, seu ditioni subiecta.

3. Mare. s. rubrum. Vidit .i. sensit Dei præsentiam. Fugit .i. recessit.

4. Exultauerunt. Hier. & Chald. subsilierunt. s. cùm legem daret, agitabatur Sinai mons.

7. A facie .i. præsentia. Aug. Mota est. Hier. & Chal. contremiscit.

8. Stagna. Hier. paludes. Chald. riuum. Rupem. Hier. silicem.

1. Non nobis, &c. Hic incipit Psalmus 115. apud Hebræos. Chal. non propter nos Domine, non propter meritum nostrum. Super misericordia, &c. Hier. propter misericordiam, &c. Veritate .i. fide, qua s. promisisti te adfuturum nobis. Aug. misericordia vocante, & veritate iudicante.

2. Ne quando. pro, ne fortè.

3. Cælo. s. est.

8. Fiant .i. digni sunt qui fiant.

9. Sperauit. pro, sperat.

11. Sperauerunt. pro, sperant.

12. Benedixit. Hier. & Chald. benedicet. & sic in sequentibus.

13. Pusillis Hier. paruis.

14. Adijciat, &c. q. d. augeat vos, vel addat beneficia.

15. Benedicti. s. estis, vel sitis.

16. Cælum cæli .i. supremum cælum. Domino. s. sedes est.

17. Laudabunt. s. corpore, seu ore, seu apud viuos. Infernum .i. sepulcrum.

18. Benedicimus. Græc Hier. & Chald. benedicemus. Nunc .i. momento, seu tempore. Seculum. Hier. & Chal. æternum.

CXIIII. *De Dei auxilio.*

1. DILEXI. pro, diligam. s. Dominum. Exaudiet. pro, exaudiuit.
2. Diebus meis. i. dum viuam. Inuocabo. q. d. ad ipsum confugiam.
3. Mortis i. mortiferi. q. d. sui morti proximus. Inferni i. sepulcri. q. d. mortis. Inuenerunt. i. apprehenderunt.
4. Nomen Domini. i. Dominum. Inuocaui. s. dicens quod sequitur.
6. Paruulos. Chal. simplices. Humiliatus. i. afflictus Hier. attenuatus.
7. Requiem. i. tranquillitatem.
8. Morte. s. peccati, vel corporis.
9. Placebo Domino. Hier. & Chald. ambulabo coram Domino. i. studebo ei placere.
In regione viuorum. i. inter viuos, qui pene periclitatum, nisi me Deus liberasset.

CXV. *Continuatio eiusdem materiæ.*

10. CREDIDI. Apud Hebræos coniungitur hic Psalmus præcedenti, qui apud eos est 116. Propter quod locutus sum. Chald. propterea loquar. q. d prædicabo Dei benignitatem. Humiliatus. Hier. afflictus.
11. Excessu. Hier. stupore. s. animi afflicti & mæsti. Mendax Hier. mendacium. q. d. non est quod quisquam fidat hominibus, ita sunt fallaces omnes.
12. Retribuit. pro, tribuit.
13. Calicem, &c. i. imitabor Christi passiones. Aug. vel q. d. gratias agam. solebant enim libare in sacrificiis pro gratiarum actione.
14. Reddam i. soluam.
15. Pretiosa, &c. q. d. defendit suorum vitam.
16. Ancillæ, q. d. piæ matris, eaque colentis.
17. Laudis i. gratiarum actionis.
Inuocabo. i. prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. CONFIRMATA. i. stabilita Hier. confortata. Chal. roborauit super nos beneficentiam suam. q. d. magna est in nos misericordia vsus. s. misso Christo. Vide Rom. 15. Veritas. s. in promissis.

CXVII. *Gratiarum actio & congratulatio, & de Christo.*

1. BONVS. s. benignus, & beneficus. Seculum. Hier. & Chal æternum, & sic in sequentibus.
3. Domus. i. familia.
5. In latitudine. s. me constituens. i. consolatione, quæ angustiæ opposita.
7. Despiciam. i. ex alto aspiciam. s. puniri. Chal. videbo vltionem in.
8. Bonum est. Hier. melius est.
10. Omnes. i. plurimæ. Circuierunt. i. obsederunt, seu oppugnarunt. Et pro, at. Quia. abundat, vel pro, certè, positum. Græ. non est, at est Heb. Chald. vertit, propterea.
12. In spinis. q. d. magno fragore, seu impetu aggressi, sed statim extincti.
13. Impulsus. s. ab eis. Euersus sum. Hier. impellebar. Suscepit. Hier. sustentauit. Chal adiuuit.
14. Laus. i. laudis materia. In salutem. q. d me saluauit. Chald. fuit mihi redemptor.
15. Exultationis. Hier & Chald. laudis. s. auditus. Salutis. i. pro salute gratiarum actionis.
18. Et pro, at.
19. Iustitiæ. i templi, quod iustitiam & sanctitatem in introeuntibus requirit.
20. Intrabunt. q. d. non decet nisi iustos intrare. explicat quod dixerat proximè.
22. Lapidem. s. Christum. Aedificantes. s. sacerdotes, & Pharisæi populi instructores. In caput. pro, caput. Anguli. s. vtrumque populum connectens.
24. Dies. s. humanæ redemptionis. Fecit. s. singulariter.
25. Saluum me fac. Græc. & Hier. salua. s. Regem à te missum, seu Christum. sic, Hosanna filio Dauid. Matt. 21. Bene prosperare. i. da prosperum successum. s. Regi. prosperate. pro, prospera. Græ. *εὐόδωσον.*
26 Benedictus. q d. benedicatur, seu celebretur. Nomine. i. mandato, seu virtute. Benediximus. pro, benedicimus. i. bene precamur. est autem sacerdotum vox, secundum quosdam. Vobis. s. ô Populi. Domo Domini. i. templo.
27. Deus Dominus. q. d. Dominus, quem colimus, verus est Deus. Illuxit. Hier. apparuit. Fortè Christi aduentus indicatur. Constituite. i. celebrate. Hier. frequentate. Chald. ligate puerum ad sacrificium solemnitatis catenis, donec sacrificaueritis eum, & effuderitis sanguinem in cornua altaris. In condensis. q. d. arborum ramis templum ornantes. Hier. in frondosis.

CXVIII. *De præceptorum Dei obseruantia.*

NOTA, *In hoc Psalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iustitias, iustificationes, testimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, sermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idque singulis ferè versibus.*

ALEPH. i. *Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum litterarum non omnino constet esse solicitum, solùm enim indicant à qua littera incipiant Hebraicè sequentes Psalmi versus omnes.*

1. IMMACVLATI. i. integri, seu puri. Chald. perfecti. Via. i. vitæ instituto, seu moribus.
2. Scrutantur. i. diligenter inuestigant. Hier. & Chal. custodiunt. Testimonia. sic vocantur Dei præcepta, quòd per ea testetur, quid velit. In toto. pro, & in toto. in autem, pro ex.
3. Ambulauerunt. pro, ambulant.
4 Nimis. q. d. diligenter obseruari.
5. Iustificationes. sic vocantur Dei præcepta, quòd per eorum obseruationem iustificemur, crescentes. s. in iustitia, quam Theologi iustificationem secundam vocant,

cant, de qua & illud intelligunt: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Hier. præcepta. Chal. decreta.

6. Confundar. i. pudefiam. Perspexero. i. animum intendero.

7. Directione. i. rectitudine. In eo, quod didici. Hier. & Chal. cùm didicero. Iudicia. sic præcepta dicuntur, quód Dei iudicium seu sententiam contineant. vel iudicia, q. iustitiæ. Iustitiæ tuæ. i. à tua iustitia profecta.

8. Vsquequaque. Chald. prorsus. Quidam cum, custodiam, iungunt.

BETH. i. *Domus*.

9 Corrigit. Chal. purificabit. Adolescentior. Hier. iuuenis. Chal. puer. Viam. i. vitæ rationem.

10. Repellas. Hier & Chal. errare facias.

11. Abscondi. i. reposui, vel recondidi. Tibi i. contra te. Chald. coram te.

13. Pronuntiaui. i. prædicaui. Hier. & Chal. narraui. Oris tui. i. ore tuo prolata.

14. Diuitiis. s. solent alij delectari.

15. Exercebor. Hier. meditabor. Chal. Loquar. Considerabo. Hier. contemplabor.

16. Meditabor. Hier. & Chald. delectabor.

GIMEL. i. *Retributio, vel perfectio, seu plenitudo*.

17. Retribue. pro, tribue. Chald. retribue bonum. Viuifica me. q. d. tribue, vt viuam. Hier. viuam. Chal. & viuam.

18. Reuela i. illumina. Mirabilia. i. mysteria. De lege tua. pro, legis tuæ.

19. Incola. Hier aduena. Chald. peregrinus. Mandata. i. mandatorum intelligentiam.

20. Concupiuit desiderare i. vehementer desiderauit.

21. Increpasti. i. punisti, vel minatus es, seu arguisti.

22. Opprobrium. s. quo me afficiunt inimici. Exquisiui Hier. & Chal. custodiui.

23. Sederunt. s. pro tribunali. Exercebatur. Hier. meditabatur.

24. Meditatio. Hier. & Chal. voluptas. Consilium. i. quod consulo in dubiis, seu, siquid agendum est.

DALETH. i. *Ostium, vel tabula*.

25. Pauimento Hier. & Chal. pulueri q. d. parum absum à sepulcro, seu morte. Verbum i. promissa, seu potiùs præcepta. q. d. fac me viuere secùndùm legẽ tuam.

26. Vias. i. facta, seu vitæ rationem totam. Enuntiaui. Hier. exposui. s. tibi.

27. Instrue me. Hier. & Chal fac me intelligere. Exercebor. Hier. & Chald. loquar. Mirabilibus. s. operibus.

28. Tædio. i. anxietate Græc. acedia. Hier. stultitia. Chal dolore. Confirma. Hier. serua. Chald. viuifica. Verbis. i. præceptis.

29. Iniquitatis. Hier. & Chald mendacij. De lege tua i secundùm legem tuam. vel q. d. da gratiam seruandi legem tuam.

30. Veritatis. Hier. & Chal. fidei q. d. viam fidelem, seu rectam. Vide Gen. 24: vbi pro recto itinere Heb. est via veritatis.

31. Confundere. s. spe frustratum.

32. Cucurri. Hier. & Chal. curram. Cùm dilatasti, Chald. cùm dilataueris. Hier. quoniam dilatasti. s. gratia tua rectè ant.

HE. i. *Ista*.

33. Legem pone mihi. Hier. ostende mihi. Chald. doce me. s. viam, &c. Exquiram. Hier. & Chald. custodiam.

34. Et scrutabor. pro, vt scrutet. Hier & Chal. & obseruabo. Et custodiam. q. d. scrutabor, vt custodiam.

35. Ipsam volui. i. ad semper optaui.

36. Auaritiam. i. cupiditatem prauam. Chald. mammonam. i. pecuniam.

37. Via. i. præcepit. Viuifica. Chald. sana. q. d. fac me viuere secundùm legem tuam.

38. Statue. Hier. fulcita. Chald confirma. q. d. confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. Amputa. Hier. auerte. Chald. amoue. Opprobrium. s. quo me afficiunt quidam, quod tibi seruiam, vel patiendum malis in die iudicij. Suspicatus sum. Hier. reueritus sum. Chald. timui. Iucunda. q. d. quód delectet præceptis tuis. Hier. & Chal. bona.

40. Acquitate. Hier & Chal. iustitia. q. d. in lege tua iusta. sic sup. in via tua viuifica me.

VAV. i. *&*.

41. Salutare. Hier. salus. Secundùm eloquium. i. in obseruatione præceptorum.

42. Quia speraui. i quód sperarim. Sermonibus. i. præceptorum obseruatione.

43. Vsquequaque Chal. penitus. Quia in iudiciis, &c. q d. hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. Supersperaui. i. valde speraui.

44. In seculum, &c. Hier in sempiternum, & vltrà.

45. Ambulabam Hier. & Chald ambulabo. Latitudine. q. d. liberè, seu securè.

46. Loquebar. Hier. & Chal. loquar. Confundebar. Hier. & Chal. confundar.

47. Meditabar Hier. & Chal. delectabor.

48. Leuaui H. er. & Chald. leuabo. s. vt faciam. Exercebor. Hier. & Chal. loquar. In. Chal. de.

ZAIN. i. *hic, vel hæc*.

49. Verbi i præceptorum. q. d. da mihi præcepta tua seruandi gratiam. Seruo. pro, ad seruum tuum. q. d. mihi datorum. In quo. i. in quorum obseruatione.

50. Hæc, &c. pro, id, me consolatum est. s. quod præcessit, vel quod sequitur. Hier. & Chald. hæc mea consolatio. Eloquium. i. præceptorum obseruatio.

51. Superbi. s. legis Dei contemptores. Iniquè agebant vsquequaque. Hier. & Chal. deridebant me nimis.

52. A seculo. i. iam inde à principio, datorum. i præceptorum.

53. Defectio. i. animi deiectio, seu tristitia. Hier. horror. Chal. tremor.

54. Cantabiles. pro, cantiones Hier. carmina. Chal. hymni. Erant. pro, sunt.

55. Et custodiui. pro, vt custodirem.

56. Hæc facta est mihi Hier hoc factum est mihi s. id mihi curæ fuit, vel ea quę dixi mihi acciderunt Chal. id mihi fuit ad meritum s. quod sequitur. Exquisiui. Hier. & Chald. custodiui.

CHET. i. *Vita*.

57. Portio Hier. & Chal. pars. q. d mihi pro hereditate est custodia legis tuæ.

58. Faciem tuam. i te. Secundùm eloquium i. vt postulat tuorum præceptorum obseruatio, vel vt promisisti.

59. Vias meas. Chal. bonas facere vias meas.

60. Paratus ſum, & non ſum turbatus. Hier. feſtinaui, & non neglexi. Chal. feſtinaui, & non diſtuli.

61. Funes. i. vincula, ſeu laquei, aut retia, vel inſidiæ. Chal. cohors. Peccatorum. Hier. & Chal. impiorum.

62. Surgebam Hier. & Chal ſurgam. Super. i. de. Chal. propter. Iuſtificationis. Hier. & Chal. iuſtitiæ.

63. Particeps. Chal. ſocius. q. d. vnus ex numero.

T E T H .i. *Bonum.*

65. Bonitatem. i. Hier. bene. Secundùm verbum tuum. i. dando, ſeu docendo tua præcepta. vel, ſecundùm promiſſum tuum.

66. Bonitatem. ſ. voluntatis. Diſciplinam. i. mortificationem paſſionum. Scientiam. ſ. intellectus Credidi. ſ. obediens tanquam tuis.

67. Humiliarer. Chal affligerer. Propterea. q. d. factus cautior. Hier. & Chal nunc autem.

68. In bonitate i. pro bonitate.

69. Super. i. contra. Scrutabor. Hier. ſeruabam. Chal. ſeruabo.

70. Coagulatum, &c. q. d. obſtinati ſunt. Hier. incraſſatum eſt, velut adeps, &c. Meditatus ſum. Hier. & Chal. delectabar.

71. Humiliaſti. i. afflixiſti. Diſcã. Hier. diſcerem.

72. Bonum mihi. Hier. melior eſt mihi. Oris tui. i. à te præcepta.

I O D .i. *Principium.*

73. Manus tuæ i. potentia, & ſapientia. Fecerunt. ſ. animam. Plaſmauerunt. ſ. corpus. Da mihi intellectum Hier. doce me.

74. Verba tua. i. promiſſa. vel, per verba tua. q. d. per præceptorum obſeruationem ſperaui præmium. Superſperaui Hier. & Chal. expectaui. ſ. mercedem.

75. Aequitas. Chal. iuſta. In veritate. i. merito. Humiliaſti. Hier. & Chald. afflixiſti.

76. Fiat. q. d ſic agat. Secundùm eloquium tuum. i. obſeruando tua præcepta. vel, vt promiſiſti. Seruo tuo. i. mihi. ſ. præceptum.

77. Viuam. ſ. vita beata. Aug. Meditatio. Hier. & Chal delectatio.

78. Exercebor. Hier. & Chal. loquar.

79. Conuertantur mihi. Hier. reuertantur ad me. q. d. iungantur mihi.

80. Immaculatum. Hier. perfectum.

C A P H .i. *Manus.*

81. Defecit. ſ. præ deſiderio. Chald. deſiderauit. In ſalutare tuum. Chal. redemptionem tuam. Verbum. i. promiſſum. vel q. d. in præcepta. ſ. quibus adiunxiſti promiſſionem mercedis, ſi obſeruentur.

82. In eloquium. i. promiſſum, vel obſeruando præcepta.

83. Sicut vter, &c. q. d. contracta cute macilentus. In pruina. Chald. ad fumum. Non pro, tamen non.

84. Quando. i. vſque dum. Iudicium. ſ. puniens.

85. Mihi. i. de me, ſeu contra me. Fabulationes. i. vana, ſeu nugas. Non vt lex tua q. d. non ſecundum legem tuam id faciunt, vel nihil ſimile legi tuæ loquuntur mecum.

86. Veritas Hier. vera. Iniquè. Hier. & Chal falsò.

87 Paulominus i. parum abfuit quin. Conſummauerunt. Hier. & Chal conſumpſerunt. In terra pro, in terram. ſ. deiectum.

L A M E D. i. *Diſciplina vel cor.*

89. Verbum. i. præceptum, quod veluti dediſti cœlo.

90. Veritas. i. præceptum poſitum terræ,

91. Ordinatione. i. præcepto. Dies. i. temporum ſucceſſio.

92. Meditatio. Hier. & Chal. delectatio. Tunc. ſ. cùm affligebar. Humilitate. Hier. preſſura. Chald. afflictione.

93. In ipſis. i. per ipſas.

94. Exquiſiui. ſ. vt facerem.

95. Intellexi. Hier. conſiderabo.

96. Omnis conſummationis, &c. q. d. omnia quamuis perfecta finem habent, at lex tua perpetua. Latum. q. d. longè latè ſe extendit.

M E M. i. *ex ipſis.*

97. Quomodo. Hier. quàm. q. d. ô quantum.

98. Super i. pluſquam. Mihi. Chal. apud me.

100. Quæſiui. Hier. & Chal. ſeruaui.

102. Poſuiſti. i. præſcripſiſti.

104. Intellexi. ſ. quid agere debeam.

N V N .i. *Paſcua, vel ſempiternum*

106. Statui. Hier. perſeuerabo. Iuſtitiæ tuæ. i. à tua iuſtitia profecta

107. Humiliatus. Hier. afflictus. Vſquequaque. Chald. vehementer.

108. Voluntaria. Chal. oblationes. ſ. ſpontaneas. Oris. ſ. laudes, & gratiarum actiones. Beneplacita. ſ. tibi. q d. gratanter accipe.

109. In manibus meis. Chal. periclitatur, ac ſi eſſet in ſuperficie manus.

110. Et. pro, & tamen. Erraui. i. diſceſſi, ſeu declinaui,

111. Hæreditate acquiſiui. i. pro hæreditate habui. Hier. hæreditas mea.

112. In æternum propter. Hier. propter æternam. Retributionem. i. præmium.

S A M E C H .i *Firmamentum. vel adiutorium.*

113. Dilexi. pro, diligo.

115. Declinate Hier. recedite. Scrutabor Hier. & Chal. cuſtodiam.

116. Suſcipe. Chal. ſuſtenta. Secundùm eloquium tuum. i promiſſum, vel in obſeruatione tuorum præceptorum. Viuam. ſ. vita gratiæ, ſeu ſpiritualt. Ab expectatione. ſ. fruſtratum.

117. Meditabor. Hier. delectabor.

118. Spreuiſti. Hier abieciſti. Chald. conculcaſti. Iniuſta. Hier. & Chald. mendax.

119. Præuaricantes. i. legis tuæ tranſgreſſores. Hier. quaſi ſcoriam. Reputaui. q. d. habui eos loco quo debui Hier. cõputaſti. Peccatores. Hier & Chal. impios.

120. Confige carnes meas. Hier. horripilauit caro mea. Chal. inflammatur caro mea.

A I N. .i. *Oculus, vel fons.*

121. Iudicium, & iuſtitiam. i. præcepta tua plena iuſtitia, & iudicio. Tradas. i. tradi permittas.

122. In bonum. i. benefaciens.

123. Defecerunt. ſ. ardenter expectarunt. Eloquium iuſtitiæ. i. præcepta iuſta.

125. Sciam Hier. cognoſcam.

126. Faciendi. Hier vt facias. ſ. vindictam. Chal. faciend. voluntatem Domini.

127. Ideo. ſ. quia punis tranſgreſſores.

Topazion. lapis est pretiosus, sic dictus ab Insula. Chald. Obrizum.

128. Dirigebar.i.me rectè componebam.

P E .i. *Os.*

129. Scrutata est.Hier. & Chal.custodiuit.

130. Paruulis.Chal simplicibus.

131. Aperui s. vt solent fatigati. vel, expectantes magno desiderio. Attraxi spiritum.Hier.respiraui. Desiderabam.s.facere. vel q.d.amaui.

132. Secundùm iudicium.i. legem. q.d. vt soles. Chald. pro consuetudine.

134. Redime i.libera.

135 Illumina.q. d. ostende hilarem,& beneuolam.

136. Exitus.i.riuos. Chald. fluenta. Custodierunt.s.impij, vel oculi.

T S A D E .i. *Iustitia.*

137. Iudicium.i. præceptum.

138. Testimonia. pro, nempe testimonia. Nimis.s.seruari.

139. Tabescere me fecit. Hier.consumpsit me. Zelus.i.studium erga legem tuam.

140. Ignitum.i velut igni probatum. Chal. purum.

141. Adolescentulus.pro, velut adolescentulus.s.qui solet contemni. Hier. & Chal.paruulus.s.ætate. Contemptus.Hier contemptibilis.

142. In æternum. Hier.sempiterna. Veritas.i.stabilis,seu constans.

143. Meditatio, Hier.voluptas. Chald,delitiæ.

144. Aequitas.i.æquissima. Hier. iusta.

C O P H .i. *Vocatio, vel Simua.*

145. Requiram. Hier.& Chal. custodiam.

147. Præueni.s.alios. Hier.surgebam. Inmaturitate.i tempore immaturo.Hier.adhuc in tenebris.Chal. in aurora. Verba.i.præcepta.q.d. in præceptorum obseruatione.

149. Iudicium Chal iudicia.

151. Prope s.mos. Viæ i.præcepta Hier.& Chal. mandata. Veritas.pro,vera.

152. Initio.s.ætatis meæ,seu discretionis.q.d.ex quo cæpi ratione vti, seu legi tuæ studere. Hier.a principio. Fundasti.i.stabilia esse voluisti.

R E S .i. *Caput.*

153. Humilitatem. Hier. afflictionem.

154. Iudica iudicium meum. Chald. age causam meam. Propter eloquium tuum. Hier.& Chal.in sermone tuo.i.præceptis tuis.

156. Iudicium tuum. Hier. & Chald. iudicia tua.i. præcepta.

158. Tabescebam.Hier mœrebam.

159. In.i. pro.

160. Principium. Hier. caput. q: d. summa, vel à principio ad finem vsque vera sunt.

S C I N .i. *Dens.*

161. Gratis.i. sine causa. A verbis tuis.s. ne discederem.

162. Lætabor.Chal.lætor. Inuenit.præsens est.

163. Iniquitatem. Hier. mendacium. Chald, falsitatem.

164. Septies.i.sæpe. Super. Chal. propter.

165. Pax .i. tranquillitas. Scandalum .i. offendiculum.

168. In conspectu tuo.i.tibi notissimæ.

T H A V .i *Signum.*

169. Appropinquet .i. admittatur. Eloquium tuum.i.legem tuam.

171. Eructabunt. Hier. & Chal. fundent. Hymnum.i.laudem.

172. Pronuntiabit. Hier.loquetur. Chald. narrabit. Aequitas.Hier.iusta.

173. Fiat.Hier.& Chal sit.q.d.adsit.

174. Meditatio Hier. voluptas.

175. Viuet q.d.diu viuet Chal viuat.s.spiritualiter.

176. Quæ periit.i.perdita, seu peritura.

CXIX. *De Dei exauditione in tribulatione.*

1. GRADVVM.Chal.quod dictum est super gradibus.q.d. quod à Leuitis in festis decantabatur super templi gradibus quindecim. tot enim fuisse dicuntur. Alij putant dictos sic, quòd contineant in Deum ascensiones,& velut gradus quosdam mentis.

2. Iniquis.Hier. & Chal. mendacij.

3. Ad linguam dolosam. q.d. quid potest esse peius dolosa? vel quid, ô dolose, ex lingua fructus capis? Hier.& Chald. à lingua dolosa. q. d. quid potest expectari à dolosis.s. nisi quod sequitur? vel, quod proximè dixi?

4. Sagittæ. pro, velut sagittæ.s.sunt. Potentis.i.à potente emissæ. Cum carbonibus. q. d. igneæ. Desolatoriis.i.vastantibus. Hier.Iuniperorum. Chal. genistarum.

5. Incolatus.Hier.peregrinatio. Cedar.Regio est Arabiæ.i.ubi Dauid exulabat.

6. Incola s.in ea regione.

7. Loquebar.s.pacificè. Gratis.i.sine causa.

CXX. *De Dei auxilio.*

1. IN montes.i.cælos.

3. Det.Chald.dabit. q. d. non permittet labi. Dormitabit. q. d. dormitantis more negliget.

4. Nec dormiet. postponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur. quidam tamen dicunt idem significari,essèque repetitionem, more scripturæ.

5. Super manum,&c.q.d ad dexteram tibi assistens. sic alibi, A dextris est mihi,ne commouear.

6. Vret. Hier. & Chald. percutiet. Nec luna .s. nocebit.

7. Custodiat.Chald.custodiet. Introitum, & exitum.i.conuersationem, seu omnes vitæ actiones. Vide Deut.28.2.Reg.17.3.Reg.3.

CXXI. *De studio Sanctorum in adeundo Templum Dei.*

1. QVAE dicta,&c.q dicùm audirem dicentes. Domum.i.templum. Ibimus. pro, eamus.

2. Stantes erant.pro,stabunt. vel q.d.cùm venissemus stabant. Atriis.Hier.& Chal portis.

3. Aedificatur pro,est ædificata. Vt ciuitas,&c,q.d. vt ciuitas concors,cuius.s.ciues sunt vnanimes. Eius. abundat,more Hebræo. In idipsum.Hier.simul.

4. Testimonium.pro,iuxta testimonium.i. Dei præceptum.i.factum Israeli. vel,vt testimonium reddat de Deo

Deo ipse Israel.f.eum laudando, vt statim dicitur.

Israel.datiuus est.sed fortè pro genitiuo. sic enim dicitur, Psalmus Dauidis, pro, Dauidis.

5. Sederunt.i.constitutæ sunt. In iudicio. Chal.ad iudicium. Super domum.i.in familia.

6. Rogate quæ ad pacem. Hier rogate pacem. Chal. rogate pro pace. Ierusalem. Græc. est accusatiuus.q.d. salutate Ierusalem. Hebræis enim rogare pacem, seu pro pace, seu de pace, est salutare.f.dicendo, éstne pax? id est, vt vales? Abundantia.f.sit. Hier. bene sit.f.id est optandum, & precandum ei.

7. Fiat. Hier. & Chald. sit. Virtute.i.exercitu, vel munitione. Hie. muris. Chal exercitu. Turribus Hier. domibus. Chald prætoriis.

8. Proximos. Hier. amicos. Chald socios. Loquebar pacem de te.i.tibi pacem precabar. Hier. loquar pacem tibi.

9. Quæsiui. Hier. & Chal quæram.

CXXII. *Petitio auxilij à Deo.*

2. IN manibus.pro, ad manus.f.respiciunt, cùm indigent aliquo Hier. ad manum.

4. Opprobrium, & despectio.f.facti sumus. Hier. & Chald. opprobrio, & despectione. vt sit repetitio.

Abundantibus. Chal. opulentorum.

CXXIII. *Gratulatio ob liberationem ab hostibus.*

1. NISI quia.i.si non. Erat. Hier. fuisset. In nobis.i.adiuuans nos.

3. Fortè. Chald. tunc

4. Forsitan. Chald. tunc. Absorbuisset.i.obruisset. Pertransiuit. Hier. transisset. q.d. incidisset in mala grauissima. id enim significatur nomine aquæ & torrentis. Intolerabilem. q.d. impertransibilem.

6. Captionem. Hier. prædam Chal. cibum.

8. Nomine Domini i. Domino.f.situm est.

CXXIIII. *De confidentia in Deo.*

1. NON. pro, qui non.q.d. qui est immobilis. Habitat pro, situs est.

2. Eius.f. Ierusalē Et Dominus. pro, sic Dominus.

3. Relinquet.i.permittet.f dominari. Virgam.i. sceptrum Sortem.i.hæreditatem. Extendant.f. Tyrannorum exemplo, vel metu.

5. Obligationes i.vincula.f.peccatorum. Hier. prauitates. Chal. obliquationes. Adducet.f. in locum eis debitum. Hier. deducet. Chald. deducet in gehennam. q.d. condemnabit eos, qui deserunt viam iustitiæ, simul cum illis, qui semper iniqua operati.

Pax f sit. Vide Gal. 6.

CXXV. *De liberatione per Christum.*

1. IN conuertendo. Hier. cùm conuerteret. Consolati q.d. ita sumus læ ati, vt qui valde consolati. Hier somniantes. q.d. tantum erat gaudium, vt putaremus somnium esse.f. vix credentes nos liberatos. Chal. euigilantes è somnis.

2. Gaudio. Hier. & Chald. risu.

Exultatione. Hier. laude.

3. Magnificauit facere. pro, magnificè fecit.

4 Torrens.f.impletur aquis, & velut exhilaratur siccitate liberatus. Austro.i.desertoad Austrum, vel q d. flante Austro.

5. Qui seminant, &c. q. d. ex tribulationibus nostris velut semine colligentur fructus lætitiæ, & suauium præmiorum.

CXXVI. *De Dei auxilio.*

1. ÆDIFICAVERIT. domum.i prolem dederit, seu rem domesticam auxerit. Vide Exod. 1. 2. Reg. 7. 1. Par. 17. Aedificant.i. conantur prolem habere, seu opes acquirere.

2. Vanum.f. Deo non iuuante. Surgite.f. Deo freti, vel q d Surgite sanè ad laborem, quo victum quæritis, nihil sine Deo efficietis. Sederitis.i. quieueritis, seu cessaueritis. q. d. redite ad laborem.

Doloris i. labore partum.

3. Somnum.i.quietem, seu mortem. Hæreditas, .f.electis dabitur. Filij.f.sunt, quibus danda. vel q.d, dat Deus suis quiescentibus filios. Merces. Chal. præmium bonorum operum. Fructus genitiuus est Græ. q.d. Filij ipsi sunt velut merces piis à Deo data. vel, electi sunt velut merces Christi; ipse enim est fructus virginei ventris.

4. Excussorum. pro, excussi.i. expediti.f. validi. Hier. iuuentutis.i.iuuenes (vide Neh 4). f.magno adiumento sunt patri vt sagittæ potenti.

5. Impleuit, &c.q.d qui filiis abundat, quos optauerat. Loquetur.f. contendens. Porta.i.iudicio. in portis enim vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. *De Dei timore & cultu.*

2. LABORES.i. parta labore. Quia. Hier. & Chal. etiam. Erit. Chald. erit in mundo venturo.

3. Abundans. Hier. & Chal. fructifera. Lateribus. .i. intra latera, seu parietes. Hier penetralibus.

4. Nouellæ.i. plantulæ. Hier. germina.

5. Sion.f. cælesti.

6. Pacem. pro, & pacem.

CXXVIII. *De Dei auxilio contra hostes.*

1. EXPVGNAVERVNT. pro, oppugnauerunt. Dicat.i dicere potest.

2. Etenim. Hier. & Chald. sed non. Mihi.f. nocere, seu præualere.

3. Dorsum. Chald. corpus. Fabricauerunt.f. molestias. Prolongauerunt.i. continuarunt.

6 Exarruit.q. d. antequam veniat mors naturalis, immatura abripiantur.

8. Non dixerunt.f. vt solet messoribus. Benedictio.f.sit q d. prosperet vos Dominus. Benediximus. Chald. benedicimus.

CXXIX. *Oratio Afflicti.*

1. PROFVNDIS. q.d. ex profunda calamitate. Clamaui. pro, clamo.

3. Obser-

3. Obseruaueris.f.vt punias. Sustinebit.i.ferre poterit. Chal.subsistet.

4. Quia.pro, certè. Apud te. Hier. tecum. Propitiatio. Chald. indulgentia. Legem tuam.f. dignam obseruatu, vel q.d. morem, quo soles parcere. Græc. nomen tuum Hier. cùm sis terribilis.

5. Sustinuit.i. expectauit. Verbo.i. promissione.

6. Custodia. Hier. vigilia. Ad noctem.q.d. semper.

7. Israel.i.quisque ex Israel.

Redemptio.i. liberatio, seu saluatio.

CXXX. *De humilitate.*

1. EXALTATVM.f.superbè. Oculi.f.in quibus solet fastus apparere. Magnis.i. maioribus quam me decerent. Me.i. vires meas. q.d. excedentibus captum meum.

2. Si, &c. sub. accidat mihi quod mereor. Sicut ablactatus, &c. q.d. accidat mihi quod puero ante tempus ablactato; vel, si non me demissè gero, & à te omnia expecto, vt puer ablactatus à matre, ab ea omnia expectat, reddatur mihi quod mereor supplicij.

CXXXI. *De Christo & Ecclesia, sub figura Dauid & Templi.*

1. MANSVETVDINIS. Hier. & Chald. afflictionis.

2. Sicut. Hier. & Chal. qui.

3. Si introiero, &c. gradatio, more Hebræo, incipiés contra morem Latinorum, dicerent hi prius, si ascendero, &c. Simile quid est, Psal. 1.

4. Et palpebris, &c. repetitio est. Temporibus. .i. capiti.

5. Locum.f.ædificando Templo. Fuit ei reuelatum vbi esset construendum. 2. Reg. 24. Vide 1. Par. 21. & 2. Par. 3.

6. Eam f. mansionem, vel pro, id. In Ephrata, f. existentes. Campis syluæ.i.loco syluoso f. monte Moria.

7. In loco, &c. f. ad propitiatorium, quod velut Dei scabellum.

8. Requiem.i. locum, vbi velut quiescas. Sanctificationis tuæ.i. quam tibi sanctificasti. Hier. fortitudinis tuæ. Chald. in qua lex tua.

9. Sancti tui.i. tibi consecrati. Chal. Leuitæ tui.

Exultent. Hier & Chald. laudent.

10. Dauid.i. Dauidis virtutes, seu integritatem, vel promissionem ei factam de Christo. Chald. Dauid meriti. Auertas faciem.i. differas aduentum. vel q.d. ne reijciendo preces facias confusum faciem auertere. Vide similem phrasim 3. Reg. 2. Christi.i. meam; vel Iesu, vt dictum est.

11. Eum. Hier. Chal. & Græc. cant. f. veritatem. q.d. non faciet irritam. Ponam. Chald. Regem ponam.

12. Testamentum. Hier. & Chald. pactum. Testimonia.i. præcepta. Et. pro, etiam. f. custodierint, vel sedebunt. Hæc. subaudi, dicens.

15. Viduam. Græc. & Hier. venationem.i. cibum. Noster pro θήραν videtur legisse χήραν. Eius. f. Sion, & sic in sequentibus.

16. Salutari.i. salute. q.d. seruabo. Exultatione exultabunt. Hier. & Chal. laude laudabunt.

17. Illic producam. Hier. ibi oriri faciam. Cornu. .i. potestatem Regiam. Dauid.i. Dauidi f. Christum. Lucernam.i. splendorem, seu posteritatem splendidè regnantem. Vide 3. Reg. 11. & 15. 2 Par. 21. Christo. .i. Regi Dauid, vel Christo Ioannem.

18. Sanctificatio mea.i. iustificatio peccatorum, vel templum. Hier. diadema eius. Chal. corona eius.

CXXXII. *De concordia.*

1. IN vnum.i. concordes.

2. Vnguentum. Hier. vnguentum optimũ. Chal. vnguentum bonum.f. odoriferum. In capite. Chald. quod effusum super caput. Oram.f. superiorem extremitatem, quæ circa collum.

3. Qui pro, & qui. Illic.f. super tales fratres.

CXXXIII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. STATIS.f. Sacerdotes & Leuitæ.

2. In sancta.i. verius sancta sanctorum.

3. Te.f. qui id feceris.

CXXXIIII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. STATIS.i. ministratis.

3. Nomini eius.i. ei. f. ad honorem eius.

Suaue.f. nomen, vel psallere. Hier. decens. f. celebrare, vel psallere.

4. Possessionem sibi. Hier. peculium suum. Chald. dilectum suum.

5. Quia. pro, certè.

6. Abyssis i. aquis, seu locis profundissimis. Fortè intelligit Infernum, Purgatorium, & Limbum, vel etiam corda humana, quæ magnæ certè abyssi.

7. Extremo i. superficie, vel Oceano. In pluuiam, .i. in pluuia, seu dum pluit. Thesauris.i. locis occultis.

9. In Pharaonem.i. contra Pharaonem.

13. Memoriale tuum. Chal. memoria tui.

14. Deprecabitur. Hier. erit placabilis. q.d. cùm iudicabit, parcet seruis suis. Domus.i. familia.

21. Ex Sion, pro, in Sion, vbi colitur.

CXXXV. *Idem.*

1. IN seculum. Hier. & Chald. in æternum. & sic in sequentibus. Misericordia.f. durat, seu exercetur.

5. Intellectu. Hier. sapientia. Chald. intelligentia. q.d. sapientissimè.

6. Super.i. iuxta. Aug. Vide Psal. 136.

8. In potestatem. Chal. vt præesset.

13. Diuisiones.i. partes. q. d. separauit hinc inde aquas, vt possent Hebræi transire. Quidam tamen dicunt, diuisum in partes, seu vias duodecim, pro numero tribuum, vt commodè transirent.

15. Excussit Hier. conuoluit. Chal. submersit. Virtutem. Hier. & Chald exercitum.

21. Hæreditatem.f. possidendam.

23. Humilitate i. afflictione, seu oppressione hostium. Redemit.i. eripuit.

25. Carni.i. animanti.

CXXXVI. *De captiuitate Babylonica.*

1. PROPTER. Græc. per q.d. per Ieremiam postea extensus. f. in Threnis. Super.i. iuxta.

2. In

2. In medio. per medium enim Babylonis fluit Euphrates,vel medium intelligit regionis Babylonicæ. Organa.i. instrumenta musica. Hier. & Chald. citharas.

3. Interrogauerunt.i. petierunt. Chal. rogauerunt. Verba cantionum.i. vt cantaremus.

4. Aliena.i extranea,vel aliena à Dei cultu.

5. Obliuioni detur.f.per mortem. Chald. obliuioni tradam. q.d.obliuiscar mei, vel artis pulsandi.

6. Faucibus,Chal.palato.q.d. loqui non possim. Si non proposuero ,&c.q.d. si de alia re plus læter, quàm de restitutione Ierusalem. Quidam vertunt præposuero,quod magis verbum Græcum significat,quamquam lectio nostra eundem sensum facit. In die.i.calamitate.q.d. quid fecerint Idumæi cùm vastaretur, & quid dixerint.sic Psal. 36.quod veniat dies eius.i.calamitas. Qui dicunt. Hier.dicentium .f. tunc.

8. Filia Babylonis.sic Psal.44. Filię Tyri.f.cinium congregatio. Retributionem. Hier. vicissitudinem. Tenebit.i.apprehenderit. Allidet. Vide Isa.13. Tuos. sic Græc. Heb. & Chald.

CXXXVII. *Dei laus,& gratiarum actio.*

1. ANGELORVM.Hier.deorum.Chal.iudicum. 2. Super.i. propter. Misericordia .f.remittendo peccata. Aug. Veritate .f. reddendo promissa. Aug. Magnificasti.i.fecisti apparere magnificum. Omne i.omnia. Nomen.i.celebritatem nominis. .f.tui ipsius famam, & venerationem.

3. Multiplicabis. pro, multiplica .i. auge. Virtutem. Hier. fortitudinem.

4. Confitean tur. pro, confitebuntur. Verba. q. d. promissa impleta. Oris tui. Chald. laudis tuæ.

5. Cantent.pro,cantabunt. In viis.f.ambulando. Quoniam.f. id cantabunt.

6. Respicit.i.benignè aspicit. A longè.f. non familiariter & amicè.vel q.d. è solio suo,seu maiestate excelsa. Cognoscit f.vt puniat. Chal.deprimet.

7. Viuificabis.i.seruabis. Super.i.contra. Extendisti.prægeritæ pro futuris. Hier.mittes.Chald. pones. Saluum fecit. Hier. saluabit.

8. Retribuet.f.hostibus meis quæ merentur. Seculum Hier.& Chald.æternum. Despicias. Hier.dimittas.Chal.derelinquas.q d. ne desine fauere.

CXXXVIII. *De Dei scientia, & Sanctorum innocentia.*

1. PROBASTI.i exploraſti.Hier.inuestigasti.Chal. scrutatus es. Cognouisti.i.approbasti. Aug.

2. Sessionem ,&c.i. siue sedeam, siue surgam. q.d. omnes actiones meas.

3. Semitam.i.iter. Funiculum.i.mansionem in funiculo,seu hæreditate,vel vitæ seriem,seu filum,vel mensuram seu spatium.Hier.& Chald.accubitum.q. d. siue ambulem , siue accumbam. Inuestigasti .i. habes exploratum.

4 Sermo.q.d.etiam sermones omnes præuidisti, antequam loquar.

5. Posuisti ,&c.q.d. & formatum semper protexisti.

6. Ex me.i.præ me.q.d.mirabilior quàm vt possim assequi. Confortata est.i. eleuata. Chald. ardua facta est. Ad eam.f.pertingere.

7. Spiritu.i.indignatione,secũdùm quosdam.Chal. præsentia. Facie.Chald. conspectu. Infernum.i.terræ inferiora.

9. Habitauero.f. eò volans. Maris. Chald. Occidentis.

10. Etenim.pro,etiam. Illuc.pro,illic.Hier.ibi. Deducet .f. quocunque volet. Tenebit.f. vt solent teneri fugitiui.q.d.nullo modo potero effugere.

11. Et dixi.pro,si dicam.i.cogitem apud me. Conculcabunt. Hier. operient. q.d. occultabunt. Et nox. pro , at nox. Illuminatio, &c. q. d. prodet quidquid quasi latens malè egero. Hier.lux erit coram me. Deliciis. q. d. prodet voluptates, quibus solet noctu indulgeri.

12. Non obscurabuntur à te.i. apud te. Hier. tenebras non habent apud te. Illuminabitur. Hier. lucet. Eius.i.noctis. Eius.i.diei. q. d. periode est apud te nox & dies. Chal.tenebræ & lux apud te æquales.

13. Possedisti .i. pernosti: vel q.d. tua sunt omnia, mea etiam interiora. Suscepisti.i.protexisti. Hier. orsus es.Chald.fundasti. De vtero.i.iam inde à natiuitate. Hier.& Chal.in vtero.

14. Terribiliter .i. mirabiliter. Magnificatus es .i. appares magnificus.f.in mei formatione. Hier.magnificasti me. Cognoscet nimis .i. habet in quo proficiat, quotidie discendo.Chal.euasit sapiens valde.

15. Os meum.q.d.ne vnũquidem ex ossibus meis, vel os pro membrum.f.vllum. Aug.3.doct. Christ.Mallem, inquit, dici ossum,vt esset apertius. Substantia mea.f.non est occultata à te. Inferioribus terræ. Chal. in vtero matris meæ f.facta à te.

16. Imperfectum meum. q. d. cùm adhuc essem in vtero imperfectus. Hier. informem adhuc me. Omnes scribentur.f.homines,vel dies. Chald. omnes dies scripti sunt. Dies.pro, per dies singulos. Formabuntur f.homines. Nemo in eis.i.& nullus est tibi ignotus,vel non scriptus in tuo libro ; vel nullus dies deerit ex iis quos cuique præscripsisti. In eis. pro , ex eis.

17. Confortatus .i. roboratus. Principatus .i. potestas, seu dignitas.

18. Dinumerabo.i.si numerem. Super.i.plusquã. Exurrexi.Hier. euigilaui q.d.quoties euigilo. Sum tecum.q.d.tua opera cogito;vel tibi præstò sum , vt seruiam:vel q.d.si euigilem,vt numerem, adhuc in eorum cogitatione hærebo,nec potero perficere quod volo.

19. Si occideris.i cùm punieris. Peccatores.Hier. & Chal impiorum. Declinate i.recedite.f.ne vobiscum inuoluar suppliciis.

20. Dicitis.i.contra Deũ loquimini. Accipiẽt,&c. q.d. abutuntur rebus sibi à Deo datis, vel quia dicitis, probos frustra accipere à Deo ciuitates, quòd eas sitis eis erepturi. Suas.Græc. tuas.

21. Super. Hier. contra. Tabescebam .i. molestia afficiebar,seu indignabar.

22. Perfecto.i.magno. Aug.perfecto.f.odiendo peccatum,& diligendo naturam.

23. Proba.i.explora. Hier. & Chal. scrutare. Scito. Hier.cognosce. Interroga. Hier. proba. Semitas.Hier. cogitationes.

14. Iniquitatis. Chal. erroris. Aeterna i. ad æternam vitam ducente.

CXXXIX. *Oratio in persecutione.*

3. CONSTITVERVNT. Chal. miscent. 4 Serpentes .s. qui acutam linguam habent ad perforandum. Sub labiis.i.in sermone.

5. Supplantare.i.subuertere.

6. Mihi.i.in meam perniciem. Scandalum.i.offendiculum.s.laqueum, seu rete.

7. Dixi s ad ipsum confugiens.

8. Virtus salutis.i.fortitudo mihi salutem afferens. Obumbrasti Hier protexisti.s. instar clypei.

9 A desiderio.i. contra desiderium. Exaltentur.s. mihi insultantes. Chald. se extollant.

10. Caput, &c. Chal. Achitophel caput circumeuntium.q.d.ducem ipsorum perde Domine, seu impedi, ne possit nocere: vel regitur ab operiet.q.d & caput.i.ducem & eos operiet labor.i.pernicies quam aliis moliuntur. Operiet.i.obruet.q.d quod moliuntur recidet in ipsos.

11. Carbones.s.igniti.q.d.Dei supplicia. Ignem. Chald. ignem gehennæ. In miseriis.s.positi. Subsistent.i.emergent.Chald. Surgent ad vitam æternam.

12. Linguosus.i.qui lingua abutitur, vt mendax, maledicus,& huiusmodi alij. Chald.delator. Dirigetur.i. prosperabitur. In interitu.i. cùm morietur, vel q.d. perniciosa.

13. Faciet iudicium.i. causam tractabit.

14. Cum vultu tuo.i.in tuo cõspectu, vel tutela tua.

CXL. *Petitio gratiæ & liberationis.*

1. CLAMAVI.i. clamo. 2. Dirigatur i grata ascendat. Incensum.s. quod tibi offerri solet. Chal. suffimentum aromaticum. Sacrificium.pro, sicut sacrificium. Chal. sicut munus suaue .s. sacrificium cibarium. Vespertinum. Chald. quod vespere offertur.

3. Pone custodiam .i. custodi. Circumstantiæ .i. circunstans.q.d.claudens.

4. Declines.i.inclinari finas. Verba malitiæ.i.res malas. Ad excusandas,&c. q. d. ita vt excusem,& defendam siquid peccauero. Cum hominibus i.similiter hominibus. Non communicabo. pro,& ne communicem. Electis.i.iis quæ ipsi eligunt,& amant. Hier.delitiis.Chald. conuiuiis.

5. Corripiet Hier corripiat.q.d libenter admittam iusti correptionem. In misericordia pro,ex misericordia Chal. propter misericordiam. Oleum.i.adulatio, seu blanditiæ. Impinguet.i.infundatur,(oleum enim effusum impinguat) seu inungat In beneplacitis.i. ne capiantur iis,quæ delectant. Hier pro malitiis eorum.s. quibus delectantur q d vt conuertantur.

6. Absorpti sunt .pro, absorbebuntur .s. aliquando Deo puniente. Iuncti petræ Hier. iuxta petram. q.d. velut è saxo præcipitati, vt solet fieri hostibus. Audiui qui sic interpretaretur: Apprehendet eos aliquando petra.i podagra,& chiragra,de qua Persius,sed cū lapidosa chiragra fregerit articulos , &c. Sermonem enim hic fieri de crapulæ deditis. itaque quod sequitur sic legebat: Audient verba mea,quoniam potauerunt.q. d. vbi bene poti fuerint,& morbo correpti, tum intelligēt mea verba vera fuisse ,quibus eos à delitiis deterrebam. Audient.s.alij,punitis illis. Potuerunt.i.valida fuerunt, seu efficacia.s.apud Deum cùm orarem , vel quibus monebam eos , vt bene viuerent , quandoquidem possent. Not. quòd Hier. 2. contra Pelag. ait legendum, placuerunt, q. d. suauia sunt, & quidem Græc. ἡδύνθησαν.noster interpres legit ἠδυνήθησαν.

7. Sicut crassitudo, &c. i. vt cùm versatur terra, & glebæ disperguntur, dissipata, &c. Infernum .i. sepulcrum.

8. Auferas i.perire finas.

9. Statuerunt. Hier. & Chald. posuerunt.

10. Eius.i Dei, vel diaboli, vel suo. Græc. eorum.i. suo. Singulariter.s.ab impiis separatus , vel liber. Vide Psalm. 4. Transeam.s.illæsus , vel migrem. .s. ad feliciorem vitam.

CXLI. *Oratio Afflicti.*

1. INTELLECTVS. Hier. eruditio. Spelunca.s. Odollam.Vide 1 Reg.22.

3. Effundo.i.prolixè expono Hier. & Chald. effundam. Pronuntio.i.aperio. Hier.& Chal. annuntiabo.

44. In deficiendo . iungendum cum superioribus. q.d.id verò facio,dum spiritus meus præ afflictione deficit. Ex me. Hier. & Chald. in me. Cognouisti. Chald.cognouisses. Semitas.i. vitæ rationem. q. d. innocentiam meam.

5. Ad dexteram. q. d. an esset qui mihi opem ferret. Id enim est, A dextris esse. Cognosceret.i.agnosceret vt adiuuaret. Periit,&c q.d. non poteram effugere. Requirat.s.vt subueniat.

6. Portio Hier pars.q.d.hæreditas,& totum bonum meum. Viuentium .s.beatorum.

7. Humiliatus .i. afflictus Hier. infirmatus. Chald. pauper factus. Confortati sunt super me. Chal. fortiores me facti sunt.

8. Custodia. Hier. carcere. q. d. malis , quibus premor , vel vita hac misera. Expectant .s. in cælo , vel in terra. Retribuas .s. mercedem. vel pro tribuas.s. liberationem.

CXLII. *Petit liberari ab hostibus.*

1. IN veritate.i. vt promisisti. In tua iustitia.i per tuam misericordiam.

2. Intres in iudicium.i.summo rigore,seu iure agas. Non iustificabitur. q. d.nemo est,qui non habeat aliquod peccatum. In conspectu tuo.i.te iudice, seu tibi collatus. Viuens .s.in carne mortali Aug.

3. Humiliauit. Chald. conculcauit.

In terra .s.in terram deiiciens.

Obscuris.Hier. & Chald tenebris.s.calamitatum.

Seculi.i. iam olim. Hier antiquos. q. d penè me ad sepulcrum deduxit,vel coegit latere veluti mortuum in speluncis.

4 Super me.i.in me,vel periculi mei causa.

5. Antiquorum.s.quibus iam opere fauebas patribus, vel mihi. Meditabar. Hier.loquebar Chal loquar.

6. Sicut aqua.Hier.sitiens.Chal.aqua indigens.

Tibi,

Tibi f. se præsentat, opem expectans.
7. Defecit. pro, deficit enim, vel alioqui deficiet.
Et similis. pro, alioqui similis. Chal. ne fiam similis.
Lacum. i. sepulcrum.
8. Auditam fac mihi. Hier. & Chal. fac me audire. pro, sentire, seu experiri. Manè. i. maturè, vel cùm oro manè.
10. In terram. pro, per terram. Chald. in viam. Rectam. i. ad te rectà ducentem.
11. Viuificabis. i. eripies. Aequitate. Hier. & Chal. iustitia. q. d. sum enim innocens, & tu iustus Iudex.
12. In misericordia. i. pro, misericordia. Qui tribulant. Hier. ligantes. Chal. adigentes in angustias.

CXLIII. *Gratulatio, & gratiarum actio.*

1. DINITOS. i. manus. repetitio.
3. Innotuisti. i. des tui cognitionem. Hier. agnoscis eum q. d. vt digneris ipsum agnoscere. Reputas eum. i. eius rationem habes.
5. Inclina, &c. q. d. velut inclinata Maiestate tua & altitudine descende, vt adiuues me. Tange. q. d. combure seu destrue. Montes. i. superbos. f. hostes tuos, seu meos. Fumigabunt. pro, fumigent. i. in fumum vertantur. q. d. pereant.
6. Fulgura coruscationem. q. d. percute fulmine. Hier. mica fulgure. Dissipabis. Hier. dissipa. Conturbabis. Hier. interfice.
7. Aquis. i. tribulationibus, vel hostibus. Manu. i. violentia. Alienorum. f. à cultu tuo.
8. Vanitatem. Chal. iuramentum vanum. Iniquitatis. Hier. mendacij.
10. Maligno. f. Goliath, vel hostium. Hier. pessimo.
12. Sicut nouellæ, &c. q. d. pulchri, & iucundi. Vt similitudo. i. instar.
13. Eructantia. Hier. superfundentia. Ex hoc in illud. i. varia rerū genera. Chal. quotannis. Fœtosæ. i. fæcundæ fœtibus. Egressibus. i. partubus, vel cùm egrediuntur ad pascua, vel in exitibus. f. viarum. f. compitis. nam Græc. ἐξόδοις.
14. Transitus. f. per illorum agros: vel migratio in alium locum necessitate. Clamor. i. vox luctuosa. Hier. vlulatus. f. vt solet in calamitatibus.
15. Dixerunt. f. impij. Beatus. sub. ego verò. dico. Cuius Dominus, &c. i. qui Dominū pro Deo habet.

CXLIIII. *Dei laus.*

1. EXALTABO. i. celebrabo. Benedicam. i. prædicabo. In seculum, &c. i. dum viuam, vel in præsenti vita, & futura. Hier. in æternum, & vltrà.
3. Finis, q. d. est infinita. Hier. inuentio.
4. Generatio & generatio. i. omnes seu plurimæ ætates, seu generationes. Pronuntiabunt. Hier. annuntiabunt. Chald. narrabunt.
5. Magnificentiā. i. Maiestatē. Hie. & Chal. decorem.
6. Virtutem Hier. fortitudinem. Terribilium. f. iudiciorum, vel vltionum.
7. Eructabunt. q. d. plenis buccis effundent. Ber. Ructus de plenitudine & satietate procedit. Hier. loquentur. Chal. personabunt. Iustitia. i. de iustitia. Quo nomine etiam hic quidam secundùm Chrys. misericordiam intelligunt.
8. Miserator. Hier. & Chal. clemens.
9. Suauis. i. benignus. Hie. & Chal. bonus. Vniuersis. i. erga omnes. Super omnia. i. in omnibus. f. relucet.
12. Magnificētię. i. maiestatis. Hier. & Chal. decoris.
13. Omnium sæculorum. i. semp. ternum.
14. Alleuat. Hier. & Chald. sustentat. Elisos. Hier. iacentes. q. d. fulcit casuros, & erigit collapsos.
15. Sperant. i. intenti sunt.
16. Benedictione. i. bonis, seu beneficiis. Hier. refectione.
18. In veritate. i. ex animo, seu sincerè.
19. Voluntatem. i. desiderium.
20. Peccatores. f. in peccatis perseuerantes. Aug. Hier. & Chald. impios.
21. Laudationem. i. laudem. Caro. i. homo.

CXLV. *Idem.*

3. NON est salus. q. d. qui non possunt saluare.
4. Spiritus. f. vitalis, vel anima. Chal. flatus. Eius. pro, eorum. Reuertetur. f. homo quantum ad corpus. Peribunt. i. fient irritæ. Cogitationes. i. consilia, & studia. Chal. machinationes.
6. Veritatem. i. fidem in promissis.
7. Compeditos. i. vinctos.
9. Elisos. i. collapsos. Suscipiet. i. defendit. Vias. i. consilia, & acta.
10. Seculum. Hier. & Chald. æternum.

CXLVI. *Idem.*

1. BONVS est psalmus Deo nostro. i. bonū est laudare Deum nostrum. Iucūda, & decora, &c. q. d. laudetur ergo hilariter, & decenter, seu modestè.
2. Aedificans. Hier. ædificabit. Dispersos. Hier. eiectos. Chal. captiuitatem.
3. Contritos. i. fractos. f. mœstos. Alligat. f. velut fasciis. q. d. sanat. Contritiones. i. fractiones, seu vulnera.
4. Et omnibus, &c. Hier. & omnes nomine vocat. q. d. nouit perfectè, & distinctè.
5. Virtus. i. potentia. Numerus. f. rerum, quas nouit.
6. Peccatores Hier. & Chal. impios.
7. Præcinite. Hier. cantate. Chal. laudes dicite.
8. Parat. Hier. præbet. Seruituti. i. vsui.
9. Coruorum. q. d. etiam rapacissimis animalibus prouidet, quāto magis homini prouidebit? Vide Iob 39.
10. Voluntatem habebit. i. delectabitur. Tibiis. q. d. nec in equitibus, nec in peditibus.
11. Beneplacitum est. i. complacet.

CXLVII. *Idem.*

NOT. *quòd hic Psalmus apud Hebræos est pars præcedentis qui apud illos est 147.*

13. CONFORTAVIT. Chal. roborauit. Seras. Heb. vectes.
14. Fines Chal. terminos. f. ditionis. Pacem. i. pacificos, seu in pace. Adipe. i. medulla. q. d. optimo tritico. Chald. oleo, & bono frumento.
15. Eloquium. i. verbum, seu imperium. vide Isa. 55.

Velociter, &c. q. d. ſtatim fit quod vult.

16. Nebulam. Hier. & Chald. pruinam .ſ. fit hæc ex nebula frigida.

17. Cryſtallum. Hier. & Chald. glaciem .ſ. grandinem. Buccellas .i. fruſta. Eius .ſ. cryſtalli. q. d. ante eius deſcendentis impetum. Suſtinebit. Hier. ſtabit. Chal. poterit ſubſiſtere.

18. Verbum .i. imperium. Chal. caliditatem. Ea .ſ. pruinam, niuem, & grandinem. Spiritus .i. ventus.

Aquæ .ſ. ex illis liquefactis.

19. Verbum ſuum .i. quid fieri velit. Chald. verba legis ſuæ .ſ. moralis. Iacob. datiuus eſt. Iuſtitias. Hier. præcepta .ſ. ceremonialia. Iudicia i. præcepta. repetitio. vel intelliguntur iudicialia præcepta. Iſrael .i. Iſraeli.

20. Omni. pro, vlli. Nationi. Hier. genti. Chald. populo. Iudicia .i. leges.

CXLVIII. *Idem.*

1. DE cælis. pro, in cælis .ſ. ô Angeli, qui in cælis eſtis: vel in cælis habitantem. ſic etiam intellige, in excelſis.

2. Virtutes. Hier. & Chal. exercitus .i. ſtellæ, vel Angeli. vt ſit repetitio.

3. Et lumen .ſ. quoduis aliud. Hier. luminis. Chald. luminoſæ.

4. Cæli cælorum .i. cæli ſupremi. Super cælos. Aquæ iſtæ cuiuſmodi ſint, incertum. Quidam putant cælum eſſe cryſtallinum.

6. In ſeculum. Hier. in æternum. Et in ſeculũ, &c. explicatio præcedentis. Præteribit .i. ceſſabit, ſeu irritum erit. q. d. omnino implebitur.

7. Terra .i. parte mundi inferiori, ſeu elementari. Dracones. Chald. ceti. Abyſſi .i. aquæ, ſeu maria.

8. Ignis .ſ. fulmina, ſeu ignea omnia. Spiritus .i. ventus. Verbum .i. iuſſum .ſ. nihil eiuſmodi fit ſine Dei imperio.

9. Cedri. q. d. etiam infructifera.

10. Beſtiæ. Hier. & Chal. feræ. Pecora. Hier. iumenta. Serpentes. Hier. & Chald. reptilia. Pennatæ. Hier. volantes.

12. Iuuenes. Chal. adoleſcentes incorrupti. Iunioribus. Hier. pueris.

13. Exaltatum eſt. Hier. ſublime. Chal. forte.

Confeſſio. Hier. gloria. Chal. laus. Super cęlum, & terram. Hier. in cælo, & terra. Vide Iſa. 6. q. d. vbique Dei gloria relucet, ſeu Deus laudandus eſt.

4. Et. pro, quia. Cornu .i. robur. Chal. gloriam regni. Hymnus .i. cantus cum laude. Aug. Hier. & Chal. laus. Omnibus. pro, ſit in ore omnium. Filiis Iſrael. appoſitiuè. Sibi .i. Deo, q. d. qui Deũ colit. vide Eph. 2.

CXLIX. *Idem.*

1. ECCLESIA. Hier. congregatione .ſ. eſt, vel ſit.

2. Lætetur .i. oblectet ſe. Filij Sion .i. populus Ieroſolymitanus, vel Iſraeliticus: ſeu filij Eccleſiæ. Rege .ſ. Deo, ſeu Chriſto.

3. Choro .i. conſenſione cantantium. Aug. vide Pſal. 150. Pſalterio. Hier. & Chal. cithara. Ei .i. in eius honorem.

4. In ſalute .i. data ſalute. Hier. in Ieſu. Chal. in redemptione.

5. In gloria .i. glorioſè, ſeu magnificè. Lætabuntur. Hier. laudabunt. Chal. iubilabunt. Cubilibus .i. cordibus. Aug. Alij quietas manſiones intelligunt .ſ. cæleſtes.

6. Exaltationes. Chald. laudes. Ancipites .i. vtrimque acuti .ſ. poteſtas inuicta, vel iudiciaria cum Chriſto.

7. Nationibus. Hier. gentibus. Vide Sap. 3. Increpationes .i. caſtigationem.

8. Eorum .i. populorum. Compedibus. Hier. & Chal. catenis. Manicis. Hier. & Chal. compedibus.

9. Conſcriptum .i. à Deo præſcriptũ. Chal. ſcriptum in lege .ſ. de gentibus delendis. Gloria. Hier. decor.

CL. *Idem.*

1. SANCTIS .i. ſanctuario. Firmamento .i. cælo. vt ſit repetitio. vel q. d. ob potentiam, qua cælum creatum. Hier. fortitudine.

2. Virtutibus. Chal. potentia .i. ob potentiam. Magnitudinis. Hier. & Chal. magnificentiæ.

4. Choro. videtur ſignificari muſicum aliquod inſtrumentum. Quidam tibiam putant.

5. Bene ſonantibus. Chald. tantummodo ipſum reſonantibus.

6. Omnis ſpiritus. Hier. omne, quod ſpirat. Chald. omnis mens. Alleluia .i. laudate Dominum.

LIBER POVERBIORVM.

.i. ſententiarum reconditarum, ſeu Parabolicarum.

Prouerbium enim interdum pro parabola ſumitur. vt Ioan. 10. 70. Parabolæ.

CAPVT I.

2. SAPIENTIAM .i. Dei cognitionē. Diſciplinam .i. morum caſtigationem ſeu correctionem. vulgò dicitur Mortificatio. Prudentiæ. qua .ſ. vita dirigenda.

3. Iuſtitiam .ſ. qua bonum fit. Iudicium .ſ. quo rectè iudicatur. Aequitatem. Heb. rectitudines.

4. Paruulis .i. ſimplicibus. Chal. inſipientibus. Aſtutia .i. cautio. Adoleſcenti. Heb. puero.

6. Aenigmata i. obſcurè, & perplexè dicta.

10. Lactauerint .i. decipere voluerint .ſ. blandis verbis, & promiſſis allicientes.

11. Sanguini .i. vitæ proximi. Tendiculas. Heb. nos. Fruſtra i. ſine cauſa. q. d. id quod iniquè faciunt.

eſt enim

est enim id ex sententia Salomonis additum.

12. Infernus .i. sepulcrum. Integrum .i. probum, seu perfectum. Chal. immaculatum. Lacum .i. foueam, seu sepulcrum. repetitio.

14. Sortem mitte, &c. q. d. esto consors noster.

17. Frustra autem, &c. q. d vt aues in rete cadunt ante ipsas expansum, sic isti videntes perniciem, pereunt.

18. Contra sanguinem suũ .i. in vitæ suæ perniciem.

19. Possidentium. s. tuiquum lucrum. Rapiunt .i. auferunt. q. d. occidunt.

20. Foris .i. in vicis.

21. Capite .i. loco edito, vel præcipuo. Turbarum. Chal. atcium. 70. murorum.

23. Spiritum .i. mentem, seu sonum. s. verborum.

24. Manum meam. s. monens, vocans, inuitans. 70. sermones.

28. Manè .i. celeriter, vel diligenter.

31. Saturabuntur. q. d. dabunt abũdanter pœnas pro prauis consiliis, quæ sunt secuti spretis meis, vel regentur suis consiliis deserti à me.

32. Auersio. s. à recto. 70. tamen, iniuriam vertunt. s. factam paruulis ab illis, de quibus proximè, ob quam sint interficiendi. s. à Deo puniendi. Paruulorum. Heb. simplicium. Chal insipientium.

33. Abundantia perfruetur. Heb. habitabit confidenter. Chal. & 70. habitabit in spe.

CAP. II.

1. SI susceperis, & absconderis. pro, si vis suscipere, & abscondere.

2. Inclina cor .i. mentem. q. d. oportet te id toto animo facere.

3. Inclinaris cor tuum. Heb. Chal. & 70. dederis vocem tuam. q. d. inuocaueris, seu orando petieris.

4. Effoderis .i. inuestigaueris.

6. Ex ore eius. s. prodit, ipso docente.

7. Simpliciter .i. sine fictione.

8. Seruans. s. in eis.

10. Placuerit. Heb. & Chald. dulcis fuerit.

16. Muliere aliena .i. aliena vxore, vel meretrice, vel peruersa doctrina.

17. Ducem .i. sponsum, seu virum, vel Deum.

18. Inferos. Heb. mortuos.

19. Reuertentur. s. ad virtutem, quam reliquerunt.

21. Simplices. Heb. & Chal. immaculati. 70. sancti. Permanebunt. s. Deo protegente.

CAP. III.

4 DISCIPLINAM i. intellectum, seu institutionem.

7. Apud temetipsum. Heb. in oculis tuis. q. d. ne te reputes sapientem.

8. Vmbilico .i. ventri. venter autem pro mente ponitur. Irrigatio. Chal. pinguedo. s. medullis velut rigantur ossa, eisque deficientibus arescunt. 70. curatio. Ossium .i. virtutum, seu virium animæ.

9. Honora s. oblationibus, & eleemosynis. Substantia Chal. mammona.

11. Disciplinam .i. castigationem. Deficias. Heb. & Chal. tædio afficiaris. q. d. ne molestè feras.

14. Acquisitio. Heb. & Chal. negotiatio. Argenti .i. qua argentum acquiritur. Fructus. s. melior est.

15. Cunctis opibus. Heb. Chal. & 70. lapidibus pretiosis. Desiderantur .i. solent vulgò desiderari.

16. Dextera, &c. q. d. dat & vitam, quam homines rebus omnibus præferunt, &, quod secundo loco optant, opes & gloriam.

17. Pulchræ. Heb. & Chal. suaues, seu amoenæ.

18. Lignum vitæ, &c. q. d. affert immortalem vitam, & suauissimam.

19. Prudentia. Heb. intelligentia.

20. Abyssi. s. aquæ ex fontibus. Nubes rore concrescunt. Heb æthera distillant rorem. Chal. & 70. Nubes distillant rorem.

21. Hæc. s. præcepta. Legem. Chal. scientiam.

22. Faucibus .i. sermoni, vel collo. s. velut torques.

25. Ne paueas pro, nec pauebis; vel, non est quòd paueas. 70. non pauebis. Ruinas. Chal. calamitatem. 70. impetus. q. d. eũm punietur impij, non timebis tibi.

26. Erit in latere tuo .i. te proteget.

30. Frustra .i. sine causa.

31. Aemuleris .i. imiteris.

32. Illusor .i. dolosus. Simplicibus. Chald. rectis. 70. iustis.

33. Egestas. Heb. Chal. & 70. maledictio.

34. Ipse deludet, &c. 70. Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. quod iisdem verbis citatur Iacob. 4.

35. Ignominia. s. tandem erit, vel q. d. quod stulti extollunt & magnifaciunt, est ignominia, seu ignominiosum. Chal. stulti suscipient tribulationem.

CAP. IIII.

1. DISCIPLINAM .i. castigationem, seu correptionem.

2. Donum. s. doctrinam.

3. Tenellus. q. d eum adhuc tenellus essem, me docebat. Vnigenitus .i. velut vnigenitus. s. vnicè dilectus, vt solent vnigeniti.

4. Docebat. s. pater.

5. Possidè .i. firmiter retine, vel tanquam veram possessionem.

7. Principium sapientiæ. q. d primum sapientiæ preceptum est, vel principatus sapientiæ est, ideoque.

In omni possessione .i. præ omnibus possessionibus; vel, etiam si pro ea omnes dandæ sint possessiones.

8. Arripe. Heb. exalta. Chald. dilige.

9. Augmenta gratiarum. q. d. reddet te gratiosissimum, vel mentem tuam perficiet. Corona, &c. q. d. afferet tibi maximum honorem. Proteget te. Chal. erit super te.

11. Aequitatis .i. rectas.

12. Arctabuntur .i. impedientur.

13. Disciplinam .i. eruditionem, seu morum castigationem.

16. Dormiunt. q. d. non possunt nisi malo patrato quiescere. Et non capitur. Heb. & capitur. s. repetenda præcedens negatio, more Hebræo. Supplantauerint. Heb. impingere fecerint. Chal. posuerint scandalum.

17. Impietatis, &c. i. impiè & iniquè partũ: vel q. d. ipsa impietate & iniquitate, vt cibo & potu delectatur.

 18. Pro-

18. Procedit.pro,quæ procedit. Perfectam diem.i.meridiem.
19. Vbi,i.quò.
22. Carni.i.homini.
24. Remoue,&c.q.d.caue,ne praua loquaris.
25. Recta.pro,rectè.q.d.rectà perge in finem tuum. Palpebræ,&c.q.d.aperi oculos ne cadas.
26. Dirige,&c.q.d.rectà incede. Viæ.i.actiones. Stabilientur.f.in bono.
27. Ad dexteram,&c.q.d.nec efferaris prosperis,nec aduersis frangaris. vel, rectà incede,in nullam partem discedendo à recto: vel,tene medium cauendo ab excessu, & defectu. vel secundùm Aug. Nec præsumas ad regnum de tua iustitia, nec ad peccandum de Dei misericordia. Vias enim.pro,vias verò.q.d. sunt duæ viæ. Aliæ Deo ad dexteram.f.bonæ;aliæ ei ad sinistram.f. malæ. Not. quòd hæc vsque ad finem cap.non sunt Heb. aut Chald. sed ex 70. desumpta.
Nouit.i.approbat.

CAP. V.

3. GVTTVR.i.verba. 4. Amara. id opponitur fauo. Acuta, &c. id oleo.
5. Penetrant.i.tandem perueniunt.
6. Inuestigabiles.i.non possunt peruestigari. 70.non cognoscibiles. Chald.nescit.
9. Alienis.f. meretricibus. Honorem. Heb. decorem. Chald. virtutem. 70.vitam. q.d.ne propter libidinem perdas honorem, vires, & vitam. Crudeli.f. peccato luxuriæ, vel diabolo.
10. Viribus.i. facultatibus, quæ viribus, & labore parantur.
11. Consumpseris.f.per libidinem. Carnes,& corpus.i.vitam.
14. Penè fui.i parum abfuit,quin fuerim. In medio,&c.q d.multis videntibus. vel, cùm tamen viuerem inter fideles, & iustos.
15. Bibe aquam,&c.q.d. contentus esto propria vxore,vel vtere doctrina ecclesiæ.
16. Fontes.i.filij q.d.appareāt foris.vel q.d.communica aliis doctrinam tuam.
17. Eas.f.delicias cum vxore; vel doctrina sana, cui nihil sit alieni.i.erroris admistum. sic reliqua referenda, vel ad vxorem, vel ad doctrinam legitimam, castasque voluptates.vel q.d. cura,vt casta sit vxor, possisque scire filios esse tuos,non nothos & velut communes.
18. Vena.i. vxor,è qua manant aquæ.i.filij.
19. Ceruua.pro, velut ceruua, quæ.f.solet esse in deliciis. Hinnulus.i.capreolus,seu ibex. Iugiter.q.d.ne ad alienam vnquam diuertas.
20. Aliena.f.muliere,vel doctrina.
22. Capiunt.f.vt satellites ad supplicium.
23. Morietur.f.in peccato.

CAP. VI.

1. MANVM.i. promissionem manu factam, vel debitum manu soluendum.
5. Damula de manu.f.capere volentis, seu venatoris.
6. Vias.i.rationem viuendi.
10. Conseres.i.complicabis.
11. Quasi viator.i.properanter, seu de improuiso. Armatus.i.cui non possis resistere. Vt fons.i.abundans,quamquam hic versus non est Heb. Chald. nec in 70. aut Complut.
12. Apostata.i.instituti sui desertor, seu à Deo recedens.Heb.Belial.i.sine iugo,f.impius.Chald.calumniator. Inutilis.Heb.& Chal.iniquus. Ore peruerso.f. aliud dicens,aliud sentiens.
13. Annuit,&c.q. d.totus est ad fraudem compositus;cumque externis bona simulet, praua machinatur.
15. Medicinam.i.curationem, seu sanitatem.
16. Et septimum.pro,imo septem,quæ.
17. Sublimes.i.elatos.
20. Patris.f.Dei. Matris.f.Ecclesiæ.
23. Disciplinæ.i. corrigens. Chal. & 70. & disciplina.i. correctio.
26. Vix est vnius panis.q.d. res est vilissima.Heb. sensus est, propter fornicationem redigi hominem ad summam inopiam. Viri coniunge cum,animam.
Capit.i.decipit,siue illaqueat.
29. Mundus. Chal. innoxius. 70.innocens.q.d. punietur à Deo.
30. Non grandis.f. hominum iudicio, vel respectu adulterij.
31. Septuplum.i. multo plus. Tradat.f.si opus sit.
34. Viri.i.mariti adulteræ.
35. Redemptione.i.liberatione.q.d.ne vlciscatur.

CAP. VII.

1. REconde.f.vt solent thesauri. Fili honora,&c. hic versus non est Heb. nec Chald. nec in Complut. sed solùm in 70. Alienum.70.alium.
7. Video.pro,vidi,seu video. Paruulos.Chal.insipientes.70.stultos. Vecordem.Chal.deficientem intellectu. 70.indigentem mente.
8. Illius.f. fœminæ.
14. Victimas,sub.adeoque ex eis lautum paraui conuiuium. Ex sacrificio pacifico offerēs multa comedebat.
18. Vberibus Heb & Chal.amoribus.
20. In die plenæ lunæ. q. d. post multos dies.
23. Iecur.i. interiora.
26. Vulneratos.f.ab ipsa.Chald.interfectos.
27. Penetrantes.Chald.descendentes. 70. deducentes. Interiora.i. penetralia. Chald. ad cubicula. 70. in promptuaria.

CAP. VIII.

1. PRVDENTIA.i. intelligentia rerū agēdarum. 2. In summis,&c.q.d.vbique admonet,vt nemo possit ignorantiam excusare.
4. Ad filios,&c.q.d.ad omnes,etiam fœminas.
5. Paruuli.i.incauti.Chald.insipientes. Astutiam.f.sanctam.qua malum vitatur.
7. Meditabitur.i.loquetur.f.cum meditatione. Guttur.Chal.os. Impiū. Heb.& Chal impietatem.
10. Eligite. Heb. electum. 70. purum, & approbatum.Chal.conflatum.
11. Cunctis.Heb. Chald. & 70. lapidibus. Opibus non est Heb. Chal. nec in 70.aut Complut. Desiderabile.70. pretiosum.

12. In

12. In conſilio.i.vbi recta ſunt conſilia.

14. Aequitas 70.ſecuritas.

17. Qui manè vigilauerint ad me,inuenient me.70. quærentes me,inuenient gratiam.

18. Superbæ i.excellentes.Complut. ſupernæ.Heb. durabiles, ſeu multæ.

19. Genimina.i. fructus.

22. Poſſedit.Chal & 70.creauit.ſ.ad Chriſtum,quatenus homo, referendum; vel creauit, pro.genuit.

In initio.Heb. & 70. initium. Viarum.i.operum. Chald.creaturæ. eſt quidem filius principium & cauſa omnium Dei operum ſecundùm deitatem ; ſecundùm humanitatem verò principium & auctor ſalutis humanæ,quod eſt Dei opus præcipuum.

23. Ordinata.Chal.præparata.70.fundata.q.d ſtabilita. Heb. principatū habui. Ex antiquis.i.ab antiquo.

24. Concepta.Chald.genita.

25. Colles.i.altitudines creaturarum. Aug. 1.Tri.

Ego parturiebar.i.gignebat. 70. gignit me .ſ. filius ſemper gignitur.

26. Cardines i.extrema,ſeu firmamenta.

27. Gyro.ſ.rotundum eſt mare, & velut circulo conclusum vnà cum terra. Abyſſos.i.mare.

28. Aethera firmabat.i.cælos. Chald. nubes denſabat. Librabat.i.velut in libra appendebat,ſeu firmabat. Heb.& Chal.roborabat. Fontes.ſ.aquas in nubibus.

31. Ludens.i.gaudens.Chal. lætabar.

33. Abijcere.Chal.conculcare.

35. Hauriet ſalutem à Domino. 70. paratur voluntas à Domino.id quod ſæpe citatur ab Aug. Salutem. Heb. volūtatem, ſeu beneuolentiā.Chal.beneplacitum.

36. In me.i.contra me.

CAP. IX.

1. DOMVM .ſ.eccleſiam. Septem.i.multas.Intelliguntur verò vel Doctores, vel Sacramenta, vel dona Spiritus ſancti.

2. Victimas.q.d.inſtruxit conuiuium. Aug. Martyres intelligit. Miſcuit.i.infudit.ſ.in vas. Id enim etiam ſignificat miſcere, ſicut & Græc.verbum κιρνάω.

Menſam.ſ.doctrinæ, ſeu ſcripturæ.

3. Ancillas.ſ.Prophetas.70.ſeruos. Vocarent.i.inuitarent. Arcem & mœnia.i. munita & tuta loca,qualia nulla extra Eccleſiam Romanam.

4. Paruulus.i.imperitus.Chald.& 70, inſipiens.

Inſipientibus. Chald.& 70. indigentibus mente.

5. Vinum .ſ. doctrinæ miſcui.i. attemperando doctrinam captui veſtro, vt ſolet vinū aqua temperari. Poteſt & hic miſcere accipi pro infundere, vide ſup.

6. Infantiam.i.imperitiam.70. inſipientiam.

7. Erudit.i corripit. Facit.i aſciſcit. Chald.accipit. 70 accipiet. Maculam.ſ.per impij detractionem, ſeu infamationem.

9. Feſtinabit accipere.Chald. addet ſcientiam.

10. Sāctorum.i.hominum, vel rerum ſanctarū. q.d. ea demum eſt vera ſcientia, ſcire ſancta & diuina. Prudentia i.ea vera prudentia eſt.Chal.& 70. intelligentia.

12. Tibimetipſi.i.ad tui vtilitatem.

13. Clamoſa.Chal.vaga.70.audax. Nihil omnino ſciens. Chal.neſciens bonū.70.neſciens verecūdiam.

14. Excelſo.70.manifeſto.

15. Vocaret. pro, vocet.

16. Paruulus. Chald inſipiens.70. inſipientiſſimus. Vecordi.Chal & 70.indigenti mente.

17. Aquæ.i.voluptates. Abſcōditus.i.clā comeſtus.

18. Et ignorauit q.d. & neſcit miſer,ſeu non cogitat. Ibi ſint.ſ.in inferno; quod ſequitur. vel in domo meretricis.i.pereunt. 70 apud eā pereant. Gigantes.i.dæmones,ſi ad infernum referas; vel viri fortes decepti voluptate. Conuiuæ eius. Chal.inuitati ab ea.

CAP. X.

1. PARABOLAE Salomonis.ſ.ſunt etiā,quę ſequūtur.

2. Impietatis.i.impiè ſeu iniquè parti.

A morte.Chald.à morte mala.

3. Animam iuſti.i. iuſtum. Inſidias.Chald.ſubſtantiam. 70.vitam.

4. Paſcit ventos,&c.i facit rem inutilem. quāquam hic verſus nō eſt Heb nec Chal.nec in 70.nec in Cōplu.

5. Filius. i.homo. Confuſſionis.i. pudefaciens parentes,vel dignus confuſione.

6. Caput iuſti.i.iuſtum. Iniquitas.q.d.plenum eſt iniquitate. Complut.iniquitatem.70.planctum.q d.diſſimulat iniquitatem,ſeu mœſtitiam.

7. Putreſcet. Chal.extinguetur. 70. extinguitur.

8. Cæditur.q d.moleſtè fert increpationē: vel ob ea quæ loquitur,cædetur.i.punietur. Chal.capietur.

9. Simpliciter.i.ſincerè.Chal.&Heb.in perfectione. Manifeſtus erit.i.deprehendetur tandem.

10. Annuit oculo.i.dolum ſtruit. Dolorem.ſ.aliis. vel q.d.punietur. Stultus labiis.i.temerè loquens.

Verberabitur.i.lædetur, vel punietur.Chald.comprehendetur i deprehendetur tandem.

11. Vena.i.fons. Vitæ.ſ.docet bene viuere. Operit iniquitatem.Chal.iniurias tegit.i.celat.

12. Operit.i.condonari facit à Deo.

13. Virga.ſ.opus eſt,vel q.d.moleſta eſt.

14. Abſcondunt.ſ.promēdam tempore ſuo. vel q.d. celant mala,quæ de aliis ſciunt. Confuſioni.ſ.ob euulgata,quæ taceri oportebat.

17. Diſciplinam.i.correptionē. Errat.ſ.extra viam.

20. Argentum electum.i.res pretioſa. Pro nihilo.i. nullius momenti.

21. Indócti. Heb.Chal.& 70. ſtulti, ſeu inſipientes.

22. Benedictio.i.fauor,ſeu beneficētia. Afflictio. 70. triſtitia in corde.

23. Prudētia.q.d.facit prudentē.70.parit prudētiam.

24. Deſiderium.i. quod optant.

28. Lętitia.q.d.cū gaudio quod ſperabāt aſſequētur.

29. Pauor.ſ. timent ſupplicium ob peccata,vel vitæ bonæ difficultatem.

30. Non commouebitur.ſ ſemper à Deo protegetur. Habitabunt.ſ.quantum,& quomodo optant.

31. Parturiet.i.proferet.

32. Conſiderant placita .i. loquuntur grata Deo,& hominibus. 70.diſtillant gratias. Peruerſa.ſ. loquitur.

CAP. XI.

1. VOLVNTAS eius.i.ei placet.70.acceptabile ei.

2. Contumelia.i.ignominia,quæ ſolet ſuperbis euenire:vel contumelia intelligitur, quam ſolent ſuperbi inferre aliis,

3. Sim-

3. Simplicitas. 70. perfectio. Supplantatio.s. qua alios supplantare conantur.

4. Vltionis.i. punitionis Dei. Chal.& 70.iræ.

6. Insidiis.s. quas aliis parant. q. d. ob eas à Deo punientur.

7. Spes.s. ei boni. Solicitorum.s. anxiè de rebus mundi.

8. Tradetur.s. in angustiam, quòd eum afflixerit.

9. Ore.i.verbis. Liberabuntur.s. à talium laqueis.

10. Laudatio. Heb.& 70. exultatio. Chal. lætitia.

11. Benedictione.i. monitione, seu consiliis.

12. Corde.i.mente, seu sapientia. Chal. intellectu. 70 mente. Tacebit.s. ferens, & dissimulans proximi errata.

13. Commissum.i.creditum sibi.s. arcanum, vel factum.s. amici delictum.

14. Gubernator. Heb. industria, seu consilium.

15. Malo.i. damno, seu molestia. Fidem facit.i. spondet, seu fideiubet. Extraneo.i.alio. Laqueos.s. fideiussionum pericula.

16. Gratiosa.s. forma, & motibus. Robusti.i.patientes laboris, vel industrij.

17. Animæ suæ.i. sibi.s. meretur apud Deum: vel q.d. etiam sui miseretur.s. abstinendo à peccatis, vel utendo necessariis.

18. Instabile. Chald. iniquitatis. 70. iniustum. Fidelis.i. firma, seu certa.

19. Clementia. Heb. iustitia.

20. Manus in manu.i. citò. sic Italicè, Mano à mano. Innocens.i. impunitus.

23. Desiderium.i. quicquid optant. Præstolatio.i. quod eos manet. Furor.i. ira Dei.

25. Benedicit.i. benefacit. Inebriat.i. satiat.s. pauperes, velut aridam, irrigans. Chald. qui docet etiam ipse discet.

27. Bene consurgit.q.d. bene facit, vel successum habebit. Bona.s. à Deo.

29. Conturbat.s. dilapidans bona. Ventos.q.d. redigetur ad summam inopiam.

30. Iusti.i. quem parit ei iustitia, vel quem iustus in aliis facit. Lignum vitæ.q.d. æternum, seu vitalis. Suscipit.s. fouens, adiuuans.

31. Si iustus, &c. 70. si iustus vix saluatur, impius & peccator vbi apparebit? & sic citatur 1. Petr. 4.

Recipit.s. pœnam à Deo ob sua leuia peccata.

CAP. XII.

1 QVI autem confidit, &c. Heb. & virum mala cogitantem, seu machinantem condemnabit.

3. Ex impietate. Heb. & Chal. in impietate. 70. ex iniquo.

4. Diligens. Chal. honesta. 70. virilis. Corona.i. ornamentum, seu honor. Ossibus eius.s. viri. q. d. ipsum cruciat, & consumit.

5. Iudicia.i. iustæ.

6. Eos.s. quibus impij insidiantur.

7. Verte. pro, euertet.s. Deus. vel q.d ô Deus subuertes, vel, si subuerteris.

8. Excors.i. corde ignauo, seu vecors.

9. Pane.i. necessariis rebus ad vitam.

10. Nouit.i. curat. Iumentorũ.pro, etiã iumentorũ.

11. Panibus.i. cibis. Qui suauis, &c. q.d. qui potibus nimium delectatur. No. quòd hic versus non est Heb. nec Chald. nec in Complut. sed in 70. Moderationibus. lege, immorationibus. Munitionibus.i. potentatu, seu familia. Contumeliam.i. ignominiam.s. rebus consumptis.

12. Monimentum.i. celebritas, seu fama. Heb. munimentum. q.d. optat præsidium malorum, vt possit impunè lædere.

13. Malo.s. homini.

14. De fructu, &c. q.d. & verba, & opera accipiunt à Deo retributionem.

16. Callidus.i. prudens, seu cautus.

17. Quod nouit Heb. & Chal. veritatem. Iudex. lege index q.d. iustitiam nuntiat, seu narrat, vt est Heb. & Chal. & in 70.

18. Quasi gladio, &c.s. dum temerè promittit, vel pœnitet se obligasse. Sanitas.s. animæ, dum sapientes agunt.

19. Firmum.q.d. semper sui simile. Repentinus.s. parum cogitans. Concinnat.i. aptat, seu parat.

21. Contristabit.s. animum, nimium vel inordinatè deiiciendo. 70. Non placebit iusto quicquam iniustum.

22. Fideliter.i. veraciter.

23. Versutus.i. cautus. Celat scientiam.i. dissimulat quod scit. Prouocat.i. profert.

24. Fortium. Heb. solicitorum, seu sedulorum.

27. Substantia hominis, &c. Heb. substantia hominis seduli pretiosa. 70. possessio pretiosa vir purus.

28. Deuium.s. à iustitia.

CAP. XIII.

1. DOCTRINA.q.d. prodit doctrinam patris, qui illum instituit. Chal. Suscipit doctrinam. Illusor.i. qui ridet monitiones. 70. inobediens.

2. Oris sui.s. docentis alios. 70. iustitiæ. Iniqua. adeoque bonis non satiabitur.

4 Vult, & non vult.s. propositum mutat, labore deterritus.

5. Confundit.i. pudore afficit alios.

7. Quasi diues.s. paruo contentus, & lætus, sciensque vti. Quasi pauper.s. non contentus, aut vti nesciens.

8. Redemptio.i. tuitio q.d. siquid mali accidat, facilè se tuetur. Diuitiæ.s. virtutes. Hier. Increpationem.i. aduersa q.d. non facilè se liberat.

9. Lucerna.i. prosperitas.

11. Festinata.i. citò acquisita.s. per iniquitatẽ. Chal. iniquitate acquisita. Manu.i. labore, seu industria.

12. Spes.i. quod speratur. Lignum. pro, seu lignum. Desiderium.i. res desiderata.

13. Rei.s. bonæ. Obligat.s. ad punitionem, seu reprehensionem. Præceptum. pro, præcepta.s. Dei.

14. Lex.i. institutio, vel præcepta. Declinet.s. ei obtemperans.

15. Dabit.i. conciliabit. q.d. faciet gratum. Contemptorum.s. bonæ doctrinæ. Vorago.s. perditionis.

16. Astutus.i. cautus, seu prudens. Aperit.i. prodit.

17. Impij.i. rei impiæ. Chald. impius. 70. Rex temerarius cadet in mala, legatus autem sapiẽs liberabit eum. Sanitas.i. salutaris.

21. Retribuentur.s. à Deo.

23. No.

23. Noualibus.i.agris. Patrum. Heb. & Chald. pauperum. q. d. sæpe pauperes meliùs vitam sustentant, quia cum iudicio laborant & congregant, quàm diuites, qui sine iudicio. Aliis.s.extraneis successoribus.

24. Parcit virgæ.i.negligit castigare.

CAP. XIIII.

1. ÆDIFICAT domum.i. promouet rem domesticam.

3. Virga superbiæ.i.superbè cædens. 70. virga iniuriæ. Chal. virga, & tribulatio.q. d. dabit pœnas superborum verborum.

4. Vacuum.s.alimento bonum.

6. Derisor.s.verbi Dei, vel præceptorum. 70. quæres sapientiam apud malos, & non inuenies. Prudentium. .i.eam prudenter quærentium, vel docentium.

Facilis.i.facilè eis prouenit, vel ab aliis percipitur.

7. Vade contra.i.longè ab illo recede. Chal. vade per viam aliam à facie stulti. Et nescit. pro, quia nescit.i. non admittit, vel non habet.

8. Callidi.i.cauti.

9. Stultus illudet peccatum. q. d. ridet cùm peccat. Complut. stultis illudet peccatū q d. decipiūtur peccato.

10. Cor, quod nouit, &c. 70. Cor viri sensitiuū, mœsta anima eius. q. d. qui valde sentiunt mala, mœstitia cruciantur. Amaritudinem .s. quam affert peccatum pœnitenti, vel tribulatio afflicto. Extraneus.q.d. nemo gaudium eius interrumpet.

12. Nouissima autem.q.d. tandem tamen. Mortem.70. profundum inferni.

13. Risus, &c. q. d. gaudia humana non diu durant.

14. Replebitur .i. satiabitur, sibi placens, vel dabit pro iis abundanter pœnas. Super eum.i.eo prudentior, & cautior.

15. Innocēs.i.simplex, seu imperitus. Chal. insipiēs.

17. Impatiens operabitur, &c. Chal. qui præceps est spiritu suo, reputatur stultus, & odit differentem consilium suum. Versutus.s.qui iram dissimulat, vt se vlciscatur. Odiosus.i.odio dignus. q. d. peior illo, de quo proximè dictum.

18. Paruuli. Chal. insipientes. Astuti.i.cauti, seu prudentes

19. Iacebunt.s.se humiliabunt, & verebuntur.

20. Proximo. Chald. socio. 70 amico.

21. Proximum suum. 70. pauperes.

22. Veritas.i.fidelitas, vel iustitia.

23. Opere.s.bono. Abundantia. Chal. cōmodum.

24. Corona.i.ornamētum, seu decus. Fatuitas, &c. q.d. nihil habent quo se ornent nisi imprudentiam. Chal. decus stultorum stultitia eorum.

25. Mendacia.s.quibus animas perdit.

26. Fiducia fortitudinis.i. secura fortitudo.

Eius.s. Deum timentis.

27. Declinet.s. Deum timens.

28. Ignominia .s. quia nescit prudentia augere imperium.

29. Exaltat.i.facit manifestam.

30. Carnium.i.corporis. Ossium.i membrorum, & virium. versus hic apud 70. sic habet, Mansuetus vir, cordis medicus; tinea autem ossium cor sensitiuum.

31. Calumniatur.i. afficit iniuria.

Exprobrat.i. probro afficit.

32. Repelletur.s.à spe in morte.

34. Eleuat.i. exaltat.

35. Inutilis.i.non obediens. Sustinebit.i.experietur. Not. apud 70. addi in fine huius versus, Ira perdit etiam prudentes.

CAP. XV.

2. SCIENTIAM.s.sapienter prolatam. Ebullit.i. profert tumultuariè.

4. Placabilis.i.placans, seu placida. Lignum.pro, velut lignum. Spiritum.s.audientium.

5. Astutior.i.cautior. In abundanti, &c. hic versus solùm est apud 70. Virtus.i.fortitudo.

6. Fructibus.i. operibus.

7. Dissimile.s.non sic faciet.

8. Placabilia.i. Deo grata.

11. Perditio .s. euentura malis; seu supplicia, quæ ipsis parauit.

12. Graditur i.accedit.

13. Spiritus.s.vitalis, seu mens.

15. Pauperis.i.inopis, vel peccatoris. 70. malorum. Mali.i pleni molestia. Secura.i.tranquilla. Chald. hilaris.

19. Spinarum.s. eis videtur.

24. Super. pro, sursum.s.ducit. Chald. sursum intelligenti. Nouissimo.i.infimo.

25. Terminos.s.possessionum.

26. Pulcherrimus.s.est coram Deo. Chal. suauis. 70. castorum verba casta. Firmabitur. pro, & firmabitur.

27. Viuet.s.in pace. Per misericordiam, &c. Hic versus solùm est apud 70.

30. Lux oculorum. 70. contemplans oculus bona. Fama bona i.boni nuntij, vel bene audire.

31. Audit.s.libenter. Vitæ.i.vitam corrigentes. Commorabitur.s.vt ab illis admoneatur.

32. Possessor est cordis.i.cordatus. 70. diligit animā suam. Chald. possidet sapientiam.

33. Sapientiæ.i. sapientem faciens. 70 & sapientia. Et gloriam, &c. Chald. & qui gloriosus est, fit humilis.

CAP. XVI.

1. HOMINIS est, &c. q.d. homo proponit, & Deus disponit .s. non sufficis meditari quod dicturus es, nisi Deus dirigat linguam, vt bene loquaris.

Præparare cor. sed non sine Dei gratia. Aug. 2. con. 2. Epist. Pelag.

2. Patent. Heb. & Chal. mundæ sunt.q.d. mundæ sibi videntur .s. quisque probat sua studia, sed Deus sæpe improbat.

3. Reuela.s.opem petens.q.d. commenda.

4. Malum.i.supplicij.s.seruat, vt est in 70. & Chal. atque id etiam in Dei gloriam cedit.

5. Etiam si manus, &c. Heb. manus ad manum.i.citò. Innocens.i.impunitus. q. d. non longè abest, cùm pœnas dabit. Initium.i.caput, seu summa. est autem hic versus solùm in 70.

6. Veritate.i.iustitia. Redimitur.i. expiatur.

9. Disponit. Chald. cogitat.

10. Diuinatio, &c. q. d. oportet eum certa loqui,

eoque diligenter cauere, ne erret, vel accipienda Regis præcepta, tanquam Dei oracula, cuius loco præest.

11. Iudicia.i.instituta.q.d. à Deo profecta.

Lapides facculi.i.pondera. olim enim lapillis ponderabatur, qui in facculis asseruabantur.

13. Voluntas Regum.i. placent Regibus.

15. Serotinus.i.diu expectatus, eoque gratissimus.

19. Diuidere spolia.i.ditescere.

20. Verbo.i. negotiis.

21. Maiora reperiet.s. doctrinam augebit, vt indicant Heb. & Chal.

22. Possidentis.s.eruditionem.

24. Ossium.i.corporis.

26. Sibi.i.ad sui sustentationem. Os suum.i.cibi necessitas.

27. Insipiens.Heb. Belial.i.impius. Fodit.s.velut foueam, in quam cadant alij. Ignis.i.pernicies.

28. Lactat.i allicendo decipit.

31. Corona.i.ornamentum. Dignitatis.i.honorificum, decorum. Chal. pulchritudinis.70.exultationis.

CAP. XVII.

1. VICTIMIS.i.copia ciborum.

2. Diuidet.s.tanquam moderator à patre relictus, vel diuidet etiam, sibi partem relictam accipiens.

3. Probat.s. per tribulationes.

4. Malus obedit, &c. q.d. similes similibus auscultant. Mendacibus.hic 70.addunt, Fidelis totus Mundus diuitiarum est, infidelis, neque obolus. q.d. Fideli omnia seruiunt, seu debentur; infideli nihil.

6. Corona.i gloria, seu ornamentum. Filij filiorum. i.nepotes.

8. Expectatio.i.cùm aduenit quod expectat quis vehementer. Prudenter intelligit.q.d.ita se gerit, vt possit consequi.

9. Altero.i.repetito.

11. Mittetur.s.à Deo.

14. Aquam.s.copiosam alicubi retentam. solet enim effusa nocere. Chald. sanguinem sicut aquam. Antequam, &c. Heb. antequam lis misceatur, dimittenda. Chal.antequam lis exardescat, dimittenda.

16. Altam.s.plusquã par est. hic versus solũ est in 70.

18. Plaudet.s.gaudet, non cogitans periculum.

19. Ostium.i.domum.s.plusquam opus est. vide sup.

20. Vertit.s.à bono in malum. vel q. d. qui peruersè loquitur.

22. Aetatem floridam. Chald. corpus pulchrum.

23. De sinu.s.clàm offerentis.

24. In finibus terræ.q.d.vagi, & instabiles.

26. Percutere.s.lingua, seu verbis condemnando.

27. Pretiosi spiritus. Chald. humilis spiritu.

28. Intelligens.s. reputabitur.

CAP. XVIII.

1. VIRI.s.prudentis. q. d. profundas sententias loqui solet, & abundanter.

5. Non est bonum.i. pessimum est. Heb.

8. Bilinguis.Chal.susurronis. Et ipsa, &c. Chald. & deducent illum in profundum inferni. Ventris.i.mentis. Timor.s.laboris. Hic versus sumptus est ex 70.

9. Frater.i.similis. Sua opera. 70. seipsum.

10. Nomen.i.potentia, seu protectio. Exaltabitur. i.collocabitur loco tuto.

11. Vrbs roboris.s.eius opinione.

12. Conteratur.s.homo.

14. Suam. pro, eius.q.d. leuat interdum virtus mentis, corporis infirmitatem. Facilem ad irascẽdum. Heb. percussum, seu mœstum, & deiectum. Chald. demissum. 70. pusillanimem. Quis sustinebit. q. d. grauis est molestia.

16. Donum hominis, &c. q. d. munera aditum parant, etiam ad Principes.

17. Inuestigabit eum.s.amicum.q.d. explorabit ingenium eius, ne illum offendat. Chald. sic, Iustus est primus in suo iudicio (.i. lite. q. d. se quàm primùm iudici sistit) & venit socius eius (.i. aduersarius) & vincit eum.s.aduersarium.

19. Iudicia.s. se inuicem inuantia. vel q. d. quód si inter se litigent, difficilè conciliantur.

20. Venter.i.mens. Genimina.s.fructus. Saturabunt.q.d.magnum est meritum alios sermone iuuare.

21. Manibus.i. operatione. Hier. Diligunt eam. 70. dominantur ei. Qui expellit, &c. Hic versus solùm est in 70. Adulteram.s. non pœnitentem, sed in peccato perseuerantem.

23. Effabitur i.respondet ei.s. petẽti, licet humiliter.

24. Amicabilis, &c. q.d. aptus ad socialẽ amicitiam.

CAP. XIX.

1. SIMPLICITATE.i. integritate. Torquens.i. deprauans.s. ad decipiendum.

2. Vbi non est, &c. Chal. qui nescit animam suam, non est ei bonum.

3. Feruet. Chal. murmurat.q.d. conqueritur de Deo, eique tribuit quod ipse stultè fecit. 70. Deum accusat.

5. Mendacia loquitur. 70. accusat iniustè. Effugiet.s.punitionem.

8. Mentis.Chal.cordis boni.70 prudentiæ.

10. Delitiæ.sub.sed flagella.

11. Prætergredi.q.d. proximi errata dissimulare.

12. Super herbam.s.gratus, & vtilis.

13. Perstillantia, adeoque incommodam habitationem reddentia.

14. Propriè.q.d. singulare id Dei donum.

15. Anima dissoluta.i.homo ignauus.

16. Mortificabitur. i. morietur, vt vertit Chald. & 70.

17. Vicissitudinem.s.mercedem. Chal. retributionem bonam.

18. Ne desperes s.eius correctionem. vel q.d. ne fortè postea non possis, & desperes emendationem. Ad interfectionem, &c. q.d. ne opprimas castigatione.

19. Enim. pro, autem. Aliud.s.damnum.q.d.etiam soluere cogetur, aut punietur.

21. Cogitationes.s.vanæ, seu incertæ.

23. Ad vitam s.perducit. Plenitudine.s.bonorum, vel securitatis. 70. intrepidus. Commorabitur.s. Deum timens. Pessimi. Chal. mali.q.d. malum ei nõ accidet.

24. Applicat.s.quia non habet quod edat.

26. Fugit.s. iubentem, seu corripientem. Heb. & Chald. fugat. 70. expellit.

28. Indi-

28. Iudicium.q.d. tribunalia, vel quod iustum est. 70 iustitiam. Deuorat.i.pro nihilo ducit. Chal. profert.

29. Derisoribus iudicia 70. luxuriosis flagella. Mallei percutientes. Chal. verbera. 70. supplicia.

CAP. XX.

1. TVMVLTVOSA .i. afferens tumultus .s. per contentiones. 70. iniuriosa.

2. Animam.i. vitam.q.d. exponit se periculo mortis.

3. Contentionibus. pro, consumeliis, quę ex contentionibus nasci solent. 70. contumelia.

4. Dabitur.s. ab aliquo quod edat.

5. Sic consiliũ.s. occultum est. Exhauriet.i. eliciet.

8. Intuitu.i. aspectu, seu vigilantia. Chal. à facie sua.

10. Pondus, & pondus.i. diuersa pondera.s. alterum ad vendendum, alterum ad emendum.

11. Sint.s. futura cum adoleuerit.

12. Audientem.s. Dei præcepta. Videntē.s. recta, vel q.d. sensus Deus homini dedit. rectè ergo iis vtendũ est.

14. Gloriabitur.s. se vili emisse.

16. Vestimentum .s. pignori, siquid tibi debet, periculum enim est, ne non possit soluere. Extraneis.s. personis, pro quibus se tibi præbuit fideiussorem.

17. Mendacij.i. mendacio, seu iniquitate partus. Calculo i lapidibus.q.d. sentiet inde pœnam, vt si lapides comedisset.s. læsa conscientia: vel redigetur in eam paupertatem, vt cogatur edere panem durum vt lapidem, seu terra & lapillis mistum.

18. Consilij. Chal. & 70. consilio. Gubernaculis.i. consiliis.

19. Mysteria.i. secreta. Dilatat labia.i. loquax est.

20. Lucerna.i. vita.

21. Festinatur.s. nimis. Benedictione.i. prosperitate.s. solent festinanter facta non succedere.

24. Viam suã.s. vt eam possit sine Deo certò dirigere.

25. Ruina Heb. Chald. & 70. laqueus. Deuorare sanctos, pro, sacta.i. Deo sanctificata voto, consumere, & non soluere. Chal. & 70. sensus est, Laqueus est vouere, & postea pœnitere. Vota s. facta. Retractare.s. ipsa.

26. Fornicem. Heb. Chald. & 70. rotam. genus est supplicij.

27. Lucerna. 70. lux. Spiraculum. 70. spiritus. Inuestigat. q. d. luce Dei fit, vt homo sua interiora omnia perscrutetur. Ventris.i. mentis.

28. Veritas.i. iustitia. Custodiunt.i. conseruant.s. in solio.

29. Dignitas i. decus, ornamentum.

30. Liuor, &c. q.d. verberibus mali corriguntur. In secretioribus, &c.i. quę ad intima vsque penetrant.

CAP. XXI.

1. AQVARVM.s. quas olitor quò vult deducit.

3. Et iudicium. 70. & vera loqui. Quàm victimæ s. solæ sine virtute.

4. Exaltatio oculorum.i. fastus. Dilatatio. Chal. tumor. Lucerna i. gloria. Peccatum.q.d. gloriantur fastu, & superbia & peccatis.

5. Robusti .i. diligentis. Chal. collectæ. In abundantia.s. illum constituunt.

7. Detrahet.s. in perniciem.

Iudicium.i. quod iustum est.

8. Aliena.s. à recto. 70. ad peruersos peruersas vias mittit Deus. munda enim, & recta opera eius.

9. Domatis.i. tecti.q.d. sub dio, & incommodè. In Palestina tecta plana. Communi.s. multis.q.d. ampla.

11. Paruulus.i. imperitus. Chal. insipiens.

12. Excogitat.i. solicitus est.s. ex caritate. 70. intelligit iustus corda impiorum.

15. Pauor.i. horror.q.d. molestum est facere bonum, vel ipsa iniquitas affert timorem supplicij.

16. Gigantum.i. dæmonum. vel q. d. punietur, vt olim Gigantes.

18. Dabitur.q.d. permittitur à Deo viuere.s. ad purgationem iusti. 70. purgatio iusti iniquus.

20. Oleum.i. lætitia, seu abundantia.

21. Sequitur.i. sectatur. Inueniet.i. consequetur.

22. Ascendit, &c. q. d. plus potest sapientia quàm vires.

24. Indoctus.i. stultus. Heb. illusor, seu derisor. 70. pestis.

25. Occidunt i. valde torquent.

27. Ex scelere.s. parte. 70. iniquè.

29. Obfirmat vultũ.i. obstinatè perstat in incœpto.

CAP. XXII.

1. NOMEN.i. fama. Super.i. melior quàm. Gratia.i. gratiositas, seu gratiosum esse.

2. Obuiauerunt.q.d. solent, occurrere passim.

3. Callidus.i. cautus, seu prudens. Malũ.i. periculũ. Innocens.i. imperitus. Chal. insipiens. 70. stultus.

4. Finis i. perfectio, seu fructus. Chal. merces. 70. generatio. Modestiæ.i. humilitatis. Chal. mansuetudinis. 70. sapientiæ.

6. Prouerbium est. Id non est Heb. Chal. aut in 70. Iuxta viam suam.q.d. secutus aliquam viuendi rationem.

7. Fœnerantis.i. mutuum dantis.

8. Virga.i. punitione. Iræ.i. iniuriæ, qua proximum lædit.

9. Pronus ad misericordiam. Heb. bonus oculo. Victoriam, &c. hic versus sumptus est ex 70. Aufert.i. perdit.s. per munera corrumpit. vel q.d. sibi reddit obnoxios eos, quibus dat.

10. Derisorem. 70. pestilentem. Causæ.i. lites, & contentiones.

11. Qui diligit, &c. Chal. diligit Deus munda corda. 70. diligit Dominus sancta corda. Labiorum.s. sincerè loquentium. 70. labiis pascit Rex.

12. Scientiam. 70. sensum. Supplantantur verba.i. subuertuntur opera, seu negotia.

13. Occidendus sum.i. occidar.

14. Os alienæ.i. blandimenta meretricis.

15. Disciplinæ.i. castigans.

18. Pulchra. Heb. & Chal. iucũda. Ventre.i. mẽte, seu interioribus. Redundabit.s. ad aliorum vtilitatem.

19. Vt sit, &c. coniungendum cum, Appone autem, &c. Hodie.i. nunc.

20. Tripliciter. pro, multipliciter, seu varijs modis, non vno solum aut altero. Chal. tribus vicibus.q.d. sæpe, seu multifariam. In cogitationibus, & scientia.i. cum magna rerum meditatione, & cognitione.

21. Firmitatem .i. res certas. Respondere. pro, vt respondere possis. Te.s.ad discendum, vel aliquid gerendum.

22. Porta .i. iudicio. nam in porta ciuitatis iudicia fiebant.

23. Configet.i.affliget.s.puniendo. Confixerunt. .i.dolore affecerunt, seu afflixerunt.

25. Scandalum.i. offendiculum, seu periculum.

26. Defigunt.s.obligant se fideiussionibus aut promissionibus, data manu.

27. Quid causę est.i.cur te in id periculum conijcis? Tollat.s.creditor.

28. Transgrediaris .s. occupando alienam possessionem, vel deserendo fidem antiquam.

29. Ante ignobiles.s.eis seruiendo.

CAP. XXIII.

1. ATTENDE.s.ne te gula seducat. 2. Statue cultrum, &c.q.d. contine appetitum. 70 imice manum tuam sciens, quia talia oportet te parare.s.cùm illum inuitaueris.

3. Panis.i.cibus. Mendacij. q. d. fallit appetitum cibus delicatus; vel vult te ille explorare cibo, an sis continens.

4. Laborare.i.solicitus esse. Chal. ne accedas ad diuitem, sed prudenter abstine. 70. ne cum diuite contendas, si pauper sis, sed prudenter abstine. Prudentiæ.i.industriæ, seu prouidentiæ.

5. In cælum.q.d. eò quò tu non possis peruenire.

6. Inuido.i.maligno, & se cruciante ob alienam felicitatem.

7. Quod ignorat.q.d. de te malè iudicabit. Tecum.i.tibi amica.

8. Euomes.s.præ dolore.q.d.non tibi profuerint. Perdes.q.d.perit quidquid apud illum dicis. Pulchros.Chald.suaues. 70. bonos.

10. Paruulorũ.s.orphanorũ.Hie.Chal.&70.antiquos.

11. Propinquus.s.Deus, qui illorũ pater. Heb. Chal. & 70. redemptor. Illorum. 70. illorum Dominus.

14. Inferno.i.sepulcro.s.morte. 70. morte.s. temporali, vel æterna.

16. Renes.i. interiora.

17. Aemuletur.i.imitetur, vel inuideat.

18. Præstolatio.i.quod expectas.s. à Deo.

21. Symbola.s.quisque partem ad conuiuium. Pannis.Chald.& 70. pannis ruptis. Dormitatio.i. cùm dormierit q.d.cooperietur lacero stragulo. 70. omnis somnolentus.

22. Contemnas.s.monita eius.

23. Eme.Chal.posside.70.acquire. Vendere.i.à te abijcere. 70. repellere. Sapientiã.pro, népe sapientiam.

27. Angustus.s. vnde difficile exire. Aliena. s. mulier, quæ tua non est vxor.

29. Væ .i. calamitas. vulgò guai. Sine causa.i.temerè s.accepta. Suffusio.i.rubedo. 70. nigredo. Chal. tumor.

31. Vitro.Heb.& Chal.calice. Mordebit, &c.q.d. plurimum nocebit.

33. Extraneas.s.visiones, vt solent ebrij, vel fœminas.s. meretrices.

35. Verberauerunt, &c. descriptio status ebrij.

CAP. XXIIII.

1. ÆMVLERIS.i. imiteris. 3. Domus i.familia.q.d.bene instituitur. Roborabitur.i. stabilietur.

4. In doctrina.i.per scientiam.70.cum sensu. Pulcherrima. Heb. & Chald. suaui.

5. Vir sapiens fortis est.Chal.& 70. melior est vir sapiens robusto. Robustus, & validus. Chald. & 70. quàm validus.

6. Dispositione.i.prudenti ordinatione.

7. Excelsa.i.altior, quàm vt ad eam possit attingere. Porta.i.loco publico, seu iudicij.

9. Cogitatio stulti peccatum est.70.moritur stultus in peccato.

10. Imminuetur.q.d id te faciet debiliorem.

14. Sic & doctrina. pro, nempe doctrinam.

15. Impietatem.i.impiè agere. vel q. d. Ne quæras quod reprehendas. Requiem.i.habitationē, seu cubile.

16. Septies.i.sæpe. Cadet.s.in pericula. Resurget. Aug. quoties ceciderit tribulationibus, non peribit. Hier.ep.46. Iusti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit.s.committunt iusti leuia, à quibus statim per pœnitentiam surgunt.

18. Auferat.s.& in te transferat.

19. Aemuleris.i.imiteris.

20. Lucerna.i.vita, vel prosperitas.

22. Vtriusque.i.detrahentis, & audientis, secundùm Hier. vel ruinam.i.punitionem Dei & Regis. Quis nouit.q.d.subitò & inopinato accidit.

23. Sapientibus.s.dico, vt addunt Chal. & 70. Cognoscere, &c.s.personæ respectu iudicium peruertere. Non est bonum.i.pessimum est.Heb. vide suprà cap.18.& 20. & infrà cap.25.

24. Tribus. 70. gentes.

26. Deosculabitur. q. d. admittetur ad oscula .i. arctam amicitiam.

27. Et postea, &c. q.d. antè de rebus tuis ordine, priusque magis necessariis. vel q. d. sic enim postea familiam meliùs gubernabis, & ales.

28. Frustra.i. sine causa. 70. falsus. Lactes.i. decipias.

33. Conseres.i. complicabis. Chald. ad pectus applicabis.

34. Quasi cursor i.insperatò, seu velociter. Armatus s.vt non possis resistere.

CAP. XXV.

1. TRANSTVLERVNT.s. huc, & reliquis addiderunt. Apparet fuisse olim sparsas, & à variis in vnum id volumen collectas. Chal. scripserunt. 70. descripserunt. Viri.i. famuli.

2. Verbum.i eius mysteria. Sermonem.i.ipsorum acta, vt approbentur.s.ad Dei gloriam pertinet eius mysteria esse occulta, ad Regum autem, sciri, cur quidque faciant.

3. Cælum, &c.q.d. vt difficile est inuestigare distantiam cæli à terra, seu cæli altitudinem, & terræ profunditatem, ita Regis cor.

5. Impietatem. Chal. impium. 70. impios.q.d. si Rex sit pius, vel si impios à se abiiciat, seu puniat.

6. Glo-

6. Glorioſus .i. oſtentator. 70. ſuperbus. Magnorum .i. coram magnatibus, vel loco eis debito. q. d. fuge ambitionem.

7. Quem. ſ. principem. 70 & Complut. quæ. vt cum ſequentibus iungatur.

8. Proferas. ſ. proximi peccatum, quod vidiſti.

9. Extraneo. i. ignoto. Chal. alterius.

10. Gratia, &c. Hic verſus ex 70. ſumptus.

11. In lectis. ſ. ſupra columnas.

13. Die meſſis. ſ. refrigerat, & lætificat. viget enim tum maximè æſtus.

15. Duritiam. ſ. iræ.

16. Quod ſufficit. q. d. adhibe modum in omnibus.

17. Subtrahe. 70. rarò induc.

20. Et amittit. pro, vt qui amittit. Chald. qui tollit pallium à ſocio ſuo, &c. Acetum, &c. pro, & velut qui addit acetum nitro: facit enim aſperius & acrius. ſ. eſt id importunum. Peſſimo. i. mœſto, ſeu afflicto.

20. Sicut tinea, &c. verſus hic ſumptus ex 70.

21. Aquam. i. potum.

22. Prunas enim. 70. hoc enim faciēs, carbones ignis cōgregabis, &c. q. d. incēdes amore, facieſque tibi amicū.

23. Triſtis. ſ. non libenter audiens.

24. Melius eſt, &c. vide ſup. cap. 21.

26. Vena. ſ. aquæ. Cadens. ſ. in calamitatem. Coram impio. ſ. impellente impio in calamitatem lapſus, aut in peccatum illo terrente, aut ſuadente.

27. Maieſtatis. ſ. diuinæ. Opprimetur. i. obruetur. q. d. ſuccumbet, vt ſolent qui ſupra vires pondus tollere conantur. Gloria. i. Maieſtatis excellentia, velut immenſo pondere.

28. Spiritum. i. iram, ſeu loquendi intemperantiam.

CAP. XXVI.

1 FRVSTRA. i. ſine cauſa. Superueniet. q. d. non magis pertinget, quàm volantem auem ſagitta. Heb. Chal. & 70. non veniet.

3. Equo. ſ. debetur.

4. Iuxta ſtultitiam. i. ſtultè.

5. Iuxta ſtultitiam. i. vt meretur eius ſtultitia. Chald. in ſapientia ſua. 70. ad eius ſtultitiam.

6. Claudus. pro, ſicut claudus. Et iniquitatem. pro, & vt iniquitatem. Qui mittit, &c. q. d. & negotium malè fit velut pedibus claudi, & ipſe culpæ particeps eſt.

7. Parabola. i. ſententioſè dictum.

8. Lapidem. ſ. pretioſum. Mercurij. i. oſtendentem viam. q. d. in locum non ſuum.

9. In manu, &c. q. d. in loco non ſuo, ſeu inutili. Parabola. i. ſententia.

12. Spem habebit. ſ. ſperare poſſit.

14. In lectulo. q. d. ſe mouet ad ſurgendum, ſed illic manet tamen.

17. Auribus. quod. ſ. ſine periculo non fit. 70. caudam. Rixæ. i. contentioni.

18. In mortem. i. ad occidendum, ſeu mortiferas.

23. Sociata. q. d. dignum patella operculum.

24. Intelligitur. q. d. facilè ſe prodit.

25. Submiſerit. ſ. blandiens. Septem. i. plurimæ.

26. In concilio. i. palàm.

27. Voluit. i. mittit.

28. Lubricum. i. blanditiis fallens.

CAP. XXVII.

1. IN craſtinum. 70. ob futura in craſtinum. q. d. ob ea, quæ putas tibi ſucceſſura.

4. Impetum concitati ſpiritus. Heb. inuidiam. Chal. & 70. zelum. fortè eodem ſenſu.

5. Abſcōditus. i. nō ſe prodens vllo opere vtili, amico.

8. Locum ſuum. ſ. periculis eſt expoſitus. 70. addunt, in ſeruitutem ducitur.

10. Afflictionis tuæ. q. d. ne illi moleſtus ſis tuam calamitatem commemorando. ſ. cognati non libenter admittunt ad ſe afflictos cognatos, ſed proſperè agentes.

11. Exprobranti. i. temerè calumnianti. Chald. exprobranti mihi. ſ. quaſi te malè inſtituerim.

12. Aſtutus. i. cautus. Abſconditus eſt. Chald. abſcondit ſe. q. d. ſubterfugit. Paruuli. i. imperiti. Chal. inſipientes. 70. ſtulti.

13. Tolle, &c. Vide ſup. cap. 20.

14. Benedicit. i. laudat. De nocte. q. d. tempore importuno. Maledicēti. i. vituperāti, q. d. moleſtus eſt.

15. Frigoris. Heb. & Chald. pluuiæ.

16. Qui ventum, &c. q. d. impoſſibile eſt talem continere in officio. Et oleum, &c. q. d. perinde eſt velle eam tenere, vt tenere oleum, ne è manu elabatur extenſa, aut elapſum velle reuocare. Euacuat. Complut. vocat. conformiter Hebræo.

17. Homo. ſ. iratus acuit iram; doctus verò ingenium proximi.

18. Cuſtos. i. obſeruans. Glorificabitur. 70. honorabitur.

19. Quomodo, &c. Chal. & 70. vt facies hominum non ſunt ſimiles, ita nec corda. Prudentibus. ſ. per coniecturam ex apparentibus, & experientiam.

20. Perditio. i. mors. Oculi. i. curioſitas, ſeu cupiditas.

21. Probatur. ſ. humiles laudes reſpuunt, ſuperbi laudibus efferuntur.

22. Pila. i. mortario. Priſanas. i. hordeū decorticatū.

24. Poteſtatem. i. cōmoditatem id faciendi. vel q. d. oportebit te functum munere tuo, reddere tandem Deo rationem. Corona. i. præmium.

25. Aperta, &c. q. d. contentus eſto iis, quæ tibi ſuppetunt, nec ſuperflua quæras, aut aliena. Aperta. ſ. productis ex ſe herbis.

26. Agni. ſ. lana. Hœdi. ſ. venditione. Agri. ſ. conducendi, ſeu colendi.

CAP. XXVIII.

2. MVLTI. ſ. citò pereunt. ex quo ſolet oriri turbatio nouis ſuccedentibus. Hominis. ſ. Principis, vel eius conſiliarij. Quæ dicuntur. ſ. à principis conſiliariis bonis, vel quæ ab ipſo principe prudenter ſtatuuntur. Longior. ſ. Deo producente ad Reipublicæ vtilitatem.

3. Calumnians. i. per iniuriam opprimens.

4. Impium. Chal. & 70. impietatem. Qui cuſtodiunt, &c. 70. qui diligunt legem, ſibi murum circumponunt. Succenduntur. ſ. zelo iuſtitiæ.

5. Iudicium. ſ. Dei, vel quod iuſtum eſt.

7. Filius. pro, homo. Confundit. Chal. exaſperat. 70. inhonorat.

8. Liberali.s.homini.
9. Execrabilis.i. ingrata Deo.
10. Decipit.i.facit errare. Interitu.s. quem aliis parabat. Simplices. Chal.perfecti,& immaculati.
11. Scrutabitur.i.explorabit.s.an ita sit. Chald. contemnet eum. 70. damnabit eum.
14. Pauidus.s. timens Deum offendere.
16. Prudentia. 70 prouentibus.
17. Calumniatur,&c.i.per calumniam aliquem occidit. Ad lacum,&c.q.d si se præcipitet in mortem,nemo prohibebit; vel si se abdere conetur,nemo iuuabit.
Sustinet.i.retinet, seu sustentat.
18. Simpliciter.i.innocenter.70.iustè.
20. Innocens.s.à peccato. 70. impunitus.
21. Buccella panis.i.re minima.
24. Homicidæ.Chald dissipantis.70. impij.
25. Dilatat.i.tumet.Italicè,gonfia.
26. Saluabitur.Chal.protegetur à malo.
28. Abscondentur.s.fugientes.

CAP. XXIX.

1. NON sequetur.q.d.nunquam curabitur.
2. Gemet.i.mutire non audet.
4. Erigit.i. in bonum statum restituit. Vir auarus,&c q d quòd si auarus sit, opprimet vectigalibus.
6. Laqueus.s.quem aliis parauerat. vel q d.calamitas inextricabilis.
7. Nouit.i.procurat,fauet. Causam.i.lites,seu negotia. Scientiam.s.talem.
8. Furorem.i.iram.s.Dei,& Principis.
9. Siue irascatur,&c. q. d. seu durè, seu blandè agat. Requiem.q.d. non eum placabit.
10. Simplicem. Heb.perfectum. 70.sanctum.
Animam eius.s.seruare.sic illud dictum, Non est qui requirat animam meam.
11. Spiritum.i.animum.Chal.iram. Differt.Chal. reprimit.
13. Illuminator.i.viuificator. vide sup cap.22.
14. In æternum.i.longo tempore.
15. Confundit.i.pudefacit. Matrem.s. quæ puerum educauit.
16. Ruinas.s Deo puniente.
17. Refrigerabit te.i.consolationem tibi afferet.
18. Prophetia i.declaratio verbi, seu voluntatis Dei. Dissipabitur.s.per varios errores.
19. Seruus.s. malus. Erudiri.i. emendari. Respondere. 70. obedire.
24. Adiurantem.s.iudicem,vt prodat furem.Chald. insiurandum sibi delatum.
25. Subleuabitur.s. à Domino.
26. Requirunt faciem.i.ambiunt fauorem.
Et iudicium, &c.q. d. at requiri oporteret Dei omnium iudicis fauorem. vel,at fit tandem quòd Deus vult de hominibus,& iis,quæ optant.

CAP. XXX.

1. VERBA,&c. Heb.& Chald. verba Agur filij Iakeh. Congregantis.i.sententias,vel qui multam sapientiam congregauit. Filij vomentis. q. d. & hæc promentis, seu prædicantis; vel Dei peteum hæc proferentis. Visio.i. prophetia, seu reuelatio.
3. Sapientiam s.humanam.
4. Descendit.s.vt possit dicere quæ illic viderit? Spiritum.i.ventum. Manibus suis. 70.sinu. Quasi in vestimento.Chald.in pallio.
Suscitauit. Chald. statuit. Quod nomen, &c. q. d. quis eum nouit,aut eius filium? Not. hic distinctionem personarum in Deo.
5. Ignitus.i purus,& velut igne purgatus. Vide Psal. 11.& 17.vel Dei amorem accendens. Clypeus.i.protectio.s.est Deus.
6. Addas.s non conforme, vel quasi à Deo dictum, cum ipse non dixerit.
7. Antequam moriar.i.dum viuo.
8. Vanitatem,&c. Id est vnū. Mendicitatem,&c. id est alterum. Et diuitias. Apparet hinc,non esse Salomonem qui loquitur, vel loqui in persona imperfectorum,quibus vtrumque horum periculosum.
10. Accuses.s. temerè. Ad.i.apud.
Maledicat.i.malè precetur.s.seruus. Corruas.s.Deo puniente.
11. Generatio.i.hominum genus est.
15. Sanguisugæ,&c. Sensus est. Cupiditatis,quæ velut sanguisuga quædam est, duæ sunt filiæ; imò tres,seu potiùs quatuor, quæ nunquam satiantur.
16. Infernus, &c. videntur per hæc intelligenda, cupiditas vindictæ, quæ solet ad infernum .i. sepulcrum ducere,& libidinis,quæ maximè viget in fœminis,& diuitiarum terrenarum, & honorum,qui more ignis alta petunt. Terra.s.arida.
17. Subsannat.i derider. Partum.Chald.& 70. senectutem. Suffodiant.i.dignus est, cuius oculos suffodiant. De torrentibus .i. qui circa torrentes solent nidificare. Filij Aquilæ.i. Aquilæ.Heb.
19. Terram .s. petrosam. Heb. Chald. 70. & Complut.petram. Adolescentia. sic 70. At Heb. & Chald. adolescentula,seu virgine.
20. Talis est .i. similiter latet. Comedit, &c.q. d. peccat, & celat peccatum. rem turpem honestè expressit. Complut. Comedens, vel q. d. vt qui comedens, & tergensos,negat se comedisse.
21. Mouetur.i.turbatur. Et quartum. pro, immo verò quatuor,quæ.
Sustinere.i.ferre,seu tolerare.
22. Saturatus cibo.i opibus abundans.
23. Odiosam .i. odio dignam propter malos mores. Hæres.s.expulsa domina.
24. Terræ.i.inter terrestria.
26. Lepusculus.pro,cuniculus.
28. Stellio.lacertæ genus, vulgò Tarantola.
29. Bene.i.magnificè. Et quartum. pro,imò verò quatuor. Feliciter.Chald.pulchrè.
31. Gallus.s.non castratus. Nec est Rex. pro, & Rex,nec est.i. Regi nemo potest resistere.
32. Et qui stultus, &c. q. d. Accidit etiam in rebus humanis interdum apparere ineptum qui est ad dignitatem euectus. Si enim.pro,quòd si. Intellexisset.s. periculum, vel suam stultitiam. Ori suo,&c. q. d. petere eum gradum destitisset.
33. Exprimit.s. postea contusso lacte.
Emungit.s.nares. Sanguinem. q. d. à paruis venitur ad magna.

CAP. XXXI.

1. LAMVELIS.i.eius,cum quo est Deus. Visio.i. doctrina per reuelationem accepta.
2. Quid.f.dicam tibi,vel dicis tu,aut optas? Vteri mei.f.fructus. Votorum meorum.i.carissime.
3. Substantiam. 70. diuitias. Vias tuas.i.actiones. 70.mentem,& vitam. Ad delendos. pro,id quod tandem perdit.
4. Regibus.i.tibi.
5. Iudiciorum.i. iustitiæ.
8. Aperi,&c.q.d.patrocinari in causa sua ei,qui opera tua eget. Pertranseunt.q. d. in hac vita peregrinantium.
10. Fortem.i.virtute excellentem. Procul,&c.q.d. rara res,vt solent quæ de vltimis terris afferuntur.
11. Spoliis.i.re domestica.q.d. per vxoris diligentiam abundat rebus ad vitam necessariis.
12. Ei.f.viro. Suæ.i.vxoris.
13. Consilio manuum.i.opera, seu industria sua.
14. Institoris.i mercatoris. Panem.i.victum.q.d. comparat etiam ex longinquo allata.
15. De nocte.i.ante lucem. Prædam.i.cibum.
16. Fructu.i.labore,seu lucro. Plantauit.f.conducens operas.
17. Lumbos suos.i se.
18. In nocte.q.d.etiam nocte laborat.
19. Fortia.i.res grandes.
20. Aperuit.f.vsirô,& liberaliter.
21. Duplicibus.i.egregiè.
22. Stragulatam.i.variam,& pretiosam.
23. Nobilis.i.celebris,seu clarus. Portis.f.vrbis,ibi enim fiebant iudicia. Senatoribus.i.iudicibus.
24. Sindonem.i.telam,seu linteum. Tradidit Chananæo.i.vendidit mercatori.
25. Fortitudo, &c. q. d. præcipuè verò se virtutibus ornat. Decor.i.honestas. Ridebit.i.gaudebit. Nouissimo.f.in morte,vel senectute.
26. Sapientiæ.70.sapienter. Chald.in sapientia. Lex.i.doctrina. Clementiæ. Chal.gratiæ.q.d.gratiosa eius sunt verba.
27. Semitas.i.statum,q.d.modum procedendi.
30. Pulchritudo.f.sine Dei timore. Laudabitur.i. digna laude,seu laudari solet.
31. Date ei.f.laudem. De fructu.i.ob fructum. Portis.i.locis publicis.

ECCLESIASTES,

.i. Concionator.

.f. More concionatoris loquitur de Mundi vanitate. Heb. Coheleth.i.congregatrix.f anima,vel sapientia: sic autem dicitur,vel quòd congregata hîc multa doctrina,vel quòd congregationi,seu Ecclesiæ loquatur. No. autem Greg.4. Dialogorum cap.4 quædam hîc dici ex vulgi & insipientium opinione.

CAPVT I.

2. VANITAS vanitatum.f.vanissima vanitas.f.occupat res humanas. Omnia vanitas.f.respectu meliorum.Hier.ep.50.
3. Amplius.i. excellens vtilitate. Chal. reliquum post mortem. 70 abundantiæ.
6. Per meridiem, &c. Fit id, & quotidie in sphæra obliqua,& quotannis. Sol enim ad meridiem vergit interdiu,& hyeme,noctu verò,& æstate ad Aquilonem. Spiritus.i. ventus.q.d.per omnia discurrit. In circulos. q. d. subinde circuit.
11. Nouissimo.i.extremis temporibus.
13. Occupationem.f.discêdi studium. Pessimam. .i.molestissimam.
14. Afflictio.i.molestia. 70.electio. sic inf. Spiritus.i.animi.
17. Doctrinam.i.scientiam.
18. Indignatio.i.molestia.Chal.indignatio Domini contra sapientes,qui peccant, & non agunt pœnitentiam. Qui addit,&c.Aug 4.Trin.qui addit scientiam infirmitatis suæ,addit dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, & conditoris sui.

CAP. II.

3. VINO.i.voluptate.Vide Cant.1.
4. Magnificaui.i.magnificè extruxi.
8. Substantias. Chald. thesauros datos in tributum. 70. possessiones.
12. Sequi.f.plenè, eius voluntatem faciendo.
14. Sapientis oculi,&c.q.d.circumspectus est.Chal. sapiens cõtemplatur in principio quod futurû est in fine.
15. Hoc.f.talis cogitatio.
20. Renuntiaui.i.desiit.
21. In sapientia,&c.i.sapienter,prudenter,& sollicitè. Magnum malum.i.grandis molestia.
24. Comedere, &c. q. d. honestè vti fructu laborum. Aug. 17. de Ciu, Ad corporis,& sanguinis Christi mensam refert. Ostendere animæ bona.i.animam oblectare.
26. Suo.f.Dei. Cassa sollicitudo mentis. Heb.eadem sunt verba,quæ suprà vertit, Afflictio spiritus.

CAP. III.

1. ET suis spatiis, &c. Chald. & 70. & opportunitas omni negotio sub cælo.
3. Occidendi.f.auctoritate publica.vel fortè ad illud alludit,

alludis, ego percutiam, & ego ſanabo. Deut. 32. Sanandi. fortè reſurrectionem intelligit.

5. Spargendi. ſ. diruto pariete. Amplexandi. q. d. nuptiarum.

6. Perdendi. i. expendendi. Abiiciendi. ſ. vt ſolet in tempeſtate.

7. Scindendi. i. lacerandi veſtem. ſ. vt fit in luctu.

8. Odij. Chald. odio habendi peccatorem.

10. Diſtendantur i. occupentur, vel affligantur. q. d. conſideraui vitam hanc plenam eſſe moleſtiis.

11. Ab initio ad finem. i. perfectè.

12. Lætari. Chal. delectari in lege. ſ. Dei.

13. Videt bonum i. fruitur bono.

14. Omnia opera. q. d. Mundi fabrica. vel illud innuit Chriſti, Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Non poſſumus, &c. q. d. nihil in eis diminutum eſt, aut ſuperfluum.

Timeatur. ſ. dum eius potentia, & ſapientia ex operibus eius æſtimatur.

15. Permanet. ſ. in ſe, vel ſibi ſimilis. Fuerunt. ſ. in eadem ſpecie. Inſtaurat. ſ. producendo ſimile.

Abiit. i. eſſe deſiit.

16. Impietatem. 70. impium. Iniquitatem. Chal. peccatorem. ſ. iniquum.

17. Iudicabit. ſ. in die iudicij.

18. Probaret. ſ. an in Deum ſperarent, ne mortem quidem timentes.

19. Ampliùs. ſ. quantum ad mortem corporis attinet. Chal. de peccatore intelligit, qui vt beſtia moritur.

Vanitati. i. mutationi.

20. Locum. ſ. terram.

21. Nouit. ſ. ratione naturali.

22. Suo. Chal. ſuo bono. Partem. i. felicitatem in hac vita. Ad lucet. ſ. iterum in mundum. Chald. introducet. 70. ducet.

CAP. IIII.

1. CALVMNIAS. i. oppreſſiones. Eorum. ſ. opprimentium.

3. Feliciorem. ſ. quantum ad hoc. Natus eſt. Heb. & Chal. fuit.

4. Cura ſuperflua. Heb. eadem ſunt verba, quæ ſuprà vertit afflictio ſpiritus.

5. Comedit carnes ſuas. i. ſe conficit fame.

6. Pugillus i. manus.

8. Peſſima. i. moleſtiſſima.

9. Ergo. abundat, nec eſt Heb. Chal. aut In 70.

11. Si dormierint, &c q. d. vt duo dormientes ſimul, ſe inuicem calefaciunt. ſic duo habitantes ſimul ſe inuicem iuuant.

12. Funiculus, &c. Chald. & quanto melius eſt eſſe tres iuſtos, qui vt funiculus, &c.

14. Quod. pro, vidi etiam quod.

15. Secundo. ſ. ſucceſſore expulſi, vel mortui principis, vt ſtatim explicatur.

16. Non lætabuntur. q. d. qui nihil ſciunt, aut curant de eius principatu, ſeu gloria, quam ille tamen putat, aut optat omnibus eſſe notam.

17. Pedem. i. affectum. vel q. d. vide, quomodo ingrediaris. Chald. ne venias plenus peccatis ante Dominum. Audias. ſ. verbum Dei. Chald. audias doctrinam legis, à ſacerdotibus, & ſapientibus. Quid. pro, quantum. q. d. non cogitant, quantum Deum offendant, quantumque puniendi ſint.

CAP. V.

1. CORAM Deo. ſ. qui vbique eſt. In cælo. q. d. reuerere tantam Maieſtatem, cùm præſertim tam vilis ſis.

2. Somnia. ſ. curis ſimilia, vel q. d. ſomnus obrepit fatigatis multa cura.

3. Infidelis. i. non adimpleta. Stulta. ſ. ſtultum eſt promittere Deo quod non ſis facturus.

5. Carnem. i. corpus. ſ. loquendo quod non oportet. Angelo. ſ. cuſtode. Prouidentia. ſ. Dei. Planè enim prouidet, qui dat Angelum cuſtodem.

6. Vanitates, &c. i. ſequi ſolent vanitatem, & loquacitatem. Modeſti, & taciturni non multa ſomniant.

7. Prouincia. Chal. ciuitate. 70. regione.

Negotio. i. re.

8. Rex. ſ. Deus. q. d. omnia Deo ſubiecta, qui omnes iudicabit.

11. Operanti. i. labore manuum victum paranti.

12. Malum. ſ. ſæpe diuites occiduntur, vt diuitiis ſpolientur.

13. Egeſtate. ſ. quod pater ſpoliatus bonis, nihil ei reliquerit.

16. Comedit. ſ. auarus. Tenebris. ſ. peccati. vel q. d. ſine lætitia animi.

19. Satis. i. multum. Dierum. ſ. moleſtorum.

CAP. VI.

2. NEC tribuit. ſ. ob peccata eius, vt addit Chal.

3. Et plures, &c. repetitio, more Hebræo.

Melior. i. felicior, quantum ad hoc.

4. Venit. ſ. in mundum. q. d. quid enim illi profuit vita, è qua nullum fructũ retulit? Tenebras. i. mortem.

5. Solem. Chald. lucem legis. poteſt & ad abortiuum referri. q. d. quamquam abortiuus ſolem non videat, &c.

Cognouit, &c. ſi ad iniquum referatur q. d. non aduertit differentiam boni & mali, quantumque bono ſtudendum eſſet.

6. Vixerit. ſ. quis. Bonis. ſub. quid ei prodeſt?

Locum. ſ. mortem, ſeu ſepulcrum. q. d. cùm omnibus tandem moriendum ſit, quid prodeſt vixiſſe, ſi virtute careas? Chal. Ad Gehennæ locum, quò omnes peccatores eunt, deſcendet anima eius, quia non fecit iudicium & iuſtitiam.

7. In ore. i. propter victum. Non implebitur. q. d. at anima alio cibo paſcitur.

8. Illuc, vbi eſt vita. Chald. in paradiſum.

9. Neſcias. ſ. an ſis vnquam conſecuturus. Hoc. ſ. deſiderare quod neſcias. Præſumptio. Heb. eſt verbum idem, quod ſuprà vertit, afflictio, & 70. electio.

10. Qui futurus eſt, &c. q. d. ſemper naſcentur homines prioribus ſimiles, fragilitate & miſeria, &c.

Contra fortiorem, &c. Chal. conſiſtere in iudicio coram Deo, qui eſt fortior illo.

11. Verba. ſ. philoſophorum, vel verba, pro, res. q. d. multa ſunt, de quibus homines vaniſſimè diſputãt, cùm deberent virtuti operam dare.

CAP.

CAP. VII.

1. MAIORA se q.d.res, quæ humanum captum superant, nec eas scire ad salutem pertinet.

2. Nomen.i. fama, seu bona existimatio. Dies mortis, &c. s. tunc euadimus pericula vitæ, cùm nascimur, in ea ingredimur. Chal. dies mortis iusti, quàm natiuitatis improbi.

4. Ira risu.q.d. indignari malis, quàm arridere. Vultus.s. indignantis.

5. Vbi tristitia, &c. q. d. sapiens compunctioni studet, & pœnitentiæ operibus; stultus delitiis.

7. Sic risus.i. adulatio, & blanditiæ q. d. parum durant parumque iuuant.

8. Perdet robur cordis.i. deiicit animum.

9. Orationis.Heb. verbi.i. rei. Chal. negotij.q.d. parum est cœpisse, nisi perficias.

11. Stulta. q. d. quid mirum est, aut quis nescit res semper in peius procedere?

12. Vtilior.s. quàm diuitiæ sine sapientia. Videntibus solem.i. viuentibus.

13. Sicut enim, &c.q.d. etsi enim vtraque protegit, at hoc plus habet, &c.

14. Despexerit .i. abiecerit. Heb. deprauauerit, seu incuruauerit.70. peruerterit. Chal. ad cæcos & claudos refert.

15. Bona.i. læta, seu prospera. Sicut enim, &c. q.d. veniet enim mala, quia Deus non vult nos semper lætos esse, sed aliquid patidum viuimus. Querimonias.s. ob tribulationē. Facit enim Deus & disposuit omnia iustè.

16. In iustitia sua.q.d. cùm tamen iustè viuat, eoque videretur debere diutius viuere.

17. Iustus multum. q.d. Noli esse nimis seuerus, sed clementer age, & ignosce. Obstupescas. accidit id hæreticis.

18. Multum.q.d. caue à peccatis grauibus. Stultus.s. stultum est, velle Deum habere inimicum. Non tuo.q.d. immatura morte.s. Deo puniente.

19. Istum sed. &c. q. d. bonum est adiuuare vnum, sed etiam aliis benefaciendum.

20. Confortauit. Chal.& 70. adiuuabit. Super.i. plusquam.

21. Enim.abundat, more scripturæ.

22. Accommodes.s. curiosè inuestigando. q.d. multa dissimulanda.

23. Scit enim, &c. q. d. dissimula & ignosce, scit enim, &c.

24. In sapientia.i. intelligere.

26. Rationem .s. operum Dei. Heb. & 70. supputationem.q.d. singula nosse.

27. Amariorem .i. molestiorem, & nocentiorem. Venatorum.s. dæmonum.

28. Vnum & alterum.s. conferendo inter se. Rationem.s. eius, quod sequitur.

29. Virum.s. perfectum. Mulierem.s. perfectam.

30. Quæstionibus. Heb. & Chal. computationibus. q.d. rerum curiosarum inquisitionibus.

CAP. VIII.

1. QVIS.s. nisi sapiens. Verbi. pro, verborum. q. d. respondere propositis quæstionibus, vel expedire difficilia negotia. Potentissimus, &c. q.d. Dei est gratia hæc, vel Deus interdum ita eum deiicit, vt non videatur esse sapiens. 70. impudens odio habebitur.

2. Ego. vox sapientis, quamquam Chal. & 70. non habent Ego. sed solùm, obserua. Os i. præceptum. q.d. obediendum Regis præceptis. Iuramenti Dei.i quæ iureiurando confirmauit: vel quæ præcepit de non iurando temerè. Chal. caue, ne iures in nomine Domini in vanum.

3. Ne festines, &c. q.d. quòd si Regem offendisti, redi cum eo in gratiam, fugere enim non tutum. Chal. ad Deum sic refert: Tempore indignationis Dei ne cesses orare ante eum, sed quære misericordiam ab eo.

5. Mali. Chal. mali in seculo venturo. Tempus. Chal. tempus orandi. Responsionem.i. quando, & quid respondendum; seu respondendi opportunitatem. Heb. iudicium.i. rationem.s. rei gerendæ.

6. Afflictio.s. in expediendis negotiis.

8. Spiritum.i. animam.s. ne à corpore discedat, vt interpretatur Chal. Mortis.s. ne moriatur. Bello.i. tentationibus.

9. Suum.i. dominantis, vel subditi.

10. Sepultos.s. honorificè. vel q d. mortuos. Chald. sepultos qui abierunt ex mundo, vt comburantur in gehenna. Loco sancto.s. ecclesia fidelium, vel sacro aliquo ministerio fungentes. Vanitas.s. falli hominum hypocrisi, vel fallere.

12. Sustentatur.sub. fit audacior. Erit.i obueniet.

13. Non sit. Heb. Chal & 70. non erit.

14. Habeant. Hic addit Chal. Accidere mala iustis ad purgationem leuium culparum, & mercedem futuri seculi; iniquis verò bona ad remunerationem bonorum, quæ hic fecerunt. Vanissimum.s. securos viuere peccatores, nec Dei iudicium timere.

15. Comederet, &c.i. spiritualem cibum, & potum, vel q.d. frueretur rebus iustè acquisitis.

16. Distentionem.i. occupationem, seu molestiam. Est homo, &c. q. d. etiam siquis die noctuque inuestiget, tamen non possit inuenire.

17. Inuenire.i. exactè cognoscere.

CAP. IX.

1. HOMO.s. iustus.

2. Vniuersa.s. prospera, & aduersa.

3. Pessimum .i. difficillimum intellectu, seu molestissimum. Inferos.q.d ad sepulcrum. Heb. mortuos. Chal. ad supplicium peccatorum refert.

4. Melior est, &c.q.d. multum præstat vita morti.

5. Esse morituros, adeoque possunt agere pœnitentiam, quod mortui non possunt. Mouerunt .s. quod possit prodesse ad vitæ emendationem. Mercedem. q.d. non possunt ampliùs mereri. Quia obliuioni. pro, præterea obliuioni. q.d. nec id habent quod optarunt, dum viuerent. s. sui memoriam perpetuam.

6. Amor. s. rerum mundanarum.

7. Quia Deo. pro, si tamen Deo.

8. Omni tempore, &c. q. d. stude semper vitæ puritati, & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.

9. Vita. Chald. vita bona. Pars. q. d. id tibi conuenit.

10. Instanter. Heb. secundùm vires tuas.

Opus,&c.ſ.per quę quis poſſit mereri. Inferos.Heb. & Chal.ſepulcrum.q.d. poſt mortem.

11. Curſum.ſ. proſperum. q. d. nihil ſuccedit, niſi Deus adiuuet. Tempus,caſumque. q. d. multo aliter ſuccedere, ob multa quæ ſolent impedire, quàm illi ſperabant.

12. Malo.i calamitoſo.

17. Silentio.Heb.& 70.quiete.q.d. libenter auſcultantur.

CAP. X.

1. PRETIOSIOR,&c. q. d. ſic ſapientiam, quæ pretioſior eſt quauis gloria, parua, modicaque temporis ſtultitia perdit. illud enim, paruaque, cum, ſtultitia iungendum.

2. In dextera. q.d. ſapiens dexterè operatur, ſtultus præpoſterè & infeliciter.

4. Poteſtatem habentis.i. dæmonis. Chald. concupiſcentiæ malæ. Super te.i contra te.

Locum tuum.ſ.ſtatum virtutis. Curatio.q.d.iſta cura & ſolicitudo contra tentationem, quæ ſanam conſeruat animam.

6. Poſitum.ſ.à principe. Diuites.i. ſapientes.

7. Seruos.ſ.peccati. Principes.ſ.iuſtos, ſeu ſanctos viros.

8. Foueam.q.d.malum alteri parat. Sepem.ſ.proximi, vel ſuam imprudenter.

9. Transfert.ſ.incautè.

10. Exacuetur.ſub. ſi ea accidit animo.

11. Occultè detrahit. Chald. triplici lingua malum narrat.

14. Multiplicat.ſ.de rebus præteritis, aut futuris, quas nemo ſcit. Ignorat homo,&c. quidam putant eſſe vocem ſtulti non credentis Dei iudicium.

15. In vrbem pergere.i. alioqui notiſſima.

16. Manè.i.ante debitum tempus.

17. Nobilis.i.dignus imperio, vel nobili animo.

18. In pigritiis.i.ob negligentiam reficiendi.

Humiliatur.i.cadit, vel conſumitur. Infirmitate.70. ſegnitie.

19. In riſu.Heb. ad riſum.i. voluptatem. Chald. ad gaudium. Faciunt.ſ. voluptati dediti.

20. In cogitatione.q.d.ne occultiſſimè quidem.

Pennas.q d. volucres. repetitio, more Heb.

Sententiam.Heb.verbum.70.ſermonem tuum.

CAP. XI.

1. PANEM.q.d.eleemoſynam. Aquas.i. pauperes, qui in vita peregrinantur, vel diſcurrunt quærentes victum. Illum. Chald. mercedem illius in ſeculo hoc, & venturo.

2. Septem.i.multis. Nec non & octo.q.d.imò verò omnibus.ſic. Luc.6 Omni petenti te tribue.

Mali.ſub.à quo per dictam beneficentiam liberaberis.

3. Si repletæ, &c. q. d. cor plenum caritate copioſè dat eleemoſynam. vel, vt nubes effundunt pluuiam, ita diuites debent diuitias communicare.

Si ceciderit, &c.q.d. vel mortis memoria ad id deberet inducere. Auſtrum.i.ſtatum ſalutis.

Aquilonem.i. ſtatum damnationis.

4. Qui obſeruat,&c.q.d.qui terretur difficultatibus, omittit opera neceſſaria.

5. Spiritus.i.animæ ad corpus.

6. Manè ſemina, &c. q. d. ne ceſſes vnquam benefacere.

7. Dulce lumen, &c. Chal. dulcis eſt lux, & futurum eſt vt illuminetur facies iuſtorum ex ſplendore Maieſtatis Dei, & ſit pulchritudo eorum, vt Solis. Solem. ſub. ſed moriendum tamen eſt.

8. Temporis.ſ.mortis. Dierum.ſ.poſt mortem ſecuturorum.

9. Lætare ergo. pro, lætare ſanè Ironicè.

In bono ſit.i.ſe exhilaret. A carne.q.d.eſto caſtus.

Voluptas.ſ.carnis.Heb. iuuentus. 70. amentia. quidam vertunt pubertatem, qua ſignificatur voluptas, cui ea ætas dedi ſolet. Vana.i. pernicioſa. Quidam hunc verſum faciunt principium.cap.12.

CAP. XII.

2. TENEBRESCANT,&c.q. d. antequam deficere incipiant ſenſus, ſeu viſus. Nubes poſt pluuiam i.poſt catarrum, vapores capitis ſeu humores.

3. Commouebuntur cuſtodes, &c. i. debilitabuntur manus. Fortiſſimi.ſ.crura. Molentes.ſ.dentes.

Videntes.ſ.oculi.

4. Oſtia in platea.i. patentia labia. In humilitate, &c. q. d. remiſſo ſonitu, quem dentes edere ſolebant. Conſurgent.i.excitabuntur.ſ. ſenſus. ſenes facilè excitantur. Volucris.ſ.cuiuſuis, vel galli.

Filiæ carminis.i.aures, quæ muſica ſolent delectari.

6. Excelſa, &c. q. d. etiam validi alioqui in ſenecta timent. Florebit,&c. q. d. caneſcet caput inſtar amygdali floreſcentis. Impinguabitur locuſta. Chald. inflabuntur pedes. Capparis.i.libido, quæ in ſenectute extinguitur. Domum æternitatis.i. ſepulcrum, vbi ad finem vſque mundi iacendum.

6. Funiculus argenteus.i. ſpina dorſi, quæ in ſenibus flectitur. Recurrat,&c.i.retrahatur cerebri membrana, quæ colore aureo, vel aurea.i. pretioſa.

Hydria i.ſanguinis receptacula.

Fontem.Iecur, velut fons eſt ſanguinis.

Rota.i.caput. Ciſternam.i.cor, vnde hauriuntur ſpiritus vitales.

7. Spiritus.ſ.iuſtorum. Aug.q. 24. in Ioſ.

Ad Deum. Chal. vt ſtet in iudicio ante Dominum.

11. Paſtore vno.ſ.Deo.

13. Hoc eſt, &c. q. d. in eo ſita hominis felicitas in hac vita.

14. Iudicium. Chal. diem iudicij magni.

Pro omni abſcondito. q. d. quod fiet de omni re, quamlibet occulta.

CANTICVM CANTICORVM,

.i. excellentiſſimum canticum.

Tractat verò Chriſti, & Eccleſiæ, ſeu animæ ſanctæ amorem mutuum, ſub Sponſi, & Sponſæ nomine.

CAPVT I.

2. OSCVLETVR. pro, vtinam oſculetur. .i. me amet, ſeu mecum pacem habeat. Vox ſponſæ. Oſculo Heb. & 70. oſculis. Meliora.i.ſuauiora. Vino. .i. quauis alia voluptate. vide Eccleſ. 2. q.d. ſuperant diuini amores & delitiæ quoſuis alios.

3. Fragrantia.ſ. vbera. q. d. odore ſuauiſſimo plena, vel omnium vnguentorum odorem ſuperantia: vt, vnguentis, regatur etiam à meliora. 70. & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Oleum. pro, velut oleum.i.vnguentum. Nomen.ſ. prædicatum, i. fama.

Adoleſcentulæ, i. animæ puræ, ſeu virtute proficiétes.

Dilexerunt.ſ. tractæ ſuauitate odoris diuini.

4. Trahe me, opus eſt Dei gratia trahente.

Curremus.ſ. poſt te. mutatio perſonæ, more ſcripturę, cui etiam familiare eſt, ordinem non ſeruare, quem ſolent humani ſcriptores. Cellaria.i.penetralia, q.d. reuelauit mihi arcana ſua. Super vinum .i. pluſquam vinum.ſ.dulcium.

5. Nigra ſ.exteriùs. Formoſa.ſ.interiùs. Sicut tabernacula. coniungendum cum, nigra. Cedar.i.poſterorum Cedar filij Iſmaelis.ſ. Nomadum.

Sicut pelles.i.tentoria ſplendentia intus auro & gemmis. coniungendum verò id cum formoſa.

6. Sol.i.tribulationum æſtus, ſeu potiùs lux diuina, quæ mortificationem corporis affert. Filij, &c. q.d. fratres mei. Matris.ſ. Eccleſiæ. Pugnauerunt. q.d. ſunt me perſecuti. Non cuſtodiui.ſ. ſic ſeruare non potui, quin aliquid aduerſi pateretur. vel q.d. quomodo alienas animas cuſtodiam, qui meam vix poſſum?

7. Quem diligit anima mea. i. dilecte mi.

Vbi paſcas.ſ. cõtemplantes te. exprimitur deſiderium contemplatiuorum. Cubes i. quieſcas. Meridie.i. vehementi amore, vel claro lumine. q. d. oſtende mihi, quo modo te cognoſcere poſſim, & amare vehementer.

Vagari.ſ. vagantur, qui Deo per amorem non adhærent. Greges ſodalium i. fidelium multitudinem, qui per multa vagantur, paucorum eſt enim Deum guſtare.

8. Ignoras te. admonetur anima cognitionis ſui. hic enim gradus ad Dei cognitionem & amorem.ſ. per humilitatem. Poſt veſtigia, &c. quaſi dicat: Adiuua proximos tuos quacunque te potes: ſic enim à Deo impetrabis quod optas, quodque tibi opus eſt.ſ. tui, Deique cognitionem. Hœdos.i. animas tibi creditas.

Paſtorum.ſ. Apoſtolorum, & ſanctorum Doctorum. q. d. Inſtitue ſecundùm Catholicam doctrinam.

9. Equitatui.i. equis. Meo. Loquitur Salomon in perſona Chriſti. Pharaonis.i. quibus iuncti equi pulcherrimi ex Aegypto adducti. Aſſimilaui.ſ. ob pulchritudinem, vires, celeritatem, & onerum portationem, quam ſuadet caritas; iuxta illud: Alter alterius onera portate.

10. Turturis. Heb. Torim, quod & Turtures ſignificat, & ornamenta gemmarum, vel monilium. Infra quidem eandem vocem vertit, murenulas. Turture verò caſtitas ſignificatur; Genis autem pudor. Collum.ſ. prædicatio. Monilia.ſ. prædicanda, quæ animas ornent comparituras ante Deum.

11. Murenulas.ſ. torques inſtar murenulæ maculatos. q. d. Dabo tibi pulchram prædicandi, ſeu docendi gratiam. Vermiculatas, &c. i. notis argenteis diſtinctas.ſ. Dei verba auro & argento ſolet ſcriptura comparare.

12. Accubitu.ſ. in Euchariſtia ſe communicans, velut vnà diſcumbentibus. Nardus.i. fides caritate formata. hac enim præcipuè accedẽdum ad Euchariſtiam.

13. Myrrhæ.ſ. oportet pro Chriſto pati, præſertim communicantes. repræſentatur enim eo myſterio maximè Chriſti paſſio ad imitandum. Inter vbera.i. in corde. Hier. 1. cont. Iouin.

14. Botrus. pro, velut botrus. Cypri. Arbor eſt odoratiſſima in Engaddi, vbi etiam vineæ pulcherrimę prope mare mortuum, è quibus balſamum.ſ. id prouenit ex arbuſto viti ſimili, quidam Camphoram vertunt. Heb. Copher.

15. Columbarum.i.ſimplices.

16. Lectulus.ſ. cõtemplationis locus, vbi anima Deo iungitur. Floridus.ſ. deſiderijs ſanctis plenus, & cæleſti ſuauitate.

17. Tigna.ſ. ſuſtentacula. Cedrina. q. d. fortia, & conſtantia. Laquearia.ſ. quæ prope tectum .i. mentis eleuationes. Cypreſſina. q.d. ſtabiles, odoriferę, & rectę.

CAP. II.

1. EGo. verba Chriſti, vel Eccleſiæ.

2. Sicut lilium, &c. verba Chriſti. Amica mea.i. anima perfecta. Filias.i. imperfectos, & peccatores, qui ob fidem & Sacramenta filij dicuntur. Sic Deut. 32. & Iſa. 1. etiam improbi, filij dicuntur.

3. Sicut malus, &c. verba Eccleſiæ. Malus. q. d. frugifer, & vtilis, itemque ſuauis. Filios.i. fideles, qui ſub eius vmbra viuunt. Vmbra.i. protectione.

4. Ordinauit.ſ. eſt ordo in caritate, ſuntque alia plus quàm alia diligenda: vt Deus plus quã cætera omnia, & meliores quã deteriores, & cõiunctiores quã remotiores.

5. Floribus.i. deſiderijs.ſ. deſiderijs viuit amãs. Fulcite.i. corroborate. Malis.ſ. fructibus bonorum operum roboratur animus. Langueo. 70. vulnerata ſum.ſ. vulnerat, amat, & occidit veterẽ hominem pertingẽti gladio

vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, vt Paulus ait.

6. Læua eius.ſ.ſponſi. Sub capite deſcriptio complexus. Amplexabitur. pro, amplexatur; niſi ad futuram gloriam referatur. ſed & habent hîc ſponſæ Chriſti ſuos amplexus, quos explicare ſolius puto eſſe, qui ſit expertus.

7. Adiuro.i.obteſtor. verba ſunt Chriſti.

Capreas, &c. Angelos ſignificat, vel ſanctas animas ob celeritatem curſus in Deum. Camporum. Libertas ſpiritus, & latitudo ſignificatur. Longū eſſet omnia notare; nec eſſent hæc ſcholia, vt promiſimus. Boni ergo conſulas lector, ſi nobis conſtamus. Suſcitetis.i contemplantem interpelletis. Euigilare ſ. ad curas huius vitæ, quibus ſancti dormire videntur cæleſtibus intenti.

8. Vox dilecti.ſ Attenta ſponſa ſtatim vocem agnoſcit. Venit. etiam videt ad ſe venientem.ſ.expectabat.

Saliens, &c.i. more tranſilientis montes & colles.q.d. citiſſimè.

9. Similis eſt, &c. Agilitatem deſcribit, ex amore ad ſponſam currentis. Parietem. velut paries eſt peccatum, & quidquid in nobis impedit perfectam cum Chriſto coniunctionem. Feneſtras.ſ.ex alto aſpicit nos.

Cancellos.ſ.illum perfectè non poſſumus videre pręſertim peccato impediti.

10. Veni.ſ.ad me te vehementer amantem.

11, Hyems.i.infidelitatis, ſeu vitæ malæ. Imber. .i.ambulandi impedimenta.

12. Flores.i.bona deſideria. Tempus, &c.q.d. quin etiam fructus. Turturis.ſ.Spiritus ſancti, qui poſtulat pro nobis gemitibus.

13. Groſſos.ſ.primos fructus, eoſque dulciſſimos.

Et veni.ſ poſt relictam peccati hyemem, tempore florum & fructuum.i. deſideriis, & bonis operibus ad Chriſtum venitur.

14. Columba, &c.q.d. ſimilis columbæ habitanti in foraminibus, &c. Quidam ad Chriſti vulnera referunt. certè Chriſtus petra, & vulnera foramina, & ibi tuta animæ habitatio per meditationem & imitationem.

Faciem.ſ.gratum Chriſto videre pulchram animam. Vox.ſ.confeſſionis & laudis, itemque doctrinæ.

15. Vulpes paruulas.ſ. hæretici ſtatim in principio opprimendi. nam poſtea difficile eſt. Floruit: eoque prouidendum ne damnum accipiat.

16. Mihi.ſ.attendit. Lilia i.virginū choros. Hier.

17. Dies.ſ.cæleſtis. Inclinentur.i.abeant. Heb fugiant. Reuertere.ſ. in cælum aſcenſione. Similis eſto, &c.q.d. idque celerrimè. Bethel. Heb. Bather.

CAP. III.

1. LECTVLO.i.quiete corporis. Per noctem.i.ſine mentis lumine. Non inueni.ſ.non inuenitur à ſuauiter viuentibus, vt dicitur Iob 28. nec in tenebris.

2. Surgam.ſub.dixi apud me. Non inueni.ſ.non inuenitur in mundi negotiis, & diſtractionibus.

3. Vigiles.ſ. Angeli.

4. Pertranſiſſem.ſ. mundana, illis, vt recederem è mundo monentibus. Introducam.i.cum eo ſimul intrem.ſ.ſancti Chriſtum induti cælum intrant.

Matris.ſ.cæleſtis Ieruſalem. Cubiculum. repetitio.

5. Adiuro, &c. Vide Cap. 2. Dilectam.ſ. me, ſi tamen ſunt verba ſponſæ, & non potiùs ſponſi.

6. Deſertum.ſ.viam remotam à mundo.

Sicut virgula, &c.q.d. fragrans odore virtutum.

Myrrhæ. hac ſignificatur mortificatio, thure verò oratio, puluere virtutes cæteræ.

7. Lectulum Salomonis.i.eccleſiam Chriſti.

Sexaginta.i.plurimi. Ambiunt.ſ. Paſtorum eſt & Prædicatorum, circuire. Fortiſſimis. Tales oportet eſſe Eccleſiæ Paſtores, & Concionatores.ſ.omnium perfectiſſimos.

8. Bella.ſ.ſpiritualia. Timores nocturnos. Chal dęmones qui ambulant in nocte.

9. Ferculum.i.thronum, ſeu tentorium.ſ.Eccleſiam. Alij, lecticam vertunt, vel thalamum.

Lignis.ſ.fidelibus. Libani Mons eſt altus, & talem eſſe oportet vitam fidelium.

10. Columnas.ſ.fidei articulos. Argenteas. eloquia Domini argentum igni examinatum. Reclinatorium aureum.ſ.ſupereminentem charitatem, & cæteris pretio antecellentem. Purpureum.ſ per tribulationes & martyria aſcenditur. Media.ſ.quidquid interiacet, ornandum charitate, ſine qua nihil perfectum. Itaque & ſuprema, & infima, & latera charitate fulcienda, vt ſolent throni vndique coccineo ſerico intus obduci.

Filias.ſ omnia propter electos.

11. Egredimini.ſ.à ſtatu imperfecto. Videte.i.contemplamini. Salomonem.i.Chriſtum. Diademate. .ſ humanitate, vel ſpinea corona. Mater.ſ.Maria, vel ſynagoga. Deſpōſationis.i. incarnationis, vel paſſionis.

Lætitiæ.ſ.& læto animo natus, & paſſus propter nos.

CAP. IIII.

1. ABSQVE eo, &c.ſ. interiora Deus videt, & in iuſtis approbat, quin etiam delectatur. 70. extra ſilentium.i. præter id quod tacetur, vel pręter ſilentij modeſtiam: nam infrà, & cap. 6. vertunt extra ſilentiū tuum. Heb. longè aliter habent. Capilli.i.cogitationes.

Sicut greges.ſ.vtiles, & grauidæ bonis operibus, quæ ſuo tempore edunt. Aſcenderunt.ſ ad ſuperiora mōtis. Aſcendendum ſemper cogitatione ad perfectiora.

2. Dentes.i.paſtores, per quos fideles Chriſto incorporantur, iuxta illud: Petre, occide, & manduca.

Tonſarum.ſ.oportet ſpoliari, nudoſque Chriſtum ſequi. Lauacro.ſ.oportet mundos eſſe; eos præſertim, qui cæteros debent mundare. Gemellis.ſ.pariunt multos Chriſto.

3. Coccinea.ſ.charitate feruentia. Labia ſ. prædicatores, quos maximè oportet caritate flagrare.

Punici.ſ.verecundæ, & modeſtæ. Genæ.i. prædicatores, qui maximè ſpectabiles in Eccleſia, magnoque ei ornamento. Repetitio.

4. Collum.i.doctrina eccleſiæ. Clypei.ſ. ſententiarum. verbum Dei clypeus. Prou. 30.

5. Vbera i teſtamenta. Hinnuli.ſ.eſt ſcriptura breuis, & conciſa, & velut ſine ordine ſaltans.

Gemelli ſ.ſibi eſt ſemper ſimilis, & conſtans.

Liliis.ſ.eſt in tota ſcriptura pulchritudo, & ſuauis odor Dei, ſiquis modò ſenſum habeat.

6. Donec, &c.ſ. interim paſcit nos ſcriptura, & ducit.

Aſpiret. vide ſup. cap. 2. Inclinentur.i.recedant.

Vmbræ.ſ.errorum, tribulationum, & miſeriarum.

Vadam. Si est vox sponsi (& non sponsæ) id quidem Christus in suis. Montem. i. ecclesiam, vel perfectionem: vbi maximè vigent mortificatio, & oratio per myrrham & thus significatæ. certè sancti omnes hisce duobus maximè insignes.

7. Tota, &c. Id Hier. 3. cont. Pelag. ad futuram vitam refert. Alij, ad præsentem, vbi etiam perfecti multi, à parte autem fieri totius nominationem, moræ scripturæ. Macula. s. peccati mortalis, vnde iusti immaculati dicuntur. Psal. 17. 118. Eph. 1. in futura autem vita nulla erit, nec venialis.

8. Libano. i. ecclesia militante. Coronaberis de capite Amana. 70. transibis à principio fidei. q. d. à fide ad speciem. Capite. i. vertice. Iungendum autem cum, veni. Amana, &c. Per montes hos significatur perfectionis status, vnde iusti ad coronas vocantur.

Leonum. i. persequentium te, vocantur & Pardi, ob fraudum varietatem.

9. Vulnerasti. s. amore. q. d. fecisti, vt te ea causa amarem. Vno. s. fide. alter enim est humana ratio. Hier. ad virginitatem refert, 1. cont. Iouin. aitque sinistrum esse nuptias. Crine. s. caritate, quæ excellit inter virtutes. 70. torque, quod eodem potest referri. maximum. n. ornamentum caritas. Colli. s. ex iis, qui collum demissi tegunt, alludit ad fæminarum crines, qui oblongi, & caritas longanimis est, & diuturna. Caritas nunquam excidit.

10. Mammæ. s. caritatis, quibus aluntur paruuli in Christo.

11. Fauus, &c. Describit sermonis gratiam, dulcedinem, & puritatem. Sub lingua. i. in verbis.

12. Hortus conclusus. s. in iustis & sanctis. Aug. 5. de bapt. Fons. s. abundant sancti fructibus operum, & aquis gratiarum; suntque mundo clausi, aperti Deo.

13. Emissiones. i. propagines. Paradisus. pro, vt Paradisus. i. hortus. Heb. Pardes. vnde nomen Paradisi.

Cypri. pro, & Cypri. Vide cap. 1.

14. Nardus. pro, vt Nardus. No. per hæc omnia significari operum bonorum fructum, & suauitatem.

Primis. i. præstantissimis.

15. Fons. pro, vt fons.

16. Surge. i. abi. Auster. s. ô caritas, vel Spiritus sancte. Fructum. s. bona opera, quæ Dei gratia fiunt.

CAP. V.

1. VENI. i. intraui. q. d feci quod petisti. Hortum. s. gratiarum, & virtutum, vel ecclesiam, vel animam. Myrrham. s. passionum, quas Christus multas magnasque sustinuit, iisque nos velut melle sustentat. s. meritis suis, & exemplo. Aromatibus. i. gratiis, & virtutibus, de quorum odore dictum: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, &c. Comedi. s. in membris meis. In corpore mystico caput Christus, membra fideles. Fauum. fauus humanitas, mel diuinitas, vinum amor, lac puritas, vel Dei verbum omnia hæc: Nam dulce, confortans, & nutriens.

2. Dormio. s. rebus mundi. vox sponsæ. Vigilat. s. Deo. Soror. s. humanitate. Amica. s. caritate.

Columba. s. simplicitate. Immaculata. s. puritate.

Rore. s. noctis. exprimuntur sanctorum labores. Die ac nocte laborantes, inquit Paulus, Cincinni, &c. Repetitio. Significat verò excipiendos humaniter, & fouendos, qui pro Christo laborant, & quidem Christū ipsum præcipuè, qui pro nobis tantopere laborauit, præsertim nocte passionis.

3. Expoliaui. vox excusantis difficultatē q. d. Quid me iterum induam, & surgam ex lecto, vt aperiam? pedes etiam inquinabo, dum obuiam pergo? s. refugit sensus labores, etiam in sanctis, sed vincunt per Dei gratiam omnem difficultatem, vt statim demonstratur.

4. Foramen. i. mentem, per quam aditus est ad voluntatem. q. d. tetigit mentem meam, excitans pigritiam. Venter, &c. q. d. ad eius tactum interiora commota.

5. Surrexi. s. abiecta segnitie. Manus meæ, &c. q. d. Multa exemplo sponsi me pati oportuit.

Digiti, &c. repetitio.

6. Pessulum. q. d. abstuli impedimenta. Declinauerat. s. fingit interdum, se longius ire, vt sponsæ amorem probet. Liquefacta est. Heb. & 70. egressa est. s. extra se. Non respondit. s. probans patientiam, & constantiam.

7. Custodes. s. Angeli mali, quibus improbi patent, vel boni, per quos Deus suos probat. Percusserunt Passiones corporis significantur. Pallium. Amictio temporalium. 70. theristrum. vestis est fæminea, æstatiq; apta, vt nomen indicat.

8. Langueo. 70. vulnerata sum. vide suprà, cap. 2.

9. Ex dilecto. pro, à dilectis, seu præ dilectis. i. præ reliquis omnibus dilectus.

10. Candidus. s. puritate. Rubicundus. s. caritate. Hier. tamen. 1. cont. Iouin. candidum dicit virginitate, rubicundum martyrio.

11. Caput. s. diuinitas, quæ super omnia. Comæ. s. sancti ei adhærentes. Elatæ. i. germina tenera, quæ velut palmæ comæ. Sancti quidem alti vita, & fructiferi. Nigræ. s. mortificatione.

12. Oculi. s. Prælati, & doctores, seu contemplatiui. Columbæ q. d. simplices. Aquarum. s. scripturæ, vel gratiarum. Lacte. i. puritate, vel Dei verbo. Iam vos mundi estis propter sermonem, inquit Christus.

13. Genæ. s. scripturæ, per quas cognoscitur.

Areolæ s. plenæ scripturæ rebus medicinalibus, salutiferis, & odoriferis. Pigmentariis s. diuinis scriptoribus.

Labia. s. præcepta, & consilia, quibus docetur mortificatio. Primam. i. perfectam. Chal electam. 70. plenam.

14. Manus, &c. i. opera perfecta caritate. Hyacinthis i. speciebus cælestibus. Heb. Tharsis. Lapis est, quem Hier. alibi vertit Chrisolytum, hic verò hyacinthum. s. est colore cæruleo, seu cælesti. Venter, &c. q. d mens candida, incorruptibilis, plenaque gratiis. Eburneus. 70. vt pixis eburnea.

15. Crura i. fortitudo, seu martyres, quorum mira constantia velut marmoris, & caritas auro significata.

Vt Libani. s. altus vita, plenusque arboribus. i. imitatoribus.

16. Guttur. i. eloquia, seu prædicatio.

CAP. VI.

1. HORTVM. s. ecclesiam, vel animam sanctam. Aromatum. i. virtutum. Pascatur. s. delectatur Deus sanctitate suorum.

Lilia.f.merita,vel animas in cælo.

2. Ego,&c.vide sup.cap.2.

3. Sicut Ierusalem.f.refert ex parte ecclesia terrestris cælestem. Terribilis.f.hostibus,& dæmonibus,& hæreticis.

4. Oculos.f.curiosos. Auolare.f.fugit Deus curiosos, simplicitatem amat & modestiam. Capilli,&c. Vide suprà cap.4.

6. Cortex.f. vbi mira granorum connexio,& ordo. Heb.fragmen,sicut suprà,vertit. Vide cap.4.

7. Reginæ.i.sanctæ ecclesiæ,vel animæ.

Octoginta.q.d. Multi quidem boni, sed plures improbi. Adolescentularum.i.imperfectarum animarum.

8. Vna est.f.ecclesia Christi. Matri.f.cælesti ecclesiæ,seu Ierusalem. Electa.q.d.carissima.

Viderunt,&c.q.d.eam qui norunt omnes laudant,& perfecti & imperfecti,etiam mali.

9. Progreditur.f.proficiunt hic boni in dies,nec nisi in cælo terminus est. Aurora.f.nondum plena luce beatitudinis. Vt luna.f.à sole Christo lumen accipiēs.

Vt sol.f.in capite suo Christo.

10. Descendi.Verba sponsæ,secundùm quosdam.

Nucum.i animarum multis expositarum iniuriis, vt solent nuces lapidibus. Poma conuallium.i. fructus humilium. Floruisset.f.desiderii. Mala punica.i.operum bonorum varietas.

11. Nesciui.q.d.Non tantum vidi fructus quantum optabam; vel non probaui quæcunque vidi.

Quadrigas,&c.q.d. ob pericula belli spiritualis.

Aminadab.i. populi mei spontanei.i. fidelium Deo libenter seruientium.

12. Reuertere. Vox adolescentularum, seu animarum proficere cupientium.

Sulamitis.i.perfecta. Intueamur.f. & possimus imitari. Quid videbis,&c. q.d volumus discere à te certandi modum,ideoque te videre.

CAP. VII.

1. IN calceamentis. q.d. quàm bene calceati pedes ad euangelizandum. Iuncturæ feminum.i. virtus generandi filios in Christo. Sicut monilia.q.d. magni pretij,& pulchræ. Artificis.f. Dei.

2. Vmbilicus i.venter,quo fœtus spirituales foues.

Tornatilis.Heb.rotundus. q.d. perfectus.

Nunquam indigens.i.plenus.

Poculis.f.verbi Dei.

Tritici.q.d.panis, quo tuos alis.

Liliis.i.puris animabus, vel gratiis.

Vbera,vide cap.4.

4. Collum,&c.q.d.prædicatio, fortis,nitida,& sine erroris carie. Oculi.i.pastores. Piscinæ. q.d.pleni aquis doctrinæ. Hesebon.ciuitas est in Galaad.

Filiæ multitudinis. Heb. Bath Rabim, nomen proprium:significat verò,filiam multorum.q.d. locum capacissimum.f.ecclesia omnes vocat,& capit,si modò ingredi velint. Nasus.i.discretio spirituum, quæ longissimè prospicit,& indicat constanter.

Turris Libani. Chald. arx Sion, quæ vocatur Turris Libani. Contra.i.versus.

5. Caput.f.Christus. Carmelus.Mons est altus,& fertilis. sic & Christus. Comæ.f.sancti,capiti Christo inocti, vel sanctæ cogitationes. Sicut purpura.f.caritate pulchri. Iuncta canalibus.q.d.prope aquas fluentes ad hortos.i.doctrinam ad animas irrigandas.f.sancti pulchri non solùm vita, sed & doctrina.

6. In delitiis.f.spiritualibus.q.d. cùm te Deus illustrat donis suis,& ad se subleuat.

7. Palmæ. Iustus, vt palma. Botris.f.vnde exprimitur vinum lætificans.

8. Dixi.i.statui apud me. verba sunt vnius ex adolescentulis. Erunt.f.mihi. Oris.i. verborum, vel vultus.

9. Guttur.i. prædicatio. Potandum.f.in membris suis. Ruminandum.f.per meditationem.

10. Dilecto meo.f.tota dedita. Conuersio.f. per amorem.q d.inuicem diligimus.

11. Agrum.i.loca à tumultibus remota. Villis.f. aptis contemplationi.

12. Mane.q.d.deinde maturè.

Vineas.i animas visendas. Tibi.i.tuis membris,quę propter te lactabo.

13. Mandragoræ.i.scripturæ verba,quæ more mandragoræ obliuionem inducunt.f. temporalium.

Poma.i.fructus virtutum.f.opera. Et vetera.q.d sanctorum noui,& veteris etiam testamenti. Tibi.i.ad tui gloriam,& laudem,cuius gratia etiam facta.

CAP. VIII.

1. FRATREM.q.d.vt te videam hominem factum. Matris.f. Mariæ, quæ omnium fidelium mater. Foris.f.in mundo hoc, qui est velut foris,respectu cæli. Despiciat.f.tanto à te honore dignatam,qui propter me homo factus sis.

2. Domum matris, &c. Vide cap. 3. Dabo, &c. q.d.delectabo te perfecto amore.

Condito.i.aromatico.q.d. pretioso. Malorum granatorum.i. virtutum.quæ ordinatæ inter se, & connexæ. Item pulchræ,& dulces.

3. Læua,&c Vide sup. cap. 2..

5. Ascendit.f. ad perfectionem. Deserto.i. mundo. Delitiis.f.consolatione spirituali tracta à Deo anima recedit à mundo. Innixa,&c. f. nisi Deo iuuante & sustentante non ascenditur.

Arbore malo.f.cruce. verba Christi. Te.f.mortuam peccato,ô anima. Corrupta.f.peccato,dum Christum crucifigit, & Iudæa, & Gentilitas. Heb. & 70. parturiit.q.d. ibi te Ecclesia peperit.f.per Christum. vel Eua nos olim peperit, vbi fuisset sub arbore, peccato corrupta,& nos illic à Deo suscitati, cùm semen promitteret, quod nos esset redempturum.

6. Vt signaculum,&c.q.d.fac mei semper memineris, vt solent qui signum aliquod aspiciunt.

Super brachium. q. d. vsque ad mei semper gloriam opereris. Quia fortis,&c. q. d. Id verò efficiet amor, qui omnia potest.

Vt mors.f.separat à mundo Dei amor.

Dura.i. valida. repetitio.

Infernus.i.sepulcrum.f.mors. Aemulatio.i. zelotypia f.quam facit caritas.

7. Eum.f.hominem. q. d. contemni potest quamlibet magnum pretium dans. est enim minus caritatis dignitate.

8. Soror.

8. Soror.s.gentilitas. Vbera.s.scripturæ testamenta. Alloquenda.i. ad fidem per prædicationem inuitanda, seu ad desponsationem cum Christo.

9. Murus. q.d. fortis. Aedificemus, &c. q. d. Addamus.s.ei, vnde fiat fortior.s.habebit dabitur, & abundabit. Ostium.s.per quod Christus ingreditur.

Compingamus,&c.q.d.ornemus.seu perficiamus.

10. Ego murus.i.ego quidem Dei gratia fortis sum. Vbera.s. vnde manat doctrinæ lac.

Sicut turris.i.stabilia. Facta sum.i.comparui.

Pacem.s.ab eo datam.

11. Vinea.s.Ecclesia. Pacifico.s.Christo. Heb. Salomoni. In ea,&c. q.d In fidelium multitudine.

Custodibus .s. pastoribus.

Vir.i.quisque. Affert,&c. q. d. afferre solet plurimi pretij fructum quotannis.

12. Mille tui.q.d.tibi quidem mille prouenium.i. plurimum gloriæ.

Pacificè. Hebr. Salomon.q. d. ô Christe.

Ducenti.q.d.magnum meritum.

13. Quæ habitas,&c.Christi verba. Auscultant.s. quid loquaris. Audiæ.q.d. vide,vt loquaris digna quæ audiam & probem.

14. Fuge s.in cælum ascendendo.vox sponsæ. Chal. fuge de terra hac immunda in cælos.

Assimulare, &c.q. d. idque citissimè.

Super montes. coniungendum cum, fuge.

Aromatum.i. beatorum.

SAPIENTIA.

Auctor incertus, sed doctrina Salomonis. Describit verò sapientiam, eiúsque opera.

CAPVT I.

1. TERRAM .i.homines in terra.

In bonitate.i.bene,vel esse illum bonum. Simplicitate.i.sinceritate.

2. Fidem habent .s.credunt, & fidūt.

3. Virtus.i.potentia.s.Dei,quæ multis eius operibus est comprobata. Corripit.i.castigat.

5. Sanctus disciplinæ. pro,sanctæ disciplinæ; seu à quo est omnis disciplina. Fictum.i.fictionem.

Sine intellectu.i. insipientes. Corripietur .s. quod fictum est, vel secundùm Aug. homo.

A superueniente iniquitate. q.d. tum deprehenditur fictio, cùm superuenit iniquitas. Quidam intelligunt Spiritum sanctum velut correptum,&pulsum ab iniquitate recedere ab homine.

6. Enim. Not: huiusmodi dictiones .s.enim , quoniam, quia, & similes non semper causam reddere ,sed solùm sermonē continuare. A labiis. pro, labiis. q.d. puniet ob labiorum maledicentiam.

Renum .i. interiorum.

7. Hoc quod.pro,hic qui.s.spiritus, qui Græcè neutro genere dicitur.id quod secutus interpres.

Continet.s.conseruat, vtpote Deus. Scientiam vocis .i. notitiam omnium sermonum,.q. d.optimè nouit quid quisque loquatur,etiam corde.

8. Præteriet.i.omittet.s. punire. Illum.s. loquentem iniqua.q.d.non euadet Dei punitionem.

9. Interrogatio est. q. d. inquiretur in cogitationes impij. Auditio.i.fama. Correptionem.i.punitionem.

10. Zeli.s.Dei.

11. Nihil prodest.pro,multum nocet. Obscurus.i. clandestinus. In vacuum.i.impunè.

Mentitur.s. detrahendo.

12. Zelare.i.vobis asciscere,vt solent qui aliquid valde amant. q d.nolite sectari ea quæ mortem afferunt.

In errore i per errorem. In operibus i.per opera.

13. Non fecit.s.mors peccato inuecta est in mundū.

14. Sanabiles nationes.i.salutares creaturas.

Medicamentum.s.malum.q.d.venenum. Græ φάρμακον, pharmacum. Exterminij .i. exterminans. q.d. perniciosum,seu interimens. Inferorum.i. inferni,seu peccati.s.à Deo factum.hominū enim socordia factum, vt peccatum regnet.

15. Iustitia.n.&c. q. d. si homo iustitiam à Deo datam conseruasset,immortalis euasisset.

16. Aestimantes ,&c.i. perinde se ad illam habentes, vt amicam. Defluxerunt. Græc. ἐτάκησαν. contabuerunt. Sponsiones .i. fœdus.

Quoniam, &c. Græc. quoniam digni sunt, qui sint partis eius.s.mortis.q.d.digni sunt morte.

CAP. II.

1. REFRIGERIVM. Græc. medela, seu remedium.s. ne moriatur.

2. Sermo scintillæ.i. res quædam instar scintillæ.

3. Quia extinctus.Græc.qua extincta.s.scintilla spiritus. Aggrauata.i. oppressa.

4. Per tempus.i.temporis progressu.

5. Finis.i.post finem.s.mortem. Consignata.s. finis.i. mors.q.d.certa,& designato tempore.

6. Tanquam in iuuentute.i.more iuuenum,vel dum sumus iuuenes.

11. Iniustitiæ. Græc. iustitiæ. q. d. pro iusto ducamus,quidquid facere possumus.

12. Circumueniamus, &c. vox Iudæorum contra Christum. Diffamat.i.diuulgat. Disciplinę.q.d.vitæ indisciplinatæ.

14. Traductionem Græc. redargutionem.

15. Immutatæ.i. multo aliæ.

16. Nugaces.Græc.adulterini, seu spurij.

Præfert .i. magnificit. Græc. beatificat, seu beata prædicat.

17. Tentemus,&c. i. videamus,quò tandem euadant res eius.

19. Interrogemus.i.exploremus,vt est Græ. Reuerentiam.i.modestiam,seu mansuetudinem,vt est Græc.

20. Respe-

20. Respectus,&c.q.d.ex verbis eius deprehenderetur quis sit, vel ironicè.q. d. scilicet tunc apparebit quod ille iactabat, se filium Dei esse.

22. Sacramenta.Græ. mysteria.q.d. Dei arcana, seu occulta iudicia,& opera. Iudicauerunt.i. secum reputarunt, seu expenderunt.

23. Inexterminabilem.i.non moriturum, si nõ peccasset. Similitudinis suæ.pro, similem sibi.

CAP. III.

1. MORTIS s. æternæ. 2. Afflictio.i. calamitas, seu punitio.

3. In exterminium.s.opinione insipientium. Iter.i.discessus. Exterminij.s.esse illis visus est.q.d. putarunt illos hinc à nobis in exitium discessisse. Pace.i. felicitate.

4. Spes,&c.q.d. id quod sperabant, plenè & in perpetuum sunt assecuti.

5. Bene disponentur.i. bene cum illis agetur.

6. Erit respectus.i.ratio habebitur.

7. Tanquam scintillæ.i. cum splendore & agilitate. Arundineto.Græce stipula, καλάμη.

8. Iudicabunt.s.cum Christo. Nationes i. gentes. Et dominabuntur,&c. repetitio. q.d.velut solent domini seruos iudicare; vel principes erunt, vt solent populorum domini.

9. Acquiescent.i.obedient. Donum.i. gratia. Est.i.contingit.

10. Secundum quæ cogitauerunt.i. vt merentur eorum cogitata. Correptionem.i.punitionem. Iustum.i. id quod iustum est.

12. Mulieres.i. vxores.

13. Creatura.i.progenies. Quoniam.pro, at verò. Respectione.Græc.visitatione.q.d. in die iudicij.

14. Spado i.qui se castrauit propter Regnum cælorum.s.cælebs. Manus.i. opera. Fidei.s. respondens, quam seruauit, iuxta illud: Fidem seruaui.de reliquo,&c. Templo Dei.s.cælo.

15. Radix. q. d. non pereunt radices sapientiæ, sed suo tempore fructum ferunt.

16. In consummatione erunt .i. consumentur, seu peribunt. Græc. inconsummati erunt. q. d. imperfecti,& immaturi.s. peribunt ante tempus, seu antequam fructum vllum edant. Semen.s.profectum, nempe filij.

17. In nihilum.i.pro nihilo. Computabuntur.s. apud Deũ & homines. Nouissima.Græ.in nouissimis.

18. Spem.s.apud Deum. Agnitionis.s.causæ cuiusque q.d.die iudicij. Allocutionem.s. consolantem. Græc.solatium.

19. Nationis.i.progeniei. Consummationes.i.fines.q.d.habent infelices exitus.

CAP. IIII.

1. GENERATIO.i.hominum genus. Claritate.i.fama, vel q. d. quàm pulchra est & clara casta generatio.

2. Eduxerit.i. subduxerit.s. ex mundo per mortem, vel aliquò recesserit. Incoinquinatorum.i.mundorum. .s.magnum est periculum in castitatis certamine, ne anima maculetur. Ideoque maius victoriæ præmium. Vincens.i.obtinens vincendo.

3. Multigena i.multiplex, seu multiplicata. Spuria vitulamina. Aug. 2. de doct. Christ. cap. 12. ait legendum, adulterinæ plantationes. Græc. quidem μοσχεύματα.i propagines, seu stolones.

4. In tempore.i.ad tempus.

5. Inconsummati.i. imperfecti.

6. Iniquis somniis.i.illegitimo concubitu. Interrogatione.i.inquisitione, seu examine. q.d. siquis roget, seu inquirat, vnde sint orti.

9. Cani. pro, canicies.

10. Placens factus. pro, cùm placeret.

12. Nugacitatis.i.vanitatis. Bona.pro, bonã mentem.s.affert interdum ei tenebras mundi vanitas fallaciis suis. Inconstantia.s.vaga est concupiscentia,& alia atque alia subinde appetit. Sensum.i mentem.

13. Consummatus, &c.q. d. breui tempore factus perfectus censetur diu vixisse.

14. Talia.s.quod sequitur,& quod dictum est.

16. Condemnat.s.per suam bene actam vitam. Consummata.i. perfectionem assecuta, vel vitam finiens.

17. Videbunt,&c.coniunge cum, Populi autem,&c. Munierit.s.securitate donans. Complut. minuerit.s. dies vitæ præciderit.

19. Decidentes.i.morientes. Contumelia.i.ignominia. Sine voce.s. vt non habeant quod dicant, aut conquerantur. Supremum.i.extremum. q.d extremè.

20. Traducent.i.palàm cõuincent.Græc.coarguent.

CAP. V.

1. TVNC.s.post mortem. Labores.i.laborũ mercedem.s.negantes, vel defraudantes.

2. Videntes.s.iustorum statum felicem. Subitatione,&c.q.d.tam subita & insperata ipsis salute sanctorũ.

3. Similitudinem.i.prouerbiũ. vt.s.cùm quis malum imprecaretur, diceret: Accidat tibi, vt illis,&c.sic Psal.43. posuisti nos in similitudinem gentibus.

6. Intelligentiæ.Græc.iustitiæ.

7. Lassati sumus in via. Græc.impleti sumus viis. Vias difficiles.Græc.deserta inuia.

11. Argumentum .i. indicium.

12. Locum destinatum.Græc. scopum.

16. Cogitatio.i.cura.

17. Decoris.i.præclarum. Speciei.i.speciosum.

19. Certum.Græc.non fictum.s.verũ, seu sincerum.

21. In lanceam.i.loco lanceæ.

22. Exterminabuntur .i. interficientur.s. iniqui, vel eiicientur.s.fulgura. Insilient.s. fulgura, seu fulmina.

23. Petrosa.Græc. lapides iaciente.

24. Spiritus virtutis.i.vehemens ventus. Diuidet. Græc.ventilabit, seu iactabit. Ad eremum perducet.i. desolabit. Iniquitatis. Græc.iniquitas.

CAP. VI.

1. FINIVM terræ. q.d. prouinciarum, quæ suis finibus distinguuntur, vel partis quisque suæ.

3. Continetis.i.imperio.q.d gubernatis.

4. Interrogabit.i.examinabit.

7. Exiguo.i.pauperi, seu plebeio.

8. Sub-

8. Subtrahet.i.accipiet.q.d.reſpectum habebit. Gręc. formidabit,ſeu verebitur. Aequaliter. Græc. ſimiliter.

9. Fortioribus.Græc.potentibus. Cruciatio. Græc. ſcrutatio,ſeu inquiſitio.

10. Excidatis.i.cadatis.ſ. peccando.

11. Iuſtè.i. tanquam iuſti. Reſpondeant.ſ. in die iudicij.q.d.ſe defendent.

12. Diſciplinam.i. eruditionem.

16. Sensus eſt conſummatus. q.d. ea verò eſt optima cogitatio.

17. Viis.ſ.quibus ſuos quærit, vel ab iis quæritur.

Prouidentia.i.conſilio.ſ.ipſorum. Occurret.ſ.vt adiuuet cogitata.

19. Ergo.Græc.autem. Dilectio.ſ. ſapientiæ.q.d. attendere diſciplinæ, argumentum eſt dilectionis ſapientiæ. Incorruptionis.i.integritatis vitæ.

24 Facta ſit.i.in animis hominum ingeneretur.

Sacramenta.i.myſteria,ſeu arcana. Ab initio natiuitatis.q.d.primam originem.

27. Diſciplinam.i.eruditionem.

Cap. VII.

2. SOMNI.i.concubitus. Conueniente.i.concurrente,ſeu accedente.

3. Similiter factam.pro,ſimilem.

4. Inuolumentis.i.faſciis.

6. Ergo.Græc.verò.

7. Propter hoc.ſ. vt vitam, in quam ingreſſus eram, rectè traducerem. Senſus.i.intelligentia.

10. Speciem,i. pulchritudinem.

11. Honeſtas.i. diuitiæ.

12. Ignorabam.ſ.antea.

13. Honeſtatem.i.diuitias.

15. Ex ſentẽtia.i.ſententiosè. Præſumere.i.audere. Græ.cogitare. Emẽdator.Græ.director, ſeu corrector.

16. Scientiæ.i. artificioſorum.

17. Sunt.i.exiſtunt.ſ.in mundo.

18. Viciſſitudinum. pro, viciſſitudinarias. Conſummationes.i.fines,ſeu perfectiones.

21. Improuiſa.Græc.manifeſta.

22. Multiplex.Aug.ep.102. multiplex, quia multa habet;ſimplex,quia nihil aliud eſt quàm quod habet. ſic dicitur filius habere vitam in ſemetipſo, & eadem vita eſt ipſe. Subtilis.ſ.ab effectu,quo etiam modo ſequentia accipienda. Mobilis.ſ. faciens animam facilè ad bonum mobilem.

23. Certus.i. firmus. Intelligibiles.pro,intelligentes. Mundus ſubtilis. Græc.mundos ſubtiliſſimos, vt ad ſpiritus referatur angelicos.

24. Mobilior.i.actiuitate, ſeu efficacitate.

Munditiam.q.d.non poteſt enim vllius rei contactu inquinari.

25. Vapor.i.afflatus. Claritatis.i gloriæ.

26. Candor.i.lux non obſcurior luce, de qua manat Aug 4 Trin.

27. Nationes.q.d.omne hominum genus.

29. Prior.i.potior.

Cap. VIII.

1. ERGO Græc.autem. A fine vſque ad finem.i. per omnia.

3. Generoſitatem, &c. q. d. inde apparet,quanta ſit eius nobilitas,quòd cum Deo commoratur.

6. Senſus.i.intelligentia.ſ.artificum.

7. Huius.ſ.ſapientiæ. Virtutem.i.fortitudinem.

8. Aeſtimat.i.iudicat. Verſutias.i. difficultates, ſeu fallacias. Monſtra.i.prodigia.

9. Allocutio.i.conſolatio,ſeu exhortatio.

11. In iudicio.i.cùm erit de aliquo ferendum iudicium.

12. Suſtinebunt.i.expectabunt.

15. Videbor.i apparebo,ſeu conſpiciar eſſe.

17. Immortalis,&c. Græc. immortalitas eſt in cognatione ſapientię.q.d.in familiaritate,ſeu coniunctione.

18. Honeſtas.i.diuitiæ. Certamine.i.exercitatione.

19. Bonam.i.in bonum propenſam.

20. Et cùm eſſem,&c.q.d.creſcente verò magis magiſque bonitate,conſecutus ſum corporis munditiam.

21. Continens i.compos.q.d.aſſequi ſapientiam. vide Eccleſiaſtici 6.ſimilem phraſim.

Summa ſapientia. Græc. prudentiæ.

Cap. IX.

1. MISERICORDIAE.pro,misericors.

3. Diſponit. pro, diſponeret.i.gubernaret. Directione cordis.i.recto corde. Iudicium iudicet. pro, ius diceret.

4. Reprobare à pueris.i.excludere à numero ſeruorum.

5. Minor.i.minùs idoneus.ſ.niſi adiuues.

6. Computabitur.i.reputabitur.

8. Dixiſti.i.voluiſti,ſeu iuſſiſti. Ab initio.i. olim.

9. Tecum.ſ.præparauit. Directum.i.rectum.

10. Mecũ laboret.i.doceat me laborare. Aug. 4.Tri.

1[illegible]. In ſua.pro,cum ſua.

1[illegible] [illegible]dium.i.ſolio.

15. Quod corrumpitur. Græc.corruptibile. Senſum.i.mentem.

16. Aeſtimamus.i.deprehendimus,ſeu cõiectamus.

17. Senſum.i.conſilium,ſeu voluntatem.

18. Etſi correctæ, &c. q. d. Nunquid enim ſine ſapientia tua corrigi poſſint hominum viæ,aut hi tibi placita diſcere? Græc. & ſic.ſ. iuuante tua ſapientia.

Sint. pro,fuerint.

19. Sanati.Græc.ſaluati,ſeu ſeruati.

Cap. X.

2. CONTINENDI.ſ.ſub imperio.

3. Iniuſtus.ſ.Cain. Fraternitas.Græc.fratris.

4. Propter quod.ſ.peccatum,quod Cain poſteri imitabantur. Sanauit.i.ſeruauit.

5. Sciuit.i.agnouit, ſeu approbauit. Iuſtũ.ſ.Abraham. Miſericordiam.ſ.promiſſam de poſteritate innumera. Fortem.i conſtantem.

6. Iuſtum.ſ.Loth.

7. Conſtat.pro,extat. Incerto tempore.pro,intempeſtiuos. Incredibilis.pro,incredulæ. Figmentum.i. ſimulacrum,ſeu ſtatua.

8. Prætereuntes.i.negligentes. Lapſi.Græc.læſi.

Memoriam.i.memoriale.

9. Obseruant.i.colunt.

10. Profugum iræ.i.fugientem iram. Iustum.s.Iacob. Regnum Dei.s.iustitiam,& pacem. Honestauit.i.locupletauit. Compleuit.Græc.multiplicauit. Labores i laborum fructus.s.pecora.

11. Honestum.i.diuitem.

12. Inimicis.s.Esau. Seductoribus.s.Laban.

13. Iustum.s.Ioseph. Peccatoribus. Græc. peccato. s.cùm tentaretur à domina sua. Foueam.i.profundum carcerem Græc.lacum.

14. Maculauerunt .i. per calumniam infamarunt. Græc. vituperauerunt.s.iniquè accusantes. Claritatem.i gloriam.

15. Populum.s.Hebræorum. Iustum.i. nihil tale merentem. Nationibus i populo Aegyptiorum.

16. Serui Dei.s.Mosis. Reges. pro, Regem.s. Pharaonem.

17. Mercedem.s. spoliatis Aegypiis. Diei .i. per diem. Stellarum.pro,velut stellarum.

19. Altitudine inferorum .i. maxima.s.maris profunditate. Illos.s.Hebræos.

20. Ideo.s.quia à sapientia adiuti. Pariter.i. simul. Alludit ad Canticum,de quo Exod. 15.

21. Mutorum.i.qui priùs loqui non audebant. Infantium.i.imperitorum, vel puerorum,qui & ipsi canebant cum reliquis.

CAP. XI.

1. IN manibus.i.opera. Prophetæ.s.Mosis.

2. Fecerunt casas. Græc. fixerunt tabernacula,seu tentoria. Requies.i.consolatio,seu refrigerium.

6. Cùm illis deessent.s.Hebræis aquæ in deserto.

7. Sempiterni.i.perennis,seu semper fluentis.s.Nili. Humanum Græc.cruentum,seu saniosum.

8. Minuerentur.Græc.turbarentur. In traductione.i.ob apertam iniuriam.Græc.in correptione, pu- nitionem. q. d. cùm Aegyptij turbarentur,te puniente occisionem infantium. Illis.s. Hebræis.

10. Tentati.s.Aegyptiaca seruitute. Disciplinam.i. correptionem.

11. Interrogans.i.examinans.

12. Absentes.s.ab vrbe regia.

13. Duplex.i. grandis. Præteritorum.s.malorum, quibus Hebræos affecerant.

14. Per suatormenta.i. dum cruciarentur. Secum.i.cum Iudæis. Commemorati .i. recordati. q.d.agnouerunt tandem Dei potentiam. In finem exitus.q.d.quem tandem finem, & exitum habuissent Hebræorum res.vel q.d tandem.

15. Quem.s.Mosen. Praua .i. calamitosa. Græc. olim. Proiectum .s.in fluuium. Derriserunt .i. contempserunt. In finem euentus .i.ad extremum, seu tandem. Faciens. pro,faciente Deo, Græc. sitientes.s. ipsi.q.d.cùm sitirent,deerat quod biberent, Iudæis verò supererat.

16. Iniquitates.s.puniens. Mutos.Græc.irrationales, Superuacuas. Græc. viles. Mutorum. Græc. irrationalium.

18. Impossibilis.pro, impotens. Inuisa.s.creata ante lucem conditam.Græc.informi.

19. Vaporem.i.halitum. Odorem. Græc.sonitum.

21. Spiritu.i.impetu. Ab ipsis factis. pro, ob ipsa facta.

22. Superat.i.adest.

23. Momentum .i. minimum pondus, seu inclinatio. Vide Isa.40.

24. Propter pœnitentiam.i.vt pœnitentiam agant.

25. Odiens.q.d.si odisses,non fecisses.

26. Vocatum.q.d electum ad id vt conseruetur.

27. Omnibus.s.hominibus.sub.si pœniteant.

CAP. XII.

1. PARTIBVS i.paulatim. q. d.per partes corripis. De quibus. pro, in quibus.

3. Exhorruisti.Græc odisti.

4. Medicamina.i.veneficia.

6. Auctores.s.cædis. A medio sacramento.i.interposito iuramento.

7. Perciperet peregrinationem .i. coloniam.s.peregrinos seruos tuos.

9. Verbo.i imperio.

10. Partibus.i.per partes,seu paulatim. Iudicans.i. puniens. Naturalis .i. innata. Non poterat.s.quia obstinata in malo.

11. Nec timens,&c. q. d. nullius rei timore adduci posses vt illis parceres. vel, quamquam neminem timeres,tamen veniam dabas i.non pro illorum meritis puniebas,quin etiam pepercisses si pœnituissent.

12. Tibi imputabit Græc. te accusabit.

13. Vt ostendas. pro, sed vt ostendas.

15. Nō debet.s.iudicio humano.Quidam de Christo intelligunt,qui sine culpa morti traditus. Condemnas,&c.Græc.condemnare alienum æstimas, &c. Virtute.i.potentia. q.d. à te.

16. Virtus enim,&c. q. d. à te originem habet omnis iustitia.

17. Traducis.i. punis. Græc.arguis.

18. Virtutis.i.potentissimus. Reuerentia.i.moderatione, veluti reueritus. Subest.i.adest.

19. Bonæ spei.i.bene sperare.s.de tua misericordia.

20. Debitos.i.destinatos, seu dignos.

22. Das disciplinam .i. castigas. Iudicantes.i.expendentes tantam bonitatem. Iudicatur.q.d.dum castigamur.

24. Superuacua. Græc. vilia.

25. Iudicium,i.punitionem. In derisum. q.d.velut puerilibus & ridiculis pœnis punisti.

26. Ludibriis,& increpationibus.q.d.leuibus pœnis.

27. Per hæc.s.animalia.sub.puniebantur. In ipsis. .i.per ipsa.s.crucianția. Videntes .i. animaduertentes. Finis condemnationis .i. extrema seu perfecta condemnatio.

CAP. XIII.

1. SVBEST. pro, inest. Videntur.i. conspiciuntur. q.d.ex creaturis. Qui est.s.Deum. vide Exod.3.

2. Spiritum.i.ventum. Gyrum.i.orbē. Nimiam. .i.copiosam,seu vehementem. Deos. pro,& Deos.

3. Speciе.i. pulchritudine.

5. Magnitudine.i.excellentia. Speciei,& creaturę. Græc.& specie,& creaturis. Cognoscibiliter.Græc.per analogiam,seu comparationem, ἀναλόγως.

6. Est

6. Est querela .i. sit reprehensio. Fortasse. iunge cum, quærentes.

8. Iterum autem. pro, sed tamen.

9. Potuissent. pro, potuerunt. Aestimare .i. cognoscere.

10. Inter mortuos.i.mortua, seu desperata.

11. Conuersationem.i.vsum.

12. Escæ.s.coquendæ extructo igne.

13. Verticibus.i.nodis. Vacuitatem.i. otium.

14. Comparet.i.assimilet.

17. De.i.pro. Inquirit.s.opem.

CAP. XIIII.

1. ITERVM.i. præterea.q.d. videre est aliam hominum dementiam.

3. Mari.s.rubro. Firmissimam.Græc. tutam.

4. Sanare.i.seruare. Rate.Græc.arte.i.naui per artem facta.

5. Vacua.i.otiosa.q.d.vt seruirent vsibus hominum. .s.nauibus aduecta.

6. Perirent.s.diluuio. Ratem .s.Arcam Noë.

Remisit.i.reliquit. Natiuitatis.i. generationis.q.d. posteritatem. Quæ.s.spes, vel rates.

7. Iustitia.i.beneficium.s.seruando homines in mari. vel q. d. quo quis iustè vtitur .s. ad vsum aliquem honestum.

9. Similiter Græc.æquè.

10. Tormenta patietur i.destruetur.s. Deo puniete.

11. Non erit respectus.q.d.nec eis parcetur.

Odiam. Græc abominationem. Factæ.i. conuersæ ab impiis. Tentationem. Græc. scandala.

Muscipulam. Græc,laqueum.

12. Fornicationis.s.spiritualis, qua Deus deseritur.

Exquisitio.Græc.excogitatio.

13. Erunt.i.permanebunt.

14. Superuacuitas. Græc.vana gloria. Breuis, &c. q. d. breuiter sunt excogitata, & facta .s. adiuuante ambitione.

18. Qui ignorabant. q.d.ignorantes,seu stultos.

19. Assumpsit.i. conduxit. s. ad opus faciendum.

21. Incommunicabile.s.creaturis. Nomen.s.Dei.

22. Non suffecerat. pro, quasi non sufficeret.

Inscientiæ.i. ignorantiæ.

23. Obscura i.clandestina. Vigilias habentes.Græc. comessationes agentes.

25. Fictio Græ.dolus. Turbatio i.tumultus. Tumultus i.perturbatio. Bonorum i.rerum bonarum.

26. Immemoratio.i.obliuio. Natiuitatis.i. generationis.s.per vitium contra naturam. Inconstantia.s. desertoper iniuriam coniuge.

29. Noceri.i. lædi,seu læsum iri. Sperant.i.timēt, seu expectant.

30. Vtraque.pro,ob vtraque s.ea quæ sequuntur. Euenient.s.mala,quæ non expectant.

31. Virtus.s.quæ possit prohibere punitionem.

Perambulat.s.puniens. Iniustorum.i. iniquorum.

CAP. XV.

1. VERVS.i. verax.

2. Magnitudinem.Græc.potentiam.s.peccata remittendi. Computati.i.in pretio.q.d.tibi chari,seu in tuorum numero.

3. Nosse.s.vt par est,etiam amando. Consummata. .i.perfecta.q.d.sine Dei cognitione nulla perfecta iustitia. Virtutem.i. potentiam. Radix.i.principium.s.fide inchoatus æterna vita.

4. Vmbra.i.adumbratio. Sculpta.Græc.maculata.

6. Illos. pro,illa, vel illos .s. deos.

8. Debitum .s. moriendi, seu à corpore discedendi, vel q.d. redditurus Deo vitæ suæ rationem.

9. Laboraturus.s.postea in supplicio. Concertatur. pro,certat cum. Aurificibus,&c.s. vt eos arte superet.

Præfert. Græc. ducit ,seu reputat. Superuacuas.i. vanas.

10. Cinis.q.d.terrenum. Terra superuacua.pro, vacua super terra.i. vilior terra, vt est Græc.

13. Scit.i.potest facilè scire. Materia.s.eadem.

14. Animæ. Complut.animæ suæ.i.illorum.

15. Visus.Græc.vsus. Pigri.i.inepti.

16. Similem.i.viuentem.

18. Illis.s.insensatis. Sunt deteriora.s.ea animalia ob cultum impium. vel,quia nocent.s. serpentes, & crocodili.

19. Bona.i.tanquam bona.i.pulchra.q.d.nemo illorum aspectu delectatur, adeò sunt turpia & horribilia. Græc.sensus est, Nulla alia animalia horum aspectu delectata ea concupiscere, adeò esse deformia. Laudem,&c.q.d. vel à Deo fuit serpens vituperatus,& maledictus olim,quem isti nunc pro Deo colunt.

CAP. XVI.

1. EXTERMINATI.Græc.cruciati.

2. Pro quibus tormentis.i. quorum tormentorum loco.q.d.contrà verò, Disposuisti Græc.beneficio affecisti. Concupiscentiam delectamenti .i. delitias quas concupierat. Ortygometram.i.coturnices.

3. Ea.s.animalia, vt muscas,ranas,& similia,quæ cibos illorum contaminabant. Concupiscentia .i. esca concupita. Facti.s.paulo antè deficientibus cibis,quos optabant,vel in Aegypto dum seruirent.

4. Sine excusatione .i. ineuitabilem. Exterminabantur.Græc.cruciabantur.

5. Illis .s. Hebræis . Exterminabantur .i. perimebantur.

6. Signum.s.serpentem æneum. Ad commemorationem,&c.q.d.vt sic monerentur Dei præceptis obedire,& non murmurare,& conqueri.

7. Conuersus . s. ad serpentem æneum illum adspiciens.

11. In memoria.i.vt recordarentur. Exterminabantur.Græc.pungebantur.s. à serpentibus. Obliuionem.s.tuorum præceptorum.

12. Malagma.i.fomentum,seu medicamentum. Sermo.i.voluntas,quæ sermone exprimitur.

14. Exierit.s.è corpore. Recepta.s.in aliam vitam.

16. Nouis aquis.i.insuetis pluuiis, vel aquis sanguineis. Consummati.i.consumpti.

17. Valebat.i. poterat,seu operabatur.

18. Mansuetabatur.pro,mansuescebat.

19. Ignis.s.aquæ mistus. Vide inf.

20. Pro quibus.i.quorum loco,seu è contrario.

21. Substantiam,&c.q.d.per substātiam enim tuam. .i.sustentantem panem.f.Manna, dulcedinem,&c.

Conuertebatur.f.sapore. Id verò quidam de solis instis intelligunt.

23. Iterum.i præterea.f.accidit. Oblitus est.f.manna non consumens, sed coquens.

25. Omnia.Græ.in omnia. Transfigurata.f.varios sapores accipiens manna. Gratię i.benignæ prouidentiæ. Desiderati i.dilecti.

26. Natiuitatis.i.è terra nati.

28. Benedictionem.i.munus.f. accipiendum. Ad ortum lucis i.diluculo.

29. Superuacua. Græc. inutilis.

C A P. X V I I.

1. VERBA.i.res. Indisciplinatæ.i. imperitæ, seu sine disciplina.

2. Nationi.f.Hebræorum. Fugitiui,&c.q d.profugi,seu exules à prouidentia diuina,quæ perpetuò homines per solem illuminat.

3. Obscuris .i. occultis. Obliuionis.f.alij aliorum obliti erant,oppressi calamitate. Dispersi.f. huc illuc, dum mortem fugiunt.

4. Personæ.i.laruæ,seu spectra. Not.hic multa,quæ in Exod fuerant omissa.

6. Non videbatur.f.cùm dispareret. Deteriora.f. quàm essent. Non videbantur. Græc. & Complut. videbantur.

7. Derisus.i.ludibria.f.nihil illos iuuantia. Correptio.pro,corripiebatur.f.tanquam inanis.

8. Illi.f.Magi.

9. Et si pro,etiam cùm. Et aërem.pro, etiā aërem.

10. Præoccupant.f. mentem.

11. Condemnationis,q.d.ipsa se condemnat.

Præsumit i.præsagit,seu sibi repræsentat.

12. Præsumptionis.i.temeritatis. Proditio.i. destitutio,seu defectio.

13. Expectatio.i.spes. Maiorem computat, &c. Complut.maiorem putat potentiam eius causa, &c.q. d. plusquam est re vera malum putat sibi imminere.

Præstat.pro,imminet,seu aduenit.

14. Potentem.i.profundam.Græc. impotentem verè noctem.i.quæ superari non poterat. Ab infimis.pro, velut ab inferis. Altissimis.i.profundissimis. Inferis. non est in Complut.

15. Monstrorum.f. in somno apparentium.

Traductione .i. extra se eductione., seu punitione. Græc.traditione.

16. Decidisset .f.præ metu lapsus. In carcere. pro, velut in carcere.

17. Præoccupatus.f.timore,seu perturbatione.

19. Suauis.f.alioqui. Inuisus.i.non visus.

21. Superducta f.in inferno. Erat.pro,erāt. Ergo. pro,autem. Grauiores.f.ob peccatorum conscientiam.

C A P. X V I I I.

1. IPSI.f.Hebræi.vocantur antē sancti.i. Deo dicati.

2. Læsi.f.ab Aegyptiis. Lædebantur.f amplius. Differentia.f. inter ipsos, & Aegyptios, dum alij seruantur,alij puniuntur.

3. Propter quod.f.vt appareret differentia. Hospitij.f.deserti, vbi per 40.annos benè à Deo tractati.

5. Traductionē.i.punitionem. Græc.correptionem. Filiorum.f.primogenitorum.

6. Cognita.f. Deo per Mosen præmonente. Iuramentis.f. Dei promissionibus. Animæquiores.i. bono animo.

7. Suscepta.i.loco beneficij accepta.

8. Prouocans.f.ad tui cultum,& amorem.

9. Sacrificabant.f.agnum Paschalem. Pueri i.filij. In concordiam.i. vnanimiter. Disposuerunt.f.seruare. Similiter.f. persuasi. q. d. parati ad prospera & aduersa,quibus etiam iusti obnoxij.

10. Inconuenient.i.confusa.

11. Nomine.i.genere.f.primogenitorum. Præclarior f.primogeniti. Exterminata.i. interempta.

13. Beneficia.Græc.veneficia.q.d. cùm antea nollent credere videntes Magos suis veneficiis similia Mosis operibus facere. Spoponderunt.Græc.confessi sunt. Se.pro,ipsos.f. Hebræos.

15. Sermo.i. præceptum. Exterminij.i. perniciosam,vel exterminandam.

16. Insimulatum.i.non fictum,sed efficax. Vsque ad cælum.q.d.cælesti virtute res fiebat.

21. Seruitutis.i.ministerij. Allegans.i.mittens. Necessitati.Græc.calamitati.

22. Turbas.i.turbationē illam,seu plagam populum turbantem. Illum .f.Angelum interemptorem , vel ignem. Se.pro,populum. Subiecit.i.compescuit.

Parentum.i. patribus facta. Testamentū.i.pactum.

23. Ad viuos.f.interimendos.

24. Poderis.i.talari. Erat f.figuratè descriptus.

25. Tentatio.i.probatio Græc. experientia. Sufficiens.f.ad illorum correctionem.

C A P. X I X.

1. NOVISSIMVM.i.extremum.

Præsciebat.f. Deus. Futura .i. quid essent factum.

2. Reuersi essent.pro, conuersi essent.f.mutata sententia, fecissent abeundi copiam. quanquam id non est Græc. nec in Complut. Se educerent.i. discederent. .f. Hebræi.

3. Inscitiæ.i.stultam.

4. Necessitas.f.diuinæ ordinationis, seu punitionis. Commemorationem.i.memoriam. Repleret. pro, impleret.

5. Nouam.i.inusitatam,& mirabilem.

6. Ad suum genus, &c. q. d.in proprio quoque genere à principio accepto, nouam induebas figuram. Pueri.i. serui.

7. Campus. pro,velut campus.

8. Natio.i Hebræa gens. Monstra.i.prodigia,seu signa.

9. Equi.q. d. liberi, & soluti. Depauerunt escam. .i manna pasti sunt.

10. Pro natione.i.loco nascentium.

11. Creaturam. Græc.generationem,seu progeniem. Epulationis.i.delicatas.

12. In allocutione Græc. ad consolationem. Ortygometra.i.coturnix. Vexationes.i.supplicia.

Non

Non fine. q. d. præcedentibus. Argumentis .f. iræ Dei. Fluminum. Græc. fulminum.

14. Respectus i. ratio agendi.

15. Institutus. i. ciuilibus legibus .f. Hebræl in Aegypto.

16. Iusti. f. Loth. Vnusquisque. f. Aegyptiorum. Transitum. i. ingressum.

17. In se. pro, inter se. Custodiunt. sub. sic acci sit elementis mutatis. Vnde, &c. q. d. quod ex iis, quæ acta sunt, perspici potest.

18. Agrestia. f. iumenta Iudæorum per mare transeuntia. Natantia. f. ranæ, quæ vexarunt Aegyptios.

20. Coambulantium. i. inter flammas incedentium Escam. f. Manna.

ECCLESIASTICVS.

q. d. Concionalis. f. mores instruit.

Græc. Sapientia Iesu filij Sirach. Auctor Iesus filius Sirach; cuius nepos Iesus, item filius Sirach, librum ex Hebræo in Græcum transtulit.

PROLOGVS.

MVLTORVM, & magnorum .i. multarum, & magnarum rerum. In quibus. pro, in quo. Loquentes. f. ex Lege, & Prophetis docentes. Discentes. f. eam doctrinam. Amplius. i. multum.

Sequentes. pro, sequi, seu describere. Deficiunt. i. amittunt vim suam. Hæc. f. quæ transtuli. Inter se. .i. propria lingua. Anno. f. ætatis meæ, vel regni Ptolomæi. Ad finem, &c. q. d. quæ opus erant ad perficiendum librum hunc, & dandum illis qui, &c.

CAPVT I.

1. ÆVVM. i. seculum. q. d. ante omne tempus.

2. Dinumerauit? sub. nisi Dei sapientia?

3. Inuestigauit. i. comprehendit.

4. Creata. f. in Angelis, vel producta per intellectum à Deo Patre. Ab æuo. i. ex æternitate.

5. Ingressus. i. viæ. Aeterna. i. immobilia, vel ad æternitatem ducentia.

6. Radix. i. origo, seu principium, vnde orta. Astutias. i. cautiones. Cognouit. f. plenè.

7. Multiplicationem ingressus. i. multiplices vias.

8. Illius. pro, suum.

9. Creauit. i. produxit, f. gignendo. In Spiritu sancto. pro, cum Spiritu sancto, quem vnà cum Filio producit. procedit enim à Patre, & Filio. Vidit. f. in illa omnia à se per illum facienda.

10. Carnem. i. hominem. Secúdùm datum. i. prout cuique voluit communicare.

11. Timor Domini. describit initium sapientiæ. Gloria. f. vera hominis.

14. Dilectio Dei, &c. q. d. in Dei dilectione consistit sapientia.

15. Apparuerit .f. sapientia. In visu. q. d. se manifestans.

16. Vulua. q. d. iam inde ab infantia Deum timere incipiunt. Agnoscitur. f. per bona opera in illis esse.

17. Scientiæ religiositas. q. d. Dei cultus verus.

19. Consolationis. i. cùm Deus solet consolari, aliàs, consummationis. i. mortis.

20. Plenitudo à fructibus illius. pro, implens suis fructibus. f. timentem Deum. Græc. inebrians fructibus suis. i. replens.

21. A generationibus. i. fructibus. A thesauris. pro, thesauris. Illius. pro, suis.

22. Corona. i. ornamentum. Replens. Græc. germinans.

23. Et vidit, &c. q. d. timens Deum expendit diligenter sapientiæ opera: quanquam hæc non sunt in omnibus exemplaribus Græcis. Vtraque. f. pax, & salus; vel timor, & sapientia.

24. Compartietur. i. communicabit, seu distribuet pro cuiusque capacitate.

25. Rami. adeoque fructus. Peccatum. Græc. additur, & iram.

28. Qui sine timore est. Græc. iracundus.

30. Bonus sensus q. d. sensatus vir. Verba illius. pro, verba sua. q. d. tacebit, reprimens iram. Enarrabunt. f. laudantes.

31. Significatio. i. declaratio, seu demonstratio.

33. Iustitiam. Græc. mandata.

34. Sapientia enim, &c. q. d. coniunctæ enim sunt hæ virtutes. f. sapientia, disciplina, &c. Adimplebit. f. Deus, vel sapientia. Illius. f. præcepta seruantis.

36. Incredibilis. i. non parens.

37. Scandalizeris. i. offendas.

38. Illis. f. labiis. Inhonorationem. i. dedecus.

39. Synagogæ. i. congregationis. q. d. coram multis. Elidat. i. prosternat, seu puniat.

CAP. II.

1. TENTATIONEM. f. superandam.

2. Deprime. i. humilia. Festines. i. quidquã præcipitanter agas. Obductionis .i. ingruentis mali, seu tribulationis.

3. Sustentationes Dei. i. quæ Deus vult sustineri. q. d. à Deo immissa aduersa, vel quandiu Deus expectari se vult. Sustine. i. expecta illum. Crescat. f. per gratiam, vel gloriam. In nouissimo. i. post toleratam tribulationem, vel in fine vitæ.

4. Applicitum. q. d. quidquid aduersi accidat. Accipe. i. libenter excipe. Humilitate. i. afflictione.

5. Receptibiles. i. acceptabiles. f. Deo. Humiliationis. i. tribulationis, seu afflictionis.

6. Crede.i.confide.ſic in ſ. ſæpè. Recuperabit,i.ſuſcipiet,ſeu tuebitur. Veteraſce.i. conſeneſce.

7. Suſtinete.i.expectare.

8. Euacuabitur.i.fruſtrabitur.

11. Confuſus.ſ.quòd ſpe ſua fruſtratus ſit.

12. Deſpexit.ſ.Deus.

14. Duplici.ſ.dantes partim ſe Deo,partim mundo. Duabus ſ.partim in bonum,partim in malum.

15. Diſſolutis.ſ.non collectis in Deo.

16. Suſtinentiam.i.patientiam.

17. Inſpicere.i. inquirere.

18. Incredibiles.i.increduli,ſeu diffidentes. Conſeruabunt.pro,ſeruabunt.q.d obedient præceptis.

19. Replebuntur.ſ.plenè implentes eam.

21. Inſpectionem .i. donec reſpiciat, & liberet, ſeu q.d. vſque dum iudicet.

22. In manus Domini,quod horrendum eſt, ſecundùm Paulum.

23. Secundum enim, &c. ſub. quòd ſi pœnitentiam egerimus, miſerebitur, quia,&c.

CAP. III.

1. FILII.ſ.ſunt. Natio.i ſoboles.ſ.fructus.

2. Iudicium.i.ſententiam.

3. Honorauit in filiis.i.voluit à filiis honorari. Iudicium.i ſententiam,ſeu auctoritatem.q.d.& à filiis requirit, vt matri deferant.

4. Exorabit.i.veniam impetrabit. Dierum.i. quotidiana.

7. Refrigerabit.i.recreabit.

10. In nouiſſimo.i. vſque ad extremum.

11. Domos.i. familiam. Fundamenta .ſ.domorum.q.d.domos deſtruit.

12. Contumelia.ſ.à te illata.

14. Suſcipe.i.foue.

15. In tua virtute. q. d. quia te vides fortiorem illo. Eleemoſynæ patris.i.patri præſtita beneficentia. Obliuione.ſ.apud Deum.

16. Peccato.ſ.patienter tolerato. Reſtituetur.pro, retribuetur. Et in iuſtitia, &c. q. d. & dabitur à Deo iuſtitia,ſeu iuſtitiæ præmium.

17. Commemorabitur.i. recordabitur.ſ. Deus. Sereno.ſ.tempore claro,& calido.

18. Derelinquit.i.inopem deſtituit.

19. Super.i.præter q. d. non ſolùm gloriam acquires,ſed etiam diligêris ab omnibus.

20. Magnus. pro,maior.

22 Fortiora.i.ſuperantia vires tuas.

24. Superuacuis.i. ad te non pertinentibus. Eius.ſ.Dei.

25. Senſum.i.captum naturalem. Oſtenſa.q.d.illa ſola cogita.

26. Suſpicio illorum. q. d. dum ſe putant illa poſſe capere. Senſus.i.opinio.ſ. dum ſe putantes intelligere, errant.

27. Durũ i.in malo obſtinatum. Nouiſſimo.i.fine.

28. Duas vias. Vide ſup.cap.2. Scandalizabitur ,i. offendet.

29. Peccator.ſ.non pœnitens.

30. Frutex enim,&c.q.d.peribunt quæ agunt dum non cogitant.

31. Intelligetur .i. deprehendetur. q. d. ſtudebit ſapientiæ.

32. Intelligibile i. Intelligens.

34. Reddit gratiam.i.benefacit.

CAP. IIII.

1. DEFRAVDES.ſ.non dando.

5. Propter iram.i.iratus, vel q. d. Time Dei iram. Relinquas.i.occaſionem des. Quærentibus.ſ.à te eleemoſynam. Retro.i.poſt tergum,ſeu clàm. Maledicere.i.malum imprecari.

7. Preſbytero i.ſeniori. Animam tuam.i te.

8. Declina.i.inclina. Debitum.i. ſiquid ei debes, vel eleemoſynam.

9. Acidè.i .ægrè ,ſeu cum tædio. dictum ab acedia, habet penultimam productam.

12. Sapientia.ſ.Dei. Præibit.ſ.ducens illos.

13. Placorem.i. placibilitatem , ſeu benignitatem.

15. Sancto.ſ.Deo.

16. Iudicabit.i. poterit gubernare. Intuetur.ſ.attentè auſcultando.

17. Illam.i.eius bona. Creaturæ.i.filij. q. d.firma erit progenies. Illorum. pro,illius.

18. Quoniam in tentatione ,&c.q. d. quem Deus elegit ,variis modis probat.

19. Et probationem. pro, ad probationem. Doctrinæ.i.diſciplinæ. Tentet.i exploret. Suis.i.illius. Credat,&c. q. d. confidat fore firmum. Loquitur de Deo,more humano.

20. Firmabit.ſ.poſt probationem. Directum.q.d. faciet viam expeditiorem,ſublatis difficultatibus.

21. Intellectum i. cognitionem.

22. Oberrauerit.ſ.à recto,ſuccumbens tentationi.

23. Tempus.ſ.benefaciendi.

24. Anima.ſ.ſaluanda,ſeu à peccato ſeruanda. Confundaris.i.erubeſcas.

25. Confuſio.i pudor. Adducens peccatum.ſ.cùm pudet bene agere. Gloriam.ſ.cùm pudet peccare.

26. Accipias faciem.i.reuerearis aliquem. Faciem tuam .i. te. q. d. contra animam tuam. Græc. animam tuam. Mendacium.ſ.dicens, vel approbans.

27. Reuerearis.i timeas corripere peccantem.

28. Decore.i.cùm decet eã promere , ſeu decorũ eſt.

29. Firmamentum.ſ.animi,apparet,ſeu eſt.

30. Ineruditionis.q d indiſciplinatè prolato.

31. Pro peccato.ſ.faciendo q.d.nulli obedias peccatum ſuadenti.

32. Fluuij.q d contra id,quod vires tuas ſuperat.

33. Agonizare.i.certa. Pro anima tua.i. cauſa ſalutis animæ tuæ.

CAP. V.

1. INIQVAS.i.iniquè acquirendas. Obductionis.i.punitionis. Vide cap.2.

2. In fortitudine .i. pro viribus.ſ.his potiùs illa reprimenda.

3. Potui.ſ.quod volui.

5. Propitiato peccato. Græc. propitiatione peccati. q.d.time ne fortè nondum ſit remiſſum.

10. Iniuſtis.i. iniuſtè acquirendis.

Obla-

Obductionis.i.inducti supplicij.

11. Ventiles.q.d.ne sis inconstans. Duplici.i. non sibi constanti.

12. Sensus tui.i.quam percepisti. Scientia.f.quam habes de rebus agendis. Prosequatur.i.comitetur.

12. Mansuetus.f. cum humilitate accedens,& animi quiete.

14. Indisciplinato i.imperito,seu imprudenti.

17. Denotatio.i.vituperatio. Vide cap. 19.

CAP. VI.

1. PRo amico.i.ex amico.vel,vt placeat alicui amico. Et omnis.pro,itemque omnis.

2. Velut taurus.i.superbè. Per stultitiam.f.puniente Deo tuam stultitiam.

3. Comedat f.ipsa stultitia, seu stultitiæ punitio.

4. Qui.pro,eum,qui. Sortem,&c.f.infernum.

5. Eucharis.i.gratiosa. Abundat.i. abundè reperitur,seu fructum fert.

6. Pacifici.i.beneuoli. Vnus de mille.i.quem è multis elegeris.

7. Possides i.paras tibi. Credas.f.antequam probes.

8. Secundum tempus suum.i. quandiu est ei commodum.

9. Odium.f.quod in corde celabat. Et rixam.pro, per rixam.

11. In domesticis.i.inter domesticos.

12. Contra.i. coram. Absconderit.f.ex modestia non se ingerens.

13. Attende.i.caue.f.sæpè qui amici videntur, non sunt,aut mutantur.

15. Contra,&c.q.d. contraposita bonitati, &c.

16. Et immortalitatis. q. d. velut impassibilem reddens.f.magnum affert adiumentum, & consolationem.

17. Aequè i.pariter,seu vnanimiter. Secundum illum.i.conformis.q.d. alter ipse.

18. Inuenies.i.disces,vel q. d. nunquam te deseret.

19. Arat.f.spe fructus. Sustine.i.expecta.

20. Generationibus.i.fructibus.

21. Illa.i.illius studio. Excors.i stultus.

22. Lapidis.f.probantis aurum. Proiicere.f. à se.

23. Secundū nomē.f.Hebraicè.dicitur enim Chocmah quasi abscondita. Camas.n. abscondere.

24. Intellectus.i.prudens.

25. Torques.q.d fine te totum ab illa colligari.

26. Acedieris.i tædio afficiaris.

28. Continens.i.compos. sic Sap. 8.

30. Bases.i.firmamentum.

32. Stola.pro,velut stolam. Gratulationis.i. festiuam,seu lætam.

33. Attenderis.i.auscultaueris,seu credideris.

35. Dei.i.de Deo. Prouerbia laudis.i. laudabiles sententiæ.

37. Cōcupiscentia sapientiæ.i.sapientia,quam concupiscis.

CAP. VII.

1. INIQVO.i. iniquitate.

3. In sulcis,&c q. d. semina iniustitiæ. Septuplum i.abundanter.

4. Ducatum i principatum.

5. Iustifices.i.velut iustum defendas.

6. Agilitate.pro,agibilitate.i. officio. Græc.rectitudine.

7. In multitudine.i.cum offensione multitudinis. Populum.f.regendum, vel placandum,cum finis.

8. Alliges f. iterando.

10. Exorare.pro,orare.f.Deū. Despicias.i negligas.

11. Suscipiet.f.sine pœnitentia peccati.

12. In amaritudine animæ.i. afflictum.

13. Arare i.machinari. Vide Ose 10. idem verbum.

14. Omne.i. vllum. Non est bona i.pessima est.

15. Oratione.i.precibus.q.d.esto attentus, vt non sit opus repetere verba.vel,ne sis verbosus,iuxta illud : Orātes,nolite multum loqui.

17. Reputes.i.computes,seu socium præstes.

18. Iræ.f.Dei.

19. Vermis.i. dolor torquentis conscientiæ.

20. Pecuniam differentem,i.ob pecuniam, quamuis eximiam.q.d.ob vllam rem. Auro i. ob aurum.

22. In veritate.i.bene, seu, vt debet. Animā suam. .i.se.f.ad laborem.

28. Odibili.i. odiosæ. In toto corde. coniungeo dum eum sequentibus,vt patet ex Græc.

31. Sanctifica.i. sanctè;seu vt sanctos,tracta.

32. Cum brachiis.i.offerēdo armos secundū legem.

34. Purgationis.f. hostiarum pro peccato. Cum paucis.q.d. id quod paucorum est, vel offerendo saltem pauca,si multa non potes.

35. Brachiorū.i.laborū,vel armorū hostię,qui dabantur sacerdoti. Sāctificationis.i.pro obtinenda sanctificatione.vid.Nu.18. Initia sanctorū.i.sanctas primitias.

36. Benedictio.f. Dei, vel tua beneficentia.

37. Datus.i.doni. q.d. gratum est donare. Gratiam. i.eleemosynam.

38. In consolatione.i.consolando. Ambula.i. adesto.Græc.luge.

39. Dilectione.f.proximi.

40. Nouissima.i.mortem.

CAP. VIII.

1. LITEM.f. vt te spoliet.

3. Extendit.f.se cupiditas. Conuertit.f ad se.

4. Non strues pro,ne struas. q. d. ne des illi occasionem malè loquendi.

5. Communices.i.conuerseris. Loquatur.f.iactans se ossa tuos.

6. Corruptione.i. peccato. ex Græc. videtur legendum correptione.q d.digni obiurgatione.

8. Gaudium.f.celeste,quod impeditur odio inimici.

9. Prouerbiis.i. sententiis.

13. Incendas.q.d.ne irrites. Incendaris. q. d. caue ab illis.

13. Fœnerari.i.mutuum dare.

16. Quasi restituens.i.de restituendo, seu soluendo.

17. Iudicem.f.iustè iudicantem.

18. Mala.f.quæ solet facere. Vadit.i.solet agere.

19. Elidet.i.occidet.

21. Pariet.i.molietur.

22. Falsam.i.malam.

CAP. IX.

1. ZELES.i. zelotypia prosequaris.f. ostendens te malè suspicari de ipsa. Sinus tui.i.vxorē tuam, quæ

quæ tecum cubat. Super.i.cōtra. Doctrinæ nequam, .i.quam tu malè suspicando illam docuisti.

2. Animæ tuæ.i.tui.vt possit de te quod voluerit. Ingrediatur,&c.q.d.abutatur potestate à te data.

3. Multiuolam.i.multos amantem, seu appetētem. Græc. meretricem.

4. Saltatrice. Græc. cantatrice. Efficacia.s. illecebrarum.

5. Scandalizeris.i.offendas, seu labaris.

6. Fornicariis i.meretricibus. Animam tuam.i.te. In vllo.i.vllo modo.

7. Oberraueris.i. vageris.

8. Alienam.i.eius,quæ non est vxor tua.

11. Exardescit.i.accendit.

12. Aliena.i.nō tua vxore. Nec.pro,multoq; minus. Accumbas.s. mensæ. Cubitum .s. tuum innixus,& colloquens,vt fit.

13. Altercetis,&c.q.d.ne inuicem ad potum inuites. Declinet.i. inclinetur. Sanguine .i. concupiscentia, quæ maximè in epate viget. Græc. spiritu.

16. Zeles.i. affectes.

17. Inferos.i.mortem.

18. Suspicaberis timorem.i.anxius eris timore.

19. Committere.s.contra illum.

20. Communionem mortis.i.quàm facile sit interfici. Dolentium arma.i.iratorum,qui facilè occidunt. Græc. pinnacula ciuitatis.i.loco periculosissimo.

23. Sensu.i. mente.

24. In manu.q.d.ex artis peritia. Sensu.i.prudētia.

CAP. X.

4. EXECRABILIS.s. apud Deum. q. d. puniet. Id non est Græc.& videtur huc per errorem trāslatum ex loco inferiori. In tempus.i.opportuno tēpore.

5. Faciem Scribæ .i. personam doctoris. Imponet, &c. q. d. faciet honorabilem.

6. Omnis.s. vllius. In operibus iniuriæ.i. per iniuriam.

10. Hic.s.auarus. Venalem.s.dat pro pecunia. Proiecit intima sua. q. d. perdidit se. vel, exuit omnem humanitatem .s. crudelis est,& sine misericordiæ visceribus.

11. Breuis vita.s.ob solicitudines,quæ vitam consumunt.

12. Breuem. pro,at recentem. Sicut, &c. Id coniungendum cum,potentatus vita breuis.

13. Cùm enim, &c. id coniungendum cum, Quid superbit, &c.

14. Apostatare ,&c i. cùm olim apostatauit.

15. Superbia.s.per quā quis præfert voluntatē suam diuinæ. Maledictis.q.d. erit omnibus execrabilis.

16. Exhonorauit.i.affecit ignominia. In finem.i. tandem,vel penitus.

18. Arefecit.s.occidēdo. Ipsis gētibus.i.eo populo.

20. Ipsis.s. terris.

21. Sensu.i.mente,seu spiritu.

22. Creata.s.à Deo.

23. Semen.q.d.genus.

24. In oculis illius q.d.illos aspiciet.

26. Non despicere.pro,noli despicere.

28. Inscius.i. imperitus.

29. Cunctari.i.negligens esse.

31. Da honorem.i.sustenta,vel serua mūdam à peccato. Meritum.q d. debes enim hoc ei.

32. In animam.i.contra salutem animæ. Iustificabit.i.excusabit, seu defendet.

33. Gloriatur per. pro, honoratur, seu gloriam habet propter.

34. Gloriatur.i.honoratur.

CAP. XI.

2. IN specie sua.i.ob eius formam. In visu suo.i.ob deformitatem.

3. Breuis.i.parua. Initium.i.principatum,ἀρχὴ.

4. Inuisa.i.incognita.s.perfectè.

5. Insuspicabilis.i.quem nemo putabat.

6. Alterorum. pro,aliorum.

7. Interroges.i.exquiras causam.

8. Seniorum.Græc. sermonum.

9. Molestat.q. d. ad te non pertinente. Certeris. pro,certes.i.contendas. Iudicio.i.consessu.

10. Multis.s.negotiis. Secutus.s.diuitias. Effugies .s.peccatum. Præcucurreris i.festines,vt locupleteris.

11. Dolens.s.quòd non sit diues.

12. Marcidus.i. æger. Virtute.i.viribus. In bono.i.fauens ei.

14. Honestas.i.diuitiæ.

15. Apud Deum. q. d. à Deo sunt. Complut. apud Dominum.Græc.à Domino. Bonorum Græc. bonorum operum. Apud ipsum.Græc.ab ipso.

16. Concreata.q.d.velut concreata,ita adhærent.

17. Datio.i.donum. Profectus.i.fauor. Græc.beneplacitum.

18. Agendo.i.viuendo.

19. In eo,quod dicit.i.vt possit dicere, vel adeò vt dicat.

20. Illum. pro, illi.

21. Testamento.i.pacto.s.cum Deo facto. In illo. pro,de illo. Tuorum.i.tibi impositorum.

22. Loco.Græc.labore.

23. Honestare.i.ditare.

24. Honore veloci. pro, honorem velocem. q. d. vt eum citò honoret.Græc. hora veloci.

25. Opus.s.benefacere.

26. Ex hoc pessimabor.i posthac mali patiar.

27. In die,&c. q. d. in prosperis cogita supplicia, in aduersis præmia.

29. Malitia.i.afflictio. Horæ.i.breuis. Luxuriæ, .i.deliciarum.

30. Laudes.s.vt beatum. Quoniam.Græc.&. Filiis.i.operibus.s.si in bonis perseueret vsque ad mortem.

31. Dolosi.Græc.diaboli.

32. Cor superborum.s.eructat superbiam,& inducit in laqueum. Et sicut. pro, estque sicut.

Videns.i. obseruans.

33. Conuertens.s.malè interpretando. Imponet .s. per calumniam.

34. Sanguis.i.cædes.

35. Subsannationem.Græc. maculam,seu notam.

36. Admitte. pro,si admiseris.

In turbine.i.more turbinis.

Viis.Græc.tuis.s.rebus.

CAP. XII.

1. CVI .s. sunt quibus benefacere, est operam perdere. Grata. q. d. erit grato, & bene collocatum beneficium.

4. Misericordi.i.pio. Suscipias.i.adiuues. Nota quod hæc duo videntur ex sequenti versu huc transposita. nam quod sequitur cum præcedentibus est connexum, vt patet. Et impiis, &c. iunge cum fine præcedentis versus, vt proximè dixi.

6. Potentior. s. ad nocendum.

7. Duplicia.i.multa.q.d.abutetur ad malum beneficio. Quoniam, &c. Hæc videntur per Librarij errorem repetita ex superioribus, id quod etiam alibi obseruare est, vt in Prouerbiis, & libro hoc.

8. Bonis.i.prosperis. Malis i.aduersis.

9. In tristitia q.d.dolent. Malitia.i.afflictione. Agnitus est. s. condolet, & adiuuat, alioqui agnosceretur non esse amicus.

10. Aeramentum æruginat.i. vas ex ære æruginem facilè contrahit. Nequitia.s. facilè redit.

11. Adijce animum.i.attende.

12. Conuersus.s. contra te. Stimuleris.i.compungaris animo s.quòd eos non seruaueris.

13. Bestiis.i.feris.

14. Declinaueris. s. ad inferiorem fortunam seu statum. Supportabit.i.tolerabit.s.te adiuuans.

15. Indulcat.i.dulciter agit.

18. Suffodiet plantas tuas.i supplãtabit te. s.deijciet.

19. Mouebit .s. præ lætitia. Vultum .s. à ficta tristitia in lætitiam.

CAP. XIII.

2. HONESTIORI.i.ditiori.Græc. potentiori. Et. pro, igitur.

3. Cacabus.s.æneus. Confringetur.s.olla.

5. Assumet.i.adiunget sibi.

6. Super te.s.ad inopiam redactum.

7. Supplantabit.i.decipiet. Narrans.s.& promittẽs,

8. Suis.i.quos edet à te datos. Ad te.i.contra te.

9. Manus i.auxilium.

10. In stultitia humilieris.i. per stultitiam deijciaris.

11. Noli,&c.q.d.ne facias per deiectionẽ animi contra id quod dictat recta ratio. In stultitiam i.stultè.

12. Discede.s.citò ex modestia.

13. Improbus.i.importunè te ingerens. Impingaris.i.eijciaris.

14. Ne retineas, &c. verba transposita. pro retine ne, q.d.contine te, ne loquaris velut cum æquali.s.liberè. Ex multa. pro, in multa.

15. Conseruabit. pro, obseruabit. Malitia.i. afflictione.q.d.te affliget in vincula coniectum.

16. Audiuit tuo.i. quid audias. Subuersione.i periculo subuersionis.

17. Verba.s.quibus te tentat. Quasi in somnis, &c. q d. ne crede plus quàm somnis, sed vigila ne capiaris.

18. In salute i. pro salute.

20. Caro.i.animal.

22. Canem .i. peccatorem immundum. Græc. quæ pax hyænæ cùm cane? Pars bona .i. communicatio. Græc. pax.

25. Commotus.s.aliqua calamitate.

26. Recuperatores.i.adiutores, seu fautores.

30. Conscientia .s. possidentis. Nequissima, &c. q.d.detestatur paupertatem velut rem pessimam.

31. Siue in bona, &c.q.d. in lætitiam, vel tristitiam.

32. Et faciem.pro, id est faciem.q. d. hominem, qui ex conscientiæ tranquillitate semper sit læto vultu.

CAP. XIIII.

1. DELICTI.i.ob delictum.

2. Tristitiam.s.ex conscientia peccati. Spe. .s.in Deum.

3. Sine ratione.i. frustra.nescit enim vti. Liuido.i. auaro, qui etiã sibi inuidet vsum pecuniæ, itaq; abstinet.

4. Ex animo. pro, toto animo. Luxuriabitur.i.deliciabitur.

5. Nequam.s.negans necessaria vitæ. Iucundabitur.i.fruetur.

6. Inuidet.s.vsum rerum, adeoque abstinet ex auaritia. Redditio.q.d.redditur sic ei quod meretur.

8. Liuidi i.auari.vide sup. Faciem.s.à paupere.non subueniens. Despiciens.s.fraudando necessariis.

9. In parte iniquitatis.i.re, quam iniquè appetit. Donec consumat q.d. adeò vt etiam consumat .s. sit insatiabili.

10. Ad mala q.d.malè vtitur rebus suis. Indigens. .i.cùm esurit. Tristitia.s.ex auaritia abstinet, & patitur.

11. Tecum.pro, tibi. q. d. viere.

12. Testamentum inferorum.i.decretum mortis. Quia, &c.q.d. id enim non potes ignorare. Testamentum enim, &c. q.d. decretum est enim omnibus illud, quod olim dictum est, morte morieris.

13. Amico.i.proximo.

14. Die bono. q. d. fac bene quotidie. Et particula, &c.q.d. ne finas tibi elabi opportunitatẽ bene faciẽdi.

15. In diuisione sortis.i.cùm diuidetur hæreditas.

16. Da.s.pauperi. Accipe.i. viere.s.rebus tuis. Iustifica.s.per bona opera.

17. Inuenire.Græ.quærere.q.d.nõ est pauper, cui des.

19. Carnis, & sanguinis.i. hominum.

20. Ibit cum illo.i.similiter peribit.

21. Iustificabitur.i.approbabitur.s. à Deo. In illo. .i. per illud, seu propter illud.

22. In iustitia .i. de iustitia. Sua.i. propria, vel sapientiæ. In sensu suo.i.mẽte sua. Circunspectionem Dei.i. Deum omnia aspicere.

23. Illius.s.Dei. Suis. pro, eius.s. sapientiæ. Græc. αὐτῆς.

24. Per fenestras.i. velut per fenestras, in interiora domus.s. à longè, & imperfectè possunt penetrari arcana sapientiæ.

25. Palum.s.ad alligandum tentorium, vbi habitet. Casulam.i.tabernaculum. Manus .i. latus.q.d.prope.Græc.manuum. Per æuum.i.diu, vel perpetuò.

27. Feruore.i.æstu.s.concupiscentiæ, vel tribulationis. Requiescet.Græc hospitabitur, seu habitabit. q.d. particeps erit gloriæ eius.

CAP. XV.

1. CONTINENS.i.compos. Illam .s. sapientiam, de qua suprà.

2. Mater.s.filio. A virginitate.i. virgo.q.d.vt sposa.
3. Flectetur.s.ille.
8. In illa pro,cum illa. Inspectionem Dei.s. diem iudicij vniuersalis,vel particularis Vide sup.cap. 2.
9. Laus.s.Dei,vel sapientiæ. Missus.s.ad prædicandam sapientiam.Græc.missa est.
10. Astabit.q.d.ipsa per se est laudabilis, etsi nemo laudet. Abundabit.s.sapientia,vel eius laus.
11. Abest.s.à me bonum.
12. Implanauit i.fecit errare.
13. Execramentum errorũ.i. errorem execrabilem. Græc.abominationem, seu nefas.
16. Fidem placitam.i.fidelitatem gratam.s.Deo. Seruare. iungendum cum,si volueris.
17. Aquam & ignem.i.contraria.s.quæ sequuntur.
18. Dabitur.i.eueniet.
21. Spatium.Græc.licentiam.

CAP. XVI.

2. CREDAS.i.fidas. Respexeris.i.magni feceris. 4. Vrile. pro, vtilius.
5. Ab vno,&c.i.opera vnius prudentis. A tribus,&c. Græc.tribus (.i. familia, seu gens) impiorum desolabitur velociter.
6. Fortiora.i maiora.
7. Ignis.s.malitiæ,vel punitionis. Incredibili.i,infideli. Ira.s.Dei.
9. Peregrinationi.i.vitæ. Præ superbia verbi.i.ob superbiam factorum, seu operum.
11. Peditum.s.Hebræorum.vide Num.14.& 26.
Ceruicatus.i.duræ ceruicis.q d. etiam vni id accidisset quod illis,si solus talis fuisset.
12. Exoratio.pro,exorari.q.d. Deus quidem à pœnitentibus facilè placatur,at impœnitentes punit; vtque est misericors,ita & castigator seuerus.
13. Effugiet.s iram Dei. Sufferentia .i. tolerantia, seu expectatio.q d. etiò dabitur merces misericordi.
14. Faciet locum s.in cælo per meritum. Intellectum.i.prudentiam.q.d.vitam prudenter actam.
15. Summo.i.alto.s.cælo.
17. Abyssus.i.mare. Illius.s. ad iudiciũ venientis.
18. Fundamenta.i.profunda.
19. Insensatum.s.in peccatoribus. Procellam.i.vim punientem.
20. Iustitiæ.s. punientis.
21. Testamentum i.pactum .s. cum Deo initum de seruando eius præcepta.q.d.à multis parum obseruatur.
Interrogatio.i. inquisitio.
Consummatione.i morte.
22. Minoratur corde.i.deficit mente, seu iudicio.
23. Sensus.i.mentis. In æquitate.i.cum æquitate, seu rectitudine.s.cum veritate.
25. Iudicio.i.sapientia. Illorum.s.operum .i. creaturarum. Initia i principatus, ἀρχαί.
26. Illorum.s.operum,vt cælorum.
27. Angustiabit.i.impediet.s.occupato eius loco.
28. Incredibilis.i.incredulus.
30. Denunciabit i.se prodet q d.apparet.Græc.operuit. Apte faciem.pro,superficiem. Ipsius.i.terræ.
Ipsa.pro,ipsam.s.terram.

CAP. XVII.

2. SECVNDVM se.i.propria.s.ipsius hominis. Virtute.i.fortitudine.
3. Et tempus.pro,id est certum tempus.s.vitæ.
4. Carnem.i.animal.
5. Disciplina.Græc.scientia.
6. Spiritus.i.spiritualem,seu de rebus spiritalibus.
7. Ipsorum.Græc.suum.Nostræ lectionis sensus erit: Aperuit oculos cordium ipsorum.
8. Sanctificationis.i.sanctum.s.Dei. Gloriari. pro, glorientur.
9. Disciplinam.Græc.scientiã. Hæreditauit i.fecit possidere velut hæreditatem ad posteros trãsmittendam.
10. Testamentũ.i.pactum.s. præcepta perpetuò seruanda,quæ statim explicans vocat iustitiam, & iudicia.
11. Honoris.i.gloriæ.s.in monte Sinai. Honorem. .i gloriam,seu maiestatem.
12. Attendite.i.cauete. De proximo.s. diligendo per præcepta decalogi.
14. Rectorem.s.Angelum,vel hominem.
15. Pars Dei.s.peculiaris,& velut hereditas caraesse. Vide Deut.7. Israel. nominatiuus est.
16. Velut sol.i.aperta,& nuda.
17. Testamenta.i pacta inter Deum,& homines. q.d.etiam si non obseruant,tamen clara est obligatio.
18. Sacculus.s.meritorum,seu diuitiarũ. Gratiam hominis.pro,gratum Deo hominem.
19. Resurget.s.Deus ad iudicium iuxta illud Ps.81. Surge Deus,iudica terram. Conuertet.s. malos. q.d. mittet in Infernum.
20. Sustinere. pro,vt sustineant. Sortem veritatis i. cælestem,veramque hæreditatem.
21. Minue.s. pœnitentia & emendatione. Offendicula.i.delicta,quibus Deus offenditur,
23. Execrationem.i.quod Deus execratur, seu peccatum,quod est execrabile. Græc. abominationem.
24. Propositionis.i. proposita.s. à Deo.q.d.in vocatione tua.
25. Vade.s.per bona opera. Viuis.i. iustis. Confessionem .i. laudem.
26. Nihil.i. non existente. Petit.q.d. non potest mortuus Deum laudare.
28. Se.i.Deum.
29. Omnia.s.perfectè.q.d.nemo sine peccato. Placuerunt.i.delectantur.
30. Caro,& sanguis.i.homo.
31. Virtutem altitudinis .i. summam altitudinem, q d.altissima quæque,nedum humana. Terra.s.origine. Cinis.s.morte,vt carbo igni extinctus.

CAP. XVIII.

1. SIMVL.i pariter. q. d. nullo excepto. Græc. communiter. Iustificabitur Græc. iustus. q.d.a Deo est omnis iustitia, in eoque solo perfectissima.
4. Adijciet.i.aggredietur.
5. Non est minuere,&c q.d.ita sunt Dei opera perfecta,vt nihil demi,aut addi possit.
6 Consummauerit. q. d cum fecerit peruestigandi finẽ,tũc poterit incipere. Operabitur i.operari incipiet, repetitio.Græ.incertus erit.q.d.non plenè assecutus.
7. Gra-

7. Gratia.Græc.vtilitas. Etquid,&c. q.d. nunquid Deum poteſt bono ſuo iuuare, aut malo lædere?

8. In die æui.i.piæ æternitate.

10. Præſumptionem.i. temeritatem, ſeu audaciam. Nequam.i.pernicioſa.

11. Propitiationem.ſ.parcendo peccatis.

12. Proximum.ſ. vnum,& alterum. Carnem.i. animantem.

13. Habet.ſ. Deus.

14. Miſerator, &c. Græc. miſeretur excipientium diſciplinam,& feſtinantium ad iudicia eius. Feſtinant. .i.ſunt diligentes. Iudiciis.i.præceptis.ſ. faciendis.

15 Bonis.ſ.rebus. Querelam.i. reprehenſionem. Triſtitiam.i. moleſtiam.

17. Super.i.meliùs quàm. Vtraque. q. d. iuſti habent & verba bona,& data ſeu opera.

18. Datus.i.donum. Indiſciplinati.Græc inuidi. Oculos ſ.vel proprios,vel pauperis.ſ. diu expectando.

19. Iudicium.ſ. Dei.

20. Medicinam.ſ.præſeruatiuã. vel,qua poſſis ægrotans curari. Interroga.i.examina.

21. Humilia.i.caſtiga.ſ.continentia,vt Grę.additur. Nempe temperantes leuiter ægrotant.

24. Iræ ſ. Dei. Conſummationis.i finis.ſ. mundi, vel vitæ. In conuerſione faciei. Græc.auerſione faciei. .ſ.Dei à malis. vel q.d cùm mutabitur rerum facies.

26 Citata.i.ſubita. q d. Deus citò mutat quæ vult.

27. Delictorum.ſ.dum viuit. Attendet.i. cauebit.

28. Aſtutus.i.cautus. Confeſſionem.i. laudem.

29. In verbis.iunge cum,egerunt. Implorauerunt. Græ.compluerunt,ſeu more imbris effuderunt.q.d.protulerunt abundanter. Prouerbia.i.ſententias. Iudicia.i. vitæ præcepta.

30. Voluntate. Græc. appetitibus.

31. Inimicis.ſ dæmonibus.

32. Immodicis.i.ſuperfluis. Commiſſio.ſ.peccati. Illorum.pro,in illis,vel propter illa.

33. Mediocris.pro,vel mediocris.q d.ne vel mediocriter contende vti mutuo. Sacculo.q.d. cùm non habes vnde poſſis ſoluere. Inuidus.q.d.inimicus,ſeu malè proſpiciens.

CAP. XIX.

2. APOSTATARE.i.à Deo deficere. Arguunt. .i.reprehenſione dignos faciunt, vel probant,etſi abſtinent,demonſtrant.

3. Fornicariis.i.meretricibus. Extolletur.pro,tolletur.ſ.de vita. Exemplum.ſ.aliorum. Numero.ſ.ſanctorum,vel viuentium.

4. Minorabitur.ſ.ſapientia,vel fama. Inſuper habebit.i.peius habebit.ſ.in dies.

5. Denotabitur.i. vituperabitur. Vita.ſ. ſpirituali, vel etiam corporali.

7. Iteres,&c. q.d. ne referas aliis detractionem auditam. Minorabetis.i. detrimentum patieris.

8. Amico,& inimico.i.cuiuis paſſim. Senſum tuũ. .i.quid de aliis ſentias. Tibi delictum.i. contra te ab aliquo peccatum,vel coram te.

9. Audiet.ſ.ille. Te.ſ.dixiſſe. Cuſtodiet.i.obſeruabit. Defendens.i.vlciſcens. Sic.ſ.cum odio.

11. A facie verbi.i.vbi aliquid audiuit. Parturit.i. ad efferendum impellitur deſiderio.

12. Sic verbum.ſ. vult excutere dicendo.

13. Non intellexerit.i.putet non eſſe peccatum. Non feci ſ.quicquã mali. Si fecerit.ſ.ſciẽs malũ eſſe:

14. Non dixerit.ſ.quod illum putas dixiſſe.

15. Commiſſio.ſ.delicti,niſi quis corripiat.

18. Omnis.i.perfecta. In illa.ſ.docetur. Diſpoſitio.Græc.factio.i. impletio.

19. Nequitiæ.i malè agẽdi. Diſciplina.i.ſcientia.

20. Nequitia. Complut.nequitia prudentiæ .i. aſtutiæ. vel q d.etiam in viris prudentibus.

22. Certa.i.rectà ducens in finem aliquem.

24. A multa.i.ex multa. Quod ignoratum eſt.q.d. atque ita celat,quaſi ignoret.

25. Etſi.pro,& eſt qui ſi.

27. Ingreſſus.i.inceſſus.

CAP. XX.

1. MENDAX.i.fruſtranea. Iudicium,&c. q.d. multi errant iudicando.

2. Quàm bonum pro,quanto melius. Confitentem.ſ.peccatum ſuum. In oratione.ſ.petendo veniam. Prohibere.ſ.à venia.

3. Iuuenculam.ſ. ſibi creditam. Iniquum.ſ. corrumpit iuſtitiam ſibi commendatam.

4. Effugies.ſ. emendatus.

6. Senſum loquelæ.i. ſcientiam temporis, quo loquendum ſit. Tempus.i.opportunitatem. Apti.ſ ad loquendum.

7. Laſciuus.i.impudens,ſeu procax.

9. Proceſſio.i.ſucceſſus.

10. Cuius.i.cui debetur.

11. Propter gloriam.ſ.aſſequendam. Minoratio.i. ſubmiſſio. vel q.d contingit excidere gloria.

12. Redimat.i.emat. Reſtituens.ſ.ei,à quo fuerat furto ſublata, vel venditori.

13. Effundentur.q.d.contemnuntur.

14 Septemplices.i.multi.ſ ad accipiendum.

15. Inflammatio ſ. per iram.

16. Fœneratur.i.mutuum dat. Expetit.i. repetit.

18. Falſæ linguæ.i.adulatores.

19. Habendum.ſ.ab accipiente ex ipſo, vel retinendum apud ſe. Directo.i.recto.

20. Falſæ.i.mendacis, vel adulantis. In pauimento.q.d. cùm non putat.

21. Acharis.i.non gratioſus. Et in.pro,quæ in. Erit.i.eſſe ſolet.

22. Parabola.i.ſententia.

23. Stimulabitur.i.cruciabitur.ſ.quia non fecit quod volebat.

24. Præ confuſione.i.quia pudet facere quod debet: Ab imprudenti.i. ob imprudentem.

25. Gratis .i. temerè .ſ. promittendo quod præſtare non poterat.

27. Potior.i tolerabilior, ſæpè enim minùs nocet.

28. Sine honore.i.contemptibiles.

29. Producet.i.proferet, ſeu manifeſtabit.

30. Inaltabit.i.altum faciet. Iniquitatem.i.iniquitatis ſupplicium.

31. Mutus in ore i.cùm aliquis obmuteſcit. Auertit.i. impedit. Correptiones.i. punitiones ſecundùm iuſtitiam.

CAP. XXI.

2. SVscipient te.sub.& tractabunt vt leones.
4. Romphæa.i.gladius. Sanitas.s.nisi Deo medicante.
5. Substantiam.s.contumeliosi.
6. Aures eius.s Dei. Iudicium.s. quod à Deo petit in causa sua. Festinatò.i.citò.
7. Vestigium,&c. q.d. argumentum est mali animi: vel sequetur talis viam peccatorum.
8. Labi.i.subtrahere.
9. Impendiis.i.pecuniis. Hyeme.q.d.incommoda ratione agit.
11. Complanata,&c.q.d.pulchra specie.
12. Sensum .i. intelligentiam, vel sensum eius,pro suum.s.in officio.
13. Sensus.i.intelligentia.
14. Sapiens in bono.i capax bonæ disciplinæ.
15. Sensus.i.intelligentia. Amaritudo.s.peccati.
18. Scius.i.peritus,seu sapiens. Ad se adiiciet.i.assumet ad vsum suum.
19. Quasi sarcina.q.d.molesta.
20. Cogitabunt.s. auditores.
21. Exterminata.i.euersa,adeoque neglecta. Inenarrabilia.i.incomposita, inintelligibilia.
22. Compedes, &c. q. d. nescit explicare quæ scit, quasi esset ligatus.
24. Ornamentum.pro,velut ornamentum.
25. Cõfundetur à persona.i. erubescit ob personam. q.d.non adit.
27. Auscultare.s.quid intus dicatur. Contumelia. q.d.videbitur ei id ignominiosum.
28. Ponderabuntur.s.priusquam proferantur.
29. In ore,&c.q.d.omnia effutiunt fatui, at sapientes os corde reprimunt.
30. Animam.s.est hæc diabolo similis.
31. Permanserit.s.in eo vitio,q.d. quandiu talis erit.

CAP. XXII.

1. IN lapide,&c.q.d.similis est piger conspurcato,luto iniecto ab aliquo.s.ociosus est ob pigritiam à diabolo iniectam. Aspernationem.i contemptibilitatem.
2. Manus.s.inquinatas.q.d.dignus est,quem omnes viteat.
3. In deminoratione.i.contemptibilis.
4. Confundit.i pudefacit.
5. Audax.s.fæmina. Non minorabitur.q.d.non est inferior culpa impiis. Vtrisque.s. patre, & marito.
6. Musica.pro,velut musica. In omni tempore.q.d. cum opportunitate adhibita flagella,& correctio. pro doctrina enim Græc.disciplina.
7. Testam.q d.operam perdit.
12. Nequissimi,&c.q.d.vita fatui nequam,nequissima est & peior morte.
13. Omnes dies.s. luctu digni.
16. Acediaberis.i.tædio afficieris.
17. Super.i.plusquam. Grauabitur. pro, graue est.
19. Loramentum.i.alligamentum. Cõsirmatum. vulgò,risoluto.
21. Impensa.i. arte. q.d. neglectim, non adhibita cura.
23. Omni tempore non metuet. coniungendum cum sequentibus.
24. Pungit.i.stimulat,seu excitat. Profert sensum. .i.facit promere quod sentit.
25. Deiiciet.i.fugabit.
26. Ad amicum.i.amici gratiam.
27. Est concordatio .i. licebit concordare. q. d. non perit amicitia. Superbia.s.illum contemnente. Dolosi.i doli,seu fraudis.
30. Ante. pro,velut ante.
31. Amicum.sub.etiam pauperem, & inferiorem te. Per illum .i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.
32. Audiet.s.dedisse mihi damnum.
33. Certum.i.firmum.

CAP. XXIII.

1. EORVM.s. fatuorum,de quibus suprà,vel labiorum errantium. Exprobratione .i. opprobrio digna vita.
2. Superponit.pro,imponet. Flagella.q.d.quis reprimat,ne malum cogitem? Ignorationibus.i.peccatis ignorantiæ. Non parcant.q.d.castiget sanè,si errem loquendo. Eorum.s.labiorum.
4. Illorum.s. peccatorum.
5. Dederis.i permittas. Desiderium.s.mali.
6. Infrunitæ.i.impudenti. Ne tradas.q.d.ne permittas me esse impudentem.
7. Oris .i.de oris custodia. Scandalizabitur.i.offendet.
8. Illis.s.labiis,vel operibus malis.
10. Nominatio.s.iurando. Ab eis pro, in eis.s. à peccato.
11. Interrogatus.i.examinatus. Et nominans.q.d. nominando Deum.
13. Frustrauerit.s.iuramentum non implendo. Dissimulauerit.s.corrigere errorem suum. Dupliciter.s.fallendo, & non pœnitendo.
14. Retributione.i. punitione.
15. Contraria.i.opposita,seu obiecta. intelligit fortè blasphemiam.
16. Misericordibus .i.piis.s. Dei seruis. Volutabunt.i.delectabuntur.
17. Verbum .i. res.
18. Consistis.pro,cõsistes q.d.habebis ex eo honorẽ.
19. In conspectu illorum .i. videns eos à te contemni. Assiduitate.i.consuetudine .s. negligendi parentes. Patiaris.s.ab aliis.
22. Calida.s. concupiscentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.
23. Ore.i.apperitu.s.luxuriæ.Id est secundum.
24. Panis.i.fæminæ. Finem.s.vitæ,vel q.d. donec perficiat.
25. Transgreditur.s.per adulterium.Id tertium. In.i.contra.
27. Oculi, &c. pro, oculos tamen hominum timet ille. Timentes illum.Græc.timor illius.
28. Et abscõditas partes.pro,& abditissima quæque.
29. Post perfectum.i.postquam creata sunt.
30 Fugabitur.i. fugientem insequentur.
32. Sic,&c.Id ad tertium pertinet.

33. In-

33. Incredibilis.i.inobediens.

34. Ecclesiam.i.populi cœtum. Adducetur.s.punienda. Respicietur.i.inquiretur.s.an sint legitimi.

34. Tradent.i.mittent. Filij.s.ex adulterio.

36. Maledictum.i.execrationem. Eius.s.matris.

37. Derelicti.i.superstites. Respicere in.pro, attendere.

38. Ab eo.s.qui Deum timet.

CAP. XXIIII.

1. ANIMAM suam.i.se.q.d.volo iam introducere sapientiam se commendantem.

2. Virtutis.i.exercitus cælestis.

3. Plenitudine.i.multitudine. Admirabitur.i.erit in admiratione.

6. Sicut nebula.s.tenebris, quæ erant super faciem Abyssi, vel simul erat nebulæ quiddam simile tunc.

7. Columna.s.de qua Psal.89.in columna nubis loquebatur ad eos.

8 Gyrum.i.orbem. Circuiui.pro,circundedi, seu circumposui, vel q.d.mihi soli noti cæli, & orbis.

11. Virtute.i potentia. Calcaui.i.mihi subieci.
Requiem.i.populum, in quo velut requiescerem.
Hæreditate.i. Dei populo.

12. Creauit.s.quantum ad humanitatem: vel positum pro,genuit. Tabernaculo.s.ecclesia.

13. Hæreditare.i.posside velut hæreditatem.

14. Creata.s.quantum ad humanitatem prædestinata.vel positum pro,genita. Habitatione.s.in corpore, vel tabernaculo testimonij. Ministraui.pro, feci ministrari.

15. Sic.s.ministrans. Sion.s.Ierusalem, vel Ecclesia. Firmata sum.i.firmiter mansi. Similiter.pro, præterea.

16. Radicaui.i.radices egi. In partes.pro,in parte.i. sorte. Hæreditas.pro,quæ est hæreditas. Plenitudine.i.pleno cœtu.

17. Cedrus.iunge cum,in Libano. Sion per ϖ sin dicitur,& Hermon.vide Deut.4.hic Græc.Hermon.

18. Palma.iunge cum, in Cades. Cades.pro, Engadi,seu Gadi,quæ prope Ierico.Græc.Gaddi.

19. Platanus.iunge cum,iuxta aquam. In plateis.i. viis latis, seu palàm.

20. Aromatizans.i.fragrans. Vngula.genus aromatis,quod Exod.30.dicitur onyx.i.vnguis. Gutta.s. ex myrrhæ frutice fluens.dicitur & stacte.

21. Libanus.i.thus. Non incisus.Græci atomum dicunt. Vide Plin.lib.12.cap.14. Vaporaui.i.repleui odore. Mistum.i.adulteratum mistione aliqua.

23. Fructus.pro,fructusque. Honestatis.i.diuitiarum.Græc. πλούτου.

25. Virtutis.i.fortitudinis.

26. Generationibus.i. fructibus.

28. Mea.q.d. sapientum.

30. In me.i.me iuuante.

32. Hæc.s.præstat. Testamentum.i.pactum.

33. Iustitiarum.pro,iustitiæ.s.faciendæ. Hæreditatem.s.promisit, si illa seruarent. Promissiones.i.promissa.s.sedaturum.

34. Posuit.i.statuit.s.Deus.

35. Implet.i.facit abundare.

Phison.i.Ganges. Nouorum.i.nouarum frugum.

36. Sensum.i.intelligentiam.

37. Assistens.s.cum copia aquarum spiritualium.
Geon.i.Nilus.

38. Perficit.i.facit. Infirmior.s.animus.

39. A mari.i.plusquam mare. Eius.s.sapientiæ.
In Abysso.pro, velut Abyssus.i.profundissimum.

41. Fluuius Dorix.lege,fluuij Diorix.i.fossa à fluuio diducta. Paradiso.q.d.à Deo.

42. Inebriabo.i.irrigabo. Partus.i.productionis. Quidam pratus legunt, pro, prati.

43. Appropinquaui,&c.i.mari similis factus est.

44. Antelucanum.i.diluculum.s.quod paulatim crescit. Longinquum.i.remotas gentes.

45. Inferiores,&c.s.limbum, quo Christus descendit, vel quasi dicat terram, quò descendit carnem sumpturus. Dormientes.i.mortuos.s.corpore, vel anima per peccatum.

46. Quasi prophetiam.q.d.reuelatam. Desinam.s. effundere. Sanctum.s.vitæ æternæ.

CAP. XXV.

3. AGGRAVOR animæ.i.indignè fero vitam.

6. Canicici.i.senibus. Presbyteris.i.senibus. repetitio.

8. Corona.i ornamentum.

9. Insuspicabilia cordis.i de quibus nemo malè suspicetur, seu sentiat. In lingua.i.modo meo, seu vt potero eloqui.

10. Inimicorum.s.spiritualium.

16. Adglutinandum, &c. q.d. coniunctum est cum Dei timore.s.ex vtroque nascitur Dei dilectio.

17. Omnis.i.summa. Id videtur decimum, nisi diuidas sapientiam, & scientiam; tunc enim erit timor Domini.

18. Et omnem, &c. q.d. omnem molestiam feras potiùs, quàm tristitiam; & omne malum potiùs, quàm malitiam mulieris.

20. Obductum.i.inductam afflictionem. Et non. pro,potiùs quàm.

21. Vindictam.s.in te factam.

23. Quàm.pro,potiùs quam.

24. Tanquam vrsus.s.indignabunda. Saccum.s. plena malitia, vel horrida.

25. Modicum.s.celans animi mœrorē præ pudore.

26. Breuis.i.parua. Super malitiam.pro, præ malitia. Sors,&c.q.d.experiantur id peccatores, seu obueniat eis talis sors.

28. Et nō.pro,ne fortè. In specie.i.cōspectu forma.

29. Irreuerentia.i.probrum, seu impudentia.
Confusio.i.pudor.s.viro suo.

31. Mulier nequam.s.ista tria facit.

32. Debiles.s.facit,q.d.despondere animum.
Beatificat.i.honorat.Græc.consolatur.

34. Exitum.s.per foramen aliquod.sub.alioquin effunderetur tota. Veniam.Græc.libertatem. Prodeundi.s.pro suo arbitratu.

35. Ad manum tuam.i.prope te, seu te ducente.
Confundet.i.pudefaciet.

36. A carnibus tuis.i.à corpore tuo, seu à te.
Abscinde.i.dimitte, dato libello repudij, vel thoro separa. Abutatur te.i.tua patientia, & lenitate.

CAP. XXVI.

1. DVPLEX.q.d. diutiùs viuet.
2. Fortis.ſ.animo. In pace.pro,pace.
3. Pars.i.ſors,ſeu hæreditas. Parte.i.ſorte.
4. Diuitis,&c. q. d. ſiue vir diues ſit, ſiue pauper, lætus erit tali vxore.
5. Facies.ſ.in vultu ſolet apparere timor.
6. Delaturam .i. proditionem, ſeu infamiam. Populi.ſ. furentis.
7. Omnia.ſ.hæc.
8. Dolor.pro,at dolor. Id quartum eſt.
9. Communicans.i dicens.ſ.quæ de viro ſuſpicatur.
10. Mouetur,adeoq́ue & boues turbat,& opus.
Ita.ſ.inquieta eſt. Scorpionem.q.d.læditur.
Ira magna.pro,iram magnam affert.
12. Fornicatio i.impudicitia.
13. Non auertente ſe i.curioſa.
14. Irreuerentia.i.impudentia. Te neglexerit.i.tua monita contempſerit.
15. Os aperiet,&c.honeſtè deſcribit turpem actum.
16. Oſſa i corpus.
17. Datum.i.donum.
18. Immutatio.i pretium, ſeu quicquam quo commutes. Animæ.ſ.talis.
21. Altiſſimis.ſ.cælis. Species i.pulchritudo.
22. Et ſpecies. pro,ſic & ſpecies.
23. Columnæ. pro, ſicut columnæ. Et pedes. pro, ſic & pedes.i.crura. Stabilis.i.conſtantis.
24. Fundamenta.pro,ſicut fundamenta.
Aeterna i.firmiſſima.
27. Romphæam.i.gladium.q.d punitionem.
28. Species.i. rerum genera. Negligentia.ſ.recti. Græc.delicto. Labiorum.ſ.mendacis.

CAP. XXVII.

1. OCVLVM.i.mentem.ſ.à recto.
2. Anguſtiabitur.i.premetur ſ. contrahens.
3. Conteretur.i.conſumetur.ſ.ceſſabit.
Cum delinquente.ſ.in morte. vel q. d. comprimetur inquam delictum,& delinquens: vt ſit explicatio præcedentis. ſit autem compreſſio vi quadam, & lædit, & ipſa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.
4. Inſtanter.i.diligenter, ſeu continenter.
5. Aporia.i. perplexitas, ſeu defectus.ſ. miſtæ ſunt dubiis hominum ratiocinationes.
7. Ruſticatio.i.cultus. Verbum.ſ. producitur velut fructus.
8. Sermonem .ſ. eius perſpectum. Tentatio.i. exploratio.ſ.proditur cuiuſque mens verbis.
9. Poderem.i togam. Agnitionis.i.iudicij Dei.
10. Veritas.i. iuſtitia. Reuertetur. q. d.ad illos accedit,cumq́ue illis manet.
13. Tempori.i.opportunitati.ſ.eum poterunt capere. Cogitantium.i. prudentium.
14. In delictis.ſ.lætantur, cùm malefecerint.
15. Obturatio aurium. q. d. ferri à piis auribus non poteſt.
16. Auditus grauis. pro,auditui moleſta.
17. Fidem.ſ.quam dederat de tacendo.
Ad animum ſuum .i. vt optat.
18. Fide.i.fidelitate.
19. Non perſequeris. q. d. fugiet te, nec aſſequeris illum.
20. Sic &.pro,ſeu, vt continuetur cum ſequentibus. vel q.d.perinde eſt,ac perdere amicitiam.
23. Et maledicti,&c.q.ſi ei feciſſes iniuriam, poſſet reconciliari; at non item ſi reuelaſti ſecretum eius.
24. Myſteria.i.arcana. Deſperatio eſt. q.d. deſperata eſt reconciliatio.tanta eſt infelicitas proditoris.
25. Annuens.ſ. ſimulando amicitiam. Abiiciet.i. remouebit ab ea cogitatione.
26. Condulcabit.i. dulciter loquetur.
Peruertet.i mutabit. Scandalum.q.d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.
27. Odiui,&c. q. d. nihil æquè odi ac talem.
28. Diuidet vulnera.q.d.ipſum vulnerabit.
29. Statuit.ſ.vt ei noceat.
31. Illi. pro,illis.
33. Continens.i.retinens.q.d.illis obnoxius.

CAP. XXVIII.

1. A DOMINO,&c.q.d.à Deo punietur. Seruans ſeruabit.i.diligenter obſeruabit.ſ.vt puniat.
2. Soluentur. Græc. peccata tua ſoluentur .i. remittentur.
7. Tabitudo .i. corruptio. Eius .ſ. inimicitiæ. q. d. obedienti iracundiæ ſuæ.
9. Teſtamentum.i.pactum.ſ.præcepta. Deſpice.i. diſſimula,& ignoſce.
10. Lite i.contentione.
12. Virtutem.i.potentiam. Subſtantiam.i.diuitias. .ſ.potentes,& diuites facilè iraſcuntur.
13. Feſtinatum.i.præcipitanter ſuſceptum. Teſtificans.ſ.iniquè, vel quæ minatur alteri malum.
14. Sufflaueris.Græc.additur,in ſcintillam.
Vtraque,&c.q.d.poteſt homo iram accendere, & extinguere.
16. Tertia.i.detrahens. No. quòd Chald.in prouerbiis pro detractore, & ſuſurrone,ſolet vertere,linguam tertiam: fortè quia tertius eſt, vni apud alterum detrahens.
19. Viratas. pro, viriles,ſeu fortes. Eiecit.ſ.domo. Laboribus.i. rebus labore partis.
20. Reſpicit illam. i.illi deditus eſt.
21. Comminuet oſſa.q.d.multo peiùs lædit.
22. Quaſi. pro, vt.
23. Tectus.i.defenſus,ſeu tutus.q.d.qui longè ab ea eſt,nec cum illa quicquam habet commercij.
25. Inferus.i.mors, ſeu ſepulcrum.
26. Permanebit.ſ.diu impunita.vel q.d.non manebit apud iuſtos.
29. Confla.ſ.vt ex eis facias ſtateram, & frænos.
Stateram.ſ.ad ea priùs ponderanda quàm efferas.
Rectos .i.qui regant.

CAP. XXIX.

1. FOENERATVR.pro,velut mutuum dat.ſ.reddendum à Deo. vel q.d.qui dat eleemoſynã,multo magis dabit mutuum. Manu.i.operibus.

2. Red-

2. Redde.s.mutuum ab eo tibi datum.
3. Confirma verbum.i. promissum imple.
4. Quasi inuentionem,&c. q.d. mutuum non reddunt,quasi esset res inuenta.
6. Murmurationum.i.dantia occasionem murmurandi. Tempus.s.non esse opportunum.
7. Aduersabitur.q.d.tergiuersabitur,seu repugnabit. Solidi.i.integræ summæ,quod vulgò capitale dicitur. Illud.s.quod retinet,vel totum debitum. q.d. ita nolunt soluere,quasi repertissent.
8. Sin autem.pro,vel etiam.vel,quòd si non. q. d. si verò soluat,tamen illum reddit sibi inimicum. Gratis.i. sine causa.
10. Timuerunt sub.& ideo dare mutuum noluerūt.
11. Super,&c.q.d. age fortiter, & ei,qui eget,da,& ignosce,si non possit reddere. Trahas.i. differas dare, vel opprimas non valentem soluere.
13. Perde.i.expende,seu da non recuperaturus. Perditionem.s. animæ tuæ .i. perniciem. vel q. d. vt pereat sine fructu.
14. Pone,&c q.d.expende iuxta Dei præcepta : vel magnum puta thesaurum,facere Dei præcepta.
15. In corde.q.d.faciem illum tibi amicum, vel illum consolans. Exorabit.s.à Deo liberationem.
16. Sacculus.s.plenus meritis. Gratiam .i. beneficentiam. q.d. non peribit apud Deum remuneratorem.
17. Resurget.i.redibit. Retribuet.s. Deus. propter illam.
18. Super .i. plusquam.
19. Fidem .i. sponsionem. Confusionem .i. pudorem. Derelinquet.i deseret.s.eum,cui promisit. Sibi. abundat,more Hebræo.
20. Dedit animam i.se periculo exposuit.
21. Repromissorem.i fideiussorem.
22. Adscribit. q. d. volt de illius bonis solui suum debitum.
23. Repromittit de.i.fideiubet pro. Perdiderit.s.ille pro quo promisit. Reuerentiam.i.pudorem.
24. Nequissima.i. infeliciter succedens. Dirigentes.i rectè,& prosperè agentes.Græc.diuites.
25. Gyrans.i.versans.
26 Nequam.i infelicem.s.quia cogitur soluere pro principali,cuius se fecit fideiussorem. Agere.s.negotia etiam aliena. Iudicium .i. litem.
27. Recupera.q.d.adiuua. Incidas.s.eius causa in periculum.
28. Initium.i.caput,seu summa,ἀρχὴ.
29. In peregrè.i.apud alienos.
30. Pro magno i.velut si magnum esset. Peregrinationis.i quod accidit peregrinantibus.
31. Nequam i.misera.
32. Hospitabitur,&c. q. d. etiam qui hospitio excipit,multa cogitur ferre molesta,vel si hospitio exceptus es,cogeris vicissim excipere cum molestia.
33. Cæteros.s.meos socios.
34. Exi subaudi,audies in domo aliena exceptus. A facie honoris i.aduentu honoratiorum. Necessitudine.i.necessitate.s.excipiendi amicum. Factus est. pro, excipiendus est.
35. Correptio.s.dicendo, Abi domo. Fœneratoris. .i.mutuum dantis.

CAP. XXX.

1. NOVISSIMO.i.senectute, pater filium vidēs bene moratum. vel q d. tandem.s filius sic correctus. Palpet.s.filius mendicans,vel vagabundus.
3. Zelum.i.iram,vel inuidiam.
7. Colligabit.s. pater. Sua.i.filiorum. q.d. medebitur ipsorum corruptis moribus. Vocem.i. rumorem de illorum improbitate sparsum.
8. Remissus.i. dissolutus, seu sine disciplina.
9. Lacta, &c. q. d. si blandiaris, sic se geret, vt timeas ei.
10. Condoleas.pro,doleas.s.postea. Obstupescent. .s.præ dolore. q. d. præ mœrore obmutescas, vel des pœnas, & crucieris, nec possis corrigere : vt qui comedit acerba nō potest alia comedere,deq; erroris pœnas.
11. Despicias.i.corrigere negligas.
12. Induret.i.durus euadat.
13. Operare in illo.i.operam pone diligentem in eo docendo. Offendas .i. incidas. q. d. ne forte turpiter agat.
14. Malitia.i ægritudine,vel vitiis.
15. Census.i.diuitiæ.
16. Gaudium.s.ex bona conscientia.
17. Aeterna.s.per mortem.
18 Bona, &c. q. d. perinde sunt auaro diuitiæ, vt mortuo epulæ.
19. Effugatur.i.longè est. q. d. nihil ei prosunt diuitiæ. Mercedes iniquitatis.i.quod meretur eius iniquitas.s.vt frui non possit iis,quæ possidet.
21. Suspirans.s.quia non potest quod optat.
22. In consilio tuo.i.dum deliberas de aliquo.
23. Iucunditas.s.in rebus bonis. Sanctitatis.i. sanctus. Longæuitas.i.vitam producit,
24. Eius.s.animæ,vel Dei.
26. Zelus.i.indignatio, vel inuidia. Cogitatus .i. solicitudo.
27. Splendidum.s.Dei luce. Bonum in epulis,&c. .i.bene cibis vtitur.s.non parcè,vt auari,sed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAP. XXXI.

1. HONESTATIS i.quam diuitiæ afferunt. Cogitatus.i.solicitudo.
2. Præscientiæ.i prouidendi in futurum. Sensum. .i.mentem.s. interdum à recto.
3. Et in requie, &c. q. d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.
4. In diminutione,&c.q.d.etiam victum minuens, vt possit ditescere.
5. Iustificabitur.i.liber eris peccato. Consumptionem.i.perditionem.
6. Casus.i.incommoda,& pericula. In specie.i ob pulchritudinem.s.qua sunt decepti.
7. Sacrificantium .s. auro. est enim auaritia Idololatria quædam. Deperiet.i.peribit.Græc.capietur.
13. Si multa,&c.sub. potero indulgere genio.
14. Nequam.s.eius, qui inuitauit,fortè enim ægrè fert sua consumi. Ab omni facie sua.i.effusè.q.d.dolere solet maximè,cùm alij lætantur. Viderit aliquem.s. lætari, vel te suauiter vesci.

16. In-

16. Inuidia.ſ.oculi nequam. Contaminatus.i.notatus, vel affectus,ſeu laceſſitus.
17. Comprimaris.i. replearis.
20. Diſciplinæ.q.d.modeſtiæ,quã diſciplina docet.
23. Infrunito.i. impudenti, ſeu intemperanti. q. d. torquent illum.
25. Coactus i. grauatus.
26. Inuenies.ſ.vera eſſe.
27. Velox .i. diligens. Omnis non i. nulla .ſ. ferè q.d. rarò ægrotabis.
28. Splendidum i.liberalem. Veritatis.i. probitatis. Fidele.i certum,ſeu ſtabile.
29. Pane.pro,in pane.q.d.in dando cibum. Verum eſt.q.d.& meritò quidem vituperatur talis.
30. In vino. pro, vinum.
31. Arguet.i.oſtendet.
32. Aequa.i. æquabilis,ſeu commoda
33. Vino.ſub.niſi mors.
38. Irritationem ſ animi.
40. Imprudentis offenſio .i. facit imprudentem offendere, ſeu per imprudentiam.
41. In iucunditate.i.dum potando hilareſcit.
42. Repetendo.ſ.ſiquid debet. Importunum id tali tempore.

CAP. XXXII.

1. CONSIDERA .ſ. quomodo regere debeas. Græc.conſide.q d.tum poteris ſedere, ſeu quieſcere,cùm illorum curam habueris;vt ſtatim explicat.
3. Recumbe i. quieſce. Gratiæ .i. gratioſum, ſeu decorum. Dignationem.i.dignitatem. Corrogationis.i ob operam tuam.
5. Primum verbum.q.d.in primis verò. Diligenti ſcientiam .i. diſcendi cupidis. Muſicam.i. concentum.q.d.ordinem.i procedito ordine in diſſerendo, vel de muſica honeſta loquitor, ſobria in conuiuiis adhiberi.
7. Comparatio.i.concentus.
8. Signum.i.ſigillum.
9. Reuerentia.i.pudore.ſ.modeſtia. Bona gratia.i. beneuolentia.
11. Si bis,&c.q.d. Ne reſponde,niſi bis rogatus. Habeat caput.q.d.ſummatim dic.ſ. pauca prudenter.
14. Grandinem. Græc.tonitruũ.q d. vt tonitru eum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.
15. Te trices.i.impedias, ſeu intrices.vel legendum, tetrices.i. tetricus ſis & tardus. Prior. pro, primùm.i. ante omnia. Domum.i.conſcientiam. Auocare.ſ. à tumultibus. Lude.i.recreare ſpiritualiter.
16. Age,&c.q.d. meditare, vt ſoles. Et non,&c.q.d. idque purè,& humiliter.
17. Super.pro,in. Inebriantem. i.implentem.
19. Inſidioſè.i.fictè.Græ.ſimulatè. Scandalizabitur ab ea.i.offendet in illa. q.d. potiùs damnum referet, quàm lucrum.
20. Inuenient,&c.q.d.rectè iudicabunt. Iuſtitias. .i.bona opera.
21. Comparationem.i.conſentaneam ſibi defenſionem,vel exemplum ſimilium hominum.
22. Diſperdet.i.deſpiciet,ſeu negliget. Alienus.ſ.à conſilio. Timorem.pro,timore.
23. Cum eo. pro, ſecum. Suis, &c. q. d. in iis,quæ ſectatur,temeritatis arguetur.
25. Animæ tuæ.i.tibi.
26. Attende.i.caue ſ.ne quid,te fallentes,mali agant.
27. Ex fide animæ.i.conſcientiæ fide informatæ.
28. Minorabitur.i.egebit.

CAP. XXXIII.

1. IVSTITIAS.i.bona opera.
3. Fidelis.ſ. conſeruans illum, & verè præmium ſuo tempore dandum promittens.
4. Interrogationem,&c.q.d. qui ſibi propoſitam interrogationem declarat, eo ipſo viam parat reſponſioni, & libenter ab eo,qui ſe rogauit,audietur, & diſciplinatè reſpondebit.
5. Quaſi rota,&c.ſ.huc illuc voluitur deſideriis, & imaginationibus.
6. Sic & amicus ſubſannator. hæc per parentheſim legenda. eſt autem ſenſus: Vt equus admiſſarius hinnit, non gratia ſedêtis,ſed equæ viſæ;ita fictus amicus blanditur, non amici cauſa, ſed commodi ſui.
7. Et iterum. pro, itemque. Annus.ſ.ſolaris,maior lunari. A ſole.ſ.cauſa eſt, vel à ſolène?
9. Immutauit.i.variè diſpoſuit. Celebrauerunt.ſ. homines. Ad horam.i.certo ſeu præfinito tempore.
10. Ipſis.ſ.diebus. Dierum.ſ.communium, ſeu non feſtorum. Solo.i.humo.
11. Diſciplinæ domini.pro,ſapientiæ ſuæ. Vias.i. viuendi rationem. multiplex enim hæc in hominibus. Aug.tamen.i.ad Simpli.ad mortalitatem refert, ab omnibus per peccatum contractam.
12. Sanctificauit.ſ.faciens ſacerdotes,vel ſanctos. Maledixit.ſ.peccatores. Conuertit,&c. pro, euertit, ſeparans ab aliis.Græ.euertit illos à ſedibus ſuis.
14. Viæ eius.i.figuli actiones.ſ.circa vaſa. Reddet. .ſ.Deus. Iudicium.ſ iuſtum.
15. Duo contra duo.Græc.duo,& duo.q.d.bina quęque vbi.ſ.vnum alteri oppoſitum.
20. Mulieri .i. vxori. Poſſeſſionem.i. opes. Deprecetis.ſ.repetens. Illis.ſ.quæ dediſti.
21. Immutabit.pro,immutet.ſ.ab eo,quod proximè docui. Caro.i.homo.
23. Præcellens q.d.ſtude excellere.
25. Diſciplina.i.correctio,ſeu caſtigatio.
26. Operatur, &c. q.d. etiam caſtigatus quæret ab opere quieſcere, quòd ſi laxes diſciplinam ? haud dubiè quæret libertatem,ſeu fugiet.
28. Maleuolo.i.malitioſo.
30. Non amplificet,&c.q.d.ne quemquam multum graues,ſed cum iudicio.
31. Sanguine animæ.i.multo labore, & ſudore parta pecunia.
33. Extollens.pro,tollens ſe.ſ.abiens. Quæras.ſ.de illo.q.d.qui poſſit indicare vbi ſit.

CAP. XXXIIII.

1. MENDACIVM. pro,mendax.i.falſa. Viro inſenſato. pro, viri inſenſati.
2. Viſa.i. ſomnia,ſeu viſiones.
3. Hoc ſecundum hoc .i. repræſentatio quædam per ſimilitudinem. Ante faciem,&c. q.d. vt accidit in ſpeculo, vbi ante faciem,&c.

5. Male-

5. Malefacientium.i. iniquorum.

6. Parturientes. q. d. cum desiderio proferendi, vel cum molestia quadam.

7. Exciderunt. s. bono, vel spe sua.

8. Sine mendacio, &c. q. d. non est opus istis mendaciis ad obseruandam Dei legem. Complanabitur. i. explicabitur. s. sine istis visionibus.

9. Intellectum. i. res intellectu dignas.

10. In multis factus. i. multa expertus. Malitiam. i. malitiæ cognitionem, seu astutiam.

11. Implanatus. i. deceptus. Nequitia. i. nequitiæ cognitione. s. calliditate.

12. Enarrando. i. mihi narrata. Verborũ. i. rerum.

13. Horum. s. quæ vidi, & expertus sum.

14. Quæritur. s. à Deo, & defenditur. Græc. viuet. Respectu illius. i. Deo respiciente.

18. Quem. s. Deum.

19. Potentiæ. i. potens. Virtutis. i. forte. Meridiani. s. æstus.

20. Deprecatio. i. reconciliatio, vel depulsio. Græc. custodia. s. custodit, ne offendas; vel ignoscit. Casus. i. ne cadas, vel si cecideris.

21. Subsannationes. sub. potiùs sunt. i. irrisiones.

22. Solus. s. sufficit, vel quæritur. Sustinentibus. i. expectantibus.

25. Homo sanguinis. i. homicida.

26. In sudore. pro, sudore partum, vel sudanti. s. mercenario.

28. Quid prodest. i. quis fructus?

30. Baptizatur à mortuo. i. lauatur ob tactũ mortui.

31. In peccatis. i. ob peccata.

Cap. XXXV.

1. MVLTIPLICAT orationem. i. multùm orat. faciunt id omnes sancti viri. vel q. d. est perinde ac si sæpè oret, adeoque à Deo multa obtinet.

3. Et propitiationem, &c. q. d. & recedere ab iniustitia est sacrificare ob propitiationem peccatorum, & pro his deprecari.

4. Retribuet. pro, qui retribuit. q. d. qui benefacit, est sicut qui offert Deo similam.

7. Omnia. s. quæ de Dei oblationibus sunt instituta.

8. Impinguat, &c. q. d. acceptatur à Deo tanquam pinguis.

9. Memoriam. i. recordari.

10. Bono. i. læto. Minuas. i. omittas offerre.

11. Sanctifica. i. offer, seu consecra Deo.

12. Donatum eius. i. quod dedit tibi. Bono. i. læto. Adinuentionem, &c. q. d. inueni quod des, vel da quod inuenerit manus tua. i. quod poteris.

13. Septies tantum. i. multo plus.

14. Praua. i. de malè acquisitis.

15. Inspicere. i. attendere. q. d. offerre. Gloria. i. respectus, seu acceptio, etiam si gloriosa sit.

16. In pauperem. i. contra pauperem. q. d. non placatur donis diuitis qui pauperem læsit.

18. Super. i. contra. Deducentem eas. i. cogentem flere.

19. Delectabitur. q. d. libenter exaudiet. Complut. non delectabitur. q. d. displicebit ei iniuria, quæ flere facit.

20. Adorat. i. colit. In oblectatione. i. libenter.

21. Consolabitur. i. quiescet.

22. Elongabit. i. diu differet. Patientiam. Vide Lucæ 18. Ipsorum. s. iniquorum.

23. Plenitudinem. i. multitudinem. Contribulet. i. conterat.

24. Adæ. i. hominis.

26. Speciosa. i. pulchra, & grata.

Cap. XXXVI.

3. ALLEVA. i. eleua. Alienas. s. à te per infidelitatem.

4. Sanctificatus es. i. ostendisti sanctitatem tuam, & potentiam.

6. Immuta. i. ede alia: vel q. d. muta per miracula, rerum ordinem.

7. Dextrum. Loquitur more hominum, qui præcipuè dextero brachio vtuntur.

9. Extolle. pro, tolle. vel q. d. sublatum deiice.

10. Festina. i. accelera. s. ad punitionem. Finis. s. destinati malis. Græc. iræ. Enarrant. s. homines.

11. Saluatur. i. euaserit, seu fugerit, vel qui hîc non punitur. Pessimant. i. pessimè tractant.

13. Hæreditabis. i. possidebis velut hæreditatem.

14. Super quam, &c. i. quæ dicitur populus tuus, seu quæ te colit. Coæquasti. i. comparasti. s. Exod. 4. vel habuisti loco primogeniti.

15. Sanctificationis tuæ. i. vbi coleris. Requiei tuę. q. d. vbi peculiariter habitas.

16. Virtutibus tuis. i. operibus tuæ potentiæ.

17. Creaturæ. s. peculiares, seu clientes. Suscita. i. imple. Precationes. s. pro aduentu Messiæ.

18. Sustinentibus. i. patienter expectantibus. Prophetæ. s. qui eam dandam prædixerunt. Fideles. i. veraces.

19. Benedictionem. i. vt benedicens optabat. Vide Num. 6. Conspector, &c. q. d. cui omnia secula nota, & subiecta.

20. Et est. pro, sed est.

21. Feræ. i. venationis. Insensatum. Græc. sensatum. s. deprehendit statim.

23. Excipiet. s. in maritum. q. d. non valde examinãt fœminæ, quibus nubant. Et est, &c. q. d. at videndum diligenter viro, qualem ducat.

24. Species. i. pulchritudo. Et super, &c. q. d. eique super omnia alia placet.

25. Si est. i. quod si vxori inest. Curationis. s. iræ & tristitiæ, curatumque mariti. Est &. pro, & est. Secundùm, &c. q. d. felicissimus est omnium hominum.

26. Secundùm illum. i. simile illi. Vide Gen. 2. Vt requies. pro, quietis.

27. Egens. s. vir adiutorio, & solatio.

28. Credit. pro, fidat. Nidum. i. fixam habitationem. Obscurauerit. i. nox aduenerit. Succinctus. i. expeditus.

Cap. XXXVII.

1. AMICITIAM copulaui. i. amicus sum. Inest. s. in eo, quod sequitur.

3. O præsumptio, &c. q. d. ô scelus. Græc. ô cogitatio praua. Cooperire. i. vt cooperias.

Aridam.i.terram. Illius.s. sodalis.

4. Sodalis.s. fallax. Oblectationibus.s. prosperitatis.

5. Hostem.s.amici. Accipiet.s.causa ventris.

7. Socero.s.de rebus, vbi periculum, ne potiùs filiæ faueat.Græc.cum eo,cui suspectus sis. Zelantibus.i.inuidentibus.

8. Omnis.s.talis. In semetipso.i.in propriã vtilitatẽ.

9. Cogitabit.i suam vtilitatem.

10. Sudem q.d.impedimentum, seu offensionem.s. contra te.

11. Tracta.i.consulta Ironicè loquitur.q.d. si tractes, operam perdes. Aemulatur.i. zelotypia persequitur.s.de pellice.

12. Traiectione i permutatione.s. dicet is,quòd in rem suam ei videatur esse, non quid conueniat.

14. Non attendas, &c. q. d. Ironicè loquebar, non enim tales consulendi.

16. Secundùm animam tuam.i.tibi conformis, seu amicitia iuncta. Quicumque,&c.aliâs,& Græco conformius, qui cum titubaueris in tenebris.i. offenderis, condoleat tibi.

17. Cor,&c.i prudentem virum adhibe tibi.

Pluris.i.potiùs.

18. Quàm.pro,plusquam.

20. Verbum verax.i rectum consilium.

21. Verbum nequam.i.prauum consilium. Immutabit.s.à bono in malum. Ex quo.s.corde.

Partes.i.differentiæ. Vita.hæc præmium boni.

Mors.hæc mali. Dominatrix.i.gubernatrix. q.d. multum illa pendent ex lingua.

22. Suauis.i.indulgens.s. non facit,quæ alios docet.

23. Defraudabitur.i.successibus carebit.

24. Defraudatus.i. priuatus.

25. Sensus.i.mentis.

26. Fideles.i.stabiles.

28. Viri.i.cuiusque. Numero.s.certo,vel paruo. Israel. q.d. populi fidelis. Innumerabiles.s. æterna vita.

30. Tenta i.explora. Nequam.s.prauo aliquo desiderio. Potestatem.q.d.coerce.

31. Placet.pro,placere debet.

32. Omni.pro,vlla. Omnem.pro,vllam.

34. Adiiciet.i.producet.

CAP. XXXVIII.

1. A Rege.pro, à Rege etiam. Donationem.i.remunerationem.Græc gloriam.

6. Ad agnitionem,&c.i. vt ab hominibus agnosceretur,eisque seruiret. Illorum.s.medicamentorum.

Honorari.i vt honoretur,seu glorificetur.

7. Pigmenta.i confectiones ex diuersis speciebus.

Non consummabuntur,&c.q.d non sunt sufficientia ad pacem,& sanitatem mundi,nisi Deus adiuuet.

Pax Dei.pro,prosperitas,seu sanitas à Deo est.

10. Manus.i.opera.

11. Suauitatem.i gratam Deo oblationem,seu thus.

Memoriam.s. offertur in memoriam beneficiorum Dei. Impingua.i.pinguem offer. Da.pro,da etiam. q.d.ne negligas medici operam.

13. Illorum.s.medicorum. Incurras.pro,incurrere te sit necesse.

14. Requiem.s.quam efficere student in ægroto.

Illorum.s.ægrotorum. q. d. vt possint cum cæteris sanis conuersari.

15. Incidat,&c.s.accidunt morbi ob peccata.

16. In pro,super. Dira.i.acerba. Iudiciũ.i.morem.

17. Delaturam.q.d. ne quis calũnietur, quòd illum oderis,si non fleas. Tristitiam.s.ne tibi noceat.

18. Detractionem.id suprà vocauit delaturam.

19. Cooperit.i.obruit, seu opprimit. Flectit.q.d. incuruat.

20. Abductione.pro,obductione (.i plaga) sic enim suprà,sæpè vertit verbum Græcum. Substantia inopis. .i.vita afflicti. Secundùm cor eius.q d.ex corde pendet. .s.miserum est,se animo excruciare sine vllo fructu.

22. Conuersio.i.reditus ad vitam. Huic.i.mortuo. Pessimabis.i.lædes.s.nimia tristitia.

23. Memor esto.verba mortui ad viuum. Hodie i. paulo pòst.

24. In requie i.cùm decumbit moriturus,vel vbi requieuit. Requiescere.i cessare. q d auerte mentem ab ea cogitatione. Illum.s.ante mortem, vel te ob illum mortuum tristem.Græc.super illo.

25. Vacuitatis.i.otij. Actu.i negotiis.

26. Iaculo.s.in cuius cuspide est stimulus.

27. Vigilia i.vigilantis studium.

28. Similitudinem.i expressionem.

29. Concertatur.i.conflictatur.

30. Innouat.i. subinde ferit. Contra similitudinem.q d.subinde aspicit typum vasis formandi, quem ante se habet.

32. Innumera i.multiplex,seu assidua.

33. Virtutem suam.i.se, seu pectus.

34. Linitionem.i.quæ solet adiungi vasi ad ornamentum. Fornacem.s. qua vasa coquenda.

37. Inhabitabunt.s.homines. Ecclesiam.i.congregationem sapientum, vbi de rebus grauibus consultatur. Transilient s.tales artifices.

38. Testamentum.i decretum. Palàm facient.i. declarabunt. Disciplinam.i.doctrinam.

Iudicium.i.ius, seu iuris prudentiam. Parabolis.i. sententiis reconditis.s.proferendis.

39. Aeui.i.seculi,seu mundi. Confirmabunt.s.arte sua. Deprecatio.s.ad Deum,vt adiuuet. Accõmodantes.s.operi.q d.intenti. Conquirentes.i.studentes.

CAP. XXXIX.

2. NARRATIONEM.pro, enarrationem, seu explicationem. Versutias.i.argutias,seu obscuritates. Parabolarũ.i sententiarũ reconditarum.s. scripturæ, vt quidam volunt. Introibit.i.penetrabit.

3. Occulta,&c.repetitio,more scripturæ. Conuersabitur.pro,versabitur.q.d.studebit.

4. Ministrabit.i.aliquo publico munere fungetur.

5. Pertransiet.s discẽdi causa. Bona,&c.i.prospera & aduersa. Tentabit.i.experietur.

9. Tanquam imbres i.copiosè.

10. Ipse.s.Deus. Suis s.cordis penetralibus,vel suis. .i.Dei.q d arcana legis Dei consulet.

11. Ipse.s.sapiens. Suæ i.propriæ, vel suæ.pro,eius. .s.Dei. Testamenti i.pacti.

12. Delebitur,s.memoria eius.

13. Re-

13. Requiretur.i.celebrabitur.

14. Gentes.i.populi. Ecclesia.i.fidelium cœtus.

15. Mille.ſ.imitatores. vel q.d.ſi diu vixerit, relinquet nomen.i.famam,plusquam mille alij. Requieuerit.ſ.ipse per mortem, vel ceſſet eius fama. Proderit. q.d.illi profuerit,vita,quam agit.

16. Consiliabor,&c.i.consilia dando edisseram. Vt furore,&c.q.d.vehementer ad dicendum impellor.

17. In voce.i loquens. Dicit.ſ.ſapientia. Fructus. pro,filij.

18. Libanus.i.thus.

19. Florete pro,producite. In gratiam.pro,cum gratia. Canticum.pro,cantico.ſ. Deum.

22. Verbo.i.præcepto,ſeu imperio. Stetit.ſ.in mari rubro,& Iordane. Exceptoria.q.d.ita retenta aqua velut in vaſe.

23. Placor.i.placabilitas,ſeu fauor. Minoratio.i.defectus. Ipſius.i.ab ipſo data.ſ.Dei perfecta ſunt opera.

24. Carnis.i.hominis.

26. Dicere.i.cur quis dicat.ſ. de Dei operibus.

Quid eſt.pro,quorſum. Quærentur.q.d. ſuum habent vſum requiſitum,ſeu neceſſarium.

28. Cataclyſmus i.diluuium. Hæreditabit.i.poſſidebit.

29. Directę q.d cõformes.ſ.ſanctis fauet,malos punit,vel ſanctis placent,malis ſunt offenſiones.i.diſplicẽt.

30. Bona,& mala.ſ.bona,ſi velint;mala,quia prauiſi peccatori.Græc.mala.

31. Initium.i.caput,ſeu ſumma,ἀρχὴ.q.d. hæc præcipuè neceſſaria.

33. Confirmauerunt.pro,conſtanter exequuntur.

Tormenta.i.flagella. Conſummationis.ſ. mundi. vel q.d.cùm Deus ſtatuit aliquem perdere. Confundent. pro,effundent; vel cum confuſione, ſeu perturbatione exequentur.

37. Epulabuntur.i.delectabuntur. In neceſſitate. .i.cùm opus erit.

38. Confirmatus.ſ.in eo,quod ſequitur.

39. Hora ſua.i.tempore ſuo.

40. Nequius.q.d. nullum habet vſum. Comprobabuntur.ſ.bona eſſe,& vtilia.

41. Nomen Domini. pro,Dominum.

CAP. XL.

1. OCCVPATIO.i.moleſtia. Creata.pro,deſtinata,ſeu iniecta.ſ.ob peccatum. Iugum.i. pondus. Matrem.ſ.terram.

2. Cogitationes.ſ.plenæ curis. Adinuentiones expectationis.i. deſignationes rerum expectatarum.

Finitionis i.obitus.

3. A preſidẽte,&c.q.d.nemo eſt liber dictis moleſtiis.

4. Furor.i.indignatio. Zelus.i.ęmulatio,ſeu inuidia. Tumultus.i.perturbatio. Fluctuatio.i. perplexitas.

5. Refectionis.i.quietis. Scientiam.i.cognitionem q.d.perturbat imaginationem.

6. Modicum,&c.q.d. ferè nihil quieſcit. Reſpectus.Græc.ſpeculæ.q.d.tanquam ſi vigilet.

7. Tanquam,&c.q.d. interdum ſibi videtur bellum fugere,ſeu periculum aliquod. Salutis ſuæ.i.cùm ſaluus eſſet in lecto. Admirans,&c. q.d.miratur ſe timuiſſe,cùm nihil eſſet timendum.

8. Carne.i.animante.ſ. id accidit. Septuplum.i. multo magis.

9. Ad hæc.i. præterea. Mors.i.peſtis. Sanguis.i. cædes. Romphæa i gladius.

11. In mare.ſ.vnde procedunt.

12. Munus.ſ.datum ad corrumpendum.

Fides.i.veritas.

13. Subſtantiæ.i.opes. Tonitruum.ſ.quod paulo pòſt ceſſat.

14. In aperiendo,&c.i.ad breue tẽpus. Lætabitur.ſ. iniquus. In conſummatione,&c.i.tandem deficient.

15. Nepotes.i.poſteri. Et radices,&c. q.d. orti ex immundis. Super.pro, velut ſuper.q.d.non firmiter fixæ. Sonant.ſ.vento concuſſæ.

16. Super.pro,velut ſuper.i.iuxta.q.d.vt ſolẽt viridia prope aquas,quæ parum durant. Fœnum.i.herbam.

17. Gratia.i.benignitas,ſeu beneficentia. Paradiſus in benedictionibus.pro,paradiſi fructus. In ſeculo. pro,in ſeculum.

18. Sibi ſufficientis.i.ſua ſorte contenti. Condulcabitur.i.dulcis eſt.

19. Aedificatio.pro,& ædificatio.q.d.duo hæc celebre nomen faciunt. Hanc.pro,hoc.i hæc.

22. Gratiam.i. venuſtatem. Sationes.i.plantationes,ſeu ſegetes.

23. Conuenientes.ſ.grati ſunt inuicẽ,ſeu delectant.

25. Eſt conſtitutio pedum.i. firmant, ſeu ſtabiliunt hominem. Beneplacitum.i. probatum.

26. Virtutes i. vires.

27. Minoratio.i.defectus,ſeu inopia. Adiutorium. .ſ.aliud.q.d.ſatis per ſe adiuuat.

28. Et ſuper.pro,quem ſuper. q.d. magnificè opertus.i.ornatus ſ.Paradiſus,vel timor.

29. Indigeas.Græc.mendices.ſ.ex ignauia.q.d.para tibi vnde viuas ne cogaris alienam menſam adire.

Indigere.Græc.mendicare.ſ.ex inertia.

30. In cogitatione victus.pro,vitæ.q.d.non eſt cogitanda,ſeu habenda pro vita.

31. Cuſtodiet ſe.i.cauebit à tali vita.

32. Imprudentis.Græc.impudentis. Condulcabitur.i.dulcis erit.q.d.laudabitur. Inopia.Græ.mendicitas. Ignis.ſ.fames; non enim ſemper eſt qui alat.

CAP. XLI.

2. QVIETO.i.libero curis. Directæ.i.proſperæ. Cibum.ſ.cum voluptate.

3. Iudicium.i.mos,ſeu lex. Minoratur.i.deficitur. Defecto ætate.i.decrepito.

4 Incredibili.i.non credẽti.eſt id ſenum,quòd ſæpè decepti ſint. Sapientiã.eſt & id decrepitorũ, qui tãtum non delirant,certè facilè obliuiſcuntur.Græ.patientiam.

5. Iudicium.i.morẽ. Carni i hominí.ſ.vt moriatur.

6. Anni.ſub.his contentus eſto.

7. Inferno.i.morte.q.d.non eſt,quòd tempore mortis quis queratur ſe parum vixiſſe.

8. Conuerſantur.ſ.libenter, velut amici.

9. Semine.i.poſteritate.

12. In maledictione,&c. q.d. maledicta natiuitas veſtra ob talem.ſ. fœtum. vel pro, in maledictionem.ſ. peccatorum. Pars.i.portio.ſ.in ſupplicio.

13. Maledicto.ſ.peccato.

14. In corpore.i.ob corporis mortem.
Nomen autem,&c. q.d. ac etiam nomen, & non solùm vita peribit.
16. Numerus.i.paucitas.
17. In pace.i. cum animi tranquillitate. Enim. pro, autem.
20. Reueremini, &c. q. d. pudeat vos horum, quæ iam dicam. Irreuerentiâ.pro, reuerentiam.i.pudorem. Græ.verecundiam.q.d.non omnis verecundia approbatur. Beneplacent in fide.i.probantur verè, seu meritò. q.d.sunt quæ meritò improbentur.
21. A patre.i.coram patre, seu ex reuerentia in patrē.
24. De furto.id coniungendum proximè præcedentibus. q. d. vbi habitas, ne fureris. Veritate, &c. q.d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniustitiam omnem. Discubitu.s.immodesto.Græc.discubitu super cubitum. In panibus.i.cibo capiendo.
Offuscatione i.perperam descripta ratione.
25. Silentio.s.non resalutando. Cognati. pro, à cognato.
26. Partem.s.suam alicui.
27. Scruteris.i.solicites ad malum.
28. Improperij q d.ne improperes eis.
29. Duplices.i.ineres.s.referendo quod audisti secretum.

CAP. XLII.

1. HIS.s.quæ statim dicam.q.d.ne de iis erubescas. 2. Testamento.i.pacto.s.seruando. De iudicio pro,in iudicio. Iustificare.i. caue.
3. Verbo.i.salutatione. Datione.i.diuisione.s. facienda fideliter.
4. Acquisitione.s.iusta.
5. Corruptione i.iniustitia.s. vitanda. Sanguinate.i. cruentate flagellis.
6. Signum.q.d.notanda,vt caueatur,vel claudenda, & obsignanda. Claude.s.ne quis furetur.
8. Iudicantur.i.condemnantur, vel accusantur. q. d. id nec faciendum, nec permittendum. Probabilis.i. probatus.
9. Abscondita,&c. q. d. oportet illum clàm vigilare, & obseruare eius actus. Adultera efficiatur.i.violetur. Quidam legunt adulta.conformius Græcis. q. d. ne nimis progrediatur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus superadultam. Viro.i. marito. Odibilis.s. ob multam ætatem.
10. Paternis.s.ædibus. Transgrediatur.i. peccet.
11. Luxuriosam.i.ad lasciuiam pronam. A detractione i.ob detractionem. Obiectione.s.criminis.q.d. exprobratione.
12. Omni.pro,vlli. In specie.i.ob pulchritudinem. q.d.ne curiosè aspicias cuiusquam pulchritudinem.
13. Iniquitas.i.est peccatum.
14. Melior, &c. q. d. minùs periculosum castitati, conuersari cum malo homine, quàm cum bona fœmina. Et mulier, &c. q. d. nam mulier facilè inducit in pudorem ob peccatum,vel infamiam.
15. In sermonibus Domini.i. diuinis verbis.
17. Stabiliri.i.vt essent stabilia.Complut.stabilis.
18. Abyssum.i.profunda quæque. In astutia, &c. q.d. omnes eorum astutias nouit.
19. In signum æui.i.temporum signa.
Vestigia.i.ea,per quæ possint deprehendi.
21. Decorauit.i.ornauit.
22. Nec adiectum, &c. q.d. Deo nihil accrescit,aut deficit vnquam. vel,Dei operibus nihil addi aut demi potest,ita sunt perfecta.
23. Desiderabilia.i. amabilia, seu iucunda. Tanquam scintilla quæ. Græ.vsque ad scintillam.i minimum quid operum Dei.q.d. relucet eius potentia & sapientia etiam in rebus minimis.
24. Viuunt.i. vigent. In omni necessitate.i.cùm opus est.
25. Deesse.s.in mundo rerum necessariarum.
26. Vniuscuiusque.s.rei. Conseruabit.pro,conseruat.s. Deus, seu quod propinquum est .s.res adiuuant mutuò.

CAP. XLIII.

1. ALTITVDINIS, &c. pro, ex altitudine firmamenti. Eius.s.apparet. In visione gloriæ. pro,gloriosa conspicitur.
2. Sol in aspectu,&c.i & cùm aspicitur,& in ortu,& in exitu.i.occasu,Dei gloriam declarat. Vas.i.instrumentum.
3. Sustinere.i.subsistere. Fornacem,&c. q.d.fornacis instar ardorem continet.
4. Tripliciter. pro, valde, seu vehementer. Exufflans.i.emittens.
5. Sermonibus.i.præcepto.
6. Omnibus.s.gentibus,vel mutationibus suis. Aeui.i. temporis.
7. Festi.s. Neomeniæ, & Paschæ. In consummatione.i.cùm perfecta,seu plena fuerit.
8. Nomen.s.Hebraicè. Taréach enim Hebræensis, & luna. nam Hebræis à luna mensis incipit: vtuntur enim mensibus lunaribus. Consummatione.i. plenilunio.
9. Vas castrorum.i.velut instrumenta bellica.s. stellæ ipsæ.
11. Verbis sancti.i.Dei præcepto. Ad iudicium.i. imperium.s. exequendum.
13. Gyrauit.i.cinxit.s.Deus. Gloriæ suæ.i.glorioso,seu ostendente Dei gloriam. Aperuerunt.i.extenderunt,vt solent quæ aperiuntur,seu explicantur.
14. Accelerauit.i.celeriter solet mittere.s.Deus. Iudicij sui.i.imperio suo,seu,pro suo arbitratu.
15. Thesauri.i.pluuiæ,grandinis,&c.
17. Commouebuntur.s. terræmotu. vide Psal. 103. In voluntate eius.i.cùm vult. Verberauit.i.terruit. Spiritus i. venti.
19. Auis.a auium multitudo. Deponens.s.se in terram. Demergens.i.demittens se.s.in terram.
21. Gelu.i.pruinam. Tribuli.s. spinarum cacumina,& lignorum,ea aspergi solent.
22. Crystallus.i glacies. Requiescet.s.glacies. Se aquis.pro,aquas.
23. Montes.i.montium herbas. Ignem pro,ignis.
24. Medicina i.remedium. Omnium.s. incommodorum gelu. Nebulæ.s.calidæ.nam tempore calido dissoluitur gelu. Ab ardore veniente.i.ob aduentum caloris. Humilem efficiet.i.dissoluet. Eum.s. frigidum ventum.
25. In sermone i.præcepto. Eius.s.roris, vel ardoris,

tis, vel Iesu. Siluit.i.cessat. Abyssum.i.mare.

Illum Dominus Iesus.pro,illam.s.Abyssum. q.d. sit mauit mare, seu tranquillauit. Græc. in illa(.s. Abysso) insulas. ἐν αὐτῇ νήσους.

27. Creatura.i.creatio,vel natura.

28. Ipsum.s.Deum. Confirmatus est,&c.q.d.consequitur quidque suum tandem procedendo finem.

Sermone.i.præcepto.

29. Consummatio,&c.i.summa verborum. In omnibus.Græc omnia.

30. Gloriantes.pro,glorificantes.s.Deum. Ad quid. pro,quid tandem.

32. Superualebit.i.excellet.

34. Replemini virtute.q d.sumite vires.

35. Ab inuio.s.in se ipso.

CAP. XLIIII.

1. GENERATIONE.i.ætate.

2. Fecit.Græc.fecit in eis.

3. Potestatibus. Græc.regnis. Prophetis. Græc.in prophetis. Vide cap.46. Dignitatem.pro, secundum dignitatem.

4. Præsenti.s.illo tempore. Verba.i.præcepta.

5. Peritia. Græc.disciplina. Carmina.i.cantica, seu laudes.

6. Pulchritudinis.q.d decori.s.in Dei cultu. Pacificantes.i.pacificè agentes.

7. Generationibus.i.ætatibus.

8. Nomen.i.rationem,seu causam.s.etiam ipsi. Eorum.pro,suas.

9. Sunt.s.alij,vt infideles,seu iniqui.

10. Misericordiæ. pro,misericordes.

12. Testaments.i.Dei fœdere.q.d.seruauit Deus cum illis quod Patribus ipsorum promiserat in fœdere.

16. Det.i.prædicet.s.cùm redibit.

17. Reconciliatio.q.d.Deo est conciliatus, seu gratus fuit tempore diluuij.

18. Dimissum.i.seruatum. Reliquum terræ. pro, reliqui homines,seu hominum reliquiæ.

19. Testamenta seculi.i.fœdus æternum. Omnis caro.pro,vllum animal,seu vllus homo.

20. Testamento.i.pacto.s.de circuncisione.

22 Crescere.pro,cresciturum.

23. A mari.s.occidentali,quod magnum solet vocari. Mare.s.mortuum. Flumine.s.Euphrate. Terræ.s.Palestinæ.

25. Benedictionem,&c.i. omnes gentes in ipso,seu eius semine benedicendas. Testamentum.i.pactum. Caput.s.cùm ei apparuit in sommitate scalæ,Gen.28.

26. Agnouit.s.fauès. Partem.i.cuique tribui suam.

27. Homines.Græc.hominē.s.Mosen. Carnis.i.hominis.

CAP. XLV.

1. IN benedictione.i.cum laude.

2. Sāctorum pro,sanctis. Monstra placauit.q.d. ad eius preces fecit cessare plagas Aegypti.

3. Regum.pro,Regis.s.Pharaonis. Iussit illi.i.dedit præcepta.s.in Sinai. Ostendit.s.in Sinai. Gloriam suam.i.se specie quadam gloriosa.

4. Fide i.fidelitate in Deū. Lenitate.i.mansuetudine.

5. Elegit.s.in ducem populi. Carne.i.homine.

Audiuit,&c.Græc.audire fecit eum vocem tuam.

6. Coram i.in præsentia sua.s.loquens cum illo facie ad faciem. Disciplinæ.i.mores instruentem. Suum.s.Dei. Iudicia.i.præcepta.

7. Sibi.pro,ei.s.in faciendo miracula.

8. Testamentum.i. pactum.s.de sacerdotio perpetuo. Beatificauit in gloria.i.mirificè glorificauit.

9. Iustitiæ.i.iustitiā significante. Stolam gloriæ..i. gloriosam vestē Vasis virtutis.q.d.instrumētis potentibus.i.vestibus miris,quibus eius auctoritas declarabatur.

10. Circumpedes.i.vestem talarem.

11. Memoriam.i.Dei.

12. Stolam.s.stationale. Iudicio,& veritate. Alludit ad Vrim,& Thummim.

13. In memoriam. Vide Exod.28.

14. Corona.s.lamina cingens frontem. Mitram i. Cidarim,seu Tiaram. Signo sanctitatis.s.insculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. Gloria, &c.q.d. ornamentum honorificum,artificiosum, & intuentium oculos valde oblectans.

15. Ad originem.pro,ab origine.s.mundi.

18. Compleuit.i.consecrauit.ita vocat scriptura consecrare,quòd impleantur.i.perficiantur manus ad offerendum,vel quia in ipsa consecratione implebantur manus sacerdotum muneribus,quæ Deo offerrent.

19. Testamentum.i.pactum. Glorificate.pro,benedicere.

20. In memoriā placare.i.vt memor Deus placaretur.

21. Potestatem.s.docendi,& interpretandi. Testamentis iudiciorūm. pro, pactis, & præceptis, seu præceptis testantibus Dei voluntatem.

Testimonia i. præcepta.

22. Alieni s.ad quos sacerdotium non pertinebat.

24. Monstra.i.prodigia,seu mira iudicia,& insolita.

25. Addidit.s.miraculo florentis virgæ.

27. Ipse.s. Deus.

28. Tertius.s.à Mose, & Aaron. Imitando.Græc. zelando.q.d.dum zelaret ipse.

29. Stare.pro,dum staret. Reuerentia.i.pudore s. dū illū puderet fornicationis populi cū Madianitidibus.

30. Pacis.i.de prosperitate. Principem sanctorum. .s.sacrorum,vel sacerdotum.i.summum sacerdotē.s.esse.

31. Et testamentum. pro, sicut testamentum. q. d. sicut & Dauidi promisit Regnum perpetuum.

Daret.s.Pontifex. Iudicare.s.Regem. Ipsorum.i. populi. In gentem.pro,in gente,seu generatione.

CAP. XLVI.

1. IN Prophetis.pro, in prophetia, seu munere prophetico.s.omnia agebat secundum diuinam reuelationem. Vide sup.cap.44. Nomen.s. Iesue saluator interpretatur.

2. In salutem i.ad seruandum in bello.

3. Romphæas.Græc.romphæam.i.gladium.s.dimicando, vel hastam, vt alludat ad id, de quo Ios. 8. eum hastam eleuauit.

4. Dominus.s.per ipsum. Græc. Domini.

5. Iracundia.s.contra hostes. Impeditus.i.detētus.

6. In saxis.s.adiuuans illum proiectus saxis. Fortis. genitiuus est.

7. Descensu.s.Bethoron.

8. Potentes.ſ.hoſtes,q.d. fugauit.

9. Miſericordiam.i.beneficium. Stare.ſ. perſuadens vel q.d ſtando contra populum rebellantem.

Gentem.ſ.Iudaicam.

10. Conſtitutiti.i exiſtentes q.d.cùm duo ſoli eſſent. vel iunge cum,inducere. Illos.i.reliquum populum.

13. Suo nomine iunge cum,vt ſit.q. d. nominatim cuiuſque eorum celebris eſt memoria.

14. Pullulent.i.ſuo tempore reſurgant.

15. Ad filios. pro, ad filios vſque.

16. Renouauit i.nouum inſtituit. Imperium.ſ.regium. Principes.ſ.Saul & Dauid.

17. Congregationem.Græc.ſynagogam. Vidit.i. agnouit. Deum.Græc. Dominus. q. d. reſpexit Deus Iacob.ſ.adiuuit. Fide.i.fidelitate.ſ.in Deum.

19. Viri.ſ.ipſius Samuelis.

22. Seculi.i.ætatis. Chriſti.i.vncti.ſ. Regis Saul. Omni carne.i.vllo homine.

23. Regi.ſ.Saul. Eius.pro, ſuam. De terra.ſ. aſcendere viſus Pythoniſſæ. Hic apparet fuiſſe verè Samuelem,& non dæmonẽ Samuelis ſpecie. Delere.pro, delendum.ſ.bello. Gentis.ſ.Iudaicæ. Vide 1.Reg.28.

CAP. XLVII.

2. CARNE.ſ.ſacrificij. Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. Luſit i.velut ludens leonem interfecit, & vrſum.

4. Gente.ſ. ſua.

5. Exultationem Goliæ i. exultantem Goliam.

6. Cornu.i.potentiam & gloriam.

7. Decem millibus. Alludit ad illud:Percuſſit Dauid decem millia.1.Reg 18. Glorificauit.ſ.populus.

Benedictionibus Domini i.laudibus magnis. Gloriæ.i.glorioſam.ſ.diadema regium.

8. Cornu.i.potentia.

9. Confeſſionem ſancto.i.laudem Deo. In verbo gloriæ.i.glorificans.ſ.ipſum.

11. Contra.i. ante.

12. Vſque in,&c.i.dum vixit, vel dum viuerent. Amplificarent.i.celebrarent.

13. Chriſtus.Græ.Dominus. Teſtamentũ.i pactũ.

14. Illum.ſ.Dauid. Deiecit.ſ. Deus.

15. Suo.i Dei. Sanctitatem.i.ſanctum templum.

16. Retexit.pro ,texit.i. operuit.ſ.more fluuij,ſapientia.

17. Comparationibus i.parabolis.

18. Dilectis.ſ. Deo. Videtur alludere ad nomen Iedidiah. vide 2.Reg.12.

19. Nomine.i.virtute q.d. Deo iuuante.

20. Compleſti.i. multiplicaſti.

21. Poteſtatem,&c.q.d. abuſus es poteſtate & libertate,cùm poſſes corporis concupiſcentias reprimere.

22. Prophanaſti.i.contaminaſti dedecore. Inducere,&c. q. d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret,Regni parte priuans. Cæteris.i. reliquo populo ,cui ſtultitia Salomonis tantum nocuit.

24. Corrumpet.i.deſtruet. Electi.ſ.Dauid.

25. Dedit reliquum.i.reliquit aliquos.

27. Gentis .i. populi .ſ. iuuenum. Stultitiam .ſ. ſecutum.

29. Ieroboam.ſ. etiam auertit.

30. Auerterunt.i.expulerunt.ſ.peccata.

31. Quæſiuit.ſ.populus. Defenſio.i.vindicta.ſ.Dei. Liberauit.ſ. imponendo finẽ peccandi in ea regione.

CAP. XLVIII.

1. IMITANTES. pro, æmulantes. vel q d. volentes per inuidiam illum imitari. Pauci facti .i. conſumpti. Suſtinere.i. ferre.ſ.nolebant obedire.

3. A ſe.i.à cælo. Terræ.pro,in terram.Græc.ter.

4. Amplificatus .i. magnificatus. Similiter tibi. .i. vt tu.

6. Deieciſti.ſ.prædicando. Perniciem.i.interitum. Vide 3.Reg.19.& 21. 4.Reg 9.2.Par.21. De lecto.ſ. prædixit non ſurrecturum Ochoziam.

7. Iudicium.ſ.Dei.Græc.reprehenſionem. Defenſionis.i.vltionis.

8. Vngis.ſ.per Eliſeum Iehu. Pœnitentiam.Græc. retributionem.i.vindictam. Vide 3.Reg.19. Prophetas.pro,Prophetam.ſ.Eliſeum.

10. Inſcriptus.q.d.de quo eſt ſcriptum.vide Malac. vlt. Iudiciis temporum i diſpoſito à Deo, ſeu præfinito tempore. Lenire. pro, quòd ſis leniturus.

Cor patris , &c. q. d. facere filios ſentire idem quod Patres .ſ. ſancti.

11. Decorati.i.ornati , ſeu honeſtati.

12. Vita viuimus , &c. q. d. noti ſumus ſolùm dum viuimus

13. In Eliſeo completus.pro,Eliſeum repleuit.

14. Verbum aliquod .i. res vlla. Prophetauit .i. Prophetæ opus fecit.ſ.mortuum ſuſcitans.

15. Monſtra.i.prodigia,ſeu miracula. In morte.i. inſtante morte.

23. Commemoratus.i. recordatus. Purgauit .i. liberauit. In manu .i. opera,ſeu prædictione.

26. Addidit.ſ.Deus , cùm id per Iſaiam prædixiſſet.

27. Vidit.ſ.Iſaias. Vltima.ſ. Chriſti aduentum. Conſolatus.ſ.prædicens liberandos è captiuitate,ſeu per Chriſtum à peccatis. In ſempiternum .i. ſeculi finem. Iunge cum ſequentibus.

CAP. XLIX.

1. IN compoſitione, &c. pro, velut compoſitio odorifera, facta opere vnguentarij.q.d.ſuauiſſima.

2. Vini.i. lauto.

3. In pœnitentia.pro,ad pœnitentiam.i.vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. Ipſius. pro , ſuum.

5. Præter.ſub.ferè. Nam fuerunt & alij quidã etiam boni:vel intellige iuxta ſequentem notationem.

Peccatum.ſ.idololatriæ,vel potiùs,quòd excelſa non abſtulerunt.

7. Dederunt.i.meruerunt, vt daretur.

8. Incenderunt.ſ.alienigenæ. In manu .i. prophetantie,ſeu iuxta prophetiam.

9. Euertere.i.ad euertendum.Vide Iere.1. Eruere, pro,ad diruendum.

10. Conſpectum.i. viſionem.

11. Imbre.i.ſub imbris figura.Vide Ezec.13.& 28. Benefacere,&c.q.d.etiam meminit proſperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech.18.& 33.

Oſtende-

Ostenderunt .f. per opera.

12. Pullulent.q.d. reuirescent resurgendo.

Redemerunt.i.seruarunt. Se.pro,illum. Fide virtutis. pro, fide,& virtute.

13. Amplificemus .i. celebremus. Signum .i. ornamentum.

17. Qui natus est homo. pro, quis hominum natus ei similis?

18. Visitata.i.habita eorum ratio, vt transportarentur. Prophetauerunt. pro, prophetata sunt. f. transportanda.

19. In origine. pro, velut origo.i.omniũ principium. .f.excellit.

C A P. L.

1. SIMON. Dicitur is fuisse tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. Duplex,&c.q.d.cùm templum repararet.

3. Emanauerunt. Apparet istum fodisse puteos ad aquæ copiam. forté prope templum.

5. Domus.i templi.

8. Gloriæ.i splendidas eius fulgore. Thus redolens.i arbor thuris odorem emittens.

11. Pullulans.i emittens ramos, seu flores. Stolam gloriæ.i.vestem splendidam. In consummatione virtutis.i.perfecté f.omnibus vestibus sacerdotalibus.

12. Gloriam dedit,&c q.d.decorabat sanctas vestes, quibus erat amictus.

15. Partes.f.sacrificiorum.

15. Consummatione.i.perfecto munere. Amplificare.i.perficere. Græc.ornare.

18. In memoriam.f.vt Deus populi recordaretur.

20. Amplificauerunt.f.Dei laudes.

21. Honor.i. cultus.

22. In omnem.pro,super omnem .f.vt benediceret.

24. Plus .i. prolixé.

26. Credere.f.det. Suis.f.Israelis. Græc.nostris.

27. Gens.i.digna gentis nomine .f. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg. 17.

28. Sichimis.f.Samaritani.

29. Renouauit.f.scribendo.

31. Vestigium eius est.q.d.ambulat in luce Dei.

C A P. L I.

1. CONFITEBOR.i. laudabo, seu celebrabo.

3. Perditione.i.morte.

3. Astantium.f.contra me. Apparet fuisse per calumniam accusatum.

6. Flammæ.i.tribulationis vndique opprimentis. Aestuatus.i combustus.

7. Altitudine.i.profunditate. Inferi.i.sepulcri. q d. à periculo mortis manifesto.

9. Inferno deorsum.i.limbo.

10. Circundederunt.f.aduersarij.

11. Memoratus.i.recordatus. Sunt.i.adesse solent. .f.te inuocantibus.

13. Exaltasti.f.gloria. Defluente.i.faciente fluere & dilabi.vel q.d.vt à me dilaberetur.f.ne morerer.

14. Patrem, &c. Ecce personarum diuinarum distinctio.

15. In Confessione.i.confitendo.

16. Perditione.i. interitu.

18. Sum.pro, eram. Oberrarem .f. peccando, vel peregrinando.

19 Ante tempus.i.maturé. Græc.ante templum. Florebit.pro,effloruit,vel vt efflorceret.f.in me.

21. Modicé.i.paruo tempore, seu labore.

24. Consiliatus sum.i.decreui. Illam.i.eius præcepta. Zelatus i studiosé secutus.

25. In illa.i. pro illa .f.obtinenda.

26. Luxit.i.splenduit.

27. Agnitione.pro,agnoscens. Græc. purgatione, seu puritate.

28. Possedi cor.i. factus sum cordatus. Derelinquar.f.à Deo.

29. Venter.i.animus.

30. Linguam.f.eruditam. Mercedẽ.f.laboris mei.

32. In his. pro,de his. Sitiunt. q. d. aridæ sunt, & sapientia indigent.

36. In multo,&c.pro,velut multum, &c.

37. Misericordia.i.benignitate, seu beneficentia.

38. Ante tempus.f.mercedis,vel q d. maturé.

I S A I A S.

C A P V T I.

1. VISIO.i.reuelatio. Chal prophetia. Amos.f. fratris Amasiæ Regis Iuda. Super.70.contra. Iudam,& Ierusalem.i.tribum Iuda,& Beniamin.

2. Enutriui 70.genui. Spreuerunt. Chal. rebellarunt contra.

3. Præsepe Domini. pro, Dominum præsepis. hypallage. Me.i.Dominum suum. Non intellexit. Chald. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.

4. Graui.i grauato 70 pleno. Nequam i maligno. Blasphemauerunt.Heb.& 70.ad iracũdiã prouocauerũt.

5. Super quo.pro,ad quid.q.d. frustra lecero. Languidum.f. morbo.

6. A planta,&c. Chal. à populo vsque ad principes. Tumens.Heb. purulenta, seu putrida.

7. Deserta.pro,deseretur .f. tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim sermo. Deuorant. pro, deuorabunt.

8. Filia Sion.i.Ierusalem. Chal. Cœtus Sion. Quæ vastatur.pro, vastata. Chal.& 70.obsessa.

9. Exercituum.f cælestium, & terrestrium, seu Angelorum,& hominum. Semen.i.aliquot superstites. Similes.q.d.destructi penitus.

10. Sodomorum.f.similes.

11. Quo q d.quorsum offertis. Plenus i satur.q.d. nauseam mihi pariunt. Nolui.pro,nolo. q. d. non mihi placent.

12. Cùm veneritis pro,venitis 70. ne veniatis. Vt ambularetis,&c q d. nihil aliud facitis, quã calcare atria.

13. Iniqui. pro, quia iniqui.

14. Calen-

2. Mater.s.filio. A virginitate.i. virgo.q.d.vt spōsa.
3. Flectetur.s.ille.
8. In illa pro,cum illa. Inspectionem Dei.s. diem iudicij vniuersalis,vel particularis Vide sup.cap.2.
9. Laus.s.Dei,vel sapientiæ. Missus.s.ad prædicandam sapientiam.Græc.missa est.
10. Astabit.q.d.ipsa per se est laudabilis,etsi nemo laudet. Abundabit.s.sapientia,vel eius laus.
11. Abest.s.à me bonum.
12. Implanauit i.fecit errare.
13. Execramentum erroris.i.errorem execrabilem, Græc.abominationem, seu nefas.
16. Fidem placitam.i.fidelitatem gratam.s.Deo. Seruare. iungendum cum,si volueris.
17. Aquam & ignem.i.contraria.s.quæ sequuntur.
18. Dabitur.i.eueniet.
21. Spatium.Græc,licentiam.

CAP. XVI.

2. CREDAS.i fidas. Respexeris.i.magni feceris. 4. Vtile. pro,vtilius.
5. Ab vno,&c.i.opera vnius prudentis. A tribus,&c. Græc. tribus (.i. familia, seu gens) impiorum desolabitur velociter.
6. Fortiora.i maiora.
7. Ignis.s malitiæ,vel punitionis. Incredibili.i.infideli. Ira.s.Dei.
9. Peregrinationi.i.vitæ. Præ superbia verbi.i.ob superbiam factorum, seu operum.
11. Peditum.s.Hebræorum.vide Num.14.& 26. Ceruicatus.i.duræ ceruicis.q d.etiam vni id accidisset quod illis,si solus talis fuisset.
12. Exoratio.pro,exorari.q.d. Deus quidem à pœnitentibus facilè placatur,at impœnitentes punit; vtque est misericors,ita & castigator seuerus.
13. Effugiet.s iram Dei. Sufferentia.i. tolerantia, seu expectatio.q d. citò dabitur merces misericordi.
14. Faciet locum.s.in cælo per meritum. Intellectum.i.prudentiam.q.d.vitam prudenter actam.
15. Summo.i.alto.s.cælo.
17. Abyssus.i.mare. Illius.s.ad iudiciū venientis.
18. Fundamenta.i.profunda.
19. Insensatum.s.in peccatoribus. Procellam.i.vim punientem.
20. Iustitiæ.s. punientis.
21. Testamentum i.pactum.s.cum Deo initum de seruando eius præcepta.q.d.à multis parum obseruatur. Interrogatio.i. inquisitio. Consummatione.i morte.
22. Minoratur corde.i.deficit mente, seu iudicio.
23. Sensus.i.mentis. In æquitate.i.cum æquitate, seu rectitudine.s.cum veritate.
25. Iudicio.i.sapientia. Illorum.s.operum.i. creaturarum. Initia.i principatus, ἀρχαὶ.
26. Illorum.s.operum,vt cælorum.
27. Angustiabit.i.impediet.s.occupato eius loco.
28. Incredibilis.i.incredulus.
30. Denunciabit i se prodet q d.apparet.Græc.operuit. Ante faciem.pro,superficiem, Ipsius.s.terræ. Ipsa.pro,ipsam.s.terram.

CAP. XVII.

2. SECVNDVM se.i.propria.s.ipsius hominis. Virtute.i.fortitudine.
3. Et tempus.pro,id est certum tempus.s.vitæ.
4. Carnem.i.animal.
5. Disciplina.Græc.scientia.
6. Spiritus.i.spiritualem,seu de rebus spiritalibus.
7. Ipsorum.Græc.suum. Nostræ lectionis sensus erit: Aperuit oculos cordium ipsorum.
8. Sanctificationis.i.sanctum.s.Dei. Gloriari.pro, glorientur.
9. Disciplinam.Græc.scientiā. Hæreditauit i.fecit possidere velut hæreditatem ad posteros trāsmittendam.
10. Testamentū.i.pactum.s. præcepta perpetuò seruanda,quæ statim explicans vocat iustitiam, & iudicia.
11. Honoris.i.gloriæ.s.in monte Sinai. Honorem.i gloriam,seu maiestatem.
12. Attendite.i.cauete. De proximo.s. diligendo per præcepta decalogi.
14. Rectorem.s.Angelum,vel hominem.
15. Pars Dei.s.peculiaris,& velut hereditas caraeise. Vide Deut.7. Israel. nominatiuus est.
16. Velut sol.i.aperta,& nuda.
17. Testamenta.i pacta inter Deum,& homines. q.d.etiam si non obseruant,tamen clara est obligatio.
18. Sacculus.s.metiorum,seu diuitiarū. Gratiam hominis.pro,gratum Deo hominem.
19. Resurget.s.Deus ad iudicium iuxta illud Ps.81. Surge Deus,iudica terram. Conuertet.s. malos. q.d. mittet in Infernum.
20. Sustinere pro,vt sustineant. Sortem veritatis.i. cælestem,veramque hæreditatem.
22. Minue.s. pœnitentia & emendatione. Offendicula.i.delicta,quibus Deus offenditur.
23. Execrationem.i.quod Deus execratur, seu peccatum,quod est execrabile. Græc. abominationem.
24. Propositionis.i.proposita.s.à Deo.q.d.in vocatione tua.
25. Vade.s.per bona opera. Viuis.i. iustis. Confessionem .i. laudem.
26. Nihil.i. non existente. Petit.q.d. non potest mortuus Deum laudare.
28. Se.i.Deum.
29. Omnia.s.perfectè.q.d.nemo sine peccato. Placuerunt.i.delectantur.
30. Caro,& sanguis.i.homo.
31. Virtutem altitudinis.i. summam altitudinem, q d.altissima quæque,nedum humana. Terra.s.origine. Cinis.s.morte,vt carbo igni extinctus.

CAP. XVIII.

1. SIMVL.i pariter. q. d. nullo excepto. Græc. communiter. Iustificabitur Græc. iustus. q.d.à Deo est omnis iustitia, in eoque solo perfectissima.
4. Adijciet.i.aggredietur.
5. Non est minuere,&c.q.d.ita sunt Dei opera perfecta,vt nihil demi,aut addi possit.
6 Consummauerit. q. d cūm fecerit peruestigandi finē,tūc poterit incipere. Operabitur i.operari incipiet, repetitio.Græ.incertus erit.q.d.non pleuè assecutus.

7. Gra-

7. Gratia.Græc.vtilitas. Et quid,&c. q.d. nunquid Deum potest bono suo iuuare, aut malo lædere?

8. In die æui.i.præ æternitate.

10. Præsumptionem.i. temeritatem, seu audaciam. Nequam.i. perniciosa.

11. Propitiationem.s.parcendo peccatis.

12. Proximum .s. vnum,& alterum. Carnem.i. animantem.

13. Habet.s. Deus.

14. Miserator, &c. Græc. miseretur excipientium disciplinam,& festinantium ad iudicia eius. Festinant. .i.sunt diligentes. Iudiciis.i.præceptis.s. faciendis.

15 Bonis.s.rebus. Querelam.i. reprehensionem. Tristitiam.i. molestiam.

17. Super.i.melius quàm. Vtraque. q. d. iusti habent & verba bona,& data seu opera.

18. Datus.i.donum. Indisciplinati.Græc inuidi. Oculos .i.vel proprios,vel pauperis.s. diu expectando.

19. Iudicium.s. Dei.

20. Medicinam.i præseruatiuā. vel,qua possis ægrotans curari. Interroga.i.examina.

21. Humilia.i.castiga.s.continentia,vt Græ.addidit. Nempe temperantes leuiter ægrotant.

24. Iræ .s. Dei. Consummationis.i finis.s. mundi, vel vitæ. In conuersione faciei. Græc.auersione faciei. .s.Dei à malis.vel q.d.cùm mutabitur rerum facies.

26 Citata.i.subita. q d. Deus citò mutat quæ vult.

27. Delictorum.s.dum viuis. Attendet.i. cauebit.

28. Astutus.i.cautus. Confessionem.i. laudem.

29. In verbis.iunge cum,egerunt. Implorauerunt. Græ.compluerunt,seu more imbris effuderunt.q.d.protulerunt abundanter. Prouerbia.i.sententias. Iudicia.i. vitæ præcepta.

30. Voluntate. Græc. appetitibus.

31. Inimicis.s. dæmonibus.

32. Immodicis.i.superfluis. Commissio.s.peccati. Illorum.pro,in illis,vel propter illa.

33. Mediocris.pro,vel mediocris,q d.ne vel mediocriter contende vti mutuo. Sacculo.q.d. cùm non habes vnde possis soluere. Inuidus.q.d.inimicus,seu malè prospiciens.

CAP. XIX.

1. APOSTATARE.i.à Deo deficere. Arguunt. .i.reprehensione dignos faciunt,vel probant,etsi abstinent,demonstrant.

3. Fornicariis.i.meretricibus. Extolletur.pro,tolletur.s.de vita. Exemplum.s.aliorum. Numero.s.sanctorum,vel viuentium.

4. Minorabitur.s.sapientia,vel fama. Insuper habebit.i.peius habebit.s.in dies.

5. Denotabitur.i. vituperabitur. Vita.s. spirituali, vel etiam corporali.

7. Iteres,&c. q.d. ne referas aliis detractionem auditam. Minoraberis.i. detrimentum patieris.

8. Amico,& inimico.i.cuiuis passim. Sensum tuū. .i.quid de aliis sentias. Tibi delictum.i. contra te ab aliquo peccatum,vel coram te.

9. Audiet.s.ille. Te.s.dixisse. Custodiet.i.obseruabit. Defendens.i.vlciscens. Sic.s.cum odio.

11. A facie verbi.i. vbi aliquid audiuit. Parturit.i. ad efferendum impellitur desiderio.

12. Sic verbum.s. vult excutere dicendo.

13. Non intellexerit.i.putet non esse peccatum. Non fecit.s.quis quā malū. Si fecerit.s.sciēs malū esse.

14. Non dixerit.s.quod illum putas dixisse.

15. Commissio.s.delicti,nisi quis corripiat.

18. Omnis.i.perfecta. In illa.s.docetur. Dispositio.Græc.factio.i. impletio.

19. Nequitiæ.i malè agēdi. Disciplina.i.scientia.

20. Nequitia. Complut.nequitia prudentiæ .i. astutiæ.vel q.d.etiam in viris prudentibus.

22. Certa.i.rectà ducens in finem aliquem.

24. A multa.i.ex multa. Quod ignoratum est.q.d. atque ita celat,quasi ignoret.

25. Etsi.pro,& est qui si.

27. Ingressus.i.incessus.

CAP. XX.

1. MENDAX.i.frustranea. Iudicium,&c. q.d. multi errant iudicando.

2. Quàm bonum pro,quanto melius. Confitentem.s.peccatum suum. In oratione.s.petendo veniam. Prohibere.s.à venia.

3. Iuuenculam .s. sibi creditam. Iniquum.s. corrumpit iustitiam sibi commendatam.

4. Effugies .s. emendatus.

6. Sensum loquelæ .i. scientiam temporis, quo loquendum sit. Tempus.i.opportunitatem. Apti.s. ad loquendum.

7. Lasciuus.i.impudens,seu procax.

9. Processio.i.successus.

10. Cuius.i.cui debetur.

11. Propter gloriam.s.assequendam. Minoratio.i. submissio. vel q.d. contingit excidere gloria.

12. Redimat.i.emat. Restituens.s.ei,à quo fuerās furto sublata,vel venditori.

13. Effundentur.q.d.contemnuntur.

14 Semptemplices.i.multi.s ad accipiendum.

15. Inflammatio s. per iram.

16. Fœneratur.i.mutuum dat. Expetit.i. repetit.

18. Falsæ linguæ.i.adulantes.

19. Habendum.s.ab accipiente ex ipso, vel retinendum apud se. Directo.i.recto.

20. Falsæ.i. mēdacis,vel adulantis. In pauimento.q.d. cùm non putat.

21. Acharis.i.non gratiosus. Etiā.pro,quæ in. Erit.i.esse solet.

22. Parabola.i.sententia.

23. Stimulabitur.i.cruciabitur.s.quia non fecit quod volebat.

24. Præ confusione.i.quia pudet facere quod debet. Ab imprudenti.i. ob imprudentem.

25. Gratis .i. temerè.s. promittendo quod præstare non poterat.

27. Potior.i tolerabilior, sæpè enim minùs nocet.

28. Sine honore.i.contemptibiles.

29. Producet.i.proferet,seu manifestabit.

30. Inaltabit.i.altum faciet. Iniquitatem.i.iniquitatis supplicium.

31. Mutus in ore i.cùm aliquis obmutescit. Auertit.i. impedit. Correptiones.i. punitiones secundùm iustitiam.

CAP. XXI.

2. SVSCIPIENT te.sub.& tractabunt vt leones.
4. Romphæa.i.gladius. Sanitas.s.nisi Deo medicante.
5. Substantiam.s.contumeliosi.
6. Aures eius.s.Dei. Iudicium.s.quod à Deo petit in causa sua. Festinatò.i.citò.
7. Vestigium,&c.q.d. argumentum est mali animi: vel sequetur talis viam peccatorum.
8. Labi.i.subtrahere.
9. Impendiis.i.pecuniis. Hyeme.q.d.incommoda ratione agit.
11. Complanata,&c.q.d.pulchra specie.
12. Sensum.i.intelligentiam, vel sensum eius,pro suum.s.in officio.
13. Sensus.i.intelligentia.
14. Sapiens in bono.i capax bonæ disciplinæ.
15. Sensus.i.intelligentia. Amaritudo.s.peccati.
18. Scius.i.peritus,seu sapiens. Ad se adiiciet.i.assumet ad vsum suum.
19. Quasi sarcina.q.d.molesta.
20. Cogitabunt.s.auditores.
21. Exterminata.i.euersa,adeoque neglecta. Inenarrabilia.i.incomposita,inintelligibilia.
22. Compedes,&c.q.d. nescit explicare quæ scit, quasi esset ligatus.
24. Ornamentum.pro,velut ornamentum.
25. Cõfundetur à persona.i. erubescit ob personam. q.d.non adit.
27. Auscultare.s.quid intus dicatur. Contumelia. q.d.videbitur ei id ignominiosum.
28. Ponderabuntur.s.priusquam proferantur.
29. In ore,&c.q.d.omnia effutiunt fatui, at sapientes os corde reprimunt.
30. Animam.s.est hæc diabolo similis.
31. Permanserit.s.in eo vitio,q.d. quandiu talis erit.

CAP. XXII.

1. IN lapide,&c.q.d.similis est piger conspurcato,luto iniecto ab aliquo.s.odiosus est ob pigritiam à diabolo iniectam. Aspernatione.i.contemptibilitatem.
2. Manus.s.inquinatas.q.d.dignus est,quem omnes vitent.
3. In deminoratione.i.contemptibilis.
4. Confundit.i.pudefacit.
5. Audax.s.fœmina. Non minorabitur.q.d.non est inferior culpa impiis. Vtrisque.s. patre, & marito.
6. Musica.pro,velut musica. In omni tempore.q.d. cum opportunitate adhibita flagella,& correctio.pro doctrina enim Græc.disciplina.
7. Testam.q.d.operam perdit.
12. Nequissimi,&c.q.d.vita fatui nequam,nequissima est & peior morte.
13. Omnes dies.s.luctu digni.
16. Acediaberis.i.tædio afficieris.
17. Super.i.plusquam. Grauabitur.pro,graue est.
19. Loramentum.i.alligamentum. Cõsummatum. vulgò,nsoluto.
21. Impensa.i.arte.q.d. neglectim, non adhibita cura.

23. Omni tempore non metuet, coniungendum cum sequentibus.
24. Pungit.i.stimulat,seu excitat. Profert sensum. i.facit promere quod sentit.
25. Deiiciet.i.fugabit.
26. Adamicum.i.amici gratiam.
27. Est concordatio.i. licebit concordare. q.d. non perit amicitia. Superbia.s.illum contemnente. Dolo.s.i doli,seu fraudis.
30. Ante. pro,velut ante.
31. Amicum.sub.etiam pauperem, & inferiorem te. Per illum.i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.
32. Audiet.s.dedisse mihi damnum.
33. Certum.i.firmum.

CAP. XXIII.

1. EORVM.s.fatuorum,de quibus suprà,vel labiorum errantium. Exprobratione.i. opprobrio digna vita.
2. Superponit.pro,imponet. Flagella.q.d.quis reprimat,ne malum cogitem? Ignorationibus.i.peccatis ignorantiæ. Non parcant.q.d.castiget sanè, si etiam loquendo. Eorum.s.labiorum.
4. Illorum.s.peccatorum.
5. Dederis.i permittas. Desiderium.s.mali.
6. Infrunitæ.i.impudenti. Ne tradas.q.d.ne permittas me esse impudentem.
7. Oris .i. de oris custodia. Scandalizabitur .i. offendet.
8. Illis.s.labiis,vel operibus malis.
10. Nominatio .s. iurando. Ab eis pro, in eis.s.à peccato.
11. Interrogatus.i.examinatus. Et nominans.q.d. nominando Deum.
13. Frustrauerit.s.iuramentum non implendo. Dissimulauerit.s.corrigere errorem suum. Dupliciter.s.fallendo, & non pœnitendo.
14. Retributione.i. punitione.
15. Contraria.i.opposita,seu obiecta. intelligit fortè blasphemiam.
16. Misericordibus .i.piis.s. Dei seruis. Voluptabunt.i.delectabuntur.
17. Verbum .i.res.
18. Consistis.pro,cõsistes q.d.habebis ex eo honorẽ.
19. In conspectu illorum .i. videns eos à te contemni. Assiduitate.i.consuetudine .s. negligendi parentes. Patiaris.s.ab aliis.
22. Calida.s. concupiscentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.
23. Ore.i.apperitu.s.luxuriæ.Id est secundum.
24. Panis.i.fœminæ. Finem.s.vitæ,vel q.d. donec perficiat.
25. Transgreditur.s.per adulterium. Id tertium. In.i.contra.
27. Oculi,&c. pro, oculos tamen hominum timet ille. Timentes illum.Græc.timor illius.
28. Et abscõditas partes.pro,& abditissima quæque.
29. Post perfectum.i.postquam creata sunt.
30. Fugabitur.i. fugientem insequentur.
32. Sic,&c.Id ad tertium pertinet.

33. In-

33. Incredibilis.i.inobediens.
34. Ecclesiam.i.populi cœtum. Adducetur.s.puniendo. Respicietur.i.inquiretur.s.an sint legitimi.
34. Tradent.i.mittent. Filij.s.ex adulterio.
36. Maledictum.i.execrationem. Eius.s.matris.
37. Derelicti.i.superstites. Respicere in.pro, attendere.
38. Ab eo.s.qui Deum timet.

CAP. XXIIII.

1. ANIMAM suam.i.se.q.d.volo iam introducere sapientiam se commendantem.
2. Virtutis.i.exercitus cælestis.
3. Plenitudine.i.multitudine. Admirabitur.i.erit in admiratione.
6. Sicut nebula.s.tenebris, quæ erant super faciem Abyssi,vel simul erat nebulæ quiddam simile tunc.
7. Columna.s.de qua Psal.89.in columna nubis loquebatur ad eos.
8 Gyrum.i.orbem. Circuiui.pro,circundedi, seu circumposui,vel q.d.mihi soli noti cæli,& orbis.
11. Virtute.i potentia. Calcaui.i.mihi subieci. Requiem.i.populum,in quo velut requiescerem. Hæreditate.i. Dei populo.
12. Creauit.s.quantum ad humanitatem: vel positum pro,genuit. Tabernaculo.s. ecclesia.
13. Hæreditare.i.posside velut hæreditatem.
14. Creata.s.quantum ad humanitatem prædestinata.vel positum pro,genita. Habitatione.s.in corpore, vel tabernaculo testimonij. Ministraui.pro, feci ministrari.
15. Sic.s.ministrans. Sion.s. Ierusalem, vel Ecclesia. Firmata sum.i. firmiter mansi. Similiter.pro, præterea.
16. Radicaui.i.radices egi. In partes.pro,in parte.i. sorte. Hæreditas.pro,quæ est hæreditas. Plenitudine.i.pleno cœtu.
17. Cedrus.iunge cum,in Libano. Sion per τ sin dicitur,& Hermon.vide Deut.4.hic Græc.Hermon.
18. Palma.iunge cum, in Cades. Cades.pro, Engadi,seu Gadi,quæ prope Ierico.Græc.Gaddi.
19. Platanus.iunge cum,iuxta aquam. In plateis.i. viis latis, seu palàm.
20. Aromatizans.i.fragrans. Vngula.genus aromatis,quod Exod.30.dicitur onyx.i.vnguis. Gutta.s. ex myrrhæ frutice fluens.dicitur & stacte.
21. Libanus.i.thus. Non incisus. Græci atomum dicunt. Vide Plin.lib.12.cap.14. Vaporaui.i.repleui odore. Mistum.i.adulteratum mistione aliqua.
23. Fructus.pro,fructusque. Honestatis.i.diuitiarum.Græc. πλούτου.
25. Virtutis.i.fortitudinis.
26. Generationibus.i. fructibus.
28. Mea.q.d. sapientum.
30. In me.i.me iuuante.
32. Hæc.s.præstat. Testamentum.i.pactum.
33. Iustitiarum.pro,iustitiæ.s.faciendæ. Hæreditatem.s.promisit,si illa seruarent. Promissiones.i.promissa.s.fœderatorum.
34. Posuit.i.statuit.s. Deus.
35. Implet.i.facit abundare.

Phison.i.Ganges. Nouorum.i.nouarum frugum.
36. Sensum.i.intelligentiam.
37. Assistens.s.cum copia aquarum spiritualium. Geon.i.Nilus.
38. Perficit.i.facit. Infirmior.s.animus.
39. A mari.i.plusquam mare. Eius.s.sapientiæ. In Abysso.pro, velut Abyssus.i.profundissimum.
41. Fluuius Dorix.lege,fluuij Diorix.i.fossa à fluuio diducta. Paradiso.q.d.à Deo.
42. Inebriabo.i.irrigabo. Partus.i.productionis. Quidam pratus legunt, pro, prati.
43. Appropinquauit,&c.i.mari similis factus est.
44. Antelucanum.i.diluculum.s.quod paulatim crescit. Longinquum.i.remotas gentes.
45. Inferiores,&c.s.limbum, quo Christus descendit,vel quasi dicat terram, quò descendit carnem sumpturus. Dormientes.i.mortuos.s.corpore, vel anima per peccatum.
46. Quasi prophetiam.q.d.reuelatam. Desinam.s. effundere. Sanctum.s.vitæ æternæ.

CAP. XXV.

3. AGGRAVOR animæ.i.indignè fero vitam.
6. Caniciei.i.senibus. Presbyteris.i.senibus. repetitio.
8. Corona.i ornamentum.
9. Insuspicabilia cordis.i de quibus nemo malè suspicetur,seu sentiat. In lingua.i.modo meo, seu vt potero eloqui.
10. Inimicorum.s.spiritualium.
16. Adglutinandum, &c.q.d.coniunctum est cum Dei timore.s.ex vtroque nascitur Dei dilectio.
17. Omnis.i.summa. Id videtur decimum, nisi diuidas sapientiam, & scientiam; tunc enim erit timor Domini.
18. Et omnem, &c.q.d. omnem molestiam feras potiùs,quàm tristitiam; & omne malum pœnis, quàm malitiam mulieris.
20. Obductum.i.inductam afflictionem. Et non. pro,potiùs quàm.
21. Vindictam.s.in te factam.
23. Quàm.pro,potius quam.
24. Tanquam visus.s. indignabunda. Saccum.s. plena malitia,vel horrida.
25. Modicum.s.celans animi mœrorē præ pudore.
26. Breuis.i.parua. Super malitiam. pro, præ malitia. Sors,&c.q.d.experiantur id peccatores, seu obueniat eis talis sors.
28. Et nō.pro,ne fortè. In specie.i.cōspecta forma.
29. Irreuerentia.i.probrum,seu impudentia. Confusio.i.pudor.s.viro suo.
31. Mulier nequam.s.ista tria facit.
32. Debiles.s.facit.q.d.despondere animum. Beatificat.i.honorat.Græc.consolatur.
34. Exitum.s. per foramen aliquod. sub. alioquin effundetur tota. Veniam.Græc.libertatem. Prodeundi.s.pro suo arbitratu.
35. Ad manum tuam.i.prope te,seu te ducente. Confundet.i.pudefaciet.
36. A carnibus tuis.i.à corpore tuo,seu à te. Abscinde.i.dimitte, dato libello repudij, vel thoro separa. Abutatur te.i.tuâ patientia, & lenitate.

CAP. XXVI.

1. DVPLEX.q.d. diutius viuet.
2. Fortis.s.animo. In pace.pro,pace.
3. Pars.i.sors,seu hæreditas. Parte.i.sorte.
4. Diuitis,&c. q. d. siue vir diues sit, siue pauper, lætus erit tali vxore.
5. Facies.s.in vultu solet apparere timor.
6. Delaturam .i. proditionem, seu infamiam. Populi.s. furentis.
7. Omnia.s.hæc.
8. Dolor.pro,at dolor. Id quartum est.
9. Communicans.i dicens.s.quæ de viro suspicatur.
10. Mouetur,adeoque & boues turbat,& opus. Ita.s.inquieta est. Scorpionem.q.d.læditur. Ira magna.pro,iram magnam affert.
12. Fornicatio.i.impudicitia.
13. Non auertente se i.curiosa.
14. Irreuerentia.i.impudentia. Te neglexerit.i.tua monita contempserit.
15. Os aperiet,&c.honestè describit turpem actum.
16. Ossa i corpus.
17. Datum.i.donum.
18. Immutatio.i pretium, seu quicquam quo commutes. Animæ.s.talis.
21. Altissimis.s.cælis. Species.i.pulchritudo.
22. Et species. pro,sic & species.
23. Columnæ. pro, sicut columnæ. Et pedes. pro, sic & pedes.i.crura. Stabilis.i.constantis.
24. Fundamenta. pro,sicut fundamenta. Aeterna.i.firmissima.
27. Romphæam.i.gladium.q.d punitionem.
28. Species.i. rerum genera. Negligentia.s.recti. Græc.delicto. Labiorum.s.mendacis.

CAP. XXVII.

1. OCVLVM.i.mentem.s.à recto.
2. Angustiabitur.i.premetur s. contrahens.
3. Conteretur.i.consumetur .s.cessabit.

Cum delinquente.s.in morte. vel q. d. comprimetur inquam delictum,& delinquens: vt sit explicatio præcedentis. fit autem compressio vi quadam, & lædit, & ipsa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.

4. Instanter.i.diligenter, seu continenter.
5. Aporia.i. perplexitas, seu defectus.s. mistæ sunt dubiis hominum ratiocinationes.
7. Rusticatio.i.cultus. Verbum.s. producitur velut fructus.
8. Sermonem .s. eius perspectum. Tentatio.i. exploratio.s.proditur cuiusque mens verbis.
9. Poderem.i togam. Agnitionis.i.iudicij Dei.
10. Veritas.i.iustitia. Reuertetur.q. d.ad illos accedit,cumque illis manet.
13. Tempori.i.opportunitati.s.cum poterunt capere. Cogitantium.i. prudentium.
14. In delictis.s.lætantur, cùm malefecerint.
15. Obturatio aurium. q. d. ferri à piis auribus non potest.
16. Auditus grauis. pro,auditu molesta.
17. Fidem.s.quam dederat de tacendo. Ad animum suum .i. vt optat.
18. Fide.i.fidelitate.
19. Non persequeris. q. d. fugiet te, nec assequeris illum.
20. Sic &.pro,seu,vt continuetur cum sequentibus. vel q.d.perinde est,ac perdere amicitiam.
23. Et maledicti,&c.q.si ei fecisses iniuriam, posset reconciliari; at non item si reuelasti secretum eius.
24. Mysteria.i.arcana. Desperatio est. q.d. desperata est reconciliatio.tanta est infelicitas proditoris.
25. Annuens.s.simulando amicitiam. Abiiciet.i. remouebit ab ea cogitatione.
26. Condulcabit.i.dulciter loquetur. Peruertet.i.mutabit. Scandalum.q.d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.
27. Odiui,&c. q. d. nihil æquè odi ac talem.
28. Diuidet vulnera.q.d.ipsum vulnerabit.
29. Statuit.s.vt ei noceat.
31. Illi. pro,illis.
33. Continens.i.retinens.q.d.illis obnoxius.

CAP. XXVIII.

1. A DOMINO,&c.q.d.à Deo punietur. Seruans seruabit.i diligenter obseruabit.s.vt puniat.
2. Soluentur. Græc. peccata tua soluentur .i. remittentur.
7. Tabitudo .i. corruptio. Eius .s. inimicitiæ. q. d. obedienti iracundiæ suæ.
9. Testamentum.i.pactum.s.præcepta. Despice.i. dissimula, & ignosce.
10. Lite i.contentione.
12. Virtutem.i potentiam. Substantiam.i.diuitias. .s. potentes,& diuites facilè irascuntur.
13 Festinatum.i præcipitanter susceptum. Testificans.s.iniquè, vel quæ minatur alteri malum.
14. Sufflaueris.Græc.additur,in scintillam. Vtraque,&c.q.d.potest homo iram accendere, & extinguere.
16. Tertia.i.detrahens. No. quòd Chald in prouerbiis pro detractore, & susurrone, solet vertere, linguam tertiam: fortè quia tertius est, vni apud alterum detrahens.
19. Viratas. pro, viriles, seu fortes. Eiecit.s.domo. Laboribus.i. rebus labore partis.
20. Respicit illam.i.illi deditus est.
21. Comminuet ossa.q.d.multo peius lædit.
22. Quasi. pro, vt.
23. Tectus.i.defensus, seu tutus.q.d.qui longè ab ea est, nec cum illa quicquam habet commercij.
25. Inferus.i.mors, seu sepulcrum.
26. Permanebit.s.diu impunita.vel q.d.non manebit apud iustos.
29. Confla.s.vt ex eis facias stateram, & frænos. Stateram.s.ad ea prius ponderanda quàm efferas. Rectos .i.qui regant.

CAP. XXIX.

1. FOENERATVR. pro,velut mutuum dat.s.reddendum à Deo. vel q.d.qui dat eleemosynã, multo magis dabit mutuum. Manu.i.operibus.

2. Red-

2. Redde.s.mutuum ab eo tibi datum.
3. Confirma verbum .i. promissum imple.
4. Quasi inuentionem ,&c. q. d. mutuum non reddunt,quasi esset res inuenta.
6. Murmurationum.i.dantia occasionem murmurandi. Tempus.s.non esse opportunum.
7. Aduersabitur.q.d.tergiuersabitur,seu repugnabit. Solidi.i.integræ summę,quod vulgò capitale dicitur. Illud.s.quod retinet,vel totum debitum. q. d. ita nolunt soluere,quasi reperissent.
8. Sin autem.pro,vel etiam.vel,quòd si non. q. d. si verò soluat,tamen illum reddat sibi inimicum.
Gratis.i. sine causâ.
10. Timuerunt sub.& ideo dare mutuum noluerũt.
11. Super,&c. q. d. age fortiter, & ei,qui eget,da,& ignosce,si non possit reddere. Trahas.i.differas dare, vel opprimas non valentem soluere.
13. Perde.i.expende,seu da non recuperaturus.
Perditionem.s. animæ tuæ .i. perniciem. vel q. d. vt pe eat sine fructu.
14. Pone,&c q.d.expende iuxta Dei præcepta : vel magnum puta thesaurum,facere Dei præcepta.
15. In corde.q d.facies illum tibi amicum, vel illum consolans. Exorabit.s.à Deo liberationem.
16. Sacculus.s.plenus meritis. Gratiam .i. beneficentiam. q.d. non peribit apud Deum remuneratorem.
17. Resurget.i.redibit. Retribuet .s. Deus propter illam.
18. Super .i. plusquam.
19. Fidem .i. sponsionem. Confusionem .i. pudorem. Derelinquet.i deseret.s.eum,cui promisit. Sibi. abundat,more Hebræo.
20. Dedit animam i.se periculo exposuit.
21. Repromissorem.i fideiussorem.
22. Adscribit. q. d. vult de illius bonis solui suum debitum.
23. Repromittit de.i.fideiubet pro. Perdiderit.s.ille pro quo promisit. Reuerentiam.i.pudorem.
24. Nequissima.i. infeliciter succedens. Dirigentes.i.rectè,& prosperè agentes.Græc.diuites.
25. Gyrans.i.versans.
26. Nequam.i infelicem.s.quia cogitur soluere pro principali,cuius se fecit fideinssorem. Agere.s.negotia etiam aliena. Iudicium .i. litem.
27. Recupera.q.d.adiuua. Incidas.s.eius causâ in periculum.
28. Initium.i.caput,seu summa,ἀρχὴ.
29. In peregrin.i.apud alienos.
30. Pro magno i.velut si magnum esset. Peregrinationis.s quod accidit peregrinantibus.
31. Nequam i.misera.
32. Hospitabitur,&c. q. d. etiam qui hospitio excipit,multa cogitur ferre molesta,vel si hospitio exceptus es,cogeris vicissim excipere cum molestia.
33. Cæteros.s meos socios.
34. Exi.subaudi,audies in domo aliena exceptus. A facie honoris i.aduentu honoratorum.
Necessitudine.i.necessitate.s.excipiendi amicum. Factus est. pro,excipiendus est.
35. Correptio.s.dicendo, Abi domo. Fœneratoris. .i.mutuum dantis.

CAP. XXX.

1. NOVISSIMO.i.senectute,patet filium vidẽs bene moratum. vel q d. tandem.s.filius sic correctus. Palpet.s.filius mendicans,vel vagabundus.
3. Zelum.i.iram,vel inuidiam.
7. Colligabit.s. pater. Sua.i.filiorum. q. d. medebitur ipsorum corruptis moribus. Vocem.i. rumorem de illorum improbitate sparsum.
8. Remissus.i. dissolutus, seu sine disciplina.
9. Lacta , &c. q. d. si blandiaris, sic se geret, vt timeas ei.
10. Condoleas.pro,doleas.s.postea. Obstupescent. .s.præ dolore. q. d. præ mœrore obmutescas , vel des pœnas,& crucieris, nec possis corrigere : vt qui comedit acerba nõ potest alia comedere,darque erroris pœnas.
11. Despicias.i.corrigere negligas.
12. Induret.i.durus euadat.
13. Operare in illo.i.operam pone diligentem in eo docendo. Offendas .i. incidas . q. d. ne forte turpiter agat .
14. Malitia.i.ægritudine,vel vitiis.
15. Census.i.diuitiæ.
16. Gaudium.s.ex bona conscientia.
17. Aeterna.s.per mortem.
18 Bona , &c. q. d. perinde sunt auaro diuitiæ , vt mortuo epulæ.
19. Effugatur.i.longè est. q. d nihil ei prosunt diuitiæ. Mercedes iniquitatis.i.quod meretur eius iniquitas.s.vt frui non possit iis,quæ possidet.
21. Suspirans.s.quia non potest quod optat.
22. In consilio tuo.i.dum deliberas de aliquo.
23. Iucunditas.s.in rebus bonis. Sanctitatis.i. sanctus. Longæuitas.i. vitam producit.
24. Eius.s.animæ,vel Dei.
26. Zelus.i.indignatio , vel inuidia. Cogitatus .i. solicitudo.
27. Splendidum.s.Dei luce. Bonum in epulis,&c. .i.bene cibis vtitur.s.non parcè,vt auari,sed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAP. XXXI.

1. HONESTATIS i.quam diuitiæ afferunt. Cogitatus.i.solicitudo.
2. Præscientiæ.i prouidendi in futurum. Sensum. .i.mentem.s. interdum à recto.
3. Et in requie, &c. q. d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.
4. In diminutione,&c.q.d.etiam victum minuens, vt possit ditescere.
5. Iustificabitur i.liber erit peccato. Consumptionem.i. perditionem.
6. Casus.i.incommoda,& pericula. In specie.i ob pulchritudinem.s.qua sunt decepti.
7. Sacrificantium .s. auro. est enim auaritia Idololatria quædam. Deperiet.i. peribit.Græc.capietur.
13. Si multa,&c sub. potero indulgere genio.
14. Nequam.s.eius, qui inuitauit,forte enim ægrè fert sua consumi. Ab omni facie sua.i.effusè.q.d.dolere solet maximè,cùm alij lætantur. Viderit aliquem s. lætari, vel te suauiter vesci.

16. In-

16. Inuidia.f.oculi nequam. Contaminatus.i.notatos, vel affectus, seu lacessitus.

17. Comprimaris.i.repleatis.

20. Disciplinæ.q.d.modestiæ, quã disciplina docet.

23. Infrunito.i.impudenti, seu intemperanti. q. d. torquent illum.

25. Coactus.i.grauatus.

26. Inuenies.f.vera esse.

27. Velox.i.diligens. Omnis non i. nulla.f. ferè q.d. rarò ægrotabis.

28. Splendidum i.liberalem. Veritatis.i.probitatis. Fidele.i certum, seu stabile.

29. Pane.pro, in pane.q.d.in dando cibum. Verum est.q.d.& meritò quidem vituperatur talis.

30. In vino. pro, vinum.

31. Arguet.i.ostendet.

32. Aequa.i. æquabilis, seu commoda

33. Vino.sub.nisi mors.

38. Irritationem f.animi.

40. Imprudentis offensio .i. facit imprudentem offendere, seu per imprudentiam.

41. In iucunditate.i.dum potando hilarescit.

42. Repetendo.f.siquid debet. Importunum id tali tempore.

CAP. XXXII.

2. CONSIDERA .f. quomodo regere debeas. Græc.conside.q d.tum poteris sedere, seu quiescere, cum illorum curam habueris; vt statim explicat.

3. Recumbe i. quiesce. Gratiæ .i. gratiosum, seu decorum. Dignationem.i.dignitatem. Corrogationis.i ob operam tuam.

5. Primom verbum.q.d.in primis verò. Diligenti scientiam .i. discendi cupidis. Musicam.i. concentum.q.d.ordinem.i procedito ordine in differendo, vel de musica honesta loquitor, sola in conuiuiis adhiberi.

7. Comparatio.i.concentus.

8. Signum.i.sigillum.

9. Reuerentia.i.pudore.f.modestia. Bona gratia.i. beneuolentia.

11. Si bis, &c.q.d. Ne respondeo, nisi bis rogatus. Habeat caput.q.d.summatim dic.f. pauca prudenter.

14. Grandinem. Græc tonitruũ. q.d. vt tonitru eum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.

15. Tetrices.i.impedias, seu intrices. vel legendum, tetrices.i. tetricus sis & tardus. Prior. pro, primùm.i. ante omnia. Domum.i.conscientiam. Auocare.f. à tumultibus. Lude.i.recreare spiritualiter.

16. Age, &c.q.d. meditare, vt soles. Et non, &c.q.d. idque piè, & humiliter.

17. Super.pro, in. Inebriantem. i.implentem.

19. Insidiosè.i.fictè.Græ.simulatè. Scandalizabitur ab ea.i.offendet in illa. q.d. potiùs damnum referet, quàm lucrum.

20. Inuenient, &c.q.d.rectè indicabunt. Iustitias .i.bona opera.

21. Comparationem.f.consentaneam sibi defensionem, vel exemplum similium hominum.

22. Disperdet.i.despiciet, seu negliget. Alienus.f.à consilio. Timorem.pro, timore.

23. Cum eo. pro, secum. Suis, &c. q. d. in iis, quæ sectatur, temeritatis arguetur.

25. Animæ tuæ.i.tibi.

26. Attende.i.caue f.ne quid, te fallentes, mali agant.

27. Ex fide animæ.i.conscientiæ fide informatæ.

28. Minorabitur.i.egebit.

CAP. XXXIII.

2. IVSTITIAS.i.bona opera.

3. Fidelis.f. conseruans illum, & verè præmium suo tempore dandum promittens.

4. Interrogationem, &c.q.d. qui sibi propositam interrogationem declarat, eo ipso viam parat responsioni, & libenter ab eo, qui se rogauit, audietur, & disciplinatè respondebit.

5. Quasi rota, &c.f.huc illuc voluitur desideriis, & imaginationibus.

6. Sic & amicus subsannator. hæc per parenthesim legenda. est autem sensus: Vt equus admissarius hinnit, non gratia sedentis, sed equæ visæ; ita fictus amicus blanditur, non amici causa, sed commodi sui.

7. Et iterum. pro, itemque. Anous.f.solaris, maior lunari. A sole.f.causa est, vel à solene?

9. Immutauit.i.variè disposuit. Celebrauerunt.f. homines. Ad horam.i.certo seu præfinito tempore.

10. Ipsis .f.diebus. Dierum .f communium, seu non festorum. Solo.i.humo.

11. Disciplinæ domini.pro, sapientiæ suæ. Vias.i. viuendi rationem. multiplex enim hæc in hominibus. Aug.tamen.i.ad Simpli.ad mortalitatem refert, ab omnibus per peccatum contractam.

12. Sanctificauit.f.faciens sacerdotes, vel sanctos. Maledixit.f.peccatores. Conuertit, &c. pro, euertit, separans ab aliis.Græ.euertit illos à sedibus suis.

14. Viæ eius.i.figuli actiones.f.circa vasa. Reddet. .f. Deus. Iudicium.f iustum.

15. Duo contra duo.Græc.duo, & duo.q.d.bina quęque vbi.f.vnum alteri oppositum.

20. Mulieri .i. vxori. Possessionem.i. opes. Deprecetis.f.repetens. Illis.f.quæ dedisti.

21. Immutabit.pro, immutet.f.ab eo, quod proximè docui. Caro.i.homo.

23. Præcellens.q.d.stude excellere.

25. Disciplina.i.correctio, seu castigatio.

26. Operatur, &c. q. d. etiam castigatus quæret ab opere quiescere, quid si laxes disciplinam? haud dubiè quæret libertatem, seu fugiet.

28. Maleuolo.i.malitioso.

30. Non amplifices, &c.q.d.ne quemquam multum graues, sed cum iudicio.

31. Sanguine animæ.i.multo labore, & sudore parta pecunia.

33. Extollens.pro, tollens se.f.abiens. Quæras.f.de illo.q.d.qui possit indicare vbi sit.

CAP. XXXIIII.

1. MENDACIVM. pro, mendax.i.falsa. Viro insensato. pro, viri insensati.

2. Visa.i. somnia, seu visiones.

3. Hoc secundum hoc.i.repræsentatio quædam per similitudinem. Ante faciem, &c. q.d. vt accidit in speculo, vbi ante faciem, &c.

5. Male-

5. Malefacientium.i. iniquorum.
6. Parturientes. q. d. cum desiderio proferendi, vel cum molestia quadam.
7. Exciderunt.s.bono, vel spe sua.
8. Sine mendacio, &c. q. d. non est opus istis mendaciis ad obseruandam Dei legem. Complanabitur.i. explicabitur.s. sine istis visionibus.
9. Intellectum.i. res intellectu dignas.
10. In multis factus.i. multa expertus. Malitiam.i. malitiæ cognitionem, seu astutiam.
11. Implanatus.i. deceptus. Nequitia.i. nequitiæ cognitione.s. calliditate.
12. Enarrando.i. mihi narrata. Verborũ i. rerum.
13. Horum.s. quæ vidi, & expertus sum.
14. Quæritur.s. à Deo, & defenditur. Græc. viuet. Respectu illius.i. Deo respiciente.
18. Quem.s. Deum.
19. Potentiæ.i. potens. Virtutis.i. forte. Meridiani.s. æstus.
20. Deprecatio.i. reconciliatio, vel depulsio. Græc. custodia.s. custodit, ne offendas; vel ignosci. Casus.i. ne cadas, vel si ceciderit.
21. Subsannationes.sub. potiùs sunt.i. irrisiones.
22. Solus.s. sufficit, vel quæritur. Sustinentibus.i. expectantibus.
25. Homo sanguinis.i. homicida.
26. In sudore. pro, sudore partum, vel sudanti.s. mercenario.
28. Quid prodest.i. quis fructus?
30. Baptizatur à mortuo.i. lauatur ob tactũ mortui.
31. In peccatis.i. ob peccata.

CAP. XXXV.

1. MVLTIPLICAT orationem.i. multum orat. faciunt id omnes sancti viri. vel q d. est perinde ac si sæpè oret, adeoque à Deo multa obtinet.
3. Et propitiationem, &c. q. d. & recedere ab iniustitia est sacrificare ob propitiationem peccatorum, & pro his deprecari.
4. Retribuet. pro, qui retribuit. q. d. qui benefacit, est sicut qui offert Deo similam.
7. Omnia.s. quæ de Dei oblationibus sunt instituta.
8. Impinguat, &c. q. d. acceptatur à Deo tanquam pinguis.
9. Memoriam.i. recordari.
10. Bono.i. læto. Minuas.i. omittas offerre.
11. Sanctifica.i. offer, seu consecra Deo.
12. Donatum eius.i. quod dedit tibi. Bono.i. læto. Adinuẽtionem, &c. q. d. inueni quod des, vel da quod inuenerit manus tua.i. quod poteris.
13. Septies tantum i. multo plus.
14. Praua i. de malè acquisitis.
15. Inspicere.i. attendere. q. d. offerre. Gloria.i. respectus, seu acceptio, etiam si gloriosa sit.
16. In pauperem.i. contra pauperem. q. d. non placatus donis diuitis qui pauperem læsit.
Vt 18. Super.i. contra. Deducentem eas.i. cogentem flere.
19. Delectabitur. q. d. libenter exaudiet. Complut. non delectabitur. q. d. displicebit ei iniuria, quæ fit, re facit.

20. Adorat.i. colit. In oblectatione.i. libenter.
21. Consolabitur.i. quiescet.
22. Elongabit.i. diu differet. Patientiam. Vide Lucæ 18. Ipsorum.s. iniquorum.
23. Plenitudinem.i. multitudinem. Contribulet.i. conterat.
24. Adæ.i. hominis.
26. Speciosa.i. pulchra, & grata.

CAP. XXXVI.

3. ALLEVA.i. eleua. Alienas.s. à te per infidelitatem.
4. Sanctificatus es.i. ostendisti sanctitatem tuam, & potentiam.
6. Immuta.i. ede alia: vel q. d. muta per miracula, rerum ordinem.
7. Dextram. Loquitur more hominum, qui præcipuè dextero brachio vtuntur.
9. Extolle. pro, tolle. vel q. d. sublatum deiice.
10. Festina.i. accelera.s. ad punitionem. Finis.s. destinati malis. Græc. iræ. Enarrant.s. homines.
11. Saluatur.i. euaserit, seu fugerit, vel qui hic non punitur. Pessimant.i. pessimè tractant.
13. Hæreditabis.i. possidebis velut hæreditatem.
14. Super quam, &c.i. quæ dicitur populus tuus, seu quæ te colit. Coæquasti.i. comparasti.s. Exod. 4. vel habuisti loco primogeniti.
15. Sanctificationis tuæ.i. vbi coleris. Requiei tuę. q. d. vbi peculiariter habitas.
16. Virtutibus tuis.i. operibus tuæ potentiæ.
17. Creaturæ.s. peculiares, seu clientes. Suscita.i. imple. Precationes.s. pro aduentu Messiæ.
18. Sustinentibus.i. patienter expectantibus. Prophetæ.s. qui eam dandam prædixerunt. Fideles.i. veraces.
19. Benedictionem.i. vt benedicens optabat. Vide Num. 6. Conspector, &c. q. d. cui omnia secula nota, & subiecta.
20. Et est. pro, sed est.
21. Feræ.i. venationis. Insensatum. Græc. sensatum.s. deprehendit statim.
23. Excipiet.s. in maritum. q. d. non valde examinãt fœminæ, quibus nubant. Et est, &c. q. d. at videndum diligenter viro, qualem ducat.
24. Species.i. pulchritudo. Et super, &c. q. d. eique super omnia alia placet.
25. Si est i. quod si vxori inest. Curationis.s. iræ & tristitiæ, curatumque mariti. Est &c. pro, & est. Secundùm, &c. q. d. felicissimus est omnium hominum.
26. Secundùm illum.i. simile illi. Vide Gen. 2. Vt requies. pro, quietis.
27. Egens.s. viri adiutorio, & solatio.
28. Credit. pro, fidat. Nidum.i. fixam habitationem. Obscurauerit.i. nox aduenerit. Succinctus.i. expeditus.

CAP. XXXVII.

1. AMICITIAM copulaui.i. amicus sum. Inest.s. in eo, quod sequitur.
3. O præsumptio, &c. q. d. ô scelus. Græc. ô cogitatio praua. Cooperire.i. vt cooperias.

Aridam.i.terram. Illius.f. sodalis.
4. Sodalis .f. fallax. Oblectationibus .f. prosperitatis.
5. Hostem.f.amici. Accipiet.f.causa ventris.
7. Socero.f.de rebus, vbi periculum, ne potiùs filiæ faueat.Græc.cum eo,cui suspectus sis. Zelantibus.i.inuidentibus.
8. Omnis.f.talis. In semetipso.i.in propriã vtilitatẽ.
9. Cogitabit.i suam vtilitatem.
10. Sudem q.d.impedimentum, seu offensionem.f. contra te.
11. Tracta .i. consulta Ironicè loquitur. q.d. si tractes, operam perdes. Aemulatur .i. zelotypia persequitur.f.de pellice.
12. Traiectione i permutatione .f. dicet is,quòd in rem suam ei videatur esse, non quid conueniat.
14. Non attendas, &c. q. d. Ironicè loquebar, non enim tales consulendi.
16. Secundùm animam tuam .i. tibi conformis, seu amicitia iuncta. Quicumque,&c.aliàs,& Græco conformius, qui cum titubaueris in tenebris.i. offenderis, condoleat tibi.
17. Cor,&c.i prudentem virum adhibe tibi.
Pluris.i.potiùs.
18. Quàm. pro,plusquam.
20. Verbum verax.i rectum consilium.
21. Verbum nequam .i. prauum consilium. Immutabit.f.à bono in malum. Ex quo.f.corde.
Partes.i.differentiæ. Vita.hæc præmium boni.
Mors. hæc mali. Dominatrix .i. gubernatrix. q.d. multum illa pendent ex lingua.
22. Suauis.i. indulgens.f. non facit,quæ alios docet.
23. Defraudabitur.i.successibus carebit.
24. Defraudatus .i. priuatus.
25. Sensus.i.mentis.
26. Fideles.i. stabiles.
28. Viri.i.cuiusque. Numero.f.certo,vel paruo. Israel. q. d. populi fidelis. Innumerabiles.f æterna vita.
30. Tenta i.explora. Nequam.f.prauo aliquo desiderio. Potestatem.q.d.coerce.
31. Placet. pro,placere debet.
32. Omni.pro,vlla. Omnem.pro,vllam.
34. Adiiciet.i.producet.

CAP. XXXVIII.

1. A Rege. pro, à Rege etiam. Donationem.i.remunerationem.Græc gloriam.
6. Ad agnitionem,&c.i. vt ab hominibus agnosceretur,eisque seruiret. Illorum.f.medicamentorum.
Honorari.i. vt honoretur,seu glorificetur.
7. Pigmenta.i confectiones ex diuersis speciebus.
Non consummabuntur,&c.q.d non sunt sufficientia ad pacem,& sanitatem mundi,nisi Deus adiuuet.
Pax Dei.pro,prosperitas,seu sanitas a Deo est.
10. Manus.i.opera.
11. Suauitatem.i gratam Deo oblationem,seu thus.
Memoriam .f. offertur in memoriam beneficiorum Dei. Impingua.i. pinguem offer. Da. pro,da etiam. q.d. ne negligas medici operam.
13. Illorum.f.medicorum. Incurras.pro,incurrere te sit necesse.

14. Requiem.f.quam efficere student in ægroto.
Illorum.f.ægrotorum. q. d. vt possint cum cæteris sanis conuersari.
15. Incidat,&c.f.accidunt morbi ob peccata.
16. In pro,super. Dira.i.acerba. Iudiciū.i.morem.
17. Delaturam.q.d. ne quis calúnietur, quòd illum oderis,si non fleas. Tristitiam.f.ne tibi noceat.
18. Detractionem. id suprà vocauit delaturam.
19. Cooperit.i.obruit, seu opprimit. Flectit.q.d. incuruat.
20. Abductione.pro,obductione (.i plaga) sic enim suprà, sæpè vertit verbum Græcum. Substantia inopis. .i.vita afflicti. Secundùm cor eius.q d.ex corde pendet. .f.miserum est,se animo excruciare sine vllo fructu.
22. Conuersio.i.reditus ad vitam. Huic.f.mortuo. Pessimabis.i.lædes.f.nimia tristitia.
23. Memor esto.verba mortui ad viuum. Hodie i. paulo pòst.
24. In requie i.cùm decumbit moriturus,vel vbi requieuit. Requiescere.i cessare. q d auerte mentem ab ea cogitatione. Illum..f.ante mortem, vel te ob illum mortuum tristem.Græc.super illo.
25. Vacuitatis.i.otij. Actu.i. negotiis.
26. Iaculo.f.in cuius cuspide est stimulus.
27. Vigilia i.vigilantis studium.
28. Similitudinem.i expressionem.
29. Concertatur.i.conflictatur.
30. Innouat .i. subinde ferit. Contra similitudinem.q.d.subinde aspicit typum vasis formandi, quem ante se habet.
32. Innumera i.multiplex,seu assidua.
33. Virtutem suam.i.se, seu pectus.
34. Linitionem .f.quæ solet adiungi vasi ad ornamentum. Fornacem.f. qua vasa coquenda.
37. Inhabitabunt.f.homines. Ecclesiam.i.congregationem sapientum, vbi de rebus grauibus consultatur. Transilient f.tales artifices.
38. Testamentum.i. decretum. Palàm facient .i. declarabunt. Disciplinam.i.doctrinam.
Iudicium.i.ius,seu iuris prudentiam. Parabolis .i. sententiis reconditis.f proferendis.
39. Aeui.i.seculi,seu mundi. Confirmabunt.f.arte sua. Deprecatio.f.ad Deum, vt adiuuet. Accómodantes.f.operi.q d.intenti. Conquirentes.i.studentes.

CAP. XXXIX.

1. NARRATIONEM. pro, enarrationem, seu explicationem. Versutias.i.argutias,seu obscuritates. Parabolarū.i sententiarū reconditarum .f. scripturæ, vt quidam volunt. Introibit.i.penetrabit.
3. Occulta,&c.repetitio, more scripturæ. Conuersabitur. pro, versabitur. q.d.studebit.
4. Ministrabit.i.aliquo publico munere fungetur.
5. Pertransiet.f discēdi causa. Bona,&c.i.prospera & aduersa. Tentabit.i.experietur.
9. Tanquam imbres i.copiosè.
10. Ipse.f.Deus. Suis f.cordis penetralibus, vel suis. .i.Dei.q d arcana legis Dei consulet.
11. Ipse.f.sapiens. Suæ i.propriæ, vel suæ.pro,eius. .f.Dei. Testamenti i.pacti.
12. Delebitur.f.memoria eius.

13. Re-

13. Requiretur.i.celebrabitur.

14. Gentes.i.populi. Ecclesia.i.fidelium cœtus.

15. Mille .s. imitatores. vel q. d.si diu vixerit, relinquet nomen.i.famam,plusquam mille alij. Requieuerit.s.ipse per mortem, vel cesset eius fama. Proderit. q.d.illi profuerit,vita,quam agit.

16. Consiliabor,&c.i.consilia dando edisseram. Vt furore,&c.q.d.vehementer ad dicendum impellor.

17. In voce.i loquens. Dicit.s.sapientia. Fructus. pro,filij.

18. Libanus.i.thus.

19. Florete pro, producite. In gratiam. pro, cum gratia. Canticum.pro,cantico.s. Deum.

22. Verbo.i.præcepto,seu imperio. Stetit.s.in mari rubro,& Iordane. Exceptoria.q.d.ita retenta aqua velut in vase.

23. Placor.i.placabilitas,seu fauor. Minoratio.i.defectus. Ipsius.i.ab ipso data.s.Dei perfecta sunt opera.

24. Carnis.i.hominis.

26. Dicere.i.cur quis dicat .s. de Dei operibus.

Quid est.pro,quorsum. Quærentur.q.d. suum habent vsum requisitum,seu necessarium.

28. Cataclysmus i.diluuium. Hæreditabit.i.possidebit.

29. Directę q.d cōformes.s.sanctis fauet,malos punit,vel sanctis placent,malis sunt offensiones.i.displicēt.

30. Bona,& mala.s.bona,si velint;mala,quia præuisi peccaturi.Græc.mala.

31. Initium.i.caput,seu summa,ἀρχὴ.q.d. hæc præcipuè necessaria.

33. Confirmauerunt.pro,constanter exequuntur. Tormenta.i.flagella. Consummationis .s. mundi. vel q. d.cùm Deus statuit aliquem perdere. Confundent. pro,effundent; vel cum confusione , seu perturbatione exequentur.

37. Epulabuntur.i.delectabuntur. In necessitate. .i.cùm opus erit.

38. Confirmatus.s.in eo,quod sequitur.

39. Hora sua.i.tempore suo.

40. Nequius. q. d. nullum habet vsum. Comprobabuntur.s.bona esse,& vtilia.

41. Nomen Domini. pro, Dominum.

CAP. XL.

1. OCCVPATIO.i.molestia. Creata.pro,destinata,seu iniecta.s.ob peccatum. Iugum .i. pondus. Matrem .s.terram.

2. Cogitationes.s.plenæ curis. Adinuentiones expectationis.i. designationes rerum expectatarum.

Finitionis i. obitus.

3. A presidēte.&c.q.d.nemo est liber dictis molestiis.

4. Furor.i.indignatio. Zelus.i.ęmulatio,seu inuidia. Tumultus.i.perturbatio. Fluctuatio .i. perplexitas.

5. Refectionis.i.quietis. Scientiam.i.cognitionem q.d.perturbat imaginationem.

6. Modicum ,&c.q. d. ferè nihil quiescit. Respectus.Græc.speculæ.q.d.tanquam si vigilet.

7. Tanquam,&c.q.d. interdum sibi videtur bellum fugere,seu periculum aliquod. Salutis suæ.i.cùm saluus esset in lecto. Admirans, &c. q.d.miratur se timuisse,cùm nihil esset timendum.

8. Carne.i. animante.s. id accidit. Septuplum .i. multo magis.

9. Ad hæc.i. præterea. Mors.i.pestis. Sanguis.i. cædes. Romphæa i gladius.

11. In mare.s.vnde procedunt.

12. Munus.s.datum ad corrumpendum.

Fides.i. veritas.

13. Substantiæ.i.opes. Tonitruum .s.quod paulo pòst cessat.

14. In aperiendo,&c.i.ad breue tēpus. Lætabitur.s. iniquus. In consummatione,&c.i.tandem deficient.

15. Nepotes.i.posteri. Et radices, &c. q.d. orti ex immundis. Super. pro, velut super. q. d. non firmiter fixæ. Sonant.s.vento concussæ.

16. Super.pro,velut super.i.iuxta.q.d.vt solēt viridia prope aquas,quæ parum durant. Fœnum.i herbam.

17. Gratia.i.benignitas,seu beneficentia. Paradisus in benedictionibus.pro,paradisi fructus. In seculo. pro,in seculum.

18. Sibi sufficientis.i.sua sorte contenti. Condulcabitur.i.dulcis est.

19. Aedificatio.pro,& ædificatio. q.d.duo hæc celebre nomen faciunt. Hanc.pro,hoc.i hæc.

22. Gratiam .i. venustatem. Sationes.i.plantationes,seu segetes.

23. Conuenientes .s. grati sunt inuicē,seu delectant.

25. Est constitutio pedum .i. firmant , seu stabiliunt hominem. Beneplacitum .i. probatum.

26. Virtutes.i. vires.

27. Minoratio.i.defectus,seu inopia. Adiutorium. .s.aliud.q.d. satis per se adiuuat.

28. Et super.pro,quem super. q.d. magnificè opertus.i.ornatus.s.Paradisus,vel timor.

29. Indigeas.Græc.mendices.s.ex ignauia.q.d.para tibi vnde viuas ne cogaris alienam mensam adire.

Indigere. Græc.mendicare.s.ex inertia.

30. In cogitatione victus.pro,vitæ.q.d.non est cogitanda,seu habenda pro vita.

31. Custodiet se.i.cauebit à tali vita.

32. Imprudentis.Græc.impudentis. Condulcabitur.i.dulcis erit.q.d.laudabitur. Inopia. Græ.mendicitas. Ignis.s.fames; non enim semper est qui alat.

CAP. XLI.

2. QVIETO.i.libero curis. Directæ.i.prosperæ. Cibum.s.cum voluptate.

3. Iudicium.i.mos,seu lex. Minoratur.i.deficitur. Defecto ætate.i.decrepito.

4 Incredibili.i.non credēti.est id senum,quòd sæpè decepti sint. Sapientiā.est & id decrepitorū, qui tātum non delirant,certè facilè obliuiscuntur.Græ.patientiam.

5. Iudicium.i.mortē. Carni i homini.s.vt moriatur.

6. Anni.sub.his contentus esto.

7. Inferno.i.morte.q.d.non est,quòd tempore mortis quis queratur se parum vixisse.

8. Conuersantur.s.libenter, velut amici.

9. Semine.i.posteritate.

12. In maledictione, &c. q. d. maledicta natiuitas vestra ob talem .s. fœtum. vel pro , in maledictionem .s. peccatorum. Pars.i.portio.s.in supplicio.

13. Maledicto .s. peccato.

14. In corpore.i.ob corporis mortem.

Nomen autem,&c. q.d. at etiam nomen, & non solùm vita peribit.

16. Numerus.i.paucitas.

17. In pace.i.cum animi tranquillitate. Enim. pro, autem.

20. Reueremini, &c. q. d. pudeat vos horum, quæ iam dicam. Irreuerentiã.pro, reuerentiam.i.pudorem. Græc.verecundiam.q.d.non omnis verecundia approbatur. Beneplacent in fide.i.probantur verè, seu meritò. q.d.sunt quæ meritò improbentur.

21. A patre.i.coram patre, seu ex reuerentia in patrẽ.

24. De furto.id coniungendum proximè præcedentibus. q. d. vbi habitas, ne fureris. Veritate, &c. q.d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniustitiam omnem. Discubitu.s.immodesto.Græc.discubitu super cubitum. In panibus.i.cibo capiendo.

Offuscatione i.perperam descripta ratione.

25. Silentio.s. non resalutando. Cognati. pro, à cognato.

26. Partem.s.suam alicui.

27. Scruteris.i.solicites ad malum.

28. Improperij q d.ne improperes eis.

29. Duplices.i.iteres.s.referendo quod audisti secretum.

CAP. XLII.

1. HIs.s.quæ statim dicam.q.d.ne de iis erubescas. 2. Testamento.i.pacto.s.seruando. De indicio pro,in iudicio. Iustificare.s. caue.

3. Verbo.i.salutatione. Datione.i. diuisione.s. facienda fideliter.

4. Acquisitione.s.iusta.

5. Corruptione i.iniustitia.s. vitanda. Sanguinare.i. cruentare flagellis.

6. Signum.q.d.notanda,vt caueatur,vel claudenda, & obsignanda. Claude.s.ne quis furetur.

8. Iudicantur.i.condemnantur, vel accusantur. q. d. id nec faciendum, nec permittendum. Probabilis.i. probatus.

9. Abscondita,&c. q. d. oportet illum clàm vigilare, & obseruare eius actus. Adultera efficiatur.i.violetur. Quidam legunt adulta.conformius Græcis. q. d. ne nimis progrediatur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus superadultam. Viro .i. marito. Odibilis.s. ob multam ætatem.

10. Paternis.s.ædibus. Transgrediatur.i. peccet.

11. Luxuriosam.i ad lasciuiam pronam. A detractione i.ob detractionem. Obiectione.s.criminis.q.d. exprobratione.

12. Omni.pro, vlli. In specie.i.ob pulchritudinem. q.d.ne curiosè aspicias cuiusquam pulchritudinem.

13. Iniquitas.i.est peccatum.

14. Melior, &c. q. d. minùs periculosum castitati, conuersari cum malo homine, quàm cum bona fæmina. Et mulier, &c. q. d. nam mulier facilè inducit in pudorem ob peccatum,vel infamiam.

15. In sermonibus Domini .i. diuinis verbis.

17. Stabiliri.i. vt essent stabilia. Complut. stabilis.

18. Abyssum.i.profunda quæque. In astutia, &c. q.d. omnes eorum astutias nouit.

19. In signum æui.i. temporum signa. Vestigia.i.ea,per quæ possint deprehendi.

21. Decorauit.i.ornauit.

22. Nec adiectum,&c. q.d. Deo nihil accrescit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibus nihil addi aut demi potest, ita sunt perfecta.

23. Desiderabilia .i. amabilia, seu iucunda. Tanquam scintilla quæ. Græc. vsque ad scintillam .i minimum quid operum Dei.q.d. relucet eius potentia & sapientia etiam in rebus minimis.

24. Viuunt .i. vigent. In omni necessitate.i.cùm opus est.

25. Deesse.s.in mondo rerum necessariarum.

26. Vniuscuiusque.s.rei. Confirmabit.pro,conseruat.s. Deus, seu quod propinquum est.s.res adiuuant mutuò.

CAP. XLIII.

1. ALTITVDINIS,&c.pro, ex altitudine firmamenti. Eius.s.apparet. In visione gloriæ. pro, gloriosa conspicitur.

2. Sol in aspectu,&c.i & cùm aspicitur,& in ortu,& in exitu.i.occasu, Dei gloriam declarat. Vas.i. instrumentum.

3. Sustinere.i.subsistere. Fornacem,&c. q.d.fornacis instar ardorem continet.

4. Tripliciter. pro, valde, seu vehementer. Exsufflans.i.emittens.

5. Sermonibus.i.præcepto.

6. Omnibus.s.gentibus,vel mutationibus suis. Aeui .i. temporis.

7. Festi.s. Neomeniæ, & Paschæ. In consummatione.i.cùm perfecta,seu plena fuerit.

8. Nomen.s.Hebraicè. Taréach enim Hebræis mensis, & luna. nam Hebræis à luna mensis incipit: vtuntur enim mensibus lunaribus. Consummatione .i. plenilunio.

9. Vas castrorum.i. velut instrumenta bellica.s. stellæ ipsæ.

11. Verbis sancti.i.Dei præcepto. Ad iudicium .i. imperium .s. exequendum.

13. Gyrauit.i.cinxit.s. Deus. Gloriæ suæ i.gloriosi,seu ostendente Dei gloriam. Aperuerunt.i.extenderunt, vt solent quæ aperiuntur, seu explicantur.

14. Accelerauit.i. celeriter solet mittere.s. Deus. Iudicij sui.i.imperio suo,seu,pro suo arbitratu.

15. Thesauri.s.pluuiæ,grandinis,&c.

17. Commouebuntur.s. terræmotu. vide Psal. 103. In voluntate eius.i.cùm vult. Verberauit.i.terruit. Spiritus i. venti.

19. Auis.i auium multitudo. Deponens.s.se in terram. Demergens.i.demittens se.s.in terram.

21. Gelu.i.pruinam. Tribuli.s. spinarum cacumina,& lignorum,ea aspergi solent.

22. Crystallus.i glacies. Requiescet.s.glacies. Se aquis.pro,aquas.

23. Montes.i.montium herbas. Ignem.pro,ignis.

24. Medicina i.remedium. Omnium.s. incommodorum gelu. Nebulæ.s.calidæ.nam tempore calido dissoluitur gelu. Ab ardore veniente.i. ob aduentum caloris. Humilem efficiet.i.dissoluet. Eum.s.frigidum ventum.

25. In sermone i.præcepto. Eius.s.roris, vel ardoris,

tis, vel Iesu. Siluit.i.cessat. Abyssum.i.mare.
Illum Dominus Iesus.pro,illam.s.Abyssum. q.d. firmauit mare, seu tranquillauit. Græc. in illa(.s. Abysso) insulas. ἐν αὐτῇ νήσους.
27. Creatura.i.creatio,vel natura.
28. Ipsum.s.Deum. Confirmatus est,&c.q.d.consequitur quidque suum tandem procedendo finem.
Sermone.i. præcepto.
29. Consummatio, &c. i. summa verborum. In omnibus.Græc omnia.
30. Glorificantes.pro,glorificantes.s.Deum. Ad quid. pro,quid tandem.
32. Superualebit.i. excellet.
34. Replemini virtute.q d.sumite vires.
35. Ab initio.s.in se ipso.

C A P. X L I I I I.

1. GENERATIONE.i.ætate.
2. Fecit.Græc.fecit in eis.
3. Potestatibus. Græc. regnis. Prophetis. Græc.in prophetiis. Vide cap.46. Dignitatem. pro, secundum dignitatem.
4. Præsenti.s.illo tempore. Verba.i.præcepta.
5. Peritia. Græc. disciplina. Carmina.i. cantica, seu laudes.
6. Pulchritudinis.q.d decori.s.in Dei cultu. Pacificantes.i. pacificè agentes.
7. Generationibus.i ætatibus.
8. Nomen.i.rationem,seu causam,s.etiam ipsi. Eorum.pro, suas.
9. Sunt.s.alij,vt infideles,seu iniqui.
10. Misericordiæ. pro, misericordes.
12. Testamētis.i. Dei fœdere.q.d.seruauit Deus cum illis quod Patribus ipsorum promiserat in fœdere.
16. Det.i.prædicet.s.cùm redibit.
17. Reconciliatio.q.d.Deo est conciliatus, seu gratus fuit tempore diluuij.
18. Dimissum.i.seruatum. Reliquum terræ.pro, reliqui homines,seu hominum reliquiæ.
19. Testamenta seculi.i.fœdus æternum. Omnis caro.pro, vllum animal,seu vllus homo.
20. Testamento.i.pacto.s.de circuncisione.
22. Crescere.pro,cresciturum.
23. A mari.s.occidentali,quod magnum solet vocari. Mare.s.mortuum. Flumine.s. Euphrate.
Terræ.s.Palestinæ.
25. Benedictionem, &c.i. omnes gentes in ipso, seu eius semine benedicendas. Testamentum.i.pactum.
Caput.s.cùm ei apparuit in summitate scalæ,Gen.28.
26. Agnouit.s.fauēs. Partem.s.cuique tribui suam.
27. Homines.Grę.hominē.s Mosen. Carnis.i.hominis.

C A P. X L V.

1. IN benedictione.i.cum laude.
2. Sāctorum pro,sanctis. Monstra placauit.q.d. ad eius preces fecit cessare plagas Aegypti.
3. Regum.pro,Regis.s.Pharaonis. Iussit illi.i.dedit præcepta.s.in Sinai. Ostendit.s.in Sinai. Gloriam suam.i.se specie quadam gloriosa.
4. Fide i.fidelitate in Deū. Lenitate.i.māsuetudine.
5. Elegit.s.in ducem populi. Carne.i.homine.

Audiuit,&c.Græc.audire fecit eum vocem tuam.
6. Coram i.in præsentia sua.s.loquens cum illo facie ad faciem. Disciplinæ.i.mores instituentem.
Suum.s.Dei. Iudicia i.præcepta.
7. Sibi.pro,ei.s.in faciendo miracula.
8. Testamentum.i. pactum .s.de sacerdotio perpetuo. Beatificauit in gloria.i.mirificè glorificauit.
9. Iustitiæ.i.iustitiā significante. Stolam gloriæ.i. gloriosam vestē Vasis virtutis.q.d.instrumētis potentibus.i.vestibus miris,quibus eius auctoritas declarabatur.
10. Circumpedes.i.vestem talarem.
11. Memoriam.i.Dei.
12. Stolam.s.rationale. Iudicio,& veritate. Alludit ad Vrim,& Thummim.
13. In memoriam. Vide Exod.28.
14. Corona.s.lamina cingens frontem. Mitram.i. Cidarim,seu Tiaram. Signo sanctitatis.s.insculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. Gloria, &c.q. d. ornamentum honorificum,artificiosum, & intuentium oculos valde oblectans.
15. Ad originem.pro,ab origine.s.mundi.
18. Compleuit.i.consecrauit.ita vocat scriptura consecrare,quòd impleantur.i.perficiantur manus ad offerendum,vel quia in ipsa consecratione implebantur manus sacerdotum muneribus,quæ Deo offerrent.
19. Testamentum.i.pactum. Glorificare.pro,benedicere.
20. In memoriā placare.i.vt memor Deus placaretur.
21. Potestatem.s.docendi,& interpretandi. Testamentis iudiciorum. pro, pactis, & præceptis, seu præceptis testantibus Dei voluntatem.
Testimonia i. præcepta.
22. Alieni .s.ad quos sacerdotium non pertinebat.
24. Monstra .i.prodigia,seu mira iudicia,& insolita.
25. Addidit.s.miraculo florentis virgæ.
27. Ipse.s. Deus.
28. Tertius.s.à Mose,& Aaron. Imitando.Græc. zelando.q.d.dum zelaret ipse.
29. Stare pro,dum staret. Reuerentia.i.pudore .s. dū illū puderet fornicationis populi cū Madianitidibus.
30. Pacis.i de prosperitate. Principem sanctorum. .s.sacrorum,vel sacerdotum.i.summum sacerdotē.s.esse.
31. Et testamentum. pro, sicut testamentum. q. d. sicut & Dauidi promisit Regnum perpetuum.
Daret.s.Pontifex. Iudicare.s.Regem. Ipsorum .i. populi. In gentem.pro,in gente,seu generatione.

C A P. X L V I.

1. IN Prophetis. pro, in prophetia, seu munere prophetico.s.omnia agebat secundùm diuinam reuelationem. Vide sup.cap.44. Nomen .s. Iosue saluator interpretatur.
2. In salutem i.ad seruandum in bello.
3. Romphæas.Græc.romphæam.i.gladium.s.dimicando, vel hastam, vt alludat ad id, de quo Ios. 8. cùm hastam eleuauit.
4. Dominus.s.per ipsum. Græc. Domini.
5. Iracundia.s.contra hostes. Impeditus.i.detētus.
6. In saxis.s.adiuuans illum proiectis saxis. Fortis. genitiuus est.
7. Descensu.s.Bethoron.

8. Potentes.ſ.hoſtes.q.d. fugauit.

9. Miſericordiam .i. beneficium. Stare .ſ. perſuadens vel q.d ſtando contra populum rebellantem.

Gentem.ſ.Iudaicam.

10. Conſtituti i exiſtentes q.d.cùm duo ſoli eſſent. vel iunge cum,inducere. Illos.i.reliquum populum.

13. Suo nomine iunge cum,vt ſit.q. d. nominatim cuiuſque eorum celebris eſt memoria.

14. Pullulent.i.ſuo tempore reſurgant.

15. Ad filios. pro, ad filios vſque.

16. Renouauit i.nouum inſtituit. Imperium.ſ.regium. Principes.ſ.Saul & Dauid.

17. Congregationem.Græc.ſynagogam. Vidit .i. agnouit. Deum. Græc. Dominus. q. d. reſpexit Deus Iacob.ſ.adiuuit. Fide.i.fidelitate.ſ.in Deum.

19. Vitæ.ſ.ipſius Samuelis.

22. Seculi.i.ætatis. Chriſti.i.vncti .ſ. Regis Saul. Omni carne.i.vllo homine.

23. Regi .ſ. Saul. Eius. pro, ſuam. De terra .ſ. aſcendere viſus Pythoniſſæ. Hic apparet fuiſſe verè Samuelem,& non dæmonē Samuelis ſpecie. Delere.pro, delendum.ſ.bello. Gentis.ſ.Iudaicæ. Vide 1. Reg. 28.

CAP. XLVII.

2. CARNE .ſ. ſacrificij. Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. Luſit i.velut ludens leonem interfecit, & vrſum.

4. Gente.ſ. ſua.

5. Exultationem Goliæ i. exultantem Goliam.

6. Cornu .i.potentiam & gloriam.

7. Decem millibus. Alludit ad illud:Percuſſit Dauid decem millia.1.Reg.18. Glorificauit.ſ.populus.

Benedictionibus Domini i.laudibus magnis. Gloriæ.i.glorioſam.ſ.diadema regium.

8. Cornu.i.potentia.

9. Confeſſionem ſancto.i.laudem Deo. In verbo gloriæ.i.glorificans.ſ.ipſum.

11. Contra.i. ante.

12. Vſque in,&c.i.dum vixit, vel dum viuerent. Amplificarent i.celebrarent.

13. Chriſtus.Græc.Dominus. Teſtamentū.i.pactū.

14. Illum.ſ.Dauid. Deiecit.ſ. Deus.

15. Suo.i Dei. Sanctuarium.i.ſanctum templum.

16. Retexit. pro, texit .i. operuit .ſ.more fluuij,ſapientia.

17. Comparationibus i.parabolis.

18. Dilectus.ſ. Deo. Videtur alludere ad nomen Iedidiah. vide 2.Reg.12.

19. Nomine.i.virtute.q.d. Deo iuuante.

20. Compleſti.i. multiplicaſti.

21. Poteſtatem,&c.q.d. abuſus es poteſtate & libertate,cùm poſſes corporis concupiſcentias reprimere.

22. Prophanaſti.i.contaminaſti dedecore. Inducere,&c. q. d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret,Regni parte priuans. Cæteris .i. reliquo populo, cui ſtultitia Salomonis tantum nocuit.

24. Corrumpet.i.deſtruet. Electi.ſ.Dauid.

25. Dedit reliquum.i.reliquit aliquos.

27. Gentis .i. populi .ſ. iuuenum. Stultitiam .ſ. ſecum.

29. Ieroboam.ſ. etiam auertit.

30. Auerterunt.i.expulerunt ſ.peccata.

31. Quæſiuit.ſ.populus. Defenſio.i.vindicta.ſ.Dei. Liberauit.ſ. imponendo finē peccandi in ea regione.

CAP. XLVIII.

1. IMITANTES. pro, æmulantes. vel q. d. volentes per inuidiam illum imitari. Pauci facti .i. conſumpti. Suſtinere.i ferre.ſ.nolebant obedire.

3. A ſe.i.à cælo. Terræ.pro,in terram. Græc.ter.

4. Amplificatus .i. magnificatus. Similiter tibi. .i. vt tu.

6. Deieciſti.ſ.prædicando. Perniciem.i.interitum. Vide 3.Reg.19.& 21. 4.Reg 9. 2.Par.21. De lecto.ſ. prædixit non ſurrecturum Ochoziam.

7. Iudicium.ſ. Dei Græc. reprehenſionem. Defenſionis.i.vltionis.

8. Vngis.ſ.per Eliſeum Iehu. Pœnitentiam.Græc. retributionem.i.vindictam. Vide 3.Reg.19. Prophetas.pro,Prophetam.ſ.Eliſeum.

10. Inſcriptus.q.d.de quo eſt ſcriptum.vide Malac. vlt. Iudiciis temporum i diſpoſito à Deo, ſeu præfinito tempore. Lenire. pro, quòd ſis leniturus.

Cor patris, &c. q. d. facere filios ſentire idem quod Patres .ſ. ſancti.

11. Decorati.i.ornati, ſeu honeſtati.

12. Vita viuimus, &c. q. d. noti ſumus ſolùm dum viuimus

13. In Eliſeo completus.pro, Eliſeum repleuit.

14. Verbum aliquod .i. res vlla. Prophetauit .i. Prophetæ opus fecit.ſ.mortuum ſuſcitans.

15. Monſtra.i.prodigia,ſeu miracula. In morte.i. inſtante morte.

23. Commemoratus.i. recordatus. Purgauit .i. liberauit. In manu .i. opera,ſeu prædictione.

26. Addidit.ſ. Deus, cùm id per Iſaiam prædixiſſet.

27. Vidit.ſ.Iſaias. Vltima.ſ. Chriſti aduentum.

Conſolatus.ſ.prædicens liberandos è captiuitate,ſeu per Chriſtum à peccatis. In ſempiternum .i. ſeculi finem. Iunge cum ſequentibus.

CAP. XLIX.

1. IN compoſitione, &c. pro, velut compoſitio odorifera, facta opere vnguentarij.q.d.ſuauiſſima.

2. Vini.i. lauto.

3. In pœnitentia.pro,ad pœnitentiam.i.vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. Ipſius. pro, ſuum.

5. Præter.ſub.ferè. Nam fuerunt & alij quidā etiam boni:vel intellige iuxta ſequentem notationem.

Peccatum.ſ.idololatriæ,vel potiùs,quòd excelſa non abſtulerunt.

7. Dederunt.i. meruerunt, vt daretur.

8. Incenderunt.ſ.alienigenæ. In manu .i. prophetante, ſeu iuxta prophetiam.

9. Euertere.i.ad euertendum. Vide Iere.1. Eruere, pro,ad diruendum.

10. Conſpectum.i. viſionem.

11. Imbre.i.ſub imbris figura. Vide Ezec.13.& 38.

Benefacere,&c.q.d.etiam meminit proſperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech.18.& 33.

Ostenderunt .s. per opera.

12. Pullulent.q.d. reuirescent resurgendo.

Redemerunt.i.seruarunt. Se.pro,illum. Fide virtutis.pro, fide,& virtute.

13. Amplificemus.i.celebremus. Signum .i.ornamentum.

17. Qui natus est homo. pro, quis hominum natus ei similis?

18. Visitata.i.habita eorum ratio, vt transportarentur. Prophetauerunt. pro, prophetata sunt.s. transportanda.

19 In origine. pro,velut origo.i.omniũ principium. .s.excellit.

C A P. L.

1. SIMON. Dicitur is fuisse tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. Duplex,&c.q.d.cùm templum repararet.

3. Emanauerunt. Apparet istum fodisse puteos ad aquæ copiam. fortè prope templum.

5. Domus.i templi.

8. Gloriæ.i splendidas eius fulgore. Thus redolens.i arbor thuris odorem emittens.

11. Pullulans.i emittens ramos,seu flores. Stolam gloriæ.i.vestem splendidam. In consummatione virtutis.i.perfectè.s.omnibus vestibus sacerdotalibus.

12. Gloriam dedit,&c q.d.decorabat sanctas vestes, quibus erat amictus.

13. Partes.s.sacrificiorum.

15. Consummatione.i.perfecto munere. Amplificare.i.perficere.Græc.ornare.

18. In memoriam.s.vt Deus populi recordaretur.

20. Amplificauerunt.s.Dei laudes.

21. Honor.i. cultus.

22. In omnem.pro,superomnem .s.vt benediceret.

24 Plus .i. prolixè.

26. Credere.s.det. Suis.s.Israelis.Græc.nostris.

27. Gens.i.digna gentis nomine .s. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg.17.

28. Sichimis.s.Samaritani.

29. Renouauit.s.scribendo.

31. Vestigium eius est.q.d.ambulat in luce Dei.

C A P. LI.

1. CONFITEBOR.i.laudabo, seu celebrabo.

3. Perditione.i.morte.

3. Astantium.s.contra me. Apparet fuisse per calumniam accusatum.

6. Flammæ.i.tribulationis vndique opprimentis. Aestuatus.i combustus.

7. Altitudine i.profunditate. Inferi.i.sepulcri.q.d. à periculo mortis manifesto.

9. Inferno deorsùm.s.limbo.

10. Circundederunt.s. aduersarij.

11. Memoratus.i.recordatus. Sunt.i.adesse solent. .s.te inuocantibus.

13. Exaltasti.s.gloria. Defluente.i.faciente fluere & dilabi.vel q.d.vt à me dilaberetur.s.ne morerer.

14. Patrem, &c. Ecce personarum diuinarum distinctio.

15. In Confessione.i.confitendo.

16. Perditione.i. interitu.

18. Sum. pro, essem. Oberrarem .s. peccando, vel peregrinando.

19 Ante tempus.i.maturè. Græc.ante templum. Florebit.pro,effloruit,vel vt effloreret.s.in me.

21. Modicè.i.paruo tempore,seu labore.

24. Consiliatus sum.i.decreui. Illam.i.eius præcepta. Zelatus i studiosè secutus.

25. In illa.i. pro illa.s.obtinenda.

26. Luxit.i.splenduit.

27. Agnitione.pro,agnoscens. Græc. purgatione,seu puritate.

28. Possedi cor.i. factus sum cordatus. Derelinquar.s.à Deo.

29. Venter.i.animus.

30. Linguam.s.eruditam. Mercedẽ.s.laboris mei.

32. In his.pro,de his. Sitiunt.q.d. aridæ sunt, & sapientia indigent.

36. In multo,&c.pro,velut multum, &c.

37. Misericordia.i.benignitate,seu beneficentia.

38. Ante tempus.s.mercedis.vel q d. maturè.

I S A I A S.

C A P V T I.

1. VISIO.i.reuelatio. Chal prophetia. Amos.s. fratris Amasiæ Regis Iuda. Super.70.contra. Iudam,& Ierusalem.i.tribum Iuda,& Beniamin.

2. Enutriui 70.genui. Spreuerunt. Chal.rebellarunt contra.

3. Præsepe Domini.pro,Dominum præsepis.hypallage. Me.s.Dominum suum. Non intellexit.Chald. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.

4. Graui.i grauato 70 pleno. Nequam i maligno. Blasphemauerunt.Heb.& 70.ad iracũdiã prouocauerũt.

5. Super quo.pro,ad quid.q.d. frustra lecero. Languidum.s. morbo.

6. A planta,&c. Chal. à populo vsque ad principes. Tumens.Heb.purulenta,seu putrida.

7. Deserta.pro,deseretur .s. tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim sermo. Deuorant. pro, deuorabunt.

8. Filia Sion.i.Ierusalem.Chal.Cœtus Sion. Quæ vastatur.pro,vastata.Chal.& 70.obsessa.

9. Exercituum.s.cælestium, & terrestrium, seu Angelorum,& hominum. Semen.i.aliquot superstites. Similes.q.d.destructi penitus.

10. Sodomorum.s.similes.

11. Quo q d.quorsum offertis. Plenus i satur.q.d. nauseam mihi pariunt. Nolui.pro,nolo. q. d. non mihi placent.

12. Cùm veneritis pro,venitis 70. ne veni.tis. Vt ambularetis,&c q d.nihil aliud facitis,quã calcare atria.

13. Iniqui. pro, quia iniqui.

14. Calca-

14. Calendas.Heb & 70. Neomenias.f. festa principij cuiusque mensis. Laboraui sustinens.q. d. defessus sum ferendo. 70. non ampliùs remittam peccata vestra.

15. Sanguine.i.homicidiis.

16. Cogitationum.Heb. & Chal.operum. Quiescite i. desinite.

17. Iudicium.i.iustè agere.

18. Arguite.f.nisi fecero quod sequitur. Heb.& 70. disceptemus. Vermiculus.repetitio. idem enim est coccineus color, & vermiculi. ex granis enim fiunt vermiculi, quorum sanguine color fit, qui vulgò, grana, dicitur.f.a granis illis.

19. Bona.f.fructus.

21. Quomodo.admirantis. Fidelis.i quæ olim fidem seruabat. Iudicij.i.æquitatis, seu iustitiæ.

23. Principes,&c explicatio præcedentis. Infideles.Heb.contumaces Chal.rebelles.70.inobedientes.

Retributiones.i.munera, vt sit repetitio. vel q. d. alter alterum iuuat iniquè, vt ab illo vicissim iniquè iuuetur. sic enim Chal interpretatur. Iudicant.i. ius reddunt.

24. Heu.70.væ. Consolabor.f. sumpta vindicta.

25. Excoquam.i. purgabo more ignis. Scoriam tuam. 70. inobedientes. Chal. improbos tuos. Omne stannum tuum.Chal.omnes peccatores tuos. 70,omnes iniquos à te,& omnes superbos.

26. Iusti.Heb.& 70. iustitiæ.

27. In iudicio. Chal. cùm factum fuerit in ea iudicium. In iustitia.70.cum eleemosyna.

28. Conteret.f.Deus.

29. Confundentur.i pudefient. Ab idolis.i.ob idola.f.quæ coluerant,nec potuerunt ab eis liberari.

Elegeratis.f.ad colenda idola.

31. Fauillæ stuppæ. Heb. stuppa. Chal. stuppa lini. 70.stipula stuppæ. Vtrumque i fortitudo, & opus, seu vt est Heb.fortis,& operator. 70. iniqui, & peccatores. Chal.impij,& opera eorum praua.

CAP. II.

1. SVPER Iuda.70.de Iudæa.

2. Mons i.locus altissimus.f. dignitate. Domus Domini.i Ecclesiæ. Omnes.f.ex omni natione aliqui.

3. Vias suas.i.præcepta sua Chald. vias, quæ rectæ sunt coram eo. Lex.f. Euangelica.

4. Arguet.f.peccatorum Lanceas.i.lancearum ferrum. Ad prœlium. q. d. erit summa pax per longum tempus, vel semper secundùm Christi legem. At sunt bella inter Christianos. An secundùm Christi legem?

6. Repleti.f. peccatis. Chal. repleta est terra idolis. Olim. Chal. & 70.ab initio.q d.vt eorum maiores.

Pueris alienis.i. filiis alienigenarum. q. d. contraxerunt matrimonia cum alienigenis. 70. multi filij alienigenæ nati sunt eis. Chal in legibus populorum ambulãt.

Adhæserunt.f.coniugio,vel vitæ imitatione.

7. Repleta est,&c.q.d. cùm rebus omnibus abundarent,tamen idola coluerunt.

9. Incuruauit se.f idolis. vel pro, incuruabitur.i. humiliabitur.f.à Deo. Vide sup. Ne ergo dimittas. Heb. & non parces. Fossa humo. Heb. & Chald. puluere. 70. terra.

10. A facie timoris.i.ob timorem.

11. Humiliati sunt.pro, humiliabuntur. Illa.f. punitionis Dei.

13. Cedros, &c. per hæc superbi, & obstinati intelliguntur.

16. Tharsis.70.maris.Chal. totum versum sic vertit.Super omnes habitantes in insulis maris,& morantes in palatiis pulcherrimis.

19. Voragines. Chal. cauernas. 70. foramina.

22. Quiescite,&c. q. d. desinite timere homines, & magnifacere, qui etsi se per iram efferunt, & magni videntur, tamen nihil sunt, sed Deum timete.

Excelsus.70.in quo.Chal.quasi nihilum.

CAP. III.

1. ET fortem. 70. & validam. Heb. quidem est fœmininum.

2. Ariolum. Heb. Chald. & 70. coniectorem.f. ex coniecturis futura prædicentem. Senem.i longa experientia doctos.

3. Principem i.ducem. Honorabilem vultu.i. auctoritate venerabilem,& gratiosum. Prudentem eloquij mystici. Heb. dicendi peritum. Chal. prudentem in consilio. 70. prudentem auditorem.

4. Effæminati.Heb.paruuli,seu pueri. Chald. infirmi. 70. illusores.

5. Corruet.f.vt fieri solet in seditione, & tumultu. Chald. irruet.

6. Domesticum.i.de domo, seu familia. 70. vel domesticum. Vestimentum tibi est.i.bene es vestitus,seu vestibus abundas. Ruina .i. calamitas, seu miseria. Chald. potestas. Sub manu tua.q.d. fulci ruentem domum, vel ciuitatem.

7. Non sum medicus .i. non possum mederi tanto malo. Chal. non sum sufficiens, vt sim princeps. 70. non ero tuus princeps.

8. Ruit,&c. verba Prophetæ.

9. Agnitio vultus,&c. q.d. ex vultu eorum apparet qui sint. Eis.i.cõtra eos.f.testificãs. Reddita sunt,&c. 70.consuluerunt, seu consultauerunt consilium malum contra se,dicentes: Alligemus iustum, quoniam inutilis nobis est. igitur fructus operum suorum comedent.

10. Quoniam bene, Chal. quòd beatus est.

11. In malum.i.lædenti alios. Chal. quia opera eius mala sunt. 70 coniungunt cum sequentibus sic: Mala secundùm opera manuum eius accident ei.

12. Exactores.f iniqui. Viam gressuum tuorum.i. vitæ tuę rationem. Dissipant.i. perdunt, seu deprauant. .f. faciunt peccare 70. conturbant.

13. Stat.f.paratus.70.constituetur.

14. Cum senibus, &c.f.isti præcipuè iudicandi. eos enim statim alloquitur.

15. Commoluis.i cæditis.f.colaphis, vel comminuitis.70 confunditis.f.pudore.

16. Eleuatæ.f.superbia. Filiæ.de fœminis loquitur. Nutibus oculorum.f.lasciuis. Chal.stibio linitis oculis. Plaudebant. Chal. crinibus circumuolutis. 70. trahebant tunicas. Composito gradu. Chald. prouocantes. 70. ludentes.

17. Crinem.i.pilos pudendorum.Heb.pudenda.70. turpitudinem.q.d.permittet ab hostibus violari.

18. Illa.f. vltionis, seu punitionis. Lunulas.i. ornamenta

namenta lunæ formæ. 70. tunicas fimbriatas.

20. Mitras.i. vela capitis. Discriminalia.i.instrumenta quibus capillos discriminant.dicuntur etiam discernicula,à discernendo.i. separando. Periscelides.i. crurum ornamenta. Chald pedum armillas.

22. Mutatoria.i. vestes pretiosas. sic dictas,quòd aliis mutatis,seu depositis induantur celebrioribus diebus,seu cùm procedendum est. Linteamina. 70. vestes per domũ.i.ordinarias,seu quotidianas.s.quibus domi vtuntur.

23. Sindones.fortè sudariola intelligit. Theristia.i.vestes subtiles æstiuas.

24. Fascia pectorali.i.linteo, quo fœminæ dorsum, & pectus tegunt,vt videre est Genuæ.

26. Mærebunt, &c. i. mæstitiam indicabunt, & luctum.vel exprimenti vidẽtibus desolationem,lacrymas. Desolata.s.ciuibus spoliata. Sedebit.s.lugentiũ more.

C A P. IIII.

1. SEPTEM.i.plurimæ. Mulieres.s.viduæ. Inuocetur.70.vocetur q. d.esto vir noster, dicamurque vxores tuæ. Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix sint inuenturæ virum vnũ, cui earum aliqua nubere possit. Opprobrium.s. sterilitatis, aut cælibatus.

2. Die.i.tempore.s. post punitionem sequetur prosperitas spiritualis per Christum. Germen Domini,&c. Chal. Christus Domini,in gaudium,& gloriam.

Fructus.s.Christus. repetitio est. Terræ,sic dictum, Terra nostra dabit fructum suum. Psal. 84.

3. Sion. Sion & Hierusalem nomine Ecclesia intelligitur. Omnis qui.pro,nempe omnis qui. In vita.i. in libro vitæ.70 in vitam.Chal.ad vitam æternam.

4. Si abluerit.pro,cùm abluerit.70.quia abluet.

Filiarum.i.congregationis. Sanguinem.i.homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur. Iudicij.s. puniendo, vel in ipsis, vel in Christo, per cuius passionem iustificamur,adiuncta tamen etiam nostra cooperatione. Ardoris.i. caritatis & diuinæ & nostræ. Aug. 20. Ciuit.cap. 25. ad purgatorium refert.

5. Et creabit Dominus. 70. & veniet (.s.Dominus) & erit. Montis Sion.i. Ecclesiæ. Nubem per diem. q.d.faciet cum Christianis spiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter. Et fumum. q d. densam nubem. Chal. & caliginem. Gloriam.i. gloriosos viros. s. sanctos. vel super omnem gloriam.i.gloriosissima.s. protectio diuina erit.

C A P. V.

1. CANTICVM.s.mæstum. Patruelis. Chald.& 70.dilecti.q.d.canticum ipsius,seu de ipso, oenipe de vinea sua, vt statim additur. Vineæ suæ. pro, de vinea sua. Cornu.i.colle excelso. Chal.monte excelso.

Filio olei.i.pingui. Chald. in terra pingui. 70. in loco pingui.

2. Elegit. pro,eiecit.q.d.purgauit eam lapidibus. vel, lapidum materia cinxit, vt 70.interpretantur.

Electam.i.electis vitibus. Turrim. Chald.sanctuarium. Torcular.Chal.altare. Vuas.Chal.opera bona.

Labruscas.Chal.opera iniqua.

4. An quod.Heb.cur. q. d. Dignúmne fuit?

5. Sepem eius. Chal. maiestatem meam. Maceriam.Chal.domum sanctuarij.

6. Nubibus.Chal.Prophetis. Pluãt imbrem.Chal. prophetizant prophetiam.

7. Germen eius delectabile. Chald.plantatio lætitiæ eius.i.ei iucunda. 70. nouella plantatio dilecta.

Iudicium.i.quod iustum est. Clamor.s. oppressorum.vel q.d.clamant ad me iniustitiæ. Chal. multiplicant peccata.

8. Terminum.i.finem.q.d.sic vt omnia occupetis.

9. Nisi fuerint,&c.sub.ne mihi posthac credatis,aut quid simile.q.d.omnino erunt. Hebraismus est frequentissimus in scriptura;Latini dicunt, Dispeream, nisi. &c.

10. Laguunculam. Heb.batum. minima est liquidorum mensura. significatur ergo magna penuria vini & frumenti. Triginta modij.Heb.Chómer.Chal.corus.

Modios tres.Heb.Epha.Chal.tria sata.

12. Opus Domini.i.quod Deus fieri præcipit, vel pauperes. Chal.legem Domini.s.fuit Dei manu scripta.

Manuum.Chal.potentiæ.q.d.non cogitatis, quantus Deus sit,& quàm timẽdus,quod eius opera demõstrant.

13. Ductus est. pro, ducetur. sic infrà, præterita pro futuris. Scientiam.i. Dei cognitionem.70. quia non cognouerunt Dominum.

14. Inferous i. sepulcrum, vel locus supplicij. q.d. plurimi morientur,vel condemnabuntur. Animam.i. capacitatem,seu seipsum. Termino.i fine.q.d.indesinenter,seu supra modum.70.sine intermissione.

16. Iudicio.s.à se facto. Sanctificabitur.i. sanctus apparebit. 70. glorificabitur. In iustitia.s.quam exercebit.

17. Agni.Chal.iusti. Ordinem. q.d. quisque loco suo,seu iuxta vocationem suam. Et deserta,&c. Chal. & substantias impiorum iusti possidebunt. In funiculo vanitatis.i modis illicitis.70.quasi funiculo longo.

Vinculum. pro, vinculo. Plaustri. q. d. valido, tali enim iugum ligatur. Chald. totum locum sic vertit: Væ qui incipiunt paulatim peccata,augentque, vt crescant, & fortia fiant vt vinculum plaustri.

19. Opus eius.i.quod minatur,vel promittit.

Sancti i.Dei,cuius sanctitatem Israel colit.

20. Malum bonum,&c.Aug. Enchi.cap. 19.de rebus ipsis loquitur,inquit,non de hominibus.

22. Miscendam.i.propinandam vel infundendã.s. in vas. vtrumque enim significat etiam miscere. Vide Prou.9. Ebrietatem. i. id quod inebriat. Heb. & 70. siceram.

23. Aufertis.s. condemnando.

24. Lingua i.flamma,quæ linguæ similis.

Calor flammæ.Heb.paleam flamma. Chal. manipulum flamma. Puluis. Chal.fauilla. Ascendet.i. euanescet. Eloquium.i. præcepta. Blasphemauerunt. Heb. contempserunt. Chald. abominati sunt. 70. exacerbauerunt.

25. Conturbati sunt. Chald. commoti sunt. q.d.tremuerunt.

26. Signum.i.vexillum. Nationibus.i.gentibus.s. Babyloniis. Sibilabit.i.conuocabit. Chald.clamabit.

De finibus.q.d.à longè (distat enim procul à Ierusalem Babylonia) eos adducet.

27. Laborans i.defatigatus. Heb. & Chal.corruens. In eo.s.exercitu,seu populo.

29. Leonis.ſ.conſpecta præda.
30. Sonabit.ſ.Deus,vel exercitus ille. Eum.ſ.populum Iudæorum. Eius.pro,ſua.

CAP. VI.

1. SEDENTEM.ſ.ſpecie humana. Ea,quæ ſub ipſo.Heb.fimbriæ eius.ſ.oræ veſtis, ſeu tapeti,infimæ.Chal.ſplendor gloriæ eius.

2. Illud.ſ.ſolium. Eius. pro, ſuam quiſque.ſ.non audens aſpicere,vel eius.ſ.Dei,ſecundùm Hier.ep.142. Chal.duabus velabat vnuſquiſque faciem ſuam,vt non videret,& duabus velabat pedes ſuos, vt non videretur, & duabus miniſtrabat. Hier. ait, faciem & pedes Dei, quia nemo poteſt ſcire quid ante mundum fuerit, aut poſt mundum futurum ſit,media tantùm cognoſcimus.

Volabant.ſ.parati ad Dei iuſſa.

3. Clamabant.ſ.inuitando ad Dei laudem. Gloria.i.rebus Dei gloriam manifeſtantibus,& ad eum glorificandum excitantibus.

4. Commota.70.ſublata.i eleuata,vel loco mota.

Cardinum i.poſtium. A voce.i.vi vocis.

Clamantis.70.clamantium. Fumo.Chal.caligine. Hier.ep.150.errore,& tenebris,veríque ignorantia.

5. Tacui.ſ.non arguens liberè delinquentem populum,pudore vel timore perterritus. Hier.2.cont.Pelag.

Pollutus labiis.ſ.in ſermone peccauerat.Hier.ep.142.

Vidi.Dicunt Iudæi ideo Iſaiam interfectum, quia id dixit,cùm Deus dicat neminem ſe poſſe videre,& viuere. Hier.

6. Calculus. Heb.carbo. Altari ſ.holocauſti, quod in ea viſione ſimul cum templo repræſentabatur.

7. Auferetur. pro,ſic erit ablata.

8. Nobis. Hier. ep. 143. indicatur, inquit,perſonarum diuerſitas ſicut vnitas diuinitatis in eo quod vnus loquitur.

9. Dices. pro, dic. Audite,&c. pro, audietis quidem,ſed noletis intelligere. Heb. audite audiendo,& ne intelligatis,& videte videndo,& ne cognoſcatis. q.d. audietis,ſed non intelligetis,videbitis,ſed non cognoſcetis. Accidit id Iudæis tempore Chriſti. Chald audientes audiunt,& non intelligunt;& videntes vident,& neſciunt. 70. auditu audietis,& non intelligetis;& videntes videbitis, & non cognoſcetis.

10. Excæca.i.prædic excæcatum iri. Chald. infatua. 70. incraſſatum eſt cor populi huius,& auribus ſuis grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne fortè videant,&c. Aggraua.i.obtura implendo re aliqua, vel obtunde.

11. Vſquequo.ſ.tales erunt.

12. Homines.ſ.abductos in captiuitatem. Quæ derelicta fuerat. Chal deſolatio.

13. Decimatio.i.decima.q.d.reliquiæ aliquæ ſupererunt.Chal.relinquetur vnus ex decem.

Conuertetur.ſ. ad Deum.

Oſtenſionem.ſ.latentis virtutis,vt ſolet in arboribus, quæ cadentibus foliis mortuæ videbantur. Chald. combuſtionem. 70.deprædationem.q. d. etiam ſi videantur periiſſe, vt ſolent combuſta, & deprædata, tamen reuiuiſcent. Quidam oſtenſionem interpretantur deſolationem.q.d.etiam illi pauci vaſtabuntur.

CAP. VII.

2. DOMVI.i.familiæ.q.d. Regi. Requieuit. 70. conſenſit. Chal coniuncta eſt.q.d.init Rex Syriæ ſocietatem cum Rege Iſrael. Ephraim.ſic dicta Iſrael ab Ieroboam primo Rege, qui ex tribu Ephraim.

Eius.ſ.Regis,vel domus Dauid.

3. Qui derelictus eſt Iaſub. Heb. Sear Iaſub, quod Latinè eſt,Reliquię cōuertentur. Superioris.erat altera inferior. Fullonis.ſ.ſiccabātur illic panni aqua purgati.

4. Sileas.i.quieſcas.q.d.bono animo eſto. Caudis.i.extremitatibus.

6. Suſcitemus.i.excitemus.

8. Et caput. pro,& Rex. Damaſci.q.d.& non Ieruſalem.

9. Et caput.q.d.cùm tamen nunc ſit caput. Non permanebitis. 70.non intelligetis.

11. Signum.ſ.in confirmationem dictorũ. Inferni.q.d.deorſum.quanquam id non eſt Heb.Chal.aut in 70.

12. Non tentabo.ſimulat religionem.

13. Dauid.70 Iuda. Moleſtos.ſ.contemnendo.

Hominibus. Chal. Prophetis. Quia moleſti eſtis. pro,niſi etiam moleſti ſitis. Deo.ſ.non credendo,non fidendo,non obediendo.

14. Propter hoc. q. d. quia non facitis quod debetis, faciet Deus quod ſe dignum eſt. Vobis.ſ.domui Dauid.

Signum.ſ. potentiæ ſuæ, bonitatis, & miſericordiæ.

Virgo.ſic etiam Chal.& 70. Heb. עַלְמָה Halma.i. virgo abſcondita. Vide Gen.24. & Hier.1.cont Iouin.& quidem Punica lingua,quæ ab Hebræa deducta eſt, virgo Almá dicitur. Vocabitur. Chald. vocabit.ſ. mater (non enim in terra patrem habebit) Heb.& 70.vocabis.ſ.tu mater.eſt enim Heb. perſona fœminea.

15. Butyrum, & mel.i.cibos vſitatos infantibus in Iudæa. Vt ſciat.pro,ſciendo.vel quia ſciet. Chal.donec ſciat. 70.antequam ſciat. q. d. antequam perueniat ad communem ætatem diſcretionis.

16. Antequam ſciat,&c.q.d antequā naſcatur Chriſtus. Derelinquetur.i.deſolata. Terra.ſ.Syria,& Samaria,ſeu Iuda. Quam tu deteſtaris. Chal.pro qua tu tribulationem pateris.70 quam times,ſeu cui times. ex quibus videtur intelligenda terra Iuda Id quod confirmant proximè ſequentia. A facie.i.cauſa.

17. Cum Rege coniunge cum,adducet.q.d.per Regem illum puniet. Heb.& 70. Regem. pro, nempe Regem.ſ.Sennacherib.

18. Sibilabit,&c.q.d.vocabit Aegyptios & Aſſyrios, illi dicuntur muſcæ, ob copiam;hi apes,quia fortiores.

20. Conducta.Chal.acuta. 70. inebriata. In his. pro,nempe in his.i. per hos. In Rege. pro,nempe in Rege. Pilos pedum i. pubem. ſic aqua pedum dicitur vrina.Intellige verò per caput,& barbam, regem,& nobiles; reliquos per pubem.

21. Homo.i.quiſque, vel aliquis. Vaccam.Chal.& 70.vitulam. Boum.ſ.filiam. Duas.ſ.ſolas,

22. Relictus ſ.ab hoſtibus.

23. Argenteis. Chal.drachmis argẽti. 70.ſiclis.ſ.quæ tanti vendi poſſint. In ſpinas.ſ.penuria colentium.

24. Sagittis.ſ.metu ſerpentum.

25. Sarrientur. q. d. non item accidet cultis montibus. Mira in Prophetis tranſitio ſubita ab aduerſis ad proſpera,& contrà. quod valdè notandum.

CAP. VIII.

1. STYLO hominis.i.litteris vsitatis. Chald.scripturam claram.

2. Testes.s.scripturæ. Zachariam.quid,si iste est,de quo in Euangelio Christus?

3. Prophetissam.vxorem suam intelligit.

4. Patrem suum,&c.Heb.pater mi,& mater mea. Fortitudo.i.vires,& opes. Corā Rege.i.iubēte Rege.

6. Iste.s.Iuda. Aquas Siloe. Chal. regnum domus Dauid quietum,vt aquæ Siloe. Assumpsit. Alludit ad defectionem Israel à Iuda. apparetque hinc,fuisse malè factā,etsi Deo permittente,& ordinante bene. vel potiùs sensus est,Quia populus Israel voluit ducibus Rasin, & Phace destruere Regnum Iuda,aliumque Regē constituere. vide cap.7. Fortè etiam de populo Iudaico loquitur,qui ad illos Reges videbatur defecisse, vt infrà indicatur. Itaque dicit, populus iste.s.Iudaicus.

7. Eos.s.Regnum Israel.

8. Ibit pro,ibit etiā. Ad collū.Chal.ad.Ierusalē.q.d.omnia subuertet præter Ierusalē. Tuæ.i.vbi nasceris.

9. Populi.s.Assyriorū,vel Israel. Vincimini.Complut.&.hic,& infrà.vincemini.q.d.præparate sanè vos ad bellum,certè vincemini. Audite.s.quod dico.

10. Deus.s.qui vestra consilia dissipabit.

11. Sicut in manu forti.i.mira virtute. Chal. in fortitudine prophetiæ.

12. Non dicatis coniuratio.i.ne coniuretis in Regem vestrum vt ab eo deficiatis ad hostes. Timorem eius.i.quod timet.s.populus.

13. Sanctificate.i. glorificate fidendo ipsi. Chald. sanctum dicite.q.d. colite. Ipse pauor,&c.q.d.ipsum timete,non homines. Terror.Chal.fortitudo.

14. In sanctificationem.q.d. vos sanctificabit.s.eos, qui te timent,& colunt,&c.nam aliis in lapidem,&c. Duabus.s.Iuda & Israel.

16. Testimonium.s.id i.hanc prophetiam. Signa.i.tege,vt solent quæ obsignantur.Chal.signa,& absconde legem,quia nolunt discere eam. 70.sigillabunt legem ne discant. In discipulis meis .i. in gratiam discipulorum meorum , quibus resignabitur, vt discant.s.Christi tempore,qui eis aperiet scripturas.

17. Faciem suam.s. Christum Iudæi non cognouerunt.

18. Ecce ego.verba Christi.vide Heb.2.In signū,&c.s.& Christus,& eius discipuli miracula multa fecerunt, positque sunt omnibus in exemplum vitæ.

19. Nunquid.q.d.respondete. A mortuis?s.Diis. sub.petemūsne oracula? Complut.ac mortuis? q.d.nónne Deus est de omnibus rebus consulendus? 70. quid requirent de viuis mortuos? Chal.vnusquisque populus ab idolo suo requirit,viui à mortuis.

20. Magis.i. potiùs.s. recurrendum. Iuxta verbum hoc.i.ita faciendum. Non erit, &c. q. d. manebunt in tenebris.

21 Transibit.s.quisque eorum. Per eam.s.terram, vel legem. Deo. Chald. idolo.

CAP. IX.

1. PRIMO tempore.i.primùm.s.initio prædicationis Christi. Alleuiata.i.liberata peccatis. Nouissimo i.postea. Aggrauata .s. peccatis,non recepto Christo.q.d. Iudæorum alij credent,alij in infidelitate manebunt.Quidam tamen aggrauatam intelligūt grauidam fide,& oper bus bonis, vt sit repetitio præcedentis. Maris.i.qua itur ad mare Mediterraneum. Trans.s.respectu Orientalium. Gentium.s.erat vicina Tyriis,& Sidoniis, & superior dicebatur,nam inferior prope lacum Genesareth.

2. Vmbræ mortis i. tenebrosā. q. d. cæca erroribus. 70.& vmbra mortis.

3. Multiplicasti.s.ô Christe. Nō.Heb.&Chal.ei.s. לא pro לו & quidem 70.plurimam partem populi deduxisti in lætitia,seu reduxisti cum lætia. Lætitiam.s. quia multi à fide deficient.Id,si legas,non multiplicasti.

4. Iugum.s.excussisti,quo premebatur. Oneris.s. peccatorum vel legis. Virgam.i.dominium,seu tyrannidem,qua premebatur.s.diaboli. Humeri.70.quæ super collum. Sceptrum.repetitio. Exactoris.i.tyrannicè imperantis. Superasti. Heb. confregisti. Chal.contriuisti.70.dissipasti. Sicut.s.olim factum. Madian.i.quo superatus Madian. Vide Iud.7.

5. Prædatio.s.bello capti hostes,vel qui per vim alios opprimunt. Sanguine.s. interfectorum.q.d. qui iniquè occidunt. Combustionem.q.d.punientur Dei hostes igni sempiterno.

6. Paruulus,&c.q d hinc victoria, & lætitia,de quibus suprà. Filius.s. Dei,& virginis. Principatus, &c. Quidam Ecclesiam intelligunt, quæ ab illo sustinetur. sic Achatius in Concil.Ephes.at Tertull.3.cōt.Marc.Insigne,inquit,potestatis suæ,crucem humeris prætulit,nō vt alij Reges capite diadema,aut manu sceptrum. Vocabitur.Heb.vocabit.pro,vocabitur. Admirabilis consiliarius.70.magni consilij Angelus. Not.hic Hier.dicere , solum pro his omnibus Christi epithetis apud 70, esse,magni consilij Angelus; cætera deesse, & tamen & illa apud 70. nunc sunt,& erant olim. vide Euseb.lib.7. demōst.& Chrys.lib. de Christi Deitate. Pater futuri seculi. Heb. Pater seculi, seu æternitatis. Chald. vir permanens in æternum Christus. Princeps pacis. 70. addunt: Adducam enim pacem & sanitatem eius super Principes.

7. Multiplicabitur.70 magnum erit. Solium Dauid.i.Ecclesiam per id figuratam. Confirmet.70.dirigat. Iudicio,& iustitia.i.iusto iudicio, seu perfecta iustitia. Zelus.i.amor iusti,vel hominum.

8. Verbum.70.mortem. Cecidit. q. d. atque accidit,sicut Dominus dixerat euenturum. Chal. auditū est. Israel.repetitio. Idem enim Iacob & Israel.significatur verò populus Israeliticus,quem Deus per Isaiam prædixit vastandum ab Assyriis.

9. Sciet.s.Deum esse veracem.

10. Succiderunt.s.hostes. Immutabimus.i.eorum loco sufficiemus.

11. Rasin.pro,nempe Rasin. Eum.s.populū Israel. In tumultum vertet. Chal. excitabit.s.contra Israel.

12. Toto.s. aperto. q. d. auidissimè. Externa.s. ad percutiendum.

13. Percutientem.s.Deum.

14. Caput,& caudam.vide inf. Incuruantem,&c. i.deprimentem.s.proximos. 70. magnum , & paruum.

17. Lætabitur.s. fauens. Hypocrita,& nequam. 70. iniquus , & prauus.

Stultitiam. Chal. mendacium. 70 iniusta. Eius. s. Dei.

18. Succensa est. 70. succendetur. Ignis. pro, igni. vel q.d. ardebit vt flamma. Veprem. pro, velut veprem. vel q.d. impios, qui sunt vt vepres & spinæ. Vorabit. s. ignis calamitatis, vel inferni. In densitate. pro, velut in densitate. q.d. more densi saltus igni correpti.

Conuoluetur, &c. q.d. tandemque euanescet, vt solet fumus eleuatus.

19. Conturbata est. pro, conturbabitur.

20. Declinabit. s. quærens escam. Ad dexteram, &c. lege sic, ad dexteram, & sinistram (q.d. huc illuc) & esuriet, & comedet, &c. Carnem brachij sui. Chald. substantiam proximi sui.

21. Manasses. 70. comedet Manasses.

CAP. X.

1. ET scribentes. pro, nam scribentes. 70. scribentes enim.

3. Visitationis i. punitionis Dei. Longè. s. Assyria. Gloriam .i. opes, de quibus soletis gloriari. q.d. quid tunc fiet de rebus vestris? vel, quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat?

5. Assur. 70. Assyrius potest & nominatiuus esse. q.d. væ vobis, nam Assur, &c. Virga furoris mei i. qua vtor ad puniendum iratus. Baculus. s. quo percutiam vos.

6. Fallacem. Chal. hypocritam. 70. iniquam.

Furoris mei .i. cui sum iratus. Mandabo Not. Dei permissionem in malis dici mandatum, quia ea in bonum iustitiæ suæ ordinat. sic Dauid dixit maledictionem à Deo præceptam. 2. Reg. 16.

8. Mei. i. mihi subditi.

9. Charcamis. s. expugnata est à me. Emath. 70. Arabia. Samaria. s. expugnabitur, vel expugnata est.

10. Idoli .i. vbi coluntur idola. De Samaria. sub. auferam.

12. Cuncta opera sua. i. quicquid destinauit facere per Assyrios. Magnifici. Chal. elati. Altitudinis. notatur fastus & arrogantia.

14. Derelicta. s. ab aue.

15. Quomodo, &c. sub. sic eleuatur Assur, & exaltatur contra me.

16. Pinguibus. i. fortibus. Tenuitatem. Chal. plagam. Succensa. lege sic, quasi combustio succensa. q.d. consumam velut igni subiecto gloriam eius. i. potentiam, seu exercitum, quo gloriatur.

17. Lumen Israel. i. Deus. In ignem. i. velut ignis. s. suos illuminans, & defendens; hostes perdens.

Spina, & vepres. Chald. Principes, & Satrapæ. s. Assyriorum. Saltus. Chal. multitudinis exercitus.

Carmeli. i. agri fertilis, seu arboribus consiti. s. exercitus. repetitio. Ab anima ad carnem. i. anima, & corpore. Chal. animæ cum corporibus.

19. Ligni saltus. Chald. bellatorum. Scribet. i. poterit describere.

20. Percutit. s. hostis, cui antea seruiebat.

21. Reliquiæ. i. reliqui, seu pauci.

22. Consummatio. i. perfectio, seu consumptio. s. re, ad paucos eosque perfectos, redacta. 70. sic locum hunc totum reddiderunt, verbum enim (accusatiuus est) consummans, & abbreuians in iustitia (.s. Deus) quia verbum abbreuiatum Dominus Dominus exercituum faciet in vniuerso orbe. Inundabit iustitiam .i. affluet iustitia.

23. Consummationem. Chal. consumptionem impiorum.

24. In via Aegypti .i. more Aegypti. q.d. vt olim te percussit Aegyptus.

25. Consummabitur. i. cessabit .s. contra te, & vertetur contra Assyrios. Eorum. i. Assyriorum .s. vertetur.

Virgam. pro, iuxta virgam. s. qua percussit Aegyptios in mari. In via Aegypti. i. vt olim percussit Aegyptios. repetitio.

27. Computrescet. 70. corrumpetur. q.d. dissoluetur. Iugum s. quo te premebat. A facie olei. i. propter Dei misericordiam. Chal. à facie Christi.

28. Veniet. s. Assyrius. Describit ciuitates, per quas Assyrius transiit in Ierusalem. Vasa. i. impedimenta, seu instrumenta bellica.

29. Sedes nostra. q.d. dicent, sedeamus hic, & quiescamus.

30. Hinni. i. clama s. ad vicinas ciuitates, aduentare hostes. Filia. i. congregatio. q.d. popule. Paupercula. pro, & paupercula.

31. Migrauit. s. fugiens.

32. Adhuc dies, &c. q.d. dicent, opportunum est, vt in Nobe subsistamus. Chal adhuc dies magnus, & multum tempus vt ingrediatur (.s. Ierusalem) stabit Sennecherib in Nobe vrbe sacerdotum cõtra murũ Ierusalem.

33. Confringet .s. Assyrios. Laguneulam. pro, vt lagunculam. Excelsi statura. comparat milites arboribus, & exercitum saltui.

CAP. XI.

1. RADICE. i. stirpe, seu progenie. Chal filiis. Et flos, &c. Chald. & Christus de filiis filiorum eius vngetur.

2. Pietatis. sic etiam 70. at Heb. timoris.

3. Arguet. s. peccatores.

4. Terram. Chal. peccatores terræ. Virga. Chal. & 70. verbo. Spiritu. Chal. eloquio.

5. Iustitia cingulum, &c. q.d. hærebit ei iustitia perpetuò, more cinguli. Chal. erunt iusti in circuitu eius.

Et fides. 70. & veritas. Chal. & fideles accedẽt ad eum.

6. Habitabit, &c. Chald. in diebus Christi multiplicabitur pax in terra & habitabit, &c.

Lupus cum agno, &c. q.d. feroces alioqui cum mansuetis. Minabit. i. ducet. q.d. facile erit cuiuis eos regere.

7. Pascentur. s. Dei verbo. Leo quasi bos, &c. q.d. feroces homines induent mansuetorum mores, viuentque simul, & eadem vtentur mensa. sermo metaphoricus, qui frequens in Prophetis.

8. Ab vbere. s. pendens. q.d. lactans, vel abstractus s. ablactatus. Super foramine, &c. q.d. nihil timebitur, quia nihil noxium. Aspidis. i. vbi ante solebat aspis morari. i. noxius conuersatur.

9. Monte. s. ecclesia. Repleta est. pro, repleta erit tunc. Scientia. i. cognitione. Operientes. s. terram. q.d. abundantissimè.

10. Radix Iesse. s. Christus qui de radice. i. stirpe Iesse. Chal. filius filiorum Iesse. Qui stat, &c. 70. qui consurgit, vt sit princeps gentium. Signum. i. vexillum, ad quod populi congregentur. Ipsum gentes, &c.

70. in

70. in ipso gentes sperabunt. Chal. ipsi regna obedient.
Sepulcrum. Heb. & 70. requies. Chal mansionis locus.

11. Secundo. s. per Apostolos, qui prius per se.

Relinquetur. s. non interfectum. Phetros. 70. Babylonia. Aethiopia. Chal. India. Elam. i. Chaldæa, seu Persia. Senaar. Chal. Babylonia. 70. solis ortu.

Emath. 70. Arabia.

12. Signum. i. vexillum. s. per Apostolos.

Nationes i. gentes. s. ad fidem amplectendam.

Plagis. i. extremitatibus. Heb. alis, seu angulis. Chal. ventis. 70. alis.

13. Zelus. i. simultas, seu inuidia.

14. Volabunt. s. Apostoli prædicatione. In humeros. 70 in nauibus. Chal. vno humero in. i. vnanimiter contra. Prædabuntur. s. captiuantes in fidei obsequium.

Filios Orientis. i. Orientales. Præceptum manus. s. sequentur. q. d. iussis obedient.

15. Linguam. i. sinum, seu [illegible]. Intelligit autem mare rubrum quod Aegypto propinquum, vel mare Aegyptum alluens. Flumen. Chald. Euphratem.

Septem. i. multis. sensus est, Omnia futura Apostolis peruia, sublatis omnibus impedimentis.

16. Relinquetur ab Assyriis. i. à dæmonum potestate liberabitur.

CAP. XII.

1. CONFITEBOR. i. benedicam, seu laudabo. Conuersus. s. in misericordiam. Chald. & 70. auersus. Consolatus. s. per incarnationem seu redemptionem. Chal. & 70. misertus.

2 Saluator. s. Iesus. Fiducialiter agam. Chal. & 70. confidam in eo. Fortitudo. 70. gloria. Laus mea. i. quem laudem.

3. Aquas. Chal doctrinã nouam. Fontibus. s. Apostolis, seu Euangeliis. Saluatoris. s. Iesu. Confitemini. i. benedicite. s. laudando, gratias agendo. Adinuentiones. i. consilia. Chal. opera 70. gloriosa. s. consilia, seu opera. Excelsum. Chal. fortè. 70. exaltatum.

5. Cantate Domino. 70. laudate nomen Domini.

Magnificè. Chal. magnalia. 70. excelsa. Annuntiate hoc. Chal manifestum est hoc. Hoc. 70. hæc.

6. Habitatio. Chal. congregatio. 70. habitator.

Sanctus. s. Christus, qui sanctus sanctorum, suosque sanctificat.

CAP. XIII.

1. ONVS. i. prophetia de punitione, seu calamitate. 70. visio contra Babylonem. vide cap. 15.

2. Super. i. contra. Montem. i. superbam Babylonem, nisi fortè montem aliquem Persiæ, vel Mediæ intelligat. Caliginosum s. errorum tenebris. 70. campestrem. Leuate. s. ò Medi, & Persæ. Signum. i. vexillum. Portas. s. Babylonis. Duces. s. exercitus hostilis.

3. Sanctificatis. Chal. præparatis. s. militibus.

Gloria mea. i. expeditione, quæ cedit in gloriã meam.

4. Montibus. s. Mediæ, & Persiæ. Regum. s. Cyri, & Darij, ille Persarum Rex, hic Medorum. Gentium. 70. & gentium. Militiæ belli. 70. genti bellicosæ.

5. Summitate cæli. i. extremitate terræ, vbi videtur tangere cælum. Dominus. s. adest vltorus. Vasa. i. instrumenta. Terram. s. Babyloniæ, vel orbem; vt ad diem iudicij referatur, cuius figuræ quædam sunt, præcedentes Dei punitiones.

7. Tabescet. 70 timebit.

8. Combustæ. pro, velut combustæ. s. aridæ, vt solent exusta. Ita dictum à Christo, arescentibus hominibus præ timore.

9. Crudelis. s. impiis sæua videtur Dei iustitia.

De ea. s. electos.

10. Stellæ, &c. isto loquendi modo solet scriptura maximam calamitatem significare: afflictis enim omnia videntur tenebrosa. Potest & ad diei iudicij tenebras referri, de quibus est in Euangelio.

11. Infidelium. Chal. impiorum. 70. iniquorum. s. non sunt iniqui fideles Deo. Arrogantiam fortium. 70. iniuriam superborum. Humiliabo. i. deprimam.

12. Pretiosior, &c. q. d. rari erunt superstites, seu qui tantam calamitatem euadant: pretiosa quæque rara, ideo pretiosum pro raro. Chal. id de iustis Deique amantibus intelligit. Mundo obrizo. Heb. & Chald. auro Ophir. 70. lapide ex Ophir.

13. Propter hoc. i. vt vlciscar. Turbabo. s. tenebris.

Mouebitur. s. terræmotu. & hic loquendi modus in scriptura magnam Dei iram, hominumque calamitatem significat.

14. Fugiens. s. leonem. Ouis. s. fugiens lupum.

Congreget. s. vt seruet. q. d. frustra fugient, nec enim poterunt euadere. Fugient. sub. nec euadent tamen. omnis enim, &c.

20. Vsque in finem. 70. in æternum. Vsque ad generationem, &c. 70. per multas generationes, vt sit explicatio præcedentis, vel repetitio; nunquam enim rediit ad pristinum splendorem. Hier ait, suo tempore à bestiis fuisse habitatam. Arabs. Chaldæa vicina est Arabiæ desertæ.

21. Bestiæ. Chal. simiæ. Pilosi. Chal. & 70. dæmones. s. apparere solent dæmones specie hircorum.

22. Vlulæ. aues sunt. Chal. cati. 70. onocentauri.

Sirenes. Chal dracones. 70. ericij. Delubris. Chal. & 70. domibus. Voluptatis. s. quondam. Chald. & 70. eorum. Tempus eius. Chal tempus interitus Babylonis. Quidam id coniungunt sequenti capiti, vt ad Christum referatur. Elongabuntur. i. differentur.

CAP. XIIII.

1. ADVENA. Gentiles intelligit fidem Christi recepturos.

2. Tenebunt. i. comitabuntur redeuntem. 70. accipient. Eos. s. Israelitas. Adducent. Id factum præcipiente Cyro, & Artaxerxe. Vide 1. & 2. Esd. Exactores suos. i. oppressores. 70. dominantes sibi. s. quondam.

4. Parabolam istam. i. parabolicum canticum. 70. planctum hunc.

7. Terra. s. antea Babyloniis subiecta, vel Iudæa.

8. Abietes, &c. per hæc intelliguntur homines Principes. Libani. sub. dicentes. s. quod sequitur.

Dormisti. i. mortuus es.

9. Infernus, &c. q. d. descendenti tibi in infernum occurrerunt qui illic erant cum tumultu, &c. Descriptio est metaphorica per similitudinem aduentus Principis victi in bello. Tibi. i. vt tibi occurrerent. repetitio.

Gigantes. i. tyrannos.

12. Lucifer. Chald qui eras splendidus inter filios hominum. Id solet ad diabolum referri, qui à Deo splendidus creatus. Cælo.i.altitudine gloriæ tuæ. Manè oriebaris .i. vt stella cùm oritur, ita fulgens domo egrediebaris. Chal. sicut stella lucebas.

13. Astra Dei.70.astra cæli. Chal.populum Dei. Testamenti.i.Sion, vbi tabulæ legis. Chald. fœderis. 70.sublimi. Lateribus Aquilonis.q.d.ad dexteram orbis.i.loco digniori.

15. Infernum.s.locum damnatorum. Profundum laci.70.fundamenta terræ.Chald.extremitatem laci domus perditionis.

16. Ad te inclinabuntur.s.vt iacentem videant. 70. Super te mirabuntur.

18. In gloria.i gloriosè. Vir in domo sua .i.quisque domi suæ, seu in sepulcro suo.

19. Pollutus.70.abominabilis. Obuolutus.i.commistus. Fundamenta laci .i. profundum foueæ.

20. Consortium, &c. q. d.non habebis vt illi gloriosam sepulturam. Tuam.i.tibi subiectam. 70. meam. Tuum.70.meum. Non vocabitur. q. d. delebitur memoria.

21. In iniquitate.i. ob iniquitatem. Chald. propter peccata 70 pro peccatis. Ciuitatum.i.ciuitatibus. 70. bellis. Chal.inimicis.

22. Germen, & progeniem. Chal. filiũ, & nepotem.

23. Terens.i. excutiens.

24. Si non.i. omnino sic.

25. Assyrium.s.exercitum Senacherib.Vide 4.Reg. 19. Eis.s.Iudæis.

28. Onus.i. prophetia de calamitate. Chald. onus prophetiæ. 70.verbum.

29. Percussoris.s.Oziç, vel Achaz. Regulus.s.Ezechias filius Achaz, pronepos Oziæ. Chald.totum locum sic reddidit: De filiis filiorum Iesse egredietur Christus, & erunt opera eius in vobis quasi serpens volans. Absorbens volucrem.Heb.serpens igneus volans.70. serpens pennatus.

30. Pauperes.Chal. mites.

31. Aquilone.i.Assyria, vel Iudæa. Fumus.i.molestus exercitus.Chal.malum. Gentis.s.Gentilibus de Christo quærentibus.

32. In ipso, &c. 70. per ipsum saluabuntur populi multi.

CAP. XV.

1. ONVS Moab. Chal. onus calicis maledictionis ad propinandum Moab.sic suprà, & inf. 70. verbum contra Moab. sic sup. & inf. Vastata est. 70. peribit. Ar. vrbis nomẽ. Chal. Lehaiath. Murus. Chal. vrbs. Conticuit. Chal. ipsis dormientibus.

2. Ascendit.s.Moab. Domus &. Chald. in domos. Heb. in Baith.i indomum.s. templum idoli, quod erat in arce Dibon. Excelsa.i.altaria, seu loca edita, vbi idola colebantur. Nabo .s. euersam. Caluitium, &c.s. euulsis capillis, seu tonsis, barbaque rasa, olim mœrorem significabant. Vide Iob 1.

4. Expediti.i.armati, seu milites. Chal.accincti. Vlulabunt.s.depositis armis. Eius.pro,eorum, seu cuiusque. Sibi.abundat, more Hebræo.

5. Ad Moab.i. propter Moab. loquitur in persona Moabitarum. Vectes.i.fortes.s.fugiẽt. Vitulam consternantem.i.populum fortem, similemque vitulæ trienni.Heb.Chal.& 70.vitulam triennem.

7. Operis.s.mali.q.d.pro meritis punientur. Visitatio.i. punitio. Torrentem Salicum.i. Euphratem. de quo: In salicibus in medio eius suspendimus, &c. Chald. mare Occidentale. Ducent.s.hostes.

8. Circuibit, &c. q.d.omnia plena erunt clamore, & planctu.

9. Additamenta. Chald.congregationem exercitus. Leonem.s. Nabuchodonosor. Et reliquiis terræ. Chal.& residuum terræ eorum diripietur.

CAP. XVI.

1. DOMINE. Non est Heb. Chal. aut in 70. Petra deserti. vrbs est Moabitarum. erat autem Rhut, è qua Christus, Moabitis. Filiæ .i. congregationis.s.Ierusalem.

2. Filiæ.i.oppidula, seu vici. Transcensu.i.transitu. Arnon.nomen est fluuij, & ciuitatis Moabitarum.

3. Pone quasi, &c.q.d.quæ in tenebris. Fugientes. s.Israelitas, vel Moabitas.

4. Mei. non est Chal. nec apud 70. Puluis.s.persequentium.Chald.hostis. Consummatus.i. consumptus. Miser. Chald.deprædator. Conculcabat .i. vastabat.i.hostis.

5. In misericordia.i.per misericordiam.s.Dei. Sedebit.s.Christus. Tabernaculo.Chal ciuitate.

7. His qui, &c. Moabitæ significantur.

8. Sunt. pro, erunt. Flagella i.palmites.s.ciues. 70. vites. Relictæ. pro, quæ relictæ. Transierunt.s.fugientes, vel potiùs in captiuitatem abductæ. Mare.i. Euphratem.

9. In fletu Iazer.i. sicut fleui super Iazer. Loquitur in persona Moabitarum. Vineam.i.ciues, seu populum. Inebriabo.i.rigabo. q. d. effundam copiosissimè lacrymas. Calcantium. Chal. deprædantium. comparatur hostium vastatio conculcationi vuarum, & segetum. Irruit.s.hostilitas.

10. Carmelo.i.locis fertilibus.

11. Venter.i.interiora. Ad.i.propter. Quasi cithara, &c.i.submissè flebit, vt solent mærore deiecti.

12. Laborauit.s.frustra supplicans idolis. Sancta.i. templa. Valebit.s.liberari.

13. Ex tunc.i.olim.s.multo antequam eueniret.

14. In tribus annis.i. post tres annos, vel post paucos. Quasi.i.vt solent.s.præfigi. Super.Chald.cum. Sicut racemus. Non est Heb. Chal. aut in 70.nec in Complut. Multus.70. honorabilis.

CAP. XVII.

1. IN ruina.i.post ruinam.

3. Adiutorium.s.destructa Samaria.Chal.dominium. Erunt.q.d.peribit eorum gloria, & Israelis.

4. Iacob.i. Israelis.s.capti ab Assyriis.

5. Et erit, &c. q. d. redigetur ad paucitatem, seu inopiam.. Restiterit.s.reliquum à messoribus. Raphaim. Chal. Gigantum. 70.dura.

6. Excussio oleæ. pro, excussa olea. Duarum, vel trium. pro, duæ, vel tres, &c. Eius.s.manere solet.

7. Incli-

7. Inclinabitur. Chal. innitetur. 70. confidet. s. tribulatio solet ad Deum reducere.

8. Delubra. i. simulacra.

9. Eius. s. Israel, vel Damasci. A facie, &c. i. cùm invaderent olim Israelitæ terram Chananæorum.

10. Fidelem. Ironicè secundùm Hier. 70. infidelem. Germen. 70. semen. Alienum. 70. infidele. s. quod fructum non reddat.

11. In die, &c. q. d. vbi plantaueris. Labrusca. s. nascetur loco vuæ. Et manè, &c. q. d. etiam si citò floreat, at tempore messis nihil erit. In die hæreditatis. i. advenienre tempore possidendi. Dolebit. s. spe sua frustratus.

12. Populorum. s. Assyriorum. Mira in Prophetis transitio ad alia, & frequentissima; quod diligenter aduertendum.

13. Increpabit. s. Deus. 70. exterminabit. Turbo. Chal. rota. 70. puluis rotæ.

14. Nos. s. Dei populum.

CAP. XVIII.

1. TERRAE. s. Aegypto. Cymbalo alarum. i. quæ cymbalis. i. cymbis, seu nauibus alatis vtitur. alas vocat vela. Flumina. pro, flumen. s. Nilum. Aethiopiæ. s. ex Aethiopia fluit Nilus.

2. Vasis papyri. i. nauibus ex papyro, quod innci est genus quoddam. 70. epistolas papyraceas vertetunt.

Ite. vox mittentium nuntios, vel Prophetæ per ironiam. q. d. ite sanè Nuntij, nihil enim proficietis.

Ad gentem conuulsam, &c. Chald. ad populum vim patientem, & direptum, olimque, & deinceps potentem. 70. ad gentem excelsam, & populum peregrinum, & durum. Quidam putant Iudæos significari, ad quos missa sit legatio Aegyptiorum. Alij, gentes ad Christi fidem vocatas. Fortè significatur gens aliqua, à qua petierunt auxilium Aegyptij, vel cui promiserunt. Planè difficiles intellectu Prophetæ. Postquam non est alius. q. d. habitantem in extremis terris, vel cui nullus comparandus. solus enim Deum colit, vt ad Iudæos referatur.

Expectantem. s. auxilium. Chal. oppressam. 70. sine spe. Flumina. Chal. populi. Ad montem, &c. Hæc videntur huc per errorem translata ex fine capitis, nec in Complut. sunt.

3. Signum. i. vexillum. s. Assyriorum. Quidam crucis intelligunt, & tubam prædicationis Euangelicæ.

4. Ego quiescam, &c. Chald. quiescere faciam populum meum, & benefaciam, & consolabor sicut, &c. 70. securitas erit in mea ciuitate, sicut, &c. Loco meo. s. cælo.

5. Ante messem, &c. q. d. Aegyptij florebant, & velut messem magnam promittebant, sed sunt per Assyrios excisi. Immatura perfectio. i. quod non erat ad maturitatem seu perfectionem peruenturum loquitur de fructu, sed metaphoricè, intelligens homines. Falcibus. i. Assyriorum armis.

6. Et relinquentur, &c. Describitur Aegyptiorum vastatio.

7. In tempore illo. q. d. post ea, quæ dicta sunt.

A populo, &c. vide sup. Ad locum. pro, nempè ad locum. Nominis. i. vbi inuocatur nomen. Montem Sion. i. Ecclesiam, vel Ierusalem.

CAP. XIX.

1. ASCENDET, &c. q. d. se manifestabit. solebat enim Deus in nube se ostendere. Chal. reuelabitur in nube gloriæ suæ. Ingredietur. loquitur de Deo, more humano. Commouebuntur. Chal. conterentur. Cor Aegypti pro, cor Aegyptij cuiusque.

2. Cōcurrere, &c. q. d. faciā inter ipsos dissensionem.

3. Dirumpetur. Chal. tabescet. 70. conturbabitur. Spiritus. i. sapientia, vel vita.

4. Rex. s. Assyrius.

5. Arescet, &c. exaggeratio calamitatis. q. d. destituentur prorsus.

6. Aggerum. i. inter aggeres fluentes.

7. A fonte. q. d. desinente fonte aquam mittere.

8. Emarcescent. 70. lugebunt.

9. Subtilia. Chal. retia. 70. byssum.

10. Flaccentia. i. deficientia. Omnes. s. confundentur.

11. Dicetis. pro, diceris. s. vestrum quisque. Filius regum Chal. & tu filius regum.

13. Taneos, Metropolis Aegypti, vbi Moses signa fecit. Angulum. i. firmamentum, & decus. Chal. Principes. 70. tribus.

14. Miscuit. i. propinauit, vt solet vinum. Vide sup. cap. 5. Vertiginis Chal. & 70. erroris.

15. Et non erit, &c. Chald. & non erit Aegyptiis Rex qui regnet, nec Princeps, nec Satrapa, nec præfectus, nec dominator. Caput & caudam. i. principes, & plebeios.

Incuruantem, & refrenantem. i. per imperium subditos. 70. principium, & finem.

16. Quasi mulieres. Chal. infirmi, sicut mulieres.

17. Terra Iuda Aegypto. 70. terræ Iudæ Aegyptus. s. Timebunt Iudæi, videntes tam seuerè punitos Aegyptios. secundùm nostram lectionem significatur dominium fidelium, seu fidei super gentiles, idque maximo pauore. i. admiratione super Dei consilio de humana salute.

18. Quinque. s. præcipuè. Chanaam. i. Iudaica. s. fidelium verum Deum confitentium. Ciuitas solis. s. Heliopolis. Vocabitur vna. i. erit vna ex illis.

19. Altare. planè indicatur noua lex, nam vetus non permittebat altare extra Ierusalem. Titulus. i. columna. s. erecta ad honorem Christi, vel statua.

20. Saluatorem. s. Iesum.

23. Assur. pro, cum Assur. s. Deo, vel Assyriis. q. d. alij aliis erunt fideles gentiles subiecti. s. est ordo in Ecclesia.

24. Tertius. s. in fidei receptione. Benedictio. 70. benedictus.

25. Cui. s. terræ, vel Israeli. Hæreditas autem. Heb. Chal. & 70. hæreditas. s. etiam est.

CAP. XX.

1. SARGON, qui & Sennacherib.

2. In manu Isaiæ. 70. ad Isaiam. Vadens. s. triduo. Nudus. i. sacco illo, quo erat indutus, spoliatus.

3. Trium annorum. s. calamitatis.

4. Minabit. i. ducet. Captiuitatem. i. captiuos. Natibus. Chal. pudendis.

5. Timebunt. s. Israelitæ, vel Aegyptij, secūdùm 70.

Ab

Ab Aethiopia, &c. q. d. quòd confiderint in auxilio Aethiopum, & Aegyptiorum.

6. Insulæ.i. Iudææ, quæ mari cingitur, & laco, vel Aegypti, quæ inter duo maria. Nos. Hinc apparet potiùs de Iudæis intelligendum. Aegyptij enim captiui ducti.

C A P. X X I.

1. DESERTI maris.i. Chaldæorum, vel Persarum, & Medorum venientiũ contra Chaldæos. Chal. exercitus venientis à deserto vt aquæ maris.

Venit.s. exercitus contra Babylonem.

2. Qui incredulus, &c Chal. violenti violentiam inferunt, & direptores diripiunt. 70. præuaricans præuaricatur, iniquus iniquè agit. Elam.i. Persa. Elam enim in Persia. Obside.s. Babylonem. Eius.i. Babylonis.s. quem à se afflictus exprimebat. Chal. omnes, qui gemebant à facie Regis Babylonis quiescere feci.s. illo interempto.

3. Propterea, &c. vox Chaldæi.

4. Miraculum. Chal. interitum. 70. timorem.

5. Pone mensam. q. d. epulare sanè, ô Rex, seu Chaldæe.

6. Vade.s. ô Chaldæe. vel ô Isaia, vt pertineat id etiam ad visionem,

7. Currum. 70. ascensorem. Duorum equitum. Chald. & duos equites. 70. duos equites.i. duo equitum genera.s. super asinos, & camelos.

8. Clamauit.s. speculator. Leo.i. Darius.s. aduenit. Chal sicut leo.s. exercitus, vel ego sum, &c.

9. Bigæ equitum. pro, nempe duo equitum genera. Respondit.s. speculator.

10. Tritura, &c. alloquitur Babylonem, vel Ierosolymam. vocat autem Trituram, & filiam, seu, vt alij legũt, filium, vel filios trituræ, ob calamitates, quibus attrita.

11. Duma. 70. Idumææ. Ad me clamat. pro, audio clamorem. Quid.s. vidisti, aut sensisti de hostibus?

12. Dixit custos. venit manè, &c. q. d. & manè & nocte quærite, & quoties vultis euntes, & reuertẽtes, actum est de vobis. Chal. dixit Propheta, est merces iustis, & est vindicta impiis, si conuertendi estis, conuertimini, dum potestis conuerti.

13. In saltu.s. fugientes. Dodanim. Chal. Dan. 70. Dedan. nomen loci, vel populi.

14. Sitienti.s. Arabi in fuga.

16. In vno anno.i. post annum vnum elapsum. vel, post breue tempus. Mercenarij.s. cui certum tempus præfigitur. Cedar. Regio est Arabiæ. Chal. Arabum.

C A P. X X I I.

1. VALLIS, &c. Chald. prophetiæ super ciuitate, quæ habitat in valle.s. Ierusalem, quæ valle circundata. Visionis.i. prophetiæ.

2. Gladio. sub. sed fame.

3. Procul fugerunt. pro, cùm procul fugissent.s. deinde capti.

4. Filiæ. Chal. cœtus.

5. Domino 70 à Domino. Chal. coram Domino. Scrutans.s. hostis. Montem.i. Ierusalem, vel prope.s. stat hostis.

6. Elam.i. Persa. Equitis.i. equitantis.s. super curruum. Parietem.i. murum.

8. Operimentum. 70. portæ. Videbis.i. inspicies.s. an inde possis iuuari. Domus saltus.s. quam fecit Salomon. Vide 3. Reg. 7.

9. Congregastis. pro, congregabitis.s. ad bibendum in obsidione.

10. Domos.s. minus necessarias, vt diruereis ad muri refectionem. Numerastis. præterita pro futuris.

11. Aquam.s. excipiendam. Piscinæ. iunge cum, muros. Qui fecerat.s. Deum omnium auctorem.

Eam.s. aquam, vel Ierusalem. De longè.i. iam olim. iunge cum, operatorem. Vidistis.i. considerastis.

12. Caluitium.i. euulsionem capillorum, vel rasuram, qua vtebantur in mæstitia Iudæi. 70. rasuram.

Ad cingulum sacci. Chald. ad cingendum saccos. q. d. ad induendos & cingendos.

13. Cras.i. citò.

14. Donec. q. d. puniam, donec. Moriamini. Chal. moriamini morte secunda.

15. Tabernaculo. 70. pastophorio.i. cubiculo prope templum.

16. Tu.s. agis? Quasi quis. Chald. & 70. quid tibi est? Tibi hic.i. in terra hac. Tabernaculum.s. vbi post mortem habites.

17. Sublevabit.i. auferet.

18. Coronans coronabit.i. cingens cinget. Erit.s. ad nihilum redactus, vel ignominia, vt statim additur.

Ignominia. Chal. in ignominiam. Alij, ô ignominia. fuit enim is proditor domini sui.s. Regis.

22. Clauem, &c. q. d. auctoritatem in aula regia. Super humerum. Chal. in manu.

23. Paxillum. pro, velut paxillum.s. firmiter. Chald. præpositum. 70. Principem. Fideli.i. firmo. Erit in solium, &c. q. d. nobilitabit paternam domum.

24. Suspendent. perstat in metaphora paxilli, vnde pendent aliqua. Vasorum.i. instrumentorum templi.

25. Paxillus.s. Sobna. Vide cap. 36.

C A P. X X I I I.

1. MARIS. Heb. Tharsis. 70. Carthaginis. q. d. lugeant negotiatores. Venire.s. onustæ mercibus. Cethim.i. Græcia, vel Italia, vel Cypro. Reuelatum est.s. esse destructam Tyrũ. Eis.s. negotiatoribus.

2. Tacete.s. præ tristitia. Insula. Tyrus olim Insula erat. Negotiatio. pro, negotiatores. Repleuerũt.s. opibus, vel mercibus.

3. Nili. sub. iacitur. q. d. in irrigua terra. Fluminis.i. ex irrigatione Nili. Facta.s. Aegyptus aduecto frumento. Gentium, adeòque Tyri.

4. Sidon.s. vnde Tyrij prodierunt, adeòque debueras defendere. Mare.i. Tyrus, quæ in mari.

Non parturiui. pro, vtinam nunquam parturissem. & sic in sequentibus.

6. Insula.i. Tyro.

7. Nunquid, &c. vox condolentis, & Tyrios alloquentis. Longè.s. in Chaldæam.

8. Coronatam. q. d. velut Reginam vrbium finitimarum.

9. Gloriæ.s. Tyri. Terræ.s. Tyriorum.

10. Transi, &c. q. d. fuge aduentantem hostem.

Quasi fluuium.i. citò. Chal. migra de terra tua, quasi aquæ

aquæ fluminis. Cingulum.i.fortitudo militum, olim milites accincti balteis.

11. Extendit.s.Deus. Chanaam, Tyri Chananæi erant. vnde in Euangelio Chananæa dicitur mulier Syrophænissa.

12. Calumniam sustinens i.oppressa.s.nunc ab hostibus. Chal.& 70. iniuriam facere solita. Virgo. sic vocantur in Prophetis Regna, quòd custodiantur, vt solent virgines. Filia sic dicitur Tyrus, quòd ex Sidone orta. .s.Sidoniorum Colonia. Consurgens, &c. pro, si consurgens transfretes.

13. Talis i.similis Chaldæis.s.gloria, & diuitiis. In captiuitatem, &c. q. d. & tamen victus est, cùm tantus esset.

15. Sicut dies Regis.i.quantum solet viuere homo, etiam si Rex sit. Meretricis. q.d.incipiet ad se allicere negotiatores, vt solet meretrix cantu amatores.

16. Sume, &c. descriptio morum meretricum.

17. Fornicabitur.i quæstum faciet negotiando. perstat in metaphora meretricis. 70. erit emporium.

18. Sanctificatæ .i. consecratæ .s. per eleemosynam post conuersionem ad fidem. Non condentur, &c. s. in pauperes distribuentur. Habitauerunt. pro, habitant. Chal ministrant. Erit.i.seruiet. Vsque ad vetustatem .s.vestibus quæ diu durent, vel vsque ad senectutem .i. tota vita.

CAP. XXIIII.

1. TERRAM. 70. totum terrarum orbem. Quidam tamen Iudæam intelligunt. Nudabit.s. habitatoribus.

2. Populus.s.afflictus. Fœnerator.i.mutuum dans.

3. Prædabitur.s.à Domino.

4. Luxit, &c præterita pro futuris. Defluxit. Chal. desolata est. Infirmata.i.viribus destituta. Chal. deserta est. Altitudo. Chal. fortitudo.

5. Infecta.s. peccatis. Chald & 70. peccauit. Ab. Chal. sub. 70. propter. Ius.i. Dei præcepta. Sempiternum.i.perpetuò eis obseruandum.

6. Maledictio.i.calamitas. Et peccabunt. Chal & desolati sunt. 70. quia peccauerunt. Insanient. Chald. consumpti sunt. 70. pauperes erunt.

7. Luxit.s.vino deficiente.

10. Ciuitas vanitatis.i.mundus.

11. Vino.s.deficiente.

13. Hæc erunt. Chal. relinquentur soli iusti. Excutiantur. Chal. post excussionem.

14. Hi.s.pauci reliqui. Hinnient.i.vocem tollent. Mari.i insulis, vel Mundo.

15. Doctrinis q.d.docti fidem. Chal. lumine.

16. Laudes. 70. miracula. Gloriam. pro, nempe gloriam. Iusti.s. Christi. Secretum, &c. q.d. mysteriū id magnum est, paucisque notum. Chal. secretū, præmium iustorum monstratum; secretum, vindicta impiorum reuelata est mihi. Væ eis qui vim faciunt. Væ mihi præuaricantes. 70. væ præuaricantibus. Præuaricantes. .s. Iudæi, vel impij.

18. A voce formidinis.i. propter timorem. Cadet, &c. per hæc significatur nullum euasurum. Cataractæ. 70. fenestræ.

21. Illa.s.iudicij. Visitabit.s.puniēs. Militiā, &c. i. excelsos quosque, vel dæmones, qui olim Angeli,

22. In congregatione.i.instar. Lacum s.inferni. Visitabuntur.s.die iudicij, antea illic inclusi, nam corpore etiam deinde punientur, vel q. d. quantocumque tēmpore in inferno manserint, semper tamen puniētur, nullaque erit supplicij leuatio.

23. Luna & Sol. Chald. cultores Lunæ, & Solis. Ierusalem.s. cælesti.

CAP. XXV.

1. COGITATIONES. Chal.& 70. consilia. Fideles amen.i omnino veras. Chal. opere confirmatas. q.d. olim promissa præstitisti. 70. veræ fiant .i. confirmentur opere, seu exhibitione.

2. Posuisti in tumulum.i.diruisti. Vrbem.s. Ierusalem. Alienorum.s.à te, per iniquitatem, Iudæorum, vel Romanorum, nam facta est Ierusalem arx Romanorum. Non ædificetur.s. splendore antiquo. vel loquitur de Mundi destructione in die iudicij.

3. Fortis.s.fide & operibus. 70. pauper. Gentium.s. ad fidem conuersarum.

4. Turbine.i oppressione. Aestu.i.afflictione. Robustorum.s.opprimentium pauperes, & debiles.

5 Siti.i.loco arido.s. deprehensos torquet.

6. Isto.s.Ierusalem post Christi aduentum. potest & de cælesti intelligi beatitudine. Conuiuium, &c. Metaphorica descriptio spiritualium delitiarum.

7. Faciem vinculi .i. iniecta vincula .s. errorum, & peccatorum. Orditus est.s. diabolus.

8. Præcipitabit mortem in sempiternum. 70. absorbuit præualens mors. pro, absorpta est, vt Paulus citat 1. Cor. 15. quanquam Paulus videtur secutus Heb. quæ verti possunt, absorbuit mortem, vincendo. possunt & 70. sic intelligi, Christi mors præualens absorbuit.s.mortem hominibus debitam. Opprobrium.s. quo laborabat apud infideles, quasi erraret fide; vel seruitutem diaboli.

9. Dicet.s.populus fidelis. Iste.s.Christus. Sustinuimus.i.expectauimus. Salutari.i.salute, vel saluatore.s.Iesu.

10. Moab.i.mundus, seu diabolus.s. delebuntur errores, & peccata. In. pro, sub. Plaustro.i. tribula, seu traha.

11. Sub eo. Heb. in medio eius. Chald. inter eos. Sicut extendit, &c. q. d. porrecta vtraque manu puniet. Manuum eius.i. suarum.

12. Tuorum .s. ô Moab.

CAP. XXVI.

1. DIE illa.s.tempore Euangelij. Cantabitur.s.à fidelibus. Saluator.s.est. q.d. Christus est fortitudo nostra. Chald.& 70. salus. Ponetur, &c. q.d. erunt tutissimi fideles in Ecclesia.

2. Portas.s. Ecclesiæ, vel cæli. Veritatem .s. Euangelium.

4. In seculis, &c. pro, in secula æterna.i. in perpetuū. potest autem coniungi cum, sperastis, vel cum, Domino.

5. Habitantes, &c.i. superbos, vel Ierosolymitanos. Ciuitatem .s. Ierusalem, vel Romam, vel mundum.

6. Conculcabit.i.subiiciet, vel contemnet. Pauperis.s.Christi, & Apostolorum.

8. In semita,&c.q.d.dum nos punis, vel in rectitudine, seu Iustitia. Sustinuimus .i.expectauimus.s. vt opem ferres,seu liberares. Memoriale tuum.i.tui memoria, vel tuam nostri memoriam. In desiderio animæ.pro,desiderauimus.

9. Desiderauit.70.consurgit ad. Te. Chal. orate te
Cùm feceris,&c.i.cùm punieris peccatores. 70.quia lux præcepta tua super terram.

10. Misereamur.s.expectando ad pœnitentiam. vox Dei. In terra sanctorum,&c.q.d. habitans inter iustos. 70.tollatur impius,ne videat gloriam Domini.

11. Exaltetur,&c. q.d. ostende tuam potentiam, vel puni. Non videant.s.ad salutem,sed confusionem.
Zelantes.i.inuidentes.s.Iudæi saluti gentium.vel,zelantes non secundùm scientiam.

13. Possederunt,&c.70.posside nos Domine,extra te alium non scimus,inuocamus nomen tuum. Domini. .s.Dæmon,Mundus,& Caro. In te.s.confidimus.

14. Morientes.s.in peccatis. Viuunt. pro,viuent.s. cum iustis. Gigantes.i.tyranni,seu oppressores aliorũ.
Resurgant.pro,resurgẽt.s.ad vitã æternã. vide Psal.1.

15. Indulsisti.s.remittendo peccata,vel non puniendo. Glorificatus es?s. ab ingratis. Elongasti.i.produxisti q.d.dilatasti ecclesiam.

16. Murmuris.i.ingemiscente. Chal.tacitè. 70.parua. Eis.s.adhibetur,vel prodest.

17. A facie tua.Chal.quia peccauimus coram te. 70. propter timorem tuum.

18. Salutes.i.opera salutis. Ceciderũt.i.Deo se humiliauerunt.vel,ideo à nobis superari non potuerunt.

19. Tui,i.propter te,vel in gratia tua. Mei.vox Dei.
Puluere.i humilitate.vel q.d.sepulti. Lucis.i.matutinus.70.sanitatis ipsis est. Ros tuus.i.gratia, vel auxilium. Gigantum.i. improborum, seu violentorum.

20. Cubicula i.sepulcra. Hier. ep.61. & Tert.lib.de resur.car. Indignatio.s.Dei.vide locum similẽ. Iob 14.

21. Egredietur.s.ad puniendum. q.d. manifestabit suam potentiam. Reuelabit.i.manifestabit. Sanguinem,&c.Chal.sanguinem innocẽtem super se effusum. q d.apparebunt peccatores,& punientur à Deo.

CAP. XXVII.

1. GLADIO.i.potentia, vel verbo. Leuiathan. 70. draconem .s.diabolum. Vectem. No. dici Leuiathan,quia in mundo,velut in mari cete,discurrit; serpentem,ob venenum,& astutiam; vectem,ob vastitatem; tortuosũm,ob fraudes.Factum verò quod hic dicitur, per Christum.

2. Vinea meri i.ecclesia,in qua vinum gratiæ lætificans cor. Cantabit ei.s.laudem Deo. Heb. tamen [ei] est fœmineum.q.d.de ea.i.de se.

3. Propinabo.s.gratiam,& auxilium porrigam.
Visitetur.s.ab hostibus,vel à me puniatur.

4. Non. pro, nónne. vel q. d non soleo irasci, nisi peccatores occasionem dent. Quis dabit, &c. q.d.meretur quidem vinea punitionem ob peccata.
In prœlio.i.velut prœliantem.

5. Tenebit.s.conuersa faciet,ne pereuntiam.

6. Egredientur.s. Apostoli. Impetu.s.spiritus. Iacob.i.Israelitis. Semine .s.verbi Dei.

7. Se.i.Deum.s.in suis. Percussit.s. Deus.
Eum.s.populum Iudæorum. q. d. nunquid eos puniuit, vt merebantur eorum peccata, quibus Deum offenderant, Christum occidendo & sanctos? Occidit.s.populus Iudaicus. Interfectos eius.i.propter Deum occisos.s.martyres.

8. In mensura, &c. q. d. erit cùm puniet Deus illum pro ratione peccatorum .s. respondente pœnarum mensura, mensuræ culpæ. Abiecta.s. prorsus à Deo vinea.i. Iudæi. Meditatus est.s.Deus. Per diem æstus.i.tempore punitionis.s.à se faciendæ.

9. Idcirco redit ad illud, Qui egredientur,&c. Super hoc.Heb. & Chal.in hoc.s.per prædicationẽ Euangelij, & Dei gratiam. Cùm posuerit, &c. q.d. cùm Idololatriam,& errores deleuerit.

10. Ciuitas.s. Ierusalem. Relinquetur.i.deseretur.
Summitates.i.ramos .s. virgultorum nascentium destructa ciuitate.

11. In siccitate,&c.q.d.in penuria,& vastitate affligentur fœminæ, videntes eos adeò stultos, vt à fœminis possint doceri. Quidam tamen, conterentur, ad ipsos referunt. sed Heb. est fœmineum. Alij legunt, contereur, .s.messis.

12. Fluminis. Chal. Euphratis. Torrentem Aegypti. 70. Rhinocoluram. est id nomen oppidi, vbi torrens eodem nomine diuidit Palestinam ab Aegypto.
Vnus,& vnus.i.singuli, seu sigillatim, vel ordine quisque, vel pauci.

13. Tuba.s.prædicationis Euangelicæ.
Assyriorum, &c. Per Assyrios & Aegyptios intelliguntur Gentiles. Monte.i. Ecclesia.

CAP. XXVIII.

1. CORONAE superbiæ.i.regno superbo.s.Israel. Vertice.Heb. & 70.capite.i.principio. Errantes a vino i.præ ebrietate. 70. ebrij absque vino.

2. Dominus.70.furor Domini. Turbo. pro, sicut turbo.

3. Pedibus.s.Assyriorum. Ebriorum.Chal.insipiẽtis principis.

4. Temporaneum .i. præcoqui fructus. 70. præcox ficus. Maturitatem.s.aliorum fructuum. Deuorabit. sub.sic Assyrij Israelem.

5. Dominus.Chal.Christus Domini.

6. Spiritus iudicij.i.donum bene iudicandi .s. à Domino dabitur.Chal.in verbum veritatis.s. erit Christus.
Sedenti.s.Iudici,vel Regi. Quidam Ezechiam intelligunt. Ad portam. Chal. in domum suam. Quidam Ierusalem intelligunt, Assyriis ab Angelo occisis.

7. Verum, &c. Redit ad eos, de quibus dixit suprà. Notandum id in Prophetis, quòd sæpè velut interposita longa parenthesi, ad superiora redeunt, ita fiunt difficillimi intellectu. Quidam tamen id, vt & proximè dicta, ad duas tribus referunt. Hi.s. Sacerdos, & Propheta. q.d.non solùm populus. Præ vino .i. vt solent ebrij.
Videntem.s.omnia Deum.

8. Locus.s.vacuus sordibus.i. peccatis.

9 Docebit.s.Deus. Auditũ.i.disciplinam, quæ audiendo percipitur. Lacte.i.delitiis, seu vita imperfecta.

10. Quia.s.dicunt isti non credentes Dei verbis.
Manda,&c. q. d. toties promittit, & nunquam præstat, quamdiu expectabimus? Modicum ibi. 70.adhue
parum,

parum.q.d.promittit paulo pòst se præstiturum,& nunquam præstat.

11. In loquela,&c. q.d. Ita non intelligunt, ac si Deus cum illis peregrino sermone loqueretur, aut labiis malè proferentibus.

12. Cui dixit.i.cùm tamen ei apertè dixerit.

13. Et erit,&c.q.d.contemnent, & dicent more suo, Manda,&c. Capiantur.s. ab hostibus,vel diaboli laqueis,vel Dei punitione.

15. Fœdus.q.d.non timemus mortem. Inferno.i. sepulcro. repetitio. Mendacium. non ita illi dicunt, sed ita interpretatur Propheta.s. fallacem esse illorum spem.

16. Idcirco. continuatiua particula, non causatiua. q.d.attamen. Sion.i. Ecclesiæ. Lapidem.s. Christum. Probatum. 70. electum. Angularem. i. Iudæos, & Gentiles copulantem. Fundatum.i. positum firmiter,vt totum pondus sustineat. Non festinet.s.volens statim exhiberi, sed expectet patienter. 70. non confundetur.

17. In pondere.i.moderatum,seu rectum.

Grando.s.Euangelij vis,vel Romanus exercitus, vel Dei punitio. Mendacij.i. fallacem. Protectionem.s. istorum mendacem. Aquæ.s. doctrinæ Euangelicæ, vel milites Romani, vel Dei vindicta. Inundabunt.i. subuertent.

18. Inundans.i. vehemens, & subuertens.

19. Manè,&c.q.d.per totū diē,& noctem.s.assiduè.

20. Coangustatum, &c. q. d. redigemini, Deo puniente,in maximas angustias.

21. Diuisionum. Heb. perazim. Alludit autem ad victoriam,de qua 2.Reg.5. Sic.pro,sicut. Gabaon. Vide Ios.10. Opus suum.i.iustitiam,seu punitionem. Alienum,&c.q.d.non proprium Dei punire, sed misereri,& parcere. illud velut ab eo alienum.

22. Constringantur,&c.q.d.duriùs puniamini.

Consummationem.i.cōsumptionem,seu destructionem. Abbreuiationem.q.d.eamque breui futuram.

24. Nunquid tota, &c. significat Deum, more agricolæ,omnia facere propter fructū. idque accōmodatissimè.s.debitis modis,etsi variis, homines tractantem.

25. Gith. Genus est seminis calidi, & nigri. vnde Græcè μελάνθιον. vulgò Nigella.

26. Iudicio.i.sapienter agere.

27. Serris.i.dentata tribula.

28. Panis. Chald.frumentum.s.tritici grana.

Comminuetur.s.mola. Comminuet eum. sub. sed faciet tandem panem,quem comedat.

29. Et hoc,&c.q.d. hunc agēdi modum Deus docuit homines, & ipse seruat in operibus suis mirabili consilio,& iustitia. Institiam, Chal.sapientiam.

CAP. XXIX.

1. ARIEL. Chal.altare. Quidam templum intelligunt,vel Ierusalem,quæ dicitur Ariel.i.Leo Dei, ob fortitudinem,vel principatum. Ciuitas. Chal.constructum in ciuitate. Expugnauit. vide 1.Par.11. Additus est,&c.q d.post aliquot annos cessabunt festi dies.

2. Circumuallabo.i.obsidebo.s.per Assyrios,vel Romanos. Quasi Ariel.i.vt leo, circa quem multa cadauera. Chal.vt altare circundatum sanguine victimarum.

3. Quasi sphæram.i. vndique.

4. De terra.s.deiecta,seu prostrata. Quasi Pythonis.i.submissa.

5. Sicut puluis,&c.i.innumera. Ventilabrum.s.hostium. Pertransiens.s.velociter. Præualuerunt. pro, præualebunt.

6. Visitabitur.i. punietur.s.ciuitas.

7. Sicut somnium, &c. q. d. non diu lætabuntur victores.

9. Obstupescite.s.ô Iudæi increduli.q.d. ô stupidi, fluctuantes,& ebrij,Deo sic vos ob peccata puniente.

10. Miscuit.s.vt solet qui potum temperat & propinat.quanquam etiam miscere propinare significat. vide sup.cap.19.Chal.immisit in vos.70.potauit vos.

Soporis.Chal.erroris.70. compunctionis.i.pertinaciæ in malo defixæ,vt Græci interpretantur. Operiet.i.faciet,ne intelligantur,aut vt errent permittet.

13. Appropinquat.s.mihi. Et timuerunt,&c. 70. frustra autem colunt me docentes præcepta hominum, & doctrinas. Mandato hominum.i. iuxta hominum traditiones peruersas. Vide Matth.15.

14. Admirationem. Chald. percussionem.

Peribit,&c. 70.perdam sapientiam sapientum.

15. Absconditis.i.abscondi putetis.

16. Non intelligis. 70. non sapienter me fecisti. Chal.non intelligis me.

17. Libanus in Carmel.i.alta deprimentur, vel steriles Gentiles fertiles fient. Et Carmel.i.ager fertilis.s. olim Iudæi. In saltum.s.infrugiferum.q.d.steriles fiēt.

19. Addent.i.augebunt.

20. Præualebat.s. diabolus. Consummatus est. Chal.consumptus est.70.periit. Illusor.i.deceptor diabolus.Chal.deprædator.70.superbus. Super iniquitatem.i.vt iniquè agerent.

21. In porta.i. publicè,vel in iudicio, quod olim ad ciuitatis portam fiebat. Frustra.i.fine causa.

22. Redemit.i.eripuit.s.à Chaldæis,vel Idololatria. Modò.i.nunc.Chal.posthac.

23. Sed.s.lætabitur.

24. Mussitatores.i.susurrones.s. Iudæi contra Deum soliti murmurare.

CAP. XXX.

1. DESERTORES. Chal. transgressores. 70. apostatæ. Ex me.Chal.ex verbo meo. 70.per me. .i.iuxta meam voluntatem.

2. Os meum. Chald. verba Prophetarum meorum. 70. me. Vmbra.i.protectione.

4. Principes.s.legati. Taphnes, alij Tanis. Heb. Zoan, seu Tsoan, est enim צ prima littera. ciuitas est Aegypti, itemque Hanes, quæ Heb. Chanes. per ח.

6. Onus,&c.q. d. onusta duxerunt iumenta ad Austrum.i.Aegyptum. In terra, &c. q. d. transierunt per desertum,vbi magna rerum inopia. Ex eis. pro,in eis. .s.locis degunt. 70.inde. Portantes.s.legati per ea loca transibant. Diuitias.s.munera ad Regem Aegypti.

7. Superbia. 70. vana consolatio. Quiesce. q d desine petere auxilium à superbis Aegyptijs.

8. Ingressus,i.ad populum. Scribe.s. prophetiam. Buxum.i.buxeam tabulam.s. vt diu conseruetur. Nouissimo. Chald. iudicij.

9 Ad iracundiam prouocans.ſ. me. Chald. rebellis. 70. incredulus.

10. Videntibus. Chald. & 70. Prophetis. Videre. Chal.prophetare.70.annuntiate nobis. Aſpicientibus. Chald. doctoribus. 70. viſiones videntibus. Aſpicere. 70. loqui. Chal.docere.

11. Auferte à me viam. Chald.auertite nos à via recta. Declinate,&c.repentino. Sanctus Iſrael.Chald. verbum ſancti Iſrael.

12. Calumnia.Chal & 70.mendacio. Et in tumultu. Chald. & rapina. 70. & murmuraſtis. Super eo.ſ. mendacio,&c.

13. Et requiſita.i.dum quis quærit ibi inniti,ſeu ſaluari. Eius.ſ. muri.

14. Comminuetur.ſ. ciuitas, per murum ſignificata. Et non inuenietur. pro,ita vt non inueniatur.

Igniculus.i. parum ignis.

15. Si reuertamini,&c.70.cum conuerſus ingemueris,tunc ſaluaberis. Quieſcatis.i.ceſſetis.ſ.à peccatis.

Silentio.q.d. patientia. Spe.ſ.in Deum.

Noluiſtis.ſ.audire.

16. Fugietis.ſ.hoſtes.

17. Quinque.i. paucorum. Fugietis. 70. fugient multi. Montis.ſ.fixus, quem nauigantes aſpiciant, vt rectum curſum teneant, ſic veſtræ calamitatis exemplo vitabũt pericula multi,vel in montẽ è naufragio eiectus.

18. Propterea.70.& rurſum. Exaltabitur.i.glorificabitur. Iudicij.i.iuſtus,70. Iudex. Chal.faciẽs iudiciũ.

Expectant eum. Chal.ſperant in ſalutari eius.

19. Populus.70.populus ſanctus. Sion. Chald. & 70.in Sion. In.70.&. Plorabis.ſ. vt ſolent deſtituti,

Miſerebitur.ſ. Deus.

20. Panem, &c. q. d. etſi ad tempus affliget,tamen non deſeret,ſed liberabit. Arctum. 70.tribulationis.

Breuem. Heb.afflictionis.q.d. cibabit pane lacrymarum.i.tribulatione. Auolare,&c.q.d. nunquam deerit qui te doceat, &c. vel, ſemper habebis Chriſtum docentem te per ſcripturas,& ſuos miniſtros.

21. Monentis.ſ.quod ſequitur.

22. Contaminabis.i.conuertes in vſus profanos. per hæc intelligitur errorum & peccatorum abiectio.

Egredere.q.d. Abi in malam crucem.

23. Pluuia,&c.per hæc intellige etiam ſpiritualia.

24. Migma.i.commiſtionem.ſ.multorũ granorum. 70. paleas miſtas hordeo ventilato.

25. Riui,&c.q.d.magna fertilitas. Multorum.ſ.hoſtium. Turres.i.fortiſſimi quique. Chal. principes.

26. Lux lunæ,&c. q. d. erit tunc maxima lætitia. Quidam tamen id referunt ad beatorum ſtatum,quo cæli renouandi.

27. Nomen.i.verbum.ſ.filius. E longinquo.ſ.è cælo. Furor.ſ.in hoſtes animæ ſpirituales. Labia.i prædicatio. Indignatione.ſ.contra peccata.

28. Spiritus.i. indignatio. Gentes.i. Gentilium errores.

29. Vobis.ſ.liberatis,ſeu redemptis.

30. Gloriam vocis.pro,glorioſam vocem. In turbine. pro, velut in turbine.

31. Aſſur.i diabolus. Virga.ſ.Dei punitione.

32. Fundatus.i.firmus,& fortis. In tympanis,&c. .i. cum ſumma piorum lætitia. Præcipuis. Chal.fortibus. Eos.ſ. hoſtes.

33. Ab heri.i.antea,ſeu olim. Tophet.i.infernus. Chal.gehenna. Not. Tophet, locum eſſe prope Ieruſalem in valle Hennom, vnde Gehennæ nomen (nam Ge vallis) vbi parentes filios comburebant in honorem Idolorum. Vide Iere. 7. Significat autem in Scriptura Infernum. Rege.ſ. Deo. Ligna.ſ.ipſi damnati. Quidam ſulphur per ligna intelligunt,de quo Apo. 14 & 20. & 21.

CAP. XXXI.

2. IPSE.ſ. Deus. Sapiens. Chal.in ſapientia ſua. 70. ſapienter. Malum.i.calamitatem.ſ. ſuper Iudæos. Abſtulit. Chal.fecit irrita. 70. fruſtrabitur. q. d. puniuit, vt prædixit. Auxilium,&c.70.ſpem illorũ vanam.

3. Inclinabit. Chal.leuabit.70. inducet.

4. Prælietur.ſ contra hoſtes populi ſui.

5. Volantes.ſub. & pullos ſuos protegentes.vel q. d. citò ſubueniet. Tranſiens.ſ.inter ſuos,more ducis.

8. Non viri.ſub. ſed Angeli. Non à facie gladij.ſ. humani,Heb.& Chald.à facie gladij.ſ. Angeli.

Vectigales. Chal.occiſi. 70. victi.

9. A terrore.i.ob terrorem. Cuius ignis, &c.i. qui colitur ſacrificiis,quę comburuntur in Sion.poteſt etiam ad charitatem referri,qua in Eccleſia colitur. 70. beatus qui habet ſemen in Sion,& domeſticos in Ieruſalem.

CAP. XXXII.

1. REX.ſ.Chriſtus. Principes.ſ.Eccleſiæ Prælati.

2. Vir.i. quiſque piorum.ſ.tutus. Siti. pro, ſiccitate.ſ.loco arido. Chal.terra ſitiente. q.d. nihil iuſtis deerit.ſ.terum ad ſalutem neceſſariarum. Vmbra. pro, ſicut vmbra.

4. Stultorum.ſ.antea.tales gentiles ante fidem.

Planè.i.apertè.

5. Non vocabitur, &c. 70. non dicent vltrà ſtulto, vt princeps ſit. Chal. non dicentur ampliùs impij,iuſti.

Maior. Chal. fortis.

6. Stultus enim,&c.q.d.apparebit enim ſtatim quis ſtultus ſit. Ad.i.contra. Chal.ante.

7. Vaſa.i.arma,ſeu inſtrumenta. Chal. opera. Iudicio.i.iuſta,vel in iudicio.ſ.ſe defendens.

9. Mulieres.i.vrbes. Chal prouinciæ. Filiæ. Chal. ciuitates. Confidentes.ſ.in diuitiis & potentia.

10. Dies, & annos.i aliquot annos. Conſummata.i.conſumpta.

11. Exuite.ſ.pretioſis veſtibus. Accingite.ſ. ſaccis.

12. Vbera.ſ.lacte carentia.

13. Super humum, &c. q. d. ſi iuſtos punire ſoleo, quid fiet impiis?

14. Super ſpeluncas.i. ad ſpeluncas confugientium, vt lateant. In æternum. Chal.ad tempus.ſ.longum.

Onagrorum.ſ. qui illic paſcentur. Paſcua. pro, & paſcua.

15. Effundatur.ſ.tẽpore euangelij. Spiritus. Chal. refrigeratio. Erit deſertum,&c. vide ſup.cap.29.

16. Solitudine.ſ.gentilitate, quæ antea ſterilis, cùm fuerit facta Carmel.i.fertilis.

17. Silentium.i.tranquillitas. Chal.& 70.quies.

19. Grando autem,&c. q.d. punientur iniqui. In deſcenſione ſaltus.i. deſcendet in ſaltum.ſ. in homines incultis moribus. Ciuitas.ſ.Ieruſalem.

10. Omnes aquas.i. loca irrigua.s.spiritualiter. Immittentes.s.eò. Pedem,&c. Chal. boues ad calcandum,& asinos ad colligendum.s.frumentum. Quidam per bouem Iudæum intelligunt;per asinum gentilem:quòd ille fuerit sub iugo legis, hic verò sub idololatriæ stultitia.

Cap. XXXIII.

1. QVI prædaris.alloquitur Sennacherib,vel Tyrannos. Te enim, &c. 70. in te enim confidimus. Brachium.i.robur. Manè.i. citò, vel quotidie. Chald.omni die.

3. Voce.i.vi,seu strepitu. Angeli.s.qui exercitum Sennacherib deleuit, quamquam non est Heb. Chald. aut in 70. Exaltatione.i.sublimi potentia.

4. Congregabuntur.s.à Iudæis. Vestra.s.ô Assyrij. Bruchus.70.locusta.

5. Quoniam,&c. 70. qui habitas in cælis. Iudicio, & iustitia. Chald.operantibus iudicium,& iustitiam.

6. Erit fides.i.apparebit veritas.s.promissorum Dei. Chal. faciet Deus quod promisit. Suis. Heb.tuis s.ô Christe. Diuitiæ,&c. 70. in thesauris salus nostra, illic sapientia,& scientia,& pietas in Dominum, hi sunt thesauri iustitiæ.

7. Videntes.s.Iudæi aliter succedere,quàm sperabãt. Foris.i.publicè. Angeli pacis i.legati missi ad pacem componendam cum Assyriis. Flebunt.s.non impetrata pace.

8. Pactum.s.de pace,quam Iudæi optabant. Proiecit.s.Deus,vel hostis. Non reputauit.i. nihili fecit.

9. Terra s.Iudææ. Confusus s.videns se cedris.i.ciuibus spoliatum, vel vasis. Libanus.i. Ierusalem, vel templum Vide Ezech.17.Zach.11. Obsurduit.q d. desiit audiri Cedrorum strepitus flante vento. Heb. excisus est. Chal. euulsus est. Saron, Regio est Galilææ fertilissima.

10. Exaltabor.i.glorificabor.s.ostensa mea potentia.

11. Concipietis.s.deliberatione. Ardorem.s.iniquitatis. Chal cogitationes impietatis. Parietis.s.executione. Stipulam. Chal. opera mala.s.fomenta ignis æterni. Spiritus vester.i. vestra consilia. 70.vana erit fortitudo spiritus vestri. Vorabit.i.perdet.

12. Spinæ. pro,vt spinæ,

14. In Sion.i.Ecclesiæ lumine. Hypocritas.Chal. impios.70.iniquos.

15. Veritatem.Chal.recta. Auaritiam.Chal.mammonam iniquitatis. Ex calumnia.Complut.& calumniam.Chal.& rapinam.70.& iniustitiam. Sanguinem. Chal effundentes sanguinem innocẽtem. 70. iudicium sanguinis.s.iniquum. Malum.70.iniquitatem.Chal. operantes iniquitatem.

16. Munimenta,&c.q.d.& loco tutissimo. Panis. Chal.cibus sufficiens. Fideles.i.non deficientes.Chal. permanentes

17. Regem.i.Deum in cælo,vel in terra Christum. Terram de longè.s.cælestem hæreditatem hinc longè distantem,vel è cælo terram. Chal. descendentes in terram Gehennæ.

18. Timorem.i.res timorem incutientes. Vbi est,&c.q.d.requires qui te doceat,in magna Doctorum penuria.vel; quis te sapientiam præter Deum poterit docere,& ducere tutò,aut liberare? vel, vbi Philosophorum dogmata falsa post lucem Euangelij? Vide 1.Cor.1.vbi Paulus hæc ad mundanam sapientiã refert.

19. Imprudentem.Complut.impudentem, Videbis.s.tempore gratiæ. Alti.i.profundi,& obscuri. In quo,&c.s.in gentilium eloquentia parum est sapientiæ.

20. Sion.i.Ecclesiam. vel,ô Ecclesia. Ierusalem.s. cælestem. Claui. His solent alligari funes tentoriorum. 70.paxilli.

21. Ibi.s.in ecclesia. Nauis.s.hostium.

23. Tui.s.ô hostis. Dilatare signum.Chald.velum extendere.

24. Nec dicet,&c.q.d.omnes erunt fortes spiritu.

Cap. XXXIIII.

1. PLENITVDO.i.quidquid in ea est.70.habitantes in ea. Germen.Chal.habitatores.70.populus.

2. Militiam.i. exercitum.s. multitudinem. 70. numerum. Interfecit,&c.præt.pro futuris.

3. Tabescent.70.rigabuntur.

4. Tabescet, &c. hyperbole, qua significatur magna calamitas,& fortè dies iudicij, quo vel cæli possent præ Dei indignatione dissolui. Militia.70. stellæ.

Sicut liber.i.volumen membranæ, quo solent Iudæi vti,complicaturque in orbem. Defluet.70. cadet. Vide Matth.24

5. Inebriatus.s.sanguine,vel furore. Gladius.i. vltio. Interfectionis meæ i.à me interficiẽdum. 70.perditionis.Chal.quem condemnaui. Ad iudicium. Chal. in iudicio.70.cum iudicio.

6. Repletus. explicatio superiorum. Agnorũ.i.plebis. Hircorum.i.principum. Arietum.i.potentum,& diuitum. Victima i.cædes. Bosra.vrbs est primaria in Idumæa. videtur autem hic significari Mundus, vel secundùm quosdam,Iudæa;de qua infrà.

7. Descendent.s.in sepulcrum,vel infernum. Vnicornes.70.& Chal.robusti. Tauri cũ potentibus.Chal. principes cum ducibus.70.tauri,& arietes.

8. Iudicij.Chal.vltionis. Sion.i.iniuriarum factarum Ecclesiæ, vel Sion iudicium,intellige vastationem Ierusalem factam à Romanis.

9. Conuertentur, &c. q. d. reddetur Idumæa,vel Ierosolyma sterilis,vel potiùs Mundanorum studia euadẽt in supplicium æternum tandem.

10. Non extinguetur.s.ignis. In secula seculorum. 70.in multum tempus.

11. Onocratulus. Chal. catus. 70.auis. Mensura. Chald.linea. 70. funiculus.

12. Inuocabunt.i.optabunt.

14. Dæmonia.Chal.feræ. Pilosus,&c.Chald.dæmones inter se colludent. Lamia. Chald. noctua.

15. Milui. 70.cerui.

16. Libro Domini.i. quem scripsi à Deo reuelatum. Ex eis.s.quæ dixi. Quæsiuit.s.quasi deesset. Congregauit. Chald. congregabit.

17. Eis.s. animalibus. Mensuram. Chald. funiculo. repetitio. Ea.s. regione. Not. significari per hæc, vel Idumææ, vel Mundi desolationem, vel Ierusalem, vt suprà indicaui.

CAP. XXXV.

1. DESERTA.s.gentilitas.
2. Germinabit.s.opera bona. Gloria.i.pulchritudo. Libani. metaphoricè spiritualia significantur. Decor.i.fertilitas.70.honor. Gloriam,&c.explicatio præcedentium. Domini.s.Christi.
3. Confortate.s.ô Prophetæ,vel Apostoli. Genua.i.crura.Not.quòd Heb.12.citatur hic locus secundùm 70. penè iisdem verbis.
4 Adducet.s.impiis Retributionis.s.retribuens eis quod meretur. Deus ipse.Hic aperta Christi diuinitas. Ipse.s.per se.
6. Deserto.i.mundo, qui antea velut desertum.
Aquæ.s.gratiæ.
7. Arida.s.gentilitas. Dracones.i.dæmones, & vitia. Viror,&c.q.d.virtutes.
8. Semita.s.arcta via in cælum ducens. Pollutus.s.peccatis. Stulti.i.imperiti alioqui.
9. Leo,&c.per hæc vitiosi homines significantur.
10. Sion.i.Ecclesiam. Sempiterna.Id in cælo.

CAP. XXXVI.

2. LACHIS. vrbis est nomen,quam obsederat. Manu graui.Chald.exercitu multo. Agri fullonis.Chal.vbi fullones extendunt pannos.
3. Super domum. 70.œconomus. de hoc vide suprà cap.22. Quidam domum Dei intelligunt. erat enim summus Pontifex. Scriba.i.doctor,seu legis peritus.
A commentariis.i.historiographus. Chald. qui erat super memorialia.i.historias.Quidam cancellarium interpretantur.
5. Recessisti.s.negando tributa.
6. Super Aegyptum. pro, nempe super Aegyptum.
7. Cuius abstulit, &c. Malè interpretatur quod ille piè fecerat.euerterat ille Idolorum altaria,& ea, quæ extra templum, vt in hoc solùm sacrificaretur iuxta Dei præceptum. Vide 4.Reg.18.
8. Et dabo.pro,si enim dedero tibi.
10. Domino.i. Dei voluntate. Not. quòd infideles Deum Iudæorum vocabant Iehoua.i.Dominum.s.vtebantur eodem nomine quo Iudæi,sicut & Iudæi illorum Deos vocabant nominibus,quibus & ipsi, vt Baal, quod Dominum significat.
12. Vrinam pedum. Heb. aquam pedum.i.vrinam. sic enim appellant modestè quod ad pedes fluat. 70.vrinam suam.
16. Benedictionem. Chal.pacem.
17. Panum.Chald. agrorum. Not. hîc differentiam historiæ & propheriæ. cùm enim hæc sit obscurissima, illa tota aperta;quanta enim facilitas huius capitis?

CAP. XXXVII.

2. PROPHETAM. sic etiam 70. & Complut. & non(vt quidam legunt) Prophetæ.
3. Correptionis.s.qua à Deo corripimur. Chald. opprobrij. Venerunt filij, &c. q. d. accidit nobis dolor, qualis grauidæ,quæ non potest fœtum emittere.
Filij.i.fœtus. Partum.i.pariendi tempus, vel locum.Heb. vuluam.
6. A facie verborum.i. propter verba. Pueri.i.famuli.
7. Spiritum.s.voluntatem reuertendi in patriam.
9. Audiuit.pro,audisset.
14. Libros.i.litteras.Chald.epistolas.
22. Despexit.s.Sennacherib te ô virgo. vel, virgo te ô Sennacherib secundùm quosdam , quod mihi non probatur,etsi Heb. videantur fauere. Virgo filia.Chal. Regnum cœtus.s.solet regnum custodiri vt virgo.Quidam putant ita dici ob religionis integritatem. At solet scriptura sic vocare etiam Regnum Israel idololatria contaminatum. Caput mouit.est id irridentium.
Filia Ierusalem. Chal. popule qui habitas Ierusalem.
24. In manu.i. per ministerium. Libani.i. Ierusalem. Cedrorum,per arbores homines intelliguntur. Saltum.i.templum. Carmeli eius. q. d. fertili loco situm.
25. Fodi.s.puteos. Vestigia pedis.i. militibus me sequentibus. Aggerum.i. munitos, vel inter aggeres fluentes.
26. Ei.s.Ierusalem. Plasmaui illud. 70. decreui.s.permittere quod nunc facis. Chal. præparaui illud.
Compugnantium.i. mihi rebellantium per peccata.
27. Breuiata manu.i.viribus destituti.
30. Tibi.s.ô Ezechia. Pomis.Chal.renatis ex illis. 70.reliquiis.
31. Emittet,&c.q.d. roborabuntur, & crescent more arborum.
32. Saluatio.pro,saluati. vel salutem intelligit mundo allatam inde per Apostolos. Zelus.i. vehemens amor in suos.
36. Egressus.s.è cælo,vel vrbe quam tuebatur.
38. Ararat.Chal.& 70.Armeniæ.

CAP. XXXVIII.

1. VSQVE ad mortem.i.letaliter. Morieris.comminatio est,non absoluta denunciatio.
2. Parietem.Chal.parietem domus sanctuarij.
3. In veritate.i.sincerè,non simulatè.
8. Achaz.70.patris tui. Lineis.Chal.horis.
Sol.i.vmbra solis,vt suprà, vel sol ipse etiam regressus est. Vide 4.Reg.20.
9. Scriptura.70.oratio.s.conscripta fuit.
10. Dixi.s.cùm ægrotarem. Inferi.i.sepulcri.
Quæsiui.i.optaui.70.relinquam.
11. Dominum.i. Domini templum, vel opera.
Quietis.i.cum quiete.
12. Generatio.i. vita. sic enim vocatur vitæ vnius tempus,vel q d.filiis careo.70 defeci à cognatione mea.
Conuoluta.i.sublata. 70.recessit. Orditur.i.texerens Succidit.s.textor Deus.
13. Ad manè.i.diutiùs.s.me victurum. Contriuit.s.Deus,vel morbus.
14. Clamabo.pro,clamo,vel clamabam. Meditabor.i.gemo,vel gemebam. In excelsum.s.ad Deum.
Responde. q. d. defende me. Heb. & Complut.sponde.Chald.fac quod oro.
15. Fecerit.s.quæ patior.
16. Si sic,&c. q. d. si talis est humanæ vitæ conditio, vt corripias.i.castiges,& viuifices, ecce amara est.
18. Infernus.q.d.mortui. Chal. qui habitant in inferno.

ferno.i. sepulcro, vel propriè in inferno. Lacum .i. sepulcrum. Chal. lacum perditionis. Veritatem tuam .i. tuarum promissionum impletionem. 70. misericordiam tuam. Chal. salutare tuum.

19. Veritatem. 70. iustitiam.

21. Iussit. pro, iusserat antea. Cataplasmarent .i. emplastrum imponerent.

22. Dixit pro, dixerat. Domini. sub. & datum est id, de quo suprà.

CAP. XXXIX.

1. LIBROS. Chal. & 70. epistolas.

2. Verbum. i. res. 70. aliquid. Potestate. i. regno. Chal. dominatione.

5. Exercituum. i. potentissimi. Filiis. i. posteris.

8. Bonum. i æquum. Chal. rectū. Fiat. sub precor. Veritas. i. quod mihi Deus promisit. 70. iustitia.

CAP. XL.

1. AD cor. i. consolatoria. Militia. i. tempus præfixum. s. quo erat vexanda. 70. humilitas. Quidam legunt, malitia. i. afflictio. Duplicia. i. multa. s. bona quidam tamen intelligunt dupliciter. i. grauiter punitā. Pro omnibus, &c. q. d. cùm tamen digna nō esset.

3. Vox, &c. Hæc de Ioanne Baptista intelliguntur. Domini. Chald. Domino. s. Christo venturo. Rectas, &c. 70. rectas facite semitas eius, vt citatur ab Euangelistis. Solitudine. i. mundo.

4. Vallis. i. humiles. Exaltabitur. 70. implebitur. s. Dei gratiis. Mons, &c. i. superbi. Praua. i. distorta. q. d. reformabuntur hominum mores.

5. Gloria Domini. s. Christus in carne apparebit. Caro. i. homo. Pariter. 70. salutare Dei. Quod 70. quia. Locutum est. i. ita futurum prædixit.

6. Vox. s. à me auditur. Omnis caro. Chal. omnes impij. Gloria. Chal. fortitudo.

7. Spiritus. i. ventus. s. flante vento cadunt flores.

9. Qui. sic etiam Chal. & 70. vt ad Prophetam referatur; at Heb. quæ, vt referatur ad Sion, & Ierusalē, vnde primùm orta prædicatio s. per Christum, & Apostolos.

10. Dominus Deus. s. Christus. Merces. s. quā suis est daturus, ipse enim merces. Opus. s. de quo Io. 17. opus quod dedisti mihi, vt facerem. Coram illo. q. d. intendet operi sibi commisso quàm diligentissimè.

11. In brachio. i. brachiis extensis, vt solēt Pastores. Portabit. Chal. leniter ducet. 70. consolabitur.

12. Quis, &c. q. d. quis nisi Deus omnibus rebus mensuram & modum præscripsit? & tamen tantus cùm sit, pro homine homo fieri dignatus est. Pugillo. pro, velut pugillo. 70. manu. Palmo ponderauit. pro, velut palmo mensurauit. Tribus digitis. i. trium personarum indiuiso opere. Chald. mensura. 70. pugillo. Librauit. 70. statuit.

13. Adiuuit. 70. cognouit. sicut à Paulo citatur. Rom. 11.

15. Momentum. i. minimum quid. Stateræ. i. bilancem, facilè inclinans. Vide Sap. 11.

16. Sufficiet. s. ad ignem sacrificiorum, si pro dignitate agendum sit.

18. Fecistis. s. ô Idola fabricantes. Ponetis. pro, posuistis. q. d. itàne pro Deo adorare Idola, quæ nihil habent cum Deo commune?

21. Fundamenta terræ. s. à Deo iacta. q. d. Nónne agnoscitis Dei veri potentiam?

22. Sedet. i. præsidet. Velut nihilum. i. facillimè. 70. quasi cameram.

23. Dat. i. facit. Secretorum scrutatores. i. philosophos. 70. Principes. Inane. Chal. & 70. nihil.

24. Nec plantato, &c. i. ac si non esset plantatus, &c. Turbo. i. tempestas.

25. Assimilastis, &c. q. d. Nunquid mihi quidquam simile est, aut æquale?

26. Numero. s. certo. Militiam. i. exercitum. 70. ornatum. s. stellas. Omnes. s. & cælos, & stellas. Ex nomine vocat. i. plenè nouit, seu facit adesse vbi vult, vt solent domini seruos vocantes. Reliquum fuit. i. defuit. Chal. impeditum est ab ordine suo.

27. Abscondita, &c. i. ignota Deo res meæ. Iudicium. i. causa, vel mores. Transibit. i. erit ignotum. sic dicimus præterit me. i. ignoro.

29. Non sunt. s. fortes. 70. non dolentibus, mœrorem.

30. Pueri. Chal. iuuenes. q. d. alioqui robusti. Et laborabunt. pro, laborando. In infirmitate. i. præ debilitate. Mutabunt. Chal. addent.

31. Pennas. i. alas. Aquilæ. Hæc sæpè pennarum mutatione iuuenescit.

CAP. XLI.

1. TACEANT ad me. i. tacitè me audiant. Chald. auscultent verbum meum. Mutent fortitudinem. q. d. roborentur, & disceptent mecum. Iudicium. s. de hoc, quòd me relicto Idola colunt.

2. Iustum. s. Abraham. Dabit. pro, dedit. sic infrà. Gentes, &c. s. victoriam, de qua Gen. 14. Obtinebit. pro, obtinuit. Chal. cōtriuit. Dabit. pro, dedit. s. hostes.

3. Semita, &c. q. d. tam velociter, vt non tam ambulasse, quàm volasse videatur.

4. Vocans. s. creando. Chal. ordinans. Generationes. i. homines. Nouissimus. i. post omnia. s. æternus. vel q. d. principium omnium, & finis.

5. Viderunt. s. quæ feci. Accesserunt. s. vt viderent opera mea.

6. Vnusquisque, &c. q d. & tamen in fabricādo idola se mutuo adiuuant. Glutino. i. re aliqua tenaci. s. alligare Idoli partes. Confortauit. Chal. fortificauit.

9. In quo. Chald. & 70. quem. Extremis. s. Aegypto.

10. Declines. Chal. frangaris. 70. erres. Iusti mei. i. qua soleo iustos meos. 70. iusta mea. Chald. veritatis.

12. Consumptio. i. consumpti. Chald. nihilum.

13. Adiuui. pro, adiuuo. Homines bellantes. sic Complut. & sic legendum.

14. Vermis. i. abiecte. 70. paruule. Mortui. i. velut mortui.

15. Plaustrum. i. traham, seu tribulam. Rostra. i. dentes. Montes. i. reges. Colles. i. principes.

17. Egeni. i. humiles. Pauperes. s. spiritu. Aquas. s. gratiæ, vel refrigerium. Chal. doctrinam.

18. Collibus. i. locis aridis antea. q. d. ex rudibus faciam doctos.

19. Spinam. pro, spinū. genus est cedri. Chal. settim. Genus

Genus est cedri, cuius mentio frequens in Exodo. Not. per arbores significari iustos.

20. Hoc. 70. & Complut. hæc. s. bona.

21. Facite, &c. q. d. vestram causam proferte, ô idololatræ. Forte. i. validum argumentum.

22. Nuncient. s. Idola, vel eorum Prophetæ. Eorum. s. quæ futura sunt.

24. Opus vestrum, &c. q. d. nihil potestis. Abominatio. pro, abominabilis. Elegit. s. vt coleret.

25. Suscitaui. s. Cyrum, qui Iudæos liberet. Veniet. pro, venient. s. alij. Vocabit, &c. q. d. me agnoscet.

Adducet. pro, conculcabit. Magistratus. i. principes. s. Babyloniæ. Plastes. i. figulus. Humum. i. lutum.

26. Quis. s. ex diis gentium. Annunciauit. s. ventura, vel ab exordio. i. ea quæ à principio. Et à principio. repetitio. Iustus es. q. d. vicisti. Chal. & 70. verax es.

Sermones. s. futura prædicentes, vel q. d. loqui non possunt Idola.

27. Primus. s. à captiuitate rediens. Adsum. Complut. adsunt. s. liberati. Euangelistam. i. læta annunciantem.

28. Istis. s. idolis, vel idololatris. Consilium. s. sanum. Verbum. s. bonum.

CAP. XLII.

1. SERVVS meus. Chal. seruus meus Messias. Complacuit, &c. q. d. est mihi carissimus.

Anima Hier. epist. 151. Animæ nomine Dei significatur affectus. Spiritum. Chal. Spiritum sanctum. Iudicium. s. Dei, vel quod iustum est. Proferet. Chal. reuelabit.

2. Clamabit. s. more perturbatorum. Foris. q. d. in plateis. Aug. 20. Ciu. 1. ab his, qui foris sunt, ab eius corpore præcisi.

3. Linum. i. mixam, seu ellychnium. Fumigans. s. penè extincto lumine. Non extinguet. q. d. neminem lædet, quin etiam vilissimos iuuabit, seu penè deficientes. Chald. per calamum mansuetos, per linum pauperes intelligit. In veritate, &c. q. d. verè iudicabit.

4. Non erit, &c. q. d. magna animi quiete. s. nulla passione turbatus prædicabit. Iudicium. i. iustam, & rectam legem Euangelicam. Et legem, &c. 70. & in nomine eius gentes sperabunt, quomodo citatur Matt. 12.

Insulæ. i. remotissimi quique. Expectabunt. s. cum desiderio.

5. Flatum. Chal. spiramentum.

6. Te. s. ô Christe. In iustitia. i. cum iustitia. q. d. iustum & iustificantem. Seruaui, &c. præt. pro fut.

In fœdus. s. feriendum cum tuo sanguine. Populi. 70. generis Israel.

7. Conclusione. i. carcere. s. peccatorum.

9. Fuerunt. s. à me prædicta. Noua. i. inusitata, & mirabilia.

10. Nouum. q. d. nouis laudibus celebrate. Laus eius. s. audiatur, vel cantetur. Plenitudo. 70. nauigãtes.

11. Desertum. i. mundus. Habitabis. pro, habitantes. Cedar. Regio est Arabiæ. Petræ. i. rupium. Quidam vrbis nomen putant. Vide sup. cap. 16.

12. Ponent. 70. dabunt.

13. Egredietur. s. ad iudicandum. Zelum. Chald. iram. Vociferabitur, &c. i. aget more irati.

Confortabitur. i. præualebit.

14. Tacui. i. iram continui. Dei verba sunt, Apud Prophetas frequens personæ mutatio. Semper. 70. à seculo. q. d. diu. Vt parturiens. i. cum vi effundens conceptam iram.

15. Absorbebo. i. perdam. Chal. consumam.

16. Praua. i. distorta. Hæc verba. i. res has. Feci. præt. pro, futuro.

17. Conuersi. i. impij frustrati spe.

18. Intuemini. 70. respicite. Ad videndum. i. vt videatis.

19. Venundatus est. s. seruus peccati, vt qui venditur. 70. qui recessit.

20. Custodies. i. obseruabis, seu attendes.

21. Sanctificaret eum. Chald. iustificaret Israel. Legem. Chal. legis factores.

22. Iuuenum. i. fortis. q. d. fortiter illaqueati. Chal. iuuenes sunt omnes. Dicat. s. raptori. Redde. s. quod diripuisti.

24. Cui. i. contra quem.

25. Cognouit. i. resipuit. Intellexit. Chald. proposuit animo timorem eius.

CAP. XLIII.

1. IACOB. i. Ecclesia, seu populi fidelis. Vocaui. s. vt solent domini seruos.

2. Cùm transieris, &c. q. d. in omnibus periculis te liberabo.

3. Propitiationem i. redemptionem. q. d. pro te perdidi multas gentes tibi aduersantes. Chald. & 70. commutationem.

4. Dabo. i. perdam. Te. s. seruando. Anima. i. vita. q. d. perdam vitæ tuæ insidiantes.

5. Semen tuum. Chal. filios tuos.

6. Prohibere. Chal. morari. Affer. i. reduc. q. d. reducendos curabo.

8. Educ. Chal. & 70 eduxi. pro, adducam. s. ad lucem Euangelicam. Et oculos, &c. q. d. oculos habet, sed non videt; aures, & non audit.

9. Congregatæ. s. in Ecclesiam ex omnibus mundi partibus. Vobis. s. ô cultores Idolorum. Prima. 70. à principio. q. d. mundi creationem, & quæ Dei reuelatione sola possunt sciri, vel primò ventura. Iustificentur. i. causam suam iustificent. s. quòd veraces sint dij eorum.

Verè. Chal. & 70. verum. At Complut. cum sequentibus iungit. q. d. sanè vos, &c.

10. Vos. s. ô Apostoli. Seruus meus. Chald. seruus meus Christus. Formatus. 70. alius. Quidam legunt formator. s. rerum.

12. Annunciaui. s. futura. Alienus. i. alius. s. Deus, qui ista faceret.

14. Emisi. pro, emittam. s. Cyrum, vel Christum. Vectes. i. impedimenta. Chaldæos. s. detraxi, seu perdidi. Nauibus. s. per Euphratem.

16. Mari. s. rubro. Aquis. s. Iordanis. Torrentibus. Heb. Chal. & 70. vehementibus.

17. Eduxit. i. fecit exire ex Aegypto. s. contra Hebræos. Obdormierunt. s. submersi in mari rubro. Resurgent. Chal. surrexerunt.

18. Ne memineritis, &c. q. d. Atque vt antiqua omittamus.

19. Nunc;

19. Nunc.i.citò. Deserto .i. gentilitate. Viam.s.salutis. Flumina.i.copiam gratiarum.
20. Bestia, &c.s.gentiles ante fidem, vt feræ.
21. Formaui mihi. Chald. præparaui cultui meo.
22. Non me, &c.q.d.non me coluisti, vt debueras. In me.i.causa mea.
23. Seruire.s. graui seruitute, vel præt. pro fut. q. d. non à te post hac exigam sacrificia ista, sed alia potiora.
24. Argento.s.multo. Calamum.s.aromaticum. 70.thymiama. Inebriasti me.Chal.impinguasti altare meum. Seruire.i.induere formam serui, vel grauari, more seruorum. In peccatis tuis.i.ob peccata tua. Laborem.s.Passionis, vel q.d. molestiam.
26. Me.s.quid tecum egerim. Narra si quid habes. 70.dic tu iniquitates tuas primus. Iustificeris.i.causam tuam iustifices.q.d.te defendas.
27. Primus.s.Adam. Interpretes.s.Moses, & Aarō. Chal.doctores.70.principes. In me i.contra me.
28. Contaminaui.i.ostendi contaminatos peccato, & indignos, qui terram promissam ingrederentur. Dedi.s.in deserto. Blasphemiam.Chald.& 70. opprobrium.s.hostium.

Cap. XLIIII.

1. RECTISSIME.Chal.& 70.Israel.
3. Sitientem.i.aridam.s. gentilitatem. Semen tuum.Chal filios tuos. Stirpem tuam.Chal. filios filiorum tuorum.
4. Inter.pro, vt inter. Vocabit.s.se. q. d. dicet se Israelitam.i Christianum. Domino.s.seruio.q.d. Domini sum. Assimilabitur.i.cognominabitur.s. Israelita.i. Christianus.
6. Absque me.i.præter me.
7. Vocet.i.dicat claré. Annunciet.s.futura. Ordinem.s.futurorum. Antiquum.sub.docui eum etiam de futuris. Dij ergo gentium ventura, &c.
8. Annuntiaui.s.futura. Testes.s.huius rei. Quem ego non nouerim.s.nihil posse sine me.Chal. cui à me non sit data fortitudo.
9. Amantissima.i.dilecta simulacra. Confundantur.i.meritò confundi debeant.
10. Quis.s.nisi demens aliquis.q d.quæ insania est Deum formare?
11. Participes eius. Chal. cultores eorum. Confundentur.s. die iudicij, vel vbi errorem intellexerint per Euangelium.
13. Runcina.vulgò planula dicitur, qua fabri tabulas læuigant. Chald. perpendiculo. Angularibus. videtur significari instrumentum triangulare fabrorū. Chal. dolabra. Tornauit.Chal.formauit.70. regulauit.
16. Vah.70.dulce mihi. Focum.Chal.ignem.
18. Obliti.i.illiti re aliqua visum impediente. Chal. obturati.70.obtenebrati.
20. Liberabit.s.errore. Dextera.i.opera dexteræ.s. Idolo.
21. Seruus.s.iure creationis.
23. Fecit.s.redemptionem. Israel. Chal.in Israel. Gloriabitur.Chal.laudabitur.70.glorificabitur.
25. Vertens.q.d.ostendens esse insanos. Conuertens, &c.q.d.faciens frustrari eorum opera. Stultam.s.apparere.

26. Suscitans .i. implens. 70. statuens. Suscitabo. Chal.instaurabo.
27. Profundo.Chal.Babyloni.70.Abysso.
28. Pastor meus es.q.d.tu reduces populum meum, vt solet pastor gregem.Chal.dandum ei Regnum 70.vt sapias.

Cap. XLV.

1. CHRISTO.i.vncto.q.d. Regi. Apprehendi.q.d.quem adiuui.præt.pro fut. Vertam.s.ante eum in fugam.
2. Gloriosos.s.principes. Aereas i.fortes.
3. Arcana secretorum.Chal.abstrusas opes. Voco.s.multo antè quàm sis.
4. Assimilaui.s.pastori.vel q.d.feci, vt esses figura, & similitudo Christi mundum è captiuitate liberaturi. Chal.direxi.70.Suscepi. Heb. cognominaui.
5. Amplius.Chal.alius. Extra.i.præter. Accinxi. Chal.adiuui.70. confortaui.
7. Creans.i.faciēs. Malū.i.bellū, seu calamitatem.
8. Rorate.s.misso Spiritu sancto in Virginem, vel Christo in mundum. Iustum.s. Christum. Oriatur.s.per Christum iustificamur.
9. Testa.pro, cùm sit velut testa. Samiis terræ .i. vasis è terra. Samia vasa vocantur à Samo Insula, vbi pulchra fiebant. Manibus.i.artificio.
10. Quid generas.i. cur me genuisti? q. d. vt indignum est questū de parentibus, quòd genuerint; ita de Deo, qui fecerit. Mihi.i.Prophetis meis. q. d. per eos me interrogate.
12. Manus.i.virtus. Militiæ.70.stellis.
13. Eum.s.Cyrum, vel Christum. Iustitiam.i.punitionem.s.Chaldæorum. vel, si ad Christum referatur iustificationem hominum. Aedificabit .i. permittet ædificari.s.Cyrus: vel Ecclesiam ædificabit.s.Christus. In pretio.i. accepto pretio.q.d. gratis.
14. Labor.i.opes labore partæ. Sabaim.i.Sabæorum. Per hos populos Gentiles intelliguntur ad Christum conuersi. Sublimes.i.proceri. Vincti.pro, velut vincti.s.compulsi spiritu. Tantum.Chal.in veritate. In te.s. ô Christe. Absque .i. præter. No. non esse vnam personam præter aliam Deum, quia vna sola est diuinitas.
16. Errorum.Chal.idolorum.
17. Saluatus est. pro, saluabitur.
19. Dixi.iungi potest cum, frustra. Iustitiam.Chal. veritatem.
20. Leuant .i. gestant.s.humeris; vel ponunt loco edito.
21. Annunciate.s.reliquis, vt veniant. Hoc.s.quod futurum est, seu quod suprà dixi.
23. In memetipso.i.per me ipsum. Iustitiæ.i.iustum. Non reuertetur.i.non erit irritum.
24. Ergo in Domino. pro, per Dominum.s.iurabit, non per idola. Heb.tantùm in Domino. Dicet.pro, dicit.s.Dominus. Eum.s.Deum.
25. In Domino .i. per Dominum. Laudabitur. Chal.& 70.gloriabitur.

Cap. XLVI.

1. CONFRACTVS est.Chal.incuruatus est. 70. cecidit. Bel.Idoli nomen. Nabo.70.Dagon.

Vide 1.Reg.5. Iumentis.ſ.portanda in Perſidē, capta Babylonia. Onera veſtra.i.quæ vos ſolebatis geſtare.

2. Contabuerunt.Chal.præciſa ſunt. Eorum.ſ.qui ipſa colebant.

3. A meo, &c. lege, à me ab vtero, à me à vulua, vel Dei vterum, intellige viſcera miſericordiæ. Vulua.i. vtero. repetitio.70.infantia.

4. Canos.i.ſenectam.repetitio. q.d. per totam vitam veſtram. Portabo.70.ſuſtineo vos. Feram. 70.dimittam.Chal.dimittam peccata. Portabo. 70. ſuſcipiam.

5. Aſſimilaſtis,&c.q.d.nunquid aliquid mihi ſimile eſt,quod pro Deo adoretis? Vide ſup.cap.40.

8. Confundamini.70.ingemiſcite. Chald.confortamini. Redite, &c. 70. pœnitentiam agite, reuertimini corde.

9. • Vltra i. præter me.

10. Nouiſſimum.q.d.longè poſt futura.

11. Auem.ſ.Cyrū feſtinantem. Meę ſ.executorem in expugnanda Babylonia,& liberādis Hebræis. Illud • ſ.quod promiſi. Creaui pro,creabo.Chal.præparabo.

12. Duri corde.70.qui perdidiſtis cor.

13. Feci.Chald.eſt. Iuſtitiam.ſ.Chriſtum. Gloriam.i.filium.

CAP. XLVII.

1. DESCENDE,&c imperatiua pro futuris. Virgo,&c.Chal. regnum congregationis Babyloniæ.ſ.Regna cuſtodiuntur,vt ſolent virgines. Tenera.Chald. delicata.

2. Tolle molam. q. d. ſeruies in piſtrino. olim ſerui molam vertebant,vt fit apud Mauros. Turpitudinem tuam.70.operimentum tuum. Humerum Heb.plantam. Tranſi, &c. q. d. vt poſſis ducta in captiuitatem flumina tranſire.

3. Ignominia .i. turpitudo .ſ. pudenda. Opprobrium.i.quod videri probroſum eſt. Capiam.ſ. de te.

4. Redemptor.ſ.olim ex Aegypto, & deinde ex Babylone.

6. Contaminaui.i. veluti ſordidam tractaui , expellens è ſedibus ſuis. Chal. profanaui .ſ. mittens in profanam Babyloniam.

7. Hæc.ſ.tibi euentura , quæ nunc prædico. Nouiſſimi tui.i.eorum,quæ te tandem manebant.

8. Amplius.70.alia. Sterilitatem.i. orbitatem. ſic infrà proximè.

9. Venerunt. pro, venient. Duritiam.Chal.& 70. fortitudinem.ſ.obſtinationem.

11. Ortum.i.vnde,ſeu quando veniat. Expiare.i. effugere.Chal.auferre.

12. Sta,&c.Ironicè.

14. Facti ſunt.præterita, pro futuris. Non ſunt,&c. q.d.ille ignis non erit, vt ſolet prunarum ad calefaciendum,ſed flammæ ad comburendum.

15. Facta ſunt pro,fient. Errauerunt.ſ.huc illuc fugientes.

CAP. XLVIII.

1. NOMINE Iſrael.i. Iſraelitæ. Aquis.i.ſemine.q.d.de fonte.Chald. cognatione. In nomine.i.per nomen. In t.cūm.

1. De ciuitate, &c.ſ. Ieruſalem ciues. Conſtabiliti ſunt. Chal.confidunt.

4. Durus, &c.q.d. obſtinatus,ſuperbus, & impudens.

5. Ex tunc.i.multo antè.

6. Omnia.ſ.impleta. Annunciaſtis.i.diuulgaſtis.ſ. ad gloriam meam.vel q.d.ego prædixi,non vos.70.cognouiſtis.q.d. non cogitaſtis. Conſeruata .ſ. apud me. q.d.ignota,ſeu occulta ſunt multa.

7. Creata ſunt.ſ.quædam. Ex tunc. 70.olim.ſ.tibi prædicta. Ante diem.70. prioribus diebus.

8. Audiſti.ſ.ea,vel præcepta mea,vt faceres, Ex tunc. 70.à principio. Scio,pro,ſciebam. Ex vtero,i. iam inde à natiuitate.

9 Laude,&c.Chal.propter laudē meā ſuſtentabo te. Infrænabo .i. retinebo , vt ſolet equus,ne præcipitet.

10. Non quaſi argentum q.d.leuiter afflixi. pro,affligam. Elegi. Chal. probaui.

11. Blaſphemer.ſ.quaſi impotens,aut non verax. Alteri.ſ.idolis.q.d.non patiar coli pro diis.

12. Voco.q.d.cui nomen indidi Iſraelis. Nouiſſimus. 70. in ſempiternum.

13. Vocabo.pro, vocaui. Stabunt. pro, ſteterunt.i. adfuerunt. dixit, & facta ſunt.

14. De eis ſ.diis gentium. Hæc .ſ. quæ ego. q d quis eorum poteſt dicere talia,qualia ego? Eum.ſ. Iſraelem,vel Cyrum. Suam.ſ.liberando Iudæos. Brachium.i. fortitudinem.ſ. oſtendet.

15. Directa.70.proſperata.

16. Accedite.verba Chriſti,vel Iſaiæ. Abſcondito .ſ. palàm locutus eſt Chriſtus in mundo, & Deus legem dedit in monte Sinai. Ex tempore,&c. q. d. antequam quicquam in tempore fieret , cum Deo eram cuncta componens.ſ.cum patre filius. Miſit.ſ.ſecundùm humanitatem.

19. Eius.ſ Iſraelis.

20. Efferte i.diuulgate.

21. Sitierunt .ſ.diu.

22. Pax. 70.gaudere.

CAP. XLIX.

1. AVDITE.Chal.obedite. Vocauit.ſ.nomine Ieſu.

2. Os meum.Chald.verba in ore meo. Gladium ſ.verbum Dei penetrabilius omni gladio. Sagittam. Gladio vicini cæduntur , ſagitta remoti.ſ.prædicatum eſt Iudæis,& gentibus. Abſcondit.ſ.quoad mitteret in mundum,continuit in ſinu filium pater. Chry. in corporis pharetra abſcondita diuinitas.

3. Seruus.ſ.propter formam ſerui. Iſrael. & Chriſtus Iſraelita.

4. In vacuum .ſ. pauci Chriſto obediunt , paucique ſaluantur. Conſumpſi.ſ.moriendo. Iudicium.i.iuſtitia,ſeu meritum. Cum Domino.70. apud Dominum. Chal.manifeſtum coram Domino. Opus.Chal.merces operum meorum.70.Labor. Cum Deo. Chald. & 70.coram Deo.

5. Non. Hebræi legunt, ei, etſi Heb.eſt non.dicunt enim eſſe לא pro לו vt interdum ſolet, & alibi notauimus.

6. Dixit.ſ.Deus. Suſcitandas.ſ.ad vitam gratiæ. Fæces.Chal.captiuitatem.70.diſperſionem.

7. Sanctus.i.ſanctè colendus,& ſanctitatis auctor.

Con-

Contemptibilem animam.ſ.mundi iudicio. 70. deſpicientem animam ſuam Abominatam gentem. 70. qui abominationi habetur à gentibus. Dominorum. 70.principum. Videbunt.ſ.tuam dignitatem. Conſurgent.i.aſſurgent.ſ. honoris cauſa. Adorabunt.ſ. te venerabūtur.vel Chriſti diuinitas intelligitur, ad quem hæc quidam referunt.

8. Placito i.beneplaciti,ſeu quo mihi placuit.70.opportuno.Paulus.2.Cor.6.verti accepto. Exaudiui.pro, exaudiam. Exauditus eſt pro ſua reuerentia.

Fœdus.i.fœderis prædicationem,ſeu cōfirmationem, aut renouationem. Suſcitares. 70. conſtitueres.ſ.bono ſtatu. Terram.i.homines in terra habitantes. Chal.iuſtos,qui iacent in puluere. Diſſipatas. Chal. deſolatas. 70. deſertas.

9. Reuelamini.i.in lucem prodite,ſeu apparete.

Super.i.iuxta.ſ. conſpicuè. Planis. q.d locis commodis.

10. Portabit. 70.ducet.

11. In viam.q d.reddam planos,iuxta illud: Et aſpera in vias planas. Semitæ.ſ.depreſſæ. Exaltabuntur. .ſ.ad commoditatem viatorum.q.d.tollam impedimenta ad me veniendi.

12. Longè.i.oriente. Mari.i.occidente. Auſtrali.ſ.Meridie.

13. Conſolatus.ſ.miſſo filio, vel adueniens filius.

14. Dixit.ſ.ante Chriſti aduentum, videns differri tamdiu. Sion.i.fidelium congregatio, vel Iudæi.

16. In manibus.pro, velut in manibus, ne poſſim obliuiſci. Muri.i. ciuitas.ſ. quam ſtatui defendere, nempe Eccleſia.

17. Structores.i.qui te ædificent.ſ. Apoſtoli. Eribunt.ſ.eiecti.

18. Vide.ſ.conuerſam gentilitatem. Abſorbebant. .i.perdebant.

20. Sterilitatis.Chal.tranſmigrationis.

21. Hic.abundat. 70. mihi.

22. Signum.i.vexillum.ſ.prædicationis Euangelicæ. Portabunt. fit hoc reliquiis ſanctorum.

23. Puluerem pedum, &c. q. d. ſeque ad pedes tuos deiicient.Fit hoc,cùm Pontificis pedes fideles oſculantur. Vide inf.cap. 60.

24. Nunquid,&c.q.d.faciet Deus quod videtur impoſſibile.ſ.vt tollatur à diabolo præda.

26. Carnibus ſuis.q. d. edent carnes proprias præ fame. Caro.i.homo.

CAP. L.

1. MATRIS.ſ. ſynagogæ. In iniquitatibus veſtris.Chal.propter peccata veſtra. Venditi.ſ. diabolo.q d.non ego vos vendidi prior, aut dimiſi, vt à me diſcedere coacti ſitis, ſed vos ipſi vltrò diſceſſiſtis à me per peccata deficientes. In ſceleribus.i. ob ſcelera. Dimiſi.i.abieci tandem.

2. Vir.i.quiſquam.ſ. qui me reciperet. Increpatione.i.præcepto,ſeu ira. Deſertum faciam. Chal. ſiccabo.q.d poſſum ſiccare ſi velim.

3. Saccum. pro,velut ſaccum.

4. Suſtentare,&c.70.quādo oportet loqui verbum. Laſſum.i.fatigatum, ſeu afflictum. Erigit.i. excitat. Manè.i.maturè, ſeu in vitæ principio.ſ.conceptione.vox Chriſti. vel manè manè.i. quotidie.

5. Aperuit,&c.Chal. miſit me ad prophetandum. Abij.ſ.renuens.

6. Percutientibus. 70. flagellis. Vellentibus. 70. alapis. Increpantibus.i. calumniantibus. q. d. expoſitus fui Iudæorum calumniis.

7. Confuſus.i. pudefactus.

8. Iuſtificat me.ſ.per gratiam. vel q. d. qui meam cauſam defendit,vt iuſtam.

9. Omnes.ſ.me condemnantes. vox Chriſti. Tinea.i.conſcientiæ vermis.

10. Serui.ſ.Chriſti ſecundùm humanitatem.

11. Ignem.ſ.cupiditatis,vel ſupplicij. Ambulate. pro, ambulabitis. Lumine.i. flamma.q.d. puniemini ſupplicio quod vobis per peccata acceſſiſtis.

CAP. LI.

1. QVOD iuſtum eſt. Chal veritatem. Petram. ſic vocat Abraham ob fidei firmitatem. Cauernam laci.i. Saræ vterum.

2. Attendite.explicatio præcedentis. Vnum.i.cùm ſolus eſſet ſine prole. Chal. ſolus erat in ſeculo.ſ.quem vocarim. Multiplicaui.i.ditaui, ſeu dedi filios.

3. Delitias.Heb.Heden.70.Paradiſum.

4. Tribus.i gens.Chal.congregatio.70. Reges. Lex.ſ. Euangelica. Iudicium.i. doctrina. Requieſcet.pro,faciet requieſcere, vel permanebit.

5. Iuſtus.ſ.Chriſtus. Brachia.i.vires, ſeu potentia. Inſulæ.i gentes. Suſtinebunt.i.expectabunt.70.in brachium meum ſperabunt.

6. Liqueſcent. Chal.tranſibunt. Atteretur.Chal. & 70.veteraſcet.

7. Iuſtum.i.iuſtitiam. Chal. veritatē. 70.iudicium. Blaſphemias.Chal. ſuperbias. 70.contemptum.

8. Vermis.ſ.conſcientiæ. Tinea. repetitio.

9. Conſurge.ſ.ô Chriſte.70.exurge Ieruſalem. Induere,&c.q.d.oſtende te fortem. Brachium.i.potentiam. vel,ô brachium. alloquitur enim Chriſtum,& verbis fœmininis,quia brachium,Heb.fœmineum.

Antiquis.ſ.oſtendiſti potentiam tuam. Seculorum. Chal. quæ ab initio fuerunt. Superbum.ſ. diabolum, vel Pharaonem. Chal. fortes. Draconem. Chal. Pharaonem,& exercitum eius.

10. Mare.ſ rubrum. Liberati.ſ. Hebræi ex Aegypto.

11. Domino.ſ.Chriſto. Reuertentur.ſ.ad Deum,à quo facti & redempti. Sion.ſ.cæleſtem.

12. Quis tu. pro,indignum vt tu.

13. Eius.ſ. hoſtis.

14 Veniet.ſ Chriſtus. Aperiendū.ſ.ſalutis oſtium. Non interficiet.ſ.non venit,vt perdat, ſed vt ſaluet. Panis eius. Chal.cibaria iuſtorum.

15. Ego autem, &c. verba Patris ad Chriſtum. Tuus.ſ.quatenus homo es.

16. Cælos.i.cæleſtes viros. Terram.i.terræ habitatores.ſ.in Eccleſia,vel terram nouam. Sion.i. Eccleſiam.

17. Soporis.i. ſtuporis.ſ. ſtuporem inducentis, ſeu ſoporem mortiferum. Chald. maledictionis. 70. furoris.

19. Fames, & gladius. explicatio præcedentium.

20. Oryx.animal est capræ simile. Chald. lagunculа confracta. 70. beta semicocta.

CAP. LII.

1. FORTITVDINE tua .s. à Deo tibi data. Induimini Dominum nostrum Iesum Christum. Vestimentis s. virtutibus ad Christum excipiendum. Gloriæ tuæ.i.quæ te gloriosam reddunt, seu ornant. Sancti.s. Dei, vel templi. Chal & 70. sancta.

Incircuncisus.s.corde.q.d.infidelis, vel peccator. Aug. lib. cont. Donat. post collat. id intelligit de futura vita. Alij referunt ad liberationem à persecutione infidelium.

2. Sede.s.loco honesto, quæ antea in puluere.i. statu peccati. Vincula.s.peccatorum.

3. Gratis.i.sine pecunia. vel q.d.vltro vos dedidistis peccatis. Redimemini.s.è Babylone, vel ex peccato.

4. Assur.s.postea: vel potiùs pro Aegyptiis accipitur, qui ex Assyriis oriundi. Vide Ezech. 31. & quidem, quid hic attinebat ad Assyrios transire? Planè si quis vtrumque locum diligenter legat, videbit Assur pro Aegypti Rege accipi; quamquam cur ita vocetur non satis scio.

Calumniatus est. Chal. oppressit.

5. Quid mihi, &c. q. d. quin libero .s. à peccato, vt olim ab Aegypto? Gratis. Vide sup. Dominatores.s. principes. Et iugiter, &c. 70. propter vos nomen meum blasphematur in gentibus semper.

6. Nomen meum.q d.me agnoscet. Loquebar .s. per Prophetas. Adsum.s.factus homo.

7. Super montes. & Christus in montibus aliquando docuit. Sion.i.ô Sion.s. Ecclesia, vel potiùs Sioni, vt Hebr. indicatur. Regnauit. pro, regnat. 70. regnabit. Chal. reuelatum est Regnum Dei tui.

8. Speculatorum. Chald. gubernatorum. 70. custodum. Leuauerunt vocem. 70. exaltata est.

Oculo ad oculum. Chal. oculis suis. Videbunt. Chal. videbunt magnalia Dei.

9. Deserta.s. aridæ antea animæ.

10. Parauit. Chal. reuelauit. pro, reuelabit. 70. reuelabit. Brachium.i. potentiam, vel filium. Omnes fines.q.d totus orbis.

11. Recedite.s.à peccatis, vel seruitute diaboli, vel commercio infidelium. Vide 2. Cor. 6. Eius.s. Babylonis.i.mundi. Mundamini. Chald. electi estote. 70. separamini. Vasa.s.quibus in templo ministratur Deo.

12. In tumultu, &c. q.d. quieta erit per Christum liberatio. Fuga s.vt olim ex Aegypto.

13. Intelliget i.prudẽter aget. Seruus meus. Chal. seruus meus Christus.

14. Obstupuerũt.s.visis miraculis. Inglorius.i. cõtẽptus.s.in passione. Eius. Mutatio personæ, pro, tuus.

15. Asperget .s. aqua baptismi, vel sanguine .s. redemptione. Chal. disperget.s. dilatans Ecclesiam.

Continebunt.s.non malè loquentes de eo, vt antea.

Narratum.s. antea. Viderunt. 70. videbunt.s. Christi miracula. Contemplati sunt. 70. intelligent.s. gentes ad salutem pertinentia.

CAP. LIII.

1. QVIS. 70. Domine quis. Credidit pro, credet. Auditui nostro.i.auditis à nobis. q.d. prædicationi nostræ. Chald. nuntio nostro. Brachium.i. filius, secundùm Aug. cont. serm. Arian. Not. quòd brachium eiusdem est substantiæ cum pectore, vnde procedit; nec ab eo separatur cùm porrigitur: sic nec Filius missus in mundum à Patre separatus, cui est consubstantialis.

2. Virgultum.s.è terra.i. Maria. Eo.s. Deo. q.d. Deo faciente, vel approbante. Sitienti.i.arida.s. virgine.

Species, &c.s.propter flagella, sputa, & alapas, & patibuli iniurias. Hier. ep. 140. Aspectus .i. forma, seu pulchritudo. Desiderauimus.s. pulchriorem apparere. q.d. non sic tractari: vel pro, non desiderauimus; vt subintelligatur negatio præcedens. q. d. non erat desiderabilis .i. decorus. 70. nec decor.

3. Nouissimum. pro, velut nouissimum .i. abiectissimum. Dolorum, &c. Chal. doloribus, & infirmitatibus expositus. Infirmitatem. 70. infirmitatem ferre. Vultus s. in gloria, & splendore, qui eum decebat.

Eum.s.esse qui erat.

4. Languores. 70. peccata. Tulit.i. abstulit.

Dolores .s. quos peccata nostra merebantur. 70. pro nobis dolet. Chal. delicta nostra propter eum dimittentur. Nos.i. Iudæi. Leprosum.i. dignum qui expelleretur à conuersatione, more leprosi. A Deo.s.ob peccata sua. Attritus 70. infirmatus. Disciplina, &c. q. d. castigatus est, vt nos pacem haberemus. Chald. in doctrina eius multiplicabitur pax super nos.

Liuore.i. plagis.

6. Iniquitatem. Chal. remissionem iniquitatum.

8. De angustia, &c. q. d. & iniqua passione, & iudicio occisus est. 70. in humilitate iudicium eius sublatum est. Quia. pro, qui tamen. Abscissus est, &c. q. d. occidetur.

9. Dabit. Chal. tradet in gehennam. Pro sepultura. q.d eò quòd ipsum occiderunt iniquè. Diuitem.i. potentes.s. Pilatum, & Principes Sacerdotum.

10. Peccata.s. expiando. Semen.s. filios spirituales. Dirigetur.i. implebitur, vel prosperabitur.

11. Scientia sua.i. sui cognitione .s. fide, vel per sapientiam suam. Iniquitates. i. pœnam iniquitatum.

12. Dispertiam ei.s.iuxta illud, Dabo tibi gẽtes, &c. 70. possidebit. Fortium.s. dæmonum. Vide Luc. 11.

CAP. LIIII.

1. LAVDA, &c. 70. lætare sterilis, quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis; atque ita citatur Galat. 4. Alloquitur verò Ecclesiam ex gentibus factam. Sterilis.s. gentilitas ante fidem. Hinni.i. iubila, seu exulta. Desertæ.s. olim gentilitatis.

Eius.s. synagogæ. Virum.i. Deum, cui per fidem olim desponsata.

2. Parcas.i. cesses, seu negligas. Consolida.i. fortiter fige. metaphora à tendentibus tentoria.

3. Ad dexteram, &c. Chald. ad Austrum, & Aquilonem. Semen.i. filij. Desertas.s. fide olim. Hæreditabit.i. possidebit.

4. Confusionis.s. de peccatis. Viduitatis.i cùm sine Deo esses, quem per peccata amiseras. Dominabitur tui.q.d. obedies ei. Vocabitur.i. agnoscetur esse.

6. Vocauit.s. ad se. Vxorem. pro, velut vxorem. Dixit. pro, dicit.

7. Ad punctum in modico. 70. tempore modico.

8. In

8. In momento indignationis. 70 in furore paruo. Misertus sum.70.miserebor. Dixit. pro,dicit.
9. Istud est.i.accidit.
10. Montes,&c. q.d. citius montes loco suo mouebuntur,quàm desinam misereri.
11. Tempestate conuulsa.s.more arboris. Chald.iniuria affecta. 70.instabilis.
12. Sculptos.70.crystalli. Desiderabiles.i. pretiosos.70.electos.significantur per hæc virtutes, seu electorum perfectiones.
13. Doctos à Domino. Vide Ioab. 1.Thess.4.Aug. de gratia Christi.cap.12. & seq. Chald. discentes legem Domini. potiùs videtur fides intelligi,quæ donum Dei est,nec nisi Deo persuadente suscipitur.
14. Recede pro,recedas. Calumnia.i.oppressione. 70.iniquo. Quia.70.&c.
15. Accola. 70. proselyti.s.ad fidem conuersi. Mecum.pro,meus.s.antea,cùm fide careret. Aduena.i peregrinus.s.gentilis.
16. Creaui,&c.q.d ego afflixi,ego eripiam.
17. Omne vas.Chald.omnia arma. Fictum.Chal. & 70 paratum. Dirigetur.70.prosperabitur. Iudicabis.Chald.& Complut.condemnabis. 70. vinces. Hæc.i.talis.s.in pace & securitate æterna.

C A P. L V.

1. OMNES.Heb.ô omnes. Sitientes.Chal.discere volentes. Aquas.s.doctrinæ,& gratiæ. Emite i.comparate,seu accipite. Vinum.s. lætificans cor. Lac.s.purum,& dulcem cibum.
2. Quare appenditis,&c q.d. cur ea sectamini,quæ mentem non possunt satiare?
3. Fideles.i.stabiles.q.d præstabo certissimè promissam Dauid misericordiam.70.sancta Dauid fidelia,sicut citatur Act.13.
4. Testem.s.meæ voluntatis. Eum.s.Christum.
5. Quam nesciebas.i à te alienam. 70.nesciêtem te. Vocabis.s. ad fidem. Christum alloquitur. Deum tuum.s.quantum ad humanitatem.
6. Propè est.s.in terris conuersans,vel dum tempus est misericordiæ.
7. Multus.s.sæpe, multumque ignoscens.
10. Cælo.i.aëre. Infundit.i.perfundit.
12. Egrediemini.s.de diaboli captiuitate. Ducemini.s.in beatitudinem. Manu. 70. ramis. metaphoricè significat ingentem bonorum lætitiam.
13. Saliuncula.Herba est breuis. 70.stipite vili. Nominatus.Chald.& 70.in nomen &.q.d.celebritatem. Signum.i.monimentum,vel victoriam. pro hac enim solent signa,seu monumenta statui. Hier.ad crucis signum refert & quidem per hanc parta est victoria.

C A P. L V I.

1. SALVS. pro, Saluator.s. Christus. Iustitia. 70. misericordia.
2. Hoc.s.quod proximè dictum, vel quod sequitur. Apprehenderit.70.retinuerit. Polluat.i.profanet. Omne. pro, vllum.
3. Diuidet.pro,diuisit. Eunuchus.s. qui se ob regnum Dei castrauit,voluntariè continens.
4. Volui.s.consilia. Tenuerint.i.seruauerint.
5. Nomen.i. præmium, seu gloriam quandam excellentem. Vide Aug.cap.25.de sanct.virg. A filiis,&c. .i.quàm sit habere filios,&c.
7. Montem.s.cælum. Domum.s.Ecclesiam. Populis.70.gentibus.sicut citatur Marc.11.
Cunctis.s.Ecclesia omnes amplectitur; vnde & Catholica dicta.
8. Ad eum.s.Israelem,vel Christum. Congregatos.s.Ecclesiam.
9. Deuorandum.s.impios.q.d.digni sunt qui à feris deuorentur.
10. Speculatores.s.pseudoprophetæ. Eius.s.congregationis impiæ. Latrare.s. contra vitia.
11. Saturitatem.q.d.insatiabiles.
12. Venite.s.dicunt inuicem. Ebrietate. Heb. sicera. Multo amplius.q.d.in dies peius.

C A P. L V I I.

1. IVSTVS.s. Christus,vel homines iusti. Recogitet.s.causam permissionis Dei. Misericordiæ.i.pij. 70.iusti. Colliguntur.s.ad patres,i.moriuntur.
Quia.70.&c. Intelligat.70.consideret.s.causam.
A facie,&c. Chald. propter malum,quod venturum est.q.d auferet eos hinc Deus, vt videant mala.
2. Veniet pax.s. illi. sub.dicit Deus. Cubili. 70. sepultura. Directione.i.vitæ rectitudine.
3. Auguratricis.i.veneficæ. q. d. impij, seu scelesti. 70. iniqui.
4. Super.i.contra. Scelesti. 70 perditionis. Mendax.i.adulterinum.70.vile.
5. Consolamini.i delectamini. Torrentibus. 70. vallibus. Pastura.q.d.diuitię & delitię tuę,colere idola.
7. Cubile.i.templum,vbi adulterium Idololatriæ.
8. Memoriale.i.quod tibi in mentem reducat deos tuos.s.idola. Iuxta me.i.me vidente. Discooperuisti. .s.turpitudinem tuam. Adulterum.q. d. adulterata es cultu idolorum. Dilatasti,&c.q.d. cum multis es fornicata.s.colens multos deos. Stratum.q d.adulterati. Manu aperta.i.palàm. manus, pro, loco.
9. Regi.s.Assyriorum,vel Aegypti. Vnguento.q.d. more meretricis, vt ei placeres. Legatos.s.confidendo in hominibus. Vsque ad inferos.i. vilissimè, seu profundissimè.
10. Laborasti.s.profecta ad petendum auxilium.
Quiescam. 70. desinam. Chald. conuertar. Vitam manus tuæ.Chal.diuitias multas.s.manuum labore partas. Rogasti. 70. rogasti me.
11. Timuisti? per interrogationem legendum.
Mentita.s.mihi fidem non seruans. Tacens.i dissimulans.
12. Iustitiam.Ironicè.q.d.tua flagitia.
13. Congregati.s.milites,vel principes fœderati. Aura.70.tempestas. Montem.s cælum.
15. Aeternitatem. Chald.in cælis. 70. in æternum. In sancto habitans. 70.in sanctis requiescens.
16. Litigabo.Chal.& 70.vlciscar. Vsque ad finẽ .i.semper. Quia spiritus, &c.q. d. ego enim animas creo. Egredietur.pro,egreditur. Flatus.i.animas.vide Aug.7.de gen.ca.3.&13.Ciu.ca.24. Faciã.Heb.Chal. & 70.feci.q.d.amo animas,quas feci,ideoque ignosco.

17. Vagus i.errans. 70. tristis.

18. Consolationes. 70. consolationem veram. Eius. Chal. super eum.

19. Labiorum.i.confessionis peccatorum, vel laudis.

20. Conculcationem. Chal. cœnum .s. solent fluctus cœnum eiicere ad littus.

21. Pax. 70. gaudere.

CAP. LVIII.

1. DE die in diem.i.quotidie. Quærunt.i.consulunt. Vias.i.leges. Volunt.i.velle videntur. Rogant, &c. q.d. velut mecum expostulant, exigentes ius, quod statim explicat.

3. Nescisti.i.videris nescire, non enim exaudis. Vestra.s.non mea.q.d.facitis quod lubet.

4. Ad lites.i.litigando. Impiè. 70. humilem. In excelso.i à me. Clamor.s.contentionum.vel q.d. vt vos exaudiam.

5. Sternere.q.d.in sacco, & cinere iacere.

6. Fasciculos deprimentes .i. onera, quibus proximum opprimis. 70. obligationes violentarũ cautionum. .s. de soluendis vsuris, & huiusmodi. Confracti sunt. Chal. vim patiuntur. Onus. 70. scripturam iniquam.

7. Vagos. 70. sine tecto. Carnem tuam. 70. Domesticos seminis tui.

8. Manè.i.sol manè. Lumẽ.i.prosperitas, vel mentis illuminatio. Sanitas.i.liberatio. Citiùs. 70. citò. Anteibit.s.in cœlum euntem. Iustitia.s.operum, seu meritum. Colliget.i.suscipiet. 70. circundabit.

9. Catenam.s.peccatorum. Chal. corruptelam iudicij. Digitum .s. minando, aut conuitiando. Quod non prodest. Chal. verba rapinæ. 70. murmurationem.

10. Animam .i. viscera misericordiæ. Repleueris. 70. saturaueris. Tenebris.i.calamitatibus. Lux.i.prosperitas.

11. Liberabit. 70. impinguabit. Chal. corpus tuum viuificabit in vita æterna.

12. Deserta seculorum.i diu antea diruta, & deserta. Generationis, & generationis.i. diutissimè duratura. 70. sempiterna. Sepium.q.d.muniens vias.s.bono exemplo. 70. maceriarum. Chal. viæ rectæ. Inquietem. q.d. faciens quietas vias.s.quies est in obseruantia præceptorum Dei. Chal conuertens impios ad legem. Heb. ad habitandum.q.d.faciens viatores quiescere in domibus ædificatis.

13. Auerteris, &c.q.d.in sabbato non laboraueris. Voluntatem.i.negotia. Delicatum.i.delitias.s.cessando à negotiis, & intendendo diuinis. Gloriosum.i honore dignum. Chal. honoraueris. Vias. 70. opera. Sermonem.s.qui non deceat. 70. verbum in ira. Chal. verbum violentiæ.

14. Altitudines. Chal. munitiones. 70. bona. q.d. dabo cœlestia.

CAP. LIX.

1. ABBREVIATA.i.debilitata. Aggrauata est. .i.obsurduit.

2. Diuiserunt .s. velut pariete interposito, quem deinde Christus soluit. Exaudiret. 70. misereatur.

3. Sanguine .i. homicidiis. Chald. sanguine innocentum.

4. Inuocet iustitiam. Chald. oret in veritate. 70 loquatur iusta. Nihili. Chal. & 70. vanitate. Laborem. .i.molestiam.s.proximi. 70. cædem.

5. Ruperunt.q.d.parant noxia, & plena veneno. Telas araneæ.i.inutilia, seu non duratura.

7. Inutiles. Chal. iniquæ. 70. stultorum.

8. Iudicium.i.iustitia. Incuruatæ i.deprauatæ. 70. peruersæ. Ignorat.i non curat, negligit.

9. Elongatum, &c.q.d. longè recessimus à iudicio, & iustitia.i rebus iustis. Not. quòd possunt hæc omnia ad Christi tempora referri.s.ad Iudæos, qui illum sunt persecuti. Lucem.i prosperitatem.

11. Meditantes.i.cogitabundi. Heb. gemendo. Iudicium.i. iustitiam .s. in hominibus. q. d. ne quisquam alij noceret.

12. Responderunt. Chal. contra nos testificati sunt. 70. restiterunt. Cognouimus.q.d.negare nõ possumus.

14. Retrorsum.q.d.recessit, seu deseruit nos. Iudicium.i.recta viuendi ratio. Ingredi .s. ad nos, quia nolebamus.

16. Vir.s.iustus, dignusque viri nomine. Aporiatus est.s.qui indigebat auxilio. q. d. ad summam est inopiam & angustiam redactus. Saluauit.s.inopem. Sibi.abundat, more Hebraico. Iustitia. 70. misericordia. Eum.s.ope indigentem.

17. Zeli.i indignationis.

18. Quasi.pro, & quasi. Vicissitudinem.i.retributionem. Insulis.pro, etiã insulis.i.remotè habitantibus.

19. Spiritus Domini .i vehemens ventus.

20. Sion.datiuus est.q.d. Ecclesiæ.s.in die iudicij.

21. In te.s.ô Christe.

CAP. LX.

1. ILLVMINARE. Chal. & 70. illuminare Ierusalem. Heb. deest Ierusalem. Lumen.s. Christus, qui lux mundi, & Dei gloria

2. Orietur. 70 apparebit. Gloria.s.per miracula.

3. Tuo.s.ô Ecclesia. Ortus tui.pro, orto in te. Chal. & 70. tuo.

4. De latere surgent. Quidam legunt, sugent. Heb. iuxta latus nutrientur. Chald super latera portabuntur. 70. super humeros portabuntur.

5. Videbis.s.multitudinem filiorũ. Afflues.s.gaudio. 70. timebis. Multitudo. Chal. & 70. diuitiæ. Fortitudo.i.reges & principes Chal. substantiæ.

6. Inundatio. Chal. turba. 70. greges. Camelorum. Chal. Arabum. Omnes i.plurimi. Chal. omnes hi.

7. Cedar. Regio est Arabiæ, itemque Nabaoth. Ministrabunt .i. inseruient. Intellige verò per hæc conuersionem Gentium, & sacrificia spiritualia. Placabili.i.vbi placor. Maiestatis. Chal. laudis. 70. orationis.

8. Fenestras .s. columbarij. q. d. suo quisque loco & gradu. Chal. quæ reuertuntur ad columbaria sua. Not. per nubium volatum, & columbarum, significari velocitatem ad Ecclesiam venientium.

9. Insulæ i.etiam remotissimæ gentes. In principio. 70. in primis. Tuos.s.ô Ecclesia. Cum eis.s.offerendum. Quia. Chal. qui.

10. Muros.i.templa. Reconciliatione. Chald. voluntate. Heb. beneplacito. 70. misericordia.

Misertus

Misertus sum tui. 70. dilexi te.

11. Fortitudo.i. potentissimi quique. Chal. diuitiæ.

13. Gloria Libani.i. pulcherrima quæque. Locum pedum i. ecclesiam, in qua habito.

14 Curui.i. humiles. 70. timentes. Humiliauerūt. .i. afflixerunt. f. antea. Vestigia, &c. q. d. ad pedes tuos se inclinantes Fi hoc Papæ. Detrahebant tibi. 70. & Chal. irritabant te.

15. Non erat. f. ex gentilibus. Superbiam seculorum.i. gloriam æternam. Chal. gloriam seculi. 70. exultationem æternam.

16. Suges lac gentium. Chald. satiaberis diuitiis populorum. Mamilla, &c. 70. diuitias regum comedes. Fortis. 70. Deus.

17. Pro ære, &c. q. d. pro paupertate succedent diuitiæ, pro afflictione lætitia, &c. Ponam, &c. 70. dabo principes tuos in pace (.i pacificè regentes) & Episcopos tuos in iustitia.i iustè præsidentes.

18. Laudatio.i. laus Dei.

19. Non erit, &c. Hæc præcipuè ad cælestem beatitudinem referenda.

20. Sol.i prosperitas. Minuetur. 70. deficiet. Chal. per solem regnum intelligit, per lunam gloriam.

Complebuntur.i. cessabunt.

21. Terram. f. viuentium.i. cælum. Ad glorificandum.i. euadet in gloriam.

22. Minimus.i. parua familia. Mille.i. referta plurimis fidelibus. Paruulus.i. parua domus.

Fortissimam. 70. magnam. Eius. pro, suo.

C A P. L X I.

1. SVPER me. vox Christi. Eo quòd. 70. cuius causa. Vnxit.i. repleuit gratia. Ad annunciandum, &c. 70. Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis, &c. Vide Lucæ 4. Indulgentiam. Chal. libertatem. Clausis. Chal. vinctis. 70. cæcis.

Apertionem. f. carceris peccati. 70. visum, seu visus restitutionem.

2. Placabilem.i. reconciliationis. Domino. pro, Domini. Vltionis f. in reprobos die iudicij.

Deo nostro. pro, Dei nostri.

3. Sion.i Sionis, vel in Sion, vel Sionem. q. d. ex desiderio cælestis patriæ. Coronam pro, cinere.i. gloriam pro abiectione. Oleum. q. d. perfusionem. Pallium laudis. q. d. operiam, seu ornabo laude. 70. habitum gloriæ. Fortes. Chal. principes. Iustitiæ.i. per iustitiam. Glorificandum. f. Deum. 70. gloriam.

4. Deserta. f. Dei cultu. A seculo.i. longo tempore. In generatione, & generationem.i. diutissimè.

5. Alieni.f. olim à fide. Pascent, &c. q. d. erunt prælati vestri.

6. Vos. f. ô Apostoli, seu prælati. Fortitudinem. Chal. diuitias. Superbietis.i. eritis gloriosi. Chal. lætabimini. 70. eritis admirabiles.

7. Duplici.i. magna. Partem.i. fortem. f. ministeriorum prælatorum, & gradum. Terra sua.i. cælo. Duplicia.i. corporis & animæ bona, vel q. d. maxima.

8. Opus. Chal. mercedem operum. In veritate. .i. fideliter.

9. Scietur. Chal. magnificabitur. Semen.i. filij. Germen. Chal. & 70. nepotes.

10. Gaudēs, &c. vox Ecclesiæ. Iustitiæ. 70. lætitiæ.

11. Germinabit. Chal. reuelabit. 70. proferet.

C A P. L X I I.

1. TACEBO.i. cessabo. f. Deum orare, vel optare. Iustus. f. Christus.

2. Tuum. f. ô Deus, vel potiùs, ô Ecclesia. est enim Heb. pronomen fœmineum, vt etiam suprà. Chal. & 70. iustitiam tuam. Vocabitur.i. imponetur. Inclytum tuum. Chal. & 70. gloriam tuam. Nouum. f. Ecclesia Christi. Nominabit.i. declarabit.

3. Corona, &c. q. d. plurimi fies à Domino.

4. Voluntas, &c. q. d. mihi gratissima. Inhabitata. .f. à fidelibus.

5. Habitabit enim. Chald. & 70. sicut habitat. Virgine.i. sponsa. Et habitabunt. Chald. & 70. sic habitabunt. f. eum magna lætitia.

Et gaudebit. Chald. & 70. & sicut lætatur.

Et gaudebit. 70. sic lætabitur.

6. Custodes. f. Angelos, vel Doctores, vel Pastores. Tacebunt.i. cessabunt. f. custodire, vel laudare Deum. Taceatis.i. cessetis. f. recordari, vel laudare.

7. Ei.i eius laudibus, seu orationi ad Deum. Hierusalem laudem.i. Ecclesiam laudabilem.

8. In dextera.i. per dexteram. In brachio, &c. 70. per fortitudinem brachij sui. Si dedero, &c. q d. non eritis vltrà sub hostium potestate.

10. Per portas. f. monendo singulos, vt se præparent. Populo. f. ad Ecclesiam confluenti.

Eligite.i. remouete, seu colligite. 70. eiicite de via.

Signum.i. vexillum. f. crucis prædicationem.

Populos. f. congregandos.

11. Auditum fecit.i. faciet audiri, seu diuulgari. In extremis. 70. vsque ad extremum. Merces eius. Chal. merces facientibus verbum eius. Opus.i. præmium, vel opus redemptionis humanæ. Coram illo.i. promptum, vel magnæ ei curæ.

12. Eos. f. fideles Christi. Tu. f. ô Ecclesia. Quæsita. f. ad habitandum.

C A P. L X I I I.

1. QVIS, &c. vox Angelorum. Edom. f. Idumæa. .f. mundo, vel Iudæa. vel q. d. de sanguine.i. passione. Edom enim rubrum. Tinctis. f. sanguine.

Bosra. Metropolis est Idumææ. hic autem accipitur pro Ierusalem. (Bosra enim munitio, seu munita) vel pro passione. Bosra enim etiam tribulatio, & vindemia, cui Christi passio assimilata paulo inferiùs.

Stola f. humanitate. Loquor.i. prædico, doceo.

3. Torcular. f. passionis. Gentibus.i. hominibus.

Vir.i. quisquam. q. d. ego solus per passionem mundum liberaui. vel, ego solus hostes vici. id enim etiam in Scriptura est calcare torcular f. hostes premere.

Eos. f. hostes, peccata, & dæmones.

In furore.i valde iratus.

Sanguis.i. peccata. q. d. passus sum pro mundi peccatis, quæ suscepi delenda.

4. Vltionis. f. contra peccata.

In corde meo.i.animo meo ſtatutus olim.

5. Mihi. pro, me: vel abundat, & ſubauditur hic & inf.eos.ſ quos volui eripere;atque ita Chald.& 70. Vide Pſal.97. Indignatio.i.vlciſcendi ſtudium.

6. Conculcaui.i. vici, & mihi ſubieci .ſ.expulſis erroribus. Virtutem.i.robur. q d. ſuperaui.

7. Laudem.ſ.cantabo, vel recordabor. Indulgentiam.Chal.& 70. miſericordiam. Miſericordiarũ ſuarum.70 iuſtitiæ ſuæ.

8. Verumtamen.i.vtique. Negantes.Chald.mentientes.q.d.fidem ſeruantes. Eſt.ſ. Deus.

9. In omni 70.ex omni .ſ. iungũt cum ſuperioribus.

Non eſt tribulatus ? per interrogationem legendum. q d nónne ita ſenſit eorum afflictiones,ac ſi propriæ eſſent ? At 70. ita legunt, vt ſenſus ſit , neminem pro ipſis tribulatum .i. paſſum , nec Angelum , aut alium quenquam,niſi Deum , ſaluaſſe eos: ſecundùm quam lectionem repetenda negatio ſic, & non Angelus.i. nec Angelus. Faciei eius.i.ab eo miſſus. ſecundùm verò noſtram lectionem , Chriſtus intelligendus Angelus .ſ. magni conſilij. Portauit. 70.ſuſcepit. Chal.tulit. Eleuauit. 70.exaltauit. Chal.ſuſtinuit.

10. Sancti.ſ.Moſis. vel,pro ſanctitatis. 70.ſanctum.

11. Recordatus.ſ.Iſraël tandem aliquando.

Sui.i.eius. Vbi eſt.Vox Iſraelis,vel Prophetæ.

Qui eduxit , &c. 70. qui eduxit de terra Paſtorem ouium,quod citatur Heb. 13. vbi pro terra,eſt,mortuis; pro,paſtorem,paſtorem magnum. Paſtoribus.ſ.Moſe, & Aaron. Sancti ſui.ſ.Moſis.Chal.ſanctorum ſuorum. 70.ſanctum Vide ſup.

12. Ad dexteram.i. velut dextera tenens.70.dextera

14. In campo.pro,in campum. q.d. lentè,ſeu pedetentim.

15 Attende.ſ.ad afflictionem noſtram, & inopiam. Zelus.i.vehemens amor. Continuerunt.ſ.non ferentes opem.

16 Neſciuit.pro,neſcit.q.d.nõ poteſt liberare.Hier. non habet pro filiis,quia à te receſſimus. Chal. non eduxit nos de Aegypto. Nomen tuum .ſ.celebre. 70. nomen tuum ſuper nos

17. Feciſti.i. permiſiſti. Tribus. pro,ob tribus.

18. Nihilum .i. rem vilem. Sanctificationem .i. Templum.

19. Nec inuocaretur,&c. q.d. nec te agnoſceremus, vel non diceremur populus tuus.

CAP. LXIIII.

1. DEFLVERENT.i.liqueſcerent, ſeu deſtruerentur.

2. Exuſtio ignis.i.vt ſolent igni comboſta.

Tabeſcerent.i.diſſoluerentur. A facie.pro,& à facie.

Turbarentur .ſ. præ timore. Not. per hæc ſignificari deſiderium ingens Prophetæ , vt Deus oſtendat potentiam ſuam in ſaluando genus humanum , deuicta diaboli poteſtate.

3. Feceris.pro,faceres.ſ.olim in Sinai. Suſtinebimus.i.ferre potuimus,ſed diximus, Non loquatur nobis Dominus,&c. vel q.d.ſi cœperis punire, non poterimus ferre vim tuam. Deſcendiſti.ſ.olim in Montem Sinai.

4. Abſque te.i.præter te.

5. Occurriſti. pro, occurres. Lætanti , & facienti.i.cum lætitia facienti. Viis.i.mandatis. Et peccauimus.pro,quia peccauimus. Ipſis.ſ. peccatis.

Et ſaluabimur. pro,ſed ſaluabimur .ſ. per miſericordiam tuam.

6. Omnes.loquitur in perſona malorum,ſecundùm Hier. Abſtulerunt.ſ.è via recta,ſeu à te.

7. Teneat.i.placet. In manu.i cauſa.

8. Satis.Chald. ſupra modum.70.nimis. Ecce. 70. & nunc.

9. Sancti.pro,ſanctuarij, vel ſanctitatis.

10. Sanctificationis noſtræ. Chal.ſanctuarij noſtri.

11. Continebis.ſ.ne opem feras,vel hoſtes vlciſcaris.

CAP. LXV.

1 QVAESIERVNT.ſ.gentiles. Interrogabant.i.conſulebant.70.totum locum ſic verterunt: Apparui non quærentibus me , inuentus ſum à non interrogantibus me.quod Rom.10.citatur paulo aliter.

Ego.ſ.adſum. vox Chriſti.

2. Populum .ſ. Iudaicum. Incredulum ,&c. 70. non credentem,& cõtradicentem. Cogitationes ſuas. 70. peccata ſua.

3. Lateres.i altaria ex lateribus.

4. Sepulcris.ſ. vt à mortuis in ſomnis reſponſa accipiant. Prophanum.i. carnium vetitarum.

5. Dicunt.ſ.aliis. Immundus es. Chald. purior te ſum. 70. mundus ſum. Ignis, &c. Chald. vltio eorum erit in gehenna,vbi ignis,&c.

6. Scriptum. pro, velut ſcriptum. q. d. apertum, vel ſtatutum. Tacebo.i.diſſimulabo.

7. In ſinu eorum. Chald. eis vltionem peccatorum ipſorum,& tradam morti ſecundæ corpora eorum.

Exprobrauerunt mihi.i. me probro,ſeu contumelia affecerunt. Remetiar. 70. reddam. Primum.i.priſtinum .

8. Benedictio, pro, benedictum.

9. Semen.i. filios ſpirituales. Montes.ſ.Ieruſalem, per quam Eccleſia intelligitur.

10. Campeſtria , &c. q.d. dabo illis loca ampla & commoda.

11. Fortunæ. Chald.idolis. 70.dæmoni.

12. Numerabo.i.numeratos tradam.ſ.nullo relicto. 70. tradam.

15. In iuramentum.i. execrationem .ſ. dicent cùm iurabunt , Mihi contingat (niſi verum dico) quod Iudæis. 70.in ſatietatem.ſ.tædebit vos nominare.

Interficiet. Chal. interficiet morte ſecunda.

Alio.ſ. Chriſtianos.

16. In quo.ſ.nomine,vel tempore. Amen.Chald. viuo.70.vero. Noſtris. Heb. Chal. & Complut.meis. ſub.poterit quiſque eorum dicere.

17. Super cor.i. in cogitationem.

18. Ieruſalem.pro,ſuper Ieruſalem. Populum,pro, ſuper populum.

19. Ieruſalem.ſ.cœleſti.

20. Dierum.i.ætate. q.d. omnes erunt in cœlo adulta & perfecta ætate. Puer centum , &c.i. natus centum annos,ſi peccator ſit, morietur tandem,& erit maledictus. id autem dicit ad oſtendendam differentiam electorum & reproborum.

21. Aedificabunt. ſ. in hac vita. intellige verò

per hæc corporalia, res spirituales.

22. Ligni. Chal. & 70. ligni vitæ. q. d. erunt diuturni, seu perpetui, aut felices. Inueterabunt. i. diu durabunt.

23. In conturbatione. Chald. ad mortem. 70. in maledictionem.

25. Lupus, &c. significatur, homines alioqui contrarios moribus concordes futuros in Ecclesia, iisdemque cibis spiritualibus, & ritibus vsuros. Serpenti. i. diabolo.

Puluis. i. peccatores, seu reprobi.

Cap. LXVI.

1. SEDES. pro, velut sedes. Scabellum. pro, velut scabellum. s. habitat Deus in iustis, conculcat impios. Aedificabitis. pro, ædificastis.

2. Facta. i. opera. s. mea. Pauperculum, & contritum spiritu: 70. humilem & quietum. Trementem sermones meos. Chal. mutantem se propter sermonem meum.

3. Qui immolat. s. in peccato. 70. iniquus immolans. Thuris. s. vt offerat, vel q. d. qui in mei memoriam seu accepti beneficij, thus offert. Qui benedicit idolo. 70. blasphemus. Omnia. s. mihi ingrata.

4. Illusiones. i. peccata. s. quę puniã. Chal interitum.

5. Glorificetur, &c. Ironia. q. d. glorificetur sanè Dominus, & appareat beneficentia eius in vos.

Ipsi. s. inimici vestri.

6. Populi. s. timentis, & tumultuantis adueniente calamitate, cùm Deus puniet.

7. Parturiret. s. Ecclesia, vel Maria. q. d. ante signa partus derepentè pariet filium. Partus. 70. dolor partus. Peperit masculum. i. Christum. Chald. reuelabitur rex eius.

8. Parturiet. i. pariet. s. omnes fructus, aut requirẽtes diuersa tempora. Sion. i. Ecclesia. s. eodẽ die plurimos.

9. Pariam. s. per Ecclesiam.

10. Lætamini cum. 70. lætate.

12. Declinabo. i. deriuabo. Ad vbera, &c. q. d. nutriemini à diuitibus, & principibus, vt solent paruuli à matribus.

13. Ierusalem. i. ecclesia militante, vel triumphante.

14. Germinabunt. i. reuiuiscent. s. in resurrectione.

15. Veniet. s. die iudicij. Quadrigæ. i. Angeli, quorum opera vtetur. Furorem. Chal. maledictionem.

Increpationem. i. punitionem.

16. Gladio. i. iustitia puniente. Carnẽ. i. hominem.

17. Ianuam. s. domus, vel templi. Abominationem. i. cibos vetitos, seu Idolis immolatos.

18. Opera. 70. noui opera. Cum omnibus, &c. Heb. Chal. & 70. omnes gentes, &c. Gloriam. i. maiestatem. s. die iudicij.

19. Signum. i. vexillum. s. crucis, seu prædicationis.

In mari. Chal. maritimas. Tenentes, &c. i. populos vtentes sagittis. Gloriam. i. potentiam, seu miracula.

20. In equis, &c. q. d. commodè, & facilè. Carrucis. Chal laudibus. 70. vmbraculis.

21. Leuitas. i. diaconos, seu ministros Ecclesiæ. Dicit verò, Assumam, quia non nascuntur ex certa familia, vt in veteri Testamento.

22. Facio. pro, faciam. Nomen. s. filiorum Dei, seu electorum, vel beatorum.

23. Mensis, &c. q. d perpetuæ Neomeniæ, & sabbata. i. festa. s. in cælo. Ex. i. post. q. d. vnum aliud sequetur.

24. Egredientur. s. mente. Cadauera. s. mortui sunt damnati morte secunda.

Vermis. Chald. anima. Et erunt, &c. Chald. & erunt impij iudicati in gehenna.

Vsque ad satietatem. i. fastidium, vel abominationem. Chald. & dicent super eos iusti, satis vidimus.

Carni. i. hominibus. s. sanctis.

IEREMIAS.

CAPVT I.

1. FVERVNT. 70. habitabat.

Anathoth. vicus est in Tribu Beniamin non lõgè ab Ierusalẽ. vide Ios. 21.

3. Factum est. sub. etiam.

Cõsummationem. s. magna ex parte, nempe mensem quintum, vt statim addit.

5. Sanctificaui. i. prædestinaui sanctificandum. sic Ioan. 11. dicuntur filij Dei, qui adhuc infideles. Aug. ep. 57. Chal. paraui. In gentibus. q. d. vt de gentilium populis multa prædicas. 70. in gentes. Chald propinantem calicem maledictionis in populis.

6. A, a, a. Heb. Ahah.

8. A facie eorum. i. ab eis.

9. Dominus. i. Angelus à Deo missus.

10. Euellas, &c. i. prędices à me euellenda, destruenda, &c.

11. Virgam vigilantem. i. paratam percutere. 70. baculum nuceum. Chald. Regem festinantem ad malefaciendum.

12. Vigilabo. Chal. festinabo.

13. Succensam. i. bullientem. Chal. Regem feruentem quasi lebetem. Et faciem, &c. q. d. apparet autem ex parte Aquilonis. Chal. & vexillum exercitus eius ex Aquilone venientis.

14. Aquilone. s. Chaldæa, quæ Aquilonaris respectu Iudææ. Pandetur. Chal. venire incipiet.

15. Cognationes. i. familias. Iuda. sub. & Bẽiamin.

16. Loquar iudicia mea. i. expostulabo, vel ostendam me iustè punire. Chald. loquar vltionem iudiciorum meorum.

17. Nec enim, &c. q. d. faciam enim ne timeas.

18. In ciuitatem, &c. pro, velut ciuitatem, &c.

Cap. II.

2. DESPONSATIONIS. i. temporis, quo te in sponsam assumpsi. Chal. patrum vestrorum.

3. Sanctus. i. dedicatus. Primitiæ. q. d. cari, vt solẽt primi fructus. vel, primi gentium fructus. soli enim Iudæi fideles, reliqui idololatræ.

4. Cognationes. 70. familiæ.
5. Vanitatem. Chal. idola.
6. Sitis. i. aridam. 70. fine aqua. Imaginem mortis. i. horrorem incutientem. 70. infructuosam.
Vir. i. quisquam.
7. Carmeli i. fertilem. Abominationem. Chald. cultum Idolorum.
8. In me. i. contra me. In Baal. i. sub nomine Baal.
9. Vestris. Heb. Chal. & 70. filiorum vestrorum.
10. Cethim. i. Græciæ, seu maris Mediterranei.
Cedar. regio est Arabiæ.
11. Gloriam i. Deum qui est mundi gloria, & in quo solo gloriandum.
12. Desolamini. i. more desolatorum mæstitiam indicate. 70. inhorrescite.
13. Viuæ. i. perpetuò fluentis, seu vitam dantis.
14. Seruus. s. emptitius. Prædam. s. hostibus.
15. Leones. Chal. Reges.
16. Filij quoque. q. d. Aegyptij. Hæ enim ciuitates Aegypti. Constuprauerunt. q. d. tecum fornicati sunt. s. cultu idolorum, qui dicitur in Scriptura fornicatio.
17. Viam. s. suorum mandatorum.
18. Aegypti. s. petens inde auxilium. Turbidam. s. Nili. 70. Geon. Fluminis. s. Euphratis.
19. Auersio. s. à via recta.
20. Meretrix. s. per idololatriam.
21. Omne. pro, per omnia, seu omnino. Verum. i. germanum, seu perfectum. Prauum. 70. amaritudinem. Aliena. i. degenerans.
22. Borith. s. qua Fullones vtuntur.
23. Conualle. s. qua ibat ad idola. Cursor. pro, velut cursor.
24. Onager. Animal est velocissimum ob facilitatem respirandi. Ventum. s. ad respirandum. Amoris sui. i. optatum. Auertet. s. à cursu. i. capiet. Deficient. 70: laborabunt. s. quærendo. q. d. facilè inuenient.
Menstruis. i. peccatorum contaminatione.
25. Nuditate. s. transeundo flumina, dum peregrè petis auxilium. 70. via aspera. Siti. s. quæ solet contrahi longo itinere. Alienos. s. deos, vel populos.
30. Deuorauit, &c. q. d. occidistis.
31. Vestra. s. talis est. Solitudo. s. vbi nihil est fructus, aut consolationis. Serotina. i. serò fructum ferens. 70. plena sentium.
33. Dilectionem. q. d. meam amicitiam. Malitias tuas, &c. q. d. fecisti, vt pessimæ essent viæ tuæ. Chald. mala docuisti ex viis tuis. q. d. fuisti exemplo pessimo per peccata tua. 70. iniquè egisti, vt pollueres vias tuas.
34. Alis. i. vestium oris.
In fossis. q. d. latenter peccantes, sed palàm.
In omnibus, &c. 70. omni quercu.
36. Confuderis. q. d. non poterit tibi opem ferre.
37. Super caput. signum id dolentis.
Obtriuit. 70. repulit.

CAP. III.

1. VULGO dicitur. i. dici solet. Mulier illa. Heb. & Chal. terra ista. q. d. nónne estis contaminati peccatis?
2. Directum. Chal. loca edita. s. vbi idola coli solebant. Eos. s. amatores tuos. Latro. Chal. Arabs. 70. cornix. Fornicationibus. i. idolorum cultu.
3. Serotinus. i. tempore veris. Frons. 70. facies.
4. Virginitatis. i. pueritiæ.
5. Irasceris. s. ô Domine. In finem. i. semper. Potuisti. i. præualuisti.
6. Auersatrix. i. à Deo se auertens. Sibimet. abundat, more Hebraico, sic Italicè, se n'ando. Fornicata est. i. idola coluit.
10. In mendacio. i. simulatè.
11. Iustificauit, &c. q. d. minùs peccauit comparatione Iudæ.
12. Aquilonem. s. Israel erat ad Aquilonem respectu Iudæ. Sanctus. 70. misericors.
13. Dispersisti. i. exposuisti. Chal. corrupisti. 70. effudisti. Alienis. s. diis.
14. Reuertentes. pro, recedentes. 70. apostatæ.
Et duos. s. pauci electi. Cognatione. i. familia. s. vna. sensus est, vnum vel duos de vna ciuitate, aut familia.
Sion. i. Ecclesiam, vel cælum.
16. Arca testamenti. per hanc intelliguntur omnia legalia. Fiet. s. quicquam tale.
17. Ierusalem. i. Ecclesiam. Domini. s. Christi.
Nomine. i. virtute, seu inuocatione.
18. Ad domū. Chal. cum domo. Simul. significari videtur coniunctio Iudæorum & Gentilium in vnam fidem. Aquilonis. i. Gentilitatis, vel Babylone.
19. Quomodo. i. quàm præclarè. Exercituum. i. multitudinis. 70. Dei omnipotentis. Ingredi. i. incedere. q. d. me sequi.
21. In viis. Heb. in excelsis. Chald. iuxta torrentes. 70. ex labiis. Israel. s. in calamitatem incidentis, vel abducti in captiuitatem.
22. Reuertentes. i. recedentes. Auersionis. 70. contritionis. Ecce. pro, dicite, ecce.
23. Multitudo. 70. fortitudo.
24. Confusio. i. res digna pudore. Comedit. Chal. & 70. consumpsit. Laborem. i. bona labore parta.
25. Dormiemus. futura, pro præteritis. q. d. iacebamus, velut in lecto.

CAP. IIII.

1. COMMOVERIS. i. turbaberis.
2. In iudicio, & iustitia. i. pro re iusta.
Eum. s. Israel. i. fidelem populum.
3. Nouate, &c. q. d. expurgate animum, vt possitis diuinum semen recipere.
4. Domino. i. vt vult Dominus, seu ad honorem Domini. Præputia. i. peccata.
6. Signum. i. vexillum. s. vt omnes intelligant bellum imminere, & se recipiant ad loca tuta.
Confortamini. Heb. fugite. Chal. migrate. 70. festinate. Aquilone. i. Chaldæa.
7. Leo. Chald. rex. s. Nabuchodonosor. Prædo gentium. Chal. & 70 perdens gentes.
10. Heu, heu, heu. Heb. Ahah. Ergóne. Heb. verè. s. hominum iudicio. vel pro, verène. q. d. itáne.
Pax, &c. Id intelligebatur, si Deo obedirent.
Animam. i. vitæ perditionem.
11. Deserto. s. quod est inter Babylonem & Iudæam. Viæ filiæ. i. ducentis ad filiam. s. Ierusalem.

Purgandum. subaudi, sed ad perdendum.

12. Spiritus.i.ventus.q.d.tempestas. His.s. Chaldæis. Mihi.i.in obsequium meum.vox Dei.

Loquar iudicia,&c.i.conuincam,iustè me punire.

Eis.s.Iudæis.

13. Ascendet.Chal.ascendet Rex.

15. Annunciantis.s.calamitatem. Dan. ad Aquilonem est. Idolum.i.pœnam Idololatriæ. 70 dolorem. Heb.iniquitatem .i. pœnam iniquitatis. De monte. iungendum cum,facientis.

16. Gentibus.pro,de gentibus.s.aduentantibus.

Custodes.Chal. exercitus.

18. Ista.s.est. q. d. horum causa est. Tetigit.i.afflixit.

19. Ventrem.i.interiora.

20. Vocata est.i.addita est. Chal. accidit. Pelles.i. tentoria.

23. Aspexi.s.prophetico spiritu. Terram.i.plebem.

Vacua,& nihili.Heb.eędem voces,quas Gen.i.venit, inanis,& vacua. Chal.etiam hic,deserta,& vacua.

Cælos.i.principes.

26. Carmelus,i.locus fertilis, & pascuus.

27. Consummationem.i.consumptionem. q. d.non prorsus perdam.

28. Lugebit.i.desolabitur. Mærebunt.Chal.& 70. contenebrescent. Locutus.i.comminatus. Eo.s.quod de puniendo cogitaui.

29. Ciuitas.70.regio. Ardua.70.speluncas.Chald. syluas.

30. Cum ornata,&c.i.etiam si orneris. Amatores. .i.qui antea amare, & fauere videbantur. Animam.i. vitam.s.perdere.

31. Puerperæ.Heb.Chal. & 70.primiperæ.i.primò parientis. Intermorientis.70.deficientis. Expandentisque.s.vt solent desperantes. Væ.s.dicit.

CAP. V.

1. IVDICIVM.i.quod rectum est. Quærentem fidem.i.veritatis studiosum, seu obseruantem.

Propitius ero.i.parcam.Aug.q.40. in Gen.exaggeratio est,significans ne vnum quidem posse inueniri; non tamen quòd necesse sit vbi tale quid reperietur, Dominum parcere. Ei.s.Ierusalem. est enim Heb. fæmineum.Chal. & 70. eis.i.populo.

3. Fidem i.veritatem, seu fidelitatem.

4. Sunt.s.tales.

5. Iugum. per iugum, & vincula,Dei præcepta intelliguntur,quæ homines in officio continent.

6. Leo. Chal. exercitus vt leo. Ad vesperam.solet lupus ad vesperam gregem inuadere. Chal. vespertinus.

Confortatæ.i.roboratæ. Chal.validæ.

7. Super quo.q d.quo modo.

8. Equi. pro, velut equi. Emissarij. iungendum cum,equi.

10. Consummationem, &c. q. d. ne penitus tamen destruatis. Propagines.i.murorum summitates,seu minas.Chal palatia. 70.sustentacula.

11. Domus Israel.i.decem tribus. Domus Iuda.i. duæ tribus.

13. Prophetæ. Verba incredulorum.

In vanum.i.vana,seu falsa. Responsum.s.Dei, seu verum. Hæc.s.dicta, vel dicenda statim.

14. Do verba, &c. q.d. prædic eis punitionem, quo vt igni consumentur.

16. Quasi sepulcrum.i.interficiens.

17. Deuorabit.Chal occidet.

18. Non faciam,&c.i.non penitus delebo.

20. Annuntiate.s.ô Prophetæ.

22. Dolebitis.s. pœnitentes. Chald. contremiscetis. 70.formidabitis. Poterunt.i.præualebunt.

24. Temporaneam. 70.matutinam.

25. Declinauerunt.i. auerterunt.

27. Decipula.i.cauea.

30. Mirabilia.70.horribilia. Chal.fœda.

CAP. VI.

1. CONFORTAMINI.s. ad fugam. Chal.migrate. In medio.Heb. Chal.& 70. de medio.

Thecua. vicus est in monte, 12. milliaribus ab Ierusalem. Clangite.s.inuitantes alios ad fugam, ob hostium aduentum. Bethacarem. vicus est in monte situs.

2. Assimilaui.s.olim cùm prosperè ageret.

3. Pastores,& greges. Chal. Reges,& exercitus.

4. Sanctificate.Chal.præparate.vox hostiũ. Super. Chal.contra. Dies.sub.& nõ expugnauimus ciuitatem.

6. Visitationis.i.puniendæ. Chal.cuius peccata visitantur. 70. mendax. Calumnia.i. oppressio.s. pauperum. Chal.violentia.

7. Sic frigidam.s.calore virtutis extincto. Vastitas. 70.miseria. Coram me. 70.coram ea.

Infirmitas. 70.dolor.

8. Ne recedat,&c.q d.ne te prorsus abiiciam.

9. Racemum.s.relictum post vindemiam. q.d. nullus relinquetur immunis à calamitate. Conuerte,&c.s. dicet miles alteri. Cartallum.i.canistrum.q.d.reple.

10. Incircuncisæ.Chal.obturatæ. In.pro,velut.

11. Domini.i.maximo. Laboraui, &c. q. d. ferre diutiùs non possum.Loquitur Deus,more humano.

Effunde.70.effundam.s.iram. Concilium. 70.congregationem,συναγωγὴν. Pleno dierum.i.decrepito.

14. Cũ ignominia.i.ignominiosè.Chal.mẽdaciter.

16. Refrigerium.Chal.requiem.

17. Speculatores. Chald. doctores. Congregatio. Chal.cœtus Israel.

19. Terra. Chald.terra Israel. Fructum cogitationum.Chal.retributionem operum.

20. Calamum suaue olentem. 70.cinamomum.

23. Vir. 70.ignis.

25. Pauor.Chal.occidit. 70.habitat.

26. Filia. Chal. cœtus. Vnigeniti.i.velut mortuo vnigenito. Vastator.70.miseria. Vos.sic 70. At Heb. & Chald.nos.

27. Te.s.ô Propheta.

28. Aes,& ferrum.i.durissimi.

29. Plumbum.s.quod solet adhiberi in purgatione argenti. Frustra,&c.q.d.perditur cum his opera, quia nolunt emendari.

CAP. VII.

2. DOMVS.i.atrij templi.

3. Studia.Chald.opera. Habitabo vobiscum.

Chald. & 70. habitare faciam vos. & sic infrà.
4. Est.sub.ideoque nihil mali accidet nobis.
5. Bene direxeritis.i.rectas feceritis.
6. Calumniam.70.oppressionem.Chal.vim.
Malum.i.perniciem.
9. Furari.pro,edo tamen non cessetis furari.
10. Inuocatum est pro,solet inuocari.
Liberati.s.à malis. Eo quòd.pro,quanquam.
11. Ego ego sum.Heb.&70.ecce. Vidi.i.quæ feceritis,& cogitaueritis.
13. Manè.i.tempestiuè.s.nō differens monitionem.
Consurgens.i.more surgentis manè.
15. Semen Ephraim.i.decem tribus,quæ sic dicuntur ab Ieroboam Rege primo,qui de ea tribu.
16. Obsistas mihi.Chal deprecreris pro eis. 70.accedas ad me pro eis.
18. Adipem Heb.&Chal massam.70.similaginem.
Reginæ.s.Lunæ. Chal.syderi.70.militiæ.
19. Prouocant.sub.solum. Nonne.sub.etiam.
Semetipsos.s.perdunt.
20. Conflatur.Chal.residet.70.effunditur.
21. Addite.pro,addite sanè.q.d.nihil vobis proderit.
22. In dic.sub.sed postea. Verbo.i.re. Chald. negotio.
24. Retrorsum.s.recedentes à mea voluntate, vt qui terga vertunt. Voluptatibus. Heb & Chal. consiliis. 70.desideriis.itaque videtur legendum,voluntatibus.
29. Capillum.s.in signum luctus. In directum.q.d. extende vocem,vt longè audiaris. Furoris sui.i.cui iratus est.
30. Offendicula.Heb.Chald.& 70.abominationes.
31. Excelsa.70.altare. Tophet.locus est prope Ierusalem,vbi Iudæi immolabant filios suos. Vide Isa.30.
32. Tophet. 70. altare Tophet. Locus.s.alius sepeliendi.vel q.d.adeò multi erunt, vt vix sufficiat sepeliendi locus.

CAP. VIII.

1. PROPHETARVM. Chal. pseudoprophetarū.
3. Cognatione.i gente. 70.generatione.
Derelicta.s.ab hostibus loca, vel pro,qui,vel in quibus derelicti sunt.s.non cum aliis occisi. Chal. in quibus remanserunt.
5. Contentiosa.i.pertinaci. 70.impudenti.
Mendacium .i. Iniquitatem, seu quòd non decet. sic infrà.
7. Cælo i.aëre. Aduentus.i.migrationis in alium locum. Non cognouit.Chal.nesciuit facere.
Iudicium.i.præcepta,vel vltionem peccatorum.
8. Stylus mendax. Chal.calamus falsus scripturam. Scribarum.i.doctorum,qui legem interpretabantur.
9. Perterriti.s.hostium aduentu.
10. Hæredibus.s.alienis.i.hostibus. Propheta.i.legis interprete.Chald.scriba.
11. Sanabant.i.sanare studebant. Vide sup.cap.6.
13. Congregabo.s.ad cædem. Non est,&c. præsentia & præterita,pro futuris. Et dedi.pro,quia dedi. s.præcepta. Prætergressa.pro,prætergressi.
14. Sileamus.i.quiescamus à tantis malis, in quibus hic versamur, vel sedeamus mæsti & taciti. 70. proiiciamur. Silere nos fecit .i. mæstitia affecit .s. silent mæsti. Chald. pudefecit nos. 70. abiecit nos.

Fellis. Chald. maledictionis.
15. Bonum.i.quidquam boni. Medelæ. Chal. propitiationis. Formido.Chal.vindicta peccatorum.
16. Dan.s.regione, per quam venit Nabucdonosor. Commota est.i.contremiscet.
17. Serpentes. Chald. populos occidentes, sicut serpentes. Regulos.70.mortiferos. Incantatio.q.d.non admittunt incantationem. significantur Chaldæi Iudæam vastaturi.
18. Dolor,&c. Vox Prophetæ,vel Ierusalem.
19. Filiæ.Chal.cœtus. De terra.i.ob exercitum de terra. vel q.d existentis in captiuitate. Rex eius.70.medicus. Vanitatibus alienis.i.deorum alienorum. Chal. cultu Idolorum.
20. Messis.Chald.tempus. Saluati.s.ope illorum,à quibus expectabamus.
21. Super, &c. Vox Prophetæ.
22. Resina. mitigat hæc dolorem,astringit vulnera, & cicatricem obducit. Galaad. abundat ea regio resina & chirurgis,ponitur autem pro Ierusalem. q. d. desunt. ne hic medicinæ, & medici? s. spirituales,
Obducta cicatrix.i.curatum vulnus.

CAP. IX.

1. ET plorabo.pro,vt plorem. Filiæ.Chald.cœtus.
2. Me.s.reperire. 70. mihi.
3. Arcum.s.mittentem sagittas i.verba mendacia. Confortati sunt i.præualuerunt,seu obdurati sunt. Egressi.pro,progressi. Laborauerunt.i.operam dederunt.
6. Tua s.ô Ieremia. Doli.i.dolosorum.
In dolo i.præ dolo. vel legendum,doli in dolo,i. dolosissimorum.
7. Conflabo.70.igne examinabo. Filiæ.70.malitiæ filiæ.i.ob malitiam filiæ. Chal.peccatorum cœtus.
10. Eò quòd.pro,ita vt.sic & inf. Possidentis. sub. pecora.q.d.nemo erat Chal.pecoris q.d.nec pecora audiebantur.s.etiam ipsa capta ab hostibus.
14. Baalim. 70. Idola.
17. Sapientes.i. peritæ lamentandi.
21. Per fenestras. q. d. clausis portis inuadet hostis per fenestras.
22. Fœnum,&c. Chal.manipulus post messorem.
24. Me.Chal.timorem mei.
25. Præputium.s.peccati.nam omnes isti,qui numerantur erant carne circuncisi. In comam. pro coma. erat id fortè Arabum,seu Agarenorum,vt quidam aiunt.

CAP. X.

2. SIGNIS.i.quæ Astrologi putant certa esse euentuum signa.
5. Palmæ s.arboris. q.d.procera.
7. Decus.Chal.regnum.
8. Probabuntur.s.esse,quandoquidem ligna adorāt.
9. Inuolutum.s.vt solent merces. Tharsis.q.d.per mare.Chal.Africa. Ophir.Heb.Ophaz.
10. Comminationem. Chal. iram.
12. Præparat.Chal.fundauit.70.erexit.
13. In pluuiam, pro, in pluuia. Chald. tempore pluuiæ.

14. A scien-

14. A scientia. pro, in scientia. Falsum.i. non verus Deus.

16. Virga hæreditatis. pro, hæreditas. Iudæi agros funibus & virgis metiebantur.

17. Congrega .s. ô Babylon, vel Ierusalem, vel Iudæa. Confusionem. Chald. mercimonia. 70. substantiam. Obsidione.q.d. loco citò obsidendo. Chald. ciuitatibus munitis. 70. munitione.

18. Terræ.s. Iudææ, vel Chaldææ. Hac vice. Chal. hoc tempore. Inueniantur.s. ab hostibus. Chald. recipiant retributionem peccatorum suorum.

19. Væ,&c. Vox populi. Ego autem dixi, post positum fuit id, cùm esset in principio versus ponendum. Mea.i. meritò mihi accidit.

20. Tabernaculum .s. Ierusalem. Funiculi.s. reliquæ Iudææ ciuitates. Subsistunt.i. sunt, vel comparēt. Pelles.s. tentoriorum. Chal. cortinas. sensus est, Non est qui ædificet diruta.

21. Pastores. Chal. Reges.

22. Aquilonis.s. Chaldæa.

23. Nec viri,&c. explicatio præcedentis.

24. In iudicio.i. moderatè.

25. Decus. Chal. habitacula. 70. pascua.

CAP. XI.

1. AVDITE.s. ô Prophetæ. Verba.i. conditiones. 3. Audierit. Chal. confirmauerit.

4. Præcepi s. obseruandum. Fornace ferrea.i. seruitute durissima.

5. Suscitem. Chal. confirmem. 70. statuam. Est dies hæc.i. apparet hodie. Amen. 70. fiat. s. vt dicis, seu vis.

6. Vociferare.i. prædica. Chal. prophetiza. 70. lege. Foris. Chal. in vicis.

7. Contestans,&c.i monui testibus adhibitis, vel (vt vulgò dicitur) protestatus sum. Manè, &c.i. more tempestiuè surgentis.

8. Verba i. maledictiones adscriptas pacto.

9. Coniuratio. pro, velut coniuratio. Chal rebellio.

13. Confusionis.i. ignominiosas, & pudendas.

14. Laudem Chal. & 70. deprecationem.

16. Vberem Chal. & 70. vmbrosam. Vocauit.s. olim cùm ei seruires. Loquelæ grandis i. clamoris militum. Fructeta.i populi.

19. Mansuetus Chal. electus. 70. innocens. Heb. bos. q.d. sicut agnus, & sicut bos. est enim Aloph, quod bouem significat. Portatur. 70. ducitur. Non cognoui.s. antequam reuelares. Lignum.s. venenatum. Chald. venenum mortiferum. Panem.i cibum. Tertul. panem interpretator lib. 3 in Mar. Christi corpus, quod dādum erat sub specie panis, lignum verò crucem.

20. Videam. Heb. & Chal. videbo. Causam. Chal. iniuriam. 70. iustificationem.

21. Non prophetabis.i. ne prophetes. s. calamitates vrbis. Annum. 70. in anno.

CAP. XII.

1. IVSTVS,&c. q.d. iustior es, quàm vt tecum disputare debeā, proponam tamē quod me mouet de tuis iudiciis. Iusta.i. quæ videtur iustè proponi posse. Heb. & 70. & Cōplut. iudicia. Chald. interrogatiōnē iudicij.

2. Proficiunt,&c. Chal. diuites facti sunt, & substantias possident. 70. filios generauerunt, & fecerūt fructum. Renibus.i. intimus.s. corde.

3. Tecum.i. apud te, vel quod tecum est.i. te amat, & colit. Congrega. pro, congregabis.q.d. suo eos tempore punies. Sanctifica. Chal. præpara. In diem occisionis.i. tempus, quo occidendi sunt.

4. Lugebit.i. desolata erit. Quoniam dixerunt. pro, cùm tamen dixerint.s. impij. Non videbit,&c. Chald. non nouit finem nostrum. 70. non videbit Deus vias nostras. q. d. quid scit Deus, aut quid curat, quid de nobis futurum sit? .s. contempserunt minas Domini.

5. Si cum peditibus,&c.q.d. si tibi ciues tui tam molesti sunt, quanto ni erunt Ierosolymitani? Laborasti.i. fatigatus es. Securus. pro, vix securus. Superbia.i. tumore. Iordanis i. Ierusalem, vbi fluctus superbiæ.

6. Bona.i. blanda.

7. Reliqui,&c. verba Dei, vel Prophetę. Domum. .i templum. Dilectam animam.i. populum, velut animam dilectum. vel, animam meam, pro, animæ meæ. Chal. populum mihi dilectum.

8. Odiui. Chal. proieci.

9. Discolor .s. quam ideo aliæ persequuntur. Bestiæ.s. hostes.

10. Pastores. Chald. Reges. Partem. Chald. hæreditatem.

11. Super me.i. contra me.s. conquesta, vel ad me .s. opem petens. Chald. coram me. 70. propter me. Recogitet corde. Chald. timeat me.

12. Vulneratæ. pro, vlti. more Heb.

13. Fructibus.i. prouentibus.s. videntes deesse ob peccata Chald. opentibus. 70. gloria.

14. Vicinos .s. Moabitas, Idumæos,&c.

15. Virum.i. vnumquemque.

17. Audierint. Chald. disciplinam susceperint. 70. conuersi fuerint.

CAP. XIII.

1. POSSIDE. Chal. eme. Lumbare.i. baltheum, seu cingulum. Pones, &c. Omnia hæc secundùm quosdam facta non re, sed visione. significant autem captiuitatē Babylonicam. Aquam.s. lauādi causa.

2. Possedi. Chal. emi.

9. Superbiam. Chal. fortitudinem.

11. Et in nomen. 70. nominatum.i. celebrem.

12. Lagunculа. Heb. Chal. & 70. vter.

13. Prophetas. Chal. pseudoprophetas. Ebrietate. .i cæcitate, vel tribulatione, quæ mentem obtūdat. Chal. tribulatione.

14. Virum à fratre.i. vnumquemque à proximo. Concedam. Chal. clemens ero.

15. Eleuari.s. superbia.

16. Contenebrescat.i. adueniat calamitas. Caliginosos.i. tenebrosos.q.d. præcipitemini. vel Regio Babylonis intelligitur, quæ aliàs dicitur mons caliginosus. Vide Isa. 13. Ponet.s. Deus. In vmbram mortis.i. obscurissimam.

17. Hoc non audieritis. Chal. disciplinam nō susceperitis. A facie.i. causa. Grex i. populus.

18. Dominatrici.i. Reginæ.s. matri Regis Ioachim. Chal. vxori eius.

i 3 19. Au-

19. Austri.i.Iudææ, quæ Australis est Chaldææ.

20. Qui venitis. Alia lectio qui veniunt, & quidem melior. Chal & 70. venientes. s. eos, qui veniunt.

Tibi. s. ô Iuda. Pecus.i.populus.

21. Visitauerit i.punierit. s. Deus. Docuisti. s. ostensis thesauris, & familiaritate. Eos. s. hostes. Quasi mulierem, &c.i.inopinatò.

22. Verecundiora.i. pudenda. q. d. incidisti in summam ignominiam. Plantæ.i.pedes, seu crura.q.d. violata es, more fœminæ.

26. Femora tua. Chal. confusionem peccati tui.

Apparuit. pro, apparebit.

27. Hinnitus. s. ad libidinem, more equarum. In agro. 70. & in agris. Post me.i.me sequendo. Vsquequo adhuc. s. talis eris, vel expectabo vt emenderis?

CAP. XIIII.

1. SERMONIBVS.i.re. Siccitatis.i.sterilitatis, ob defectum imbris.

2. Portæ.i.vires. in portis enim vrbium robur.

Obscuratæ. s. mæstia, vel vilitate.

3. Capita. s. præ tristitia, vel pudore.

6. Traxerunt. Chal. biberunt. Dracones, qui. s. ob caloris copiam indigent multa refrigeratione.

Oculi. s. quærendis pascuis.

7. Responderint. s. testantes nos malos. 70. restiterint. Nobis Chal. contra nos. Fac. s. clementer.

Tibi. Chald. coram te.

8. Expectatio.i.spes. Colonus. 70. aduena. q.d. qui nos non cures, aut à nobis negligaris.

Ad manendum. s. more transeuntis aliò. possunt hæc ad Christum referri.

9. Vagus. 70. dormiens. Fortis. q.d. Cùm sis fortis, videris tamen infirmus. 70. vir. Qui. pro, qui tamen.

Inuocatum est, &c.i. diceris Deus noster.

10. Mouere pedes.i. discursare, quærendo hinc inde opem.

13. Aaa. Heb. Ahah. Prophetæ. Chald. pseudoprophetæ.

14. In nomine meo.i.quasi à me missi.

17. Taceant.i.cessent. Virgo filia. Chald. regnum cœtus.

18. Abierunt. s. captiui.

19. Bonum.i.quicquam boni.

20. Tibi. Chal. & 70. coram te.

21. Nec facias, &c. repetitio. Solij. longe cum sequentibus. Chal. tamen & 70 iungunt cum præcedentibus. q.d. ne solio gloriæ tuæ dedecus inferas.

22. Imbres. Chal. rores. Hæc. s. quæ fiunt in mundo naturaliter, vel quæ patimur.

CAP. XV.

1. CORAM me. s. orantes pro populo. Eiice.i. prædic eiiciendos. s. in exilium.

2. Mortem.i.pestem. s. sunt destinati.

3. Species. pro, speciebus.i. generibus. s. flagellorum. Chal. vltiones pessimas.

4. Feruorem. 70. angustias. Chal. commotionem. s. vagando. Super. 70. pro.

5. Rogandum pro pace tua. Chal. salutandum te.

6. Laboraui.i.fatigatus sum. Rogans. s. vt conuerteretur.

7. Ventilabro. pro, veluti ventilabro. In portis. Chald. per ciuitates.

8. Mihi. Chal. coram me. Matrem adolescentis. Chal. cœtum adolescentium. Meridie i.palàm.

9. Septem.i.plurimos. q. d. orbata Ierusalem ciuibus. Sol.i. prosperitas. s. repentè adueniente calamitate.

10. Væ. Vox Ieremiæ. Rixæ. s. expositum ob ea quæ prædico. Discordiæ.i. cui contradicitur.

Non fœnerauit.i. mutuum dedi. q. d. nihil mihi est cum quoquam negotij, vt litigare mecum debeat.

11. Si non, &c. Verba Dei ad Ieremiam. q.d. omnino tibi in reliquam vitam fauebo.

Occurri. pro, occurram.

12. Ferrum.i. arma Iudæorum. Ab Aquilone. s. venienti.i. armis Chaldæorum. Aes. s. æri.

13. Gratis.i.sine pretio. In omnibus peccatis. 70. propter omnia peccata.

15. In patientia.i.sinendo me lædi ab hostibus.

Scito. pro, scis.

16. Sunt. s. à me. Comedi.i.suscepi. Inuocatum est, &c. q.d. dicor Propheta tuus, vel faues mihi.

17. Sedi.i. versatus sum. Gloriatus sum. 70. timui. Chal. nec sum delectatus. s. refert ad præcedentia, & repetit negationem. A facie, &c.i. propter prophetiam à te mihi datam. Comminatione. s. in populum. 70. & Complut. amaritudine.

18. Desperabilis. pro, velut desperabilis. Infideliũ. Chal. deficientium. s. cùm deberent fluere.

19. Conuerteris. s. ad me, ô Ieremia. Conuertam. q.d. iuuabo. 70. restituam. Pretiosum, &c.i. electos à reprobis. Chal. Si reuocaueris impios, vt sint iusti.

Quasi os, &c. Chal. voluntatem verbi mei implebis.

Ad te. s. obediendo tibi. Eos. s. imitãdo illorũ mores.

21. Redimam. 70. eruam. Fortium. 70. pestilentium.

CAP. XVI.

2. ISTO. s. Anathoth, vel Iudæa. Quidam putant id Prophetæ dictum in persona aliorum. q. d. non est quòd quisquam hic vxorem ducat.

3. Stirpe.i.semine.

4. Aegrotationum. Chal. ægrotationum famis.

5. Conuiuij. s. quod fit in morte alicuius. Misericordiam. pro, nempe misericordiam.

6. Incident.i.lacerabunt. s. alij pro eis. Caluitium.i.capitis rasura.

13. Requiem. Chal. & 70. misericordiam. q. d. crudeliter, seu durè tractabunt, aut non liberabunt.

16. Piscatores.i.prædicatores, qui animas piscantur, & venantur. vel hostes, qui capiant, & occidant.

18. Primùm. q.d. postea miserebor. Duplices iniquitates.i. supplicium, pro iniquitatibus duplicibus.i. magnis. Morticinis i. cadaueribus immolatorum idolis. forté filios intelligit.

19. Vanitatem. 70. idola.

20. Faciet.i. decetne facere?

21. Per vicem hanc. Chal. & 70. tempore hoc.

Manum, &c. Chal. vltionem meam, & plagam potentiæ meæ. Et virtutem. pro, id est virtutem.

CAP.

CAP. XVII.

1. STYLO. q.d. indelebiliter. In vngue.i.cum digito. Adamantino. q. d. fortissimè. Ararum.s. in quibus idolis sacrificant.

2. Recordati.s.vt imitentur patres.

3. Sacrificantes in agro. Chal. ob cultum idolorum in agro. Fortitudinem. Chal. substantiam. 70. diuitias.

Excelsa,&c. lege sic, propter excelsa tua,& peccata,&c.

4. Ignem.i.calamitatem.s. peccatores sibi asciscunt pœnas ob peccata. In æternum.i.diutissimè, vel semper, si de inferno intelligatur.

5. Carnè,&c. carnem pro fragilitate humana posuit, brachium pro potentia. Aug. lib. de gra.& lib. arb. cap.4.

6. Myrice. vulgò Tamarice.

7. Et erit. pro,& cuius est.

8. Non erit sollicitum. 70. non timebit.

9. Prauum. Chal. dolosum. 70. profundum.

10. Probans renes.i. examinans intima. Fructũ.i. opera. Adinuentionum.i.cogitationũ, seu studiorum.

11. Perdix. pro, sicut perdix. Fecit. pro, sic fecit.s. improbus. Non in iudicio.i.iniustè. Erit.i apparebit. Chal. vocabitur. Insipiens. Chal. impius.

12. Solium gloriæ,&c. q. d. Deus excelsus habet solium suum gloriosum in templo à multis seculis.

Altitudinis. 70. exaltatum. Sanctificationis nostræ. Chal. sanctuarij nostri.

13. Expectatio.i.spes. In terra scribentur. q.d. non in cælo sunt scripti. Chal. cadent in gehennam.

14. Laus. 70. gloriatio.i.in quo glorior.

16. Diem hominis.i. prosperitatem humanã. Chald. diem malam. q. d. non eis optaui malum.

17. Formidini. q.d. fac ne timeam. Chald. in interitum. q.d. serua me.

18. Induc. pro, induces. Duplici.i.graui.

Contere. pro, conteres.

19. Filiorum populi .i. popularium. sic vocat portas vrbis, quia illic frequens populus.

22. Eijcere.i.efferre.

25. Principes.s.è semine Dauid.

26. Oblationem. Chald. sacrificium confessionis. 70. laudem.

27. Domos. Chal. palatia.

CAP. XVIII.

4. ILLVD. pro, ex illo. Repentè. Chald. tempore quodam. 70. tandem. sic & inf.

8. Quod locutus,&c.i. de quo reprehendi eam.

11. Fingo.i.formo.s. more figuli. Chal. creo.

12. Desperauimus. q.d. actũ est, nolumus vllo modo.

13. Virgo. Chal. cœtus.

14. Euelli.i impediri, ne fluant.

15. Quia oblitus,&c. q. d. nulla res deficit à sua natura; vnus est homo, qui degenerat. Seculi.i. diu sibi vsitatis. Non trito.s.à sanctis viris.

17. Dorsum,&c. q.d. deseram eos.

18. Lex.i legis interpretatio, sub. etiam si Ieremiam occidamus. Lingua. Chal. falsis testimonijs.

19. Vocem.i.calumniam.

20. Redditur.i.reddi debet. Complut. reddetur.

Foueam.s. more venatorum, vt caderem. q. d. struxerunt mihi insidias vt occiderent.

21. Morte.i.peste.

22. Latronem. Chal. exercitus.s. per Romanos vastari. Caperent. Chal. occiderent.

23. A facie tua,&c. q.d. sit coram te, vt punias.

Abutere eis. Heb. & 70. fac in eis.s. quod soles puniendo impios. Chal. sume vindictam ex eis.

CAP. XIX.

1. A SENIORIBVS. pro, de senioribus.s. duc tecum aliquos. Chald. tolles tecum de senioribus.

2. Fictiles.i. vbi officinæ figulorum. Chal. sterquilinij. Not. quòd habebat varia nomina; etiam Orientalis dicebatur.

3. Tinniant.s. tremore concussæ. Hyperbole.

4. Alienum.i. prophanum. Innocentum.s. filiorum, quos dijs immolabant.

5. In cor meũ. q.d. ne cogitaui quidẽ. Chal. nec volui.

7. Animas eorum. Chal. occidere eos.

8. Sibilum.s. aspicientium,& admirantium.

13. Domatibus.i. tectis. sunt hæc in Palestina plana.

15. Indurauerunt.i. indomitam reddiderũt.s. ne iugũ subirent. Audirent,&c. Chal. obedirẽt verbis meis.

CAP. XX.

1. PRINCEPS. Chal. princeps sacerdotum.i. summus sacerdos.

2. Neruum. Chal.& 70. carcerem. Domo.i. atrio templi.

3. Vocauit. pro, vocabit.s. posthac. Pauorem vndique. 70. migrantem.

4. Pauorem. Chal. interitum. 70. transmigrationem.

5. Laborem.i. labore parta, seu in quibus laborauit. Pretium.i. pretiosum.

7. Seduxisti.i. videris seduxisse, qui mihi promiseris securitatem. Inualuisti.s. contra me, permittendo tam multa pati.

8. Iamolim.i. iamdudum. Iniquitatem.s. ciuitatis.

9. Dixi.i. proposui, seu cogitaui. Non recordabor eius.i. mentionem non faciam Dei. 70. non nominabo vltrà nomen Domini. Non sustinens.s. tot mala, vel vim ignis illius. q.d. coactus sum prophetare.

10. Audiui,&c. redit ad superiora. Ab omnibus.s. illatum mihi terrorem. Pacifici.i. amici.s. antea.

Custodientes.i. obseruantes. Chal. insidiantes, vt malefaciant mihi. Decipiatur. Chald. erret.s. Ieremias.

11. Non intellexerunt, adeòque non cauerunt.

12. Probator iusti. 70. probans iusta. Renes.i. interiora. Videam. Chal. videbo.

13. Pauperis.i. meam.

14. Maledicta.i. infelix.

15. Maledictus. q.d. infelix fuit illa annuntiatio.

16. Sit homo,&c. q.d. satius erat nunquam fuisse talem nuntium. Non pœnituit eum. Chal. non sunt habitatæ. Clamorem.s. hostium, vel suorum percutientium. est id per exaggerationem calamitatis dictũ,& non odio aliquo aut ira. sic Iob etiã loquitur.s. modus est quidam loquendi ad exprimendum dolorem. Manè. per manè & meridiem totus dies intelligitur.

17. A vulua.s. egredientem. vel pro, in vulua. q.d. præstitisset statim me à Deo occidi.

Aeternus.

Aeternes. 70. æterni. q. d. nunquam fuissem in hanc lucem editus. Chal. essem quasi non essem .s. conceptus solùm, & non natus.

CAP. XXI.

1. PHASSVR. Alius est iste ab illo, de quo suprà.
2. Interroga. Chald. ora. Recedat .s. Nabucdonosor.

4. Conuertam .s. in vos. vel q. d. sic auertam ab hostibus vt nihil contra eos possint. Vasa .i. instrumenta. .s. arma.

8. Do .i. propono. Viam .i. rationem.

9. Quasi spolium .s. de quo lætatur qui nactus est. Chal. in euasionem.

11. Et. sub. dices.

12. Manè .i. tempestiuè, & diligenter.

13. Ad te. Chal. contra te mitto furorem meum. Solidæ .i. munitæ .s. montibus. Chald. quæ habitas in fortitudine in ciuitatibus munitis.

14. In saltu. Chal. in vrbibus .s. Iudæam syluæ comparat.

CAP. XXII.

2. QVI ingredimini. Heb. Chal. & 70. ingredientes. Istas .s. palatij regij.

3. Iudicium, & iustitiam .i. iustum iudicium.

6. Galaad, &c. .i. ô Ierusalem caput Iudææ. sic solet Scriptura alienis nominibus vocare alienatas à Deo vrbes.

7. Sanctificabo. Chal. præparabo. 70. inducam. Super .i. contra. Electas cedros .i. magnificas domos. perstat in metaphora Libani. Chal. pulchritudinem fortium tuorum. Mortuum .s. quemquam, vel Ioachaz, qui in Aegypto obierat. Egreditur .s. sellum de quo inf.

11. Ad Sellum. pro, de Sellum .i. Ioachin filio Ioachim filij Iosiæ, ita quidam. Alij, in quibus Hier. Sedechiam intelligunt. Fit quidem 1. Par. 3. mentio Sellum quarti filij Iosiæ: sed ille non regnauit. Filium .i. nepotem, si Ioachin intelligatur.

13. Non in iudicio .i. iniquè, seu iniustè. repetitio. Frustra .i. fine causa .s. iniustè.

14. Sinopide. genus est rubricæ à Sinope vrbe Pôti.

15. Cedro .i. cuius præstanti Regi. Comedit, &c. .i. diu vixit. Tum eum. Heb. & Chal. & tunc.

16. In bonum suum. pro, eique tunc bene erat.

18. Ioachim. de hoc intelligenda secundùm Hier. quæ hactenus reprehensa sunt. Væ frater, &c. voces plangentium mortuos. Concrepabunt ei .s. flentes. 70. flebunt eum. Chal. plangent eum.

19. Asini .i. vt solet asinus .s. in sterquilinio .s. interfectus est à Nabucdonosor, & proiectus extra vrbem. Hier. ait occisum à latrunculis. Vide 4. Reg. 24.

20. Libanum, &c. q. d. in loca edita, opem petens. nihil enim proderit. Chal. in domum sanctuarij. loquitur verò ad Ierusalem. Amatores .s. à quibus opem expectabas.

21. In abundantia tua .i. prosperitate. Chal. cùm sederes tranquilla. Via .i. consuetudo.

22. Pastores. Chald. gubernatores. Ventus .i. vana spes. Chal. dispergentur in omnem ventum. Ab omni. .i. ob omnem.

23. Libano .i. domibus cedrinis. Chal. in domo sanctuarij. Nidificas in cedris. Chald. in domo Regum nutris filios tuos. Congemuisti, &c. præterita pro futuris. Chal. quid facies, cùm venerint, &c.

24. Iechonias. hic dicitur in lib. Reg. & Par. Ioachin. Ioachim, scribitur Heb per p. Annulus .i. vt annulus. q. d. coniunctissimus, & carissimus. Euellam .i. à me proiiciam .s. ob eius scelera.

27. Terram .s. istá. Leuant .i. leuabunt. q. d. optabūt.

28. Nunquid. pro, nónne, sic inf. Vas. pro, vt vas. sic infrà.

29. Terra .s. Israel.

30. Sterilem .s. non relinquet filium successorem in Regno.

CAP. XXIII.

1. PASTORIBVS. Chal. gubernatoribus. Pascuæ meæ .i. quem pasco.

2. Eiecistis. Chal. vagari fecistis. Visitabo .i. puniam. Studiorum .i. operum.

3. Eiecero. Heb. Chal. & 70. eieci, seu expuli. Rura. 70. pascua Chal. loca.

4. Pastores .s. Euangelicos. Quæretur .i. desiderabitur, seu deficiet.

5. Dauid .i. Dauidi. sic enim. Heb. & 70. q. d. id quod Dauidi promisi, vel in domo Dauid. Germen. Chal. Messiam. 70. Orientem. Iudicium & iustitiam .i. quod iustum est.

6. Iuda .i. duæ tribus. Israel .i. decem tribus. Dominus .s. Christus Deus. est enim Heb. hic Iehoua, quod soli Deo conuenit.

9. Ad Prophetas. Chal. propter pseudoprophetas. Contritum .s. præ dolore. Meum. vox Ieremiæ. A facie .i. propter. q. d. ob Domini præcepta, & verba. .s. quæ video contemni.

10. Maledictionis .i. calamitatis. Chal. periurij. Luxit .i. desolata est. Malus .i. ad mala. Dissimilis. .s. iustitiæ, seu Dei voluntati.

11. Polluti .s. peccatis.

12. Quasi lubricum. q. d. cadent. Samariæ .i. decem tribuum. Fatuitatem .s. nihil stultius Idolorum cultu. Baalim. Chal. nomine Idolorum.

14. Similitudinem adulterantium .i. imitationem Idololatrarum .s. Israelitarum.

15. Prophetas Chal pseudoprophetas. Terram .s. Iuda.

17. Blasphemant me. Chal. irritant me. 70. abiiciūt verbum meum.

18. Quis .s. ex istis.

19. Turbo .i. vehementia. Chal. increpatio. 70. commotio.

22. Auertissem. Heb. Chal. 70. & Complut. auertissent.

23. Putásne. pro, an. 70. affirmatiuè legunt sic, Deus propinquus ego sum, & non Deus de longè. q. d. vbique adsum. E vicino .s. tempore. q. d. recens, vt idola, & non æternus?

25. Somniaui .i. vidi visionem.

28. Narret somnium .s. sicut somnium, & non vt visionem diuinam. Paleis ad triticum .i. verbis istorum ad verba Dei?

29. Ignis .s. cui nihil potest resistere, aut impedire.

Proxi-

Proximo.i.aliis Prophetis.ſ.veris,quorum deinde dicta,falſis miſtis contaminant.

32. Miraculis.Chal.temeritate.70.erroribus.

33. Propheta.ſ.falſus.Chal.ſcriba. Onus.i prophetia de calamitate. Vos eſtis onus.Heb.quod onus? q.d. quid quæritis de onere? Chald. Talis eſt prophetia .ſ. quod ſequitur. Proiiciam,&c. q. d. Hoc eſt onus, ſeu prophetia.

34. Dicit.ſ.velut per ludum.

35. Hæc dicetis.i. ſic interrogabitis .ſ. modeſtè & humiliter.

36. Onus erit,&c.i.punietur ob talem loquendi modum. Et peruertiſtis.pro,quia peruertiſtis.i.mutaſtis.ſ. modum interrogandi à Deo præſcriptum.

39. Portans. pro, tollendo. q d. omnino tollam. Derelinquam. Chald. proiiciam.

CAP. XXIIII.

1. FABRVM. Chal. & 70. artifices. Incluſorem. Chal. Ianitores. 70. vinctos. quidam gemmarum incluſores intelligunt: alij, caſtrametandi peritos.

3. Ficus bonas,&c.q.d.quæ bonæ,optimæ ſunt;quæ malæ, peſſimæ.

4. In bonum. q.d. bene faciam.

6. Ad placandum.Heb.Chal.& 70.in bonum. Deſtruam.ſ.amplius,vel ſimiliter.

8. Aegypti.ſ.eò ſugerant quidam metu Chaldæorũ.

9. Vexationem.Chal.commotionem. 70.diſperſionem. Omnibus. pro, per omnia. certè id apparet hodie,per omnes enim regiones diſperſi Iudæi.

Opprobrium.ſ.vt malè audiant, vel contemptibiles ſint. Parabolam.i.comparationem.ſ.dicent de calamitoſo,Miſerior eſt Iudæo. Prouerbium. Chal.fabulam. .ſ.de quorum omnes calamitate loquantur. 70. odium.

Maledictionem .ſ. erunt omnibus execrationi: vel eùm mala imprecabuntur, dicent: Accidat tibi quod Iudæis. Eieci.pro,eiecero.70,expellam.

10. De terra.ſ.expulſi.

CAP. XXV.

1. PRIMVS. cœperat imperare tertio Ioachim.

3. De nocte.Heb. Chal. & 70. manè,ſeu diluculo.q.d.tempeſtiuè. Not.hîc,quod Deus ſimiliter alibi de ſe dicit, eſſe intelligendum feciſſe per Prophetas.

4. Diluculo.i. maturè, ſuprà venit, de nocte.

9. Cognationes.i.familias. Seruum.ſ. ſeruientem mihi qui per eum vos punio. Sibilum. vide ſup.cap.19.

Sempiternas.i.diuturnas.durauit enim captiuitas 70. annis.ſ. à 19. Nabucdonoſor. de quo vide 4. Reg. 25. 2.Par.36. 1.Eſd.1.vel à primo,qui fuit quartus Ioacim. Vide infrà. Not.verò hic tempus, quo eſt prædicta à Ieremia.ſ. anno quarto Ioacim, à quo ad Cyri primum quidam numerant 70. annos. ſic Nabucdonoſor 45. Euilmerodac filius 23.Balſaſar nepos 3.annis regnauit.

10. Perdam.i.auferam. Vocem molæ.ſ.terentis frumentum,vel condimenta.Intellige verò vel molæ ſtrepitum,vel vocem molam verſantis. 70.odorem vnguenti.

Lumen lucernæ. Chald. vocem cantantium ad lumen lucernarum.

11. Septuaginta.ſ.vſque ad Cyrum.

12. Sempiternas i.diuturnas.

13. Illam.ſ. Chaldæorum.

14. Quia ſeruierunt,&c.pro,ſeruient. Heb.& Chal. quia ſeruient etiam ipſi gentibus multis, & Regibus magnis.

15. Sume.factum id viſione. Furoris.i.indignationis,ſeu punitionis.

18. Eſt dies hæc.i.hodie apparet.Id additum à Ieremia poſt captiuitatem.

20. Generaliter.Heb.promiſcuè,ſeu miſtim.Chald. regibus ſiuitimis. Auſitidis.Heb.Chal. & 70. Hus .ſ. de qua Iob.1.Heb. עוץ

22. Mare.i.littora maris .ſ.mediterranei.

23. Aitonſi. Vide ſup.cap.9.

24. Arabiæ.ſ.Felicis. Deſerto ſ.Arabiæ deſertæ.

25. Zambri.Heb.Zimri. Fortè ſunt,quos Plin.lib.6. cap.28 Zamarenos vocat.eſt Arabiæ populus.

Elam in Perſia eſt, vnde Elamitæ.

26. Vnicuique, &c. i. cuique ab alio.ſ. de propè, aut longè.q.d.omnibus,vt ſtatim ſequitur. Seſach.Chal. Babylonis.No.Hier.pro B & L.ſ.2.& 12.littera à principio Alphabeti poſitas S,& C,quæ ſunt 2. & 12. a fine. dictumque pro Babel Seſach. Biber.ſ.erat à Perſis vincendus.

27. Bibite,&c. fortè imperatiua pro futuris.

28. Bibentes,&c.i.omnino velitis,nolitis, bibetis.

30. Decorem .i. templum, vel vrbem, vbi colitur. Chal.terram domus Maieſtatis ſuæ. 70.locum ſuum.

Celeuſma.ſ.vox militum ſe ad bellum inuicem hortantium.

31. Sonitus.Chal.tumultus.70.interitus.

Iudicium.i.diſceptatio. Iudicatur. pro,in iudicium veniet. Carne.i.homine. Tradidi.pro,tradam.

32. Summitatibus.i.extremitatibus. fortè Italia intelligitur.

33. Domini. Chal.& 70.à Domino. Summo .i. extremo. In ſterquilinium.Chal.velut ſtercus.

34. Paſtores.Chal.Reges. Veſtræ.ſ.aduenerunt.

35. Peribit fuga.ſ.non poterunt fugere.

37. Conticuerunt.ſ.mæſta,deſolata. Pacis.i. quæ antea in pace agebant.

38. Dereliquit.ſ.Deus, qui vt leo templum tuebatur.Chal.migrauit Rex ex arce ſua. Tabernaculum .ſ. templum. Columbæ.i.Dei,alioqui mitiſſimi,vel Nabucdonoſor, qui ſic vocatur ob celeritatem, & velut volatum ad cædem. Vide infrà cap.46.16.Chal.inimici. Domini. Heb.& Chald. eius.

CAP. XXVI.

3. POENITEAT me,&c.Chal. auertar ego à malo. 70.quieſcam à malis.ſic inf.

5. De nocte. 70.diluculo,ſeu manè. atque ita etiam Heb.& Chal. Dirigens.Heb.Chald.& 70.mittens.

6. Silo. vrbs erat in tribu Beniamin,vbi Arca diu fuit cum tabernaculo,eò tranſlata è Galgalis,ſed capta poſtea à Philiſtæis. Maledictionem. vide ſup.cap 24.

7. Prophetæ. Chal.Scribæ. 70.pſeudoprophetæ. ſic etiam inf. Domo.ſ.in atrio populi.

9. Eò quòd. pro,vt.

10. Aſcenderunt.ſ.erat loco editiori.

Domus.i.atrij templi. Nouæ. Chald. orientalis.

Vide 4. Reg. 15. fortè fuerat tunc instaurata.

11. Iudicium mortis, &c. i. dignus est morte.

13. Studia. Chal. & 70. opera.

15. Contra vos. i. in vestram perniciem.

16. In nomine Domini. i. à Domino missus.

18. Excelsa. Chal. silentia. 70. nemus.

19. Pœnituit. q. d. hactenus illud non fecit. at fecit postea redeunte populo ad peccata.

20. Fuit quoque, &c. vox hostium Ieremiæ.

23. Ignobilis. q. d. non more Prophetarum sepultus est.

24. Igitur, &c. q. d. prævaluit tamen Achicham, qui ei fauebat.

CAP. XXVII.

1. FA c. f. tempore Sedeciæ. vide inf. & cap. seq. vel error est in cap. huius principio, vt notauit Hier. debet enim incipere inde, Factum est verbum istud, &c. Reliqua coniungenda cum cap. præcedenti. Vincula. f. quibus iuga boum ligari solent. Vide cap seq.

Catenas. Chald. iuga 70. torques.

3. Venerunt. pro, venient. Sedeciam. f. incitaturi ad rebellionem contra Nabucdonosor

6. Seruiant. q. d. vt eis vtatur pro libito, velut rebus suis.

7. Filio eius. f. Euilmerodach. Filio filij. f. Balsasar. Tempus. f. vltionis. Chald. tempus interitus.

8. Eius. f. Nabucdonosor. Not. calamitates bellorum à Deo esse.

9. Prophetas. Chal. & 70. pseudoprophetas. Faciant Chal. faciam. Eiiciant q. d, causa sint, vt longè faciam, & eiiciam Heb. Chal. & 70. eiiciam.

15. Eiiciant. Heb & Chal. eiiciam, sed idem est sensus, vt proximè notaui.

18. Occurrant. f. precibus flectentes ad misericordiam. Chlad. deprecentur.

19. Ad. pro, de.

22. Visitationis suæ. Chal. memoriæ eorum in conspectu Domini.

CAP. XXVIII.

1. ILLO. pro, quodam. In anno quarto. pro, nempe anno quarto. f. regni eius. Propheta. Chald. & 70. pseudopropheta.

2. Contriui, pro, conteram.

3. Dierum. i. compleri. Chald. in fine duorum annorum.

6. Amen. q. d. vtinā ita sit. Suscitet. Chal. cōfirmet.

8. Ab initio. f. prophetiæ. Heb. Chal. & 70. à seculo. De fame. sub. & ita euenit, vt prædixerunt. Heb. Chal. & 70. peste.

13. Catenas ligneas. Chal. iuga lignea. Facies. i. facere te oportet. q. d feres iugum ferreum.

14. Iugum ferreum. i. duram seruitutem. Posui. Chal. ponam.

16. Mittam. i. eiiciam.

CAP. XXIX.

1. LIBRI. i. epistolæ. Prophetas. Chald. scribas. 70. pseudoprophetas.

2. Domina. i. regina. f. mater Regis. Faber, &c. Vide cap. 24.

8. Prophetæ. Chal. & 70. pseudoprophetæ.

10. In Babylone. i. in Regno Babyloniorum. tandiu enim solum durauit Monarchia hæc. vide sup. ca. 25. Septuaginta. vide sup. cap. 25. Verbū. i. promissionē.

11. Patientiam i. quod patienter expectatis. Chald. spem. i quod speratis.

12. Ibitis. i. incedetis f. in præceptis meis. vel, ibitis ad orandum. Chal. suscipiam orationem vestram.

15. Suscitabit. Chal. suscitauit. 70. constituit. q. d. ne putetis missos à me esse Prophetas, qui vos prædicunt citò esse redituros.

16. Regem. f. Sedeciam.

18. Eieci. pro, eiiciam.

19. De nocte. i. diluculo, seu manè. q. d. diligenter, & tempestiuè.

22. Frixit. i. combussit.

23. Stultitiam. Chal. ignominiam. 70. iniquitatem.

25. Libros. i. litteras. Sacerdotem. f. summum.

26. Arreptitium. i furiosum. Chal. stultum. 70. insanientem. Prophetantem. f. falsa, seu insana.

CAP. XXX.

3. CONVERSIONEM. Chal. & 70. transmigrationem. f. abductos in Babylonem. Israel. f. per Christum. Nam ex captiuitate Assyriaca Israel nunquam rediit. Conuertam i. reducam.

5. Audiuimus. 70. audietis. Quidam hæc referunt ad Ecclesiæ tribulationes sub tyrannis, vel Antichristo.

6. Generat. Chal. pariat. 70. peperit. Auriginem. f. pallorem ex metu, seu dolore.

8. Iugum. f. diaboli, vel te persequentium. Alloquitur fideles. Eius. f. hostis.

9. Dauid. Chal. Christo filio Dauid.

10. Reuertetur. f. ad Ecclesiam.

11. Consummationem. q. d. penitus perdam. In iudicio. i. moderatè. Chal. in iudicio misericordiæ.

12. Insanabilis Chal grauis. Fractura. i. tribulatio, seu calamitas. Pessima. 70 plena doloris.

13. Iudicium. i. causam. Curationem i. vulnus curandi causa. Vtilitas. Chal medicina.

14. Inimici. i. vt solet inimicus. Crudeli. i. vt solet crudelis hostis. Dura facta. 70. multiplicata. Chal. roborata.

15. Clamas. i. conquereris.

16. Propterea pro, attamen.

17. Obducam. f. sanatis vulneribus. Chald adducam sanitatem tibi. Eiectam. i. velut à viro eiectam fœminam Chal. vagam. 70. dispersam. Hæc est. f. dixerunt.

18. Conuersionem. vide sup. Tectis. Chald ciuitatibus. Ciuitas. f. Ecclesia. Chald. Ierusalem. Excelso. Chal. loco. Ordinem. Chald. decentiam. Heb. & 70. iudicium i. morem.

19. Ludentium. Chald. cantantium. Attenuabuntur. Chal. infirmabuntur.

20. A principio. 70. priùs.

21. Et erit dux, &c. f. Christus. Chald. & vngetur rex eorum ex illis, & Christus de medio eorum reuelabitur. Ex eo. f. Israel.

22. Et eritis, &c. Hunc versum negat Hier. esse in Hebræo.

Hebræo, at nunc est. Apparet illum alio fuisse vsum textu, ac nunc est. quod valde notandum, ne quis miretur, si eius editio non per omnia conueniat cum Hebraicis, quæ nunc extant.

23. Conquiescet. Chal. residebit.

24. Ea. s. quæ prædico.

CAP. XXXI.

1. COGNATIONIBVS. i. familiis.

2. Gladio. i. persecutioni Aegyptiorum. q. d. quem eripui ex Aegypto. vel potius, gladio Dei, qui multos occidit in deserto. Vadet. s. ducente Christo.

Israel. i. fidelis populus ex Iudæis & gentibus.

3. Longè. Chal. iam olim.

4. Virgo. Chal. cœtus. sic inf. Ludentium. Chald. canentium. Significatur per hæc lætitia spiritualis tempore Euangelij, & fertilitas.

5. Vineas. i. ecclesias. Samariæ. i. totius orbis, vel gentilitatis, quæ more Samariæ idola colebat. Plantantes. s. Apostolici viri. Donec tempus, &c. q. d. colligent suo tempore fructus, secundùm legem ante annũ quartum vesci non licebat. Vide Leuit. 19.

7. Hinnite. i. vociferamini iubilantes, & laudantes. Contra caput. i. ad præcipuos. Chal. capite nudato in oculis omnium populorum. Salua Domine. Chald. redemit Dominus. 70. saluauit Dominus.

8. Aquilonis. i infidelitatis Cæcus, &c. q. d. omne hominum genus ad fidem vocabitur.

9. Venient. pro, abierunt. Chal migrarunt. 70. egressi sunt. vel intellige, fleturos præ lætitia. Aquarum. s. doctrinæ & gratiæ. Primogenitus i. velut primogenitus carus.

11. Redemit, &c. præt. pro futuris.

12. Sion. s. Ecclesia Super frumento, &c. pro, nempe frumentum, &c. significantur autem per hæc, bona spiritualia.

13. Virgo. Chal. cœtus Israel.

14. Pinguedine. Chal. delitiis. s. spiritualibus.

15. Excelso. Heb. & 70. Rama i. excelso. Rachel. i. Regio Bethlemitica, vbi Rachel sepulta. Filios. s. abductos in captiuitatem, vel potiùs ab Herode occisos. sic enim Matt. interpretatur, vbi videre est Scripturæ difficultatem, cui enim illa interpretatio in mentem venisset? Sunt. i comparent, seu viuunt.

16. Operi. i. tribulationi, labori, &c. q. d. remunerabo. Inimici. s. diaboli.

18. Transmigrantem. 70. lamentantem. Chal. plorantem & gementem ob transmigrationem. Iuuenculus indomitus. Chal. vitulus non assuetus iugo.

19. Ostendisti s. statum quo eram fine te. Femur. s. dolentium more. Sustinui opprobrium. i. dedi pœnas probrosæ vitæ.

20. Si pro, sanè. Chal. sicut. Honorabilis. Chal. & 70. dilectus. Delicatus. Chal. amabilis. Ex quo, &c. q. d. ex quo proposui eum eligere, seu vocare recordor eius. Chal. ex quo posui verba mea in corde eius, &c.

Conturbata. loquitur more humano.

21. Speculam. 70. speculatores. Pone, &c. Chal. pone in amaritudine cor tuum.

22. Delitiis dissoluens. 70. conuerteris.

Vaga. 70. desperata. Chald. auersa.

Creauit. pro, creabit. Nouum. i. inusitatum & mirabile. Fæmina. s. virgo Maria. Circundabit. s. vtero.

Virum. s. iam inde à conceptione perfectum.

23. Pulchritudo, &c. q. d. ò pulchra per iustitiam.

Sanctus. pro, sancte. s. ò Ecclesia.

25. Inebriaui. pro, inebriabo. i. replebo potu. Chald. satiabo. Lassam. s. & sitibundam. Saturaui. Chald. implebo bono.

26. Ideo. verba Ieremiæ exultantis.

27. Semine, &c. q. d. doctrina omnibus accommodata. s. sapientibus, & insipientibus.

28. Vigilaui. Chald. cogitaui. Vigilabo. Chald. lætabor.

29. Non dicent, &c. q. d. non reiicient culpam in alios, sed seipsi accusabunt. Patres, &c. Chal. patres peccauerunt, & filij percussi sunt.

30. Omnis homo, &c. explicatio præcedentis. q. d. qui peccauerit, ipse punietur.

32. Dominatus sum eorum. s. puniendo. vel q. d. cùm tamen essem eorum Dominus. 70. neglexi eos.

33. Illos. s. quos præfixi, vel veteris Testamenti.

34. Docebit. s. in cælo. Aug. de spir. & lit. cap. 24.

35. In lumine. pro, ad illuminationem. Ordinem. Heb. & Chal statutum. i. legem.

36. Defecerint. s. durante mundi cursu.

Coram me. Chald. ministrans coram me. i mihi seruiens, seu sacrificans. s. Missæ sacrificium nunquam deficiet.

38. A turre, &c. Vide Zach. 14.

39. Vltra norma. i. præterea filum. s. quo mensurantur ædificia, seu diriguntur. Chal. ad huc filum.

Eius. s. portæ. 70. coram ea. Gareb, &c. loca sunt vicina Ierusalem, quæ per hæc significatur amplianda. s. Ecclesia Christi intelligitur.

40. Cadauerum. Chald. vbi ceciderunt cadauera Assyriorum. Cineres. 70. cineris. Ad torrentem. i. vsque ad torrentem. Sanctum. s. sanctuarium. i. Ecclesia.

CAP. XXXII.

2. ATRIO carceris, pro, carcere atrij.

5. Visitem. verbum ambiguum ad bonum, & malum.

7. Agrum. i. prædium. s. ædificium cum horto.

9. Posside. i. eme. est enim idem verbum Heb. quod sup. vertit, eme.

9. Stateres. Heb. & 70. siclos. s. sanctuarij, quorum quilibet 4. denariorum, seu drachmarũ, prophanus enim duarum. Chal. minas. Argenteos. Chald. argenteos siclos. s. appendit 17. stateres parum quidem pretium, sed & prędium fortè exiguum. Adde quòd tempore illo, quo captiuitas imminebat, vilia erant omnia.

10. Signaui. s. sigillo publico.

11. Possessionis. pro, emptionis. sic & inf. Stipulationes. i. conditiones contractus. Rata. i. ratificationes.

Signa foris secus. i. exemplum instrumenti apertum, vulgò Copia.

15. Possidebuntur. pro, ementur. sic & inf.

17. Heu, heu, heu. Heb. Ahah. vnica dictio.

Extento. Heb. & 70. excelso. sic & inf. Omne verbum. i. quicquam.

18. Millibus. s. posterorum.

19. Incomprehensibilis cogitatu. Heb. multus operibus. 70. potens operibus. Adinuentionum .i. consiliorum, seu operum.
20. Hominibus.f. reliquis. Est dies hæc.i. apparet hodie.
21. Terrore. Chald. & 70. visione .i. reuelatione .f. facta Mosi.
24. A facie .i. vi.
25. Data.i. iamiam danda.
27. Omne verbum .i. aliquid.
29. Domatibus.i. tectis.
30. Exacerbant.i. irritant, seu ad iracundiam prouocant.
31. In furore.i. furorem merita.
32. Prophetæ. Chal. pseudoprophetæ.
33. Diluculo.i. diligenter, & tempestiuè .f. per Prophetas.
35. Initiarent. Chald. traducerent per ignem. 70. offerrent.
36. Vos dicitis. 70. tu dicis. Tradatur. 70. tradetur.
37. Eiecit. pro, eiciam.
39. Viam.i. rationem me colendi.
41. Plantabo. Chal. stabiliam. Veritate. 70. fide. In toto, &c. q.d. omnino ex animo, seu amantissimè.
43. Dicitis. pro, dicetis non post multos dies. 70. tu dicis.
44. Conuertam.i. reducam.

Cap. XXXIII.

1. ATRIO carceris. pro, carcere atrij .f. regij.
2. Illud.f. quod prædicit. Heb eam .f. Ierusalem, secundùm quosdam, quamquam Heb. fœmineum sumitur interdum pro neutro, vt hæc. pro, id. Paraturus.i. dispositurus. 70. totum locum sic vertunt, Faciens terram, & plasmans eam, vt dirigat eam.
3. Firma. Chal. reseruata.i. occulta.
6. Deprecationem.i. quod petunt, seu optant. Chald. portam pœnitentiæ. Heb. abundantiam, seu multitudinem. Veritatis .f. datis his, quæ promisi.
7. Conuersionem. Chal. & 70. transmigrationem.f. captiuitatem. A principio. 70. priùs.
9. Erit.f. Ierusalem spiritualis.i. Ecclesia. In nomen .i. nominata, seu celebris, vel in gloriam.
Pauebunt.f. hostes eorum.
10. Dicitis .i. dicturi estis breui. Foris. Heb. & Chal. in plateis.
11. Vota. Heb. & Chal. confessionem.i. laudem. 70. dona. Conuersionem.i. captiuitatem. A principio. 70. priùs.
12. Accubantium.i. accubare facientium. Numerantis. solet id vesperi fieri, reducto grege ad caulas. intelliguntur verò per hæc officia pastorum spiritualium. Chal. adhuc discet populus per manum Messiæ.
14. Verbum bonum.f. promissionem de Messia.
15. Dauid.i. Dauidi. Germen. Chald. Christum.
17. Dauid.i. Christo, vel de stirpe Dauid. Vir.i. Christus, vel fidelis successor.
Thronum .f. Ecclesiam.
21. Filius.f. Christus.
22. Stellæ. Heb. Chal. & 70. militia.
24. Hic.f. Babylonicus, seu Iudaicus.

Eò quod. pro, ita vt. Gent. q. d. alicuius momenti.
26. Conuersionem.i. captiuitatem.

Cap. XXXIIII.

5. COMBVRENT te.i. in tui gratiam aromata. verti poterat, Comburent tibi. id enim potiùs Heb. indicant. Væ Domine.f. dicentes.
8. Prædicans.i. voce præconis denuntians.
14. Completi. pro, compleri cœpti. Septem. 70. sex. Et seruiet. pro, seruiet enim.
15. In oculis meis.i. coram me, vel me approbante. Pactum.f. de dimittendis seruis. Super eam.i. in ea. abundat verò, more Hebræo.
16. Commaculastis. Chal. violastis.f. contemnentes meum præceptum.
17. Libertatem. Ironicè. Commotionem .f. capitis.i. densum: 70. dispersionem.
18. Transierunt.f. velut dicentes, ita secemur, si fœdus violabimus.
19. Eunuchi. Chal. principes. 70. dynastæ .i. optimates, seu magistratus.
20. Quærentium.f. occidere. Animam.i. vitam.
21. Recesserunt .f. ab obsidione, quòd audissent aduentare Aegyptios in auxilium.
22. Eò quòd. pro, ita vt.

Cap. XXXV.

2. RECHABITARVM. Hi originem ducebant ab Hobab Mosis socero. Exedram thesaurorum. Chal. gazophylacium.
4. Domum.i. atrium templi. Gazophylacium. suprà verti exedram. 70. pastophorium. Hominis Dei. Chal. Prophetę Domini. Thesaurum. Chal. gazophylacium. Heb. eadem vox quam verti suprà exedram & gazophylacium. Vestibuli. 70. viæ.
7. Peregrinamini .f. erant peregrini, non Israelitæ. Chal. habitatis.
11. Diximus.f. inter nos.
14. Consurgens .i. surgere faciens Prophetas. q. d. maturè excitans.
16. Firmauerunt.i. constanter obseruarunt.
Stans, &c. q. d. seruiens mihi. Chal. ministrans coram me.

Cap. XXXVI.

2. VOLVMEN .f. membranam, in qua Hebræi sua scribebant, & deinde inuoluebant.
5. Clausus.f. carcere.
6. Ieiunij .f. fuerat id indictum ob metum Chaldæorum.
7. Cadat.f. prosperè. Chald. acceptabilis sit.
10. Gazophylacio. 70. domo. Scribæ.f. regij.i. cancellarij. Vestibulo. Heb. Chald. & 70. atrio. Nouæ. Chald. orientalis primæ.
12. Gazophylacium. 70 domum.
16. Vnusquisque ad proximum suum.i. omnes inter se.
19. Et Ieremias. Apparet fuisse tunc liberatū carcere.
22. Arula.i. focus editior.
23. Scidit.f. ille iubente Rege, vel Rex.

Scalpello

Scalpello scribæ .i. cultello pennario.
25. Contradixerunt Regi. Heb. & Chald. rogauerunt Regem.
26. Abscondit. Chal. protexit.
29. Festinus. Heb. veniēdo. i. omnino, seu certissimè.
30. Sedeat. s. diu. Filius enim eius Ioachim solùm tribus mensibus regnauit.
31. Et non. pro, quia non. Audierunt. Chald. obedierunt.

CAP. XXXVII.

1. QVEM. s. Sedeciam.
2. In manu. i. opera. q. d. per Ieremiam.
11. Diuideret. s. suis. Possessionē. Chal. hæreditatē.
14. Scribæ. s. regij.
15. Laci. i. profundi loci, in quem vincti coniiciebantur. Ergastulum. 70. vincula.
16. Sermo. i. id quod prædicis.
20. Vestibulum carceris. pro, carcerem atrij. s. qui erat in atrio regiæ. Excepto pulmento. s. quod ei præterea dabatur. Chal. de vico pistorum. 70. è loco vbi panes fiebant. Mansit. s. vsque ad vrbis expugnationem.

CAP. XXXVIII.

1. POPVLVM. s. qui ad eum conueniebat in carcerem publicum.
4. Principes. s. prædicti.
5. Fas est. Heb. & Chal. possum.
6. Lacum. i. foueam, seu antrum. Vestibulo. Chal. & 70. atrio.
11. Cellario Heb thesauro.
12. Manuum. i. brachiorum.
14. Ostium. s. atrij templi, per quod Rex ingredi solebat.
16. Animam, &c. pro, animas nostras.
22. Regis Iuda. s. Ioachim, qui & Iechonias. Dicent. i. tibi. q. d. vel mulieres te reprehendent. Pacifici. i. familiares. Cœno. Chal. confusione.
27. Auditum. s. de actis cum Rege.

CAP. XXXIX.

1. NONA. sic Heb. Chal. & 70. Aperta. 70. diruta. Chal. perrupta.
4. Duos muros. s. horti. 70. murum, & antemurale.
5. Locutus, &c. i. obiurgauit acriter. s. ob violatum fœdus.
7. Compedibus. Chal. catenis æreis.
8. Domum vulgi. 70. domos populi.
9. Superfluos. i. reliquos. Remanserant. s. extra ciuitatem. Magister. Chal. & 70 princeps. Militum. Heb. coquorum, seu laniorum. 70. coquorum. Chald. occidentium. s. milites, more coquorum, seu laniorum occidunt.
10. Cisternas. Heb & 70. agros.
12. Pone, &c. q. d. faue illi, & benefac.
14. Vestibulo. 70. atrio. s. ex carcere atrij. Godoliæ. erat hic primarius vir, Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem transfugerat.
16. Erunt. i. apparebunt. q. d. videbis oculis tuis.
18. Salutem. Chal. ereptionem. 70. lucrum. Heb. spolium. q. d. in tua potestate, seu salua.

CAP. XL.

2. DOMINVS. Heb. Iehoua, quo nomine etiam Gentiles Deum Iudæorum vocabant. id enim ei proprium. nam Deus commune omnibus dijs.
3. Factus est, &c i. accidit vobis hoc.
4. Sunt. i. erant.
5. Munuscula. pro, munera.
11. Dedisset reliquias. i. reliquisset aliquos.
16. Verbum hoc. i. rem hanc.

CAP. XLI.

1. REGIS. s. Ammonitarum, vel potiùs Iuda. Et decem. pro, nempe decem. vide 4. Reg. 25.
3. Erant. s. in eius domo.
4. Nullo. s. incolarum Masphat.
5. Venerunt. pro, veniebant. Rasi, &c. s. quòd audissent in itinere euersionem Ierusalem, & templi, quò ferebant munera.
6. Plorans. i. fingens fletum ob eādem calamitatem.
7. Laci. i cisternæ. 70. putei. s. eos proiecit. Fratribus. i. reliquis sociis.
9. Propter Basa. Chal. quando obsedit eum Basa.
12. Ad aquas multas. Chal. iuxta piscinam aquarum multarum.
14. In Masphat. Heb. & Chal. de Masphat.
16. De Masphat. s. abductas ab Ismaele. Gabaon. quò. s. Iohanan eos priùs adduxerat.

CAP. XLII.

2. CADAT. i. grata sit. Chal sit acceptabilis.
3. Verbum. i. rem.
4. Audiui. pro, exaudiui s. vos. q. d. faciam, vel intellexi quid oporteat, faciam. Secundùm verba vestra. i. vt petiitis.
5. Veritatis, & fidei. Chal. verus, & fidelis. 70. iustus, & fidelis. q. d. testamur Deum nos facturos, &c.
6. Bonum. i. prosperum, seu iucundum. Malum. i. aduersum, seu amarum.
7. Cùm autem, &c. Hæc referuntur ad principium capitis 40. reliqua enim velut parenthesis sunt.
10. Placatus sum. Heb. pœnitet me. Chald. conuersus sum.
15. Posueritis faciem vestram. i. firmiter statueritis.
18. Conflatus. i. effusus, vt metalla conflata. 70. stillauit. Iusiurandum. i. execrationem. 70. desolationem.
20. Decepistis. s. si intretis.
21. Et non audistis. pro, si non audieritis.

CAP. XLIII.

2. SVPERBI. Chal. impij.
7. Taphnes. sic & 70. At Heb. & Chald. Tachpanches. Ps. 77. Heb. dicitur Tsoan. Chal. & 70. Tanes.
9. Crypta quæ est, &c. 70. in vestibulis in porta, &c. Chal. in iunctura ædificij, quæ est in porta, &c.
10. Solium. Chal. tentorium. 70. arma.
12. Amicietur, &c. q. d. ita se vestiet opibus Aegypti, vt solet quis pallio aliquo, aliquò abiturus. 70 & scrutabitur terram Aegypti, sicut pediculis purgat pastor vestimentum suum.
13. Domus Solis. 70. Heliopoleos.

CAP. XLIIII.

3. NESCIEBANT.ſ.antea pro diis non habebant, vel deos eſſe nunquã cognouerunt: quod enim non eſt, ſciri non poteſt.

4. De nocte. Heb. Chal. & 70. manè, ſeu diluculo. Verbum.i.rem.

6. Conflata. Vide ſup. cap. 42. In plateis. Chald. in vicis. 70. extra. Vaſtitatem.i.deſolationem. Secundùm diem hanc.i. vt apparet hodie.

9. In regionibus. Chal. in vicis. 70. extra.

10. Sunt mundati. Chal. & 70. ceſſarunt.

12. Iuſiurandum.i. execrationem. Miraculum. Chal. vaſtitatem. 70. perditionem.

14. Fugerint.ſ.antea.

15. Stabat.i.erat. vel fortè, tum ſtabat.

17. Verbum.i.rem. Egredietur de ore noſtro.i. volemus. vbi nota os pro voluntate accipi. Vide Deut. 8.

Reginæ cæli.i.lunæ. Quidam tamen ſolem intelligunt, qui Hebraicè eſt fœminini generis. Chald. ſyderi cæli. In plateis. Vide ſup.

19. Quod ſi, &c. vox fœminarum. Nunquid, &c. q.d. imitamur viros noſtros. Faciemus. 70. fecimus. Chal. facimus.

21. In plateis. vide ſup.

22. Et non poterat, &c. Chal. & non placuit Domino vltrà remittere. Eſt dies hæc.i. apparet hodie.

23. Teſtimoniis. ita vocantur Dei præcepta, quòd eius voluntatem teſtentur.

26. In nomine.i. per nomen. q.d. per me ipſum.

Nequaquam, &c. q.d. non patiar, vt vltra per Deum iurent, ſunt enim indigni.

27. Vigilabo. Chal. viſitabo.

30. Ephree, Pharaonis eſt nomen proprium, vel cognomen. Chald. claudum.

CAP. XLV.

5. GRANDIA. q.d. quietem, ſeu proſperitatem. Salutem. q.d. ſaluam. Heb. ſpoliũ. 70. lucrum.

CAP. XLVI.

4. IVNGITE.ſ.curribus falcatis.

5. Vidi.ſ.prophetico ſpiritu.

8. Ciuitatem.ſ. Charcamis. Chal. ciuitates.

10. Victima. Chal. occiſio. 70. ſacrificium.

11. Virgo filia. Chal. regnum cœtus. Sanitas, &c. q.d. plaga tua incurabilis.

12. Fortis.ſ.miles.

14. Memphis. Heb. Noph. Præpara.ſ.ad excipiendum Chaldæorum exercitum. Per circuitum.i. vicinas regiones, ſeu vrbes.

15. Computruit. Chal. contritus eſt. 70. fugit.

16. Multiplicauit.ſ. Dominus. Columbæ.i. exercitus velocis, vel geſtantis in vexillo columbæ ſignum. Chald. inimici. 70. Græci.

17. Tumultum, &c. q.d. tumultuabitur, & ſuperabitur, ſeu belli tumultum experietur. Adduxit.i. contra eum.

18. In montibus.ſ.eſt. In mari.i. prope mare. Veniet.ſ. quod prædixi. Chal. veniet interitus eius.

19. Vaſa.i. inſtrumenta. Filia. Chal. cœtus.

20. Vitula. pro, velut vitula. Stimulator.ſ. qui ad fugam impellat. Chal. populi interficientes.

21. Mercenarij.ſ. milites. Chal. principes.

22. Eius.ſ. Aegypti. Aeris. Chald. ſerpentis ſibilantis.

23. Supputari.ſ. exercitus Chaldæorum, vel populus Aegypti, qui hic ſaltus dicitur.

25. Tumultum.i. populum tumultuoſum, vel multitudinem.

27. Longinquo.ſ. reducens.

28. In iudicio.i. moderatè. Chal. in iudicio miſericordiæ.

CAP. XLVII.

2. AQVAE deſcendent. Chal. populi venient. Plenitudinem.i. habitatores. Vrbem, &c. explicatio præcedentis.

3. A ſtrepitu.i. præ ſtrepitu. Manibus diſſolutis.i. præ manuum diſſolutione.

4. Pro aduentu diei. Chal. propter diem venturum. Inſulæ. Chal. inſularũ. Cappadociæ. venerunt Cappadoces auxilio Paleſtinis, & cum eis victi ſunt.

5. Caluitium.i. ſpoliatio, vel ſigna mœſtitiæ. Chald. vindicta. Conticuit.ſ. præ mœrore. Concideris.i. lacerabis te.ſ. præ luctu. 70. concides. & iungunt ſequentibus.

6. Refrigerare.ſ. ab ardore cædendi. Sile.i. quieſce.

7. Condixerit ei.i. præceperit.ſ. vt graſſetur. Chald. præparauerit eum.

CAP. XLVIII.

1. AD Moab.i. de Moabitis.

2. Cogitauerunt.ſ. hoſtes. De gente.i. ne ſit gens. Conticeſces.i. mœſta.

3. Vox.ſ. audietur. Oronaim. duale eſt q.d. ea vtraque Oron, ſeu Choron.ſ. ſuperiore, & inferiore.

5. Aſcendet.ſ. fugiens. Contritionis.i. vaſtatorum à ſe.

6. Myrice.ſ. humiles. Chald. morantes in tentoriis. 70. aſinus ſylueſter.

7. Habuiſti.ſ.ô Moab. Chamos. Idolũ Moabitarũ.

9. Date florem.i. vocate ſanè floridam. Chal. auferte coronam à Moab. 70. date ſigna ipſi Moab.

10. Fraudulenter. 70. negligenter. Prohibet.ſ. cùm Dominus cadere iubet. explicatio præcedentis. Intellige verò id de verbo Dei præcipuè, quo interficienda peccata, quòd notent concionatores, ne aliud agant.

11. Fæcibus ſuis. Chal. ſubſtantiis. 70. gloria.

Transfuſus. perſtat in vini metaphora, quod in fæcibus conſeruatur. Vaſe. Chal. loco. In tranſmigrationem. explicatio metaphoræ. Guſtus.i. ſapor. q.d. gloria & ſplendor. Odor.i. fama.

12. Sternent.i. deiicient.

13. A Chamos.i. ſpe poſita in idolo ſuo. Bethel.i. Idolis Bethel.

15. Aſcenderunt.i. more fumi euanuerunt, vel combuſtæ ſunt flamma aſcendente. Chal. deſolatæ. Quidam legunt ſucciderunt: alij, ſuccenderunt.

17. Conſolamini. Ironicè. Qui ſcitis, &c.i. qui cum noſtis.ſ. populum Moabitarum.

18. Siti.i. loco arido.i. puluere, vel deſiderio.ſ. ob re-

rum

tum penuriam. Habitatio filiæ. Chald. regnum cœtus.

21. Iudicium.f.Dei. Chal. vindicta.

25. Cornu i.potentia. Chal. Regnum.

26. Inebriate.f.Dei ira, seu vltione. Allidat.i.complodat.f.more ebrij post vomitum.

27. Fuit in derisum tibi.i.derisisti. Israel.f.cùm captiuus duceretur. Eum.f.Israelem.

30. Eam.f.iactantiam.q.d. plus se iactat, quàm possit.

31. Muri fictilis. Nomen vrbis. Heb. Kir Cheres.

32. De planctu.i simili planctu. 70. quasi planctum. Iazer.f.vastatæ. Propagines.i.ciues. Peruenerũt.f.solum, & non transierunt. 70. attigerunt.

33. Carmelo.i. agro fertili. Celeusma. canticum est nautarum, & vuas calcantium à κελεύω iubeo, quód vno iubente ceteri cantu respondeant, & opere.

34. De clamore, &c q.d. fugientes de Esebon continuabũt clamorẽ vsque Eleale, &c. Ad Oronaim.f.clamabunt. Consternantẽ.i.trinam.q.d. olim pulchram & opulentam vrbem. Pessimæ.i. inutiles.f.desertæ. Chal. in desolationem. 70. in combustionem.

36. Tibia.f.in luctu adhibita. loquitur verò in persona Moabitarum.

37. Omne enim, &c. descriptio status luctuosi.

39. Quomodo, &c. vox lamentantium. Exemplum.f.vindictæ Dei.

40. Volabit f.exercitus hostilis.

41. Parturientis.q d. dolens & tremens.

44. A facie.i. causa.

45. Quia. pro, verùm.q.d. non diu ibi tuti. Verticem.i. præcipuos, seu capita. Tumultus.i. tumultuantium. Chald turbæ.

46. Chamos.f. cultor.

47. Cõuertam.f.per Apostolos. Iudicia.f.Dei.q.d. vindicta.

CAP. XLIX.

1. AD filios.i. de filiis, vel contra filios. Israel.i. Israeli. Melchom.i. Rex eorum.f. Ammonitarum, vel idolum, quod sic vocabatur. sic & inf.

Gad.i regionem tribus Gad, quæ vltra Iordanem.

Eius.f.Melchom. Eius.f Gad.

2. Tumulum dissipata. Chal. aceruum desolationis. Filiæ.i. subdita oppida, seu villæ.

3. Hai f.ubi vicina. Filiæ.i. villæ.

4. Defluxit. Chal. desolata est. Filia delicata. Chal. regnum insipiens.

5. Ab omnibus pro, in omnibus.f.locis. A conspectu vestro.i. ab inuicem.

6. Faciam.f. per Euangelij prædicationem.

7. Theman.i. Idumæa: à Theman filio Eliphaz filij Esau. Filiis. 70. prudentibus.

8. Voraginem.i. fossas.f. ad latendum.

9. Non. Chal. num. Racemum? per interrogationem.q d. aliquem reliquissent, at hostes tui nihil relinquent. Rapuissent.f.tantum.

10. Non erit.f.dicere quod sequitur.

12. Non erat.f.hominum opinione. Iudicium.i. æquum, seu iustum.q.d. qui non videbantur mereri supplicium. 70. lex.

13. Sempiternas.i. diuturnas.

14. Eam.f.Bosra. Consurgam. vox Dei. Alij legũt, consurgamus. Chal. & 70. surgite.

15. Paruulum.i. abiectum. Chal. infirmum. Te.f.ô Populę Idumæorum.

16. Apprehendere.i.tenere.

19. Ascendet.f.Nabucdonosor. Superbia.i.tumore. Iordanis f.illac transiturus erat contra Idumæos.

Robustam.f.Idumæorum. Præponam ei.f. dando victoriam contra eam. Pastor. Chal. Rex.

20. Paruuli gregis.i. vilissimi quique exercitus Chaldæorum. Nisi. affirmat, more Heb.

21. Eius.f.Idumææ.

22. Ascendet.f.exercitus.

23. Auditum.i. nuntium, seu rumorem. In mari. pro, velut in mari.f.iactari:

27. Benadad. nomen Regis Syriæ.

28. Regna.i. ditionem. Asor. nomen vrbis. Orientis.f.Arabes Orientales.

29. Formidinem.i. milites timorem incutientes. 70. perditionem.

30. Fugite.f.si potestis. Ironicè.

31. Ostia.f.quia nullum timent.

32. Attonsi. Vide sup cap. 9. Confinio. 70. parte. Chald. latere.

34. Elam.i. Persiam, seu Persiæ certam regionem, dictam sic ab Elam filio Sem.

35. Summam fortitudinem. Chal. caput roboris.

36. Ventos. Chal. regna.

38. Solium meum.q.d. subiiciam mihi.

39. Reuerti.f.ad fidem Euangelicam.

CAP. L.

1. IN manu.i.opera

2. Annunciate.f. ô Prophetæ. Auditum. pro, audiri. Signum.i. vexillum.f.in signum victoriæ.

Bel. nomen Idoli. Itemque Merodach. per quæ duo reliqua intelliguntur. Chald. confusi sunt cultores Bel, & confracti cultores Merodach. Confusa.f. quia non potuerunt defendere.

3. Aquilone.f.Perside.

4. Flentes.f. præ lætitia, Euangelij tempore. id enim hic præcipuè nunciatur, cuius tamen rei figura reditus Iuda, & aliquorum ex Israel, à captiuitate Babylonica.

5. In Sion.f. ducentem.

6. Pastores. Chal. Reges. Transierunt.f.errantes.

7. Comederunt. Chald diripuerunt. 70. consumpserunt. Non peccauimus.f.opprimendo. Decori iustitiæ.i. ornanti eos iustitia. Expectationi.i. spei.f. in quo sperabant.

8. Quasi hædi f.læti, & subsilientes præ gaudio.

9. Magnatum i.fortium. Chal. multarum.

10. Replebuntur.f.spoliis.

11. Magna loquimini. 70. gloriamini. Effusi estis. 70. lasciuitis. Chal. exultatis. Mugistis. 70. cornu petistis.

12. Mater.f.Respublica, seu ciuitas. Nouissima.i. contemptissima.

13. Ab ira.i. præ ira, vel ob iram.

14. Domino.i. contra Dominum.

15. Clamate.f.oppugnantes. Vbique. Heb. & Chal. per circuitũ. & iũgitur cum, clamate. Dedit manũ.f. vt solent victi.q.d. victa est. Fecit.f. aliis à se debellatis.

16. Satorem, &c. q. d. etiam agricolas. Columbæ.i. velocis exercitus. Chald. inimici. 70. Græci.

Vide

Vide sup. cap. 46. vers. 16. Et conuertetur.s. ex agris fugiens.

17. Leones.Chal.Reges.s.hostium. Assur.s.qui abduxit 10 tribus. Eaossauit. Chal.consumpsit.

18. Visitabo.s.puniens. Regem Assur.s. Sennacherib.

19. Carmelus.&c.Chal.& 70.in Carmelo & Basan. q.d.in locis fertilibus & pinguibus.

20. Diebus.s.Euangelici status. Mira in Prophetis transitio à figuris ad figurata. Nō erit.s.quia per Christum remissa.

21. Dominantium.s.Chaldæorum. Ascende.s. ô Dari, vel Cyre. Quæ post eos sunt. Chald. reliquias eorum.

22. Terra.s. Chaldæorum.

23. Malleus.s.Rex Babyloniæ secundùm Chal. In gentibus.i.inter gentes.

24. Illaqueaui. Chal. venatus sum. verba Dei, vel Darij. Nesciebas.s.id tibi euenturum.

25. Vasa.s.arma Persarum,&Medorum. Domino. pro,Domini.

26. Aperite.i.expedite viam. Exeant.s. è difficultate viarum. q.d. facilè incedant.

27. Visitationis.70.vltionis.sic & inf.

28. Fugientium.s.Iudæorum.

29. In Babylonem .i. contra Babylonem. Omnibus. pro, nempe omnibus.

30. Conticescent.Chal.conterentur.70 proiicietur.

31. Superbe.Chal.Rex impie.

33. Calumniam.Chal.&70.vim. Tenent.Chald. violenter tenent.

34. Defendet.Chal.vindicabit. Exterreat terram. Chald.conterat impios terræ.

35. Gladius s.veniet.

36. Stulti erunt.Chal.insanient.

37. Quasi mulieres.Chal. infirmi, vt mulieres.

38. Aquas.s.Euphratis, qui fuit ab hostibus diuisus in multos riuulos, vt posset transiri. Portentis. Chald. Idolis.

39. Fatuis ficariis. fortè dæmones intelliguntur specie ficariorum apparentes.Heb.vlulis,seu noctuis.Chal. felibus. Sempiternum.i.tempus longissimum.

41. Aquilone.i.Persia,& Media.

42. Filia. Chald.cœtus.

44. Ecce,&c. Vide sup. cap 49.

CAP. LI.

1 VENTILATORES,&c. Chald.direptores,qui diripiant eam. Venerunt.pro,venient.

3. Non tendat, &c. q. d. frustra quis conabitur defendere.

4 Regionibus. Heb. plateis Chald.vicis.

5. Viduatus.i.desertus. Chal.derelictus. Terra autem.pro,quamquam terra.q.d. etsi grauiter peccarint. A sancto.sub.recedendo. vel pro, contra sanctum.

6. Tacere.i.dissimulare,vel cessare.s.à fuga. Chald. occidi.

7. Aureus.i.excellens.s.grauitate supplicij, quod per Babylonios exercuit. Commotæ. Chal. conturbatæ.

9. Curauimus, &c. vox Angelorum custodum, vel Prophetarum. vel sensus est, Actum est de ea, nemo potest defendere. Iudicium .i. punitio iustè inflicta, vel meritum peccatorum. Nubes.q.d.altissimè. repetitio. Chald. cælos cælorum. 70.astra.

10. Protulit.Chal.reuelauit. Iustitias, &c. q.d.defendit causam nostram,& liberauit nos.

11. Templi sui.s.incensi à Chaldæis.

12. Leuate .s. ô Persæ, & Medi. Signum.i.vexillum in signum victoriæ. Leuate. Chald.suscitate. 70. præficite.

13. Super.i.iuxta. Aquas.s. Euphratis. Pedalis.i. determinatus more mensuræ. Præcisionis.i. interitus.

14. Animam.i.vitam q.d.per se ipsum. Hominibus. Chal.exercitibus. Brucho.70.locustis. Celeusma .i. vox hostium se inuicem ad bellum hortantium, seu exultantium.

15. Præparauit.Heb.firmauit.Chal. fundauit.

16. Dante,&c.i.iubente. Pluuiam.pro,pluuiæ.q.d. tempore pluuiæ.

17. A scientia.i.præ scientia.s.Dei. vel pro, in scientia.s.sua.

19. Sicut hæc.Chal.&70.talis.s. vt idola. Pars.i.hæreditas. Sceptrum.Heb.virga.Chal.portio. Eius.s.Dei. Nempe fideles sunt velut hæreditas Dei, & Deus ipsorum hæreditas.

20. Tu.s.ô Babylon. Mihi.i.contra me. Vasa.i. instrumenta.

23. Iugales.i.boues.Chal. par boum

25. Ad te.i.contra te.s.agam. Mons.sic dicitur ob superbiam.Chald.ciuitas. Corrumpis.i.perdis. Petris.q.d. munitionibus tuis. perstat enim in metaphora montis.

26. Non tollent,&c. q. d. perdam te prorsus, & reddam inutilem. Lapidem,&c.Chal. Regē in Regnum, & principem in principatum.

27. Sanctificate super eam. Chald. præparate contra eam.sic & inf. Ararat i Armeniæ maioris. Menni.i. Armeniæ inferioris. Ascenez.i. Scythiæ. Thapsar. Chal. populos bellatores. 70 iaculationes. Bruchum. Genus est locustæ.70.locustam. Aculeatum. Chal.inflammatum.

30. Quasi mulieres.s.infirmi,seu debiles.

31. Currens,&c.q.d.concurrent simul multi nuntij. Summo.i.extremo.

32. Paludes.s.carecta,seu arundines Euphratis.

33. Trituræ.i.oppressionis.

34. Tenerìtudine mea. 70. deliciis meis. Eiecit.i. expulit è regione mea.

35. Iniquitas.s.Babylonis. Caro mea.i.mei ciues, oppressi. Super.i.contra.s.queritur. Sanguis.i.effusus ab illis.

36. Mare.s. Euphratem, vel abundantiam.

37. Tumulos.s.lapidum.

38. Rugient.s.Chaldæi præ ira,aut dolore.

39. In calore i dum vino incaluerint. Vide Dan. 5. Ponam,&c.q.d.potabo calice punitionis.

41. Sesach.i.Babylon Vide sup. cap. 25. In stuporem.s. videbatur non posse vnquam expugnari.

42. Mare.i.grandis exercitus.

44. Absorbuerat.i. rapuerat.s. de Ierusalem.

46. In terra.s.Chaldæa. Anno.s.primo. Auditio.i.rumor belli. Post hunc annum.i anno secundo. Iniquitas.i. violentia.s. anno tertio Balsasar

capta

capta Babylon. Et dominator, &c. q. d. Rex Regem superabit.

48. Laudabunt s. Deum. 70. exultabunt.

49. Terra. i. Chaldææ.

50. Procul. s. ex Chaldæa, quæ procul à Hierusalem. Domini. pro, templi, vel cultus Domini. s. qui in Hierusalem fieri solebat.

51. Confusi, &c. vox Iudæorum.

52. Mugiet. i. gemet. s. moriens. Chald. proiicietur. 70. cadet.

53. Si ascenderit, &c. i. si altissimas turres, & muros ædificet. A me. s. missi.

55. Magnam. s. multorum ciuium, quia occidentur omnes. Eorum. s. hostium, vel Chaldæorum. q. d. qui olim sonabant vt fluctus, &c.

57. Inebriabo. s. calice iræ meæ, seu punitionis. Dormient, &c. Chal. morientur morte secunda.

58. Populorum. s. Chaldæorum se defendere conantiũ. Ad nihilũ. s. proderit. Gentiũ. s. labores. repetitio.

59. Cum Sedecia. i. inuisente Nabucdonosor. Chal. in legatione Sedeciæ. 70. à Sedecia. s. missus. Prophetiæ. i. interpretationis. q. d. legationis, vel eius prophetiæ quam ei Ieremias commendauit. Chald. & 70. munerum. s. quæ ferebat.

64. Verba. Chal. prophetia verborum.

CAP. LII.

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hæc eadem scripta sup. Cap. 39.

2. IN oculis. Chald. coram. q. d. Deo vidente, & improbante.

3. Quoniam. Chald. & ideo.

7. Dirupta. s. à Chaldæis. Viam portæ. quidam oraculum putant significari. Duos muros. 70. murum, & antemurale.

9. Rheblatha, quæ postea dicta Antiochia, secundum Hieronymum. Locutus, &c. i. obiurgauit grauiter reddita causa.

11. Compedibus. Chal. catenis æreis.

12. Stabat. i. stare solebat.

16. Reliquit. s. aliquos.

18. Creagras. i. foci instrumenta, seu coquinæ. s. dum coquebantur carnes sacrificiorum. Mortariola. Chal. cochlearia.

19. Quotquot, &c. i. tam aurea, quàm argentea.

20. Non erat. pro, immensum erat.

21. De. pro, in.

23. Dependentia. Chal. in latere vno. 70. vna pars. s. omnia erant plura, nempe centum, sed latebant aliqua aspicientes columnam. s. quæ retro erant. Centum. s. in vno ordine. erant autem ordines duo. Vide 3. Reg. 7.

24. Primum. i. summum. Secundum. s. vicarium summi.

25. Videbant faciem. i. erant familiares.

28. Septimo. Quidam putant esse errorem in numeris, & legendum pro septimo, primo, pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4. Reg. 24. & 25. & 2. Paral. 36. Ego id nõ ausim dicere, potiùs dicerem de aliis hic translationibus agi quàm 4. Reg.

30. Quatuor millia, &c. Aliter 4. Reg. 24. sed illic etiam vulgus numeratur, hic solùm principes viri.

31. Vigesimaquinta s. decreuit, fecit verò 27. vt dicitur 4. Reg. 25. Anno. s. primo. Eleuauit. q. d. honorauit. s. calamitosi sunt capite demisso.

32. Bona. q. d. consolatus est eum amicè collocutus. Regum s. captiuorum.

33. Coram eo. i. in eius aula.

THRENI,

.i. Lamentationes.

70. addunt, post captiuitatem Israelis & desolationem Ierusalem planxisse Ieremiam, & dixisse quod sequitur.

CAPVT I.

1. PLENA. s. olim. Vidua. q. d. desolata. Domina gentium. s. multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitæ, Moabitæ. 70. multiplicata in gentibus. s. antea.

2. Charis eius. 70. diligentibus eam. Amici. i. qui amici videbantur. s. fœderati populi.

3. Afflictionem, &c. q. d. quia affligebat innocentes, & seruire faciebat. vel q. d. cum magna afflictione & seruitute migrauit. Quidam tamen afflictionis & seruitutis nomine peccatum intelligunt. s. quòd afflictionem animæ afferat, & seruitutem. sic interdum etiam amaritudo vocatur.

4. Lugent. i. videntur lugere. s. desertæ prorsus. Solemnitatem. i. festa celebranda in templo.

5. In capite. i. domini, seu superiores. Super. i. contra. s. afflixit eam, vt est Heb. & in 70.

6. Filia Sion. i. Ierusalem, quæ arci Sion subiecta. Chal. cœtus Sion. Subsequentis. i. abducentis. Heb. & Chal. & 70. persequentis.

7. Afflictionis. s. quam patiebatur propter præuaricationes suas. Præuaricationis. i. peccatorum, vel punitionis ob præuaricationem, sic solet scriptura iniquitatem vocare pœnam iniquitatis. Cùm caderet. longe cum, recordata est. Sabbata. i. festa. s. Dei cultum. Chal. cessationem bonorum. 70 transmigrationem.

8. Peccatum. Chal. peccatum grande. Instabilis. 70. in commotionem. s. mota loco per captiuitatem. Retrorsum. s. præ pudore. q. d. erubuit. solent erubescentes faciem auertere.

9. Sordes. Chal. immunditia menstrui, à qua non est mundata. s. peccata. In pedibus. pro, ante pedes. Heb. in fimbriis. 70. ad pedes. q. d. apparent eius peccata, planè vt celare nō possit. Nec recordata, &c. q. d. etiam ante oculos haberet peccata, non tamen cogitauit, quid sibi tandem ob ea euenturum esset. Deposita. i. deiecta.

Erectus. i. elatus superbia. 70. præualuit.

10. Quia. pro, etenim. Gentes. s. Ammonitas, & Moabitas. Ecclesiam. i. congregationem. s. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. Pretiosa est. Heb. idem verbum, quod suprà vertit desiderabilia.

12. Vindemiauit. i. abstulit ciues meos. s. hostis, vel Deus.

13. Ignem. i. punitionem consumentem. Erudiuit. i. castigauit. Retrorsum. q. d. à felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hostibus.

14. Vigilauit. s. Deus. Iugum. pro, super iugum. q. d. vt puniret iniquitates, quibus me subieceram.

Conuolutæ. s. iniquitates. i. iniquitatis supplicium.

15. Magnificos. i. præcipuos. Chal. & 70. fortes.

Tempus. s. destinatum punitioni. Torcular. s. tribulationum. Virgini. i. Regno, quod more virginis custodiri solet. Filiæ. i. populi, seu populo. vt sit appositio.

Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Beniamin.

16. Conuertens. i. reducens. s. ad statum iustitiæ. Chal. sustentans.

17. Manus. s. vt solent, qui opem petunt. Chald. manus præ angustia, more parturientis. Quasi polluta, &c. q. d. abominabilis.

18. Os. i. faciem.

19. Vocaui. s. in auxilium. Amicos. s. Aegyptios, quos putabam amicè adiuturos. Cibum. sub. & non inuenerunt.

20. Venter. i. mens, seu interiora. Similis est. i. similiter interficit, mortem autem Chald. famem intelligit.

21. Audierunt. Chal. audierunt nationes.

Fecisti. i. punisti. Consolationis. s. ipsorum. Chal. vltionis. Fient. pro, & tamen fient. Complut. fiant.

22. Vindemiasti. 70. vindemiauerunt.

CAP. II.

1. FILIAM. Chal. cœtum. De cælo in terram. i. à summa felicitate in extremam calamitatem.

Inclytam. Heb. decorem. Chal pulchritudinem, 70. gloriam. Scabelli. i. sanctuarij, vbi propitiatorium, quasi Dei scabellum.

2. Virginis. Chal cœtus. 70. filiæ. Polluit. i profanauit. s. tradendo gentilibus, seu proiecit, vt rem pollutam. i. immundam.

3. Cornu. i robur. Chald. gloriam. Dexteram. s. ne ferret opem. A facie. i. in conspectu. Ignem flammæ. pro, flammam ignis. In gyro. i. vndique.

5. Humiliatum, &c. q. d. & viros, & fœminas calamitatibus.

6. Dissipauit. Chal. eradicauit. Tentorium. s. templum. Obliuioni tradidit. i. fecit omnino cessare, vt quę obliuioni traduntur. In opprobrium. s. exposuit.

7. Maledixit. i. veluti maledictum tractauit. s. perdēs. Sanctificationi. i. sanctuario, seu templo. Dederunt. s. hostes. Sicut. s. solet. q. d. exultanter.

8. Funiculum. i. mensuram. s. vastationis.

Luxitque. s. suam ruinam q. d. corruit.

9. Regem. pro, nempe Regem. est enim explicatio præcedentis Metaphoræ. In gentibus. i. inter gentes. Lex. i. obseruatio ceremoniarum in Dei cultu.

Prophetæ, &c. q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. Sederunt, &c. describit gestus lugentium.

11. Effusum, &c. hyperbole. Iecur. i. viscera, seu interiora. Super. pro, ob.

12. Triticum, & vinum. i. cibus, & potus. Vulnerati. Chald occisi gladio.

13. Exæquabo. i æquiparabo. q. d. quis vnquam tantam vidit calamitatem? Consolabor. s. simili exemplo. Mare. Chal. fluctus maris in tempestate.

14. Prophetæ. Chal. pseudoprophetæ. Assumptiones. i. prophetias, quibus solent auditores assumi, seu subleuari, & erigi in spem. Et eiectiones. q. d. non erant subleuationes sed deiectiones, te enim prorsus deiecerunt illorum mendacia. scio aliter locum posse explicari ad veritatem Heb. quod & docti norunt. s. prophetasse istos falsas hostium calamitates & expulsiones.

17. Præceperat. i. inter præcepta posuerat, prædicens se non obedientes puniturū. vide Leu. 26. Deu. 28. & 32.

18. Clamauit. s. orans Deū, vt misereretur. Eorum. s. Iudæorum. Super. i. ob. q. d. videns dirutos muros. Deduc. s. ô filia Sion. Vox Prophetæ. Requiem. q. d. ne cessa. Chal. consolationem.

19. Lauda. Chal. attende lectioni. 70. meditare. Cor tuum. Chal. peruersitatem cordis tui.

20. Suum. 70. ventris sui. s. filios. Ad mensuram palmæ. q. d. minimos. hyperbole. Si occiditur. pro, decēme vt occidatur? Chald. id intelligit dictum ex persona Domini, velut respondentis ad superiorem querimoniam. q. d. & quod vos fecistis, vt occideretis in templo Zachariam Sacerdotem & Prophetam, deculter?

CAP. III.

1. EGO. vox vel Prophetæ, vel Iudæi cuiusque, sic quæ sequuntur. Videns. q. d. qui expertor.

Paupertatem. Chal. afflictionem.

2. Minauit. i. duxit. Tenebras. i. calamitatem. Lucem. i. prosperitatem.

3. Tantum. Chal. & 70. verūtamen. Vertit, & conuertit. s. iterādo flagella. Tota die. i. semper, seu assiduè.

4. Vetustam. i. vetustæ similem. s. ob verbera.

5. Aedificauit. s. more hostis propugnacula. Felle. i. amaritudine.

6. Tenebrosis. i. calamitatibus. vel carcerem intellige, si ad Ieremiam referatur. Sempiternos. i. in perpetuum. Chal. abeuntes in aliud seculum.

7. Circumædificauit. s. difficultates.

8. Clamauero, &c. pro, clamarem, & rogarem. Exclusit. s. non admisit.

9. Conclusit. s. ne possem euadere. Lapidibus. pro, velut lapidibus. Subuertit. s. ne possem ambulare. 70. conturbauit.

10. Vrsus. pro, velut vrsus.

11. Desolatam. vox ciuitatis.

13. In renibus. i. in interiora. Filias. i. sagittas.

14. Factus, &c. vox Ieremiæ. Canticum. i. fabula & ludus.

& ludus. q. d. etiam canendo irrident me.

16. Ad numerum.q. d. velut singulos numerãs,dum frangeret. Chal. lapidibus. 70. lapillo. quod quidam referunt ad panem durum,seu terra mistũ. Vide Prou.20.

17. Repulsa. 70.expulsa à pace .i. prosperitate.

Oblitus.q.d.desperaui consecutionẽ Hęc populi vox.

Bonorum.s.pristinorum.q.d.antiquæ felicitatis.

18. Finis .s. ille, quem sperabam i.successus bonus. Chald.fortitudo. 70. victoria. Spes mea .i. quod sperabam.

19. Paupertatis.Chald.afflictionis. Transgressionis.i.abundantiæ.s.malorum, quæ patior,quod sequentibus verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura supergressionem. Supergressæ sunt,inquit,caput meum.metaphora à cumuli altitudine,vel aquæ egressæ alueum. Chald. amaritudinis. 70. persecutionis.

20. Memoria, &c. q. d.ego quidẽ,qui obliuisci non possum,dum recordor, tabesco præ mærore.

21. Hæc.s.quæ sequuntur de Dei misericordia.

Sperabo. 70.sustinebo. Chal.expectabo.

23. Noui.s.quod sequitur 70.nouæ.s.misericordiæ Dei apparent. Chal.noua miracula. Diluculo.q.d.quotidie,seu tẽpestiuè. Fides.i. veritas in promissis. Deum enim alloquitur.

25. Bonus.i.benignus.

26. Silentio.i.quiete.

28. Super se.s.iugum Domini.

29. Ponet,&c.q.d.se humiliabit. Sit spes.i.eueniat quod sperat.

30. Dabit,&c.q.d.feret etiam verbera, & contumelias. Saturabitur, &c. q. d. feret etiam maximam copiam opprobriorum.

32. Et miserebitur. pro,tamen miserebitur.

33. Ex corde.i.quasi delectetur calamitatibus, proprium enim misereri,& parcere. Chal. intelligit,quia se homines non ex corde humiliarunt,punitos esse à Deo.

34. Vinctos terræ.pro,terræ alligatos.i. terrenos. q d. homines Deus non conterit quasi ea re delectetur.

35. Declinaret,&c. q. d. peruerteret causam iustam, iniquè iudicando. Altissimi.i.sui.

36. Ignorauit.s.prędicta.q.d.nõ facit nec probat,sed iustè iudicat,adeoq́ue punit,quia id merentur peccata.

37. Dixit,&c.i cogitauit apud se,accidere quidquam aduersi sine Dei voluntate. Vt fieret.pro,fieri aliquid.

38. Ex ore,&c.verba impij.ore vero.i. præcepto,seu voluntate.q.d.errat,qui putat sine Dei voluntate accidere aduersa, aut prospera.

39. Murmurauit. pro, murmurat. Pro peccatis.i, excusans peccata.

40. Scrutemur.s.potius.

42. Inexorabilis es.i.non vis eripere nos.

43. Operuisti in furore.pro,furore obruisti.s.flagellis.

44. Nubem.pro,velut nubem.s.impedimentum.

45. Eradicationem,&c.pro,eradicatam &abiectam.

Aperuerunt.s.velut deuorare cupientes.vide sup.ca.2.

47. Facta est.i.euenit. Vaticinatio.i.quod prædictum per Prophetas.s.euenit. Heb. vastatio. Chald. tremor, seu terror.

48. Diuisiones.i.effusiones. In contritione .i. ob contritionem.

49. Tacuit.i.cessauit,seu quieuit. Requies.Chald. consolatio.

51. Deprædatus est.i.consumpsit.s.fletu. In cunctis.i.pro cunctis.q.d.flentem populi calamitatem.

Filiabus.i.villis subiectis,vel fæminis.

52. Gratis. i. sine causa.

53. In lacum, Vide Ierem. 37.

54. Aquę.s.tribulationũ,vel cęnum intelligit,in quo erat mersus. Dixi, perij i.cogitaui actum esse de me.

55. Nouissimo. 70. infimo.q.d.ex profundo lacu, seu fouea.

59. Iudicium.i. causam.

61. Opprobrium.s.quo me affecerunt.

62. Mihi.i.contra me.

63. Sessionem,&c.q.d.siue sedeant,siue surgant, me irrident. Psalmus.i.fabula,& ludus.

65. Scutum.i.tegumentum,quo.s.cor tegatur,& opprimatur. Chal.contritionem. Tuum .i. quo soles punire malos. Sub.cælis.i.tollendo ex hac vita.

CAP. IIII.

1. AVRVM.i.principes. Color.s.prosperitas. Lapides,&c.s.Sacerdotes, & Leuitæ.

2. Reputati,&c.i.tractati, vt vasa fictilia.s. vilipensi, vel contriti.

3. Lamiæ.Feræ genus in Africa,simile draconi.Heb. & Chal.& 70.dracones. q. d. etiam dracones filios suos alunt lacte proprio, quod Ierusalem non facit, id quod crudele videri possit. Struthio. qui oua deserit. Vide Iob 39.

4. Siti.s.lactis. Croceis.i.purpura. Heb. & 70.coccino. vnde quidam legendum putant cocceis.i. coccineis .s.vestibus. Stercora. q. d. luto volutati, & inquinati sunt.

6. Maior effecta. i.grauius punita, veluti si maior esset, vel iniquitas i.iniquitatis pœna,more Scripturæ.

Cęperũt.i incęperũt s.oppugnare.q.d.subitò submersa est,nõ diu fatigata obsidione, vt Ierusalẽ. 70.laborauerũt.

7. Ebore antiquo.s.est id aliquantum rubrum.Heb. gemmis, seu margaritis s.rubris.

8. Cogniti.s. quòd essent valde mutati forma, seu vultu. Plateis. 70. viis.

9. A sterilitate.i.ob sterilitatem.

10. Misericordium.s.alioqui. Contritione.i. calamitate. Chal.tempore excidij.

11. Ignem.pro, velut ignem.s.punitionem.

12. Terræ.s.Iudææ. Orbis.s.terræ ditionis Iudæ vel q.d.nullus vnquam credidisset,&c.

14. Cæci.pro,velut cæci,& inopes consilij.

Sanguine.s.à se effuso, vel à Chaldæis occisorum.

Intrare.s.ad alios,seu quò vellent, quanquam id non est Heb.Chal.aut in 70.apud quos tamen aliquid subintelligendum.s.surgere,aut ambulare. Chald. addit, videre. Hier.incedere,in commentario. nam in textu legit solum non possent. Suas. pro, ipsorum.s.hominum quorum opem implorabant.

15. Clamauerunt.s.illi, quorum opem petebant.

Tangere.s.vestes nostras. Iurgati.s.inter se Iudæi. Heb.abominabiles sunt. Commoti.s.loco suo pulsi.

Dixerunt. pro,dictum est. Habitet.s.Deus, vel pristina felicitas,& status.

16. Facies Domini.i. iratus vultus. Diuisit.i. à se expulit.

17. Subsisteremus.s. expectantes opem ab Aegyptiis. vel dum adhuc res nostræ consisterent, nec essent collapsæ.

18. Lubricauerunt, &c q.d. nihil firmum fuit nobis, sed omnia lubrica. Finis noster. repetit, more dolentiū.

20. Spiritus oris nostri. pro, viuificator noster, seu per quem respiramus. Chal. Rex Messias, qui nobis dilectus sicut Spiritus vitæ, qui est in naribus.

Oris. 70. faciei, seu vultus. Dominus. ita etiam 70. & quidem Heb. est nomen Iehoua proprium Dei.

In peccatis. i. ob peccata. Diximus. id in persona iustorum. omnes enim per Christum iustificati, eique acceptam referunt vitam animæ. In gentibus. Chald. inter populos. q.d. fine te nulla est vsquam vita.

21. Gaude. pro, gaude sanè nunc. Hus. hinc (nisi duæ sint Hus) apparet Iob fuisse Idumæum. Vide Iob 1.

22. Iniquitas. i. pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Christum Iudæi.

Transmigret. i. migrare faciat captiuam. s. Deus, vel quisquam. Filia. i. o filia. Discooperiet. s. Deus.

Peccata tua. Id sup. intellexit dicens, nudaberis. s. apparebit turpitudo tua.

CAP. V.

1. OPPROBRIVM. s. quo afficimur à gentibus.

3. Pupilli. pro, veluti pupilli.

4. Nostram. i. nobis necessariam, vel aliàs nostram, sed captam ab hostibus.

5. Minabamur, pro, trahebamur.

6. Dedimus manum. s. supplicantes, vel fœdus facientes.

7. Iniquitates. i. iniquitatum pœnam.

8. Serui. s. olim nostri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.

9. In animabus nostris. i. cum vitæ nostræ periculo. A facie gladij. i. propter hostes gladiis insequentes.

10. A facie, &c. i. ob calamitosam famem.

11. Humiliauerunt. s. violantes.

12. Manu. s. hostium.

13. Impudicè abusi sunt. Heb. & Chald. molere fecerunt. s. in pistrino. In ligno. i. sub lignorum pondere, quæ ferre cogebantur, aut voluēdo molam manubrio. Chald. in patibulo.

14. Portis. i. iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.

15. Chorus. s. psallentium.

16. Corona. i. diadema. i. regnum.

17. Contenebrati. s. præ fletu.

18. Montem. s. vbi templum. q. d. ob dirutum templum.

21. Conuerte nos. necessitas gratiæ Dei.

Sicut à principio. i. vt olim felices erant.

22. Vehementer. q. d. sufficere posset iam tanta punitio peccatorum nostrorum.

BARVCH.

Solet à Conciliis & Patribus nomine Ieremiæ comprehendi.

CAPVT I.

1. BABYLONIA. s. quò se contulerat ex Aegypto post Ieremiæ mortem.

2. Quinto. s. captiuitatis.

Mensis. s. primi. In tempore. pro, à tempore.

4. Filiorum. Græc. & filiorum.

8. Acciperent. s. Iudæi. Apparet ipsos partem vasorum redemisse à Chaldæis. Reuocare. pro, restituenda. Siban. respondet partim Maio, partim Iunio.

9. Duxit. pro, duxisset.

10. Manna. pro, Minchah. i. munus. s. cibarium sacrificium. Aram. Apparet sacerdotes, qui se receperant in Ierusalem, altare aliquod fecisse.

11. Balthasar. non successit iste patri, sed alter nomine Euilmerodach, nisi fortè is etiam Balthasar vocabatur. Vide Dan. 5. Sicut dies cæli. i. diuturni.

Die opportuno. i. cùm opportunum fuerit.

15. Iustitia. s. tribuenda. q.d. vt iustus celebrandus.

Confusio. s. conuenit. Est dies hæc. i. apparet hodie.

17. Credidimus. s. verbis eius. id nō quadrat in Prophetas & iustos reliquos, sed in malos solos.

18. In eum. pro, ei. Subiectibiles. i. subiecti.

19. Incredibiles. i. increduli, seu rebelles.

Dissipati. i. separati, seu diuisi. s. à Deo. Græc. celeriter, seu inconsideratè.

20. Constituit, &c. i. per Mosen proposuit. Vide Deut. 28. Dic. s. apparet.

22. Operari. i. sacrificare: & id solum malorum fuit.

CAP. II.

1. STATVIT. i. executus est.

4. Eos. s. de quibus sup. Manu. i. potestate.

Et in. Græc in.

6. Iustitia. Vide sup. cap. 1. Est dies hæc. i. apparet hodie.

8. Vt reuerteremur. i. animo reuertendi.

9. Vigilauit. s. qui videbatur dormire.

10. Ante faciem nostrā. i. palàm. nec enim possumus excusare ignorantiam.

12. Iustitiis. i. præceptis.

15. Inuocatum, &c. q.d. quod Israel te coluit, & nos eius posteri.

16. Domo. s. cælo.

17. Inferno. i. sepulcro. Spiritus. i. anima. Iustificationem. i. iustitiam. q.d. te iustum prædicabunt.

18. Infirma. i. agnoscens suam infirmitatem. vel, ex castigatione corporis debilis. Esuriens. s. iustitiam, vel abstinentia se macerans.

20. Puerorum. i. seruorum.

21. Opera facite. i. seruite.

23. Defectionem, &c. q.d. faciam vos deficere.

Ab

Ab inhabitantibus.i.ob defectum inhabitantium.
25. Emissione.i.exilio.
26. Hæc dies.i.apparet hodie.s.destructum.
27. Fecisti.pro,facies.
35. Alterum.id planè pertinet ad testamentum nouum.s.legis Euangelicæ.nam etiam sempiternum dicitur,& additur,non mouendum loco amplius populum. certè enim Iudaicus per Romanos postea valde motus est, Deo puniente.

CAP. III.

3. IN æuum? q.d.in perpetuum ne deseres nos? Græc. τὸν αἰῶνα,quod proximè vertit in sempiternum.
4. Mortuorum.i.qui sunt velut mortui,vel sanctos, qui è vita discesserant,intelligit.
5. Manus.i.potentiæ. Nominis.s.misericordis ; & benigni.
6. Laudabimus.s.liberati agemus gratias.
7. Et vt. Græc. vt.
8. Peccatum.i.pœnam peccati.Græc.debitum. Secundùm omnes.i. prout merentur omnes.
10. Inueterasti.i.consenuisti. Cum mortuis.pro, velut si iam cum mortuis esses, vt statim explicat. q. d. perinde sordes,vt si esses mortuus. Deputatus.pro,reputatus,seu adnumeratus. Infernum.i.sepulcrum.
14 Victus. Græc. vita.
15. Eius.s.sapientiæ,seu disciplinæ. Vide inf.
17. Ludunt.i.delectantur.Fortè venationem intelligit(& hic & sup.)ferarum.
18. Inuentio.s. numeri. vel q. d. perierunt eorum opera.
19. Exterminati sunt.i. perierunt è mundo sublati.
20. Lumen.s.lucem hanc solis,sed non diuinam.
22. Theman, est Idumææ ciuitas,
23. Terræ.Græc. Meran.vt sit nomen regionis. Fabulatores.i.fabularum interpretes. Commemorati.i.recordati.
26. Ibi.s.in mundo,vel locis supradictis. Scientes bellum.i bellicosi.
29. Nubibus.i.cælo. repetitio.
30. Super.i.preciosiorem quàm.
31. Possit.s.nisi duce Deo,
32. Adinuenit.i. fecit inueniri. Prudentia.i. sapientia. Præparauit.i. stabiliuit. Tempore.s. duraturam.
33. In tremore.i.statim,more seruitimentis herum.
34. Custodiis.i. statiunibus. metaphora à militibus. dicuntur enim stellæ,militia cæli. Lætatæ sunt.pro,lætificarunt homines.s.luce sua,vel hilares,& promptas se exhibuerunt ad Dei imperium.
35. Ei.i.ad eius obsequium. Cum iucunditate.i. hilaritatem præseferentes luce.
36. Aestimabitur.i. vllo erit in pretio. Aduersum eum.i.cum eo collatus.
37. Viam.i.rationem,s.scientiæ Dei inuentum,& donum. ipso enim donante ab hominibus inuenta. Iacob.i.populo Israelitico, vt statim explicat,vel patriarcha intelligitur. Puero.i. seruo.
38. Visus .s.factus homo, qui antea , & semper Deus.

CAP. IIII.

1. IN æternum.s. duratura, vel in æternam vitam ducens.
2. Contra.pro,coram,seu ad.
3. Ne tradas,&c.q.d.ne te subiicias cuiquam præter Dei voluntatem,huic enim obedire gloria tua est, & dignitas.s.seruire Deo regnare est. vel,ne cultum Deo debitum,alij tribuas.
5. Animæquior esto.i.bono esto animo Græ.cófide. Memorabilis.Græc.memoriale,seu monimentum.s. in quo seruatur memoria Israelis.i. Iacob. vel q. d. insignis,dignusque memoria.
6. Propter.pro,propterea. In ira Dei.abundat,more Hebræo, nec est Græcè.
9. Iracundiam.i.vltionem. Confines.i.vicini. Vide inf.vbi vertit vicinos.
10. Superduxit.i.super eos induxit.
11. Iustitias.i.præcepta.
14 Memorentur.i recordentur.q.d. cogitent.
16. Adduxerunt.pro,abduxerunt. Dilectos .s. filios. A filiis.pro,priuatam filiis. Vnicam.i.solam relictam. Desolauerunt.i.destituerunt prorsus.
20. Pacis.i.prosperitatis.
21. Animæquiores estote. Græc. confidite.
22. Speraui.pro,spero. In æternum. Græc.in æternum.s.Deo sic enim solet vocare Deum. Super misericordia.i. ob misericordiam.
24. Vicinæ.s.gentes. suprà idem verbum Græcum vertit cófines. Aeterno.Græc. τοῦ αἰωνίου,æterni.i.Dei.
25. Iram.i.punitionem. A'scendes.q.d.calcabis.
27. Ab eo.pro,apud eum.s.Deum.
28. Requiretis. pro,requirite.
30. Exhortatur. Græc.consolabitur, παρακαλέσει.
Nominauit.i.ex nomine nouit.s.familiariter. vel, fecit nominatam.i.celebrem.
35. Ignis.i.punitio. Aeterno.i Deo.
Longiturnis diebus.pro,multos dies. In multitudine,&c.pro, diutissimè.
37. Vsque ad occidentem.i. & etiam ex occidente. q.d. ex omni orbis parte. Id præcipuè ad Euangelij tempus,& Christianos pertinet. Sancto.Græc τοῦ ἁγίου,sancti.s.Dei.

CAP. V.

2. ÆTERNI.i. Dei, vt patet ex Græco, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου.
3. Qui.Græc.omni quæ,sub,terræ.
4. A Deo.s.datum.q d consequens honorem summum. Pax,&c. Id est nomen, de quo proximè. Iustitiæ.s.præmium , & finis. Pietatis.s. in Deum. sub. præmium.
5. Vsque ad, &c. Vide sup. cap. 4. Sancti.s. Dei.
6. Pedibus.i. pedestres. In honorem. Græc. cum gloria. sic inf.
7. Humiliare,&c. q. d. tollere omnia impedimenta viæ.s.spiritualis Hoc enim hoc præcipuè pertinent.
Diligenter. Græc. secure.
8. Obumbrauerunt.pro, obumbrabunt. Suauitatis. pro,suaue.s.odoriferum. q. d. omnia iustis seruient, viamque ad Deum suauem facient. Ex ipso.s. Dei donum est.

CAP. VI.

2. GENERATIONES septem.i.70.annos.

4. In ipsis pro,ipsorum.

5. Adorantes.Græc.adorante ipsa.s.idola, vt ad turbam referatur.

6. Exquiram.i.explorabo.s.quid agaris. Græc.potest ad Angelum referri.q.d.ipse vestri curam habebit.

7. Falsa.i.falsi dij.

8. Amanti ornamenta.i.ornatus studiosæ.

9. In semetipsis.i,in suum vsum.

12. Inter. pro,super.

17. Aut sicut,&c. Græc.tanquam ad mortem abducendo.

19. Corda.i. interiora idolorum. Comedunt.i. consumunt.

23. Specimen.i.ornatum.

24. Ex omni.i.maximo. In ipsis. abundat, more Hebræo.

26. Apponentur.s.ne cadat.

29. Quia.pro,an quia. Apponunt.s. donaria.

31. Contra.pro,ad. Mortui.s.alicuius, vbi solent audiri clamores, & gemitus.

40. Non honorantibus. sub. sed contemnentibus. s.cùm vident non posse ferre opem.

41. Motum.i.sensum. Ipsi.s.Chaldæi.

44. Falsa.i.vana,seu nihili.

45. Sacerdotes.s.qui modũ præscribunt ea formãdi.

47. Falsa,&c.i.falsam religionẽ, dignáq; opprobrio.

48. Post se.Non est in Complut. Græc ad se ipsos.i. inter se.

49. Sentiri.i.existimari.

50. Postea.i.tandem. Falsa.i.falsi dij.

52. Suscitant.i.præficiunt.

53. Corniculæ.s. volantes.

56. Iniqui.s.fures.

59. Obaudiunt.s. Deo.

60. Idipsum.i similiter. Spiritus.i.ventus.

63. Speciebus.i.formis.

67. Prodesse.i.consulere.

69. Formido.i. terriculamentum.

71. Marmore.Complut.murice. Græc.μαρμάρῳ.i. splendore; quamquam potest etiam marmoris verti.

Teneant.s.cognosci potest non esse deos. Fortè legendum,tineant.i.tinea consumuntur.Græc. putrefactis.

Comeduntur.i.consumuntur. Et erunt q.d &afferent.Quod si legas,& erit.q.d.ex quo sequitur.

72. Opprobriis.i. ignominia.

EZECHIEL.

CAPVT I.

1. ET. abundat, more Hebræo.

Tricesimo.Chal tricesimo ab inuento libro legis, tempore Iosiæ Regis. Quidam de ætate intelligũt Ezechielis. Alij à Iubilæo proximo. Ego potius dicerem intelligi à capto Ioachin,cum quo Ezechiel abductus,sensumque esse vsque ad illum annum habuisse se visiones,quarum primã recenset,cæteras postea. Quæ verò fuerit visio anni 30 in quarto mense non dicit hîc. Tantùm ait se habuisse visionem, deinde transit ad annum quintum capti Ioachin dicturus cap.8. de sexto, & de aliis deinceps. Vide cap 40. Quarto.s.mense.

Quinta.s.die. Dei.i.diuinas.

3. Manus.i.vis,seu spiritus. Chal.spiritus prophetiæ.

4. Turbinis.i.tempestuosus,seu vehemens. Inuoluens.s.se. Chal.inflammatus. 70.fulgurans.

5. Eius s.ignis. Aspectus.i.apparentia,seu forma. Similitudo.i.facie.

6. Vni.pro,vnicuique.

7. Pedes recti.i.crura sine poplitibus,seu curuaturis. Scintillæ.s.quas emittebant.

8. Manus.i.brachia. Partibus.i.lateribus,erãt enim quatuor per quatuor latera animalium facies.

Partes.s.ante,retro,dextrorsum,sinistrorsum.

9. Iunctæ, &c.s. erant ante Prophetam ordine omnia in recta linea,contingentia se pennis, vt solent quatuor homines manibus se cõiungere,facie omnes aliquẽ vnum in locum conuersi. Ante faciẽ.i.rectà antrorsum.

10. Hominis.s.ante. Ipsorum.i.cuiusque. Aquilæ.s.retro opposita faciei hominis. Desuper.s.eleuatior ceteris;quamquam hoc verbum non est Heb. Chald. in 70.aut in Complut.

11. Et facies eorum.s.tales erant. Desuper.s more auis se ad volatum componentis. Iungebantur.i. vnæ erant extensæ ad volatum. Chal.directæ erant è regione altera alterius.

12. Coram facie.i.antrorsum recta. Spiritus.s.impellentis.

13. Hæc erat.s.quæ sequitur,splendor ignis,&c.

14. Reuertebantur.s. confecto itinere ad quod impellebantur, antè enim, vt dictum sup.non reuertebãtur.

15. Iuxta.s.infrà. sua enim cuique rota erat subiecta. Quatuor facies.s.quatuor erant rotæ.

16. Aspectus.i.apparentia. Maris.q.d.cæruleo colore,seu cælesti. Vna similitudo,&c.i. per omnia erant similes rotæ. In medio rotæ.s. coniunctæ erant,seque inuicem secantes ad angulos sphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos se intersecantes. Vide cap.10.

17. Per quatuor,&c.s.quæque sequebatur suũ animal, cui subiecta.significant verò volubilem populũ, qui sequi debet prælatos.Hi verò per animalia significantur.s. oportet esse homines.i.humanos;leones.i.fortes;vitulos, .i.mortificatos,seu laboriosos; Aquilas.i.contẽplatiuos.

18. Statura.i.summæ partes. s.æquales inter se erant flexus rotæ superiores. Heb.Chal.& 70.dorsa,seu terga. Altitudo.i.proceritas.

21. Euntibus.s.animalibus.

22. Horribilis.i.valde splendentis. Chald.fortissimi.

23. Rectæ,&c. Chald.directæ vna è regione alterius. .s.more auium se ad volatum parantium. Similiter.s. alis duabus.

24. Sublimis Dei. Heb. Chald. & 70. omnipotentis.q.d.vehementissimum,quæ enim magna,solet scriptura

ptura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, &c.

26. Hominis .s. Christi.

27. Electri. hoc colore erat qui sedebat .s. Christus duplici natura. Intrinsecus.i.in medio. Per circuitum.i.vndique.q.d.totum illum locum occupabat ignis splendens.

28. Aspectum.i.colorem, seu apparentiam. Not. per quatuor animalia significari quatuor Euangelistas, qui per omnia similes, & concordes, quorum quisque facie Hominis, & Aquilæ, & Vituli, & Leonis, quia Christi Humanitatê, Diuinitatem, Passionem, & Resurrectionem describit. idque Dei spiritu mouente. Rotæ autem quatuor, Mundi quatuor partes, quæ sunt Euangelicam prædicationê secutæ. colores deinde cælestis, & igneus, cælestia omnia, & charitatis plena demonstrât. itemque per charitatem in cælum ire: pennæ, contemplatio; manus, actio. Ante, quod hic apparet .s. Christus homo; Retro, quod in futurum expectatur .s. diuinitatis visio. Sinistra, quod passus, vt vitulus immolatus; dextra, quòd vt leo fortiter resurrexit: nam & animalia Christum significant. Vide Apoc. 4.

CAP. II.

1. LOQVENTIS .s. cuiusdam. Angelus erat Deum repræsentâs. Fili hominis.i. homo. ita vocat, vt conditionis suæ memor non extollatur ob visiones.

2. Ingressus est. 70. venit. Spiritus .s. meus, qui præ timore defecerat, vel Dei .s. gratia, & vis.

3. Gentes .i. Iudaicum populum constantem variis hominibus. Apostatrices. 70. irritantes me.

Recesserunt à me. 70. irritarunt me.

4. Dura facie.i. impudentes, seu obstinati.

Indomabili. Heb. Chald. & 70. duro, quamquam Hier. negat esse quicquam ferè huius versus apud 70. At nunc est. Atque id dictum sit in vniuersum, ne quis miretur me citare etiam alibi, quod Hier. negat esse Heb. aut in 70. nunc enim est. cito ego quæ legi.

5. Quiescant. Chal. desinant peccare. 70. timeant.

Scient.q.d. tamen scient, &c. nec poterunt ignorantiam excusare. vel pro, sciant. Propheta .s. à Deo missus ad ipsorum salutem.

6. Increduli. 70 insanientes. Subuersores. Heb. verti potest spinæ. pro, velut spinæ. Chald. duri. 70 congregabuntur in circuitu. Tecum.i. erga te. Chal. & 70. contra te. Et cum. pro, nam cum. Exasperans. Chald. rebellis, seu contumax. 70 irritans .s. me. sic sup. & inf.

9. Missa. 70. extensa. Inuolutus .s. complicata membrana, more Hebræorum. significabatur autem occultatio mysteriorum.

10. Intus .s. sensu mystico. Foris .s. litterali.

Lamentationes .s. super pœnitentibus. carmen .s. iustorum laus. væ .s. super impœnitentibus. Vide Hier. ep. 46. & 48. In scripturis, inquit, pœnitens plangitur; iustus canitur, maledicitur desperans. Carmen. Heb. & Chal. gemitus. Væ. Chald. mæror.

CAP. III.

1. INVENERIS. pro, inuenis. Chal. datur tibi.

3. Venter.i. mens, seu interiora. 70. os.

Dulce .s. dulce Deum nosse, & prædicare.

5. Et ignotæ, &c. explicatio præcedentis.

Ad domum. pro, sed ad domum.

6. Audire.i. intelligere.

7. Omnis. pro, ferè omnis, alioqui enim multi inter illos boni. Vide cap. 9. Attrita fronte. Chald. impudenti facie. 70. contentiosi.

9. Est. pro, sit. sic sup. & inf. vbi eadem verba.

11. Transmigrationem .i. captiuos. Mei. Heb. Chal. 70. & Complut. tui. Hæc .s. quæ præcepi vt illis diceres. sic suprà in simili locutione subintellige.

Quiescant. Chal. definant peccare.

12. Benedicta, &c. Hæc erat vox.

De loco suo .s. discedet, nempe è templo. vel, pro in loco suo .s. cælo. q. d. benedicatur ab Angelis. sic dictum; Gloria in altissimis Deo Luc. 2.

13. Vocem.i. strepitum .s. audiui.

14. Amarus. 70. sublimis, seu suspenso animo.

Indignatione. 70. impetu. Enim. pro, autem

15. Aceruum, &c. nomen loci secundùm quosdam. Heb. Tel Abib. Sedi, &c. facta hæc omnia non re, sed visione vsque ad finem cap. 11. secundùm quosdam.

Mærens. Chald. tacens. Heb. admirans, seu stupens. 70. conuersans.

17. Speculatorem .s. vt moneas adesse hostem.

Ex me.i. meo nomine.

18. In iniquitate.i. ob iniquitatem. Sanguinem.i. mortem. Requiram .s. te puniens.

19. Impio. 70. iniquo. sic & inf.

20. Ponam offendiculum .i. permittam incidere in periculum mortis.

25. Data sunt. pro, dabuntur.i. inicientur.

Ligabunt .s. Iudæi, vel domestici.q.d. curabis te ligandum à tuis. In eis. pro, cum eis.

In medio.q.d. non potens in publicum prodire, & cum illis conuersari. 70. de medio. q. d. teneberis illis vinculis.

27. Fuero .s. iterum. Audiat. Chal. suscipiat disciplinam. Quiescit .s. à malis. 70. qui incredulus est, incredulus sit. Aquila (vt refert. Hier.) sic vertit: qui audit audietur, qui relinquit relinquetur.

CAP. IIII.

1. CORAM te .s. vt solet charta, in qua scribendum.

2. Arietes. Chal. duces.

3. Sartaginem. Tales Iudæi .s. ferrei, & denigrati peccatis. Et erit, &c.i. & obsidebis eam. Signum .s. quòd sit diruenda vnà cum templo.

4. Et pones, &c.q.d. vt feras pœnam debitam iniquitatibus sic iacendo. Israel, i. decem tribuum.

5. Annos iniquitatis. Videtur significari Deus tot annis tulisse illorum peccata.

6. Quadraginta. Tot annis peccatum est grauissimè tempore Manasse.

7. Prophetabis .s. prædicens destructionem.

8. Obsidionis.i. repræsentationis quod obsideat.

9. Viciam. 70. siliginem. Latus .s. sinistrum. Planè videntur ista facta sola visione, non re ipsa.

10. Stateres .i. sicli, quòd si communes, seu vulgares, efficiebant omnes 40. drachmas .s. vix semilibram. nam libra vnciæ 12. vncia drachmæ 8. si verò

si verò templi 20. s. vix libram. A tempore, &c. i. certo cuiusque diei tempore. s. meridie, vel vesperi.

11. Hin. Mensura est liquidorum, continens quantum oua 72. quorum sexta pars 12. significatur autem per hæc magna cibi, & potus penuria futura in obsidione Ierusalem.

12. Hordeaceum. s. panem. Illud. s. cibum, de quo sup. Operies. s. ad coquẽdum. significatur futura etiam penuria lignorum.

13. Pollutum. i. immundum, & velut coctum stercore. A a a. Heb Ahah, vnica dictio. Ecce anima, &c. q. d. nunquam me profano cibo contaminaui, quo modo isto iam me inquinabo?

15. Facies. i. coques.

16. Baculum. Chald. sustentaculum. 70. firmamentum. Solicitudine. 70. indigentia.

17. Ad fratrem suum. i. cum fratre suo.

In iniquitatibus. i. propter iniquitates.

CAP. V.

1. DVCES. i. curabis ducendum per aliquem.

2. Ciuitatis. s. depictæ in latere. Iuxta completionem. i. post expletos. Obsidionis. i quibus iacens repræsẽntabis obsidionis miseriam. Eius. s. vrbis. Not. primam partem significare intra vrbem interfectos i secundam, extra, tertiam, fugientes, vel in captiuitatem abductos. Nudabis. Heb. Chald. 70. & Complut. nudabo. q. d. persequar.

3. Inde. i. ex tertia parte vltima. Summitate. i. extremitate s. ora.

4 Egredietur i egressurus significatur. Ignis. significatur nequitia abductorum in Babylonem.

5. Terras. i. gentium regiones. explicatio præcedẽtis.

6. Iudicia i. præcepta. 70. iustificationes sic & inf. Præcepta. Heb. statuta. 70. legitima. sic & inf.

7. Superastis. s. peccando. Iuxta iudicia. i. mores. s. bonos moraliter. vel q. d. illi suos deos non reliquerunt, vos me reliquistis.

8. Ad te. s. iratus veniam. Iudicia. q. d. puniam te. Quod. 70. & Complut. quæ. i. qualia. Non feci. s. hactenus.

10. Ventum. i. mundi partem. apparet id nunc, vbi enim non sunt Iudæi?

11. Nisi, &c. Modus iurandi. q. d. nisi fecero, non habeas verax, aut simile quid. Sanctum. Chald. sanctuarium.

12. Euaginabo q. d. persequar, & affligam.

13. Consolabor. s. more irati post vltionem. Chald. finiam.

15. Blasphemia. i. conuitium. Increpationibus. 70. vltione.

16. Sagittas famis. s. locustas, frugum robiginẽ, &c. Baculum. Chal. sustentaculum. 70. firmamentum.

17. Sanguis. i. cædes.

CAP. VI.

3. RVPIBVS Chal. riuis.

5. Vestra. s. ô filij Israel. Mutatio personæ frequens in Scriptura.

6. Opera. s. idola, & delubra.

8. In vobis. pro, ex vobis. In gentibus. i. inter gentes. Terris. Chal prouinciis. 70. regionibus.

11. Percute. s. femur. Allide. s. ad terram. signa hęc dolentis, seu indignantis. Ad. i. super, vel propter. Malorum. i. scelerum. Chal. malas. i. pessimas.

12. Longè. s. ab hoste. Relictus. s. à peste, & gladio.

14. A deserto. s. vsque ad Hierusalem. Deblatha. dicitur etiam Reblatha. est in terra Emath. putatur à quibusdam esse Antiochia.

CAP. VII.

1. TV. s. audi.

2. Plagas. Chal. ventos. Terræ. s. Iudææ vndequaque vastandæ.

3. Super te. s. ô terra. Ponam contra te. Chal. dabo super te. q. d. puniam te ob peccata tua.

4. Vias. i. pœnam viarum. s. peccatorum. Chald. peccatum viarũ. Abominationes. i. pœna abominationum.

5. Afflictio. Heb. & 70. malitia. i. malum. s. afflictio, seu calamitas. Afflictio. s. altera. Chal. malũ post malũ.

6. Euigilauit. s. Deus. 70. surrexit.

7. Contritio. i. afflictio, seu destructio. Hier. contractio legit (nisi mendum est) in commentario. forte, confractio, legendum. Terra. i Iuda. Gloriæ. i. lætitiæ. Montium. s. Iudææ, quæ montosa. Chald. nec licebit in montium vertices euadere.

8. Scelera. i. scelerum pœnam.

9. Imponam. vide sup.

10. Dies. Chal. dies vltionis. Egressa. i. parata. vel pro, egredietur. s. contra te. Virga. i. baculus, quo es cædenda. q. d. adest, seu propè est. Germinauit superbia. Chald. apparuit impius. s. rex ille, qui te destruet, paratus est.

11. Iniquitas, &c. q. d. iam est paratus Nabucdonosor iniquus & impius, quo vos velut virga sum flagellaturus, vel vestra iniquitas in causa est cur puniamini virga vlciscente impietatem. Non ex eis. i. erit quisquam qui euadat flagellum. Ex sonitu. i. strepitu, fastu. q. d. nihil relinquetur impunitum.

12. Tempus. s. vltionis. Lugeat. i. doleat, quia. s. etiam si non vendidisset, perditurus erat.

13. Non reuertetur. s. anno Iubilæi. Adhuc in viuentibus, &c. i. etiam si eousque viuat. Chald. dum ipsi viuunt. Visio. i. prophetica comminatio. Regredietur. i. vacua redibit, sed implebitur, vel q. d. non conuertetur à peccatis suis. Chald. non est conuersa ad pœnitentiam. Confortabitur. i. prosperabitur, seu liberabitur. Chald. apprehendet pœnitentiam.

14. Canite, &c. q. d. canite sanè, vt præparentur, nemo erit qui possit vrbem tueri, sed omnes animum despondebunt.

15. Intrinsecus. i. intra vrbem.

16. Trepidi. Chald. gementes. In iniquitate. i. ob iniquitatem.

17. Aquis. s. sudore, vel vrina ex timore.

18. Caluitium. i. rasura, quæ solet adhiberi in calamitatibus.

19. Proiicietur. s. tanquam inutile perituris. Erit. i. eiicietur. vel q. d. non pluris fiet, quàm sterquilinium. Animam. i. appetitum. Scandalum iniquitatis. i. ruina ob iniquitatem. 70. cruciatus iniquitatum.

10. Abomi-

20. Abominationem.i. idolorum. In immunditiam.i.vt prophanetur à gentilibus,vel vt proiiciatur, & contemnatur. sicut solet res immunda. Chald. in contemptum.

21. Contaminabunt.i. prophanabunt.

22. Violabunt.i profanabunt s. gentes.

Arcanum.i sanctuarium. Emissarij.i. emissi milites. Chal. impij.

23. Cóclusionem.Chal.catenam.s.in signum,quod ligabuntur. Iudicio sanguinum.i. peccatis morte dignis.Chald.peccatis homicidij.

24. Possidebunt. Chald.& 70. profanabunt. Sanctuaria.s.erat in templo sanctum sanctorum, sanctum, & atrium sacerdotum.

26. Auditus.i.rumor de hostibus. 70.nuntius.

Lex.i legis interpretatio. Chald.doctrina.

27. Secundùm viam.i pro meritis. Secundùm iudicium.repetitio præcedentis. Iudicabo.i.puniam.

CAP. VIII.

1. SEXTO.s.à capto Ioachin,seu Iechoniæ. vide sup. cap. 1.quo magis in mea illa opinione confirmor. Sexto mense.s. Augusto. Manus.i.operatio,seu vis .s.prophetandi. Chal.spiritus prophetiæ à Domino.

2. Similitudo. 70. similitudo viri.s.imago hominis. Aspectus.i.species,seu forma.

3. In cincinno Chald.capillis. Dei.i.diuina,seu à Deo. Interius.i.interioris atrij templi. Idolũ.s.Baal. Ad prouocandum explicat verbum, Zeli. Aemulationem.i. zelum Dei, seu iram, & indignationem. est enim Zelotes,adeoque non ferens adorari præter se alienos deos.

4. Ibi.s.apparuit mihi. Videram.s. sup. cap. 1.& 3.

5. Portæ altaris.sic dicta ab altari idoli.

6. Putásne. pro,nónne. Conuersus s.aliò.

7. Atrij.s.sacerdotum. Pariete.s.cellulæ cuiusdam prope portam.

8. Apparuit.s.factum ex ipso foramine.

10. Et vniuersa.explicatio præcedentium. Pariete. .s.illius cellæ.

12. Cubilis.s.cellæ illius,vel cuiusque domum, aut conscientiam significat per illam cellam figuratam.

Terram.s.Israel.vel q.d.mortalia non curat.

14. Domus.i. atrij. Adonidem.s. veneris Amasium.Heb. Chald. & 70.Thammuz.i.Iunium.s.mensem, quo ille mortuus est, & plangi solebat,pro illo posuerunt.

16. Interius.s.sacerdotum. Altare.s. holocausti.

17. Leue. s.peccatum. Ramum.s.quo idola tergebant. erat id genus quoddam adorationis. Chald.adducunt confusionem ad facies suas.i.faciunt rem dignam confusione.

18. Faciam.s. illis quod merentur.

CAP. IX.

1. CLAMAVIT.s.is.de quo suprà. In auribus meis.i me audiente. vide inf. Vnusquisque.s. hostium,seu interfectorum. Vas.i. instrumentum .s. militare,seu bellicum. q. d. arma.

2. Portæ.s.atrij. Superioris.erat ad dexteram ingredientibus templum, & putant quidam dictam superiorem, quòd esset inter Orientalem portam, & Aquilonarem,vel quòd erat editior altera Aquilonari infimi atrij populi,duo enim populi atria. Aquilonem.s. vnde hostes venturi. Vnus.videtur iste septimus esse. Lineis.i. linea veste. 70.talari veste. Atramentarium scriptoris. 70. zona sapphiri. Altare.s.holocausti.

3. Assumpta.i.sublata. 70. ascendit. Chal. ait recessisse è sanctis sanctorum. Ad limen. 70. sub dio.s.propè limen constitit illa imago antea visa Prophetæ.

4. Thau.i.signum. 70. signum. Quidam putant ipsam litteræ figuram intelligi,quæ secundùm Hier. olim antiquis.s. Hebræorum litteris sic scribebatur T. vt Græci & Latini scribunt.

5. Illis.s.ex. Audiente me. Heb. in auribus meis. quod ideo noto,vt intelligatur Hier. interdum verba, vt sup. interdum sensum transtulisse,vt nunc.

Percutite.significatur.vel quod illi mererentur, vel quod postea à Chaldæis erant passuri,aut à Romanis.

6. Sanctuario.i.templo.q.d.à sacerdotibus, & Leuitis. Domus.i.templi.s.in atrio. Contaminate,&c.70. contaminastis domum,& implestis, &c.

8. Heu,heu,heu. Heb. Ahah, vnica dictio. 70. heu me.

9. Sanguinibus .i. homicidiis, vel peccatis dignis morte. Chald. homicidiis. Auersione.s.à Deo.Chald. peruersione iudicij. 70.iniquitate,& immunditia.

Videt.i.curat.

10. Viam.Chal.vltionem viarum.

11. Ecce.i.his gestis. Dorso suo.Chal.lumbis suis.

CAP. X.

1. CHERVBIM.i.animalium, de quibus cap. 1. Quasi species similitudinis.i. similitudo.

Ea.s.firmamentum, & cherubim.

2. Dixit.s.qui sedebat in throno.

3. A dextris. Chal ad Australem partem. Domus .i.templi. Interius.s. Sacerdotum.

4. Eleuata,&c. Vide sup. cap. 9.

5. Exterius.s.populi. Loquentis.s.olim in Sinai. Heb.& Chal.cùm loquitur.i.loqui solet.

7. Cherub.s.vnus.

9. Visio.i.species. Chrysolyti.Heb.Tarsis. 70.carbunculi.

10. Aspectus.i.species. Similitudo, &c. q.d. erant omnes simillimæ.

11. Partes. Chal. latera sua .s.antrorsum omnia per quatuor sua latera anteriora.vel,potiùs omnia mouebantur in omnem partem.s. etiam retrorsum, sinistrorsum, & dextrorsum.

12. Colla. Chal.& 70.dorsa.s.rotarum .i. summitates,vel colla animalium. Circuli. 70. rotæ. Quidam putant quamque constitutam duobus circulis se intersecantibus.

13. Volubiles. Quidam vertunt, ô rotæ, volunque aliquid eis fuisse præceptum, quod hic omittatur.

14. Vnum. pro, vnumquodque. Cherub. suprà dixit bouis,vnde apparet cherubim vultu fuisse bouis; vel, hic vultum mutasse; communis quidem est sententia, Cherubim vultus esse pueris similes .s. ita fuisse olim depictos.

15. Ipsum,&c.pro,ipsa sunt animalia. Chald. ipsæ sunt creaturæ. sic etiam inf.

18. Cherubim.s.de quibus proximè.

19. Eleuantia. cherubim est quidem masculinum Heb.at 70. neutra faciunt. Id ergo secutus est Hier.

Steut. 70. steterunt.s.cherubim.

21. Quatuor quatuor. pro, in ipsis quatuor, quatuor,&c.

22. Intuitus i.species.s.erat,qualem antea videram. sup.vertit sæpe,aspectus. Impetus.i.incessus.s.erat.

Ante faciem.i.antrorsum. Ingredi.i.ambulare.

CAP. XI.

1. DOMVS.i.atrij templi.

3. Dudum. 70.recenter. q. d.non ita dudum aucta est ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hostibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt.s.non est prope.s.vrbis vastatio ædificemus ergo domos.

Hæc.s.vrbs.Complut.hic. Lebes,&c. q.d.sumus in vrbe,vt in olla carnes, nec exibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quandiu coquuntur.

7. Hi sunt carnes.q.d. de iis potiùs dici potest,quòd sint carnes.s.à vobis occisæ, vt quæ ad coquendum,& edendum parantur.

9. Iudicia.i.vltionem.

10. Finibus.s. Reblatha, vbi Nabucdonosor principes occidit,& Sedeciam excæcauit. Iudicabo. Chald. vlciscar.

11. In lebetem.s.vt dicitis.

12. Iudicia gentium.i.gentium mores.

13. Consummationem.i. consumptionem.

15. Fratres tui fratres tui, &c.i.fratres tui, nempe & fratres,& viri,&c. Recedite,&c.q.d.recedite sanè vos ex vrbe qui vos dedidistis Babyloniis ex Ieremiæ consilio,nos in ea manebimus.

16. Eos.s.fratres & reliquos, de quibus proximè.

Feci.i.abegi. In sanctificationem modicam.i. ero eis loco templi ad modicum tempus.s.quo erunt dispersi,& exaudiam vt solebam in sanctuario.

17. Humum Israel.s.ecclesiam,quæ terra spiritualis Israel.

18. Offensiones.i.peccata. Abominationes.s.idolorum cultum.

19. Lapideum.i.durum. Carneum. Chal. timens me Aug. 18. con. Faust.lapideum intelligit sine sensu, carneum cum sensu.s.rerum diuinarum.

21. Ponam.i.reddam. q.d.puniam eos pro suis peccatis.

23. Montem.Chald.montem Oliueti.

24. Adduxit. pro, reduxit. Transmigrationem.i. captiuos.

CAP. XII.

1. DOMVS exasperantis. Chal.populi contumacis. Exasperans.i.me ad iracundiam prouocans.

3. Vasa transmigrationis.i. instrumenta, quibus vti solent qui migrant. Aspiciant.i. considerent.s. & conuertantur.

4. Vasa tua.i. supellectilem.

5. Parietem.s.domus.

6. Portaberis.Id hic,& infrà ex 70. sumptū est. nam Hier.vertit portabis.s.sarcinulas. Portentum.Chal.signum.s.figuram,seu typum futurorum.

8. Manè.i.postridie.

9. Nunquid,&c. Chal.si dixerint ad te,&c.

10. Ducem.s.regem. Onus.i.funesta prophetia. Eorum. Chald.eius.

12. Parietem.s.horti. Operietur.s.excitate.

14. Ventum.i.partem orbis.

15. Dominus.s.iustus malorum vltor.

18. Conturbatione.Chal. tremore. 70.dolore. Festinatione,& mœrore. Chal.desolatione, & stupore. 70.tormento, & anxietate.

19. Solicitudine.Chal.tremore. 70.indigentia. Desolatione Chald.stupore. 70. interitu, seu destructione. Vt desoletur.pro &,seu quia desolabitur. Multitudine.s.populi deserta.

22. In longum,&c.q d.omnes prophetiæ sunt de rebus multo pòst futuris. Peribit.i. irrita erit.s.quantum ad nos,quorum tempore illa non erunt. Chal.cessabit.

23. Sermo.i.prædictio. 70.tempus.

24. Omnis.i.vlla. Cassa.Chal.& 70.falsa. Ambigua.Chald.mendax.

28. Vltrà.i.longè. Complebitur.s.citò.

CAP. XIII.

2. PROPHETAS. Chal.pseudoprophetas.

3. Spiritum suum.i.suas phantasias. Chal. cogitationes cordis sui.

4. Vulpes.s.dolosi,& latentes.

5. Ex aduerso.s.hostium,vel iniquitatum. q. d. non defendistis populum,neque correxistis. Alloquitur pseudoprophetas. Murum.i.defensionē. Domini.Chal. furoris Domini.s.cùm Deus per Chaldæos puniret. q.d. nihil populum iuuistis.

6. Sermonem.s.falsum, seu mendacem.

7. Cassam.Chal.& 70.falsam.

8. Vana Chal.falsa. Vidistis.Chal.docuistis.

Ad vos Chal.mittam iram meam in vos.

9. Manus.i.percussio. Vident vana.Chal.prophetant falsa. Diuinant.Chal.docent. Consilio alij,concilio.i.cætu.Chal.secreto bono. 70. disciplina, seu institutione. Scriptura. Chal. scriptura vitæ æternæ.s. libro vitæ. Terram.s.viuentium. Dominus Deus. Heb. Adonai Iehoua.i.Dominus Dominus. sed quia Iehoua est Dei nomē proprium, rectè versum,Dominus Deus. atque id dictum sit in omnia similia loca. 70. Adonai Dominus.

10. Ipse.pro,vnus ex ipsis. Parietem.i.falsam prophetiam,vel doctrinam. Liniebant.s.iuuabant comprobantes. Paleis.s.quibus lutum teneretur, & solidaretur.q.d.inani applausu.

11. Temperatura.s. mistione luti & palearum. q. d. non solidè.

13. Spiritum tempestatis.i. ventum vehementem. Chald. Regem fortem.

15. Non est,&c. q. d. corruit & paries,& ædificatores.s.Prophetæ,vt statim dicitur.i.pseudoprophetæ.

17. Filias.i.fœminas,vel viros fœmineis similes leuitate,& mollitie.

18. Manus.i.brachij. Capiendas.i.decipiēdas,seu venandas. Viuificabāt.i.promittebant vitā & salutem.

19. Viola

19. Violabant me.i.prophanabant nomen meum.s. prædicentes falsa meo nomine. Propter pusillum, &c. .i.ob exiguam mercedem. Interficerent.i.prædicerent interitum.

20. Volantes.q.d.vt solent aues ab aucupibus.

Eos.s.puluillos i.deceptionum instrumenta. Ad volandum.q.d in libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. Vana.Chald.& 70.falsa.

Videbitis.Chald.prophetabitis.

CAP. XIIII.

3. IMMVNDITIAS.Chal.culpam idolorum.q.d. sunt ex animo idololatræ. Et scandalum,&c.repetitio,more Scripturæ. Contra faciem suam.i.ante se.

Respondebo.s.quod optant.

4. Homo homo.i quicunque. In multitudine.i. pro merito multitudinis.

5. Capiatur.i appareat quid.s.voluat in corde. vel, decipiatur ob malitiam cordis,&c.

7. Per me.Chald in verbo meo.

8. Exemplum s.diuinæ vltionis. Prouerbium .i. fabulam.

9. Propheta.i.qui putatur Propheta. Decepi.i.decipi permisi. Et extendam,&c. q.d. illum nihilominus puniam.

10. Portabit.s.dando pœnas. Iuxta iniquitatē,&c. .i. vterque pro suo peccato punietur. iniquitas, pro pœna iniquitatis,more Scripturæ. vel, iniquè respondebit iniquè interroganti, vt coniungatur cum superioribus.

11. Non erret.s videns puniri errantes. A me.s.recedendo. Vniuersis. pro,vilis Hebr.

13. Mihi.i.contra me. Virgam i.baculum.s.sustentaculum. 70.firmamentum.

19. Sanguine.i.cæde.

21. Iudicia.i flagella. Pessima.i.acerbissima.

22. Educentium.s in captiuitatem. Viam.i.mores, ob quos puniti à me alij, sed ipsi ex misericordia seruati.

Consolabimini .s. acquiescendo meis iudiciis. 70. pœnitebit vos.

23. Consolabuntur.i.afferent consolationis materiā, dum.s.cogitabitis meā clementiam, & ipsorū salutem.

CAP. XV.

4. PARTEM.Chald. extremitatem.

6. Dedi.i.dare soleo.

7. Faciem.Chal.vltionē. De igne,&c.q.d.ex vna calamitate ad aliam transibunt. Posuero faciem, &c.i. puniero eos.

CAP. XVI.

3. RADIX, &c. q. d. videris nata ex Chananæis,& Amorrhæis,&c. vel talis eras cū te primū vocaui.

4. Non est,&c. q. d. non est tibi adhibita cura, quæ solet recens natis,sed te reperi penitùs destitutam.

Salutem.s. lauatur fœtus, vt componantur membra incurua ex vtero. Sale. qui adhibetur vmbilici vulneri, itemque fœtui siccando.

Pannis.i.fasciis.

5. Pepercit.i.misertus est. Oculus.s.cuiusquam.

Animæ.i.vitæ.

6. Sanguine.s.qui cum fœtu egreditur.q.d. reperi te sordidam.

7. Multiplicatam.s.viribus,opibus,dignitatibus, &c.

Ingressa.i.progressa. Mundum.i.ornatum. Pilus. .s. pudendorum.

8. Et transiui.pro,cùm transirem. Amantium.q.d. nubendi.solent enim nubiles amare adolescentes.

Ignominiam.i.nuditatem. Iuraui.s.vt fit in spōsalitiis. Ingressus sum.i.pepigi. Mihi.s.sponsa.

9. Laui.s.à peccatis. Oleo.s.misericordiæ.

10. Discoloribus.s. pulchris vestibus sacerdotalibus, vbi varij colores. Hyacintho.Chal.pretiosis calceamētis. Subtilibus s.serico.

11. Manibus.i.brachiis.

12. Inaurem.i.circulum aureum inauri similem.

Os.i.vultum,vel nares. his enim etiam in Oriēte aurum apponitur.s.ex fronte pendens & naribus imminēs. 70.nasum. Decoris.i. pulcherrimam.

13. Similam,&c.Chal.manna simile similæ, melli, & oleo. Profecisti in regnum.i.regnasti.

14. Nomen.i fama.

15. In nomine tuo.i.cùm tam celebris esses. Chald. ob nomen tuum.s.elata. Fieres.s.velut concubina.

16. Excelsa.70.idola. Consuta.Chal.operta polymitis.s.consutis inter se, vt solent, cortinæ. Factum.s. vnquam.q.d.grauissimè.

17. Vasa decoris.i.ornamenta pulchra. Fornicata. .s.colendo eas. solet enim Scriptura Idololatriam fornicationem vocare.

19. Factum est.s. ita vt dico.q.d. non potes horum quidquam negare.

20. Mihi s.mea virtute, mihique debitos. Deuorandum.s.igni.q.d. in holocaustum.

22. Adolescentiæ.s.in Aegypto.

23. Accidit.s.quod statim dicetur. Væ,&c id per parenthesim. Chald. væ tibi,quia peccasti; væ tibi,quia non es conuersa.

25. Signum.s.altare, vel delubrum. Pedes.i.crura.

Omni transeunti.q.d. omnia idola coluisti tibi nota.

26. Cum filiis,&c.s.illos imitata,vel illis coniuncta amicitia. Carnium. sic modestè vocat genitalia, sed simul pudefacit persistens in metaphora fornicationis.

27. Iustificationem.i.templum,& cultum,seu leges. 70. legitima tua. q.d.ritus,& ceremonias.

Filiarum.i. vrbium, vel gentium.

Erubescunt.q.d.etiam idololatras pudet tuorum scelerum,adeò sunt immania. Chald. ad quas si misissem Prophetas meos,erubescerent: tu autem non es conuersa à via tua scelerata.

28. In filiis.pro,cum filiis.

29. Cum Chaldæis.Chald.& 70. & cum Chaldæis. .i.Chaldæorum imitatione.

30. In quo,&c.Chal.quàm fortis malitia cordis tui. 70. quid faciam cordi tuo?

31. Fastidio.s.minoris pretij.q.d.nō aliter acquietura.

32. Super.i. præter.

34. Fornicatio.s.talis. Contrarium .s.ei quod faciunt meretrices.

36. Effusum.s.prodigè.

Super. Chald. post. 70.ad.

Super idola. Chal.in omnibus idolatriis.

In sanguine.Chal.& 70. & in sanguine.i.cæde.

Dedisti. Chal. immolasti. Sanguinem .i. cædem.

Zeli. q. d. vt solent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehensas.

40 Multitudinem. f. hostium. Chal. exercitum.

Lapidibus. f. vt adulteram.

41. Mulierum i. gentium.

42. Requiescet. f. sumpta vindicta. Zelus. i. zelotypia, seu amor. Irascar. i. puniam. q. d abiiciam in totum curam tui. 70. non ero solicitus vltrà.

43. Dedi. pro, dabo. i. puniam. Iuxta scelera. i. quãtum merebantur peccata tua.

46. Filiæ eius. i. ei subiectæ vrbes. Sinistram. f. aspiciendo ad Orientem.

47. Pauxillum. pro, paruum. f. fuisset peccatũ tuum. Minus penè. f. quàm illorũ q. d. minus graue fuisset, si peccasses vt illæ. Chal. tolerabile fuisset peccatuũ tuum, si similiter peccasses. Sceleratiora. pro, sed sceleratiora.

49. Panis. i. ciborum. Abundantia. f. rerum, seu deliciarum. Filiarum. Chal. villarum.

50. Vidi. i. mihi visum est, seu decreui, vel cùm viderem scelera. Complut. vidisti.

51. Iustificasti. i. ostendisti te iustiores esse, seu minùs iniquas.

52. Ab eis. i. quã eæ. A te. i. præ te. f. cõparatione tui.

53. Conuertam, &c. Ironicè. q. d. ita illarum miserebor, vt Sodomæ misertus sum. Reuersionem. pro, conuersionem, vt sup. est enim idem verbum. Heb. q. d. ita eas conuertam. f. ad prosperitatem, vt cõuerti Sodomam, & Samariam. In medio. i. instar q. d. velut in medio.

54. Consolans. f. solatium est miseris socios habere malorum.

55. Et soror, &c. & id Ironicè. q. d. ita tu reuerteris ad antiquam prosperitatem, vt illæ. Ad antiquitatem suam. Chald. ad principium suum. 70. sicut fuerunt à principio.

56. Audita, &c. i. non meministi vnquam punitionis eius.

57. Reuelaretur. f. per punitionem. Opprobrium. f. quo nunc es tu illis, sic Psal. 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris.

58. Scelus tuum. i. pœnam sceleris.

59. Sicut despexisti q. d. puniam sicut mereris.

60. Sempiternum. f. nunquam mutandum. Id ad Christi tempus referendum.

61 Maiores. 70. seniores. Minoribus. 70. iunioribus. intellige significari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & posteriores, seu secundùm Chald. prouincias Iudæa maiores, & minores. vel, alludit ad illud quod suprà dixit, Samariam esse sororem maiorem. f. numero, Sodomam verò minorem. Ex pacto tuo. i. vt Legis veteris, sed Christi meritis. Chald. cùm tamen non feceris legem. q. d. non ex merito tuo.

CAP. XVII.

2. ÆNIGMA. i. obscurum sermonem.

3. Aquila. f. Nabucdonosor, cuius alæ potentia, & opes. Plumis. 70. vnguibus. Libanum. i. Ierusalem. Medullam. Chal. propaginem. 70 electa. f præcipua quæque.

4. Summitatem, &c. f. Ioachin. Chanaan. i. negotiatorum, vt statim explicat. f Chaldæorum, qui erant celebres eo tempore mercatores. Negotiatorum. 70. murata. f. Babylone.

5. Tulit. f. Sedeciam. Posuit. f. loco Iechoniæ. Aquas. i. populos. Superficie. f. terræ. q. d. in Ierusalem. vel non valdè firmo imperio.

6. Latiorem. 70. infirmam. Chal. fortem. Respicientibus. Chal. incuruatis. f. populo subdito. Ad eam. f. vitem, vel Aquilam.

7. Altera. f. Rex Aegypti. Mittens, &c. i. confidens auxilio Pharaonis. Irrigaret. i. tueretur contra æstum. i. iram Nabucdonosor. De areolis, &c. q. d. ex Aegypto.

9. Euellet. f. Aquila prior. Distringet. i. decerpet, seu perdet. Non in brachio, &c q. d. nec ad id opus erit magnis viribus. Regem. f. Iechoniam.

13. Tollet. f. Sedeciam regem constituet.

17. Contra eum. f. Nabucdonosor. promiserat quidem multa se facturum, sed non fecit, nec bellum gessit.

18. Spreuerat. i. Sedecias. Fœdus. f. initum cũ Nabucdonosor. Dedit, &c. i. iniit fœdus cum Pharaone.

19. Ponam, &c. q d. vlciscar.

20. Præuaricatione. i. ob præuaricationem.

21. Ventum. i. mundi partem.

22. De medulla, &c. i. de semine regio. Tenerum. Chal. infantem. f. Christum. Distringam. 70. auferam. Montem. f. ecclesiam. Et eminentem. 70. & suspendam illud. Id quod ad Christi crucem quidam referunt.

23. Volucres. Chal. iusti. Volatile. Chal. mansueti. Vmbra i. protectione.

24. Ligna, &c. i. reges, vel homines. Sublime. f. Sedeciam, vel Iudæos. Humile. i. Zorobabel, vel Christum. Viride. f. synagogam. Aridum. f. gentiles.

CAP. XVIII.

2. PARABOLAM, &c. Heb parabolizatis parabolam istam in terra, &c. i. vtimini hac parabola, seu prouerbio. Patres, &c. q. d nos patimur propter peccata parentum nostrorum. Chald patres peccauerunt, & filij percutiuntur.

3. Si erit, &c. q. d. non vtemini vltrà tali parabola, seu prouerbio.

4. Meæ. i. à me creatæ.

6. Comederit f. idolothyta. sic & inf.

7. Contristauerit. Chald. & 70. oppresserit.

9. Veritatem. i. quod rectum est.

10 Latronem. Chal. impium. 70. pestilentem. Fecerit. f filius. Istis. f. peccatis.

11. Omnia f. supradicta bona. Et vxorem. & pro, vel sic & in seq. dixit, si vel in vno illorum peccauerit.

12. Abominationem. 70. iniquitatem. f. accedendo ad menstruatam. id enim suprà posuit.

13 Morte, &c i. occidetur. f. per sententiam iudicis. Sanguis. Chal reatus mortis.

17. Superabundantiam. i. aliquid supra sortem, quæ vulgò Capitale dicitur.

20. Anima i homo. Non portabit, &c. Chald. non punietur ob peccatum patris. Not. hic neminem à Deo puniri ob parentum peccata; sed puniri tamen aliquando patres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura; Vide Exod. 20. Super eum. q. d. secundùm eam iudicabitur.

22. Non recordabor. f. vt condemnem. In iustitia. i. propter iustitiam. Viuet. f. hic, & in futuro.

24. Non

24. Non recordabuntur .s. vt pro iis remuneretur æterna vita. In præuaricatione.i.ob præuaricationem.
In ipsis i. propter ipsa.
25. Aequa.i. recta.
27. Viuificabit. 70. custodiet.
30. Idcirco.s.quia iustus sum. Ruinâ.i.perniciem.
31. Nouum.Chal.timês. Spiritum nouum.Chal. spiritum timoris. Moriemini.i. facitis digna morte, seu condemnatione?

CAP. XIX.

2. MATER .s. synagoga, vel Ierusalem. Leæna. 70, velut leæna. fortis,& confidens.
Leones.i.viros fortes,seu rapaces,& oppressores.
3. Vnum.s.Ioachaz fratrem Ioacim. Leunculis i. principibus. Comedere. Chald.occidere.sic inf.
Leo i Rex.
4. Non absque,&c.Heb.& Chal.in reti ipsarum captus est.
5. Vnum s.Ioacim.
7. Viduas facere.s.ciuitates hominibus, vel fœminas.s.occisis viris. Earum Heb.Chal & 70.eorum .s. hominum. Plenitudo i.quidquid in ea erat. a voce,&c i ob sæuitiam eius.
8. Vulneribus Heb.& Chal.reti. Carcerem. inde tamen eductus,& in Ierusalem reductus,in ea occisus. quidam tamen id de Ioachin intelligunt.
10. In sanguine tuo.i.ob regiam stirpem,seu nobilitatem. 70 quasi flos mali granati. Super.i.prope.
Aquain.q.d.loco optimo. Aquis.i. populis, vel rerum copia.
11. Virgæ,&c.q.d.multos habuit Reges.
Solidæ. 70. fortes.
12. Ira.s. Dei. Ventus .s. Chaldæorum exercitus. Ignis.i calamitas. Chal populi fortes,vt ignis.
13. In desertum. pro,velut in desertum.
14. Ignis.i.perditio. Virga.s.Sedecia,ob cuius scelera destructa est. Non fuit,&c. q.d.nec relictus est regni successor. Planctus est.i.prophetia lamentationis.
Erit in planctum.i.incidet in magnam miseriam .s. Ierusalem, seu synagoga.

CAP. XX.

1. SEPTIMO.s.capti Iechoniæ.
3. Nunquid.i.itáne. Non respondebo.s.quod vultis,vel quicquam.
4 Iudicas.i.condemnas,seu arguis.
5. Leuaui manum.i.iuraui, vel potentiam ostendi.
7. Offensiones.Chal.& 70.abominationes.i.idola, vel scelera. Oculorum suorum.Chal.à conspectu suo.
8. Dixi.i.statui, vel cogitaui. q d. dignos iudicaui supplicio.
9 Feci.i.abstinui à punitione.sic inf vide ver. 22.
Violaretur.i.malè audiret,quasi non potuit sè liberare.
11 Viuet. Chald. viuet vita æterna.i.si debitè seruentur.
12. Signum.s.religionis, seu pacti, vel amoris mei erga eos
13. Iudicia.i leges. 70. iustificationes.
17. Interficerem.s.omnes.
18. Patrum vestrorum.i.quæ obseruât patres vestri.
Iudicia.i.mores,seu leges.s.quas seruant iniquas.
20. Sanctificate.i. sanctè colite.
23. Leuaui,&c. q.d. minatus sum,seu statui facere, omnino facturus,nisi Mosis oratio impedisset.
25. Ergo. pro, ergóne. q.d.itáne erant præcepta non bona,vt contemnenda ab eis essent?
26. Et pollui,&c.q.d. Itáne munera,quæ iussi offerri pro peccatis,polluta erant,vt mihi offerre non debuerunt, sed idolis potius? Offerrent i. offerre iuberentur.
Et scient.pro,vt scirent. Dominus.s.seruans eos.
27. In hoc.s.quod sequitur. Blasphemauerunt. Chal.& 70.irritarunt.
28. Irritationem.s.qua me irritabant. 70. furorem.
29. Quid est,&c.q.d.quis vos docuit ista?
Excelsum. hoc nomine significabant loca edita, vbi idola colebant,seu altaria illic constructa.
Vocatum.s. ab illis.
30. Post.i.sequentes. Offendicula. vide sup. 22
Respondebo.pro,vt respondeam?
33. Effuso.s. in vos per flagella.
35. Desertum.i quod est inter Iudæâ & Chaldæam.
Populorum .s. permeent deserta ad vicinos populos. vel q.d.vbi non sunt homines. Iudicabor.i.expostulabo,vel puniam.Chal.vindictam de vobis sumam.
37. Vinculis.pro,vincula.q.d. cogam stare pacto.
39. Ambulate.pro,ambulate sanè. q. d. facite quod lubet,non impunè feretis. Idolis vestris. sub. puniam vos,vel conuertam tamen vos.
40. Domus Israel.i.ecclesia Christi. Initium. 70, primitias. Decimarum. Chal.ciborum. 70. separationum i rerum quas mihi offerendas separabitis.
Sanctificationibus.i. sacris,
41. Sanctificabor.i.sanctè colar.
46. Stilla .i. vaticinare.s. effundendo verba, more pluuiæ. Chald.doce. 70.aspice. Saltum.s. Ierusalem plenam ciuibus,vt saltus arboribus frugiferis,& infrugiferis,seu viridibus, & aridis.s.bonis, & malis.
Meridiani .s. ad Austrum est Ierusalem respectu Chaldææ.
47. Facies.i. homo. Ab Austro, &c.i.à Iudæa in Chaldæam ducti captiui. Nec extinguetur.i.extingui poterit ab aliquo
49. A a a.Heb. ahah. vnica dictio. Dicunt i.solent dicere. Per parabolas.q.d.ita obscurè, vt non intelligamus.

CAP. XXI.

2. STILLA. Vide suprà cap. 20. Sanctuaria .i. templum.
3. Gladium .s.exercitum Chaldæorum. Iustum, & impium.i.omnes.
4. Pro eo autem, &c. q.d. si meos sic punio,quanto magis alios?
5. Irreuocabilem.s.ante completam punitionem.
6. In contritione,&c.i vt solent quibus dolent lumbi. In amaritudinibus.i.amarè. 70. in doloribus.
7. Auditu.i. rumore de calamitate Ierosolymitana. Infirmabitur.Chal.obscurabitur.70.exanimabitur.
Fluent.s.præ sudore,vel lotio. Venit.s.calamitas,vel exercitus.
9. Limatus.i.tersus.

Vide sup. cap. 46. verſ. 16. Et conuertetur. ſ. ex agris fugiens.

17. Leones. Chal. Reges. ſ. hoſtium. Aſſur. ſ. qui abduxit 10 tribus. Exoſſauit. Chal. conſumpſit.

18. Viſitabo. ſ. puniens. Regem Aſſur. ſ. Sennacherib.

19. Carmelus. &c. Chal. & 70. in Carmelo & Baſan. q. d. in locis fertilibus & pinguibus.

20. Diebus. ſ. Euangelici ſtatus. Mira in Prophetis tranſitio à figuris ad figurata. Nō erit. ſ. quia per Chriſtum remiſſa.

21. Dominantium. ſ. Chaldæorum. Aſcende. ſ. ô Dari, vel Cyre. Quæ poſt eos ſunt. Chald. reliquias eorum.

22. Terra. ſ. Chaldæorum.

23. Malleus. ſ. Rex Babyloniæ ſecundùm Chal. In gentibus. i. inter gentes.

24. Illaqueaui. Chal. venatus ſum. verba Dei, vel Darij. Neſciebas. ſ. id tibi euenturum.

25. Vaſa. ſ. arma Perſarum, & Medorum. Domino. pro, Domini.

26. Aperite. i. expedite viam. Exeant. ſ. è difficultate viarum. q. d. facilè incedant.

27. Viſitationis. 70. vltionis. ſic & inf.

28. Fugientium. ſ. Iudæorum.

29. In Babylonem. i. contra Babylonem. Omnibus. pro, nempe omnibus.

30. Conticeſcent. Chal. conterentur. 70 proiicietur.

31. Superbe. Chal. Rex impie.

33. Calumniam. Chal. & 70. vim. Tenent. Chald. violenter tenent.

34. Defendet. Chal. vindicabit. Exterreat terram. Chald. conterat impios terræ.

35. Gladius. ſ. veniet.

36. Stulti erunt. Chal. inſanient.

37. Quaſi mulieres. Chal. infirmi, vt mulieres.

38. Aquas. ſ. Euphratis, qui fuit ab hoſtibus diuiſus in multos riuulos, vt poſſet tranſiri. Portentis. Chald. Idolis.

39. Fatuis ficariis. fortè dæmones intelliguntur ſpecie ficariorum apparentes. Heb. vlulis, ſeu noctuis. Chal. felibus. Sempiternum. i. tempus longiſſimum.

41. Aquilone. i. Perſia, & Media.

42. Filia. Chald. cœtus.

44. Ecce, &c. Vide ſup. cap 49.

CAP. LI.

1 VENTILATORES, &c. Chald. direptores, qui diripiant eam. Venerunt. pro, venient.

3. Non tendat, &c. q. d. fruſtra quis conabitur defendere.

4. Regionibus. Heb. plateis. Chald. vicis.

5. Viduatus. i. deſertus. Chal. derelictus. Terra autem. pro, quamquam terra. q. d. etſi grauiter peccarint. A ſancto. ſub. recedentio. vel pro, contra ſanctum.

6. Tacete. i. diſſimulate, vel ceſſate. ſ. à fuga. Chald. occidi.

7. Aureus. i. excellens. ſ. grauitate ſupplicij, quod per Babylonios exercuit. Commotæ. Chal. conturbatæ.

9. Curauimus, &c. vox Angelorum cuſtodum, vel Prophetarum. vel ſeuſus eſt, Actum eſt de ea, nemo poteſt defendere. Iudicium. i. punitio iuſtè inflicta, vel meritum peccatorum. Nubes. q. d. altiſſimè. repetitio. Chald. cælos cælorum. 70. aſtra.

10. Protulit. Chal. reuelauit. Iuſtitias, &c. q. d. defendit cauſam noſtram, & liberauit nos.

11. Templi ſui. ſ. incenſi à Chaldæis.

12. Leuate. ſ. ô Perſæ, & Medi. Signum. i. vexillum in ſignum victoriæ. Leuate. Chald. ſuſcitate. 70. præficite.

13. Super. i. iuxta. Aquas. ſ. Euphratis. Pedalis. i. determinatus more menſuræ. Præciſionis. i. interitus.

14. Animam. i. vitam q. d. per ſe ipſum. Hominibus. Chal. exercitibus. Brucho. 70. locuſtis. Celeuſma. i. vox hoſtium ſe inuicem ad bellum hortantium, ſeu exultantium.

15. Præparauit. Heb. firmauit. Chal. fundauit.

16. Dante, &c. i. iubente. Pluuiam. pro, pluuia. q. d. tempore pluuiæ.

17. A ſcientia. i. præ ſcientia. ſ. Dei. vel pro, in ſcientia. ſ. ſua.

19. Sicut hæc. Chal. & 70. talis. ſ. vt idola. Pars. i. hęreditas. Sceptrum. Heb. virga. Chal. portio. Eius. ſ. Dei. Nempe fideles ſunt velut hæreditas Dei, & Deus ipſorum hæreditas.

20. Tu. ſ. ô Babylon. Mihi. i. contra me. Vaſa. i. inſtrumenta.

23. Iugales. i. boues. Chal. par boum.

25. Ad te. i. contra te. ſ. agam. Mons. ſic dicitur ob ſuperbiam. Chald. ciuitas. Corrumpis. i. perdis. Petris. q. d. munitionibus tuis. perſtat enim in metaphora montis.

26. Non tollent, &c. q. d. perdam te prorſus, & reddam inutilem. Lapidem, &c. Chal. Regē in Regnum, & principem in principatum.

27. Sanctificate ſuper eam. Chald. præparate contra eam. ſic & inf. Ararat i. Armeniæ maioris. Menni. i. Armeniæ inferioris. Aſcenez. i. Scythiæ. Thapſar. Chal. populos bellatores. 70. iaculationes. Bruchum. Genus eſt locuſtæ. 70. locuſtam. Aculeatum. Chal inflammatum.

30. Quaſi mulieres. ſ. infirmi, ſeu debiles.

31. Currens, &c. q. d. concurrent ſimul multi nuntij. Summo. i. extremo.

32. Paludes. ſ. carecta, ſeu arundines Euphratis.

33. Trituræ. i. oppreſſionis.

34. Teneritudine mea. 70. deliciis meis. Eiecit. i. expulit è regione mea.

35. Iniquitas. ſ. Babylonis. Caro mea. i. mei ciues, oppreſſi. Super. i. contra. ſ. queritur. Sanguis. i. effuſus ab illis.

36. Mare. ſ. Euphratem, vel abundantiam.

37. Tumulos. ſ. lapidum.

38. Rugient. ſ. Chaldæi præ ira, aut dolore.

39. In calore i dum vino incaluerint. Vide Dan. 5. Ponam, &c. q. d. potabo calice punitionis.

41. Seſack. i. Babylon Vide ſup. cap. 25. In ſtuporem. ſ. videbatur non poſſe vnquam expugnari.

42. Mare. i. grandis exercitus.

44. Abſorbuerat. i. rapuerat. ſ. de Ieruſalem.

46. In terra. ſ. Chaldæa. Anno. ſ. primo. Auditio. i. rumor belli. Poſt hunc annum. i anno ſecundo. Iniquitas. i. violentia. ſ. anno tertio Balſaſar

capta

capta Babylon. Et dominator, &c. q. d. Rex Regem superabit.

48. Laudabunt f. Deum. 70. exultabunt.

49. Terra.f. Chaldææ.

50. Procul.f.ex Chaldæa, quæ procul à Hierusalem. Domini.pro, templi, vel cultus Domini.f.qui in Hierusalem fieri solebat.

51. Confusi, &c. vox Iudæorum.

52. Mugiet.i.gemet.f.moriens. Chald. proiicietur. 70. cadet.

53. Si ascenderit, &c.i. si altissimas turres, & muros ædificet. A me.f.missi.

55. Magnam.f.multorum ciuium, quia occidentur omnes. Eorum.f.hostium, vel Chaldæorum. q. d. qui olim sonabant vt fluctus, &c.

57. Inebriabo.f. calice iræ meæ, seu punitionis. Dormient, &c. Chal. morientur morte secunda.

58. Populorum.f.Chaldæorum se defendere conantiũ. Ad nihilũ.f.proderit. Gentiũ.f.labores.repetitio.

59. Cum Sedecia.f.inuisente Nabucdonosor. Chal. in legatione Sedeciæ. 70. à Sedecia f.missus.

Prophetiæ.i.interpretationis.q.d. legationis, vel eius prophetiæ quam ei Ieremias commendauit. Chald. & 70. muneruin.f.quæ ferebat.

64. Verba.Chal.prophetia verborum.

CAP. LII.

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hæc eadem scripta sup. Cap. 39.

2. IN oculis. Chald. coram.q. d. Deo vidente, & improbante.

3. Quoniam. Chald. & ideo.

7. Dirupta.f.à Chaldæis. Viam portæ.quidam cuniculum putant significari. Duos muros. 70. murum, & antemurale.

9. Rheblatha, quæ postea dicta Antiochia, secundùm Hieronymum. Locutus, &c.i.obiurgauit grauiter reddita causa.

11. Compedibus. Chal. catenis æreis.

12. Stabat.i.stare solebat.

16. Reliquit.f.aliquos.

18. Creagras.i. foci instrumenta, seu coquinæ.f. dum coquebantur carnes sacrificiorum. Mortariola. Chal. cochlearia.

19. Quotquot, &c i.tam aurea, quàm argentea.

20. Non erat.pro, immensum erat.

21. De.pro, in.

23. Dependentia. Chal. in latere vno. 70. vna pars. f.omnia erant plura, nempe centum, sed latebant aliqua aspicientes columnam.f.quæ retro erant. Centum.f.in vno ordine. erant autem ordines duo. Vide 3. Reg. 7.

24. Primum.f.summum. Secundum.f. vicarium summi.

25. Videbant faciem.i.erant familiares.

28. Septimo. Quidam putant esse errorem in numeris, & legendum pro septimo, primo, pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4. Reg. 24. & 25. & 2. Paral. 36. Ego id nõ ausim dicere, potiùs dicerem de aliis hic translationibus agi quàm 4. Reg.

30. Quatuor millia, &c. Aliter 4. Reg. 24. sed illic etiam vulgus numeratur, hic solùm principes viri.

31. Vigesimaquinta f.decreuit, fecit verò 27. vt dicitur 4. Reg. 25. Anno.f.primo. Eleuauit.q.d.honorauit.f calamitosi sunt capite demisso.

32. Bona. q d.consolatus est cum amicè collocutus. Regum.f.captiuorum.

33. Coram eo.i.in eius aula.

THRENI,

.i. Lamentationes.

70. addunt, post captiuitatem Israelis & desolationem Ierusalem planxisse Ieremiam, & dixisse quod sequitur.

CAPVT I.

1. PLENA.f.olim. Vidua. q.d.desolata. Domina gentium.f. multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitæ, Moabitæ. 70. multiplicata in gentibus.f.antea.

2. Charis eius. 70 diligentibus eam. Amici.i.qui amici videbantur.f.fœderati populi.

3. Afflictionem, &c q d.quia affligebat innocentes, & seruire faciebat.vel q.d.cum magna afflictione & seruitute migrauit. Quidam tamen afflictionis & seruitutis nomine peccatum intelligunt.f. quòd afflictionem animæ afferat, & seruitutem. sic interdum etiam amaritudo vocatur.

4. Lugent i.videntur lugere.f.desertæ prorsus. Solemnitatem.i.festa celebranda in templo.

5. In capite.i.domini, seu superiores. Super.i.contra.f.afflixit eam, vt est Heb. & in 70.

6. Filia Sion.i. Ierusalem, quæ arci Sion subiecta. Chal.cœtus Sion. Subsequentis.i.abducentis. Heb. & Chal. & 70. persequentis.

7. Afflictionis.f.quam patiebatur propter præuaricationes suas. Præuaricationis.i peccatorum, vel punitionis ob præuaricationem, sic solet scriptura iniquitatem vocare pœnam iniquitatis. Cùm caderet. iungẽ cùm, recordata est. Sabbata.i.festa.f.Dei cultum. Chal. cessationem bonorum. 70 transmigrationem.

8. Peccatum. Chal. peccatum grande. Instabilis. 70. in commotionem.f.mota loco per captiuitatem.

Retrorsum.f. præ pudore. q.d. erubuit. solent erubescentes faciem auertere.

9. Sordes. Chal. immunditia menstrui, à qua non est mundata. s. peccata. In pedibus. pro, ante pedes. Heb. in fimbriis. 70. ad pedes. q. d. apparent eius peccata, planè vt celare nō possit. Nec recordata, &c. q. d. cùm ante oculos haberet peccata, non tamen cogitauit, quid sibi tandem ob ea euenturum esset. Deposita. i. deiecta.

Erectus. i. elatus superbia. 70. præualuit.

10. Quia. pro, etenim. Gentes. s. Ammonitas, & Moabitas. Ecclesiam. i. congregationem. s. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. Pretiosa est. Heb. idem verbum, quod suprà vertit desiderabilia.

12. Vindemiauit. i. abstulit ciues meos. s. hostis, vel Deus.

13. Ignem. i. punitionem consumentem. Erudiuit. i. castigauit. Retrorsum. q. d. à felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hostibus.

14. Vigilauit. s. Deus. Iugum. pro, super iugum. q. d. vt puniret iniquitates, quibus me subieceram.

Conuolutæ. s. iniquitates. i. iniquitatis supplicium.

15. Magnificos. i. præcipuos. Chal. & 70. fortes.

Tempus. s. destinatum punitioni. Torcular. s. tribulationum. Virgini. i. Regno, quod more virginis custodiri solet. Filiæ. i. populi, seu populo. vt sit appositio.

Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Beniamin.

16. Conuertens. i. reducens. s. ad statum lętitię. Chal. sustentans.

17. Manus. s. vt solent, qui opem petunt. Chald. manus præ angustia, more parturientis. Quasi polluta, &c. q. d. abominabilis.

18. Os. i. faciem.

19. Vocaui. s. in auxilium. Amicos. s. Aegyptios, quos putabam amicè adiuturos. Cibum. sub. & non inuenerunt.

20. Venter. i. mens, seu interiora. Similis est. i. similiter interficis, mortem autem Chald. famem intelligit.

21. Audierunt. Chal. audierunt nationes.

Fecisti. i. punisti. Consolationis. s. ipsorum. Chal. vltionis. Fient. pro, & tamen fient. Complut. fiant.

22. Vindemiasti. 70. vindemiauerunt.

CAP. II.

1. FILIAM. Chal. cœtum. De cælo in terram. i. à summa felicitate in extremam calamitatem.

Inclytam. Heb. decorem. Chal. pulchritudinem. 70. gloriam. Scabelli. i. sanctuarij, vbi propitiatorium, quasi Dei scabellum.

2. Virginis. Chal. cœtus. 70. filiæ. Polluit. i. profanauit. s. tradendo gentilibus, seu proiecit, vt rem pollutam. i. immundam.

3. Cornu. i. robur. Chald. gloriam. Dexteram. s. ne ferret opem. A facie. i. in conspectu. Ignem flammæ. pro, flammam ignis. In gyro. i. vndique.

5. Humiliatum, &c. q. d. & viros, & fœminas calamitatibus.

6. Dissipauit. Chal. eradicauit. Tentorium. s. templum. Obliuioni tradidit. i. fecit omnino cessare, vt quę obliuioni traduntur. In opprobrium. s. exposuit.

7. Maledixit. i. veluti maledictam tractauit. s. perdēs. Sanctificationi. i. sanctuario, seu templo. Dederunt. s. hostes. Sicut. s. solet. q. d. exultanter.

8. Funiculum. i. mensuram. s. vastationis.

Luxitque. s. suam ruinam q. d. corruit.

9. Regem. pro, nempe Regem. est enim explicatio præcedentis Metaphoræ. In gentibus. i. inter gentes.

Lex. i. obseruatio cerimoniarum in Dei cultu.

Prophetæ, &c. q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. Sederunt, &c. describit gestus lugentium.

11. Effusum, &c. hyperbole. Iecur. i. viscera, seu interiora. Super. pro, ob.

12. Triticum, & vinum. i. cibus, & potus. Vulnerati. Chald occisi gladio.

13. Exæquabo. i. æquiparabo. q. d. quis vnquam tantam vidit calamitatem? Consolabor. s. simili exemplo.

Mare. Chal. fluctus maris in tempestate.

14. Prophetæ. Chal. pseudoprophetæ. Assumptiones. i. prophetias, quibus solent auditores assumi, seu subleuari, & erigi in spem. Et eiectiones. q. d. non erant subleuationes sed deiectiones, te enim prorsus deiecerunt illorum mendacia. scio aliter locum posse explicari ad veritatem Heb. quod & docti norunt. s. prophetasse istos falsas hostium calamitates & expulsiones.

17. Præceperat. i. inter præcepta posuerat, prædicens se non obedientes puniturū. vide Leu. 26. Deu. 28. & 32.

18. Clamauit. s. orans Deū, vt misereretur. Eorum. s. Iudæorum. Super. i. ob. q. d. videns dirutos muros.

Deduc. s. ô filia Sion. Vox Prophetæ. Requiem. q. d. ne cessa. Chal. consolationem.

19. Lauda. Chal. attende lectioni. 70. meditare.

Cor tuum. Chal. peruersitatem cordis tui.

20. Suum. 70. ventris sui. s. filios. Ad mensuram palmæ q. d. minimos. hyperbole. Si occiditur. pro, decétne vt occidatur? Chald. id intelligit dictum ex persona Domini, velut respondentis ad superiorem querimoniam. q. d. & quod vos fecistis, vt occideretis in templo Zachariam Sacerdotem & Prophetam, decuitne?

CAP. III.

1. EGO. vox vel Prophetæ, vel Iudæi cuiusque, sic quæ sequuntur. Videns. q. d. qui expertus.

Paupertatem. Chal. afflictionem.

2. Minauit. i. duxit. Tenebras. i. calamitatem.

Lucem. i. prosperitatem.

3. Tantum. Chal. & 70. verūtamen. Vertit, & conuertit. s. iterādo flagella. Tota die. i. semper, seu assiduè.

4. Vetustam. i. vetustæ similem. s. ob verbera.

5. Aedificauit. s. more hostis propugnacula. Felle. i. amaritudine.

6. Tenebrosis. i. calamitatibus, vel carcerem intellige, si ad Ieremiam referatur. Sempiternos. i. in perpetuum. Chal. abeuntes in aliud seculum.

7. Circumædificauit. s. difficultates.

8. Clamauero, &c. pro, clamarem, & rogarem.

Exclusit. s. non admisit.

9. Conclusit. s. ne possem euadere. Lapidibus. pro, velut lapidibus. Subuertit. s. ne possem ambulare. 70. conturbauit.

10. Vrsus. pro, velut vrsus.

11. Desolatam. vox ciuitatis.

13. In renibus. i. in interiora. Filias. i. sagittas.

14. Factus, &c. vox Ieremiæ. Canticum. i. fabula & ludus.

& ludus. q.d. etiam canendo irrident me.

16. Ad numerum.q.d.velut singulos numerās,dum frangeret. Chal. lapidibus. 70. lapillo. quod quidam referunt ad panem durum,seu terra mistū. Vide Prou.20.

17. Repulsa. 70.expulsa à pace.i.prosperitate. Obliuus.q.d.desperaui consecutionē Hęc populi vox. Bonorum.s.pristinorum.q.d.antiquæ felicitatis.

18. Finis.s. ille, quem sperabam i.successus bonus. Chald.fortitudo. 70. victoria. Spes mea.i. quod sperabam.

19. Paupertatis.Chald.afflictionis. Transgressionis.i.abundantiæ.s.malorum, quæ patior,quod sequentibus verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura supergressionem. Supergressæ sunt, inquit, caput meum. metaphora à cumuli altitudine, vel aquæ egressæ alueum. Chald. amaritudinis. 70. persecutionis.

20. Memoria, &c. q. d. ego quidē, qui obliuisci non possum, dum recordor, tabesco præ mærore.

21. Hæc.s.quæ sequuntur de Dei misericordia. Sperabo. 70.sustinebo. Chal.expectabo.

23. Noui.s.quod sequitur 70.nouæ.s.misericordiæ Dei apparent. Chal.noua miracula. Diluculo.q.d.quotidie, seu tēpestinè. Fides.i. veritas in promissis. Deum enim alloquitur.

25. Bonus.i.benignus.

26. Silentio.i.quiete.

28. Super se.s.iugum Domini.

29. Ponet,&c.q.d.se humiliabit. Sit spes.i.eueniat quod sperat.

30. Dabit,&c.q.d.feret etiam verbera, & contumelias. Saturabitur, &c. q. d. feret etiam maximam copiam opprobriorum.

32. Et miserebitur. pro,tamen miserebitur.

33. Ex corde.i.quasi delectetur calamitatibus, proprium enim misereri,& parcere.Chal. intelligit, quia se homines non ex corde humiliarunt, punitos esse à Deo.

34. Vinctos terræ.pro,terræ alligatos.i terrenos. q d. homines Deus non conterit quasi ea re delectetur.

35. Declinaret,&c. q. d. peruerteret causam iustam, iniquè iudicando. Altissimi.i.sui.

36. Ignorauit.s.prędicta.q.d.nō facit nec probat, sed iustè iudicat, adeoq́ue punit, quia id merentur peccata.

37. Dixit,&c.i cogitauit apud se, accidere quidquam aduersi sine Dei voluntate. Vt fieret.pro,fieri aliquid.

38. Ex ore,&c.verba impij.ore vero.i. præcepto, seu voluntate.q.d.errat, qui putat sine Dei voluntate accidere aduersa, aut prospera.

39. Murmurauit. pro, murmurat. Pro peccatis.i. excusans peccata.

40. Scrutemur.s.potius.

42. Inexorabilis es.i.non vis eripere nos.

43. Operuisti in furore.pro,furore obruisti.s.flagellis.

44. Nubem.pro,velut nubem.s.impedimentum.

45. Eradicationem,&c.pro,eradicatam & abiectam. Aperuerunt.s.velut deuorare cupientes.vide sup.ca.2.

47. Facta est.i.euenit. Vaticinatio.i.quod prædictum per Prophetas.s.euenit. Heb.vastatio. Chald. tremor, seu terror.

48. Diuisiones.i.effusiones. In contritione.i. ob contritionem.

49. Tacuit.i.cessauit, seu quieuit. Requies. Chald. consolatio.

51. Deprædatus est.i.consumpsit.s.fletu. In cunctis.i.pro cunctis.q.d.flentem populi calamitatem. Filiabus.i.villis subiectis, vel fœminis.

52. Gratis.i.sine causa.

53. In lacum. Vide Ierem.37.

54. Aquę.s.tribulationū, vel cęnum intelligit, in quo erat mersus. Dixi, perij i.cogitaui actum esse de me.

55. Nouissimo. 70. infimo.q.d.ex profundo lacu, seu fouea.

59. Iudicium.i. causam.

61. Opprobrium.s.quo me affecerunt.

62. Mihi.i.contra me.

63. Sessionem,&c.q.d.siue sedeant, siue surgant, me irrident. Psalmus.i.fabula,& ludus.

65. Scutum.i.tegumentum, quo.s.cor tegatur,& opprimatur. Chal contritionem. Tuum.i. quo soles punire malos. Sub cælis.i.tollendo ex hac vita.

CAP. IIII.

1. AVRVM.i.principes. Color.s.prosperitas. Lapides,&c.s.Sacerdotes, & Leuitæ.

2. Reputati,&c.i.tractati, vt vasa fictilia.s. vilipensi, vel contriti.

3. Lamiæ. Feræ genus in Africa, simile draconi. Heb. & Chal.& 70.dracones. q. d. etiam dracones filios suos alunt lacte proprio, quod Ierusalem non facit, id quod crudele videri possit. Struthio. qui oua deserit. Vide Iob 39.

4. Siti.s.lactis. Croceis.i.purpura. Heb. & 70.coccino. vnde quidam legendum putant cocceis.i. coccineis.s.vestibus. Stercora. q. d. luto volutati, & inquinati sunt.

6. Maior effecta.i.grauius punita, veluti si maior esset, vel iniquitas i. iniquitatis pœna, more Scripturæ. Cęperūt.i incęperūt.s.oppugnare.q.d.subitò submersa est, nō diu fatigata obsidione, vt Ierusalē. 70.laborauerūt.

7. Ebore antiquo.s.est id aliquantum rubrum. Heb. gemmis, seu margaritis s.rubris.

8. Cogniti.s. quòd essent valde mutati forma, seu vultu. Plateis. 70. viis.

9. A sterilitate.i.ob sterilitatem.

10. Misericordium.s.alioqui. Contritione.i. calamitate. Chal.tempore excidij.

11. Ignem.pro, velut ignem.s.punitionem.

12. Terræ.s.Iudææ. Orbis.s.terræ ditionis Iudæ. vel q.d.nullus vnquam credidisset,&c.

14. Cæci.pro,velut cæci,& inopes consilij. Sanguine.s.à se effuso, vel à Chaldæis occisorum. Intrare.s.ad alios, seu quò vellent, quanquam id non est Heb.Chal.aut in 70.apud quos tamen aliquid subintelligendum.s.surgere, aut ambulare. Chald. addit, videre. Hier.incedere, in commentario. nam in textu legit solum non possent. Suas. pro, ipsorum.s.hominum quorum opem implorabant.

15. Clamauerunt.s.illi, quorum opem petebant. Tangere.s.vestes nostras. Iurgati.s.inter se Iudæi. Heb.abominabiles sunt. Commoti.s.loco suo pulsi. Dixerunt.pro,dictum est. Habitet.s.Deus, vel pristina felicitas,& status.

16. Facies Domini.i.iratus vultus. Diuisit.i.à se expulit.

17. Subsisteremus.s. expectantes opem ab Aegyptiis. vel dum adhuc res nostræ consisterent, nec essent collapsæ.

18. Lubricauerunt,&c q.d. nihil firmum fuit nobis, sed omnia lubrica. Finis noster.repetit, more dolentiū.

20. Spiritus oris nostri. pro, viuificator noster, seu per quem respiramus. Chal. Rex Meßias, qui nobis dilectus sicut Spiritus vitæ, qui est in naribus.

Oris.70.faciei, seu vultus. Dominus. ita etiam 70. & quidem Heb. est nomen Iehoua proprium Dei.

In peccatis.i.ob peccata. Diximus. id in persona iustorum. omnes enim per Christum iustificari, eique acceptam referunt vitam animæ. In gentibus. Chald. inter populos. q.d. sine te nulla est vsquam vita.

21. Gaude. pro, gaude sanè nunc. Hus. hinc (nisi duæ sint Hus) apparet Iob fuisse Idumæum. Vide Iob 1.

22. Iniquitas.i. pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Christum Iudæi.

Transmigret.i. migrare faciat captiuam.s. Deus, vel quisquam. Filia.i.ô filia. Discooperiet.s. Deus.

Peccata tua. Id sup. intellexit dicens, nudaberis.s. apparebit turpitudo tua.

CAP. V.

1. OPPROBRIVM.s. quo afficimur à gentibus.

3. Pupilli. pro, veluti pupilli.

4. Nostram.i. nobis necessariam, vel aliàs nostram, sed captam ab hostibus.

5. Minabamur, pro, trahebamur.

6. Dedimus manum.s. supplicantes, vel fœdus facientes.

7. Iniquitates.i. iniquitatum pœnam.

8. Serui.s. olim nostri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.

9. In animabus nostris.i. cum vitæ nostræ periculo. A facie gladij.i. propter hostes gladiis insequentes.

10. A facie, &c.i. ob calamitosam famem.

11. Humiliauerunt.s. violantes.

12. Manu.s. hostium.

13. Impudicè abusi sunt. Heb. & Chald. molere fecerunt.s. in pistrino. In ligno i. sub lignorum pondere, quæ ferre cogebantur, aut voluēdo molam manubrio. Chald. in patibulo.

14. Portis.i. iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.

15. Chorus.s. psallentium.

16. Corona.i. diadema.s. regnum.

17. Contenebrati.s. præ fletu.

18. Montem.s. vbi templum. q. d. ob dirutum templum.

21. Conuerte nos. necessitas gratiæ Dei.

Sicut à principio.i. vt olim felices erant.

22. Vehementer. q. d. sufficere posset iam tanta punitio peccatorum nostrorum.

BARVCH.

Solet à Conciliis & Patribus nomine Ieremiæ comprehendi.

CAPVT I.

1. BABYLONIA.s. quò se contulerat ex Aegypto post Ieremiæ mortem.

2. Quinto.s. captiuitatis.

Mensis.s. primi. In tempore. pro, à tempore.

4. Filiorum. Græc. & filiorum.

8. Acciperent.s. Iudæi. Apparet ipsos partem vasorum redemisse à Chaldæis. Reuocare. pro, restituenda. Siban. respondet partim Maio, partim Iunio.

9. Duxit. pro, duxisset.

10. Manna. pro, Minchah.i. munus.s. cibarium sacrificium. Aram. Apparet sacerdotes, qui se receperant in Ierusalem, altare aliquod fecisse.

11. Balthasar. non successit iste patri, sed alter nomine Euilmerodach, nisi fortè is etiam Balthasar vocabatur. Vide Dan. 5. Sicut dies cæli.i. diuturni.

Die opportuno.i. cùm opportunum fuerit.

15. Iustitia.s. tribuenda q.d. vt iustus celebrandus.

Confusio.s. conuenit. Est dies hęc.i. apparet hodie.

17. Credidimus.s. verbis eius. id nō quadrat in Prophetas & iustos reliquos, sed in malos solos.

18. In eum. pro, ei. Subiectibiles.i. subiecti.

19. Incredibiles.i. increduli, seu rebelles.

Dissipati.i. separati, seu diuisi.s. à Deo. Græc. celeriter, seu inconsideratè.

20. Constituit, &c.i. per Mosen proposuit. Vide Deut. 28. Die.s. apparet.

22. Operari.i. sacrificare: & id solum malorum fuit.

CAP. II.

1. STATVIT.i. executus est.

4. Eos.s. de quibus sup. Manu.i. potestate. Et in. Græc in.

6. Iustitia. Vide sup. cap. 1. Est dies hæc.i. apparet hodie.

8. Vt reuerteremur.i. animo reuertendi.

9. Vigilauit.s. qui videbatur dormire.

10. Ante faciem nostiā i. palàm. nec enim possumus excusare ignorantiam.

12. Iustitiis.i. præceptis.

15. Inuocatum, &c. q.d. quod Israel te coluit, & nos eius posteri.

16. Domo.s. cælo.

17. Inferno.i. sepulcro. Spiritus.i. anima. Iustificationem.i. iustitiam. q.d. te iustum prædicabunt.

18. Infirma.i. agnoscens suam infirmitatem. vel, ex castigatione corporis debilis. Esuriens.s. iustitiam, vel abstinentia se mœrens.

20. Puerorum.i. seruorum.

21. Opera facite.i. seruite.

23. Defectionem, &c. q.d. faciam vos deficere.

Ab inhabitantibus.i.ob defectum inhabitantium.
25. Emissione.i.exilio.
26. Hæc dies.i.apparet hodie.f.destructum.
27. Fecisti.pro,facies.
35. Alterum.id planè pertinet ad testamentum nouum.f.legis Euangelicæ.nam etiam sempiternum dicitur,& additur,non mouendum loco amplius populum. certè enim Iudaicus per Romanos postea valde motus est, Deo puniente.

C A P. I I I.

3. IN æuum? q.d.in perpetuum ne deseres nos? Græc. τὸν αἰῶνα,quod proximè vertit in sempiternum.
4. Mortuorum.i.qui sunt velut mortui,vel sanctos, qui è vita discesserant,intelligit.
5. Manus.i.potentiæ. Nominis.f.misericordis ; & benigni.
6. Laudabimus.f.liberati agemus gratias.
7. Et vt. Græc. vt.
8. Peccatum.i.pœnam peccati.Græc.debitum. Secundùm omnes.i. prout merentur omnes.
10. Inueterasti.i.consenuisti. Cum mortuis.pro, velut si iam cum mortuis esses,vt statim explicat. q. d. perinde sordes,vt si esses mortuus. Deputatus.pro, reputatus,seu adnumeratus. Infernum.i.sepulcrum.
14. Victus. Græc. vita.
15. Eius.f.sapientiæ,seu disciplinæ. Vide inf.
17. Ludunt.i.delectantur.Forè venationem intelligit(& hic & sup.)ferarum.
18. Inuentio.f. numeri. vel q. d. perierunt eorum opera.
19. Exterminati sunt.i. perierunt è mundo sublati.
20. Lumen.f.lucem hanc solis,sed non diuinam.
22. Theman, est Idumææ ciuitas,
23. Terræ.Græc. Meran.vt sit nomen regionis. Fabulatores.i.fabularum interpretes. Commemorati.i.recordati.
26. Ibi.f.in mundo,vel locis supradictis. Scientes bellum.i bellicosi.
29. Nubibus.i.cælo. repetitio.
30. Super.i.pretiosiorem quàm.
31. Possit.f.nisi duce Deo.
32. Adinuenit.i. fecit inueniri. Prudentia.i. sapientia. Præparauit.i. stabiliuit. Tempore.f. duraturam.
33. In tremore.i.statim,more seruitimentis herum.
34. Custodiis.i. stationibus. metaphora à militibus. dicuntur enim stellæ, militia cæli. Lætatæ sunt.pro,lætificarunt homines.f.luce sua,vel hilares,& promptas se exhibuerunt ad Dei imperium.
35. Ei.i.ad eius obsequium. Cum iucunditate.i. hilaritatem præseferentes luce.
36. Aestimabitur.i. vllo erit in pretio. Aduersum eum.i.cum eo collatus.
37. Viam.i.rationem,f.scientiæ Dei inuentum,& donum. ipso enim donante ab hominibus inuentæ. Iacob.i.populo Israelitico, vt statim explicat,vel patriarcha intelligitur. Puero.i. seruo.
38. Visus.f.factus homo, qui antea, & semper Deus.

C A P. I I I I.

1. IN æternum.f. duratura, vel in æternam vitam ducens.
2. Contra. pro,coram,seu ad.
3. Ne tradas,&c.q.d.ne te subiicias cuiquam præter Dei voluntatem,huic enim obedire gloria tua est, & dignitas.f.seruire Deo regnare est. vel,ne cultum Deo debitum,alij tribuas.
5. Animæquior esto.i. bono esto animo Græ.cōfide. Memorabilis.Græc.memoriale,seu monimentum.f. in quo seruatur memoria Israelis.i. Iacob. vel q. d. insignis,dignusque memoria.
6. Propter.pro,propterea. In ira Dei.abundat,more Hebræo, nec est Græcè.
9. Iracundiam.i.vltionem. Confines.i.vicini.Vide inf.vbi vertit vicinos.
10. Superduxit.i.super eos induxit.
13. Iustitias.i.præcepta.
14. Memorentur.i.recordentur.q d.cogitent.
16. Adduxerunt.pro,abduxerunt. Dilectos.f. filios. A filiis.pro,priuatam filiis. Vnicam.i.solam relictam. Desolauerunt.i.destituerunt prorsus.
20. Pacis.i.prosperitatis.
21. Animæquiores estote. Græc. confidite.
22. Sperauí.pro,spero. In æternum.Græc.in æternum.f.Deo sic enim solet vocare Deum. Super misericordia.i. ob misericordiam.
24. Viciniæ.f.gentes. suprà idem verbum Græcum vertit cōfines. Aeterno.Græc. τοῦ αἰωνίου,æterni.f.Dei.
25. Iram.i.punitionem. Ascendes.q.d.calcabis.
27. Ab eo.pro,apud eum.f.Deum.
28. Requiretis. pro,requirite.
30. Exhortatur. Græc.consolabitur, παρακαλέσει.
Nominauit.i.ex nomine nouit.f.familiariter. vel, fecit nominatam.i.celebrem.
35. Ignis.i.punitio. Aeterno.f. Deo.
Longiturnis diebus.pro,multos dies. In multitudine,&c.pro,diuitissimè.
37. Vsque ad occidentem i. & etiam ex occidente. q.d. ex omni orbis parte. Id præcipuè ad Euangelij tempus,& Christianos pertinet. Sancto.Græ. τοῦ ἁγίου,sancti.f.Dei.

C A P. V.

2. ÆTERNI.i. Dei, vt patet ex Græco, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου.
3. Qui.Græc.omni quæ sub terræ.
4. A Deo.f.datum.q d consequens honorem summum. Pax,&c. Id est nomen, de quo proximè. Iustitiæ.f.præmium, & finis. Pietatis.f. in Deum. sub. præmium.
5. Vsque ad, &c Vide sup. cap. 4. Sancti.f. Dei.
6. Pedibus.i. pedestres. In honorem. Græc. cum gloria. sic inf.
7. Humiliare,&c. q. d. tollere omnia impedimenta viæ.f.spiritualis Huc enim hæc præcipuè pertinent. Diligenter. Græc. securè.
8. Obumbrauerunt. pro, obumbrabunt. Suauitatis. pro,suaue.f.odoriferum. q. d. omnia iustis seruient, viamque ad Deum suauem facient. Ex ipso.f. Dei donum est.

CAP. VI.

2. GENERATIONES septem.i.70.annos.
4. In ipsis.pro,ipsorum.

5. Adorantes.Græc.adorante ipsâ.s.idola, vt ad turbam referatur.

6. Exquiram.i.explorabo.s.quid agatis. Græc.potest ad Angelum referri q.d.ipse vestri curam habebit.

7. Falsa.i.falsi dij.

8. Amanii ornamenta.i.ornatus studiosæ.

9. In semetipsis.i.in suum vsum.

12. Inter. pro,super.

17. Aut sicut,&c. Græc.tanquam ad mortem abducendo.

19. Corda.i.interiora idolorum. Comedunt.i.consumunt.

23. Specimen.i.ornatum.

24. Ex omni.i.maximo. In ipsis. abundat, more Hebræo.

26. Apponentur.s.ne cadat.

29. Quia.pro,an quia. Apponunt.s.donaria.

31. Contra.pro,ad. Mortui.s.alicuius, vbi solent audiri clamores, & gemitus.

40. Non honorantibus. sub. sed contemnentibus.s.cùm vident non posse ferre opem.

41. Motum.i.sensum. Ipsi.i.Chaldæi.

44. Falsa.i.vana,seu nihili.

45. Sacerdotes.s.qui modũ præscribunt ea formãdi.

47. Falsa,&c.i.falsam religionẽ, dignãq; opprobrio.

48. Post se.Non est in Complut. Græc ad se ipsos.i.inter se.

49. Sentiri.i.existimari.

50. Postea.i.tandem. Falsa.i.falsi dij.

52. Suscitant.i.præficiunt.

53. Corniculæ.s.volantes.

56. Iniqui.s.fures.

59. Obaudiunt.s.Deo.

60. Idipsum.i similiter. Spiritus.i.ventus.

63. Speciebus.i.formis.

67. Prodesse.i.consulere.

69. Formido.i.terriculamentum.

71. Marmore.Complut.murice. Græc.μαρμάρῳ.i.splendore;quamquam potest etiam marmoris verti.

Teneant.s.cognosci potest non esse deos. Fortè legendum,tineant.i.tinea consumuntur.Græc. putrefactis.

Comeduntur.i.consumuntur. Et erunt q.d & afferent.Quod si legas,& erit.q.d.ex quo sequitur.

72. Opprobriis.i. ignominia.

E Z E C H I E L.

C A P V T I.

1. ET. abundat, more Hebræo.
Tricesimo.Chal tricesimo ab inuento libro legis, tempore Iosiæ Regis. Quidam de ætate intelligũt Ezechielis. Alij à Iubilæo proximo. Ego potiùs dicerem intelligi à captio Ioachin,cum quo Ezechiel abductus,sensumque esse vsque ad illum annum habuisse se visiones,quarum primã recenset,cæteras postea. Quæ verò fuerit visio anni 30 in quarto mense non dicit hîc. Tantùm ait se habuisse visionem, deinde transit ad annum quintum capti Ioachin dicturus cap.8. de sexto, & de aliis deinceps. Vide cap 40. Quarto.s.mense.

Quinta.s.die. Dei.i.diuinas.

3. Manus.i.vis,seu spiritus. Chal.spiritus prophetiæ.

4. Turbinis.i.tempestuosus,seu vehemens. Inuoluens.s.se. Chal.inflammatus. 70.fulgorans.

5. Eius.s.ignis. Aspectus.i.apparentia,seu forma.

Similitudo.s.facie.

6. Vni.pro,vnicuique.

7. Pedes recti.i.crura sine poplitibus,seu curuaturis. Scintillæ.s.quas emittebant.

8. Manus.i.brachia. Partibus.i.lateribus,erãt enim quatuor per quatuor latera animalium facies.

Partes.s.ante,retro,dextrorsum,sinistrorsum.

9. Iunctæ, &c.s. erant ante Prophetam ordine omnia in recta linea,contingentia se pennis, vt solent quatuor homines manibus se cõiungere,facie omnes aliquẽ vnum in locum conuersi. Ante faciẽ.i.rectà antrorsum.

10. Hominis.s.ante. Ipsorum.i.cuiusque. Aquilæ.s.retro opposita faciei hominis. Desuper.s.eleuatior ceteris:quamquam hoc verbum non est Heb. Chald. in 70.aut in Complut.

11. Et facies eorum.s.tales erant. Desuper.s.more auis se ad volatum componentis. Iungebantur.i. vnà erant extensæ ad volatum. Chal.directæ erant è regione altera alterius.

12. Coram facie.i.antrorsum recta. Spiritus.s.impellentis.

13. Hæc erat.s.quæ sequitur,splendor ignis,&c.

14. Reuertebantur.s. confecto itinere ad quod impellebantur,antè enim,vt dictum sup.non reuertebãtur.

15. Iuxta.s.infrà.sua enim cuique rota erat subiecta. Quatuor facies.s.quatuor erant rotæ.

16. Aspectus.i.apparentia. Maris.q.d.cæruleo colore,seu cælesti. Vna similitudo,&c.i. per omnia erant similes rotæ. In medio rotæ.s. coniunctæ erant,seque inuicem secantes ad angulos sphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos se intersecantes. Vide cap.10.

17. Per quatuor,&c.s.quæque sequebatur suũ animal, cui subiecta.significant verò volubilem populũ, qui sequi debet prælatos.Hi verò per animalia significantur.s. oportet esse homines.i.humanos;leones.i. fortes;vitulos,.i.mortificatos,seu laboriosos; Aquilas.i.contẽplatiuos.

18. Statura.i.summæ partes.s.æquales inter se erant flexus rotæ superiores. Heb.Chal.& 70.dorsa,seu terga.

Altitudo.i.proceritas.

21. Euntibus.s.animalibus.

22. Horribilis.i.valde splendentis. Chald.fortissimi.

23. Rectæ,&c.Chald.directæ vna è regione alterius.s.more auium se ad volatum parantium. Similiter.s.alis duabus.

24. Sublimis Dei. Heb. Chald. & 70. omnipotentis.q.d.vehementissimum,quæ enim magna,solet scri-

ptura

pura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, &c.
26. Hominis.s. Christi.
27. Electri. hoc colore erat qui sedebat.s. Christus duplici natura. Intrinsecus.i.in medio. Per circuitum.i.vndique.q.d.totum illum locum occupabat ignis splendens.
28. Aspectum.i.colorem, seu apparentiam. Not. per quatuor animalia significari quatuor Euangelistas, qui per omnia similes, & concordes, quorum quisque facie Hominis, & Aquilæ, & Vituli, & Leonis, quia Christi Humanitatē, Diuinitatem, Passionem, & Resurrectionem describit. idque Dei spiritu mouente. Rotæ autem quatuor, Mundi quatuor partes, quæ sunt Euangelicam prædicationē secutæ. colores deinde cælestis, & igneus, cælestia omnia, & charitatis plena demonstrāt. itemque per charitatem in cælum iri: pennæ, contemplatio; manus, actio. Ante, quod hic apparet.s. Christus homo; Retro, quod in futurum expectatur.s. diuinitatis visio. Sinistra, quod passus, vt vitulus immolatus; dextra, quòd vt leo fortiter resurrexit: nam & animalia Christum significant. Vide Apoc. 4.

CAP. II.

1. LOQVENTIS.s.cuiusdam. Angelus erat Deum repræsentās. Fili hominis.i.homo. ita vocat, vt conditionis suæ memor non extollatur ob visiones.
2. Ingressus est.70.venit. Spiritus.s.meus, qui præ timore defecerat, vel Dei.s.gratia, & vis.
3. Gentes.i. Iudaicum populum constantem variis hominibus. Apostatrices. 70.irritantes me.
Recesserunt à me. 70. irritarunt me.
4. Dura facie.i. impudentes, seu obstinati.
Indomabili. Heb. Chald. & 70. duro, quamquam Hier. negat esse quicquam ferè huius versus apud 70. At nunc est. Atque id dictum sit in vniuersum, ne quis miretur me citare etiam alibi, quod Hier. negat esse Heb. aut in 70. nunc enim est. cito ego quæ legi.
5. Quiescant. Chal. desinant peccare. 70. timeant.
Scient.q.d.tamen scient, &c. nec poterunt ignorantiam excusare. vel pro, sciant. Propheta.s.à Deo missus ad ipsorum salutem.
6. Increduli. 70 insanientes. Subuersores. Heb. verti potest spinæ. pro, velut spinæ. Chald. duri. 70 congregabuntur in circuitu. Tecum.i. erga te. Chal. & 70. contrate. Et cum.pro, nam cum. Exasperans. Chald. rebellis, seu contumax. 70 irritans.s.me. sic sup. & inf.
9. Missa. 70. extensa. Inuolutus.s.complicata membrana, more Hebræorum. significabatur autem occultatio mysteriorum.
10. Intus.s.sensu mystico. Foris.s.litterali.
Lamentationes.s. super pœnitentibus. carmen.s.iustorum laus. væ.s.super impœnitentibus. Vide Hier. ep. 46.& 48. In scriptis, inquit, pœnitens plangitur; iustus canitur, maledicitur desperans. Carmen. Heb. & Chal. gemitus. Væ. Chald. mœror.

CAP. III.

1. INVENERIS. pro, inuenis. Chal. datur tibi.
3. Venter.i. mens, seu interiora. 70. os.
Dulce.s.dulce Deum nosse, & prædicare.
5. Et ignotæ, &c. explicatio præcedentis.
Ad domum. pro, sed ad domum.
6. Audire.i.intelligere.
7. Omnis. pro, ferè omnis, alioqui enim multi inter illos boni. Vide cap. 9. Attrita fronte. Chald. impudenti facie. 70. contentiosi.
9. Est. pro, sit. sic sup. & inf. vbi eadem verba.
11. Transmigrationem .i. captiuos. Mei. Heb. Chal. 70. & Complut. tui. Hæc.s.quæ præcepi vt illis diceres. sic suprà in simili locutione subintellige.
Quiescant. Chal. desinant peccare.
12. Benedicta, &c. Hæc erat vox.
De loco suo.s. discedet, nempe è templo. vel, pro in loco suo.s. cælo. q. d. benedicatur ab Angelis. sic dictum: Gloria in altissimis Deo. Luc. 2.
13. Vocem.i. strepitum.s.audiui.
14. Amarus. 70. sublimis, seu suspenso animo.
Indignatione. 70. impetu. Enim. pro, autem.
15. Aceruum, &c. nomen loci secundùm quosdam. Heb. Tel Abib. Sedi, &c. facta hæc omnia non re, sed visione vsque ad finem cap. 11. secundùm quosdam.
Mærens. Chald. tacens. Heb. admirans, seu stupens. 70. conuersans.
17. Speculatorem.s. vt moneas adesse hostem.
Ex me.i.meo nomine.
18. In iniquitate.i.ob iniquitatem. Sanguinem.i. mortem. Requiram.s. te puniens.
19. Impio. 70. iniquo. sic & inf.
20. Ponam offendiculum .i. permittam incidere in periculum mortis.
25. Data sunt. pro, dabuntur.i.iniicientur.
Ligabunt.s. Iudæi, vel domestici.q.d. curabis te ligandum à tuis. In eis. pro, cum eis.
In medio. q. d. non poteris in publicum prodire, & cum illis conuersari. 70. de medio. q. d. teneberis illis vinculis.
27. Fuero.s. iterum. Audiat. Chal. suscipiat disciplinam. Quiescit.s. à malis. 70. qui incredulus est, incredulus sit. Aquila (vt refert Hier.) sic vertit: qui audit audietur, qui relinquit relinquetur.

CAP. IIII.

1. CORAM te .s. vt solet charta, in qua scribendum.
2. Arietes. Chal. duces.
3. Sartaginem. Tales Iudæi .s. ferrei, & denigrati peccatis. Et erit, &c.i. & obsidebis eam. Signum.s. quòd sit diruenda vnà cum templo.
4. Et pones, &c.q.d. vt feras pœnam debitam iniquitatibus sic iacendo. Israel.i. decem tribuum.
5. Annos iniquitatis. Videtur significari Deus tot annis tulisse illorum peccata.
6. Quadraginta. Tot annis peccatum est grauissimè tempore Manasse.
7. Prophetabis.s. prædicens destructionem.
8. Obsidionis.i. repræsentationis quod obsideas.
9. Viciam. 70. siliginem. Latus.s. sinistrum. Planè videntur ista facta sola visione, non re ipsa.
10. Stateres.i. sicli, quòd si communes, seu vulgares, efficiebant omnes 40. drachmas .s. vix semilibram. nam libra vnciæ 12. vncia drachmæ 8.
si verò

10. Abominationem.i. idolorum. In immunditiam.i.vt prophanetur à gentilibus,vel vt proiiciatur, & contemnatur. ficut folet res immunda. Chald. in contemptum.

11. Contaminabunt.i. prophanabunt.

12. Violabunt.i. profanabunt f. gentes.

Arcanum.i.fanctuarium. Emiffarij.i. emiffi milites.Chal.impij.

13. Cóclufionem.Chal.catenam.f.in fignum,quod ligabuntur. Iudicio fanguinum.i. peccatis morte dignis.Chald.peccatis homicidij.

14. Poffidebunt. Chald.& 70. profanabunt. Sanctuaria.f.erat in templo fanctum fanctorum, fanctum, & atrium facerdotum.

16. Auditus.i.rumor de hoftibus. 70.nuntius.

Lex.i legis interpretatio. Chald.doctrina.

27. Secundum viam.i pro meritis. Secundum iudicium.repetitio præcedentis. Iudicabo.i.puniam.

CAP. VIII.

1. SEXTO.f.à capto Ioachin,feu Iechoniæ. vide fup. cap.1.quo magis in mea illa opinione confirmor. Sexto menfe.f. Augufto. Manus.i.operatio,feu vis. f.prophetandi. Chal.fpiritus prophetiæ à Domino.

2. Similitudo. 70. fimilitudo viri.f.imago hominis. Afpectus.i.fpecies,feu forma.

3. In cincinno Chald.capillis. Dei.i.diuina,feu à Deo. Interius.i.interioris atrij templi. Idolū.f.Baal. Ad prouocandum explicat verbum, Zeli. Aemulationem.i. zelum Dei, feu iram, & indignationem. eft enim Zelotes,adeóque non ferens adorari prætet fe alienos deos.

4. Ibi.f.apparuit mihi. Videram.f. fup. cap.1.& 3.

5. Portæ altaris.fic dicta ab altari idoli.

6. Putafne. pro,nónne. Conuerfus f.aliò.

7. Atrij.f.facerdotum. Pariete.f.cellulæ cuiufdam prope portam.

8. Apparuit.f.factum ex ipfo foramine.

10. Et vniuerfa.explicatio præcedentium. Pariete. f.illius cellæ.

12. Cubilis.f.cellæ illius,vel cuiufque domum, aut confcientiam fignificat per illam cellam figuratam.

Terram.f.Ifrael.vel q.d.mortalia non curat.

14. Domus.i. atrij. Adonidem.f. veneris Amafium.Heb. Chald. & 70.Thammuz.i.Iunium.f. menfem,quo ille mortuus eft, & plangi folebat,pro illo pofuerunt.

16. Interius.f.facerdotum. Altare.f. holocaufti.

17. Leue.f.peccatum. Ramum.f.quo idola tergebaut. erat id genus quoddam adorationis. Chald.adducunt confufionem ad facies fuas.i.faciunt rem dignam confufione.

18. Faciam.f. illis quod merentur.

CAP. IX.

1. CLAMAVIT.f.is.de quo fuprà. In auribus meis.i. me audiente. vide inf. Vnufquifque.f. hoftium,feu interfectorum. Vas.i. inftrumentum .f. militare,feu bellicum. q. d. arma.

2. Portæ.f.atrij. Superioris.erat ad dexteram ingredientibus templum, & putant quidam dictam fuperiorem, quód effet inter Orientalem portam,& Aquilonarem,vel quód effet editior altera Aquilonari infimi atrij populi,duo enim populi atria. Aquilonem.f. vnde hoftes venturi. Vnus.videtur ifte feptimus effe. Lineis.i. linea vefte. 70.talari vefte. Atramentarium fcriptoris. 70. zona fapphiri. Altare.f.holocaufti.

3. Affumpta.i.fublata. 70. afcendit. Chal. ait receffiffe è fanctis fanctorum. Ad limen. 70. fub dio.f. propè limen conftitit illa imago antea vifa Prophetæ.

4. Thau.i.fignum. 70. fignum. Quidam putant ipfam litteræ figuram intelligi,quæ fecundùm Hier. olim antiquis.f. Hebræorum litteris fic fcribebatur T. vt Græci & Latini fcribunt.

5. Illis.f.fex. Audiente me. Heb. in auribus meis. quod ideo noto,vt intelligatur Hier. interdum verba, vt fup. interdum fenfum tranftuliffe,vt nunc.

Percutite.fignificatur.vel quod illi merentur, vel quod poftea à Chaldæis erant paffuri,aut à Romanis.

6. Sanctuario.i.templo.q.d.à facerdotibus, & Leuitis. Domus.i. templi.f.in atrio. Contaminate,&c.70. contaminaftis domum,& impleftis,&c.

8. Heu,heu,heu. Heb. Ahah, vnica dictio. 70. heu me.

9. Sanguinibus .i. homicidiis, vel peccatis dignis morte. Chald. homicidiis. Auerfione.i.à Deo.Chald. peruerfione iudicij. 70.iniquitate,& immunditia.

Videt.i.curat.

10. Viam.Chal.vltionem viarum.

11. Ecce.i.his geftis. Dorfo fuo.Chal.lumbis fuis.

CAP. X.

1. CHERVBIM.i.animalium, de quibus cap. 1. Quafi fpecies fimilitudinis.i. fimilitudo. Ea.f.firmamentum, & cherubim.

2. Dixit.f.qui fedebat in throno.

3. A dextris. Chal ad Auftralem partem. Domus. i.templi. Interius.f. Sacerdotum.

4. Eleuata,&c. Vide fup. cap.9.

5. Exterius.f.populi. Loquentis.f. olim in Sinai. Heb.& Chal.cùm loquitur.i.loqui folet.

7. Cherub.f.vnus.

9. Vifio.i.fpecies. Chryfolyti.Heb.Tarfis. 70. carbunculi.

10. Afpectus.i.fpecies. Similitudo, &c. q.d. erant omnes fimillimæ.

11. Partes. Chal. latera fua .f.antrorfum omnia per quatuor fua latera anteriora. vel,potiùs omnia mouebantur in omnem partem.f. etiam retrorfum, finiftrorfum, & dextrorfum.

12. Colla. Chal.& 70. dorfa.f.rotarum .i. fummitates,vel colla animalium. Circuli. 70. rotæ. Quidam putant quamque conftitutam duobus circulis fe interfecantibus.

13. Volubiles. Quidam vertunt, ô rotæ, vol[un]tque aliquid eis fuiffe præceptum,quod hîc omittatur.

14. Vnum. pro, vnumquodque. Cherub.fuprà dixit bouis,vnde apparet cherubim vultu fuiffe bouis; vel, hic vultum mutaffe; communis quidem eft fententia, Cherubim vultus effe pueris fimiles .f. ita fuiffe olim depictos.

15. Ipsum,&c pro, ipsa sunt animalia. Chald. ipsæ sunt creaturæ. sic etiam inf.

18. Cherubim. s. de quibus proximè.

19. Eleuantia. cherubim est quidem masculinum Heb. at 70. neutra faciunt. Id ergo secutus est Hier.

Steuit. 70. steterunt. s. cherubim.

21. Quatuor quatuor. pro, in ipsis quatuor, quatuor,&c.

22. Intuitus i. species. s. erat, qualem antea videram. sup. vertit sæpe, aspectus. Impetus. i. incessus. s. erat.

Ante faciem. i. antrorsum. Ingredi. i. ambulare.

CAP. XI.

1. DOMVS. i. atrij templi.

3. Dudum. 70. recenter. q. d. non ita dudum aucta est ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hostibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt. s. non est propè. s. vrbis vastatio ædificemus ergo domos.

Hæc. s. vrbs. Complut. hic. Lebes,&c. q. d. sumus in vrbe, vt in olla carnes, nec exibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quandiu coquuntur.

7. Hi sunt carnes. q. d. de iis potiùs dici potest, quòd sint carnes. s. à vobis occisæ, vt quæ ad coquendum,& edendum parantur.

9. Iudicia. i. vltionem.

10, Finibus. s. Reblatha, vbi Nabucdonosor principes occidit,& Sedeciam excæcauit. Iudicabo. Chald. vlciscar.

11. In lebetem. s. vt dicitis.

12. Iudicia gentium. i. gentium mores.

13. Consummationem. i. consumptionem.

15. Fratres tui fratres tui, &c. i. fratres tui, nempe & fratres,& viri,&c. Recedite,&c. q. d. recedite sanè vos ex vrbe qui vos dedidistis Babyloniis ex Ieremiæ consilio, nos in ea manebimus.

16. Eos. s. fratres & reliquos, de quibus proximè.

Feci. i. abegi. In sanctificationem modicam. i. ero eis loco templi ad modicum tempus. s. quo erunt dispersi,& exaudiam vt solebam in sanctuario.

17. Humum Israel. s. ecclesiam, quæ terra spiritualis Israel.

18. Offensiones. i. peccata. Abominationes. s. idolorum cultum.

19. Lapideum. i. durum. Carneum, Chal. timens me Aug. 18. con. Faust. lapideum intelligit sine sensu, carneum cum sensu. s. rerum diuinarum.

21. Ponam. i. reddam. q. d. puniam eos pro suis peccatis.

23. Montem. Chald. montem Oliueti.

24. Adduxit. pro, reduxit. Transmigrationem. i. captiuos.

CAP. XII.

2. DOMVS exasperantis. Chal. populi cõtumacis. Exasperans. i. me ad iracundiam prouocans.

3. Vasa transmigrationis. i. instrumenta, quibus vti solent qui migrant. Aspiciant. i. considerent. s. & conuertantur.

4. Vasa tua. i. supellectilem.

5. Parietem. s. domus.

6. Portaberis. Id hic,& infrà ex 70. sumptũ est. nam Hier. vertit portabis. s. fasciculas. Portentum. Chal. signum. s. figuram, seu typum futurorum.

8. Manè. i. postridie.

9. Nunquid,&c. Chal. si dixerint ad te,&c.

10. Ducem. s. regem. Onus. i. funesta prophetia. Eorum. Chald. eius.

12. Parietem. s. horti. Operietur. s. cæcitate.

14. Ventum. i. partem orbis.

15. Dominus. s. iustus malorum vltor.

18. Conturbatione. Chal. tremore. 70. dolore. Festinatione,& mærore. Chal. desolatione, & stupore. 70. tormento, & anxietate.

19. Solicitudine. Chal. tremore. 70. indigentia. Desolatione Chald. stupore. 70. interitu, seu destructione. Vt desoletur. pro &, seu quia desolabitur.

Multitudine. s. populi deserta.

22. In longum,&c. q. d. omnes prophetiæ sunt de rebus multo pòst futuris. Peribit. i. irrita erit. s. quantum ad nos, quorum tempore illa non erunt. Chal. cessabit.

23. Sermo. i. prædictio. 70. tempus.

24. Omnis. i. vlla. Cassa. Chal.& 70. falsa. Ambigua. Chald. mendax.

28. Vltrà. i. longè. Complebitur. s. citò.

CAP. XIII.

2. PROPHETAS. Chal. pseudoprophetas.

3. Spiritum suum. i. suas phantasias. Chal. cogitationes cordis sui.

4 Vulpes. s. dolosi,& latentes.

5. Ex aduerso. s. hostium, vel iniquitatum. q. d. non defendistis populum, neque correxistis. Alloquitur pseudoprophetas. Murum. i. defensionẽ. Domini. Chal. furoris Domini. s. cùm Deus per Chaldæos puniret. q. d. nihil populum iuuistis.

6. Sermonem. s. falsum, seu mendacem.

7. Cassam. Chal.& 70. falsam.

8. Vana Chal. falsa. Vidistis. Chal. docuistis.

Ad vos. Chal. mittam iram meam in vos.

9. Manus. i. percussio. Vident vana. Chal. prophetant falsa. Diuinant. Chal. docent. Consilio alij, concilio. i. cætu. Chal. secreto bono. 70. disciplina, seu institutione. Scriptura. Chal. scriptura vitæ æternæ. s. libro vitæ. Terram. s. viuentium. Dominus Deus. Heb. Adonai Iehoua. i. Dominus Dominus. sed quia Iehoua est Dei nomẽ proprium, rectè versum, Dominus Deus. atque id dictum sit in omnia similia loca. 70. Adonai Dominus.

10. Ipse. pro, vnus ex ipsis. Parietem. i. falsam prophetiam, vel doctrinam. Liniebant. s. iuuabant comprobantes. Paleis. s. quibus lutum teneretur, & solidaretur. q. d. inani applausu.

11. Temperatura. s. mistione luti & palearum. q. d. non solidè.

13. Spiritum tempestatis. i. ventum vehementem. Chald. Regem fortem.

15. Non est,&c. q. d. corruit & paries,& ædificatores. s. Prophetæ, vt statim dicitur. i. pseudoprophetæ.

17. Filias. i. fæminas, vel viros fæminis similes leuitate,& mollitie.

18. Manus. i. brachij. Capiendas. i. decipiẽdas, seu venandas. Viuificabãt. i. promittebant vitã & salutem.

19. Viola

19. Violabant me.i.prophanabant nomen meum.ſ. prædicentes falſa meo nomine. Propter puſillum,&c. .i.ob exiguam mercedem. Interficerent.i.prædicerent interitum.

20. Volantes.q.d.vt ſolent aues ab aucupibus. Eos.ſ.puluillos i.deceptionum inſtrumenta. Ad volandum.q.d in libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. Vana.Chald.& 70.falſa. Videbitis.Chald.prophetabitis.

C A P. X I I I I.

3. IMMVNDITIAS.Chal.culpam idolorum.q.d. ſunt ex animo idololatræ. Et ſcandalum,&c.repetitio,more Scripturæ. Contra faciem ſuam,i.ante ſe. Reſpondebo.ſ.quod optant.

4. Homo homo.i quicunque. In multitudine.i. pro merito multitudinis.

5. Capiatur.i apparear quid.ſ.voluat in corde. vel, decipiatur ob malitiam cordis,&c.

7. Per me.Chald in verbo meo.

8. Exemplum.ſ.diuinæ vltionis. Prouerbium .i. fabulam.

9. Propheta.i.qui putatur Propheta. Decepi.i.decipi permiſi. Et extendam,&c. q.d. illum nihilominus puniam.

10. Portabit.ſ.dando pœnas. Iuxta iniquitatẽ,&c. .i.vterque pro ſuo peccato punietur. iniquitas, pro pœna iniquitatis,more Scripturæ. vel,inique reſpondebit inique interroganti,vt coniungatur cum ſuperioribus.

11. Non erret.ſ videns puniri errantes. A me.ſ.recedendo. Vniuerſis. pro,vllis Hebr.

13. Mihi.i.contra me. Virgam i.baculum.ſ.ſuſtentaculum. 70.firmamentum.

19. Sanguine.i. cæde.

21. Iudicia.i flagella. Peſſima.i.acerbiſſima.

22. Educentium.ſ in captiuitatem. Viam.i.mores, ob quos puniti à me alij, ſed ipſi ex miſericordia ſeruati. Conſolabimini .ſ. acquieſcendo meis iudicus. 70. pœnitebit vos.

23. Conſolabuntur.i.afferent conſolationis materiã, dum.ſ.cogitabitis meã clementiam, & ipſorũ ſalutem.

C A P. X V.

4. PARTEM.Chald. extremitatem.

6. Dedi.i.dare ſoleo.

7. Faciem.Chal. vltionẽ. De igne,&c.q.d.ex vna calamitate ad aliam tranſibunt. Poſuero faciem, &c.i. puniero eos.

C A P. X V I.

3. RADIX, &c. q. d. videris nata ex Chananæis,& Amorrhæis,&c. vel talis eras cũ te primũ vocaui.

4. Non eſt,&c. q. d. non eſt tibi adhibita cura, quæ ſolet recens natis,ſed te reperi penitus deſtitutam. Salutem.ſ. lauatur fætus, vt componantur membra incurua ex vtero. Sale. qui adhibetur vmbilici vulneri, itemque fœtui ſiccando. Pannis.i.faſciis.

5. Pepercit.i.miſertus eſt. Oculus.ſ.cuiuſquam. Animæ.i.vitæ.

6. Sanguine.ſ.qui cum fætu egreditur.q.d. reperi te ſordidam.

7. Multiplicatam.ſ.viribus,opibus,dignitatibus, &c. Ingreſſa.i.progreſſa. Mundum.i.ornatum. Pilus. .ſ. pudendorum.

8. Et tranſiui.pro,cũm tranſirem. Amantium.q.d. nubendi.ſolent enim nubiles amare adoleſcentes. Ignominiam.i.nuditatem. Iuraui.ſ.vt fit in ſpõſalitiis. Ingreſſus ſum.i.pepigi. Mihi.ſ.ſponſa.

9. Laui.ſ.à peccatis. Oleo.ſ.miſericordiæ.

10. Diſcoloribus.ſ. pulchris veſtibus ſacerdotalibus, vbi varij colores. Hyacintho. Chal. pretioſis calceamẽtis. Subtilibus.ſ.ſerico.

11. Manibus.i.brachiis.

12. Inaurem.i.circulum aureum inauri ſimilem. Os.i.vultum,vel nares. his enim etiam in Oriẽte aurum apponitur.ſ.ex fronte pendens & naribus imminẽs, 70. naſum. Decoris.i. pulcherrimam.

13. Similam,&c.Chal.manna ſimile ſimilæ, melli, & oleo. Profeciſti in regnum.i.regnaſti.

14. Nomen.i fama.

15. In nomine tuo.i.cũm tam celebris eſſes. Chald. ob nomen tuum.ſ.elata. Fieres.ſ.velut concubina.

16. Excelſa.70.idola. Conſuta.Chal.operta polymitis.ſ.conſutis inter ſe, vt ſolẽt, cortinæ. Factum.ſ. vnquam.q.d.grauiſſimè.

17. Vaſa decoris.i.ornamenta pulchra. Fornicata. .ſ.colẽdo eas.ſolet enim Scriptura Idololatriam fornicationem vocare.

19. Factum eſt.ſ. ita vt dico.q.d. non potes horum quidquam negare.

20. Mihi.ſ.mea virtute, mihique debitos. Deuorandum.ſ.igni.q.d. in holocauſtum.

22. Adoleſcentiæ.ſ.in Aegypto.

23. Accidit.ſ.quod ſtatim dicetur. Væ,&c. id per parenthesim. Chald. væ tibi,quia peccaſti; væ tibi,quia non es conuerſa.

25. Signum.ſ.altare, vel delubrum. Pedes.i.crura. Omni tranſeunti.q.d. omnia idola coluiſti tibi nota.

26. Cum filiis,&c.ſ.illos imitata,vel illis coniuncta amicitia. Carnium. ſic modeſtè vocat genitalia, ſed ſimul pudefacit perſiſtens in metaphora fornicationis.

27. Iuſtificationem.i.templum,& cultum,ſeu leges. 70. legitima tua. q.d.ritus,& ceremonias. Filiarum.i. vrbium, vel gentium. Erubeſcunt.q.d.etiam idololatras pudet tuorum ſcelerum,adeò ſunt immania. Chald. ad quas ſi miſiſſem Prophetas meos,erubeſcerent: tu autem non es conuerſa à via tua ſcelerata.

28. In filiis.pro,cum filiis.

29. Cum Chaldæis.Chald.& 70. & cum Chaldæis. .i.Chaldæorum imitatione.

30. In quo,&c. Chal. quàm fortis malitia cordis tui. 70. quid faciam cordi tuo?

31. Faſtidio.ſ.minoris pretij.q.d.nõ aliter acquietura.

32. Super.i. præter.

34. Fornicatio.ſ.talis. Contrarium .ſ.ei quod faciunt meretrices.

36. Effuſum.ſ.prodigè. Super. Chald. poſt. 70.ad. Super idola. Chal.in omnibus idolatriis. In ſanguine. Chal.& 70. & in ſanguine.i.cæde.

Dedisti. Chal. immolasti. Sanguinem .i. cædem. Zeli. q.d. vt solent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehensas.

40 Multitudinem. s. hostium. Chal. exercitum. Lapidibus. s. vt adulteram.

41. Mulierum i. gentium.

42. Requiescet. s. sumpta vindicta. Zelus. i. zelotypia, seu amor. Irascar. i. puniam. q.d abiiciam in totum curam tui. 70. non ero solicitus vltrà.

43. Dedi. pro, dabo. i. puniam. Iuxta scelera: i. quantum merebantur peccata tua.

46. Filiæ eius. i. ei subiectæ vrbes. Sinistram. s. aspiciendo ad Orientem.

47. Pauxillum. pro, paruum s. fuisset peccatū tuum. Minus penè. s. quàm illorū q.d. minus graue fuisset, si peccasses vt illæ. Chal. tolerabile fuisset peccatuū tuum, si similiter peccasses. Sceleratiora. pro, sed sceleratiora.

49. Panis. i. ciborum. Abundantia. s. rerum, seu deliciarum. Filiarum. Chal. villarum.

50. Vidi. i. mihi visum est, seu decreui, vel cùm viderem scelera. Complut. vidisti.

51. Iustificasti. i. ostendisti te iustiores esse, seu minùs iniquas.

52. Ab eis. i. quā eæ. A te. i. præ te. s. cōparatione tui.

53. Conuertam, &c. Ironicè. q.d. ita illarum miserebor, vt Sodomæ misertus sum. Reuersionem. pro, conuersionem, vt sup est eiusdem verbum. Heb. q. d. ita eas conuertam. s. ad prosperitatem, vt cōuerti Sodomam, & Samariam. In medio. i instar q.d. velut in medio.

54. Consolans. s. solatium est miseris socios habere malorum.

55. Et soror, &c. & id Ironicè. q. d. ita tu reuerteris ad antiquam prosperitatem, vt illæ. Ad antiquitatem suam. Chald. ad principium suum. 70. sicut fuerunt à principio.

56. Audita, &c. i. non meministi vnquam punitionis eius.

57. Reuelaretur. s. per punitionem. Opprobrium. s. quo nunc es tu illis, sic Psal. 78. Facti sumus opprobrium vicinis nostris.

58. Scelus tuum i. pœnam sceleris.

59. Sicut despexisti. q.d. puniam sicut mereris.

60. Sempiternum. s. nunquam mutandum. Id ad Christi tempus referendum.

61 Maiores. 70. seniores. Minoribus. 70. iunioribus. intellige significari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & posteriores, seu secundùm Chald. prouincias Iudæa maiores, & minores. vel, alludit ad illud quod suprà dixit, Samariam esse sororem maiorem. s. numero, Sodomam verò minorem. Ex pacto tuo. i. vt Legis veteris, sed Christi meritis. Chald. cùm tamen non receris legem. q. d. non ex merito tuo.

Cap. XVII.

2. ÆNIGMA. i. obscurum sermonem.

3. Aquila. i. Nabucdonosor, cuius alæ potentia, & opes. Plumis. 70. vnguibus. Libanum. i Ierusalem. Medullam. Chal. propaginem. 70 electa. i præcipua quæque.

4. Summitatem, &c. s. Ioachin. Chanaan. i. negotiatorum, vt statim explicat. s. Chaldæorum, qui erant celebres eo tempore mercatores.

Negotiatorum. 70. mutata. s. Babylone.

5. Tulit. s. Sedeciam. Posuit. s. loco Iechoniæ. Aquas. i. populos. Superficie. s. terræ. q.d. in Ierusalem. vel non valde firmo imperio.

6. Latiorem. 70. infirmam. Chal. fortem. Respicientibus. Chal. incuruatis. s. populo subdito. Ad eam. s. vitem, vel Aquilam.

7. Altera. s. Rex Aegypti. Mittens, &c. i. confidens auxilio Pharaonis. Irrigaret. i. tueretur contra æstum. i. iram Nabucdonosor. De areolis, &c. q. d. ex Aegypto.

9. Euellet. s. Aquila prior. Distringet. i. decerpet, seu perdet. Non in brachio, &c q.d. nec ad id opus erit magnis viribus. Regem. s. Iechoniam.

13. Tollet. s. Sedeciam regem constituet.

17. Contra eum. s. Nabucdonosor. promiserat quidem multa se facturum, sed non fecit, nec bellum gessit.

18. Spreuerat. s. Sedecias. Fœdus. s. initum cū Nabucdonosor. Dedit, &c. i. iniit fœdus cum Pharaone.

19. Ponam, &c. q d. vlciscar.

20. Præuaricatione. i. ob præuaricationem.

21. Ventum. i. mundi partem.

22. De medulla, &c. i. de semine regio. Tenerum. Chal. infantem. s. Christum. Distringam. 70 auferam. Montem. s. ecclesiam. Et eminentem. 70. & suspendam illud. Id quod ad Christi crucem quidam referunt.

23. Volucres. Chal iusti. Volatile. Chal. mansueti. Vmbra i. protectione.

24. Ligna, &c. i. sentes, vel homines. Sublime. s. Sedeciam, vel Iudæos. Humile. s. Zorobabel, vel Christum. Viride. s. synagogam. Aridum. s. gentiles.

Cap. XVIII.

2. PARABOLAM, &c. Heb parabolizatis parabolam istam in terra, &c. i. vtimini hac parabola, seu prouerbio. Patres, &c. q.d nos patimur propter peccata parentum nostrorum. Chald patres peccauerunt, & filij peretiuntur.

3. Si erit, &c. q.d. non vtemini vltrà tali parabola, seu prouerbio.

4. Meæ. i. à me creatæ.

6. Comederit s. idolothyta. sic & inf.

7. Contristauerit. Chald. & 70. oppresserit.

9. Veritatem. i. quod rectum est.

10 Latronem. Chal. impium. 70. pestilentem. Fecerit. s. filius. Istis. s. peccatis.

11. Omnia s. supradicta bona. Et vxorem. & pro, vel sic & in seq. dixit, si vel in vno illorum peccauerit.

12. Abominationem. 70. iniquitatem. s. accedendo ad menstruatam. id enim suprà posuit.

13 Morte, &c. i occidetur. s. per sententiam iudicis. Sanguis. Chal. reatus mortis.

17. Superabundantiam. i. aliquid supra sortem, quæ vulgò Capitale dicitur.

20. Anima i homo. Non portabit, &c. Chald. non punietur ob peccatum patris. Nec hic neminem à Deo puniri ob parentum peccata; sed puniri tamen aliquando patres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura: Vide Exod. 20. Super eum. q. d secundùm eam iudicabitur.

22. Non recordabor. s. vt condemnem. In iustitia. i. propter iustitiam. Viuet. s. hic, & in futuro.

24. Non recordabuntur .s. vt pro iis remuneretur æterna vita. In præuaricatione.i.ob præuaricationem.
In ipsis.i. propter ipsa.
25 Aequa.i. recta.
27. Viuificabit. 70. custodiet.
30. Idcirco.s.quia iustus sum. Ruinā.i.perniciem.
31. Nouum.Chal.timēs. Spiritum nouum.Chal. spiritum timoris. Moriemini.i. facti digna morte, seu condemnatione?

Cap. XIX.

1. MATER.s.synagoga, vel Ierusalem. Leæna. pro, velut leæna.i.fortis,& confidens.
Leones.s.viros fortes,seu rapaces,& oppressores.
3. Vnum.s.Ioachaz fratrem Ioacim. Leunculis.i. principibus. Comedere. Chald.occidere.sic inf.
Leo.i Rex.
4. Non absque,&c.Heb.& Chal.in reti ipsarum captus est.
5. Vnum.s.Ioacim.
7. Viduas facere.s.ciuitates hominibus, vel fœminas.s.occisis viris. Earum Heb.Chal. & 70.eorum.s. hominum. Plenitudo i.quidquid in ea erat. A voce,&c i.ob sæuitiam eius
8. Vulneribus Heb.& Chal.reti. Carcerem. inde tamen eductus,& in Ierusalem reductus,in ea occisus. quidam tamen id de Ioachin intelligunt.
10. In sanguine tuo.i.ob regiam stirpem,seu nobilitatem. 70 quasi flos mali granati. Super.i.prope.
Aquam.q.d.loco optimo. Aquis.i. populis, vel rerum copia.
11. Virgæ,&c.q.d.multos habuit Reges.
Solidæ. 70. fortes.
12. Ira.s Dei. Ventus.s. Chaldæorum exercitus.
Ignis.i.calamitas. Chal populi fortes,vt ignis.
13. In desertum. pro,velut in desertum.
14. Ignis.i.perditio. Virga.i.Sedecia,ob cuius scelera destructa est. Non fuit,&c. q.d.nec relictus est regni successor. Planctus est.i.prophetia lamentationis.
Erit in planctum.i.incidet in magnam miseriam.s. Ierusalem, seu synagoga.

Cap. XX.

1. SEPTIMO.s.capti Iechoniæ.
3. Nunquid.i.nāne. Non respondebo.s.quod vultis,vel quicquam.
4 Iudicas.i.condemnas,seu arguis.
5. Leuaui manum.i.iuraui, vel potentiam ostendi.
7. Offensiones.Chal.& 70.abominationes.s.idola, vel scelera. Oculorum suorum.Chal.à conspectu suo.
8. Dixi.i.statui, vel cogitaui. q. d. dignos iudicaui supplicio.
9 Feci.i.abstinui à punitione.sic inf. vide ver. 22.
Violaretur.i.malè audiret,quasi non potui sē liberare.
11 Viuet. Chald. viuet vita æterna.i.si debitè seruetur.
12. Signum.s.religionis, seu pacti, vel amoris mei erga eos
13. Iudicia.i leges. 70. iustificationes.
17. Interficerem.s.omnes.

18. Patrum vestrorum.i.quæ obseruāt patres vestri.
Iudicia.i.mores,seu leges.s.quas seruant iniquas.
20. Sanctificate.i. sanctè colite.
23. Leuaui,&c. q.d. minatus sum,seu statui facere, omnino facturus,nisi Mosis oratio impedisset.
25. Ergo. pro, ergòne. q.d.itāne erant præcepta non bona,vt contemnenda ab eis essent?
26. Et pollui,&c.q.d. Itāne munera,quæ iussi offerri pro peccatis,polluta erant,vt mihi offerre non debuerint,sed idolis potius? Offerrent.i.offerre tuberentur.
Et scient.pro,vt sciret. Dominus.s.seruans eos.
27. In hoc.s.quod sequitur. Blasphemauerunt. Chal.& 70.irritarunt.
28. Irritationem.s.qua me irritabant. 70. furorem.
29. Quid est,&c.q.d quis vos docuit ista?
Excelsum. hoc nomine significabant loca edita, vbi idola colebant,seu altaria illic constructa.
Vocatum.s. ab illis.
30. Post.i.sequentes. Offendicula. vide sup. 22
Respondebo.pro,vt respondeam?
33. Effuso.s. in vos per flagella.
35. Desertum.s quod est inter Iudæā & Chaldæam.
Populorum.s. pertinent deserta ad vicinos populos. vel q.d.vbi non sunt homines. Iudicabor.i.expostulabo,vel puniam. Chal.vindictam de vobis sumam.
37. Vinculis.pro,vincula.q.d. cogam stare pacto.
39. Ambulate.pro,ambulate sanè. q. d. facite quod lubet,non impunè feretis. Idolis vestris. sub. puniam vos,vel conuertam tamen vos.
40. Domus Israel.i.ecclesia Christi. Initium. 70. primitias. Decimarum. Chal.ciborum. 70. separationum.i rerum quas mihi offerendas separabitis.
Sanctificationibus.i. sacris.
41. Sanctificabor.i.sanctè colar.
46. Stilla.i. vaticinare.s. effundendo verba, more pluuiæ. Chald.doce. 70.aspice. Saltum.s. Ierusalem plenam ciuibus,vt saltus arboribus frugiferis,& infrugiferis,seu viridibus, & aridis.s.bonis, & malis.
Meridiani .s. ad Austrum est Ierusalem respectu Chaldææ.
47. Facies.i. homo. Ab Austro, &c.i.à Iudæa in Chaldæam ducti captiui. Nec extinguetur.i.extingui poterit ab aliquo
49. A a a.Heb.ahah. vnica dictio. Dicunt i.solent dicere. Per parabolas.q.d.ita obscurè, vt non intelligamus.

Cap. XXI.

2. STILLA. Vide suprà cap. 20. Sanctuaria .i. templum.
3. Gladium.s.exercitum Chaldæorum. Iustum, & impium.i.omnes.
4. Pro eo autem, &c. q.d. si meos sic punio,quanto magis alios?
5. Irreuocabilem.s.ante completam punitionem.
6. In contritione,&c.i. vt solent quibus dolent lumbi. In amaritudinibus.i.amarè. 70. in doloribus.
7. Auditu.i. rumore de calamitate Ierosolymitana.
Infirmabitur.Chal.obscurabitur.70.examinabitur.
Fluent.s.præ sudore,vel lotio. Venit.s.calamitas,vel exercitus.
9. Limatus.i.tersus.

 10. Splen-

10. Splendeat, adeoque terreat. Moues. s. loco. q. d. destruis regnum populi mei. Succidisti. pro, succides. s. ô gladie.
11. Ad lænigandum. pro, læuigatum. 70. paratum. Mano. s. hostis.
12. Factus est. pro, fiet. i. exeretur ad punitionem. Plaude. s. more dolentium.
13. Probatus. s. gladius. Et hoc. s. apparebit. 70. & quid s. erit. Sceptrum. s. Iuda. Non erit. s. sceptrum. q. d. deficiet regnum Iuda.
14. Percute, &c. s. in signum doloris, vel indignationis meæ. Dupliciter, &c. q. d. multipliciter interficiet.
15. Amicti. s. manu tenentis capulum. Chald. acuti.
16. Appetitus i. impetus. q. d. in quamcunque partem voles. pro, volet is qui te vibrat.
19. Pone. i. designa. Vna. s. Chaldæa. Capiet. s. Chaldæus. Capite. s. vbi vna via se in duas diuidit.
20. Viam. s. vnam. Ad Iudam. s. alteram viam ducentem.
21. Commiscēs. s. more sortibus ventiū: vel frequēter iaciens in altum, vt videat in vtram partem cadant.
22. Aperiat os i. clamet.
23. Otium q. d. videbitur Iudæis res otiosa, & sine periculo. Iniquitatis. i. violati fœderis per Sedeciam. Capiendum. s. Ierusalem.
24. Recordati estis. q. d. ita apparuerunt, vt coacti sitis aduertere, & recordari. vel, fecistis venire in memoriam hostibus. Reuelastis. i. fecistis apparere. Cogitationibus. 70. adinuentionibus, seu studiis. Manu. s. Chaldæorum.
25. Dux Chal princeps. Sedeciam intelligit. Iniquitatis. s. puniendæ.
26. Cidarim i. Pontificis. Coronam. s. Regis. q. d. auferetur & sacerdotium, & regnum. Humilem. s. Ioachin qui postea restitutus. Sublimem. s. Sedeciam.
27. Iniquitatem .i. pœnam iniquitatis, vel ob iniquitatem. Ponam. i. deponam, vel vlciscar. Veniret. s. Nabucdonosor. Iudicium. i. facere vindictam. Tradam. s. Iudæam, vel iudicium.
28. Opprobrium. s. quo affecerunt Iudæos. vel idola intelligit.
29. Viderentur. s. à tuis vatibus. Mendacia. s. prosperitas, cùm sis puniendus. Dateris. i. proiicereris.
30. Reuertere. s. ô Chaldæe, qui es velut gladius. In loco. pro. s. in locum.
31. Insipientium. Chal. impiorum.
32. Eris. s. effusus.

CAP. XXII.

2. IVDICAS. i. arguis, seu condemnas. q. d. argue, increpa. Sanguinem. Chal. in cuius medio effunditus sanguis.
3. Tempus. s. punitionis. Contra semetipsam. i. in sui perniciem.
4. Tuos. Chald. interitus tui. Annorum. s. quibus eris in captiuitate. Dedi. pro, dabo.
5. Nobilis, &c. i. nobilitate flagitiis, & calamitatibus.
6. Brachio suo. Chal. fortitudine sua.
7. Contristauerunt. 70. oppresserunt.
10. Verecundiora. i. pudenda vxoris. Vide Leuit. 18. q. d. habuerunt rem cum nouercis.
Immunditiam, &c. q. d. itemque cum menstruata.
12. Auarè. i. causa auaritiæ. s. ad spoliandum.
13. Complosi. s. more irati, & punire volentis.
14. Sustinebit. i. ferre poterit flagella. Præualebūt. i. poterunt se defendere. Diebus. s. calamitosis.
16. Possidebo. i. subiugabo, vtarque in te iure domini in seruum.
20. Congregatione, &c. i. vt solet congregari argentum, &c. Conflandum. i. liquefaciendum.
24. Ei. s. vrbi, vel regioni. Compluta. q. d. rigata, seu lota. Furoris. s. Dei q. d. Deo irascente.
25. Prophetarum. s. falsorum. Chal. scribarum. 70. ducum. Pretium. i. pretiosa. Chal. gloriam. 70. honores. Multiplicauerunt. s. occisis viris.
26. Intellexerunt. 70. distinxerunt.
Coinquinabar i. prophanè tractabat. Chald. prophanabatur voluntas mea.
28. Liniebant, &c. i. agebant, vt qui linit sine temperamento. s. agit mala fide. Temperamento. i. mistura palearum ad operis firmitatem. q. d. iubebant homines esse securos & bene sperare.
29. Iudicio i. causa, seu iustitia.
30. Sepem. i. orationem ad me placandū Chal. opera bona. De illis loquitur, quos reprehendit, alioqui erat Ieremias, & Baruch, & alij quidam boni.
31. Effudi, &c. præt. pro futuris.

CAP. XXIII.

2. DVAE. s. Israel, & Iuda. Matris. s. synagogæ, vel Saræ.
3. Fornicatæ. s. cultu idolorum. Subacta. 70. collapsa. s. virginum erecta sunt, violatarum laxa. Pubertatis. Heb. virginitatis. sic & inf.
4. Oola. i. tabernaculum eius Heb. Aholah. Maior. s. numero, nempe Israel. Ooliba i. tabernaculum meū in ea. Heb. Aholibah. Minor. non est Heb. nec in Complut. sed in 70. Intelligitur verò Iuda, quæ minor numero quàm Israel. Eas. s. vxores.
5. Super me. i. contra me, qui eram vir eius. Chald. à cultu meo. 70. à me. Propinquantes. Chal. vicinos sibi.
6. Cupidinis. i. expetibiles.
7. Super eos. i. cum eis. Electos. pro, nempe electos. Immunditiis. Chal. cultu idolorum.
8. Illi. s. Aegyptij. Dormierunt, &c. q. d. docuerunt eam cultum Idolorum. Fornicationem. i. cultum idolorum. Chal. idola.
10. Ignominiam. Chal nuditatem. s. pudenda. Famosæ. i. nobilitatę flagitiis. plut. pro singulari. vel q. d. vt famosæ mulieres. Iudicia. 70. vltiones.
11. Suam. s. augens.
12. Præbuit. s. se, vel fornicationem.
17. Mammarum. i. amatoriū. vertì poterat ex Hebr. amorum. Et satiata. i. satiata. s. fornicatione idololatriæ. Chal donec detestata est eos anima eius.
20. Quorum carnes, &c. per hęc significat metaphoricè maximam idololatriam.
21. Visitasti. i. repetisti. Chal. recordata es.
24. Iudicium. Chal. vltionem. Iudicabunt. Chald. vlciscentur. Iudiciis. Chald. legibus.
25. Zelum. i. indignationem. Chal. vltionem. In te. i. contra te. Exercent. pro, exercebunt.

In su-

In furore.i.irati. Nasum,&c.q.d.reddent te turpissimã. Nouissimũ.i.plebs infima,vel postremo relicti.
26. Vasa.i. instrumenta. Gloriæ. fortè templum intelligit.
27. Requiescere.i.cessare. De terra.s.allatam. Eos.s.deos.
28. De quibus satiata.Chal.quos detestata.
30 Fecerunt. pro,facient.
31. Calicem.i.supplicium. Eius i. quo punita est.
32. Profundum & latum.i. grauissimũ supplicium. Quæ est capacissima.i.maximam. vel pro,capacissimus.s.calix,qui Heb. est fœminei generis.
34. Fragmenta.s.testas vasis.q.d.prorsus totum calicem. Lacerabis.s. præ mœrore.
35. Corpus.i.tergum. Scelus i.sceleris pœnam.
36. Nunquid,&c.q.d.nõne æquũ est,vt arguas,&c.
37. Sanguis.s.iniquè ab eis effusus. Deuorandum. .i.comburendum.
38. Mihi.i.contra me. Polluerunt.s. peccatis,vel statuis idolorum.
39. Hæc.i. quod sequitur. vel q.d.tantum scelus.s. proximè dictum.
40. Ad quos nuntium miserant.Chal.misso nuntio ad eos.s.Chaldæos,vel Sabæos.
42. Deserto.s.Arabiæ. Eorum. Heb earum.
43. Attrita i.assueta.Chal.inueterata.
45. Viri,&c.q. d. faciam, vt sint qui talia iustè puniant. Iusti.s.quantum ad vltionem istam,alioqui etiam erant idololatræ Chaldæi.Quidam tamen ad personas diuinas referunt.
46. Multitudinem.Chald.exercitum. Tumultum. Chal.interitum.
48. Mulieres.i.gentes.Chal.prouinciæ.
49. Scelus.i.sceleris pœnã. Peccata.i.pœnam peccatorum. Idolorum.i.cultus idolorum.

Cap. XXIIII.

1. NONO s.capti Iechoniæ. Vide cap.33.
2. Nomẽ.s.quota sit dies. Cõfirmatus.i.roboratus. Hodie.s.die decima (de qua sup.) obsidebatur.
3. Per prouerbium.i.parabolicè. Irritatricem.i.me irritantem.
4. Frusta.s.carnis.significãtur varij status hominum, velut coquendi calamitatis igne. Electa.pro,& electa quæque. Ossibus plena. intelliguntur viri fortes. 70. excarnata ab ossibus.s.ossa non intra ollam ponenda erant,sed subtus,vt infrà indicatur.
5. Pinguissimum,&c.q.d.dicas,assume illa,quæ dixi ex pecore pinguissimo. Sub ea.s.olla. Quidam tamen intelligunt ponenda intra ollam sub reliquis partibus. Efferbuit,&c.pro,efferueat, & discoquantur,&c. Discocta.i. valde cocta.
6. Rubigo,quidam spumam intelligunt.sed vide infrà,vbi de vacuæ rubigine dicitur. Per partes,&c.q.d. vnum post alium perde.s.cõ hostis. Non cecidit,&c. q.d.fine vllo delectu.
7. Eius.i.ab ea effusus. Super limpidissimam.q.d. loco aperto,& non occultè peccauit,sed palàm,& præmeditatè.
8. Dedi,&c.q.d.& ego etiam apertè puniam.
11. Rubigo.i.malitia.Chal.peccata.
12. Nimia rubigo.Chald.operantes malum.
13. Prius donec. pro,priusquàm.
14. Veniet.s.quod dixi. Transeam.i.prętermittam quod dixi. 70.differam.
16. Tollo.s. per mortem. Desiderabile,&c.i. rem tibi carissimam.s.vxorem. Plaga.Chald.peste.
17. Mortuorum s.clamore, & eiulatu. Corona.i. tiara, seu vitta, qua caput tegere solebat. lugebant enim mortuos aperto capite,& nudis pedibus. Chald.frontalia. 70. comas.s.solebant radere, aut tondere caput lugentes. sic etiam infrà.
Velabis.s.more lugentium.
18. Locutus.s.quid mihi accidere deberet.
Fec.que manè.i. postridie. Præceperat.s.de non lugendo,&c.
21. Polluam.i.profanari à Chaldæis permittam.
Superbiam.i de quo superbitis.Chal.gloriam.
Imperij.Chal.& 70.fortitudinis. Pauet.i.timet, ne amittat.
22. Fecit.s.Ieremias. Heb. Chald. 70.& Complut. feci,& ita legit Hier.
23. Coronas.vide suprà. Ad fratrem.s.conuersus. Chal.super fratrem.
24. Portentum.Chal.signum.s.futurorum.
26. Annunciet.s.quæ acciderint Ierusalem.
27. Silebis,sed.s.argues audacter eorum peccata.

Cap. XXV.

3. POLLVTVM.i.prophanatum.s.à Chaldæis.
4. Orientalibus.s.Chaldæis. Caulas.Chald. palatia. 70 tentoria.
5. Rabbath.s.Philadelphiã Syriæ, secundũ quosdã.
8. Omnes gentes.q.d.nihil habent præ ceteris egregium,sed similiter obnoxij calamitatibus,& Chaldæis subiecti.
9. Aperiam humerum.Chal.conterã fortitudinem.
10. Filiis Orientis.s.dabo eas. Filiis.i.populo. Eam.s. terram.
16. Interfectores Heb.Kerethim,quo nomine vocantur qui 2.Reg. 8.Cerethi dicuntur. vide ibi. Quidam putant Cerethæos fuisse nobilem quandam Philistinorum familiam. 70. hic Cretenses vertunt, sed quos intelligant incertum.

Cap. XXVI.

1. VNDECIMO.s.capti Iechoniæ.
2. Populorum.i.ad quas populi multi confluebant. Conuersa.s.illa populi frequentia,& negotiatio.
4. Radam.i.verram. Dabo eam,&c.q.d.faciam,vt in ea relinquatur sola rupes.
5. Erit.s.ipsa.q.d.expandentur in ea retia ad solem, vt solet in deserto loco.
6. Filiæ.i.villæ ei subiectæ in continenti.
7. Regum.s.ei subiectorum.vel q.d.potentissimum.
9. Vineas.genus est instrumenti bellici. Chald.tormentorum percussiones.
11. Nobiles.i.elegantes. Chal.fortes.
14. Vltra.s.qualis nunc es.
16. Exuuias.Heb.& Chald. pallia. 70.coronas, seu diademata.

18. Pa-

18. Pauoris. Chal.& 70.ruinæ.

19. Abyssum. Chal. exercitum. Aquæ.i.calamitates, vel milites.Chal.populi.

20. Lacum.i foueam.f.sepulcrum. Sempiternum. .i.iamdudum mortuum, seu à multis seculis, vel in multa secula, vel intelligit damnatos ad inferni supplicia.

Nouissima Cha'd. infima. 70. profunda. q. d. terræ visceribus, vel inferno. Sicut solitudines,&c.f.eris.

Gloriam,&c. q. d. cùm restituero Ierosalem, vel manifestauero in mundo potentiam meam. Chald. gaudium in terra Israel dabo.

CAP. XXVII.

2. NEGOTIATIONI,&c. Chal. quæ suppeditat negotiationem, populis,& insulis multis.70. emporio populorum ab insulis multis.

4 Corde.i.medio. Finitimi. pro, termini tui.f.in mari sunt, vel q. d. vicini tui. Impleuerunt, &c. q. d. pulcherrimam te fecerunt.

5. Tabulatis mari.i.pontibus, vel nauibus.

Malum f.nauis. Ebore.f.cælata ebore. Prætoriola.Chal. coopertoria in modum theatri.

Insulis Italiæ. Chald.prouinciæ Apuliæ.

7. Varia.f.texta opere plumatio, seu phrygionico. Insulis Elisa.Chal.de prouincia Italiæ. Aradij.Heb. Arvad. insula est prope Tyrum.

9. Giblij.Heb. Gebal. Quidam Biblij legunt à Biblo ciuitate Phœniciæ prope Berytum, non longè à Tyro & Sidone. Habuerunt. pro, exhibuerunt, vel procurarunt.

11. Pigmæi.Chal.Cappadoces. 70. Medi.

13. Thubal, & Mosoch.i. Hispani, & Cappadoces.

14. Domo Thogorma. Chal. prouincia Germaniæ. Quidam Phrygiam, seu Turciam interpretantur.

15. Dedan. vrbs est Idumææ. 70. Rhodiorum.

Negotiatio manus tuæ.i.tecum mercaturam exercuerunt. Hebeninos.i signa hebenina. Chal.pauones.

16. Operum.Chal.diuitiarum. 70. mercatus.

Guttam f.myrrhæ. Scutulata Chal.acu picta.

Chodchod. genus est lapidis pretiosi, Chald. lapides pretiosos.

17. Primo i.optimo, seu præcipuo.

18. Pingui.Chal.dulci conditio.

19. Stacten. & hæc myrrha est. Calamum .f. aromaticum, vulgò cannella. Negotiatione tua. Chald. nundinis tuis.

20. Tapetibus ad sedendum. Chal. vestibus pretiosis ad equitatum. 70.iumentis electis ad currus.

23. Aran, & Chene. Chal Charrai,& Canæi. 70. Charran,& Chana. Chelmad.Chal.Media.

24. Multifariam. Chal.in omnis generis rebus eximiis. In volucribus.lege, inuolucris. Chal.pallijs.

Cedrus.f.naues ex cedro.

25. Principes tui .f.ducebant.

26. Aquis. pro, aquas.f. calamitatum. Remiges.i. gubernatores vrbis persistit in metaphora nauis.

27. Diuitiæ tuæ.f.dirripientur.vel iunge cum, cadet. Tenebant. pro, qui tenebant.

31. Radent.pro, radendo caput, facient.

32. Vt Tyros.i. vrbs Tyro similis. Obmutuit.i. perdidit & vocem & vitam.

34. A mari. 70. in mari. Chald. quæ habitabas in mari.

35. Tempestate.i tua calamitate.

36. Sibilauerunt.f.stupentes. Perpetuum i lõgum tempus. 70.annos, vt dicitur Isa. 23. vel q.d. nunquam ad pristinum statum redibis.

CAP. XXVIII.

2. DIXISTI.i.cogitasti. Deus.i.velut Deus. Sedi. pro, sedeo.

3. Ecce.Ironicè. 70. nunquid.

4. In.70.nunquid in. Fortitudinẽ. Chal.diuitias.

5. In. 70.aut in. Fortitudinem. Chald. exercitus. Robore.i opibus.Chald.copiis.

7. Polluent.Chal.dissipabunt. 70.sternent.

8. Detrahent.f.in foueam.

10. Incircuncisorum.i. infidelium. Chal.impiorum. .f.qualem impij merentur. Alienorũ .i. extraneorum, seu inimicorum.

12. Signaculum similitudinis.i signata seu expressa similitudo.f Dei.Hæc ad diabolum diriguntur.

13. Lapis,&c.per hæc intelliguntur ornamenta spiritualia Angelorum ante casum. Opus decoris.i. pulchritudinis ornamenta. Foramina.i.aures, quibus gemmæ inclusæ.quidam tibias intelligunt.

14. Extentus.f.alis sapientiæ. Protegens.f.inferiores illuminans, vel tegens arcam testamenti. q. d. repræsentatus per Cherubim templi. Lapidũ.f.Angelorum.

16. Negotiationis.f.mentis cogitationum. Perdidi.i proieci.

17. In decore.i.ob decorem.

18. Polluisti i. contaminasti. Sanctificationem .i. sanctitatem, In cinerem.i.contemptibilissimum.

19. Non eris.f.qualis eras.

22. Sanctificatus .i. glorificatus per opera iustitiæ vlciscentis.

23 Sanguinem.i.cædem.

24. Amaritudinis.i. affligens,& contristans.

26. Securi.f.ab hostibus,& molestiis.

CAP. XXIX.

1. DECIMO.f.captiuitatis Iechoniæ. Duodecima. 70.vna.

3. Ad te. pro, tibi.f.faciam quæ sequuntur.

Draco.i.cete. Memetipsum .f. regem. vel q. d. qui ita superbis quasi teipse feciſſes.

4. Frænum.Heb.& Chal. hamum. Pisces.i populum, seu Aegyptios.

5. Colligeris f.ex dispersione.

6. Baculus, &c. i. infirmum præsidium .f. contra Chaldæos.

7. Apprehenderunt.f.Iudæi.q.d.confisi sunt tuo auxilio. Eorum f.cadentium.

9. Fluuius.f. Nilus. Chal. Regnum meum est,& ego subiugaui illud.

10. Flumina.i. Nili riuos. Ad terminos. pro, à terminis.ibi etiam Siene.vel vsque, pro, nempe vsque.

14. Phatures. Metropolis Aegypti erat.

16. Fugiant alludit ad factum Sedeciæ, qui fœdus initum cum Chaldæis violauit.

17. Vicesi-

17. Vicesimo,&c. Vide cap. 1. quid dixerim. Illud enim mihi etiam ex hoc loco videtur confirmari posse. Vna.i.prima.

18. Decaluatum.s.ex gestatione galearum,vel oneribus. Ei m hi.No.seruientes regi fideliter in bello iusto Deo seruire,etsi id non cogitent,placent .n. Deo honesta & iusta.

20. Et operi. 70 pro ministerio. Eam .s. Tyrum. Hinc apparet iam fuisse impletum quod Deus supra minatus fuerat Tyro.

21. Illa s.liberationis Israel. Cornu.i robur, & dignitas. Apertum os.i. loquendi libertatem. vel, si ad Christum referatur (nam Ezechiel non vidit reditum à Babylonia) significat tunc credendas, & intelligendas prophetias,vel illa die.s.punitorum Aegyptiorum,quod non multo pòst factum.

CAP. XXX.

1. VAE diei.i.ô diem infelicem. 70.ô ô dies.Chald. væ ob diem.

3. Nubis.i turbulentus. Gentium.s.perdendarum.

4. Gladius.s. Chaldæorum. Aethiopia.s. vicina Aegypto.

5. Lydi fortè venerant ad opem ferendã Aegyptiis. Omne reliquum vulgus.Chal. omnes coniuncti eis. Chub.i.Arabes. Fœderis.i. confœderatæ.

6. A turre. pro,vsque ad turrim. Ea.i.Aegypto.

7. In medio.i.instar.vel significat vicina etiam dissipanda.

9. Trieribus.i.triremibus,seu nauibus.Chald.legionibus. Die.i.calamitatis. Veniet.s.calamitas.

12. Aridos.s.vt possint transire milites. Alienorũ, Chald. impiorum.

13. Memphi.vulgò Cairum dicitur.

17 Ipsæ.70.mulieres. fortè intelligũtur vrbes ipsæ.

18. Nubes.s. calamitatum obscuritas. Chald. velut militum nubes.

20. Vndecimo.s.capti Iechoniæ.

21. Brachium.Chal.fortitudinem.

22. Brachium forte.Chal.principes fortissimos. Confractum, pro, confringendum.

CAP. XXXI.

1. VNDECIMO s.capti Iechoniæ. Vna.i.prima.

2. Magnitudine. Chald.fortitudine. 70. celsitudine.

3. Assur. alij putant significari Regem Assyriorum. Ego Pharaonem puto, seu Aegypti Regem. sic enim etiam vocatur Isa. 52. fortè quòd Aegyptij ex Assyriis oriundi.certè ad finem capitis dicitur, Ipse est Pharao.

4. Aquæ.alludit ad aquas Nili, significatur verò copia diuitiarum,& militum,magnaque ditio etiam longè protensa. Eius.s. Abyssi. Emisit .s.illa Abyssus opum, Ligna.i.homines. Regionis.s.Aegypti,seu sibi subiectæ. Arbusta.Chal.exercitus.

6. Volatilia,&c.per hæc significatur concursus multus populi per mare, & terram, in Aegyptum causa negotiandi.

8. Cedri,&c.vel hyperbole est,vel intelligitur illum superbè sic putasse.s.neminem sibi parem. quamquam hæc ad Luciferum præcipuè videantur referẽda,qui putatur fuisse supremus Angelorum.

9. Aemulata sunt.&c q.d. poterant inuidere ei quæcunque in mundo pulchra. Voluptatis. Heb. Heden. sic infrà.

11. Eum.s. Pharaonem. Fortissimi.s. Nabucdonosor. Ei.s.quod meretur.

12. Alieni.i.externi populi,seu milites.

13. Ruina.q d.trunco humi iacente,perstat enim in metaphora arboris.

14. Vltimam.i. profundam .s. sepulcrum , vel infernum. Lacum.i.sepulcrum. Chal.lacum domus perditionis.s.inferorum.

15. Induxi luctum.s.ei,vel eius regioni. Chald luxerunt eum. Abysso.s.calamitatis,seu supplicij.Chal. tribulatione. Libanus.i regio Aegypti, vbi creuerat. vt in libano cedri.

16. Consolata sunt.s.eum.70.consolabantur eum. Infima.s positum.q d.deiectum,& punitum.

17. Nam&.pro,sed &. Heb.etiam. Ad interfectos.Chal.cum interfectis. Sedebit.pro,qui sedebat.

18. Incircuncisorum. Chald. peccatorum. Ipse est Pharao,&c.q.d.quæ hactenus dicta sunt,de Pharaone & eius populo intelliguntur.

CAP. XXXII.

1. DVODECIMO.s.capti Iechoniæ.s.paulo post euersam Ierusalem.

2. Gentium.i.inter gẽtes versanti. Draconi i.ceto. Ventilabas cornu.s.more tauri.q.d.abutebaris potentia in tuadnione. Aquas.i.populos. Flumina.i.regiones. Eorum.s.populorum. 70.tua.

5. In terram.s.insepultum. Super te.i.tuum,& tuorum cadauera.

6. Ex te.i.sanguine tuo.

7. Operiam, &c. q.d.sequetur magna in tuo regno mæstitia.s.luce significare solet scriptura prosperitatem & lætitiam,contraria verò obscuritate, & tenebris.

8. Super te .i. propter te.

9. Irritabo .i faciam,vt irascantur tibi. Contritionem.70.captiuitatem.

10. Super facies.i.ante facies.s.ipsis videntibus te cędi. Pro anima sua.i.timentes vitæ suæ.

12. Superbiam.i opes,gloriam,&dignitatem.

13. Erant super.i.pascebantur iuxta.

14. Quasi oleum i.quietas, & puras.

15. Plenitudine.i. habitatoribus.

16. Est,pro,erit. Eum.Heb.eam.s. Aegyptum. Filiæ Chald. villæ. sic & inf.

18. Detrahe,i.prædic detrahendam. Vltimam.i. infimam.s.sepulchri. Lacum.i. sepulcrum.erant sepulcra velut cisternæ,vt etiam nunc fit in quibusdã ecclesiis.

19. Quo i quonam.q.d cui tu ô Aegypte præfers? Pulchrior. Chal. potentior. Incircuncisis. Chald. peccatoribus. sic & inf.

20. Attraxerunt.s.ad mortem. Eam.s Aegyptum.

21. Loquentur,&c. q d. conuersabitur illic cum sui similibus.

22. Ibi.s.in sepulchro. vel potiùs inferno.

23. Data.i.posita. Viuentium.i.fidelium. Chald. Israel. sic & inf.

24. Sui.i. eius. Portauerant, &c.i. dederunt vitæ ignominiosæ pœnas.

25. Illius.s.populi.

26. Mosoch.i. Cappadoces. Thubal .i. Iberi, seu Hispani. Quidam tamen Italos intelligunt.

Illius s.multitudinis.

27. Cum armis suis,&c.q d.in lecto seu domi suæ, naturali morte. Et fuerunt, &c q.d.eorum ossa propter illorum peccata proiiciuntur insepulta.

28. Tu s.ô Pharao.

30. Aquilonis.s. Assyrij, & Chaldæi. Venatores. Heb & Chald. Sidonij.

32. Dedi s.per eos q d ego sum vsus eorum ministerio contra Israel, sed illi abusi potentia sua.

CAP. XXXIII.

2. GLADIVM.i.hostes. De nouissimis suis.i.infimis.Chal.de medio sui.

4 Obseruauerit.i.cauerit sibi. Sanguis,&c q.d.ipse sibi est causa mortis.

5. In ipso erit.i.ipsi imputabitur mors sua.s.si occidatur.

6. Animam.i. aliquem. In iniquitate.i.ob iniquitatem. Requiram.q d.illum puniam vt homicidam.

8. Dicente s.per te.

10. Super nos sunt q. d. grauant nos.

12. Viuere in iustitia sua. 70. saluari.

13. Viuat Heb. Chal. & 70.viuet.q.d. saluabitur.

15. Restituerit.s.pauperi. Vitæ.i. ad vitam ducentibus.s.æternam.

17. Aequi ponderis i.æqua.70.recta. Et ipsorum. pro,immo ipsorum. Iniusta. Chal. & 70.non recta.

18. In eis s. propter eas.

22. Donec.pro,cùm. Non silui q.d. liberè locutus sum vt qui prædixissem,quæ videbant impleta ipsi.

24. Ruinosis.i.desolatis locis. His.pro,illis. Vnus. s.Dei cultor. Possessionem s. perpetuam.

25. In sanguine.i.cum sanguine.s.contra legem. Immunditias.i idola,Chald. cultum idolorum.

26 In gladiis.i.cum gladiis.s.ad effundendum sanguinem.

27. Cadent.id Godoliæ accidit.

31. Quasi si,&c.i. multi simul. Chal.vt solent discipuli. Canticum.q.d.contemnunt, seu rident.

CAP. XXXIIII.

4. CONSOLIDASTIS. Chal. & 70.confortastis. Abiectum.Chal.& 70.errans. Potentia. i.sæuitia.q.d.tyrannicè.

5. Pastor.s.suum officium faciens.

10. Super pastores. Chald. super gubernatores mittam furorem meum.

12. Nubis,& caliginis .i. calamitosa.

13. Riuis.70 vallibus. Sedibus. Chald. & 70.habitationibus.

16. In iudicio.i vt par est.

17. In iudico i.discerno,seu causas iudico. Inter pecus, &c. Chald. inter virum, & virum, peccatores, & impios.

18. Nónne,&c. Hæc ad gregem.de quo proximè.s. ad malos dicuntur.

20. Pecus pingue, &c. Chald. virum diuitem, & pauperem. 70. ouem fortem, & infirmam.

21. Impingebatis.i.impellebatis.s. pauperes.

23. Dauid.i Christum,cuius Dauid figura.

24. Locutus sum,adeoque ita fiet.

25. Bestias, &c. s.dæmonum potestatem, & malorum. Securi,&c. q. d. erit pax inter fideles, & tuta ab iniuriis vita.

26. Collis.s. Ecclesiæ. 70.montis. Chald.sanctuarij. Benedictionem. Chal. & erunt benedicti. Benedictionis i.fructiferæ, & non nociuæ.

27. Eorum.s.pecorum.i fidelium Christi ouium.

29. Germen nominatum.i.celebrem plantã.s. Christum, vel populum Christianum. Chald. plantationem permanentem. 70 plantam pacis. Imminuti .i. consumpti. 70.pereuntes. Gentium.i à gentibus.

31. Homines. q. d.quæ dixi pecora, homines sunt. Chald. domus Israel.

CAP. XXXV.

3. AD te. Chal mitto furorem meum super te.

5. Iniquitatis i.calamitatis. Chal. retributionis peccatorum.s.cùm à Chaldæis obsideretur, his enim se adiunxerant Idumæi.

6. Sanguini.i.cædi. Sanguis.Chal occidens gladio. Sanguinem i consanguineos.s. Iudæos. Sanguis. Chal.effundens sanguinem.

9. Sempiternas.i. diuturnas.

10. Dux.s.Israel,& Iuda. Dominus.s.quem timere debueras, & vereri.

11. Iuxta iram tuam.i.prout meretur ira tua. 70.secundùm inimicitiam tuam. Zelum.i. æmulationem. Chald. æmulationem. Iudicauero i puniero.

13. Super.i contra. Derogastis. 70. vociferati estis. Chald. multiplicastis.

CAP. XXXVI.

2. INIMICVS.s.Idumæus. Altitudines.i.montes. Sempiternæ.i.quæ ab initio mundi fuere, vel semper duraturæ.

3 Ascendistis,&c.q.d.fuistis fabula populi. Opprobrium i facti estis.

4. Parietinis.i.locis desolatis, seu dirutis.

5. Zeli. Chal.vltionis. 70. furoris. q d. valde iratus. Dederunt.i. vsurparunt. Chal. posuerunt. Gladio. lege,gaudio. Ex animo. Chal.insultatione animi. Eiecerunt s.habitatores,vel depræcarunt.

6 Zelo. Chald. indignatione. Confusionem.70. opprobrium.

7. Leuaui, &c.i. iuraui. Confusionem. 70. ignominiam.q.d.dabunt pœnas illati opprobrij Israeli.

8 Ramos.s.arborum. Veniat.i. redeat ad vos. Chal.veniat dies redemptionis.

9. Ad vos.Chal.apparebo super vos. Conuertar.s. per misericordiam.

11. Maioribus.s.tempore Christi.

13. Deuoratrix,&c.q.d.perdis habitatores tuos.

14. Non comedes,&c.q. d.non poterit id iam dici, quia viuent diu in te.

15. Auditam faciam.i.audiri permittam. Confusionem. 70.ignominiam. Portabis,&c.i.patieris.

17. Polluerunt.i.contaminarunt.f.peccatis.
20. Polluerunt.i.dederunt gentibus ansam blasphemandi. Diceretur.f.per irrisionem.q.d. Habent deum qui eos non poterit defendere.
21. Peperci,&c.q.d habui rationem honoris mei.
23 Sanctificabo .i. glorificabo. Sanctificatus.f. ostensa mea iustitia per punitionem, & misericordia per liberationem. Coram eis. sic Chal & 70. & Complut. At Heb.coram vobis, errore.f.scriptoris.
25. Aquam.f.gratiæ, vel baptismi.
26. Cor nouum.Chal.cor timens. Lapideum.i.durum.Chal.impium. Carneum.i. molle, docile,seu,vt Aug.interpretatur,obediens. Chald.timens me,vt facias voluntatem meam.
29. Vocabo Chal benedicam.
30. Ligni.i arborum. In gentibus .i. apud gentes. Chald.inter populos.
33. Instaurauero,&c. per hæc præcipuè intelliguntur spiritualia.
35. Voluptatis Heb.Heden. Sederunt. Chal. inhabitantur.70 apparuerunt.
36. Derelicti fuerint.Chal remanserint.
37. Faciam.f.quod sequitur. Sicut gregem,&c.q.d. vt solet grex pecorum multiplicari,sic multiplicabo homines.
38. Solemnitatibus .f. in quibus magnus pecorum grex ad sacrificia,& hominum multitudo ad celebrationem congregatur.

CAP. XXXVII.

1. MANVS. Chal spiritus prophetiæ. In spiritu i.per visionem,seu virtutem spiritus.
5. Ecce ego. significatur & Iudæorum liberatio, & corporum futura resumptio.
8 Spiritum.f.vitalem.
9. Spiritus.f. vinificans.
11. Periit,&c.explicatio præcedentis proximè. Spes.f.in patriam reuertendi. Abscissi sumus.Chal. periimus.
12. Sepulcris.i.carceribus.f. seruitute, & captiuitate.
16. Lignum. Chald. tabulam. 70.virgam. Sociorum.f.illorum,qui de Beniamin,& Leui.Chal.fratrum. Lignum Ephraim.Chal.qui est tribus Ephraim. Sociorumque. Chal.fratrumque.
17. In lignum vnum.i.coniuncta. In vnionem.i. vnita f.tempore Christi.Itemque per eos significati Iudæi,& Gentes.
19. In manu Ephraim. id dicitur, quia primus Rex Ieroboam fuit ex tribu Ephraim,& ferè per Reges è tribu Ephraim gubernari semper decem tribus Israel.Chal. quæ est tribus Ephraim. In manu eius. Heb.in manu mea.70. in manu Iuda.
22. Rex vnus.f. Christus.
23. Sedibus.70.iniquitatibus.
24. Dauid.i Christus. Iudiciis.i. præceptis.
26. Sanctificationem.Chal sanctuariu.f.Ecclesiam.
28. In perpetuum.f.in æterna vita,& beata.

CAP. XXXVIII.

2. GOG i. Antichristum. Magog.i. exercitus Antichristi,qui maximè constabit Scythis.f.Turcis, Tartaris,&c. Magog à quo Scythæ, filius Iaphet. Gen. 10.ab eo etiam terra dicta Magog. Vide Ioseph lib. 1. cap.11. Principem capitis.Chal principem summum. Mosoch.i.Cappadocum, vel Moscouitarum.
Thubal.i. Iberiæ f.Aquilonaris quæ iuxta Pontum. Quidam Gog Gothos putant, qui Hispaniam & Italiam subiugarunt,magnamque Asiæ,& Africæ partem.
4. Educam.f.quò voluero. vel, è terra tua. Vide infrà cap 39.
6. Gomer.i.Galatæ. Domus Thogorma. Chald. prouincia Germaniæ.
7. Præpara.f.ad bellum. In præceptum.q.d. præcipe.Chal.& 70.in custodiam.
8. Visitaberis i.punieris à Deo. Nouissimo.f.prope diem iud.cij. Chal.fine. Terram.f.Ecclesiam. Gladio.i.persecutionibus,quas fuerat antè passa.
11. Absque muro.i.non munitam,f Ecclesiam,quæ non se muris,& vectibus defendit.
12. Vmbilici terræ.f. Iudææ, quæ in mundi medio sita.
13. Tharsis.Chal.maris. 70. Carthaginis. Leones. Chald. Reges.
14. Scies. Chald. scies vltionem potentiæ tuæ. 70. consurges.f contra eum.
16. Super.i.contra. Eris.f.talis.70.eris.f.id. Sanctificatus i glorificatus.f.te puniendo.
19. Zelo Chald.vindicta. Commotio.i. turbatio, vel terræmotus.
20. Pisces,&c Hyperbole est,ad significandam calamitatis vehementiam. Sepes.Chal. turres.
21. Eum.f Gog.
22. Iudicabo.i puniam. Sanguine.i.cæde. Immensis.Chal.& 70. grandinis.
23. Sanctificabor.i.glorificabor. Notus ero. Chal. manifestabo potentiam meam.

CAP. XXXIX.

1. SVPER.i.contra.
2. Circumagam. 70 congregabo. Montes Israel. Apparet ex his, & illis, quæ superiori capite dicta, de exercitu aliquo potentissimi Regis sermonem fieri, qui sit in Iudæam venturus. Id autem factum ne iam sit,an sit faciendum,incertum.
6. Magog.i.Gog.exercitum, vel terram. Insulis.f. ditionis Gog.
7. Polluam .i. permittam polluif. blasphemari,seu prophanari. Israel.i.Ecclesiæ.
8. Venit,& factum est pro, citò veniet, & fiet quod dico.
9. Arma.f.hostium. Septem.i. multis. Hic planè videre est quàm sit difficilis captu Scriptura, vel id quis intelligat? aut quæ proximè sequuntur.
11. Nominatum.Chal.aptum. Sepulcrum.pro,in sepulcrum. Viatorum.70.venientium. Chal.vadorum. Maris. Chal.maris Genesar.
12. Mundent.f.cadaueribus. Septem.i. multis.
16. Ciuitatis.f.vbi,vel iuxta quam sepelientur. Amona.i.multitudo eius. 70. πολυάνδριον .i. cœmiterium,seu cadauerum multitudo.
21. Ponam.i.ostendam.
23. In iniquitate.i.propter iniquitatem.

Vniuersi.i.penè omnes,seu plurimi.

25. Telum.Chal.vltionem.

26. Et portabunt.pro,postquam portauerint.q.d.vbi pœnas dederint peccatorum suorum.

29. Spiritum.Chal.Spiritum sanctum. 70.furorem.

CAP. XL.

1. NOSTRAE.s.cum Iechonia. Percussa.s.Sedecia capto. Illuc.s.in Iudæâ, vel in Ierusalẽ.

2. In visionibus q.d.in spiritu,seu per visionem. Montem.s.Sion. Quasi.s.ita apparebat, cum alioqui esset diruta.

3. Vir.i.Angelus,qui repræsentabat Christum Ecclesiæ ædificatorem. Calamus mensuræ. pro,mensura calami.i. arundinis. Porta.s.ædificij ciuitatis, seu templi.

5. Domus i.templi. Palmo. pro, palmi. continet autem palmus quatuor digitos coniunctos extensæ manus. Aedificij.s.muri. Calamo vno.i eadem mensura.s.tanta erat altitudo,quanta latitudo, immo quanta etiam longitudo secundum 70.

6. Ascendit.s.ad portam muri. Id est limen vnum. lege,& limen vnum.i.limen alterum. & sic legit Chald.s.duo limina sunt,inferiùs,& superiùs,quod dicitur superliminare,quidam tamen duos postes intelligunt. In latitudine.s.quanta erat muri latitudo.

7. Thalamum.i.exedram,seu cubiculum. Quinque.s.distantiæ Tanta enim erat vnius parietis inter thalamos. Limen portæ, &c. s. portæ vestibuli, quod erat ante portam Orientalem. Intrinsecus.s.eius parietis crassitiem,seu latitudinem.

9. Vestibulum.s.secundùm latitudinem, seu altitudinem. Frontem.i.postem.s.quisque erat vnius cubiti latitudinis. Intrinsecus.s non vt solent vestibula extra portam.

10. Frontium.i.postium.

11. Portæ.s.Orientalis.

12. Finis.i.terminus. Vtrimque.s.ex vtraque parte thalami. Sex.s.vnusquisque.

13. Tecto.s.fine parietis.70.muro. Ad tectum.s.ex altera parte quantum ad latitudinem. Ostium contra ostium.s.portæ. erant ita dispositæ ordine recto, vt qui per vnam aspiceret,per omnes visum transmitteret. vel significat, thalamorum(quorum tres,alios tres respiciebant)ostia similitèr ex opposito esse posita.

14. Frontes.s.thalamorum. Frontem.s.cuiusque.

15. Ante faciem,&c. Hic necesse habeo veniam precari.quippe multa prætereo.In his 9.capitibus,contentus pauca quædam solum notasse. Fateor ingenuè me non intelligere quid hæc sibi velint, miror que si quisquam intelligat.det lector meæ inscitiæ quæso veniam.

16. Obliquas.Chal.obturatas. 70.absconditas.s.ex vna parte latas,ex altera strictas. Portam. 70. portam atrij. Ante frontes, &c. Chald. super frontes,capitella. 70.super frontes palmæ,hinc & inde.

17. Exterius.s. populi, nam priora de atrio sacerdotum dicta,in quo thalami,seu exedræ. Quidam tamen aliter sentiunt.s.priora dicta de atrio immundorũ,quod erat extimum omnium. 70.interiùs.

18. In fronte. Chald in latere.

22. Sculpturæ.Chald.capitella. 70.palmæ.

39. Delicto. 70. ignorantia.

42. Vasa.i.instrumenta.

CAP. XLI.

1. FRONTES. Chald. postes.i.quod super postes.s. quantum erat superliminare. Latitudinem.q.d. idque secundum latitudinem templi.

2. Latitudo.s.quantum ad spatium vacuum. Latera.s.à postibus ad finem vsque parietis vtrimque. Viginti.s.10.vacui ostij,totidem parietum proximorum,supernè verò item 20.sed superliminare 12.capiebat,nam postis quisque vnius cubiti.

3. Duos cubitos.s.quisque postis vnius cubiti. Sex.s.quantum ad vacuum. Septem.s.hinc inde à poste ad angulum,ita fiunt 20.nam 14.pleni,& 6.vacui.

4. Ante faciem.i.qua parte templum respicit.

5. Parietem.s.quantum ad altitudinem. Domus.i. templi. Lateris. Chald. tabulati.s. erant tabulata circa templum,incipiebant autem, vt videtur, post 6. cubitos ab imo.

6. Latera autem,&c.Chald. Tabulata autem, tabulatũ super tabulatum triginta tria,vndena per ordinem, defixa parieti per circuitum, vt capita trabium requiescerent super illud quod eminebat,nec trabes penetrarẽt per parietem domus. Quod ego ita intelligo, fuisse deambulatoria affixa templo extrinsecus per tres ordines, quorum quisque 11. habebat tabulata.s. ad Austrum 4. & totidem ad Septemtrionem, ad Occidentem verò 3. ad Orientem enim nullũ quod esset illic ingressus templi. extabat verò è pariete tantùm vt sufficeret trabibus sustinendis ex ea parte,nam ex altera columnis, vt puto, nitebantur,quibus tabulata ipsa distinguebantur, alioquin vnum erat continuum in quoque ordine. Bis.i.vnum super alterum. Triginta trium.s.tot erãt latera,seu tabulata, vt suprà dixi.

7. Platea.i.via. Cœnaculum.i.superiora. Latius.s.muri erant angustiores in parte superiori, vt fit. In medium.Chal.per medium.

8. Spatio.s.inter tres ordines tabulati.

9. Quinque.suprà dixit quatuor, sed nunc comprehendit etiam partem extantem parietis, quod indicant illa verba: Et erat interior, &c.q.d. vnus cubitus.s. interior erat intra templi parietem.

10. Gazophylacia. Chald. exedras, quidam putant fuisse Templo affixa. ego puto fuisse prope atrij parietes. Domus.s.erat templum in medio atrij. Atrium verò id circumdabant reliqua atria.s. atrium mundorum, & immundorum. Ostium. q.d.erantque duæ portæ, vnde posset ab orantibus templum videri.s. ad Aquilonem, & Austrum, spatij quæque cubitorum quinque. Quidam putant fuisse in ipso templo.

12. Ad mare.Chal ad Occidentem.

13. Domus. 70.è regione domus, seu cõtra domum .i.templum. Et quod,pro,id est quod. Centum.s.includit nunc murorum etiam crassitudinem alioqui suprà dixerat 90 erat enim crassus, seu latus, cubitos quinque, adeoque in duobus angulis longitudinis decem.

14. Centum.s.latior erat ad Orientem, quàm ad Occidentem,

15. Dorsum.Chald posteriora eius. Ethecas.i.gazophylacia, seu exedras. Hier. interpretatur

tatur solaria, quæ de cænaculorum parietibus eminent, seu mæniana. vulgò parapetti, seu loggie, aut poggiuoli.

16. Terra autem. Chal. idque à solo. 70. à pauimẽto.

21. Limen quadrangulum. Chald. limina templi quadrata. Aspectus contra aspectum. Chal. sicut aspectus gloriæ.

23. In templo. s. vnum. Sanctuario. s. alterum.

24. Ostiola. i. valuæ, seu fores. Vide 3. Reg. 6.

25. Forinsecus. s. ob cælaturas.

26. Secundùm latera. explicatio præcedentis.

CAP. XLII.

1. GAZOPHYLACIVM. i. exedram, seu cubiculum.

7. Peribolus. Chald. paries.

13. Ponant sancta sanctorum. i. carnes sacrificiorum oblatorum.

14. Ibi. vide suprà. Ignoscat mihi lector, si non interpretor quæ non intelligo reliqua multa, & in hoc capite, & sequentibus.

CAP. XLIII.

2. GLORIA Dei. i. quiddam gloriam Dei repræsentans. Erat et. Chal. benedicentium nomen eius. Maiestate. Chal. splendore gloriæ.

3. Veni. Heb. & 70. veni. Chal. prophetaui. Vide suprà cap. 9.

5. Interius. s. erat Ezechiel sacerdos.

6. Qui stabat. Heb. Chal. & 70. stabat. q. d. & erat quidam apud me.

7. Dixit. i. Deus. Locus. s. hic est. Fornicationibus. Chal. idolis. Ruinis. Chald. cadaueribus. s. propè templum sepultis, quod non licebat. 70. homicidijs. s. à Regibus perpetratis.

11. Præcepta. i. rationes ædificij. Custodiant. quomodo, aut quando, valde obscurum etiam nunc. fortè tunc apertum, declarante Propheta.

12. Lex. i. ratio ædificandæ. Montis. s. Sion. Sanctum sanctorum. i. sacrosanctum. q. d. totus mons sacrosanctus.

13. Verissimo. s. sacro. Cubitum. s. vulgarem. Sinu. i. medio. Cubitus. s. eminentia quædam cubitalis altitudine & latitudine, seu potiùs depressio in modum fossæ, vt postea dicitur. s. in quam ligna iniiciebantur. Definitio, &c. Chal. clausura eius super labium. s. circundabatur velut corona altitudinis palmi.

14. Sinu. Chal. fundamento.

15. Ariel. i. altare. sic dictum fortè, quòd more leonis deuoraret victimas. Ariel enim q. Leo Dei. Vsque ad sursum. q. d. in altum erecta, vel suprà locata.

25. Facies. i. offeres.

26. Implebunt manum eius. i. consecrabunt illud. Implere manum, vocat Scriptura consecrare, quòd sacerdotum, cùm consecrabantur, manus implerẽtur. s. victimis quas offerrent. 70. manus eorum. s. sacerdotum.

27. Facient. i. offerent, seu sacrificabunt.

CAP. XLIIII.

1. EXTERIORIS. s. atrij.

2. Ingressus est. vide principiũ cap. præcedẽtis.

3. Principi. id est ad vsum solius principis, vt cũ præcedentibus iungatur. alioqui Heb. & Chald. principium est tertij versus. Chal. Princeps erit. s. aperta. q. d. soli Regi aperietur. Vide cap. 46.

3. Panem. i. cibum. s. partem hostiarum. Portæ vestibuli. pro, vestibuli portæ. s. Orientalis.

7. Panes meos. Chal. [illegible] meam. Adipem. 70. & adipem. Dissoluitis. s. offerẽdo cum tantis peccatis.

8. Vobismetipsis. i. in vestram vtilitatem, non in gloriam meam.

10. Leuitæ. i. qui de tribu Leui. s. sacerdotes. Portauerunt. pro, portabunt Chal. & 70. suscipient. sic inf. q. d. dabunt pœnas iniquitatis.

11. Aeditui, &c. q. d. non fungentur officio sacerdotum, vt infrà explicat. In conspectu eorum. 70. ante populum. Eis. i. pro eis. s. pro populo.

14. Ministerio. s. Leuitarum, & non sacerdotum.

15. Errarent. s. per idololatriam.

16. Mensam. s. panum propositionis.

18. Vittæ. Chal. Tiaræ. 70. Cidares. In sudore. i. dum laborant, adeoque sudant. 70. violẽter. q. d. astrictè, sed laxè. Chal. ad lumbos, sed ad cor. q. d. circa pectus.

19. Gazophylacio. 70. exedris. Sanctificabunt. i. tangent. Chal. commiscebuntur cum populo.

20. Non radent. id prohibitũ nunc, quia in vsu apud sacerdotes idolorum. Vide Bar. 6. alioquin licitum. vide Num. 6 Ezech. 5. Act. 21. & Amb. epist. 36.

23. Pollutum Chal. profanum.

24. Sanctificabunt. i. sanctè obseruabunt, & obseruari curabunt.

25. Alterum. abundat. loquitur enim de virgine.

26. Septem. s. alij à prioribus.

29. Delicto. 70. ignorantia.

30. Primitiua, &c. i. primogenita. Reponat. s. Deus, vel sacerdos per preces, & sacrificia. Domi tuę i. familię.

31. Morticinum. i. sua sponte mortuum. Captum. Chal. laceratum.

CAP. XLV.

1. SORTITÒ. Chald. & Hier. in possessionem. Heb. & 70. in hæreditatem. Sanctificatum. i. Deo dicatum. Millia. s. calamorum, seu cubitorum.

2. Quingentos, &c. i. in omnem partem cubiti quingenti. Suburbana. Chal. & 70. spatium.

3. A mensura. i. fine huius mensurati spatij.

4. Sanctuarium. i. templum. s. ædificandum.

5. Gazophylacia. i. cellas, seu cubicula.

6. Domui. i. tribui. s. habitaturæ Hierosolymis.

8. De terra. Chal. hæc terra.

9. Sufficiat. s. quod fecistis hactenus. q. d. cessate posthac à similibus, vel sufficiat dicta portio. q. d. estote ea contenti.

10. Ephi. aridorũ est mensura. Batus, liquidorum, per has autem mensuras reliquæ intelligendæ.

11. Iuxta mensuram, &c q. d. exigentur ad rationem Cori, qui Heb chòmer.

12. Viginti obolos. hinc colligunt quidam siclum communem (de hoc enim hîc agi) & sanctuarij eundem fuisse. nam de illo idem dicitur Exod. 30. Viginti sicli, &c. q. d. sicli sexaginta.

Mnam.ſ.profanare, nam ſacra maior erat.

13. Tolletis.ſ.in templi dedicatione.

15. Ducentorum.q.d.ex ducentis vnum. His quæ nutriuit.Chal.pinguibus.

16. Principi.ſ.Regi danda à populo. ille autem curare debebat,vt Deo offerrentur. vel Pontificem intelligit nomine Principis.

17. Et ſuper,&c.Chal ad Principem pertinebit dare holocauſta,&c. Vniuerſis.pro,vniuerſis denique.

Faciet.i.curabit offerri: niſi fortè Principem intelligat ſacerdotum.

18. Vna.i prima.* Expiabit.ſ.Pontifex.

22. Faciet.i.offeret.

24. Sacrificium.ſ.cibarium.Chald in munus.Heb. dicitur Minchah. Per vitulum i.ad vnumquemque vitulum.Chal.in bouem.

25. Solemnitate.ſ.tabernaculorum.

CAP. XLVI.

1. INTERIORIS.ſ.ſacerdotum.

2. Deforis Chal.exterioris.

5. Quod dederit,&c i.iuxta facultatem ſuam.

11. Nundinis.Chal. feſtiuitatibus.

12. Fecerit. fortè loquitur de profeſtis diebus.

14. Cata mané.i.ſingulis diebus mané. Heb.Chald. & 70. manè manè.

17. Remiſſionis Chal iubilæi.

20. Sacrificium.ſ.cibarium. Heb.Minchah.

Offerant,&c.lege,efferant in atrium exterius.ſ.populi. Et ſanctificetur,&c. Chald. ne commiſceantur cum populo.

24. Populi.i.pro populo oblatas,nam ſuprà de victimis oblatis pro ſacerdotibus.

CAP. XLVII.

1. CONVERTIT.i.fecit reuerti. Domus.i. templi. Aqua.ſignificatur doctrinæ copia, & gratiarum.

2. Portæ.ſ.atrij ſacerdotum.

Dextro.ſ.templi.

8. Tumulos,&c.Chal tractum Orientalem.70.Galilæam Orientalem. Mare ſ.mortuum. Sanabuntur. i.fient ex amaris dulces. 70. ſanabunt.

10. Siccatio.ſ.ad ſolem extenſarum.

11. Littoribus.Chal.piſcinis. In ſalinas,&c.ſignificatur reproborum damnatio.

13. Funiculum.i.partem.

16. Medium.lege,terminum. Domus Tichon. Heb.chaſer Tichon. 70.atria Thichon.

17. Mari ſ.magno.

18. Orientale.i.mortuum.

22. Aduenis.70. proſelytis.

CAP. XLVIII.

1. MARE.Chal.in Occidentem.70.vſque ad mare. Vna.ſ.portio.

3. Et ſuper. Chal.& iuxta.

8. Primitiæ.ſ. pars terræ Deo offerenda. Separabitis.ſ.in Dei honorem,ſeu cultum. Millibus ſ.cubitorum,vel calamorum.

12. Primitiis.i. oblatione Deo facta. Sanctum ſanctorum i.ſacroſanctum i.Deo dicata.

35. Ciuitatis.ſ.Eccleſiæ. Præterij lector(vt vides) multa,vel quòd non intelligerem ,vel quòd non putarem operæpretium ea declarare,quę nullum eſſent vſum habitura. Planè ſunt hæc ob ſummam obſcuritatem ita deſerta ab omnibus,vt vix quiſquam hinc aliquid citet , niſi fortè quædam non admodum intellectu difficilia , eaque ſenſu potius myſtico quàm litterali. Quòd ſi cui tantum eſt ingenij , vt ſe putet poſſe penetrare , legat ſanè quæ Doctores aliqui in hæc ſcripſerunt , Addat , ſi placet , de ſuo quæ videbuntur. Credo vbi omnes vires intenderit , ſolam referet mentis defatigationem. Ego de me illud poſſum dicere,quod de ſe Ezechiel cap. 47. Torrentem non potui pertranſire,quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis,qui non poteſt tranſuadari.

D A N I E L.

Vbi Græca editio , Theodotionis eſt ſecundùm Hier. non 70. Itaque nos pro 70. apponemus Græc.

CAPVT I.

1. IOACHIM.ſ. filij Ioſiæ, & patris Ioachin,ſeu Iechoniæ.

3. Præpoſito,&c.vulgò dicitur Magiſter domus. Hiſpanicè, Maior domus. Tyrannorum.i.Principum.

4. Macula.i.corporis vitium. Eruditos, &c.ſ.erant ad Regem introducendi vbi fuiſſent eruditi,&c.

Poſſent ſtare.i.idonei eſſent ad aſſiſtendum, ſeu miniſtrandum.

5. Annonam.i.cibum,ſeu victum.

6. Inter eos. indicat non fuiſſe de ſemine regio ; vel q.d.erant in eorum numero etiam hi,tanquam.ſ.ex regio ſemine.

9. Gratiam,&c.i.vt eſſet gratioſus,& charus.

10. Cōdemnabitis,&c.i. eritis mihi cauſa perniciei.

11. Malaſar.ſ.qui Præpoſiti reſponſum retulerat.

12. Tenta nos.i.fac periculum. Legumina.Græc. ſemina terræ.

13. Videris.ſ. vultus noſtros ſe habere. Facies. pro, fac.

16. Tollebat.ſ. ſibi.

17. Diſciplinam. Græc. prudentiam.

Libro.

Libro. Græc. litteratura.

19. Steterunt.i. ministrarunt.

20. Intellectus.Græc.scientiæ. Decuplum.i.valde multum. Ariolos, Græc.incantatores.

21. Fuit.f.in palatio.vel pro, vixit.

CAP. II.

1. SECUNDO. Hinc apparet non esse istum Nabucdonosor de quo suprà, sed alium. Quidam dicunt secundo non regni, sed Monarchiæ. Fugit.i.excidet memoria.

2. Arioli.Græc. incantatores. Hier. Arioli dicuntur qui verbis agunt; Malefici qui rebus, vt victimis; Magi, qui philosophantur. Chaldæi. Hier. puto significari Genethliacos, qui vulgò Mathematici vocantur.

4. Syriacè.f.lingua Chaldaica. Rex. hactenus Daniel Hebraicè scripsit. hinc ad cap. 8. vsque, Chaldaicè.

5. Coniecturam.i.interpretationem, vt postea vertit eandem vocem Chaldæam, & suprà etiam. Publicabuntur.i. confiscabuntur, vt vulgò dicitur. Græc. diripientur. Chald. redigentur in sterquilinium. q. d. dirventur.

8. Tempus redimitis .i. commoditate temporis vtimini.f.moras trahitis ad euadendum. Sermo.i.res ipsa.

9. Vna est de vobis sententia quod, &c.q. d. certū est quod, &c Græc. sic o quod, &c. Interpretationem Græc. verbum.q.d. quod istam excusationem finxeritis ad me decipiendum, &c. loquamini mihi.i. me verbis detineatis.

10. Sermonem, &c.i. præceptum facere, vel potiùs quod proponis explicare. id enim magis indicant Chal. & Græca. Verbum.i.rem.

11. Sermo.i res. Grauis.i. difficilis. Conuersatio. Græc. habitatio.

12. Perirent.i.interficerentur.

18. Sacramento.i arcano. Græc.mysterio.

19. Mysterium suprà eandem vocem vertit, sacramentum.

21. Et scientiam.iunge cum præcedentibus.

Disciplinam. Græc.intellectum, seu intelligentiam.

23. Fortitudinem .i. vires .f. ad rem tantam. Sermonem.i.rem, seu negotium.

25. Transmigrationis. Græc.captiuitatis.

26. Putásne.pro, nunquid.

28. Capitis.f.in capite est imaginatio.

29. Post hæc.f.tempora.

30. In sapientia.i. per sapientiam.

31. Contra.i ante. Intuitus.i.aspectus, seu species.

34. Manibus .i. opera humana. Significatur verò Christus de virgine conceptus, qui Mundi errores, & peccata destruxit, in quo velut statuæ aurum, imperium Babylonicum, argentum Persicum, æs Macedonicum seu Græcum, ferrum Romanum, quod ad extremum valde debile, & velut testaceum.

35. Rapta sunt pro, rapi solent, dum ventilatur messis. Impleuit.f.doctrina sua, & potentia Christus.

37. Dedit.f.dat Deus regna, & potentiam etiā malis.

38. Omnia.i. plurima.

41. Diuisum.f. differens viribus, vt statim explicat. Contritum i.fragile, seu facile contritu.

43. Ex luto. pro, lutea. Humano semine.i. generatione.f.succedent alij aliis. Non adhærebunt.f.amicitia.vel q.d.dissimiles erunt inter se viribus: posteriores enim debiliores multo.

44. Suscitabit.i.excitabit. Regnum.f.Christi. Consumet.f.non homines, sed vitia.

45. Fidelis.i.vera, certa.

46. Adorauit.f.vt Dei veri seruum, eique earum. sic nos sanctos etiam adoramus.f.propter Deum.

48. In sublime extulit. Græc. magnificauit.

49. Foribus.Græc.atrio.q.d.in palatio.

CAP. III.

1. EREXERAT.f.vt in ea ipse adoraretur, secūdùm Hier. vide inf.

7. Omnes.f.qui aderant.

9. In æternum.i diutissimè.

14. Et statuam.Hinc apparet, se etiam voluisse adorari in statua. Vide tamen infrà.

16. Respondere.f.verbis.q.d.opere ipso respondebimus.f.constantia fidei nostræ, vel Deus pro nobis respondebit.

18. Deos tuos. Hic potiùs indicatur statuam fuisse idoli Belis. vide Hier. Habac 1 qui ita videtur sentire. vbi tamen etiam dicit fuisse ipsius Nabucdonosor volentis adorari .f. solet diuersas referre sententias in suis commentariis.

21. Braccis.Græc Sarabalis. vox est Chaldæa, significans, secundùm Hier. & crura, & brachas. Hispanicè Saraguellas. Tiaris.Pilei genus est, quo Persæ, & Chaldæi vtuntur, secundùm Hier.

27. Vera.i.perfecta.

28. Vera.i.iusta. Iuxta omnia i in omnibus. Veritate, & iudicio.i.iusto iudicio.

29. Peccauimus Loquitur in persona populi secundùm Hier.

31. Vltra omnem terram .i. omnium regum terræ. vel, in omni terra.

33. Confusio.f.pudet illos nostri. Opprobrium.f. exprobrantur eis nostra peccata. Colebant.pro, colunt.

34. Tradas.f.gentibus, vel calamitati. In perpetuum.Græc.in finem, quod Hebraica phrasi idem significat. Testamentum.i. pactum.

37. Humiles i.abiecti.

38. Primitiarum.f.offerendarum.

44. Ostendunt, &c.i.affligunt seruos tuos. In omnipotentia.i. per omnipotentiam.

46. Naphta, genus est fomitis, ignis secundùm Hier. sed cuiusmodi sit non explicat. Alij bituminis genus aiunt, quod flamma mirè corripiat.

Malleolis.i. sarmentis.

50. Roris pro, roscidum.

52. Gloriæ.i. gloriosum.

67. Aestas. Græc.æstus.

88. Inferno.i.sepulcro.f.à morte.

90. Religiosi.i.Dei cultores.

92. Filio Dei.i.Angelo.

94. Sarabalia.i.brachæ.

95. Verbum.i.præceptum. Immutauerunt.f. aliter facientes quàm volebat. Omnem.i.vllum.

96. Vastetur. Græc.diripiatur.

97. Promouit.i.restituit in pristinam dignitatem.

98. Nabuc-

98. Nabucdonosor,&c. pertinent hæc ad cap. sequés. Multiplicetur.i.augeatur.

99. Signa.f.digna quæ prædicentur.

100. Fortia.i.ex maxima virtute profecta. In generatione, &c.i. perpetua.

CAP. IIII.

1. QVIETVS.Græc.abundans.f. prosperè agens. Palatio. Græc.throno.

3. Solutionem.i interpretationem.

5. Collega i.particeps imperij Chal.tandem. Græc. nihil est eius loco, Hier. tamen ait Aquilam, Symm. & Theodot.collegam vertisse. Deorum sanctorum.Græc. Dei sanctum.sic & infrà. Secundùm nomen,&c. dicebatur enim Baltasar,seu Beltsasar,vt est Chald. à Bal,seu Bel deo Babyloniorum,& Sidoniorum,qui in Scriptura dicitur Baal.

6. Princeps.f.Rex cum præposuerat incantatoribus. Impossibile.f.explicare.

7. Visio.f.talis erat.

8. Aspectus.i.videbatur protendi.Græc.latitudo.

9. Nimius.i. copiosus. Vniuersorum.f. animantium.vide inf. Bestiæ i.feræ. Caro.i homo.

10. Vigil.i.Angelus.f. vigilant semper Angeli. Et sanctus.explicatio præcedentis.

12. Germen.i.stirpem. Foris.i.in agro.f.versetur. Rore,&c.q.d.sub dio agat. Pars.i. victus. inf.vertit pabulum.

13. Cor feræ,&c.q.d.fiat amens. Tempora.i.anni.

14. Decretum.f.Deo iubente. Sanctorum.f.Angelorum. Et petitio.q.d.sancti id petierunt à Deo,vt fieret.Græc.interrogatio.vide hinc an 1.Pet.3.interrogatio possit intelligi petitio. Dominabitur.pro,dominatur. Excelsus.i. Deus.

16. Somnium his.q.d.tale quid accidat his.

19. Vsque ad cælum.i altissimé. Vniuersæ. Hyperbole.

20. Pabulum. Chal.& Græc.pars.

21. Super.i.contra.

22. Ferisque,pro,feris.Græc.agrestibus.sic inf. Nō. quòd ex amentia putabat se feram, eoque cum feris habitabat. Fænum i.herbas.

23. Cælestem.i Dei in cælo habitantis.

24. Peccata.i.punitionem peccatorum. Eleemosynis.Chal.iustitia.f.sumitur pro eleemosyna,vt Matt.6. Ignoscet,&c.q.d.mitiùs tecum aget. Chal.prolongabitur pax tua.i.prosperitas.

26. Duodecim.f.à somnio. fortè ob eleemosynas tandiu dilata punitio.

27. Respondit.pro,locutus est. Gloria decoris mei. Græc.honorem gloriæ meæ.

28. Ruit.i.delapsa est.Græc facta est.

30. Capilli.pro,pili. Aquilarum.Græc.leonum.Hyperbole est.q.d.totus repletus est oblongo pilo.

31. Dictum.f.à Deo præscriptorum. Sensus.i.mens.

32. In nihilum.Græc.quasi nihil. Virtutibus.Græc. virtute.i.exercitu.f. Angelis,seu stellis. Resistat,&c. Chald.percutiat manum eius. Quare fecisti? q.d. nemo potest impedire.

33. Perueni.i.redij.

Figura.Græc.forma.f.erat antea deformis. Magnificentia.i maiestas.

34. Vera.i.perfecta. Iudicia.i.iusta.

CAP. V.

1. BALTHASAR.Chal.Balsasar. Quidam putant nepotem Nabucdonosoris ex filio Euilmerodac. at ibi filius dicitur.vide Ios.& Bar.1. Iosephus(vt refert Hier.) Pronepotem dicit fuisse ipsius Euilmerodacis, quod magis crediderim, putarimque habuisse Nabucdonosorem filium etiam alium qui dicebatur Balthasar, de quo Baruc. 1. vel fortè ipse Euilmerodac, Balthasar etiam vocabatur. Grande conuiuium. Chald. panem multum. Mille.Græc.Chiliarchis.f.præfectis militium. i.plurimorum. Bibebat.f.à Rege inuitatus ad potum.

2. Pater.i auus,seu potius abauus. vide sup.

5. Contra.i.è regione. Candelabrum. Græc. lampadem.

6. Collidebantur.f.præ tremore. Tertius.f.vnus è tribus qui præcipui in regno,& Tristatæ dicebantur,secundùm Hier.

8. Legere. apparet fuisse scriptam peregrinis litteris, certè Chaldæis ipsis ignotis.

10. Regina.f.mater,vel auia.

11. Deorum sanctorum.Græc Dei sancti.

12. Ligatorum.i.explicatu difficilium.

21. Cum bestiis.i. bestiale,seu tale vt cum feris libenter versaretur. Fænum.i.herbas.

23. Flatum.i.spiritum vitalem.

26. Compleuit.i.finem ei imposuit.

27. Minus.f.probitatis,quàm par est.

28. Diuisum.f.à te.i.separatum,seu ablatum.

30. Interfectus.f.à suis,vt quidam dicunt.

31. Darius. non fit mentio Cyri, quia Darius eius erat auunculus,cuius ob id ratio habita.

CAP. VI.

4. LATERE.i. parte. q.d. in re aliqua ad regni gubernationem pertinente. Suspicionem.i. rem, ob quam de ipso posset oriri mala suspicio. q.d.culpam. Omnis.i.vlla.

6. Surripuerunt.pro,suggesserunt,Græc.astiterunt.

7. Lacum.i.foueam.

10. Contra i. versus.

12. Verus est sermo i. sic est.

13. Sua.q.d.vt solebat antea.

14. Posuit cor.Græc contendit.

15. Regem.i.Regis voluntatem.

20. Putasne.i.nunquid.

23. Credidit.i.confisus fuit,seu fuit fidelis.

24. Donec.pro,priusquam.

28. Perseuerauit.f.in dignitate.Græ.prosperatus est. Vsque ad regnū.i.quandiu regnauit.Græ.in Regno.

CAP. VII.

2. MARI. per mare mundus intelligitur,per ventos Angeli præsides bestiarū.i regnorū.Quatuor.f. Babylonicum,Persicum,Græci,Romani. pugna verò erat contra Angelos malos,vel inter se illis similis. de qua inf.c.10.

4. Leæna.

4. Leæna.f.ob fortitudinem & libidinem. Alas.f. velocitatem in victoriis. Euulsæ,&c.q.d.superata,sublatumque ei imperium. Quasi homo.f.debilis. Cor hominis.f. suam agnoscentis infirmitatem, cùm antea more feræ ageret,& sæuiret.

5. In parte.i.seorsum. Chal.ad latus vnum. Græc.in partem vnam.f.ad suam ditionem Persa Babyloniam adiunxit.vel significatur vnamquamque bestiam fuisse suo loco ab aliis separatam in ea visione, vel Persas & Medos non læsisse Iudæos,vt cæteræ bestiæ.

Tres ordines f.dentium,nempe erant simul coniuncta Regna Babylonis,Persiæ,& Mediæ. Comede,&c. .i.perde plurimos homines.

6. Pardus f.Alexander,qui varius vitiis & victoriis. Alas.f.velocissimus in victoriis. Capita.f.successores Philippus,Antigonus,Ptolomæus, Seleucus; vel duces,quorum opera vtebatur.

7. Quarta.f.Romanum Imperium. Corona decem.i.plurima Regna,in quæ diuisum.

8. Paruulum.f.in principio Turca,vel Antichristus. Tria.f.Aethyopiæ,Aegypti,& Africæ. Oculi.f.sagacitas. Ingentia.i.superba.

9. Antiquus.i.æternus.f.pater. Candidum.f.puritate vel luce. Ignis.f.ob vim & lucem. Rotæ.f.solij.

10. Millia,&c.q.d.innumeri. Iudicium.pro,iudex.f.Christus. Libri.f.conscientiarū,seu cordium,vbi (Deus bone) quàm multa scripta in quibusdam bona, in aliis mala.

11. Aspiciebam.f.quò tandem res euaderet. Bestia. .f.quarta,seu Antichristus.

12. Aliarum.f.trium. Vitæ.f.quantum essent illa imperia duratura. Tempus,& tempus.i.suum cuiusque tempus.

13. Obtulerunt eum.i.multis comitantibus est præsentatus.

17. Consurgent .i. excitabuntur. primum quidem iam erat excitatum.

18. Suscipient.f.tandem. Regnum.f.Christi. Sancti.f.electi.

19. Libenter. Græc.diligenter.

20. Et de cornu.pro,nempe de cornu. Grandia.f. blasphemias. vide Apoc.13.

24. Alius f.Antichristus.

25. Tempora.f.festa Christianorum,& ritus sacros. Leges.f.Christi. Tradentur.f.sancti cruciandi.

Tempus.i.annum. Tempora.i.duos annos. Temporis.i.anni.vide Apoc.12.& 13.vbi dies 1260. qui 42. menses efficiunt.f.tres annos & dimidium.f.tandiu permittenda Antichristo potestas.

26. Iudicium i.iudex.f.Christus. Potentia.f. Antichristi. Vsque in finem.i.in perpetuum.

27. Altissimi.i.Dei f.Christi.

28. Verbi.f.Angeli. Verbum.i.rem totam,seu Angeli sermones.

CAP. VIII.

Hactenus Chaldaicè. Reliqua Heb.à Daniele scripta.

1. PRINCIPIO.f.primo anno Regni.

2. Susis.metropolis est regionis Elamiticæ. vocatur autem castrum, quia fortissima. Quidam tamen pro castro vertunt regiam,vel metropolim. Helam.inde Elamitæ,dicta etiam Elemais,& Susiana.

Regione.Heb.prouincia. Vlai.nomen portæ. fortè ab Eulæo fluuio præterlabente.

3. Paludem. supra vertit portam. Alij, fluuium vertunt,seu riuum. Aries.f. Darius vltimus Persarum rex: Quidam tamen putant Darium primum,Cyri auunculum. Excelsius.f.Regnum Persicum Medico.

4. Arietem.f.illum.vel,si ille est Darius Medus,iste intelligitur alter.f.vltimus Persarum Rex. Magnificatus est.i.magnus euasit.

5. Intelligebam .i considerabam. Hircus.f. Alexāder Macedo. Caprarum f.filius. Nō tangebat,&c. q d.idque velocissimè. Cornu.i.robur.

8. Cornua.i.Regna Asiæ,cui imperauit Antigonus; Macedoniæ,cui Philippus,qui & Arideus; Syriæ,cui Seleucus,Aegypti,cui Ptolomæus. Ventos i.plagas.

9. Cornu.f.Antiochus Epiphanes,qui fuerat Romæ obses. Fortitudinem.Græc.occidentem.Heb.gloriam, seu decus.f. Iudæam Deum colentem.

10. Fortitudinem cæli. q.d. vehementer. Heb. & Græc. exercitum cæli i.Dei populum, vt quidam interpretantur. Eiecit.f.deiecit.f.aliquos. Fortitudine.f. proximè dicta. Stellis.i.sanctis viris,seu Dei cultoribus.

11. Principem.f.Deum,in cuius templo posuit Iouis statuam. Magnificatum est. i. se extulit. Iuge.f. quotidie sacrificabatur,manè & vesperi.

12. Peccata.f.populi. Veritas. Græc.iustitia. Fortè iusti intelliguntur,quos est persecutus.

Prosperabitur.i.succedet ei quod vult. Faciet.f.mala,vt optat.

13. Sanctis.i.Angelis. Alteri nescio cui. Heb. Palmoni.i.certo cuidam, Græc.Phelmuni. Hispani dicunt Fulano,f.cùm de aliquo loquuntur,cuius nomen tacent.

Visio.i.quod per visionem istam significatur.

Sacrificium.f.auferendum. Peccatum.i scelus tantum.f.durabit? Facta est,pro,facienda est. Fortitudo. Græc.exercitus.f.Dei populus.

14. Vesperam & manè i diei naturalis spatium.

2300.f.annos 6.menses 4.dies 20. Mundabitur.f. per Iudam Macchabæum. Sanctuarium.i.templum.

16. Vlai. vide suprà.

17. Tempore finis.i.finito tempore præscripto.Græc. temporis fine.

18. In gradu meo. Græc.super pedes.

19. Nouissimo.i.fine. Maledictionis .i. calamitatis Græc.iræ.f.Dei punitionis.

21. Rex primus.i.Regni potentia insignis.

22. In fortitudine eius.i.pares ei fortitudine.

23. Rex f.Antichristus. Propositiones. Hebr.ænigmata. Græc.problemata. q. d. acutus & astutus, seque venditans,vt Prophetam.

24. Suis,sed.f.Deo permittente. Faciet.f.mala.

25. Dirigetur.i.succedet ei. Magnificabitur.i.superbia efferetur. Principem.f.Deum. Sine manu.f. hominum,sed Dei.

26. Vespere & manè.f. in qua dicebatur de vespere & manè.vide sup. Signa i.tege seu occulta. q.d.res est arcana.

27. Langui.f.animo defeci. Interpretaretur.f.quæ in visione non intelligebam.Græc.intelligeret.

CAP. IX.

1. ASSVERI, qui & Astiages.

2. Vno.i.primo. Libris.s.sacris, vt Ierem.29. & 25.

3. Faciem.s.versus Ierusalem, vt solebat.

4. Confessus.s.peccata mea, & populi. Custodientibus.s.hæc pacti conditio.

7. Tibi .s.tribuenda, vel conuenit. Est.i.apparet.

9. Qum recessimus. iungendum cum, nobis confusio.

11. Stillauit.Græc.venit. Detestatio.i.execratio. Moisi.s.Deut. 27.

12. Statuit.i.confirmauit implendo s.Deus. Iudicauerunt .i.gubernarunt ius dicendo. Nunquam. Hyperbole.

13. Reuerteremur.i.recederemus, seu conuerteremur.q.d.agendo pœnitentiam. Veritatem.s.verborum, quibus minabaris.

14 Vigilauit.s.videtur Deus dormire cùm non punit. Malitiam.i.afflictionem.s.inferendam.

15. Secundùm diem hanc.i.sicut apparet hodie.

16. In omnem,&c. Græc.in omni misericordia tua.

18. Prosternimus.i.proni fundimus.

19. Attende.s.orationi meæ. Fac.s.quod oro. Inuocatum.s.dicitur ciuitas, & populus Domini. Vt prosternerem.Græc & prosternerem.

21. A principio.i.in præcedente visione.

22. Egressus.s.à facie Domini. Docerem.s.quod optas.

23. Sermo.i.Dei præceptum.s.vt ad te venirem. Desideriorum.s.bonorum.vel q.d. Deo carus. res desiderij vocat Scriptura, quæ amantur, & sunt in pretio. Visionem i.quod te videre facio.

24. Abbreuiatæ.i.definitæ. Præuaricatio.s.mundi. vt statim explicat. Iustitia.s.per Christum, qui est etiam iustitia secundùm Paulum. Prophetia. q.d. impleantur omnes visiones & prophetiæ de Christo. Vngatur.s.Spiritu sancto, factus homo.

25. Exitu.s.à quarto Sedeciæ anno, qui fuit 12. Nabucdonosor, qui postea imperauit 34. (anni enim eius imperij omnes 45.) Euilmerodac autem 23. Balsasar 3. Darius Medus 2. Cyrus 4. Templi instauratio & duratio 466. vnde si auferas 42.s.à Christi morte vsque ad destructionem templi, fiūt 490.s.septuaginta hebdomadæ annorum. nam 70. septies 490. Ad Christum, qui in vltima occisus est. Platea & muri.s.Ierusalem. Angustia.s.reædificata est ab Adriano, sed non fuit ea prosperitas Iudæorum, quæ olim.

26. Sexaginta duas.s.& septem, nempe post 69. nam hebdomada 70. passus. Populus, qui eum negaturus est. totum id additum ab interprete explicationis causâ. Populus.s.Romanus. Duce.s.Tito. Statuta.s.à Dei iustitia.

27. Pactum.s.testamentum nouum, seu legem Euangelicam. Multis.s.hominibus. vel per multa signa & opera. Vna.s.vltima. Hostia, &c.s.sacrificia legis veteris, quæ Christo passo abrogata. Sacrificium.s.cibarium, quod Heb. Minchâh. Abominatio, &c.s.Romanus exercitus, qui templum profanauit. Vsque ad consummationem.i.perfectionem.q.d.erit maxima. Et finem.q.d.erit perpetua, seu diuturna.

CAP. X.

1. ET verbum, &c. q. d. res quædam plena veritate, & Dei virtute. quamquam Heb. pro fortitudine est militia, seu exercitus. significatur ergo, visionem esse de bellis. vide cap. 11.

2. Illis.s.tertio Cyri anno. Lugebam.s. ob populi peccata.

3. Desiderabilem. Græc. desideriorum .i. pretiosos, seu delicatos cibos.

4. Primi.s.qui dicitur Nisan, respondetque Martio vel Aprili.

5. Vir.i.Angelus viri specie. Auro.i.zona aurea. Obrizo. Heb.& Græc. Ophaz.

6. Chrysolithus. Heb. & Græc. Tharsis.s.cæruleus, seu cælestis. significatur immortalitas, sicut auro charitas. Fulguris.significatur gloria. Lampas.significatur claritas, intellectus. Aeris.significatur fortitudo. Multitudinis. significatur copia scientiæ, seu docendi vis.

7. Terror .s. ex præsentia Angeli. fortè vocem audiuerat.

8. Grandem.i.excellentem. Emarcui.i.defeci, vt statim explicatur.

10. Articulos. Heb. palmas.s.genibus nitebatur, & manibus, vt surgeret.

11. Desideriorum.i.Deo carus. vide sup. In gradu tuo.i rectus, vt antea Græc.statu tuo. Ad te.i.vt tecum loquar.

12. Intelligendum.s.Dei voluntatem de statu populi Iudaici. Vt te affligeres.pro, te affligendo.s.per abstinentiam. Sermones.i.orationem.s.exauditam.

13. Princeps.i.Angelus præfectus. Restitit.s.agens apud Deum oratione, ne Iudæi omnes discederent è Babylone, ne Gentiles illi desererentur ab iis, qui ad Dei fidem eos possent conuertere. Ita ferè Doctores. Mihi planè mirabilis videtur, & intellectu difficillima ista Angelorum inter se pugna. Remansi.s.tandiu impeditus. Græc.reliqui illum. Regem. Græc. Principem.i.Præfectum.s. Angelum.

14. Visio.i.visione significatum. In dies.s.plurimos implenda est.

16. Similitudo, &c.i.quidam homini similis. Contra.i.coram, seu è regione.

17. Intercluditur. Græc.non est relictus in me.

18. Quasi visio hominis.i.qui videbatur esse homo. .s.Angelus hominis specie.

19. Pax tibi.i.esto bono animo.

20. Nunquid. pro, iam, seu nunquid non. Apparet enim ei explicasse quod habebat in mandatis, sed scriptum non est. alioqui quæ est visio, de qua in principio capitis? aut quid noui attulit iste Angelus, si nihil præterea dixit? quanquam responderi potest explicasse in sequenti capite: est enim eadem visio secundùm quosdam, quod mihi probatur, etsi Hier. negat.

Prælier. Quis hoc intelligat? Cùm enim, &c. & id qui intelligit explicet. Quidam putant significari vbi pugnauerit contra Angelum Præfectum Persis, restare sibi pugnam contra Græcorum præfectum, ad quos tandem transferendum erat imperium. at quam pugnam? mirum si potest ab homine intelligi quidquid est in Scriptura.

21. Annunciabo.f.priusquam à te discedam.
Scriptura veritatis.i. Dei prouidentia.q.d. in Dei libro,qui ipse est. Nemo est.f.à Deo mihi assignatus.

CAP. XI.

1. EGO. verba Angeli.Id enim magis probo. Confortaretur.f.Darius.q.d. iuui etiam ego illum,vt qui Iudæis faueret plusquam Babylonij Reges.
2. Stabunt.f. post Cyrum. Quartus f. Xerxes,qui bellum Græcis intulit innumerabili exercitu.
3. Surget.f.multo post. Rex.f.Alexāder Magnus.
4. Cùm.pro,postquam. Ventos i.partes seu plagas.
His.f.quatuor.Nam præter Philippum eius fratrem, Seleucum,Antigonum,& Ptolomæum,partem eius imperij tenuerunt Lysimachus,& alij quidam.
5. Austri i. Aegypti.f. Ptolomæus Philadelphus.
Eius.f.Alexandri. Præualebit.f.Antiochus Theos.
Super eum.f. Ptolomæum.
6. Annorum.f. aliquorum. Filiaque.f. Berenice, quæ data in vxorem Antiocho. Semen.i. filia. occisa enim à priori vxore Antiochi Laodice, quæ in gratiam cum viro redierat. Tradetur.f.morti.
Temporibus.f.illis.
7. Plantatio.f.frater eius Ptolemæus Euergetes.
Eis. pro, ea.
8. Regem.f.Seleucum Callinicum filium Antiochi.
9. Regnum.f. Seleuci. Filij f.Antiochus Magnus & Seleucus Ceraunius. Eius.f. Seleuci Callinici.
Prouocabuntur.i.irritabuntur. Veniet.f.Antiochus Magnus. Reuertetur.f. ad Regnum Syriæ occupatum à Rege Aegypti. Eius.f. Ptolomæi Philopatoris filij Euergetis.
11. Multitudo.i.Antiochi exercitus.
12. Non præualebit. fugit enim Antiochus, & iterum fortiter pugnauit.
13. In fine,&c.i.post aliquot annos.
14. Filij præuaricatorum.i. præuaricatores, sic filij hominum.i.homines. Græc. filij pestilentium.
Extollentur.f.contra Dei voluntatem. Visionem.f. Isaiæ,cap.19. Corruent.f.vbi in Aegypto habitassent, & templum construxissent, tandem destructi sunt vrbe vastata.
15. Brachia.i.vires,seu duces. Austri.f.Regis Aegypti Ptolomæi Epiphanis,filij Philopatoris.
16. Faciet.f. Antiochus. Inclyta.f.Iudæa.
17. Eius.f.Ptolomæi. Recta.i.fœdus æquis conditionibus. Filiam.f.Cleopatram Antiochi filiam.
Fœminarum.i.pulcherrimam. Illud.f.Regnū Aegypti.Compl.Illum.f. Ptolomæum. Stabit.f.tale consilium.i.non succedet et dolus.
18. Principem.Græc. Principes f.quos ditione priuabit. Opprobrij sui.i. quibus conuitiabatur vt hostibus,vel quos probrosè tractauit.
19. Corruet.f.in Elemaide victus à Persis.
20. Vilissimus.f. Seleucus Philopator eius filius.
Furore.f.belli. In prœlio. explicatio præcedentis.
21. Despectus.f. Antiochus Epiphanes frater eius, qui Regnum inuasit fraudato nepote Seleuco filio fratris. Sed nota,quòd de hoc dicta, præcipuè de Antichristo intelligenda sunt.
22. Brachia pugnantis.i.vires Ptolomæi Philometoris,eiusque nepotis ex sorore Cleopatra. Dux fœderis. f.Ptolomæus.
23. Superabit.f.Aegyptum. In modico,&c.i. cum paruo exercitu.
24. Firmissimas.f. vrbes. Tempus.f.commodum inuadendi,vel à Deo permissum, vt de Antichristo intelligatur,quem Hier.cum aliis ait Iudæum futurum,& de Babylonia venturum.
25. Austri.f.Aegypti. Eum.f.Regem Aegypti.
26. Comedentes,&c.f.aulici,seu domestici.
27. Duorū.f.Aquilonis & Austri. Finis.f.negotij.
28. Testamētum sanctum.i.Iudæam, vbi Dei leges & cultus. Faciet f.mala.
29. Simile.f.nihil faciet, impedientibus Romanis.
30. Super.i.contra. Trieres.f.triremes,seu naues.
Sanctuarij.Græc sanctum.sic & inf. Faciet.f.quod cogitauit. Dereliquerunt, &c.f. ob peccata sua puniti Iudæi.
31. Brachia.i.milites,seu duces. Stabunt.f. in præsidium Ierusalem.Græc.surgent. Fortitudinis.i.potentis Dei. Abominationem.i. idolum Iouis,quod posuerunt in templo. In desolationem. pro,in loco desolato.
32. In testamentum.i.fœdus. Obtinebit,pro,tenebit.f.Dei cultum. Faciet.f. Dei voluntatem.
33. Dierum.i.longi temporis.
34. Auxilio.f.Machabæorum.
35. Ruent.f.aliqui. Conflentur.f. electi more auri in fornace. subaudi, permittet Deus illā persecutionem.
Aliud.f.prosperitatis.
36. Rex.f.Antiochus,seu Antichristus. Magnifica. i.superba. Dirigetur.i. prosperabitur. Iracundia.f. Dei contra populi sui peccata. Perpetrata.i. facta. q.d. Ita Deus decreuit.
37. Reputabit.i. curabit.
38. Maozim.i.fortitudinum.f.cui acceptas feret vires suas,intellige diabolum, quem Antichristus occultè adorabit. Nam apertè se Deum dicet.
39. Maozim.i.fortitudines.f. castella fortia. Cum Deo,&c.i.vbi reponat deum suum.f.diabolum. Eis.f sectatoribus suis.
40. Austri.i.Aegypti. redit ad figuram. Aquilonis. f.Antiochus.
41. Gloriosam.f.Iudæam. Principium.Græ principatus.
44. Fama .i. rumor.f. de hostibus contra ipsum venientibus.
45. Apadno.i.solium suum. Maria.f.mortuum,& mediterraneum. Inclytum.f.Ierusalem,vel Oliueti.
Auxiliabitur.f.dum eum Deus interficiet.

CAP. XII.

1. ILLO.f.Antichristo. Consurget.f.ad defensionem electorum. vide Apoc.12. Stat.f. vt adiuuet.q.d. qui tutelaris est. Tempus.f.tribulationis.
2. Multi,i.omnes. vide Ioa.5. Vt videant semper.i. experiantur supplicia. Græc. & confusionem æternam. Heb.& contemptum æternum.
4. Claude,&c.q.d.erunt hæc clausa, & velut sigillo obsignata. Statutum.f.à Deo quo adueniente intelligentur. Græc consummationis. Multiplex erit.i. multiplicabitur. Scientia.f.rerum sacrarum.

5. Duo.s. Angelus Persiæ & Græciæ. Fluminis.s. Tigris.

6. Dixi.sic Græc.& Hier. At Heb.& Compl. dixit.s. alter illorum.

7. In tempus,&c.id est per annum,& duos annos,& dimidium anni durabit persecutio Antichristi.

Manus.i.roboris,seu multitudinis.

10. Intelligent.i.sapient.s.quod oportet.

11. Abominatio i idolum,seu idololatria. In desolationem.Græc.desolationis.s.tempore. Dies, &c.s. tres annos cum dimidio, vt sup.dixit.

12. Trecentos, &c. adduntur aliquot superioribus, quia post tribulationem erit quies aliquandiu(vide Mat. 24.)& postea Christus veniet ad iudicium coronaturus eousque perseuerantes.

13. Vade.q.d.moriens ante hæc. Præfinitum.s.locum.Heb.ad finem.q d persevera in bono.Græ.ad complementum consummationis.i ad perfectionem.

Stabis.Græc.surges. Surge tu.s. Abrahæ sinu.

In finem,&c.s. vsque ad resurrectionem mortuorum.

C A P. X I I I.

1. POMARIVM.i. hortus. Græc.paradisus. Honorabilior omnium.Græcis.

5. Illo anno.s.quo hæc historia accidit. Locutus.s. per Prophetas.

6. Iudicia.i.lites.

9. Euerterunt.i.peruerterunt. Sensum.i. mentem. Viderent cælum.i. Deum cogitarent. Iudiciorum iustorum.i.iusti & recti.

13. A se.i.alter ab altero.

14. Venerunt in vnum.i.reperti sunt simul.

17. Smigmata.Græc. smigma.i. saponem, vel quid simile.

22. Mors.s.animæ.

23. Melius.Græc.eligibile. Opere.s.peccati.

27. Locuti sunt.s.calumniam quam parauerant.

39. Ostio.forte posticum intelliguut.

45. Suscitauit.i.excitauit. Pueri. Apparet hæc multo ante Cyri imperium accidisse, quo tempore Daniel senex erat. Iunioris.i.paruæ ætatis.q.d.adolescentis.

46. Mundus,&c.q.d.non approbo id iudicium,quo ista ad mortem est damnata.

50. Honorem.i.auctoritatem, seu iudicium, aut sapientiam.

51. Dierum malorum.i.in multis malis. Venerūt. pro,veniet.s.in lucem.

54. Colloquentes sibi. Græc. conuersantes inuicem. sic & inf. Schino.i.lentisco. In caput tuum.i. in tui perniciem. Scindet. Græc. σχίσει. alludit ad vocem σχῖνος.

57. Loquebantur vobis. Græc. conuersabantur vobiscum.i.rem habeant. Sustinuit.i tulit.

58. Prino.Ilex est, vel arbor similis.

59. Vt secet.Græc. πρίσαι alludit ad vocem πρῖνος, quæ causa fuit quibusdam negandi hæc esse canonica, quòd ille quippe Heb.aut Chald. loquens non potuerit vti his allusionibus: sed hi probare priùs deberent nihil esse in illa lingua simile, certè in Latina est. potuit enim dicere si Latinè egisset, de lentisco, lente non moriens, sed subitò de ilice,ilico peribis.Fit ergo negemus simile quid fuisse in sermone, quo est vsus? quod deinde interpres Græcus Græcè est imitatus, vt posset intellegi.

62. Proximam.Græc.proximum.i. voce hac significatur vterque sexus.

65. Astiages.s.cuius tempore id accidit, multis ante annis quàm Cyrus Babylonium expugnaret. Quidam tamen putant id pertinere ad sequens caput.

C A P. X I I I I.

1. ERAT.s.multo post historiam præcedentem. Conuiua.i.familiaris.

Regis.s.Cyri.

2. Artabæ.dicitur vnaquæque cōtinere sextarios 72. Amphoræ.Græc. metretæ.

4. Carnis.i. viuentis.

8. In Bel.i.contra Bel.

10. Misce.i.infunde.s.in vasa.vide Pro. 9.

19. Mulierū.s.nudis pedibus fuerāt omnes ingressi.

31. Corpora.i cadauera fortè damnatorum.

32. Pulmentum.i.pultem. Alueolo.i. vasculo.

34. Non vidi.pro,nunquam vidi.

35. Capillo.i. per capillos. Græc. coma. Spiritus sui.s.Angeli,vel Abacuc.

37. Diligentes. Græc.quærentes.

41. In momento. Græc.statim.

O S E A S.

Fuit ferè æqualis Isaiæ, Ioel, Abdiæ, Amos, Ionæ & Michææ .s.eodem ferè tempore hi omnes prophetarunt.

Oseas, secundùm quosdam, fuit Ierosolymitanus. Alij tamen aliter sentiunt. vide Epip.lib.de Prophet.vita. Prophetauit autem de Iuda, & de Israel.

C A P V T I.

1. BEERI. Quidam putant, cùm Prophetæ pater aut auus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & meritò. Oziæ, qui & Azarias. Ioathan, &c. Quid horum cuius regis tempore dixerit, incertum. Ieroboam, regnauit huius tempore Ozias.s. cœpit anno huius 27. Additur ergo, vt sciatur quo tempore prophetauerit.s.non longè à principio regni Oziæ.

2. Principium, &c.q d. primum, quod ei dixit, est quod sequitur. Loquendi Domino. Chal.& 70. verbi Domini. In Osee.70.ad Oseam. Fornicationem.

,i.valde fornicationibus deditam.ſ.volebat Deus ſignificari Idololatriæ Iſrael aſſiduitatem. Filios fornicationis.ſ.qui ſignificent fornicationem filiorum Iſrael. Heb. filios fornicationum. Fornicans fornicabitur .i. valde dedita erit Idololatriæ.

3. Abiit. Quidam hęc & ſimilia Prophetarum geſta, vt Iſaiæ, Ieremiæ, & Ezechielis quędam, quæ aut turpia videntur, aut impoſſibilia, ſolo ſpiritu facta putant. Alij facta eſſe re vera, nec eſſe quidquã turpe aut impoſſibile quod Deus pręcipiat, & quidem hic fuiſſe meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quod certè honeſtũ.

4. Adhuc modicum .i. paulo pòſt.ſ. poſt aliquot annos factum id. Viſitabo.&c.i. vlciſcar ſanguinem effuſum à Iehu in Iezrael, etſi enim illud fieri Deus voluit, ſed ille ſecundùm quoſdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg. 10. apparet placuiſſe factum Deo. quare potiùs ſenſus eſt, ſanguinem.i. peccata (quę ſanguines vocantur in Scriptura quaſi homicidia .ſ. animę, & hic Heb. ſanguines) Iezrael autem pro Iſrael ſumitur, cuius erat Metropolis. ſicut etiam inf. cap. 2.

Iezrael. 70. Iſrael. Quieſcere .i. ceſſare.ſ. mittendo captiuos in Aſſyriam.

5. Arcum.i. vires. Chal. fortitudinem bellatorum .ſ. Iſraelitę arcu pręcipuè valebant in prœliis.

In valle. Apparet hic fuiſſe factum prœlium cum Aſſyriis, vel Iezrael vt ſup. pro, Iſrael.

6. Miſereri. 70. diligere .ſ. nunquam rediere ex captiuitate, (etſi id quidam putent) niſi fortè pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeuntibus. Quidam tamen putant ſolos rediiſſe qui antea cum Iuda habitabant, fugientes Idololatriam Iſrael. Vide 2. Par. 11. & 15. & 30. & Ioſeph. 8. Antiq. cap. 3 qui poſtea creuerunt vehementer numero. Obliuione obliuiſcar.i. penitus obliuiſcar. 70. aduerſando aduerſabor eis.

7. Saluabo.ſ. à Sennacherib liberabo primùm, deinde à captiuitate Babylonica. In Domino.i. ope Domini.q.d. mea virtute.

8. Ablactauit. ſignificatur priuandus Iſrael Dei lacte.i. gratia & conſolatione.

9. Dixit.ſ. Dominus. Non populus, &c. q. d. deſeram vos omnino. Apparet id nũc in Iudęis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captiuis.

10. Iſrael.ſ. ſecundùm ſpiritum. Tranſit enim Propheta ad Chriſtianos, qui penè infiniti ab eo præuidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet. 2. q.d. deſerentur à Deo Iſraelitæ ſecundùm carnem, ſed eorum loco ſuccedent alij ſecundùm ſpiritum. Numerabitur.i. poteſt numerari. .ſ. arena. Dicetur. 70. dictum eſt, quo modo à Paulo citatur Rom. 9.

11. Congregabuntur.ſ. in nouam fidem & Eccleſiã. Iuda. per Iudam Iudæi, per Iſrael Gentiles conuerſi intelliguntur. Aſcendent de terra.i. creſcent, ſeu in ſuperna tollentur. Magnus dies i. celeberrimum tempus. Iezrael.i. ſeminis Dei.ſ. filiorum Dei, cùm iuſtificantur & tandem glorificantur.

Cap. II.

1. DICITE.ſ. ô fideles. Chal. dicite ô Prophetæ. Fratribus veſtris.i. Iſraeli, & gentilitati per Oſeæ filios ſignificatis. Sorori. alludit ad filiam Oſeæ, per quam itidem ſignificabantur Iſraelitæ, & gentes. Fortè verò per tres, ob Iudam, Iſrael, & gentes; per fœmininam autem, quia nomen vnũ fœmininum.ſ. non miſericordia, ſeu immiſericordia.

2. Iudicate.i. increpate.ſ. ô fideles. Matrem.ſ. ſynagogam. Non vxor.i. non ſe vt vxorẽ gerit, ſed vt adulteram. Non vir q.d. nec ego ei præſtabo quæ ſolet vir fideli vxori. Fornicationes.ſ. peccata, vel idolorum cultum. Chal opera mala. A facie ſua. Chald. à conſpectu ſuo. Vberum ſuorum.i. ſui corporis. q.d. à ſe. vtitur autem ea voce, perſiſtens in adulterij metaphora; alioqui de Idololatria loquens. Chal. ciuitatis ſuæ.

3. Expoliem.ſ. donis meis. Natiuitatis.i. antequam acceſſiſſet ad Dei cultum, ſecundùm Chal. vide Eze. 16. Inuiam. 70. ſine aqua. Chal. deſertam. Siti i. deſiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipuè quam omnes optant, felicitates, cuius ſoli iuſti compotes fiunt.

4. Filij fornicationum. Chald. Idololatræ.

5. Quia fornicata, &c. q.d. etiam mater idola coluit, ſuntque eam filij imitati.ſ. plebs imitata Principes & ſeniores, vel maiores ſuos. Confuſa eſt.i. fecit digna confuſione.i. pudore. Amatores.ſ. deos, vel populos, quorum idola colebat. Panes & aquas .i. cibum & potum. Lanam, & linum.i. laneas veſtes, & lineas. Chald. veſtimenta ſericea & byſſina. 70. veſtimenta & linteamina. Oleum meum, &c. Chal. & omnia alimenta mea. 70. oleum meum, & quæcunque mihi conueniunt.

6. Sepiam, &c. q.d. impediam, ne poſſis egredi.ſ. obſidione, tribulationibus, &c.

7. Sequetur.ſ. deſiderio. Apprehendet .i. aſſequetur. Virum meum.ſ. deum. Faciunt id nunc quidã Iudæorum, facient plures in fine ſeculi.

8. Neſciuit .i. non aduertit. Quæ fecerunt Baal. Chal. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum. ſic dicebatur fortè à Belo patre Nini, qui pro deo cultus eſt, voce paulum mutata. Quidam Iouem dicunt ſic vocatum, & Iunonem Aſtarte, de qua Iud. 2. vide Aug. q. 16. in Iud. Dicitur autem Baalim & Aſtaroth plurali numero, ob varia ſimulacra. ſic etiam additur à loco, Phegor, à muſcis, Zebub & eiuſmodi alia. ſunt qui dicant ſumi interdũ pro quouis idolo. Baal enim בַּעַל dominus ſeu patronus.

9. Conuertar, &c pro, reuertar, &c. ſic vulgari lingua dicimus Tornero à pigliare. Liberabo .ſ. velut iniquè poſſeſſa. 70. auferam. Ignominiam. Heb. nuditatem .ſ. quam videri turpe eſt & ignominioſum.

10. Nunc i. breui. Stultitiam.ſ. quæ tantum benefactorem deſeruerit & offenderit. Chald. ignominiam. 70. immunditiam. Vir.i quiſquam.

12. Corrumpam.i. perdam.ſ. per hoſtes. Eam. Heb. Chal. & 70. ea.ſ. proximè dicta. In ſaltum.q. d. reddam incultam, & feris expoſitam. 70. in teſtimonium. Beſtia .ſ. hoſtes. perſtat enim in metaphora ſaltus.

13. Viſitabo. 70. vlciſcar. Dies Baalim.i. tempora, quibus idola coluit. Inaure, &c. per hæc reliqua intellige, quibus ornabantur in ſolemnitatibus idolorum. meminit au[illegible]in ornatus meretricij, perſiſtens in metaphora, qua cœpit.

14. Propter hoc.i. quia tam grauiter laborat. Lactabo.i. ſuadebo, alliciam, & velut decipiã. id enim etiam ſignificat lactare. 70. decipiam. ſic etiam Hebr.

O 3 vide

vide Prou. 1. & 16. in eadem significatione. videtur quędam deceptio, cùm quis alterius persuasione à priori sententia dimouetur. factum id maximè prædicatione Euangelica. Ducam, &c q. d faciam vt olim eum ex Aegypto eduxi in desertum, miracula & inię protegam. 70. ponam illam quasi desertam. s. segregatam à peccatis, & eorum occasionibus. Ad cor. i. blanda, & consolatoria.

15. Vinitores. s. Apostolos, & prædicatores. Chal. gubernatores eius. Ex eodē loco. s. ex Iudæa q. d. ex eadē gente, sicut olim Mosen & Aaron. At Isa. 61. dicuntur fore peregrini. s. dilatata ecclesia per gentes. Vallem Achor, &c. q. d. vt olim post turbationem illam, de qua Ios. 7. per Achan factam, secuta sunt prospera punito illo in valle Achor. ita hic fiet: post aduersa dabo spem magnam bonorum. s. per tribulationes habetur spes. Vide Rom. 5. Ad aperiendā spem. Chal. ad delitias animæ. 70. ad aperiendam intelligentiam eius. s. per aduersa eruditur anima, & deuenit ad consolationem. Canet, alludit ad canticum Mosis post transitum maris. 70. humiliabitur.

16. Baali. etsi ista voce vterentur vxores ad viros (est enim. q. d. vir mi, seu domine mi) tamen ob similitudinem cum nomine Idoli nolebat Deus eius vsum.

17. Baalim. i. idolorum, quæ sic vocabantur, quasi domini seu patroni, vt sup. dixi.

18. Cum eis. Heb. Chal. & 70. eis. q. d. faciam, vt omnia (etiam feræ) sint eis amica, & veluti fœderata, nihilque noceat. vide Isa. 11. de habitatione lupi cū agno, &c. Id factum lege Euangelica mãsuefactis hominum animis. Terra. s. eorum.

19. Sponsabo. Chal. stabiliam. In iustitia. i. per iustitiam. s. ipsa iustificatio est quædam sponsatio.

Iudicio. s. per pœnitentiam, qua se homo accusat & punit. Misericordia. s. ex hac procedit iustificatio sine meritis hominis. Et miserationibus. significat hæc adiectio maximam misericordiam.

20. Fide. s. hęc fundamentū, seu initium iustificationis. Quia ego Dominus. Chal. timere à facie Domini.

21. Exaudiam cælos, &c. q. d. dabo aëri copiam imbrium, & ille terræ, & hæc populo meo copiosum reddet fructum. dicitur verò per prosopopœiam, more scripturę, ad maiorem rei expressionem.

22. Exaudient Iezrael. Chal. satisfaciēt populo meo. 70. vt sup. Israel, etiam hoc loco.

23. In terra. 70. super terram. s. dilatata per orbem ecclesia velut seminatis vbique fidelibus. Et miserebor, &c. 70. & diligam non dilectam. & sic citatur Ro. 9.

CAP. III.

1. ADHVC, &c. Intelligi datur Oseæ vxorem adulterium commisisse, Deumque iubere, ne dimittat, sed amanter retineat, vel de alia sermo est. q. d. dilige illam adulteram, etsi digna non est amore. Amico. s. adultero, vel viro suo, vt intelligit Chal. Filios Israel. s. omnes Tribus. Respiciunt Chal. conuertuntur.

Vinacia. i. folliculos, qui manent expressa vua. q. d. vana & inutilia, in quibus nihil succi, seu boni, quod potest ad idola ipsa referri, vel alia, quæ malè amabant relicto Deo.

2. Fodi. i. emi. Id enim fodere etiam significat, vt Gen. 50. quia verbum Heb. vtrumque significat. s. כָּרָה. Chal. redemi. vt sit vox Dei. 70. cōduxi. Alij ad Prophetam referunt. videtur ergo de alia muliere, & non de Gomer sermo esse, cui Oseas id pretij dederit, tantùm ne adulteraretur ampliùs. Quidam tamen putant duxisse in vxorem à viro repudiatam. Argenteis. s. siclis.

Coro, &c. s. 45. modiis. corus enim, qui & chómer 30. modij. Per hæc significantur data à Deo Iudæis bona quædam temporalia interim. quid enim aliud nunc habent? & pauca habent, & cum labore.

3 Dixi. verba Prophetæ, seu Dei potiùs. Expectabis. certè expectant Messiam, in eo quidē errantes, quòd putant nondum venisse. Fornicaberis. i. idola coles, & id seruant. Viro. s. alteri iuncta. coluit quidem Deum, quamquam vano cultu. Expectabo. s. cōuertentur tandem Iudæi.

4. Quia, &c. explicatio præcedentium. Sedebunt. solet id verbum ferè de mæstis & desolatis dici, adeoque de viduis. Rege. Chal. rege de domo Dauid. Ephod. i. veste sacerdotali. 70. sacerdotio. Theraphim. i simulacris, seu idolis. 70. manifestatione, vt. s. alludatur ad Vrim, quod erat in Ephod. Chal. responsa dante. s. oraculis Dei.

5. Posthæc. s. in fine seculi. Dauid. Chal. Christum filium Dauid. vide Eze. 34. & 37. Pauebunt, &c. significatur reuerentia ad Christum. Chald studebunt cultui Domini. Bonum. i. beneficia, & gloriā, & bonitatem, seu misericordiam. Nouissimo, &c. s. tempore Antichristi, quo plurimi Iudęi cōuertendi, non enim omnes.

CAP. IIII.

1. IVDICIVM. Chal. disceptatio. Veritas. i. fides promissorum, seu dictorum. Scientia. Chal. timor. s. scientia Dei intelligitur Deo obedientiū. vide 1. Ioã 2.

2. Maledictum, i. maledicentia, & conuitium. Chal. periurium. Inundauerunt. i. abundarunt. Et sanguis, &c. Chald. & aggregant peccata peccatis. s. vnum aliud excipit. Sanguinem vocat scriptura & homicidiū, & peccatum, quo anima occiditur.

3. Lugebit. Chal. vastabitur. Infirmabitur. Chald. delebitur. In bestia. pro, cum bestia. q. d. etiā feræ peribunt. Chal à bestia. Congregabuntur. s. mortui. 70. deficient.

4. Non arguatur, &c. q. d. perditur opera admonendo istos. Vir. i. quisque. s. istorum. 70. non arguat quisquam. Contradicunt. q. d. non solùm reprehendi nolunt, sed etiam contradicunt superioribus & doctoribus.

Hodie. q d. citò. Corrues. s. in summam calamitatem. videtur captiuitatem significare.

5. Propheta. Chal. pseudopropheta. Nocte. s. calamitatis. Chal. tanquam in nocte. s. coniungit cum præcedentibus. Tacere. s. præ confusione. Chal. confusione induam congregationem vestram. 70. nocti assimilaui matrem vestram. Feci. pro, faciam. Matrem. i. synagogam. s. multitudinem, vel principes & seniores.

6. Conticuit. s. confusus Chal. insipiens factus est.

Tu. s. ô sacerdotum cōgregatio. Scientiam. i. Dei cognitionem. Chald. Dei timorem. Obliuiscar, &c. Chal. repellam filios tuos.

7. Secundùm multitudinem, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8. Pec-

8. Peccata.i.oblata pro peccatis à populo.
Comedent.pro,comedere solent. Ad iniquitatem. .s.fouendam,seu dissimulandam. Subleuabunt .i. solent animum dare.s.laudando,vel non obiurgando. 70. accipient.q.d. accipiunt personam ne .s. amittant oblationes,ita in peccatis populus fouetur.
9. Et erit.s.punitus,vt statim explicatur.
Vias.i.opera.q.d reddam quod merentur.
Cogitationes.i.quæ malè cogitauit,seu designauit.
10. Comedent,&c.i.se dedunt voluptatibus,seu gulæ,nec satiantur.s.voluptas non satiat. Fornicati.s.idololatria,vel libidine. Cessauerunt.70.dirigentur.i.rectè agent.s.relicto vitio. Custodiendo.s.eius præcepta.
11. Et ebrietas.pro,id est ebrietas. Auferunt cor.i. mentem.Chal.in errorem inducunt.
12. In ligno.pro, lignum.i.idolum. Baculus.s.per baculos,seu virgas diuinabant idololatræ.vide Ezec.21.
Annunciauit.s.futura,seu quæ volebat scire.
Spiritus i.animi ardor. vel dæmonem intelligit,qui ad fornicationem incitat,seu idololatriam.
13. Fornicabuntur.s.me permittente in pœnam vestrorum peccatorum.
14. Visitabo.i.puniam.s.cohibendo,vel non sic grauiter,vt vos. Quoniã ipsi,&c. q.d. quia vos datis illis exemplum, eoque grauius peccatis. Effœminatis .i. scortis masculis.vel sacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant veluti fœminæ mollitie & gestibus. Vapulabit.i. pœnas dabit.
15. Galgala.s.ad colendum idola.ibi enim colebantur. Beth Auen.i.domum iniquitatis,seu vanitatis. sic dicebatur Bethel ob idola. Chal. Bethel. erat autem duplex. Altera in sorte Ephraim, quæ & Luza, vbi idolum posuit Ieroboam.s.vitulum aureum.altera in Beniamin. vide Ios.16.& 18.Erat & Bethauen quædam prope Bethel,de qua Ios.7. Nec iurauerits,&c. q. d. Nolo per me amplius iuretis,quòd sitis idololatræ.
16. Lasciuiens.i.œstro percita, ingoque excusso fugiens. Chal.recalcitrans. Declinauit.i.recessit, seu aufugit.Chal.rebellauit. Nunc.i.breui. Agnum.s.qui ducitur non resistendo,vel q.d. vt agnum mactandum, [illegible] liberè sinitur pasci. In latitudine.s.regione Medorum in quam abducetur captiua.
17. Ephraim.i decem tribus. Dimitte eum.s.ô Iuda.Chal.dereliquerunt suam religionem. 70.posuerunt sibi scandala.
18. Separatum est,pro, sit separatum à te, vel longè est à Dei cultu.Chal.ex rapina est. Afferre ignominiã. .i.ignominiosa facere. Protectores.s.Principes & Sacerdotes.Chal Proceres.
19. Ligauit pro,ligabit. Spiritus.i.ventus.q.d.citò volabunt aliò captiui. A sacrificiis.i.ob sacrificia.s. idolis facta.

CAP. V.

1. SACERDOTES videtur de Iuda loqui. quòd si de Israel loquitur,intellige sacerdotes, qui ita vocabantur, non enim erant, cum non essent de familia Aaron. Iudicium .i. condemnatio.s. adest, vel q.d. ad vos pertinet iudicium, quod tamen per uertitis.
Laqueus.i. scandalum .i. exemplo,& suasione idololatriæ. Speculationi.i iis,qui vestræ speculationi, seu curæ sunt commissi. Chal.doctoribus vestris.s.Prophetis,quos occidere solebant. Expansum.s.ad capiendum aues.i.animas. Thabor.mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur Itabyricum,altissimus & in vertice maxima planitie. Chal.montem excelsum.
2. Declinastis .s. offerre in Ierusalem , ne populus rediret ad Regem Iuda,vel declinando à Deo idolis obtulistis. In profundum.i. valdè,seu vehementer.Chal. sacrificant idolis largissimè. Eruditor.i castigator.q.d. puniam,vel eum tamen sæpè eos de eo corripuerim.
3. Israel.repetitio. Quia nunc,&c.q.d. video quid nunc agat.
5. Respõdebit.s.dabit pœnas,quæ meritò respõdent culpæ. Arrogãtia.70 iniuria. In facie eius.Chal.ipsis videntibus. In iniquitate.i.ob iniquitatem.
Iuda.s.postea,& ipse ductus in captiuitatem.
6. In gregibus,&c.q d.positi in calamitate quærent Deum per sacrificia. Ablatus est. Chal.subtraxit se.70. declinauit.
7. In Domino.pro,in Dominũ. Præuaricati sunt. 70.Dominum dereliquerunt. Alienos.s. à Dei cultu. Chal.ex filiabus gentium. Nunc.i.paulo pòst.
Deuorabit.s.hostis. Mensis.Chal.per singulos menses.s.subinde vastabuntur. Partibus .i. substantia, seu possessionibus.
8. Clangite,&c.q.d.en adsunt hostes,conuocate vestros ad prælium. Gabaa,& hęc,& Rama in tribu Beniamin. sunt autem vicinæ inter se , & tribus Beniamin vicina est Ephraim. 70.pro Gabaa,colles, pro Rama,excelsa vertunt,nam id significant Heb. Videntur autem admoneri duæ tribus,dum viderint capi Israel ab Assyriis. Tuba.s.ærea, nam buccina cornea.
Vlulate.s.vt fieri solet in rebus desperatis.
Post tergum.s.est hostis,vel Bethauen,quæ illi à tergo respectu Ierusalem.
9. In desolatione erit.i. vastabitur.
Correptionis.s.punitionis. Ostendi fidem.i. ostendam vera me prædixisse.
10. Assumentes.70.transferentes.Chald. mutantes.
Terminum .s. vicini, vt sibi assumant partem alieni. significat verò transgressionem legis Dei, & in vetitum progressum per idololatriam & peccata alia. Quasi aquam.s.cum impetu ruentem.
11. Patiens est.pro, patietur.q.d. opprimetur ab hostibus,& iniuriis afficietur. Fractus iudicio.i. nemine iudicante & illum eripiente,vel q.d. Dei iudicio punitus. Sordes.i.idola. Chal.mammonam iniquitatis. 70. vana.s.idola.
12. Quasi tinea,&c.q.d. perdam omnino , etsi paulatim dans locum pœnitentiæ. Putredo.i. caries, qua ligna consumuntur.
13. Languorem.i.afflictionem. Vinculum i.laborem. Chald.& 70.dolorem.s.ligatur animate molesta.
Misit.s.Iudas. Regem.s. Assur.
Vltorem.i.vindicem.q.d. vt se iuuaret contra aliorum hostium iniurias. vide 4.Reg.15.& 16.
Sanare .i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.
14. Leæna.70.panthera, vtraque est ferocissima.
Catulus leonis.70.leo.
15. Locum meum.q.d. deseram vos, vel ad Christi refertur ascensionem.Chal.in habitaculum meum cæleste. Quærtatis.s.oppressi malis.

CAP. VI.

1. MANE.i.maturè,diligenter,quamprimum. Venite.ſ.dicent alij alijs.

2. Cæpit.pro,rapuit.Chal percuſſit. Percutiet.pro, percuſſit,vel q.d.e iam ſi percuſſit.

3. Poſt duos,&c.q.d.cito,vel tertio, vt ſequitur.

Tertia.ſ.tertia Chriſtus reſurrexit. Chal. reſurrectionis mortuorum.videtur ad hunc locum Paulus alluſiſſe. 1.Cor.15. Quidam diem primam intelligunt legis naturalis,ſecundam ſcriptæ,tertiã Euangelicæ,vel primam 24.lunæ; ſecundã,qua paſſus viuificauit nos; tertiã, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo.

In conſpectu eius.i ipſo fauente,vel ipſi placentes.

Sciemus.ſ.per fidem. Cognoſcamus.ſ.per ſpeciem, vel hic magis magiſque. Diluculum.ſ.fugans tenebras.

Egreſſus eius.i. Chriſti natiuitas, ſeu aduentus.

Imber.ſ.fœcundans animas. Temporaneus.ſ.autũnl.

Serotinus.ſ. veris.

4. Quid faciam.ſ.vltra id quod feci,quaſi dicat,quid non feci,vt ad me redires? Veſtra.i qua volo in vos vti.

Nubes.ſ.citò tranſit, quia peccatis veſtris impeditus, vel qua vtimini in alios.ſ.beneficentia q.d. parum durat per auaritiam impedita. Manè.70 matutinus.

5. Dolaui in Prophetis i.per Prophetas corripui velut ictibus frequentibus pulſans,& polire ſtudens. Chal. monui per Prophetas. Occidi.i.penè enecaui Prophetas ipſos,totiens mittens,& cogens ſolicitè monere.

Et iudicia,&c.q d.Itaque manifeſtum erit,quàm iuſtè te condemnem,ſeu puniam, qui toties monitus non reſipueris;vel apertè te puniam.ſ.toto mundo ſpectante.

6. Et non. pro, non ſolùm Chald.magis quàm.q.d. non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deeſt nobis miſericordia,quam maximè requiro. Sciẽtiam Dei.Chal. obſeruationem legis Dei.

7. Sicut Adam.ſ. olim in Paradiſo.

Ibi .i. in tranſgrediendo pactum.vel in terra,vbi eos poſui,ſicut olim Adam in Paradiſo. Chal. in terra quam dedi eis. In me.i.contra me.

8. Galaad. eſt in tribu Gad attributa ſacerdotibus. dicta etiam Ramoth Galaad,& Ramatha. Vide Ioſeph. 9.Antiq.cap 4. Operantium.i.fabricantium,& colentium. Idolum.pro,idola.70.vana.Chal.violentiam.

Supplantata ſanguine.i.ob ſanguinem à ſe iniquè effuſum,deiicietur,vt ſolent ſupplantati. Chal. effundens ſanguinem innocentem.

9. Fauces.ſ. ſitientes ſanguinem. Sacerdotum .ſ. idolorum. Pergentes.ſ Ieruſalem adorandi cauſa,quos idcirco ſacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. Quia ſcelus,&c.q.d quod grande ſcelus eſt, vel,quia ea ratione impiè cogitarunt Dei cultum tollere.

10. Horrendum.ſ.quod ſequitur.

11. Pone meſſem tibi.q.d. parare,nam etiam tu meteris ab hoſtibus. Cùm conuertero,&c. ſub. tum ceſſabit punitio per hoſtes. vel ſenſus eſt, ô Iuda,non priùs meſſem pones.i.potieris abundantia rerum, quàm conuertero te,tum verò bene tibi erit.

CAP. VII.

1. MENDACIVM i.iniquitatem.q.d.cùm vellem ſanare,ſeu (vt ait Chal.) exquirerem, apparuit iniquitas eius populi. Et fur,&c.q. d & domi furta exercent, & foris. Chald. & domi furantur,& foris graſſantur. vel ſenſus eſt,& ſpoliabũtur a ſuis,& ab hoſtibus.hi enim ſolẽt in Scriptura vocari latrũculi,vt 4.Reg. 13.& 24.& quidem milites olim Latinè latrones dicebantur, vel à λατρεύειν.i. ſeruiendo ob ſtipendium, vel quia ſolent latronum more graſſari,& ex inſidiis aggredi latronum more,qui à latendo fortè dicti.

2. Omnem.ſ.veterem.q.d Deus nos punit ob vetera peccata. Nunc,&c.q.d.etiam nunc peccant grauiter,& multa. Adinuentiones.i.ſtudia mala, ſeu opera.

Coram facie mea.i.me vidente.

3. Regem.ſ.Ieroboam,& reliquos volẽtes idola coli.

Mendaciis.i.iniquitatibus. repetitio.

4. Adulterantes.ſ.per idololatriam.

Quaſi clibanus.i.ardentiſſimè. Quieuit,&c.q.d.vt addito fermento expectatur dum tota maſſa inficiatur, ſic illi videbantur aliquando Deum colere; at interim fermentabatur in eorum cordibus idololatria, totique corrupti ſunt.

5. Dies.pro,in diebus.Chal.die,quo cõſtitutus Rex .ſ.Ieroboam. Furere à vino.i.velut ebrij agere.

Extendit.ſ.Rex. Manum.q.d.cœpit idola colere.

Illuſoribus. 70. peſtilentibus. id enim ſignificat vox Hebræa,vt Pſal. 1.vide etiam Pro. 3. 2. Pet. 3.

6. Applicauerunt.ſ. ſubditi. Inſidiaretur.ſ.vellet per fraudem inducere in idololatriam.

Tota nocte,&c.perſtat in metaphora clibani. q. d. fecit,vt qui totam noctem panes coquit.at,inquit,dormiuit.id perinde eſt,ac ſi diceret,eius ſomnus non alius fuit quàm coquere. ſic ſolet quis dicere,meus cibus eſt id facere. Coquens.ſ.perſuadens idololatriam. loquitur de Ieroboam. Succenſus.ſ. ardore idololatriæ. vel, clibanus intelligitur:ſed & is cor ſignificat. Ignis flammæ.pro,flamma ignis.

7. Deuorauerunt.i. perdiderunt.ſ. dum eis in malo obſequuntur. Iudices.i principes,ſeu ſuperiores.

Ceciderunt.ſ.per peccatum. Clamet. q. d. qui me inuocet vt deum ſuum.

8. In populis,&c.q. d. gentium mores imitabatur, quaſi ex ipſis eſſet,vel ſe miſcuit gentilibus fœdere, eoſque illos imitatus. Non reuerſatur,adeoque paulatim conſumitur.

9. Alieni .i. hoſtes.ſ. Aſſyrij, vel impij,qui cultum idolorum perſuaſerunt. is enim eorum robur ſpirituale perdidit. Neſciuit i.non aduertit,ſeu cauſam non cogitauit. Cani effuſi,&c. q. d. etiam morti propinquus non reſipiſcit,nec periculum cogitat. Ignorauit.Chal. neſciuit timere me. In facie eius. Chal. ipſo cernente. 70. in faciem eius.q.d cum ſummo pudore & dedecore.

11. Columba.ſ.hæc facilè decipitur, quia ſimplex, non ſagax. Cor.i.mentem, ſeu intelligentiam.

Abierunt.ſ.opem petentes. vide 4. Reg.15. vel pro, abibunt.q.d tamen in Aſſyriam captiui migrabunt.

12. Cùm profecti fuerint.ſ.in Aegyptum,auxilium petentes.Chald.quocunque ierint. Rete.ſ.exercitum Aſſyriorum.vide 4.Reg.17. Detrahã.i.cadere faciam in rete. Secundùm auditionem,&c i. ſicut olim audiuit ſynagoga à Moſe puniendos ſi peccarent. vide Deut. 27.& 28. vel ſecundùm quod poſtulat clamor peccatorum ad me,vt puniam.

13. Redemi.ſ.ex Aegypti ſeruitute.

Menda-

Mēdacia.s.cùm dixerūt.Exo.32. Hi sunt dij tui,&c. & Psal.77. Nunquid Deus parare poterit mensam, &c. vel.q.d. operati sunt contra me iniquitatem.

14. Vlulabant.s.idola inuocantes. vel q. d. eiulabant malis pressi,nescientes à me opem petere.

Ruminabant. q. d. abundabant rerum copia, quam dederam, eaque vt bestiæ fruebantur, datorem non agnoscentes.

15. Erudiui.s.per legem. Brachia.i.vires.s.contra hostes. In me.i.contra me. Malitiam.Chald.& 70. mala.

16. Reuersi.s.ad ingeniū, seu pristinos mores.Chal. auersi. Iugo.Chal.lege. Dolosus.s.qui frangitur,vel alio quàm velles sagittam iacit,denique non seruit sagittarij voluntati. A furore.i. ob furorem. quanta enim insania vocare lignum deum suū? Chal. ob prauitatem.

Ista subsannatio,&c. q. d. sic me deriserunt,seu contempserunt,cùm essent in Aegypto.s. redeunt ad antiquos patrum suorum mores. Chald. ista erant opera eorum dum essent in terra Aegypti.

CAP. VIII.

1. GVTTVRE.pro, ore.q.d. elata voce prædic eis captiuitatem. Quasi aquila.s.hostis aduenit. Super.i contra. Domum.i.templum.

2. Inuocabunt.s in calamitate. Deus meus,&c.vox inuocantium. Israel.i.nos Israelitæ.

3. Bonum.s. Deum, vel bonitatem .i. iustitiam,seu virtutem.

4. Ex me.i secundùm voluntatem meam.

Cognoui.i.approbaui.s.quia malè regebant, aut iniquè regnum occuparant.Chal.ex voluntate mea.

5. Proiectus est.pro,proijcietur.s.ab hostibus.

Vitulus.s.quem adoras. In eis.i.contra eos.

Non poterūt,&c.q.d.quandiu durabit ista se emendandi difficultas?

6. Ex Israel.i.Israelis opus, seu inuentum.

Ipse.s.vitulus.q.d.adeóne esse amentes,vt non aduertant se adorare quod ipsi fecerint? In aranearum telas.i. inutile,& non valens defendere se adorantes.

7. Quia ventum, &c. q. d. frustra laborabunt, vt si ventum seminarent. Turbinem.i.calamitatem.

Culmus.s.spicam sustinens. Germen.i.spica.

8. Deuoratus est.pro,deuorabitur.s. ab hostibus.

Facti sunt. pro,fient. Immundum .s. quo vrina & sordes excipiuntur. Chal.& 70.inutile.

9. Ascenderunt.pro,ascendent.s.captiui.

Onager.pro,vt onager.s.solutus,seu vagās pro suo arbitrio. Solitarius sibi pro,sibi relictus.

Amatoribus.s.populis,quorum deos colebant,aut ope vtebantur.

10. Conduxerunt.s opem laturos contra hostes.

Congregabo.s. tradendos Assyriis. Quiescent, &c. q.d.negabunt tributa Regi Assyriorum, id quod eis perniciem afferet.Vide 4.Reg.17.

11. Altaria.s.idolorum.

12. Scribam.pro,scripseram. Multiplices.s. multa dedit præcepta. Alienæ.i.ad se non pertinentes.

13. Hostias.etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3.Reg.18. Nunc.i breui. Visitabit i. puniet.s. Deus. Conuertentur.s.opem petentes, sed frustra. vel loquitur de quibusdam, qui in Aegyptum fugerunt. vide cap.9.

14 Delubra.i templa idolorum. Ciuitates eius.i. Israelis. Aedes eius.i.Iuda. ita enim distinguit Hier. & fauent Heb. vide 4.Reg.25.

CAP. IX.

1. SICVT populi.s.solent,qui Deum nunquam nouerunt,adeoque nesciunt quàm grauiter peccent, quæque illos supplicia maneant. Mercedem.s. meretriciam ab idolis,cum quibus fornicabaris.

Super.i.propter.q.d.expectando ab eis frumenti copiam.

2. Area,&c.q.d.puniam egestate. Mentietur.i.deficiet.s.non respondebit expectationi eorum.

3. Habitabunt.s.diu. Domini.i à Domino data.

Reuersus est.s.pars eò fugit,cæteris abductis in Assyriam;vel q.d. redijt ad mores,quos olim habuit in Aegypto. Chal.reuertetur. In Assyriis.i.inter Assyrios.

Comedit.pro,comedet.s.cibos lege vetitos.

4. Vinum.s.quod ei placeat. Et non.pro,quia non.

Placebunt.s.ipsi. Panis lugentium.i.immundus.s.ex contactu immundi. vide Num.19.

Omnes qui,&c pro,quem quicumque comedit contaminatur. Animæ ipsorum.i. ipsis. q.d.sibi potiùs faciunt sacrificia,vt epulentur,quàm mihi,vt seruiant.

Non intrabit. q.d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei,sed in sua regione offerūt idolis, aut Deo, cùm tamen ille iusserit deferri ad templum.

5. Solemni.i.cùm aderunt festa,nec poteritis captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui est velut festus Deo punienti & velut hostias mactanti vide Isa. 34.

6. Profecti sunt pro,proficiscentur.s. fugientes.

Memphis. olim Aegypti metropolis, dicitur nunc Cairo. Argentum.i.ædes multa ædificatæ pecunia.

Vrtica.s.in eis dirutis nascens. Lappa.i.herbæ spinosæ.70.spinæ.Lappa propriè est herba flosculum habens plenum aculeis, qui iniectus in vestem tenaciter adhæret;quo ludo solent pueri delectari.

7. Venerunt .i. propè adsunt. Visitationis.i,punitionis. Scitote.pro,scito. Israel.i.ô Israel.quidam tamen in accusatiuo legunt. Prophetam.s.qui tibi prospera prædicabat euentura. Spiritualem.i.qui Dei spiritum se habere mentiebatur. Amentiæ. sub. hæc tibi calamitas accidit.

8. Cum Deo meo Propheta.i.qui debuerat secundùm Deum prophetare,& vera docere.

Insania.s.apparet.q.d.nihil aliud,quàm insaniunt isti dum colunt idola.

9. Profundè.i.vehementer. Gabaa. Vide Iud.19. & 20.

10. Quasi vuas,&c.q.d. fuit mihi carissimus, vt solent in deserto repertæ vuæ,&c. Prima,&c.i. præcoces ficus. Beelphegor.s.idolum Moabitarum vide Nu 25.

Confusione.i.pudendo idoli cultu. erat Priapi simulacrum.

11. Auolauit. pro, auolabit. iungitur cum gloria .s. gloriabantur quòd multi essent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi. vel q. d. recessit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur filij imbibisse parentum impietatem. Faciam.s.filios interficiendo.

In hominibus.i. inter homines. Cùm recessero .f. descreus eos. 70. Carnnea ex eis.

13. Tyrus. pro, velut Tyrus. potest & vt coniungi cum Tyro & legi, vidi. per parenthesim. Chald. Par erat Tyro in prosperitate, cùm legem seruaret.

In pulchritudine.i. pulcherrimè, seu loco optimo.

Educet.f. ad bellum.

14. Da.pro, dabis. f. quod merentur. sic inf.

15. Galgala.f. vbi cultus Idolorum. Quia. pro, id-circo. Exosos habui. Chal. execratus sum. 70. odi.

Adinuentionum.i. studiorum, seu operum.

Domo mea.i. habitaculis quæ dederam. Diligam.f. reducendo è captiuitate. Recedentes.f. à me, seu à recto. Chald. rebelles. 70. inobedientes.

16. Percussus, &c. præt. pro fut. Amantissima, &c. .i. filios carissimos.

CAP. X.

1 FRONDOSA.i. palmitibus abundans. Adæquatus.i. respondens palmitum multitudini. 70. abundans. Secundùm multitudinem, &c. q.d. abusus rerum copia à me data, idola coluit; vel quo plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt .f. multiplicato populo aucta peccata.

2. Diuisum.i. separatum .f. à me, vel q.d. Alij alia idola colunt, nec inter illos conuenit, tanta est idolorum multitudo. Chald. diuisum à lege. Confringet .f. Deus per hostes ipsorum.

3. Nunc.i. breui. Rex.f. qui possit ab hoste defendere. Timemus. Chal. & 70. timuimus.

4. Loquimini, &c. Ironia. q. d. tactate sanè verba pseudoprophetarum, qui vobis prospera fore prædicunt.

Feretis. pro, ferite. q.d. fidite sanè mendaciis pseudoprophetarum. Amaritudo.i. herbæ amaræ, & noxiæ.

Iudicium.i. supplicium. q.d. abundanter pœnas dabitis. Sulcos.i. vias vestras.f. mores studiosè ad malum compositos. metaphora à sulcis, vbi herbæ malæ copiosè proueniunt.

5. Vaccas .f. vitulos à Ieroboam positos. Apparet coluisse vaccas more Aegyptiorum. vide 3. Reg. 12.

Bethauen.f. Bethel. vide sup. cap. 4. Luxit. pro, lugebit. Eum.f. vitulum. q.d. propter eum, quia auferetur ab hostibus.

6. Et æditui, &c. q.d. de quo olim sacerdotes tantopere exultarunt cùm coleretur à populo.

Migrauit. pro, migrabit .f. gloria illa tempore captiuitatis.

6. Delatus est. pro, deferetur. f. vitulus, vel Israel.

Vltori. f. quo Deus vtetur ad vltionem, vel à quo Israel olim opem expectabat contra hostes.

In voluntate.i. votis suis. f. frustratus, vel ob voluntatem suam, qua idola coluit, deumque offendit.

7. Transire fecit.i. citò perire. f. ob idololatriam.

8. Peccatum.i. per quæ, seu in quibus peccabat.

Lappa. Chald. & 70. spinæ. vide sup. cap. 9.

Dicent. f. oppressi calamitate, & desperantes.

9. Ex diebus Gabaa. f. tempore, quo accidit quod dicitur Iudic. 19. quò etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudic. 17. & 18. 70. ex quo colles. q. d. ab antiquissimo tempore. Ibi steterunt.i. in iis peccatis perstiterunt.

In Gabaa. pro, vt in Gabaa. q. d. grauiori prœlio expugnabuntur, quàm illud fuit contra Beniamin.

Iniquitatis.i. iniquos. f. qui abusi vxore Leuitæ.

10. Duas. f. Israel, & Iudæ. vterque enim idola coluit. vel duas dicit ob cultum idolorum, & pessimos mores.

11. Docta. f. assuefacta. q.d. assueti sunt idololatriæ, more bestiarum seruientes. Transiui. 70. veniam. f. puniens, vel domans per Assyrios.

Pulchritudinem.i. superbiam seu contumaciam.

Ascendam. f. vt solet super equum. q.d. subiugabo.

Arabit. f. seruiet Babyloniis, more iumentorum.

Iacob.i. Israel.i. f. seruiet similiter Assyrus, vel hæc referenda ad tempus conuersionis, & fidei in Christum.

12. In iustitia.i. opera iustitiæ.

Metite. pro, metetis.

In ore.i. secundùm os. pro, secundùm rationem.

Misericordiæ. f. qua vsi fueritis. q. d. sicut seminaueritis, sic metetis. sumitur autem misericordia pro beneficentia, more Scripturæ.

Nouale. f. cauussis spinis. Nouale enim est ager nunc primùm proscissus. 70. illuminate vobis lumen scientiæ. Tempus. f. tunc maximè erit.

Venerit. f. Christus.

13. Impietatem.i. per impietatem, seu impiè.

Mendacij.i. iniquitatis. Viis.i. operibus. 70. curribus. Fortium. f. militum.

14. Tumultus. f. hostium. 70. perditio.

Eius. f. Gedeonis. vide Iudic. 8.

Vindicauit quidam legunt, iudicauit.

Matre, &c. id apparet accidisse in exercitu Salmana.

15. Fecit.i. faciet. q.d. sic patiemini, ob idola culta in Bethel. A facie.i. propter.

Nequitiarum.i. nequissimæ.

CAP. XI.

1. SICVT manè.i. citò. Transiit, &c q. d. parum durabit regnum Israelis.

Puer, &c. q. d. cùm esset velut in pueritia. f. in Aegypto inciperet multiplicari. Chald. quando puer erat Israel, &c. Filium meum. sic vocat, quòd haberet pro filio, eoque carissimo eum populum. vnde & Exod. 4. primogenitum vocat. Matth. 2. refertur ad Christum sensu allegorico, & secundùm quosdam etiam litterali. vocatus est autem per Mosen, & inde eductus Israel. 70. filios eius. Chal. filios eos, q.d. habui pro filiis.

2. Vocauerunt. f. Moses & Aaron, vel Prophetæ.

Sic abierunt, &c. q. d. non tamen obedierunt, sed verterunt terga. Baalim.i. idolis, vide Exod. 32. Num. 25.

3. Nutritius. pro, velut nutrix. Portabam, &c. q.d. ita defendebam, vt qui paruulum gestat in brachiis ne lædatur. Vide Deut. 1. & 32.

Nescierunt.i. non aduerterunt, aut non curarunt. f. beneficium non agnouerunt.

4. Adam i hominis. f. quibus solent homines ligari, nempe amore & beneficiis.

Traham. pro, trahebam. Chald. traxi.

In vinculis, &c. explicatio præcedentis.

Ero. pro, fui. Exaltans, &c. q.d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quiescant. f. sinebat per desertum quiescere,

quieſcere, non ſemper iter agere. Super maxillas .ſ. pendens capiſtrum etiam auferens. Decliuaui.i.demiſi.ſ.è cælo manna.

5. Non reuertetur,&c. q. d. non ſeruiet quidem iterum Aegyptiis,ſed ſeruiet Aſſyriis.

6. Cæpit,&c.ſ.cœperunt paulatim vaſtari ab Aſſyriis. Electos.i.fortes.

Comedet .i. perdet, ſeu interficiet. ideò ſolet Scriptura dicere in ore gladij.ſ.deuorat. Capita .i. primates. Chal. proceres.

7. Pendebit,&c.q.d.exſpectabit vt eos liberem, qui velut recedens deſeruerim. Simul.q.d.omnibus,ſeu & Iſraeli,& etiam Iudæ poſtea.

8. Quomodo dabo,&c.q.d.quid de te faciam?

Protegam. pro,protegámne? q. d. an dignus es quem defendam? Sicut Adama .ſ. deſtruxi cùm euerterem Sodomam. quidam per interrogationem legunt. q. d. Nónne mereris ſimilem illis vrbibus euerſionem?

Conuerſum eſt, &c. q. d. tamen mutabo ſententiam, ſi tu mutes mores.

Conturbata, &c i.velut pœnitens conturbabor affectu. q. d. vtar miſericordia. niſi fortè hæc omnia per interrogationem legenda ſint. q. d an mutabo ſententiam more hominis pœnitentis? an non exequar punitionem quam ſtatui,& non perdam Ephraim, qui Deus ſim iuſtus, & potens, &c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cœpi explicare.

9. Conuertar .i. permittam, ſeu ſinam. 70. derelinquam. Deus.ſ. clemens, qui facilè flectar, vel iuſtus, qui puniam; & potens cui nemo reſiſtat.

Sanctus.ſ.quem ſanctè colere debueras.

Non ingrediar, &c. q.d. num me quis impediet, ne ciuitatem ingrediar,& te puniam? Scio alios multo aliter explicare, ſed cur ita non poſſit etiam explicari, non video.

10. Poſt Dominum.ſ.Chriſtum.id enim videtur ad ea tempora referendum.

Rugiet .ſ. contra impios in iudicio, vel contra peccatores prædicatione .ſ. magna vi.

Filij maris .i. remotiſſimi quiſque, vt ſolent eſſe Inſulani, qui niſi per mare adiri non poſſunt, ad quos prædicatio Euangelij perueniet, vel mundani. mare enim mundum ſolet ſignificare.

11. Auolabunt.ſ. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint. nominantur verò Aegyptus & Aſſyria, quia illuc confugituri erant aliqui,& huc reliqui abducendi. Columba.ſ.celeriter. Domibus .ſ. eccleſiis particularibus.

12. Negatione. Chald. & 70. mendacio. q. d. non me verè colit, ſed fictè. Iudas.i.multi ex Iuda.

Teſtis .i. teſtans Dei bonitatem, & potentiam, eiuſque cultum defendens.

Deſcendit cum Deo .i. ad partes Dei, à quibus Iſrael alienatus.q.d.tuetur cauſam Dei.

Cum ſanctis.&c.i.piis,Deumque colentibus.ſ.Deum prædicat, vel permanet.

CAP. XII.

1. PASCIT ventum. pro, paſcitur vento.i. rem facit inutilem & vanam .ſ. colendo idola, vel expectans opem ab Aegyptiis. Aeſtum.i.ventum calidum, & noxium, qualis ſolet eſſe in Aſia Eurus.

Tota die .i. ſemper. Mendacium .i. nihil profutura, ſed ſpem deluſura. Vaſtitatem.i. interitus cauſas. Oleum. per id intellige cætera, quæ ferebat. Chal. munera.

2. Iudicium.i.expoſtulatio, ſeu lis.

3. Supplantauit,&c.q.d. iam inde ab vtero ei benefeci, cùm per ſupplantationem ſignificaretur prærepturus benedictionem. Directus eſt.i.proſperè ei ſucceſſit. Chald. præualuit Angelo. 70. præualuit ad Deum, ſeu fortiter egit .ſ. luctatus cum Angelo qui Deum repræſentabat.

4. Inualuit.i.præualuit.explicatio præcedentis.

Ad Angelum.i. cum Angelo luctans. Confortatus eſt. Heb. & 70. potuit .i. fortiter egit, ſeu præualuit. Chald. ſuperauit. Fleuit, & rogauit. q.d. ſupplex petiit ab Angelo benedictionem, fortè etiam cum lacrymis. Inuenit eum.ſ. Iacob Angelum Dei nomine ſibi loquentem. Vide Gen. 28. Nobiſcum.i. de nobis, cùm.ſ.poſteritatem promitteret, vel in patre intelligitur filiis etiam locutus.

5. Exercituum.70.omnipotens. Memoriale eius. .i. Iacob Dei ſemper recordabatur, vel Deum omnibus rebus præferebat.

6. Conuertêris. pro, conuertere. futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. Chanaan. pro, ſimilis eſt moribus Chananæis.

Doloſa. q d. defraudat proximum. Calumniam. Chal. rapinas. 70. oppreſſiones.

8. Idolum. q.d. ſatis bonum deum inueni, qui tantas diuitias repererim. 70. requiem.

Non inuenient, &c. q. d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniuſtitiæ.

Quam peccaui. pro, qua peccauerim.

9. Ex terra. Chald. qui eduxi te ex terra. 70. eduxi te ex terra. Faciam.ſ.ſi conuertaris, vel cùm conuerteris ad Chriſtum. Feſtiuitatis.i. cum lætitia. Chald. antiquis.

10. Super Prophetas. Chald. cum Prophetis. 70. ad Prophetas.ſ. vt te in viam reducerent. Viſiones multiplicaui.q.d.per multas viſiones locutus. Chald. Prophetias multiplicaui. In manu.i opera. Aſſimilatus .i. vſus ſimilitudinibus,& figuris.

11. Galgal.Compl.Galaad. Idolum.i.falſus Deus. .ſ.colitur. Tamen.Compl.ergo. Erant. pro, ſunt.q.d. ſi vana colunt, quam opem ab eis expectant?

Acerui .ſ. lapidum erunt. q. d. euertentur, & locus arabitur.

12. In vxorem i. pro vxore. Et in vxorem ſeruauit.i. & pro altera vxore oues etiam ſeruauit. Vide Geneſ. 29.

13. In Propheta.i.per Prophetam.ſ.Moſen.

14. Amaritudinibus.i.peccatis, quæ mihi valde diſplicent. Sanguis.i.peccatum.ſ.pœna peccati.

Opprobrium.ſ.quo Deum affecit. Reſtituet.i.reddet.ſ.puniendo. Debetur pœna peccato, itaque cùm redditur, videtur reſtitui debitum.

CAP. XIII.

1. LOQVENTE.ſ.olim de colendis idolis. Ephraim.i. Ieroboā Rege, qui de tribu Ephraim.

Israel.s.populum,qui primo visus est exhorrescere ad tantam impietatem. Deliquit.s.tandem persuasus.

In Baal.i.colendo Baal, seu idola. Mortuus est.s. peccato,& se obnoxium fecit mortis supplicio.q.d.ideo occidetur.

2. Quasi. 70. secundum. q. d. vt solent à gentilibus fieri. His.pro,de iis,vel q.d.Alij alijs dicunt.

Homines.s.etiam filios sacrificabant. vide Psal. 105.

3. Matutina.s.quæ citó dissoluitur. sub.peribunt, vel cessabit eorum felicitas temporalis.

Puluis.Chald. stipula.

4. Aegypti.s.te eduxi,& dixi quod sequitur.

5. Cognoui. 70.paui.

6. Iuxta pascua sua.i.cùm eos pascerem.Chal.quando nutriui eos.

7. Pardus.i.pantheramas. Assyriorum,i. qua itur in Assyriam per deserta. Alludit veró ad captiuitatem.

8. Iecoris.Heb.Chald. 70. cordis.q.d.viscerum.

Scindet.i.lacerabit.

9. Perditio tua.i.tu tibi causa es perditionis.

Tantummodo. q.d.ego solus te possum iuuare; vel ego id solum ago,vt te iuuem,sed non vis.

10. Iudices tui.s.vbi sunt qui te possint defendere?

Dixisti.s.1.Reg.8. Et Principes.Apparet eos etiam Iudices petiisse cum Rege.

11. Dabo.Chal.& 70.dedi. In furore meo.i.iratus.

12. Colligata.s.hærens cordi.q.d.est obstinatus, vel reposita est apud me, vt solent quæ colligantur. sic Deut.32.nónne hæc condita sunt apud me, &c. Chald. reposita. Absconditum.s.in corde, vel apud Deum. Chald.reseruatum,vt puniatur.

13. Parturientis.q.d.grauissimi. Stabit.i.consistet. 70.sustinebit.i.ferre poterit,vel resistet hostibus.

In contritione.i.dum conterentur,seu occidentur eius filij.s. populus.

14. Manu.i.potestate. Mortis. Heb. & 70. Inferni.s.è limbo aut ne damnentur æterno supplicio.vel Infernus pro morte accipitur, cùm præsertim vox Hebr. etiam sepulcrum significet,sepulcrumque pro morte accipiatur. Liberabo s.per Christum.

De morte. repetitio. Ero mors,&c. 70.vbi causa tua ô mors,vbi inferne aculeus tuus? vide 1.Cor.15. vbi apparet Paulum non legisse δίκη, sed νίκη.

Morsus.s.quia eduxit ex inferno aliquos,non omnes. vel q. d. perditio tua. Abscondita est. q. d. non video consolationem,sed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. Ipse.s.dominus,vel hostis. Ventum,&c.s.exercitum Assyriorum. Deserto.est quidem desertum inter Assyriam & Iudæam. Siccabit, &c. q. d. omnino destruet.perstat enim in metaphora venti.

Vasis desiderabilis.i.supellectilis pretiosæ.

CAP. XIIII.

1. PERREAT.i. digna est interitu. Chald.peccati rea est.70.peribit,seu destruetur.

Amaritudinem.i.indignationem. Pereant. 70. cadent. Elidantur. Imper. pro Fut. Fœtæ.i.grauidæ. Chal.prægnantes.70.in vtero habentes.

2. In iniquitate.i.ob iniquitatem.

3. Verba.s.confessionis peccatorum, & laudis Dei. Chal.verba confessionis. Bonum.s.animum nostrum, vel q.d.redde nos bonos,& recipe tibi deditos.

Vitulos i.hostias seu sacrificia. Labiorum.s.laudes tuas(sacrificium laudis honorificabit me) & orationes. 70. fructum labiorum nostrorum, quod Paulus citat Hebr.13.

4. Assur,&c.q.d.nec confidemus posthac Assyriorum opi, nec Aegyptiorum equis. vide Isa. 31.

In te.i.tuus,vel tuæ curæ creditus. Pupilli.i.populi, qui est velut pupillus.

5. Sanabo.s.quando conuertentur per Christum.

Contritiones.i.vulnera s. peccatorum.

Spontaneè.i.vltro, seu ex mera liberalitate, sine illorum meritis. 70.manifestè.

6. Ros.s. fœcundans terram. Vt libani. q.d. stabiliter.

7. Ibunt.i.crescent. Rami.s. filij, vel virtutes, aut opera. Quasi oliua.i.spectabilis, fœcunda, & grata.

Gloria.i.splendor opum,seu gratiarum.

Odor.i. fama. Libani.i. thuris, vel montis. erat enim odoriferus.

8. Sedentes. pro,sedebuntque.i.quiescent.

Vmbra i.protectione. Eius. Chal. Christi sui.

Tritico.i.Eucharistia,quæ sub specie triticei panis.

Quasi vinea.s.clarissime. Memoriale.i.memoria.

Eius.s.populi,vel Dei. Libani.i.templi.s.in templo offerri solitum. q. d. optimum.s.suaue,& lætificans. vel montis Libani,quod optimum erat.

9. Ephraim.s.conuersus dicet, vel ô Ephraim.

Virentem.s.abies semper viret. Chal.pulchram.

Ex me.i.me largiente. Fructus. Chal.remissio.

Inuentus est.Chal.inuenietur.

10. Ista.s.supradicta,præsertim de Christi mysteriis.

Intelligens,&c.repetitio. Rectæ.s. ducentes rectà ad felicitatem. Viæ i.præcepta.

Corruent in eis.Chald.tradentur gehennæ,quòd non ambulauerint per illas.

IOEL

I O E L.

Fuit tempore Oseæ. De duabus Tribubus prophetat. nam Oseas de omnibus.

CAPVT I.

5. SVPER.i.de.

4. Erucæ. vermis est herbas rodens, & frutices. Bruchus. species est locustæ, alatus vermis, folia arborum rodens. Rubigo. vitium frugũ, & plantarum ex corrupto aëre, vulgò Nebula. per hæc verò intelligitur Iudææ per Chaldæos vastatio, vt statim explicatur. quater verò vastata, vt in libris Reg. scribitur. s. tempore Ioacim, Ioachin, Sedeciæ, & tandem per Nabuzardan.

5. Ebrij. s. voluptatibus. Bibitis. i. soletis bibere. In dulcedine. i. dulce. s. dulces voluptates improbis. 70. ad ebrietatem. Periit. pro, peribit citò. i. auferetur vobis. 70. ablatum est.

6. Gens, &c. loquitur de exercitu sub metaphora locustarum, quæ solent vastare omnia quacunque eunt, & de populo sub vitis, & arborum nominibus.

7. Proiecit. s. in terram frondes, seu corticem. Albi. s. sublato cortice.

8. Virgo. i adolescentula. Pubertatis suæ. i. quem pubes accepit. Chald. adolescentiæ. 70. virgineum. i. qui virginem duxit.

9. Periit. præt. pro futuris. sic etiam inf. Chald cessauit. 70. ablatum est. Libatio. adhibebatur hęc sacrificiis. vide Num. 28.

10. Luxit. Chald. desolata est. 70. lugeat. Confusum. s. quòd modicum esset, & expectationi non responderet. Chald. aruerunt vites. Elanguit. i. defecit. 70. imminutum est.

11. Confusi. i. pudore suffusi. Vlulauerunt. s. præ dolore.

12. Confusa est. Chal. & 70. aruit. Elanguit. Chal. decidêre. 70. imminutæ sunt. Confusum. Chal. desiit.

13. Accingite. s. saccis. Interiit. 70. defecit.

14. Sanctificate. i. indicite, vel sanctè obseruate. Chal. decernite. Cœtum. s. ad orationem. Terræ. s. vestræ.

15. A aa. Heb. Aháh. i. heu. 70. hei mihi, hei mihi, hei mihi. Diei. q. d. væ diei. Chald. propter diem. Dies. i. tempus punitionis. Potente. s. Deo. Chald. omnipotente.

16. Vestris. sic 70. at Heb. & Chal. nostris. Alimenta. s. sacerdotum. q. d. sacrificia. Perierunt. pro, peribunt. s. deficient.

17. Computruerunt pro, morientur. s. præ inedia. Stercore. i. stabulis. Confusum est. Chal. defecit. 70. arefactum est.

19. Ignis. s. Chaldæorum vastatio, vel etiam incendium. Speciosa. s. pascua. Chald. habitacula. sic & inf. Deserti. i terræ, quæ sic deserta effecta est.

20. Quasi area sitiens imbrem. s. areola. vbi aliquid est seminatum. id tamen non est Heb. Chald. aut in 70. Exsiccati. s. per hostes obturantes, aut interrumpentes riuos.

CAP. II.

1. TVBA. s. conuocando populum ad pœnitentiam. Sancto. ita dicitur ob templum in eo situm. Terræ. s. huius. Domini. s. punituri. potest etiam ad diem iudicij referri.

2. Tenebrarum, &c. i. calamitatis & mæstitiæ; vt contrà lux lætitiam & prosperitatem significat. Manè. i. lux solis, qui statim, vt oritur, omnia luce occupat. Similis ei. s. tam noxius Iudææ. In annos, &c. q. d. in multas ætates. posteà certè plus nocuere Romani.

3. Ignis. pro, velut ignis. Coram eo. i. ante eius aduentum.

4. Quasi aspectus, &c. q. d. similes equis. de locustis loquitur, sed milites intelligit, totus enim sermo metaphoricus. Deserti. i. vasta.

6. Ollam. i. ollæ colorem. s. nigredinem præ timore. Chal. nigri quasi ollæ.

7. Fortes. s. viri. Viri in viis, lege, vir in viis. pro quisque in viis. q. d. more exercitus procedent ordine.

8. Fratrem suum. i alterum, seu socium. Demolientur. i. lædentur. 70. consumentur. indicatur verò per id quod solent locustæ, milites portis clausis per fenestras irruituros.

10. Terra. i. homines. vel hyperbole est ad exaggerandam calamitatem, vel de iudicij die sermo est. possunt & per cælos intelligi principes & nobiles, &c. vel tantam fore copiam locustarum, vt solem obscurent in aëre volantes. s. exercitum hostium immensum.

11. Dedit. 70. dabit. Vocem. s. signum ad bellum more ducis forte tonitruum intelligitur, tunc etiam audiendum. vide 1. Reg. 12. Psal. 17. Sui. s. quo vtetur ad puniendum Iudæos. Verbum. i. præceptum.

12. Fletu. s. fundendo lacrymas. Planctu. fit is etiam corporis gestu, aut voce mærorem indicante.

13. Scindite corda. Chal. auferte impietatem cordis vestri. Vestimenta. solebant Iudæi hæc scindere in calamitate aut re indigna. Benignus. i. facilè ignoscens. Præstabilis super malitia. Heb. pœnitens super malo. i. supplicio. s. quod cogitauit inferre. Chal. reuocans verbum suum ab inducendo malo.

14. Quis scit, &c. q. d. fortè Dominus non puniet vos. Conuertatur. s. ad misericordiam, vel ad vos, à quibus est auersus. vide Ion. 3. locum similem. No. verò dici per modum dubitantis; quia non semper Deus sententiam mutat, etiam si quis pœniteat, sed punit temporaliter. Post se. loquitur velut de homine, qui quæ veniens attulit dona, discedens reliquit. Benedictionem. i. bona, seu abundantiam rerum. Sacrificium, &c. i. locum sacrificij, &c. vel vnde possit offerri, & libari.

15. Canite, &c. vide sup. Sanctificata. s. operibus. Hier. 2. cont. Ioui.

16. Sanctificate Ecclesiam. i. præparate populum, seu inducite ad sanctitatem. Egrediatur, &c. q. d. relinquant sponsi delitias.

17. Vestibulum.s.templi. Altare.s.holocausti. Plorabunt,& dicent pro,ploreut,& dicant.
Quare dicunt.pro,dicent. 70.ne dicant.
Vbi est,&c.q. d. ecce qualem Deum habent isti,qui eos non potest defendere. atque id est opprobrium,de quo sup. Vide Psal.78. & 113.
18. Zelatus est. pro,zelabitur.i.zelo,& amore prosequetur.s.postquam pœnituerit captiuitate.
Pepercit. pro,parcet.
19. Respondit.s.per me. Mittam.s.post captiuitatem, & spiritualia, quæ per hæc intelliguntur, tempore Christi. Vltra.i. per longum tempus. Vide Isaiæ 2. 3.Reg.10.4.Reg.6.similem locutionem. Opprobrium.s.de quo sup.
20. Eum.s.Assyrium,qui inuasit Iudæam postquam rediere ex captiuitate, vt dicitur Iudith.5. Procul faciam.s.occiso Holoferne. Faciem eius,&c. q. d. exercitum immensum, qui videbitur pertingere à mari Galilææ vsque ad mare occidentale,seu magnum. Hyperbole.vel faciam fugere in omnem partem dispersum. vide Iudit.15. Fœtor.s.cadauerum. Superbè egit. Chald. plurima fecit mala.
21. Magnificauit,&c.pro,magnificabit facere.i.magnificè tecum aget.s.cumulans bonis.
22. Animalia, &c. Alludit ad id, quod sup. dixit de gemitu animalium pro pascuis.
Germinauerunt, &c. præterita pro fut.
Virtutem. Chald fructum.
23. Sion.i.ecclesiæ Christi. Dedit. pro, dabit.
Doctorem.s. Christum. vide Isa.30.
Matutinum .i.tempestiuum.s. in autumno tempore seminis.
Serotinum.s.veris,quo fructus crescunt.Intellige verò gratiam cælestem, & doctrinam. In principio.i. olim.70.antea.s.cùm mihi seruirent patres vestri sancti.
25. Reddam,&c.q d.præteritam inopiam compensabo gratiarum vbertate. Fortitudo mea. Chald.exercitus meus.alludit ad id quod dixit de locustis significantibus exercitum Chaldæorum, per quem deinde significatus exercitus spiritualium hostium.
26. In sempiternum.s.quantum est ex parte gratiæ, quæ salit.i.salire facit in vitam æternam.
27. Israel.i.populi Christiani,qui Gal.6.vocatur Israel Dei. Amplius.70.præter me.s.Deus.
28. Effundam.s.largiter. vide Tit.3. Carnem.i.hominem.q.d.omne hominum genus. Somnia.s.per quę Deus loquitur. Visiones.coniungendum etiam id cum senibus, vt & somnia cum iuuenibus ἀπὸ κοινοῦ. more Scripturæ.
29. Seruos.s.reliquos etiam non Iudæos,de his enim supra.
30. Dabo .s.in secundo aduentu. Sanguinem .s. præliorum, de quibus Matt. 24. Ignem .i. fulgura,& fulmina, vel ignem præcessurum iudiciū.de quo, Ignis ante ipsum præcedet.
31. Sanguinem .i. colorem sanguineum.s.deliquio. Horribilis. 70.manifestus. quo modo citatur Act.2.
32. Domini.s.Christi,sine cuius fide salus non constat. Monte, &c. i. in Ecclesia.
Dixit.s.mihi, vel per Isaiam,cap.2.
Et in residuis,&c. Chald.& liberabuntur illi quos Dominus destinat.

CAP. III.

1. DIEBVS illis.s.sub extremum iudicium.
Conuertero.i.reduxero è seruitute peccati.
2. Iosaphat.s.quæ est inter Ierusalem, & montem Oliueti, vnde Christus in cælum ascendit. videtur dicta à Rege Iosaphat,cur autem, incertum. Quidam tamen non eam vallem putant hic significari, sed locum diuini iudicij (id enim interpretatur Iosaphat) quicunque ille sit,probabile est ibi iudicaturum,vbi docuit,& iudicatus est.i.supra Ierusalem,adeoque supra eam vallem.
Disceptabo.i iudicio contendam,& condemnabo.
Populo,&c.s electis. Disperserunt, &c. per ea quæ Iudæis acciderunt.significantur persecutiones iustorum.
3. Sortem.s.vt fit in bello super præda.
Prostibulo .i. vt corpore quæstum faceret. Vino.s. emendo ex pecunia venditionis.
4. Quid mihi, & vobis.i.quid mihi vobiscum, seu quid vobis mecumq.d. finite me,ne mihi sitis molesti.
Tyrus, &c. per hos intelliguntur qui fideles persequuntur. Reddetis.pro, redditis.q.d.numquid vos læsi vt vlciscamini,persequentes populum meum?
Etsi.pro,quandoquidem. Vicissitudinem. Chald.& 70.retributionem.q.d.puniam ego vos.
5. Desiderabilia.i.cara,seu pretiosa.70.electa.
Pulcherrima.explicatio præcedentis.
6. Filius Græcorum.i.Græcis.sic vocabant Gentiles, quòd ferè Græcè loquerentur.
7. Suscitabo.i.liberabo. Conuertam. Chald.& 70. reddam. Retributionem. Chald. mercedem.q.d.quod meretur vestra iniquitas.
8. Et vendam,&c id quia nescitur vnquam factum, quidam referunt ad diem iudicij,quo impij tradendi Sabæis.i. dæmonibus per manus electorum, de quibus Psal. 149. & gladij ancipites in manibus eorum,ad faciendam vindictam in nationibus,&c. Ego putarim factum,etsi Scriptura non dicat quando, certè hic dicit faciendum,non negarim tamen id factum vt reliqua multa, diem Iudicij significare. Sabæis. 70. in captiuitatem. Id enim etiam significat verbum Hebræum.
Locutus est.Chal.ita decreuit.
9. Clamate.70 prædicate. Hæc.s. quæ sequuntur. Sanctificate. Chal,præparate. Suscitate.i.excitate.
Robustos.70. pugnatores.dicuntur hæc per Ironiam. q. d.defendite sanè vos quantum potestis, non euadetis iudicium meum,& punitionem.
11. Erumpite.Chal.& 70.congregamini. De circuitu.i.vndique. Ibi.s.vbi etitis congregati.
12. In circuitu.s.circum me,vel vallem,astantes, nec enim vallis tam exigua omnes capiet.
13. Mittite.s.ō Angeli. Maturauit messis. Chald. venit tempus finis eorū.70.adest vindemia.vide Apo.14.
Descendite.70.calcate.Chald.conculcate interfectos.
Plenum.s.vuis.i. impijs,supplicio conculcandis.
Multiplicata.s.adeò,vt diutius ferenda non sit.
14. Populi populi.i.plurimi populi. Concisionis. .i cædis,seu perditionis.s.vbi damnandi improbi.
15. Obtenebrati sunt. præt. pro futuris. significatur verò magna calamitas,more Scripturæ. sic sup.2. & Sopho. 1. Amos 8. s. afflictis. obscura videntur omnia, & mœror ipse tenebras inducit.
16. De Sion.i.regione illa,quę prope Siō,vel existēs supra

supra Ierusalem. Rugiet.i.proferet terribilem in damnatos sententiam. Mouebuntur.i. stupebunt.

Cæli,& terra.i. Angeli,& homines. Et Dominus.s. tunc erit maximè, vt semper fuit.

17. Scietis.s.electi.q.d.tunc apertè videbitis.

Sion.i.Ecclesia,quæ tunc erit triumphans, hic enim militans. Sancta.s.omnino non habens maculam, aut rugam. Alieni.s.improbi. Chal.extranei. vide Apoc.22.

18. Stillabunt,&c.q.d.tunc verò implebitur illud de terra melle,& lacte manante,toties promissum.s.erit vita iucundissima. Iuda.i.terræ beatorum.

Ibunt.s.perpetuò. Aquæ.s.gratiarum,& deliciarum.

Torrentem spinarum. Heb & Chal.vallem Sittim.i. spinarum.i.cedrorum similium colore,& foliis,spinæ albæ. est autem locus in Moab trans mare mortuum. vide Num.25.& Mich.6.significantur verò per eas arbores, quæ non putrescunt, beatorum incorruptio, & vitor, qui gloria semper velut Dei fonte irrigantur. Vide Apoc.22.

19. Aegyptus,&c.per hæc intelliguntur damnati.

Perditionis. Chald.vastitatis. 70.desolationis.

Sanguinem.s. martyrum.

20. Iudæa.s.cælestis.

In generat.&c. repetitio.

21. Mundabo,&c.q.d.purgabo electos peccatis omnino. Sion.s.cælesti,vel terrestri,si superiora ad Christi tempora referantur, vbi Montes Apostoli, Aqua, mel,& lac, doctrina & gratia, &c.

H A M O S.

Fuit tempore Ioel. Prophetat verò de Israel & Iuda.

CAPVT I.

1. IN pastoribus. pro.ex pastoribus.

Thecuæ. vicus est in Monte 12. millibus ab Ierusalem ,& 6. à Bethleem ad Meridiem in sorte Iuda.

Terræmotus.s.de quo Zach. 14.dicitur id accidisse cum Ozias officium sacerdotale sibi vsurpauit. vide Ioseph.9.Antiq.cap.11.

2. De Sion.q.d.qui in Sion colitur.

Rugiet.s.terrebit. Vocem.s.terribilem.repetitio.

Luxerunt.pro,lugebunt. Chal.desolabuntur.

Speciosa pastorũ.s.pascua Chald habitacula Regum.

Carmeli.s.montis,qui prope Ptolemaidem. est enim alter ad Austrum Iudææ,de quo 1.Reg.25.significatur verò vastanda præsidia Israel secundùm Chald. solet etiam accipi pro loco fertili, & amœno, sensusque erit perituram fertilitatem Israel, & opes, vel etiam aliarum gentium,contra quas itidem prophetat.

3. Super tribus,& super quatuor i.tam multis. significatur enim multitudo, siue quòd ista septem faciunt, qui numerus in Scriptura multitudinem significat, siue quòd vulgò ter & quater multa significant. certè Genuenses cùm sæpissimè volunt dicere, ter vel quater dicunt,& Virgilius,ô terque quaterque beati.i.plurimum.

Conuertam eum.s.ad me,ignoscens ei. Chal.parcam eis.sic & inf. Eum.s.populum.

Plaustris. Chal. Tribulis. 70. ferris. Galaad.s.habitatores. Chal.habitatores Galaad. 70.grauidas Galaad. vide 4.Reg.8.

4. Domũ.i.familiã.s.posteros. Hazael.s.Regis Syrorũ. Domos.Chal.palatia. Bĕhadad.s.filij Hazaelis.

5. Vectem.i.portas vrbis,quæ vectibus clauduntur. Chald. robur. 70.vectes. Campo idoli.i. planicie Damasci colentis idola. Voluptatis i. plena deliciis.

Cyrenen.s.Mediæ ciuitatem. vide 4. Reg. 16.

6. Captiuitatem s. captiuos Iudæos. Perfectam. q.d.omnes Chal. perfecto exilio. Concluderent.i.velut carcere. In Idumæa.s.traditos Idumæis.

7. Ignem s.hostium exercitum,seu vastationem.

9. Fratrum. Chal.fraterni.s.qui fœdus feriunt, fiunt velut fratres.

11. Fratrem suum.s.Iudæos, vtrique enim ex Isaac.

Eius.i.ei debitam;vel eius,pro,suam. Vltra. Chal. in perpetuum. Vsque in finem. Chal.in æternum.

12. Thĕman.vrbs est,& regio Idumææ. Chald.Austrum. Bosræ.i.Idumææ.

13. Dilatandum.s.occisis infantibus, ne facti viri recuperarent bello.

14. Rabbath, postea dicta Philadelphia.

Vlulatu.i.clamore militum. Turbine i.impetu hostium. Commotionis.i.turbationis. Chald. venti. 70. consummationis eius.

15. Melchom i. Rex eorum, vel idolum, quod sic dicebatur. vide Iere. 49. Principes. 70. Sacerdotes,& Principes.

CAP. II.

1. INCENDERIT. quando id factum,non constat. Hebræi dicunt factum Regi Idumææ, de quo 4. Reg.3. Ossa.s.è sepulcro effossa. Vsque ad cinerem. Chal eisque pro calce domum suam obliuerit.

2. Carioth.vrbs est Moab. Sonitu .i. vociferatione & strepitu militari.

3. Iudicem.i.Regem.

4. Iuda.i. duarum tribuum.

6. Iustum, & pauperem. Chald.iustos,& pauperes! q.d.peruerterunt iustam pauperum causam.

Calceamentis.i.re vili,q.d.pro paruo pretio,seu munere ab aduersario oblato. Chald vt opes possideant.s. pauperum,quæ valde sunt exiguæ,& viles.

7. Conterunt.i.conculcant. Chal.contemnunt.

Super. Chald.quasi. Viam.Chald.causam.

Declinant. Chal.peruertunt. Ierunt,&c. 70.ingressi sunt ad eandem ancillam .s. violandam. Violarent. q. d. atque ita violarunt .i. contempserunt.

Nomen,&c.q.d.me,qui præcepi ne facerent,sed sanctè viuerent.

8. Vestimentis.s.pauperum. Chald.lectulis.

Damnatorum. Chal.rapinæ. 70.ex calumniis.

Dei sui. Chal. idolorum suorum.

9. Cedrorum .i. maxima. Hyperbole est.

Eius.

Eius.abundat.more Hebræo. Contriui,&c.q.d. penitus destruxi. perstat in arboris metaphora.

10. In desertum. Chal.per desertum. 70.in deserto.

11. Suscitaui. 70.accepi.

12. Vinum.ſ.contra præceptum, de quo Num.6.

Prophetetis.ſ.talia, vel q.d. tacete.

13. Stridebo.i.sonitum edam, qui longè audiatur.ſ. missum quibus vos puniam, seu calamitatis, quam in vos inducam. Chald. coarctabo vos tribulatione, vt solet coarctari plaustrum onustum manipulis.

Subter vos.i in loco vestro. dicitur enim Heb. sub se esse .i. loco suo, vel q.d. grauatus mole peccatorum vestrorum. Fæno.70.stipula ſ.paleis.

14 Peribit fuga.i.non poterit fugere.

15. Stabit.ſ.contra hostes.

16. Inter fortes.i. qui fortis censetur. Nudus.ſ. abiectis armis, seu inermis.

CAP. III.

1. SVPER.i.ad,vel contra. Cognationem.i.familiam.70.tribum.

2. Cognoui.ſ.familiariter. Chal.elegi. Cognationibus.i.nationibus. Visitabo.7.vlciscar.

Super.i. contra.

3. Nisi conuenerit eis.q.d. non consentitis mecum. ideo non ambulabo vobiscum, sed recedam, nec vos protegam.

4. Nũquid rugiet,&c. sensus est, Non temerè clamo per Prophetas, & minor, & irascor, nec vos magis effugietis iram meam, quàm præda leonem; capiam certè vos laqueo meo, quod iam tetendi.

6. Si clanget,&c.q.d. cur non timetis minas meas? Malum. Chald. afflictio.q.d.cùm vos apprehenderit calamitas, scitote à me esse, qui sic punio vestra peccata.

7. Verbum.ſ.reuel.q.d. prædicit priùs per Prophetas mala, vt homines resipiscant.

8. Timebit.q.d.quanto magis timendus Deus cùm minatur? Prophetabit.q.d.num potest Propheta recusare munus creditum à Deo prædicendi mala?

9. Auditum,&c.q.d. etiam iudicio hostium vestrorum pessimè egistis,& agitis.

10. Iniquitatem.i.iniquè parta. Chal.rapinam.

Rapinas.Chal.prædam.

11. Circuietur.i.obsidebitur.ſ.ab Assyriis.

12. Eruetur.ſ.pauci aliquot. Plaga i.regione.q.d. loco seu angulo.ſ.quiescentes,& nihil timentes.

Damasci.q.d.fidentes auxilio Damasci, in eoque velut quiescentes.

13. Audite.ſ.ô Prophetæ.

14. Altaris.ſ.dicati idolo.

15. Hyemalem.ſ.habebant Reges palatia hyemalia,& æstiua. Eburneæ.Chal.ebore stratæ.

CAP. IIII.

1. VACCAE pingues.q.d.ô qui genio indulgetis, & vita estis effæminati.potest & de fæminis intelligi.Chal.diuites substantiis. Monte.erat Samaria in monte sita. Confringitis.i.opprimitis. Dominis.ſ. Regibus,vel viris. Afferte,&c.q.d.date quibus oblectemur.

2. In sancto suo.Chal.per sanctitatem suam.70.per sanctos suos. Leuabunt.Chal.& 70 tollent. Contis.i. lanceis.70.telis. Reliquias,&c.i.reliquos ex vobis, vel partem carnium vestrarum,vel filios.Chal.filias vestras.

3. Per aperturas.ſ.muri.70.nudi. Contra alteram, i.coram altera,vel post alteram. Armon.i.Armeniam. Chal.vltra montes Armeniæ.

4. Venite, &c. q.d. facite sanè impiè, vt soletis, non longè est cùm vos puniam. Tribus diebus.ſ.adibant idola ter in anno,vt olim templum; vel fortè solebant tribus diebus conuiuari,inuitatis sacerdotibus,ad imitationem eius quod dicitur Deut.14.idque quotannis, separatis ad id decimis fructuum.

5. Laudem.i.sacrificium laudis,seu gratiarum actionis. Vocate.i indicite,vel nominate.ſ. iactabundi.

Voluntarias.ſ.sponte oblatas, non cogente præcepto.

Annunciate.i.prędicate, seu diuulgate. Sic enim,&c. q.d.quando ita vultis.

6. Dedi.70.dabo. Stuporem.ſ.præ fame.70.collisionem.ſ.præ indignatione ob calamitates, vel præ tremore ob mala impendentia.

7. Imbrem. vide 3.Reg.18. 4.Reg.8.

9. Vrente.ſ.segetes perdente. Aurigine.vitium est quo segetes pallescunt. dicitur, & ærugo. Multitudinem,&c.coniunge eum,comedit,&c.

10. Mortem.Chal.pestilentiam. In via Aegypti.ſ. in eos qui ad Aegyptum abierant opem petitum,vel q.d. sicut olim in deserto cùm ex Aegypto eduxissem.

Percussi, &c. vide 4 Reg.13. Vsque ad captiuitatem.Chal.& 70.cum captiuitate. Putredinem.Chal. fœtorem.

11. Torris.q.d.penè consumpti.

12. Hæc.tacet quæ mala, more Scripturæ, quæ solet etiam sic dicere, Hęc faciat mihi Dominus,&c.i grauiter puniat:vel fortè intelligit superiùs dicta, vbi præterita pro futuris accipienda. In occursum.70.ad inuocationem q.d.age pœnitentiam.

13. Ventum.pro, ventos. 70. spiritum. quod potest etiam de hominis anima intelligi. Eloquium.i.verbum ſ.præcepta. sic Psal.147. annuncians verbum suum Iacob,&c.70.Christum. Gradiens,&c,q.d.qui est super omnia eleuatus, seu qui omnia etiam sublimia gubernat sua prouidentia. Exercituum.70.omnipotens.

CAP. V.

1. LEVO.i.sublata voce prædico,vel attollo,vt solet percussurus. Chald. & 70.assumo.

Super.i.contra. Planctum,appositiuè.q.d.leuo quiddam flebile.

2. Cecidit.præt.pro fut.q.d.cadet statu suo.ſ.expugnata ab Assyriis. Virgo.ita vocantur Regna.quod seruantur vt virgines solent, magna custodia. itaque Chal. solet vertere regnum. Resurgat.i.ex captiuitate redeat, & regnet. In terram suam. q.d. in sua regione,seu domi suæ in terram vsque deiecta est. Suscitet.i.erigat.

3. Egrediebantur.ſ.ad bellum. Domo.pro,domibus i.familiis,seu populo.

5. Bethel in locis hic commemoratis idola colebantur. Inutilis Heb.in vanitatem. Chal.in nihilum. 70. non ens,seu non existens. q.d. ad nihilum redigetur.

6. Ioseph.sic dicitur Israel, quia Ephraim (ex cuius

tribu

tribu Ieroboam) filius fuit Ioseph. vnde & Apoc.7. pro Ephraim positus Ioseph. Bethel.pro,Betheli.s.ignem. 70. domui Israel.

7. Absynthium i amaritudinem. q. d, iniquè iudicatis, vel viuitis. iudicium enim significat etiam rectè viuendi rationem. In terra .s. velut proiectam, & iacentem. Chal. in terram proiecta.

8. Facientem. iunge cum, Quærite, quod præcessit. Arcturum, &c. per hæc signa, quæ sunt Septentrionalia, reliqua etiam intelliguntur. Vocat. s. eleuat per vapores. Effundit. s. ex nubibus.

9. Subridet. i. veluti ridendo (.s. facilè) vel deridendo immittit. sic Psal. 2. qui habitat in cœlis irridebit eos, &c. 70. suscitans.

10. In porta .s. ciuitatis, vbi fiebant iudicia, & erat populi frequentia, adeoque commodum Prophetis concionari. Chal. in domo iudicij. Loquentem perfectè. .i. de vitæ perfectione, seu sanctitate. Chald. loquentem recta. 70 sermonem sanctum.

11. Electam .i. pretiosam. Quadro lapide. i. pulchras. Amantissimas. Heb. Chal. & 70. desiderabiles.

12. Fortia. i. grauia, seu grandia. Iusti .s. hominis, vel iusti. i. iustitiæ. 70. conculcantes iustum. Munus. s. vt iniquè iudicetis. In porta pro, in iudicio.

13. Tacebit. s. desinet monere, videns se operam perdere, vel Deum iratum, & omnino puniturum.

Malum, vel peccatorum obstinatione, vel calamitate certa.

14. Dixistis. i. soletis precari, seu optare.

15. Iudicium. s. iustum. q. d. rectos iudices. Ioseph. .i. Israel.

16. Planctus. s. ob calamitates. Quæ foris sunt. 70. viis. Væ, væ. Heb. Ho. ho. Scium. s. ex arte, quæ olim in vsu.

17. Vineis. 70. viis. Pertransibo. s. puniens, seu percutiens.

18. Desiderantibus, &c. i. dicentibus, velut si desiderent, Veniat sanè iste dies, qui toties prædicitur. vide Ierem. 17. vel q. d. væ optantibus, vt veniat Dominus, veniet enim magno ipsorum malo. Vobis s. optatis, qui puniri meremini, non iuuari. Tenebræ. i. calamitas. Lux. i. prosperitas.

19. Coluber. sub. sic vobis accidet. s. vnam fugientes cladem alia excipiet.

20. Dies. s. ille quem minatur?

21. Odorem. q. d. non erunt gratæ mihi vestræ congregationes in festis.

22. Pinguium. s. hostiarum pacificarum.

23. Carminum. i. laudum, quibus me celebras, vel idola.

24. Reuelabitur .i. apparebit. Iudicium. i. supplicium. Fortis. iunge etiam cum aqua. Chald. inundans. quidam tamen sic intelligunt, reueletur iudicium, & iustitia copiosè. q. d. viuite iustè si vultis euadere supplicium.

25. Obtulistis. s. raró Deo sacrificarunt in deserto.

26. Portastis. 70. suscepistis .s. portandum.

Moloch. dicitur & Melchom. Idolum est Ammonitarum. vnde videtur id intelligi de terra promissionis. quidam tamen hæc ad desertum referunt. forte factum cùm venissent in terram Moab. Num. 25.

Imaginem .i. simulacrum. Sydus .s. luciferum, secundùm Hier. Dicitur autem Remphan. i. tenebræ, seu obscuritas, per irrisionem: quanquam Heb. non est hæc vox. 70. Rompha. Adorare. i. vt adoraretis.

27. Damascum. Stephanus Act. 7. dicit Babylonem .s. vtrumque factum. Exercituum. 70. omnipotens.

CAP. VI.

1. OPVLENTI estis. Chald. quietè degitis .s. in rerum temporalium copia. Pompaticè i. cum fastu, seu superbè. Domum .i. cætum, vel q. d. inter populum.

2. Chalane. vrbs est in Babylonia, postea dicta Ctesiphon. Emath. quæ postea dicta Antiochia: est & altera de qua inf. quæ dicta pòst Epiphania, (quæ & Reblatha) quæ minor erat, ideò hic magna dicta illa, ad distinctionem. Si. pro, an. Latior. i. fertilior, seu potior fructu, & amœnitate. Termino. i. regione.

3. Malum. i. calamitosum. s. captiuitatis. Solio iniquitatis. q. d. vt subiecti sitis Regi iniquo. s. Assyrio: vel iniquitas pro vltione iniquitatis posita. q. d. solio punitoro iniquitatem.

4. De Grege. s. electum.

5. Sicut Dauid, &c. q. d. defendere se volunt exemplo Dauid; cùm ille fecerit ad Dei laudem, ipsi ad voluptatem corporis. Vasa. i. instrumenta. Cantici. i. musica, seu ad cantum accommodata.

6. Vinum. s. optimum. Phialis. s. pretiosis.

Vnguento. fiebat id ex oleo condito aromatibus, vnde interdum oleum vocatur, vt Luc. 7. Cant. 1. Patiebantur. pro, compatiuntur. Chald. dolent. Contritione. i. contritis, seu afflictis. s. qui penuria rerum laborant.

Ioseph i. Israelitarum. q. d. fratrum suorum.

7. In capite. i. inter primos.

8. In anima sua .i. per semetipsum, seu per vitam suam. Domos. Chal. palatia. Ciuitatem. s. Samariam.

9. Morientur. s. gladio, vel peste.

10. Eum. i. vnumquemque eorum. Finis est. q. d. nullum est amplius cadauer intus. Tace. &c. q. d. ne indignabundus Dei memineris, quasi auctoris tanti mali. sic enim voluit, cui resisti nō potest. vel, ne frustra Deum inuoces, actum est enim de nobis.

11. Mandauit. i. ita decreuit, seu disposuit.

Maiorem s. Israel. Ruinis. s. non rediturам ex captiuitate. Minorem. s. Iuda. Scissionibus. s. plaga minori, quia rediit è captiuitate. Hinc apparet esse verba Prophetæ. Chal. percutiet regnum magnum percussione forti, minus verò regnum plaga remissiore.

12. In petris. i. per rupes. Arari .s. in saxis.

Bubalis. i. bobus syluestribus, qui vulgò Bufali. q. d. nemo id facit sanæ mentis, vos autem peius.

Amaritudinem. i. iniquitatem. Fructum. i. opus. q. d. cùm iustè facere deberetis, facitis iniustè.

13. Nihili. i. rebus vanis, vel idolis. Cornua. i. potentiam.

14. Hemath. terminus terræ promissionis ad Aquilonem. Torrentem s. qui prope Rhinocoluram in mare influit, estque terminus ad meridiem. vocatur & torrens Aegypti Num. 34 Ios. 15. quia .s. diuidit Iudæam ab Aegypto, & quia ex Nilo (vt quidam volunt) deriuatur, quod etiam Hier. hoc loco sentit, vocans Nilitiuum.

CAP. VII.

1. FICTOR .i. formator.s. cum facilitate, vt solet figulus. intelligit verò Deum. Chald. creatio. 70. generatio. In principio, &c.i. cùm solent omnia germinare per imbrem in Vere decidentem. Serotious.s. imber.q.d.cœperunt germinare res Israeliticæ.

Tonsionem Regis.i. vastationem primam factam ab Assyriis, qua pars Israel à Rege Teglasphalasar abducta est, de quo 4 Reg.15.

2. Consummasset.s.locusta.i exercitus Assyrius. Herbam terræ.i. populum Israel. Dixi.s. Deum orans. Suscitabit.i. restituet. Paruulus.i. ad paucos redactus, paruasque vires.

3. Non erit.i. non prorsus peribit.

4. Ad ignem.i. vt igne perderet.s. Iudam.q.d.iudicans protulit sententiam, vt igne vastaretur per Chaldæos.

Deuorauit.s.ignis. Abyssum.i. aquarum copiam.s. populi multitudinem. Partem. Chal. hæreditatem.s. templum; quod erat velut pars, seu hæreditas Dei.

5. Quiesce.Chal. parce.

7. Super.i. iuxta. Trulla. instrumentum est, quo parietes calce incrustantur, & poliuntur ad fortitudinem s.& elegantiam.

8. Ponam.i deponam.s desinam eos fortificare.

Superinducere s.linire. Heb. transire.s. liniendo. 70. præterire.i. dissimulare & non punire. Chald. dimittere eis.

9. Excelsa. 70 altaria. Sanctificationes.i. templa idolis dedicata. Chal.sacra 70.festiuitates.

Domum.i. posteros.s. filium Zachariam, de quo 4.Reg.15.

10. Rebellauit.Heb.Chal & 70 coniurauit.

Terra.i.populus. Sustinere.i. ferre. Sermones.i. Prophetias, seu prædictiones.

12. Qui vides.i.ô Propheta. Fuge.Chald.& 70. discede. Comede, &c.i. viue ibi.

13. Sanctificatio, &c.i.locus sanctus, vbi Rex colit suum Deum, domusque regia.

14. Non sum. 70.non eram.s. antea. q. d. non sum officio Propheta, nec ita dudum, sed nunc primùm ad id vocatus à Deo. Armentarius. 70.caprarius. Chald.pecuarius. Vellicans.i.scalpens.s. vnguibus, vel ferro. aliter enim fructus ille non prouenit commodè.

Sycomoros.arbor est ficui similis fructu, moro verò foliis:dicitur & Sicaminos, tam arbor, quàm fructus.

15. Gregem.Chal.& 70.oues.

16. Super.i contra. Stillabis.i.loqueris, seu comminaberis.Chald.docebis.70.turbabis. Idoli.Heb.risus i.dei ridiculi.s.idoli.

17. In gladio cadent.70.captiuæ ducentur.

Humus q.d.possessiones tuæ. Metietur.q.d. diuidetur inter hostes. Chal. sorte diuidetur.

Polluta.Chal.& 70.immunda.s.idolorum cultu.q.d. gentilium.

CAP. VIII.

1. VNCINVS.s.erat auferendus populus ab Assyriis, vt poma vncino ex arbore. Chal. vas.

2. Pertransieam.i. prætereàm.s.omittam impunitum.

3. Stridebunt.s.commoti, seu sublati ab hostibus. Templi. Apparet id dictum de Ierusalem.

Proiicietur.s.cadauer. Silentium.s. erit, vt solet in mortalitate, seu peste.

4. Conteritis i.opprimitis, seu vexatis.

5. Mensis, i. festum Neomeniæ, quo non licebat vendere, vt nec sabbato. Auari ergo videbantur per hæc duo festa frequenter occurrentia valde impediri.

Mensuram.s.in dandis. Siclum.s.pondus, vel monetam, sed & hæc ponderabatur cùm soluerefur, vt est videre Gen. 23. Isa 55. Ier 32. Intelligunt verò augendum fraude in accipiendis à debitore.

6. In argento. Chald.& 70.argento.s. paruo emptos, seu eorum bona. Calceamentis.i. vili pretio. Quisquilias.i.sordes, seu purgamenta.

7. In superbiam.i. contra superbiam. Si.pro, non. q.d. nunquam obliuiscar.

8. Commouebitur. Chal. desolabitur. 70 turbabitur.

Lugebit. Chal. consumetur. Ascendet.s.in captiuitatem. Fluuius.q.d. in magno numero.

Eiicietur.s. è terra sua, vel huc illuc diuidetur in regione hostium. Defluet.i.ad paucitatem redigetur huc illuc diuisus: vel sensus est, ascensurum exercitum copiosum contra illos, & eiiciendos sedibus suis, & ad nihilum redigendos.

9. Occidet, &c.i accidet maxima calamitas in media prosperitate. Et tenebrescere, &c. repetitio.

10. Saccum, &c.s. in calamitate induebant saccos, seu cilicia & capita tondebant. Caluitium. fortè significat radendos in captiuitate, vt solent serui.

Eam.s. terram. 70. eum. Quasi luctum, &c.i. in maximo mœrore.

11. Audiendi.s.ab aliquo Propheta. certè post captiuitatem decem tribus nullum habuerunt.

12. A mari.s.Galilææ. Ad mare.s magnum. significatur per hæc in omnem partem se conuersuros quærendo verbum Domini. Verbum.s. per Prophetam aliquem.

13. Die.s.captiuitatis, seu obsidionis. q. d. in illa calamitate. Siti.i.penuria rerum. fortè etiam siti.

14. In delicto.i.per idolum. Dan. hic etiam idolum colebant, quem deum vocabant iurantes.

Via.s.iurabat etiam per viam, qua ibatur ad idolum, quod erat in Bersabe.

CAP. IX.

1. ALTARE.s.holocausti. Dixit.s. Angelo alicui, vel Prophetæ. Cardinem.s.templi.

Commoueantur. i. cadant.s. per Romanos destruendum erat. In capite.i.præcipuis vel pro, in caput.s. reddam.i.puniam. Nouissimum. pro, vsque ad nouissimum. q. d. omnes, seu ex omni conditione homines. 70. reliquos.

2. Si descenderint, &c. Hyperbole, cuius sensus est, Nullo modo euadent supplicium.

3. Carmeli.s.montis. Celauerint.i.celare tentauerint. Serpenti. 70.draconi.s. pisci alicui magno.

4. In malum.i. ad puniendum. In bonum.i. ad fauendum.

5. Exercituum. 70.omnipotens. Tabescit.i. desolatur, seu consumitur. Ascendet, &c. vide sup.cap.8.

6. Ascensionem suam.i. altum suum habitaculum. Chal. qui collocauit in excelso maiestatem suam.

Fascicu-

Fasciculum.s.populi sui, seu electorum. Chald.ecclesiam suam. Fundauit.i.firmauit. Chal. decorauit.

7. Vt filij Aethiopum.i. Aethiopes.s.peccatis defor-mes, vel q.d. vt illi colorem non mutant vnquam, ita nec vos vitam. vide Ier. 13. Cyrene.s. vrbe Assyriæ, de qua sup.cap. 1.

8. Et conteram. Chal.& disperdam.70 & auferam.

Non conteram.s.prorsus, nam reliquiæ saluæ fient.

9. Concutiam.s.afflictionibus, & laboribus.

Gentibus.s.dispersum. Concutietur .s. frumentum.

Lapillus.s.lapilli solent teneri crebrò cum grano, cadente puluere. 70.granum.

11. Tabernaculum Dauid.i. Ecclesiam Christi.

Cecidit.s. in plurimis Iudæorum. Reædificabo.i. instaurabo. Aperturas 70.quæ ceciderunt.

Antiquis.s.antiquorum sanctorum Heb.Chal.& 70. seculi.s.antiqui.

12. Possideant.s.Apostoli, & Episcopi, veluti Christi vicarij. Reliquias. ita vocantur quos Deus sibi reliquit, seu elegit ad se tempore suo ducendos. vide Isaiæ 10. Mich.2. Nota verò quod Act.15. citatur secundùm 70. sic, Vt requirant cæteri hominum Dominum .s. facit Deus suos se requirere, & deinde eos possidet. idem autem est, reliquiæ Idumææ, & cæteri hominum. per Idumæos enim gentes omnes intelliguntur, vt statim explicatur.s.reliqui electi ex omni natione.

Eo quòd, &c. q.d possidebunt meo nomine tanquam meos, id enim est inuocari nomen Dei super aliquem.s. dici esse Dei seruum, seu populum.

13. Comprehendet, &c. q.d. erit tanta fertilitas temporalium (per quam tamen spiritualis est intelligenda tempore Euangelij) vt duret messis vsque ad tempus arandi, & vindemia vsquedum seminetur.

Montes.s.Apostoli. Dulcedinem.s.doctrinæ.

Colles.s.desertæ olim gentes, seu superbæ.

14. Conuertam, &c.i. reducam populum meum è diaboli captiuitate. q.d. liberabo peccatis. Ciuitates.s. ecclesias. Vinum.s.doctrinæ euangelicæ, & gratiæ.

15. Terra.s.ecclesia, vel cælo.

Deus. Heb.& Chald. Deus tuus.

A B D I A S.

Prophetauit tempore Amos de Idumæis. Putant multi fuisse illum, de quo 3. Reg. 18. Alij negant.

C A P V T I.

1. VISIO. Chald. prophetia.

Ad Edom. Chal. de Edom. 70. Idumææ. Auditum, parenthesis est vsque ad, ecce. Chald. nuntium.

Audiuimus .s. ego, & aliquot alij Prophetæ vide Iere. 49. 70. audiui. Legatum, &c.i. fecit velut legato misso, ad bellum parati contra Idumæos.

Surgite. &c. vox gentium.s.Babyloniorum.

Eum s. Edom. Heb. Chal. & 70. Eam.s. Idumæam.

2. Paruulum. Chald. infirmum. Dedi. pro, dabo.i. faciam. Es. pro, eris. Scissuris. q.d. locis editis, & munitis, eoque superbis, putans te non posse expugnari.

Exaltantem, &c.i. habentem altam sedem.

Solium. Chal.& 70. habitaculum.

5. Introissent.s.per diem. Quomodo conticuisses? i.tristis maneres? q.d. quanto magis, cùm te vastabunt hostes? Sufficientia? sub. at hostes omnia auferent.

Vindemiatores.s.per vim. Reliquissent? q.d. certè vel racemum vnum reliquissent, at hostes nihil.

6. Quomodo scrutati, &c. q.d. omnia inuestigabũt, & tollent.

7. Terminum.s.hostium regionem, vel q. d. extra terminos tuos. Fœderis tui.i. tibi fœderati.

Pacis tuæ.i.pacifici tui. Insidias. Chald. offendiculum. In eo.s.populo Idumæorum. q. d. nescit cauere, & sibi consulere.

8. Perdam, &c. q.d. auferam mentem, qua sibi possent consulere, vel ostendam esse insipientes.

Monte.s.habitabant ferè in montibus Idumæi.

9. A meridie. Chal habitantes ad meridiem.

Vt intereat. pro, & interibit.

10. Interfectionem.s.interfecerunt Iudæos aliquot, Idumæi iuncti Babyloniis. Iacob.i. Iudæos.

In æternum.s. æterno supplicio.

11. Stares, &c. vide Gen. 35. & Psal. 136.

Aduersus eum. Heb. Chald. & 70. coràm eo, seu è regione eius.s. tanquam hostis. Capiebant. dicitur in præterito, quia factum erat cùm puniti sunt Idumæi.

Alieni. 70. alienigenæ.s. Chaldæi.

12. Et non despicies, &c. q.d. cùm tamen frater non fuisset a te despiciendus, nec tibi lætandum, &c. vel, faciam ego ne amplius possis despicere lætam, &c. Quidam putant esse Dei monitionem, ne faciat ista, quæ hic dicuntur. In die.s.calamitoso. Quidam intelligunt sic, non inspicies.s. cum voluptate, vel irrisione, diem calamitosum fratris, &c. Peregrinationis.i. malorum insolitorum, vel exilij, seu captiuitatis. Chal. confractionis.

Magnificabis os.i.superbè loqueris.s.insultando.

Angustiæ. 70. tribulationis eorum.

13. Ingredieris .s. vt hostis. Emitteris.s. à Chaldæis, qui opera Idumæorum vsi in expugnatione Ierusalem. Ait ergo non debuisse id facere, vel monet ne faciat, iuxta ea quæ suprà diximus.

14. Exitibus.s.viarum. Chal. biuio. Reliquos eius. 70. fugientes ex eis.

15. Dominui.s.puniturі per Chaldæos. vide Iere. 25. & 51. Sicut fecisti. hinc apparet superiora fuisse potius reprehensionem facti, quàm monitionem: quasi diceret, punieris, quia fecisti, quæ non debueras erga fratres.

Retributionem.i. quod retribuisti Iudæis.

16. Bibisti. Chal. lætitiam cepisti.s.conuiuiis, vt solent victores. Super montem.i. ob expugnatum montem s. Sion. Chal de subuersione montis.

Bibent.s. super te.i. te victo lætabuntur.

Omnes.ſ.quæ te expugnabunt. Iugiter.ſ.donec penitus conſumaris. Erunt.ſ.Idumæi.

Sint.pro,fuerint.q.d.penitus deficient.

17. Saluatio.ſ.redierunt Iudæi ex captiuitate. vel de eccleſia Chriſti loquitur hic,& in ſequentibus, vt multi putant. Sanctus. Chald.ſancti. Heb.ſanctitas.70.ſanctum.q.d templum. Poſſederant.ſ.finitimos hoſtes. id quidam ad Machabæorum tempora referunt.

18. Iacob .ſ. duæ tribus. Ioſeph.ſ.Iſraëlitæ, qui ſe iunxerant Iudæis ante captiuitatem,& redierunt ex Babylone cum ipſis.

In eis ſ.Idumæis, velut ſtipula.

Reliquiæ.ſ.ferè nulli relinquentur, vel tandem prorſus nulli, vt nunc videre eſt.

19. Philiſtim i terram Philiſtæorum.

20. Tranſmigratio.i.captiui.ſ.cùm è Babylone rediſſerint. Filiorum Chal.ſcilicet filiorum.

Loca.ſ.poſſidebit. Hæc omnia(vt dixi)alij ad tempora Machabæorum referunt. Alij ſpiritualiter intelligunt .ſ. impleta per prædicationem Euangelij, & quotidie impleri:per ea enim locorum nomina varias orbis regiones intelligi.

20. Boſphoro.i.prope Conſtantinopolim, quò partem Iudæorum aiunt Hebræi eſſe à Chaldæis tranſlatam. dicit verò eſt, pro, erit ſ.illo tempore. Fortè nomen eſt vrbis alicuius Aſſyriæ,aut Chaldææ. quidam Hiſpaniam putant ſignificari. Auſtri .i. Iudææ.ſ.quas olim poſſidebant.

21. Saluatores.i.propugnatores Iudæorum, ſeu duces. Iudicare.i vt coerceant,& ſubiiciant.

Domino.i.colens dominum,ſeu domino ſubiectum. id autem præcipuè in eccleſia impletum.

I O N A S.

Fuit tempore Abdiæ, & præcedentium Prophetarum. Prophetauit contra Niniuem Aſſyriorum Metropolim.

C A P V T I.

1. ET. abundat, more Hebræo.

Ionam.Putant Hebræi fuiſſe filium Sareptanæ,de quo 3.Reg.17. Fuit verò ex tribu Zabulō.fuit enim ex Geth, vt dicitur 4.Regum 14. quæ in ea Tribu. Ioſue 19.

2. Prædica in ea.Chal. propheriza in eam .i. contra eam .ſ. quòd ſubuerteretur poſt quadraginta dies, vt dicitur 3.cap. Aſcendit.ſ.clamore velut petens vindictam, vel fœtore.

3. Fugeret.cauſam fugæ ipſe cap.4 explicabit.

Tharſis. Chal. mare. Quidam putant Ciciliæ Tharſum,alij Carthaginem intelligi, quòd hanc vocem. 70. interdum ſic vertant:ſed vertunt etiam aliquando mare. hic eandem vocem reliquerunt.ſ.Tharſis, quod indicat intellexiſſe eos eſſe nomen proprium, & quidèm tanta eiuſdem nominis repetitio hic veriſimile id facit, cùm præſertim Heb.paulo pòſt mare vocet nomine vſitato .ſ. ים Iam.

A facie.i.conſpectu.ſ.à loco,vbi ei præcipiebat. Chal. ne prophetaret in nomine Domini.

Naulum.i.pretium vecturæ. Eius.ſ.nauis.

In Tharſis. Chal.per mare.

4. Conteri.70.diſſolui.

5. Viri.Heb.vir.i.quiſque. Suum.ſ.erant,vt fit,ex variis regionibus. Vaſa.i.inſtrumenta.ſ.partem rerum, quas nauis portabat,vel vaſa,in quibus merces,cum mercibus. Deſcendit. pro,deſcenderat priùs .ſ. vbi nauim eſt ingreſſus. Dormiebat.ſ.præ mærore, & fatigatione.

Sopore graui.70.& ſtertebat.

6. Sopore deprimeris.70.ſtertis. Recogitet de nobis.Chal.miſereatur noſtri..70.ſaluet nos.

7. Vir.i.quiſque. Super Ionam.ſ. Deo ita diſponente, qui malo ſolet vti ad bonum:illæ enim ſortes ſuperſtitioſæ.

8. Opus.i.ars,ſeu officium. Quò vadis?Heb.Chal. & 70.vnde venis?

9. Hebræus.Chal.Iudæus.70.ſeruus Domini.

Timeo.70.colo.

10. Timuerunt.ſ.videntes potentiam tantam Dei, quem non colerent. Quid.i cur,vel quomodo.q.d. quomodo auſus es tantum Deum offendere?

Et ceſſabit.pro,vt ceſſet.

11. Ibat,& intumeſcebat i.ſubinde intumeſcebat.

14. Domine.Heb.Iehoua.ſ.id erat nomē proprium Dei Hebræorum. In anima 70. propter animam.i.vitam quam perdimus. Des ſuper nos.i.nobis imputes.

Innocentem.ſ.qui nos nihil læſit. 70. iuſtum.

Sicut voluiſti,&c.q.d.apparet ex his quæ feciſti te id velle quod facimus. Feruore, Chald. tempeſtate. 70. commotione.ſ.vt qui apprehenſo eo,quem perſequebatur,deſinit currere.

16. Immolauerunt.ſ.vbi in portum venerunt. Chal. promiſerunt ſe ſacrificaturos.

Vota.ſ.de rebus aliis,vel ηὔξαντο εὐχὰς pro,vouerunt,& reddiderunt vota,immolantes,&c.

C A P. I I.

1. PISCEM. 70. cetum. cuiuſmodi piſcis fuerit incertum. ſolùm enim ſcriptura fuiſſe ait grandem; id quod etiam ceti nomen ſignificat. vulgò Balena putatur fuiſſe. Deglutiret.ſ.protectum,ne merſus periret.

Tribus. fortè non integris, vt nec Chriſtus in ſepulcro,cuius id figura.

3. Clamaui.ſ.cùm proiicerer in mare.

Inferi.i.ceti,qui velut ſepulcrum erat,vel vt Infernus. .ſ.profundum quiddam & tenebroſum, atque horribile. Chald.de infima abyſſo. Exaudiſti.ſ.ſentiebat ſe nihil lædi, & ſperabat ſe inde liberandum.

4. Corde.i.medio. Flumen.i. aquæ copia, ſeu fluctus. 70. flumina. Gurgites.i.aquarum copia. Chald. tempeſta-

tempestates. 70.eleuationes. vide Psalm.41. vbi eadem prorsus verba,quæ hic. & Heb.& in 70.
5. Ego dixi,&c q.d.putabam me à te derelictum.
Videbo.i.spero me visurum. Animam.i.animæ,seu vitæ periculum. Chald. mortem. vide similem phrasim Psalm.68.
7. Extrema. Chald. radices. 70. scissuras.s.cauernas quæ sunt ad montium radices prope mare.
Vectes.pro,vel ut vectes.q.d.ita eram conclusus,vt qui vectibus clauditur. In æternum. q.d.nisi Dei potentia nunquam inde exire possem.i.ex illis scopulorum cauernis 70.æterni,q.d.fortissimi. Et. pro,tamen.
8. Vt veniat. pro, vt veniret. 70.& veniat. Chald.& venit. Templum.s.cælum,vel templum Ierosolymitanum,vbi Deus solebat exaudire,quoque se Ionas animo videtur conuertisse dum oraret.
9. Custodiunt vanitates.i colunt idola.
Misericordiam suam .s. Deum, à quo misericordia cuique expectanda est.
10. In voce laudis i laudando te.
Immolabo.s.hostias.
11. Dixit. 70.præcepit.

CAP. III.

1. LOQVOR. 70.locutus sum.
3. Magna. Heb.& 70.magna Deo. Chal.magna coram Domino. q.d. re vera magna.
Itinere.70 quasi itineris viæ. Trium .s. siquis vellet circumire,vel intus totam perambulare.
4. Itinere. 70.quasi itinere. Vnius.s. incedebat per vicos prædicans.
Adhuc.i.restant solum.Chal. post.
Quadraginta. 70.tres. Iustinus in Tryph. legit quadraginta tres. Quidam putant ita Ionam dixisse,sed scripturam more suo,quo numeros minores solet interdum omittere,posuisse solum 40. Alij putant vitium esse à librariis textum. 70.
5. In Deo. Chal. verbo Domini. 70. Deo.
Prædicauerunt.i.indixerunt per præconem .s. Regis auctoritate.
6. Et peruenit.pro,nam peruenerat. Regem.s.Sardanaplum,secundùm quosdam. Sedit.mæroris,& lugentis est sedere.
7. Clamauit.s.præco. Ore.i. præcepto. Chald.decreto.
8. Clament.s.homines. In fortitudine Chald. instanter.70.vehementer. Vir.i.quisque. Via.i.viuendi ratione. Manibus.i.operibus.
9. Ignoscat.70.pœniteat.
10. Misertus est.70.pœnituit.Chal conuersus est.
Super malitiam.i.malum.Chal.à malo.

CAP. IIII.

1. AFFLICTVS .s. vidit pœnitentiam illorum, credidítque Deum parsurum,séque falsum Prophetam putandum.70.contristatus. Iratus.i. tulit impatienter. 70. confusus.
2. Verbum.s.quod dixi,te non facturum quod minabaris.vel verbum,pro re.q.d.causa fugæ meæ.
Tharsis. Chald.mare. Ignoscens. Chald. reuocans sententiam. 70 pœnitens.
4. Putásne bene. Chald.& 70. nunquid valdè. sic & inf.q d.quid est quòd tantopere doles,nunquid rectè?
5. Contra.pro,ad. Accideret.s. post quadraginta dies.
6. Hæderam.sic vertit etiam Aquila,Sym.&Theodot. 70. eucurbitam. Heb. קִיקָיוֹן qiqaion, nomen arbusculæ diuersæ à cucurbita,& hedera,in quas verterunt interpretes, quia illa Hebræa ignota in aliis regionibus, quidam tamen Ricinum putant, quod Græcè κίκι. Alij verbum Hebr. commune esse ad cucurbitam etiam & hederam. Laborauerat.s.æstu animi,& corporis.
7. Ascensu,&c.Chald.sub ascensum auroræ sequentis diei.
8. Petiuit.i.optauit. Animæ suæ.i.sibi.
9. Bene.Chal.& 70.valde. Irascor. 70.contristor.
Vsque ad mortem.q.d. adeò vt penè moriar, vel vt mortem optem.
10. Doles.70 pepercisti. Chal.misertus es. q.d. nolebas vt periret.
11. Nesciunt.s.ob defectum rationis.
Sit.s.discriminis. Dexteram,& sinistram .i. bonum & malum. Hier.

MICHÆAS.

Prophetat contra Israel & Iuda.

CAPVT I.

1. MICHÆAM. Alios est hic ab illo,de quo 3.Reg.22. Morasthiten.Chald. de Maresa. est hæc in tribu Iuda. vide Iosu. 15. Hier. tamen distinguit à Morasthi,dicens diuersa esse loca.
Super.i.contra.
2. Populi.s.Hebræi. Terra.s.Hebræorum.
Plenitudo.i habitatores,seu quidquid in ea. 70 quæ in ea. Dominus.Chal.Verbum Domini. Vobis. Heb. & 70.in vobis.Chald.contra vos. In testem .i. testis.s. quòd vos monuerim. In templo,Heb.& Chal.de templo.i.cælo.s.erit testis.70.de domo.
3. Egredietur.s.ad puniendum.Chal conspicuum se ostendet.s.prodet se Deus per opera. Super excelsa.q d. potentes.Chal.robora.
4. Montes.i.principes. Valles.i.plebei.
Scindentur.i.liquefient.70.tabescent.
5. In scelere. i.ob scelus. 70 ob impietatem.
Iacob.s.decem tribuum. Istud.s.accidet.
In peccatis.i.ob peccata. Israel repetitio. Quidam tamen Iudam intelligunt,seu duas tribus.
Samaria.i.idololatria Samariæ. Excelsa.s. vbi colit idola.

idola. Ierusalem. Chald. in Ierusalem.

6. Lapides.s.ædificiorum. Reuelabo.i.detegam.s. dirutis parietibus, seu muris.

7. Mercedes.i idolis oblata, vel diuitiæ acquisitæ commercio idololatrarum gentium, aut amicitia; vel ipsorum opinione, ob culta idola. Chal. idola.

Idola. Chal.templa idolorum. Meretricis.pro, meretricij.s.idololatriæ. 70.fornicationis. Vsque ad,&c.q.d. dabuntur aliis idololatris.s. Assyriis, qui ea putabunt mercedem esse suæ idololatriæ. Chal. in domum colentium idola tradentur. Reuertentur.s. quæ non fuerint combusta.

8. Plangam,&c. Chal.plangent,& vlulabunt, ibunt nudi in captiuitatem,&c.70.planget,& lugebit, ibit discalceata & nuda, faciet planctum,&c.

Draconum. Horum, & struthionum vox dicitur esse valde lugubris, cùm dolent. Struthionum. 70. filiarum Sirenum.

9. Plaga i. calamitas, vel scelus. Populi mei. Erat enim Michæas ex tribu Iuda. Ierusalem.s. eò vsque peruenit exercitus Sennacherib, vel Chaldæorum exercitum intelligit.

10. Annuntiare.s.ne lætentur Philistæi audientes.

Ploratis.s.vt possint hostes videre, aut audire, eoque gaudere. Domo pulueris. pro, intra domos dirutas. Chal. in domibus puluerulẽtis. Heb. Beth Hafrah, quod quidam aiunt esse nomen proprium, vt & reliqua, quæ sequuntur, quod non est improbabile.

11. Transite vobis.i. fugite, vel q. d. migrabitis in terram hostilem.

Pulchra. Quidam Samariam intelligunt. Heb. Saphir. nomen proprium aliis vrbis Iuda.

Egressa.s.sponte, sed vi abducta. Chal. egressa salua.

In exitu.i. via Assyriorum, vel propinquior Assyriis. Quidam Samariam intelligunt. aliis est nomen propriũ. Nam Heb. habitatrix Tsaanan. Ex vobis.i. post vos, vel à vobis accipiet.i.intelliget ob vicinitatem. Quidam Iudam intelligunt, alij esse nomen vrbis, quia Heb. Beth Haetsel. Stetit sibimet.i.non est ausa egredi foras, vel stetit.s. intacta ab hostibus, cùm vos abduceremini. Intelligunt quidam Iudam, qui postea à Chaldæis abductus.

12. In bonum.i. ob amissa bona, vel ad operandum bonum. In amaritudinibus.i.peccatis. Heb. Maroth, quod quidam putant esse vrbis nomen proprium. Alij Iudam intelligunt, seu Ierusalem.

13. Quadrigæ.s.hostilis. Stuporis.s. causa.

Lachis.i.eò prius venit Sennacherib. vide 4. Reg. 18. Isa. 36. est autem vrbs Iudææ, primaque videtur coluisse idola, vt statim indicatur.

Peccati.s. idololatriæ.

14. Dabit.s. Lachis. Emissarios.i. milites missos.s. ad petendum opem à Getthæis; sed frustra, quia illi mendaces, nec fidei seruantes.

15. Hæredem.s.rerum tuarum, Assyrium, vel Chaldæum. Odollam. est in tribu Iuda, vt Maresa.

Gloria. pro, calamitas (per ironiam) seu ignominia.

16. Decaluare,&c.id fiebat in luctu, seu calamitate.

Super.i. propter.

Delitiarum tuarum. 70. delicatos tuos.

Aquila.s.cùm ei decidunt plumæ omnes. solet enim mutare plumas omnes, & iuuenescere.

CAP. II.

1. INVTILE. Chald. rapinam. 70. labores.i.peccata, quæ laborum causæ sunt, & dolorum. ideoque labores vocantur, & dolores vt Psal. 9. & 54.

Operamini.i.designatis. Luce,&c. q.d. summo manè. Manus.i.opera.

2. Calumniabantur.i.per calumniam opprimebant. Chald.& 70. diripiebant.

3. Superbi. Chal.& 70. erecti. q.d. deprimam eorum superbiam. Pessimum.i.calamitosum.

4. Parabola.i. prouerbium, seu sermo parabolicus.s. per similitudines, & metaphoras, quæ solent carminibus adhiberi. Canticum.s.lugubre. Heb. lamentabitur lamentatio. 70. planctus plangetur. Cum suauitate.s.quę calamitosi lugentes canunt, hostes solent cum suauitate imitari, cantantes eadem. Chal. in afflictione.

Pars.i. hæreditas, seu possessio. Commutata est.i. transiit in hostium potestatem. Recedet.s. hostis, vel calamitas. Reuertatur.s.hostis. Diuidat.i.inter se.

5. Mittens,&c.i.diuidens tibi hæreditatem, seu possessionem in congregatione Israel. q.d. priuaberis omni possessione.

Loquamini,&c.s.solebant talia dicere, qui Prophetis prædicentibus mala non credebant. Stillabit.s.calamitas. q.d. non patientur mala, quæ prædicitis.

7. Abbreuiatus,&c.q.d. nunquid tam paruæ est misericordiæ, vt nos perdere velit?

Tales.s.quales vos Prophetæ prædicitis nos perdendi. Quidam tamen hæc dicta à Propheta intelligunt, vt sensus sit, Nunquid Dominus non potest facere quod prædicit? aut talia cogitat, qualia vos fingitis?

Verba mea,&c. q.d. nónne soleo fauere bonis? Dei verba. Rectè. Chal. in veritate. Graditur.i. viuit.

8. In aduersarium.s.mihi. q. d. meæ voluntati repugnatis. Desuper,&c. sensus est: Insuper tunicam,& pallium; vel pallium quod super tunicam est.

Sustulistis.s.proximo, seu pauperi. Simpliciter.i. innocenter, seu nihil timentes. Conuertistis,&c.i. hostiliter estis persecuti.

9. Delitiarum.i.in quibus cum viris suis delectabiliter viuebant. q.d. separastis à viris suis.

Laudem meam.s.à vobis seducti idololatria, vel oppressi, impediuntur à laude mea: vel si paruulis earum, cum superioribus coniungatur, sensus erit, Tulistis cultum meum, qui idola colatis.

10. Ite.s. in captiuitatem. Eius.s. terræ ob peccata vestra. Corrumpetur,&c. q.d. pessimè vastabitur.

11. Spiritum.s.propheticum. Mendacium.i. falsum. q.d. mallem falsa prædicere spiritu proprio, quàm tantam calamitatem spiritu Dei. Stillabo,&c. q.d. cogor tamen prædicere tanta mala, quibus velut inebriandi sitis. In vinum,&c. pro, vinum inebrians, vinum verò pro punitione more scripturæ, velut ex calice propinata; ebrietas verò pro abundanti potatione. q. d. maximum erit malum.

12 Congregabo.s.per Euangelicã prædicationem.

Totum.s.electos omnes ex Israel. Vnum.s.locum, seu ouile. Tumultuabuntur,&c.q.d. erit maxima multitudo, quæ solet tumultum edere.s.multis colloquentibus,& strepitum. A multitudine. Chal prę frequentia.

13. Ascendet.s. in cælum Christus. Enim. non est

Heb.

Heb. Chal. aut in 70. Pandens. s. more aperientis viam præcedendo. & quidem Christus passione sua viam aperuit. Portam, s. qua hic concludebantur grauati corpore, vel in limbo, vel etiam in purgatorio.

Rex. s. Christus. Capite. i. principio. 70. dux erit.

CAP. III.

1. IVDICIVM. i. quod iustum est, quodque oportet fieri secundùm Dei legem. vide Iere. 5.

2. Pelles. q. d. qui facitis pauperibus quod ouibus facit qui decorticat. s. crudeliter opprimitis, aut spoliatis substantiis suis.

3. Comederunt, &c. perstat in metaphora ouium occisarum. Lebete. s. fieri solet.

4. Adinuentionibus i. operibus, & cogitationibus.

5. Mordent, &c. q. d. qui pro escis fausta prædicant. s. iis, qui eis dant quod edant. Sanctificant. i. indicunt, seu nunciant, aut parant. q. d. oppugnant, seu hostes fiunt.

6. Vobis. s. ô pseudoprophetæ. Nox. i. calamitas. Pro visione. i. ob visiones vestras mendaces.

7. Confundentur. s. deprehensis mendaciis ipsorum erubescent. Operient. s. præ pudore. Responsum Dei. s. vt illi iactabant.

8. Iudicio, & virtute. explicatio præcedentium. q. d. Dei iudicium, & potentiam prædico.

10. Sion. Chal. domos in Sion. Sanguinibus. i. peccatis. s. iniquè acquisita pecunia, seu sanguine pauperum oppressorum & à vobis spoliatorum.

11. In muneribus. i. ob munera. Requiescebant. s. temerè de Deo præsumentes quòd ipsos esset protecturus.

12. Arabitur. factum id à Chaldæis. vide Ier. 26.

CAP. IIII.

1. NOVISSIMO dierum. Chal. postremis diebus. s. Euangelij tempore, de quo 1. Ioan. 2. Nouissima hora est, vel q. d. posterioribus diebus. vide Gen. 49. Mons domus Domini. i. Christus, seu altitudo Ecclesiæ, & firmitas inconcussa.

Præparatus. i. firmatus, stabilitus. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. In vertice, &c. q. d. supra omnia, quamuis excelsa. Et sublimis, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis. Vide Isa. 2.

2. Et properabunt, &c. repetitio.

Dicent, &c. q. d. se mutuò ad fidem, veri que Dei cultum hortabuntur. id quod quotidie fit, etiam si ista verba non dicantur, fit enim quod his verbis significatur.

Viis suis. i. vita secundùm eius voluntatem instituenda. Chal. vias coram eo rectas. Ibimus. i. ambulabimus.

Quia, &c. verba Prophetæ. Lex. s. Euangelica, quæ ex Ierusalem dilatata per orbem; vel Sion, pro Ecclesia accipitur, vt sup.

3. Iudicabit. s. Christus, vel Ecclesia tanquam superior. s. ius dicet. Populos. s. sibi subiectos.

Multos. i. varios. Corripiet. i. castigabit. est & id superioris. Gentes. Chal. reges. Vsque in longinquum. i. remotissimas. Chald. in perpetuum.

Concident, &c. per hæc significatur summa pax futura inter obedientes perfectè legi Euangelicæ, quæ docet neminem lædere etiam læsum, nec resistere malo, eaque contemnere vnde solet discordia, & bellum oriri. Quòd si dicas: At bella sunt inter Christianos, & licitum est bellum gerere. est quidē licitum contra iniquos, quod ad iustitiam punitiuam pertinet, quæ non est paci contraria. Nec hi, qui iustè gerunt, aliud quærunt quàm vt in pace viuatur: quam quia iniqui impediunt, puniuntur, vt etiam à iudicibus scelerati, qui Reipublicæ nocēt. Illud tamen semper manet, si omnes secundùm Euangelium viuerent, nulla essent bella, nulla discordia, seu inimicitia inter homines. Ligones. Chal. & 70. falces.

4. Vir. i. quisque. Vineam. 70. vitem. Chald. fructum vitis suæ. Exercituum. 70. omnipotentis.

5. Ambulabunt i. viuent, seu operabuntur.

In nomine Dei sui. i. inuocantes Deum suum, illique confidentes. In æternum, &c. potest coniungi cum ambulabimus, & cum Domini, &c. Vltra. s. id quod capit intellectus.

6. Claudicantem. s. synagogam à recta via. vide 3. Reg. 18. 70. contritam. s. malis fractam. Afflixeram. s. tribulationibus. 70. repuleram.

7. Ponam in reliquias. i. ex ea mihi aliquos sumam, seu relinquam qui me colant. Eam quæ laborauerat. Chal. dispersos. 70. repulsam. Robustam. Tales Apostoli, & quicunque perfectè Christiani. s. vincunt hostes animæ. Monte Sion. i. ecclesia.

8. Turris gregis. sic dicitur Ierusalem, quòd alta sit. s. in montibus, & quia ad eam confluebat grex. i. populus Iudæorum ob templum. Nebulosa. s. caligine ignorantiæ. Et veniet. pro, veniet inquam.

Prima s. primum cœpit Christi Regnum. i. eius Ecclesia in Ierusalem. Chald. prisca. q. d. Regnum Dauid, sed spirituale. vide Luc. 1. Filiæ Ierusalem. i. cœtui, seu populo Ierusalem.

9. Quare, &c. q. d. quid te in istam calamitatem induxit? an deerat tibi Deus, & eius Prophetæ? non deerāt, sed contempsisti. ideo te dolores isti apprehenderunt.

Rex. s. Deus, vel Christus. Consiliarius. s. Deus, vel Christus, vel Spiritus sanctus, vel Prophetæ.

10. Satage. i. age solicitè Chal. contremisce 70. viriliter age. Regione. Chald. & 70. campo. s. Senaar, vbi Babylonia. Ibi. 70. inde.

11. Nunc. loquitur vt sup. velut in tempore captiuitatis, seu cladis Ierosolymitanæ. Lapidetur. i. pereat, more adulteræ. Aspiciat. s. quod optamus.

12. Cogitationes. Chal. secreta.

Fænum. i. paleam. s. triturandam, seu conterendam. Chald. & 70. manipulos.

13. Tritura. s. hostes. q. d. contere, quod videtur spiritualiter intelligendum. s. conuertendo ad fidem, separata palea infidelitatis: alioqui quando Iudæi Chaldæos contriuerunt? Quidam tamen ad Macchabæorum tempora referunt, qui hostes multos occiderunt.

Cornu. i. potentiam, seu vires. q. d. maximum robur.

Interficies. s. destruendo errores. 70. consecrabis.

Rapinas. i. spolia, quæ abstuleris. Chal. facultates. 70. multitudinem. Fortitudinem. i. milites, seu diuitias. Chald. pretiosam pecuniam. Domino. i. ad Domini gloriam & cultum, seu velut hostiam Domino.

CAP. V.

1. NVNC. i. paulo pòst. Vastaberis. s. à Chaldæis. Filia latronis. i. latrociniis, & flagitiis dedita.

Posue-

Posuerunt. loquitur quasi te præsenti.

In virga, &c. q. d. contumeliosè & indignis modis tractabunt. Iudicis. Chal. iudicum.i.principum. Quidam Sedeciam intelligunt, alij Sacerdotes.

2. Ephrata i.l dicitur ad distinctionem. est enim altera in Tribu Zabulon. sic & Matt. 2. additur terra Iuda. olim Bethlehem Ephrata dicta. Vide Gen. 35. & 48.

Paruulus es, &c. q. d. paruulus quidem es vicus si conferaris cum præcipuis Iudæ ciuitatibus. At ego te magnam faciam. Ideo Matth. 2. redditus est sensus illis verbis, Nequaquam minima es. quidam putant per interrogationem legendum. q. d. An paruulus es in millibus Iuda? sub. non certè. Ego malim affirmatiuè legi, planus enim sensus est. Es tu quidē paruulus, sed ex te mihi, &c. id quod te faciet magnam. Millibus sic vocantur vrbes, quæ multos habent ciues. ideo Matth. 2. dicitur in principibus. i. præcipuis vrbibus: vel millia Mich. familias vocat. harum autem capita Matt. principes. vide Iudic. 6. Ex te. pro, a te, ex te.

Egredietur. Chal. prodibit Christus.

Dominator. 70. princeps. Israel. s. secundum spiritum. Egressus. i. natiuitas ex patre est autem plurale, & Heb & in 70. quo solet vti scriptura ad rei alicuius magnitudinem demonstrandam. sic Deum vocat Elohim. i. dij: Adonai. i. Domini nostri. Ab initio. i. ante omnia. s. ab æterno, vt statim declarat. sic Io. 1. sumitur initium, seu principium.

3. Propter hoc. i. quia ex eis Christus nasciturus.

Dabit, i. finet viuere, & permanere s. conseruabit.

Parturiens. s. gentilitas, vel B Maria, vel ecclesia.

Pariet. s. Spiritum salutis, vel Christum, vel filios in Christo. Eius. s. Christi, qui est ex Iudæis secundum carnem. Filios Israel. i. Christianos. s. amplectentes eorum fidem.

4. Stabit. s. Christus. q. d. semper regnabit, vel paratus erit fauere. Sublimitate. Chald. magnitudine. 70. gloria. Nominis. i. virtutis. vel nomen pro re, cuius est nomen, ponitur. Conuertentur. s. ad Christum.

Nunc. s. illo tempore. Magnificabitur. i. magnus apparebit. s. in fuis.

5. Iste. s. Christus. ipse enim est pax nostra.

Assyrius. i. ecclesiæ hostes, cuius tunc figura Assyrij.

Et quando, &c. repetitio. Super. i. contra.

Septem i. multos. Pastores. s. Episcopos, & Ecclesiarum rectores. Octo. i. plurimos. addit enim ad septem.

Primates hominum. repetitio. Chal. principes hominum. s. fidelium.

6. Pascent. i. gubernabunt. Gladio. s. verbi Dei.

Nemrod etiam per istum, vt per Assur intelliguntur hostes Ecclesiæ, seu infideles. Lanceis. i. armis spiritualibus. Eius. s. terræ possessæ. i. ecclesiæ iam effectæ.

7. Ros. q. d. fœcundantes doctrina, & exēplo terram. i. homines. Virum. i operam hominis. s. irrigantis, est enim Dei opus, seu cælestis gratiæ.

8. In iumentis. i. inter bestias q d. nemo poterit resistere spiritui, qui per eos loquetur, & operabitur.

9. Exaltabitur. i. præualebit. Tua. i. ô Israel, vel Christe. Super i contra. Interibunt. s. quantum ad infidelitatem, & vitia.

10. Equos, &c. q. d. omnia præsidia, & arma, quibus fidem oppugnabas. loquitur gentilitati ad fidem conuersæ.

Ciuitates. s. quantum ad infidelitatem.

15. Non audierunt. i. audire contempserunt. s. euangelium, seu obedire noluerunt.

CAP. VI.

1. CONTENDE iudicio. i. argue Dei nomine. Montes. i. principes, vel superbos.

Colles. repetitio: vel qui minores dignitate.

2. Iudicium. i. increpationem, seu disceptationem.

Fundamenta s. superiores, qui vrbes sustinent.

Terræ. s. populorum. Diiudicabitur. i. disceptabit. s. more eorum, qui iudicio contendunt. vide Isa. 43.

4. Quia. abundat more Hebræo. Seruientium. Chald. & 70. seruitutis. Moisen, &c. Chald. Mosen vt populum doceret; Aaron vt expiaret; Mariam vt mulieres instrueret.

5. Settim locus est in deserto, seu cāpestribus Moab. sensus verò est, quid tecum fecerim à Settim vsque Galgala. s. quantis affecerim beneficus, vel quantum tibi nocere voluerit Balaam cum Balac vsque dum venires Galgala. s. in terram promissionis, vsque te defenderim.

Iustitias. i. misericordias. s. beneficia.

6. Quid, &c. Loquitur in populi persona, vt sic instruat. Dignum. i. idoneum ad eum placandum.

Curuabo, &c. q. d. sufficietne genua curuare? Non. atque ita intellige reliqua, vsque ad iudicabo, &c.

Anniculis. q. d. teneris. videtur autem alludere ad illud. Exod. 12. Masculus anniculus, &c.

7. Pro peccato. Chal. pro expiatione peccatorum.

8. ô. non est Heb. Chald. aut in 70. videtur additum explicandi causa, & rectè quidem. Iudicium. s. te condemnando vt peccatorem, & humiliter pro peccatis satisfaciendo. Diligere, adeóque promptè exercere.

Misericordiam. s. in proximum.

Solicitum. Chald. humilem. Ambulare cum Deo. i. coram Deo conuersari s. ei obediendo, & placendo. Chal. ambulare in timore Dei.

9. Et salus, &c. q. d. atque illi saluabuntur, qui Deum timentes fecerint quod per Prophetas clamando docet.

Nomen eius. pro, ipsum. Tribus. s. Israel.

Et quis, &c. q. d. quotusquisque est qui approbet à Deo dictum, & faciat?

10. Adhuc. s. post tot Dei monitiones.

Ignis. s. auaritiæ, seu iniquitatis. animam enim more ignis consumit. Minor. s. quàm par est. Iræ. s. Dei. q. d. Dei iram prouocans.

11. Iustificabo. i. approbabo. Sacculi. pro, sacculi. s. in sacculis pondera asseruabantur.

12. Eius. s. ciuitatis. Iniquitate. i. iniquè partis opibus.

13. Perditione. i. calamitatibus. Super. i. propter. s.

14. Humiliatio. i. afflictio. In medio tui. i. regione tua. s. erit. Apprehendes. s. caros tibi, vt ab hoste serues.

15. Calcabis. s. ad exprimendum oleum.

16. Amri. Hic & eius filius Achab renouarunt, seu auxerunt idololatriam in Israel. Voluntatibus. i. iis, quæ volebant. 70. consiliis. Comp. voluptatibus.

Vt darem, &c. q. d. atque ita meritus es, vt te perdam.

Sibilum. s. irridentium te, vel calamitatem stupentium. Chal. stuporem.

Populi mei. i. quod populo meo sum comminatus Deus.

Deut. 28. vel pœnas opprobrij, quo affecistis populum meum.

CAP. VII.

1. MIHI.i.vox Prophetæ. Vindemiæ.i. post vindemiam.s.siquid fortè relictum sit.

Non est,&c. q. d. nec inuenio quidquam.s. aliquem conuersum post meas monitiones.

Præcoquas.i.bonas, nam primæ optimæ, vel q. d. citam conuersionem peccatorum.

2. Periit.q.d.vix quisquam bonus reperitur.

Sanctus.Chald.misericors.70.religiosus,seu pius.

Rectus.Chal.verax. 70.corrigens.s.se.

In sanguine,pro,sanguini i.vitæ proximi,seu iis quibus sustentatur. Vir.i.quisque. Venatur.i.per insidias, seu solicitè,quærit.

3. In reddendo est.i.reddit quod ille iniquè petit.

Magnus.i.potens,seu qui in dignitate est.

Desiderium.s.iniquum optans impleri. Eam.s. terram,de qua sup.

4. Paliurus.q.d.spinosus,& asper. talis enim is frutex .s.lædit proximos. Dies.s.calamitosus.

Speculationis tuæ.i.prædictus à tuis speculatoribus.s. Prophetis,vel inquisitionis,seu visitationis,vt statim explicat. Nunc.i.citò. Eorum,s.iniquorum,de quibus hactenus.

5. Duce. Chald.propinquo. Ea.s.vxore.

Claustra,&c. q.d. ne ei credas arcana tua. 70.caue ei aliquid credas.i. committas.q.d ne fidas ei.

6. Consurget. legendum videtur,consurgit, vt legit Hier.

7. Aspiciam,eique fidam, non hominibus.

Saluatorem.i.liberatorem. fortè Iesum Christum intellegit.

8. Ne læteris,&c.verba Ierusalem. Inimica.s.Babylon,seu ciuitas malorum. Tenebris.i.calamitate.

Lux,&c.q.d.restituet mihi pristinam lætitiam. Chal. & 70.illuminabit me.

9. Iram.i.punitionem. Iudicium.s.puniens hostes, qui me oppresserunt iniquo animo. Chal.iniuriã meam vlciscatur. Lucem.i.prosperitatem. Iustitiam.s.qua punit malos.vel pro,misericordiam.

10. In eam.pro,in ea.s.quod sequitur. Chal.ruinam eius.70.eam.s.patientem quod meretur.

Nunc.i.citò.

11. Dies.i.tempus .s. tunc erit, expugnata videlicet Babylonia à Persis. Maceriæ.i.parietes ædificiorum, seu ruinæ. Tuæ.s.ô Ierusalem. Lex.i.præceptum, seu imperium.q.d.non eris subdita Babyloniis.

12. Ad te.s.ô Babylon. Assur.s.Persi,& Medi cum Assyriis. Flumen.s.Euphratem. Ad mare, &c. q d. occupabunt tua loca prope aquas sita,& montana, transeuntes ab vno ad aliud, vt solent hostes.

13. Terra s.Babyloniæ.

14. Pasce.s.ô Domine, verba Prophetæ videntis velut præsentem captiuitatem. Virga.i.baculo pastorali.s. prouidentia tua. Chald.verbo tuo.

Solos.i.destitutos. In saltu. pro, velut in saltu inter feras.i.gentiles. In medio, responsum Dei. q.d. redibunt ex Babylonia ad loca sua. meminit autem locorum vbi optima pascua,perstans in gregis metaphora.

15. Ostendam.i.faciam .s. sicut olim cùm eduxi ex Aegypto.

16. Fortitudine .s. non potentes impedire reædificationem: Ponent,&c.i.tacebunt.

Surdæ.s.præ stupore.q.d.reddentur attoniti, & velut insensibiles.

16. Lingent,&c.q.d.se in terram demittent, testantes subiectionem, vel præ timore. Hæc ad Christi tempora maximè pertinent, cùm se gentes olim inimicæ prorsus Ecclesiæ submiserunt. De ædibus.pro,in ædibus.70.in clausura sua. Desiderabunt.alij legunt,formidabunt,& sic legit Hier.& 70. Te.s.ô Israel,seu popule fidelis.

18. Transis.i, præteris, seu dissimulas. Phrasi hac etiam Hispani vtuntur.Chal.missum facis. 70.transcendis. Vltra. sub. nisi isti ad peccata redierint, vt redierunt,eoque à Romanis vastati.

19. Reuertetur.i ad misericordiam conuertetur.

Deponet.s.à vobis deiiciet, vt solent onera & molesta. 70.demerget. Chal. subiiciet suæ misericordiæ.

In mare.pro,velut in mare.q.d.ne ampliùs appareãt.

20. Veritatem.i. promissa de Christo venturo, & hominum liberatione. Misericordiam.s. promissam.

Abraham,huic promissa benedictio etiam gentium. Gen.22. Quæ.Chald.& 70.sicut.

NAHVM.

Prophetauit paulo post Micheam, tempore Ezechiæ Regis (abductis iam decem Tribubus in captiuitatem) contra Niniuem.

CAPVT I.

1. ONVS.i. prophetia onerosa .s. denuncians calamitatem. Chald. onus calicis maledictionis. 70.assumptio.q.d. sublatum onus alicui imponendum, vel onus alicui sumendum.

Niniue, Assyriorum metropolis, quę ad peccata rediit post conuersionem factam ad Ionæ prædicationem, eoque à Nabucdonosor euersa est anno post circiter 200.

Elcesæi. Elcese viculus est in Galilæa.

2. Aemulator. 70. zelotes .s. vehementer amans, & irascens si non ametur, & puniens rei à se amatæ infestos. Chald. iudex.

3. Patiens. 70. longanimis. Fortitudine .s. ad ferendum malos, vel ad vlciscendum.q.d.patiens est, cùm posset tamen facilè punire; & tandem punit si nõ emendentur. Mundans.i. pro mundo habens peccatorem, & absoluens. q.d.non quidem dimittet tanquam mundum & innocentem, sed puniet. Non faciet, &c. q. d. non

tractabit vt innocentem eum qui nocens est.

In tempestate. pro, velut in tempestate.

Et nebulæ, &c. i. velut exercitus puluerem excitans, more nebulæ aërem obscurantem. q. d. fortis est, cui nemo possit resistere.

4. Increpans. i. more increpantis iubens. 70. comminans. Exiccans. s. cùm vult, vt olim mare rubrum.

Infirmatus est i. amittet fertilitatem si Deus velit.

Flos. Chal. arbores. 70. quæ florebant.

Elanguit. Chal. defluxerunt. 70. defecerunt. præt. pro futuris. Commoti sunt. pro, commouebuntur. i. contremiscent. Ab eo. i. ad eius imperium seu præsentiam. Chald. à conspectu eius. Desolati. Chald. disrupti. 70. concussi. Contremuit. Chal. vastata est.

6. Effusa est. pro, effundetur, vel solet effundi.

Dissolutæ sunt. Chald. confringuntur. q. d. durissima quæque, & fortissima conterit.

7. Sciens, &c. i. fauore prosequens, defendens. 70. cognoscens timentes se

8. Diluuio. s. exercitu Sennacherib Ierusalem oppugnante, vel Chaldæorum Niniuem. Loci eius. s. tribulationis q. d. faciet eam citò cessare, deleto exercitu Sennacherib. vel, eius. i. Niniue, quæ euertetur à Chaldæis, vel seu sus est, cùm velut diluuio perdit locum gentis sibi inimicæ. Persequentur tenebræ. s. calamitatum. Chald. tradet Gehennæ. Quidam ad mortem referunt militum Sennacherib.

9. Cogitatis. s. ô Assyrij, vel ô Impij. Consummationem, &c. q. d. perdet vos. Non consurget. q. d. non præualebit. Duplex. i. grandis. s. quam molimini contra Dei populum ô milites Sennacherib. vel, ô impij Ecclesiæ hostes. solet Scriptura quod magnum seu excellens, duplex dicere: sic duplici contritione, duplex spiritus, vestiti duplicibus. i. egregiè. 70. non iudicabit bis in idipsum in tribulatione.

10. Sicut spinæ, &c. q. d. vt spinæ collectæ in fasciculo comburuntur, sic isti qui in exercitu Sennacherib simul potantes quasi victores gaudent, interficientur ab Angelo.

11. Ex te. s. ô Niniue. Exibit. s. Sennacherib, vel Rabsace. Malitiam. s. blasphemiæ.

12. Perfecti. s. robore. q. d. etsi fortes sint, non ideo euadent. Plures. s. quàm sunt, vel plures, pro, multi.

Attondentur. pro, attondebuntur. i. more capillorum attonsorum deiicientur interfecti. Pertransibit. i. desinet, vel redibit in Assyriam. Te. s. ô Ierusalem, seu Iudæa. Vltra. q. d. faciam cessare istam oppugnationem Assyriorum.

13. Virgam. s. qua te cædebat, vel sceptrum. Chald. iugum eius.

14. Præcipiet. s. Angelo. Super. i. contra.

Te. s. ô Sennacherib. Seminabitur. i. gignetur.

Ex nomine tuo. i. te, seu qui dicatur filius tuus.

Ampliùs. paulo pòst enim interfectus. De domo. pro, in domo. Sculptile. s. simulacrum, quod sculpendo fit ex ligno, vel lapide. Conflatile, quod ex fuso metallo. est autem sensus, Iacebis inhumatus diu, more idoli proiecti. Inhonoratus. i. despectus. s. à tuis, qui te sic dimittent interfectum à filiis tuis.

15. Pacem. s. mortuo Sennacherib. q. d. illo interfecto statim id vbique nuntiatum, tanquam pace diu duratura interempto hoste. Celebra. s. sublato timore.

Belial. i. sine iugo. s. impius. Intelligit autem Assyrios. Periit. s. exercitus in Iudæa, dux verò in vrbe Niniue.

CAP. II.

1. ASCENDIT. s. Nabucdonosor. Dispergat. i. perdat, sed vastet. Coram te. i. te spectante. s. ô Niniue & dolente. Obsidionem. s. donec te expugnet.

Conforta lumbos. i. collige vires. Robora, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis.

2. Reddidit. i. puniuit. Superbiam. s. Sennacherib, qua vsus est contra Iacob. i. Iudæos, seu Iudam. 70. iniuriam, seu contumeliam. Israel. s. qua contra Israelem vsi Assyrij. Vastatores. s. Assyrij. Eos. s. Israelitas.

Propagines. i. fructus, seu possessiones, vel filias.

Corruperunt. i. perdiderunt.

Eius. s. Nabucdonosor. Ignitus. Hier. & Chald. rubeus, quod quidam interpretantur de laminis æreis, seu aureis scutorum, quæ ad solem eum colorem reddebant.

In coccineis. s. vestibus. Igneæ. s. auro ornatæ, quæ ad solem deinde ignitæ apparent. Præparationis. s. ad bellum. Consopiti. s. vino. q. d. velut temulenti nihil timentes.

4. Conturbati. s. milites, quòd vix tam multos capere non possint, vel ordinatè incedere non sinant.

Collisæ. s. inter se, quod eas nec latæ viæ capiant.

Lampades. q. d. vultu pleno iracundia Chaldæi irruent. sic Psal. 17. Ignis à facie eius s. irati, exarsit.

5. Recordabitur. s. Assyrius, vt se defendat.

Ruent. i. cadent. s. interempti ab hostibus in viis.

Eius s. Niniue. Vmbraculum. s. ob æstum, cæterasque aëris iniurias. 70. propugnacula.

6. Fluuiorum. i. populorum intra vrbes conclusorum. 70. ciuitatum. Templum. fortè, pro, templa.

7. Miles. Chald. Regina. Ancillæ eius. i. vrbes subiectæ Niniue. s. earum ciues. Murmurantes. i. cum tacito, seu tenui murmure dolentes. 70. loquentes.

8. Aquæ. i. populus, seu ciues. s. loco amæno multi.

State state. q. d. frustra dicet quis subsistite. Reuertatur. i. à fuga contra hostes.

9. Diripite. s. ô Chaldæi. vox militum se cohortantium ad prædam. Finis. Hyperbole. Ex pro, in, vel subaudi capite, vel diripite. Desiderabilibus i. pretiosis.

10. Dissipata est. s. Niniue. Cor tabescens, &c. descriptio exanimatorum, & viribus defectorum.

Facies. s. præ timore, seu mærore, & afflictione.

Nigredo. contraria hæc luci, quæ in facie lætorum velut apparet.

11. Vbi est. q. d. ô Assyrij vbi est Niniue illa, vbi habitabant sæui Reges cum filiis, omniaque per orbem prædabantur? Iuit. i. se recipiebat ex præda.

Catulus, &c. q. d. cum filiis suis. Est. pro, erat.

12. Leænis. Chal. vxoribus.

13. Ad te. s. veniam puniturus. Exercituum. 70. omnipotens. Vsque ad fumum. i. donec in fumum vertantur. Chal. igni. 70. in fumo. Prædam tuam. i. quod prædata es. Nuntiorū. Chal. legatorum. s. ad alias vrbes.

CAP. III.

1. CIVITAS. s. Niniue. Sanguinum. i. peccatorum, seu homicidiorum. s. plena.

Menda-

Mendacij.s.plena.70.mendax. Dilaceratione.q.d. crudelitate. 70. iniquitate. Recedet. pro,recedit. q.d. semper rapinæ intenta. vel, & in te hostes rapinam exercebunt.

2. Vox.s.breui audietur, vel q.d.audire mihi videor. Flagelli.s.aurigæ. Furentis.i.concitatæ. Chal.subsilientis. 70.feruentis.

3. Corruent,&c.q.d.impingent Aegyptij in suorum cadauera.Chal.impingent in trucidatos suos.

4. Fornicationum.s.idololatriæ. Speciosæ.s.Niniue,quæ pulchra interpretatur. Gratæ.s.oculis amatorum. Habentes maleficia.q.d.veneficæ,seu superstitionibus deditæ. Vendidit,i. tradidit hostibus. q.d.propter cuius peccata multi ab hostibus occisi,seu capti.

5. Exercituum. 70. omnipotens.

Pudenda. perstat in metaphora meretricis. q. d. te afficiam ignominia. In facie tua. pro, in faciem tuam vsque sublatis vestibus. Nuditatem.70.turpitudinem.

Ignominiam. repetitio .s. est ignominiosum mulieri nudari.

6. Proiiciam,&c q.d. puniam in te tua scelera.

Et contumeliis,&c. Chal.teque execrandam reddam, & ponam fœdissimam in oculis omnium videntium te.

Contumeliis, &c. q. d. faciam vt te omnes conuitiis prosequantur ob tua peccata. explicatio est præcedentium. Exemplum.s.Dei iudicij, seu punitionis.

7. Resiliet.s.præ timore, vel stupore. Chald. procul recedet. Commouebit.s. condolens tibi. Chald. quis condolebit tibi?

8 Melior.i. fortior, vel dignior. Alexandria. sub. quam tamen expugnauit Nabuchodonosor. Vide Iere.46. vel expugnabit.vide inf. Populorum.i.populosa.Chal. magna. In fluminibus Chal. inter flumina.

Mare.s.ob merces importatas.

9. Fortitudo.s.suppeditando milites.

Non est finis.i.prætereà aliæ regiones. vel, nec est finis numerandi milites. Africa & Libyes.s. præcipuè. Chal.Libyi & Lydij. Tuo,s.ô Alexandria.70.eius.

10. Ducta est.pro,ducetur. Chal.& 70.ibit,& sic inf. vbi nos legimus per præter. ita illi vertunt per futura .s. quando id prædicebatur à Nahum nondum euersa erat, sed tamen ante Niniuem euertenda.

Consixi. 70. alligati.

11. Inebriaberis.i. calice iræ Dei potaberis abundè. Ab inimico.i.propter hostem.s.vt te defendas: vel ab his qui tibi erant inimici,cogeris opē petere in eo bello.

13. Mulieres.i.vt mulieres.s.imbecilles nec se defendere valentes. Ad apertionem.legendum,adapertione, & quidem sic legitur apud Hier. Vectes tuos.i.portas vrbium.Chal. robur tuum.

14. Obsidionem.s.diu duraturam. Extrue.Chald. obfirma. Laterem.s.ad obturanda dirupta, & reficienda.q.d.nihil tibi omnia ista proderunt.

15. Bruchus.s.qui omnia consumit.

Congregare,&c.q. d.quantuncunque multiplices milites,nihil efficies:vel congrega sanè opes instar bruchorum,& locustarum,vt soles,nihil tibi proderunt.

16. Negotiationes.s.ad quæstum, & opes cumulandas. Expansus,&c.q.d.multitudo ista tuarum opum citò à te auolabit.

17. Custodes.s.fortiores viri. Quasi locustæ.s.multitudine. Paruuli i.inferiores milites viribus.

Locustæ locustarum.i.plurimæ, vel soboles locustarum.q. d. penè infiniti. Auolarunt .s. sic te tui destituent. Non est cognitus,&c. q. d. ne vestigium quidem mansit.

18. Dormitauerunt,&c. q.d. principes tui velut dormientes nihil te iuuabunt.Chal. fracti sunt fortes tui.

19. Non est obscura,&c.q.d. nota erit omnibus. 70. non est sanitas contritionis tuæ.

Pessima. q. d. mortifera. Auditionem tuam .i. famam,seu rumorem de tua calamitate.

Compresserunt .s. stupentes, vel insultantes Chald. comploserunt manibus suis super te lætantes. 70. plaudent. Malitia tua.q.d.quem non afflixisti? Chal.plaga nequitiæ tuæ.

H A B A C V C.

Prophetauit tempore Nahum, de captiuitate Babylonica.

C A P V T I.

1. ONVS .s. multarum nationum. ideo non nominat aliquam, vt solent Prophetæ.

2. Vsquequò. Loquitur de persona populi secundum quosdam, secundum alios in propria. Vim.s.Chaldæorum, vel iniquorum.

3. Iniquitatem.i iniustitias malorum,seu oppressiones. Laborem.i afflictionem.70.dolores.

Contra.pro,coram. Quare respicis,&c. Hæc vsque ad ducem,non sunt Heb. Chal aut in 70 nec in Compl.

Facies.i.per vim esse. Et facium est,&c. q.d.in iudiciis vincunt, qui iustitiæ contradicunt. Potentior. Chal. præualens.

4. Hoc.i. iniquitatem tantam, vel quod statim sequitur. Lacerata est.q.d.opprimitur,seu contemnitur, & conculcatur. Finē.s.suum, quem intendit, vt iustè agatur. Chald. in æternum. q.d.nunquam rectè iudicatur, seu fit iustitia. Egredietur.i.egredi solet.s. à iudicibus.

5. Aspicite.&c.70.videte contemptores,& respicite, & videte mirabilia,& disperdimini, quia opus ego operor in diebus vestris,quod non credetis siquis enarrauerit.atque ita citatur à Paulo Act. 13. In gentibus. q.d. in mundo.vel ô gentes.s.Iudæi.vel pro, Gentes.s.Chaldæos, vel inde cum, opus factum.

Factum est. pro,fiet.

 6. Ama-

6. Amarâm.i.nocentem, seu sæuam.

7. Ex semetipsa,&c.q.d. pro suo arbitratu condemnabit,& puniet.

8. Leuiores.i.velociores. Vespertinis.i. qui vesperi gregi insidiantur. dicuntur vesperi magis sæuire ob rabiem famis diurnæ,vide Iere.5.Soph.3. 70.Arabiæ.

Diffundentur.s.multitudine. Chald. multiplicabuntur. De longè.q.d.vndique cōgregabuntur.vide Ier.1.

9. Ventus vrens.q.d.præsentia sua omnia vastabunt.

Captiuitatem.i captiuos.

10. Triumphabit.Chald.subsannabit. Tyranni.i. principes. Ridiculi.pro,derisui,seu contemptui.70.ludibria. Ridebit.q.d.contemnet.s.Rex, vel exercitus.ad vtrumque enim referri possunt quæ sequuntur.

11. Spiritus.i.flatus, vt solet ventus.

Pertransibit.s.desinet dominari,à Persis victus Chaldæus.Chald.transferetur eius Regnum. Hæc est,&c. Ironicè,q.d.Deus suus illum defendere non poterit.

Eius.abundat. Dei sui.70.Dei mei.q.d. Dei punitione id fiet.

12. A principio.i.ex quo elegisti nos in tuum populum.loquitur enim in persona populi. Deus meus.s. es. Sancte.s.cuius sanctitatem agnoscimus, vel quem sanctè colimus,& qui nos sanctificas. Moriemur.s.te protegente. In iudicium.i.nostri punitionem.

Eum.s.Chaldæum,vel Regem, vel exercitum.

13. Videas.i.approbes. Non respicis.pro,dissimulas.Heb.Chal.& 70 respicis.i.fers.

14. Facies.i.permittis agere.

15. Totum.q.d. omnes ferè nationes capit Chaldæus,vt piscator piscium copiam magnam hamo,& reti.

16. Immolabit, &c.q.d.tribuet suis viribus, quod tam multos vincit,ac si sua virtute non Dei faciat.

Pars.i.portio edenda. Electus.i.pretiosus, seu optimus.s.acquiritur.

CAP. II.

1. CVSTODIAM.i.rem meæ custodiæ commissam.s.vt solet qui est in specula.

Et figam,&c.repetitio. Dicatur.s.à Deo super iis, quæ ei suprà proposui. Arguentem.i.disputantem de Dei prouidentia mecum,& coarguētem,me.s.prædicantem Dei prouidentiam, & iustitiam. Chald. & quid respondebitur ad deprecationem meam.

2. Visum.i.visionem.s.quod tibi reuelo nunc.

Explana.q.d.scribe perspicuè,vt facilè legi possit.

Tabulas.70.buxum.s.buxeas tabulas. Percurrat.s. cum facilitate.

3. Visus.i.quod mihi visione reuelatur.

Procul.q.d.post multum tempus implendum est.

In finem.i.tandem,seu postrema mundi ætate.

Mentietur.i.fallet.s.Deus,qui prædicit; vel visus.i. visio. Fecerit.s.Christus. Veniens veniet.i.omnino veniet,seu ille qui venturus expectatur veniet:solet enim Christus dici,qui venturus est ὁ ἐρχόμενος.

Tardabit.s.post tempus præscriptum.sub.& saluabit iustos,puniet iniustos,vt sit responsum quæstioni,Quare non respicis,&c. Citat Paulus Heb.10.iuxta 70. nisi quòd addit, adhuc modicum aliquantulumque, pro eo quod 70.adhuc in tempus visio; & noster Interpres, adhuc visus procul, quæ videntur alium sensum efficere, sed quod hominibus est procul,Deo est prope,& quidem totum sæculi tempus modicum præ æternitate.

4. Ecce,&c.70.si subtraxerit se.s.per incredulitatem, quam Paulus subtractionem vocat,Heb.10.opponitque fidei,dicens,Non sumus subtractionis filij,sed fidei.

Non erit recta,&c.70. non complacebit anima mea in eo.s.non placet Deo,qui non est rectus, nec rectus est, qui non credit. Sua.70.mea.s.& Dei est, quia dat; & iusti,quia accipit. Viuet.s.per fidem iustificatur peccator, & iustus fit,fideque viuit.s.charitate formata. est autem sermo de fide in Christum, vt patet.

5. Superbus.s.sua inebriatus superbia.

Non decorabitur.i.dedecore notabitur, seu ignominia.q.d.contemnetur ab omnibus.Quidam hęc de Nabucdonosor intelligunt,à Deo ob superbiam punito.

Infernus.i.sepulcrum.s.mors,quę nunquam satiatur, vel infernus damnatorum. Congregauit.s.sibi subiiciens. Isti.s.ab eo expugnati.

Super eum.s.cùm erit à Deo punitus.

Parabolam.i.canticum parabolicum.

Aenigmatum.i.obscuram.s.per metaphoras.

Eius.i.de eo. Et.abundat,more Scripturæ. sic 1.Regum 3.videre lucernam. Heb. videre & lucernam.

Aggrauat.i.accumulat. Contra se.i. in suam perniciem. Lutum.s.terrenas diuitias, quæ viles, & conculcandæ essent: densum verò dicit,quòd fortiter hæreant, vel quòd labore parentur.

7. Mordeant.s. Medi, & Persæ. Suscitabuntur.i. excitabuntur,seu consurgent in te.

8. Reliqui s.à te non spoliati. Sanguinem.i.cædem.q.d.ob tua homicidia Terræ.s.factam à te. Chal. terræ Israel. Ciuitatis.Chald.vrbis Ierusalem.

9. Auaritiam malam.i.opes iniquas. Chald.diuitias impietatis. Nidus.i.habitaculum.

10. Confusionem.i.rem ignominiosam.

Concidisti.Chal.deprædatus es. 70.consumpsisti.

11. Clamabit.s.contra te. Inter iuncturas.s,quo parietes connectuntur. Respondit.s.similiter contra te.

12. In sanguinibus.i. pecunia parta cædibus & oppressionibus. Præparat.i. stabilit.

13. Hæc.s.quæ statim dicam. A Domino.s.mihi dicta, vel impiis infligenda. Populi.s.Chaldæi, seu omnes impij. Igni.s.calamitatis extinguēdo,sed frustra.

14. Terra.s.Chaldęorum. Iunge cum,quasi aquæ.

Gloriam.s.potentiæ,& iustitiæ punientis iniquos.

Quasi aqua,&c.pro, vt cùm aquæ terram operiunt. sub. sic implebitur Chaldæa hostibus. Quidam tamen ad abundantiam referunt gratiarum,tempore Euangelij, de quo Isa.11.Ier.31.

15. Mittens.s.in poculum. Fel.i.iram,vel venenū.

Nuditatem.q.d.vt spoliet: velut si quis amicum inebriaret, vt deinde spoliaret.s.spoliabat Nabucdonosor etiam sibi fœdere iunctos.

16. Repletus es.pro,repleberis. Prę gloria.Compl. pro gloria.& sic legit Hier.Chal.plusquam gloria.

Bibe.pro,bibes.s.de calice iræ Dei.

Consopire.pro,consopieris,more ebriorum.q.d.punieris vehementer. Calix.s.calamitas.

Gloriam.i.gloriosas vestes.s.cadet.pertstat in ebrij metaphora.q.d.redigeris in statum ignominiosum.

17. Iniquitas i.pœna iniquitatis.

Libani,i.qua in libanum.i. templum vsus es. Chald.

sanctua-

sanctuarij. sic dicitur Templum etiam Eze. 17. Zach. 11. forte quod esset e cedris Libani, vel quod altum instar Libani. Animalium. i. hominum. s. illic occisorum ab eis. vel ipsi dicuntur animalia. i. ferae quae vastarunt Ierusalem. Deterrebit. i. in terrorem inducet. s. erit causa expugnationis Babyloniae. De sanguinibus. i. ob caedes. Hominis. pro, hominum. Et ciuitatis, &c. Vide supra.

18. Falsum. i. falsi Dei. Vt faceret. pro, faciens, vel ideoque faceret.

19. Expergiscere. q. d. adiuua me. sic Deo dicitur, Exsurge quare obdormis Domine. Docere. s. se inuocantem. Omnis non. i. nullus. Templo. s. caelo.

Sileat. s. prae reuerentia. 70. reuereatur.

A facie. i. in conspectu.

CAP. III.

1. PRO ignorantiis. i. peccatis. sic etiam peccata vocantur Psal. 24 est enim peccatum, error quidam. vel pro peccatis per ignorantiam commissis. Orat igitur hic pro populi Iudaici peccatis, ne s. Dei promissa impediant, praesertim de Christo venturo.

2. Auditionem i. nuncium. s. quod supra ei de Christo reuelatum auditio. pro, re audita, more scripturae q. d. quod me audire fecisti te reuelante.

Timui. i. obstupui. 70. addunt, Domine considerabi opera tua, & obstupui, seu expaui. s. admiratione tantae bonitatis & potentiae. Opus. s. redemptionis humanae.

In medio annorum. i. intra annos. q. d. tempore a te praescripto. Viuifica. i. effice, sistito. 70. in medio duorum animalium cognosceris. i. duorum testamentorum, quae in se vitam continent; vel populi gentilis, & Iudaici; vel asini, & bouis in praesepio.

In medio annorum. 70. cum appropinquauerint anni. Notum facies. s. te: vel demonstrabis quod promisisti. 70. cognosceris. Misericordiae. s. exhibendae. q. d. exhibetis promissam misericordiam.

3. Austro i. Bethlehem quae ad Austrum; vel de Idumaea: quod Deut. 33. dicitur de Sehir. q. d. ille veniet, qui olim se ostendit in Sehir, & Pharan. vide Deut. 33.

Pharan. 70. vmbroso. Hic additur Heb. Sélah. & in 70. διάψαλμα vide Psalm. 3.

Operuit, &c. q. d. veniet is, cuius gloria caelos implet, & superat. Laudis. i. operum laude dignorum, seu perpetuo celebrandorum.

4. Splendor. s. doctrinae, & miraculorum.

Lux. i. solis. q. d. maximus. Cornua. i. vires, vel crux, in cuius cornibus confixus, & per quam fortissime vicit. Ibi. s. in cruce, vbi infirmus videbatur.

Fortitudo. haue vocanit cornua forte duo, quia fortis, & Deus, & homo.

5. Ibit. i. discedet victa, seu fugiet. s. mortem moriendo destruxit. Diabolus. s. victus. iuxta illud, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.

6. Stetit. praet. pro futuris. q. d. stabit more victorum, qui subactam bello terram diuidunt. s. distribuet Apostolos & praedicatores per orbem.

Aspexit. s. misericorditer. Dissoluit. pro, soluit. s. a peccatis, vel q. d. liquefecit, seu peremit. s. interficiens peccata, seu veterem hominem, & renouans per gratiam.

Montes saeculi. i. qui in mundo similes montibus antiquis. s. reges, & Principes, nam & ij etiam fidei se subdiderunt, velut veritatis vi prostrati.

Incuruati. i. humiliati. Colles. i. potentes. Vide Isa. 40. Ab itineribus, &c. i. ob aduentum aeterni Dei in mundum.

7. Pro iniquitate. i. ob iniquitatem.

Tentoria. s. euersa. Aethiopiae. pro, Aethiopum. i. peccatorum peccatis deformium. 70. Aethiopum.

Pelles. i. tabernacula. e pellibus enim fiebant. 70. tabernacula. Madian. est Madian pars Aethiopiae, vt patet Nu. 12. & 1. Par. 14. est ergo repetitio.

8. In fluminibus. pro, in fluuiina. s. tantum. q. d. nunquid solum ostendes potentiam tuam in siccando Iordanem & mare rubrum, veluti ascensa quadriga ad seruandum tuos? Aut in fluminibus. s. Aegypti, conuersis in sanguinem olim. vel alludit ad id quod dicitur Lu. 21. & Apoc. 8. & 16. de mari, & fluuiis.

Quia ascendes. pro, cum ascenderis, vel ascenderes olim. Saluatio. s. populi tui.

9. Suscitans, &c. pro. omnino parabis.

Arcum. i. potentiam velut arcum. s. contra fidei hostes. Iuramenta. pro, & iuramenta. s. suscitabis. i. implebis promissa, vel q. d. secundum iuramenta.

Tribubus. i. genti Israeliticae. Locutus es. i. fecisti loquendo cum Patribus, vt Abraham, Isaac, Iacob, Dauid, &c. vide Gen. 21. Mich. vltimo. Psal. 88. & 131.

Fluuios. i. populos. Scindes s. sistendo impetum, vt olim in Iordane fecisti. q. d. reprimes vim hostiu ecclesiae.

10. Te. i. tuam potentiam. Montes i. mundi potentes. Quidam ad diem iudicij referunt, iuxta ea quae dicuntur Luc. 21. & Apoc. 16.

Gurges aquarum. i. seruos Dei persequentium impetus, more aquae inundantis. Transijt. pro, transibit. i. cessabit, te. s. reprimente. Abyssus. i. copia aquarum. s. persecutorum. Vocem. i. strepitum, vt solent aquae furibundae. q. d. vehementer persequentur impij fideles.

Altitudo. i. profunditas. s. Abyssi.

Manus suas. i. aquarum vim, velut manus. s. persecutores vires suas contra Dei seruos. Quidam haec referunt ad laudes Dei decantatas, per abyssum. i. homines, & altitudinem. i. Angelos, celebrantes. s. Christi victorias.

11. Sol, & Luna. s. tempore Iosue olim. itemque in die iudicij, cum. s. cessabit motus caelorum.

Ibunt i. fugient. s. hostes tui sagittis fulgentibus territi. vide Sap. 5. Apoc. 16. seu potius in infernum detrudentur tuis percussionibus, veluti sagittarum ictibus, & hastae.

12. Fremitu. i. indignatione. Terram. i. terrenos homines. Obstupefacies. s. attonitos reddens suppliciis. vel alludit ad illud Luc. 21. Arescentibus hominibus prae timore, &c.

13. Egressus es. praet. pro futuris. Caput. s. Antichristum. Domo impij. i. familia diaboli. vel impij, pro impiorum. Denudasti, &c. q. d. prorsus domum euertisti vsque ad fundamenta. Vsque ad collum. s. euertisti. q. d. vt cum quis mergitur aquis totus, & obruitur, sic penitus deleuisti vel vsque ad conculcationem colli, quod solent victores facere. Semper. Heb. Sélah. 70. in finem. i. perpetuo. vide sup.

14. Maledixisti. i. destruendo. Dei dicere facere est.

Sceptris eius. i. potentiae, seu regno diaboli, vel peccati.

Capiti. pro, capitibus. i. ducibus.

Dispergendum .i. perdendum. Me. Loquitur in persona populi Dei. Exultatio eorum .s. tanta erat venientium.

15. Fecisti.pro,facies.q.d.incedes in per medias calamitates, inde tuos eripiens.

16. Audiui.s.Dei terribile iudicium de malis.

Venter.i interiora,seu viscera.

A voce. pro, ad vocem s. tuam mihi reuelantem hæc, vel q.d.ita vt vocem edere non possem præ tremore.

Ingrediatur,&c.q.d.mala mihi huius vitę potius eueniát,dum viuo,quàm illa supplicia patiar parata impiis.

Vt requiescam. pro, modo vt requiescam. Hier. 2. cont. Pelag. Tribulationis .s.damnatorum, vel iudicij vltimi.

Accinctum. sub. fortitudine. q. d. fortem, & victorem .s. cum Christo regnantem.

17. Ficus enim,&c. per hæc significatur magna bonorum spiritualium penuria futura tempore Antichristi.

Mentietur .i. fallet operantem .s. non secuto fructu, vel opus vocat fructum qui fallere dicitur, dum non prouenit expectatus.

Abscindetur.i.peribit, vel deficiet.

18. Iesu.70.Saluatore. Chald. redemptore.

19. Quasi ceruorum .i. agiles. Excelsa.s.cælos.

Mea .s. cælum patria iustorum.

Victor .s. Christus, vel potius victori, vt legit Hier. q.d. Christi victoriam carmine seu cantu celebrantem, & pro victoria mihi data gratiás agentem.

SOPHONIAS.

Prophetat contra Iudæos, & quasdam alias nationes.

CAPVT I.

1. IOSIÆ. quo tempore etiã Ieremias prophetauit. vide Ier 1.

2. Congregans, &c. q. d. delebo. Chal, delendo delebo.q.d omnino delebo. Omnia.s.homines, & iumenta. A facie.i.è superficie. Terræ .s. Iuda. nam Israel iam erat in captiuitatem abductus.

3. Congregans.sub congregabo. est autem explicatio præcedentium. Pecus. quo nomine etiam iumenta intelliguntur.s.perdit Deus ob hominum peccata etiam quæ hominibus seruiunt.

4. Et.pro,id est. explicat enim quos homines dixerit. Extendam.s.percussurus. Baal.i.cultus idolorum.

Aedituorum .i. Sacerdotum. vox Heb. כְּמָרִים Kemarim.significat secundùm Hier.phanaticos .s. dæmonis spiritu afflatos. 70. sacerdotum .s. erant sacerdotes idolorum.

Cum sacerdotibus. q. d. & ipsos sacerdotes delebo, & eorum nomina, seu memoriam.

5. Militiam cæli .i. astra, quæ ita dicuntur, quòd multa sint & ordinata more exercitus. Angeli etiam ita dicuntur. vide Lucæ 2.

Et adorant,&c.q.d. adorant cum idolis Deum, & iurant per Deum & Idola. In Domino.i.per Dominum.

Melchom.Idolum erat Ammonitarum.

6. Auertuntur i.recedunt. 70.declinant. sub disperdam etiam. De post, &c. i. à sequela Domini. 70. à Domino. Inuestigauerunt. Chal precati sunt. 70.adhæserunt.

7. Silete.s.præ timore, seu reuerentia. 70. timete, seu reueremini. Dies.s. quo punientur per Chaldæos.

Hostiam.i.Iudæos mactandos. vide Isa. 34 Iere. 46.

Sanctificauit.i.parauit. Vocatos .s. Chaldæos ad cædem faciendam.

8. Domini.pro,meæ. q. d. cùm eos cædam.

Regis s.Iosiæ filij autem, vel liberi, vel posteri.

Veste peregrina .i. moribus à Dei lege alienis. Fortè etiam notatur vestium abusus per ambitionem.

9. Limen.s.domus suæ, vel templi.

Domini.s.idoli.non enim Iehoua est Heb. sed Adonim. Dei sui.sic legit Hier.& 70. etsi nunc Heb.non est Dei,nec in Compl.ideoque quidam referant ad domos Principum & nobilium. Iniquitate, &c.i. rebus per iniquitatem, & dolum acquisitis, vel peccatis cum proximi iniuria.

10. Piscium.ita dicebatur,quòd per eam pisces è locis maritimis inferrentur. vide 2.Esd.cap.3.& 12.

Secunda.& id nomen Portæ. vide 4.Reg.22.

Contritio.i. dolentium mæstitia .s. ob aduentantes Chaldæos.

Collibus.s.Ierusalem. subaudi, audietur illo tempore, .s.occupatis portis vrbis, & collibus ab hoste.

11. Pilæ .loci est nomen concaui instar pilæ, seu mortarij ob profunditatem, inde enim sic dictus. Chald. torrentis Cedron.

Conticuit.s. confusus, seu mœstus tacebit, vt solent calamitate pressi. Chald. fractus est.

Chanaan. sic vocat Iudæos ob mores & impietatem. vide Ezech.16.Dan.13. Inuoluti argento.i. vndique opibus septi. Chald. diuites opibus.

12. Scrutabor .s. per Chaldæos, qui omnia scrutabuntur. In lucernis. Chald. vt qui cum lucerna scrutantur. Defixos in fæcibus suis.i. peccatis, vel more vini (quod super fæces conseruatur quietum) in diuitiis quiescentes. Chald. tranquillissimè fruentes diuitiis suis. Qui dicunt, &c. i. qui Dei prouidentiam negant. Bene.s.bonis.

Malè s.malis.

13. Fortitudo. Chal. diuitiæ.

14. Magnus s.calamitatem insignem afferens.

Vox.i.strepitus. q.d.audiri videtur iam, vt solent appropinquantes. Amara q.d calamitatem minans.

Tribulabitur. Chald. interficietur.

Fortis. pro, etiam fortis.

15. Iræ s Dei. Tenebrarum i.calamitatis, quæ per tenebras solet significari, vt per lucem prosperitas.

16. Tubæ.s. Chaldæorum.

Clangoris. Chald. iubilationis .s. hostium.

Angu-

Angulos.i.turres,quæ velut murorum anguli sunt.
17. Cæci.s. consilij inopes.
Sicut humus.i.in magna copia. etiam vulgò dicitur de re copiosa,come terra. Chal.& 70. & Heb.vt puluis.
18 Igne.i.ira. Zeli.Chal.vltionis.potest intelligi zelus.i. vehemens amor,quo contempto solet qui amat, valde irasci. Deuorabitur.Chal.& 70.consumetur.
Terra.s.Iudæa.Chal. impij terræ.

CAP. II.

1. CONVENITE.s.simul ad placandum Deum per preces & pœnitentiam. Non amabilis.s. Deo,vel q.d. indigna amore. Chal.nolens conuerti. 70. indisciplinata, seu inerudita.
Iussio.s. Dei. Puluerem transeuntem.s.de repentè, & obcæcantem,vel inquinantem. Diem.s.calamitatis, iungeeum,pariat.i.afferat. 70.antequam sitis, quasi flos transiens die.
3. Mansueti.70.humiles. Iudicium.i.præcepta.
Quærite.s.omnes. Iustum,& mansuetum .i. iustitiam,& mansuetudinem. Chald. veritatem & mansuetudinem. Si quo modo. 70. vt.
Abscondamini.i.euadatis. Chal. & 70.protegamini. sic Psal.26.Abscondit me, &c.
4. Destructa.s.à Chaldæis. Desertum.s.redigetur. Meridie.q.d.media luce.s.in omnium oculis.
Eijcient.s.in captiuitatem.
5. Funiculum .i. partem. funiculo enim terræ diuidebantur.q.d.oram maritimam Palestinæ.
Perditorum.i. periturorum , vel perdentium.s. alios. Hebr. Cheretheorum , de quibus 2.Regum 8. vbi Cerethi dicuntur.s.Palæstini quidam dediti militiæ, viríque fortes. Vide 1. Regum. 30. & Ezech. 25. vbi vocantur ab interprete Interfectores. Quidam tamen putant omnes Palęstinos ita dici,quód essent egregij milites. 70.Cretensium,sicut etiam verterunt Ezec.25.
Super Chanaam.i.contra Palęstinos,qui erant Chananæi. vide Ios.13.
6. Funiculus.i. pars, seu possessio.
Maris.s.Philistæi ad mare habitabant.
Requies,&c.q d. ibi, vt solet in locis desertis,pecora pascent.s. vastarunt etiam Palæstinos Chaldæi. vide Iere.47. Ezech.26.
7. Remanserit.s.rediens ex captiuitate.
Pascentur.s.à Iudæis possessoribus tunc eius regionis.
Auertet.Chal.reducet.
8. Blasphemias.70.contumeliam.Chald.elationem.
Populo meo.s.cùm abduceretur à Chaldæis.
Magnificati sunt.i.insolenter, seu superbè egerunt.
Super.i.contra,quasi.s. possessuri ipsi,vel quasi meritò vastati sint ab hostibus suis Iudæi.s. insultabant Iudæis victis.
9. Vt Sodoma.s.destructa penitus.
Siccitas,&c.explicatio præcedentium. q.d. redigentur in locum plenum siccis spinis. Chal. locus derelictus cardois. Aceruí salis.pro,velut aceruí salis q.d. steriles.
Aeternum.i. longum tempus.
Reliquię.s.post captiuitatem Babylonicam.Quidam factum dicunt tempore Machabęorum,& deinceps.fortè de Christianis intelligitur.
10. Superbia. 70.contumelia.

Blasphemauerunt. Chal.& 70. exprobrauerunt
Magnificati sunt .i. superbierunt.
Super i. contra.
11. Horribilis. Chald. terribilis. Attennabit. 70. disperdet. Viri.Heb.viri.i.quisque.70 quisque.
De. pro, in. Loco suo,q.d.non vt olim solum in Ierusalem. Omnes.pro, omnes etiam. August. epist. 80. & de ciui.dæm.cap. 9. Insulę.i. loca ad quę per mare itur.
12. Gladio meo.s. per Nabucdonosor.
13. Extendet.s. Chaldęus , vel Deus.s.per Chaldęos. Assur.i. Assyrios. Speciosam. Heb. Chald. & 70. Niniuem.
14. Bestiæ gentium .s. vicinarum. 70. ferę terrarum.Chald.ferarum. Onocratalus, Auis est similis cygno. vocatur sic à sono asini, quem edit. ὄνος asinus, κρόταλον sonare:dicitur & Pelicanus. 70. leones.
Liminibus.s. domorum dirutarum.
Cantantis.s. auis. subaudi, audietur, vel sonabit, vel q.d.pro auiculis olim cantantibus succedet coruus.
15. Gloriosa.Chal.potens. 70.malis dedita.
Alia.s.mihi conferenda.
Desertum.Chald.& 70.desolationem.
Cubile. 70.pascua.
Sibilabit.s.per irrisionem, vel admirationem.
Mouebit.s. vel complodens,quod est lætantis;vel extendens,quod est mirantis vel irridentis.
Manum suam. 70.manus suas.

CAP. III.

1. VAE. Alloquitur Ierusalem.
Prouocatrix.s. iræ Dei. 70. illustris.
Redempta.i. sępè à Deo liberata,vel ex Aegypto educta. Columba.s.sine intellectu. vide Ose. 7.
2. Vocem.s.Dei.
3. Vesperæ.i. qui vespere oues aggrediuntur fame diurna rabidi. vide Abac. 1. 70.Arabiæ. Non relinquebant,&c.q.d.omnia statim vorantes.
4. Prophetæ.s.Chal. pseudoprophetæ. Vesani.s.spiritu malo agitati. Infideles. Chal.mendaces. 70.contemptores. Sanctum.s.templum. Chald.sanctitatem. 70. sancta.
5. Faciet .i. feret, seu permittet, vel q.d. faciet iustitiam. Manè manè.i.citò,vel quotidie.
Iudicium .s. puniens. Dabit in lucem.i. proferet, seu faciet conspicuum.
Abscondetur.Chal tardabit. Nesciuit,&c.q.d.nec populum pudet suæ iniquitatis,nec pœnitet,vel de quouis iniquo sermo est.
6. Gentes.70.superbos. Anguli.i.turres,vel regna. Chald.palatia. Dum non est.pro,ita vt non sit.
Desolatæ,&c.q.d. debuerat populus meus similia timere,&cauere,ne me offenderet.
7. Dixi, &c. q. d. putaui par esse, vt me timeret, & rectè viueret;quod si faceret, parcerem ei.
Eius.pro,tuum,mutata persona, more scripturæ.
Vt fitaui.i.hactenus puniui. Diluculo.i.solicitè, seu sine mora. Corruperunt, &c. q. d. tantum abest vt se emendarent,egerunt peius.
8. Quapropter,&c.verba Christi.q.d.post meam resurrectionem te per Romanos puniam, vel die iudicij, vt qui-

vt quidam volunt ob ea quæ sequuntur. In igne,&c. vide sup.cap.1. Terra Chald. impij terræ.

9. Quia tunc.s.tempore Euangelij.

Populis.s.ad fidem conuersis. Labium. Chal.locutionem. Humero vno.i.vnanimiter.metaphora à baiulis idem simul portantibus,vel bobus.70.sub iugo vno.

10. Aethiopiæ.s.quæ est prope Aegyptum,vel Indiæ,secundùm quosdam. Chald.Indiæ.

Filij dispersorum meorum.pro,dispersi mei. Heb.dispersorum meorum filia.i.cõgregatio.s.electi per mundum dispersi.vide Io.11.

11. Adinuentionibus.i.consiliis,seu operibus.

Magniloquos superbiæ .i. superbos magistros, vel de quibus superbiebas.s.Scribas & Pharisæos. Chald. fortes gloriæ. 70.detractiones contumeliæ.

Exaltari.i.superbire. 70.gloriari. In monte,&c. q.d. de templo Ierosolymitano, vel in Ecclesia. discitur enim hic Humilitas.

12. Pauperem,& egenum. Chal.mansuetum,& excipientem afflictionem. 70.mansuetum,& humilem.

Sperabunt in nomine Domini.i. in Domino. 70.timebunt, seu reuerebuntur nomen Domini.

13. Mendacium.70.vana. Pascentur.s.vt Christi oues ab ipso. Accubabunt.s.in Ecclesia, vel cælo.

14. Filia Sion.i.ecclesia. In omni. 70.ex toto.

15. Iudicium tuum.i.damnationem.s. temissis peccatis. 70.iniquitates tuas. Auertit.i.expulit.Chald.exturpauit. Inimicos.s.dæmones, & vitia.

In medio tui.i.tecum.Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, &c.

16. Dicetur. 70.dicet Dominus. Dissoluantur. Chal.remittantur.

17. Gaudebit, &c. 70 adducet super te lætitiam, & innouabit te in charitate sua. Silebit.s.ad peccata præterita,quia remissa. Tua.i.tui. Laude.Chald.exultatione. 70.delectatione.

18. Nugas.i. peccatores. peccata enim velut nugæ, & mendacia. dicuntur quidem homines nihili, & nugatores, nugæ.

Ex te.s.de numero electorum.

Opprobrium.i.tibi exprobretur illorum vita mala.

19. Claudicantem.s.à recto, vel animam, vel Synagogam. Laudem. 70.gloriam. q.d. faciam gloriosos.

In nomen.i. famam, seu celebritatem. 70. nominatos. Confusionis.s. vbi contempti, & contumeliis affecti.

20. Coram oculis vestris. q.d. vobis videntibus, & gaudentibus ad tam felicem mutationem.

HAGGÆVS.

Prophetauit ad Iudæos, qui ex captiuitate redierant.

CAPVT I.

1. DARII.filij Histaspis. Alij Longimanum putant,qui fuit postea. Alij aliter. vide Esdr. 5. Fuerunt ab hoc tempore ad Christi natiuitatẽ anni circiter 500.

Sexto.s.Iulio,vel Augusto.

Vna.i.prima. Manu.i.opera. Zorobabel. non est iste de quo 1. Par. 3. ille enim filius Phadaiæ fratris Salathiel.

2. Iste.s.qui redierat è captiuitate. Nondum.s.videbant impeditum fuisse opus diu,quasi Deus nollet adhuc ædificari.

4. Laqueatis.q.d. ornatè fabricatis. Chald. tectis cedrinis tabulis. Ista.s.cœperat ædificari templum.

Deserta. Chald. destructa .s. fuerat opus interruptum impedientibus hostibus vicinis.

5. Ponite corda,&c.q.d.cogitate sedulò quanta mala sitis passi ob istam socordiam.

Vias.i.opera, & labores.

6. Intulistis.s.in horrea. Inebriati .i.satiati.

Mercedes.s.operarum, seu negotiationum.

Misit.i.perdidit,ac si misisset,&c.

7. Montem.s.Libanum. Chald.montes.

Parate.Chald.afferte. 70.incidite. Domum.i.templum. Acceptabile,&c.q.d.rem gratam mihi feceritis, vel,vt vertit Chal.placebit mihi habitare in ea.

Glorificabor.i.cedet in gloriam meam, vel q.d. exaudiam vos,& benefaciam vobis.

9. Respexistis,&c. q.d. sperastis multum fructus ex agris,sed contrà accidit.

Exufflaui.i.feci euanescere, seu redegi in nihilum.s. vt solet segetes ventus vrens. Festinatis,&c.q.d.quisque suam domũ diligenter ædificat,vel prouidet domui suæ.

10. Rorem.Chal.pluuiam.

11. Siccitatem. Chal.sterilitatem, seu penuriam.

13. Nuncius.q.d.legatus.s.Propheta. De nuntiis. q.d.vnus de numero Prophetarum.

14 Suscitauit.i.excitauit. Spiritum.i. mentem.s. vt intenderet operi.

CAP. II.

1. IN die,&c.hic versus coniungitur cum præcedenti cap.apud Hier.& quosdam alios.s. hac die cœptum opus.i.parari materia,nam ædificium cœptum 24.mensis noni, vt dicitur inf. Sexto.s.Augusto. quidam Februarium putant, quia annus vulgaris incipiebat à Septembri,sacer autem à Martio. vide Exod.12.

4. Derelictus.s. ex iis qui viderunt primum templum. Gloria.i.splendore. Chal.decore.

Quid. pro,qualem.70.quomodo. Non sit.Chald. res nihili.

5. Terræ.s.huius. Facite.s.opus templi quod cœpistis.

6. Verbum.i.fœdus.s.firmum erit,seu seruabo.

Spiritus.s. tertia persona in Deitate, adeoque tota Trinitas,nec enim separantur actione. Erit.s.per effectum gratiæ, & protectionis.

7. Modicum. Nos. 500. annos, aut 300. secundùm

alios

alios dici modicum. ſ. breue eſt, reſpectu non ſolùm æternitatis, ſed totius temporis. 70. adhuc ſemel. & ita citatur Heb. 12. Commouebo, &c. q. d. faciam rem nouam, & mirabilem in orbe. Et mare, &c. explicat quid terræ nomine intellexerit.

8. Mouebo i. ſtupore tanti myſterij, & lætitia, & vitæ innouatione. Veniet ſ. in mundum, vel ad iudicium. Vide Aug. 18. ciu. cap. 35. & 48.

Deſideratus, &c. ſ. Chriſtus, quem totus mundus deſiderabat. ſ. optabat felicitatem, quam Chriſtus attulit, etſi id eum facturum multi ignorabant. Chal. deſiderium omnium gentium. Gloria. ſ. ob Chriſti præſentiam.

9. Meum eſt, &c. q. d. ſi velim, poſſim facilè iſtam ornare auro, & argento, ſed ornabo re pretioſiori. ſ. filij mei præſentia, & doctrina, &c.

10. Domus iſtius. i. Eccleſiæ per hanc ſignificatæ. Aug. 18. ciu. Pacem. ſ. Chriſtum, qui eſt pax noſtra.

12. Legem. i. de re ad legem pertinente.

13. Sanctificatam. ſ. per oblationem eius factã Deo. Eius. ſ. veſtimenti. Sanctificabitur. ſ. id quod tactum fuit.

14. Inanima i. ob contactum hominis mortui.

15. Sic populus, &c. q. d. contaminat quidem oblationes, quia immundus eſt peccatis, & non ab ipſis ſanctificatur, quòd eas tangat ſanctificatas. vide Ierem. 11. Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, &c.

Ibi. ſ. in altari quod extruxerant ad ſacrificia.

16 Hac ſ. 24. menſis noni.

17. Viginti. ſ. opinione veſtra, ſeu ſpe.

18. Vento vrente. 70. ſterilitate.

Aurigine. vitium eſt ſegetis ex nimio humore. 70. corruptione aëris.

19. Iacta. ſ. ſuper illa, quæ cœpta tempore Cyri, vel in altera parte, in qua nondum cœpta. vide 1 Eſd. 3.

20. Germine. q. d. nondum germinauit. Hinc apparet nonum eſſe Nouembrem, non Martium. Chald. in area. Benedicam. i. dabo copiam fructuum.

23. Regnorum. Quidam putant prædici euerſionem Regni Perſarum. Alij Græcorũ, alij Romanorum.

Deſcendent. i. cadent in terram. ſ. morientur.

Vir. i. quiſque.

24. Te. ſ. in poſteris tuis, præcipuè in Chriſto. ſic quædam promiſſa Abraham. Geneſ. 12. & 15. quæ in poſteris impleta. Signaculum. i. annulum ſignatorium. Chal. ſculpturam anuli ſuper manum. Elegi. ſ. vt ex te Chriſtus naſcatur. Chal. in te mihi complacui.

ZACHARIAS.

Prophetat de Iudæis, Gentibus, Chriſto & Eccleſia.

CAPVT I.

1. OCTAVO. ſ. Octobri. Darij. vide Agg. 1. Zachariam, de quo Matt. 23. etſi quidam aliud ſentiunt.

2. Super. i. contra.

3. Et dices. ſub. præterea.

Eos. i. Iudæos. Conuertimini. ſ. per pœnitentiam.

Conuertar. ſ. remittendo peccata, dando gratiam, & iuuando.

4. Priores. ſ. qui ante captiuitatem.

5. Vbi ſunt? q. d. Nónne illis acciderunt quæ prædixi, etſi non credebant euentura?

Nunquid, &c. q. d. pſeudoprophetæ illi qui patres veſtros decipiebant, nónne & ipſi miſerè mortui cùm tamen felicitatem promitterent? Vel ſi de veris Prophetis loquitur. q. d. nunquid perpetuò opus eſt vos monere per Prophetas? nec mihi credetis ſæpius monenti, cùm præſertim appareat re ipſa me vera prædicere?

6. Legitima. i. præcepta. Heb. ſtatuta.

Comprehenderunt. i. ad eos peruenerunt. q. d. nónne eis manifeſtata ſunt? vel, nónne mala quæ ſimul minabantur illis inuenerunt? Conuerſi ſunt. i. ad ſe reuerſi ſunt. 70. reſponderunt. Fecit. ſ. puniendo.

7. Vndecimi. ſ. Ianuarij. Verbum. viſionem vocat verbum, quanquam & in ipſa viſione interueniunt verba Angeli.

8. Vir. ſ. Angelus Michael, de quo Daniel. 10.

Equum rufum. In equo celeritas; in colore puniceo hoſtium ſignificata. Profundo. ſ. aquarum. q. d. prope aquas. ſ. Babylonis. Chal. Babylone.

Equi. ſub. & equites. Varij. varietate coloris ſignificantur varia Angelorũ munia, pro varietate præceptorũ Dei; nempe ruſo puniceo ſeu calamitas, albo proſperitas.

9. Dixi. ſ. Angelo, qui mihi illa oſtendebat.

In me. ſ. intra me. Chald. mecum. Oſtendam. i. faciam tibi oſtendi.

10. Vir. ſ. Michael. Perambulent. ſ. cuſtodientes prouincias, vel exequentes varia Dei mandata.

11. Reſponderũt. ſ. rogat de ſtatu hominum, vt Zacharias audiret. Habitatur, & quieſcit. pro, habitatur in pace. ſ. ſine prœliis. Chal. habitatur pacifica, & quieta. Quidam ad dictionem Darij ſolam referunt.

12. Reſpondit. i. locutus eſt. Quibus iratus es? i. quos affligis. Septuageſimus. ſ. ex quo Ieruſalem euerſa. Nam 19 Nabucdonoſoris, qui deinde regnauit 26. ſed computato 19. fiunt 27. nam menſe 5. decimi noni capta vrbs. Euilmerodac 23. Balſaſar 3. Cyrus 7. poſt expugnatam Babylonem (etſi alij aliter ſentiunt, ſed deinde filio dant 14.) Cambiſes 8. Qui omnes vſque ad Darij 2. fiunt 70.

13. Bona. i. conſolatoria, vt ſtatim explicat. Chald. recta.

14. Zelatus ſum. i. amore proſecutus, adeoque eorum cauſa iratus affligentibus ipſam. hæc ſunt verba conſolatoria.

15. Gentes ſ. Chaldæos. Adiuuerunt in malum. i. grauiùs afflixerunt, quàm debuerint, ſeu quàm vellem. Chald. adiuuerunt ad malefaciendum.

16. In miſericordiis. i. cum magna miſericordia.

Perpendiculum, &c. q. d. ædificabitur. Ieruſalem. Chal. ædificium parietum Ieruſalem.

17. Affluent. Chal. implebuntur. Eliget.i.tractabit vt electam. Chald. complacebit sibi in. possunt hæc ad Ecclesiam referri.

18. Leuaui oculos.i.aspexi. Quatuor cornua. Quidam regna quatuor intelligunt .s. Chaldæorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Alij, quatuor orbis partes, quæ Iudæos vexarunt .s. ab Oriente Hammonitæ, & Moabitæ; ab Occidente Palæstini; à Septentrione Chaldæi; à Meridie Idumæi. Chal. quatuor regna.

19. Ventilauerunt .i. vexarunt. Chald. & 70. disperserunt.

20. Fabros .s. ferrarios, qui cornua ferrea confringerent, nempe Angelos.

21. Per singulos, &c. q. d. Iudæos omnes.

Eorum .s. Iudæorum. Leuauit caput .i. potuit resistere, seu respirare. Cornu.i. potentiam, robur.

CAP. II.

1. VIR.s. Angelus specie viri. Mensorius. s. quo solent Architecti metiri ædificia. 70. geometricus.

2. Ierusalem .s. Ecclesiam, ad eam enim pertinent quæ sequuntur. Sit. s. futura. est enim ædificanda, vel quanta nunc sit, quantumque desit.

3. Egrediebatur. s. à me. 70. stabat. Alius. fortè ille qui funiculum gestabat.

4. Ad eum. s. qui in me loquebatur antea.

Puerum. Chald. & 70. iuuenem. Apparet Zachariam fuisse iuuenem, certè erat respectu Angeli. vide tamen Ioan. 21. Absque muro, &c. q. d. tanta erit multitudo, vt circumdari muro non possit. s. Ecclesia significatur.

Iumentorum. s. sunt etiam in Ecclesia, qui vt iumenta viuunt. est in area hac cum grano palea, vsque ad diem Iudicij, & cum prudentibus virginibus fatuæ.

5. Murus i. velut murus, seu pro muro. Et Dominus in circuitu populi sui. Psal. 124 Chal. velut murus.

In gloria 70. in gloriam. s. reddam gloriosam. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei vide Isa. 60.

6. Aquilonis. i. Babylone. s. mundo, & vitiis, potestateque diaboli. In quatuor, &c. q. d. ô electi, qui per orbem totum dispersi estis. vide Isa. 43. & Ioan. 11. 70. de quatuor ventis cæli congregabo vos.

7. Sion i. electi ex Iudæis. Filiam Babylonis. i Babylonem. vt sup.

8. Exercituum. 70. omnipotens. sic inf. Apertè Christus hîc Deus dicitur, sicut & Psal. 23. est enim vtrobique Iehoua יְהוָה Gloriam .s. meæ resurrectionis. Vide Ioan. 7. Nõ dum erat glorificatus. s. per resurrectionem.

Me. i. Christum per Apostolos, qui Gentibus prædicarunt. vide Isa. 49. Act. 13. Spoliauerunt. i. sæpè Iudæi vexati à gentilibus. At ergo, cùm per Apostolos ex vobis assumptos sint conuertendæ gentes ad fidem, quanto æquius est vos etiam conuerti?

Tangit. i. lædit. vide Psal. 104. Sui. q. d. sibi ipse plurimum nocet, vel sui. pro, eius .s. Dei. q. d. valde Deum offendit quicunque vos persequitur. vide Deut. 32. Ps. 16. Sensus est, valde estis Deo chari, vlciscetur que vestras iniurias, subiiciendo vobis populos ad fidem conuersos per Apostolos. 70 eius.

9. Super. i. contra. Eos. s. gentiles.

Prædæ his. i. subditi Iudæis .i. Apostolis eos conuertentibus. Seruiebant. i. Iudæi sæpe Gentilibus seruierunt. Dominus. s. pater. Me. s. filium. prædicit Iudæorum conuersionem post gentes.

10. Lauda Chal. exulta. 70. gaude. Filia Sion. i. ecclesia. Venio. s. per incarnationem.

11. Applicabuntur. Chald. adiicientur. 70. confugient.

12. Iudam. i. fideles. Partem. pro, velut partem. i. hæreditatem. Sanctificata. 70. sancta. s. ecclesia.

Eliget. i. amabit. Chald. gratam habebit. Adhuc. q. d. perseuerabit amando, & fauendo.

13. Sileat. s. præ reuerentia, & timore. 70. timeat.

Consurrexit Chald. apparebit. Habitaculo. s. cælo. q. d. veniet in mundum. quod quidam ad priorem aduentum referunt; alij ad secundum.

CAP. III.

1. ANGELO .s. Michaele principe Synagogæ, secundùm quosdam. Satan. 70. diabolus.

A dextris Hunc locum capit & qui defendere, & qui opprimere vult, quòd dextra potior sit hominis pars, & valentior, adeoque ea defenso stat, victa cadit. vide Psal. 15. & 108. Aduersaretur. i. accusaret.

2. Increpet. pro, increpabit. i. reprimet. q. d. ego te cohibebo. solet Deus de se loqui tanquam de tertia persona vide Gen. 19. Num. 12. In te pro, te. Heb.

Et increpet. q. d. & omnino te impediet, ne. s. quidquã possis contra Iesum, aut templi ædificationem. Nominat ter Dominum, fortè indicare Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Elegit s. vt in ea sit eius templum, vultque ædificari. Torris. pro, vt torris. i. titio.

Igne. s. captiuitate.

3. Indutus. s. sic apparebat in visione illa.

Sordidis. significantur eius peccata. fortè quòd populum non reprehendit, vt debuit, peccantem; cùm præsertim eius nepotes etiã duxissent alienigenas. vide Esd. 10.

Stabat. s. iudicandus, vel opem expectans.

4. Qui .s. Angelus Michael, de quo proximè.

Eos. s. minores Angelos. Abstuli. q. d. per hoc significo ablatam à te iniquitatem tuam.

Indui. pro, induam. Mutatoriis. i. pretiosis vestibus, talibus enim solent vices mutari. Chald. iustitiis. 70. veste talari.

5. Cidarim i. tiaram pontificiam. Vestibus. s. pontificiis. Angelus. s. qui hæc fieri præceperat.

6. Contestabatur. i. velut coram testibus monebat.

7. Exercituum. 70. omnipotens. sic inf.

Custodiam meam. i. quod custodiri præcepi. 70. præcepta mea. Quoque. q. d. id etiam dabo, vt, &c.

Iudicabis domum meam. i. populum meum reges, vt solent Pontifices. Chald. iudicabis templi ministros.

Custodies. i. vt præfectus. Ambulantes .s. tecum. i. protegentes. His. s. Angelis. Chal. intelligit promitti ei conuersationem inter Angelos post resurrectionem.

8. Portendentes. i. factis suis futura figurantes. s. omnia illius populi facta, figura erant futurorum. 70. portentorum spectatores. Chal. digni quibus fiũt miracula.

Orientem .s. Christum. Chald. Messiam. s. ortus est Mundo velut Sol, vnde, Oriens nomen eius Zach. 6. &, Oriens ex alto Luc. 1. vel oriens dicitur. i. germen. id enim significat vox Heb. quomodo vertitur Ier. 23. & 33. Isa. 4. & etiam Græca ἀνατολή, in 70. & in Luca, vt

quidam

quidam notant. dicitur autem germen .ſ. è radice Ieſſe ſurculus.

9. Lapis ſ. Chriſtus, qui lapis angularis & offenſionis, abſciſſus de monte, &c. Dedi.i. promiſi me daturū.

Coram Ieſu ſ. in reuelatione proxima de Oriente.

Vnum ſ. ſingularem, de quo proximè dictum.

Oculi .i. dona Spiritus ſancti, vel Angeli, de quibus Apoc. 1. & 5. Iob 12 Zach. 4 vide etiam Apoc. 8. 15. 16. & 17. ſ. per Angelos plurimos (id enim 7. ſignificat) mūdum gubernat. Sculpturam. ſ. paſſionem, vbi velut cælatus clauis, & virgis, vel perfectionem animæ ornatæ donis. Illius .ſ. vbi paſſus fuerit, nempe Iudææ, vel Mundi, quantum eſt ex parte pretij dati pro redemptione. Vna. ſ. paſſionis.

10 Die illa. ſ. tempore Euangelij.

Vir. i. quiſque. Vineam. 70. vitem. q. d. pax erit & conuiuabūtur ſecurè inuicem. vide Iſa. 2. Oſe. 2. Mich. 4. Intellige verò fructus ſpiritualos.

CAP. IIII.

1. REVERSVS eſt ſ. fuerat egreſſus, vt dictum cap 2. Suſcitauit. ſ. attonitus fuerat ad viſionem præcedentem.

2 Candelabrum. ſ. Eccleſia. Aureum. ſ. charitate & cæleſti doctrina. Lampas. ſ. Chriſtus.

Super caput i. in ſummitate. Et ſeptem ſ. præterea, vel pro, id eſt ſeptem, vt ſit explicatio lampadis. ita enim quidam accipiunt, & candelabrum Chriſtum dicunt.

Lucernæ. ſ. iuſti omnes, vel eccleſiæ magiſtri, vel ſeptem dona Spiritus ſancti. Infuſoria. pars erat hæc lucernarum, per quam in eas oleum influebat. Quidam ſeptem Sacramenta intelligunt, per quæ oleum gratiæ infunditur in homines.

3. Super. i. iuxta. putant autem quidam intelligi Eliam & Enoch. vide Apoc. 11.

4. Sunt. i. ſignificant.

6. In ſpiritu meo. i. per virtutem ſpiritus, quem dabo meis. ſ. ſicut in Eccleſia, quæ per iſta, quæ hic apparent, ſignificantur.

7. Quis tu. ſ. vt poſſis impedire Zorobabelem in ædificio templi, & Chriſtum per illum ſignificatum, in Eccleſiæ dedicatione? Mons magne. i. diabole.

In planum. ſ. deiicieris ſeu deprimeris. 70. vt corrigas.

Et educet, &c q. d. mittet Pater Filium. Chal. & emerget Chriſtus, cuius ab æterno nomen dictum eſt, qui omnium Regnorum imperio potietur..

Primarium. ſ. fundamentalem. Exæquabit, &c. q. d. faciet reſpondere gratiam Chriſtianorum gratiæ Chriſti. ſ. ſimiles ei eſſe vita per gratiam, tanquam membra capiti in quo ſumma gratia, iuxta illud conformes fieri imagini filij ſui.

9. Manus, &c. q. d. vt Zorobabel iſtam domum cœpit, & perfecit, ita Chriſtus, qui ex eo naſcetur, & per eum ſignificatus, Eccleſiam ædificabit.

Me. ſ. Chriſtum.

10. Deſpexit pro, deſpiciat, vel deſpiciet.

Dies paruos. i. paucos prædicationis Chriſti, vel parui dicuntur ob Chriſti vitæ totius humilitatem.

Stanneum. ſ. qui ſolet alligari in perpēdiculo q. d. magna erit lætitia cùm Chriſtus eccleſiam ædificabit.

Septem, &c. explicat quid ſignificent oculi, de quibus ſup. Diſcurrunt. Angeli ſignificantur, quorum miniſterio Deus vtitur in mundi gubernatione.

11. Reſpondi i. locutus ſum.

12. Spicæ. 70 rami. ſ. pleni oliuis, inſtar ſpicæ plenæ granis. Roſtra. ſ. lucernarum, in quibus illud eſt, per quod infunditur oleum, quod hic ſuffuſorium vocatur. At ſuprà dixit eſſe ſeptem, ſeptem quidem omnia, ſed duo extrema erant in candelabro iuxta quæ aſſurgebant oliuæ.

14. Olei. 70. pinguedinis. q. d. pingues gratia.

Aſſiſtunt ſ. orantes pro populo Iudæorum, vel parati ad iuſſa: mittendi enim ſuo tempore Elias & Enoch in mundum, è loco vbi nunc viuunt, ſiue is paradiſus eſt terreſtris, ſiue altus locus.

CAP. V.

1. VOLVMEN. ſ. oblonga membrana. in tali enim olim ſcribebatur. 70. falx. Volans. ſignificat id, celeritatem ſupplicij pro peccatis illic notatis.

2. Longitudo, &c. ſ. maior ſupplicij longitudo, ſeu diuturnitas quàm intenſio: illa enim ſempiterna. ſ. ſine fine, hæc finita.

3. Maledictio. i. ſupplicij ſententia. Terræ. ſ. Iudææ.

Fur, &c. per furtum intelliguntur etiam reliqua peccata in proximum; per periurium reliqua etiam in Deū.

Iudicabitur. Chal. percutietur. 70 punietur.

Iurans. ſ. falsò, vt infra dicitur. Ex hoc. ſ. volumine. i. iuxta ſententiam ſcriptam in volumine.

4. Illud. ſ. volumen, ſeu ſcriptum in eo decretum, aut maledictum. Et ligna, &c. q. d. prorſus totam.

5. Egreſſus. ſ. vt acciperet ab Angelis ſuperioribus nouam reuelationem. Dixit. ſ. vbi fuiſſet reuerſus.

Egreditur. ſ. repræſentabatur tanquam alicūde egrediens. fortè velut à Deo è templo, vel ex vrbe, velut è populo.

6. Amphora. Heb. Epha, quę eſt certum genus menſuræ, ſed hic pro menſura abſolutè ſumitur. 70. menſura. ſ. peccatorum Iudæorum, quæ cùm eſt impleta, excæcari meruerunt. vnde Matth. 23. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Oculus. i. aſpectus. q. d. hic apparet quales ſint, qualiaque eorum facta. ſ. implent indies menſuram hanc. 70 iniquitas.

Terra. ſ. in qua habitant.

7. Talentum. ſ. maſſa quædam, vt dicitur inf.

Portabatur. ſ. in amphora, vt quidam aiunt.

8. Impietas. 70 impietas eorum. Eius. ſ. amphoræ. ſignificatur menſura plena iniquitate, & grauiter occluſa. ſ. indurati Iudæi.

9. Mulieres. ſ. Iſrael, & Iuda, vel Iudæorum cæcitas, & obſtinatio. Spiritus. i. ventus. Milui ſ. rapacitas indicatur, vel fortis volatus. Inter terram, &c. i. per aërem.

11. Ei. ſ. amphoræ, adeoque impietati.

Senaar. 70. Babylonis. ſ. ibi dicuntur Iudæi tandem recepturi Antichriſtum. nam in Babylonia regnare incipiet. Ponatur, &c. q. d. alto & firmo loco ſtatuatur, vt ſolent idola.

CAP. VI.

1. QVADRIGAE. 70. currus. Montium. ſ. Dei potentiæ, & ſapientiæ. Aerei i. fortiſſimi.

2. Prima.s.imperio Chaldæorum. Rufi.s.ob cædes & crudelitatem. Secunda.s.Persarum.
Nigri.s.ob terrorem.
3. Tertia.s.Græcorum. Albi.s.ob clementiam.
Quarta.s.Romanorum. Varij.s.resperfi albis maculis. varium fuit Romanorum imperium.
Fortes. 70.multicolores.
5. Quatuor.pro, vt quatuor.q.d.violenter subuertentes omnia,quocunque irruant. Stent.s.parati ad iussa. nam per eos Deus punit quos vult.vide Isa. 10. Ier. 25. Matt. 22. Chal. ne flent.
6. Aquilonis.s. Chaldæorum, quos vicerunt. Ideo omissa illorum quadrigæ mentio hic, quia superati à Persis. Post eos.s.& Persas vicit Alexander.
Austri.s.Aegyptum subiugauit Augustus tandem, & sic potitus omni Græcorum imperio.
7. Robustissimi.s.quos supra vocauit fortes,erantque in quarta quadriga,à qua hinc videntur separati. Quidam Gothos intelligunt, qui per orbem discurrentes cuncta vastarunt.
8. Spiritum meum.70.furorem meum.q.d.satisfecerunt mihi in Chaldæos irato,dum eos vastarunt.
10. Sume.s.quod infra dicitur.
Transmigratione.70.captiuitate.i.captiuis,qui è Babylone redierant.Chal filis transmigrationis.
Iosiæ.iste fortè custodiebat Templi thesaurum.
11. Aurum, & argentum. significantur,vel duæ in Christo naturæ,vel Gentiles,& Iudæi Christo subiecti.
Coronas.s.significantes Christi summum imperium, & sacerdotium.Chal.coronam magnam.
12. Vir.s.cuius tu in hoc figura es. Oriens, &c. Chald.ecce vir,Christus nomen eius,qui reuelandus est, & magnificandus, & ædificaturus templum Domini.
Subter eum.i.in loco suo,vel sua virtute.
Templum.s. Ecclesiam.
13. Gloriam.i.coronam.q.d.regnabit, vt statim explicat. Solio.vide Luc.1. Sacerdos. Chald.Sacerdos summus. Consilium pacis.i.concordiæ.
Duos.s.Regem,& sacerdotem. quia vtrumque Christus,vel populum Iudaicum,& Gentilem.s.in Ecclesia.
14. Helem. hic suprà dictus Oldai. Fortè Binomius erat. Hen.hic suprà dictus Iosias. Memoriale q.d.in memoriam, quòd eas Domino obtulerint, & id figura eorum,qui offerunt sua Christo.
15. Procul.s.Gentiles. Me.s.Prophetam,vel Christum. Hoc.s.quod dixi,scietis,&c. Domini.s.Christi, quam quia Iudæi non audierunt, excæcati.

CAP. VII.

1. NONI .i. Nouembris.
2. Et miserunt.pro, miserant enim.
Sarasar, &c. nomina Iudæorum qui remanserant in Babylonia.
3. Flendum.i. ieiunandum. Quinto.s.ieiunabant, mense quinto,quo vrbs incensa & septimo, quo interfectus Godolias,adeoque dispersi Iudæi,qui sub eo erant.
Sanctificate.Chal abstinere à delitiis.
4. Et factum est, &c. redit ad id quod dixerat suprà.
5. Mihi i quod mihi gratum esset. vide Isa. 58.
6. Vobis.s.& non ad Dei gloriam.
7. In manu.i.opera seu ministerio. q. d. nónne sæpe vos monui non esse mihi grata vestra ieiunia, quòd deesset eis meorum præceptorum obseruatio?
9. Verum.70.iustum. Et misericordiam,&c. hæc geminatio significat, sæpè & multum misericordia vtendum.
10. Calumniari. Chald & 70 opprimere.
Et malum. 70. & malitiæ quisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.
11. Auerterunt scapulam.i.terga verterunt.
Recedentes, Hier. legit, recedentem, & sic est Heb. & Chald.q.d.rebellem, seu onus detrectantem. 70.tergum contemnens. Aggrauauerunt.s.velut pondere aliquo obturarunt.
12. Spiritu s.quem posuit in Prophetis. Indignatio.s.qua illos puniuit.
13. Locutus est.s.se puniturum. Dicit.pro, dixit etiam tunc.
14. Nesciunt.i.nesciebant antea. Terra.s.Iudæa.
Desolata.i.sola relicta. Ab eis.i.ob ipsorum peccata,vel ipsis discedentibus.
Transiens,& reuertens.i.vltro citroque commeans.
Desiderabilem.i optimam.
Desertam.Chald. & 70.desolationem.

CAP. VIII.

2. ZELATVS, &c. q. d. zelotypia prosecutus sum, eoque indignatus quòd me tantopere se amantem deseruerit.vel,iratus eius hostibus.
Sion.i.Iudæos,seu Synagogam,quæ Ecclesiæ figura, & pars.Cœpit enim Ecclesia à mundi principio, sed figura etiam fuit Ecclesiæ Christianæ.
3. Reuersus sum. Chald. reuertar.s.in gratiam recipiam. Ierusalem.s.Christi Ecclesia.
Veritatis. 1. Tim. 3. vocatur columna,& firmamentum veritatis.s.in ea vera est doctrina, & firmissima.
Mons etiam mons dicitur Ecclesia ob altitudinem dogmatum,& firmitatem. Sanctificatus.Heb.& Chal. sanctitatis.70.sanctus s.sancta Ecclesia doctrina, & moribus;nec extra eam vlla est sanctitas, aut vera virtus.
4. Senes,&c.q.d.diu viuent habitatores.s. sancti.q.d. per totam vitam studebūt sanctitati,vel nunquā deerunt in Ecclesia Magistri,qui prudentia, & doctrina cæteros regant.est autem in senibus prudentia. Væ terræ, cuius rex puer est. Viri.i.cuiusque.s. senum.q. d. erunt prudentissimi,vt solent grandæui. Baculus. Chald. opera recta.s.quibus ætas sustentatur.
5. Infantibus, &c. q. d.erunt & in Ecclesia multi in Christo paruuli, seu recens baptizati, & hilariter viuentes, quanquam & in Ierusalem, quæ tunc ædificabatur fuerunt ista ad litteram,sed in figura spiritualium.
6. Reliquiarum.i.relictorum ex captiuitate, in qua multi perierant. Illis.s.posse fieri. In oculis meis.i.coram me.
7. Orientis,&c.per hæc duo intellige etiam Aquilonem,& Austrum.q. d de omnibus mundi partibus vocabo electos ad salutem vide similem phrasim Matt. 8.
8. Ierusalem.i Ecclesiæ. In veritate,& in iustitia s. colent me vera fide, & rectis moribus.
9. Prophetarum s.Aggæi, & Zachariæ.
In die.70 ex die
10. Merces.i.laborum fructus.

Tribula-

Tribulatione.i.hostium vicinorum persecutione.
Dimisi.i.permisi.f.insurgere.

12. Semen pacis.i.prosperitatis. q. d. prouenient seminata feraliter. Germen i.fructum.

13. Maledictio .i. maledicti .f. vexati, vel malè audientes. Benedictio.i.benedicti.f.cùm ad fidem Christi conuersi eritis.

14. Misertus.f.hactenus,vt benefacerem.

15. Conuersus .f. ad misericordiam, qui secundùm iustitiam feceram. Cogitaui. loquitur more humano. Alioquin Deus nihil de nouo cogitat. Diebus istis. potest coniungi cum sequentibus.

16. Verba.i.res,seu opera. Pacis. 70. pacificum, & iustum,f.quo pax alatur & iustitia,nō discordia, aut iniquitas. Portis.f.vrbium.ibi enim fiebant iudicia.

17. Amicum.Chald.& 70. proximum.

19. Ieiunium.redit ad id,de quo quæsitum cap.7.
Quarti,id obseruabant,quia eo mense rupti à Chaldæis muri Ierusalem. Decimi.f.ob obsessam eo mense vrbem.vide Ier.39.& 52.Ezec.24. 4.Reg.vlt.

In gaudium.q.d.cessabit, atque ita respondetur quæsito. Præclaras,Heb.& 70.bonas.i.lætas.Chald.iucundas. Veritatem tantum, pro veritatem modò, seu interim. Chald.propterea veritatem. 70.& veritatem. q.d. id præcipuè à vobis requiro, vt veritati studeatis,& paci.

20. Vsquequo.pro,in tantum vt.q.d.in tantum festa celebrabitis vt veniant ad vos multi,&c. Chal. & 70.adhuc venient,&c. Veniant.f.tempore Euangelij.

21. Vnus ad alterum.pro,vnius ciuitatis ad alteram, vt indicant Heb. Domini.f.Christi.
Vadam.f.respondebit alter.

22. Robustæ. 70.multæ. Chald.regna magna.
Ierusalem.i Ecclesia.

23. Illis.f.hæc accident, quæ dixi. Et apprehendent. pro, apprehendent inquam. Fimbriam.i. oram vestis. Iudæi.f.spiritualis.i. Christiani.

CAP. IX.

1. ONVS.i.prophetia tristis mundo, qui Euangelio resistet, sed superabitur tandem.
Adrah.locus est prope Damascū,per quę duo,Mundi vrbes significantur. Requies eius.f.Domini.q.d. requiescet in gentibus ad fidem conuersis. 70. sacrificium eius.f.erit.q.d. Christo sacrificabitur à Gentilibus conuersis. Oculus.i.intuitus. Hominis,&c. q.d. respicit Deus omnes homines, & non solùm Israelitas An Iudæorum Deus tantùm? 70. quia Dominus respicit homines. Chal.quia videt Dominus opera hominum.

2. Hemath.i.Antiochia. Eius f.requies Domini, vel Ecclesiæ. q.d. & ipsa Emath conuertetur ad fidem. per has vrbes Gentilium, reliquæ etiam intelliguntur.
Sapientiam.f.fidei,seu Ecclesiæ.

3. Et ædificauit,&c.q.d.quamuis munitissima sit,& ditissima, tamen à Christo expugnabitur, nec poterit Euangelio resistere.idemque de alijs ciuitatibus intelligendum. Humum. Chal & 70 puluerem.

4. In mari f.erat in mari sita. Hæc. Heb Chald.& 70.ipsa Igni.f.verbi Dei. Deuorabitur.f. destructis erroribus,& vitiis.

5. Ascalon, &c.i. qui in gentibus oderant Euangelium. Spes.f.qua se putabat posse resistere.

Rex.pro,Regum,vel diabolus.q.d. Christus solus in ea regnabit. Habitabitur.f.ab infidelibus.

6. Separator.i.Christus,qui segregat oues ab hœdis, vel quicunque se separauit .f. ab infidelibus ad fidem conuersus. 70.alienigena.f.alienus antè à fide.
Superbiam. per quam etiam alia vitia intelliguntur.

7. Sanguinem.i.peccata,præsertim blasphemiam.
Eius.70.eorum. Abominationes.repetitio,vel significatur idololatria. Dentium.i.oris.q.d.vt ne de eis quidem loquatur ampliùs. Relinquetur,&c. q.d.erit in numero reliquiarum,quæ saluantur à Domino.
Deo nostro. Chald.adiectus populo Dei nostri.
Quasi dux.q.d honoratus,& in pretio.
Iebusæus.i habitator vetus Ierusalem. q. d, sicut illi, qui semper fuerunt in Ecclesia.

8. Circundabo.i.muniam. Domum.i. Ecclesiam.
Euntes,&c.q.d.discurrentes huc illuc pro salute animarum. Exactor,f.tributi. Chal.Tyrannus.f.diabolus.
Vidi.f.respexi oculis misericordiæ populum meum, vt ei benefaciam.

9. Satis.i.valde. Filia.Chal.cœtus.f.fidelium congregatio. Filia Ierusalem.repetitio. Rex.f.Christus.
Tibi.i.ad salutem tuam.
Iustus.f.& te iustificans. vide Rom. 3.
Pauper.Chal.& 70.mansuetus.& sic citatur Mat.21.
Et super pullum.hinc apparet super vtrumque sedisse Christum. intelligitur verò per Asinam, seu subiugalem, vt vertunt 70. Iudæi, qui sub iugo legis; per pullum Gentiles. vtrosque sibi Christus subiecit per fidem,&c.

10. Disperdam,&c. q. d. auferam arma quibus Euangelium impugnabant. seu victor tandem euadam, mihique per fidem subiiciam. Loquetur.f.Christus q. d. saluabit etiam gentes. Chald. iudicabit in pace regna.
A mari,&c. q. d. per totum orbem. Data est mihi potestas in cælo, & in terra. Fluminibus. Heb. flumine, sed est singul. pro plur. sic etiam intellige Psal.71.

11. Testamenti .f. noui confirmatoris, vnde, Hic sanguis noui testamenti. Lacu .i. limbo, seu purgatorio. vide Aug.epist.99.& 12 de gen.cap.13. quamquam idem 18.ciui. humanæ profunditatis miseriam, & sterilitatem intelligit.
Non est aqua.q.d. qui carcer est.

12. Munitionem.i ecclesiam seu Christum.
Vincti spei.Chal.ô vincti,qui redemptionem speratis. Annuncians pro,annuntio tibi.f. quod sequitur.
Duplicia.i. magna. Chal. duplicia bona.
Reddam .f. pro laboribus. Tibi. alloquitur quemque fidelium.

13. Extendi.præt.pro futuris. Iudam,&c.q.d.assumam ex Iuda,& Israel ministros prædicationis,per quos mundum conuertam. Impleui.f.quasi arcum. impleri arcus dicitur,cùm valdè tenditur. Chal.impleui fortitudine. Suscitabo. Chald. præualere faciam.
Græcorum. Gentiles. q.d. per tuos filios .f. Apostolos conuertam gentes. Gladium .f. ad perdendos errores, & vitia.

14. Videbitur. Chal. reuelabitur. 70.apparebit.
Iaculum. f. verbum. Chald.verba. 70.sagitta.
Tuba.f.euangelica. Turbine. pro, velut turbine.
Austri. Chald. venti Australis. q d. prosternet hostes fidei.

15. Deuorabunt.i.consument.f.hostes.

Lapidibus fcefl. monilis Scripturæ Chald. velut lapidibus. Inebriabuntur.i. fanguine. Metaphora à victoribus, qui multo hoftium fanguine afperguntur.

Phialæ.i. recipientes fanguinem hoftiarum.

Cornua.f. quæ abundè fanguine afpergi folent.

16. Populi fui. 70 populum fuum. Eleuabuntur.f. in ædificio Ecclefiæ. 70 voluuntur. Lapides.i. fideles, feu prædicatores. Eius f. Chrifti.

17. Quid enim, &c. q. d. quid habet Chriftus optimum, quo fuos alat, nifi corpus fuum fub fpecie panis, & fanguinem fub fpecie vini?

Germinans.i. producens. q. d. faciens caftos, & puros eos, qui dignè communicant.

CAP. X.

1. SEROTINO .f. vere, velut enim matotinum eft tempus femenus, eft autem pluuia doctrina, temporanea quidem, qua femina germinant, vetus Teftamentum i ferotina verò, qua fructus maturefcunt, nouum. q. d. petite aduentum Chrifti, & Euangelij.

Niues.q. d. dabit niuem, fi opus fit, ne dum pluuiam. Quidam dicunt legendum nubes. id enim fignificari voce Hebræa, & fic Hier. vertiffe. Chald. ventos .f. deferentes nubes. 70. apparentias .f. copiam nubium. Intellige verò Apoftolos & prædicatores, pluuiam verò doctrinam. Imbrus .i. vehementem, feu copiofam. 70. hyemalem. i. copiofam, vt folet effe hyemalis.

Eis.f. petentibus. Herbam, &c. q. d. germina falutis in cordibus.

2. Somniatores. Chald. pfeudoprophetæ.

Fruftra. 70 falfa. Confolabantur.f. fe confulentes.

Abducti.i. in varios errores.f. qui talibus fidem adhibebant. Affligentur.f. ab hoftibus animæ.

Paftor.f. bonus. q. d. interim, dum Chrifto caret. Chal. Rex. 70. fanitas.

3. Paftores. Chal. Reges. Hircos.i. reprobos. vide Matt. 25. Chal. Principes.f. malos. Vifitabo.i. puniam.

Vifitauit. 70. vifitabit f. vt prouideat. Gloriæ fuæ .i. gloriofum. Chald. fortem, & fplendentem.f. benè ornatum. 70. decorum fuum.

4. Ex ipfo.f. Iuda. Angulus.f. Chriftus lapis angularis. Chald. Rex. Paxillus.f. Chriftus, è quo pendent electi. Chal. Chriftus. Arcus.i. arma fpiritualia. Chald. fortitudo. Exactor.f. tributi. q. d. victor. Chal gubernator.f. qui exigat obedientiam. Simul. q. d. ex ipfo hæc omnia.

5. Conculcantes.f. hoftes fidei.

Lutum. pro, vt lutum. Afcenfores .f. hoftes videntes fe non poffe refiftere.

6. Confortabo. Chal. roborabo. Iofeph.i. Ephraim. .f. decem tribus. Miferebor eorum. 70. dilexi eos.

7. Fortes. 70. pugnatores. Ephraim. Chald. domus Ephraim. Vino.f. diuinæ gratiæ, & confolationis.

Filij.i. difcipuli.

8. Sibilabo i. vocabo.f. prædicatione. Chald. clamabo. 70. fignificabo. Congregabo.f. in Ecclefia. 70. fufcipiam. Redemi. 70. redimam. Antè.f. quàm eos per hoftes vaftatem.

9. Eos.f. fideles, vel prædicatores. Longè .i. remotis locis. Reuertentur.f. ad me corde fuo.

10. De terra, &c.i. ex omnibus locis, vbi vitiis feruiunt. Ad terram, &c. q. d. Ecclefiam fertilem, & altam, pulchramque. Locus.f. præ multitudine. Hyperbole eft, qua fignificatur fidelium maxima copia, vel fignificatur omnes effe reducendos, nullumque locum ipforum apud Affyrios, aut Aegyptios inuentum iri. 70. & non relinquetur ex eis vllus. Chald. & non fufficiet eis.f. locus.

11. Tranfiet.f. populus meus. In maris, &c. i. vt olim cùm tranfirent mare rubrum. q. d. omnes vincet difficultates, nihilque eios ad me reditum poterit impedire, vt nihil impediit cùm educerem olim ex Aegypto, atque hunc fenfum faciunt etiam Chaldaica.

Percutiet.f. Dominus, vel populus. 70. percutient.

Confundentur.f. non valcotia impedire tranfitum, 70. ficcabuntur. Profunda fluminis. Chald. Reges populorum. Humiliabitur. Chal ceffabit. Affur.i. dæmonum, vel hoftium fides. Sceptrum.i. dominium.

Recedet i. definet. Chald. & 70. tolletur. Intellige per Aegyptum vitia.

12. Eos.f. fideles. In Domino.i. in me.

. Nomine i. virtute. Ambulabunt. Chald. ambulabunt redempti. 70. gloriabuntur.

CAP. XI.

1. APERI Libane.i. templum, vel Ierufalem, erant enim loco edito, & infignes pulchritudine, & cibus, vel arboribus. Chal. aperite populi.

Ignis.i. bellum Romanorum. Cedros.i principes, & nobiles. q. d. velis nolis apertis portis tuis vaftabens. Chal. munitiones.

2. Abies.i. fecundi dignitate principibus, feu minores magiftratus. 70. pinus. Cedrus.i. fupremæ dignitates Magnifici. 70 optimates. Chal. diuites.

Quercus, &c. q. d. vicini magnates. Chal. fatrapæ prouinciarum. Saltus.f. Ierufalem.

3. Vox.f. auditur. repræfentat tempus calamitatis.

Paftorum. Chald. Regum. Magnificentia i. potentia, feu opes. Chald. prouinciæ. Leonum .f. potentium. Chal. vt leonum. Superbia Iordanis .i. fuperba loca, vbi habitabant.

4. Pafce. q. d. pafcite fuè oues, ô gubernatores. certè occidentur ab hoftibus. Quidam putant Chrifto dici.

Occifionis.i. cædi deftinatæ.

5. Poffederant.f. mali paftores. vide Ier. 23. Ezec 34.

Occidebant.f. fpiritualiter. Dolebant 70. pœnitentiam agebant.f. de tanto peccato. Vendebant. q. d. ex eis quæftum faciebant, more vendentium.

Parcebant. 70 compatiebantur.

6. Terram.f. Iudæam. Proximi.f. inteftina fuerunt bella Ierofolymis tempore obfidionis. Regis.i. ducum, vel Cæfaris, cui fe fubieceraat. Concident.i. vaftabunt .f. Romani. Chal diripient.

7. Pafcam. vox Chrifti. Occifionis.i. quod à malis paftoribus occiditur, vel q. d. alioqui morte dignum ob peccata. Propter hoc .f. quia deerant paftores boni, vel quia mifericors fum, & ipfi egent.

O pauperes. fuos alloquitur, quanquam Heb. non eft, ô. Virgas.i. baculos paftorales.

Decorem. hac gubernabat omnes homines, decebat enim id Deum. Funiculum, hac gubernabat Hebræi, quafi Dei hæreditas.

8. Tres.

8. Tres.s. Moisen, Aaron, Mariam. sic Hier. vide Mich.6 Alij intelligunt sacerdotes, scribas, & secularem potestatem. Mense vno.i.intra paucos dies in deserto, vel bello Romano. Contracta.i.anxietate, seu molestia pressa. q. d. mihi molesti fuerunt Hebræi, vel cœpi tertahere fauorem. In eis.i eorum causa, vel pro, in eos.

Variauit.s.mutati sunt ab obedientia, & cultu meo. Chal.detestata est cultum meum.

Non pascant.s.amplius, vt solebam. Succidetur.s. ab hostibus, Chal.consumetur. 70.deficit.

Carnem. Chal.substantiam.

10. Abscidi, &c.s.abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam. 70 proiiciam. pro, proieci.

Fœdus.s. de quo Gen.9.

11. Gregis.Chald populi. Custodiunt.s.quæ eis præcepi. Mihi.s.obediendo: vel abundat, more Hebræo. Chald. voluntatem meam.

Verbum.i.decretum q.d.agnouerunt Dei gratiam in se factam Dei bonitate, vel approbarunt Dei consilium iuxta illud, Iustificata est sapientia à filiis suis.

12. Si bonum. Chald.si rectum. q. d. si æquum esse iudicatis, vt est re vera. Mercedem.i. quod a vobis requiro velut debitum meæ in vos prouidentię s.obedientiam, & honorem, &c. Etsi non, &c.q.d. quod si non placet, ne facite. Et appenderunt, &c.q d loco mercedis me emerunt a Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim, vt nunc scuta aurea, ne quid desit pretio.

Argenteos.s.siclos.

13. Ad me s.Christum. Statuarium Heb.plasmatorem, seu formatorem.s.Deum, qui omnia plasmauit, in eius enim templum proiecti argentei, vel figulum. in huius enim agri emptionem dati, proiecit autem Christus, quia eo mouente proiecti à Iuda. Decorum. q.d. egregium verò pretium.

14. Præscidi.q.d.deserui populum meum, ne vt antea regerem. Germanitatem, Chal. pactum.70 testamentum. q. d fœdus, quod initum fuerat inter me, & Iudam atque Israel.

15. Vasa.i.instrumenta. Stulti. 70.imperiti Quidam intelligunt stultitiam improbi, & impij, qui s.officium Pastoris in perniciem ouium vertit, & Pastoris instrumenta in arma.

16. Pastorem.s.Antichristum, quem Iudæi recipiet. Derelictum. Chald.errantem. Contritum. 70.fractum. Id quod stat.70.integrum.

Enutriet. Chald.sustentabit. 70.diriget.

Carnes pinguium. Chal.substantias diuitum.

Dissoluet. Chal.consumet. 70.peruertet.

17. Idolum.i.specie tantùm pastor. Gladius.s.Dei .i.Dei vltio. Brachium.i.potentiam. Oculum.i.astutiam. Tenebrescens, &c.70.excæcatus excæcabitur.

CAP. XII.

1. SVPER.i. contrà. Israel.s.Ecclesiam persequentem. Fingens.i.formans.s.creando. Chal.creans. Spiritum.i.animam.

2. Ierusalem i Ecclesiam Crapulæ.i.in quod ebrij impingunt q d. qui eam impugnabunt, cadent m re ebriorum. Populis.s.fidei hostibus. Iuda.i. Iudæi.s. etiam ipsi Ecclesiam impugnabunt.

3. Lapidem. pro, vt lapidem.

Oneris i grauem. Chal.offensionis. Leuabunt.i.leuare loco conabuntur. Chald. vim et intulerint. 70. Calcabunt. Eam.i.Ecclesiam oppugnabunt.

4. In stuporem i stupore.i.reddam velut stupidos, vt nihil possint contra fideles. Iuda.i.Iudæos, vt eos conuertam. Equum, &c. q. d. omnia bellica instrumenta parata contra Ecclesiam, reddam inutilia.

5. Duces.s. Apostoli. Mihi. abundat, more Hebræo.

6. Sicut caminum, &c q.d.dabo virtutem superandi omnia. Deuorabunt, &c.q.d.destruent errores, & vitia.

Ad dextram, &c q.d.per omnes mundi partes. Chal. ad Austrum & Aquilonem.

Et habitabitur, &c. q. d. etiam in Ierusalem terrena erit Christi Ecclesia, vel loca Ecclesiæ ab hostibus erepta ei restituentur.

7. Tabernacula.s.ecclesias particulares.

In principio.i.olim.i.seruauit tabernacula Iudæorum in deserto, quæ erant harum figura. Magnificè.i.superbè. Domus Dauid, &c.i. Iudæi increduli contra credentes, vel mali, qui sunt in Ecclesia contra bonos.s. ne eos lædant, vel q.d.ne quisquam fidelium potentum insurgat in pauperes fideles.

8. Ierusalem.i.Ecclesiæ. Quasi Dauid.s. aget pœnitentiam. Domus Dauid.i Ecclesia.

Sicut Angelus, &c. q. d. tanquam si Dei Angelus eos ducat, & dirigat. Eius. Heb. Chald. 70. & Complut. eorum.

10. Precum Chal.& 70.misericordiæ.

Aspicient.s.die Iudicij. vide Apoc.1. Confixerunt. .s.in cruce.70.insultauerunt. Eum.s.Christum. mutatio personæ. q d plangent quòd eum occiderint, qui se ea causa videant damnatos. 70. super se ipsos. vide Apoc.1. Matt.24. Quasi, &c. i.vehementissimè.

11. Ierusalem, s. ibi fiet iudicium extremum.

Adremon. Hebr. Hadadrimmon. vrbs est in campo Mageddon, vbi Iosias occisus vide 2 Par 35.

12. Terra.s.reprobi. Familiæ, &c.i. singulæ familiæ. Domus Dauid, &c. nominantur præcipuè quędam familiæ Iudæorum, quæ præcipuè conspirarunt in Christi necem, vt quidam volunt. Mulieres. Chald. vxores.

Seorsum, non loco, sed q. d. proprio & ipsæ planctu. Nathan.s. filij Dauid.

13. Semei.70.Simeon, dicitur & Samai. Fuit autem princeps Pharisæorum, & Scribarum. vide Hier. Isa.8.&q. 10. ad Algas.

CAP. XIII.

1. DIE.s.tempore Christi. Fons s.doctrinæ & gratiæ. Patens.s.expositus omnibus. Domui Dauid i.Tribu Iuda. Ierusalem s. ibi Christus diu conuersatus, & prædicauit. Menstruatæ i.animæ inquinatæ peccatis, & abominabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt, per menstruatam gentilitatem.

2. Spiritum immundū s.dæmone vexatos homines.

3. Prophetauerit.s.falsa. Configent .i. interficiendum curabunt, seu crucifigendum. vide Deut. 13.

4. Prophetæ.s.falsi. Chal pseudopropheta. Ex visione.i.ob visionē q d.punietur ab alijs sic, vt non audeat prophetare. Pallio sacceo. s talt solet ât vti pseudoprophetæ, præseferentes vitæ austeritatem. 70 pelliceam vestem.

5. Excu-

5. Exemplum.ſ.agriculturæ. q.d. Imitor Adam,qui terram colebat.

6. Et diceturr,&c.redit ad id, de quo ſup.

Ei.ſ.Chriſto. Diligebant me.ſ.olim.70.dilecti mei, .ſ.populi.

7. Framea i.gladio.ſ.mortis ſententia, ſeu inſtrumenta. Meum. vox patris, qui filium dedit mundo in paſtorem. Cohærentem.ſ. patri conſubſtantialem quantum ad deitatem,& quantum ad humanitatem valde coniunctum. Percute.ſ.ò framea.

Oues.ſ.diſcipuli,qui fugerunt, & poſtea ſunt per orbem diſperſi ad prædicandum.

Paruulos.ſ. Apoſtolos è fuga reducendos, vel perſecutione liberandos. 70. paſtores.

8. Partes duæ.ſ.plures reprobi quàm electi.

Diſpergentur. quidam legunt, diſperdentur. 70.peribunt. Tertia.ſ.electorum.

9. Ipſe.ſ.populus electus. Es,Heb. Chal. & 70.eſt.

CAP. XIIII.

1. DIVIDENTVR.ſ.à Romano milite.

2. Media.i altera. Ex vrbe.ſub.ſed in ea occidetur.

3. Prœliabitur.ſ.gladio Euangelico.

Certaminis.ſ.contra Aegyptios in mari rubro.q.d.interficiet gentium errores,& vitia in baptiſmo.

4. Stabunt.ſ.cùm in cælum aſcendet.vel,cùm gentes ad ſe vocauerit vt mons Oliuarum ſignificet eccleſiam gentium. Prærupto.Chal.valle. 70 voragine.

Medium .i. altera illarum duarum partium dictarum q.d.vbi ſciſſus fuerit,altera pars ad Aquilonem inclinabit,altera ad Auſtrum,vt indicant Chald. & 70. vel ſignificat (vt quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis.eſt autem ſenſus, magnam fore in gentibus ad Euangelij prædicationem commotionem ſciſſis cordibus,& humiliatis; ſed tandem alteram partem ſaluandam , alteram condemnandam. Aquilo enim reprobos ſignificat.ſ. frigidos malitia. Auſter electos.ſ.calidos caritate. Vel ſignificat mõtium concuſſiones futuras die iudicij. exprimit verò vnum , per quem reliqui intelligantur.

5. Fugietis.ſ.Iudæi increduli. Montium meorum .i.Sion,& Oliueti,ſeu Moria q.d.recurretis ad legis ceremonias. Vallis montium.ſ. ad quam fugietis.

Vſque ad proximum. q d non longè aberit .ſ. prope eſt Iudæis lex vetus,& ritus antiqui,quocunque eant.

Veniet.ſ.ad iudicium.

6 Lux.ſ.reprobis. Frigus.ſ. peccati,& ſupplicij.

7. Non dies,&c. q. d. in cælo non erit dierum & noctium viciſſitudo. Veſperi,&c.q.d.ſemper lux erit, & non,vt nunc,veſpertina obſcuritas.

8. Aquæ.ſ.doctrinæ Chriſti, & gratiæ.

Ieruſalem i.eccleſia. Mediũ &c.q.d.pars ad Orientem,pars ad Occidentem.i.in totum orbem.

Orientale.ſ.mortuum. Nouiſſimum.ſ. mediterraneum,quod eſt in fine Paleſtinæ. In æſtate, &c.q. d. perpetuò.

9. Dominus.ſ.Chriſtus. Erit i agnoſcetur eſſe.

Vnum nomen.q.d.ſolum vnum Deum inuocabunt, non multos.ſ.conuerſis gentibus & Iudæis.

10. Reuertetur .ſ. ad Chriſtum. Vſque ad deſertum,&c.per hæc deſignatur multitudo credentium , & Eccleſiæ amplificatio. Remmon. eſt in tribu Beniamin ad Septentrionem Ieruſalem.

Exaltabitur.ſ.Ieruſalem.i. eccleſia.

A porta. pro, velut ſi nunc de terrena diceremus,à porta, &c. vide Iere. 31.

11. Anathema.i. exciſio, ſeu vaſtatio. id enim eſt Heb.Cherem חֵרֶם Chald. occiſio.

Secura.i.à malis. Chald.confidenter. 70. confidens.ſ. Deo protegente.

12. Tabeſcet i conſumetur,ſeu vigorem amittet.

13. Tumultus.Chald.conturbatio.70.ſtupor.

Domini.ſ.punientis hoſtes Eccleſiæ.

Apprehendet.ſ.præ timore,velut opem petens.

Conſeretur,&c. explicatio præcedentis.

14. Iudas.i.Iudæi,ſeu falſi,improbique Chriſtiani. Gentium.ſ.eccleſiam oppugnantium.

15. Et ſic erit, &c. q.d. vincentur tamen cum omni bellico apparatu. Ruina hæc.ſ. hominum,quam ſuprà diximus.vel fortè cùm id diceret Propheta, aliquid ſiegit,aut egit,quo ruinam ſignificaret.

16. Reliqui.ſ.conuerſi ad fidem. Ab anno in annum.i.ſingulis annis.q.d.ſemper. Tabernaculorum.ſ. agentes tanquam peregrini in mundo,vel per id intellige feſta omnia Eccleſiæ.

17. Imber.ſ.gratiæ,& fauoris Dei.

18. Aegypti.q.d.etiam illi qui videntur alieniſſimi à cultu veri Dei,vel qui videntur abundare aqua doctrinæ,vt Aegyptus aqua Nili. Erit.ſ. imber. perdit enim Deus ſapientiam ſapientum, &c.

19. Peccatum.i.pœna peccati. Chald. punitio.ſ priuabuntur doctrina vera,& gratia.

20. Quod ſuper frænum.i. ornamenta. Chal. phaleræ. Sanctum,&c. q.d. belli apparatus conuertetur in Dei cultum. Quidam id referunt ad clauum ſanctum à Conſtantino poſitum in equi fræno ad bellicos ſucceſſus,quem ego anno 1550. in Gallia vidi Carpentorati, vbi religioſè aſſeruabatur. Quaſi phialę.i. magno numero.q.d.multa erunt inſtrumenta ad Dei cultum,quia magna populi deuotio.

21. Omnis.ſ.ad Dei cultum neceſſarius. q. d. abundabit Eccleſia rebus neceſſariis , vt nihil cuiquam deſit ad Deo ſeruiendum. Mercator.ſ. rerum ſpiritualium, ſeu ſimoniacus.

MALA-

MALACHIAS.

Prophetauit post Aggaeum, & Zachariam contra Iudaeos, & de quibusdam Christi mysteriis.

CAPVT I.

1. AD.pro,contrà,vel,de;vel tâquam ad auditores. Israel.i.Iudęos ex captiuitate reductos.erât enim in eis ali qui etiam ex decem tribubus itaque omnes cômuni nomine appellâtur.
In manu.i. opera, seu ministerio. Malachiæ. Hebræi & Hier.putant esse Esdram.alij negant.
Iacob.s.electos.sic per Esau reprobi intelliguntur.
3. Odio habui. Chald.reprobaui. In solitudinem.s.vastante Nabucdonosor. Dracones. Chald. vastationem. intellige per hæc reproborum animas vastatas,& desertas Dei gratia.
4. Destruam.s. Dei iudicio ocenlio destruuntur reproborum ædificia spiritualia. Impietatis. Chal. populi impij. 70. iniquitatis.
5. Magnificetur.i.glorificetur, seu laudetur. 70. magnificatus est. Super terminum. Chal.qui dilatauit fines.
6. Honorat.i.honorare solet,seu debet.
7. Altare.i.mensam, vel altare holocausti.
Panem.s. panes propositionis, vel pro,oblationê. Chald.oblationê. Pollutum.i. non vt præscribit lex, vel inquinatû offerentis peccato. Chald. execrâdam.
Dicitis.pro,si dicatis. Chald.si dixeritis.
Te.i.tibi oblata. Despecta.i contemptibilis.q d. in eo quòd eam contemptui habetis,quasi nihil referat,quo modo quidque offeratur.
8. Languidum.i.infirmum. Si placuerit.q.d.certè non placebit. Chald.nunquid placebit?
Susceperit faciê.q.d.benignéne aspiciet,& amâret?
9. Hoc.s.quod dixi.q.d.peccastis enim.
10. Gratuito.q.d.an pro ministerio nô habetis stipendium sufficiens? cur ergo agitis neglıgêter? Heb. tamen & 70.& Côplut.vbi negatiuè legitur,& nô incêdat, sensus est,Satius esset claudere têplum, & non offerre grates.i.frustra.s.quæ mihi non sunt grata.
Non est mihi, &c. q.d.non mihi placetis, nec vestra sacrificia volo.
11. Magnum est.70.glorificatum est. pro, glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euangelij.
Nomini meo.i.mihi. Oblatio.s.in Missa.
Munda.s.purissimum Christi corpus.
12. Mensa.i.altare. Contaminata est.q.d.ita tractatis vt rem pollutam,& contemptibilem.
13. De labore. q.d. sudore meo partû Deo offero.
Exufflastis. i. offertis rem dignam exufflatione. s. vilem. Munus.s.mihi offerendum.
14. Masculum.s.integrum,seu perfectum..
Debile.i.vitiatum.Chald.corruptum.
Rex,&c q d.cùm tamê vestro duci tale quid offerre non auderetis. Horribile.i.tremendum. q. d. timetur,seu in honore est. Chal.potens.70.illustre.
In gentes.pro, apud gentes. de futura re loquitur quasi de præsenti.

CAP. II.

1. HOc.s. quod sequitur.
2. Maledicam,&c.i.priuabo vos bonis,quę dedi, vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, seu (vt indicat Chal.) habebo vestras benedictiones pro execrationibus. Super cor.s.vt daretis mihi gloriam.Chald. super cor timorem mei.
3. Vobis. 70. à vobis.q. d. auferam emolumenta sacerdotij. Brachium. i. armum, qui sacerdotibus dabatur:vel.q.d.viribus priuabo vos. Stercus.s.ventriculi, qui item sacerdoti dabatur. 70. ventriculum. q. d. pro ventriculo vobis debito, velut fecibus contaminabo.i. reddam ignominiosos dignosque confusione.
Solemnitatû.i.hostiarum in festis offerri solitarû.
Assumet.i.inuoluet.s.stercus.
4. Istud.i.de victimis rectè offerendis.
Esset.s.firmum. Leui.i.familia sacerdotali.
5. Vitæ,& pacis.s.edandæ si mihi obediret.
Timuit.de sanctis loquitur,vt Aarô,Phinees, &c..
6. Lex, &c.q.d.semper veram de lege doctrinam docuit. Pace.s.non resistens meæ voluntati.
Aequitate.i.iustitia. Ambulauit mecum. i. mihi seruiuit,seu mihi placuit.
7. Custodient.i. custodire debent.s.proferendam cùm opus erit. Requirent.s. requirere debent.
Angelus. i. legatus, seu nuntius, vel Angelicum munus exercens.
8. De via.s.mandatorum Dei. Scandalizastis. s. malo exemplo:70.infirmos fecistis.
In lege.s.dum eam non seruatis. Irritum. s. non seruando pacti conditiones.
9. Humiles.i.abiectos. Faciem.70 personã.q.d. cùm secundùm legem iudicare deberetis, iudicastis secundùm acceptionem,seu respectum personarum.
10. Pater.s.Abraham,vel Iacob,vel Deus.
Deus,&c.q.d.nónne omnes Deum verû colimus?
Vestrum. Heb. nostrum. Pactum patrum. i. legem patribus datam, vel pactum de seruanda Dei lege,quæ iubet neminem despici.
11. Sanctificationem. i. sanctitatem.70. sancta. s. Dei præcepta. Habuit.s.in vxorem. Filiam,&c.i. colentem deos alienos.
12. Tabernaculo. Heb. & 70. tabernaculis. Chal. vrbibus. Et offerentem,&c.q d.etiam sacerdotes.
13. Operiebatur, &c. q. d. faciebatis, vt vxores à vobis repudiatæ lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. Placabile.i.quod me placet, seu mihi gratum sit. Mugitu.70.gemitu.
14. Testificatus. i. per legê cum attestatione præcepit.s.non deserendam vxorem temerè. vide testificandi significationem Exod. 19. Deut. 31. 4. Reg. 17.
Pubertatis tuæ i.quam adolescens duxisti.
Particeps.i.socia. Foederis.s.primo cum ea initi.
15. Vnus.s.Deus. Fecit.s.etiam fæminam.

ε. Residuum,

Residuum, &c. q. d. nónne etiam ei dedit, vt homini spiritum suum? inspirans. s. in eam spiraculú vitæ.

Et quid vnus, &c. q. d. & quid Deus ipse vult, nisi filios sanctos gigni ex fideli patre & matre? 70. & dixistis, quid aliud nisi semen quærit Deus? q. d. excusatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cùm matrimonium sit causa prolis à Deo institutum? Custodite. s. à peccato.

16. Odio, &c. s. ob fornicationem, aut iustam causam lege permissam. Quidam tamen putãt ob solum adulterium licuisse.

Dimitte. s. dato libello repudij. Iniquitas. i. iniquitatis punitio. s. si contra Dei legem fecerit.

Vestimentum. i. corpus. vel, vt vestimentum. q. d. totum hominem velut vestimentum. Eius. s. viri.

Despicere. s. vxores.

17. Laborare, &c. i. molestia affecistis. 70. ad iram prouocastis. Placent. id dicebant quidam quòd viderent malos prosperari in hac vita.

Iudicij. i. iustus iudex. q. d. vbi est Dei prouidentia? 70. iustitiæ.

CAP. III.

1. ANGELVM. s. Ioannem Baptistam.

Præparabit. s. inuitando ad pœnitentiam, & de me testimonium perhibendo. Chal. complanabit.

Faciem meam. i. me. Loquitur verò pater, vt patet Matt. 11. Mar. 1. Luc. 7. At Euangelistæ dicunt ante faciem tuam. s. quod ante patrem, ante filium etiam est, & in filio pater erat, & opera faciebat.

Templum suum. s. sæpe ad templum venit, ibique prædicauit & miracula fecit. Apparet autẽ hinc Christum esse Deum. Dei enim illud templum erat.

Dominator. Heb. Chald. & 70. Dominus.

Quæritis. i. expectatis, seu optatis. Angelus. s. officio legati, seu nuntij. Testamenti. s. noui confirmati per sanguinem suum, vel pacti. i. Dei per pactum promissionis.

2. Poterit cogitare. i. cogitatione cõprehendere, seu capere. s. tantam aduenientis bonitatẽ, sapientiam, & potẽtiam. Chald. & 70. sustinebit. quod ad secundum aduentũ quidam referunt. Stabit. i. consistere poterit. s. pre timore, seu stupore. Ad videndũ 70. vidẽdo.

Conflans. s. & purificans metalla. Herba. s. qua pannorum sordes mundant. saponariam quidam dicunt. Heb. Borith. Herbæ nomen est. vide Ier. 2.

Fullonum. 70. lauantium.

3. Cõflans. pro, velut cõflans. s. purgãs animas igni Spiritus sancti. Filios Leui. i. sacerdotes Ecclesiæ.

Colabit. Chald. expurgabit. 70. effundet. s. effundendo purgantur metalla ad ignem. In iustitia. i. iustè, seu perfectè,

4. Iuda. i. Christianorum. Ierusalem. i. Ecclesiæ. Antiqui. explicat quid sint dies seculi, seu à seculo. 70. priores. s. quibus sancti viri Deo placebant, eique sanctè offerebant munera sua.

5. Ad vos. s. ô peccatores. In iudicio. i. iudicaturus. Velox. i. promptus. Maleficis. Chal. contra maleficos. 70. super veneficos. Calũniantur. i. per calũniam auferunt. Chald. violenter auferunt. 70. priuant.

Humiliant. i. affligunt.

6. Non mutor q. d. faciam quod prædico.

Non estis consumpti. sub. sed tolerati hactenus à me clementer 70. non recessistis à peccatis.

7. Legitimis. Chald. mãdatis. Reuertimini. s. per pœnitentiã. Reuertar. s. per misericordiã, & gratiam.

8. Si affligit, &c. q. d. An æquum est, vt homo Deum contristet? Chal. Num ad iracundiam prouocat. i. prouocare debet? 70. si supplantabit. i. decipiet, seu defraudabit. Decimis. s. quas non datis.

9. In penuria. i. ob penuriam. s. quia non datis decimas, aut non quantum debetis.

Maledicti. i. execrabiles.

10. Horreum. s. sacerdotum. Cataractas. Chal. fenestras. s. videntur cæli aperiri cùm copiosè pluit.

Benedictionem. i. fructuum copiam. Vsque ad abundantiam. i. abundanter.

11. Increpabo. i. prohibebo. Deuorantem. s. locustam & bruchum.

12. Terra. 70. vt terra. Desiderabilis. i. optima. q. d. rerum omnium copia abundabitis.

13. Inualuerunt. 70. ingrauastis. Super. i. contrà. q. d. valde mihi molesta fuerunt.

14. Tristes. i. pœnitentes, seu ieiunantes.

15. Ergo nunc. Chal. nunc autem. 70 & nunc.

Arrogãtes. Chal. impios. 70. alienos. s. à Dei cultu.

Aedificati. i. aucti prole, vel diuitiis. Tentauerunt Deum. 70. restiterunt Deo.

Salui. i. seruati. Chal. liberati.

16. Locuti sunt. s. pro Deo, seu in defensionem veritatis. Monumenti. i. memoriæ. q. d. vt Deus eorum recordetur. loquitur more humano.

Timentibus. i. in gratiam timentium. s. vt à Deo suo tempore remunerentur.

17. Facio. pro, faciam. s. iudicium.

Peculium. i. peculiarem populum, & velut thesaurum pretiosum.

18. Conuertemini. s. ad considerandum. q. d. tum verò intelligetis docti experientia.

CAP. IIII.

1. DIES. s. iudicij. Succensa. s. igne præcedente iudicium. Superbi. Chald. impij.

Impietatem. 70 iniqua. Stipula. Chal. sicut stipula. Non derelinquet, &c. q. d. penitus, seu omnia bona, spemque boni.

2. Sol. s. Christus. Iustitię. s. dator, & cõseruator.

Pennis. i. radiis. s. gratiis. Egrediemini. s. è mũdo, vel sepulcris. Vitulus de armento. Chal. vituli saginati. 70. vituli relaxati vinculis. q. d. celeriter, & lætè.

3. Calcabitis. s. sub pedibus habebitis, & cum Christo damnabitis. vide Psal. 149. Sap. 3.

Cinis. pro, velut cinis. q. d. vilissimi & abiectissimi.

Facio. s. iudicium de toto mundo.

4. Mementote. s. vt seruetis.

Horeb, qui & Sinai. Præcepta, &c. Lex, moralia præcepta; præcepta, ceremonialia; iudicia, iudicialia.

5. Eliam. s. in primo aduentu Ioannem, in secundo Eliam. Horribilis. Chald. terribilis. 70. illustris.

6. Conuertet, &c. August. 20. ciu. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij consentiant in id quod Patres senserunt. Chal. restituet.

Patrum.

MALACHIAS.

Prophetauit post Aggæum, & Zachariam contra Iudæos. & de quibusdam Christi mysteriis.

CAPVT I.

1. AD. pro, contrà, vel, de; vel tanquam ad auditores. Israel .i. Iudæos ex captiuitate reductos. erant enim in eis aliqui etiam ex decem tribubus. itaque omnes communi nomine appellantur.

In manu.i.opera, seu ministerio. Malachiæ. Hebræi & Hier. putant esse Esdram, alij negant.

Iacob.s.electos. sic per Esau reprobi intelliguntur.

3. Odio habui. Chald. reprobaui. In solitudinem. s. vastante Nabuchodonosor. Dracones. Chald. vastationem. intellige per hæc reproborum animas vastatas, & desertas Dei gràtia.

4. Destruam .s. Dei iudicio occulto destruuntur reproborum ædificia spiritualia. Impietatis. Chal. populi impij. 70. iniquitatis.

5. Magnificetur.i. glorificetur, seu laudetur. 70. magnificatus est. Super terminū. Chal. qui dilatauit fines.

6. Honorat. i. honorare solet, seu debet.

7. Altare i. mensam, vel altare holocausti.

Panem .s. panes propositionis, vel pro, oblationem. Chald. oblationem. Pollutum. i. non vt præscribit lex, vel inquinatum offerentis peccato. Chald. execrandam.

Dicitis. pro, si dicatis. Chald. si dixeritis.

Te. i. tibi oblata. Despecta. i. contemptibilis. q. d. in eo quòd eam contemptui habetis, quasi nihil referat, quo modo quidque offeratur.

8. Languidum. i. infirmum. Si placuerit. q. d. certè non placebit. Chald. nunquid placebit?

Susceperit faciem. q. d. benignène aspiciet, & amâter?

9. Hoc. s. quod dixi. q. d. peccastis enim.

9. Gratuito. q. d. an pro ministerio non habetis stipendium sufficiens? cur ergo agitis negligenter? Heb. tamen & 70. & Complut. vbi negatiuè legitur, & non incendat, sensus est, Satius esset claudere templum, & non offerre gratis. i. frustra. s. quæ mihi non sunt grata.

Non est mihi, &c. q. d. non mihi placetis, nec vestra sacrificia volo.

11. Magnum est 70. glorificatum est. pro, glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euangelij.

Nomini meo. i. mihi. Oblatio. s. in Missa.

Munda. s. purissimum Christi corpus.

12. Mensa. i. altare. Contaminata est. q. d. ita tractatis vt rem pollutam, & contemptibilem.

13. De labore. q. d. sudore meo partum Deo offero.

Exufflastis. i. offertis rem dignam exufflatione. s. vilem Munus. s. mihi offerendum.

14. Masculum. s. integrum, seu perfectum.

Debile. i. vitiatum. Chald. corruptum.

Rex &c. q. d. cùm tamen vestro duci tale quid offerre non auderetis. Horribile. i. tremendum: q. d. timetur, seu in honore est Chal. potens. 70. illustre.

In gentes. pro, apud gentes. de futura re loquitur quasi de præsenti.

CAP. II.

1. HOc. c. s. quod. sequitur.

2. Maledicam, &c. i. priuabo vos bonis, quæ dedi, vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, seu (vt indicat Chal.) habebo vestras benedictiones pro execrationibus. Super cor. s. vt daretis mihi gloriā. Chald. super cor timorem mei.

3. Vobis. 70. à vobis. q. d. auferam emolumenta sacerdotij. Brachium. i. armum, qui sacerdotibus dabatur: vel q. d. viribus priuabo vos. Stercus. s. ventriculi, qui item sacerdoti dabatur. 70. ventriculum. q. d. pro ventriculo vobis debitō, velut fecibus contaminabo. s. reddam ignominiosos dignosque confusione.

Solemnitatum. i. hostiarum in festis offerri solitarū.

Assumet. i. inuoluet. s. stercus.

4. Istud. s. de victimis rectè offerendis.

Esset. s. firmum. Leui. i. familia sacerdotali.

5. Vitæ, & pacis. s. ei dandæ si mihi obediret.

Timuit. de sanctis loquitur, vt Aaron, Phinees, &c.

6. Lex, &c. q. d. semper veram de lege doctrinam docuit. Pace. s. non resistens meæ voluntati.

Aequitate. i. iustitia. Ambulauit mecum. i. mihi seruiuit, seu mihi placuit.

7. Custodient. i. custodire debent. s. proferendam cùm opus erit. Requirent. s. requirere debent.

Angelus. i. legatus, seu nuntius, vel Angelicum munus exercens.

8. De via. s. mandatorum Dei. Scandalizastis. s. malo exemplo. 70. infirmos fecistis.

In lege. i. dum eam non seruatis. Irritum. s. non seruando pacti conditiones.

9. Humiles. i. abiectos. Faciem. 70 personam. q. d. cùm secundùm legem iudicare deberetis, iudicastis secundùm acceptionem, seu respectum personarum.

10. Pater. s. Abraham, vel Iacob, vel Deus.

Deus, &c. q. d. nónne omnes Deum verum colimus?

Vestrum. Heb. nostrum. Pactum patrum. i. legem patribus datam, vel pactum de seruanda Dei lege, quæ iubet neminem despici.

11. Sanctificationem. i. sanctitatem. 70. sancta. s. Dei præcepta. Habuit. s. in vxorem. Filiam, &c. i. colentem deos alienos.

12. Tabernaculo. Heb. & 70. tabernaculis Chal. vrbibus. Et offerentem, &c. q. d. etiam sacerdotes.

13. Operiebatur, &c. q. d. faciebatis, vt vxores à vobis repudiatæ lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. Placabile. i. quod me placet, seu mihi gratum sit. Mugitu. 70. gemitu.

14. Testificatus. i. per legem cum attestatione præcepit. s. non deserendam vxorem temerè vide testificandi significationem Exo. 19. Deut. 32. 4. Reg. 17.

Pubertatis tuæ. i. quam adolescens duxisti.

Particeps. i. socia. Fœderis. s. primò cum ea initi.

15. Vnus. s. Deus. Fecit. s. etiam fœminam.

Residuum,&c. q. d. nónne etiam ei dedit, vt homini spiritum suum inspiranti. s. in eam spiraculum vitæ.

Et quid vnus,&c q.d. & quid Deus ipse vult, nisi filios sanctos gigni ex fideli patre & matre? 70 & dixistis, quid aliud nisi semen quærit Deus? q.d. excusatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cùm matrimonium fit causa prolis à Deo institutum? Custodite. s. à peccato.

16. Odio, &c s. ob fornicationem, aut iustam causam lege permissam. Quidam tamen putant ob solum adulterium licuisse.

Dimitte. s. dato libello repudij. Iniquitas. i. iniquitatis punitio. s. si contra Dei legem fecerit.

Vestimentum i. corpus. vel, vt vestimentum. q. d. totum hominem velut vestimentum. Eius. s. viri.

Despicere. s. vxores.

17. Laborare, &c. i. molestia affecistis. 70. ad iram prouocastis. Placent. id dicebant quidam quòd viderent malos prosperari in hac vita.

Iudicij. i. iustus iudex. q. d. vbi est Dei prouidentia? 70. iustitiæ.

CAP. III.

1. ANGELVM. s. Ioannem Baptistam.

Præparabit. s. inuitando ad pœnitentiam, & de me testimonium perhibendo. Chal. complanabit.

Faciem meam. i. me. Loquitur verò pater, vt patet Matt. 11. Mar. 1. Luc 7. At Euangelistæ dicunt ante faciem tuam. s. quod ante patrem, ante filium etiam est, & in filio pater erat, & opera faciebat.

Templum suum. s. sæpe ad templum venit, ibique prædicauit & miracula fecit. Apparet autem hinc Christum esse Deum, Dei enim aliud templum erat.

Dominator. Heb. Chal. & 70. Dominus.

Quæritis. i. expectatis, seu optatis. Angelus. s. officio legati, seu nuntij. Testamenti. s. noui confirmator per sanguinem suum, vel pacti. i. Dei per pactum promissionis.

2. Poterit cogitare. i. cogitatione comprehendere, seu capere. s. tantam aduenientis bonitatem, sapientiam, & potentiam. Chald. & 70. sustinebit. quod ad secundum aduentum quidam referunt. Stabit. i. consistere poterit. s. præ timore, seu stupore. Ad videndum. 70. in videndo.

Conflans. s. & purificans metalla. Herba. s. qua pannorum sordes mundant. saponariam quidam dicunt. Heb. Borith. Herbæ nomen est. vide Ier. 2.

Fullonum. 70. lauantium.

3. Conflans. pro, velut conflans. s. purgans animas igni Spiritus sancti. Filios Leui. i. sacerdotes Ecclesiæ.

Colabit. Chald. expurgabit. 70. effundet. s. effundendo purgantur metalla ad ignem. In iustitia. i. iustè, seu perfectè.

4. Iuda. i. Christianorum. Ierusalem. i. Ecclesiæ.

Antiqui explica: quid sint dies seculi, seu à seculo. 70. priores. s. quibus sancti viri Deo placebant, eique sanctè offerebant munera sua.

5. Ad vos. s. ô peccatores. In iudicio. i. iudicaturus.

Velox. i. promptus. Maleficis. Chal. contra maleficos. 70 super veneficos. Calumniantur. i. per calumniam auferunt. Chald. violenter auferunt. 70. priuant.

Humiliant. i. affligunt.

6. Non mutor. q.d. faciam quod prædico.

Non estis consumpti. sub. sed tolerati hactenus à me clementer. 70. non recessistis à peccatis.

7. Legitimis. Chal. mandatis. Reuertimini. s. per pœnitentiam. Reuertar. s. per misericordiã, & gratiam.

8. Si affligit, &c q.d. An æquum est, vt homo Deum contristet? Chal. Num ad iracundiam prouocat. i. prouocare debet? 70. si supplantabit. i. decipiet, seu defraudabit. Decimis. s. quas non datis.

9. In penuria. i. ob penuriam. s. quia non datis decimas, aut non quantum debetis.

Maledicti. i. execrabiles.

10. Horreum. s. sacerdotum. Cataractas Chal. fenestras. s. videntur cæli aperiri cùm copiosè pluit.

Benedictionem. i. fructuum copiam. Vsque ad abundantiam. i. abundanter.

11. Increpabo. i. prohibebo. Deuorantem. s. locustam & bruchum.

12. Terra. 70. vt terra. Desiderabilis. i. optima. q.d. rerum omnium copia abundabitis.

13. Inualuerunt. 70. ingrauastis. Super. i. contra. q.d. valde mihi molesta fuerunt.

14. Tristes. i. pœnitentes, seu ieiunantes.

15. Ergo nunc Chald nunc autem. 70. & nunc.

Arrogantes. Chal. impios. 70. alienos. s. à Dei cultu.

Aedificati. i. aucti prole, vel diuitiis. Tentauerunt Deum. 70. restiterunt Deo.

Salui. i seruati. Chal. liberati.

16. Locuti sunt. s. pro Deo, seu in defensionem veritatis. Monumenti. i. memoriæ. q.d. vt Deus eorum recordetur. loquitur more humano.

Timentibus. i. in gratiam timentium. s. vt à Deo suo tempore remunerentur.

17. Facio. pro, facturus. s. iudicium.

Peculium. i. peculiarem populum, & velut thesaurum pretiosum.

18. Conuertemini. s. ad considerandum. q. d. tum verò intelligetis docti experientia.

CAP. IIII.

1. DIES. s. iudicij. Succensa. s. igne præcedente iudicium. Superbi. Chald. impij.

Impietatem. 70. iniqua. Stipula. Chal. sicut stipula. Non derelinquet, &c. q.d. penitus, seu omnia bona, spemque boni.

2. Sol. s. Christus. Iustitiæ. s. dator, & conseruator.

Pennis i. radiis. s. gratiæ. Egrediemini. s. è mundo, vel sepulcris. Vitulus de armento. Chal. vituli saginati. 70 vituli relaxati vinculis. q.d. celeriter, & læte.

3. Calcabitis. s. sub pedibus habebitis, & cum Christo damnabitis. vide Psal. 149. Sap. 3.

Cinis. pro, velut cinis. q.d. vilissimi & abiectissimi.

Facio. s. iudicium de toto mundo.

4. Mementote. s. vt seruetis.

Horeb, qui & Sinai. Præcepta, &c. Lex, moralia præcepta; præcepta, ceremonialia; iudicia, iudicialia.

5. Eliam. s. in primo aduentu Ioannem, in secundo Eliam. Horribilis. Chald. terribilis. 70. illustris.

6. Conuertet, &c. August. 20. ciu. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij consentiant in id quod Patres senserunt. Chal. restituet.

Patrum.

7 Patrum .s. Patriarcharum.

Ad filios.s. vt illorum cor,& filiorum vnum sit, Christum suscipiendo.

Ad patres.s. vnitandos in vera fide,& moribus.

Anathemate. Chald. exterminatione. 70. penitus q.d. ne illos (si aliter agant quàm volo) supplicio æterno condemnem, seu à sanctorum consortio separem præcisos.

MACHABÆORVM. LIB. I.

CAPVT I.

1. PRIMVS.s. Monarcha. Græc. πρῶτος. i. prius, s. quam Persas vinceret.

Cethim. sic Scriptura Græciam vocat: hic Macedoniam intellige.

Darium. in hoc desiit Persarum imperium.

2. Omnium.s. debellatorum, vel pro, plurimorum.

Reges.s. multos.

3. Siluit. i. quieuit, non ausa resistere. q.d. se illi subdidit.

4. Virtutem .i. exercitum, vt statim explicatur.

5. In tributum. i. tributarij.

7. Pueros. i. famulos. Diuisit. i. permisit, vt diuiderent (nec enim successorem nominauit) vel diuidendum reliquit, vt Glo. interpretatur. Compl. dimisit.

11. Peccati. Græc. peccatrix. Qui.s. Antiochus illustris. Centesimo, &c. s. à Seleuco primo, post mortem Alexandri, rege Syriæ.

12. Testamentum. i. fœdus.

14. Facerent iustitiam .i. sequerentur instituta, seu rationem viuendi.

15. Gymnasium.s. Palæstricum.

16. Fecerunt.s. non se circumcidendo, vel fortè medicamine aliquo. Testamento sancto. i. pacto, seu lege Dei. Venudati sunt. i. velut serui emptitij se addixerunt.

17. Paratum. i. stabilitum.

18. Graui. i. magna. In. pro, cum.

21. Conuertit.s. bellum. vel pro, reuertit.

23. Sanctificationem. i. templum. Vasa .i. instrumenta. Libatoria.s. vasa.

24. Concupiscibilia. i. pretiosa.

27. Infirmati .i. animo deiecti.

28. Maritus Græc. sponsus. Et quæ, &c. i. sponsæ.

29. Super, &c. i. ob calamitatem habitantium.

Induit confusionem. i. valde est afflicta, & turbata.

30. Dierum.s. plenos. q.d. integros.

36. Conualuerunt. i. fortes facti sunt.

37. Laqueum.s. Iudæis.

38. Sanctificationi. i. templo. Diabolum malum. q.d. pessimum hostem.

39. Contaminauerunt. i. profanarunt.

40. Extera. i. aliena. Seminî. Græc. genimini. s. indigenis.

41. Opprobrium .i. ignominiam, seu vituperium.s. exposita ludibrio hostium. Nihilum. Græc. contemptu. s. successit pro honore vilipendium.

42. Secundùm, &c. q.d. priori gloriæ successit par ignominia.

43. Vnus.s. moribus.

45. Coinquinauerunt. i. profanarunt.s. nô obseruâtes.

46. Libros. i. epistolas, seu libellos legum.

Gentium terræ, q.d. gentilium. Græc. alienas terræ.s. gentilicas.

49. Coinquinari. i. profanari.s. rebus contrariis templi sanctitati. Sancta. i. res sanctas. Græc. sanctos. s. homines. i. Deo dicatos.

50. Communia. i. immunda secundùm legem.

51. Iustificationes. i. præcepta, & instituta.

52. Morerentur. i. interficerentur.

53. Verba hæc. pro, quæ diximus.

56. Abditis, &c. pro, abdita, & abscondita, &c.

57. Casleu.s. Decembris, seu Nouembris. vide inf. cap. 4. Abominandum idolum. Græ. abominationem. s. idolum Iouis. Desolationis. ita vocatur idolum. fortè quòd magna sit desolatio, magnaque abominatio, tale quid statui in Dei templo. est enim abominatio desolationis idem quod abominabilis desolatio, vel abominatio desolatoria. Videretur quidem huc respexisse Daniel cap. 9. nisi Christus aliter explicasset Matt. 24.

61. In virtute sua. i. pro potestate quam habebât, vel pro viribus. In omni, &c. i. per singulos menses.

62. Contra altare Græc. in altari, seu super altari.

67. Ira. i. indignatio, seu punitio.s. Dei, vel Antiochi.

CAP. II.

1. AB Ierusalem iunge cum, surrexit.

7. Contritionem. i. vastationem.

8. Sancta pro, sanctuarium. Facta pro, data.

Eius.s. Ierusalem. Ignobilis. i. contéptibilis, seu vilis.

9. Gloriæ. i. gloriosa, seu magnifica. Senes. Græc. paruuli, seu infantes.

10. Eius.s. Ierusalem.

11. Compositio. i. ornatus.

16 Steterunt.s. in proposito nô recedendi à lege Dei.

19. Obediunt. pro, obediant. Seruituti .i. obseruantia.

21. Propitius sit. i. faueat. q.d. ita nos Deus seruet, vt non faciemus id.

24 Renes. i. interiora. Secundùm iudicium legis. .i. prout postulabat amor, seu zelus legis. Græ. secundum iudicium. i. vt solet. s. in talibus rebus.

27. Statuens. q.d. defendens ne cadat.

Testamentum. i. pactum.s. legem Dei, quæ secûdùm fœdus debet obseruari.

29. Iudicium, & iustitiam .i. iustè, & sanctè viuere.

30. Sederunt. sedere dicuntur in Scriptura afflicti & mœsti. Inundauerunt. Græc multiplicata sunt.

31. Dissipauerunt. i. violarunt.

32. Sabbatorum. pro, sabbati. sic inf.

34. Polluamus. i. profanemus.s. putabant non licere sabbato præliari, etiam se defendendo.

37. Simplicitate.i.innocentia, seu integritate. Super nos.pro,nobis,seu de nobis.

40. Vir.i.quisque. Animabus nostris.i.vita nostra. Iustificationibus.i.legibus. A terra.i.ne viuamus super terram.

41. Occultis.s.locis,vbi se absconderant.

42. Iudæorum.Græc Asidæorum. Voluntarius in lege.i.desiderans legem obseruare.

43. Malis.i.persecutione,seu calamitate. Additi sunt.i.adiunxerunt se. Facti sunt, &c q.d. fuerunt illis magno præsidio.

44. Ira sua.i irati. Cæteri.s.hostium. Nationes i. gentiles.

46. In fortitudine.i. fortiter.

47. Filios superbiæ.i. superbos.s.hostes. Prosperatum est.i.bene successit.

48. Obtinuerūt legem.i.legis obseruationem,quam hostes impediebant. Cornu.i,potentiā.q d victoriam.

49. Confortata est i inualuit. Castigatio.s. Dei per hostes. Euersionis.s rerum nostratum. Ira indignationis.i.magna punitio.

50. Aemulatores i zelatores, seu studiosi vehementer. Testamento.i.pacto, vel lege,vt sit repetitio.

51. Generationibus.i.seculis,seu ætatibus.

52. Reputatum est,&c.q d.estque in eo apud Deum iustus habitus,seu iustè agens.

54. Zelando zelum.i.affectus zelo. Dei.i.Dei causa. Testamentum i.pactum.

55. Verbum.i.præceptum.s.Dei.

56. Testificatur.i.affirmat in Dei causa. Ecclesia.i.congregatione.s.Iudæorum in deserto.

57. Misericordia.i.pietate, seu mansuetudine, & clementia. In secula. Græc. æterni: æternum quidem est in Christo.

58. Zelat,&c.i.pro lege zelo magno afficitur. Cælum.s.in aërem sublatus curru igneo, reponendus deinde loco aliquo terræ,vsque ad finem seculi.

59. Credentes.s.Dei fide constantes se præbentes.

60. Simplicitate.i.sinceritate, seu integritate.

61. Generationem,& generationem.i.singulas ætates. Infirmantur.i.viribus deficiunt.

62. Verbis.s.minacibus. Stercus.pro,velut stercus, vel q.d.citò desinit per mortem in stercus,& vermes.

63. Periit.q.d.in nihilum recidit quidquid designarat cogitatione.

67. Vindicate vindictam.i.vlciscimini iniurias.

68. Retributionem.s.quod merentur eis retribui.

CAP. III.

6. REPULSI sunt.i.cohibiti. Directa est.i.prosperè successit.

7. Exacerbabat.i.prouocabat ad iram. q.d.molestiam exhibebat. In benedictione.i cum laude.s.erit.

8. Iram.i.noxam,seu afflictionem.

9. Nouissimum.i. vltimum, seu extremum. Pereuntes.i.alioqui perituros.

10. Apollonius.s.Syriæ præfectus. Virtutem.i.exercitum.

11. Ceciderunt.i. occubuerunt.

12. In eo. pro,cum eo.

13. Et Ecclesiam. repetitio.

14. Faciam mihi.i. comparabo. Verbum.i.præceptum.

18. Cōcludi.s.tradi victos. In multis.i.per multos.

19. Victoria.s.euenit. Fortitudo.s.ad vincendum.

20. Superbia Græc.iniqua.

25. Timor & formido.pro, ingens timor.

29. Dissensionem.s. per bellum. Terra.s. Iudæa, quæ idcircò desierat tributa soluere. Legitima.i.iura,seu leges. Primis.i. antiquis.

30. Et semel,&c. Græc.vt semel, &c quasi dicat, vt solebat. Abundauerat.i.abundanter dederat.

32. Flumen. Græc.fines.

35. Ad eos.i.contra eos.

40. Virtute.i.exercitu.

41. Nomen.i.famam. Pueros.i.seruos. Alienigenarum.s.Philistinorum.

43. Sanctis.i.templo,seu rebus sacris.

44. Conuentus.Græc synagoga. Misericordiam, & miserationes.i.copiosam Dei misericordiam.

45. Sanctum.i.templum. Filij alienigenarum.i.gentiles.

46. Contra.i.è regione.

47. Dissuerunt. Græc.sciderunt.

48. De quibus,&c.i.quos diligenter inquirebant,vt in iis depingerent similitudines idolorum suorum.

49. Suscitauerunt i. excitarunt.s.renouarunt illum ritum,qui in desuetudinem videtur illo tempore abiisse.

51. Humilitatem.i.abiectionem.

52. Nationes.i gentiles.

56. Legem. vide Deut 20. Iud. 17.

59. Sanctorum.i.sacrorum.s.templi.

CAP. IIII.

1. FILII qui erant ex arce. Græ.filij arcis.i.qui arcem tenebant.

3. Virtutem exercituum.Græc.exercitum.

4. Adhuc enim.Græc.dum adhuc. Dispersus.i.separatus.

6. Non habebant.Græc.non habebant,vt volebant.

7. Hi docti.pro,hos doctos. Ad prœlium.q.d.prœliandi peritos.

10. In cælum.i.ad Deum. Testamenti patrum.i.pacti facti cum patribus.s.de fauendo ipsis, & posteris.

11. Redimat.i. eripiat.

17. Est.s. paratum.

19. Pars.s.hostium.

20. Succensa.s.à Iuda.

22. Campum. Græc.terram.

23. Hyacinthum.s.sericum. Marinam.s.è conchiliis factam.

24. Conuersi.i.reuersi. In cælū.s.altè voce sublata.

29. Iudæam. Græc. Idumæam. Bethoron. Græc. Bethsuris.

30. Potentis.s.Goliath. Alienigenarum.i. Philistæorum.

31. Conclude.i. trade.

32. Tabefac. Fortè legendum labefac. Commoueantur.i.concutiantur.q.d.deleantur.

36. Sancta i templum.

38. Sanctificationem.i.templum. Pastophoria.i. exedras,seu cubicula,vbi asseruabantur res sacræ.

40. Signo-

40. Signorum .i. quibus solebat signum dari .s. in bello, seu in festis.
42. Voluntatem habentes, &c. i. legis studiosos.
43. Contaminationis .i. profanatos .s. à gentilibus. Fortè intelligit lapides altarium idolorum.
45. In opprobrium .i. dedecori.
46. Domus .i. templi.
48. Intra domum .s. sancta sanctorum. Et aedem. q. d. totum denique templum. vel intelligit atrium Sacerdotum. Sanctificauerunt .i. dedicarunt, seu consecrarunt.
52. Ante matutinum. Graec diluculo.
56. Salutaria laudis .i. sacrificia pacifica .s. in gratiarum actionem.
58. Auersum .i. ablatum.
59. Ab anno in annum .i. singulis annis.
61. Bethsuram. Ciuitas montana in tribu Iuda, prope Ierusalem. vide 2. Mach. 11.

CAP. V.

2. ERANT .i. habitabant.
3. Arabathane. Graec. Acrabathine. Circumsedebant .i. obsidebant.
4. Scandalum .i. offendiculum.
5. Anathematizauit .i. destruxit penitus.
8. Filias .i. vicos, seu oppida subiecta.
9. Datheman. erat in monte Galaad.
10. Per circuitum. Graec quae circum nos sunt.
13. Spolia. Graec. supellectilem.
14. Secundùm verba haec .i. similia.
16. Ecclesia .i. concio, seu conuentus populi.
Cogitare .i. consultare. Expugnabantur ab eis .i. oppugnabantur ab illis .s. hostibus.
21. A facie eius. pro, ab eo.
24. In desertum. pro, per desertum.
26. Comprehensi .i. capti, vel conclusi .s. ne possent exire.
29. Munitionem .s. in qua Iudaei conclusi.
30. Eos .s. qui intus erant.
33. Ordinibus .s. militum dispositis per diuersa loca. Oratione .s. ad Deum.
34. Eos .s. hostes Iudae.
40. Potens poterit .i. praeualebit.
42. Scribas .s. qui descriptos habebant milites.
43. Transfretauit .i. traiecit.
46. Ephron. Ciuitas vltra Iordanem. videtur esse quae Ioan. 11. dicitur Ephrem.
Ingressu .i. transitu.
Erat .s. faciendum.
48. Pedibus. q. d. rectà iter facientes, nec in aliud intenti.
51. Virtutis .i. fortes.
52. Contra faciem .i. è regione, seu in conspectu, vel prope.
54. Donec. Not. id donec. nec enim significat reuersos cecidisse.
56. Virtutis .i. exercitus.
62. Facta est. pro, facienda erat.
63. Viri Iuda Graec. vir Iudas, & fratres eius.
67. Sacerdotes .i. de quibus suprà.

CAP. VI.

2. VELAMINA .i. tegumenta militum.
Scuta. Graec. arma. Graecia .s. tota.
3. Sermo .i. res.
5. In Perside .s. adhuc agenti, vel Persis posita pro Babylonia, vt lib. 2. cap. 1.
6. Virtute .i. exercitu. Inualuerunt .s. Iudaei.
7. Abominationem .i. idolum.
8. Commotus .i. turbatus.
11. Iucundus .i. laetus. Graec χρηστὸς .i. benignus, seu bonus .s. felix, seu laetus: phrasi Heb. Potestate .i. dominio.
12. Auferre .i. delere. Graec. ἐξάραι .i. tollere.
15. Stolam .i. vestem. Adduceret .s. in regnum.
18. Sanctorum .i. templi. Ad. Graec. &.
22. Vindicas fratres nostros .i. vlcisceris Iudaeos.
24. Filij populi nostri .i. populares nostri.
31. Exierunt .s. qui erant intra Bethsuram.
33. Comparauerunt .i. pararunt, seu expedierunt.
35. Concatenatis .i. hamatis .s. factis ex hamis inter se more catenarum iunctis, vt etiam nunc fiunt.
Ordinati .i. destinati, seu attributi .s. ad defensionem.
36. Ante tempus .i. opportunè, seu citissimè.
Erant. pro, aderant.
37. Virtutis .i. fortes. Intus. Graec. Indus.
38. Perurgere .s. ad praelium.
Constipatos .i. immissos. q. d. huc illuc discurrentes, & solicitantes milites.
40. Distincta .i. diuisa, seu disposita.
41. Commouebantur .s. admiratione, vel timore.
43. Filius Saura. Graec. Auaran, quasi id cognomen fuerit.
46. Pedes elephantis. Graec. elephantem.
49. Ciuitate .s. Bethsura.
Sabbata .i. vacationes, seu cessationes .s. non colebantur ob bella, seu potius quia septimus annus erat, vt dicitur inf. vide Leu. 25.
51. Sanctificationes .i. sanctuarij, seu templi.
Fundibula .i. fundas.
54. Sanctis .i. sanctuario.
59. Legitima .i. leges.
61. Exierunt .s. Iudaei. fortè obuiam Regi.

CAP. VII.

1. DEMETRIVS .s. frater Antiochi Illustris, secundùm quosdam; aliis filius Seleuci fratris Antiochi Illustris, adeoque huius ex fratre nepos, non frater. Fuerat autem Seleucus Rex ante Antiochum. Maritima. Tyrum quidam putant. vide tamen lib. 2. cap. 14.
7. In. Graec &. Omnes. Graec. eos, & omnes adiutores eorum.
8. Flumen .s. Euphratem.
15. Et locutus, &c. q. d. fuerat enim locutus, &c. & iurauerat, &c.
18. Iudicium .i. iustitia, seu probitas. Constitutum .i. pactum.
19. Ad se. Complu. à se. Graec. qui apud ipsum erant transfugarum.
24. Exire .i. excurrere.
30. Conterritus est .i. timuit sibi.
32. Quinque millia. Graec quingenti. Ciuitatem

David.f.in arcem, quam tenebant adhuc hostes.

33. Verba i.gesta.

34. Polluit i.ignominiosè tractauit.

37. Nomen tuum.i.te.

38. In gladio.i.cæsi. Permaneant.f.superstites.

41. Exiit.f.à te missus.

42. Super sancta i.contra templum. Iudica,&c.i. puni secundùm quod meretur malitia.

Adar.f.Februarij.

45. Cum significationibus Græc.signorum.i.quibus dari solebat signum bellicum,seu classicum.

46. Ventilabant eos cornibus.i.vehementer euertebant.metaphora à tauris. Iterum.i.subinde.q.d.sæpe cædendo,tandem omnes interemerunt.

47. Contra.i.è regione.f.propè.

50. Siluit i.quieuit.f.pacata fuit.

CAP. VIII.

1. ACQVIESCVNT ad.i.facilè concedunt.

2. Virtutes bonas i.egregia facta.

In Galatia.i. contra Gallos.

3. Locum.f.Hispaniæ,vel q.d.omnia loca quæ possidebant,consilio sibi, & patientia pararunt.

4. Superuenerant eis.i. eos bello lacesserant.

Cæteri f.a cæde superstites.

5. Cæterorum.i. Macedonum,seu Græcorum.

7. Constitutum.f.quod sequitur.

8. Indorum,&c Ad veritatem historiæ sufficit Iudam ita audisse.etsi aliter fortè res haberet.

Eorum.f.fuisse ablatas regiones has.

9. Hellada.i.Græciam. Tollere.i.expugnare, seu interficere.

12. Requiem.q.d qui eis fidebant,vel acquiescebāt.

15. Curiam.i.senatum. Multitudine.i.populo.f. rectè gubernando.

16. Vni.f.consuli.At duo erant, sed sic audierat Iudas vt & quod sequitur de inuidia,&c.quod tamen falsum. Zelus.i.æmulatio.

23 Bene sit,&c.sententiam refert phrasi Hebraica.

25. Dictauerit.i.feret,seu postulabit.

Corde pleno.i promptissimè.

26. Prœliantibus f.Iudæis. Dabunt.f.Romani.q.d. suis impensis Iudæi bellum iuuabunt,

Ab eis f. Romanis.

28. Dabitur.f.a Iudæis. Eorum.f.Iudæorum.

30. Ex proposito.i.pro arbitratu.

32. Faciemus illis,&c.i defendemus eorum causam.

CAP. IX.

1. CVM illis.i illis commissum.

2. Animas hominum. pro,homines, vel animas,pro vitas.

7. Dissolutus i.consternatus animo. Not.hic post fœdus initum cum Romanis res eis infeliciter successisse.Itemq́ue postea Ionathæ, & Simoni.vide inf.cap.12. & 14. vt videatur factum non placuisse Deo, cui fuerat magis fidendum.

8. Si poterimus. pro, si fortè possimus.

10. Absit. Mihi certè probatur illorum consilium.

Tempus.f.moriendi. In virtute.i.fortiter.

Crimen.Græc.αἰτίαν i.accusationem, seu reprehensionem.q.d.nequid minuamus gloriam nostram,cóque reprehendamur. Equidem non video quid gloriæ deperdebat,si sibi tum sociisque consuluisset, seque seruasset ad tempora meliora. Scio D.Ambrosium laudare factum hoc, sed ego rudior sum, quàm vt capiam, laudarem si suorum fuisset consilium secutus.

13. Commota.i.concussa.hyperbole.

22. Verba i.gesta.

25. Exorti sunt.i.prodierunt.

31. Surrexit.i. se exhibuit.

36. Madaba.vrbs est in tribu Ruben.

37. Verba.i.gesta.

38. Sanguinis.i.cædis. Tegumento.i.latebra.

39. Processit.pro,procedebat.

42. Vindicauerunt. pro,fecerunt.

43. In virtute.i.cum exercitu.

45. Ex aduerso.Græc.è fronte,& à tergo.

46. In cælum.i.ad Deum.

47. Diuertit.f.Bacchides.

48. Et transnatarunt. Græc.non transierunt.f.hostes.

50 Reuersi sunt. Græc. reuersus est.f. Bacchides cum suis.

51. Vt inimicitias,&c.i.vt bello infestaret Israelem.

54. Interioris.Græc.atrij interioris.f.sacerdotum.

Prophetarum i.Aggæi & Zachariæ, quorum exhortatione ædificatum templum,

56. Mandare.i.disponere,vt solet à morientibus.

57. Siluit.i.quieuit a bellis.

58. Silentio.i.quiete.

61. Apprehendit. Græc. apprehenderunt.f. hostes. quidam tamen ad Ionatham referunt. Militiæ.Græc. malitiæ q.d.qui delerant Bacchidi illud consilium.

63. De Iudæa. pro, in Iudæa.f. socius, vel militibus;

65. Numero.f.militum.

66. Virtutibus.i.viribus, seu fortiter gestis.

68. Quoniam. pro, itaque. vel coniunge cum sequenti versu.

70. Et.f.Ionathæ. Græc.eis.f.inuicem. Captiuitatem i.captiuos.

73. Gladius.i. bellum. Iudicare.i. gubernare,seu ius dicere.

CAP. X.

1. QVI.f.Antiochus sic enim ait Iosephus.f. fuisse Antiochi Epiphanis filium.Græc.tamen videtur an Alexandrum referri,& fortè is idem habuit cum patre cognomen,

5. Vt magnificaret.pro, magnificans. q.d.quibus illum magnificare præseferebat. Dixit.i cogitauit.

11. Ad munitionem.i.vt ciuitati essent munimento.

15. Virtutes.i. facta fortia.

20. Vt quæ nostra,&c.i.vt faueas rebus nostris.

21. Stolam sanctam.i. vestem sacerdotalem.f.Pontificiam.

24. Dona.f.promissa, vel dabo.

28. Præstationes.i quæ solebatis nobis præstare.

29. Pretia.i.pensiones. Indulgeo i.condono.

Remitto.f.ne posthac eas dare debeatis. vide cap. 11.

Tertias.i.tertiam partem.f.frugum, quæ in seminatis agris prouenïebant.

30. Ligni.i.arborum. Ciuitatibus.Græc.regionibus,

bus,seu præfecturis. sic inf. Illi. s. eius ditioni.

31. Sit sancta .i. gaudeat immunitate, quæ decet sanctum locum.

33. Animam i. personam, vt vulgò dicitur. Vt. pro, vtque.

34. Decreti. i. stati, seu statuti.

35. Et nemo,&c. explicat præcedentem immunitatem. Causa. i. re, seu negotio. omni verò. pro, vlla, positum, more Hebr.

36. Copiæ. Græc. munera. s. stipendia. Ordinabuntur. i. constituentur. Magni. Græc. magnis.

37. Aguntur ex fide. i. fidem postulant.

39. Quas dedi. pro, præterea dedi. Sanctis. i. téplo.

40. Quæ me contingunt. i. ad me pertinent. Græc. à locis attinentibus. i. qui soluere debent.

41. Reddiderant. i. soluerant. s. Regi. Indicat se remittere sibi à Iudæis debita superiorum annorum. Et hoc. i. et nunc. Domus. i. templi.

42. Accipiebant. s. tributorum Regis exactores. Sanctorum. i. sanctuarij, seu templi.

43. Omnibus finibus. pro, omnes fines. Dimittantur. i. liberi.

44. Ratione. s. ex ærario.

47. In Alexandrum. Græc. in Alexandro. i. amicos esse Alexandri. Princeps. q. d. primus egerat cum ipsis bona fide.

54. Dignitatem. G... dignate.

56. Spondeam ... filiam. Græc. sim tibi socer.

58. Reges. s. ...

63. Prædicare. s. per præconem denuntiate.

70. In opprobrium. q. d. contemnor.

71. Virtutibus. i. viribus, vel exercitibus. Bellorum. Græc. vrbium.

75. Exclusit. Græc. excluserunt. s. Ioppenses.

80. Eius. s. Ionathæ.

81. Eorum. s. hostium.

83. Beth Dagon. i. ædem Dagonis. s. idoli Azotiorum. Idolum. Græc. ... i. templum Idoli.

86. In. pro, cum.

CAP. XI.

4. CAETERA. Græc. suburbia. Tumulos. i. acervos cadauerum, vel lapidum super sepultos.

11. Eius. s. Alexandri.

18. Perierunt. i. occisi sunt. Intra castra. Græc. in ipsis munitionibus.

19. Septuagesimo. Græc. sexagesimo.

23. Obsidere. s. arcem.

24. Xenia. i. munera.

28. Toparchias. i. præfecturas. vide sup. cap. 10. & inf. Id est. Græc. &.

31. Parenti. Græc. cognato.

32. Parenti. i. velut patri.

33. Benignitatem. Græc. beneuolentiam.

34. Ciuitates. Græc. præfecturas. Lydã. Græc. Aphæremam & Lydam. Pro his. i. in compensationem eorum.

36. Ex hoc. s. tempore.

38. Siluit. i. quieuit. s. a bellis. Et inimici. pro, ideo inimici, vel, qui à inimici.

46. Aulam. s. regiam.

49. Infirmati. i. consternati.

60. Flumen s. Iordanem, vel Euphratem.

63. Præuaricati sunt Græc. adestent. Eum. s. Ionatham. Negotio regni. Græc. regione.

64. Prouinciam. s. Iudææ.

67. Vigilauerunt, &c. i. summo manè se contulerunt in campum.

70. Princeps. Græc. principes.

71. Pugnauerunt Græc. fugerunt.

73. Fugiebát. pro, fugerát. Illius. s. Ionathę. Sua. i. ipsorum.

CAP. XII.

1. TEMPVS. i. opportunitas.

4. Dederunt. s. Romani. Per loca. i. per quos transibant.

7. Dario. Alij, Ario legunt.

10. Efficiamur. i. habeamur.

11. Quibus oportet. i. opportunis. Obseruationibus. Græc. oblectationibus. Fas est. pro, par est, seu oportet.

13. Humiliati. i. afflicti, seu depressi.

19. Rescriptum. i. exemplum. s. de quo suprà. Onias. pro, Oniæ.

20. Onias. Græc. Oniaris. sed legendum, Arius, Ionathæ. Græc. Oniæ.

21. Scriptura. s. rerum nostrarum. q. d. annalibus.

24. Supra. i. maiori.

25. Eius. s. Ionathæ.

26. Illis. s. Iudæis. Græc. irruere in ipsos.

28. In bello. pro, ad bellum. Timuerunt, & formidauerunt. pro, timuerunt valde. Focos. i. ignes.

29. Cognouerunt. s. illos fugisse.

30. Transierunt. pro, transierant.

32. Iunxit. i. castra mouit.

36. Ipsa. s. arx. Singulariter i. seorsim, seu semotã prorsus. vulgò, per se. Emant. s. qui in arce. q. d. commercio prohibeantur & commeatu.

37. Et cecidit, pro, quam ceciderat. Ab ortu Solis. i. ad Orientem.

38. Sephela. s. planitie, seu valle.

42. Multo vt. pro, maiori quàm vt.

50. Perijt, ita audierant, sed falsum.

51. Pro anima, &c. i. sibi vitæ periculum imminere, vel illos paratos esse vitam defendere.

54. De hominibus. i. ex hominum mentibus.

CAP. XIII.

5. ANIMAE. i. vitæ.

6. Sancta. i. templum. Inimicitiæ causa. i. hostiliter. s. tanquàm hostes.

11. In arce. Græc. in eâ. s. Ioppe. Ipse. s. Ionathas.

13. Contra faciem. i. in prospectu.

16. Fugiet i. deficiat.

20. Ibant. s. hostes Græc. ibat. s. Tryphon.

22. Illa nocte, &c. Græc. & illa nocte fuit valde multa nix, & non venit propter niuem, sed abiit in Galaaditim.

24. Conuertit. i. reuertit.

27. Visu i. aspectu. s. qui longè videri posset.

28. Statuit. Græc. statuit super ea Septé. i. multas.

29. Quæ. s. ædificia, nempe tota illa moles.

30. Diem. s. extans.

34. Regioni. s. Iudææ.

37. Bahen. i. torquem, vel balthéu, vel smaragdum.

42. Anno primo. q. d. incœpit numerare annos à principatu Simonis.

44. Et qui, &c. Græc. & qui erant intra machinam, eruperunt in ciuitatem.

48. Immūditia. s. idololatriæ. Sibi. Græc. sibi in ea.

50. Contaminationibus. s. gentilicis.

51. Inimicus. s. arx illa erat velut hostis infensissimus.

54. Virtutum. i. exercitus. Gazaris. i. Gaza.

CAP. XIIII.

4. QVÆSIVIT bona. q. d. diligens fuit in promouendo statu bono.

5. Et cum omni, &c. q. d. accessitque eius gloriæ, quòd Ioppe portu vsus est ad nauigandum ad insulas.

6. Obtinuit. i. pacificè possedit, vel gubernauit.

7. Captiuitatem, vel Iudæos è captiuitate liberatos intelligit, vel hostes captiuos factos.

8. Ligna. i. arbores.

9. Bonis. i. vtilitate, seu commodis. Gloriâ. i. splendidè. Belli. i. bello partas.

10. Vasa. i. receptacula q. d. vt asseruaret instrumenta bellica. Quoadusque. pro, adeò quòd.

14. Humiles. i. afflictos. Legem exquisiuit. i. legi studuit, seu curauit, vt obseruaretur.

15. Sancta glorificauit. i. templum decorauit.

26. Titulis. i. columnis.

27. Elul. i. Augusti, vel Septembris. Asaramel, quidam legunt Ierusalem.

28. Nota facta sunt. i. acciderunt.

31. Sanctorum. Græc. eorum.

32. Virtutis. i. fortes.

34. Correptionem. lege, correctionem. i. directionem. Græc. ἐπανόρθωσις.

35. Actum. Græc. fidem.

36. Castitati. i. loci sanctitati.

39. Secundùm hæc. pro, ad hæc l. præterea. Græc. per omnia. vt iungatur superioribus. q. d. cum summa potestate,

41. Donec Not. æternum cum donec. Surgat, &c. q. d. eò vsque dum Christus veniret, voluerunt illum eiusque familiam populum regere, etsi essent de tribu Leui; principatus enim ad Iudam spectabat, cuius partem administrabat Sanhedrim. s. Iudicum cœtus.

48. Dixerunt. i. constituerunt.

49. Peribolo. i. ambitu, seu porticu. Habeat. s. vnde possit sumere.

CAP. XV.

1. INSVLIS. i. vna ex insulis.

2. Hunc. pro, in hunc.

5. Oblationes. Græc. ablationes. i. exemptiones, seu immunitates. Dona. i. pensiones.

7. Sanctam, &c. Græc. & sancta esse libera.

8. Futura sunt. i. debebuntur.

12. Arabæ. Græc. Arathi.

34. Tempus i. opportunitatem.

39. Obstruere Græc. munire.

40. Irritare. i. prouocare, seu vexare. Conculcare. Græc. intrare, seu inuadere.

41. Viam. Græc. vias, seu itinera.

CAP. XVI.

4. ELEGIT. s. Simon, vel potiùs Ioannes.

9. Aedificauit. s. ipse Ioannes. i. instaurauit, vel potiùs Cendebæus, vt sup. dictum. cap. 15.

14. Vndecimo. s. Ianuario.

23. Bonarum virtutum. i. egregie factorum.

24. Verborum dierum. i. Annalium.

MACHABÆORVM LIB. II.

CAPVT I.

1. IVDÆA. Græc. Iudææ. Bonam. i. felicem.

2. Testamenti. i. pacti. Seruorū, &c. pro seruos, &c.

3. Volenti. i. prompto.

4. Pacem. i. prosperitatem.

5. Malo. i. calamitoso.

7. Demetrio, vide sup. lib. 1. cap. 11. Recessit. i. defecit. s. per apostasiam.

8. Succenderunt. s. hostes.

9. Scenopegiæ. s. ob purificatum templum à Iuda eo mense. Apparet eos id festum Encæniorum celebrare solitos ritu Scenopegiæ, de quo vide inf. cap. 10. vel legendum Scenopegiæ &c. vide inf. ver. 18.

Casleu. i. Nouembris. vide Zach. 7.

10. Anno, &c. id est finis superioris epistolæ. Populus, &c. Hic incipit altera epistola. Iudas. s. Machabæus. Christorum. i. vnctorum. Salutem & sanitatem Græc. gaudere, & saluere.

11. Regem. s. Antiochum Epiphanem.

12. Ebullire. s. prodire in magna copia, vt de ranis dictum Exod. 8. & de muribus 1. Reg. 5.

13. Naneæ i. Dianæ. vox Persica. Cecidit. quidam percussum interpretantur: alij Antiochum Magnum intelligunt non Epiphanem, ne hæc contraria sint iis quæ dicta lib. 1. cap. 6. Ego epistolam istam non puto habere auctoritatem Scripturæ magis quàm alias quæ in his libris inseruntur, vt Romanorum, Spartanorum, aut Iudæorum. Solùm enim Scriptura refert ita tales scripsisse vide Iud. 11. simile quiddam.

14. Cum ea. s. velut sponsa, vel dea.

16. Templi. Græc. laquearis. Aditu. i. porta, seu fenestra.

18. Diem. Græc. velut diem.

19. Nam et cùm, &c. Nec puto hæc habere auctoritatem Scripturæ: tantum enim refert, quid illi scripserint. Persidem. i. Babyloniam. sic 1. Mach. 6. Conseruati sunt. i. tutò seruarunt.

20. Narrauerunt. s. aliqui.

25. Bonus Rex. Græc. Rex & bonus, seu benignus.

Præstans.

bus, seu præfecturis. sic inf. Illi Celus ditioni.
31. Sit sancta. i. gaudeat immunitate, quæ decet sanctum locum.
33. Animam. i. personam, vt vulgò dicitur. Vt. pro, vtque.
34. Decreti. i stati, seu statuti.
35. Et nemo, &c. explicat præcedentem immunitatem. Causa. i. re, seu negotio omni verò. pro, vlla, positum, more Hebr.
36. Copiæ. Græc. munera. s. stipendia. Ordinabuntur. i. constituentur. Magni. Græc. magnis.
37. Aguntur ex fide. i. fidem postulant.
39. Quas dedi. pro, præterea dedi. Sanctis. i. téplo.
40. Quæ me contingunt. i. ad me pertinent. Græc. à locis attinentibus. i. qui soluere debent.
41. Reddiderant. i. soluerant. s. Regi, indicat se remittere sibi à Iudæis debita superiorum annorum. Ex hoc. i ex nunc. Domus. i. templi.
42. Accipiebant. s. tributorum Regis exactores. Sanctorum. i. sanctuarij, seu templi.
43. Omnibus finibus. pro, omnes fines. Dimittantur. s. liberi.
44. Ratione. s. ex ærario.
47. In Alexandrum. Græc. in Alexandro. i. amicos esse Alexandri. Princeps. q. d. primus egerat cum ipsis bona fide.
54. Dignitatem. Græc. digna te.
56. Spondeam tibi. s. filiam. Græc. sim tibi socer.
58. Reges. s. solent.
63. Prædicate. s. per præconem denuntiate.
70. In opprobrium. q. d. contemnor.
71. Virtutibus. i. viribus, vel exercitibus. Bellorum. Græc. vrbium.
75. Exclusit. Græc. exclusserunt. s. Ioppenses.
80. Eius. s. Ionathæ.
81. Eorum. s. hostium.
83. Beth Dagon. i. ædem Dagonis. s. idoli Azotiorum. Idolum. Græc. εἰδωλεῖον. i. templum Idoli.
86. In. pro, cum.

Cap. XI.

4. CAETERA. Græc. suburbia. Tumulos. i. aceruos cadauerum, vel lapidum super sepultos.
11. Eius. s. Alexandri.
18. Perierunt. i. occisi sunt. Intra castra. Græc. in ipsis munitionibus.
19. Septuagesimo. Græc. sexagesimo.
23. Obsidere. s. arcem.
24. Xenia. i. munera.
28. Toparchias. i. præfecturas. vide sup. cap. 10. & inf. Id est. Græc. &.
31. Parenti. Græc. cognato.
32. Parenti. i. velut patri.
33. Benignitatem. Græc. beneuolentiam.
34. Ciuitates. Græ. præfecturas. Lydã. Græ. Aphęrema & Lydã. Pro his. i. in cõpensationem eorum.
36. Ex hoc. s. tempore.
38. Siluit. i. quieuit. s. à bellis. Et inimici. pro, ideo inimici, vel, quia inimici.
46. Aulam. s. regiam.
49. Infirmati. i. consternati.
60. Flumen. s. Iordanem, vel Euphratem.
63. Præuaricati sunt. Græc. adessent. Eum. s. Ionatam. Negotio regni. Græc. regione.
64. Prouinciam. i. Iudææ.
67. Vigilauerunt, &c. i summo manè se contulerunt in campum.
70. Princeps. Græc. principes.
72. Pugnauerunt. Græc. fugerunt.
73. Fugiebant. pro, fugerant. Illius. s. Ionathæ. Sua. i. ipsorum.

Cap. XII.

1. TEMPVS. i. opportunitas.
4. Dederunt. s. Romani. Per loca. i. per quos transibant.
7. Dario. Alij, Ario legunt.
10. Efficiamur. i. habeamur.
11. Quib^o oportet. i. opportunis. Obseruationib^o. Græ. obsecrationibus. Fas est. pro, par est, seu oportet.
15. Humiliati. i. afflicti, seu depressi.
19. Rescriptum. i. exemplum. s. de quo suprà. Onias. pro, Oniæ.
20. Onias. Græc. Oniaris. sed legendum. Arius. Ionathæ. Græc. Oniæ.
21. Scriptura. s. rerum nostrarum. q. d. annalibus.
24. Supra. i maiori.
25. Eius. s. Ionathæ.
26. Illis. s. Iudæis. Græc irruere in ipsos.
28. In bello. pro, ad bellum. Timueruut, & formidauerunt pro, timuerunt valde. Focos. i. ignes.
29. Cognouerunt. s. illos fugisse.
30. Transierant pro, transierant.
32. Iunxit. i. castra mouit.
36. Ipsa. s. arx. Singulariter. i. seorsim, seu semota prorsus. vulgò, per se. Emant. s. qui in arce. q. d. commercio prohibeantur & commeatu.
37. Et cecidit; pro, nam ceciderat. Ab ortu Solis. i. ad Orientem.
38. Sephela. i. planitie, seu valle.
42. Multo vt. pro, maiori quàm vt.
50. Perit, ita audierant, sed fallum.
51. Pro anima, &c. i. sibi vitæ periculum imminere, vel illos paratos esse vitam defendere.
54. De hominibus. i. ex hominum mentibus.

Cap. XIII.

5. ANIMAE. i. vitæ.
6. Sancta. i. templum. Inimicitiæ causa. i. hostiliter. s. tanquam hostes.
11. In arce. Græ. in ea. s. Ioppe. Ipse. s. Ionathas.
13. Contra faciem. i. in prospectu.
16. Fugiet. i. deficiat.
20. Ibant. s. hostes. Græc. ibat. s. Tryphon.
22. Illa nocte, &c. Græ. & illa nocte fuit valde multa nix, & non venit propter niuem, sed abiit in Galaaditim.
24. Conuertit. i. reuertit.
27. Visu. i. aspectu. s. qui longè videri posset.
28. Statuit. Græ. statuit super ea. Septē. i. multas.
29. Quæ. s. ædificia, nempe tota illa moles.
30. Diem. s. extrans.
34. Regioni. s. Iudææ.
37. Bahen. i. torquē, vel baltheū, vel smaragdum.

42. Anno

42. Anno primo. q. d. incepit numerare annos à principatu Simonis.

44. Et qui,&c.Græc.& qui erant intra machinam, eruperunt in ciuitatem.

48. Immūditia.s.idololatriæ. Sibi.Græc.sibi loca.

50. Contaminationibus.s.gentilicis.

51. Inimicus. s. arx illa erat velut hostis infensissimus.

54. Virtutum.i.exercitus. Gazaris.i.Gaza.

CAP. XIIII.

4. QVAESIVIT bona.q.d.diligens fuit in promouendo statu bono.

5. Et cum omni,&c.q.d.accessitq; ne eius gloriæ, quòd Ioppe portu vsus est ad nauigādum ad insulas.

6. Obtinuit.i.pacificè possedit, vel gubernauit.

7. Captiuitatem. vel Iudæos è captiuitate liberatos intelligit, vel hostes captiuos factos.

8. Ligna.i.arbores.

9. Bonis.i.vtilitate,seu commodis. Gloriam.i. splendidè. Belli.i.bello partas.

10. Vasa.i.receptacula.q.d. vt asseruarent instrumenta bellica. Quoadusque.pro,adeò quòd.

14. Humiles i.afflictos. Legem exquisiuit.i.legi studuit,seu curauit,vt obseruaretur.

15. Sancta glorificauit.i.templum decorauit.

26. Titulis.i.columnis.

27. Elul. i. Augusti, vel Septembris. Asaramel, quidam legunt Ierusalem.

28. Nota facta sunt.i.acciderunt.

31. Sanctorum.Græc.eorum.

32. Virtutis.i.fortes.

34. Correptionem. lege,correctionē. i. directionem.Græc. ἐπανόρθωσιν.

35. Actum.Græc.fidem.

36. Castitati.i.loci sanctitati.

39. Secundùm hæc.pro,ad hæc.i.præterea Græc. per omnia. vt iungatur superioribus. q. d. cum summa potestate.

14. Donec Not.æterniū cum donec. Surgat,&c. q.d.eò vsquedum Christus veniret, voluerunt illum eiusq; familiam populum regere, etsi essent de tribu Leui; principatus enim ad Iudam spectabat, cuius partem administrabat Sanhedrim. s. Iudicum cœtus.

48. Dixerunt.i.constituerunt.

49. Peribolo.i.ambitu,seu porticu. Habeat.s.vnde possit sumere.

CAP. XV.

1. INSVLIS.i.vna ex insulis.

2. Hunc.pro,in hunc.

5. Oblationes. Græc. ablationes.i.exemptiones, seu immunitates. Dona.i.pensiones.

7. Sanctam,&c.Græc.& sancta esse libera.

8. Futura sunt.i.debebuntur.

12. Arabæ.Græc.Arathi.

34. Tempus.i.opportunitatem.

39. Obstruere.Græc.munire.

40. Irritare.i prouocare,seu vexare. Conculcare.Græc.intrare,seu inuadere.

41. Viam.Græc.vias,seu itinera.

CAP. XVI.

4. ELEGIT.s.Simon,vel potiùs Ioannes.

9. Aedificauit.s.ipse Ioannes.i.instaurauit, vel potiùs Cendebæus, vt sup.dictum.cap.15.

14. Vndecimo.s.Ianuario.

23. Bonarum virtutum.i.egregiè factorum.

24. Verborum dierum.i.Annalium.

MACHABÆORVM LIB. II.

CAPVT I.

1. IVDAEA. Græc. Iudææ. Bonam.i.felicem.

2. Testamenti. i. pacti. Seruorum,&c. pro seruos,&c.

3. Volenti.i.prompto.

4. Pacem.i.prosperitatem.

5. Malo.i.calamitoso.

7. Demetrio. vide sup.lib.1.cap.11. Recessit. i. defecit.s.per apostasiam.

8 Succenderunt.s.hostes.

9. Scenopegiæ s.ob purificatum templum à Iuda eo mense. Apparet eos id festum Encensiorum celebrare solitos ritu Scenopegię,de quo vide inf.cap.10. vel legendum Scenopegiæ &.vide inf. ver.18. Casleu.i.Nouembris.vide Zach.7.

10. Anno,&c.id est finis superioris epistolæ. Populus,&c. Hic incipit altera epistola. Iudas.s.Machabæus. Christorum. i. vnctorum. Salutem & sanitatem.Græc.gaudere,& saluere.

11. Regem.s.Antiochum Epiphanem.

12. Ebullire. s. prodire in magna copia, vt de ranis dictum Exod.8 & de muribus 1 Reg.5.

13. Naneæ.i.Dianæ, vox Persica. Cecidit. quidam percussum interpretantur; alij Antiochum Magnum intelligunt non Epiphanem,ne hæc contraria sint iis quæ dicta lib.1.cap.6.

14. Cum ea.s.velut sponsa,vel dea.

16. Templi.Græc.laquearis. Aditu.i.porta,seu fenestra.

18. Diem.Græc.velut diem.

19. Persidē i.Babyloniam. sic 1. Mach.6. Coniurati sunt.i.iuiò seruarunt.

24. Narrauerunt.s.aliqui.

25. Bonus Rex.Græc.Rex & bon⁹,seu benignus. Præstans.

Præstans.Græc.χαρίεις i.munificus,seu liberalis.
26. Partem.i hæreditatem .f. populum Israel.
27. Abominatos.i execratos..i.à gentibus.
28. In superbia i superbè.
29. Dixit i.instituit.
33. Transfert .i ducti in captiuitatem.
34. Vt probaret. pro,approbans.

C A P. I I.

1. INVENITVR autem, &c. & hæc ad epistolam pertinent,uec maiorem habent auctoritatem.

Ieremiæ Græ.Ieremias Propheta, iungiturque cum sequentibus.q d.legitur in quadam scriptura Ieremiam iussisse,&c. Transmigrabantur .i. migrabant, seu captiui abducebantur f.in Babyloniam. Significatum.f. suprà. Mandauit.f.quod sequitur.

4. Comitari i.portari ab aliquibus se sequentibus.

Dei hæreditatem.i.terram promissionis. vide Deu.34.

8. Hæc.i.talia,Græc.manifestabat autem.f.liber ille quæ sequuntur.

9. Tractabat.f. Salomon.

10. Sicut,&c.f.referebat ille liber.

11. Eo quòd,&c. q.d. Itemque erat in libro illud Mosis Leu.10. Cur non comestum esset, quod pro peccato oblatum fuerat, sed igni consumptum totum. vide locum. hic enim valde concisè,& obscurè refertur.

13. Nehemiæ.f.tempore scriptis. Hæc.f. quę retulimus. Donariis.f.templo offerendis.

14. Didicerat. Græc.acciderant.

17. Sanctificationem.i. templum.

18. Congregabit.f.etiam alios,qui dispersi sunt.

22. Illuminationibus.i. Dei fauoribus.

23. Recuperarent.Græ reparatent. Vt leges.Græ. & vt leges. Abolendæ.f.nisi restitutæ essent. Complut. abolitæ.

25. Aggredi.f.legendo.

32. Executiones.Græ.exquisitiones, seu exquisita.f. curiosa,seu nimis exquisitam narrationem.

Succingi.i astringi,seu arctari. Hactenus epistola,in qua & illud. Nos. ipsos,quod ad veritatem attinet historiæ, velle penes auctorem quem abbreuiant,fidem esse; vt mirum non sit,si fortè aliqua deprehendantur dubia: auctor enim facer solùm refert, quid Iason Cyrenæus scripserit.

C A P. I I I.

1. IN omni.i.cum summa.

2. Illustrarent.i.ornarent, seu decorarent.

3. Seleucus, Hinc apparet narrari hic res priores iis quæ libro superiore scriptæ sunt.

7. Transportaret.i.ad se afferret.

11. In his,i.ex his.

12. Vniuersum, &c. Hyperbole.

13. Omni genere.i. omni modo, seu omnino.

15. Altare.f.holocausti.

19. Ad Oniam.Græ.ad ianuas.f.domorum suarum, seu templi.

24. Spiritus,&c. Græ spirituum, & omnis potestatis Dominus (seu Princeps) magnum & euidens fecit miraculum. Ostensionis. pro, potentiæ.

Ruentes.i. consternati. fortè legendum,ruentes. pro, intuentes Dei virtutem. Græc. stupentes. Dissolutionem.f.animi,vel membrorum.

25. Ca'eces.i. vngulas.

26. Optimi.Græc.pulcherrimi.

27. Eiecerunt i.extraxerunt.

30. Magnificabat.i glorificabat.

32. Malitiam.i.dolum,seu maleficium. Ex. pro,à. Consummatam.i factam. Salutarem.non est Græ.

36. Magna.Græc.magni.

C A P. I I I I.

1. INSTIGASSET.i. induxisset.

2. Aemulatorem.i.incensum zelo.Græ ζηλωτὴν

4. Insanire.iunge cum, ad augendam.

7. Antiochus.i.Seleuci frater.

8. Reditibus,&c.fortè id volebat quotannis re ddere

9. Ephebiam.i. Epheborum palæstram, seu potiùs lupanar. Antiochenos.f.ciues.

11. Per Ioannem.incertum,an per hunc illa instituta,seu impetrata à Regibus,an verò eius opera destructa. Qui f. Eupolemus.vide lib.1.cap.8.

13. Profectus.i progressus. Sacerdotis Græc.summi Sacerdotis.sub.re vera.

14. Præbitionis.i.exhibitionis.f. spectaculi. Exercitiis.i certaminibus.

15. Nihil i.pro nihilo.

16. Contentio.Græ.calamitas. Et eorum.pro,nam eorum. Habuerant Græc.habuerunt.f.postea.

19. Didrachmas.Græ.drachmas. Sacrificiis.f.Herculis. Oporteret.i necesse esset,seu deceret.

20. Præsentes.f.legatos,qui id rogauerant.

21. Primates.pro,primatum .i. principatum .f. contentio erat cum Antiocho. Alienum.f. ob absentiam. Inde.f.vbi erat,fortè ex Antiochia.

24. Faciem, &c.i.regiam potestatem. q. d. ei fuisset adulatus. Supponens,&c. Græc. superans Iasonem talentis,&c.

29. Et Menelaus,&c.Græc.& quidem Menelaus reliquit summi sacerdotij successorem Lysimachum fratrem suum, Sostratus autem Cratetem Præfectum Cypriis.

40. Iniquis. iunge cum , manibus.

Tyranno. Græc. Aurano.

C A P. V.

1. MONSTRA.i.ostenta,seu prodigia.

8. Exitium.f.nisi euasisset.

Efferatis animis.Græc. Efferatus animo.

15. Ista sufficiunt. Græc.istis contentus.

17. Despectio.i ille contemptus.

19. Elegit. sub. atque adeò propter gentis peccata permutat locum tractari indignis modis.id quod statim additur.

23. Garizim.f.monte Samariæ.

24 Appositus.i. hostili animo.

26. Spectaculum.f.exercitus visendi causa.

27. Decimus f.Pontifex à tempore Alexandri Magni legitimus. Quidam tamen dicunt decimum nomen esse officij, seu magistratus, vt decurio,& decanus.

Fuerat. pro, fuit.

CAP. VI.

1. ANTIOCHENVM. Græc. Atheniensem.
2. Prout erant, &c. q. d. prout incolæ Garizim iam volebant.
6. Simpliciter. pro, denique, seu omnino.
7. Circuire. Græc. pompam ducere.
8. Ptolomæis. pro, Ptolomæo. ſ. de quo ſup.
11. Philippo. ſ. de quo ſup. Obſeruantiã ſ. ſabbati.
12. Abhorreſcant. Græc. contrahantur. ſ. animo, ſeu animum deſpondeant.
14. Vt eas, &c. Græc. vt eas, cùm peccata ad plenitudinem venerint, puniat. ſic de nobis ſtatuit, ne cùm ad finem peccata noſtra peruenerint, nos puniat.
20. Intuens, &c. i. conſiderans quomodo accedere ad talia oporteret patienter ſuſtinenda Græ. aliquãto aliter.
23. Conſtituta. ſub. actæ. Infernum. i. ſepulcrum.
27. Senectute dignus. i. qualem par eſt ſenem eſſe.
30. Secundum animam. ſ. animo, ſeu voluntate.

CAP. VII.

1. TAVREIS. ſ. neruis.
6. Conſolabitur. i. recreabitur. ſ. ſumpta de hoſtibus vindicta. vide Deut. 32. vbi legimus miſerebitur. 70. enim conſolabitur, vel fortè in ſeruis. pro, ſeruos.
11. E cælo. i. a Deo.
14. Ad mortem. i. morti proximus. Potius eſt. i. præſtat.
15. Eum. ſ. Regem.
17. Patienter ſuſtine. i. expecta. Semen. i. filios.
18. Fruſtra. i. ſine cauſa. Facta. ſ. à Deo. q. d. mirabiliter nos puniti, vel à nobis q. d. mirè Deũ offendimus.
20. Bonorum. Græc. bona. i. felici.
21. Fœmineæ. q. d. alioqui infirmæ.
23. Enim. pro, tamen. Inuenit. q. d. qui ſua ſapientia excogitauit quo quidque modo generandum eſſet.
24. Deſpecta. i. conſiderata. vel pro, ſuſpecta. q. d. ſuſpicans, ſeu timens ſibi probro id futurum, quòd ſic contemneretur, & vinceretur. hunc enim ſenſum Græca videntur facere.
25. Fieret. ſ. conciliatrix.
28. Peto. Græc. peto à te.
29. Particeps. non eſt Græc. & quidẽ videtur abundare. Illa. ſ. poſtrema diei iudicij Græc. tamen tantùm eſt, in miſericordia. q. d. per Dei miſericordiam.
30. Suſtinetis. i. expectatis.
33. Increpationem. i. caſtigationem.
36. Suſtentato. i. tolerato. Teſtamento i. pro conſequenter promiſſa legem ſeruantibus, vel ex parte conſecuti. ſ. æternam vitam. Effecti ſunt. i. continentur.
40. Mundus. Græc. purè, ſeu ſanctè.
41. Conſumpta. Græc. mortua. ſ. interempta, vt filij.

CAP. VIII.

1. CONTAMINABATVR. i. profanabatur.
3. Complananda. i. ſolo æquanda.
9. Patrocli. ſ. filium. Primoribus amicum. pro, primariis amicis. ſ. vnum.
13. Iuſtitiæ. Græc. vindictam. ſ. à Deo faciendam.
15. Teſtamentum. i. pactum.
16. Reconciliarentur. Græc. terrerentur.
20. Sex. Græc. octo.
23. Ad hoc, &c. adhuc etiam & Eleazarum (. ſ. præfecit) tum lecto illis, &c.
24. Nouem lib. 1. cap. 4. dictum tria. ſed illud intelligendum de primo congreſſu: id de tota pugna.
25. Hora i. tempore.
29. In finem. i. perfectè, ſeu in perpetuũ, vel tãdem.
33. Epinicia. i. celebritates pro victoria.

CAP. IX.

12. PARIA Deo ſentire. i. ſe Deo exæquare.
20. Gratias. ſ. Deo.
25. Inſidiantes. Græc. attendentes. q. d. occaſioni intentos.
27. Et communem. Græc. obſequentem. ſ. benignũ, ſeu beneuolum.
28. Montibus. ſ. Babyloniæ. vide lib. 1. cap. 16 quamquam vt ſup. dixi, quæ hoc ſecundo libro dicuntur, non videntur omnia admodum certa, illud certum (vt dixi) ab auctore ſacro eſſe fideliter relata quæ legerat.

CAP. X.

3. BIENNIVM. ſ. à deſtructione. Not. verò, id etſi narratur poſt mortem Antiochi, priùs tamen contigiſſe. vide lib. 1. cap. 4.
5. Caſleu. ſ. Nouembris.
7. Thyrſos. i. virgulta, vel haſtas frondibus ornatas.
Et. ſ. canentes. Proſperauit mundare. i. dedit proſperitatem mundandi.
13. Philometore ſ. Rege Aegypti. Ab eo. ſ. Philometore. Veneno. ſ. vltro accepto.
15. Iudæi. Græc. Idumæi. Fugatos. ſ. ab Iudæis, ob crimina, ſeu transfugas.
17. Vigintiquinque. Græc. viginti.
26. Crepidinem i. baſim, ſeu inferiorem extremitatem. Dicit. i. pollicetur. Inimicus ero inimicis tuis, &c. Exod. 23.
37. Loco. Græc. lacu.

CAP. XI.

1. PROPINQVVS. i. cognatus.
5. Anguſto. Græc. munito, ſeu forti.
16. Siquidem. pro, quidem.
18. Conſenſit. Græc. conceſſit.
21. Dioſcori. i. Iunij.
26. Dexteram dederis. i. cùm eis pacem feceris, ſeu concordiam.
30. Xanthici. i. Aprilis.

CAP. XII.

2. SVPERBVS. Græc. ſuper his. i. præterea. In ſilentio. i. tranquillè.
5. Præcepit. ſ. arma capere, vel ſe ſequi.
12. Ab alio. Græc alio. Debilitarentur, pro, occiderentur, ſeu, vulnerarentur.
24. Decipi. i. fruſtrari ſpe liberationis, ſeu periclitari.
25. Con-

Praestans. Graec. [Greek] i. munificus, seu liberalis.
26. Partem, i. haereditatem. s. populum Israel.
27. Abominatos. i. execratos. s. à gentibus.
28. In superbia. i. superbè.
29. Dixit. i. instituit.
33. Translati. i. ducti in captiuitatem.
34. Vt probatet. pro, approbans.

25. Calces. i. vngulas.
26. Optimi. Graec. pulcherrimi.
27. Eiecerunt. i. extraxerunt.
30. Magnificabat. i. glorificabat.
32. Malitiam. i. dolû, seu maleficium. Et. pro, à. Consummatâ. i. factam. Salutatem. non est Graec.
36. Magna. Graec. magnû

C A P. I I.

1. INVENITVR autem, &c. & haec ad epistolam pertinent.
Ieremiae. Graec. Ieremias Propheta, iungiturque cum sequentibus. q. d. legitur in quadam scriptura Ieremiam iussisse, &c. Transmigrabantur. i. migrabant, seu captiui abducebantur. s. in Babyloniam. Significatum. s. suprà. Mandauit. s. quod sequitur.
4. Comitari. i. portari ab aliquibus se sequentibus. Dei haereditatem. i. terram promissionis. vide Deut. 34.
8. Haec. i. talis. Graec. manifestabat autem. s. liber ille quae sequuntur.
9. Tractabat. s. Salomon.
10. Sicut, &c. s. referebat ille liber.
11. Eo quòd, &c. q. d. Itemque erat in libro illud Mosis Leu. 10 Cur non comestum esset, quod pro peccato oblatum fuerat, sed igni consumptum totum. vide locû. hic enim valde cõcisè, & obscurè refertur.
13. Nehemiae. s. tempore scriptis. Haec. s. quae retulimus. Donariis. s. templo offerendis.
14. Didicerat. Graec. acciderunt.
17. Sanctificationem i. templum.
18. Congregabit. s. etiam alios, qui dispersi sunt.
21. Illuminationibus. i. Dei fauoribus.
23. Recuperarent. Graec. repararent. Vt leges. Graec. & vt leges. Abolendae. s. nisi restitutae essent. Complut. abolitae.
25. Aggredi. s. legendo.
32. Executiones. Graec. exquisitiones, seu exquisita. s. curiosa, seu nimis exquisitam narrationem.
Succingi. i. astringi, seu arctari. Hactenus epistola, in qua & illud.

C A P. I I I.

1. IN omni. i. cum summa.
2. Illustrarent. i. ornarent, seu decorarent.
3. Seleucus. Hinc apparet narrari hic res priores iis quae libro superiore scriptae sunt.
7. Transportaret. i. ad se afferret.
11. In his. i. ex his.
12 Volucrsum, &c. Hyperbole.
13. Omni genere. i. omni modo, seu omnino.
15. Altare. s. holocausti.
19 Ad Ostium. Graec. ad ianuas. s. domorum suarum, seu templi.
24 Spiritus, &c. Graec. Spirituum, & omnis potestati Dominus (seu Princeps) magnum & euidens fecit miraculum. Ostensionis. pro, potentiae.
Ruentes i. consternati. forte legendum, tuentes. pro, intuentes Dei virtutem. Graec. stupentes. Dissolutionem. s. animi, vel membrorum.

C A P. I I I I.

1. INSTIGASSET. i. induxisset.
2. Aemulatorê. i. incensum zelo. Graec. ζηλωτὴν.
4. Insanire. iunge cum, ad augendam.
7. Antiochus. s. Seleuci frater.
8. Reditibus, &c. fortè id volebat quotannis reddere.
9. Ephebiam. i. Epheborum palaestram, seu potiùs lupanar. Antiochenos. s. ciues.
11. Per Ioannem. incertum, an per hunc illa instituta, seu impetrata à Regibus, an verò eius opera destructa.
Qui. s. Eupolemus. vide lib. 1. cap. 8.
13. Profectus. i. progressus. Sacerdotis. Graec. summi Sacerdotis. subaudi vera.
14. Praebitionis. i. exhibitionis. s. spectaculi. Exercitiis. i. certaminibus.
15. Nihili. i. pro nihilo.
16. Contentio. Graec. calamitas. Et eorum pro, nam eorum. Habuerant Graec. habuerunt. s. postea.
19. Didrachmas. Graec. drachmas. Sacrificiis. s. Herculis. Oporteret. i. necesse esset, seu deceret.
20. Praesentes. s. legatos, qui id rogauerant.
21. Primates. pro, primatû. i. principatû. s. ostentio erat cum Antiocho. Alienum. s. ob absentiam. Inde. s. vbi erat. fortè ex Antiochia.
24. Faciem, &c. i. regiam potestatem. q. d. ei fuisset adulatus. Supponens, &c. Graec. superans Iasonem talentis &c.
29. Et Menelaus, &c. Graec. & quidem Menelaus reliquit summi sacerdotij successorem Lysimachum fratrem suum, Sostratus autem Crateten Praefectum Cypriis.
40. Iniquis. iunge cum, manibus.
Tyranno. Graec. Aurano.

C A P. V.

1. MONSTRA. i. ostenta, seu prodigia.
8. Exitium. s. nisi euasisset.
11. Efferatis animis. Graec. Efferatus animo.
15. Ista sufficiunt. Graec. istis contentus.
17. Despectio. i. ille contemptus.
19. Elegit sub. atque adeò propter gentis peccata permittit locum tractari indignis modis. id quod statim additur.
23. Garizim. s. monte Samariae.
24. Appositus. i. hostili animo.
26. Spectaculum. s. exercitus visendi causâ.
27. Decimus. s. Pontifex à tẽpore Alexandri Magni legitimus. Quidã tamen dicunt decimû nomen esse officij, seu magistratus, vt decurio, & decanus.
Fuerat. pro, fuit.

CAP. VI.

1. ANTIOCHENVM. Græc. Athenienfem.

2. Prout erant, &c. q.d. prout incolæ Garizim iam volebant.

6. Simpliciter. pro, denique, seu omnino.

7. Circuire. Græc. pompam ducere.

8. Ptolomæis pro, Ptolomæo. s. de quo sup.

11. Philippo. s. de quo sup. Obseruantiam. s. sabbati.

12. Abhorrescant. Græc. contrahantur. s. animo, seu animum despondeant.

14. Vt eas, &c. Græc. vt eas, cùm peccata ad plenitudinem venerint, puniat. sic de nobis statuit, ne cùm ad finem peccata nostra peruenerint, nos puniat.

20. Intuens, &c. i. considerans quomodo accedere ad talia oporteret patienter sustinenda. Græc. aliquanto aliter.

23. Constituta. sub. actæ. Infernū. i. sepulcrum.

27. Senectute dignus. i. qualem par est senem esse.

30. Secundùm animam. i. animo, seu voluntate.

CAP. VII.

1. TAVREIS. s. neruis.

6. Consolabitur. i. recreabitur. s. sumpta de hostibus vindicta. vide Deut. 32. vbi legimus miserebitur. 70. eum consolabitur, vel fortè in seruis. pro, seruos.

11. E cælo. i. à Deo.

14. Ad mortem. i. morti proximus. Potius est. i. præstat.

15. Bom. s. Regem.

17. Patienter sustine. i. expecta. Semen. i. filios.

18. Frustra. i. sine causa. Facta. s. à Deo. q. d. mirabiliter nos puniit, vel à nobis. q. d. mirè Deum offendimus.

20. Bonorum. Græc. bona. i. felici.

21. Fæmineæ. q. d. alioqui infirmæ.

23. Enim. pro, tamē. Inuenit. q. d. qui sua sapientia excogitauit quo quidque modo generādum esset.

24. Despecta. i. considerata. vel pro, suspecta. q. d. suspicans, seu timens sibi probro id futurum, quòd sic contemneretur, & vinceretur. hunc enim sensum Græca videntur facere.

25. Fieret. s. conciliatrix.

28. Peto. Græc. peto à te.

29. Particeps. nō est Græc. & quidē videtur abundare. Illa. s. postrema diei iudicij Græc. tamen tantùm est, in misericordia. q. d. per Dei misericordiam.

30. Sustinetis. i. expectatis.

33. Increpationem. i. castigationem.

36. Sustentato. i. tolerato. Testamento. i. pacto. q. d. consequenter promissa legem seruantibus, vel iam sunt ex parte consecuti. s. æternam vitam. Effecti sunt. i. continentur.

40. Mundus. Græc. purè, seu sanctè.

41. Cōsumpta. Græc. mortua. s. interempta, vt filij.

CAP. VIII.

2. CONTAMINABATVR. i. profanabatur.

3. Complananda. i. solo æquanda

9. Patrocli. s. filium. Primoribus amicum. pro, primariis amicis. s. vnum.

13. Iustitiæ. Græc. vindictam. s. à Deo faciendam.

15. Testamentum. i. pactum.

16. Reconciliarentur. Græc. tererentur.

20. Sex. Græc. octo.

23. Ad hoc, &c. adhuc etiam & Eleazarū (. s. præfecit) cum lecto illis, &c.

24. Nouem. lib. 1. cap. 4. dictum tria. sed illud intelligendum de primo congressu, id de tota pugna.

25. Hora. i. tempore.

29. In finem. i. perfectè, seu in perpetuum, vel tandem.

33. Epinicia. i. celebritates pro victoria.

CAP. IX.

12. PARIA Deo sentire. i. se Deo exæquare.

20. Gratias. s. Deo.

25. Insidiantes. Græc. attendentes. q. d. occasioni intentos.

27. Et commune m. Græc. obsequentem. s. benignum, seu beneuolum.

28. Montibus. s. Babyloniæ. vide lib. 1. cap. 16.

CAP. X.

3. BIENNIVM. s. à destructione. Not. verò, id etsi narratur post mortem Antiochi, priùs tamen contigisse. vide lib. 1. cap. 4.

5. Casleu. s. Nouembris.

7. Thyrsos. i. virgulta, vel hastas frōdibus ornatas. Ei. s. canentes. Prosperauit mundare. i. dedit prosperitatem mundandi.

13. Philometore. s. Rege Aegypti. Ab eo. s. Philometore. Veneno. s. vltro accepto.

15. Iudæi. Græc. Idumæi. Fugatos. s. ab Iudæis ob crimina, seu transfugas.

17. Viginti quinque. Græc. viginti.

26. Crepidinem. i. basim, seu inferiorem extremitatem. Dicit. i. pollicetur. s. inimicus ero inimicis tuis. &c. Exod. 23.

37. Loco. Græc. lacu.

CAP. XI.

1. PROPINQVVS. i. cognatus.

5. Angusto. Græc. munito, seu forti.

16. Siquidem. pro, quidem.

18. Consensi. Græc. concessit.

21. Dioscori. i. Iunij.

26. Dexteram dederis. i. cùm eis pacem feceris, seu concordiam.

30. Xanthici. i. Aprilis.

CAP. XII.

2. SVPERBVS. Græc. superhis. i. præterea. In silentio. i. tranquillè.

5. Præcepit. s. arma capere, vel se sequi.

22. Ab alio. Græc. alio. Debilitarentur. pro, occiderentur, seu, vulnerarentur.

24. Decipi. i. frustrari spe liberationis, seu periclitari.

25. Con-

25. Constitutum.i.promissionem,seu pactum.
29. Scytharum.s.Scythopolim.
31. Septimanarum.s.pentecostes.
33. Exiuit.s.Iudas.
36. Esdrim.viri nomen,&,vt apparet,Iudæi.
40. Idolorum.i.idolis oblatis,seu consecratis.
42. Obliuioni traderetur,i.à Deo remitteretur.Græ. omnino deleretur.

43. Duodecim.Græc.duo. Sacrificium.s.hostias illis pecuniis emptas. Not.hic prodesse sacrificium pro defunctis etiam apud Iudæos fuisse receptum. Item, credendum piè qui in bello iusto moriuntur, præsertim pro religione susceperunt,suorum peccatorum omnium pœnitere. certè Iudas ita de illis credidit.

44. Superfluum,&c.Not.adeò esse coniunctos articulos de animarum immortalitate, & corporum resurrectione, vt alterutro posito, vel sublato, alterum ponatur, vel auferatur.itaque Sadducæi vtrumque negabãt, Pharisæi affirmabant vide Act. 23. & quidem Matth. 22. Christus ex animæ immortalitate probat resurrectionẽ. & Paul.1.Cor.15. Mortales esse animas, si non sit resurrectio:& meritò,nam si anima extat,cùm sit naturaliter forma corporis,necesse est ei iterum vniri.

45. Cum pietate.s.pro religione occumbentes.
46. Sancta,&c.Græc.sancta & pia cogitatio. itaque pro mortuis propitiationem (seu expiationem) fecit, vt à peccato soluerentur.

CAP. XIII.

4. VT est eis cõsuetudo.i.vsitato apud eos supplicio.
5. Loco s.vbi fuit interfectus.
7. Terræ dari .i. sepeliri.
11. Sanctorum. Græc. & sancto.
14. Dans potestatem Deo .i. committens rem Deo, qui omnia potest.
15. Signo.s.tessera, quæ solet dari militibus.
Dei victoriæ.s.verba hæc,Dei victoria, erant pro tessera. Quatuordecim.Græc duo.
19. Minorabatur.i. inferior euadebat, seu, superabatur.
21. Mysteria.i.arcana.s.secreta consilia. Requisitus.i.inquisitus. Conclusus.s.carcere.
25. Ne fortè. pro,si fortè sic.q d.volentes fœdus irritare. Quidam putant indignatos ob fœdera à Rege violata.

CAP. XIIII.

1. SELEVCI.s.filium. vide lib.1.cap.7.
3. Commistionis s.cum gẽtilibus. fortè, incommistionis,legendum. Græc. segregationis (seu discessionis) à conuersatione .s. Gentilium. q. d. cùm reliqui Iudæi detestarentur conuersationem gentium, & mores, tum ille his inquinatus est.
4. Thalos.i. tauros.s. aureos.
13. Dispergeret. pro,perderet, seu dissiparet.
14. Congregatim.Græc.& Compl gregatim.
15. Portionem. Græc. partem .i. hæreditatem .s.Iudæos.

18. Sa[illegible]ine, &c. q. d. illorum virtutis periculum facere cum [illegible] discrimine.
25. Communiter .i. familiariter. Quidam,comiter, malunt.
35. In nobis.i.inter,seu apud nos.
37. Ab Ierosolymis.i.Ierosolymitanis. Affectu.i. beneuolentia.s. in ciues.
38. Continentia. Græc. ἀμιξίας, quod suprà vertit commistionem. vide vers. 3.
Pro. Græc cum.
41. Comprehenderetur .i. comprehendendus esset.
42. Eligens, &c. at errabat iudicio. nec enim nobilitas est, sed vilitas se occidere. Nobiliter.i.fortiter.Græ. generosè.
43. Præcipitauit,& hic errauit,nisi quis factum excuset instinctu Dei, quo fortè mouebatur. de quo vide Aug.1.ciu.cap.21.At lib.2.cont.epist.Gaudent.cap.23. & epist.61. apertè condemnat hoc Raziæ factum.
44. Venit.i.cecidit. Per mediam ceruicem Græc. per mediam (.s.aluthæ) in latus,seu ventrem.s.cadens.
46. Complexus,&c.& id qui potest excuset. crediderim tamen Deum hominis errori ignouisse,quia misericors est,& ille ignorans fecerat, putans se in eo bene, & fortiter agere.

CAP. XV.

2. PER necessitatem .i.coacti.
8. Nationum.i Gentilium.
10. Fallaciam .i. perfidiam.
11. Munitione.sub. solum.
12. Verecundum.Græc.verendum. Visu.i.aspectu seu vultu. Protendentem.s. in cælum.
13. Habitudinem. Græc.excellentiam.
16. Deiicies.sub.inquit Deus.
17. Exhortati. verti poterat consolati. Valde. iungendum cum,bonis. De quibus extolli pro,quibus incitari. Vt viritus,&c.q d.vt totum negotium decerneretur,non verbis,sed viribus.
21. Prodigia.i.miracula insignia.
23. In. pro, cum.
25. Admouebant.s. se, seu procedebant.
29. Perturbatione .i. tumultu .s. lætantium.
32. Gloriatus est. pro, gloriatus .s. Nicanor. q.d.superbè locutus.
33. Contra .i. è regione.
37. Mensis.Græc.duodecimi mensis.s.Februarij.
Adar quæ. pro, qui Adar. Diei.s.festi.de quo vide Esther 9.
39. Minus dignè.s.quantum ad elocutionem. Sic & Paulus se sermone imperitum. Concedendum.i. condonandum, seu ignoscendum.
40. Contrarium .i. non sic iucundum.
Alternis.Græc.aquæ mistum.Not.quòd Græca hunc sensum faciũt,vt vinum per se bibere,& rursum aquam, inimicum est, seu odiosum; delectat verò si vtrumque misceas:sic præparatus.i.temperatus, seu concinnus sermo lectorem delectat. Gratus.i.perinde suauis.
Consummatus.i.finitus.s.sermo,seu liber.q. d.hîc finis esto.

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

Euangelium secundùm Matthæum.
Euangelium secundùm Marcum.
Euangelium secundùm Lucam.
Euangelium secundùm Ioannem.
Acta Apostolorum.
Pauli Epistola ad Romanos.
Ad Corinthios I. & II.
Ad Galatas.
Ad Ephesios.
Ad Philippenses.
Ad Colossenses.
Ad Thessalonicenses I. & II.
Ad Timotheum I. & II.
Ad Titum.
Ad Philemonem.
Ad Hebræos.
Iacobi Epistola.
Petri Epistola I. & II.
Ioannis Epistolæ I. II. & III.
Iudæ Epistola.
Apocalypsis.

NOTATIONES IN NOVVM TESTAMENTVM.

MATTHÆVS.

EVANGELIVM .i. bona iucundaque annunciatio .s. de hominum salute per Christum.

Secundùm Matthæum.s.Christi Apostolum,qui id Hebraicè scripsit. Qui deinde Græcè verterit,aut ex Græco in Latinum,quo vtimur, incertum; emendatum quidem constat à D. Hieronymo.

CAPVT I.

1. LIBER i scriptura,seu descriptio. Quidam id titulum putant, sumptum more scripturæ, ab eo quod primò narratur: alij prooemium, de eo quod priprimum dicendum sit. Generationis i.generis,seu genealogiæ.s.describitur catalogus eorum à quibus Christus originem duxit. Idque vt appareat esse ex semine Dauid, vt Iudæis,quibus scribebat,fuerat à Deo promissum. quod non obscurè indicat,dicens, Filij Dauid, filij Abraham.& huic,& Dauid factæ promissiones de Christo ab eis nascituro.

2. Et fratres. Ab his,& Iuda, Iudæi omnes originem ducunt.

3. De Thamar. Huius partu significatũ mysterium Iudæorum & Gentium.

5. Booz. putant quidam hunc fuisse Abesan Iudicem. vide Iud.12. Iesse. qui & Isai.

6. Regem.s.primum de tribu Iuda.

Vriæ.s.vxor.

8. Oziam. Hîc omissi tres reges .s. Ochozias filius Ioram, Ioas, & Amazias pater Oziæ.causam quære in scholiis nostris in Euangelia prolixioribus.

11. Iechoniam. qui & Ioakim, seu Ioacim, & Eliacim. In transmigratione,&c.i.circa tempora captiuitatis Babyloniæ.

12. Iechonias.qui & Ioachin,filius Ioacim.

Genuit Salathiel.s.in Babylone.

15. Mathan. Not. ex eadem vxore genuisse Matthan quidem Iacob, Mathat verò Heli, deinde Iacob ex vxore Heli sine filiis defuncti genuisse Ioseph, natura quidem suum, at secundùm legem Heli filium; ideoque eius filius vocatur Luc. 3.

16. Mariæ. Not Mariam,cùm fratres non haberet, debuisse secundùm legem Num. vlt. nubere viro eiusdem familiæ: cùm ergo,vt hinc apparet,Ioseph de familia Dauid fuerit, ex eadem necesse est Mariam fuisse, adeoque Christum esse ex semine Dauid, quod Matthæus demonstrare instituerat,ducta serie maiorum per viros,more Scripturæ & Hebræorum.

17. Generationes.i personæ in genealogia numeratæ. Ad Dauid.s.inclusiuè. A Dauid.s.exclusiuè.

Ad transmigrationem.i.ad Iechoniam patrem,qui & Ioacim. A transmigratione.i. à Iechonia filio, qui & Ioachin.

18. Sic erat. pro, sic accidit,seu habuit.

Desponsata.causas desponsationis vide in nostris scholiis fusioribus. Antequam conuenirent.i copularentur. nec verò ex isto modo dicendi fit, vt postea conuenerint. Sic.n.dici solet,etiam de iis quæ postea non fiunt: vt, antequam acciperet medicinam mortuus est. In vtero habens.i.grauida. De Spiritu sancto.i. virtute Spiritus sancti,adeoque etiam Patris & Filij, vna.n.totius Trinitatis virtus. Cur ergo tribuitur Spiritui sancto? vt vel ex ipso nomine, sanctissima & purissima conceptio intelligatur. Adde quòd solet Scriptura opera eximiæ Dei charitatis tribuere Spiritui sancto, qui est Patris, & Filij Charitas.

19. Iustus.i. perfectus, seu eximia probitate. q. d. cùm ea esset virtute, vt neminem læderet.

Traducere.i.propalare,seu infamare. Græc. παραδειγματίσαι i.exemplificare, seu exemplum facere.s.diuulgando. suspicabatur quidem adulterium, sed quia certus non erat, prodere nolebat. Occultè.s.ne infamaret.

Dimittere.s.ne retinendo consentire videretur: planè iustus qui suum cuique reddit; Deo timorem, vxori charitatem, sibi cautionem.

20. Cogitante. Græc ἐνθυμηθέντος.i.cùm cogitasset.

In somnis.Græc.κατ' ὄναρ i. per somnium.

Noli timere. Græc. Ne timeas: vbi in reliquum semel annotasse sufficerit; ferè in testamento nouo, quoties legitur, Noli, aut Nolite timere, aut aliud facere, Græcè numquam esse verbum nolendi, sed solùm, Ne time, Ne fac, &c. s. secutus est Interpres communem loquendi vsum, quo dici solet, Noli facere. pro, Ne facias.

Accipere.i. retinere. timebat ne retinendo Deum offenderet. Natum.i.conceptum, seu genitum.

De Spiritu sancto. vide sup. vbi, & hic etiam Græ. est ex Spiritu sancto.

21. IESVM.i.Saluatorem. Heb. יֵשׁוּעַ

Saluum faciet.i.liberabit. Populum suum.s.electos. remittuntur quidem & aliis peccata, sed relabuntur, & in eis moriuntur.

22. Vt adimpleretur. Non quidem ob id solum, nam præcipuè ad mundi salutem; sed & ob hanc illud prædictum. Prophetam.s.Isaiam cap.7. vide ibi, quæ annotauimus.

23. Virgo. Græc. ἡ παρθένος.i.virgo illa.s.insignis.

Vocabitur. Græ.& Syr. vocabunt, sed idem est. non significatur verò id nomen habiturum, sed credendum & confitendum esse Deum verum, & hominem.

Nobiscum Deus. Heb. עִמָּנוּ nobiscum אֵל Deus.

24. Exurgens. Græc. διεγερθείς.i. expergefactus, seu excitatus.

25. Donec. sic dicitur Gen. 8. Non reuersus coruus, donec siccarentur aquæ, qui numquam reuersus est. & 2. Reg. 6. Michol non habuisse filium donec moreretur. vide Luc. 22. Vocauit. s. mater, vt patet ex Syr.

CAP. II.

1. IVDAE. est. n. altera in tribu Zabulon. Græc. & Syr. Iudææ, sicut infrà, quod regnaret in Iudæa s. forte Iuda. Magi. Persæ, seu Chaldæi erant, sapientes (id. n. vox Magi Persicè significat, seu philosophos) successoresque Balaam. vulgò receptum reges fuisse, & numero tres. & quidem quòd reges fuerint, putant Athan. Naz. Chry. Theoph. Cyp. Tertul. Hier. Isid. & Thomas.

2. Stellam. Græc τὸν ἀστέρα i. certam quandam, & insignem stellam. Eius. i. eum natum indicantem: Id maiorum traditione didicerant. Venimus præteritum est. nam Græc. ἤλθομεν. Adorare. Ideo munera ferebāt. Persis. n. mos, regem non sine munere adorare.

3. Audiens. s. regem Iudæorum natum.

Turbatus est. s. timebat sibi regnum ereptum iri.

Omnis i. maxima pars. Turbata verò, vel nouitate rei, vel timore Romanorum, vel quòd Herodi fauerét.

4. Principes. s. primarios, & veluti capita. fortè intelligentur principes [illegible] 24 familiarum, de quibus 1 Par. 24.

Scribas i. doctores, seu legis peritos, vt Lucas voc. t. Heb. סֹפְרִים quasi librarij à סֵפֶר i. libro, quòd sacros libros [illegible] & explicarent. Græc γραμματεῖς, quasi Scribæ [illegible] ici, quorum erat scripta publica asseruare, [illegible] vulgo Cancellarij.

Nasceretur i. nasci deberet.

5. Iudæ. Græc. Iudææ. Prophetam. s. Michæam cap. 5. vide quæ ibi not[illegible]mus.

6. Nequaquam. & At sic Heb, paruula es in millibus, &c. Matthæus enim [illegible] parvula quidem es si aliarum ciuitatum [illegible] numerus spectetur, vbi multa millia [illegible] princeps qui ex te nascetur, non parua es. Principibus. i. præcipuis ciuitatibus, vel populis qui [illegible] principibus, seu tribunis qui Chiliadibus præerant. So[illegible] quidem scriptura populum millium nomine appellare.

Regat. Græc. ποιμανεῖ. i. pascet. s. pastoris more reget.

Populum meum. i. fideles, quorum Israel populus figura.

7. Clam. s. ne si fortè rescissent Iudæi, putarent insidias parari Regi nato. Tempus. s. vt occideret pueros eius ętatis omnes, vt postea fecit, ne ille posset euadere.

9. In Oriente. Hinc apparet non illos per viam duxisse, vt vulgò putatur.

11. Domum. s. præsepe, secundùm Iustin. in Tryph. & Hier. epist. 17. & 18. Obtulerunt. An singuli tria hæc, aut singula, incertum est.

12. Responso. Apparet eos Deum consuluisse, an ad Herodem redire deberent.

15. Dictum. Dictum quidem de populo Iudaico, sed in figura Christi. Vocaui. s. vt inde rediret in terram Israel.

16. Bimatu. i. ætate duorum annorum. Infra. s. vsque ad ætatem dierum, qui ab ortu stellæ elapsi. Id. n. significat quod sequitur.

18. Rama. i. excelso. q. d. longè lateque.

Rachel. i. regio Bethleemitica, vbi sepulta Rachel.

Non sunt. i. perierant.

19. Apparuit. s. post quinque annos quibus illic moratus Christus, secundùm quosdam. Quamquā alij multo plures numerent, alij pauciores.

20. Defuncti, &c. plurale pro singulari, sic Exod. 2. Mosi dictum.

22. Regnaret. Toparchę nomine, sed regia potestate. Timuit. non timuit ab Herode, quòd Bethleem ob quam ortum periculum, sub huius ditione non esset. Adde quòd Archelaus patri erat crudelitate similior.

Illo. fortè volebat adire templum, vt Deo gratias ageret.

23. Vt adimpleretur. pro, atque ita impletum est. Prophetas. vide Isa. 11. Zach. 6.

Nazaræus. i. floridus. scribendum verò per ץ non per ז vt apparet in titulo crucis, qui Romæ asseruatur. & Isa. 11. Vocabitur. sic interdum in Euangelio vocatur. & in Actis.

CAP. III.

1. VENIT. præs. temporis est. In deserto. s. ab interiori deserto, vbi vixerat, venit ad id quod propius erat hominum habitationi.

2. Pœnitentiam agite. i. dolete ob peccata, & vitam mutate, Deoque per bona opera satisfacite. vide 2. Cor. 7. quàm multa in pœnitentia requirantur.

Appropinquauit. i. prope est. s. aderat Christus, qui id daret credentibus. & obedientibus.

Cælorum. i. quo in cœlo regnant sancti cum Deo, quod per Christum factum, nec ante illum quisquam hominum cælum ascenderat.

3. Dicentem. s. secundùm editionem 70.

Clamantis. i. palàm, & liberè prædicantis. s. Ioannis, vel per ipsum Dei. Rectas, &c. explicatio præcedentis, q. d. auferte quæ aduenientem possunt offendere. s. peccata. Semitas. i. vias. repetitio. sic Psal. 76.

4. De pilis. s. contextum. Pelliceam. s. vt Elias. Locustæ. licebat iis vesci. Leuit. 11. de harum vsu in escam vide Plin. lib. 6. cap. 30. & lib. 11. cap. 29.

Syluestre. s. agrestium apum.

5. Omnis. i. maxima pars. sic sup. cap. 2.

Iordanem fluit ex Antilibano monte à Ior. & Dan fontibus, vnde ei nomen.

6. Peccata. & in genere, & fortè aliqua in specie. vide Leu. 16. Num. 5. Eccli 4. Act. 19. sufficiebat quidem illi baptismo se agnoscere peccatores.

7. Pharisæorum. sic dicti hi. q. separati, à פָּרַשׁ separauit. Sadducæorum, dicti q. iusti. צַדִּיק iustus.

Viperarum. q. d. pessimorum filij pessimi, & venenati.

Demonstrauit. vox admirātis nouitatem. Ira. s. Dei. i. supplicio gehennæ. vide inf. cap. 23.

8. Dignum pœnitentiæ. i. conuenientem pœnitentię, seu qui pœnitentiam deceat. vel hic vide pœnitentiam requirere bona opera.

9. Dicere. & in eo confidere. Istis. Apparet lapides demonstrasse præsentes, fortè alludens ad Saræ sterilitatem, quæ petra dicitur. Isa. 51. Filios. i. posteros.

Abrahæ. datiuus est. q. d. etiam sine vobis implebitur promissio Abrahæ facta de filiorum multiplicatione & salute. & quidem suscitate gentes, quæ in Iudæorum locum successere.

10. Enim,

10. Enim. pro, verò, vel causam reddit eius quod de pœnitentiæ fructu dixerat. Græc. δὲ. i. autem.
Arborum. metaphoricè homines intelliguntur.
Excidetur, &c. Græc. præsentia sunt, sed pro futuris.
Fructum bonum. Vbi sunt, qui operum bonorum necessitatem negabant, dum viuerent, contenti credere? nempe in igne Inferni, vt statim dicitur.
11. In pœnitentiam. i. vt sic pœnitētiæ admoneamini. Venturus est. Græc. præs. ἐρχόμενος, sed futuri significatione. Dignus. Græc. ἱκανὸς. i. idoneus.
Calceamenta. Apparet Christum calceatum incessisse, quamquam nō bine necessariò probatur: est. n. modus dicendi se valde inferiorem esse.
Igni. opponit aquæ, de qua dixerat, Baptizo in aqua. q. d. purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu sancto. fortè alludit ad diem Pentecostes. de quo Act. 1. Quidam ad ignem Purgatorij referunt. Vide Hier. hic. Basil. lib. de Spiritu sancto. cap. 15. Naz. Orat. de Epiph.
12. Ventilabrum. Instrumentum est quo grana in altum proiecta à paleis purgantur. Inextinguibili. & hic appatet æternum fore supplicium.
14. Prohibebat. s. agnouit Spirit⁹ sancti inspiratione, seu reuelatione; quæ deinde colūbæ descēsu confirmata est. Debeo. Græc. χρείαν ἔχω. i. opus habeo. i. & ei Christo mūdatore opus erat. nemo. n. sine peccato.
15. Sine. s. me agere. Sic. s. præeundo exemplo.
Iustitiam. i. perfectionem, seu virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Christo exhibita. Dimisit. i. non vltrà prohibuit, sed baptizauit.
16. Aperti, non reipsa, sed apparitione.
Vidit. s. Christus, & etiam Ioannes. vide Ioan. 1.
Sicut columbam. Non verafuit colūba, sed species. Quidā tamen verā fuisse putant. vtrūque probabile.
17. Filius. Græc ὁ υἱός. i. ille filius. s. vnicus, seu singularis. Dilectus. Græc. ὁ ἀγαπητὸς. i. ille dilectus. s. vnicè. Complacui. q. d. qui mihi est singulariter gratus. Græc. εὐδόκησα.

CAP. IIII.

1. A Spiritu. s. sancto. Græc. ὑπὸ τοῦ πνεύματος. i. ab illo Spiritu. s. de quo sup.
2. Noctibus. id additum videtur, ne quis solùm per diem ieiunasse crederet.
3. Accedens. s. corporali specie, & gressu.
Tētator. Græc. ὁ πειράζων. i. ille tētator. s. diabolus.
Si filius, &c. s. audierat illam vocem, Hic est Filius meus, &c. quod explorare certiùs volebat, cū esurientem videret; simul etiā, si posset, ad peccatū inducere. Vnde apparet occultū illi fuisse incarnationis mysterium, alioqui non sperasset Deum se posse decipere.
Dic i. iube, seu verbo effice. Heb.
4. Viuit. Græc. viuet. s. si Deus ita velit.
Verbo. i. re. Heb. Quod procedit, &c. i. quod Deus dixerit, seu voluerit, & iusserit. q. d. potest Deus hominem aliter quàm pane alere. Ita te Dei Filium non negauit, sed occultauit.
5. Tunc assumpsit, &c. Hæc fuit secunda ordine tentatio: sequitur. n. Iterum assumpsit, deinde additur, Tunc reliquit eum. Lucas ergo rei ordinem non est secutus. quamquam in quibusdam codicibus reperitur idem ordo etiam apud Lucam.

Sanctam. Ita dicitur Ierusalem ob Dei templum, & cultum. Pinnaculum. Græc πτερύγιον. i. alam. Extremitatem tecti, quod planum erat.
6. Mandauit. Græc. & Syr. mandabit.
7. Tentabis. Tentare Deum dicitur, qui à Deo miraculum vult, vbi non est opus. est. n. id velut Dei potentiæ periculum velle facere.
8. Ostendit. fortè per species à se formatas, & Christi oculis obiectas, vel narrando, vt fit, ostendit.
9. Cadens. i. procidens humi, seu prostratus.
Adorauerís me. Apertè ad peccatum inducit. Nec addit, si Filius Dei es. s. credebat purum esse hominem, & alioqui, quanta fuisset stultitia velle à filio Dei adorari?
10. Satan. i. aduersarie.
Scriptum est. s. Deut. 6. &. 10. vbi tamen non est verbum adorabis, sed, timebis. quo verbo significatam esse etiam adorationem, hinc planè colligitur.
Adorabis. Aug. in Gen. q. 61. notat non additum hic, solum, sicut in, seruies, nempe adorantur multa præter Deum. Seruies. Græc. λατρεύσεις. vnde latria Deo soli debita, sic. n. vsu recepta significatio, cūm alioqui seruitutem significet.
11. Accesserunt. s. corporali specie. Ministrabant. s. cibos.
12. Traditus. s. ab Herode in carcerem.
13. Relicta. i. omissa, seu præterita.
15. Via. Græc. viam. pro, iuxta viam.
Maris. i. ad mare ducens. s. Magnū, seu Mediterraneum. Trans. s. respectu Assyriæ, de qua illic sermo.
Galilææ gentium. ita dicebatur ea Galilææ pars, quæ prope Tyrum & Sidonem in tribu Nephtalim.
16. Ambulabat. i agebat, seu viuebat. Heb.
Vmbræ mortis. i. tenebrosissima. s. ignorantia Dei. Græc. & vmbra mortis. & ita etiam. 70. Interpretes. Isa. 9. sed eodem sensū. Lux. s. Euangelica.
19. Fieri. Syr. Græc. nihil est.
22. Relictis retibus. Græc. & Syr. relicta nauicula.
23. Euangelium regni. i. bonum nūtium de æterna salute. s. cælesti regno. Languorem. Syr. dolorem.
24. Syriam. s. eam quæ ab Oriente Euphrate terminatur, alioqui nomen latiùs solet patere.
Tormentis. i. cruciatibus. Lunaticos. s. certis lunæ temporibus vexatos à diabolo, vel humore melancholico, aut comitiali morbo laborantes.
25. Decapoli. Ita dicta regio ob decem præcipuas ciuitates. Trans. s. respectu Iudææ.

CAP. V.

1. Ascendit. s. oratur⁹, & Apostolos electur⁹. Sedisset. s. vbi descendisset in locum campestrem, vt ait Luc.
2. Aperiens os. Indicatur prolixiorem futurum sermonem. vide eandem phrasim Iob 3. Dan. 10.
3. Pauperes. Græc. πτωχοί. i. mēdici, seu valde egētes. Spiritu. i. affectu spirituali. s. propter Deum.
Ipsorum est. pro, consequentur.
4. Possidebunt. s. velut hæreditatis iure. Græc. κληρονομήσουσι. i. hæreditabunt. Terram. s. viuentium. q. d habebunt felicem hæreditatem.
6. Esuriunt, &c. i. qui optant rectè & iustè omnia fieri. Saturabuntur. i. explebitur eorum desiderium

s. in

ſ. in cælo, vbi omnia rectiſſima.

7. Conſequentur. ſ. à Deo.

8. Mundo. ſ. ab omni vitio. Corde. i. mente, ſeu voluntate.

9. Pacifici. i. pacis factores, ſeu cõciliatores. Græc. εἰρηνοποιοί. Vocabuntur. ſ. vt qui reuera tales ſunt.

10. Iuſtitiam. ſ. rectè & iuſtè facta.

11. Omne. i. quodcunque. Heb.

12. Merces. i. præmium. dicitur autem merces, quia datur velut ex debito meritis, vt ſolet merces operario. huius rei plurima in ſcriptura mentio: vt mirum ſit, eſſe qui negent operum bonorum merita.

13. Terræ. i. mundi. ſ. hominum.

Euanuerit. Græc μωρανθῇ. i. infatuatus fuerit. ſ. redditus inſipidus. In quo. i. per quid. Salietur. i. virtutem ſaliendi recuperabit.

14. Lux. ſ. doctrina, & exemplo.

Non poteſt, &c. q. d. nõ magis poteſtis latere, quã ciuitas, &c. Eſt quidẽ Eccleſia ciuitas Dei, cuius præcipua pars Apoſtoli, eorumque ſucceſſores Epiſcopi: falſumque eſt, & inſanũ, quod quidam dicunt, Eccleſiam eſſe inuiſibilẽ; planè cæcus qui ciuitatẽ in monte ſitam neget poſſe videri. Non eſt quidẽ hic meum inſtitutum, dogmata confirmare catholica: indicabo tamen interdum vnde poſſint confirmari.

15. Accendũt. ſ. homines, multoq; minùs Deus. Et ponunt. pro, vt ponant. Modio. i. menſura aliqua inuerſa.

16. Lux. ſ. doctrinæ, & vitæ. Videant. Ergóne etiam hîc dicent hæretici, Eccleſiæ Rectores eſſe inuiſibiles, nec videre quid regant?

17. Nolite putare. Græc. Ne putetis. ſed de hoc ſup. dixi. Soluere. Græc. καταλῦσαι. i. diſſoluere, ſeu deſtruere. Legem. ſ. veterem.

Adimplere. ſ. ſeruando, dando aliis ſeruandi virtutem addendo præcepta, & promiſſa implendo.

18. Tranſeat. ſ. renouatione.

Iota. Syr. Iod. atque id credẽdum Chriſtum dixiſſe, vt qui Hebræis loqueretur, apud quos Iod minima eſt litterarum. ſed Græcus interpres pro eo poſuit quiddam ſimile, vt poſſet à Græcis intelligi.

Apex. i. punctus, ſeu litteræ faſtigium, aut accẽtus. eſt autem hyperbole. q. d. ne minimum quidem ex lege. nec. n. de litteris ſermo eſt, quæ pereunt, ſed de rebus ſignificatis.

19. Iſtis. ſ. quæ per Iota, & apicem ſignificaui. q. d. etiam ex minimis. Sic. i. ſoluendo. q. d. malo exemplo vel ſic, vt ipſi ſoluant. q. d. malè vixerit, & bene docuerit. Aug. 17. cont. Fauſt. de Phariſæis loquitur, qui docebant legem verbis, & ſoluebant factis.

Minimus. ſ. indignus qui eò admittatur (alludit ad id quod dixerat, iſtis minimis) q. d. non erit inter eos qui omnes magni ſunt, vt ſtatim dicitur.

Fecerit. ſ. omnia. Nam qui in vno offendit, factus eſt omnium reus. Iacob. 2.

20. Autem. Græc. & Syr. enim.

Abundauerit. i. maior fuerit. ſ. faciendo, & docendo, illi. n. ſolùm docent.

21. Audiſtis, &c. legẽ veterẽ, & traditiones explicat, addens aliqua. Reus. Græc. ἔνοχος. i. obnoxius.

Iudicio. i. condemnationi. hæc erat Scribarum interpretatio.

22. Iraſcitur. Græc. & Syr. iraſcitur ſine cauſa.

Fratri. i. proximo. Iudicio. i. condẽnationi. ſ. Dei.

Qui autẽ dixerit fratri, &c. Not. loci huius obſcuri, & à nemine, quod ſciam, Interpretũ declarati genuinam planè explicationẽ, ab eo acceptã qui me docuit Heb. linguæ rudimẽta, Roſeto, homine Gallo eruditiſſimo. Sic ergo legendus locus, Qui autem dixerit, (ſub. dictũ eſt antiquis) fratri ſuo Raca, reus erit concilio. Qui autẽ (ſub. dico ego) dixerit, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Sẽſus ergo totius loci eſt: Doctrina Scribarum condẽnat homicidam, ego verò etiã iraſcentem. Illi dicentẽ Raca ſeu fatuum, ad concilium vocant; ego verò in infernũ mitto. Similem loquendi modũ conciſum, vide inf. cap. 23. vbi Chriſtus ait: Et quicuque iurauerit in altari, nihil eſt. vbi ſub. dicitis vos. & Luc. 7. Magiſter dic, Duo debitores. vbi. ſub. dixit Chriſtus. Nunc verba explicemus, vt magis appareat eum quem diximus eſſe loci huius ſenſum.

Raca. vox Chaldæa vacuum. ſ. cerebro, ſeu fatuum ſignificans Heb רֵק Raq. רִיק Riq. i. vacuare.

Concilio. Græc. συνεδρίῳ. i. Iudicũ conſeſſui. & hic facile eſt videre nõ Chriſti eſſe doctrinã, ſed Scribarum. Quãdo. n. Chriſtus ita locutus, aut etiã ad cõcilium peccantem miſerit? planè modus dicẽdi Scribarum eſt, qui in ius trahi volebant, dicentem Raca.

Gehennæ ignis. pro, gehennæ incendio. vbi Not. gehẽnam dictam. q. Ge. Ben Hinnon. i. vallem filiorum Hinnon. de qua vide Ioſ. 15. & 19. Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exuſtos offerebant (Dicta etiam Tophet à Toph. i. tympano, quo pulſante ne gemitus audirentur, infantes adolebant) ſumitur autem pro Inferni ſupplicio.

23. Ergo. Not. huiuſmodi particulam ſæpe non cauſam ſignificare vllam, aut illationem, ſed ſolùm ſermonis continuationem. Itidem ſentiendum de, autem, enim, quoniam, & ſimilibus.

Habet aliquid, &c. vide ſimilem phraſim Apoc. 2. Aduerſum te. i. in quo de te queri meritò poſſit.

24. Vade. ſ. ſi opportunitas eſt loci, temporis, &c. Reconciliari. Græc. & Syr. reconciliare. i. redi in gratiam.

25. Eſto, &c. exemplo humano, & veluti parabola, cõcordiam cõmendat. q. d. fac in rebus animæ quod ſolet fieri in lite de re tẽporali. vt. n. præſtat reconciliari aduerſario, quàm ab eo Iudici tradi, & condemnari; ita proximo læſo reconciliari, quàm à Deo puniri.

25. Aduerſario. i. ei qui habet aliquid aduerſum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduerſatur malè viuentibus, vt ait Auguſtinus epiſt. 87. Græc. ἀντιδίκῳ. i. litem intendenti, ſeu in ius trahenti.

Via. i. præſenti vita. Iudici. i. Chriſti.

Miniſtro. i. ſententiæ executori. ſ. Angelo bono, ſecundùm quoſdam; ſecundùm alios, malo.

Carcerem. Purgatorium intelligunt quidam, vt Cyp. Am. Orig. alij Infernum, vt Aug.

26. Nouiſſimum. i. extremũ. q. d. quod reſtat ſoluendum. Quadrãtem. i. quartam aſſis partẽ, quæ & Teruncius dicitur, à tribus vnciis. Mar. cap. 12. vocat duo minuta. ſignificatur verò hic minimũ quodque debitum ſeu peccatũ. Eant nũc hæretici, & dicãt ſufficere ſolam fidẽ ad ſalutem. Num is ob incredulitatem

10. Enim. pro, verò, vel causam reddit eius quod de pœnitentiæ fructu dixerat. Græc δὲ i. autem.

Arborum. metaphoricè homines intelliguntur.

Excidetur, &c. Græc præsentia sunt, sed pro futuris.

Fructum bonum. Vbi sunt, qui operum bonorum necessitatem negabant, dum viuerent, contenti credere? nempe in igne Inferni, vt statim dicitur.

11. In pœnitentiam .i. vt sic pœnitentiæ admoneamini. Venturus est. Græc præs. ἐρχόμενος, sed futuri significatione. Dignus. Græc. ἱκανὸς i. idoneus.

Calceamenta. Apparet Christum calceatum incessisse, quanquã non hinc necessariò probatur: est.n. modus dicendi se valde inferiorem esse.

Igni. opponit aquæ, de qua dixerat, Baptizo in aqua. q.d. purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu sancto. fortè alludit ad diem Pentecostes. de quo Act. 2. Quidam ad ignem Purgatorij referunt. Vide Hier. hic. Basil lib de Spiritu sancto. cap 15 Naz. Orat. de Epiph.

12. Ventilabrum. Instrumentum est quo grana in altum proiecta à paleis purgantur. Inextinguibili. & hic apparet æternum fore supplicium.

14. Prohibebat .s. agnouit Spiritus sancti inspiratione, seu reuelatione; quæ deinde columbæ descensu cõfirmata est. Debeo Græ χρείαν ἔχω i. opus habeo. s. & ei Christo mediatore opus erat. nemo.n. sine peccato.

15. Sine. s. me agere. Sic s. p. æeundo exemplo.

Iustitiam. i. perfectionem, seu virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Christo exhibita. Dimisit .i. non vltra prohibuit. sed baptizauit.

16. Aperti. non re ipsa, sed apparitione.

Vidit. s. Christus, & etiam Ioannes vide Ioan. 1.

Sicut columbam. Non vera fuit columba, sed species. Quidam tamen veram fuisse putant. vtrunque probabile.

17. Filius. Græc. ὁ υἱὸς i. ille filius. s. vnicus, seu singularis. Dilectus Græc. ὁ ἀγαπητὸς i. ille dilectus. s. vnicè. Complacui. q. d. qui mihi est singulariter gratus. Græc. εὐδόκησα.

Cap. IIII.

1. A Spiritu. s. sancto Græc ὑπὸ τοῦ πνεύματος i. ab illo Spiritu s. de quo sup.

2. Noctibus. id additum videtur, ne quis solùm per diem ieiunasse crederet.

3. Accedens. s. corporali specie, & gressu.

Tentator. Græc. ὁ πειράζων i. ille tentator. s. diabolus.

Si filius, &c. s. audierat illam vocem, Hic est Filius meus, &c quod explorare certiùs volebat, cùm esurientem videret; simul etiã, si posset, ad peccatum inducere. Vnde apparet occultum illi fuisse incarnationis mysterium, alioqui non sperasset Deum se posse decipere.

Dic. i. iube, seu verbo effice. Heb.

4 Viuit. Græc. viuet. s. si Deus ita velit.

Verbo. i. re Heb. Quod procedit, &c. i. quod Deus dixerit, seu voluerit, & iusserit. q. d. potest Deus hominem aliter quàm pane alere. Ita se Dei Filium non negauit, sed occultauit.

5. Tunc assumpsit, &c. Hæc fuit secunda ordine tentatio: sequitur. n. Iterum assumpsit, deinde additur, Tunc reliquit eum. Lucas ergo rei ordinem non est secutus. quanquam in quibusdam codicibus reperitur idem ordo etiam apud Lucam.

Sanctam. Ita dicitur Ierusalem ob Dei templum, & cultum. Pinnaculum. Græc πτερύγιον. i. alam .i. extremitatem tecti, quod planum erat.

6. Mandauit. Græc. & Syr. mandabit.

7. Tentabis. Tentare Deum dicitur, qui à Deo miraculum vult, vbi non est opus. est .n. id velut Dei potentiæ periculum velle facere.

8. Ostendit. fortè per species à se formatas, & Christi oculis obiectas, vel narrando, vt fit, ostendit.

9. Cadens. i. procidens humi, seu prostratus.

Adorauerís me. Apertè ad peccatum inducit. Nec addit si Filius Dei es. s. credebat purum esse hominem, & alioqui. quanta fuisset stultitia velle à filio Dei adorari?

10. Satan i. aduersariè.

Scriptum est. s. Deut 6. & 10. vbi tamen non est verbum adorabis, sed, timebis. quo verbo significatam esse etiam adorationem, hinc planè colligitur.

Adorabis Aug. in Gen. q. 61. notat non additum hic, solum, sicut in, seruies, nempe adorantur multa præter Deum. Seruies Græc. λατρεύσεις. vnde latria Deo soli debita, sic. n. vsu recepta significatio, cùm alioqui seruitutem significet.

11. Accesserunt. s. corporali specie. Ministrabant. s. cibos.

12. Traditus. s. ab Herode in carcerem.

13. Relicta. i. omissa, seu præterita

15. Via. Græc. viam. pro, iuxta viam.

Maris. i. ad mare ducens. s. Magnum, seu Mediterraneum. Trans. s. respectu Assyriæ, de qua illic sermo.

Galilææ gentium. ita dicebatur ea Galilææ pars, quæ prope Tyrum & Sidonem in tribu Nephtalim.

16. Ambulabat. i. agebat, seu viuebat. Heb.

Vmbræ mortis. i. tenebrosissima. s. ignorantia Dei. Græ. & vmbra mortis. & ita etiam 70 Interpretes. Isa. 9. sed eodem sensu. Lux. i. Euangelica.

19. Fieri Syr. esse. Græc mihi est.

22. Relictis retibus. Græc & Syr. relicta nauicula.

23. Euangelium regni. i. bonum nuntium de æterna salute s. cælesti regno. Languorem. Syr dolorem.

24 Syriam. i eam quæ ab Oriente Euphrate terminatur, alioqui nomen latius solet patere.

Tormentis. i. cruciatibus. Lunaticos. s. certis lunæ temporibus vexatos à diabolo, vel humore melancholico, aut comitiali morbo laborantes.

25. Decapoli Ita dicta regiò ob decem præcipuas ciuitates. Trans. s. respectu Iudeæ.

Cap. V.

1. ASCENDIT. s. oraturus, & Apostolos electurus. Sedisset. s. vbi descendisset in locum campestrem, vt ait Luc.

2. Aperiens os. Indicatur proliziorem futurum sermonem. vide eandem phrasim Iob 3. Dan. 10.

3. Pauperes. Græ. πτωχοὶ. i. mendici, seu valde egentes. Spiritu. i. affectu spirituali. s. propter Deum.

Ipsorum est. pro, consequentur.

4. Possidebunt. s. velut hæreditatis iure. Græc. κληρονομήσουσι. i. hæreditabunt. Terram. s. viuentium. q. d. habebunt felicem hæreditatem.

6. Esuriunt, &c. i. qui optant rectè & iustè omnia fieri. Saturabuntur. i. explebitur eorum desiderium

.f. in cælo, vbi omnia rectissima.

7. Consequentur. s. à Deo.

8. Mundo. s. ab omni vitio. Corde. i. mente, seu voluntate.

9. Pacifici. i. pacis factores, seu conciliatores. Græc. εἰρηνοποιοί. Vocabuntur. s. vt qui reuera tales sunt.

10. Iustitiam. i. rectè & iustè facta.

11. Omne. i. quodcunque. Heb.

12. Merces. i. præmium. dicitur autem merces, quia datur velut ex debito meritis, vt solet merces operario. huius rei plurima in scriptura mentio: vt mirum sit, esse qui negent operum bonorum merita.

13. Terræ. i. mundi. s. hominum.

Euanuerit. Græc. μωρανθῇ. i. infatuatus fuerit. s. redditus insipidus. In quo. i. per quid. Salietur. i. virtutem saliendi recuperabit.

14. Lux. s. doctrina, & exemplo.

Non potest, &c. q. d. non magis potestis latere, quàm ciuitas, &c. Est quidem Ecclesia ciuitas Dei, cuius præcipua pars Apostoli, eorumque successores Episcopi: falsumque est, & insanum, quod quidam dicunt, Ecclesiam esse inuisibilem; planè cæcus qui ciuitatem in monte sitam neget posse videri. Non est quidem hic meum institutum, dogmata cõfirmare catholica: indicabo tamen interdum vnde possint confirmari.

15. Accendunt. s. homines, multoque minùs Deus.

Et ponunt. pro, vt ponant. Modio. i. mensura aliqua inuersa.

16. Lux. s. doctrinæ, & vitæ. Videant. Ergóne etiã hic dicent hæretici, Ecclesiæ Rectores esse inuisibiles, nec videre quid regant?

17. Nolite putare. Græc. Ne puteris. sed de hoc sup. dixi. Soluere. Græc καταλῦσαι. i. dissoluere, seu destruere. Legem. s. veterem.

Adimplere. s. seruando, dando aliis seruandi virtutem, addendo præcepta, & promissa implendo.

18. Transeat. s. renouatione.

Iota. Syr. Iod atque id credendum Christum dixisse, vt qui Hebræis loqueretur, apud quos Iod minima est litterarum. sed Græcus interpres pro eo posuit quiddam simile, vt posset à Græcis intelligi.

Apex. i. punctus, seu litteræ fastigium, aut accentus. est autem hyperbole. q. d. ne minimum quidem ex lege. nec. n. de litteris sermo est, quæ pereunt, sed de rebus significatis.

19. Istis. s. quæ per Iota, & apicem significaui. q. d. etiam ex minimis. Sic. s. soluendo. q. d. malo exemplo. vel sic, vt ipsa sonant. q. d. malè vixerit, & bene docuerit. Aug. 17. cont. Faust. de Pharisæis loquitur, qui docebant legem verbis, & soluebant factis.

Minimus. s. indignus qui eò admittatur (alludit ad id quod dixerat, istis minimis) q. d. non erit inter eos qui omnes magni sunt, vt statim dicitur.

Fecerit. s. omnia Nam qui in vno offendit, factus est omnium reus. Iacob. 2.

20. Autem. Græc. & Syr enim.

Abundauerit. i. maior fuerit. s. faciendo, & docendo, Illi. n. solùm docent.

21. Audistis, &c. legem veterem, & traditiones explicat, addens aliqua. Reus. Græc. ἔνοχος. i. obnoxius.

Iudicio. i. condemnationi, hæc erat Scribarum interpretatio.

22. Irascitur. Græc & Syr. irascitur sine causa.

Fratri. i. proximo. Iudicio. i. condemnationi. s. Dei.

Qui autem dixerit fratri, &c. Not. loci huius obscuri, & à nemine, quod sciam, Interpretum declarati genuinam planè explicationem, ab eo acceptam qui me docuit Heb. linguæ rudimenta, Roseto, homine Gallo eruditissimo. Sic ergo legendus locus, Qui autem dixerit, (sub. dictum est antiquis) fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem (sub. dico ego) dixerit, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Sensus ergo totius loci est: Doctrina Scribarum contemnat hom. [h]icidam, ego verò etiam irascentem. Illi dicentem Raca seu fatuum, ad concilium vocant; ego verò in infernum mitto. Similem loquẽdi modum concisum, vide inf. cap. 23. vbi Christus ait: Et quicunque iurauerit in altari, nihil est. vbi sub. dicitis vos. & Luc. 7. Magister dic, Duo debitores. vbi. sub. dixit Christus. Nunc verba explicemus, vt magis appareat eum quem diximus esse loci huius sensum.

Raca. vox Chaldæa vacuum. s. cerebro, seu fatuum significans. Heb. רֵק Raq רִיק Riq i. vacuare.

Concilio. Græc. συνεδρίῳ. i. Iudicum consessui. & hic facile est videre non Christi esse doctrinam, sed Scribarum. Quando. n. Christus ita locutus, aut cur ad concilium peccantem mitteret? planè modus dicendi Scribarum est, qui in ius trahi volebant, dicentem Raca.

Gehennæ ignis. pro, gehennæ incendio. vbi Not. gehennam dictam. q. Ge Ben Hinnon. i. vallem filiorum Hinnon. de qua vide Ios. 15 & 19. Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exustos offerebant (Dicta etiam Tophet à Toph. i. tympano, quo pulsante ne gemitus audirentur, infantes adolebant, sumitur autem pro Inferni supplicio.

23. Ergo. Not. huiusmodi particulam sæpe non causam significare vllam, aut illationem, sed solùm sermonis continuationem. Itidem sentiendum de, autem, enim, quoniam, & similibus.

Habet aliquid, &c. vide similem phrasim Apoc. 2.

Aduersum te s. in quo de te queri meritò possit.

24. Vade. s. si opportunitas est loci, temporis, &c.

Reconciliari. Græc. & Syr. reconciliare. i. redi in gratiam.

25. Esto, &c. exemplo humano, & veluti parabola, concordiam commendat. q. d. fac in rebus animæ, quod solet fieri in lite de re temporali. vt. n. præstat reconciliari aduersario, quàm ab eo Iudici tradi, & condemnari; ita proximo læso reconciliari, quàm à Deo puniri.

25. Aduersario. i. ei qui habet aliquid aduersum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduersatur malè viuentibus, vt ait Augustinus epist. 87. Græc. ἀντιδίκῳ i. litem intendenti, seu in ius trahenti.

Via. i. præsenti vita. Iudici. s. Christi.

Ministro. i. sententiæ executori. s. Angelo bono, secundùm quosdam; secundùm alios, malo.

Carcerem. Purgatorium intelligunt quidam, vt Cyp. Amb. Orig. alij Infernum, vt Aug.

26. Nouissimum. i. extremum. q. d. quod restat soluendum. Quadrantem. i. quartam assis partem, quæ & Teruncius dicitur, à tribus vnciis. Mar. cap. 12. vocat duo minuta. significat verò hic minimum quodque debitum seu peccatum. Eant nunc hæretici, & dicant sufficere solam fidem ad salutem. Num is ob incredulitatem

tem detineri dicitur in carcere? aut non credere quadrās est,& minimum quid? si isti oculos habent,cur rem tam apertam non vident?

28. Ad concupiscendum. apertè hic damnabile esse ostendit deliberatè fœminam concupiscere, & voluntatem mali apud Deum pro facto reputari. quò referenda sunt quæ Scholastici de Morosa delectatione fusè tractant.cùm mortalis est ,cùm mortale malum concupiscitur,animo consentiente.

29. Oculus,&c.i. carissima quæque, & valde necessaria. Scandalizat.i.tibi est peccandi occasio.

Erue i.remoue à te.q.d. carere potius. Non quidem eruendus est oculus,sed visus qui scandalizat. Nam quod de oculo,& membris aliis dicit,hyperbole est,qua significatur præstare membra perdere, quàm salutem.

30. Eat.Græc.mittatur.

31. Libellum,&c.s. vt possit alteri nubere. licitum fuisse dimittere certas ob causas, alij aiunt, alij negant, ego licuisse puto.

32. Excepta,&c.hæc causa licitā facit dimissionem, sed non secundum coniugium dimissæ,vel dimittentis.

Dimissam.s.etiam ob fornicationem.

33. Reddes,&c.i. præstabis quod iurasti. Erat hæc,vt videtur, Scribarum additio.

34. Non iurare.s.nisi causa sufficiens subsit.

Thronus.pro,velut thronus. Vide Isa.vlt.

35. Scabellum. pro, velut scabellum .s.excellentius est cælum,Deumque magis repræsentans,virtute & sublimitate.terra vt infima,superioribus subiecta,more scabelli ,quod pedibus supponitur. Magni Regis. vide Psalm. 47.

36. Album aut nigrum.i.siue de albo loquamur,siue de nigro.q.d nullum capillum potes facere. Syr. non potes facere in eo particulam vnius pili albi vel nigri. Significat caput rem esse Dei,atque adeò per id non esse iurandum.

37. Est, est, &c.i. de eo quod est ,esse dicite ; de eo quod non est,non esse. Græc.etiam,etiam, seu certè certè. & fortè Christus dixit Heb. Amen amen, & tunc sensus fuerit, contenti estote rem affirmatione gemina, aut negatione confirmare. vide 2.Corinth. 1.& Iacob. 5. qui interpretatur vestrum etiam ,sit etiam ;& vestrum non,sit non.(sic.n.est Græc.) q.d.de eo quod est, dicite est; de eo quod non est, dicite non est. quanquam etiam intelligi potest, vt illic vertit noster Interpres. facieque alterum sensum etiam,quem sup. indicauimus.

Abundantius.i.iuramentum quod insuper additur.

A malo.s.vitio iurantis,vel eius cui iuratur,vel à malo.i.diabolo.

39. Dexteram.pro,vnam,seu alteram. Itaque apud Luc.non est dexteram.

40. Et tunicam,&c.apud Luc. prius ponitur pallium quàm tunica. sensus ergo est, qui vult tibi tollere vnam vestem,dimitte ei & alterā. Mirum tantam Christi doctrinam adeò à Christianis negligi,tantumque nō contemni. Quotus.n.quisque hæc facit?

41. Angariauerit.i.inuitum duxerit.

Mille passus.Græc. vnum milliare.

Duo.s.milliaria. Græc.& Syr.deest & alia. quo verbo indicatur tria ambulanda,cùm tamen Christus duo tantùm videatur intellexisse .s. cogenti ad vnum dandum etiam alterum.

42. Auertaris.s.ab eo.q.d.ne detrectes dare.

43. Et odio, &c. Id videtur additum à Scribis,nam Exod. 23.contrarium dicitur.

44. Benefacite,&c.& id quis facit? Calumniantibus.Græc & Syr.infestantibus,seu vexantibus.

45. Sitis.i. vos esse demonstretis.

46. Diligitis.sub.tantum. Habebitis. Græc.habetis pro,habebitis. q.d. quid inde meremini pro mercede reddendum? Publicani.i.vectigalium publicorum exactores,qui apud Iudæos infames erant, ob auaritiam & rapinas,& odiosi,quòd putarentur tributa esse iniqua.

47. Amplius.Græc. περισσὸν.i.eximium.

48. Perfecti.consilium est, vel præceptum de perfectione ad salutem necessaria, de qua Ioan. 2. Qui seruat verbum eius,in hoc charitas Dei perfecta est.s.quantum ad salutem opus est. Cælestis.Græc.qui in cælis est.

CAP. VI.

1. IVSTITIAM.i. beneficentiam,seu eleemosynam. Græc. ἐλεημοσύνη i. misericordiam. Itaque pòst paulo, Cùm ergo facis eleemosynam. sic Genes. 20. vbi nos legimus misericordiam. 70 δικαιοσύνη i. iustitiam. Itemque cap. 21 .& alibi sæpe,vt notauimus.s.eleemosyna,seu misericordia magna est pars iustitiæ.

2. Sicut hypocritæ, &c. Id reprehendit, non vsum conuocandi tubæ sono(vt fiebat) pauperes ad eleemosynam. Synagogis.i.conuenticulis. Suam.i.quam optabant,seu operi illi conuenientem,s.laudē humanam, quam sic aucupabantur.

3. Sinistra, &c. Hyperbole. q.d. sit occultissima:vel sensus est,ne quid operi bono se quicquam admisceat sinistri.s.appetitio humanæ laudis,vt Aug interpretatur.

4. In abscondito.i.etiam occultissima. q d.conscientiam tuam. Reddet.s.mercedem.

5. Angulis .s.compitis, vbi viæ diuersæ concurrunt, adeoque multi homines. Stantes.sic ferè Iudæi orabāt, vt & nunc etiam Græci.

6. Intra,&c.q.d.fuge hominum conspectum,eoque ora semoto loco. Reddet.s.mercedem illius operis,vel quod petis oratione.Græ reddet tibi in propatulo.

7. Nolite,&c. Græ.μὴ βαττολογήσητε i. ne futili verborum profusione vtamini. Sicut Ethnici,&c.nō prolixitatem orationis reprehendit, sed eam, eoque modo, quo à Gentilibus fiebat. In multiloquio.i. ob multiloquium,quasi Deus meliùs intelligat plura loquentes.

8. Scit. adeoque non verbis ad eum multis est opus, sed affectu.

9. Sic.i in hanc sententiam ,etiam si aliis verbis vti contingat. In cælis.est quidem Deus vbique,sed in cęlis se magis manifestat,vnde,Cæli enarrāt gloriam Dei. Quidam per cælos Sanctos intelligunt.

Sanctificetur.i. sanctè colatur. verbum id & sequentia optantis sunt. Nomen. Not.in scriptura Dei nomen, pro Deo poni. nomine.n. cognoscitur, inuocatur, & celebratur.

10. Regnum.s.cæleste. q.d. fac vt tecum regnemus.

Voluntas. q. d. fac vt tibi obediatur. In cælo.s. ab Angelis. In terra.s.ab hominibus.

11. Panem.i. victum, seu cibum.

Supersubstantialem.i. ad substantiæ nostræ conseruationem necessarium. Græc. ἐπιούσιον ,quod significat

etiam succedens. s. quotidianum. Syr. indigentiæ nostræ. i. quoad vitam indigemus. Hodie. quotidie peti vult, & agnosci eius beneficium esse, quòd viuimus.

12. Debita. i. peccata, pro quibus debetur satisfactio per pœnitentiam, & bona opera, quæ tamen sine Dei gratia, qua peccata dimittuntur, præstari non possunt.

Dimittimus. videat quid dicat, qui non dimittit.

Debitoribus nostris. i. iis qui nos offenderunt.

13. Inducas. s. deserendo, seu permittendo superari. q.d. da gratiam tentationes vincendi, vel q.d. ne nos permittas tentari ne fortè cadamus.

Malo. i. malitia, seu diabolo. Hîc Græ. & Syr. additur, quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula.

Amen. i. ita sit.

14. Delicta vestra. Id non est Græc. sed subintelligitur. Mira verò promissio, & valde notanda.

15. Nec pater vester, &c. notandum & id, valdeque timendum.

16. Tristes. i. vultu tristitiam præferentes. Græc. σκυθρωποὶ. i. tetrici. Exterminant. Græc. ἀφανίζουσι. i. demoliuntur. Syr. deturpant. s. vultus statum, seu speciem naturalem mutant, pallore affectato, & seueritate.

17. Vnge, &c. Metaphora est. q.d. dissimula ieiunium vultus lætitia. Palæstini quidem his vti in lætitia solebant; in mœstitia verò abstinere. Vide Ruth. 3. 2. Reg 12. & 14.

18. In abscondo. Verè est Deus absconditus, vt etiam dicitur Isa 45.

20. In cælo. s. per opera bona, quibus id acquiritur.

21. Vbi. n. &c. q.d. sic. n. cor in cælestibus habebitis, & ad ea perpetuò aspirabitis. Fortè erat id eo tempore prouerbium. Nam solet Christus vsitatis vti prouerbiis.

22. Lucerna, &c. totus locus est metaphoricus: à corpore ergo ad animam transferendus, in qua mens, velut in corpore oculus, qui dicitur lucerna, quia illuminat recepta in se solis, aut candelæ luce.

Simplex. i. purus, sincerus. Lucidum. i. illuminatum ad operandum.

23. Nequam, Græc πονηρὸς. i. malus, seu vitiatus. s. sic vt videre non possit. Lumen. s. oculus, qui pro lumine est toti corpori. Intellige verò in anima mentis intentionem.

24. Nemo potest, &c. & id fortè prouerbium erat.

Duobus s. diuersis inter se, seu dissidentibus, & contraria imperantibus. Sustinebit. Græ suscipiet, seu amplectetur. Syr. honorabit. Mammonæ. s. diuitiis. vox est Chaldaica.

25. Soliciti. s. anxij. Animæ. pro, de anima. i. vita, quam dat anima.

26. Magis pluris. i. præstantiores.

27. Cogitans. Græc. & Syr. solicitus. i. sua solicitudine. Cubitum. Est hæc mensura staturæ hominis: dicitur. n. habere quisque 4 cubitos suos longitudinis, & totidem latitudinis. s. extensis brachiis.

28. Laborant. s. vt viri. Nent. s. vt fæminæ.

30. Enim. Græc. autem. Est. s. in agro. q.d. viget.

32. Inquirunt. s. solicitè, non fidentes Dei prouidentiæ.

33. Primùm. i. ante omnia, præcipuè, & maximè.

Regnum Dei. i. vt cum Deo regnetis.

Eius. s. quam Deus dat, quæque illi placetur.

Adiicientur. s. quantum saluti expedit.

34. Crastinum. i. futurum. Sibiipsi. i. de se. q.d. sufficiet crastina solicitudo de rebus necessariis vitæ.

Diei. s. cuique. Malitia. i. afflictio quam affert. q.d. non oportet ei addere solicitudinem de sequenti die. vel, sufficiet diei crastinæ sua solicitudo, vt non oporteat anteuertere hodie, seu anticipare. Not. quòd scriptura aduersa, & molesta more vulgi mala vocat. Scholastici mala pœnæ dicunt, distinguentes à peccatis, quæ vocant mala culpæ.

CAP. VII.

1. IVDICARE. s. temerariè, seu malignè condemnando proximum. Et non iudicabimini. Græc. vt non iudicemini. i. condemnemini. s. à Deo. Not. quàm sit periculosum proximum temerè iudicare.

Nolite condemnare, &c. Id non est Græc. nec Syr. fortè additum ex Luc. 6.

2. Iudicio. s. condemnationis, vel excusationis.

Iudicabimini. s. à Deo, seuerè, vel benignè.

In qua mensura, &c. fortè & ista erant tunc prouerbia. Sésus est, Talem se vobis Deus exhibebit, quales vos ipsi proximis. Remetietur. s. à Deo.

3. Festucam. q.d. leuiora. Trabem. i. grauiora.

5. Eiicere. pro, vt eiicias. i. extrahas. Græci s.

6. Canibus. i. hominibus, qui canibus similes sunt. q.d. res sanctas ne communicetis indignis.

Margaritas. i. pretiosam doctrinam, seu res diuinas.

Canes. non est Græc. Dirumpant. i. lacerent, seu dilanient.

7. Petite. s. à Deo. Pulsate. Per ista tria, orationis instantia commendatur; per similitudinem eius qui petit, quærit, & pulsat, eousque dum ei detur, inueniatur, & aperiatur.

8. Petite, &c. sub. in his, si hæc faciat, vt par est.

Accipit. s. nisi aliud ei magis expediat.

9. Aut quis. pro, quis verò.

11. Data. i. dona.

12. Vultis. s. rationabiliter. Hæc est. pro, id docent.

13. Intrate. s. ad vitam æternam.

14. Qui inueniunt. multo autem pauciores qui intrant. Hier. 2. cont. Pelag.

15. Attendite. i. cauete. Falsis. s. non à Deo missis.

In. pro, cum. Ouium. q.d simulantes probitatem.

Fructibus. i. operibus.

17. Omnis arbor. Loquitur de fructiferis; quamquam, cùm sit metaphora, homines intelliguntur.

Mala. Græc. σαπρὸν. i. putris, seu marcida.

18. Non potest. s. quamdiu talis manet.

19. Excidetur, &c. Græc. exciditur, & mittitur. i. excidi solet, & mitti.

21. Domine, Domine. Syr. Domine mi, Domine mi. & sic semper, vbi nos legimus, Domine.

22. Illa. s. celebri, & expectata, nempe iudicij.

Nomine. i. virtute, seu auctoritate.

Prophetauimus. i. mysteria diuina explicauimus, est id Concionatorum munus. Virtutes. i. miracula.

23. Tunc. s. qui antea dissimulaueram.

Confitebor. i. apertè dicam. Heb. Nunquam. s. ne tum quidem, cùm causam meam agere videbamini.

Noui. i. inter meos agnoui. fortè loquitur de prædestinationis notitia. Qui operamini. pro, operantes.

25. Irruerunt.i.impetum fecerunt.
28. Admirabantur.Græ ἐξεπλήσσοντο.i obstupebăt.
29. Potestatem.ĩ auctoritatem.Græc ἐξουσίαν.

Cap. VIII.

1. Descendisset.f.ad radicem montis abiturus, nam antea in eius partem quandam descenderat planam concionaturus, vt sup.dictum est.

Eum.f.aliò migrantem.

2. Adorabat.i.inclinatus reuerentiam exhibebat.

Si vis,&c.modesta petitio; non.n.dubitat, sed se eius voluntati submittit humiliter.

3. Extendens.& mundum totum extensis in cruce manibus mundauit,quantum in se fuit.

Volo,&c.vtendum oratione,quæ tam facilè impetrauit. Mandare.imperatiuum est passiuum, vt ex Græc. apparet. Confestim.Apparet licuisse ei cōtra legem leprosum tangere,qui tantum poterat.f.supra legem erat.

4. Nemini.f.priusquam facias quod sequitur.

Sacerdoti.f.alicui,vel summo.Nam Græc. τῷ ἱερεῖ.q. certo cuidam.Syr.sacerdotibus. Testimonium.f. meæ potestatis,vel quòd non sum legi contrarius, vel liberationis tuæ.offerebant.n.postquam essent lepra sanati.

Illis.i.apud illos,seu per illos confirmatum.

6. Puer.i.famulus. Malè.i.grauiter.Græc.δεινῶς.

8. Dic.i.impera.Heb.

9. Nam &. pro, etenim. Sub potestate, &c.i. aliis subditus.

10. Miratus est.f.habebat hominis affectus.vel q.d. composito in modum mirantis vultu.

Israel.i populo Israelitico.Græc. οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ.i. ne in Israel quidem. Intellige verò ex tempore à quo prædicare cœperat.

11. Et Occidente. Intellige per hæc duo, etiam reliquas orbis partes.

Recumbent.i.quiescent.

12. Filij,&c.i.qui ad regnum primi fuerant vocati. Exteriores.i.quæ extra lucem,seu regnum.

Stridor.forte ex indignatione,& rabie.Græ.βρυγμὸς, fremitus,verti potest.

14. Domum.f.quam antea habitare solebat.

16. Omnes.f.ipsi oblatos.

17. Accepit.i.sustulit. Portauit.i. abstulit, more portantis. Not. citari hic Isa. cap. 53. magis secundùm Hebr. quàm 70. quamquam Hebr. alium etiam sensum indicant.f.suscepisse ipsum dolores, qui nostris peccatis debebantur. Vide ibi.

20. Vulpes,&c.q d.non est quòd me sequaris ob vitæ huius commoditatem, sum n.pauperrimus.

22. Mortuos,&c.i.mortuos anima, sepelire mortuos corpore. Aug.

24. Motus.i.tempestas.

27. Homines.f.qui simul nauigabant, in quibus & discipuli.vide Mat.4.

28. Gerasenorum. Gerasa, vrbs Arabiæ esse dicitur, non longè à Gadara,quæ in tribu Gad. est & Gadara alia in tribu Iuda. vide Iosue 15.

29. Quid nobis, & tibi.i.quid rei tibi nobiscum est? q d.fine nos.Heb. Ante tempus.f.die iudicij grauiora expectant.

31. Mitte.Græc.& Syr.permitte ire.

32. Mare.i. lacum.

34. Rogabant.f.timentes rebus suis,qui porcos amisissent,vel se indignos eius præsentia iudicantes.

Transiret.i.discederet.

Cap. IX.

1. Civitatem.f.Capharnaum,vbi solebat habitare.

2. Confide.i.bono animo esto. Remittuntur.Græ. ἀφίωνται,præteritum Atticum pro præsenti.

3. Blasphemat.q.d.tribuit sibi quod solius Dei est.

5. Dicere.f.efficiendo. Ambula.vtique respondisset par esse vtrumque præstare:malùs verò, verbo sanate,quàm dicere solùm remissa peccata: id.n.potest dicere etiam qui non facit.

6. Sciatis.Non.n.potest falsum,miraculo confirmari,redderet.n. Deus testimonium falsò.

8. Timuerunt. Græc ἐθαύμασαν.i admiratæ sunt.

9. Telonio .i. loco vbi Publicani Vectigalia exigebant. à τέλος.i. tributum. Matthæum. dicebatur & Leui.

10. Domo.f.Matthæi. Publicani.Erant hi Iudæi, vt & Matthæus. Peccatores.f.publici.

11. Pharisæi.Aderant hi vt spectatores, non conuiuæ. Dicebant.f.post conuiuium.

12. Valentibus.f.vt curentur.

13. Volo.sic 70.nam Heb.volui.sed pro,volo.

Et non.sub.solum. Peccatores.Græ.additur,ad pœnitentiam.

15. Filij sponsi.i.qui cum sponso versantur, seu qui nuptiis intersunt. Græc.filij thalami.i.nuptiarum.

Lugere.i.ieiunare.

16. Rudis.Græc.ἀγνάφου.i.nondum à fullone apparati. Tollit.f.si sic faciat. Eius.f.vestimenti.q.d.illud supplementum vestem rumpet.Vide Mat.2.

18. Defuncta est.i.verisimile est iam esse mortuam, nam reliqui semimortuam.vel id quidem dixit, vbi audiuit esse mortuam, nam prius, quod aiunt Marc. & Luc.f.esse in extremis.

20. Mulier. Quidam Martham putant, alij negant.

Tetigit.f.clam,quod fœdus esset morbus, & pollueret tactos. Fimbriam.i. extremitatem, seu funiculum alligatum extremitati,more Hebræorum, de quo vide Num.15 Deut.22.

22. Confide. q. d. ne time, putans mihi factum displicuisse. Saluam fecit.f.Impetrando sanitatem, vel merendo.

23. Tibicines. adhibebantur hi ad excitandum luctum, præsertim cùm sepelirentur pueri; nam in grandiorum sepulturis tubæ adhibebantur,vt quidam notat.

25. Tenuit.i. apprehendit.

26. Terram.f.Iudææ.

27. Filij Dauid.sic Messiam appellabant. vide Matt. 15.& 20.Mar.10. Luc.8.

29. Fidem.f.coniunctam cum fiducia obtinendi.

30. Comminatus.i.velut minando præcepit.

31. Diffamauerunt.i.diuulgauerunt.

32. Mutum.vox Græca κωφὸς etiam surdum significat.

33. Sic.i.talia faciens,vel tale quicquam.

35. Regni.i.de regno cælesti.

Infirmitatem. Syr. dolorem.

36. Vexati .s. malis. Syr. fatigati. Iacentes. Græc. ἐῤῥιμμένοι .i. proiecti, seu dispersi.

CAP. X.

1. SPIRITVVM .i. super spiritus.

Languorem. Syr. dolorem.

2. Discipulorum. Græc. & Syr. Apostolorum.

Primus. s. dignitate, nec .n. ordinem numeri significat, alioqui de altero dixisset secundus.

Petrus Syr. Kipha.

3. Alphæi .s. filius. Thadæus. à Luca dicitur Iudas Iacobi. s. frater. hîc autem Græc. legitur, Lebbæus cognominatus Thadæus.

4. Iscariotes, vel à vico, vel à tribu Isachar. dicitur & Iudas Simonis. s. filius. Ioan. 6.

5. Gentium. i. ad Gentes ducentem. Ciuitates. Græc. ciuitatem. s. vllam.

6. Quæ perierunt. pro, perditas. s. requirendas. sic Psal. 118. quæ periit. i. perdita.

7. Appropinquabit. Græc. appropinquauit. & sic legit Complut.

9. Zonis. i. crumenis è zonis pendentibus. sic. n. solebant viatores.

10. Peram. s. ad cibos reponendos.

Duas. i. binas, seu mutatorias. Calceamenta. s. duplicia. Virgam. s. ad defensionem. alioqui Mar. 6. conceditur. Dignus, &c. q. d. ministrabunt auditores necessaria vitæ.

11. Dignus. s. ad quem diuertatis. q. d. exquirite hospitem probum. Exeatis. s. è ciuitate. ne hospitij mutatio inconstantiam arguat, aut impatientiam.

12. Pax, &c. salutatio Hebræorum, Pax tibi. quibus verbis omnia prospera precantur, quod Scriptura vocat, rogare pacem.

13. Vestra. i. quam precati estis.

Reuertetur, &c. i. cedet in bonum vestrum, qui feceritis quod debuistis, vel manebit apud vos.

14. Excutite, &c. s. ostendentes vos in nulla re cum talibus velle communicare, nec etiam puluerem loci eius adhærentem habere.

15. Tolerabilius erit. i. mitiùs punietur. Terræ. i. habitatoribus.

16. Ego. s. qui possum defendere.

Mitto. Id referendum videtur ad tempus post Christi resurrectionem. vnde & inf. dicitur, & Gentibus.

In medio luporum. i. inter lupos.

Prudentes. s. ad cauendum. Simplices. s. sinceritate cõuersationis, & mãsuetudinis. Græ. ἀκέραιοι. i. sinceri.

17. Hominibus. s. improbis. de quibus statim.

Tradent. s. examinandos, & iudicandos.

Conciliis. s. iudiciũ. Synagogis. i. congregationibus.

18. In testimonium. s. de me ferẽdum, vel condemnationis qui credere noluerint. Illis. i. contra illos, Vide Luc. 9.

19. Cogitare. s. anxiè, vt apparet ex Græc.

20. Loquimini. s. ex vobis.

22. Omnibus hominibus. i. omni hominum generi.

Nomen meum. i. me. Perseuerauerit. s. patienter sustinens. Græc ὁ ὑπομείνας. vide Mat. 13.

23. In aliam. s. ibi prædicaturi.

Consummabitis. i. perambulabitis.

Israel. i. Iudæorum, vel populi conuertendi.

Veniat. i. occurrat vobis in Iudæa; vel, veniat ad iudicium. Indicat autem secundùm Aug. nunquam defuturas ciuitates vbi prædicetur.

24. Non est, &c. fortè erant ista prouerbia tunc. solebat quidem Christus receptis vulgò sententiis vti, ad suum propositum accommodans.

Super. i. excellens.

25. Patremfamilias. i. me. Beelzebub. q. d. Satanicum. vide cap. 12.

26. Enim. pro, autem. q. d. vulgò dicitur, Nihil esse opertum, &c. Itidem ego volo, vt quod dico vobis, &c.

27. Tenebris. i. secretò. In lumine. i. palàm.

Tecta. sunt hæc planè in Palæstina, adeoque possunt esse loco suggesti.

28. In gehennam. s. mittendo.

29. Asse. Asses decem denarium argenteum faciunt, seu drachmam: quamquam hîc Græc. minus quid asse videtur significari. Patre. i. Patris voluntate.

30. Numerati. q. d. curæ Deo, vt solent quæ numerantur, aut alicui numeratò commendantur,

31. Meliores. i. pretiosiores. s. apud Deum.

32. Ergo. pro, autem. vide Luc. 12. Confitebor. s. ex meis esse. vide Apoc. 3.

33. Negabo. s. ex meis esse.

34. Pacem. s. mundanam, seu exteriorem.

Gladium. i. dissidium, seu bellum.

36. Et inimici, &c. q. d. & fiet id quod dictũ Mich. 7.

37 Me dignus. i. qui meo regno fruatur, vel meus sit discipulus. vide Luc. 14. Super. i. plusquam.

38. Accipit crucem. i. libenter fert quæ ei accidunt molesta. Sequitur. s. imitando.

39. Inuenit. Græ. præteritum est. sensus est, Qui indulget sibi, se perdit; qui mortificat, saluat, vel qui voluerit inuenire. s. saluam, perdet. vt quod sequitur sit repetitio, sicut inf. cap 16. & Mat. 8. & Luc. 9.

Inueniet. s. saluam.

41. In nomine Prophetæ. i. quia Propheta est.

Mercedem, &c. q. d. particeps erit mercedis Prophetæ.

42. Potum. q. d. vel minimam rem propter me.

Tantùm. potest coniungi cum præcedẽtibus, vel cum sequẽtibus. In nomine, &c. i. quia est meus discipulus.

CAP. XI.

1. CONSVMMASSET præcipiens. i. fecisset finem præcipiendi. Græc. eorum. s. Iudæorum, sic Psal 98. adinuentiones eorum. s. Iudæorum, non Aaron & Samuel, qui proximè præcesserant.

2. Vinculis Græ. carcere.

3. Qui venturus es. Græc. ὁ ἐρχόμενος. i. ille venturus. s. à Prophetis prædictus. Expectamus. i. expectare debemus?

4. Audistis, & vidistis. Græc. auditis, & videtis.

5. Vident. Græ. ἀναβλέπουσι. i. visum recipiunt.

Euangelizantur. i. Euangelium audiunt, seu docentur. vide Isa. 61.

6. Scandalizatus in me. i. offensus mea doctrina, & cõuersatione. s. Christus multis lapis offensionis. In lapidẽ nõ sine periculo impingitur. Videtur autẽ occultè notare Ioãnis discipulos, simul indicãs se illorũ corda nosse.

7. Atten-

7. Arundinem. pro, num arundinem.
8. Mollibus.i. pretiosis, seu splendidis vestibus. s. sunt hæ mollium hominum.
9. Etiam. Græ. ναὶ .i. certè. Plusquam Prophetam. Aug. Quia prænunciauit absentem, & vidit præsentem. Adde quòd Christi fuit præcursor, & baptizator.
10. Scriptum. s. Malach. 3. Angelum i. nuntium. Faciem tuam. i. te. Heb.
11. Surrexit. i. apparuit, seu extitit. Heb. Maior. s. Propheta. vide Luc. 7.
12. Diebus. s. quibus cœpit prædicare.
Vim patitur. i. per vim inuaditur, & occupatur. s. mortificatione, quæ passionibus vis infertur & vitiis.
Violenti. i. qui sibi vim faciunt. explicatio præcedétis.
13. Enim. pro, autem. Ad Iohannem .i. Iohannis tempora. q.d. Iohânis tempore aduenit Prophetarum, & legis finis, Christus. Lex. i. reliqua Scriptura.
Prophetauerûnt. i. prædixerunt venturum Messiam.
14. Recipere. i. aduertere, seu intelligere.
Elias. s. vestitu, vita, spiritu, & præcursoris officio. Hier. Epist. 151. Est. pro, erat. s. prędictus venturus.
15. Audiat. q.d. intelligat aduenisse Messiam.
16. Similem æstimabo. Græc. ὁμοιώσω. i. assimilabo.
Generationem istam. i. huius ætatis homines.
Pueris. s. ludo repræsentantibus nunc læta, nunc tristia.
Coæqualibus i. coætaneis. Græ. sociis.
17. Cecinimus. s. tibiis. vt est Græc.
19. Iustificata. i. approbata, & defensa, vt quæ nihil omiserit ad salutem hominum necessarium.
Sapientia. s. Dei, Christus. Filiis. i. discipulis. s. Christi fidelibus.
21. Virtutes. i. miracula. Cilicio. Græ. sacco.
22. Veruntamen. pro, idcirco. Remissius erit. i. mitiùs punientur.
23. Nunquid, &c. q.d. Num tibi putas istâ gloriam diu duraturam? erras quidem. Græ. quæ vsque ad cœlum es exaltata. s. mea præsentia, doctrina, & miraculis.
Fortè. non est Græc. sed ἂν particula potentialis, quæ hunc sensum facit, potuissent permanere. atque ita nostra lectio intelligenda.
25. Respondens. i. subiungens. Heb. vide inf. cap. 17. Confiteor. i. laudo, seu gratias ago.
Abscondisti. s. non reuelando. Paruulis. i. simplicibus, more paruulorum.
26. Ita. Græc. ναὶ .i. certè. Approbantis est, & explicantis.
27. Nouit. s. comprehensiuè. Pater. non excluditur Spiritus sanctus, vt nec Filius, sic in similibus intellige non excludi reliquas personas diuinas.
Reuelare i. manifestare. s. tantum nouimus, quantum Deus reuelat.
28. Laboratis. s. molestia aliqua.
Onerati. s. peccatis, curis, miseriis; etiam legis onere.
Reficiam. i. recreabo. Græc. ἀναπαύσω. i. quiescere faciam.
29. Iugum. s. legem Euangelicā. Quia. pro, quod. vel quasi dicat, sum. n. mitis, &c.
30. Suaue. Græc. χρηστὸς. quod etiam commodum, blandum, & facile significat. Intellige verò si amor adsit, qui omnia facit leuia. quamquam quod est aliud Christi iugum quàm charitatis?

CAP. XII.

1. SABBATHO. s. quodam. vide Luc. 6.
4. Domum. s. tabernaculi atrium.
5. Violant. i. videntur violare, seu re vera profanant operibus seruilibus ad sacrificia necessariis.
Crimine. i. culpâ, seu peccato.
6. Hic. i. hoc loco.
7. Et non. s. solùm. vel pro, potiùs quàm.
Condemnassetis. sub. sed compateremini.
8. Dominus enim. pro, Dominus autem. q.d. possum & ego, si opus sit, cum illis in Sabbathi obseruatione dispensare.
10. Si licet pro, licétne.
12. Melior est. i. præstat. Benefacere. i. hominem beneficio afficere.
17. Vt adimpleretur, &c. id non refertur ad proximè præcedentia, sed ad superiora.
18. Ecce, &c. citatur locus Isa. 42 partim secundùm Heb partim secundùm 70. Puer. i. seruus, seu filius.
Bene complacuit. q.d. mihi carissimus.
Animæ meæ. i. mihi. Iudicium. i. quod rectum & æquum est. Nunciabit. i. prædicabit.
19. Contendet. i. litigabit. Clamabit. s. contentiosè. Vocem. s. tumultuosam.
20. Linum. i. ellychnium. q. d. fouebit infirmos, non perdet. Eiiciat, &c. i. faciat vt iudicium vincat, veritasque in mundo obtineat ius suum, seu præualeat.
21. Nomine eius. i. ipso.
22. Tunc. i. illo tempore, factum. n. postea, vt patet ex Marc. & Luc.
22. Mutus. vox Græca etiam surdū significat, quamquam hic de auditu nihil dicitur.
24. In. pro, in virtute. Beelzebub. sic diabolum vocabant, à Beel, seu Baal Idolo gentium, in quo diabolus colebatur. Zebub verò. i. muscam addebant, ob copiam muscarum, ad sacrificia concurrentium. vide 1. Reg 4.
25. Cogitationes. Apparet dixisse solùm cogitatione.
26. Eiicit. s. vt vos dicitis. Eiicit. s. vi.
Regnum. s. quod ipse tantopere conseruare conatur.
27. Filij. s. Apostoli. vel intellige Iudæos exorcistas. vide Act. 19. Iudices. q.d Id quod agunt ipsi, vos condemnabit, qui in me calumniamini quod in illis approbatis.
28. In spiritu. i. virtute spiritus. Regnum Dei. i. datur regni Dei. s. Messias. vide Luc. cap. 11.
29. Vasa. i. instrumenta. s. bellica, vel supellectilem.
31. Remittetur. i. solet remitti. Spiritus. genitiuus est. i. contra Spiritum. s. sanctum. Blasphemiæ, legendum, blasphemia.
32. Et quicunque. explicatio præcedentis.
Verbum. i. aliquid. Contra Spiritum sanctum. s. vt vos facitis, qui opus Spiritus sancti diabolo tribuitis.
Non remittetur. i. non solet remitti, est. n. insignis malitia Deum blasphemare, vnde tales vnquam pœnitet, vt par est. In futuro. & hinc cōfirmatur dogma de Purgatorio, vbi quędā fit remissio; nam in inferno nulla fit.
33. Aut facite, &c. q.d. aut me cum operibus laudate, aut cum his vituperate, quæ cùm non possitis reprehêdere meritò, par est me vt recipiatis. Siquidem, &c. q.d. ex operibus potestis cognoscere qui sim.
36. Iudicij. s. particularis in morte, vel vniuersalis.

37. Iustificaberis .i. causam obtinebis apud Deum, seu iustus pronunciaberis.
38. Tunc.s.cùm maximè flecti oportuisset. Signum.s.de cœlo.vt patet ex Luc.
39. Adultera .i. soluta à Deo deficere per peccata. Non dabitur.s.quod petunt. Nisi. pro, sed. sic Galat.2.nisi per fidem.
40. Corde.i.medio, seu intra. Multi doctores limbū intelligunt; alij sepulcrum.
41. Cum generatione ista.i. contra hoc hominum genus. Hic.i. hoc loco.
42. Austri.i. Arabiæ Felicis,quæ in Scriptura vocatur Seba,per ש.s.vide quod diximus 3.Reg.10.
43. Immundus.ita dicitur ob peccata ad quæ inducit. Arida.i.aquis carentia, vt est Græc.
45. Septem.i. multos Heb. Nouissima.i.postrema.
46. Fratres.i. cognati.
48. Quæ est, &c. Non matris cognationem negat, sed spiritualem præfert.
50. Soror.Id propter fœminas dictum.

CAP. XIII.

5. ALTITVDINEM.i. profunditatem.
6. Aestuauerunt.i.æstu percussa sunt.
8. Centesimum, &c. pro, centecuplum, sexagecuplum, trigecuplum.
9. Aures.s.mentis. Audiendi.i.ad audiendum.
11. Quia vobis, &c.q. d. Gratiam quam facio vobis, quia volo illis nego, quia indigni. Illis.s.qui non credunt.
12. Habet.s.vt debet.
13. Videntes.i.habentes oculos mentis,quibus possent videre,si vellent. Audiunt.i.attendunt.
14. Isaiæ.s.cap.9.secundum editionem 70. Non videbitis.i.non intelligetis.s. audiebant Christi prædicationem,videbant miracula,sed sine fructu, quia non capiebant.
15. Incrassatum.i.induratum. Syr.nube offusum. Auribus.s.mentis. sic etiam oculos intellige. Grauiter.s. more Surdastrorum. Clauserunt.s.lumini doctrinæ Christi.
19. Malus.i.diabolus.
21. Temporalis.i ad tempus tantùm durat in eo statu. Scandalizatur.s.discedit à doctrina,seu instituto.
22. Fallacia diuitiarum. pro, fallaces diuitiæ ; decipiunt.n. multos.
23. Aliud quidem, &c. Apparet quidem hinc, esse meritorum gradus. Intelligunt verò Doctores hic Virginitatem, Viduitatem,& Coniugium.
24. Simile,&c. q.d. simile quid accidit in regno cælorum ac si,&c. Vide Mar 4.
25. Zizania .i. noxias segeti herbas. Abiit.i.latère studuit.
28. Imus,& colligimus pro, eamus,& colligamus.
32. Minimum .i. proportione, nullum .n. tam paruum tantam rem producit,vt statim explicatur. Arbor. Id in Palestina fit, significat verò Christus suam doctrinā, quæ parua videbatur multis,maximum quiddam in mundo parituram;quod nunc videmus. Habitent.i. nidificent.
33. Satis. Satum est tertia pars Ephi. Ephi autem decima est Cori,seu Chomer. vide Ruth.2. Ezech.45. Totum. & per Christi doctrinam velut fermentatur totus homo,qui constat corpore, anima, & spiritu, velut satis tribus: vel totus mundus, qui constat iuuenibus, viris,& senibus.
34. Parabolis .i. similitudinibus, seu comparationibus. Non loquebatur.s.fermè Aug.
35. Prophetam .s. Dauid. Psal.77. Eructabo .i. proferam.
36. Edissere.i.explica.
37. Filius hominis.i.homo.s. Christus.
38. Filij regni.i.ad cæleste regnum destinati, seu idonei. Nequam.i.mali.s. diaboli.Græc.τοῦ πονηροῦ potest & malitiæ intelligi, vocantur autem semen bonum illi, quòd ex bono sint orti semine, sicut zizania,qui ex malo.
41. Ex eos.pro,id est eos.
42. Caminum.i.fornacem.
44. Inuenit.præteritum est.Itemque,abscondit.
48. Educentes.s.piscatores.
52. Ideo, &c.q.d. quia intelligitis, scitote quod,&c. Scriba i. Doctor,seu legis peritus. In regno Græ.ad regnum.s.cæleste prædicandum q.d.in modo acquirendi æternam salutem. Thesauro.i. penario. Noua & vetera.q.d.omne genus ciborum,seu rerum vitæ necessariarū. sic Cant. 7. poma noua & vetera. Significat verò Christus doctorem Euangelicum debere esse omni doctrina instructum & virtute, vt possit omnibus satisfacere.
54. Patriam.s. Nazareth. Mirarentur.Græc.obstupescerent. Virtutes i. potentia miraculorum.
55. Fabri. Quidam putant ferrarium fuisse. Alij lignarium, quod magis credo. vox Græc. significat quod Italicè Artegiano, Gallicè Mecanique, Hispanicè Oficial. Fratres.i.cognati. Iacobus.s.minor. Simon.s. Cananæus, seu zelotes. Iudas, qui & Thaddæus.
57. Scandalizabantur.i.offendebantur. In eo.s.ob generis humilitatem. Sine honore,&c.q d.nusquam est minùs in honore,seu contemptior quàm in patria.

CAP. XIIII.

1. ILLO tempore.s.circa tertium Pascha prædicationis Christi, cùm post missum Ioannem in carcerem plusquàm annum prædicasset. Tetrarcha. Marcus Regem vocat, quòd potestas eius esset velut Regia:& quidem antiqui Tetrarchias Regna vocabant. Fuit autem hic frater Archelai.
2. Pueris.i.famulis. Hic est, &c. primùm dubitauit,vt ait Luc.& fortè id legendū per interrogationem, vel Ironicè. Virtutes.i.miracula, seu potestas miraculorum. Operantur. diceres passiuè accipi, nisi Græc. esset verbum actiuum.
3. Tenuit.i.comprehendit. Herodiadem. Erat hęc filia Aristobuli,fratris huius Herodis.eius verò legitima vxor erat filia Aretæ Regis. vide Iosephum.
8. Præmonita.i.priùs instructa.
9. Contristatus.s. quantum ex vultu apparebat, quo tristitiam, vt quidam aiunt, simulauit; alij putant verè contristatum. Iussit.s. quod malè iurauerat, pessimè impleuit.

12. Sepelierũt.ſ.in Sebaſte,quę olim Samaria dicta.
13. Pedeſtres.ſ.per terram.
14. Exiẽs.ſ.è naui, vel loco aliquo,quò ſe receperat.
15. Veſpere.i.die inclinãte. Caſtella.i.vicos,ſeu villas.
19. Benedixit.i. bene precatus eſt, vel Deo gratias egit.
20. Cophinos.i. ſportas.
22. Iuſſit. Græc. Syr. & Complut. compulit.ſ. præcepto.
23. Veſpere.i.poſt ſolis occaſum.
26. Phantaſma.i. ſpectrum, quale ſolet interdum dæmonis operâ comparêre.
28. Iube.pro,iubendo fac.
29. Deſcendens. credidit eſſe Chriſtum qui præcipiebat.ſ.illuminauerat ille eius intellectum.
31. Dubitaſti.i.vacillaſti fide.
32. Aſcendiſſet. Græc.Syr.& Complut.aſcendiſſent.ſ.Chriſtus & Petrus.
33. Filius Dei.i.Meſſias.
34. Geneſar.Græc.Genneſaret.
36. Salui.ſ.ſani.

CAP. XV.

1. AB Hieroſolymis.ſ.venientes.
2. Panem.i.cibum.Heb. Manducant.Iudæi etiam inter manducandum ſæpe lauabant.
4. Dixit.i.præcepit.Heb.
5. Vos.ſ.ſacerdotes, qui ferè erant Scribæ & Phariſæi. Dixerit,&c.ſub.is rectè facis,aut quid ſimile.
Ex me.ſ.Deo oblatum. Proderit.ſ.apud Deum.
6. Et non,&c.i.atque ita fit, vt non honorificet.
Et irritum feciſtis. pro, itaque feciſtis non obſeruari. vide Mar.7.
9. Sine cauſa.i.fruſtra. Mandata.ſ.diuinis contraria.vide Iren.lib.4.cap.25.& 26.
11. Non quod intrat,&c. q.d. non cibus hominem maculat,ſed voluntas mala. Os.ſ.corporis. Auguſt. 15. Trin. Coinquinat. Græc.communicat. Hebræi.n.impura communia vocant. Ex ore.i.ex cordis intimo. Aug.lib.de mend.cap.16. Vide etiam Deu.8.& Iere.44. vbi os pro voluntate accipitur.
Coinquinat.ſ.cum malum eſt.
13. Plantauit.ſ.prædeſtinatione.q.d.iſti non ſunt ex electis, ſed peribunt.
14. Sinite illos.i.ne curetis illorum ſcandalum.
15. Parabolam.i.ſermonem obſcurum.
17. Non.Græ.nondum ἄκμω. Omne.ſ.cibi genus. vide Marc.7.
Emittitur.ſ.quod impurum.
18. Ore.i.intimo hominis.
19. Exeunt.i.procedunt. Blaſphemiæ.i.conuitia.ſ. in Deum,aut homines.
21. Partes.i.regionem,ſeu loca vicina. Syr.fines.
22. Fili Dauid.ſic Meſſiam appellabant.
24. Miſſus.ſ.vt corporaliter adeam.
26. Canibus. ſic Gentiles à Iudæis vocabantur, ob impuros mores. Græc. κυναρίοις.i.catellis.
27. Etiam. Græc. ναὶ .i. certè.q.d. ita eſt,nam catelli ſolas micas edunt;& mihi vna mica ſufficit. quod.n. peto,tibi velut mica eſt. mira fœminæ argutia, Deũ ipſum (ſi dici fas eſt) illaqueans, certè velut cogens mutare ſententiam,quamquam quis niſi ipſe eam illi mentem dederat,& fidem?
28. O mulier. Iam non canem vocat, quæ tantam fidem oſtendebat. Vis.i. petis,ſeu optas.
30. Debiles. Græc. κυλλοὺς .i. mancos. Ioan. 5. aridi vocantur.
31. Magnificabant i.laudabant. Græ.glorificabant.
33. Tantos.i.tot.
37. Sportas.i.quantum ſportæ ſeptẽ capere poſſent. & fortè ibi erant.
38. Extra.i.præter.
39. Magedan.Mar.8.dicitur Dalmanuta.fortè propinqua erant loca: vel alterum Regio, alterum vicus. Græc. Magdala.

CAP. XVI.

1. TENTANTES.ſ. potentiæ eius periculum facere volentes; & calumniari, ſi non faceret quod petebant.
3. Rutilat.Gręc.idem eſt verbum quod proximè vertit,rubicundum eſt. Triſte.i. turbulentum,ſeu triſtitiam afferens;vt contrà ſerenum,lætitiam.
Faciem.i apparentiam,ſeu diſpoſitionem.
Signa,&c.i. miracula, quæ his temporibus fiunt, vel ſigna quæ de Chriſti tempore ſunt prædicta, ſeu de vtroque aduentu eius. Temporũ. Syr.temporis huius
4. Generatio. vide ſup. cap. 12.ſ.ſolebat Chriſtus eadem repetere.
6. Intuemini.i.videte,ſeu aduertite.
7. Inter.pro,intra,vel coniungendum cum,dicẽtes.
8. Inter. pro,intra. vel ſub.dicentes. Habetis. Græc. accepiſtis.
11. Quare.Græ.Quomodo.
13. Cæſareæ,ſita eſt ad fontem Iordanis, dicta antea Paneas. Philippi.ſ.qui eam ſic vocarat,in honorem Tiberij Cæſaris, vt Herodes eius pater alteram eodem nomine ædificarat in honorem Cæſaris Auguſti prope mare. Quem. Græc.& Syr.Quem me.
14. Iohannem. Putabant multi Iudæorum, vt quidam aiunt,& indicat Ioſeph.2. de bello Iudaico, cap. 7. migrare animas in varia corpora.ſ. μετεμψύχωσιν. fortè iſti putabant potiùs Iohannem reſurrexiſſe.
Prophetis.ſ.aliis.
16. Filius.ſ.naturalis,& conſubſtantialis. agnoſcit.n. diuinitatem in Chriſto.
17. Bar.i.filius. Iona. abbreuiatio eſt,pro Ioanna, ſeu Iohanna. vide Ioan. vlt. ſignificat Iona columbam, Ioanna verò Dei gratiam. Caro & ſanguis.i.homo vllus. vide Gal.1.
18. Petrus. Iam ſic vocabatur. Petram. Idem eſt Græc. πέτρος & πέτρα. & Syr. Cepha, ſeu Kipha. non ergo ſuper aliam petram quàm Petrum dicit: cùm præſertim Syriacè locutus,bis dixerit eandem vocem.ſ.Cepha. Aedificabo.ſ.dando tibi ſupremam in Eccleſia poteſtatem, vt ſtatim explicatur. Eſt quidem Chriſtus fundamentalis petra præcipuè, ſed et ſucceſſerunt Petrus,reliquique ſummi Pontifices, vt Vicarij,cum ſumma poteſtate. Portæ inferi i Satanæ vires.ſolent præſidia,roburque militum in portis cõſtitui. vide Gen.22.
19. Tibi. Soli id Petro dicitur, adeoque eius ſolis ſucceſſoribus. Nec.n.illo mortuo perierunt Eccleſię claues.

ues. Dabo.vide Iom.vlt. Claues.i.plenam poteſtatem. Regni,&c.ſ.gubernandi Eccleſiam, & ad cælum ducendi. Et quodcunque,&c. Quid poſſit dari maius, aut quid deeſt Romanæ Eccleſiæ? planè infelices qui non agnoſcunt.& quî potuit id apertiùs dici à Chriſto?

20. Dicerent.ſ.nondum tempus erat euulgandi.

21. Senioribus.ſ.gubernatoribus populi.

22. Aſſumens.ſ.ad ſe,vt ſolent monituri,ſeorſum. Increpare.ſ.amanter,& familiariter.

Abſit à te.Græc.ἵλεώς σοι.i.propitius tibi.ſ. ſit, vel ſit Dominus.q.d auertat Deus,id Heb.eſt. vide Geneſ.18. & 44.1 Reg.23.3.Reg.21.

23. Vade poſt me.i.abi hinc.Heb. Satana.i.aduerſarie. Scandalum.i.impedimento.

Quæ Dei.i.diuina ſ.Dei conſilium de generis humani redemptione. Hominum.i.humana,quale eſt fugere moleſta.

24. Abneget.ſ.ſe mortificando, ſeu reprimendo paſſiones. Semetipſum.Syr.animam ſuam.

Tollat.i.portet. Crucem.ſ.ferendo patiẽter aduerſa.

25. Saluam facere.ſ.indulgendo, vel verè ſaluare.

Perdet.ſ.mortificando. vt quod ſequitur, ſit repetitio præcedentis. Perdiderit.ſ. mortificando.

Inueniet i.ſaluabit.dixit Inueniet,opponens ei quod dixerat,perdet.

26. Anima ſua.ſ.ſi pereat,rediměda,q.d.non poterit.

28. Guſtabunt.i.ſentient. Regno.i.gloriæ cæleſtis repræſentatione.ſ.per transfigurationem.

Cap. XVII.

1. MONTEM.ſ.Thabor, diſtantem à Nazareth 5.aut 6.milliaribus ad Orientem. Altus eſt ſtadiis 30.planus in ſummo 20.

2. Nix.Græc.& Syr.lux.

3. Moſes.ſ.aſſumpto corpore aliquo.

4. Reſpondens.i.locutus.Heb.

6. Et timuerunt.pro,quia timuerunt. Heb.

10. Quid ergo,&c.ſub. Cùm te Elias non præceſſerit. Primùm.ſ.ante priorem Chriſti aduentum. Id ſibi ex Malach. 4. videbantur colligere, cùm de ſecundo loquatur.

11. Omnia.ſ.Antichriſti perſecutione conturbatos, Aug. Alij referunt ad Iudæorum conuerſionem.

12. Et non.pro,ſed non. Fecerunt.Herodem intelligit,qui Iohannem occidit.& fortè Iudæos qui conſenſerunt.Id.n.ſequentia indicant. In eo.pro,ei.

Ab eis.ſ.Iudæis, vel impiis,illis ſimilibus,qui Iohannem occiderunt.

15. Lunaticus. Ita vocantur in Euangelio vexati à dæmone certis lunæ temporibus. Malè.i.grauiter.

17. Generatio i.gens. Iudæos intelligit, fortè etiam Apoſtolos,vt infrà indicatur. Peruerſa. Græc. διεστραμμένη i.diſtorta.ſ.quæ ſe dirigi non ſinit.vide Deu.32.

Vos.ſ.veſtram iſtam incredulitatem.

18. Increpauit.ſ.exire imperans.

Illum.ſ.dæmonem.

19. Nos.ſ.quibus dediſti poteſtatem eiiciendi dæmones. Illum.i.dæmonem. Græc.illud.ſ.dæmonium, quod præceſſit.

20. Incredulitatem. Hinc apparet etiam ſup. notatos.ſ.erant adhuc imbecilla fide. Fidem.ſ.cum fiducia impetrandi coniunctam. Sicut granum,&c.q.d.etiam minimam,modò perfectam, vt etiam minimum aurum perfectum eſt. Dicetis.pro,& dixeritis.

21. Hoc autem, &c.q.d Huc etiam accedit quod hoc,&c. Dæmoniorum.ſ.qui diu hominem poſſederunt. Orationem, &c. Magna orationis, & ieiunij commendatio. Et ieiunium. intellige adiuncta fide, de qua ſup.

24. Didrachma.plur.eſt à didrachmum. ſoluebatur autem id pro tributo Romanis, à ſingulis viris quotannis.quidam tamen putãt illud intelligi, de quo Exo. 30. ſolitum ſolui ad Templi vſum, adeoque Dei cultum. Itaque Chriſtum infrà Petro,ſe vtpote filium Dei,non debere Patri ſuo cenſum. Non ſoluit. pro, nónne ſolet ſoluere?

25. Etiam. Græc. ναὶ.i.certè.ſ.ſolet ſoluere.

Alienis.i.filiis aliorum.

26. Filij.q.d.quanto magis ergo liber ego ſum, qui æterni Regis filius,totaque familia mea?

27. Aperto ore. Græc. aperiens os. Staterem.ſ. drachmas quatuor. Et te. non ſoluit tunc pro aliis.vel, quia aberant, vel volens Petri ſupra cæteros excellentiam oſtendere,vt notat Chry.

Cap. XVIII.

1. HORA.i.tempore. Quis putas.Græ.quiſnam. Maior eſt.pro, maior erit.

2. Paruulum.i. puerulum. Creditur vulgò fuiſſe S Martialis,qui Germanis prædicauit,à S. Petro miſſus. In medio.i.inter eos. Heb.

3. Conuerſi.ſ.à ſuperbia,vel q.d.mutati. Sicut paruuli.ſ.innocentia,& humilitate.

4. Se.ſ.animo. Iſte.ſ. eſt paruus corpore.

Eſt.pro,erit.

5. Talem.ſ.qualem depinxi.i.humilem.

6. Scandalizauerit i. offenderit, ſeu ruinæ ſpiritualis cauſa fuerit. Expedit.i.ſatius eſſet.

Mola aſinaria.erat id ſupplicium apud Hebræos maiorum criminum;dicitur autem aſinaria ab aſino circum agente in piſtrino.

7. A ſcandalis.i.ob ſcandala.ſ.quæ dat,vel patitur. ſunt.n.patientibus occaſio peccandi, facientibus cauſa ſupplicij æterni. Neceſſe.ſ.præſuppoſita hominum malitia.ſic.1.Corinth.11.oportet hæreſes eſſe.

Enim. pro,quidem.

8. Si autem,&c.& de hoc ſup.cap.10.ſ.ſolebat Chriſtus eadem ſæpe dicere. Bonum.pro,melius. q. d. præſtat carere rebus caris,vt ſunt membra propria,quàm ob ea damnari. Debilem.Græc.mancum,ſeu mutilum.

10. Videte.i.cauete. Eorum.ſ.cuſtodes.

11. Enim. pro,autem.

13. Gaudet.ſ. actuali, & nouo gaudio.

15. In te.i.contra te,vel te vidente.

Frater.i.proximus.

16. Ore.i.ſermone. Stet omne verbum.i.res tota firmetur.ſ. ille conuincatur.

17. Eccleſiæ.i. Prælatis. Chry. Sit tibi, &c. q. d. abſtine ab eius cõſortio, vt ſoles ab ethnicis & publicanis.

18. Amen,&c.q.d. Cùm dico Eccleſiam, vos intelligo.ſ.Prælatos,quorum erit tales excommunicare.

Alligaueritis,&c.data hæc poteſtas. Iohan.20.

19. Iterum

19. Iterum.i.prætereà. Consenserint. Syr. vnanimes fuerint.vel hinc appares cur non impetremus à Deo quæ petimus.

20. Nomine meo.i. me. q. d. per me i. per charitatem à me datam vniti. Sum.f.adsum adiuturus.

21. Peccabit,&c.pro, peccati in me fratri dimittam.

22. Septuagies sept. numerus finitus pro infinito. Græc.septuagesies septem,quæ faciunt 490.vices,

23. Assimilatum,&c.q.d.simile quod accidit in Ecclesia ac si rex,&c.

24. Decem millia, &c.i sexies mille, millia aureorum. Talentum .n. 600. aurei.hic autem decem millia, positum pro, quàm plurima. q. d. maximam pecuniæ summam, solet Scriptura decem, & item mille, pro multis vsurpare.

25. Reddi.i.solui.

26. Patientiam,&c.q.d.expecta me.

28. Tenens.i.iniecta in collum manu,trahens.

35. Faciet vobis.q.d. puniet vos ob inhumanitatem in proximos. De cordibus.i.ex animo.sub.peccata eorum,vt Græc.additur.

CAP. XIX.

3. TENTANTES.i.explorantes dicerétne aliquid quod possent calumniari. Si licet.pro,licétne?

4. Ab initio. iungendum cum sequentibus. Vide Mar.10. Eos.f.homines.

5. Dixit.f.Adam,vel Deus per Adam.

Adhærebit.f.amore,& cohabitatione.

In carne vna.Græc.in carnem vnam.i.velut vna caro. videtur id ad copulam referri.

6. Vna caro.i.velut vnus homo Coniunxit.f.tantopere,vt nollet vnquam separari ... viuerent.

7. Quid.i.cur. Dare.f.dimisse. Et.sub.sic.

8. Ad.pro,ob. Permisit.Quidam putant fuisse illiciti permissionem;alij,quibus ego accedo, liciti.dispensabat.n.Deus.licebatque vtrique cum alio contrahere.

Sic.f.permissum,seu licitum,aut institutum.

9. Duxerit.f. etiam cùm vxorem ob fornicationem dimisit. Dimissam.f.etiam ob fornicationem.

10. Est causa.i.se habet negotium. Nubere.i.matrimonium contrahere.

11. Capiunt.i.amplectuntur, seu animum inducunt vt faciant. Verbum istud.i.rem istam. Datum est.f.à Deo.No cœlibatum esse Dei donum.

12. Castrauerunt.f. voto, seu proposito perpetuæ castitatis.Quid rem tam apertam negant hæretici? An potuit clarius commendari continentia perpetua, sanctusque cœlibatus? Regnum cælorum .f.faciliùs, certiusque consequendum. Qui potest,&c.potest certè quisque cum Dei gratia. Tertul.Non capiunt quidam quia nolunt. Orig.Qui capere vult,petat. Naz.Datur volentibus.Hier.Datur petentibus,& laborantibus.

13. Oraret.i.benedicens precaretur.

14. Talium.q.d.& horum, & similium.f.innocentium & simplicium. Syr.eorum enim qui sunt sicut isti.

17. De bono.sub.& bonum me dicis. vt est in Mar. & Luc.quanquam Græc.pro interrogas de bono,est,dicis bonum. & Syr.vocas bonum. Vnus.i.solus.

Bonus.f.natura,seu à se.Iste Christum purum hominem putabat.

18. Facies.Futura pro Imperatiuis, more Heb.

19. Sicut teipsum.Alia Decalogi præcepta,vel Christus dixit. & hic breuitatis causa omissa, vel subintelligenda reliquit. Nec.n.ad vitam intratur sine illis.

21. Si vis perfectus, &c.q. d. sufficit quidem ad salutem præcepta seruare,sed si perfectionem Euangelicam optas,Vade,&c. Pauperibus.Hier.epist.150.non dixit filiis aut propinquis;qui si sint,iure his Dominus præferendus,qui in pauperibus pascitur.

Thesaurum.i.insigne præmium. Sequere.f. imitatione.

22. Tristis.i.mæstitia affectus.

23. Difficile.f. ob nimium diuitiarum affectũ,quo diuites tenentur,vt in isto apparuit.

24. Acus.f.quod acus habet,vel quod facit.

Quàm diuitem. Hinc colligit Hier. esse impossibile. ep.150. Cælorum.Græc.& Syr.Dei.

25. Quis ergo.f.cùm tam multi diuitias cupiant, & peiora etiam?

26. Hoc.f.quod dixi de diuitibus,vel hominem saluum fieri.

27. Reliquimus.sub.nec tamen vendita pauperibus dedimus.

28. Regeneratione.i resurrectione.Syr.seculo nouo.

Sedebitis.i.cum gloria astabitis. Vos.f. Apostoli,& Apostolici viri. Duodecim.Id dictum,quia tot constabat Collegium Apostolicum.pro Iuda.n.suffectus Mathias. Quis verò hic non putasset etiam Iudam intelligi? Iudicantes. non solùm approbatione,& comparatione vitæ bene actæ, sed etiam auctoritate quadam principum orbis,regi propinquissimorum.

Tribus,&c.i.omnes homines.

29. Omnis qui,&c.Aug.ep.89.Omnes relinquendi propter Christum,cùm proponitur ista cōditio,vt Christum dimittat,si illos secum habere desiderat.

Nomen meum.i.me. Centuplum.i.multo plus.f.in hac vita.vide Luc.18. Possidebit.Græc.hæreditabit.

CAP. XX.

1. SIMILE.Græc.simile enim.redditur.n.ratio præcedentis. Primo manè.Græc.mox vt diluxit.

2. Diurno i.dando pro opera vnius diei.

8. Procuratori .i. præfecto domus. vulgò, magister domus dicitur.

12. Fecerunt.i.laborauerunt,seu operati sunt.

Aestus. Græc æstum,i.difficultatem.

15. Aut. pro,an. Nequam.i. inuidus. q.d.inuides illi meam benignitatem.

16. Sic erunt,&c.q d. sic Deus cum quibusdam agit benignissimè tractans .f.cùm sint nouissimi,vt si primi essent,cùm præ iis primi nihil magis accipiant,quàm si essent nouissimi. In quo nulli facit iniuriam. potest.n. de suo facere quod vult. Multi.n.&c.q.d. Nec mirum id à Deo fieri. Nam & multos sæpe vocat, & paucos eligit.

17. Secretò.i seorsim.

19. Illudendum, & flagellandum. hæc duo vltro fecerunt gentiles,crucem Iudęi petierunt.q d.traditus autem illuderetur,&c.

20. Adorans.i.reuerentiam exhibens inclinata.

21. Regno tuo.fortè putabat in terra futurum.

21. Nescitis. Filiis respondet, qui per matrem petie-rant. Nesciebant autem, nec quale esset regnū, nec quomodo obtinendum. Calicem i. poculum passionis.

23. Bibetis. q.d. pro me patiemini.

Non est meum, &c. q.d. non habeo à Patre commissionem sic dandi. Date. s. vt putatis, aut vultis.

Vobis. non est Græc. nec Syr.

24. De duobus. i. contra duos. vel, de facto duorum.

25. Eorum pro, earum. Maiores. s. inter eos q.d. Reges, seu Principes. est. n. repetitio præcedentium, & explicatio, more scripturæ.

Exercent. s. imperiosè, seu pro libito.

Eos pro, eas. vide simile quid Psal. 9.

26. Maior. i. primus. vt statim explicatur.

28. Ministrari. i. vt ei ministraretur.

Ministrare. i. omnium vtilitati seruire.

Dare animam. i. vitam ponere. Redemptionem. Græc. λύτρον. i. pretium redemptionis.

Multis. i. efficaciter; vel multis. pro, omnibus, vt solet Scriptura. vide Rom. 9.

34. Viderunt. i. visum receperunt.

Cap. XXI.

1. BETHPHAGE. villa erat Sacerdotum, in mōte Oliueti. Oliueti ita dictus, quòd abundaret oliuis. Græc ἐλαιῶν. i oliuatum.

2. Castellum. i. pagum, seu vicum. s. Bethphage.

Contrà. i. è regione. s. ante vos. vide Luc. 19.

Adducite. nolebat Christus præbere aliquod regni sui specimen equitando, sed humiliter, vili. s. iumento, & alieno.

3. Dimittet. i. vobis permittet.

4. Prophetam. s. Zachariam, cap. 9. cuius hic sensus potiùs quàm verba referuntur.

5. Filiæ Sion. i. ciuibus Ierosolymitanis. in Sion arx erat, & Regia Dauid. Et pullum apparet sedisse super vtrunque vicissim. Vide etiam quod sequitur.

Subiugalis i. iumenti. s. asinæ.

7. Vestimenta. s. summas vestes, seu pallia, sic inf.

Eos. Syr pullum.

9. Osanna. i. salua obsecro. Heb הוֹשַׁע נָא Hosig Na. Acclamatio solita Hebræis qua à Deo prosperitatem precantur omnem, seu felicitatem. Fecit id autem populus Deo impellente vide infrà.

Filio Dauid. q.d. Messiæ omnem felicitatem, vt Osanna sonatur, pro salutem & prosperitatem. sic dici solet, Viuat Rex. vel, filio pro filium, vt regatur à verbo salua, quod Heb. cum datiuo construitur. vide Psal. 97.

Benedictus. s. sit à Deo. q. d. prosperetur à Deo eius regnum. In nomine. i. à Domino missus.

In altissimis. sub. qui habitas Domine. vel q. d. salute ex altissimis. i. cælesti.

10. Hic. s. cui sic acclamatur, quique pro Messia recipitur.

12. Eiiciebat. s. die sequenti, vt ait Mar.

Templo. i. templi atrio, in quo populus orabat, quodque erat ante atrium Sacerdotum. Numulariorum. i. qui pecunias commutabant.

13. Scriptum. s. Isa 56. Speluncam, &c. alludit ad Ierem. 7.

16. Vtique. s. audio.

Perfecisti laudem. Id secundùm 70.

17. Bethaniam. sita in latere montis Oliueti, distat ab Ierusalem 2. miliaribus. Mansit. s. pernoctans.

18. Esuriit. Fortè dispensatione factum, ad significandum mysterium, vel ob præcedentis diei ieiunium, & per noctem orationem secuta fames.

20. Videntes. s. die sequenti, vt ait Mar.

21. Fidem s. fiduciæ coniunctam.

Huic s. Oliueti. Tolle, &c. Græc. tollere & iactare, ἄρθητι καὶ βλήθητι.

22. Credentes. s fide nihil vacillante. Vide Iacob. 1.

23. Potestate. i. auctoritate. Hæc. s. tanta pompa ingressus in vrbem, eiiciens de templo tam multos, docens, &c.

24 Sermonem. pro, rem. Heb.

25. E cælo. i. à Deo. Inter. pro, intra, vel q. d. inter se conferentes. quod indicant Græca. Illi. s. de me testificanti.

26. Turbam. s. ne lapidet nos, vt blasphemos, aut alioqui persequatur. Habebant Græc habent.

28. Primum. i. vnum eorum. primum vocat, quòd prior à patre conuentus est.

30. Eo. Græc. & Syr. Ego. i. eccum me. Heb.

31. Præcedunt. i. potiores partes habent. s. ex talibus multi conuersi, cùm hi in malitia perstiterint.

Regno Dei. i. negotio salutis æternæ.

32. In via iustitiæ. i. docens verbo & exemplo iustitiam. Videntes. s. illorum pœnitentiam.

33. Vineam. s. synagogam. Sepem. i. custodiam Angelorum, vel Rectorum. Torcular. i. lacum vbi vinum excipitur expressis vuis. s. legem discernentem purum ab impuro. Turrim. i. templum.

Agricolis. s. sacerdotibus & scribis colendam dedit, mercedem soluturus. Profectus. Deus vbique est, sed multis videtur absens.

37. Verebuntur. Id dicit quod eos facere æquū erat. Fortè. non est Græc.

38. Intra pro, inter. Hæres Apparet Iudæorum principes cognouisse Christum esse Dei Filium, certè cognoscere potuisse. Habebimus. i. occupabimus.

42. Dicit. s. respondens ad id quod illi dixerant, vt ait Luc. Absit, &c. Caput. i. extremitatem, seu summitatem. Nostris. s fidelium.

43. Regnum Dei i. beatitudo, ad quam eratis vocati. Eius. i. regni, nempe dignos regno Dei.

44. Ceciderit. s. more impingentis. q. d. qui scandalizatus, seu offensus fuerit eius doctrina, aut gestis.

Ceciderit s. puniens ex alto.

46. Tenere. i. manus inicere, seu apprehendere.

Cap. XXII.

1. RESPONDENS. i. sermonem exorsus. Heb.

2. Fecit. i. parauit. Nuptias. i. conuiuium nuptiale. s. doctrinæ Euangelicæ sacramentorum & gratiarum.

3. Seruos s. ministros noui Testamenti.

4. Iterum. s. post Ascensionem. Altilia. ita vocantur animalia impinguata, seu saginata, ab alendo, quasi alitilia. significantur verò Contemplatiui, vt per Tauros Actiui, per occisionem verò. Mortificatio. Proponuntur autem in Ecclesiæ mensa ad imitationem, seu exemplum

plum. Omnia.ſ.ad ſalutem neceſſaria.

5. Villam.i.rus Negotiationem.i.mercaturam.

7. Audiſſet.ſ.quæ acta eſſent.

8. Non fuerunt,&c.ſ.ipſi ſe fecerant indignos.

9. Exitus.i.fines. ſignificantur extrema terræ. Vide Pſal.10. & 18.

10. Malos & bonos.q.d. ſine diſcrimine.

11. Intrauit.ſ.in fine ſeculi. Hominem. ſignificatur ne vnum quidem poſſe Deum latere. Nuptiali .i. conueniente nuptiis.ſ.charitate,ſeu puritate.

12. Amice. ſignificatur non odio condemnari, ſed iuſtitia. Quomodo.q.d. cur non es veritus?

Obmutuit.ſ.nulla erit apud Deum excuſatio.

13. Miniſtris.ſ.Angelis. vide ſup.cap.13. & Dan.7. Ligatis,&c.ſignificatur vi detinendum,nec poſſe euadere. Exteriores.i.remotas à vera luce. Aug. ep.120. corporales interpretatur.

14. Multi.n.&c. ſub. Idque (.ſ.quod proximè dixi) multis accidet,Multi n.&c.

15. Caperent.i. illaquearent.

16. Herodianis.i.his qui Herodem pro Chriſto ſuſceperant, ſecundum Hier. contra Lucif. Syr. domeſticis Herodis. Dei.i. Deo probatam, ſeu qua ad Deum itur.

In veritate.i.verè. Perſonam.i. cuiuſquam qualitatem, vt à recto diſcedas. Cenſum i.tributum.

19. Cenſus.i.quod ſolet pro cenſu dari.

21. Cæſaris.i.Cæſari debita.poterat Chriſtus ſtatim dicere,licet;ſed volebat illos ex eo cõuinci,quòd Cæſarem pro ſuo Rege, ſeu Imperatore agnoſcerent,moneta eius vtentes.

23. Reſurrectionem. negabant etiam Animæ immortalitatem, Deique prouidentiam, & ſolum ex Scriptura Moſem recipiebant.

24. Frater.i.propinquior cognatus.

25. Semen.i. filium.

29. Virtutem .i. potentiam .ſ. qua in cælo Sanctos miro ſtatu collocat.

30. Nubent.i vxores ducent:olim nubere, etiam de viris dicebatur. Nubentur.i.accipientur ab vxoribus in coniugium. Angeli.q.d liberi eiuſmodi rebus.

32. Viuentium.quòd ſi viuunt animæ, reſurgent & corpora: vtrunque .n. pars hominis naturaliter. Vide 2.Mach.12.

34. Silentium impoſuiſſet.Græc.os occluſiſſet.

In vnum.i.ſimul.

35. Tentans.i.explorans eius ſapientiam.

36. Magnum.pro,maximum.

37. Corde.i.voluntate. In. pro,ex.

Anima.i.viribus.ſ.quantum potes,ſeu cogitatione.

Mente.i. intellectu. Senſus eſt autem Deum maximè,& ſuper omnia diligendum,id.n. per illa tria, & alibi per quatuor ſignificatur.

38. Primum.i.præcipuum.

39. Simile.ſ.quia de dilectione.

40. Pendet.q.d.hæc totius Scripturæ ſumma.

43. In ſpiritu.i.motus à Spiritu ſancto.

44. A dextris meis.i.ad dexteram meam.

Ponam,&c.i.tibi ſubiiciam.

46. Nemo.ſ.ex aduerſariis.

Quiſquam .ſ. illorum. Interrogare .ſ. vt ſolebant, ſeu illo modo.

CAP. XXIII.

2. CATHEDRAM. per hanc ſignificatur auctoritas docendi,& præcipiendi: ſic Petri Cathedra dicitur. Sederunt.pro,ſedent.Heb. Scribæ & Phariſæi. hi ferè Sacerdotes erant.

3. Omnia.ſ.legi Dei conſentanea. Dixerint.i.præceperint.Heb. Et facite.explicatio præcedentis.

Dicunt i.præcipiunt.

4. Alligant.i.velut in faſcem colligunt.

Onera i.præcepta. Importabilia.Græc.portatu difficilia.δυσβάστακτα.vide Act.15. Mouere.Syr.tangere.

5. Phylacteria. Membranæ erant quibus ſcriptam legem Phariſæi veluti eius obſeruatores, geſtabant in fronte,& brachiis,non bene intelligentes illud,Deut.6. ligabis eam,&c.dicta phylacteria.q.conſeruatoria.ſ.memoriæ legis Dei.à φυλάττω i.ſeruo.

Magnificant.i.magnas faciunt. Fimbrias.i.funiculos hyacinthinos,de quibus Num. 15. Deut.22. eos veſtium extremitatibus appenſos geſtabant, ad diſtinctionem habitus à gentilibus, & legis memoriam.

7. Rabbi.i.magiſter mi.

8. Nolite vocari. Græc Ne vocemini.ſed Interpres ſenſum reddidit.non .n. eſt in poteſtate noſtrà, ne vocemur;ſed ne velimus ita vocari prohibet autem honoris affectum.alioqui & Paulus ſe Doctorem vocat.

Vnus.ſ.propriè,& principaliter. Fratres,adeóque nõ debetis alij aliis velle præferri.

9. Nolite vocare. Græc.ne vocetis.

Vnus.ſ.à quo omnia habetis. Non prohibet quidem patres agnoſcere,ſed vult præcipuè agnoſci Deum, tanquam Patrem omnium præcipuum, præ quo reliqui ne patres quidem. quid .n. dant, quod non primò & præcipuè Deus?

10. Magiſtri. Græc. καθηγηταὶ .i. Inſtitutores, ſeu Gubernatores.quamquam etiam,præceptores,& doctores.Syr.Rectores. Magiſter.Syr.Rector.

11. Erit.pro,ſit.Heb.

13. Clauditis.ſ.impedientes introitum.

Introeuntes.i.ingredi volentes,ſeu incipientes.

14. Comeditis.i.ſpoliatis,ſeu exhauritis.

Longas, &c. Græc. ſub obtentu longæ orationis, vt vertit Mar. 12. Amplius.i.grauius.ſ.quàm cæteri.

Iudicium.i.condemnationem.

15. Proſelytum.i.aduenam.Ita vocabant conuerſos ad fidem. Filium gehennæ.i obnoxium ſupplicio.

Duplo.pro,plus. Ita dixit ad exaggerationem, quod illi eſſent peſſimi.

16. Nihil eſt.ſ.dignũ multa. In auro.i.per aurum.ſ. templo oblatum. Debitor.ſ.pœnæ.

17. Sanctificat.i. facit velut Deo oblatum, ſanctum haberi.

18. Et.ſub.dicitis. vide ſup.cap.5.

23. Decimatis.i.decimas ſoluitis. Anethum. non eſt id quod vulgò Aniſi,hoc .n. Aniſum dicitur, ſed alia herba odorifera.de vtroque vide Pli.lib.20.

Grauiora.i.maioris momenti. Iudicium .i. iuſtum & rectum. Fidem.ſ.in Deum,& erga homines.ſ.veritatem in promiſſis.

24. Excolantes,&c.q.d.diligẽtes in minimis,in maximis negligentes. Metaphora ſumpta à percolantibus vinum,ſi in illud culex inciderit.

25. Calicis.i.poculi. Paropsidis.i.disci,seu patinæ. est & id metaphora. Ipsos.n. intelligit.

Immunditia. Græc.& Syr. iniustitia.

27. Patent pro,apparent.

30. Essemus.pro,fuissemus. Sanguine i.cæde.

32. Mensuram i.quod deest peccatis.q.d.Implebitis sanè vos mensuram quam illi cœperunt.

33. Genimina.i. progenies. q. d. pessimorum filij pessimi. Iudicio.i.condemnatione, seu supplicio.

34. Ideo.s.vt conuertamini. Scribas.i.legis interpretes. Super vos.i.vestram generationem, seu gẽtem. q.d.dabitis pœnas pro sanguine.i.cæde,&c.vide Luc.11.

Iustus. pro, iustorum. Barachiæ. apparet intelligi eum,cuius extat prophetia quidam tamen putant filium Ioiadæ qui etiam Barachias sit dictus. vide 2. Par.24. Græci tamen multi Doctores Zachariam intelligunt, patrem Ioannis Baptistæ.

Occidistis .s. vestri maiores. Not. cum istis loqui, vt solet cum populo qui vnus est cũ maioribus, & posteris.

36. Omnia.s.omnis sanguis iustus.

Generationem,&c.i.hoc genus hominum, seu gentem istam.

37. Noluisti.Græc & Syr.noluistis.

38. Vobis. abundat, more Hebr. Deserta. Indicat euersionem Ierusalem per Romanos, vel desertam Deo intelligit.

39. A modo.i.ab hoc tempore. Dicatis. videtur alludere ad acclamationem de qua sup. per anticipationem dictum.dicit autem acclamaturos, quia pars populi illius acclamauit.

CAP. XXIIII.

1. OSTENDERENT. vel mirantes tantam molem posse dirui, quod videbatur comminatus, vel vt flecterent ad commiserationem.

3. Secretò. i.leorsim à turba.

4. Videte.i.cauete.

5. In nomine meo.i.meum nomen sibi vsurpantes, vt statim explicatur.

6. Enim.Græc.autem. Opiniones.i.rumores.Græ. auditiones. Finis.s.Ierusalem,vel mundi.

7. In.i.contra.

9. Gentibus.i.hominum generi.

12. Refrigescet.adeoque peribit.

13. Perseuerauerit.s. in bono.

14. Hoc.s.quod soleo prædicare. Regni.s.cælestis. Vniuerso .i. maxima partis orbe. sic Rom.1. Coll.1. quidam tamen intelligunt prorsus in vniuerso.

Testimonium.vide sup cap.10. Consummatio.i.finis.s.mundi.

15. Abominationem .i. exercitum idololatrarum.s. Romanorum. Desolationis.i.qui Ierusalem desolabit.

Sanctos.s.Ierusalem. Legit.s.Danielem.

17. Tollere.sed potiùs fugere.

18. Tunicam.Græc pallium,seu summam vestem. Syr.vestem.

19. Prægnantibus.facilè.n capientur.

Nutrientibus. Græc.lactantibus. Illis.s.obsidionis Ierosolymitanæ.

20 Hieme s.tempore ad fugam incommodo. quidam statum peccati frigidum intelligunt.

Sabbato.s.quo non potest fieri longum iter. Quidam intelligunt otium operum bonorum.

21. Tunc.s.tempore excidij Ierusalem. Nec fiet.s. genti Iudæorum. vide Luc. 21.

22. Breuiati.s.numero. Salua.i.superstes.

Omnis caro. pro, vllus homo. Heb. est autem sermo de euersione Ierusalem, etsi potest etiam ad Antichristi tempora referri,secundùm Aug ep.80.

Electos.s.qui tunc erunt,vel qui pòst nascituri.

23. Tunc.i. tempore Antichristi. sic solet Scriptura transire ab vno tempore in aliud.

Vobis. fideles alloquitur.

24. Potest. pro,possit.

26. Est.s.Christus.

27. Paret.i.apparet. Ita.s.subitus,& inexpectatus; sed manifestus tamen,& gloriosus.

28. Corpus.i.cadauer. Aquilę.q.d.vt aquilæ ad cadauer,ita ad Christum electi congregabuntur.

29. Statim .i. non multu pòst.

Dierum.s.Antichristi. Sol,&c. Hęc ego ad litteram intelligo sic euẽtura. vide Psal.74. Ioel. 3. Agg.2. 2. Pet.3.

Cadent.s.retracto lumine videbuntur cadere.

Virtutes cælorum.pro,cælestes .s. Angeli.

Commouebũtur.s.admiratione, vel tremore, id quod videtur per hyperbolem dictum, ad significandam Dei tremendam iram,& potentiam.Quidam interpretantur commouendos contra impios.

30. Signum.s.imago crucis splendidissima,fortè verò ipsa Crux,qua fuit confixus.

Plangent.s.vt solet in maxima calamitate.

Tribus.i.populi.s.iniqui homines. vide Zach.12. Apoc.1. Nubibus.pertinet id ad maiestatem.

Virtute.i.potestate. Multa.i.magna.

Maiestate. Græc.gloria.

31. Mittet.s.priusquam appareat. Ex voce. pro, id est voce. q. d. cum tubæ voce. Syr. cum tubæ clangore magno.vide 1.Thess 4. Electos, & etiam non electos. vide sup.cap.13. Ventis.i. orbis partibus q.d. ex toto orbe. Summis.i.extremis. Cælorum.i.vbi cælum videtur terminari q.d.ab extremis terræ. vide Deut.4.

32. Parabolam.i.similitudinem. Aestas.i. ver.æstas .n.intelligitur tempus extra hiemem.

33. Prope est .s. redemptio perfecta, regnique possessio. In ianuis.i.pro,foribus.

34. Generatio.i gens.s Iudæorum, vel fidelium.

35. Transibunt .i. potiùs, seu prius peribunt, quàm mea verba. Præteribunt.s.quin impleantur.

36. Pater. Non excluditur Filius, nec Spiritus sanctus.

38. Comedentes, &c. q. d. terrenis intenti, & nihil minus quàm diluuium expectantes. Nubentes.i.matrimonium contrahentes.

40. Agro.Syr. villa.

41. Molentes. significatur etiam in vilissimo vitæ genere Christum suos habere. Orientalium ancillæ versant rotam,molentes frumentum.

45. Nescitis. Græc. non putatis.

46. Quisputas.Græc τίς ἄρα quisnam.

51. Sperat.i expectat.

52. Diuidet i. separabit.

Partem i.sortem, seu portionem .s. supplicij.

Hypocritis.i.impijs, seu iniquis. sic.n. hos solet Scri-

ptura appellare, quod aliud agant quàm profiteantur, seu præseferant.

CAP. XXV.

1. DECEM, i. multis. Virginibus. Ita dicuntur ob fidei integritatem, est. n. sermo de fidelibus.
2. Quinque. i. pars vna.
3. Oleum. s. vt eum deesset, infunderent.
5. Dormitauerunt. s. primùm. Dormierunt. s. tandem. post dormitationem. i. morbum, sequi solet somnus. i. mors.
6. Clamor. s. vt fit in aduentu tali.
9. Ne fortè. sub. Absit vt id faciamus: vel timemus: vel coniunge cum, Ite potiùs. Non sufficiat. certè quisque pro se rationem reddet, nec aliorum bona opera alios saluabunt.
11. Nouissimè. Græc. ὕστερον. i. deinde, seu posteriùs.
12. Nescio. Græc. non noui, q. d. non estis mihi gratæ. Not. significari in Christi aduentu ad Iudicium, qui fortè fiet media nocte, saluandos solos qui fidei lumini adiunxerint misericordiæ & bonorum operum oleum, s. operantem charitatem. reliqua in parabola non oportet scrupulosè exquirere.
14. Sicut. n. &c. sub. sic accidit in regno Dei. Bona sua. i. ex bonis suis.
15. Talenta. i. gratias ad aliorum vtilitatem datas. Secundùm. i. accommodatè ad. Virtutem. i. vires, seu facultatem.
16. In eis. i. cum eis.
19. Venit. Græc. præsens est tempus.
21. Euge. Græc. benè, seu rectè. Pauca. s. præfectus.
24. Scio. Græc. noui te. Durus. i. tractatu difficilis, seu auarus, vt patet ex sequentibus. Committere. Græc. deponere. Vsura. i. lucro.
29. Habenti. s. opera debita. Dabitur. s. præmium, vel aliud donum. Non habet. s. opera bona. Habere. i. diu possessurus. s. Dei dona.
30. Inutilem. Syr. otiosum. Quòd si sic punitur inutilis, quid fiet pernicioso?
31. Maiestate. Græc. gloria. Maiestatis. i. gloriosam. Quidam nubes intelligunt splendidas. fortè intelligitur auctoritas diuina, & potestas.
32. Congregabuntur. s. ministerio Angelorum.
33. A dextris. i. ad dexteram.
34. Patris. i. à Patre. q. d. electi à Deo. Possidete. s. velut hæreditatem. vt Græc. indicant. A constitutione. locus quidem à mundi initio paratus, at beatitudo ab æterno prædestinata.
35. Hospes. i. peregrinus. Collegistis. i. hospitio excepistis.
40. Quandiu. Græc. ἐφ' ὅσον. i. quatenus, seu inquantum. De his. s. Apostolis, eisque similibus. Minimis. q. d. etiam inter eos infimis. Syr. paruulis. s. humilibus, seu abiectis.
41. Discedite. Hæc pœna dâni. Ignē. Hæc sensus.
45. Minoribus. Græ. minimis. Syr. paruulis. vide sup.
46. Et. pro, itaque.

CAP. XXVI.

1. ET factum est. pro, &. Heb. Dixit. s. feria tertia.
2. Pascha. Chal. פִּסְחָא Pischa. Heb. פֶּסַח Pesach. significat autem transitum. vide Exod. 12. sumitur aliquando pro Agno Paschali. Hic pro festo quod incipiebat 14. luna ad vesperam. à vespera. n. festa incipiebant. eoque die Christus celebrauit Pascha. Tradetur. s. à Iuda, Pontificibus, & Pilato.
3. Tunc. s. feria quarta. Principes. fortè 24. familiarum de quibus. 1. Paral. 24. Seniores. Lucas vocat Magistratus.
4. Dolo. s. occultè, & per insidias. In die festo. Id consilium postea mutarunt. Fieret. pro, fiat, vt sint verba ipsorum.
6. In Bethania. s. 6. diebus ante Pascha, vt dicitur Ioan. 12. Itaque hic recapitulatio est. Leprosi. retinuit id nomen etiam sanatus à lepra.
7. Vnguenti i odoriferi liquoris, fortè admisto balsamo. Super caput. super pedes etiam effudit, vt dicitur Ioan. 12.
8. Discipuli. pro, discipulus. s. Iudas. fortè etiam alij ægrè tulerunt. Vtquid. Græc ad quid.
11. Habetis. pro, habebitis.
12. Ad sepeliendum, &c. q. d. velut sepeliendum vnxit. Syr. tamquam ad sepeliendum. Not. quòd mota est ad id à Spiritu sancto. sed fortè non cogitauit, aut intellexit de sepultura quicquam.
13. Euangelium. s. Actorum meorum, & passionis. Quod. pro, id quod. Hæc. s. mulier.
14. Tunc. s. cùm Principes congregati, de quo sup.
15. Argenteos. s. siclos, adeoque drachmas 120.
17. Die. s. feria quinta ad vesperam. Accesserunt. s. à Christo vocati. Dicentes. s. postquam iussi fuerant parare. Pascha. i. Agnū Paschalem.
18. Ciuitatem. i. Ierusalem. extra quam non licet at Agnum illum edere. vide Deut. 16. Quendam. pro, ad certum quendam. sic solent qui narrant, cùm tamen Christus nomen proprium dixerit. Magister. Apparet illum fuisse ex Christi discipulis, sic n. apud eos vocabatur. vnde & Martha, Magister adest. Meum i mortis meæ.
20. Vespere. s. inter occasum solis, & noctem, quod Scriptura vocat inter duas vesperas. vide Exod. 12. Discumbebat. i. ad mensam erat. Alioqui. n. Agnum stantes edebant, tenentes in manibus baculos.
23. Qui intingit, &c. i. qui eadem mecum lance vtitur. Paropside. i. patina, seu catino.
24. Vadit. s. ad mortem. Scriptum. s. in Prophetis. Bonum. i. melius. Natus. i. conceptus.
25. Dixisti. s. quod res est. Dictum id fortè à Christo submissè, ne alij audirent, aut ita vt non intelligerent.
26. Cœnantibus. s. post esum Agni, & lotos à Christo pedes. Græc. edentibus. Benedixit. i. gratias egit Deo. vide 1. Cor. 10. Fregit. sic olim vnus panis consecratus fidelibus distribuebatur. Dedit. s. in manus. Hoc est, &c. His verbis consecrauit panem, & sequentibus vinum. s. Hic est, &c. est autem oratio factiua, quæ in fine prolationis effectum habet. s. efficit quod significat.
27. Calicem. i. poculum. Græc. ποτήριον. Gratias egit. Græc. εὐχαριστήσας. vnde Eucharistia. q. Gratiarum actio. Cum hac. n. offerri, & sumi debet.
28. Noui. ad differentiam veteris, quod animalium sanguine confirmatum. Testamenti i. confirmatiuus.

Multis .f. efficaciter. vel multis, pro omnibus, more Scripturæ. Effundetur .f. in cruce. Græc. effunditur. præs. pro futuro.

29. De hoc. videtur de vino loqui quod erat in mensa vnde calicem impleuerat. Nouum.i.nouo modo f. sine indigentia vlla. In regno, &c.i. post resurrectionem.tunc.n. manducauit eum Apostolis, & bibit, sed non indigens.

30. Hymnodicto.i.gratiis Deo actis. Idque cantando. vt Græc. indicant.

31. Tunc.i.illa nocte, antequam exiret. vide Luc. & Ioan. Scandalum.f.timore illum erant deserturi.

In me.i.ob ea quæ in me videbitis.

34. Cantet.f. bis. vt ait Mat. vel antequam cantum compleat.

36. Venit.præsens est. Villam.Græc χωρίον, quod etiam agrum significat & locum. Mar. 14 prædium, vertit. Gethsemani.locus est ad radicem montis Oliueti, non longè à sepulchro B. Virginis.

37. Mœstus esse .i. grauiter angi.f. vt homo, passionem, & mortem horrebat. Mar. 14. vertit tædere.

38. Vsque ad mortem .i. adeò grauiter, vt parum à morte differat mœror, seu dolor. Sustinete.i. manete, seu expectate.

39. Pusillum i.modico interuallo.f. vt discipuli possent spectare quid ageret. Procidit.f.flexis genibus (vt Luc ait) faciem in terram inclinauit, vel etiam demisit.

Possibile est, pro, vis. possibile.n. quod Deus velit.

Transeat, &c.i.fac ne patiar tam grauia.

Volo.f.naturali voluntate, quæ mortem refugit.

40 Venit.& id, & inuenit, præsens est. sic & inf.

Sic.q.d. Itàne Petre, qui tam multa promittebas?

Non potuistis.f.somno, mœrore, & carnis fragilitate superabantur, vt ait. Hier.2 contr. Pelag.

41. Intretis.f.superati, velut in laqueum.

Spiritus.f. vester, vel diabolus. Caro.f. vestra, vel homo.

42. Nisi bibam. pro, ita vt non bibam.q.d.si fieri non potest quin bibam.

45. Dormite. Ironia est. Et filius, &c. pro, in qua filius, &c.

46. Appropinquabit, &c. Græc. appropinquauit qui me tradit.

47. Venit.præteritum est. Fustibus.Græc.lignis.

48. Tenete i.prehendite.

49. Osculatus. fortè ita solebant Apostoli aliunde venientes. & is erat salutandi modus, vt solent hodie fœminæ inter se.

50. Amice.i quem amo, vel quite amicum fingis. Ad quid. vox facinus admirantis.

52. Conuerte. q.d.ne vltrà progrediaris.

Omnis.n.&c.q.d. Nam verum est quod vulgò dici solet, qui gladio interimit, dignus est qui gladio pereat. vel, peribunt gladio .f. diuinæ vltionis. vide Apoc. 13 ver. 10. Nolebat Christus se defendi, aut quemquam ea causa percuti, multoque minus occidi.

53. Legiones.Græ λεγεῶνας, vox Latina. Dicitur autem legio continere 6. millia militum, quod tamen certum non est: continet quidem semper millia aliquot.

54. Scripturæ.f.dicentes, quod sequitur.

Sic.f. me capi, & occidi.

55. Tenuistis.i.prehendistis.

59. Princeps.Græc & Complut. Principes.

60. Inuenerunt.f.idoneum. Nouissimè. Græc. deinde, seu posterius, ὕστερον: potest etiam verti, postremò.

61. Post triduum. Græc. triduo.

63. Tacebat.f.sciebat nihil profuturam responsionē.

Adiuro.i.expostulo, & velut cogo. Per Deum.q.d. ex parte Dei.

64. Dicis.f.ob reuerentiam Dei, cuius Pontifex auctoritatem interposuerat. Dixisti.f. quod res est. vide sup.q.d. Ita est, vt dixisti. Verumtamen. pro, cæterùm.

A modo.i.post hoc tempus.q.d. aliquando.

Sedentem. non id erant visuri, sed quod sequitur. Id autem significat Christum paternæ gloriæ consortem.

Virtutis Dei. pro, potentis Dei.

65. Scidit. ita solebant dolorem, seu indignationem demonstrantes.

67. Expuerunt. Erat id ignominiosissimum apud Iudæos, quamquam apud quos non est?

Colaphis.i.pugnis. Palmas.i.alapas.

Faciem. fortè colaphis caput aut collum cædebant.

68. Prophetiza.i. diuina. Christe Ironicè.

71. Ianuam. Græ. εἰς τὸν πυλῶνα. i. vestibulum. f. per ianuam quà in vestibulum ibatur.

72. Negauit .f. postquam alij etiam, vt ait Marc. & Luc. eum similiter interrogassent.

73. Pusillum. f.horam, secundùm Luc.

74. Detestari.i. deuouere, seu execrari. Græc. καταθεματίζειν.

75. Quod dixerat. Græc. qui dixerat.

CAP. XXVII.

1. TVNC. f. cùm ductus esset ad Pilatum, aut docebretur. Damnatus.f. Christus à Sacerdotibus ad mortem.

4 Sanguinem.i. hominem ad mortem. Iustum. Græc ἀθῷον. i. insontem, seu innocentem.

Ad nos. pro, nostra refert.

5. Proiectis.f.ad illorum pedes. Templo.i. templi atrio.

6. Corbanam.i.Gazophylacium. vox est Chal. Nam Heb. Corban.t donum, seu oblatio.f. locus erat vbi oblata reponebantur. Syr. In domum Corbanam .i. oblationis. Sanguinis.i quo empta cædes hominis.

8. Haceldema. Chal. est. חקל Chaqal Ager. דמא Dema sanguis.f. emptus fuerat pretio sanguinis.

9. Ieremiam. fortè 32.cap. vbi quiddam videtur esse huius sententiæ. at potius est Zach.cap. 11. secundum 70. refert autē Matthæus magis sensum quàm verba. Hier. ait legisse se quiddam Ieremiæ apocryphum; vbi id extet. Sic & Paulus citat apocryphum quoddam de Iamne & Mambre. f.sunt & vera quædam in Apocryphis.

Acceperunt. Syr. accepi. & sic etiam verti potest ex Græc. Appretiati.i. æstimati. Longendum verò cum filiis, &c. Quem appretiauerunt. f. Iudæi, & Iudas. q d. tanti ab eis fuit æstimatus.

10. Dederunt. Syr. dedi. Mihi.i. de me.q.d Ita erat à Deo definitum.

11. Interrogauit.f.post accusationes Iudæorum, de quibus Luc.23.

Rex.Græc ὁ βασιλεὺς. i ille Rex. f.expectatus.

Dicis. f.id quod res est.

12. Nihil.s.sciebat nihil profuturum. Nec se volebat defendere.

14 Miraretur.s.constantiam, mansuetudinem, & mortis contemptum.

15. Vnum.s.ex propositis à Præside. Voluisset.lege, voluissent.

16. Insignem.s.flagitiis. Barabbas Syr. Bar Abba.

17. Congregatis.s.& de more petentibus vnum vinctum, ob festi reuerentiam.

19. Et iusto illi.pro, sit cum iusto illo, q. d. missum illum fac. Hodie.i.nocte hac.

Per visum .i. in somnis. putant quidam factum id à diabolo, ne Christus occideretur. fortè Deus sic voluit Christi innocentiam ostendere.

20. Populis.Græc.turbis. Perderent.i.perdendum curarent.

24. Innocens,&c.q.d.non ego occido illum, sed vos. Sanguine.i.cæde.

25. Super nos.i. imputetur nobis, seu in nobis vindicetur.

27. Tunc.i illo tempore. Factum autem id priusquam condemnaretur. Prætorium. Græc. πραιτώριον Latina vox. Cohortem.pars est ferè decima legionis.

28. Exuentes s. omnibus vestibus. Chlamydem. vestem.s.regiam, & militarem. quæ & paludamentum.s. militare pallium.

29. Posuerunt.s.infixam.vide Tertul.de cor.mil. Arundinem.s.loco sceptri. Aue Syr.pax.

31. Exuerunt.s.relicta corona in capite.

32. Angariauerunt.i.coegerunt. Tolleret.s.quòd Christus fatigatus esset, & illi festinarent ad Christi mortem.

33. Golgotha .i. caluaria. vox Chald. Hebr. dicitur Gulgoleth. Caluariæ.s. locus erat plenus capitibus damnatorum.

34. Vinum.Græc.& Syr acetum. Felle.i.myrrha, quæ amaritudine fel refert. vide Mar.

35. Crucifixerunt.s.milites. Diuiserunt.s.in 4.partes, secundùm Ioan. Vestimenta.s.superiorem, & inferiorem, talares. Sortem.s.super tunicam inconsutilem. fortè etiam super partes factas. vide Mar.15. nu.24.

36. Seruabant.s.ne quis eriperet.

37. Causam.s condemnationis. Rex quasi ob id esset damnatus quòd regnum vellet vsurpare.

39. Blasphemabant.i.conuiciabantur.

40. Vah.non est Græc.nec Syr.

43. Vult.i.amat s.eum.

44. Idipsum .i. similiter. Latrones.pro, latro, vel fortè id vterque primùm; postremò verò alter resipuit.

45 Vniuersam etiam extra Iudæam. vide Dion. ep. ad Apollophanem.

46. Magna.s.ad significandum dolorem.
Sabacthani.Chal.est. Nam Heb. Hazabthani.& quidem Christum verisimile est Hebr. dixisse. vt est in Psalmo.

47. Quidam.s.qui linguam Hebraicam, seu Syriacam non intelligebant. fortè Romani milites.

48 Aceto.i.vt citiùs moreretur.

49. Sine i.omitte q.d.ne des.

50. Clamans Græc. κράξας i.cùm clamasset.
Emisit.s.post horam nonam, tempore vespertini sacrificij.

51. Ecce.s. Christo mortuo.
Templi.i.quod ante templum erat erat & alterum interius, ante propitiatorium, quod hîc quidam intelligũt.
Scissum.s. velut templo præ indignatione vestẽ scindente. Hier. ep.150. ait in Hebraico Euangelio legi, Templi superliminare corruisse Mota Hęc omnia indicabant indignum facinus factum.

52. Sanctorum .i. fidelium. Surrexerunt.s. post Christi resurrectionem. An autem mortui deinde sint; alij aiunt, alij negant.

53. Et exeuntes.pro, nam exeuntes.
Sanctam.ita dicitur ob templum, & Dei cultum.
Ciuitatem.s.extra erant monumenta.

54. Centurio s. Præfectus Romanis militibus.
Filius Dei. vel diuinitatem agnouit, vel eximiam sanctitatem.

56. Iacobi.quæ aliàs dicitur Cleophæ.s.vxor, secundùm quosdam, qui etiam hunc dicunt fuisse fratrem Ioseph. eoque istos dictos fuisse fratres Domini, quòd Ioseph filius Christus putaretur vide Ioan.19.
Zebedęi.quæ alibi dicitur Salome.

57. Diues.& nobilis secundùm Mar.

61. Et altera, &c erant etiam aliæ secundùm Luc.

65. Habetis.poterat verti, habete.i.accipite.
Custodiam.s.militum. Græc. κουστωδίαν, Latina vox. Ita dicebantur milites qui vrbem custodiebant.

66. Signantes.i.sigillantes.s.ne quid fraudis fieret.

CAP. XXVIII.

1. VESPERE.i.fine noctis.s.crepusculo matutino. Quæ.s.vespera, vel nox.
Sabbati.i.hebdomadæ, seu post sabbatum.s.Dominica die. Not. incertum esse qua hora Christus surrexerit. creditur fuisse post mediam noctem.

3. Aspectus. Græc. ἰδέα.i.species, seu forma.
Vestimentum.s.apparebat specie hominis.

5. Respondens.i.alloquens.Heb.

6. Dominus.Syr.Dominus noster.

7. Galilæam.s.vbi plures discipuli, & minor persecutio Iudæorum. Prædixi s quod res est.

8. De monumento s. postquam viderant intus duos Angelos, de quibus Luc.24.

9. Illis.s.postquam Magdalenæ apparuerat.
Auete.i.saluete. Syr.pax vobis.

11. Omnia s de sublato lapide, visoque Angelo, &c.

14. A Præside s.aliquo vos accusante. Suadebimus ei.i.eum placabimus.

15. Verbum.s. mendacium.

16. Montem.fortè Thabor.

17. Videntes.s cum multis aliis, de quibus 1.Cor.15.
Quidam.fortè ex Apostolis.
Dubitauerunt.s.Christum esse.

19. Euntes ergo, &c. Syr. Sicut autem misit me Pater meus, & ego mitto vos. Ite ergo, &c. Nomine i.virtute, & auctoritate. Sunt verò hęc verba, quibus eos vti voluit baptizando, vt fit in Ecclesia. Not. hic expressum mysterium Trinitatis.

20. Sum.s.deitate, & in Eucharistia etiam humanitate. Seculi. Græc & Syr. additur Amen. Additur & Syr. finis sancti Euangelij Matthæi, quod prædicauit Hebraicè in Palæstina.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

Dictus etiam Ioannes. vide Act. 12. Fuit verò primùm Pauli discipulus; deinde Petri; sub quo Romæ Euangelium scripsit. vide Col. 4. 2. Tim. 4. 1. Pet. 5. Ita quidam, alij aliter, vt diximus Act. 12. Scripsit autem Græcè secundùm quosdam; secundùm alios Latinè: estq; Alexandriæ, vbi erat Episcopus, martyrio coronatus.

CAPVT I.

1. INITIVM. sub. tale fuit, vel sic cœpit. Quidam tamen id titulum putát, seu procemium, quo indicet se à Christi prædicatione velle incipere.

Euangelium .i. Euangelicæ prædicationis.

2. In Isaia Propheta. sic Syr. & in Græcis correctioribus olim. Iunge verò cum, vox damnantis. nam reliqua, quæ per parenthesim, sunt Malachiæ.

Mitto. pro, mittam. Angelum. Græc. τὸν ἄγγελον. i. illum Angelum, certum. s. quendam.

Faciem tuam. i. te. At Malach. 3. est faciem meam. vide quæ illic annotauimus.

4. Deserto. s. prope Iordanem. vide Luc. 3.

Pœnitentiæ i. quo ad pœnitentiam excitabat.

Remissionem. s. per Christum postea dandam, vel etiam tum, non vi baptismi, sed contritionis.

5. Omnis. vtitur Scriptura modo loquendi vulgari. Sic solemus dicere, Tota ciuitas concurrit. i. maxima pars ciuium.

6. Zona. Ablatiuus est. Pellicea. i. coriacea.

7. Venit. pro, veniet. Dignus. Græc. ἱκανὸς. i. idoneus, seu sufficiens. Eius. abundat, more Heb.

10. Apertos. Græc. scindi. i. velut scindi, seu aperiri.

Et manentem. non est Græ. nec Syr.

In ipso. Græc. & Syr. super ipsum. i. super se.

11. Complacui. vide Matt. 3. sic reliqua quæ omittimus in Marco aut Luca, aut Ioanne; quære in Matthæo, noluimus. n. eadem repetere, breuitati consulētes.

13. Et quadraginta noctibus. id nō est Græ. nec Syr.

14. Regni .i. de Regno. s. prædicabat quomodo id posset acquiri.

15. Appropinquauit. pro appropinquat. s. aduenerat Christus qui erat introducturus.

17. Fieri. pro, esse.

19. Componentes. s. farciebant, vel complicabant.

22. Quasi. pro, tanquam. Potestatem. s. præcipiebat, vt Dominus, miraque docebat efficacia & libertate, & miraculis doctrinam confirmabat.

23. In spiritu, &c. habens spiritum immundum.

24. Quid nobis, &c. i. quid tibi rei est nobiscum. q. d. omitte nos. s. me & reliquos dæmones, qui homines vexant. Ante tempus. non est Græ. nec Syr. Quod. Græ. qui. q. d. scio quis sis, nempe sanctus Dei. i. homo sanctus.

25. Comminatus est. Græc ἐπετίμησεν. i. increpauit.

26. Discerpens. s. huc illuc iactans, seu distrahens, sed nihil lædendo tamen, vt ait Luc. Voce. i. nihil significante. prohibitus. n. est à Christo loqui.

27. Conquirerent. i. quærerent.

30. Recumbebat. pro, decumbebat.

32. Occidisset. s. eo tempore licebat sabbato operari.

34. Multos. Matth. dicit omnes. s. illi omnes multi erāt. Lāguoribus. i. morbis. Loqui, &c. i. dicere quod ipsum nossent. s. non decebat Christum à dæmonibus prædicari.

35. Egressus. s. die. vt Luc. ait. vel diluculum, apud Luc. dies vocatur.

41. Mundare. imperatiuum est.

43. Comminatus est. s. ne cuiquam diceret, vt statim explicatur. Eiecit. i. emisit.

44. Principi, &c. Apparet huius fuisse, leprosum declarare mundatum. quamquam Græc. est Sacerdoti, sed cum articulo. & Syr. Sacerdotibus.

45. Diffamare sermonem i. rem diuulgare.

Introire. s. ob vim populi concurrentis.

CAP. II.

1. DIES. s. aliquot. nam octo, non est Græ. nec Syr.

Domo. s. in quam se clàm receperat.

2. Ad ianuā. i. loca circa ianuā. Syr. vestibulū ianuæ.

7. Blasphemat. Græc. blasphemias. Syr. blasphemiā.

8. Spiritu. i. animo, seu diuinitate.

12. Mirarentur. Græc. stuperent attoniti.

Honorificarent. Græc. glorificarent.

14. Leui. qui & Matthæus. Alphæi. s. filium.

Telonium. i. mensam, seu locum, in quo vectigal colligebatur.

15. Sequebantur. Græc. & Syr. secuti fuerant.

19. Filij nuptiarum. i. qui nuptiis intersunt. Heb.

21. Assumentum. i. particulam. Græc. ἐπίβλημα. i. immissuram. Supplementum. nominatiuus est.

A veteri. s. vestimento. sub. partem. q. d. rumpit vetus.

Maior. Græc. peior.

22. Nouum. s. mustum.

23. Iterum. id dicitur propter alteram Pharisæorum calumniā. Progredi, & vellere. pro, progrediēdo vellere.

26. Sub Abiathar .i. tempore Abiathar, qui paulo pòst patri successit, vel fortè pater etiam Abiathar vocabatur, sicut & filius Abiathar etiam, secūdùm quosdam, Achimelech vocabatur. s. patris nomine. vide 2. Reg. 8. 1. Par. 18. vbi vtrunque indicatur.

Propositionis. i. qui proponebantur in mensā ante Dominum. Et qui. pro, etiam qui.

27. Factum

27. Factum.i.institutum.

28. Itaque.pro,denique.q.d.id factum à meis discipulis,qui tanquam Dominus sabbati,id possum abrogare. vel q. d. si propter hominem factum est sabbatum, adeóque licet huic ob necessitatem violare, quanto magis id possum ego permittere qui sum Dominus sabbati?

CAP. III.

4. BENEFACERE an malè.i.prodesse an lædere? Animam.i.vitam. Perdere. Græc.occidere.

5. Contristatus.i.condolens.s. vitiis irascebatur, hominibus condolebat. Cæcitate. Græca vox etiam obdurationem,seu obstinationem significat.

Homini. qui, vt est in Euangelio Hebræo, erat cæmentarius. Hier.

6. Herodianis.Syr.Herodis domesticis. vide quæ diximus in Matth. 22.

12. Eis.s.dæmoniis,vel hominibus à se liberatis.

14. Cum illo.i. ipsi familiares.

15. Dedit, &c. Id postea factum. vide Matth. 10. Mar.6. Luc.9.

16. Imposuit.pro,imposuerat olim. Nam id factum prius,vt dicitur Ioan.1.

17. Et Iacobū,&c.s. vocauit ad se. Boanerges.pro, Bonareghes. Chal.est. Bene,filij;reghes, tonitrunm. Syr. benaireghesci, בְּנֵי רְגָשִׁי

Filij tonitrui i.tonantes.s.diuina dogmata.

18. Alphæi.s. filium. Thaddæum. qui dicebatur etiam Lebbæus,& Iudas Iacobi.s. frater.

Cananæum, à Cana Galilææ. dictus & Zelotes id.n. significat Cananæus. erat autem frater Thaddæi adeóque Iacobi etiam minoris.

20. Conuenit. præsens,est tempus. Panem.i.cibum. Heb.

21. Sui s.cognati. Tenere.i quasi mentis impotem ligare. Hier.ep.17. In furorem, &c. i mente est alienatus. Syr. extra mentem suam est, Apparet Christum tanto cum feruore prædicasse, vt videretur esse extra se.

23. Parabolis.i. similitudinibus.

24. In se.i contra se.

25. Super i. contrà.

27. Vasa i.instrumenta.s.bellica.

28. Omnia, &c. q.d. omne peccati genus dimitti solet.

29. In Spiritum sanctum .s. tribuendo eius opera spiritui immundo. Non habebit. Græc. non habet. q.d. non solet habere est.n. grauissimum peccatum.

Delicti. Græc. iud.cij.i. damnationis, seu supplicij.

CAP. IIII.

1. AD mare.i. prope mare.

2. In doctrina sua.i. suo modo solito docens.

5. Altitudinem.i. profunditatem.

6. Exæstuauit.i.æstu solis adustum est, seu nimium calefactum.

8. Vnum s.semen.

10. Singularis.i.solus.s.extra turbam. Duodecim. Græc.& Syr. cum duodecim.

11. Mysterium.i.arcanum. Foris.i.extranei. Fiunt.i.proponuntur.

12. Non videant.i.percipiant. Id quod iudicio Dei fit,ob illorum peccata.

13. Nescitis.i.non intelligitis.

15. Vbi i.in quibus. Et quum.pro, qui quum.

19. Aerumnæ Græc. μέριμναι i.curæ, seu solicitudines. Deceptio diuitiarum .i. decipientes, seu fallaces diuitiæ.

21. Venit.i.accenditur, seu accensa profertur.

22. Non est.n.&c. q.d. Hæc dixi, quia volo,ea quæ vos docui, ne occulta retineatis, sed prædicetis palàm. fortè autem,quod hic ait,prouerbium erat illo tempore, quo Christus more suo vtitur ad explicandū quod vult.

24. Videte quid audiatis.i. attendite ad id quod dico. Adiicietur.s.à Deo.

25. Habet.s. vt debet vtens.

27. Nocte.iunge cum,dormiet. Die. iunge cum, exurgat.q.d. dum prætereunt noctes & dies, vel dum ille aliud agit.s.etiam discedente prædicatore fructificat verbum.

28. Vltro.i.per se. Plenum.i.perfectum,seu maturum.

29. Ex.non est Græc. Se produxerit.i. prodierit, seu prouenerit s.perfectus. Syr.pinguis fuerit.

Mittit falcem.i.metit.s.Dominus agri.

30. Et.pro,præterea. Cui parabolæ,&c.i.qua similitudine declarabimus.

32. Sub vmbra.s.in ramis. Habitare.i.nidificare.

34. Non.pro, ferè non. Differebat.i.explicabat.

35. Illa die. pro, illo tempore .s. quo prædicabat in Galilæa. vel q.d.quadam die. Contra. Græc. εἰς τὸ πέραν i.in vlteriorem,seu aduersam ripam.

36. Vt erat.s.super ceruicali. Cum illo.s.profectæ simul.

37. Mittebat.s.procella.

38. Ad te pertinet.i.tibi curæ est.

39. Exurgens comminatus est. Græc. διεγερθεὶς ἐπετίμησεν. i.excitatus increpauit. Tace.i.quiesce, seu cessa.

40. Ait pro,dixerat s.prius. vide Matt. 8.

Estis Græc.estis sic.i.tantopere. Nec dum. Græc. quomodo non. Fidem.s.perfectam. Timuerunt.s.reuerentiali timore vel stupentes. Ad alterutrum.i.inter se. Quisputas.pro,quisnam. Græc. τίς ἄρα.

CAP. V.

1. GERASENORVM. Græc.& Syr. Gadarenorū.

2. Monumentis i loco vbi monumenta.

In spiritu &c. habens spiritum immundum .s. à dæmone vexatus.

3. Monumentis,erant hæc extra ciuitatem.

7. Adiuro.i. velut ex parte Dei peto, seu per Deum obtestor. Torqueas .s. pellendo hinc, vel mittendo in infernum.

8. Exi.non dixit exi statim,alioqui iam exiisset.

9. Quod tibi nomen est.i. quis es? Legio, &c.q.d. sumus velut legio, vel possumus vocari legio. Græc. λεγεών, vox Latina.

10. Regione.m. s.illam. quòd illic multum posset hominibus nocere.

13. Millia s.porcorum.

14. Agros.i.pagos. Facti. pro, factum .i. quid accidisset.

18. Vt esset, &c. i. vt sibi liceret Christum sequi. Admisit i. permisit.

22. Iairus. pen. producta: est. n. Græc. αι.

26. Magis. i. potius.

29. Fons. i. scaturigo, seu profluuium. Plaga. Græc. flagello.

30. Exierat. s. per effectum, vel virtutem. i. effectum.

34. In pace. i. quieto animo, & læto.

35. Ad Archisynagogum. Græc. ab Archisynagogo. Syr. à domo Archisynagogi.

37. Se. s. ingredientem domum.

39. Dormit. s. Christo dormiebat.

41. Talitha. i. puella. Chald. est. Cumi. i. surge. Heb. est. Tibi dico. Additum id à Marco explicationis causa. q. d. ô puella.

43. Iussit. Græc. dixit. i. iussit. Hebr. est.

CAP. VI.

1. INDE. s. ex Capharnaum. Patriam. s. Nazareth.

2. Facto. i. adueniente. Manus eius. i. eū Hebr.

3. Faber i. fabri filius. sic. n. solent fabri filij vocari. Græc. τέκτων i. artifex, vulgò Artegiano.

5. Non poterat. s. ob illorum incredulitatem, vt statim dicitur.

7. Spirituum. i. contra spiritus.

8. In via. Græc. in viam. Virgam. i. baculum ad innitendum, nam ad defensionem prohibitum.

Zona. Syr. marsupio. s. è zona pendente.

9. Sandaliis. i. soleis, quæ supernè funiculis alligantur, seu ansulis, cuiusmodi sunt in vsu Franciscanis. Act. 12. vertit caligas.

9. Duabus. s. mutatoriis.

11. Testimonium. s. quòd in nulla re velitis cum illis communicare.

20. Custodiebat. i. obseruabat, seu verebatur.

21. Opportunus. s. conuiuio, vel Herodiadis proposito. Natalis sui. Græc. Nataliciis suis.

Tribunis. Græc χιλιάρχοις. i. præfectis millenorum.

27. Spiculatore. i. satellite, seu carnifice.

31. Pusillum. i. paulisper.

35. Multa. i. sera. Præteriit. Græc. multa.

37. Panes. i. cibos.

39. Contubernia. i. ordines separatos. Græc. conuiuia conuiuia. Fœnum. i. herbam.

40. In partes. s. distinctas. Syr. per ordines. s. vt posset facilè constare eorum numerus.

41. Benedixit. i. bene precatus est, seu gratias egit.

43. De piscibus. s. sublatæ reliquiæ.

48. Videns. Græc. vidit.

51. Plus magis. Græc. valde supra modum.

52. Intellexerunt i. meminerunt, aut aduerterunt. De panibus. i. Christi potentiam in panum multiplicatione ostensam.

CAP. VII.

3. CREBRO Syr curiosè Græc πυγμῇ i pugillatim, seu cubitaliter. s. solebant lauare sæpe, tandemque infundere in summos digitos aquam, compreh̄ēsa in pugnum manu, & eleuata, vt posset in brachium aqua fluere vsque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obseruare. Interpres videtur legisse πυκνὰ. i. crebrò. quòd si πυγμῇ legit, sensum reddidit. vbi. n. sæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus

4. Foro. s. rerum venalium, vbi facilè contaminabantur rerum tactu, aut gentilium conuersatione.

Baptizentur. i. abluantur. Baptismata calicum. i. ablutiones poculorum. Vrceorum. s. ligneorum, vt ex Græc. apparet. Aeramentorum i. vasorum æneorum.

Lectorum. s. tabularum lecti.

5. Panem. i. cibum.

7. In vanum. i frustra, seu vano cultu.

9. Bene. i. valde. vel Ironia est.

11. Si dixerit sub. bene facit.

Ex me. s. Deo offertur.

12. Facere. s. iuuando, seu sustentando.

13. Rescindentes. i. irritum facientes, seu abrogātes.

15. Communicant. i. inquinant.

19. Cor. i. voluntatem.

20. Homine. i. hominis corde.

22. Nequitiæ. Syr. iniuria. Malus. i. inuidus, vel cupidus. Stultitia. vox Græc. significat etiam immodestiam.

24. Fines. i. confinia. Neminem, &c. s. ne Iudæis videretur aut legem violare, qui cum gentibus conuersaretur, aut non esse Messias, qui Iudæis solis putabatur missus. Voluit. s. fecit aliquid vnde lateret, sed illud satis non fuit. Itaque fecit quantum voluit, non quantum potuit.

26. Enim. Græc. autem. Gentilis. Græc. ἑλληνὶς. i. Græca. sic. n. gentiles vocantur in Scriptura, vt patet ex Act. & Paulo, quòd ferè Græcè loquerentur. Syrophœnissa. i. ex Syriæ Phœnicia.

28. Vtique. i. ita est.

31. Iter. sub. transiens. Decapoleos. Regio est decem ciuitatum, partim cis partim trans Iordanem.

32. Mutum. Græc. μογιλάλον i. vix loquentem. s. erat lingua impedita, itaque sequitur, & loquebatur rectè.

33. Seorsum. s. docens fugere popularem laudem.

34. Ingemuit. s. commiseratione humanæ miseriæ. Ephphetha. Chal. est. Adaperire. s. quantum ad aures, ac linguam.

37. Fecit. pro, facit. Syr. facit.

CAP. VIII.

2. SVSTINENT. i. expectant, vel perdurant sequendo.

4. Vnde. pro, quomodo.

7. Ipsos. Syr. super ipsos. Benedixit. i. gratias egit.

10. Dalmanutha. Mat. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. Conquirere. i. disputare, seu altercari.

12. Spiritu. i. intra se. Si. pro, non. Heb.

15. Fermento Herodis. i. Herodianorum doctrina, quibus Herodes fauebat. vide sup. cap 3.

17. Intelligitis. s. potentiam meam.

22. Cæcum. non à natiuitate: nouerat. n arbores.

23. Vicum. s. Bethsaidam. Ambulantes. iungendum cum, homines, vt patet ex Græco.

25. Cœpit. Græc. fecit eum.

26. Vicum. i. pagum.

30. Comminatus. i. interminatus.

33. Comminatus est. i. increpauit.

35. Euangelium.i.bona quæ per Euangeliũ annunciantur.vel,fidem Euangelicam.

37. Anima.f. perdita,recuperanda.

38. Confessus. Græ.confusus.i.quem mei puduerit. Adultera. sic vocatur, quòd à Deo deficere solita per idololatriam,aut alia peccata. Confitebitur.Græc.confundetur.i.pudebit eius,nec inter suos numerabit.

CAP. IX.

1. VENIENS. Græc. venisse. In virtute i. cum potentia.q.d.per magnam Dei potentiam, quæ in eo apparebit.

6. Exterriti.f. ad tantam rei nouitatẽ,velut extra se.

12. Primo. iunge cum,venerit. Vide Matt.17. In filium .i. de filio. Contemnatur. sub. sic accidet Eliæ.

13. Sed.pro,imò verò. Scriptum est.f. venturum.

14. Conquirentes.i. disceptantes.

15. Stupefactus. fortè ob maiestatem in vultu relucentem.

16. Eos f.scribas, & discipulos.

18. Allidit. Græc. lacerat. Arescit.i. sine sensu efficitur.

19. Eis.f.qui aderant. Græc.ei.

20. Vidisset eum.f.puer Christum. Elisus.i.lapsus, seu deiectus.

24. Incredulitatem meam .i. me, etiamsi fortè imperfectè credo.

25. Comminatus est.i.cum imperio præcepit.

26. Discerpens.i.vexans.

29. Exire. pro,eiici.

30. Prætergrediebantur i.transibant per. Scire.f.se ire in Ierusalem,ne impediretur.

35. Erit. pro, sit, seu fiat. Heb. Nouissimus.i.postremus.

36. Complexus.f.amat innocentiam Christus.Græc. suscipiens in vlnas. Syr.tollens super brachia sua.

37. In nomine meo.i propter me. Non me.f. solum. Sed. pro, sed etiam.

39. Virtutem.i miraculum. Citò.i.facilè.

41. Estis.f discipuli. Mercede.f.hic,vel in futuro.

42. Scandalizauerit .i. impedimento fuerit ad salutem. Mola asinaria Græc.lapis molaris. vide Matt.18. num. 6.

43. Debilem.i.manu mutilum,seu mancum.

44. Vermis.i.conscientiæ remorsus. vide Isa. vlt.

47. Luscum Græc μονόφθαλμον i.vnoculum.

49. Omnis.f.damnatus. Salietur. pro,velut salietur.f.perpetuò durans in supplicio. Et omnis.pro,sicut omnis.q d.vt sacrificiis adhibetur sal,ita illis ignis,planè miseris victimis.

50. Bonum est, &c. occasione præteritæ sententiæ, vbi salis meminit,hanc adiicit; sale tamen vtens in alia significatione,f.sapientiæ.

CAP. X.

5. AD.pro,ob.

8. Vna caro.i velut vnum corpus.

9. Deus.Græc.additur,& dixit.

11. Super.i.contra. q.d. in eius iniuriam.

13. Comminabantur.i. increpabant.

14. Talium.f.innocentium,& simplicium.

15. Receperit.i.se disposuerit, seu comparauerit ad. Velut paruulus.i.cum innocentia & simplicitate.

16. Complexans. vide sup. cap.9. Benedicebat .i. bene precabatur.

17. In via.Græc.in viam. Procurrens.pro, accurrens,seu præcurrens. Percipiam. Græc. & Syr. hæreditate possideam.

18. Bonus.f.ex se,seu sine vllo defectu perfectus.

19. Fraudem.i.iniuriam, seu damnum.

20. Iuuentute.Græc.pueritia.

21. Dilexit.i. amanter aspexit.f. vultu beneuolentiam indicans. Deest.f.ad perfectionem.vide Mat.19.

22. Possessiones.i. diuitias.

23. Pecunias.i.diuitias.

25. Facilius, &c. Hyperbole, significans summam difficultatem.

26. Magis. Græc. supra modum. Admirabantur. Græc.obstupebant. Ad semetipsos.i.inter se.

29. Euangelium.i.Euangelij obseruantiam, vel bona per Euangelium annunciata.

30. Accipiet.i. accepturus sit. Cum persecutionibus.i.in mediis etiam persecutionibus.q. d.nec id persecutiones poterunt impedire.

32. Præcedebat.f. ostendens promptitudinem , & alacritatem ad mortem. Stupebant.f.istum feruorem. Timebant.f.vel proprium periculũ, vel incerti quorsum spectaret tanta alacritas,& festinatio.

35. Dicentes.f.per matrem,vel simul cum matre.

38. Bibo,&c. præsentia, pro futuris. Baptismo. sic vocat passionem,qua velut aqua mersus,& alioqui aquæ tribulationes significant.

40. Vobis.non est Græc. Sed.pro,nisi.

42. Eis.f.velut seruis. Potestatem.f.qua coërceant.

43. Est.Græc erit. Erit.pro,sit sic infrà.

48. Comminabantur.i.increpabant.

49. Animæquior.i bono animo,Græc.confide.

50. Vestimento.i.pallio. Exiliens.Græc.surgens.

51. Rabboni.i. magister mi.

52. Vade.q.d.discede compos voti.Syr.vide. Saluum.i.sanum.

CAP. XI.

1. BETHANIAE,ex qua discesserat.vide Mat.21. nempe erat inter Bethaniam & Ierusalem.

2. Castellum.i.pagum.

3. Quid.pro, quorsum istud. Domino, Syr.Domino nostro.

6. Dimiserunt.i. permiserunt.f.accipere.

9. In nomine Domini.i.à Domino missus.

10. Benedictum.i. felix faustumque sit. Regnum.f.sciebant Messiam regnaturum in domo Dauid,etsi modum nescirent quo esset regnaturus. Hosanna in excelsis .i. salua obsecro , qui in cælis habitas.

11. Circumspectis.f.quæ fiebant in templo, vt postea reprehenderet.vel num se quis imitaret, nemoque fuit. Vespera hora.i.vespertinum tempus.

12. Alia die.i postridie.

13. Non.n.&c.q. d. mysterium suberat in eo facto.

14. Respondens.i.allocutus.Hebr.
16. Vas.i.vtensile quippiam.
17. Omnibus.s.etiam alienigenis. vide 3.Reg.8.
18. Timebant.adeoque non audebant manus iniicere. Enim.pro,autem. vel sensus est,perdere volebant, quia timebant ne populum contra ipsos concitaret.
21. Maledixisti.i.malè precatus es.
22. Dei.pro,in Deum.i credentes, & fidentes ei.
27. Summi Sacerdotes .i.Principes Sacerdotũ:nam Summus vnus erat.
29. Vnum verbum. pro,vnam rem.Hebr.

CAP. XII.

1. PASTINAVIT. Græc. plantauit. Homo pro, quidam Hebr. Lacum.s.ad excipiẽdum vinum, ex vuis expressum.
4. Vulnerauerunt.s.lapidibus. vt est Græc.
9. Veniet,&c. Christi sunt verba ,vt patet ex Lucæ 20. dicta post illorum responsum, de quo Matth.21. Cumque illi de se dictum intelligerent,addiderunt: Absit,&c.vt est apud Luc.
12. Et quærebant. pro, itaque quærebant. Et timuerunt. pro,sed timuerunt. Ad.pro,contra.
14. Vides.i.respicis. Faciem.i personam.q.d. non es acceptor personarum.
15. Versutiam.Syr.fraudem. Græc.hypocrisim.i. simulationem.
17. Eo.s.Christo. vel responso.
19. Semen.i.prolem.
24. Virtutem.i.potentiam,qua.s.potest quod vult de mortuis & suscitatis facere.
25. Nubent. verbum Græc.tam de viris quàm de fœminis dicitur.
26. Super.i. iuxta.
28. Conquirentes.i.disputantes,
29. Tuus,Deus.Græc.& Syr.noster,Dominus.
30. Et diliges.pro,itaque diliges. Anima. pro,animo.hæc n.omnia eodem pertinent.s. vt Deus quantum potest diligatur.Itaque alibi pauciora dicuntur. vel cordis nomine voluntas intelligitur; Animæ,potentiæ animales; mentis,intellectus,virtutis,vires omnes.
31. Horum. pro,his.
33. Vt diligatur.Græc. diligere ipsum.
34. Non longè.s. multum est approbare Dei præcepta,& amare: cui si opus addatur, seu executio,confecta res est.
35. Respondens.i. loquens.
37 Vnde.i. quomodo.
38. Doctrina sua.i.docens. Cauete.s. ne exemplo corrumpamini. Stolis.i. vestibus splendidis.
In foro.i.publicè.
40. Domos.i facultates. Obtentu.i.prætextu.
Prolixius iudicium.i.maiorem condemnationem.
41. Contra .i. ex aduerso. Gazophylacium. Arca erat in atrio templi. à Gaza.i diuitiis. & φυλάττω .i. custodio.s.custodiebantur illic pecuniæ oblatæ.vide 4.Regum 12. Aes.i.pecuniam.
42. Quadrans .i. quarta pars assis. (As autem decima pars denarij.) vulgò quattrino.
43. Plus.s.proportione, & affectu.

CAP. XIII.

3. CONTRA.i. è regione.
4. Incipient consummari. Græ.consummanda sunt.
7. Opiniones.i. rumores. Timueritis. Græc turbemini.
8. Super.i contra. Dolorum.i.calamitatis.
9. Videte.i.cauete vobis. Conciliis.pro,concilia.
In testimonium,&c.i ad testificandum illis de me.
10. Primum.pro,prius.
11. Præcogitare. Græc. anxij esse.
14. Debet.i oportet.
17. Nutrientibus.Græc lactantibus.
18. Fiant. Græc.fiat fuga vestra.
19. Dies illi. pro,diebus illis.
20. Omnis caro. pro,vllus homo. Breuiauit.præt. pro futuro.
21. Hic.i.hoc loco.
27. Summo.i.extremo.
28. Parabolam i.similitudinem.
32. In cælo. Græc.qui sunt in cælo.
Filius.s. vt reuelet. sic alibi nota,inquit,feci omnia s. nota à me facienda , seu quæ pater voluit vt nota facerem. Pater.adeoque Filius, & Spiritus sanctus, eadem .n.essentia & scientia.
34. Vigilet.sub. sic vigilate.

CAP. XIIII.

1. AZYMA. pro,dies azymorum. plurale est.
Summi Sacerdotes .i. Principes Sacerdotum. sic infrà.
3. Spicati.i.ex spica Nardi facti. Græc. πιστικῆς i. fidelis(quod Io.12.vertit pistici. vt etiam quidam hic legunt) Syr.præstantissimæ. Pretiosi. iungendum cum, vnguenti.
4 Vt quid pro, cur.
6. Sinite.i.desinite accusare, seu omittite eam.
7. Habetis. pro,habebitis.
8. Habuit.i.potuit. Præuenit,&c.q.d.Id quod postea facere non poterit,anteuertit.
In sepulturam.s.breui tradendum.q. d fecit quod sepultis solet exhiberi.
11. Daturos.i.vbi eum tradidisset.
13. Lagenam.s. vas fictile.
14. Refectio mea. Græc. diuersorium. Syr. locus conuiuij.
15. Cænaculum erat in superiore domus parte.Gręc. ἀνώγεον. q. à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion.vbi creduntur Apostoli latuisse post passionem. Vide Act. 1.
17. Duodecim. sic vocabantur Apostoli,etiam cùm aliqui deessent.vel fortè illi duo iam redierant.
22. Manducantibus. pro,vbi mãducassent.s.agnum.
Benedicẽs.pro,vbi benedixisset. Fregit.s.antequam Discipulis daret.
23. Gratias agens. pro, cùm gratias egisset.
24. Ait.s.cùm daret. vide Matt 26.
25. Genimine.i.fructu. vide Matt.
33. Tædere.Græ.ἀδημονεῖν i.grauiter angi.Matt.26. vertit, mœstus esse.

34. Susti-

34. Sustinete i. expectate.
35. Hora.i passio.f.ne pateretur.
36. Abba Syr.est vox.nam Heb.Ab. Pater.explicatio est Euangelistæ.
37. Venit,& inuenit.vtrumque præsens est.
40. Denuo iungendum cum,dormientes.
41. Dormite.Ironicè.q.d.an tempus est dormiendi? Sufficit.f.dormisse hactenus.
44. Cautè.f.ne euadat.
45. Accedens. Id priùs factum quàm Christus obuiam eis procederet.vt ait Ioan.
49. Scripturæ. sub. Id vobis permittitur. Syr. additur,hoc factum est.
51. Adolescens, &c. Apparet hunc strepitu excitatum è lecto surrexisse, opertum sindone, spectaturum quid esset. Nudo.f.corpore.
52. Reiecta,&c.indicatur hic quanti periculi fuerit tunc Christum sequi.
53. Sacerdotes. Græc.Principes sacerdotum.
56. Conuenient.a.f.inter se, vel sufficientia ad condemnandum.
60. Exurgens.f.præ ira.
63. Desideramus.Græc.opus habemus.
68. Nec scio,nec noui. Græc. non noui,nec scio. Ante atrium.f.in vestibulum,vt est Græc.
71. Anathematizare.i. execrari.
Nescio.i.non noui.

CAP. XV.

1. VINCIENTES.i.cùm vinxissent. Indicatur prima vincula ei fuisse soluta in domo Caiphæ.
6. Festum f Paschæ.
7. Fecerat.Græc fecerant.
8. Ascendisset. Græc. exclamasset. Rogare Græc. petere. Faciebat.f.Pilatus.
9. Regem.i.quem accusatis quòd se Regem faciat.
11. Magis.i.potiùs.
19. Ponentes.f.humi.
21. Alexandri,&c.erant hi duo,Christi discipuli.
23. Myrrhatum .i. amarissimum , seu myrrha mistum,quod solebat damnatis dari,vt minus dolerent.
Accepit.i.bibit.solùm.n. gustauit, vt ait Matth.
24. Crucifigentes.i.vbi crucifixissent.
Super eis. Apparet sortem etiam missam super quatuor partes,in quas vestimenta diuiserant , & non solùm super tunicam inconsutilem.
25. Tertia .f. quando data sententia, vt crucifigeretur.vide Ignat.ep.1. Clem. 5. Constit. cap.16. vel tertiam vocat. id quod post tertiam est vsque ad sextam. q.d.iam tertia elapsa erat. Et.pro,cùm.Heb.
27. Crucifigunt. pro,crucifixerunt.
29. Blasphemabant.i.conuitiis prosequebantur.

Destruis.i.iactas posse destruere.
31. Ad alterutrum.i.inter se.
32. Crucifixi.forte plural.pro singulari.
Conuitiabantur i.exprobrabant.
34 Elohi ab Eloha Matth.Eli ab El. Not. Euangelistas de sensu fuisse solicitos,non item de verbis. Eadem quidem omnes referunt, sed diuersis verbis.
36. Calamo.i.arundini. Sinite.f. me.dixerant alij,vt est apud Matt.fine.i.omitte.
38. Duo.i.duas partes.
39. Centurio.Græc.κεντυρίων,vox Latina.
40. Minoris. videtur fuisse cognomen.Is est qui epistolam scripsit,quæ dicitur Iacobi.
Salome. hæc vxor Zebedæi, nomenque eius id,non Maria.
43. Decurio.i.Senator. Audacter.q.d.non sine periculo id faciebat.
47. Poneretur.f.vt suo tempore vngerent.

CAP. XVI.

2. VNA.i.prima.Hebr. Sabbathorum.pro,sabbati.i.hebdomadæ. vide Luc. 18.
Orto ,&c.f. peruenerunt , cùm fuissent tamen valde manè profectæ.
5. Monumentum.i.locum vbi monumentum.
Dextris.f.monumenti.
7. Sed.pro,itaque. Et Petro.pro,etiam. vel,præcipuè Petro.
8. Nemini.f.occurrentium in via.
9. Manè,&c. iungenda hæc cum,apparuit.
10. Fuerant.f. Apostolis.
12. Villam.i.Pagum. vide Luc.24.
13. Crediderunt f.aliqui.
14. Nouissimè. Græc. ὕστερον .i. deinde , seu postea. Hanc quidam putant fuisse primam apparitionem de qua Luc.& Ioan.alij vltimam. Vndecim.sic vocabantur post Iudæ discessum, etiam siquis deesset, vt nunc Thomas.
15. Dixit.i.præcepit. Id factum in Galilæa cùm plurimi adessent.
17. Signa.i.miracula. Sequentur.f eum opus erit. Nomine.i. virtute,seu inuocatione nominis.
18. Tollent.i.auferent .f. ne lædant. sic Paulus viperam proiecit illæsus. Act.28.
19. Sedit significatur quies,& potestas Iudiciaria. A dextris.i.optimo loco,quatenus homo.
20. Vbique.i vbicumque opportunum erat.
Sequentibus signis.Græ. per subsequentia signa.Græcè additur Amen. Syriacè autem, Annuntiatum fuisse id Euangelium à Marco Romæ Romanè.i.Latino sermone.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

Fuit patria Antiochenus, arte medicus. Pauli Discipulus, & secundùm quosdam ex 72. Christi discipulus. Martyrem fuisse multi scribunt.

CAPVT I.

1. ORDINARE.i. contexere.
Completæ. Græ. certissimè compertæ, seu creditæ.
2. Sicut.s.ita completæ, seu creditæ.
Ministri.i.cooperatores. Sermonis .i.rei, seu verbi Dei.
3. Omnia, &c iunge cum assecuto.
Ex ordine.i ordine, quo quæque gesta sunt.
Optime. Græc. vox etiam potentissimum significat. Apparet fuisse virum primarium, & magistratum gerentem: tales.n. optimi dicebantur. vide Act.23.& 26.
4. Cognoscas. pro, agnoscas. agnoscimus aliàs cognita. Eruditus es. Græc. κατηχήθης q d. catechizatus es.s. cathechismo edoctus. Veritatem. Græc ἀσφάλειαν.i. certitudinem.
5. Herodis, huius primo anno regni legitimi, Christus natus.s.consenserunt in eum Iudæi, quibus antea inuitis regnabat. Eius filij Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Aristobulus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, quique filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. Iudææ.i regionis à Iudæis habitatæ.s. à 12. tribubus, aliàs comprehendit solum tribum Iuda, & Beniamin.
Vice Abia. vide 1. Par.24. vbi Sacerdotum 24. familiæ institutæ à Dauid, sorteque electæ, quæ qua hebdomada seruire deberet, obtigitque familiæ Abia locus octauus. Filiabus.i. numero filiarum. q.d. ex progenie, vel orta ex filiabus.i. nepte aliqua.
6. Ante Deum.i. Deo approbante.
Iustificationibus i.ceremoniis. Sine querela.i.sic vt nemo de eis queri posset.q.d. irreprehensibiliter, seu inculpatè. vide Phil. 2.
9. Sacerdotij.i.sacerdotalis functionis.
Sorte s.inter eiusdem familiæ sacerdotes sors mittebatur, super officiis quibus hebdomada vicis suæ functuri quique essent: erant.n. varia. ex quo patet non fuisse Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt. non.n. opus fuisset sorte. Incensum. de quo Exod.30.s.manè, & vesperi ponebatur. Templum.s.sanctum, non Sancta Sanctorum.
10. Foris.s.in atrio populi.
11. Apparuit.s. corporali specie. Græc. ὤφθη.i. visus est.
12. Turbatus.s.aspectu Angelicæ maiestatis.
13. Deprecatio.s. pro salute populi, vel pro Messiæ aduentu. Et vxor. pro, nam vxor.
14 In. pro, de.
15. Coram Domino.i. Dei iudicio, adeoque verè.
Siceram .i. quicquid potest inebriare, à verbo שָׁכַר .i. inebriari. Non bibet.s. Deo perpetuò consecratus, more Nazaræorum: de quibus Num.6.
Adhuc ex. pro, iam inde ab. vel, etiam in.
17. Illum.s. Deum, nempe Christum.
In filios.s. vt filij eodem sint corde & mente cum patribus sanctis, vt statim explicatur.
Parare.i. vt paret. Perfectam.i. bene præparatam, vt Græc. indicant.
19. Asto.s.contemplans, & ad obsequium paratus.
20. Tacens. etiam surdus euasit: vnde vt postea dicitur, innuebant ei.
22. Mutus. Græc. κωφὸς, quod etiam surdum significat.
23. Officij. Græc. λειτουργίας .i. ministerij sacri.
Abiit.s. tempore ministerij prope templum in Atrio habitabant sacerdotes in domunculis ad id destinatis.
24. Occultabat.s. pudebat videri ea ætate dedisse operam liberis. Dicens. q. d. læta tamen Deo gratias agebat.
25. Auferre. pro, vt auferret. Opprobrium.s.sterilitatis, quæ tunc probro dabatur.
27. Desponsatam.s.& traditam.
28. Ingressus.s.corporali specie.
Aue. Græc. χαῖρε.i. salue. Syr. pax tibi. & quidem credendum salutasse, more Hebræo, nempe שָׁלוֹם לָךְ .i. pax tibi. Gratia plena. Græc. κεχαριτωμένη .i gratiosa, seu valde grata Deo.s. plena gratia.
Tecum.s.est. Benedicta, &c. q.d. præcellens cæteras omnes benedictione Dei, solaque expers maledictionis, vide inf. In mulieribus. pro, inter mulieres.
29. Audisset. Græc. & Syr. vidisset.
In sermone.s.humilis erat, & videbat se laudari multum. Salutatio. Syr. pax.
30. Inuenisti. pro, obtinuisti. Heb.
31. Vocabis.s.ipsa mater erat, non Ioseph pater.
32. Magnus. quippe Deus. Itaque non additur, vt in Iohanne coram Domino. Filius.s. naturalis, & consubstantialis. Sedem.s.regnum per Dauid figuratum. Vide Isa.9.
33. In domo.s.spirituali.i. Ecclesia. Græc. & Syr. super domum.
34. Quomodo. Non dubitat, sed modum quærit. Videtur autem ignorasse Christum ex Virgine nasciturum. Non cognosco.i. voui non cognoscere.s. vouerat castitatem etiam ante desponsationem, secundùm Aug.
35. Superueniet.i.cælitus illabetur.
Altissimi.i. Dei. Obumbrabit tibi .i. conteget te. q.d. erit loco complexus virilis.s. concipies Dei opera, non viri. honestè dixit, quod vulgò, ingrauidare.

Te.i.

Te.i. tua substantia. Sanctum .s. non vt alij cum peccato originali.

36. Cognata.s.erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, adeoque Mariæ cognata. Vocatur.s.nota erat vulgò eius sterilitas.

38. Fiat.consentientis est, & optantis.

39. Abijt.s.cum Ioseph. Montana.s.Iudææ.

Festinatione.s.ob lætitiam, de sua Cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico; & quia sic mouebatur à Spiritu sancto.

Ciuitatem.s.quandam. non videtur taciturus fuisse, si esset Ierusalem.

41. Exultauit. Græc. hic & infrà ἐσκίρτησε .i. saliit. q. d. saltauit præ gaudio. Videtur Christum agnouisse, vnde & Ecclesia, Senseras Regem thalamo manentem.

Repleta.s.ad dicendum quod sequitur, plenè à Spiritu sancto instructa, seu mota est.

42. Benedicta.i.felix. Not. eadem verba Angeli, & Elizabeth.

43. Vnde.i.quo meo merito? Domini.s.Dei. Not. simul conceptum fœtum in ea, & animatum, Deoque vnitum fuisse, factamque Dei matrem.

44. Gaudio. Græc. ἀγαλλιάσει .i. lætantis gesticulatione.

45. A Domino. potest iungi cum, perficientur; aut cum, dicta: vel cum vtroque potiùs.

46. Magnificat .i. laudibus effert, seu magnopere prædicat. Exultauit pro, exultat. Spiritus .i. anima. Repetitio, more Hebræo. q.d. anima mea quanta quanta est. Salutari.i.saluatore.

48. Humilitatem. Græc. ταπείνωσιν.i. paruitatem, seu abiectionem. Hoc.s.tempore. vel q.d. ob id.

Generationes.i. ætates, seu gentes.s.fideles.

49. Sanctum.s.venerandum, & colendum.

50. A progenie, &c. q.d. per omnes ætates subuenit. Timentibus.i.colentibus religiosè. Debetur Dei potentiæ & sanctitati Timor, & Reuerentia.

51. Fecit. præterita pro præsentibus. Brachio.i. virtute. Dispersit.i. perdidit. Mente cordis.q.d. elatos animo, & arrogantes.

52. Sede.i.dignitate, seu potentia.

53. Esurientes.s.iustitiam, vel pauperes.

Diuites .s. in oculis suis .i. superbos. vt sit Repetitio. vel, confidentes in diuitijs. Dimisit.s.à se.q.d priuauit diuitijs, seu bonis quibus gloriabantur.

54. Suscepit.s.succurrendo. Israel.accusatiuus est. Puerum.i.seruum.s.se colentem. Memorari.i.se memorem declarando.

55. Abraham. Datiuus est qui regitur à misericordiæ.s.promissæ. Semini i.posteris.

In secula.i.in perpetuum. coniungendum cum, misericordiæ, vel semini.

56. Mansit, non vsque ad partum, etsi id quidam putant.

58. Magnificauit, &c.i. magna erga eam vsus esset misericordia.s.dans ei filium, & talem filium.

Congratulabantur. Græc συνέχαιρον i.congaudebant. sic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. Vocabant.i vocari volebant. Dabatur nomen in circuncisione, vt nunc in Baptismo.s. tunc fit de populo Dei.

60. Mater.s.edocta à Spiritu sancto: nam si à viro, citasset eius auctoritatem. quamquam nō video cur non ab eo potuerit etiam id didicisse.

62. Innuebant. Id opus non erat, si ille vxorem prius monuerat. quamquam fortè huic non credebant.

63. Postulans.s.per nutus. Pugillarem. Græc. πινακίδιον.i. tabellam.s. ceratam, in qua olim stylo scribebatur. Est.q.d. sic omnino vocādus est, quia Deus ita vult.

65. Timor.s.ex admiratione diuini operis, & reuerentia. Verba.i.res.Heb.

66. Posuerunt, &c.i.attentè cogitarunt.

Quisputas. Græc. quisnam. Etenim, &c. verba Euangelistæ. q.d. potentiam .n. suam Deus in eius ortu declarabat.

67. Repletus.s.ad loquendum quod sequitur.

68. Benedictus.s.sit.i.laudetur, seu prædicetur.

Israel.i.quem Israel colit. Fecit redemptionem .i. misit redemptorem. Plebi.i.populo.

69. Cornu .i. robur. q. d. fortem salutem dedit. vel, fortem Ducem qui seruet. Domo.i. familia.

Pueri.i.serui.

70. Locutus est.i.promisit, seu prædixit.

Sunt. pro, fuerunt.

71. Salutem.s. se daturum: nempe seruaturum.

72. Cum patribus. pro, patribus.s. promissam.

Memorari.i.declarandum se memorem.

Testamenti.i.pacti.

73. Iusiurandum. pro, iurisiurandi. vel sub. implendum.

75. Et iustitia. explicatio præcedentis. Iustitia.n. sanctitas, & iusti sancti.

76. Parare.i.ad parandum.

77. Scientiam .i. cognitionem. Remissionem .s. per Christum obtinendam.

78. Misericordiæ.s.qua peccata remittuntur, & salus seu iustitia datur non meritis. Gratis.n. iustificamur.

In quibus.i.per quæ. Oriens. nomen est substantiuum, significans Messiam. vide Zach. 6.

Ex alto.i.cælo. iunge cum, visitauit.

79. Illuminare.i.ad illuminandum.

Vmbra mortis. Repetitio. est .n. id epithetum tenebrarum, quòd mortis imaginem referant.

Sedent.i.manent. Pedes.i affectus. Pacis.i. in pacem ducentem, seu pacificam.

80. Confortabatur.i.corroborabatur. Deserto.s.ne hominum commercio inquinaretur, & expeditiùs contemplaretur, & vitæ auctoritate auctoritatem sibi conciliaret. Ostensionis.quod fecit anno ætatis 29.

CAP. II.

1. ILLIS.s.anno Imperij Augusti circiter 42.

Describeretur.s.vt sciretur, quot essent Rom. Imperio subiecti. scribebatur autem cuiusque nomen, & quantum haberet facultatum, soluebatque denarium. vide Act. 5. Vniuersus.s.subiectus Augusto.

2. Prima .s. generalium, vel factarum à Cyrino: duas.n. fecit. A Præside. Græc. Præside.i. Præsidem agente. Syriæ, cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3 Profiterentur.s. se Romanis subiectos.

Suam.i. vnde oriundi.

4. Dauid.s.in ea natus fuerat. Vxore. Apparet vxores describi solitas, alioqui cur eō grauida proficisceretur?

muό

imò & filij etiam describebantur. & Christum quidam aiunt fuisse descriptum,quòd descriptionis tempore natus iam esset.

7. Primogenitum. primogenitus est etiam quem nullus sequitur. Pannis.i.fasciis. Præsepio.i.inter bouem & asinum,secundùm Naz & Nyss. erat autem præsepe in quodam specu prope Bethleem secundùm Iust. in Tryph. Et Græc.& Syr.eis.

8. Pastores. Ignobilia mundi elegit Deus.

Vigilias.s.per vices suas. Græc. φυλάκας .i. custodias. Noctis.s.eius, in qua Christus natus.

Gregem.qui solet noctu in septis seruari.

9. Stetit. Græc ἐπέστη q d.super astitit.

Claritas.Græc.δόξα i.gloria. Dei.i.à Deo immissa. Timuerunt.s.ad insolitum splendorem.

10. Euangelizo.i. annuncio. Populo.s.Israel, vel mundi.

11. Vobis.i.hominum causa. Dominus.s.mundi.

12. Signum.s.quo possitis illum agnoscere.

Præsepio.s. illo noto, & communi, quod erat prope murum ciuitatis ad Orientem.

13. Multitudo.s.ad maiorem auctoritatem, & confirmationem. Militiæ.i.exercitus.s.Angelorum.

14. Gloria.s.datur. Bonæ voluntatis i.ex bona Dei voluntate,seu beneplacito;nam Græc.εὐδοκία.

15. Ad inuicem.i.inter se. Verbum.i.rem.Hebr.

17. Cognouerunt. Græc. & Syr. diuulgarunt, seu notificarunt.

18. Et de.Græc.& Syr.de.

19. Verba i.res. Conferens.s.ea inter se.

20. In. pro,de.

21. Consummati .i. completi .s. vbi aduenisset dies octauus.

22. Purgationis.i ceremoniarum quibus lustrabantur puerperæ,vt possent in templum ingredi.

Eius.i.Mariæ.

23. Adaperiens vuluam.i primùm nascens. Heb.

Sanctum,&c q.d Domino consecrabitur, redimebatur tamen quinque siclis.vide Num.18.

24. Hostiam.s.pro matre.vide Leu.12. Illud autem Ecclesiæ,obtulerunt pro eo i pro eius partu.

Par.s.alterum in holocaustum,alterum pro peccato,i. partus immunditia,vel pro peccato siquod interuenisset, etsi.n.in Maria nullum, tamen lex seruanda erat.

25. Timoratus.Græc.pius, seu religiosus. si sacerdos esset,Lucas id non tacuisset. Erat.s.etiam per Prophetiæ donum.

26. Christum Domini .i. promissum à Domino Messiam.

27. In Spiritu.i. actus à Spiritu sancto.

28. Benedixit.i.laudauit,seu gratias egit.

29. Nunc dimittis, &c q.d.si nunc dimittas, in pace dimittis. Secundùm verbum tuum .i. vt promisisti.

In pace.i.animo quieto,& voti compote.

30. Salutare.i. Saluatorem.

31. Ante faciem.i.in conspectu.s.quem omnes aspiciant,ab eo salutem expectantes.

32. Reuelationem.i.illuminationem. Plebis tuę.s. erat ille Dei populus peculiaris.

33. Pater.s.ita putabatur.

34. Benedixit.i.felicia est precatus, vel felices eos prædicauit. Mariam.i. ad eam puer vt veram matrem pertinebat. Ruinam.s.spiritualem,per occasionem.sic dictus lapis scandali.s.non credentibus.

Signum.i.portentum, seu rem insolitam. vide Isa. 8. Contradicetur.s.verbis,& re.

35. Pertransibit.i.penetrabit. Gladius.s.doloris in passione Christi.Syr.lancea.& quidem Græ. Romphæa.

Vt reuelentur,&c.coniunge cum,positus in ruinam.

Cogitationes.q.d. appareat multorum animus.

37. Vsque ad annos. Græc.& Syr.quasi annorum. Octoginta.s.ætatis.

38. Confitebatur.i.laudabat,vel gratias agebat .s. de Christi aduentu. Græc.confessione respondebat .s. Simeonis præconiis. Illo.s.Domino Christo.

Israel.Græc.in Ierusalem. Syr.ipsius Ierusalem.

39. Reuersi.s.ex Aegypto. vide Matt.2.

40. Crescebat i.magis magisque gratiam prodebat, & virtutem.

41. Ibant.s.itinere trium dierum. Paschæ.s.in die Pentecostes & Tabernaculorum, dispensabatur cum longè distantibus à Ierusalem,sic parentes Samuel semel tantùm ascendebant.

42. Duodecim.s.cùm incipit in pueris Iudicij specimen apparere.

43. Parentes eius.Græ.& Syr.Ioseph & mater eius.

44. Venerunt.s.ex Ierusalem profecti.

Cognatos.s.quibus putabatur adhæsisse in via.

46. Triduum.s.die tertio. Interrogantem.s.& respondentem. vide inf.

48. Admirati s.nescientes facti huius causam.

Dixit.s.seorsim. Dolentes.s.ne amitterent,aut quid ei mali accideret.Syr.anxij.

50. Intellexerunt.s. plenè.

51. Verba.s.quæ postea Apostolos docuit.

52. Proficiebat,&c.i.magis in dies sapientiam exerebat. Aetate Græc ἡλικίᾳ,aliàs vertit staturam.

Apud Deum.i.Deo probante.

CAP. III.

1. TIBERII. Huius Imperij anno 12. Pilatus in Iudæam missus.s.misso Archelao ab Augusto in exilium 10.regni sui anno, Iudææ cœpit dari Præsides, primusque fuit Coponius, vt ait Ioseph.lib. 8.antiq.c.1.

Procurante.i.gubernante.

Tetrarcha i.principe.etsi.n.id nomen significet quartæ partis.s. regionis alicuius, seu prouinciæ principem, tamen etiam alio modo ad principes transfertur. Plinius quidem ait in Cælesyria fuisse Tetrarchias 17. Erant hæ velut Regna. Tres quidem,de quibus hic fit mentio, Agrippa postea à Caio Imper. obtinuit.

Lisaniæ.non fuit iste, vt illi duo, Herodis filius,nec ei successit. Abilinæ Regio dicitur esse apud Libanum.

2. Principibus.summos fuisse indicat.forte per vices ministrabant, vel Annas deposito pontificatu, nomen tamen retinebat. Iam Pontificatus cœperat esse venalis, aut Principum fauore acquiri. quo minùs mirum tam turpiter grauiterque errasse de Christo.

Verbum.i.præceptum, vel inspiratio. Super.pro,ad. Iordanis.i Iordani finitimam.

5. Omnis vallis,&c. explicatio est viæ expeditæ.s. complanatæ & rectæ Praua .i. obliqua, seu tortuosa. Græc.σκολιὰ. Directa.Græc.directam.s.viam.

6. Vide-

6. Videbit.f.corporis oculis. Caro.i homo. Salutare.i.salutem,seu Saluatorem.

7. Turbas.in quibus Pharisæi,& Sadducæi, vt dicitur Matt.3. Genimina.i.progenies. Ostendit.præteritum est.

9. Arboris. Græc.arborum.

11. Duas.i. plures quam ei necesse est. quod .u. necessarium vnum dicitur. Det.f.eam,quæ non est ei necessaria.

14. Concutiatis.i.malè tractetis,seu iniquè cædatis, vel per metum quidquam extorqueatis ab aliquo, id enim concussio dicitur. Calumniam.f.falsa apud Principem accusatione.

15. Existimante. Græc. & Syr. expectante. Noster fortè legit δοκοῦντος, nunc.n. προσδοκῶντος.

16. Fortior f virtute ad saluandum. Dignus Græc.ἱκανὸς i.idoneus, seu sufficiens. Igni.vel tribulatio intelligitur,vel ignis Purgatorij.

17. Ventilabrum.i.iustum iudicium. Aream.f.ecclesiam. Horreum.f.cæleste.

18. Euangelizabat.i. prædicabat.f de Christo, & Dei regno.

20. Et Inclusit. pro,vt includeret.

22. Cõplacuit mihi.q.d.tu mihi singulariter places.

23. Incipiens.f.prædicare, vel esse ætatis. Quasi.quidam putant nondum expleto anno trigesimo;alij probabilius expleto, & incepto 31. Heli.f.gener, secundum quosdam, qui Heli dicunt esse Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus sit.

27. Zorobabel.Iste & Salathiel, alij sunt ab illis, de quibus Matt.1.

29. Iesu. Græc. & Syr. Iose.

36. Cainan.·id ex 70.sumptum, nunc.n. Hebr.Arphaxat genuit Sale. vide Gen.11.

CAP. IIII.

1. AGEBATVR.i.ducebatur.Syr ductus est. In Spiritu.i.vi Spiritus sancti.Syr.à Spiritu. Indeserto. Græc.& Syr.in desertum.

2. Et tentabatur. Græc.tentatus. Syr. vt tentaretur. Diebus illis. intellige etiam noctes.

3. Lapidi pro,lapidibus.

4. Viuet.i.viuere potest. Verbo.i.re. Dei.i.quam Deus dixerit,seu voluerit.

9. Duxit.id factum secundo loco,vt ait Matth. Pinnam.i. alam ,seu extremitatem tecti,quod planum erat.

13. Ad tempus.f.rediturus postea, iuxta illud Ioan. 14. venit n.princeps huius mundi,&c.

14. Virtute.i.vi f.qua agebatur. Regionem.f.finitimam,vt est Græc.

15. Et ipse.pro,ipse enim. Magnificabatur. Græc. glorificatus.

16. Surrexit.fortè stantes solebant legere,ob scripturæ reuerentiam.

17. Reuoluit.f.erat membrana inuoluta, vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. Propter quod.i.quia in me erat. Contritos.i. confractos.q d.tribulatos, seu afflictos.

19. Captiuis.f.peccato. Remissionem.i.liberationem, seu dimissionem. In remissionem. pro, remittendo,seu soluendo. Annum.i.tempus. Acceptum.f.quo homines in gratiam recipit. Isa 49. placitum vocatur. Retributionis.i. donationis, seu vltionis.f.hostium spiritualium.

20. Intendentes.f.expectabant aliquid noui.

21. In auribus vestris.i.vobis audientibus eam. q. d. Ego sum de quo loquitur.

22. Omnes.i.plurimi. Testimonium,&c. q.d. illum commendabant. Gratiæ.i. gratiosis, seu plenis gratiæ.

23. Vtique. Græc.πάντως i.omnino. Similitudinem. Græc. παραβολὴν q.d.prouerbium.

30. Ibat.f. nihil ab eis læsus elabebatur.

32. Potestate.i.auctoritate,& efficacia.

33. Immundum. epitheton diaboli,quòd immunditijs delectetur.

34. Sine.i.omitte nos. Perdere i.mittere in infernum.q.d.nondum tempus est. Sanctus.Græc. ὁ ἅγιος. ille sanctus,f.de quo scriptura. Dei.f.es.

36. Pauor.f.stupor. Verbum.i res. Potestate.i.auctoritate. Syr. imperio.

38. Febribus. Græc. & Syr. febri.

39. Stans. Græc. astans. Super.i. iuxta, vel flexo corpore.

41. Loqui,&c.i.dicere se scire ipsum,&c.

CAP. V.

1. STABAT.pro,staret. 4. Duc.f.nauem. Altum.i.profundiorẽ locum.

5. Verbo.i iussu.

7. Annuerunt.f. loqui,aut clamare non poterant præ admiratione.

8. Exi.i. discede.

9. Circundederat.i.oppresserat.

10. Capiens.Græc viuos capiens.Syr.piscãs ad vitam.

12. Ciuitatum. leprosi per ciuitates transire poterãt, habitare non poterant. vide Leuit.13.

13. Mundare.i.mundus esto.

14. Testimonium f. quod mũdus sis, egoque legem seruem, postremóque talia. Illis.f sacerdotibus.

15. Perambulabat i.diuulgabatur. Sermo.i.fama, seu rumor.

17. Erat.i.aderat prompta,vel se exerebat oblata occasione. Eos.f.qui egebant.

20. Quorum.f ægroti, & portantium. Fidem.f coniunctam fiduciæ impetrandi sanitatem.

22. Mala.non est Græc. nec Syr.

25. Magnificans. Græc. glorificans.

26. Magnificabant. Græc.glorificabant. Mirabilia. Græc. παράδοξα i.incredibilia,seu inopinabilia,adeoque mirabilia.

27. Exijt.f.ad mare, vide Mat.2.

28. Omnibus f.negotiis.postea verò etiam rebus.

30. Eorum.f.Iudæorum.

34 Filios sponsi.f.qui nuptiis intersunt. Græc. filios thalami.i.nuptiarum.

36. Vestimento.f.ablatam. A nouo f ablata.

39. Bibens vetus,&c q.d.assueti aliquibus ea præferunt,paulatimque ad noua assuefaciendi sunt.

CAP. VI.

1. SABBATHO secundo primo .i. festo succedente ipsi sabbatho, vel sabbato succedente alicui festo. vide Matt. 12 (& festa n. alia sabbatha vocabantur, quòd in eis etiam à seruilibus operibus quiesceretur) vel vltimo die festi alicuius per 7. dies durantis, erat .n. primo par celebritate. vide infrà.

4 Domum Dei.i.tabernaculi atrium.

5. Quia Dominus,&c.q.d. Huc accedit, quòd Dominus,&c. Sabbathi, adeòque potest in eo dispensare.

6. Alio sabbatho apparet illud de quo sup. sabbathum fuisse, & fortè incidebat in aliquod festum. Ideòque dicebatur secundo primum.i. duplici ratione sabbathum, seu festum celebre.

8. Medium.pro,medio.

9. Animam.i.vitam,seu hominem. Heb.
Perdere. Græc.occidere.

10. Circum pectis s. an aliquis vellet respondere.

11. Insipientia.Græc.dementia.s.velut amentes facti,nihil potuerunt respondere. Syr inuidia.

12. Dei.i.qua Deum precabatur.

13. Apostolos.s.missurus eos erat in mundum q. legatos,cum maxima potestate docendi, leges ferendi, & miracula faciendi.

15. Vocatur. pro,vocabatur. Zelotes , aliàs dicitur Cananæus,quod idem Heb. significat.

16. Iacobi.s.minoris fratrem.Syr Iacobi filium.

17. Campestri.i.plano.& capaci,in ipso tamen monte,vt patet ex Matt.5 vel id factum post sermonem,de quo inf.qui est idem cum illo Matt. 5. similiter .n. incipit,& desinit. Et Tyri Græc Syr & Compl.Tyri.

19. Exibat.s. per effectum.

20. Discipulos.s.in eos hæc præcipuè quadrabant.

22. Separauerint.s.vt fit excommunicando.
Exprobrauerint.i.probris affecerint.
Eiecerint, &c q.d. memoriam vestri delere curauerint,vel officium vestrum, seu munus repudiauerint.
Malum.Syr improborum. Filium hominis.i.me.

23. Die.i.tempore. Merces.i. præmium,quod sic vocatur,quia operum merito redditur.
Multa.i.copiosa. Est.pro,vos manet.
Patres.i.maiores.

25. Nunc.s.cùm flendum esset. Lugebitis.s.animo. Flebitis.s.corpore.

26. Homines.s.mundani,laudare.n.solent hi,& prædicare sibi similes.

28. Benedicite.i.bene precamini.

29. Vestimentum.s.supernùs, seu pallium.nam Græ. ἱμάτιον.

30. Petenti.s.rem honestam,seu ipsi necessariam.

31. Vultis.s.rationabiliter.

32. Gratia.s.habenda,vel q.d. quam gratiam facitis?

34. Recipere.s.quid simile. Fœnerátur.i.mutuum dant. Aequalia i.similia beneficia.

35. Sperantes.s. ab hominibus. Merces.s. apud Deum,propter quem talia facienda. Filij.pro,imitatores velut filij.

36. Misericordes.i.benefici.

37. Iudicare.s.temere. Condemnare.fortè est explicatio præcedentis: Iudicare enim in scriptura sæpe pro condemnare vsurpatur.

Dimittemini.i. dimittetur vobis.

38. Bonam.i.iustam. Confertam.i.pressam. Coagitatam.i.bene concussam. Supereffluentem.i. effusissimam. Dabunt pro,dabitur.

40. Super.i.excellens.

43. Enim. pro,autem.

45. Thesauro pro,velut thesauro.

CAP. VII.

1. IMPLESSET.i. absoluisset. Moriturus.i.morti proximus. Pretiosus.i.carus,vt solent pretiosa.

3. Veniret. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec n. Centurionem id petiisse.

4. Sollicitè.i sedulò Græc.σπουδαίως.i. studiosè.

6. Vexari.i.fatigari.

8. Et dico, pro,& tamen dico.

11. Naim.non longè distabat à Capharnaum.
Eius.Græc eius multi.

12 Efferebatur.i.extra ciuitatem,de more sepeliendus. Vnicus.Græc.μονογενὴς.i. vnigenitus.

13. Super. pro, erga.

16. Timor.s. ex stupore. Magnificabant. Græc. glorificabant. Surrexit i excitatus est,seu apparuit.

17. Sermo.i.fama,seu rumor. Iudæam.i.regionem duodecim Tribuum.

19. Venturus es.i. venturus expectabaris Græc.ὁ ἐρχόμενος, ille venturus. Expectamus.i expectare debemus.

21. Plagis.i cruciatibus. Græc.flagellis.
Euangelizantur.i.audiunt Euangelium.

25. Domibus.i palatiis. Græc. βασιλείοις.
Sunt.i. versari solent.

29. Et omnis, &c. verba videntur Euangelistæ , etsi quidam putant Christi esse. Audientes.s. Christum, vel Ioannem. Iustificauerunt.i.approbarunt,seu laudarunt.s.qui Ioannem misisset.

30. Consilium .s. per Ioannem præparandi ad gratiam Christi. In semetipsos.i. intra se,vel quod erat in bonum ipsorum,vel contra se.q.d.spreuerunt in sui perniciem. Syr.apud se.

31. Similes dicam. Græc. assimilabo. Generationis.i.gentis, vel ætatis.

33. Autem.Græc.enim. Nec manducans,&c.q.d. canens lugubria,seu ad pœnitentiam inuitans.

34. Manducans,&c.q.d.læta annuncians.s. salutem.

35. Iustificata.i.approbata,& laudata.
Sapientia.s.Dei. Filiis.i.electis.

37. Mulier, &c. Græc. mulier in ciuitate illa , quæ erat peccatrix. Ciuitate.s Galilææ.
Peccatrix.s.peccato libidinis. Accubuit.i.esset accubiturus. Alabastrum.i.vas ex alabastro.

38. Stans.s.erat triclinium in loco edito.vide Suetonium in Caligula ,vbi ad huius cœnantis pedes refert stantes quosdam famulos, linteo succinctos.
Pedes.s puluere aspersos, & de more nudos. sic enim solebant cùm recumberent,ne calceis toros inquinarent.

41. Duo.sub.dixit Christus. Fœneratori.i. creditori ex mutuo.

42. Diligit. Græc ἀγαπήσει i.diliget.

45. Intrauit.s.statim illa ad ingressi & recumbentis pedes accessit.at.Syr.intrauit.

47. Remittuntur, &c. hic subaudienda aliqua in hunc modum, si huic prius dimisissem, deberet me iuxta tuam sententiam diligere multum. nunc verò cùm tantum amorem ostendat ante remissa (quod sciat) peccata sua, facere non possum quin et prorsus omnia remittam. Scio aliter exponi locum ab aliis, sed id interim plus placet.

50. Fides.s.coniuncta amori, vt proximè dictum. In pace.i.prosperè, seu feliciter.

CAP. VIII.

1. DAEMONIA, vel dæmones, vel vitia, septem autem, pro multa.
3. Procuratoris. Syr præfecti domui.
5. Qui seminat. Græc. seminator, seu seminans.
8. Qui habet, &c. q.d. attendat quisque.
9. Quæ esset .i. quid significaret.
10. Mysterium.i.arcana.
13. Et hi.pro, sed hi. Quia. Græc.qui.
Euntes.i. conuersantes in mundo, vel q. d. progressu temporis.
15. Bono, & optimo. Græc.bono & bono.i.optimo. Syr.humili & bono. In patientia i.per patientiam.
17. Enim pro, autem. Palam.i.apertum.
18. Quid.Græc quomodo. q. d. ne negligenter.
Non habet.s.vt debet, quia non operatur.
S...re.s. sic, vt ei auferri non debeat.
...Ascenderunt.i.in altum mare, vt Græ. indicatur.
23. Complebantur.s. fluctibus.
24. Surgens. Græc ἐγερθεὶς i expergefactus.
25. Dixit.pro, dixerat.i prius. vide Matt. 8.
31. Abyssum i infernum.
32. Permisit.s. vt appareret, quàm multis dæmonibus hominem liberasset. Stagnum.i.lacum.
37. Timore.s. ob amissos porcos, timebant enim ne quid simile paterentur, si apud illos Christus maneret.
39. IESVS.s.fecerat Deus, de quo proximè
46. Virtutem i.effectum virtutis, seu potentiæ.
47. Non latuit.putauerat se posse latere.
49. Ad Principem. Græc. à Principe.i. domo Principis. Vexare.i fatigare.
54. Clamauit s. velut ad absentem animam. simul etiam vocis vim indicans.
55. Manducare s.vt appareret, verè esse resuscitatam.
56. Præcepit.i docens nos fugere vanam gloriam.

CAP. IX.

1. APOSTOLIS. Græc.discipulis.
Virtutem & potestatem i. potentem virtutem.
Super.i.contra.
3. In viam i ad iter.
4. Ne exeatis. Græc & Syr.exeatis q. d. ne mutetis hospitium, sed in primo manete, donec exeatis è ciuitate.
5. Supra.i. contra.
7. Hæsitabat.i.perplexo erat animo.
9. Quærebat.i.optabat Syr volebat.
12. Duodecim.i Apostolis. sic .d. interdum vocatur.
13. Nisi fortè. q. d. non possumus quod iubes, nisi fortè, &c.
14. Conuiuia.Græc.κλισίας.i.accubitus.

16. Benedixit.s.vim tribuens, qua multiplicarentur vel q.d.gratias actis eos multiplicauit. Illis.s. panibus & piscibus.
21. Increpans.pro, interminatus.
23. Quotidie.s.quoties se occasio offeret.
24. Quin, &c. vide Matth. 10.
25. Proficit.i. iuuatur. Et detrimentum. Græc. & Syr.aut detrimentum.i.iacturam.
26. Maiestate Græc δόξῃ.i gloria.sic infrà.
28. Ferè.s.non erant integri.
31. Excessum. Græc. ἔξοδον i. exitum.s.mortem per passionem. Completurus.i. subiturus, seu facturus.
32. Grauati.s. Christo orante.
33. Discederent. sed nondum discessissent .s. cœperant discedere. Syr.cœpissent discedere.
34. Illis.s.Mose, & Elia, vt est Syr. vel iis, & Apostolis.
36. Fieret.i facta esset.
37. Descendentibus.Græc.vbi descendissent.
Illis Græc.illi.
38. Vnicus. Græc. vnigenitus.
39. Elidit, & dissipat.Græc.lacerat, seu discerpit.
Dilanians Græc. conterens.
41. Peruersa Græc. διεστραμμένη.i.distorta.
42. Elisit.Græc lacerauit, Syr. prostrauit.
Dissipauit. Græc. discerpsit, seu, conuulsit. Syr. fecit stridere.
43. Magnitudine Græc. μεγαλειότητι .i. magnificentia, seu maiestate in Christo ostenta.
44. Cordibus. Græc. & Syr.auribus. q.d.diligenter auscultate. Sermones istos.i.quod dicam iam.
45. Verbum i.rem, seu mysterium.
Sentirent.i.plenè perciperent. Timebant.s.ne reprehenderentur, aut audirent quæ nollent.
46. Intrauit.s.occasione dictorum de morte, & resurrectione. Cogitatio.simul & disputatio.
48. Puerum .i similem aliquem. Minor est. pro, minor fuerit i.humilior. Maior est. Græc. & Syr.maior erit.
49. Sequitur.s. te.
50. Illos.Græc.illum. Vos pro, vobis.Græ.& Complut.nos pro, nobis.
51. Complerentur.i compleri inciperent. nam post sex menses passus est. Assumptionis .i. ex mundo per mortem. Et.abundat, more Heb. Faciem firmauit.i. firmiter statuit, vel q.d. vultu imperterrito iter suscepit ad locum vbi erat occidendus.
52. Ciuitatem Græc.κώμην i.castellum, seu pagum, aut oppidum. Pararent i.hospitium.
53. Quia facies, &c q.d. quia apparebat illum ire in Ierusalem, adorandi causa quod Samaritanis displicebat, contendentibus in Garizim monte suo potius adorandum.
54. Et Ioannes forte hi duo fuerant missi.
Dicimus.Græc.εἴπωμεν. dicamus.i.iubeamus.
55. Estis.pro, esse debeatis, vel instinctu mouemini ad id.
57. Via.s.alia, & non illa, de qua proximè. vide Matth. 8.
59. Sepelire.q.d. manere cum patre vsque ad eius mortem
60. Vade, &c q.d assume officium prædicandi.

61. Renunciare.i.vale dicere.f.datis mandatis, vide Act 8 vbi idem verbum Græcum.

62. Aratrum.i.melioris vitæ institutum.

Respiciēs,&c.f.folicitus de iis quæ in fæculo reliquit.

CAP. X.

1. SEPTVAGINTADVOS. Græc.& Syr.septuaginta. fic & infrà.

4. Sacculum.i.crumenam. Per viam.i.inter eundum. Salutaueritis.non prohibet officia humanitatis, fed ne fe patiantur impediri rebus non neceffariis. Vide 4.Reg.4.

6. Filius pacis.i.pace dignus. vide Matt. 10.

Sin autem .i.fin minus, feu alioqui.

7. Sunt.fub.& vobis ab illis offeruntur. Mercede, adeóque cibo. Matt. 10 dicitur,cibo fuo.

9. Appropinquauit.i. prope eft.f. fi velitis credere Euangelio.

11 In vos.q.d.vobis habere.

12. Remiffius.i.tolerabilius.

13. Olim.i.iampridem. Cilicio.Græc.facco.

Pœniterent. pro,pœnituiffent.

15. Ad cœlum.q.d.maximè. Exaltata.f.fuperbia, vel mea præfentia,doctrina,& miraculis.

17. In nomine.i auxilio,feu virtute.

18. Fulgur.f.quod ftatim extinguitur.

Cælo. vel cæli intelliguntur, vel poteftas, de qua per Apoftolos deiectus virtute à Chrifto data.

19. Dedi.Græc.do. Supra.i.contrà. Virtutem .i. poteftatem.

20. Gaudere.f.præcipuè,vel vobis complacendo.

Cælis.f.in libro vitæ,vbi fcripti electi.

21. Spiritu fancto.f. ad id mouente, vel q.d. gaudio fpirituali.Græc. fpiritu. q.d.animo.Syr. Spiritu fancto.

Confiteor.i laudo. Etiam.q.d.fanè id fecifti.

25. Ecce.f.alio quodam tempore. nec .n. ftatim poft præcedentia. Legis peritus. Hi aliàs vocantur Scribæ.

27. Toto corde.id reliqua comprehendit,fed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4.Reg. 10.

Sicut te.f volendo bonum ,nolendo malum, benefaciendo,&c.

28. Viues f.æterna vita,de qua quæfifti.

29. Iuftificare.i.oftendere iuftum,qui fic effet de falute folicitus.

30. Sufcipiens.i refpondens. Defcendebat .f. eft editiori loco. Semiuiuo Græc.femimortuo.

34. Oleum & vinum.f.illud leuit,& fouet,id tergit, & corroborat. Stabulum.i diuerforium.

35. Altera.i.fequenti. Stabulario.i.hofpiti.

Supererogaueris .i. præterea infumpferis.

36. Proximus.i.proximi functus officio.

38. Caftellum.f.Bethaniam.

39. Etiam.f.cū aliis fœminis. vel q.d.totam fe compoluerat ad attentionem,etiam fedendo.

40 Satagebat.i.valde erat folicita.

Frequens.Græc.multum. Dic.q d.alioqui non fine auelletur.

41. Martha. repetit ex beneuolentia, vel ad attentionem.

42. Vnum f.rerum diuinarum ftudium.

Optimam. Græc.bonam.

CAP. XI.

1. DISCIPVLIS.f.ex 70.

2. Ait.Apparet Chriftum bis docuiffe orandi modum.femel.n.in monte docuerat.

Regnum tuum. Græc. & Syr. additur. Fiat voluntas tua,ficut in cælo,& in terra.

3. Quotidianum. Græc. etiam hîc, ficut Matth.6. ἐπιούσιον. Hodie. Græc.& Syr.quotidie.

4. Tentationem. Græc.& Syr. additur. Sed libera nos à malo.

5. Habebit pro, fi habeat.

7. Pueri.i.famuli,feu filij. Cubili.q.d. etiam ipfi cubant,

8. Improbitatem. Syr.importunitatem.

Dabit illi.fub.quanto magis Deus,cui nullum eft importunum tempus?

10. Accipit. pro,accipiet,fic inuenit, pro, inueniet Aperietur.fub.in iis,fi vt debet,petat,quærat,& pulfet.

13. Data.i dona. De cælo abundat. Bonū.Græc. & Syr.fanctum. Se.i.ab ipfo.

14 Mutum.i hominem mutum faciens.

Eieciffet.Græc.& Syr.exiffet.

16. Tentantes,i. potentiæ eius periculum facientes.

17. In fe.i.contra fe. Domus.i familia. Supra domum.i.contra domum.f.diuifa. Cadet.i.deftruetur.

18. In fe.i.contra fe.f.fi inter fe dæmones diffideant.

Regnum.f.quod tantopere ftudet confer[...]

19. In quo .i. cuius ope. Iudices, &c.q.d. [...] vos condemnabunt.

20. Digito.i.virtute. In vos i.ad vos.

Regnum Dei .i. Dei potentia ,qua regnat , facitque quod vult.erat verò hæc in Chrifto.

21. Atrium.i domum. In pace i falua.

22. Diftribuet .f. inter amicos, vt fit. Chriftus quidem diftribuit animas ,committens Apoftolis , eorumque fucceffotibus.

24. Inaquofa.i arida. f.animas tentat mortuas mūdo.

25. Inuenit.præfens eft. Mundatam. Græc. additur,& ornatam. Syr.vero,& paratam.

26. Septem.i.multos. Prioribus. Hic fubintellige fimiliter accidiffe Iudæis.

28. Quinimò Græc. μενοῦνγε, quod etiam fignificat certè.q d etiam illi beati qui,&c.

30. Signum.i quòd à Deo miffus effet. liberatus.n. poft tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. Modio.i vafe.

36. Si ergo.pro,quod fi. Corpus tuum.i. actiones tuæ. Erit lucidum totum &c. pro, vt quod lucidum totum fit. quamquam cum Græc.in fequentibus ita habeatur,vt cum lucerna fulgore illuminat te,poteft fenfus effe,fic erit lucidum totum, vt eft lucida domus accenfa lucerna. Fulgoris.pro,fulgens.

37. Loqueretur,i.doceret.f.alio quodam tempore.

38. Cœpit,&c. Græc. & Syr. cum vidiffet, miratus eft,quòd non prius effet ante prandium baptizatus i lotus.

39. Calicis.i poculi. Catini.q.d.patinæ fignificat verò parabolicè illos folis munditiæ exteriori ftudere ,interiori neglecta, vt fi quis patinam intus fordidā , folum extrinfecus purget,

40. Fecit.f. Deus.

41. Quod fupereft.i.adeft.q.d. de iis quæ fuppetunt vobis,

vobis.id.n.Græc.significatur. Quidam Ironicè dictum putant.q.d.nec verò sufficit, vt putatis,dare eleemosynã, vt omnino mundi efficiamini. quæ mihi sententia non displicet.quomodo.n.alit sola eleemosyna mundat ſiut? Crediderim ego istam sententiam solitam ab ipsis vsurpari,quam Christus irrideat.

42. Decimatis.s.dando decimas.

Omne.i. quoduis. Iudicium.i. iustitiam.

Dei.i.in Deum. Illa.s.decimas.

43. Diligitis.i.optatis, seu ambitis.

44. Parent.i.apparent.s.sub terra latentia.

Nesciunt.s.quid intus lateat.

46. Oneribus.i.præceptis grauibus.

48. Testificamini.s.per opera vestra, similia illorum operibus. Aedificatis. specie quidem pietatis, sed animo non dissimili iis qui occiderunt.

49. Sapientia Dei.i.ego.vide Matth.23.

Dixit.dixerat id Christus aliquando.

Ex illis.s.aliquos.

50. Inquiratur.i.requiratur. q.d. detis pœnas effusi sanguinis. Ista.s.solet Deus punire eos in quibus cõpletur iniquitas. Nec verò punit pro peccato alieno,sed pro proprio.s.populi vnius, cuius illi quos punit pars quædam est.quanquam nullus in particulari puniatur plusquàm meretur id quod ipse particulariter peccauit.

51. Zachariæ.vide Matt.23. Altare.i.holocaustorum. Aedem.i.templum. Ita.Græc. ναὶ.i.certè.

52. Tulistis.i. accepistis. Introistis.s. ad Deum per me.

53. Insistere.i.vrgere quæstionibus.

Opprimere.s.obruere quærendo multa,vt si non omnibus responderet,haberetur imperitus.

CAP. XII.

1. CONCVRRENTIBVS. Græc. congregatis, & significatur fuisse ingentem multitudinem. Attendite. Græc.attendite vobis.i. cauete προσέχετε ἑαυτοῖς. A fermento.s.ne inficiamini,aut decipiamini.

Hypocrisis. vitiat hæc opera fermenti modo.

2. Enim.Græ.autē. Reuelatur.s.hic aut in futuro.

3. Quoniam.Græc.quapropter. Lumine.i.palàm. Cubiculis.i. ædium penetrabilibus. Tectis,hæc in Palestina plana sunt.

4. Amicis.i.dilectis. Terreamini.Græc.timeatis.

5. Ita. Græc. ναὶ.i. sanè.

6. Dipondio.i.duobus assibus.

7. Pluris estis.i. præstatis. sic infrà.

8. Me.Græc in me,pro,me.sic Psal.16.& 43.in nomine. pro,nomen.

11. Qualiter.i.de modo. Quid.i.de re.

Respondeatis.s.accusantibus vos.

13. Dic.i. præcipe. Hebr.

14. Vos.s.de terrenis dissidentes.

15. Omni,s.est etiam auaritia in aliis, quàm pecunia. Abundantia.iunge cum,ex his.i horum. q.d. non viuit quis diutius,aut felicius,quòd abũdat facultatibus.

16. Similitudinem. Græc parabolam.

18. Bona.s.reliqua,vel q.d.hæc.n.sunt bona mea.

19. Epulare. Græc. εὐφραίνου.i.oblectare.

21. In Deum. pro, in Deo.i.rebus diuinis, seu Dei amore diuitias dispensans.

22. Animæ.i.vitæ.

25. Cogitando.s.anxiè,seu solicitè,vt patet ex Græc.

27. Lilia.pro,flores. Gloria.i.magnificentia.

28. Vos.s.vestiet.

29. In sublime tolli.i.animo esse suspenso, præ solicitudine de temporalibus. Syr. ne immoretur mens vestra in istis.

30. Quærunt.s.solicitè,seu præcipuè.

31. Iustitiam eius.i.per quam ad id peruenitur.

32. Pusillus.s.numero, vel viribus.

33. Sacculos.i. crumenas.

35. Præcincti. ita solebant iter facturi, ne vestium prolixitate impedirentur.vtebantur.n.talaribus.vt etiam nunc orientales. Ardentes.i. accensæ.

36. Et vos. Alia videtur parabola,quamquam potest eadem esse,vt illi intelligantur nocte accensis lucernis expectare Dominum. Nuptiis.i.nuptiali conuiuio.

37. Transiens.i.discurrens, & circumspiciens, an in mensa aliquid desit.

38. Etsi,&c. q.d. beati qui semper vigilantes à Domino reperiuntur.

39. Fur.vide 1.Thes.3.& 5. 2.Pet.3.Apoc.3.& 16.

Veniret.i. venturus esset.

40. Veniet.s.ad iudicium vniuersale,vel particulare, in cuiusque morte; tunc.n.venire creditur, saltem per Angelos: certè adest per imperium,& iudicium.

42. Quis putas. Græc. Quisnam. significatur verò raritas. Tritici.iunge cum,mensuram.

45. Dixerit.i.cogitauerit.

46. Sperat.i.expectat. Diuidet.i.separabit à seruis fidelibus. Partem.i.sortem, seu portionem.

Infidelibus.s.seruis,q.d.punieт sicut infideles.

48. Non cognouit.s.vt alter.

49. Ignem.s.charitatis. Nisi vt accendatur. Græc. & Syr. si iam accensus est?

50. Baptisma. pro, baptismate.s.passionis.

Coarctor.s.desiderio.

52. In duos.i.contra duos.

53. Socrus. quæ eadem mater,ita tantùm quinque.

54. Nimbus.Græ ὄμβρος.i.imber. Fit.s.vt plurimũ.

57. Quid.i.cur. A vobis ipsis.i.ab iis quæ facere soletis. Syr.per vos ipsos. q.d. per rationem qua præditi estis. Iustum.i.æquum est facere.

58. Autem.Græ.enim. Vadis cum,&c.vide Mat.5.

Nouissimum minutum.i.etiam minimum nummum, qui restet soluendus.

CAP. XIII.

1. NVNCIANTES.s. vt audirent,quid de ea re ipse sentiret. Cum sacrificiis.i. eos dum sacrificabant iussis occidi.

3. Similiter.s. diuina vltione oppressi.

4. Sicut. Græc.aut.

6. Similitudinem. Græc. parabolam.

9. Fructum. sub bene quidem.

10. Synagoga. Græc.& Syr. vna synagogarum.

Sabbathis.s.tunc solebant eò frequentes conuenire.

11. Spiritum.s.dæmonis opus erat. Inclinata.i.Incurua.

12. Dimissa es.pro,iamiam dimitteris.i.liberaberis.

14. Respondens.i.locutus.Heb.

16. Isto f.tam misero.
18. Simile æstimabo. Græc. Assimilabo. sic infrà.
24. Contendite.f.omnibus viribus. Intrare.f.in cælum. Quærent.i.optabunt, seu operam dabunt. Non poterunt.f quia non quæsierunt, vt pat erat.
25. Intrauerit. Græc.& Syr.surrexerit.
Incipietis,&c. q. d. quamquam sic tum dicatis, nihil proderit. Nescio vos.i.perinde estis apud me, vt ignoti Græc.non noui vos. sic & inf.
28. Ibi.f.in inferno.
30. Sunt.pro,erunt. Intelligit verò Iudæos. Primi.f.gentiles.
31. Dicentes.f finxerant id.
32. Vulpi i.Herodi.vel, ei qui istud finxit.
Illi.Græc.hinc. Hodie& cras i breui tempore.
Tertia die.i.paulo pòst. Consummor.pro,consummabor i. interficiar.
33 Capit.Græc ἐνδέχεται.i.conuenit, seu decet, vel possibile est. Prophetam.i me, vel quemquam. q.d.ibi oportet me occidi vbi solent alij Prophetæ.
34. Ierusalem. Repetitio amantis est, simul & miserentis. Nidum.i.pullos. Noluisti.vide Ezec.24.
35. Domus.i.ciuitas, vel regio.q.d.habitatio.
Deserta f.habitatore, vel Deo, dictum.n.vobis.quamquam fortè, vobis abundat, more Heb. Dicetis.f.die palmarum, de quo inf. cap. 19.

CAP. XIIII.

1. ET ipsi.pro,ipsi. Obseruabant.f.faceréтne aliquid, quod possent accusare.
2. Erat.fortè ipsi adduxerant, exploraturi an sabbato curaret.
3. Respondens.i.locutus.Heb.sic inf.
7. Parabolam f.qua volebat humilitatem docere.
Intendens.i.cùm attendisset, seu obseruasset.
8. Nuptias.i. conuiuium nuptiale. Discumbas.f. vltro.
9. Rubore. Græc. pudore. Nouissimū.i.vltimum.
10. Vt cum,&c.q.d.latius tibi id est, quàm illud.
11. Quia omnis,&c. q. d. verum .n.est quod vulgò dici solet, omnis,&c videtur.n. id fuisse prouerbium.
Humiliabitur.i.solet humiliari. Exaltabitur.i.solet exaltari.
12. Noli.f.si vis apud Deum mereri.
Nec diuites Græc & Complut. diuites. iungendum autem cum omnibus præcedentibus, nam si pauperes sint, vocari possunt.
13. Pauperes. iunge cum sequentibus. Debiles. Græc.mancos, seu mutilos. sic inf.
14. Habent.i. possunt.
15. Panem.Græc prandium.
18. Simul. pro, similiter. Villam.i. prædium, seu agrum Græc ἀγρόν.
23. Sepes .f.loca rusticorum, quæ sepibus cingi solent. Compelle,&c.indicat desiderium sua communicandi multis.
24. Inuitati sunt. sub. & recusarunt.
26. Odit.i.quatenus Christo contrarij sunt.
Animam.i.vitam.
27. Post me.i.imitatione.
28. Quis n.&c confirmat exemplo ædificij, & belli agnit.u.de spirituali ædificio, & bello.

31. Cogitat.Græc.consultat. Ad se.i.contra se.
33. Sic.f.vt dixi de odio patris,&c. Renunciat.f relinquens, saltem affectu.
34. Euanuerit. Græc. infatuetur.i. reddatur insipidū. In quo.i.qua re. Condietur.i.sapor ei restituetur.
35. Audiendi.pro,ad audiendum.

CAP. XV.

4. QVI habet.pro,habens. Etsi.pro,si.
7. Gaudium.f. maius.
8. Euerrit. lege,euerrit.
12. Me contingit.i.ad me pertinet. & vulgò dicitur, mi tocca.
13. Luxuriosè.f.expendens pecuniam luxu vestium, conuiuiorum, & libidinis.
14. Consummasset.i.consumpsisset.
15. Villam suam. Græc. agros suos.
16. Siliquis. fructus est oblongus, colore fusco, sapore dulci. Algarouam (voce credo Arabica) Hispani vocant. & quidem Syr. charube. Græc. κεράτιον. fortè quia est cornu simile. prouenit in Hispania in Valentiæ regno magna copia.
17. Quanti.i.quàm multi.
18. In cælum.i in Deum. Coram te.i.contra te.
22. Stolam.i. talarem vestem. Primam.i. qua ille priùs indui solebat.
23. Vitulum. Græc. τὸν μόσχον.i. vitulum illum .f. certum quendam, seu insignem. Epulemur. Græc.oblectemur. sic inf.
25. Symphoniam.i.musicum concentum.
Chorum.f.saltantium, vel canentium.
30. Deuorauit.i.turpiter prodegit. Suam. Græc. & Syr tuam.
31. Tua.i. in tua potestate.

CAP. XVI.

1. VILLICVM. Græc. οἰκονόμον i. dispensatorem. Diffamatus Græc διεβλήθη i.delatus est.
Villicationis. Græc. οἰκονομίας.i. dispensationis.
Villicare.i. dispensare.
4. Recipiant.f. debitores.
6. Cados Græc.Batos.Syr metretas. Cautionem. Græc. γράμμα.i. scriptum.f.obligatorium.
Scribe.f.in alia charta, lacerata ista.
Coros. Cori decima pars in liquidis Batus. in aridis Ephi.Heb. כור Cor. & חֹמֶר Chómer.
8. Laudauit.f.ingenio delectatus. Iniquitatis.i.iniquum. Quia filij pro, planè filij. Huius seculi.q.d. mundani homines. Filius lucis i.spiritualibus, seu fidelibus. Generatione.i.gente.f. in rebus quas tractant.
9. Mammona iniquitatis.i.diuitiis iniquis .f. sunt iniquitatis occasio, & ferè per iniquitatem parantur.
Defeceritis.f.per mortem. Recipiant.i.fint eleemosynæ illis factæ causa, vt recipiamini, vel sancti ob eas vos adiuuent apud Deum, vt saluemini.
10. Minimo i. rebus temporalibus.
Maiori.i. spiritualibus Græc ἐν πολλῷ .i. multo, seu magno. Fidelis est.f.vt plurimum. Modico. Græc. ἐλαχίστῳ i. minimo.
11. Quod verum est.i.veras diuitias.f. spirituales.

12. Alie-

12. Alieno.i.temporalibus, quæ & inuitis eripi poſſunt, & à Deo accepta vt diſpenſentur, denique homini extrinſeca ſunt. Veſtrum.ſ. bona ſpiritualia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, ſi illa bene diſpenſaſſetis.

15. Iuſtificatis.i.iuſtos facitis, ſeu iuſti haberi vultis. Nouit.ſ.quàm ſint iniqua, eoque abominatur.

Altum eſt.i.elatum, ſeu ſuperbum, vel quod homines putant eximium.

16. Ioannem.ſ.locum habuerunt. q.d. poſt hac alia vitæ ratio, ſeu lex. Ex eo.ſ.tempore.

In illud.ſ.ingredi volens. Vim facit.ſ.ſe mortificãs, & abnegans.

17. Vnum apicem.i. vel minimum quid.

Cadere.i.non impleri, ſeu inanem eſſe.

19. Splendidè.i.exquiſito cibo, & apparatu.

21. Canes ſ.quos pręͤ debilitate repellere nõ poterat.

22. Sinum.i. locum quietis, vel complexum velut patris. Et diues.ſ.non potuerunt eum diuitiæ à morte liberare. In inferno. Græc. & Syr. cum ſequentibus iungitur ſic, & in inferno eleuans, &c. & ſic legit Aug. lib. 12 de Gen.cap.33.

23. Tormentis.ſ.multis. Vidit ſ.reuelatione.

A longè.ſ.longè erat ab illa quiete.

24. Clamans. corporaliter res deſcribitur, vt melius intelligatur. alioqui non illic clamor, ſed mentis locutio, & deſiderium, nec digitus aut lingua, ſed ſic erat exprimenda refrigeratio cruciatus, vt poſſemus capere.

25. Bona ſ.temporalia Græc.& Syr. bona tua. q.d. partem tuam. Similiter.ſ. recepit.

Mala.i. aduerſa.

26. In his omnibus. pro, ſuper hæc omnia.i. præterea. Chaos. Græc χάσμα i.vorago, ſeu hiatus. q.d. latiſſima & altiſſima foſſa.i.maximum interuallum, impeditaque via. Firmatum.ſ. Dei decreto, non auferendum vnquam. Qui volunt. pro, ſi maximè velint.

Inde.i. iſtinc.

27. Rogo. non id voce dicebat, ſed corde optabat, reuelatione autem fiebat, vt inter ſe intelligerent.

28. Teſtetur.ſ. de his ſupplicijs.

30. Non.ſ. audient.

31. Credent.ſ.certior eſt ſcripturæ auctoritas quouis oculato teſte.

CAP. XVII.

1. IMPOSSIBILE.ſ. ſuppoſita hominum malitia. Scandala.ſ.ſalutis impedimenta.

2. Lapis molaris, &c. genus erat ſupplicij in ea regione. Græc. mola aſinaria. Scandalizet.i.impedimentum ſalutis præbeat. Puſillis.i.quantumuis abiectis.

3. Attendite vobis.i.cauete.ſ. ne ſcandalizetis quenquam, vel ſcandalo a bono diſcedatis. poteſt & cum ſequentibus iungi. q.d. attendite diligenter.

Egerit.ſ.peccatum agnoſcens, & veniam petens.

Dimitte.ſ.ore, & opere, nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.

4. Septies.i ſæpius.ſ. quotieſcunque peccauerit, &c.

6. Fidem.ſ. coniunctam cum fiducia. Sicut granum.i. alioqui paruam.

10. Cùm pro, etiamſi. Inutiles.ſ.Deo nihil vtilitatis afferimus qui nullo indiget.

12. Occurrerunt.ſ. extra caſtellum, vel inter tranſeundum per caſtellum. A longè.ſ. ob lepræ fœditatem.

15. Magnificans.i. glorificans.

17. Reſpondens.i. locutus.

18. Eſt inuentus.i. extitit. Alienigena.ſ.à Iudæorum gente alienus.

19. Vade.ſ.ſecurus de incolumitate.

20. Venit. pro, venturum eſſet. Regnum Dei.ſ. dandum per Meſſiam, vel regnum pro Rege i. Meſſia.

Obſeruatione.ſ. temporis. q. d. ſecundus aduentus Meſſiæ non poteſt ſciri.

21. Dicent.i. verè dicere poterunt. Hic.ſ.eſt regnum Dei, ſeu Meſſias. Ecce enim.q.d. quamquã hic adeſt. Intra vos.i.in medio veſtri.

22. Filij hominis.i. eorum quibus vobiſcum verſor. q.d. meam præſentiam.

23. Vobis fideles alloquitur. Ecce hic.ſ.Chriſtus.

24. De ſub.&c q.d ex vna cæli plaga, vſque ad alteram fulget. Ita.ſ.manifeſtus. Sua.ſ. iudicij, ſeu ſecundi aduentus.

25. Generatione.i. gente.ſ.Iudæorum.

27. Dabantur ſ. fœminæ.

29. Pluit.ſ.Deus.

31. Die.i.tempore.ſ.commoti mundi. Vaſa.i ſupellex Heb.

33. Saluam facere.ſ. in hoc mundo, is perdet in futuro, vel, verè ſaluam facere, perdet.i. mortificabit.

34. Nocte. hinc quidam colligunt Chriſtum nocte venturum. Aſſumetur.ſ.ad regnum.

35. Molentes, etiam in viliſſimo vitæ genere Chriſtus ſuos habet. In vnum i.ſimul.

36. Vbi. pro, quò.ſ.aſſumentur?

Vbicunque, &c. q d. vt ad cadauer conuolant aquilæ, ita ad Chriſtum electi volabunt.

CAP. XVIII.

1. PARABOLAM. i.ſimilitudinem.

Illos.i.Diſcipulos. Quoniam oportet. pro, docens oportere. Non deficere.i.animo ob dilationem rei petitæ. Græc. defatigari, ſeu tædio affici ἐκκακεῖν.

3. Vindica.i defende. Aduerſario.i. qui mecum iudicio certat.

4. Dixit.i.cogitauit. Reuereor.ſ.nõ ſolùm impius, ſed & impudens.

5. In nouiſſimo.i.tandem. Græc. εἰς τέλος.i. in finem.ſ.perpetuò. Syr. omni tempore. Sugillet.i.obtundat, ſeu tædio afficiat.

6. Iniquitatis.i.iniquus.

7. Clamantium.ſ.pro ſui liberatione. Illis.i. illorum cauſa.

8. Putas. Græc. num. Fidem.ſ. cum charitate ſignificatur in paucis inuenienda.

10. Aſcendebant.ſ. erat templum editiori loco.

11. Stans.ſ. ſtantes orabãt Iudæi. Velut etiam pro, nec etiam qualis eſt.

12. Sabbato.i. hebdomada. vide Leu. 23.& 25.

13. Propitius eſto. Græc. ἱλάσθητι i placatus eſto.

14. Ab illo.i.pluſquam ille. Heb. q. d. plus Deo placuit, ſeu minus diſplicuit. vide Ezec. 16.

15. Illos.ſ. qui offerebant.

16. Conuocans. pro, aduocans.

Talium

18. Vt esset, &c. i. vt sibi liceret Christum sequi. Admisit i. permisit.

22. Iairus. pen. producta: est. n. Græc. ει.

26. Magis. i. potius.

29. Fons. i. scaturigo, seu profluuium. Plaga. Græc. flagello.

30. Exierat. s. per effectum, vel virtutem. i. effectum.

34. In pace. i. quieto animo, & læto.

35. Ad Archisynagogum. Græc. ab Archisynagogo. Syr. à domo Archisynagogi.

37. Se. s. ingredientem domum.

39. Dormit. s. Christo dormiebat.

41. Talitha. i. puella. Chald. est. Cumi. i. surge. Heb. est. Tibi dico. Additum id à Marco explicationis causa. q. d. ô puella.

43. Iussit. Græc. dixit. i. iussit. Hebr. est.

CAP. VI.

1. INDE. s. ex Capharnaum. Patriam. s. Nazareth.

2. Facto. i. adueniente. Manus eius. i. eũ Hebr.

3. Faber. i. fabri filius. sic. n. solent fabri filij vocari. Græc. τέκτων i. artifex. vulgò Artegiano.

5. Non poterat. s. ob illorum incredulitatem, vt statim dicitur.

7. Spirituum. i. contra spiritus.

8. In via. Græc. in viam. Virgam. i. baculum ad innitendum, nam ad defensionem prohibitum.

Zona. Syr. marsupio. s. è zona pendente.

9. Sandaliis. i. soleis, quæ supernè funiculis alligantur, seu ansulis, cuiusmodi sunt in vsu Franciscanis. Act. 12. vertit caligas.

9. Duabus. s. mutatoriis.

11. Testimonium. s. quòd in nulla re velitis cum illis communicare.

20. Custodiebat. i. obseruabat, seu verebatur.

21. Opportunus. s. conuiuio, vel Herodiadis proposito. Natalis sui. Græc. Nataliriis suis.

Tribunis. Græc χιλιάρχοις. i. præfectis millenorum.

27. Spiculatore. i. satellite, seu carnifice.

31. Pusillum. i. parumper.

35. Multa. i. sera. Præteriit. Græc. multa.

37. Panes. i. cibos.

39. Contubernia. i. ordines separatos. Græc. conuiuia conuiuia. Fœnum. i. herbam.

40. In partes. s. distinctas. Syr. per ordines. s. vt posset facilè constare eorum numerus.

41. Benedixit. i. bene precatus est, seu gratias egit.

43. De piscibus. s. sublatæ reliquiæ.

48. Videns. Græc. vidit.

51. Plus magis. Græc. valde supra modum.

52. Intellexerunt. i. meminerunt, aut aduerterunt. De panibus. i. Christi potentiam in panum multiplicatione ostensam.

CAP. VII.

3. CREBRO Syr curiosè Græc πυγμῇ i pugillatim, seu cubitaliter. s. solebant lauare sæpe, tandemque infundere in summos digitos aquam, compræhẽsa in pugnum manu, & eleuata, vt posset in brachium aqua fluere vsque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obseruare. Interpres videtur legisse πυκνὰ .i. crebrò. quòd si πυγμῇ legit, sensum reddidit. vbi. n. sæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus

4. Foro. s. rerum venalium, vbi facilè contaminabantur rerum tactu, aut gentilium conuersatione.

Baptizentur. i. abluantur. Baptismata calicum. i. ablutiones poculorum. Vrceorum. s. ligneorum, vt ex Græc. apparet. Aeramentorum i. vasorum æneorum.

Lectorum. s. tabularum lecti.

5. Panem. i. cibum.

7. In vanum. i frustra, seu vano cultu.

9. Bene. i. valde. vel Ironia est.

11. Si dixerit. sub. bene facit.

Ex me. s. Deo offertur.

12. Facere. s. iuuando, seu sustentando.

13. Rescindentes. i. irritum facientes, seu abrogantes.

15. Communicant. i. inquinant.

19. Cor. i. voluntatem.

20. Homine. i. hominis corde.

22. Nequitiæ Syr. iniuria. Malus. i. inuidus, vel cupidus. Stultitia. vox Græc. significat etiam immodestiam.

24. Fines. i. confinia. Neminem, &c. s. ne Iudæis videretur aut legem violare, qui cum gentibus conuersaretur, aut non esse Messias, qui Iudæis solis putabatur missus. Voluit. s. fecit aliquid vnde lateret, sed illud satis non fuit. Itaque fecit quantum voluit, non quantum potuit.

26. Enim. Græc. autem. Gentilis. Græc. ἑλληνὶς. i. Græca. sic. n. gentiles vocantur in Scriptura, vt patet ex Act. & Paulo, quòd ferè Græcè loquerentur. Syrophœnissa. i. ex Syriæ Phœnicia.

28. Vtique. i. ita est.

31. Inter. sub. transiens. Decapoleos. Regio est decem ciuitatum, partim cis partim trans Iordanem.

32. Mutum. Græc. μογιλάλον i. vix loquentem. s. erat lingua impedita, itaque sequitur, & loquebatur rectè.

33. Seorsum. s. docens fugere popularem laudem.

34. Ingemuit. s. commiseratione humanæ miseriæ. Ephpheta. Chal. est. Adaperire. s. quantum ad aures, ac linguam.

37. Fecit. pro, facit. Syr. facit.

CAP. VIII.

2. SVSTINENT. i. expectant, vel perdurant sequendo.

4. Vnde. pro, quomodo.

7. Ipsos. Syr. super ipsos. Benedixit. i. gratias egit.

10. Dalmanutha. Mat. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. Conquirere. i. disputare, seu altercari.

12. Spiritu. i. intra se. Si. pro, non. Heb.

15. Fermento Herodis. i. Herodianorum doctrina, quibus Herodes fauebat. vide sup cap 3.

17. Intelligitis. s. potentiam meam.

22. Cæcum. non à natiuitate: nouerat. n arbores.

23. Vicum. s. Bethsaidam. Ambulantes. iungendum cum, homines, vt patet ex Græco.

25. Cœpit. Græc. fecit eum.

26. Vicum. i. pagum.

30. Comminatus. i. interminatus.

33. Comminatus est. i. increpauit.

35. Euan-

35. Euangelium.i.bona quæ per Euangeliū annunciantur.vel,fidem Euangelicam.

37. Anima.f. perdita, recuperanda.

38. Confessus. Græ.confusus.i.quem mei puduerit. Adultera. sic vocatur, quòd à Deo deficere solita per idololatriam,aut alia peccata. Confitebitur.Græc.confundetur.i.pudebit eius,nec inter suos numerabit.

CAP. IX.

1. VENIENS. Græc. venisse. In virtute i.cum potentia.q.d.per magnam Dei potentiam, quæ in eo apparebit.

6. Exterriti.f. ad tantam rei nouitaté,velut extra se.

12. Primo. iunge cum,venerit. Vide Matt.17.

In filium .i. de filio. Contemnatur. sub.sic accidet Eliæ.

13. Sed.pro,imò verò. Scriptum est.f. venturum.

14. Conquirentes.i. disceptantes.

15. Stupefactus. fortè ob maiestatem in vultu relucentem.

16. Eos f.scribas, & discipulos.

18. Allidit. Græc. lacerat. Arescit.i. fine sensu efficitur.

19. Eis.f.qui aderant. Græc.ei.

20. Vidisset eum.f.puer Christum. Elisus.i.lapsus, seu deiectus.

24. Incredulitatem meam .i. me, etiamsi fortè imperfectè credo.

25. Comminatus est.i.cum imperio præcepit.

26. Discerpens.i.vexans.

29. Extre. pro,eiici.

30. Prætergrediebantur i.transibant per. Scire.f.e ire in Ierusalem,ne impediretur.

35. Erit. pro, sit, seu fiat. Heb. Nouissimus.i.postremus.

36. Complexus.f.amat innocentiam Christus. Græ. suscipiens in vlnas. Syr.tollens super brachia sua.

37. In nomine meo.i propter me. Non me.f. solum. Sed. pro, sed etiam.

39. Virtutem.i miraculum. Citò.i.facilè.

41. Estis.f discipuli. Mercedē.f hic,vel in futuro.

42. Scandalizauerit .i. impedimento fuerit ad salutem. Mola asinaria Græc.lapis molaris. vide Matt.18. num. 6.

43. Debilem.i.manu mutilum,seu mancum.

44. Vermis i.conscientiæ remorsus. vide Isa vlt.

47. Luscum Græc μονόφθαλμον i.vnoculum.

49. Omnis.f.damnatus. Salietur. pro,velut salietur.f.perpetuò durans in supplicio. Et omnis.pro,sicut omnis.q.d.vt sacrificiis adhibetur sal,ita illis ignis,planè miseris victimis.

50. Bonum est, &c. occasione præteritæ sententiæ, vbi salis meminit,hanc adiecit; sale tamen viens in alia significatione,f.sapientiæ.

CAP. X.

5. AD. pro, ob.

8. Vna caro.i velut vnum corpus.

9. Deus.Græc.additur,& dixit.

11. Super.i.contra. q.d. in eius iniuriam.

13. Comminabantur.i. increpabant.

14. Talium.f.innocentium, & simplicium.

15. Receperit.i.se disposuerit, seu comparauerit ad. Velut paruulus.i.cum innocentia & simplicitate.

16. Complexans. vide sup. cap.9. Benedicebat .i. bene precabatur.

17. In via.Græc.in viam. Procurrens.pro, accurrens,seu præcurrens. Percipiam. Græc.& Syr.hæreditate possideam.

18. Bonus.f.ex se,seu fine vllo defectu perfectus.

19. Fraudem.i.iniuriam, seu damnum.

20. Iuuentute.Græc.pueritia.

21. Dilexit.i. amanter aspexit.f. vultu beneuolentiam indicans. Deest.f.ad perfectionem.vide Mat.19.

22. Possessiones .i. diuitias.

23. Pecunias.i.diuitias.

25. Facilius, &c. Hyperbole, significans summam difficultatem.

26. Magis. Græc. supra modum. Admirabantur. Græc obstupebant. Ad semetipsos.i.inter se.

29. Euangelium.i.Euangelij obseruantiam, vel bona per Euangelium annunciata.

30. Accipiet .i. accepturus sit. Cum persecutionibus.i.in mediis etiam persecutionibus.q. d.nec id persecutiones poterunt impedire.

32. Præcedebat f. ostendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem. Stupebant.f.ei:um feruorem. Timebant.f.vel proprium periculū, vel incerti quorsum spectaret tanta alacritas,& festinatio.

35. Dicentes.f.per matrem,vel simul cum matre.

38. Bibo,&c. præsentia, pro futuris. Baptismo. sic vocat passionem,qua velut aqua mersus.& aliquoi aquæ tribulationes significant.

40. Vobis.non est Græc. Sed.pro,nisi.

42. Eis.f.velut seruis. Potestatem.f.qua coërceant.

43. Est.Græc.erit. Erit.pro,sit sic infrà.

48. Comminabantur.i.increpabant.

49. Animæquior.i.bono animo,Græc.confide.

50. Vestimento.i.pallio. Exiliens.Græc.surgens.

51. Rabboni.i. magister mi.

52. Vade.q.d.discede compos voti.Syr.vide. Saluum.i.sanum.

CAP. XI.

1. BETHANIAE,ex qua discesserat.vide Mat.21. nempe erat inter Bethaniam & Ierusalem.

2. Castellum.i.pagum.

3. Quid. pro, quorsum istud. Domino. Syr.Domino nostro.

6. Dimiserunt.i.permiserunt.f.accipere.

9. In nomine Domini.i.à Domino missus.

10. Benedictum.i. felix faustumque sit. Regnum .f.sciebant Messiam regnaturum in domo Dauid,etsi modum nescirent quo esset regnaturus. Hosanna in excelsis .i. salua obsecro, qui in cælis habitas.

11. Circumspectis.f.quæ fiebant in templo, vt postea reprehenderet.vel num se quis inuitaret, nemoque fuit. Vespera hora.i.vespertinum tempus.

12. Alia die.i.postridie.

13. Non.n.&c.q. d. mysterium suberat in eo facto.

14. Respondens.i.allocutus.Hebr.
16. Vas.i.vtensile quippiam.
17. Omnibus.s.etiam alienigenis. vide 3.Reg.8.
18. Timebant.adeoque non audebant manus inijcere. Enim.pro,autem. vel sensus est,perdere volebant, quia timebant ne populum contra ipsos concitaret.
21. Maledixisti.i.malè precatus es.
22. Dei pro,in Deum.i credentes, & fidentes ei.
27. Summi Sacerdotes.i.Principes Sacerdotū:nam Summus vnus erat.
29. Vnum verbum.pro,vnam rem.Hebr.

CAP. XII.

1. PASTINAVIT.Græc. plantauit. Homo pro, quidam Hebr. Lacum.s.ad excipiēdum vinum, ex vuis expressum.
4. Vulnerauerunt.s.lapidibus. vt est Græce.
9. Veniet,&c. Christi sunt verba, vt patet ex Lucæ 20. dicta post illorum responsum, de quo Matth.21. Cumque illi de se dictum intelligerent,addiderunt: Absit,&c.vt est apud Luc.
12. Et quærebant. pro,itaque quærebant. Et timuerunt. pro,sed timuerunt. Ad.pro,contra.
14. Vides.i.respicis. Faciem.i personam.q.d. non es acceptor personarum.
15. Versutiam.Syr.fraudem. Græc.hypocrisim.i. simulationem.
17. Eo.s.Christo. vel responso.
19. Semen.i.prolem.
24. Virtutem.i.potentiam,qua.s.potest quod vult de mortuis & suscitatis facere.
25. Nubent. verbum Græc. tam de viris quàm de fœminis dicitur.
26. Super.i. iuxta.
28. Conquirentes.i.disputantes.
29. Tuus.Deus.Græc.& Syr.noster,Dominus.
30. Et diliges.pro,itaque diliges. Anima. pro,animo.hæc n.omnia eodem pertinent.s vt Deus quantum potest diligatur.Itaque alibi pauciora dicuntur. vel cordis nomine voluntas intelligitur; Animæ,potentiæ animales; mentis,intellectus,virtutis,vires omnes.
31. Horum. pro,his.
33. Vt diligatur.Græc. diligere ipsum.
34. Non longè.i multum est approbare Dei præcepta,& amare: cui si opus addatur, seu executio,confecta res est.
35. Respondens.i. loquens.
37 Vnde.i.quomodo.
38. Doctrina sua.i.docens. Cauete.s. ne exemplo corrumpamini. Stolis.i. vestibus splendidis.
In foro.i.publicè.
40. Domos.i facultates. Obtentu.i.prætextu.
Prolixius iudicium.i.maiorem condemnationem.
41. Contra.i. ex aduerso. Gazophylacium. Arca erat in atrio templi. à Gaza.i diuitiis. & φυλάττω.i. custodio.s.custodiebantur illic pecuniæ oblatæ.vide 4.Regum 12. Aes.i.pecuniam.
42. Quadrans.i. quarta pars assis. (As autem decima pars denarij.)vulgò quattrino.
43. Plus.s.proportione, & affectu.

CAP. XIII.

3. CONTRA.i. è regione.
4. Incipient consummari.Græ.consummanda sunt.
7. Opiniones.i. rumores. Timueritis. Græc.turbemini.
8. Super.i contra. Dolorum.i.calamitatis.
9. Videte.i.cauete vobis. Concilius.pro,concilia.
In testimonium,&c.i ad testificandum illis de me.
10. Primum.pro,prius.
11. Præcogitare. Græc. anxij esse.
14. Debet.i oportet.
17. Nutrientibus.Græc lactantibus.
18. Fiant. Græc. fiat fuga vestra.
19. Dies illi. pro,diebus illis.
20. Omnis caro. pro,vllus homo. Breuiauit.præt. pro futuro.
21. Hic.i.hoc loco.
27. Summo.i.extremo.
28. Parabolam i.similitudinem.
32. In cælo. Græc.qui sunt in cælo.
Filius.s.vt reuelet. sic alibi nota,inquit,feci omnia s. nota à me facienda, seu quæ pater voluit vt nota facerem. Pater.adeoque Filius, & Spiritus sanctus, eadem .n.essentia & scientia.
34. Vigilet.sub. sic vigilate.

CAP. XIIII.

1. AZYMA.pro,dies azymorum. plurale est. Summi Sacerdotes.i. Principes Sacerdotum. sic infrà.
3. Spicati i.ex spica Nardi facti. Græc. πιστικῆς i. fidelis(quod Io.12.vertit pistici. vt etiam quidam hic legunt) Syr.præstantissimæ. Pretiosi. iungendum cum, vnguenti.
4 Vt quid pro, cur.
6. Sinite.i.desinite accusare, seu omittite eam.
7. Habetis. pro,habebitis.
8. Habuit,i.potuit. Præuenit,&c.q.d. Id quod postea facere non poterit,anteuertit.
In sepulturam.s.breui tradendum.q.d feeit quod sepultis solet exhiberi.
11. Daturos.s.vbi eum tradidisset.
13. Lagenam.s. vas fictile.
14. Refectio mea. Græc. diuersorium. Syr. locus conuiuij.
15. Cænaculum erat in superiore domus parte.Græ. ἀνώγεον.q. à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion.vbi creduntur Apostoli latuisse post passionem. Vide Act. 2.
17. Duodecim. sic vocabantur Apostoli,etiam cùm aliqui deessent.vel fortè illi duo iam redierant.
22. Manducantibus. pro,vbi māducassent.s.agnum. Benedicēs.pro,vbi benedixisset. Fregit.s.antequam Discipulis daret.
23. Gratias agens. pro, cùm gratias egisset.
24. Ait.s.cùm daret. vide Matt 26.
25. Genimine.i. fructu. vide Matt.
33. Tædere.Græ. ἀδημονεῖν i.grauiter angi.Matt.26. vertit, mœstus esse.

34. Susti-

34. Sustinete i. expectate.
35. Hora.i passio.s.ne pateretur.
36. Abba Syr.est vox.nam Heb.Ab. Pater.explicatio est Euangelistæ.
37. Venit,& inuenit.vtrumque præsens est.
40. Denuo iungendum cum,dormientes.
41. Dormite.Ironicè.q.d.an tempus est dormiendi? Sufficit.s.dormisse hactenus.
44. Cautè.s.ne euadat.
45. Accedens. Id prius factum quàm Christus obuiam eis procederet.vt ait Ioan.
49. Scripturæ. sub. Id vobis permittitur. Syr. additur,hoc factum est.
51. Adolescens,&c. Apparet hunc strepitu excitatum è lecto surrexisse, opertum sindone, spectaturum quid esset. Nudo.s.corpore.
52. Reiecta,&c.indicatur hic quanti periculi fuerit tunc Christum sequi.
53. Sacerdotes. Græc.Principes sacerdotum.
56. Conuenientia.s.inter se, vel sufficientia ad condemnandum.
60. Exurgens.s.præ ira.
63. Desideramus.Græc.opus habemus.
68. Nec scio,nec noui. Græc. non noui,nec scio. Ante atrium.s.in vestibulum,vt est Græc.
71. Anathematizare.i.execrari.
Nescio.i.non noui.

CAP. XV.

1. VINCIENTES.i.cùm vinxissent. Indicatur prima vincula ei fuisse soluta in domo Caiphæ.
6. Festum.s.Paschæ.
7. Fecerat.Græc fecerant.
8. Ascendisset. Græc. exclamasset. Rogare.Græc. petere. Faciebat.s.Pilatus.
9. Regem.i.quem accusatis quòd se Regem faciat.
11. Magis.i.potius.
19. Ponentes.s.humi.
21. Alexandri,&c.erant hi duo,Christi discipuli.
23. Myrrhatum.i.amarissimum, seu myrrha mistum,quod solebat damnatis dari,vt minus dolerent.
Accepit.i.bibit.solùm.n.gustauit, vt ait Matth.
24. Crucifigentes.i.vbi crucifixissent.
Super eis. Apparet sortem etiam missam super quatuor partes,in quas vestimenta diuiserant, & non solum super tunicam inconsutilem.
25. Tertia.s.quando data sententia, vt crucifigeretur.vide Ignat.ep.1. Clem.5. Constit.cap.14. vel tertiam vocat. id quod post tertiam est vsque ad sextam. q.d.iam tertia elapsa erat. Et.pro,cùm.Heb.
27. Crucifigunt.pro,crucifixerunt.
29. Blasphemabant.i.conuitiis prosequebantur.

Destruis.i.iactas posse destruere.
31. Ad alterutrum.i.inter se.
32. Crucifixi.forte plural pro singulari.
Conuitiabantur.i.exprobrabant.
34. Elohi ab Eloha Matth. Eli ab El. Not. Euangelistas de sensu fuisse solicitos,non item de verbis. Eadem quidem omnes referunt,sed diuersis verbis.
36. Calamo.i.arundini. Sinite.s.me.dixerant.n. alij,vt est apud Matt.sine.i.omitte.
38. Duo.i.duas partes.
39. Centurio.Græc.κεντυρίων,vox Latina.
40. Minoris.videtur fuisse cognomen.Is est qui epistolam scripsit,quæ dicitur Iacobi.
Salome. hæc vxor Zebedæi, nomenque eius id,non Maria.
43. Decurio.i.Senator. Audacter.q.d.non sine periculo id faciebat.
47. Poneretur.s.vt suo tempore vngerent.

CAP. XVI.

2. VNA.i.prima.Hebr. Sabbathorum.pro,sabbati.i.hebdomadæ. vide Luc. 18.
Orto,&c.s. peruenerunt, cùm fuissent tamen valde manè profectæ.
5. Monumentum.i.locum vbi monumentum.
Dextris.s.monumenti.
7. Sed.pro,itaque. Et Petro.pro,etiam. vel,præcipuè Petro.
8. Nemini.s.occurrentium in via.
9. Manè,&c.iungenda hæc cum,apparuit.
10. Fuerant.s.Apostolis.
12. Villam.i.Pagum. vide Luc.24.
13. Crediderunt.s.aliqui.
14. Nouissimè. Græc. ὕστερον.i. deinde, seu postea. Hanc quidam putant fuisse primam apparitionem de qua Luc.& Ioan.alij vltimam. Vndecim.sic vocabantur post Iudæ discessum, etiam si quis deesset, vt nunc Thomas.
15. Dixit.i.præcepit. Id factum in Galilæa cùm plurimi adessent.
17. Signa.i.miracula. Sequentur.s.cùm opus erit. Nomine.i. virtute,seu inuocatione nominis.
18. Tollent.i.auferent.s.ne lædant. sic Paulus viperam proiecit illæsus. Act.28.
19. Sedit significatur quies,& potestas Iudiciaria.
A dextris.i.optimo loco,quatenus homo.
20. Vbique.i vbicumque opportunum erat.
Sequentibus signis.Græ.per subsequentia signa.Græcè additur Amen. Syriacè autem, Annuntiatum fuisse id Euangelium à Marco Romæ Romanè.i.Latino sermone.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

Fuit patria Antiochenus, arte medicus. Pauli Discipulus, & secundùm quosdam ex 72. Christi discipulus. Martyrem fuisse multi scribunt.

CAPVT I.

1. ORDINARE.i. contexere.
Completæ. Græ. certissimè compertæ, seu creditæ.
2. Sicut.s.ita completæ, seu creditę.
Ministri.i.cooperatores. Sermonis .i.rei, seu verbi Dei.
3. Omnia, &c iunge cum assecuto.
Ex ordine.i.ordine, quo quæque gesta sunt.
Optime. Græc. vox etiam potentissimum significat. Appatet fuisse virum primarium, & magistratum gerentem: tales.n.optimi dicebantur. vide Act.23.& 26.
4. Cognoscas. pro, agnoscas. agnoscimus aliàs cognita. Eruditus es. Græc. κατηχήθης. q.d.catechizatus es.s. cathechismo edoctus. Veritatem. Græc. ἀσφάλειαν.i. certitudinem.
5. Herodis, huius primo anno regni legitimi, Christus natus.s.consenserunt in eum Iudæi, quibus antea inuitis regnabat. Eius filij Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Aristobulus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, quique filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. Iudææ.i.regionis a Iudæis habitatæ.s. à 12. tribubus, aliàs comprehendit solum tribum Iuda, & Beniamin.
Vice Abia. vide 1. Par.24. vbi Sacerdotum 24. familiæ institutæ à Dauid, sorteque electæ, quæ qua hebdomada seruire deberet, obtigitque familiæ Abia locus octauus. Filiabus.i.omnino filiarum. q.d.ex progenie, vel orta ex filiabus.i.nepte aliqua.
6. Ante Deum.i. Deo approbante.
Iustificationibus i.ceremoniis. Sine querela.i.sic vt nemo de eis queri posset.q.d. irreprehensibiliter, seu inculpatè. vide Phil. 2.
9. Sacerdotij.i.sacerdotalis functionis.
Sorte s.inter eiusdem familiæ sacerdotes sors mittebatur, super officiis quibus hebdomada vicis suæ functuri quique essent; erant.n. varia. ex quo patet non fuisse Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt. non.n. opus fuisset sorte. Incensum. de quo Exod.30.s. manè, & vesperi ponebatur. Templum.s.sanctum, non Sancta Sanctorum.
10. Foris.s.in atrio populi.
11. Apparuit.s. corporali specie. Græc. ὤφθη.i. visus est.
12. Turbatus.s.aspectu Angelicæ maiestatis.
13. Deprecatio.s. pro salute populi, vel pro Messiæ aduentu. Et vxor. pro, nam vxor.
14 In. pro, de.
15. Coram Domino.i. Dei iudicio, adeoque verè.
Siceram.i. quicquid potest inebriare, à verbo שָׁכַר .i.inebriari. Non bibet.s. Deo perpetuò consecratus, more Nazaræorum: de quibus Num.6.
Adhuc ex. pro, iam inde ab. vel, etiam in.
17. Illum.s.Deum, nempe Christum.
In filios.s. vt filij eodem sint corde & mente cum patribus sanctis, vt statim explicatur.
Parare.i. vt paret. Perfectam.i.bene præparatam, vt Græc. indicant.
19. Asto.s.contemplans, & ad obsequium paratus.
20. Tacens. etiam surdus euasit: vnde vt postea dicitur, innuebant ei.
22. Mutus. Græc. κωφὸς, quod etiam surdum significat.
23. Officij. Græc. λειτουργίας .i. ministerij sacri.
Abiit.s. tempore ministerij prope templum in Atrio habitabant sacerdotes in domunculis ad id destinatis.
24. Occultabat.s. pudebat videri ea ætate dedisse operam liberis. Dicens. q. d. læta tamen Deo gratias agebat.
25. Auferre. pro, vt auferret. Opprobrium.s.sterilitatis, quæ tunc probro dabatur.
27. Desponsatam.s.& traditam.
28. Ingressus.s.corporali specie.
Aue. Græc. χαῖρε.i.salue. Syr. pax tibi. & quidem credendum salutasse, more Hebræo. nempe שָׁלוֹם לָךְ .i.pax tibi. Gratia plena. Græc. κεχαριτωμένη.i gratiosa, seu valde grata Deo.s. plena gratia.
Tecum.s.est. Benedicta, &c. q.d. præcellens cæteras omnes benedictione Dei, solaque expers maledictionis, vide inf. In mulieribus. pro, inter mulieres.
29. Audisset. Græc. & Syr. vidisset.
In sermone.s.humilis erat, & videbat se laudari multum. Salutatio. Syr. pax.
30. Inuenisti. pro, obtinuisti. Heb.
31. Vocabis.s.ipsa mater erat, non Ioseph pater.
32. Magnus. quippe Deus. Itaque non additur, vt in Iohanne coram Domino. Filius.s. naturalis, & consubstantialis. Sedem.s.regnum per Dauid figuratum. Vide Isa.9.
33. In domo.s.spirituali.i. Ecclesia. Græc. & Syr. super domum.
34. Quomodo. Non dubitat, sed modum quærit. Videtur autem ignorasse Christum ex Virgine nasciturum. Non cognosco.i.noui non cognoscere.s. vouerat castitatem etiam ante desponsationem, secundùm Aug.
35. Superueniet.i.cælitus illabetur.
Altissimi.i. Dei. Obumbrabit tibi.i. conteget te. q.d. erit loco complexus virilis.s. concipies Dei opera, non viri. honestè dixit, quod vulgò, ingrauidare.

Te.i.

Te.i. tua substantia. Sanctum .s. non vt alij cum peccato originali.

36. Cognata.s.erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, adeoque Mariæ cognata. Vocatur.s.nota erat vulgò eius sterilitas.

38. Fiat.consentientis est, & optatiuis.

39. Abiit.s.cum Ioseph. Montana.s.Iudææ.

Festinatione.s.ob lætitiam, de sua Cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico; & quia sic mouebatur à Spiritu sancto.

Ciuitatem.s.quandam. non videtur taciturus fuisse, si esset Ierusalem.

41. Exultauit. Græc.hic & infrà ἐσκίρτησε .i. saliit. q. d. saltauit præ gaudio. Videtur Christum agnouisse, vnde & Ecclesia, Senseras Regem thalamo manentem.

Repleta.s.ad dicendum quod sequitur, plenè à Spiritu sancto instructa, seu mota est.

42. Benedicta.i.felix. Not. eadem verba Angeli, & Elizabeth.

43. Vnde.i.quo meo merito? Domini.s.Dei. Not. simul conceptum foetum in ea, & animatum, Deoque vnitum fuisse, factamque Dei matrem.

44. Gaudio. Græc. ἀγαλλιάσει .i. lætantis gesticulatione.

45. A Domino. potest iungi cum, perficientur; aut cum, dicta: vel cum vtroque potiùs.

46. Magnificat .i. laudibus effert, seu magnopere prædicat. Exultauit. pro, exultat. Spiritus .i. anima. Repetitio, more Hebræo. q.d. anima mea quanta quanta est. Salutari.i.saluatore.

48. Humilitatem. Græc. ταπείνωσιν.i. paruitatem, seu abiectionem. Hoc.s.tempore. vel q.d. ob id.

Generationes.i ætates, seu gentes.s.fideles.

49. Sanctum.s.venerandum, & colendum.

50. A progenie, &c. q.d. per omnes ætates subuenit. Timentibus.i.colentibus religiosè. Debetur Dei potentiæ & sanctitati Timor, & Reuerentia.

51. Fecit.præterita pro præsentibus. Brachio.i. virtute. Dispersit.i. perdidit. Mente cordis.q.d.elatos animo, & arrogantes.

52. Sede.i.dignitate, seu potentia.

53. Esurientes.s.iustitiam, vel pauperes.

Diuites .s. in oculis suis.i. superbos vt sit Repetitio. vel, confidentes in diuitiis. Dimisit.s.à se.q.d priuauit diuitiis, seu bonis quibus gloriabantur.

54. Suscepit.s.succurrendo. Israel.accusatiuus est. Puerum.i.seruum.s. se colentem. Memorari.i.se memorem declarando.

55. Abraham. Datiuus est qui regitur à misericordiæ.s promissæ. Semini i.posteris.

In secula.i.in perpetuum.coniungendum cum, misericordiæ, vel semini.

56. Mansit, non vsque ad partum, etsi id quidam putant.

58. Magnificauit, &c.i. magna erga eam visus esset misericordia.s.dans ei filium, & talem filium.

Congratulabantur.Græc.συνέχαιρον i.congaudebant. Sic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. Vocabant.i vocari volebant. Dabatur nomen in circuncisione, vt nunc in Baptismo.s.tunc fit de populo Dei.

60. Mater.s.edocta à Spiritu sancto: nam si à viro, citasset eius auctoritatem. quamquam nō video cur non ab eo potuerit etiam id didicisse.

62. Innuebant. Id opus non erat, si ille vxorem prius monuerat. quamquam fortè huic non credebant.

63. Postulans.s.per nutus. Pugillarem. Græc. πινακίδιον.i.tabellam.s. ceratam, in qua olim stylo scribebatur. Est.q.d.sic omnino vocādus est, quia Deus ita vult.

65. Timor.s.ex admiratione diuini operis, & reuerentia. Verba.i.res.Heb.

66. Posuerunt, &c.i.attentè cogitarunt.

Quisputas.Græc.quisnam. Etenim, &c. verba Euangelistæ. q.d.potentiam .n. suam Deus in eius ortu declarabat.

67. Repletus.s.ad loquendum quod sequitur.

68. Benedictus.s sit.i.laudetur, seu prædicetur.

Israel.i.quem Israel colit. Fecit redemptionem .i. misit redemptorem. Plebi.i.populo.

69. Cornu .i. robur. q. d. fortem salutem dedit. vel, fortem Ducem qui seruet. Domo.i. familia.

Pueri.i.serui.

70. Locutus est.i.promisit, seu prædixit.

Sunt. pro, fuerunt.

71. Salutem.s. se daturum: nempe seruaturum.

72. Cum patribus. pro, patribus.s. promissam.

Memorari.i.declarandum se memorem.

Testamenti.i.pacti.

73. Iusiurandum. pro, iurisiurandi. vel sub. implendum.

75. Et iustitia. explicatio præcedentis. Iustitia.n. sanctitas, & iusti sancti.

76. Parare.i.ad parandum.

77. Scientiam .i. cognitionem. Remissionem.s. per Christum obtinendam.

78. Misericordiæ.s.qua peccata remittuntur, & salus seu iustitia datur non meritis. Gratis.n.iustificamur.

In quibus.i.per quæ. Oriens. nomen est substantiuum, significans Messiam. vide Zach.6.

Ex alto.i.cælo. iunge cum, visitauit.

79. Illuminare.i.ad illuminandum.

Vmbra mortis. Repetitio. est .n. id epitheton tenebrarum, quòd mortis imaginem referant.

Sedent.i.manent. Pedes.i affectus. Pacis.i.in pacem ducentem, seu pacificam.

80. Confortabatur.i.corroborabatur. Deserto.s.ne hominum commercio inquinaretur, & expeditiùs contemplaretur, & vitæ auctoritate auctoritatem sibi conciliaret. Ostensionis.quod fecit anno ætatis 29.

CAP. II.

1. ILLIS.s.anno Imperij Augusti circiter 42.

Describeretur.s.vt sciretur, quot essent Rom. Imperio subiecti. scribebatur autem cuiusque nomen, & quantum haberet facultatum, soluebatque denarium. vide Act.5. Vniuersus.s.subiectus Augusto.

2. Prima .s. generalium, vel factarum à Cyrino: duas.n. fecit. A Præside. Græc. Præside.s. Præsidem agente. Syriæ, cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3. Profiterentur.s.se Romanis subiectos.

Suam.i.vnde oriundi.

4. Dauid.s.in ea natus fuerat. Vxore. Apparet vxores describi solitas, alioqui cur eò grauida proficisceretur?

6. Videbit.s. corporis oculis. Caro.i. homo. Salutare.i. salutem, seu Saluatorem.

7. Turbas.in quibus Pharisæi, & Sadducæi, vt dicitur Matt. 3. Genimina.i. progenies. Ostendit.præteritum est.

9. Arboris. Græc. arborum.

11. Duas.i. plures quam ei necesse est. quod .n. necessarium vnum dicitur. Det.s. eam, quæ non est ei necessaria.

14. Concutiatis.i. malè tractetis, seu iniquè cædatis, vel per metum quidquam extorqueatis ab aliquo, id enim concussio dicitur. Calumniam.s. falsa apud Præsidem accusatione.

15. Existimante. Græc. & Syr. expectante. Noster fortè legit ὑπονοοῦντος, nunc.n. προσδοκῶντος.

16. Fortior.s. virtute ad saluandum.

Dignus Græc. ἱκανὸς i. idoneus, seu sufficiens.

Igni. vel tribulatio intelligitur, vel ignis Purgatorij.

17. Ventilabrum.i. iustum iudicium. Aream.i. ecclesiam. Horreum.s. cæleste.

18. Euangelizabat.i. prædicabat.s. de Christo, & Dei regno.

20. Et inclusit. pro, vt includeret.

22. Cōplacuit mihi.q.d. tu mihi singulariter places.

23. Incipiens.s. prædicare, vel esse ætatis.

Quasi.quidam putant nondum expleto anno trigesimo; alij probabilius expleto, & incepto 31.

Heli.s. gener, secundum quosdam, qui Heli dicunt esse Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus fit.

27. Zorobabel. Iste & Salathiel, alij sunt ab illis, de quibus Matt. 1.

29. Iesu. Græc. & Syr. Iose.

36. Cainan. id ex 70. sumptum, nunc .n. Hebr. Arphaxat genuit Sale. vide Gen. 11.

Cap. IIII.

1. Agebatur.i. ducebatur. Syr. ductus est. In Spiritu.i. vt Spiritus sancti. Syr. a Spiritu. In deserto. Græc. & Syr. in desertum.

2. Et tentabatur. Græc. tentatus. Syr. vt tentaretur. Diebus illis. intellige etiam noctes.

3. Lapidi. pro, lapidibus.

4. Viuet.i. viuere potest. Verbo.i. re. Dei.i. quam Deus dixerit, seu voluerit.

9. Duxit. id factum secundo loco, vt ait Matth. Pinnam.i. alam, seu extremitatem tecti, quod planum erat.

13. Ad tempus.s. rediturus postea, iuxta illud Ioan. 14. venit n. princeps huius mundi, &c.

14. Virtute.i. vi.s. qua agebatur. Regionem.s. finitimam, vt est Græc.

15. Et ipse. pro, ipse enim. Magnificabatur. Græc. glorificatus.

16. Surrexit. fortè stantes solebant legere, ob scripturæ reuerentiam.

17. Reuoluit.s. erat membrana inuoluta, vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. Propter quod.i. quia in me erat. Contritos.i. confractos.q.d. tribulatos, seu afflictos.

19. Captiuis.s. peccato. Remissionem.i. liberationem, seu dimissionem. In remissionem. pro, remittendo, seu soluendo. Annum.i. tempus.

Acceptum.s. quo homines in gratiam recipit. Isa 49. placitum vocatur. Retributionis.i. donationis, seu vltionis.s. hostium spiritualium.

20. Intendentes.s. expectabant aliquid noui.

21. In auribus vestris.i. vobis audientibus eam. q. d. Ego sum de quo loquitur.

22. Omnes.i. plurimi. Testimonium, &c. q.d. illum commendabant. Gratiæ.i. gratiosis, seu plenis gratiæ.

23. Vtique. Græc πάντως i. omnino. Similitudinem. Græc. παραβολὴν q.d. prouerbium.

30. Ibat.i. nihil ab eis læsus elabebatur.

32. Potestate.i. auctoritate, & efficacia.

33. Immundum. epitheton diaboli, quòd immunditiis delectetur.

34. Sine.i. omitte nos. Perdere.i. mittere in infernum. q.d. nondum tempus est. Sanctus. Græc. ὁ ἅγιος. ille sanctus.s. de quo scriptura. Dei.s. es.

36. Pauor.s. stuporis. Verbum.i. res. Potestate.i. auctoritate. Syr. imperio.

38. Febribus. Græc. & Syr. febri.

39. Stans. Græc. astans. Super.i. iuxta, vel flexo corpore.

41. Loqui, &c.i. dicere se scire ipsum, &c.

Cap. V.

1. Stabat. pro, staret.

4. Duc.s. nauem. Altum.i. profundiorē locum.

5. Verbo.i. iussu.

7. Annuerunt.s. loqui, aut clamare non poterant præ admiratione.

8. Exi.i. discede.

9. Circumdederat.i. oppresserat.

10. Capiens. Græ viuos capiens. Syr. piscās ad vitam.

12. Ciuitatum. leprosi per ciuitates transire poterāt, habitare non poterant. vide Leuit. 13.

13. Mundare.i. mundus esto.

14. Testimonium s. quod mūdus sis, egoque legem seruem, possimque talia. Illis.s. sacerdotibus.

15. Perambulabat i. diuulgabatur. Sermo.i. fama, seu rumor.

17. Erat.i. aderat prompta, vel se exerebat oblata occasione. Eos.s. qui egebant.

20. Quorum.s. ægroti, & portantium. Fidem.s. coniunctam fiduciæ impetrandi sanitatem.

22. Mala. non est Græc. nec Syr.

25. Magnificans. Græc. glorificans.

26. Magnificabant. Græc. glorificabant. Mirabilia. Græc. παράδοξα i. incredibilia, seu inopinabilia, adeoque mirabilia.

27. Exiit.s. ad mare, vide Mar. 2.

28. Omnibus s. negotiis, postea verò etiam rebus.

30. Eorum.s. Iudæorum.

34 Filios sponsi.s. qui nuptiis intersunt. Græc. filios thalami.i. nuptiarum.

36. Vestimento.i. ablatam. A nouo s. ablata.

39. Bibens vetus, &c q.d. assueti aliquibus ea præferunt, paulatimque ad noua assuefaciendi sunt.

CAP. VI.

1. SABBATHO secundo primo .i. festo succedente ipsi sabbatho, vel sabbato succedente alicui festo. vide Matt. 12 (& festa n. alia sabbatha vocabantur, quòd in eis etiam à seruilibus operibus quiescebatur) vel viii mo die festi alicuius per 7. dies durantis, erat .n. primo par celeb. wate. vide infrà.

4. Domum Dei.i. tabernaculi atrium.

5. Quia Dominus,&c.q.d. Huc accedit, quòd Dominus,&c. Sabbathi, adeoque potest in eo dispensare.

6. Alio sabbatho apparet illud de quo sup. sabbathum fuisse, & fortè incidebat in aliquod festum. Ideoque dicebatur secundo primum.i. duplici ratione sabbathum, seu festum celebre.

8. Medium.pro,medio.

9. Animam.i.vitam,seu hominem. Heb. Perdere, Græc.occidere.

10. Circumspectis s. an aliquis vellet respondere.

11. Insipientia. Græc.dementia.s.velut amentes sa ,nihil potuerunt respondere. Syr inuidia.

12. Dei.i.qua Deum precabatur.

13. Apostolos.s.missurus eos erat in mundum q. legatos, cum maxima potestate docendi, leges ferendi, & miracula faciendi.

15. Vocatur. pro,vocabatur. Zelotes, aliàs dicitur Cananæus, quod idem Heb. significat.

16. Iacobi.s.minoris itatem. Syr Iacobi filium.

17. Campestri.i.plano, & capaci, in ipso tamè monte, vt patet ex Matt. 5 vel id factum post sermonem, de quo ibi.qui est idem cum illo Matt 5. similiter .n. incipit, & desinit. Et Tyri Græc Syr & Compl. Tyri.

19. Exibat. s. per effectum.

20. Discipulos.s.in eos hæc præcipuè quadrabant.

22. Separauerint.s. vt fit ex communicando. Exprobrauerint.i.probris affecerint.

Eiecerint, &c q.d. memoriam vestri delere curauerint, vel officium vestrum, seu munus repudiauerint. Malum. Syr improborum. Filium hominis.i.me.

23. Die.i.tempore. Merces .i. præmium, quod sic vocatur, quia operum merito redditur.

Multa.i.copiosa. Est.pro,vos manet. Patres.i.maiores.

25. Nunc.s.cùm flendum esset. Lugebitis .s.animo. Flebitis.s. corpore.

26. Homines.s.mundani, laudare.n. solent hi, & prædicare sibi similes.

28. Benedicite.i.bene precamini.

29. Vestimentum.s.superius, seu pallium.nam Græc. ἱμάτιον.

30. Petenti s.rem honestam, seu ipsi necessariam.

31. Vultis.s.rationabiliter.

32. Gratia.s.habenda, vel q.d. quam gratiam facitis?

34. Recipere s.quid simile. Fœnerâtur.i.mutuum dant. Aequalia i.similia beneficia.

35. Sperantes.s. ab hominibus. Merces.s. apud Deum, propter quem talia facienda. Filij.pro,imitatores velut filij.

36. Misericordes.i.benefici.

37. Iudicare.s.temere. Condemnare.fortè est explicatio præcedentis: Iudicare enim in scriptura sæpe pro condemnare vsurpatur.

Dimittemini.i. dimittetur vobis.

38. Bonam.i.iustam. Confertam.i.pressam. Coagitatam.i.bene concussam. Supereffluentem.i. effusissimam. Dabunt pro,dabitur.

40. Super.i.excellens.

43. Enim.pro,autem.

45. Thesauro pro,velut thesauro.

CAP. VII.

1. IMPLESSET.i. absoluisset. Moriturus.i.morti proximus. Pretiosus.i.carus, vt solent pretiosa.

3. Venires. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec n. Centurionem id petiisse.

4. Sollicitè.i sedulò Græc. σπουδαίως.i. studiosè.

6. Vexari.i.fatigari.

8. Et dico. pro,& tamen dico.

11. Naim.non longè distabat à Capharnaum. Eius.Græc eius multi.

12. Efferebatur.i.extra ciuitatem,de more sepeliendus. Vnicus.Græc.μονογενὴς.i. vnigenitus.

13. Super. pro, erga.

16. Timor.s. ex stupore. Magnificabant. Græc. glorificabant. Surrexit i. excitatus est, seu apparuit.

17. Sermo.i.fama, seu rumor. Iudæam.i.regionem duodecim Tribuum.

19. Venturus es.i.venturus expectabaris Græc.ὁ ἐρχόμενος, ille venturus. Expectamus.i. expectare debemus.

21. Plagis.i cruciatibus. Græc.flagellis. Euangelizantur.i.audiunt Euangelium.

25. Domibus.i palatiis. Græc. βασιλείοις. Sunt.i. versantur, degunt.

29. Et omnis, &c. verba videntur Euangelistæ, etsi quidam putant Christi esse. Audientes.i. Christum, vel Ioannem. Iustificauerunt.i.approbarunt, seu laudarunt.s.qui Ioannem misisset.

30. Consilium .s. per Ioannem præparandi ad gratiam Christi. In semetipsos.i. intra se, vel quod erat in bonum ipsorum, vel contra se.q.d.spreuerunt in sui perniciem. Syr.apud se.

31. Similes dicam. Græc. assimilabo. Generationis.i. gentis, vel ætatis.

33. Autem.Græc.enim. Nec manducans,&c.q.d. canens lugubria, seu ad pœnitentiam inuitans.

34. Manducans,&c.q.d.læta annuncians.s. salutem.

35. Iustificata.i.approbata, & laudata. Sapientia.s. Dei. Filiis.s.electis.

37. Mulier,&c. Græc. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix. Ciuitate.s Galilææ.

Peccatrix.s.peccato libidinis. Accubuit.i.esset accubiturus. Alabastrum i.vas ex alabastro.

38. Stans s.erat triclinium in loco edito. vide Suetonium in Caligula, vbi ad huius cœnantis pedes refert stantes quosdam famulos, linteo succinctos. Pedes s puluere aspersos, & de more nudos. sic enim solebant cum recumberent, ne calceis toros inquinarent.

41. Duo.sub. dixit Christus. Fœneratori .i. creditori ex mutuo.

42. Diligit. Græc ἀγαπήσει i.diliget.

45. Intraui .s.statim illa ad ingressi & recumbentis pedes accesserat. Syr. intrauit.

47. Re-

47. Remittuntur, &c. hic subaudienda aliqua in hunc modum, si huic prius dimisissem, deberet me iusta tuam sententiam diligere multum. nunc verò cùm tantum amorem ostendat ante remissa (quod sciat) peccata sua, facere non possum quin ei prorsus omnia remittam. Scio aliter exponi locum ab aliis, sed id interim plus placet.

50. Fides.s.coniuncta amori, vt proximè dictum. In pace.i.prosperè, seu feliciter.

CAP. VIII.

1. DAEMONIA, vel dæmones, vel vitia, septem autem, pro multa.

3. Procuratoris. Syr præfecti domui.

5. Qui seminat. Græc. seminator, seu seminans.

8. Qui habet, &c. q.d. attendat quisque.

9. Quæ esset .i. quid significaret.

10. Mysterium.i.arcana.

13. Et hi pro, sed hi. Quia. Græc. qui.

Euntes.i. conuersantes in mundo, vel q. d. progressu temporis.

15. Bono, & optimo Græc.bono & bono.i.optimo. Syr.humili & bono. In patientia i.per patientiam.

17. Enim pro, autem. Palam.i.apertum.

18. Quid, Græc quomodo. q. d. ne negligenter. Non habet.s.vt debet, quia non operatur.

[illegible]e.s. sic, vt ei auferri non debeat.

[illegible]scenderunt.i.in altum mare, vt Græ.indicatur.

23. Complebantur.s fluctibus.

24. Surgens. Græc ἐγερθεὶς i expergefactus.

25. Dixit.pro, dixerat.i prius. vide Matt. 8.

31. Abyssum i infernum.

32. Permisit.s. vt appareret, quàm multis dæmonibus hominem liberasset. Stagnum.i.lacum.

37. Timore.s. ob amissos porcos, timebant enim ne quid simile paterentur, si apud illos Christus maneret.

39. IESVS.s.is erat Deus, de quo proximè.

46. Virtutem i.effectum virtutis, seu potentiæ.

47. Non latuit.putauerat se posse latere.

49. Ad Principem. Græc. à Principe.i. domo Principis. Vexare.i fatigare.

54. Clamauit s. velut ad absentem animam, simul etiam vocis vim indicans.

55. Manducare s.vt appareret, verè esse resuscitatam.

56. Præcepit.s docens nos fugere vanam gloriam.

CAP. IX.

1. APOSTOLIS. Græc d scipulis. Virtutem & potestatem i. potentem virtutem. Super.i. contra.

3. In viam i ad iter.

4. Neexeatis. Græc & Syr.exeatis q. d. ne mutetis hospitiū, sed in primo manete, donec exeatis è ciuitate.

5. Super.i. contra.

7. Hæsitabat.i.perplexo erat animo.

9. Quærebat.i.optabat Syr volebat.

12. Duodecim.i A ostolis sic d. interdum vocatur.

13. Nisi fortè. q. d. non possumus quod iubes, nisi fortè, &c.

14. Conuiu.a. Græc. κλισία.i.accubitus.

16. Benedixit.s.vim tribuens, qua multiplicarētur vel q.d. gratiis actis eos multiplicauit. Illis.s. panibus & piscibus.

21. Increpans. pro, interminatus.

23. Quotidie.i.quoties se occasio offeret.

24. Qui n, &c. vide Matth. 10.

25. Proficit.i. iuuatur. Et detrimentum. Græc. & Syr.aut detrimentum.i.iacturam.

26. Maiestate Græc δόξῃ.i gloria.sic infrà.

28. Ferè .s.non erant integri.

31. Excessum. Græc. ἔξοδον i. exitum.s.mortem per passionem. Completurus.i. subiturus, seu facturus.

32. Grauati.s. Christo orante.

33. Discederent. sed nondum discessissent .s. cœperant discedere. Syr.cœpissent discedere.

34. Illis.s.Mose, & Elia, vt est Syr. vel iis, & Apostolis.

36. Fieret.i facta esset.

37. Descendentibus. Græc. vbi descendissent. Illis Græc.illi.

38. Vnicus. Græc. vnigenitus.

39. Elidit, & dissipat. Græc. lacerat, seu discerpit. Dilanians. Græc. conterens.

41. Peruersa Græc. διεστραμμένη.i.distorta.

42. Elisit. Græc, lacerauit, Syr. prostrauit. Dissipauit. Græc. discerpsit, seu, conuulsit. Syr. fecit stridere.

43. Magnitudine. Græc. μεγαλειότητι .i. magnificentia, seu maiestate in Christo ostenta.

44. Cordibus. Græc. & Syr. auribus. q.d. diligenter auscultate. Sermones istos.i.quod dicam iam.

45. Verbum i. rem, seu mysterium. Sentirent.i.plenè perciperent. Timebant.s. ne reprehenderentur, aut audirent quæ nollent.

46. Intrauit.s. occasione dictorum de morte, & resurrectione. Cogitatio.simul & disputatio.

48. Puerum.i similem aliquem. Minor est. pro, minor fuerit i. humilior. Maior est. Græc. & Syr.maior erit.

49. Sequitur.s. te.

50. Illos.Græc.illum. Vos pro, vobis.Græ.& Complut.nos pro, nobis.

51. Complerentur.i compleri inciperent. nam post sex menses passus est. Assumptionis .i. ex mundo per mortem. Et abundat, more Heb. Faciem firmauit.i. firmiter statuit, vel q.d. vultu imperterrito iter suscepit ad locum vbi erat occidendus.

52. Ciuitatem G æc.κώμην i.castellum, seu pagum, aut oppidum. Pararent i.hospitium.

53. Quia facies, &c q.d. quia apparebat illum ire in Ierusalem, adorandi causa. quod Samaritanis displicebat, contendentibus in Garizim monte suo potius adorandum.

54. Et Ioannes fortè hi duo fuerant missi. Dicimus.Græc εἴπωμεν.i dicamus.i.iubeamus.

55. Estis.pro, esse debeatis, vel instinctu moueamini ad id.

57. Via.s. alia, & non illa, de qua proximè. vide Matth. 8.

59. Sepelire. q.d, manere cùm patre vsque ad eius mortem

60. Vade, &c q d assume officium prædicandi.

61. Renunciare.i.vale dicere.s.datis mandatis, vide Act. 8 vbi idem verbum Græcum.

62. Aratrum.i.melioris vitæ institutum.

Respiciēs,&c.s.solicitus de iis quæ in seculo reliquit.

CAP. X.

1. SEPTVAGINTADVOS. Græc.& Syr.septuaginta. sic & infrà.

4. Sacculum.i.crumenam. Per viam.i. inter eundum. Salutaueritis.non prohibet officia humanitatis, sed ne se patiantur impediri rebus non necessariis. Vide 4.Reg.4.

6. Filius pacis.i.pace dignus. vide Matt. 10.

Sin autem .i.sin minus, seu alioqui.

7. Sunt.sub.& vobis ab illis offeruntur. Mercede, adeoque cibo. Matt. 10 dicitur,cibo suo.

9. Appropinquauit.i. prope est.s. si velitis credere Euangelio.

11 In vos.q.d. vobis habere.

12. Remissius.i.tolerabilius.

13. Olim.i.iampridem. Cilicio.Græc.sacco.

Pœniterent. pro,pœnituissent.

15. Ad cœlum.q.d.maximè. Exaltata.s.superbia, vel mea præsentia,doctrina,& miraculis.

17. In nomine.i auxilio,seu virtute.

18. Fulgur.s.quod statim extinguitur.

Cælo. vel cæli intelliguntur, vel potestas, de qua per Apostolos deiectus virtute à Christo data.

19. Dedi.Græc.do. Supra.i.contrà. Virtutem.i. potestatem.

20. Gaudere.s.præcipuè,vel vobis complacendo.

Cælis.s.in libro vitæ,vbi scripti electi.

21. Spiritu sancto.s. ad id mouente, vel q.d. gaudio spirituali. Græc. spiritu. q.d.animo.Syr. Spiritu sancto.

Confiteor.i laudo. Etiam.q.d.sanè id fecisti.

25. Ecce.s.alio quodam tempore. nec .n. statim post præcedentia. Legis peritus. Hi aliàs vocantur Scribæ.

27. Toto corde.id reliqua comprehendit,sed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4.Reg. 10.

Sicut te.s. volendo bonum, nolendo malum, benefaciendo,&c.

28. Viues s.æterna vita,de qua quæsisti.

29. Iustificare.i.ostendere iustum,qui sic esset de salute solicitus.

30. Suscipiens.i. respondens. Descendebat.s. est editiori loco. Semiuiuo Græc.semimortuo.

34. Oleum& vinum.i.illud lenit,& fouet;id tergit, & corroborat. Stabulum.i diuersorium.

35. Altera.i.sequenti. Stabulario.i.hospiti.

Supererogaueris.i.præterea insumpseris.

36. Proximus.i.proximi functus officio.

38. Castellum.s.Bethaniam.

39. Etiam.s.cū aliis sententiis. vel q.d.totam se composuerat ad attentionem,etiam sedendo.

40 Satagebat.i.vàlde erat solicita.

Frequens.Græc.multum. Dic.q.d.alioqui non hinc auelletur.

41. Martha. repetit ex beneuolentiâ, vel ad attentionem.

42. Vnum s.rerum diuinarum studium.

Optimam. Græc.bonam.

CAP. XI.

1. DISCIPVLIS.s.ex 70.

2. Ait.Apparet Christum bis docuisse orandi modum.semel.n.in monte docuerat.

Regnum tuum. Græc. & Syr. additur. Fiat volontas tua,sicut in cælo,& in terra.

3. Quotidianum. Græc. etiam hic,sicut Matth.6. ἐπιούσιον. Hodie. Græc.& Syr.quotidie.

4. Tentationem. Græ.& Syr.additur.Sed libera nos à malo.

5. Habebit pro, si habeat.

7. Pueri.i.famuli,seu filij. Cubili.q.d. etiam ipsi cubant.

8. Improbitatem. Syr.importunitatem.

Dabit illi.sub.quanto magis Deus,cui nullum est importunum tempus?

10. Accipit. pro,accipiet,sic inuenit,pro, inueniet

Aperietur.sub.iis,si vt debet,petat,quærat,& pulset.

13. Data.i dona. De cælo abundat. Bonū.Græc. & Syr.sanctum. Se.i.ab ipso.

14 Mutum.i hominem mutum faciens.

Eiecisset.Græc.& Syr.exisset.

16. Tentantes,i.potentiæ eius periculum facientes.

17. In se.i.contra se. Domus.i familia. Supra domum.i.contra domum.s.diuisa. Cadet.i.destruetur.

18. In se.i contra se.s.si inter se dæmones dissideant.

Regnum.s.quod tantopere studet conseru[illegible]

19. In quo.i. cuius ope. Iudices, &c. q.[illegible] vos condemnabunt.

20. Digito.i.virtute. In vos i.ad vos.

Regnum Dei .i. Dei potentia , qua regnat , facitque quod vult.erat verò hæc in Christo.

21. Atrium.i domum. In pace i.salua.

22. Distribuet .s. inter amicos, vt fit. Christus quidem distribuit animas, committens Apostolis, eorumque successoribus.

24. Inaquosa.i arida s.animas tentat mortuas mūdo.

25. Inuenit.præsens est. Mundatam. Græc. additur,& ornatam.Syr.vero,& paratam.

26. Septem.i.multos. Prioribus. Hic subintellige similiter accidisse Iudæis.

28. Quinimò Græc. μενοῦνγε, quod etiam significat certè.q d etiam illi beati qui,&c.

30. Signum.s.quòd à Deo missus esset. liberatus.n. post tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. Modio.i vase.

36. Si ergo.pro,quod si. Corpus tuum.i. actiones tuæ. Erit lucidum totum &. pro, vt quod lucidum totum sit. quanquam cum Græc.in sequentibus ita habeant,vt cum lucerna fulgore illuminat te,potest sensus esse,sic erit lucidum totum, vt est lucida domus accensa lucerna. Fulgoris.pro,fulgent.

37. Loqueretur,i.doceret.s.alio quodam tempore.

38. Cœpit,&c. Græc.,& Syr. cum vidisset, miratus est quòd non prius esset ante prand,iū baptizatus i lotus.

39. Calicis.i poculi. Catini.q.d.patinæ.significat verò parabolicè illos soli munditiæ exteriori studere, interiori neglecta, vt si quis patinam intus sordidā, solum extrinsecus purget.

40. Fecit.s. Deus.

41. Quod superest.i.adest. q.d. de iis quæ suppetunt vobis.

vobis.id.n.Græc.ſignificatur. Quidam Ironicè dictum putant.q.d.nec verò ſufficit, vt putatis, dare eleemoſynã, vt omnino mundi efficiamini. quæ mihi ſententia non diſplicet. quomodo.n.illi ſola eleemoſyna mundarentur? Crediderim ego iſtam ſententiam ſolitam ab ipſis vſurpari, quam Chriſtus irrideat.

42. Decimatis.ſ.dando decimas.

Omne.i. quoduis. Iudicium.i. iuſtitiam.

Dei.i. in Deum. Illa.ſ.decimas.

43. Diligitis.i.optatis, ſeu ambitis.

44. Parent.i. apparent.ſ.ſub terra latentia.

Neſciunt.ſ.quid intus lateat.

46. Oneribus.i. præceptis grauibus.

48. Teſtificamini.ſ.per opera veſtra, ſimilia illorum operibus. Aedificatis. ſpecie quidem pietatis, ſed animo non diſſimili iis qui occiderunt.

49. Sapientia Dei.i.ego.vide Matth.23.

Dixit.dixerat id Chriſtus aliquando.

Ex illis.ſ. aliquos.

50. Inquiratur.i.requiratur. q. d. detis pœnas effuſi ſanguinis. Iſta.ſ.ſolet Deus punire eos in quibus cõpletur iniquitas. Nec verò punit pro peccato alieno, ſed pro proprio.ſ.populi vnius, cuius illi quos punit pars quædam eſt quamquam nullus in particulari puniatur pluſquàm meretur id quod ipſe particulariter peccauit.

51. Zachariæ.vide Matt.23. Altare.ſ. holocauſtorum. Aedem.i.templum. Ita.Græc ναὶ i.certè.

52. Tuliſtis.i. accepiſtis. Introiſtis.ſ. ad Deum per me.

53. Inſiſtere.i.vrgere quæſtionibus.

Opprimere.ſ.obruere quærendo multa, vt ſi non omnibus reſponderet, haberetur imperitus.

Cap. XII.

1. CONCVRRENTIBVS. Græc. congregatis, & ſignificatur fuiſſe ingentem multitudinem. Attendite. Græc.attendite vobis.i. cauete προσέχετε ἑαυτοῖς. A fermento.ſ.ne inficiamini, aut decipiamini.

Hypocriſis. vitiat hæc opera fermenti modo.

2. Enim.Græc.autẽ. Reuelétur.ſ.hic aut in futuro.

3. Quoniam.Græc.quapropter. Lumine.i.palàm. Cubiculis.i. ædium penetrabilibus. Tectis. hæc in Palæſtina plana ſunt.

4. Amicis.i.dilectis. Terreamini.Græc.timeatis.

5. Ita. Græc. ναὶ.i. ſanè.

6. Dipondio.i duobus aſſibus.

7. Pluris eſtis.i. præſtatis. ſic infrà.

8. Me.Græc.in me, pro, me. ſic Pſal.16.& 43.in nomine.pro,nomen.

11. Qualiter.i.de modo. Quid.i.de re.

Reſpondeatis.ſ.accuſantibus vos.

13. Dic.i. præcipe. Hebr.

14. Vos.ſ.de terrenis diffidentes.

15. Omni, ſ.eſt etiam auaritia in aliis, quàm pecunia. Abundantia.iunge cum, ex his.i horum. q.d. non viuit quis diutiùs, aut feliciùs, quòd abũdat facultatibus.

16. Similitudinem. Græc parabolam.

18. Bona.ſ.reliqua, vel q.d.hæc.n.ſunt bona mea.

19. Epulare. Græc. εὐφραίνου.i.oblectare.

21. In Deum. pro, in Deo.i.rebus diuinis, ſeu Dei amore diuitias diſpenſans.

22. Animæ.i.vitæ.

25. Cogitando.ſ.anxiè, ſeu ſolicitè, vt patet ex Græc.

27. Lilia.pro, flores. Gloria.i.magnificentia.

28. Vos.ſ.veſtiet.

29. In ſublime tolli.i. animo eſſe ſuſpenſo, præ ſolicitudine de temporalibus. Syr. ne immoretur mens veſtra in iſtis.

30. Quærunt.ſ.ſolicitè, ſeu præcipuè.

31. Iuſtitiam eius.i.per quam ad id peruenitur.

32. Puſillus.ſ.numero, vel viribus.

33. Sacculos.i. crumenas.

35. Præcincti. ita ſolebant iter facturi, ne veſtium prolixitate impedirentur. vtebantur.n.talaribus. vt etiam nunc orientales. Ardentes.i. accenſæ.

36. Et vos. Alia videtur parabola, quamquam poteſt eadem eſſe, vt illi intelligantur nocte accenſis lucernis expectare Dominum. Nuptiis.i.nuptiali conuiuio.

37. Tranſiens.i.diſcurrens, & circumſpiciens, an in menſa aliquid deſit.

38. Etſi, &c. q. d. beati qui ſemper vigilantes à Domino reperiuntur.

39. Fur. vide 1. Theſ.3. & 5. 2. Pet.3. Apoc.3. & 16.

Veniret.i. venturus eſſet.

40. Veniet.ſ.ad iudicium vniuerſale, vel particulare, in cuiuſque morte; tunc.n. venire creditur, ſaltem per Angelos: certè adeſt per imperium, & iudicium.

42. Quiſputas. Græc. Quiſnam. ſignificatur verò ratinas. Tritici.iunge cum, menſuram.

45. Dixerit.i.cogitauerit.

46. Sperat.i.expectat. Diuidet.i.ſeparabit à ſeruis fidelibus. Partem.i.ſortem, ſeu portionem.

Infidelibus.ſ.ſeruis. q.d.punietur ſicut infideles.

48. Non cognouit.ſ.vt alter.

49. Ignem.ſ.charitatis. Niſi vt accendatur. Græc. & Syr. ſi iam accenſus eſt?

50. Baptiſma. pro, baptiſmate.ſ.paſſionis.

Coarctor.ſ.deſiderio.

52. In duos.i. contra duos.

53. Socius. quæ eadem mater, ita tantùm quinque.

54. Nimbus.Græ ὄμβρος.i.imber. Fit.ſ.vt plurim.ũ.

57. Quid.i.cur. A vobis ipſis.i. ab iis quæ facere ſoletis. Syr.per vos ipſos. q. d. per rationem qua præditi eſtis. Iuſtum.i.æquum eſt facere.

58. Autem.Græc.enim. Vadis cum, &c. vide Mat.5.

Nouiſſimum minutum.i.etiam minimum nummum, qui reſtet ſoluendus.

Cap. XIII.

1. NVNCIANTES.ſ. vt audirent, quid de ea re ipſe ſentiret. Cum ſacrificiis.i. eos dum ſacrificabant iuſſit occidi.

3. Similiter.ſ. diuina vltione oppreſſi.

4. Sicut. Græc.aut.

6. Similitudinem. Græc. parabolam.

9. Fructum. ſub bene quidem.

10. Synagoga. Græc.& Syr. vna ſynagogarum.

Sabbathis.i.tunc ſolebant cõfrequentes conuenire.

11. Spiritum.ſ.dæmonis opus erat. Inclinata.i.incurua.

12. Dimiſſa es. pro, iamiam dimitteris.i.liberaberis.

14. Reſpondens.i.locutus, Heb.

16. Isto .s.tam misero.
18. Simile æstimabo. Græc. Assimulabo sic infra.
24. Contendite.s.omnibus viribus. Intrare.s.in cœlum. Quærent.i.optabunt, seu operam dabunt. Non poterunt.s quia non quæsierunt, vt par erat.
25. Intrauerit. Græc & Syr.surrexerit.
Incipietis, &c. q. d. quamquam sic tum dicatis, nihil proderit. Nescio vos.i.perinde estis apud me, vt ignoti Græc.non noui vos. sic & inf.
28. Ibi.s.in inferno.
30. Sunt.pro, erunt. Intelligit verò Iudæos.
Primi.s.gentiles.
31. Dicentes.s.finxerant id.
32. Vulpi i.Herodi.vel, ei qui istud finxit.
Illi.Græc.huic. Hodie & cras i breui tempore.
Tertia die.i.paulo pòst. Consummor.pro, consummabor.i.interficiar.
33. Capit.Græc ἐνδέχεται.i.conuenit, seu decet, vel possibile est. Prophetam.i me, vel quemquam. q.d.ibi oportet me occidi vbi solent alij Prophetæ.
34. Ierusalem. Repetitio amantis est, simul & miserentis. Nidum.i.pullos. Noluisti.vide Ezec.24.
35. Domus.i.ciuitas, vel regio.q.d.habitatio.
Deserta .s.habitatore, vel Deo, dictum.n.vobis. quamquam fortè, vobis abundat, more Heb. Dicetis.s.die palmarum, de quo inf. cap. 19.

CAP. XIIII.

1. ET ipsi.pro, ipsi. Obseruabant .s. faceréine aliquid, quod possent accusare.
2. Erat. fortè ipsi adduxerant, exploraturi an sabbato curaret.
3. Respondens.i.locutus.Heb.sic inf.
7. Parabolam s.qua volebat humilitatem docere.
Intendens i.cùm attendisset, seu obseruasset.
8. Nuptias .i. conuiuium nuptiale. Discumbas .s. vltro.
9. Rubore. Græc. pudore. Nouissimū.i.vltimum.
10. Vicum, &c.q.d.latius tibi id est, quàm illud.
11. Quia omnis, &c. q. d. verum .n.est quod vulgò dici solet, omnis, &c videtur.n. id fuisse prouerbium.
Humiliabitur.i solet humiliari. Exaltabitur.i.solet exaltari.
12. Noli.s.si vis apud Deum mereri.
Nec diuites. Græc & Complut. diuites. iungendum autem cum omnibus præcedentibus, nam si pauperes sint, vocari possunt.
13. Pauperes. iunge cum sequentibus. Debiles. Græc.mancos, seu mutilos. sic inf.
14. Habent.i. possunt.
15. Panem.Græc.prandium.
18. Simul. pro, similiter. Villam .i. prædium, seu agrum Græc. ἀγρὸν.
23. Sepes .s. loca rusticorum, quæ sepibus cingi solent. Compelle, &c.indicat desiderium sua commouocandi multis.
24. Inuitati sunt. sub. & recusarunt.
26. Odit.i.quatenus Christo contrarij sunt.
Animam.i.vitam.
27. Post me.i.imitatione.
28. Quis n.&c confirmat exemplo ædificij, & belli agitur.n.de spirituali ædificio, & bello.

31. Cogitat.Græc.consultat. Ad se.i.contra se.
33. Sic.s.vt dixi de odio patris, &c. Renunciat.s relinquens, saltem affectu.
34. Euanuerit. Græc. infatuetur .i. reddatur insipidū. In quo.i.qua re. Condietur.i.sapor ei restituetur.
35. Audiendi.pro, ad audiendum.

CAP. XV.

4. QVI habet.pro, habens. Etsi.pro, si.
7. Gaudium.s. maius.
8. Euerrit. lege, euertit.
12. Me contingit.i.ad me pertinet. & vulgò dicitur, mi tocca.
13. Luxuriosè.s.expendens pecuniam luxu vestium, conuiuiorum, & libidinis.
14. Consummasset.i.consumpsisset.
15. Villam suam. Græc. agros suos.
16. Siliquis. fructus est oblongus, colore fusco, sapore dulci. Algarouam (voce credo Arabica) Hispani vocant. & quidem Syr. charube. Græc. κεράτιον. fortè quia est cornu simile. prouenit in Hispania in Valentiæ regno magna copia.
17. Quanti.i.quàm multi.
18. In cælum.i in Deum. Coram te.i.contra te.
22. Stolam.i. talarem vestem. Priorem.i.qua ille priùs indui solebat.
23. Vitulum. Græc. τὸν μόσχον.i. vitulum illum .s. certum quendam, seu insignem. Epulemur. Græc.oblectemur. sic inf.
25. Symphoniam.i.musicum concentum.
Chorum.i.saltantium, vel canentium.
30. Deuorauit.i.turpiter prodegit. Suam. Græc. & Syr tuam.
31. Tua.i.in tua potestate.

CAP. XVI.

1. VILLICVM. Græc. οἰκονόμον i dispensatorem.
Diffamatus Græc διεβλήθη i.delatus est.
Villicationis. Græc. οἰκονομίας.i. dispensationis,
Villicare.i. dispensare.
4. Recipiant.s. debitores.
6. Cados Græc.Batos.Syr metretas. Cautionem. Græc. γράμμα .i. scriptum .s.obligatorium.
Scribe.s.in alia charta, lacerata ista.
Coros. Cori decima pars in liquidis Batus. in aridis Ephi.Heb. כור Cor. & חֹמֶר Chómer.
8. Laudauit.s.ingenio delectatus. Iniquitatis.i.iniquum. Quia filij pro, planè filij. Huius seculi.q.d. mundani homines. Filiis lucis i.spiritualibus, seu fidelibus. Generatione.i.gente.s. in rebus quas tractant.
9. Mammona iniquitatis .i.diuitiis iniquis .i. sunt iniquitatis occasio, & ferè per iniquitatem parantur.
Defeceritis.s.per mortem. Recipiant.i.sint eleemosynæ illis factæ causa, vt recipiamini; vel sancti ob eas vos adiuuent apud Deum, vt saluemini.
10. Minimo i. rebus temporalibus.
Maiori.i.spiritualibus Græc ἐν πολλῷ .i. multo, seu magno. Fidelis est.s. vt plurimum. Modicò. Græc. ἐλαχίστῳ i. minimo.
11. Quod verum est.i.veras diuitias.s. spirituales.

12. Alieno.i.temporalibus, quæ & inuitis eripi possunt, & à Deo accepta vt dispensentur, denique homini extrinseca sunt. Vestrum.s. bona spiritualia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, si illa bene dispensassetis.

15. Iustificatis.i.iustos facitis, seu iusti haberi vultis. Nouit.s.quàm sint iniqua, eoque abominatur.

Altum est.i.elatum, seu superbum, vel quod homines putant eximium.

16. Ioannem.s.locum habuerunt. q.d. post hac alia vitæ ratio, seu lex. Ex eo.s.tempore.

In illud.s.ingredi volens. Vim facit.s.se mortificans, & abnegans.

17. Vnum apicem.i. vel minimum quid.

Cadere.i.non impleri, seu inanem esse.

19. Splendidè.i.exquisito cibo, & apparatu.

21. Canes s.quos præ debilitate repellere nō poterat.

22. Sinum .i. locum quietis, vel complexum velut patris. Et diues.s.non potuerunt eum diuitiæ à morte liberare. In inferno. Græc. & Syr. cum sequentibus iunguntur sic, & in inferno eleuans, &c. & sic legit Aug. lib. 12 de Gen.cap.33.

23. Tormentis.s.multis. Vidit s.reuelatione.

A longè s.longè erat ab illa quiete.

24. Clamans. corporaliter res describitur, vt meliùs intelligatur. alioqui non illic clamor, sed mentis locutio, & desiderium, nec digitus aut lingua, sed sic erat exprimenda refrigeratio cruciatus, vt possemus capere.

25. Bona s.temporalia. Græc.& Syr. bona tua.q.d. partem tuam. Similiter.s. recepit.

Mala.i. aduersa.

26. In his omnibus. pro, super hæc omnia.i.præterea. Chaos. Græc χάσμα i.vorago, seu hiatus. q d. latissima & altissima fossa.i.maximum interuallum, impeditaque via. Firmatum.s. Dei decreto, non auferendum vnquam. Qui volunt. pro, si maximè velint.

Inde.i. istinc.

27. Rogo. non id voce dicebat, sed corde optabat, reuelatione autem fiebat, vt inter se intelligerent.

28. Testetur.s. de his suppliciis.

30. Non.s.audient.

31. Credent.s.certior est scripturæ auctoritas quouis oculato teste.

CAP. XVII.

1. IMPOSSIBILE.s. supposita hominum malitia. Scandala.s.salutis impedimenta.

2. Lapis molaris, &c. genus erat supplicij in ea regione Græc.mola asinaria. Scandalizet.i.impedimentum salutis præbeat. Pusillis.i.quantumuis abiectis.

3. Attendite vobis.i. cauete.s. ne scandalizetis quenquam, vel scandalo a bono discedatis. potest & cum sequentibus iungi. q.d. attendite diligenter.

Egerit.s.peccatum agnoscens, & veniam petens.

Dimitte.s.ore, & opere, nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.

4. Septies.i. sæpiùs .s. quotiescunque peccauerit, &c.

6. Fidem .s. coniunctam cum fiducia. Sicut granum.i alioqui paruam.

10. Cùm pro, etiamsi. Inutiles.s.Deo nihil vtilitatis afferimus qui nullo indiget.

12. Occurrerunt .s. extra castellum, vel inter transeundum per castellum. A longè.s. ob lepræ fœditatem.

15. Magnificans.i. glorificans.

17. Respondens.i locutus.

18. Est inuentus.i.extitit. Alienigena.s.à Iudæorum gente alienus.

19. Vade.s.securus de incolumitate.

20. Venit. pro, venturum esset. Regnum Dei .s. dandum per Messiam, vel regnum pro Rege i. Messia.

Obseruatione.s. temporis. q. d. secundus aduentus Messiæ non potest sciri.

21. Dicent.i. verè dicere poterunt. Hic s.est regnum Dei, seu Messias. Ecce enim.q.d. quamquā hic adest. Intra vos.i.in medio vestri.

22. Filij hominis.i. eorum quibus vobiscum versor. q.d. meam præsentiam.

23. Vobis fideles alloquitur. Ecce hic.s.Christus;

24. De sub.&c.q.d ex vna cæli plaga, vsque ad alteram fulget. Ita.s.manifestus. Sua.s. iudicij, seu secundi aduentus.

25. Generatione.i. gente.s. Iudæorum.

27. Dabantur s. fæminæ.

29. Pluit.s.Deus.

31. Die.i.tempore.s.commoti mundi. Vasa.i.supellex Heb.

33. Saluam facere.s. in hoc mundo, is perdet in futuro, vel, verè saluam facere, perdet.i. mortificabit.

34. Nocte. hinc quidam colligunt Christum nocte venturum. Assumetur.i.ad regnum.

35. Molentes, etiam in vilissimo vitæ genere Christus suos habet. In vnum i.simul.

36. Vbi. pro, quò.s.assumetur?

Vbicunque, &c.q d vt ad cadauer conuolant aquilæ, ita ad Christum electi volabunt.

CAP. XVIII.

1. PARABOLAM.i.similitudinem.

Illos.s.Discipulos. Quoniam oportet.pro, docens oportere. Non deficere.i.animo ob dilationem rei petitæ. Græc. defatigari, seu tædio affici ἐκκακεῖν.

3. Vindica .i. defende. Aduersario.i. qui mecum iudicio certat.

4. Dixit.i.cogitauit. Reuereor.s.nō solùm impius, sed & impudens.

5. In nouissimo.i.tandem. Græc. εἰς τέλος.i. in finem.s.perpetuò. Syr. omni tempore. Sugillet.i.obtundat, seu tædio afficiat.

6. Iniquitatis.i.iniquus.

7. Clamantium.s.pro sui liberatione. Illis.i. illorum causa.

8. Putas. Græc. num. Fidem.s.cum charitate significatur in paucis inuenienda.

10. Ascendebant.s.erat templum editiori loco.

11. Stans.s.stantes orabāt Iudæi. Velut etiam. pro, nec etiam qualis est.

12. Sabbato.i.hebdomada. vide Leu.23.& 25.

13. Propitius esto. Græc. ἱλάσθητι i placatus esto.

14. Ab illo.i. plusquam ille. Heb. q. d. plus Deo placuit, seu minùs displicuit. vide Ezec.16.

15. Illos.s. qui offerebant.

16. Conuocans. pro, aduocans.

Talium.f.similium puritate,& innocentia.
18. Princeps.i.vir primarius.
32. Flagellabitur.Græc.contumeliis afficietur.
35. Appropinquaret .i. propè esset. Marcus .n. ait contigisse id in egressu. nisi forte aliud est id miraculum.
39. Increpabant .f. quòd tam sæpe, & validè clamaret.
41. Videam ἀναβλέψω.i.visum recipiam.
42. Respice.ἀνάβλεψον.i.visum recipe.
43. Magnificans. Græc.glorificans.
Dedit,&c.i.laudauit Deum.

Cap. XIX.

1. PERAMBVLABAT.i. pertransibat. Græc.διήρχετο.
3. Quærebat.pro,cupiebat.
4. Sycomorum.arbor similis ficui,& moro, vnde ei nomen.
7. Omnes.i.plurimi.
8. Do.i.statuo dare.
9. Ad eum.i.de eo.sic Rom.10. ad Israel. pro, de Israel. Filius Abrahæ.q.d.ex numero electorum.
11. Existimarēt.f.discipuli. Regnum.f.quo Christum in terra regnaturum putabant.
12. Regnum.i.regni possessionem.
13. Mnas. μνᾶ, Mina.continet verò Attica drachmas centum. Hebr. Maneh. מנה est autem Hebraica maior multo quàm Attica. vide Ezec.45.
Negotiamini f.lucro operam dantes.
14. Legationem.f.ne ampliùs rediret.
15. Negotiatus.i.negotiando lucratus.
17. Euge.vox laudantis.q.d.rectè sanè.Græc.εὖ.
Modico.Græc.minimo. Eris.Græc.esto.
21. Tollis,&c. q. d. tantum abest vt tua petere finas, tollis etiam,&c.
23. Ad mensam.i.mensariis,qui pecuniam mutuando, aut commutando, lucrantur.
Vsuris.i.lucro. Exegissem.f.à mensariis. Not.ex parabolis tantum accipiendum,quantum seruit proposito, vt hic lucri studium,non vsuræ exemplum.
Illud f.ἀργύριον,quod pecuniam vertit, quidam tamen legunt illam.
25. Habet,&c q. d. At habet satis multas.
26. Habenti.f.vt debet.i.venti bene.
Non habet.f.vt debet. Ab eo. abundat, more scripturæ.
30. Contra i.è regione.
31. Operam eius desiderat Græc. eo opus habet. sic & inf.
35. Vestimenta f.superiora,seu pallia.
36. Substernebant.f.alij.
37. Descendentium.Græc.καταβάσει.i.discentium,f. discipulorum. Virtutibus i.miraculis.
38. In cælo.i.cum Deo.f.sit nobis.
In excelsis f. habitanti Deo, vel q. d. glorificetur ab Angelis Deus.
42. Quia abundat,more Heb. Si cognouisses.i.ô si scires. Die tua.f.qua à Deo visitaris.
Quæ ad pacem tibi.i.quæ ad pacem tuam pertinent, seu tibi offeruntur. Abscondita.f.quia non vis cognoscere. vel sensus est totius loci, O si scires tu quæ nunc pacificè degis,quanta te mala expectent,nunc tibi ignota.sub.quanto aliter ageres.
43. Quia,&c. explicatio malorum.
In.pro,super,vel contra. Coangustabunt.i.ad angustias redigent,seu arctè obsidebunt.
44 Filios.i.eives. Super lapidem.Hyperbole.
46. Quia. abundat.
47. Principes plebis .f.ciuitatis primates, qui aliàs vocantur Seniores.Syr.Seniores populi.
48. Suspensus.f.ab ore pendens loquentis.

Cap. XX.

1. VNA dierum .i. quadam die. Docente .f.quæ facienda. Euangelizante.f.regnum Dei.
Conuenerunt Græc.ἐπέστησαν i.superstiterunt,seu institerunt,Syr.insurrexerunt in eum.
3. Verbum.i.rem.
4. De cælo.i auctoritate diuina.
6. Certi. Græc.& Syr. persuasi.
9. Ad plebem.f.conuersus.
10. Tempore.i cùm tempus fuit mittendi.
Illo.non est Græc.nec in emendatioribus.
13. Quid faciam? expressio amoris. sic Ose.6.
Forsitan.indicatur libertas hominis.
16. Veniet,&c.vide Matt.21.Mar.12.
18. Conquassabitur. Græc.confringetur.
19. Et timuerunt.pro,sed timuerunt.
Ad.i.contra.
20. Obseruantes.f. an in re aliqua possent illum accusare. Iustos.i.iusti amantes,& sinceros, à quibus nihil esset periculi. Principatui.Syr.iudicio.
Præsidis.f.Pilati.
23. Dolum.i.versutiam. Syr.astutiam.
24. Huius seculi.f. in quo opus est successione per generationem. Nubunt.i.ducunt vxores.
Traduntur.f.fœminæ.
35. Nubent,&c. Græc.eadem verba quæ sup.
36. Filij resurrectionis.i. per resurrectionem renati.
37. Sicut.pro,cum.
38. Et.q.d.etiamsi hominibus mortui videantur, tamen Dei potentia, viuunt anima, resuscitandi etiam corpore.
40. Audebant f.Sadducæi.q.d.cessarunt tunc à quærendo. Id verò post ea quæ proximè sequuntur,vt dicunt Matth.& Marc.
46. Attendite.i.cauete.

Cap. XXI.

4. ABVNDANTI.i. eo quod superest.
Eo quòd,&c.i.penuria sua,vt vertit in Mar.
6. Hæc. pro, ex his.
7. Cùm fieri,&c.Græc.quando futura sint.
8. Et tempus.pro,& quod tempus i.finis mundo.
9. Finis. f.mundi.
11. Terrores.i.quæ terreant.Græc φόβητρα.i. terriculamenta.
13. In testimonium.f.vt sitis de me testes. Græc. εἰς μαρτύριον. vnde martyres dicti.
14. Respondeatis.Græc.vos defendatis.
18. Capillus,&c. q. d. nihil mali patiemini me defendente.

ſcendente. vide ſimilem phraſim 1. Reg. 14. 3 Reg. 1.

19. In patientia .i. per tolerantiam, & perſeuerantiam, vide Matt. 10. & 24. Poſſidebitis, &c. q. d. ſaluabimini.

21. Regionibus. Syr. agris.

22. Scripta .ſ. in Prophetis. Apparet hinc multa in Prophetis de vaſtatione Ieruſalem, ad eam referenda quæ facta per Romanos.

23. Terram ſ. Iudææ. Ira. i. punitio.

24. Ore. i. acie. Heb. Donec, &c. q. d. vſque ad finem mundi erit destructa, vel punietur per gentiles, tempore. ſ. & modo quo Deus ſtatuit.

25. Et erunt, &c. hæc ad finem mundi pertinent.

Preſſura. i. anxietas, ſeu anguſtia.

Confuſione. Græc. ἀπορίᾳ. i. perplexitate, ſeu deſperatione. Syr. ſtupore. Sonitus. i. ob ſonitum. Græc. ſonante mari, & fluctibus.

26. Areſcentibus. Græc. ἀποψυχόντων. i. exanimatis, ſeu tabeſcentibus. Quæ. pro, eorum quæ.

27. Maieſtate. i. gloria.

28. Leuate capita. i. gaudete, confidite. ſ. mœſti in terram vultū demittunt, læti eleuant, vel capita. i. mētes.

30. Fructum. ſ. folia, vel gemmas. Græc. cùm pullulant, ſeu gemmant.

32. Omnia. ſ. quæ prædixi.

34. Attendite. i. cauete. Ne fortè. pro, ne quando.

In crapula. i. per crapulam. Ebrietate. Intellige per hæc duo, etiam reliquas voluptates. Curis. i. ſollicitudinibus.

35. Sedent. ſ. terrenis addicti. Faciē. i. ſuperficiem.

36. Vigilate, &c. etiam opus eſt noſtra induſtria.

Stare. ſ. confidenter. vide Sap. 5.

37. Monte, &c. ſ. in Bethania, quæ in latere montis ſita.

38. Manicabat. Hiſpani dicūt Madrugaua. Quidā legunt, manè ibat. fortè legendum manitabat, ſed omnia eodem redeunt: ſignificatur. n. ſummo manè ſolitos ire.

CAP. XXII.

3. INTRAVIT. ſ. inuaſit, ad nouum facinus inducens.

4. Magiſtratibus. ſ. præfectis militum, qui templum tuebantur. Inf. vocantur templi magiſtratus. Græc. ducibus. Syr. magiſtris militiæ.

5. Turbis. i. turbarum tumultu.

7. Occidi Græc. θύεσθαι. i. immolari.

10. Introeuntibus. Græc. ingreſſis. Amphoram. Græc. κεράμιον. i. vas fictile.

11. Diuerſorium. i. locus hoſpitandi. Syr. domus conuiuij.

15. Deſiderio. i. vehementer. Hoc. ſ. quo Euchariſtia inſtituenda, pauloque pòſt morte oſtendendū quantum homines diligeret, quos ſic redimeret.

16. Ex hoc. ſ. tempore. Illud ſ. Paſcha. q. d. id erit poſtremum. Impleatur. ſ. ſpiritualiter. No. donec, ſimile illi, de quo Matt. 1. nec. n. Paſcha poſtea manducauit.

Regno Dei. i. reſurrectione qua tranſiuit ad immortalitatem. & quidem Paſcha tranſitus interpretatur.

18. Generatione. i. germine, ſeu fructu.

Veniat. ſ. cùm reſurrexero.

19. Datur. i. offertur. obtulit. n. Chriſtus tunc vt nūc offerunt ſacerdotes. vel datur. pro, dabitur. ſ. in mortem. Hoc. ſ. quod feci accipiens, benedicens, conſecrans, offerens, &c. Commemorationem. i. memoriam mei.

20. Similiter, &c. explicat magis quod de calice dixerat. Cœnauit. ſ. inſtituta eſt Euchariſtia poſt eſum Agni Paſchalis, & pedum ablutionem.

Nouum teſtamentum. ſ. confirmans per ſanguinem meum, quem continet.

21. Veruntamen, &c. q. d. ſed parum profuerit ea fuſio Iudę. In menſa cōmunicauit Iudas eum cæteris.

22. Definitum. ſ. à Patre, & ab æterno. Vadit. ſ. ad mortem.

24. Maior. pro, maximus, adeoque poſt Chriſti mortem cæteris præficiendus; vel illo regnante primum locum habiturus.

25. Eorum. pro, earum. Eos. pro, eas. Vocantur ſ. potius quàm ſunt q. d. cum durè tractent, tamen benigni dicuntur à ſuis, vel adulantibus, vel timentibus.

26. Minor. Græc. iunior, ſeu minor natu. q. d. ſubmiſſior ſit. Syr. minimus. Notant quidam, vt eſt honoris nomen presbyter, ſeu ſenior, ita contemptus iuniorem. Vide Pſal. 118. Adoleſcentulus ſum ego & contemptus. i. iuniorum more contemptus.

Præceſſor. i. præcellens. Græc. ἡγούμενος. i. dux, ſeu rector. Syr. princeps. ſignificatur hic vnus eſſe inter eos Dux, ſeu Rector futurus. ſ. Petrus.

27. In medio veſtrum. i. inter vos. Miniſtrat. ſ. pedes lauerat, & ſolebat cibos diſtribuere.

28. Tentationibus. ſ. quas paſſus à Iudæis.

29. Diſpono. i. ordino, ſeu conſtituo. Syr. promitto. Diſpoſuit. Syr. promiſit.

30. Edatis, &c. i. fruamini ſummis delitiis.

Sedeatis. ſ. die iudicij.

31. Simoni. ſ. tamquam capiti futuro. Expetiuit. Græc. & Syr. poſtulauit. ſ. vt ſolet qui petit aliquem ad pœnam, ſeu cruciandum. Cribraret. i. tentationum impulſu agitaret.

32. Pro te. ſ. peculiariter. Non deficiat, Petri, & eius ſucceſſorum fides, ex quo facti Pontifices, nūquam defecit. Conuerſus. ſ. à peccato negationis.

Fratres. ſ. Chriſtianos.

35. Sacculo. i. crumena, ſeu marſupio.

36. Tollat. i. accipiat. q. d. poſt hac ſibi quiſque prouideat. ſenſus eſt, Cùm vobiſcum eſſem, nihil vobis deerat: at nunc auferar a vobis, multaque patiemini.

Non habet. ſ. gladium. Tunicam. Græc. ἱμάτιον. i. pallium. Gladium. q. d. inſtat perſecutio magna, vt videatur humano iudicio pro gladio danda veſtis.

37. De me. ſ. ſcripta.

38. Satis eſt. q. d. video vos non intellexiſſe quid voluerim ſignificare, ſic & vulgo ſolemus dicere, cùm quis nos non intelligit. Syr. ſufficiunt.

40. Locum. ſ. montem.

42. Voluntas. i. naturale deſiderium.

43. Apparuit. ſ. in tertia oratione, vel fortè in ſingulis. Confortans. ſ. propoſita Patris voluntate, & paſſionis fructu Syr. confirmans.

44. Agonia. i. animi anxietate. ſ. ex mortis horrore.

Prolixius. Syr. intenſius. Guttæ. Græc. θρόμβοι. i. craſſiores guttæ. Sanguinis. verè ſanguis erat.

Decurrentis. ſ. magna copia.

47. Oscularetur eum. Hic Græc. & Syr. additur: Hoc.n. signum dederat eis, Quem fuero osculatus, ipse est.

49. Futurum.s. vt captus duceretur. Si percutimus. pro, percutiemúsne?

51. Sinite. Syr. Satis est. Vsque huc.s. processisse vos sufficit, vel illos progredi est permissum.s. vt me capiant, &c.

52. Templi. vide supr.

53. Vestra i. qua vobis permittitur sic agere.

Tenebrarum.i. dæmonum.

55. Erat. Græc.& Syr. sedebat.

56. Lumen.i.ignem.

61. Respexit.s. oculis mentis, secundùm Aug. non corporis; quia, inquit, Petrus foris erat, Christus intus. fortè erat tunc vbi Petrum etiam oculis corporis posset videre.

65. Blasphemantes i.conuitiantes.

66. Conuenerunt.s. redeuntes citò, qui ante lucem discesserant.

67. Si tu, &c. id etiam noctu interrogarunt, vt dicunt alij Euangelistæ. Dixero.s.qui sim.

68. Respondebitis.s. quod æquum est.

69. Ex hoc s.tempore.q.d.post hac.

70. Vos dicitis, &c. q d. verè dicitis, sum enim.

71. Desideramus. Græc.opus habemus.

CAP. XXIII.

3. REx.Græc. ὁ βασιλεὺς, ille rex.s. expectatus. Dicis.s.verum. Syr.dixisti.

4. Causæ.i.criminis. In hoc homine. Syr. contra hunc hominem.

5. Inualescebant.i. instabant. Commouit. Græc. commouet, seu concitat. Syr.conturbat.

7. Herodis.s.qui Ioannem interfecit.

Potestate.i.ditione. Erat.s.causa Pascha celebrandi.

8. Signum.i. miraculum.

10. Instanter. Græ. εὐτόνως.i.acriter, intentoque clamore. Syr.pertinaciter.

11. Suo.s.Herodis. Et illusit, &c. Græc. cùm illusisset, induissétque veste, &c. Alba. Græc.splendida, seu illustri. Syr.coccinea.

14. Auertentem.s.à Cæsare. Causam.s.mortis, vel crimen.

16. Emendatum i. castigatum.

17. Festum.s. Paschæ.

22. Corripiam i.castigabo.

23. Inualescebant.i.potentes erant, seu præualebant.

25. Voluntati.s. vt volebant, seu, vt de eo facerent quod volebant.

26. Portare.s.postquam Christus portauerat.

Post.i. à tergo.

27. Plangebant.s.ex compassione pia.

28. Super me.i.mea causa.

29. Beatæ.s.quia non vident filiorum calamitatem.

30. Incipient, &c.q.d.optabunt potiùs mori, quàm tanta mala pati.

31. Viridi.i humido. videtur fuisse prouerbium, q.d. si ego tam sanctus hæc patior, quid peccatores?

32. Nequam. Græc. κακοῦργοι.i. facinorosi. Syr. malefici.

33. Latrones.sup.vertit, nequam. Syr.maleficos.

35. Expectans.lege, spectans. Eis.i.populo.

39. Vnus.s.qui à sinistris, vt creditur. Blasphemabat.i.conuiciabatur improperans.

40. Damnatione.s. mortis.

41. Iustè.s.patimur.

43. Paradiso.i. Dei fruitione.

44. Ferè.s.paulo pòst sextam, vt patet ex Marco.

In vniuersam pro, per vniuersam. Terram.s.Iudææ. vide Matt.27.

46. Commendo.s. reddendum post tres dies, velut depositum. Græc.deponam. pro, depono.

48. Percutientes.s.ex dolore, & timore vindictę Dei.

50. Decurio. Qui Romæ Senatores, in Municipiis Decuriones dicebantur.

54. Parasceues.i.in quo necessaria ad sabbatum præparabantur. Et sabbatum, &c. q. d. quam lux seu dies sabbati sequebatur. Incipiebat enim sabbatum post solis occasum. vide Leuit.23.

56. Parauerunt.s.post sabbatum, vt ait Mar.

Siluerunt. pro, quieuerunt. Mandatum.s.non operandi in sabbato.

CAP. XXIIII.

1. VNA.i. prima.s. die. Sabbati.i. hebdomadæ, Græc. sabbatorum.

4. Mente consternatæ essent. Græc. perplexæ essent. Syr.obstupescerent. Duo. Matt. & Mar. vnius tantùm meminere. Fulgenti. Græc.fulguranti.i.instar fulguris relucenti.

10. Iacobi.s.mater. vide Matt. 27.

12. Cucurrit.s.simul cum Ioanne. Procumbens.i. demisso capite prospiciens, vt patet ex Grec παρακύψας. Syr.introspiciens. Posita.i.iacentia.

13. Stadiorum.octo faciunt miliare vnum.

Emmaus.dicta postea Nicopolis.

15. Fabularentur.i.colloquerentur, vt est Græc.

Quærerent.i.disputarent. Syr.se mutuò interrogarent.

16. Tenebantur s. Christo faciente.

18. Cleophas. alter secundùm Amb. vocabatur Amaon. Peregrinus, &c. q. d. adeò peregrinus, vt ignores, &c.

19. Coram Deo.i. Deo approbante.

20. Principes nostri. Syr. seniores.

21. Redempturus.i. liberaturus.s. à Romanis.

22. Terruerunt. Græc. attonitos reddiderunt.

24. Non inuenerunt. Græc.& Syr. non viderunt.

25. Stulti.sic attentiores reddit. In omnibus. pro, omnia Heb.

26. In gloriam.s.regnum suum inire.

27. Moyse.i. Mosis libris. Erant.s.scriptæ.

28. Finxit.i. præ se tulit.s. sic se composuit, quasi longiùs iturus.

29. Adue sperascit, &c. id dicunt vt detineant, alioqui tantum erat temporis vt potuerint Ierosolymam reuerti. Inclinata.s. in occasum.

30. Benedixit.i. pro more gratias egit.

31. Aperti.s.sublatum impedimentum.

Euanuit.i.disparuit.

33. Regressi.s.celeriter, erat.n. longum iter.s.ferè 8. miliaria.

33. Eos.ſ. alios diſcipulos.

38. Aſcendunt.ita dicitur quòd mens altior ſit omnibus terrenis, vnde cogitationes ferè oriuntur.

41. Non credentibus. iungendum cum, præ gaudio .ſ.vix credimus quæ multum optamus, ſolet etiam nimium gaudium iudicium impedire.

44. Hæc.ſ.quæ ſtatim ſequuntur.

45. Senſum.i. mentem.

47. Incipientibus.ſ. Apoſtolis. Græc. incipiendo videtur interpres legiſſe ἀρξαμένων.

48. Eſtis.pro,eritis. Horum.ſ.paſſionis, & reſurrectionis.

49. Sedete.ſ.quieti manere. Dictum id die Aſcenſionis. Virtute.i. fortitudine.

50. Eduxit.pro,eduxerat. Bethaniam.i.Montem, in cuius latere Bethania ſita. Benedixit.i.bene eſt precatus.

52. Adorantes.i.vbi adoraſſent.ſ. poſt apparitionem Angelorum,de qua Act. 1.

53. Erant.ſ.poſt aduentum Spiritus ſancti:antea n. latebant. Semper.i. aſſiduè.

Benedicentes.i. celebrantes.

Amen. etiam id additur Græc. & Syr.eſt autem verbum confirmantis.

EVANGELIVM SECVNDVM

IOANNEM.

Ioannes patre Zebedeo, matre Salome, de qua Matt. 27. vixit poſt Chriſti paſſionem annos 68. ſecundùm Hier. totius autem vitæ eius incerti anni, putantur tamen à quibuſdam fuiſſe centum. Fuit Epiſcopus Epheſi; ſcripſitq́; Euangelium præcipuè contra Ebionem, & Cherinthum Chriſti diuinitatem negantes.

CAPVT I.

1 IN principio.i.ante omnia creata.

Erat q. d. iam erat. inde.ſ. ab æternitate. Verbum. Græc. ὁ λόγος i.illud verbum .ſ. vnicum, & ſingulare. Ita dicitur filius, quod procedat à Patre, vt à mente verbum. Deum. Græc. τὸν θεὸν, Deum illum.ſ.qui Pater eſt. Indicatur autem perſonarum diſtinctio Et Deus erat Verbum. Græc καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & Verbum illud, erat Deus. ſignificatur eadem natura Patris & Filij.

2. Hoc.ſ.Verbum, vel totum id quòd diximus.

3. Quod factum eſt. id quidam iungunt cum præcedentibus, alij cum ſequentibus: atque id ſequuntur Latini vt ſenſus ſit, quicquid factum eſt, in ipſo fuiſſe vitam. Mihi prior ſententia planior videtur, vt ſenſus ſit, omnia per ipſum facta eſſe, & ſine ipſo nihil factum, ex iis quæ facta ſunt, vt ſit repetitio, more ſcripturæ, ad maiorem declarationem.

4. In ipſo. Id quidam coniungunt cum præcedentibus, alij probabilius cum ſequentibus. q.d in ipſo vt in fonte, vita erat, vel ipſe vita erat. Et vita .ſ. illa, quæ in ipſo erat, & ipſe erat.

5. Et lux, &c.q d. cumq́ue lux in tenebris lucere ſoleat.ſ. expulſis his, tamen mentes excæcatæ lucem hanc non receperunt.

6. Fuit.i. extitit. non n. iungitur cum, miſſus.

7. Vt teſtimonium. Explicatio præcedentis.

Lumine. pro, luce.ſ. illa de qua ſup.

8. Lux ſ. ipſa, ſed eius teſtis.

9. Erat.ſ. illa lux, de qua ſupr. Vera.ſ. per naturam, non per participationem. Omnem.q.d. ab illa ſola illuminantur quicunque illuminantur.

Venientem.ſ. per natiuitatem. ſic per mortem egredi. tur.q d. viuerent hic homines in tenebris, niſi ab eo illuminarentur.

10. Mundus.i mundani.

11. Propria.i.ſua ſ. à ſe factum mundum.

Sui ſ. homines. Eum.pro, id.ſ. verbum.

12. Receperunt.ſ. credendo, vt ſtatim dicitur. Intellige verò fidem perfectam.ſ. charitate.

Poteſtatem. Græc ἐξουσίαν. quod ſignificat etiam auctoritatem, & præeminentiam, vt Rom 13.

Fieri.ſ. hoc ipſo, quòd ipſum recipiunt

In nomine. Græc. in nomen i. in ipſum Heb.

13 Sanguinibus. pro, ſanguine .i carnaliter. oſtendit quomodo filij Dei fiant. Nec, &c. explicatio præcedentis. Voluntate.i. concupiſcentia.

Nati. Græc. geniti.

14. Caro.i. homo. Factum eſt.ſ. vnita ſibi humanitate .i. corpore & anima humana. vnde idem Chriſtus Deus, & Homo. In nobis.i. natura noſtra, vel inter nos Quaſi pro, tanquam. q. d. qualem par erat ineſſe Dei Filio vnigenito. Plenum.ſ. verbum, quod ab ipſo conceptu fuit perfectiſſimum & gratia, & ſcientia. iunge verò cum, habitauit.

15. Perhibet. præſentia pro præteritis. Clamat ſ. publicè & liberè Chriſtum prædicat Ante me factus.i. mihi prælatus. Prior.ſ. dignitate, ſeu excellentia.

16. Et de, &c. Euangeliſtæ verba. coniungenda autem cum, plenum gratiæ, &c. quamquam poſſunt etiam eſſe Baptiſtæ. Omnes.i. quicúque accepimus aliquod Dei donum. Et gratiam. pro, id eſt gratiam.

Pro gratia. q. d. omnem ſeu quamlibet gratiam, ſic vulgò dicitur, di per di. [illegible] gni di. ſic Iob 2. pellem pro pelle.i. omnem [illegible] ellem .ſ. a[illegible] nam.

17. Data. non facta. Gratia.ſ. iuſtificans

Veritas.ſ.illuminãs. Facta.ſ.eſt Christus Deus. Dei enim ſolius opus eſt Gratia.

18. Nemo.ſ.hominum. Vidit.ſ. vt eſt in ſe, ſeu comprehenſiuè, vel in hac vita. Alioqui in cælo videbatur à ſanctis dum hæc Ioannes ſcriberet quamquam ille loquitur de tempore ante Chriſti aduentum. q.d. Nemo ante Chriſtum viderat. ex quo illud, quod quidam de Moſe, & Paulo putant, vidiſſe eos Deum, non videtur probabile. Sinu.ſ.in eadem cum Patre eſſentia.

Enarrauit.i. declarauit.ſ. quis Deus ſit, & quantus, qualiſque.

19. Quis es.ſ. munere. Nam filium eſſe Zachariæ ſciebant.

20. Et non negauit. Repetitio, more Heb. ſic ſupr. per negationem & ſine ipſo, &c. & alibi, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Non ſum, &c. apparet id etiam illos quæſiſſe.

21. Propheta. Græc. ὁ προφήτης. ille Propheta.ſ. de quo Deut. 18. vel q.d. inſignis aliquis Propheta.

Non.q.d. non ſum ille, de quo Deut. 18. vel ex Prophetis qui futura prædicunt, vel qualem me vos exiſtimatis.

23. Dirigite.i. rectam facite, vt aliâs vertit interpres.

26. Medius veſtrum.i. inter vos. Stetit. pro, ſtat. Neſcitis.i. non noſtis.

27. Poſt me.ſ. prius prædicauit Ioannes. Ante me, &c. vide ſup. nunc. 15.

28. Bethania, ſic eſt. etiam Græc. & Syr. Quidam Bethabaram legunt. fortè vtroque nomine locus vocabatur.

29. Altera die.i. poſtridie. Græc τῇ ἐπαύριον.

Agnus Græc. ὁ ἀμνὸς.i. ille agnus.i. ſingularis, de quo & Iſa. 53. Tollit.i. aufert.ſ. propriâ virtute, & ſemper. Peccata Græc. & Syr. peccatum.ſ. omne.

30. Venit. præſens eſt.

31. Neſciebam.i. non noueram. ſic ſolemus dicere de eo quem nunquam vidimus. vide Matt. 3.

In Iſrael. Græc. Iſraeli.

35. Altera.i. ſequenti. Stabat.ſ. cõſtiterat, vt Chriſtum tranſeuntem videret.

38. Rabbi .i. magiſter mi. Quidam tamen putant ſolùm ſignificare magiſter: nec.n. Iod eſſe affixum. probabile id, ſed negant alij. Nam quod Ioannes magiſter ſolùm dicit, breuitatis cauſa facit. ſicut pro Adonai, quod eſt Dominus meus, ſeu Domini mei. 70. ſolùm Dominus reddunt. Idem dic de Raboni Ioan. 20. Syr. magiſter noſter.ſ. volebant eſſe diſcipuli. Habitas.ſ. volunt eſſe familiares.

39. Venite. non differendum venire ad Chriſtum. Die illo.ſ. vſque ad noctem. Decima. diuidebatur dies quiſque in 12. horas. Itaque reliquę erant duę ſolæ.

41. Inuenit. præſens eſt. ſic inf. bis.

Primum. Græc. primus. Meſſiam. Græc. τὸν μεσσίαν, illum Meſſiam.ſ. tantopere expectatum.

42. Vocaberis.ſ. poſt hac. Cephas. Chal. eſt.ſ. Cepha, cui à Græcis additum s. ita Cephas. Petrus. Græc. πέτρος.i. petra.

43. In craſtinum.i. poſtridie eius diei. Inuenit.ſ. quærebat eum, vt Apoſtolum faceret.

45. Inuenit.ſ. diligenter quæſierat.

Nathanael. Quidam hunc putant Bartholomæum, quòd ſemper Bartholomæus Philippo connumeretur. & Ioan. vlt. Nathanael inter Apoſtolos recenſ[illegible] que id fuiſſe nomen proprium: [illegible] cognomen, vt Petri Bar Iona. Alij tamen negant, & probabilius.

46. Nazareth. q.d. tam ignobili loco.

Eſſe.i. prodire. q.d. tantumne bonum ex tam paruo loco?

47. Iſraelita. Syr. filius Iſrael.

48. Sub ficu.ſ. paret hic repertum à Philippo.

49. Rabbi. Syr. Magiſter mi.

50. Maius Græc. & Syr. maiora.

51. Amen Amẽ.i. verè verè. Geminatur, vel ad confirmationem, vel ad faciendum ſuperlatiuum, quo carent Hebræi. q.d. veriſſimè.

52. Videbitis, &c. Id quando viderint non eſt ſcriptum. ſenſus eſt, videbitis ei inſeruire Angelos, de cælo deſcendentes, eoque ipſo iubente recurrentes.

Supra.i. ad.

CAP. II.

1. TERTIA.ſ. ab aduentu Chriſti in Galilæam, vel Nathanaelis ad Chriſtum. erat autem decima tertia à Natiuitatis die 30. anno Chriſti.

Nuptiæ Syr conuiuiũ. ſic & inf. Mater.ſ. iam mortuo Ioſeph, ſecundùm Epiph.

2. Vocatus.ſ. vt notus, & amicus.

3. Deficiente. Græc. cùm defeciſſet. pro, deficere cœpiſſet. Vinum.ſ. ſufficiens.

4. Quid mihi, & tibi.i, omitte me. Heb. vide 2. Regum 16. 4. Reg. 9. Matth. 8. Quidam interpretantur, Quid mihi & tibi curæ eſt de vino?

Hora.i. opportunitas.ſ. oportebat priùs apparere neceſſitatem, vel q.d. nondum tempus eſt faciendi miracula; quod tamen in matris gratiam anteuertit, & ne videretur tempori ſubiectus.

5. Dicit. videtur præuidiſſe quod Chriſtus erat facturus, aut confidiſſe prouiſurum inopiæ.

6. Purificationem ſ lauabant ſæpe. vt dicitur Mat. 7. Metretas.i. cados. Capit antè cadus, ſecundùm quoſdam congios decem. Congius ſextarios 6. Sextarius cyathos 12. Cyathus vncias 2. Binas, &c.ſ. aliæ binas capiebant, aliæ ternas.

8. Architriclino.i. conuiuij Præfecto, à Triclinio. i. loco tribus conſtrato lectis. Olim .n. decumbentes edebant, vnde diſcumbere. faciunt & id Turcæ.

9. Vocat i. compellat.ſ. ad ipſum accumbentem accedens. vel fortè non accumbebat cum cæteris.

10. Inebriati fuerint.i. egregiè biberint. Heb. Adhuc.i. nunc.

11. Initium.ſ. id fuit primum Chriſti miraculum. Gloriam.i. potentiæ claritatem. Crediderunt.ſ. perfectiùs.

12. Deſcendit.ſ. ante coniectum Ioannem in carcerem. Itaque aliud eſt, de quo Matt. 4.

Fratres.i. cognati.

13. Paſcha.ſ. in primo Chriſti prædicationis anno. Iudæorum. Id dicit ad differentiam noſtri Paſchæ.

14. Templo.i. templi atrio. Numularios.ſ. qui pecunias commutabant, vel mutuabant.

15. Flagellum. Græc. φραγέλλιον, voce Latina aliquantum mutata.

16. Nego-

16. Negotiationis.i. mercatus.

17. Zelus.i.ardens studium gloriæ, vel indignatio ob indignam tractationem.

18. Responderunt.i.locuti sunt.Heb.

Quod signum. quasi verò paruum fuisset miraculum omnes eiicere, nemine resistere audēte. Facis.i. habeas auctoritatem faciendi.

19. Soluite. q. d. soluetis, & tunc signum dabo. s. resurgendo.

20. Quadrag. &c. s. numerant, vt quibusdam videtur, à secundo anno Cyri, quo cœptum ædificari vsque ad 6. Darij Histaspis, quo est perfectum, de quo tempore an tantum fuerit, non video quid opus sit esse solicitum. quid.n. si Iudæi isti errabant? Adde, quòd templum id ab Herode fuerat à fundamentis ædificatum, illo altero euerso.

22. Quia hoc dicebat. pro, quòd hoc dixisset.

Crediderunt. s. firmiùs, & clariùs.

23. Die. pro, diebus, durabat.n.7 diebus.

Nomine. pro, nomen.i.in ipsum. Not. in scriptura pro eodem tumi, Credere Christo, in Christo, in Christum, in nomine, seu nomen Christi. videtur.cap 3. 5. & 6. 1. Ioan. 5. Exod. 14. Act. 8.

24. Non credebat, &c. q. d. non fidebat illis, quòd sciret facilè mutandos.

25. Homine.i. aliquo. Quid esset. q. d. quid lateret in cuiusque animo, & quid quisque tandē esset facturus.

CAP. III.

1. HOMO.i.quidam. Heb. Syr. vnus.

Princeps.i.vir primarius.

2. Magister. Nominatiuus est. Syr. doctor. q. d. scio te à Deo datum doctorem mundo.

3. Respondit. s. iis quæ ille de rebus ad salutem necessariis interrogauerat, vel scire optabat.

Renatus. Græc. natus. Videre.i. particeps esse. Heb. Regnum Dei. s. cæleste. q d. saluari.

4. Senex. propter se dicit. Renasci. Græc. nasci.

5. Quis. s. etiam paruulus. Renatus. Græc. natus.

6. Carne.i. carnali generatione.

Caro.i. carnale. Ex spiritu.i. spiritualiter.

Spiritus.i. spirituale.

7. Non. pro, ideo non. Dixi, &c. q. d. loquebar.n. de spirituali natiuitate.

8. Spiritus.i. ventus. Dion. 15. cæl. Hier.

Vbi vult.i. quò fertur naturali inclinatione.

Vocem.i. sonum. Nescis. s. determinatè. Sic est, &c. q. d. occulta res est spiritualis regeneratio.

9. Hæc. s. quæ dixisti de spirituali natiuitate.

10. Magister. Græc. ὁ διδάσκαλος.i. doctor ille. s. celebris. Hæc. s. de quibus tam multa in scriptura, & dicta, & figurata. vide Psal. 50. & 102. Ezech. 11. & 36. Zach. 13.

11. Scimus. pluralia pro singularibus. vel q. d. solet quis affirmare quæ scit, ne ergo dubites vera me dixisse.

Accipitis. s. Iudæi.

12. Si terrena, &c. q. d. si tam multa, quæ per parabolas è terra sumptas prædicaui, non capitis ô Iudæi, quid mirum si altiora non capiatis? vel sic, si id quod exemplo venti, quod terrenum quiddam est, declaraui, non creditis, quid si altiora dicam?

Creditis. Græc. creditistis. Cælestia. s. qualia sunt quæ proximè dixi.

13. Et nemo, &c. q. d. possum verò ego de cælestibus loqui, qui inde descendertim, semperque in cælo sim.

Nisi. non significat se ascendisse in cælum, sed se ibi esse, quò nemo vnquam ascenderit. quanquam potest dici ascendisse per visionem Dei, quam habuit ab ipsa conceptione. Descendit.i. descensio intelligitur incarnatio, qua se exinanuit. In cælo. s. quatenus Deus vbique erat, & quatenus homo, beatus.

16. Sic.n. &c. videtur, & hæc Christi verba, etsi quidam putant esse Euangelistæ.

17. Iudicet.i. condemnet.

18. Non iudicatur.i. condemnationi obnoxius non est. Intellige si credat, vt par est, & fidei conuenienter operetur. Iudicatus.i. condemnatus. s. meretur condemnari. Non credit. Græc. non credidit. In nomine.i. in ipso. vide sup. cap. 1. num. 12.

19. Iudicium.i. condemnationis causa.

20. Odit. s. quatenus malè agit.

21. Veritatem i. iustitiam. Heb. sic 4. Reg. 20.

In Deo.i. secundùm Deum, seu Dei voluntatem. q. d. non veretur lucem, sed confidenter accedit, vt cuius opera bona sint, & inreprehensibilia.

22. Iudæam.i. reliquam Iudææ partem, erat.n. in Ierusalem. Baptizabat. s. per discipulos. vide inf.

23. Aenon. s. ciuitate. Salim. quę & Salem, vrbs Sichimorum olim.

25. Quæstio. s. cœptum inter eos disputari, vter potior baptismus, Christi, an Ioannis.

Ex. Syr. vni ex. Iudæis. Syr. quodam Iudæo.

Purificatione.i. baptismo.

27. Homo.i. quisquam. q. d. non possum ego, nisi quantum mihi à Deo datum est; debeoque esse sorte mea contentus. Testimonium, &c.i. testes estis.

29. Sponsus. Christum intelligit, qui sibi Ecclesiam desponsauit. Amicus. se intelligit. Stat & audit. pro, præsens audit.

30. Crescere. s. auctoritate.

31. Omnes. s. homines, vel res. De terra i terrenus. De terra est. pro, vt qui de terra sit. Et de terra.i. & terrena. s. humilia.

32. Audiuit.i. à Patre accepit. Nemo. s. ferè.

33. Signauit i. velut sigillo addito confirmauit.

Verax. s. præstans promissa.

34. Ad mensuram. s. omnibus æqualem. vel pro, parcè. vel q. d. non dedit filio vt cæteris gratiam limitatam.

35. Manu.i. potestate.

36. Habet. s. meritò. intellige verò fidem operibus comitatam. Videbit.i. particeps erit. Heb.

Ira Dei.i. supplicium à Deo. Manet. pro, manebit. s. perpetuò, nisi conuertatur.

CAP. IIII.

1. PHARISÆI. s. qui Christum odio prosequebantur. Baptizat. s. ita audierant, quasi Christus per se baptizaret: id quod Euangelista statim corrigit.

2. Non baptizaret. s. occupatus docendo, & miracula faciendo. baptizauit tamen Apostolos secundum August.

4. Samariam. ita dicebatur Regio, & ciuitas etiam,

 ædifica-

ædificata in monte, ab huius possessore nomine Somer. vide 3. Reg. 16.

5. In. i. prope. Sichar, quæ & Sichem. Gen. 34. tandem dicta Neapolis.

6. Sic. s. fatigatus; vel, vt solent fatigari; vel, vt se offerebat locus. Sexta. diuidebant Iudæi diem quemque in 12 horas, vt sup. diximus.

7. De Samaria. i. Samaritana. s. ex vrbe Sichem.

8. Enim. q. d. non erat quisquam discipulorum qui posset dare; vel, enim, pro autem.

9. Non enim, &c. videntur verba Euangelistæ. possunt tamen esse Samaritanæ. Coutuntur. i. commercium habent.

10. Donum Dei. i. quæ soleat Deus donare, vel quid tibi donatum sit mea præsentia. Forsitan. pro, vtique.

Viuam. i. vitalem. s. gratiam, seu Spiritum sanctum.

11. In quo haurias. Græc. ἄντλημα. i. haustrum.

Viuam. i. quam dicis viuam.

12. Patre nostro. sequebantur Samaritani ex parte legem Iudæorum.

13. Non sitiet. s. gratia, quæ aquæ nomine significata est, ad vitam æternam, quod ex se est, hominem perducit.

14. Fons pro, velut fons. s. in quo semper aqua.

Salientis. i. salute facientis.

16. Vade, &c. Id dixit Christus, vt ex responsione, quam sciebat daturam, texeret sequentem sermonem, eamque converteret.

17. Non habeo. s. vllo modo. Mentitur. n. secundùm quosdam vt statim accipiat, non expectato viro.

Bene. i. verè. s. imprudens verum dixit. fortè etiam prudens.

18. Quinque. Hi an legitimi fuerint incertum, verba Christi tamen indicare videntur fuisse.

20. Adorare. i. colere ritu per Mosem instituto: alioqui adorare vbique licebat.

21. Veniet. Græc. venit. pro, veniet.

Hora. i. tempus s. doctrinæ Euangelicæ.

Monte hoc. s. solùm. quasi hic solù colendus sit Deus; vel, eo modo quo colitis. Adorabitis. s. conuersi ad fidem Christi. Patrem. i. Deum.

22. Quod nescitis. s. errabant in multis Samaritani, quod attinet ad Dei cognitionem. Nos. s. Iudæi.

Ex Iudæis. s. ab eis, & Christus ortus, & in mundum profecta prædicatio Euangelica.

23. Nunc est q. d. iam cœpit. Spiritu. non ceremoniis Iudaicis. Veritate. non errore gentilico.

24. Et eos. pro, ideo eos.

25. Venit. i. propè est, vt veniat. Qui dicitur Christus. id non est Syr. videtur additum ab Euangelista explicationis causa.

27. Continuò Græc. in hoc. i. dum loquerentur.

Muliere. s. sola, vel Samaritana, vel præter morem suum. Quid loqueris. pro, cur loqueris.

29. Numquid. q. d. vos ipsi examinate.

34. Vt perficiam. pro, nempe vt perficiam.

Opus s. salutem hominum.

Eius. i. ab eo præceptum.

35. Oculos. s. mentis. Messem. s. spiritualem.

36. Et congregat. pro, nam congregat.

Aeternam. s. congregantis, & congregari.

Vt & qui, &c. q. d. ita fit, vt sicut gaudet qui seminat, ita gaudeat etiã qui metit, vel simul gaudeant. s. in cælo.

37. In hoc, &c. q. d. Atque huc potest accommodari, quod vulgò dici solet, Alius, &c.

38. Misi. i. destinaui mittere; vel præterita pro futuris. Laborastis. i. coluistis. s. seminando, rigando, &c.

Alij. s. Prophetæ, seu qui vos præcesserunt patres, qui Iudæis prædicauerunt.

40. Ibi. Græc & Syr. apud eos.

41. Sermonem. i. doctrinam. Eius. s. Christi.

42. Non. sub. tantum, seu tam. Mundi. Græc. additur, Christus. & Syr. Messias.

43. Galilæam. sub relicta Nazareth.

44. Perhibuit. vide Matt. 13. Mar. 6. Luc. 4.

Non habet. s. vt plurimum; vel de se loquitur.

45. Exceperunt. s. honorificè.

46. Regulus. Græc. βασιλικὸς. i. regius. s. genere, vel ministerio aliquo. Syr. seruus regius. Interpres videtur legisse βασιλίσκος.

47. Aduenires. pro, aduenisset.

48. Signa & prodigia. i. valde insolita miracula.

Non creditis. Apparet istum fuisse Iudæum.

50. Viuit. i. incolumis est. Heb. sic viuificari dicitur, qui à malis liberatur.

51. Viueret. i. sanus esset.

52. Habuerit. pro, habuisset.

53. Credidit. s. in Christum.

54. Iterum. s. in Galilæa. Secundum. s. ex factis in Galilæa.

CAP. V.

1. FESTVM. Pentecostes, secundùm quosdam; secundùm alios, Paschæ. quod probabilius.

2. Probatica. s. vbi oues congregabantur, vel etiam lauabantur, offerendæ in templo, a quibus ei nomen: nam πρόβατον, ouis. Piscina locus erat in quo aqua pluuia colligebatur, vt solet in cisternis.

Bethsaida. Græc. Bethesda. i. domus effusionis. s. aquarum. Syr. Beth Chesda. i. Domus misericordiæ.

3. Aridorum. s. aliqua corporis parte.

4. Autem. Græc. enim. Secundùm tempus i. certo quodam tempore, sed hominibus ignoto.

Mouebatur. Græc. & Syr. turbabatur.

Motionem. Græc. & Syr. turbationem.

6. Haberet. s. ægrotasse diu.

7. Domine. honorificè appellat, etsi non nosset. videtur autem putasse Christum operam velle suam ei offerre, ad eum deponendum in piscinam. Venio. poterat se mouere, sed ægrè.

8. Grabatum. i. lectum.

10. Tollere. i. gestare.

13. Loco. s. illo, vbi sanauerat hominem.

14. Iam noli peccare. Græ. ne post hæc pecces. Indicat ob peccata ægrotasse.

15. Nunciauit. s. simplici animo, tamquam de homine diuino.

17. Operatur. s. continens, & administrans creaturam. q. d. opera mea sunt opera Dei, quibus sabbatum non violatur.

18. Soluebat. s. illorum opinione.

Suum. Græc. ἴδιον. i. proprium.

Aequalem. s. dum se dicit proprium Dei filium, nempe naturalem, & consubstantialem, seque eadem cum

illo

illo facere. Not. intellexisse Iudæos, quod multi hæretici non intellexerunt.

19. Nisi. pro, sed. sic inf. Cap. 15. Gal. 2. Matth. 12. q. d. non à se, sed a Patre accipiens facit, quicquid facit.

Videt. s. videndo accipit vt faciat, & accipiendo videt nec in eo aliud est videre, aliud accipere: vtrumque verò in eo ab æterno, etsi opera in tempore fiant.

Hæc. s. eadem. Similiter. Itaque nō prius Pater, nec perfectius quàm Filius.

20. Demonstrat i. communicat. s. ipsum sibi æqualem generando. Demonstrabit. i. communicabit. s. æternum. omnia tempora comprehendit, semperque Pater Filium generat, suaque ei omnia communicat: maiora autem illa curatione. Intellige, suscitare mortuos, iustificare peccatores, Mundum iudicare, & huiusmodi alia. Vt. nō causam significat, sed cōsecutionem.

21. Suscitat, &c. vide 1. Reg. 2. Deut. 32. Psal. 67.

Sic. i. similiter. vt suprà dictum est.

22. Iudicat. s. apparens in iudicio sensibiliter. Aug. Omne. l. de omnibus.

23. Sicut q. d. æqualiter cum Patre.

24. Verbum. i. doctrinam. Habet pro, habebit, vel habet spe, & merito. Iudicium. i. condemnationem.

Venit. pro, veniet. Transiet. Græc. transiit pro, transibit, vel q. d. translatus. n. est à peccati morte ad iustitiæ vitam. sic 1. Ioan. 3. translati sumus, &c.

25. Hora. i. tempus. Et nunc. pro, imò verò iam cœpit. Mortui. s. peccato. Audierint. i. crediderint, & obedierint.

26. In semetipso. i. per suam essentiam.

27. Filius hominis. i. homo. Not. quosdam id coniungere cum præcedentibus. q. d. dedit ei quatenus homini. Alios cum sequentibus. q. d. ne miremini tantum huic homini datum.

28. Venit hora. pro, veniet tempus.

In monumentis. s. mortui. Vocem. s. de qua Matt. 25. 1. Cor. 15. 1. Thess. 4. formabitur autem ministerio Angelorum.

29. Procedent. s. è monumentis. Vitæ. s. beatæ.

Iudicij. i. condemnationis, seu supplicij. s. æterni.

30. Non possum, &c. Ostēdit se iuste iudicaturum. A meipso. s. quicquid habet, à Patre habet.

Audio. i. à Patre sumo. Et iudicium. pro, ideo iudicium. Meā. s. solam, vel quasi meā, aut quatenus mea est. Sed. pro, sed etiam; vel, sed quasi; vel, sed quatenus.

31. Non est verum. s. vestro iudicio, qui sic soletis dicere.

32. Alius. s. Ioannes, vel Pater.

33. Veritati. pro, verum. s. de me.

34. Accipio. s. quasi indigens, seu mea causa.

35. Lucerna. s. accepto lumine aliūde. Græc. ὁ λύχνος. i. illa lucerna. fortè de qua Psal. 131. Paraui lucernam Christo meo. Ardens. s. caritate.

Lucens. s. veritate. Ad horam. i. ad breue tempus, postea. n. dicebant habere dæmonium. Exultare, &c. q. d. eius lucem magno cum gaudio suscepistis, multum ei tribuentes. vel q. d. voluistis illum habere pro Messia.

36. Ioanne. i. Ioannis testimonio. Quia Pater, &c. pro, quod Pater me miserit.

37. Perhibuit. s. in baptismo. Vocem. s. Dei. non est propriè vox. Nam quas olim audierunt Iudæi, Angelorū opera formabantur: quamquam nec isti illas audierant.

38. Verbum. i. doctrinam, seu spiritum.

39. Scrutamini. & Græc & Latinè potest esse Indicatiuum & Imperatiuum. In ipsis. i. per ipsas. s. credendo, & obediendo eis. Et illæ. pro, illæ. n. vel, & tamen illæ.

41. Claritatem. Græc. δόξαν. i. gloriam.

Non accipio q. d. habeo tantum gloriæ à Patre, vt humana non indigeam.

42. In nomine, &c. q. d. ex parte Patris, seu à Patre missus, vt Filius. Alius. s. Antichristus. In nomine suo. i. à seipso. q. d. non à Deo missus.

45. Nolite, &c. q. d. non erit opus, vt ego vos accusem. Moses. i. Mosis lex. s. tamquam transgressores, & qui ei de me prædicenti non credatis. Not. hinc scripturæ non credere, eos, qui ea non credunt, quæ ex ipsa colliguntur.

46. Forsitā. pro, vtique. Scripsit. s. Gen. 40. Deu. 18.

47. Meis. s. quem præ Mose nihili facitis.

CAP. VI.

1. TRANS mare. non quidem in vlteriorem ripam, sed in eandem, secundùm quosdam. fortè sinus interuallo distitam, sic vt opposita videretur. Alij in oppositum putant nauigatum.

2. Multitudo. s. populi.

5. Philippum. fortè vt rudiorem, & qui sic ad sublimiora erigi opus haberet.

6. Tentans. i. explorans quid sentiret.

7. Ducentorum denariorum. faciunt hi circiter 20. aureos.

9. Tantos. i. tam multos.

10. Fœnum. i. gramen.

11. Gratias egisset. quod alibi solet dici benedicere. Volebat. Græc. & Syr. volebant.

12. Impleti. i. satiati.

14. Propheta. Græc. ὁ προφήτης. i. ille Propheta. s. Messias tamdiu expectatus. Venturus est. i. prædictus, seu promissus venturus.

15. Fugit. Græc. ἀνεχώρησε. i. secessit.

17. Capharnaum. sed prius in Bethsaida, vt alij Euangelistæ dicunt.

19. Vigintiquinque. s. maiorem lacus partem, si ex opposita ripa soluerāt, est. n. latitudo eius 40. stadiorum.

21. Statim. s. vt eum acceperunt.

22. Altera. i. sequenti. Vna. Græc. & Syr. vna in quam intrauerant Discipuli eius.

23. Superuenerunt. s. postea.

24. Nauiculas. s. illas, quæ ad eum locum superuenerant.

26. Quæritis s. multi ex vobis. Signa. adeoque per ea eleuemini ad res cælestes.

27. Operamini. i. operando parate. sic Paulus, Salutem vestram operamini. Non cibum. s. solum, seu præcipuè. Qui permanet. s. gratiam Dei, seu animæ salutem. Signauit. Græc. ἐσφράγισε. i. sigillauit. s. velut sigillo apposito, voce de cælo, & miraculis, declarauit, & confirmauit suum esse filium.

28. Faciemus. i. facere debemus. Dei. i. Deo grata, seu quæ Deus ab homine requirit.

29. Hoc est. non dicit solùm id esse. Credatis. s. fides fundamentum est ædificij spiritualis.

30. Tibi.

30. Tibi. intellexerunt de se dixisse.
31. Manna. Chal. est. nam Heb. Man. vide Exo. 16.
32. De cælo. i. verè cælestem. Panem. s. me.
Verum. non figuram ipsam, qualis erat manna, vel q. d. verè panem, vel verè cælestem,
33. Mundo. i. hominibus.
34. Dixerunt. s. carnaliter intelligētes panem, vt Samaritana aquam.
35. Vitæ. i. viuificans. Et qui, &c. explicatio præcedentis. s. per fidem venitur. Intellige verò formatam charitate. Non sitiet. s. nec esuriet q. d. satiabitur (vt alia iam non optet) præsentim in cælo.
36. Dixi. s. aliàs. Quia. pro, quod. Me. s. facientem ea per quæ credere deberetis.
37. Dat. s. prædestinando, & vocādo. Foras. s. à me, sed conseruabo.
38 Meam. s. solam. Sed. pro, sed etiam.
39. Enim. Græc. autem. Dedit. s. electos.
Ex eo. s. vllum.
40. Autem. pro, enim. Syr. enim. Videt. s. oculis corporis, vel mentis.
41. Illo. s. Christo, vel sermone.
43. In inuicem. i. inter vos.
44. Traxerit. s. efficaciter mouendo repugnantem vitiosam naturam.
45. Prophetis. vide Isa 54. Ier 31.
Omnes. s. Ecclesiæ filij. Docibiles Dei. Græ. διδακτοὶ τοῦ θεοῦ. i. à Deo docti. Audiuit. s. intus docentem per fidem.
46. A Deo. s. natus, vel missus. de se loquitur.
47. Habet. pro, habebit.
50 Non moriatur. s. anima & corpore suo tempore resuscitabitur ad vitam perpetuam. q. d. manna nec vitam perpetuam corpori potuit dare, at hic panis, & corpori dat, & animæ.
51. Viuus. s. & viuificans. Dabo, iungendum cum, pro mundi vita. Mea est. Græc. & Syr. mea est quam ego dabo.
52. Litigabant. s. aliis assentientibus, aliis defendentibus. Carnem suam, &c. Intellexerunt Iudæi eum dicere, id quod hæretici nolunt intelligere, nec Christus illam intelligentiam reprobauit, sed confirmauit; toties verò, & adeò apertè, vt mirum sit esse adhuc qui litigēt.
53. Et biberitis. etiam qui vnam speciem solam sumunt, bibunt, quod attinet ad Christi intentionem, est. n. in carne sanguis, simulque vtrumque sumitur, nec quicquam plus accipit, qui vtramque speciem accipit. cùm ergo sanguis sumatur, in quo est virtus, parum refert, quòd non sumitur per modum potus.
54 Resuscitabo. s. felici resurrectione.
56. In me. s. vt palmes in vite, vnde viuit.
In illo. s. viuificans.
57. Viuo, & qua Deus, & qua homo. Patrem. s. vitam mihi dantem. Et qui. pro, sic qui. Propter me. s. sic sibi coniunctum, seu vnitum.
60. Durus. i. difficilis captu. Audire. i. capere.
62. Videritis, &c. q. d. quid dicetis, an etiam tum negabitis eum vera dicere?
63. Spiritus, &c. q. d. quæ dixi spiritualiter intelligenda sunt, & non carnaliter, vt vos intelligitis; quasi. s. caro mea dentibus sit laceranda: non. n. sic daturus sum, sed in Sacramento, sub specie panis, & vini. Spiritus & vita sunt. i. vitam dant spiritualem, sanè intellecta.
64. Ab initio. s. conuersationis cum discipulis, vel ab æterno.
66. Ex hoc. s. tempore. Retro. s. deserto Christo.
68. Vitæ æternæ. s. effectricia, si quis eis obediat.
69. Cognouimus. i. reipsa. s. per miracula, experti sumus.
70. Elegi. s. ad Apostolatum. Et vnus, &c. q. d. non omnes ita sentitis. Diabolus. i. pessimus.
71. Simonis. s. filio.

CAP. VII.

1. AMBVLABAT. i. versabatur. sic inf.
Galilæam. pro, Galilæa. Iudæam. pro, Iudæa.
2. Scenopegia. ita dicta à figēdis tabernaculis. Nam σκηνὴ. tabernaculum, πηγῶ, figo. inde σκηνοπηγία. vide Leuit. 23.
3. Fratres. i. cognati. s. qui non erant Apostoli.
Discipuli. s. qui sunt in Iudæa.
4. Quid. s. egregium, seu singulare. Et quærit. pro, sed quærit. In palam. q. d. celebris.
Si pro, quādoquidem. Hæc. i. talia. s. tam singularia.
5. Credebant. s. vt par erat, sed valde de eo humiliter sentiebant, quasi consilio opus haberet.
6. Tempus. i. ascendendi opportunitas.
Paratum. s. vestro iudicio. vel q. d. vobis perinde est quocunque tempore ascendatis.
7. Odisse. s. ea ratione, qua me.
8. Ascendite. i. potestis iam ascendere si vultis.
Non ascendam. Græc. nondum ascendo. οὔπω ἀναβαίνω Syr. nunc non ascendo. Impletum est. i. aduenit.
10. Manifestè. s. comitatus, vt solebat, discipulis.
Occulto. s. declinabat odium volentium eum interficere.
11. Ille. per contemptum.
12. Alij. s. Sacerdotes, & Pharisæi. Turbas. i. indoctum vulgus.
13. Palàm. Græc. παῤῥησίᾳ. i. liberè. s. defendēdo, aut laudando. sic inf. Iudæorū. i. quibus Christus inuisus.
14. Mediante. s. die quarto, durabat. n. per dies 8.
15. Litteras. s. scripturam legere, vel interpretari. erat. n. Hebraicè scripta, Iudæi autem Syriacè loquebantur.
Didicerit. fortè discebantur solum in Ierusalem.
16. Non est mea. i. à me.
17. Cognoscet. s. obedientia mandatorum Dei, meretur illuminationem. A meipso. s. & non à Deo.
18. A semetipso. s. non à Deo doctus. Hic, &c. de se loquitur.
19. Quid. i. cur. q. d. cùm sitis Dei inimici, quid causæ habetis contra me, à Deo missum, eique obedientem?
20. Turba. i. è turba aliqui.
21. Vnum. s. sanando in sabbato ægrum hominem.
Miramini. s. & tumultuamini, quasi sabbatum violauerim.
22. Propterea. s. attendite. Circumcisionem. i. præceptum circūcisionis. Ex Moyse. s. primo institutore.
23. Lex. s. de circumcidendo die octauo, vel de sabbato. q. d. & tamen non soluitur lex de sabbato, per opus circuncisionis. Totum. i. corpore & anima. q. d. an id minus est circuncisione?

24. Secundùm faciem.i.apparentiam, vel acceptionem personarum.q.d.ne me temerè accusetis,quia contemnitis.

27. Scit.pro,sciet. Vnde.i.quibus ortus parentibus.

28. Scitis.s.secundùm quod dicitis. Verus.s.Deus, vel verax in promissis. Nescitis.s. vt par est,vel meum esse Patrem,meque misisse.

30. Et nemo.pro, sed nemo. Hora.i. tempus quo mori statuerat.

31. Christus,&c.q.d.si iste nō est Christus,sed alius qui expectatur,nunquid ille? &c.

32. Murmurantem.i. submisse loquentem.

Principes. Græ.& Syr. Principes sacerdotum.

33. Eis.s.qui aderant Iudæis. Vado.pro, ibo.s. postea.

34. Quæretis pro,si quæratis.sic Psal.quęres locum eius.pro,si quæras. Sum.s.erat semper beatus. vel sum, pro,ero.s. in cælo. Non potestis, præuidebat in malo obstinatè perseueraturos, alioqui dum quis viuit potest saluari,quia potest à Deo conuerti.

35. Ad semetipsos.i. inter se. Dispersionem gendum.i.dispersas per orbem gentes.

37. Nouissimo.s.octauo,qui celeberrimus. vide Leuit.23. Sitit.s.animæ bona,seu diuina.

38. Sicut dicit, &c. potest coniungi cum præcedentibus. q.d. credit vt monet scriptura. vel cum sequentibus. Scriptura.fortè aliqua quæ non extat. vide tamen Prou.5.Isa.41.42.43 44.48 Ezec.36.quamquam plena est scriptura donorum Spiritus sancti mentione.

Flumina.i. copia gratiarum. Ventre.i. corde, seu mente.

39. Datus.s.copiosè. Glorificatus.s.post Ascensionem,missurus erat Spiritum sanctum.

42 Vbi.pro,vnde.

45. Pontifices.Græc.Principes sacerdotum.

46. Homo.i.quisquam. Heb.

49. Legem.i.scripturam.

52. Galilæus qui.s.ei faueas ob communē patriam. vel q.d.eius discipulus, hi.n.ferè Galilæi.

Propheta.s.quisquam. Surrexit.s.vnquam.

CAP. VIII.

1. OLIVETI.i.Græc.oliuarum.

3. In medio.s. coram Christo.

5. Lapidare. Ita legem traditione interpretabantur.s. lapidandam adulteram.

6. Scribebat.s.eorum peccata,conuicturus, si opus esset,secundùm quosdam. Videtur potius facere, quod erat iteraturus,vt eis daret liberiorem discedēdi locum, quod si tunc solum fecisset, fortè rei nouitas illos detinuisset. Quid verò scripserit,quis possit diuinare?

9. Post vnum. pro,post alium. Exibant. fortè timentes ne illorum peccata scripsisset.

Senioribus. fortè hi sibi conscij grauiorum.

Solus.i. sine accusatore vllo. In medio.s.coram Christo,& Apostolis.

11. Condemnabo. Græc.condemno.

Iam amplius,&c. Græc.ne post hac pecces. Ostendit se pepercisse illi, non autem sibi placere peccatum.

12. Ambulat.i.versatur. Græc. ambulabit. pro,ambulat. Habebit. pro,habet.

Vitæ.i.vitam dans,vel ad vitam ducens.

14. Vado.i.sum iturus.s.ea mundo hoc.

15. Secundùm carnem.i. carnaliter.

Non iudico.s.vt vos,peruersè.vel,non iudico.s.nunc. vide inf.cap.12.

16. Etsi.pro,cùm autem. vel,sed cùm.

Verum est.i.tanquam verum recipiendum.

Solus. sub. vt ideo sit repudiandum, quia solùm vnius sit.

19. Scitis.i.nostis. Forsitan.pro, vtique. id.n. magis.Græc. indicatur.

20. In Gazophylacio.i prope Gazophylacium.

Templo.i.templi atrio.

21. Iterùm.s.repetens quod suprà dixerat,cap.7.

Vado.pro,vadam.i.discedam. Quæretis.s.ad interficiendum. Peccato.pro,peccatis,vt dicitur inf.

Vado.i.ibo.s.post mortem.

22. Quia dicit,&c.q.d. & mortuum non poterimus inuenire,& persequi.

23. Deorsùm.i.è terra. Supernis.i.cælo. Quidam legunt supernis. Vos de mundo,&c. explicatio præcedentis.

24. Non credideritis. Videbat quidem non credituros, ideo suprà absolutè dixit. hic verò sub conditione, dans locum pœnitentiæ. Ego sum.s. ex Patre,nempe Dei Filius.

25. Quis es? quia dixerat, Ego sum, nō addens quid esset. Principium,&c. Græc principium (seu,à principio) quod & loquor vobis, q. d. sum id quod à principio vobis dixi.s. Dei Filius. atque in hunc sensum explicatur Syr. Potest etiam sic explicari. Sum principium .i. Deus, qui & loquor. pro, quanquam etiam homo sum, vt videtis.

26. Habeo.i.possum,seu possem. Sed.pro,nam; vel q.d.sed interim id dicam.

27. Patrem.s.suum. Eius.lege,eis.quanqam potest accipi eius,pro suum.

28. Exaltaueritis.s.in cruce. Cognoscetis.s. multi postea conuersi. Sum.s.Dei filius.

30. Crediderunt. Apparet sup. non de omnibus dixisse,moriemini in peccato.

31. Manseritis.i.perseueraueritis.

32. Cognoscetis.s. in dies perfectiùs. Veritas.s. fidei, vel ipse Christus. Liberabit.s. seruitute peccati. Græc.liberos faciet.s.ea seruis.

33. Semen.i. filij. Seruiuimus.de se loquūtur,non de suis maioribus.

34. Peccati.s.eius vinculo alligatus.

35. Seruus autem,&c. q.d. & qui talis est, more seruorum non manet,&c s.non habet ius manendi.

37. Filij.Græc.semen. Capit.i.locum habet.

38. Quæ vidistis,&c.q.d. quæ à diabolo didicistis.

39. Eritis.Græc essetis. Facite.Græc.faceretis.

40. Hoc.i.tale quid. vel fecit, pro,fecisset.

41. Ex fornicatione,&c.q.d. idololatræ.

42. Pater esset.i.si pro Patre haberetis Deum, & diligeretis. Processi.s.per generationem. Veni.s.in mūdum per incarnationem.

43. Loquelam.i. sermonem. Audire.i. ferre,adeò vobis inuisus sum.

44. Homicida .s. occidit hominis animam peccato, & in corporis mortem per peccatum induxit,

Initio.f.mundi,vel hominum. Veritate .i. rectitudine, seu iustitia qua fuerat creatus. Quia,&c. q.d. quod ex eo apparet, quia non,&c. Eo.i.eius affectu.

Propriis.i.corrupto affectu. Pater.i.auctor, seu inuentor. Eius f. mendacij.

45. Si Græc.quia.

46. Arguet i conuincet,seu conuincere poterit.

47. Ex Deo.f.Dei spiritu præditus. Audit.i.libenter,& obedienter.

48 Dicimus .i. solemus dicere. Samaritanus. Ita vocabant per contemptum, vel quòd videretur legem soluere.

49. Dæmonium.de Samaritano nihil respõder,quia erat apertum mendacium.sensus autem quo illi dicebãt, per hanc responsionem satis refellebatur.

50. Ego .f. quatenus homo, quærebat Christus non suam,sed Patris gloriam. Iudicet.i. condemnet .f. me inhonorantes.

51. Mortẽ,&c. q. d. perpetuò viuet beatus;vel,mortem vocat damnationem.

54. Glorifico .f. fine Patre. Nihil est .i. pro nihilo habenda . vel q. d. si ego me velim apud vos glorificare nihili facietis.

55. Et non.pro,& tamen non. Cognouisti .f. vt par est.non.n diligitis.

56. Exultauit .i. exultando optauit. Diem.i tempus aduentus in carnem. Vidit.f. per reuelationẽ dum viueret, vel in limbo.

48. Fieret.i.esset. Sum.f.ab æterno.

59. De templo.Græc.additur,transiens per medium illorum,& præteriit. similiter & Syr.

CAP. IX.

1. VIDIT. attentè aspexisse, apparet ex Discipulorum interrogatione.

2. Quis,&c.rudis interrogatio, nisi fortè sensus est, Peccatum ne huius originale,quo in Adam peccauit,an Actuale parentum eius,meruit vt cæcus nasceretur?

3. Eius.sub.vt cæcus nasceretur. Sed.sub cæcus est natus. Dei. erant Christi opera Dei,quia ipse Deus.

4. Eius i.ab eo præcepta. Dies.i.seculi tempus.

Nox.f.hominum mors. Potest.f. meritoriè. potest & sensus esse, Dum viuo oportet me operari, quæ Pater iussit;ea.n post mortem meam non poterunt fieri, quæ sum iussus facere,dum viuo.

5. Lux ideo oportet me illuminare.

7. Natatoria.sup.idem verbum Græcum vertit,piscina. Siloe fons est ad radicem montis Sion. vnde fit illa Piscina. Missus. Hebr. שָׁלוּחַ Sealiach. Syr. שִׁילוֹחָא Siluchâ.

8. Mendicus Græc cæcus. Sedebat.f.ante tẽplum, vt ille,de quo Act.3.

11. Video.Græc ἀνέβλεψα i visum recepi.

15. Vidisset.i.visum recepisset.sic inf.

16. Custodit i.obseruat. Schisma i.dissidium.

17. Propheta.q.d.vir sanctus à Deo missus.

21. Loquatur.Græc λαλήσει i loquetur.

22. Fieret i.eijceretur.i vt nunc excommunicati extra Ecclesiam.

24. Da gloriam Deo. Modus obtestandi apud Hebræos,cùm veritatem inquirerent.q.d.dic veritatem ad Dei gloriam. Vide Ios.7. 1.Reg 6.

25 Si peccator est i.quòd peccator sit.

27. Numquid &c.Ironicè.

28. Maledixerunt. Græc ἐλοιδόρησαν .i. conuiciati sunt. Sic.id dicunt per modum execrationis.

30. Enim pro, sanè. Et aperuit pro, cùm tamen aperuerit.

31. Peccatores .f. in peccato perseuerantes. vel q. d. nõ solet Deus talia miracula facere per peccatores. quod tamen,non est vsquequaque verum,vt notat Aug.

33. Poterat.pro,posset. Quicquam.f.tale.

34. Totus.exaggeratio quædam est. Foras.f.extra eum locum, seu synagogam.

39 Iudicium f.inscrutabile per me implendum.

Vt qui,&c.Id.f.consecutum est, non a Deo intẽtum, nisi fortè quatenus est punitio peccati.

Non vident.f. diuinam lucem. Cæci fiant .f. ex malitia.

41. Cæci.f.qui videre non possetis.

Videmus.q d.vos ipsi fatemini doctos, adeóque non peccare ex ignorantia. Peccatum. Græc peccatum ergo. Syr.propterea peccatum. Manet.i.in vobis.q.d.ex malitia in peccato perseueratis.

CAP. X.

1. OSTIVM .i. debitam,seu rectam viam. Fur.f.clàm accipiendo. Latro.f. occidendo, seu malè tractando.

3. Nominatim. Apparet esse sermonem de ouibus spiritualibus.

4. Ante eas. solet etiam interdum sequi oues.

6. Prouerbium.i.parabolam, seu occultá sententiam.

7. Ostium .f. per Christum in Ecclesiam intratur, & cælum.

8. Venerunt .f. non missi à Deo, vel dicentes se esse Christos.Fortè hic præterita pro futuris accipienda.

Sunt pro,fuerunt,seu habendi sunt.

Sed pro,ideóque. Oues.f.electi,qui etsi ad tempus errent, sed emendantur tandem.

9. Introierit.f.in ouile. Ingredietur, &c. q.d.quocunque se vertat, reperiet spiritualem refectionem,seu escam; vel, ingressus intelligitur in Ecclesiam, egressus autem è mundo in cælum.

10. Abundantiùs pro,abundanter, vel in dies perfectiorem.

11. Pastor Græc.ὁ ποιμήν i.ille pastor. Animam.i. vitam.de se loquitur,& bonis animarum pastoribus.

12. Et qui.pro,id est qui; vel, vt qui. Dispergit.i. perdit.sic Luc.1. Dispersit superbos.

13. Pertinet ad eum.i curat.

15. Et ego.i sic ego. Pono.pro,ponam.f.cùm opus erit,seu suo tempore,idque ad gloriam Patris:huc.n.pertinet quod dixit,agnosco Patrem.i.cum amore.

16. Alias.f.Gentiles. Hoc.i.Israelitico

Adducere.f.per Apostolos in ouile Ecclesiæ.

Vnum ouile.Græc.vnus grex. Et vnus. pro,sicut est vnus, vel quia vnus.

17. Vt iterum.pro, sic tamen vt iterum.

18. Tollit.i tollere potest,seu tollet.i ab inuito.

A meipso.i.vltro. Hoc.f.ponẽdi animá pro ouibus.

19. Dissen-

19. Dissensio. Græc. schisma.

22. Encænia. i. festum dedicationis templi, de qua 1. Mach. 4. facta mense Nouembri. Nam quę 3. Reg. 8. Septẽbri. & quæ 1. Esd. 6 Februario. Dicta ab ἐγκαινίζω. i. innouo, dedico, initio q. initialia.

23. Templo. i. templi atrio. Salomonis. Ita dicebatur, quòd similis esset forma, & loco ei, quam olim fecerat Salomon, & Salomonis dicebatur, quòd ibi oraret.

24. Circundederunt. s. ne posset elabi ante datum responsum. Tollis. i. suspensam tenes.

Christus. Græc. ὁ χριστὸς. i. ille Christus. s. iamdiu expectatus. Palàm. Græc. παῤῥησίᾳ. i. liberè, seu confidenter.

25. Loquor. Græc. εἶπον. i. dixi. s. qui sim.

Creditis. Syr. credidistis. In nomine. pro, nomine, seu auctoritate. Testimonium, &c. i. testantur qui sim.

26. Quibus. s. electis.

28. Do. pro, dabo.

29. Qui dedit. s. oues. Maior Quidam legunt, Quod dedit mihi maius, &c. q. d. accepi a Patre eandem essentiam & potentiam cum illo.

Et nemo. pro, itaque nemo. Patris mei, adeoque nec de mea.

30. Vnum. Vnitas essentiæ. Sumus. Distinctio personarum.

31. Sustulerunt, &c. apparet sanè quo animo interrogauerint.

32. Ostendi. i. in vestri gratiam feci.

Ex Patre. i. Patris auctoritate. Lapidatis. i. vultis lapidare.

33. De bono i. ob bonum. Et. pro, id est.

Facis, &c. q. d. vsurpas tibi deitatem.

34. Lege. i. libro, vbi etiam scripta lex.

35. Dixit. s. scriptura. Sermo. i. colloquium, vt ad populum Israel: vel reuelatio, vt ad Prophetas: vel mandatum. s. de rectè iudicando, ad Iudices.

Solui i. irrita esse, vel argui falsitatis.

36. Sanctificauit. i. sanctum generauit. vel quatenus homo sanctum fecit. s. singulariter.

Quia blasphemas. pro, me blasphemare.

37. Patris. s. quæ solus Deus potest facere.

38. Etsi. i. etiam si.

39. Exiuit. s. se inuisibilem faciens.

40. Primùm. s. in Bethania. vide sup. cap. 1.

41. Nullum. sub. cùm tamen Christus tam multa.

Erant. pro, sunt.

CAP. XI.

1. DE Castello pro, quę erat Castellum. s. oppidum. Mariæ, &c. non possidentium, sed incolentium sicdicitur Bethsaida ciuitas Andreæ & Petri.

Sororum. lege, sororis. Eius. s. Mariæ.

2. Vnxit s. vt postea dicetur. seu potiùs vt dictum est Luc. 7 quod cùm scripsit Ioannes, vulgatum erat in tota Ecclesia.

4. Eis s. sororibus per nuntium, quãquam Græc. non est eis. Mortem. s. diu permansuram.

9 Nónne, &c. q. d. nónne possunt mutari, vel nónne mutantur homines tempore?

Duodecim. Diuidebant Iudæi diem in 12. horas.

In die. s. luce mea. Solet Christus à corporalibus, quorum fecit mentionem, transire statim ad spiritualia. q. d. non est quod timeatis, dum mecum estis.

Nocte. s. extra lucem meam, vt qui in tenebris noctis versatur.

11. Dormit. s. mihi suscitaturo.

12. Erit. pro, est. q. d. non est opus eò ire.

15. Gaudeo. iungendum cum, quia non eram ibi. reliqua per parenthesim. Vt credatis. s. perfectiùs, viso miraculo, quod non fieret, si ibi fuissem: impedissem. n. mortem. vel q. d. vt cùm videatis me diuinare absentia, & futura, in fide confirmemini.

16. Et moriamur. Græc. vt moriamur. q. d. si imus, moriendum nobis omnibus. Illo. s. Christo.

18. Stadiis. octo faciunt vnum miliare.

19. Multi autem, &c. Apparet fuisse nobiles, & ob virtutem multis charos.

22. Popósceris, nondum credebat Christum esse Deum.

25. Resurrectio & vita i. fons, & causa vitæ & resurrectionis. Mortuus. s. corpore. Viuet. i. suscitabitur ad vitam beatam, & interim viuet vita gratiæ.

26. Non morietur. s. quantum est ex parte fidei perfectæ, non morietur anima per peccatum. quòd si moriatur corpore, non tamen in morte manebit perpetuò, sed suscitabitur ad æternam, felicemque vitam.

27. Credidi. pro, credo. Filius Dei. sic vocabant Messiam. Venisti. Græc. ὁ ἐρχόμενος. i. venturus. s. expectabatur.

28. Silentio. Græc. λάθρᾳ. i. clanculum. s. ne Iudæi impedirent. Vocat. Id sup. prætermiserat Ioannes.

32. Domine, &c. Apparet eas inter se id solitas dicere. s. si Christus fuisset hic, &c.

33. Spiritu. i. animo, seu affectu, quem fremitu expressit. Turbauit. s. vltrò commouit se in modum turbati. forte mutato vultu, & voce.

35. Lacrymatus. s. videns illos flentes, commotus est affectu humano.

38. Ergo. dictio hæc continuat, non causam reddit.

39. Tollite. Id quia per homines poterat fieri, non facit ipse miraculo.

40. Dixi. & id sup prætermissum à Ioanne.

Gloriam Dei s. miraculũ per quod Deus glorificetur.

41. Audisti. pro, audis. i. audire soles.

42. Sciebam. pro, scio. Dixi s. hæc.

43. Magna. s. velut ad absentem animam.

Voce. loquitur velut dormienti.

44. Institis i. fasciis funereis. Sudario. Græc. σουδαρίῳ, vox Latina. Abire. s. suis pedibus.

45. In eum. s. vt Messiam.

47. Pontifices. Græc. Principes sacerdotum. sic & inf. Facimus. q. d. quid cessamus? Hic homo. per contemptum.

48. Tollent. i. auferent, occupando, vel perdendo.

49. Pontifex. Syr. summus Sacerdos. Anni illius. s. cœperat Pontificatus esse vnius anni, contra Dei statutum.

50. Vobis. Græc. & Syr. nobis.

51. Hoc. s. quatenus bonum sensum habebat, & verũ.

52. Filios Dei. s. electos. In vnum. i. simul. s. in vno Christi corpore mystico.

53. Cogitauerunt. i. decreuerũt. Syr. machinati sunt.

54. Apud. pro, inter. Ephrem. dicta etiam Ephron,

secundùm quosdam. estque prope Iordanem.

55. Sanctificarent.i.præpararent. Græc.purificarent.

56. Putatis. Græc. vobis videtur.

Non venit.s. vt solebat ante festum.

CAP. XII.

1. ANTE sex,&c.i.sexto die ante Pascha.

2. Fecerunt.i.parauerunt.s. qui illum exceperant. Ibi.s.Bethaniæ,in domo Simonis leprosi.

3. Libram. Syr. alabastrum. Vnguenti.s. aromatici. Pistici. Græc. πιστικῆς.i. fidelis,seu non vitiatæ. Syr. præstantissimæ. dicitur & nardum genere neutro, quod secutus est Interpres. Pedes.s. vbi eos lauisset aqua,& tersisset;vel saltem tersisset capillis, vt statim dicitur. quod verò fuit reliquum vnguenti, effudit super caput, fracto alabastro. vide Matt.26 Mar.14.

5. Pertinebat ad eum.i.curabat, seu curam habebat. Loculos i.marsupium. Mittebantur.s.in loculos.

7. Sinite.Græc.sine. Seruet illud.q.d.vt præueniat sic tempus sepulturæ,quo id facere non poterit.Græc.in diem sepulturæ meæ seruauit illud.q.d.fecit antenertens tempus sepulturæ.

10. Cogitauerunt.i.decreuerunt.s.habito concilio. Et Lazarum.s.non solùm Christum.

12. In crastinum.s. postridie sabbati, & decima lunæ, cùm quisque agnum immolandum in Pascha domum inferebat.

13. Ramos, &c. sic solebant in solemnibus gaudiis. vide 1.Mach.13. & 2.Mach.10. In nomine Domini .i.à Domino missus.

14. Super eum. sedit etiam super asinam. Vide Matth. 21.

16. Glorificatus.s. resurrectione,& ascensione.

Et hæc.pro,ideo hæc. Fecerunt.s.populus ille.

17. Testimonium.s.de suscitatione Lazari.

19. Ad semetipsos i.inter se. Proficimus.Græc. & Syr.proficuis. Abiit.fortè pro,abit.q.d.illum sequitur. est autem Hyperbole.

20. Gentiles.Græc.Græci.

21. Volumus.i.cupimus. Videre.s.salutare,& colloqui.sic Prou.7. 2. Par.25.

23. Eis.s. gentilibus intromissis,& alijs qui aderant. Hora.i.tempus. Clarificetur.Græc.glorificetur.s.resurrectione.

24. Solum.s.sine fructu.

25. Amat.s.in hoc mundo.

26. Mihi ministrat.i.se profitetur meũ ministrum, seu discipulum. Sequatur.i.imitetur. Sum.s.erat beatitudinis statu. vel,sum,pro ero.s.in cælo.

27. Anima.s. quantum ad partem animalem, seu sensitiuam. Turbata est.pro,turbatur.s.mortis horrore naturali. Quid dicam?q.d.quò me vertam?

Pater, &c. q.d num petam à Patre, vt me liberet, & seruet. Hora.i.imminenti morte.

Sed.corrigit.q.d. quomodo id petam qui ad hoc venerim vt moriar?

28. Pater,&c.q.d potiùs id petam,vt per me Pater glorificetur, fiatque in me voluntas eius.

Clarifica.i.glorifica.s.per meam mortem,& resurrectionem. Nomen tuum.i.te. Not.concisas esse sententias, vt animi turbati,& æstuantis.

De cælo.i.ex alto,vel à Deo. Clarificaui.s.per opera tua. Clarificabo.s.per tuam passionẽ, & resurrectionẽ.

31. Iudicium.s. quo liberandus est à potestate diaboli. Huius mundi.s. cuius magnæ parti dominatur, nempe peccatoribus. Eijcietur.s.deiectus imperio.

32. Exaltatus.s.per crucem. Omnia.i. omne hominum genus.Græc. πάντας i. omnes s.homines, sensu proximè dicto. Traham.s. inuito diabolo. vel,quanquam repugnante hominum vitiosa natura.

34. Lege.i. scriptura. In æternum. vide Psal.71. 109.Isa.9.Ezec.37. Dan.2.&7. Mich.5. dicit quidem scriptura regnaturum perpetuò, sed non negat moriturum. Oportet,&c.Apparet etiam id Christum dixisse. Exaltari. videntur intellexisse significatam crucem.

35. Modicum.s.tempus.q.d. non diu vobiscum ero. Lumen.s.ego. In vobis Græc. vobiscum.

Ambulate.i.sequimini me. Tenebræ.s.errorum, & peccatorum. Comprehendant.i.occupent.

Et qui. pro, nam qui. Heb.

36. Lucem.s.me. Abscondit.s.subduxit se,secedens in Bethaniam.

37. Tanta. pro,tot tantaque.

38. Vt. pro,ita vt. Domine, &c. sequitur 70.editionem. Auditui.i.prædicationi nostræ auditæ ab eis. Brachium i.virtus.s.quæ in Christo operabatur.

39. Iterum. pro, sicut iterum; vel q d.non poterant credere,quia erant excæcati,vt prædixit Isaias.

40. Excæcauit.s.ob eorum peccata.

Indurauit.s.non molliendo gratia,reliquit in duritia. Vt non videant.pro,atque ita factum,vt non videant. Not.quòd Isaiæ sensus citatus,potiùs quàm verba,idque passim secundùm Heb.partim secundùm 70.

41. Vidit, &c. sub.& dixit, Vidi Dominum sedentem, &c. Isaiæ 6. Eius.s.Christi. Hinc etiam Christi Diuinitas confirmatur.

42. Principibus.i.primariis viris. In eum.s.ipsum esse Messiam. Eiicerentur Græc.fierent.sic 2.Thes.2. de medio fiat.

43. Hominum.i.humanam,seu apud homines.

44. In me.s.tãtùm. Vide similem phrasim.1.Reg.8. Mar.9. 1.Thes.5.

45. Videt.s.fide.

46. Maneat.s. alioqui mansurus.

47. Iudicò.i.condemno.s.nunc.

48. Iudicabit.i condemnabit,vt qui spretus sit.

50. Vita æterna est.i. vitam æternam confert obedientibus.

CAP. XIII.

1. ANTE, &c.s die 14.lunæ ad vesperam, Paschæ .n.festum die 15. incipiebat, ad quam tamen quia pertinebat vespera diei præcedentis; alij Euangelistæ vocant primum diem azymorum Transeat.allusio ad nomen Paschæ,quod transitum significat.

In mundo.s. Discipulos in mundo relinquendos.

In finem.s.vitæ vsque.

2. Facta.i.parata. sic sup.cap.12.& Tob.2. factum.i. præparatum. Cor.s.Iudæ persuasisset.

3. Ei.quatenus Deo per generationem, quatenus homini per vnionem hypostaticam. Exiuit s.per generationem,vel missionem in mundum.

4. Cœna.s. Agni Paschalis, vel ab incepta altera esum

esum Agni sequente. Vestimenta.s.superiorem vestē.
Linteum. Græc. λέντιον, vox Latina mutata.
Vestimenta.i superiorem vestem.
5. Lauare. factū id ante Eucharistiæ institutionem.
6. Venit ergo. Apparet non fuisse Petrum primò lotum, quanquam nec id certum. Lauas. pro, laues, seu lauabis?
7. Nescis.i.nō intelligis. Postea.s. vbi explicauero.
8. Non lauabis,&c.q.d.nunquam id patiar.
Non lauero. solet Christus à corporalibus ad spiritualia sermonem transferre,quanquam hic potest etiam de pedum lotione intelligi,in qua Petrum omnino obedientem volebat. Partem.i hæreditatem.s.cælestem.
9. Caput.sub,potiùs quàm te priuer.
10. Lotus est.s.toto corpore. Pedes.s.qui facilè puluere,aut luto inquinantur,etiam in lotis totis.
Sed est.pro,vt qui sit. Et vos,&c.more suo ad spiritualia transit.q.d per hoc significo vos,qui reliqua mundi sitis,opus habere affectuum pleniori munditia.s. peccatorum venaliū, quod tamē non de omnibus intelligo.
11. Quid.pro,quorsum id.
14. Lauare pedes.i.exhibere inuicem humilitatis,& charitatis officia.
16. Misit.Apostolus.n.quasi missus.
17. Hæc.i.quæ doceo de humilitate,charitate, meique imitatione. Scitis.i.intelligitis.
18. Dico.s. fore beatos. Elegerim.s.ab æterno,ad salutem vel,ad Apostolatum.q.d.noui qualis sit quisque vestrûm. Sed.sub.est inter vos Iudas.
Panem.i.cibum.Heb. Leuauit.pro,leuabit.q.d. per fraudem prodet,seu opprimet.
19. Amodo i.ex nunc. Ego sum.i.is quem me esse dixi.s.Christus Dei filius.
20. Amen,&c.redit ad charitatis mutuæ commendationem.
21. Turbatus.s.præ horrore sceleris, & Iudæ vicem dolens. Spiritu.i.animo. Protestatus.i testatus.
23. Vnus.s. Ioannes. Sinu.s.capite super pectus inclinato:decumbentes.n.cœnabant,vbi facilè est id fieri à proximè recumbente. Diligebat.s.exhibebat peculiaria amoris signa, ob virginitatem, probitatem morum, & in se eximiam charitatem.quamquam hæc ex Christi amore potiùs in eo effecta.s ipse prior diligit nos,deinde in nobis amat dona sua.
24. Dixit.s.per nutus.
26. Panem.Græc ψωμίον i.buccellam,seu offulam.
27. Introiuit.s. ad perficiendam proditionem, qui antea intrauerat ad promittendam.
Facis.pro,facere molitis. Fac.permissio est,non iussio. Citiùs pro,citò,seu citissimè. videntur autem hæc verba dicta exeunti. Dicitur.n. statim post buccellam exisse,quanquam fortè priusquàm exiret dicta.
28. Nemo.s. præter Ioannem, vel fortè nec is intellexit.
31. Nunc i.paulo pôst. Clarificatus est.pro,clarificabitur.s. victo diabolo, erepto homine, & refulgente Christo. Clarificatus est.pro,clarificabitur,seu glorificabitur. In eo.i.per eum.
32. In semetipso i.per se,seu sua potentia.s.in resurrectione,ascensione,Spiritus sancti missione, & Mundi conuersione.
33. Modicum.s.tempus. Quæretis me.i.optabitis meam præsentiam. Non potestis.s.nunc.
34. Nouum.i. renouans hominem, seu nouum faciens,vel nouæ legis proprium.vel q.d.nouiter,& singulariter.s. sicut dilexi vos,vt statim addit.
Dilexi.s.verè, spiritualiter, & perfectè.
Vt & vos,&c.repetitio,more scripturæ.vel q.d.dilexi, vt vos similiter diligatis.
36. Non potes.respondet ad animum quo ille interrogauerat.s.sequendi.non poterat autem,quia priùs erat Ecclesiam gubernaturus.
38. Cantabit.s.complete,vt solet.

CAP. XIIII.

1. ET in me.s.sum Deus ego.
2. Sunt.s. paratæ iis qui credunt,vt par est.
Si quo minus.i.alioqui.q.d.si non essent paratæ, possem dicere,quæ sequuntur,quæ tamen non est opus dicere,quia paratæ sunt. vel q. d. vel id alioqui vos debet consolari,quòd dicere possum,me ire vt parem,&c.
Quia vado. Quidam hic faciunt principium sententiæ,vt sensus sit, si non essent,dixissem.At verò vado parare, &c.
3. Et si.pro,& cùm. Præparauero.s.mittendo Spiritum sanctum,per quem præparabimini.
Venio.pro,veniam. Sum.pro,fuero.vel,sum nunc.s. in beatitudine.
4. Viam .s. qua me sequi debeatis. Scitis,sciebant quidem,sed imperfectè.
6. Via,&c. Græc.tribus his additur articulus.q.d.illa vera,& vnica via,veritas,& vita.s. via per quam venitur,veritas ad quam peruenitur,vita in qua manetur, secundùm Aug. Per me.s. ducentem ,seu per meritum meum,& mei imitationem.
7. Cognouissetis.s. perfectè. Amodo. q. d. paulo pôst.s.post aduentum Spiritus sancti.
Cognoscetis. Græc. & Syr. Cognoscitis. pro, cognoscetis. Et vidistis.pro,imò verò iam vidistis.s.videndo me.vel pro videbitis.s.in cælo.
10. Facit opera, adeòque & verba loquitur.
12. Maiora.s.mundi conuersionem,vel quędam miracula maiora quibusdam Christi.
Vado.sub.vnde illā per vos faciam, & concedam cum Patre quæ petieritis.
13. In nomine meo.i. propter me,
In Filio.i.per Filium.
14. Hoc faciam.i.id concedam.
16. Paracletum.i. consolatorem.
17. Veritatis.s.doctorem,& datorem.
Mundus.i.mundani,seu mundi amatores.
Videt.i nouit,adeòque non curat obtinere,
Nec scit.explicatio præcedentis. Et in.pro,idest in.
18. Orphanos.i.mea præsentia destitutos.
19. Videt pro,videbit. Videtis pro,videbitis.
Viuo pro,viuam .s. post resurrectionem. Viuetis.s. mecum in cælo postea.
20. Die.i.tempore.s.beatæ vitæ die.
22. Factum est.i accidit,aut causa est.
23. Sermonem.i.præceptum.
24. Non diligit .i. vt mundus. atque hæc causā est cur me non sit visurus. Meus.s.solum.
Sed. pro,sed &.

25. Apud vos i.vobiscum.

26. Spiritus.pro,spiritus ille. In nomine meo.i.loco mei,seu etiam à me missum.

Suggeret. Græc. ὑπομνήσει.i.faciet recordari.

Dixero.pro,dixi.s.dum vobiscum essem. Græc. εἶπον .i.dixi. Syr. dico.

27. Pacem.s.ne turbemini iis quæ accident vobis.

28. Venio.pro,veniam. Si diligeretis,&c.q.d.si me diligitis,gaudere debetis. Me.s.quatenus homo sum, ideoque vado,alioqui semper cum illo sum,vt Deus,nec moueor loco. Quidam maiorē intelligunt.i.principium filij,&,vt Græci vocant,causam.

29. Credatis.s.perfectius.

30. Venit.s.me per suos ministros interempturus.

Et in.pro,quamquam in. Quicquam.s.suum,seu iuris sui.

31. Mundus.i.homines. Facio.q.d. non morior, quia in me quicquam possit dæmon,sed quia Pater ita vult, quem diligo, cuique obedio. Surgite,&c. Quidam id faciunt sententiæ principium; alij coniungunt superioribus. Eamus.non tamen statim discessit, sed in principio Cap. 18.

Cap. XV.

1. VERA.i.perfecta.s.diuinum ferens fructum.

2. Tollet.i.auferet,vt solent resecari inutiles palmites.sic de arbore dictum.Matt.4.excidetur,&c.

Eum.abundat,more scripturæ. Plus.i.copiosiorem.

3. Sermonem.i.doctrinam.s.fide acceptatam, & obedientia.

4. Et ego.pro,vt & ego.s.maneam. vel,& ego.s.manebo. Nisi.pro,sed solum si.

5. Quia sine.pro,alioqui sine. vel coniungendum cum,nisi in me manseritis,vt reliqua per parenthesim legantur.

6. Manserit.s.vnitus fide,& dilectione. Foras.s.extra sanctorum consortium. Palmes.s.inutilis.

Arescet.s.priuatus Dei donis. Colligent.s.Angeli. Ignem.s.inferni. Ardet.pro,ardebit.s.perpetuò.

7. Et verba,&c.explicatio præcedentis.q.d.si præcepta mea obseruaueritis. Et fiet.sic alibi,Voluntatem timentium se faciet.s.tales nihil optant,nisi à Deo moti.

8. In hoc clarificatus est.pro,per hoc glorificabitur. Vt.pro,si. Plurimum.Græc.multum. Efficiamini.s.imitatione.

9. Me.s.hominem. Et ego.pro,sic & ego. Mea.s.qua vos diligo.q.d.videte ne excidatis mea gratia.

10. Seruaui pro,seruo. Eius.s.qua me diligit.

11. Meum.s.de Dei visione,& gloria,& hominū salute.q.d.vt ita etiam vos gaudeatis. Sit.Græc.maneat. Impleatur.s.in cælo.

12. Meum.s.præcipuum,& à me maximè commendatū. Dilexi.s.etiam vitam ponendo pro vestra salute.

13. Dilectionem.pro,dilectionis demōstrationem. Quam vt.lege,vt. Amicis.i.iis quos amat.

14. Amici.i.dilecti. Estis.pro,eritis.

15. Iam.i.post hac. Seruos.q.d.etsi iure serui estis, tamen pro amicis habeo. Nescit.s.vt plurimum.

Faciat.i.facere velit.q.d.consilia,seu arcana Domini.

Dixi.pro,dico.i.voco. Omnia.s.quæ vos scire conueniebat.

16. Elegistis.s.priores. Posui.i.constitui.

Eatis.s.per mundū.vel pro,crescatis,seu proficiatis.

Vt quodcunque.pro,& vt quodcumque.

17. Hec pro,hoc.s.præcipuè. Scitote.pro,cogitate.

Priorem.pro,prius,vel præstantiorem.

19. De mundo.i.mundani. Fuissetis.i.essetis.

Erat pro,esset.

20. Seruauerunt. intelligendum è contrario. q.d.si meum non seruauerunt,nec vestrum seruabunt.

21. Hæc.pro,hoc,vt sup. Propter nomen meum.i. quia me oderunt.

22. Fuissem.pro,non fuissem. Peccatum.s.incredulitatis,& odij doctrinæ meæ,& vitæ.

24 In eis.i.inter eos. Quæ.i.qualia.

Viderunt.s.opera mea.

25. Sed.s.faciunt talia. Vt adimpleatur.non causa finalis significatur,sed consecutio. q.d. atque ita impletum est. Lege.i.scriptura. Gratis.i.sine causa.

26. A Patre.s.etiam missum. vel q.d.vt possim mittere,à Patre accepi. Procedit.itemque à Filio.

Perhibebit.s.per miracula,& interiorē inspirationem.

27. Perhibebitis.s.prædicatione,& signis.

Cap. XVI.

1. HAEc.s.de mundi odio,& persecutionibus.

Scandalizemini.q.d.offensi deficiatis à fide, vel constantia.

2. Absque,&c.i.eiicient vos è synagogis. Sed.pro, sed &. Venit hora vt.i.prope est tempus cùm.

Interficit pro,interfecerit. Obsequium.Græc.λατρείαν.i.cultum,seu sacrificium. Syr.oblationem.

4. Eorum.iunge cum,reminiscamini.

Quia ego,&c.i.quòd ego ea dixerim vobis.

Non dixi.s.sic apertè,& distinctè. Eram.cuius præsentia tuti eratis.

5. Vado.Ideo vobis ea dico. Interrogat.s.ampliùs, vt antea.

6. Tristitia.hæc erat causa cur desierant interrogare.

7. Non veniet.s.sic erat à Deo decretum,qui Christi mysteria ab æterno,omnia per sua quæque tempora ordinatissimè distribuerat.

8. Arguet.i.conuincet.

9. Crediderunt.Græc.credunt.q.d.Ostendet quantum peccent qui in me non credunt.

10. Quia ad Patrem,&c.q.d.demonstrabit me iustum,qui ad Patrem ascenderim;nec.n.iniustum reciperet.Not.id factum per Spiritum sanctum operātem doctrina,& miraculis,per Apostolos,& in mentibus hominum per internas inspirationes. Non videbitis.s.postquam ascendero ad Patrem. q.d.non inde huc ampliùs reuertar,vsque ad iudicium.

11. Iudicio.s.quo diabolū condemnaui,deque mūdo.i.hominum cordibus eieci,quibus imperabat.

12. Multa.s.de fidei mysteriis,& Ecclesiæ gubernatione. Dicere.pro,quæ dicam. Portare.q.d.estis nunc imbecilliores,& turbatiores,quàm vt mens vestra opprimenda sit,seu grauanda tam multis.

13. Docebit vos omnem.Græc.& Syr.deducet vos in omnem. Omnem.s.quam vos oporteat nosse.

Enim.pro,autem. Audiet.i.acceperit.s.à Patre,& me. Ventura sunt.s.quæ vobis expediet scire.

14. Cla-

14. Clarificabit. Græc. glorificabit. Quia. pro, vt qui.q.d. ostendet me esse à quo procedat, & habeat quæcunque habet. De meo. Hinc colligunt etiam Græci quidam vt Cyr.lib.thesaur. t 3. & Didy.lib.2.de Spiritu sancto, procedere Spiritum sanctum, etiam à filio. Vide etiam Epiph.hæres.42 & 69. Athan.ep.ad Serap.& lib. de vnit.fidei. Bas.cont. Euno lib. 2. & 3. Annunciabit vobis.i.de hîs e vos docebit.

15. Omnia. Adeoque diuinitas ipsa.

16. Non videbitis.s. quia paulo pòst moriar.

Videbitis.s.quia resurgam non multo pòst.

Quia vado,&c.q d.sum .n. moriturus, & resurrecturus, & ad Patrem ascensurus.

18. Quid est, &c. repetunt, more dubitantium, & quærentium.

20. Plorabitis s.me patiente, & absente. Mundus .s.qui me oderunt.

21. Hora.i tempus pariendi, & pariendi.

22. Tristitiam.s.ob ea quæ dico de meo discessu.

Tollet i tollere poterit. Vobis.s beatis.

23. Illo die.s. felicitatis æternæ.

Interrogabitis.s non erit opus Deum videntibus, & in eo omnia scitu necessaria. Petieritis.s. in hac vita.

In nomine meo.i. propter me, seu inuocato nomine meo. Dabit.s.cùm expedict accipere, peténtibus tamen vt par est.s.piè, cum fiducia, perseuerantia, &c.

24. Nõ petistis.s.à Patre. Vt gaudium. pro, atque ita fiet vt gaudium.

25. In prouerbiis.s obscuriùs, & velut per prouerbia. Annunciabo.s.in cælo demonstrabo; vel, post resurrectionem apertiùs declarabo.

26. Die.s.beatitudinis, vel post ascensionem Christi in cælum. Petetis.s.orant Sancti pro nobis in cælo.

Et non dico,&c.q.d.cùm erit opus me rogatre Patrẽ.

De vobis i. vt concedat quod petitis.

27. Amastis.s. requiritur charitas, & non sufficit fides sola.

28. Exiui.i.missus sum, vel processi. Relinquo.s. discedens corpore in cælum.

30. In hoc.i per hoc.q d.vel id sufficit ad credendũ.

Existi.i.missus es, vel processisti.

31. Modò creditis. q d. nunc quidem creditis, at paulo pòst apparebit quàm sit ista fides imperfecta, vel itàne modò creditis q.d. tam serò?

32. Iam venit. præt. pro futuro.q d. iamiam aderit.

Vt dispergamini. pro quà dispergemini. Propria.i. suum quisque locum. Et non. pro, sed non.

33. In me s.confisi. Pacem habeatis.i.animo sitis quieto. Vici. faciamque vt vincatis, vel vici, pro, vincam .s. per vos.

CAP. XVII.

1. HORA.i tempus.s passionis. Clarifica. Græc. glorifica.s. Resurrectione, Ascensione, missione Spiritus sancti, & Euangelica prædicatione.

Vt Filius,&c.q.d. vt hic per Filium glorificeris.

2. Sicut dedisti,&c.q.d. Cùm vtetur potestate quam ei dedisti,&c. Omnis carnis i.in omnes homines.

Quod dedisti.s.electos.

3. Hæc est.i hic inchoatur per fidem, perficienda in cælo per visionem.

Solum.s esse. non excluditur autem Filius, nec Spiritus sanctus. (sunt.n omnes vnus Deus) sed falsi dij.

IESVM. Christum .s. esse Saluatorem mundi, & Messiam à te promissum, tuumque Filium, & verum Deum. Not. fidem de Trinitate & Incarnatione, esse viam ad salutem omnibus necessariam.

4. Clarificaui.i glorificaui.s. per doctrinam, & miracula. Consummaui.i.perfeci, seu absolui.

Faciam. pro, facerem. Id dicit se perfecisse, quia propè erat passio, qua est consummatum.

5. Clarifica q.d. fac cognoscar Deus esse.

Apud pro.per. vel q.d. Intelligant homines gloriam, quam habeo apud te, vt statim explicatur.

Fieret. Græc. esset. Apud te. iungendum cum, habui.

6. Nomen tuum.i te. De mundo.s.segregatos.

Mihi.s.per me saluandos. Sermonem.i.doctrinam, seu præcepta sic intellige infr. verba.

Meum. Græc.& Syr.& Complut.tuum.

7. Abs te.s data, seu profecta.

8. Et crediderunt,&c.explicatio præcedentis.

9 Mundo.i.mundum amantibus, & in eo perseuerantibus. Rogo.s.nunc. Tui.s.electi.

10. Et. pro, nam. Tua.s.à te data. Mea i.mihi data. Eis.s.hominibus, à te mihi datis.

11. Non sum.i.paulo pòst nõ ero. Sũt.i.manebunt.

In nomine tuo i.propter te, vel potentia tua.

Sint vnum.s.inter se. Sicut. similitudo significatur q.d.sint valde vniti.

12. In nomine tuo i.propter te, vel tua virtute. vel, tamquam à te mihi commissos.

Perditionis.i.perditus, seu perditioni destinatus.

Vt scriptura, &c i. iuxta scripturam, quam impleri oportebat.s. Psal. 108.

13. Meum i.quale habeo, vel quod eis dedi.

14. Sermonem tuum.s quod iusseras, docui, & mandaui. Habuit.pro, habet.

De mundo.i mundi amici.

15. Malo.i.peccato, seu diabolo, vel q.d.à malis.

17. Sanctifica .s. magis magisque.

Veritate i.verè. Græc. & Syr. veritate tua.i.per veritatem tuam.s.doctrinam, vt statim explicat.

Veritas est i.veritate plenus.

18. Misi.pro, mittam, seu statui mittere.

19. Sanctifico.i offero in hostiam sanctam, & sanctificantem. præs.pro fut. In veritate.i.verè, q.d verè sancti, & tibi consecrati, more hostiarum.

21. Vnum sint.s. inter se. In nobis.i. nobiscum vniti. Vt credat.pro, & vt credat. Mundus.i.homines .s.sequi.

22. Claritatem.i.gloriam. Dedi.s communicandi auctoritatem, & dona tua faciendoque filios tuos.

23. Consummati in vnum.i.perfectè vniti, & nobis, & inter se.

24 Volo.i.opto.q.d.peto à te. Sum.s.in statu beato.vel pro, ero.s in cælo. Mihi.s. vt Deo & vt homini.

Constitutionem. Syr.iacta fundamenta.atque id significat verbum Græc. καταβολῆς. vide Eph 1.

26. Nomen tuum .i. te. Faciam .s. misso Spiritu sancto. In ipsis sit q.d vt perseueret dilectio tua erga eos, sicut erga me. In ipsis .s. sim semper per gratiam.

CAP.

CAP. XVIII.

1. EGRESSVS. s. hymno prius dicto, de quo alij Euangelistæ. Torrentem. s. qui est inter Ierusalem, & montem Oliueti. Cedron. ita dictus ob tenebras. fortè, ob densas arbores, nam Heb. קִדְרוֹן .i. obscuritas. Græc. τῶν κέδρων. i. Cedrorum. sed videtur legendum non τῶν, sed τὸν. est. n. vox Heb. vide 2. Reg. 15. 4 Reg. 23. nisi fortè illic etiam Cedri fuerint, quod voluerit Ioannes significare.

3. Cohortem. s. militum Romanorum. Pontificibus. Græc. Principibus Sacerdotum. sic & inf.

4 Super. i. contra. Processit. s. obuiam.

8. Siuite. Imperando dictum, & factum.

9. Dixit. s. suprà. vel fortè hoc aliud est, cuius Ioannes nunc solùm meminit. Quemquam. s. nisi filium perditionis, vt sup. dictum. vel si id aliud est, vt proximè dixi, sensus est, Nullum in passione mea amisi.

10. Percussit. s. non expectato Christi responso, de quo Euangelistæ alij. Interrogarant. n. Domine si percutimus in gladio? Pontificis. s. summi.

11. Vis vt. hæc duo non sunt Græc. nec Syr.

12. Tribunus. Græc. χιλίαρχος. i. Præfectus mille. s. militibus.

13. Caiphæ. ad quem statim missus fuit. Nam in huius domo facta quæ sequuntur.

15. Alius. putatur is fuisse Ioannes. Quidam tamen quempiam alium putant nobiliorem, dicitur. n. fuisse Pontifici notum, seu familiarem.

16. Dixit. i. iussit, vel rogauit.

17. Ancilla. s. videns illum calefacientem se in atrio.

19 Discipulis. s. qui essent, & in quem vsum assumpti. Doctrina. s. qualis esset.

20. Palàm. i. publicè. Semper. i. assiduè.

Omnes. pro, ferè omnes. In occulto. i. celare studens, vel contrarium dictis palam.

23. Testimonium, &c. q. d. ostende quid maledixerim.

24. Et misit. pro, miserat autem. s. statim. vt sup. dixi.

25. Stans. vt sup. dictum est. Dixerunt. s. quidam ex illis dixit, vt ait Luc.

28. Caipha. i. Caiphę domo. Prætorium. i. domum Prætoris. Pascha. i. Paschalem Agnum, secundùm quosdam, qui colligunt hinc distulisse eos esum in feriam sextam, quod dicūt solitos facere cùm in eam diem Pascha incidebat. s. transferebant in sabbatum, ne duo festa præcipua distinctis diebus celebrantes, cogerentur diu parato ciborum abstinere; alij dicunt distulisse occupatos nece Christi. Dicendum potiùs Pascha Ioannem vocasse Paschales victimas, quæ per illos dies offerebantur. vide Deut. 16. 2. Par 35. vbi sic vocantur.

31. Interficere. s. festo tempore; vel fortè falsùm dicunt, vt crucem impetrent, quod intendebant.

32. Morte. s. crucis q. d. Cùm Iudæi non possent crucifigere (id. n. gentilium erat supplicium) & Christus prædixisset se crucifigendum, oportebat id impleri.

34. A temetipso, &c. q. d. quæris vt priuatus discendi causa, an vt Iudex?

35. Iudęus. s. qui ista vestra curē de Messia promisso? Pontifices. Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

36. De hoc mundo. i. simile Regnis mundi. s. terrenum, ac temporale.

Hinc. i. è terra, sed è cælo.

37. Dicis. s. verum. vel iunge cum sequentibus. q. d. tu me dicis Regem. Quia. i. quod, vel namque.

Ego, &c. respondet ad illud. Quid fecisti?

Testimonium perhibeam. i. faueam, seu prædicem, aut demonstrem. Ex veritate. i. ex parte veritatis. s. eius amator, & sectator.

38. Exiuit. s. adducto secum Christo, secundùm quosdam; alij. n. negant. Causam. Græc. αἰτίαν. i. culpam, seu crimen.

CAP. XIX.

1. FLAGELLAVIT. i. flagellari iussit. s. more (secundùm quosdam) Romano, quo crucifigendi prius flagellabantur vel potiùs, volens sic Iudæos placare, vt cæsum dimitterent flagellatus autem funiculis, aut loris. quidam tamen virgis putant.

2. Plectentes. i. complicantes. Veste. s. pallio.

3. Aue. Syr. pax tibi.

5. Ecce. q. d. videte miserum, & commiseramini.

Homo. s. miser. vel q. d. Ecce hominem, quem mihi adduxistis.

6. Pontifices. Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

7. Nos legem, &c. q. d. si secundùm leges Romanas causam non inuenit, at secundùm nostram, causa maxima est, blasphemia in Deum.

Filium Dei, &c. i. sibi dignitatem Filij Dei arrogauit. s. naturalis: nam adoptiuos se etiam ipsi dicebāt. Vnum Patrem habemus Deum, inquiunt Ioan. 8 vnde alibi, Tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.

8. Timuit. Magno. n. scelere se implicabat, si filium Dei condemnasset.

11. Datum. i. concessum, seu permissum.

Desuper. i. à Deo. Maius. q. d. quò grauius est illius (pro, illorum) peccatum, qui me tibi tradidit. Syr. maius quàm tuum.

12. Exinde. i. ex eo tempore. s. magis. Non es. pro, non ens. Contradicit. i. contrarius est.

13. Lithostrotos. i. lapide stratus. Hebraicè. i lingua qua Iudæi vtebantur. s. Chaldaica, seu Syriaca.

Gabbatha. i. locus editus.

14. Parasceue. i. præparatio. s. necessariorum ad Sabbatum, quo operari non licebat. vide Mar. 15.

Paschæ. i in Paschæ diem incidens.

Quasi sexta. s. prope sextam, quam Marcus vocat tertiam, quia post tertiam erat. vide ibi. Rex vester. fortè per irrisionem dicit.

16. Susceperunt. s. milites.

17. Baiulans. s. vt solet latro funem ferre, quo suspendendus est. Sibi. Græc. & Syr. suam.

Caluariæ. vide Matth 27. Hebraicè. vide Matt. 27.

19. Scripsit. i. vt appareret causa condemnationis.

Titulum. Græc. τίτλον, vox Latina. Syr. tabulam.

IESVS, &c. Hæc eadem verba sunt in titulo, qui Romæ asseruatur in ęde S. Crucis. Alij Euangelistæ sensum retulerunt.

22. Quod scripsi, &c. q. d. quod scripsi nolo mutare.

23. Vestimenta. s. duo, inferiorem talarem, & superiorem, quæ velut pallium, sed oblongum, more Regionis. Desuper. i. à superiori parte incipiendo texturā. s. vt solent quæ vulgò Canisole dicuntur, filo textæ.

25. Iuxta.

25. Iuxta. Aliàs præter Mariam, à longè fuisse dicit Matt. & Mar. sed fortè posteà propiùs accesserunt, vt hic indicatur. Soror.i.cognata. Cleophæ.s.vxor, vel filia, nam eius vir Alphæus.

26. Mulier.non dixit mater, ne eius viscera commouerentur. Item quia tum Patris cælestis negotiú agebat. quanquã etiam aliàs ita vocat, vt se, filiũ hominis. Ecce filius, &c. q. d. is tibi erit filij loco, & pro me seruiet.

27. Ecce mater, &c.i. erit tibi loco matris, cuius pro me curam geras. Sua.i.ædes proprias, seu ad se. Colligunt hinc quidam habuisse Ioannem Hierosolymis domum propriam. Syr.apud se.

28. Omnia.s. quæ ad passionem pertinebant.

Consummaretur.i implerentur. Scriptura.s. Psal.68. In siti mea potauerunt me aceto.

29. Illi.i ex illis vnus. Hyssopo.i hyssopi calamo, seu hyssopo pro ligamine vtentes Circumponentes.s. arundini. Obtulerunt.fortè vt citiùs moreretur.

30. Accepisset.i.bibisset. Consummatum.s. opus redemptionis, vel quod pati debebam, Tradidit.s. in manus Patris. Spiritum.i.animam.

31. Magnus.s.quia incidebat in festa Paschalia.

32. Primi i.priùs crucifixi latronis.

34. Aperuit.s.insolentia militari, vel exploraturus an esset mortuus. Aqua.s.distincta à sanguine.quæ res fuit magni miraculi. Significatum autem Baptismi aqua ablui peccata, virtute sanguinis Christi.

35. Perhibuit.pro, perhibet.s.hic. Et ille.pro, nã ille.

36 Scriptura.s. Exod.12.

37. Alia.s.Zach. 12. secundùm Heb.nam 70.aliter. Ioannes sensum reddidit. In quem.pro, quem.

Transfixerunt. Græc. pupugerunt.s.lancea, vel clauis. Syr. perfoderunt.

38. Arimathea.s.oriũdus.1.Reg.1.dicitur Ramatha.

39. Primùm.i.prima vice, qua ad eum venit.

42. Propter Parasceuem.i. quia propè erat vespera sabbati, quo non licebat operari. Syr.quia sabbatum intrabat.

Cap. XX.

1. VNA sabbati.i. prima die hebdomodæ. Vide Mar.16. Venit.i.profecta est.

2. Cucurrit.s.postquam Angelos viderat, de quibus alij Euangelistæ. Simonem, &c. sub.& ad alios etiam Apostolos. vel fortè ad hos duos priùs. Nescimus.i.aderant cum ea etiam aliæ mulieres.

4. Primus pro, prior.

5. Inclinasset.s.ad ostium. Introiuit.s.Petrum expectabat, ei deferens.

7. Sudarium. Græc σουδάριον. vox Latina.

8. Credidit.s.sublatum, vt Maria dixerat, vel resurrexisse.

9. Nondum, &c.q.d.adhuc.n.non plenè scripturam intelligebant, &c. vt sit ratio cur crediderit sublatum; vel, cur tam serò crediderit surrexisse.

10. Ad semetipsos.i. eò vnde venerant. Syr. ad locum suum.

11. Maria.s.reuersa cum aliis mulieribus ad sepulcrum. Stabat.s.cùm aliæ recessissent. Inclinauit.s.ad ostium speluncæ.

14. Conuersa.s.vt solent qui de re aliqua soliciti, huc illuc se vertunt.

16. Conuersa.s.vocem agnouit.

Rabboni.i, magister mi. Chal. est. Vide Ioan. 1.

17. Tangere.s.accesserat illa propiùs ad pedes, eos complexura. Ascendi. pro, ascendo. q d poteris id postea, nondum.n.discedo. Ascendo.pro, ascendam.s.post aliquot dies, vt eis prædixi.

19. Vna, &c. vide sup. Idem enim est sabbatorum, quod sabbati. In medio.i.inter eos.

21. Misit s.in mundum, pro salute hominum.

Mitto, &c. Hic facti Apostoli, Episcopi, & Pastores Ecclesiæ qui in Cæna fuerant facti Sacerdotes.

23. Quorum, &c.datur potestas. Matt.18.promissa; vel illic data, confirmatur hic. Remittuntur. pro, remissa erunt. Sunt.pro, erunt.

24 Didymus.i. gemellus, quod etiam Thomas significat, seu Thoma תְּאֹמָה

25. Fixurã. Græc. figurã, seu vestigium. Syr.locum.

26. Octo.s.die octauo.

27. Fidelis.i.credens.

28. Deus meus. Confitetur Christum Deum.

29. Vidisti.s.tactu. vel fortè contentus vidisse tangere noluit. Credidisti.s.me resurrexisse. de hoc.n. dixerat ille, non credam. Qui non, &c.i.qui cùm non viderint me, credent in me.

30. Multa quidem, &c Hic videtur voluisse finem facere scribendi, sed postea a Spiritu sancto motus, reliqua addidit. vel loquitur de signis quibus resurrectionem Christus confirmauit.

31. In nomine eius.i. per, seu propter ipsum.

Cap. XXI.

1. MARE.i. lacum.

5. Pueri.q.d. iuuenes, vulgò figliuoli. Valentini Hispani, dicunt Fadrins etiã grandioribus, quo nomine etiam pueri significantur. vide Gen 41.12 & Zach.2.4.

Pulmentarium.i. opsonium. Græc προσφάγιον. q. pani additum. Syr. aliquid ad manducandum.

7. Tunica.i.pallio piscatorio. Succinxit.i.circumuoluit. Nudus.pro, seminudus, more piscatorum.

In mare.s.natans.

8. Ducentis.s.passibus 60.cubitus.n sesquipes, passus pedes quinque.

11. Tanti. pro, tot, tantique.

12. Discumbentium. Græc μαθητῶν.i. discentiũ, seu discipulorum. Dominus.i. Deus. Hier.epist.61.

14. Tertiò.s.multis simul, vel quia primò, die qua surrexit. secundò, post octo dies. tertiò, nunc se ostendit.

15. Iohãnis.i. filius. Græ. Iona. fortè per contractionem Iohannis. Etiã.i certè.i.diligo te, vt statim dicit.

17. Pasce oues, &c. Hic Petro datæ claues, Matt.16. promissæ.s.potestas in omnes Christi oues.

18. Vbi.pro, quo. Extendes.s.in cruce. Cinget.i. ligabit.s.ducturus ad supplicium. Vis.s.naturali appetitu.

19. Clarificaturus.i. glorificaturus. Sequere.s. corpore nũc (videtur.n. Christus cœpisse ambulare) & (quod per id significatur) postea imitatione, seu cruce, & Ecclesiæ gubernatione. 20. Sequentem.s.ipsos.

21. Quid.s.facturus.

22. Sic.q.d.quid si sic, &c. Græ.& Syr. si quidẽ, si sic. sed idẽ est sensus omniũ. Manere.i.nõ mori violenter.

24. Scimus.s.ego, & multi mecum.

25. Posse. Hyperbole. Sunt.pro, forent.

Libros. Græc. additur. Amen.

ACTA APOSTOLORVM.

Syr. Historia Apostolorum.

Narrantur quidem & alia, sed præcipuè quæ per Apostolos, & in primis Paulum sunt gesta.

CAPVT I.

1. SERMONEM feci. Euangelium intelligit. Syr. librum scripsi.

De omnibus. non omnia, sed ex omnibus præcipua quædam.

2. Præcipiens. i. vbi mandata dedisset. Per Spiritum sanctum. potest cum præcedentibus, & cum sequentibus iungi. Vtrumque certè factum per Spiritum sanctum. i. Spiritus sancti ductu, & instinctu.

3. In multis argumentis. i. per multa argumenta. s. confirmans suam resurrectionem.

4. Per os meum. Græc. & Syr. ex me.

5. Baptizabimini. s. purgandi erant, & perficiendi aduentu Spiritus sancti.

6. Si. pro, num. Israel. datiuus est.

7. Momenta. Græc. καιροὺς. s. rei gerendæ opportunitates.

8. Virtutem. i. robur. Eritis. s. vos, & successores vestri. sic enim dictum, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Aug. epi. 80.

9. Suscepit. i. subduxit.

10. Intuerentur. s. intentis, seu defixis oculis. Græc. enim ἀτενίζοντες. Viri i. Angeli virorum specie.

12. Iter. s. vnum milliare, etsi quidam duo putent. Syr. distans ab ea circiter septem stadiis. Faciũt quidem octo vnum milliare.

13. Cænaculum. s. partem domus superiorem. Græc. ὑπερῷον. Manebat. Græc. manebant. Syr. degebant.

Alphæi. s. filius. Iacobi. s. frater. Vterque. n. Alphæi filius.

14. Eius. s. IESV. Fratribus. i. cognatis.

15. Petrus. s. vt Ecclesiæ caput, & Pastor, vt notat Chry. Fratrum. Græc. μαθητῶν. i. Discipulorum.

Hominum. Græc. nominum (homines. n. nominatim recensentur) sic Apoc. 3. Syr. hominum.

16. Oportet. Græc. ἔδει. i. oportuit, seu oportebat.

17. In nobis. Græc. nobiscum. Qui sortitus est sortem. i. cui contigit partem habere.

18. Possedit. i. fecit possideri. Græc. & Syr. acquisiuit, eodem sensu. Iniquitatis. i. iniqui operis.

Suspensus. Græc. pronus factus. s. ita solent suspensi. Syr. cadens in faciem suam humi.

Diffusa. i. effusa.

19. Notum. s. totum Iudæ factum. Lingua. s. Syriaca. hac. n. Iudæi tunc vtebantur. Hacel. i. Ager. Syr. חקל Dema. i. sanguinis. Syr. דמא

20. Scriptum, &c. coniungendum cum, oportet impleri scripturam, &c. Commoratio. i. habitatio.

Eorum. Græc. & Syr. eius.

21. Congregati. pro, conuersati. Intrauit & exiuit. i. versatus est. Heb.

23. Barsabas. non est iste Barnabas, de quo cap. 4. Etsi quidam eundem putent.

25. Locum. Græc. sortem. Præuaricatus est. i. per præuaricationem excidit. Syr. discessit.

Locum suum. i. sibi destinatum, seu conuenientem. s. Infernum.

26. Sortes. fortè, vt fit, scriptis nominibus vtriusque in charta, & alicubi inclusis, deinde extracto altero.

Sors. Dion. Areop. donum quoddam putat fuisse, sed quale fuerit non explicat. Annumeratus. Græc. suffragiis additus. s. post sortem.

CAP. II.

1. COMPLERENTVR. Syr. impleti essent.

Pentecostes. Festum erat 50. (vt nomen indicat) post Pascha die, in memoriam datæ Legis in Sinai. numerabantur autem dies, à die sequenti Pascha, quo die manipulus offerebatur; sed quia eo anno ob sabbatum nõ poterat meti: à Dominica, qua meti poterat, cœpium numerari. vide Leu. 23. Pariter. Græc. ὁμοθυμαδὸν. i. vnanimiter. In eodem loco. Græc. in idipsum. i. simul.

2. Spiritus. i. venti. Græc. πνοῆς. i. flatus. Vehementis. Græc. βιαίας. i. violenti.

3. Dispertitæ. i. sectili forma, seu dissectæ. Ignis. genitiuus est.

4. Variis. Græc. ἑτέραις. i. aliis.

5. Religiosi. i. timentes Deum, seu colentes. Natione. Græc. gente. Confusa. s. præ stupore.

Sua. s. ipsorum qui audiebant, vt statim dicitur, propria dialecto.

8. Audiuimus. Græc. audimus. sic inf.

9. Aelamitæ. s. Persæ.

10. Aduenæ Romani. Syr. qui è Roma venerant.

11. Proselyti. s. ad fidem è gentilitate conuersi. Magnalia. i. opera mirifica.

15. Aestimatis. i. arbitramini. Tertia. s. ab ortu Solis. adeoque quarta diei pars: constabant. n. dies omnes horis 12. Dicunt autem quidam Iudæos in festis solitos non edere vsque ad sextam.

17. Carnem. i. hominem.

22. Approbatum. Græc. demonstratum, seu exhibitum. In vobis. Græc. in vos. i. vestri causa. Syr. apud vos. Virtutibus, &c. q. d. operibus prodigiosis, seu miraculis Dei virtute factis.

23. Affigentes. s. cruci.

24. Doloribus. Syr. funibus. Inferni. Græc. mortis. q. d. ereptum à mortis molestiis, has. n. dolores vocat, quanquam mortis epitheton possit esse dolor, quòd mors

coniung-

coniungi soleat.s. dolet, vel moriens, vel amici.
Iuxta .i. secundùm. q. d. quandoquidem.
Eo.s.inferno.i. morte.
25. In eum.i.deo. Prouidebam .i. proponebam, vel prospiciebam.
27. Inferno.i. sepulcro, vel morte, vel limbo. Hinc Aug. Epist. 57. colligit Christum descendisse in infernum. vide etiam Epist. 99. Hier. Psal. 15. Amb. Ser. 74.
Dabis.i. fines.
28. Notas, &c. i. me in vitam reuocasti. Heb.
29. Audenter.i.liberè, seu confidenter.
30. Sedere s. Christum, vt est Græc.
31. Prouidens. Græc. præuidens. Derelictus est. Græc derelicta est anima eius.
33. Dextera.i potentia. Promissione, &c.i. accipiens à Patre, vt posset Spiritum mittere, quem promiserat.
34. Ascendit.s. corpore, seu cùm hæc diceret. q. d. non de se loquebatur, sed de Christo, de quo sequentia dixit.
36. Fecit.s. quatenus homo est. fecit.n. Deus, vt ille homo Christus esset, & Dominus. Nec.n. semper id fuit, cùm non semper homo fuerit. semper quidem illa persona Deus fuit, sed non semper ille homo Deus. potest faciliùs dici, Intelligi dominium quod ei conuenit quatenus homo, & non quatenus Deus.
37. Compuncti.s. ex pœnitentia.
38. Pœnitentiam.s. omnium peccatorum. Not. requiri pœnitentiam ante baptismum.
IESV Christi. sub. & sanctissimæ Trinitatis, sic.n. iussi Apostoli baptizare; sed etiam requirebatur Christi fides specialis, vt & nunc. Donum.s. gratiam iustificantem.
39. Repromissio.i. promissio.s. facta. Aduocauerit. .i ad se vocauerit.s. gentiles.
40. Testificatus est.s. veritatem confirmans.
Praua.s. segregati.
41. Appositi.s. fidelium numero. Fractionis.s. frangebatur, & distribuebatur. Panis. Græc. τ͂ ἄρτου.i. illius panis.s. cælestis Syr. Eucharistiæ vbi Not. id nomen, etsi Græcum, etiam Syris in vsu fuisse.
43. Animæ.i. homini. Timor.s. vt fit, vbi Deus se prodit per opera insueta.
44. Pariter.i. vnà, seu simul.s. vt nunc Religiosi.
45. Substantias.i. facultates.
46. Panem. Hic Græc non additur articulus, quanquam Syr. vertit munus benedictum.
47. In idipsum. Græc. & Syr. in Ecclesia.

CAP. III.

2. BAIVLABATVR.i. portari solebat.s. ad templum, vel tunc portabatur. Templi.i. atrij templi .i. vbi populus orabat.
3. Incipientes introire i. iamiam ingressuros. Græc. ad verbum, futuros ingredi.
6. Et aurum. pro, aut aurum. Nomine.i virtute.
7. Alleuauit .i. erexit. Bases.i. pedes.
Et. pro, id est. vel q. d. pedes toti, sic vt posset rectè ambulare: planus. n. ambulatur.
8. Exiliens.i. saliens s. præ gaudio.
10. Et extasi. q. d. ita vt extra se fierent.
11. Teneret .s. tanto accepto beneficio, ab eis auelli non poterat.
12. Potestate. Græc pietate.s. in Deum.
13. Negastis.s. dimitti eum debere. Dimitti.s. debere. potest verò coniungi cum, negastis. vel cum, iudicante.
14. Negastis.s. dimittendum.
16. Nominis eius. pro, eius. Cõfirmauit.i. sanauit. Nomen.s. inuocatum. vel nomen.i. virtus.
17. Sicut. similitudo significatur, sed non per omnia. Principum.n. ignorantia culpabilior, quippe crassissima, vel etiam affectata.
18. Pati. pro, passurum. Sic.s. vt prænunciauerat.
20. Vt s. saluemini. Prædicatus Græc. propositus.
21. Recipere.i. receptum continere. Restitutionis .s. faciendę die Iudicij, quem sup vocauit tempus refrigerij.s. felicitatis.
23. Exterminabitur.i. peribit.
25. Testamenti. i. pacti. q. d. ad vos pertinet pactum. Dispositi i. pactus est. Et. vel abundat, vel q. d. inter alia etiam id dixit.
26. Suscitans. alludit ad illud, Prophetam suscitabit, &c. Benedicentem .i. vt benediceret.i. felices faceret, vel gratiam daret. Vt. pro, ad hoc vt, vel modò vt, quod Græc. magis indicatur.

CAP. IIII.

1. MAGISTRATVS. Græc. Præfectus. Syr. Pręfecti. s. quibus templi commissa tutela.
2. IN IESV. pro, IESV. q. d. IESVM resurrexisse.
3. Custodiam.i carcerem. Crastinum.i. diem posterum.
5. In crastinum i. sequenti die.
6 Sacerdotali. Græc. & Syr. pontificali, seu summorum Sacerdotum.
7. In quo nomine.i. qua, seu cuius auctoritate.
8 Repletus.s. ad respondendum.
9. Iudicamur. Syr. in ius vocamur.
In benefacto, &c i ob beneficium collatum homini huic. In quo.i. per quod q. d. qua ratione, seu cuius nomine, aut virtute.
10. In hoc s. nomine, i virtute.
12. Aliud nomen. pro, alius.
13. Constantiam. Græc. παῤῥησίαν i. in dicendo libertatem. Fuerant.s. versati.
16. Notum.i. conspicuum. Signum.i. miraculum.
17. Hoc.s. Christi. q. d. ne Christum prædicent, aut in eius nomine quicquam faciant.
18. Denunciauerunt.s. præcipientes. Græc. παρήγγειλαν i. præceperunt. vide cap. 5.
19. Si iustum est. pro, an iustum sit.
21. Clarificabant, &c. Græc. & Syr. glorificabant Deum super eo quod factum fuerat.
23. Quanta. pro, quæcunque.
25. Pueri i serui.
27. Puerum. Syr filium Græc. παῖδα Amb. 2. de voc. gen. Cap. 5. filium vertit. & alij Interpres, filij vertit.
28. Manus.i. potentia. Consilium. Syr. voluntas.
Decreuerunt. Græc. προώρισε .i. præfiniuit. Syr. designauerat.

35. Virtute magna.i.miraculis.

36. Barnabas.hic Pauli socius. Hier. Filius consolationis q.d ad consolandum aptissimus.

CAP. V.

1. AGRVM. Græc. κτῆμα.i.possessionem.

2. Fraudauit.s.reseruans sibi partem pretij.

3. Tentauit.i.induxit.q.d.cur te permisisti à diabolo induci? videtur legisse ἐπείρασε. nunc.n. ἐπλήρωσε impleuit.

4 Manens. pro, omnino.q.d. nonne tua erat possessio, poteras que tibi retinere, quis.n. cogebat vendere aut pretium afferre? Venundatum.s.κτῆμα. Deo.s.Spiritui sancto, de quo sup.

9. Quid vtique. pro, quid ita. Conuenit vobis.i. inter vos conspirastis.

10. Ad.i.iuxta.

11. Omnes.pro,omnibus.

12. Per manus.i.ministerio.

15. Eiicerent.i.efferrent.

17. Hæresis.i.secta. Zelo.i.æmulatione, seu indignatione.

18. Custodia.i.carcere.

20. Verba vitæ huius.i.rationem huius instituti.

24 Magistratus.vide sup.cap.4. Fieret.pro,factum esset. Græc. & Syr. quid hoc esset.

28. Præcipiendo.pro,omnino,seu vehementer. Inducere,&c.q.d.facere nos reos sanguinis, &c.

29. Magis.i.potius

30. Suscitauit.i.excitauit,seu exhibuit mundo.

31. Exaltauit.s.resuscitando.

32. Verborum.i.rerum. Spiritus sanctus.s.testatur miraculis.

33. Dissecabantur. Syr.furore corripiebantur.

34. Fieri.i.secedere.

35. Attendite vobis.i.diligenter videte.

36. Aliquem. Græc aliquem magnum. Consensit.i.adhæsit.

37. Post.i. præter. Professionis. Græc. descriptionis s.de qua Luc.2.

38. Et nunc.pro,itaque nunc. Itaque.nō est Græc.

39. Videamini. Græc.& Syr. reperiamini. q.d.illud etiam accedet,quod Deo repugnare videbimini.

41. Contumeliam.i. verberum iniuriam.

42. Circa.pro , per.

CAP. VI.

1. DISCIPVLORVM. sic in principio dicebantur. postea verò Christiani. Græcorum. Græc. Ἑλληνιστῶν.i. Græcistarum , seu Græcizantium .s. Iudæorum qui extra Iudæam nati, aut diu versati, Græca lingua vtebantur. Syr. Discipulorum Ionum.i. Græcorum. Despicerentur.i. negligerentur Ministerio.s. quo illis prospiciebatur,alebantur.n.ab Ecclesia.

2. Aequum.i.conueniens. Syr.decens. Græc. ἀρεστόν .i.placitum, seu tale vt placere debeat.

3. Boni testimonij.i.approbatæ vitæ. Plenos, &c. q.d.probos,& prudentes.

4. Instantes.i.assiduè intenti.

5. Aduenam.Græc.proselytum.s.ex Gentili factum Iudæum.

6. Imposuerunt,&c.s.ordinarunt Diaconos.

9. Libertinorum , à Regione seu Vrbe ita dicti, secundùm quosdam; at secundùm Chry.& Bed. à libertate,qua serui donari solebant, & liberi fieri. quorum filij Libertini dicebantur. quanquam Chry.etiam hic libertos intelligit,& meritò,hi n.etiam Libertini dicuntur.

10. Qui.Græ.quo.Syr.per quē. Propter quod,&c. hæc non sunt Græc.

14. Traditiones.Græc.τὰ ἔθη consuetudines,seu instituta. Syr. ritus.

CAP. VII.

1. SI hæc.pro,an hæc. Haberent. Græc.habent.

2. Gloriæ.i.gloriosus.Hebr. Priusquam,&c. hinc apparet quomodo intelligendum , quod dicitur Gen.12. vide ibi.

5. Hæreditatem.i. possessionem. Passum. Græc. βῆμα .i. vestigium. Intellige Dei munere , nam pretio aliquid emit. Aug.in Gen.q.56.

6. Semen.i.posteri. Quadringentis.s. à nato Isaac numerandis.

7. Iudicabo.i. puniam. Isto. Ita refert Stephanus, quia præsens erat loco

8. Testamentum.i.pactum. Et sic.s.circumcisus,vel accepto testamento.Syr.& tunc.

9. Aemulantes.i.inuidentes. In Aegyptum.s. abducendum.

11. Cibos.i.alimenta.

13. In secundo.i.cùm iterum redijssent in Aegyptū.

14. Septuagintaquinque. Id secundùm 70. Vide Genes 46.

16. Translati. pro,translatus,s. Ioseph.vide Ios.24. Abraham. Quidam dicunt Stephanum intentum,vt fit,in aliud, pro Iacob dixisse Abraham, & pro patris Sichem,filij Sichem. Lucam verò fideliter quod ille dixerat retulisse,quæ mihi optimo non displicet.nec.n. id repugnat Stephani sapientiæ & Spiritui quo plenus erat, accidit.n.id interdum sapientissimis, & sanctissimis. vide Gen.33.quamquam quod attinet ad vocem filij.Græ. est τοῦ συχέμ. quod potest intelligi patris Sichem, vel illi Hemor, forte fuit etiam Sichem pater.

17. Confessus erat;alij, professus erat. Græc ὤμοσε .i.iurauerat. Syr. iuramento promiserat.

18. Sciebat.i.nouerat.

19. Genus.i. nationem. q. d. dolo agens cum gente nostra. Exponerent.s.occidendos. Viuificarentur.i. viui seruarentur.

21. Exposito.s.in Nilo. vide Exod.2.

25. Per manum.i.opera, seu ministerio.

26. Apparuit.pro,adfuit. Alterutrū.i.alter alterum.

29. In verbo.pro,ob verbum.

30. Igne flammæ. Græc. flamma ignis. Syr. igne ardenti.

31. Considerarer.i.inspiceret.sic inf.

35. Manu Angeli.i. Angelo.s. doctore,& adiutore.

37. Tamquā me.i.mei similem.s. Christus homo, & Legislator, duxque in terram promissionis cælestem. Audietis. pro audite. Heb.

38. In Ecclesia.i.fidelium congregatione, cuius erat præfectus. Vitæ.i.in quorum obseruatione vita est animæ. Dare. pro,vt daret.

40. Factum sit.i. acciderit.
41. Conuertit. Syr.auersus est. Tradidit.i.permisit. Militiae caeli.i.astris. Prophetarum.s.minorum.
43. Et pro,quinetiam. Moloch,Idoli nomen. Rempham.stellam Veneris quidam putant, seu luciferum. Adorare.pro,ad adorandum. Et.pro,itaque, seu ideoque. Trans,&c.s.in Assyriam.
45. Iesu.i.Iosue. Possessionem gentium.i.terram Chananaeorum. Diebus.pro,dies.
46. Tabernaculum.i.locum vbi tabernaculum collocaretur,seu templum aedificaretur.
52. Iusti.s.Christi. Homicidae.i. interfectores.
53. In dispositione.i.opera.
54. Dissecabantur.i.furebant. In.i.contra.
55. Virtutis. non est Graec.
57. Continuerunt.Syr.obturauerunt.
58. Adolescentis.i.iuuenis.
60. Statuas, &c.i.ne eos punias ob id peccatum .s. peccata velut ante Deum stant, vindictam petentia.
In Domino i. Deo gratus, seu secundum Dei voluntatem,quanquam id Graec.non est.

CAP. VIII.

1. IN Ecclesia. Graec.in Ecclesiam.i.cotra Ecclesiam.
2. Curauerunt .s. efferendo, & sepeliendo. Syr. collectum in arcam sepelierunt. Timorati. Graec. pij, seu Religiosi Syr.fideles. Planctum magnum.i.pompam & exequiarum frequentiam. Hier.ep.25.
3. Custodiam.i.carcerem.
4. Pertransibant.i.huc illuc se conferebant.
5. Philippus.s.diaconus,de quo sup.
6. Signa.i.miracula.
9. Ciuitate.i.Samaria.
10. Quae vocatur.Graec.illa.
11. Eum.pro,ei. Propter.pro,propterea. Dementasset.i.a mente alienasset.
12. In.Graec.&c.
16 Domini IESV.sub. & Trinitatis.oportet.n.exprimi nomen Patris,Filij,& Spiritus sancti.
20. Sit in perditionem.i.pereat. Possideri.i.parari.
21. Sermone.i.re,seu negotio. Heb.
22. Cogitatio. Syr. dolus.
23. Felle.Syr hepate.q.d. pessimo animo. Obligatione.i.colligatione.
24. Dixistis.apparet dixisse Petrum plura quam quae sup. scripta.
25. Regionibus.Graec. vicis,seu pagis.
26. Contra meridianum.i.versus meridiem.
27. Potes.Grae Δυνάστης.i.Praefectus. Gazas.i.opes.
30. Putasne.Graec.ἆρά γε.i.numquid.
31. Ostenderit i.explicauerit.
32. Sine voce.i.vocem non edens.
33. In humilitate,&c.q.d. adeo contemptus fuit, vt contra ius omne sit condemnatus. Sublatum .i. non redditum ei ius. Quoniam. pro,qui tamen.q.d.cum sit Dei Filius,occideretur tamen.
37 Filium Dei,&c.intelligendum est,etiam reliqua ad salutem necessaria credidisse,etsi hic non exprimantur,Aug de fide.& op.cap.9.
40. Azoto. Ciuitas est Palaestinae. Caesaream.s.Palaestinae. vide cap. 10.

CAP. IX.

1. SPIRANS,&c i.minitans caedem Discipulis,&c.
2. Viae.i.instituti.
5. Durum.i. damnosum.
7. Cum eo pro,cum. Vocem.s.Pauli,non Christi. vide cap.22.
8. Nihil.Graec.neminem. Trahentes.i. ducentes.
10. Ecce ego.i.eccum me.
14. Hic.i.hoc loco. Nomen tuum.i.te.
15. Vas electionis i.instrumentum electum. Portet nomen meum.i.me praedicet.
17. Videas. ἀναβλέψῃς.i. visum recipias.
20. IESVM.Graec.Christum.
23. Dies multi.s.post reditum ex Arabia, secundum quosdam.vide Gal.1. In vnum.i.simul,seu inter se.
25. Eius.non est Graec. nec in Complut.
27. In nomine IESV.i. praedicans IESVM.
28. Intrans,&exiens,i.conuersans.Heb.
29. Gentibus. Id non est Graec. nec Syr. Graecis. Syr. Iudaeis qui sciebant Graece.vide sup.cap.6.
30. Fratres.sic olim Christiani vocabantur.
32. Transiret.i.visitaret.
34. Sanet. Graec.sanat.
35. Saronae. Ciuitate quida putant; alij Regionem.
36. Dorcas.i. Caprea.
38. Pigriteris.i.graueris.
41. Sanctos.i.fideles. sic etiam vocabantur Christiani.q.ad sanctitatem vocati,vel sanctitatem professi.
42. In Domino.Graec.in Dominum.

CAP. X.

1. CAESAREA.Ita ab Herode Ascalonita,in Augusti gratiam vocata, postquam eam instaurauit,cum antea Turris Stratonis diceretur. vide Mat.16. Cohortis.Graec.ex Cohorte.
4. Quis es. Graec. quid est. Ascenderunt, &c. q.d. fecerunt Deum recordari tui. vel, recordatus est Deus earum.
7. Domesticos.Graec famulos. Metuentem Dominum.Graec.pium,seu religiosum.
9. Superiora. Graec. δῶμα i.tectum.s.sunt in Palaestina tecta plana. Sextam.i.meridiem.
10. Gustare.i.edere. Mentis excessus. Grae.ἔκστασις.
11. Initiis.i. angulis.s.alligatum.
12. Omnia. Syr. omne genus. Iusti.q.89. ait omnia fuisse immunda. Quadrupedia. Graec addit τὰ θηρία.i.ferae. Vide cap.sequens. Serpentia.i.reptilia.
14. Omne.pro,quicquam. Heb. Et pro,id est. Iudaei.n.immunda vocant communia. Graec.aut.s.est praecedentis explicatio.
16. Per ter.i.ter. Statim.Graec.rursum.
17. Esset.i.significaret,seu sibi vellet.
19. Spiritus.s. sanctus.
24. Altera.i.postera. Necessariis.i. valde familiaribus.
26. Homo sum. Modeste honorem recusat, alioqui licitum: saepe.n. adorantur in scriptura qui re aliqua eminent.
28. Alienigenam.i.gentilem.
Ostendit.s. visione singulari confirmans,quod olim

præceperat, vt doceret omnes gentes, &c. Matth. 26. & Marc. 16.

29. Sine dubitatione. Syr. expeditè.

30. A nudiusque, &c. i. quarta ab hinc die.

Orans. Græc. & Syr. ieiunans, & orans.

Candida. Græc. λαμπρᾷ. i. splendida.

31. Commemoratæ. i. reductæ in memoriam. vide suprà.

32. Marc. Græc. & Syr. additur, qui adueniens loquetur tibi.

33. Tuo. Græc. Dei. Syr. tuo.

35. Omni. i. quauis.

36. Verbum. i. prædicationem.

37. Enim. abundat. nec est Græc.

42. Constitutus. Græc. & Syr. definitus.

43. Nomen eius. i. eum.

45. Nationes. i. gentes. Gratia. Græc. & Syr. donum. Est pro, esset.

CAP. XI.

1. DISCEPTABANT. i. contendebant. Circumcisione. i. Iudæis.

6. Bestias. Græc. feras.

9. Commune. pro, commonia.

14. Verba. i. res. In quibus. i. per quæ.

17. Prohibere Deum. i. Deo resistere.

18. Ad vitam. i. vt viuant. s. spiritualiter, seu iustè.

19. Sub Stephano. Syr. ob Stephanum.

20. Et ad. Græc. ad. Græcos. i. Græcizantes Iudæos. vide cap. 6. quanquam hîc fortè intelliguntur gentiles.

Annunciantes. Græc. euangelizantes.

23. In Domino. i. Domini fide, seu secundùm Domini voluntatem.

28. Per Spiritum. i. Spiritus sancti reuelatione. vel, per spiritum Propheticum. Terrarum. s. Iudæa, secundùm quosdam.

29 Ministerium Syr. subsidium.

30. Seniores. Græc. Presbyteros, πρεσβυτέρους.

Per manum. i. opera.

CAP. XII.

1. HERODES. s. Agrippa, frater Herodiadis, filius Aristobuli filij Herodis Ascalonitæ, Iudeæ Rex.

Manus. i. potestatem. vel q. d. id egit. Vulgò quidem mittere manum, est comprehendere, seu malè tractare.

3. Apposuit, &c. i. id etiam addidit, vt apprehenderet, &c.

4. Quatuor, &c. s. 16. militibus. Pascha. i. dies azymorum. Producere. Syr. tradere.

8. Caligas. Græc. σανδάλια. i. soleas. s. similes iis quibus vtuntur Franciscani. Vestimentum. Græc. & Syr. pallium.

10. Custodiam. s. militum turmam, custodientium carcerem. Portam. s. carceris. Ciuitatem. s. Ierusalem. Quidam putant extra eam fuisse carcerẽ. putarim potius intra, sed semoto loco, vt solent militum præsidia. dicuntur. n. statim in vicum processisse. Sunt qui dicant fuisse intra vnum murum, & extra alium, duobus. n. circundatam vrbem.

12. Marcus. hic est de quo etiam inf. cap. 13. & 15. alius verò ab eo qui Euangelium scripsit, secundùm quosdam. vide Marc. 1.

13. Ostiũ ianuæ. Græc. ostiũ vestibuli. Syr. fores atrij.

14. Ianuam. Græc. vestibulum.

19. Duci. s. ad supplicium. Syr. necari.

20. Super cubiculum. Syr. Cubicularius.

Alerentur. fortè commercio, seu annonæ emptione.

Illo. Græc. regia. Syr. eius regno.

23. Honorem. Græc. δόξαν. i. gloriam.

Vermibus. fortè pediculis. Expirauit. s. anno 7. regni sui, relicto filio Agrippa, & filiabus Berenice, & Drusilla, de quibus inf.

CAP. XIII.

1. COLLACTANEVS. Græc. σύντροφος. i. simul nutritus.

2. Ministrantibus. Græc. λειτουργούντων. i. sacrificantibus. Missæ. n. sacrificium λειτουργία. Assumpsi. Græc. aduocaui. Syr. vocaui.

4. Seleuciam. est in Cœlesyria.

5. Salaminam, Cypri ciuitas, dicta postea Cõstantia. est autem ad Orientem. Paphus verò ad Occidentem.

6. Bar Ieu. Græ. Bar Iesu. Elymas. fortè id erat etiã ei nomen, quãquam Græc. significat magum, & impostorẽ. Sic. i magus, seu Elymas. Nomẽ. i. Bar Ieu. q. d. ille magus qui Elymas dici potest: id. n. significat Bar Ieu.

10. Fallacia. i. versutia. Syr. flagitio. Subuertere. i. impedire, seu interturbare.

11. Et nunc. pro, itaque nunc. Manus. i. vindicta, seu punitio.

14. Sabbatorum. pro, sabbati.

17. Brachio excelso. i. magna potentia.

18 Per. Græ. circiter. Mores eorum sustinuit. Syr. nutriuit eos.

20. Quasi, &c. Græc. & post hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta, dedit Iudices, &c. vbi sensus potest esse, tamdiu Iudices durasse.

22. Regem. Græc. in regem. Dixit. vide 1. Reg. 13. vers. 14. Qui faciet, &c. explicat Paulus, quid significet, secundum cor meum.

23. Israel. datiuus est.

24. Ante faciem, &c. i. priusquam ille veniret. s. ad prædicandum.

25. Cursum. Syr. ministerium. q. d. cùm fungeretur munere Præcursoris. Non sum. s. Christus.

26. Generis. i. posterorum. Et qui. pro, idest qui.

27. Impleuerunt. s. de eo scripta, vt inf. dicitur.

29. Deponentes. s. viri quidam pij.

32. Annuntiamus. Græc. Euangelizamus.

Repromissio. pro, promissio.

33. Nostris. Græ. & Syr. nobis eorũ filijs. Genui. s. regeneratio quædam est ipsa resurrectio.

34. Suscitauit. pro, suscitaturus esset. Corruptionem. i. mortem, qua vita corrumpitur. Dixit. s. secundùm 70. Sancta. i. sanctè promissa. Syr. beneficentia.

Fidelia. i. certa. q. d. faciam omnino quod promisi ei, de Rege æterno nascituro ex ipso.

36. Generatione. i. ætate. Administrasset. i. inseruisset, seu obedisset.

40. Prophetis. pro, vno ex Prophetis. s. Habacuc, iuxta 70.

41. Dispergimini. Græc. exterminamini. Imperat. pro

pro futuris. q. d. videbitis, & mirabimini: & quia non credetis, peribitis.

42. Verba hæc.i. de rebus his.

43. Synagoga i. cœtus. Aduenarũ. Gr. proselytorũ.

45. Zelo.i. inuidia, seu indignatione.

46. Constãter. Gr. liberè, & cõfidenter. Syr. apertè.

48. Glorificabant.i. honorabant, seu laudabant. Præordinati.s. à Deo per æternam electionem, seu prædestinationem.

50. Honestas.i. honorabiles, seu nobiles.

CAP. XIIII.

1. GRÆCORVM.i. gentilium.

2. Fratres.i. Christianos.

3. Per manus eorum.i. per eos. Heb.

6. Voluerũt.m. nõ est Græ. nec Syr. Et cõmota, &c. non est Græc. nec Syr. Id, vsque ad finem versus.

10. Voce. hic additur. Græc. & Syr. Tibi dico in nomine Domini IESV Christi, surge, &c.

11. Similes facti. ὁμοιωθέντες.i. assimilati.

12. Dux verbi.i. præcipuus in concionando. Syr. incipiens sermonem.

13. Qui.s. Iupiter.i. Iouis templum.

14. Tunicis.i. vestibus superioribus. Syr. togis. Similes vobis. Græc. similiter ac vos passionibus obnoxij.

16. Ingredi, &c.i. viuere modo suo.

17. Eorum. Græc. nostra.

23. Constituissent. Græ. ordinassent.s. solitis ritibus.

25. Pergen. pro, perge. Italiã. Græ. & Syr. Attaliã.

26. Antiochiam.s. Syriæ. Erant, &c.i. discesserant cum gratia Dei, &c.

27. Cum illis.i. per illos.

CAP. XV.

1. MORHM. Syr. ritum. Moysi.i. legis Mosaicæ.

2. Seditione. Syr. tumultu. Non minima. Græc. & disceptatione non parua. Ex illis. Syr. cum illis. Seniores. Græc. presbyteros.

3. Deducti.s. aliquousq; vt fit, aliquibus comitibus.

5. Surrexerunt, &c. videntur hęc verba Pauli, & Barnabæ, referentium quid Antiochiæ accidisset. Hæresi .i. secta. Eos.s. fideles. Præcipere. pro, iuberi.

6. Seniores. Gr. presbyteri. sic & inf. Verbo.i. re. Heb.

7. Cõquisitio.i. disceptatio. Antiquis.i. multis. Gręc. & Syr. primis.s. prædicationis. Gentes. vide sup. ca. 10.

10. Imponere. pro, imponendo.

11. Illi.s. Patres nostri.

14. Primum.i. à principio, vide sup. Sumere. pro, vt sumeret. Nomini suo.i. sibi. Hebr.

16. Reuertar, & reædificabo.i. rursum ædificabo. Heb. Tabernaculũ.s. regnum spiritualiter intellectum.

17. Cæteri.s. gentiles.

18. Notum, &c. q. d. multo antè prædixit, quæ esset facturus, vt qui ab æterno omnia nouerit.

19. Inquietari. pro, inquietandos.

20. Contaminationibus, &c.i. ab idolorum cultu, & idolothytis. Suffocatis.i. esu animalium suffocatorum, quòd in iis sanguis sit.

22. Primos.i. primarios.

23. Manus eorum.i. eos. Heb. Fratres. Græci & Syr. & fratres.

24. Euertentes. Græc. & Syr. labefactantes. Salutem. Syr. pacem.

25. Collectis in vnum. Græ. vnanimiter cõgregatis.

26. Animas.i. vitã. Nomine Domini.i. Domino.

27. Nihil.s. interim, seu præter ea quæ lex naturalis præcipit, seu quod pertinet ad ea quæ nuper apud vos disputata sunt.

31. Consolatione.i. literis consolatoriis poterat etiã verti, exhortatione.

32. Prophetæ.i. verbi Dei interpretes.

38. Rogabat. Gr. cēsebat. Discessisset. Gr. defecisset.

39. Dissensio. Græc. παροξυσμός.i. irritatio, seu exacerbatio.s. acris disceptatio.

40. Traditus.i. commendatus.

CAP. XVI.

1. VIDVAR. Græc. Syr. & Complut. Iudææ. Gentili. Græc. Græce.

4. Dogmata.i. decreta, vt statim dicitur. Senioribus.s. presbyteris.

6. Asia.s. minori. Volebat Deus eos ire in Macedoniam. 7. Et non. pro, sed non.

8. Troadem. quæ & Antigonia, ciuitas maritima. Putant verò quidam hic se Lucam primò adiunxisse Paulo peregrinationis comitem.

12. Ciuitas Colonia.i. ab aliunde eò abductis habitata. Romanorum esse, inf. indicatur. Consistentes.i. commorantes.

13. Sabbatorum. pro, sabbati. Videbatur. Syr. conspiciebatur. Oratio. Syr. domus orationis.

14. Purpuraria.i. purpuræ venditrix. Ciuitatis.i. oriunda è ciuitate.

16. Puellam.s. ancillã. Græ. παιδίσκην. Pythonem. Græ. Pythonis.i. Apollinis, sic dicti. vel à Pythone dracone interfecto, vel ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι.i. cõsulere, seu interrogare.s. quòd cõsultus respõsa daret. Syr. diuinationis.

19. Exiuit.i. periit.

23. Custodia.i. carcere.

34. Lætatus est. Græc. exultauit, ἠγαλλιάσατο.

37. Indemnatos.i. non iudicatos, & per sententiam condemnatos. Syr. innocentes. Eiciant.i. educant.

40. Lydiam.i. domum Lydiæ, de qua sup.

CAP. XVII.

3. INSINVANS. Syr. ostendens. Christus.i. Messias vobis promissus.

4. Colentibus.s. Deum. Syr. Deum timentibus. Gentilibus. Græc. Græcis.

5. Zelantes.i. inuidentes, seu indignantes. Facta. Syr. congregata.

6. Fratres.i. Christianos. Vrbem. Græc. Syr. & Complut. orbem.

8. Principes. accusatiuus est.

10. Beroam. Græc. Berrœam.

11. Nobiliores. pro, nobilissimi, seu præcipui. Thessalonicæ.s. Regionis.

12. Gentilium. Græc. Græcorum. Honestarum.i. nobilium. Viri.s. Gentiles.

13. Thessalonica.s. vrbe.

17. Colentibus.s. Deũ. Aderant. Græc. obuij fiebãt.

18. Seminiuerbius.i. verborum seminator. q. d. nugator. Dæmoniorum.i. deorum.

19. Areo-

19. Areopagum. Vicus seu Curia erat non procul à Martis templo, vnde et nomen. Vbi Iudices qui Areopagitæ vocabantur ius dicebant.

22. Quasi.i.ferè. Superstitiosos. Syr. nimios in cultu dæmonum. Græc. superstitiosiores.

23. Simulacra vestra. Syr. templa deorū vestrorum. Ignoto.q.d.si quis est quem forte ignoramus. Quod Græc. quem. Hoc. Græc. hunc.

24. Deus. lege Dominus.

25. Colitur. Syr. et ministratur. q.d. opera hominum non indiget, vt statim dicitur.

26. Vno.s.homine. Græc. & Syr. vno sanguine. Statuta.s.cuiusque vitæ.

27. Quærere. pro, vt quærant. Attrectent.i. attingant. s. mente. Quamuis, &c. q.d. ad quod non est opus longius ire. Græc. & Syr. quandoquidem.

28. In ipso.i.eius virtute. Sumus.s.id quod sumus. q.d. ab eo omnia habemus. Quidam.s. Aratus. Genus.i. progenies q.d. ipse fecit nos.

29. Aestimare.i.arbitrari. Sculpturæ. Appositio. Artis, &c.i. arte factæ, & cogitatione.

30. Ignorantiæ. Syr. idololatriæ. Despiciens.i. ex alto vidēs. sic sumitur Psal. 53. vbi idem verbū Græcum.

31. Aequitate.i.iustitia.s.iustè. In viro.i.per virum. In quo.i.per quem. Statuit.i.decreuit. Iudicare. Fidem.s.de re hac.q.d. certos reddens.

34. Areopagita. Syr. Vnus ex Iudicibus Areopagi. Damaris. Quidam putant fuisse vxorem Dionysij.

CAP. XVIII.

1. SCENOFACTORIAE.i. conficiendi tabernacula s.è pellibus.

4. Interponens.i. subinde admiscēs, & proponens. s. credendum. Græcis.i. Gentilibus.

5. Instabat verbo.i. prædicabat instāter. Esse Christum.i.quòd IESVS esset Messias.

6. Sanguis.i.peccatum. Super caput vestrum.i. in vobis punietur. Ex hoc.i. post hac.q.d.sine vlla reprehensione iam possum Gentibus fidem proponere, quando vos eam repellitis.

10. Propter. pro, propterea. Apponetur, &c.i. committet vt te lædat Heb.

13. Persuadet. pro, suadet.

14. Aperire os.i.loqui. Rectè.i.meritò. Sustinerem.i.ferrem.s. contendentes.

15. Verba. pro, verbis. Nominibus.i.quæstionibus, seu interpretationibus.

16. Minauit.i.abegit.

17. Omnes.s.vel ministri Gallionis, vel turba Gentilium. Syr. Omnes Ethnici. Nut. hunc Sosthenem referri inter sanctos in Calēdario Romano 28. Nouemb. vide an iste idem sit, qui suprà Crispus dictus & Archisynagogus.

18. Sustinuisset.i.expectasset. Qui.s. Aquila, vel Paulus. Quidam .n. votum Pauli dicunt, alij, Aquilæ fuisse. Totonderat.s. finito tempore Nazaræatus. Cenchris. Portus est Corinthi.

22. Cæsaream, Capadociæ secundum quosdam. Ego aliam putarim Epheso propinquiorem, vel potius Palæstinæ, vnde ascendit in Ecclesiam.s. Ierosolymitanam. Antiochiam.s. Pisidiæ, seu potius Syriæ, quò venit ex Ierusalem, deinde in Galatiam.

24. Potens.i. valde doctus, seu versatus, adeoque qui ex iis Iudæos posset conuincere non credentes.

25. Sciens, &c. q.d. baptizabat baptismo Ioannis, quem solum nouerat. fortè sic baptizatus etiam ipse.

26. Fiducialiter.i.audacter, seu intrepidè.

27. Exhortati. Syr. præuenientes eum. s. litteris commendatitiis.

CAP. XIX.

2. SI. pro, num.

3. In quo. pro, quo baptismate.

5. Nomine.i. fide, virtute, & inuocatione.

6. Prophetabant.i. Deum laudabant, seu de diuinis mysteriis loquebantur. vide sup. cap. 10.

8. Suadens.i.persuadens, seu prædicans.

9. Viam Domini.i. Christianam Religionem. Tyranni, &c. Syr. cuiusdam nomine Tyranni. Apparet hunc locum dedisse, vbi Paulus Scholam faceret ad docendum.

10. Omnes.i.quamplurimi.

11. Non quaslibet.i.non vulgares. Syr. maximas.

12. A corpore.i.quæ gestabat. Semicinctia.i. zonæ, seu cinguli partes. Quidam putant esse sudaria, vt sit explicatio: est.n. Græc. σουδάρια ἢ σιμικίνθια.

13. Adiuro. q.d. cogo, seu inuoco, in Christi nomine, seu virtute.

16. Amborum Græc. & Syr. eorum.

18. Confitentes, &c. Syr. renunciantes offensas suas, & confitentes quod fecerant.

19. Curiosa. Syr. magica. Millium.s. quinque millium aureorum.

20. Confirmabatur. Græc fortificabatur.

21. In Spiritu.i.ductu Spiritus sancti. Syr. in mente sua.

23. Minima. Græc. parua. Via Domini.s. doctrina Euangelica.

24. Aedes.i. templa, seu thecas statuarum, effigie templi.

25. Acquisitio.i. lucrum.

26. Ephesi.s. hominibus.

27. Pars.i. negotium.s. nostræ artis. In redargutionem.i. reprobationem. q.d. vt contemnatur.

32. Ecclesia.i.cœtus ille hominum.

33. Detraxerunt. fortè ne occideretur.

35. Scriba. fortè ipse Alexander. Syr. Princeps Ciuitatis.

36. Nō possit.s. vulgò, vel q.d. cùm nemo cōtradicat.

38. Forenses.s. de rebus ad forum, seu iudicium pertinentibus. fiebant autem apud Proconsules. Proconsules, &c. Syr. Proconsul in vrbe est.

39. Ecclesia.i. concione, seu cōgregatione. Quidam referunt ad conuentus Iudæorum solemnes, vbi causæ determinabantur. Absolui.i. definiri.

40. Obnoxius.i. in culpa, seu auctor. Ecclesiam.i. cœtum.

CAP. XX.

1. EXHORTATVS eos, vale dixit &. Græc. complexu, & osculo salutans. Syr. consolatus, & osculatus eos.

2. Exhor-

1. Exhortatus. Syr. consolatus. Graeciam. s. Achaiã.
3. Fecisset. i. egisset. Habuit consilium. i. statuit.
4. Pyrrhi. s. filius.
5. Sustinuerunt. i. expectauerunt.
7. Vna Sabbati. i. prima hebdomadae die, seu post sabbatum. s. Dominica. Panem. Syr. Eucharistiam, vide sup. cap. 2. Disputabat. i. disserebat. In crastinum .i. postridie.
8. Coenaculo. s. parte domus superiore.
9. Mergeretur. i. grauaretur, seu deorsum traheretur. καταφερόμενος. Ductus. i. depressus, seu deorsum tractus. κατενεχθείς. Tertio coenaculo. i. contignatione tertia. τριστέγου.
12. Non minimè, οὐ μετρίως. i. non mediocriter.
13. Facturus. s. vsque ad Asson. Graec. indicatur, pedibus iter fecisse.
15. Alia. i. sequenti.
16. Transnauigare. i. praeteruehi.
17. Maiores natu. Graec. presbyteros.
21. Testificans. pro, praedicans.
22. Alligatus. pro, velut alligatus. q. d. impellente spiritu.
24. Vereor. i. timeo. Graec. curo. Nec facio, &c. Graec. non habeo animam. i. vitam, mihi pretiosam. i. charam, Syr. pro nihilo mihi habetur anima mea.
Testificari. i. praedicare.
26. Contestor vos. Graec. & Syr. Testor vobis.
Mundus, &c. q. d. nulli me fuisse peccandi causam.
28. Episcopos. etiam presbyteri Episcopi vocabantur interdum. Regere. Graec. pascere, ποιμαίνειν.
Acquisiuit. s. Deus.
29. Rapaces. Graec. graues. s. molesti, seu feri.
In. i. contra.
31. Monens. pro, monere.
32. Verbo gratiae ipsius. i. praedicationi, quam audistis de Dei gratia. Aedificare. Syr. aedificare vos.
Dare. Graec. dare vobis. In. pro, cum. Sanctificatis .i. iustis, seu sanctis.
35. Omnia. pro, per omnia. Syr. in omnibus.
Suscipere. s. aedificare, nihil ab eis accipiendo, qui fortè alioqui scandalizarentur. Dare. s. ex charitate.
Accipere. s. ex inopia.

CAP. XXI.

1. PATARAM. Haec patria S. Nicolai.
4. Dicebant, fortè praeuidentes quae illic esset passurus.
6. Valefecissemus. Syr. deosculati essemus. Vide cap. 20. sup. vbi idem verbum Graec.
7. Expleta. lege, expleta.
8. Alia. i. sequenti. Caesaream. vide sup. cap. 10. Septem. s. Diaconis.
10. Aliquot. Graec. plures.
11. Sibi. s. Agabo.
13. Nomen Domini. i. Dominum.
14. Suadere. pro, persuadere.
15. Praeparati. s. sublatis sarcinulis.
20. Magnificabant. Graec. glorificabant.
Aemulatores. Graec. Zelatores. s. studiosi sectatores.
21. Discessionem. Graec. ἀποστασίαν. i. defectionem.
Consuetudinem. i. pristinum morem.
Ingredi. i. viuere, seu agere.
22. Est. s. quod à te volumus.
23. Votum. s. Nazaraeatus.
24. Sanctifica. i. purifica. Impende in illis. i. fac sumptus pro illis necessarios, vel simul cum illis.
Falsa sunt. Graec. nihil sunt. q. d. temere te culpant.
Ambulas. i. viuis, seu conuersaris. Legẽ. Nos. quòd licitum fuit primis illis temporibus legalia seruare, non autem necessarium, in quo Galatae seducti errabant. Vide ibi.
25. De his, &c. reducunt Paulo in mentem, quae per illum Antiochenis scripserant.
26. Annuntians. s. sacerdotibus. Donec. sub. illic persistens. Offerretur. i. oblata esset.
27. Septem. s. ab aduentu eius, seu ritus purificationis illius.
28. Homo ὁ ἄνθρωπος. i. homo ille.
31. Confunditur. i. turbatur.
34. Castra. i. locum militum.
36. Tolle. s. de vita.
37. Si. pro, numquid.
38. Sicariorum. i. gladios ad caedem gestantium. sica .n. gladius, à secando. Syr. sceleratorum.
39. Ignotae. i. ignobilis. Municeps. Graec. πολίτης .i. ciuis.

CAP. XXII.

3. VERITATEM. Graec ἀκρίβειαν. i. exactam rationem, Syr. perfectè. Aemulator. i. zelator, seu studiosus.
4. Viam. s. Christianam Religionem.
5. Maiores natu. i. seniores. Graec. πρεσβυτέριον. i. ordo seniorum.
6. Media die. Graec. circa meridiem.
9. Non audierunt. vide cap. 9.
12. Timoratus. Graec. pius, seu religiosus.
13. Respice. Graec. ἀνάβλεψον. i. recipe visum.
14. Iustum. Graec. τὸν δίκαιον. i. iustum illum. s. Christum.
16. Nomine ipsius. i. ipso.
17. Stupore mentis. Graec. ἐκστάσει.
19. Caedens. i. verberans.
20. Vestimenta. i. pallia.
21. In nationes. i. ad gentes.
22. Fas. Graec. decens.
24. Torqueri. Graec examinari. s. per flagella.
25. Indemnatũ. i. non condemnatum per sententiam.
26. Acturus es? pro, agere vis?
27. Si. pro, num.
28. Summa. s. pecuniae. Natus. s. ciuis.
29. Torturi. s. flagellis.
30. Sacerdotes. Graec. sacerdotum principes.

CAP. XXIII.

1. OMNI, &c. i. quantum mihi conscius sum, bene. Ante Deum. i. Deo seruiens.
3. Percutiet. i. dignus es quem percutiat, vel prophetia est. Iudicans. pro, vt iudices.
5. Nesciebam. s. non agnoscebat pro Pontifice, cessauerat. n. illud sacerdotium.
6. De spe. i. ob spem. s. quam praedico.

Iudicor .i. in ius vocor.

9. Pugnabant.i. contendebant. Inuenimus.præ. sens est. Spiritus.f.Dei.

11. Constans esto. Græc confide.

12. Collegerunt se.i.conuenerunt. Deuouerunt.i. cum execrationibus iurarunt, seu promiserunt.

14. Deuotione,&c. Græc. anathemate anathemati-zauimus nos.

15. Cum concilio Syr. & primores synagogæ.

20. Iudæis.pro, inter Iudæos. Conuenit.f. con-spirarunt.

22. Quoniam.pro,quod.

23. Equites.pro,id est equites.

26. Pecuniam.f.occidi permisisset. Optimo Græc. κρατίστῳ .i. potentissimo, seu præstantissimo. vide inf. cap.26.& Luc.1.Syr.victorioso. Salutem.Syr.pacem.

27. Incipiente, &c.i.cũ propè esset vt interficeretur.

CAP. XXIIII.

2. CITATO .i. vocato.
Suscipimus i.approbamus, seu recipimus.
Optime.Syr.victoriose. vide sup.

4. Clementia.i.humanitate.

5. Nazarenorum.i. Christianorum.

6. Violare.i profanare.

8. Iudicans.pro,exquirens.

12. Concursum,&c q d.seditionem,seu tumultum.

14. Sectam.Græc.ὁδὸν.i.viam.f vitæ institutum.
Dicunt.f.vulgò Græci. Sic f.vt sequitur.
Patri & Deo. Græc. patrio Deo. Syr. Deo patrum meorum.

16. In hoc.Syr propterea. Ad.pro,coram.

18. In quibus.f.rebus occupatum.

20. Iudæi.Syr.Iudæi tumultuati sunt.

21. Ipsi.f.qui adsunt.

22. Nisi.f me accusare volunt.

23. Vla.f.cuiusmodi esset.

24. Requiem.i.relaxationem.f.mitius tractari.

25. Drusilla. vide sup. cap.12.

26. Disputante.i.dısserente. Castitate. Græc. temperantia. Syr. sanctimonia. Quod nunc attinet.q.d. interim.

28. Biennio.f.officij sui,vel carceris Pauli.

CAP. XXV.

1. PROVINCIAM f.Iudæam.
3. Gratiam.i.fauorem.

4. Maturius.i.celeriter,seu breui.ἐν τάχει.

5. Potentes. vulgò,Valenti huomini.

6. Altera.i.sequenti.sic inf.

11. Quæ hi pro,de quibus hi.

12. Consilio. Syr. consiliariis suis.

13. Bernice.f.eius soror. Ad salutandum Festũ.Syr. ad postulandam pacem Festi .f. sic appellatur. Hebr.& Syr. salutatio.

16. Donare.f. interficiendum.

18. Causam.i.crimen.Syr.culpam flagitiosam. Malum. non est Græc.

19. Superstitione.sic vocat Iudæorum Religionem.

20 Hæsitans, &c q. d. cùm non satis intelligerem earum quæstionum momenta.

21. Volebam. pro,vellem.

23. Ambitione.i. apparatu, seu ostentatione. Græc. φαντασίας.

24. Interpellauit i,conuenit.

25. Hoc. pro,eo, quanquam si non legatur (abundat.n.) facilior est lectio.

26. Interrogatione.i.examinatione.

27. Sine ratione.q.d.stultum,seu irrationabile,ἄλογον Græc. Causas.i.crimina.

CAP. XXVI.

2. ÆSTIMO.i. arbitror.
5. Certissimam.Syr.præcipuam.
Nostræ.i Iudaicæ.

6. In spe.i.ob spem,vel spe fretus. Repromissionis. pro,promissionis f.de resurrectione.

7. Quam.Syr.quam spem.i.rem speratam.

8. Quid.i cur. Vos. Videtur id dixisse ad Proconsulem,& gentiles conuersos. Si.pro,quod.

10. Et multos.pro,nam multos. Sententia.Græc. & Syr. suffragium.

11. Blasphemare. Syr. blasphemare nomen Iesu. Amplius .i. vehementer.

12. Quibus.f.rebus versans. Permisso. Græc. & Syr. procuratione.

13. Supra.pro,superans.

16. Apparebo tibi i.apparens te docebo.

17. Populis Græc.populus.f.Iudæorum.

18. Sortem.i.hæreditatem.

19. Incredulus. Syr. repugnans.

21. Volentes me.abundat, nec est Græc.

23. Si.pro,quod. Passibilis.pro,passioni destinatus.

25. Optime. vide sup.cap.24.

26. Constanter.i.confidenter.

28. In modico.q.d paucis verbis.

29. Opto.Græc.optarim. In modico,& in magno. Græc. in paruo & in multo.q.d.omnino, seu per omnem modum. Exceptis, &c.q.d. loquor de animo,non de corporis seruitute.

CAP. XXVII.

1. IVDICATVM .i.decretum. Eum.Græc.nos. Custodijs.i vinctis. sic inf.

2. Adrumentinam. Syr.ex ciuitate Adrimanio.
Incipientes nauigare. Græc.nauigaturi. Circa,&c. .f. ad ea loca nauis proficiscebatur. Sustulimus.i.soluimus portu.sic inf. Perseuerante.f.in comitatu.

5 Lystram. Græc. & Syr.Myram.

7. Gnidum. Vrbs est Cariæ in Asia. Syr. Caindum insulam. Salmonem. Syr.Salmonem vrbem.

8. Boni.i.pulchri. Thalassa.Græc.& Syr.Lasea.

9. Ieiunium. Syr. ieiunium Iudæorum. q. d. Autumnus.eo.n tempore ieiunabant. Consolabatur. Græc. exhortabatur. Syr. consilium dabat .f. de non nauigando. Iniuria i.detrimento.

11. Nauclero. Syr. domino nauis.

12. Statuerant consilium.i.decreuerunt.
Portum Appositio q d.qui erat portus.
Aphricum,&c. Ventorum sunt nomina.

13. Legebant.i. prænauigabant.

14. Ipsam

14. Ipsam.s.Cretam. EuroAquilo, est inter Eurum & Aquilonem, vnde ei nomen.

16. Obtinere. Syr. prehendere.

17. Sublata.s.in nauim. Adiutoriis.i. remediis, quibus poterant. Accingentes, s. funibus, ne vi tempestatis dissolueretur. Syrtim.i.scopulus, vel loca arenosa. Vase. quidam scapham putant. Syr. Antenna.

18. Iactum.s.rerum in mare.

19. Armamenta.i.instrumenta.

21. Ieiunatio.s.diu cibo abstinuerant. Iniuriam.i. damnum.

22. Et nunc. pro, sed nunc.

27. Quartadecima.s. tempestatis. Adria. Syr. Adriatico mari.

28. Bolidem.i. pondus funiculo alligatum, quo exploratur maris altitudo.

31. Non potestis. At promiserat Deus neminem periturum. s. nisi temerè periculo se obiicerent.

33. Nihil.s.ferè.

34. Salute.i.incolumitate. Quia nullius, &c. q.d. nihil.n.detrimenti patiemini. Heb.

36. Animæquiores.i.bono animo.

40. Sustulissent. Syr. abscidissent. Gubernaculorum. pro, gubernaculi. Artemone. Syr. paruo velo.

41. Dithalassum.i.bimarem.s. Isthmon.

44. De naui.s.rebus aptis ad ferendum iactatos in mare. Syr. ligna nauis.

CAP. XXVIII.

1. MITYLENE. Græc. Melite. vulgò Malta.

2. Pyra.i.lignorum strue.

4. Vitio.i.criminis punitio. Syr. iustitia.

6. Conuertentes se.i.mutata sententia.

7. Exhibuit.i.tractauit humaniter hospitio exceptos.

8. Saluauit.i. sanum reddidit.

11. Castorum.s.Castoris & Pollucis. Græc. Dioscurorum. s. dicebantur Dioscûri i. Iouis filij.

16. Sibimet. Syr. vbicunque vellet.

17. Legem. Græc. & Syr. populum.

18. Interrogationem.i. examinationem.

20. Israel.i. quam habet Israel. s. Messiæ, vel resurrectionis.

21. Hæc. s. Christianorum.

23. Exponebat. s. scripturas, vel regnum Dei.

26. Perspicientes.i. cernetis.

27. Incrassatum. Syr. obtenebratum.

28. Hoc salutare. Syr. hæc redemptio.

29. Quæstionem.i. disceptationem.

30. Conducto.s.domo conducta.

AD ROMANOS PAVLI EPISTOLA.

Ostendit nec Legis, nec Naturæ vim sufficere, sine Christi gratia ad salutem.

CAPVT I.

1. VOCATVS Apostolus.i. vocatione Dei Apostolus, seu ad Apostolatum vocatus. Segregatus.s. per Dei electionem. Euangelium.s. prædicandum.

3. De filio. coniunge cum, Euangelium. Factus. Syr. natus. Ei. non est Græc. nec in Complut. Secundum carnē.i. homo. vel, secundum quod homo.

4. Prædestinatus. Græc. definitus s. prædestinatione. Syr. agnitus. Filius Dei.s.ab æterno prædestinatum, vt Filius Dei esset homo, adeoque vt ille homo esset Dei Filius. etsi.n. Christi persona Dei Filius semper fuit, sed non semper homo simul Deique Filius.

In virtute.i.cum potentia. Secundum, &c.i. qua potest sanctificare. Ex resurrectione, &c. q.d. quem Spiritum misit postquam resurrexit à mortuis.

Christi, &c. pro, Christo Domino, &c. vt legatur cum Filio suo & sic legitur. Syr.

5. Ad obediendum.i. vt obediatur. Pro nomine.s. videtur iungendū cum, Apostolatum, iuxta illud: Pro Christo legatione fungimur.

6. In quibus.s. gentibus. Vocati.i. vocatione. Christi.i.serui, seu discipuli.

7. Vocatis sanctis.i. vocatione sanctis, seu ad sanctitatem vocatis. Pax.s.detur, seu multiplicetur, vt dicitur 2. Petri 1.

8. Per IESVM Christum.s. ad id impulsus. vel q.d. in negotio Christi. Annunciatur.i. diuulgatur. Vniuerso. Hyperbole. sic solemus cum volumus significare maximam orbis partem.

9. In Spiritu, &c. q.d. toto animo. Euangelio.s. annunciando.

10. Si quo modo. pro, vt. In voluntate Dei.i. Deo volente.

11. Gratiæ.i.doni.

12. Id est. dicendum erat, item, quæ sed sic maluit dicere, modestiæ causa, ne quod dixerat, arrogantiæ tribueretur. In vobis.i. vobiscum.

13. Ad vos. iunge cū, vt aliquem, &c. Prohibitus.s. à Deo. vel q.d. occupationibus impeditus.

14. Græcis, &c. iunge cum superioribus. Sapientibus, &c.i. doctis & indoctis. Debitor. pro omnibus.n. debitor. Sum. Syr. sum ad prædicandum.

15. Ita. Complut. itaque. Quod in me.i. quantum in me est. Promptum est. pro, promptus sum.

16. Primū.s.Iudæis primū prædicatū. Græco.i. gētili.

17. Iustitia.s. qua iustificat. Reuelatur.i. declaratur. Ex fide, in fidem. s. progredientes, nempe in dies, in maiorem. sic dicitur 2. Cor. 3. A claritate in claritatem. s. progressus. fit à fide informi ad formatam per charitatem, & ab hac cum est imperfecta ad perfectam, à qua deinde ad perfectiorem. vel q.d. per fidem qua creditur, sic dicitur cap. 6 Iniquitati seruire ad iniquitatem, i. quæ iniquè agitur, clarius sic diceretur, ex fide, credendo, seu faciente credere, sicut etiam iniquitati ad iniquitatem i. iniquè agendo, seu facienti iniquè agere. vide cap. 4 in

ſperā. pro, ſperando, & cap. 8. in timorem .i. timere facientem.

18. Reuelatur.ſ.per Euangelium. Super.i.contra. Veritatem .i. hoſtiam veram. Detinent .ſ.iniuſtè viuendo.

19. Notum.i.cognoſcibile. In illis. pro, apud illos.

20. Inuiſibilia. Syr. recondita. Creatura .i. rebus creatis.ſ.per res creatas, vt ſtatim explicatur.

Virtus i potentia.

21. Euanuerunt.i.facti ſunt vani. Cogitationibus .i.ratiocinationibus.

22. Dicentes.i putantes, ſeu profitentes.

23. Et.pro,nam. Heb. Incorruptibilis.i.immutabilis. Similitudinem imaginis .i. ſimulacrum repræſentans. Serpentium.Græc.reptilium.

24. Contumeliis.i.dedecore, ſeu turpitudine. In ſemetipſis.i.inter ſe, vel ſuis vitiis: vide inf.

25. Veritatem Dei.i.verum Deum. Mendacium. .i.idola, quæ Deum mentiuntur. Amen.i.certè Confirmatio eſt poſtremò dicti.

26. Paſſiones ignominiæ.i.cupiditates ignominioſas. Contra naturam.ſ. miſtæ inter ſe.

28. Probauerunt.i.curarunt. Habere in notitia .i. videre quid ei placeret, aut diſpliceret. Tradidit.i.permiſit tradi. Reprobum ſenſum.i.improbandam mentem. Non conueniunt.i.peſſima.

29. Iniquitate Græc.iniuſtitia. Malitia iwerſutia.

30. Deo odibiles, alij vertunt, Dei oſores.ſ.in Deum impij.

31. Incompoſitos .i. immodeſtos. Affectione .i. charitate. Abſque fœdere.i.fœderis violatores.

32. Non intellexerunt quod tamen poterant ſi vellent. Græ.hic aliquanto aliter, ſed mihi noſtra lectio magis placet, eſtque in quibuſdam Græcis codicibus.

CAP. II.

1. PROPTER quod.ſ.quia Dei iuſtitiam cognouiſti. Iudicas i.condemnas proximum.

2. Scimus n.q.d.eſt.n.manifeſtum.

4. Diuitias .i. copiam maximam, ſeu abundantiam. Bonitatis.Syr.dulcedinis. Patientiæ,&c.i.patientiæ diutiſſimè ferentis, & expectantis. Adducit.i.inuitat.

5. Theſaurizas.i. accumulas. Iram .i. ſupplicium. Die.pro,diem. Iræ.i.punitionis. Reuelationis.i. manifeſtationis.

7. Patientiam.i.perſeuerantiam. Gloriam.ſ.cæleſtem. Incorruptionem.i.immortalem vitam.

8. Ex contentione.i contentioſi. Acquieſcūt.i.obtemperant. Credunt.i.obediunt. Ira .i. ſupplicium. Indignatio, pro, ex indignatione.ſ.Dei.ſub.obuenict.

9. Primum .ſ. primum is agnouit veritatem. Quidam, pariter, vertunt.q.d.tam Iudæo quàm Gentili.

12. Lege.ſ.ſcripta. In lege.i.lege ſcripta vtentes. Iudicabuntur.i.damnabuntur.

13. Iuſtificabuntur.i.iuſti habebuntur.ſ.apud Deū.

14. Legem.ſ.ſcriptam. Naturaliter.i.lumine & vi naturæ. Ea.ſ.aliqua. Eiuſmodi.ſ.ſcriptam, vt Iudæi, ſeu pro, ipſi; nam Græc. hi.

15. Opus.ſ.dictamen. Cogitationum,&c.genitiui, pro ablatiuis, niſi malis regi à conſcientia. Defendentium.i. excuſantium.

16. In die.Iunge cum, iuſtificabuntur, & ſuperioribus. Per IESVM,&c. Iunge cum, iudicabit.

17. Si autē.Græc.ecce. In Deo.i.Dei cognitione.

18. Probas.i.approbas.

20. Infantium.Græc.νηπίων.i.paruulorum, ſeu imperitorum. Formam.i.rationem, ſeu perfectionem.

22. Facis.ſ. iniurius in res ſacras.

24. Per.pro,propter. Blaſphematur.i.malè audit.ſ. dum putatur Deus probare peccata veſtra dum nō punit.

25. Circumciſio.i.Iudaiſmus. Præuaricator.i.tranſgreſſor. Præputium,&c.q.d.gentilitas reputabitur.

26. Præputium.i. gentilis. Circumciſionem, &c. q.d.habebitur apud Deum tanquam verus Iudæus.

27. Conſummans .i.obſeruans. Per. pro, habens.

28. Eſt .ſ.apud Deum.

29. In Spiritu,&c.i. ſecundùm ſpiritualem, & non litteralem intelligentiam. Ex Deo eſt.pro, expectatur, ſeu quæritur.

CAP. III.

1. AMPLIVS.q.d.in quo excellit?

2. Per omnem modum.i.valde, ſeu variis de cauſis. Eloquia.i.oracula, ſeu præcepta, vel ſcriptura.

3. Fidem .ſ.in promiſſis. Euacuabit .i.irritam faciet eſt autem futurum pro præterito.

4. Mendax.ſ.ex ſe. Sicut ſcriptum, poteſt iūgi cum præcedentibus, & ſequentibus.

5. Commendat Græ.& Syr.confirmat.ſ.dum verax eſt & fidelis in promiſſis, etiam ſi nos iniquè agamus; vel, dum noſtras iniquitates punit. Irā.i.punitionem. Secundum hominem.i.humano more.q.d.quod humanus ſenſus poſſit quærere.

6. Quomodo.ſ. ſi iniquus ſit.

7. Veritas.ſ.in promiſſis. vel, veritas, pro iuſtitia. Mendacio.i.peccato, quo fallitur fides data Deo. Abundauit.i.facta illuſtrior. Gloriam.ſ.Dei gloria eſt etiam immeritis benefacere, & præſtare promiſſa.

Quid adhuc .i. amplius, ſeu poſt hæc, pergit in obiectione humani ſenſus. Iudicor.i.condemnor.

8. Non.ſ.potius. Et ſicut.explicatio præcedentis. In eo.n.blaſphemant.i. peſſimè loquuntur.

Quorum, &c. Per hæc reſpondet obiectioni. q.d. damnandus eſt talis ſenſus, ſeu ſententia, peccare .n. nunquam licet.

9. Præcellimus .ſ. nos Iudæi. quod pertinet ad animi iuſtificationem. Eos .ſ. Gentiles. Præcauſati .i. cauſa reddita antè oſtendimus. Sub peccato. Illi.n.ſcriptam legem, hi naturalem non ſeruant.

12. Inutiles facti.Syr.improbati. Vſque ad vnum .i.ne vnus quidem.

13. Sepulchrum, &c. Hi verſus vſque ad, oculos eorum, non citantur ex Pſal.13, nec.n.in eo ſunt.Heb.aut Græc, ſed ex variis ſcripturæ locis, vide Pſal.5.9.35.140. Iſa.59.Hier.præf.lib.16.in Iſa. Sub.pro,in.

16. Infelicitas.ταλαιπωρία.i.calamitas.

19. In.pro,ſub. Obſtruatur.i.non poſſit ſe excuſare, ſeu defendere, contra Dei iudicium.

Subditus. Syr. obnoxius. Deo. Syr. Dei condemnationi.

20. Operibus, i. viribus, ſeu operū merito. Legis.ſ. ſine gratia. Omnis caro.i. vllus homo. Heb. Cognitio.ſ.ſola, & non auxilium ad viuandum.

21. Lege.i.legis obseruatione. Dei.i.qua Deus hominem iustificat.

23. Gloria.i.misericordia, seu gratia per quam Deus glorificatur.

24. Iustificati.pro, iustificantur autem. In Christo .i.per Christum.f.facta.

25. In sanguine.Iunge cum, propitiatorem.

Iustitiæ.f.qua iustificat. Propter.pro, in se, seu ad. Præcedentium.i.præteritorum.

26. Sustentatione, &c. q.d.quæ tolerauit Deus.

Ad pro, vsque ad. Sit.i.appareat.

27. Factorum.f.Mosaicam, quæ multa opera præcipiebat. Non. Nec.n.lex vires dabat vt impleretur, & qui eam aliquo modo obseruant, gloriantur. Itaque lex illa nō tollit gloriationem, sed Euangelica, per quam cognoscit homo nihil se posse sine gratia Dei.

Fidei.f.Christi.i. Euangelicam.

28. Arbitramur.i. censemus. Operibus.i. merito operum, seu viribus.vel q.d.absque eo quod opus sit, facere opera legis Mosaicæ.

31. Destruimus.i abolemus, seu irritam facimus.

Statuimus.i.stabilimus, dum.f.gratiam prædicamus, per quam illa impletur.

CAP. IIII.

1. INVENISSE.i.obtinuisse. Secundùm carnem .f.patrem.

2. Operibus.i. operum merito. Legis non est Græ. nec Complut. Habet, &c.q.d. Illa quidem iustificatio non erit apud Deum. Gloriam.Syr.gloriationem.

3. Reputatum, &c. q.d.per illam fidē est iustificatus.

4. Operatur.i.operibus meretur q.d.si operibus iustificationem meruisset.non diceretur gratis fuisse iustificatus, hoc.n.est reputari fidem ad iustitiam.f.per fidem gratis iustificari.

5. Operatur.i.operibus meretur. Reputatur.f.habetur pro sufficienti dispositione ad iustificationem.

Propositum, &c.q.d.secundùm quod Deus proposuit dare gratiam iustificationis credenti.

6. Beatitudinem, &c.i. beatum hominem. Syr. de beatitudine hominis. Accepto fert.i.imputat q.d.quē pro iusto habet.f.iustificans prius, nec n.pro iusto Deus habet eum qui iustus non est.

8. Non imputauit .f.quia remisit, iustificando eum.

9. Manet.non est Græ.sed subauditur aliquid simile. Syr fit.i.accidit. Dicimus.pro, diximus.

10. Non in, &c.f.nondum erat circuncisus.

11. Circuncisionis.i. ipsam circuncisionem.

Signaculum.i.signum. Est.pro, fuerat, seu acciderat ei. In præputio.i.cùm nondum esset circuncisus.

Per præputium.i. incircuncisorum. Reputetur.f.fides.

12. Tantum qui.pro, qui tantum. Ex circuncisione.f circuncisi. Et iis qui, pro, iis qui &c.

Est.pro, fuit.

13. Per legem.f.obtinenda. Semini.i. posteritati. Heb. Mundi.i.cœli, quòd in mundo præcipuum. vel Christus intelligitur, cuius hæreditas orbis, iuxta illud, Postula à me, & dabo tibi gentes, &c.

14. Ex lege.q.d.per legis obseruantiam.

Fides f.promissionis. q. d. frustra promissum, nec.n. quisquam legem per se potest seruare, sed opus Dei gratia, quæ datur per fidem. Abolita.i. irrita. explicatio præcedentis.

15. Iram.i.punitionem. q. d. facit vt puniantur, qui eam transgrediuntur. Præuaricatio.i.legis transgressio.

16. Ex fide.f.pendet res tota. Gratiam .f. Dei, qua potest eius lex seruari, quod ad hæreditatem adeundam requiritur. Et ei qui. pro, et qui &c. q.d.non legem sequenti, sed fidem Abrahæ.

17. Ante Deum.iungi potest cum, pater est, &c.q.d. Deo approbante. Credidisti. Græc. credidit.

Tamquam ea quæ sunt. pro, tanquam sint.

18. Contra spem .i. contra id quod naturaliter sperari poterat. In spem.i.sperando. Vt fieret.i.se fore.

19. Infirmatus.i. debilitatus. Emortuum. q. d. ad generandum ineptum. Vuluam.i.matricem.

20. Repromissione.i. promissione. Diffidentia. Græc. ἀπιστίᾳ.incredulitate. Confortatus i.fortificatus.

Dans gloriam.f.credendo ei, & confidendo.

21. Plenissimè sciens. Græc. πληροφορηθεὶς.i.certissimè persuasus.

22. Reputatum.f. ipsum credere.

23. Quia reputatum est.pro, reputatum esse.

25. Traditus est, &c. lege sic, qui traditus est .f. ad mortem, & resurrexit propter delicta nostra.f. delenda, & propter iustificationem nostram .f. dandam nobis .f. vtrunque factum, propter vtrumque.

CAP. V.

1. HABEAMVS. Græc. & Syr.habemus.

2. Habemus.Græc.habuimus. Gratiam.i. statum gratiæ. In spe gloriæ.i.sperantes gloriam.

3. Non.pro, nec id. Gloriamur.i.nobis gloriæ ducimus. Operatur.f.tribulatione acquiritur patientia.

4. Probationem.f.per patientiam probamur.

Spem.f.probati bene sperant.

5. Confundit.i.pudore afficit.f.spe frustratum.

Dei.i.qua Deum diligimus. Diffusa .f. mentis est qualitas quædam, vt aëris lux. Per.Causam significat.

6. Vtquid.i.cur.f.nisi ob hanc charitatem diffundendam. Infirmi.i.peccatis ægroti. Secundùm tempus.i. præscripto tempore.

7. Pro iusto.i.cùm debeat ex iustitia, vt qui dant pœnas scelerum. Moritur.f.libenter. Bono.i.re honesta, seu viro bono. Syr. bonis.

8. In nobis.i. erga nos.

9. Ira.i. punitione, seu supplicio.

10. Inimici .f. Dei. Ipsius .f. Christi. q.d.ipso viuente, & vobis fauente.

11. Non solùm.f.gloriamur in tribulationibus.

In Deo.i.Dei amore erga nos. Christum.f.qui nobis id impetrauit.

12. Propterea.i.ob eam reconciliationem.

Mundum.i. vniuersum genus humanum. Aug.

In quo.f.homine, vel peccato. vel q.d. quatenus omnes peccauerunt. Syr. sic vita per Christum.

13. Peccatum.f.originale, & actuale. Imputabatur .i.reputabatur, seu agnoscebatur.f. ab hominibus.

14. Mors .f. ob peccatum inuecta. In similitudinem.f.propria voluntate, vt ille, nempe in paruulos.

Forma. τύπος.i. figura, siue exemplar.

Futuri.i. Christi, qui venturus erat.

15. Delictum.s.nocuit. Gratia.s.profuit. sub. sed multo magis. Multi.s.omnes. In gratia.i.per gratiã. Hominis.s.Christi. Plures.i.multos.
16. Et non. Explicat magis quod dixit. Peccatum. Græc.peccantem. Iudicium.s.Dei. Vno.s.peccato.i.ob vnũ peccatũ. Delictis.s.educẽs.
17. Multo magis.s. mors erat temporalis, at vita per Christum æterna.
18. Condemnationem.s.sum est. Omnes.s.si velint. Vitæ.i.per quam viuitur.
19. Multi.i.omnes, vt proximè dictum. Multi.i. omnes.s.si velint.
20. Subintrauit.i obiter subiit. Vt. pro, sic vt. Abundaret.s. per occasionem.
21. In mortem.i.occidendo. Per iustitiam.i.iustificando. Per IESVM.i.meritis IESV.

CAP. VI.

1. ADHVC.i.post hæc.
3. In Christo.i in Christi nomine. In mortem.i.ad similitudinem mortis, vt statim explicatur.
4. In mortem.i.vt peccato moriamur. Gloriam.i. gloriosam potentiam.
5. Complantati facti.i.insiti. Similitudini.i.ad similitudinem. Resurrectionis.s. similitudine. Erimus .s.complantati, seu participes.
6. Corpus.i.substantia, seu congeries, aut vis.
7. Mortuus.s. peccato in baptismo.
8. Cum Christo.i.similitudine mortis Christi.
9. Iam.i.amplius.
10. Peccato.i.ad delendum peccatum. Deo.i.apud Deum, seu diuina vita.
11. In Christo.i.per Christum, vel cum Christo.
12. Vt obediatis. Explicat quid sit regnare peccatum .i.fomitem.
13. Arma.i.instrumenta.
14. Sub lege.i.in statu legis, seu sub solo legis ductu.
16. Mortem.s.animæ.
17. Deo.s.ago, seu agite. In qua.Syr.cui.
19. Humanum.i quod ferre possitis. Ad iniquitatem.i.iniquè agendo. Vide cap.1.nu.17. In sanctificationem.i.sanctè viuendo.
20. Iustitiæ.i.a iustitia q.d.a iustitia alieni.
22. In sanctificationem. pro, sanctificationem.
23. Stipendia.i.merces, seu debitum. Vita æterna. pro, vitam æternam.s.confert. In Christo.i.per Christum.

CAP. VII.

1. LEGEM.i.vim legis. In homine, &c.i.hominẽ sibi subiectum habet. Viuit.s.homo, seu lex.
2. Nam, &c. exemplo declarat. Sub viro.i. nupta. Lege.i.viri, seu matrimonij. Viro.s.coniugata.
4. Mortificati.i.mortui.s.liberati obligatione legis veteris. Corpus.i.mortẽ corporis q.d.cum Christus mortuus est, periit vis legis veteris, seu obligatio. Alterius.s. velut sponsi. Fructificetis.i.generetis spiritualem prolem.s.bonorum operum. Græc. fructificemus.
5. Essemus in carne.i. secundum carnem viueremus. Passiones.i.affectus. Erant, Syr. incitabantur.s.cum imus in vetitum. Morti.i.digna mortis opera.

6. Mortis.i. per occasionem mortem afferentẽ, vel, legem fomitis intelligit, quę in mortem peccati inducit. Vetustate litteræ.i.veteri vita, qua viuebamus, legis litteram solam sine spiritu sequentes.
7. Peccatum est, &c.s. quia facit peccare, irritando concupiscentiam. Nesciebam.s.esse peccatum.
8. Accepta.s. per illã cognitionẽ, & prohibitionem. Peccatum.i fomes. Per mãdatum.i.dum prohibet, & prohibendo dat occasionem concupiscendi. Omnem.i.consummatã, seu maximã. Mortuũ.i. velut mortuũ.s.nõ tãtopere fomes ad peccatũ impellebat.
9. Aliquando.s.antequam daretur à Deo. Reuixit.i.excitatum est.
10. Mortuus.s.ei.consentiendo.
11. Peccatum.i. fomes. Occidit.s.consentientem.
12. Iustũ & bonũ.s.cõtinet iustitiã & perfectionem.
13. Peccatum.s.fomes. Vt appareat, &c. pro, in quo apparet quanta sit eius vis ad impellẽdum ad peccatum. Vt.pro, ita vt. Peccans.i. peccare faciens. Peccatum.s.fomes.
14. Venundatus.q.d.seruus factus.
15. Intelligo.i.approbo, vel q.d. vix intelligo tãtam in me affectuum varietatem. Quod volo.s.vt nõ concupiscam. Quod odi.s.concupiscere.
16. Legi.s.concupiscentiam prohibenti.
17. Ego.i.voluntas deliberata. Peccatum.s.fomes.
18. Adiacet.i.adest. Perficere.s. nihil mali concupiscendo. Inuenio.i.possum.
21. Legem.s.peccati, repugnantem. Syr. legem consentientem. Adiacet.i.adest, seu adhæret.s.fomes.
23. Captiuitatem.i.velut inuitum trahentẽ. In lege.i.secũdum legem, seu imperium. Peccati.i.fomitis.
24. Infelix.i. miser. Mortis huius.i. huic miseriæ obnoxio.
25. Gratia Dei, Græc. & Syr. gratias ago Deo. Legi Dei.s.non consentiendo concupiscentiæ. Legi peccati.i. fomitis.s. concupiscendo, licet repugnante voluntate.

CAP. VIII.

1. IN Christo.i.coniuncti Christo. Carnem.i.carnis desiderio. Ambulant.i.agunt, seu viuunt.
2. Vitæ.i.viuificantis. In Christo.i secundũ Christum, seu conformiter Christi vitæ. Peccati & mortis.i. fomitis per consensum animam occidentis.
3. Legi.s Mosaicæ. In quo.i.quatenus. Infirmabatur.i.debilis erat, & inefficax, seu non seruabatur. Per carnẽ.i.impediente concupiscentia. In similitudinem, &c.i.similem peccatoribus.s.quantũ ad naturam, non quantũ ad culpã. Et de peccato.i.ex peccatoribus, seu cum peccato natæ.q.d.similis factus hominibus natis ex peccatoribus, & cũ peccato: vt coniungatur cũ præcedẽtibus. vel q.d. ob peccatũ quod inducebat, fomitẽ dãnauit, comprimens & velut alligans ne præualeret. Syr. propter peccatum.s.delendum. vt cõiungatur cum, mittens, &c. Damnauit.s. occidens. In carne.s.sua. per eam.p.oblatã, peccatũ aboleuit, & fomiti vires abstulit.
4. Legis.i. quam lex requirebat.
5. Secundum carnem.i.carnales. Sapiunt.q.d.illa probant, iisque delectantur.
6. Prudentia.i.quod approbat. Mors est.i. mortem animæ affert quam summopere vitant spirituales.

7. Poteſt.ſ.quia omnino contraria eſt, vt ignis aquæ, cum qua eſſe non poteſt.

8. In carne.i.carnales, ſeu ſecundùm carnẽ viuentes.

9. In Spiritu.i.ſpirituales. Eius.ſ.ſeruus, ſeu viuum membrum.

10. Mortuum.i.morti obnoxium. Ang. Propter peccatum.i.merito peccati. Iuſtificationem.i.Dei ſpiritum, ſeu gratiam qua iuſtificatur. Græc. iuſtitiam.

11. Mortalia. Syr. mortua.

13. Moriemini.ſ.æterna morte. Viuetis.ſ.æterna vita, tanquam Dei filij.

15. Iterum.ſ.vt in lege veteri. In timore. Græc. in timorem.i.ad timendum, ſeu timere facientem.

Pater, vel explicatio eſt præcedentis, vt Græc. indicatur, vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis. ſ. ille Abba clamat, hic pater, ſeu πατὴρ. ſic enim Græc.

16. Teſtimoniũ reddit.i.teſtatur ſ.interna inſpiratione.

17. Compatimur.i.cum Chriſto patimur.

18. Enim. pro, autem. Condignæ.ſ.ex ſe, nam dignas facit gratia. vel q.d. pares non ſunt, quia breues & leues; gloria autem immenſa & perpetua.

19. Creaturæ.i.mundi totius, vel hominis. Reuelationem.i. manifeſtationem gloriæ.

20. Vanitati.i inſtabilitati, ſeu hominum abuſui, vel corruptioni. Non volens.ſ.naturaliter quiſque appetit conſeruari, fugitque corrumpi. Propter eum.q.d.obedit Deo. Spe ſ.liberationis.

21. Liberabitur.ſ.in homine, in quo eſt quodã modo omnis creatura: conſtat.n.corpore, & ſpiritu.

22. Ingemiſcit.i. velut gemens optat. Parturit.i. more parturientis veluti dolet, & expectat laborum finem. Adhuc.i. nunc.

23. Illa ſ.reliqui homines, vel reliquæ mundi creaturæ. Primitias.i. præcipua dona, ſeu prima, data in lege Euangelica. Redemptionem.appoſitio.nam quantum ad ſpiritum, adoptio iam habetur.

24. Salui.ſ perfectè.q.d.ſperamus perfectã ſalutem. Quæ videtur.i. vbi videtur quod ſperatur.

26. Spiritus.ſ.ſanctus Poſtulat.i.nos facit poſtulare; ſic alibi: Spiritus Patris, qui loquitur in vobis: Et clamantem Abba Pater. Inenarrabilibus.i.qui facilè explicari non poſſunt.

27. Deſiderat.i. deſiderare faciat. Secũdùm Deũ.i. Deo grata. Poſtulat, &c.i.facit ſanctos poſtulare.

28. Propoſitum.i. Dei electionem. Syr præordinationem. Sancti.i.ad ſanctitatem: quamquam non eſt vox hæc Græc. nec Syr.

29. Præſciuit, &c.i. præſciendo prædeſtinauit ſ.prædeſtinatio eſt æterna Dei notitia; & electio ad gloriam conſequendam, per Chriſti imitationem. Imaginis filij ſui.pro, filio ſuo.

32. Donauit. Græc. & Syr. donabit.q.d. quid negabit, qui filium dedit?

33. Deus. pro, Deus eſt. 34. IESVS.ſ.eſt.

35. Chriſti.ſ.qua Chriſtus nos diligit, vel qua Chriſtum diligimus. 36. Mortificamur.i.occidimur. Occiſionis.i. occiſioni deſtinatæ.

37. Propter eum.i.eius amore, ſeu auxilio.

38. Certus. Græ. perſuaſus. Virtutes. Ordo quidam eſt Angelorum. Inſtantia.i.præſentia.

39. Dei.ſ qua nos diligit, vel qua Deum diligimus. In Chriſto.i. propter Chriſtum.

CAP. IX.

1. IN Chriſto.i.teſte Chriſto, vel coram Chriſto. In Spiritu ſancto.i. illuminante Spiritu ſancto.

2. Dolor.ſ.ob Iudæorum incredulitatem.

3. Optabam.ſ.olim, cùm Chriſtum non cognoſcerẽ. Anathema.i. ſeparatus, ſeu alienus. Pro fratribus.ſ. dum iuuarem illos, Chriſtum perſequentes.

4. Gloria.ſ.æterna illis promiſſa. Teſtamentũ. Græc. teſtamẽta.i.pacta. Obſequiũ. Gr. λατρεία.i. Dei cultus.

5. Amen.i certè ita eſt.

6. Non autem.ſ.id dico. Exciderit.i irritum ſit factum. Verbum.i.promiſſio de ſalute Iſraelis. Circumciſione ſunt non eſt Græc. nec Syr.

7. Semen.i.poſteri. In Iſaac.i.per Iſaac. q. d. filij tui dicentur, qui ex Iſaac deriuati.

8. Promiſſionis.i.ad quos promiſſio pertinet. ſ. ſalutis, ſicut & Iſaac ex promiſſione datus.

9. Verbũ.pro, verba. Secũdũ, &c.i. hoc eodẽ tẽpore.

10. Illa ſ.habuit filium ex promiſſione. Cócubitu habens.i. concipiens. Patris noſtri. pro, patre noſtro. ſub.habuit de filio Iacob promiſſionem.

11. Maneret.i. firmum eſſet.

12. Ex operibus.i. ob opera, quæ nulla adhuc erant. Ei.ſ.Rebeccæ.

13. Sicut. pro, ſicut etiam.

15. Miſertus ſum. Græc. miſereor.i. cui mihi placet miſereri. Miſerebor. Græc. miſereor.

17. Excitaui.i.feci exiſtere, ſeu regem eſſe. Virtutem.i. potentiam.

18. Indurat.ſ.non dans gratiam.

19. Queritur.ſ. Deus de peccatoribus.

20. Reſpondeas.ſ.arguens eius iudicia. Græc. contra reſpondeas.

21. Honorem.i. vſum honorificum. Cõtumeliam .i. vile miniſterium.

22. Quod ſi Deus, &c. iunge cum, Quid ergo dicemus? Iræ i.ira digna.ſ. peccatores obſtinatos. Aptata.i.parata.ſ. ob peccata.

23. Vt oſtenderet. pro, & ſimul oſtenderet.

25. Dicit.ſ.ſecundũ 70 & Heb.quãquã hic nõ dilectã, &c.non eſt Syr & non miſericordiã, &c. nõ eſt Græ.

27. Pro i.de. vel ſuper. Reliquiæ.i.pars quædam.

28. Verbum, i. rem. Conſummans.i. perficiens.ſ. Deus. In æquitate.i. iuſtè, ſeu iuſto iudicio.

29. Fuiſſemus.ſ. periiſſemus prorſus.

31. Iuſtitiæ.i. iuſtificantem.

32. Ex operibus.ſ. voluit iuſtus euadere. Offenderunt i. impegerunt.

33. Cõfundetur.i. pudore afficietur. ſ. ſpe fruſtratus.

CAP. X.

1. VOLVNTAS.ſ.erga Iudæos propenſa eſt.

2. Aemulationem.i. zelum, ſeu ſtudium. Secundùm ſcientiam.i. vt par eſt, ſeu ſapienter.

3. Dei.i. quam Deus dat. Suam.i. propriam.ſ. in operibus legis ſitam. Statuere.ſ. tueri. q.d. ſua niti, ſeu fidere iuſtitia.

4. Finis i.ſcopus.ſ. præcipuè intentum. Ad iuſtitiam.ſ. dandam propoſitus.

5. Iuſtitiam, &c. i legis præcepta.

6. Quæ autem, &c. pro, de ea autem quæ per fidẽ acquiritur.

quiritur iustitia, sic dicitur. In cælum. s. vt inde nobis iustitiam afferat. Deducere .i. postulare, vt è cælo veniat, qui iam venit.

7. Abyssum.i.profunditatem inferni. Reuocare.i. velle vt resurgat, qui iam resurrexit.

8. Verbum fidei quod. pro, fides quam.

9. Dominum IESVM .i. aduentum Filij Dei in mundum.

10. Ad iustitiam.i. vt quis iustus sit. Ad salutem.i. vt quis saluus sit.

11. Confundetur. s. salute frustratus.

12. Diues i. abundanter vtens misericordia.

14. Quem. pro, de quo.

15. Pedes.i. incessus, seu discursus. Pacem.i. felicitatem. Bona. s. æterna.

16. Auditui.i. auditis à nobis.

17. Auditu.i. iis quæ audiuntur à prædicante. s. concipitur. Verbum Christi.i. prædicationem de Christo.

18. Audierunt. s. homines, vt possint excusari; vel gentiles intellige. Et quidem. sub. scriptum. Psal. 18. Exiuit. pro, exibit. Eorum. s. prædicatorum.

19. Cognouit. s. quod dicimus de iustitia fidei. Primus. s. inter cęteros. Aemulationem.i. inuidiam. In pro, per. Non gentem .i. contemptissimam, seu indignam Gentis nomine. Iram.i. indignationem. s. quòd salus gentibus proponatur, fiantque de populo Dei. Mittam.i. inducam.i. sinam induci.

20. Audet, & dicit.i. audenter dicit.

21. Ad. pro, de.

CAP. XI.

2. PRAESCIVIT.i. prædestinauit. Aug. 2. de prædest. Elia.i. Eliæ historia. Interpellat. Syr. inuocat.

3. Suffoderunt.i. euerterunt.

5. Reliquiæ.i. pauci quidam, seu quos Deus sibi reliquit. Factæ sunt. pro, fiunt, seu fient. quanquam Græc. non est saluæ factæ, nec Syr. sed solùm, factæ sunt. s. manserunt.

6. Gratia. Ablatiuus est. Operibus.i. operum merito. Non est gratia. Hic additur Græc. & Syr. Si autem ex operibus iam non est gratia, alloqui opus non est opus; sed videtur adiectitium.

7. Ergo. s. dicendum. Quod.i. iustitiam quam. Electio.i. electi. Heb.

8. Compunctionis. s. doloris, quo pungerentur indignati contra Euangelium. Id ex 70. Nam Heb. soporis, vt nos legimus. Syr. stupiditatis. vide Isa. 29. & 6. Vsque, &c. id à Paulo additum.

9. Captionem. q.d quo capiantur. Et in retributionem. q.d idque eis pro suis peccatis retribuatur.

10. Incurua.i. deprime. q.d. humilia eos.

11. Offenderunt.i. impegerunt. Salus est. s. consecuta. Illos. s. gentiles. Aemulentur.i. imitentur. s. Iudæi.

12. Magis. s. profuerit.

14. Aemulandum.i. imitandum. Carnem.i. cognatos. s. Iudæos.

15. Amissio.i. reiectio, seu perditio. Assumptio.i. restitutio s. putanda est.

16. Delibatio. Græc. ἀπαρχὴ.i. primitiæ. Intelligit verò Patriarchas. Massa. s. Iudæi, illorum posteri.

17. In illis.i. inter illos. Socius.i. particeps.

18. Gloriari.i. efferri.

20. Bene.i. ita quidem est. Altum sapere.i. superbire.

22. Bonitate.i. probitate. vel q.d. non abutens tanta Dei bonitate.

24. Secundùm naturam.i. naturales sunt rami.

25. Mysterium.i. arcanum. Vobis ipsis.i. apud vos.

26. Omnis. s. electus.

27. Testamentum.i. pactum. s. impletum.

28. Secundùm.i. quod attinet. Propter vos.i. vt vos ea occasione fidem reciperetis.

29. Pœnitentia. s. Dei. q. d. non pœnitet Deum promissi.

30. Propter. pro, per.

31. In vestram. pro, in vestri .i. vt misericordiam cõsequeremini. Græc. vestræ misericordiæ.i. gratiæ vobis à Deo factæ. q.d fidem non receperunt.

32. Conclusit.i. permisit concludi. Omnia. Græc. omnes. Omnium. s. tam Gentilium, quàm Iudæorum. q.d. vt esset locus eius in omnes misericordiæ.

33. Altitudo.i. profunditas. Græc. βάθος. Inuestigabiles. à, vestigo. Vide Prouerb. 5. Ephes. 3. q. d. impenetrabiles.

CAP. XII.

1. HOSTIAM. pro, velut hostiam. Rationabile obsequium. Græc. λογικὴν λατρείαν.i. Dei cultum secundùm rationem, seu, mentem.

2. In nouitate.i. renouatione, ἀνακαινώσει. Sensus.i. mentis. νοὸς. Vt. pro, sic vt. Probetis.i. approbando faciatis. Beneplacens. s. Deo.i. grata. voluntas autem, pro, id quod Deus vult à vobis.

3. Gratiam. s. docendi viam salutis. Sapere.i. de se sentire. Ad sobrietatem.i. modestè. Fidei. s. ita se gerat, nec aggrediatur quæ vires superant, seu talentum à Deo datum.

5. Alter alterius. pro, inter se.

6. Secundùm rationem.i. conuenienter, seu conformiter. s. sic diuina interpretanda. (id .n. vocat Prophetiam) vt fidei congruat interpretatio. Ministerium. s. in rebus sacris, quali funguntur diaconi. Græc. διακονίαν. vel etiam in temporalibus.

8. Tribuit. s. auxilium, seu eleemosynam. Simplicitate. s. propter Deum, sincereque, & ex animo.

10. Charitatem. pro, per charitatem. Gr. charitate.

11. Solicitudine.i. sedulitate operum bonorum.

13. Communicantes. s. opem, seu res. q.d. subuenientes.

14. Benedicite.i. bene precamini. Maledicere.i. malè precari.

16. Alta sapientes.i. superbientes. Humilibus.i. abiectis. Consentientes.i. vos accommodantes. Apud vosmetipsos. Syr. vestra opinione.

17. Prouidentes.i. prouidè curantes.

19. Defendentes.i. vlciscentes. Date locum.i. sinite abire, seu pellite à vobis. vel, vobis irato cedite. vel iram intelligit Dei punitionem. q.d. puniendi curam Deo relinquite. Mihi. s. relinquatur, vel competit. q.d. meum est vlcisci peccata.

20. Car-

20. Carbones, &c. q. d. incendes illum, vt te amet talibus beneficiis excitatus.

21. In bono.i.bonitate. Malum.i.malitiam.

Cap. XIII.

1. ANIMA.i. homo. Sublimioribus i.superiorũ suorum. A Deo.s.vel iubente, vel sinente. Aug. 22.cont. Faust. Sunt. Graec.& Syr.sunt potestates.

Ordinata. Graec.ordinatae.i positae.s. ad mundi ordinem conseruandum, quo alia per alia reguntur. Nos potestates legitimas à Deo dari, alias ab eo permitti, vt Tyrannorum. Cur autem illas plerũque det improbis, non semper cognosci potest ab hominibus.

2. Potestati.s. legitimae.

3. Timori,&c.i.timendi bene agentibus, sed malis. Habebis.s.merito, etsi non semper re.

4. In iram.i. ad puniendum, seu inferendum supplicium.

5. Necessitate.i.omnino. Iram.i.poenam euadendam. Conscientiam.s.ne inobedientiae peccato maculetur.

6. In hoc ipsum.s.vt Deo ministrent.

9. Non adulterabis,&c. futura, pro imperatiuis.

Instauratur. ἀνακεφαλαιοῦται.i.recapitulatur, seu summatim comprehenditur. Syr.continetur.

10. Malum.s.proximo. Plenitudo.i.perfectio, seu impletio. Dilectio.s.proximi, in qua Dei dilectio includitur.

11. Hoc.s.facite. Hora.i.tempus. Salus.s.aeterna. Credidimus i credebamus.s.Christum venturum.

12. Praecessit. Syr.praeteriit. Dies.s.lucis Euangelicae. Tenebrarum.s. peccata. Arma.i.opera, quae & arma sunt, & vestes, si lucis sint.i. bona.s. à gratia profecta. Syr.amictum.

13. Sicut.i.tanquam. Honestè.i.modestè, seu decenter. Et impudicitiis.&c, pro, id est. Aemulatione.i. inuidia.

14. Et carnis,&c.i.ne corpori curam impendatis. In desideriis.i.obediendo concupiscentiis eius.

Cap. XIIII.

1. INFIRMUM.i. nondum satis firmum. Fide.i.Christiana religione. Assumite.i.suscipite iuuandum. Cogitationum. Graec. διαλογισμῶν i. disputationum. q.d. non disputando, & contendendo; sed subleuando.

2. Se.s.licitè. Manducare omnia.i.vesci posse quolibet cibo. Manducet. Graec.manducat.s.ne incidat in cibum lege vetitum.

3. Mãducat.s.quiduis. Assumpsit.s.sibi in seruum. q.d. placet.n. Deo eius factum.

4. Iudicas.i.condemnas. Stat.s.cùm bene agit. Cadit.s.cùm peccat. q. d. Domini sui iudicio relinquendus. Statuere.i.facere vt stet.

5. Inter diem. Graec. & Syr.prae die.s.eligendum ad opus aliquod. q. d. habet delectum dierum iuxta legem veterem. Hier.2.cont. Iouin.legit plusquam diem.

Omnem diem.s.aptum ad opera bona, seu ieiunia.

Abũdet. Gr. πληροφορείσθω.i certus sit, seu certificetur. q.d.nihil sentiat, quod nõ habeat cõpertum Deo placere.

6. Sapit.i.obseruat. Domino.i. vt placeat Deo, seu ad Domini gloriam.

8. Domini.s. serui.

9. Dominetur.s.vt seruis pretio sanguinis emptis.

10. Tu.s.infirmior fide. Aut tu.s.fortior, seu peritior. Stabimus.i sistemur.

11. Scriptum.s.Isa.45. Deo.pro, Deum.s.iurando per Deum, vt illic dicitur. Est.n.quaedam Dei confessio, per ipsum iurare, vt summam veritatem, supremumque Iudicem.

13. Iudicate.i. statuite apud vos. Vel scandalum. repetitio.

14. Confido. πέπεισμαι.i.persuasum habeo.

In Domino.i. docente me Domino. Commune per ipsum.i immundum per se, seu apud Christum, aut Christi beneficio. Commune est.s. propter eius conscientiam erroneam.

15. Enim. Graec.autem. Cibum.s. à te sumptum, quem ille putat vetitum. Perdere.s.scandalizando.

16. Bonum.s.religio Christiana.

17. Regnum.i.via ad regnum. q. d. non est sita religio in esca,&c. Esca i.libertas vescendi quouis cibo.

18. In hoc.s.iustitia, pace,&c. Probatus.i.gratus.

20. Esca.s.quam sumis cum scandalo. Opus Dei.i. hominem, seu Dei gratiam. Per offendiculum.i.cum proximi scandalo.

21. In quo.i.propter quod. Infirmatur.i. redditur debilior in rebus diuinis.

22. Fidem.s.quod liceat vesci quolibet. Iudicat.i. condemnat. Probat.i. faciendum censet. q. d. qui ita censet, vt in eo non erret, seque condemnet.

23. Discernit.i.discrimen ponit inter cibos.

Manducauerit.s.quod censet vetitum.

Non ex fide.i.contra id quod eius fides dictat, seu erronea conscientia.

Cap. XV.

1. FIRMIORES.i fortiores. Sustinere. Graec. portare.i.subleuare. Nobis.s.solis. Placere.i. satisfacere.

2. In bonum. pro, in rebus bonis, seu promouendo bonum. Ad aedificationem.i.vt proximus aedificetur.s. in bono promoueat.

3. Sibi placuit.i propria commoda quaesiuit.

Ceciderunt super me.i.me cruciarunt.

4. Enim.pro, autem. Doctrinam.i.institutionem.

5. Patientiae.s.donator. In alterutrum.i.inter vos mutuo. IESUM Christũ.i.IESU Christi volũtatem.

6. Honorificetis. Graec.glorificetis.

7. Suscipite.s.ad adiuuandum. Honorem. Graec. gloriam.

8. Circumcisionis.i. Iudaeorum q. d. Iudaeis praedicasse. Veritatem.i.fidem in promissis.

Patrum.i.patribus factas.

9. Super misericordia i.ob misericordiam.

Honorare. Graec.glorificare.s.debere. Confitebor. Vox Ecclesiae, vel Christi. In Gentibus.i. Gentium voce. Nomini tuo.i.tibi q.d.te celebrabo.

10. Iterum.s.Deut. 32 secundùm 70 vbi nos legimus, Laudate Gentes populum eius. Plebe eius.s. Iudaeis, qui Dei populus.

11. Magnificate i.celebrate laudibus.

12. Radix .i. è radice ortus.s. Christus. Et. iunge cum,in eum.

13. Spei.s.dator,seu obiectum.s.in quem speratur.

Virtute.i.potentia.s.charitate quæ per illam in cordibus diffunditur.

14. Certus.pro,persuasus, πέπεισμαι.

Dilectione. Græc. bonitate. Scientia.s. rerum diuinarum.

15. Audaciùs i.confidentiùs,seu liberiùs.

Ex parte.i. aliquantulum. In memoriam,&c. q.d. commonefaciens. Gratiam .s. munus prædicandi, vel q.d.iuxta facultatem mihi à Deo datam.

16. Vt sim,&c.explicatio præcedentis. Sanctificās .i.sanctè tractans. In Spiritu. pro, per Spiritum .s. per Spiritus sancti gratiam.

17. Gloriam.i. vnde possimus gloriari.

In Christo.i.per Christum. Ad Deum.i.apud Deū.

18. Audeo.pro,ausim. In obedientiam.i.præstandam Euangelio.

19. In virtute.i. per potentiam. Per circuitum .i. & vicinis regionibus,vel circumeundo.

Repleuerim.i.plenè annunciauerim. vel q.d. orbem repleuerim Euangelio.

20. Alienum.i.ab alio iactum.

22. Propter quod .i. ob occupationem prædicationis. Plurimum.Græc.πολλὰ,sæpe.

23. Locum .s. vacuum prædicatione.q.d. necessitatem manendi hic.

24. Fruitus. Græc.expletus.i.consolatus.

25. Ministrare .s. eleemosynam. Sanctis .i. Christianis.vide cap.1.

26. Probauerunt.i. decreuerunt approbando. q.d. placuit,seu visum est. Collationem,s.eleemosynæ.

Sanctorum.pro,sanctos,seu qui sunt de numero sanctorum.i.fidelium.

27. Carnalibus.i.temporalibus bonis.

28. Assignauero.s.obsignatam pecuniam reddidero.

29. Benedictionis i.donorum spiritualium.

31. Obsequij.s.eleemosynæ quam defero.

32. Refrigerer.i. recreer.

33. Pacis.s.dator, & amator.

CAP. XVI.

1. PHOEBEN.per hanc misit Paulus epistolam. Quæ est,&c.i. quæ sua distribuit. vel erat Diaconissa.s.præfecta fæminis quæ alebantur ab Ecclesia.

Cenchris.portus erat Corinthi.

2. In Domino.i. propter Dominum. Dignè Sanctis.i.vt decet Christianos.

3. Salutate. Syr. postulate pacem. Interdum autem vertit,date pacem.s.qui salutat dat,i. precatur pacem,& petit.s.an pax sit.i.an alter valeat. Not. omissam salutationem Petri Apostoli,quòd eo tempore absens esset.

Priscam. Græc. & Syr. Priscillam. vide Act.18.

In Christo.i.Christi negotio,seu fidei.

4. Anima i.vita.s.tuenda.

5. Ecclesiam.s.familiam Christianam.

Primitiuus. Græc. primitiæ .s. primus, seu inter primos conuersus. Asiæ.s.minoris vbi Ephesus.

In Christo potest iungi cum,salutate,vel cū,Ecclesię.

6. In nobis.Græc.in nos.i. erga nos.

7. Iuliam. lege, Iuniam. Concaptiuos.s.olim in carcere aliquo. Nobiles.i. insignes.

In Apostolis.i. inter Apostolos .s. Euangelij prædicatores.

In Christo.i. Christiani.

9. Christo.i. Christi negotio.

10. Probum.i.probatum. Domo.i. familia.

11. Sunt in Domino.i. Christo credunt,seu seruiūt.

12. In Domino.i.propter Dominum.

13. Electum in Domino.i. q.d. insignem Christianum. Meam.q.d.quam vt matrem veneror.

15. Sanctos.i. Christianos.

16. In. pro,cum.

17. Obseruetis.i.caueatis. Præter.i.contra.

18. Benedictiones.i.laudes, seu adulationes.

Innocentium.i.bonorum.

19. In vobis.i.de vobis. Simplices.i.sinceros.

Malo.s.vitando.

20. Pacis.s.dator. Vobiscum.s.sit.

22. In Domino. iunge cum,saluto.

21. Lucius. Quidam putant, Lucam significari.

23. Vniuersæ, &c. q. d. qui & omnes excipit fideles hospitio. Arcarius. Græc. œconomus .s. quæstor ærarius Corinthi.

25. Iuxta ,&c.i. in negotio Euangelij. Meum .i. quod prædico. Aeternis.i. omnibus retroactis.

Taciti.i. absconditi.

26. Scripturas.s.nunc declaratas,seu impletas.

27. Soli.s. ex se, seu, per naturam. Cui honor &. Hæc non sunt, Græc. Amen. Hic Syr. additur Gratia Domini nostri IESV Christi sit cum omnibus vobis, Amen. Additur etiam in fine Græc, & Syr. scripta è Corintho,& per Phœben missa.

AD CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abusus quosdam eorum arguens, & corrigens; respondétque illorum quæsitis.

CAPVT I.

1. VOCATVS. pro vocatione, seu professione.
2. In Christo.i. per Christum.
Vocatis pro, vocatione. Nomen Domini. pro, Dominum. q. d. qui Christum colunt. In omni loco.q.d. vbicumque sint.
3. Vobis.s.multiplicetur.
4. In gratia. pro, de gratia.
5. In illo.i.per illum. Verbo.i.re, seu opere.Heb. Scientia.s.rerum diuinarum.
6. Sicut. pro, adeò, seu in tantum. Testimonium Christi.i.Euangelium quod de Christo testatur.
7. Gratia i.dono.Græc. χαρίσματι. Reuelationem .i.aduentum, quo est manifestandus.
8. Sine crimine, ἀνεγκλήτους.i. inculpatos.
In die.pro, vsque in diem.
9. Fidelis.i.verax.
10. Nomen Domini .i. Dominum. Idipsum .i. idem. Schismata.i.dissidia. Sensu.i.mente.
Sententia.Syr. voluntate.
11. Chloes.s.domestici. Videtur esse nomen fœminæ. Quidam loci putant. Contentiones.s.suos quisque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.
12. Pauli.s.discipulus, seu filius spiritualis.
15. Baptizati estis. Græc.baptizauerim.
16. Stephanæ. nomen viri. vide inf. cap. 16.
Domum.i.familiam.
17. Sapientia verbi.i.diserto sermone.
Euacuetur.i.careat vi sua.
Crux.i.prædicatio crucis.
18. Verbum.i.prædicatio, seu negotium.
Virtus.i.potentia.
19. Perdam.i.ostendam dignam perditione. q.d. reiiciam, seu reprobabo, vt statim explicat.
Sapientium.s.mundi.
20. Scriba .i. legis peritus. Inquisitor .i. scrutator, seu disputator. Fecit.i.ostendit.
21. Nam quia. Græc.postquam.n. Sapientia.i.rebus sapienter factis. Stultitiam.s.mundi iudicio.
24 Vocatis.s.ad salutem.
25. Stultum.s.mundi iudicio.
26. Vocationem vestram.i.quales vobiscum sint vocati ad fidem. Multi.s.vocati.
27. Mundi i.secundum mundum.
28. Non sunt.i.pro nihilo habentur.
Quæ sunt.i.habentur in pretio apud mundanos.
Destrueret.s.euertit prædicatio, mundi pompam & errores.
29. Omnis caro i.vllus homo.
30. Ex ipso pro, ipsius. In Christo.i. per Christum. Sapientia, &c.pro, dator sapientiæ, &c.
31. Scriptum.s. Iere. 9. In Domino.i. de Dei in se benignitate.

CAP. II.

1. ET ego.pro, itaque ego. Christi.i.de Christo.s. Euangelium.
2. Nõ.n &c. q.d. ita me gessi, ac si nescirem, nisi, &c.
3. In infirmitate.i.multa patiens. Timore.s periculorum. Tremore.s.ob mihi mala accidẽtia. vel Heb. est, in timore & tremore.i.in magno timore.
4. Persuasibilibus.i.persuasoriis. Virtutis.i. potentiæ.q d.potentis spiritus.
5. In sapientia.i. pendens ex sapientia.
6. Loquimur.s.cùm opus est. Principum.s. philosophorum, & oratorum, & Magnatum.
Destruuntur.i.tandem in nihilum recident.
7. In mysterio.i.absconditam, seu arcanam.
Prædestinauit.i.antè definiuit s reuelandam nobis.
8. Crucifixissent.s.Principes Iudæorum, & gẽtium.
9. Scriptum .s. Isa. 9. Quidam tamen putant citari quædam Eliæ quæ non extent. Quod.Græc.quæ.
10. Spiritus.s.sanctus. Scrutatur.i perfectè nouit, s. Deus est cuius proprium cẽrda scrutari.
Profunda.i. abditissima.
11. Hominis s.occulta in animo.
12. Quæ.s.mysteria. Donata.i.reuelata, seu in nostri gratiam facta.q.d.vt fidei mysteria credamus, seu gesta à Christo pro nobis.
13. Comparantes.i. conferentes. q. d. spiritualia per spiritualia explicantes, accommodantesque mysteriis explicandis conuenientem sermonem.
14. Animalis.i.qui carnis affectibus ducitur.
Est.i.videntur. Examinantur.i diiudicantur.
Omnia .s.Dei. q. d. approbat diuina omnia, & veneratur. Nemine.s.qui non sit spiritualis.
Iudicatur.i iudicari potest, nec.n. de spirituali potest animalis rectè sententiam ferre, cùm sensu careat rerum spiritualium. Scriptum.s. Isa. 40. secundum 70.
16. Cognouit.s.nisi ipso reuelante. Instruxit eum. Græc.aliquanto aliter, sed interpres sensum reddidit.
Habemus.s.per reuelationem.

CAP. III.

1. CARNALIBVS.i. carnis sensum adhuc sequentibus, nondum plenè spiritum.
Paruulis in Christo.i. in Christi mysteriis adhuc rudibus.
3. Zelus.i æmulatio, seu inuidia. Hominem.i. affectum humanum.
4. Homines. Græc. carnales.

5. Dedit sub sic ministrat.

6. Plantaui.s.vos in fide. Rigauit.s.prædicatione.

7. Aliquid.s.sine Deo.

8 Vnum sunt.s. in Christo,cuius negotium agunt.

9. Adiutores.Græc.cooperarij συνεργοί.

11. Fundamentum .s. primarium. nam secundaria sunt,vt dicitur Eph.2. Apoc.21. Prophetæ,& Apostoli.

12 Aurum,&c. per ista priora intelliguntur opera bona,seu perfecta: per posteriora; peccata venialia,secũdum Aug.de fide & oper.cap.16.Alij ad doctrinam referunt solidam,vel vanam prædicatorum.

13. Dies.i.iudicium apertum. Igne.i. seuero Dei examine.

14. Manserit.s.probatum.

15. Arserit.i.punietur. Patietur.s.qui illud fecit.

Per ignem .i. supplicium .s. purgatorij,vbi iustorum peccata puniuntur.i eorum qui hinc cum iustitia discesserũt. De inferni igne nihil dixit,quia de iustorum operibus loquebatur,vel bonis,vel venialibus.

17. Disperdet.i.perdet supplicio æterno.

18. Stultus.s.quantum ad hoc seculum,cuius iudicio stulti sunt probi viri.

19. Scriptum.s.Iob 5. Comprehendam.q.d.eorum astutias deprehensas euertam,seu res stultas. Græc. qui comprehendit.vt etiam legitur Iob 5.

20. Sapientium. Nos Psal.93. hominum, legimus, vt est Heb.& Græc.

21. Vestra.i.ad vestram salutem, à Deo data,seu inseruientia.

23. Christi.s.serui. Dei.s.Filius.

Cap. IIII.

1. HOMO.i.quisque. Mysteriorum.i.arcanorum.

2. Quæritur.i.requiritur. Inter dispensatores.Græc.in dispensatoribus. Fidelis.s.in dispensando.

3. Die.i.iudicio.s. iudicium est velut lumen.

4. Nihil.s.mali. In hoc.i.propterea. Iustificatus.i. culpa carens.

5. Illuminabit.i. manifestabit. Tenebrarum. pro, tenebris. Vnicuique.s.iusto.

6. Hæc.s.quæ suprà dixi. Transfiguraui.i transtuli.s.quod de aliis dicebatur,retuli quasi de nobis diceretur,ne quemquam offenderem. Nobis.i.persona nostra. Scriptum.s.suprà,vbi id reprehendit.

Vnus Græc.sapiatis,& vnus. Pro alio. Syr.propter aliquem.s.qui se docuit,aut baptizauit, quasi ille excellentior sit cæteris.

7. Discernit.i. facit excellere, velut ab aliis discretum Græc diiudicat.s.iudicio suo secernendo ab aliis,vt digniorem. Accepisti.s.à Deo.

8. Saturati .i. pleni bonis. q. d. Ita vos geritis,quasi nihil iam desit.Modesta reprehensio. Regnatis.i. videmini vobis regnum adepti. Regneris.s.verè.

Regnemus.q.d.nam & mihi id foerit pro regno, qui vestra bona mea duco.

9. Puto.n.&c.q.d.ego quidem de me ita sentio.

Nouissimos.i.postremos,seu abiectos hominum iudicio. Ostendit.i.exhibuit. Spectaculum.Græc.θέατρον. Et Angelis.pro,id est Angelis.

10. In Christo.i.per Christum. Nobiles.i.clari. Ignobiles.i.obscuri.

11. Instabiles.i.non habentes certam sedem.

12. Benedicimus.i.bene precamur maledicentibus. Blasphemamur.i.conuitiis afficimur. Obsecramus .i.blandè agimus cum talibus. Purgamenta.i.feces.

Peripsema.i pannus sordes tergens. vulgò straccio, Italicè.q.d.vilissimum quiddam. Quidam reiectamentum vertunt. Hier.ep.22 purgamentum.

14. Confundam.i.rubore suffundam.

15. In Christo i re Christiana.

16. Domino.i.Domini negotio.

17. Commonefaciat.i doceat,seu in mentẽ reducat. Christo.i. Christi negotio.s.promouendo.

19. Cognoscam.i.explorabo. Virtutem .i. efficaciam.q d.quid possint.

20. Virtute.i.vi quæ in operibus demonstratur.

21. In virga.i.cum castigatione, seu seueritate.

Cap. V.

1. INFLATI.q.d.studetis superbire interim. Alludit ad ea quæ dixit cap. 1 & 4. de eorum contentione, & inflatione. Tollatur.s.per excommunicationem.

3. Iudicaui.i.decreui. Syr.condemnaui.

4. Nomine.i.auctoritate. Congregatis. Vult illum publicè declarari excommunicatum.

Spiritu.s.per hoc decretum. Cum virtute.i.per potestatem.

5. Tradere.s.per excommunicationem. Syr. vt tradatis. Interitum.Græc.ὄλεθρον.i.perniciem, seu calamitatem.s.cruciabat dæmon excommunicatos.

Die.s.iudicij. Videtur autem intelligendum particulare quod fit in morte.

6. Gloriatio.s.in hominibus,de qua suprà.

Corrumpit. Græc. fermentat.q.d. inficit iste vestram congregationem suo peccato.

7. Vetus.i.hominis veteris. Fermentum .i. peccatum.s.illius fornicarij. Conspersio.i.massa.

Sicut estis, &c.i. vt par est eos qui sunt professione azymi.i.sinceri,& absque peccati fermento.

8. Epulemur.i.festum agamus. Nec in,&c.in.pro, cum. est verò explicatio præcedentis. Azymis.s.in epulis paschalibus Iudæi azymis vescebantur.

9. Scripsi.s. suprà. Quidam putant citare epistolam aliam quę non extet. Commisceamini i.cõuersemini.

10. Exisse.s.quia aliter non possetis non conuersari cum talibus,quibus plenus mundus.

11. Frater.i.Christianus. Nominatur.i. habetur. Maledicus.i.conuitiator. Sumere.s.cùm manifestũ est esse tales,quod vulgò dicitur, Notorium.

12. Mihi.i.ad me pertinet. Foris.i.extra ecclesiam.

13. Malum.s.hominem. τὸν πονηρόν.

Cap. VI.

1. NEGOTIVM.i litem. Iniquos.i.infideles. Sanctos.i.fideles.

2. In vobis.i.per vos. Indigni estis qui. pro,indignum est vt.

3. Angelos.s.malos.

4. Secularia i.de rebus huius vitæ, seu temporalibus.Græc.βιωτικά. Contemptibiles .i. viles, q. d.omnium infimos.

5. Ad verecundiam,&c.q.d. non id dico, quòd tales velim iudicare, sed vt pudeat vos, qui gētiles aditis, quasi nemo sit inter vos qui possit lites dirimere: præstat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere, quàm illos adire in causis. Fratrem suum. pro, fratres suos.

6. Infideles.s. iudices.

7. Iam quidem, &c.q. d. quamquam culpa non caret, quod litigatis.s.erat illo tempore nonnullum scandalum,& isti videbantur etiam ex cupiditate litigare.

Iudicia.i.lites. Accipitis.i. patimini.

Fraudem. Græc.damnum.

8. Fraudatis. Græc.damno afficitis.

9. Molles.s.qui soli per se impudicè peccant.

10. Maledici.i.conuitiatores, seu qui aliis malè precantur.

11. Quidam.s.ex vobis. In nomine.s.baptizati.

In Spiritu.i.per gratiam, vel in nomine Spiritus sancti, in quo etiam baptismus datur.

12. Omnia,&c. pro, vt omnia mihi liceant; vel q.d. non omnia quæ licent expediunt. Potestate.s. inordinatè, vt gulæ, de hac.n.loqui incipit.

13. Ventri.s.debetur, daturque licitè.

Escis.s.destinatus, seu subiectus. Destruet.s. quantum ad vsum edendi, qui tandem cessabit.

Fornicationi.s.seruire debet. Corpori.s. prouidebit, seu dabit præmium suum, vt statim explicatur; vel imperare debet.

16. In carne vna. pro, in carnem vnam.i. velut vna caro, seu vnus homo.

17. Vnus spiritus.i.vnum spiritu.s.cum Deo.

18. Omne.s.aliud.sub.ferè. In corpus.s.illud turpiter tractando.

20. Corpore vestro. hic Græc. & Syr. additur, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei.

CAP. VII.

1. MIHI.sub.respondeo quod sequitur.

Bonum est. pro, melius est.

2. Fornicationem.s. vitandam. Habeat.i. potest. ducere, vel ducta vti.

3. Debitum.i.copulam à coniuge petitam.

4. Mulier.i.vxor. Sui corporis.i.membrorum quibus peragitur concubitus. Aug. 5. cont. Iulia.

Non habet.s. sola, vel solus. Sed. pro, sed etiam. q.d. potest coniunx debitum petere, debetque alter reddere.

5. Fraudare.i.debitum subtrahere. Orationi. Græc. & Syr. ieiunio,& orationi. Idipsum.i.copulam.

Propter. pro, per.

6. Hoc.s.de repetenda copula.

7. Autem. Græc.enim. Sicut meipsum.i.continentes. Aug.lib.de grat. & lib.arb.i. in perpetua castitate viuere. Hier.ep.14.& 22.

8. Bonum.i.melius. Aug.lib.de bono viduit.

Sicut & ego.s. in totum abstinere. Syr. sicut sum puritate.

9. Nubant. nisi continentiam vouissent, Aug.lib.de bono viduit. Nubere. Græc. γαμησάτωσαν.i. matrimonio iungi. Vri.i.fornicari. Hier. epist. 30. August. lib.ad Virg. lapsa.

10. Non ego.q.d.non est id præceptum humanum, sed diuinum. Discedere.s.sine iusta causa.

Discesserit.s.cum causa iusta.

12. Dico.i.præcipio.Heb. Non Dominus.s.præcipit.q.d præceptum est humanum, non diuinum.

Frater.i. Christianus. Consentit.i.vult.

14. Sanctificatus.s. quantum ad matrimonium. vel q.d. fit interdum vt conuertatur ad fidem.

Sancti.i.Christiani.s.opera fidelis parentis baptizati, vel q.d.sunt legitimè nati. Syr. mundi.

15. Discedit.s.nolens cum fideli habitare.

Seruituti.s.vt non habeat illo discedente libertatem cum altero coniungendi. In pace. pro, ad pacem.i. vt pacificè viuamus,& quietè. q. d. non debet ea res pacem turbare. Vos. lege, nos.

16. Vnde. Græc.quid. potest autem id referri vel ad superiora, vel ad proximè dicta.

17. Nisi. pro, verùm. Syr. sed. Diuisit.s.dona sua. q. d. agat verò quisque secundum talentum sibi creditum,& vocationem suam. Videtur autem id ad sequentia pertinere. Sicut. lege, sic. Doceo. Græc. ordino. Syr. præcipio.

18. Adducat.i.reducere conetur.s.arte, seu medicamento aliquo. Græ. attrahat. vide Epiph.lib.de Mensur. qui hunc quorundam morem fuisse refert. Syr. reuertatur ad præputium.i. gentilitatem. In præputio.i. Gentilis.

19. Nihil est.i. nihil prodest ad salutem.

20. Vocatione.i.vitæ conditione.

21. Curæ. q. d. ne tibi molestum sit. Magis.i. potiùs. Vtere.s. seruitute, ob maiorem humilitatem, & patientiam.

22. In Domino. pro, ad Dominum, seu Domini fidem. Libertus.i. è seruo liber factus.

23. Serui.i. eis addicti, seu propter ipsos seruientes, sed propter Deum.

24. Apud Deum.i. Deo seruiens.

25. Virginibus.i.seruanda virginitate. Fidelis.s. in Apostolico munere,& possim docere salutaria.

26. Instantem.i præsentem. Necessitatem.i. molestiam quam coniugium affert, & solicitudines domesticas,&c. vel necessitatem breui moriendi, de quo inf.

28. Tribulationem,&c.i. molestias, & incommoda multa coniugij. Parco.s.permittens coniugium. parcere. pro, sinere, seu omittere.

31. Non vtantur.s.non diligant. Aug. Figura.i. habitus, seu status.

32. Quæ. pro, de iis quæ.

33. Diuisus.s mente, & cura.

34. Sancta.i.sanctior, nam & coniugati sancti. Aug. lib.de bono viduit.

35. Laqueum, &c.i. cogam vos continere. Aug. & Hier. Ad id.s.hortor. Honestum.i honestius. Aug. li. de bono viduit. Impedimento. Græc. distractione.

Dominum obsecrandi. Græc. possunt verti, Domino adhærendi.

36. Turpem &c. pro, agere se indecorè, seu rem reprehensibilem. Syr. ita reddidit, Si quis se putat despicatui haberi, ob virginem suam, quòd prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum est vt det, quod vult, &c. Oportet. pro, videatur oportere.

Nubat. pro, nuptum det, seu detur illa.

37. Necessitatem.i aliquid cogens. Suæ voluntatis.i. faciendi de virgine sua quod velit.s.quia illa se ei

commisit. Iudicauit .i. statuit.

39. In Domino.i. Christiano. Hier. & Aug.

40. Beatior.s. in futuro seculo. Amb. Sic.i. innupta.

CAP. VIII.

1. HABEMVS. q.d. scimus omnes idola nihil esse. Inflat.s. sine charitate. Aug.

3. Cognitus.i. dilectus.s. Nouit Dominus suos; alijs dicit, Nescio vos.

4. Nihil est.q.d. repræsentat vt Deum, id quod Deus non est.

5. Sunt.s. Gentilium opinione.

6. In illo. Græc. in illum.i. per illum .s. sumus; vel ad illum tendimus. Per ipsum.s. sumus.

7. Scientia.s. vt par est. Conscientia.s. erronea. Idolothytum.i. Idolis immolatum. q. d. putantes se in eo peccare.

8. Esca.s. ex se. q.d. nihil refert apud Deum, siue edas idolothyta, siue non. Abundabimus.i. meliores erimus apud Deum. Deficiemus.i. minus habebimus.

9. Licentia.i. libertas quibuslibet vescendi.

10. Scientiam.s. quòd idolothytum nihil vescentem lædat. Idolio i. idolis immolatorum mensa. Aedificabitur.i. excitabitur. Syr. confirmabitur. Ad manducandum.s. putans tamen non licere.

11. In tua scientia.i. propter tuam scientiam.

12. Percutientes.i. vulnerantes. Christo. Græc. Christum.

CAP. IX.

1. LIBER.i. libertatem habens vescendi quibuslibet. In Domino .i. per gratiam Domini, seu in Domini fide.

2. Signaculum.i. sigillum .s. quo fit certa fides. q. d. vestra fides ostendit me vestrum Apostolum, qui vos conuerterim.

3. Interrogant. Græc. dijudicant.i. examinant, ex me quærentes. Syr. condemnant.

5. Mulierculam. Græc. mulierem. Sororem.i. Christianam.s. vocabantur Christiani fratres, Christianæ verò sorores. Circumducendi.s. sequebantur piæ fœminæ Apostolos, eisque ministrabant, vt Christo. Luc. 8. Fratres.i. cognati.s. Iacobus, Iudas, &c. Cephas.i. Petrus.

6. Hoc. Græc. & Syr. non.q.d. nónne possumus non operando manibus, ex Euangelio viuere?

7. Suis stipendiis .i. proprijs sumptibus.

8. Hominem.i. humanam rationem.s. solum.

9. Alligabis futurum pro Imperatiuo. Cura.s. præcipua, & non potiùs de bominibus.

10. Nos.i. præcipuè. Triturat.s. trititare.

11. Carnalia.i. corpori sustentando necessaria.

12. Vestræ. pro, in vos.s. accipiendi à vobis victum. Nos.s. qui vestri sumus Apostoli. Sustinemus .i. patimur. Offendiculum.i. impedimentum, seu scandalum.

13. Sacrario.i. templo. Operantur.i. sacrificant, seu ministrant. De sacrario.i. oblata templo. Participant.i. partem capiunt.s. oblatorum.

15. In me.i. erga me.q.d. vt alar à vobis.

Gloriam.i. gloriæ materiam. Euacuet.i. adimat.

16. Gloria.s. talis, seu singularis.s. apud Deum. Necessitas.s. ex Dei præcepto.

17. Volens.i. vltro, sine vllo Dei præcepto. Inuitus .i. præcepto Dei coactus.

18. Merces.s. singularis. Sumptu.s. auditorum. Abutar .i. vtar .s. quantum possem. Euangelium.s. prædicando.

19. Ex omnibus. pro, ex omni parte. vel q.d. ex omnium seruitute exemptus.

20. Lege.s. Mosaica.

22. Infirmus. Græc. & Syr. velut infirmus. Facerem .s. quod in me erat.

23. Euangelium .i. bona per Euangelium promissa.

24. Brauium.i. præmium victoriæ.

25. Agone.i. publico certamine.

26. Quasi aërem, &c.i. frustra, seu in vanum.

27. Castigo, ὑπωπιάζω i. liuidum reddo.s. flagellis. Reprobus .i. apud Deum.

CAP. X.

1. ENIM. Græc. autem.

2. In Moyse.i. duce Mose. Baptizati. pro, velut baptizati.s. figura erat illis baptismi.

3. Spiritualem.i. spiritualis figuram.

4. Bibebant autem. Græc bibebant enim. Spiritali.i. spiritualis rei figura, seu, vt Aug. explicat, spiritaliter intelligenda. Consequente. Not. & hîc Num. 21. significari aquam quæ de petra fluxit, secutam fuisse Iudæos per desertum. Petra .i. petræ aqua. Petra autem.s. quæ significabatur per illam Petram. Christus. qui etiam, vt est in Eucharistia, per Manna significabatur.

5. In pluribus, &c. q. d. multi eorum Deo displicuerunt.

8. Viginti tria. At Num. 25. dicitur viginti quatuor. Vtrumque verum. In maiori enim numero minor includitur.

9. Tentauerunt.s. Christum. Perierunt.i. occisi sunt. sic infrà.

10. Exterminatore.s. Angelo. vide Nu. 14. & 16.

11. Correptionem. Syr. eruditionem. Fines seculorum.i. vltima ætas mundi.

13. Apprehendit. pro, apprehendet. Humana.i. quam homo ferre possit. q. d. potest quisque non cadere si velit. Autem. pro, enim. q. d. Deus .n. qui fideliter suos custodit, non patietur, &c. Prouentum .i. successum, seu euentum bonum. seu q.d. addet vires.

16. Cui. Græc. quod. Benedicimus.i. cum benedictione consecramus. Communicatio .i. participatio, vt statim vertit idem verbum Græcum. Not. verò hîc communicandi verbum quàm sit antiquum.s. communicatur nobis in Eucharistia Christi corpus & sanguis, vt hîc apertè dicitur. Panis. sic dicitur ob species panis.

17. Vnus. Syr. vt vnus est. Vnum. Syr. sic vnum. Omnes qui. Græc. omnes enim. Et de vno calice. non est id Græc. nec Syr. nec in Complut.

18. Secundùm carnem .i. carnalem. est .n. & Israel spiritua-

spiritualis. Altaris. sub. & sic quodammodo Dei. eodem modo qui edunt Idolis immolata, videntur participare cum idolis, & alios scandalizant.

19. Aliquid.i. vim aliquam habens.

20. Socios.i. participes, seu consortes.

21. Quia. non est Græc. nec Syr. nec in Complut. Mensæ.i altaris.

22. Aemulamur.i prouocamus ad indignationẽ. Græ. παραζηλοῦμεν. q.d. Deúmne audemus irritare?

23. Omnia, &c. vide sup. cap. 6. Aedificant. s. proximum. loquitur de Idolothytorum esu.

24. Suum.s sibi vtile. sub. solum.

Sed. pro, sed etiam.

25. Interrogantes. s. an sit idolothytum. Conscientiam. s. ne lædatur, vel vestra, vel aliorum fidelium, qui possent scandalizari.

26. Domini.n. &c. q d. est.n. caro Dei creatura, qua vesci liceat. Plenitudo eius. i. quicquid in ea est.

28. Et propter. pro, Id est propter.

29. Non tuam. s. qui scis licere. Alterius. s. qui scandalizatur. Vt quid enim. pro, alioqui.n. cur.

Iudicatur. i. condemnatur. s. in re alioqui licita.

30. Gratia i. gratiarum actione. Blasphemor. i. reprehendor. Quod. pro, de quo.

32. Sine offensione. i. neminem scandalizantes.

33. Placeo. i. studeo placere ad ædificationem.

Est. s. solum. Sed. pro, sed etiam.

CAP. XI.

2. PRAECEPTA. Græc. παραδόσεις. i. traditiones.

3. Viri. s. fidelis. Iust. q. 89. Caput. s. superior, dux, seu gubernator.

4. Prophetans. i. scripturam interpretans, aut Dei mysteria edisserens. Deturpat. i. dehonestat, seu dedecorat. Suum. s. Christum. q. d. facit iniuriam Christo, per rem indecentem.

5. Suum. i. virum suum. Vnum. pro, idem. Decaluetur. Græc rasa sit.

6. Nam &, &c. q. d. si. n. licet non velari, liceblt & tonderi. Decaluari Græc. radi.

7. Gloria Dei. s. sapientiam Dei & dominium repræsentat dum orat, aut prophetat, ideoque coram illo debet esse aperto capite, vel ob reuerentiam, vel ad Dei libertatem repræsentandam. Id autem quidam intelligunt dum talia fiunt in persona Ecclesiæ. Nam alioqui tecto capite concio habetur.

Viri. s. dum se subiectam ei profitetur, adeoque debet semper esse velata velut subiecta.

10. Velamen. Græc. potestatem. s. velum significat potestatem viri in vxorem. Angelos. s. ad Angelorum præsentium reuerentiam. Quidam tamen per Angelos, sacerdotes & iustos intelligunt. q. d. ne illis sit causa tentationis.

11. Sine muliere. s. nascitur. In Domino. i. Deo sic vtrumque faciente.

14. Nec. pro, non ne. Comam nutriat. s. more fœminarum. Græca verti possunt, comatus sit. sic inf.

16. Ecclesia. Græc. Ecclesiæ. q. d. nec Iudæi, nec Christiani, vel nec ex Iudæis, nec ex gentibus conuersi.

17. Hoc. s. præcedens. Non laudans. s. quod sequitur. In melius. s. progredientes, vt par esset.

Conuenitis. s. ad Ecclesiam.

18. Scissuras. i. dissidia Græc σχίσματα.

19. Hæreses. i. sectas. s. errantium.

20. In vnum. i. simul. Non est. i. non accidit. Manducare. s. vt oporteret.

21. Cœnam. s. post Eucharistiam solebant vna cœnare, inuitatis pauperibus: postea per abusum quidam soli cœnabant, non expectatis egenis.

22. Numquid, &c. q d. si vestra soli edere vultis, cur non facitis domi vestræ?

Confunditis. i. pudorem incutitis.

24. Agens. pro, cum egisset.

Traditur. Græc. frangitur.

Commemorationem. i. memoriam mei.

25. Calicem. s. accepit. Est. pro, continet, seu significat. Sanguine. s. hic incluso, per quem nouum testamentum confirmatum.

26. Annunciabitis. i. commemorabitis.

27. Corporis. s. indignè sumpti. i. peccati in corpus.

28. Probet i. examinet. s. ne cum peccato accedat.

Homo. i quisque. Heb. Diiudicans. i. discernens s. à ceteris cibis vel expendens. s. quanta res sit, quantaque puritate accedendum. Mirum hic non videre hæreticos veritatem corporis Christi in Eucharistia. Ecquid potuit apertius dici?

30. Dormiunt. i. moriuntur.

31. Diiudicaremus. i. discuteremus, & emendaremus. Iudicaremur. i. damnaremur à Deo, seu puniremur.

32. Corripimur. i. castigamur.

34. Iudicium. i. condemnationem.

CAP. XII.

1. SPIRITVALIBVS. s. donis.

2. Scitis, &c. q. d. primum gratiam Dei agnoscite, qua estis ab idolorum cultu liberati.

3. Ideo, &c. q. d. illud etiam cogitate, neminem sine Dei gratia posse Christum confiteri. Nemo pro, sicut nemo. Dicit anathema. pro, anathematizat. i. excratur, seu maledicit. IESV. Græc. IESVM.

Et nemo. pro, sic nemo. Dicere, &c. i. confiteri, vt par est, IESVM Deum esse. In Spiritu sancto. i. per gratiam Spiritus sancti.

4. Diuisiones. i. discrimina.

5. Ministrationum. i. ministeriorum.

7. Vtilitatem. s. Ecclesiæ.

8. Spiritum. s. sanctum. Sapientiæ. s. diuina explicandi facultas. Scientiæ. s. dirigendi humana.

Secundum. pro, per.

9. Fides. s. excellens. In eodem. pro, per eundem.

Sanitatum. s. sanandi. Vno. pro, eodem.

10. Virtutum. i. miraculorum. Sermonum. i. linguarum.

12. Christus. i. Christi Ecclesia.

13. In vno. pro, eodem. In vnum. i. vt vnum simus. Potati. q. d. vnum spiritum hausimus.

15. Non ideo. lege, num ideo.

22. Sed multo magis pro, imò potiùs.

23. Circundamus. s. diligentiùs operientes.

Inhonesta. i. indecora. s. pudenda. Nostra. pro, in nobis. Honestatem. s. dum teguntur.

24. Nulo

24. Nullius.s.eiusmodi. Temperauit.pro,contemperauit. Deerat.s.decor. Honorem.s.dum voluit tegi diligentiùs,& custodiri.

25. Schisma.i.dissidium. In idipsum. Græc.idipsum.i.pariter,seu æquè.

26. Et si. pro, itaque si. Gloriatur.pro,honoratur. Syr. exultat.

27. De membro. Græc.ex parte.q.d.quisque in parte sua,seu loco.

28. Prophetas.s.vaticinantes,vel prædicantes.

Virtutes.i.operantes miracula. Opitulationes,Syr. adiutores.s.rerum spiritualium. Gubernationes,i. gubernatores,seu rectores.

31. Aemulamini i.studiosè sectamini,seu expetite.

Meliora i.potiora. Et adhuc,&c q.d.cuiusmodi est id de quo statim dicam. Viam.s.ad salutem.

CAP. XIII.

1. LINGVIS .i. eloquentia, vel q.d.si loqui sciam omnium hominum linguis. Angelorum .i. si possem tam perfectè loqui, vt Angelus. vel, cum Angelis colloqui.

2. Scientiam .s. habuero. Omnem fidem.s.etiam eam per quam fiunt miracula.

3. Ardeam.i.comburar. Prodest.s. ad regnum cælorum obtinendum. Aug.lib.de patientia.

4. Aemulatur.i. inuidet. Perperam .i. prauè, seu peruersè,vel temerariè. Syr.tumultuosè.

5. Quærit.sub.solum.s.quæritetiam vtilitatem proximi. Irritatur.i.excandescit.

6. Super.pro,de. Veritati.i de probitate, seu iustitia. Heb.

7. Suffert.s.illata à proximis. Credit.s.credenda. Sperat.s.speranda. Sustinet.s.aduersa.

8. Excidit .i. perit .s. quantum ex se est, alioquî per Peccatum perditur. Euacuabuntur .i. desinent.

Scientia.s.imperfecta huius vitæ.

9. Ex parte.i.imperfectè.

10. Euacuabitur.i.abolebitur.

11. Cùm essem.pro,veluti cùm.est.n.similitudo.

Euacuaui.i.aboleui.

12. Per. pro, velut per. In ænigmate .i. obscurè. Facie ad faciem .i. clarè, vt cùm se duo mutuo aspiciunt. Cognitus sum.s.à Deo.i.perfectè.

13. Horum. pro,ex his.

CAP. XIIII.

1. ÆMVLAMINI .i. studio persequimini.

Magis.i.præcipuè. Prophetetis .i. diuina explicetis. Huc pertinet concionandi munus.

2. Lingua.s. peregrina, seu varijs linguis. Audit.i. intelligit.s.nisi habeat donum linguarum.

Spiritu.i.mente,seu mouente Spiritu sancto.

4. Ecclesiam.s.fideles congregatos.

5. Volo i.opto. Maior.i.vtilior Ecclesiæ.

6. Reuelatione.i.reuelans aliquod mysterium.

Scientia.i.explicans aliquid quod scire iuuet.

Prophetia i.diuinum aliquid exponens.

Doctrina.i.mores instituens.

7. Tamen. pro, nam &; seu, etenim. Distinctionem,&c.q.d.nisi distinctè ita soneat, vt possit intelligi quid sibi velint.

8. Incertam.i.militibus ignotam.

9. Manifestum.i.intelligibilem. In.pro,velut,in. In aëra.i.frustra. Syr. Quasi cum aëre.

10. Vtputa. pro,quidem,vel nempe. Linguarum. Græc. vocum.

11. Virtutem.i.vim,seu significationem.

Cui loquor. Græc. & Syr.qui loquitur.

Barbarus, &c. q.d. nec ego magis intelligam quàm Barbari linguam intelligunt ignotam, videbiturque illi mihi Barbara lingua loqui.

12. Aemulatores.i. studiosi. Spirituum.i.spiritualium donorum. Abundetis.s.gratijs.

13. Interpretetur.i.possit interpretari quod dicit.

14. Spiritus .i. voluntas. sic dictum, Spiritus promptus.i.voluntas. Mens.i.intellectus.

Sine fructu.s.si non intelligam quod orans dico. Nót. quosdam tunc solitos lingua peregrina orare, sed non intelligentes quid dicerent, vt nunc idiotæ qui Latinè orât. .s.dabat interdum Spiritus sanctus linguæ peregrinæ vsum in oratione,sed sine intelligentia saltem mysteriorum quæ loquebatur, vt qui nunc Psalmos, etiam si Latinè sciant,non intelligunt.

15. Et mente.i.quod intelligam.

16. Benedixeris.i. Deum laudaueris. Spiritu.i.voluntate quidem in Deum pia, sed sic vt ab alijs non intelligaris. Supplet.Græc.implet.

Idiotæ.s.populi.q.d.qui pro populo respondet, vt nûc fit in Missis. Nescit.i.non intelligit.

18. Omnium vestrum.s.erant Græcorum variæ dialecti. Græ.& Syr.magis quàm vos omnes.

19. Ecclesia.i.fidelium cœtu. Quinque.i.pauca. Sensu meo.i.quæ possint intelligi,me explicante.

Lingua i.ignota auditoribus.

21. Lege.i.scriptura legis veteris.s. Isa 28.

Labijs.i.linguis. Repetirio. Paulus sensum reddidit. nam Heb.& Græc aliquanto aliter.

22. In signum,&c.q.d exhiberi solent etiam ijs qui nihil propterea ad fidem mouentur. Non fidelibus. sub. solùm, vel propriè. Sed fidelibus .s. solet Deus ad suos Prophetas mittere.

23. In vnû.i.simul. Idiotæ.i.plebei, seu imperiti.

24. Prophetent.s.occulta reuelantes, vel diuina disserentes. Conuincitur.s.erroris,vel peccati in quo est.

Dijudicatur.i.de eo fit certum iudicium.

26. Psalmum.i. Dei laudem. Doctrinam.i.morum instructionem Apocalypsim i.reuelationem aliquam.

Linguam.i quod lingua peregrina loqui possit.

Interpretationem.s. linguæ, vel alicuius rei obscuræ.

27. Secundùm.pro,per.q d.duo solùm loquantur.

Vt multum.i.ad summum. Per partes.i.vicissim.

Interpretetur.s.ijs qui linguam illam nesciunt.

28. Taceat.s. qui donum habeat linguarum.

29. Dicant.s.vicissim. Dijudicent .i. ferant super dictis sententiam .s. probanda ne videantur, an improbanda.

30. Prior.s.qui volebat dijudicare.

31. Per singulos.i.sigillatim. Exhortentur.s.moneantur, seu instruantur.

32. Et.pro,nam. Prophetis,vel alijs.s.vt sinât se ab illis dijudicari,vel ijsdem.s.vt possint tacere.

33. Eccle-

33. Ecclesiis.s.pax est. Doceo.nō est Græ. nec Syr.

34. Loqui.s.in Ecclesia, vel docere. Lex.i.scriptura.s.Gen.3.

36. An à vobis,&c. q. d. non est quod his contradicatis, quasi sapientiores. Verbum Dei.i. prædicatio Euangelica.

38. Ignorat.s.Dei mandata, seu Dei voluntatem. Ignorabitur.s.à Deo.i.improbabitur.

40. Honestè.i.decenter.

Cap. XV.

1. NOTVM,&c.q.d.in memoriam vobis reuoco.

2. Qua ratione.i.quo modo.

5. Vndecim. Græc. & Syr.duodecim.s.sic vocabantur etiam cùm Iudas decisset.

6. Fratribus.i. Christianis.

7. Iacobo.quando,aut quomodò non constat. Apostolis.s.die Ascensionis.

8. Abortiuo.i.imperfecto foetui, respectu Apostolorum. Visus est. vide Act 9.

10. Vacua.s.operibus.q d.otiosa,seu inutilis. Illis.s.de quibus sup. Ego.s.solus,seu ex me.

11. Sic.s. vt suprà dixi.

14. Inanis .i. vana.

15. Aduersus Deum.s.de illo mentientes.

18. In Christo.i. cum fide Christi.

19. In hac vita.q.d.huius vitæ bona, seu commoda. Miserabiliores.s.quia fallit nos valde talis spes: vita.n. Christiana plena incommodis, seu tribulationibus.

20. Nunc autem. q. d. At re vera. Primitiæ.i. primus.

22. In. pro, per. Viuificabuntur.i. ad vitam suscitabuntur.

23. Aduentum. Græc.aduentu.i.sub eius aduentum .s. resurgent. nec est Græc. qui crediderunt. Nostra lectio potest sic intelligi: qui in eius priori aduentu crediderunt.

24. Finis .s. mundi, seu potiùs hominis, in quem .s. creatus. Tradiderit regnum .i. præsentauerit electos. Deo.s.suo,quatenus homo. Patri.quatenus Deus. Euacuauerit .i. aboleuerit .s. vt non sit necessaria dispensatio per Angelicos Principatus. Aug. 1. Trin.

25. Donec.i.eò vsque vt. Ponat.s.Pater, vel ipse.

28. Subiectus erit.q. d. nec tunc desinet esse Patri subiectus, quatenus homo est. vel, tum verò totum Christi corpus mysticum erit Deo planè subiectum, & per omnia obsemperans. Omnia i. per omnia, seu perfectè, vel loco omnium .s. quæ possint optari ab homine.

29. Pro mortuis.i. ipso baptismo mortuorum resurrectionem profitentes .s.in aquam mersi, velut in sepulcrum; & inde veluti resuscitati emergentes. vel, qui baptizantur i.affliguntur, seu patiuntur pro iis qui sunt in Purgatorio, ieiunijs & alijs pœnitentijs se macerantes. baptizari.n. interdum est pati. vt Mar.10.Luc.12.

31. Morior.i.mortis periculum subeo. Propter.lege,per. est.n.iuramentum, vt No. Aug.3. de doct. Christ. potest etiam intelligi.q.d ob vestrum profectum. Vestram,i.de vobis. In Christo.i.apud Christum.

32. Secundùm hominem.i.humano more,ob finem aliquem temporalem. Ad bestias. Quidam leonesintelligunt, quibus aiunt fuisse obiectum, nec læsum; alij probabilius, ad feros homines qui ei aduersabantur, præcipuè Iudæos, referunt. Manducemus,&c.q.d.quin illud potius facimus, quod dicunt qui nihil credunt. videtur autem alludere ad Sap.2 Cras.i.citò. Moriemur.s.corpore & anima. Est.n.vox non credentium animæ immortalitatem.

33. Corrumpunt,&c Menandri est senarius.

34. Euigilate .i. expergiscimini. Iustè.i.rectè, seu ad iustitiam .s. faciendam. Reuerentiam.i.pudorem. q.d.pudere vos deberet talium errorum, quibus vestrûm aliqui miserè tenentur.

36. Insipiens,&c. q.d.cur non aduertis quod tu ipse facis?

37. Vtputa.i. verbi gratia.

39. Caro.i. corpus.

40. Et.pro,& sunt. Gloria.i.claritas.

44. Animale .i. subiectum passionibus & necessitatibus. Spiritale.i.omnino spiritui subiectum, nulloque indigens. Est &. pro, erit &.

45. Scriptum.s.Gen.2. Nouissimus.s.Christus. Est autem id à Paulo additum. Est autem sensus huius loci: Primò homini datum corpus viuens vita animali: Christo verò, post resurrectionem corpus spirituale .s. nullì subiectum indigentiæ cibi aut potus, aut huiusmodi aliorum quibus Adæ corpus subiectum. Potest & sensus esse: Adamo datam vitam qua viueret, Christo verò qua posset etiam homines viuificare & resuscitare.

50. Caro & sanguis.i.corruptio carnis, & sanguinis. August.epist.146. Neque corruptio. explicatio præcedentis.

51. Mysterium.i.rem diuinam occultam. Immutabimur.s.ad gloriam.

52. Momento .i. temporis puncto. Nouissima .i. qua dabitur signum postremũ. fortè intelligit septimam ex illis de quibus Apoc.8.9.& 10. Tuba .i. signo aliquo clarissimo, quod dicitur etiam vox Christi, & Archangeli. Aug. Epist.120. Et nos.s.electi. Hinc apparet legendum suprà, Non omnes immutabimur; & non vt Græca nunc habent.

53. Hoc. quasi in carnem digitum intendit. Aug.de fide & Symb.cap.10.

54. Scriptus.s. Isa.25. In victoria.i.per victoriam.

55. Vbi est mors,&c. Id sumptum ex Ose. 13. secundùm 70. vbi nunc sic legitur: Vbi causa tua mors, vbi stimulus tuus Inferne? vide ibi.

56. Mortis.i.mortem afferens. Lex.s.fomitis, qui ad peccandum incitat; vel lex vetus, per occasionem, vt dicitur Rom. 5.& 7.

58. In Domino.i.per Dei gratiam; seu quod attinet ad Dei remunerationem.

Cap. XVI.

1 COLLECTIS.i.collectione eleemosynarum.

2. Vnam i.primam. Sabbati.i. hebdomadæ.s.dominica die.Græc.sabbatorum.

3. Per epistolas.iunge cum sequentibus. Gratiam.i.beneficium eleemosynæ.

4. Dignum.i.conueniens q.d. si res tanta erit, vt æquum sit me etiam ire.

6. Hyemabo.i. hyemem transigam.

7. In transitu.i.transeundo istac.s. in Macedoniam. vide seq. Epist.cap. 1. q. d. transibo quidem per vos, sed non immorabor. Manere.pro,mansurum.

9. Ostium, &c q.d. multi sunt parati fidem recipere. Euidens i. vnde apertè fructus speretur. Græc. efficax. Syr. operosum. Et aduersarij. pro, quamquam aduersarij.

10. Venerit.s.ad vos. Timore. q. d. facite vt possit inter vos agere confidenter.

12. Vtique. Græc. omnino. Syr. nunc. Vacuum. Græc. opportunum. Syr. locus.

15. Domum.i familiam. Stephanæ. virum quidam putant, alij fœminam. vide sup. cap. 1.

Primitiæ.i. primi Christiani. Ordinauerunt.i. exhibuerunt.

16. Subditi.i.seruientes.s.si quid opus habuerint.

17. Vobis.pro,ex vobis. Deerat.s.præsentia vestra, vel subsidium. Suppleuerunt.s.suo aduentu, vel ministerio.

18. Vestrum,s.qui velut erat in ipsis. Cognoscite .i.agnoscite, seu honorate.

19. Salutant vos. Syr. postulant pacem vestram. Ecclesia.i. congregatione, seu familia fideli.

22. Anathema.i. excommunicatus. q. d. dignus est qui excommunicetur, seu perdatur.

Maran.i. Dominus noster. Chal. est.

Atha.i. venit. Chald. est. q. d iam venit propter homines, ideo amandus. vel, venit, pro veniet .s. ad iudicium, ideo timendus.

24. Charitas mea, &c. q. d. amor quo vos in Christo diligo, vobis prosit. Amen. Græc. additur. Missa è Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum & Timotheum. Syr. Missa è Philippis Macedoniæ per Timotheum.

II. AD CORINTHIOS.

Reddit causam cur ad eos non venerit, vt promiserat. vultq́ ignosci illi fornicario pœnitenti. differit de statu legis Euangelicæ, officijq́ Christiani; laudat illos; monet de collecta; & de suo munere, Deiq́ in se beneficiu aliqua adiungit.

CAPVT I.

1. SANCTIS.i. Christianis. sic dicuntur, quòd sint ad sanctitatem vocati, seu per Christum sanctificati.

2. Gratia.s.multiplicetur. vide 1. Petri 1.

3. Totius.i.omnis, seu perfectæ. Consolationis.s. dator.

4. Omni.pro,quauis. Exhortationem.Syr.consolationem. verbum Græcum vtrunque significat.

5. Passiones.i.afflictiones. Christi.i.ob Christum illatæ, vel toleratæ.

6. Exhortatione. Syr.consolatione. Siue consolamur, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Græc. hoc loco, sed inf. non tamen omnia. Videntur conflata ex duabus versionibus. Siue exhortamur, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Syr. Et salute.s.fit. Operatur, &c. Græc. efficitur, seu exercetur, in tolerantia, &c. Passionum.i. afflictionum.

7. Vt.Græc.&. Sit.Græc.est. Pro vobis.i.quam de vobis habemus.

8. In Asia.s. Ephesi. Virtutem.i.vires nostras.

9. Responsum.i.certam expectationē, seu iudicium, quod esset secutura.

10. Eruit.i.eripit.

11. Ex multarum, &c. Græc. ex multis personis. Eius, &c. i. pro dono nobis à Deo collato.

12. Nam.pro,& quidem. Gloria.Græc.καύχησις.i. gloriatio. Dei.i.ex Deo.q.d.sancta. Ad.pro,erga.

13. Non.n.&c.q.d. Id verò quod scribo nunc, & in superiori epistola legistis; & alloqui ex factis meis iamdudum cognoscitis.

14. Vestra.s.gloriabantur quòd Paulum habuissent præceptorem. Nostra.s.eritis. Die.s.iudicij.

15. Prius. pro, pridem. Secundam.s. secundo meo ad vos aduentu. Gratiam.i.beneficium spirituale.

17. Vsus sum.s.non veniens ad vos. Carnem.i.sensum carnis. Est.Græc.etiam. sic & inf. q.d. mutatio, seu aliud in dictis, aliud in factis; quamquam Græc. nunc aliud quiddam significatur.

18. Fidelis.q.d.benedictus sit, seu laudetur de fidelitate, quam & mihi præstitit. Sermo.i. prædicatio.

Non est.pro,non fuit. Sed est.pro,sed fuit. In illo est.pro,in illo etiam.i.constans affirmatio.

19. In illo.pro,in illa prædicatione.

20. In illo.pro, in illis. q. d. veræ fuere, & impletæ suo tempore. Amen.i.veritas. pro, veræ promissiones.

Deo ad gloriam.pro,ad gloriam Dei. Vestrā.Græc. per nos. vnde alij legunt, nostram.

22. Signauit.s.velut impresso signo. Et dedit, &c. explicatio præcedentis. Pignus.s.velut arrham.

23. Inuoco.i.cito. In.pro,contra.s.si mentior. Syr. testor Deum per animam meam. Parcens vobis.i. vestri causa, quibus.s.expediebat ne venirem. vide cap. seq.

Vltrà.i.adhuc.

24. Non quia.pro,nec.n. Dominamur, &c. q. d. nec.n.gerimus nos vt dominos vestros, ob fidem quam vobis prædicauimus, sed consulimus vestræ saluti.

Gaudij.i.consolationis. Statis.sub.in eaque operam damus, vt perseueretis.

CAP. II.

1. IN tristitia .i. contristaturus castigationibus.

3. Hoc ipsum.i.de hac re.s. vt prius emendaretis errata,

eratis, quàm ego venirem. Scripſi.ſ.priori Epiſtola.

Confidens.ſ.vos facturos. In.pro,de.

4. Anguſtia.i.anxietate. Per multas.pro,cum multis. In vobis.Græc.in vos.

5. Non me.ſ.ſolum. Ex parte. iunge cum,omnes vos. Vt non onerem.i.ne quid grauiùs dicam.

6. Fit. pro,facta eſt.

7. Donetis.i.debeatis condonare. Abundantiori.i.grauiori. Abſorbeatur.i.opprimatur.

9. Experimentum veſtri .i. periculo de vobis facto.

10. Donaſtis.Græc.donatis.pro,donabitis.

Et ego.ſ.dono. In perſona.i.vice,ſeu auctoritate.

11. Circumueniamur.ſ.ſi nobis illum eripiat per deſperationem. Cogitationes.i.aſtutias, ſeu machinationes.

12. Troadem.quæ priùs Troia vocabatur. Hier.ep. 150.q.11. In Domino.i. in Chriſti negotio .ſ. Euangelica prædicatione. vel,per Dei gratiam.

13. Spiritui.pro,in ſpiritu. Titum. hoc Paulus interprete vtebatur, vt Petrus Marco,quia diuinorum ſenſuum maieſtatem,digno non poterat Græci eloquij explicare ſermone. Hier.ep.150. Macedoniam .ſ. vt ibi Titum inueniret. Hier.ep.150.

14. Triumphat.i.facit triumphare, ſeu vincere.

In Chriſto.i.per Chriſtum, ſeu in rebus Chriſti.

Odorem.i. ſuauitatem.

15. Bonus odor.q.d.per nos ſe prodit, vt res odorata per odorem. Deo.i.ad Dei gloriam.

In iis.pro,iis,ſeu,apud eos.

16. Mortis.i. afferens mortem .ſ. quia non creditur quod prædicamus. In mortem.i.moriendo, ſeu dum moriuntur tales. Sic Chriſtus dicitur poſitus in ruinā,&c.

Vitæ i.vitam afferens.ſ.credentibus. In vitam.i.viuendo,ſeu dum viuunt.ſ.per fidem. Hæc.ſ.præſtanda.

Tam.ſ.vt par eſt.quamquam Græc. non eſt.

17. Adulterantes.i. vitiantes. Græc. cauponantes.ſ.vt caupones, qui vina corrumpunt. vel q. d. ad quæſtum abutentes. Ex Deo.ſ.acceptum. In.pro,de,vel per.

CAP. III.

1. ITERVM.q d.poſt tot noſtra de vobis merita.

2. Epiſtola.ſ.cõmendatitia.q.d.abundè nos commendat vita veſtra, quos ſic inſtituimus. Scripta, &c. q.d.quos etiam in corde habemus,velut impreſſos.

3. Manifeſtati .i. dum apparet. Chriſti i. in qua Chriſtus deſcriptus. Carnalibus.i. carneis.ſ. viuis, & ſentientibus,ſecundùm Aug. vide de ſpir.& lit. cap.17. & 15.cont. Fauſt.

4. Talem.ſ.quod ſitis epiſtola noſtra,&c.

Ad.pro,apud.

5. Sed. pro,nam.

6. Littera,&c. Græc.litteræ, ſed ſpiritus.i.non legis veteris, ſed nouæ, vel, non Scripturæ ſolius, ſed etiam gratiæ.ſ.qua intelligitur, & ſeruatur.

Occidit.i.ſine ſpiritu.auget.n. concupiſcentiam præceptum dum prohibet malum, grauiuſque peccatur, ſi deſit gratia. vide Aug.de ſpir.& lit.cap.4.

7. Miniſtratio mortis.i.lex afferens mortem, modo proximè dictu Deformata.i.deſcripta,ſeu inſculpta.

Gloria.i.claritate, ſeu ſplendore.ſic inf.

Quæ.ſ.miniſtratio,ſeu lex,vel potiùs gloria, vt appareret ex Græc. Euacuanda.i.abolenda.

9. Damnationis. quam ſup.vocauit mortem .ſ.animæ. Abundat.i.excellit. Iuſtitiæ.i.per quod confertur iuſtitia.

10. Glorificatum eſt .i.dicendum fuiſſe glorioſum.

Claruit.Græc. glorificatum eſt. In hac parte .i. ſi conferatur cum gloria Euangelica. Gloriam.ſ. Euangelicam.

11. Per gloriam.i.glorioſum. Manet.ſ.perpetuò.

12. Talem.i. tantarum rerum.

13. Et non.ſ.oportet nos facere. Intenderēt.ſ.oculos,quia ferre ſplendorem non poterant.

Quod euacuatur .i. quæ res, ſeu gloria, tandem abolenda erat.

14. Obtuſi.i.obcæcati. In lectione.i.dum legitur.

Quoniam, &c. q. d. quia cùm per Chriſtum ſolùm tollatur, illi Chriſtum non recipiunt.

17. Spiritus eſt. ſub. atque Spiritum intelligendi legem.

18. Nos.ſ.Chriſtiani. Reuelata facie .i. ſine velamine impediente aſpectum, ſeu fidei conſiderationem. faciem verò intellige vel legis Euangelicæ, vel noſtram.

Speculantes.i.velut per ſpeculum aſpicientes.

In eandem,&c.i.ad ſimilitudinem diuinæ gloriæ.

A claritate,&c. Græc. à gloria in gloriam .ſ. procedentes. Tanquam, &c. q.d. nempe faciente id Spiritu Dei in nobis.

CAP. IIII.

1. MISERICORDIAM.ſ. electionem ad id munus. Deficimus.i.negligentes ſumus.

2. Abdicamus.i.reiicimus. Occulta dedecoris.i.dedecoroſa, quæ ſolent à peccantibus occultari.

Adulterantes. Græc. doloſè tractantes. Commendantes.i.probantes. Ad.pro,apud. Cõſcientiam.i.iudicium. Coram Deo.ſ.approbante.

3. In ijs.pro,ijs.

4. Deus.de quo Ioan. 14. Princeps huius mundi .ſ. colebatur ab infidelibus diabolus pro Deo. poteſt & de Deo vero intelligi, & tūc, huius ſeculi, cum ſequentibus iungendum. & ſic intelligit Iræn.lib. 3.cap.7.

Gloriæ Chriſti.i.quo apparet Chriſti gloria, ſeu per quòd Chriſtus glorificatur.

5. Seruos.ſ.nos exhibemus,ſeu fatemur.

Per.i.propter.

6. Dixit.i.iuſſit.Heb. Splendeſcere .ſ. cùm mundi lucem crearit. Scientiæ.i.cognitionis.

Claritatis.Græc.gloriæ. In facie.ſ.relucentis. alludit ad faciem Moſis. Faciem verò vocat præſentiam, ſeu opera.

7. Iſtum.ſ.illuminationis. Vaſis,&c.ſ.intra corpora fragilia. Sublimitas.ſ.ſtatus noſtri. Virtutis.i.potentiæ. Ex nobis i.nobis aſcribatur.

8. Anguſtiamur.ſ.animo. Aporiamur.i. periclitamur. Deſtituimur.ſ. à Deo.

9. Humiliamur.i.affligimur. Confundimur.i.erubeſcimus.

10. Chriſti.ſ. patientis exemplo. Manifeſtetur .i. appareat.

11. Qui.pro,dum. Mortem.i.mortis periculum.

12. Operatur.i.exercetur q.d. obijcimur ſæpe mortis pe-

tis periculis. Vita,&c.q.d.vos verò Dei beneficio prosperè agitis.

13 Eundem.f.eum antiquis Patribus. Sicut, &c. iunge cum sequentibus. Loquimur.i.cõfitemur quod credimus.

14. Nos.i.me,meosq; socios. Cõstituet f.apud se.

15. Omnia.f.à nobis fiunt, seu à Deo. Per multos,&c.pro,per multorum gratiarum actionem.

16. De die in diem.i.in dies.

17. In sublimitate.i.excellenter. Operatur.i.parit.

18. Temporalia.i.ad tempus durantia.

CAP. V.

1. DOMVS f.corpus. Habitationis. Græc. tabernaculi. Aedificationem.pro,ædificium.

2. In hoc f.tabernaculo. Habitationem.f.gloriam cælestem. De cælo.i.cælestis.

3. Si tamen,&c.q.d.si tamen nobis tantum bonum contigerit.

4. Grauati.f.mundi miseriis. Eo quòd nolumus. pro,nec vellemus.f.si fieri posset. Expoliari.f.corpore.

Vt absorbeatur,&c.i.sic vt mortalitas per immortalitatem auferretur non morientibus.

5. Efficit. Græc.effecit i.parauit,seu destinauit.

In hoc.f.vt faciat immortales. Deus.f.est.

Pignus.f.arrham.

6. Audentes.i.confidentes. Peregrinamur à Domino.i.longè agimus à Dei visione,& felicitate.

7. Speciem.i.visionem speciei,seu faciei.

8. Autem.pro,inquam. Bonam voluntatem habemus q.d.optamus.

9. Absentes.f.ab eius visione. Præsentes.i. cùm ei sistemur.

10. Propria corporis.i. acta,dum viueret in corpore.

11. Scientes, &c.i.Deum timentes. Suademus.i. probari studemus.Vide Gal.1. In conscientijs vestris.i. apud vos.

12. Pro nobis.i.nostri causa. Habeatis.f. quid dicatis,vel vnde gloriemini. Ad eos.i.apud eos.

In facie.i.exteriùs. In corde.q.d.cùm tamē in conscientia sua non habeant vnde glorientur.

13. Deo.i.ad Deum. Sobrij.sumus i.nos demittimus,seu attĕperamus. Vobis.sub.ex charitate facimus.

14. Christi.i.in Christum. Vrget.i.compellit.f.ita facere. Aestimantes.i.animo reputantes.

Mortui sunt.f.peccato,& velut mortuos viuere oportet cæteris rebus,solique Christo viuere.

15. Et pro.pro,Nam pro. Heb.

16. Ex hoc.f.tempore. Nouimus,&c.i. cogitamus vt mortalem, sed immortalem.

17. Si qua.pro,si quis est. Vetera.i.quæ veteris hominis.

18. Nobis.f.Apostolis. Reconciliationis.f.prædicandæ,& quodammodo perficiendæ.

19. Reputans.i.imputans. Verbum.i. prædicationem,seu negotium.

20 Pro Christo.i. loco Christi. Exhortante. verti poterat consolante.

21. Nouerat.i fecerat. Peccatum fecit i.hostiã pro peccato Aug ep.120 Iustitia Dei.i.iusti coram Deo, seu,per Dei iustitiam. In ipso.i. per ipsum.

CAP. VI.

1. ADIVVANTES. Græc.cooperantes.f.Deo. Recipiatis.pro,receperitis.

2. Ait.f.Deus.Isa.49. Accepto.i.mihi placito. Die salutis.i.tempore gratiæ,

3. Offensionem.q.d. neminem offendẽtes, vel scandalizantes. Ministerium,&c.i.prædicatio Euangelica.i quasi non reddat bonos qui eam sequuntur,vel de se loquitur.q.d.curo sedulò, ne ministerium meum quisquam possit meritò reprehendere.

4. Exhibeamus. Græc. exhibentes, quod potest ad Paulum referri,& quidem id magis volunt sequentia.

Necessitatibus.i.indigentiis.

6. Castitate Græc.puritate. Scientia.i.prudentia.

Suauitate.i.benignitate Syr.lenitate. In Spiritu sancto.i. per Spiritum sanctum. Iungi potest cum præcedentibus,& sequentibus.

7. Veritatis.i.veraci. Virtute Dei.i. operibus,Dei virtutem demonstrantibus. Arma.i.opera.

A dextris,&c. q.d.vndiq. vel,in prosperis & aduersis.

8. Ignobilitatem.i. ignominiam.

Per.infamiam,&c.q.d.per conuitia,& laudes.

Cogniti.f. Deo, & probis.

9. Castigati.i. correpti.f. à Deo. Mortificati.i.interfecti.

11. Ad vos.f.ad liberè vobiscum loquẽdum, seu vos plenè instituendos. Dilatatum.f.charitate erga vos.

12. Non angustiamini.i.non locum angustum habetis. Angustiamini autem, &c. q.d. at minus latum habetis cor,quàm opto.

13. Eandem.i. quam ego. Remunerationem.f. à Deo. Dilatamini.f.charitate.

14. Iugum ducere.i.commercium habere, vel coniugia inire. Participatio.i.consortium. Societas.Græ. communio.

15. Conuentio.i.concordia. Ad Belial.i.cum diabolo. Pars.i participatio.

16. Idolis.Syr.templo dæmoniorum.

CAP. VII.

1. SPIRITVS. i.mentis, seu voluntatis.

Perficientes. No.perfici ab homine suam sanctificationem.f.per opera bona.

2. Capite nos.i.excipite charitatem meam in vos.

Circumuenimus.i.seduximus, seu per iniuriã quicquam eius occupauimus, nam Græc. ἐπλεονεκτήσαμεν.

3. Dico.f hæc.q.d.non id dico,quòd in hac parte volim vos obiurgare. Estis.f.sic dilecti,seu fixi.

Ad commoriendum, &c.i. vt vobiscum parati simus & mori,& viuere.

4. Proinde. Vestra: lege,nostra.

5 Caro.i.corpus. Omnem.i.maximam.

7. In vobis.i.ex vobis. Aemulationem.i.studium.

8. Pœniteret.pro,pœnituerit.f.antea aliquantum.

Ad horam.i. breue tempus.

9. Patiamini ex nobis.i.passi sitis ob ea quæ scripsi.

10. Seculi.i. mundanorum, seu de rebus mundanis.

Mortem.i. animæ sæpe.

11. Sed.pro,imò Defensionem.i.satisfactionem (hæc.n.peccatorem defendit) vel,cautionẽ in posterum.

Indigna-

Indignationem.s.contra peccatum. Aemulationem .i.zelum, seu studium boni. Vindictam.s.peccati.

Incontaminatos esse negotio.i.sic vt appareret, vos in eo negotio inculpatè, seu bene gessisse.

12. Non.pro, non solùm. Passus.s. pater eius qui incestum commiserat. Sed.pro, sed etiam.

13. Abundantiùs.i.multò. Super.i.de.

Refectus.i refocillatus.

14. Sum confusus.i.erubui. Veritas facta est.i.vera esse comperta est.

15. In vobis.pro, erga vos.q.d. plurimum vos amat.

CAP. VIII.

1. GRATIAM Dei s.ad faciendam eleemosynam, & libenter patiendum.

2. In multo, &c.q.d. experti multas tribulationes, valde sunt læti. Altissima.i.maxima Græc.profunda.

In diuitias, &c.q.d.ad largiendum cum magna animi sinceritate.

3. Virtutem.i.facultatem. Et pro, imò verò.

Voluntarij i.spontanei largitores.

4. Cum multa, &c.q.d.valde instanter.

Nos. sub. vt acciperemus. Gratiam.i. eleemosynæ beneficium. Et.pro, id est. Ministerij.i subsidij.

5. Et non.pro, & non solùm. Sed.pro, sed etiam.

Per voluntatem Dei.i.Deo volente, eosque ad id mouente. vel, ad Dei voluntatem faciendam .s. per nos eis indicatam.

6. Ita, &c. q.d.quod nobis animum dedit, vt &c.

Gratiam i.eleemosynam.

7. Sermone, i.exhortatione. Scientia.s. rerum diuinarum, seu, prudentia. Abundetis.s. hortamur.

8. Aliorum .s. Macedonum. Solicitudinem .s. in danda eleemosyna. Ingenium.i animũ, seu affectum. Græc.ingenuitatem. Comprobans.i. probans, seu explorans.vel pro, prouocans.

10. Hoc.i.re hac Nõ solùm facere.s.nũc.vel sunt verba transposita. Syt. non solùm velle, sed etiam facere, &c. vide cap.sequens. Priore.i.superiore.

11. Voluntatis.pro, volendo. Perficiendi.pro, perficiendo.

12. Secundùm id, &c. Hinc fortè illud sumptum, Voluntas pro facto reputatur.

13. Remissio.i. relaxatio. Tribulatio.sub. volumus. Ex æqualitate i. pro cuiusque viribus.vel, iuxta id quod statim sequitur.

14. Illorum.s Macedonum. Illorum abundantia.s. cùm erit, & vos indigebitis.

15. Scriptum.s de manna. Multum.s.collegit.

Abundauit i.plus habuit.s. quàm cæteri.

Minorauit.i. minus habuit.s. certa quædam singulis mensura præscripta erat ad cibum.

17. Exhortationem.s.meam. Solicitior.pro, valde solicitus. Voluntate.i. sponte fortè fuerat prius profectus, quàm ei à Paulo præscriptum erat.

18. Fratrem.s.Lucam, vel Barnabam, vel Apollo.

Euangelio.s. scripto (si Lucas intelligatur) vel prædicato.

19. Autem sub.id. Gratiam.i.eleemosynam colligendam.fortè alludit ad illud, quod dicit, Gal.2.

Destinatam.i.promptam.

Nostram. Græc.vestram.s.implendam.

20. Deuitantes.i.cauentes. Plenitudine.i. copia.s. pecuniæ.

22. Fratrem. Incertum quem dicat. In vos.pro, de vobis.

23. Pro Tito i causa Titi.s.facite. Fratres nostri i. pro reliquis fratribus nostris. Gloriæ. Græc gloria pro, ad gloriam.

24. Gloriæ pro vobis.i.gloriationis de vobis.q.d. exhibete vos vt postulat charitas vestra, & nostra gloriatio.

Facie.i.conspectu.

CAP. IX.

1. MINISTERIO.s. hoc de quo suprà.i.eleemosynæ subsidio. Ex abundanti.i.superfluum.

Scribere.s.multa.

2. Quoniam.pro, dicẽs quod. Achaia.s. Corinthij.

Vestra pro, vestri. q. d. vestro exemplo, ô Corinthij, multi sunt excitati.

3 Euacuetur.i.reddatur inane, seu vanum appareat.

Dixi.s.sup.vel q.d.iuxta id quod apud Macedones de vobis prædicaui.

4. Substantia.i.re, seu negotio. Græc.additur gloriationis.

5. Præueniant i.præcedant me. Repromissam.pro, promissam. Benedictionem.i. beneficentiam.

Auaritiam.q.d.ne parca sit.

6. In benedictionibus.i.copiosè. De.Græc.in.

7. Vnusquisque.s.det. Ex necessitate.i.coactè.

8. Gratiam.s.spiritualem, vel temporalem.

10. Semen .s. materiale.i.granum, & spirituale.i. gratiam. Incrementa.i.prouentus. Iustitiæ.i à iustitia ortorum operum. vel, eleemosynam intelligit, quæ interdum vocatur iustitia in scriptura.

11. Simplicitatem.i. sinceritatem. Quæ operatur, &c.q.d.ob quam Deo gratias agimus.

12 Desunt.s ad sustentationem. Sanctis.i. Christianis. Abundat, &c. q. d. facit vt multi ob id Deum laudent.

13. Per probationem, &c.i.approbantes id opus glorificent, &c. In.pro, de. seu, ob. Confessionis.s. per opera bona. In.pro, iuxta. Et simplicitate.explicatio præcedentis. Illos.s.sanctos, de quibus sup.

14 Et.s.glorificantes.vel q.d. præterea orant pro vobis. Vos.s.videre.

15. Dono.s.data vobis gratia.

CAP. X.

1. MODESTIAM.i.benignitatem. In facie.i. præsens.

2. Autem.pro, inquam. In quosdam, iunge cum, audeam. Secundùm carnem i.humano more

Ambulemus.i.conuersemur. sub.quod tamen non sic est.

4. Deo.i. Dei virtute. Munitionum.s aduersariorum. Consilia destruentes.pro, quibus destruimus consilia.i.machinationes.

5. Altitudinem.i.eminentiam, seu superbiam.

Scientiam.i.cognitionem.

6. Cum impleta, &c.q.d.postquam adhibueritis vos

remedia à me præscripta, si non profecerint.

7. Secundùm faciem.i.apparentiam. Videte. sub. & prouidete.q.d.corrigite tales.Alij,videtis.q.d. mea satis nostis.s.quid possim.

8. Amplius.s.quàm soleam.vel, plus quàm ipsi.

9. Vt autem,&c. q. d. non faciam tamen, ne existimet,&c.

10. Inquiunt.s.quidam.

12. Audemus.i. animum inducimus. Inserere.i. miscere. Comparare nos.i.similes esse. Et comparantes,&c.q.d.accommodantes nos viribus nostris.

13. In immensum.i. vltra modum.

14. Super.i. vltra quàm par est. In Euangelio.i. prædicando Euangelium.

15. Crescentis,&c. pro,crescente fide vestra.

Magnificari.i.gloriari,seu laudem consequi.

Regulam.i.mensurã. In abundantia.i.abundanter.

16. Etiam.pro,& etiam. Euangelizare.s.speramus.

In iis. pro, & in iis. Præparata.i. à Deo commissa nobis.

CAP. XI.

1. SVSTINERETIS. pro,sufferatis. Modicum quid.i.paulisper. Insipientiæ.pro,insipientiam. Syr.insipientem loquentem. Sed &.pro,attamen.

2. Aemulor.i. zelo prosequor. Dei.i. secundùm Deum,seu Dei causa. Exhibere.i. vt exhibeam.

3. Sensus.i.mentes. In Christo.i.secundùm Christi voluntatem.

4. Alium.s.meliorem. Rectè pateremini.i.meritò ferretis talem.

5. Enim pro,autem. A magnis.pro,quàm magni.

6. Sermone.planè defuit Paulo orationis facilitas,& elegantia.

7. Exaltemini.pro,exaltaremini.s.apud Deum.

8. Vestrum.i.erga vos.q.d.vt vobis inseruirem.

10. Est veritas,&c.q.d.verè dico teste Christo.

Infringetur.i. mihi peribit. Achaiæ. in ea est Corinthus.

12. Et faciam.i.faciam etiam posthac. Gloriantur.s.se posse ex Euangelio viuere.

13. Subdoli.i. dolosi.

16. Dico. iunge cum,quod loquor,&c.

17. Secundùm Deum.i.diuino more,quo soleo Dei mysteria tractare,nihil me commendãs. q.d.humanum quiddam dicam. Quasi.s. videri poterat insipientia.

Substantia.i.negotio,seu argumento.

18. Secundùm carnem.i.de carnis nobilitate.

Gloriabor.i.possim gloriari.

20. Deuorat.s.vestra. Accipit.s.munera.

Cædit. iunge cum sequentibus.

21. Secundùm,&c.q.d.cædit,inquam,quod attinet ad ignominiam,seu conuitia quibus vos afficit.

Quasi nos,&c. q. d.tribuatur sanè infirmitati meæ, quòd vos non sic tractauerim. In insipientia.i. velut insipienter.

23. Minùs sapiens.Græc.desipiens. Abundantiùs. pro,abundanter.

24. Quadragenas.s.plagas. Vna minus, ita Iudæi solebant, cauentes ne fortè excederent numerum quadragenarium à Deo præscriptum. Deut.25.

25. Maris. pro, mari.s. iactatus vndis extra nauim. Syr. sine nauigio in mari.

26. Genere. Syr.cognatione mea.s.Iudæis.

27. Aerumna.i.molestiis.

28. Instantia mea.i. mihi imminentia pericula.

29. Infirmatur.i.dolet,seu affligitur.

30. Infirmitatis,&c.q.d.de iis quæ patior.

32. Regis.s. Petreæ, & Damasci. Erat is socer Herodis Tetrarchæ,qui Ioannem decollauit.

CAP. XII.

1. NON expedit. q. d.quod quidem alioqui non expedit.

2. In Christo.i.Christianum, vel per Christi virtutem. In corpore.s.manente anima. Tertium.s. empyreum. nam primum, aëreum; secundum, orbes qui mouentur.

4. Arcana.Græc.ἄῤῥητα.i.ineffabilia. Nõ licet,&c. .i. quæ explicari non possunt ab homine.

5. Gloriabor.q.d.pro tali re,seu homine,possim quidem gloriari: Pro me autem.q.d.nam in me (quod ex me est) non est de quo possim, nisi quis putet materiam gloriationis esse posse, infirmitates.de quibus sup.dixi.

6. Si voluero,&c. q. d. quanquam non desint in me Dei dona multa,de quibus possim, si velim,gloriari.

Parco.i. abstineo.

7. Magnitudo.i.excellentia. Stimulus carnis.i.tentatio carnem ad peccatum stimulans. Angelus.pro, nempe Angelus. Satanæ. pro, satanas,nisi fortè ipsam tentationem significet,à Satana.s.immissam.

Colaphizet.i.velut colaphis impactis, pudore magis afficiat,quàm lædat.

9. Virtus,&c.q.d. potentia mea illustrior apparet in carnis infirmitate.s.dum teneo ne peccet.

11. Insipiens. pro,velut insipiẽs. Ab iis.pro,quàm ij. Supra modum.i.excellentissimi.

12. In omni.pro,cum omni. Virtutibus.i. miraculis.s. factis Dei virtute. quo vno verbo comprehendit omnia signorum & prodigiorum genera.i. minorum & maiorum miraculorum.

13. Donate.i.condonate. Iniuriam.vrbana ironia.

14. Nec.n.&c q.d.facio in eo patris officium, cuius non est à filiis accipere, sed eis dare. & hic vrbanitas quæ iam est potius sententiæ, quam rationis firmitas, Aliâ.n.ait,Quis militat suis stipẽdiis vnquam? &, quid magnum est si carnalia vestra metamus?

15. Impendam.s. quæcunque habeo. Super.pro, insuper. Diligar.s.à vobis.

16. Esto.i.dixerit fortè quis quòd.

17. Circumueni.s.volens vestra eripere.

18. Vestigiis.i.passibus.q.d.eodem modo.

19. Olim.i.de rebus olim factis. Græc πάλιν.i.rursum. Interpres legit πάλαι. Excusemus.q.d. putatis nos id dicere excusationis causa,vt fit, & defensionis rerum nostrarum,& non potiùs causa vestri?

Coram Deo,&c.i.teste Deo. In Christo.i. Christi spiritu. Omnia.s.dicimus,vel,fecimus.

20. Aemulationes.i.inuidiæ. Animositates.i. iræ.

CAP. XIII.

1. TERTIO.s.bis iam venerat Corinthum.

Vt.non est in correctionibus.

Trium.

Trium. videtur alludere ad aduentuum numerum. q.d. vt tres testes rem confirmant, ita mei ad vos aduentus. Stabit.i.confirmabitur. Verbum.i.dubium negotium.

3. Experimentum.i.probationem. In vobis.pro, in vos.

4. In illo.Syr cum eo. In vobis.pro,vobiscum,seu, quam in vos exercet

5 Tentate.i.explorate. Reprobi.i. improbatis moribus,seu sine probatione.

7. Reprobi.Græc.velut reprobi.i.non probati. q.d. modò vt vos bene habeatis,nolo vllam mei ab hominibus haberi rationem.

8. Non.n.&c q.d.nec.n. aliud opto, quàm vt secundùm veritatem.i.iustè viuatur.

9. Consummationem .i. perfectionem .s. vt perfecti sitis.

11. Exhortamini.s. inuicem. Verti poterat consolamini. Sapite.i.sentite.Syr.sit inter vos concordia.

13. Dei.s.Patris. meminit.n. omnium personarum.

Amen. Græc additur, Missa è Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam. Quidã è Nicopoli missam putant.

AD GALATAS.

Contra eos qui legalia seruanda contendebant. Addit & quædam ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. AB hominibus.s.ad Apostolatum vocatus. Hominem.s.purum. Christus n.etiam Deus. Galatiæ.s.precatur quod sequitur.

3. Gratia.s.multiplicetur.

Nostro &. lege,& nostro.

4. Secundum,&c.iunge cum,dedit,&c.

7. Quod non est pro,cùm tamen non sit.q.d.non est illud Euangelium,quia vnum solum est. Nisi.pro,nisi quod. Conuertere.i.mutare.

8. Quã.pro,id. Anathema sit,i.perdatur omnino.

9. Prædiximus.s.aliàs,vel proximè.

10. Modò.i.nunc. Suadeo.i. probari studeo. vide 2.Cor.5. An,&c.explicatio præcedentis.

Placerem.i.ideò rectè facerem, vt placerem. Aug. 2. de Ser.Do.

11. Secundùm hominem .i. hominum inuentum, seu ab homine profectum. Hominе.vide sup.

13. Expugnabam.i.vastabam,seu impugnabam.

14. Genere meo. Syr. Cognatione mea .s. Iudaica gente. Aemulator.i.studiosus. Paternarum mearum .i.à patribus meis acceptarum.

16. In me,pro,per me. Acquieui.i. consensi.

Carni & sanguini.i.hominibus.

17. Antecessores meos.i. priores me.

18. Tres.s.à conuersione. Veni.s.è Damasco fugiens,de quo Act.9.sic.n. quidam interpretantur.

Petrum.velut primum inter Apostolos. Amb, Syr. Cipha.sic & inf.

19. Neminem.s.tunc. Iacobum .s.minorem, filium Alphæi.

20. Coram Deo.i.teste Deo.

22. In Christo.i. Christianè.

23. Auditum habebant.i.audierant.

24. In me.i.ob meam conuersionem, & prædicationem. Clarificabant. Græce glorificabant.

CAP. II.

1. QVATVORDECIM.s.à conuersione.

2. Secundùm reuelationem.s. monente Domino, vt id facerem. Contuli.s.vt haberem securitatem prædicandi. Hier.ep.89. Seorsum.non publicè,ne Iudæi conuersi,qui legem putabant seruandam,scandalizarentur. Hier. Iis.iunge cum,illis,q.d.cum illis inquam. Aliquid.i.in pretio. In vacuum.i.opinione aliquorum.

4. Sed.q.d. Id quod feci. Subintroductos .i. irrepentes. Falsos.i.falso nomine. Fratres.i.Christianos.

5. Subiectioni.i.vt illis subiiceremur.

6. Ab iis.s.nihil didici. Aliquando.s.ante Apostolatum. Erant.n.piscatores,& imperiti.

Nihil,&c.i.nihil curo. Enim.pro,inquam,vel certè. Nihil.s.auctoritatis,aut doctrinæ.

8. Operatus est,&c.i. fecit Petrum Apostolum Iudæorum,& me fecit Gentium.

9. Societatis.i.sociales,seu societatis symbolum.

Gentes.s. iremus prædicatum, intellige præcipuè. Alioqui & Paulus Iudæis,& Petrus Gentibus prædicauit. Circuncisionem.i.Iudæos.

10. Tantum.s.monuerunt,seu commendarunt.

11. In faciem.i.palàm,seu coram.

13. Consenserunt.s.simul cum eo simulantes.

14. Ad.i.iuxta. Gentiliter.i. Gentilium cibis vescens. Iudaicè.i.abstinens cibis lege vetitis. Quomodo.i.cur.s. nunc.

15. Natura.i.à natiuitate,seu genere. Peccatores.i. infideles.

16. Ex operibus.i. vi operum. Nisi.pro,sed.

Propter quod.pro, propterea quod. Omnis caro.i. vllus homo.Heb.

17. In Christo.i.per Christum. Peccatores.s.quòd legem non seruemus. Minister.s.legem abrogando. q.d. esset quidem Christus causa peccati, si lex esset necessaria.

18. Enim.pro,autem. Destruxi.s.dicendo legem non seruandam. Reædifico.s.dicendo seruandam.

19. Per legem.s. Christi. Legi.s. Mosis.

Mortuus.i.non ampliùs obnoxius.

20. Non ego.s.ille qui eram antè.

21. Non abiicio. q. d. absit vt reiiciam, seu non agnoscam. Gratis.i.frustra,sufficit.n.lex.

CAP.

CAP. III.

1. INSENSATI.i.stulti. Fascinauit.i.dementauit. Non obedire.i. faciens non obedire.

Proscriptus.i.condemnatus.q.d.quem vestro iudicio condemnastis, & veluti crucifixistis. vel, ante quorum oculos propositus est Christus imitandus, & cum quo velut crucifixi estis mortificando vosipsos.

2. Discere i.intelligere. Ex operibus.i.per opera. Spiritum f.sanctū. Ex auditu.i.per prædicationem.

3. Consummemini.i. desinatis. q.d. spiritualem vitam carnali mineris.

4. Sine causa.i. frustra. Si tamen, &c. q. d. quamquam non frustra.f.erat spes emendationis horum.

5. Fidei.f.id facit.

7. Ex fide.i.ex parte fidei.f.qui fidei adscribunt iustificationem, non legi, seu qui fide nituntur, non lege.

8. Prouidens.i autē videns, seu præscia.

Scriptura i.Deus scripturæ auctor. Aug.

In te.i.tuæ fidei imitatione, vel semine tuo.

9. Ex fide, vide sup. Sub maledicto.i maledictione.f.quia legem non faciunt, quæ sine fide impleri non potest, & gratia.

11. Quoniam.pro,quod. In lege.i.per legem.

Viuet.f.vita animæ.

12. Non est ex fide i. non fide nititur, aut ei vitam adscribit. Sed.pro,sed dicit. Ea.f.præcepta.

Viuet in illis i.per illa.q.d.lex vitam tribuit operibus non fidei:at nemo nisi per fidem iustificatur, non ergo vita illa legis, vera vita est, & apud Deum, si fidem auferas, sed apparentia quædam potiùs vitæ, vera solum tum vita futura, si fides adiungatur. No. qui legem implebat vera in vitam habuisse, sed sine fide neminem vnquam legem implesse.

13. Maledicto.i.maledictione.f.sub qua erant qui legem non implebant. Maledictum.f.opinione hominum. Maledictus.f. ob peccatum quo meruit suspendi.

14. In Christo i.per Christum. Pollicitationem Spiritus.i promissum Spiritum.

15. Secundum hominem.i. humano more, seu exemplo. Tamen.i.certè. Spernit.i.reiicit f.sic est legitimum. Super.i contra illud.

16. Dictæ.i.factæ. Dicit.f.Gen.15. Et seminibus quanquam scriptura nunquam semina dicat, sed semen, etiam cum posteros multos intelligit.tamen notat Paulus dictum illic semini, tanquam de vno, non tanquam de multis, sed id suo more phrasi difficili exprimit, planè obscurus, ne cum ipse dicam, imperitus sermone.facilius siedicetetur,dixit semini, vnum semen.i. filium vnum intelligens,non multa semina.i.filios multos, vt solet interdum scriptura.

17. Ad euacuandam. pro,adeoque euacuet.i.abolet.

18. Repromissionem.i.promissionem.q.d.promisit se donaturum.f.hæreditatem, seu benedictionem.

19. Transgressionem.f.legis naturalis indicandam. Cui.pro,de quo.vel q.d.cui præcipuè facta erat promissio. Ordinata.i.data, seu disposita. Mediatoris.f. Mosis.

20. Vnus est.f. illorum duorum. q.d.mediator erat inter Deum & populū Deus autem non sibi contradicit, vt legē ferat suæ promissionis contrariā, seu abrogantē.

21. Iustitia.sub. & superflua fuisset illa promissio.

22. Conclusit,&c.q.d.ostendit omnes homines esse peccatores,egereque redemptore. Promissio.i.res promissa. Ex fide.i.per fidem.

23. Fides.i fidei status, seu lex Euangelica. In eam fidem.f.disponente.

24. In Christo.i.ad Christum disponens.

28. Non est, &c.q. d. nulla est distinctio personarum, sed omnes in Christo vnum sunt.

Græcus.i.Gentilis.

CAP. IIII.

1. DICO autem.q. d. addam & hoc. Cum. pro, etiam tamen.

2. Actoribus.i.curatoribus.

3. Elementis,&c.q.d.rebus materialibus à lege præscriptis. Vide Col.2.

4 Venit,&c.i.vbi est impletum tempus à Deo definitum. Ex muliere.Aug.2.Tri. eo ipso est missus quo factus ex muliere. Factum sub lege.i.legi subditum.

5. Adoptionem.f.amissam in Adam.Aug.

6. Filij sui.f etiam à filio procedit. vide Rom.8.

Pater.explicatio est præcedentis verbi Chaldæi.

7. Est.Græc. & Syr.estis. Deum .i. Dei misericordiam.Aug.Græc.& Syr.Dei per Christum.

8. Natura.i.re vera, seu per se, sed hominū opinione.

9. Cogniti.i.dilecti.Aug. Infirma f. non valentia iustificare. Elementa. vide sup.

10. Tempora Græc. καιροὺς.i.opportunitates.f.ad festa celebranda, vel secundum legem operandum.

Annos.f.obseruatis volebat lex annum 7.& 50.

11. Vos pro,vobis. Sine causa.i.frustra.

12. Ego.f.nunc sum. Et ego.f.olim, cùm legi seruirem. Læsistis,q d.non queror mihi factam iniuriam, sed vestram vicem doleo.

13. Per infirmitatem,&c. q. d. multa passus. Iampridem.Græc.prius.

14. Tentationem meam .i. probationem per afflictiones.Græc.experimentum mei. Respuistis,&c.q.d. non ideo me minoris fecistis, aut contempsistis.

15. Beatitudo .i. status ille quem felicem dicebatis, vosque beatos. Fieri posset.pro, opus fuisset, seu expedisset.

17. Aemulantur vos.i.studiosi vestri sunt, seu salutis vestræ cupidi. Sed.pro,nam seu,imò. Excludere.f.libertate Euangelica. Vt illos,&c.q.d.illos imitando.

18. Aemulamini.i.sectamini,seu imitamini.

19. Parturio.i dòoperam vt in Christo renascamini. Formetur, &c.i. Christi formam recipiatis perfectam.f.scientia,& dilectione.

20. Mutare vocem.i.negare vos filios. Aug.

Confundor. Græc perplexus sum. Syr. stupefactus sum. In vobis.i.de vobis, seu vestri causā.

23. Secundum carnem .i. modo naturali. Repromissionem. pro,promissionem.

24. Per allegoriam.i.figuraliter. Sunt.i.significāt. In seruitutem .i. seruos Quæ est, &c.i.id quod per Agar repræsentatur.

25. Coniunctus .i. confinis, seu è regione situs, etsi distans longè. Nunc est.i.vocatur, vel q.d.etiam nunc extat. Seruit.f. ipsa Agar.

Filiis

Filiis.s.Iudæis,qui per eius filios significantur.
27. Desertæ .s. à Deo antea Gentilitatis.
Eius quæ,&c.s.Synagogæ Deo desponsatæ.
28. Secundùm.i. ad similitudinem.

CAP. V.

1. STATE. Quidam cum superioribus iungunt. Seruitutis.i.legis veteris,quæ seruos facit.
2. Circuncidamini .s. credentes aliter non posse saluari. Aug.19.cont.Faust.
3. Debitor.s.id per ipsam circuncisionem profitetur.
4. Euacuati.q.d alieni.s.abiecistis à vobis illum.Syr. desciuistis. In lege,&c.i.per legem iustificari quæritis.
5. Spiritu ex fide.i.mente fide munita. Spem iustitiæ i.quod iustitia vt præmium sperat.
6. Operatur.i.exercetur.
7. Non obedire.i.ne obediretis.
8. Nemini.s.talium. Persuasio.s.de lege seruanda. Vocat.pro,vocauit.
9. Corrumpit. Græc. ζυμοῖ.i.fermentat.
10. In vobis pro,de vobis. Aliud.s.quàm quod doceo. Portabit iudicium.i.dabit pœnas Deo.
11. Circuncisionem.i. legis obseruationem. Patior.s.à Iudęis,vel ob Christi fidem,etiam ab aliis. Euacuatum est.i. cessauit. Scandalum .s.ob quod multi Christianos persequuntur.
12. Abscindantur.i.pereant prorsus.s.ne plus peccẽt.
13. Carnis.i.carnalis vitæ. Spiritus.i.spiritualem. quanquam non est Græc.nec Syr.
14. Lex.s.ad mores pertinens.Aug.
15. Mordetis,& comeditis.i. læditis, seu leuius, seu grauius.
16. Spiritu.i.secundùm spiritum,seu spiritualiter. Ambulate.i.agite,seu conuersamini.
17. Faciatis.s. facilè, vel perfectè, quanquam quis potest omnino,vt optat,non concupiscere?
18. Sub lege.s.Mosis,vel tanquam serui coactè, sed voluntariè.
19. Fornicatio.Græc.adulterium,fornicatio. Immunditia.s.contra naturam. Impudicitia.s.visu, tactu,&c. quanquam Græc. non est. Luxuria. q.d.& quoduis luxuriæ genus.
20. Aemulationes.i.zeli inordinati. Sectæ.Græc. hæreses.
21. Talia.s.cùm sunt mortalia,nec.n.id semper.
22. Bonitas.i. beneficentia.
23. Fides s.in dictis,vel diuinorum.
24. Vitiis.Græc.affectibus. Et. pro,id est.
26. Prouocantes.s.ad iram,vel malum.

CAP. VI.

1. PRAEOCCVPATVS.s.lapsus. Instruite.i.reducite.Syr.erigite. Considerans,&c.q.d.cauens simul tibi; vel,cogitans infirmitatem tuam. Tenteris.i.tentatione vincaris. q. d. vide ne & tu labaris; vel,cogita te etiam posse tentari.
2. Onera.i.molestias. Portate.i. sufferte; vel q. d. iuuate inuicem. Legem.s. de dilectione. Hoc est, inquit,præceptum meum,vt diligatis inuicem.
3. Aliquid esse.adeoque non potest ferre alios.
4. Opus.pro,opera. Probet.i.exploret. Habebit. q.d.videbit an in se habeat vnde possit gloriari. Altero.i laudante,vel peccante cui se ideo præfert.
5. Onus.i.peccatorum sarcinam, de qua Deo reddet rationem.
6. Catechizatur.i.mysteria fidei docetur. Verbo.s.fidei. Bonis.q.d.communicet ei bona temporalia,si ille eget.
8. Corruptionem.i.interitum, seu supplicium.
9. Deficientes.i.fraudati.vel q. d. fructum quo fruemur perpetuò.
10. Ad.pro,erga. Domesticos fidei.i.fideles iustos. Hier.ep.150.
11. Qualibus.s. quanto affectu erga vos,qui totam, præter morem,mea manu scripserim.
12. In carne.i.hominibus. Crucis.i.ob crucem,seu sectatorum crucis.
13. In carne,&c.i ob persuasam vobis circuncisionẽ.
14. Crucifixus.s.vt nocere non possit. Aug. Mundo.s.vt illius nihil concupiscam. potest & sensus esse:Nec ego à mundo quicquam expecto,nec ille à me. vel, crucifixi in me mundana omnia, & mundus in se mea.s. diuina.
15. Noua.s. per gratiam.
16. Regulam.i.formam vitæ.s.renouatæ per Christum. Et super.pro,id est super. Israel Dei .i. verum Israelitam.
17. Stigmata.i. notas impressas seruorum more.s. sæpe flagellatus ob Christum, multaque passus corpore.q.d.ne mihi quis Christum tentet eripere, frustra .n. fecerit.
18. Amen. Græc.additur & Syr.Missa è Roma.

AD EPHESIOS.

De Dei electione,& gratia. Deq; hominis Christiani moribus.

CAPVT I.

1. FIDELIBVS.i. credentibus.
2. Gratia s. multiplicetur.
3. Benedictus.i.benedicatur,seu laudetur. In omni. pro, omni. In cælestibus. pro, & cælesti, vel ad cælestia ducente,vel è cælo. In Christo i.per Christũ.
4. In ipso.s.tanquam eius membra. Immaculati. Græc. inculpati,seu irreprehensibiles.
5. In adoptionem,&c,i.vt adoptaret in filios. Ipsum.i.se.s.vt sui essemus,vel in Christum .s. vt eius membra essemus. Propositum.Græc.εὐδοκίαν.i.beneplacitum.
6. Gloriæ i.gloriosæ,seu gloriosam.i.illustrem. In qua.i.per quam.

Gratificauit i. sibi gratos fecit. In. pro, per.

7. Remissionem. appositio.

9. Sacramentum. i. arcanum. Eius. i. suum. Proposuit in eo. i. exhibuit in Christo.

10. In dispensationem, &c. i. cùm tempora ab eo dispensata, seu ordinata impleta essent. Instaurare. i. restituere, seu renouare. Græ. recapitulare. q. d. perfectè concludere. In. pro, per. In cœlis. s. etiam Angeli per Christum perficiuntur, est. n. etiam ipsorum caput in quantum homo; restaurata est etiam ruina Angelorum. In ipso. abundat, more Hebræo.

11. In quo. i. per quem. s. Christum. Sorte. i. beneficio prouenient e ex occulto Dei iudicio. vel pro, in sortem. i. hæreditatem. Propositum. Quod nobis velut fors est, Deo est propositum. Consilium. i. decretum. Voluntatis. q. d. liberum.

12. Ante. s. eius aduentum. Loquitur de Iudæis.

13. Salutis. pro, de salute. In quo. pro, in quo inquam. i. per quem. Promissionis. pro, promisso.

14. Pignus. Græc. arrhabo. In redemptionem, &c. q. d. redempti, & ei acquisiti.

15. Christo. pro, Christum.

17. Deus. Iunge cum, gloriæ, i. gloriosus.

18. Cordis. i. mentis. Spes. q. d. quanta bona speremur à vocatis à Deo.

19. Potentiæ. pro, potentis.

21. Nomen. i. rem.

22. Dedit. i. fecit. Omnem Ecclesiam. Græc. omnia ipsi Ecclesiæ.

23. Plenitudo. i. completum. s. constat totum corpus capite & membris. Omnia. pro, per omnia. Adimpletur. Græc. adimplet.

CAP. II.

2. SECVLVM. i. morem. Syr. vanitatem. Principem. Syr. voluntatem principis. Potestatis. i. potestatem habentem. Aëris, &c. q. d. qui in aëre hoc versatur. Spiritus Syr. qui est spiritus. Diffidentiæ. i. diffidentes, seu inobedientes.

3. In quibus. s. peccatis; vel, inter quos. s. homines. Filij iræ. i. digni supplicio. s. iam inde a natiuitate, seu conceptione ob peccatum originale.

4. Diues. i. abundans. Nimiam. Græc. multam.

5. Peccatis. i. per, vel, ob peccata. In Christo. i. cum Christo. s. fecit participes vitæ Christi.

6. Consedere. factum dicit quod certò erat futurum. Aug. Cælestibus. Syr. cælis. In. pro, cum; vel, per.

7. Superuenientibus. i. ordine succedentibus, vel futuris. Bonitate. i. benignitate. Super pro, in.

8. Saluati. Syr. redempti. Donū est. s. fides, & gratia.

9. Operibus. i. operum merito. s. saluati.

10. Factura. i. opus. Syr. creatura. In. pro, per. In operibus. pro, ad opera.

11. Carne. s. incircuncisi. vel q. d. carnaliter viuētes. Præputium. pro, præputiati. Ab ea. i. ad differētiam eius. vel pro, ab iis. s. Iudæis qui dicuntur circuncisi.

12. Conuersatione. i. ratione viuendi. Hospites. i. extranei. Deo. i. Dei cognitione. q. d. qui Deum verum non colebatis.

13. In. pro, per. In sanguine. i. per mortem.

14. Pax. i. pacis auctor. Vtraque i. Iudæos, & Gentiles. Parietem, &c. q. d. caussam dissidij abstulit. Inimicitias. Græc. inimicitiam. explicatio præcedentis Syr. & odium. In. pro, per.

15. Decretis. i. per decreta sua. Syr. præceptis suis. Euacuans. i. abrogans. Condat. pro, conderet. i. faceret, seu vniret. Vno. pro, vnum. vel q. d. in seipso.

16. Vno corpore. pro, vnum corpus. q. d. vt ex vtrisque vnum corpus faceret. vel, in suo corpore.

17. Prope. s. Iudæis.

18. Accessum. i. aditum. Spiritu. s. coniuncti.

20. Fundamentum. s. Christum. vel ipsos Apostolos, & Prophetas. sunt enim & hi fundamentum secundarium. Summo. i. extremo.

21. Omnis i. tota, vel quæque. Constructa. Græc. compacta, seu coaptata. In Domino pro, Domini; vel per Dominum.

22. In spiritu. pro, per spiritum.

CAP. III.

1. HVIVS rei. i. ædificij spiritualis. Ego. Iunge cum ver. 14. vel cum vinctus. s. sum. Vinctus. s. ligatus erat catena. Pro vobis. i. pro Euangelio quod vobis prædico.

2. Dispensationem i. distributionem, seu communicationem. In vobis. pro, in vos. s. dispensandæ.

3. Sacramentum. Græc. mysterium. In breui. i. breuiter.

4. Prudentiam. i. intelligentiam. Ministerio. lege, mysterio.

5. Generationibus. i ætatibus. Agnitum. i. manifestatum. In Spiritu. i. per Spiritum sanctum.

6. Concorporales i. eiusdem corporis. s. mystici. Euangelium i. fidem, & vitam Euangelicam.

8. Sanctorum. i. Christianorum. Inuestigabiles. à vestigando. pro, ininuestigabiles. sic Rom. 11.

9. Dispensatio. i. exhibitio, vel communicatio, seu, prouidentissima executio. Not. hinc sumptum illud Doctorum, quòd Christi incarnationem & acta vocant œconomiam, seu dispensationem: quia per ea Deus dispensauit, seu executus est redemptionis nostræ mysteriū.

10. Principibus. lege, principatibus. In cælestibus. Syr. qui sunt in cælis. Not. hinc non sequi, latuisse id mysterium Angelos. tantùm .n. dicitur eis apparuisse, cùm exhibitum est, quanquam nihil prohibet illos aliqua ignorasse, priusquam exhibita viderent. Multiformis. i. plena varietate rerum.

11. Secundum, &c. q. d. iuxta id quod per Christum disposuerat facere, præfinito à se tempore. Quam. s. præfinitionem, vel dispensationem. In Christo. i. per Christum.

12. In quo. i. per quem. Accessum. s. ad Patrem.

13. In. pro, propter. Vestra. s. apparet quanti vos Deus faciat.

14. Huius, &c redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam potest eum proxime præcedentibus iungi.

15. Paternitas. Græc πατριὰ. i. parentela, seu cognatio, vel familia; adeoque etiam paternitas. Nominatur. i. existit. q. d. qui est omnium cognationum, & coniunctionum auctor.

16. Diui-

16. Diuitias.i.abundantiam. Gloriæ.i.gratiæ,per quam glorificatur. Virtute.i.potenter.

18. Latitudo.s.caritatis Dei. Longitudo.s.æternitas. Sublimitas.i.excellentia. Profundum.i.inscrutabilitas.

19. Supereminentem,&c.i. maiorem quàm intelligi possit. In omnem, &c.i.plenè Deo.s.Dei cognitione,& caritate.

20. Superabundanter,i.abundantiùs. Intelligimus .i.mente concipimus,seu cogitamus.

21. Et in. Græc. in. pro,per.

CAP. IIII.

1. IN Domino.i.propter Dominum. Ambuletis.i. agatis,seu conuertemini.

4. Vnum.pro,velut vnum. Sicut.pro,& sicut. Vocationis vestræ.i. ad quam spem vocati estis, seu, quam profitemini.

5. Vnus.s.est. Dominus.s. Christus. Vna.s.idem creditur ab omnibus. Vnum.s. Christi,quod solum saluat.

6. Omnes.pro,omnia. Per omnia.s.omnia continet. Nobis. Græc. vobis. Syr.nobis.

7. Donationis.i qua voluit donare.

8. Dicit.s. scriptura, seu Dauid Psal 67. Altum.i. cælum. Captiuam, &c.i. captiuos duxit. q.d.triumphauit de hostibus .s.peccato, & diabolo; vel, duxit in cælum Patres qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. Inferiores,&c.s.limbum,seu Abrahæ sinum.

10. Omnia.s.de se scripta. vel q. d. omnia perficeret & terrestria, & cælestia.

11. Et doctores.s.oportet Pastorem esse Doctorem. Vide 1.Tim.3.Tit.3. & Aug.ep.59.

12. Consummationem.i.perfectionem. Ministerij.s.ad salutem animarum exhibendi. Corporis.s.mystici.i.Ecclesiæ.

13. Occurramus.i. conueniamus.s. die iudicij obuiam Christo. Omnes.s.electi. Vnitatem.pro,vnitate. Mensuram pro,mensura. Plenitudinis.i.perfectæ .s.resurgemus omnes ætate Christi. Hier.ep. 27.

14. Vt iam.pro, itaqui iam. Paruuli.pro,vt paruuli. In nequitia.i.per nequitiam .s. inuentæ, seu inuectæ. Astutia.i.fallacia. Erroris.i.errare facientem.

15. Veritatem i.quod rectum est., seu veræ doctrinæ conforme.

16. Subministrationis .i. subministrato spiritu. Operationem.s.Dei. Mensuram. pro,mensura. vel q.d.iuxta rationem. Corporis.pro,sui.q.d.augescit.

17. Testificor.vulgò,protesto. In Domino.i. coràm Domino. Iam.i.post hac. Sensus.i.mentis.

18. Dei.i. secundùm Deum.

19. Desperantes.s.salutem. Auaritiam.i.cupiditatem immoderatam.s. rerum mundanarum.

21. Sicut,&c i.iuxta eius veram doctrinam.

22. Deponere.s.oportere. Erroris. pro, errantium.

23. Mentis.i.qui est mens. Aug. 14. Tri.

24. Secùndùm Deum.i.à Deo; vel,ad similitudinem Dei. Veritatis.i.vera,seu perfecta.

26. Irascimini pro,si irasci contingat.

28. Quod bonum est.i.honesto aliquo opere.

29. Malus.i.vitiosus. Ædificationem.i promotionem. Det gratiam.i. vtilitatem conferat. explicatio præcedentis.

30. Contristare.i.facere quod ei displiceat,seu offendere. In quo pro,quo. Signati.s.est gratia animi qualitas,& velut signum iustorum. Redemptionis.s. cùm estis iustificati.

31. Clamor.s.inordinatus. Blasphemia.i.maledicentia,seu conuitium.

32. Donantes.i.ignoscentes. In Christo. Syr. per Christum.

CAP. V.

1. SVAVITATIS.i.suauem.s.Deo gratum.

3. Immunditia.i.impudicitia. Decet s.talibus abstinere.

4. Turpitudo.s.in verbis. Scurrilitas.s. facetiæ indecentes. Ad rem.s.quam intendimus.i.salutem. Pertinent.i. conueniunt.

5. Quod est,&c. Græc.qui est idolorum seruus.s.colit aurum,& argentum.

6. Venit.i. solet venire. vel pro, veniet. Diffidentiæ. Syr.Immorigeros.Col.3.vertit interpres noster,Incredulitatis.

7. Participes.i.socij.s.in peccatis.

8. In Domino.i. Dei beneficio.q.d.illuminati à Domino. Vt.pro,itaque vt. Filij.i.sectatores.

9. Et iustitia.explicatio præcedentis.

10. Probantes.i.expendentes.

11. Communicare.i.participare.

13. Manifestatur.pro,manifestat.Syr reuelat.

14. Dicit.s.Isa. cap.60. quod tamen Paulus quibusdam adiunctis explicat. Surge.i.expergiscere. A mortuis.i.morte.s.peccati.

15. Cautè.i.circumspectè. Ambuletis.i.agatis. Quasi.pro,vt.

16. Redimentes,&c.i.temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. Mali.i. plenis malis, seu periculis, adeoque diligenter cauendum.

19. Vobis metipsis .i. apud vos,seu inter vos.

20. In nomine.i. cum inuocatione,vel virtute. Et Patri.pro,qui pater est.s.omnium,vel Christi.Syr. Deo Patri.

21. In timore.i.per timorem. q. d. ob reuerentiam Christi.

23. Eius.s.i.sui s mystici.

24. Sed.pro,&. Mulieres.s.subdi debent.

26. In verbo vitæ.i.per verbum vitam conferens.

27. Non habentem.s.in cælo. Aug. & Hier.Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. Carnem.i.corpus.

30. De carne,&c. q. d. Ita per eius corporis passionē formati,vt olim Eua de Adæ carne & osse.

31. Carne vna.Græ.carnem vnam.i.velut vna caro.

32. Sacramentum. Græc. mysterium. In Christo,&c.s. completum.

33. Timeat.i. reuereatur.

CAP. VI.

1. IN Domino.i propter Dominum,seu in rebus quæ secundùm Deum præcipiuntur.s.honestis.

2. In promissione. pro, cum promissione.s.factum.
3. Vt bene,&c. hæc est promissio.
4. Disciplina.i.eruditione. Domini.i. secundùm Dei legem,seu voluntatem.
5. Carnalibus.q.d.temporalibus,qui secundùm corpus imperant.
6. Ad oculum.i.aspectum Domini. Placentes.i. placere studentes.
7. Bona voluntate.i.beneuolentia.
9. Eadem.i.similiter. Remittentes,&c.q.d. ignoscentes,si quid irritati sitis;vel,mitiùs minantes.
Personarum,&c.q. d. qui omnes iudicat nullo respectu dignitatum.
10. Confortamini.i.roboramini. Et in.explicatio præcedentis.
12. Aduersus pro,solum aduersus. Colluctatio.i. certamen. Carnem & sanguinem.i.homines.
Sed.pro,sed etiam. Tenebrarum harum.pro,tenebrosi huius.Intelliguntur autem peccatores secundùm Aug. Spiritualia,&c.pro,spirituales nequitias.
In cælestibus.i.in aëre,s.versantes. Syr. qui sub cælo sunt.
13. Malo.i.periculoso. vide Psal.40. Omnibus.s. rebus. Stare.s.in prœlio.
14. In veritate.i. perfectè.
15. Euangelij.s.annunciandi infidelibus. Pacis.i. pacem afferentis,seu reconciliationem cum Deo.
17. Salutis.i.salutarem s.spem, vt alibi dicit.
18. Per. pro, in. In spiritu .i. eleuata mente ad Deum. Ipso.pro, eo.s. ea re. In omni instantia.i. attentissimè, & diligentissimè.
Sanctis.i. Christianis.
19. Fiducia.i.libertate.
20. In ipso.pro,de ipso.
21. Quæ circa, &c.i.rerum mearum statu.
Domino.i. Domini negotio.
24. In incorruptione.i.sincerè,& purè. Amē.Græ. & Syr.additur,Missa è Roma per Tychicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit suarum rerum statum. Hortatur ad perseuerantiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

CAPVT I.

1. IN Christo.i.per Christum.
Episcopis.i.presbyteris, nec.n.in vna ciuitate plures Episcopi. Hier.
3. In omni, &c.i. quoties vestri recordor.
5. Super,&c.Iunge cum,gratias ago. Communicatione.i.participatione. A prima,&c.q.d. in quo perseueratis,ex quo illud recepistis.
6. Confidens.i.persuasus. Diem.s.aduentus.
7. Mihi iustum.i.æquum mē. Gaudij.Græc.gratiæ. Vos esse.s.optans.
8. Cupiam vos.i. vos amem. In visceribus.i. per charitatem.
9. Omni.i.perfecta. Sensu.i.intelligentia.
10. Probetis.i.eligatis. Offensa.i.peccato. In.pro, vsque in.
11. Per IESVM.i.per gratiam IESV.
12. Magis ad. pro, ad maiorem.
13. In Christo.i.ad Christi gloriam. In omni,&c. q.d.per omnia Tribunalia. vel, tota Imperatoris domo.
Cæteris.q.d. imò per totam vrbem.
14. Fratribus in Domino.i. Christianis. Confidentes,&c.q.d.fiducia accepta,quòd me viderent libenter vincula pati.
15. Inuidiam.s.volentes excellere, & mihi anteponi. Aug.
17. Ex contentione.i. studio contentionis .s. velut qui contendunt superare; vel, vt contentiones excitent in vrbe,meque in periculum coniiciant. Pressuram.i. periculum,seu afflictionem.
18. Omni.i.quouis. Occasionem.s.quærendi gloriam,vel nocendi. Veritatem.i.animi sinceritatem.
19. Subministrationem.i. auxilium.
20. Fiducia.i.libertate. Magnificabitur.i.glorificabitur.
21. Mihi viuere.pro,mea vita. Christus.i.Christo seruire. Lucrum.s.æternæ vitæ.
22. Operis.i.laboris pro Christo. Et quid.pro,tamen quid.
23. Coarctor.i.dubius hæreo, quid potiùs eligam.
Multo.pro,quod multo.
25. Confidens.i.persuasus. Omnibus,&c.i.vestræ omnium vtilitati. Gaudium.i. victoriam. vel q.d.consolationem mutuam de fide vestra.
26. Vestra.i.de vestro profectu.
27. Collaborantes, &c.i. vnà laborantes pro fide Euangelica.
28. Quæ.s.quòd vobis aduersantur. Causa. Græc. iudicium.

CAP. II.

1. CONSOLATIO.s. in vobis est, seu alicunde haberi potest. In Christo.i. secundùm Christum.i. spiritualis. Societas. Græc. communio.s. socij inter se communicant.
2. Sapiatis.i.sentiatis,vt statim explicat.
3. Superiores.s.probitate.
4. Non.pro,non solùm. Considerantes.i.curantes.
Sed.pro,sed etiam.
5. In Christo.s.credidtis,quem debetis imitari.
6. Forma.i. natura. Rapinam.i. alienum.erat.n. proprium.q.d.non se exinaniuit quasi alienam gloriam possideret.
7. Exinaniuit.i. demisit s. occultans quod erat, &

assumens

assumens formam, quæ præ Diuina nihil erat.

In similitudinem, &c. i. hominibus similis .f. natura humana, quam assumpsit. Habitu.i. figura.

8. Humiliauit.i deiecit.

9. Nomen.i. potentiam, famam, gloriam.

10. In nomine.i. ad nomen.f. inuocatum, vel colendum, nomen autem pro re. Omne genu, &c. q. d. omnia se subdant agnoscentia imperium.

11. In gloria.i maiestate: est.n. Patri æqualis.

12. Operamini. Not. hominem operari suam salutem.f. per opera bona.

13. Deus.n. &c. q. d. agnoscentes simul vos nihil posse sine Dei gratia. Ideoque timentes ne forte desitis eius gratiæ. Perficere. q. d. & principium, & finem.

Bona voluntate.i. suo beneplacito.

14. Hæsitationibus. Græc. disceptationibus .i. contentionibus. Syr. dissidio.

15. Sine querela .i. de quibus nemo queri possit. Hier. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cælo. Paulus quidem videtur de hac vita loqui. Simplices.i. sinceri, sine fictione.

16. Ad gloriam meam.f. futurum, seu, cessurum. Christi.f. aduētus ad iudiciū. In vacuum.i. frustra.

17. Immolor.i. occidar ab infidelibus. Suprà.i. vltra. Sacrificium.f. à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. Congratulamini.f. si me occidi contingat.

19. Bono.i. læto.

20. Vnanimem.f. in eo quod sequitur.

21. Omnes. pro, ferè omnes.f. Asiatici, seu vestrates qui Romæ sunt. Not. scripturam solere de multis omnes dicere. Vide Aug. lib. de vnit. Ecclesiæ, cap. 12.

22. Experimentum i. probationem.

23. Videro.i. prouidero. vel q. d. vbi certiùs cognouero quo in statu res meæ sint.

25. Necessitatis meæ.i in necessitate mea.

26. Mœstus.f. ob vestram eius causa tristitiam.

27. Super, &c. q. d. duplicem tristitiam .f. de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.

28. Tristitia.f. de vestra tristitia.

29. In Domino. Iunge cum, excipite illum.

30. Tradens.f. periculo. Græc. negligens, Animam .i. vitam. Meum.i. in me, seu mei.

C A P. I I I.

1. DE cætero.i. quod reliquum est. Eadem.f. quæ aliàs monui. Pigrum.i. molestum. q. d. non piget. Necessarium. Græc. tutum.

2. Videte.i. cauete. Canes.f. lacerantes Euangelicam doctrinam. Concisionem.i. circuncisionem prædicantes.

3. Circuncisio.i. spiritualiter, vereque circuncisi.

4. Habeam.i. habere possim. Confidentiam.f. gloriandi. Confidere. q. d. gloriari. Magis.f. possim.

6. Aemulationem.i. zelum. In lege. pro, ex lege.

7. Lucra.f. olim.

8. Verumtamen. pro, certè, vel quinetiam.

Eminentem scientiam .i. excellentem cognitionem. Detrimentum.i. iacturam. Lucrifaciam.i. adipiscar. q. d. omnia propter Christum reliqui.

9. Meam.i. acquisitam propriis viribus. In fide .i. per fidem.

10. Virtutem.i. potentiam. Resurrectionis.i. qua resurrexit. Societatem. Græc. communionem.f. habendam. Configuratus.i. conformis.

11. Resurrectionem.f. electorum.

12. Non quod, &c. q. d. sequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitionē, &c. In quo.i. id ad quod. Comprehensus.i. assumptus, seu electus.

13. Vnum.f. illud ago. Quæ retro .i. præterita. Priora.i. à fronte, seu in prospectu.

14. Destinatum .i. præfixum, seu intentum. Græc. scopum. Brauium .i. præmium. In Christo .i. per Christum.f. consequendum.

15. Perfecti.i. f perfectione huius vitæ. vel q. d. perfecti putamur. Hoc.f. vt sequamur, quippe nondum plenè perfecti. Sapitis.i sentitis.

Hoc.f. quod proximè dixi. Reuelabit.f. In hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. August. 2. de bapt.

16. In eadem, &c. q. d. in eo permaneamus.

17. Nostram. Græc. nos. q. d. imitantes nos.

19. Confusione.i. in rebus pudendis.

20. In cælis.i. cælestis.

21. Humilitatis nostræ.i. nostrum abiectum. Configuratum .i. conforme.

Claritatis suæ .i. suo glorioso.

C A P. I I I I.

1. SIc.f. vt sup. dixi. Euodiam, &c. vtrunque nomen fœminæ. fortè discordes erant.

3. Germane compar .i. ingenue collega, seu socie. Græc. σύζυγε.quod fortè proprium nomen est.

Eas, vel proximè dictas, vel alias, quæ isti notæ erant.

5. Modestia Græc. τὸ ἐπιεικὲς. quod etiam æquitatem, & moderationem significat. Syr. mansuetudo.

7. Sensum .i. intelligentiam. Custodiat. Græc. & Syr. custodiet. Intelligentias.i. mentes. In Christo.i. per Christum.

8. Quæcunque, &c. q d. nonnisi vera, &c.

Pudica.i. honesta. Sancta Græc. pura. Amabilia.i. digna quæ amentur. Bonæ famæ .i. laudabilia.

Laus disciplinæ.i. disciplina digna laude.

9. Pacis.f. auctor.

10. In Domino.i. secundùm Dominum.f. spirituali gaudio. Refloruistis, &c. q. d. reuiguit in nobis studium erga me.f. miserant Paulo eleemosynam. Occupati eratis. Græc. opportunitate carebatis.

11. Penuriam .i. meam quam subleuastis. q. d. non tam gaudeo propter me, quàm propter vestram caritatem. In quibus sum.i. iis quæ habeo. Sufficiens.i. contentus quasi sufficiant.

12. Abundare.i. rebus vti, cùm abundant.

13. In eo.i. per eum. Confortat.i. corroborat.

14. Communicantes.i. subuenientes, vestra communicando.

15. In ratione, &c. q. d. compensando spiritualia accepta, datis temporalibus.

17. Non quia, &c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quàm vestri fructus.

In ratione, &c. Græc. in rationem vestram .i. commodum, vel q. d. quæ possit scribi in libro vestro rationario.f. vbi scribuntur expensæ & reditus.

18. Omnia.s.à vobis missa, vel quæ mihi opus sunt. Suauitatis.i.gratum Deo.

19. Omne desiderium.s.dando vobis optata. Græc. omnem indigentiam. Gloria.s. æterna. In Christo .i.per Christum.

21. In Christo .i. salutatione Christiana.

23. Cum spiritu vestro. Græc. & Syr. cum omnibus vobis.

Amen. Græc.& Syr. additur, Missa è Roma per Epaphroditum.

AD COLOSSENSES.

Populus est Phrygiæ prope Laodiceam. Instruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & instituit mores.

CAPVT I.

2. SANCTIS.s.professione.

3. Semper, &c. quotiescunque pro vobis oramus.

4. Christo. pro, Christum. Sanctos.i.Christianos.

5. Spem.i rem speratam.s.præmium. Veritatis .i. vero.

6. Vniuerso.i.penè vniuerso.q.d.maxima orbis parte. In veritate.i. verè.

8. In spiritu .i. spiritualem.

10. Scientia.i. cognitione.

11. In omni,&c.i.vehementer corroborati.

Claritatis. Græc. gloriæ.s.gloriosam, seu illustrem.

In. pro, cum.

12. Partem.i.participationem. q. d. dignatus est nos consortio. Sortis.i.hæreditatis. In lumine.s.sitæ. vel q d. illuminando nos.

13. Tenebrarum.i.dæmonum.Aug.ep.107.

Dilectionis suæ. pro, dilecti sui.

14. In quo.i. per quem.

15. Imago .i. perfectissimè similis. Primogenitus, &c.i. ante omnem creaturam à Deo genitus. Vide Eccli.24.

16. In ipso.i.per ipsum. Et in ipso.Græc.Et in ipsum.i. propter ipsum.

17. Omnes.Syr.omnia.& sic etiam Græca verti possunt. In ipso constant.i.per ipsum consistunt.

18. Principium.s.omnium. Primogenitus, &c.i. primò omnium resuscitatus.

19. Complacuit.s. Patri. Plenitudinem.s.gratiæ, & veritatis, vt dicitur Ioan.1. Diuinitatis. nõ est Græ. nec Syr. nec in Complut.

20. In ipso.pro, in se.i.sibi. vel abundat, more Heb.

Pacificans, &c. q. d. faciens pacem inter cælestia & terrestria. Aug.Enchi c.61. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. Inimici sensu.i.hostili animo.

22. Autem. abundat. Carnis.i.carneo. Exhibere .i. ad exhibendum.

23. Spe Euangelij.q.d.sperando promissa per Euangelium. Vniuersa. Hyperbole

24. Pro vobis.s.toleratis. Desunt.s.patienda à Christianis, qui corporis Christi membra sunt.

In carne.q.d.expleo partem meam, vt iungatur eum, desunt.quanquam & cum, adimpleo iungi potest.

25. Cuius.s.Ecclesiæ. In vobis.Græc.in vos.

Impleam.i.plenè annuntiem. vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. Mysterium.s.vocationis gentium.

27. Gloriæ. pro, gloriosas, seu gloriosi, vt ad sacramenti referatur. Gentibus.s.communicandas. vel q.d. in gentibus impleti. Spes gloriæ .i. per quem gloriam speratis.

28. Annuntiauimus. Græc. annuntiamus.

Corripientes.Græc monentes. In omni.i.cum perfecta. Omnem.i.totum.s.corpore & anima. Clem.5. Strom.

29. Certando.s.contra hostes, & impedimenta.

Operationem.i.efficaciam. In virtute.i.potenter.

CAP. II.

1. NON viderunt. negant quidam hinc colligi, Paulum non vidisse Colossenses, aut Laodicenses. esse.n. sensum, imò & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. Instructi. pro, instructa, vel q. d. per instructionem.i.perfectionem. Omnes, &c. pro, omnibus, &c.

Plenitudinis.i.plenæ cognitionis.i. per fidem.

Christi. Græc & Christi.

3. In quo.s Christo.

4. Hoc autem, &c. ostendit suam solicitudinem pro illis. Sublimitate.i.eloquẽtia Græc. persuasibilitate, seu probabilitate.

5. Firmamentum .i. soliditatem. Christo. pro, Christum.

6. Nostrum.s.velle. In ipso ambulate.i. secundùm eius voluntatem agite, seu conuersamini.

7. In illo.Græc.in illa.s. fide.

8. Et inanem.explicat quam philosophiam improbat.s.inanem, ac decipientem. Hominum.s.errãtium.

Elementa i.rudimenta, vel legales obseruationes intelligit. vide infrà.

9. Plenitudo, &c.i.plena deitas. Corporaliter.i.essentialiter. Cyr. 2. de recta fide.i. in corpore eius, vt in templo singulari modo. Aug.ep.57.

10. In illo.i.per illũ. Repleti s.donis spiritualibus.

11. In quo.i.per quem. Carnis.pro, carnei.

Christi.i. secundùm Christi fidem.

12. In quo.i.cum quo, vel per quem.

13. Do-

13. Donans.i. remittens.

14. Chirographum, metaphora est ab iis qui debent per chirographum, quod laceratur cùm soluitur debitum, vel remittitur. Decretis. Græc. decretis .s. decreta Dei quæ non seruabamus, debitores nos faciebant.

15. Expolians .s. dominio in homines. Principatus .s. dæmonum. Traduxit.i. ostentauit, more triumphantium. Confidenter palàm. vnam vocem Græcam duabus reddidit: vtrunque.n. significat. In semetipso.i. sua virtute, seu in passione sua, & resurrectione.

16. Iudicet.i. cõdemnet. In cibo, &c. q.d. velut non obseruantes legis veteris ceremonias. Parte.i. negotio. q.d. in obseruatione.

17. Corpus, &c.i. adimpletio, seu veritas figurarum, per Christum exhibita.

18. Humilitate.s. ficta. Religione.i. cultu.

Angelorum.s. colebant quidam Angelos superstitiosè. Quæ. pro, in iis quæ. Sensu carnis.i. prudentia carnali.

19. Tenens .s. per fidem, & vnionem.

Subministratum .i. spiritus subministrationem accipiens. Dei.i. diuinum, seu secundùm Deum.

20. Ab elementis.i. legalibus obseruationibus, quæ constant rebus materialibus.s. soluti. Mũdo.i. his mundanis obseruationibus. Decernitis.i. statuitis dicendo.s. quod sequitur.

21. Tetigeris.s. lege prohibita.

22. Ipso vsu.i. vtentibus.s. si credant illa ad salutem necessaria, vel q.d. ipso vsu intereunt, seu esse desinunt.

Hominum.s. errantium.

23. Rationem.i. speciem. In. pro, sed in. q.d. at sunt superstitiosa. Humilitate.s. apparenti.

Non ad. pro, ad non q.d. macerando corpus.

Non in honore, &c. q.d. non indulgendo, & satiando, sed cogendo abstinere.

CAP. III.

1. CONSVRREXISTIS.s. in nouam vitam.

2. Sapite.i. curate, seu cogitate, vel magnifacite. Super terram.i. terrena.

3. In Deo.i. apud Deum.

4. Vestra Græc. & Syr. nostra.

5. Fornicationem sub. ne committatis.

Immunditiam.i. impudicitiam, seu peccatum contra naturam. Libidinem.s. cæteras luxuriæ species.

Malam. pro, mali. Seruitus.i. cultus.

6. Venit.i. solet venire. vel pro, veniet. Incredulitatis.i. incredulos. Eph. 5. vertit idem verbum, diffidentiæ. Syr. inobedientiæ.

7. Quibus.s. vitiis.

8. Omnia.s. vitia. Blasphemiam.i. maledicentiam.

9. Inuicem.i. alter alteri. Veterem.i. carnalem.

In. pro, per.

11. Omnia.s. vnum sunt in Christo. Christus.s. est qui eos in se vnit.

12. Induite, &c. ostẽdit quę sint opera noui hominis.

13. Donantes, &c.i. condonãtes inter vos.s. alij aliis.

14. Vinculum perfectionis .i. perfectè vniens inter se fideles; vel, in se colligens omnem virtutem.

15. Exultet.i. faciat vos exultare. Qua pro, quam. Corpore.s. Ecclesiæ. Grati .s. in Deum.

16. Verbum.i. doctrina. Vosmetipsos.i. alij alios; vel, vosipsi. In gratia.i. cum gratiarum actione.

18. In Domino.i. in iis quæ Deus vult, seu rebus honestis.

19. Ad. pro, erga.

20. Per omnia.i. in omnibus, seu perfectè.

In Domino. Græc Domino.

21. Pusillo.i. deiecto.

22. Simplicitate.i. sinceritate.

23. Sicut.i. tanquam.

24. Domino. pro, tanquam Domino. Græc. & Syr. Domino.n. Christo seruitis.

25. Enim. pro, autem. Id. pro, secundùm id.

Et non. pro, quia non. Acceptio.i. respectus.

CAP. IIII.

2. INSTATE.i. instanter attendite.

3. Aperiet ostium.i. auferet impedimenta.

4. Loqui. pro, loquendo.

5. In sapientia .i. sapienter, seu prudenter. Foris sunt.s. gentiles. Tempus redimentes.i. temporis opportunitate vtentes ad bene agendum.

6. In gratia.i. gratus, seu vtilis. Sale.i. prudentia. Sciatis.i. appareat vos scire.

7. In Domino.i. in rebus Domini.

9. Ex vobis.i. Colossensis.

10. Marcus.s. Euangelista, qui & Ioannes, secũdùm quosdam. vide Act. 12. De quo.s. Barnaba, vel Marco. Mandata.s. illum humaniter tractandi.

11. Ex circuncisione.i. Iudæi. Soli.s. ex Iudæis. Adiutores.s. domestici. Regno Dei.s. diuulgando.

12. Perfecti, & pleni.i. plenè perfecti.

13. Laborem. Græc. zelum, seu studium.

15. Nympham. nomen viri.

16. Laodicensium. Græc. ex Laodicæa.s. ad Paulum missa. Quidam tamen putant significari Pauli epistolam ad Laodicenses, quæ non extet. vel priorem ad Timotheum.

17. Archippo.s. Episcopo. In Domino.i. Dei Ecclesia, seu Domini loco. Impleas.i. perfectè administres.

18. Amen. Græc. additur, Scripta è Roma per Tychicum, & Onesimum.

Macedones sunt. Commendat illorum fidem, hortatur ad perseuerantiam, mores instituit, tractat & quædam de resurrectione, dieq́ iudicij.

CAPVT I.

1. SILVANVS. legendum Silas. Hier. ep. 143. In Deo. s. congregatæ. vel, Deum colenti.

2. Memoriam. i. mentionem. q. d. memores vestri, vel commendantes vos Deo. Sustinentiæ. pro, tolerantiæ, seu perseuerantiæ. Domini. pro, in Dominum. Ante Deu. i. corā Deo.

4. Scientes. Syr. siquidem nouimus. A Deo longi potest cum, dilecti, & cum, electionem.

5. Euangelium. i. prædicatio Euangelij. Virtute. i. miraculis. Spiritu sancto. i. Spiritus sancti gratijs. Plenitudine. s. certitudinis. Nam Græc. πληροφορία. In vobis. i. inter, seu apud vos.

7. Forma, i. exemplum.

8. Diffamatus. i. diuulgatus. Profecta est. i. peruenit. s. fama, seu rumore.

9. Ipsi. s. qui audierunt. Seruire. i. ad seruiendum.

10. Eripuit. Græc. eripit, seu eripientem.

CAP. II.

1. INANIS. i. inutilis, seu fructu vacuus.

2. In multa. pro, cum multa. Solicitudine. i. curæ, seu diligentia. Græc. certamine, seu labore.

3. Errore. i. rebus falsis.

4. Probati. i. approbati. Probat. i. explorat.

7. Oneri. s. sumptuum. Paruuli. Græc. ἤπιοι. i. lenes, placidi, mites. videtur legisse νήπιοι, quanquam & & νήπιος paruulum etiam significat.

10. Sine querela. i. irreprehensibiliter. Vobis. i. apud vos.

11. Deprecantes. verti poterat, exhortantes. Testificati. pro, testati, vel obtestati.

13. Auditus Dei. i. prædicationis de Deo.

14. In Christo. i. Christianæ.

16. Vt impleant. q. d. pergentes implere. Vsque in finem. i. perpetuò. q. d. sunt. n. è numero reproborum.

17. Desolati à vobis. i. orbati vobis. Horæ. i. breue. Abundantiùs festinauimus. i. vehementiùs studuimus.

18. Quoniam. pro, nam.

19. Spes. i. materia spei. In aduentu eius. i. cùm venerit ad iudicium.

20. Gloria. i. materia gloriæ, seu gloriationis.

CAP. III.

1. SVSTINENTES. i. expectantes, vel ferentes. s. desiderium sciendi, quo in statu res vestræ essent. sic infrà.

2. Pro fide. Syr. super fide. i. de fide, vel in fide.

3. In hoc. i. ad patiendum pro Christo.

5. Inanis. i. irritus.

7. In vobis. i. de vobis. Per. i. propter.

10. Desunt. s. poterant proficere in fide.

12. In vobis. i. erga vos. s. affecti sumus charitate.

13. Ad confirmanda. pro, & confirmet. Amen. non est Græc. nec Syr.

CAP. IIII.

1. OBSECRAMVS. verti poterat, hortamur. In Domino. i. Domini nomine. Sicut, &c. lege, ut & ambuletis.

2. Per Dominum. i. loco Domini.

4. Vas. i. corpus. Aug. 3. cont. 2. ep. Pelag. vxorem intelligit. Honore. i. honestate.

5. Passione desiderij. i. concupiscentia libidinosa.

6. Supergrediatur. i. opprimat, vel lædat. Negotio. i. aliquo, vel eo de quo proximè. q. d. vt eius thorum violet.

8. In nobis. pro, nobis.

9. Fraternitatis. i. fraterna. Habemus. Græc. habetis. Scribere. i. vt scribamus.

11. Vestrum, &c. i. res proprias curetis.

12. Foris. i. extra Ecclesiam. Nullius. s. infidelium. Desideretis. Græc. opus habeatis. q. d. prouidete vobis sic, ne illorum subsidio egeatis.

13. Dormientibus. i. morientibus. Cæteri Aug. non prohibet contristari, sed more infidelium contristari.

14. Per Iesum. i. in fide Iesu, & charitate. Adducet. s. suscitans.

15. In verbo. i. per verbum. q. d. ex parte, seu nomine Domini. Viuimus pro, viuemus s. tunc. Sumus. pro, erimus. Præuenіemus. s. prius assumpti ad gloriam.

16. In iussu. i. cum imperio. In Christo i. fideles.

17. Rapiemur. s. sine morte facti immortales, secundùm Hier. ep. 148. Iusti. q. 109. & Aug. vt videtur q. 3. ad Dulcit. Idem tamen 20. Ciu. cap. 20. ait in aëre morituros. Res planè difficilis intellectu. vide etiam 2. Timoth. 4.

CAP. V.

1. MOMENTIS. i. temporum articulis, seu opportunitatibus.

2. Diligenter. i. exactè. Ita. s. occultè, seu, cùm nemo putabit.

3. Pax, &c. i. tuta esse omnia. Dolor. s. partus.

5. Et filij diei. repetitio præcedentis, more scripturæ.

6. Dormiamus s. negligentia, seu peccando.

7. Nocte. s. peccati.

8. Diei sumus. i. lucis. s. filij, seu luce præditi. vide sup. Et charitatis. s. fides non sufficit. Salutis. s. æternæ.

9. Iram. i. condemnationem, seu punitionem.

10. Vigilemus, &c. i. viuamus, vel moriamur.

12. Noueritis. i. rationem habeatis, vulgò, recognoscatis. In Domino. i. vice Domini.

13. Habeatis, &c. i. vehementiùs ametis, & honoretis.

14. Inquietos. Græc. incompositos.

Susci-

Suscipite .i. sublevate.
18. In omnibus. pro,de omnibus.
19. Spiritum.i.gratiam,seu dona spiritualia.
21. Probate.i expendite.
22. Specie mala i re quæ apparet mala.
23. Per omnia. statim id explicat. Spiritus vester .i.gratia Spiritus sancti in vobis. Iren.lib.5.Hier.ep.150. q.12.Quidam tamen per spiritum mentem intelligũt, per animam verò, sensitiuam animam.
24. Faciet.f.quod dico,seu opto vobis.
27. Adiuro .i. interposita Dei auctoritate præcipio, seu per Deum peto. vtrunque.n.verbum id significat.
Amen. Græc. additur, Scripta ex Athenis. Syr. verò etiam id, missa per Timotheum. sed id non credo. Iam.n.is ab illis redierat. Quidam putant è Corintho missam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturq́, addens quædam de die Iudicij & Antichristo.

CAPVT I.

1. SILVANVS. Vide sup. cap. 1.
In Deo.f.congregatæ, seu Deum colenti.
3. Dignum.i. æquum.
4. In vobis.pro,de vobis.
5. Exemplum. Græc. ἔνδειγμα .i.ostensionem. Syr. demonstrationem.
6. Si tamen. pro,quandoquidem. Retributionem .i.quod merentur. Græc. tribulationem.
7. Reuelatione.i.apparitione.f. in iudicio.
Virtutis i.exercitus.
8. Dantis.pro,dataturi.
9. In interitu.i.supplicio,seu exitio. A facie,&c.i. in conspectu Domini,& gloriæ, &c.
Virtutis.i. potentiæ.
10. Quia creditum. Iunge cum superioribus,& vobis,&c. Testimonium f.de Christo.i.prædicatio.
Super vos.i.à vobis. Die illo.iunge cu, Quũ venerit.
11. In quo.i.ad quod. vel,de quo. Dignetur.i. dignos faciat. Impleat.i.in vobis. Voluntatem. Græc. εὐδοκίαν i.beneplacitum. In virtute.i.potenter.
12. Clarificetur.i. glorificetur.

CAP. II.

1. IN ipsum.pro,ad ipsum.f.tunc venturæ,seu illi occursuræ.
2. Sensu.i.mente. Terreamini.Græc.turbemini.
Spiritum.i.alicui factam reuelationem.
Domini. Græc. Christi.
3. Quoniam.i.non veniet Christus. Discessio.i. defectio à Romano Imperio.f. vt omnes gentes quę Romano Imperio subiacent,recedant ab eo. Hier. ep. 151. Græc. ἀποστασία pro, Apostata.f. Antichristus, sic.n. quidam intelligunt, vt quod sequitur, sit explicatio.
Peccati.i. scelestus. Perditionis.i.perditus, seu perditioni destinatus.
4. Extollitur,&c.i. se iactat quocumque Deo maiorē. Tēplo f.Hierosolymitano,vel eo qui nuc est Christi. vel,vt multi putant quod ipse cōstruet,sed quomodo illud Dei erit? Ostendens.i.ostentans,seu præ se ferens.
5. Retinetis.i. meministis.
6. Detineat.i. impediat quo minus veniat. Scitis, sciebant illi quibus Apostolus dixerat,nos nescimus.
7. Nam.pro,alioqui. Operatur.f. in hæreticis,& malis. Iniquitatis.f.plenum.q.d.quæ hæretici,vt mysteria vēditant,planè sunt nequitiæ. Vt qui. Græc.qui.
Tenet.f.Imperium Romanũ. Fiat.i.tollatur.i.Imperium. Indicat non priùs venturum Antichristũ, quàm Imperium Romanum deficiat.
8. Tunc f.post Imperij Romani defectionem.
Reuelabitur.i.apparebit, seu manifestabitur. Spiritu oris sui.i.imperio suo. Illustratione.i. apparitione.
9. Cuius f. Antichristi. Virtute.i. potentia.
10. Iniquitatis i.iniqua. Veritatis.i.veram.
12. Iudicentur.i.condemnentur.
13. Nos.lege,vos. Primitias.i.velut primitias, seu inter primos. Græc. ab initio.
14. In qua.f.fide, seu veritate. Acquisitione. Græc. acquisitionem. Gloriæ. pro,ad gloriam.
16. Aeternam.i.perpetuò duraturam. In gratia.i. per gratiam.
17. Exhortetur verti poterat,consoletur. Sermone .i.doctrina.

CAP. III.

1. DE cætero.i.quod superest. Clarificetur. Græc. glorificetur .i. honore habeatur.f.apud alios.
2. Importunis. Syr. insolentibus.
3. Fidelis.i verax,& constans in promissis.
Confirmabit.f. in bono.
5. In.i.secundùm,vel cùm.q.d. vt Deum ametis,& Christi patientiam imitemini.
6. In nomine.i.loco. Fratre.i. Christiano.
Ambulante.i.conuersante. Inordinatè.i.incompositè.f.dissolutis moribus.
7. Inquieti.i. incompositi.
8. Ab aliquo pro,alicuius.
9. Potestatem.f.accipiendi victũ ab iis quibus prædicabamus. Formam.i.exemplum.
10. Denunciabamus. verti poterat, præcipiebamus. sic & infrà.
11. Inquietè.i.inordinatè.
12. In Domino. Græ.per Dominum. Cum silentio Græc.quietè. Suum.i.suo labore partum.
14. Notate.f.ne cum illo conuersemini, vt statim dicitur. Confundatur.i pudefiat.
16. Loco.Græc.modo.Syr.re.
18. Amen. Græc additur, Missa ex Athenis.Syr.verò, Missa ex Laodicæa Pisidiæ per Tychicum. Quidam è Corintho missam dicunt.

II I. AD

I. AD TIMOTHEVM.

.ſ. Epheſi Epiſcopum.

Inſtituit in iis quæ agere & docere debeat, vbi & multa ad Eccleſiaſticorum & ſecularium mores pertinentia.

CAPVT I.

1. **S**ECVNDVM imperium.i. mandato. Spei noſtræ .i. in quem ſperamus.

2. Dilecto. Græc. γνησίῳ.i. germano, ſeu vero. In fide q. d. ſecundum Chriſtum, ſeu, quem Chriſto genui.

3. Rogaui.ſub.ſic rogo. vel fac. Aliter. ſ. quàm docta à me ſunt.

4. Interminatis .i. infinitis. Quidam Iudaicas putant intelligi, alij Gentilicas. In fide.i. ſecũdum fidem.

5. Puro.ſ. à peccato. Bona.ſ. nihil ſibi mali conſcia. Non ficta .i. vera & ſincera.

7. Affirmant q.d. quæ diſſerendo confirmant.

8. Legitimè .i. ritè, ſeu bene, & vt ipſa poſtulat.ſ. Intelligendo illam, & vtendo.

9. Iuſto .ſ. iuſtus lege non indigebat, qui vltro faceret quæ lex vult. vel legis pœnas intelligit, quæ non ſunt poſitæ propter iuſtos. Non ſubditis.i. qui nolunt iuſtitiæ ſubdi. Contaminatis.ſ. vitiis.

10. Plagiariis.i. qui alienos homines furantur.

11. Gloriæ.i. gloriam prædicans, vel promittens.

12. Confortauit.i. corroborauit. Exiſtimauit.i. iudicauit .ſ. faciendo Apoſtolum. Miniſterio .ſ. prædicationis.

13. Blaſphemus .ſ. in Chriſtum. Perſecutor.ſ. Eccleſiæ. In.pro, per.

14. In Chriſto.i. per Chriſtum, vel ad Chriſtum, q.d. dans mihi fidem & charitatem.

15. Fidelis.i. certus, ſeu fide dignus. Primus, i. præcipuus, vel maximus.

16. Primò.i. præcipuè. Omnem .i. perfectam, q. d. ſingularem. Informationem .i. exemplum .ſ. quod imitentur.

17. Soli Deo.i. qui ſolus eſt verus Deus.

18. Hoc ſ. de quo ſuprà in principio. vel, quod ſequitur. In te.i. de te. Prophetias.i. reuelationes.ſ. per Dei reuelationem Paulus illum ordinauerat. vel prophetiam intelligit prædicandi donum, quod vult ritè exequatur. In illis.i. ſecundum illas.

19. Quam.ſ. conſcientiam bonam. Repellentes.ſ. per malam vitam.

20. Tradidi.ſ. per excommunicationem, qua olim excluſi ab Eccleſia, à diabolo corpore etiam vexabantur. Blaſphemare.i. de diuinis rebus malè loqui.

CAP. II.

1. **O**BSECRO. Græc. παρακαλῶ, quod etiam hortor verti poteſt. Obſecrationes.ſ. deprecando mala. Orationes.ſ. petendo bona.

Poſtulationes.ſ. pro aliis.

2. In omni.pro, cũ omni. Caſtitate.i. vitæ puritate.

4. Vult.ſ. quantum eſt ex ſe: vel, vult omnes.i. omne hominum genus, non ſingulos. ſi .n. vellet abſolutè, faceret.

6. Redemptionem.i. redemptionis pretium.

Teſtimonium.i. prædicatio.

8. Puras.ſ. à peccato. q.d. à puro corde leuatas.

Ira.ſ. contra aliquem. Diſceptatione.i. hæſitatione.ſ. quod impetrabit à Deo petita.

9. Similiter.ſ. orare. vel, volo. Ornato.i. modeſto. Syr. caſto. Sobrietate. Græc caſtitate. In.pro, cum.

10. Quod.pro, vt. Promittentes.i. profitentes.

Pietatem.i. Dei cultum.

12. Docere.ſ. viros. vel publicè, ſeu in Eccleſia.

Dominari.i. auctoritate vti.

14. Seductus.ſ. ſic vt crederet ſerpentem verum dixiſſe. In præuaricatione fuit.i. tranſgreſſa eſt .ſ. Dei mandatum.

15. Per filiorum, &c. q.d. in ſtatu coniugij. de coniugatis.n. loquitur. Permanſerit. Græc. permanſerint; ſed plur. pro ſingul. Sobrietate.i. caſtitate. q. d. ſi tamen ſanctè vixerit.

CAP. III.

1. **F**IDELIS. vide cap. 1. Opus.i. munus, ſeu functionem.

2. Enim. Græc. ergo. Vnius.i. qui non duas duxerit. Syr. vnius fuiſſe. Sobrium Hier. 1. cont. Iou. vigilantem vertit Græc. νηφάλιον. Prudentem. alij, caſtum vertunt. Ornatum.i. bene moratum, ſeu modeſtum.

Doctorem. Græc διδακτικὸν i. qui poſſit docere.

3. Litigioſum i. pugnacem. Cupidum.i. auarum.

4. Præpoſitum i. præſidentem. q. d. bene gubernantem ſuos. Habentem. non facientem. Subditos .ſ. obedientes. Omni.i. perfecta. Caſtitate. alij, reuerentia, vertunt. Græc σεμνότητος. Syr. puritate.

5. Diligentiam.i. curam.

6. Neophytum.i. nuper baptizatum.

Iudicium i. condemnationem, ſeu ſupplicium.

Diaboli. qui per elationem cecidit.

7. Foris.i. extra Eccleſiam. Opprobrium. q. d. ne det occaſionem opprobrij. Laqueum.i. inſidias.ſ. ſolet diabolus facilè tales decipere: vituperati.n. & contempti, per impatientiam peccant.

8. Pudicos alij, bene moratos. Bilingues.i. inconſtantes ſermone ſ. mendaces. Syr. loquentes duplicia.

9. Myſterium fidei. fortè intelligit calicis ſacri diſpenſationem, quod fidei myſterium vocatur in conſecratione. Bona. q.d. cum puritate conſcientiæ calicem miniſtrantes populo.

11. Mulieres.i. vxores ſ. Epiſcoporũ, & Diaconorũ.

12. Vnius, &c. Syr. qui vnicam vxorem habuerint.

13. Gradum.ſ. apud Deum.

In

In fide.i.per fidem.q.d.tum poterunt meritò confidere se à Christo, in quem credunt, saluandos, si bene munere suo functi fuerint.

15. Firmamentum.i. basis, seu fundamentum.

16. Sacramentum. Græc. mysterium. Quod manifestatum. Græc. Deus manifestatus. In carne.i. assumpta. Id.n. maximè Dei pietatem, & misericordiam declarauit. Iustificatum.i. iustum apparuit.s. iustus Christus. Spiritu.i.secundùm spiritum.

Assumptum.s.die Ascensionis.

CAP. IIII.

1. SPIRITVS.i.Dei reuelatio. Dicit.s.mihi. Nouissimis. Græc ὑστέροις.i. posterioribus, seu sequentibus.

2. Hypocrisi.s.simulant verum. Loquentium.s.per tales.vel pro, loquentes s.homines ipsi sic & in sequent.

Cauteriatam.i. malitiæ velut igne combustam, seu indelebiliter notatam.

3. Prohibentium, &c.i. damnantium nuptias.

Abstinere.s.docentium. Cibis.s.quasi immundis, vt Iudæi; vel à malo Deo factis, vt Manichæi.

5. Sanctificatur.i.idonea fit eius, si alioqui inepta esset. Verbum Dei.s.quo benedicitur, vel quo creata est.

Orationem.s.agentis gratias. vel, &, pro id est.

6. Enutritus. verti poterat, enutriens.

7. Ineptas.Græc.profanas Aniles.i.vanas. Pietatem.i.opera pietatis.s.in Deum, & proximum.

8. Corporalis.s.circa corpus, vel curando, vel castigando. Ad modicum.i.sola. Promissionem.s.in quarto præcepto, quod est de pietate in parentes. Futuræ.s. beatæ, hæc.n.etiam intelligitur in illa promissione.

9. Sermo.s.præcedens.

10. Maledicimur. Græc.probris afficimur.

Saluator.i.seruator s. a malis.

12. Hæc.s.sup. dicta. Adolescentiam.i. iuuentutem. Contemnat.s. meritò. q. d. Ita te gere, vt nemo possit meritò te contemnere.

13. Dum venio.i.donec veniam.

14. Gratiam.Græc.donum. Prophetiam i. Dei te eligentis reuelationem, Presbyterij.i. cœtus Episcoporum. Olim Episcopi etiam presbyteri vocabantur. vide Eusebium.lib.5.cap.24 & Tit.cap.1.

15. Esto.i.te exerce.

16. Enim.non est Græc. Insta.i.persiste.

CAP. V.

1. INCREPAVERIS.s. acerbè. alioqui, vbi res postulat, quiuis reprehendendus, præsertim ab Episcopo. Vide Greg. ad Ianuarium, & habetur 2.q.7. Paulus. Obsecra. Græc. παρακάλει, quod etiam est hortare.s.sic facilius senex corrigitur.

2. In.pro, cum

3. Verè viduæ.i destitutæ. Nam χήρα à χηρῶ.i.destituo.

4. Mutuam vicem.s.facere cum filiis, quod cum ipsis fecerunt parentes sui, vel quia Græc. est, discant: sensus erit, eousque illos educet, dum possint ipsi regere domū, & parentes alere illa cura liberatos.

5. Desolata.i. destituta. Alludit ad etymon viduæ, de quo sup. Sperat.i.debet, seu solet sperare.

8. Siquis.pro, si qua. Basil. in constit. monast.notat id dici secularibus, non Religiosis. Negauit.s.factis.

Deterior.s.in hac parte.

9. Eligatur.s.ab Ecclesia alenda. Hier.ep 9 & 11.

10. Recepit.s peregrinos. Sanctorum.i. fidelium Subsecuta i.prosecuta.

11. Deuita.i.reiice, ne admitte.s.in numerum alendarum ab Ecclesia, quòd se possint ipsæ alere. vel ob periculum scandali. Luxuriatæ in Christo.i.contra promissionem Christo factam fornicatæ.

12. Fidem.i. votum continentiæ. Irritam. fecerit.s.violantes.

13. Discunt.i assuescunt. Verbosæ i.loquaces.

14. Volo.s.ob periculum incontinentiæ, & scandali. Iuniores.s.non alligatas voto. Græc. Iuniores viduas. Matresfamilias esse.i. familiam regere. Maledicti gratia.i. maledicendi.

16. Viduæ i.destitutæ.

17. Presbyteri.i. Episcopi, vel sacerdotes. Duplici.i.maximo, vel reuerentiæ, & subsidij

20. Peccantes.s.palam. Aug.

21. Præiudicio i.præcipitato iudicio, vel præcedente iudicio, vt cum seq.legatur. Alia.i.diuersam à recto.

22. Communicaueris.i. particeps fueris.s.ordinando indignum. Castum.i.purum a peccato.

23. Stomachum.s. infirmum.

24. Iudicium.s.Dei, vel iudicum, Subsequuntur.i. postea innotescunt.

25. Aliter.i.malè. Non possunt.s. vt plurimum.

CAP. VI.

1. IVGO.i seruitute. Blasphemetur.i.malè audiat, seu vituperetur.

2. Dilecti.s.Deo. Quia. lege, qui. Beneficij.s.diuini.q.d.quia Christiani sunt.

3. Pietatem.i. religionem, seu Dei cultum.

4. Languens.i. ægrotans animo. Blasphemiæ.i. maledicentiæ.

5. Conflictationes.i.disceptationes. Quæstum.i. lucri occasionem. Pietatem.i.religionem.

6. Sufficientia.s.rerum ad vitæ vsum.

10. Cupiditas.s.pecuniæ. Appetentes.i. secuti.

12. Fidei.i.pro fide, seu quod fides postulat.

In qua Græ. in quam. Confessus.i.professus.

Confessionem.i. fidei professionem.

13. Instificat. lege, viuificat. q.d. à quo omnia viuētia vitam habent. Testimonium.s.veritatis.

14. Macula.i.peccato. Irreprehēsibile.i.sic vt non possit reprehendi.

15. Potens. Græc.δυνάστης.i princeps.s.vniuersi.

16. Habet.s.ex se, Vidit.i.quantum est visibilis.

17. Sublime.i.superbè. Fruendum.i.delectabiliter vtendum. 18. Communicare.s.sua cum egenibus.

19. Thesaurizare.i.parare. Bonam.Græ.æternam. Syr. veram.

20. Depositum.i.commendatam tibi doctrinam. Nouitates.Græc.inanitates. Oppositiones.i. obiectiones. Falsi nominis.i.falsò nominatæ.

21. Promittentes.i. profitentes. Exciderunt.i. errarunt, seu lapsi sunt. Gratia tecum. Id propria manu scripsit Amb. Amen. Græc. additur, scripta ex Laodicea, Metropoli Phrygiæ Pacatianæ.

II. AD TIMOTHEVM.

Rursum instruit, & exhortatur, addens quædam de electis, & reprobis, deque erroribus futuris, tempore nouissimo. Narrat etiam quæ sibi acciderint.

CAPVT I.

1. SECVNDVM.i. per, vel q.d. ad prædicandum. Quæ est, &c.i. quæ datur per Christum.
3. A progenitoribus.s.institutus, vel q.d. à puero.
Pura q.d. recta intentione.
5. Recordationem, &c.i. in memoriam reuocans.
Certus. Græc. persuasus. sic & inf.
6. Causam.s. quia fide præditus es recta. Resuscites.i. excites.s. per opera bona, iuxta officium tuum.
Gratiam. Græc. χάρισμα.i. donum.
7. Virtutis.i. potentem.s. fortes facientem.
8. Domini.i. de Domino. Collabora, &c. q.d. fero animo bono persecutiones Euangelij. Dei.i. tibi à Deo datam.
9. Sancta.s. ad sanctitatem inuitante. Propositum. Syr. voluntatem. Iunge verò cum, ante tempora.
In Christo.i. per Christum. Secularia.s. seculi. q.d. ab æterno.
10. Manifestata.s. vocatio, seu gratia; vel propositum, quod Græc. est fœmininum. Illuminationem. Græc. apparitionem. Illuminauit.i. patefecit.
Incorruptionem.i. immortalitatem.
12. Patior.s. Romæ vinctus erat. Confundor.i. erubesco. Depositum.i. salutem apud eum depositam, seu animam ei creditam. Illum.s. Iudicij.
13. Formam.i. informationem. Habe.i. retine, vel sequere. Sanorũ, &c pro, sanæ doctrinæ. In fide, &c. q.d. credendo, & amando Christum.
14. Depositum.i. munus Episcopi, vel animas subditorum.
15. In. pro, ex. q.d. Asiatici qui Romæ sunt.
16. Refrigerauit.i. recreauit.
18. Quanta.i. in quàm multis.

CAP. II.

1. CONFORTARE.i. fortis esto. In Christo. pro, à Christo. q.d. in gratia Christi.
2. Per. pro, coram.
3. Labora.i. fer to mala. Græc. κακοπάθησον.
4. Deo. non est Græc. nec Syr. Secularibus. Græc. βίου.i. vitæ. q.d. rebus mundi quæ militiam impediant.
Probauit.i. vt probatum tradidit. Græc. & Syr. qui se delegit.
5. In agone.i. certamine publico. Legitimè.i. secundùm leges certaminis vincens.
6. Laborantem, &c. q.d. si vult fructus percipere, debet priùs laborare.
7. Intellige.i. aduerte. Dabit. Græc. det. sed nostra lectio potior.
8. Euangelium.i. prædicationem.
9. In quo.s. diuulgando. Laboro. Græc. mala patior. Malè operans. Græc. κακοῦργος.i. malefactor, seu facinorosus. Non est, &c. q.d. nec ideo cesso prædicare.
10. Ideo. iunge cum, vt. In.i. per. Cum. pro, in. Cælesti. Græc & Syr. æterna.
11. Fidelis i. fide dignus, seu certus. Nam. abundat, more Heb. Commortui.s. cum Christo.
12. Sustinebimus s. aduersa.
13. Ille. pro, ille tamen. Fidelis.i. verax.
Negare, &c. q.d. non potest non esse quod est.
14. Contendere.s. contentionis studio. Alioqui hæretici disputationibus conuincendi.
Subuersionem.i. scandalizantur, vel significat docendam fidem sine disputationibus, ne auditores qui minus capiunt subtilitates, errore aliquo subuertantur.
15. Probabilem i. probatum. Inconfusibilem.i. quem non pudeat eorum quæ agit. Tractantem. Græ. secantem, seu distribuentem.s. pro cuiusque captu.
16. Proficiunt i. valent. Impietatem.s. ingenerandam in animo.
17. Eorum.i. talium. Cancer.s. morbus, qui exedit eam corporis partem, quam corripuerit.
19. Fundamentum.s. electio, seu prædestinatio.
Signaculum.s. quod sequitur. q.d. benéq; sigillatum, iuxta illud, Cognouit, &c. est autē locus Nu.6. iuxta 70.
Et discedat, &c. Id à Paulo additum. q.d. oportet verò discedere, &c. Nomen Domini. pro, Dominum.
20. Contumeliam.i. vile ministerium.
21. Istis.s. quæ Deo displicent malis, & erroribus, de quibus proximè dictum. Vtile.i. aptum ad vsum.
23. Sine disciplina.i. ineruditas. Lites.i. contentiones.
24. Docibilem. Græc. διδακτικὸν.i. idoneum ad docendum.
25. Modestia. Græc. πραότητι.i. mansuetudine.
Nequando.i. si fortè.

CAP. III.

2. CVPIDI.i. auari. Elati.i. arrogantes, seu fastuosi. Blasphemi.i. maledici.
3. Affectione.i. beneuolentia. Pace. Græc. fœdere.
Criminatores.i. calumniatores. Sine benignitate. Græc. non amantes bonorum. Syr. bonorum osores.
4. Proterui. Græc. præcipites, seu temerarij.
5. Virtutem i. vim, seu veritatem.
7. Discentes.s. mulierculas.
8. Iamnes, &c. Hi Magi Aegyptiorum. Reprobi.i. errantes.
9. Vltra Græc. amplius, seu plurimum. Proficient.i. assequentur quod volunt.
10. Assecutus i. sectatus. Institutionem.i. mores, vel morum institutionem. Propositum.i. animi promptitudinem, seu intentionem.
11. Qualia. pro, quæ. Antiochiæ.s. Pisidiæ, non Syriæ.

11. Piè i.religiosè.Syr.cum timore Dei.
Patientur f.ab improbis, quibus displicet virtus.
13. Proficient,i.progredientur. Mittentes.f.alios, quantum in se est.
14. A quo.f.Paulo.
15. Ab infantia i.à puero. In Christo.i.in Christũ.
16. Docendum.f.veritatem. Arguendum.f.falsitatem. Corripiendum.f.malos. Græc. corrigendum,seu dirigendum. Erudiendum.f.omnes. In pro,de.
17. Dei.i. Deo dicatus.

CAP. IIII.

1. VIVOS. Indicat aliquos non morituros, sed in aëra rapiendos,de quo sup. 1.Thes.4.quanquam possunt intelligi viui.f.cum Paulus scriberet.
Per aduentum.f.ad iudicium.sub.testificor,seu obtestor. quanquam Græc. potius est,in aduentu suo & regno.f. iudicaturus.
2. Importunè.i. intempestiuè.f.improborum iudicio. Argue.i.conuince f.errantes. In pro,cum.
3. Sustinebunt.i.ferent. Ad.pro,iuxta.
Prurientes. nominatiuus est. q.d. cupientes audire grata,velut scalpi qui pruriunt.
5. Labora.Græc.ferto mala. Imple.i.plenè exequere.
6. Delibor.q.d.propè est vt immoler. adhibebantur libamina sacrificiis,ex rebus liquidis,quæ in Dei honorem effundebantur,vel cremabantur. Et quidem Pauli effusus sanguis amputato capite.

Resolutionis .i. mortis,qua soluitur anima corpore.
7. Bonum.f.plenum meritis,& honoris Dei.
8. In reliquo.i.in posterum. Iustitiæ.f.debita iustis operibus. Aduentum.f.vt filij aduentum Patris optãt.
9. Festina.i.cura.
10. Galatiam.i.Galliam,secundum Epipha.hær.51. Dicitur à quibusdam Crescens hic, fuisse Episcopus Moguntinus. vide Clem. 7. Const. cap. 46. Eus. lib.3. cap.3. Hier.in Catalog.
11. Solus.f.ex domesticis. Vtilis pro,vsui futurus. q.d.opus est mihi eo. Ministerio.f.Euangelico.
13. Penulam. pallij genus quidam putant; alij, volumen Hebræum. Syr.thecam librorum.
Reliqui. ex hoc,& iis quæ infrà dicit, quidam colligunt Paulum Roma iuisse in ea loca, & Ecclesias visitasse,vt quibusdam scripserat se facturum; deinde rediisse ad vincula, in quibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.
Membranas .f. Hebræi libri membranæ sunt inuolutæ.
14. Aerarius.f.faber. Ostendit.i.fecit.Heb.
Reddet.Ita etiam legit Syr.
16. Defensione.f.apud Iudicem Romanum.
Omnes.f.qui fauere poterant.
Imputetur.f.à Deo.
17. Leonis.f.Neronis.
18. Liberauit. Græc.& Syr.liberabit. Opere malo.i.persecutione malorum.
22. Amen. Græc. & Syr. additur, Missa è Roma.

AD TITVM.

.f. Cretæ Episcopum.

Docet quæ in Episcopatu agere debeat. vbi, & de Episcopi moribus & secularium quædam tractat.

CAPVT I.

1. SECVNDVM pietatem .i. de Dei cultu.
2. Spem.pro,spe. Ante tempora.f. eam prædestinans. Secularia.i.seculi. q.d.ante mundi creationem.
3. Suis. Græc.propriis.f.præscriptis. In.pro,per.
4. Dilecto.Græc.germano,seu vero. Communem .f.catholicam.
5. Cretæ i.in Creta insula.vulgò Candia.
Presbyteros.i. Episcopos.
6. Vnius.i.qui non duas duxerit. Non in,&c.i.qui non possint accusari.
8. Benignum. Græc. bonorum amantem. Continentem.f.ab vxoris amplexibus. Hier.
9. Secundum doctrinam .i. ad docendum commodum Fidelem.i.certum. In.pro,per;vel,cum.
Arguere.i.conuincere.
10. Inobedientes .f. ei quod æquum est.loquitur autem de iis quos argui oportet. Circumcisione.i.Iudæis.
12. Quidam.f.Epimenides. Malæ bestiæ.i perniciosæ feræ. Ventres.i.homines,seu corpora.
13. Durè.i.seuerè. Sani.f. ne errent.
14. Auersantium. pro, auertentium.
15. Omnia. Cibos intelligit lege veteri prohibitos. Munda.f.ex se. Mundis.i.purè vtentibus,& vt fides docet. Nihil.f.quia non rectè vtuntur.
16. Confitentur.i. profitentur. Abominati. pro, abominabiles. Incredibiles.pro,increduli.
Reprobi.i. inepti.

CAP. II.

3. SANCTO.i. Religioso, seu Christianam decente. Criminatrices i.calũniatrices. Bene.pro,bona.
4. Prudentiam. Syr.pudicitiam.
5. Prudentes.f.esse doceant. Blasphemetur.i.vituperetur.
8. Verbum.sub tuum sit. Ex aduerso.i.aduersarius. Vereatur.i.erubescat.
10. Fraudantes.f.in ministerio, seu rebus heri.

Fidem bonam.i. fidelitatem.

11. Gratia.s. misericordia.

12. Secularia.i.mundana. Piè.i.religiosè.

13. Beatam spem.i.speratam beatitudinem.

14. Acceptabilem.i. acceptum. Græc. περιούσιον .i. peculiarem,seu eximium.

15. Nemo te,&c. q. d. sic te gere, vt nemo possit te meritò contemnere.

CAP. III.

1. ILLOS.s. Cretenses. Potestatibus.i. magistratibus. Dicto.s.eorum.

2. Blasphemare.i.maledicere,seu conuitiis appetere. Litigiosos.i.contentiosos.

3. Odibiles.i. odio digni.

4. Humanitas. Græc φιλανθρωπία .i. amor in hominem.

5. Secundùm.i.propter,vel ex. Sancti.s.opera.

7. Secundùm,&c.i. certò sperantes vitam æternam.

8. Sermo.s.præcedens,vel sequens. Confirmare.s. alios, q.d. hortari diligenter.

Præesse.i. intendere.

9. Legis.i. de lege. Syr. Scribarum.

11. Cùm sit,&c.q.d.proprium sequens iudicium,seque ita condemnans.

13. Legis.s. Iudaicæ. Præmitte,s. ad me,vel aliò fortè qui ò fuerant à Paulo destinati.

Vt.pro,sic vt.

14. Necessarios.s.pauperibus.

15. Amen.Græc.additur, Scripta ex Nicopoli Macedoniæ. Syr.verò.Missa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.

.s. Phrygem, & Colossensem.

Commendat ei seruum eius fugitiuum, à se ad fidem conuersum, tanta porrò caritate & modestia, vt mihi Epistola valde mirabilis videatur.

CAPVT I.

1. CHRISTI.i.ob Christum.

Adiutori. Græc.cooperario.

2. Appiæ. Vxor erat Philemonis.

Archippo. cum quidam putant de quo Colos. 4. Ecclesiæ.i.fidelium congregationi. Tua.i Philemonis.

5. Domino, prò,Dominum,

6. Vt. pro, adeò vt. vel, oro vt. Communicatio.i. participatio.s.qua præditus es fidei. Euidens.i.manifesta.s.omnibus. In agnitione i.per manifestationem.

In Christo.i.secundum Christum.

7. In.pro,de. Requieuerunt.i.refocillata sunt.

8. Ad rem pertinet.i.conueniet.

9. Propter,&c.q.d. malo vti charitate, quàm auctoritate. Sis alij,sim.q.d.cùm talis sim,nempe Paulus senex, &c. sed lectio nostra probanda. q.d. cùm tu sis senex; malo rogare, quàm imperare.

11. Vtilis.alludit ad nomen Onesimi, quod vtilem significat.

12. Vt meã. Græc. id est mea. Viscera. q.d.dilectissimum mihi.

13. Euangelij.s.causa iniectis.

14. Consilio.i sententia. Bonum.i.beneficium.

15. Horam.i.breue tempus. In æternum.i.numquam à te recessurum.

16. Carne.i. corporis seruitio.

17. Socium.s.in fide,seu religione.

18. Nocuit.fortè aliquid furatus aufugerat.

20. Ita.s.si id feceris quod rogo. Græ.ναὶ.i.certè,q.d. Ita est,vt dico. Fruar.i.capiam fructum ex te,seu voluptatem. Viscera mea i.dilectum mihi.

22. Donari. pro,donatum iri.

25. Amen. Græc.& Syr. additur, Missa è Roma per Onesimum.

AD

AD HEBRÆOS.

Nomen non adscribit in principio more suo, (vt nec Ioannes in Epistolis) fortè quòd non ad certam aliquam Ecclesiam scribat. quanquam quidam putant ad Ierosolymitanam scribere; vel, quòd sit velut tractatus quidam, seu disputatio de lege veteri, & noua, deq; illius cessatione, & huius vs. vbi multa de Sacerdotio veteri, & Christi. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1\. MVLTIFARIAM, &c. duabus vocibus vsus est, vt totam varietatem temporum, personarum, & visionum comprehenderet. Loquens, pro, locutus. In, pro, per.

2\. Constitutt. s. quatenus homo constitutus: sed quia idem etiam Deus, omnium possessor, & creator.

3\. Splendor. s. lumen, de lumine. significatur etiam coæternitas. Gloriæ. s. paternæ i. patris, vel gloriæ, pro gloriosi. Figura. Græc. χαρακτὴρ i. expressa imago.

Substantiæ ὑποστάσεως. i. subsistentiæ, seu personæ.

Portans. i. tenens, seu sustentans, alioqui. n. in nihilum cuncta reciderent. Verbo virtutis suæ. i potenti suo imperio, seu potentia sua Nam ipse verbum est.

Faciens pro, postquam fecit. s. per passionem; quanquam etiam nunc, perpetuoq; facit.

4\. Melior. i. præstantior. Effectus. s. secūdùm quod homo. Differentius. i. excellentius.

Præ illis. i. quàm illi. Hæreditauit. i. sortitus est. s. quatenus homo, nam etiam Deus est, quod non semper fuit, nec. n. semper homo fuit, adeoq; non semper homo Deus. vide Rom. 1.

6\. Cùm iterum. pro, iterum cùm. q. d aliàs etiā cùm. Introducit, &c. i. cùm de filij in mundum aduentu loquitur. Dicit. s. Deut 32. secundùm 70. Vide etiam Psal 96. vbi planè habetur.

7\. Ad. pro, de.

8\. Thronus, &c. Vide Psal. 44.

9\. Præ &c. i. excellentius quam consortes tui. s. iusti, qui filij Dei per adoptionem.

12\. Mutabis. Græc. inuolues, seu vertes. q. d. possis cùm velis auferre. vel significatur renouatio mundi futura, velut accepta noua veste.

14\. Administratorij. i. Dei ministri. Missi. i. mitti soliti. Non quidem mittuntur omnes per se, sed quidam per alios. s. inferiores se, quibus reuelant, ad nos deferenda. Capiunt. Græc. capient.

CAP. II.

1\. ABVNDANTIVS. i. perfectius. Audiuimus. s. à Deo per filium reuelata. Pereffluamus. i. pereamus, seu excidamus, vt solet quod effluit. Syr. cadamus.

2\. Firmus. i. tantam obtinuit auctoritatem.

Præuaricatio Græc. transgressio. Mercedis. i. quam merebatur.

3\. Effugiemus. s. punitionem. Initium, &c. q. d. primùm esset per Christum prædicata.

In nos. s. Christianos. Confirmata est. i. firmiter tradita. Audierat quidem à Christo Paulus, sed & ab Apostolis etiam. Adde quòd de aliis loquitur in persona sua, vt proximè indicaui.

4\. Portentis. i. prodigiis. Virtutibus. Tribus his vocibus solet scriptura omnia miraculorum genera significare. Spiritus, &c. pro donorum Spiritus sancti.

5\. Non n. &c. redit ad superiorem disputationem.

Orbem terræ. i. mundum. Futurū. s. post iudicium. tunc. n. omnia plenè Christo subiecta erunt, vt infr. dicitur. De quo. s. orbe. Loquimur. i. disputationem instituimus.

6\. Quis. pro, quidam.

7\. Paulominus. i. aliquantum. s. inferior est natura humana etiam in Christo Angelica, quod ad ipsam naturam pertinet. Ab. i. præ.

9\. Gratia. i. per gratiam. Iungendum autem cum, passionem. q. d. quam sustinuit pro salute hominum.

Gustaret. i. sentiret, seu pateretur. Heb.

10\. Adduxerat. pro, adducturus esset. Consummari. i. fieri perfectè, vel vitam finire.

11\. Vno. s. Deo auctore, seu Patre. q. d dedit Deus filium suum vnigenitum pro filiis adoptiuis. Omnes. s. velut fratres. Confunditur. i. erubescit.

13\. Ego ero, &c. sunt hæc verba Isa 8. secundùm 70. vbi nos legimus, Præstolabor eum. sequiturque statim, Ecce ego, &c. itaque eodem pertinet vtraque hæc sententia, qua de se Christus loquitur, vt homo est.

Pueri. i filij, seu serui.

14\. Communicauerunt, &c. i. homines erant carnis participes. Participauit, &c. i habuit etiam carnem & sanguinem. s. factus est homo. Mortis. s. ob peccatum quod induxit, ex quo mors, vel mortis peccati, quod hominibus perniciem afferebat.

15\. Obnoxij, &c. q. d. viuebant vitam seruilem, horrentes semper mortem, a qua seruitute liberati promissa immortalitate.

16\. Nusquam i. nullo modo, seu numquam. Græc. non. Angelos, &c. i. Angelicam naturam assumpsit, sed humanam.

17\. Per omnia. s. ad naturam humanam pertinentia, adeoque pati humanas infirmitates. Misericors. s. etiam per experientiam dolorum. Ad. pro, apud.

Repropitiaret. s. expiaret.

18\. In eo. i. per id. vel q. d in iis rebus.

Tentatus. i. expertus mala nostra.

Potens. i. aptius, seu promptius. vel q. d. certè potest in rebus quas expertus est opem ferre suis.

Gratificauit i. sibi gratos fecit. In. pro, per.

7. Remissionem. appositio.

9. Sacramentum. i. arcanum. Eius. i. suum.

Proposuit in eo. i. exhibuit in Christo.

10. In dispensationem, &c. i. cùm tempora ab eo dispensata, seu ordinata impleta essent. Instaurare. i. restituere, seu renouare. Græ. recapitulare. q. d. perfectè concludere. In. pro, per. In cælis. s. etiam Angeli per Christum perficiuntur. est. n. etiam ipsorum caput in quantum homo; restaurata est etiam ruina Angelorum.

In ipso. abundat, more Hebræo.

11. In quo. i. per quem. s. Christum. Sorte. i. beneficio prouenientæ ex occulto Dei iudicio. vel pro, in sortem. i. hæreditatem. Propositum. Quod nobis velut sors est, Deo est propositum. Consilium. i. decretum. Voluntatis. q. d. liberum.

12. Ante. s. eius aduentum. Loquitur de Iudæis.

13. Salutis. pro, de salute. In quo. pro, in quo inquam. i. per quem. Promissionis. pro, promisso.

14. Pignus. Græ. arrhabo. In redemptionem, &c. q. d. redempti, & ei acquisiti.

15. Christo pro, Christum.

17. Deus. Iunge cum, gloriæ. i. gloriosus.

18. Cordis. i. mentis. Spes. q. d. quanta bona sperentur à vocatis à Deo.

19. Potentiæ. pro, potentis.

21. Nomen. i. rem.

22. Dedit. i. fecit. Omnem Ecclesiam. Græc. omnia ipsi Ecclesiæ.

23. Plenitudo. i. completum. s. constat totum corpus capite & membris. Omnia. pro, per omnia.

Adimpletur. Græc. adimplet.

CAP. II.

1. SECVLVM. i. morem. Syr. vanitatem.

Principem. Syr. voluntatem principis.

Potestatis. i. potestatem habentem. Aëris, &c. q. d. qui in aëre hoc versatur. Spiritus Syr. qui est spiritus.

Diffidentia. i. diffidentes, seu inobedientes.

3. In quibus. i. peccatis; vel, inter quos. s. homines.

Filij iræ. i. digni supplicio. s. iam inde a natiuitate, seu conceptione ob peccatum originale.

4. Diues. i. abundans. Nimiam. Græc. multam.

5. Peccatis. i. per, vel, ob peccata. In Christo. i. cum Christo. s. fecit participes vitæ Christi.

6. Consedere. factum dicit quod certò erat futurum. Aug. Cælestibus. Syr. cælis.

In. pro, cum; vel, per.

7. Superuenientibus. i. ordine succedentibus, vel futuris. Bonitate. i. benignitate. Super pro, in.

8. Saluati. Syr. redempti. Donũ est. s. fides, & gratia.

9. Operibus. i. operum merito. s. saluati.

10. Factura. i. opus. Syr. creatura. In. pro, per.

In operibus. pro, ad opera.

11. Carne. s. incircuncisi: vel q. d. carnaliter viuẽtes. Præputium. pro, præputiati. Ab ea. i. ad differẽtiam eius. vel pro, ab iis. s. Iudæis qui dicuntur circuncisi.

12. Conuersatione. i. ratione viuendi. Hospites. i. extranei. Deo. i. Dei cognitione. q. d. qui Deum verum non colebatis.

13. In. pro, per. In sanguine. i. per mortem.

14. Pax. i. pacis auctor. Vtraque i. Iudæos, & Gentiles. Parietem, &c. q. d. caussam dissidij abstulit.

Inimicitias. Græc. inimicitiam, explicatio præcedentis Syr. & odium. In. pro, per.

15. Decretis. i. per decreta sua. Syr. præceptis suis.

Euacuans. i. abrogans. Condat pro, conderet. i. faceret, seu vniret. Vno. pro, vnum. vel q. d. in seipso.

16. Vno corpore. pro, vnum corpus. q. d. vt ex vtrisque vnum corpus faceret, vel, in suo corpore.

17. Prope. s. Iudæis.

18. Accessum. i. aditum. Spiritu. s. coniuncti.

20. Fundamentum. s. Christum. vel ipsos Apostolos, & Prophetas. sunt enim & hi fundamentum secundarium. Summo. i. extremo.

21. Omnis i. tota, vel quæque. Constructa. Græc. compacta, seu coaptata. In Domino pro, Domini; vel per Dominum.

22. In spiritu. pro, per spiritum.

CAP. III.

1. HVIVS rei. i. ædificij spiritualis. Ego. Iunge cum ver. 14. vel cum vinctus. s. sum.

Vinctus. s. ligatus erat catena. Pro vobis. i. pro Euangelio quod vobis prædico.

2. Dispensationem. i. distributionem, seu communicationem. In vobis. pro, in vos. s. dispensandæ.

3. Sacramentum. Græc. mysterium. In breui. i. breuiter.

4. Prudentiam. i. intelligentiam. Ministerio. lege, mysterio.

5. Generationibus. i. ætatibus. Agnitum. i. manifestatum. In Spiritu. i. per Spiritum sanctum.

6. Concorporales. i. eiusdem corporis. s. mystici.

Euangelium. i. fidem, & vitam Euangelicam.

8. Sanctorum. i. Christianorum. Inuestigabiles. à vestigando. pro, ininuestigabiles. sic Rom. 11.

9. Dispensatio. i. exhibitio, vel communicatio, seu, prouidentissima executio. Not. hinc sumptum illud Doctorum, quòd Christi incarnationem & acta vocant œconomiam, seu dispensationem: quia per ea Deus dispensauit, seu executus est redemptionis nostræ mysteriũ.

10. Principibus. lege, principatibus. In cælestibus. Syr. qui sunt in cælis. Not. hinc non sequi, latuisse id mysterium Angelos. tantùm. n. dicitur eis apparuisse, cùm exhibitum est. quanquam nihil prohibet illos aliqua ignorasse, priusquam exhibita viderent. Multiformis. i. plena varietate rerum.

11. Secundum, &c. q. d. iuxta id quod per Christum disposuerat facere, præfinito à se tempore.

Quam. s. præfinitionem, vel dispensationem.

In Christo. i. per Christum.

12. In quo. i. per quem. Accessum. s. ad Patrem.

13. In. pro, propter. Vestra. s. apparet quanti vos Deus faciat.

14. Huius, &c. redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam potest cum proximè præcedentibus iungi.

15. Paternitas. Græc πατριὰ. i. parentela, seu cognatio, vel familia; adeoque etiam paternitas.

Nominatur. i. existit. q. d. qui est omnium cognationum, & coniunctionum auctor.

16. Diui-

16. Diuitias.i.abundantiam. Gloriæ.i.gratiæ,per quam glorificatur. Virtute.i.potenter.

18. Latitudo.f.caritatis Dei. Longitudo.f.æternitas. Sublimitas.i.excellentia. Profundum.i.inscrutabilitas.

19. Supereminentem,&c.i. maiorem quàm intelligi possit. In omnem, &c.i.plenè Deo.f.Dei cognitione,& caritate.

20. Superabundanter.i.abundantiùs. Intelligimus .i.mente concipimus,seu cogitamus.

21. Et in. Græc.in. pro,per.

CAP. IIII.

1. IN Domino.i.propter Dominum. Ambuletis.i. agatis,seu conuersemini.

4. Vnum.pro.velut vnum. Sicut.pro.& sicut. Vocationis vestræ.i. ad quam spem vocati estis, seu, quam profitemini.

5. Vnus.f.est. Dominus.f. Christus. Vna.f.idem creditur ab omnibus. Vnum.f. Christi,quod solum saluat.

6. Omnes.pro,omnia. Per omnia.f.omnia continet. Nobis. Græc.vobis. Syr.nobis.

7. Donationis.i. qua voluit donare.

8. Dicit.f.scriptura, seu Dauid Psal 67. Altum.i. cælum. Captiuam, &c.i. captiuos duxit. q.d.triumphauit de hostibus.f.peccato, & diabolo; vel, duxit in cælum Patres qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. Inferiores,&c.f.limbum,seu Abrahæ sinum.

10. Omnia.f.de se scripta. vel q. d. omnia perficeret & terrestria, & cælestia.

11. Et doctores.f.oportet Pastorem esse Doctorem. Vide 1.Tim.3.Tit.3. & Aug.ep.59.

12. Consummationem,i.perfectionem. Ministerij.f.ad salutem animarum exhibendi. Corporis.f.mystici.i.Ecclesiæ.

13. Occurramus.i. conueniamus.f.die iudicij obuiam Christo. Omnes.f.electi. Vnitatem.pro,vnitate. Mensuram pro,mensura. Plenitudinis.i.perfectæ .f.resurgemus omnes ætate Christi. Hier.ep. 27.

14. Vt iam.pro, itaq; iam. Paruuli.pro,vt paruuli. In nequitia.i.per nequitiam .f. iuuentæ, seu inuectæ. Astutia.i.fallacia. Erroris.i.errare facientem.

15. Veritatem i.quod rectum est, seu veræ doctrinæ conforme.

16. Subministrationis .i. subministrato spiritu. Operationem.f.Dei. Mensuram. pro,mensura. vel q.d.iuxta rationem. Corporis.pro,sui.q.d.augescit.

17. Testificor.vulgò,protesto. In Domino.i. corā Domino. Iam.i.post hac Sensus.i.mentis.

18. Dei i. secundùm Deum.

19. Desperantes.f.salutem. Auaritiam.i.cupiditatem immoderatam.f. rerum mundanarum.

21. Sicut,&c i.iuxta eius veram doctrinam.

22. Deponere.f.oportere. Erroris. pro, errantium.

23. Mentis.i.qui est mens. Aug. 14.Tri.

24. Secūdùm Deum.i.à Deo; vel,ad similitudinem Dei. Veritatis.i. vera,seu perfecta.

26. Irascimini pro,si irasci contingat.

28. Quod bonum est.i.honesto aliquo opere.

29. Malus.i.vitiosus. Aedificationem.i promotionem. Det gratiam.i. vtilitatem conferat. explicatio præcedentis.

30. Contristare .i.facere quod ei displiceat,seu offendere. In quo pro,quo. Signati.f.est gratia animi qualitas,& velut signum iustorum. Redemptionis.f. cùm estis iustificati.

31. Clamor.f.inordinatus. Blasphemia.i.maledicentia,seu conuitium.

32. Donantes.i.ignoscentes. In Christo. Syr. per Christum.

CAP. V.

1. SVAVITATIS.i.suauem.f.Deo gratum.

3. Immunditia.i.impudicitia. Decet.f.talibus abstinere.

4. Turpitudo.f.in verbis. Scurrilitas.f. facetiæ indecentes. Ad rem.f.quam intendimus.i.salutem. Pertinent.i. conueniunt.

5. Quod est,&c. Græc.qui est idolorum seruus.f.colit aurum,& argentum.

6. Venit.i.solet venire. vel pro, veniet. Diffidentiæ. Syr.Immorigeros.Col.3.vertit interpres noster,Incredulitatis.

7. Participes.i.socij.f.in peccatis.

8. In Domino.i.Dei beneficio.q.d.illuminati à Domino. Vt.pro,itaque vt. Filij.i.sectatores.

9. Et iustitia.explicatio præcedentis.

10. Probantes.i.expendentes.

11. Communicare.i.participare.

13. Manifestatur.pro,manifestat.Syr.reuelat.

14. Dicit.f.Isa. cap.60. quod tamen Paulus quibusdam adiunctis explicat. Surge.i.expergiscere. A mortuis.i.morte.f.peccati.

15 Cautè.i.circumspectè. Ambuletis.i.agatis. Quasi.pro,vt.

16. Redimentes,&c.i.temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. Mali.i. plenis malis, seu periculis, adeoque diligenter cauendum.

19. Vobis metipsis .i. apud vos,seu inter vos.

20. In nomine.i.cum inuocatione,vel virtute. Et Patri.pro,qui pater est.f.omnium,vel Christi.Syr. Deo Patri.

21. In timore.i.per timorem. q. d. ob reuerentiam Christi.

23. Eius.f.i.sui f.mystici.

24. Sed.pro,&c. Mulieres.f.subdi debent.

26. In verbo vitæ.i.per verbum vitam conferens.

27. Non habētem.f.in cælo. Aug. & Hier.Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. Carnem.i.corpus.

30. De carne,&c. q. d. Ita per eius corporis passionē formati, vt olim Eua de Adæ carne & osse.

31. Carne vna.Græ.carnem vnam.i.velut vna caro.

32. Sacramentum. Græc. mysterium. In Christo,&c.f. completum.

33. Timeat.i. reuereatur.

CAP. VI.

1. IN Domino.i propter Dominum,seu in rebus quæ secundùm Deum præcipiuntur.f.honestis.

2. In promissione. pro, cum promissione.s.factum.
3. Vt bene,&c.hæc est promissio.
4. Disciplina i.eruditione. Domini.i. secundùm Dei legem,seu voluntatem.
5. Carnalibus.q.d.temporalibus,qui secundùm corpus imperant.
6. Ad oculum .i.aspectum Domini. Placentes.i. placere studentes.
7. Bona voluntate.i.beneuolentia.
9. Eadem.i.similiter. Remittentes,&c.q.d.ignoscentes,si quid minati sitis;vel,mitiùs minantes.
Personarum,&c.q.d. qui omnes iudicat nullo respectu dignitatum.
10. Confortamini.i.roboramini. Et in.explicatio præcedentis.
12. Aduersus pro,solum aduersus. Colluctatio.i. certamen. Carnem & sanguinem.i.homines.
Sed.pro,sed etiam. Tenebrarum harum.pro,tenebrosi huius.Intelliguntur autem peccatores secundùm Aug. Spiritualia,&c.pro,spirituales nequitias.
In cælestibus.i.in aëre .i.versantes. Syr. qui sub cælo sunt.
13. Malo.i.periculoso. vide Psal.40. Omnibus.s. rebus. Stare.s.in prœlio.
14. In veritate.i. perfectè.
15. Euangelij.s.annunciandi infidelibus. Pacis.i. pacem afferentis,seu reconciliationem cum Deo.
17. Salutis.i.salutarem s.spem, vt alibi dicit.
18. Per. pro, in. In spiritu .i. eleuata mente ad Deum. Ipso.pro, eo .s. ea re. In omni instantia.i. attentissimè, & diligentissimè.
Sanctis.i. Christianis.
19. Fiducia i.libertate.
20. In ipso.pro,de ipso.
21. Quæ circa,&c.i.rerum mearum statu.
Domino.i.Domini negotio.
24. In incorruptione.i.sincerè,& purè. Amē.Græ. & Syr.additur,Missa è Roma per Tychicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit suarum rerum statum. Hortatur ad perseuerantiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

CAPVT I.

1. IN Christo.i.per Christum.
Episcopis.i.presbyteris, nec.n.in vna ciuitate plures Episcopi.Hier.
3. In omni, &c.i. quoties vestri recordor.
5. Super,&c.Iunge cum,gratias ago. Communicatione.i.participatione. A prima,&c.q.d. in quo perseueratis,ex quo illud recepistis.
6. Confidens.i.persuasus. Diem.s.aduentus.
7. Mihi iustum.i.æquum me. Gaudij.Græc.gratiæ. Vos esse.s.optans.
8. Cupiam vos.i. vos amem. In visceribus .i. per charitatem.
9. Omni.i.perfecta. Sensu.i.intelligentia.
10. Probetis.i.eligatis. Offensa.i.peccato. In.pro, vsque in.
11. Per IESVM.i.per gratiam IESV.
12. Magis ad. pro, ad maiorem.
13. In Christo.i.ad Christi gloriam. In omni,&c. q.d.per omnia Tribunalia. vel, tota Imperatoris domo.
Cæteris.q.d. imò per totam vrbem.
14. Fratribus in Domino.i. Christianis. Confidentes,&c.q d.fiducia accepta,quòd me viderent libenter vincula pati.
15. Inuidiam.s.volentes excellere, & mihi anteponi. Aug.
17. Ex contentione .i. studio contentionis .s. velut qui contendunt superare; vel, vt contentiones excitent in vrbe,meque in periculum coniiciant. Pressuram .i. periculum,seu afflictionem.
18. Omni.i.quouis. Occasionem.s.quærendi gloriam,vel nocendi. Veritatem.i.animi sinceritatem.
19. Subministrationem.i. auxilium.
20. Fiducia.i.libertate. Magnificabitur .i. glorificabitur.
21. Mihi viuere.pro,mea vita. Christus.i.Christo seruire. Lucrum.s.æternæ vitæ.
22. Operis.i.laboris pro Christo. Et quid. pro,tamen quid.
23. Coarctor.i.dubius hæreo, quid potiùs eligam.
Multo.pro,quod multo.
25. Confidens.i.persuasus. Omnibus,&c.i.vestræ omnium vtilitati. Gaudium.i.victoriam.vel q.d.consolationem mutuam de fide vestra.
26. Vestra.i.de vestro profectu.
27. Collaborantes, &c.i. vnà laborantes pro fide Euangelica.
28. Quæ.s.quòd vobis aduersantur. Causa. Græc. iudicium.

CAP. II.

1. CONSOLATIO.s. in vobis est, seu alicunde haberi potest. In Christo.i. secundùm Christum.i. spiritualis. Societas. Græc. communio .s. socij inter se communicant.
2. Sapiatis.i.sentiatis,vt statim explicat.
3. Superiores.s.probitate.
4. Non.pro,non solùm. Considerantes.i.curantes.
Sed.pro,sed etiam.
5. In Christo.s.creditis,quem debetis imitari.
6. Forma .i. natura. Rapinam.i. alienum.erat .n. proprium.q.d.non se exinaniuit quasi alienam gloriam possideret.
7. Exinaniuit .i. demisit .s. occultans quod erat, & assumens

assumens formam, quæ præ Diuina nihil erat.

In similitudinem, &c. i. hominibus similis. s. natura humana, quam assumpsit. Habitu. i. figura.

8. Humiliauit. i. deiecit.

9. Nomen. i. potentiam, famam, gloriam.

10. In nomine. i. ad nomen. s. inuocatum, vel colendum, nomen autem pro re. Omne genu, &c. q. d. omnia se subdant agnoscentia imperium.

11. In gloria. i. maiestate: est. n. Patri æqualis.

12. Operamini. Not. hominem operari suam salutem. s. per opera bona.

13. Deus. n. &c. q. d. agnoscentes simul vos nihil posse sine Dei gratia. Ideoque timentes ne forte desitus eius gratiæ. Perficere. q. d. & principium, & finem.

Bona voluntate. i. suo beneplacito.

14. Hæsitationibus. Græc. disceptationibus. i. contentionibus. Syr. dissidio.

15. Sine querela. i. de quibus nemo queri possit. Hier. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cælo. Paulus quidem videtur de hac vita loqui. Simplices. i. sinceri, sine fictione.

16. Ad gloriam meam. s. futurum, seu, cessurum. Christi. s. aduentus ad iudiciū. In vacuum. i. frustra.

17. Immolor. i. occidar ab infidelibus. Suprà. 1. vltra. Sacrificium. s. à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. Congratulamini. s. si me occidi contingat.

19. Bono. i. læto.

20. Vnanimem. s. in eo quod sequitur.

21. Omnes. pro, ferè omnes. s. Asiatici, seu vestrates qui Romæ sunt. Not. scripturam solere de multis omnes dicere. Vide Aug. lib. de vnit. Ecclesiæ, cap. 12.

22. Experimentum i. probationem.

23. Videro. i. prouidero. vel q. d. vbi certiùs cognouero quo in statu res meæ sint.

25. Necessitatis meæ. i. in necessitate mea.

26. Mœstus. s. ob vestram eius causa tristitiam.

27. Super, &c. q. d. duplicem tristitiam. s. de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.

28. Tristitia. s. de vestra tristitia.

29. In Domino. Iunge cum, excipite illum.

30. Tradens. s. periculo. Græc. negligens. Animam. i. vitam. Meum. i. in me, seu mei.

CAP. III.

1. DE cætero. i. quod reliquum est. Eadem. s. quæ aliàs monui. Pigrum. i. molestum. q. d. non piget. Necessarium. Græc. tutum.

2. Videte. i. cauete. Canes. s. lacerantes Euangelicam doctrinam. Concisionem. i. circuncisionem prædicantes.

3. Circuncisio. i. spiritualiter, vereque circuncisi.

4. Habeam. i. habere possim. Confidentiam. s. gloriandi. Confidere. q. d. gloriari. Magis. s. possim.

6. Aemulationem. i. zelum. In lege. pro, ex lege.

7. Lucra. s. olim.

8. Veruntamen. pro, certè, vel quinetiam.

Eminentem scientiam. i. excellentem cognitionem.

Detrimentum. i. iacturam. Lucrifaciam. i. adipiscar. q. d. omnia propter Christum reliqui.

9. Meam. i. acquisitam proprius viribus. In fide. i. per fidem.

10. Virtutem. i. potentiam. Resurrectionis. i. qua resurrexit. Societatem. Græc. communionem. s. habendam. Configuratus. i. conformis.

11. Resurrectionem. s. electorum.

12. Non quod, &c. q. d. sequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitionē, &c. In quo. i. id ad quod. Comprehensus. i. assumptus, seu electus.

13. Vnum. s. illud ago. Quæ retro. i. præterita. Priora. i. à fronte, seu in prospectu.

14. Destinatum. i. præfixum, seu intentum. Græc. scopum. Brauium. i. præmium. In Christo. i. per Christum. s. consequendum.

15. Perfecti. s. perfectione huius vitæ. vel q. d. perfecti putamur. Hoc. s. vt sequamur, quippe nondum plenè perfecti. Sapitis. i. sentitis.

Hoc. s. quod proximè dixi. Reuelabit. s. in hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. August. 2. de bapt.

16. In eadem, &c. q. d. in eo permaneamus.

17. Nostram. Græc. nos. q. d. imitantes nos.

19. Confusione. i. in rebus pudendis.

20. In cælis. i. cælestis.

21. Humilitatis nostræ. i. nostrum abiectum.

Configuratum. i. conforme.

Claritatis suæ. i. suo glorioso.

CAP. IIII.

1. SIC. s. vt sup. dixi. Euodiam, &c. vtrunque nomen fœminæ, fortè discordes erant.

3. Germane compar. i. ingenue collega, seu socie. Græc. σύζυγε. quod fortè proprium nomen est.

Eas, vel proximè dictas, vel alias, quæ isti notæ erant.

5. Modestia Græc. τὸ ἐπιεικές. quod etiam æquitatem, & moderationem significat. Syr. mansuetudo.

7. Sensum. i. intelligentiam. Custodiat. Græc. & Syr. custodiet. Intelligentias. i. mentes. In Christo. i. per Christum.

8. Quæcunque, &c. q d. nonnisi vera, &c.

Pudica. i. honesta. Sancta Græc. pura. Amabilia. i. digna quæ amentur. Bonæ famæ. i. laudabilia.

Laus disciplinæ. i. disciplina digna laude.

9. Pacis. s. auctor.

10. In Domino. i. secundùm Dominum. s. spirituali gaudio. Refloruistis, &c. q. d. reuiguit in nobis studium erga me. s. miserant Paulo eleemosynam. Occupati eratis. Græc. opportunitate carebatis.

11. Penuriam. i. meam quam subleuastis. q. d. non tam gaudeo propter me, quàm propter vestram caritatem. In quibus sum. i. iis quæ habeo. Sufficiens. i. contentus quasi sufficiant.

12. Abundare. i. rebus vti, cùm abundant.

13. In eo. i. per eum. Confortat. i. corroborat.

14. Communicantes. i. subuenientes, vestra communicando.

15. In ratione, &c. q. d. compensando spiritualia accepta, datis temporalibus.

17. Non quia, &c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quàm vestri fructus.

In ratione, &c. Græc. in rationem vestram. i. commodum, vel q. d. quæ possit scribi in libro vestro rationario. s. vbi scribuntur expensæ & reditus.

18. Omnia.ſ.à vobis miſſa, vel quæ mihi opus ſunt. Suauitatis.i.gratum Deo.

19. Omne deſiderium.ſ.dando vobis optata. Græc. omnem indigentiam. Gloria.ſ. æterna. In Chriſto .i.per Chriſtum.

21. In Chriſto .i. ſalutatione Chriſtiana.

23. Cum ſpiritu veſtro. Græc. & Syr. cum omnibus vobis.

Amen. Græc. & Syr. additur, Miſſa è Roma per Epaphroditum.

AD COLOSSENSES.

Populus eſt Phrygiæ prope Laodiceam. Inſtruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & inſtituit mores.

CAPVT I.

2. SANCTIS.ſ.profeſſione.

3. Semper, &c. quotieſcunque pro vobis oramus.

4. Chriſto. pro, Chriſtum. Sanctos i.Chriſtianos.

5. Spem.i rem ſperatam.ſ.præmium. Veritatis .i. vero.

6. Vniuerſo.i.penè vniuerſo.q.d.maxima orbis parte. In veritate.i. verè.

8. In ſpiritu .i. ſpiritualem.

10. Scientia.i. cognitione.

11. In omni, &c.i.vehementer corroborati.

Claritatis. Græc. gloriæ.ſ.glorioſam, ſeu illuſtrem.

In. pro, cum.

12. Partem.i.participationem. q. d. dignatus eſt nos conſortio. Sortis.i.hæreditatis. In lumine.ſ.fitæ. vel q d.illuminando nos.

13. Tenebrarum.i.dæmonum.Aug.ep.107.

Dilectionis ſuæ. pro, dilecti ſui.

14. In quo.i. per quem.

15. Imago .i. perfectiſſimè ſimilis. Primogenitus, &c.i. ante omnem creaturam à Deo genitus. Vide Eccli.24.

16. In ipſo.i.per ipſum. Et in ipſo.Græc.Et in ipſum.i. propter ipſum.

17. Omnes. Syr, omnia. & ſic etiam Græca verti poſſunt. In ipſo conſtant.i.per ipſum conſiſtunt.

18. Principium.ſ.omnium. Primogenitus, &c.i. primò omnium reſuſcitatus.

19. Complacuit.ſ. Patri. Plenitudinem.ſ.gratiæ, & veritatis, vt dicitur Ioan.1. Diuinitatis. nō eſt Græ. nec Syr. nec in Complut.

20. In ipſo.pro, in ſe.i ſibi. vel abundat, more Heb.

Pacificans, &c. q.d. faciens pacem inter cæleſtia & terreſtria. Aug. Enchi c.61. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. Inimici ſenſu.i.hoſtili animo.

22. Autem. abundat. Carnis.i.carneo. Exhibere .i. ad exhibendum.

23. Spe Euangelij q.d.ſperando promiſſa per Euangelium. Vniuerſa. Hyperbole

24. Pro vobis.ſ.toleratis. Deſunt.ſ.patienda à Chriſtianis, qui corporis Chriſti membra ſunt.

In carne.q.d.expleo partem meam, vt iungatur cum, deſunt. quanquam & cum, adimpleo iungi poteſt.

25. Cuius.ſ.Eccleſiæ. In vobis.Græc.in vos.

Impleam.i.plenè annuntiem. vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. Myſterium.ſ.vocationis gentium.

27. Gloriæ. pro, glorioſas, ſeu glorioſi, vt ad ſacramenti referatur. Gentibus.ſ.communicandas. vel q.d. in gentibus impleti. Spes gloriæ .i. per quem gloriam ſperatis.

28. Annuntiauimus. Græc. annuntiamus.

Corripientes. Græc monentes. In omni.i.cum perfecta. Omnem.i.totum.ſ.corpore & anima. Clem.5. Strom.

29. Certando.ſ.contra hoſtes, & impedimenta.

Operationem.i.efficaciam. In virtute.i.potenter.

CAP. II.

1. NON viderunt. negant quidam hinc colligi, Paulum non vidiſſe Coloſſenſes, aut Laodicenſes. eſſe.n.ſenſum, imò & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. Inſtructi. pro, inſtructa, vel q.d. per inſtructionem.i.perfectionem. Omnes, &c. pro, omnibus, &c.

Plenitudinis.i.plenæ cognitionis.ſ. per fidem.

Chriſti. Græc & Chriſti.

3. In quo.ſ Chriſto.

4. Hoc autem, &c. oſtendit ſuam ſolicitudinem pro illis. Sublimitate.i.eloquētia Græc. perſuaſibilitate, ſeu probabilitate.

5. Firmamentum .i. ſoliditatem. Chriſto. pro, Chriſtum.

6. Noſtrum.ſ.velle. In ipſo ambulate.i. ſecundùm eius voluntatem agite, ſeu conuerſamini.

7. In illo.Græc.in illa.ſ. fide.

8. Et inanem explicat quam philoſophiam improbat.ſ.inanem, ac decipientem. Hominum.ſ.errātium.

Elementa i.rudimenta, vel legales obſeruationes intelligit. vide infrà.

9. Plenitudo, &c.i.plena deitas. Corporaliter.i.eſſentialiter. Cyr. 2. de recta fide.i. in corpore eius, vt in templo ſingulari modo. Aug.ep.57.

10. In illo.i.per illū. Repleti ſ.donis ſpiritualibus.

11. In quo.i.per quem. Carnis.pro, carnei.

Chriſti.i. ſecundùm Chriſti fidem.

12. In quo.i.cum quo, vel per quem.

13. Do-

13. Donans.i. remittens.

14. Chirographum, metaphora est ab iis qui debent per chirographum, quod laceratur cum soluitur debitum, vel remittitur. Decreti. Græc. decretis .f. decreta Dei quæ non seruabamus, debitores nos faciebant.

15. Expolians .f. dominio in homines. Principatus.i. dæmonum. Traduxit.i. ostentauit, more triumphantium. Confidenter palam. vnam vocem Græcam duabus reddidit: vtrunque. n. significat. In semetipso.i. sua virtute, seu in passione sua, & resurrectione.

16. Iudicet.i. cōdemnet. In cibo, &c. q.d. velut non obseruantes legis veteris ceremonias. Parte.i. negotio. q.d. in obseruatione.

17. Corpus, &c.i. adimpletio, seu veritas figurarum, per Christum exhibita.

18. Humilitate.f. ficta. Religione.i. cultu.

Angelorum.f. colebant quidam Angelos superstitiosè. Quæ. pro, in iis quæ. Sensu carnis .i. prudentia carnali.

19. Tenens .f. per fidem, & vnionem.

Subministratum .i. spiritus subministrationem accipiens. Dei.i. diuinum, seu secundum Deum.

20. Ab elementis.i. legalibus obseruationibus, quæ constant rebus materialibus. f. soluti. Mūdo.i. his mundanis obseruationibus. Decernitis.i. statuitis dicendo. f. quod sequitur.

21. Tetigeris. f. lege probibita.

22. Ipso vsu.i. vtentibus .f. si credant illa ad salutem necessaria, vel q.d. ipso vsu intereunt, seu esse desinunt.

Hominum. f. errantium.

23. Rationem .i. speciem. In. pro, sed in. q. d. at sunt superstitiosa. Humilitate. f. apparenti.

Non ad. pro, ad non q.d. macerando corpus.

Non in honore, &c. q. d. non indulgendo, & satiando, sed cogendo abstinere.

CAP. III.

1. CONSVRREXISTIS. f. in nouam vitam.

2. Sapite .i. curare, seu cogitate, vel magnifacite. Super terram. i terrena.

3. In Deo. i. apud Deum.

4. Vestra Græc. & Syr. nostra.

5. Fornicationem sub. ne committatis.

Immunditiam. i. impudicitiam, seu peccatum contra naturam. Libidinem. f. cæteras luxuriæ species.

Malam. pro, mali. Seruitus. i. cultus.

6. Venit. i. solet venire. vel pro, veniet. Incredulitatis. i. incredulos. Eph. 5. vertit idem verbum, diffidentiæ. Syr. inobedientiæ.

7. Quibus. f. vitiis.

8. Omnia. f. vitia. Blasphemiam. i. maledicentiam.

9. Inuicem. i. alter alteri. Veterem. i. carnalem.

In. pro, per.

11. Omnia. f. vnum sunt in Christo. Christus. f. est qui eos in se vnit.

12. Induite, &c. ostēdit quę sint opera noui hominis.

13. Donantes, &c. i. condonātes inter vos. f. alij aliis.

14. Vinculum perfectionis .i. perfectè vniens inter se fideles; vel, in se colligens omnem virtutem.

15. Exultet. i. faciat vos exultare. Qua pro, quam. Corpore. f. Ecclesiæ. Grati .f. in Deum.

16. Verbum. i. doctrina. Vosmetipsos .i. alij alios; vel, vosipsi. In gratia i cum gratiarum actione.

18. In Domino .i. in iis quæ Deus vult, seu rebus honestis.

19. Ad. pro, erga.

20. Per omnia i. in omnibus, seu perfectè.

In Domino. Græc. Domino.

21. Pusillo .i. deiecto.

22. Simplicitate .i. sinceritate.

23. Sicut. i. tanquam.

24. Domino. pro, tanquam Domino. Græc. & Syr. Domino. n. Christo seruitis.

25. Enim. pro, autem. Id. pro, secundùm id.

Et non. pro, quia non. Acceptio. i. respectus.

CAP. IIII.

2. INSTATE. i. instanter attendite.

3. Aperiet ostium. i. auferet impedimenta.

4. Loqui. pro, loquendo.

5. In sapientia .i. sapienter, seu prudenter. Foris sunt. f. gentiles. Tempus redimentes. i. temporis opportunitate vtentes ad bene agendum.

6. In gratia. i. gratus, seu vtilis. Sale. i. prudentia. Sciatis. i. appareat vos scire.

7. In Domino. i. in rebus Domini.

9. Ex vobis. i. Colossensis.

10. Marcus. f. Euangelista, qui & Ioannes, secūdùm quosdam. vide Act. 12. De quo. f. Barnaba, vel Marco. Mandata. f. illum humaniter tractandi.

11. Ex circuncisione. i. Iudæi. Soli. f. ex Iudæis. Adiutores f. domestici. Regno Dei. f. diuulgando.

12. Perfecti, & pleni. i. plenè perfecti.

13. Laborem. Græc. zelum, seu studium.

15. Nympham. nomen viri.

16. Laodicensium. Græc. ex Laodicæa. f. ad Paulum missa. Quidam tamen putant significari Pauli epistolam ad Laodicenses, quæ non extet. vel priorem ad Timotheum.

17. Archippo. f. Episcopo. In Domino .i. Dei Ecclesia, seu Domini loco. Impleas .i. perfectè administres.

18. Amen. Græc. additur, Scripta è Roma per Tychicum, & Onesimum.

I. AD

Suscipite.i. sublevate.
18. In omnibus, pro, de omnibus.
19. Spiritum.i.gratiam, seu dona spiritualia.
21. Probate.i expendite.
22. Specie mala i re quæ apparet mala.
23. Per omnia. statim id explicat. Spiritus vester .i.gratia Spiritus sancti in vobis. Iren.lib.5. Hier.ep.150. q.12. Quidam tamen per spiritum mentem intelligit, per animam verò, sensitiuam animam.
24. Faciet. s.quod dico, seu opto vobis.
27. Adiuro.i. interposita Dei auctoritate præcipio, seu per Deum peto. vtrunque.n. verbum id significat.

Amen. Græc. additur, Scripta ex Athenis. Syr. verò etiam id, missa per Timotheum. sed id non credo. Iam .n. is ab illis redierat. Quidam putant è Corintho missam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturq́, addens quædam de die Iudicij & Antichristo.

CAPVT I.

1. SILVANVS. Vide sup. cap. 1. In Deo. s.congregatæ, seu Deum colenti.
3. Dignum.i. æquum.
4. In vobis. pro, de vobis.
5. Exemplum. Græc. ἔνδειγμα .i.ostensionem. Syr. demonstrationem.
6. Si tamen. pro, quandoquidem. Retributionem .i.quod merentur. Græc. tribulationem.
7. Reuelatione.i.apparitione. s. in iudicio. Virtutis.i.exercitus.
8. Dantis. pro, daturi.
9. In interitu.i. supplicio, seu exitio. A facie, &c.i. in conspectu Domini, & gloriæ, &c. Virtutis.i. potentiæ.
10. Quia creditum. Iunge cum superioribus, & vobis, &c. Testimonium s.de Christo.i. prædicatio. Super vos.i.à vobis. Dic illo. iūge cū, Quū venerit.
11. In quo.i.ad quod. vel, de quo. Dignetur.i. dignos faciat. Impleat.i.in vobis. Voluntatem. Græc. εὐδοκίαν i.beneplacitum. In virtute i.potenter.
12. Clarificetur.i. glorificetur.

CAP. II.

1. IN ipsum. pro, ad ipsum. s.tunc venturæ, seu illi occursuræ.
2. Sensu.i.mente. Terreamini. Græc. turbemini. Spiritum.i. alicui factam reuelationem. Domini. Græc. Christi.
3. Quoniam.i.non veniet Christus. Discessio .i. defectio à Romano Imperio. s. vt omnes gentes quæ Romano Imperio subiacent, recedant ab eo. Hier. ep. 151. Græc. ἀποστασία pro, Apostata.i. Antichristus, sic.n. quidam intelligunt, vt quod sequitur, sit explicatio. Peccati.i. scelestus. Perditionis.i. perditus, seu perditioni destinatus.
4. Extollitur, &c.i. se iactat quocumque Deo maiorē. Tēplo i. Hierosolymitano, vel eo qui nūc est Christi. vel, vt multi putant quod ipse cōstruet, sed quomodo illud Dei erit? Ostendens.i.ostentans, seu præ se ferens.
5. Retinetis.i. meministis.
6. Detineat.i. impediat quo minus veniat. Scitis, sciebant illi quibus Apostolus dixerat, nos nescimus.
7. Nam. pro, alioqui. Operatur. s. in hæreticis, & malis. Iniquitatis. s.plenum. q.d. quæ hæretici, vt mysteria vēditant, planè sunt nequitiæ. Vt qui. Græc. qui. Tenet. s.Imperium Romanū. Fiat.i. tollatur.i.Imperium. Indicat non priùs venturum Antichristū, quàm Imperium Romanum deficiat.
8. Tunc s.post Imperij Romani defectionem. Reuelabitur.i.apparebit, seu manifestabitur. Spiritu oris sui.i.imperio suo. Illustratione.i. apparitione.
9. Cuius s. Antichristi. Virtute.i.potentia.
10. Iniquitatis i.iniqua. Veritatis.i. veram.
12. Iudicentur.i.condemnentur.
13. Nos. lege, vos. Primitias.i. velut primitias, seu inter primos. Græc. ab initio.
14. In qua. s.fide, seu veritate. Acquisitione. Græc. acquisitionem. Gloriæ. pro, ad gloriam.
16. Aeternam.i. perpetuò duraturam. In gratia.i. per gratiam.
17. Exhortetur verti poterat, consoletur. Sermone .i.doctrina.

CAP. III.

1. DE cætero.i. quod superest. Clarificetur. Græc. glorificetur.i. honore habeatur. s. apud alios.
2. Importunis. Syr. insolentibus.
3. Fidelis.i verax, & constans in promissis. Confirmabit. s. in bono.
5. In .i. secundùm, vel cōm. q. d. vt Deum ametis, & Christi patientiam imitemini.
6. In nomine.i.loco. Fratre.i. Christiano. Ambulante.i.conuersante. Inordinatè.i.incompositè. s.dissolutis moribus.
7. Inquieti.i. incompositi.
8. Ab aliquo pro, alicuius.
9. Potestatem. s.accipiendi victū ab iis quibus prædicabamus. Formam.i.exemplum.
10. Denunciabamus. verti poterat, præcipiebamus, sic & infrà.
11. Inquietè.i.inordinatè.
12. In Domino. Græc. per Dominum. Cum silentio. Græc. quietè. Suum.i.suo labore partum.
14. Notate .s. ne cum illo conuersemini, vt statim dicitur. Confundatur.i pudefiat.
16. Loco. Græc. modo. Syr. re.
18. Amen. Græc. additur, Missa ex Athenis. Syr. verò, Missa ex Laodicæa Pisidiæ per Tychicum. Quidam è Corintho missam dicunt.

In fide.i.per fidem.q.d.tum poterunt meritò confidere se à Christo, in quem credunt, saluandos, si bene munere suo functi fuerint.

15. Firmamentum .i. basis, seu fundamentum.

16. Sacramentum. Græc. mysterium. Quod manifestatum. Græc. Deus manifestatus. In carne .s. assumpta. Id .n. maximè Dei pietatem, & misericordiam declarauit. Iustificatum .i. iustum apparuit .s. iustus Christus. Spiritu.i.secundum spiritum.

Assumptum.s.die Ascensionis.

CAP. IIII.

1. SPIRITVS.i.Dei reuelatio. Dicit.s.mibi. Nouissimis. Græc ὑστέροις .i. posterioribus, seu sequentibus.

2. Hypocrisi.s.simulant verum. Loquentium.s.per tales. vel pro, loquentes i.homines ipsi sic & in sequent.

Cauteriatam .i. malitiæ velut igne combustam, seu indelebiliter notatam.

3. Prohibentium, &c. i. damnantium nuptias.

Abstinere.s.docentium. Cibis.s.quasi immundis, vt Iudæi, vel à malo Deo factis, vt Manichæi.

5. Sanctificatur i. idonea fit eius, si alioqui inepta esset. Verbum Dei.s.quo benedicitur, vel quo creata est.

Orationem.s.agentis gratias. vel, &, pro id est.

6. Enutritus. verti poterat, enutriens.

7. Ineptas. Græc. profanas Aniles.i.vanas. Pietatem.i.opera pietatis.i.in Deum, & proximum.

8. Corporalis .s. circa corpus, vel curando, vel castigando. Ad modicum.i.sola. Promissionem.s.in quarto præcepto, quod est de pietate in parentes. Futuræ .s. beatæ, hæc .n. etiam intelligitur in illa promissione.

9. Sermo.s.præcedens.

10. Maledicimur. Græc. probris afficimur.

Saluator.i.seruator s. à malis.

11. Hæc.s.sup. dicta, Adolescentiam .i. iuuentutem. Contemnat .s. meritò. q. d. Ita regere, vt nemo possit meritò te contemnere.

13. Dum venio.i.donec veniam.

14. Gratiam.Græc.donum. Prophetiam i. Dei te eligentis reuelationem, Presbyterij .i. cœtus Episcoporum. Olim Episcopi etiam presbyteri vocabantur. vide Eusebium.lib.5.cap. 24 & Tit.cap. 1.

15. Esto.i.te exerce..

16. Eum.non est Græc. Insta.i.persiste.

CAP. V.

1. INCREPAVERIS.s. acerbè. alioqui, vbi res postulat, quiuis reprehendendus, præsertim ab Episcopo. Vide Greg. ad Ianuarium, & habetur 2.q.7.Paulus. Obsecra. Græc. παρακάλει, quod etiam est hortare .s.sic facilius senex corrigitur.

2. In.pro, cum

3. Verè viduæ.i destitutæ. Nam χήρα à χηρῶ.i.destituo.

4. Mutuam vicem.s.facere cum filiis, quod cum ipsis fecerunt parentes sui, vel quia Græc. est, discant: sensus erit, eousque illos educet, dum possint ipsi regere domũ, & parentes alere illa cura liberatos.

5. Desolata.i. destituta. Alludit ad etymon viduæ, de quo sup. Sperat.i.debet, seu solet sperare.

8. Si quis.pro, si qua. Basil. in constit. monast. notat id dici secularibus, non Religiosis. Negauit.s.factis.

Deterior.s.in hac parte.

9. Eligatur.s.ab Ecclesia alenda. Hier. ep 9 & 11.

10. Recepit.s peregrinos. Sanctorum.i. fidelium

Subsecuta i.prosecuta.

11. Deuita.i.reiice, ne admitte.s.in numerum alendarum ab Ecclesia, quòd se possint ipsæ alere. vel ob periculum scandali. Luxuriatæ in Christo.i.contra promissionem Christo factam fornicatæ.

12. Fidem.i. votum continentiæ. Irritam. fecerit .s.violantes.

13. Discunt.i assuescunt. Verbosæ i.loquaces.

14. Volo.s.ob periculum incontinentiæ, & scandali. Iuniores.s.non alligatas voto. Græc. Iuniores viduas. Matresfamilias esse .i. familiam regere. Maledicti gratia.i. maledicendi.

16. Viduæ i.destitutæ.

17. Presbyteri.i. Episcopi, vel sacerdotes. Duplici .i.maximo, vel reuerentiæ, & subsidij

20. Peccantes.s.palàm. Aug.

21. Præiudicio i.præcipitato iudicio, vel præcedente iudicio, vt cum sequatur. Aliã.i.diuersam à recto.

22. Communicaueris .i. particeps fueris.s.ordinando indignum. Castum.i.purum a peccato.

23. Stomachum .s. infirmum.

24. Iudicium.s.Dei, vel iudicum, Subsequuntur .i. postea innotescunt.

25. Aliter.i.malè. Non possunt.s. vt plurimum.

CAP. VI.

1. IVGO.i seruitute. Blasphemetur .i.malè audiat, seu vituperetur.

2. Dilecti.s.Deo. Quia. lege, qui. Beneficij.s.diuini.q.d.quia Christiani sunt.

3. Pietatem .i. religionem, seu Dei cultum.

4. Languens .i. ægrotans animo. Blasphemiæ .i. maledicentiæ.

5. Conflictationes.i.disceptationes. Quæstum.i. lucri occasionem. Pietatem .i.religionem.

6. Sufficientia.s.rerum ad vitæ vsum.

10. Cupiditas.s.pecuniæ. Appetentes.i.secuti.

12. Fidei.i.pro fide, seu quod fides postulat,

In qua Græ. in quam. Confessus.i.professus.

Confessionem.s. fidei professionem.

13. Iustificat.lege, viuificat.q.d. à quo omnia viuentia vitam habent. Testimonium.s.veritatis.

14. Macula.i.peccato. Irreprehẽsibile.i.sic vt non possit reprehendi.

15. Potens. Græc. δυνάστης.i princeps.s.vniuersi.

16. Habet.s.ex se, Vidit.i.quantum est visibilis.

17. Sublime.i.superbè. Fruendum.i.delectabiliter vtendum. 18. Communicare.s.sua cum egentibus.

19. Thesaurizare.i.parare. Bonam.Græ.æternam. Syr. veram.

20. Depositum.i.commendatam tibi doctrinam.

Nouitates.Græc.inanitates. Oppositiones .i. obiectiones. Falsi nominis.i.falsò nominatæ.

21. Promittentes.i. profitentes. Exciderunt .i. errarunt, seu lapsi sunt. Gratia tecum. Id propria manu scripsit Amb. Amen. Græc. additur, scripta ex Laodicea, Metropoli Phrygiæ Pacatianæ.

Rurſum inſtruit, & exhortatur, addens quædam de electis, & reprobis, déque erroribus futuris, tempore nouiſſimo. Narrat etiam quæ ſibi acciderint.

CAPVT I.

1. SECVNDVM.i. per. vel q.d. ad prædicandum. Quæ eſt, &c.i. quæ datur per Chriſtum.

3. A progenitoribus.ſ. inſtitutus, vel q.d. à puero.

Pura q.d. recta intentione.

5. Recordationem, &c.i. in memoriam reuocans.

Certus. Græc perſuaſus. ſic & inf.

6. Cauſam.ſ. quia fide præditus es recta. Reſuſcites.i. excites.ſ. per opera bona, iuxta officium tuum.

Gratiam. Græc. χάρισμα.i. donum.

7. Virtutis.i. potentiem.ſ. fortes facientem.

8. Domini.i. de Domino. Collabora, &c.q.d. fero animo bono perſecutiones Euangelij. Dei.i. tibi à Deo datam.

9. Sancta.ſ. ad ſanctitatem inuitante. Propoſitum. Syr. voluntatem. Iunge verò cum, ante tempora.

In Chriſto.i. per Chriſtum. Secularia.ſ. ſeculi. q.d. ab æterno.

10. Manifeſtata.ſ. vocatio, ſeu gratia; vel propoſitum, quod Græc. eſt fœmininum. Illuminationem. Græc. apparitionem. Illuminauit.i. patefecit.

Incorruptionem.i. immortalitatem.

12. Patior.ſ. Romæ vinctus erat. Confundor.i. erubeſco. Depoſitum.i. ſalutem apud eum depoſitam, ſeu animam ei creditam. Illum.ſ. Iudicij.

13. Formam.i. informationem. Habe.i. retine, vel ſequere. Sanorũ, &c pro, ſanæ doctrinæ. In fide, &c. q.d. credendo, & amando Chriſtum.

14. Depoſitum.i. munus Epiſcopi, vel animas ſubditorum.

15. In. pro, ex. q.d. Aſiatici qui Romæ ſunt.

16. Refrigerauit.i. recreauit.

18. Quanta.ſ. in quàm multis.

CAP. II.

1. CONFORTARE.i. fortis eſto. In Chriſto. pro, à Chriſto. q.d. in gratia Chriſti.

2. Per. pro, coram.

3. Labora.i. fero mala. Græc. κακοπάθησον.

4. Deo. non eſt Græc. nec Syr. Secularibus. Græc. βίου.i. vitæ. q.d. rebus mundi quæ militiam impediant.

Probauit.i. vt probatum tradidit. Græc. & Syr. qui ſe delegit.

5. In agone.i. certamine publico. Legitimè.i. ſecundùm leges certaminis vincens.

6. Laborantem, &c.q.d. ſi vult fructus percipere, debet priùs laborare.

7. Intellige.i. aduerte. Dabit. Græc. det. ſed noſtra lectio potior.

8. Euangelium.i. prædicationem.

9. In quo.ſ. diuulgando. Laboro. Græc. mala patior. Malè operans. Græc. κακοῦργος.i. malefactor, ſeu facinoroſus. Non eſt, &c.q.d. nec ideo ceſſo prædicare.

10. Ideo. iunge cum, vt. In.i. per. Cum. pro, in. Cæleſti. Græc & Syr. æterna.

11. Fidelis.i. fide dignus, ſeu certus. Nam. abundat, more Heb. Commortui.ſ. cum Chriſto.

12. Suſtinebimus.ſ. aduerſa.

13. Ille. pro, ille tamen. Fidelis.i. verax.

Negare, &c.q.d. non poteſt non eſſe quod eſt.

14. Contendere.ſ. contentionis ſtudio. Alioqui hæretici diſputationibus conuincendi.

Subuerſionem.ſ. ſcandalizantur, vel ſignificat docendam fidem ſine diſputationibus, ne auditores qui minus capiunt ſubtilitates, errore aliquo ſubuertantur.

15. Probabilem i. probatum. Inconfuſibilem.i. quem non pudeat eorum quæ agit. Tractantem. Græc. ſecantem, ſeu diſtribuentem.ſ. pro cuiuſque captu.

16. Proficiunt.i. valent. Impietatem.ſ. ingenerandam in animo.

17. Eorum.i. talium. Cancer.ſ. morbus, qui exedit eam corporis partem, quam corripuerit.

19. Fundamentum.ſ. electio, ſeu prædeſtinatio.

Signaculum.ſ. quod ſequitur. q.d. benéq; ſigillatum, iuxta illud, Cognouit, &c. eſt autē locus Nu.16. iuxta 70.

Et diſcedat, &c. Id à Paulo additum. q.d. oportet verò diſcedere, &c. Nomen Domini. pro, Dominum.

20. Contumeliam.i. vile miniſterium.

21. Iſtis.ſ. quæ Deo diſplicent malis, & erroribus, de quibus proximè dictum. Vtile.i. aptum ad vſum.

23. Sine diſciplina.i. ineruditas. Lites.i. contentiones.

24. Docibilem. Græc. διδακτικὸν.i. idoneum ad docendum.

25. Modeſtia. Græc. πραότητι.i. manſuetudine. Nequando.i. ſi fortè.

CAP. III.

1. CVPIDI.i. auari. Elati.i. arrogantes, ſeu faſtuoſi. Blaſphemi.i. maledici.

3. Affectione.i. beneuolentia. Pace. Græc. fœdere. Criminatores.i. calumniatores. Sine benignitate. Græc. non amantes bonorum. Syr. bonorum oſores.

4. Proterui. Græc. præcipites, ſeu temerarij.

5. Virtutem.i. vim, ſeu veritatem.

7. Diſcentes.ſ. mulierculas.

8. Iamnes, &c. Hi Magi Aegyptiorum. Reprobi.i. errantes.

9. Vltra Græc. amplius, ſeu plurimum. Proficient.i. aſſequentur quod volunt.

10. Aſſecutus.i. ſectatus. Inſtitutionem.i. mores, vel morum inſtitutionem. Propoſitum.i. animi promptitudinem, ſeu intentionem.

11. Qualia. pro, quæ. Antiochiæ.ſ. Piſidiæ, non Syriæ.

11. Piè i. religiosè. Syr. cum timore Dei.
Patientur. s. ab improbis, quibus displicet virtus.
13. Proficient. i. progredientur. Mittentes. s. alios, quantum in se est.
14. A quo. s. Paulo.
15. Ab infantia i. à puero. In Christo. i. in Christũ.
16. Docendum. s. veritatem. Arguendum. s. falsitatem. Corripiendum. s. malos. Græc. corrigendum, seu dirigendum. Erudiendum. s. omnes. In pro, de.
17. Dei. i. Deo dicatus.

CAP. IIII.

1. VIVOS. Indicat aliquos non morituros, sed in aëra rapiendos, de quo sup. 1. Thes. 4. quanquam possunt intelligi viui. s. cùm Paulus scriberet.

Per aduentum. s. ad iudicium. sub. testificor, seu obtestor. quanquam Græc. potiùs est, in aduentu suo & regno. s. iudicaturus.

2. Importunè. i. intempestiuè. s. improborum iudicio. Argue. i. conuince. s. errantes. In pro, cum.
3. Sustinebunt. i. ferent. Ad. pro, iuxta.
Prurientes. nominatiuus est. q. d. cupientes audire grata, velut scalpi qui pruriunt.
5. Labora. Græ. ferto mala. Imple. i. plenè exequere.
6. Delibor. q. d. propè est vt immoler, adhibebantur libamina sacrificiis, ex rebus liquidis, quæ in Dei honorem effundebantur, vel cremabantur. Et quidem Pauli effusus sanguis amputato capite.

Resolutionis. i. mortis, qua soluitur anima corpore.
7. Bonum. s. plenum meriti, & honoris Dei.
8. In reliquo. i. in posterum. Iustitiæ. s. debitā iustis operibus. Aduentum. s. vt filij aduentum Patris optāt.
9. Festina. i. cura.
10. Galatiam i. Galliam, secundùm Epipha. hær. 51. Dicitur à quibusdam Crescens hic, fuisse Episcopus Moguntinus. vide Clem. 7. Const. cap. 46. Eus. lib. 3. cap. 3. Hier. in Catalog.
11. Solus. s. ex domesticis. Vtilē pro, vsui futurus. q. d. opus est mihi eo. Ministerio. s. Euangelico.
13. Penulam. pallij genus quidam putant; alij, volumen Hebræum. Syr. thecam librorum.

Reliqui. ex hoc, & iis quæ infrà dicit, quidam colligunt Paulum Roma iuisse in ea loca, & Ecclesias visitasse, vt quibusdam scripserat se facturum; deinde rediisse ad vincula, in quibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.

Membranas. s. Hebræi libri membranæ sunt inuolutæ.

14. Aerarius. s. faber. Ostendit. i. fecit. Heb.
Reddet. Ita etiam legit Syr.
16. Defensione. s. apud Iudicem Romanum.
Omnes. s. qui fauere poterant.
Imputetur. s. à Deo.
17. Leonis. s. Neronis.
18. Liberauit. Græc. & Syr. liberabit. Opere malo. i. persecutione malorum.
22. Amen. Græc. & Syr. additur, Missa è Roma.

AD TITVM.

s. Cretæ Episcopum.

Docet quæ in Episcopatu agere debeat. vbi, & de Episcopi moribus & secularium quadam tractat.

CAPVT I.

1. SECVNDVM pietatem. i. de Dei cultu.
2. Spem. pro, spe. Ante tempora. s. eam prædestinans. Secularia. i. seculi. q. d. ante mundi creationem.
3. Suis. Græc. propriis. s. præscriptis. In. pro, per.
4. Dilecto. Græc. germano, seu vero. Communem. s. catholicam.
5. Cretæ i. in Creta insula. vulgò Candia.
Presbyteros. i. Episcopos.
6. Vnius. i. qui non duas duxerit. Non in, &c. i. qui non possint accusari.
8. Benignum. Græc. bonorum amantem. Continentem. i. ab vxoris amplexibus. Hier.
9. Secundùm doctrinam. i. ad docendum commodum. Fidelem. i. certum. In. pro, per, vel, cum.
Arguere. i. conuincere.
10. Inobedientes. s. ei quod æquum est. loquitur autem de iis quos argui oportet. Circuncisione. i. Iudæis.
12. Quidam. s. Epimenides. Malæ bestiæ. i. perniciosæ feræ. Ventres. i. homines, seu corpora.
13. Durè. i. seuerè. Sani. s. ne errent.
14. Auersantium. pro, auertentium.
15. Omnia. Cibos intelligit lege veteri prohibitos.
Munda. s. ex se. Mundis. i. purè vtentibus, & vt fides docet. Nihil. s. quia non rectè vtuntur.
16. Confitentur. i. profitentur. Abominati. pro, abominabiles. Incredibiles. pro, increduli.
Reprobi. i. inepti.

CAP. II.

1. SANCTO. i. Religioso, seu Christianam decente.
3. Criminatrices. i. calumniatrices. Bene. pro, bona.
4. Prudentiam. Syr. pudicitiam.
5. Prudentes. s. esse doceant. Blasphemetur. i. vituperetur.
8. Verbum. sub. tuum sit. Ex aduerso. i. aduersarius. Vereatur. i. erubescat.
10. Fraudantes. s. in ministerio, seu rebus heri.

Fidem bonam.i. fidelitatem.

11. Gratia.s. misericordia.

12. Secularia.i.mundana. Piè.i.religiosè.

13. Beatam spem.i.speratam beatitudinem.

14. Acceptabilem .i. acceptum. Græc. περιούσιον .i. peculiarem, seu eximium.

15. Nemo te, &c. q. d. sic te gere, vt nemo possit te meritò contemnere.

CAP. III.

1. ILLOS.s. Cretenses. Potestatibus.i. magistratibus. Dicto.s.eorum.

2. Blasphemare.i.maledicere, seu conuitiis appetere. Litigiosos.i.contentiosos.

3. Odibiles.i. odio digni.

4. Humanitas. Græc φιλανθρωπία .i. amor in hominem.

5. Secundùm.i.propter, vel ex. Sancti.s.opera.

7. Secundùm, &c.i. certò sperantes vitam æternam.

8. Sermo.s.præcedens, vel sequens. Confirmare.s. alios. q.d. hortari diligenter.

Præesse .i. intendere.

9. Legis.i. de lege. Syr. Scribarum.

11. Cùm sit, &c.q.d.proprium sequens iudicium, seque ita condemnans.

13. Legis.s. Iudaicæ. Præmitte, s. ad me, vel aliò fortè quò fuerant à Paulo destinati.

Vt.pro, sic vt.

14. Necessários.s.pauperibus.

15. Amen. Græc.additur, Scripta ex Nicopoli Macedoniæ. Syr. verò. Missa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.

.s. Phrygem, & Colossensem.

Commendat ei seruum eius fugitiuum, à se ad fidem conuersum, tanta porrò caritate & modestia, vt mihi Epistola valde mirabilis videatur.

CAPVT I.

1. CHRISTI.i.ob Christum. Adiutori. Græc.cooperario.

2. Appiæ. Vxor erat Philemonis. Archippo. cum quidam putant de quo Colos. 4. Ecclesiæ.i.fidelium congregationi. Tua.i Philemonis.

5. Domino. prò, Dominum.

6. Vt. pro, adeò vt. vel, oro vt. Communicatio.i. participatio.s.qua præditus es fidei. Euidens.i.manifesta.s.omnibus. In agnitione i.per manifestationem. In Christo.i.secundùm Christum.

7. In.pro, de. Requieuerunt.i.refocillata sunt.

8. Ad rem pertinet.i.conueniens.

9. Propter, &c.q.d. malo vti charitate, quàm auctoritate. Sis alij, sim.q.d.cùm talis sim, nempe Paulus senex, &c. sed lectio nostra probanda. q.d. cum tu sis senex; malo rogare, quàm imperare.

11. Vtilis. alludit ad nomen Onesimi, quod vtilem significat.

12. Vt meà. Græc. id est mea. Viscera. q.d.dilectissimum mihi.

13. Euangelij.s.causa iniectis.

14. Consilio.i.sententia. Bonum.i.beneficium.

15. Horam.i.breue tempus. In æternum.i.nunquam à te recessurum.

16. Carne.i. corporis seruitio.

17. Socium.s.in fide, seu religione.

18. Nocuit. fortè aliquid furatus aufugerat.

20. Ita.s.si id feceris quod rogo. Græ. ναί.i.certè.q.d. Ita est, vt dico. Fruar.i.capiam fructum ex te, seu voluptatem. Viscera mea i.dilectum mihi.

22. Donari. pro, donatum iri.

25. Amen. Græc. & Syr. additur, Missa è Roma per Onesimum.

AD

Nomen non adscribit in principio more suo, (vt nec Ioannes in Epistolis) fortè quòd non ad certam aliquam Ecclesiam scribat. quanquam quidam putant ad Ierosolymitanam scribere; vel, quòd sit velut tractatus quidam, seu disputatio de lege veteri, & noua, deq; illius cessatione, & huius vi. vbi multa de Sacerdotio veteri, & Christi. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. MVLTIFARIAM, &c. duabus vocibus vsus est, vt totam varietatem temporum, personarum, & visionum comprehenderet. Loquens. pro, locutus. In. pro, per.

2. Constituit. s. quatenus homo constitutus; sed quia idem etiam Deus, omnium possessor, & creator.

3. Splendor. s. lumen, de lumine. significatur etiam coæternitas. Gloriæ. s. paternæ i. patris, vel gloriæ, pro gloriosa. Figura. Græc. χαρακτὴρ i. expressa imago.

Substantiæ ὑποστάσεως. i. subsistentiæ, seu personæ.

Portans. i. tenens, seu sustentans, alioqui n. in nihilum cuncta reciderent. Verbo virtutis suæ. i. potenti suo imperio, seu potentia sua Nam ipse verbum est.

Faciens. pro, postquam fecit. s. per passionem; quanquam etiam nunc, perpetuoque facit.

4. Melior. i. præstantior. Effectus. s. secundùm quod homo. Differentius. i. excellentius.

Præ illis. i. quàm illi. Hæreditauit. i. sortitus est. s. quatenus homo, nam etiam Deus est, quod non semper fuit, nec. n. semper homo fuit, adeoque non semper homo Deus. vide Rom. 1.

6. Cùm iterum. pro, iterum cùm. q. d. aliàs etiã cùm. Introducit, &c. i. cùm de filij in mundum aduentu loquitur. Dicit. s. Deut 32. secundùm 70. Vide etiam Psal 96. vbi planè habetur.

7. Ad. pro, de.

8. Thronus, &c. Vide Psal. 44.

9. Præ &c. i. excellentius quam consortes tui. s. iusti, qui filij Dei per adoptionem.

12. Mutabis. Græc. inuolues, seu verses. q. d. possis cùm velis auferre. vel significatur renouatio mundi futura, velut accepta noua veste.

14 Administratorij. i Dei ministri. Missi. i. mitti soliti. Non quidem mittuntur omnes per se, sed quidam per alios. s. inferiores se, quibus reuelant, ad nos deferenda. Capiunt. Græc. capient.

CAP. II.

1. ABVNDANTIVS. i. perfectius. Audiuimus. s. à Deo per filium reuelata. Pereffluamus. i. pereamus, seu excidamus, vt solet quod effluit. Syr. cadamus.

2. Firmus. i. tantam obtinuit auctoritatem.

Præuaricatio Græc transgressio. Mercedis. i. quam merebatur.

3. Effugiemus. s. punitionem. Initium, &c. q. d. primùm esset per Christum prædicata.

In nos. s. Christianos. Confirmata est. i. firmiter tradita. Audierat quidem à Christo Paulus, sed & ab Apostolis etiam. Adde quòd de aliis loquitur in persona sua, vt proximè indicaui.

4. Portentis. i. prodigiis. Virtutibus. Tribus his vocibus solet scriptura omnia miraculorum genera significare. Spiritus, &c. pro donorum Spiritus sancti.

5. Non n. &c. redit ad superiorem disputationem.

Orbem terræ. i. mundum. Futurũ. s. post iudicium. tunc. n omnia plenè Christo subiecta erunt, vt infr. dicetur. De quo. s. orbe. Loquimur. i. disputationem instituimus.

6. Quis. pro, quidam.

7. Paulominus. i. aliquantum. s. inferior est natura humana etiam in Christo Angelica, quòd ad ipsam naturam pertinet. Ab. i. præ.

9. Gratia. i. per gratiam. Iungendum autem cum, passionem. q. d. quam sustinuit pro salute hominum.

Gustaret. i. sentiret, seu pateretur. Heb.

10. Adduxerat. pro, adductutus esset. Consummari. i. fieri perfectè, vel vitam finire.

11. Vno. s. Deo auctore, seu Patre. q. d. dedit Deus filium suum vnigenitum pro filiis adoptiuis. Omnes. s. velut fratres. Confunditur. i. erubescit.

13. Ego ero, &c. sunt hæc verba Isa 8. secundùm 70. vbi nos legimus, Præstolabor eum. sequiturque statim, Ecce ego, &c. itaque eodem pertinet vtraque hæc sententia, qua de se Christus loquitur, vt homo est.

Pueri. i filij, seu serui.

14. Communicauerunt, &c. i. homines erant carnis participes. Participauit, &c. i habuit etiam carnem & sanguinem. s. factus est homo. Mortis. s. ob peccatum quod induxit, ex quo mors, vel mortis peccati, quod hominibus persuadebat.

15 Obnoxij, &c. q. d. viuebant vitam seruilem, horrentes semper mortem, a qua seruitute liberati promissa immortalitate.

16. Nusquam. i. nullo modo, seu numquam. Græc. non. Angelos, &c. i. Angelicam naturam assumpsit, sed humanam.

17. Per omnia. s. ad naturam humanam pertinentia, adeoque pati humanas infirmitates. Misericors. s. etiam per experientiam dolorum. Ad. pro, apud.

Repropitiaret. i. expiaret.

18. In eo. s. per id vel q. d in iis rebus.

Tentatus. i. expertus mala nostra.

Potens. i. aptus seu promptus. vel q. d. certè potest in rebus quas expertus est opem ferre suis.

CAP. III.

1. SANCTI .f. professione. Confessionis .i. fidei quam profitemur.
2. Fecit.f. Pontificem. Omni.i. tota.
3. Amplioris.pro, tanto ampliore. Domus. pro, domo.
4. Creauit. Graec construxit,seu fabricauit.
5. Testimonium.i.testificationem. Dicenda.f. populo, ex parte Dei.
6. Sua.i.propria. Gloriam spei .i. spem in qua gloriamur.Graec.gloriationem spei.
8. Secundum diem i.in die.
10. Infensus,&c. Graec. taedio affectus à generatione, &c.
11. In ira.i.iratus. Si. pro,quod non.
13. Vosmetipsos.i.vos inuicem. Cognominatur.i. vocatur.
14. Christi i.gratiae Christi,seu corporis Christi mystici. Initium, &c.f. fidem per quam incipimus subsistere spiritualiter. vel q. d. si eam vitae subsistentiam in qua coepimus cum Christo viuere vsque, &c.
16. Audientes.i. cum audissent .f. in Sinai,vel per Mosem. Per Mosem.i.duce Mose.

CAP. IIII.

1. RELICTA.i.neglecta. Existimetur.i.videatur, seu appareat. Deesse.Graec.fuisse frustratus,vel non assecutus.
2. Admistus.Syr.coniunctus.Graec.& Complut. admistis. Ex iis.pro,eorum.Graec.iis. Quae.Graec.qui.
3. Quemadmodum pro, de quo. Et quidem.f. id dictum est.vel iunge cum sequen.f. dixit .n. &c. q. d. de qua loquedixit,&c.
5. Isto.f.loco.
7. Terminat.i praefinit. In pro,per.vel Dauid.pro, libro Dauid.
8. Iesus.i.Iosue,qui apud 70.dicitur Iesus. Syr. Iesus filius Nun. Requiem.f.veram, seu perfectam.
Post hac. Graec. post haec.
9 Sabbatismus i.requies.
10. Ingressus est,pro,ingredietur. Requieuit. pro, requiescet.
11. Festinemus.Graec studeamus. Vt ne. pro,& caueamus ne. Idipsum.i.idem.
12. Viuus,&c. q. d. sed credamus verbo Dei, vitam danti credentibus. Ancipiti.i.vtrinque acuto.
Animae .f. qua viuimus ,seu sensitiuae. Spiritus.i. mentis.q d. discernit quae sunt sensus ab iisque mentis sunt. Compagum,&c.q.d & quorumque intimiorum. Quidam compages,cogitationes intelligunt, medullas verò intentiones. Discretor.Graec Iudex.
13. Inuisibilis.Graec.non manifesta. Apparet loqui de Dei verbo ,quod est Deus. Omnia autem. pro, sed omnia. Ad quem,pro,de quo.
14. Spei nostrae.non est Graec. Confessionem.i.fidei professionem.vel q.d.spem quam profitemur.
15 Tentatú autē.pro, sed tentatū. Pro similitudine. Graec. iuxta similitudinem.f.nostri. Syr.sicut & nos.
16. In.pro,cum. q. d. adiuuantem in opportunitatibus.f.cùm opus est.

CAP. V.

1. CONDOLERE.i.compati.
3. Pro peccatis.f.hostias.
4. Honorem .f. pontificatus.
5. Clarificauit.i.glorificauit. q.d. non sibi assumpsit pontificalem gloriam. Sed.f.illum clarificauit.i.dedit ei illam gloriam.
7. Carnis.i.vitae mortalis. Vide 2.Cor.5. A morte .f.suscitando. Clamore,&c.quando id factum ,incertum. Sua reuerentia .i. honore ei debito; vel,quo Patrem semper est prosecutus.
8. Didicit.f. experientia. Obedientiam .f. in passionibus.
9. Consummatus. q. d. cumque perfectus esset; vel, cùm mortuus esset.
10. Pontifex. Graec. ἀρχιερεὺς .i. summus sacerdos.
11. De quo.i. Melchisedech,vel Christo,vel Pontificatu. Grandis i.copiosus.f. propositus est.
Ininterpretabilis .i. difficilis explicatu. Audiendum.i. capiendum.
12. Magistri.i.doctores. Tempus .f. quo estis in schola Christi. Elementa exordij.i. prima rudimenta.
Sermonum Dei.i.institutionis Christianae , vel sacrae Scripturae.
13. Enim.pro,autem. Expers i. incapax.
Sermonis,i.institutionis. Iustitiae.i.de iustitiae perfectione.
14. Pro consuetudine.i.per habitum mentis.

CAP. VI.

1. INTERMITTENTES.i.omittentes interim. Inchoationis .i. in principio solum tradi f. fidei rudimenta. Christi.i de Christo. Perfectionem .i. perfectiorem seu altiorem disputationem,vel vitam perfectiorem. Ab operibus mortuis.i.de peccatis animam interimentibus,vel quae animae mortuae faciunt.
Ad. pro, in.
2. Baptismatum.i.de baptismo. Impositionis.f.in confirmationis sacramento.
3. Hoc .f. ferri ad perfectionem. Permiserit .i. concesserit.
4. Impossibile.f.nisi Deo concedente. Illuminati .i.baptizati. Sancti .i. per gratiam.
5. Dei verbum .i. Christi doctrinam. Virtutes.i. potentiam Dei,quam in Sanctis ostendet.f.per immortalitatem,& gloriam. Prolapsi.f.graui aliquo peccato.
Ad.pro,per. Crucifigentes,&c. q.d.cum per peccatum Christum in se viuentem,velut crucifixerint.
Ostentui.i.ludibrio.
7. Terra.i.anima. Imbrem.f.gratiae.
8. Spinas,&c.i.peccata. Maledicto.i.supplicio. Consummatio.i.finis.
10. In nomine ipsius .i. propter ipsum.
11. Eādem .f. quam hactenus. Ostentare.i.ostendere. Expletionem .i. complementum, seu perfectionem. Finem.i.vitae.
12. Vt.pro,sicvt. Promissiones i. promissa bona.
14. Nisi. pro,certè. Omisit autem Paulus iuramentum, de quo Gen. 22. vel sub hac particula intellexit, Habet.n.Hebr.formam iuramenti.

15. Sic.

15. Sic abundat, more Hebr. Repromissionem .i. promissum à Deo.
16. Sui.i.se. Confirmationem.s.veritatis.
17. Pollicitationis.i.promissi.
18. Duas.s.promissionem, & iuramentum.
Confugimus, præteritum est. Spem.i. rem speratam, vel spei virtutem tenendam.i. retinendam.
19. Ad interiora, &c.i. quæ intra velū .s.cælestia, quæ occulta.

CAP. VII.

1. SALEM.s.Ierusalem.
2. Rex iustitiæ. Melech.n rex; Sedech, iustitia.
3. Sine patre, &c.s.in scriptura, quæ de iis nihil dicit. Assimilatus.s.in eo quod sequitur. In perpetuum .s.nihil de eius morte scriptum.
4. Intuemini.i.considerate. Præcipuis. Græc.spoliis. Ipsi.s.fratres.
6. In eis.i.inter eos. Qui habebat.i. cui factæ.
7. Meliore.i.maiore, seu præstantiore.
8. Hic.s.in lege. Ibi.s.vbi agitur de Sacerdotio Melchisedec. Contestatur.s.scriptura, quæ de eius morte nihil dicit.
9. Et vt, &c.q.d.atque ita quodammodo. Accepit. Græc.accipit.i.solet accipere.
11. Consummatio.i.perfectio.s.sacerdotij, vel hominum per sacerdotium.
12. Enim.pro,autem.
13. In quo.i.de quo. Alia.s.Iuda. Præsto fuit.i.ministrauit.
15. Manifestum est.s.mutatam esse legem.
Si.pro,siquidem. Exurgat.pro,exurgit.
16. Carnalis.i. circa corporeas ceremonias versantis. Virtutem.i.potentiam. Insolubilis.i.æternæ.q.d. æternam vitam dantem.
17. Contestatur.i.testatur.
18. Mandati.i.legis. Infirmitatem.i. imbecillitatem. Inutilitatem.i.insufficientiam, nec.n.poterat reddere iustos, seu perfectos.
19. Spei.s.in Christo.
20. Quantum.pro,inquantum.
22. Testamenti sponsor.i.pacti promissor.
24. Sempiternum .i. non migrans ad alios successione.
25. Accedentes, &c.i.per ipsum ad Deum adductos.
26. Segregatus.s.vitæ puritate.
27. Hoc.s. pro populi delictis.
28. Legem.s.latam, vel q.d.qui de Sacerdotio loquitur post legis mutationem futuro.

CAP. VIII.

1. CAPITVLVM.i.summarium.q.d. dicam breuiter, fusiùs explicata. Dicitur.pro,dicta sunt. Magnitudinis.i.maiestatis.s.Dei.
2. Sanctorum i sanctuarij.s.Ecclesiæ. Veri.ad differentiam figuralis.
3. Enim.pro,autem. Offerat.s.seipsum obtulit in cruce, & quotidie offert in altari.
4. Super terram.s.vt more aliorum Sacerdotum ministraret. Nec.pro,non.
Sacerdos.s.quia non est de tribu Leui.
Essent.s. sacerdotes de tribu Leui.
5. Consummaret. pro,consummaturus esset.i. perfecturus. Exemplar. Intelligit Paulus etiam per id significatum illud exemplar quoddam fuisse tabernaculi cælestis.
6. Melius.i.excellentius. Ministerium.s.sacerdotij. Testamenti.i pacti. In.pro,cum. Repromissionibus, pro, promissionibus. Sancitum.i confirmatum.
7. Culpa.i.defectu. vel q. d. si homines faceret sine culpa.
8. Consummabo.i. perficiam.
10. Quia.continuatiuum est, non causale.
Dando.pro, dabo.
13. Veterauit.i.antiquauit, seu vetus esse ostendit.

CAP. IX.

1. PRIVS.s.testamentum. Culturæ.i. cultus. q. d. cultus quosdam suo modo instificantes.
Sanctum seculare .i. templum , seu tabernaculum temporale.
2. Primum.s. prior pars tabernaculi, quæ sanctum dicebatur, vt proximè dicetur. Candelabra.s. multæ erant in candelabro lucernæ. Propositio, &c.i. panes, qui ante Deum proponebantur.
3. Secundum. erat.n. primum velum ante ipsum sanctum.
4. Thuribulum.s. altari incensi seruiens, quod erat extra, seu potiùs ei substitui quem faciebat Pontifex, semel in anno ingrediens in sancta Sanctorum. Quidam tamen putant significari thuribuli nomine altare thymiamatis, in quo incendebantur aromata, nec aliud fuisse thuribulum. In qua.pro,cum qua.i.iuxta quam, secundùm quosdam.
5. Gloriæ.i.Dei gloriam repræsentantia. Obumbrantia.s.alis.
6. In priori.pro,in prius. Officia.i. ritus.
7. Ignorantia.i.peccatis ignorantiæ.
8. Significante.s.per illas expiationes. Propalatam .i. apertam .s. per plenam expiationem, quam Christus erat facturus. Sanctorum.i.in sancta s cælestia.
9. Parabola.i.figuralis quædam similitudo.
Instantis.i.præsentis.s.tempore quo hæc Paulus scripsit. Iuxta suam.i.cuius ritu. Iuxta conscientiam .i. quod attinet ad conscientiæ seu mentis puritatem.
Seruientem.i. per illa Deum colentem.
10. Solummodo.s. sita. Baptismatibus.i.ablutionibus, seu purificationibus. Iustitiis.i. iustificationibus, seu ceremoniis. Græc. δικαιώμασι (quo verbo 70. vtuntur vbi nos legere solemus ceremonias) Syr. præceptis.
Carnis.i.corporeis.i.circa corpus adhibitis. q. d. externis. Correctionis.s. per Christum faciendæ.
11. Assistens.s. Patri. Græc. παραγενόμενος.i. factus, vel adueniens. Amplius.i maius.
Tabernaculum.s.suam humanitatem, vel cælum, iunge cum, Pontifex. Huius creationis.i.structuræ similis nostratibus. humanitas quidem de Spiritu sancto concepta, cælum verò à Deo creatum.
12. Sancta.i. cælum. Inuenta.i.parta.
Carnis.i.corporis.s. animam illa non emundabant. Ideo sup. dictæ iustitiæ carnis.
14. Per Spiritum, &c.i. mouente Spiritu sancto.

Sanctum. Græc. & Syr. æternum. Operibus mortuis.i.peccatis. Vide sup.cap.6.

15. Præuaricationum. Græc. transgressionum. q d. ad expiationem peccatorum. Erant.s.manebant non mundatæ. Repromissionem, &c.i. promissam hæreditatem.

17. In mortuis.i. testatoris morte. Confirmatum .i.ratum.

18. Sanguine.s.mortem quodammodo repræsentante. Dedicatum.i.confirmatum.

20. Testamenti.s.confirmator. No. testamenti vocem sumptam ex 70.qui sic verterunt Heb.vocem quæ pactum seu fœdus significat.s.pactum illud Dei, figura erat pacti per Christum renouandi,quod eius morte velut testamentum firmatum est, nosque testamenti more fecit hæredes. Mandauit.Exod.24.legitur.Heb.pepigit. 70.disposuit.

22. In.pro,cum.vel,per. Et fine, &c. q d.nam re vera nulla peccati remissio fieri potest sine Christi sanguine,cuius illa legalia figura erant.

23. Exemplaria i.figuralem statum. Cælestia.s. statum Euangelicum, seu Ecclesiæ.

25. Offerat.s.cruento sacrificio.

26. Frequenter.s.ad expiandum omniũ hominum peccata. Consummatione.i.fine.s.instante.

Destitutionem i.abolitionem. Sui.i.sui corporis.

27. Iudicium.s.cuiusque sequitur particulare post mortem eius,& vniuersale mortuis omnibus.

28. Multorum.omnium quidem quantum ad sufficientiam,sed multorum solum quantum ad efficaciam.

Exhaurienda.i.tollenda, seu euacuanda ex cordium profundo. Secundò.i.deinde. Sine peccato.i.purgatis electorum peccatis. Salutem.s.æternam.

CAP. X.

1. IMAGINEM.s. perfectam repræsentationem, qualis est in statu Euangelico, in quo est gratiæ copia,& velut initium quoddam æternæ felicitatis.

Accedentes.s.per illa ad Deum. Perfectos.i.perfectè à peccatis liberatos,plenéque iustos.

2. Offerri.s.pro iisdem peccatis.

3. Ipsis.s.hostiis. Peccatorum.s.eorundem. Quid ergo, nónne illi per sacrificia verè mundabantur? sanè, sed non vi sacrificiorum, sed oblationis Christi quam repræsentabant;ideóque illa tamquam per se inefficacia sæpe repetebantur.

5. Ingrediens, &c. q. d. ad eius in mundum ingressum pertinent verba illa Psalmi. Corpus.s.quod tibi offerrem. Aptasti. Syr.induisti:

6. Pro peccato.s.sacrificia. Placuerunt.s.per se,sed propter me,cuius figuræ erant.

7. Venio Iunge cum,vt faciam. Capite i.summa .s.tota scriptura Christum prædicat.

9. Tunc.pro,deinde verò. Primum.s. statum,seu testamentum.

10. In qua.i.per quam. Semel.s.facta.

11. Sacerdos.s. summus, vt est Græc. loquitur.n.de annua expiatione.

12. Vnam.s.sufficientem ad omnia peccata expianda. Offerens.pro,vbi obtulisset.

13. De cætero.i.in posterum.

14. Consummauit.i. perfecit.s. quantum ex se fuit. Sanctificatos.i eos qui sanctificantur.

15. Contestatur.i.testando monet.

16. Testamentum,&c.i. fœdus quod feriam.

17. Et peccatorum,&c. sub.addit.

18. Oblatio.i.opus oblatione alia.

19. In introitu, &c. pro, introeundi in sancta.i.cælestia. In.pro,per.

20. Initiauit.i aperuit,ingrediens ipse. Viuentem .s.via in cælum est vita bona.

22. Plenitudine.i. perfectione. Græc. plena certitudine.Syr.fiducia. Aspersi.s.Christi sanguine q.d.purificati. Aqua.s.baptismi. Munda.i.mundante.

23. Confessionem .i. professionem. Indeclinabilem.i.firmam. Repromisit.pro,promisit.

24. Inuicem.i.alij alios. Prouocationem.i.imitationem.

25. Collectionem.i. congregationem. Consuetudinis.s.deserere. Consolantes.i.inuicem. Verti poterat adhortantes. Videritis.pro,videtis. Diem.s.retributionis.

26. Hostia.s.quæ totos abluat,vt fit in baptismo. etsi .n. Christi hostia ad omnia peccata purganda valeat,at non applicatur nisi semel per.baptismum ad eiusmodi purgationem,quare satisfaciendum postea pro peccatis, per opera pœnalia,quod semper in Ecclesia obseruatum.

27. Iudicij.s.diuini. Aemulatio.i. vis,& velut indignatio. Aduersarios.s.Dei,qui hinc sine pœnitentia discesserint.

28. Irritam,&c.i.transgrediens. Moritur.i.interficitur.s.in certis casibus.

29. Conculcauerit.i.contempserit. Pollutum.pro, velut pollutum.q.d.vt rem pollutam tractauerit.

In quo.i.per quem. Gratiæ.s.auctori.

30. Vindictã.s.relinquite. Græ.vindicta.q.d.meum est vlcisci.

31. Horrendum .i. terribile. Dei.s.irati.

32. Illuminati.Syr.baptizati.

33. In altero.i. partim.

34. Substantiam.i.diuitias.

35. Amittere.i.abijcere.

36. Patientia.s.qua spe præmij duratur in malis.

37. Modicum,&c.i.post breue tempus.

38. Subtraxerit.s.à fide,& recto.

39. Subtractionis.i.qui nos subtrahamus. Animæ.i. salutis animæ.

CAP. XI.

1. SPERANDARVM.i.quæ sperantur.

Substantia.i. sustentaculum, seu basis. Syr. certitudo. Argumentum.i declaratio.Syr.reuelatio. q.d.fides est quiddam,quo spes nititur,& Dei occulta,ex parte cognoscuntur.

2. In hac.n.pro,per hanc autem. Testimonium.s. quòd Deo placerent,vel quòd essent Dei serui.

Senes.i.antiqui patres.

3. Aptata.i.cõstructa.Syr.ordinata. Secula.i.tempora,seu mundi res. Vt.pro,sic vt. Inuisibilibus.Græ. non apparentibus.

4. Plurimam.i gratiorem. Syr.præstantiorem.

Per quam.s.fidem,seu hostiam fide oblatam.

Testi-

Testimonium. s. igni cælitus in sacrificium delapso, vt quidam aiunt. Loquitur. s. hominum ore celebratur, seu, prædicat illo suo exemplo.

5. Fide. i. fidei merito. Testimoniũ habuit. i. comprobatus est.

7. Responso, &c. i. oraculo diuino admonitus.

Metuens. s. Deum, vel diluuium. Quam. s. fidem, vel arcam. Damnauit. i. dignum damnatione ostendit.

Mundum. s. qui videns arcam tanto tempore, tamq́ue diligenter extrui, non credidit. Hæres, &c. i. possessor est factus.

8. Qui vocatur. Græc. vocatus. s. à Deo.

9. Repromissionis. i. promissa. Casulis. i. tabernaculis.

10. Fundamenta, &c. i bene fundatam.

11. Virtutem, &c. q. d. vim ad concipiendum.

Fidelem. i. veracem.

12. Vno. s. Abraham. Emortuo. s. quantum ad vim generandi.

13. Iuxta fidem. i. cum fide. Repromissionibus. i. promissa terra, vel cælo, per illã significato, seu figurato.

15. Meminissent. q. d. si enim id dicerent, illam intellexissent de qua, &c.

16. Confunditur. i. erubescit. Ciuitatẽ. s. cælestem.

18. In Isaac, &c. i. per Isaac habebis posteritatem, quam tibi promisi.

19. Arbitrans. i. persuasus. Parabolam. i. similitudinem. s. Christi immolandi, & resurrecturi.

Accepit. s. saluum reduxit.

20. De futuris. s. prædicens.

21. Fastigium. Græc. superfastigium. s. nixus baculo. Eius. pro, suæ.

22. Memoratus est. i. meminit.

25. Temporalis. Græc. temporalem. i. breuem.

Peccati. s. si suos deseruisset, aut Regi obtemperasset contra Deum præcipienti.

26. Christi. i. ad Christi imitationem.

27. Animositatem. i. iram. Inuisibilem. s. Deum. Sustinuit. i. fortiter expectauit. s. sibi adiutorem fore sperans.

28. Qui. s. Angelus. Primitiua. i. primogenita.

29. Experti. i. transeuntes, seu transire tentantes.

33. Repromissiones. i. à Deo promissa. Obturauerunt. s. Daniel.

34. Extinxerunt. s. pueri in fornace. Impetum. i. vim. Effugauerunt. Græc. effugerunt. i. euaserunt.

Aciem gladij. i. hostes in prælio. Conualuerunt, vt Ezechias.

35. Mulieres. vt Sunamitis, & Sareptana.

De resurrectione. i. resuscitatos. Distenti. s. in tormentis, vt illi de quibus 2. Mach. 7. Redemptionem. i. liberationem à cruciatibus, quam impij promittebant, si sibi obtemperarent.

37. Lapidati. vt Ieremias. Secti. vt Isaias, serra lignea à Manasse. Melotis. i. ouillis pellibus.

39. Repromissionem. i. promissam beatitudinem. s. quantum ad corpus.

40. Consummarentur. s. tum perfectè erit homo beatus cùm corpus recipiet. tunc. n. perfectus homo. cedit autem id ad nostrum honorem, quòd illi nos expectent, & tamdiu expectauerint, qui tanto antè laborauerunt.

CAP. XII.

1. IMPOSITAM. Græc. circumpositam. s. vndique cingentem. Nubem i. copiam. Pondus. s. impedimenta. Circunstans. i. adhærens, vel vndique impugnans. Peccatum. i. peccandi occasiones, vel ipsum peccatum.

2. Auctorem. Græc. ἀρχηγὸν. i. inceptorem, seu ducem. Syr. Principium. Confusione. i. ignominiis, & contumeliis.

3. Contradictionem. i. persecutionem.

5. Estis. pro, videmini. Consolationis. verti poterat adhortationis. Syr. doctrinæ. Disciplinam i correptionem. Fatigeris. Græc deficias. q. d. constans esto.

6. Recipit. i. approbat. vel q. d. quem in filium recipit. Syr. amat.

7. Disciplina. s. Dei castigatione. Perseuerate. i. durate animo.

8. Omnes. s. filij. Adulteri pro, adulterini.

9. Eruditores. i. castigatores. Et viuemus. pro, vt viuamus.

10. In recipiendo. Græc. ad recipiendum.

12. Soluta. i. flacida. Syr. nutantia.

13. Et egressus, &c. q. d. ingredimini viam rectam.

Magis autem. pro, sed potius. Sanetur. s. si quid ægrotat.

15. Contemplantes. i. id videntes, seu curantes.

Desit. Græc. expers sit. Amaritudinis. i. amara. s. peccati. Impediat. s. salutem.

16. Profanus. i. impurus, seu diuinorum cõtemptor.

Primitiua. i. ius primogenituræ.

17. Scitote. Græc. scitis. Reprobatus. i. reiectus. s. à Patre, & Deo. Locum. i. fructum. s. quod optabat pœnitens. Eam. s. benedictionem.

18. Tractabilem. i. tangibilem. Accensibilem. i. incensum.

19. Excusauerunt se. Græc. deprecati sunt. Syr. obsecrarunt.

20. Portabant. i. ferre poterant.

21. Moses dixit. pro, vt Moses diceret. Not. Id non esse in scriptura, sed traditione, vt videtur, acceptum.

22. Accessistis. s. fide, & spe.

23. Primitiuorum. Græc. primogenitorum. s. in cælo per gloriam qua renascuntur. Vnde Sanctorum dies quibus in cælum admissi, dicuntur Natales. Spiritum. Græc. spiritus.

24. Melius. s. non vindictam petit, sed remissionem. Abel. s. sanguis.

25. Recusetis. Syr. aspernemini. Auertimus. pro, auersamur. q. d. si auersemur.

26. Tunc. s. cùm legem daret. Repromittit. i. promittit. Dicens. s. secundùm 70.

27. Translationem. i. mutationem. s. in statum meliorem. Factorum. s. vt ad tempus solùm durarent. vel q. d. in Christo impletorum. Immobilia. s. cœlestia, quibus alia successura non sunt.

28. Habemus. Græc. habeamus. Syr. amplectamur.

CAP. XIII.

1. FRATERNITATIS. i. fraterna.

2. Placuerunt. Græc. latuerunt. q. d. inscientes

Angelos receperunt, putantes esse homines.

3. Simul pro, si simul essetis. Laborantium. i. afflictorum. Corpore. s. multis subiecto miseriis.

4. Honorabile. s. sit. q. d. honestè tractetur.

Omnibus. s. coniugatis, vel q. d. omni ex parte.

Iudicabit i. condemnabit.

7. Exitum. i. progressum. q. d. viuendi rationem.

8. Heri & hodie. i. in præterito & præsenti. q. d. semper suis adest, vt adfuit antiquis.

9. Abduci. s. à vero. Græc. circunferri. s. huc illuc.

Ambulantibus in eis. i. illis vtentibus. s. superstitiosè, vel sine fide.

10. Edere. s. Eucharistiam. Qui tabernaculo, &c. i. legis veteris sacerdotes.

11. Quorum. n. &c. q. d. sunt. n. illæ figuræ, quas oportet cessare, vbi aduenit res ipsa figurata. s. Christus.

13. Portantes. s. simul cum illo. q. d. illum imitantes.

16. Communionis. i. communicationis bonorum cum pauperibus. Promeretur. i. conciliatur, meretur-que homo apud ipsum.

17. Non expedit. Græc. incommodũ est, seu inutile.

18. Confidimus enim, &c. q. d. id facere debetis, vt pro amico, & de vobis bene merito, qui sibi nihil cõscius est contra vos fecisse, sed velle potiùs prodesse.

19. Amplius. potest iungi cum, deprecor, vel cum, facere.

20. Pacis. s. auctor. Aeterni. s. confirmatore.

21. Aptet. Græc. perficiat.

22. Sufferatis. i. boni consulatis. Solatij. verti poterat, exhortationis. Etenim, &c. q. d. quamquam pauciora scripsi, quàm res postulabat.

23. Cognoscite. q. d. tractate, vt notum, & amicum. Dimissum. s. è carcere, vel à me ad vos. Syr. solutum. Venerit. s. ad me. Videbo. i. inuisam. s. per illum iterum, vel cum illo.

24. Sanctos. i. Christianos.

25. Amen. Græc. additur, Scripta ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA IACOBI.

.s. Alphæi filij.

Fuit primus Ierosolymæ Episcopus, de quo vide Gal. 1. Iudæos hortatur, & instituit. Vbi multa de patientia, legis obseruatione, operum bonorum necessitate, ambitione vitanda, ac loquacitate, & personarum acceptione, cupiditate, detractione, iuramento: Denique de magna orationis vi apud Deum.

CAPVT I.

1. IN dispersione. i. dispersæ. s. per varia regna. Syr. dispersæ inter gentes. Apparet ex omnibus tribubus aliquos fuisse ad Christi fidem cõuersos. Quidam intelligi putant Christianos dispersos, de quibus Act. 8. Salutem. Syr. pacem.

2. Omne. i. perfectum. q. d. optimè vobiscum agi, esseque de quo maximè gaudere debeatis. Existimate. Syr. habere. Tentationes. i. afflictiones.

3. Probatio. i. exploratio per tentationes.

4. Habeat. q. d. sit perfecta.

5. Omnibus. s. petentibus, vt par est. Affluenter. i. abundanter. Improperat. i. exprobrat beneficium, vt solent qui multa dederunt.

6. Hæsitans. i. diffidens, seu dubitans de Dei potentia, & liberalitate. Circumfertur. i. iactatur.

7. Ne ergo, &c. q. d. non est quòd putet se impetraturum à Deo.

8. Duplex animo. i. vacillans, seu hæsitans in rebus diuinis. Syr. dubius mente sua. Viis. i. actionibus.

9. Frater humilis. i. Christianus abiectus.

Exaltatione. s. apud Deum.

10. Humilitate. i. deiectione. q. d. cogitet quid de se futurum sit paulo pòst, desinatque gloriari.

Fœni. i. herbæ.

11. Vultus. i. aspectus, seu speciei. Itineribus. i. actionibus.

Marcescet. s. tandem amittet omnia, & peribit ipse.

12. Suffert. i. patienter fert. Vitæ. s. æternæ.

Repromisit. pro, promisit.

13. Tentatur. s. ad malum. Dicat. s. apud se. i. cogitet. Malorum. i. ad malum. Ipse autem. pro, Ipse inquam. Tentat. s. ad malum.

15. Consummatum. s. pleno consensu. Mortem. s. animæ.

17. Datum optimum. Græc. donum bonum.

Patre. i. auctore. Transmutatio. i. mutatio.

Vicissitudinis. pro, vicissitudinaria. Græc. τροπῆς. i. conuersionis. q. d. non est vt sol qui recedens vmbram facit. Obumbratio. i. obscuratio. vel q. d. ne minimum quidem signũ vicissitudinis est. n. prorsus immutabilis.

18. Verbo, &c. i. prædicatione Euangelica, vel per filium suum. Initium. Græc. ἀπαρχὴ. i. primitiæ. s. primi, seu potiores. Creaturæ. s. recreatorum per ipsius gratiam.

19. Scitis. Græc. & Syr. itaque. Autem. non est Græc. Velox. s. promptus. Tardus. s. difficilis.

20. Iustitiam Dei, &c. i. non sinit bene operari, vel Deo displicet.

21. Malitiæ. pro, malam. q. d. quicquid malè abundat, meretrixque resecari. Insitum. Syr. naturæ nostræ insitum. s. per Incarnationem. q. d. Dei filium hominem factum. periphrasis Christi.

23. Comparabitur. Græc. similis est.

Nati-

Natiuitatis suæ .i. naturalem.

25. In lege perfectæ. Græc. Syr. & Complut. in legem perfectam.

Libertatis.s.filiorum Dei, & à peccato.s. lex Euangelica filios facit Dei, & peccato liberat. Est.n. sita præcipuè in charitate. In facto.s. opera bona beatum faciunt, non sola fides.

26. Religiosum.i.Dei cultorem.vulgò deuotum.

Seducens.s.à recta via per loquacitatem.

27. Patrem .s. omnium. Visitare.s. iuuando, & consolando. Seculo.i.mundo.

CAP. II.

1. IN. pro, cum. q.d. qui in Christum creditis, nolite personas accipere.i ob personarũ respectum, quicquam malè facere. Gloriæ.i.gloriosi, vel gloriosam, vt ad fidem referatur.

2. In veste. pro, cum veste: vel iunge cum, anulum, vt significet fibulam auream in veste. Candida Græc. splendida.

3. Bene.i commodè, seu honorificè. Sub scabello, &c.i iuxta, seu infra pedes meos.

4. Iudicatis.s.malè. Cogitationum.i.per cogitationes, vel cogitationibus. q.d.iniqui iudices.

6. Iudicia.i.tribunalia. Blasphemant.i. maledicunt, seu conuitiis prosequuntur.

Bonum, &c.i. Christianismum, seu Christi nomen, à quo Christiani vocamini.

8. Si tamen. pro, si quidem. Regalem.i.excellentem.s. de charitate, quæ excellit inter virtutes. vel, Regis omnium Dei. Syr. Dei. Scripturam.s.dicentem quod sequitur.

9. A lege.s.id prohibente.

10. Omnium. pro, velut omnium.s. quia nihil ei prodest, reliqua seruasse. vel, reus omniũ dicitur, eo quòd omnia non seruauerit, vt debebat.

11. Legis.s.non per omnia impletæ.

12. Libertatis. Vide sup.cap.1. Incipientes iudicari. Græc. iudicandi.

13. Superexaltat.s. hominem. q.d. super Iudicium collocat.i. facit euadere Dei iudicium, seu condemnationem. Græc. super, seu contrà gloriatur.s. vt victrix.

Iudicium.alij, iudicio.q.d. præualet iudicio.s. hominem liberans à damnatione.

15. Frater, &c. Olim sic Christiani vocabantur. viri quidem fratres, fœminæ autem sorores.

17. In semetipsa.i.per se, seu ipsa.

18. Sed.pro, nam. Dicet.i.dicere poterit.

Quis.s.alter. Fidem.s. sine operibus.

Opera.s. cum fide.

Sine operibus. q.d. non poteris quidem. Græc. ex operibus.

19. Et dæmones. pro, at etiam dæmones.

20. Otiosa. Græc. Syr. & Complut. mortua.

22. Consummata.i. perfecta.

23. Suppleta.i. impleta. q. d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura.s. suo tempore bona operantem.

24. Iustificatur.s. apud Deum iustus habetur, & est.

CAP. III.

1. PLVRES.i.vt multi solent. vel, ne multi ex vobis. q.d. ne ambiatis cathedras. vel, ne plures.i. diuersi sententiis. Iudicium.i. damnationis occasionem, seu periculum.

2. Offendimus.i. delinquimus.

Potens, &c. q. d. poterit & is se totum regere, vt solemus equos freno.

3. Si autem. Græc. ecce. Consentiendum.i. parendum.

4. Mineantur.i. agantur. q. d. etiam tum cùm vento magno impelluntur. Vbi.i.quocunque.

5. Magna exaltat.i. magnas turbas excitat, seu damna affert. Græc μεγαλαυχεῖ.i. se iactat. Syr. se extollit.

Quantus. pro, quantulus.

6. Vniuersitas. Græc. mundus. Interpres sensum reddidit, & vulgò mundus dicitur, pro magna copia.

Constituitur, &c. q. d. vnum est ex membris quod maculat, &c. Rotam natiuitatis.i. cursum vitæ iam inde à natiuitate. Gehenna.i.cupiditatis igne.

7. Cæterorum. Alij, cetorum. Græc. marinorum.

Et domita sunt. pro, Ita vt tandem reddantur mansueta.

8. Inquietum. Græc. incoërcibile. ἀκατάσχετον.

9. In ipsa.i.per ipsam.

11. Emanat.i.emittit.

12. Vuas. Græc. oleas. Sic nec, &c. Græc. sic nullus fons salsam & dulcem facere aquam.

13. Disciplinatus.i.bene institutus.

14. Zelum.i.æmulationem, seu inuidiam.

Et mendaces esse. pro, vt qui mendaces sitis.

15. Animalis.i.bruta, seu bestialis.

17. Suadibilis. Syr. obediens. Bonis.s. hominibus.

Iudicans.s. proximi facta.

18. Facientibus. pro, à facientibus.s. pacificis.

CAP. IIII.

1. LITES.i. pugnæ. Militant.s.contra spiritum, vide 1. Pet. 2.

2. Non habetis.s. quod optatis. Occiditis.s. alij alios. Zelatis.i.inuidetis. Litigatis.i. contenditis.

Propter. pro, propterea. Postulatis.s. à Deo, vt par est.

4. Adulteri.s. violata fide coniugij spiritualis, per peccatum.

5. Inaniter.i. sine causa. Scriptura. Quam scripturam dicat, ignoro, nisi fortè referendum id sit ad id quod inf. dicitur.s. Deus superbis, &c.

Ad. pro, per. Spiritus.s. humanus. Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam.i. per zelotypiam optare in nobis bonum, idque significare Scripturam, cùm Deum dicat zelotem. &c.

6. Dat.s. Deus ad resistendum tentationibus q. d. maior est vis gratiæ quàm tentationum.

Dicit.s. Prou. 3. secundùm 70. vbi nos legimus, Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gratiam.

8. Manus.i. opera. Duplices.s. nunc bona, nunc mala amantes.

9. Miseri.i. deiecti, seu humiles, vel q.d. affligite vos.

11. Alterutrum.i.alius alij. Legi,s. id prohibenti. q.d. perinde agit ac si legi detraheret, quasi non rectè prohibenti. Iudicat.i.condemnat.s.facto legi cõtrario.

12. Enim.pro,autem. Liberare.i.saluare.

13. Faciemus ibi.i.manebimus ibi.

14. Vapor.pro,velut vapor. Parens.i apparens,seu durans. Exterminabitur.i.delebitur, seu deficiet. q.d. qui paulo pòst euanescit.

17. Bonum.s.debitum ex præcepto.

CAP. V.

1. NVNC.pro,dum. q d.igitur,seu itaque. In. pro,ob.

2. Putrefactæ,&c. præter.pro futuris. vel q.d. potiùs permisistis vestra perdi,quàm daretis egenis.

3. Aeruginauit.i.ærugine vitiatum est.
Testimonium.s.vestræ auaritiæ. Vobis.i.cõtra vos.
Manducabit.i.faciet mãducari, vel corrodet per conscientiæ vermem. Ignem.i.supplicium.

5. Epulati.i delitiati. Luxuriis.i.lasciuiis.
Die occisionis. Græc, velut die occisionis.s. festo quo mactatis victimis epulum fit.

6. Adduxistis.s.in ius Græ. addixistis.i.condẽnastis.

7. Temporaneum. Græc. pluuiam matutinam, seu tempestiuam.s. tempore sementis.
Serotinum s.imbrem tempore veris. vel q.d. fructum præcocem, & serum.

9. Ingemiscere.s.conquerẽtes. In alterutrum.i.inuicem. Iudicemini.i.condemnemini.

10. Exitus mali.i aduersi successus, seu afflictionũ. In nomine,i.ex parte, seu loco.

11. Beatificamus.i.beatos dicimus. Finem Domini.i.quid ei in fine Deus præstiterit.

12. Est est,&c.i.de eo quod est,dicite esse,de eo quod non est,non esse. Iudicio.i.condemnatione. Græc.hypocrisi.i simulatione.s.dicentes falsum.

13. Tristatur.i.affligitur. Psallat.s. Deo gratias agens.

14. Inducat.Græc.aduocet. In nomine.i.cum inuocatione.

15. Alleuiabit.i.faciet surgere è lecto, seu liberabit morbo. Peccatis sit i peccauit.

16. Alterutrum.i. homines hominibus,ad id deputatis à Deo.s.sacerdotibus. Ideo dixit,ergo.s.ante extremam vnctionem præmittenda confessio.

17. Passibilis.i passionibus obnoxius.

20. Peccatorum. Syr. peccatorum suorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ sanctitatem, vbi multa de Fide, Spe, Charitate, Patientia, Christi imitatione, & cuiusque status institutione. Est autem Romæ scripta.

CAPVT I.

1. DISPERSIONIS .i. qui dispersi sunt. Vide Iacob. 1. Ponti,&c.i.per Pontum,&c.

2. Præscientiã.i. prædestinationem. iunge cum,electis. In.pro,ad. q.d.vt sanctificentur Spiritu. vel,per Spiritum sanctũ, & obediant.s fidei,& aspergantur sanguine Christi.i.redimantur,vel baptizentur.

3. Viuam.s.per charitatem,vel viuam.i.de vita æterna. Resurrectionem .s. per hanc est confirmata spes nostra.

4. In pro,ad.q.d.vt hęredes simus,&c.de hoc.n.spes, & ad id regenerati. Conseruatam.Syr.paratam.
In vobis. pro,vobis.

5. In virtute.i.per potentiam.

6. In quo.s.tempore,vel Christo. Exultabitis.Syr. lætabimini in æternum. Oportet.i. opus sit.
Contristari. Græc.contristati.i.afflicti:

7. Probatio, &c.i.probata, seu explorata fides vestra.
Reuelatione.i.apparitione,seu aduentu.

8. Exultabitis.s.postea. Græc.exultatis.

9. Reportantes.s.tunc.

10. Exquisierunt.s.à Deo. Scrutati.i contemplati.

11. In eis.s.loquens. Sunt.i.futuræ essent.
Posteriores .i. consecuturas post passionem.

12. Vobis autem. pro, sed vobis. Ministrabant.i. prophetabant. Quem.Græc.quę,q.d.quibus mysteriis conspectis etiam Angeli mirificè delectantur. Desiderant.pro,ferri desiderio, seu amore & voluptate.

13. Succincti,&c.i.prompto animo. Sobrij. verti poterat vigilantes. Perfecti. Græc. Syr. & Complut. perfectè. Offertur.i parata est. Reuelationem.Græc. reuelatione.i.cùm apparebit.

15. Eum.i eius voluntatem,vel imitationem.

16. Eritis. pro,estote.

17. Incolatus.i.vitæ.

18. Paternæ,&c.i.à Patribus tradita.

20. Præcogniti. Syr.præordinati.

21. Fideles in Deo. Græc.credentes in Deum.

22. Castificantes.i.purificantes. Charitatis.i.ex charitate. Græc veritatis.i.vera, seu perfecta.
Simplici.Græc.non simulato. Ex corde. Græ.ex puro corde. Attentius Græc,intentè,seu continenter.

24. Fœnum.i. herba.

25. In vobis.i,vobis, seu inter vos.

CAP. II.

1. RATIONABILE.i.mentis.Syr.spirituale. Sine dolo.i sincerum.Syr. purum.
Lac.s.doctrinę Euangelicæ,seu gratiæ. Concupiscite.i.amate,& sumite. In eo.i. per id.

3. Dulcis.i.suauis,vel benignus.

5. Domus.i.templũ. Offerentes.pro,ad offerendũ.

6. Sum;

6. Summum angularem. Græc. vnica est dictio, q.d. In extremo angulo collocandum. Syr. in caput anguli. Confundetur. i. erubescet, seu pudefiet.

7. Honor. i. honori est.

8. Offensionis. f. ad quem offendant. Scandali. i. ad quam impingant. Offenduntur verbo. pro, offenduntur Euangelio. In quo. Græc. in quod. f. credendum. Positi. i. destinati.

9. Regale. Vide Exod. 19. Acquisitionis. i acquisitus. Syr. redemptus.

11. Animam. i. spiritum, seu mentem.

12. Detrectant. i. detrahunt. Visitationis. f. cùm Deus illos illuminauerit, seu conuerterit. q.d. iuuabit id ad eorum conuersionem.

13. Creaturæ. i. magistratibus ab hominibus creatis.

14. Ducibus. i. præsidibus. Malefactorum. f. hominum.

15. Sic. pro, hæc. vel iunge cum, benefacientes.

16. Velamen. i. prætextum.

17. Fraternitatem. i. fratres.

18. Modestis. i. æquis, seu humanis. Discolis. i. asperis, seu difficilibus.

19. Gratia. i. gratiæ effectus. Dei conscientiam. l. Deum omnium conscium, vel conscientiam secundùm Deum. Syr. coniungit, Dei, cum, gratia. Tristitias. i. molestias.

20. Quæ. n. &c. q.d. quid magnum est. Græc. & Syr. quæ. n. gloria, seu laus. Gratia apud Deum. i. Deo gratum, seu gratiæ Dei opus.

21. Pro vobis. Græc. Syr. & Complut. pro nobis.

23. Malediceretur. i. conuitiis incesseretur. Maledicebat. i. conuitiabatur. Tradebat. i. permittebat. Iniustè. Græc. & Syr. iustè, vt ad Deú referatur.

24. Liuore. i. plagis. Vestrarum. Græc. nostrarum.

CAP. III.

1. VERBO. i. prædicationi.

2. In timore. i. cum timore. f. exactam.

3. Capillatura. Græc. capillorum plicatura, seu crispatura. Indumenti. i. quibus induuntur. Cultus. f. ornatus. f. superfluus.

4. Sed f. ornetur. Cordis. i. interior. Incorruptibilitate. i. integritate.

6. Cuius. f. Saræ. Benefacientes. f. illæ, vel vos. q.d. si benefeceritis, &c. Pertimentes, &c. q.d. nullo pauore turbatæ, aut affectu. f. fœminæ facilè turbantur.

7. Scientiam. i. prudentiam. Infirmiori, &c. iunge cum præcedentibus. Honorem. f. abstinendo à copula Hier. 1. cont. Ioui. Vitæ. i. viuificantis. vel q.d. gratiæ vitam æternam conferentis.

8. In fine. i. postremò, vel denique.

9. Maledictum. i. conuitium.

12. Vultus. i. ira.

13. Boni æmulatores. i. bonitatis sectatores.

14. Timorem. i. minas, seu ea quibus terreut.

15. Sanctificate. i. glorificate.

16. Confundantur. i. pudefiant.

18. Mortificatos, &c. Græc. mortificatus, &c. sed mihi nostra lectio magis placet.

19. In quo. iunge cum, spiritu. i. anima, hac. n. descendit ad limbum. Carcere. f. inferni. Prædicauit. f. exprobrans incredulitatem, vel annuntiauit liberationem, vt carcer purgatorium, vel limbus intelligatur, & illi quidé fuisse increduli priùs, sed in morte pœnituisse.

20. Quando. pro, velut quando, vt sit positum exempli causa. Expectabant, &c. q. d. putabant Deum diutiùs laturum illos. Græc. expectabat Dei patientia. f. illos ad pœnitentiam.

21. Quod. pro, quo modo. Similis formæ. pro, correspondenter, seu simili ratione. Non carnis, &c. q.d. non per depositionem sordium corporis, sed per bonæ conscientiæ purificationem apud Deum, ita vt si interrogetur, possit dicere nullius sibi conscium esse peccati, vel interrogationem in Deú, probationem apud Deum intellige. sic Psal. 138. Interrogare. pro, probare. q d. non corporis sordes abluens, sed probatam reddens conscientiam. Per resurrectionem. i. ad imitationem resurrectionis, vel per fidem in mortem, & resurrectionem.

22. Deglutiens mortem. pro, vbi mortem absorbuisset (alludit. n. ad illud. Ose. 13. absorpta est mors) . i. destruxisset, seu consumpsisset.

CAP. IIII.

1. EADEM. pro, hac. f. de qua statim. Quia. pro, quod. Passus. i. commortuus cum Christo.

2. Reliquum. iunge cum, temporis.

3. Sufficit. q.d. sat mali factum est præterito tempore, vt repeti non debeat. Gentium. q.d. flagitiosam. Consummandam. i. complédam. Desideriis. i. concupiscentiis. Illicitis. Græc. nefariis.

4. Admirantur. Græc. peregrinantur. i. velut rem nouam, & peregrinam mirantur. Blasphemantes. i. maledicentes.

6. Mortuis. i. peccatoribus. Iudicentur. pro, etsi iudicentur. In carne. i. carnales: quod potest referri ad iudicantes, vel iudicatos. q. d. etsi putentur viuere, more carnalium.

7. Prudentes. Syr. casti.

8. In vobismetipsis. Græc. in vosipsos. i. inter vos. Operit. i. delet.

10. Gratiam. i. donum. Multiformis. i. variæ.

11. Administrat. i. suppeditat. Honorificetur. i. glorificetur.

12. Peregrinari. i. velut rem nouam, seu insolitam mirari. Feruore. i. vrente tribulatione. Tentationem. i. probationem. Fit. i. accidit.

13. Communicantes. i. participantes.

14. In nomine. i. causa, vel ob nomen. f. quia Christiani. Requiescet. Græc. requieuit. Syr. requiescit.

15. Maledicus. Græc. malefactor. In isto nomine. i. ea causa. Græc. in parte hac.

17. Iudicium. i. afflictio. Quis finis. i. quid erit de iis, &c.

18. Si iustus, &c. Id sumptum ex Prou. 11. iuxta 70. vbi nos legimus, Si iustus in terra recipit, &c. Vix. i. cum difficultate, nemo. n. sine peccato, pro quo oportet satisfacere per pœnalia. Parebunt. i. comparebunt. q. d. quomodo poterunt comparere coram Deo. vel vbi inuenientur tandem?

19. Benefactis. i bonis operibus.

CAP.

CAP. V.

1. SENIORES. Græc. presbyteros. Consenior. Græc. compresbyter. Communicator .i. particeps. s. in monte Thabor.

2. In vobis i. vobis commissus. Secundùm Deum .i. propter Deum. Syr. spiritualiter. Voluntariè, Syr. ex toto corde vestro.

3. Dominantes, s. cum vi, seu duriter. In cleris .i. contra gregem in sortem Domini adscitam, vel Ecclesiasticos intellige, qui præcipuè de sorte Domini, & quibus sors .i. hæreditas, Dominus est. Forma .i. exéplum. Ex animo .i. voluntate illi consulendi.

5. Enim. Græc. autem. Insinuate .i. exhibete. Syr. induimini.

6. Visitationis .i. Iudicij, seu retributionis. Græc. opportuno.

9. Eandem, &c. i. eadem pati fratres vestros qui in mundo viuunt.

10. Gratiæ. s. dator. In Christo .i. per Christum. Perficiet, &c. Græc. perficiat, &c.

12. Arbitror .i. video. Scripsi. hanc epistolam intellige, quam per Syluanum misit. Obsecrans. q. d. Ideo scripsi, vt obsecrarem, &c. verti poterat, hortans.

13. Babylone .i. Romæ, secundùm Hieronymum, & Euseb. s. erat tunc plena idololatria, & peccatis. Collecta. Græc. coëlecta. s. vobiscum ad eamdem gratiam.

Gratia. Græc. & Syr. pax.

II. PETRI.

Et hæc hortatoria est, vbi multa de Christianis virtutibus, & de quorundam hæreticorum erroribus, déque Dei prouidentia, & iudicis. Notat Hier. epist. 150. differre hanc stylo à priori, quòd Petrus alio sit vsus interprete. s. qui Græcè scriberet eius sensa.

CAPVT I.

1. COAEQVALEM .i. parem, seu similem. s. de iisdem rebus. In iustitia. pro, cum iustitia. s. qua nos iustificat Deus. vel q. d. per Dei misericordiam. hanc. n. interdum significat nomen iustitiæ in scriptura.

2. Adimpleatur .i. perficiatur. Syr. multiplicetur. In. pro, cum.

3. Quomodo, &c. sub. agnoscendum grato animo. Diuinæ, &c. pro, per diuinam, &c. Quæ. s. pertinét. Gloria .i. gratia, ad eius gloriam pertinente. Virtute .i. bonitate, seu misericordia.

4. Per quem. s. Christum. Græc. per quæ. s. donata. Promissa. s. olim per Prophetas. Hoc. Græc. hæc. Consortes. s. gratia est quædam deitatis participatio, Deo similes faciens.

5. Subinferentes .i. adhibentes. Ministrate .i. adiungite. In pro, cum. Virtutem. q. d. Christianas virtutes. Scientiam .i. prudentiam.

6. Abstinentiam .i. temperantiam. Pietatem .i. Dei cultum.

7. Charitatem. s. in Deum.

8. Superent .i. abundent.

9. Et manu, &c. q. d. similis cæco manu tentanti, quia nihil videt. Obliuionem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remissa peccata, vt se operibus virtutu exerceret.

10. Certam. Græc. firmam. q. d. confirmate electionem vestram bonis operibus. Hæc. s. bona opera.

11. Ministrabitur .i. dabitur.

12. Incipiam. pro, incipio, vel incepi. s. priori epistola vel q. d. de integro faciam semper. Græc. non negligam. fortè pro, non neglexi. Et quidem. pro, quánquam. Præsenti .i. ea de qua ago.

13. Suscitare, &c. i. excitare vos monendo.

14. Velox. apparet Romæ & hanc scripsisse. Tabernaculi .i. corporis. Significauit i. reuelauit.

15. Habere .i. posse. q. d. vt post obitum meum possitis horum frequenter meminisse.

16. Indoctas. Græc. doctas .i. arte compositas. Præsentiam. s. in mundo per incarnationem. Illius. s. Christi.

17. Accipiens. pro, accepit.

19. Firmiorem. s. hominum opinione, qui nostrum testimonium non tanti faciunt. vel, firmiorem pro firmum. Sermonem. s. de Christo. Dies. s. æternitatis. Lucifer .i. aurora futuræ vitæ.

20. Interpretatione .i. excogitatione, vel explicatione. s. opus est spiritu Dei.

CAP. II.

1. POPVLO. s. Iudaico. Mendaces .i. falsa docentes. Perditionis .i. perniciosas. Negant. pro, negabunt. Superducentes .i. accersentes.

2. Blasphemabitur .i. maledicetur.

3. In. pro, cum. vel per. Fictis verbis .i. per fraudes, & mendacia. De vobis negotiabuntur .i. ad quæstum abutentur vobis. Iudicium .i. damnatio. Iam olim non cessat .i. iamdudum appropinquat. Non dormitat .i. parata est, more vigilantis.

4. Rudentibus inferni .i. catenis infernalibus. Græc. catenis caliginosis, seu caliginis. Reseruari. pro, reseruatos. q. d. detractos è cælo velut catenis, reseruat in hoc mundo, in Tartaro cruciandos post Iudicium. Id quod intellige de iis qui hic versantur inter homines, nam pars iam in Inferno cruciatur.

5. Origi-

5. Originali.i.antiquo. Non pepercit.sub.nec istis parcet. Octauum.i.vnum ex octo seruatis.
Praeconem.i.praedicatorem. Mundo.i. vniuersitati. vel q.d.mundi impiis.
6. Acturi sunt. pro,acturi erant,vel aguet.
7. Aspectu,&c.i. praesentia, & fama.vel q. d. qui iis quae aspiciebat,& audiebat,malis discruciabatur.
10. Magis.Graec.maximè. Dominationem.i.praepositos. Sectas,&c Graec.glorias (.i.dignitate praeditos)non metuunt blasphemare i.maledicere, seu conuitiis lacessere. Mihi nostra lectio placet,quam etiam Graec. indicant.
11. Vbi.i.cum. Virtute.repetitio. Maiores.s.diabolus multo fortior est homine. Portat.i.ferre possunt.
Execrabile.i.terribile.Graec blasphemum.
Iudicium.i.supplicium. q.d. & quomodo ferre poterunt isti suum ? vel sensus est, Nec Angeli ipsi,etsi praestantiores multo hominibus , audent contra se inuicem .i. contra daemones , proferre maledictionem. Vide Epist. Iudae.
12. Naturaliter. pro, nata. Captionem.i. seruitutem,vel venationem.s. vt capiantur.
His. Graec. in his.
13. Voluptatem.s. veram , vel summam. Diei.i. diurnas,seu temporales. Coinquinationes.i.impuri.
Maculae i.immundi. Vobiscum.i.inter vos.
14. Incessabilis.i.perpetui. Pellicientes.s. ad peccatum.
15. Ex Bosor.s nati i.filium Bosor. Num.22. Beor dicitur. Subiugale.i. asina.
17. Fontes.i.velut fontes.
18. Luxuriae. pro, luxuriosae. Paululum,&c.i, qui aliquantum conantur euadere. Qui in.pro,eos qui in.
20. In.pro, per.
22. In volutabro. pro, ad volutabrum.s.reuersa.

CAP. III.

1. IN quibus.s.Epistolis. In commonitione.i. monens.
2. Praedixi. Graec praedicta sunt.
Praeceptorum.i. mandatorum. Domini.pro, & Domini.
4. Eius. s. Christi ad iudicium. Sic.s. vt videmus. q.d.nulla erit mundi immutatio.
5. Volentes.i sentientes. De aqua.s. recedente.
Aquam.s. segregatam. Consistens.i.extans, seu apparens.
6. Quae.s.caelum & terram,dstia aquarum copiam.
7. Repositi.i.seruati. Igni.s.purgandi intellige verò caeli nomine aërem.
8. Vnus dies,&c.q d.apud Deum periode est breue, & longum tempus.
9. Propter vos Graec. erga nos.
10. Impetu.i. Dei virtute. Transient.i.renouabuntur. Soluentur.s purgabuntur.
11. Pietatibus.i. Dei cultu.
12. Quem .s.aduentum. Caeli s.aërei.forte verò etiam superiores,quod etiam illud Christi indicat: Caelum & terra transibunt. Vbi parum curandum est quid Philosophi dicant.
Tabescent i. liquescent.
13. Et promissa Graec & Compl.secundùm promissa.s.in scriptura. Iustitia.i. iusti, vel perfecta iustitia.
14. Inuiolati. Graec. irreprehensibiles. Et.i. apud eum,vel ab eo.
15. Vobis.s.Epistola ad Heb.
16. Deprauant.i. detorquent.
17. Praescientes.s haec quae dixi. Custodite i. cauete. Insipientium. Graec. nefariorum,seu impiorum.
Traducti .i. decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug.& alij graues auctores. Agit de Christo, eiúsque imitatione, praecipuè per charitatem, vbi multa de vera Christi fide, & in Deum fiducia.

CAPVT I.

1. FVIT. Graec erat.s.verbum,de quo, In principio erat verbum. Vidimus.s. carnem factum. Perspeximus.s. diligenter contemplantes.
Contrectauerunt .s eum dixit, Palpate,& videte,&c. De verbo vitae. coniunge cum,annuntiamus vobis.
2. Et vita. pro,nam vita,Hebr.
3. Societatem. Graec.communionem, sic & inf. sed Interpres sensum reddidit.
4. Plenum.i. perfectum.
5. Villae. s. in omnibus aliis est aliquis luminis defectus.
6. Tenebris.s.peccati. Facimus.pro,dicimus.Repetitio per negationem Ioanni familiaris.
7. In luce.i. secundùm quod fides docet.
Et sanguis,&c. pro, & per sanguinem Christi mundi sumus, &c. dicit verò, mundat, quia semper indigemus mundari,qui quotidie peccemus,vt statim dicitur.
9. Fidelis.i. verax in promissis, promisit autem cùm dixit, Quorum remiseritis peccata,&c.vbi de confessione Christus loquebatur. Iustus.i.potens iustificare, vel iustus. pro, misericors.
10. Peccauimus. pro , peccamus. Mendacem.s. quia per scripturam dicit neminem esse sine peccato. & quidem docuit omnes sic orare, Dimitte nobis debita nostra.
Verbum eius.i. Christus.

CAP. II.

1. IUSTUM. adeoque dignum qui à Patre impetret. Propitiatio.pro, propitiator. Nostris.i.Christianorum. Totius mundi.s.quantum ex ipso est

3. Quoniam.pro,quod. Cognouimus.s.vt par est.

5. Verbum.i.mādatum. Perfecta.s.quantum sufficit ad salutem. In hoc.i.per hanc obseruantiam mandatorum. In ipso.i eius amici,seu ipsi coniuncti.

6. Manere s.vt membrum in corpore,aut palmitem in vite. Ambulauit.i.vixit,seu conuersatus est.

7. Charissimi.Græc.fratres. Non mandatum,&c. q.d. non vobis rem nouam præcipio, sed quam accepistis ex quo Christiani estis. Audistis.s à me hactenus. vel à principio conuersionis vestræ de Dei dilectione.

8. Iterum.i.rursum. Græc. πάλιν. q. d. quamquam nouum illud possum verè dicere. Nouum.s. de proximi dilectione. sic.n.illud Christus vocauit. vide Ioā.13.

Verum.i perfectum,vel veritatis plenum.

In ipso.i.in se. In vobis.s.faciens vos perfectos.vel, in luce ambulantes. Quia. q.d.nouum est per nouam lucem in mundum per Christum allatam.

Tenebræ s.errorum,& peccatorum.

10. Scandalum,&c.q.d.nulli est scandalo.

12. Nomen eius.i.ipsum.s. Christum.

13. Ab initio est.i.semper fuit. Malignum .s.diabolum.Græc τὸν πονηρὸν.i.illum malum.

14. Infantes. Græc. παιδία.i.pueli, seu filioli.Tres distinguit ætates.s.puerorum, iuuenum, & senum.

15. Patris.i.in Patrem Deum.

16. Oculorum.s.auaritiæ cupiditas,seu curiositatis. Superbia vitæ. Syr.fastus mundi.

17. Transit. Græc.transit.q.d citò desinet.

18. Hora.i.tempus. Venit. præs.temp. est pro futuro. Antichristi.de hæreticis loquitur.Aug. 2.lib.contra aduers.leg.& proph.

19. Non erant ex nobis.i.ex numero prædestinatorum.Aug.1.de prædest. Sed vt,&c,q d.Ideo tales euaserunt,vt appareret, &c.

20. Sancto.s.Spiritu. Nostis omnia .s.ad salutem necessaria.Syr.vnumquemque hominem discernitis.

21. Et quoniam,&c.sub.scientibus. Non est.i.non procedit, sed ei aduersatur.

23. Habet.Syr.credit. Habet.Syr.confitetur.

25. Repromissio.pro,promissio.

26. De his 1. propter eos.

27. Doceat.s. quæ iam didicistis, vel ad salutem necessaria. Vnctio.i.christianismus. Christianus.n.quasi vnctus,& quidem Græc. hic χρῖσμα. Et sicut.pro,igitur sicut.

28. Confundamur.i. pudefiamus. q. d. ne nos confundat,seu pudefaciat,cùm ad iudicium venerit.

29. Iustus.s.Christus.

CAP. III.

1. DEDIT.i.exhibuit.q.d.quantum nos dilexerit.

2. Apparuerit.s.quid erimus.

3. Sanctificat.i.sanctum facit. q.d studet sanctitati.

4. Et peccatum.pro, nam peccatum. Apparuit.i. venit. sic inf.

6. Non peccat.s.quamdiu in eo manet.

Cognouit.s. quatenus peccat.

7. Ille.s.Christus.

8. Ab initio.s.mundi,vel ex quo cœpit peccare. Peccat.i.inducit ad peccatum , vel perseuerat in peccato. In hoc.i. ad hoc.

9. Non facit.s.quatenus ex Deo natus est,seu quamdiu Dei semen.i.gratia,in eo manet.

10. Manifesti sunt. Syr. distinguuntur.

11. Initio s. conuersionis.

12. Maligno.i.diabolo.

13. Mundus.i.mundani.s. peccatores, seu impij.q d. faciunt id,quia opera eorum mala sunt.

14. Quoniam.pro,nam. q.d.id est argumento.

15. Homicida.s.sui,vel fratris;animo,seu voluntate. Vitam æternam .i. gratiam, per quam obtinetur vita æterna.

16. Dei.s.Christi. Debemus.s.cùm opus fuerit ad eorum salutem.

17. Substantiam.i.diuitias. Clauserit,&c.i.misertus non fuerit.

18. Nec lingua.repetitio.

19. In hoc.s.si diligamus opere. Suadebimus,&c. .i.satisfaciemus cordibus,vulgò cōtentabimus, seu quietabimus.Vide Matt.28,Gal.1.

20. Quoniam.pro,quod. Maior est.q.d.non potest eum id latere.

23. In nomine filij.i. in filium.

24. De spiritu,&c.i.ex hoc quòd spiritum suum nobis dedit.s.gratiam suam.

CAP. IIII.

1. PROBATE .i. examinate. Spiritus .i. mentis propriæ,vel alienæ impulsus, seu motiones .s. videntur interdum reuelationes,& sunt illusiones.

3. Solui.s.negans, vel Deum, vel hominem. Græc. & Syr. non confitetur IESVM Christum in carne venisse. Antichristus. Græc.& Syr.Antichristi.

Venit.pro,venturus est, seu erat. præs.pro futuro.

4. Eum. Græc.eos.s.pseudoprophetas.i. hæreticos.

6. In hoc.s.si nos audiat, aut non audiat.

10. Est.i.demonstrata est. Quasi.Græc.quòd.

Propitiationem.i.propitiatorem.

12. Perfecta .s.quantum satis est ad salutem.

15. Confessus.s.fide charitate formata.

16. Charitatis. Græc.charitatem. Nobis. pro,nos. Charitas est,& charitatis auctor.

17. In hoc,&c. q.d.ad hoc nos amauit perfectè, vt,&c.vel ad hoc nos mouet charitas in Deum,vt,&c.

Est.pro,fuit.i.vixit. Sumus.i.viuimus.s.illū imitātes.

18. In charitate.q.d.charitas non timet seruiliter.

Timorem .s. seruilem. Pœnam .i. cruciatum. Syr. perturbationem. Autem.pro,ergo.

CAP. V.

1. CREDIT .s. fide perfecta per charitatem.

2. In hoc,&c. q.d.tum demum diligemus ex Deo natos.s. per gratiam, si Deum dilexerimus,& eius præcepta seruauerimus.

3. Dei.i.erga Deum. Quoniam.non videtur causalis, sed continuatiua.

Omne

Omne quod natum. pro, omnis qui natus.

6. Per aquam. i. cum aqua. s. quæ de latere fluxit, vel qua baptizat. Sanguinem. s. quo mundum redemit.

Spiritus. s. sanctus. Christus. Græc. & Syr. Spiritus. q.d. & ei credendum quia veritas est.

7. Dant. s. de Christo. In cælo. pro, de cælo.

8. Spiritus. s. quem emisit in cruce. Aqua & sanguis. s. de latere fluentes, ex quo apparuit illum hominem esse, anima & carne constantem. Et hi tres vnum sunt. Hæc non sunt Græc. nec in Complut.

9. Quoniam testificatus. Græc. quo testificatus.

10. Habet. s. per fidem. Testimonium. i. veritatem à Deo testatam. Filio. Græc. Deo. sed nostra lectio magis placet.

11. Testimonium. s. opere datum. In filio. i. per filium.

13. Creditis. s. fide cum charitate. In nomine filij. i. in filium.

15. Habemus petitiones. i. obtinemus res petitas.

16. Non ad mortem. i. non animo vsque ad mortem in eo peccato manendi. vel, non merens damnationem æternam, vel non per malitiam factum, iuxta illud Sap. 16, homo occidit per malitiam animam suam. s. sciens, & velut studio, seu desperatione. Ei. s. peccatori, per huius orationem. Non pro illo, &c. q.d. non ei promitto impetrationem.

17. Ad mortem. s. omnis iniquitas, vel q. d. inter iniquitates est quædam quæ dicitur ad mortem. Græc. non ad mortem. q.d. sunt quædam peccata non ad mortem. s. quæ per ignorantiam, vel infirmitatem committuntur, & non malitia, seu desperatione.

18. Generatio Dei. i. ex Deo natiuitas. Malignus. i. diabolus.

19. Maligno. i. peruersitate, seu peccatis.

20. Sensum. i. mentem.

Hic. s. filius.

21. Custodite vos. i. cauete. Simulacris. i. idolis. Græc. & Syr. additur. Amen.

II. IOANNIS.

De charitate veráque doctrina, & hæresi.

1. SENIOR. Græc. presbyter. quo nomine significatur etiam Episcopus. Electæ. nomen fortè proprium. vel q.d. electæ à Deo. Hier. putat Ecclesiæ scribi. Natis. i. liberis. In veritate. i. verè, vel in Christo, qui est Veritas.

2. Veritatem. s. doctrinæ.

3. In veritate. i. cum veritate. s. fidei.

4. In veritate. i. perfectè, seu sanctè.

6. In eo. s. mandato. vel, quod auditis, vel Christo.

7. Exierunt. Græc. introierunt.

In carnem. pro, in carne. seu, cum carne.

8. Videte vos. pro, cauete vobis.

Estis. s. hactenus.

10. Quis. s. talium doctorum. Aue. i. salutem.

12. Os, ad os. i. præsentem præsentibus. Loqui. pro, locuturum. Vestrum. Græc. nostrum.

14. Electæ. s. à Deo. vel est etiã id nomẽ proprium.

III. IOANNIS.

Laudat Caij fidem, & charitatem, hortaturq; vt perseueret.

1. CAIO. de quo Rom. 16 & 1. Cor. 1.

2. De. pro, in. Orationem facio. i. Deum oro. Prosperè, &c. q. d. vt semper prosperè agas, & valeas, vt nũc prosperè agis.

3. Veritati. i. fidei, vel sanctitati.

4. Maius horum. pro, maius hoc. Gratiam. Græc. & Compl. gaudium.

5. Fideliter. i. vt decet fidelem. s. Christianum.

Et hoc. pro, præsertim.

6. Deducens. s. cum honore, & viatico. Deo. pro, Dei cultu. q. d. vt par est facere Deo seruientes.

9. Scripsissem forsitan. Græ. scripsi. Amat. i. optat, seu ambit. Primatum, &c. i. præfici, seu primas tenere.

10. Commoneam. pro, commonebo. i. reducam in mentem, seu arguam, & conuincam. Suscipiunt. Græc. volunt suscipere. Ecclesia. i. fratrum congregatione.

11. Vidit. i. nouit. Græc. vidit.

EPISTOLA IVDÆ.

Hortatur Christianos ad perseuerantiam in bonis operibus, monétque vt ab hæreticis caueant, quorum hic mores describit.

1. IVDAS, qui & Thadæus. Iacobi. s. minoris, filij Alphæi, primique Ierusalem Episcopi. Dilectis Græc. sanctificatis. Christo. i. per Christum.

2. Adimpleatur. 1. Pet. 1. idem verbum Græcum vertit, multiplicetur; at 2. Pet. 1. adimpleatur, vt hîc.

3. Omnem, &c. q. d. cùm pro vobis essem valde solicitus, & vellem scribere, nunc videns esse necessarium, nolui omittere. Deprecans. verti poterat, hortans.

Supercertari. i. cooperari laborando, vide idem verbum Sap. 15. & Eccl. 18.

4. Præscripti. i. destinati. vel q. d. de quibus est prædictum in scripturis. Iudicium. i. condemnationem.

Solum, &c. q. d. qui solus est Dominator, & Dominus. s. cum Patre & Spiritu sancto.

5. Omnia. Græc. hoc. q. d. quanquam id sciatis. vel, omnia huiusmodi, per acceptam semel à vobis doctrinam Christianam. Iesus. i. Iosue, secundùm Hier. Ego de Christo intelligo, & quidem Græc. κύριος.

Secundò. i. postea.

6. Principatum. i. dignitatem. vel statum in quo à principio conditi. Domicilium. s. cæleste.

Diei. s. Iudicij. Aeternis. s. à quibus nunquam soluentur. Caligine. i. tenebris, in quibus semper sunt, vel aëre caliginoso.

7. Simili. s. sicut illæ. Alteram. s. vitio Sodomitico.

Exemplum. s. toti mundo.

8. Carnem. i. corpus suum. Dominationem. i. dominos, seu superiores. Maiestatem. i. in dignitate constitutos. Blasphemant. i. maledicunt.

9. Disputans. i. disceptans. Id non est in scripturis, quæ extat: fortè tunc erat in aliqua, vel traditione aut reuelatione acceptum. Moysi, &c. fortè diabolus volebat ostendere Iudæis vbi esset, vt tanquam Deum adorarent. Iudicium, &c. q. d. conuitium ei dicere noluit, sed modestè eiicere, quanto ergo magis hi modesti esse deberent erga superiores. Imperet. Græc. increpet.

10. Ignorant. s. diuina mysteria. Norunt. s. carnalia.

11. Via. i. viuendi ratione. Effusi. i. prolapsi. s. in omne flagitium. In contradictione. i. imitati rebellionem. Perierunt. pro, pereunt, vel peribunt.

12. Maculæ. i. maculati. Pascentes. s. delicatè. vel pro, regentes. s. qui ab aliis nolint regi.

Nubes. pro, velut nubes. q. d. leues, & vacui gratia Dei.

Autumnales. i. autumno marcescentes.

Bis. i. & ante, & post baptismum. vel bis, pro, omnino.

Eradicatæ. pro, eradicandæ, vel sine radice fidei, vel charitatis.

13. Fluctus. pro, velut fluctus. Feri. i. ferocis.

Confusiones. i. dedecora. Sydera. pro, velut sydera.

Procella. Græc. caligo. In æternum. s. duratura.

14. Venit. præt. pro futuro. In. pro, cum.

Millibus. s. Angelorum.

15. Arguere. i. conuincere. Duris. i. malis, seu rebus non ferendis.

17. Apostolis. Vide 2. Pet. 3.

21. Aeternam. s. perducentem, vel duraturam.

22. Hos. s. errantes. Arguite. i. conuincite,

Iudicatos. s. prius à vobis esse in errore.

23. Igne. s. cupiditatis, vel q. d. ne in ignem æternum veniant. Tunicam. s. corpus, quod velut vestis animæ.

24. In exultatione. pro, cum exultatione.

25. Deo. Græc. sapienti Deo.

Gloria. s. sit, seu agnoscatur quam habet. atque ita in sequentibus intellige. nec. n. per Christum habet illa, sed habere agnoscitur.

IOANNIS APOCALYPSIS.

.i. Reuelatio.

Scripsit eam in Patmo insula, in quam fuerat relegatus à Domitiano.

Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt. Vide Euseb. lib. 3. cap. 24. Epiph. hær. 51. Totum verò hunc librum spiritualiter esse intelligendum, ait Hier. ep. 148. Ego pauca quædam annotabo, nam mysteria me fateor non intelligere.

CAPVT I.

1. ILLI. s. Christo quatenus homini. q. d. quam voluit illum Deus palam, &c.

Cito. erant quidem incepturæ citò, Ecclesiæ persecutiones, quæ hic prædicuntur. Mittens. s. eam.

Ioanni. i. Euangelistæ.

2. Perhibuit. pro, perhibet. s. hîc. Verbo. i. reuelationi. Et testimonium, &c. q. d. & tractat de IESV Christo.

3. Scripta sunt. s. cuique seruanda. sic. n. prædicit futura, vt simul mores informet. Tempus. s. reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. Gratia.s.detur. Erat.s.de quo Ioan.1. In principio erat verbum,significatur verò æternitas.

Venturus.s.ad iudicium. A septem .i. omnibus. est autem ab his Gratia & pax,non vt auctoribus, sed operatoribus, & ministris. Quidam putant certos quosdam angelos,septem numero designari. Vide Tob.12.

5. IESV Christo. Repetitio,propter humanitatem. vel,& à,pro,id est à, vt sit explicatio.

Fidelis.i.verax. Primogenitus.i. primus resuscitatus ad vitam.s.immortalem,nam ad mortalem alij quidam priùs. In.pro,per,vel abundat.

6. Regnum.i.reges,vel in quibus ipse regnet.

Sacerdotes. omnes quidem ad sacrificia laudis & operum bonorum,quosdam verò ad Missæ sacrificium.

Gloria.s.est,seu debetur. Amen,q.d. verè ita est.

7. Venit.pro,veniet. vel q.d. video,iam venientem.s. futura Prophetis repræsentantur vt præsentia.

Pupugerunt.s.peccatis; vel flagellis, & clauis. videtur alludere ad Zach. 12. No. verò Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. verterat,transfixerunt,vertisse hic,pupugerunt. Super eum.i.quod eum offenderint. Tribus.i.nationes. Etiam Amen. Confirmatio Græca & Heb. Græc. ναὶ ἀμήν.q.d. certè sic erit.

8. Principium & finis. Id non est Græc. nec in omnibus Latinis. Videtur ab aliquo additum ex cap. 21. & 22.explicationis causa.

9. In Christo.i.propter Christum, vel Christi Imitatione. Insula.s. Asiatici maris. Verbum Dei.i prædicationem Euangelicam. Testimonium .i. confessionem.

10. Spiritu .s. mentis ekstasi. Dominica. vide dominicæ diei antiquitatem. Post me.i. velut à tergo sonantem.

12. Conuersus.s.retro. Vocem quæ.pro,eum qui.

13. Filio hominis.i.homini, vel Christo.s. Angelus erat specie hominis,qui Christum repræsentabat.

Podere.i. veste talari. significatur verò sacerdotium, vt zona aurea,caritas.

14. Candidi.significatur antiquitas veritatis, secundùm Ang.ego potius dicerem deitatis æternitatem.

Flamma.significatur ira contra peccantes.

15. Ardenti.Græc. ardentes, seu igniti. significatur autem Christi humanitatis fortitudo,& splendor.

Aquarum multarum.q.d terribilis.s. contra impios.

16. Gladius .s. sententia condemnationis.

In virtute sua.i.cùm maximè lucet.

17. Primus,& nouissimus. Id sup. significatum per α & ω.s.auctor est,& finis omnium.

18. Et fui.pro,fui.n. Claues.i.potestatem.

19. Quæ sunt .i. de rebus præsentibus.

20. Sacramentum. Græc. mysterium. q.d. id quod significatur per hæc. Angeli.s. præfecti, seu custodes. Quidam Episcopos intelligunt. vide cap.seq.& Mal.2.

CAP. II.

1 ANGELO.i. Episcopo, scribitur huic tanquam capiti,adeoque per ipsum toti Ecclesiæ, ad hanc n.etiam referenda quæ dicuntur. In medio .i. inter.

2. Sustinere.i.ferre. Tentasti.i. explorasti,seu examinasti.

3. Nomen meum .i. me.

4. Primam.s. pristinum illum feruorem.

5. Prima.s.quæ solebas olim. Sin autem.i.alioqui. Tibi.i.ad te. Candelabrum.i. Ecclesiã.q.d.puniam vos nisi pœnitentiam egeritis.

6. Habes.s.boni. Nicolaitarum. nomen hæreticorum à Nicolao vno septem primorum Diaconorum, sic appellatorum,vt quidam volunt. Vide de hæres. Epiph. & Aug.

7. Spiritus.s.Dei. Ligno.i.arbore q.d.frui beatitudine significata per lignum vitæ,quod erat in paradiso.

Paradiso.s. cælo empyreo.

8. Viuit. Græc.vixit. præt.pro præs.

9. Paupertatem .s. in temporalibus bonis.

Sed.pro,quanquam. Diues.s.in spiritualibus.

Non sunt.s. verè Iudæi.i. Deum confitentes.

Synagoga.i.congregatio.

10. tentemini.i.probemini. Decem.i.multis.

Vitæ.s.æternæ.

11. Secunda.i. Inferni supplicio. vide inf. cap. 20. & 21.

12. Rompheam .i. gladium.

13. Sedes satanæ .i. cultus idolorum, seu infideles multi. Nomen meum.i.fidem in me.

Et in.&c Græc. In diebus quibus Antipas, &c. Dicitur hic fuisse Pergami Episcopus. vide eius vitam apud Metaphrastem.

14 Illi.pro,istic. Edere.s.idolothyta.

15. Ita. explicatio præcedentis.

16. Similiter quidam iungunt cum præcedentibus. vel q.d. sicut suprà dixi Ephesiis. Si quo minus.i. alioqui. Gladio.i.imperio,seu fortitudine. Oris.i. ex ore procedentis,vt vidisti.

17. Absconditum.i.ignotum inexpertis, vel repositum,vt solent quæ seruantur loco abdito. vide Psal. 30. ver.20. Calculum .i. lapillum. olim res faustæ lapillo candido notabantur, vt victoriæ, diesque natalis, & res eiusmodi. Itemque in suffragiis qui fauebant calculo albo id significabant. ad id ergo videtur alludere. q. d. beabo. Nomen.s.beati. Scit s.perfectè.

20. Mulierem,&c.secta aliqua hæreticorum significatur, vel certa aliqua mulier sectæ Nicolaitarum.

Fornicari.i.id docebat. intellige verò fornicationem carnalem,vel spiritualem.

22. Lectum.q.d.morbo afficiam. quidam tamẽ Infernum intelligunt.

23. Filios.i.discipulos. In mortem.pro,morte,q.d. omnino interficiã. Renes & corda i. hominis intima.

24. Et cæteris. pro, nempe cæteris.

Cognouerunt i. approbarunt, seu receperunt.

Altitudinem.i.profunditatem,s.errorum,& flagitiorum. Quemadmodum dicunt .i. vt vulgò dici solet. Apparet fuisse phrasim vulgò tunc vsitatam, cùm vellet satanę fallacias significare. Quidam tamen dicunt phrasim esse hæreticorum illorum, qui suos errores profunda mysteria vocabant. Pōdus.i.afflictionem. q d.contentus ero ista qua fertis malo.

25. Quod habetis.s.vel pondus,vel bonum.

Tenete.i. ferte, vel seruate. Veniam.s. in cuiusque morte.

26. Opera i præcepta quę fieri iubeo Dabo illi,&c. q.d.faciam mecũ imperare.s.ex capite Christo & membris vnum corpus constat; totumque regnabit.

 27. Re-

27. Reget.s.mecum particeps regni. Ferrea.i. inflexibili ad malum, & valida ad supplicium. Confringentur.s. irreparabiliter.

28. Stellam,&c.i.cælestem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipientem. vide 2. Petri 1. fortè se intelligit. vide cap. 22.

CAP. III.

1. HABET.s.in dextera. Vide cap. 1. Et mortuus. pro, sed mortuus. q. d. multi ex vobis sunt in peccato.

2. Moritura s. alioqui. bonos videtur intelligere, de quibus infrà. Plena.i.perfecta. Deo meo. loquitur Christus vt homo.

3. In mente,&c.i. memento. Acceperis.i. institutus sis. Et nescies. explicatio præcedentis.

4. Nomina.i.homines. vide Act. 1. Qui. Græc. quæ. Vestimenta.i.corpora, vel q.d. qui puritatem animæ conseruarunt. In albis.i.stola felicitatis.

5. Sic. Græc. hic. Non delebo, &c. q.d. perpetuò mecum viuet. Nomen eius.i. ipsum. q. d. agnoscam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. Verus.i verax. vide Psal. 144. vbi eadem sententia. Clauem Dauid.i. regiam potestatem. Aperit,&c. q.d qui facit quod vult, nec ei quisquam potest resistere.

8 Ostium apertum i. expeditam viam. q.d. abstuli impedimenta. Quia. pro, quamquam. q.d. etsi debilis es, tamen me iuuante, præualebis. Et seruasti. pro, tamen seruasti, vel quia seruasti.

Verbum.i. præceptum.

9. Adorent,&c.i. subiiciantur tibi.

10. Patientiæ.i. de patientia. q.d. quod præcepi de patientia seruanda. Meæ.i. à me præceptæ.

Ab hora. pro, in tempore, vel ab incursu, seu impetu. Tentare.i.ad tentandum. Habitantes.s.Christianos per orbem dispersos.

11. Tene.i.conserua. Quod habes s.boni.

Accipiat.i.eripiat, vt solet diabolus tentando, vel pro te substituatur, iuxta illud, Et episcopatum eius accipiat alter.

12. Columnam.i.firmiter consistentem.

Templo. vel Ecclesia, vel cælo. Et scribam,&c.q.d. adscribam in numerum filiorum Dei, & beatorum, electorumque meorum. Sunt quidem tales ab æterno scripti, sed hic executio significatur illius prædestinationis.

Descendit. præsens est. vide inf. cap. 21.

Nouum.s.per nouitatem felicitatis. q. d. nouo & singulari modo, meum illum faciam.

14. Amen.i. veritas. Fidelis,&c.i. verissimus & certissimus. Principium.i auctor. Creaturæ Dei, vel res creatæ intelliguntur, vel per Christum reparatæ. vide Iacob. 1 ver. 18.

15. Frigidus.s.per infidelitatem. Calidus.s.per charitatem. Vtinam,&c.q.d. minus esset malum non nosse viam veritatis, quàm agnitam spernere illud. n. peccatum ignorantiæ interdum excusans, id verò malitiæ. vide 2. Pet. 2. Quidam calorem ad charitatem referunt, frigus ad pœnitentiæ fletum, quo velut aqua peccata lauantur, fortè per calorem intelligitur Prælati vigilantia & feruor in commisso munere, per frigus ineptitudo ad officium, quæ cùm deprehenditur, deponi solet, & subrogari eius loco alius, at cùm tepidus est, & videtur nonnihil facere, malè est subditis, quia prælatum habent negligentem, nec eis idoneus alius datur.

Incipiam, &c. Græc. futurum est vt euomam. q. d. abiiciam te, (vt solent molesta stomacho euomi) nisi resipiscas.

18. Aurum,&c.s.charitatem ardentem. emitur hæc, pœnitentia, bonisque operibus. i. per hæc à Deo obtinetur. Ignitum probatum. pro, igne probatum.i. tribulationibus. Vestimentis, &c. q. d. vitæ puritate, quam gratia affert peccatis remissis. Confusio.i. ignominia, seu turpitudo. Nuditatis.s. nudus est Dei gratia, qui est in peccato. Collyrio.s.considerationis, seu meditationis. Oculos.s.mentis.

19. Arguo.i.reprehendo.s.verbis. Castigo.s.tribulationibus. Aemulare.i.imitare.s.meliora, vel zelo accendere contra peccata.

20. Ostium.i.mentem. Pulso.s.vocans ad pœnitentiam. Et ipse mecum. Hominis cooperatio significatur.

21. Sedere,&c.i. esse participem regni mei.

CAP. IIII.

1. CITO. non est Græc. nec in Complut. Post hæc.i.posthac.q d. reuelabo tibi futura.

2. In Spiritu.s.in ecstasi. q.d. eleuata mente cōspexi. Sedens.i. Pater, seu potius Deus trinus.

3. Aspectu.i.specie. Sardinis. Græc. & Complut. Sardij. Visioni.i. aspectui q.d. colore smaragdino. Notant quidam Iaspide significari Dei pulchritudinem: Sardio, (qui colore est igneo) iustitiam: Iride (quę pacis signum) misericordiam.

4. Thronos.s.sedilia illa. Viginti quatuor. s. Patres veteris & noui testamenti, nam 12. numerus perfectus.

Albis. puritas significatur, vel gloria. Coronæ. victoriæ signum, vel regni.

5. Fulgura,&c doctrinæ Euangelicæ signa, vel iustitiæ diuinæ. Septem spiritus.i.omnes Angeli. Quidam ad dona Spiritus sancti referunt. Vide sup. cap. 1.

6. Mare Baptismum quidam intelligunt. Alij contemplationes, fortè cæli planities intelligitur.

Vitreum.s.colore. Crystallo.s.splendore.

Medio sedis.i.inter sedilia. Circuitu sedis.s. throni Dei. Animalia.s.Euangelistæ. Oculis.i.cognitione. q.d. videntia præterita, & futura.

7. Leoni.s.Marcus, qui velut à leonis rugitu cœpit Ioannis clamore. Vitulo.s.Lucas, qui à Zacharię sacerdotio. Hominis.s. Matthæus, qui humanam Christi generationem descripsit. Aquilæ.s. Ioannes, qui diuinam. Vide Eze. 1.

8. Senas.s.vt Seraphim. Isa. 6. Intus.i. intra alas. Oculis.i.cognitione. Requiem.i. cessationem. Venturus.s.ad iudicium.

9. Benedictionem, Græc. gratiarum actionem.

10. Mittebant.i.demittebant.s.victorias suas Deo acceptas referentes.

11. Accipere.s. à creaturis te laudantibus, & prædicantibus.

Virtutem.i. potentiam.

Erant, Græc. sunt. q. d. conseruantur.

CAP.

Cap. V.

1. INTUS & foris. s. mystico sensu, & literali. Ad literam verò, membrana erat etiam in tergo scripta, & inuoluta more Hebræo. Septem .i. multis, vel septem numero.

3. Subtus terram. s. in limbo, aut Purgatorio.

Respicere. i. intueri, seu intelligere.

5. Senioribus. s. de quibus, cap. 4. Vicit. i. præualuit, q. d. potest. Radix. i. è radice, seu stirpe. Aperire. i. vt aperiat.

6. Occisum. s. antea, sed ad vitam reuersum.

Spiritus. i. Angeli per cornua & oculos significati. fortes enim, & perspicaces. 7. Sedentis. s. Dei Patris.

Librum. s. prouidentiæ, vel prædestinationis, vel scripturæ sacræ, vel plagarum, seu suppliciorum.

8. Aperuisset. Græ accepisset. Phialas. vulgò tazze.

9. Nouum. s. mortalibus, quibus nunquam tale auditum. vel q. d. inusitatum & mirabile. sic inf. c. 14. nu. 3.

Tribu. s. vocatos, seu electos.

10. Regnum .i. Reges. vide sup. cap. 1.

Super terram. s. in cælo.

11. Millia millium. i. plurimi. q. d. innumerabiles.

12. Accipere. s. à celebrantibus, seu laudantibus. q. d. prædicari eius virtutem. i. potestatem, &c.

Diuinitatem. Græc. diuitias. Fortitudinem. i. robur.

13. Subterra. s. in purgatorio. In eo. Græc. in eis. q. d. omnia denique. Dicentes. s. suo quamque modo. sic cæli dicuntur enarrare gloriam Dei. & in Psalmis creaturæ omnes Deum laudare. Benedictio. s. sit, seu detur. Potestas. s. est, vel celebretur.

14. Amen. q. d. certè ita est; vel, dignum est.

Cap. VI.

1. UNUM. i. primum. Heb. Vocem. pro, voce.

2. Albus. per Album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem discurrentes; per Rufum, tyrannorum persecutionem; per Nigrum Hæreticos; per Pallidum, Hypocritas. Sedebat. s. Christus. vide inf. cap. 19. præliatur quidem in suis Christus, quos freno disciplinæ regit, & præceptorum habenis ducit, flectitque quocumque vult. Arcum. s. vnde prædicationis sagittis hostes prosternat. Corona. signum regni, vel victoriæ. Vincens vt vinceret. pro, vt vincens vinceret. Græc. vincens, & vt vinceret. q. d. Victor, & victurus.

4. Sedebat. s. diabolus. Datum. i. permissum à Deo. Sumeret. i. tolleret.

5. Stateram. s. fingit. Diabolus se rei ponderare. i. potestatem habere, & veritatem docere.

6. Dicentium. lege dicentem, vt est in Complut.

Bilibris. i. duarum librarum mensura. Græc choenix. quæ est mensura capiens tantum tritici, quantum ad vnum diem sufficit. Denario, &c. q. d. etsi caro, tamen emi poterit. s. hæretici non possunt fidelibus auferre pabulum animæ, etsi conentur. Vinum & oleum. s. Dei medicinam non possunt lædere, nec eius gratiam, aut sacramenta contaminare.

8. Mors. s. animæ, quam sequitur damnatio.

Quatuor partes. Græc. quartam partem.

Morte. i. peste. Bestiis. s. nocentibus, vt feris. per hæc intellige spiritualia mala. Gladiū. i. falsæ prædicationis, famem, verbi Dei penuriam. Mortem, pestem morum. Bestias, mundi vitia.

9. Altare. s. Christi protectionem, qui velut Ecclesiæ Catholicæ altare, in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen, vidisse Ioannem altare quoddam in cælo. Habebant. i. reddebant. s. de Christo. vel testimonium vocat Dei legem, seu præcepta; vel potius veritatem à Deo testatam. vide 1. Ioan. 5. ver. 10.

10. Dicentes. s. ex zelo iustitiæ. De iis, &c. q. d. de his qui nos interfecerunt.

11. Stolæ albæ. s. animarum gloria. Conserui. pro, numerus conseruorum. Interficiendi sunt. q. d. permittit Deus viuere vestros interfectores, propter coronas fratrum vestrorum.

12. Et sol, &c. significari quidam aiunt Antichristi persecutionem, qua fiet vt multi lucem amittant fidei, & morum.

13. Emittit. i. abiicit.

14. Liber. i. membrana. tales. n. libri Iudæorum. s. oblongæ membranæ, quæ complicantur, & explicantur. Vide Isa. 34. Significatur verò tanta animorum perturbatio futura, vt & cælum, & terra aliò recessisse videantur. vel, rerum mutatio futura die Iudicij. vide Isa. 34.

17. Ipsorum. Græc. eius. Stare. i. consistere, vel ferre.

Cap. VII.

1. ANGULOS. i. extremitates. s. Orientem, Occidentem, Aquilonem, & Austrū. Tenentes, &c. q. d. quibus datum erat posse terram velut ventis tribulationum concutere, sed interim reprimebāt, dum tempus esset emittendi.

2. Signum. s. crucem qua erat signaturus, seu sigillum in quo esset crux, nam Græc σφραγῖδα. Quatuor. s. de quibus sup.

4. Signatorum. s. ab eo Angelo. Ex omni. sub. ferè. Nam deest tribus Dan. Qui potest, dicat cur omissa sit, nec. n. verisimile est nullos ex illa saluari. est quidē communis opinio ideo omissam, quia ex ea futurus Antichristus.

8. Ioseph. i. Ephraim.

9. Turbam. i. ex gentilitate conuersorum.

10. Salus. s. accepta referatur. vel q. d. congratulamur de eius felicitate.

12. Amen. vox confirmantium. q. d. sanè ita est.

Claritas. i. gloria.

13. Respondit. i. locutus est. Heb.

14. Stolas. i. corpora, vel seipsos, id quod per stolas albas significatur. In sanguine. vel martyres intelliguntur, qui Christi imitatione sanguinem fuderunt, vel omnes sancti qui sanguinis Christi virtute sanctificati.

15. Seruiunt. i. laudando. Die ac nocte. i. semper.

Templo. i. cælo. Habitabit. s. perpetuò. Super illos. pro, in illis.

16. Sol, &c. q. d. vlla molestia.

17. In medio throni. vide sup. ca. 5. Reget. s. pastoris instar. Græc pascet. Vitæ. pro, viuos, seu vitam largificantes. Aquarum. s. diuinarum gratiarum. Absterget, &c. q. d. omnem mœstitiam auferet.

Cap. VIII.

1. SILENTIUM significatur Ecclesiæ pax per breue tēpus. fortè, vt quidam aiūt, post mortē Antichristi.

2. An-

2. In vtero habens.i.grauida. Pariat.ſ. filios ſpiritales.

3. Draco.ſ.diabolus. Rufus.ſ.ſanguinarius,ſeu homicida. Cornua decem. per hæc decem reges, ſeu regna intelliguntur,de quibus Dan.7.vt multi aiunt.

4. Trahebat.ſ. cùm è cælo caderet: vel de ſpiritualibus ſeu iuſtis loquitur,quos ad peccatum pertrahet. cauda.i.opera Antichriſti, quo velut poſtremo miniſtro vtetur.

5. Peperit.ſ. per Mariam Chriſtum. vel, per baptiſmum electos,qui maſculi nomine ſignificantur.

Recturus.ſ.cum Chriſto ſi electi intelligantur. Vide ſup.cap.2. Raptus.ſ.in Aſcenſione Chriſtus.vel electi per mortem.qui ſup. cap. 3. dicuntur in throno Chriſti ſeſſuri.

6. Solitudinem.ſ.à mundanis recedens. Paſcant.ſ. Dei verbi miniſtri. Mille,&c.vide inf.

7. In cælo.ſ.illic Ioanni apparebat quod tempore Antichriſti in terra faciendum erat. Angeli.ſ.quibus præfectus. Prœliabantur.ſ.defendendo electos.

8. Valuerunt.ſ.reſiſtere. Eorum.ſ. cum ipſis.

Antiquus.ſ.qui primos parentes in paradiſo vicit per ſerpentem. Vniuerſum,&c.i.maximam orbis partem.

9. Proiectus,&c q.d de ſua poteſtate deiectus.

10. Salus.ſ.bonis. Virtus.i.fortitudo.ſ.apparet.

Accuſabat.hinc apparet per cælum ſup.Eccleſiam intelligi. Intellige verò accuſationem calumnioſam. eſt enim diabolus.i.calumniator.

11. Sanguinem.i.virtutem ſanguinis. Teſtimonij.i.prædicationis. Vſque ad mortem. q.d. adeò vt etiam ſe morti exponerent.

12. Terræ,& mari i.terrenis, & mundanis.

Habet.ſ.ad nocendum.

14. Alitur.ſ.cibo ſpirituali. Tempus.i annum.

Tempora.i duos annos. Têporis.i.anni.vide Dan.7.& 12. Nota,quòd tantundem temporis eſt in 42. menſibus,de quibus ca.13.& 1260 diebus,de quibus inf.

A facie ſerpentis.i. propter ſerpentis metum, vel periculum.iungendum autem ad eum,vt volaret, &c.

15. Aquam.ſ. perſecutionis,ſeu tribulationis.

Trahi.i.rapi, & mergi.

16. Adiuuit,&c. per metaphoram ſignificat in nihilum recidiſſe diaboli perſecutionem.

17. Teſtimonium.i. fidem,ſeu confeſſionem. Vide ſup.cap.6.

18. Stetit.Græ.& in Latinis correctioribus, ſteti.ſ. vt viderem quod ſequitur.

CAP. XIII.

1. MARI.i.mundo. Beſtiam.ſ.Romanum Imperium.vel impiorum multitudinem,vel Antichriſtu. vide ſup cap.11. Blaſphemiæ.i.contra Deum & Sanctos.Apparet fuiſſe in vnoquoque capite ſcriptum Blaſphemia.

2 Pardo.i.Pantheræ mari. Draco.i.diabolus.

3. Vnum.ſ.Antichriſtum, vel regê aliquem alium.

Quaſi occiſum.ſ.ſe finget mortuum.& reſuſcitatum, ſecundum quoſdam, Antichriſtus. vel intelligitur plaga mortifera, vt ſtatim dicitur. Mortis.i. mortifera, ſeu quæ mortifera videbatur,quamquam ex iis quæ inf. dicuntur,videtur vera plaga intelligi,vereque mortifera.

Et admiratæ,&c.q.d.cum admiratione ſecuta eſt.

4. Draconem.i.diabolum. nempe illum qui dedit beſtiæ poteſtatem qui reuera eſt diabolus, etſi ipſi non putent,fortè etiam ſcientes diabolum adorabunt.

Beſtiæ. Ioannes ſic vocat, ſed illi fortè Chriſtum vocabunt.

5. Magna i.ſuperbè. Facere.ſ.malè,vel facere, pro viuere poſitum. vide Iacob.4. ver.13.

6. Ad Deum.i.contra Deum. vide 2.Theſ.2.

Tabernaculum.i. cælum, vel Eccleſiam.

7. Vincere.ſ.bello.

8. Ab origine mundi.Iunge cum,ſcripta ſunt. Vide inf.cap.17.dicit quidem minus, ſed plus ſignificat, ab æterno.n.non ſunt ſcripta.

10. Qui in captiuitatem,&c.q.d.qui ſanctos lædet,à Deo punietur. Gladio occidi.ſ.diuina vltione.

Hic.i.in his rebus.

11. Aliam.ſ.Antichriſti miniſtros.vel ipſum Antichriſtum, qui etiam ſup.per caput vnum prioris beſtiæ ſignificatus eſt. vel aliquem eius pſeudoprophetam. vide inf. cap.19.

12. Poteſtatem,&c.i quæcũque poterat prior beſtia.

13. Signa.i.res.mirabiles, & miraculis ſimiles. Vide 2.Theſ.2.

15. Spiritum.non animam,ſed dæmonem aliquem.

14. Habet.pro,habuit. Vixit. pro,reuixit.

16. Characterem.i. impreſſam notam. Numerum.ſ. quem faciunt litteræ nominis eius Græcæ,vel Hebraicæ. Nam Heb. & Græcè numeri per litteras ſignificantur.

18. Sapientia.ſ.opus eſt. Hominis.i nominis cuiuſdam hominis.Id verò nomen quod ſit quis diuinet? Multi multa repererunt, quæ hunc numerum efficerent,ſed re ſemper incerta.

CAP. XIIII.

1. AGNVM.ſ.Chriſtum. Sion.ſ.cælum.

In frontibus.q.d.ſtatim apparebat eſſe Dei filios,Chriſtique diſcipulos.

3. Nouum.non id iungendum cum, quaſi.verè.n. nouum erat Ioanni,nunquam ab eo auditum. vide ſup. cap.5. Diſcere. Ita legitur Græc. & in correctis Latinis q d.nõ poſſunt alij,quamquam beati,de virginitate qua caruerunt lætari,vt iſti. Empti i.peculiariter acquiſiti, vel redempti.

4. Coinquinati.q.d.puritatem caſtitatis non amiſerunt. Sequuntur.i.imitantur.q.d.Chriſto ſimiliores, quàm cæteri qui non virgines. Empti.ſ.Chriſti ſanguine. Hominibus.i.hominum numero. Primitiæ.ſ.præcipui inter omnes,ob virginitatem.

5. Inuentum.ſ.dum viuerent. Sine macula. coniunge cum ver.4.alioqui omnes beati,ſine macula ſunt.

6. Alterum.pro,alium. Aeternum.i. perpetuæ veritatis,ſeu,ad æternam vitam ducentis. Fortè per iſtum Angelum & ſequentes,prædicatores intelliguntur futuri temporibus nouiſſimis.

7. Honorem.Græ.gloriam. Venit pro,veniet citò.

8. Babylon i.Mundus,vel Roma,quę ſic appellabatur ab Apoſtolis ob idololatriam & flagitia. vide 1.Pet.5.

Iræ.i.furoris,vel dignæ ira.i. punitione.

10. Mero. iunge cum,vino.

CAP. XVIII.

1. GLORIA .i. claritate, seu splendore.
2. In fortitudine .i. fortiter .f. magna voce. Cecidit q.d. tamquam cadet. Et facta. pro, nam facta. q.d quia fuit velut hospitium dæmonum. Custodia .i. locus. Volucris .i. dæmonum, repetitio.
3. Iræ. vide sup. cap. 14. Virtute .i. copia. Deliciarum .f. mercium ad delicias comparatarum.
5. Peruenerunt .f. velut vindictam clamantia.
6. Duplicia .f. supplicia. duplex autem & duplum, pro, multo. dicuntur verò sancti facere quod à Deo factum approbant.
7. Dicit .f. se glorificans. Vidua .f. imperio. Luctum .i. tristitie quicquam.
9. Super illam .i. eius causa.
10. Iudicium .i. condemnatio.
12. Thyinum. ex thya arbore, de qua Plin. lib. 13. cap. 16. Vide 3 Reg. 10. Lapide. Græc. ligno. Aeramento .i. ære.
13. Animarum hominum .f. delicias alias.
14. Desideria animæ tuæ .i. tibi desiderata & grata. Inuenient. Græc. inuenies.
15. Hominum. Græc. horum.
17. Delitus .i. de terra. Locum. pro, lacu .i. lacubus Græc. nauibus. Operantur .i. se exercent, seu negotiantur.
18. Locum. Græc. fumum.
19. Flentes & lugentes .i. vehementer flentes. Pretiis .i. pretiositate.
20. Iudicauit, &c. q. d. vltus est vobis factas iniurias. Iudicium .i. causam.
21. Mittetur .f. in infernum.
22. Molæ .i. molam vertantium.
23. Veneficiis .i. peccandi illecebris.
24. Prophetarum .f. intercessorum. Omnium. Hinc apparet per Babylonem mundum significatum.

CAP. XIX.

1. TVBARVM. Græc. turbarum. sic inf. Laus. Græc. salus .i. prosperitas .f. tribuatur à celebrantibus.
2. In prostitutione .i. fornicatione.
3. Alleluia. præsens est.
4. Amen. q.d. certè ita est.
5. Sancti. Græc. serui.
6. Tubæ. Græc. turbæ. Regnauit. pro, regnat.
7. Nuptiæ .i. tempus nuptiarum.
8. Enim. pro, autem. Iustificationes .i. opera iusta, & virtutes.
9. Vocati .f. vocatione electorum.
10. Ne feceris. Modestiæ exemplum dat, vt Petrus Act. 10. non vt licitum prohibet. Neque infra cap. 22. voluit iterum adorare Ioannes Angelum. Testimonium .i. confessionem. Enim. pro, autem. Spiritus, &c. q.d. id quod Prophetæ prædixerunt.
12. Diademata multa .f. potestas in omnia regna. Nomen .f. Dei, seu verbi Dei. vide inf. Nouit .f. se solus ipse comprehendit.
15. Gladius .f. Imperium. Virga ferrea. vide suprà cap. 2. Calcat, &c. q. d. punit damnatos. Id videtur significatum veste aspersa sanguine.
20. Fecit. pro, fecerat. Viui. Intellige tam eu mori tuos antequam ad infernum peruenirent. vide Nu. 16. Stagnum .f. infernum. Ardentis & sulphuris. Græc. ardens sulphure.
21. In gladio .i. imperio, seu iussu.

CAP. XX.

1. ABYSSI .i. inferni.
2. Antiquum .f. principem dæmonum, qui olim Euam seduxit, & Christum tentauit, de quo & scriptum, Qui paratus est diabolo, & c. Et princeps huius mundi eiicietur foras. Mille .i. reliquos seculi. Aug.
3. Abyssum .i. infernum. Signauit .f. velut sigillo obsignauit, ne porta aperiretur. Super illum .f. diabolum. Solui .i. permitti tentando facere quantum potest. Aug. 20. Ciu. Tempore .f. Antichristi.
4. Iudicium .f. illud, de quo, Quæcunque solueritis super terram, &c. Aug. Alij verò iudicium illud intelligunt, quo iudicaturi sunt sancti cum Christo, in die Iudicij. Et animas. pro, nempe animabus. Vixerunt .f. vita beata. Mille annis .i. vsque ad diem Iudicij.
5. Mortuorum .f. in peccato. Vixerunt .f. vita illa beata. hic terminatur parenthesis. Donec consummentur mille anni. Prima .f. per animæ beatitudinem. secunda erit, etiam corpore beatificato.
6. Secunda .f. per supplicium æternum animæ & corporis, nam prima per animæ solius. Mille .i. vsque ad finem seculi, seu tempus Antichristi.
8. Super quatuor, &c. q. d. ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Gog & Magog. Accusatiui sunt, q.d. nempe Gog & Magog. Vide Eze. 38.
9. Ciuitatem .f. Ecclesiam.
11. Fugit .f. à statu suo, per renouationem.
12. Libri .i. conscientiarum. Vitæ .i. præceptorum Dei vitam dantium, vel prædestinationis. vide inf.
13. Mare .i. mundus, vel mare ipsum. Mortuos .i. mortales, vel corpora mortuorum. Infernus .i. sepulcra.
14. Infernus & mors .i. inferno, & morte æterna digni.

CAP. XXI.

1. ABIIT .f. in meliorem formam. Non est .f. vt prius, quia renouatum.
2. De cælo .i. cælestis est gratia, per quam facta est. Aug. 20. Ciu. præsentem Ecclesiam intelligit, alij cælestem, quam dicunt descendere innotescendo. A Deo iunge cum, descendentem. vide sup. cap. 3. Viro iunge cum, paratam vel q.d casta viri sui.
3. Throno Græc. cælo. Tabernaculum. q.d. habitaculum, cuius olim tabernaculum figura.
4. Omnem, &c. [illegible] afflictorum.
5. Fidelia. Græc. fidelia.
6. Factum est. [illegible] dictum, vel quicquid prædictum erat de Ecclesiæ [illegible]. Gratis. Id dicitur, quia gratia vnde æterna [illegible] datur.
8. Timidis [illegible] more mundano, & seruili, vel qui timore peccant. Mendacibus .i. perniciosè.

10. Descendentem.i. quæ descenderat.

11. Sicut crystallum. Græc. crystallizanti .i. fulgenti in modum crystalli.

12. Angulos. lege Angelos.

14. Fundamenta i. lapides pretiosos in fundamentis. vt inf. explicatur.

16. De arundine. pro cum arundine. Duodecim millia. s. in vnoquoque latere tria millia.

Eius .s. vrbis, nempe domorum altitudo trium millium stadiorum.

17. Mensura. s. beatitudinis. vel q.d. vsus est Angelus mensura qua solent homines.

18. Vitro. s. perspicuitate.

19. Calcedonius Quidam legendum putant Carchedonius.

21. Et singulæ. explicatio est præcedentium.

22. In ea. s. ciuitate cælesti Aug.

23. Illuminauit. pro illuminat.

24. Gentes. s. saluatæ. Eius s. ciuitatis. Afferent. q. d. illic reponent. s. illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.

26. Gentium i hominum saluatorum. q. d. illic erũt verè gloriosi, & beati.

CAP. XXII.

1. VIVAE. Græc. vitæ.

2. Per singulos. explicatio præcedentis. s. non duodecim fructus diversos, sed duodecies fructum.

Folia. s. verba cælestia, seu Christi.

3. Omne maledictum, &c. q. d. nihil dignum maledictione. Amplius. Græc. illic.

4. In frontibus. vide sup. cap. 14.

5. Vltra. Græc. illic. Illuminabit. Græc. illuminat.

6. Fidelissima. Græc. fidelia.

7. Ecce. verba Christi.

9. Ne feceris. vide sup. cap. 19.

10. Signaueris .i. consignaueris. q. d. ne texeris, sed prode.

11. Iustificetur. Græc. iustitiam faciat.

13. Primus & nouissimus. i. principium & finis, vt sup. dixit.

14. Qui lauant stolas suas in sanguine Agni. Græc. facientes mandata eius. Potestas, &c. q. d. vt fruantur arbore vitæ. s. Deo.

15. Canes. s. immundi, & impudentes. Mendacium. i. iniquitatem. vide Ose. 7 & 10. & Rom. 3.

16. Radix i. ex stirpe, vt statim explicat.

17. Spiritus. s. sanctorum, vel Spiritus sanctus, qui facit sanctos id dicere. Sponsa. s. Ecclesia.

Gratis. vide cap. 21.

18. Enim. pro, autem. Græc ego. s. Ioannes.

20. Etiam .i. certè. verba Christi. Quidam tamen Ioannis dicunt.

Amen. i. ita sit. optantis verbum.

21. Vobis. Græc. sanctis.

FINIS.

DEO GRATIAS.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA

PHRASES SCRIPTVRAE, ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat, ſecundus verſum. In quibus autem tantùm eſt vnum caput, ſoli verſus indicantur.

A.

A Vel ab pro,in. Pſal 67,30. Eccli.23,10. Iere 10,14.& 49,5.

A pro,contra Pſal.139,9.

A.pro,ad Ezech. 30.6.

A. pro ob. Eccli.42,11. Iſa 15,5.& 16,11. Oſe.4 19. Matth.18,7.

A vel ab. pro,propter. Pſal.43,7 & 54,4.& 87,19.& 106.34,39. Eccli. 20. 24 Iſa. 1.29. Ier.22,22. Thr 4.9.Oſe.7,16.

A vel ab.pro,præ,ſeu pluſquam. 4 Eſd.16,12. Pſ.6,8.& 37,9. & 72,25.& 92,4 & 103,24. Eccli.24.39. Ier.47,3.& 50,13. Ezech.16,52. Mich.2,12. Luca 18,14. Heb.2,7.

A. pro,quàm 2.Cor.12.5. & 12,11.

A pro,de. Ier.19,1.

A diebus in dies.i.quotannis. Exod 13,10.

A Domino.i iuſſu Domini Num 11,31.

A facie.pro,coram. Geneſ.6,13. Ioſ.10,10. 2.Reg.7,23. Pſal 9,4. & 60,4. & 95,13. Thr.2,3.Abac.2,19. 2.Theſſ.1,9.

A facie.pro,à præſentia. Pſal.50,13. & 67,3.& 96,4.& 113,7.

A facie. pro,cauſa, ſeu propter Geneſ.6,13 & 16,8. 1.Reg.8,18. Pſ.37.4 6 & 101,11. Iſa.2,10. & 7,16.& 37, 6. Ier. 13,17.& 23,9. & 48,44. Thr.5,9, 10.Oſe.10,11. Apoc.12,14.

A facie i.vi. Ier.32.24.

A facie alicuius.i ab aliquo. 1.Mach 5,21.

A generatione in generationem i. perpetuò. Pſal. 76,9.& 89,1 Dan.3,100.

A principio i prius. Ier 30,20. & 33,7,11.

A voce i.propter Iſa.24,18.

Ab.pro,apud. Bar 4,27.

Ab anno in annum.i.ſingulis annis. Zach.14,16. 2.Machab.4,59.

Ab.pro,de. Heb 6,1.

Abbreniatum pro,definitum. Dan.9,24.

Abominationes.pro,dii gentium Exo.8,26. Exo.7,20.

Abuti.pro vti.1.Cor.9,18.

Abyſſus.i. mare, ſeu aqua copia Gen.1,2 & 7,11 & 49,25. Deut 33,13. Iob 38,30. Pſal.32,7. & 77,15. Prou 8,27. Eccli.16,17.& 43,25.

Abyſſus.i profunditas. Pſal 35,7. Eccli.48,18.

Abſtractum pro concreto, ſeu ſubſtantiuum pro adiectiuo Eccli.44,17. Pſ.106.42 1.Mach 9,70.& 14,7. Ioã.17,17. Act.11,2. Ro.2,26 & 13,7. 2.Cor.5,21.& 7,14. Gal.2,9. Eph.1,19. & 2,11.& 4,8.& 6,12. Phil.3,3. 2 Theſ 2,3 Tit.1,10. 1.Pet.2,17. 2.Petri 2,10,13. 1. Ioan 2,2 & 4 10 Iudæ 8,12.

Accinctus i expeditus, vel fortis Nu 32.17 Hab 3,16.

Accingere lumbos i.ſeparare ad iter.4.Reg.9,1.

Ad pro,ab Eccli 45,15 Mich 5.2.

Ad pro,de. Iob 34,31. Ier.22,11. & 27,19. Luca 19,9. Rom 10,21.

Ad pro,ob Mar.10.5. Matth.19,8.

Ad.pro,contra 1.Reg.7,7. Eccli.13,8 Iſa.32,6. Ier.51, 25. 1.Mach 3,35 Luca 14,31.& 22,19.

Ad pro,coram Act.14,16.

Ad. pro,per. Heb 6,5. Iacob.4,5.

Ad pro,ſuper.1 Par.11,10.

Ad. pro, à. Ezech 19,10.

Ad, ſubintelligitur 1. Reg.14,18.

Adam.pro homine. Deut 32,8 Gen.5,2.

Ad dexteram vel ſiniſtram. pro, aberrare à recto, ſeu vero. 2 Reg. 14.19.

Adulterum pro, adulterinum Heb.12,8.

Ad horam i ad breue tempus. 2 Corinth.7,8. Gal.2,5. 1. Theſ.2.17 Phile 15.

Ad imaginem & ſimilitudinẽ.i.valde ſimile. Gen.1,26.

Ad quem pro.de quo Heb 4,13.

Ad cor.i.verbis lenibus, ſeu conſolatoriis.2.Par 30,22.& 32,6. Iſa.40 2. Oſe 2,14.

Adhuc pro,nunc. Rom 8,22.

Admirari.ſignificatione paſſiua. Eccli.24.3.

Adeps pro,opulentia Pſal.16,10. & 72,7.

Adorare pro,reuereri ſe incuruando. Gen.18,2. & 23,7. & alibi ſæpe

Adiurare. pro,facere iurare. Gen. 24, 3. & 50, 5, 25. 1.Reg 14,14.

Adinuentiones.i.conſilia, vel ſtudia. ſeu opera. Pſal.75, 13. & 80,13. & 105,29 39. Iſa.12,3. Ier.17,14.& 32,19 Oſe.7,2. & 9.15. Mich 3.4. Soph. 3,11.

Aeuum.i.æternitas. Eccle.1,4.

Aeuum.i.tempus. Eccli 42,19. & 43,7.

Aedificare vide, Domum ædificare.

Aeternum pro,eo quod fuit à mundi initio Deu.33,15.

Aeternum.pro,tempore longiſſimo. Pſal. 47,12 Prou. 29,14 Dan 3,9 Soph.2,9.

Aemulatio.i.indignatio Pſal.77,58. Heb.10,27.

Aemulatio i Zelus, ſeu ſtudium. Ioſ.24,19. Rom 10,2. 2.Cor.7,7. Gal 1.14.& 1,20 Phil 3,6.

Aemulatio i inuidia. 2 Cor.12,20.

Aemulari i.inuidere 1. Cor 13,4.

Aemulari i imitari, vel ſectari. 4. Eſd.6,58. Pro 3,31.& 24,1,19. Rom 11,12,14. 1 Cor 12,31. & 14,1, 12. Gal.4,17,18, 1.Pet.3,13. Apoc 3,19.

Æmulari.i.zelo prosequi. 2.Cor.11,2. Gal 4,17.
Æmulari.i prouocare ad indignationem 1 Cor. 10,22.
Æquitas i.rectitudo. Deut 9,5 *vel alibi sæpè.*
Affligere animam pro,ieiunare. Leu.16,29. & 23,27. Num.29,7.
Aggrauari i præualere Iud 1,35.
Alioquí,subintelligitur. 1 Mach.3,9.
Amplius,pro,valde,seu plurimum. Deut.6,3.Psal.50, 4 & 61,3.
Ambulare,seu ingredi,pro,agere,versari,seu conuersari. Psal 14,2 & 25,1,4,11. Matth 4,16.Ioan.7,1. & 8,12. Act.21,21,24 Ro.8,1.2 Cor.10,2.Gal.5,16. Eph.4,1. & 5,15.Col.2,2. 2 Thes.3, 6. Heb. 13,9. 1.Ioan 2,6.
Ambulare coram Deo,vel cum Deo. pro.studere placere Deo,vel sanctè viuere Gen.17,1. & 24,40. Mal.2, 6.Gen.5,22. & 6,9 Mich.6,8.
Amicus i proximus. Eccli 1,4.
Anathema pro,re destruenda, vel Deo consecranda. Deut.7,26. & 13 17. Ios 6,17. & 7,1. Galat.1,8. 1 Cor.16,22 Iudith 16,23.
Anathematizare.i penitus destruere. 1 Mach 5,5.
Anathematizare.i.execrari,seu maledicere. 1 Cor.12, 3.Mar.14,71.
Ante faciem.i.palàm. Bar.2,10.
Ante faciem i in conspectu Luca 2,31.
Antecedens,pro relatiuo. Gen.5,1. & 19 24. & 44,9. Ios.13.8.1 Reg 3,21. & 25,22. 2 Reg.20,6. 3 Reg. 13,29. 2 Par 6 41. & 7,11 Psal.44,6.Prou 31,4. Soph 1,8.Zach 10,12. Eph 4,16.
Angelus.i Legatus. 3 Esd 1 5e
Anguli.i.capita,seu principes. 1 Reg 14,38.
Annus.i.tempus Luca 4,19.
Annus dierum.i completus. Ier.28,3. 1 Mac.1,30.
Anima,pro,vita. Deut 22,26 & 24,6.4 Reg.1,13 Iob 2,4.6. & 33,22. Psal 43,25. & 53,6 & 56,5. & 63,2. & 93,17. & 105,20,31. Prou.20,2. Isa 43,4. Ier. 4,30. & 34,20. & 51,14. Eze.16,5. & 32,10. 1 Mach.2,4 & 9,2. & 13,5. Matt.6,25. & 20,28. Mar.3,4. Luca 12 22. & 14.26. Ioan.10,11. Act. 15, 26. & 20,24. Rom.16,4. Phili.2,30.
Anima,pro animali. Gen 1,20.
Anima,pro,volũtate,seu appetitu Leu 26,11. Eze.7,19.
Anima pro,homine,vel recutius anima dicitur Gen.14. 21. & 12,5.Leu 2,1. & 5,1. Ios.20,3.Psal.7,6. & 10, 1. & 29,4 & 40,5.Prou.10,3.Eccli.4,7. & 7 22. & 9,2,6. & 24,1. & 32,25.Isa 5,14 Eze 18,20. & 33, 6.Ose.9,4. Ion.4,8.1 Mach 9,2. & 10,33. Matt.12, 18.Luca 6,9. Act.2,43.Rom.13,1.
Animo,pro,mente. 1 Pet.2,11.
Anima,pro,cadauere. Nu.9,6.Agg.2,14.
Anima pro,conscientia. 2 Reg 18,13.
Anima.pro,desiderio Iob 39,1.Psal 40,3.
Animam remittere.i.vitam recreare. 3 Esd 4,21.
Anima in manibus.i.vita in periculis. 1 Reg. 19,5 & 28,21.Iob 13,14 Psal.118,109.
Animæquior .i. bono animo. Sap. 18, 6. Bar. 4,5, 21. Mar.10,49.
Animam habere viuentem.i viuere. Gen.1,20.
Animæ suæ bona ostendere.i.se oblectare. Eccles 2,17.
Ante,pro,coram. Gen.12,28. Psal 71,5,17.
Animam alicuius quærere. pro,velle eum occidere. Exod. 4,19 Matth 2,20.
Aperire os i.loqui. Act.18,14.
Aperire humerum i contorcere fortitudinem Eze.25,9.
Apprehendere i assequi Ose 2,7.
Aqua.i.mundi materia informis,seu indistincta. 1.Genes.2.
Aqua.pro,aqua & aere. 1,Gen.20.
Arreptitius i insanus. Ier.29,26.
Arcus.i.robur. Iob 29,20.
Ascendere i.surgere. 3 Reg 18,41.
Ascendere i crescere. Psal.73,23.
Ascendere i.ire 3 Reg.18,44.
Aspectus.i.color. Leu.13,10.
Astutia.i.cautio. Pro.1,4. & 8,5 & 14,18. & 15,5. & 27,12. Eccli.1,6 & 18,28.
At,subintelligitur. Eccli.10,12.
Attenuatus.i.inopia pressus Leu 25,25.
Attendere.i cauere. Tob.4,13. Eccli.6,23. & 17,12. & 18,27. & 32,26. Matt.7,15. Luca 12,1. & 20,46. & 21,34.
Audire,pro,intelligere Eze.3,6 Ioan.6,60.1 Cor.14,2. Heb.5,11.
Auditus,pro eo quod auditur. Isa 53,1.Ier.49,23.Eze. 7,26 & 21,7. Abac.3,1. Ioan.12,38. Ro.10,16,17. 1.Thes.2,13.
Autem,pro,inquam. 2 Cor.5,8. & 10,2. Iacob.1,13.
Autem,pro,ergo. 1 Ioan.4.18.
Autem.pro,quanquam. Ier.51,5.
Autem,pro,etiam. Num.31,12.
Autem.pro,enim. 1 Cor.10,13 Ioan.6,40.
Aut pro,an Matt.20,15.
Audire,pro,obedire. Deut.13,18.
Auditio i.rumor,vel nuncius, vel fama. Psal.111,7. Sap.1,9. Nah.3,19.
Auferre peccatum,seu iniquitatem pro,ignoscere. 1 Regum 25,28.
Auferre,pro,accipere. Nu.11,17.

B.

BACVLVS *i.sustentaculum.* Leu.26,26.
Baptizare,pro,lauare. Iudith 12,7. Eccli. 34,30. Mar 7,4. Heb 9,10.
Baptizari pro pati. Mar. 10,38,39. Luc. 12,50. 1 Corinth.15,29
Barbarus pro eo qui loquitur alia lingua. Psal.113,1.
Benedicere,pro,salutare 1 Reg 25,14. 4 Reg.10,15.
Benedicere,pro,maledicere. 3 Reg.21,13. Iob.1,11.
Benedicere,pro,consecrare. 1 Cor.10,16.
Benedicere.i dare fœcũditatẽ Gen.1,22. & 5,2. & 9,1.
Benedicere.i.cumulare bonis,seu benefacere. Gen.12,2. & 27,27 & 32,16,29 Exo.20,24. Nu.6,24 Deut. 2,7. 2 Reg.6,11. 1 Par 13,14 Psal.5,13. & 27,9. & 28,11 & 44,3 & 66,1. & 84,2. Prou.11,25.
Benedicere.i.beatum dicere. Psal. 48,19.
Benedicere i bene precari,vel laudare, aut gratias agere. Gen 28,1. & 47,7 Exo 12,32. Deut.10,8. Ios. 14,13. & 22,6. 1 Reg 2,20 & 9,13. & 26,25. 2 Reg 6 18.20. & 13,25. & 19,39. & 21,3. 3 Reg. 1.47. & 8,14. 1 Par 16,2 43. Psal 27,6. & 40,14. & 102,1. & 112,2 & 117,26. & 144,1 Pro.27,14. Matt.14,19. & 26,26. Mar.6,41. & 8,7. & 10,16.
Luca

Luca 1,68. & 2,28,34. & 6,28. & 9,16. & 24,30, 50. Rom. 12,14. 1 Cor. 4,12. & 14,16. Ephes. 1,3.
Benedicere i. felicitare Gen. 48,16.
Benedicere pro i. sibi felicitatem promittere. Deut. 29,19.
Benedictio i. fauor. Psal. 3,9. & 108,28. Prou. 10,22.
Benedictio i. laus. Eccls. 45,1. & 47,7. 1 Mach. 2,7. Rom. 16,18.
Benedictio, pro, benedictus. Gen. 12,2. Isa. 19,24. Zach. 8,13.
Benedictio i. copia. 2 Cor. 9,6.
Benedictio, pro, beneficio, seu dono Gen 33,11. Iof. 15, 19 Iud. 1,15. 1 Reg. 30,26. 4 Reg. 5,15. Psal. 23,5. & 83,7. & 108,18. & 144,16. Sap. 16,28. Rom. 15, 29. 2 Cor. 9,5.
Benedictio pro felicitate, vel rerum copia Deut. 11,26. & 12,15. Psal 36,26. Prou. 20,21. Ioel. 2,14. Malach. 3,10.
Benedictus i. fortunatus, seu felix. Gen. 12,2. Deu. 28, 3. Mar. 11,10. Luc. 1,42.
Bene pro verè. Ioan. 4,17.
Bene vitalequi, pro, et benefacere. Gen. 12,16.
Bestia, pro, ferus Gen. 1,24. & 3,14.
Blasphemare e. probris afficere. 2 Reg. 21,21. 1 Par. 20, 7. Ezech. 5,15.
Bonitas s. beneficentia. 2 Esd. 9,25.
Bonum, pro iucundo, seu lato vel vtili. Gen. 1,4. Psal. 52,11. & 33,8. Ier. 42,6. Zach. 1,13. Eccls. 35,10, 12, Phil. 2,19.
Bonum s. conueniens Gen. 2,18.
Bonum s. felix Psal. 33,13. 2 Mach. 1,1.
Brachia, pro viribus. Deut. 33,27. 1 Reg. 2,31. Psal 9, 36 & 70,18. & 76,16. Isa. 33,1. & 48,14. & 55,5. Ezech 22,6. & 30,21. Dan. 11,22. Ose. 7,15. Zach. 11,17. Luca 1,51. Ioan. 12,38. Act. 13,17.

C.

CADERE, pro, gratum esse, seu acceptabile. Iere. 42,2.
Calix s. punitio. Psal 10,6 Ezec. 23,31.
Calix s. passio Matt. 20,22.
Calix, pro refrenudo. Psal. 15,5.
Caput s. princeps. Psal. 109,6.
Caput, pro, persona Gen. 40,19.
Caelum caeli s. supremum caelum. Psal. 113,16. & 148,4.
Caelum s. aer. 4 Reg. 2,11. 2 Par 7,13 Iob 2,12. Ps. 77, 24. & 104,40. Isa 55,10. Ier. 8,7. 1 Mach. 2,58.
Caelum s. caelicolae. 1 Par. 16,31 Iob 20,27. Ps. 49,4,6. & 68,35. & 88,6. & 96,6. Ioel. 3,16.
Caelu & terra, pro, caelestibus & terrestribus. Deu. 4,26.
Caelum, pro Deo. 1 Mach. 4,10. & 9,46. 2 Mach. 7,11. Luca 15,18.
Canticum, seu psalmus pro illusione Thr. 3,14.63.
Caro, pro consanguineo. Gen 29,14. Leuit. 18,12,13,17. Rom. 11,14.
Caro s. corpus. 1 Cor. 15,39. 2 Cor. 7,5. Ephes. 5,29. Heb. 9,13. Iud. 8.
Caro s. carnalis Gen 6,3.
Caro pro animante. Psal. 135,25. Eccli. 13,20. & 17, 4. & 18,12. & 40,8.
Caro pro homine Gen. 6,12. Deut. 5,25. Iudith 2,16. Psal. 55,5. & 64,3. & 144,21. Pro. 4,20. Eccls. 1,10. & 33,21. & 39,24. & 41,5. & 44,17. & 45,5. Isa 40,5. & 49,26. & 66,16,24. Ier. 25,31. Dan. 4. & 9. Ioel. 2,28. Matt. 24,22. Luc. 3,6. Ioan 1,14. & 17, 2. Act. 2,17. Rom. 3,20. 1 Cor. 1,29. Gal. 2,16. & 6,12.
Caro & sanguis s. corruptio carnis & sanguinis, ipsi homines. 1 Cor. 15,50.
Caro & sanguis s. homo. Eccli. 14,19. & 17,30. Matt. 16,17. Gal. 1,16. Eph. 6,12.
Casus, pro casu. Gen 42,38. Iof. 22,10. Iob 30,18. Psal. 3,9. & 34,10,14. & 35,1. & 39,1. & 40,1. & 64, 14. & 71,15. & 55,1. & 96,1. Eccle 41,23. & 45,2. Isa. 5,17. & 17,6. & 61,3. Ier. 15,3. & 23,5. & 31, 23. & 50,25. & 51,16. Exo. 20,37. & 27,26. & 40, 5. Bar. 4,22. Ose. 7,5. & 12,8. 1 Mach. 1,56. & 4,7. & 10,43. & 12,19. 2 Mach. 1,2. Matth. 17,12. & 23,14. Mar. 12,31. & 13,9,19. Luca 6,2. & 12,50. Ioan 7,1. Act. 5,11. & 7,45. & 8,11. & 14,25. Rom. 2,5,15. & 9,10. & 10,14. & 14,11. 2 Cor. 10,15. & 11,1,25. Gal. 4,11. Eph. 1,15. & 4,13. Col. 1,4. & 2,5. & 3,15. Tit. 1,2. Phile. 5. Heb. 5,3. & 6,16. & 9,6. 1 Ioan. 4,16. Apoc. 6,1. & 11,5. & 18,17. Gen 40,1. Iof. 7,20.
Cardines caeli s. extrema orbis. Deut. 30,4.
Cauere, pro videre. Deut. 8,1.
Cen, subintelligitur. Prou. 13,12.
Christus, pro, Christi Ecclesia. 1 Cor. 12,12.
Circa pro, per. Act. 5,42.
Cisterna s. fonsa. 1 Par 11,22.
Circumcisio s. Iudai. Rom. 15,8. vide Abstractum, pro concreto.
Cito, subintelligitur. Exo 12,29.
Cognoscere, pro, approbare Iob 34,19. Ps 1,6. & 36,18. & 100,4. & 138,1 Prou 4,17. Ose. 8 4.
Cognoscere, pro, perturbare. Gen 4,1,17. & 19,5. Matt. 1,25. 3 Reg. 1,4.
Cognoscere, pro, cogitare seu recordari. Deut 11,2.
Cognoscere pro amare, vel fauere. 1 Par. 17,18. Gal. 4, 9 1 Cor 8,3.
Cogitare, pro, comprehendere. Mal. 3,2.
Cognatio, pro, familia Gen. 10,20. & 12,3. Exod 6,16. Iof 21,1. 1 Par 8,6. Ier. 1,15. & 2,4. & 3,14. & 25, 9 & 31,1. Am 3,1.
Cognatio s. natio Am 3,2.
Comminare, pro increpare Mar. 1,25. & 4,39. & 8,33. & 10,13,48.
Communicare, pro, inquinare, seu profanare. Mar. 7,15.
Commune s. profanum vel immundum. Deut. 20,6. 1 Mach. 1,50. Act. 10,14,15. Rom. 14,14.
Commotio capitis s. ludibrium. Psal. 43,15.
Communiter, pro simul. Gen. 13,6.
Communicare, pro, participare. Ia. s. in Epist. Apostolorum.
Comedere carnes suas, se famo conficere. Eccli. 4,5.
Comedere s. consumere. Ier. 50,7.
Complatiam, pro, compleri coeptum. Ier. 34,14.
Commemorati, pro, recordati Bar. 3,23.
Concupiscentia, pro eo quod concupiscitur. Sap. 16,3.
Confidenter s. secure. Deut. 33,12.
Confortatus s. fortis fuit. Gen. 48,2.
Confortari s. praualere Iud 1,18. 1 Mach 2,49.
Confundere, pro, impudenter, & Confusio, pro, pudore 2 Regum 20,34. 2 Regum 19,5. 3 Regum 2,16. Psal. 13,6. & 21,6. & 24,3. & 30,18. & 33,6.

33,6. & 34,4 & 68,7,9. & 70,24. & 88,46. & 118,6. Prou.29,15, Eccls.4,24 & 20,24. & 21,23. & 22,4. & 25,33. & 29,19 Isa.1,29. & 50,7. Ose. 2,3. Ioel.1,11. Rom.5,3. & 9,33. 1 Cor.4,14. & 11, 22. 2 Cor.4,9. 2 Thes.3,14. 2 Tim.1,12. Heb.2,22. & 11,16. 1 Pet.2,6. & 3,16. 1 Ioan.2,28.

Confusio.i.ignominia. Iudith 14,16.

Confiteri.i.indicare. Gen.31,20.

Confiteri,pro praedicari Psal.106,8.

Confiteri,pro,laudare,seu gratias agere. & Cõfessio pro laude vel gratiarum actione. Gen.29,35. 2.Reg.22, 50. 3. Reg.8,33. 1 Par 16,7,34. Psal.6,6. & 7,18. & 9,2. & 17,50 & 27,7. & 29,13. & 74,2. & 88, 6. & 91,2. & 94,2. & 99,1. & 103,1. & 106.1. Eccls. 17,23. & 18,28. & 47,9. & 31,1. Isa.12,1,3. Matth.11,25. Luca 2,38. & c0,21.

Conuersus, seu reuersus. pro, item, seu rursum. Iob 10, 16 Psal.70,20 & 77,41. Act 15,16.

Concupiscibile. vide, Desiderabile

Concupiscentia,pro,re concupita. Psal. 103,14.

Concubina,pro,vxore. Gen.25,6 & 35,22.

Concludere,pro,sterilem reddere. Gen.16,2. & 20,18.

Concludere.i.tradere. 1. Mach.3,18. & 4,31.

Concludere in gladio i.hostibus tradere. Psal.77,62.

Condicere,pro,promittere. Exod.8,12.

Consilium.i.decretum Eph.1,11.

Contaminare,pro,contaminatum iudicare. Leu.13,11.

Contaminare.i.prosanare 4. Reg.23,8.

Continens,pro,contento.3 Reg.2,3.

Confractio.i.clades 4 Reg. 7,38.

Conspectus,pro,potestate. Iudith 33.

Consummare.i.perficere. saepe.

Consummare i consumere, vel desinere. Psal. c18, 87. Sap.3,16. & 16,26 Isa 16,4. & 28,12. & 29,20. & 32,10. Ier.4 27. Ezec.11,13. Luca 15,14. Gal 3, 3 Heb.9,26.

Consummatio i.perfectio. Psal.118,96. Dan. 9, 27. 2 Cor 13,9. Eph 4,12. Heb.7,11.

Consummatio i.mors. Eccli. 16,21.

Consummatio i finis. Heb 6,8.

Consummari i vitam finire. Luca 13,32.

Continens.i.compos. Sap.8,21.

Conuertere.i reducere. Psal.52,7. & 125,1,4, Ier.30,3. & 32,44. Thr.1,16.

Conuerti i.reuerti. Ose.2,9.

Conuersio i.captiuitas. Ier.33,11,26.

Contra,pro,versus. Gen.2,14. Num.8,2. Ios.8,22.3 Regum 8,44. Tob.11,1. Cant.7,4. Dan.6,12.

Contra.i.e regione. Exod.14,2. & 34,3. & 37,14. Nu. 33,36. Deut.1,1. & 11,30. & 32,49,52. & 34,1. Ios.3,16. & 10,12. Iud.19,10. 3 Reg.17,3. 4 Reg. 2,15. 2 Par.6,13. 2 Esd 3,19,23. & 7,3. & 12,36. Iudith 4,5. Dan.2,31. & 5,9. & 10,16. 1 Mach.3, 45. & 7,47. 2 Mach.16,33. Matth.21,2. Marc.3,3. Luca 19,30.

Contra,pro,coram,vel prope. Nu 25,4 & 33,7. 4 Regum 1,13. Esth.15,9. Psal.43,16. & 50,5. & 76,3, & 108,15. Eccls.6,12. & 47,11. Bar 4,2. Am.4,3. Abac.1,3.

Contra faciem,pro,ante. Eze.14,3. 1 Mach.13,13.

Coram i contra Luca 15,18.

Corona.i.filij. Iob 19,9.

Contra,pro,ad. Gen.12,8. Deut.3,17. Ios.1,13. & 13,3. Bar. 6,31.

Coram te i.in tua electione. Gen.13,9. & 20,15.

Coram aliquo.i.illo approbante. Gen. 17,18. & 27,7. Deut.6,25. 2 Cor.4,2.

Coram Domino, vel Deo i. Deo inspiciente, seu iudice. q.d. verè. Gen.10,9 & 13,13. Luca 1,15. & 24,19.

Coram Deo.i. Deo teste 2 Cor 12,19. Gal.1,20.

Corpus.i.tergum.3 Reg.14,9 Eze.23,35.

Corpus.i.cadauer. Dan.14,31. Apoc. 11,8.

Cor.i.mens. Ose.7,11. Matt 5,8. Eph,1,18.

Cor & cor.i.duplex cor. Psal.11,3.

Cor.i.voluntas. Matt.22,37. Mar.7,19.

Cor.i.anima. Psal.83,3.

Cor.i medium. Psal,45,3. Ezec.27,4. Ion.2,4. Matth. 12,40.

Cornutum,pro,radios emittens. Exo 34,29.

Creare i.gignere. Eccli.1,9. & 24,12.

Creauit vt faceret. i.creando fecit. Gen.2,3.

Crescere pro,fructificare. Gen.1,22.

Cras.i.cito. 1 Cor.13,32, Isa.22,13.

Credere.i.fidere. Iob 24,22. Eccls.2,6 & 16,2. & 26, 28 Dan.6,22.

Credere. i obedire. Rom.2,8.

Cras.i.futuro tempore. Gen.30,33. Exod 13,14. Deut. 6,20. Ios.22,18.

Cornu.i.robur, vel gloria Deut.33,17. 1 Reg.2,1,10. Iudic. 9,11. Psal 74,5,6,11. & 88,18,25. & 91, 11. & 111,9 & 131,17 & 148,14. Eccls.47,6,8. Ier.48,25. Thr.2,3. Eze.29,21. Dan.8,5. Am 6,13. Mich. 4,13. Abac.3,4. Zach. 1,21. 1 Mach. 2,48. Luca 1,69.

Cum,pro,coram. Deut.18,13. 3 Reg.15,3.

Cum,pro,etiamsi. Luca 17,10.

Cum,pro,per. Act.14,27.

Cum.i apud.2 Reg 6,22.

Cum pace. vide, In pace.

Custodire,pro, obseruare. saepissimè.

Cum. subintelligitur. Psal 80,2.

Custodia.i.quod custoditur. Abac 2,1. Zach.3,7.

D.

DARE,pro,promittere. Gen.35,12.

Dare reliquias.i.relinquere aliquos. Ier.40,11.

Dare dorsum i facere tergum vertere. 2 Reg.22,41.

De,pro,ob. Abac.2,17. Apoc 8,13.

De pro,cum. Apoc.21,16.

De.i.pro. Sap.13,17.

De,pro,in. Deut 33,2. Psal.148,1 Sap.12,1. Iere.32, 21. Mich 7,17. Nah.1,14. Soph.2,11. 1 Mach.9,63. 3 Ioan.2.

De,subintelligitur 4 Esd.11,24 Psal 91,12. Ier.4,16.

De die in diem i singulis diebus. 1 Par.16,23. Ps.60,9. & 95,2. 2 Cor.4,16. Isa.58,2.

Deus,pro,vice Dei. Exod.7,1.

Deo.i. Dei virtute. 2 Cor. 10,4.

Deus, pro, Angelo Dei. Gen 33,10. Num.22,9. 1 Par. 14,15.

Dei vel Domini. adiunctum alicui rei, significat esse magnam, vt Gen.23,6. Exo 9,28. Psal 35,7. & 79, 11. Ier.6,21.

Deo,

Deo pro, à Deo. Gen. 14,29.

Deum ponere suum nomen alicubi, est velle se ibi coli. 3 Reg. 14,21.

Decem, pro, multis. Gen. 31, 41. Nu. 14,22. Iob 29,3. Matth. 25,1 Apoc. 2.10.

Dextera i. potentia. Psal 44,5. & 88,43 & 89,12. & 107,7. Act. 2,33.

Desiderio desiderare. i. vehementer optare. Luca 22,15.

Desiderium, pro eo quod optatur. Iob 30,25. Psal. 77, 29. Prou. 10,24. & 11,23. & 13 12. Eccli 6,37.

Desiderabile, vel concupiscibile pro pretioso. Nah. 2,9. Zach. 7,14 Mal 3,12. 1 Mach 1,24.

Deprecatio, pro eo quod petitur precibus. Ier. 33,6.

De mane vsque ad vesperā i. breui. Iob 4,20 Isa 38,23.

Decuplum i valde multum Dan. 1,20.

Deleri de populo. i. de populo non censeri, vel dignum esse morte Gen. 17,14.

Despicere, pro, videre. Psal 91,12. & 111,8 & 117,7.

Declinare i sinere inclinari Psal. 140,4.

Defendere, pro, vlcisci. 4 Esd. 16,51. Iudith 1,22. & 9, 2. Eccli. 19,9. & 47,31 & 48,7. Ier 50,34. Rom. 12,19.

Dies. i. iudicium. 1 Cor. 3,13. & 4,3.

Dies. i. calamitas. Psal. 136,6.

Dies i. tempus. Gen. 2,4. & 6,3. Num. 6,5. 1 Reg. 3,2. Psal 17,19 & 19,2. & 60,7. & 118,91. Isa. 4.2. Ioel. 2,15. Mich 7,11. Mar 4,35. Luca 6,23. & 17, 31. Ioan. 14,20.

Die ac nocte. i. semper Psal 1,2. Apoc. 7,15. & 14,10.

Dies, pro, die naturali. s. 24. horarum. Gen. 1,5 & 7,17.

Dij pro, idolis. Ios. 24,23.

Dij, pro, iudicibus. Exod. 21,6. & 22,8,28. Psal 46,10. & 28, 1.

Dij. i Deus. Gen. 3,5. Deut. 4,7. 3 Reg. 12,28.

Dictum. i. factum. Gal. 3,16.

Diffamare. i. prædicare, seu diuulgare. 3 Esdr. 4, 12. 1 Thes. 1,8.

Disciplina i. eruditio, seu castigatio. Psal. 17,36.

Directio. i. rectitudo. Psal. 118,7.

Dirigere, pro, prosperare. Genes. 39,3,23, Deut. 28,29. 4 Esd 5,12. Psal. 139,12. Isa. 48,15. & 53,10. & 54, 17. Dan 11,36. Ose. 12,3 1 Mach. 3,6.

Digitus i. virtus, vel manus. Exod 8,19. Psal. 143,1. Luca 11,20.

Diuitia. i. abundantia, & diues. i. abundans, seu largus. Rom. 2,4. Eph 2,4. & 3,16.

Dicere, pro, constituere. 1 Mach. 14.41. 2 Mach. 1,29.

Dicere, pro, iubere Gen. 1,3 Psal. 106,25 Sap 9,8 Ion. 2,11. Matt. 4,3 & 8,8 & 15,4. & 23,3 Mar. 16, 15 Luca 9, 14. & 12,13. 1 Cor. 7,12. 2 Cor 4,6.

Dicere, pro, cogitare Genes. 6,7. Iob 29, 18. & 35,14. Psal. 31,5 & 35,2. & 52,2. & 72,11,15. & 93,7. Thr 3,54. Eze 20,8 & 28,2 1 Mach 2,3. Luc. 12, 4. & 18,4. Rom 1,22. Iacob. 1,13.

Diluculo seu manè, vel in matutino pro citò Ps. 77,34. & 89, 4. & 100,8. & 142,8. Prou. 1,28. Ier. 25, 4 & 32,33. Soph 3,7.

Domus, pro, familia Exod 1,1. 1 Reg. 25,1,28. 2 Reg 2, 1. & 6,20. & 70,27 3 Reg. 2, 24. & 12,21. 1 Esd 2 36 Psal. 112,8. & 113,1. & 117,3. & 121, 5. & 134.14 Prou. 24,3 Eccle. 3.11. Isa 7,2. Ezech. 44,30. Amos 1,4. & 7,9. Abac. 3,13. Luca 1, 69. Rom. 16,10. 1 Corinth. 1,26.

Domum facere, vel ædificare, pro, dare prolē. Exo. 1,21. 1 Reg 2,35. 2 Reg 7,11. 1 Par. 17,10,25.

Domus. i. populus Num. 12,7.

Domus, pro templo sæpe.

Domus. i. habitatio. Luca 13,35.

Dolere, pro, labores subire. 3 Esd 4,22.

Dolores inferni i. mortiferi (inferaus .n. pro morte) Psal. 17,6.

Dominus, pro, dato à Domino. Deut. 18,2.

Domino. i. contra Dominum Ios. 7,20.

Domino, vel Deo, pro, ad honorem vel laudem Dei. Gen. 13,18. Exo. 15,1. & 16,23 Leu 25,2. Deut 13,16. Ios. 6,17. 3 Reg 6,1. Psal. 26,6. & 32,2. & 65,2. & 74,10. & 106,8. Ier. 4,4. 2 Cor 2,15.

Dominus, pro Angelo Dei. Gen. 18,33. Exo 3,2. & 4, 24 Iud. 6,14,23. Ier. 1,9.

Donec i priusquam. Dan. 6,24.

Donec, seu vsquequo pro, vsque eò vt, vel in tātum vt. Gen 49,10. 1 Reg 2,5. 3 Reg. 3,1. Iob 8,21. Psal. 70, 17. Zach 8,20. 1 Mach 5,54. 1 Cor. 15,25.

Donec pro, quam Eze. 24,13.

Donec, pro, cum Eze. 33,22.

Dormire. i. mori. Iob 3,13. Isaia 14, 8. 1 Cor. 11,30. 1 Thes. 4,13. & 5,10.

Dormire i. cessare Iob 38,37.

Dos pro, dono Gen 30,20.

Draco. i. cetus Eze 32,2.

Duo i. pauca 3 Reg. 1,2.

Duplex, pro multo. vel grandi, vel eximio. 4 Reg 2,9. Pro 31,21. Sap 11,13. Eccle. 12,7. Isaia 61,7. Ier. 17, 18 Nah. 1,9. Zach. 9,12. 1 Tim. 5,17. Apoc. 18,6.

E.

EBRIETAS, pro eo quod inebriat. Isaia 5,22.

Ebrietas. i. larga potatio. Mich. 2,11.

Ecce pro, sanè. Gen. 1,29. & 6,17.

Ecce, pro, sed. Psal. 53,6.

Ecce ego, pro, eccum me. 1 Reg. 3,4.

Ecclesia, pro, hominum vel fidelium cœtus sæpe.

Edom, pro, Idumæa. Gen. 36,9.

Effeminati i. scorta mascula. 3 Reg. 14,24. & 15,12. & 22,47. 4 Reg. 23,7.

Effundere animam. i. exponere totum animum. 1 Regum 1,15.

Eleuare caput alicuius, pro eum honorare. Ier. 52,31.

Eloquium, pro, lege Psal. 118,169.

Electum, pro, egregio, seu pretioso. 4 Reg. 3,19.

Emigrare. i. migrare facere Psal. 51,7.

Enim, pro, autem. 1 Par. 29,1. Prou. 19,29. Eccli 41, 17. Eze 3,14 Matt 10,26. & 11,13. & 12,8 & 18, 11. Luca 6,43 & 8,17. Ioan. 16,13. Ro. 8,18. & 15,4. 2 Cor. 11,5. Gal 2,18. Col 3,25. Heb. 5,13. & 7,12. & 8,3. & 12,2. Iacobi 4,12. Apoc. 19,8,10.

Enim pro, quidem Matt 18,7.

Enim pro, tamen 2 Mach. 7,23.

Eo quod, pro, quanquam. Ier. 7,10.

Eo quod, pro, quod. 1 Reg 15,12. 3 Reg. 28,10. 1 Par. 14, 2.

Eo quod. pro, vt, seu, ita vt. Ier. 9,10 & 26,9. & 37,24. & 34,22.

Episcopus.i.presbyter.Phil.1,1.
Ephraim,pro Decem tribubus Israel.Psal.77,67.
Epulari, pro, lætari, seu festum agere. Deut. 12, 12. & 16,11. Psal.67,4. 1 Cor.5,8.
Erudire.i castigare. Thr 1,13.
Ergo,pro,autem. Sap.17,21. Matt.10,32.
Esse.pro haberi,seu putari vel agnosci.Gen.42,9. 3 Reg. 18,24,27. Zach.14,9.
Esse,pro,apparere.Deut 4,20.& 6,24. 3 Reg.3,6.Ier. 17,11.& 39,16. Matt.5,45. Rom.3,26. Heb.12,5.
Esse, pro, significare. Zach. 4, 4. Luca 8,9. Act.10,17. 1 Cor.11,25. Gal 4,24.
Esse, pro, accidere. 1 Cor.11, 20.
Esse,pro,habitare. Gen. 47,2. 1 Mach.5,2.
Esse in ore alicuius, pro, eum facundum reddere. Exod. 4, 12.
Est, subintelligitur.Rom.8,33.34.
Est dies hec i. apparet hodie. Iere. 11, 5. & 32, 20. & 44,22.Bar.1,15.& 2,6,26. Dan.9,7.
Est, pro, sit Eze.3,9.
Et,pro,id est.Gen.2,3. & 3,14 & 24,16. & 28,3.14. & 35,11.Exo.7,11.& 9,3.& 2,3.& 21,6 & 39, 38.Leu.18,7.Nu.20,26. & 31,6. Deu4,9.& 6,9. & 17,1. & 26,15. & 28,57. 3 Reg 5,16. & 8,36, 58. 4 Reg. 17,13. 2 Par. 6, 27. & 7, 17. 2 Esdr. 3, 24 & 12,44. Esth.2,11. Psal.74,4.& 89,16. Eccli.13,32.& 17,3. Iere.16,21. Ezech.41,13. Soph.1, 4. Matth.13,41. & 14, 31. Ioan. 1,16. & 10, 33. & 14,17. Act.10,14. & 13,26. & 23,23. Rom. 13,13. 1 Cor. 4,9. & 10,28. 2 Cor. 8,4. Galat. 5, 24. & 6,16.
Et,pro,vt.Gen.44,21.& 45,28. 1 Reg 12,15. Psal 82, 19.& 54,7.& 118,34.Ier.9,1.
Et, pro,etiam. Exod 4, 10. 2 Par.8,15. Psal.37,11.& 131,12. Mar.2,26.
Et,pro,sic.Exod.6,29.Psal.124,2.Ioan.6,57.& 10,15.
Et, pro, sicut. Mar. 9,49.
Et,pro, vt qui. Prou.25,20.
Et,pro,aut. Leu. 20, 9. Num. 30, 4,6,7,11. Iob 31,7. Ezec.18,11 Act.3,6.
Et,pro,imò verò.Pro.30,21,29 Ezec.33,17.
Et,pro,nam,seu quia.Psal.54,20.& 89,1.& 148,14. Prou.14,7.Isaia 10,1. & 64,5.Ier.8,13. & 23,36. & 34,14. & 36,31. Ezech. 2,6. Ose.9,4. Ion. 3,6. 2 Mach. 4, 16. Matth. 17,6. Luca 1,13. & 4,15. Ioan. 4,35. & 12,35. & 17,10. & 19,35. Act.26, 10.Rom.1,23. 1 Cor.14,32. 2 Cor.5,15. Col.3,25. 1 Ioan.1,2. & 3,4. Apoc.1,18. & 18,2. Ruth 1,13. Iob 36,14. Matt.27,53.
Et,pro,at, vel sed.Psal 47,9 & 117,10,18.& 138,11. Eccli 36,20. Isaia 64,5. Thr.3,32. Ion.2,7. Matth. 17,12. Mar.12,12. Luca 8,13. & 20,19. Ioan.7,4, 30.& 16,32. Act.16,7.& 27,22.
Et.pro,etiamsi.Deut.29,19. 1 Cor.16,9.
Et,pro,præterea.Mar.4,30.
Et, pro, ideo.Ioan 4,24.& 5,30.& 12,16.
Et,pro,tamen.Phil.1,22. Apoc.3,8.
Et.pro,quinetiam.Act.7,43.
Et pro,& tamen.Psal.34,15.& 118,110.
Et,pro ergo.Eccli.13,2.
Et,pro,autem.Psal.4,4.
Et,pro,nempe.Dan.7,20.

Et, pro,cum.Mar.15,25.
Et, pro,itaque. Psal.9,11. Matth. 25,46. Mar.12,12, 30.Ioan.10,29, Act.5,38.& 7,43.& 13,11. 1 Cor. 2,1. & 12,26.1 Ioan.2,27.
Et, subintelligitur.Ios 13,27. 4 Reg 12,4. 1 Par.9,29. & 11,2. 2 Esd.10,28 4 Esd.6,58. & 13,42. Ps.12, 3. & 30,20. & 62,7. & 99,5. & 118,2. & 127,6. & 132,3. Prou.15,26.Cant.4,13. Sap.13,2. Eccli. 40,19. Isa.10,31.& 32,14 & 58,18 & 64,2. Ezec. 24,4. Abac. 3,9. 1 Mach 10,33. Ioan. 15,16. & 16,2. & 17,21. 2 Corinth.10,16. Ephes.4,4. 1 Petri 3,1.
Etiam,subintelligitur. 1 Reg.2,10.Iob 9,31.Sap.17,9. Isa. 59,18. Ioel.1,3. & 7,19. Soph.1,14. & 2,11. Mar.9,37.Ioan.5,30.& 6,38.& 14,24.Rom.9,13. 1 Cor.7,4 & 10,24,33. 2 Cor.7,12. & 8,5. Ephes. 6,12.Phil 2,4.Psal.109,5.Prou.12,10.Eccli.38,2, 11.Isaia 6,8. Ioan.5,35.
Et si,pro,quandoquidem.Ioel.3,4.
Et si pro,cum.Iob 21,21.
Etsi,pro si. Luca 15,4.
Etenim,pro,etiam Psal.67,19 & 76,18. & 138,10.
Et non,pro potiùs quàm.Eccli.25,20.
Euacuare,pro,abolere,seu irritum facere. sæpe.
Euangelium i.bona per Euangelium promissa. Mar. 8, 35.& 10,29. 1 Cor.9,23.
Eunuchus, pro ministro regio, vel principe. Gen.39,1. 4 Reg.20,18.Ier.34,19.
Ex,pro,in.Eccli.13,14. Isaia 30,6.
Ex,pro,post. Isaia 66,23.
Ex,pro,præ. 3 Reg.14,21.
Extra.i præter. Matth.13,38.
Excessus mentis i.pauor,vel stupor. 4 Esd.13,30.Psal. 115,11.
Excessus.i.mors. Luca 9,31.
Exultare,pro,laudare. Psal.50,16.& 58,17. & 80,2. & 94,1.& 131,16.
Exitus.i.termini. 4 Esd.4,7. & 6,1.
Ex hoc pro,ex nunc. 1 Mach.10,41.
Expugnare.pro,oppugnare Ps.108,3.& 128,1. 1 Mac. 5,16.
Expectatio,pro eo quod exspectatur. Prou.17,8. Ier.14, 8.& 17,13.
Ex nomine.i.singulariter. Exod.33,12.& 35,30.
Exire,& intrare,pro,regere, vel conuersari. Num. 27, 17. 1 Reg.29,6.
Excitare.i.facere existere. Rom.9,17.

F.

FACERE aliquid,pro,facere vt fiat. sæpe, vt Gen. 1,5. Ier. 33,12. Zach.1,9. Act.1,18.
Facere, pro ,dicere. 1 Ioan.1,6.
Facere sermonem.i.loqui.Gen.15,1. Act.1,1.
Facere iudicium & iustitiam, pro,iustè & sanctè viuere.Gen.18,19.
Facere aliquem foetere,pro,reddere eum abominabilem, seu odiosum. Exod 5,21.
Facere,pro, conari facere. Exod 8,18.
Facere,pro offerre,vel sacrificare.Leu.15,15 & 23,19. Deut.16,1.Iud.13,15,16. 3 Reg.3,15.& 18,23,26. Ezech.43,25,27. & 45,22.

Facere

Facere iudicium.i. vlcisci. 3 Reg 8,45.
Facere iudicium i. fauere in causa. 3 Reg.8,59.
Facere pro, permittere. Isa 63,17. Exo 36,15. & 39,7.
Facere.i. ostendere. 1 Cor.1,20. & 10,1.
Faciendo facere, seu patiendo pati aliquid, pro certissimè, seu omnino facere, aut pati. Gen. 5,4. & 15,13. & 22,12. & 24,12. 1 Reg.26,25. Ose. 1,2,6. Abac. 2,3. 1 Mach 5,40. Act.5,4,28.
Facies pro, fauore. Prou.29,26.
Facies pro ira. Leu.26,17. Thr.4,16.
Facies, pro, colore. Leu.13,55.
Facies i. conspectus, seu præsentia. 2 Cor.8,14. Gal. 2, 10.
Facies.i. superficies. Luca 21,35.
Facies.i. apparentia. Ioan. 7, 24. 2 Cor.5,12. & 10,7.
Facies tua i. tu. Psal.118,58. Eccli.4, 26. Matth. 11, 10. Mar.1,2.
Facies, pro persona. Gen 43,5 Exod.34,14.
Facie ad faciem i. clarè, vel familiarissimè. Gen. 32,30. Exod.33,11. Nu.12,14. Deut.5,4. & 34,10.
Facies Domini.i. Dominus. 3 Reg 13,6. Mal. 3,1.
Faciem firmare.i. firmiter statuere. Luca 9, 51. vide *Ponere faciem.*
Faciem alicuius suscipere, pro eum exaudire. Iob 42,8.
Faciem alicuius videre, pro, esse ei familiarem. Esth. 1,14.
Ferè, subintelligitur. Iosue 21, 44. 3 Regum 22, 1. Tobia 1,4,12,15. Iob 4,20. Psal.11,3 Eccls. 49,5. Ezech 3,7. & 39,23. Matth.13,54. Ioan.5, 32. & 18,20. & 21,7. Act.27,23. 1 Cor.6,18. Phil.2,21. Col.1,6. Apoc.7,4.
Fieri.i. esse. Mar. 1,17.
Filij.i. cultores. Gen.6,2.
Filij.i. posteri. Gen. 10,20,22. Nu. 1.32. Deut.1,8. 4 Reg.20,18. 1 Par.9 23. & 13,10. 1 Esd.2,6. Psal. 89,16. Isaia 39,5. Matt. 3,9.
Filij Adam.i. homines. Gen.11,5.
Filij i. nepotes. Gen 29,12 Num 26,59. Deut 3,14. Ios.15,32. Iud.1,16. & 4,11. 2 Reg. 9, 10. & 19, 24. 3 Reg. 4,2. 4 Reg 8,26. 1 Par. 7, 24. & 9,12. 2 Par.22,9. 1 Esd.5,1. Iob 19,17. Luca 1,5.
Filij pro, filia. Gen 30,35.
Filij Belial.i. impij, seu iniqui. Deut.13,13. Iud.19,22. 1 Reg.1,16. & 2,12. & 10,2 . & 25,17. 2 Reg.16, 7. & 20.1. 3 Reg 21,10. 2 Par 13,7.
Filius mortis.i. morte dignus, seu mortis reus. 1 Reg. 20,31. & 26,16. 2 Reg.12,5.
Filij.i. discipuli, vel sectatores. 4 Reg.2,3. & 9,1. Zach. 10,7. Matt.11,19. Eph.5,8. Apoc.2,23.
Filius hominis.i. homo. Psal 4,3. & 8,5. & 10,4. & 79, 18. Eze.2,1. Matt.13,37 Ioan.5,27. Apo.14,14. & quidem in Testamento nouo pro Christo accipi solet.
Filius.i. homo. Prou.28,7.
Filij.i. incolæ, seu populus. 1 Esdr. 2,1. 2 Esdr.7,25. Ezec. 25,10.
Filij Dei.i. Angeli. Iob 1,6. Psal.28.7. Dan.3,92.
Filia.i. congregatio, seu populus. Psal. 9,15. & 44,11. & 136,8.
Filiæ.i. viculi, seu oppida subiecta. 1 Par. 7, 28, 29. 2 Par. 13, 19. 2 Esdr. 11, 25. Isaia 16, 2. Ierem. 49, 2, 3. Ezech. 16,46, 49. & 26, 6. & 32, 16. 1 Mach.5,8.

Fides.i. lex Euangelica Gal 3,23.
Fides.i. conscientia Rom.14,23.
Fides i. veritas Eccls.40,12. Isaia 33,6. Ier 5,3. Thr. 3,23 Ose 5,9.
Fides i fidelitas. 1 Reg 26,23 1 Par.9,22. 4 Esd.4,24. Eccls.27,18. & 45,4. & 46,17. Tit.2,10.
Fides i promissio, vel votum. 1 Tim.5,12.
Fidelis.i. firmum, seu stabile 2 Reg 7,16. 3 Reg 11,38. Eccls.31,28 & 37,26 Isa. 22,23 & 33,16. & 55, 3. Act 13,34.
Fidelis i verax. Deut. 32,4 Psal. 18,8. & 100, 6. & 110,7. Eccli.36,18. Dan 2,45. 2. Thes 3,3. 2 Tim. 3,13. Heb 11,11. 1. Ioan 1,9. Apoc.1,5.
Fideliter i veraciter. Prou,12,22.
Fingere i instruere 3. Reg.12,33.
Flere, pro, ieiunare Zach.7,3.
Fluuius, pro, Euphrate Exo.12,30.
Fœminarum consuetudo, pro menstruis Gen 31,35.
Fœmineum genus, pro neutro Psal. 7,8. & 26,4. & 108,27 & 118,50,56. Eccls.40,19.
Fœnum, pro, Herba. sæpe.
Fœnus, pro, mutuo & Fœnerari pro, mutuare Deu 15, 6. & 28,12. 1. Reg 2,20. Prou 22,7. Eccli 8,15 & 20,16 & 29 35 Isaia 24, 2. Luca 6,14 & 7,41.
Fornax ferrea i. durissima seruitus Deu 4,20.
Fornicari i. peccare. Num 15,39.
Fornicari i. idola colere deserto Deo Exod 34,15,16. Leu.17,7. & 20,5,6. Deut 31,16. Iud.7,17. & 8, 27,33. 1. Par.21,11. Ezec. 23,8.
Fortitudo i diuitiæ Ezec 28 5.
Fodere i emere Ose 3,2.
Forsitan, pro, vtique Ioan 4 10 & 5,46 & 8,19.
Frater i Christianus Act 14,2. & 17,6 1. Cor 5,11. & 7,11 & 15,6. Gal.2,4. 2. Thes.3,6. Iacobi 1,9. & 2,15.
Frater i alter Gen 13,11.
Frater i similis Prou 18,9.
Fratres, pro, filiis Gen 28,18.
Frater i socius Gen 49,5. 4 Reg 9,2. Ioel.1,8.
Frater. i proximus Matt 18,15.
Frater i cognatus Gen 31,23 Exo 2,11 Deut 1,8. Ios 17,4 Iud 9,1 4 Reg.10,13. 1 Par 6, 39 & 7, 5 & 12,2. & 16,37 & 24,31 & 26,11 Matt 12, 46 & 13,55. Io 2,12 & 7,3. Act.1,14. 1. Cor.9,5.
Frustra i sine causa. Iob 1,9. & 34,14. & 35,13. Pro. 1,11. & 3,30 & 24,28 & 26,2. Isaia 29,31. Iere. 22,13. 2 Mach.7.18.
Furor i ira. Gen 47,6. Exo.21,24.
Fugere, pro, recedere Psal.113,3. Ioan. 6,15.
Funiculus, pro hæreditatis portione, vel possessione. Deu. 32,9. Iosue 17,5 1 Par 16,18 & alibi sæpe.
Futurum, pro præsente Deu.31,21. 4 Esd 7,4. Psal. 72, 5. Isaia 19,10 & 45.14. & 57,16. Dan 4,14 Ioel. 3,4 Nah 3,1. Ioan 8,12 & 11.11. Heb.11,1.
Futurum pro præterito Deu.3,28. 1 Reg.18,33. 1 Par. 17,9. 4 Esd 16,55. Psal.17,24 & 39,10. & 65,6. & 76,10 & 77,38 & 114,1. Isaia 40,18 & 41,2. & 48,13. & 56,3. & 64.3 & 66,1. Iere 3,25 & 29,15. & 31,9. Ezec 32,17. Ose 8,12. & 11,4. & 13,11. & 14,20. Rom. 3,3.
Futurum, pro Imperatiuo Gen. 4,7. Exo. 20,3. Deut. 5,7. Ps. 50,9. & 82,16. & 137,3. & 143,6. Isa.6,9.

Ier 11,21. Bar 4,28 Dan.1,13 Ose 12,6. Ioel.2,17 Matth 19,18 & 25,11. Mar 9,35. & 10,43 Luca 19,17. Act.7,37. Ro.15,9. 1 Cor.9,9. 1 Petri 1, 6.

G.

GENERATIO.i ortus. Gen 2,4.
Generationes.progenies. Gen 10,1. Psal.111,2. Eccle 1,21.
Generationes,pro,posteris Gen.11,10.
Generationes pro hominibus Gen.6,9. & 7.1. Psal 23, 6 Prou 30,11. Sap 4,1. Isa 41,4. Matth 1,17 & 11,16. & 12,41. & 17,17. & 23,36. & 24,34. Luca 17,25.
Generationes pro temporibus, seu aetatibus. Gen. 17,7. Exod.12,14 & 31,13. Eccli 44,1,7. 1 Mach. 51,61. Luca 1,50 Act.13,36. Eph 3,5.
Generationes i fructus. Eccli. 24,26.
Generationes.i cognationes Nu.1, 20. 1 Par 4 2.
Genus pro genere Sap.1,7. Matth.20.25. Luca 22,25. Ioan.1,11. 1 Ioan.5,3.
Gladius.i vltio. Zach 11,17.
Gladius i fortitudo Iudith 9,2.
Gladius.i.bellum. Leu 26,6. 2 Par.20,9. Ezech.33,2. 1 Mach.v,73.
Gloria i anima. Gen 49.6. Psal.56,9.
Gloria.i aucthoritas Num.27,20.
Gloria i.claritas,splendor. Exod 40,34 Nu.14,10.
Gloriari.i honorari 1 Cor 12,26.
Glorificari i.gloriosum apparere. Exod.14,4.
Glutire saliuam i respirare. Iob 7,19.
Gratia.i gratiarum actio. 1 Cor.10,30.
Gratia i gratitudo, vel beneficium, aut benignitas. 2 Reg 16,17. 1 Cor.16,3 2 Cor.1,15 & 8.4
Gratiam inuenire i gratum esse. Gen.6,8. & 30,27 & 32,5. Exod.33.12.
Gratis.i.temerè seu sine causa Psal.34,7,19 & 68 5. & 108,1 & 118,161. & 119 7. Eccli.20,25. & 29, 8. Thr 3,52. Ioan 15,25 Gal.2,21.
Graue.i difficile Dan.2,11.
Graeci,i gentiles. Zach 9,13. Act.14,1. & 18,4 Rom.1, 16. Gal.3,28
Guttur.i os. Prou.8,7.
Guttur.i.verba. Prou.5,3.

H.

HABITARE alicubi nomen Dei, pro, Deum illic coli Deut.16,11.
Habere i posse Luca 14,14. Ioan.8,26. 2 Petri 1,15.
Hac i.talia 2 Mach.2,8.
Hac faciat Dominus, & hac addat i. puniat Dominus. 1 Reg 3,17 3 Reg.2,24.
Heri & nudiustertius, pro, praeterito tēpore. Gen.31,2. Exo 4.10. & 21,29. Deut.18,4.
Hinnire.i. vociferari. Ier.31,7.
Homo i.quidam. Mar.12,1.
Homo i aliquis. Ioan.2,25 & 7,46. Gen.2,5. Isa.7,2 Ioan.3,27.
Homo i.quisque. 1 Cor.4,1 & 11,28.
Homo homo i.quicunque. Ezech.14,4.
Homines i.impij. Gen 6,2.
Homo Dei i. Dei seruus, vel Propheta. Deut.33.1.
Honestas i.diuitia 3 Esd 3,21. Sap 7,11,13. & 8,18. & 10,11. Eccli.11,14. & 13,2. & 24,23.
Honestare.i locupletare. Sap 10,10. Eccli.11 22.
Honorare i.necessaria ministrare Exod 20,12.
Hora i.tempus. Eccli 39,39. 2 Mach 6,25 Matt.18,1, Ioan.4,21. & 5,25,28. & 7,30 & 12,23. & 16,2, 21 & 17,1. Rom 13.11. 1 Ioan 2,18 Apoc.3,10.
Hodie i.hoc tempore. Deut.26,16 Prou.22,19.
Humiliare i affligere. Psal 34,13 & 50,10. & 89.15. & 93,5. & 104,18. & 114,◦.& .15,1◦,& 08,67. & 141,7. Isa 60,14. Malac.3,5. 1 Mach.12,15 & 14 14 2 Cor.4 9.
Humilitas.i afflictio Gen. 29,32. Deut.26,7 Iudic.6, 15 Psal.9,14 & 21.22 & 24,18. & 30.8 & 33, 19, & 81,3 & 101,18. Ecc.li.2 4 Mach 6,14.
Hypocrita.i iniquus vel impius. Iob 17,8. & 27,8 Isa. 33,14 Matt 24,52.
Humilis.i.abiectus: & humilitas .i abiectio. Mal 2,9. 1 Mach 3.5 Luca 1,48. Act.8,32. Rom.12,16. Phil. 3,21. Iacobi 1,10.

I.

IDEO, subintelligitur. Ioan.3.7.
Iecur.i.interiora. Prou.7,22 Thr.2,11.
Ignorari i improbari Matt.7,23. 1 Cor.14,38.
Ignobilis i. contemptibilis. 1 Reg.2,30.
Igitur. subintelligitur. Psal.21,12. & 30,24.
Ille.i.quidam Ier 28 1.
Illuminatio i fauor. Psal 43,4.
Illuminare vultum i hilarem vultum ostendere. Psal. 66,2 & 118,135.
Illuminari i.baptizari. Heb 6,4. & 10,32.
Illuc.pro illic. Psal.138,10.
Immunditia i idola. 4 Reg.17,12. & 21,1,21. & 23,24. Ezech.33,25.
Imperatiuum, pro futuro. Genes. 49,17. 2 Reg.14,9. 2 Par 6,25,30 Psal 33.6. & 36,3,15,27. & 137,4. Isa 47,1 Ier 12,3 & 17,18. Ose.9,14. & 10,12. & 14,1. Abac.2,16 Zach 3,2. Act 13.41.
Implere manum alicuius pro, consecrare illum in sacerdotem. Iud.17,5,12. 3 Reg.13,33 2 Par.29,31. Ezec. 43.26.
In,pro,in virtute Matth.12,24,28. Luca 11,19. Act. 17,28. & 19,21.
In i.apud Rom.1,19 Mal.1,14.
In.i.propè Ioan 4.5 & 8,20. Exod.14,9. 4 Reg.11,20. 2 Esd.3,15 Ier 46,08.
In i super. Eccli.38,16.
In i propter. Genes 3.17 & 12,3. & 22,18. & 26,4. 3 Reg 16,19. 2 Par.25,4. Psal 9,6 & 30,17. & 68, 7. & 93,23. & 105,43. Isa.50,1. Thr.3,48 & 4,20. Ezec.3,18 & 4,17 & 7,16. & 18 22,24 & 28,17. & 33,18 & 39,23. Ose 5,5. & 14 2. Mich.1,5, & 3,11. Mal.3,9 Matt.6,7 Act 7 29. Ro 8,39. & 16, 2. Eph 3.13. & 4,1. Heb.6,10 Iacobi 5,1.
In.i pro Psal.17 9 & 30,10,11. & 76 10.
In i inter. Psal. 17,50. & 43,12. Sap. 19, 17. & saepe alibi.
In i.per. Gen.18,18. 1 Par.20,8 Iudit.13,18. Psal.51, 3. Sap.1,12. Isaia 45,23,24,25. & 48,1. & 62 8.

Ier.

Ier.44,26. Dan.2,30. & 3,44. Ose. 2,19. & 12,13. Am 6,8 Soph.1,5 1 Mach.3,18. & 5,24 Matt.23, 16. Luca 8,15. & 21,34 & 23,44. Ioan.5,39. & 13, 31,32 & 14,13. & 16,30. Act 1,3. & 4,9 & 17,31. & in Paulo Epistolis sæpissimè.

In.e contra Psal.17,49. & 72,9 & 88,23. & 91,12. Ezech 23,25.

In.i ex. Psal.9,2. & 118,2 & 138,16 & 140,5. Ezech. 6,8. 2 Mach. 3,11. Matth.22,37. Phil.3,6 2 Timoth 1,15.

In.i cum Gen.32,10. Exo.29,19 & 30,10. Nu.21,18 Psal.56,8. & 65,13. & 111,9. Sap.9,11. Eccli.1,9. & 15,8. & 16,23. & 39.19. Isaia 42,6. & 48,6. Ezec.3,5 & 16,28. & 33,15,26. Ose.4,3 1 Mach. 1,18 & 10,66 & 3,12. 2 Mach 16,22 Matt.7,15. & 25,16. Act.20,32 Rom.16,16 1 Cor.5,8 2 Cor. 12,12. Ephes.6,2. Col.1,11. 1 Thes.2,1. 2 Thes.1,4. 1 Tim.2,9 & 5,2 2 Tim.4,2. Heb.4,16. & 2,6. Iacobi 2,1. 2 Pet.12,3 Iuda 14,24. Apo.8,7.

In, pro à, vel ab, vel de Leu 7,35. Ios.10,20. 1 Reg 2, 10. Psal.9,3 Eccle.11,21. & 14,22 & 51,32. Bar. 1,2 Mar.9,12 Luca 1,14. Rom. 16,19. 1 Cor.1,4. 2 Cor 2,3. Gal.5,10 Eph.6,20. 1 Thes.3,7. & 5,18. 1 Tim.1,18. 2 Tim.3,16. Phile 7. Heb.7,13. 1 Ioan. 5,7 Luca 2,20.

In.i coram Psal 56,10 & 107,4. Eph.4,17.

In.i velut. Ier.6,10.

In i sub Rom 3,19.

In .i pro. 2 Par. 31,16. Psal.118,139. Eccli.13,18. & 51,25. Thr 3,49.

In.i iuxtà, vel secundùm. Psal.110,2. Ioan.3,21. 2 Cor. 9,13.

In cum Ablatiuo, pro In cum Accusatiuo Leu. 5,19, 37. 2 Esd.13,27. 4 Esd 1,11 & 15,53. Eccli 40,17. 2 Cor.13,4. Isa.63,14 Ose.5,7 & 8,5 Abac 3,8. Zach 2,3 1 Mach.12,18.

In cum Accusatiuo pro In cum Ablatiuo Psal.134,7. Eccli.45,31 Ier.10,13. Mich 7,10. Luca 12,21.

In cum Ablatiuo pro, ad cum Accusatiuo. 3 Reg.8,38. 4 Esd.12,21. & 16,20,47.

In, subintelligitur. Psal.15,3. & 43,14. Ezech. 39,12. 1 Mach 15,2.

In hoc i propterea. 1 Cor 4,4.

In caput alicuius i.in eius perniciem. Dan. 13,54.

In gutture i.intra se Iob 20,13

In profundum i valde. Ose.5,2.

In principio.i.primùm, seu ante omnia Gen.1,1.

In nomine alicuius i propter illum, vel eius virtute, aut mandato, aut loco, aut vice, vel eius nomine inuocato, aut eius missione. 4 Reg 2,24 1 Par 16,2 Psal. 43,6 & 62,5. & 117,26. Ier.3,17. Matt.21,9. Mar. 11,9. & 16,17. Luca 1,17. Ioan 5,42. & 10,25. & 12,13 & 14,13.16. & 16,23. & 17,11,12. & 20,31. Act.19,5. Ephes.5,20. 2 Thes.3,6. Iacobi 5, 9,14

In Dei conspectu stare i Deo seruire 4 Reg.3,14.

In bonum i ad fauendum. Am 9,4.

In malum i ad puniendum Am.9,4.

In excelsum.i. vehementer, vel altissimè. 2 Par.1,8. & 20,19

In pace, vel cum pace .i. prosperè, seu feliciter Gen.15, 15. Exod.4,18. & 18,23. Iud.8,79. & 11,13. & 18, 6. & 21,13. 1 Reg.1,17. & 10,13. & 29,7. 2 Reg. 3,21 & 15,9 & 19,24 & alibi sæpissimè.

In facie i palàm. 4 Esd 16,5.

In facie, vel faciem i. coram. Iob 1,11.

In die, pro, vsque in diem. 1 Cor.1,8.

In facie i exteriùs 2 Cor. 5,12.

In seculum i in perpetuum. Luca 1,55.

In æuum i in perpetuum Bar 3,3.

In matutino vide Diluculo.

In medio .i Inter, seu intra Gen. 23,10. 3 Reg.6,19. Psal.110,7. Abac.3,2. Luca 7,29,35. Ioan.20,19. Apoc 2,1.

In arcu & gladio i in bello, vel iure belli. Gen.48,21.

In iudicio.i.prudenter. Psal.111,5.

In iudicio, i moderatè Ier. 10,24. & 30,11. & 46,28.

In ore.i secundùm rationem Ose 10,12.

In bono esse cor i se exhilarare Eccles 11,9.

In Deo i tamquam Deus. Exo.6,3.

In Domino vel Deo i.per Dominum vel Deum. 1 Reg. 24,22 & 28,10. 2 Esd 13,25.

In Domino .i. Domini virtute, seu beneficio. Deut 33, 29. Ose.1,7.

In Domino .i. secundùm Domini voluntatem. Act. 11,23.

In æternum i per totum sæculum præsens. Exo.15,18.

In Domino i.loco Domini. Col.4,17. 1 Thes 5,12.

In manu.i.causa. Isaia 64,7.

In manu i opera. Sap 11,1 Ier 50,1. Zach 7,7.

In manu i in curam, seu custodiam. Gen. 39,22.

In manu alicuius, pro, ipso ducente, seu regente. Num. 33,1.

In manu alicuius .i. per ipsum. Ios. 14,2. Iob 8,4. Iere. 37,2.

In caput esse vel caudã, pro fieri primum, vel vltimum. Deut.28,13.

In idipsum i.simul. Psal 4,9. & 33,4. & 40,7. & 61, 10. & 73,6 & 121 3.

In parte, seu in partem i seorsum. Tob.12,5. Dan.7,5.

In auribus alicuius i ipso audiente. Exo 9,1.

In vnum i.simul. 2 Reg 2,13. 4 Esd 5 43 Psal 2,2 & 47,5 & 101,23. Dan.13,14 Matt. 22,34 Luca 17, 35. Ioan 11,52. Act 9,23. 1 Cor.11,20 & 14,23.

In oculis alicuius i eius iudicio. 1 Reg 13,17.

In oculis i coram. Ier 34.15 & 52,2. Zach 8,6.

In finem i perfectè. Iob 34,36.

In generatione & generationem i.in omnia secula. Exo. 3,15.

In finem.i.tandem, vel penitus. Eccli.10,16.

In finem i.in perpetuum, seu semper. Psal.4,1. & 9,7, 19,32. & 12,2, & 15,11. & 17,36. & 37,7. & 43,23. & 47,10. & 51,7. & 67,17. & 73,1,19. & 76,9. & 78,5. & 88,47. & 102,9. Isaia 57, 16. Ierem. 3,5. Dan. 7,26. Amos 1,11. 1 Thess. 2,16.

In veritate i ex animo, seu sincerè Psal 144,18.

In veritate .i. perfectè, vel sanctè. Ephes. 6,14. 2 Ioan. 4.

Innoxium i impunitum 3 Reg.2,9.

Infinitum .i. multum, vel maximum. 3 Regum 10,2. 2 Par.24,11,24. & 28,8. Ios 22,10.

Inquinare i profanare 4 Esd.8,60.

Ingredi, vide Ambulare.

Inferi. seu infernus, pro, sepulcro, vel morte. Genes. 42, 38. 1 Reg. 2, 6. 3 Reg. 2, 6. Iob 7, 9. & 17, 16 & 21, 13. Psal. 29. 4. & 30, 18. & 87, 4. & 93, 17. & 113, 17. & 114, 3. & 140, 7. Prou. 1, 12. & 23, 14. Eccles. 9, 10. Cant. 8, 6. Eccli 28, 25 & 41, 7. & 51, 7. Isaia 28, 15. & 38, 10. Bar. 2, 17. Dan. 3, 88. 2 Mach. 6, 23. Act. 2, 24.

Infernus, pro, limbo. Iob 17, 16.

Indurare, pro, durum demonstrare Exod. 7, 3.

Inebriare. i. satiare. Gen 43. 34 Psal. 35, 9. Prou 11, 25. Eccli. 32 17. Agg. 1, 6. Ioan. 2, 10.

Inebriare. i irrigare Eccli 24, 42. Isaia 16, 9.

Initia. i promissa. Num. 18, 13.

Ingredi & egredi. i. conuersari. Deut. 28, 6. 2 Reg. 3, 25. 3 Reg. 3, 7. Psal 120, 7.

Incircumcisum. i. improbum. Leu. 26, 41.

Iniquitas, pro. pœna iniquitatis. Leuit. 19, 8. & 20, 17. Psalm. 39, 13 Eccli 20, 30. Isaia 53, 11. Ierem. 16, 18 Thren. 1, 14. & 4, 22. & 5, 7. Ezech. 35, 5. Malach. 2. 16.

Inuenire i. apprehendere. Psal. 114, 3.

Increpare. i. interminari. Luca 9, 21.

Infirmatus. i. animo deiectus. 1 Mach. 1, 27.

In quam, subintelligitur. Zach 8, 23. Eph. 1, 13.

Innocens i. imperitus. Prou. 22, 3.

Intellectus. pro re intellecta. Eccli. 34, 9.

Intelligibile i. intelligens Eccli. 3, 32.

Inter i pro Gen 3, 14.

Inter. i. super. Bar. 6 12.

Intra, pro, Inter. Matt 21, 38. Luca 17, 21.

Intra, pro, citra 1. Reg 20, 22.

Interrogare. i. examinare, seu probare. Sap 6, 4. & 11, 11. Eccli. 13, 20. & 23. 11. 1. Cor. 9, 3.

Interrogatio. i examen, seu probatio Sap. 4, 6. Eccli. 16, 21. Act 25, 26. & 28, 18. 1. Petri 3, 21.

Interrogare. i explorare. Psal 10, 5. & 138, 23.

Intrare & exire. i. conuersari. Act. 1, 21. & 9, 28.

Inuocare. i praedicare. Psal 115, 17.

Inuestigare. i. comprehendere. Eccli. 1, 3.

Inuocare. i. colere. Gen 4, 26.

Inuocari nomen alicuius super aliquem. i. hunc illius dici, vt filium, aut seruum, aut cultorem. Gen. 48, 16. Bar. 1, 15. Am. 9, 12.

Ioseph. i. populus Israel Ps. 79, 2. & 80, 6. 2. Reg. 19, 20.

Irasci i punire. Exo. 16, 42.

Ira i vltio, vel punitio. Mich. 7, 9. Bar. 4, 9, 25. Luca 21, 23 Ioan. 3, 16.

Irasci i contendere Gen 45, 24.

Irritum facere i negligere, seu contemnere. Gen. 17, 14.

Ira i affectio. 1. Mach 3, 8.

Ira cùm de Deo dicitur, vltionē seu punitionē significat.

Ita, subintelligitur. Eccli. 26, 22, 23. Ier 17, 11.

Itaque i denique Mar. 2, 28

Itaque, subintelligitur. Esth 9, 29. Eph. 5, 8.

Itaque i insuper. 3 Reg 5, 15.

Iustitia i meritum. 2. Esd. 2, 20.

Iustificatio i iustitia Bar 2, 17.

Iustificationes. i ritus. Num 9, 3.

Iustitia i perfectio, seu vitæ integritas. sæpissimè vide 1 Matt. 19 & 5, 15.

Iustificationes i præcepta, seu leges. Psal. 104, 45. & 118, 5. 1 Mach. 1, 51. & 2, 40.

Iustitia. i præcepta. Deut. 33, 21. Psal. 17, 23 & 18, 19. & 49, 15. Bar 2, 12. & 4. 13.

Iustitia i. misericordia 4. Esd. 8, 36. Psal. 30, 2. & 36, 25. & 10, 16. & 142, 1. Isaia 56, 1 & 59, 16. Mich. 6, 5 Matt 6. 1. 2 Cor. 9, 10. 2. Pet. 1, 1. 1 Ioan. 1, 9.

Iustificari, pro, esse vel haberi iustū Ro 2, 13 Iac. 2. 24.

Iustificare. i approbare. Mich. 6, 11. Matt. 11, 19. Luca 7, 29, 35.

Iustificare. i. iustum apparere. 1 Tim. 3, 16.

Ius i possessio Gen. 23, 4.

Iusiurandum i. execratio. Ier 42, 18 & 44, 12.

Iustificare aliquem. i. ostendere illum iustum esse. 3 Reg. 8, 32. Psal. 81, 3. Matt. 12, 37. Luca 10, 29. & 16, 15.

Iudicare. i gubernare. Iob 36, 31. & in Lib. Iudicū sæpe.

Iudicium i iudex Dan. 7, 10, 26.

Iudicium i præceptum. Psal. 118, 137. Soph. 2, 5.

Iudicare alicui i causam eius agere. Gen. 30. 6.

Iudicare. i iudicando liberare. 2 Reg 18, 31.

Iudicium & iustitia i iustum iudicium, seu id quod rectum & æquum est. 3. Reg 10, 9. 1. Par. 18, 14. Psal 98, 4 Isaia 9 7. Iere. 22, 3. & 23, 5. 1 Mach. 2, 29. Deut. 33, 21. 4 Esd. 7, 34 Tobia 3. 2. Iob 29, 14. & 34, 17 Psal. 32, 5. & 36, 28. & 98, 4. & 100, 1. Prou 21, 7. Isaia 1, 21. & 5. 7. & 59, 8, 11. Ier. 5, 1. Ezech 34. 16 Am 5, 7. Mich. 3, 1. 1 Mach. 7, 18. Matt. 12, 18. & 13, 23. Luca 11, 42.

Iudicium. i. vltio vel supplicium. Exo. 6, 6. 2. Par. 24, 24. Isa. 34, 8 Eze. 5, 8. & 14, 21. Ose. 10, 4. Abac. 1, 12. Matt 23, 14. 33. Gal 5. 10.

Iudicium. i ritus vel mos, seu consuetudo Num. 15, 16. 4 Esd 7. 30. Psal 80 5. & 118, 132. Eccli 38, 16. & 41, 3, 5. Eze. 5, 7. & 11, 12.

Iudicium i. causa. Psal. 34, 23. & 36, 6. Ier. 30, 13. Thr. 3, 59. Dan 13, 6. Ose. 12, 12.

Iudicium i condemnatio, vel punitio. 1. Esd 7, 26. Sap. 12, 25. Ezech. 11, 9 Amos 5, 24. Soph. 3, 15 Marc. 12, 40. Ioan. 5, 24, 29 1. Corint. 11, 14. 1. Tim. 3, 6. Iacob. 2, 13. & 5, 12. 1 Pet. 4, 17. 2 Pet 2, 11. Iuda 4.

Iudicia. i statuta seu ritus, vel præcepta, aut Instituta. Exod 15, 25. Deu 18, 3. Leu. 19, 37. & 18, 4. 2 Reg. 22, 23. 2. Esd 9, 29. Psal. 17, 23. & 18, 10. & 88. 31. & 118, 7. Eccli. 18, 14, 29. & 45, 6. Ezech. 5, 6. & 20, 13, 18. & 13. 24. & 37, 24.

Iudicare. i damnare vel punire. Gen 15, 14. Deut. 32, 36. 1 Reg. 3, 13. Psal 5, 11. & 9, 10. & 34, 1, & 53, 3. Sap. 12. 10. Eze. 7, 27 & 11, 10. & 23, 24. & 35, 11. & 38, 22. Zach. 5, 3. 1. Mach. 7. 42. Matt. 7. 1. Ioan. 3, 17, 18. & 8, 50. & 12, 47, 48. Act. 7, 7. Ro. 2, 1, 12. & 3. 7. & 14, 4, 22. 1. Cor. 10, 29. & 11, 31. Col. 2, 16. 2 Thes. 2, 12 Heb. 13, 4. Iacobi 4, 11. & 5, 9.

Iuxta, subintelligitur. Psal. 121, 4.

Iuxta verbū tuum. i. vt dixisti, seu petisti. Nu. 14, 20.

L.

LABOR. *i. peccatum.* Mich 2, 1.

Labiis incircūcisus. i. impedita lingua. Exo. 6, 12.

Lacte & melle fluens terra. i. fertilissima, & amœnissima. Exod 3 8.

Lacus. i. cisterna, vel fouea. Ier. 38, 6. & 41, 7. Ezech. 26, 20. Dan. 6, 7.

Lacus.i.sepulcrum. Psal.29,4. & 142,7. Prou.1,12. Ezec.31,14. & 32 18.
Lapis.i.firmamentum.Gen.49,24.
Latrones,vel Latrunculi.i. milites. 2. Reg. 3,22. & 4,2. & 30,8,23. 3. Reg. 11,24. 4. Reg.6,23. & 13, 20,21. & 24,2. 1,Par.12,21. 2. Par.22,1. Iob 19, 12. Ier. 18, 22.
Laudari.i.gloriari.Psal.33,3. & 43.9.
Legitima.i.pracepta,seu leges. 4.Esd.4,24. Zach 1,6. 1.Mach.3,29. & 6,39.
Leuare manum.i.iurare.Gen.14,22. Exod.6,8.Deut. 32,40.Ezec.3,6,7.
Lex .i. scriptura. Ioan. 10,34. & 12,34. & 15,25. 1.Cor. 14,21, 34.
Lignum.i.arbor. Gen.1,11. & 3,1,8. Exod.15,25. Ps. 1,3. & 104,33. Ezech.36,30. 1.Mach. 10, 30. & 14,8. Apoc.2,7.
Liber.i.epistola. Ier.29,1,25.
Locus,pro, tempore. 2.Esd.2,16.
Loqui,pro,pracipere. Deut.4,2.
Loqui,pro,velle. Gen.24,51.
Loqui bona.i.consolari.Ier.52,32.
Loqui ad cor. vide Ad cor.
Loqui iudicium,vel iudicia cum aliquo, pro, disceptare cum eo, vel reddita causa eum condemnare. 4. Regum 25, 6. Ierem. 1, 16. & 4,12. & 39,6. & 52,9.
Lucerna .i. gloria, seu splendor. 2. Reg. 21,17. 3. Reg. 11, 36. 4.Reg. 8,19. 2. Par.21, 7. Psal. 131, 17. Prou.21,4.
Lucerna.i.vita. Prou.20,20. & 24,20.
Lucerna i.fauor. Iob 29,3.
Lucerna i.prosperitas. Iob 21,17 Prou.13,9.
Lugere.i.ieiunare. Matt 9,13.
Luctus i.egestas. Deut. 26,14.
Ludere.i.irridere. Gen.21,9.
Lumbi.i.interiora. Psal. 37,8.
Lumen.i.ignis. Luca 22,56.
Lumen.i.splendor,vel fauor.Psal.88,16. & 89,17.
Lux.i.Angeli.Gen.1,3.
Lux .i. prosperitas. Isaia 58,10. & 59,9. Thr. 3,2. Am.5,18. Mich.7,8,9.

M.

MACVLA.i.vulnus. Leu.24,19.
Macula.i. defectus, vel vitium. Exod.12,5. & 29,1. Leu.1,3. & 21,17.
Magnificare.i.magnificè, seu vt magnum laudare, vel glorificare. Psal.33,4. & 39,17. Mal.1,5. 2. Mach. 3,30. Matth. 15,31. Luca 1,46. & 4,15. & 5,26. & 7,16. & 17,15. & 18,43. Act.21,20. Ro.15,11. 2.Cor.10,15.
Magnificare.i.magnificè facere Gen.19,19.
Magnificare.i.magnum facere Matt.23,5.
Magnificare facere .i. magnificè facere. Psalm.125,3. Ioel. 2,21.
Magnificare os.i.superbè loqui. Abd.1,2.
Magnificari .i. magnum se ostendere. Exod.15,1,6. Soph. 1,8.
Magnificari.i.apparere magnum esse. Nu.14,17. Psal. 103,1. & 137,2. & 138,14 Mich.5,4.
Magnificè i superbè. Zach.17,7.
Magnificatus.i. magnus factus. 1.Reg.2,21.
Magnificentia.i.gloria.Deut.32,3.
Magnum.i.maximum. Matt.22,36.
Magna loqui i gloriari.Ier.50,11.
Malum.i.aduersum,vel iniucundum.Ier.42,6.2.Mac. 1,5. Luca 16,27.
Malum, vel malitia i. dolor seu afflictio, vel molestia. 1.Par 4,10 Eccli.11,29. & 12,9 & 13,15.Isaia 31, 2. & 45,7. Dan.9,14. Am.3,6.Ion.3,10. Mich.2,3. 1. Mach.2,43. Matt.6,34.Gen.47,9. Eccle.1,13, & 2,21. & 9,3,12. Sap.11,13.Ezec.14,21.
Malum esse in oculis alicuius, pro, ei displicere. Gen. 28,8.
Malignari.i affligere. 1.Par.16,22.
Maledicere i execrari. 2 Esd. 13,25. Eccli.23,36.
Maledicere.i punire.Gen.12,3.
Maledicere.i probris afficere Psal.54,13. 1.Pet.2,23.
Maledicere i malè precari. Prou.30,10. Eccle.4,5. Mar. 11,21. Rom.12,14.
Maledicere i. pradicere mala euentura. Iob 5,3.
Maledictio i.imprecatio Iud 9,57. Iob 31,30.
Maledictio .i infelicitas. Deut. 11,26. Iob 3,1. Psalm. 108,18. Isaia 24, 6. Ierem. 20,14, 15. & 23,10. Dan 8,19.
Maledictio.i maledicti. Zach.8,13.
Maledictio i iuramentum. Gen.24,41.
Maledictio.i.sterilitas Gen.3,17.
Maius,pro,maximum. Luca 22,24.
Manè. vide Diluculo.
Manè i.maturè,seu diligenter. Oso.6,1.
Manè,pro,sequenti die. Leu.19,13.
Manus.i.percussio. Ezec. 13,9.
Manus.i.potentia vel potestas,seu virtus vel imperium. Exod.14,31.Num.4,28 & 33.3. Deu.2,15. & 32, 36.Num.11,23. 3.Reg.8,24. 1.Par.23,6. 2.Par.31, 13.Iob 21,16.Psal.16,14. & 27,3. & 48,16. Isaia 5,12. & 45,12.Bar.2,4 & 3,5. Ezech.1,3. & 8,1. Oso.13,14.Ioan.3,35. Act.4,28.
Manus.i.brachia. Iere.38,12. Ezech.1,8. & 13,18. & 16,11.
Manus i auxilium. Eccli.13,9.
Manus.i. gratia, seu fauor. 2.Par.30,12. 1.Esdr.7,6, 28. & 8,18. 2.Esd.2,8.
Manus.i.opera,vel opus,vel ministerium.2.Reg.14,19. Iob 20,10. & 22,30. & 31,7. Psal. 7, 4. & 23, 4. & 76,21. & 77,42. Prou.18,21. Sap.3.14. Eccli. 38,10. Isaia 37,24. Ose.12,10.Ion.3,8.Mich.2,1. Agg.1. 1.Mal.1,1. Act.5,12. & 7,25. & 11,30. & 14,3. Iacobi 4,8.
Manus.i.vindicta,vel punitio. Act. 13,11.
Manus.i loca,vel littora,vel latera. Psal.103,25. Eccli.14,25. Isaia 57,8.
Manus in manu, vel ad manum .i. citò. Prou.11,21. & 16,5.
Manus dare.i.promittere. 1.Esd.10,19.
Manus ponere in ceruicibus hostium.i. hostes sibi subijcere. Gen.49,8.
Mare.i.occidens. Deut.33,23. Psal.138,9.
Mare.i.mundus. 1.Par.16,32.
Masculinum,pro faminino. Psal.28,9.
Mater.i.auia. 3.Reg.15,10.

Metum

Mecum.i contra.Psal.54,19.
Mecum.i.mihi Psal.108,21.
Mendacium i,iniquitas.Ose.7,1,3.& 10,13.Rom.3,7. Apoc.21,15.
Mendacium i.error.Iob 34,6.
Mensis dierum.i.integer mensis. Num.11,20.
Mentiri i decipere. 4 Reg 4,16.
Meditari i.loqui. Psal.34,28. & 36,30. & 70,24. Prou 8,7.
Medulla.i optimum. Num.18,12.
Mendacium.i.falsum. Mich.2,11.
Mihi.i.contra me. Psal. 69,4. & 70,10.Ierem.51,20. Thr.3,62.Ezec.14,13 & 25,38.
Mihi.i.de me. Matt 27,10.
Mingens ad parietem.i.canis.1 Reg.25,22.
Minare.i.agere, seu ducere. Exod. 3,1. 1 Reg. 30,20. 2 Reg.6,3.4 Reg.4, 24. 1 Par.13,7. Isaia 11,6. & 20,14.Thr.3,2.& 5,5. Iacobi 3,4.
Mille.i.plurimi.Deut.7,9.& 32,30. 1 Reg.18,7.Psal. 90,7. Apoc.20,2.
Mille i omnes.Psal.104,8.
Militia i.tempus præfixum Iob 7,1. Isaia 40,2.
Miseratio.i beneficium. 2 Esd.13,14
Misericordia i. beneficentia vel gratia, seu beneficium. Gen.20,13 & 27,29.Ios.2,12. Esth.2,17. Iob 6,14. & 10,12.Ose.10,12.
Misericordia & miseratio.i.copiosa misericordia.1 Machab 3,44.
Miraculum.i.vastatio,seu desolatio.Ier 44,12.
Mouere caput super aliquem, pro, stupere ob ea quæ illi acciderunt Iob 42,11.
Monstra.i. prodigia, vel miracula. Sap.8, 8. & 19, 8. Eccli.45,24. 2 Mach 5,4.
Mori.i.interfici 1 Mach. 1, 52.
Mors.i sepulcrum Apoc 20,13.
Mortificari i mori Prou.19,16.
Mori.i morti esse obnoxium. Gen.2,17.
Mortui i.mortales.Apoc.20,13.
Muliebria i menstrua Gen.18,11.
Mundus,pro,hominibus, sæpe in nouo Testamento.
Mulier.i.vxor Sap.3,12 Eccli.33,20.
Mulieres i.gentes.Eze.23,4,8.
Mundare,vel mundari.pro,declarare vel declarari esse mundum. Leu.12,7. & 13,6.28,34. & 14,48. & 15,15.
Mundus i.immunis. Ios.2,20.
Mundus.i.impunitus.Iob 10,14.
Murus.i. vrbs. Gen.49,6.
Multi i omnes. Dan.12,2. Matth.20, 28. & 26,28. Rom 5.16,19.

N.

NAM, pro, &. 1 Reg. 18,3.
Nam pro,sed. Ezec 31,17.
Natus.i conceptus.Matt.1,20.& 26,24.
Nationes, pro, gentibus, sæpe.
Nec.pro Non.Heb.8 4.
Necessitates i.angustiæ Psal.30,8.& 106,6,13.
Nempe, subintelligitur. Leu.5,4. & 7,12. Tob. 14,5. Psal.83,4 & 118, 38 Prou.23,23 Isaia 4,3. & 7, 20. & 9,11. & 18,7. & 24,16. & 36,6.Ier.16,5. & 28,1. & 41,1. & 50,29. Thr. 2,9. Ezech. 23,7. Ioan.4,34. 2 Cor 12,7.
Nec,pro,nonne. 1 Cor.11,14.
Ne fortè i nequando Luca 21,34.
Nepotes.i.posteri.Eccli 40,15.
Ne quando i. ne fortè.vel si fortè.Psal. 113, 2. 2 Tim 2,24.
Nimis.i valde. 1 Par.16,25.
Nisi pro,sed.Matt.12,39. Ioan.5,19. 1 Cor.7,17. Galat.2,16.
Nocte.i.summo manè Gen. 20,8. & 22,3 & 31, 51. Ios.3,1. & 6,12. Iud.6,38. & 7,1. & 19,5. 1 Reg. 15,19 & 29,10,11. 2 Par.36,15. Ier.25,3 & 26, 5. & 32,19. & 44,4.
Nomen.i.genus.Sap.18,12.
Nomen.i.fama.Ios.7,9 & 9,9. 1 Reg.12,22.Pro.22,1. Eccles. 7, 2. Cant. 1, 3. Ezech. 16,14. Soph. 3,19. 1 Mach.3,41.
Nomen.i gloria Ier 33,9.Phil 2,9.
Nomen.i. virtus,vel auxilium,vel auctoritas. 3 Reg. 10,1.Psal 43,6 & 53,3. Prou 18,10. Eccli.47,19. Zach.10,12. Matt.7,22. & 28,19. Act 3,6, 16. & 4,7.1 Cor.5,4.
Nomen,pro,re cuius nomen dicitur. Deut. 18, 5 Psal. 5,12.& 7,18.& 9,11. & 17,50 & 19,2, 6 & 22, 3 & 24, 1 & 30,4.& 39,5 & 53,8 & 73,21 & 88,17,25.& 90,14.& 108,21. & 114,4 & 134, 3.Eccli.39,41.Ier 44,26.Am.2,7 Mich.6,9 Soph. 3,12.Mal.1,11.1 Mach.4,7,37. Matt 6,9. & 10, 22.& 12,21. & 18,20. & 19,29. Ioan.1,12 & 2, 23.& 3,18.& 12,28. & 15 21. & 17,6,26. Act.1, 15.& 3,16.& 4,12.& 9,14.& 10,43.& 15,14,26. & 21,13.& 22,16. Rom.15,9. 1 Cor.1,2, 10. Eph. 1 21. Phil.2,10. 2 Tim.2, 19. 1 Ioan.2,12. & 3,23. & 5,13. Apoc.3,4,5. & 15,4.
Nomini i.in honorem. 3 Reg.5,5.
Nomen Dei esse alicubi. est, ibi coli seu inuocari. 3 Reg. 8,29.& 9,3.
Nomen sibi ponere vel facere,pro,se celebrem facere,seu famam comparare. 2 Reg 7,23. & 8 13.
Non,subintelligitur.Deut.33,6,Ioan 15,22.
Non bonum.i pessimum Pro.18,5.& 24,23.Eccli.7,14.
Nosse.i.facere. 2 Cor. 5,21.
Nosse.i curare. Gen.39,6.
Nouum i.inusitatum,seu mirabile.Nu.16,30.Iud 5,8. Sap.16,16.& 19,5.Isa 42,9.Ier.31,22.Apoc.5,9. & 14,3.
Nouissimum.i.contemptissimum.Isaia 53,3. Ier.50,12.
Nox.i calamitas. Mich 3,6.
Nouissima i.futura. Gen.49.1.
Nubes.i.cali.Psal. 88,7. & 107,5. Bar.3,29.
Nubere.i.contrahere matrimonium.Mat.19,10.& 22, 30. & 24,38. Mar.12,25. Luca 20,34. 1 Cor.7,9.
Nunc,subintelligitur.Ioan 7,8 & 13,33.
Nunc i breui.Ose.2,10. & 4,16. & 5,7. & 8,13. & 10, 3. Mich.5,1. & 7,4.10. Ioan.13,31.
Numquid pro,numquid non. Dan.10,20.

O.

OB, subintelligitur. Sap.58,13.& 14,30.Eccli.7, 20.Isaia 63,17.

Oculus .i.fauor .1.Esd.5,5.
Oculus.i.mens Iob 42,1.
Oculus.i fons Deut.33,28.
Octo.i plurimi. Mich.5,5.
Octo.i omnes.Eccles 11,2.
Odor suauis,pro,re grata. Gen 8,21.
Oleum i.vnguentum aromaticum.1.Reg.10,1.& 16,1.
Omnes.i.maior pars,seu plurimi.4.Reg 23,1.Isa 60,6. Dan.2,38. Matth.2,3. & 3,5. & 24,14. Mar.1,5. Luca 19,7.Act.19,10.Psal.117,10.Luc.4,21,
Omnis.i. quisque. Gen.4,14. Luca 11,42. Act.10,35. 2.Cor.1,4.
Omne pro,per omnia. Iere.2,21.
Omne.i.perfectum. Eccli.19,18. Rom.7,8. Eph.1,3,8. & 4,2 Phil.1,9. Col.1,28. 1.Tim.1,16. & 3,4. Iacobi 1,2.
Omne i quoduis Phil.1,18.
Omne.i.vllum. Gen.3,1. & 4,15. Exod. 20,10. Leuit. 12,4. Eccls.7,14 & 10,6. & 37,32. & 42,12. Isaia 56,2. Ier 12,12. Ezech.12,24. & 14,11. Dan.3,95. & 6,6. 1.Mach. 10,35. Matth.5,11. & 24,22. Marc.13,20. Act.10,14. Rom.3,20. 1.Cor.1,29. Gal.2,16.
Onus.i.prophetia de punitione.4.Reg.9,25. Isaia 13,1. & 14,28.Ier.23,33 Nah.1,1. Zach.9,1.
Operari.i.sacrificare. Bar.1,22.
Opinione alicuius,subintelligitur. Prou.18,11. Sap.3,3. Ier.49,12. Agg.2,17.Ioan.5,18,35.1.Cor.1,21,15. & 4,9. & 8,5.Gal.2,2. & 3,13. 2.Tim.4,2. 2.Petri 1,19.
Os.i.sermo.Psal.9,28.Matt.18,16.
Os.i facies.Thr.1,18.
Os i sententia,vel decretum, vel cor. Ios.9,14. 2. Regum 13,32. Ion.3,7.
Ore ad os.i.familiariter. Num. 12,8.
Os ad os i coram,seu in presentia. 2.Ioan.13.
Os gladij.i.gladij acies.Exod 17,13. Luca 21,24.
Os.i voluntas,vel imperium. Deu,8,3.Eccles.8,2. Ier. 44,17.Thr.3,38.
Ostium apertum i sublata impedimenta. 1. Cor.16,9. 2.Cor.2,12.Col.4,3.Apoc.3,8.
Os & caro .i. propinquus seu cognatus. 2.Reg.5,1. & & 19,12.
Os.i.extremitas. 4.Reg.21,16. 1.Esd.9,11.
Ossa.i.vires.Psal.6,3. & 31,3. & 52,6.
Ossa.i.membra,vel corpus. Psal.33,21. & 34,10. & 37,4. & 41,11. & 101,4. & 108,19. Prou.14, 30,& 16,24. Eccli.26,16.

P.

PACTVM,pro,signo pacti. Gen.17,10.
Pacificè.i. impunè. 3.Reg.2,6.
Palpebra i.oculi. Psal.10,4.
Panis.i.cibus. Gen.24,33. & 43,25,31. Iud.13,16. 2.Reg.28,20. Iob 20,14. Psal. 77,23. & 101,5. Prou.12,11. & 23,3. & 31,14. Eccli.41,24. Isa. 33,16. Ezec.16,49. & 44,3. Matt.6,11. & 15,2. Mar.3,20. & 6,37. & 7,5. Ioan.13,18.
Panis & aqua.i cibus & potus. Exod.34,28.
Panis.i.vita necessaria. Iob 15,23.
Parére,pro,apparere. Matt.13,27. Iacobi 4,14. 4.Esd. 9,32. Matt.24,27. 1.Pet.4,18. 1.Reg.16,7. Luca 11,44.
Parcere.i.omittere,vel abstinere. 2.Reg.12,46. 1.Cor. 7,28. 2. Cor.12,6.
Parentes.i.affines.Tobia 2,15.
Pars.i.hereditas. sæpissimè.
Pars.i.victus. Dan.4,12.
Paruulus.i.imperitus. Psal.18,8. Prou.1,4,32. & 7, 7. & 8,5 & 9,4,16 & 14,18. & 21,11. & 27,12.
Parui.i.pauci. Gen.47,9. 1.Par.16,18.
Pascere .i. regere. 1.Par.11,2.
Passiuum,pro Actiuo.Psal.58,13. Eph.5,13.
Pascha, pro victima Paschali. Exod. 12, 21. Matth. 26,17. Mar.14,12. Luca 22,7. 3. Esd.1,1.
Pater.i.Inuentor, vel Princeps. Gen.4, 20,21. 1.Par. 2,21,24,42. & 4,4.14.17. & 9,35. Ioan.8.44.
Pater.i.instructor, seu doctor. vel auctor. Genes. 45,8. 4.Reg.6,21. & 13,14 Iacobi 1,17.
Pater .i. auus. 2.Reg.9, 7. Dan.5,2.
Pater.i. dominus. 4.Reg.5,13.
Patiendo pati aliquid. vide,faciendo facere.
Patientia.i.perseuerantia. Rom.2,7.
Patientia.i.quod patienter expectatur. Ier.29,11.
Patria i familia. 3.Esd.8,31. Psal.95,7.
Pauper.i.afflictus. Psal.9,13,19,23. & 71,2. & 78,8. & 87,16.
Pax.i prosperitas. Nu.6,26. 3.Reg.2,33. Psal.28,11. Bar.4,20. Zach.8,12. 2.Mach.1,4.
Paxillus.i.sedes quieta. 1.Esd.9,8.
Peccatum,pro pœna peccati. Gen.4,7. & 19,15. Deut. 15,19. 1.Par.21,3 Bar.3,8. Ezec.7,4,8. & 16,58. & 25,35,49. Dan.4,24. Zach.14,19.
Peccatum .i.oblatio, seu hostia pro peccato. Ose.4,8. 2.Cor.5,21.
Peccare,pro,puniri. Iob 35,3.
Pedes,pro,cruribus. Eccli.26,23. Ezech.1,7. & 16,25.
Petere.i.optare. 3.Reg.19,4. Ion.4,8.
Petitio,pro,re petita. 1 Ioan.5,15.
Percutere, pro,occidere. sæpe.
Per,subintelligitur. Psal.138,16. Rom.12,10. Ephes. 1,23.
Per i propter. Rom.2,24. 2.Cor.4,5. 1. Thes.3,7.
Per.i.in. Eph.6,18.
Per.i. coram. 2.Tim.2,2.
Per manus alicuius .i eius opera, seu ministerio. Exod. 9,33. & 38,21. Leuit. 10,11. Num.4,30. Ios.20,1. 1 Esd.1,8.
Personæ mutatio. Isa.52,14.
Peregrinari.i.mirari. 1.Pet.4,12.
Persequi i pati persecutionem 1.Reg.26,20.
Per diem i per singulos dies. 1. Par.26,17.
Per.i.ad. 1 Par.28,14.
Pinguedo i.delitiæ. Ier 31,14.
Pinguedo.i.fertilitas. Gen.27,28.
Pingues i.diuites. Zach.11,16.
Pingues i fortes,seu potentes. Psal.21,13 & 77,31. Isaia 10,16.
Placere,pro,studere placere. 1.Cor,10,33.
Placitum i.conuentio, vel tempus præscriptum. Gen.30, 33. 1.Reg.13,8 & 20,35. 2.Reg.20,5.
Plenus dierum i longæuita Gen.25,8.
Plenum.i,integrum. Leu.23,15.

Plenitudo i habitatores. Ier.47,2. Ezech 32,15.

Plures i. multi Rom.5,16.

Plurale, pro singulari. Gen.5,2. 1. Reg.17,46. 1. Par.4, 15 18. & 7,3,12,20. 2 Par.23,5 Ps.45,4. Eccli. 4, 37 & 24,33. & 45,3 & 45,8. Isa.18,1. Dan.11,7. Ose 9,7. 2. Mach 6,8 Matt.2,20. & 26.8 & 27, 44 Ioã.1,13 & 3,11 & 15,17 & 18,25. & 19,29. Act.1,20 & 7 10. & 13,40. & 27,40.

Polluere. i profanare 4. Reg 23,13.

Pollui. i. pollutum haberi. Leu. 13,15.

Ponere in corde i. attentè cogitare. Luc 1,66.

Ponere i proferre Gen.31,37.

Ponere faciem contra aliquẽ. pro, irasci ei, seu illum punire Leu 20,13. Ezec.15,7.

Ponere animam in manibus. i. exponere vitam periculo. Iud.12,13.

Ponere oculos super aliquem. i fauere ei. Gen.44,21. Ier. 39,12.

Ponere faciem. i. firmiter statuere Ier.42,15 vide, faciem firmare.

Populus populus i. plurimus populus. Ioel 3,14.

Porta. i. iudicia. Thr.5,14. Prou 22,22.

Porta. i urbes. Deut 17,2.

Porta. i propugnacula Gen 22,17 & 24,60.

Porta mortis. i summa pericula Psal. 9,15.

Portare iniquitatem, pro, iniquitatem auferre. Exo.28, 38. Leu.10,17.

Portare peccatum, pro, remittere, seu ignoscere. 1. Reg. 15,25.

Portare iniquitatem, vel peccatum. i. puniri pro peccato. Leu.17,16. & 24.15. Num.9,13. & 14,33. & 15, 31. & 18,1,23. Ezec.44,20.

Possidere i. emere Ier.32,8,11,15.

Possidere i. acquirere Gen. 12,5.

Posteriora i posteritas. 3. Reg.16,3. & 21,21.

Posteriora. i. tergum. Gen.16,13. Exo.33,23.

Possessiones i pecora. Exod.9,4.

Post i. prater. Act.5,37.

Potens. ò Deus. Gen 49,24.

Positiuum, pro comparatiuo. Psal.117,8. & 118,72. Eccli.20,2. & 16,4. Matt.18,8. & 26,24. 1 Cor. 7,1,8,34,35.

Potiùs, subintelligitur. Rom.3 8.

Pracipuè, subintelligitur. 1. Cor.9,10. Gal.2,9.

Praterea, subintelligitur. Zach 1,3.

Praputium. i impedimenta Deut.10,16.

Praparare, vel parare, pro stabilire. 1. Reg 13,13. Psal. 64,7. & 88,3.15. & 102,19. Ier.51,15. Bar.3,32. Mich.4,1. Abac.2,12. 1 Mach.1,17.

Presbyter. i. Episcopus Tit.1,5. 2 Ioan 1.

Prascire i. pradestinare Rom.11,2. 1 Pet 1,2.

Prasens, pro praterito Iob 3,14 Psal 47.3 & 103.4 & 121,3. Isa 48,8. Ier.40,4. Nah.2,11. Zach 7,13,14. Matt.11, 4 Mar 15,25 Luca 1,70. & 6,15. Ioan. 1,15 Rom 4,9,11,12. 2. Cor.1 18 & 2,6. Gal.5, 8. Heb 1,1. & 3,16. & 8,1. & 10,12. 1. Ioan.4,17. Apoc.0,17. & 13,14.

Prasens, pro futuro. Exod 11.5. & 12,29 & 19,22. Deu 32,22 Ps 90,15. & 97,9. Eccli.23,18. Isa.1,7. & 16.9 & 26,14 & 66,22. Ier.8,13. & 22,27. Ezec 23.25 & 32 16 Ose 5,11. Ioel.2,17. Abd.1,2, 20. Mal.1,11 & 3,17. Matt.16,1,4. & 26,11. Mar. 1,2,7. & 10,38. & 14,7 Luca 11,10. & 13,30. & 24,48. Ioan.3,36 & 5,24,28 & 6,47. & 7,27,33. & 8,14,21. & 10,15,28. & 14,3,19,28. & 15,14. & 16,2. & 17,19 & 19,12. & 20,17,23. Act 3,18. 1 Cor.10,13. & 15,44. 1. Thes 4,15. 2. Thes.1,8. 2. Pet 2,1. 1 Ioan.2,18 & 4,3. 2. Ioan.13.

Prastolatio, pro eo quod expectatur. Prou.11, 23. & 23,18.

Prasumere. i confidere. Iudit 6,15.

Prateritum, pro futuro. Exod. 15,13,14. Deut.33,10. Ios 10,8. 4 Reg.19,23. & 20,5. 1. Par.28,21. 2 Par. 1,12. & 20.37. 1. Esd 6,5 Tob.14,6. Iob 17,13. Ps. 9,11. & 15,11. & 19,7. & 21,32. & 30,6. & 39, 12 & 40,4. & 42,3. & 44.10. & 49,1. & 52,6. & 73,12. & 87,14 & 89,14 & 96,4. & 114,1. & 137,7. Isa 10,11. & 5,13 & 9,19. & 11,9. & 22,9. & 24 4 & 29.5 & 34 2 & 42,6,16. & 43,14. & 45,1,17 & 46,11. & 47,9,14 15. & 49,8. & 51, 10. & 53,1. & 54,8. & 64,5 Ier.8,13 & 11,11, 18. & 20,3 & 22,23,28 & 24 9 & 25,14,31. & 27;3 & 28,2 & 29,18 & 31,11,22,23. & 32,25, 37,43 & 33,10 & 42,21. & 51,2. Bar 2,27. & 5,8. Ezec.3,25. & 16,43. & 21,10,12. & 22.4,31. & 25,30 & 30,12 & 39.8. & 44,10. Dan.3,33. & 8,13. & 13,52. Ose.4,5,19 & 9,3,11. & 5,9. & 8,5,8. & 9,6,16. & 10,5,16. Ioel.1,5,9,16,17. & 2,18,21,22,23. Am.1,2. & 5,2. Abd 1,2 Nah. 1,4. & 3,10 Abac.1,5. & 2,16 & 3,6,13,15. Zac. 3.4. & 4,10. & 9,13. 1. Mach.5,62. Mar.13,30. Luca 13,12. & 17,20. Ioan 13,18,31. & 16,32. & 17,18. Rom.10,18. Heb.4,10. Iacob.5,2. Iud. 11,14. Apoc.14,7. & 17,8.

Prateritum perfectum, pro plusquãperfecto Gen.2,18. & 11,29. & 12,1. & 31,34. Exod.4,19. & 13,3, 9. & 14,15. & 33,5. Nu.7,11. & 10,17. Deu.31,9. Ios.2,1,6. & 3,7. & 4.1. Iud.2,6. 1. Reg.2,30. 2. Reg. 5,3. 3. Reg.9,14,16. & 12,1. 4. Reg.17,3. & 20,8. 1. Par.29,3. 2. Par.14,3. & 23,3. Bar.1,9. Ion.1, 5. & 3,6. Zach.7,2. 1. Mach.11,73. & 12,30,37. Mar.3,16. & 4,40. Luca 8,25. & 9,36. & 10,13. & 24,50. Ioan.4,47,51. & 18,24. 2. Cor.7,8. Apoc. 19,20.

Prateritum, pro prasenti. 4. Esd.9,17. Iob 13,18. Psal. 12,6. & 15,11. & 16,9. & 18,6. & 30,2. & 41,3. & 46,9. & 62,3 & 96,1. & 113,9,11. & 117,26. & 118,3,54,113. & 128,8 & 129,1 & 140,1. Isa. 1,11. & 23,18. & 41,13. & 52,7. & 54,6,8. & 61, 16. Thr.3.39. Bar.4,22. Eze.28,2. Ose 12,11. Mat. 23,2. Mar.1,15. & 7,37. Luc.1,46,51. Ioan 1,26. & 10,41. & 11,27,41,42. & 15,10,15. & 17,14. & 19,35. & 20,17. 1. Ioan.1,10. Apoc.1,2. & 11, 17. & 21,23. & 19,6.

Prateritum perfectum, pro imperfecto.41.5.

Pretium. i merces, vel debitum. Gen.31,15.

Primitia, seu primitiua i primogenita Psal.104,36. Heb 11,28 & 12,23.

Principium. i principatus. Psal.109,3.

Prius i pridem. 2 Cor.1,15.

Promissio. i. promissum Eccli 24,33. Gal.3,22. Eph.1,13. Heb 6,12,15. & 9,15 & 11,9.13,33,39.

Probare i. expendere Iudit 8,11.

Probare. i. intelligere. Gen.28,8.

Pro-

Probabilis.i.probatus. Eccli.42,8. 2.Tim.2,15.
Pro Deo i.Deus. Gen.30,2.
Pro.i.propter. 1.Par.16,21. Abac.3,7.
Pro quibus.i.eo quòd. Iudit.13,25.
Pro, subintelligitur Ezec.44,11.
Propter.i.propterea. 3.Esd.1,50. 4.Esd.10,45. & 15,6, 27. & 16,46. Bar.4,6. Act.8,11. & 18,10. Iacob. 4,2. Gal.2,16.
Propter.i.per Rom.11,30. 1.Cor.7,5.
Propter. vide ob.
Propterea i.attamen Ier.30,16.
Propterea i.ad hoc, seu ad eum finem. Psal.44,3,8.
Propheta.i.pseudopropheta 3.Reg.13,11. 4 Reg.23,18. Ier.8,1. & 13,13 & 14,13 & 23,9,15,32 & 27,9. & 28,1. & 29,1,8. & 32,32. Thr.2,14. Ezech.13,2. & 14,9. & 22,25 Ose.4,5. Soph.3,4 Zach.13,4.
Prophetare.i.insani loqui 1.Reg.18,10. 3.Reg.18,29. Ier.29,26.
Prophetare .i. Deum laudare. 1.Reg.10,3. & 19,20. 1.Par.15,22. & 25,1. Act.19,6
Prophetare .i. voluntatem Dei declarare, & Propheta qui declarat & prophetia ipsa declaratio Prou.29. 18. Matt.7,22. Rom.12,6. 1.Cor.11,4. & 14,1,6. Act.15,32.
Propheta.i.interpres Exod.7,1 Ier.8,10.
Propheta, pro eo qui se Prophetam dicit. Deut.33,1.
Propitius sit mihi Dominus i. auertat à me Dominus. 1.Reg.24,7. & 26,11. 2 Reg.23,17. 3.Reg.21,3.
Protegere i.tegere. 3 Reg 8,7.
Proximus i.cognatus Deut.18,16.
Puella.i ancilla. Ruth 2,13.
Puer.i.iuuenis. Exod.33,11. Iud.17,12.
Puer, pro seruo, vel filio. Gen.19,1. Iud.7,10. 1 Reg.2, 13. & 9,3. & 10,18. 3.Reg.18,43. 4.Reg.5,17. & 9,4. 3.Esd.6,31. 4 Esd.1,10 Iudit.11,18 Esth.1,3. & 2,2 Iob 29,3. Psal.17,1. & 68,18 & 85,16. & 112,1. Sap 9,4. & 18,9. & 19,6 Isa 37,6. Bar.2,20. & 3,37. 1.Mach.1,7. & 3,41. Matt.8,6. & 12,18. & 14,2 Luc.1,54 & 11,5. Act.4,25,27. Heb.2,13.
Puluis.i status infimus. 3.Reg 16,2.
Purificatio i baptismus. Ioan.3,25.
Putásne.i.an, vel nónne, vel numquid. Ier 13,23. Ezec. 8,6. Dan 2,26. & 6,20. Act 8,30.

Q

QVASI, *subintelligitur.* 1. Reg.2,29. Iob 10,17. *Quasi.i.tanquam.* Mat 1.22 Ioan.1,14.
Quasi vnum vel quasi vir vnus, vel ad vnum omnes, vel simul. Num 14,15. Iud.6,16. & 20,1.1. Esd.3,1. 2. Esd.8,1. Iudit 6,5.
Quàm i.potiusquam. Eccli.25,23.
Quàm.i.plusquam. Eccli.37,18.
Quantum i.inquantum. Heb.7,20.
Quare.i quia. Ios.10,4.
Que.i.enim Gen.10,1.
Que i.sed Num 8,26.
Qui, Qua, vel Quod, subintelligitur Psal.82,11. & 124, . Prou 4,18. Ezec.27,27. & 31,17.
Qui.i dum. 2 Cor.4,11.
Quia saepe abundat.
Quia, subintelligitur. Psal.35,2. Isa.1,23.
Quia i.certè Psal.83,12. & 134,5. Luca 16,8.
Quia.i.sed. 3.Esd 7,11.
Quia, pro, at verò Psal.36,20. Ier.48,45.
Quia i.ideirco. Ose 9,15.
Quia.pro, &. Psal 101,5.
Quia.i.quamquam. Apoc.3,8.
Quid, i.quomodo Gen.2,19.
Quid mihi & tibi.i quid tibi mecum rei est, vel, omitte me. Iud 11,12 2 Reg.16,10. 3.Reg 17,18. 4.Reg 3, 13. 3.Esdr.1,26. Ioel 3.4. Matth.8,29. Marc.1,24. Ioan 2,4.
Quisputas, pro quisnam Matt.24,46. Mar.4.40. Luc. 1,66. & 12,42.
Quis det.i.vtinam. Deut.2,29 2.Reg.18,33. Psal. 13,7. & 52,7.
Quiescere.i.cessare. Ose.1,4.
Quinque.i.pauca 1 Cor 14,19.
Quod si.subintelligendum Iob 36,17.
Quod mutatum est, pro eo quam mutatum est. Exod. 7,12.
Quod, pro, de quo. 1.Cor.10,30.
Quoque, pro, inquam, seu ergo 1.Par.6,64.
Quoniam.i.nempe quod. Psal.49,6.
Quoniam, saepe abundat.
Quoniam i, verùmtamen. Psal.13,6. & 43,11. Sap.3,13.
Quoties i quando. Iob 21,17.

R.

RATIONABILITER, *subintelligitur.* Matt. 7,12 Luca 6,31.
Redimere.i emere. Eccli 20,12.
Redimere i eripere. 1.Mach.4,11.
Redimere tempus.i.temporis commoditate vti. Dan.2, 8 Eph.5,16. Col.4,5.
Reddere animam pro anima aliquem .i. illũ occidi quia aliquem occiderit. Exo 21,23.
Recedere ab aliquo, pro, nolle ei quod debet praestare. Gen. 14,4.
Recipere.i.intelligere. Matt.11,14.
Recipere disciplinam.i.emendari. Leu.26,23.
Recipere iniquitatem.i.dare peccati poenas. Num.5,31.
Relinquere.i permittere. Psal.104,14.
Reliquiae i.posteri. 3.Reg.14,10.
Regeneratio.i.Resurrectio. Matt.19,28.
Renes.i.intima Psal.7,10. & 15,7. & 25,2 & 72,21. Prou.23,16. Sap.1,6. Ier.11,20 & 17,10. & 20,12. Thr 3,13. 1 Mach.2,24. Apoc 2,23.
Reprobum i contemptibile. 1.Reg.15,9. 2.Cor.13,7.
Repromissio i.promissio. & Repromittere, pro promittere. Act.13,32. Rom.4,20. Gal.3,18 & 4,23. Heb. 8,6. & 9,15. & 10,23. & 11,9,13,33,39. & 12, 20. Iacob.1,12 1.Ioan 2,25.
Repromissum.i.promissum. 2.Cor.5,9,5.
Reputare.i imputare. Gen.15,6. 2 Cor 5,19.
Requiescere.i cessare Gen.2,2 & 8,22. Ezec.25,27.
Respondere alicui iustitiam suam.i.apparere eum esse iustum Gen.30,33.
Respondere.i.alloqui vel subiungere. Iob 28,1. Dan 4, 27. Zach 4,11 Matt 11,25 & 17,4. & 22,1. & 28,5. Mar 11,14. & 12,35. Luca 13,14. & 14,3. & 17,17. Ioan 2,18 Apoc 7,13.
Resurgere.i.consistere Psal.1,5.
Res desiderij.i pretiosa & cara Dan 9,23. & 10,3,11.
Retribuere pro, tribuere 2. Reg 2,6 Psal.7,5. & 102, 2. & 115,12. & 118,17.

Retributio.i.punitio Eccli. 23,14.
Reuelare i.illuminare. Luca 2,32.
Reuelare aurem, vel auriculam, pro, manifestare, vel docere. 1. Reg. 9,15 & 20,13. 2. Reg. 7,27. 1. Par. 17, 25. Iob 33,10,15.
Reuerentia.i pudor Psal. 34,26. & 68,20. Eccli. 29,23. & 32,9. & 45,29. 1. Cor 15,34.
Reuereri i.erubescere. Psal. 39,15 & 69,3.
Reuersus. vide, conuersus.
Reuersio i.conuersio. Ezech. 16,53.
Risus i gaudium. Genes. 31,6. Prou. 14,13. & 31,25. Luca 6,21.
Rogare pacem. i. salutare. Psal 121,6. Ier. 15,5.
Robustum. i. perfectum. 2 Reg 22,26.
Robur i fily. Iob 8,12.
Roborare pro, iubere bono animo esse Deut. 1,36.

S.

SABBATVM .i hebdomada. Luca 18,12. & 24,1. Ioan. 20,1. Act 20,7. 1. Cor. 16,2.
Sabbatizare i.quiescere Exod. 16,30.
Sacerdos .i Princeps. Gen. 41,50. Exod 2,16. & 18,1. 2. Reg. 8,18. & 20,26 3 Reg 4,5. Iob 12,19.
Sacramentum. i. arcanum. Tobia 12,7.
Sacramentum. i. iuramentum. Sap. 12,6.
Sagitta. pro, plagis. Deut. 32,23.
Sal. pro, incorruptione. Num. 18,19.
Saltem, subintelligitur. Exod. 22,11.
Salutare, vide infrà.
Salus i. prosperitas. Apoc. 19,1.
Sanare. i. seruare. Sap 9,19. & 10,4. & 14,4.
Sanctificare. i praeparare Exo. 19,10. Num. 11,18. Iof. 3,5. & 7,13. 1. Reg. 16,5. 1. Par. 15,12. 2. Par 5, 11. & 29,34. Isaia 13,3. Ier. 6,4. & 12,3. & 22,7. & 51,27. Ioel. 3,9. Mich. 3,5. Soph 1,7. Ioan. 11,55.
Sanctificare .i. dedicare vel consecrare, vel sanctè celebrare, aut celebrandum instituere, vel offerre aut deputare. Gen. 2,3. Exod. 13,2. & 20,11. & 28,3. Leu. 19,24. Num. 18,18. Deut. 15,19. 3. Reg. 7,1. & 21,6. 2. Reg. 8,11. 3. Reg. 15,15. 4. Reg. 10,20. 1 Par. 26,26. 2. Par. 29,33. 2. Esd. 3,1. & 13,22. Isa. 13,18. Ezec. 20,20,41. & 44,24. & 45,1. Ioel. 1,14. 1. Mach. 4,48. Matt. 6,9. Ioan. 17,19.
Sanctificare .i. sanctè colere. Exod. 20,8. Deut. 5,12. Iudith 9,18.
Sanctificare. i. sanctè tractare. Rom. 15,16.
Sanctificare. i. purgare. Act. 21,24. Num. 31,23. Iob. 1,5. 2. Reg. 11,4.
Sanctificare. i. glorificare. Num. 20,12,13. & 27,14. Isa. 5,16. & 8,13. Ezech. 28,22. & 36,23. & 38, 16.23. 1. Petri 3,15.
Sanctificari. i. pollui. Deut. 22,9.
Sanctum .i. Deo dicatum, seu consecratum. Deut. 26, 19. 1. Esd 8,28. Tob. 2,18. Iudit. 6,15. & 11,12. Psal. 4,4. & 78,2. & 105,16. & 131,9. Ier. 2,3.
Sanctum i. sanctè colendum. Exod. 31,14.
Sanctus. i addictus sacris ministerijs. Nu. 16,7.
Sanctum vel sancta pro, templo saepissimè.
Sancti. i. Christiani, vel fideles. Rom. 15,25,26. & 16, 15. 1. Cor. 6,1. 2. Cor. 1,1. & 9,12. Eph. 3,8. & 6, 18. Col. 1,4. 1. Tim. 5,10. Heb. 13,24. Act. 9,41.
Sanctificatio. i. templum. 4. Esdr. 10,21. & 12,48. & 15,25. Am. 7,13. 1. Mach. 1,23,38. & 4,38. & 6, 51. 2. Mach. 2,17.
Sanctificatio. i. sanctitas. Ezec. 28,18.
Sanctum sanctorum. i. sanctissimum. Exod. 29,37. & 30,10,36. & 40,11. Leu. 7,1.
Salutare. i. salus, vel saluator. Gen. 49,18. Deut. 32, 15. 1. Reg. 2,1. 1. Par. 16,23. 4. Esd. 6,25. Psal. 9,15. & 11,6. & 12,6. & 13,7. & 19,6. & 20,2,6. & 23,5. & 26,9. & 34,9. & 39,11,17 & 41,6,12. & 42,5. & 50,14. & 52,7. & 61,2,3,8. & 64,6. & 66,3. & 67,20. & 69,5. & 70,15. & 77,22. & 78,9. & 84,5,8,10. & 90,26. & 94,1. & 95,2. & 97,2,3. & 105,4. & 115,13. & 118,41,81,123, 166,174. & 131,16.
Sãguis pro, homine. Deu. 27,25. 1 Reg. 19,5 Mat. 27,4.
Sanguis, pro, vita. Prou. 1 11,18.
Sanguis, pro, peccato vel poena effusi sanguinis. 2. Reg. 1,16. & 16,8. 3. Regum 2,31. Ose. 4,2. & 12,14. Mal. 1,10. Act. 18,6.
Sanguis. i. caedes. 3. Reg. 2,9. Psal. 50,16. & 105,38. Eccli. 40,9. Isa. 1,15. & 4,4. & 59,3. Ezec. 3,18 & & 5,17. & 9,9. & 14,19. & 16,36. & 28,23. & 35,6. & 38,22. Ose. 1,4. Nah. 3,1. Abac. 2,8,17. 1. Mach. 9,28. Matt. 23,30,34. & 27,6,24.
Sanguis. i. peccatum. Isa. 63,4. Zach 9,7.
Sanguinem alicuius esse super illum, seu super caput illius, pro, esse dignum morte, vel interficiendum, vel ipsum sibi esse causam mortis. Leu. 20,9,27. Iof. 2, 19. 2. Reg. 1,16.
Satan. i. aduersarius. 2. Reg. 19,22. 3. Reg. 5,4.
Satis. i. multum vel valde. Eccles. 5,19. Zach. 9,9.
Scandalum. i. damnum. Exod. 16,7.
Scientia, pro, prudentia. saepè.
Scilicet, subintelligitur. Esth. 9,12. Ezec. 21,30.
Sciens bellum. i. bellicosus Bar. 3,26.
Scriptura. i. scripturae auctor. s. Deus. Gal. 3,8.
Scriba. i. doctor, seu legisperitus. saepe.
Seculum seculi. i. perpetuum. Psal 27,29. & 31,10. & 60,9. & 91,8. & 110,3,10. & 111,3.
Secum. i. simul. Tob. 8,15.
Secundum. i simile, vel ad similitudinem. Eccli. 36,26. Gal 4,28.
Secundùm. i. per. 1. Cor. 12,8 & 14,27.
Secundum. i. apud. 3. Esd 8,13.
Secundũ, subintelligitur Ps. 56,4 Eccli. 44,3. Col. 3,25.
Seculum. i. aeternitas. 4. Esd. 8,20. Psal. 89,2 & 91,2. & 101,29. & 104,8. & 105,1,48. & 106,1. & 112,2. & 113,18. & 117,1. & 135,1. & 137,8. & 145,10 & 148,6.
Secundùm diem hanc. i vt apparet hodie. Ierem. 44,6. Dan. 9,15.
Secundùm carnem, vel secundùm hominem .i. humano more. 2. Cor. 10,2. Gal. 3,15.
Secundùm tempus. i. certo quodam tempore. Ioan. 5,4. Rom. 5,6.
Secundò i bis 1 Reg 18,11 3. Reg. 11,9.
Sed, pro, ideoque. Ioan. 10,8.
Sed. i nisi. Mar 10,40.
Sed. i itaque Mar 16,7.
Sed, subintelligitur Psal 6,3. Ezech 3,5. Col 2,23. Iob. 10,2. Psal 31,9. Sap 11,13.
Sed. i quanquam. Apoc. 1,9.
Sed. i. &. Eph. 5,24.

Sed.i.nam. 2.Cor.3,5.

Sedere.i manere. Deut.1,46. & 11,19 & 21,13. Ios 8,9. Iud 4,5. 1.Reg.29,4. 3. Reg.17,5. 4.Reg. 4,6. & 14,10. 1.Par.17,16. Luca 24,49.

Sedere in forti,pro,validum esse. Gen.49,24.

Semen, pro, filiis, seu posteritate, vel genere.Gen.15,3. 1.Esd.2,59. 2. Esd.7,61. Tob.6,22. Ps.21,31. & 24, 13. & 36,26 & 111,2.Sap 3,16.Eccli.41,9.Isa.43, 5. & 44,3 & 54,3. & 61,9. & 65,9.Mal.2,15.2. Mach.7,17 Matt.22,25. Mar. 12,19. Luca 1,55. Ioan 8,33. Act 7,6. Rom. 4,13.

Semper.i.unquam. 4 Esd.16,21.

Semper,i assiduè. Luca 24,53 Ioan.18,20.

Sempiternum.i.diuturnum. Exod. 12,14. & 21,6. & 31,16. Leu.25,34. 1.Reg.13,13. 3.Reg.8,13. Eccli. 48,27. Ier 25,9,12. & 49,13. & 50, 39. Ezech.27, 36 & 35,9.

Sempiternum.i.omne Gen.9,12.

Sempiternum i infatigabile Deut.33,27.

Senex.i.summus sacerdos. 1.Reg.2,31.

Sensus.i mens, vel animus aut intelligentia. Luca 24, 45. Rom 12,2. 1.Cor.1,10. 2.Cor 11,3. Eph.4,17. 2.Thes 2,2. 1.Ioan.5,20. Tob 4,14 3 Esd.2,9. Sap. 4,12 & 7,7 & 8,6. & 9,15. Eccli. 9,23. & 10,21. & 14,22. & 16,23. & 21,12,13 & 24,36. & 31,2. & 37,25. Dan.4,31. & 13,9. Apoc.17,9.

Septem,pro multis,vel omnibus. Gen 4,24. Leu.26,18, 28. 3 Reg.19,18. 4.Esd.7,30. Prou.9,1. & 26,25. Eccles.11,2. Eccli 20,14. & 35,13. Isa.4,1. & 11, 15. Ier.15,9. Ezech. 39,9. Mich 5,5. 1 Mach 13,28. Matth.12,45. Luca 8,2. & 11,26. Apoc.1,4. & 4,5. & 5,1. & 10,3.

Septies.i sæpe. Psal.118,164 Prou.24,16. Luca 17,4.

Septuplum.i sæpe vel perfectè,aut abundanter. Psalm. 11,7 Eccli.7,3.

Septuplum.i.grauissimè. Gen.4,15.

Sepes i.securitas. 1.Esd.9,9.

Sermo.i res vel factum.Gen.24,50.Exo.16,16. 1.Reg. 21,2. 2 Reg.12,21. 3.Reg.15,5. 4.Reg.11,5. 2 Par. 13,22, & 23,3. Iob 6,9. & 27,14. Psal.55,5. & 63,6. Prou.25,2. Sap.2,2. Ier.14,1. & 40,3. Dan 2,8,11, 23. 1.Mach 6,3. Matt.21,24. Act.8,21. Rom.9,7.

Sermo i voluntas. Sap.16,12.

Sermo.i mandatum. 3 Reg 13,1. & 20,35. Sap.18,15. Eccli 43,5,25. Dan.9,23.

Seruus seruorum.i infimus seruus. Gen.9,25.

Si non.i omnino Isa.14,24.

Si,pro,cum Isa.4,4 Ioan.14,3.

Si,pro,quòd. Act. 26,8,23.

Si.i quandoquidem. Ioan 7,4.

Si.i.etiamsi. Iud.13,16. Nu.24,21.

Si.i.num Act.1,6. & 4,19. & 7,1. & 19,2. & 21,37. & 22,27. Am.6,2. Matt.12,10. & 19,3. Luca 22, 49. Ioan.14,23 & 17,6.

Si i.sanè Ier 31,20.

Si.i.non 1. Reg.17 55 Psal.88,36. & 94,11. Am.8,7. Mar 8,12. Heb.3 2 .

Si tamen.i quandoquidem. 2.Thes.1,6.

Si, subintelligitur. Deu.4,30. & 30,8. Ioan.7,34.

Si enim.i.quod si. Prou.30,32.

Sic, subintelligitur. Matt.19,7. Ioan.15,9. 1.Cor.12,3.

Sic.i sicut. Isa.28,21.

Sicut, subintelligitur 1.Cor.12,3.

Sicut.i.cum. Luca 20,37.

Sicut.i.adeò. 1.Cor.1,6.

Sicut. vide, velut.

Sicut dicitis, seu vestra opinione subintelligitur. 3. Reg. 18,27.

Sicut est dies hac.i.vt apparet hodie. Ier.11,5. & 25,18.

Si velint, subintelligitur. Rom.5,18,19.

Sicut.i.quod. Apoc.10,7.

Sibi.i.ei. 2.Esd.13,5.

Signa, pro miraculis. sæpe.

Signum.i prædictio. 4. Esd.5,1. & 6,11.

Silere.i cessare,vel quiescere,et silentium,pro quiete,seu tranquillitate. 2. Reg.19,10 Iob 3,13. Psal.34,22. & 38,13. & 82,2. & 106. 29, 30. & 108,1. Isaia 7,4. & 62,1.6 Ier.14,17. & 47,6. & 51,6. Thr.3, 26,49. 1.Mach.1,3. & 7,50. & 9,57,58. & 11,38. 2.Mach.12 2.

Sine causa.i.frustra. Gal. 3,4. & 4,11. 4. Esdr. 9,22. Matth.15,9.

Singulare,pro,plurali.Gen.3,8. & 12,6. & 49,6. Exo. 4,20. & 10,4 & 27,20. 2 Esd.3,8. Psal 2,6. & 7,3. & 12,3. & 21,21. & 59,11. & 79,2,14. & 145,4. Prou.13,13. Eccles.8,1. Sap.10,16. & 17,21. Eccli. 27. 31. Isaia 41,25. Ier.38,16. Ose.6,8. Am. 5,3. Abac.2,17. & 3,14. Luca 4,3. Ioan.2,23. & 8,22. & 19,11. Act.13,9. & 18,15. Rom 9,9. 1.Cor.6,5. 2.Cor.1,20. Gal.6,4. Apoc.18,17.

Simul.i.similiter. Luca 14,18.

Similiter, subintelligitur. Exod.21,24.

Sinus.i medium. 3, Reg.22,35.

Sinus.i.vestis. 2. Esd.5,13.

Sinus i.animus Psal 88,51.

Simplicitas .i. rectitudo, seu integritas aut sinceritas. Gen.20,5. 3.Reg.9,4. 1.Par.29,17. Iob 8,20. & 9, 21 & 31,6 Prou.19,1. & 28,18. & 29,10. Sap.1,1. 1.Mach.2,37.60. 2.Cor.9,11. Col.3,22.

Sit, subintelligitur. Psal 124,5 & 128,8.

Sol i.prosperitas. Ier.15,9.

Solùm sou tantùm, subintelligitur. Deut.5,3. Esth.16, 18. Ier.7,19. Ose.6,6. Gen.32,28. & 35,10. Ier.49,9. Abac.3,8. 2.Mach 15,11. Matt.5,46. & 9,13. & 12,7. Mar.9,37. Ioan.4, 21, 42. & 5,35 & 6,27, 38. & 12,44. & 14 24. Rom. 3,20. 1.Cor. 9, 8. & 10,24. & 13,15. 2.Cor.2,5. & 7,12. & 8,5. Ephes. 6,12 Phil 2,4.

Solitarium.i destitutum. Esth.14,3 Iob 3,7.

Somnus, vel somnium.i.concubitus. Sap.4,6. & 7,2.

Soror.i.Christiana. 1.Cor.9,5. Iacob.2,15.

Soror.i.cognata. Ioan.19,21.

Sors,pro,hæreditate. sæpe.

Splendor. vide, lumen.

Spes.i.quod speratur. Prou.13,12 Thr. 3,18,29. Rom. 8,24. Eph.1,18. Col.1,5. Tit.2,13. Gal 5,5.

Spiritus.i. Angelus. Gen.1,2. Iob 4,15. Apoc.1,4. & 4, 5. & 5,6.

Spiritus.i anima. Gen 6,3. Tob.10,9. Ps.50,19. & 75, 13 & 145,4. Eccles 7,14 & 8 8 & 11,5. Isa. 57.16. Bar 2,17. Zac 12,1. Io.13,21 & 19,30. 1.Pet.3,19.

Spiritus.i aër. Gen 1,2.

Spiritus.i.animus, seu mens. Mar.2,8. Gal. 5,5. Heb. 4, 12.

Spiritus.i vis. 4.Esd.6,41.

Spiritus i ventus.Gen.8,1.Exo.15, 10. 3.Reg.19,11. 4.Esd.3 19.Iob 4,9 Ps.17,16. & 47,8. & 102, 16. & 147,18 & 148,8.Pro.30,4 Eccles.1,6 Sap.5,24. & 13,2. Eccli 43,17 Isa 40,7 & 59,19.Ier.4,12. Bar 6 60.Eze.13,13.Ose.4,19. Zach.5, 9. Ioan.3, 8. Act.2,2.

Spiritus i indignatio Isa.30,28 .Zach.6,8.

Spiritus.i.ecstasis Apoc 1,10. & 4,2.

Spiritus.i Dei reuelatio 1.Tim.4.1.

Spiritus i.voluntas. 4.Reg.19,7. 1 Cor.14, 14,16.

Spiritus i.diabolus. 3.Reg. 22,22.

Spiritus,pro, gratia,seu done spirituali. sape in Pauli Epistolis.

Spiraculum vitæ.i spiritus vitalis seu anima. Gen.2,7. Iob 33,4.

Stare,pro,astare,seu ministrare.1.Reg.3,10.Dan.1,4,19.

Statuere i confirmare. Dan.9,12.

Stare,pro,confirmare. Deut 19,15.

Stater.i.siclus 4.Reg 7,1.

Stercus ,pro , sordibus , vel sordido statu. Esth.14,2. 1.Reg 2,8.

Stillare i loqui vel minari. Am.7,16.Mich.2,11.

Sterile i.insalubre.4 Reg 2,19.

Sub.i.in.Psal.65,17. Rom 3 13.

Sub lingua i intra se. Iob 20,12.

Substantia i diuitiæ.1.Io. 3,17.Eccli 22,12 & 40,13.

Substantia.pro re,seu negotio. 2 Cor.9,4. & 11,17.

Substantia,pro,animalibus Gen.7.4.

Substantiua duo coniuncta faciunt superlatiuum. Psal. 82,1.Eccles.1,2.

Suffodere i euertere,seu vastare. Gen 49,6.

Suppletum.i.impletum 4 Esd 6,19.

Suadere.i placare,vel satisfacere. Matt.28,14.1.Ioan. 3.19.

Suadere,pro,studere probari. Gal. 1,10.

Summum.i.extremum , & summitas pro extremitate. Exod 26,4,18.& 28,7,23,26.& 37,8. & 38,5. & 39,4. Deut 4,32.& 28.64.Ios.15,2. 1.Reg.15,27. 3 Reg 6,24 2.Par. 20,16. Psal. 18,7. Isaia 13,5. Ier 25,32,33.& 51,31. Ezech 5,3. Matth.24,31. Mar.13,27. Eph 2,20.

Super i.ante Ezech 32,10.

Super.i.insuper 2 Cor.11,15.

Super.i de.Psal.29,2. Ioel 1 3. 1.Cor.13,6.

Super i in Psal 34,9 Eccli.32,17.

Super.i inter.Iob 8,17.

Super i.pra. Eccli. 25,26.

Super.i præter.Psal 30,12. Eccli.3,19. Ezech.26.31.

Super i.propter. Psal.68,7. & 137,2: Thr. 2,11, 18. Bar.4,21 Ezec.32,8. Ose 9,1.Mich.1.16.& 6,13.

Super.i.erga. Luca 7,13.

Super,seu supra,pro,ad,seu propè.Exod.16,3. Nu. 6,6. & 20 3 & 33,10,48.& 36,13. 3 Reg.6,5 & 13, 1. 4 Reg.2,7 & 10,33. Ps 23,2 & 103,2.& 135, 6 & 136,1.Eccli.40,6.Isaia 4 , 9 Ier.41,13 Eze. 19 10 & 31,13. Am 7, . Zach. 4,3. Mar.12,26. Luca 3 2.& 4,39.Ioan. 1,52.

Super i plusquam 3 Reg 1,47 & 14,22.4 Reg 21,9. Iob 35,11 Psal.1 , 11. & .8,11. & 37.1 & 51, 3 & 54 . 11,22 & 62,4. & 65,1. & 80. 2 & 103,3. & 104, 24. & 112,4. & 118,98. & 138, 18. Eccles.7,20. Cant.1,4, 14. Eccli.18, 17. & 22, 17. & 29,18 Bar.3,30. Matt.10,24,37. Luc.6,40.

Super seu supra i.contra.Iudic.16,20. Iob 31,21.Psal. 12,3.& 14,5. & 26,2. & 36,12. & 37,17. & 40, 10. & 54,13. & 82,4. & 85,14. & 108,2. & 118, 69. & 137,7. Eccles.10,4. Eccli 9,1. & 35,18 Isa. 1,1 & 13,2. & 57,4. Ier.6,4. & 22, 7. & 51,35. Thr.1,5. Ezech.23,5. & 35,13. & 38,16. & 39,1. Dan 4,21. & 11, 30.Ose 8,1.Am.3,1.& 5,1. & 7, 16.Mich.1,2 & 5,5,9. Nah.1,14. Soph.2,5,8, 10. Zach.1,2.& 2,9 & 12,1.Mal.3,13.1.Mach 7,42. Mar.3,25 & 10,11. & 13,8. Luca 9,1. & 10,19. & 11,17.Ioan.18,4 Rom.1,18. Gal. 3,15.

Super, subintelligitur.Isa.65,18.Thr 1,14

Superlatiuum vide Positiuum, & Substantiuum.

Superuacuè.i sine causa Psal 34,7.

Superstites.i.reliqui Ier.39,9.

Sustinere,pro,expectare sæpe.

Surge i.agedum 2. Esd.9,5.

Surgere vel exurgere,pro,expergisci Matth 1,24.Eph. 5,14.

Surgere vel consurgere, pro, nasci, vel extare, vel stare, vel firmari, vel excitari, vel apparere. Deut. 34,10. 1 Reg 13,14.Dan 7,17.Matt.11.Luca 7,16.

Suscitare.i.exequi. 1 Reg 3,12.

Suscitare i.stabilire 4 Reg.23,3 2 Par.7,18 Ier.11, 5 & 28, 6.

Suscitare.i erigere,vel statuere.Deut.29,13 Am. 5,2.

Suscitare .i. excitare. 1.Par.17, 11. Isaia 7,6. Dan.2. 44.Ioel.3,9 Agg.1,14. 1.Mach 3,49. Act.5,30.

Suscitare.i restituere. Am.7,2.

Superare.i.superesse 4 Esd 4,48.& 11,34,39 & 12, 2.& 16,23. Sap.11,22.

Superare.i.abundare.2.Pet. 1,8.

T.

TABERNACVLVM.i domus.1.Reg.17,54.

Tacere. vide silere.

Tamen.i certè.Gal.3,15.

Tamen, subintelligitur. Iob 3,26. Ier. 14,9, Luca 7,8. Ioan 8,55. Gal.4,1 2. Tim.2.13.

Tantum i.satis Deut 2,28.

Tantùm. vide solùm.

Tanquam, vide velut.

Temere, subintelligitur Matt.7,1. Luca 6,37.

Tempus i opportunitas. 1.Mach 12,1.& 15,34.

Tenebræ i calamitates.Iob 3 23.& 15,23,30.& 29,3. Ps.54,6.Isa.58,10.Thr 3,2 Ioel.2,2.& 3,15. Am. 5.18 & 8,9. Mich.7,8. Soph.1,15.

Tenebræ.i dæmones.Luc.22,53 Col.1,13.

Tentare .i. probare; & tentatio ,probatio Gen. 22, 1. Exod.16,4 Tob.2,12.Gal 4,14 1.Pet.4,12.

Tentatio.i.afflictio,seu tribulatio.Iacob.1,2.

Testamentum.i.pactum,seu fœdus.Iudic 9,18 Psal.24. 10,14. & 43,18 & 49,16. & 54.21. & 73 20. & 77,10,37 & 82,5 & 88,4,29. & 102,18. & 104, 8,10. & 105,45. & 110 5 & 131,12 Sap 18,22. Eccli 11,21. & 16,25. & 17,17 & 14 32 & 28, 9. & 39,11. & 42,2. & 44,20. & 45,3.19. & 47, 13. Dan 3,34 & 11,32 1 Mach.1,12.& 2,27,50. & 4,10. 2.Mach.1,2. & 7,36.& 8,15. Act. 3,25, & 7.

& 7, 8. Rom. 9, 4. & 11, 27. Heb. 7,22. & 8,6. & 10, 16.

Testimonium.i. Arca testimonij Exod. 30,6. Leu. 16,13.

Testimonium, seu testificatio i. lex, vel praeceptum. Exo. 25,16 & 31,18. 4. Reg 11,12. Ps. 18,8. & 24,10. & 77,5,56. & 98,7. & 118,2 & 131,12. Eccli. 45, 21. Ier. 44,23.

Terra, pro, hominibus, seu terra incolis. Gen 6,11. & 9,11,13. Ios. 23,14. 1. Reg. 14,29. 3. Reg 2,2. 1. Par. 16,30. Iob 20,27. Psal. 45,7. & 46,3. & 49,1 & 65, 2 & 68,35 & 76 19. & 95,9. & 97,4. & 98,1. & 99,1. & 103,13 Sap. 1.1. Isa 49,8. Ioel. 3,16. Am. 7,10. Matt. 5,13. & 10,15.

Tibi.i in tuam vtilitatem. Exod 12,13.

Tibi.i. contra te. 2. Esd 1,6. Psal. 118,12.

Tibi.i. coram te Psal 50,6. Ier. 14,7,20.

Temere i. temerere E, b.5 33.

Timor .i. quod timetur. Gen. 31, 42, 53. Isa. 8,12 & 33,18.

Timor & formido, seu timor & tremor .i. magnus timor. 1. Mach 3,25 & 12,28. 1 Cor 2,3.

Timoratus.i pius, seu religiosus. Luca 2,25. Act. 8,2. & 22,12.

Titulus.i. statua, vel columna Gen. 28,18 & 31,45. & 35,20. Exod. 24,4. 4. Reg 23,17.

Tota die.i omnibus diebus Psal 24,5 & 37,13. & 43, 9, 21 & 51,3. & 55,5. & 70.8,24 & 71,15. & 72, 14. & 85 3. & 87.10. Thr. 3,3. Ose 12,1.

Transmigrare i. facere migrare Thr. 4,22.

Transgressio i abundantia. Thr 3,19.

Transire i. praetermittere. Ezech 24,14.

Tripliciter i multipliciter, seu valde. Prou. 22,20. Eccli. 43,4.

Tunc, subintelligitur. Gal 1,19.

Turpitudo, pro, pudendu. Leu. 18,6,7.

V.

VAs i. corpus. 1. Reg 21,5. 1. Thes. 4,4.

Vasa.i. instrumenta vel arma. Gen. 49,5. Exod. 31,7. Num 1,50. 4. Reg. 20,13. 2. Esd 12,35. Psal. 70,22. Eccli 43,2. Isa. 10,28 & 13,5. & 22. 24. & 32,7. & 54,17. Ier. 21,4. & 46,19. & 50,25. & 51, 20. Ezech 9.1. & 23,26. & 40,42. Am. 6,5. Ion. 1,5. Zach 11,15. 1. Mach. 1,23. & 12,29. Mar. 3,27. Act 9,15.

Vasa mortis.i. tela mortifera. Psal. 7,14.

Vbi, pro, vnde Ioan. 7,42.

Vbi, pro, quo Prou. 4,19. Luca 17,36. Ioan. 21,18. Iacobi 3,4.

Vel.i. &. Leu. 17,16.

Vel.i nempe. Num 30,17.

Velut, seu. sicut, aut tanquam subintelligitur. Deut. 4, 24. & 33.4. 2. Reg. 22,16 & 23,20. 4. Reg. 19,28. Iob 29,24 & 28.8,9,10 Psal. 11,7. & 16,3 & 17, 9,10,11,15,31. & 31,1. & 43,6. & 44,2. & 67,31. & 68,2. & 69,8. & 76,17. & 77,23. & 89,5. & 40,4. & 92,1. & 101,14. & 103,4. & 104 41. & 106,33,40. & 118,141. & 119,4. Prou 4,3. & 5, 19. & 25,20. & 26,6. Cant. 1,3. & 4,13,14,15 Sap. 10,7. & 15,19. & 17,16. & 19,7. Eccli. 6,32 & 14, 24. & 21,24. & 12,6,30 & 26,23,24 & 40,15,16. & 45,31. Isa 9,18 & 10,33. & 13.8. & 22, 23. & 28,2. & 30,30. & 32,2. & 33,12. & 40,12. & 41, 14. & 45,14. & 49,16. & 50,3. & 54,6. & 65,6. & 66,1 Ier. 2,23. & 5,8. & 11,9 & 15,7. & 17,11. & 22,24 & 30, 17. & 31, 9. & 46,20. & 49,23. Thr. 3,9,10. & 3,44. & 4,11,14 & 5,3. Bar 3,10. Ezec. 16,53. & 19,2,13. & 28,2. Ose. 8,9 & 10,9. & 12,7. Ioel. 2,3. Ion 2,7. Mich. 7,14,19. Nah. 1,3. & 3,13. Soph 1,12. & 2,9. Zach 2,5,12. & 3,2 & 6,5. & 9,14,15. & 10,5 & 12,3. Mal. 2,16. & 3,3. 12. & 4,1,3. 1. Mach. 2,62. Matt. 5,34.35. Mar. 9, 49. & 10,8 Luca 3,45. Ioan. 4,14. Act. 20,22. Ro. 7,8. & 11,1. 1. Cor. 9,22. & 10,2. & 13,11,12. & 14,9. 2. Cor. 12,11. Eph 4 4,14. Heb, 10,29. Iacob. 2,10. & 4,14. & 5,5. 1. Pet. 3,20. 2. Pet. 2,17. Iud. 12,13.

Vel, subintelligitur. Eccli. 28,33.

Velamen oculorum.i pudoris defensio. Gen. 20,16.

Velle.i. optare. Matt. 15,28. & 19,17. Luc. 10.24. & 16, 26. Ioan. 1,5. & 12,21. Rom. 16,19. 1. Cor. 7,7, 32. & 14,15.

Velle.i. amare. Matt. 27,43.

Venundatus.i. totus deditus. 3. Reg 21, 20. 1. Mach. 1, 16. Rom. 7,14.

Venire, pro, abire Ier 31,9.

Venite, pro, agite dum. Gen. 11,13.

Venter, seu vterus i. mens, seu interiora. Iob 32, 18. Ps. 30,10. Prou. 18,8,20. & 22,18. Eccli. 51,29. Isa. 16, 11. Ier. 4,19. Thr. 1,20. Eze. 3,3. Aba. 3,16. Io. 7,38.

Venter.i. desiderium. Psal. 16,14.

Ventus.i. Orbis pars. Ier. 49,32. Ezec. 5,10,12 & 12, 14. & 17,21. Dan. 8,8. & 11,4. Mat. 24,31.

Verbum Domini.i. prophetia. 4. Reg. 4,44.

Verbum i. doctrina. Ioan. 5,24, 38. & sepe in Pauli Epistolis.

Verbum pro re, seu negotio. Exod. 1,14. & 23,8. Deut. 4,9. & 8,3. & 16,19. 1. Reg. 3,11. & 25,37. 2. Reg. 1,4. & 2,6. & 11,27. & 12 14. 3. Reg. 12,24,30 & 13,33. & 18,36. & 21,1. 4. Reg. 17,11,12. & 20, 13. 2. Par. 36,8. 1. Esd. 7,1. Iob 20.29. Psal. 7,1. & 21,2 & 64,4. & 104,27. & 140,4. Pro 22,12. Sap. 17,1. Eccli. 16,9. & 23,17. & 34,12. & 48,14. Isa. 39,2. & 42,16. Ier. 7,22 & 32,17,27. & 40,16. & 42,3. & 44,17. Dan. 2,10. Am. 3,7. Zach 8,16, 1. Mach. 7,33. & 9,22,37. Matt. 4,4 & 18,16 & 19,11. Mar. 11,29 Luca 1,65. & 2,15,19. & 4,4, 36. & 20,3. Act. 5,32. & 11,14. & 13,42. & 15, 6. Rom. 9,28. 1. Cor. 1,5.

Verbum.i praeceptum, vel imperium. Psal. 118,147. & 147,18. & 148,8. Sap. 12.9. Eccli. 39, 22. & 44,4. Dan. 3,55. Ioel. 2,11. 1. Mach. 2,55. & 3,14. Luca 5.6. 1. Ioan. 2,5. Apoc. 3,8.

Verbum i petitio. Exod. 8,13.

Verbum i promissio. Ier. 29,10.

Veritas.i. fidelitas. Gen. 24.49. Isaia 61,8.

Veritas.i. iustitia rectitudo, seu probitas. Tob 1,1. Ps. 5,10 Prou. 16,6 & 20,28. Eccli. 27,10. & 31, 28. Ezec. 18,9. Ioan. 3,21. & 8 44. Rom. 3,7. 1. Cor. 13, 6. 2. Cor. 13,8. Eph. 4,15. Phil 1,18.

Verum i. perfectum, seu iustũ. Dan. 3.27,28. & 4.34.

Veritas & iudicium.i iustum iudicium. Dan. 3,28.

Veritas.i stabilitas. 4. Reg. 20,19.

Verumtamen.i. ideirco. Matt. 11,22.

Vestes mutatoriae.i pretiosae. 4. Reg. 5,5,22.

Vespere

Vespere & mane.i.die & nocte.Gen.1,5.
Via,seu via Dei.i.Dei praecepta vel doctrina.Deu.8,6. & 10,12.& 13,5.& 19,9 & 26,17.& 28,9.& 30,16.& 32,4.*Iosu.*22,5.*Iud.*2,22. 1.*Reg.*8,3. 2.*Reg.*22,22. 3. *Reg.*2,3,4. & 3,14. & 8,58. & 11,38. 4.*Reg.*21,22.1 *Par.*6,16. *Psal.*36,34. & 118,151. *Isaio* 2,3. & 58,2. & 64,5 *Ose.*14,10. *Mich.*4,2. *Act.*19,23.
Via.i opera.Prou 8,22.*Isa.* 58,13.*Ose* 4,9. *Agg.*1,3.
Via.i.ratio. Bar 3,37.
Via,seu via i.mos,seu vita ratio aut institutum.Exod. 32,8. *Iosu.*1,8. 3.*Reg.*1,49.& 8,39.& 13,26.& 16,2.& 22,53. 4.*Reg* 8,18.& 22,2. 2.*Par.*6,23.& 7,14.& 11,17.& 18,22.& 17,3.4 *Esd.*10,13. *Psal.* 1,1,6.& 17,33.& 102,7.& 118,1.& 145,10.*Pro.* 4,26.& 6,6 & 22,6.& 31,3 *Eccle.*33,11.*Isa.*3,11. *Ier.*21,8. & 22,21.& 32,39.*Ezec.*14,22.*Ose.*10,13. *Ion.*3,8.*Act.*9,1.& 19,9. *Iacobi* 1,8 *Iuda* 11.
Vicissitudo i retributio,vel remuneratio. 2.*Reg.*19,36. *Iudit.*6,17. *Isa.*39,18. *Ioel.*3,4.
Videre.i prouidere. 3.*Reg.*12,16.
Videre.i nosse. Deut 9,2.
*Videre.i.frui. Eccles.*3,13.
*Videre.i.cauere.Deut.*2,4.*Matt.*18,10. & 24,4.*Mar.* 13,9. 2.*Ioan.*8 *Phil.*3,2.
Videns.i.Propheta. 2. *Reg.* 13,27. & 24,11. 1.*Par.*9,22. & 21,10. & 25,3.*Am.*7,12.
*Videre.i particeps esse.Ioan.*33,36.
*Videre.i.approbare.Abac.*1,13.
*Videre.i.audire. Gen.*32,24. *Exod.*20,18.
*Videre faciem alicuius.i.esse ei familiarem. Ier.*51,15. *vide,Facies.*
*Videre quòd sit bonum.i placere.Gen.*1,4.
Vigil.i. Angelus. Dan. 4,10.
*Vinum.i,voluptas. Cant.*1,2.
*Vinum.i punitio.Mich.*2,11.
Vinum.i sanguis. Gen 49,11.
Vir.i Angelus specie viri. saepe.
Vir mortis.i morte dignus. 3. *Reg.*2,26.
Vir Belial.i.improbus. 2.*Reg* 16,7.
Vir sanguinum.i.homicida, seu sanguinarius homo. 2. *Reg* 16,7. *Psal.*5,7.& 25 9. & 54,24. & 58,3. *Eccle* 34,25.
Vir Dei .i. Propheta.
Vir.i.quisque,vel quisquam. 3. *Reg.*12,24. *Eccli.*37,28. *Isa.* 14,18.& 32,2.& 50,2.& 53,3.*Ier.*2,6.& 12,15.*Ose* 2,10.& 4,4.*Ioel.*2,7 *Ion.*1,7 & 3,8.*Mich.* 4,4.& 7,2.*Soph.*2,11.*Agg.*2,23. *Zach.*3,10. & 8,4. 1.*Mach.*2,40.
*Virga.i.baculus.Exo.*4,2.*Mat.*10,10.*Mar* 6,8.& 9,3.
*Virtutes.i.miracula Matt.*7,22.& 11,21.*Mar* 9,39. *Luc.*19,37.1.*Cor.*12,10.2.*Cor.*12,12.1.*Thes.*1,5. *Heb* 2,4.
*Virtutes.i.exercitus. Iudit.*3,7.& 14,27. *Ps.*23,10,& 32,6,16.& 43,10.& 45,8.& 47,9. & 58,6. & 59,12.& 67,13. & 68,7. & 79,5.20.& 83,2,13. & 88,9.& 102,21.& 107,12.& 133,15. & 148,2. 1 *Mach.*1.4 & 3,10,40 & 5,56. & 6,6. & 9,43. & 13,54. 2 *Thes.*1,7.
*Visio i.quod videtur. Dan.*8,13. & 10,14. *Abac.*2,6.
Visio i.prophetia 1 *Reg* 3,1.
*Visitare.i.punire. Exo.*20,5. & 32,34. *Leu.*18,25.& 26,16.*Nu.*14,18.& 16,29.*Isa.*17,3. & 19,6.*Ier.* 13,21.& 23,2.& 50,27.*Eze.*38,8.*Ose.*1,4.& 2,13.& 4,14. & 8,13. & 9,7. *Am.*3,2.*Soph.* 3,7. *Zach.*10,3.
Vita comite.i viuente eo de quo sit sermo. Gen 18,10. 4.*Reg.*4,16.
*Viuere.i.seruari,vel esse incolumen.Iosu.*6,25.*Ioan.*4,50.
Viuificare.i vinum relinquere,vel seruare 1.*Reg.*27,11.*Psal.*137,7.& 143.11.*Act.*7.19.
*Viuit anima tua.i per vitã tuã.*1 *Reg.*17,55.*Iudit.*12,4.
*Viuere in gladio i esse bellicosum.Gen.*27 40.
*Vix,subintelligitur. Ier.*11,5.
Vltra.i.alius. 3. *Reg* 8,60.
*Vltra.i per longum tempus.Ioel.*2,19.
Vmbra i. protectio,saepe.
*Vmbra mortis.i.maxima tenebra. Iob.*10,21. & 12,21. & 34,22.*Psal.*22,4 & 43,20.& 57,7.*Isa* 9,2.*Ier.* 13,16 *Matt.*4,16. *Luca* 1,79.
*Vna die i.tandem aliquando.*2.*Esd.*4,2.
*Vnus i.vnusquisque.Iud.*8,18. *Ezec.*1,6.& 10,14.
*Vnum.i idem.*1.*Cor.*11,5.& 12,9,13.
Vnum.i.tale. 2. *Reg.*13,2.
*Vnum.i.primum Gen.*1,3.*Psal.*103,13.*Ezech.*29,17. & 31,1.& 45,18. *Dan.*9,2. *Agg.*1,1. *Mar.*16,1. *Luc.*24,1.*Ioã* 20,1.*Act.*20,7.1.*Cor.*16,2.*Apo.*6,1.
*Vocare.i.inuocare Gen.*16,13.
*Vocatus i.vocatione. Rom.*1,1. 1.*Cor.*1,1.
Vobis.i.contra vos Iacobi 5,3.
Vobiscum.i.inter vos. 1. *Pet.*2,13.
*Voluntas.i,affectus. Gen.*49,6.
*Voluntas i.petitio. Psal.*20,3.
*Vox,pro sono,vel tonitruo.*1.*Reg.*12,17.*Ps.*76,18,19. *Ioan.*3,8.
*Vsque.i super.Psal.*107,5.
*Vsque ad. subintelligitur.Psal.*2,8. *Am.*9,1.
*Vsque ad vnum.i.ne vnus quidem.Ps.*13,3.*Rom.*3,12.
Vsquequo vide,Donec.
*Vsque.subintelligitur.Rom.*3,26. *Phil.*1,10.
*Vt.i.sic vt. Rom.*5,20.& 7,13.& 12,2.*Tit.*3,13. *Heb.* 6,12. & 11,3.
*Vt.i.ita vt.Psal.*84,10. & 85,11.
Vt.i.itaque. Psal. 94,11.
Vt.i si Ioan. 15,8.
*Vt,subintelligitur.Gen.*49,9,17,27.*Deut.*33,22.*Prou.* 26,6.*Isa.*44,4. *vide,Velut.*
*Vt plurimum,subintelligitur.*12,34. & 16,10. *Ioan.*4,44.& 15,13.1.*Tim.*5,23.
*Vuluã aperire.i foecundã reddere.Gen.*29,31.& 30,22.
*Vulnerati.i.occisi.Thr.*2,12.
Vultus.i.ira. 1.*Pet.*3,12.

Z.

Z*ELUS.i indignatio vel vltio. Ps.*78,5.*Eccli.*40,4. *Isa* 59,17.*Eze* 23,25.& 36,5,6.& 38,19.& 39,25. *Act.*13,45.& 17,5.
*Zelus.i.aemulatio vel inuidia.Eze.*35,11.1.*Mach.*8,16. *Act.*13.45. 1.*Cor.*3,3 *Iacob.*3,14.
Zelus.i.vehemens amor. 4.*Reg.*19,31.*Isa.*63,15.
Zelare i.inuidere. Eccli 37,7. *Act.*17,5.*Ias* 4,2.
*Zelare vel zelari.i. vehementi amore agi, vel agere, vel prosequi Nu.*25,13. 3. *Reg.*19,10. *Iudit.*9,3. *Eccl.* 51,24.*Ioel.*2,18.*Zac.*1,14.& 8,2.1.*Mac.*2,26,54,58.

F I N I S.

IN-

INDEX TOTIVS SCRIPTVRAE COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, posteriori versus, nisi sicubi vnum tantùm est caput, tum enim soli versus indicantur.

Notandum verò, quia Biblia numeris variant, quærendum esse locis proximis, quod in notatis hic fortè non reperietur.

A.

B.

C.

Christi-

Cant.

D.

opera

immuta-

G.

H.

Hospita-

Iustitio.

N.

O.

P.

Pecca-

Eccli.

Q.

R.

Repro-

S.

Satietas.

T.

V.

F I N I S.

DEO GRATIAS.

SELE-

SELECTÆ QVÆDAM SCRIPTVRÆ SENTENTIÆ, ORDINE ALPHABETICO.

AMbulauit Enoch cum Deo. Gen. 5.
Ambula coram me, & esto perfectus. 17.
A Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius aliud loqui. 24.
Abstulit Deus opprobrium meum. 30.
Afflictionem meam & laborem respexit Deus. 31.
Audiui gemitum filiorum Israel Exod. 6.
Armati ascenderunt filij Israel de terra Ægypti. 13.
Aduenam non contristabis. 22.
Anima omnis carnis in sanguine est. Leu. 17.
A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. 23.
Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vosq; eritis populus meus, 26.
Addam plagas vestras in septuplum propter peccata vestra. 26.
Abominabitur vos anima mea. 26.
Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Nu. 13.
Ad vnius testimonium nullus condemnabitur. 35.
Ama Dominum Deum tuum, & obserua præcepta eius omni tempore. Deut. 11.
Auersatur Dominus omnem iniustitiam. 25.
Abscondita Domino Deo nostro; quæ manifesta sunt nobis. 29.
Assumat ebria sitientem. 29.
Assumpsit eum, atque portauit in humeris suis 32.
Amantissimus Domini, habitabis confidenter in eo. 33.
Absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à Domino, & eius vestigia relinquamus. Ios. 22.
Aperui os meum ad Dominum, & aliud facere non potero. Iud. 11.
Amaritudine valde repleuit me omnipotens. Ruth 1.
Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore. 1. Reg. 2.
Absit à me hoc peccatum, vt cessem orare pro vobis. 12.
Acceptus erat in oculis vniuersi populi. 18.
Ab impiis egredietur impietas. 24.
Anima custodita quasi in fasciculo viuentium apud Dominum. 25.
Audiui vocem tuam, & honoraui faciem tuam. 25.
Apparet quòd stultè egerim, & ignorauerim multa nimis. 26.
Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas. 30.
Amabiles, & decori valde in vita sua. 2. Reg. 1.
An ignoras quòd periculosa sit desperatio? 2.
A[illegible] eius in amaritudine est. 4. Reg. 4.
A[illegible]ma esurienti etiam amara dulcia esse videntur. Iob 6.
Ab occultis meis munda me. Psal. 18.
Adiutor meus esto, ne derelinquas me, nec despicias me Deus salutaris meus. 26.
Accedite ad eum, & illuminamini. 33.
Anima mea exultabit in Domino. 34.
Apud te est fons vitæ. 35.
A fortitudine manus tuæ ego defeci. 38.
Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris. 39.
Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. 50.
Adiutor meus tibi psallam. 58.
Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris. 69.
Annos æternos in mente habui. 76.
Adiuua nos Deus salutaris noster, propter gloriam nominis tui Domine. 78.
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 84.
Afferte gloriam nomini eius. 95.
Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundùm misericordiam tuam. 108.
Auerte oculos meos ne videant vanitatem. 118.
Adiuua me & saluus ero 118.
A iudiciis tuis timui. 118.
Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. 120.
Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. 137.
Ad te Domine Domine oculi mei, in te speraui. 140.
Audiens sapiens sapientior erit. Prou. 1.
Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ 1.
Argue sapientem, & diliget te. 9.
Abominabile Domino cor prauum. 11, 15.
Abominatio est Domino labia mendacia. 12.
Amici diuitum multi. 14.
Abominatio est Domino via impij. 15.
Abominatio Domino cogitationes malæ. 15.
Abominatio est Domino omnis arrogans. 16.
Ante ruinam exaltabitur spiritus 16.
Abominabilis apud Deum qui iustificat impium, & qui condemnat iustum. 17.
Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa. 17.
Abominabile apud Deum pondus & pondus, mensura & mensura 20.
Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit non recedet ab ea. 22.
Abominatio hominum detractor. 24.
Anima saturata calcabit fauum, anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet. 27.
Adolescentia & voluptas vana sunt. Eccli. 11.
Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est Cãt. 5.

Amore langueo. 5.
Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerũt. 6.
Æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum. Sap. 15.
Angelorum esca nutriuisti populum tuum. 16.
Accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Eccles. 2.
Altiora te ne quæsieris. 3.
Altissimus est patiens redditor. 5.
Amico fideli nulla est comparatio. 6.
Amicus fidelis medicamentum vitæ. 6.
Auerte faciem tuam à muliere compta. 9.
Auaro nihil est scelestius. 10.
Ante mortem ne laudes hominem quemquam. 11.
Altissimus odio habet peccatores 12.
Aduocatus à potentiore, discede, ex hoc enim magis te aduocabit. 13.
Antequam loquaris disce. 18.
Ante orationem præpara animam tuam. 18.
Audisti verbum contra proximum tuum? commoriatur in te. 19.
Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de eo. 19.
Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes, est enim regressus ad amicum. 22.
Arcana amici qui denunciat fidem prodit. 27.
Audi tacens. 32.
Adolescens loquere in tua causa vix cũ necesse fuerit. 32.
Asino cibaria, & virga, & onus 33.
Ab immundo quid mundabitur? 34.
Anima viri sancti enuntiat aliquando vera quàm septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. 37.
Ante omnem actum præcedat te consilium stabile. 37.
A tristitia festinat mors. 38.
Audiuimus superbiã Moab, superbus est valdè. Isa. 16.
Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. 26.
Alienum est opus eius, peregrinũ est opus eius ab eo. 28.
Ad vocem clamoris tui statim vt audierit respondebit tibi. 30.
Audite me duro corde qui longè estis à iustitia. 46.
Antequam fieret ibi eram 48.
Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te 54.
A facie malitiæ collectus est iustus. 57.
Annuntia populo meo scelera eorum. 58.
Æquitas non potuit ingredi. 59.
Antequam clament ego exaudiam. 65.
Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? 66.
Attriuisti eos, & noluerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti. Ier. 5.
Audi popule stulte qui non habes cor 5.
A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. 6.
Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos. 6.
Attendi, & auscultaui nemo quod bonũ est loquitur. 8.
Ascendit mors per fenestras. 9.
Ambulat vnusquisq; post prauitatẽ cordis sui mali. 16.
Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde. 48.
Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui. 49.
Adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius. 51.
Anima quæ tristis est super magnitudinem mali, & incedit incurua & infirma dat tibi gloriam Domine. Bar. 2.
Audi Domine, & miserere, quia Deus es misericors. 3.
Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Eze. 2.
Attritæ frontis est & duro corde. 3.
Abij amarus in indignatione spiritus mei. 3.
Argentum eorum & aurum eorum, non valebit liberare eos in die furoris Domini. 7. & Soph. 1.
Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum. 11.
Auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius. 16.
Anima quæ peccauerit ipsa morietur. 18.
Appensus es in statera, & inuentus es minus habens. Dan. 5.
Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum. Ose 9.
Auaritia in capite omnium. Am. 9.
Abyssus vallauit me. Ion. 2.
Abominamini iudicium & omnia recta peruertitis. Mich 3.
Ad Dominum aspiciam, expectabo Deum Saluatorem meum. 7.
Ante faciem indignationis eius quis stabit? Nah. 1.
Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerũt. Soph. 1.
Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, &c. Mal. 3.
Attendit Dominus, & audiuit. 3.
A fructibus eorum cognoscetis eos. Matt. 7.
Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. 11.
Ascendit in montem solus orare. 14.
Apud Deum omnia possibilia sunt. 19.
Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. 21.
Adauge nobis fidem. Luc. 17.
Attendite vobis, ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. 21.
A meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hæc loquor. Ioan. 8.
Animam meam pono pro ouibus meis. 10.
Ambulate dum lucem habetis 12.
Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus Episcopos, &c. Act. 20.
Aure audietis, & non intelligetis. 28.
Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. Rom 13.
Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, &c. 1. Cor 2.
A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. 11.
Æmulamini charismata meliora. 12.
Ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt abundetis. 14.
Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo. 2. Cor. 9.
Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Gal 6.
Ab omni specie mala abstinete vos. 1. Thes. 2.
Attende lectioni exhortationi, & doctrinæ. 1. Tim. 4.
Attende tibi & doctrinæ 4.

Adhortamini vosmetipsos per singulos dies. Heb. 3.
Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius.4.
Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei. 10.
Amicitia huius mundi inimica est Dei. Iacob.4.
Appropiate Deo, & appropinquabit vobis.4.
Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes. 1. Pet.4.
Aduersarius vester diabolus tanquã leo rugiẽs circuit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. 5.
Aspectu & auditu iustus erat 2. Pet 2.
A quo quis superatus est, huius & seruus est. 2.
Adueniet dies Domini vt fur. 3.
Absterget Deus omnem lacrymã ab oculis eorũ. Apo.7.

B.

BENEDICAT tibi Dominus, & custodiat te. Num. 6.
Bona res est quam vis facere Deut.1.
Bona est terra quam Dominus Deus noster daturus est nobis.1.
Bene omnia locuti sunt.5.& 18.
Benedictus filius meus Domino. Iud.17.
Benedicat tibi Dominus. Ruth 2.
Benedictus sit qui misertus est tuí.2.
Benedictus sit à Domino.2.
Benedicta es à Domino filia.3.
Bonus es tu in oculis meis sicut Angelus Dei.1.Reg.29.
Benedicti vos à Domino qui fecistis misericordiam hãc. 2. Reg.2.
Benedixit Dauid populo in nomine Domini exercituũ 6.
Beati qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. 3. Reg.10.
Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, &c. Tob.12.
Beatus homo qui corripitur à Deo. Iob. 5.
Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectũ. Ps.15.
Beati quorum remissæ sunt iniquitates. 31.
Beata gens cuius Dominus Deus eius.32.
Benedicam Dominum in omni tempore semper laus eius in ore meo.33.
Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius. 39.
Beatus quem elegisti, & assumpsisti. 64.
Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me.65.
Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus.66.
Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.71.
Beati qui habitant in domo tua Domine.83.
Beatus vir cuius est auxilium abs te.83.
Beatus homo qui sperat in te.83.
Beatus homo quem tu erudieris Domine.93.
Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. 102.
Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.111.
Benedixit omnibus qui timent Dominum. 113.
Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde exquirunt eum. 118.
Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me. 118.
B[illegible] es tu.118.
Bonum mihi, quia humiliasti me.118.
Bonũ mihi lex oris tui super millia auri & argenti.118.
Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. 127.
Beatus populus cuius Dominus Deus eius. 143.
Benedicam nomini tuo in seculum. 144.
Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. 145.
Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. 146.
Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Prou.3.
Bibe aquam de cisterna tua 5.
Bonis amici consiliis anima dulcoratur.27.
Beatus homo qui semper est pauidus. 28.
Benignus est Spiritus sapientiæ. Sap.1.
Bonorum laborum gloriosus est fructus. 3.
Bona & mala à Deo sunt. Eccli.11.
Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo. 14.
Beatus vir qui in sapientia morabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei.14.
Beatus qui inuenit amicum verum. 25.
Beatus qui enarrat iustitiam auri audienti. 25.
Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei. 25.
Beati omnes qui expectant Dominum. Isa. 30.
Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscum. Ier.7.
Benedictus vir qui confidit in Domino 17. (Thr.3.
Bonus est Dominus sperãtibus in eũ, animæ quærẽti illũ.
Bonũ est cum silentio præstolari salutare Dei.3.
Bonũ est viro cũ portauerit iugũ ab adolescẽtia sua.3.
Beati sumus, quia quæ Deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Bar.4.
Benedicta gloria Domini de loco suo. Ezec 3.
Benedicite omnes religiosi Domino Deo. Dan.3.
Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se. Nah.1.
Beati pauperes spiritu, &c. Beati mites, &c. Beati qui lugent, &c. Beati qui esuriunt. Matt.5.
Benefacite his qui oderunt vos.5.
Bonum est nos hic esse.17.
Beatus seruus quem cùm venerit dominus eius inuenerit sic facientem. 24.
Benedicite maledicentibus vos Luc 6.
Benignus est super ingratos & malos.6.
Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud. 11.
Beati serui illi quos cùm venerit dominus inuenerit vigilantes.12.
Beatus qui manducat panem in regno Dei. 14.
Bonus pastor animam suum dat pro ouibus suis. Ioã.10.
Baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum. 19.
Beati qui non viderunt & crediderunt.20.
Beatius est magis dare quàm accipere. Act.20.
Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundùm autem duritiam tuam, &c. Rom 2.
Benedicite persequentibus vos. 12.
Beatus qui nõ iudicat semetipsum in eo quod probat.14.
Bonum facientes non deficiamus. Gal.6.
Bonum depositum custodi 2. Tim.1.
Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus n. hostiis promeretur Deus. Heb.13.
Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Iacob. 1.

Beati

Beati mortui qui in Domino moriuntur. Apoc. 14.
Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. 16.
Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. 19.
Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, &c. 20.
Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni. 22.

C.

COgitatio cordis intenta ad malum omni tempore Gen. 6.
Corrupta terra coram Deo, & repleta iniquitate 6.
Cur tentatis Dominum. Exo. 17.
Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit. 32.
Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum. 32.
Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Leu. 18.
Coram cano capite consurge. 19.
Confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti. 26.
Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Nu. 6.
Cur afflixisti Domine seruum tuum? 11.
Custodi temetipsum, & animam tuam solicitè. Deu. 4.
Custodite solicitè animas vestras 4
Custodite, & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis. 5.
Caue diligenter ne obliuiscaris Domini. 6. & 8.
Circuncidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius. 10.
Cauete ne fortè decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino. 11.
Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo versaris in terra. 12.
Clamauimus ad Dominum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, &c. 26.
Circuncidet Dominus cor tuum, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde. 30.
Confortare, & esto robustus. 31.
Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui 32.
Confortare, & esto robustus valde, vt facias omnem legem. Ios. 1.
Citò deseruerunt viam per quam ingressi fuerant patres eorum Iud. 2.
Cessauerunt fortes in Israel. 5.
Cor meum diligit principes Israel 5.
Cur quæris nomen meum quod est mirabile? 13.
Cur tantum nefas in vobis repertum est? 20.
Cuius erunt optima quæque Israel? nónne tibi? 1. Reg 9.
Celebre factum est nomen eius nimis. 18.
Completa est malitia eius. 20.
Conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti 22.
Canem mortuum persequeris, & pulicem vnum. 24.
Completa est malitia aduersus dominum tuum. 25.
Confortatus est Dauid in Domino Deo suo 30.
Confortentur manus vestræ, & estote filij fortitudinis. 2. Reg. 2.
Cæcus & claudus non intrabunt in templum. 5.

Consilium Achitophel quasi si quis consuleret Deum sic erat, &c. 16.
Cœli cœlorum te capere non possunt. 3. Reg 8.
Currus Israel & auriga eius. 4. Reg. 2. & 13.
Cœpit Dominus tædere super Israel. 10.
Cùm colerent Dominũ, diis quoque suis seruiebant. 17.
Cui exprobrasti, aut quem blasphemasti? 19.
Confortare, & viriliter age, ne timeas, nec paueas 1. Par. 22.
Corde toto offerebant Domino. 29.
Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solũ habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. 2 Par. 20.
Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis. 20.
Castigauit nos propter iniquitates nostras, & saluabit nos propter misericordiam suam Tob. 13.
Confirma me Domine Deus in hac hora. Iudit 13.
Cùm inuocantem exaudierit me Deus, non credo quòd audierit vocem meam Iob 9.
Clamo ad te, & non exaudis me. sto, & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem. 30.
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, lætabor, & exultabo in te. Psal. 9.
Cognoscetur Dominus iudicia faciens. 9.
Conserua me Domine, quoniam speraui in te. 15.
Custodi animam meam, & erue me. 24.
Cantabo, & psalmum dicam Domino 26.
Credo videre bona Domini in terra viuentium. 26.
Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. 29.
Confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino. 30.
Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. 50.
Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. 50.
Confitebor nomini tuo Domine quoniam bonum est. 53.
Clamabo ad Deum altissimum. 56.
Confitebor tibi in populis Domine. 56.
Caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. 77.
Citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. 78.
Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. 84.
Confitebor tibi Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum. 85.
Cum ipso sum tribulatione, eripiam eum. 90.
Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 105. & 106 & 116. & 135.
Citò fecerunt, obliti sunt operum eius. 105.
Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum 105.
Clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. 105.
Confitebor Domino nimis in ore meo. 108.
Confitebor tibi Domine in toto corde meo. 110. & 137.
Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum, & liberauit me. Psal. 114.
Conuertere anima mea in requiem tuam 114.
Consilium meum iustificationes tuæ. 118.
Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua. 118.
Confige timore tuo carnes meas. 118.
Custodit Dominus omnes diligentes se. 144.
Cum simplicibus sermocinatio eius. Prou. 3.

Cogi-

Confidite, ego sum, nolite timere. Mar.6.
Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Luc. 12.
Cauete ab omni auaritia. 12.
Cui multum datum est, multum quaeretur ab eo. 12.
Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quaerent intrare, & non poterunt. 13.
Cùm facis conuiuium voca pauperes, debiles, claudos, & caecos, & beatus eris. 14.
Compelle intrare, vt impleatur domus mea. 14.
Cùm feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus. 17.
Capillus de capite vestro non peribit. 21.
Cum iniquis deputatus est. 22.
Claritatem ab hominibus non accipio. Ioan. 5.
Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. 6.
Crediderunt quotquot praedestinati erant ad vitam aeternam. Act. 13.
Cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Rom. 1.
Cui vult miseretur, & quem vult indurat. 9.
Corde creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutem. 10.
Carnis curã ne feceritis in desideriis. 13.
Cùm sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis? 1. Cor. 3.
Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cum aliis praedicauerim ipse reprobus efficiar. 9.
Caritatem si non habuero, nihil sum. 13.
Caritas patiens est, benigna est, nõ quaerit quae sua sunt, non cogitat malum, &c. 13.
Corrumpunt bonos mores colloquia mala. 15.
Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. 15.
Christi bonus odor sumus Deo. 2. Cor. 2.
Commendantes nosmetipsos ad omnẽ conscientiam hominum coram Deo. 4.
Cùm infirmor, tunc potens sum. 12.
Christo confixus sum cruci. Gal. 2.
Cũ timore & tremore vestrã salutẽ operamini. Phil. 2.
Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. 1. Thes. 5.
Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. 1. Tim. 4.
Cognouit Dominus qui sunt eius. 2. Tim. 2.
Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Tit. 1.
Consideremus inuicem in prouocationem caritatis, & bonorum operum. Heb. 10.
Caritas fraternitatis maneat in vobis. 12.
Contenti praesentibus. 12.
Confitemini alterutrum peccata vestra. Iacob. 5.
Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt sequamini vestigia eius. 1. Pet. 2.
Cùm pateretur non comminabatur. 2.
Caritas operit multitudinem peccatorum. 4.
Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti. 2. Pet. 2.
Cecidit, cecidit Babylon illa magna. Apoc. 14.
Cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni. 14.

D.

DOMINE *Deus quid dabis mihi? Gen. 15.*
Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum. 18.
Domine num gentẽ ignorantem, & iustã interficies? 20.
Dotauit me Dominus dote bona. 30.
Domine quare misisti me? Exod. 5.
Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. 14.
Dominus regnabit in aeternum & vltra. 15.
Dominus exaltatio mea. 17.
Doctrina & veritas erunt in pectore Aaron. 28.
Dominator Domine Deus, misericors, & clemens, patiẽs & multae miserationis, ac verax. 34.
Dominus zelotes nomen eius, Deus est aemulator. 34.
Diliges amicum quasi vosmetipsos. Leu. 19.
Deus obsecro sana eam. Num. 12.
Dominus nobiscum est, nolite metuere. 14.
Dimitte Domine obsecro peccatum populi huius, secundùm magnitudinem misericordiae tuae. 14.
Dixit Deus, & non faciet? 23.
Dominus Deus addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis. Deut. 1.
Date viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit probata. 1.
Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus aemulator. 4.
Deus misericors Dominus Deus tuus est. 4.
Dominus ipse est Deus, & non est alius praeter eum. 4.
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. 6.
Dominum Deũ tuũ timebis, & illi soli seruies. 6. & 10.
Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis. 7.
Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus, & terribilis. 7.
Dominus Deus tuus ipse transibit ante te. 9. & 31.
Domine Deus ne disperdas populum tuum, ne aspicias duritatem populi huius, & impietatem ac peccatũ. 9.
Dominus Deus vester, ipse est Deus deorũ, & Dominus dominantiũ, Deus magnus, & potẽs & terribilis. 10.
Dominum Deum vestrum sequimini & ipsum timete, & mandata illius custodite: ipsi seruietis, & ipsi adhaerebitis. 13.
Dominum elegisti, vt sit tibi Deus, & ambules in viis eius. 26.
Dominus elegit te, vt sis ei populus peculiaris. 26.
Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te. 31.
Date magnificentiam Deo nostro. 32.
Dei perfecta sunt opera, & omnes viae eius iudicia. 32.
Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus, & rectus. 32.
Dominus solus dux eius fuit. 32.
Deum qui te genuit dereliquisti. 32.
Dominus Deus vester dabit vobis requiem. Ios. 1.
Domini sententia fuerat, vt indurarẽtur corda eorũ. 11.
Dominus Deus ipse est possessio eius. 13.
Deus sanctus & fortis, aemulator est. 24.
Domino Deo nostro seruiemus, & obedientes erimus praeceptis eius. 24.
Dominus audiebat afflictorũ gemitus, & liberabat eos. Iud. 2.
Dominus in fortibus dimicauit. 5.
Diuiso contra se Ruben magna animorum reperta est contentio. 5.
De caelo dimicatum est contra eos. 5.
Dominus tecum virorum fortissime. 6.
Doluit Dominus super miseriis eorum. 10.
Dominus qui haec audit ipse testis est. 11.

Do-

in visceribus eorum. 31.
Dabo tibi apertum os in medio eorum. 29.
Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. 36.
Domine Deus tu nosti. 37.
Dabo vobis spiritum, & viuetis 37.
Dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. Dan 4.
Ducam eam in solitudinē, & loquar ad cor eius Ose. 2.
Dicent montibus, operite nos; & collibus, cadite super nos. 10.
Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. 13.
Detestor ego superbiam Iacob, dicit Dominus. Am. 6.
Desperata est plaga eius. Mich. 1.
Dominus lux mea est. 7.
Deus æmulator, & vlciscens Dominus. Nah. 1.
Dies iræ dies illa, dies tribulationis, & angustiæ. Soph. 1.
Dilexi vos. Malach 1.
Dedi ei timorem, & timuit me. 2.
Dixistis, vanus est qui seruit Deo. 3.
Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatē corde magno, & animo volenti. 2. Mac. 1.
Domine Deus terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus Rex. 1.
Dominus Deus aspiciet veritatem. 7.
Dominus non secundùm armorum potentiam, sed prout ipsi placet dat dignis victoriam. 15.
Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Matth. 4.
Diligite inimicos vestros. 5.
Domine si vis, potes me mundare. 8.
Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. 8.
Domine salua nos, perimus. 8.
Dignus est operarius cibo suo. 10.
Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. 11.
Domine saluum me fac. 14.
Dilige proximum tuum sicut teipsum. 19.
Domine miserere nostri. 20.
Domus mea, domus orationis vocabitur. 21.
Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, &c. 22.
Dimittite, & dimittemini. Luc. 6.
Date, & dabitur vobis. 6.
Dignus est operarius mercede sua. 10.
Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? dico vobis quia citò faciet vindictam illorum. 18.
Deus propitius esto mihi peccatori. 18.
Dominus operam eius desiderat. 19.
Dies vltionis hi sunt. 21.
Domine memento mei. 23.
Da mihi bibere. Ioan. 4.
Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam sed eius qui misit me. 6.
Duorum hominum testimonium verum est. 8.
Domine tu omnia nosti, tu scis quia amo te. 21.
Da Domine seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Act. 4.
Domine Iesu suscipe spiritum meum. 7.
Domine ne statuas illis hoc peccatum. 7.
Durum est tibi contra stimulum calcitrare. 9.
Domine, quid me vis facere? 9.
Domini voluntas fiat. 21.
Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Rom. 1.
Digni sunt morte non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. 1.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundùm propositum vocati sunt sancti. 8.
Dilectio sine simulatione. 12.
Dei sumus adiutores 1. Cor. 3.
Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. 3.
Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. 12.
Dum tempus habemus bonum ad omnes. Gal. 6.
Deus qui diues est in misericordia Eph. 2.
Deus noster ignis consumens est. Heb. 12.
Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. 13.
Deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiā. Iac. 4.
Dulcis est Dominus. 1. Pet. 2.
De tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. 2.
Dominum Iesum Christum sanctificate in cordibus vestris. 3.
Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. 1 Ioan. 1.
Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo 4.
Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1.
Domine Deus omnipotēs, vera, & iusta iudicia tua. 16.
Dedit Deus in corda eorum vt faciant quod placitum est illi. 17.

E.

EGo sum qui sum. Exod. 3.
Ego ero in ore tuo, doceboq; quid loquaris. 4.
Ego sum Dominus Deus sanator tuus. 15.
Ego sum Dominus Deus tuus 20.
Ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via, &c. 23.
Ego Dominus qui sanctifico vos. Leu 20. & 21. & 22.
Ego Dominus Deus vester, qui separaui vos à cæteris populis. 20.
Ego pars, & hæreditas tua. Num. 18.
En populus sapiens, & intelligens, gens magna. Deu 4.
Exaudiuit me Dominus etiam hac vice. 9.
En propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & maledictionem. 11.
Elige vitam vt viuas. 30.
Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo. 32.
Ero tecum, non dimittam, nec derelinquam te. Ios. 1.
Experiar Israel, vtrum custodiant viam Domini, & ambulent in ea. Iud. 2.
Egressa est manus Domini contra me. Ruth. 1.
Effudi animam meam in conspectu Domini. 1. Reg. 1.
Exultauit cor meum in Domino. 2.
Erat peccatum grande nimis coram Domino. 2.
Electus, & bonus, & nō erat de filiis Israel melior illo. 9.
Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem. 10.
Erat Dauid rufus, & pulcher aspectu, decoraq; facie. 16.
Ego sum vir pauper, & tenuis. 18.
Emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis. 25.
Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi. 2. Reg. 24

Erit Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis. 3. Reg. 9.
Egressum tuum & introitum tuum, & viam tuam ego presciui. 4. Reg. 19.
Erit nomen meum ibi. 23.
Exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia presumentem. Iudit. 9.
Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Iob. 9.
Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. 13.
Expecto donec veniat immutatio mea. 14.
Ecce in cœlo testis meus, & conscius meus in excelsis. 16.
Expectabam bona, & venerunt mihi mala. 30.
Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. 36.
Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. 36.
Exultabo in salutari tuo. Psal. 9.
Expecta Dominum, & viriliter age, confortetur cor tuum, & sustine Dominum. 26.
Exaudi Domine vocē deprecationis meæ, dū oro ad te. 27.
Exultabo, & lætabor in misericordia tua. 30.
Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te. 36.
Expectans expectaui Dominum. 39.
Exultent & lætentur super te omnes quærentes te, & dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum 39.
Emitte lucem tuam & veritatem tuam. 42.
Exurge quare obdormis domine, exurge. 43.
Exurge Domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum. 43.
Ecce Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. 53.
Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. 54.
Ego autem sperabo in te Domine. 54.
Exurge in occursum meum, & vide. 58.
Ego autem cantabo fortitudinem tuam. 58.
Eripe me de luto vt non infigar 68.
Exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia tua. 68.
Ego autem semper sperabo, & adijciam super omnem laudem tuam. 70.
Exurge Deus iudica causam tuam 73.
Elegi abiectus esse in domo Dei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. 83.
Exaudi me quoniam inops & pauper sum ego. 85.
Exaltate Dominum Deum nostrum. 98.
Ego verò delectabor in Domino. 103.
Escam dedit timentibus se. 110.
Exortum est in tenebris lumen rectis. 111.
Erraui sicut ouis quæ periit, quære seruum tuum Domine. 118.
Excelsus Dominus, & humilia respicit. 137.
Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio 141.
Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo. 141.
Ego diligentes me diligo Prou. 8.
Expectatio iustorum lætitia. 10.
Est via quæ videtur homini iusta nouissima autem eius deducunt ad mortem. 14. & 16.
Extrema gaudij luctus occupat. 14.
Expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi in stultitia sua. 17.
Exultatio iuuenum fortitudo eorum. 20.
Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit. 21.
Eijce derisorem, & exibit cum eo iurgium 22.
Erue eos qui ducuntur ad mortem. 24.
Ecce tu pulcher es dilecte mi. Cant. 1.
Ego dormio, & cor meum vigilat. 5.
Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? 5.
Eleemosyna resistit peccatis. Eccle. 3.
Esto firmus in via Domini. 5.
Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. 5.
Est qui labitur lingua, sed non ex animo. 19.
Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. 19.
Ex visu cognoscitur vir. 19.
Est tacens, & ipse est prudens. 20.
Est datum quod non est vtile. 20.
Eleemosynam conclude in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. 29.
Est amicus solo nomine amicus. 37.
Est sapiens, animæ suæ sapiens. 37.
Erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati. Isa 9.
Ecce Deus saluator meus, fiducialiter agam & non timebo. 12.
Et erit sicut populus, sic & sacerdos. 24. (25.
Ecce Deus noster iste, expectauimus eū, & saluabit nos.
Ego Dominus qui seruo eā, nocte & die seruo eam. 27.
Expectat Dominus vt misereatur vestri. 30.
Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium. 30.
Egressum tuum & introitum tuum ego cognoui, & insaniam tuam contra me. 37.
Ecce in pace amaritudo mea amarissima 38.
Ego Dominus primus & nouissimus ego sum. 41, & 48.
Ecce ego facio noua 43.
Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. 43.
Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. 45.
Ego Dominus, & non est alter, ego Dominus & non est amplius 45.
Ego feci & ego feram, ego portabo, & saluabo. 46.
Elegi te in camino paupertatis 48.
Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia. 48.
Ecce in manibus meis descripsi te. 49.
Ego ego ipse consolabor vos. 51.
Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. 52.
Ego tacens & quasi non videns. 57.
Expandi manus meas tota die ad populū incredulū. 65.
Ecce scriptum est coram me, non tacebo, sed reddam in sinum eorum 65.
Ecce serui mei comedent, & vos esurietis &c 65.
Ego tecum sum, ait Dominus, vt liberem te Ier 1.
Erudire Ierusalem ne fortè recedat anima mea à te. 6.
Ego vidi, dicit Dominus 7.
Expectauimus pacem & non est bonum, & tempus curationis, & ecce turbatio 14.
Ego Dominus scrutans cor, qui do vnicuique iuxta viam suam 17.

Ecce

Ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis? 25.
Ego sum iudex & testis, dicit Dominus. 29.
Est merces operi tuo. 31.
Ego scio, ait Dominus, iactantiam eius, & quòd non sit iuxta eam virtus eius 48.
Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibentes bibent, & tu quasi innocens relinqueris? 49.
Ecce ego ad te superbe, ait Dominus, quia venies dies tuus. 50.
Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectũ Domini. Thr 2.
Ego Dominus humiliaui lignum sublime, & exaltaui lignum humile Ezec. 17.
Eleuatũ est cor tuũ in decore tuo, in terram proieci te. 28.
Es eis quasi carmen musicum, & audiunt verba tua, & non faciunt. 33.
Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus 34.
Ego hæreditas eorum, & possessio eorum. 44.
Exaudi Domine, placare Domine, attẽde & fac. Dan. 9.
Ecce ego sepiam viam tuam spinis. Ose 2.
Ephraim vitula docta diligere trituram. 10.
Expergiscimini ebrij & flete. Ioel. 1.
Emittã famem in terrã audiendi verbũ Dei, circuibunt quærentes verbum Domini & nõ inuenient. Am. 8.
Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud. 9.
Ecce populus tuus, mulieres in medio tui. Nah. 3.
Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Abac. 3.
Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu. Zac. 2.
Erit dies vna quæ nota est Domino, non dies, nec nox. 14.
Ego Dominus & non mutor. Mal. 3.
Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est Matt. 5.
Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. 10.
Ex fructu arbor cognoscetur. 12.
Ex abundantia cordis os loquitur. 12.
Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. 12.
Excolantes culicem, & camelum glutientes. 23.
Erat subditus illis. Luc. 2.
Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. 6.
Estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. 12.
Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. 21.
Ego in medio vestrum sum sicut qui ministrat. 22.
Erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum, 24.
Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ioan. 5.
Ego sum, nolite timere. 6.
Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet. 6.
Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur. 10.
Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. 10.
Ecce quem amas infirmatur. 11.
Ego sum resurrectio & vita. 11.
Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis ita & vos faciatis 13.
Ego scio quos elegerim 13.
Ego sum via, veritas & vita. 14.
Erant perseuerãtes vnanimiter in oratione &c. Act 1.
Erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis & orationibus. 2.
Excelsus non in manu factis habitat, &c 7.
Ego quis eram, qui possem prohibere Deum? 11.
Erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide. 11.
Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Rom. 3.
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. 2. Cor. 6.
Estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis. Eph. 4.
Estote imitatores Dei sicut filij carissimi. 5.
Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione in caritate &c. 1. Tim. 4.
Est quæstus magnus pietas cum sufficientia. 6.
Estote factores verbi, & non auditores tantũ. Iacob. 1.
Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. 2.
Ecce iudex ante ianuam assistit. 5.
Ex corde inuicem diligentes attentiùs. 1. Pet. 1.
Ego sum principium & finis, dicit Dominus. Apo. 1.
Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. 2.
Ego sum scrutans renes, & corda 2.
Ego quos amo, arguo & castigo. 3.
Ecce sto ad ostium, & pulso 3.
Ecce venio sicut fur. 16.
Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, &c. 18.
Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. 21.
Ecce noua facio omnia. 21.
Ecce venio velociter. 22.
Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua. 22.

F.

F*ECIT Noe omnia quæ præceperat illi Deus. Gen. 6.*
Festina, & saluare 19.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus Exod. 15.
Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. 33.
Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis. Num. 16.
Fac quod placitũ est, & bonũ in cõspectu Domini. Deu. 6.
Filij estote Domini Dei vestri. 14.
Feci omnia Domino, sicut præcepisti mihi 26.
Faciat Dominus vobiscum misericordiam. Ruth. 1.
Flebat, & non capiebat cibum. 1. Reg. 1.
Filij Belial nescientes Dominum. 2.
Factus est spiritus Domini malus in Saul 19.
Faciens facies, & potens poteris 26.
Fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti. 2. Reg 7.
Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. 7.
Faciebat Dauid iudicium & iustitiam omni populo. 8.
Fac quod placitum est tibi. 19.
Fecit quod rectum erat in conspectu Domini. 3. Reg. 22.
Fecit rectum coram Domino. 24.

Filij

Filij & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt.17.
Fac mecũ Domine secundum voluntatem tuam. Tob.3.
Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Psal.9.
Firmamentum est Dominus timentibus eum.24.
Faciem tuam Domine requiram. 26.
Fortitudo mea, & refugium meum es tu. 30.
Factus sum tanquam vas perditum. 30.
Firmamentum meum, & refugium meum es tu. 70.
Factus est in pace locus eius.75.
Fidelia omnia mandata eius.110.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus.116.
Fiat misericordia tua vt consoletur me.118.
Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. 144.
Facit iudicium iniuriam patientibus.145. (1.
Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Pro.
Funibus peccatorum suorum impius constringitur. 5.
Fortitudo simplicis via Domini. 10.
Fatuus statim indicat iram suam. 12.
Filius sapiens doctrina patris.13.
Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. 18.
Fœneratur Domino qui miseretur pauperi. 19.
Fidelem virum quis inueniet? 20.
Facere iustitiam & iudicium magis placet Domino quàm victima.21.
Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui. 27.
Funiculus triplex difficilè rumpitur. Eccles.4.
Fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuit quæstionibus. 7.
Fasciculus Myrrhæ dilectus meus mihi. Cant.1.
Fortis est vt mors dilectio. 8.
Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Eccli.1.
Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. 7.
Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. 7.
Filiam trade, & grande opus feceris, & homini sensato da illam. 7.
Facile est in oculis Dei subitò honestare pauperem.11.
Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacitè ridebit. 21.
Fatui pes facilis in domum proximi. 21.
Fatuorum cor in ore, sapientum os in corde. 21.
Facienti nequissimũ consiliũ super ipsum deuoluetur.27.
Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Isa.1.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus.12.
Facta est veritas in obliuionem. 59.
Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Ier.2.
Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. 3.
Factum est mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei.15.
Factus sum Israeli pater.31.
Fortissime, magne, & potens, magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, &c. 32.
Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt. 46.
Fugite, saluate animas vestras.48.
Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam. 51.
Fortis vltor Dominus, reddens retribuet.51.
Factus sum in derisum omni populo meo. Thr.3.
Fili hominis, sta super pedes tuos, & loquar tecũ Eze.2.
Fili hominis, speculatorem dedi te, domui Israel, &c. 3.
Finis venit, venit finis. 7.
Floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in virga impietatis. 7.
Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.18.
Faciam vt in præceptis meis ambuletis 36.
Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor Ose.4.
Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. 9.
Facti sumus in laqueum magnum.1. Mach.1.
Facite fructum dignum pœnitentiæ. Matt.3.
Filij regni eijcientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.8.
Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. 8.
Fulgebunt iusti sicut sol, in regno patris eorum. 13.
Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum.19.
Filius hominis non venit ministrari sed ministrare. 20.
Fecit mihi magna qui potens est. Luc. 1.
Fili omnia mea tua sunt. 15.
Filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. 16.
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. 16.
Facilius est cœlum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere.16.
Filius hominis veniens putas inueniet fidẽ in terra? 18.
Fratres estis, vt quid nocetis alterutrum? Act.7.
Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Rom.10.
Fugite fornicationem. 1. Cor.6.
Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. 10.
Finis præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. 1. Tim.1.
Festinemus ingredi in requiem illam. Heb.4.
Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.11.
Fides sine operibus mortua est. Iacob.2.
Fructus iustitiæ in pace seminatur. 3.
Fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Apocal.14.

G.

GENERATIO *praua, atque peruersa, haeccine reddis Domino popule stulte & insipiẽs. Deu.32.*
Generatio peruersa est, & infideles filij.32.
Gens absque consilio est, & sine prudentia. 32.
Gusta prius pusillum panis, & conforta stomachum, & sic proficisceris. Iud.19.
Gratiam eandem quam præbuerat viuis, seruauit & mortuis. Ruth.2.
Grandis auctoritatis es, & bene regis. 3. Reg.21. Ironicè.
Gustate & videte quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo. Psal.33.
Gratiam & gloriam dabit Dominus.83.
Gloria virtutis eorum tu es 88.
Gloriam præcedit humilitas. Prou.15.

Gaudium

Gaudium iusto est facere iudicium.21.
Gloria Dei est celare verbum.i mysteria.25.
Generatio quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota à sordibus suis.30.
Gustauit & vidit quia bona est negotiatio eius.31.
Gloria diuitum & pauperum timor Dei est.Eccls.10.
Gloria magna est sequi Dominum.23.
Gloriam meam alteri non dabo.Isa 42.& 48.
Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.51.
Gaudebit super te Deus tuus.62.
Gaudebo in populo meo. 65.
Gloria peccatoris stercus & vermis est. 1.Mach.2.
Gratis accepistis,gratis date. Matt.10.
Gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Luc.15.
Gaudium vestrum nemo tollet à vobis Ioan.16.
Gloria,honor,& pax omni operanti bonum. Rom 2.
Gaudere cum gaudentibus,flere cum flentibus. 12.
Glorificate & portate Deum in corpore vestro.1.Cor.6.
Gratia Dei sum id quod sum. 15.
Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. 2.Cor.1.
Gaudete,perfecti estote,exhortamini,idipsum sapite,pacem habete.13.
Gratias agentes semper pro omnibus Eph.5.
Gaudete in Domino semper, iterū dico gaudete Phil.4.

H.

HABITABO *in medio filiorum Israel, eroq; eis Deus.Exod.29.*
Honora personam senis. Leu.19.
Heu quis victurus est.quando ista faciet Deus? Nu.24.
Hodie factus es populus Domini Dei tui, audies vocem eius,& facies mandata Deut.27.
Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.1.Reg 16.
Hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos. 25.
Homines isti boni satis fuerunt nobis.25.
Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis. 2.Reg.14.
Habitabat Iuda & Israel absque timore vllo. 3.Reg.4.
Hæc dies boni nuntij est.4.Reg.7.
Hæc autem verba vetera.1.Par.4.
Hæc in palam facies verba,& hæc abscondes.4.Esd 14.
Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.Iudit. 9.
Homo na[...]citur ad laborem. Iob 5.
Hæc mihi sit consolatio,vt affligens me dolore Deus non parcat.
Hesterni sumus. 8.
Humiliabam in ieiunio animam meam Psal.34.
Humilia respicit in cœlo & in terra.112.
Heu mihi,quia incolatus meus prolongatus est.119.
Habitabant vectis cum vnitis tuo.139.
Homo vanitati similis factus est 143.
H[...] fiduciam in Domino ex toto corde tuo. Prou.3.
[...] Dominum de tua substantia.3.
[...]omo indigens misericors est 19. (re 21.
[H]ostia impiorum abominabiles,quæ offeruntur ex scelo

Homo occidit per malitiam animam suam.Sap.16.
Humilia valde spiritum tuum. Eccli 7.
Humiliare Deo,& expecta manus eius.13.
Homines iustos probat tentatio tribulationis 27.
Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit medelam? 28.
Homines diuites in virtute.44.
Hæc est requies mea,reficite lassum,& hæc est meum refrigerium.Isa.28
Hæc est via,ambulate in ea,& non declinetis nec ad dextram,nec ad sinistram. 30.
Hæc infirmitas mea est,& portabo illam.Ier.10.
Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia,& otium. Ezec.16.
Hodie extollitur,& cras non inuenietur. 1 Mach.2.
Habete fiduciam,ego sum,nolite timere.Matt.14.
Habete in vobis sal.Mar.9.
Homo iustus,& timoratus. Luc. 2.
Hominem non habeo.Ioan 5.
Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos 15.
Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum,& quem misisti Iesum Christum.17.
Honore inuicem præuenientes. Rom.12.
Hospitalitatem sectantes.12.
Hilarem datorem diligit Deus.2. Cor.9.
Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis Phil.2.
Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. 1.Thes.4.
Habentes alimenta,& quibus tegamur,his contenti simus. 1.Tim.6.
Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita.Tit.3.
Horrendū est incidere in manus Dei viuentis. Heb.10.
Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos. Iacob.4.
Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè. 1.Pet.2.
Hospitales inuicem sine murmuratione 4.
Humiliamini sub potenti manu Dei. 5.
Hæc est caritas Dei, vt mandata eius custodiamus. 1.Ioan.5.
Hæc est victoria quæ vincit mundum,fides nostra.5.
Hi sunt qui segregāt semetipsos, animales spiritum non habentes Iudæ 1.
Hic est patientia & fides sanctorum. Apoc 13.
Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt,&c. 14.

I.

IN *sudore vultus tui vesceris pane tuo. Gen.3.*
In monte saluum te fac.19.
Inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuam.quam fecisti mecum vt saluares animam meam.19.
Indicauit mihi Dominus.30.
Iustum est, vt aliquando prouideam domui meæ. 30.
In manu fortis eduxit nos Dominus, de terra Ægypti. Exod.13.
Inueniam gratiam ante oculos tuos 33.
Ignis in altari semper ardebit. Leu. 6.

Iustè iudica proximo tuo. 19.

Iudicate quod iustum est, ita paruum audietis vt magnum, quia Dei iudicium est. Deu. 1.

Iustè quod iustum est persequeris. 16.

In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. 17.

In ore duorum aut trium testium stabit omne verbū. 19.

Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit. &c. 23.

Interroga patrem tuum & annunciabit tibi, maiores tuos & dicent tibi 32.

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. 32.

Inimici nostri sunt iudices 32.

Iuxta est dies perditionis. 32.

Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur. 32.

In dextera eius ignea lex. 33.

Inundationem maris quasi lac sugent. 33.

In manu tua sumus, quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. Ios. 9.

Inclinate corda vestra ad Dominum Deum. 24.

Iuxta ætatem robur est hominis. Iud. 8.

Ite & inuocate deos quos elegistis, ipsi vos liberent. 10.

Ite cum pace, Dominus respicit viam vestram. 18.

Impij in tenebris conticescent 1. Reg 2.

Immutauit ei Deus cor aliud. 10.

Insiluit spiritus Dei in Saul, & iratus est furor eius nimis. 11.

Inuasit spiritus Dei malus Saul. 18.

Iudicet Dominus inter me & te. 24.

Iustior tu es quàm ego. 24.

In die bona venimus. 25.

Ipse est filius Belial ita vt nemo possit ei loqui. 25.

In me sit Domine mi hæc iniquitas. 25.

Ista est lex Adam. 2. Reg. 7.

Inuenit seruus tuus cor suum vt oraret te. 7.

Iustus dominator in timore Dei. 23.

Ingredior viam vniuersæ terræ. 3. Reg. 2.

Iustificans iustum, & reddens ei secundùm iustitiam suam. 8.

Ingressus es ad me vt rememorarentur iniquitates meæ. (17.

Institerit cognoui quoniam vir Dei es tu. 17.

In medio populi mei habito. 4. Reg. 4.

Indurauerunt ceruicem suam iuxta ceruicem patrum suorum, &c. 17.

Inclina Domine aurem tuam & audi, aperi oculos tuos, & vide. 19.

Inuenerunt terram latissimam, & quietam, & fertilem. 1. Par 4.

Inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret coram te 17.

Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt. Tob. 3.

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia Iob 12.

In nidulo meo moriar. 29.

Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. 32.

Iustus Dominus & iustitias dilexit. Psal. 10.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui. 17.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas. 19.

In te Domine speraui, non confundar in æternum. 30.

In manus tuas Domine commendo spiritum meum 30

In manibus tuis sortes meæ. 30.

Inquirentes Dominum non minuentur omni bono. 33.

Iuxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. 33.

Iudicia tua abyssus multa. 35.

Intende in adiutorium meum Domine Deus salutis meæ. 37.

Immola Deo sacrificium laudis 49.

Inuoca me in die tribulationis, & eruam te 49.

Iacta super Dominum curā tuā, & ipse te enutriet. 54.

In Deo laudabo sermones meos. 55.

In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro. 55.

In Deo faciemus virtutem. 59.

In Deo salutare meū & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est. 61.

Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. 67.

In ecclesiis benedicite Deo. 67.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me. 68.

Intende animæ meæ, & libera eam 68.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me. 68.

In te Domine speraui, non confundar in æternum 70.

In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur. 76.

Intret in conspectu tuo oratio mea. 87.

In me transierunt iræ tuæ. 87.

Introite in conspectu eius in exultatione. 99.

In Deo faciemus virtutem. 107.

Initium sapientiæ timor Domini. 110.

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccē tibi 118.

In mandatis tuis exercebor. 118.

In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos. 118.

Inclina cor meum in testimonia tua. 118.

Iudicia tua iucunda. 118.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas. 118.

Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. 118.

Ignitum eloquium tuum vehementer. 118.

Intellectum da mihi, & viuam. 118.

Imperfectum meum viderunt oculi tui. 138.

In factis manuum tuarum meditabar. 142.

Iustus Dominus in omnibus viis suis. 144.

Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. 148.

In omnibus viis tuis cogita Deum, & ipse diriget gressus tuos. Prou 3.

Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem. 4.

In multiloquio non deerit peccatum. 10.

Inter superbos semper sunt iurgia. 13.

In timore Domini fiducia fortitudinis. 14.

Innocens credit omni verbo 14.

Inuidia putredo ossium. 14.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. 15.

Indignatio regis nuntij mortis. 16.

In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. 17.

Impius cùm in profundum venerit peccatorum contemnit. 18.

Iustus prior accusator est sui. 18. (malo. 2

Iustus excogitat de domo impij, vt detrahat impios

Iustus

Iustus quasi leo confidens. 28.
Iustus nouit causam pauperum. 29.
In multa sapientia multa indignatio. Eccles. 1.
In multis sermonibus inuenietur stultitia. 5.
Inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarū. Sap. 2.
Iustus si morte praeoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 4.
Iudicium durissimum iis qui praesunt fiet. 6.
In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino humiliationis. Eccli. 2.
Iustorum natio, obedientia, & dilectio. 3.
In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. 7.
In manu Dei potestas hominis. 10.
In vestitu ne glorieris unquam. 11.
In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. 11.
In tempore infirmitatis ostende conuersationem tuā 18.
Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. 23.
Iurans multum implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga 23.
Iustitiam si sequaris apprehendes illam. 27.
In medio insensatorum serua verbum tempori. 27.
Infirmitas grauis sobriam facit animam. 31.
Intellige quae sunt proximi tui ex te ipso. 31.
In omnibus operibus tuis esto velox. 31.
In multis esto quasi inscius 32.
In medio magnatorum loqui non praesumas. 32.
In omnibus operibus tuis praecellens esto 33.
In omni dato hilarem fac vultum tuum. 34.
In multis escis erit infirmitas. 37.
In tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. 38.
In mortuum produc lacrymas. 38.
Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vsque ad diem sepulturae. 40.
In medio mulierum noli commorari 42.
In ira Domini exercituum conturbata est terra. Isa 9.
Ingemuerunt omnes qui laetabantur corde, cessauit gaudium, &c. 24.
Iusti semita recta est. 26.
In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini 26.
Iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius. 27.
In silentio, & in spe erit fortitudo vestra. 30.
In vacuum laboraui, sine causa & vanè fortitudinem meam consumpsi. 49.
In manibus meis descripsi te. 49.
Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. 57.
Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. 57.
In die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra 58.
Iniquitates vestrae diuiserunt inter vos & Deum vestrum. 59.
In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui 60.
In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos. 63.
Incrassati sunt, & impinguati, & praeterierunt sermones meos pessimè. Ier. 5.
In[illegible]gate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulate in ea. 6.
[illegible]sanabilis fractura tua, pessima plaga tua 30.

In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserās 31.
Incomprehensibilis cogitatu. 32.
Ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. Thr. 2.
Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos Ezech. 3.
Iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas. 7.
Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. 24.
In nihilū redigā te, & non eris, dicit Dominus Deus. 26.
Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit. 33.
Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit, &c. 33.
Intelligentia opus est in visione. Dan 10.
Ipsi regnauerunt, & non ex me. Ose. 8.
In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis. 11.
Infirmus dicet, quia fortis ego sum. Ioel 3.
Iram Domini portabo quoniam peccaui ei. Mich 7.
Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, &c. Abac. 3.
Iudices eius vt lupi vespere, non relinquebant in manè. Soph. 3.
In die illa non confunderis super cunctis adinuentionibus tuis, quibus praeuaricata es in me 3.
Ira magna ego irascor super gentes opulentas. Zach. 1.
Iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum. 1.
Ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est. 8.
In penuria vos maledicti estis, & me configitis. Mal 3.
Ira Domini in misericordiam conuersa est 2. Mach 8.
Iustum est subditum esse Deo. 9.
In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Matth. 7.
Inimici hominis domestici eius. 10.
Ita pater quoniam sic placitum fuit ante te. 11.
Iugum meum suaue est, & onus meum leue. 11.
Iesus autem tacebat. 26.
Iesu miserere mei. Mar. 10.
In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Luc. 1.
Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? 12.
Impossibile est vt non veniant scandala. 17.
In patientia vestra possidebitis animas vestras 21.
In propria venit, & sui eum non receperunt. Ioan 1.
Ille erat lucerna, ardens, & lucens. 5.
Iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. 8.
In veritate non stetit, quia non est veritas in eo 8.
In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem 13.
In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum 16.
Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5.
In ipso viuimus, mouemur, & sumus. 17.
Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Rom. 1.
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christū Dominū nostrū 7.

Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. 10.
In tribulatione patientes. 12.
Idipsum inuicem sentientes 12.
Induimini Dominum nostrum Iesum Christum. 13.
Idipsum dicatis omnes. 1. Cor. 1.
Iniqui regnum Dei non possidebunt. 6.
Id quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate, aeternum gloriae pondus operatur in nobis 2. Cor. 4.
In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros. (6.
Ipsi vos probate. 13.
Inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? Gal. 4.
Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eph. 4.
Irascimini, & nolite peccare, sol non occidat super iracundiam vestram 4.
Induite vos armaturam Dei 6.
Idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. Phil. 3.
In omnibus gratias agite. 1. Thes. 5.
Iuuenilia desideria fuge. 2. Tim 2.
In omnibus teipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Tit 2.
Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerūt etiam donum caeleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerūt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; saeculi venturi, & prolapsi sunt, rursum renouari ad poenitentiam. Heb. 6.
Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam Iacob. 2.
In multis offendimus omnes. 3.
In timore incolatus vestri tēpore conuersamini. 1. Pet. 1.
In hoc scimus quoniam cognouimus eum si mādata eius obseruamus. 1 Ioan. 2.
In mente habe qualiter acceperis & audieris & serua. Apoc. 3.
Iusta & vera sunt viae tuae Domine rex saeculorum. 15.
Iudicia tua manifesta sunt. 15.
Iudicati sunt mortui ex iis quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum. 20.

L.

LOQVAR ad Dominum meum, cùm sim puluis, & cinis. Gen. 18.
Lex Domini semper sit in ore tuo. Exod. 13.
Laetatus sum in salutari tuo. 1. Reg. 2.
Loquere Domine, quia audit seruus tuus 3.
Loquar in tribulatione spiritus mei. Iob. 7.
Laetentur omnes qui sperant in te Psal. 5.
Laetabitur iustus cùm viderit vindictam. 57.
Laetabitur iustus in Domino, & sperabit in eo. 63.
Laetentur in te omnes qui quaerunt te. 69.
Laetifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui. 85.
Lux orta est iusto, & rectis corde laetitia. 96.
Laetetur cor quaerentium Dominum. 104.
Libera me, quia egenus, & pauper ego sum. 108.
Lex tua meditatio mea est. 118.
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis 118.
Laetatus sum in iis quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. 121.
Laudate Dominum quoniam bonus, Dominus. 134. & 146.
Laudabo nomen tuum in saeculum. 144.
Laudabo Dominum in vita mea. 145.
Laetantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Prou. 2.
Lingua sapientium sanitas est. 12.
Laetatur homo in sententia oris sui. 15.
Luxuriosa res vinum. 20.
Laudet te alienus. & non os tuum 27.
Laudant impium qui legem derelinquunt. 28.
Laudaui magis mortuos quàm viuentes. Eccles. 4.
Locum tuum ne dimiseris. 10.
Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi. Eccli. 9.
Loquere maior natu, decet enim te. 32.
Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Isa. 30.
Laetitia sempiterna super caput eorum. 35.
Laude mea infrenabo te, ne intereas. 48.
Laetitia sempiterna erit eis. 61.
Laua à malitia cor tuum Ierusalem, vt saluo fias. Ier. 4.
Loqueris ad eos, & non audient te. 7.
Locutus sum ad te in abundantia tua, dixisti non audiam. 22.
Laetabor super eis cùm bene eis fecero. 32.
Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in caelos. Thr. 3.
Linguam tuam adhaerere faciam palato tuo. Ezec. 3.
Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iūcturas aedificiorum est respondebit. Abac. 2.
Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo. Zach 8.
Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Malac. 2.
Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris. 2.
Legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus. 2. Mach. 15.
Lata porta, & spatiosa via est quae ducit ad perditionē, & multi sunt qui intrant per eam. Matt. 7.
Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Luc. 21.
Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Ioan 3.
Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo. Eph. 4.
Lex iusto non est posita. 1. Tim. 1.
Labora sicut bonus miles Christi. 2. Tim. 2.
Lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis. Iacob. 3.
Linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero 3.
Libertatem promittentes cùm ipsi serui sint corruptionis. 2. Pet. 2.
Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni. Apoc. 19.

M.

MINOR sum Domine cunctis miserationibus tuis, quas fecisti cum seruo tuo. Gen. 32.
Maneat vnusquisque apud semet ipsum. Exod. 16
Mendacium fugies. 23. (onerit. 3
Miserebor cui voluero, & clemens ero in quē mihi pla-
Machi-

N.

Nulla

Num-

Numquid vanè constituisti omnes filios hominum? 88.
Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. 91.
Non repellet Dominus plebem suam. 93.
Narrate omnia mirabilia eius. 104.
Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam 113.
Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. 126.
Non intres in iudicio cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. 142.
Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam 142.
Ne innitaris prudentiæ tuæ Prou. 3.
Ne sis sapiens apud temetipsum. 3.
Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefac. 3.
Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare. 3.
Nouissima illius. s. voluptatis, amara quasi absynthiũ. 5.
Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia. 12.
Non contristabit iustum quicquid ei acciderit. 12.
Non decent stultum verba composita. 17.
Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. 21.
Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. 22.
Ne loquaris in auribus insipientium. 23.
Ne æmuleris viros malos, nec desideres esse cum eis. 24.
Ne quæras impietatem in domo iusti. 24.
Ne gloriosus appareas coram rege. 25.
Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. 27.
Non est melius nisi lætari, & facere bene in vita sua. Eccles. 3.
Nemo potest corrigere quem Deus despexerit. 7.
Noli esse iustus multum, nec plus sapias quàm necesse est. 7.
Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 7.
Non est in potestate hominis prohibere spiritum. 8.
Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit. 9.
Num quem diligit anima mea vidistis? Cant. 3.
Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Sap. 7.
Nosse te consummata iustitia est. 15.
Nullus sperauit in Domino, & confusus est. Eccli. 2.
Non protrahas datum angustianti. 4.
Ne retineas verbum in tempore salutis. 4.
Ne confundaris confiteri peccata tua. 4.
Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluuij 4.
Noli citatus esse in lingua tua, & remissus in operibus tuis. 4.
Noli esse sicut leo in domo tua, euertẽs domesticos tuos. 4.
Non sit manus tua porrecta ad accipiẽdum, & ad dandum collecta. 4.
Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. &c. 5.
Nolite quærere ab homine ducatum, nec à rege cathedram honoris. 7.
Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis est.
Noli penes regem velle videri sapiens. 7.
Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. 7.
Ne te immittas in populum. 7.
Noli esse pusillanimis in animo tuo. 7.
Non iteres verbum in oratione tua. 7. s. attẽtè orandum sit, vt non sit opus repetere.
Non litiges cum homine potente. 8.
Ne despicias hominem auertentem se à peccato, nec improperes ei. 8.
Ne spernas hominem in sua senectute. 8.
Noli de mortuo inimico tuo gaudere. 8.
Ne despicias narrationem presbyterorum sapientum. 8.
Non incendas carbones peccatorum arguens eos. 8.
Noli fœnerari homini fortiori te. 8.
Non iudices contra iudicem, quoniam secundum quod iustum est iudicat. 8.
Non eas cum audace in via 8.
Non facias cum iracundo rixam. 8.
Non omni homini cor tuum manifestes 8.
Ne derelinquas amicum antiquum. 9.
Non est maior illo qui timet Deum. 10.
Ne adijcias loqui in medio seniorum. 11.
Ne certes de ea re quæ te non molestat. 11.
Ne in multis sint actus tui. 11.
Non omnem hominem inducas in domum tuam. 11.
Non credas inimico tuo in æternum. 12.
Noli esse humilis in sapientia tua. 13. s. vt deijciaris ab his quæ scis.
Non est speciosa laus in ore peccatoris. 15.
Non dixeris per Deum abest. 15.
Non omni verbo credas 19.
Non est sensus vbi est amaritudo. 21.
Nihil dulcius quàm respicere in mandatis Domini. 23.
Non est ira super iram mulieris. 25.
Ne respicias in mulieris speciem. 25.
Nihil sine consilio facias. 32.
Non omnia omnibus expediunt. 37.
Nihil est mirabile in conspectu Dei. 39.
Ne laboretis, nõ enim comprehendetis. 43.
Non stabit, & non erit istud Isa. 7.
Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? 10.
Nomen tuum, & memoriale tuum Domine in desiderio animæ. 26.
Non est populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit eum. 27.
Nolite illudere, ne fortè constringantur vincula vestra. 28.
Numquid tota die arabit arans? &c. 28.
Nocte & die non extinguetur, in sempiternum ascendet fumus eius. 34.
Non est inuestigatio sapientiæ eius 40.
Ne timeas, quia ego tecum sum 41. & 43.
Non erit tristis, nec turbulentus. 42.
Narra si quid habes, vt iustificeris. 41.
Non est pax impiis, dicit Dominus. 48 & 57.
Numquid non vos filij scelesti? 57.
Numquid super his non indignabor? 57.
Non dixisti, Quiescam. 57.
Non est qui consurgat, & teneat te 64.
Numquid super his continebis te Domine? 66.

Num-

Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariā? 66.
Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, & in gente tali non vlciscetur anima mea? Ier. 5. & 9.
Non dixerunt in corde suo, metuamus Dominū Deum nostrum. 5.
Noli orare pro populo hoc, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te. 7. & 11.
Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, quid feci? 8.
Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? 8.
Non glorietur sapiens in sapientia sua, &c. sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire, & nosse me. 9.
Non est similis tui Domine, magnus es tu, &c. 10.
Nullus est qui recogitet corde. 12.
Numquid non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus 23.
Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram? 23.
Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32.
Non poterat Dominus vltra portare, propter malitiam studiorum vestrorum, &c. 44
Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. Thr. 3.
Nolunt audire quia nolunt audire me. Ezec. 3.
Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel. 13.
Numquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à viis suis, & viuat? 18.
Non propter vos ego faciam, sed propter nomen sanctum meum. 36.
Numquid ad sumenda spolia tu venis? 38.
Non in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Dan 9.
Noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare, & esto robustus 10.
Non est veritas & nō est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Ose. 4.
Non dabunt cogitationes suas, vt reuertātur ad Deū 5.
Nónne verba mea bona sunt cum eo qui rectè graditur? Mich. 2.
Nolite credere amico. 7.
Nescivit iniquus confusionem Soph. 3.
Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus. Zach. 4.
Noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentes. 7.
Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus: Mal 1.
Nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt, &c. 3.
Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. 1. Mach 3.
Non inferamus crimen gloriæ nostræ. 9.
Non mihi contingat parcere animæ meæ, non enim sum melior fratribus meis. 13.
Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit. 2 Mach. 5.
Non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltionem adhibere, magni beneficij indicium est. 6.
Non est ætati nostræ dignum fingere. 6.

Nos pro peccatis nostris hæc patimur. 7.
Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Matt. 4
Non tentabis Dominum Deum tuum. 4.
Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, nec accendunt lucernam, &c. 5.
Non iurare omnino 5.
Non resistere malo. 5.
Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, &c. 6.
Nemo potest duobus dominis seruire. 6.
Nolite soliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus. &c. 6.
Nolite solliciti esse in crastinum 6.
Nolite condemnare, & non condemnabimini. 7.
Nolite sanctum dare canibus, &c. 7.
Nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. 7.
Non est opus valentibus medicus, sed malè habētibus. 9.
Non veni vocare iustos, sed peccatores. 9.
Non est discipulus super magistrum. 10.
Nihil opertum quod non reuelabitur. 10.
Nolite timere eos qui occidunt corpus. 10.
Non contendet, neque clamabit. 12.
Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. 13.
Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. 16.
Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. 18.
Ne vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus 23.
Non sicut ego volo, sed sicut tu. 26.
Nemo bonus, nisi vnus Deus. Mar. 10.
Non quod ego volo, sed quod tu. 14.
Non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Luc. 2.
Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent. 5.
Nemo bibens vetus (s. vinum) statim vult nouum, dicit enim, vetus melius est. 5.
Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. 9.
Nolite in sublime tolli. 12.
Nolite timere pusillus grex: quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. 12.
Non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas 12.
Nescio vnde sitis. 13.
Negotiamini dum venio. 19.
Non mea voluntas, sed tua fiat. 22.
Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo Ioan. 3.
Non ad mensuram dat Deus spiritum. 3.
Non possum ego à meipso facere quicquam. 5.
Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. 5.
Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. 6.
Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. 6.
Nolite iudicare secundùm faciem, sed rectum iudicium iudicate. 7.
Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi priùs audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat. 7.

Non reliquit me solum, quia ea quæ placita sunt ei, facio semper. 8.
Noli esse incredulus, sed fidelis. 20.
Non est vestrum nosse tempora, vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Act. 1.
Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. 4.
Nos orationi, & ministerio verbi instantes erimus. 6.
Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. 6.
Non est personarũ acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deũ, & operatur iustitiam acceptus est illi. 10.
Notum à seculo est Domino opus suum. 15.
Noli timere, sed loquere, & ne taceas. 18.
Non facio animam meam pretiosiorem quàm me. 20.
Non subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei 20.
Non est personarum acceptio apud Deum. Rom. 2.
Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. 2.
Non sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. 8.
Non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei. 9.
Noli altum sapere, sed time 11.
Nolite conformari huic seculo. 12.
Non plus sapere, quã oportet sapere sed sapere ad sobrietatem. 12.
Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. 12.
Nolite prudentes esse apud vosmetipsos. 12.
Nulli malum pro malo reddentes. 12.
Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. 12.
Non est potestas nisi à Deo. 13.
Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicẽ diligatis. 13.
Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. 14.
Nõ iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. 1. Cor. 2.
Nec qui plantat est aliquid, nec qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. 3.
Nemo glorietur in hominibus. 3.
Nihil mihi cõscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum. 4.
Nolite ante tempus iudicare. 4.
Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. 4.
Non omnia expediunt. 6.
Nescitis quoniam corpora vestra mẽbra sunt Christi? 6.
Nescitis quoniã mẽbra vestra templũ sunt Spiritus sancti. 6.
Nõ estis vestri, empti enim estis pretio magno. 6.
Nolite fieri serui hominum 7.
Numquid de bobus cura est Deo? 9.
Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. 10.
Non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant. 10.
Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. 12.
Nihil sine voce est. 14.
Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. 14.
Non est dissensionis Deus, sed pacis 14.
Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum. 2. Cor. 4.
Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur 4.
Non qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat 10.
Non quæro quæ vestra sunt, sed vos. 12.
Nolite locum dare diabolo Eph 4.
Nolite contristare Spiritum Dei. 4.
Nemo vnquam carnem suam odio habuit. 5.
Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Phil. 2.
Nostra conuersatio in cælis est. 3.
Nunc viuimus si vos statis in Domino. 1. Thes. 3.
Nocte & die operantes ne quem vestrum grauaremus. 2. Thes. 3.
Nolite deficere benefacientes. 3.
Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. 2 Tim 2.
Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. 2.
Noli contendere verbis 2.
Nemo te contemnat. Tit. 2.
Ne quis desit gratiæ Dei. Heb. 12.
Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. 13.
Nolite plures magistri fieri fratres mei Iacob. 3.
Nolite detrahere alterutrum fratres mei. 4.
Nolite ingemiscere fratres in alterutrum. 5.
Non reddentes malum pro malo. 1. Pet. 3.
Nouit Deus pios de tentatione eripere 2 Pet. 2.
Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. 3.
Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. 1. Ioan. 2.
Nõ diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate. 3.
Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint. 4.
Nomen habes quod viuas, & mortuus es. Apoc. 3.
Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. 3.
Non intrabit in eam aliquid coinquinatum. 21.
Nomen eius in frontibus eorum. 22.

O.

OBLIVISCI me fecit Deus omnium laborum meorum. Gen. 41.
Oderant filios Israel Ægyptij, & affligebant. Exod. 1.
Ostendam vobis quid agere debeatis. 4.
Omnia verba Domini, quæ locutus es, faciemus. 24.
Ostende mihi gloriam tuam. 33.
Ostendam omne bonum tibi. 33.
Obsecro Domine vt gradiaris nobiscum, vt auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas. 34.
Omnis volũtarius, & prono animo offerat Domino. 35.
Omnis adeps Domini erit. Leu. 3.
Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Num. 6.
Obsecro Domine vt interficias me, ne tantis afficiar malis. 11.
Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit. Deut. 11.
Oblitus es Dei creatoris tui. 32.
Omnes sancti in manibus illius sunt. 33.
Omnia quæ præcepisti nobis faciemus, & quocunque miseris ibimus. Ios. 1.
Optimus sermo tuus. 1. Reg. 9.
Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. 14.
Opera eius bona sunt sibi valde. 19.

Omne.

Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam eternam. Ioan. 6.

Omne quod dat mihi Pater ad me veniet, & eum qui venit ad me non eijciam foras 6.

Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. 6.

Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. 8.

Oues meæ vocem vocem meam audiunt. 10.

Omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructum plus afferat. 15.

Omnis qui est ex veritate audit vocem meam 18.

Omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Act. 2.

Obedire oportet magis Deo quàm hominibus. 5.

Omnes peccauerũt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Rom. 3.

O homo tu quis es qui respondeas Deo? 9.

O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! 11.

Odientes malum, adhærentes bono. 12.

Orationi instantes. 12.

Omne quod non est ex fide, peccatum est. 14.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. 1. Cor. 2.

Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. 3.

Omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. 9.

Oportet hæreses esse. 10.

Omnia honestè, & secundùm ordinem fiãt in vobis. 14.

Omnia vestra in charitate fiant 16.

Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. 2. Cor. 5.

Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. 5.

Omnia charissimi propter ædificationem vestram. 12.

Omnis lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum. Gal. 5

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. Eph. 4.

Orantes omni tempore in spiritu. 6. (Phil. 2.

Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.

Omnia arbitror vt stercora, vt Christũ lucrifaciam. 3.

Omnia possum in eo qui me confortat. 4.

Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione. Col. 4.

Omnia probate, quod bonum est tenete. 1. Thes. 5.

Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. 2. Tim 3.

Omnia munda mundis. Tit. 1.

Omnia nuda & aperta sunt oculis eius Heb. 4.

Optimum est gratia stabiliri cor, non escis. 13.

Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. 13.

Omne gaudium existimate fratres cùm in varias tentationes incideritis. Iacob. 1.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. 1.

Orate pro inuicem, vt saluemini. 5.

Omnes honorate. 1 Pet. 2.

Omnes inuicem humilitatem insinuate. 5.

Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum (.s. Deum) quoniam ipsi cura est de vobis 5.

Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. 1. Ioan. 2.

P.

PVLVIS es, & in puluerem reuerteris Gen. 3.

Pœnituit Deum, quòd hominem fecisset. 6.

Peregrino molestus non eris. Exod. 23.

Populus duræ ceruicis es 33.

Plus offert populus quàm necessarium est. 36.

Pauete ad sanctuarium meum, ego Dominus Leu. 26.

Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum. Num. 11.

Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc. 27.

Peccatum vestrum apprehendet vos. 32.

Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum. Deut. 1.

Postquam te afflixit Dominus, ac probauit, ad extremum misertus est tui. 8.

Perfectus eris, & absq; macula cũ Domino Deo tuo. 18.

Propitius esto populo tuo, quem redemisti Domine. 21.

Pro mensura peccati erit & plagarum modus. 25.

Pars Domini populus eius 32.

Populus multus nimis, sicut arena quæ est in littore maris. Ios. 11.

Pax tecum, ne timeas, non morieris Iud 6.

Peccatis veteribus iungentes noua. 10.

Peccauimus, redde nobis Domine quicquid tibi placet. (10.

Pax tecum sit. 19.

Priorem misericordiam posteriore superasti. Ruth 3.

Placebat tam Deo quàm hominibus. 1. Reg 2.

Præparate corda vestra Domino & seruite ei soli. 7.

Perge quò cupis, & ero tecum, vbicunque volueris. 14.

Pacificúsne est ingressus tuus? 16.

Pax tibi sit, & domui tuæ, & omnibus quæcunque habes. 25.

Prælia Domini, domine mi tu præliaris 25.

Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ 30.

Proficiens, & semper seipso robustior. 2. Reg. 3.

Præsto sum, faciat mihi Dominus quod bonum est coram se. 15.

Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi. 23.

Petitionem vnam paruulam deprecor à te, ne confundas faciem meam 3. Reg. 2.

Peccauimus, iniquè egimus. 8.

Perge, ad prædam Moab. 4. Reg 3.

Protegam vrbem hãc propter me, & propter David seruum meum 19.

Pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus. 1 Par. 12.

Præbete corda vestra, & animas vestras, vt quæratis Dominum Deum vestrum 22.

Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Iob. 17.

Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine 31.

Peccaui, & verè deliqui, & vt erã dignus nõ recepi. 33.

Prouidebam Dominum in conspectu meo semper. Ps. 15.

Protector est omnium sperantium in se. 17.

Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. 18.

Propter nomẽ tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim 24.

Propter iniquitatem corripuisti hominem. 38.

Paratum cor meũ Deus, paratum cor meũ. 56. & 107.

Potestas

Prouidentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus Rom. 12.
Pl... udo legis est dilectio. 13.
Prædicatio mea non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. 1. Cor. 2.
Præterit figura huius mundi. 7.
Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. 2. Cor. 1.
Prouidemus bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. 8.
Personarum acceptio non est apud Deum. Eph. 6.
Pereunt eo quòd caritatem veritatis non receperunt vt salui fierent. 2. Thes. 2.
Profectus tuus manifestus sit in omnibus. 1. Tim. 4.
Prædica verbum, insta, opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omni patiẽtia & doctrina. 2. Tim. 4.
Perfectorum est solidus cibus. Heb. 5.
Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. 12.
Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum 12.
Petitis & non accipitis eo quòd malè petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis. Iacob. 4.
Patientes estote fratres vsque ad aduentum Domini. 5.
Perfecta caritas foras mittit timorem 1. Ioan. 4.

Q.

QVIS similis tui in fortibus Domine? Exod. 15.
Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. 32.
Quicquid obtuleris sacrificij sale condies. Leu 2.
Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. 20.
Qui habuerit maculam non offerat panes Deo suo. 21.
Qui blasphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimet eum omnis multitudo. 24.
Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Nu. 11.
Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? 11.
Quàm pulchra tabernacula tua Iacob. 24.
Quod pollicitus es, impleto. 32.
Nec est alia gens sic inclyta? Deut 4.
Quum quæsieris Dominum inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris 4.
Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tẽpore. 5.
Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum ac seruias Domino, &c. 10.
Quum votũ voueris Domino, non tardabis reddere. 23.
Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. 33.
Qui dixit patri suo, & matri sua, nescio vos, & fratribus suis ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum. 33.
Quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? 33.
Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ios. 5.
Quæ est ista transgressio, cur reliquistis Dominũ Deũ? (22.
Quid habes? Iud. 1.
Qui formidolosus est, & timidus reuertatur. 7.
Quod me facere videritis, hoc facite. 7.
Quid tale facere potui, quale vos fecistis? 8.

Quare Domine Deus factũ est hoc malũ in populo tuo? (21.
Quocunque perrexeris pergam. Ruth. 1.
Quicquid dixeris mihi, faciam tibi. 3.
Quare facitis res huiuscemodi quas ego audio, res pessimas. 1. Reg 2.
Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum. 2.
Qui contemnunt me, erunt ignobiles, 2.
Quare aggrauatis corda vestra? 6.
Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? 6.
Quemcumque viderat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, sociabat eum sibi. 14.
Quare non audisti vocem Domini, & fecisti malum in oculis Domini? 15.
Quid feci? numquid non verbum est? 17.
Quis ego sum, aut quæ est vita mea, vt fiam gener regis? 18.
Quid feci, quæ est iniquitas mea? 20.
Quodcunque dixerit mihi anima tua faciam tibi. 20.
Quis cùm inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? 24.
Quis extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? 26.
Quid feci? aut quod est malum in manu mea? 26.
Quare insidiaris animæ meæ vt occidar? 28.
Quare imposuisti mihi? 28.
Quod passus, fecit tibi Dominus. 28.
Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica? 2. Reg. 1.
Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque? 7.
Quæ est vt populus tuus gens in terra? 7.
Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei? 9.
Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. 18. (3. Reg 9.
Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic?
Quod meum erat, feci tibi. 19.
Quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. 21. (4. Reg. 3.
Qui meus est, tuus est, populus meus populus tuus.
Quid venit insanus iste ad te? 9.
Quoniã me dereliquistis, & ego vos dereliquã. 4 Esd. 1.
Quomodo potueris, ita esto misericors. Tob. 4.
Qui timent te, magni erunt apud te. Iudit. 16.
Quare misero data est lux? Iob. 3.
Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus. 6.
Quæ est fortitudo mea vt sustineam? 6.
Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? 7.
Quis Deo restitit, & pacem habuit? 9.
Qui humiliatus fuerit, erit in gloria 22.
Quid faciam, cùm surrexerit ad iudicandum Deus, & cùm quæsierit quid respondebo illi? 31.
Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Psal. 8.
Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. 30.
Quæ est expectatio mea? nonne Dominus. 38.
Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 41.
Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in Deo. 41.

Quare oblitus es mei? 41.
Quare me repulisti? 42.
Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ? 43.
Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam. 54.
Quàm terribilia sunt opera tua Domine? 65.
Quærite Deum, & viuet anima vestra 68.
Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me. 70.
Quàm bonus Israel Deus: iis qui recto sunt corde 72.
Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram Deus cordis mei? 72.
Qui elongant se à te peribunt. 72.
Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. 83.
Quis nouit potestatem iræ tuæ? 89.
Quàm magnificata sunt opera tua Domine! 90.
Qui diligitis Dominum odite malum. 96.
Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. 102.
Quàm magnificata sunt opera tua Domine? omnia in sapientia fecisti. 103.
Quærite Dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper. 104.
Qui timent Dominum sperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum est. 113.
Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mi-
Quando consolaberis me? 118. (hi? 115.
Quomodo dilexi legem tuam Domine! tota die meditatio mea est. 118.
Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo 118.
Qui seminant in lacrymis in exultatione metent. 125.
Quã bonũ & quã iucundũ habitare fratres in vnũ. 132.
Quomodo cantabimus canticũ Domini in terra aliena?
Qui posuit fines tuos pacem. 147. (136.
Quem diligit Dominus corripit. Prou 3.
Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. 10.
Quasi per risum stultus operatur scelus. 10.
Qui stultus est seruiet sapienti. 11.
Qui sectatur otium stultissimus est. 12.
Qui negligit damnum propter amicum iustus est. 12.
Qui custodit os suum, custodit animam suam. 13.
Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. 13.
Qui timet præceptum, in pace versabitur. 13.
Qui cum sapientibus graditur sapiens erit, amicus stultorum similis efficiatur. 13.
Qui parcit virgæ, odit filium. 13.
Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. 14.
Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis. 15.
Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius. 17.
Qui altam facit domum suam, quærit ruinam. 17.
Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. 18.
Qui priùs respondet quàm audiat, stultum se esse demonstrat. 18.
Qui festinus est pedibus, offendet. 19.
Qui tantùm verba sectatur, nihil habebit. 19.
Qui custodit mandatum, custodit animam suam. 19.
Quis potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato? 20.

Quis hominum potest intelligere viam suam? 20.
Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, clamabit & non exaudietur. 21.
Qui diligit epulas, in egestate erit. 21.
Qui imponit stulto silentium, iras mitigat. 26.
Qui fodit foueam, incidet in eum. 26.
Qui seruat ficum, comedet fructus eius. 27.
Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientiũ, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. 27.
Qui inquirunt Dominum animaduertunt omnia. 28.
Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis 28.
Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. 28.
Qui festinat ditari, non erit innocens. 28.
Qui dat pauperi, non indigebit. 28.
Qui timet hominem, citò corruet. 29.
Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. 30.
Qui addit scientiam, addit dolorem. Eccles. 1.
Quid est homo, vt sequi possit regem factorem suum? 2.
Quodcunque voueris, redde. 5.
Qui timet Deum, nihil negligit. 7.
Quodcũque potest facere manus tua, instãter operare. 9.
Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. 9.
Qui obseruat ventum, non seminat. 11.
Quis mihi det, vt inueniam te? Cant. 8.
Quis hominum potest scire consilium Dei? Sap. 9.
Quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore, Quæ autem in cælis sunt quis inuestigabit? 9.
Qui amas animas 11.
Quis dicet tibi, Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? 12.
Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei. Eccli. 2.
Quanto magnus es humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiam. 3.
Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. 3.
Qui amat periculum, in illo peribit. 3.
Qui timet Deum habebit amicitiam bonam, quoniam secundùm illum erit amicus illius. 6.
Quid superbit terra, & cinis? 10.
Quis miserebitur incantatori à serpente percusso? 12.
Qui communicauerit superbo, induet superbiam. 13.
Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea 13.
Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? 14.
Qui timet Deum, faciet bona. 15.
Qui spernit modica, paulatim decidet. 19.
Qui citò credit, leuis est corde. 19.
Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. 19.
Quis est qui non deliquerit in lingua sua? 19.
Quàm bonũ est correptum manifestare pœnitentiã? 20.
Quasi à facie colubri fuge peccata. 21.
Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. 22.
Qui pungit cor, profert sensum. 22.
Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? 22.
Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. 24.
Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. 24.
Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies? 25.
Quàm speciosum canitiei iudicium? 25.
Qui quærit locupletari, auertit oculum suum. 27.

Qui

Iustus quasi leo confidens. 28.
Iustus nouit causam pauperum. 29.
In multa sapientia multa indignatio. Eccles. 1.
In multis sermonibus inuenietur stultitia. 5.
Inuidia diaboli mors introiuit in orbẽ terrarũ. Sap. 2.
Iustus si morte praeoccupatus fueris, in refrigerio erit. 4.
Iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. 6.
In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino humiliationis. Eccli. 2.
Iustorum natio, obedientia, & dilectio. 3.
In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. 7.
In manu Dei potestas hominis. 10.
In vestitu ne glorieris vnquam. 11.
In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. 11.
In tempore infirmitatis ostende conuersationem tuã 18.
Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa 23.
Iurans multum implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga 23.
Iustitiam si sequaris apprehendes illam. 27.
In medio insensatorum serua verbum tempori. 27.
Infirmitas grauis sobriam facit animam. 31.
Intellige quae sunt proximi tui ex te ipso. 31.
In omnibus operibus tuis esto velox. 31.
In multis esto quasi inscius 32.
In medio magnatorum loqui non praesumas. 32.
In omnibus operibus tuis praecellens esto 33.
In omni dato hilarem fac vultum tuum. 34.
In multis escis erit infirmitas. 37.
In tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te. 38.
In mortuum produc lacrymas 38.
Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vsque ad diem sepulturae. 40.
In medio mulierum noli commorari 42.
In ira Domini exercituum conturbata est terra. Isa 9.
Ingemuerunt omnes qui laetabantur corde, cessauit gaudium, &c. 24.
Iusti semita recta est. 26.
In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini 26.
Iste omnis fructus vt auferatur peccatum eius. 27.
In silentio, & in spe erit fortitudo vestra. 30.
In vacuum laboraui, sine causa & vanè fortitudinem meam consumpsi. 49.
In manibus meis descripsi te. 49.
Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. 57.
Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. 57.
In die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra. 58.
Iniquitates vestrae diuiserunt inter vos & Deum vestrum. 59.
In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui 60.
In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos. 63.
Incrassati sunt, & impinguati, & praeterierunt sermones meos pessimè. Ier. 5.
In [illegible] gate de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulate in ea. 6.
[illegible]sanabilis fractura tua, pessima plaga tua 30.
In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserãs 31.
Incomprehensibilis cogitatu. 32.
Ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. Thr. 2.
Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos Ezech. 3.
Iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas. 7.
Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. 24.
In nihilũ redigã te, & non eris, dicit Dominus Deus. 26.
Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit. 33.
Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit, &c. 33.
Intelligentia opus est in visione. Dan 10.
Ipsi regnauerunt, & non ex me. Ose. 8.
In funiculis Adam trahebam eos, in vinculis caritatis. 11.
Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Ioel 3.
Iram Domini portabo quoniam peccaui ei. Mich 7.
Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, &c. Abac. 3.
Iudices eius vt lupi vespere, non relinquebant in manè. Soph. 3.
In die illa non confunderis super cunctis adinuentionibus tuis, quibus praeuaricata es in [illegible] 3.
Ira magna ego irascor super gentes opulentas. Zach. 1.
Iratus sum parum, ipsi verò adiuuerunt in malum. 1.
Ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est. 8.
In penuria vos maledicti estis, & me configitis. Mal 3.
Ira Domini in misericordiam conuersa est 2. Mach 8.
Iustum est subditum esse Deo. 9.
In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Matth. 7.
Inimici hominis domestici eius. 10.
Ita pater quoniam sic placitum fuit ante te. 11.
Iugum meum suaue est, & onus meum leue. 11.
Iesus autem tacebat. 26.
Iesu miserere mei. Mar. 10.
In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Luc. 1.
Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? 12.
Impossibile est vt non veniant scandala. 17.
In patientia vestra possidebitis animas vestras 21.
In propria venit, & sui eum non receperunt. Ioan 1.
Ille erat lucerna, ardens, & lucens. 5.
Iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. 8.
In veritate non stetit, quia non est veritas in eo 8.
In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem 13.
In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum 16.
Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5.
In ipso viuimus, mouemur, & sumus. 17.
Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Rom. 1.
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christũ Dominũ nostrũ 7.

L.

M.

Macho

Magnati humilia caput tuum. 4.
Multos perdidit aurum & argentum. 8.
Mirabilia opera Altissimi solius. 11.
Memor esto quoniam mors non tardat. 14.
Melior est vnus timens Deũ, quàm mille filij impij. 16.
Mandauit Deus vnicuique de proximo suo. 17.
Musica in luctu importuna narratio. 22.
Mulieris nequitia, omnis malitia 25.
Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo. 25.
Mulieri nequam ne des veniam prodeundi. 25.
Mulier zelotypa dolor cordis, & luctus. 26.
Mulieris fornicatio in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur. 26.
Mulier sancta & pudorata, gratia super gratiam. 26.
Melior est mors quàm vita amara. 30.
Miserere animæ tuæ placens Deo. 30.
Multos errare fecerunt somnia. 34. s. falsæ visiones.
Mihi heri, & tibi hodie 38
Melius est mori quàm indigere 40.
Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. 42.
Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiẽ. 51.
Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiam. Isa 9.
Misereamur impio, & non discet iustitiam facere. 26.
Mulieres opulentæ surgite & audite, obstupescite, conturbamini, &c 32.
Mane erigit mihi aurem vt audiam quasi magistrũ. 50.
Mundamini qui fertis vasa Domini. 52.
Mei non es recordata, nec cogitasti in corde tuo. 57.
Miserationum Domini recordabor. 63.
Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ Ier. 2.
Me ergo non timebitis: ait Dominus. 5.
Maledictus homo qui confidit in homine. 17.
Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter. 48.
Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. 48.
Multi gemitus mei, & cor meum mœrens. Thr 1.
Migrauit Iudas propter afflictionem. 1.
Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? 2.
Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. 3.
Meretrix audi verbum Dei Ezec. 16.
Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, nec per ignem. 24.
Mundare te volui, & nõ es mundata à sordibus tuis. 24.
Misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper Ose. 12.
Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum? Ioel. 2.
Mundi sunt oculi tui ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Abac. 1.
Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus. Agg. 2.
Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculũ, & votum faciens immolat debile Domino. Mal. 1.
Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes. 2 Mach 15.
Misericordiam volo, & non sacrificium. Matt. 9. & 12.
Messis quidem multa, operarij autem pauci. 9.
Multi erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. 19.
Multi sunt vocati, pauci verò electi 20.
Misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum. Luc 1.
Manus Domini erat cum illo. 1.
Medice, cura teipsum. 4.
Mutuum date nihil inde sperantes. 6.
Mulier dimissa es ab infirmitate tua. 13.
Memores estote vxoris Loth. 17.
Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius Ioan. 4.
Me odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. 7.
Mendax est, & pater eius. 8.
Mandatum eius vita æterna est. 12.
Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. 13.
Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Act 4.
Ministerium meum honorificabo. Rom 11.
Multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. 12.
Modicum fermentum totam massam corrũpit. 1. Cor. 5.
Melius est nubere, quàm vri. 7.
Mulieres in Ecclesijs taceant, turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. 14.
Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficiẽtes sanctificationẽ in timore Dei. 2 Cor 7.
Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo Gal. 6.
Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Phil. 1.
Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus enim propè est. 4.
Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Col 3.
Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. 3.
Ministerium tuum imple. 2 Tim 4.
Mihi vindictam, & ego retribuam. Heb. 10.
Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi. 11.
Multum valet deprecatio iusti assidua. Iacob. 5.
Mundus transit, & concupiscentia eius. 1 Ioan. 2.
Mandata eius grauia non sunt. 5.
Mundus totus in maligno positus est. 5.
Maius horum non habeo gaudium, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. 3. Ioan.
Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Apoc. 2.
Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. 12.
Michael & Angeli eius prœliabãtur cum dracone. 12.
Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens. 15.

N.

NVMQVID Deo quicquam est difficile? Gen. 18.
Numquid perdes iustum cum impio? 18.
Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram. 18.
Noli timere, quia ego tecum sum 26.
Numquid non reseruasti & mihi benedictionem? 27.
Non sequeris turbam ad faciendum malum. Exod. 23.
Non accipies munera 23.
Non apparebis in conspectu meo vacuus. 23.
Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. 33.
Non videbit me homo, & viuet. 33.

Num-

Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariã? 66.

Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, & in gente tali non vlciscetur anima mea? Ier. 5 & 9.

Non dixerunt in corde suo, metuamus Dominũ Deum nostrum. 5.

Noli orare pro populo hoc, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te. 7. & 11.

Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, quid feci. 8.

Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? 8.

Non glorietur sapiens in sapientia sua. &c. sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire, & nosse me. 9.

Non est similis tui Domine, magnus es tu, &c. 10.

Nullus est qui recogitet corde. 12.

Numquid non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus 23.

Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram? 23.

Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32.

Non poterat Dominus vltra portare, propter malitiam studiorum vestrorum, &c. 44

Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. Thr. 3.

Nolunt audire quia nolunt audire me. Ezec. 3.

Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel. 13.

Numquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à vijs suis, & viuat? 18.

Non propter vos ego faciam, sed propter nomen sanctum meum. 36.

Numquid ad sumenda spolia tu venis? 38.

Non in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Dan. 9.

Noli timere vir desideriorum, pax tibi, confortare, & esto robustus 10.

Non est veritas & nõ est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Ose. 4.

Non dabunt cogitationes suas, vt reuertãtur ad Deũ 5.

Nónne verba mea bona sunt cum eo qui rectè graditur? Mich. 2.

Nolite credere amico. 7.

Nesciuit iniquus confusionem Soph. 3.

Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, dicit Dominus. Zach. 4.

Noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentes. 7.

Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus. Mal 1.

Nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt, &c. 3.

Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. 1. Mach 3.

Non inferamus crimen gloriæ nostræ. 9.

Non mihi contingat parcere animæ meæ, non enim sum melior fratribus meis. 13.

Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit. 2 Mach. 5.

Non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltionem adhibere, magni beneficij indicium est. 6.

Non est ætati nostræ dignum fingere. 6.

Nos pro peccatis nostris hæc patimur. 7.

Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Matt. 4

Non tentabis Dominum Deum tuum 4.

Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, nec accendunt lucernam, &c. 5.

Non iurare omnino 5.

Non resistere malo. 5.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, &c. 6.

Nemo potest duobus dominis seruire. 6.

Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus. &c. 6.

Nolite solliciti esse in crastinum. 6.

Nolite condemnare, & non condemnabimini. 7.

Nolite sanctum dare canibus, &c. 7.

Nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. 7.

Non est opus valentibus medicus, sed malè habẽtibus. 9.

Non veni vocare iustos, sed peccatores. 9.

Non est discipulus super magistrum. 10.

Nihil opertum quod non reueletur. 10.

Nolite timere eos qui occidunt corpus. 10.

Non contendet, neque clamabit. 12.

Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. 13.

Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. 16.

Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. 18.

Ne vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. 23.

Non sicut ego volo, sed sicut tu. 26.

Nemo bonus, nisi vnus Deus. Mar. 10.

Non quod ego volo, sed quod tu. 14.

Non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Luc. 2.

Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent. 5.

Nemo bibens vetus (.s. vinum) statim vult nouum, dicit enim, vetus melius est. 5.

Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. 9.

Nolite in sublime tolli. 12.

Nolite timere pusillus grex: quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. 12.

Non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas. 12.

Nescio vnde sitis. 13.

Negotiamini dum venio. 19.

Non mea voluntas, sed tua fiat. 22.

Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo Ioan. 3.

Non ad mensuram dat Deus spiritum. 3.

Non possum ego à meipso facere quicquam. 5.

Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. 5.

Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. 6.

Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. 6.

Nolite iudicare secundùm faciem, sed rectum iudicium iudicate. 7.

Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi priùs audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat. 7.

Non reliquit me solum, quia ea quæ placita sunt ei, facio semper. 8.
Noli esse incredulus, sed fidelis. 20.
Non est vestrum nosse tempora, vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Act. 1.
Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. 4.
Nos orationi, & ministerio verbi instantes erimus. 6.
Non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. 6.
Non est personarũ acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deũ, & operatur iustitiam acceptus est illi. 10.
Notum à seculo est Domino opus suum. 15.
Noli timere, sed loquere, & ne taceas. 18.
Non facio animam meam pretiosiorem quàm me. 20.
Non subterfugi quo minùs annuntiarem vobis omne consilium Dei 20.
Non est personarum acceptio apud Deum. Rom. 2.
Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. 2.
Non sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. 8.
Non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei. 9.
Noli altum sapere, sed time 11.
Nolite conformari huic seculo. 12.
Non plus sapere, quã oportet sapere sed sapere ad sobrietatem. 12.
Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. 12.
Nolite prudentes esse apud vosmetipsos. 12.
Nulli malum pro malo reddentes. 12.
Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. 12.
Non est potestas nisi à Deo. 13.
Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicẽ diligatis. 13.
Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. 14.
Nõ iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. 1. Cor. 2.
Nec qui plantat est aliquid, nec qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. 3.
Nemo glorietur in hominibus. 3.
Nihil mihi cõscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum. 4.
Nolite ante tempus iudicare. 4.
Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute 4.
Non omnia expediunt. 6.
Nescitis quoniam corpora vestra mẽbra sunt Christi? 6.
Nescitis quoniã mẽbra vestra templũ sunt Spiritus sancti? 6.
Nõ estis vestri, empti enim estis pretio magno. 6.
Nolite fieri serui hominum 7.
Numquid de bobus cura est Deo? 9.
Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. 10.
Non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant. 10.
Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. 12.
Nihil sine voce est. 14.
Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. 14.
Non est dissensionis Deus, sed pacis 14.
Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum. 2. Cor. 4.
Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur 4.
Non qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat 10.
Non quæro quæ vestra sunt, sed vos. 12.
Nolite locum dare diabolo Eph. 4.
Nolite contristare Spiritum Dei. 4.
Nemo vnquam carnem suam odio habuit. 5.
Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Phil. 2.
Nostra conuersatio in cælis est. 3.
Nunc viuimus si vos statis in Domino. 1. Thes. 3.
Nocte & die operantes ne quem vestrum grauaremus. 2. Thes. 3.
Nolite desistere benefacientes. 3.
Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. 2 Tim 2.
Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. 2.
Noli contendere verbis 2.
Nemo te contemnat. Tit. 2.
Ne quis desit gratiæ Dei. Heb. 12.
Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. 13.
Nolite plures magistri fieri fratres mei Iacob. 3.
Nolite detrahere alterutrum fratres mei. 4.
Nolite ingemiscere fratres in alterutrum. 5.
Non reddentes malum pro malo. 1. Pet. 3.
Nouit Deus pios de tentatione eripere 2. Pet. 2.
Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. 3.
Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. 1. Ioan. 2.
Nõ diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate. 3.
Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint. 4.
Nomen habes quod viuas, & mortuus es. Apoc. 3.
Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. 3.
Non intrabit in eam aliquid coinquinatum. 21.
Nomen eius in frontibus eorum. 21.

O.

OBLIVISCI *me fecit Deus omnium laborum meorum.* Gen. 41.
Oderant filios Israel Ægyptij, & affligebant. Exod. 1.
Ostendam vobis quid agere debeatis. 4.
Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. 24.
Ostende mihi gloriam tuam. 33.
Ostendam omne bonum tibi. 33.
Obsecro Domine vt gradiaris nobiscum, vt auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas. 34.
Omnis voluntarius, & prono animo offerat Domino. 35.
Omnis adeps Domini erit. Leu. 3.
Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Num. 6.
Obsecro Domine vt interficias me, ne tantis afficiar malis. 11.
Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit. Deut. 11.
Oblitus es Dei creatoris tui. 32.
Omnes sancti in manibus illius sunt. 33.
Omnia quæ præcepisti nobis faciemus, & quocunque miseris ibimus. Ios. 1.
Optimus sermo tuus. 1. Reg. 9.
Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. 14.
Opera tua bona sunt tibi valde. 19.

Omne.

Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur, in terram, quæ non reuertuntur. 2. Reg. 14.
Omne quod petieris à me, impetrabis. 19.
Operatus es malè, super omnes qui fuerunt ante te. 3. Reg. 14.
Optima propositio. 18.
Odi eũ, quia non prophetat mihi bonũ, sed malum. 22.
Obsecro vt miserearis animæ meæ. 4. Reg. 1.
Omnia corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit. 1. Par. 28.
Oculi Domini contemplantur vniuersam terram, & probet fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum. 2. Par. 16.
Opere Domini Dei tui. 2. Esd. 3.
Omni tempore benedic Deum. Tob. 4.
Operi manuum tuarum porriges dexteram. Iob. 14.
Oculi Domini super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat. 34.
Oculi mei semper ad Dominum. Psal. 24.
Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. 32.
Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. 33.
Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi? 34.
Obmutui & non aperui os meũ, quoniam tu fecisti. 38.
Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me trãsierũt. 41.
Ostende nobis Domine misericordiam tuam. 84.
Opus manuum nostrarum dirige. 89.
Omnia quæcunque voluit fecit. 113.
O Domine libera animam meam. 114.
O Domine quia ego seruus tuus. 115.
O Domine saluum me fac. 116.
Omnes viæ tuæ veritas. 118.
Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. 134.
Opera manuum tuarum ne despicias. 137.
Oculi omnium in te sperant Domine. 144.
Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Prou. 4.
Occasiones quærit qui vult recedere ab amico. 18.
Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus. 21.
Oculi hominum insatiabiles. 27.
Ore laudantis probatur homo. 27.
Omnis sermo Dei ignitus. 30.
Omnia tempus habent. Eccles. 3.
Omnis labor hominis in ore eius. 6.
Omni negotio tempus est, & opportunitas. 8.
Omnium operum Dei nullam potest homo inuenire rationem. 8.
Omni tempore sint vestimenta tua candida. 9.
Os quod mentitur occidit animam. Sap. 1.
O quàm pulchra est casta generatio cum claritate. 4.
Omnia in mẽsura, & numero, & põdere disposuisti. 11.
O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus. 12.
Odio sunt Deo similiter impius, & impietas eius. 14.
Oportet præuenire solem ad benedictionem tuam. 16.
Omnis sapientia à Domino Deo est. Eccli. 1.
Omnis enarratio tua sit in præceptis altissimi. 9.
Omnis iniuriæ proximi, ne memineris. 9.
Omnis potentatus breuis vita. 10.
Omne animal diligit simile sibi. 13.

Os prudentis quæritur in Ecclesia. 21.
Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. 28.
Otiositas multam malitiam docuit. 33.
Oculi Dei in diligentes se. 34.
Oratio humiliantis se nubes penetrabit. 35.
Opera Domini vniuersa bona valde. 39.
Omni homini noli intendere in specie. 42.
Omnis hypocrita est, & nequam. Isa. 9.
Occurrentes sitienti afferte aquam, cum panibus occurrite fugienti. 21.
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. 40.
Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. 40.
Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum. 43.
Operabor & quis auertet illud? 43.
Omnes sitientes venite ad aquas, &c. 55.
Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. 60.
Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. 61.
Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. 64.
Occurristi lætanti & facienti iustitiam. 64.
Occidit ei sol cùm adhuc esset dies. Ier. 15.
Omnes qui te derelinquunt confundentur. 17.
Opprobrium sempiternum quod nũquam delebitur. 20.
Oculus meus deprædatus est animam meam. Thr. 3.
O Israel quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Bar. 3.
Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ioel. 2.
Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt. Amos 5.
Odite malum, & diligite bonum. 5.
Odi & proieci festiuitates vestras. 5.
Odio habetis bonum, & diligitis malum. Mich. 3.
O pastor & idolum derelinquens gregem. Zach. 11.
Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ. Malach. 4.
Omnes qui sperant in Deum non infirmantur. 1. Mac. 2.
Orabat scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus. 2. Mach. 9.
Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittitur. Matt. 3.
Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. 5.
Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. 5.
Omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. 7.
Omnis domus diuisa contra se non stabit. 12.
Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. 12.
Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur. 15.
Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. 21.
Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 25.
Omnia possibilia sunt credenti. Mar. 9.
Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. 11.
Omni petenti te, tribue. Luc. 6.
Oportet semper orare, & non deficere. 18.
Orate ne intretis in tentationem. 22.

Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Ioan. 6.
Omne quod dat mihi Pater ad me veniet, & eum qui venit ad me non eijciam foras 6.
Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. 6.
Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. 8.
Oues meæ vocem vocem meam audiunt. 10.
Omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructum plus afferat. 15.
Omnis qui est ex veritate audit vocem meam 18.
Omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Act. 2.
Obedire oportet magis Deo quàm hominibus. 5.
Omnes peccauerũt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Rom. 3.
O homo tu quis es qui respondeas Deo? 9.
O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! 11.
Odientes malum, adhærentes bono. 12.
Orationi instantes. 12.
Omne quod non est ex fide, peccatum est. 14.
Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus eis qui diligunt illum. 1. Cor. 2.
Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. 3.
Omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. 9.
Oportet hæreses esse. 10.
Omnia honestè, & secundùm ordinem fiãt in vobis. 14.
Omnia vestra in charitate fiant. 16.
Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. 2. Cor. 5.
Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. 5.
Omnia charissimi propter ædificationem vestram. 12.
Omnis lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum. Gal. 5
Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. Eph. 4.
Orantes omni tempore in spiritu. 6. (Phil. 2.
Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.
Omnia arbitror vt stercora, vt Christũ lucrifaciam. 3.
Omnia possum in eo qui me confortat. 4.
Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione Col. 4.
Omnia probate, quod bonum est tenete. 1. Thes. 5.
Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. 2. Tim 3.
Omnia munda mundis. Tit. 1.
Omnia nuda & aperta sunt oculis eius Heb. 4.
Optimum est gratia stabiliri cor, non escis. 13.
Obedite præpositis vestris, & subiacite eis. 13.
Omne gaudium existimate fratres cùm in varias tentationes incideritis. Iacob. 1.
Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. 1.
Orate pro inuicem, vt saluemini. 5.
Omnes honorate. 1 Pet. 2.
Omnes inuicem humilitatem insinuate 5.
Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum (s. Deum) quoniam ipsi cura est de vobis. 5.
Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. 1. Ioan. 2.

P.

PVLVIS es, & in puluerem reuerteris Gen. 3.
Pœnituit Deum, quòd hominem fecisset. 6.
Peregrino molestus non eris. Exod. 23.
Populus duræ ceruicis es 33.
Plus offert populus quàm necessarium est. 36.
Pauete ad sanctuarium meum, ego Dominus Leu. 26.
Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum. Num. 11.
Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc. 27.
Peccatum vestrum apprehendet vos. 32.
Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum. Deut. 1.
Postquam te afflixit Dominus, ac probauit, ad extremum misertus est tui. 8.
Perfectus eris, & absq; macula cũ Domino Deo tuo. 18.
Propitius esto populo tuo, quem redemisti Domine. 21.
Pro mensura peccati erit & plagarum modus. 25.
Pars Domini populus eius 32.
Populus multus nimis, sicut arena quæ est in littore maris. Ios. 11.
Pax tecum, ne timeas, non morieris Iud. 6.
Peccatis veteribus iungentes noua. 10.
Peccauimus, redde nobis Domino quicquid tibi placet. (10.
Pax tecum sit. 19.
Priorem misericordiam posteriore superasti. Ruth 3.
Placebat tam Deo quàm hominibus. 1. Reg 2.
Præparate corda vestra Domino & seruite ei soli. 7.
Perge quò cupis, & ero tecum, vbicunque volueris. 14.
Pacificúsne est ingressus tuus? 16.
Pax tibi sit, & domus tuæ, & omnibus quæcunque habes. 25.
Prælia Domini, domine mi tu præliaris. 25.
Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ 30.
Proficiens, & semper seipso robustior. 2. Reg. 3.
Præsto sum, faciat mihi Dominus quod bonum est coram se. 15.
Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi. 23.
Petitionem vnam paruulam deprecor à te, ne confundas faciem meam 3. Reg. 2.
Peccauimus, iniquè egimus. 8.
Perge, ad prædam Moab. 4. Reg 3.
Protegam vrbem hãc propter me, & propter Dauid seruum meum 19.
Pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus. 1 Par. 12.
Præbete corda vestra, & animas vestras, vt quæratis Dominum Deum vestrum 22.
Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Iob. 17.
Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine 31.
Peccaui, & verè deliqui, & vt erã dignus nõ recepi. 33.
Prouidebam Dominum in conspectu meo semper. Ps. 15.
Protector est omnium sperantium in se. 17.
Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. 18.
Propter nomẽ suum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim 24.
Propter iniquitatem corripuisti hominem. 38.
Paratum cor meũ Deus, paratum cor meũ. 56. & 107.

Poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia. 61.
Propter te factinus opprobrium 68.
Pauper & inops laudabunt nomen tuum 78.
Protector noſter aſpice Deus 83.
Prope timentes eum ſalutare ipſius. 84.
Potens es Domine. 88.
Praeoccupemus faciem eius in confeſſione. 94.
Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus. 105.
Pœnituit eum ſecundùm multitudinem miſericordiæ ſuæ. 105.
Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorũ eius. 115.
Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam. 118.
Pone Domine cuſtodiam ori meo. 140.
Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. 144.
Proſperitas ſtultorum perdet illos. Prou. 1.
Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. 4.
Pauor pauperum egeſtas eorum. 10.
Plus proficit correctio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum 17.
Pauperis hominis fratres oderunt eum. 19.
Piger abſcondit manum ſuam ſub aſcella. 19.
Propter peccata terræ multi principes eius. 28.
Peruerſi difficilè corriguntur. Eccleſ. 1.
Pecuniæ obediunt omnia. 10.
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum. Cant. 8.
Potentes potenter tormenta patientur. Sap. 6.
Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. 11.
Parcis omnibus qui amas animas. 11.
Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Eccli. 4.
Priuſquàm interroges, ne vituperes quemquam. 11.
Priuſquàm audias ne reſpondeas verbum. 11.
Paupertas nequiſſima eſt in ore impij. 13.
Potior fur quàm aſſiduitas viri mendacis. 20.
Peccaſti, non adijcias iterum. 21.
Perde pecuniam propter fratrem. 29.
Pone theſaurum tuum in præceptis altiſſimi. 29.
Proximum recupera ſecundùm virtutem tuam. 29.
Propter crapulam multi obierunt. 37.
Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam Iſa 5.
Populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe; & Dominum exercituum non inquiſierunt. 9.
Pauperes fiducialiter requieſcent. 14.
Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. 28.
Poſuimus mendacium ſpem noſtram. 28.
Pallium breue, vtrumque operire non poteſt. 28.
Peribit ſapientia à ſapientibus. 29.
Princeps ea quæ digna ſunt principe cogitabit. 32.
Proieciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea. 38.
Parate viam Domini. 40.
Præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. 43.
Populus meus, lex mea in corde eorum. 51.
Ponam vniuerſos filios tuos doctos à Domino. 54.
Peccare & mentiri contra Dominum. 59.
Populus tuus omnes iuſti. 60.
Pater noſter es tu Domine, nos verò lutum. 64.
Patrẽ vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Ier. 3.
Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis. 5.
Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam. 12.
Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? 17.
Poſtquam conuertiſti me, egi pœnitentiã, confuſus ſum, & erubui. 31.
Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Thr. 3.
Paruuli petierunt panem, & nõ erat qui frãgeret eis. 4.
Propheta, & percute manu ad manum Ezec. 20.
Porta hæc clauſa erit, quia Dominus Deus ingreſſus eſt per eam. 44.
Populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum. 44.
Poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Dan. 7.
Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. 12.
Populus non intelligens vapulabit. Oſe 4.
Perditio tua Iſrael, tantummodo in me auxiliũ tuũ. 13.
Parce Domine parce populo tuo. Ioel 2.
Pluì ſuper vnam ciuitatem? & ſuper alteram ciuitatem non pluì. Am. 4.
Præparare in occurſum Dei tui Iſrael. 4.
Prudens tacebit, quia tempus malum eſt. 5.
Ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum. 9.
Principes eius in muneribus iudicabant. Mich 3.
Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? 6.
Periit ſanctus de terra & rectus in hominibus nõ eſt. 7.
Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt. 7.
Proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. 7.
Peſſima plaga tua. Nah. 3.
Percuſſi vos, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. Agg. 2.
Parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi. Mal. 3.
Paleas comburet igni inextinguibili. Matt. 3.
Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. 7.
Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. 15.
Patrem nolite vobis vocare ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. 23.
Pœnitemini, & credite Euangelio. Mar. 1.
Pacem habete inter vos. 9.
Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt. 14.
Parare Domino plebem perfectam Luc. 1.
Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. 6.
Pater peccaui in cœlũ, & coram te, iam non ſum dignus vocari filius tuus. 15.
Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. 23.
Pauperes ſemper habebitis vobiſcum. Ioan. 12.
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis 14.
Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. 16.
Pater amat vos, quia vos me amaſtis. 16.
Pax vobis. 20.
Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. Act. 3.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. 14.

Prouidentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Rom. 12.
Pl[illegible] ndo legis est dilectio. 13.
Praedicatio mea non in persuasibilibus sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. 1. Cor. 2.
Praeterit figura huius mundi. 7.
Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. 2. Cor. 1.
Prouidemus bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. 8.
Personarum acceptio non est apud Deum. Eph. 6.
Pereunt eo quòd caritatem veritatis non receperunt vt salui fierent. 2. Thes. 2.
Profectus tuus manifestus sit in omnibus. 1. Tim. 4.
Praedica verbum, insta, opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omni patiētia & doctrina. 2. Tim. 4.
Perfectorum est solidus cibus. Heb 5.
Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. 12.
Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum 12.
Petitis & non accipitis eò quòd malè petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis. Iacob. 4.
Patientes estote fratres vsque ad aduentum Domini. 5.
Perfecta caritas foras mittit timorem 1. Ioan. 4.

Q.

QVIS similis tui in fortibus Domine? Exod. 15.
Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. 32.
Quicquid obtuleris sacrificij sale condies. Leu 2.
Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. 20.
Qui habuerit maculam non offerat panes Deo suo. 21.
Qui blasphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimet eum omnis multitudo. 24.
Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Nu. 11.
Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? 11.
Quàm pulchra tabernacula tua Iacob. 24.
Quod polliciti estis implete. 32.
Quae est alia gens sic inclyta? Deut 4.
Quum quaesieris Dominum inuenies eum, si tamen toto corde quaesieris 4.
Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tēpore. 5.
Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum ac seruias Domino, &c. 10.
Quum votū voueris Domino, non tardabis reddere. 23.
Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. 33.
Qui dixit patri suo, & matri suae, nescio vos, & fratribus suis ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum. 33.
Quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? 33.
Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ios. 5.
Quae est ista transgressio, cur reliquistis Dominū Deū? (22.
Quid habes? Iud. 1.
Qui formidolosus est, & timidus reuertatur. 7.
Quod me facere videritis, hoc facite. 7.
Quid tale facere potui, quale vos fecistis? 8.

Quare Domine Deus factū est hoc malū in populo tuo? (21.
Quocunque perrexeris pergam. Ruth. 1.
Quicquid dixeris mihi, faciam tibi. 3.
Quare facitis res huiuscemodi quas ego audio, res pessimas. 1. Reg 2.
Quicunque honorificauerit me glorificabo eum. 2.
Qui contemnunt me, erunt ignobiles, 2.
Quare aggrauatis corda vestra? 6.
Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? 6.
Quemcumque viderat Saul virum fortem, & aptum ad praelium, sociabat eum sibi. 14.
Quare non audisti vocem Domini, & fecisti malum in oculis Domini? 15.
Quid feci? numquid non verbum est? 17.
Quis ego sum, aut quae est vita mea, vt fiam gener regis? 18.
Quid feci, quae est iniquitas mea? 20.
Quodcunque dixerit mihi anima tua faciam tibi. 20.
Quis cùm inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? 24.
Quis extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? 26.
Quid feci? aut quod est malum in manu mea? 26.
Quare insidiaris animae meae vt occidar? 28.
Quare inquietasti mihi? 28.
Quod pateris, fecit tibi Dominus. 28.
Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica? 2. Reg. 1.
Quis ego sum Domine Deus, & quae domus mea, quia adduxisti me huc usque? 7.
Quae est vt populus tuus gens in terra? 7.
Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei? 9.
Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. 18. (3. Reg 9.
Quare fecit Dominus sic terrae huic, & domui huic?
Quod meum erat, feci tibi. 19.
Quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. 21. (4. Reg. 3.
Qui meus est, tuus est, populus meus populus tuus.
Quid venit insanus iste ad te? 9.
Quoniā me dereliquistis, & ego vos derelinquā 4 Esd. 1.
Quomodo potueris, ita esto misericors. Tob. 4.
Qui timent te, magni erunt apud te. Iudit. 16.
Quare misero data est lux? Iob. 3.
Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus. 6.
Quae est fortitudo mea vt sustineam? 6.
Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? 7.
Quis Deo restitit, & pacem habuit? 9.
Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. 22.
Quid faciam, cùm surrexerit ad iudicandum Deus, & cùm quaesierit quid respondebo illi? 31.
Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Psal. 8.
Quàm magna multitudo dulcedinis tuae Domine, quam abscondisti timentibus te. 30.
Quae est expectatio mea? nónne Dominus. 38.
Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 41.
Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in Deo. 41.

Qui

Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam. 28.
Qui conatur multa agere, incidet in iudicium. 29.
Qui diligit filium, assiduat illi flagella. 30.
Qui aurum diligit, non iustificabitur. 31.
Qui non est tentatus quid scit? 34.
Qui timet Dominum, nihil trepidabit, quoniam ipse est spes eius 34.
Qui seruat legem, multiplicat orationem. 35.
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? 34.
Qui minoratur actu, sapientiam percipiet. 38.
Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. 43.
Quid est quod debui facere vineæ meæ, & non feci? Isa. 5.
Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longè venientis? 10.
(14.
Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris!
Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus. 28.
Qui crediderit, non festinet. 28.
Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, cum ardoribus sempiternis? 33.
Qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocē tuam, exalta, noli timere. 40.
Qui sperāt in Domino, mutabūt fortitudinem, &c. 40.
Quis cœcus nisi seruus meus, & surdus, nisi ad quē nuncios meos misi? 42.
Qui vides multa, nónne custodies? 42.
Qui apertas habet aures, nónne audiet? 42.
Quis dedit in direptionem Iacob? nónne Dominus ipse cui peccauimus? 42.
Quærite Dominum dum inueniri potest. 55.
Qui recessit à malo, prædæ patuit. 59
Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? 60.
Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei. 62.
Quare errare nos fecisti Domine de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? 63.
Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quia immundus es. 65.
Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos. 66.
Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Ier. 2.
Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas 2.
Quis dabit oculis meis fontem lacrymarum. 9.
Quis non timebit te, ô rex gentium? 10.
Quid est quòd dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? 11.
Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? 14.
Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 23.
Quæretis me, & inuenietis, cùm quæsieritis me in toto corde vestro. 29.
Quomodo dicitis fortes sumus, & viri robusti ad prælium? 48.
(48.
Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus?
Quia plus fecit quàm potuit, idcirco perierunt. 48.
Quis similis mei, & quis sustinebit me? 49. & 50.
Quomodo obscuratum est aurū, mutatus est color optimus? Thr. 4.

Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. 4.
Qui audit, audiat; & qui quiescit, quiescat. Ezec. 3.
Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat. 7.
Quiescere faciam superbiam potentium. 7.
Quatuor iudicia mea pessima, gladium, & famem, & bestias malas, & pestilentiam. 14.
Quæsiui virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam, & non inueni. 22.
Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Dan. 12.
Quia vos non populus meus, & ego nō ero vester. Ose. 1.
Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? 6.
Quasi columba seducta, non habens cor. 7.
Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc? 14.
Quærite me & viuetis, dicit Dominus. Am. 5.
Qui separati estis in diem malum. 6.
Qui lætamini in nihilo. 6.
Quare mœrore contraheris, Nūquid Rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit? Mich. 4.
Qui optimus in eis est, quasi paliurus, & qui rectus, quasi spina de sepe 7.
Quare respicis Domine contemptores & taces, conculcante impio iustiorem se? Abac. 1.
Quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus. 2.
Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. Zach. 2.
Quare despicit vnusquisque vestrum fratrem suum? Malach. 2.
Quid vnus quærit, nisi semen Dei? 2.
Quæ erat libera, facta est ancilla. 1. Mac. 2.
Quò nobis adhuc viuere? 2.
Quomodo cecidit potens, qui saluum faciebat populū? 9.
Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Matt. 5.
Qui dixerit fratri suo fatue reus erit gehennæ ignis. 5.
Qui viderit mulierem ad concupiscendā eam, iam mœchatus est eam in corde suo. 5.
Qui petit à te, da ei. 5.
Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. 6.
Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 7.
Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc est enim Lex & Prophetæ. 7.
Quàm angusta porta, & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. 7.
Qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. 7.
Quid timidi estis, modicæ fidei? 8.
Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? 8.
Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. 10.
Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. 10.
Qui perdiderit animam suā propter me, inueniet eā. 10.
Qui habet aures audiendi, audiat. 11.
Qui non est mecum, contra me est. 12.
Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. 12.
Quid prodest homini si vniuersum mundū lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? 16.

Quod

Quod Deus coniunxit, homo non separet. 19.
Qui potest capere, capiat. 19.
Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. 20.
Quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialē? 22.
Qui maior est vestrum, erit minister vester. 23.
Qui se exaltauerit, humiliabitur; & qui se humiliauerit, exaltabitur. 23.
Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? 23.
Quoniam abūdabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. 24.
Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. 25.
Qui non est aduersum vos, pro vobis est. Mar. 9.
Quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. 10.
Quicunque dixerit huic mōti, tollere, & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei. 11.
Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate 13.
Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat. Luc. 3.
Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. 6.
Qui minor est inter vos omnes, hic maior est. 9.
Quis me constituit iudicem super vos? 12.
Qui non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. 12.
Quid autem à vobis ipsis nō iudicatis quod iustū est? 12.
Qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus. 14.
Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis erit, & qui in modico iniquus est, & maiori iniquus erit. 16.
Quod hominibus altū est, abominatio est ante Deū. 16.
Quia si cognouisses & tu. 19.
Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ioan 3.
Qui non credit iam iudicatus est. 3.
Qui malè agit odit lucem. 3.
Qui facit veritatem venit ad lucem. 3.
Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur. 3.
Quem misit Deus, verba Dei loquitur. 3.
Qui credit in filium, habet vitam æternam. 3.
Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. 4.
Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à Deo est non quæritis? 5.
Qui manducat me, viuet propter me. 6.
Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit 7.
Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. 8.
Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. 8.
Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. 10.
Qui amat animam suam perdet eam, & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam 12.
Qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. 12.
Qui accipit si quem misero, me accipit. 13.
Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet. 14.
Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. 4.
Quid ad te? tu me sequere. 21.
Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. 15.
Quia de mundo non estis, propterea odit vos mūdus. 15.
Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. 14.
Qui alium doces, teipsum non doces. Rom 2.
Qui secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, qui verò secundùm spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. 8.
Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. 8.
Quicunque spiritu Dei aguntur hi sunt filij Dei. 8.
Quid oremus, sicut oportet nescimus. 8.
Quis nos separabit à charitate Christi? 8.
Quis cognouit sensum Domini, aut quis cōsiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 11.
Qui præest in solicitudine. 12.
Qui miseretur in hilaritate. 12.
Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. 13.
Qui diligit proximum, legem impleuit. 13.
Qui non manducat manducantem non iudicet. 14.
Qui manducat, non manducantem non spernat. 14.
Quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus. 14.
Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. 15.
Quod stultum est Dei, sapiētius est hominibus. 1. Cor. 1.
Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, & infirma mundi & ignobilia mundi, & contemptibilia. 1.
Qui gloriatur, in Domino glorietur. 1.
Quæ sunt Dei nemo cognouit, nisi spiritus Dei. 2.
Quid habes quod non accepisti? 4.
Qui adhæret Domino, vnus spiritus est. 6.
Qui se existimat stare, videat ne cadat. 10.
Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. 11.
Qui viuunt, non iam sibi viuāt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. 2. Cor. 5.
Quasi tristes semper autem gaudentes. 6.
Quæ secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur. 7.
Qui parcè seminat; parcè & metet. 9.
Quis infirmatur, & ego non infirmor? 11.
Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Gal. 3.
Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis. 5.
Quæ seminauerit homo, hæc & metet. 6.
Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Col. 3.
Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. 1. Tim. 6.
Quod minus est à meliore benedicitur. Heb. 7.
Quem diligit Dominus castigat. 12.
Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Iacob. 2.
Quæ est vita vestra? vapor est ad modicum parens 4.
Qui conuerti fecerit peccatorem, ab errore viæ suæ, operiet multitudinem peccatorum. 5.
Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? 1. Pet. 3.
Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non cu-

ftodit, mendax est. 1 Ioan. 2.
Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare 2.
Qui facit peccatum, ex diabolo est. 3.
Qui natus est ex Deo peccatum non facit. 3.
Qui non diligit, manet in morte. 3.
Qui odit fratrem suum homicida est. 3.
Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo quomodo charitas Dei manet in eo? 3.
Qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. 3.
Qui non diligit non nouit Deum. 4.
Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? 4.
Quodcunque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. 5.
Qui vicerit non lædetur à morte secunda. Apoc. 2.
Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. 3.
Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo. 3.
Quærent homines mortem, & non inuenient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. 9.
Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? 15.
Quantum glorificauit se, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum 18.
Qui iustus est iustificetur adhuc, & sanctus, sanctificetur adhuc. 22.
Qui audit, dicat, veni. 22.
Qui sitit, veniat. 22
Qui vult accipiat aquam vitæ gratis. 22.

R.

RESPICE *populum tuum, gentem hanc. Exod. 33.*
Respiciam vos, & crescere faciam Leu. 26.
Rerum omnium abundantia perfrueris. Deut 8.
Recordaberis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit. 8.
Recordaberis quoniam seruus fueris in Ægypto. 16.
Respice Domine de excelso cælorum, & benedic populo tuo 26.
Reducet te Dominus de captiuitate tua, ac miserebitur tui. 30.
Reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam. 32.
Reddat tibi Dominus pro opere tuo. Ruth 2.
Recedant vetera de ore vestro. 1. Reg. 2.
Respexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me. 9.
Reddat tibi Dominus vicissitudinem hanc. 24.
Rotabitur quasi in impetu, & circulo fundæ. 25.
Reddidit Dominus malitiam Nabal, in caput eius 25.
Rectus es tu, & bonus in conspectu meo. 29.
Retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam suam. 2. Reg 3.
Respice ad orationem serui tui, Domine Deus meus. 3. Reg 8.
Rectène sunt omnia? 4. Reg 5.
Reuertimini à viis vestris pessimis. 17.
Regnabit quem non sperant qui inhabitant super terram. 4 Esd 5.
Respice, & exaudi me Domine Deus meus Psal 12.
Respice in me, & miserere mei, quia vnicus & pauper sum ego. 24.
Retribuet abundanter facientibus superbiam. 30.
Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. 36.
Remitte mihi, vt refrigerer priusquàm abeam. 38.
Rex omnis terræ Deus. 46.
Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. 50.
Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. 70.
Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. 76.
Respice de cælo, & vide, & visita vineam istam. 79.
Respice in seruos tuos, & in opera tua. 89.
Rectus Dominus Deus noster, & nõ est iniquitas in eo 91.
Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum 101.
Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua 118.
Refugium meũ, susceptor meus, & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui. 143.
Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas Prou. 2.
Respicit Dominus viam hominis, & omnes gressus eius considerat. 5.
Responsio mollis frangit iram. 15.
Regem custodiunt misericordia, & veritas, & roboratur clementia thronus eius. 20.
Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. 26.
Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Eccles. 2.
Regi ne detrahas in cogitatione sua, quia & aues cæli portabunt vocem tuam. 10.
Recti diligunt te. Cant. 1.
Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius. Sap. 4.
Rogationem contribulati ne abiicias. Eccli. 4.
Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias. 10.
Rectorem te posuerũt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. 32.
Recedite à me amarè flebo, nolite incumbere, vt consolemini me. Isa. 22.
Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex eis non defuit. 34.
Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ. 38.
Reuertere ad me, quoniam redemi te. 44.
Redite præuaricatores ad cor. 46.
Rupisti vincula mea, dixisti, non seruiam. Ier. 2.
Repleta sunt interiora tua iniquitate, & peccasti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô Cherub. Ezech. 28.
Rectæ viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis, præuaricatores verò corruent in eis. Ose. 14.
Requirit Dominus à te, facere iudicium, diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo Mich. 6.

Reuela

S.

mea

mea à viis vestris. Ierem. 2.
Saltem amodo vocame pater meus 3.
Stultus populus meus me non cognouit 4.
Sapientes sunt vt faciant mala. 4.
Scio Domine quia non est hominis via eius, nec viri vt dirigat gressus suos 10.
Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt. 12.
Si mutare potest Æthiops pellem suam, & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum. 13.
Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. 15.
Si conuerteris, conuertam te, & ante me stabis. 15.
Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. 15.
Sana me Domine, & sanabor, saluum me fac, & saluus ero. 17.
Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea. 18.
Seduxisti me Domine, & seductus sum. 20.
Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus. 23.
Salua Domine populum tuum, reliquias Israel. 31.
Somnus meus dulcis mihi. 31.
Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui. Thr. 1.
Sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. 3.
Saturabitur opprobriis. 3.
Si abiecit Dominus, & miserebitur secundùm multitudinem misericordiarum suarum. 3.
Scrutemur vias nostras, & quaeramus, & reuertamur ad Dominum. 3.
Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantùm iterum conuertentes, requiretis eum. Bar. 4.
Secundùm viam eorum faciam eis. Ezec. 7.
Signa Thau super frontes gementium, & dolentium super abominationibus. 9.
Sicut mater, ita & filia eius. 16.
Speculatorem domui Israel dedit te, &c. 33.
Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel 44.
Saluabitur omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Dan. 12.
Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia. Ose. 2.
Sicut populus sic sacerdos. 4.
Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda. 4.
Super eos effundam quasi aquam iram meam. 5.
Saluator non est praeter me. 13.
Saturati sunt, & eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei. 13.
Si erit malum in ciuitate quod Deus nō fecerit. Am. 3.
Superbia cordis tui extulit te. Abd. 1.
Sicut fecisti, fiet tibi. 1.
Scio quia tu es Deus clemēs, & misericors, & patiēs, &c. Ion. 4.
Surgite, & ite, quia non habetis hîc requiem. Mich. 2.
Sacerdotes eius in mercede docebant. 3.
Super custodiam meam stabo. Abac. 2.
Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. 2.
Scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis. Soph. 1.
Sicut non audierunt, sic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus. Zach 7.
Super pastores iratus est furor meus. 10.
Si Pater ego sum, vbi est honor meus, & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Malach. 1.
Sedebit conflans, & emundabit argentum, & purgabit filios Leui. 2.
Secūdùm gloriam eius, multiplicata est ignominia eius. 1. Mach 1.
Sicut fuerit voluntas in caelo, sic fiat 3.
Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. 2 Mach. 12.
Si sal euanuerit, in quo salietur? Matt. 5.
Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona &c. 5.
Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, &c. 5.
Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eā, &c. 5.
Sit sermo vester, est, est, non, non 5.
Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi & alteram. 5.
Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester caelestis delicta vestra, si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. 6.
Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. 6.
Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. 6.
Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui est in caelis dabit bona petentibus se? 7.
Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. 8.
Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. 16.
Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint fiet illis à Patre meo qui in caelis est. 18.
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. 19.
Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & veni sequere me. 19.
Sequere me. Mar. 2.
Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. 2.
Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum Dei. 10.
Spiritus promptus est, caro verò infirma. 14.
Sanctum nomen eius. Luc. 1.
Secedebat in desertum, & orabat. 5.
Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie & sequatur me. 9.
Si nec quod minimum est potestis, quid de ceteris soliciti estis? 12.
Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si poenitentiam egerit, dimitte illi. 17.
Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis. 17.
Si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? 23.
Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c. Ioan. 3.
Spiritus vbi vult spirat. 3.
Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. 4.
Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. 6.
Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. 7.

Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis 8.
Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. 8.
Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 8.
Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. 8.
Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego sum, illic & minister meus erit. 12.
Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipsum. 12.
Si hæc scitis beati eritis, si feceritis ea 13.
Si diligitis me, mandata mea seruate. 14.
Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. 14.
Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. 15.
Sine me nihil potestis facere. 15.
Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. 15.
Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. 15.
Saluamini à generatione ista praua. Act. 2.
Si iustum est in conspectu Dei vos potiùs audire, quàm Deum, iudicate. 4.
Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur; si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere. 5.
Seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus. 20.
Si cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita per ipsum. Rom. 5.
Si mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum Christo 6.
Stipendia peccati mors. 6.
Sapientia carnis inimica est Deo 8.
Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. 8.
Spes quæ videtur, non est spes. 8.
Si Deus pro nobis, quis contra nos? 8.
Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia, iam non est gratia. 11.
Si radix sancta, & rami. 11.
Sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei. 11.
Solicitudine non pigri. 12.
Spiritu feruentes. 12.
Spe gaudentes. 12.
Si fieri potest, quod in vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes 12.
Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. 12.
Siue viuimus, siue morimur, Domini sumus. 14.
Suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei. 15.
Sapientes esse in bono, & simplices in malo. 16.
Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. 1. Cor. 1.
Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. 2.
Spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur. 2
Stultus fiat, vt sit sapiens. 3.
Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. 3.
Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. 4.
Scientia inflat, charitas verò ædificat. 8.
Si quis se existimat scire aliquid, nondũ cognouit quemodo oporteat eum scire 8.
Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo. 8.
Si esca scandalizat fratrem meum, non mãducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. 8.
Sic currite, vt comprehendatis. 9.
Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 10.
Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. 11.
Si quis ignorat, ignorabitur. 14.
Stimulus peccati mors. 15.
Stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini semper 15.
Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis. 2. Cor. 1.
Sufficientia nostra ex Deo est. 3.
Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris 4.
Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. 7.
Satanas transfigurat se in angelum lucis. 11.
Sufficit tibi gratia mea. 12.
Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Gal. 1.
Sic stulti estis, vt cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? 3.
Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. 5.
Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. 5.
Si quis se existimat aliquid esse, cùm nihil sit, ipse se seducit. 6.
Supportantes inuicem in charitate. Eph 4.
Solicití seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. 4.
Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. 5.
Subiecti inuicem in timore Christi. 5.
Siue per occasionem, siue per veritatẽ Christus annunciatur, in hoc gaudeo. Phil. 1.
Superiores sibi inuicem arbitrantes. 2.
Scio abundare, & penuriam pati 4.
Supportantes inuicem. Col 3.
Super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. 3.
Sermo vester semper in gratia sale sit conditus. 4.
Semper gaudete. 1. Thes. 5.
Sine intermissione orate 5.
Spiritum nolite extinguere. 5.
State & tenete traditiones, quas didicistis. 2. Thes. 2.
Si quis non vult operari, nec manducet 3.
Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuuenes vt fratres. 1 Tim. 5.
Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. & est infideli deterior. 5.
Scio cui credidi 2 Tim. 1.
Si commortui sumus, & conuiuemus. 2.
Si sustinebimus, & conregnabimus. 2.
Seruum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem. 2.
Senes sobrij sint, pudici, prudẽtes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Tit. 2.
Sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo. 2.
Statutum est hominibus semel mori Heb. 9.
Sine fide impossibile est placere Deo. 11.
Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Iacob. 1.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. 3.
Sapiens ostendat ex bona conuersatione, operationē suam in mansuetudine sapientiæ. 3.
Sapientia quæ desursum est, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia & fructibus bonis. 3.
Subditi estote Deo. 4.
Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. 4.
Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum. 1. Pet. 2.
Si quid patimini propter iustitiam, beati. 3.
Si quis loquitur quasi sermones Dei. 4.
Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? 4.
Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. 2. Pet. 1.
Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. 1. Ioan. 1.
Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra. 1.
Si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. 2.
Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. 3.
Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus. 3.
Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet. 4.
Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias. Apoc. 3.
Solus pius es. 15.
Sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. 21.

T.

TE elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris. Deut. 7 & 14.
Tentat vos Dominus Deus vester, vt palā fiat, vtrum diligatis eum, an non. 13.
Timuimus valde, & prouidimus animabus nostris. Ios. 9.
Timete Dominum, & seruite ei corde perfecto, ac verissimo. 24.
Tace, & pone digitum super os tuum. Iud. 18.
Timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro. 1 Reg. 12.
Timuit, & expauit cor eius nimis. 28.
Tu scis seruum tuum Domine Deus. 2. Reg. 7.
Tu Domine Deus factus es eis in Deum. 7.
Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum. 3. Regum 8.
Te assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua 11.
Tolle Domine animam meam, nec enim melior sum quam patres mei. 19.
Tradiderunt se vt facerent malum coram Domino. 4 Reg. 17.
Tradidit eos Dominus in manus diripientium. 17.
Te Domine benedicente benedicta erit in perpetuum. 1. Par 17.
Tunc proficere poteris, si custodieris mandata quæ præcepit Dominus 22.
Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus. 29.
Tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. 29.
Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia 29.
Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi 29.
Timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. Iob. 3.
Terra data est in manus impij. 9.
Timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia 28.
Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. Psal. 3.
Tu laborem & dolorem consideras 9.
Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. 9.
Tu Domine seruabis nos, & custodies nos. 11.
Tribuat tibi Dominus secundùm cor tuum. 19.
Tu autem Domine, ne elōgaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice. 21.
Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. 33.
Torrente voluptatis tuæ potabis eos 35.
Tu autem Domine ne longè facias miserationes tuas à me. 39.
Tu autem Domine, miserere mei. 40.
Tu es Deus fortitudo mea 42.
Tu es ipse rex meus & Deus meus. 43.
Terribilis in consiliis super filios hominum 65.
Tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. 68.
Tu scis improperium meum & confusionem meam 68.
Tu es patientia mea Domine, spes mea à iuuentute mea. 70.
Tu terribilis es, & quis resistet tibi? 75.
Turbatus sum, & non sum locutus. 76.
Tu es Deus qui facis mirabilia. 76.
Tu solus altissimus in omni terra. 82.
Tu Domine suauis & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. 85.
Tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax. 85.
Tu Domine adiuuisti me & consolatus es me. 85.
Tui sunt cæli, & tua est terra 88.
Tu es Domine spes mea. 90.
Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. 92.
Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. 118.
Tuus sum ego saluum me fac 118.
Tu es spes mea portio mea in terra viuentium. 141.
Timor Domini initium sapiētiæ. Pro. 1. & 9 & Eccli. 1.
Time Deum, & recede à malo. Prou. 3.
Timor Domini odit malum 8.
Timor Domini fons vitæ. 14.
Turris fortissima nomen Domini. 18.
Tristitia viri nocet cordi. 25.
Tristis facies dissipat linguam detrahentem. 25.
Totum spiritum suum profert stultus, sapiens reseruat in posterum. 29.
Tæduit me vitæ meæ videntem mala sub sole. Eccles. 2.
Tempus flendi, & tempus ridendi. 3.
Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. 3.

Tempus

Tempus custodiendi, & tempus abijciendi. 3.
Tempus tacendi, & tempus loquendi. 3.
Tempus dilectionis, & tempus odij. 3.
Tempus belli, & tempus pacis. 3.
Tempus & responsionem cor sapientis intelligit. 8.
Trahe me post te. Cant. 1.
Tanquam momentum staterae, sic est ante te orbis terrarum. Sap. 11.
Tuam manum effugere impossibile est. 16.
Timida nequitia. 17.
Timenti Dominum bene erit in extremis Eccli. 1.
Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari. 1.
Tracta cum sapientibus & prudentibus. 9.
Tacitus & sensatus honorabitur. 21.
Timor Dei initium dilectionis eius 25.
Tristitia cordis omnis plaga. 25.
Tristitiam non det anima tua. 30.
Tristitiam longè expelle à te. 30. & 38.
Timenti Dominum non occurrent mala 33.
Tristitia cordis flectit ceruicem. 38.
Timor Domini sicut paradisus benedictionis 40.
Timor Domini ipse est thesaurus eius Isa. 33.
Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. 33.
Tacui semper, silui, patiens fui, vt parturiens loquar, dissipabo, &c. 42.
Tunc videbis & affluens, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. 60.
Tu Domine Pater noster, Redemptor noster. 63.
Tenentes legem, nescierunt me. Ier. 2.
Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus. 3.
Tibi Domine reuelaui causam meam. 11.
Tu Domine nosti me. 12.
Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abijsti, laboraui rogans. 15.
Tu scis Domine, recordare mei, & visita me 15.
Terra, terra, terra, audi sermonem Domini. 22.
Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me. 32.
Thronus eius flamma ignis. Dan. 7.
Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei. 9.
Tu Domine sicut voluisti, fecisti Ion 1.
Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua Matt. 6.
Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. 6.
Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam 10.
Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. Rom 1.
Tradidit illos Deus in reprobum sensum. 1.
Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. 5.
Tu quis es qui iudicas alienum seruum? 14.
Tu quid iudicas fratrem tuum? 14.
Templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis. 1. *Cor.* 3.
Tanquam nihil habentes, & omnia possidẽtes. 2 *Cor.* 6.
Tantùm vt pauperum memores essemus. Gal. 2.
Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Iacob. 4.
Tristatur aliquis vestrum: oret; aequo animo est? psallat. 5.
Tanquam aduenas & peregrinos abstinere à carnalibus desideriis. 1. *Pet.* 2.
Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Apoc. 3.
Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. 14.

V.

V*IDIT Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Gen.* 1.
Vbi es? 3.
Visus est eis quasi ludens loqui. 19.
Vidit Dominus humilitatem meam. 29.
Vidi afflictionem populi mei, & clamorem eius audiui. Exod. 3.
Vsquequo non vis subijci mihi? 10.
Vbicunque habitabant filij Israel lux erat. 10.
Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. 19.
Vnusquisque quod in praeda rapuerat, suum erat. Num. 31.
Vos tulit Dominus de fornace ferrea Aegypti, vt haberet populum haereditarium. Deut. 4.
Viriliter agite, & confortamini, nolite timere. 31.
Verè quia non est Deus mecum, inuenerunt me haec mala. 31.
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est. 32.
Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent. 32.
Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam. 32.
Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus praeter me. 32.
Viuo ego in aeternum. 32.
Verè ego peccaui Domino Deo. Ios. 7.
Vsquequo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendam terram? 18.
Verbum secretum habeo ad te. Iud. 3.
Verbum Dei habeo ad te. 3.
Vbi est nunc os tuum quo loquebaris? 9.
Vnusquisque quod sibi rectum videbatur faciebat. 17. & 21.
Vnde venis, & quò vadis? 19.
Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Ruth. 2.
Vade in pace. 1. *Reg.* 1. & 2. *Reg.* 15. & 4. *Reg* 5.
Vultus illius nõ sunt ampliùs in diuersa mutati. 1. *Reg.* 1
Viuat rex. 10.
Vir bellator est ab adolescentia sua. 17.
Vno tantùm gradu ego morsq; diuidimur. 20.
Via haec polluta est 21.
Vir durus, & pessimus, & malitiosus. 25.
Viri isti duri sunt mihi. 2. *Reg.* 3.
Vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis. 6.
Varius est euentus belli 11.
Viuit Dominus ante cuius vultum sto. 3. *Reg.* 18.
Vsquequo claudicatis in duas partes 18
Venundatus est vt faceret malum in conspectu Domini. 21.
Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. 4. *Reg.* 2.

Vocauit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum sacci, & ecce gaudium, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum. 22.
Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, & flori decidenti. 28.
Væ qui profundi estis corde, vt à Domino abscondatis consilium, &c. 29.
Væ filij desertores, dicit Dominus. 30.
Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, & Dominum non requisierunt. 31.
Væ qui spernis, nónne & ipse sperneris. 33.
Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi. 37.
Væ qui contradicit fictori suo. 45.
Verè tu es Deus absconditus 45.
Veniet super te malum, & nescies ortum eius. 47.
Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. 53.
Vocaberis voluntas mea in ea 62.
Vbi est multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum? super me continuerunt se. 63.
Vocaui, & non respondistis, locutus sum, & non audistis. 65.
Vocaui, & non erat qui responderet, locutus sum, & non audierunt. 66.
Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. 66.
Verterunt ad me tergum, & non faciem Ier. 2.
Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? 4.
Vnusquisque se à proximo suo custodiat. 9.
Venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua. 14.
Væ qui ædificat domum suam in iniustitia. 22.
Visionem cordis sui loquuntur non de ore Domini. 23.
Vsque delicijs dissolueris filia vaga? 31.
Verterunt ad me terga, & non facies. 32.
Væ eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum. 50.
Vana sunt opera, & risu digna, in tempore visitationis suæ peribunt. 51.
Viæ Sion lugent, eo quòd non sint qui veniant ad solemnitatem Thr. 1.
Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. 1.
Vide Domine, quoniam tribulor. 1.
Væ nobis, quia peccauimus. 5.
Vbicunque erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cùm ambularent. Ezech. 1.
Viam eorum super caput eorum reddam. 9.
Verbum quòd locutus fuero, complebitur, dicit Dominus. 12.
Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis. 13.
Væ væ tibi, ait Dominus Deus. 16.
Vt confundaris. & non sit tibi vltra aperire os præ confusione tua 16.
Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur à via sua, & viuat. 33.
Væ pastoribus, qui pascebant semetipsos. 34.
Vir non eruet eam de manu mea. Ose. 2.
Væ eis, quoniam recesserunt à me. 7.
Vsquequo non poterunt emundari? 8.
Væ eis, cùm recessero ab eis. 9.
Vtinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potiùs loquerer. Mich. 2.
Vsquequo Domine clamabo, & non exaudies? Abac. 1.
Væ ei qui multiplicat non sua 2.
Veritatem & pacem diligite. Zach 8.
Virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus. & eloquio decorum. 2. Mach. 15.
Venite post me. Matt 4.
Vbi est thesaurus tuus ibi est & cor tuum. 6.
Vestri & capilli capitis omnes numerati sunt. 10.
Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. 11.
Verè filius Dei es. 14.
Væ homini illi per quem scandalum venit. 18.
Venit filius hominis saluare quod perierat 18.
Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 18.
Væ vobis duces cæci. 23.
Vbicunque fuerit corpus, illuc cōgregabuntur & aquilæ. 24.
Vnus assumetur & vnus relinquetur 24.
Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 24.
Vigilate, quia nescitis diem, nec horam. 25.
Vigilate & orate. vt non intretis in tentationem. 26.
Videte quid audiatis. Mar. 4.
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. 9.
Videte ne quis vos seducat. 13.
Væ vobis diuitibus qui habetis consolationem vestram. Luc. 6.
Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. 6.
Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis. 6.
Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. 12.
Vt quid etiam terram occupat? 13.
Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. 19.
Vigilate omni tempore orantes. 21.
Vis sanus fieri? Ioan. 5.
Vade, & iam amplius noli peccare. 8.
Venit nox, quando nemo potest operari. 9.
Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. 10.
Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. 15.
Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Rom. 7.
Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. 7.
Vnusquisque in suo sensu abundet. 14.
Vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo 14.
Vnusquisque proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem 15.
Videte vocationem vestram fratres. 1. Cor. 1.
Vnusquisque proprium mercedem accipiet secundùm suum laborem. 3.
Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius verò sic. 7.
Vnumquemque sicut vocauit Deus, ita ambulet. 7.
Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat 7.
Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. 12.
Vbi spiritus Domini, ibi libertas. 2. Cor. 3.

F I N I S.

DEO GRATIAS.

APPROBATIO.

EGO Bernardinus Rosignolius Societatis Iesu, Præpositus Prouincialis prouinciæ Mediolanensis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Claudio Aquauiua, Præposito Generali, facultatem concedo, vt NOTATIONES hæ in totam sacram Scripturam, Patris Emanuelis Sà eiusdem Societatis, grauium & doctorum hominum iudicio approbatæ, typis mandentur: in quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus, Genuæ 7. Octob. 1593.

Bernardinus Rosignolius.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS, *diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wiertembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Agnoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis. Quod postquam intelleximus Emanuelem Sà de Societate* IESV *Scholia quadā in Euangelia, & varias in totam Scripturam Annotationes præ manibus habere, quæ publicæ vtilitatis causa propediem non vulgaribus expensis per Ioannem Moretum edenda sint, vereri autem eos, qui huic rei operam nauāt, sumptusq́; suppeditant, ne alij lucubrationes has, vbi editæ fuerint, quæstus causa, quod fieri solet, sibi in fraudem imitentur, & excudant, Nos præclarum ac laudabile piumq́; dicti Emanuelis studium, quo benè de Repub. Christiana mereri satagat, cōsiderantes, illos, quorum sumptibus & curis eæ Lucubrationes edendæ sint, aduersus quamcumq́; aliorum fraudem & iniuriam priuilegio nostro, quod humilibus precibus à nobis petitur, munitos cupientes decreuerimus, statuerimus, interdixerimus, ac vetuerimus, quemadmodum pro auctoritate nostra Cæsarea vigore præsentium decernimus, interdicimus, ac vetamus, ne quisquam Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui siue imprimendis siue vendendis libris quacunque ratione negotiationem exercent librariam, intra annos decem, à prima editionis die numerandos, siue Scholia, siue Annotationes aut Meditationes supradictas, dicto Ioanne Moreto, iisve, quorū opera opus illud editur inscijs aut inuitis, quocunque modo imitetur, exprimat, vel in publicum edat, neve ab aliis editas, expressas, vel aliunde allatas intra Sacri Imperij fines vendat, tractet, aut distrahat, apertè vel occultè. Si quis autem præsens Edictum nostrum transgredi aut violare, dictasq́; Annotationes recudere, & in fraudem supranominatorum edere aut vendere ausus fuerit, eum non solùm eiusmodi librorum exemplaribus, tanquam quæ in commissum ceciderint, memorato Ioanni Moreto, vel eius hæredibus, vel mandatum ab eo habētibus, iisq́; quorū opera ad illius operis editionem accessit, ope Magistratus eius loci, vbi deprehensa fuerint, vendicandis priuari, verumetiam mulcta viginti marcharū auri puri, fisco nostro Imperiali fraudum vindici ac parti læsæ ex æquo soluenda puniri volumus: ea tamen lege, vt tria vt minimum memorati operis exemplaria quamprimùm ad Imperialem nostram Cancellariam transmittantur. Mādamus proinde vniuersis ac singulis nostris & Sacri Romani Imperij subditis, & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis, quàm Secularibus, cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis exstiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu cōstituti sunt; ac vel suo, vel superiorum suorū loco ac nomine iuris vel iustitiæ administrationē exercent, ne quemquā hoc priuilegium seu interdictum nostrū impunè violare, spernere, aut negligere patiantur; sed si quos contumaces compererint, eos præscripta pœna plecti, & quibuscunq́; rectè fieri potest, modis coerceri curent. Quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram euitare voluerint. Id quod testamur præsentibus litteris nostris, manu propria subscriptis, & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis. Datū in arce nostra Regia Pragæ, die vigesimanona mēsis Ianuarij. Anno Domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo quarto. Regnorum nostrorum, Romani decimonono, Hungarici vigesimosecundo, & Bohemici itidem decimonono.* Subsig.

RVDOLPHVS.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Iacobus Curtius à Senfftenau.

Io. Barutius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cera rubra.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPI II. Hiſpaniarum Regis gratia & priuilegiis cautum ac ſancitum eſt, ne quis, cuiuſcunque ſtatus, ordinis, aut conditionis fuerit, citra voluntatem Ioannis Moreti, Typographi Antuerpienſis, *Scholia in Quatuor Euangelia, aut Notationes in totam ſacram Scripturam, auctore R. P. Emanuele Sà, Doctore Theologo Societatis* IESV. intra nouennium vllo modo imprimat, aut alibi impreſſa in Regiæ M^{tis} ditiones importet, venaliáve habeat. Qui ſecus faxit; confiſcatione librorum, & graui pœna multabitur: vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, XVI. Maij, M. D. XCIIII.

Signat.

I. de Buſchere.

&

D'Enghien.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.
M. D. XCVIII.

CONSTANTIA ET LABORE